This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

3 3433 06823958 5

IOANNIS GERHARDI

THEOLOGI QUONDAM JENENSIS
CELEBERRIMI

LOCORVM THEOLOGICORVM
TOMVS SEPTIMVS

DENUO EDIDIT
NOTAS PASSIM ADIECIT
ATQVE
PECVLIARI DISSERTATIONE
ADAVXIT

IO. FRIDERICUS COTTA

THEOLOGUS TUBINGENSIS

TUBINGAE

Sumtibus IO. GEORGII COTTAE

M D CC LXVIII.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
72662
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS.
1897.

PRAEFATIO EDITORIS.

Lectoris benevoli manibus committimus Gerhardiani Operis *tomum ſeptimum*, eo ſolo etiam argumento omnibus theologiæ cultoribus inprimis commendabilem, quod graviſſimam doctrinam, quæ veri animorum noſtrorum gaudii ac ſolatii fons eſt, *de Iuſtificatione* complectitur, cuius dignitatem & momentum nervoſiſſimis effatis teſtati ſunt pii confeſſores noſtri, intime convicti, in ea ſtabilienda & propugnanda Dei & ſalutis noſtræ cauſſam verſari, ſine cuius iactura ne latum quidem unguem a ſimpliciſſima veritate in verbo Dei tradita recedi poſſit. LVTHERO dicitur *articulus ſtantis et cadentis eccleſiæ*. Aliis *chriſtianorum* audit *peculium et chriſtianiſmi baſis*, itemque *præcipuum religionis chriſtianæ propugnaculum, quo adulterato vel ſubverſo impoſſibile ſit, puritatem doctrinæ in aliis locis retinere*. Veriſſime hinc pronunciavit PHIL. MELANCHTHON, *doctrinam de iuſtificatione eccleſiam Dei a cæteris gentibus, Iudæis, Mu-*

hammedanis & Pelagianis diſcernere (*). Quemadmodum enim religionis chriſtianæ caput & veluti centrum eſt propitiatio Ieſu Chriſti ſanguine facta, cui iuſtificatio noſtra per fidem tota innititur; ita ſumma naturaliſmi, in quem omnes Gentilium, Iudæorum, Muhammedanorum, quin & Pelagianorum aliorumque errores vel tandem abeunt, in eo cernitur, quod expiationem peccatorum noſtrorum per ſanguinem ſervatoris vel negent plane, vel certe illius pretio ac virtuti plurimum detrahant. Quibus rationibus adductus b. GERHARDUS, in ardua hac doctrina tam copioſe quam ſolide exponenda præclaram operam poſuit, cumque animadverteret, eſſe plurimos, qui quidem ſatisfactionem meritumque Chriſti admittant, nihilo tamen minus iuſtificationem noſtram non tam fidei, quam bonis operibus tribuant, quod in eccleſia maxime Romana & olim factum eſſe, & hodienum fieri conſtat, contra hos quoque calamum direxit, atque ROB. BELLARMINUM, patrem purpuratum, eccleſiæ ſuæ placita acriter tuentem, ſolide & erudite in hoc libro confutavit. Licet, quidquid hac de re dici poterat, exhauſiſſe videatur vir laudatiſſimus, loco tamen non alieno poſitas a nobis fuiſſe exiſtimamus *notas breviores*, ſacræ ſcripturæ dicta ad theſin probandam a b. GERHARDO adducta partim illuſtrantes & probandi argumenta ſubinde ſtringentes; partim quædam hiſtoriæ eccleſiaſticæ momenta in textu obvia emendantes & ſupplentes; partim denique varia ex hiſtoriæ litterariæ campo non inutiliter, ut ſperamus, decerpta exhibentes. Quo copioſius autem in BELLARMINO confutando verſatus eſt b. GERHARDUS, eo breviori manu cum SOCINI ſectatoribus pugnavit. Quæ enim *cap. II. §. XXXV - LIII.* occurrunt, non ita ſunt com-

(*) in loco *de iuſtificatione p. m. 215.*

comparata, ut de ſyſtemate Socinianorum in loco de iuſtificatione plene informari lector, & contra horum veritatis hoſtium inſultus rite armari poſſit. Atque eum in finem placuit tomo huic adiungere *ſupplementum*, in quo controverſiæ de iuſtificatione cum Socinianis agitatæ in ſuo nexu ſyſtematico traduntur, ſobrie diiudicantur, & veritates divinæ non minus vindicantur, quam rationes adverſariorum fallaces evertuntur. Conſilium prius ceperamus addendarum adhuc diſſertationum ſuppletoriarum: *unius*, ARMINII adſeclis, itemque theologis quibusdam Anglis, ſpeciatim GEORGIO BULLO oppoſitæ; *alterius* vero contra eos directæ, qui ſtudio minuendarum controverſiarum ducti exiſtimarunt, non tantam diſſidii inter proteſtantes atque eccleſiæ Romanæ ſocios heic eſſe materiam, remque omnem ad inanes logomachias referre non dubitarunt. At noluimus iam, neque otio nobis ſuppetente, libri molem absque neceſſitate augere, fidem facientes, ſi Deus vitam viresque conceſſerit, ut diſſertationes modo memoratæ in *tomo ſupplementorum*, opere integro ad finem perducto, compareant. Certe nos omni hucuſque pietate & cura in perficiendo opere Gerhardiano verſatos fuiſſe, conſcientiæ ſenſu læti teſtamur, atque ad ulteriorem in hoc tramite decurſum ſuffragiis etiam theologorum primi ordinis excitamur, quorum tanta apud nos eſſe debet auctoritas, ut ſeveriores atque iniquiores cenſuras omnes eo facilius ferre poſſimus. Licet huius generis pauciſſimas fuerimus experti, &, quo theologos omnes inprimis animatos eſſe decet, pacis ſtudio mirifice teneamur, ſilentio tamen præterire non poſſumus ea, quæ doctiſſimus cenſor Berolinenſis (*) (utinam veritati ipſius rei & moderationi theologicæ conformius!) ad-

(*) in *der allgemeinen deutſchen Bibliothek V. B. II. St. p.* 248.

verſus nos monere conſultum duxit.* Ac primo quidem graviter fert, quod *Gerhardiani* libri, iam antea, ipſo iudice, nimis prolixi ac diffuſi, molem notarum noſtrarum acceſſione, ſupervacanea prorſus opera, adaugeamus. Qui theologiæ ampliſſimum campum & tot opinionum commenta recentioribus non minus quam antiquioribus ſeculis nata atque nutrita conſiderat, rationem profecto non facile inveniet conquerendi de ſyſtematis theologici amplitudine, quod integrum & completum eſſe nequit, niſi ea omnia contineat, quæ theologiæ cultoribus non modo ſcitu ſunt neceſſaria, ſed & diverſimode utilia, quin levia quoque ac frivola iudicantur, modo aliquando in eccleſia Dei fuerint agitata, ut eorum cognitionem ſaltim hiſtoricam adquirere poſſit, ſanumque iudicium de his ferre diſcat, qui ad eruditionem theologicam maiorem & ampliorem adſpirat. Quod de notis noſtris & diſſertationibus adiectis potiſſimum tenendum eſt, quas eam ob rationem acrius perfricat cenſor noſter, quod minutiis oblivioni tradendis, quæſtionibus inutilibus & ſcholaſticis, v. g. *de maſſa, e qua formata ſit Chriſti caro, eiusque purificatione*, itemque, *num unica gutta ſanguinis Chriſti ad redemtionem totius generis humani ſufficiens fuiſſet*? indulgeamus nimis, iuvenumque, ignorantia hac feliciorum, ingenia rebus fructu omni vacuis diſtendamus. Lubenter quidem ipſi concedimus, huiusmodi quæſtiones in numerum curioſarum magis quam utilium referendas eſſe, & optandum veri nominis theologo, ut tenebris æternis ſepultæ, neque unquam luci expoſitæ & controverſiis nobilitatæ fuiſſent. Sed theologum ſcientiæ amplioris indigum & cupidum æque dedecet earundem ignorantia, ac tot hæreſium priſco iam ævo natarum, quæ vero recentiori tempore revocatæ multam ac difficilem eruditorum inveſtigationem neceſſitatis quadam lege reddiderunt.

Certe

Certe, quid de opinionibus hiſce ſingularibus ſtatuendum ſit, ſciant neceſſe eſt ſacrarum litterarum ſtudioſi; ea, quæ ad religionis noſtræ fundamentum pertinent, ab acceſſoriis ſolicite diſcernere; undique proſpicere & mature cavere diſcant, ne quid reſpublica chriſtiana ab humanis commentis primo occurſu neglectis detrimenti capiat. Quod quidem ad *primam* quæſtionem ſuperius commemoratam, atque a nobis *tom. IV. loc. theolog.* GERHARDI, *§. CIII. p.* 350. occaſione argumenti de peccato originali expoſitam attinet, non poteſt ea ſine inſigni vel ignorantiæ vel incuriæ culpa negligi ab eo, qui quæſtioni ſatisfacere ſtudet: qua ratione fieri potuerit, ut *Chriſtus ab Adamo lapſo proprie et naturaliter deſcendens, peccati labe vitiatus non eſſet*, quæ totam huius progeniem in ipſo iam capite & communi parente infecerit? Neque eſt theologorum noſtrorum, qui nihil heic ſenſerit difficultatis (*), quæ omnino tolli debet, & ſciri etiam, quæſtionem hanc theologorum ingenia olim plurimum exercuiſſe. Utriusque rei nos, quantum ſatis eſt, curam habuiſſe, ipſæ *notæ*, quas *loc. cit.* ſubiunximus, declarare poterunt. Ex *altera* quæſtione, quæ in *diſſert. IIItia tomo IV.* GERHARDI præfixa, §. XXIX. & XXX. p. 100. occurrit, eo durius & iniquius a cenſore noſtro de nobis iudicium ferri, ultro agnoſcent intelligentes & ab omni partium ſtudio alieni rerum arbitri, quo clarius perſpicient, locum ipſum evolventes, quæſtionem illam

(*) Hinc non tantum antiquiores, ſed & recentiores magni nominis theologi quæſtionem iſtam *de maſſa, e qua caro Chriſti fuit formata*, in ſcriptis ſuis theologicis ſubinde pertractarunt. Sufficiat ex iis heic nominaſſe B. BUDDEUM in *inſtitut. theolog. dogmat. p. 1019.* ſeqq. & b. canc. PFAFFIUM in *inſtitut. theolog. dogm. & moralis p. 345.* edit. primæ, qui tamen *p. 343.* recte obſervat, vel ex huius ſaltim controverſiæ, quæ theologos plurimum vexat, exemplo patere, qui ſimplicitate fidei relicta, ſpinoſis iisque ad pietatem animis ingenerandam, vel veritatem divinam illuſtrandam parum facientibus quæſtionibus heic ſubinde indulgeatur.

illam pro exiguo rei momento a nobis tactam modo ac delibatam (*), quin inter ſcholaſticas & acceſſorias ita relatam fuiſſe, ut illius deciſione ſimul oſtenderemus, de verbis magis quam de re ipſa heic moveri litem, & ſuo ſenſu vel adfirmantium vel negantium partes ſuſtineri poſſe. Num ita minutiarum ſectatores operam perdimus? num iuvenum ingenia corrumpimus? num *ſpiritu diiudicationis* deſtituimur? Utinam vero in ſuo de nobis iudicio, tam veritatis amore, quam falſæ & odioſæ imputationis horrore, documentum aliquod exhibuiſſet cenſor noſter, ſe ſpiritu eo imbutum, aliisque, quos male habet, exemplo eſſe! At reponimus heic calamum in ſpiritu pacis & caritatis, de ſiniſtris eiusmodi iudiciis acriorum in republica litteraria cenſorum minus ſoliciti, & prorſus confiſi, fore, ut æquiores lectores operam noſtram, ſequentibus tomis *locorum theol.* GERHARDI absque omni temporis iactura impendendam, ſuis dignari ſuffragiis, nosque ipſos ſibi optime commendatos habere pergant.

Dab. Tubingæ die XXVIII. Martii A. O. R. MDCCLXVIII.

(*) Copioſius tamen eandem diſcuſſit vir ſummus, SIGM. JAC. BAUMGARTENIUS in *der Unterſuchung theologiſcher Streitigkeiten, tom. II. part. II. art. VI. p. 283 284.* licet & ipſe eandem inter quæſtiones acceſſorias retulerit.

LOCUS

LOCUS XVII.
DE
JUSTIFICATIONE PER FIDEM.

PROOEMIUM.

§. I.

Connexio cum loco præcedente.

Doctrinam *de pœnitentia* convenienti ordine. ſequitur articulus de *juſtificatione* (*). Homini enim peccatori in ſeriis conſcientiæ angoribus conſtituto proponenda eſt evangelica de Chriſti beneficiis promiſſio, quam vera fide amplexus coram Deo juſtificetur, & ex ſyrtibus deſperationis erutus ad portum ſalutis æternæ provehatur. Neve carnales homines doctrina de gratuita noſtri coram Deo propter Chriſtum juſtificatione ad ſecuritatem & concupiſcentiarum indulgentiam abutantur, ideo præmittitur locus de pœnitentia, abſque qua Chriſti beneficia ac Deo placens juſtitia in nobis locum non habent. Proinde utrumque indiſſolubili fœdere conjungitur, *praedicare in Chriſti nomine pœnitentiam*, &

(*) Calviniani 1.) errant in articulo prædeſtinationis; ergo & in articulo juſtificationis, quia juſtificatio eſt prædeſtinationis exſecutio. 2.) Errant circa definitum, definitionem, cauſam efficientem principalem, inſtrumentalem & objectum juſtificationis. a.) Circa *definitum*, quia juſtificationem a ſalvatione realiter diſtinguunt. Joh. Piſcator libr. II. de juſtif. cap. 3. cui ſuffragantur Neo-Marpurgenſes. b.) Circa *definitionem*, quia implicite juſtificationem *primam* & *ſecundam* ſtatuunt, dum adſerunt, infantes non eo modo juſtificari, quo adulti. Colloquium Momp. pag. 49. 495. Beza reſp. II. ad act. colloq. pag. 97. Piſcator ad dict. Hoffm. p. 84. Juſtificari infantes fide aliena. c.) Circa cauſam *efficientem principalem*: α.) dum Chriſti ſatisfactionem non omnimode fuiſſe neceſſariam ſtatuunt. Calvinus II. inſtit. cap. 17. §. 1. Muſculus de juſtif. pag. 267. quod & Scholaſtici docuerunt. β.) Meritum Chriſti mutilando, partim ratione meriti, partim ratione ejusdem objecti. Ratione *meriti*, docendo, Chriſtum non totali, id eſt, activa & paſſiva obedientia ſatisfeciſſe. Ratione *objecti*, docendo, Chriſtum non pro toto mundo, ſed pro ſolis electis fuiſſe mortuum. d.) Circa cauſam *inſtrumentalem* duplicem, α.) Verbum & ſacramenta: β.) fidem. Verbi & ſacramentorum virtutem annihilant, rationi plus tribuunt. Fidem tollunt per abſolutum decretum. &c. e.) Circa *objectum*, dum gentilibus ſalutem adſcribunt. GERHARDUS.

& prædicare in ejuſdem nomine *remiſſionem peccatorum* Luc. XXIV. 47. Adde, quod veræ in Chriſtum fidei, quæ pœnitentiæ pars eſt facile primaria, noſtra coram Deo juſtificatio diſertis ſcripturæ verbis transſcribatur. Rom. III. 28. *Statuimus, fide juſtificari hominem abſque operibus legis.* Rom. IV. 5. *Ei, qui non operatur, credenti autem in eum, qui juſtificat impium, reputatur fides ejus ad juſtitiam.*

Dignitas & utilitas hujus loci.

§. II. Maxima utique hujus articuli dignitas eſt cum pari utilitate & neceſſitate conjuncta (*), ſiquidem pia & ſincera ejus tractatio debitum honorem Chriſto adſerit, firmam conſolationem territis conſcientiis oſtendit, diſcrimen legis & evangelii communit, πληροφορίαν fidei in vera ac Deo grata invocatione neceſſariam excitat, & ad ſerium bonorum operum ſtudium animos piorum inflammat (**). Quod igitur de remiſſione peccatorum Auguſtinus dicit in enchiridio ad Laur. c. 64. *Per hanc ſtat eccleſia, quae in terris eſt, per hanc non perit, quod perierat & inventum eſt;* idem de juſtificatione pronunciare poſſumus, quippe quæ in peccatorum remiſſione conſiſtit. Rom. IV. 7. Unde graviter ſcribit Chemnitius part. II. loc. theol. loc. de juſtif. in princ. *Hic locus eſt tanquam arx & praecipuum propugnaculum totius doctrinae & religionis chriſtianae, quo vel obſcurato, vel adulterato, vel ſubverſo, impoſſibile eſt puritatem doctrinae in aliis locis retinere; ſalvo autem hoc loco corruunt per ſe omnes idolomaniae, ſuperſtitiones, & quicquid eſt corruptelarum in omnibus fere aliis locis.* Deſumſit hoc ex Luthero, qui in explicatione Pſ. CXVII, tom. V. Germ. Jen. f. 159. ſic commentatur: *Modo unicum iſtud doctrinae chriſtianae caput conſervetur ſanum & integrum, eccleſia manet concors & pura abſque diſſenſionibus & ſectis, quia hoc unicum & nihil quicquam praeter illud conſtituit & conſervat Chriſti eccleſiam.* Vide locum integrum ut & tom. I. Isleb. f. 18. tom. IV. Lat. Jen. f. 3. (***) Idem in comment. epiſt. ad Galat. fol. 10. *Jacente articulo juſtificationis, jacent omnia, itaque ſumme neceſſarium eſt, ut eum perpetuo inculcemus & acuamus, quemadmodum Moſes de ſua lege dicit; nam ſatis vel nimium non poteſt inculcari & urgeri.* In cap. XXI. Gen. *Hic eſt ſummus fidei articulus, quem ſi tollas vel depraves, neque eccleſia conſiſtere poteſt, neque Deus retinere poteſt ſuam gloriam, quae eſt, quod ſit miſericors, & quod propter Filium condonare peccata ac ſalvare velit.*

ἐτυμολογία & ſignificatio vocabuli juſtificationis.

§. III. Auſpicabimur ab explicatione vocabuli, quæ ad ipſius rei cognitionem nos deducit (*). הִצְדִּיק In hiphil, *juſtificavit, juſtum*

(*) Apologia conf. Auguſtanæ p. 60. commendat articulum de juſtificatione a dignitate & ſumma utilitate ac neceſſitate, ad quem locum provocat formula conc. art. III. §. *Cum autem.* GERHARDUS.

(**) Doctrina de juſtificatione vocatur *admirabilis juſtitia*; Pſalm. LXV. 6. quia modum ejus invenit is, qui Eſaj. IX. 6. vocatur *admirabilis*, quique res ſuas in eccleſia maxime inſtituit & deducit præter & contra omnem rationis humanæ ordinem. Luc. I. 17. vocatur eadem φρόνησις τῶν δικαίων, ut oſtendatur, nos tum demum recte ſapere in ſpiritualibus, quando articuli hujus doctrinam probe cognitam habemus. Pſalm. XXV. 14. vocatur *ſecretum Domini.* GERHARDUS.

(***) Idem in præfat. epiſt. ad Gal. *In corde meo iſte unus regnat articulus, ſcilicet fides Chriſti, ex quo, per quem & in quem omnes meæ diu noctuque fluunt & refluunt theologicæ cogitationes. Nec tamen comprehendiſſe me experior de tantæ altitudinis, latitudinis, profunditatis ſapientia, niſi infirmas & pauperes quasdam primitias & veluti fragmenta.* Ibidem: *Hoc articulo jacente & pereunte jacet & perit ſimul tota cognitio veritatis, eo vero florente florent omnia, bona religio, verus cultus, gloria Dei, certa cognitio omnium ſtatuum & rerum.* Quidam veterum locum de juſtificatione *clavem auream* vocavit, quæ ſi integra retineatur, portam cœli reſerare; ſi vero adulterata fuerit, non cœli, ſed inferni portas reſerare dicitur. GERHARDUS.

(*) Nomen *juſtificationis* a profanis ſcriptoribus Latinis uſurpatum non legi teſtatur Coſterus in enchir.

ſtum pronunciavit, *juſtitiam imputavit*, *accuſatum abſolvit* & *juſtum pronunciavit*. LXX. reddiderunt δικαιοῦν, δικαιοῦσθαι, δίκαιον κρίνειν. Gen. XLIV. 16. *Quid dicemus*, *& quo juſtificabimur?* מַה־נִּצְטַדָּק, non eſt, quo nos innocentes eſſe declaremus, ut a reatu furti abſolvamur. Exod. XXIII. 7. *Non juſtificabo impium*, id eſt, non abſolvam a culpa, non dimittam impunitum. Prov. XVII. 15. מַצְדִּיק, *juſtificans impium*, ὃς δίκαιον κρίνει τὸν ἄδικον, *abominatio eſt coram Domino*. Eſa. LIII. 11. *In notitia ſui* יַצְדִּיק צַדִּיק, *juſtificabit juſtus ſervus meus multos*. Ezech. XVI. 51. *Juſtificaſti ſorores tuas in omnibus abominationibus*, *quas feciſti*, id eſt, tanta impietate contaminata es, ut ſorores tuæ, ſi tecum conferantur, quodammodo juſtæ & piæ cenſeri queant. Dan. VIII. 14. *Et juſtificabitur ſanctuarium*, id eſt, mundabitur, καθαρισθήσεται, ubi uſurpatur *paſſivum* נִצְדַּק, Matth. XI. 19. Luc. VII. 35. *Et juſtificata eſt ſapientia*, ἐδικαιώθη ἡ σοφία. Syriace וְאִזְדַּדְּקַת, Forſterus in lexico monet, peculiari ſignificandi modo juſtificari ibi accipi pro *corripi*, argui, reprehendi. *Juſtificata eſt ſapientia a filiis ſuis*, hoc eſt, qui debebant ei tanquam filii obedire ac ſubjici ſapientiæ, eam ut ſapientiores & magiſtri reprehendunt. Hanc ſententiam ſequitur Lutherus in verſione germanica, & Brentius in confeſſ. Würtemb. p. 286. Alii referunt hanc pericopen ad credentes, *juſtificata eſt ſapientia a filiis ſuis*, hoc eſt, ſi vel maxime increduli ſapientiam evangelii repudient, credentes tamen eam juſtificant, adprobant & recipiunt, quem ſenſum Syriaca paraphraſis exprimit addens copulam ו pro adverſativa: *Sed juſtificata eſt ſapientia &c.* (*) Chryſoſtomus ita interpretatur: *Sapientia divina omnia tentavit*, *& nihil eorum omiſit*, *quae ad converſionem & ſalutem filiorum pertinent*; juſtificata igitur, hoc eſt, abſoluta & excuſata eſt, ita, ut culpa perditionis ſit penes ipſos. Eſt, qui juſtificari hic accipit pro *abſolvi* & *liberari* ab obligatione, perinde ut uſurpatur Act. XIII. 38. *Remiſſio ab omnibus*, *a quibus non potuiſtis juſtificari in lege Moſis*. Sapientia ex promiſſione patribus facta quaſi jure quodam obligata erat Judæis, ſed quia illam repudiant, qui debebant eſſe filii ſapientiæ (**), ideo abſoluta eſt ab illo jure ſeu obligatione & libera eſt, ut prædicatione transferatur ad gentes, Luc. VII. 29. Publicani juſtificarunt Deum ἐδικαίωσαν *baptizati a Iohanne*, h. e. pronunciarunt Deum juſtum, tribuerunt ei laudem ſapientiæ & juſtitiæ, peccatorum humili confeſſione & baptiſmi ſuſceptione. In eadem ſignificatione accipitur Pſ. LI. 6. *ut juſtificeris*

enchir. c. 6. p. 227. A Græcis uſurpatur tripliciter: 1.] neutraliter pro *exiſtimare* ſeu *cenſere*: 2.] active pro *ſupplicio adficere* ſeu *punire*: 3.] paſſive, ſed bonam in partem pro *juſtitiam conſequi*. צדק in kal eſt *juſtitiam habere*, in piel *juſtitiam alicui tribuere*, in hiphil *in judicio aliquem abſolvere* & *juſtum pronunciare*, in hithpaël *ſe ipſum juſtificare & cauſæ ſuæ bonitatem demonſtrare*. In nov. teſt. vix ulla verbi δικαιοῦν ſignificatio dabitur, quæ non alicui ex vet. teſt. indigitatæ correſpondeat. Varinus δικαιοῦν δύο δηλοῖ· τότε κολάζειν καὶ τὸ δίκαιον νομίζειν. *Duo ſignificat*, *& punire*, *& juſtum cenſere*. GERHARDUS.

(*) Auſcultoribus ſuis ſive ſervis Sirac. IV. 12. *filii ſapientiæ* dicuntur illi, qui quærunt & inveſtigant eam. Baſilius in expoſ. Pſalm. VII. pag. 107. τέκνα δὲ σοφίας ὁ κύριος εἶπε τὰς ἐν τῇ θεογνωσίᾳ μεμορφωμένας, ἐδικαιώθη γάρ, φησίν, ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς. Chemnitius p. II. loc. p. 276. *ſapientia eſt juſtificata*, id eſt, *excuſata & abſoluta filiis ſuis*. Ribera in c. XIV. Hoſeæ n. 25. eandem interpretationem ſequitur. Obſerva emphatice addi, ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς πάντων. GERHARDUS.

(**) Analogia ſcripturæ oſtendit υἱοὺς & τέκνα denominari ab ea re, ad quam pertinent, aut cui ſunt dediti. υἱοὶ ἀπειθείας. Eph. II. 2. υἱοὶ φωτός. Joh. XII. 36. υἱὸς γεέννης. Matth. XXIII. 15. υἱοὶ βασιλείας. Matth. VIII. 12. υἱὸς εἰρήνης. Luc. X. 6. υἱοὶ ἡμέρας. 1 Theſſ. V. 5. &c. τέκνα ἐπαγγελίας. Gal. IV. 28. τέκνα ὀργῆς. Eph. II. 3. τέκνα φωτός. Eph. V. 8. τέκνα ὑπακοῆς. 1 Pet. I. 14. GERHARDUS.

ris in ſermonibus tuis; id eſt, ut laus juſtitiæ tibi tribuatur Luc. X. 29. Juris peritus ſe ipſum *juſtificabat*, h. e. laudem juſtitiæ ſibi arrogabat. Eodem modo uſurpatur Luc. XVI. 15. Jac. II. 21. *Abrahâm ex operibus juſtificatus eſt*, h. e. juſtus declaratus. צדק in kal ſignificat *juſtitiam habere, juſtum eſſe* poſitive. Exempla ſunt Pſalm. XIX. 10. CXLIII. 2. Job. XI. 20. 1.) In Jobo frequenter uſurpatur de juſtitia *inhaerente*, quæ eſt novæ obedientiæ ſeu bonæ conſcientiæ Job. XIII. 18. XXXIV. 5. ubi diligenter obſervare jubet Chemnitius, juſtitiam illam inhærentem in Jobi hiſtoria premi cruce & tentationibus, ne inducat perſuaſionem phariſaicam. 2.) Nec tantum *neutraliter*, ſed ſemel etiam *active* ſumitur pro *juſte agere*, Job. XXXIII. 9. & 12. 3.) Semel etiam de juſtitia fidei. Eſa. XLV. 25. 4.) Et pulcerrima eſt obſervatio, quod juſtitia fidei ſeu evangelica reſpectu noſtri ſit in tertia conjugatione, id eſt *imputativa*, reſpectu vero mediatoris eſt in prima conjugatione, id eſt, *poſitiva*. Utramque ſignificationem Latini notant terminis *a* vel *coram Domino* & *in Domino*. Si dicimur *juſtificari a* vel *coram Domino*, tunc eſt in tertia conjugatione, & ſignificat *nos abſolvi* vel *juſtos pronunciari*. Si vero dicimur *juſtificari in Domino*, tunc eſt in prima conjugatione, & ſignificat *nos* poſitive *juſtos eſſe*, ſed *in Domino*. 2 Cor. V. 21. 1 Cor. I. 30. צדק in piel notat *tribuere ſibi* vel *alteri juſtitiam* Jer. III. 11. Job. XXXII. 2. XXXIII. 32. Ezech. XVI. 51. הִצְדִּיק in hiphil ſignificationem habet *forenſem*, atque idem eſt, quod in judicio aliquem *abſolvere* & *juſtum pronunciare*, ſive id vere fiat, ſive falſo, ſive de Deo dicatur, ſive de creaturis, quemadmodum contrarium הרשיע *improbificare* ſeu *maleficare* non eſt ex bono malum facere, ſed malum vel reum aliquem habere, condemnare. הִצְטַדֵּק in hithpaël ſignificat *ſe ipſum juſtificare*, δικαιολογίαν *cauſaeque bonitatem adſerere*, & ſemel tantum uſurpatur Gen. XLIV. 16. Sic ergo in nulla conjugatione ſignificat *juſtitiam infundere*.

Significatio forenſis demonſtratur.

§. IV. In articulo juſtificationis hoc verbum habet *forenſem* ſeu *judicialem* ſignificationem, quæ & alias vulgatiſſima eſt, quod ſequenti confirmatum damus argumento: quodcunque vocabulum notat actum judicialem, & opponitur condemnationi, cujus inſuper cognata & æquipollentia ſunt judicialia, illud forenſem habet ſignificationem. Atqui vocabulo juſtificationis priora omnia competunt. Ergo etiam poſterius haudquaquam ei denegandum. *Minorem* confirmamus:

1.) Quia notat actum judicialem.

I.) notat *actum judicialem*, non ſolum extra doctrinam juſtificationis gratuitæ coram Deo, ſed etiam in ipſo juſtificationis articulo. Prioris membri exempla paſſim ſunt obvia. Eſa. V. 23. *Vae illis, qui juſtificant impium propter munera* מַצְדִּיקֵי δικαιοῦντες juſtum pronunciantes. Deut. XXV, 1. *Si fuerit cauſa inter aliquos, & venerint in judicium, judicent eos, juſtificent juſtum*, id eſt, abſolvant juſtam cauſam habentem, & *condemnent* (וְהִרְשִׁיעוּ q. d. improbificent) *impium*. 2 Sam. XV. 4. *Quis me conſtituat judicem ſuper terram, ut ad me veniant omnes, qui habent litem & judicium, & juſtificem eos*. Pſalm. LXXXII. 3. *Iudicate pauperi & pupillo, pauperem & egenum juſtificate*. Eſa. XLIII. 9. *Dent teſtes ſuos & juſtificentur*. Poſterioris membri exempla hæc ſunt: Pſalm. CXLIII. 2. *Ne intres in judicium tuum cum ſervo tuo, quia non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens* (*). Job. IX. 2. *Scio, quod non juſtificetur homo, comparatus Deo*. v. 3. *Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei unum reſpondere pro mille*. Luc. XVIII. 14. publicanus ſe ipſum accuſans & precibus a Deo veniam petens, dicitur *juſtificatus*, id eſt, abſolutus a peccatis *deſcendiſſe in domum ſuam*, ita quoque Lyranus exponit. Si quis obvertat, juſtificari in Scripturis etiam accipi pro eo, quod eſt *adprobare*, *teſtificari*, *agnoſcere*, cele-

(*) Pſalm. CXLIII. 2. non modo fit mentio judicii, ſed & forenſem ſignificationem in verbo *juſtificari* evincit conſequentia argumentationis Davidicæ. Si *juſtificare* ſignificaret infundere juſtitiam, nulla eſſet in verbis Davidis conſequentia, ſiquidem ſi Deus cum ſervo ſuo maxime intraret in judicium, tamen poſſet illi Deus juſtitiam infundere. GERHARDUS.

celebrare, confiteri ut juſtum, tribuere & arrogare juſtitiae laudem, proinde non videri ſignificationem hujus vocabuli perpetuo forenſem eſſe, illi reſpondet Chemnitius part. II. locor. de juſtif. cap. 6. p. 628. *Juſtificare in hac ſignificatione tria complecti: 1.) adcuſatum & in judicium deductum abſolvere ab intentato crimine, ne judicialiter condemnetur: 2.) pro juſto cenſere, pronunciare, recipere & acceptare: 3.) ita juſtificatis tribuere laudem, teſtimonium & praemia, quae juſtis & innocentibus debentur.* Proinde ut in omnibus linguis vocabula a ſpecie transferuntur ad genus, ita quoque in hac ipſa juſtificationis voce contingere, ut γενικῶς in quibuſdam ſcripturæ dictis uſurpetur pro celebratione, confeſſione, teſtimonio & arrogatione juſtitiæ, ut ex allegatis ſcripturæ locis patet. Breviter, vox *juſtificandi* proprie & in genere eſt, juſtum aliquem pronunciare, ſive is revera juſtus ſit ſive injuſtus. Ad Deum relatum uſurpatur vel *active*, pro eo, quod eſt a peccatis abſolvere & juſtum pronunciare, vel *paſſive*, pro eo, quod eſt Dei juſtitiam ab aliis agnoſci & prædicari.

2.) Quia opponitur condemnationi.

§. VII.) Quia opponitur *condemnationi*, (*) idque itidem non ſolum extra doctrinam juſtificationis gratuitæ coram Deo, ſed etiam in ipſo juſtificationis articulo. Jam vero oppoſita ſunt ſub eodem genere. Prioris membri exempla occurrunt, Deut. XXV. 1. *Si fuerit cauſa inter aliquos, juſtificent juſtum & condemnent improbum:* 1. Reg. VIII. 32. *Judices ſervos tuos condemnando impium & juſtificando juſtum.* Prov. XVII. 15. *Qui juſtificat impium, & condemnat juſtum, abominatio uterque eſt coram Deo.* Matth. XII. 37. *Ex verbis tuis juſtificaberis*, id eſt, juſtus declaraberis, *vel condemnaberis.* Poſterioris membri exempla ſunt, Rom. V. 16. *Judicium quidem ex uno in condemnationem εἰς κατάκριμα, gratia autem ex multis delictis in juſtificationem εἰς δικαίωμα.* Rom. VIII. 33. & 34. (**) *Quis intentabit crimina adverſus electos Dei? Deus eſt, qui juſtificat. Quis eſt, qui condemnet?* Ut ergo הִרְשִׁיעַ, eſt improbitatis & impietatis aliquem damnare: ita הִצְדִּיק, eſt a culpa abſolvere & juſtum pronunciare. *Excipit* Bellarminus libr. II. de juſtif. c. 3. juſtificationem recte opponi condemnationi, & tamen non ideo ſemper eſſe forenſe vocabulum, *cum ipſa etiam condemnatio interdum ſit actus judicis deputantis ad pœnam eum, qui in judicio reus inventus eſt, interdum autem effectus culpae, quae pœnam commeruit, ſiquidem & Adam nos condemnavit & Deus: ſed Adam nos condemnavit non judicando nec modo forenſi, ſed imprimendo culpam originalem. Deus autem damnavit, judicando: ita Chriſtus, ſecundus Adam, nos primo juſtificat delendo peccata, & infundendo gratiam, ſecundo in die judicii nos juſtificabit declarando juſtos.* Reſp. Sufficit cauſæ noſtræ, quod Bellarminus fatetur, quotieſcunque condemnatio deſcribitur tanquam actus Dei, tunc ſignificationem vocis eſſe forenſem. Subſumimus enim: In omnibus illis locis con-

(*) Paucis heic notamus, juſtificationem in ſacris litteris non tantum opponi *condemnationi*, prout ex locis ſupra a GERHARDO excitatis, inprimis *Rom. VIII. 33, 34.* patet; ſed & *peccato imputato*, ea nimirum ratione, ut Deus id nobis haud tribuat eapropter, quod Chriſto id omnino ὑπὲρ ὑμῶν ſit tributum. *2 Cor. V. 19, 20, 21.* Ex quo loco ſequens nectimus ratiocinium: Qua ratione Chriſtus pro nobis factus eſt peccatum, eadem ratione nos in Chriſto facti ſumus juſtitia: Atqui Chriſtus peccatum pro nobis factus eſt non aliter, quam actu forenſi: E.

(**) Ex oraculo hocce Paulino luculenter demonſtrari poteſt, vocem *juſtificationis* habere ſignificationem *forenſem* ſeu judicialem. Omnia enim verba heic occurentia nihil aliud, quam forenſem cauſam denotant. Argumentum, quod exinde formamus, hoc eſt: In quacunque actione eſt *judex*, eſt *reus* quidam atque *adcuſatus*, eſt porro *ſponſor* aliquis, ejusque non tantum *ſatisfactio*, ſed & *deprecatio* atque adcuſati defenſio, eſt denique *ſententia* damnationi *contraria*, illa actio non alia, quam *judiciaria* cenſeri debet. Atqui in juſtificatione hominis coram Deo &c. Ergo.

demnatio tribuitur Deo tanquam juſto judici, & in oppoſitione dicimur juſtificari fide in Chriſtum, ergo juſtificatio in illis dictis habebit ſignificationem forenſem. Probandum autem erat Bellarmino, non nude adſerendum, quod condemnatio alicubi non ſit forenſe vocabulum. In dicto apoſtolico Rom. V. nihil ſubſidii inveniet pro ſtabilienda illa altera condemnationis ſignificatione, fatetur enim ipſemet, condemnationem eo in loco ſignificare actionem judicis, quæ non poteſt eſſe non forenſis & judicialis, aliam igitur quærit elabendi rimam, ſic ſcribens: *Quamvis condemnatio & juſtificatio alicubi ſignificent actionem judicis, ut in illo loco citato, judicium ex uno in condemnationem &c. tamen quando Deus juſtificat impium, declarando facit juſtum, quoniam judicium ejus ſecundum veritatem eſt.* Reſp. Omnino judicium Dei juſtum eſt, quando propter imputatam per fidem Chriſti juſtitiam hominem juſtificat, quemadmodum etiam juſtum fuit ejus judicium, quando propter peccata noſtra percuſſit Filium ſuum; ſed ex eo non debet nec poteſt inferri, quod per aut propter inhærentem juſtitiam nos juſtificet, alias non impius, ſed juſtus juſtificaretur, cujus contrarium pronunciat apoſtolus Rom. IV. 5. qua de re poſtea plura.

§. VI. III.) Quia totus juſtificationis actus deſcribitur per *verba forenſia.* Exprimitur enim *judicium*: Pſalm. CXLIII. 2. *judex*: Joh. V. 27. *tribunal:* Rom. XIV. 10. *reus:* Rom. III. 19. *accuſator:* Joh. V. 45. *teſtis*: Rom. II. 15. *chirographum*: Col. II. 14. *debitum:* Matth. XVIII. 24. *advocatus*: 1 Joh. II 1. *abſolutio* Pſalm. XXXII. 1. Lex coram Dei judicio adcuſat peccatorem, ut fiat ὑπόδικος, *obnoxius Deo,* Rom. III. 19. conſcientia συμμαρτυρεῖ, *teſtimonio ſuo comprobat hanc legis accuſationem* Rom. II. 15. Cumque per peccatum tota hominis natura & omnia ejus opera ſint miſere contaminata, ideo nihil invenit, quod judicio Dei opponere poſſit; lex igitur fulmen maledictionis & condemnationis in hominem peccati convictum vibrat, ſed evangelium monſtrat Chriſtum mediatorem, qui perfectiſſima ſua obedientia pro debitis peccatorum noſtrorum ſatisfecerit, ad hunc peccator territus & voce legis damnatus vera fide confugit, hanc Chriſti juſtitiam judicio Dei & adcuſationi legis opponit, ac hujus reſpectu & imputatione juſtificatur, hoc eſt, a ſententia damnationis abſolvitur & juſtus pronunciatur. Per hunc judicialem proceſſum deſcribit apoſtolus juſtificationis articulum, ut contra Epicuræas & phariſaicas peccati extenuationes eum muniat. Epicuræi opinantur, peccatoris juſtificationem eſſe rem valde levem, ideo peccatum non admodum curant. Phariſæi perſuaſionem propriæ juſtitiæ induunt, qua coram Deo conſiſtunt, ſed quando ſub imagine judicialis proceſſus coram tribunali Dei doctrina juſtificationis proponitur, Epicurææ & phariſaicæ illæ cogitationes facile evaneſcunt. 1 Cor. IV. 4. *Nihil mihi conſcius ſum, ſed in hoc non ſum juſtificatus, qui enim me judicat, Dominus eſt.* Hæc omnia non niſi in ſeriis pavoribus & angoribus conſcientiæ recte intelliguntur.

3.) *Quia ejus cognata ſunt forenſia.*

§. VII. IV.) Quia *aequipollentes phraſes* itidem ſunt *judiciales.* Juſtificari enim eſt *non vocari in judicium*: Pſalm. CXLIII. 2. *non condemnari:* Joh. III. 18. *non venire in judicium:* Joh. V. 24. *non judicari:* Joh. III. 18. Publicanus deſcendebat juſtificatus in domum ſuam, *abſolutus* ſcilicet *a peccatis*, quorum remiſſionem ſeriis gemitibus fuerat precatus, Luc. XVIII. 14. Apoſtolus Paulus juſtificare exponit per *imputare juſtitiam:* Rom. IV. 3. *fidem imputare ad juſtitiam;* v. 5. *tegere iniquitates, non imputare peccatum:* v. 7. *remittere peccata:* Rom. III. 25. *condonare peccata*, Col. II. 13. Pertinent etiam huc ſequentes phraſes, *Deo reconciliari*, Rom. V. 10. *juſtum conſtitui* v. 19. *benedictionis participem fieri:* Eph. I. 3. *remiſſionem peccatorum accipere:* Act. X. 43. *ſalvum fieri* Act. IV. 12. Cumprimis vero elegans hypotypoſis juſtificationis noſtræ proponitur in parabola ſervuli, qui decem millia talentorum Domino ſuo debens & debiti remiſſionem & poenæ relaxationem ab ipſius gratia impetrat. Matth. XVIII. 27.

4.) *Quia æquipollentia habet judicialia.*

§. VIII.

Dicta veterum, forenſem ſignificationem comprobantia.

§. VIII. Veteres ſcriptores licet quandoque diſputationum curſu abrepti de ſignificatione vocabuli ex grammatica compoſitione judicent, tamen evidentia dictorum ſcripturæ convicti, præſertim in precibus, meditationibus & ſoliloquiis, quando proceſſum illum judicialem coram Dei tribunali ſibi proponunt, genuinam juſtificationis ſignificationem deprehendunt. Juſtinus in dial. cum Tryph. p. 207. *Bonitas & humanitas Dei & immenſitas divitiarum ejus pœnitentiam agentem reſipiſcentemque a peccatis, prout per Ezechielem indicat, perinde atque juſtum, quique peccatum non admiſerit, habet.* In epiſt. ad Diognet. p. 386. *In quo alio nos iniqui & impii pro juſtis haberi poſſumus, quam in ſolo Filio Dei?* (ἐν τίνι δικαιωθῆναι δυνατὸν τοὺς ἀνόμους ἡμᾶς καὶ ἀσεβεῖς ἢ ἐν μόνῳ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ) *o dulcem permutationem! o imperveſtigabile artificium! o beneficia exſpectationem omnem ſuperantia! ut iniquitas quidem multorum in juſto uno abſcondatur, juſtitia autem unius faciat, ut multi injuſti pro juſtis habeantur.* Ambroſius in c. III. Rom. *Juſtificati ſunt gratis, quia nihil operantes, neque vicem reddentes, ſola fide juſtificati ſunt dono Dei.* In c. IV. Rom. *Manifeſte beati ſunt, quibus ſine labore vel opere aliquo remittuntur iniquitates & peccata teguntur, nulla ab his pœnitentiae requiſita opera, niſi tantum ut credant.* In cap. VIII. Rom. *Quomodo implebitur in nobis juſtificatio, niſi cum datur remiſſio omnium peccatorum.* Idem ſerm. III. in Pſalm. CXVIII. *Qui dicit peccata ſua, juſtificatur.* (Bellarminus libr. II. de juſtif. c. 13. regerit, *peccati remiſſionem eſſe ipſam juſtitiae infuſionem*, qua de re ſuo loco plura.) Hieronymus libr. I. contr. Pelag. *Tunc juſti ſumus, quando nos peccatores fatemur, & juſtitia noſtra non ex proprio merito, ſed ex Dei conſiſtit miſericordia.* Auguſtinus libr. de Spiritu & lit. c. 26. *Factores legis juſtificabuntur, id eſt, juſti habebuntur ac deputabuntur.* Libr. XIX. de civ. Dei, cap. 27. *Ipſa noſtra juſtitia, quamvis vera ſit, propter veri boni finem, ad quem refertur, tanta tamen eſt, ut potius peccatorum remiſſione conſtet, quam perfectione virtutum. Teſtis eſt oratio totius civitatis Dei, quae peregrinatur in terris, per omnia quippe membra ſua clamat ad Deum: Dimitte nobis debita noſtra!* (Bellarminus excipit libr. II. de juſtif. c. 13. *Non excludi perfectionem virtutis, quo minus ex parte juſtificatio ei tribuatur, cum dicatur juſtitia vera.* Reſp. Juſtitia novæ obedientiæ in renatis eſt vera juſtitia reſpectu juſtitiæ philoſophicæ, quæ non procedit ex fide, nec refertur ad debitum finem; interim tamen non poteſt coram Dei judicio ſubſiſtere, cum ſit imperfecta & immunda, adeo ut ſancti in medio curſu bonorum operum indigeant remiſſione peccatorum.) Idem libr. II. contra Julian. Pelag. *Juſtificatio porro in hac vita ſecundum tria illa confertur: primo lavacro regenerationis, quo remittuntur cuncta peccata; deinde congreſſione cum vitiis, a quorum reatu abſoluti ſumus; tertio dum noſtra exauditur oratio, qua dicimus: Dimitte nobis debita noſtra.* In Pſalm. XXXI. *Si juſtificatur impius, ex impio fit juſtus, ſed quomodo? nihil boni feciſti, & datur tibi remiſſio peccatorum. Attenduntur opera tua, & inveniuntur omnia mala, ſi, quod debetur illis operibus, Deus redderet, utique damnaret. Quid ergo fit? non reddit tibi Deus debitam pœnam, ſed indebitam gratiam: debebat vindictam, dat indulgentiam.* Ibidem: *Qui ſunt beati? non in quibus non invenerit Deus peccatum, nam in omnibus invenit, omnes enim peccaverunt, & egent gloria Dei. Si ergo in omnibus peccata inveniuntur, remanet, ut non ſint beati, niſi quorum remiſſa ſunt peccata. Hoc ergo apoſtolus ſic commendavit: Credidit Abraham Deo, & imputatum eſt ei ad juſtitiam.* Idem in Pſalm. XXXIV. *Chriſtus juſtificat impium, quomodo autem juſtificat impium? niſi credentem & confitentem.* In Pſalm. CXVIII. *In via fidei pro non peccatoribus habentur, quibus peccata non imputantur.* Cyrillus in cap. VI. Joh. *Fides ſalutem adfert, & gratia juſtificat, mandata vero legis condemnant magis* Oecumenius in c. III. Rom. ex veteribus: *Juſtitia Dei eſt juſtificatio ex Deo, abſolutio & liberatio a peccatis, a quibus lex ipſa*

ipſa abſolvere non potuit nec voluit. Item: *Quomodo ſit juſtificatio? per remiſſionem peccatorum, quam in Chriſto conſequimur.* Bernhardus ſerm. I. de adnunc. b. Mar. col. 106. *Si credis, peccata tua non poſſe deleri, niſi ab eo, cui ſoli peccaſti, & in quem peccatum non cadit, bene facis: ſed adde adhuc, ut & hoc credas, quia per ipſum tibi peccata donantur &c. Sic enim arbitratur apoſtolus, hominem gratis juſtificari per fidem.* Idem ſerm. XXIII in Cant. *O ſolus vere beatus, cui non imputavit Dominus peccatum. Nam quis non habuerit peccatum? Nemo, omnes enim peccaverunt, & omnes egent gloria Dei. Quis adcuſabit tamen electos Dei? ſufficit mihi ad omnem juſtitiam ſolum habere propitium, cui ſoli peccavi.* Et poſtea: *Non peccare Dei juſtitia eſt, hominis juſtitia Dei indulgentia.* (Bellarminus l. d. regerit, *nunquam remitti culpam, quin ſimul infundatur juſtitia.* Reſp. ſit ſane; interim ex eo non ſequitur, quod infuſio juſtitiæ, hoc eſt, renovatio interior ſit *formaliter* ipſa peccati remiſſio, ſed eſt ejus conſequens, ut ex ſequentibus erit manifeſtum.) Idem epiſt. 190. *Ubi reconciliatio, ibi remiſſio peccatorum, & quid ipſa, niſi juſtificatio?* Gloſſa in c. VIII. Rom. *Juſtificavit ſcilicet remiſſione peccatorum.* Gerſon paſſim præcipit, *ut peccator provocet a throno juſtitiae ad thronum miſericordiae divinae.* Lombardus III. ſent. diſt. 19. §. 1. *A diabolo & a morte per Chriſti mortem liberati ſumus, quia, ut ait apoſtolus, in ſanguine ipſius juſtificati ſumus, & in eo, quod ſumus juſtificati, id eſt, a peccatis ſoluti, a diabolo ſumus liberati, qui nos vinculis peccatorum tenebat.* Et poſtea: *Dicimur quoque & aliter per mortem Chriſti juſtificari, quia per fidem mortis ejus a peccatis mundamur. Unde apoſtolus: juſtitia Dei eſt per fidem Jeſu Chriſti.* Item; *Quem Deus propoſuit propitiatorium per fidem in ſanguine ipſius, id eſt, per fidem paſſionis, ut olim adſpicientes in ſerpentem aeneum in ligno erectum a morſibus ſerpentum ſanabantur. Si ergo recte fidei intuitu in illum reſpicimus, qui pro nobis pependit in ligno, a vinculis diaboli ſolvimur, id eſt, a peccatis.*

Adſenſus quorundam adverſariorum.

Agnoſcunt hoc quidam ex ipſis adverſariis. Sic enim Pineda in c. IV. Jobi. *Juſtificare ſignificans juſtum declarare, eſt verbum forenſe.* Rom. VIII. *Deus eſt, qui juſtificat impium, quis condemnet?* Vega libr. V. de juſtific. c. 3. *Aliquando juſtificari idem eſt, quod pronunciari juſtum, ut Rom. VI. ubi dicit*, eum qui mortuus eſt peccatis, per baptiſmum juſtificatum eſſe a peccatis, *quod eſt abſolutum eſſe, vocabulum forenſe.* Toletus in c. II. Rom. hanc *ſignificationem in ſcripturis* dicit *eſſe frequentiſſimam.* Tilet. in confut. Antverpienſis confeſſionis in c. de juſtif. fatetur, *verbum juſtificandi plerumque ſignificare abſolvere, non autem infuſis novis qualitatibus re ipſa juſtum facere*; *quod addit* ex c. V. Rom. *manifeſtum fieri: quod apud Paulum ſignificat re ipſa juſtum facere*, de eo paulo poſt videbimus. Alph. Salmeron tom. III. comm. p. 342. agnoſcit præter primam & ſecundam (quam alii pontificii ſtatuunt) eſſe *tertiam juſtificationem, cum quis ſententia judicis abſolvitur, & pronunciatur juſtus*, ſed addit, *quod non niſi poſt hanc vitam juſtis contingat.* (imo vero cum in hac vita detur peccatorum remiſſio, utique etiam illa juſtificatio ſive abſolutio.) Ipſe Bellarminus ſui oblitus libr. I. de pœnit. c. 10. §. Promiſſionem: *Quid eſt remiſſio peccatorum niſi juſtificatio?* libr. I. de ſacramentis. c. 9. §. Solum: *Habet analogiam exterior abſolutio, quae ore pronunciatur* (in ſacramento pœnitentiæ) *cum interna juſtificatione, quae a Deo efficitur.* (Atqui miniſter abſolvens non infundit juſtitiam, ſed forenſi ſignificatione juſtificat, hoc eſt, abſolutum pronunciat pœnitentem. Ergo ut ſibi conſtet analogia, etiam interior juſtificatio, quæ efficitur a Deo, in abſolutione a peccatis ſive in remiſſione peccatorum conſiſtet.)

Antitheſis: Juſtificationem ſumi pro infuſione juſtitiæ.

§. IX. His non obſtantibus Pontificii juſtificare exponunt per τὸ infundere juſtitiam. Cenſura Colon. fol. 157. *Mirum eſt, cum Monhemius grammaticen & Ariſtotelem profiteatur, non potuiſſe ex utraque ſcientia juſtificationis etymon aut*

ve-

veram ſignificationem deprehendere, ut ad hebraiſmum confugiendum fuerit. Coſterus in ench. p. 257. *Juſtificare eſt juſtum facere ſeu juſtitiam dare, ſicut calefacere eſt calidum facere ſeu calorem dare.* (*) Nobis res erit cum Bellarmino, is libr. I. de juſtif. c. 1 ſcribit: *Juſtificationis nomen in ſacris literis multis modis accipi: 1.) Pro ipſa lege, quae juſtitiam docet:* Pſalm. CXIX. 8. Juſtificationes tuas cuſtodiam. 2.) *Pro acquiſitione juſtitiae,* 1 Cor. VI. 11. Hæc quidem fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed juſtificati eſtis. Rom. VIII. 30. Quos vocavit, hos juſtificavit. c. IV. 5. Credenti in eum, qui juſtificat impium. 3.) *Pro incremento juſtitiae, quo quis ex juſto fit juſtior,* Eccl. XVIII. 22. Ne verearis uſque ad mortem juſtificari. Jac. II. 24. Videtis, quod ex operibus juſtificetur homo, & non ex fide tantum. Apoc. XXII. 11. Qui juſtus eſt, juſtificetur adhuc. 4) *Pro declaratione juſtitiae modo quodam forenſi.* Prov. XVII. 15. Qui juſtificat impium, & qui condemnat juſtum, uterque abominabilis eſt apud Dominum. Eſa. V. 23. Væ qui juſtificatis impium, &c. (**)

Pſalm. CXIX. Juſtificationes tuas cuſtodiam.

§. X. Ex his ſignificationibus omnibus *quartam* tantum propriam & dictis ſcripturæ de noſtra coram Deo juſtificatione agentibus convenientem judicamus. Reſp. igitur I.) Pſalm CXIX. 8. haberi vocabulum חֻקֶּיךָ, quod LXX interpretes verterunt δικαιώματα, latinus interpres *juſtificationes*, ſatis incommode, rectius enim vertitur *ſtatuta, mandata* &c. Quæritur autem hoc loco, non quomodo interpres latinus hoc vocabulo ſit uſus, ſed quomodo in hebræo & græco textu proprie uſurpetur. II.) In dictis illis, quæ pro *ſecunda* vocabuli ſignificatione demonſtranda adducuntur, vox juſtificationis itidem modo forenſi accipitur pro abſolutione & peccatorum remiſſione, ut oſtendit propria ſedes hujus articuli, ex qua de genuina vocabuli ſignificatione judicium fieri debet. 1 Cor. VI. 11. præcedenti enumerationi ſcelerum opponit apoſtolus beneficia, quibus Corinthii ad Chriſtum converſi fuerint adfecti. Sordibus antegreſſæ vitæ opponitur ablutio, contaminationi ſanctificatio, reatui & condemnationi juſtificatio. Quid? quod juſtificatio a ſanctificatione diſtinguitur, quomodo igitur eadem eſſe poterunt? per ſanctificationem acquiritur juſtitia novæ obedientiæ, ſed juſtificatio conſiſtit in remiſſione peccatorum & imputatione juſtitiæ Chriſti, ideo notanter addit apoſtolus: *Juſtificatio eſt in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti,* cum quo conferatur Act. IV. 12. *Non eſt aliud nomen ſub cælo datum, in quo oporteat nos ſalvos fieri.* Act. X. 43. *Huic* (Jeſu Nazareno) *omnes prophetae teſtimonium perhibent, remiſſionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes, qui credunt in eum.* Act. XIII. 38. *Per hunc vobis remiſſio peccatorum adnunciatur & ab omnibus, quibus non potuiſtis in lege Moſis juſtificari.* Ex quo adparet, juſtificari in nomine Chriſti nihil aliud eſſe, quam fide in Chriſtum accipere peccatorum remiſſionem, ab adcuſatione legis abſolvi, & ſalutis participem fieri. Plura de hoc loco inferius. III.) Rom. VIII. 30. itidem non pro infuſione juſtitiæ, ſed pro remiſſione

1 Cor. VI. Juſtificati eſtis.

Rom. VIII. Quos vocavit.

(*) Thomas 1. 2. q. 113 art. 1. *Juſtitia paſſive accepta importat motum ad juſtitiam, ut calefactio motum ad calorem, hoc autem fit ſecundum rationem motus a contrario; & ſic juſtificatio importat transmutationem a ſtatu injuſtitiæ ad juſtitiam, & hoc modo hic loquimur de juſtificatione, & quia motus magis denominatur a termino ad quem; ideo hæc transmutatio dicitur juſtificatio impii. &c.* GERHARDUS.

(**) Becanus in altera parte diſputationis ſuæ de juſtificatione catholicorum c. I. corrigens Bellarminum, duntaxat *tripliciter* in ſacris literis hoc vocabulum uſurpari docet, probe animadvertens, primam ſignificationem a Bellarmino adlatam eſſe ſpuriam, propterea quod non ex fontibus hebrææ linguæ, ſed ex vitioſa vulgata verſione eſt deducta. GERHARDUS.

Im & juſtificavit. ne peccatorum vox *juſtificandi* accipitur, quod & gloſſa ordinaria agnoſcit; modum juſtificationis cap. III. & IV. præcedente ſatis clare expoſuit apoſtolus, ut non opus ſit dubiis conjecturis, quomodo vocabulum *juſtificandi* acceptum velit. Adde, quod immediate ſubjungat v. 33. *Quis accuſabit adverſus electos Dei? Deus eſt, qui juſtificat.* v. 34. *Quis eſt, qui condemnet &c.* ubi ipſa oppoſitio juſtificationis & condemnationis judicialem hujus verbi ſignificationem evidenter probat. IV.) Idem judicium eſto de dicto Rom. IV. 5. *Rom. IV. Credenti in eum, qui juſtificat impium.* Oſtendit enim ſeries textus, juſtificationem ibidem deſcribi per imputationem juſtitiæ & peccatorum remiſſionem; *Ei qui non operatur, credenti autem in eum, qui juſtificat impium, reputatur fides ejus ad juſtitiam, ſicut & David beatitudinem hominis dicit, cui Deus imputat juſtitiam ſine operibus.* Principium igitur petit Bellarminus, dum dicta hæc de juſtitiæ infuſione accipienda ſtatuit. V.) Eccleſ. XVIII. 22. in Græco ſic legitur: μὴ μείνῃς ἕως θανάτου δικαιωθῆναι. *Eccleſ. XVIII. Ne vereris uſque ad mortem juſtificari.* *Non expectes uſque ad mortis tempus juſtificari & Deo reconciliari, ſed in tempore peccatorum oſtende converſionem tuam,* ut habent præcedentia, hoc eſt, dum adhuc peccare potes, abſtine a peccatis, & emenda vitam tuam, alias non relinquis peccata, ſed peccata te deſerunt, ac multi ſubitanea morte abrepti ſunt, antequam pœnitentiam agere poſſent. Nihil hic de incremento juſtitiæ audis, interim non negamus, juſtitiam novæ obedientiæ ac renovationem quotidie creſcere debere, ſed in ea non conſiſtit noſtra coram Deo juſtificatio. VI.) Jac. II. 24. *Jac. II. Videtis, quod ex operibus juſtificetur homo, non ex fide tantum.* juſtificari accipitur pro *declaratione juſtitiæ*, ut ſuo loco confirmatum dabimus, & agnoſcit Thomas Aquin. in cap. III. Gal. VII. Apoc. XXII. 11. diſtinguitur juſtificatio a *ſanctificatione*. *Apoc. XXII. Qui juſtus eſt, juſtificetur adhuc.* Ergo non eſt par utriuſque ratio; abſit enim, ut otioſam ταυτολογίαν textui tribuamus. Vocabulum ἔτι aut actus cujuſdam incrementum, aut ejuſdem continuationem & perſeverantiam vel reiterationem notat. *Priori* modo accipitur in ſanctificatione, *poſteriori* vero in juſtificatione. (*). Lutherus vertit: *Wer from iſt, der ſey immer hin from.* τὸ ἔτι non ponitur pro μᾶλλον vel πλέον, ſed pro προὀτερον. *Qui juſtus eſt, juſtificetur adhuc*; 1.) per *continuationem*, hoc eſt, qui fide coram Deo juſtificatus, non deſiſtat petere remiſſionem peccatorum quotidie, cum in carne adhuc habitet peccatum, cujus remiſſio & mortificatio omnibus renatis quotidie neceſſaria. Ut remiſſio peccatorum, ita quoque juſtificatio noſtra renovatur indies, ac fides non tantum in primo initio, ſed quotidie imputatur credenti ad juſtitiam. Gregorius in Cant. c. 4. *Quamvis anima mox, ut peccat, a juſtitia deviet, tamen dum ſemper credit in eum, qui juſtificat impium, & aſſidue ſub ejus fide peccata ſua deflet, per aſſiduas ablutiones juſtitiam ſuam retinet.* 2.) Per *reiterationem*. Si in peccata fuerit prolapſus, vera pœnitentia ad Deum redeat, ut a peccatis abſolvatur. *Qui ſanctus eſt, ſanctificetur adhuc,* hoc eſt, pergat & creſcat in ſanctificatione, ſive, ut apoſtolus loquitur, 2 Cor. VII. 1. *perficiat ſanctificationem.* Quod ſi vel maxime de juſtitia novæ obedientiæ locus acciperetur, hoc ſenſu, quod renatos quotidie oporteat creſcere & proficere in ſanctitate & juſtitia novæ obedientiæ ex auditu verbi; (quo ſenſu accipit Brentius in confeſſione Wirtemb. pag. 287.) nihil tamen accederet cauſæ pontificiorum; nondum enim ex eo ſequitur, quod illud ſtudium novæ obedientiæ ac legalis juſtitiæ ſit noſtra coram Deo valens juſtitia, cum fide, non operibus, ex evangelio & non ex lege nos juſtificari ſcriptura adſerat. Quinimo cum juſtitiam, quæ coram Deo valere debet, oporteat

(*) Multi pontificii accipiunt hunc locum de juſtificatione ſecunda, quæ ab ipſis definitur non per *juſtitiæ infuſionem*, ſed *bonorum operum exercitium*, cum quibus Bellarminus tranſigat. GERHARDUS.

teat eſſe numeris omnibus perfectam, ex eo manifeſtum eſt, juſtitiam novæ obedientiæ, quam oportet quotidie creſcere, quæque ex eo imperfectionis convincitur, non eſſe eam, qua coram Deo juſtificamur. Priorem explicationem, utpote analogiæ fidei & textui magis congruam, præferimus.

§. XI. Nihil igitur ſubſidii ex his dictis peti poteſt ad *infuſionem*, vel incrementum juſtitiæ, id eſt, *habitualem* vel *actualem* juſtitiam comprobandam, quarum illam in infuſione qualitatum, hanc in operibus bonis collocant, illam vocant juſtificationem *primam*, hanc vero *ſecundam*, aliam igitur quercum excutit Bellarminus, & libr. II. de juſtif. c. 3. tria producit teſtimonia, ex quibus demonſtrare conatur, *juſtificari per Chriſtum*, non eſſe haberi aut pronunciari juſtum, ſed vere fieri juſtum per adeptionem inhærentis juſtitiæ perfectæ.

Rom. V. Per unius obedientiam juſti conſtituuntur multi.

1.) Rom. V. 19. *Sicut per unius inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi, ita per unius obedientiam juſti conſtituentur multi;* ubi urget phraſin conſtitui juſtum & antitheſin Adami & Chriſti. (*) *Per inobedientiam Adami conſtituti ſumus injuſti injuſtitia in nobis vere & realiter inhaerente, non autem imputata. Ergo eodem modo per obedientiam Chriſti conſtituimur juſti, juſtitia nobis inhaerente.* Reſp. 1.) Manifeſta eſt in textu apoſtolico oppoſitio inter juſtificationem & condemnationem, & quidem bis repetita v. 16. & 18. Cum autem oppoſita ſint ſub eodem genere, irrefragabiliter ex eo evincitur, juſtificationem non minus eſſe actum *judicialem*, quam eſt condemnatio. 2.) Regerit Bellarminus, *Adamum nos condemnaſſe non modo forenſi, nec judicando, ſed imprimendo culpam originalem: ita quoque Chriſtum nos juſtificare delendo peccata & gratiam infundendo.* Reſp. condemnatio in verbis apoſtolicis haudquaquam tribuitur Adamo, ſed indefinite apoſtolus pronunciat: v. 18. *Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem*, hoc eſt, ſicut per Adami delictum in omnes propagatur peccatum, quod illis cedit in condemnationem coram Deo, propter quod juſtiſſime a Deo condemnantur; (niſi fiat reconciliatio) ita per unius Chriſti meritum propagatur in omnes vera juſtitia & ſalus ut ex fide juſtificentur. 3.) Quare ut condemnatio nunquam fit extra actum forenſem, ita nec juſtificatio coram Deo, ac proinde non poteſt pro infuſione gratiæ ſumi. Ambroſius in hoc loco: *Uno Adae peccato condemnati ſunt, qui in ſimilitudinem praevaricationis ejus peccarunt, gratia vero Dei per Chriſtum non ex uno delicto, ſed ex multis juſtificavit homines dando illis remiſſionem peccatorum.* Et poſtea: *Sicut per unius delictum omnes condemnationem meruerunt ſimiliter peccantes: ita & in juſtitia unius omnes juſtificabuntur credentes.* 4.) Juſtum conſtitui & juſtificari habentur ab apoſtolo pro æquipollentibus, tam ergo juſtum conſtitui opponitur condemnationi, quam juſtificari, & proinde utrumque habet forenſem ſignificationem. Verbum enim *conſtituendi* ſignificat hæc agi coram judicio Dei Rom. X. 3. *propriam juſtitiam conantur ϛῆσαι & juſtitiae Dei non ſunt ſubjecti.* Qui coram Dei judicio propriam juſtitiam erigere & conſtituere laborant, nec ſe humiliant, ut aliam juſtitiam, quam Deus propoſuit, quærant, non ſunt ſubjecti juſtitiæ Dei, hoc eſt, illi juſtitiæ, quam Deus in judicio ſuo adprobat. Quemadmodum *Deus fecit*, ſive conſtituit *Chriſtum peccatum, ita nos reddimur* ſive conſtituimur *juſti*, 2 Cor. V. 21. Utrumque fit per actum quendam judicialem. Adde, quod in hoc cap. V. 9. & 10. idem ſtatuit eſſe juſtificari & reconciliari Deo per ſanguinem Chriſti. Atqui reconci-

(**) (Idem facit Becanus p. I. de juſtif. c. 2. ſ. 14. *Quemadmodum per inobedientiam Adæ injuſti ſumus conſtituti, ita per obedientiam Chriſti conſtituimur juſti. At per Adæ inobedientiam non formaliter, ſed efficienter & meritorie duntaxat conſtituimur injuſti. Ergo etiam per obedientiam Chriſti non formaliter, ſed efficienter & meritorie duntaxat, juſti conſtituimur.*) GERHARDUS.

ciliatio iſta ſignificat peccatorum remiſſionem, receptionem in gratiam &c. 5.) Peccat Bellarminus extendendo dictum apoſtolicum ultra collationis tertium. Apoſtolica collatio talis eſt: ut condemnatio eſt ab Adamo per peccatum, ita juſtificatio eſt a Chriſto per obedientiam. Nec ulterius hic progreditur apoſtolus, cum adplicationis modum in præcedentibus docuerit, videlicet, fide juſtitiam Chriſti nobis imputari cap. III. & IV. peccatum vero Adæ carnali generatione in nos propagari. (*) Si collatio Adami & Chriſti ultra terminos apoſtolici textus extenditur, inferri poterit, in omnes omnino homines citra ullum fidei vel incredulitatis reſpectum juſtitiam Chriſti propagari; ſicut per naturalem generationem peccatum Adæ in eos propagatur. 6.) Nec conſtat ſibi ipſi Bellarminus, hoc enim loco ſcribit: *Injuſti conſtituimur injuſtitia in nobis vere ac re ipſa inhaerente, non injuſtitia Adami nobis imputata*; contra vero libr. IV. de amiſſ. grat. & ſtatu peccati c. 10. adſerit, *peccatum Adae ita poſteris omnibus imputari, ac ſi omnes idem peccatum patraviſſent*, & recitat dictum Bernhardi: *Noſtra eſt Adami culpa, quia etſi in alio, nos tamen peccavimus: & nobis juſto Dei judicio imputabatur licet occulto.* Ac docet res ipſa, non poſſe imputationem illam excludi, quamprimum enim peccarunt primi parentes, ipſorum transgreſſio reputata fuit totius humani generis transgreſſio, utique ergo nobis omnibus imputata; unde damnati ſumus, antequam nati. Alii pontificii addunt locum Dan. VIII. 14. וְנִצְדַּק קֹדֶשׁ *juſtificabitur* ſeu *mundabitur ſanctuarium*. Reſp. 1.) Phraſis illa notat cultus reſtaurationem, non juſtitiæ infuſionem, de qua quæritur. 2.) Verbum eſt *niphal*, non in *hiphil*, de quo potiſſimum hic quæritur. 3.) *Declarative* poteſt accipi, *ſanctificabitur*, id eſt, ſanctum purgatumque declarabitur.

§. XII. II.) *Alterum* dictum, quo conatur Bellarminus probare, juſtificare non eſſe vocabulum forenſe, petit ex Dan. XII. 3. *Qui ad juſtitiam erudierunt multos, fulgebunt ſicut ſtellae*, quod non poteſt trahi ad judices declarantes. Reſp. 1.) Nec hic locus infuſionem juſtitiæ probat, doctores enim non infundunt novas juſtitiæ qualitates. 2.) Vulgata verſio reddidit, *qui ad juſtitiam erudiunt multos*; ab ea vero diſcedere Bellarmino non erit integrum propter anathema Tridentinum. 3.) Reducitur autem hæc ſententia pulcerrime ad propriam ſignificationem verbi *juſtificare*. Deus enim juſtificat, hoc eſt, ſolvit, remittit & condonat peccata, ſed utitur ad hoc miniſterio verbi. 2 Cor. V. 19. *Poſuit in nobis miniſterium reconciliationis.* Matth. XVIII. 18. *Quicquid ſolveritis in terra, ſolutum erit in cœlo.* Joh. XX. 23. *Quorumcunque remiſeritis peccata, remiſſa erunt.* Deus igitur juſtificat *efficienter* & principaliter, miniſtri ὀργανικῶς, perinde ut Timotheus *ſe ipſum & auditores ſuos ſalvaſſe* dicitur 1 Tim. IV. 16. nimirum ὀργανικῶς per miniſterium *evangelii, quod eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti.* Rom. I. 16. Etſi miniſter evangelii peccatorum remiſſionem prædicans, non fert ſententiam more judicis authentici & ſummi, facit tamen hoc more præconis ſententiam abſolutionis, a Deo ſummo judice in evangelio patefactam, adnuncians. Flacius in clav. p. 502. dicit: *verbum juſtificandi hoc loco poſitum neque pro facere juſtum, neque pro abſolvere ab omni culpa,* quod

Dan. XII. Qui ad juſtitiam erudierunt multos.

(*) Comparatio inter inobedientiam Adæ & obedientiam Chriſti non inſtituitur ſimpliciter, ſed ſecundum quid, nimirum quoad originem & ipſam propagationem tam condemnationis, quam juſtificationis, non autem quoad modum propagationis, alias ſequeretur Chriſti juſtitiam per carnalem propagationem propagari. Conſiderat apoſtolus 1.) ſalutis ac condemnationis noſtræ cauſas, ſicut enim condemnatio ab Adami inobedientia, ita ſalus ab obedientia Chriſti. 2.) Obedientiæ & inobedientiæ *effecta*; ſicut enim per inobedientiam Adæ conſtituuntur peccatores: ita per obedientiam Chriſti conſtituuntur juſti. 3.) *Utriusque ſubjecta.* Sicut enim inobedientia Adæ tranſiit in omnes, ita obedientia Chriſti præſtita eſt pro omnibus. GERHARDUS.

quod eſt ſolius Dei, ſed pro inſtituere ad juſtificationem, *quo reſpexit etiam vulgata verſio & Lutherus, ut ſic miniſtri dicuntur juſtificare ratione θεωρίας per informationem & adhortationem.* 4.) Denuo autem non conſtat ſibi Bellarminus, hoc enim loco ſcribit: *Qui praedicat evangelium, non pronunciat homines juſtos more judicis, ſed aperit viam ad juſtificationem*; ſed libr. III. de pœnit. cap. 3. diſputat: *Sacerdotes eſſe judices ſuper terram conſtitutos, poteſtatem clavium eſſe poteſtatem judiciariam.* Item: *Si non eſſent ſacerdotes judices, nec vere peccata remitterent, ſed ſolum adnunciarent eſſe remiſſa, nemo periret ex eo ſolum, quod ſacerdotem reconciliantem habere non poſſet.*

Eſa. LIII. In ſcientia ſui ſervus meus juſtus juſtificabit multos.

§. XIII. *Tertium*, in quo præcipuum robur cauſæ collocat Bellarminus, petit ex Eſa. LIII. 11. *In ſcientia ſui ſervus meus juſtus juſtificabit multos.* Reſp. 1.) Unde probabit Bellarminus, *juſtificare* in hoc loco notare infuſionem juſtitiæ? 2.) Quin potius apoſtolus docet, juſtificationem illam fieri per remiſſionem peccatorum. 3.) Verbum hebræum in tertia conjugatione ſignificat *juſtum pronunciare, juſtitiam imputare*, ſicut in prima ſignificat juſtum eſſe *poſitive.* 4.) Per *ſcientiam* intelligitur vera in Chriſtum fides, quia verba notitiæ apud Hebræos connotant adfectum cordis. Chriſtus igitur ſervus Dei, qui *venit in hunc mundum, ut aliis inſerviret*, Matth. XX. 28. quique *juſtus* eſt, non ſolum *eſſentialiter* ſecundum divinam naturam, & *inhaeſive* ſecundum humanam naturam, ſed etiam *active*, qui ſanctiſſima ſua obedientia & paſſione perfectam peperit juſtitiam, *in notitia ſui*, id eſt, dum vera fide agnoſcitur & adprehenditur, *juſtificabit*, id eſt, juſtos pronunciabit, abſolvet & acceptabit *multos*, hoc eſt, quotquot in ipſum credunt, *& iniquitates ipſorum portabit*, eſt enim *agnus Dei, qui tollit peccata mundi.* Joh. I. 29. Ideo enim *juſtificamur per redemtionem, quae eſt in Chriſto Jeſu, quia propoſuit eum Deus propitiatorium per fidem in ſanguine ejus*, ut habet apoſtolica hujus dicti paraphraſis. Rom. III. 24. & 25. *Ac ſcientia ſalutis noſtrae conſiſtit in remiſſione peccatorum.* Luc. I. 77. Peccat igitur Bellarminus, opponendo ſubordinata. Chriſtus juſtificat *meritorie*: Ergo non *judicialiter*; imo vero Chriſtus in officio mediatoris non ſolum perfectam acquiſivit juſtitiam Deo Patri miniſtrando, pro peccatis noſtris laborando, & animam ſuam in redemtionem tradendo, ſed etiam beneficia mortis ac paſſionis ſuæ voce evangelii nobis offert & per fidem adplicat.

Compoſitio vocis juſtificare.

§. XIV. Solenne autem eſt Bellarmino & aliis ex compoſitione vocis argumentari. *Sicut ſanctificare eſt ſanctum facere, ita juſtificare erit facere juſtum.* Reſp. 1.) Non tam ex compoſitione vocis latina, quam ex uſu linguæ ſanctæ ſtatuendum eſt de vera ſignificatione vocis *juſtificandi.* 2.) Oſtendimus autem ſuperius immotis ſcripturæ fundamentis, quod juſtificare הִצְדִּיק ſignificet *juſtum pronunciare*, *abſolvere* &c. ſed ex nullo ſcripturæ loco probari poteſt, quod juſtificare ſignificet *juſtitiam infundere.* (*) 3.) Ne quidem *ſanctificandi* verbum ſemper ſignificat ex non-ſancto facere ſanctum, infuſo ſanctitatis habitu. Jubemur enim *ſanctificare Iehovam exercituum*, Eſa. VIII. 13. petimus *nomen ejus ſanctificari*, Matth. VI. 9. quis vero diceret, nos Deum ac nomen ejus ſanctum facere? 4.) Sanctificatio de hominibus uſurpata quandoque accipitur pro imputatione ſanctitatis Chriſti per fidem. Act. XXVI. 18. *Ut accipiant remiſſionem peccatorum & ſortem inter eos, qui ſanctificati ſunt per fidem, quae eſt erga me.* Eph. V. 26. *Chriſtus dedit ſemet ipſum pro eccleſia, ut ſanctificaret eam mundatam lavacro aquae per verbum.* Hebr. X. 10. *Sanctificati ſumus per oblationem corporis Ieſu Chriſti ſemel peractam:* quo

(*) Cum juſtificatio non ſit *phyſica* aliqua mutatio, perperam cum calefactione, dealbatione & aliis hujusmodi mutationibus comparatur. GERHARDUS.

quo pertinet phraſis illa levitica: *Sacerdos ſanctificabit leproſum*, id eſt, ſanctum pronunciabit: quandoque vero accipitur pro renovatione ſive *inhaerentis* ſanctitatis inchoatione ac continuatione. 2 Cor. VII. 1. *perficiamus ſanctificationem &c.* Si vel maxime ſanctificare ſemper idem ſignificaret, quod *inhaerentis* ſanctitatis habitu donare, non tamen idem de *juſtificandi* voce dicendum foret. In juſtificatione enim homo ſiſtitur tribunali Dei, adcuſatur a lege, & reconciliandus eſt prius Deo, ubi non habetur reſpectus ad inhærentem juſtitiam, ſed ad ſolius Chriſti meritum fide adprehenſum: ſed in ſanctificatione homo jamdum Deo reconciliatus & a peccatis propter Chriſti meritum abſolutus donatur Spiritu ſancto, qui in ipſo inchoat & perficit ſanctificationem. Urgent etiam regulam grammaticam: *Verba in kal neutra, in hiphil activa vim agendi habent & exponuntur per facere.* Reſp. 1.) Si vel maxime concedatur, tamen nondum ſequitur: הִצְדִּיק ſignificat *juſtum facere;* ergo notat juſtitiæ infuſionem: poteſt enim quis juſtus fieri per alterius judicium, pronunciationem & declarationem, 2.) verba enim tertiæ coniugationis hoc tantum important, quod qualitas primæ conjugationis tribuatur alteri vel re ipſa, vel permiſſione, vel judicio, adſeveratione & declaratione alterius. Vide Flacium p. I. clav. pag. 499.

§. XV. Nullus igitur a Bellarmino produci potuit ſcripturæ locus, qui diſerte & evidenter probaret, quod juſtificare ſignificet juſtitiam infundere. Quare contra pontificiam hujus vocabuli explicationem concludimus hoc modo: Quæcunque ſignificatio vocabuli non poteſt probari ex ſcripturis, præſertim ex propria cujusque doctrinæ ſede, ſed illi potius repugnat, & abſurda ſecum trahit, illa rejicienda eſt. Talis eſt ſignificatio illa pontificia, qua juſtificatio exponitur pro juſtitiæ infuſione. Ergo rejicienda eſt. *Minor* eſt trimembris. Primum membrum ex diſcuſſione eorum ſcripturæ locorum patet, quæ Bellarminus pro confirmatione ſuæ ſententiæ adduxerat, ea enim vel non petita ſunt ex propria ſede, vel non poſſunt aliter exponi, quam de actu judiciali. *Alterum* membrum patebit ex argumentis, quæ pro *formali* juſtificationis cauſa inferius producentur. Si quis fundamenta apoſtolica in toto hoc argumento expendet, deprehendet, non poſſe ſignificationem illam cum eis conciliari. *Tertium* membrum conſpicuum eſt ex analyſi dictorum, in quibus juſtificatio non poteſt pro infuſione juſtitiæ accipi, alias ſequeretur, iniquos judices juſtitiam infundere impiis, Prov. XVII. 15. Eſa. V. 23. publicanos Deo infundere juſtitiam, Luc. VII. 29. phariſæos & ſcribas ſibi ipſis juſtitiam infundere, Luc. X. 29. cap. XVI. 15. Iisdem abſurdis conflictari hanc vocabuli ſignificationem in propria hujus doctrinæ ſede ſuo loco inferius demonſtrabitur. Argumentantur denique hunc in modum: I.) *Si juſtificatio in hoc negotio non habet aliam ſignificationem, quam forenſem, ſequitur, hominem juſtificari abſque ulla ſui mutatione, quod contrarium ſcripturae.* Reſp. 1.) Si mutatio accipitur pro mutatione *phyſica* vel ejusmodi alteratione, qua injuſtitia expellatur & juſtitia infundatur, negamus, ejusmodi mutationem in ipſo actu juſtificationis, prout in judicio Dei conſideratur, fieri, nec uſpiam tale quid ſcriptura adſerit. Si vero mutatio accipitur in *genere* pro qualicunque variatione, non negamus, in ipſa juſtificatione fieri quandam mutationem; quando enim homo juſtificatur, id eſt, a peccatis abſolvitur, tunc hac ratione mutari dicitur, ut ex ſtatu iræ transferatur in ſtatum gratiæ non propter aliquam infuſam juſtitiam, ſed propter miſericordiam Dei in Chriſto. 2.) Mutatio illa, qua homo juſtificatus coram Deo fit novus homo, per quam Spiritus ſanctus novos motus in homine excitat, ea non pertinet ad ipſum juſtificationis actum, ſed eſt effectus quidam actum juſtificationis conſequens. II.) *Deus foret injuſtus judex, ſi hominem injuſtum, in quem non prius infuſa eſſet juſtitia, pronunciaret juſtum.* Reſp. qui hominem injuſtum ſimpliciter & absque ullo interveniente medio ſatisfactionis juſtum pronunciat, is merito injuſtus judex pronunciatur. Sed Deus propter Chriſti ſatisfactionem peccata remittit. &c.

Summa hujus articuli. §. XVI. Porro totam juſtificationis doctrinam perſpicua & miranda brevitate complectitur dictum apoſtolicum: Rom. III. 24. *Juſtificamur gratis ipſius* (Dei) *gratia, per redemtionem, quae eſt in Chriſto Jeſu.* v. 25. *Quem propoſuit Deus propitiatorium per fidem in ſanguine ipſius ad declarandam juſtitiam ſuam per remiſſionem praecedentium delictorum.* Exprimitur enim ibi cauſa *efficiens principalis* juſtificationis, quæ eſt gratia Dei: cauſa *meritoria*, quæ eſt obedientia & ſatisfactio Chriſti mediatoris: cauſa *formalis*, quæ eſt remiſſio peccatorum: cauſa *inſtrumentalis*, quæ eſt fides: cauſa *finalis*, quæ eſt declaratio juſtitiæ, ex parte Dei, pax conſcientiæ & vita æterna, ex parte noſtri; quæ omnia in ſequentibus latius ab apoſtolo tractantur & explicantur.

CAPUT I.

DE CAUSA EFFICIENTE JUSTIFICATIONIS.

§. XVII.

Cauſa efficiens principalis juſtificationis. Cauſa *efficiens principalis* juſtificationis eſt gratia Dei. Rom. III. 24. *Juſtificati gratis per gratiam ipſius.* Eſt autem juſtificatio ſolius & unius veri Dei actio, qui eſt Pater, Filius & Spiritus ſanctus. Quod ſit ſolius Dei actio, patet ex eo, quia ipſe *ſolus Dominus Deus noſter, & ſalvator non eſt praeter eum*, Oſe. XIII. 4. *Ipſe ſolus poteſt peccata remittere*, Marc. II. 7. *Ipſe ipſe eſt, qui delet iniquitates noſtras*, Eſa. XLIII. 25. *Unus eſt, qui poteſt ſalvare & perdere*, Jac. IV. 12. Quod ſit actio Patris, Filii & Spiritus ſancti, patet ex regula theologica: (cujus fundamentum eſt ſimpliciſſima unitas divinæ eſſentiæ & potentiæ) opera Trinitatis ad *extra* ſunt indiviſa, ſervato tamen ordine & diſcrimine perſonarum. Inde dilectio Dei, quæ eſt cauſa efficiens principalis noſtræ juſtificationis tribuitur *Patri*, Joh. III. 16. *Filio*, Gal. II. 20. *& Spiritui ſancto*; Rom. V. 5. inde etiam oritur trajectio apoſtolica Eph. IV. 32. *Deus in Chriſto* ἐχαρίσατο *donavit nobis.* Col. III. 13. ὁ χριστὸς ἐχαρίσατο ὑμῖν, *Chriſtus donavit vobis.* Sic Rom. VIII. 34. *Deus eſt, qui juſtificat:* viciſſim de Chriſto dicitur Eſa. LIII. 11. *In ſcientia ſui juſtificabit ſervus meus multos.* 1 Cor. VI. 11. mentio fit totius ſacroſanctæ Trinitatis: *Juſtificati eſtis per nomen Domini Jeſu, & per Spiritum Dei noſtri.* Cyrillus libr. V. de Trinit. tom. II. p. 341. *Non ſeorſim quidem Deus & Pater, ſeorſim autem & proprie Filius, ſed quae eſſe intelligitur juſtificatio a Patre, ea omnino eſt & Filii, & quam Filius largitur, ea eſt & Patris;* quo pertinet, quod in baptiſmo, qui eſt ſacramentum regenerationis & medium juſtificationis noſtræ, invocatur ſuper nos nomen Patris, Filii & Spiritus ſancti.

§. XVIII. Quidam dicunt, cauſam *efficientem principalem* juſtificationis eſſe Deum. Rom. III. 26. *Ut ſit ipſe* (Deus) *juſtus & juſtificet eum, qui eſt ex fide Jeſu Chriſti.* Rom. VIII. 33. *Deus eſt, qui juſtificat.* Gal. III. 8. *Deus ex fide juſtificat gentes.* Gratiam autem Dei vocant cauſam *impulſivam internam:* Eph. II. 4, 5. *Deus, qui dives eſt in miſericordia, propter multam caritatem ſuam, qua dilexit nos, cum eſſemus mortui in peccatis, convivificavit nos in Chriſto, gratia enim eſtis ſalvati &c.* ſed res eodem redit, cum dilectio Dei & Deus diligens ſint *realiter* unum. *Gratiam Dei in articulo juſtificationis denotare ipſius miſericordiam, probatur. 1.) ex* συνωνυμίας. Intelligitur autem hoc loco per *gratiam Dei*, ipſius miſericordia, dilectio & favor, quo credentes in Chriſtum complectitur, quod contra concilium Trident. ejusque propugnatores demonſtramus: I.) ex συνωνυμίας. Juſtificatio & ſalvatio in ſcripturis tribuitur gratiæ, miſericordiæ, philanthropiæ, dilectioni & caritati Dei. Ergo hæc habenda ſunt pro ἰσοδυναμοῦσι. Rom. III. 24. *Juſtificati gratis per ipſius gratiam.* Joh. III. 16. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unigenitum daret, ut omnis,*

qui

qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam aeternam. Eph. II. 4. *Deus, qui eſt dives in miſericordia, propter nimiam ſuam caritatem, qua dilexit nos.* v. 5. *eum eſſemus mortui in peccatis, convivificavit nos in Chriſto.* Tit. III. 4. *Cum benignitas & humanitas* (ἡ χρηϛότης καὶ ἡ φιλανθρωπία) *adparuit ſalvatoris noſtri.* v. 5. *Non ex operibus juſtitiae, quae nos fecimus, ſed ſecundum miſericordiam ſuam ſalvos nos facit.* v. 7. *Ut juſtificati ipſius gratia heredes ſimus ſecundum ſpem vitae aeternae.* 1 Pet. I. 3. *Benedictus Deus & Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui ſecundum miſericordiam ſuam magnam regeneravit nos.* 1 Joh. IV. 9. *In hoc adparuit caritas Dei, quod Filium ſuum miſit in hunc mundum.* Hebr. II. 9. *Chriſtus gratia Dei pro omnibus guſtavit mortem;* illud Paulus Rom. V. 8. ſic effert: *Commendat Deus caritatem ſuam, quod adhuc peccatoribus exiſtentibus nobis, Chriſtus pro nobis mortuus eſt.* In parabola Matth. XVIII. 27. 33. miſericordiæ tribuitur debiti condonatio & pœnæ relaxatio.

Exceptiones Bellarmini.

Talia dicta occurrent alibi longe plura. Excipit Bellarminus libr. II. de juſtif. cap. 3. 1.) *Favorem Dei ſatis explicari per vocem gratis, qui enim gratis juſtificat, certe ex benevolentia & liberalitate juſtificat. Illa igitur additio per gratiam, non ipſum favorem, ſed aliquid aliud, id eſt, effectum illius favoris ſignificabit, ſcilicet juſtitiam ab illo donatam & infuſam, quae eſt formalis, cauſa juſtificationum.* Reſp. ſcripturæ non eſt inſolens, majoris ἐμφάσεως cauſa unum vocabulum exponere per aliud, vel duo ſynonyma conjungere, aut adverbium addere nomini ejusdem ſignificationis propter rei certitudinem. Matth. II. 10. *gaviſi ſunt gaudio magno.* Luc. II. 9. Ut illuſtrior igitur eſſet ſignificatio vocabuli *gratiae*, ac firmius munita contra omnes corruptelas, ideo apoſtolus addit vocabulum *gratis.* Cum enim gratia Dei nos juſtificantis non ſolum donet peccatorum remiſſionem, ſed etiam per Spiritum ſanctum inchoet novos motus, hoc eſt, cum juſtificatio & renovatio, gratia & donum per gratiam ſemper ſint conjuncta, ideo ne quis opinetur, propter illos novos motus Deo placentes nos juſtificari, ideo additur particula *gratis*, ut ſit ſenſus, nos ſine ullo merito noſtro, imo contra meritum noſtrum coram Deo juſtificari, & cauſam acceptationis gratuitæ non eſſe in nobis, ſed in ſolo Deo. Chemnitius in loco de juſtif. p. 739. ex ſcripturis oſtendit, vocabulum *gratis* a.) opponi ſolutioni pretii: b.) ſignificare ſine juſta cauſa, temere, ex levitate & petulantia: c.) opponi merito ſive ad bonum ſive ad malum. Ex his ſignificationibus prima & tertia huic loco congruunt. Juſtificamur *gratis*, hoc eſt, *nihil operantes, neque vicem reddentes*, ut exponit Ambroſius in hoc loco, nec præcedentibus operibus meremur, nec ſequentibus compenſamus. *Deus nihil invenit in nobis, unde ſalvet, multum autem invenit, unde damnet, & tamen ex miſericordia propter Chriſtum nos recipit*, ut ſcribit Auguſtinus ſerm. XV. de verbis apoſtoli. De Joſepho dicitur, quod *invenerit gratiam in oculis domini ſui;* Gen. XXXIX. 4. ſed additur, *quia erat vir fortunatus*, hoc eſt, propter egregias virtutes, quas Potiphar animadvertebat in Joſepho, diligebat eum. Ne igitur quis opinetur, eodem modo & nos gratia Dei juſtificari & ſalvari, addit apoſtolus particulam *gratis*, ut oſtendat, Deum in juſtificatione non reſpicere ad dignitatem, meritum ſeu quodcunque aliud nobis inhærens, ut propterea nos in gratiam recipiat; ſed quando invenit in nobis cauſam, cur poſſet damnare, mera gratuita bonitate nos acceptat ad vitam æternam. Hæc Chemnitius. Invertimus proinde argumentum Bellarmini. Apoſtolus particulam *gratis* addit, quando ex gratia nos juſtificari pronunciat. Ergo per gratiam non poteſt intelligi donum aliquod nobis inhærens, infuſus quidam habitus, quo formaliter coram Deo ſimus juſti, ſed denotatur gratuitus Dei favor in Chriſto & propter Chriſtum nos acceptans. 2.) *Praepoſitionem* PER *non recte adcommodari favori & benevolentiae, ſed cauſae formali aut meritoriae aut inſtrumentali. Non enim recte diceremus: Deus per ſuum favorem aut per ſuam benevolentiam nos juſtificat; recte autem dicimus: Deus per gratiam inhaerentem,*

per

per meritum Filii, per fidem & ſacramenta nos juſtificat. Reſp. particula *per* non habetur in græco textu, ſed ſimpliciter dicitur: δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ χάριτι αὐτοῦ. Adde, quod particula *per* ſæpiſſime cauſam efficientem in ſcripturis notet. *Per Deum* tanquam cauſam efficientem dicuntur *eſſe omnia* Rom. XI. Hebr. II. *Chriſtus* dicitur *reſuſcitatus per gloriam Patris*, hoc eſt, a glorioſa potentia Patris Rom. VI. 1 Cor. I. *fidelis Deus, per quem vocati eſtis in conſortium ſanctorum:* per Chriſtum omnia facta dicuntur, per Chriſtum dicimur redemti & liberati, ecquis vero negabit, Chriſtum eſſe efficientem cauſam creationis & redemtionis? Sic Tit. III. 5. κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον *ſecundum ſuam miſericordiam ſalvos nos fecit Deus*, num & hoc loco miſericordia notabit infuſum habitum? 3.) *Benevolentiam Dei non eſſe inanem, ſed omnino praeſtare atque efficere id bonum, quod alicui vult. Ergo Deus juſtificans non ſolum bene vult, ſed etiam juſtos & ſanctos facit.* Reſp. veriſſime nos juſtificat Dei gratia ac favor, imputata nobis per fidem Chriſti juſtitia, quam imputationem eſſe veram & efficacem, non *putativam* vel imaginariam, ut Bellarminus ſolet calumniari, patet ex imputatione peccatorum noſtrorum Chriſto facta: eadem Dei juſtificantis gratia dat nobis Spiritum ſanctum, per quem natura noſtra renovari incipit, ſed hæc renovatio non eſt ſtatim perfecta, ſed quotidie debet creſcere, in futura autem vita perficietur. Neque eſt, quod Bellarminus aliquam Dei impotentiam ex eo inferat, agnoſcat potius extremam naturæ noſtræ corruptionem, agnoſcat turpiſſimam peccati intime adhærentis labem, quæ adeo altas in nobis egit radices, & quaſi venenum quoddam omnes animæ & corporis vires pervaſit, ut non prius plene exſtergatur, antequam corpus in cinerem ac pulverem redigatur, agnoſcat perpetuum exercitium pœnitentiæ & humilitatis in his peccati reliquiis nobis propoſitum eſſe: *Multum enim nobis in hac carne tribueremus, niſi usque ad ejus depoſitionem ſub venia viveremus*, ut elegantiſſime ac veriſſime loquitur Auguſtinus X. de civ. Dei cap. 22. circa finem. Effectus igitur a cauſa & donum per gratiam ab ipſa gratia diſtinguendum, ac de diſtinctis diſtincte loquendum.

§. XIX. Genuinam illam vocabuli *gratiae* in hoc articulo explicationem demonſtramus II.) ex *oppoſitione*. Gratia in tractatione apoſtolica hujus articuli opponitur operibus, debito, merito, legi &c. Ergo non poteſt infuſionem juſtitiæ *formaliter* inhærentis denotare. Rom. XI. 6. *Si ex gratia, jam non ex operibus.* Rom. IV. 4. *Ei qui operatur, merces non imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum.* v. 5. *Ei vero, qui non operatur, credenti autem in eum, qui juſtificat impium, reputatur fides ejus ad juſtitiam.* v. 16. *Ideo ex fide, ut ſecundum gratiam firma ſit promiſſio.* Eph. I. 5. *Deus praedeſtinavit nos in adoptionem filiorum.* v. 6. *In laudem gloriae gratiae ſuae, in qua* ἐχαρίτωσεν *gratos nos habuit ac dilexit in dilecto.* Infuſus habitus eſt cauſa efficiens & principium bonorum operum ex hypotheſi pontificiorum. Jam vero gratia in articulo juſtificationis opponitur operibus. Ergo non poteſt ſignificare infuſum habitum. Gratia in juſtificatione opponitur legi Rom. III. 21. *ſine lege juſtitia Dei manifeſtata eſt.* Rom. VI. 14. *Non eſtis ſub lege, ſed ſub gratia.* Gal. II. 21. *Si per legem juſtitia, Chriſtus gratis mortuus eſt.* Gal. V. 4. *Evacuati eſtis a Chriſto, qui in lege juſtificamini, a gratia excidiſtis.* Jam vero donum renovationis & ſanctificationis nihil aliud eſt, quam donatio Spiritus ſancti, per quem *Deus legem ſuam in cordibus noſtris ſcribit*, Jer. XXXI. 33. atque efficit, *ut in praeceptis ipſius ambulemus.* Ezech. XXXVI. 27. Quod ſi per gratiam intelligitur donum renovationis, quomodo conſiſtit oppoſitio apoſtolica? Certe infuſum illum juſtitiæ habitum Pontificii deſcribunt potiſſimum a caritate, jam vero caritas eſt ſumma impletio & ἀνακεφαλαίωσις legis Matth. XXII. 40. Rom. XIII. 10. Huc pertinet inſigne dictum apoſtoli, Eph. II. 8. *Gratia ſalvati eſtis per fidem, & hoc non ex vobis*, (nec ex veſtris viribus, nec ex aliquo, quod in vobis inhæreat) *Dei donum eſt, non ex operibus;* ſi reſpe-

2.) Ex oppoſitione.

reſpectu qualitatis alicujus in nobis hærentis, vel reſpectu operum juſtitiæ Deus non juſtificat, jam non eſt gratia, ſed merces ſeu debitum. Rom. IV. 4.

3.) Ex etymologia.

§. XX. III.) Ex *etymo hebraeo.* חָנַן ſignificat *gratificari, in gratiam recipere*, ac ſæpe conjungitur & exponitur per verbum *miſerendi.* Exod. XXXIII. 19. *Gratioſus ero, cui fuero gratioſus*, id apoſtolus Rom. IX. 15. reddidit: ἐλεήσω, ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω, ὃν ἂν οἰκτείρω. Gen. VI. 8. *Noah dicitur inveniſſe gratiam in oculis Domini*, quod Hebr. XI. 7. *per fidem* factum eſſe adſerit. 2 Reg. XIII. 23. *Et miſertus eſt* וַיָּחָן *Jehova illorum.* Thargum reddidit per וְרַחֵם. Matth. XV. 32. *Miſereor ſuper hac turba*: ibi Syrus habet vocabulum אֶתְחַנַּן. Huc referenda etiam conjugata hujus verbi; χάρις, χαρίζομαι, χαριτόω, *gratificor, condono, gratis acceptum habeo.* Luc. VII. 42. *Non habentibus, unde redderent, ἐχαρίσατο, ex gratia condonavit utriſque.* 2 Cor. II. 10. *Cui aliquid donatis* χαρίζεσθε, *& ego. Nam & ego, quod donavi,* κεχάρισμαι, *ſi quid donavi propter vos in perſona Chriſti.* 2 Cor. XII. 13. χαρίσασθε, *condonate mihi hanc injuriam.* Eph. I. 6. *In laudem gloriae gratiae ſuae, in qua* ἐχαρίτωσε *dilectos & gratos nos habuit in dilecto.* Stapletonus antid. Rom. III. p. 97. exponit, *multis gratiarum donis replevit;* ſed hoc non congruit verbis antecedentibus, in quibus electi dicimur in Chriſto ante conſtitutionem mundi. v. 4. Eph. IV. 32. Col. III. 13. χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, *condonantes invicem, ſicut & Deus in Chriſto vobis donavit.* Col. II. 13. χαρισάμενος *donans nobis delicta.* In his ac ſimilibus locis verbum χαρίζεσθαι & χαριτοῦν non poteſt accipi pro infuſione juſtitiæ. Ergo nec χάρις ita accipi debet. In latina lingua favor & gratia habent ſe *correlative.* Favor ſignificat *active* benevolentiam, qua alios homines complectimur, gratia vero ſignificat acceptationem, ut ſic loquar, *paſſivam*, ut cum dicimus, eſt in magna gratia apud principem, id eſt, acceptus principi.

4.) Ex effectis & circumſtantiis gratiæ.

§. XXI. IV.) Ex *effectis & circumſtantiis* illius gratiæ. Gal. I. 15. *Deus vocavit me per ſuam gratiam;* atqui vocatio eſt opus miſericordiæ divinæ. 2 Tim. I. 9. *Salvos nos fecit, & vocavit nos Deus vocatione ſancta, non ſecundum opera noſtra, ſed ſecundum propoſitum ſuum & gratiam, quae data eſt nobis in Chriſto Ieſu ante tempora ſecularia;* v. 10. *manifeſtata autem nunc per manifeſtationem ſalvatoris noſtri.* Aureus hic locus eſt, non uno modo ſententiam noſtram comprobans: conjunguntur enim propoſitum Dei & gratia ipſius, & gratia illa dicitur nobis data in Chriſto, (ergo non per inhæſionem nobis competit) & quidem ante tempora ſecularia, (cum nondum eſſemus renovati: jam vero donum renovationis in tempore demum contingit) ac ſeries apoſtolici textus tale nobis ſubminiſtrat argumentum: Qua gratia electi ſumus ab æterno, ea gratia & non alia juſtificamur in tempore. Eph. I. 5. 6. *Praedeſtinavit nos, ut adoptaret in filios per Ieſum Chriſtum in ſeſe, juxta* εὐδοκίαν *voluntatis ſuae, ut laudetur gloria gratiae ejus, qua caros nos reddidit in dilecto.* Atqui gratia Dei, id eſt, miſericordia Dei ſumus electi in Chriſto ab æterno Rom. IX. 11. Eph. I. 4. Ergo eadem gratia Dei, & non alia, id eſt, miſericordia Dei in Chriſto, iuſtificamur. Sic Hebr. IV. 16. *Adeamus cum fiducia ad thronum gratiae, ut miſericordiam conſequamur, & gratiam inveniamus ad auxilium opportunum.* Per thronum gratiæ non poteſt aliud quicquam intelligi, quam miſericordia Dei in Chriſto, propitiatorio noſtro, nobis obvia, ideo miſericordia & gratia conjunguntur. Referendum huc inſigne dictum baptiſtæ Joh. I. 16. *De plenitudine ejus omnes accepimus gratiam pro gratia.* v. 17. *Quia lex per Moſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt.* Ubi gratia illa 1.) dicitur ex plenitudine meritorum Chriſti ad nos deſcendere: 2.) opponitur iræ, quam denunciat lex Moſaica: 3.) dicitur *pro gratia*, hoc eſt, gratis nullo noſtro merito nobis contingere, vel quod idem eſt, propter Chriſtum, qui eſt unicus homo in gratia, dicimur & nos in gratiam

tiam a Deo recipi. In quibusdam locis non poteſt ſine inſigni abſurditate gratia exponi pro infuſo habitu. Rom. V. 20. *Ubi abundavit delictum, ſuperabundavit gratia ;* finge, gratiam ſignificare infuſam juſtitiam, & habebis in abundantia delicti abundantiam inhærentis juſtitiæ. Rom. VI. 15. *Peccabimus, quoniam non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia ?* Si in hac tractatione apoſtolica gratia ſignificaret infuſum habitum, nullus certe foret locus iſti objectioni. (*)

§. XXII. Veteres vocabulo *gratiae* pro donis renovationis frequenter utuntur, res enim ipſis erat cum Pelagio, qui concedebat, gratia Dei nobis remitti peccata; negabat autem ad peccati mortificationem & novam obedientiam opus eſſe peculiari Dei gratia, ſed hominem liberi arbitrii viribus hoc præſtare, & legi Dei ſatisfacere poſſe. Hac occaſione utrumque Chriſti beneficium, videlicet gratuitam Dei benevolentiam, acceptantem credentes in Chriſtum ad vitam æternam, ac donum renovationis per Spiritum ſanctum, nomine *gratiae* ut plurimum complectuntur veteres; interim tamen quibusdam in locis gratiam illam, qua juſtificamur, recte explicant, videlicet de *gratuita Dei miſericordia* acceptante credentes propter Chriſtum ad vitam æternam. Ambroſius in c. I. Rom. ſalutationem apoſtolicam ita interpretatur: *Gratia, quia a peccatis abſoluti ſumus: pax, quia ex impiis reconciliati ſumus.* In c. III. Rom. *Gratiam Dei in Chriſto eſſe teſtatur, quia in voluntate Dei a Chriſto redemti ſumus, ut manumiſſi juſtificaremur, ſicut & ad Galatas dicit: Chriſtus nos redemit offerens ſe pro nobis.* In 1 Cor. I. *Datam dicit apoſtolus gratiam a Deo in Chriſto, quae gratia ſic data eſt in Chriſto, quia ſic conſtitutum eſt a Deo, ut, qui credit in Chriſtum, ſalvus ſit ſine opere, ſola fide gratis accipiens remiſſionem peccatorum.* In c. II. Eph. *A Deo alienati mortui eramus, gratia autem Dei revocavit nos, hoc eſt, vivificavit nos in Chriſto. Huic dono addit & gentes, ſignificans ſalvos nos gratia Chriſti.* Origenes in c. III. Rom. adſerit, juſtitiam Dei, quæ hic commendatur, *eſſe ipſum Chriſtum, qui eſt nobis datus a Deo & ſic donum Dei, neque tamen nobis inhaeret, ſed nos ei fide innitimur.* Idem in libr. Reg. homil. unic. *Gratia a nobis per fidem primo conjungitur, ſicut & apoſtolus dicit: Gratis ſalvi facti eſtis per fidem.* Et mox: *Poſt gratiam credulitatis emendatio fit morum & vitae converſio.* Baſilius ſerm. de bapt. *Gratia immenſae humanitatis Dei nos in dilectione Chriſti Ieſu Domini noſtri praevenit, cujus nobis ad mortem uſque obedientia ſicut ſcriptum eſt, facta eſt redemtio.* Idem in Pſalm. XXXIII. *Non in virtute, non in ſapientia humana, ſed in Dei gratia eſt ſalus.* Cyrillus libr. V. in Eſai. orat. 2. *Vincit gratia, quae juſtificat impium, & omni labe eos, qui miſericordiam conſecuti ſunt,*

(*) Juſtitia etiam Dei uſurpatur de *bonitate & miſericordia* Dei, qua credentes in Chriſtum abſolvit a peccatis, in gratiam acceptat &c. quæ vulgo dicitur *juſtitia Dei evangelica*, Rom. I. 17. *juſtitia imputata*, Rom. IV. 3. δικαίωσις ζωῆς Rom. V 18. Hoc modo uſurpatur, ubicunque in ſcriptura agitur de juſtificatione, & mentio fit juſtitiæ Dei. Pſalm. LI. 16. *Libera me a ſanguinibus, & prædicabit lingua mea juſtitiam tuam.* Pſalm. LXXI. 2. *In juſtitia tua libera me Domine.* Inprimis vero Pſalm. XL. 10. juſtitia ἐξηγητικῶς exponitur per miſericordiam: *Adnunciavi juſtitiam tuam in cœtu multo, non celavi miſericordiam & veritatem tuam.* Pſalm. CXLIII. 1. orat David: *Exaudi me Deus propter juſtitiam tuam*, & tamen addit: v. 2. *Ne intres in judicium cum ſervo tuo.* Unde interpretes frequenter iſta vocabula *juſtitiæ* & *miſericordiæ* Dei in articulo juſtificationis invicem commutant, ut cum Gen. XIX. 19. Loth diceret ad angelum in hebræo: *Magnificaſti miſericordiam tuam*, reddiderunt LXX. interpretes δικαιοσύνην. Viciſſim Pſalm. CIII. 6. cum David in hebræo dixiſſet: *Facit juſtitias Dominus*, verterunt LXX. ἐλεημοσύνας *miſericordias.* Similia loca conferantur in Pſalm CIII. 6. Gen. XX. 13. XXI. 23. XXXII. 10. Quam licentiam ſapientiſſimi iſti viri non ſumſiſſent, ſi non intellexiſſent, juſtitiam Dei interdum notare ejus miſericordiam, qua benefacit credentibus. GERHARDUS.

liberat. Theodoretus in 1 Cor. I. *Gratia donat peccatorum remiſſionem, haec confirmat Dei promiſſionem donans gentibus benedictionem.* Theophylactus in epiſt. ad Rom. *Iuſtificantur omnes gratis gratia Dei, quae per redemtionem fit, hoc eſt, perfectam libertatem, quam operatus eſt Chriſtus, ipſe enim ſeſe in pretium redemtionis dans juſtificavit nos.* Ambroſius in cap. XI. Rom. *Manifeſtum eſt, quia gratia donum Dei eſt, non debita merces operibus, ſed gratuita ratione, miſericordia interveniente conceſſa.* Et mox: *veniam dare peccantibus non aliud quam gratia eſt.* Hieronymus libr. II. contra Pelag. *Maxime oſtendit apoſtolus, non in hominis merito, ſed in Dei gratia eſſe juſtitiam, quae ſine legis operibus credentium ſuſcipit fidem.* Auguſtinus in expoſit. epiſtolæ ad Gal. cap. I. *Gratia Dei eſt, qua nobis donantur peccata, ut reconciliemur Deo; pax autem, qua reconciliamur Deo.* Libr. I. retract. cap. 25. *Ubicunque dixi, gratiam eſſe in remiſſione peccatorum, pacem vero in reconciliatione Dei, ſic accipiendum eſt, ac ſi pax ipſa & reconciliatio non pertineat ad gratiam generalem, ſed quod ſpecialiter nomine gratiae remiſſionem ſignificaverit peccatorum.* Libr. de prædeſtin. & gratia cap. 11. *Recte vivendi donum* vocat *gratiam ſecundam, eamque a gratia vocationis* diſtinguit. In Pſalm. CXLIV. *Da intellectorem & totum dixit: Gratia ſalvi facti eſtis: ubi audis gratiam, gratis intellige. Si ergo gratis, nihil attuliſti, nihil meruiſti.* Fulgentius libr. I. ad Monimum. *Accepimus gratiam pro gratia: gratiam glorificationis pro gratia juſtificationis indebitae, ut gratia juſtificationis omne meritum malum deleat indebito beneficio.* Plura loca ex Auguſtino vide apud Carletonum de conſenſ. eccleſ. cathol. contra Tridentinos part. IV. cap. 5. pag. 436.

Adverſariorum teſtimonia.

§. XXIII. Thomas & Richardus dicunt, quosdam accipere gratiam pro *beneplacito* & *gratuita dilectione* Dei, qua homines eligit, vocat, adoptat & juſtificat: fatentur etiam, Paulum ita de gratia loqui, Eph. I. 6. & Tit. III. 4. Quamvis vero alteram ſignificationem præferant, qua gratia accipiatur de *novis qualitatibus*, tamen ſpeculationibus tantum philoſophicis innituntur, & ſufficit cauſæ noſtræ, receptam adhuc in eccleſia ſententiam tum temporis fuiſſe, quod gratia in diſputatione apoſtolica de juſtificatione ſignificet *gratuitam Dei miſericordiam*, qua propter Chriſtum in gratiam recipit, & remiſſis peccatis ad vitam æternam acceptat illos, qui pœnitentiam agunt, & fide ad Chriſtum mediatorem confugiunt. Bonaventura libr. II. diſt. 26. dub. 2. *Dicendum, quod magiſter* (ubi dicit gratiam eſſe virtutem) *non intendit, in illo verbo notificare gratiam gratum facientem, quemadmodum ad ſuam eſſentiam, ſed quaſi per poſterius & quodammodo per effectum, quia in illos actus non exit gratia, niſi mediantibus habitibus virtutum, videlicet fidei & caritatis; ideo notificans gratiam dicit, quod gratia nihil aliud ſit, quam fides cum dilectione pro eo, quod per illos habitus dicitur gratia in actus exire, per quos innoteſcit nobis.* Biel II. ſent. diſt. 26. quæſt. 1. *Gratia accipitur* 1.) active, *pro gratioſa Dei voluntate dante omnibus liberaliter gratis non ex debito; ita accipitur* Act. XV. *Credimus per gratiam Dei ſalvari.* Rom. III. *Juſtificati gratis per gratiam ipſius.* (Nota, quomodo vocabulum *gratiae* Biel in dictis illis accipiendum eſſe ſtatuat) 2.) Paſſive, *pro dono aliquo gratis dato.* Art. 2. addit, *concluſionem illam, quod gratia, qua Deus ad vitam aeternam acceptet animam & ejus actum, ſit aliquid poſitivum in anima, non poſſe ſufficienter demonſtrari, licet ad hoc plerique doctores multum laborent.* Pererius diſp. XIII in cap. III. Rom. n. 53. *Nomen gratiae, cum hic dicit, juſtificati gratis per gratiam ipſius, licet poſſit ſignificare ſupernaturalem & divinam illam qualitatem a Deo infuſam animae hominis, & in ea inhaerentem, qua eſt juſtus & gratus Deo, videtur tamen potius hoc loco ſignificare gratuitam Dei bonitatem & benignitatem erga hominem; opponit enim Paulus operibus hominum gratiam Dei, ſignificans, non meritis hominum quaſi debitam reddi juſtitiam, ſed nullis praecedentibus homi-*

hominum bonis meritis, *imo plurimis malis meritis*, *propter infinitam tamen Dei benignitatem & miſericordiam gratuitam dari juſtitiam homini.* Ipſe Bellarminus agnoſcit ſignificationem illam gratiæ, qua de *gratuita Dei miſericordia* exponitur, non eſſe a ſcripturis alienam. Sic enim loquitur libr. I. de grat. & lib. arb. cap. 2. col. 542. *Quod attinet eas ſcripturas, quae faciunt caritatem poſteriorem gratia, dicimus eas intelligendas eſſe de gratia, ut ſignificat benevolentiam Dei erga nos, non autem aliquam qualitatem, quae ſit in nobis.* Et quamvis libr. I. de grat. & libr. arbitr. c. 1. *Gratiam ſimpliciter pro dono gratis dato* accipiat, ſequenti tamen cap. 2. ſui quaſi oblitus *gratiam aeternam a temporaria* diſtinguit; illam definit per *amorem, quo nos Deus ante mundi conſtitutionem ab ipſa aeternitate dilexit, in cujus gratiae laudem & gloriam nos a Deo praedeſtinatos eſſe apoſtolus teſtatur:* hanc vero vocat *beneficia vocationis & juſtificationis, quae ex aeterna gratia, ut effectus ex cauſa, derivantur.* Subſumo: eadem eſt gratia ſalvationis & juſtificationis, quæ eſt electionis, ut evidenter patet ex 2. Tim. I. 9. Ergo per gratiam juſtificationis intelligitur Dei favor & dilectio. Cumprimis vero notandum, quod ſcribit Piggius in libr. V. de lib. arbitr. *Gratiae acceptionem variam non ex ſcholis, ſed ex divinis ſcripturis petemus, quandoquidem in illis fere imaginantur gratiam Dei, qualitatem aliquam increatam animae noſtrae a Deo vel eandem cum caritatis habitu vel diſtinctam ab eadem. Quae commentitia univerſa exiſtimo, nec ex ſcripturis ullam auctoritatem habere.* Scotus libr. II. diſt. 27. q. 1. *Gratia formaliter eſt virtus, quae eſt caritas.* Et paulo poſt: *Illud propter quod Deus acceptat habens ut dignum beatitudinis dignitate, quae eſt in correſpondentia meriti ad praemium, illud dicitur gratia, & ita aliquam imperfectionem includit illud, quod eſt gratia.*

Antitheſis, quod gratia ſignificet infuſum habitum.

§. XXIV. Videamus, quibus rationibus contra hanc ſententiam ſcholaſtici pugnent. Thomas p. II. q. 27. artic. 1. mentionem facit quorundam, qui ſtatuerint, *gratiam gratum facientem* nihil creatum in anima eſſe, ſed eam duntaxat eſſe in Deo, videlicet gratuitum ipſius favorem, hanc ſententiam ipſe improbat, uſus hac ratiocinatione: *Cum Deus aliquem acceptare vel diligere dicitur, nihil aliud ſignificatur, quam Deum velle ei aliquod bonum vel naturale vel ſupernaturale. Naturale, ut omnibus rebus a ſe conditis vult, & ideo largitur etiam bona naturalia, unde dicitur omnia diligere.* Sap. XI. 25. *Quanquam horum naturalium bonorum reſpectu nemo dicitur habere gratiam vel eſſe in Dei gratia, ſed tantum reſpectu ſupernaturalis boni, quod eſt vita aeterna, juxta illud* Eſa. LXIV. 4. *Oculus non vidit o Deus, quae praeparaſti diligentibus te:* & Rom. VI. 23. *Gratia Dei eſt vita aeterna.* Non quidem poteſt ſimpliciter improbari, quod Thomas ſtatuit, Deum dici aliquem proprie acceptare ſeu diligere, quatenus ei vult bonum aliquod ſupernaturale, hoc eſt, vitam æternam; interim diſtinguendum erat inter dilectionem Dei *generalem*, qua complectitur totum genus humanum, cui Filium ſuum dedit, ac beneficia illius per verbum hominibus offert, ut convertantur & vivant: & inter dilectionem Dei *ſpecialem*, qua complectitur eos, qui credunt in Chriſtum, & fide oblata in evangelio bona adprehendunt. Deinde cum exemplum ponit bonorum ſupernaturalium, quorum reſpectu aliquis dicatur habere Dei gratiam, non ſolum vita æterna erat nominanda, cum in cenſu bonorum ſupernaturalium contineantur etiam media, per quæ in poſſeſſionem vitæ æternæ a Deo perducimur, quæ ſunt ex parte Dei verbum & ſacramenta, ex parte noſtra fides in Chriſtum. Subjungit Thomas: *Haec bona*, ſcilicet vitam æternam, *Deus non vult alicui indigno.* At ſi Deus vitam æternam nullis vellet niſi dignis, quis eam poſſet conſequi? Ne quidem *tribulationes hujus vitae condignae ſunt ad futuram gloriam;* Rom. VIII. 18. quanto minus opera noſtra? Vita æterna non eſt dignitatis cujuſdam noſtræ meritum, ſed χάρισμα Θεοῦ, gratuitum miſericordiæ divinæ donum Rom. VI. 23. Voluntas Dei de danda hominibus vita æterna non in tempore demum cœpit, ſed eſt æterna, quod

enim jam vult Deus, idem ab æterno voluit: at quæ dignitas noſtra eſſe potuit ante jacta fundamenta mundi, cum nondum eſſemus? Apoſtolus evidenter adſerit 2 Tim. I. 9. *Gratiam illam, qua Deus vult nobis aeternam ſalutem, datam fuiſſe in Chriſto ante tempora ſecularia.* In Chriſto igitur, non in nobis, dignitas illa quærenda, propter quam datur vita æterna. Si Deus non vult dare vitam æternam niſi dignis, ſequetur, quod non elegerit, niſi dignos; ſequetur igitur, electionem non eſſe gratuitam nec factam ſecundum propoſitum voluntatis Dei, ſed ex prævisa dignitate noſtra, cujus opinionis falſitatem ſuo loco oſtendimus. Sed regerit Thomas, *ſe non loqui de indigno ſua natura, ſic enim omnes ſumus indigni, ſed de indigno ſimpliciter*; contendit enim, *Deum per ſuam gratiam facere dignos vita aeterna, quoscunque ad vitam aeternam pro ſua voluntate gratis ordinavit ac praedeſtinavit, facere autem dignos dono ſui Spiritus infuſo, ut eſt regeneratio.* Unde ſubjicit has propoſitiones: 1.) *ex natura ſua hominem non eſſe dignum tanto bono, ſcilicet vita aeterna;* (hoc eſt immotæ veritatis) 2.) *proinde ſi quis ſit dignus, illum eſſe dignum dono ſupernaturali*: intelligit autem donum aliquod creatum, nobisque infuſum. Nullum creatum bonum nos proprie dignos efficere poteſt tanto bono, ſcilicet vita æterna, quippe quæ eſt bonum infinitum, ad quod boni creati & infuſi nulla eſt proportio: multo minus donum aliquod creatum poſt lapſum nobis infuſum dignos vita æterna nos facere poterit, inficitur enim & contaminatur naturæ noſtræ corruptione, quicquid in nos inſtillatur a Deo boni, unde *omnes juſtitiae noſtrae* dicuntur *pannus mulieris menſtruatae;* Eſa. LXIV. 6. Adde, quod perpetua ſit oppoſitio inter dignitatem noſtram & gratiam, jam vero, ut aphoriſmus apoſtolicus ſonat, Rom. VI. 23. *Gratia Dei eſt vita aeterna* 3.) *Dono hoc ſupernaturali, quo reddimur digni vita aeterna, Dei voluntatem non moveri ad hoc, ut nos ad vitam ordinet, hoc eſt, praedeſtinet, ſed contra, ex praedeſtinatione Dei oriri collationem illius boni.* Rectiſſime dicitur, nihil eſſe in nobis, quod Deum moveat ad prædeſtinationem, quo pronunciato electio juxta prævisionem operum penitus evertitur; addendum vero & hoc, nihil eſſe in nobis, quod dignitate ſua Deum moveat, ut det nobis vitam æternam, hoc eſt, cauſam meritoriam glorificationis non eſſe quærendam in nobis, ut enim Deus ex gratia prædeſtinavit, ita ex gratia juſtificat & ex gratia glorificabit, *ſi vero ex gratia, jam non ex operibus.* Rom. XI. 6. 4.) *Hominem dici gratiam habere, non ſolum ex hoc, quod a Deo diligitur ad vitam aeternam, ſed ex hoc, quod datur ei aliquod donum creatum, per quod dignus fiat vita aeterna, atque hoc donum dici & eſſe gratiam gratum facientem.* Id vero diligentiori diſcuſſione indiget. Non negamus, Deum in nos conferre varia bona; accendit in nobis fidem, renovat nos per Spiritum ſanctum, efficit & auget in nobis caritatem, ſpem, patientiam, humilitatem &c. Sed nullum ex his donis eſt, quod proprie loquendo nos dignos faciat vita æterna, ſed ex mera gratia propter dignitatem meriti a Chriſto præſtiti per fidem nos recipit, atque ad vitam æternam acceptat, poſtea demum ſequitur renovationis donum, quod cum regeneratione ac peccatorum remiſſione perpetuo quidem conjunctum, interim naturæ ordine poſterius eſt, oportet enim perſonam prius Deo reconciliatam eſſe per fidem in Chriſtum, antequam renovationis donum contingat. Ipſa illa fides, qua coram Deo juſtificamur, non alicuius meriti vel dignitatis reſpectu nos juſtificat, ſed quatenus adprehendit Chriſtum, noſtram coram Deo juſtitiam. Sin vero terminus dignitatis καταχρηςικῶς accipiatur hoc ſenſu: ſicut Deus nos reputat juſtos, ita quoque ex gratia nos reputat dignos vita æterna, propter Chriſtum fide adprehenſum, ac quod variorum chariſmatum collatione declaret, ſeſe nos in Chriſto dignatum fuiſſe vita æterna, concedimus, *dignitatis* vocem hic habere locum. Sic Luc. XX. 35. οἱ καταξιωθέντες, *qui digni fuerint habiti ſeculo illo.* 2 Theſſ. I. 5. *ut digni habeamini regno Dei.* Apoc. III. 4. *Ambulabunt mecum in albis, quia digni ſunt.* Huc pertinet, quod Biel diſputat I. ſent. diſtinct. 17. q. 1. artic. 2. *Ideo ſalutem noſtram tribui divinae gra-*

gratiae, *quia poſita quacunque forma ſupernaturali in anima poſſit Deus eam non acceptare ad vitam aeternam*, *neque enim poſita forma neceſſitatur Deus ad producendum id*, *ſine quo illa forma poteſt ſtare.* *Ergo* (inquit) *Deus quemcunque beatificat*, *mere contingenter*, *libere & miſericorditer beatificat ex gratia ſua*, *niſi quod Deus miſericorditer ordinavit*, *quod habens tale donum*, *mereatur vitam aeternam.*

§. XXV. Pontificii ſcholaſticorum ſententiam ſecuti ſtatuunt, gratiam Dei in articulo juſtificationis ſignificare *qualitatem* nobis *infuſam*, hoc eſt, vocabulum *gratiae* ex prædicamento *relationis* transferunt in prædicamentum *qualitatis*, inde concilium Tridentinum ſeſſ. VI. can. 11. anathema dicit illis, *qui ſtatuunt*, *gratiam*, *qua juſtificamur*, *eſſe tantum favorem Dei.* Catechiſmus Rom. cap. de baptiſmo p. 310. *Gratia eſt divina qualitas in anima haerens ac veluti ſplendor quidam & lux*, *quae animarum noſtrarum maculas omnes delet*, *ipſasque animas pulcriores & ſplendidiores reddit.* Bellarminus libr. I. de grat. & libr. arbitr. c. 3. *Theologorum communis ſententia eſt*, *gratiam eſſe habitum ſupernaturalem a Deo nobis infuſum*, *quo anima exornatur & perficitur*, *adeoque juſta*, *Deoque grata & accepta redditur*: cap. 6. *Certe ſi gratia juſtificans a virtutum theologicarum habitibus diſtingueretur*, *jure concilium Tridentinum reprehendi poſſet*, *gratia ergo juſtificans non diſtinguitur ab habitu caritatis.* Idem libr. II. de juſtificat. cap. 3. col. 138. *Gratia juſtificans eſt non ſolum favor Dei*, *ſed donum in anima inhaerens.* Coſterus in enchir. cap. de juſtif. *In hominis peccatoris juſtificatione immittit Deus pro ſua miſericordia in animam divinum quoddam & admirabile Spiritus ſancti donum*, *videlicet gratiam*, *quae eſt qualitas quaedam infuſa animae*, *per quam non aliter fugantur peccata*, *quam tenebrae adventu luminis.* Colonienſes in cenſura p. 26. diſputant: *Gratiam Dei in Chriſto*, *qua juſtificamur & ſalvamur*, *hoc eſſe*, *quod Deus ſervantibus legem promiſerit*, *ſe daturum vitam aeternam.* Antequam vero argumenta ipſorum excutiamus, verus *controverſiae ſtatus* indagandus erit. 1.) Non eſt quæſtio, an in quibusdam ſcripturæ dictis vocabulum *gratiae* uſurpetur pro donis ex gratia datis? illud enim haud inviti fatemur; ſed quæſtio eſt, quæ ſit propria & genuina ſignificatio vocabuli *gratiae* in articulo juſtificationis, quæ ſcilicet ſit illa Dei gratia, qua juſtificamur & ſalvamur? Ibi vero animadvertimus, apoſtolum diſtinguere *gratiam & donum per gratiam*, Rom. V. 15. 16. & 17. & juſtificationem tribuere gratiæ, ut a donis per gratiam diſtinguatur, quod comprobant argumenta ſuperius adducta, præſertim oppoſitio inter gratiam & opera. Obſervant quidam, quando vocabulum *gratiae* uſurpatur pro donis per gratiam, tunc poni abſolute, ſed in articulo juſtificationis cum προθέσει quadam dici gratiam Dei gratiam Chriſti. 2.) Non eſt quæſtio, an renovatio per Spiritum ſanctum itidem ſit Chriſti beneficium credentibus ex gratia donatum? illud enim itidem haud inviti fatemur: ſed hoc in quæſtione eſt, num illud renovationis beneficium vel ſolum, vel una cum reconciliatione ac peccatorum remiſſione denotetur, quando dicimur gratia juſtificari & ſalvari? quod negamus. 3.) Non eſt quæſtio, an gratuita Dei miſericordia, credentes propter Chriſtum in gratiam recipientis, & donum renovationis per Spiritum ſanctum ſemper ſint conjuncta? Illud enim itidem a nobis conceditur, cum certum ſit, neminem Deo reconciliari, quin ſimul renovetur. Sed in quæſtione eſt, an propter illud renovationis donum a Deo in gratiam recipiamur, & ad vitam æternam acceptemur? ſive, quod idem eſt, an donum illud renovationis intelligendum ſit, quando gratia juſtificari & ſalvari dicimur? quod a nobis negatur. Breviter, gratia juſtificationis & gratia renovationis adcurate ſunt diſtinguenda. Videamus igitur, quomodo Bellarminus ſententiam ſuam probare conetur.

Status quæſtionis.

§. XXVI. Producit aliquot ſcripturæ dicta, ex quibus exculpere nititur, gratiam juſtificantem eſſe donum in anima inhærens. 1) *Quia*

Gratiam, qua juſtificamur, eſſe donum inhærens.

dicitur donum, quod accipimus.

rens. I.) *Gratia dicitur donum, quod accipimus.* Rom. V. 17. *Accipientes abundantiam gratiae & donationis.* Reſp. demus ſane, in quibusdam ſcripturæ dictis gratiam accipi pro effectis ſeu donis per gratiam, nondum tamen ex eo ſequitur, in diſputatione apoſtolica de juſtificatione ſic intelligendum; quo minus enim ſic accipiamus, prohibent argumenta ſuperius adducta, quibus adnumerandum etiam iſtud. Si vox *gratiae* in diſputatione apoſtolica non notat Dei miſericordiam & favorem, ſequetur, non enumerari ibi omnes cauſas juſtificationis, & principalem omitti. Conſequens admitti nequit, ergo nec antecedens. Quod attinet locum Rom. V. 17. in eo adcuratiſſime gratia & donum per gratiam diſtinguuntur, ut non poſſint citra vim quandam textui illatam confundi. v. 15. *Non ſicut delictum, ita & donum* τὸ χάρισμα. *Si enim unius delicto multi mortui ſunt, multo magis gratia Dei, & donum in gratia* ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δωρεὰ ἐν χάριτι *unius hominis Ieſu Chriſti in plures abundavit.* v. 16. *Et non ſicut per unum peccatum, ita & donum* τὸ δώρημα: *nam judicium quidem ex uno in condemnationem, gratia autem* τὸ δὲ χάρισμα *ex multis delictis in juſtificationem.* v. 17. *Si enim unius delicto mors regnavit per unum, multo magis abundantiam gratiae & donationis juſtitiae accipientes,* οἱ τὴν περισσείαν τῆς χάριτος καὶ τῆς δωρεᾶς τῆς δικαιοσύνης λαμβάνοντες, *in vita regnabunt per unum Ieſum Chriſtum.* Quid per illam *abundantiam gratiae* & donationis juſtitiæ intelligendum ſit, exponitur ibidem ſatis dilucide, quod ſcilicet ſit gratuita reconciliatio facta per Chriſtum, juſtificatio per ipſius ſanguinem, plenitudo gratiæ ad juſtitiam, juſtificatio vitæ per obedientiam & juſtitiam Chriſti, &c. v. 20. additur, *ubi abundavit delictum,* ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις, *ſuperabundavit gratia,* ubi eadem περισσείας vox uſurpatur, illa gratiæ ſuperabundantia non niſi per inſignem abſurditatem de *donis infuſis* accipi poteſt. Adde, quod abundantia illa gratiæ, quæ Eph. II. 7. dicitur ὑπερβάλλων πλοῦτος τῆς χάριτος, etiam propter hanc rationem non poſſit de infuſis donis accipi, quia donorum ſpiritualium non eſt talis περισσεία & immenſitas in ſanctis, cum *primitias* tantum *Spiritus ſancti* accipiant Rom. VIII. 23. Nec eſt, quod vocabulum δωρεᾶς urgeatur, an non Chriſtus eſt maximum illud donum a Patre cœleſti nobis datum? quis tamen Chriſtum vel Chriſti juſtitiam *formaliter* nobis inhærere dixerit?

2) Quia dicitur dari per Chriſtum.

§. XXVII. II.) *Gratia juſtificans dicitur dari per Chriſtum.* Joh. I. 17. *Lex per Moſen data, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Non autem recte dicitur facta per Chriſtum benevolentia Dei Patris.* Reſp. quæ vero abſurditas eſt dicere, factam nobis per Chriſtum benevolentiam Patris? quin potius gratia Dei juſtificantis nec debet nec poteſt aliter conſiderari, niſi in Chriſto mediatore & redemtore. Eph. I. 6. *Dilexit nos in dilecto.* Deus ſua natura juſtus eſt, adeoque ipſa juſtitia, ideo odit ac punit delicta, cum vero Chriſtus pro peccatis ſatisfecerit, inde & ideo jam locum habet Dei juſtificantis gratia, ſalva nihilominus manente juſtitia, nempe propter illam Chriſti ſatisfactionem, qua de re Anſhelmus in libris: *Cur Deus homo?* late tractat. Conjungitur in dicto Johannis gratia & veritas, quæ ex antitheſi legis ſimpliciſſime explicari poſſunt. Gratia opponitur legis accuſationi & condemnationi, ſignificat ergo gratuitam reconciliationem, & acceptationem ad vitam æternam propter Chriſtum, quippe per illum non ſolum prædicatum eſt evangelium, quod eſt verbum gratiæ, ſed etiam ἐγένετο facta eſt gratia, quia obedientia & paſſione ſua nos Deo reconciliavit, & cœleſtia bona in evangelio oblata promeruit. Veritas opponitur non ſolum legis ceremonialis umbris & figuris per Chriſti adventum completis, ſed etiam legi monſtranti quidem viam juſtitiæ, non autem præbenti vires & facultatem, ſignificat ergo reſtaurationem naturæ, hoc eſt, renovationem mentis & vitæ novitatem, quam Chriſtus per Spiritum ſanctum operatur. Eph. IV. 21. *in Chriſto veritas eſt.* Vide Chem-

nitii cap. XX. harmoniæ evangel. Ipſe evangeliſta ibidem diſerte explicat, quomodo per Chriſtum nobis facta ſit gratia. v. 12. *Quotquot eum receperunt, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomen ejus.* v. 16. *Ex plenitudine ejus omnes accepimus gratiam pro gratia*, hoc eſt, propter illam gratiam, qua Pater Filium pro nobis ſub lege factum diligit & acceptat, nos etiam ſibi gratos & acceptos habet. Rom. V. 15. *Gratia Dei & donum in gratia unius hominis Ieſu Chriſti in multos abundavit.* Eph. I. 6. *Gratos nos ſibi reddidit in dilecto.*

3.) *Quia dicitur dari ad menſuram.*

§. XXVIII. III.) *Gratia dicitur dari ad menſuram ab ipſo Chriſto.* Eph. IV. 7. *Unicuique noſtrum data eſt gratia, ſecundum menſuram donationis Chriſti. At benevolentia Dei non datur ad menſuram neque a Chriſto.* Reſp. fatemur, gratiam in hoc dicto uſurpari pro donis per gratiam datis, probandum erat, in propria ſede hujus articuli de juſtificatione eodem modo accipi.

4.) *Quia comparatur eſſentiae quae datur per creationem.*

IV.) *Gratia comparatur eſſentiae, quae datur per creationem, inde enim dicimur creari in Chriſto*, Eph. II. 10. *& eſſe nova creatura.* Gal. VI. 15. *Atqui id, per quod creaturae dicimur, intimum & inhaerens eſt.* Reſp. Eph. II. 10. & Gal. VI. 15. agitur de regeneratione, quæ fit fide in Chriſtum, hanc apoſtolus vocat creationem, cum ſit veluti ſecunda creatio. Regeneratio illa eſt opus divinæ gratiæ, quæ nec præcedentia nec ſequentia merita noſtra reſpicit, ſed gratis propter Chriſtum nobis contingit. Quemadmodum nemo quidpiam confert, ut generetur: ita quoque ad ſpiritualem regenerationem nihil plane ex penu noſtrarum virium conferre poſſumus. Cum hac regeneratione individuo nexu conjuncta eſt renovatio, per quam natura noſtra incipit legi divinæ conformari, ſed propter illas novas qualitates non regeneramur, Deo reconciliamur, & ad hæreditatem vitæ æternæ adoptamur, quin potius requiritur, ut prius per fidem in Chriſtum mediatorem Deo reconciliemur, per Spiritum ſanctum regeneremur, & ex gratia propter Chriſtum accipiamus *υἱοθεσίαν*, antequam in operibus bonis ambulare poſſimus.

5.) *Quia comparatur luci.*

V.) *Gratia comparatur luci.* 2 Cor. VI. 14. *Quae participatio juſtitiae cum iniquitate? quae ſocietas luci cum tenebris?* Eph. V. 8. *Lux eſtis in Domino.* 1 Joh. II. 9. *Qui dicit, ſe in luce eſſe, & fratrem ſuum odit, in tenebris eſt. At certe lux non facit corpus lucidum, niſi inhaereat. Quomodo ergo poteſt homo juſtificatus dici lucidus, ſi adhuc tenebrae peccatorum in ipſo haerent, & gratiae lux extrinſecus manet?* Reſp. in illis dictis non proprie gratia juſtificans, ſed renati ex gratia juſtificati dicuntur lux in Domino & in luce eſſe. Fatemur autem libenter, renatos a tenebris ignorantiæ peccatorum & æternæ mortis liberatos ac a Deo illuminatos eſſe, ſed ex eo nondum ſequitur, quod gratia juſtificans ſit inhærens quædam qualitas. Chriſtus ipſe dicitur *lux vera*, Joh. I. 9. *lux mundi*, Joh. VIII. 12. nec tamen eſt qualitas nobis inhærens. An remiſſio peccatorum ſit totalis deletio peccatorum, ita, ut de illis nihil maneat reliquum, an vero indulgentia Dei peccata non imputantis ad damnationem, alibi expoſitum eſt. Nec dicimus gratiæ lucem extrinſecus manere, ſed interiorem illuminationem nobis conferre, quid vero ex eo accedit cauſæ Bellarmini?

6.) *Quia dicitur caritas in cordibus diffuſa.*

VI.) *Gratia juſtificans dicitur caritas diffuſa in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum;* Rom. V. 5. *quod Auguſtinus exponit de caritate, qua nos Deum diligimus.* Et Rom. VIII. 10. *Per gratiam juſtificantem vivere dicimur: Spiritus vivit per juſtificationem. At non recte dicimur vivere per extrinſecum Dei favorem, cum nihil ſit magis intimum quam vita.* Reſp. in priori dicto apoſtolus confirmat hanc propoſitionem, quod ſpes non confundat, argumento eo, quod caritas Dei, qua nos ut filios diligit, ampliſſimum habeat teſtimonium in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, quo donati ſumus, perinde ut 1 Joh. IV. 13. dicitur: *In hoc cognoſcimus, quoniam in eo manemus & ipſe in nobis, quoniam de*

Spiritu ſuo dedit nobis. v. 16. *Nos cognovimus & credidimus caritati, quam habet Deus in nobis.* Proinde non poteſt hic intelligi caritas noſtra, qua Deum complectimur, quæ non eſt immotum illud ſpei noſtræ fundamentum, ſed ſpes noſtra fundatur in caritate Dei, qua nos *diligit in dilecto* Eph. I. 6. Dicitur illa *caritas diffuſa in cordibus noſtris* quoad effectum, non quoad *ſubjectivam* inhæſionem vel inhærentiam. Adde, quod in ſequente v. 8. apoſtolus diſerte ſe ipſum explicet, de qua caritate loquatur, videlicet de illa, quam commendavit in eo, quod Chriſtus pro nobis mortuus, cum adhuc eſſemus peccatores. Hanc interpretationem noſtram confirmat connexio textus, & ſequuntur eam Ambroſius, Chryſoſtomus, Theophylactus, gloſſa ordinaria &c. imo communiter omnes teſte Dominico Soto in hunc locum. (*) Demus vero ex hypotheſi caritatem noſtram hic intelligi, num propterea gratia, qua juſtificamur, erit illa caritas? num apoſtolus dicit per & propter illam caritatem nos juſtificari? In poſteriori dicto nulla fit mentio gratiæ juſtificantis, eſt ergo a quæſtione alienum.

§. XXIX. Referenda in hunc locum ea, quæ Bellarminus diſputat libr. I. de gratia & libero arbitrio, cap. 4. ut probet, gratiam gratum facientem eſſe qualitatem per modum habitus in homine permanentem. I.) Rom. V. 19. *Per obedientiam hominis unius juſti conſtituentur multi; hoc eſt, merito obedientiae Chriſti reconciliatur nobis Deus, & ab eo juſtitia donamur, quae eſt qualitas animae noſtrae infuſa & inhaerens,* id quod ex

Rom. V. Per obedientiam unius juſti conſtituentur multi.

antitheſi verborum apoſtoli probatur. Conſtat enim, nos non conſtitui peccatores per imputationem injuſtitiae, quae fuit in Adamo, ſed per injuſtitiam vere nobis inhaerentem per modum habitus. Reſp. de hoc dicto apoſtolico egimus ſuperius §. 11. & 26. (**) Hac vice monemus, apoſtolum eo loco, quo nos Chriſti obedientia juſtos conſtitui dicit, non habere nomen gratiæ, argumentum igitur eſt a quæſtione alienum. Antitheſis non eſt extendenda ultra comparationis tertium. (***) Scopus apoſtoli eſt monſtrare fontem ac originem utriusque extremi, juſtitiæ & injuſtitiæ, quarum hæc ab Adamo, illa a Chriſto nobis contingat.

II.) Joh. IV. 14. *Aqua, quam ego dabo, fiet in eo fons aquae ſalientis in vitam aeternam. Fons iſte eſt gratia a Spiritu ſancto inhabitante diffuſa, quae per modum habitus animae inhaeret, ex qua fluunt rivuli bonorum operum.* Reſp. ſicut in prophetis doctrina de pœnitentia & remiſſione peccatorum ſæpe proponitur ſub *methaphora* ſitis, terræ ſterilis ſeu aridæ & aquæ refrigerantis, refocillantis & vegetantis: Eſa. XII. 3. cap. XXXV. 7. cap. XLIV. 3. cap. LV. 1. Jer. II. 13. Ezech. XLVII. 1. Joel. III. 18. Zach. XIV. 8. ita quoque Chriſtus hoc loco ſub illis figuris concionatur Samaritanæ ad aquam hauriendam egreſſæ de aqua viva, per quam intelligitur *primo* caritas & miſericordia Dei Patris erga nos in Chriſto, *deinde* meritum & gratia, cujus plenitudo erat in Chriſto, *tertio* quod beneficia illa per Spiritum in credentes effunduntur ad remiſſionem peccatorum & vitam æternam, Joh. VII. 38. Vocatur autem *aqua viva*

Ioh. IV. Aqua, quam ego dabo, fiet fons aquae, &c.

(*) Cajetanus itidem noſtram interpretationem amplectitur, Pererius, Origenem ſecutus, utramque amplectitur diſp. II. in cap. V. Rom. num. 9. Idem ibidem num. 8. *Sive legamus diffuſa, non aliud ea voce ſignificatur, niſi quod caritas Dei aperte ac evidenter declarata eſt per multa & varia dona Spiritus ſancti, quae in nos effudit, id eſt, large, copioſe ac abundanter contulit.* GERHARDUS.

(**) Carletonus in libr. de conſenſu eccleſiæ cathol. contra Tridentinos parte IV. cap. 4. pag. 425. oſtendit, *Bellarminum αὐτόκατα hoc loco ſcribere, quando ſtatuit juſtitiam nobis a Deo donatam ex merito obedientiae Chriſti & juſtitiam nobis inhaerentem, quam homo nondum reconciliatus Deo mereri poteſt ex congruo.* GERHARDUS.

(***) *Imputatio peccati* non eſt neganda, quia minatur Deus Exod. XX. 5. *ſe viſitaturum iniquitatem patrum in filiis &c.* id fieri non poteſt, niſi impiis & impœnitentibus filiis imputando peccata parentum. Rom. V. 13. *peccatum non imputabatur, cum lex non eſſet*, ergo lex hoc facere poteſt, ut peccatum imputetur. GERHARDUS.

viva tum ratione *fontis*, qui eſt in Chriſto, tum ratione *effectus*, eſt enim aqua vivificans, qua ſitis agnitione peccatorum & ſenſu iræ divinæ excitata reſtinguitur, ne in æternum ea torqueamur; Luc. XVI. 24. ſed habeamus vitam æternam. Hæc Chemnitius cap. XXXII. harmon. pag. 212. Demus vero, per aquam intelligi donum aliquod creatum & inhærens, num ex eo ſtatim ſequitur, quod donum illud intelligatur in dictis ſcripturæ, quæ nos gratia juſtificari adſerunt, aut quod donum illud ſit id, quod nos coram Deo juſtificet? Sane fides eſt veluti ſitula ex fonte aquæ vivæ, qui eſt Chriſtus, juſtitiam & conſolationem hauriens, interim tamen fons & perennis ſcaturigo manet in Chriſto; ſane ex fide promanant rivuli bonorum operum, quibus ex gratuita Dei promiſſione propoſita ſunt æterna in nobis præmia: interim tamen illud non contingit ex quodam merito. III.) Rom. V. 5. *Caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum; jam vero donum in corde effuſum non poteſt dici externus Dei favor, ſed aliquid ipſum cor attingens, purgans & renovans, quod eſt gratia habitualis:* Reſp. de hoc dicto egimus §. præcedente. Nec eſt, quod Bellarminus urgeat vocem ἐκκέχυται, quaſi non poſſit hoc intelligi de caritate, qua nos Deus complectatur. Audiat enim Chryſoſtomum in h. l. *cum dixiſſet* (apoſtolus): *ſpes non pudefacit, addidit & demonſtrationem, inquiens, quod dilectio Dei effuſa eſt in cordibus noſtris. Nec dixit, data eſt, ſed effuſa eſt in cordibus noſtris, liberalitatem oſtendens. Quod enim maximum erat donum, hoc dedit: non cælum; non terram, non mare; ſed quod his omnibus antiquius ac pretioſius erat, & angelos ex hominibus & Dei filios & Chriſti fratres effecit. Quid autem hoc eſt? Spiritus ſanctus. Quod ſi nollet magnis nos coronis poſt labores donare, nunquam ante ipſos labores tot tantaque donaſſet bona, nunc vero dilectionis ſuae fervorem hinc declarat, quod non ſenſim ac pedetentim nos honeſtavit, ſed cumulate ac plena manu bonorum fontem effudit, idque ante ipſa certamina. Quamobrem ut etiam non ſis admodum dignus, ne deſperes, cum magnum in cauſa patronum habeas judicis dilectionem, idcirco enim & ipſe per haec verba: Spes non pudefacit, non ad noſtra merita, ſed ad Dei dilectionem caritatemque erga nos totius negotii laudem retulit.* Hæc Chryſoſtomus, cujus explicatio congruit cum vaticiniis propheticis, in quibus itidem vox *effundendi* de donatione Spiritus ſancti uſurpatur, ex quibus apoſtolus eam deſumſiſſe videtur. Eſa. XLIV. 3. *Effundam aquas ſuper ſitientes.* Ezech. XXXVI. 25. *Effundam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab iniquitatibus veſtris.* Joel. III. 1. *Effundam de Spiritu meo ſuper omnem carnem.* Zach. XII. 10. *Effundam ſuper domum David Spiritum gratiae & precum.*

Rom. V. Caritas Dei diffuſa eſt.

Gratia comparatur pignori, unctioni & ſemini.

IV.) *Gratia comparatur pignori & ſigillo:* 2 Cor. I. 22. *unctioni:* 1 Joh. II. 20. *ſemini;* cap. III. 9. *rebus videlicet creatis & permanentibus. Quid enim eſt ſemen Dei in nobis niſi caritas habitualis?* Reſp. per ſigillum, pignus & unctionem in illis dictis ipſe Spiritus intelligitur, qui in renatis habitat, & promiſſiones evangelii in cordibus ipſorum obſignat, id quod ex ipſis verbis apoſtoli manifeſtum, 2 Cor. I. 22. *Deus ſignavit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus noſtris,* id quod ſic exponitur: Eph. I. 13. *Obſignati eſtis Spiritu promiſſionis ſancto,* v. 14. *qui eſt pignus hereditatis noſtrae.* Eph. IV. 30. *Nolite contriſtare Spiritum ſanctum, in quo ſignati eſtis.* 1 Joh. II. 27. *unctio docet vos de omnibus.* Demus autem, gratiam Dei in his dictis intelligi, detur nobis vel potius ipſi veritati, gratiam *juſtificationis* a gratia *renovationis* eſſe diſtinguendam. Gratia *juſtificationis* nihil aliud eſt, quam gratuita Dei miſericordia, qua credentes in Chriſtum amplectitur, condonat illis peccata, acceptat in filios & heredes vitæ æternæ: hanc gratiam obſignat Deus in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui *teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quod ſimus filii Dei,* Rom. VIII. 16. Gratia *renovationis* eſt, quæ priorem gratiam ſequitur, non quidem tempore, ſed ordine naturæ,

turæ, hæc conſiſtit in interiori mentis ac voluntatis ἀνακαινώσει, quæ cum in hac vita nunquam ſit tam plena ac perfecta, ut nullo amplius indigeat incremento, ideo in ea non poteſt quæri vel conſtitui noſtra coram Deo juſtificatio. V.) *Patrum dicta & rationes*, quas Bellarminus hoc loco adducit, nihil aliud probant, quam quod Deus ex gratia in illis, quos juſtificat & ſalvat, per Spiritum ſanctum ad interiorem renovationem efficax ſit, juſtitiam novæ obedientiæ & ſatisfactionem in illis operando; ſed ex eo nondum ſequitur, quod propter illam ſive habitualem, ſive actualem juſtitiam coram Deo juſtificemur (*).

An gratia gratum faciens diſtinguatur ab habitu caritatis?

§. XXX. Cap. 6. probare conatur Bellarminus, *gratiam gratum facientem realiter non diſtingui ab habitu caritatis*. Fatetur autem non convenire in hac quæſtione theologorum ſententias, quarum ipſe quatuor enumerat. *Quidam* (inquit) *volunt gratiam gratum facientem eſſe habitum re & ratione a caritate diſtinctum, & gratiam quidem in ipſa animae ſubſtantia, tanquam in ſubjecto ſedem habere, caritatem in voluntate.* Thomas in 1. 2. q. 100. art. 3. & Cajetanus ibidem, Capreolus in II. ſentent. diſt. 26. Dominicus a Soto libr II. de nat. & gratia. cap. 17. *Alii diſtinctionem inter gratiam & caritatem non realem, ſed formalem conſtituunt.* Alenſis part. III. q. 69. membr. 2. Albertus & Bonaventura in II. ſentent. diſt. 26. *Alii gratiam & caritatem neque re ipſa, neque formaliter; ſed tantum ratione diſtinguunt.* Richardus, Scotus, Mayro, Biel & alii in II. diſt. 26. Andreas Vega libr. VII. concil. Trident. cap. 25. *Alii denique nihil intereſſe volunt inter gratiam & caritatem, ac ſolo nomine diſtingui adfirmant.* Durandus II. ſent. diſt. 26. Potuiſſet addere quintam ſententiam, quæ eſt Bielis II. ſent. diſt. 26. q. 11. quod *gratia gratum faciens & caritas differant in connotato, licet realiter ſint indiſtincta & ſubtractive idem ſignificent.* Becanus cap. V. de juſtif. *parum* ſcribit *referre, ſive dicas cum Thoma realiter diſtinctam eſſe gratiam a caritate, ſive id ipſum neges cum Scoto, quia neutrum ex ſcripturis aut concilio Trident. efficaciter convinci aut condemnari poſſit.* Vides argumentum papiſtici conſenſus toties a Bellarmino deprædicati. Nec eſt, quod obvertat, hanc controverſiam non pertinere ad catholicam fidem, ut in principio hujus capitis loquitur, quid enim magis ad fidem pertinet, quam ſcire, quidnam illud ſit, per quod *formaliter* coram Deo juſtificamur, ſitne ipſa caritas, vel aliud a caritate diſtinctum? Bellarminus amplectitur tertiam ſententiam, quæ gratiam & caritatem non quidem re ipſa vel *formaliter*, ratione tamen diſtinguit. *Reſp.* caritatem ad gratiam renovationis ſive gratiam *habitualem* pertinere non negamus, eam vero eſſe gratiam gratum facientem, ſive per aut propter eam nos coram Deo juſtificari, totis viribus negamus, quod cum ex quibusdam ſcripturæ dictis male detortis Bellarminus probare conetur, breviter ea excu-

(*) Thomas, poſtquam argumenta quædam pro more objecerat, cum tandem contra objectiones illas ſententiam ſuam ſtatuere cœpit, mirifico prorſus innititur fundamento. Sic enim refert 1. 2. q. 150. art. 2. *Sed contra eſt, quod ſuper illud: Pſalm. CIII. ut exhiberet faciem in oleo, dicit gloſſa, quod gratia eſt nitor animæ ſanctum concilians amorem, ſed nitor animæ eſt quædam qualitas, ſicut & pulcritudo corporis. Ergo gratia eſt quædam qualitas.* Atqui Gloſſæ ordinariæ auctoritas non eſt ſacroſancta in eccleſia. Nec gloſſæ ſententiam recte retulit Aquinas, nam integra gloſſæ verba ſic habent: *Gratia ergo & nitor quidam, qui eſt ad hominis conciliandum ſanctum amorem, oleum dicitur.* Sed & gloſſator ipſe Auguſtini ſententiam quoque eo loco referre voluit, non corrumpendi, ſed abbreviandi ſtudio, ab auctoris mente detorſit. Auguſtini enim verba ſunt: *Quid eſt exhilaratio faciei in oleo? gratia Dei, nitor quidam in manifeſtatione, ſicut dixit apoſtolus: Unicuique datur Spiritus ad manifeſtationem.* Atqui apoſtolus eo in loco 1 Cor. XII. 7. non agit de gratia juſtificante, ſed de donis Spiritus ſancti. Obſerva ex Aquinate, hanc opinionem enatam ex hominum ingeniis ſine ſcripturæ teſtimonio. Nam ſi potuiſſet hæc ſententia vel ſcripturæ vel patrum teſtimonio confirmari, non dubium eſt, quin ea adducturus fuerit Thomas, nec in gloſſatoris verbis hæſurus. GERHARDUS.

excutiemus. Argumentum ipſius eſt hujusmodi: *Quibus eadem tribuuntur, illa ſunt omnino eadem, nec niſi ſola ratione diſtinguuntur. Atqui gratiae gratum facienti & caritati eadem tribuuntur. Ergo ſunt omnino eadem.* Reſp. *Major* non eſt univerſalis, neque enim ea, quæ in quibusdam conveniunt, ſtatim omnimode ſunt eadem, unus idemque effectus diverſis cauſis vel concurrentibus vel ſubordinatis tribui poteſt; ſed tranſeat propoſitio *major*, quomodo Bellarminus probat *minorem*? I.) *Gratia dat eſſe quoddam ſupernaturale animae, ex quo dicitur homo filius Dei per participationem & divinae conſors naturae, id vero totum tribuitur caritati.* 1 Joh. III. 1. *Videte, qualem dilectionem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur & ſimus.* 1 Joh. IV. 7. *Omnis, qui diligit, ex Deo natus eſt.* Reſp. gratia juſtificationis efficit nos Dei filios non per infuſionem cujusdam habitus ſupernaturalis, cujus tanta ſit dignitas ac tantus valor coram Dei judicio, ut propter illum nos in gratiam recipiat, & in filios acceptet; ſed *per fidem in Chriſtum reddimur Dei filii;* Joh. I. 12. ac *diligimur in dilecto*, Eph. I. 6. Fundamentum illius dignitatis ac meriti, propter quod *υἱοθεσίας* participes reddimur, eſt in Chriſto, non in nobis aut in habitu quodam nobis infuſo. Gratiæ igitur ſive miſericordiæ Dei in Chriſto nos diligentis tribuitur *υἱοθεσία*, nunquam vero & nuſpiam caritati eadem tribuitur. Prius enim dictum non de noſtra, ſed de Dei caritate diſerte loquitur: *Videte, qualem caritatem dedit nobis Pater*, ποταπὴν ἀγάπην δέδωκεν, hoc eſt, quam caros & gratos nos habuit, videlicet in Chriſto, dilecto Filio ſuo. Lutherus rectiſſime vertit: *Sehet, welche eine Liebe hat uns der Vater erzeiget*, nimirum ut ſimus filii Dei, idem eſt, quod Joh. I. 12. dicitur: *ἐξουσίαν dedit filios Dei fieri his, qui credunt in nomen ejus.* Eadem phraſi dicitur: Rom. V. 11. *Reconciliationem accepimus per Chriſtum,* id eſt, reconciliati ſumus. In poſteriore dicto dilectio noſtra non ut cauſa *υἱοθεσίας*, ſed ut nota proponitur, ex qua filii Dei agnoſcimur, perinde ut 1 Joh. III. 14. dicitur: *Scimus, quod tranſlati ſimus de morte ad vitam, quia fratres diligimus*, Auguſtinus in h. l. *Quid ſcimus? quia tranſivimus de morte ad vitam. Unde ſcitis? quia diligimus fratres. Nemo interroget hominem, redeat unusquisque ad cor ſuum, ſi ibi invenerit caritatem fraternam, ſecurus ſit, quia tranſiit a morte ad vitam.* II.) *Tunc accipit homo illud eſſe ſupernaturale, cum regeneratur ac fit nova creatura. Id vero fit per caritatem, nam ſemen, ex quo renaſcimur, eſt verbum Dei.* 1 Petr. I. 23. Jac. I. 18. *Verbum illud gignit proprie fidem, eamque vivam, quae per dilectionem operatur.* Gal. V. 6. *Fides ergo viva, id eſt, cum caritate, eſt id, per quod renaſcimur.* Reſp. rectiſſime dicitur, nos regenerari per fidem, ac ſemen, ex quo renaſcimur, eſſe verbum Dei, nec abnuimus, fidem illam, per quam renaſcimur, quæque ex ſemine verbi oritur, eſſe vivam & efficacem, ſed vitam & efficaciam regenerandi non accipit a caritate, ſed a Chriſto, quem adprehendit. Eſt enim duplex fidei ἐνέργεια, *una*, qua in Chriſtum mediatorem verbo evangelii monſtratum recumbit, ejusque beneficia adprehendit, *altera*, qua per caritatem operatur. Gal. V. 6. Regeneramur & juſtificamur fide, non ratione poſterioris ἐνεργείας, ſed quatenus Chriſtum mediatorem adprehendit. Vera fides & caritas, regeneratio & renovatio, juſtificatio & ſanctificatio perpetuo quidem nexu ſunt conjuncta, interim tamen cuique tribuendum, quod ſuum eſt. III.) *Gratiae proprium eſt facere hominem Deo dilectum: at* Prov. VIII. 17. *legimus: Ego diligentes me diligo;* & Joh. XIV. 21. *Si quis diligit me, diligetur a Patre meo.* Reſp. noſtram dilectionem non eſſe dilectionis divinæ cauſam evidenter adſeritur 1 Joh. IV. 10. *In hoc eſt caritas, non, quaſi nos dilexerimus Deum, ſed quoniam ipſe dilexit nos.* v. 19. *Nos ergo diligamus Deum, quia ipſe prior dilexit nos.* Oſtendit idem res ipſa, quomodo enim homo peccator Deum diligere poſſet, cujus judicio ad æternam damnationem tenetur obnoxius, niſi prius reconciliatio antegrediatur? Ergo in adlatis dictis non deſcribitur cauſa dilectionis divinæ, ſed ex conſequente effectu deſcribuntur, qui ſint illi, quos Deus diligit, nimirum hi, qui Deum diligunt, hoc

ct, vera fide & caritate ipſi adhærent: ideo additur in antitheſi, v. 24. *Qui non diligit me, ſermonem meum non ſervat.* Eſt igitur perpetua, ut ita loquar, reciprocatio dilectionis inter Deum & pios homines, ſed vera illa Dei dilectio non habet in nobis locum, antequam fide in Chriſtum ipſi reconciliemur. *IV.) Gratia eſt vita animae, at caritas itidem eſt vita animae.* 1 Joh. III. 14. *Qui non diligit, manet in morte, & nos ſcimus, quia tranſlati ſumus de morte ad vitam, quia fratres diligimus.* Reſp. translationis illius beatiſſimæ ex morte in vitam cauſa eſt Dei gratia, credentes in Chriſtum ad vitam gratis acceptans. Eph. II. 4. *Deus, qui eſt dives in miſericordia propter caritatem ſuam nimiam, qua dilexit nos,* v. 5. *convivificavit nos in Chriſto, gratia enim eſtis ſalvati.* Joh. V. 24. *Qui verbum meum audit, & credit ei, qui miſit me, habet vitam aeternam, & in judicium non venit, ſed ex morte tranſivit in vitam;* nota autem ac teſtimonium illius μεταθέσεως eſt dilectio noſtra, veræ fidei comes individua. *Scimus,* dicit Apoſtolus, *nos ex morte translatos in vitam, quia diligimus fratres.* Vides non translationis, ſed ſcientiæ de translatione cauſam conſtitui dilectionem. V.) *Gratia dicitur donum illud, per quod in nobis habitat Spiritus ſanctus, at* Rom. V. 5. *caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum.* Reſp. Idem, qui ex gratia juſtificat, dat etiam ex gratia Spiritum ſanctum, ſed donationem illam Spiritus ſancti in nobis habitantis præcedat oportet noſtra cum Deo per fidem in Chriſtum reconciliatio. Oſtendimus etiam ſuperius, caritatem Dei, non noſtram hic intelligi. VI.) *Per gratiam juſtificamur. At* Luc. VII. 47. *remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum.* Reſp. oſtendimus in loco de pœnitentia §. XCI. *particulam ὅτι eſſe ratiocinativam,* cum Chriſtus ab effectu ad cauſam ratiocinando progrediatur. Ex his judicium fieri poteſt de reliquis, quæ in hoc capite Bellarminus adfert, perpetuo enim confundit juſtificationem & renovationem, cauſam & effectum, τὸ fieri & τὸ agnoſci.

CAPUT II.
DE CAUSA MERITORIA JUSTIFICATIONIS.

Cauſa meritoria juſtificationis.

§. XXXI. Diximus hactenus de cauſa *efficiente* principali juſtificationis, quæ eſt gratia Dei; ſequitur, ut agamus de cauſa juſtificationis *meritoria*, quæ eſt ἀπολύτρωσις per Chriſtum facta. Rom. III. 24. *Juſtificamur gratis ejus* (Dei) *gratia, per redemtionem factam per Chriſtum Ieſum,* v. 25. *quem propoſuit Deus propitiatorium per fidem in ſanguine ejus.* Idem vero eſt, ſive dicatur, Chriſtum mediatorem ac redemtorem noſtrum eſſe cauſam meritoriam juſtificationis, ſive obedientiam & ſatisfactionem Chriſti eſſe loco meritoriæ cauſæ habendam, quia Chriſtus ut mediator ac redemtor, id eſt, ratione ſuæ obedientiæ ac ſatisfactionis hic conſideratur. Quare autem poſt lapſum neceſſaria fuerit obedientia & ſatisfactio Chriſti mediatoris ad noſtram juſtificationem, id ex eo intelligi poteſt. Deus non ſolum miſericors, ſed etiam juſtus eſt. Syr. V. 7. ἔλεος καὶ ὀργὴ παρ' αὐτοῦ. Auguſtinus in Pſalm. C. *Homines quando judicant, aliquando victi miſericordia faciunt contra juſtitiam, & videtur in eis eſſe miſericordia & non eſſe judicium, aliquando vero rigidum volentes tenere judicium, perdunt miſericordiam. Deus autem nec in bonitate miſericordiae perdit judicii ſeveritatem, nec in judicando cum ſeveritate amittit miſericordiae bonitatem.* Leo ſerm. I. de jejun. decimi menſis: *In Dei operibus atque judiciis nihil vacat a veritate juſtitiae, nihil a miſeratione clementiae.* Quare cum Deus non ſit ſolum miſericors & benignus, ſed etiam juſtus, imo ipſa juſtitia, odio habens & puniens peccata, ideo ne ipſius juſtitia per peccatum læſa veniret in diſcrimen, intercedere oportuit perfectam pro peccatis ſatisfactionem, ſine qua non poterat genus humanum peccato contaminatum in gratiam recipi. Eſa. I. 27. *Sion in judicio redimetur & captivi ejus in juſtitia.* Viciſſim cum Deus ſit

ipſa immutabilis & æterna veritas, & vero diſertum exſtet comminationis edictum: *Quacunque die ex arboris vetitae fructibus comederis, morte morieris;* Gen. II. 17. ideo poſtquam homo per præcepti divini transgreſſionem judicio Dei ac peccatorum pœnis obnoxius erat factus, ex immenſa & ineffabili Dei miſericordia facta eſt quædam translatio, ut pœnas peccatorum noſtrorum Chriſtus in ſe reciperet, ne divinæ veritatis gloria labefactaretur.

A quibusdam dicitur cauſa impulſiva externa.

§. XXXII. Hoc juſtificationis & ſalutis noſtræ meritum a Chriſto præſtitum, quidam vocant cauſam *impulſivam externam*, quæ ſcilicet moverit Deum, ut credentes in Chriſtum ab æterno elegerit ad ſalutem, eosque in tempore juſtificet & ſalvet: ubi tamen addendum eſt, ſatisfactionem & obedientiam Chriſti hic conſiderari, ut eſt non nudi hominis, ſed ipſius Filii Dei ſatisfactio & obedientia, qui a Patre non eſt diviſus nec ſeparatus, ſed *eſſentialiter* unum cum Patre, Joh. X. 30. Unde notanter dicit ſcriptura: *Deus ſuo ſanguine eccleſiam redemit*, Act. XX. 28. *Sanguis Ieſu Chriſti Filii Dei emundat nos ab omni peccato;* 1 Joh. I. 7. nimirum, ut oſtendat ſatisfactionem & obedientiam Chriſti inde & ideo eſſe tantæ efficaciæ, ac tanti coram Deo pretii, quia eſt ipſius Filii Dei ſatisfactio & obedientia. Cum enim hanc ἀπολύτρωσιν nec hominum nec angelorum quiſquam præſtare poſſet, ſiquidem homines & angeli jam ante ad obedientiam Deo præſtandam, homines inſuper ad pœnas pro peccatis ſuſtinendas obſtricti erant, ideo mediatoris partes in æterno ſacroſanctæ Trinitatis conſilio ipſe Dei Filius in ſe ſuſcepit, ac in plenitudine temporis homo factus. *Legi ſemet ipſum ſubjecit, ut eos, qui ſub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus;* Gal. IV. 4. & 5.

Ut & cauſa materialis.

§. XXXIII. Quidam hanc Chriſti mediatoris obedientiam vocant cauſam *materialem* juſtificationis, cujus partes ſeu gradus inſigniores ſint incarnatio, paſſio ac mors, reſurrectio & adſcenſio. Lobechius diſp. VII. in Aug. confeſſionem th. 37. Zehnerus in comp. theol. & alii. Hi reſpectum habent non tam ad meritum, quam ad ipſam adplicationem: quam enim Chriſtus mediator obedientiam noſtri loco Deo præſtitit, ea in actu juſtificationis per fidem nobis adplicatur, proinde quando quæritur, quid ſit illud, per quod ac propter quod ſit juſtitia ſive obedientia & ſatisfactio Chriſti per fidem nobis imputata? Ut rectius id percipiatur, notandum, quod Chriſtus ſub tribus potiſſimum rationibus ad juſtificationem noſtram concurrat. 1.) *Meritorie*; ipſe enim ſanctiſſimo & perfectiſſimo ſuo merito gratiam juſtificationis nobis impetravit. 2.) *Efficienter*, neque enim a peccatis ſolum, morte ac diabolo nos liberavit, & juſtitiam, quæ coram Deo valet, nobis peperit, ſed etiam pretioſa iſta bona tam care adquiſita in verbo evangelii nobis offert & per fidem adplicat. 3.) *Formaliter* in ipſa adplicatione, ſiquidem nulla alia re coram Deo ſumus juſti, quam juſtitia a Chriſto adquiſita & per fidem nobis imputata.

An Chriſtus mediator ſit inſtrumentum juſtificationis?

§. XXXIV. Illorum vero ſententiam probare non poſſumus, qui Chriſtum mediatorem ac redemtorem vocant inſtrumentum *juſtificationis*. Bellarminus libr. I. de juſtif. c. 2. *Cauſa efficiens per modum inſtrumenti conjuncti eſt Chriſti humanitas.* Quamvis enim in exſequendis officii mediatoris partibus Chriſtus *obediens factus ſit Patri uſque ad mortem, mortem autem crucis*, Phil. II. 8. atque hoc reſpectu dicatur *Dei ſervus;* Eſa. LIII. 11. tamen cum actiones & paſſiones Chriſti mediatoris ac redemtoris non ſint humanæ tantum naturæ, ſed toti perſonæ tribuendæ, ideo in ipſo illo mediationis ac redemtionis officio Chriſtus eſt & manet *auctor* ac dator *vitae*, Act. III. 15. *Dominus gloriae*, 1 Cor. II. 8. *Jehovah juſtitia noſtra;* Jer. XXIII. 6. & XXXIII. 16. ideo inſtrumentum juſtificationis vocari haudquaquam debet. (*) Per Chriſtum

(*) Cornelius a Lapide in comm. cap. III. Rom. *Sanguinem Chriſti, id eſt, totam obedientiam Chriſti vocat non meritoriam, ſed inſtrumentalem juſtificationis cauſam.* GERHARDUS.

ſtum nobis parta eſt juſtitia & remiſſio peccatorum; non tanquam per inſtrumentum, ſed ut per eum, qui eſt unus cum Patre & Spiritu ſancto benedictus in ſecula. Nomina officii competunt Chriſto ſecundum utramque naturam. Jam vero eſſe mediatorem ac redemtorem noſtrum eſt nomen officii. Ergo competit Chriſto ſecundum utramque naturam. At quis Chriſtum ſecundum utramque naturam inſtrumentum juſtificationis dixerit?

Neo-Photinianorum error.

§. XXXV. Porro Chriſtum mediatorem ac redemtorem noſtrum eſſe cauſam meritoriam noſtræ juſtificationis conſentiunt omnes, ſolos ſi excipias Neo-Photinianos (*), qui ſuperiori ſeculo blaſphemum hunc non tam errorem, quam furorem, eructarunt & publicis ſcriptis propugnare cœperunt. *Chriſtum nec per hoc, quod legi ſubditus perfecta eam obedientia implevit, nec quod pœnas peccatis debitas ſuſtinuit, vel iram Dei placaſſe, vel juſtitiae ſatisfeciſſe, imo ne quidem ſatisfactione opus fuiſſe, cum Deus libera voluntate & abſoluta bonitate non ob meritum aliquod Filii peccata condonet, & vitae aeternae participes faciat illos, qui Chriſti verbo credunt & vitae innocentiae ſtudent: Chriſtum quidem perfecte impleviſſe legem, ſed ad obedientiam illam pro ſemet ipſo adſtrictum fuiſſe: Chriſtum dici redemtorem noſtrum, id vero de metaphorica quadam redemtione intelligendum eſſe, in qua peragenda nullum intervenerit pretium: Chriſtum dici ſalvatorem noſtrum, non quia pro peccatis noſtris ſatisfecerit, ac vitam aeternam nobis promeruerit, ſed quia ſalutis viam nobis adnunciaverit, eandem effuſione ſanguinis ſui confirmaverit, & exemplo ſuo praemonſtraverit: denique quia poteſtate a Patre accepta vitam aeternam nobis ſit daturus.* Hæc omnia infauſtus ille Fauſtus Socinus, Neo-Photinianorum πρόμαχος, inculcat in libr. de Chriſto ſervatore libr. I. cap. 1. & ſeqq. editis anno 1594. *Divinae* (inquit) *juſtitiae, per quam peccatores damnari merentur, pro peccatis noſtris Chriſtus nec ſatisfecit, nec, ut ſatisfieret, opus fuit* (**). Socini veſtigia ſequuntur Chriſtophorus Oſtorodus in ſcripto germanico adverſus Georg. Tradel. edito anno 1602. ac Smalcius in catecheſi germanica Racoviæ edita anno 1608. cap. 8. pag.

(*) Concedunt quidem, Chriſtum eſſe noſtrum ſervatorem 1.) *doctrina*, quatenus ſalutis æternæ viam nobis adnunciavit; 2.) *exemplo*, quatenus iſtam viam nobis in ſua ipſius perſona commonſtravit, & a mortuis reſurgendo manifeſte confirmavit; 3.) *communicatione*, quatenus pleniſſima poteſtate in cœlo & terra a Patre accepta, ſe vitam æternam nobis daturum probavit & re ipſa tandem largiturus eſt. Negant vero eſſe ſervatorem 4.) *ſatisfactione*, qua mediante morte & paſſione peccata noſtra expiarit, iram Dei placarit, noſque cum illo reconciliarit. GERHARDUS.

(**) Vide librum Bernhardini Ochini monachi Senenſis (†), quem *invictum* proclamant in diſp. adverſus Volanum p. 112. diſputationem de loco Rom. VII. inter Proſperum Dyſſideum & nobilem quendam a. 3. Item tractatus aliquot chriſtianæ religionis editos falſo titulo Ingolſtadii anno 1573. Item ſynopſin juſtificationis noſtræ per Chriſtum auctore Gratiano Turpiano Gerapolenſi, editam Gerapoli anno 1591. cujus auctor Socinus, ut ipſe teſtatur in præfat. libr. de Chriſto ſervatore. Socinus in præl. theol. Heidelb. academ. Smalcio inſcriptis anno 1609. GERHARDUS.

(†) Fuit is primum Franciſcanus, deinde Capucinus, hujusque familiæ præfectus. Deſerta religione Romana ad Reformatorum caſtra tranſiit, atque Tiguri cœtum ex Italis collectum docuit. Plurimos quoque edidit libros, in quibus varias ſententias a mente eccleſiæ Reformatæ alienas propugnare haud dubitavit. Hinc ex Helvetia ſenex admodum & inops medio in rigore hiemis excedere fuit coactus, ſeque in Poloniam contulit, ubi ad Antitrinitarios atque Anabaptiſtas defecit. De ejus erroribus diximus nonnulla ad GERHARDI *tom. IV. loc. theol. p. 129. not. 4.* Vitam & fata hujus viri enarrarunt SANDIUS in *biblioth. Antitrinitar. p. 4. ſeqq.* BAYLE in *dict. hiſt. & crit. tom. III. p. m. 520. ſeqq.* & NICERONIUS in *memoires pour ſervir à l'hiſtoire des hommes illuſtres, tom. XIX. p. 166. ſeqq.*

pag. 281. ubi adſeritur, *ſententiam illam, de Chriſti ſatisfactione ac merito eſſe erroneam, ſcripturis ſacris & rectæ rationi contrariam, plenam ſeductionis & pernicioſam* (*).

Occaſio erroris.

§. XXXVI. Occaſio blaſphemi hujus erroris animadvertitur potiſſimum duplex: I.) Abnegatio divinitatis Chriſti. Cum enim Michael Servetus Hiſpanus circa annum Chriſti 1532. errorem Samoſateni & Photini de deitate Chriſti renovaret, veſtigiis illius Neo-Photiniani illi inſiſtentes una cum divina Chriſti natura etiam ſatisfactionem ejus pro peccatis noſtris præſtitam negare cœperunt; cum enim nudus homo ἰσόρροπον pro peccatis λύτρον perſolvere non potuerit, ideo negata divinitate Chriſti ſatisfactionem ejus negari in proclivi eſt. II.) Abſolutum electionis decretum, quod propugnant Calviniani. Si enim abſoluta Dei voluntate

(*) Anno Chriſti 1140. quidam M. Petrus Abælardus ſatisfactionem Chriſti ſtrenue negavit (†), cui deinde adſenſere Arnoldus quidam de Brixia & Gilbertus Pictavienſium epiſcopus cent. Magd. XII. cap. V. fol. 849. Anabaptiſtæ eundem fovent errorem (††), referentibus Wigando & Menio. Smalcius in catech. cap. de Chriſti ſacerd. p. 227. noſtram doctrinam de Chriſto ſatisfactionem vocat *fallacem, ſubdolam & erroneam, multiſque modis pernicioſam.* Valentinus Gentilis in theſibus (quæ cum collegio theologico in academia Witeb. anno 1580. exhiberentur, dignæ ſunt habitæ, ut comburerentur, referente Polycarp. Lyſero in Calvin. conc. V. part. 2.) blaſpheme ſcribit: *Chriſti ſanguinem non magis ad ſalutem & juſtitiam æternam nobis promerendam profuiſſe, quam cujusvis* (ignoſcat Deus referenti) *porci ac canis ſanguinem.* Oſtorodus part II. contra Tradel. p. 208. 209. ait: *dogma de reali & vera ſatisfactione Chriſti pro peccatis noſtris eſſe merum figmentum Trinitariorum.* p. 210. 211. abominatur ut βδέλυγμα illam doctrinam. Mich. Gitichius defenſ. argumentorum ſuorum contra doctrinam de ſatisf. Chriſti ad M. Lud. Lucium p. 62. *Quæ de merito Chriſti dicis, mera ſunt humana commenta, meræ doctrinæ hominum, quibus docendis fruſtra Deum coli ipſa veritas Chriſtus Jeſus adſeruit, & propterea etiam merito a nobis rejiciuntur.* Oſtorodus in inſtit. germ. cap. 36. ſententiam noſtram *errorem* vocat *ridiculum, puerilem, blaſphemum & anilem* pag. 310. 311. &c. Huic errori palliando totus inſervit *Vorſtius.* Vide libr. ipſius de Deo, ipſius prodromum, reſponſum plenius, orationem apologeticam, catalogum XCIX. errorum, exegeſin apologeticam, paraſceven, amicam collationem &c. In orat apolog. habita Hagæ anno 1612. edit. Amſtel. p. 27. ſtatuit, *Deum remiſiſſe de ſuo jure, nec mortis æternæ pœnam a Chriſto exegiſſe, ſed obedientiam ipſius tanquam æquipollentem loco ſatisfactionis plenæ acceptaviſſe, ac ſi perfecta illa fuiſſet.* Oſtorodus in inſtit. cap. 36. pag. 298. *So iſt nun die Frag, ob in der Rechtfertigung durch Chriſtum unſere Sünde durch eine Vergeltung und Gnugthuung oder aber durch die Vergebung und Verzeihung weggethan und auffgehaben werden. Der meiſte Theil hälte es dafür, daß ſolches nicht geſchehe ohne Vergeltung und Gnugthuung, wir aber gläuben ſchlecht durch die Vergebung und Verzeihung.* Smalcius in exam. 157. errorum err. XLVI. p. 15. *nec hodie ſub novo fœdere cuiquam propter Chriſtum peccata remittuntur, ſed tantum per Chriſtum.* Err. XLVII. p. ead. *Probari nequit, Deum tunc iratum fuiſſe, cum Chriſtus in mundum mitteretur, imo placatum eum vel potius propitium ſponte ſua fuiſſe, conſtat, & in teſtimonium ejus, quod propitius nobis eſſet & eſſe vellet, Filium miſit.* Errore LVIII. p. 18. *Quid opus fuit, Chriſtum mereri nobis remiſſionem peccatorum, ſiquidem Deus eam ſua ſponte nobis obtulit? quomodo etiam aliquis eam mereri potuit, ſiquidem nullum detur apud Deum meritum? cum nulla detur obedientia par divinis promiſſionibus, quod ad meritum conſtituendum neceſſario requiritur.* (Vides fundamentum negati meriti a Chriſto præſtiti.) Err. LXIII. p. ead. *Cum Chriſtus ſanguinem habuit, offerre ſe non potuit. Cum vero ſe offerre cœpit, ſanguinem habere deſiit, factus ſcilicet in Spiritu vivificatus.* GERHARDUS.

(†) Conferenda, quæ de PETRO ABÆLARDO diximus *tom. IV. locor. theol. p. 121.* ubi & obſervavimus, fuiſſe viros quosdam doctos, qui ABÆLARDUM ſi non ab omnibus, certe a quibusdam erroribus, qui ipſi olim fuerunt objecti, immunem fuiſſe judicaverint.

(††) De hocce *Anabaptiſtarum* errore copioſe diſſeruimus *loco excitato p. 131.*

tate ſalvandi electi ſunt, ad vitam æternam, utique etiam abſoluta Dei voluntate peccata illis remittuntur, vel certe remitti potuerunt, neque opus erit Chriſti ſatisfactione & merito. Vide Graweri diſſertationem oppoſitam Oſtorodo pag. 8. ubi luculenter demonſtrat, ſtante dogmate de abſoluto prædeſtinationis decreto non poſſe Neo-Photinianorum errorem ſolide refelli. Refero huc verba Calvini libr. II. inſtit. cap. 17. ſect. I. *Equidem fateor, ſi quis ſimpliciter & per ſe Chriſtum opponere vellet judicio Dei, non fore merito locum, quia non reperietur in homine dignitas, quae poſſit Deum promereri.* Ut & Muſculi in locis communibus cap. de juſtif. p. 267. *Si Deus judiciariae juſtitiae ſic obſtrictus eſt, ut non liceat ipſi, quorum vult, miſereri & a peccatis abſolvere reos, quod tamen permultos ſibi principes & magiſtratus libere permittere videmus, conſequitur inania eſſe, quaecunque in ſcripturis de gratia & miſericordia Dei leguntur, nec tantum illi poteſtatis eſſe in ipſius creaturas, quantum eſt homini in ſubditos, imo minus quam eſt figulo in lutum.* Hæc Muſculus, talem peccatorum remiſſionem introducens, quæ ex abſoluta quadam Dei bonitate & libera voluntate contingat (*). His adde Neſtorianas illas locutiones, quod *humana tantum natura Chriſti paſſa ſit*, quod *non ſit realis communicatio idiomatum*, quod *Chriſtus pro ſe ipſo obedientiam legi praeſtiterit*, quod *Chriſtus non ſit paſſus pro peccatis totius mundi* &c. & facile adparebit, quantum detrahatur Chriſti merito (**). Refero etiam huc diſputationes ſcholaſticorum quorundam, quod *Chriſtus ſecundum ſtrictum rigorem juſtitiae divinae non potuerit ſatisfacere* (***). Durandus IV. ſent. diſt. 15. quod *Deus poſſit ſine ſatisfactione homini remittere peccata, cum non habeat aliquem ſuperiorem.* Thomas III. q. 46. art. 2. quod *poſſit Deus remittere peccatum per ſolam non imputationem, ac proinde rationes Anshelmi in libris:* Cur Deus homo, *nihil probare niſi praeſuppoſita divina ordinatione.* Biel III. ſent. diſt. 20. q. un. Hæc omnia ſi uno intuitu complexus fueris, facile adparebit, quæ occaſio blaſphemi hujus erroris Neo-Photinianis exſtiterit.

§. XXXVII.

(*) Locum Wolffg. Muſculi in quo docet, *Deum non minus abſque ſatisfactione pro nudo beneplacito peccata condonare, quam creditor quiſpiam pro velle ſuo debitum remittere poteſt;* in locis comm. de juſtif. cap. III. maxime contra Covetum Calvinianum urget Fauſtus Socinus p. 224. Sicut & Calvinum ex propriis principiis acriter impugnat p. 221. 222. 227. 284. 285. Idem cum Muſculo ſtatuit Vorſtius in catalogo errorum Sibrandi Luberti pag. 38. errore LXVI. ubi expreſſe ſcribit: *id ipſum remitti vere non poſſe, quod plena ſolutione jam deletum eſt; & vice verſa, quod vere condonatum eſt, pro eo plenam ſolutionem juſte exigi non poſſe.* Vide Piſcatorem eleganter contra abſolutum decretum ſuum ex his principiis diſputantem in reſp. apolog. ad paraſc. Vorſtii pag. 80. 81. GERHARDUS.

(**) Conrad. Vorſtius in reſp. ad II. part. diſp. Matth. Sladi p. 83. ſcribit, *quoſdam ex doctoribus noſtris non ſatis prudenter, imo nec ſatis orthodoxe de ſatisfactione Ieſu Chriſti docere, ac ſpeciatim in duobus, quæ ſequuntur, capitibus graviter errare: 1.) dum non contenti libera Dei ordinatione, quæ merito piis omnibus ubique ſufficere debet, abſolutam ac præciſam ſatisfactionis neceſſitatem urgent, quæ ſcilicet a natura Dei immediate pendeat, hoc eſt, ab eſſentiali Dei juſtitia, per quam Deus neceſſario quodvis peccatum condigne punire teneatur, nec ullum omnino delictum gratis citraque pleniſſimam compenſationem remittere poſſit. 2.) Dum non contenti æquipollentia eorum, quæ Chriſtus pro nobis perpeſſus fuit, ex Dei voluntate plenam quoque pœnarum identitatem exigunt, hoc eſt, dum talem ſatisfactionis Chriſti modum deſcribunt, qui ſummum juris divini rigorem arguit, omnemque veram Dei indulgentiam & acceptationem excludit, eoque mortem æternam proprie dictam ac deſperationem aliasque id genus pœnas damnatorum proprias re ipſa Chriſto tribuunt. Hæc talia dum inconſiderate adferunt, doctrinam ſatisfactionis non modo ſuſpectam, ſed & odioſam aliis ad rem preſſius attendentibus reddunt &c.* Vide plura contra Chriſti ſatisfactionem a Vorſtio diſputata apud Feſtum Hommium de controv. Belgic. p. 74. GERHARDUS.

(***) Legenda, quæ de his doctorum ſcholaſticorum diſputationibus *ad tom. IV. loc. theol. p. 122. ſeqq.* diximus.

Syllogiſmus generalis Neo-photinianis oppoſitus.

§. XXXVII. Ceterum cum adcuratam & prolixam hujus furoris refutationem in academia Wittebergenſi publice propoſuerit Hutterus, quam propediem publici juris procul dubio facturus eſt, cum catecheſin Racovienſem illuſtri illi academiæ inſcribere χριστόμαχοι illi non fuerint veriti, ideo paucis fundamenta ſcripturæ huic blaſphemæ opponenda monſtrabimus, & præcipua contradicentium ſophiſmata ſolum attingemus, reliqua peti poſſunt ex diſſertationibus Graweri, Oſtorodo oppoſitis, & anno 1609. editis. Sic ergo concludimus: Si Chriſtus eo modo 1.) mediator ac 2.) redemtor noſter eſt, ut ſit 3.) ἱλασμὸς pro peccatis noſtris, 4.) per quem ſumus Deo reconciliati, 5.) qui vitam ſuam dedit λύτρον καὶ ἀντίλυτρον pro nobis, 6.) factus pro nobis peccatum, 7.) & maledictum, 8.) ſuſcipiens in ſe peccata & pœnas peccatorum noſtrorum, ac ſanguinem ſuum pro illis fundens, 9.) ut deleto, quod contra nos erat, chirographo, 10.) a maledictione legis, 11.) ab ira Dei, 12.) & ab æterna damnatione liberi, 13.) in ipſo coram Deo eſſemus juſti & dilecti; conſequens eſt, Chriſtum pro peccatis noſtris ſatisfeciſſe, ac eſſe meritoriam cauſam juſtificationis. Sed Chriſtus eſt I.) noſter *mediator* 1 Tim. II. 5. Hebr. VIII. 6. cap. IX. 15. cap. XII. 24. & II.) *redemtor* Pſalm. CXI. 9. Luc. I. 68. cap. II. 38. Rom. III. 24. 1 Cor. I. 30. Eph. I. 7. Col. I. 14. 1. Tim. II. 6. Hebr. IX. 12. & 15. 1 Petr. I. 18. Apoc. V. 9, eo quidem modo III.) ut ſit ἱλασμὸς *propitiatio pro peccatis noſtris*, 1 Joh. II. 2. ipſe (Chriſtus) *eſt propitiatio pro peccatis noſtris*, (& vi propitiationis illius in ara crucis præſtitæ intercedit pro nobis apud Deum) 1 Joh. IV. 10. *Deus miſit Filium ſuum ἱλασμὸν propitiationem pro peccatis noſtris.* Rom. III. 24. *Juſtificamur gratis illius* (Dei) *gratia per redemtionem, quae eſt in Chriſto Jeſu* v. 25. *quem propoſuit Deus ἱλαστήριον propitiatorium vel placamen per fidem in ſanguine ejus,* (reſpicit apoſtolus ad propitiatorium vet. teſt. in arca fœderis, quod fuit typus Chriſti Exodi XXV. 17. IV.) Per Chriſtum ſumus Deo reconciliati (*). Eſa. LXIII. 3. *Torcular calcavi ſolus* (puta torcular iræ divinæ, ita enim exponitur Apoc. XIX. 15. ubi Iohanni adparet Filius Dei, cujus nomen verbum Dei, is *indutus erat veſte adſperſa ſanguine,* v. 13. nimirum quia *calcat torcular vini furoris irae Dei omnipotentis*, v. 15. perinde ut apud Eſaiam dicitur v. 1. *Quis eſt, qui venit de Edom, rubras veſtes habens de Bazra?* v. 2. *Quare rubrum eſt veſtimentum tuum & veſtimenta tua ſicut calcantis in torculari?* v. 3. *Torcular calcavi ſolus* &c. Chriſtus igitur iram Dei peccatis noſtris debitam in ſe derivavit, & hac ratione nos patri ſuo reconciliavit.) Joh. I. 17. *Lex* (quæ *iram operatur* Rom. IV. 15.) *per Moſen nobis data: gratia autem & veritas per Chriſtum nobis facta eſt*, ἐγένετο. Rom. V. 10. *Cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem Filii ejus:* v. 11. *per Chriſtum reconciliationem accepimus.* 2 Cor. V. 18. *Deus reconciliavit nos ſibi per Chriſtum:* v. 19. *Deus erat in Chriſto, mundum reconcilians ſibi ipſi, non imputans illis delicta eorum.* Eph. II. 16. *Chriſtus reconciliavit utroſque* (Judæos & gentes) *in uno corpore per crucem Deo, peremtis inimicitiis per eam.* cap. V. 2. *Tradidit ſe ipſum pro nobis oblationem & hoſtiam Deo in odorem ſuavitatis.* Col. I. 20. *in ipſo* (Chriſto) *complacitum fuit, per eum reconciliari omnia in ipſo, pacificando per ſanguinem crucis ejus ſive*

(*) Photiniani ſibi hac in quæſtione vi veritatis coacti contradicunt. Joh. Sommerus in refut. Carolin. p. 33. *Chriſtus tanquam agnus innocens & hoſtia pura ſanguine ſuo in temporis plenitudine pro nobis litavit, ſuoque iſto ſacrificio, peccata noſtra expiavit, Dei Patris iram placavit nosque jam mundatos ei obtulit* Valent. Smalcius in exam. 157. error. p. 16. *Fatemur, ſanguinem Chriſti verum pretium eſſe redemtionis noſtræ & vim pretii in nobis redimendis habuiſſe, quia vere id nobis præſtitit ſanguis Chriſti, quod pretium in aliquo redimendo captivo præſtat.* pag. 17. *Num refert, quomodo redemtus ſim ſanguine Chriſti, dummodo per eum vere ſim redemtus?* GERHARDUS.

quae in terris ſunt, ſive quae in cœlis: v. 22. *reconciliavit nos in corpore carnis ejus per mortem*. V.) Chriſtus vitam ſuam dedit λύτρον καὶ ἀντίλυτρον pro nobis (*). Matth. XX. 28. Marc. X. 45. *Filius hominis venit, ut daret animam ſuam λύτρον pro multis*. 1 Tim. II. 5. & 6. *Unus eſt mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus, qui dedit ſe ipſum ἀντίλυτρον pretium redemtionis pro omnibus*: inde beneficium Chriſti paſſione ac morte partum dicitur λύτρωσις & ἀπολύτρωσις. Luc. I. 68. Tit. II. 14. 1 Petr. I. 18. Hebr. IX. 15. &c. VI.) Chriſtus factus eſt pro nobis peccatum. 2 Cor. V. 21. *Eum, qui non noverat peccatum, Deus fecit pro nobis peccatum*, nimirum quia pro peccatis noſtris, quæ Deus ipſi *impoſuit*, & velut agmine facto in ipſum incurrere fecit, Eſai. LIII. 6. in ara crucis mortuus eſt, ut exponitur 2. Cor. V. 15. Rom. VIII. 3. *Deus mittens Filium ſuum in ſimilitudine carnis peccati de peccato damnavit peccatum in carne*. (Chriſtus in adſumta carne ſacrificium obtulit pro peccatis noſtris expiandis.) VII.) Chriſtus factus eſt pro nobis maledictum. Gal. III. 13. *Chriſtus nos redemit a maledictione legis, factus pro nobis κατάρα, maledictum; ſcriptum eſt enim, maledictus omnis, qui pendet in ligno*. VII.) Chriſtus ſuſcepit peccata & pœnas peccatorum noſtrorum. Pſalm. LXIX. 5. *quae non rapui, exſolvi*. (Auguſtinus in illum locum: *Non peccavi & pœnas dabam. Solus enim ipſe talis, ipſe vero nihil rapuit, non ſolum nihil rapuit, ſed etiam quod non de rapina habebat, hoc ſe evacuavit, ut ad nos veniret*.) Eſa. XLIII. 24. *Servire me feciſti in peccatis tuis, laborare me feciſti in iniquitatibus tuis*. v. 25. *Ego ego ſum, qui deleo praevaricationes tuas propter me*. Eſa. LIII. 4. *Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portavit*; v. 5. *vulneratus eſt propter praevaricationes noſtras, attritus eſt propter iniquitates noſtras, caſtigatio pacis noſtrae ſuper eum, & livore ejus ſanati ſumus*. v. 6. *Iehovah conjecit in ipſum iniquitates omnium noſtrum*. v. 8. *Propter praevaricationem populi mei plaga fuit ei &c*. Joh. I. 29. *Ecce agnus Dei, qui tollit* αἴρει *peccata mundi*. 1 Pet. II. 24. *Chriſtus peccata noſtra* ἀνήνεγκεν *ſurſum tulit ſuper lignum in corpore ſuo*. Huc pertinet *hircus emiſſarius* Lev. XVI. 23. qui *portabat ſuper ſe iniquitates Iſraelitarum*, quem fuiſſe typum Chriſti, conſtat ex Joh. I. 29. IX.) Chriſtus ſanguinem ſuum pro peccatis noſtris effudit. Matth. XXVI. 28. *Hic eſt ſanguis meus, qui effunditur in remiſſionem peccatorum*, 1 Joh. I. 7. *Sanguis Ieſu Chriſti, Filii Dei*, (in ara crucis effuſus) *emundat nos ab omni peccato*. Hebr. IX. 13. *Si ſanguis hircorum & taurorum & cinis vitulae adſperſus inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis*; v. 14. *quanto magis ſanguis Chriſti, qui per Spiritum ſanctum ſemet ipſum obtulit immaculatum Deo, emundabit conſcientiam ab operibus mortuis*. X.) *Chriſtus delevit chirographum, quod erat contra nos ſcriptum*. Col. II. 14. XI.) Chriſtus *liberavit nos a maledictione legis*. Gal. III. 13. cap. IV. 5. XII.) *Ab ira Dei*. 1 Theſſ. I. 10. XIII.) *Ab aeterna damnatione*. 1 Theſſ. V. 9. *Non poſuit nos Deus ad iram, ſed ad acquiſitionem ſalutis per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum*. v. 10. *qui mortuus eſt pro nobis*. XIV.) In Chriſto ſumus coram Deo juſti & dilecti. 2 Cor. V. 21. *Eum, qui non novit peccatum, pro nobis fecit peccatum, ut redderemur juſtitia Dei in illo*. 1 Cor. I. 30. *Factus eſt nobis a Deo juſtitia* &c. Inmota igitur perſiſtit concluſio, Chriſtum pro peccatis noſtris ſatisfeciſſe, & eſſe *meritoriam* cauſam juſtificationis (**).

§. XXXVIII.

(*) Ἀντίλυτρον proprie ſignificat *aequalem compenſationem, eine Gegenbezahlung, da man einen Menſchen mit einem andern Menſchen ranzionieret und los kauft*. GERHARDUS.

(**) Adverſus dictum Eph. V. 2. quod urgent noſtri Theologi, Socinus part. II. de ſervat. cap. 15. f. 152. & catechiſmus Racov. de ſacerd. Chriſti f. 331. excipiunt, *juxta Tigurinorum & Caſtellionis animadverſionem poſt verba*: tradidit ſemet ipſum, *commatis notam requiri, ut ſequentia verba*: oblationem ac victimam Deo in odorem fragrantiæ; *ſint adpoſitio & hoc ſignificent, Deo jucundam rem & ſen-*

Exceptiones Neo-Photinianorum.
1) Chriſtum eſſe mediatorem, ut internuncium.

§. XXXVIII. Excipiunt Neo-Photiniani I.) *Chriſtum eſſe mediatorem noſtrum non alio modo, quam quod Deus illo ut internuncio & interprete ad fœdus ſuum cum hominibus pangendum & ſanciendum uſus eſt, & per quem illi ad ipſum, ejus voluntatis cognitione inſtructi, accedere poſſunt, qua ratione etiam Moſes dicitur mediator vet. teſt. non autem, quod ſatisfactione pro peccatis noſtris praeſtita Deum iratum hominibus placaverit.* Socinus part. I. de Chriſto ſervat. cap. 7. (*). catechiſmus Racovienſ. cap. 8. p. 273. Reſp. 1.) Subordinata non ſunt invicem opponenda. Chriſtus eſt mediator inter Deum & homines, non ſolum quia Deus ipſo ut internuncio ad nos uſus eſt, ſed etiam quia nos Deo reconciliavit, præſtita pro peccatis noſtris perfectiſſima ſatisfactione (**). Si vel maxime concedatur, Moſen non alia ratione dici mediatorem, quam quia fuit internuncius Dei & hominum in opere legislationis; Exod. XIX. 3. & ſeqq. Deut. V. 5. Gal. III. 19. ex eo tamen nondum ſequitur, Chriſtum itidem non alia, nec perfectiori quadam ratione dici mediatorem, quam quia fuit interpres evangelii (***). 2.) Neque enim novum

tanquam victimam fuiſſe, quod Chriſtus ſe ipſum tradidit, ac morte ſuam prædicationem confirmavit. Reſp. At quæ hæc eſt ſententiæ optime cohærentis mutilatio! 1.) Chriſtus tradidit ſe ipſum confirmandæ prædicationis ſuæ ergo. 2.) Hoc factum tam jucunda res fuit Deo Patri, quam grata olim fuit victima aliqua oblata; de Chriſto & corpore ejus expreſſe dicitur, quod *illud dederit Deo victimam, quæ fuerit Deo gratiſſima pro nobis, id eſt,* vice noſtri ſuſcepta. Ex vet. teſt. ſacrificiis Chriſti ſatisfactio probatur. Quicquid a.) in ſtatu innocentiæ non fuiſſet in uſu, b.) ſed demum juſſu divino cœpit poſt lapſum, & quidem cum protevangelio de ſemine mulieris contrituro caput ſerpentis & paſſuro vulnerationem calcanei in illa contritione; c.) & fuit peractum cum concione de futura Chriſti paſſione; d.) & ſuo modo peccata expiavit; e.) ac ſemper tractatum eſt circa locum, in quo Chriſtus eſt paſſus; f.) & non niſi ab illo populo tractari debuit, ex cujus linea Chriſtus prodiit; g.) & non debuit durare niſi uſque ad completam Chriſti paſſionem, illud ſine dubio habet ſingularem reſpectum ad mortem Chriſti. Sed ſacrificia pecorum talia fuerunt. Ergo. *Adſumtum* late probat Frantzius in diſp. de ſacrificiis. Obſerva locum clariſſimum de expiatione per ſacrificia in vet. teſt. Levit XVII. 11. *Anima carnis in ſanguine eſt, ego dedi illum vobis ſuper altare ad expiandum animas veſtras, ſanguis ipſe animam expiabit,* quem nota propter Socinum, qui part II. cap. 12. de ſervatore dicit: *nihil evinces unquam, niſi aut re aut verbis victimis illis ſatisfaciendi vim attributam fuiſſe probaveris.* GERHARDUS.

(*) Socinus part. I. de Chriſto ſervat. cap. 7. *Decipiuntur omnes, qui perſuaſum habent, mediatorem non dici, niſi qui duos inter ſe invicem diſſidentes componat, & alterum alteri conciliet. Significat vero nomen mediatoris in ſacris literis nihil aliud, quam eum, qui medius quidem ſit inter Deum & homines, non tamen qui Deum iratum hominibus placet, ſed quo Deus ut internuncio & interprete ad fœdera ſua pangenda & ſancienda utatur, & per quem illi ad ipſum ejus voluntatis cognitione inſtructi poſſint accedere.* Item. *Mediatoris adpellatio nihil habet commune cum divinæ gratiæ placatione, ac perinde Chriſtus dicitur eſſe mediator Dei & hominum, non quia Deum hominibus placaverit, ſed quia novum & æternum fœdus cum humano genere ipſe Dei nomine ſanxerit, & omnem Dei voluntatem, unde ad ipſum Deum acceſſus eſt, hominibus patefecerit.* Et poſtea: *Nulla eſt in modo iſtarum, ut ita dicam, mediationum (Moſis & Chriſti) differentia, ſed differunt eo tantum modo, quatenus poſterior mediatio, Chriſti ſcilicet, excellentioris fœderis fuerit, & præſtantiora promiſſa continentis, quam prior, Moſis videlicet, mediatio.* GERHARDUS.

(**) Duo ſunt hujus mediatoris officia: a.) divinæ voluntatis apud homines revelatio; b.) pacificatio, hoc eſt, pro parte offendente interceſſio & partis offenſæ reconciliatio. 1. Tim. II. 5. Hebr. IX. 15. GERHARDUS.

(***) Longe ſuperiore atque excellentiore ratione mediator dicitur Chriſtus, quam Moſes; Moſes enim duntaxat typus fuit veri mediatoris, & per conſequens duntaxat miniſterialis vel inſtrumentalis mediator, Chriſtus autem verus ac principalis mediator eſt inter Deum & homines, imo proprie & non typice mediator, unde etiam unicus mediator dicitur 1. Tim. II. 5. quod non poſſet de Chriſto dici, niſi excellentiori ratione mediator eſſet. GERHARDUS.

vel **abſurdum**, pauciora eſſe in typo, quam in antitypo, præſertim ſi plures typi ſimul ſumti reſpiciant antitypum. Moſes mediator fuit typus mediatoris Chriſti, ſacrificia levitica itidem fuere typi ſacrificii in ara crucis a Chriſto peracti. quod ſi vel maxime Moſes non fuit typus Chriſti in opere ſatisfactionis ac propitiationis, num propterea ſatisfactio Chriſti fuerit neganda, quam typi ſacrificiorum leviticorum adumbrarunt? 3.) Quid? quod ipſe Moſes officio mediatoris functus eſt non ſolum in legis promulgatione, ſed etiam in ſolenni ac publica propitiatione. Cum enim Exodi XXXII. populus Iſraeliticus graviſſimo idololatriæ peccato Deum graviter offendiſſet, Moſes ſeſe veluti medium inter Deum iratum & populum internecionem promeritum poſuit, ac precibus ardentiſſimis oblata ſui ipſius ex libro vitæ deletione iram Dei & internecionem populi avertit. Huc referendum, quod Aaron ſummus vet. teſt. ſacerdos incenſo ſacrificii ſui populum expiaverit, cum adverſus Moſen & Aaronem murmuraſſent, atque itidem graviſſimo ſcelere ſe obſtrinxiſſent. Num. XVI. 47. Quodſi Moſes & Aaron fuerunt mediatores reconciliationis typici, multo magis Chriſtus erit verus reconciliationis ac propitiationis mediator. 4.) Sed enim non eſt noſtris conjecturis liberum relictum, qua ratione Chriſtus dicatur mediator, cum ipſa ſcriptura ejus rei cauſam ſatis dilucide expoſuerit. Sic enim apoſtolus 1 Tim. II. 4. *Deus vult omnes homines ſalvos fieri & ad agnitionem veritatis venire* v. 5. *Vnus enim eſt Deus, unus etiam mediator Dei & hominum homo Chriſtus Jeſus*, v. 6. *qui dedit ſe ipſum pretium redemtionis pro omnibus* Hic exponitur ratio, propter quam Chriſtus dicatur mediator, nimirum quia ſe ipſum dedit ἀντίλυτρον pro omnibus, & vitam ſuam in noſtrum omnium redemtionem impendit. Negat quidem Socinus, exprimi his verbis modum, quo Chriſtus dictus ſit mediator, cum de ira Dei adverſus homines in præcedentibus verbis nihil quicquam contineatur; ſed parum roboris huic rationi ineſt, eo ipſo enim, quod Chriſtus ſe ipſum ἀντίλυτρον dediſſe dicitur, ira Dei hujus ἀντιλύτρου traditione placanda, piis mentibus cogitanda relinquitur. Cui enim propter partes mediatoris ſibi impoſitas vita impendenda, eum non internuncium tantum, ſed & reconciliationis mediatorem eſſe manifeſte conſtat. Sic Hebr. IX. 15. *Chriſtus nov. teſt. mediator eſt, ut morte intercedente in redemtionem earum praevaricationum, quae erant ſub priori teſtamento, repromiſſionem accipiant, qui vocati ſunt ad aeternae hereditatis poſſeſſionem.* Hic denuo exprimitur modus pacti & confirmati per Chriſtum novi fœderis, videlicet interveniens paſſio & mors mediatoris, per quam iratum Deum placavit & hominibus reconciliavit.

2.) Redemtionem ſignificare ſimplicem liberationem.

§. XXXIX. II.) *Redemtionis vocem eſſe metaphoricam, ac nihil aliud in hac quaeſtione ſignificare, quam ſimplicem liberationem, quae abſque interveniente vero ſatisfactionis pretio ſit facta.* Socinus contra Covetum p. 75. catechiſmus Racov. cap. 8. p. 270. Smalcius in exam. 157. err. LI. p. 16. *Fatemur, ſanguinem Chriſti verum pretium eſſe redemtionis noſtrae & vim pretii in nobis redimendis habuiſſe, quia vere id nobis praeſtitit Chriſti ſanguis, quod pretium in redimendo aliquo captivo praeſtat; ſed improprie id deſcribi dicimus, quia non omnia requiſita, quae ad redemtionem proprie ſic acceptam pertinent, in noſtra redemtione adpareant: Nemo enim eſt, cui ſanguis Chriſti ſit datus pro nobis, quod ad redemtionem proprie ſic dictam neceſſe pertinet.* Reſp. Detur ſane, quod verbum *redimendi* quibuſdam in locis ſignificet *ſimplicem liberationem* abſque interveniente vero pretio, ex eo tamen nondum ſequitur, etiam illis in locis, in quibus Chriſtus redemtor noſter dicitur, metaphoricam illam ſignificationem locum habere (*). Diſertiſſime enim teſtatur ſcriptura, quod Chriſtus ſuo ſanguine tanquam

(*) Quotieſcunque enim non ſimpliciter ſit mentio redemtionis, ſed ſimul additur, quod redemtio ſit facta per pretium aliquod, & pretium illud exponitur, tunc non ſimplex liberatio, ſed libe-

tanquam vero redemtionis pretio nos redemerit. Rom. III. 24. *Juſtificamur gratis ipſius gratia per redemtionem factam in Chriſto Jeſu*, v. 25. *quem propoſuit Deus* ἱλαςήριον *per fidem in ſanguine ejus*; hic conjungitur redemtio & placatio per Chriſti ſanguinem facta. 1 Cor. VI. 20. *Emti eſtis* τιμῆς *pretio magno, nimirum non corruptibilibus, auro vel argento, ſed* τιμίῳ *pretioſo ſanguine velut agni immaculati & incontaminati, Chriſti*, ut exponit Petrus 1 epiſt. I. 18. & 19 (*). Gal. III. 13. *Chriſtus nos redemit a maledictione legis, factus pro nobis maledictum*: hic itidem exprimitur redemtionis noſtræ pretium, nimirum exaltatio Chriſti in ara crucis. Eph. I. 7. Col. I. 14. *In Chriſto habemus redemtionem per ſanguinem ipſius.* Tit. II. 14. *Chriſtus dedit ſe ipſum pro nobis, ut redimeret nos ab omni transgreſſione.* Hebr. IX. 12. *Per proprium ſanguinem ingreſſus eſt ſemel in ſacrarium aeterna redemtione inventa.* v. 15. *Ideo nov. teſt. mediator eſt, ut morte intercedente in redemtionem earum praevaricationum, quae erant ſub priore teſtamento, repromiſſionem accipiant, qui vocati erant, ad aeternae hereditatis poſſeſſionem.* Apoc. V. 9. *Mactatus es & redemiſti nos per ſanguinem tuum.* In his ac ſimilibus ſcripturæ dictis redemtio Chriſti & verum redemtionis pretium perpetuo conjunguntur, ex quo immote colligitur, quod *redimere* in hac quæſtione ſignificet, eo modo aliquem liberare, ut detur pro eo pretium vel compenſatio aliquam ſatisfactionis vim habens: inde eſt, quod verba λυτροῦν, ἀπολυτροῦν, λυτροῦσθαι cum verbis ἀγοράζειν καὶ ἐξαγοράζειν in ſcripturis permutantur. Atqui ἀγοράζειν καὶ ἐξαγοράζειν talem emtionem ſeu acquiſitionem notant, in qua verum intervenit pretium (**). Quod 1 Petr. I. 18. dicitur ἐλυ-

liberatio ſatisfactoria intelligitur, quo enim ſine alias pretii mentio fieret? Vbi eſt 1.) captivus ſeu redimendus: 2.) perſona, quæ captivum redimit: 3.) λύτρον ſive pretium redemtivum, quod pro eo perſolvit: 4.) captivitas, a qua eum redimit: & 5.) libertas, in quam eum adſerit, ibi eſt redemtio proprie ſic dicta. Atqui in noſtra ſpirituali redemtione 1.) eſt *objectum* redemtionis, id eſt, captivi, qui ſunt omnes homines, Zach. IX. Galat. III. 10. 2.) cauſa *principalis* eſt Chriſtus, redemtor noſter, hoc eſt, propitiatorium noſtrum, Rom. III. 24. & propitiatio pro peccatis noſtris, 1 Joh. II. 1. 3.) cauſa *inſtrumentalis*, ſive medium redemtionis, ſanguis Chriſti, qui dicitur ſanguis teſtamenti, Zach. IX. 11. Eph. I. 7. Col. I. 14. 4.) *terminus*, a quo redimimur, eſt captivitas, ſub qua intelligimus ipſum judicem, ſeu dominum carceris: cuſtodem carceris: carcerem ipſum, ejuſque adjuncta. Judex eſt ipſe Deus iratus, ſive ira & judicium Dei: Rom. V. 9. Gal. III. 13. cuſtos carceris eſt diabolus, a quo Chriſtus nos redemit: Oſ. XIII. 14. carcer eſt infernus ſeu lacus, in quo non eſt aqua: Zach. IX. Oſ. 13. adjuncta carceris ſunt laquei peccatorum noſtrorum. Luc. I. 74. Ebr. II. 14. 5.) *Terminus ad quem* eſt Deus, cui nos redimit Chriſtus, & libertas, in quam nos adſeruit Luc. I. 74. &c. GERHARDUS.

(*) Diſtinguendum igitur inter redemtionem *corporalem*, quæ quocunque modo etiam ſine pretii interventu fieri poteſt, & *ſpiritualem*, quæ non, niſi ſanguinis effuſione fieri poteſt. Hebr. IX. 22. Alii diſtinguunt inter redemtionem *judicialem* & *extrajudicialem*, hæc ſine λύτρῳ peragi poteſt, illa nunquam. GERHARD.

(**) Objiciunt locum Eph. V. 16. *ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν, ubi non habet locum emtio proprie ſic dicta.* Reſp. ſenſus eſt, redimentes occaſionem, id eſt, bonis operibus inſiſtendo habentes rationem opportunitatis & occaſionis, punctique momenti & articuli temporis, in quo quicquid agendum eſt, commode geri poteſt, ſed in id induſtrie incumbentes, ut tempus in hoc mundo utiliter collocemus, nullam occaſionem promovendi gloriam Dei, noſtrumque proximum juvandi præterlabi ſinentes, tametſi id etiam cum magno aliquo rerum noſtrarum diſpendio facere nos oporteat, atque ita non omnino hinc excluditur reſpectus ad aliquod pretium. Nam hic requirit a nobis apoſtolus ſapientiam illam, qua uſque adeo non negligamus occaſionem lucrifaciendi incredulos, & circumſpecte inter illos converſandi, & quicquid agendum eſt, utiliter agendum, ut etiam parati ſimus, vel dato pretio eam redimere, quod conſiſtit in variarum rerum tolerantia. Theophylactus: *In curarum & voluptatum mundi abjectione & deſpectione, in laborum & moleſtiarum exantlatione, omniumque obſtaculorum depulſione & remotione, & beneficiorum in alios collatione.* GERHARDUS.

ἐλυτρώθητε, id 1 Cor. VI. 20. exprimitur per ἠγοράσθητε. Rom. III. 24. Eph. I. 7. Col. I. 14. Hebr. IX. 12. & 15. uſurpatur vox ἀπολυτρώσεως. Gal. III. 13. cap. IV. 5. Apoc. V. 9. ἀγοράζειν καὶ ἐξαγοράζειν (*). Regerunt adverſarii: *Moſes dicitur λυτρωτὴς & fuit typus Chriſti.* Act. VII. 35. *At Moſes non ſatisfecit pro populo Dei. Ergo & Chriſtus nullo vero pretio cuiquam ſoluto nos redemit.* Reſp. denuo repetimus, typi & antitypi non eſſe parem ac eandem per omnia rationem. Vera eſt collatio. Quemadmodum Moſes populum Iſraeliticum ex ſervitute Ægyptiaca redemit: ita Chriſtus ex ſpirituali ſervitute peccati nos redemit, ſed ex eo nondum ſequitur, quod Chriſtus non alia ac præſtantiori quadam ratione nos redemerit, cum ſcriptura toties adſerat, interveniente morte & ſanguinis effuſione tanquam λύτρῳ nos a Chriſto redemtos eſſe, de Moſe tale quid nuſpiam legitur (**).

3.) Expiare peccata eſt reatum eorum auferre.

§. XL. *ἱλασμὸν apud Iohannem nihil aliud ſignificare, quam expiationem, jam vero peccata expiare, non eſt pro ipſis divinae juſtitiae ſatisfacere, ſed eorum reatum auferre & ipſa purgare.* Socinus contra Covetum p. 126. Reſp. 1.) ἱλασμὸς proprie ſignificat *placationem* ſeu *propitiationem*, hoc eſt, talem expiationem, quæ ſimul includit intervenientem propitiationem, quia ἱλάσκεσθαι καὶ ἐξιλάσκεσθαι uſurpantur a LXX. interpretibus loco verbi Hebraici כפר *texit* & סלח *propitius fuit.* Chriſtus igitur dicitur propitiatio pro peccatis noſtris, quia ſanguinis ſui effuſione peccata noſtra expiavit, ac Deum nobis propitium reddidit, unde vi hujus ſatisfactionis a ſe præſtitæ in judicio Dei advocatus noſter eſt. 2.) Subordinata igitur non ſunt ſibi invicem opponenda. Deus ex mera gratia aufert reatum peccatorum, eademque purgat, ſed illa gratia non, niſi propter Chriſti ſatisfactionem ac meritum nobis contingit, unde *per Chriſtum* dicitur *nobis facta gratia.* Joh. I. 17. In *Chriſto* dicimur *electi.* Eph. I. 4. *In Chriſto* dicimur *habere redemtionem per ſanguinem ipſius.* v. 7. 3.) Modum propitiationis ipſa ſcriptura refert ad effuſionem ſanguinis Chriſti, negari proinde nequit, Chriſti propitiationem eſſe ſatisfactoriam propter intercedens λύτρον, quo recte obſervato ſponte concidit cavillatio adverſariorum, quod propitiatio quandoque fiat per deprecationem ejus, qui offendit. Cum enim Deus ſit judex juſtiſſimus, imo ipſa juſtitia, ideo abſque interventu plenæ ac perfectæ ſatisfactionis propitiatio illa per nudam ſubmiſſionem vel deprecationem fieri non potuit. 4.) Inde apoſtolus pronunciat, quod Deus *propoſuerit* Chriſtum *ἱλαστήριον propitiatorium in ſanguine ejus*, Rom. III. 25. reſpectu habito ad operculum aureum in arca fœderis, quod fuit typus unici & veri propitiatorii Chriſti, qui ſanguinis ſui effuſione (ut notanter addit apoſtolus, modum propitiationis exprimens,) Deum nobis fecit propitium, ut per fidem ad ipſum, *tanquam thronum gratiae accedentes miſericordiam conſequamur.* Hebr. IV. 16. Neque eſt, quod obvertant adverſarii, *operculum illud vocari propitiatorium, non quia Deum populo Iſraelitico placaret, ſed quia Deus in eo ſe propitium & placatum praebens reſponſa dabat: ita quoque Chriſtum vocari propitiatorium, non quia Deum nobis placaverit, ſed quia Deus in ipſo ſe placatiſſimum nobis oſtendens, voluntatem ſuam per ipſum revelaverit.* Quæ enim hæc conſequentia? num typi ac antitypi eadem per omnia eſt ratio? an ex figuris pugnandum contra manifeſta ſcripturæ dicta, quæ adſerunt, Chri-

(*) Socinus ipſe in ſynopſi de juſtif. p. 7. *Redimendi verbum proprie pretio dato liberare ſignificat, imo ſi ipſius verbi vim ſpectes, emtionem omnino declarat, quæ ſine pretio fieri nequit.* GERHARDUS.

(**) Objiciunt Prov. XIII. 8. *Redemtio animæ viri, divitiæ ſuæ.* Reſp. indicat Salomo, quod dives in manus hoſtium incidens divitiis ſuis poſſit vitam ſuam redimere. Atque ſic vox כֹּפֶר indigitat pretium proprie dictum. GERHARDUS.

Chriſtum præſtantiori quadam ratione, videlicet per & propter ſanguinis ſui effuſionem, eſſe ἱλαςήριον? Invertimus igitur argumentum. Operculum illud aureum non potuiſſet ἱλαςηρίου adpellationem ſortiri, neque Deus ſeſe propitium ac placatum in eo oſtendiſſet, niſi reſpectum habuiſſet ad Chriſtum, qui morte & ſanguine ſuo Deum placavit, cujus merito & ſatisfactione peccata noſtra contra legem commiſſa teguntur, quo minus in conſpectum Dei veniant & nos condemnent, ſicut operculum illud tegebat legis divinæ tabulas in arca reconditas, per quem denique noviſſimis temporibus Deus ad nos locutus eſt; Hebr. I. 2. ſicut ex propitiatorio inter duos cherubim ad Moſen olim loquebatur, Exod. XXV. 22.

4.) Reconciliationem eſſe hominum ad ſe invicem.

§. XLI. IV.) *Reconciliationem non eſſe hominum cum Deo ſed ſecum ipſis, hoc eſt, gentium cum Judæis, hominum cum Angelis partam concordiam.* Oſtorodus contra Tradel. p. 230. *Atque hanc reconciliationem Deum feciſſe non alicui juſtitiae ſuae ſatisfaciendo, ſed nos, qui abalienati ab ipſo eramus, inimicumque animum, mala multa perpetrantes, adverſus eum gerebamus, ab iniquitatibus noſtris retrahendo, & ita coram ſe pro ineffabili benignitate ſanctos atque inculpatos reddendo, hoc eſt, nequaquam Deum tanquam nobis inimicum, per Chriſtum nobis reconciliatum eſſe, ſed tantum nos, qui inimici eramus Dei, reconciliatos eſſe ipſi per Chriſtum, ut ita reconciliatio noſtri cum Deo nihil aliud ſit, quam procurata a Chriſto ad Deum noſtra converſio, ac renovatam vel potius initam cum Deo amicitiam ſignificet.* Socinus part. I. de Chriſto ſervatore cap. 8. catechiſmus Racov. cap. 8. p. 274. *Reſp.* 1.) Subordinata denuo ſibi invicem opponuntur. Concedimus apoſtolum Eph. II. de diſſidio inter Judæos & gentes, Col. I. inter angelos & homines per Chriſtum ſublato loqui; ſed ex eo nondum ſequitur, non agi ibidem de diſſidio inter homines & Deum per Chriſti ſatisfactionem ſublato, diſerte enim dicit Paulus Eph. II. 16. *Chriſtum utroſque* (Judæos & gentes) *in uno corpore reconciliaſſe per crucem Deo, peremtis inimicitiis per eam:* reconciliavit ergo ethnicos non tantum Judæis, ſed etiam ipſi Deo, ut ſint *propinqui Deo,* v. 13. & *aditum ad Patrem habeant,* v. 18. *concives ſanctorum & domeſtici Dei facti.* v. 19. Adde, quod reconciliatio illa dicitur facta per Chriſti ſanguinem, cujus effuſio non requirebatur hoc fine, ut inimicitia inter Judæos & gentes tolleretur, ſed ut ſublato peccato, quod nos *a Deo ſejungit* Eſa. LIX. 2. homines Deo reconciliarentur. Sic poſtquam apoſtolus dixerat Col. I. 20. *per Chriſtum eſſe omnia reconciliata, pacificatis per ſanguinem crucis ejus, ſive quae in terra ſunt, ſive quae in cœlis,* immediate ſubjungit v. 21. *Et vos, qui quondam eratis abalienati & inimici mente in operibus malis, nunc tamen reconciliavit* v. 22. *in corpore carnis ſuae per mortem;* ex quo manifeſte patet, reconciliationem hominum cum Deo hoc loco haudquaquam excludi, ſed potius includi. Ideo enim angeli cum hominibus in gratiam redierunt, quia per Chriſtum humanum genus Deo eſt reconciliatum, a quo per peccatum turpiſſime deſciverat. 2.) Deo nos per Chriſtum reconciliatos eſſe, ſcriptura evidenter adſerit, idque adverſarii concedunt, ſed ex eo nec debet, nec poteſt inferri, quod Deus nobis per Chriſtum non ſit reconciliatus, quin potius unum ex altero ſequitur. Ut enim nos nondum reconciliati a Deo; ita quoque Deus a nobis nondum reconciliatis diſſidebat. Eſa. LIX. 2. *Peccata veſtra diviſerunt inter vos & Deum;* utrarumque igitur partium diſſidentium reconciliatione opus erat, nec nos Deo reconciliari poteramus, niſi & Deus reconciliaretur nobis. Inde apoſtolus adſerit: *Nos, cum adhuc inimici eſſemus, reconciliatos eſſe Deo per mortem Filii ejus;* Rom. V. 10. ubi per inimicitiam intelligitur, non tantum qua nos a Deo, ſed & qua Deus a nobis propter peccata diſſidebat, ut ex dicto prophetico & ex ipſa Dei juſtiſſimi judicis & peccatorum vindicis natura manifeſtum. Sic poſtquam apoſtolus dixerat, 2 Cor. V. 18. *Deum nos reconciliaſſe ſibi ipſi per Chriſtum,* ſubjungit v. 21. *eum, qui non noverat peccatum, pro*

nobis fecit peccatum; ubi oſtendit reconciliationis modum, quod ſcilicet peccata noſtra in Chriſtum conjecerit, & hac ratione per Chriſti mortem ac ſatisfactionem nobis iterum placatus ſit. Nec eſt, quod obvertat catechiſmus Racov. p. 274. *Deum ipſum feciſſe hanc reconciliationem, quod ſententiam noſtram penitus evertat;* illud enim nihil aliud probat, quam quod Deus ſuam in hoc reconciliationis opere caritatem nobis commendaverit. Rom. V. 8. At in eo ipſo juſtitiam Dei clare effulſiſſe itidem nobiſcum agnoſcant, quatenus unigenitum Dei Filium pro nobis in mortem, eamque exſecrabilem, tradi neceſſarium fuit, ut noſtri cum Deo reconciliatio locum habere poſſet, unde diſerte additur, Deum nos ſibi ipſi reconciliaſſe per Chriſtum, per mortem Chriſti, tanquam pretium noſtræ redemtionis. Chriſtus igitur nos reconciliavit Deo, ſublatis inimicitiæ cauſis, hoc eſt, *expiatis per mortem ſuam peccatis*, Hebr. II. 17. propter quæ *eramus natura filii irae*, Eph. II. 3. ut in poſterum *dilecti redderemur in dilecto*. Eph. I. 6. Lombardus libr. III. ſent. diſt. 19. F. *Quomodo nos diligenti Deo ſumus reconciliati? propter peccatum cum eo habebamus inimicitias, qui habebat erga nos caritatem, etiam cum inimicitias exercebamus adverſus eum, operando iniquitatem. Ita ergo inimici eramus Deo, ſicut juſtitiae ſunt inimica peccata, & ideo dimiſſis peccatis tales inimicitiae finiuntur, & reconciliantur juſto, quos ipſe juſtificat. Chriſtus ergo dicitur mediator, eo quod medius inter Deum & homines ipſos reconciliat Deo, reconciliat autem, dum offendicula hominum tollit ab oculis Dei, id eſt, dum peccata delet, quibus Deus offendebatur, & nos inimici ejus eramus.*

ſ.) Voces λύτρυ & ἀντιλύτρυ eſſe metaphoricas.

§. XLII. V.) *Voces λύτρυ & ἀντιλύτρυ eſſe metaphoricas, illisque nihil aliud ſignificari, quam quod Chriſtus vitae ſuae traditione ac ſanguinis ſui effuſione liberationem e ſpirituali peccati & mortis captivitate impetraverit, non minus ac vero redemtionis pretio perſoluto captivi liberari ſolent.* Socinus contra Covet. p. 75. catechiſmus Racov. p. 272. *Reſp.* in articulis fidei non eſt diſcedendum a literali verborum ſenſu, niſi ipſa ſcriptura impropriet atem oſtendat, eamque ſimul exponat, ut alibi docuimus. Qua igitur audacia redemtionem & pretium redemtionis metaphorice interpretari audent, cum hujus ſuæ interpretationis vel potius perverſionis nullum adferant ex ſcripturis veſtigium? Vera captivitas veram redemtionem ac verum redemtionis pretium exigit, nos autem vere eramus captivi in regno ſatanæ ac mortis propter peccatum, vera igitur redemtione ac vero redemtionis pretio ad liberationem indigebamus. Illud pretium ac λύτρον non fuit, nec eſſe potuit *corruptibile aurum vel argentum, ſed pretioſus Filii Dei ſanguis.* 1 Pet. I. 19. Immota igitur eſt hæc conſequentia: mors Chriſti in liberatione noſtri intervenit tanquam λύτρον & ἀντίλυτρον. Ergo liberatio illa eſt vere & proprie ſic dicta redemtio. Adverſarii contra ex præconceptis opinionibus metaphoricam redemtionis ſignificationem ſcripturis inferunt, & ex ea poſtea concludunt, etiam λύτρυ vocem metaphorice accipiendam eſſe. Regerit catechiſmus Racov. p. 270. *Dicimur redemti ab iniquitatibus noſtris*, Tit. II. 14. *a vana noſtra converſatione*, 1 Pet. I. 18. *ab exſecratione legis*, Gal. III. 13. *jam vero injuſtitiae non eſt pretium aliquod ſolutum.* Reſp. Quæ vero hæc connexio: ab iniquitatibus noſtris ſumus redemti; ergo iniquitatibus fuit perſolvendum pretium? num & hoc modo argumentabimur: captivus a carcere intercedente λύτρῳ redimitur. Ergo ipſi carceri λύτρον perſolvitur? Diſtinguendum eſt inter ipſam pretii perſolutionem & inter conſequens illius perſolutionis, quod eſt liberatio ex captivitate. Regerit catechiſmus p. 272. *In hac redemtione nemo dari poteſt, cui praeſtitum fuerit ſolutionis pretium, ergo non erit vere & proprie dicta redemtio.* Reſp. *Chriſtus tradidit ſe ipſum pro nobis victimam & oblationem Deo.* Eph. V. 2. *Obtulit ſe ipſum per Spiritum aeternum inculpabilem Deo.* Hebr. IX. 14. Deo pretium hoc non fuiſſe ſolutum Photiniani putant, *cum Deus ipſe hanc redemtionem procuraverit, atque ſic potius pretium dediſſe, quam accepiſſe dicendus ſit.*

ſit. Reſp. Licet Deus ipſe redemtionem procuraverit, tamen quia per Filium eam procuravit, pretium omnino accipere potuit. Deus igitur eſt, cui λύτρον redemtionis noſtræ perſolutum. Is enim juſto ſuo judicio tradiderat nos ſatanæ tanquam miniſtro & exſecutori juſtitiæ captivos; illi igitur, non ſatanæ, qui fraudibus ſuis nos ſeduxerat, & non niſi permittente Deo nos captivos tenebat, perſolvendum erat λύτρον. Diſſerit de hac quæſtione Gregorius Nazianzenus orat. XLII. εἰς τὸ ἅγιον πάσχα p. 691. *Alienum* (inquit) *non fuerit rem ac doctrinam inquirere, a multis quidem neglectam, meo autem judicio ſtudioſe perquirendam. Ecquis enim ille pro nobis ſanguis & quam ob cauſam fuſus eſt, ille inquam magnus & nobilis Chriſti tum pontificis tum ſacrificii ſanguis? Nos enim a diabolo detinebamur* (κατειχόμεθα ὑπὸ τοῦ πονηροῦ), *utpote qui venundati eſſemus ſub peccato, ac vitium cum voluptate commutaſſemus. Quodſi redemtionis pretium non ulli alii, quam ei, qui captivos tenet, perſolvitur, quaero, cui tandem oblatum eſt & quam ob cauſam? Si pravo illi, o gravem contumeliam, ſi non a Deo ſolum, ſed Deum quoque ipſum pro redemtionis pretio latro accipit, adeoque inſigne & excellens tyrannidis ſuae praemium, cujus cauſa nobis quoque parci aequum erat. Si autem Patri, primum quo modo id factum eſt? nec enim ab ipſo tenebamur. Deinde quae ratio adferri poteſt, ut unigeniti ſanguine Pater oblectetur, qui ne Iſaac quidem a patre oblatum acceperit, ſed ariete in rationalis victimae locum ſubſtituto ſacrificium permutarit. Perſpicuum utique eſt, Patrem quidem accepiſſe, non tamen quod petierit, aut eo opus habuerit, verum propter conſilium & adminiſtrationem* (διὰ τὴν οἰκονομίαν), *& quia per humanitatem a Deo adſumtam homini ſanctitatem adferri oportebat: ut tyranno per vim ſuperato* (τοῦ τυράννου βίᾳ κρατήσας) *nos liberaret, atque ad ſe per interjectum Filium* (διὰ τοῦ υἱοῦ μεσιτεύσαντος) *reduceret, hoc ad Patris honorem, cui in omnibus rebus cedere perſpicitur, diſpenſantem.* In oratione funebri Philippi Melanchthonis refertur, quod paucis ante obitum diebus idem argumentum in publica lectione nervoſe & perſpicue ſolverit.

§. XLIII. VI.) *Chriſtum vocari ab apoſtolo peccatum, non quod ſit hoſtia pro peccatis, ſed quia pro peccatore fuit habitus.* Socinus contra Covetum pag. 55. *Reſp.* Imo vero Chriſtus diſerte vocatur hoſtia & victima pro peccatis noſtris Eph. V. 2. *Chriſtus tradidit ſe ipſum pro nobis* προσφορὰν καὶ θυσίαν. *oblationem & ſacrificium Deo in odorem ſuavitatis.* Hebr. IX. 26. *Semel in conſummatione ſeculorum ad deſtructionem peccati* διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ *per hoſtiam ſuam adparuit.* Hebr. X. 12. *Unam pro peccatis offerens hoſtiam in ſempiternum ſedet in dextra Dei.* Hujus typi fuerunt ſacrificia ἱλαστικὰ veteris teſtamenti, in quibus præfigurabatur unicum illud ſacrificium propitiatorium in ara crucis a Chriſto oblatum, quod fide reſpiciebant pii veteres, unde epiſtola ad Hebr. XI. 4. dicit, *Abelem fide* πλείονα θυσίαν *majorem hoſtiam, quam Cain obtuliſſe.* Regerit catechiſmus Racov. cap. 8. p. 278. *Non ipſa ſacrificia praefiguraſſe Chriſti mortem, ſed mactationem illius animalis ſemel quotannis peragendam, cujus ſanguine ſummus pontifex ingrediebatur ſanctum ſanctorum, fuiſſe typum mortis Chriſti: jam vero mactatio illa non fuit ipſum ſacrificium, ſed praeparatio & initium quoddam ſacrificii, quod tum demum ſequebatur, cum pontifex cum ſanguine ſacrificii ingrederetur ſanctum ſanctorum: ita quoque mors Chriſti non fuit ipſum ſacrificium, ſed praeparatio & principium ſacrificii, tum demum ſecutum eſt, cum Chriſtus in cœlum eſt ingreſſus.* Reſp. non ſolum illius animalis mactatio fuit typus ſacrificii Chriſti, ſed etiam bini illi agni quotidie mane & veſperi offerendi, Num. XXVIII. 3. imo omnia omnino veteris teſtamenti ſacrificia pro peccatis & delictis expiandis oblata, unde Johannes Chriſtum vocat *agnum Dei, qui tollit peccata mundi*, Joh. I. 29. quippe qui figuras ſacrificiorum leviticorum in corpore ſuo implevit, non in ſua demum aſcenſione, ſed in ara crucis, in qua pro peccatis

6.) Chriſtum dici peccatum, quia pro peccatore fuit habitus.

catis noſtris mortuus eſt; diſtincta enim ſunt ſacerdotalia illa munera, ſacrificare & intercedere, prius perficit Chriſtus in morte & ſanguinis effuſione, poſterius in ſuo ad dextram Patris conſeſſu. Nec eſt, quod regeratur, *ſacrificia levitica non habuiſſe vim ſatisfaciendi pro peccatis hominum, ideo eandem quoque morti Chriſti denegandam eſſe.* Quamvis enim ſacrificia veteris teſtamenti per ſe & ex opere operato nec ſatisfecerint pro peccatis, nec peccata abſtulerint, interim tamen *ſanctificarunt inquinatos ad emundationem carnis*, ut loquitur epiſt. ad Hebr. IX. 13. Proinde *ſi ſanguis hircorum & tautorum & cinis vitulae adſperſus inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis, quanto magis ſanguis Chriſti, qui per Spiritum ſanctum ſemet ipſum obtulit inculpatum Deo, emundabit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis*, ut ibidem apoſtolus concludit v. 14. Quia mors peccatori debita derivabatur in animal ſacrificandum, eo modo, quo deſcribitur Lev. XVI. 5. ideo erat quaſi viſibilis commonefactio, impoſſibile eſſe, ut nos ipſos liberemus ex morte & damnatione, ſed opus eſſe quadam victima, quæ *vulneretur propter peccata noſtra, ut livore ejus ſanemur*, Eſa. LIII. 5. *Impoſſibile enim eſt ſanguine taurorum & hircorum auferre peccata*, Hebr. X. 4 quod ipſum etiam multiplex varietas & crebræ repetitiones ſacrificiorum ſignificarunt. Intelligebant igitur pii vet. teſt. requiri perfectius ſacrificium, cujus typi ſolummodo in leviticis illis ſacrificiis fuere propoſiti. Quemadmodum enim typice peccata imputabantur hoſtiæ, quæ pro peccatis offerebatur: ita Chriſto imputata ſunt peccata noſtra, pro quibus in ara crucis ſe ipſum obtulit.

7.) Chriſtum factum eſſe maledictum in quandam legis exſecrationem incidendo.

§. XLIV. VII.) *Chriſtum pro nobis factum eſſe maledictum non ſubeundo exſecrationem legis, quam nos ſubire debebamus (illa enim erat mors aeterna, quam minime Chriſtus ſubiit) ſed incidendo in quandam legis exſecrationem noſtri cauſa.* Socinus contra Covet. p. 72. *Reſp.* Imo vero non in quandam legis exſecrationem Chriſtus noſtri cauſa incidit, ſed ex decreto Dei factus eſt pro nobis maledictum, voluntarie ſubeundo illam exſecrationem legis, quam propter peccata ſubire debebamus. Niſi eandem maledictionem legis, quæ nobis debebatur, Chriſtus ſuſtinuiſſet, quomodo nos a maledictione legis liberaſſet? Quamvis vero mortem æternam non ſubierit; (quod fuit ἀδύνατον, cum fuerit ſui ratione innocentiſſimus & dilectiſſimus Dei Filius; neque hac ratione potuiſſet eſſe redemtor noſter) tamen vere ſenſit dolores inferni & judicium Dei iraſcentis peccatis noſtris, quæ in ipſum conjecta erant, unde conqueritur, *ſe a Deo derelictum*, Pſam. XXII 2. Matth. XXVII. 46. atque hæc animæ anxietas, & *labor* (ut vocat Eſa. LIII. 11.) exprimit ipſi *ſudorem ſanguineum* guttatim in terram decurrentem Lucæ XXII. 44.

8.) Non poſſe probari, quod Chriſtus peccata noſtra & pœnas eorum in ſe ſuſceperit.

§. XLV. VIII) Chriſtum peccata & peccatorum noſtrorum pœnas in ſe ſuſcepiſſe διαῤῥήδην negant, ideo ſcripturæ dicta, quæ id evidenter adſerunt, variis modis torquent. Eſa. XLIII. dicunt *non agi de Chriſto, vel ipſius ſatisfactione, ſed de moleſtia Dei καθ' ἀνθρωποπάθειαν ſic dicta, quam propter peccata hominum ſuſtinuerit.* Reſp. Analogia fidei docet, non poſſe hunc locum excluſa Chriſti ſatisfactione de Deo intelligi, quia extra Chriſtum non habet locum remiſſio peccatorum. Is ſervivit in peccatis noſtris, hoc eſt, propter peccata noſtra, quia *venit ut ipſe miniſtraret ac daret animam ſuam redemtionem pro multis*, Matth. XX. 28. is etiam laboravit in iniquitatibus noſtris, quia *anima ipſius* in opere redemtionis *laboravit*, Eſa. LIII. 11. propter ipſum delentur iniquitates noſtræ, quia *remittuntur nobis peccata propter nomen ejus*, 1 Joh. II. 12. Id ipſum docet oppoſitio in textu v. 22. *non tuo opere vel ſacrificiorum cumulo miſericordiam meam & peccatorum remiſſionem promeritus es, ſed mihi ſerviendum ac laborandum fuit, ut peccata tua delerentur.* Nec quenquam turbet, quod verbis præteriti tempo-

ris

ris Deus iratur, cum tamen paſſio Chriſti nondum contigerit, præterquam enim quod prophetis uſitatum eſt propter certitudinem vaticiniorum res futuras verbis præteriti temporis exprimere, reſpectus hic habetur ad fructum paſſionis Chriſti, qui ſe ad vet. teſt. non minus extendit, quam ad novum, unde *agnus* dicitur *occiſus ab origine mundi*, Apoc. XIII. 8. Profuit Chriſti paſſio antequam fuit, quid ergo mirum, quod verbis præteriti temporis ea exprimatur? Eſa. LIII. dicunt *nihil aliud haberi, quam quod Chriſtus peccata noſtra abſtulerit, nequaquam vero, quod ea ſuſceperit vel pro illis ſatisfecerit.* Reſp. Sane Chriſtus peccata & pœnas peccatorum noſtrorum abſtulit, eadem vero in ſe recipiendo, & pœnas peccatorum noſtrorum perferendo abſtulit, inde propheta aſſerit ipſum *vulneratum eſſe propter iniquitates noſtras, attritum propter ſcelera noſtra; Deum poſuiſſe in eum iniquitates omnium noſtrum* (*). Utrumque igitur propheta docet, utrumque per vocabula נשא βαςάζειν & αἴρειν denotatur, quod Chriſtus peccata noſtra in ſe receperit, & velut grave onus portaverit, ac poſtea demum abſtulerit, poſterius non excludit, ſed potius præſupponit prius. Quamvis vero Matthæus verba Eſajæ per ſimilitudinem quandam de ablatione morborum corporalium interpretetur, cap. VIII. 17. cum curatio morborum, qui ſunt peccatorum pœnæ, typus fuerit ſpiritualis illius beneficii, propter quod Chriſtus in mundum venerat, videlicet liberationis a peccato; manet interim, propriam ac principalem textus prophetici ſententiam non excludi, quod Chriſtus peccata noſtra & pœnas peccatorum noſtrorum recipiendo eadem abſtulerit (**). 1 Pet. II. dicunt *verbum ἀνήνεγκεν nihil aliud ſignificare, quam abſtulit.* Reſp. Imo vero *ἀναφέρειν* ſignificat talem ablationem, quæ cum oneris portatione conjuncta eſt, ideo addit Petrus, quod Chriſtus *ſuſtulerit peccata noſtra in corpore ſuo ſuper lignum*, hoc eſt, in oblatione corporis ſui peccata noſtra velut molem quandam ſurſum quaſi tulit ſecum in crucem, ergo non ſimpliciter abſtulit, ſed recipiendo ea in ſeſe & pœnas peccatorum noſtrorum portando abſtulit, quemadmodum de hirco emiſſario Lev. XVI. 10. & ſeqq. dicitur, quod *poſitae fuerint iniquitates Iſraelitarum ſuper caput hirci, quas ſuper ſe portaverit in deſertum*, quo typo ſignificabatur, Chriſto peccata noſtra imputanda eſſe, eademque ipſum ſuper ſe portaturum.

§. XLVI. IX.) *Chriſtum propter nos mortuum eſſe ac ſanguinem ſuum effudiſſe; non quaſi loco noſtrum mortuus ſit, aut ſatisfactionis cujuſdam loco ſanguinem*

9.) Chriſtum eſſe noſtri cauſa mortuum.

(*) Obſerva in dicto prophetico. 1.) *Principium imponens*, quod eſt Deus iratus judex, qui in Chriſtum conjicit omnium noſtrum peccata. v. 6. 2.) *Objectum* ſive id, quod Chriſto imponitur: id ſunt tum peccata noſtra, tum peccatorum pœnæ peccatis noſtris debitæ v. 5. 6. 10. 12. 3.) *Subjectum* recipiens, quod eſt Chriſtus agnus Dei, qui cum agno & ove comparatur. 4.) *Modum receptionis*, qui exprimitur vocabulis נשא & סבל, quæ oneroſam portationem in hac miſeria ſignificant, ut patet ex locis parallelis & ex conſequente iſtius impoſitionis ac receptionis, quia Chriſtus propter noſtras iniquitates eſt flagellatus, contritus, percuſſus, adflictus, vulneratus. v. 4. 5. 12. 5.) *Finem*, diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, livore ejus ſanati ſumus, animam pro nobis poſuit אשם victimam vel ſacrificium pro peccato. GERHARDUS.

(**) In Eſaja idem eſt verbum, quod repetitur Lev. XVI. 22. de hirco emiſſario portante, geſtante, ſeu ferente ſuper ſe peccata totius populi. Et mox e veſtigio ſequitur, quod dolores noſtros ipſe bajulaverit, geſtaverit, ubi eſt verbum סבל, quod tantum ſignificat *portare & in ſe recipere.* Interpretatio ſcripturæ [illegible] deſumenda ex propria ſede: quare cum Eſajas propheta ex profeſſo de peccatorum noſtrorum expiatione & redemtione loquatur, eamque verbis adeo graphicis & emphaticis deſcribat, ut non tam prophetam, quam evangeliſtam agere videatur, ideo de ipſius mente ex propriis verbis judicandum. Conſtat autem ex ipſo contextu, quod loquatur propheta de tali peccatorum ablatione, quæ cum oneroſa portatione fuit conjuncta. GERHARDUS.

guinem effuderit, ſed quia noſtri cauſa mortuus, & effuſione ſui ſanguinis viam ſalutis confirmavit. Oſtorodus contra Tradelium p. 223. catechiſmus Racov. p. 269 (*). *Reſp.* Chriſtum mortuum eſſe pro nobis, hoc eſt, commodi noſtri cauſa recte quidem dicitur, modo λύτρον per Chriſti mortem præſtitum iſta explicatione non excludatur. Chriſtus enim mortuus eſt eo modo, *ut daret animam ſuam λύτρον ἀντὶ πολλῶν.* Matth. XX. 28. Marc. X. 45. ubi præpoſitio ἀντὶ Chriſtum loco noſtrum mortuum eſſe denotat, ac Chriſti mortem ſatisfactoriam eſſe, vox λύτρȣ evidenter comprobat (**). Neque eſt, quod obvertant adverſarii: *Chriſtum pro peccatis noſtris mortuum eſſe, jam vero non potuit loco ſeu vice peccatorum noſtrorum mori. Ergo quando pro nobis mortuus dicitur, non loco noſtrum, ſed noſtri cauſa mortuus eſſe intelligitur.* Reſp. Non eſt omnino eadem ſignificatio particulæ *pro* in his propoſitionibus. Chriſtus mortuus eſt pro nobis & Chriſtus mortuus eſt pro peccatis noſtris: in *priori* locutione præpoſitio *pro* additur perſonæ & in græco textu habetur vocabulum ἀντὶ, quod proprie vicem alterius & permutationem notat: in *poſteriori* additur rei, & in græco textu habetur vocula περὶ vel ὑπὲρ. Chriſtus mortuus eſt pro nobis, ut nos redimeret: pro peccatis noſtris mortuus eſt, ut ea expiaret atque tolleret. Eo enim modo pro peccatis noſtris Chriſtus mortuus eſt, ut ipſe per ſe juſtus & innocens ex decreto & voluntate Dei peccata noſtra in ſe ſuſceperit, ut *ſint in ipſum conjecta*, ut *pœnas eorum pertulerit.* Pſalm. LXIX. 6. Eſa. LIII. 6. Joh. I. 29. adeoque ut in judicio Dei æſtimatus ſit *peccatum & maledictio*, 2 Cor. V. 21. Gal. III. 13. quæ omnia ſi diligenter obſerventur, facile adparebit diverſitas inter mortem Chriſti & aliorum hominum (***). Nec ſolum effuſione ſanguinis Chriſti via ſalutis nobis confirmata eſt, qui eſt finis ejus minus principalis, ſed etiam parta peccatorum remiſſio, cum effuſioni illi tanquam cauſæ diſertis verbis remiſſio peccatorum tranſcribatur Matth. XXVI. 28. quemadmodum alibi redemtio eidem tribuitur. Hebr. IX. 12. 1 Petr. I. 19. Cumprimis notandum eſt egre-

gium

(*) Socinus in prælect. cap. 20. *Mori propter peccata ſeu pro peccatis alicujus, ut verba ipſa ſonant, idem eſt, ac mori cauſa vel occaſione peccatorum illius. Atque ſine dubio is peccatorum alicujus cauſa vel occaſione moritur, qui ideo moritur, ut quis a peccatis retrahatur, utque illi fides fiat, ſi a peccando ceſſet, peccata ſibi condonatum iri, ac præterea, ut is condonationem hanc re ipſa conſequatur. Cum igitur Chriſtus ut hæc in nobis fierent, mortuus ſit, merito propter peccata noſtra ſeu pro peccatis noſtris traditus eſſe & paſſus ac mortuus fuiſſe dicitur, quamvis pro ipſis peccatis noſtris nulli juſtitiae ſatisfecerit.* GERHARDUS.

(**) *In ſatisfactione requiritur pretium æquivalens: Atqui in Chriſti paſſione non eſt pretium æquivalens, cum tantum fuerint paſſiones temporales.* Ergo. Reſp. paſſiones Chriſti ratione temporis fuerunt finitæ, ſed ratione valoris & dignitatis perſonæ ſunt pretium infinitum. Urget Socinus, *apud Deum non eſſe acceptionem perſonæ.* Reſp. eſt fallacia phraſeos. Acceptio perſonarum duplex eſt: *una*, quæ fit propter externos & mundanos reſpectus, juxta quos homines perſonas æſtimare ſolent, ut ſunt divitiæ, potentia &c. *altera* fit propter veram pietatem & virtutem. Prior apud Deum non habet locum præcipue in negotio ſalutis æternæ, ſed poſterior maxime competit Deo, tanquam juſtiſſimo judici, qui ea, quæ vere ſunt majora, eſſe exiſtimat. Nec eſt, quod opponant. GERHARDUS.

(***) In ſcriptura non eſt infrequens ἀντὶ *pro* ſignificare aliquam commutationem ſeu vicem alterius. Sic Moſes dicitur *Aaroni datus pro Deo*, Exod. VII. 1. *dies dari pro anno*, Ezech. IV. 6. *didrachma ſolvi pro aliis*, Matth. XVII. 27. *impium tradi pro juſto*, Prov. XI. 8. Qui factus eſt pro nobis exſecratio, ut nos conſequeremur benedictionem Gal. III. 13. 14. & factus eſt pro nobis a Deo peccatum, ut nos efficeremur juſtitia Dei in ipſo, 2 Cor. V. 21. is ita pro nobis mortuus eſt, ut loco noſtro ſit mortuus & vitam ſua morte nobis acquireret. At Chriſtus &c. Qui ita pro altero moritur, ut niſi pro illo fuiſſet mortuus, nequaquam fuiſſet moriturus, & illum, cui neceſſario æterna morte, niſi hic pro illo mortuus fuiſſet, eſſet moriendum, ſua morte ab æterna morte liberat, is vice ſeu loco iſtius alterius moritur. At Chriſtus &c. GERHARDUS.

gium dictum prophetæ Dan. IX. 24. *Septuaginta hebdomades determinatae ſunt, ut aboleatur praevaricatio, & obſignetur peccatum, & expietur iniquitas, & adducatur juſtitia ſempiterna.* Certe abolere prævaricationem, obſignare peccatum, expiare iniquitatem, adducere juſtitiam ſempiternam, non eſt nude & ſimpliciter remiſſionem peccatorum ac viam ſalutis confirmare, ſed etiam cauſam eſſe remiſſionis peccatorum & ſalutis (*).

Argumenta Neo-Photinianorum. 1.) Nulla eſt talis Dei juſtitia, quæ miſericordiæ ejus opponatur.

§. XLVII. Ex hiſce facili negotio ſolvi poſſunt reliquæ Samoſatenianorum exceptiones. Reſtat, ut præcipua eorum ſophiſmata excutiamus. I.) *Nulla eſt talis Dei juſtitia, quae miſericordiae ejus opponatur, & cui per Chriſtum ſatisfieri neceſſum fuerit.* Reſp. Sane juſtitia & miſericordia Dei non ſunt in ſe ac per ſe contrariæ proprietates (**), cum ſint ipſa Dei eſſentia, quæ propter ſummam ſimplicitatem nullam omnino contrarietatem admittit (***); interim tamen ratione *objecti*, puta generis humani, quod per peccatum Deo inviſum erat, requirebatur mirabile illud juſtitiæ ac miſericordiæ divinæ temperamentum, per Chriſti ſatisfactionem impetrandum. (*Non eſt neceſſarium*, inquit Scaliger exerc. CCCXII. *ut, ſi actiones ſint contrariae, etiam eſſentialia principia.*) Miſericordia Dei juxta naturam ſuam homini diabolicis fraudibus ſeducto & in peccatum ac mortem æternam prolapſo parcere voluit, cum homo per lapſum non deſierit eſſe Dei creatura. Viciſſim vero, juſtitia hominem propter peccatum ad pœnam promeritam depoſcendum eſſe ſtatuit (*), cui veritas divina ſuum addidit ſuffragium; interceſſit igitur Chriſti meritum & ſatisfactio, per quam translatio quædam pœnæ peccatis noſtris debitæ facta eſt, ut ſalva juſtitia & veritate ſua Deus in gratiam nos reciperet, qua de re pii veteres, præſertim Anshelmus & Bernhardus pulcerrimas habent cogitationes. Regerunt adverſarii, *juſtitiam Dei punientem peccata non eſſe proprietatem in Deo, ſed tantum eſſe-*

(*) Photiniani audacter clamant, *ſatisfactionis Chriſti nullam in ſcripturis fieri mentionem.* Fauſt. Socinus p. II. de Chriſto ſerv. c. 26. Oſtorodus inſt. c. 36. p. 3. *Reſp.* recolat Socinus ſua verba quæ oppoſuit Franc. Davidis de Jeſu Chriſti invocatione habita & edita anno 1595. typis Val. Radek. c. 1. *Ridiculum eſt literam eo ſenſu, quo tu facis, poſtulare. Non enim uno tantum verbo, ſed multis ſive ſingulis, ſive pluribus ſimul eadem ſententia exprimi poteſt, alioquin etiam ſi millies diſerte ſcriptum eſſet, poſſe nos a Chriſto, poſtquam in cœlum adſcendit, ſummo jure cum cultu & vera cordis fiducia petere, quicquid nobis ſit opus, adhuc tamen negare tibi liceret, Chriſtum invocari jure a nobis poſſe, quia ſcilicet hoc ipſum invocandi verbum ſcriptum non fuiſſet. Quod longe abſurdiſſimum eſſe te ipſum agniturum non deſpero.* GERHARDUS.

(**) Juſtitia illa judiciaria ſeu vindicatrix puniens impios & infideles, contra vero liberans inſontes & credentes non quidem *contradictorie*, ſed tamen *privative* & contrarie opponitur divinæ miſericordiæ. Eademque conſideratur vel ratione rigoris, quatenus Deus requirit, ut transgreſſores legis ipſimet debitam ſuſtineant pœnam, vel ratione æquitatis, quæ rigorem iſtum mitigat, ut interveniente alterius λύτρῳ pœnæ peccatorum condonentur. GERHARDUS.

(***) Nunquam Pareus reſpondere poterit Vorſtio in exeg. apolog. p. 133. 134. quia ſemel adfirmavit, *juſtitiam vindicatricem eſſe quidem Deo naturalem, ſed ita naturalem, quemadmodum homini riſus naturalis eſt.* Vide ipſius comm. in Gen. II. p. 426. GERHARDUS.

(*) Si lex eſt ſignum voluntatis divinæ juſtiſſimæ, utique Deus vult juſtiſſima voluntate id, quod lege expreſſit. Sed verum prius, David enim legem vocat *Dei juſtitias.* Pſalm. CXIX. 12. & homo novus conformis legi dicitur, *creatus ſecundum Deum* Eph. IV. 24. & imago Dei, ad quam erat homo creatus, erat perfecta totius hominis ad legem divinam conformatio. Ergo quod lege expreſſit Deus, illud juſtiſſima voluntate vult & quidem immutabiliter, Matth. V. 18. Luc. XVI. 17. Qui juſtus eſt, ſua natura non poteſt non ex juſtitia peccata averſari, & punire. Atqui Deus eſt ſua natura juſtus, Pſalm. VII. 12. alias enim foret natura injuſtus. Ergo. GERHARDUS.

effectum voluntatis Dei, & in ſcripturis appellari modo iram, modo ſeveritatem. Catechiſmus Racov. cap. 8. p. 266. ex Socino de Chriſto ſervat. p. 8. *Reſp.* Sane per juſtitiam Dei in quibuſdam ſcripturæ locis intelligitur rectitudo & æquitas, in quibuſdam etiam veritas Dei, ſed ex eo nondum ſequitur, quod juſtitia puniens peccata non ſit eſſentialis Dei proprietas, ſiquidem Deus in lege ſeſe manifeſtavit, quod natura ſua abominetur omnem injuſtitiam & iniquitatem, in quam temporalibus ac æternis pœnis animadvertere velit, contra vero, quod natura ſua amet juſtitiam ac innocentiam, eandemque præmiis temporalibus & æternis adficere velit (*). Neque ſolum lucidiſſimum illud legis ſpeculum, ſed etiam comminationes ac promiſſiones legi divinæ additæ, quin etiam exempla pœnarum ac præmiorum de hac perpetua & immutabili Dei juſtitia evidens ferunt teſtimonium. Quod obvertitur, effectus illos non juſtitiæ, ſed iræ & ſeveritati Dei tribui, nullius eſt momenti, ſiquidem illa ira ac ſeveritas teſtantur de juſtitia Dei in lege expreſſa, quæ in pœna peccatorum præſupponitur; ſane peccata punire effectus eſt voluntatis divinæ, non autem abſolutæ ac liberæ, ut volunt adverſarii, ſed juſtæ voluntatis, hoc eſt, juſtitiæ in lege velut in ſpeculo revelatæ (**). Si enim ex nudo Dei beneplacito, non autem ex immutabili Dei juſtitia reatus ſive obligatio peccantis ad pœnam profluit, ſequetur, in conſpectu Dei ejusdem valoris eſſe peccatum & non peccatum, imo nihil per ſe eſſe peccatum, ſed tantum pro arbitrio voluntatis Dei peccatum æſtimari, nec naturæ Dei illud adverſari, quinimo interitum hominum non ex ſolo peccato, ſed ſimul a voluntate Dei & quidem ut cauſa *principali* pendere; ſi enim Deus potuiſſet homines, licet peccantes, morti æternæ non mancipare, ut volunt adverſarii, ſequetur, quod non tam peccato quam liberæ Dei voluntati hominum peccantium interitus ſit tribuendus (***). Neque eſt, quod libertas volun-

(*) *Si ira & vindicta Dei ita dependet a voluntate Dei abſoluta, ut potuerit homines licet peccantes morti æternæ non mancipare, & poſtquam eos morti ſuo edicto mancipavit, illius imperio iterum absque ſatisfactione intercedente eximere*, ut docet Socinus in diſp. contra Covet. p. 9. 10 & 11. & in prælect. theol. cap. 16. ſequetur: 1.) idem eſſe peccatum & non peccatum coram Deo, cum erga utrumque natura pariter ſit adfectus. 2.) Peccatum per ſe nihil eſſe, ſed potius opinionem pro divinæ voluntatis arbitrio cenſendam? Atqui 1 Cor. XV. 56. *peccati vis eſt lex.* 3.) Dei amorem erga pios & odium erga impios non ex naturali juſtitia, ſed ex qualicunque arbitrio dependere. 4.) Nihil naturæ Dei unquam adverſari, ſic enim eſſet, quod impunitum velle poſſet. 5.) Si Deus idololatriam, blaſphemiam, perjurium vellet, ea non eſſe peccata. Confundunt Photiniani miſericordiam Dei cum ejus ἐνεργείᾳ & actum *ſecundum* cum actu *primo*. Actus primus ſimpliciter Deo eſt eſſentialis & cum eſſentia Dei convertibilis, uſque adeo, ut miſericordia intra ſimpliciſſimum eſſentiæ divinæ complexum cum ipſa Dei eſſentia ſit quiddam ſimpliciter unum & ταυτό τι. Actus vero ſecundus dicitur, quatenus reſpectu creaturarum miſericordia foras progreditur & ſic cum voluntate divina concurrit. Voluntas omnibus proprietatibus eſſentialibus in Deo inſervit, & per ſe ſine unius vel alterius concurſu nullum effectum producit &c. GERHARDUS.

(**) Smalcius in exam. 157. error. err. LII. p. 40. *Juſtitiam talem nego eſſe in Deo naturaliter, quæ nullum peccatum impunitum dimittere poſſit, cum legamus, Deum tardum eſſe ad iram. Quæ enim in Deo ſunt naturaliter, ad ea Deus non tardus eſt, ſed ſemper ea exercet neceſſario, nec unquam ab eis in ulla actione ſua vel tantillum recedit. Quam vero agnoſco in Deo juſtitiam naturaliter, ea rectitudo eſt & æquitas, quam Deus tam tunc exercet, cum peccata remittit, quam cum eadem punit, hinc juſtum eſſe Deum* Johannes ait 1 epiſt. I. 9. *cum peccata remittit.* GERHARDUS.

(***) Nota, quod Smalcius in catechiſmo Racov. p. 32. fateatur, *Deum ideo juſtum dici, quod de ipſius natura ſit, æquitatem & juſtitiam ſervare:* & quod Oſtorodus in inſt. Germ. cap. III. p. 26. ſcribat, *bonitatem tanquam divinam proprietatem præcipue in perfectiſſima Dei juſtitia & æquitate conſiſtere;* unde ſic argumentamur: Quicquid eſt de natura Dei, id mutari nequit. Atqui æquitatem & juſtitiam ſervare eſt de natura Dei. Ergo eadem mutari nequeunt in Deo. Jam vero ad hanc æquitatem & juſtitiam pertinet, obedientiam compenſare præmiis,

luntatis divinæ urgeatur, Deus enim ut eſt agens liberrimum, ita quoque natura juſtus eſt, contra hanc ſuam juſtitiam non agit, Pſalm. CXIX. 137. *Juſtus es Domine, & juſta ſunt judicia tua.* Prov. XV. 9. *Abominatio eſt Domino via impii*: id vero non ex nuda Dei voluntate, ſed ex juſtitia provenit, quæ eſt immutabilis & invariabilis, perinde ut lex illius ſpeculum. Matth. V. 18. *Amen dico vobis: donec tranſeat cœlum & terra, jota unum aut apex unus non praeteribit a lege, donec omnia fiant.* Luc. XVI. 17. *Facilius eſt cœlum & terram interire, quam de lege unum apicem excidere.* Occurrit Catecheſis Racovienſis pag. 267. *Dei juſtitiae tribui peccatorum remiſſionem*, Rom. III. 25. 26. 1 Joh. I. 9. *proinde juſtitiae divinae non eſſe proprium peccata punire.* Reſp. Apoſtolus Rom. III. 25. nequaquam juſtitiæ tribuit peccatorum remiſſionem, ſed eam in redemtione per Chriſtum præſtita declaratam eſſe docet. Tantum igitur abeſt, ut hic locus convellat ſententiam noſtram de juſtitia Dei puniente peccata, ut eandem potius fortiſſime comprobet; quia enim in remiſſione peccatorum oportuit intercedere Chriſti meritum, quem in ἱλαςήϱιον propoſitum nobis eſſe apoſtolus adſerit, ex eo manifeſtum eſt, quod ſit in Deo eſſentialis juſtitia, qua natura ſua odit & punit peccata, cui per Chriſti meritum ſatisfieri oportuit, ut remiſſio peccatorum locum habere poſſet. 1 Joh. I. 9. Per *juſtitiam* intelligitur veritas Dei, ut adparet ex addito vocabulo πιςὸς, *ſi confiteamur peccata noſtra, ipſe fidelis eſt & juſtus*, id eſt, verax, *ut remittat nobis peccata noſtra.* Eodem ſenſu etiam priorem locum Ambroſius accipit, ſic enim ſcribit: *Ideo juſtitia Dei dicta eſt, quae videtur eſſe miſericordia, quia de promiſſione originem habet, & cum promiſſum Dei redditur, juſtitia Dei dicitur: Juſtitia enim Dei eſt, quia redditum, quod promiſſum eſt.*

§. XLVIII. II.) *Miſericordia Dei itidem non eſt eſſentialis Dei proprietas, ſed liberae voluntatis divinae effectum, haudquaquam in Chriſti merito fundatum.* Rom. IX. 15. *Deus miſeretur, quorum vult.* Socinus part. I. de Chriſto cap. 1. p. 9. Reſp. Miſericordia ut & reliqua attributa Dei, quæ operationes ſuas in creaturis exſerunt, & ad eas relationem quandam habent, conſiderantur dupliciter; *primo* quatenus intra ſimpliciſſimum divinæ eſſentiæ complexum cum ipſa divina eſſentia ſunt ταυτό τὶ, quem vocare poſſis actum *primum*; hac ratione miſericordia eſt naturalis ſive eſſentialis Dei proprietas, hoc eſt, naturalis illa bonitas, qua Deus promtus eſt ad juvandum & benefaciendum hominibus. *Secundo* quatenus reſpectu creaturarum foras quaſi progrediuntur, & in illis operationes ſuas exſerunt, quem vocare poſſis actum *ſecundum*; hac ratione miſericordia eſt effectus dependens a Dei voluntate, quæ in negotio remiſſionis peccatorum non eſt abſoluta, ſed ordinata; Deus enim remittit peccata non abſolute omnibus, ſed in Chriſtum credentibus, hoc eſt, fide meritum & ſatisfactionem Chriſti adprehendentibus. Proinde miſericordia, qua Deus peccata remittit, non eſt abſoluta, ſed in Chriſti merito ac ſatisfactione fundata, ut ſuperius demonſtravimus. Miſeretur Deus, & quidem libere, quia voluntas non eſt, quæ libera non eſt; interim non excluditur ordo, quem Deus ipſemet conſtituit, quem aliqui vocant voluntatis determinationem, ideo etiam miſericordia Dei & Chriſti ſatisfactio nequaquam invicem pugnant, ſed potius amiciſſime conſpirant; ut enim locum haberet actus ille miſericordiæ, videlicet remiſſio peccatorum, oportuit intercedere ſatisfactionem Chriſti, per quam juſtitiæ divinæ λύτϱον redemtionis præſtitum. Occurrit Catecheſis Racov.

2.) *Miſericordia Dei non eſt eſſentialis ejus proprietas.*

inobedientiam vero & iniquitatem punire, & ſic unicuique ſecundum opera tribuere. Homines ergo propter peccata aut erant puniendi, aut æquitas Dei mutanda, aut pro peccatis alius quiſpiam ſatisfacere debebat. Hæc ex Grauero adnotavit GERHARDUS.

Racov. p. 266. *Si miſericordia foret eſſentialis Dei proprietas, Deus nullum unquam puniret peccatum, quia contra id, quod ipſi naturale, Deus nunquam agit.* Reſp. Deus non ſolum miſericors eſt, ſed etiam juſtus, proinde ut miſericordia & juſtitia non pugnant invicem, ita quoque miſericordiam ſuam exercendo Deus non agit contra juſtitiam, & juſtitiam ſuam exercendo non agit contra miſericordiam. Diſtinguendum enim inter actum *primum* & *ſecundum* miſericordiæ divinæ; ille eſt eſſentialis Dei proprietas, hic vero effectus Dei miſerentis, quem ſi vel maxime non ſemper exſerat, ex eo tamen eſſentiali ipſius proprietati nihil decedit.

3.) *Deus gratis remittit peccata.*

§. XLIX. III.) *Scriptura ubique fatetur, Deum ex gratia & gratis peccata remittere, ſed cum gratuita peccatorum remiſſione vel maxime pugnat ſatisfactio. Cui enim ſatisfit vel a debitore ipſo vel ab alio quopiam ipſius loco, de eo dici nequit, quod gratis & ex gratia ipſi remiſerit.* Catechiſmus Racov. p. 262 (*). Reſp. Satisfactio Chriſti adeo non pugnat cum miſericordia Dei gratis peccata remittentis, ut potius eandem illuſtret ac ſtabiliat: 1.) Quia ſatisfactio illa Chriſti mediatoris eſt effectus miſericordiæ divinæ (**). Joh. III. 16. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unigenitum daret, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam.* Rom. V. 8. *Commendat Deus caritatem ſuam, quod Chriſtus pro nobis mortuus, cum adhuc peccatores & inimici eſſemus.* Gal. II. 20. *Chriſtus dilexit me, & tradidit ſemet ipſum pro me.* 1 Joh. IV. 9. *In hoc adparuit caritas Dei in nobis, quoniam Filium ſuum unigenitum miſit Deus in mundum, ut vivamus per eum.* 2.) Quia miſericordia Dei peccata remittentis fundata eſt in Chriſto, ac non niſi per & propter Chriſtum nobis contingit. *Electi ſumus in Chriſto*, Eph. I. 4. *in ipſo benedicimur;* v. 3. *in ipſo grati & accepti reddimur*: v. 6. *in ipſo habemus redemtionem per ſanguinem ejus remiſſionem peccatorum.* v. 7. *In ipſo juſti ſumus.* 2 Cor. V. 21. *In ipſo denique ſalvamur.* Act. IV. 12. 3.) Miſericordiæ eſt, quod Deus Chriſti ſatisfactionem pro nobis præſtitam ratam & gratam habet, ac propter illam peccata credentibus in ipſum dimittit, ſiquidem ſtrictus juſtitiæ rigor propriam exigebat ſatisfactionem & obedientiam, intervenit igitur miſericordia alienam ſatisfactionem acceptans. Non eſt, quod obvertas, *creditorem acquieſcere & debitum jure remittere, ſive ipſe debitor, ſive alius pro illo ſolvat*, quia Deus non erat nudus creditor, ſed etiam juſtiſſimus judex & peccatorum vindex, qui jure non tenebatur alienam ſatisfactionem acceptare: peccata etiam non ſunt nuda debita, ſed repugnant inſuper immutabili ac invariabili juſtitiæ Dei in lege revelatæ, nihilo igitur minus gratuita Dei miſericordia in peccatorum remiſſione agnoſcenda ac prædicanda eſt, ſi vel maxime propter Chriſti ſatisfactionem ea nobis contingat

(*) Oſtorodus in inſtit. cap. 36. p. 299. Smalcius in exam. 157. errorum err. LXXX. p. 24. *Quis nimirum mentis inops non agnoſcat, contraria illa eſſe, remiſſio peccatorum & ſatisfactio pro peccatis? Nam ubi remiſſio eſt peccatorum, ibi neceſſe eſt, ut nec is, qui peccaverat, quicquam det, nec is, in quem peccatum erat, quicquam accipiat, ſive ab eo, qui acceperat, ſive ab alio. Nam ſi aliquid accipiat, a quocunque tandem id fiat, remiſſio non erit. At ubi eſt ſatisfactio ſive ab eo, qui debebat, ſive ab alio profecta, jam remiſſioni nullus locus relinquitur.* GERHARDUS.

(**) Apoſtolus & Chriſti ſatisfactionem & gratuitam remiſſionem perpetuo in hoc articulo conjungit. Ergo non eſt hic oppoſitio, ſed ſubordinatio. Rom. III. 24. *Juſtificamur gratis gratia ejus* (en deſcriptio remiſſionis gratuitæ!) *per redemtionem factam in Chriſto Ieſu*, (en deſcriptio ſatisfactionis!) Eph. I. 7. *In Chriſto habemus redemtionem per ſanguinem ejus*, (hæc eſt ſatisfactio) *remiſſionem peccatorum ſecundum divitias gratiæ ejus* (remiſſio gratuita). Quemadmodum gratia Dei non deſtruit juſtitiam Dei: ita gratuita remiſſio non tollit meritum & ſatisfactionem Chriſti, quam exigit juſtitia Dei, inde Paulus mortem Chriſti expiatoriam adſcribit gratuitæ Chriſti dilectioni. Rom. V. 8. GERHARDUS.

gat (*). Breviter, particula *gratis* noſtram dignitatem, noſtra merita, noſtram ſatisfactionem excludit, nequaquam vero Chriſti ſatisfactionem e medio tollit. Miſericordia Dei peccata remittentis & condonantis eſt gratuita, non autem abſoluta, quæ nullum habeat reſpectum ad Chriſti meritum. Adde, quod adverſarii noſtrorum operum merita defendant, eademque cum gratuita Dei miſericordia conſiſtere poſſe ſibi perſuaſum habeant, quomodo igitur ſatisfactio Chriſti pugnaret cum Dei miſericordia?

4.) Chriſto æterna morte pereundum fuiſſet.

§. L. IV.) *Si Chriſtus pro peccatis noſtris ſatisfeciſſet, eorumque pœnas ſuſcepiſſet, aeterna morte ipſi pereundum fuiſſet, cum pœna peccatorum noſtrorum ſit mors aeterna. At conſequens eſt abſurdum. Ergo & antecedens.* Catechiſmus Racov. p. 263. (**). Reſp. Connexionem *majoris* negamus. Quamvis enim non temporalem ſolum, ſed & æternam mortem peccatis noſtris promeriti eſſemus, tamen per mortem Chriſti temporalem & dolores infernales ad tempus ſuſceptos ſatisfactio pro peccatis noſtris potuit præſtari & præſtita eſt propter perſonæ patientis ac morientis dignitatem. Ratione temporis actiones & paſſiones Chriſti fuerunt finitæ, ſed ratione perſonæ fuerunt infiniti ponderis ac pretii, neque enim humanæ tantum naturæ actiones & paſſiones ſunt, ſed humanæ naturæ λόγῳ *perſonaliter* unitæ, ſive, quod idem eſt, Chriſti θεανθρώπου, inde igitur paſſio & mors Chriſti eſt ἰσόῤῥοπον pro peccatis λύτρον, quia eſt ipſius Filii Dei paſſio & mors, qui in aſſumta ac *perſonaliter* ſibi unita humana natura eandem ſuſtinuit; unde apoſtolus ſanguini Chriſti vim emundandi a peccatis tribuens αἰτιολογικῶς addit: *Sanguis Jeſu Chriſti Filii Dei emundat nos a peccatis*, inde & ideo poteſt ſanguis Chriſti a peccatis emun-

(*) A debito *pecuniario* ad debitum *criminale* non valet conſequentia. Nam debitor non peccat in creditoris naturam & eſſentiam, ſicut peccata noſtra Dei majeſtatem offendunt. Deinde Deus ratione juſtitiæ ſuæ non privati cujuſdam creditoris perſonam gerit, qui ſine ullo reſpectu juſti & æqui debitum condonare poſſit, quomodo & quando velit: ſed ſeveriſſimum agit judicem, qui juxta tenorem juſtitiæ ſuæ in lege revelatæ punit ea, quæ contra legem ſunt commiſſa. Uno verbo, gratia illa juſtificationis reſpectu noſtri mere eſt gratuita, ſed non eſt ſimpliciter & omni prorſus modo abſoluta, verum in pretio redemtionis per Chriſtum præſtito fundata. Objicit Socinus in prælect. c. 16. p. 87. & 95. *Sicut ſe habet creditor ad debitorem, & is, cui illata eſt injuria, ad illum, qui intulit; ita ſe habet Deus ad peccatorem. Sed creditor debitori, & is, cui illata eſt injuria, inferenti jure poteſt condonare debitum & culpam abſque ſatisfactione. Ergo. Major probatur* Matth. XVIII. 23. *Reſp.* 1.) Parabolæ non ſunt extendendæ ultra comparationis tertium. Jam vero ſcopus parabolæ illius eſt agere de privatis offenſis, quas proximo debemus condonare, non autem de cauſis juſtificationis, vel de myſterio redemtionis. 2.) Chriſtus loquitur de remiſſione, ſed non de modo, an fiat per ſatisfactionem, an ſine ſatisfactione. 3.) Poſito, quod ratio petatur a prima juſtificationis cauſa, ſcilicet gratia & miſericordia Dei, ſicut Deus nobis remittit peccata, ita & nos proximo debita remittamus: tamen reliquæ juſtificationis cauſæ non excluduntur, alias nec fides requireretur ad juſtificationem, cum illius quoque non fiat ibi mentio, quam tamen Socinus requirit p. 83. nec vitæ puritas & innocentia. &c. Ad *minorem* reſp debita eſſe duplicia, *interna*, quæ lædunt honorem creditoris, & *externa* ſeu civilia, quæ bona fortunæ reſpiciunt. Jam vero peccata noſtra lædunt Dei majeſtatem. Diſtinguendum etiam inter creditorem *privatum* & pecuniarium, & inter creditorem *publicum* & judiciarium, hoc eſt, juſtitiæ exactorem. GERHARDUS.

(**) Smalcius in exam. 157. errorum, err. LIX. p. 18. *Chriſtus pœnas peccatorum in ſe luendas non ſuſcepit, quia pœna peccatorum eſt mors nempe æterna, hanc enim vox mortis per ſe plerumque ſignificat, & hoc antitheſis requirit* Rom. VI. 23. *Chriſtus autem non æternam, ſed triduanam tantum mortem pro nobis paſſus eſt.* Idem err. CL. p. 39. *Ex dignitate perſonæ non poteſt ſumi valor actionis. Quis enim dicat, plus valere actionem regis in ſolvendis pro aliquo centum florenis, quam ſubditi regii idem facientis? Quis item dicat, plus valere actionem regis, ſi Deo obedientiam præſtat, verbi gratia, ſi ſit ſobrius, quam alicujus hominis plebeji, niſi forte apud Deum ſit προσωποληψία.* GERHARDUS.

mundare, quia eſt Filii Dei ſanguis, 1 Joh. I. 7. perinde ut Act. XX. 28. Paulus pronunciat, *Deum ſuo ſanguine διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος eccleſiam ſibi acquiſiviſſe.* Ideo Chriſtus ſuo ſanguine eccleſiam ſibi acquirere potuit, quia eſt verus Deus, ac proinde ſanguis ejus eſt Dei proprius ſanguis. Res igitur eo redit, quod infinito noſtro malo, peccato puta, & infinitis pœnis per peccata promeritis opponatur infinitum Chriſti meritum & infinita ejus ſatisfactio. Ut enim peccatum eſt infinitum malum, quia contra infinitum Deum committitur, etiamſi breviſſimo temporis ſpatio perpetretur: ita λύτρον Chriſti eſt infinitum bonum, quia a perſona infinita præſtitum, etiamſi certo & determinato tempore perſolutum. Infinitas temporis in Chriſti paſſione ac morte locum habere nec debuit, nec potuit: non illud, quia reſpectu perſonæ jamdum erat infiniti ponderis ac valoris; non hoc, quia ἀδύνατον erat κρατεῖσθαι τὸν τοῦ Θεοῦ υἱὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου, Act. II. 24. tribus potiſſimum de cauſis: 1.) propter unionis *perſonalis* indiſſolubilitatem. Quamvis unio naturalis animæ & corporis in Chriſti morte ſoluta eſſet, manſit tamen vinculum unionis perſonalis ἀδιάλυτον, *quod enim ſemel adſumſit ὁ λόγος, nunquam deponit*, neceſſarium igitur fuit corpus Chriſti reſurgere, utpote *τῷ λόγῳ perſonaliter unitum.* 2.) Propter divinarum promiſſionum infallibilitatem. Pſalm. XVI. 10. *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis, ſanctum tuum videre corruptionem. Semen mulieris conteret caput ſerpentis*, Gen. III. 15. Ergo non ſuccumbet in hoc duello cum morte. Chriſtus eſt *ſacerdos in aeternum*, Pſalm. CX. 4. Ergo non manebit in morte. *A carcere & judicio ſublatus eſt*, Eſaj. LIII. 8. Ergo non relinquetur in ſepulcri carcere. *Adſcendet perruptor*, Mich. II. 13. Ergo non erit perpetuo depreſſus: huc pertinent vaticinia prophetica de æterno Chriſti regno, quod non potuiſſet inchoare, ſi in mortis captivitate fuiſſet detentus. 3.) Propter corporis ſanctitatem. Pſalm. XVI. 10. *Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem.* Noſtra corpora rediguntur in pulverem, quia ſunt *corpora peccati*, Rom. VI. 6. habitat in illis peccatum, ſed Chriſti corpus non vidit corruptionem, quia eſt ſanctum, imo ipſius τοῦ λόγου proprium templum & habitaculum. Propter has cauſas non potuit Chriſtus ſubire æternam mortem, ex quo tamen infinitati pretii, per mortem Chriſti præſtiti, nihil plane decedit.

5.) *Plus debemus Chriſto, quam Patri cœleſti.*

§. LI. V.) *Si Chriſtus pro peccatis noſtris ſatisfeciſſet, plus ipſi deberemus, quam Patri cæleſti, qui nihil tale nobis praeſtitit. Conſequens abſurdum. Ergo & antecedens.* Catechiſmus Racov. ib. *Reſp.* Vitioſiſſima oppoſitio eſt Chriſti & Patris cœleſtis (*). Quamvis enim ſolus Filius, non Pater, nec Spiritus ſanctus, humanam naturam in perſonæ unitatem adſumſit, atque in adſumta carne redemtionis opus perfecit, ab eo tamen neutiquam vel Pater vel Spiritus ſanctus penitus ſeparandus. 1.) Quia communi ſanctiſſimæ Trinitatis conſilio partes mediatoris ac redemtoris Chriſto obtigerunt, inde pronunciat Chriſtus, ſe in opere redemtionis *ſic agere, ſicut mandatum ſibi fuerit a Patre*, Joh. XIV. 31. 2.) Quia Pater non eſt a Filio ſeparatus, ſed eſt in Filio, Joh. XIV. 10. *Non credis, quia ego in Patre & Pater in me eſt? verba, quae loquor vobis, a me ipſo non loquor, Pater autem in me manens ipſe facit opera.* Inde notanter dicit apoſtolus 2 Cor. V. 18. *Deus nos reconciliavit ſibi ipſi per Chriſtum.* v. 19. *Quoniam Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi non imputans illis delicta eorum.* 3.) Quia Pater obedientiam Filii ratam ac gratam habuit, ac ſacrificium illud in odorem ſuavitatis ſuſcepit. Matth. III. 17. *Hic eſt Filius meus dilectus,*

in

(*) Num Menenius Agrippa non ejusdem erat naturæ, loci, ordinis ac dignitatis cum reliquis ſenatoribus, aut minus illa plebis ſeceſſione offenſus, cum intercedendi munere ſuſcepto plebem patribus reconciliaret? GERHARDUS.

ἐν ᾧ εὐδόκησα. Eph. V. 2. *Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemet ipſum pro nobis oblationem & hoſtiam Deo in odorem ſuavitatis.* Miranda igitur erat & grato corde prædicanda admirabilis illa & incomprehenſibilis ſalutis noſtræ œconomia, nequaquam vero curioſius ſcrutanda, multo minus diabolicis calumniis deformanda, inter quas eſt illa Samoſatenianorum, quod *Chriſti miſericordia hac ratione ſtatuatur major, quam Patris, cum ipſe a nemine ſatisfactionem poſtulaverit;* quod *incertum ſit, an Spiritus ſanctus in reconciliatione fuerit a partibus Patris vel Filii,* quod *hac ratione Chriſto plus gratitudinis debeamus, quam Patri &c.* Atqui una eſt Patris, Filii & Spiritus ſancti divinitas, una voluntas, una miſericordia, una juſtitia, inde utrumque pronunciat ſcriptura, quod *Deus Pater nos dilexerit, & Filium ſuum tradiderit in mortem,* Joh. III. 16. Rom. VIII. 32. & quod *Filius nos dilexerit, ac ſe ipſum pro nobis tradiderit,* Gal. II. 20. quod *Chriſtus nos reconciliaverit Deo,* Rom. V. 10. & quod *Deus nos reconciliaverit ſibi ipſi in Chriſto,* 2 Cor. V. 19. Satisfactio Chriſti proprie loquendo non reſpicit ſolum Patrem, ſed divinam juſtitiam, quæ Patri, Filio & Spiritui ſancto communis eſt, abſit igitur calumnia de hoſtili diſſenſione Patris & Filii in hoc admirando reconciliationis opere. Lombardus libr. III. diſt. 19. lit. F. *Reconciliavit nos tota Trinitas virtutis uſu, ſcilicet dum peccata delet: ſed Filius ſolus impletione obedientiae* (*).

6.) Doctrina de ſatisfactione Chriſti occaſionem præbet ad flagitia.

§. LII. VI.) *Doctrina de ſatisfactione Chriſti pro peccatis noſtris praeſtita hominibus occaſionem praebet ad flagitia, vel ad minimum in pietate remiſſos ac deſides facit: jam vero teſtatur ſcriptura, inter alia etiam hoc fine Chriſtum mortuum eſſe, ut redimeremur ab omni iniquitate,* Tit. II. 14. *& purificati a mortuis operibus ſerviremus Deo vivo.* Hebr. IX. 14. Catechiſmus Racov. p. 264.

Reſp. Nequaquam vero ipſa doctrina de ſatisfactione Chriſti ſtudium bonorum operum labefactat, multo minus peccatis & ſecuritati anſam præbet, ſed peſſimus & deteſtabilis doctrinæ abuſus; inſignis igitur fallacia accidentis in hoc argumento animadvertitur, quin potius Chriſtus pretioſo ſuo ſanguine a peccatis nos redemit. Ergo non amplius ſerviamus peccato. Chriſto care conſtitit debitorum noſtrorum perſolutio. Ergo non cumulemus ea denuo. Chriſtus pro nobis mortuus eſt. Ergo non nobis ipſis ac cupiditatibus noſtris, ſed ipſi ac voluntati ipſius in poſterum vivamus. Ita colligit ſcriptura & per Spiritum Dei renovata mens chriſtiana, ut hac ratione nullum efficacius ὁρμητήριον, nulli acriores ad pietatem ſtimuli ſint, quam pretioſa illa Chriſti ſatisfactio. Adde, quod ira Dei adverſus peccata in illa clariſſime conſpiciatur, quippe quæ nulla alia re, quam ipſius Filii Dei paſſione & morte placari potuit, ergone non reverebimur hanc iram? num audebimus denuo eam peccatis voluntarie commiſſis accendere? Hoc ſane ex doctrina de ſatisfactione Chriſti ſequitur, quod non poſſimus ipſimet Deo pro peccatis ſatisfacere, quodque bona opera non ſint eo fine præſtanda, ut per illa ſatisfaciamus Deo pro admiſſis delictis; ſed remotio finis falſi non tollit veros & proprios bonorum operum fines, quos alibi recenſebimus. Concedimus ſane, Chriſtum etiam hoc fine mortuum eſſe, ut redemti ab iniquitate ſerviamus juſtitiæ, ſed ex eo nondum ſequitur, quod Chriſti mors non ſit λύτρον & propitiatio pro peccatis noſtris; imo vere eſt medicina non ſolum prophylactica, ſed etiam alexicaca ſpiritualium morborum noſtrorum.

§. LIII. Atque hæc ſunt Racovienſis catecheſeos ſophiſmata, doctrinæ de ſatisfactione Chriſti oppoſita, ex Socino & Oſterodo repetita, reliqua ſunt minoris momenti, & ex illis, quæ antea dicta ſunt, facilem habent ſolutionem (**).

 Ex-

(*) Scriptura dilectionem & *Patri* & *Filio* tribuit, Joh. III. 16. Gal. II. 20. Eph. V. 25. & *Spiritui S.ncto* Rom. V. 5. Auguſtinus XIII. de Trinit. c. 11. GERHARDUS.

(**) Cujuſmodi etiam eſt illud Smalcii in exam. 157. errorum err. LXXXIII. p. 25. *Chriſtus non*

7.) Si Chriſtus ſatisfeciſſet, omnes ſalvarentur.

Excipiunt porro VII.) *Si Chriſtus ſatisfeciſſet, omnes homines, etiam manifeſte impii, ſalvarentur.* Reſp. Diſtinguendum inter beneficii *acquiſitionem* & ejuſdem *adplicationem*; illa generalis eſt, ſiquidem Chriſtus ſua morte omnibus promeruit peccatorum remiſſionem, hæc vero ſpecialis eſt, quia ſoli credentes per fidem beneficii illius participes fiunt. Apoſtolus poſtquam pronunciaverat, *Deum in Chriſto nos ſibi ipſi reconciliaſſe*, 2 Cor. V. 18. ſubjungit, quod *Deus dederit ſibi & reliquis apoſtolis miniſterium reconciliationis*, per quod nimirum homines Deo reconcilientur & beneficiorum Chriſti participes fiant. Vide uberiorem explicationem hujus argumenti tom. IV. locorum tractat. de elect. & reprobat. §. 119.

8.) Deus nos dilexit, antequam Chriſtus moreretur.

VIII.) *Deus nos dilexit, antequam Chriſtus moreretur. Ergo Chriſtus ſua morte non ſatisfecit, nec dilectionem Dei nobis promeruit.* Reſp. Diſtinguendum inter dilectionem Dei *generalem*, qua Deus omnes homines ut creaturas ſuas complectitur, quæque movit Deum, ut ab æterno de miſſione Filii & hominibus in Chriſto ad vitam æternam reparandis cogitaret; & *ſpecialem*, qua Deus credentes in Chriſtum complectitur, peccata illis remittit & vitæ æternæ actu participes facit: ſpecialis hujus dilectionis cauſa meritoria eſt Chriſti mediatoris ſatisfactio, docente apoſtolo, Eph. I. 6. ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς ἐν τῷ ἠγαπημένῳ. Hominem enim in peccata & mortem æternam prolapſum non potuiſſet Deus ſalva juſtitia ſua tam arcte & ſpeciali illa dilectione complecti, ut eum vitæ æternæ heredem ſcriberet, niſi ſatisfactio Chriſti interceſſiſſet, cujus ſoli credentes per fidem participes fiunt.

9.) Jubemur abſque ſatisfactione proximo remittere.

IX.) *Deus præcipit, ut abſque ſatisfactione proximo condonemus delicta. Ergo & ipſe abſque ſatisfactione aliqua nobis eadem remiſit.* Reſp. Dei & hominum diſpar eſt ratio. Deus eſt ipſa juſtitia, lex Dei eſt æterna & immota juſtitiæ regula, contra eam cum committantur delicta, ideo abſque intercedente ſatisfactione a Deo non remittuntur; ſed homo non eſt prima illa juſtitiæ regula, neque πρώτως & principaliter contra hominem delinquitur, ille igitur debet ac poteſt abſque ſatisfactione proximo remittere. Præterea nos multis modis Deo propter offenſas noſtras obnoxii ſumus, æquum igitur eſt, ut citra ſatisfactionem juxta mandatum Dei proximo condonemus, cum nec nos Deo ſatisfacere poſſimus. Eccl. XXVIII. 3. 4. 5. Facile dat veniam, qui ſe venia indigere noverit. Deus autem nemini quicquam debet, jure igitur ſatisfactionem a nobis exigere poteſt.

10.) Anima quae peccaverit, ipſa morietur.

X.) *Regula juſtitiae divinae haec eſt: Anima, quae peccaverit, ipſa morietur;* Ezech. XVIII. 20. *contra illam pugnat, Chriſtum innocentem pro nobis puniri.* Reſp. Ut miſericordia Dei non pugnat contra illius juſtitiam, ita quoque illa imputatio peccatorum noſtrorum Chriſto facta, quæ eſt admirabile & ſtupendum opus miſericordiæ divinæ, nequaquam illam juſtitiam Dei labefactat. Pater ex immenſa dilectione Filium pro nobis in mortem tradidit: Filius itidem ex immenſa dilectione ſe ipſum pro nobis tradidit, & peccatorum noſtrorum pœnas ſponte in ſe ſuſcepit; nihil quicquam hic agitur contra juſtitiæ regulam, ſed inenarrabiles divitiæ miſericordiæ divinæ manifeſtantur. *Regula haec eſt juſtitiae divinae,* (ſcribit Hunnius

non ſolum pro nobis non ſatisfecit, ſed nec ſatisfacere potuit, cum ipſemet id totum præſtare obligatus fuerit, quod præſtitit: cum nemo pro altero pœnam corporalem ſuſtinere queat, cum Chriſtus ipſemet Deus fuerit, cui ſatisfaciendum erat ex mente Smiglecii, denique cum non permittat divina juſtitia, ut inſons puniatur pro ſonte, præſertim cum ſons præſto adeſt. err. CXXIV. p. 34. *Ubicunque eſt obedientia par mercedi, ibi demum meritum eſt. Quia vero nulla obedientia mercedi, quam Deus daturum ſe promiſit & jam Chriſto dedit, par eſt, Chriſtus apud Deum proprie loquendo non eſt quicquam meritus.* GERHARDUS.

nius in tract. de juſtif. tom. I. col. 557.) *ſi illa aeſtimetur ex ultimo rigore ſuo, quando ſine miſericordiae adjunctione penſitatur, ut videre eſt in lapſis angelis; at in myſterio redemtionis noſtrae haec juſtitia temperatur bonitate Dei, &c.*

Pontificiorum de cauſa juſtificationis, opiniones erroneae.

§. LIV. Et de Photinianorum in hoc cœleſtis doctrinæ capite oppugnando furore hæc ſint dicta. Quamvis vero Pontificii itidem ſtatuant, Chriſtum eſſe cauſam *meritoriam* juſtificationis; (ſic enim conc. Trident. ſeſſ. VI. c. 7. *Meritoria* (cauſa) *eſt dilectiſſimus Dei unigenitus, Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui cum eſſemus inimici, per nimiam caritatem, qua dilexit nos ſua ſanctiſſima paſſione, in ligno crucis nobis juſtificationem meruit.* Bellarminus l. de juſtif. c. 2. *Efficiens* (cauſa) *juſtificationis per modum meriti eſt Chriſti paſſio.* libr. II. de juſtif. cap. 2. *Si particula* propter *ſignificet cauſam meritoriam, nos juſtificari dicemus propter meritum Filii Dei*); tamen ſinceritatem hujus doctrinæ, ſcholaſticorum diſputationes ſecuti, multis modis labefactant. I.) Negant Chriſtum eſſe mediatorem ſecundum utramque naturam. Lombardus III. ſent. diſt. 19. lit. G. *Chriſtus mediator eſt in quantum homo, nam in quantum Deus non mediator, ſed aequalis eſt Patri* (*). Bellarminus libr. V. de Chriſto c. 1. *Eſt ſententia communis catholicorum,* (Romanenſium) *ipſum quidem mediatorem ſeu principium, quod operabatur opera mediatoris, non fuiſſe Deum ſolum vel hominem ſolum, ſed utrumque ſimul, hoc eſt, verbum incarnatum, ſive Deum humanatum. Principium tamen, quo illa opera a mediatore fiebant, fuiſſe naturam humanam, non divinam.* libr. I. de juſtif. c. 2. Chriſtum vocat cauſam juſtificationis non principalem, ſed inſtrumentalem. Buſæus in diſp. de perſona Chriſti, theſ. LXXIX. *Chriſtus eſt mediator tantum ſecundum humanam naturam.* Unde Bellarminus libr. I. de juſtif. c. 2. ſcribit: *Efficiens* (juſtificationis) *per modum inſtrumenti conjuncti eſt Chriſti humanitas.* Atqui ſi divina Chriſti natura, ejusque operatio ab officio mediationis excluditur, quomodo obedientia & ſatisfactio Chriſti erit infiniti meriti, cum finita ſubſtantia infiniti effectus per ſe & ex ſe cauſa eſſe non poſſit?

1.) Negant Chriſtum eſſe mediatorem ſecundum utramque naturam.

2.) Negant Chriſtum in paſſione ſenſiſſe iram Dei.

II.) Negant, Chriſtum in paſſione ſenſiſſe iram Dei & pœnas infernales. Bellarminus libr. IV. de Chriſto c. 8. *Nova & inaudita impietas eſt, quod Chriſtus paſſus ſit dolores inferni.* At quid ſibi volunt querelæ, quas in Chriſti perſona pſaltes regius profert Pſalm. XVI. 10. *non relinques animam meam in inferno.* Pſalm. XVIII. 6. *Funes inferni ceciderunt ſuper me.* Pſalm. XXII. 2. *Deus mi, ut quid me dereliquiſti?* Pſalm. XLIX. 16. *Deus redimet animam meam de poteſtate inferni.* Pſalm. LXIX. 15. *Eripe me de luto, ne infigar.* v. 16. *ne inundet me decurſus aquarum, nec abſorbeat me profundum.* Pſalm. LXXXVI. 13. *Eruiſti animam meam ex fovea inferiori.* Non quidem ſtatuimus, Chriſtum poſt mortem in ſuo ad inferos deſcenſu cruciatus infernales ſenſiſſe, qua in parte Calvinum recte oppugnat Bellarminus; interim negandum non eſt, Chriſtum paſſionis & mortis tempore, præſertim vero in horto ad radices montis oliveti, cum ſanguinem ſudaret, acerbiſſimos cruciatus, dolores, terrores & anguſtias vere infernales in ſanctiſſima ſua anima & ſic vere iram Dei, legis maledictionem, pœnasque infernales perſenſiſſe. Quomodo enim peccata noſtra vere in ſe ſuſcepiſſet, ac perfectam ſatisfactionem præſtitiſſet, niſi iram Dei individuo nexu cum peccatis conjunctam vere ſenſiſſet? Quomodo a maledicto legis

(*) Idem ſtatuunt Bonaventura libr. III. ſent. diſt. 19. q. ult. art. 2. Thomas parte III. q. 76. Cajetanus comment. in part. III. ſumm. Thom. q. 76. art. 2. Canus in locis pag. 709. Gregorius de Valentia tom. II. l. 2. de Chriſto part. II. cap. 4. pag. 166. col. 2. lit. D. GERHARDUS.

legis nos redemiſſet, factus pro nobis maledictum, niſi judicium Dei irati perſenſiſſet? III.) Negant, Chriſtum perfecte pro peccatis & pœnis peccatorum noſtrorum ſatisfeciſſe. Quidam ſtatuunt, Chriſtum tantum pro originali peccato ſatisfeciſſe, nobis autem pro actualibus ſatisfaciendum eſſe. Ambr. Catharinus, archiepiſcopus Compſanus, prolixum volumen de incruento ſacrificio nov. teſt. Romæ edidit, quo adſerit, ***Chriſti paſſionem prodeſſe quidem pro originali & actualibus peccatis ante baptiſmum, ſequentia vero eſſe miſſis & bonis operibus expianda.*** Sed recentiores videri volunt hoc negare, ſtatuunt Chriſtum pro originali & actualibus peccatis ſatisfeciſſe, ſed pro pœnis peccatorum temporalibus nobis eſſe ſatisfaciendum (*). Quid vero fit de pœnis æternis? quidam dicunt, Chriſtum non minus pro illis ut pro peccatis ſatisfeciſſe, remanere igitur tantummodo pœnæ temporalis debitum; quidam vero dicunt, pœnam æternam peccatis debitam poteſtate clavium mutari in temporale, ut pro ea ſatisfacere poſſimus. Vide tractat. de pœnit. §. 118. & ſeqq. Atqui quantum tribuitur noſtris ſatisfactionibus, tantum honoris & gloriæ decedit Chriſti ſatisfactioni, qui tamen *torcular calcavit μονώτατος unus & ſolus*, ut habet verſio Symmachi Eſa. LXIII. 3. & ex ea Juſtinus in dialog. cum Tryph. p. 188.

3.) Negant, Chriſtum perfecte pro peccatis & pœnis eorum ſatisfeciſſe.

IV.) Negant Chriſtum ſua obedientia & ſatisfactione talem promeruiſſe juſtitiam, quæ per fidem nobis applicetur, quave coram Deo conſiſtere poſſimus, quinimo hanc fidem, qua quis certo ſtatuit propter Chriſti ſatisfactionem peccata ſibi in ſpecie remitti, vocant ***Lutheri figmentum***, & juſtitiam Chriſti per fidem nobis imputatam vocant ***imaginariam & putativam juſtitiam***, ut notum eſt ex Bellarmino libr. I. de pœnit. cap. 6. mendacio 8. & libr. II. de juſtif. cap. 3. At perit hac ratione potiſſimus finis ſatisfactionis a Chriſto præſtitæ, ſi juſtitia ipſius negatur nobis imputari.

4.) Negant, Chriſtum promeruiſſe juſtitiam, quæ fide nobis imputetur.

V.) Pontificii dolores Mariæ ſic exaggerant, ut non minus eam, quam Chriſtum, paſſam eſſe ſtatuant, imo ***quia ille extra, haec autem in corde paſſa, ideo plus etiam eam eſſe paſſam: proinde, ut illius paſſionem pater acceptarit pro ſacrificio mundi, ſic etiam hujus ſuſcepiſſe ſacrificium vel utilitatem & ſalutem generis humani, quo & ipſa eſſet perpetua mediatrix inter Deum & hominem. Duo ergo hic altaria Patri praeparata: unum in corpore Chriſti, alterum in corde Mariae.*** Taulerus in libello paſſionum a L. Surio edito Lugduni, pag. 158. & 346 (**). Neve obvertatur, in den-

5.) Statuunt, b. Mariam Chriſti adjutricem fuiſſe in opere redemtionis.

(*) Compendium theol. verit. l. VI. cap. 32. *In juſtificatione impii eſt aliquid ex parte Dei, aliquid ex parte peccatoris, aliquid ex parte eccleſiæ. Ex parte Dei duo, miſericordia, quæ malum indulget, & juſtitia, quæ emendam aliquantulam exigit vel hic vel in futuro purgatorio. Ex peccatoris parte ſunt etiam duo, ſcilicet Dei amor & dolor, & hæ ſunt duæ molæ, quibus peccatum conteritur. Ex parte eccleſiæ ſimiliter ſunt duo, primo meritum Chriſti & ſanctorum, ſecundo indulgentia per papam & epiſcopos.* GERHARDUS.

(**) Atque hinc b. Mariam ſtatuunt Chriſti adjutricem fuiſſe in opere redemtionis. Sic enim legitur in Mariali anno 1493. Argentinæ per Martinum Simmium edito in folio, libr. I. c. 5. fol. 3. b. *Ad ultimum fuit Dominus cum ea (Maria) & ipſa cum Domino in eodem labore & in eodem opere redemtionis. Mater miſericordiæ adjuvit patrem miſericordiarum in opere noſtræ ſalutis, unde prædictum eſt de prima muliere: faciamus ei adjutorium. Quid eſt ergo, quod Dominus dicit Eſaj. LXIII. Torcular calcavi ſolus, & de gentibus non fuit vir mecum? Verum eſt Domine, quod non fuit vir tecum, ſed mulier una tecum eſt, quæ omnia vulnera, quæ tu ſuſcepiſti in corpore, ſuſcepit in corde.* libr. III. parte 2. *Attendendum & jugiter recolendum, quod tam devota coadjutrix extitit ad mundi redemtionem, ut ſicut non fuit dolor, ſicut dolor ille, quem ſuſtinuit filius pro mundi redemtione: ſic non eſſet dolor, ſicut dolor ille, quem ipſa pertulit in corde pro eadem cauſa.* libr. II. part. 1. cauſa. 24. *Si Maria pro nobis, quis contra nos, & ſi ipſa eſt,*

denſiſſimis ſuperiorum temporum tenebris hæc eſſe ſcripta & decantata, notandum, quod Vincentius Brunius in meditat. feſtorum b. virginis edit. Colon. anno 1599. pag. 11. ſic ſcribat: *Cum Deus decrevit Filio ſuo unigenito pro redimendo genere humano adſumendam eſſe carnem, ſimul etiam decrevit & praedeſtinavit, quae deberet eſſe ejus mater & redemtionis noſtrae cooperatrix.* Item, quod Dillingæ anno 1573. editus ſit liber cantionum a Johanne *Liſentrit*, in quo ita docet alloqui b. virginem: *Du Maria rein, durch dein Gehorſamkeit und gottſelig Demütigkeit, haſt dem Teufel zerknirſcht ſein Haupt, und ihn aller ſeiner Macht beraubt* (*). Gregorius de Valentia & Bellarminus non omnino improbant verſionem illam Gen. III. *ipſa conteret caput tuum;* cum tamen in Hebræo ſit הוא præter unicum exemplar textus Hebraici, quod corrupit Guido Fabricius.

6.) Diſputant ſatiſfactionem Chriſti non fuiſſe ſimpliciter neceſſariam.

VI.) Diſputant, non fuiſſe abſolute & ſimpliciter neceſſariam Chriſti ſatiſfactionem ad remiſſionem peccatorum & ſalutem nobis impetrandam, quod ipſum dignitatem ſatiſfactionis illius non mediocriter labefactat: Thomas parte III. quæſt. 46. artic. 3. *Deus poteſt ſine ſatiſfactione remittere peccata, cum non habeat aliquem ſuperiorem.* Biel III. ſent. diſt. 20. quæſt. 11. *Rationes Anſhelmi in libris*: Cur Deus homo, *nihil probant, niſi procedant ex ordinatione divina praeſuppoſita, quia poſſet Deus hominem non condere, poſſet remittere peccatum per ſolum non imputationem, poſſet per alium ſatisfieri, potuiſſet quilibet pro ſe ſatiſfacere, ſi data fuiſſet prima gratia ſine merito.* Petrus Tartaretus in IV. ſent. diſt. 15. fol. 524. *Dico, quod quicunque peccator poteſt ſatiſfacere de peccato commiſſo, ſecluſo merito paſſionis Chriſti de potentia Dei abſoluta, ſed non de potentia ordinata, niſi merito paſſionis Chriſti. Probatur iſta concluſio, quia ſi Verbum non fuiſſet incarnatum vel pro nobis paſſum, praedeſtinatus ad vitam aeternam potuiſſet ſatiſfacere ad vitam abſque merito paſſionis Chriſti.* Bellarminus libr. II. de gratia & libero arbitrio cap. 9. talem prædeſtinationis ordinem in mente divina nobis deſcribit: *Primum praevidit Deus, ſi hominem conderet, eum lapſurum cum omni poſteritate; & ſimul vidit, poſſe ſe variis modis liberare vel omnes vel aliquos. Secundo voluit hominem condere, & ut laberetur, permittere, & quoſdam ex numero ipſorum miſericorditer liberare, aliis in maſſa perditionis juſte relictis. Tertio excogitavit remedia ſalvandis electis idonea, in quibus primum locum habuit incarnatio & paſſio Chriſti &c.* qua de re quid ſentiendum ſit, expoſuimus tom. IV. tract. de elect. & reprob.

7.) Fundamentum ſatiſfactionis non quærunt in infinita vi meriti Chriſti.

§. 197. VII.) Rationem ac pretium ſatiſfactionis a Chriſto præſtitæ non conſtituunt in infinita vi & efficacia meriti Chriſti, juſtitiæ divinæ perfecte ſatiſfacientis, ſed in miſericordiæ divinæ acceptatione, qua Deus paſſionem Chriſti ex tanta caritate profectam ratam & gratam habuerit, ut obtinere poſſint, etiam noſtra opera eſſe ſatiſ-

eſt, quæ juſtificat, quis eſt, qui condemnet? Brigitta in revel. c. 3. *Ego Filius Dei bene dicere poſſum, quod mater mea & ego quaſi cum uno corde ſalvavimus hominem, ego patiendo corde & carne, ipſa cordis dolore & amore.* Oſorius tom. IV. p. 530. *Chriſtus in calvaria carnem, Maria immolabat animam.* Hinc in antidotar. animæ f. 118. ita adloquuntur b. virginem: *Adoro & benedico ſanctiſſimos pedes tuos, quibus antiqui ſerpentis caput calcaſti.* Oſorius tom. V. p. 139. *Maria eſt mulier illa excellentiſſima, quæ contrivit caput ſerpentis.* Tom. III. pag. 402. *Mariæ victoria fuit, quæ contrivit caput ſerpentis.* GERHARDUS.

(*) Alphonſus Salmeron tom. X. tract. 41. p. 359. *Maria ſtetit ſub cruce, ut eſſet corredemtrix, quemadmodum Eva una cum Adamo malum invexit* ibid. *Ut prior fœmina a viro habuit coſtam, ex qua condita fuit, ita ſecunda Heva hæc* (Maria) *Spiritum a Chriſto accepit, quo poſſet eſſe aliis auxilio & ſaluti.* Ibid. *Chriſtum matrem ſuam prope crucem vocaſſe ait, ut ipſa mater Filium ſuum in ſacrificium Patri æterno pro toto mundo offerret, ut Abraham filium ſuum Iſaac ex obedientia offerre voluit.* GERHARDUS.

ſatisfactoria, utpote ex caritate profecta, licet in minori gradu, cum caritas non ſit tanta ac tam perfecta. Durandus IV. ſent. diſt. 15. *Chriſtus ſecundum ſtrictum juſtitiae rigorem non potuit ſatisfacere, quia quicquid erat in Chriſto ſecundum humanam naturam, erat obligatum Deo & ei debitum, ideo non potuit eſſe ſatisfactio de condigno pro quocunque peccato, conſiderando naturam operis vel rei, ſed ſolum potuit eſſe ſatisfactio ſecundum acceptationem gratuitam.* Rectius Thomas part. III. quæſt. 22. art. 3. *Chriſti paſſio relata ad divinitatem conſequitur ex ea infinitam virtutem:* Thomam hac in parte recte ſentientem ſequitur Bellarminus libr. II. de juſtificatione cap. 5. Biel III. ſent. diſt. 19. artic. 3. dub. 2. *Remiſſio debiti fit per paſſionem Chriſti, nam plus placuit Deo haec voluntas Chriſti ſecundum hominem voluntarie morientis ex tanta caritate elicito, quam omnium hominum diſplicuera peccata.*

8.) Merito Chriſti adiunt merita ſanctorum.

VIII.) Merito Chriſti abſolutiſſimo & perfectiſſimo ſanctorum merita conjungunt. In *hortulo animae* anno 1599. iterum edito ſic orantes *Precibus & meritis b. Mariae ſemper virginis & omnium ſanctorum perducat nos Dominus ad regna cœlorum.* Biel lect. 29. in canonem miſſæ. *Nos ad mediatores ſanctos eorumque auxilia confugere debemus, ac debita veneratione eos ſemper implorare, ut ſalvemur eorum meritis ac votis.* Medicina indulgentiarum papalium componitur ex merito Chriſti & meritis ſanctorum &c. Vide locum de pœnitentia §. 117. & §. 132. Quid de ſ. Franciſci ſtigmatis & meritis S. Claræ monachi confinxerint, notum eſt ex Bernhardino *in roſario* part. II. ſerm. 27. pag. 224. ex *conformitatibus Franciſci* anno 1590. Bononiæ recuſis, & ex libro, cui titulus: *floſculi Franciſci.* Nimirum finxerunt, *Franciſcum eſſe alterum Chriſtum, qui quinque vulnerum ſtigmatis ſibi ab angelo in ſolitario quodam loco impreſſis ſervet a morte aeterna viros, qui a tempore illius uſque ad finem mundi vixerunt & vivent. Item b. virginem merito ſuae virginitatis ſervaſſe mulieres, quae vixerunt uſque ad tempora Clarae ſanctimonialis, quae & ipſa merito ſuae virginitatis eas ſervaverit, quae porro uſque ad finem mundi victurae eſſent.* Cumque Petrus Paulus Vergerius, epiſcopus Juſtinopolitanus, huic figmento opponeret librum italica lingua ſcriptum, cui titulus: *Diſcorſi ſopra Fioretti di S. Franceſco*, damnatum eſt illud ſcriptum decreto Pauli III. Romanorum papæ, ad valvas Baſilicæ Petri Romæ adfixo anno 1559. die 30. Dec. Turſellinus, citante Poſſevino ſelect. bibliothec. pag. 295.

Qui Franciſcus erat, jam tibi Chriſtus erit.

Et ſtatim:

Jam Franciſcus erit, qui modo Chriſtus erat.

9.) Chriſti merito adduunt noſtra.

IX.) Eidem Chriſti merito noſtra ſubordinant atque addunt merita, cum tamen ſcriptura hæc invicem opponat. Rom. XI. 6. *ſi ex gratia*, (propter Chriſti meritum) *jam non ex operibus noſtris.* Petrus de Palude IV. ſent. diſt. 20. quæſt. 5. *Pro parvulis ſufficit meritum Chriſti, quia non poſſunt mereri, ſed adultis non ſufficit meritum Chriſti cum baptiſmo, ſed tenentur addere meritum proprium* (*). Coſterus in ench. cap. 7. de meritis bonorum operum. p. 293. *Majorem vim & gloriam meritis & morti Chriſti tribuunt, qui docent, illis non ſolum peccata hominibus condonari, hoc eſt, homines a morte animae ad vitam revocari: ſed eis quoque vires reſtitui dignitatemque conferri promerendi operibus non exiguum hujus mundi, ſed immenſum atque aeternum futurae vitae ſtipendium.* Leſſius in conſultat. pag. 19. *Meritis operum Chriſti meritum extollitur, quia illud adeo ſtatuitur effi-*

(*) Index expurgatorius Madriticus pag. 149. ex libro, qui inſcribitur: *ordo baptizandi cum modo viſitandi ægrotos*, impreſſo Venetiis anno 1575. deleantur illa: *Credis non propriis meritis, ſed paſſionis Domini noſtri Jeſu Chriſti virtute & merito ad gloriam pervenire?* Et paulo poſt. *Credis, quod Dominus noſter Jeſus Chriſtus pro ſalute noſtra mortuus ſit, & quod ex propriis meritis vel alio modo nullus poſſit ſalvari, niſi in merito paſſionis ipſius?* GERHARDUS.

efficax, ut nobis etiam facultatem merendi contulerit, ſicut omnipotentia Dei commendatur, quando rebus creatis vis una operandi non denegatur. Subterfugium iſtud frivolum ſuo poſtea excutietur loco, hac vice ex Bernhardo ſerm. LXVII. in cant. dicimus: *Deeſt gratiae, quicquid meritis deputas.* X.) Diſputant, Chriſtum non ſolum nobis gratiam & gloriam, ſed etiam ſibi corporis gloriam & nominis exaltationem promeruiſſe. Lombardus III. ſent. diſt. 18. Thomas p. III. quæſt. 49. artic. 6. Bellarminus libr. V. de Chriſto cap. 9. (*). Atqui Chriſtus ratione ſui nullo indigebat merito, quia in ipſa unione ſecundum adſumtam naturam humanam nomen multo præſtantius angelis ſortitus eſt, & ſuper omnes creaturas evectus; in exaltatione, quæ eſt conſequens & velut præmium quoddam exinanitionis, non data eſt Chriſto nova poteſtas, quam antea per unionem perſonalem non habuerat, ſed collata plena facultas adminiſtrandi ſui regni (**). Quicquid igitur Chriſtus meruit, id nobis meruit, non ſibi, nobis enim natus eſt, nobis datus, Eſa. IX. 6. nobis factus eſt juſtitia, ſapientia, ſanctificatio & redemtio. 1 Cor. I. 30. Opponimus ergo Bellarmino Vegam in opuſc. de merit. quæſt. 6. *Chriſtus totam ſuam gratiam, totamque gloriam eſſentialem ſine meritis habuit in primo ſuo humanitatis inſtan.t.* XI.) Et quid multis? Bonaventura & Biel diſputant, Chriſti paſſionem non eſſe ſolam & totalem cauſam meritoriam juſtificationis & ſalutis noſtræ. Bielis hæc ſunt verba libr. III. ſentent. diſt. 19. concl. 5. *Etſi Chriſti paſſio ſit principale meritum, propter quod confertur gratia, apertio regni & gloria: nunquam tamen eſt ſola & totalis cauſa meritoria, quia ſemper cum merito Chriſti concurrit aliqua operatio, tanquam meritum de congruo vel de condigno recipientis gratiam vel gloriam, ſi fuerit adultus, rationis uſum habens, aut alterius pro eo, ſi caret uſu rationis* (***). Johannes Geilerus Keiſersbergius in concione de adſcenſione Chriſti. fol. 73. *Der HErr fuhr auf von eigner Kraft*

10.) Diſputant, Chriſtum ſibi aliquid promeruiſſe.

11.) Statuunt, Chriſti paſſionem non eſſe ſolam & totalem cauſam juſtificationis & ſalutis noſtræ.

H 2

(*) Idem ex Calvinianis ſtatuit Zanchius, paſſim docens, *Chriſtum ſua obedientia ſibi ipſi vitam æternam promeruiſſe.* Junius ſcribit, *fidem chriſtianam nihil laborare, ſive dogma illud probetur, ſive improbetur.* Piſcator & Vorſtius idem ſtatuunt cum ſcholaſticis, Piſcator quidem in cap. II. Phil. ad v. 9. pag. 173. Vorſtius in Antibellarm. pag. 55. 56. Ravenſpergerus in pentade quinta cenſuræ & judicii de illuſtrioribus theologorum quæſtionibus q. 2. ubi pro ſua ſententia citat Bullingerum in Apoc. ſerm. 27. & addit: *Duo ſunt, quæ Chriſtum ſibi meruiſſe ſtatuimus, videlicet vita æterna & ſumma illa ac ſingularis gloria, qua pro Filio Dei ab omnibus creaturis rationalibus agnoſcitur, ac proinde ut verus Deus adoratur, quarum illam ſibi meruit obſervatione legis juxta illud: Qui fecerit ea homo, vivet in eis,* Levit. XVIII. 5. *Hanc vero per multas ac varias paſſiones atque inprimis per mortem crucis.* Phil. II. 9. Contrarium ſtatuit ipſe Calvinus libro II. inſtitutionum cap. 17. §. 6. GERHARDUS.

(**) Urgent locum Phil. II. 9. Reſp. 1.) In Græco eſt διὸ, quod componitur ex *articulo* ὁ & *prepoſitione* διά, reddendum igitur, *proinde*, *quocirca*. Vulg. verſio minus commode *propter quod*. 2.) Scopus apoſtoli non eſt, ut fiduciam meriti inculcet, ſed ut humilitatis ſtudium commendet, ut a Deo gratuita humilitatis præmia exſpectemus. 3.) χαρίζεσθαι ſignificat *gratis donare* vel *largiri*. Jam vero ubi gratia ſeu donum gratuitum, ibi exſulat meritum ſecundum debitum. Objic. Hebr. II. 9. *Eum, qui modico minoratus quam angeli, videmus Ieſum propter paſſionem mortis gloria et honore coronatum.* Reſp. 1.) Verba recte ſic ordinantur, ut Chriſtus dicatur factus minor angelis propter paſſionem. 2.) Si vel maxime referantur ad exaltationem, tamen non innuitur effectus meriti, ſed ordo & conſequentia paſſionis ac gloriæ. 1 Pet. I. 11. τὰς μετὰ ταῦτα δόξας. GERHARDUS.

(***) Vitus Miletus in diſcuſſ. 600. error. edit. in 4. anno 1604. ſcribit, *Chriſtum eſſe quidem cauſam univerſalem ſalutis noſtræ, ſed tamen non totalem, nec integram.* Idem ſtatuit Alphonſus Salmeron tom. VII. tract. 40. edit. Col. 1602. pag. 208. GERHARDUS.

Kraft, das iſt, von eignem Verdienen, alſo lang du, daß du auch in deinem eignen Verdienen auffahreſt; viel Menſchen ſind, die allein in dem Verdienen Ieſu wollen behalten werden. Ia ſprechen ſie, Chriſtus hat für uns gelitten, und uns das Himmelreich verdienet, was bedarf ichs denn zu verdienen? Es iſt wahr, quoad ſufficientiam, non quoad efficaciam. Meritum Chriſti eſt univerſalis cauſa, ſed non totalis,) *der Genüge, aber nicht der Kraft nach, der Verdienſt Chriſti iſt die allgemeine, aber nicht die ganze Urſach. Darum fehlen die Narren, die alſo reden, Chriſtus iſt GOtt und Menſch geweſen, ſein Verdienſt iſt unendlich geweſen, &c. Solche Narren verſtehen nicht, was ſie ſagen, das Verdienſt des HErrn iſt nicht die ganze Urſach unſerer Behaltnuß, du muſt dein Steuer und Hülf auch darzu thun.* Ruard. Tapperus, decanus Lovanienſ. tom. I. artic. 6. de ſatisfact. pag. 241. expreſſe ſcribit: *Satisfactio Chriſti per ſufficientiam non meretur nomen perfectae ſatisfactionis, nec redemtio, nec reconciliatio per ſufficientiam haec merentur nomina.* An hoc ſit doctrinam de cauſa meritoria juſtificationis ſincere tractare, judicet, qui judicare poteſt.

Per quid Chriſtus juſtitiam nobis promeruerit?

§. LV. Poſtquam igitur comprobatum dedimus, Chriſtum θεάνθρωπον eſſe *meritoriam* cauſam juſtificationis, inquirendum reſtat, per quod Chriſtus juſtitiam coram Deo valentem promeruerit? *Reſpondemus* ex ſcripturis, totam Chriſti obedientiam tam *activam*, quam *paſſivam*, tam vitae, quam mortis ad illud meritum concurrere. Quamvis enim in compluribus ſcripturae dictis morti & effuſioni ſanguinis Chriſti redemtionis opus tribuatur; id tamen haudquaquam *excluſive* accipiendum, ac ſi ſancta Chriſti vita ab opere redemtionis per hoc excludatur, ſed ideo illud fieri exiſtimandum, quia nuſquam illuxit clarius, quod nos dilexerit ac redemerit Dominus, quam in ipſius paſſione, morte ac vulneribus, ut loquuntur pii veteres; & quia mors Chriſti eſt velut ultima linea ac complementum, τέλος, finis & perfectio totius obedientiae, ſicut apoſtolus inquit Phil. II. 8. *Chriſtus exinanivit ſe factus obediens Patri uſque ad mortem, mortem autem crucis.* Quid quod plane ἀδύνατον eſt, *activam* obedientiam a *paſſiva* in hoc merito ſeparare, quia in ipſa Chriſti morte concurrit voluntaria illa obedientia, & ardentiſſima dilectio; quarum prior Patrem cœleſtem, poſterior nos homines reſpicit, Joh. X. 18. *Nemo tollit animam meam a me ipſo, poteſtatem habeo ponendi eam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam.* Gal. II. 20. *Chriſtus dilexit me, & tradidit ſe ipſum pro me.*

An habitualis Chriſti juſtitia a cauſa meritoria exſulet?

§. LVI. Certum igitur eſt, obedientiam Chriſti *activam* & *paſſivam* eſſe meritoriam cauſam noſtrae juſtificationis. Sed quid de habituali humanae naturae Chriſti juſtitia fiet? num illa a merito noſtrae juſtitiae plane exſulabit? Minime vero, cum obedientia & ſatisfactio Chriſti inde atque ideo cedat in commodum noſtrum ac ſit meritoria *primo*, quia eſt ipſius Filii Dei obedientia, unde infinita dignitas ac majeſtas perſonae concilia[t] infinitam vim, dignitatem atque efficaciam ejuſdem merito. Joh. VI. 51. *Caro mea eſt, qua[m] dabo pro mundi vita.* (inde atque ideo Chriſt[i] caro pro mundi vita dari potuit, quia eſt ipſiu[s] Filii Dei propria caro.) Act. XX. 28. *Deus re[demit] eccleſiam ſuo ſanguine.* (Inde atque ide[o] Chriſti ſanguine redemtionis opus peractum, qui[a] eſt ipſius Filii Dei proprius ſanguis.) Gal. IV. 4. *Deus miſit Filium ſuum natum ex muliere, factu[m] ſub lege, ut eos, qui ſub lege erant, redimeret.* (ind[e] atque ideo Chriſtus noſtri loco legem implevit, & maledictione legis nos liberavit, quia eſt Dei Fili[us] & legis ipſius dominus.) 1 Joh. I. 7. *Sangu[is] Ieſu Chriſti, Filii Dei, emundat nos ab om[ni] peccato.* (inde atque ideo ſanguis Chriſti nos emun[]dat a peccatis, quia eſt ipſius Filii Dei ſanguis. *Deinde*, quia eſt innocentiſſimae, ſanctiſſimae [a]c puriſſimae perſonae obedientia. Si enim vel m[i]nima peccati ſive *originalis* ſive *actualis* labecu[la] Chriſto adhaeſiſſet, nec legem pro nobis implere, nec pro peccatis noſtris ſatisfacere potuiſſet. Heb[r.] VII. 26. *Talis decebat, ut eſſet nobis pontife[x]*

ſanctu[s]

ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus a peccatoribus. Auguſtinus X. de civitate Dei cap. 24. *Ideo ſolvere potuit moriendo peccata, quia & mortuus eſt & non pro ſuo peccato.*

Error Piſcatoris de cauſa meritoria.

§. LVII. Diſceſſit ab hac ὀρθοδοξίᾳ ſuperiori ſeculo circa annum 1570. quidam *Parſimonius*, vulgo Kargius dictus, antiſtes Onoldinus, *paſſivam* duntaxat Chriſti obedientiam ad cenſum cauſæ meritoriæ referendam eſſe ſtatuens, ſed is a viris doctis ac piis admonitus poſtmodum reſipuit, ac dogmatis ſui vanitatem agnovit. Hanc vero opinionem non ita pridem quaſi poſtliminio revocare & propugnare conatus fuit *Johannes Piſcator* Herbornenſis, contendens, Chriſtum excluſa *activa* ſive vitæ obedientia, ſola *paſſiva* ſive mortis obedientia juſtificationem nobis meruiſſe, qua in parte non ſolum a ſcripturis, ſed etiam a ſuæ fidei aſſeclis homo fanaticus diſceſſit, cum contrarium diſerte ſtatuant Calvinus libr. II. inſtit. cap. 16. ſect. 5. Beza in quæſt. & reſponſ. fol. 668. & epiſt. 28. Marloratus in cap. IV. Gal. Martyr in locis comm. fol. 721. Catecheſis eccleſiæ Palatinæ quæſt. 36. 60. 61. Urſinus pag. 394. Sohnius tom. II. exegeſ. in Auguſt. confeſſ. pag. 986. Bucanus in inſtit. theolog. loc. de juſtific. p. 308. & ſeqq. Polanus in ſymph. cathol. cap. 9. & in comment. ſuper Dan. p. 823. & ſeqq (*). Trelcatius in inſtit. libr. II. pag. 76. 151. Quid quod ſynodus Wappinenſis anno 1603. ipſum per literas fideliter admonuerit, *ut dogma hoc non probum atque evangelio contrarium publice retractaret, nec in poſterum animos ſtudioſorum miſere eodem imbueret, aut infirmis ſcandalorum, collegis diſſenſionum & Pontificiis inſultandi occaſionem praeberet* (**). Eſt qui in ſocietatem hujus opinionis etiam Pontificios pertrahere conatur, cum concilium Tridentinum

 ſeſſ.

(*) Idem part. II. theſ. p. 191. Keckermannus libr. III. ſyſt. theol. p. 342. Witakerus in reſp. ad 8. rat. Campianus p. 164. ed. Rup. Foxus in diſp. contra Jeſuit. tom. III. pag. 1001. ed. Rupell. GERHARDUS.

(**) Georg. Carletonus in libr. de conſenſu eccleſ. cath. contra Trident. parte III. de juſtif. c. 3. prolixe diſputat contra hanc opinionem Piſcatoris. *Quia* (inquit) *novam litem atque inauditam antea in eccleſia ſuſcitant nonnulli de obedientia Chriſti activa, quam negant imputatam nobis eſſe aut ad juſtificationem noſtram eſſe neceſſariam, hanc novitatem ſuccincte examinabimus.* Poſtquam multis contra hanc opinionem diſputavit, tandem ſubjungit. *Sufficiant hæc ad hanc novitatem coercendam, quæ nuper ſine auctoritate, ſine ratione excogitata eſt, quam ſacræ ſcripturæ, quam patres e ſcripturis ubique convellant, quam eccleſia magno conſenſu uſque ad Martini Lutheri tempora ignotam habuit. Nec quisquam acrius aut illuſtrius in hac re veritatem propugnat, quam Lutherus ipſe & magni illi e Germania viri, qui in evangelio propagando Luthero ſucceſſerunt, ut mirum videatur Germano cuiquam hanc novitatem placere potuiſſe.* Idem tamen cum Piſcatore ſtatuunt Martinus Bremenſis, Tilenus Sedanenſis, Goclenius Marpurgenſis, Ravenſpergerus pent. V. ſubtil. theol. q. 3. Nec per omnia probari poteſt, quod Lubertus in catal. error. p. 357. ſcribit, *activam quidem obedientiam Chriſti non eſſe ſeparandam a paſſiva*; interim tamen negat, *totam Chriſti humiliationem eſſe λύτρα iſtius ſolutionem, ſed ſolam mortem etiam redemtionis noſtræ pretium.* Piſcatori adſurgunt Pierius in defenſ. orthod. confeſſ. p. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 199. 200. ubi Pareum & Urſinum adducit, Lud. Crocius in apolog. pro Auguſt. confeſſ. p. 402 & in adſert. Auguſt. conf. p. 88. 604. Matthias Martinius in chriſtiana & catholica fide, Bremæ anno 1618. impreſſa p. 259. 260. *Quomodo ſancta Chriſti conceptio noſtra peccata tegit, ne in conſpectum Dei veniant? 1.) quatenus in ea conſideratur Domini altiſſimi exinanitio, in qua exinanitione tota & ſola poſita eſt ſatisfactio pro peccatis noſtris.* p. 298. *Porro quod ad legis impletionem attinet, ſi ea ſignificet dilectionem Dei ſupra omnia & obedientiam creaturæ rationali convenientem erga creatorem, exinanitio non fuit. Nam qui debitum Deo officium præſtat, quatenus id abſolute debitum eſt, is non dicitur ſe exinanire. At Chriſtus ſecundum humanam naturam Deum diligendo præſtitit id, quod abſolute debuit. Ergo.* Henricus Wetzelius in diſp. Caſſellis habitis diſp. XIV. th. 19. *An obedientia humiliationis Chriſti ab initio vitæ uſque ad exaltationem ſit res illa, quæ nobis remiſſionem peccatorum acquiſiverit?* Affirmatur ex Rom. V. 18. 19. Gal. III. 13. Ratio. *Quæcunque enim Chriſtus pro nobis ſuſtinuit & ſubiit volens, & quicquid fecit & paſſus eſt; ad quod*

ſeſſ. VI. cap. 7. & Bellarminus, ejusdem hyperaſpiſtes libr. I. de juſtificatione cap. 2. ſolius paſſionis Chriſti in adſignanda meritoria, juſtificationis cauſa mentionem faciant: ſed enim cum concilium Tridentinum diſerte addat, Chriſtum ſanctiſſima ſua paſſione nobis meruiſſe juſtificationem, cumque Bellarminus libr. V. de Chriſto cap. 9. ſcribat, Chriſtum ſuis operibus ac laboribus nobis omnibus gratiam & gloriam adquiſiviſſe, denique cum Coſterus in ench. pag. 296. diſertam faciat mentionem operum Chriſti, ſicque activam obedientiam cum paſſiva conjungat, ideo nolumus ſiniſtri quidpiam de illis hac in parte ſuſpicari,

Status controverſiæ.

§. LVIII. Statum controverſiæ in conſideratione dictatorum Mentzeri ſic format Piſcator. *Ego*, inquit, *obedientiam Chriſti diſtribuo in obedientiam vitae & obedientiam mortis. Obedientiam vitae nomino, quam praeſtitit legi, ſancte ſecundum illam vivendo. Obedientiam mortis voco, quam praeſtitit ſpeciali mandato Patris patiendo & moriendo pro electis. Mortis obedientiam hanc adpello κατ' ἐξοχήν, paſſiones alias Chriſti non excludens, ſed a principali eam (idque ductu ſcripturae) denominans. Hae duae (ut ita loquar) obedientiae adcurate ſunt diſcernendae & nequaquam confundendae, nam plurimum differunt. Quippe ad obedientiam vitae obligatus fuit Chriſtus jure naturae ſive creationis tanquam verus homo & filius Adae, quantum ad legem moralem, nec non jure fœderis a Deo pacti cum poſteris Abrahami & Iſraelis. Ad obedientiam vero mortis nullo jure fuit obligatus, ſed jure diverſo, nempe voluntariae ſponſionis.* Hæc Piſcator, quæ paſſim repetit in ſua analyſi novi teſtamenti & in epiſt. ad paſtores Gallicanos Wappinei congregatos. Nos contra ſtatuimus, Chriſtum non tantum patiendo & moriendo, ſed & agendo ſeu perfecta obedientia legem implendo, hoc eſt, non ſolum *paſſiva*, ſed etiam *activa* ſua obedientia eſſe cauſam meritoriam noſtræ juſtificationis.

Occaſio erroris.

§. LIX. Occaſio erroris *primaria* eſt Neſtoriana perſonæ Chriſti divulſio. Quomodo namque de operibus θεανδρικοῖς recte ſentire poteſt, qui fundamentum unionis hypoſtaticæ labefactat? Qui Zwinglianam allœoſin amplectitur, nunquam poterit infinitatem meriti a Chriſto præſtiti tueri. Martinius, Piſcatoris collega, ſecutus Bezam pag. 15. inciſ. & pag. 184. ſpic. propoſitionem illam: *Deus eſt paſſus;* ſynecdochice ſic reſolvendam eſſe ſtatuit: *Caro eſt*

quod ipſe tanquam justus & Dei Filius non fuit obligatus, illud eſt res illa, qua juſti ſumus coram Deo. Atqui tota illa obedientia & humiliatio Chriſti eſt id, quod Chriſtus ſuſtinuit. Deſcripſit hoc ex libro Martinii, cujus titulus: *Chriſtiana & catbolica fides* edit. Brem. A. 1618. p. 299. 663. Ergo cum illo conſentit in hac quæſtione. Jacob. Strackius ſub præſidio Goclenii Marpurgi diſputationem habuit, ſub hoc titulo: *diſputatio theologico-phyſica ad doctrinam de juſtificatione hominis peccatoris coram Deo illuſtrandam adprime neceſſaria*, in qua Piſcatoris opinio defenditur. Goclenius in collegio phyſico-theologico diſp. IX. p. 91. ſcribit, *quod obedientia mortis agni innocentis, puri, immaculati, ſancti, Chriſti, nobis ad juſtitiam imputetur, ita ut obedientia mortis ſit juſtitiæ & remiſſionis peccatorum cauſa συνεκτική, ſanctitas vero vitæ cauſa ſine qua non.* Johan. Crocius in libr. de juſtif. Caſſellis anno 1634. edito in deſcribenda cauſa meritoria juſtificationis non facit mentionem *activæ* obedientiæ Chriſti. Quinimo quamdiu Calviniani doctrinam de vera & reali communicatione naturarum ac de vera communicatione divinæ majeſtatis Chriſto ſecundum carnem facta negant, tamdiu etiam negare coguntur, *activam* Chriſti obedientiam ad cauſam meritoriam juſtificationis pertinere. Si enim Chriſtus juxta humanam naturam non eſt dominus legis, utique ut homo eſt legi ſubjectus, obſtrictus ad Deum diligendum ex toto corde &c. ergo dilectione illa ſua non potuit legem pro nobis implere. Videatur Pareus in comm. Gal. V. 4. p. 287. 288. in epiſt. ad Hebr. V. 8. pag. 237. p. 238. 239. & adparebit, ipſum argumentis Socini non poſſe ſatisfacere. GERHARDUS.

eſt paſſa: Humana natura tantum mortua eſt. At ſi paſſio & mors Chriſti tantum humanæ naturæ, non autem perſonæ competit, quomodo conſtabit ei vis & efficacia ſatisfaciendi pro peccatis mundi. Idem judicium eſt de ſanctis Chriſti actionibus, quas cum humanæ tantum naturæ actiones eſſe ſtatuant, quid mirum, quod ab officio redemtionis eas ſecludant? cui peſtilentiſſimo errori opponenda eſt regula illa certiſſima: *Actiones & paſſiones ſunt perſonae.* Non igitur agit & patitur tantum humana natura, ſed agit & patitur Chriſtus θεάνθρωπος, Dei & Mariæ filius, perſona, inquam, agit & patitur, nimirum in aſſumta carne, qua de re plura ſuo loco. *Secundaria* erroris cauſa eſſe potuit ſingularitatis & novitatis ſtudium, ex quo & aliæ complures novæ interpretationes dictorum ſcripturæ originem ducunt, quas in commentariis ſuis eccleſiæ obtrudit. Quo etiam refero diſputationes illas ſcholaſticorum & Pontificiorum, quod Chriſtus ſibi ipſi promeruerit corporis gloriam & nominis exaltationem, quas cupide amplectitur Piſcator in analyſ. cap. II. Phil. pag. 177. ſcribens: *Chriſtum etiam ſibi vitam aeternam ſeu beatitudinem cæleſtem promeruiſſe.* Itemque alibi, *Chriſtum ſanctitate vitae ſibi promeritum eſſe ſummam illam gloriam, qua nunc pro Domino omnium creaturarum agnoſcitur & adoratur*; in conſid. dictatorum pag. 45. Refero etiam huc diſputationes eorum, qui Calvinum ſequuntur, *quod Chriſtus tantum pro electis paſſus & mortuus ſit.* Si enim illis licuit infinita hominum millia a fructu ſatisfactionis Chriſti ſequeſtrare, etiam ſibi licere Piſcator ſtatuit, obedientiam Chriſti *activam* ab ipſa ſatisfactione ſegregare.

Argumenta noſtræ ſententiæ.

§. LX. Ceterum cum theologi Gieſſenſes, præſertim Mentzerus in aliquot ſcriptis (*), & Eckhardus libro peculiari Piſcatorianam illam ματαιότητα ſolide refutarint, ideo brevibus ſolum argumenta noſtræ ſententiæ proponemus, ac potiora adverſarii ſophiſmata diſcutiemus. Sic igitur argumentamur: Si Chriſtus mediator in officio redemtionis non ſolum pro nobis mortuus eſt, ſed etiam 1.) voluntatem Patris cœleſtis fecit: 2.) legem implevit: 3.) factus ſub lege, 4.) ut per obedientiam ejus conſtitueremur juſti, 5.) & juſtificatio legis in nobis impleretur: 6.) cum ipſe ſit finis legis ad juſtitiam omni credenti: 7.) ac proinde factus nobis a Deo juſtitia: 8.) in quo efficimur juſti; conſequens eſt, non ſolum *paſſivam*, ſed etiam *activam* obedientiam Chriſti eſſe noſtram coram Deo juſtitiam. Sed verum prius; ergo & poſterius. Ut connexio *majoris* ſit evidens, notandus προσδιορισμὸς ille, quod Chriſtus mediator in officio redemtionis legi divinæ ſe ſubjecerit, eandemque impleverit: atqui quicquid Chriſtus mediator in officio redemtionis præſtitit, illud noſtri loco præſtitit, idque imputatur nobis ad juſtitiam coram Deo. *Minoris* ſingulæ partes ex ſcripturis ſunt deductæ. I.) Chriſtus mediator voluntatem Patris cœleſtis fecit. Pſalm. XL. 8. 9. *Ecce venio, in capite libri ſcriptum eſt de me, ut faciam, Deus, voluntatem tuam volens, & legem tuam in medio cordis mei.* Hunc locum epiſtola ad Hebr. X. 7. diſerte ad Chriſtum refert, & expreſſe addit v. 10. *Hac voluntate Chriſti nos eſſe ſanctificatos.* Huc referenda illa Chriſti in novo teſtamento pronunciata, in quibus paſſim adſerit, *ſe non veniſſe, ut ſuam, ſed ut Patris voluntatem faceret.* Joh. IV. 34. V. 30. VI. 38. &c. II.) Chriſtus implevit legem, Matth. V. 17. *Nolite putare, quoniam venerim ſolvere legem aut prophetas, non veni ſolvere, ſed implere;* ubi non ſolum de genuina legis interpretatione, ſed etiam de perfecta ejusdem impletione ſermonem eſſe, contextus oſtendit. III.) Chriſtus *factus eſt ὑπὸ νόμον ſub lege, ut a maledictione legis liberaremur*, Gal. III. 13. IV.) Per obedientiam Chriſti juſti conſtituimur. Rom. V. 18. *Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, ſic & per unius juſtitiam in omnes homines, in juſtificationem vitae.* v. 19. *Sicut enim per inobedientiam unius homi-*

(*) Videatur & diſputatio Feurbornii contra Combachium th. 177. GERHARDUS.

hominis peccatores conſtituti ſunt multi : ita per unius obedientiam juſti conſtituentur multi. V.) Chriſti beneficio ac merito τὸ δικαίωμα *juſtificatio legis in nobis impletur.* Rom. VIII. 4. VI.) Eſt enim *finis legis* Rom. X. 4. τέλος perfectio & conſummatio, atque hac ratione finis. VII) *Factus nobis a Deo juſtitia.* 1 Cor. I. 30. VIII.) *In quo efficeremur juſtitia*, perfecte juſti, 2 Cor. V. 21. Immota igitur conſiſtit concluſio, etiam *activam* Chriſti obedientiam eſſe noſtram coram Deo juſtitiam (*).

§. LXI

(*) Not. quoque I.) Matth. V. 17. *Non veni ſolvere legem, ſed implere;* ubi *de ea lege loquitur Chriſtus, ad quam non deſtruendam, ſed implendam venit, quamque in ſubſequente concione enarrandam ſuſcepit. At ceremoniales & forenſes leges deſtructum venit* Eph. II. 14. *moralem implevit & explicandam ſumſit. Ergo. Venit autem Chriſtus, ut legem moralem impleret, aut fruſtra, aut ſui aut noſtri cauſa. Non primum, ut conſtat. Nec ſecundum, ut inferius demonſtrabitur. Ergo.* Excipit Piſcator 1.) *Chriſtum legem impleviſſe non vitæ ſanctitate, ſed doctrina. Ut enim prophetas, ita legem implevit. At illos doctrina. Ergo.* Reſp. Chriſtus venit quidem, ut legem impleret explicando, non ſolum, verum etiam ut impleret obediendo, quod patet a) *ex* oppoſitione: Solutio legis eſt non tantum ejus adulteratio, ſed maxime violatio. Ergo impletio non eſt tantum ſincera ejusdem explicatio, ſed maxime ſervatio. b) *Ex* v. 19. ubi τὸ implere exponitur per τὸ facere. Facere autem legem eſt obediendo implere, non tantum explicare. c) *Ex* Piſcatoris teſtimonio, qui in ſcholiis ſuper hunc locum v. 17. ſcribit: *implere legem eſt præſtare ac facere, quæ lex præcipit.* 2.) λῦσαι *quidem violationem notare, ſed non compoſitum* καταλῦσαι. Reſp. a) quod καταλῦσαι etiam violationem denotet, probat verbum πληρῶσαι, quod ſignificat debitam obedientiam legi præſtare & legi ſervare. Quia ergo illud huic opponitur, ergo eandem ſignificationem habet cum ſimplici λῦσαι. b.) Τὸ καταλῦσαι v. 19. per ſimplex λῦσαι exponitur. Not. II.) Rom. V. 18. *Per unius obedientiam.* Excipit Piſcator: *Obedientiæ nomine intelligi paſſionem & mortem.* Reſp. falſum hoc, quia 1.) Paulus *obedientiam* explicat per δικαίωμα. At ſola obedientia mortis non eſt δικαίωμα, alias etiam diaboli haberent δικαίωμα, quia patiuntur mortem infernalem. 2.) Δικαίωμα opponitur παραπτώματι. Ut ergo παράπτωμα eſt ἀνομία, ita δικαίωμα vi oppoſitionis eſt ἐννομία. 3.) Inobedientiam Adami opponit apoſtolus obedientiæ Chriſti. Quod ergo per inobedientiam Adæ intelligitur, ejus contrarium per obedientiam Chriſti intelligetur. Sed per illam intelligitur actio ἄνομος. Ergo per hanc actio ἔννομος. 4.) Obedire proprie notat actionem legi conformem 5.) Talis obedientia intelligitur, per quam juſti conſtituimur v. 19. At per ſolam obedientiam mortis non conſtituimur juſti, quia nec fur mox dicitur juſtus, licet ſit obediens ad mortem. III.) Ad locum Gal. IV. 13. Quo modo nos eramus ſub lege, eo modo etiam Chriſtus factus eſt ſub lege. At qui nos eramus ſub lege non tantum maledictionis & pœnarum, ſed etiam obedientiæ ratione. Ergo. Excipit Piſcator, *Chriſtum factum eſſe ſub lege ratione ſolius maledictionis.* Reſp. 1.) Nos eramus ſub lege non tantum ratione maledictionis, ſed etiam ratione perfectæ obedientiæ. Totum hoc noſtrum debitum luendum Chriſtus in ſe ſuſcepit. *Si igitur* ſolam pœnam & non ſimul obedientiam ille præſtitit, non totum debitum ſolvit, ſed præcipuam ejus partem nobis ſolvendam reliquit, quam quia ſolvere non poſſumus, metuendum, ne in carcerem conjecti æternum pereamus. 2.) Si Chriſtus factus eſt ſub lege ratione maledictionis, quam a nobis avertit, certe etiam ratione obedientiæ idem ſub lege eſt factus, quia juſtitia divina a maledictione non abſolvit, niſi ei obedientia perfecta fuerit ſatisfactum. 3.) Gal. IV. 21. inquit apoſtolus: *Dicite mihi, qui ſub lege eſſe vultis &c.* ubi τὸ *velle ſub lege eſſe* non notat velle eſſe ſub maledictione, voluntatis enim objectum per ſe eſt tantum bonum adpetibile, ſed ſub obſervantia & obſervatione legis eſſe velle. Eodem modo v. 5. *ſub lege eſſe* notat obſervantiam legi perfectam debere. Inſtat Piſcator: *Ut non valet: Filius Dei factus eſt ex muliere, ut nos a maledicto legis liberaret. Ergo per incarnationem ipſam facta eſt illa redemtio; ita nec valet: Filius Dei factus eſt ſub lege, ut eos redimeret. Ergo per ipſam ſubjectionem facta eſt redemtio.* Reſp. *Nobis natus eſt puer*: Eſaj. IX. 6. *nobis natus eſt ſalvator* Luc. II. 11. hoc eſt in noſtrum commodum & utilitatem. Si ergo in noſtram ſalutem natus eſt, per ipſam etiam incarnationem redem-

tio

Exceptiones Piſcatoris.
1.) Chriſtum ſpeciali mandato Patris ſeſe ſubjeciſſe.

§. LXI. Excipit Piſcator. I.) *Voluntatem illam cœleſtis Patris, quam Chriſtus mediator in officio redemtionis implevit, non eſſe intelligendam de lege morali, ſed de ſpeciali mandato ſatisfaciendi ac moriendi pro electis*, Reſp. Prophetia & complementum exactiſſime ſibi invicem reſpondent; Jam vero complementum oſtendit, legem moralem in diebus carnis ſuæ Chriſtum impleviſſe. Matth. V. 17. Rom. VIII. 4. Gal. IV. 4. Ergo prophetia pſalmi XL. de eadem intelligenda erit. Sane Chriſtus in arcano Trinitatis conſilio mediator ac redemtor conſtitutus partes illas promtiſſime ſuſcepit, ex eo autem non poteſt deduci, quod Chriſti obedientia *activa* vel *paſſiva* non reſpiciat legem *moralem*, ſed ſpeciale quoddam mandatum cœleſtis Patris. Cum enim Chriſtus ut mediator noſtri loco ſeſe ut obedientem ſervum ex immenſa dilectione Deo ſtiterit, & peccata noſtra ſibi imponi paſſus fuerit, ideo etiam in hoc ſuo officio omnia & ſingula legis moralis præcepta perfectiſſime noſtri loco implevit, ac pœnas peccatis noſtris debitas inſuper ſponte ſuſcepit. Quod ſi *activa* Chriſti obedientia juxta normam legis moralis præſtita a cauſa meritoria juſtificationis excluditur; *paſſiva* vero non ad legem moralem, ſed ad ſpeciale quoddam mandatum moriendi pro electis refertur; conſequens eſt, Chriſtum nulla plane ratione nec agendo, nec patiendo legi morali pro nobis ſeſe ſubjeciſſe, cujus contrarium ipſe Piſcator ſtatuit pag. 102. conſiderat. *Chriſtus* (ait) *pro nobis & noſtro loco eſt ſubjectus legi:* & in cap. V. Matth. *Chriſtus implevit legem tum ceremonialem, quatenus pro electis mactatus eſt in ſacrificium expiatorium, tum moralem partim patiendo, partim agendo.* Quod pro electis tantum Chriſtus adſeritur mortuus, id alibi plenius diſcuſſum. II.) *Chriſtum ſanctitate vitae impleviſſe quidem legem, ſed pro ſe ipſo, ut obedientia activa vitam aeternam, paſſiva vero ſummam gloriam exaltationis ſibi promereretur: non autem pro nobis nec noſtrae juſtificationis cauſa.* Reſp. 1.) Si Chriſtus ſui cauſa legem implevit, ſervus & debitor legis fiet, qui eſt ejusdem Dominus. Chriſtus enim ut homo eſt æternus Dei Patris Filius per & propter unionem hypoſtaticam Filius autem Dei æternus non eſt debitor legis, ſed dominus. Imo ipſe diſerte teſtatur Marc. II. 28. *ſe filium hominis & dominum ſabbati*, & proinde totius decalogi, quia totus decalogus eſt divinus. 2.) Obedire legi eamque implere eſt pars officii Meſſiæ. Pro ſe autem officium Chriſtus non ſuſcepit, nec eo perfungitur. 3.) Sequeretur, ipſum etiam λόγον, ut Deus eſt, qui in humana natura & per illam obſequium legi præſtitit, ſui cauſa impleviſſe legem, eique ſubjectum eſſe ex debito. Actiones enim & paſſiones Chriſti nec poſſunt nec debent conſiderari, ac ſi eſſent tantum naturæ humanæ actiones & paſſiones, ſed ut perſonæ. Perſona enim eſt, quæ agit & patitur. Porro Chriſtus in primo ſtatim incarnationis momento juxta humanam naturam obtinuit illam majeſtatem & gloriam, ut factus ſit omnium creaturarum dominus, ſiquidem adſumta humana natura per unionem perſonalem in ipſum λόγον ſupra omnes creaturas eſt evecta, qua non poteſt eſſe major gloria ac majeſtas in cœlo & in terra. Unde *cum introducit Pater Filium in orbem, jubet eum adorari ab omnibus angelis*, Hebr. I. 6. & Mariæ Filius adhuc in præſepi recumbens *a magis adoratur*, Matth. II. 11. Pari ratione Chriſtus ut homo in primo ſtatim incarnationis momento factus eſt heres omnium, quippe Dei Filius & dominus vitæ æternæ, proinde vitam æternam ac gloriam adorationis non neceſſe habuit per obedientiam, tanquam meritum quoddam illius, de-

2.) Chriſtum pro ſe ipſo impleviſſe legem.

mum

tio facta eſſe, negari nequit. Quia enim lex non actionum duntaxat, ſed ipſius etiam naturæ & nativitatis puritatem atque ſanctitatem exigit, & non actiones modo noſtræ ſunt pollutæ, ſed ipſa etiam natura & nativitas, ideo ad noſtri juſtificationem & ſanctificationem præter ſanctitatem operationum etiam naturæ ac nativitatis ſanctitatem a redemtore noſtro neceſſario fuiſſe requiſitam, negari nequit. GERHARDUS.

mum acquirere. Interim non negamus, quod exaltationem ordine divinitus ſancito prægreſſa ſit exinanitio, cujus illa fuit conſequens & velut præmium quoddam, quo referenda dicta Pſalm. CX. 7. *De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.* Phil. II. 8. 9. *Factus eſt obediens Patri uſque ad mortem, mortem autem crucis, διὸ ϗ propterea ſuperexaltavit eum Deus:* id alibi ſic exponitur, Chriſtum *per paſſionem intraſſe in ſuam gloriam.* Luc. XXIV. 26. Chriſtum *ideo mortuum eſſe ac reſurrexiſſe, ut mortuis ac viventibus dominetur.* Rom. XIV. 9. *Per paſſionem mortis gloria & honore coronatum,* Heb. II. 9. (*) Relinquitur igitur, non ſui cauſa, ſed propter nos Chriſtum impleviſſe legem, quod qui negat, is finem miſſionis Chriſti, adeoque totam ſalutis noſtræ œconomiam negat, ac credentes omnes adhuc legi obnoxios eſſe ſtatuit. Nec eſt, quod obvertat Piſcator, *ſanctitatem vitae pertinere ad conſtitutionem perſonae mediatoris, ac proinde non concurrere ad meritum juſtificationis;* ſiquidem Chriſtus non tum demum fuit mediator conſtitutus, cum in ara crucis ſe ipſum offerret in ſacrificium, ſed a primo inde incarnationis momento eſt noſter Jeſus, mediator ac redemtor; ſufficit enim ad perſonæ mediatoris conſtitutionem perſonalis unio divinæ & humanæ naturæ, quicquid poſtea in officio mediatoris Chriſtus egit ac paſſus eſt, id non concurrit ad conſtitutionem perſonæ mediatoris, ſed ad partes officii pertinet, ac propter nos & noſtram ſalutem peractum eſt.

3.) Chriſtum factum eſſe ſub lege tantum ratione paſſionis.

III.) *Chriſtum factum eſſe ſub lege ratione ſolius maledictionis, hoc eſt, paſſionis.* Reſp. Imo vero non ſolum ratione pœnæ, ſed etiam ratione *activae* obedientiæ factus eſt legi ſubjectus, ut ex tota Chriſti hiſtoria manifeſte adparet, quod confirmatum damus hoc argumento ex ipſo contextu apoſtoli deſumto. Quomodo nos eramus ſub lege, eo modo Chriſtus noſtri loco ſeſe ſiſtens factus eſt ſub lege. Atqui nos eramus ſub lege non ſolum ratione pœnæ ac maledictionis, ſed etiam ratione jugi atque oneris graviſſimi. Ergo etiam Chriſtus utroque modo factus eſt ſub lege. Id ipſum adparet ex phraſi apoſtolica v. 21. *dicite mihi, qui ſub lege eſſe vultis,* οἱ ὑπὸ νόμον ἐιναι θέλοντες, ubi non poteſt phraſis illa aliter accipi, quam ſub obedientia & obſervatione legis eſſe. Si uno tantum modo, videlicet ratione pœnæ & maledictionis, Chriſtus noſtri loco factus eſt ſub lege, non autem ſimul ratione perfectiſſimæ obedientiæ, ſequetur, nos adhuc obligari ad præſtandam numeris omnibus perfectam legi obedientiam, quod ipſum non minus, quam maledictio legis, eſt *jugum importabile;* Eſai. IX. 4. Act. XV. 10. Illius vero jugi atque oneris facta eſt a nobis in Chriſtum translatio, qui totum noſtrum debitum, non ſolum partem ejus, in ſe ſuſcepit. Vide Theodoretum, Auguſtinum, Anshelmum, quin & ipſum Calvinum in hunc locum.

4.) Nomine obedientiæ intelligi paſſionem Chriſti.

IV.) *Obedientiae nomine intelligi paſſionem & mortem Chriſti.* Reſp. Imo vero obedientia πρώτως ϗ κυρίως actionem reſpicit, ſine qua ne cogitari quidem poteſt; definimus igitur hanc obedientiam ex Hebr. X. 5. & ſeqq. quod ſit voluntaria Chriſti mediatoris actio, qua cum delectatione voluntatem Patris cœleſtis fecit ad noſtri ſanctificationem. Nec poſſe *activam* obedientiam in loco Rom. V. excludi, docet oppoſitio primi & ſecundi Adami. Quemadmodum inobedientia primi Adami fuit actio, mandati ſcilicet divini transgreſſio, & complectitur non ſolum pœnam, ſed etiam culpam; ita obedientia ſecundi Adami, videlicet Chriſti, non ſolum conſideranda eſt in perpeſſione pœnarum, ſed etiam in *activa* ejus obedientia. Quid? quod diſerte pronunciat apoſtolus, *gratiam Chriſti ſuperabundare delictum Adae?*

(*) Gloria Chriſti hominis, qua adoratur & glorificatur pro Domino omnium creaturarum, eſt effectum ſeu immediatum conſequens unionis hypoſtaticæ. Ergo non eſt merces obedientiæ. Particulæ διὸ, *propter, propterea* non ſemper ſunt notæ cauſæ meritoriæ, ſed crebro tantum conſequentiæ Act. XX. 26. Hebr. III. 7. 2 Pet. I. 10. GERHARDUS.

Adae? Quod ſi per & propter inobedientiam Adæ non ſolum pœnis ſumus ſubjecti, ſed etiam concreata integritate ſpoliati & peccatores conſtituti, qua veritatis ſpecie adſeri poteſt, Chriſtum ſolummodo pro peccatis noſtris eſſe paſſum, non autem *activa* ſua obedientia perfectam ſanctitatem fide nobis imputandam peperiſſe? hac ratione delictum Adæ ſuperabundabit Chriſti gratiam. V.) *Nuſquam commemorari ſanctam vitam Chriſti tanquam eam rem, per quam juſtificemur, quaeve nobis ad juſtitiam a Deo imputetur, ſed tantum ſanguinem Chriſti fuſum ſcilicet cum ſenſu irae Dei propter peccata noſtra, quae Chriſtus expianda in ſe ſuſceperat.* Reſp. Per commemorationem paſſionis & mortis non excluditur obedientia Chriſti *activa*, quæ cum ea arctiſſimo & individuo nexu eſt conjuncta, ſiquidem Chriſtus *in vita paſſivam habuit actionem, in morte paſſionem activam ſuſtinuit, dum ſalutem operaretur in medio terrae*, ut pulcerrime loquitur Bernhardus ſerm. IV. hebdom. pœnoſæ col. 124. Ergo non *activa* ſola & ſeorſim, nec *paſſiva* ſola & ſeorſim, ſed utraque conjuncta & proinde plena, integra & perfecta Chriſti obedientia toti legi divinæ præſtita per fidem adprehenſa juſtificamur. Nec poteſt juſtitia legis in nobis impleri, niſi per imputationem perfectæ obedientiæ Chriſti, quam agendo & patiendo præſtitit; ſola perpeſſio pœnarum non eſt juſtitia legis, ſed perfecta cum lege conformitas, alias ſequeretur damnatos perfectiſſime implere legem, cum exquiſitiſſimas peccatorum ſuorum pœnas ſuſtineant. VI.) *Chriſtum eſſe finem legis, quia ceremoniales leges ſuo adventu complevit, & a maledictione legis ſua paſſione nos liberavit.* Reſp. Hæc ſuo quidem loco recte dicuntur, ſed impletio legis *moralis* ab obedientia Chriſti non eſt excludenda. Manifeſtum eſt ex textu, apoſtolum præcipue loqui de lege *morali*, ex qua Judæi captabant juſtitiam, hujus igitur legis moralis τέλος, id eſt, perfectionem & conſummationem Chriſtum eſſe pronunciat. Scopus apoſtoli eſt, convincere Judæos, quod fruſtra ex lege quærant juſtitiam, cum aſpernentur eum, qui juſtitiam illam, quæ coram Deo valet, jamdum acquiſierit perfecta ſcilicet legis impletione, eandemque fide acceptandam in evangelio offerat, unde ſic argumentamur: Quam obedientiam lex a nobis exigit, & nos præſtare non poſſumus, eam Chriſtus noſtri loco præſtitit, & legem pro nobis implevit. Atqui obedientiam etiam *activam* perfectiſſimam lex a nobis exigit, & nos præſtare non poſſumus. Ergo obedientiam etiam *activam* perfectiſſimam Chriſtus noſtri loco præſtitit, & legem pro nobis implevit. VII.) *Chriſtum factum eſſe nobis juſtitiam per ſacrificium mortis, ac nos fieri juſtos remiſſis paſſionis Chriſti merito peccatis.* Reſp. Vera & perfecta coram Deo valens juſtitia complectitur non ſolum peccatorum remiſſionem, ſed etiam juſtitiæ Chriſti imputationem, ut ſuo loco demonſtrabitur. Illa Chriſti juſtitia eſt *activa*, & conſiſtit in obedientia erga divinam legem. Ergo *activa* Chriſti obedientia non poteſt excludi a juſtificationis merito. Obſervanda cumprimis pulcerrima antitheſis in dicto apoſtolico 2 Cor. V. 21. *Eum, qui non novit peccatum, pro nobis fecit peccatum, ut nos fieremus juſtitia Dei in ipſo.* Quomodo Deus Chriſtum pro nobis fecit peccatum, eo modo Chriſtus factus eſt nobis juſtitia, vel quod idem eſt, nos efficimur juſtitia, hoc eſt, juſti in ipſo. Atqui Deus eo modo Chriſtum pro nobis fecit peccatum, ut imputaret ei peccata noſtra, & pœnas peccatorum noſtrorum ipſi imponeret. Ergo & nos ſumus juſti in Chriſto non ſolum liberatione a peccati reatu, ſed etiam imputatione perfectæ Chriſti juſtitiæ: pœnis peccatorum noſtrorum reſpondet Chriſti paſſio; deformitati ipſorum reſpondet ſanctiſſima ejus obedientia, quæ eſt veſtis illa juſtitiæ, qua Chriſtus mediator credentes induit.

5.) *Sanctam vitam Chriſti nuſpiam referri ad cauſam meritoriam.*

6.) *Chriſtum eſſe finem legis, quia leges ceremoniales abolevit.*

7.) *Chriſtum factum eſſe nobis juſtitiam per ſacrificium mortis.*

Teſtimonia veterum.

§. LXII. Argumenta contra novam illam opinionem formari poſſunt longe plurima, quæ ex ſcriptis noſtrorum ſuperius adlegatis

tis petuntur. Hac vice oſtendemus, pios veteres ſuum in hac quæſtione non denegare nobis conſenſum. Juſtinus in ἐκϑ. πίς. (*) p. 299. *Quandoquidem peccato ſuo Adam morti genus humanum ſubjecit, & naturam cunctam debito obnoxiam reddidit, Deus exiſtens Filius & homo transgreſſionem lapſumque Adae revocavit atque abolevit,* (ἀνακαλεῖται) *ac quatenus homo, cum ſine crimine innocenter vitam egit,* (ἀμέμπτως πολιτεύεται) *tum voluntariam ſubiit mortem, per converſationem quidem ſummam & exactam lapſum evacuans,* (διὰ τῆς ἄκρας πολυλείας ἀφανίζων τὸ παράπτωμα) *per mortem autem indebitam debitum exſtinguens: quatenus vero Deus, & quod ſolutum erat, reſtituit, & mortem ipſam prorſus ſolvit.* Irenæus libr. V. adv. hæreſ. cap. 14. (juxta Gelaſii diſtinctionem) *Quem in primo quidem Adam offendimus, non facientes ejus praeceptum, in ſecundo autem Adam reconciliati ſumus, obedientes usque ad mortem facti &c.* Poſtea addit cap. 15. *Propter hoc in noviſſimis temporibus in amicitiam conſtituit nos Dominus, per ſuam incarnationem mediator Dei & hominum factus, propitians quidem pro nobis Patrem, in quem peccaveramus, & noſtram inobedientiam conſolatus.* Cap. 18. *Soluta eſt ea, quae fuerat in Adam, praecepti Dei praevaricatio per praeceptum legis, quod ſervavit filius hominis non transgrediens praeceptum Dei.* Ambroſius in 2 Cor. IV. *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Chriſto omnes vivificabuntur. Adam enim forma mortis eſt cauſa peccati: Chriſtus vero forma vitae eſt propter juſtitiam, quia peccatum non fecit, nec dolus inventus eſt in ore ejus.* Chryſoſtomus homil. X. in epiſt. ad Rom. c. V. p. 93. *Apoſtolus ſurſum ac deorſum voci hujus* unius *inſiſtens, ea aſſidue in medium adfert, cum dicit: Quemadmodum per unum hominem peccatum in mundum introiit, & ſi unius peccato multi mortui ſunt, &c. nec deſiſtit: ut cum Judaeus dixerit: Quo pacto uno recte agente Chriſto univerſus orbis ſalvus factus eſt? poſſis illi reſpondere, quo pacto uno non obedienti Adam univerſus orbis condemnatus eſt.* Cyrillus libr. XI. in Joh. XXV. *Per obedientiam & juſtitiam Chriſti, in quantum ſe ipſum legi ſubjecit, quamvis legis auctor eſſet, benedictio & vivificatio, quae per Spiritum eſt, ad totam noſtram penetravit naturam.* libr. XII. in Joh XVI. *Locupletati ſumus per ſecundum Adamum per obedientiam & benedictionem, auctor enim legis ut Deus, mandata legis ſervavit ut homo.* De recta fide ad reginas: *Quando dicit ſcriptura, per obedientiam unius juſtificatos eſſe multos, non hominem ſimpliciter quempiam nobis ſimilem in hoc derelictum eſſe dicimus, ſed incarnatum potius unigenitum & obedientem pro nobis factum Patri. Non enim fecit peccatum, neque dolus inventus eſt in ore ejus, ſicut ſcriptum eſt.* Primaſius in cap. XI. ad Rom. *Chriſtus nihil propter ſe aut fecit aut paſſus eſt, ſed propter ſalutem omnium.* Leo I. epiſt. LXX. quæ eſt ad Juvenalem epiſcopum Hieroſolymitanum: *Ut repararet omnium vitam, recepit omnium cauſam & vim veteris chirographi, quod plus inter omnes non debuit, pro omnibus ſolvendo vacuavit, ut ſicut per unius reatum omnes facti fuerant peccatores, ita per unius innocentiam omnes fierent innocentes, inde in homines manante juſtitia, ubi eſt humana ſuſcepta natura.* Damaſcenus libr. III. de orthod. fid. cap. 24. *Quemadmodum* (Chriſtus) *paſſiones ſuſtinuit, nobis victoriam adverſus ipſas & brabeum comparans,* (νίκην βραβεύων) *ſic & oravit viam nobis ſternens adſcenſionem ad Deum & pro nobis omnem juſtitiam implens, ut dicebat ad Johannem, nobisque per ſe ipſum reconcilians Patrem.* Anshelmus in cap. IV. Gal. *Filius Dei factus eſt ſub lege, id eſt, ſubditus eſt legi, non quia ipſe quicquam legi deberet, qui unus eſt legislator & judex, ſed ut eos, qui ſub lege poſiti, legis onera portare nequiverant, ſua compaſſione juvaret, ac de ſervili conditione, quae ſub lege erat, ereptos in adoptionem filiorum, quae per gratiam eſt, ſua largitate deduceret. Factus eſt ſub lege, ut eos, qui ſub lege erant, redimeret, id eſt, ut a legis ſervitute liberaret, ſicut & mortem ſubire di-*

(*) Huncce librum in germanis JUSTINI libris haud numerandum, ex eo patet, quoniam in iſto vocabula JUSTINI ævo ignota occurrunt.

dignatus eſt, ut eos, qui mortis dominium evadere non poterant, a morte redimeret. In libro meditat. *Jam lucis optime creator culpis ignoſce meis pro dilecti Filii tui laboribus immenſis. Jam quaeſo ejus pietati mea impietas, ejus modeſtiae mea perverſitas & manſuetudini donetur ferocitas. Jam ejus humilitas meam ſuperbiam, patientia ejus meam impatientiam, benignitas duritiam, obedientia inobedientiam, tranquillitas inquietudinem, dulcedo amaritudinem, ſuavitas iram, caritas lucrifaciat crudelem obſtinaciam.* Bernhardus ſerm. de verbis pſalmi: Qui adſcendet in montem, &c. *Chriſtus non ſolum pro omnibus vixit, ſed etiam pro omnibus mortuus eſt.* Serm. ad milites templi: *Quo pacto mors hominis illius pro altero valuit? quia & juſtus erat. Profecto namque cum homo eſſet, potuit mori. Cum juſtus eſſet, non debuit gratis. Quid enim? unus peccavit, & omnes tenentur rei, & unius innocentia ſoli reputabitur uni? unius peccatum operatum eſt mortem, & unius juſtitia uni vitam reſtituet? aut plus potuit Adam in malo, quam Chriſtus in bono? Adae peccatum imputabitur mihi, & Chriſti juſtitia non pertinebit ad me? illius me inobedientia perdidit, & hujus obedientia non proderit mihi?* Pertinent huc omnia illa veterum dicta, in quibus Chriſti juſtitiam (quæ abſque obedientia *activa* ne cogitari quidem poteſt) nobis imputari adſerunt, quæ ſuo loco enumerabuntur. In quibus vero tantum paſſionis, mortis & ſanguinis Chriſti mentionem faciunt, *ſynecdochice* loqui intelligendi ſunt, ut res ipſa manifeſte teſtatur.

Argumenta Piſcatoris. *1.) Scriptura nuſpiam meminit obedientiæ activæ.*

§. LXIII. Sophiſmata Piſcatoris potiora hæc ſunt. I. *Scriptura, praeſertim vero apoſtolus in hac tota diſputatione de juſtificatione, nunquam meminit activae obedientiae, ſed tantum paſſivae, hoc eſt, fuſi ſanguinis.* Reſp. Contrarium teſtantur dicta ſuperius adlata. Juſtificationem apoſtolus definit non ſola peccatorum remiſſione, ſed etiam juſtitiæ Chriſti imputatione, ut adparet ex Rom. IV. 6. & 7. & ſuo loco plenius oſtendemus. Jam vero juſtitia illa Chriſti conſiſtit in perfecta obedientia erga legem, quam *activam* eſſe, quis tandem negare poterit? Deus peccatorem juſtificans non agit nec agere poteſt contra legem, quippe quæ eſt æterna & immota norma juſtitiæ divinæ, requiritur igitur in juſtificatione perfecta cum lege conformitas, quam cum in homine peccatore reperiri ſit ἀδύνατον, ideo neceſſe eſt intercedere imputationem juſtitiæ Chriſti, qui non ſolum pro peccatis noſtris ſatis fecit, ſed etiam legem divinam perfecte implevit, propter Chriſtum igitur homo peccator juſtificatur, hoc eſt, a peccatis abſolvitur & juſtus pronunciatur, imputata ipſi per fidem Chriſti juſtitia (*). Proinde quamvis in adſignando juſtificationis merito ſcriptura interdum tantum mortis & ſanguinis Chriſti mentionem faciat, ea tamen *activam* obedientiam Chriſti excludi neutiquam ſtatuendum, cum arctiſſimo vinculo *activa* & *paſſiva* obedientia ſit conjuncta, ſiquidem paſſio Chriſti nobis non prodeſſet, niſi eſſet ipſius Filii Dei voluntarie ac ſponte ex ſumma dilectione noſtri & obedientia erga Patrem morientis paſſio, ac niſi cum eadem pleniſſima ac perfectiſſima erga legem obedientia, adeoque totius naturæ & omnium actionum cum lege conformitas eſſet conjuncta; quinimo in ipſa ἀκμῇ paſſionis clare conſpiciuntur præſtantiſſimæ virtutes in lege requiſitæ, videlicet ſumma amor Dei & ardentiſſima erga genus humanum dilectio, humilitas, patientia, obedientia, fiducia, invocatio, ſpes &c. Viciſſim paſſio Chriſti non in horto demum cœpit, ſed per totum vitæ curriculum duravit, διὰ τῆς παρθένου ἀνθρωπογεν-

(*) Aut juſtificamur ſecundum decalogum, aut contra decalogum. Non contra, quia decalogus eſt immota regula divinæ voluntatis ejusque juſtitiæ. Ergo ſecundum decalogum. Si hoc, ergo aut ſecundum decalogum a *nobis ipſis* impletum aut ab *alio*. Non a nobis; ergo ab alio, videlicet Chriſto, ergo non ſola paſſione & morte Chriſti juſtificamur. Non enim lex Dei impleri poteſt per ſolam paſſionem. Ergo juſtificamur per obedientiam *activam & paſſivam* Chriſti. Ubi tamen nota, reſpectu Chriſti nos juſtificari ſecundum decalogum, quia pro nobis eum ſervavit, non vero reſpectu noſtri, quia nos ipſi in nobis eum multis modis violavimus. GERHARDI.

γεννηθῆναι ὑπέμεινε, dicit Juſtinus in dial. cum Tryph. pag. 222. *ſuſtinuit nativitatem ex virgine;* in circumciſione profudit ſanguinem, fugit in Ægyptum, famem, ſitim, frigus, convitia, calumnias, labores in prædicando, & quid non paſſionis ac moleſtiæ perſenſit? *Activam* igitur & *paſſivam* obedientiam Chriſti divellere eſt rerum ordinem invertere, & pro tota Chriſti juſtitia & obedientia tantum partem aliquam illius ſubſtituere. II.) *Chriſtus ut verus homo tenebatur obedire Deo creatori, pro ſe igitur activam obedientiam legi praeſtitit* (*). Reſp. Filius hominis eſt dominus Sabbati Matth. XII. 8. Marc. II. 28. & ſic etiam totius legis (**). Si Chriſtus eſſet ψιλὸς ἄνθρωπος, obſtrictus fuiſſet legi, jam vero in unitate perſonæ eſt verus Deus, proinde ſui ratione non fuit legi obſtrictus, πρῶτον ψεῦδος hujus argumenti, adeoque erroris hujus univerſi conſiſtit in eo, quod actiones & paſſiones Chriſti conſiderantur, ac ſi eſſent tantum naturæ humanæ actiones & paſſiones. Atqui perſona eſt, quæ agit & patitur, *ac in operibus, quae pertinent ad officium mediatoris, utraque natura agit, quod ſibi proprium eſt, cum communicatione alterius*, ut habet regula concilii Chalcedonenſis; nefaria igitur ac Neſtoriana eſt divulſio, ſi ἀποτελέσματα mediatoris, ad quæ utriusque naturæ ἐνέργειαι concurrunt, uni tantummodo naturæ adſcribantur. Obedientia Chriſti non eſt naturæ tantum humanæ actio, ſed Chriſti θεανθρώπου, qui *ut nobis natus ac datus* Eſa. IX. 6. ita etiam pro nobis *ſub lege factus*, Gal. IV. 4. & eſt τέλος *impletio legis*, non pro ſe, ſed *ad juſtitiam omni credenti.* Rom. X. 4. Vide Bezam in qq. & reſp. fol. 670. ubi recte monet: *Filium Dei non propter ſe, ſed propter nos hominem eſſe factum. Ergo etiam non ſibi, ſed nobis & propter nos legi factum eſſe debitorem.* III.) *Si obedientia vitae Chriſti nobis ad juſtitiam imputaretur, non fuiſſet opus Chriſtum pro nobis mori, quia mortuus eſt pro nobis injuſtis*, 1 Petr. III. 18. *& ut juſtitiam Dei nobis adquireret.* 2 Cor. V. 21. *Ergo non acquiſiverat eam ſancte vivendo.* Reſp. Perpetuus elenchus διαιρέσεως in his & ſimilibus argumentis recurrit. Ad obedientiam Chriſti non ſolum ſancta ejus vita, ſed etiam paſſio & mors pertinent, hæc igitur non ſunt divellenda ac ſeparanda (*). Si ſtatueremus, ſola vitæ ſanctitate, excluſa Chriſti morte, partam nobis eſſe juſtitiam, locum fortasſis haberet hoc argumentum, jam vero ab obedientia Chriſti nequaquam excludimus ipſius paſſionem & mortem, ſed eidem arctiſſime illam conjungimus, hoc eſt, *activam & paſſivam* obedientiam ad opus redemtionis neceſſariam fuiſſe dicimus: ſola *activa* non fuiſſet ſufficiens, quia pœna

2.) Chriſtus ut verus homo tenebatur obedire Deo.

3.) Non opus fuiſſet Chriſtum pro nobis mori.

(*) Piſcator in bibl. ad cap. II. Luc. fol. 234. ad v. 51. & in reſp. apol. ad paraſc. Vorſtii part. II. cap. 8. Rollocus Scotus in libr. de vocat. efficac. p. 32. ita argumentantur cum Socino part. III. diſp. de Chriſto cap. 5. p. 277. *Chriſtum ut verum hominem jure creationis pro ſe ipſo debuiſſe Deo obedientiam vitæ totius plenam, quapropter illa nihil nobis promeruiſſe.* GERHARDUS.

(**) Regerit Piſcator: *Si Chriſtus non fuit legi ſubjectus. Ergo licuit ipſi contra quartum præceptum monitis parentum refragari, vel alia decalogi mandata violare.* Reſp. 1.) Quod Chriſtus ſecundum legem ſubditus fuit parentibus, id ſtatui exinanitionis eſt tribuendum, & in eo ſumma Chriſti humilitas agnoſcenda, quia creator non tenetur obedire creaturæ. 2.) Non ſequitur, ſi Chriſtus non fuit legi ſubjectus, ergo cauſam violare ipſi licuit. Nam & Deus Pater & Spiritus ſanctus, licet non ſint ſubjecti legi, non tamen cauſam violant ſc. ex naturæ ſuæ perfectione & conditione. Idem de Chriſto ſtatuendum. GERHARDUS.

(*) Paſſio Chriſti ejusque ſatisfactio ſeu impletio legis non ſunt duæ diſtinctæ ſpecies obedientiæ, quarum una absque altera vel perfectionem ſuam obtinere vel juſtificare poſſit, ſed ſunt unius obedientiæ diſtinctæ partes ſimul coeuntes ad conſtituendum unum integrum, quod cum amiſſione unius partis perfectionem ſuam ſimul amittit. Debitum namque noſtrum erat geminum, perfecta ſcilicet obedientia & perpeſſio pœnæ. Utrumque debitum Chriſtus diſerte præſtare debuit, ideo ſcriptura ipſa actionem & paſſionem conjungit. GERHARDUS.

pœna erat ferenda propter peccata humani generis expianda; ſola *paſſiva* itidem non fuiſſet ſufficiens, quia expiatis peccatis nihilominus requirebatur perfecta obedientia juxta omnia & ſingula legis præcepta; utrumque igitur Chriſtus fecit, *iniquitatem expiavit, & perfectam juſtitiam adduxit*, Dan. IX. 24. *Ut Chriſtus mediator agnoſcitur* (verba ſunt Mentzeri in explicatione hujus argumenti) *non ex uno tantum vel altero argumento apud prophetas propoſito, ſed concurrere oportet & conſentire omnia & ſingula de ipſo vaticinia: ita ad nos redimendos non ſufficit unum & alterum illius opus ſive paſſio, ſed omnia & ſingula concurrere oportet, quae divina lex exigit.* IV.) *Lex obligat vel ad pœnam vel ad obedientiam, non autem ſimul ad utrumque. Jam vero Chriſtus liberavit nos a pœna, videlicet a damnatione legis, ad quam eramus propter peccatum obligati. Ergo non fuit neceſſe, Chriſtum pro nobis obedire legi.* Reſp. *Majorem* ſic limitamus: Lex obligat vel ad pœnam, vel ad obedientiam nimirum creaturas rationales nondum in peccatum prolapſas. Verbi gratia, ſanctos angelos obligat tantum ad obedientiam, nullo autem modo ad pœnam; Adamum in ſtatu innocentiæ tantum obligavit ad obedientiam, non autem ſimul ad pœnam; (niſi ſub conditione) ubi enim nulla eſt transgreſſio, ibi pœna locum non habet (*). Sed creaturas rationales in peccatum prolapſas lex obligat ad pœnam & ad obedientiam; ad obedientiam ideo, quia ſunt creaturæ rationales: ad pœnam vero, quia ſunt in peccatum prolapſæ. Sic Adamus poſt lapſum & omnes ejus poſteri obligantur ſimul ad pœnam & ad obedientiam, quia juri obligationis ad obedientiam per lapſum nihil quicquam deceſſit, quin potius nova obligatio videlicet ad pœnam propter peccatum ſuſtinendam eidem acceſſit. Chriſtus igitur & Adæ & noſtrum omnium loco ſeſe ſiſtens legem perfecte implevit, & pœnas peccatorum noſtrorum in ſe recepit. Hanc reſponſionem ipſe Piſcator agnoſcit eſſe veriſſimam, ideo etiam hoc argumento pro ſtabilienda ſua opinione non utitur, ſic enim ſcribit in conſiderat. pag. 42. *In propoſito enunciato utrumque disjunctum verum eſt, ſaltem reſpectu certi temporis, quippe ante lapſum lex Dei obligabat hominem & ad obedientiam & ad pœnam. Seu ad obedientiam ſimpliciter, ad pœnam ſub conditione. Poſt lapſum autem ſimpliciter lex hominem non renatum obligat, & ad obedientiam & ad pœnam, & quidem ſimpliciter: ad obedientiam propter jus creationis, ad pœnam propter jus judicis & propter obedientiam non praeſtitam.*

4.) Lex obligat vel ad pœnam vel ad obedientiam.

5.) Nos non teneremur obedire legi.

V.) *Si Chriſtus pro nobis ſive noſtri loco legem implevit, nos non tenemur legi obedire, conſequens eſt falſum, ergo & antecedens.* Reſp. Argumentum hoc petitum ex ſchola Samoſatenianorum, qui itidem verentur, ne per doctrinam de ſatisfactione Chriſti frigeſcat ſtudium bonorum operum, quod ea potius accendi, ſuperius oſtendimus. Diſtinguendum igitur inter obedientiam legis, quam requirit Moſes, & quam Chriſtus nobis præſcribit. Moſes imponit nobis grave & intolerabile onus rigidæ, perfectæ, cum comminatione æterni exitii conjunctæ & ad æternam vitam adſequendam præſtandæ obedientiæ; ab hoc onere & jugo Chriſtus perfectiſſima ſua obedientia nos liberavit, quam per fidem nobis donat; interim tamen non tribuit licentiam peccandi, ſed cum fide datur Spiritus ſanctus, qui ad ſpontaneam obedientiam Deo creatori, redemtori & ſanctificatori præſtandam nos impellit, quæ quamvis in hac vita non ſit numeris omnibus perfecta, ac proinde nec vitæ æternæ meritoria, Deo tamen, utpote ex filiali dilectione & fide in Chriſtum profecta placet.

6.) Chriſtus unica oblatione conſummavit ſanctificandos.

VI.) *Chriſtus unica oblatione conſummavit ſanctificandos*, Hebr. X. 14. *Ergo obedientia Chriſti activa non requiritur ad juſtitiam noſtram.* Reſp. Apoſtolus a ſanctificatione noſtri nequaquam excludit

(*) Diſtinguendum igitur inter ſtatum *integritatis* ac ſtatum *lapſus* & corruptionis. GERHARDUS.

excludit obedientiam Chriſti *activam*, cum diſerte pronunciet nos *voluntate Chriſti*, ſe ipſum Deo in ſacrificium offerentis, ſanctificatos eſſe, v. 10. ſed conſummationem beneficii nobis parti iſti oblationi in ara crucis adſcribit, ſicut & Chriſtus in cruce exclamat: *τετέλεσται, conſummatum eſt*, Joh. XIX. 30. Obedientia Chriſti in primo ſtatim incarnationis momento coepta duravit per totam vitam, ſed in oblatione illa in cruce peracta ſuam quaſi ἀκμὴν ac τελείωσιν eſt ſortita, ergo ut in aliis rebus conſummatio non excludit, ſed præſupponit initium ac progreſſum, ita quoque oblatio Chriſti in cruce non excludit, ſed potius præſupponit *activam* ejusdem obedientiam. Vocula μιᾶς ſolitariam cauſam exprimere Piſcatori videtur, ſed notandum eſt, eam non opponi *activæ* Chriſti obedientiæ, quam auctor epiſtolæ in verbis præcedentibus diſerte cum oblatione illa conjungit, ſed pluralitati & crebræ repetitioni leviticarum oblationum, quibus in novo teſtamento excluſis per unam & ſolam Chriſti in ara crucis oblationem ſanctificati dicimur. Si particula *ſola* excluderet reliquas obedientiæ Chriſti partes, conſequens foret, paſſiones oblationem in cruce antegreſſas eadem excludi, quod ne ipſe quidem Piſcator concedit.

CAPUT III.

DE CAUSA JUSTIFICATIONIS INSTRUMENTALI.

Cauſa inſtrumentalis juſtificationis.

§. LXIV. Expoſita cauſa juſtificationis *principali & meritoria*, recto ordine ſuccedit cauſa *inſtrumentalis*. Bellarminus libr. I. de juſtif. cap. 2. ad claſſem cauſæ inſtrumentalis refert humanitatem Chriſti, quod a nobis probari non poteſt nec debet, cum procedat ex falſa illa hypotheſi, quod Chriſtus ſit mediator tantum ſecundum humanam naturam, cui opponenda eſt regula, quod actiones & paſſiones non ſingulis naturis ſeorſim, ſed toti perſonæ ſint attribuendæ. Neque eſt, quod huc trahantur adpellationes veterum, præſertim Athanaſii ac Damaſceni, quibus humanam Chriſti naturam vocant *inſtrumentum deitatis* ſcilicet unitum; non enim hoc loco quæritur de diſcrimine naturarum a ſe invicem diſtinctarum, ſed de apoteleſmate, quod ſecundum utramque naturam Chriſto competit, ac proinde uni naturæ ſeorſim non eſt tribuendum. Chriſtum igitur θεάνθρωπον, non ſolam Chriſti humanitatem, quæ nec eſt, nec agit ſola, dicimus eſſe cauſam meritoriam, non inſtrumentalem juſtificationis. *Inſtrumentalis* vero cauſa ex parte *Dei* ſunt *verbum & ſacramenta*, per quæ & in quibus beneficia Chriſti hominibus offeruntur: ex parte noſtra *fides*, quæ oblata in verbo & ſacramentis bona amplectitur ſibique adplicat, inde quidam cauſam *organicam* juſtificationis dicunt aliam *internam*, fidem ſcilicet, aliam *externam*, verbum ſcilicet & ſacramenta. Si quis adcurate velit loqui, cauſam inſtrumentalem reſpectu Dei vocaverit miniſterium verbi & diſpenſationem ſacramentorum, ut innuatur, verbum Dei in miniſterio eccleſiaſtico prædicatum & adnunciatum, ac ſacramenta, prout adminiſtrantur & diſpenſantur, hic intelligi, per quæ media Spiritus ſanctus in cordibus hominum vult eſſe efficax & fidem in illis accendere, augere & confirmare. Luc. XXIV. 47. *Sic oportebat Chriſtum pati & reſurgere a mortuis tertia die & prædicari in nomine ejus pœnitentiam & remiſſionem peccatorum.* Act. XIII. 38. *Per Chriſtum adnunciatur vobis remiſſio a peccatis & ab omnibus, quibus non potuiſtis in lege Moſis juſtificari.* Rom. X. 17. *Fides ex auditu, auditus vero per verbum Dei.* 2 Cor. V. 18. *Deus nos reconciliavit ſibi per Chriſtum, & dedit nobis miniſterium reconciliationis.* Verbum igitur tum ἀκουστὸν tum ὁρατὸν eſt cauſa inſtrumentalis juſtificationis, nimirum in legitimo uſu divinitus conſtituto & ordinato, quod ſimilitudine Brentii a ſceptro regis Ahaſveri non quieſcente ſed contacto deſumta in tract. de evang. §. 47. latius declaravimus. *Inſtrumentalis* cauſa reſpectu *hominis* accipientis eſt *fides*, ſeu cor fidele, illuminatum a Spiritu ſancto & fide donatum, unde apoſtolus dicit *corde nos credere*; Rom. X. 10. intellige fide

imbu-

imbuto ac donato, inde vulgatum illud, quod fides ſive cor fidele ſit manus mendica, quæ cœleſtia bona in evangelio oblata recipiat. De verbo & ſacramentis ſuus erit dicendi locus; de fide hic quædam dicenda erunt uberiùs, cum doctrinam de fide adverſarii variis modis corrumpant.

SECTIO I.

DE FIDE JUSTIFICANTE EJUSQUE PARTIBUS.

Fidei ſignificationes 1.) In ſcriptis profanis.

§. LXV. *Fidei* vocabulum quas obtineat in ſacris & profanis literis ſignificationes, diligenter exponit Flacius in libro, cui hunc ipſum titulum fecit (*). Scriptores profani πίστεως & fidei nomine intelligunt: 1.) *fidelitatem*, animique conſtantiam in ſervandis promiſſis ac contractibus, hinc phraſes illæ, πίστιν διδόναι, κατὰ πίστιν συντίθεσθαι. Cicero I. offic. *Fides eſt dictorum conventorumque conſtantia & veritas, ſic dicta quod fiat, hinc dare fidem;* frangere fidem, Punica fides, Græca fides; hac ratione fides *active* uſurpatur. 2.) *Adſenſum* & fiduciam, quam adhibemus rei compertæ & explicatæ. Ariſtoteles IV. topic. cap. 5. ἡ πίστις ἐστὶ ὑπόληψις σφοδρά Theogn. πίστει χρήματ' ὄλεσσα Eſt enim πίστις a πείθω, doceo & *perſuadeo*, docendo enim de alicujus rei veritate & bonitate homines perſuadentur, hinc phraſes: habere fidem, eſſe aliquid ſupra fidem &c. Hac ratione fides *paſſive* uſurpatur, & relationem habet ad dicentis fidem *activam* ſive veracitatem, cum notet adfectum, quo credimus dicentis veracitati aut fidelitati, quod ea, quæ loquitur, vera ſint, quæque promittit, re ipſa ſit præſtiturus. 3) Ἔλεγχον ac *probationem* alicujus rei, inde πίστεις ἔντεχνοι *probationes artificiales*, facere alicui fidem, hoc eſt, adferre argumenta perſuadendi, quibus ad fidem habendam promoveatur; hac ratione fides eſt *medium*, per quod *paſſiva* illa (ut ſic loquar) fides efficiatur. Hæ tres ſignificationes etiam in ſacris literis ſuo modo occurrunt. De prioribus duabus ſic ſcribit Auguſtinus in libr de ſpiritu & litera c. 31. *De hac fide nunc loquimur, quam adhibemus, cum alicui credimus, non ea, quam damus, cum alicui pollicemur, nam & ipſa dicitur fides. Sed aliter dicimus: non mihi habuit fidem, aliter autem: non mihi ſervavit fidem. Nam illud eſt, non credidit, quod dixi: hoc, non fecit, quod dixit. Secundum hanc fidem, qua credimus, fideles ſumus Deo, ſecundum illam vero, qua fit, quod promittitur, etiam Deus ipſe fidelis eſt nobis* (**). Ad tertiam ſignificationem quodammodo referri poteſt, *quod doctrina cæleſtis, quae eſt medium & objectum fidei, dicitur fides.*

2.) In Scripturis.

§. LXVI. Proinde ad tres illas claſſes referemus, quotquot in ſcripturis occurrunt fidei ſignificationes. I.) Denotatur hac voce fides, ut ita loquar, *activa*, hoc eſt, veritas & conſtantia, in dictis & factis. Ad hanc claſſem pertinet,

(*) Auguſtinus ſerm. XXVII. in dictum apoſtoli Hebr. XI. *Laus fidei a me explicari nullatenus poteſt, a fidelibus cogitari poteſt.* Clemens Alexand. lib. II. στρωμ. ἡ συνέχουσα τὴν ἐκκλησίαν ἀρετὴ ἡ πίστις ἐστι, δι' ἧς σώζονται οἱ ἐκλεκτοί. Damaſcenus lib. IV. orthod. fid. cap. 12. πίστει τά τε ἀνθρώπινα, τά τε πνευματικὰ συνίστανται. *Fide omnia humana & ſpiritualia conſtant.* GERHARDUS.

(**) Cicero libr. I. offic. *Credimus, quia fiat, quod dictum eſt, adpellatam fidem.* Ciceronem ſequitur Auguſtinus epiſt. XIX. ad Hieronymum: *Fides in latino ſermone ab eo dicitur adpellata, quia fit, quod dicitur.* Sed convenientior eſſe videtur illorum ἐτυμολογία, qui fidem a *fidendo* derivatam cenſent. πίστις dicitur a πείθω vel πείθομαι, notante Budæo & Flacio part. I. clav. p. 303. πείθω eſt idem, quod *ſuadeo* vel *ſuadendo doceo.* Simplicius l III. de an. πίστις μὲν τέλος, ὁδὸς δὲ ἐπὶ ταύτην τὸ πείθεσθαι. GERHARDUS.

nec, 1.) quod Deo tribuitur fides ſive fidelitas ac veracitas Pſalm. XXXIII. 4. *Omnia opera ejus in fide.* Rom. III. 3. *Incredulitas hominum fidem Dei non evacuat;* hoc eſt, Deus manet fidelis & verax in promiſſionibus, ſi vel maxime homines non adhibeant illi fidem. 2.) Quod de Chriſto mediatore dicitur Eſa. XI. 5. *Fides cinctorium renum ejus*, hoc eſt, promiſſa ſua conſtantiſſime ſervabit. 3.) Quando de hominibus fides ſive fidelitas, candor & veracitas prædicantur. 2 Sam. XV. 20. *Tibi ac fratribus tuis erit miſericordia & fides.* Jer. VII. 28. *Perit fides & ablata eſt ab ore eorum*, cui opponitur ſeria admonitio, quod veritatem quisque debeat ſectari, & candide cum proximo agere; quidam tamen per fidem ibi intelligunt veram doctrinam. 4.) Quando in ſpecie nomine *fidei* intelligitur conſtantia in retinenda doctrinæ cœleſtis veritate ſemel agnita. Rom. I. 8. *Fides veſtra adnunciatur in toto mundo.* 1 Theſſ. I. 8. *In omni loco fides veſtra, quae eſt ad Deum profecta.* 5.) Quod de viduis laſcivientibus apoſtolus pronunciat, eas *primam fidem irritam feciſſe*, ubi per primam fidem Athanaſius libr. VI. de Trinit. Hieronymus in præfat. epiſt. ad Titum, & Vincentius Lirin. intelligunt primum pactum in baptiſmo cum Chriſto initum ac ſolennem illam promiſſionem, qua diabolo & operibus ejus fideles renunciarunt: alii intelligunt profeſſionem miniſterii circa pauperes & ægrotos curandos. II.) Denotatur hac voce fides, ut ita loquar, *paſſiva*, qua credimus, & adſentimur Dei verbo. Ad hanc claſſem pertinent variæ fidei acceptiones, utpote 1.) quando ſumitur pro fide *hiſtorica*, qua non tantum Deo, ſed & hominibus credere dicimur, Exod. XIV. 31. *Crediderunt Jehovae & Moſi ſervo ejus.* Joh. V, 46. *Si crederetis Moſi*, hoc eſt, ſi doctrinam illius pro vera haberetis, *etiam mihi crederetis, de me enim ille ſcripſit.* 2.) Quando ſumitur pro *generali adſenſu*, quo in genere creditur Deum eſſe juſtum & miſericordem, ac Filium redemtorem in mundum miſiſſe, ſed in ſpecie non fit adplicatio Jac. II. 19. *Credis Deum unum eſſe, recte facis, etiam daemones credunt, & contremiſcunt.* 3.) Duabus hiſce ſignificationibus adfinis eſt ea, qua accipitur pro *nuda fidei profeſſione* ac jactantia. Jac. II. 14. *Quid prodeſt, ſi fidem quis dicat ſe habere, opera autem non habeat? nunquid poterit illa fides ipſum ſalvare?* 4.) Quando accipitur pro fide *miraculorum*, a qua abeſſe poteſt fides juſtificans. Matth. XVII. 20. *Si habueritis fidem, ſicut granum ſinapeos &c.* 1 Cor. XIII. 2. *Si habuero fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil ſum.* 5.) Quando fidei voce intelligitur *cognitio libertatis chriſtianae.* Rom. XIV. 22. *Tu fidem habes? penes te ipſum habe coram Deo.* 6.) Quando accipitur pro fide *juſtificante*, quæ eſt ex agnita divini verbi veritate per Spiritum ſanctum divinæ gratiæ ſive miſericordiæ per Chriſtum redemtorem in promiſſione evangelica fiducialis adprehenſio ad ſalutem æternam, ideoque notitiam, adſenſum & fiduciam complectitur. Rom. III. 26. *Deus juſtificat eum, qui eſt ex fide Jeſu Chriſti.* Gal. II. 16. *Quoniam ſcimus, non juſtificari hominem ex operibus legis, ſed per fidem Jeſu Chriſti, & nos in Jeſum Chriſtum credidimus, ut juſtificaremur ex fide Jeſu Chriſti.* III.) Denotatur hoc vocabulo *objectum* ac principium fidei, videlicet doctrina cœleſtis divinitus revelata. Lombardus III. ſent. diſtinct. 23. lit. C. ex Auguſtino lib. XIII. de Trinit. cap. 2. *Aliud ſunt ea, quae creduntur, aliud fides, qua creditur, & tamen nomine fidei cenſetur utrumque, & illud ſcilicet, quod creditur, & id, quo creditur. Fides, quae creditur, vocatur fides materialis; fides, qua creditur, fides formalis, quia fides, quae creditur, eſt fidei, qua creditur, objectum, quod alias materia circa quam dici ſolet. Fides vero, qua creditur, eſt πεποίθησις & πληροφορία in animo credentis.* Ad hanc claſſem pertinet 1.) quando in genere vocabulum fidei pro *tota cœleſti doctrina* accipitur. Gal. VI. 10. *Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domeſticos fidei;* hoc eſt, eos, qui eandem nobiſcum profitentur religionem. Gal. I. 23. *Qui perſequebatur nos, nunc evangelizat fidem, quam olim vaſtabat.* Tit. I. 13. *Redargue eos,*

ut

ıt *ſani in fide* Jud. III. Mentio fit *ſemel traſanctis fidei*, id eſt cœleſtis doctrinæ præ-æ. 2.) Quando in ſpecie uſurpatur pro *ina evangelii*. Rom. III. 27. *Per legem fi- gloriatio eſt excluſa*, id eſt per doctrinam gelii. Gal. III. 2. *Ex operibus legis ſpiri- acceptiſtis, an ex auditu fidei?* id eſt, ex licatione evangelii. 3.) Huic adfinis eſt ficatio, quando accipitur pro adventus ſti in nov. teſt. prædicatione ac plena mani- tione eorum, quæ ſub ceremoniarum ob- tate latebant. Gal. III. 23. *Priusquam ve- fides, ſub lege cuſtodiebamur, concluſi in fidem, quae revelanda erat.* 4.) Quando ıitur pro *praecipuis* & fundamentalibus do- æ cœleſtis *capitibus*, perſpicue in verbo Dei oſitis. Rom. XII. 7. *Habentes prophetiam, dum analogiam fidei.* Alii ſic procedunt, accipitur 1.) pro *nuda fidei profeſſione:* II. 14. 2.) pro *vera de fide doctrina:* ı. I. 5 Eph. IV. 5. 1 Tim. I. 19. 3.) pro *nſu:* Joh. IV. 50. Act. XIII. 8. & XIV. 22. pro *πληροφορία* vel *fiducia:* Matth. VIII. XV. 28. Luc. XVII. 5. 5.) pro *conſtantia eligione:* Rom. I. 8. 6.) pro *toto curſu vitae ietatis:* 2 Cor. I. 24. 7.) pro *conſcientia:* n. XIV. 23. 8.) pro *fide miraculoſa:* Matth. I. 20. 21. Marc. XI. 22. 23 1 Cor. XIII. 2. pro *conſtantia in ſervandis promiſſis:* Pſalm. V. 10. LXXXVI. 15. Rom. III. 3. 10.) pro *itate in faciendo officio:* Tit. II. 10. 11.) pro *itia:* Pſalm. CXIX. 75. 12.) pro *rebus cre-* r ſeu impletione promiſſionum. Gal. IV. 28. nbardus III. ſent. diſt. 23. lit. C. *Accipitur r tribus modis: ſcilicet pro eo, quo creditur, eſt virtus: & pro eo, quod creditur, & eſt virtus: & pro eo, in quod creditur, d aliud eſt ab eo, quo creditur.* Bonaventura lib. III. ſent. diſt. 23. fol. 225. b. decem modis fidem accipi dicit: 1.) *pro ſponſione:* 2.) *fidelitate:* 3.) *conſcientia:* 4.) *ſacramento fidei:* 5.) *adſenſu:* 6.) *cognitione comprehenſionis:* 7.) *habitu fidei informis:* 8.) *habitu fidei formatae:* 9.) *actu:* 10.) *objecto fidei.* Alexander Alenſ. p. 3, q. 74. memb. 1. ponit acceptiones 11. Albertus M. tantum 5. in III. diſtinct. 23. art. 1. ad 3. Alphonſus a Caſtro ſeptem in ſumma de hæreſ. verbo *fides* hær. 2. Vega novem in tract. de juſtif. q. I. Gregorius de Valentia decem libr. III. diſp. 1. q. 1. punct. 1. col. 6. 7. & 8. 1.) Eſt fides *chriſtianae religionis:* 2.) eſt fides *externae profeſſionis:* 3.) eſt fides *miraculoſae operationis:* 4.) eſt fides *hiſtoricae revelationis:* 5.) eſt fides *juſtificationis.* Decem fidei ſignificata reperiuntur in ſcripturis: 1.) ſignificat prima capita religionis chriſtianæ, quod vulgo dicitur ſymbolum apoſtolicum: Hebr. VI. 1. 2.) doctrinam evangelii: Rom. I. 5. III. 27. 3.) agnitionem myſteriorum divinorum: Rom. XII. 3. 4.) profeſſionem doctrinæ ſonantem in eccleſia: Rom. I. 8. 5.) fidem miraculorum: 1 Cor. XIII. 2. 6.) conſcientiam per evangelii doctrinam confirmatam: 2 Cor. I. 24. 7.) conſtantiam & veritatem in dictis & factis: Jer. V. 3. 8.) notitiam hiſtoriæ de Chriſto & rebus divinis: Jac. II. 19. 9.) adſenſum hiſtoriæ: Act. XIII. 8. 10.) *παῤῥησίαν* ſeu fiduciam, quæ Chriſtum cum omni ſuo merito amplectitur, quæ eſt fides ſalvifica.

§. LXVII. Hoc loco agimus de fide *juſtificante*, quæ complectitur *notitiam, adſenſum & fiduciam* (*). Reſpectu *notitiae & adſenſus* refertur ad intellectum, atque *objecti* loco habet omne & ſolum Dei verbum in ſcripturis propheticis & apoſto- *Fides juſtificans quid ſit?*

K 2

(*) Fides conſideratur 1.) *materialiter* ratione omnium actuum, qui in fide juſtificante concurrunt, licet non omnes juſtificent: 2.) *formaliter*, quatenus juſtificat. Priore reſpectu in certas partes diſpeſcitur, ubi tamen ſciendum, cum fides non ſit totum vel integrale vel eſſentiale, nec partes ipſi tales adſignari, ideoque in quadam latitudine utimur hoc partium termino, nihil aliud intelligentes, quam diverſos actus ſe invicem conſequentes & in fide juſtificante concurrentes. Poſteriori reſpectu eſt tantum fiducia ſeu fiducialis meriti Chriſti adprehenſio, ideoque hoc ſenſu partes diverſas non agnoſcit. GERHARDUS.

apoſtolicis nobis revelatum: reſpectu *fiduciae* refertur ad cor ſive voluntatem, atque *objecti* loco habet promiſſiones evangelicas de Chriſto mediatore. Hinc profluit regula theologica: *Scriptura, quando de fide loquitur, interdum magis reſpicit ad notitiam, interdum magis ad fiduciam.* Item: *Quaedam de fide dicuntur magis reſpectu notitiae, quaedam magis ratione fiduciae* (*): & pertinet huc diſtinctio Auguſtini, quam proponit tract. XXIX. in Joh. ſerm. 61. de verbis Domini, in enar. Pſalm. LXXVII. ſerm. 181. de temp. de cogn. veræ vit. cap. 37. ac ſæpius repetit. *Aliud eſt credere in Deum, aliud credere Deum, aliud credere Deo. Credere Deo eſt credere, vera eſſe, quae loquitur, quod & mali faciunt, & nos credimus homini, ſed non in hominem. Credere Deum, eſt credere, quod ipſe ſit Deus, quod & mali faciunt. Credere in Deum, eſt credendo amare, credendo in eum ire, credendo ei adhaerere, & ejus membris incorporari. Per hanc fidem juſtificatur impius, ut deinde ipſa fides incipiat per dilectionem operari.* Quæ omnia ex ſequentibus erunt clariora; addatur tamen Lombardus III. ſent. diſt. 23. lit. D.

1.) *Quod ſit notitia.*

§. LXVIII. Fidem eſſe *notitiam*, demonſtramus I.) ab *etymologia*: πίϛις deducitur a πείθω, quod ſignificat *doceo* ac perſuadeo. Act. XIX. 8. *Paulus cum fiducia loquebatur, διαλεγόμενος καὶ πείθων, docens & ſuadens ea, quae ſunt de regno Dei.* Ergo ut πείθειν notat actum docentis, videlicet doctrinam de Deo prop[…] & inculcare: ita πίϛις notat ejus effectum[…] delicet id, quod docendo ac ſuadendo in co[…] hominum efficitur, notitiam ſcilicet qua[…] ac perſuaſionem ex actu docentis in animo […] De obſcuris & non intellectis perſuaderi […] quaquam poſſumus, requiritur igitur, ut lu[…] tiæ in mente prius accendatur. II.) Ex […] *nymia.* Ipſa ſcriptura definit fidem per ſcie[…] Eſa. LIII. 11. *In ſcientia ſui* בְּדַעְתּוֹ *ſervus juſtus juſtificabit multos.* Radix eſt יָדַע, *cognovit, intellexit.* Joh. XVII. 3. *Haec e[…] aeterna,* ἵνα γινώσκωσι, *ut cognoſcant te verum Deum, & quem miſiſti Jeſum Chr[…]* ubi Syrus uſurpat vocem יְדַע Luc. I. 77. *A[…] dam ſcientiam ſalutis.* Job. XIX. 25. *Scio redemtor meus vivit,* יָדַעְתִּי גֹּאֲלִי. Novi r[…] torem meum (**). Hebr. XI. 3. *Fide […] gimus aptata eſſe ſecula verbo Dei* πίϛε[ι νοοῦ]μεν. III.) Ex *conjugatis.* Homo vel a[…] fidelis vocatur illuminatus, intelligens, ſa[…] illuſtratus. Eph. V. 8. *Eratis quondam te[…] nunc autem lux in Domino.* Oſeæ IV. 10. *[…] ſapiens & intelliget iſta? prudens & ſcie[…]* Matth. XIII. 23. *Qui audit verbum & int[…] & adfert fructum.* Eph. I. 17. *Ut De[…] vobis Spiritum ſapientiae & revelationis i[…] tione ejus.* v. 18. *Illuminatos oculos cordis ut ſciatis, quae ſit ſpes vocationis ejus.* […] 9. *Ut impleamini agnitione voluntatis e[…] omni ſapientia & intelligentia ſpiritu[…]* πάσῃ σοφίᾳ καὶ συνέσει πνευματικῇ. IV[…]

(*) Huc ſpectat quoque illud Bernhardi: *Fidem aliam eſſe præceptorum, qua credimus Deo: aliam ſignorum, qua credimus Deum: aliam promiſſorum, qua credimus in Deum.* Auguſtinus tract. XXIX. in Joh. *Credimus Paulo, ſed non credimus in Paulum.* Lutherus in poſt. eccleſ. Domin. I. Adv. *Fides hiſtorica eſt potius fides de Chriſto, quam in Chriſtum.* GERHARDUS.

(**) Job. XIX. 25. וַאֲנִי יָדַעְתִּי *ſcio ac certus ſum.* Præmittit conjunctionem vel ad ſignificandum conſenſum cum aliis fidelibus, ſi ſumatur copulative: *Et ego ſcio cum reliquis*; vel ad adfirmationem ſtabiliendam, cui particula iſtha[…] nunquam inſervit initio ſententiæ, u[…] vertatur: *Certo ſcio.* Quæ certitudo confirmatur tum per pronomen אֲנִי & […] *optime*, ſcientia mihi familiari & tam c[…] ſi oculis haurirem, vel ipſo experiment[…] ciſſem, tum per originalem ſignificatione[m] […]bi ירע quod omnem dubitationem exclu[…] adfert firmam mentis adhæſionem ad re[m] ſuperque exploratam. Gen. XLVIII. 19 *fili mi, ſcio.* Sic etiam ſumitur Gen. […] 12. Pſalm. CXXXVIII. 2. CXLIII. 3. […]HARDUS.

oppoſitis. Incredulitas adpellatur *ignorantia:* Act. XVII. 23. & 30. *tenebrae:* Eſai. IX. 1. Matth. IV. 16. Luc. I, 79. Joh. I. 5. *caecitas:* Rom. XI. 25. Eph. IV. 18. *inſipientia*, *ſtultitia*. Rom. X. 19. Luc. XXIV. 25. Ergo a contrario ſenſu fides erit ſcientia, ſapientia & intelligentia. V.) Ex fidei *natura* & *proprietatibus*. Fides eſt ἔλεγχος teſte apoſtolo Hebr. XI. 1. Atqui πᾶσα ἀπόδειξις eſt ex προϋπαρχούσης γνώσεως, teſte Ariſtotele in frontiſp. poſter. analyt. Ergo fides eſt ex præexiſtente cognitione. Porro fides eſt adſenſus; Ergo & notitia, quia rei ignotæ non poſſumus adſentiri. Fides eſt fiducia; ergo & notitia, quia in rem ignotam non poteſt ferri fiducia. Fides nos in corde certos, pacatos & quietos reddit, utique ergo requiritur, ut fundamentum, cui innititur, perſpectum atque cognitum habeat. 2 Tim. I. 12. *Scio, cui credidi, & certus ſum, quia potens eſt depoſitum meum ſervare in illum diem.* Fide recumbimus in divinas promiſſiones, requiritur igitur, ut vim ac ſenſum earum pernoſcamus. VI.) A *deductione ad abſurdum.* Si fides eſt ignorantia, quis erit uſus miniſterii? quis fructus prædicationis? quæ neceſſitas inſtitutionis? Si fides eſt ignorantia, quorſum jubemur *probare Spiritus, cavere pſeudo-prophetas, omnia probare, &, quod bonum eſt, tenere; ſolius Chriſti vocem ſequi, alienam vero negligere?* 1 Joh. IV. 1. Matth. VII. 15. 1 Theſſ. V. 21. Joh. X. 4. 5. At nihil horum præſtari poterit ab eo, qui veritatem in ſingulis fidei articulis non habet cognitam (*). VII.) Ab *attributo fidelium*, qui dicuntur *cognoſcere*, & *intelligere*, Matth. XIII. 23. Joh. VI. 69. Gal. IV. 9. Eph. I. 17. VIII.) A *teſtimonio* veterum. Origenes in Jobum tract. I. *Sicut nihil eſt delectabile hominibus ſine luce, ſic ſimiliter nihil eſt delectabile Deo ſine fidei lumine.* Auguſtinus XI. de civitate Dei cap. 3. *Canonicae ſcripturae fidem habemus de his rebus, quas ignorare non expedit, nec per nos ipſos noſſe idonei ſumus.* In libr. qq. vet. & nov. teſt. q. 113. *Quanquam omne, quod facit Deus, rationabiliter & providenter factum credendum ſit, melius tamen puto, ſi poſt fidem etiam cauſa facti poſſit adverti, ut, quod creditur, non ignoretur, unde Dominus ait:* hæc eſt autem vita æterna, ut cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum. *Primum enim credi debet, ſicut a propheta dictum eſt, deinde ſciri, quod creditur: quia jam fidelem & in hac re diligentem adjuvat Spiritus ſanctus, ut cognoſcens intelligat fidei rationem, tunc enim plenum habet gaudium credulitatis ſuae, ſi, quod credit, intelligat. Hoc eſt enim fidei robur, hoc immobile fundamentum credulitatis, addiſcere ſacramentum.* Cyrillus libr. XI. in Joh. cap. XVI. *Fides quid aliud eſt, quam vera Dei cognitio? fide enim cognitio fit; teſtatur id Eſajas dicens: Si non creditis, non intelligitis.* Theophylactus in 1 Tim. II. *Salutem intellige, quae per fidem paratur, & ad veritatis cognitionem*, id eſt, *ad fidem, quae Deo praeſtetur, haec namque dici ſola veritas poteſt.* Bernhardus ſerm. II. de trib. magis. *Cognoſcite & intuemini, quam oculata ſit fides, quam lynceos oculos habeat, diligentius conſiderate. Cognoſcit Dei Filium lactantem, cognoſcit in ligno pendentem, cognoſcit morientem, ſiquidem latro in patibulo, magi in ſtabulo cognoſcunt; iſte clavis infixum, hi pannis involutum.* IX.) A *confeſſione* ipſorum adverſariorum. Biel III. ſent. diſt. 23. q. 2. *Fides eſt notitia adhaeſiva, certa & firma veritatis ad religionem pertinentis, per revelationem accepta.* Dominicus a Soto in cap. I. Rom. *Per fidem adprehendimus, id eſt, cognoſcimus, unde dependeat, & in quo conſiſtat juſtitia & ſalus noſtra.* Jacob Faber in comm. ſuper Richard. I. de Trinitate cap. 1. *In fide ratiocinationem quaerere, eſt debili oculo umbraculum ſubtendere, ne perſtringatur ab inſigniori lumine. Ergo qui poteſt abſque ratiocinatione illa, quae ſunt fidei, intueri, longe inſignius videt & cognoſcit, quam qui ratiocinationem efflagitat*

(*) Si fides ſalvifica non eſt notitia, ſequetur, eam eſſe inferiorem fide diabolorum, fides namque illa, quæ eſt vacua omni notitia, eſt inferior illa, quæ eſt veſtita notitia. Fides autem diabolorum habet notitiam. Jac. II. 19. GERHARDUS.

tat & quaerit, ut is ſincerius ſolem agnoſcit, quem tantus fulgor non hebetat ex adverſo contuentem, quam qui ut illum videat, manum viſui opponit ac obumbrat. Coſterus in enchiridio cap. 4. pag. 189. *Fides eſt ſpecies quædam cognitionis, & quae fide tenemus, certiſſime credimus* (*).

Argumenta Bellarmini, quod fides non ſit notitia.

§. LXIX. Hiſce contradicit Bellarminus, qui ut fundamentum poneret implicitæ illius ſive carbonariæ fidei in papatu commendatæ, uti etiam dubitationis, libr. I. de juſtif. cap. 7. probare conatur, *fidem juſtificantem non eſſe notitiam & adſenſum*; ac ſub finem capitis concludit: *Myſteria fidei, quae rationem ſuperant, credimus, non intelligimus, ac per hoc fides diſtinguitur contra ſcientiam, & melius per ignorantiam, quam per notitiam definitur?* Reſpondemus autem, Bellarminum ſibi ipſi & veritati repugnare. In præcedenti enim capite col. 944. dicit, *fidei proprium eſſe pleniſſime ſcire*, quomodo igitur per ignorantiam definienda erit (**)? In titulo hujus 7. cap. dicit, *fidem juſtificantem non tam eſſe notitiam, quam adſenſum*: concedit igitur eſſe aliquo modo notitiam, vocula enim *tam* comparationis eſt, non excluſionis. Vitioſe autem concludit Bellarminus a remotione unius ſpeciei ad remotionem generis. Quamvis enim fides non ſit notitia ex principiis humanæ rationis deducta vel illis ſuperſtructa, quam apoſtolus vocat *ſapientiam hujus mundi* 1 Cor. III. 19. *humanam* 1 Cor. II. 13. *carnalem* 2 Cor. I. 12; ex eo tamen nondum ſequitur, quod nullo modo ſit notitia, ſed ignorantia, (cum ne philoſophica quidem fides, licet a ſcientia & ſapientia diſtinguatur, per ignorantiam definiatur) quin imo eſt notitia quædam ex illuminatione Spiritus ſancti & revelatione evangelii in mente hominis accenſa. Deinde quamvis fides non ſit notitia *intuitiva*, omnes cauſas & proprietates objecti rationis lumine attingens, eſt tamen notitia ſpiritualis tantum de objecto ſibi propoſito cognoſcens, quantum ad ſalutem in via hujus vitæ requiritur (***). Denique quamvis notitia fidei ſuos habeat *gradus*, ut in quibuſdam hominibus ſit illuſtrior & clarior, in quibuſdam vero obſcurior & tenuior, tamen magis ac minus non variant ſpeciem, proinde etiam infirma ac languida fides non eſt ignorantia, ſed *notitia* quædam. His probe obſervatis facile reſponderi poteſt ad Bel-

(*) Pererius libr. V. in Gen. q. 4. tribuit fidei *lumen & contemplationem Dei*, quam confert cum contemplatione Dei in patria ex Thoma 2. 2. q. 5. art. 1. Pineda in comm. ſuper Jobum cap. XIX. 25. p. 96. num. 1. *Fidei cognitio & obſcura hæc ſcientia divinorum ſola viſione beata inferior eſt claritate, æqualis certitudine, reliquis omnibus aliis ſcientiis longe ſuperior atque certior.* Gregorius de Valentia tom. I. diſp. in Thom. diſp. I. q. 1. punct. 3. col. 28. A. *In aliis ſcripturæ locis illa, quæ cognoſcuntur per fidem, hoc ipſo ſolum, quod certa ſunt, ſciri dicuntur, ut Job. XIX. Scio quod Redemtor meus vivit.* Catechiſmus Romanus, juſſu Trident. concilii & Pii V. pontificis evulgatus, fidem ſic deſcribit: *Cum finis, qui ad beatitudinem homini propoſitus eſt, altior ſit, quam ut humanæ mentis acie perſpici poſſit, neceſſe ei erat, ipſius a Deo cognitionem accipere, hæc vera cognitio nihil aliud eſt, quam fides.* Caniſius in catech. *Fides eſt donum Dei ac lumen, quo illuſtratus homo firmiter adſentitur omnibus, quæ Deus revelavit, & nobis per eccleſiam credendam propoſuit.* GERHARDUS.

(**) Idem Bellarminus cap. V. col. 940. fatetur, *actum fidei in epiſt Hebr. XI. 3. per vocem* intelligendi *deſcribi.* Item: *fidem repræſentare res ſperandas.* Cap. VI. tribuit fidei *conſiderationem intellectus, firmiſſimam ſcientiam & quidem certitudinem ſcientiæ* ex cap. IV. Rom. GERHARDUS.

(***) Cognitio verſatur vel circa quæſtionem: *an ſit?* vel circa quæſtionem: *quod ſit* & *propter quid?* Ibi rei exſiſtentia, hic eſſentia, cauſa & modus cognoſcitur. Illam vocant notitiam *certitudinis*, quia res certo quoad exſiſtere ſuum cognoſcitur; hanc *evidentiæ*, cum præterea ejus quidditas vel per ſenſum vel per rationem apodicticam innoteſcit. Priorem cognitionis ſpeciem, non poſteriorem intelligimus, quando myſteria per fidem ſciri ſtatuimus: Diſtinguendum etiam inter γνῶσιν & ἐπιστήμην. Illa notat cognitionem rei in genere, qualiscunque ſit; hæc ſimul cognitionem in ſpecie rerum duntaxat neceſſariarum per demonſtrationes a priori. Fides non eſt ἐπιστήμη, ſed γνῶσις. GERHARDUS.

1.) Eſa. VII. Niſi crediderітis, non intelligetis.

Bellarmini argumenta. I.) Eſa. VII. 9. *Niſi credideritis, non intelligetis, ibi videmus, fidem non eſſe intelligentiam, ſed gradum ad intelligentiam.* Reſp. verba Hebræa ſic habent: אִם לֹא תַאֲמִינוּ כִּי לֹא תֵאָמֵנוּ verbum אמן bis ponitur in *ſubjecto* & *praedicato* propoſitionis. *Si non creditis, non permanebitis, non eritis ſtabiles,* ut Benedict. Arias vertit, quia verbum אָמַן in *niphal* ſignificat *verax, firmus, conſtans, ſtabilis fuit.* Targum vertit תִתְקַיְמוּן *non permanebitis.* Lutherus: *Glaubet ihr nicht, ſo bleibet ihr nicht.* Symmachus ὐ διαμενεῖτε. Vatablus: *Si non credatis, id inde fit, quod non eſtis ſtabiles.* Quodſi vel maxime ſecuti verſionem LXX. interpretum & latinam vulgatam legamus: *Niſi credideritis, non intelligetis;* nihil tamen accedit ſententiæ Bellarmini. Senſus enim non eſt, credendo viam parari ad intelligendum ea, quæ proponebantur, ſed potius credendo ea intelligi, ſicut Hebr. XI. 3. dicitur: *Fide intelligimus, condita eſſe ſecula.* Quin imo ſi vel maxime amplectamur non ſolum lectionem, ſed & interpretationem Bellarminianam, quod credendo via paretur ad intelligentiam, nondum tamen ſequeretur, fidem eſſe ignorantiam, quia per intelligentiam accipienda eſſet uberior cognitio cauſarum & proprietatum in myſteriis, qua ſimplici fidei obedientia prius credidimus propter dicentis auctoritatem; hac vero intelligentia fidem ſequente non excluderetur intelligentia illa, quæ præcedit fidem, vel certe cum fide individuo nexu conjuncta eſt, ea ſcilicet qua cognoſcimus id, quod credendum nobis proponitur, ſolido verbi divini fundamento inniti: breviter, prius credimus τὸ ὅτι, poſtea intelligimus τὸ διότι. II.) 1 Cor. XIII. 2. *Apoſtolus diſtinguit notitiam myſteriorum a fide tanquam diverſa dona: Si habuero omnem ſcientiam & noverim myſteria, omnia & omnem fidem, &* 1 Cor. XII. 8. 9. *enumerans dona Dei ait, alii dari ſermonem ſcientiae, alii ſermonem ſapientiae, alii fidem, &c. Ergo*

2.) 1 Cor. XIII. Si habuero omnem fidem et noverim omnia myſteria.

fides non erit notitia ſeu ſcientia. Reſp. Confunditur fides *miraculorum* & fides *juſtificans.* Apoſtolus loquitur non de fide juſtificante, ſed de fide miraculorum, quæ in primitiva eccleſia adhuc viguit. *Si habuero* (inquit) *omnem fidem, ita ut montes transferam.* Præterea diſtinguendum eſt inter eximiam & exactam myſteriorum notitiam, atque aliquam eorum cognitionem; quamvis cum fide juſtificante non ſemper ſit conjuncta eximia illa & exacta myſteriorum notitia, cujus mentionem facit apoſtolus, quæque peculiaribus quibusdam Spiritus ſancti organis competit, aliqua tamen eorum, quæ fundamentum ſalutis concernunt, myſteriorum cognitio omnino ad fidem requiritur. III.) 2 Cor. X. 5. *Apoſtolus dicit, ſe per evangelii praedicationem in captivitatem redigere omnem intellectum in obſequium Chriſti. At certe non eſt neceſſe captivare intellectum, ubi eſt notitia veritatis.* Reſp. Repetenda hoc loco diſtinctio inter ſapientiam hujus mundi, quæ ex principiis naturalibus ortum habet ac rationis lucem ſectatur; & inter ſapientiam cœleſtem, quæ ab illuminatione Spiritus ſancti orta verbi lucem ſectatur; captivationem igitur intellectus requirit apoſtolus, ut fides noſtra non nitatur rationis dictamine, ſed immoto Dei verbo, a quo non patiamur nos abduci ſpecioſis argumentis ex penu rationis humanæ depromtis; nequaquam vero puerilem levitatem ex ignorantia quidvis credendi præcipit, nec ſpiritualem σύνεσιν excludit. 1 Cor. XIV. 20. μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσίν. Eph. IV. 14. *Non ſimus parvuli, fluctuantes nec circumferamur omni vento doctrinae.* IV.) *Apoſtolus obedientiam fidei requirit, at ſi per fidem notitia praeberetur, quorſum obedientia in credendo opus eſſet?* Reſp. Idem recurrit paralogiſmus; obedientia fidei ſcrupuloſum rationis humanæ ſcrutinium in myſteria fidei; nequaquam vero lucem ſpiritualis cognitionis excludit; ſcientiam hujus mundi, non autem ſcientiam Dei a fide removet: ſapientiam carnis, non autem ſpiritus amputat. Idem nec quicquam aliud

3.) 2 Cor. X. In captivitatem redigimus omnem intellectum.

4.) Fidei obedientia requiritur.

dicunt

dicunt veteres, quorum teſtimonia Bellarminus adducit. V.) *Adprehenſio non eſt fides, ſed aliquid fidem praecedens. Poſſunt enim etiam infideles adprehendere myſteria fidei.* Reſp. Vitioſa collectio! Adprehenſio ſine adſenſu non eſt fides: ergo ad fidem non pertinet adprehenſio: imo vero id ex eo ſequitur, quod fides non ſit nuda adprehenſio ſive notitia, ſed inſuper etiam adſenſus, cui nos inſuper addimus fiduciam.

5.) Adprehenſio praecedit fidem.

VI.) *Adprehenſio proprie non dicitur notitia, ſi ſit rudis & confuſa, qualis ad fidem ſufficit.* Reſp. Concedimus, eſſe *gradus* notitiæ, interim non eſt fides, licet ſit tenuis & languida, quæ non aliquam requirat notitiam, adſenſus enim neceſſario prærequirit notitiam, cum non poſſimus niſi rei cognitæ adſenſum præbere.

6.) Confuſa notitia ſufficit ad fidem.

VII.) *Adſenſus duplex eſt: alter ſequitur rationem ſive evidentiam rei, alter auctoritatem proponentis: prior dicitur proprie loquendo notitia, poſterior fides.* Reſp. Fides non eſt talis quædam notitia, quæ rationem & evidentiam rei ſequitur, ex eo autem non ſequitur, quod nullo modo ſit notitia, quin potius perfectius cognoſcimus, quæ fide, quam quæ ratione cognoſcimus, ut ex commentatore Richardi paulo ſuperius audivimus. Thomas 2. 2. q. 4. artic. 8. concludit, quod *fides certior ſit aliis virtutibus intellectualibus, cum innitatur divinae veritati, reliquas vero rationi humanae, aliae tamen certiores ſunt, quoad nos, quia intellectus plenius eas adſequitur.*

7.) Fides ſequitur auctoritatem.

§. LXX. Fidei, ut eſt notitia, *objectum* proprium & adæquatum eſt Dei verbum, in ſcripturis propheticis & apoſtolicis propoſitum. Rom. X. 17. *Fides eſt ex auditu, auditus autem per verbum Dei;* quo pertinet diſſertatio de perfectione ſacræ ſcripturæ, ex qua promte ſequitur, fidem intra ſphæram revelati verbi ſe continere, atque eidem tanquam fundamento unice inniti. Excluduntur igitur hac objecti notatione primo *traditiones humanae, quas pari pietatis adfectu ac reverentia cum ſcripturis canonicis ſuſcipiendas eſſe*, concilium Tridentinum ſtatuit, quod cum in ipſo concilio Jacobo Nachianti Foſſæ Clodiæ epiſcopo durum videretur, ſiquidem nihil ſit, quod cum evangelio conferri poſſit, propter hoc juſſus eſt a legatis Tridento diſcedere, & Romam ad impetrandam a pontifice veniam abire, referente P. Vergerio in epiſt. ad regem Poloniæ fol. 119. Atqui incertæ illæ traditiones quomodo præbere poterunt certum & immotum fidei fundamentum? Excluduntur deinde hac objecti determinatione *rationis humanae* extra verbi limites progreſſæ cogitata. 2 Petr. I. 16. *Non ſecuti ſumus doctas fabulas,* v. 18. *ſed vocem audivimus cœlitus allatam,* v. 19. *& habemus firmiorem propheticum ſermonem, cui benefacitis attendentes tanquam lucernae.* v 20. *Hoc primum ſcientes, quod omnis prophetia ſcripturae non ſit propriae interpretationis.* v. 21. *Non enim voluntate humana allata eſt aliquando prophetia, ſed Spiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines.* Opponit apoſtolus σεσοφισμένους μύθους, arte excogitatas fabulas & vocem cœlitus allatam; rationis cœcæ ſomnia & verbi revelati lucem; prophetiam humana voluntate allatam & inſpirationem cœleſtem, qua impulſi locuti ſunt & ſcripſerunt ſancti Dei homines, prophetæ ſcilicet & apoſtoli, ideo fides noſtra ipſorum fundamento eſt ſuperſtructa. Eph. II. 20. Rationis humanæ extra verbi limites progreſſæ cogitata itidem ſunt lubrica & incerta, οἱ γὰρ λόγοι καταπαλαίουσι τοὺς λόγους. *Ratione excogitata ratione diſſolvuntur*, ut Fridericus Sapiens, Saxoniæ elector, dicere fuit ſolitus, quomodo igitur certum & immotum exhibebunt fidei fundamentum?

Objectum fidei, quatenus eſt notitia.

§. LXXI. Porro fides non ſolum eſt notitia, ſed etiam *adſenſus*, neque enim ad fidem ſufficit doctrinam cœleſtem noſſe, ſed oportet eidem adſenſum præbere. Ad φωτισμὸν igitur ſive ἐπίγνωσιν accedere debet συγκατάθεσις, conſenſus & judicium adprobans ea, quæ in

2.) Quid ſit adſenſus?

in verbo credenda proponuntur, hic adſenſus pulcerrime Hebr. IV. 2. vocatur *κρᾶσις τῆς πίστεως καὶ τοῦ λόγου*. Hinc Damaſcenus libr. IV. de fide orth. cap. 12. fidem definit, quod ſit *ἀπολυπραγμόνητος συγκατάθεσις*. Thomas 2. 2. q. 6. art. 1. *ad fidem duo requiruntur: 1.) ut homini credibilia proponantur: 2.) adſenſus credentis ad ea, quae proponuntur.* q. 2. art. 1. *Credere ſecundum Auguſtinum eſt cum adſenſione cogitare.* l. de prædeſt. ſanctorum c. 2. Certum igitur eſto, fidem præter notitiam complecti adſenſum, quod & Bellarminus concedit libr. I. de juſtif. c. 7. Sed quod præter notitiam & adſenſum complectatur etiam fiduciam, id vero totis viribus negat & impugnat, ideo c. 5. probare inſtituit, fidem juſtificantem non eſſe fiduciam miſericordiæ, ſed ſolum adſenſum firmum ac certum ad ea omnia, quæ Deus credenda proponit, qua in parte pleroſque Pontificios ſcriptores Bellarminus ſibi habet ὁμοψήφους, (non tamen omnes, ut poſtea adparebit) propter decretum concilii Trident. ſeſſ. VI. can. 12. *Si quis dixerit fidem juſtificantem nihil aliud eſſe, quam fiduciam divinae miſericordiae peccata remittentis propter Chriſtum, vel eam fiduciam ſolam eſſe, qua juſtificamur, anathema ſit.* Atqui cum in objecto fidei, videlicet in verbo revelato, contineatur promiſſio evangelii de gratuita Dei miſericordia & peccatorum remiſſione propter Chriſtum mediatorem, & vera fides adſentiatur omni Dei verbo, quomodo fides non erit fiducialis adprehenſio Chriſti, vel quod idem eſt, fiducia divinæ miſericordiæ propter Chriſtum in verbo evangelii oblatæ? *πρῶτον ψεῦδος* erroris pontificii eſt ignoratio doctrinæ evangelii proprie & *κυρίως* ſic dicti, quod cum lege confundunt, ut ſuo loco uberius oſtendimus.

§. LXXII. Demonſtrandum igitur erit, fidem *eſſe fiduciam*, quod ex ſequentibus conſtat argumentis: I.) ab *etymologia*. Fides & fiducia *πίστις καὶ πεποίθησις* unum eandemque habent originem: *πίστις* a tertia perſona præteriti paſſivi *πέπεισαι*; *πεποίθησις* a verbo *διαθέσεως* mediæ *πέποιθα*, utrumque eſt a *πείθω*, quod non ſolum ſignificat *doceo*, ſed etiam *perſuadeo*, & cognationem habet cum Hebræo פָּתָה, *ſuaſus, perſuaſus, inductus fuit*. Ergo cum in verbo evangelii offeruntur cordibus contritis beneficia Chriſti mediatoris, inde perſuaſionem & fiduciam concipiunt de miſericordia Dei propter Chriſtum, ac Deo veraci bona promittenti ex animo credunt (*). 1 Ioh. III. 19. *In conſpectu ejus πείσομεν, perſuadebimus cor noſtrum*, ubi exponitur lucta illa piorum qui ex conſideratione peccatorum & magnitudinis iræ divinæ turbantur, & a corde proprio adcuſantur; ſed per verbum evangelii iterum eriguntur & confirmantur, ut verbo Dei potius, quam illis internis diffidentiæ motibus, obſequantur. אֱמוּנָה deſcendit a radice אָמַן *certus, firmus, ſtabilis fuit:* in hiphil הֶאֱמִין *certo credidit*, fidem habuit, confidit, ut Rabbi Davides Kimchi monet. Inde vox *Amen* deducitur, quæ ſignificat, *ratum ſit*, ratum erit, & additur promiſſionibus illis, utpote certiſſimis, cum reſpondeat אֱמוּנָה ſive fides, utique erit fiducia. Exod. XVII. 12. *Et erant manus ejus* אֱמוּנָה *fideles*, in veritate, *uſque ad occa-*

3.) Quod ſit fiducia, probatur.

1.) ab etymologia.

(*) Chriſtus in concione egregia Joh. VI. fidei tribuit 1.) *ὁρᾷν videre: 2.) θεωρεῖν cognoſcere: 3.) πιστεύειν credere:* 4.) *φάγειν* vel *τρώγειν καὶ πίνειν edere* vel *manducare* & *bibere*, ut demonſtret certa membra, quæ ad fidem *juſtificantem requiruntur*. Vide *harm. evang. c. 78. p. 156.* *ὁρᾷν* exprimit notitiam, *θεωρεῖν* adſenſum. *πιστεύειν* fiduciam, *φάγειν* vero ſpecialem adplicationem. *Ὁρᾷν* eſt ea, quæ verbo Dei patefacta ſunt, certa perſuaſione veriſſima eſſe ſtatuere, non aliter, quam ſi propriis oculis eadem vidiſſet. *Θεωρεῖν* eſt ea, quæ audimus vel videmus, perpendere. *πιστεύειν* eſt confidere, ut uſus vocabuli in ſcripturis & profanis auctoribus oſtendit. *Φάγειν* eſt cibum vitæ ac panem cæleſtem ſpeciali adplicatione intro adſumere. GERHARDUS.

occaſum ſolis, hoc eſt, firmæ, ſtabiles, conſtantes in elevatione, ut exponit Abenezra, *ἐστηριγμέναι*, ut habent LXX. interpretes. Veritas promiſſionum dicitur אֱמֶת, propter firmitatem & conſtantiam. Huic igitur correſpondet ex parte noſtra אֱמוּנָה firma & fiducialis adprehenſio. Fides veracitatis in Deo eſt mater, fundamentum & baſis fidei noſtræ, quæ tota dependet ex fide aut veracitate Dei. Quo nonnulli referunt apoſtolicum illud Rom. I. 17. *Juſtitia Dei revelatur in evangelio ἐκ πίστεως εἰς πίστιν*, *ex fide* Dei promittentis & offerentis *in fidem* hominis credentis & recipientis. Referendum ad hanc vocabuli etymologiam, quod ex Laurentio Valla adducit Budæus. *Laurentius* (inquit) *perſuaſionem proprie vocari poſſe contendit, quam Latini chriſtiani fidem, Graeci πίστιν adpellant*, hoc eſt, *certam quandam opinionem & ſententiam, quam nobis perſuaſimus, id quod mihi Laurentius recte cenſuiſſe videtur, cum a verbo Graeco πέπεισμαι, id eſt, perſuaſi mihi, πίστις apud nos dicatur, quam nos fidem dicimus.* II.) Ex

2.) *Ex conjugatis.*

conjugatis: *πιστεύειν* ſignificat *confidere*, *πιστὸς fidelis*. Ergo *πίστις* notat *fiduciam*. Matth. XXIV. 45. *Quis putas eſt πιστὸς δοῦλος φρόνιμος fidelis & prudens ſervus?* Luc. XVI. 11. *Si in iniquo Mammona non fuiſtis πιστοὶ, quod verum eſt, quis πιστεύσει, concredet vobis?* Joh. II. 24. *Jeſus non credebat ſe eis*, hoc eſt, non converſabatur cum illis fiducialiter (*). Rom. III. 2. *Judaeis concredita ſunt eloquia Dei, ἐπιστεύθησαν*, fidei ipſorum commiſſa ſunt. III.) Ex *ſynonymia.*

3.) *Ex ſynonymia.*

Fides adpellatur *ὑπόστασις* Hebr. XI. 1. *παρὰ τὸ ὑφίστασθαι quia firmiter ſtat*, non cadit aut fugit certiſſima & immota fiducia in Dei promiſſionibus acquieſcens, quam ſignificationem præter uſitatam ſubſtantiæ ſive ſubſiſtentiæ notionem huic voci competere patet ex III. ejusdem epiſt. 14. *Participes facti ſumus Chriſti, ſi principium ὑποστάσεως uſque ad finem firmum retinuerimus*: id v. 6. ſic exponitur: *domus Chriſti ſumus, ſi fiduciam & gloriationem ſpei uſque ad finem firmam retinuerimus.* Eodem ſenſu Paulus 2 Cor. IX. 4. & 2 Cor. XI. 17. *ὑπόστασιν* gloriationis vocat certam & immotam animi confidentiam (**). LXX. interpretes uſurpant pro *ſpe* & *exſpectatione.* Ruth. I. 12. Pſalm. XXXIX. 8. Ezech. XIX. 5. Nec inſolens plane hæc ſignificatio in ſcriptoribus claſſicis. Polybius libr. VI. de Hor. Coclite: *κατεῖχε τὴν ἐπιφορὰν τῶν ἐχθρῶν, οὐχ οὕτω τὴν δύναμιν, ὡς τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ καὶ τόλμαν καταπεπληγμένων τῶν ἐναντίων*, ubi *ὑπόστασις* imperterritam animi confidentiam ſignificat. Plutarchus: *Illis, qui ſe dedebant, parcebatur, ὑφισταμένους autem trucidabant.* In Demetrio: *Nemine hoſtium ὑφισταμένου, ſed fugientibus & relinquentibus oppida.* Syneſius: *Nudus armorum ὑποστάς.* Suidas: *Geſſit ſe ὑποστατικῶς in periculis.* Vide Chemnitium part. II. locorum. p. 670. Fides etiam vocatur *πεποίθησις confidentia, fiducia.* 2 Cor. III. 4. *Fiduciam talem habemus per Chriſtum ad Deum.* Eph. III. 12. *In Chriſto habemus προσαγωγὴν ἐν πεποιθήσει διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ, acceſſum in confidentia per fidem ejus.* Synonymon fidei eſt etiam *παῤῥησία.* Eph. III. 12. *In Chriſto habemus fiduciam.* 1 Joh. III. 21. *Si cor noſtrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum.* 1 Joh. V. 14. *Haec eſt fiducia, quam habemus ad eum, quia quodcunque petierimus ſecundum voluntatem ejus, dabit nobis, &c.* Item *πληροφορία*, certa perſuaſio, *metaphora* ducta eſt a navibus, quæ plenis ſeu inflatis velis incitatæ feruntur. Rom. IV. 20. *Abraham confor-*

(*) Phocylides: *Λαῷ μὴ πίστευε, πολύτροπός ἐστιν ὅμιλος. Populo ne confidas, verſuta enim eſt multitudo.* Ariſtoteles in politicis ſæpe repetit, *proprium eſſe tyrannidis & oligarchias: μὴ πιστεύειν τοῖς πολλοῖς.* GERHARDUS.

(**) Eſaj. XXVI. 3. Fides eſt יֵצֶר סָמוּךְ *figmentum ſuffultum*, quod fulcit ſe ac nititur in Chriſto ſalvatore & ipſius verbo. GERHARDUS.

us eſt fide, dans gloriam Deo. v. 21. πληϱοφοϱηθεὶς, *pleniſſime ſciens, quia quaecunque ſit, potens eſt & facere.* Col. II. 2. *In- i in caritate & in omnes divitias* τῆς ϱοφορίας τῆς συνέσεως. Hebr. X. 22. *Acce- r cum vero corde,* ἐν πληϱοφοϱίᾳ πίστεως, *titudine ac abundantia fidei.* Verbum ἔων Joh. III. 36. Syrus reddidit verbo ſignificanti ܡܦܣ quod ſignificat animi ac- entiam. *Qui non conſentit vel acquieſcit Filio. Ergo fides erit animi acquieſcentia ac fiducia.* IV.) *A collatione locorum parallelorum* vet. & nov. teſt. Quæ enim in vet. confidentibus & fiduciæ, ea in nov. teſt. itibus & fidei tribuuntur. Quod Pſalm. II. icitur: *Beati omnes, qui confidunt in eo.* חוֹ a radice חָסָה *fidit, confidit*, id Marc. 16. ſic exprimitur: *Qui crediderit, ſalvus* Quod Eſaj. XXVI. 3. dicitur: *Servabis , quia in te confiſum eſt*; id Rom. V. 1. ertur: *Juſtificati fide pacem habemus apud* . Quod Prov. III. 5. dicitur: *Confide vae toto corde*, id Act. VIII. 37. ſic effer- *Si credis ex toto corde.* Quod Pſalm. XXXI. itur: *In Domino confido, non confundar*, m. X. 11. apoſtolus ſic exprimit: *dicit ura, omnis, qui crediderit in illum, non ndetur.* Vet. teſt. in precibus requirit fidu- Pſalm. LXII. 9. *Confidite in Domino & lite coram ipſo corda veſtra*; Novum teſt. in illis requirit Matth. XXI. 22. *Omnia, unque petieritis in oratione credentes, ac- is.* Jac. I. 6. *Poſtulet in fide, nihil haeſitans.* r etiam dictum Chriſti Joh. XVI. 33. *dite, θαϱσεῖτε, ego vici mundum,* cum Johannis 1. epiſt. V. 4. *Haec eſt victoria, quae vincit mundum, nempe fides noſtra.* V.) *Ab exegetica declaratione*, qua fides per fiduciam explicatur. Pſalm. LXXVIII. 22. *non crediderunt in Deum, nec confiſi ſunt ute ejus* לֹא הֶאֱמִינוּ וְלֹא בָטְחוּ radix eſt *confidit*, ſpem & fiduciam poſuit. Mich. . *Ne credatis in ſocium, nec confidatis in*

x locis llelis.

iex- ione.

principem. Iob. XXXIX. 14. *Nunquid confides in eo, quod magna ſit fortitudo ejus?* v. 12. *nunquid credes illi, quod reddat ſemen tuum?* 1 Ioh. V. 13. *Haec ſcripſi vobis, ut ſciatis, quoniam vitam habetis aeternam, qui creditis in nomen filii Dei.* v. 14. *Et haec eſt fiducia, quam habemus apud eum. &c.*

VI.) Ex *oppoſitis*: opponitur fidei juſtificanti τὸ διακϱίνεσθαι Rom. IV. 20. Abraham εἰς ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ οὐ διεκϱίθη τῇ ἀπιστίᾳ, *non haeſitavit diffidentia*, ut reddidit latinus interpres. Ergo fides Abrahæ fuit confidentia ſive fiducia, qua totus a divina gratia pendens & promiſſioni credens certo ſe conſecuturum ſciebat, quæ erant promiſſa. Jac. I. 6. *Poſtulet in fide* μηδὲν διακϱινόμενος. Vide etiam Matth. XVII. 20. Marc. XI. 23. Opponitur etiam fidei τὸ διστάζειν in bivio verſari. Matth. XIV. 31. ὀλιγόπιστε εἰς τί ἐδίστασας. *Parvae fidei quare dubitaſti?* τὸ μετεωϱίζεσθαι in ſuſpenſo eſſe, hinc illinc agitari, ſicut naves fluctibus agitatæ, & ſicut meteora in aëre, ſuſpenſo animo modo huc, modo illuc inclinare. Luc. XII. 29. μὴ μετεωϱίζεσθε, in verſu præcedente eos vocat ὀλιγοπίστους, quos prohibet ita diſtrahi ſuis dubitationibus. Theophylactus in h. l. μετεωϱισμὸς λέγει τὸν πεϱισπασμὸν καὶ τὴν τοῦ λόγου ἄστατον πεϱιφοϱὰν ἄλλο καὶ ἄλλο ἐνθυμουμένου. Paſſim etiam opponitur fidei ἡ ὀλιγοπιστία, parva fiducia Matth. VI. 3. VIII. 26. XIV. 31. XVI. 8. Luc. XII. 28. Item φόβος timor & metus. Luc. VIII. 50. Marc. V. 36. *Ne metuas, tantum crede.* Eſaj. XXVIII. 16. *Qui credit, non feſtinat.* Atqui hæſitatio, diffidentia, dubitatio, ſolicitudo, ὀλιγοπιστία ſunt in voluntate. Ergo & fides illis oppoſita erit in voluntate.

6.) ex oppoſitis.

VII.) Ab *objecto* fidei, quod eſt promiſſio gratiæ in Chriſto mediatore, ut paulo poſt demonſtrabitur. Fides juſtificans amplectitur promiſſionem evangelicam de beneficiis Chriſti mediatoris, eandemque ſibi adplicat. Nuda notitia non amplectitur illam promiſſionem. Ergo fides juſtificans

7.) ab objecto.

non eſt nuda notitia. Rom. IV. 16. *Ideo ex ſide gratis, ut ſit firma promiſſio*, atqui *omnes promiſſiones in Chriſto ſunt amen*; 2 Cor. I. 20. id eſt, includunt Chriſtum mediatorem, ſine quo Deus nihil nobiſcum agit. Objectum ergo fidei eſt promiſſio de Chriſto, quam non nuda notitia, ſed certa cordis fiducia nos oportet amplecti. Lutherus dicere fuit ſolitus: *Qualis eſt copulatio maris & fœminae in legitimo matrimonio, videlicet indiſſolubilis, talis quoque fidei & promiſſionis connexio.* Promiſſio non eſt firma nobis, id eſt, noſtri reſpectu, niſi adprehendatur fide: ac fides eſt inanis imaginatio, niſi nitatur promiſſione, velut petra & ancora.

8.) ab effectibus & proprietatibus.

VIII.) A *natura, proprietatibus* & *effectis* fidei. *Forma* & quaſi anima juſtificantis fidei eſt fiducialis Chriſti cum omnibus beneficiis in verbo evangelii oblatis adprehenſio. Joh. I. 12. *Quotquot eum receperunt*, ἔλαβον, *dedit eis poteſtatem filios Dei fieri.* Rom. V. 11. *Per ipſum* (Chriſtum) *accepimus reconciliationem*, ἐλάβομεν. Gal. III. 14. *Ut promiſſionem Spiritus accipiamus*, λάβωμεν, *per fidem.* Hebr. IV. 16. *Accedamus cum fiducia ad thronum gratiae, ut accipiamus* ſeu conſequamur, λάβωμεν, *miſericordiam*, Hebr. IX. 15. *Ii qui vocati ſunt, promiſſionem accipiunt aeternae hereditatis.* Ex quibus dictis patet, fidem juſtificantem amplecti, recipere, adprehendere, ſibique adplicare Chriſtum, & in Chriſto gratiam Dei, remiſſionem peccatorum, juſtitiam & ſalutem æternam, id vero de nuda notitia prædicari non poteſt (*). Sic fidei juſtificanti tribuitur ὑπόστασις, πληροφορία, παῤῥησία, πεποίθησις; ut conſtat ex dictis Pauli ſuperius adductis, itemque καύχησις, ſive καύχημα. Rom. V. 2. *Per Chriſtum habemus acceſſum fide in gratiam illam, in qua ſtamus & gloriamur in ſpe gloriae filiorum Dei.* Phil. III. 3. καυχώμενοι ἐν Χριστῷ καὶ οὐκ ἐν σαρκὶ πεποιθότες, ubi καύχησις καὶ πεποίθησις ut æquipollentia conjunguntur. Item θάρσος, Matth. IX. 2. paralytico, cujus fidem Chriſtus reſpiciebat, dicitur: θάρσει τέκνον. Atqui hæc omnia non nudam aliquam notitiam vel adſenſum notant, ſed vel ipſam fiduciam vel fiduciæ qualitatem & inſignia effecta. 2 Paral. XX. 20. dicit Joſaphat ad milites ſuos: *Credite in Dominum Deum veſtrum & roborabimini; credite prophetis ejus, & proſperabimini;* ubi requirit fiduciam in divinam promiſſionem de liberatione ex manu hoſtium, & fiduciæ huic robur animi & proſperitatem pollicetur (**). *Effe-*

(*) Fiduciæ eſt Chriſtum ſalvatorem *quærere*, Eſaj. LV. 6. Amos V. 4. *avide expetere* & quaſi *anhelare ad ipſum*, Pſalm. XLII. 2. 3. CXIX. 20. Cant. II. 3. Eſaj. XXVI. 8. & 9. LV. 1. Matth. V. 6. *ad expeditum redemtorem venire*, Matth. XI. 28. Joh. VI. 35. Hebr. IV. 16. *eundem cum ſua juſtitia adprehendere*; Rom. IX. 30. *omni acceptione complecti*, 1 Tim. I. 15. *merita ipſius ſibi adpropriare*, Gal. III. 26. Phil. I. 21. *pleno conatu cordis in ea ferri & ſuaviſſime in iis acquieſcere*; Rom. IV. 21. Hebr. X. 22. Hinc dixerunt veteres, *fidem non tantum eſſe adprehenſivam, quod ad notitiam & adſenſum pertinet, ſed eſſe quitativam, quod eſt fiduciæ proprium*, Meiſnerus. Cuicunque porro fidei non competunt illi effectus, quos ſcriptura fidei juſtificanti tribuit, ea non eſt juſtificans. Sed fidei, quæ tantum eſt notitia & adſenſus, ac non ſimul fiducia, non competunt effectus, quos ſcriptura fidei juſtificanti tribuit. Ergo. GERHARDUS.

(**) Photiniani ſtatuunt fidem juſtificantem conſiſtere in duobus: 1.) in *fiducia:* 2.) *nova obedientia.* Oſtorodus c. 2. inſtit. p. 17. §. 1. *So iſt nun an GOtt glauben anders nichts, denn daß der Menſch ſeine Zuverſicht auf ihn ſetze, und ihm gehorſam ſey.* Per *fiduciam* non intelligit adprehenſionem meriti Chriſti, quippe quod prorſus negat, ſed tantum ſpem in ſola Dei miſericordia, absque omni ſatisfactionis reſpectu, poſitam. Per *obedientiam* intelligit non ſolum animum obediendi per ſerium pietatis adfectum, ſed etiam ipſam actualem obedientiam. Profert autem Oſtorodus 4. argumenta. I.) Pſalm. LXXVIII. 21. 22. *Deus dicitur iratus Iſraelitis, quia non crediderunt ipſi, hoc autem credere nihil fuiſſe aliud* dicit, *quam non confidere Deo, nec ipſi obedire, uti pateat ex v. 7. 8. 9. 10.* Resp. 1.) [illegible] Judæorum conſiſtere in diffidentia libenter concedimus, quæritur autem de iſtius objecto & modo. Reſpuerunt illi non tantum gratiam Dei, ſed etiam pro-

Effectus fidei juſtificantis vere ſtatuuntur remiſſio peccatorum; Act. X. 43. *Huic* (Chriſto) *omnes prophetæ teſtimonium perhibent, remiſſionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes,*

L 3 qui

miſſiones de Meſſia, ejusque merito per ſacrificia Levitica adumbrato. 2.) Fiducia & obedientia duplex eſt: altera *legalis*, altera *evangelica*. Fiducia legalis nititur Dei gratia in genere, evangelica Chriſti merito in ſpecie. Obedientia legalis in bonis operibus, evangelica in fiduciali adprehenſione conſiſtit. Proinde cum fides juſtificans dicitur fiducia & obedientia, concedi hoc poteſt ſenſu evangelico; non poteſt ſenſu legali. Dicta legalia non ſunt opponenda fidei evangelicæ in merito Chriſti fundatæ, quia hæc ſunt ſubordinata. II.) Dan. VI. 23. *Dicitur ipſum e lacu leonum incolumem eductum eſſe, quia credidit Deo ſuo, hanc autem fidem nil aliud notare, niſi fiduciam de auxilio Dei, & obedientiam, clarius eſſe* adſerit, *quam ut probatione indigeat.* Reſp. 1.) concedimus fidem Danielis eſſe fiduciam promiſſionibus Dei nixam, unde autem probabit, excluſas eſſe promiſſiones de Meſſia & ejus interceſſione? 2.) Si Daniel Deo ex toto corde obedivit, utique Meſſiam agnovit, & in merito ejus ſpem poſuit, quia ut hoc fieret, Deus aliquoties præcepit. 3.) Alia eſt liberatio a periculis corporis, alia a peccatis & pœnis animæ. In illa confugimus ad promiſſiones de auxilio: in hac ad promiſſiones de Chriſti merito & efficacia: ibi fides conſideratur ut virtus, quam Deus ex gratia remuneratur, hic ut adprehenſio meriti, quam ad juſtitiam imputat. III.) *Ninivitæ dicuntur crediſſe in Deum* Jon. III. 4. *quæ ipſa tamen fides non niſi per opera & novam obedientiam deſcribitur.* Reſp. 1.) Fidem Ninivitarum ſecuta eſt remiſſio peccatorum: *nulla autem fit remiſſio ſine ſanguinis effuſione*, Hebr. IX. 22. quare illa ipſa fides veniam impetrans reſpexit ſanguinem, non hircorum terreſtrium, qui ad tantum opus per ſe inſufficiens. Ergo ſanguinem futuri Meſſiæ agni immaculati, *qui tollit peccata mundi* Joh I. 29. 2.) Si fides juſtificans conſiſtit in ſacris, jejuniis & aliis hujusmodi operibus, qualia de Ninivitis referuntur, tum & phariſæi vere crediderunt, & hypocritæ juſtificantem fidem habent, quippe qui operibus iſtis pariter navant operam. 3.) Si Ninivitæ credendo obedivérunt Deo, aut omnia aut quædam tantum præcepta obſervarunt. Si omnia, ergo & illud de credendo in Chriſtum & adprehendendo ejus merito, quod *mandatum præcipuum eſſe* 1 Joh. III. 23. dicitur. Si quædam, fides fuit hypocritica & manca, quam juſtificare aut peccatorum veniam conſequi, ne ipſi quidem Photiniani adſerunt. 4.) Licet per verba: *crediderunt Deo*, potiſſimum intelligatur adſenſus, quem præbuerunt Jonæ tanquam legato Dei, futurum ſupplicium adnuncianti, non tamen ob id excludi debet fiducia: nam fides eſt ſimul adſenſus & fiducia. Concurrit in Ninivitis utrumque, tum adſenſus quoad comminationes Dei, tum fiducia quoad promiſſiones, quæ reſpiciunt partim peccati remiſſionem non niſi per Chriſtum acquiſitam: partim pœnæ ablationem revertentibus ex gratia promiſſam. IV.) Hebr. XI. *varia fidelium exempla recitantur, ſolius vero adſenſus & fiduciæ generalis mentio habetur.* Reſp. 1.) Dicta, quæ probant fidem eſſe adſenſum, non opponi debent aliis, quæ docent, fidem eſſe fiduciam in Chriſti merito fundatam, ſunt enim hæc ὑπάλληλα. 2.) De Abele dicitur v. 4. *quod fide uberiorem hoſtiam Deo obtulerit.* At hoc intelligi nequit de fiducia generali, ſed inprimis de fiduciali adprehenſione πρωτευαγγελίου, *quod ſemen mulieris contriturum ſit caput ſerpentis:* quo pertinent ſacrificia, quæ fuerunt typus Meſſiæ &c. 3.) Fides Enochi non fuit adſenſus tantum, ſed inprimis fiducia in Meſſiam, nulli enim patet cœlum, niſi per iſtum ingredienti. Moſes v. 26. dicitur *majores divitias æſtimaſſe theſauro Ægyptiorum*, τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ, ergo fides Moſis reſpexit non Deum duntaxat in genere, ſed Meſſiam in ſpecie, & quidem ejus ὀνειδισμὸν ſeu ignominiam, quam in cruce perpeſſus eſt, & per quam nobis meruit vitam æternam. 4.) In exemplis capite illo adlegatis deſcribitur quidem fides juſtificans, at inprimis ratione effectuum & exercitiorum, qualia ſunt fiducia generalis, patientia, fortitudo, conſtantia, humilitas &c. Scopus enim apoſtoli eſt hortari ad perſeverantiam, ut adparet ex Hebr. X. 38. Inde propoſuit cap. XI. exempla fidelium, qui varia ſubierunt pericula, ut oſtenderet, eam demum veram eſſe fidem, cujus vis & robur nullis calamitatibus frangatur: quare non eſt mirum, quod fiduciæ in Chriſti merito poſitæ non faciat expreſſam mentionem &c. Interim in exercitiis illis fidei prærequiritur adprehenſio Chriſti, quippe in quo ſolo *omnes promiſſiones ſunt* ναὶ καὶ ἀμήν, 2 Cor. I. 20. & ſine quo Dei auxilium nobis polliceri haud poſſumus: quis enim

certo

qui credunt in eum. Iuſtificatio; Rom. X. 4. *Chriſtus eſt finis legis ad juſtitiam omni credenti.* υἱοθεσία. Joh. I. 12. *Dedit poteſtatem, filios Dei fieri his, qui credunt in nomen ejus;* tranquillitas

certo illud exſpectabit, niſi prius ſtatuat, Deum ſibi per Chriſtum reconciliatum eſſe? Meiſnerus in diſputat. de fide juſtif. Contra Photinianos obſerva cumprimis 1.) voces, æquipollentes fidei, quod ſit ἔλεγχος, πληροφορία, παῤῥησία, πεποίθησις, θάρσος, quæ oſtendunt, fidem non definiri per *vitæ innocentiam.* 2.) Lex & fides contra diſtinguuntur Gal. III. 12. Sed puritas vitæ legi non contradiſtinguitur. Ergo. 3.) Juſtitia, qua coram Deo ſumus juſti, non revelatur in lege, Rom. III. 21. Gal. III. 22. Puritas vitæ in lege revelatur. Socinus part. IV. de Chriſto ſervat. cap. 11. fol. 388. *Quamvis ex Pauli verbis videatur aperte colligi, fidem, qua Abrahamus juſtificatus fuit, fuiſſe, Deo promittenti; ipſum multarum gentium patrem futurum, &c. fidem adhibuiſſe,* hoc eſt, eum vera dicere, *ſibi perſuaſiſſe; animadvertendum eſt tamen, rem aliter ſe habere. Ea enim promiſſio Abrahae non ſine tacita conditione facta eſt, quæ itidem in ipſo fœdere ſanciendo fuit expreſſa, quemadmodum ſcriptum eſt* Gen. XVII. *ut ambulares coram Deo, & eſſes perfectus, hoc eſt, ipſi Deo parere non recuſares.* Reſp. cap. XVI. præced. refertur, quod Sara de vulva ſua emortua deſperans hortata fuerit maritum, ut cum ancilla Agare prolis ſuſcitandæ cauſa conjugium contraheret, cui conſilio Abraham obtemperat, ſed Deo id diſplicuit, ideo, cap. XVII. Abrahamum in viam mandatorum ex viis ethnicis revocat, *ut ambulet coram ſe & ſit perfectus,* id eſt, ne in fide inchoata vacillet, ex ſe & Sara omnino proditurum ſemen, itidem ut in vitæ ſanctioris moribus tanquam veræ fidei indubitatis indiciis ambulet. Vorſtius conſentit cum Photinianis, ideo fidem definit per *fiduciam obſequioſam* ac diſputat, *neminem poſſe vere credere, niſi habeat animum obediendi.* At 1.) Quodcunque fidei juſtificanti, qua juſtificanti, opponitur in ipſo juſtificationis actu, per id fides juſtificans qua juſtificans *eſſentialiter* definiri nequit, ſeu illud non poteſt eſſe pars fidei juſtificantis, qua juſtificantis. Atqui fidei juſtificanti qua juſtificanti opponitur obedientia actualis. Ergo. 2.) Per quod fides operatur, id ipſum non eſt fides juſtificans. Sed fides operatur per obedientiam, quia operatur per bona opera & inprimis per caritatem Gal. V. 6. Ergo. Smalcius in exam. 157. errorum err. LXXVIII. pag. 23. *Satis ſunt ad juſtificationem hæc duo: Dei gratia & noſtra fides, cujus forma & complementum eſt obedientia.* Err. CXXII. pag. 33. *Anima fidei, ut ſunt opera bona, ſic præcipue caritas, hæc enim omnium operum bonorum præcipuum eſt.* Piſecius in reſp. ad 3. rat. Camp. pag. 43. *Fidem intelligo obedientiam illam ſub ſpe boni promiſſi Deo præſtandam. Ita Irenæus. Credere Deo eſt facere voluntatem ejus.* Socinus in libr. quod evang. pag. 22. *Fides in Chriſtum ſeu per Chriſtum in Deum, qua juſtificamur, eſt ea fiducia, quæ vere ac proprie eſt fiducia, nempe Chriſto ſeu Deo per Chriſtum plane confidere, id eſt, ſub ſpe ea conſequendi, quæ a Deo per Chriſtum iis ſunt promiſſa, qui ipſius Chriſti præcepta ita ſervaverint, ut merito obedientes dici poſſint, ipſi Deo & Chriſto obedire.* Ad 1.) argumentum Photinianorum ex Pſalm. LXXVIII. *reſp.* Reprehenduntur Iſraelitæ v. 22. quod in Deum non crediderunt, tamen in reliquis verſibus etiam malos fructus incredulitatis pſalmiſta reprehendit, ac proinde illa bona opera, ad quæ v. 7. 8. 9. & 10. hortatur, opponuntur non ſoli incredulitati, ſed etiam malis fructibus incredulitatis. Præterea v. 22. reprehenduntur Iſraelitæ non ſolum propterea, quod non crediderunt in Deum, ſed etiam, quod non ſperaverunt in ſalute ſeu auxilio Dei, cui peccato opponitur ſpes v. 7. nec tamen ſequitur, quod ſpes ſit fides; ſed eſt virtus a fide diſtincta. 1 Cor. XIII. 13. Denique quando Iſraelitæ propter incredulitatem reprehenduntur, eſt locutio *ſynecdochica*, ponitur enim incredulitas pro omni impietate, quæ ex ea ſequitur. Ad 2.) argumentum Photinianorum ex Dan. VI. *reſp.* Licet uni ſubjecto varia tribuantur, tamen non ſequitur, quod illa inter ſe ſint eadem, alias quia uni eidemque homini juſtificato tribuuntur fides, ſpes & caritas, conſequens foret, ea omnia eſſe eadem. Etiam bona opera in hac vita habent gratuitam remunerationem, ideoque non poteſt dici, quod illud, propter quod Daniel ex lacu liberatus, ſit fides. Præterea exemplum Danielis a quæſtione eſt alienum, fides enim Danielis ibi non conſideratur in actu juſtificationis, & quatenus eſt juſtificans, ſed in exercitio alicujus boni operis, quatenus Daniel patienter injuſtam pœnam perferebat. Ad 3.) argumentum Photinianorum ex Jon. III. *reſp.* Falſum eſt, quod *quicquid audita concione prophetica in Ninivitis ſubſecutum, ſit fides,* nam in vera pœnitentia non ſolum fides eſt, ſed etiam ſequuntur fructus fidei. Ad 4.) argumentum ex Hebr. XI. *reſp. Fides* illa *ſanctorum* non quidem fuit ſine obe-

litas conſcientiæ; Rom. V. 1. *Juſtificati fide pacem habemus;* liberatio a damnatione legis; Rom. VIII. 1. *Nihil damnationis eſt iis, qui ſunt in Chriſto;* ſecuritas ſpiritualis; Rom. X. 11. *Qui credit in eum, non confundetur;* benedictio cœleſtis; Gal. III. 9. *Qui ex fide ſunt, benedicentur cum fideli Abrahamo;* purificatio cordis; Act. XV. 9. *fide purificans corda eorum;* Victoria ſatanæ; Eph. VI. 16. *in omnibus ſumentes ſcutum fidei, quo poſſitis ignea tela nequiſſimi exſtinguere.* 1 Petr. V. 9. *Huic reſiſtite fortes in fide;* victoria mundi; 1 Joh. V. 4. *Fides eſt victoria noſtra, quae vincit mundum;* patientia in adverſis; Rom. V. 3. *Juſtificati fide gloriamur in adflictionibus;* acceſſus ad Deum; Rom. V. 2. *Per Chriſtum habemus acceſſum fide in gratiam illam, in qua ſtamus;* obſignatio veritatis; Joh. III 33. *Qui accipit teſtimonium ejus, ſignavit, quod Deus verax ſit;* dilectio Dei & proximi; Luc. VII. 47. *Remiſſa ſunt ei peccata multa, quia dilexit multum.* Gal. V. 6. *Fides efficax eſt per dilectionem;* Spes futuræ gloriæ; Rom. V. 1. *Juſtificati fide pacem habemus, v. 2. & gloriamur in ſpe gloriae filiorum Dei;* confeſſio veritatis creditæ & cognitæ; 2 Cor. IV. 13. *Habentes eundem ſpiritum fidei &c. & nos credimus, propterea loquimur;* invocatio; Gal. IV. 6. *Quia eſtis filii Dei* (per fidem), *miſit Deus Spiritum filii ſui in corda veſtra clamantem: Abba Pater.* Rom. X. 14. *Quomodo invocabunt eum, in quem non credunt?* obedientia erga Deum, Hebr. XI. 8. *Abraham cum vocaretur, fide obedivit, ut exiret in locum, quem accepturus erat in hereditatem, neſciens, quo iret.* Denique vita & ſalus æterna. Joh. III. 16. *Sic Deus dilexit mundum, ut filium ſuum unigenitum daret, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam aeternam.* v 36. *Qui credit in filium, habet vitam aeternam.* Marc. XVI. 16. *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit.* Atqui inſignes illi effectus non poſſunt nudæ notitiæ tribui, ut conſtat. Ergo fides juſtificans non eſt nuda notitia. IX.) A *typicis* & *metaphoricis* fidei *deſcriptionibus.* Joh. III. 14. *Sicut Moſes exaltavit ſerpentem in deſerto: ita exaltari oportet filium hominis.* v. 15. *Ut omnis, qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam aeternam.* Quemadmodum Iſraelitæ adſpicientes æneum ſerpentem certa cordis fiducia nitebantur promiſſione Dei, quod a morſu ignitorum ſerpentum hoc adſpectu liberandi ſint: ita fides juſtificans eſt perſpicaciſſimus cordis intuitus, quo Chriſtum in ara crucis exaltatum reſpicimus, certo ſtatuentes, propter illum nobis contingere liberationem a vulneribus, quæ infernalis ſerpens nobis inflixit, adeoque vitam & ſalutem æternam. Joh. III. 33. *Qui credit, ἐσφράγισεν, obſignavit, quod Deus verax ſit.* De quibus non dubitamus, ſed certi ſumus, ita ut in illis acquieſcamus, iisdemque ſtare velimus, ea obſignamus, & quæ hoc modo obſignata ſunt, illis firmiter inhæremus: ſic per fidem obſignamus, quod Deus verax ſit, hoc eſt, promiſſionem gratiæ in verbo veracis & omnipotentis Dei agnitam & oblatam ita in corde amplectimur, ut vera fiducia illam quaſi obſignemus. Eſaj. LV. 1. *Omnes ſitientes venite ad aquas, venite, emite abſque argento.* Joh. IV. 14. *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non ſitiet in aeternum, ſed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae ſalientis in vitam aeternam.* Joh. VI. 27. *Operamini non cibum, qui perit, ſed qui permanet in vitam aeternam, quem filius hominis dabit vobis.* v. 29. *Hoc eſt opus Dei, ut credatis in eum, quem miſit Pater* v. 35. *Ego ſum panis vitae, qui venit ad me, non eſuriet, &c.* v. 51. *Ego ſum panis vivus, qui de cœlo deſcendit: ſi quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum.* Apoc. XXI. 6. *Sitienti dabo de fonte aquae vitae gratis.* cap. XXII. 17. *Qui ſitit, veniat, & qui vult, accipiat aquam vitae gratis.* Ex quibus locis colligitur, quod fides ſit ſpiritualis paſtus

9.) a typicis & metaphoricis deſcriptionibus.

obedientia, non tamen propterea quatenus juſtificans, eſt obedientia: deſcribitur enim ibi fides non in actu juſtificationis, ſed in exercitio operum. Abrahæ fidem reſpectum habuiſſe ad Chriſti meritum, colligitur ex Rom. IV. GERHARDUS.

paſtus animæ, jam vero cibus & potus ut alere poſſit, non ſolum contrectandus, ſed etiam adſumendus & concoquendus: ita non ſufficit noſſe doctrinam evangelii, eidemque adſentiri, ſed & fiducialis adprehenſio promiſſionum ac ſpecialis earundem adplicatio requiritur.

10.) ab exemplis fidei. X.) Ab *exemplis* fidei. Qualia ſunt fidei exempla, talis etiam eſt ipſa fides, cum omnia exempla debeant eſſe conſentanea illi regulæ, cui declarandæ & illuſtrandæ ſubjiciuntur. Jam vero exempla fidei juſtificantis in ſcripturis adlata non nudam notitiam & adſenſum, ſed cumprimis etiam fiduciam notant. Ergo & fides talis erit. *Adſumtum* variis exemplis confirmari poteſt. Rom. IV. 18. *Abraham contra ſpem in ſpem credidit*, (contra ſpem, quam concipere poterat ex conſideratione naturæ, credidit in ſpem ex conſideratione potentiæ divinæ conceptam.) v. 19. *& non infirmatus eſt fide, nec conſideravit corpus ſuum emortuum*, v. 20. *in promiſſione etiam Dei non haeſitavit diffidentia, ſed confortatus eſt fide, dans gloriam Deo*, v. 21. *pleniſſime ſciens, quia quaecunque promiſit, potens eſt & facere.* Certe hæc fides Abrahæ non fuit nuda notitia & adſenſus, ſed etiam plena cordis fiducia in promiſſionem Dei veracis & omnipotentis recumbens. Matth. IX. 22. dicit Chriſtus ad hæmorrhouſam: *fides tua te ſalvam fecit*, ea vero ſic deſcribitur, quod dixerit in corde ſuo: *ſi ſolum tetigero veſtimentum ejus, ſanabor.* v. 21. Matth. XV. 28. dicit Chriſtus ad Cananæam: *O mulier, magna eſt fides tua, fiat tibi ſicut vis.* Deſcribitur autem ibi graviſſima lucta fidei, qua tentationes de indignitate & particularitate hæc fœmina fortiſſime vicit, ideo *magna fides* ejus prædicatur; fiducia eſt, quæ verbo inhærens tentationes vincit, non nuda notitia vel adſenſus. Hebr. XI. varia adferuntur exempla eorum, qui fidem exercuerunt & demonſtrarunt in militia ſpirituali, in ſtudio bonorum operum &c. quæ oſtendunt, fidem non ſolum eſſe ἔλεγχον, firmum adſenſum, ſed etiam ὑπόςασιν, firmam fiduciam, quæ non cedit nec fugit, ſed omnes impetus viriliter ſuſtinet. v. 24. & 25. de Moſe dicitur; *quod fide elegerit potius adfligi cum populo Dei, quam temporariis peccati commodis perfrui:* hic fidei adſcribitur electio, electio autem eſt voluntatis, ergo & fides erit in voluntate.

11.) a teſtimoniis veterum. XI.) A *teſtimoniis* veterum, quæ adducit Chemnitius in locis theologicis. Delibabimus pauca, reſervatis ceteris ad locum de certitudine gratiæ. Cyprianus ſerm. IV. de mortal. non longe a principio: *Si juſtus es, & fide vivis, ſi vere in Deum credis, cur non cum Chriſto futurus & de pollicitatione Domini ſecurus, quod ad Chriſtum voceris, amplecteris & quod Zabulo careas, gratularis &c.* Et poſtea: *Si tibi vir gravis & laudabilis aliquid polliceretur, haberes utique pollicenti fidem, nec te falli ac decipi ab eo crederes, quem ſtare in ſermonibus atque actibus ſuis ſcires; nunc Deus tecum loquitur & tu mente incredula perfidus fluctuas? Deus tibi de hoc mundo recedenti immortalitatem pollicetur atque aeternitatem, & tu dubitas? hoc eſt, Deum omnino non noſſe, hoc eſt, Chriſtum credentium magiſtrum peccato incredulitatis offendere, hoc eſt, in eccleſia conſtitutum fidem in domo fidei non habere.* Circa finem: *Si in Chriſtum credimus, fidem verbis & promiſſis ejus habeamus, & non moriemur in aeternum.* Libr. II. ep. VI. *Chriſtus dat credentibus tantum, quantum ſe credit capere, qui ſumit.* Origenes in cap. XIII Matth. *Quemadmodum in corporibus naturalibus quidam attractus ineſt quibusdam ad quaedam, veluti magneti lapidi ad ferrum, & bitumini, quod dicitur naptha, ad ignem, ita fidei ad divinam virtutem.* Gregorius Nyſſenus orat. VI. in Cant. Cant. pag. 368. dicit, *nos fide Chriſtum recipere, ut intra conclave noſtrum, quod cor noſtrum eſt, perveniat, & rurſum receptum fide retinere, ut illic permaneat.* Ambroſius libr. II. in Luc. II. §. de Sim. & Anna. *Qui vult dimitti, veniat in templum, veniat in Ieruſalem, exſpectet Chriſtum Dominum, accipiat in manibus verbum Dei, complectatur velut quibusdam ſuae fidei brachiis.* (quemadmodum ergo Simeon brachiis corporalibus Chriſtum complexus eſt, ita fide ſpiritualiter eum amplectimur.) In 1 Cor. I. *Sola fide gratis accipimus remiſſio-*

ſionem peccatorum. Auguſtinus tract. XXIX. in Joh. *Credere in Chriſtum eſt credendo amare, credendo diligere, credendo in illum ire & membrum ejus effici.* Tract. XLVIII. in Joh. *Quaerebant eum adprehendere. Utinam adprehenderent, ſed credendo & intelligendo, non ſaeviendo & occidendo! Non adprehenderunt eum, quia manus fidei non habuerunt. Mente verbum adprehendere, hoc eſt, Chriſtum recte adprehendere.* Serm. VIII. de verbis Dom. *Interrogo nunc, credisne o peccator Chriſto? dicis, credo. Quid credis? gratis univerſa peccata tibi per Ipſum poſſe remitti: habes, quod credidiſti.* In med. cap. 14. *Omnis namque ſpes & totius fidei certitudo mihi eſt in pretioſo ſanguine Chriſti, qui effuſus eſt propter nos & noſtram ſalutem, in ipſo reſpiro, & in ipſo confiſus ad te venire deſidero.* Chryſoſtomus hom. LIV. in c. XXIX. Gen. *Ita bene fidamus his, quae a Deo promiſſa ſunt, atque ſi jam impleta eſſent.* Theophylactus in cap. XI. Marc. *Qui magna adfectione credit, cor ſuum omnino extendit in Deum, & quid facit? unitur illi, & fervefactum cor ejus magnam certitudinem ſumit, quod voti compos fiat.* In cap. VIII. Lucæ. *Sicut ſi quis adferret oculum ad lumen lucens, vel ſtipulam ad ignem, ſtatim operationem illorum experiretur: ita & illa* (hæmorrhouſa) *adferens fidem ad eum, qui ſanare poterat, ſtatim ſanitatem adepta eſt: neque enim cogitabat vel diuturnitatem morbi vel deſperationem medicorum, vel aliud quidpiam, ſed credidit tantum, & ſalvata eſt, & ut videtur, prius tetigit Chriſtum mente, quam corpore.* Idem in cap. IV. Rom. *Abraham praeter omnem ſpem humanam divinae fuit voluntati confiſus, non haeſitavit, hoc eſt, nihil prorſus habuit, quod ille ambigeret, quin ſtatim per fidem fortior eſt effectus.* Bernhardus (de quo Chemnitius recte pronunciat, quod plus lucis in articulo juſtificationis habuerit, quam reliqui) pulcerrime in locis multis hanc rem pertractat. Serm. II. de annunc. *Neceſſe eſt primo omnium credere, quod remiſſionem peccatorum habere non poſſis, niſi per indulgentiam Dei, ſed adde, ut credas & hoc, quod per ipſum peccata tua donentur, &c.* Serm. III. de ſeptem panum fragm. *Tria conſidero, in quibus tota ſpes mea conſiſtit, caritatem adoptionis, veritatem promiſſionis, poteſtatem redditionis &c.* Locum integrum poſtea expendemus. Serm. LXI. in. Cant. *Ego vero fidenter, quod ex me mihi deeſt, uſurpo mihi ex viſceribus Domini, quoniam miſericordia adfluunt, nec deſunt foramina, per quae effluant.* Talia in hoc ſcriptore occurrunt longe plurima. Lyra in cap. XI. Hebr. teſtatur, *fidei objectum eſſe non tantum verum, ſed etiam bonum, in quod feratur.* Refero huc præclara Lutheri dicta, quibus fidei naturam declarat, tom. I. Lat. fol. 539. *Paulus cum tribuit juſtificationem fidei, loquitur de fide adprehenſiva Chriſti, quae facit Chriſtum in nobis efficacem eſſe contra peccatum, legem, mortem.* Ibidem: *Fides adquiſita ſtat velut piger manum ſub aſcella abſcondens & dicit: Iſta nihil ad me! Fides vera extenſis brachiis amplectitur laeta Filium Dei pro ſeſe traditum, & dicit: Dilectus meus mihi & ego illi!* Tom. IV. Lat. fol. 57. *Fides pure eſt docenda, quod ſcilicet per eam ſic conglutineris, ut ex te & Chriſto fiat quaſi una perſona, quae non poſſit ſegregari, ut cum fiducia dicere poſſis: Ego ſum Chriſtus, hoc eſt, Chriſti juſtitia, victoria, vita eſt mea. Et viciſſim Chriſtus dicat: Ego ſum ille peccator, hoc eſt, ejus peccata, mors ſunt mea, quia adhaeret mihi & ego illi, conjuncti enim ſumus per fidem in unam carnem & os.* Eph. V. *ita, ut haec fides Chriſtum & me arctius copulet, quam maritus uxori eſt copulatus.* fol. 116. *Fides eſt pertinaciſſimus intuitus, qui nihil adſpicit praeter Chriſtum victorem peccati & mortis & largitorem juſtitiae, ſalutis & vitae aeternae.*

XII.) A *confeſſione* ipſorum *adverſariorum.* Lombardus libr. III. ſent. diſt. 19. lit. A. *Dicimur & aliter per mortem Chriſti juſtificari, quia per fidem mortis ejus a peccatis mundamur, unde apoſtolus:* Juſtitia Dei eſt per fidem Ieſu Chriſti: *Et item:* quem Deus propoſuit propitiatorem per fidem in ſanguine ipſius. *id eſt per fidem paſſionis. Ut olim adſpicientes in ſerpentem aeneum in ligno erectum a morſibus ſerpentum ſanabantur: ſic ergo recte*

12.) a confeſſione adverſariorum.

fidei intuitu in illum reſpicimus, qui pro nobis pependit in ligno, a vinculis diaboli ſolvimur, id eſt, a peccatis, & ita a diabolo liberamur, ut nec poſt hanc vitam in nobis inveniat, quod puniat. Diſt. 23. lit. D. *Credere in Deum eſt credendo amare, credendo in eum ire, credendo ei adhaerere, & membris ejus incorporari. Per hanc fidem juſtificatur impius, ut deinde ipſa fides incipiat per dilectionem operari.* Dominicus a Soto libr. II. de nat. & grat. cap. 6. ex profeſſo quidem diſputat, fidem non eſſe fiduciam, interim fatetur, *nomine fiduciae exprimi certam firmamque fidem.* Cajetanus in enarrat. dicti Moſaici: Credidit Abraham Deo: *Moſes non dicit, Abrahamum credidiſſe Deo, ſed in Deo, hoc enim plus eſt: nam credere Deo eſt fidem habere illius verbis ut veracibus; credere autem in Deo, inſuper addit fiduciam in Deo.* Eraſmus in expoſit. ſymbol. catech. II. p. 44. *Deum crediderunt & philoſophi plerique, Deo credunt & daemones, ſed ſoli pii credunt in Deum, ſive in Deo; nihil enim refert, qui totam fiduciam, totamque ſpem fixerunt in Deo.* Idem Jac. I. 6. *fidem* vertit per *fiduciam*, quam verſionem pontifex Leo X. commendavit in cap. XII. Luc. p. 155. *Fides eſt fidentis, ſic enim nos abutimur Chriſtiani.* in cap. I. Rom. *Fidem frequenter ſacrae litterae uſurpant pro fiducia erga Deum, ut non multum differat a ſpe.* Jac. Veldius conc. in evang. Dom. II. Quadrag. de fide Syrophœniſſæ ait, *in ea attendenda eſſe ſuae ipſius nuditatis agnitionem, Dei benignitatis certam perſuaſionem, infatigabilis fidei orationem, oris claram confeſſionem.* Nauſea Viennenſis epiſcopus libr. III. cap. I. catechiſmi contendit, *ſummam cognationem ſummamque ſimilitudinem eſſe inter ſpem & fidem, adeo, ut non bene diſtingui queant.* Idem libr. I. cap. 12. *Fides eſt conſtans firmaque animi per Spiritum ſanctum de Dei majeſtate, omnipotentia & bonitate, deque illius promiſſis indubitata perſuaſio, qua ut verbis ejus certam fidem habet, ita & de ejus erga ſe bonitate omnia ſibi indubitato pollicetur, cum demerendo quoslibet tam ipſi gratificari, quam referre gratias ſtudet.*

Claudius Guilliaudus in cap. VI. Joh. ſcribit; *opus Dei vocari a Chriſto fidem, quae eſt certa de bonitate Domini perſuaſio, confidensque ſalutis ab eo exſpectatio.* Et poſtea: *Credere in Chriſtum non eſt res a Chriſto geſtas noviſſe, has enim novit ſatan, qui tamen illa juſtitia non eſt juſtificatus; nec eſt meminiſſe aut mente revolvere, Chriſtum natum eſſe, paſſum eſſe, reſurrexiſſe & cælos adſcendiſſe: nam & impii horum omnium meminerunt, & de his cogitant nihilo meliores effecti; ſed credere in Chriſtum eſt certo apud ſe ſtatuere, per Chriſtum contingere juſtitiam & vitam aeternam, eique toto corde, tota anima, totis viribus inhaerere. Hoc qui fecerit, omnia Chriſti bona complectitur, illisque ex animo adhaereſcet.* Ludovicus Granatenſis Dom. XVIII, poſt Pentec. conc. I. tom. IV. p. 322. *Rectiſſime, ut adparet, dicitur, nomine fidei in evangeliis, cum ei tribuitur ſalus aut conſecutio omnium, quae volumus, complecti utrumque, nempe & adſenſum illum firmum in credendis de Deo ac Chriſto, & fiduciam ex illius omnipotente bonitate conceptam, quamvis in quibusdam locis magis videatur haberi ratio ad credulitatem, & adſenſum illum mentis, in quibusdam vero ad ipſam fiduciam. Ita enim duo haec ad invicem cohaerent, ut nec fiducia eſſe poſſit ſine credulitate, nec credulitas ſine fiducia quicquam impetret a Deo, utque fiduciae magnitudo ex credulitatis perfectione naſcatur. Certe dum dicimus: confido huic verbo Dei,* quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis; *in verbo* confido *illa duo ſimul comprehendi videntur. Eſt enim ſenſus: adeo perſuaſus ſum, illud eſſe verum, ut inde etiam mihi certo ſperem per ſacerdotes remiſſionem peccatorum.* Gregorius de Valentia tom. III. diſp. 1. q. 1. punct. 1. col. 7. C. *Frequenter fiducia quaedam, ſeu firma ſpes, futurum id, quod eſt promiſſum, nominatur fides.* Et paulo poſt. *Atque etiam a latinae linguae auctoribus nonnunquam videri poteſt accipi id vocabulum in ea ſignificatione, ut a Terentio in Heaut. At mihi fides apud hunc eſt, nihil me iſtius facturum.* Georg. Caſſander in conſult. de Auguſt. confeſſ. c.

de

de juſtif. *Ipſum Chriſti meritum ad remiſſionem peccatorum nobis imputatur, atque hoc eſt, quod Paulus toties inculcat, imputari nobis fidem ad juſtitiam, eam videlicet fidem, qua credimus in eum, qui Chriſtum ſuſcitavit a mortuis, qui traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter juſtificationem noſtram.* Idem in conſult. in c. de juſtif. ex enchir. chriſtianæ relig. in concilio Colon. anno 1536. edito citat hæc verba: *Fatemur verum eſſe, ad juſtificationem hominis omnino requiri, ut homo certo credat, non tantum generaliter, quod propter Chriſtum vere pœnitentibus remittantur peccata, ſed & quod ipſi homini remiſſa ſint peccata propter Chriſtum per fidem.* Subjicit Caſſander: *Ad juſtificationem conſequendam requiritur talis fides, qua homo exemplo Abrahae ad promiſſionem Dei non haeſitet propter diffidentiam, ſed praeter ſpem in ſpem credat, Deum videlicet credenti in eum, qui ſuſcitavit Ieſum Chriſtum a mortuis, qui traditus erat propter debita noſtra, & reſurrexit propter juſtificationem noſtram, imputaturum hanc fidem ad juſtificationem & peccata non imputaturum.* Corn. Janſenius cap. XXX. harm. p. 197. *Fides communiter hic & in ſimilibus locis accipitur pro fiducia, ut intelligantur diſcipuli ideo vocari* ὀλιγόπιςοι, *hoc eſt parum fidentes & modicae fidei, quia non ſatis confidebant, ſe eſſe tutos Chriſto dormiente, nec habuerunt perfectam illam in Deum fiduciam, quam habere debuiſſent.* Stapleton in promt. morali Dom. Pentec. loc. 6. *Creditis in Deum, etiam in me credite, hoc eſt, in Deum fiduciam habete & in me.* Bellarminus libr. II. de grat. & lib. arb. cap. 3. libr. I. de juſtif. c. 15. *Credere eſt Chriſtum recipere.* Coſterus in ench. p 313. *Credere eſt fide adprehendere.* Idem part. I. concil. p. 521. *Ad fidem hanc, qualem Chriſtus vidit Matth. IX. 2. non ſufficit credere, quod vera ſint, quae in ſcripturis Deus dixit, hoc enim & peccatores catholici faciunt, ſed oportet promiſſionibus ejus inniti, & quod promiſit generatim, firmiter credere te accepturum.* p. 525. *Confidebat paralyticus, ſed ad majorem fiduciam hortatur eum Chriſtus, quia Deo non poſſumus nimium fidere.* Ne vero illa adprehenſio ac receptio de nuda notitia intelligatur, conjungenda ſunt ſcripturæ dicta, quæ teſtantur, credentes fide in Chriſtum accipere remiſſionem peccatorum & vitam æternam, quod de nuda γνώσει dici haudquaquam poteſt.

Exceptiones Bellarmini. 1.) *ὑπόςασις ſignificat ſubſtantiam, non fiduciam.*

§. LXXIII. Bellarminus libr. I. de juſtif. cap. 11. quibusdam ex argumentis illis noſtris reſpondere conatur. Videamus quid adferat: I.) dicit, *vocem* ὑποςάσεως Hebr. XI. 1. *fidei attributam non ſignificare certam exſpectationem & fiduciam divinae miſericordiae, ſed ſubſtantiam, quia, quae futura ſunt, non habent ullam ſubſiſtentiam vel fundamentum, niſi in intellectu per fidem: atque hoc modo commode & proprie accipitur* Pſalm. XXXIX. 8. & Hebr. III. 14. quod confirmat auctoritate Chryſoſtomi in cap. XII. Hebr. Reſp. 1.) noſtra interpretatio, qua per ὑπόςασιν accipimus fiduciam & certam explicationem, convenit cum *etymologia*, dicitur enim ὑπόςασις ab ὑφίςαςθαι *firmiter ſtare, non fugere, aut cedere*; cum *uſu* ſcriptorum Græcorum, ut oſtendunt dicta ſuperius adducta; cum *LXX. interpretibus*, qui Hebræum תוחלתי *exſpectatio mea*, reddiderunt per ὑπόςασιν. Pſalm. XXXIX. 8. conjunge Ruth. I. 12. Ezech. XIX. 5. Mich. V. 6. cum *locis parallelis*; 2 Cor. IX. 4. & cap. XI. 17. Hebr. III. 14. cum *teſtimonio* recentiorum ſcriptorum. Eraſmus in annot. ὑπόςασιν *dixit certitudinem & id, cui aliquid innititur ac fulcitur.* 2.) Ab ea igitur temere non recedimus. Interim non adverſatur nobis, quod Chryſoſtomus & Theophylactus vocabulum ὑποςάσεως hoc modo interpretantur, quod fides ideo dicatur ἐλπιζομένων ὑπόςασις, quia facit illa quodammodo ſubſiſtere & præſentia eſſe, quæ nondum ſunt in natura: hoc enim non pugnat cum fiducia, cujus proprium eſt, divinæ promiſſioni tam firmiter inhærere, ut res promiſſas intime complectatur, adprehendat, ſibique adplicet:

& quæ adhuc ſperantur, illa tanquam præſentia nobis ſiſtat, atque omnem de illis dubitationem excludat. Ex quo etiam patet vanitas exceptionis, quam addit Bellarminus: *Fides* (inquit) *definiente auctore epiſtolae ad Hebraeos eſt ὑπόςασις rerum ſperandarum. Atqui exſpectatio rerum ſperandarum ſive vitae aeternae non eſt fides juſtificans etiam ſecundum adverſariorum doctrinam, quippe quam per fiduciam divinae miſericordiae definire ſolent. Ergo ſi vel maxime concedatur, per ὑπόςασιν notari exſpectationem & fiduciam, nondum tamen ex apoſtolica illa definitione ſententiae illorum quicquam accederet.* Reſp. ſubordinata non ſunt invicem ſibi opponenda. Eadem eſt juſtificans fides, quæ certo ſtatuit, propter Chriſtum ſibi peccata remitti, ſeque propter eundem vitæ æternæ participem eſſe. Neque hac ratione fides cum ſpe confunditur, quia ſpes revelationem filiorum Dei & vitæ, quæ in Chriſto adhuc abſcondita eſt, exſpectat, fides autem promiſſioni divinæ inhærens tam certo ſibi eam promittit, ac ſi jam dum ipſo actu plenariam ejus poſſeſſionem obtineret.

2.) Dicta de fidei certitudine intelligenda ſunt de fide catholica.

II.) *Dicta ſcripturae, quae certitudinem fidei commendant, intelligenda eſſe de fide catholica, qua credimus id omne, quod Deus revelat, non pro fiducia aut confidentia.* Rom. IV. 18. Abraham credidit contra ſpem in ſpem, *hoc eſt, credidit ob divinam promiſſionem, ſe poſſe ſperare filium ex Sara, quem naturaliter ſperare non poterat. Illud autem*: non hæſitavit diffidentia, *ſignificare poſſet, fidem Abrahae fuiſſe inſignem, ut fiduciam quoque pepererit: at diffidentia hoc in loco poſita eſt pro incredulitate, cum in Graeco ſit ἀπιςία. Denique apoſtolus evidenter aperit, quae fuerit fides Abrahae, cum ait*: pleniſſime ſciens, quia, quæcunque promiſit, Deus potens eſt & facere; *omnipotentiam itaque credidit Abraham, Deum autem omnipotentem eſſe, fide tenemus, non fiducia.* Reſp. metuendum Bellarmino fulmen concilii Tridentini, quod prohibet a vulgata verſione latina diſcedere, illa vero ἀπιςίαν vertit per *diffidentiam*, πίςις igitur erit fiducia. Et quam frigidam Abrahæ fidem tribuit Bellarminus! Non ſolum credidit Abraham, ſe poſſe ſperare filium ex Sara, ſed re ipſa ſperavit, & promiſſioni divinæ innitens plena fiducia ſtatuit, ſibi datum iri filium. Πληροφορία illa, quam fidei Abrahæ tribuit apoſtolus, non ſolum notat talem perſuaſionem, qua mens divinæ promiſſioni tanquam rei veriſſimæ adſentitur, ſed etiam eam, qua cor plena fiducia in promiſſionem divinam recumbit. Adde, quod Abraham credidiſſe dicitur in ſpem contra ſpem, in ſpem promiſſionis contra ſpem naturæ: jam vero ſpes eſt in voluntate, ergo fides Abrahæ non ſola poteſt notitia definiri. Idem oſtendit graviſſima illa lucta fidei in Abrahamo, qua accepta promiſſione de ſemine venturo, nihilominus jubebatur filium ſuum immolare, id quod e diametro illi promiſſioni videbatur repugnare. Reſpexit quidem Abrahæ fides in omnipotentiam Dei, ſed & promiſſionis verbum reſpexit, in quod firma animi fiducia recubuit. Cumque fidem Abrahæ peperiſſe fiduciam Bellarminus concedat, cur fiduciam illam ad fidem pertinere negat? Ex fide *hiſtorica* ſive ex notitia promiſſionum per efficaciam Spiritus ſancti naſcitur fiducia, quæ eſt fidei juſtificantis veluti anima, qua promiſſiones divinas nobis adplicamus, ac certa animi πληροφορίᾳ illis innitimur. Ad dicta Marc. XI. 24. & Jac. I. 6. in quibus fides requiritur in precibus, reſpondet Bellarminus, *ea intelligenda eſſe de fide hiſtorica, qua omnipotentiam Dei ſine ulla dubitatione credimus.* Reſp. imo vero non ſolum omnipotentia Dei, ſed etiam, ac cumprimis promiſſio ipſius gratuita in precibus reſpicienda, hæc ſunt veluti duo crura fiducialis illius certitudinis, quæ in precibus requiritur, quæve omnem dubitationis fluctuationem excludit. *Unum enim ex duobus indubitanter ſperare poſſumus, aut dabit id, quod petimus, aut illud, quod noverit nobis eſſe utilius*, ut loquitur Bernhardus in medit. devotiſſ. cap. 6. col. 1196. Hiſtorica illa fides, qua in genere credimus Dei omnipotentiam, veritatem ac miſericordiam, nondum ad hoc ſufficit, ut juxta Dei voluntatem petamus, ſed requiritur inſuper, ut promiſſiones evangelicas in

in ſpecie ad nos quoque pertinere ſtatuamus, illisque firma & immota animi fiducia adhæreſcamus. Unde vis veritatis coegit Bellarminum, ut tandem ſubjungeret: *Non eſſet abſurdum aut contra ſententiam noſtram, ſi quis diceret, Iacobum loqui de fide, quae gignit fiduciam, ac per hoc non ſolum incredulitatem, ſed etiam diffidentiam excludere.* Rectiſſime loquitur apoſtolus de fide, qua promiſſionem abſque ulla hæſitatione amplectimur, quæ fides gignit fiduciam, imo eſt ipſa fiducia, ut ex collatione dicti 1 Ioh. V. 14. ſuperius evicimus.

3.) Timor opponitur fidei, quia ex fide oritur fiducia.

III.) Dictis illis, in quibus timor & ὀλιγοπιστία fidei opponuntur, hoc obvertit, *illud ideo fieri, quia fiducia ex fide oritur, quae tamen cum fide non ſit confundenda.* Reſp. Oppoſita ſunt ſub eodem genere proximo; jam vero hæſitatio, diffidentia, timor, ſolicitudo opponuntur ipſi fidei, non autem alicui effecto fidei. Ergo erunt ſub eodem genere proximo. Fiduciam ex fide oriri concedimus, ſi fidei nomine intelligitur nuda notitia promiſſionum, ex qua per operationem Spiritus ſancti fides juſtificans oritur, vel ſi fiduciæ nomine accipiatur fiducia roborata & confirmata, quæ eo modo ex fide juſtificante oritur, quo alias dona ac chariſmata Spiritus ſancti in piorum cordibus incrementa ſolent capere: nec tamen à fide ſegreganda eſt illa ipſa fides juſtificans, quam ſcriptura toties commendat. Si enim fiducia illa ad fidem pertinere negatur, ad quam virtutem theologicam tandem pertinebit? *Ad ſpem* reſpondet Bellarminus. At ſpes eſt futurorum exſpectatio, jam vero fiducia reſpicit bonum præſens in verbo evangelii oblatum; bonum promiſſum ut futurum ſpes reſpicit & exſpectat: bonum promiſſum ut præſens fides reſpicit & adprehendit.

4.) Apoſtolus Rom. IV. non loquitur de promiſſione remiſſionis peccatorum, ſed multiplicandæ poſteritatis.

IV.) Ad egregium apoſtoli dictum Rom. IV. 16. *Ideo ex fide gratis, ut ſit firma promiſſio;* ubi promiſſioni tribuitur certitudo ac firmitas non ſolum ratione ſui, quod ob veritatem & omnipotentiam promittentis ſit certa, ſed etiam ratione noſtri, quod nobis quoque firmiſſima ac certiſſima ſit, quatenus eam fide amplectimur, nobisque adplicamus, hoc regerit Bellarminus: *Apoſtolum non loqui de promiſſione remiſſionis peccatorum, ſed de promiſſione facta Abrahae, quod pater futurus ſit multarum gentium, ſive de promiſſione vocationis gentium ad juſtitiam & ſalutem, quae contingat non ex lege Moſis, vel ex operibus ex liberi arbitrii viribus factis, ſed ex fide Ieſu Chriſti, per quam fidem non intelligatur fiducia, ſed fides hiſtorica, cum in verbis ſeqq. dicatur fides omnipotentiae Dei.* Reſp. non ſolum promiſſionem vocationis gentium, ſed etiam promiſſionem de remiſſione peccatorum in his verbis intelligendam eſſe, totus capitis contextus oſtendit. Ut enim Abrahæ facta eſt promiſſio de multiplicatione ſeminis & vocatione gentium: ita nobis in evangelio facta eſt promiſſio de remiſſione peccatorum. Ergo ut Abraham indubitata cordis fiducia promiſſionem amplexus eſt: ita & nobis convenit, firma & immota cordis fiducia evangelicam de remiſſione peccatorum promiſſionem amplecti, ut ſimus ſpirituales Abrahæ filii, *qui eſt pater omnium credentium*, v. 11. *cujus fidei veſtigia ſectari debemus.* v. 12. *Neque enim propter ipſum ſolum, ſed & propter nos ſcriptum eſt, quod fides ipſi reputata ſit ad juſtitiam.* v. 23. *Siquidem & nobis reputabitur credentibus in eum, qui juſtificat impium.* v. 24. Finge promiſſionem accipiendam eſſe tantum de vocatione gentium, non autem de remiſſione peccatorum, quomodo fides Abrahæ erit exemplar & norma fidei noſtræ? quomodo poterimus veſtigiis credentis Abrahæ inſiſtere? Ex verbis illis apoſtoli: *Sicut ſcriptum eſt, quia patrem multarum gentium conſtitui te*, v. 17. nunquam poterit Bellarminus exſculpere, quod de promiſſione vocationis gentium tantum loquatur apoſtolus, excluſa promiſſione de juſtitia & remiſſione peccatorum, ſiquidem verba illa adducuntur, non ad oſtendendum, quæ ſit illa promiſſio, quam ſecundum gratiam dixit eſſe firmam, ſed ad oſtendendum, quod verbis immediate præcedentibus dixerat, Abraham eſſe patrem omnium noſtrum. Ac detur ſane, intelligi promiſſionem de

de vocatione gentium, nondum tamen ſequitur, eam ſolam intelligi, cum totius capitis contextus oſtendat, intelligendam etiam eſſe promiſſionem de juſtitia & remiſſione peccatorum, in cujus adplicatione, hoc eſt, juſtificatione Abraham pater omnium credentium exempli loco proponitur. Porro an operum nomine intelligantur ea tantum, quæ ex viribus liberi arbitrii facta ſunt? Item an Deus alicui in ſpecie dicat: remittuntur tibi peccata, hoc eſt, an exſtet ſpecialis promiſſio de remiſſione peccatorum, ac num fiducia in illam promiſſionem recumbens ſit poſterior remiſſione peccatorum? quæ omnia Bellarminus hic immiſcet, de illis ſuus erit diſſerendi poſtea locus. Id vero præteriri nequit, quod Bellarminus negat, *fidem Abrahae, quam apoſtolus commendat, fuiſſe fiduciam, cum reſpectum habeat ad Dei omnipotentiam.* Egregia vero probatio! Reſpexit quidem Abrahæ fides Dei omnipotentiam, ſed non ſolam, verum etiam & cum primis ejusdem promiſſionem, quam utpote a veraci ac omnipotente profectam certa cordis fiducia amplexus eſt: *ideo ex fide* (dicit Apoſtolus) *ut ſecundum gratiam firma ſit promiſſio.* Quare cum fides miſericordiam, veritatem & omnipotentiam promittentis Dei reſpiciat, non poteſt non tota cordis fiducia promiſſioni inhærere, ac citra dubitationem complementum ejusdem ſibi polliceri. V.) Fidei objectum eſſe promiſſionem gratiæ, quam in ſpecie ſibi adplicet, totis viribus Bellarminus negat, & obvertit, *fidem juſtificare, quia augendo pavores diſponit ad juſtitiam, & quia excitat propoſitum bene vivendi.* Item: *promiſſiones evangelii eſſe conditionales, cum fidem & ſacramenta requirant, ideo non poſſe eam nobis fide ſpeciali adplicari, cum nemo ſciat, an credat, ſicut oportet.* Sed hæc omnia in capite de objecto fidei juſtificantis & in quæſtione, an & qua ratione fides juſtificet, diſcutientur.

5.) Fidei objectum non eſt promiſſio gratiæ.

Antitheſis Pontificiorum.

§. LXXIV. Ex poſitis argumentis noſtris, quibus fidem eſſe fiduciam comprobavimus, iisdemque ab inſultu adverſariorum vindicatis, reſtat, ut ſententiam & argumenta Pontificiorum in hac quæſtione excutiamus. Bellarminus libr. I. de juſtif. cap. 4. ſecutus concilium Trid. negat, *fidem definiendam eſſe per fiduciam, cum in intellectu ſolum, non autem in voluntate ſedem habeat.* Ex Thoma monet, *fiduciam nihil aliud eſſe, quam ſpem roboratam, ideo fidem cum ſpe confundi, ſi per fiduciam definiatur.* Sanderus in libr. de juſtif. ſic informat quæſtionem: *Utrum adſenſionis, quae verbo Dei praebetur, aut etiam fidei chriſtianae ulla pars exſiſtat, ut quis absque ſpeciali revelatione Dei confidat, & certo ſtatuat, ſibi remiſſa eſſe peccata, aut ſe filium Dei eſſe, nec ne?* reſpondet autem his verbis: *Adſenſionis,* inquit, *nulla pars eſt, ut quis id, quod non audivit, verum eſſe confidat, a fide vero alienum eſt, ut certo ſtatuat, ſibi remiſſa eſſe peccata, & ſe filium Dei eſſe.* Piggius eo progreditur, ut ſcribat, *fidem juſtificantem a nobis definitam eſſe monſtrum & chimaeram,* cum pro ſubjecto ei intellectum & voluntatem tribuamus. Ruard. Tapperus in explic. art. 9. *Fides, qua quis firmiter credit, & certo ſtatuit, ſibi propter Chriſtum remiſſa eſſe peccata, ſeque poſſeſſurum vitam aeternam, nullum habet in ſcripturis teſtimonium, imo iisdem adverſatur.* Improbant igitur, quod fidem juſtificantem ſtatuamus eſſe fiduciam, contra vero diſputant, fidem hiſtoricam & miraculorum & promiſſionum unam eſſe, atque illam non eſſe proprie notitiam aut fiduciam, ſed adſenſum certum atque firmiſſimum ob auctoritatem primæ veritatis, malunt etiam vocare fidem catholicam vel dogmaticam, quam hiſtoricam. Vide Bellarminum libr. I. de juſtif. c. 4. ſub fin. Lombardus libr. III. ſent. diſt. 23. B. ſic definit: *Fides eſt virtus, qua creduntur, quae non videntur.* Thomas 2. 2. q. 1. art. 4. *Fides importat adſenſum intellectus ad id, quod creditur.* Coſterus in enchir. p. 189. *Fides eſt habitus ſeu qualitas quaedam divinitus menti infuſa, qua intellectus firmiter adſentitur in omnibus, quae a Deo ſunt revelata* (*).

§. LXXV.

(*) *Subjectum* fidei, *quod* vel *adæquatum,* (quod rem adæquate poſſidet) eſt homo. *Subjectum quo* vel

Fidem non eſſe fiduciam, quia impoſſibile eſt, ut una qualitas diverſis inſit ſubjectis.

§. LXXV. Primarium ac præcipuum argumentum, quo probare volunt, fidem non eſſe fiduciam, petunt ex diſtinctione facultatum animæ: *Impoſſibile eſt, ut una eademque numero qualitas diverſis inſit ſubjectis, ergo una eademque virtus non poteſt eſſe in duabus potentiis genere diſtinctis. Jam vero fides eſt in intellectu. Ergo nullo modo pertinebit ad voluntatem.* Reſp. 1.) Argumentum petitum eſt non e ſchola Spiritus ſancti, ſed ex principiis philoſophicis, veritati igitur ex ſcripturis demonſtratæ nihil quicquam derogare poterit. Scriptura intellectum & voluntatem non diſtinguit, ſed ſimpliciter cordi & notitiam & fiduciam, & adfectus tribuit, quod ex infinitis locis adparet. Quicquid igitur philoſophi de diſtinctione facultatum animæ diſputent, ſimplicitas chriſtiana inhærens ſcripturis reſpondere poterit, *corde nos credere ad juſtitiam;* Rom. X. 10. ex quo fundamento originem ducit regula theologica: *Verba notitiae apud Hebraeos ſaepe connotant adfectum cordis.* 2.) Ipſi Scholaſtici fidem quodammodo ad voluntatem referunt, quorum auctoritatem, præſertim vero Thomæ, non poterit Bellarminus repudiare. Thomas 2. 2. q. 4. art. 2. *Credere eſt actus intellectus, ſecundum quod movetur a voluntate ad adſentiendum, procedit autem hujusmodi actus & a voluntate & ab intellectu, quorum utrumque natum eſt per habitum, perfici & ideo oportet, quod tam in voluntate ſit aliquis habitus, quam in intellectu, ſi debet actus fidei eſſe perfectus.* 1. 2. q. 66. art. 4. *Credere eſt alicui propria voluntate adſentire.* Inde eſt, quod ad quæſtionem: *an fides ſit major & minor?* his diſtinctionibus reſpondeat 2. 2. q. 5. art. 4. *Si conſideretur fides ex parte objecti, ſic formale objectum fidei eſt ſimplex & unum ſeu prima veritas, ſecundum hoc fides eſt una: ea vero, quae materialiter credenda proponuntur, ſunt plura, & ſic poteſt unus plura explicite credere, quam alius. Si conſideretur fides ſecundum participationem ſubjecti, fides dupliciter eſt major, primo ex parte intellectus propter majorem certitudinem: ſecundo ex parte voluntatis propter majorem promtitudinem.* Bielis ſent. diſt. 23. q. 2. art. 3. dub. 4. *Fides eſt virtus intellectualis, quia cauſatur ab actibus intellectus elicitis, ſcilicet adſentire verbo certo ex auctoritate teſtis Eſt tamen ex parte moralis, quia adquiritur ex actibus voluntatis imperatis. Nam adprehenſo vero certo, ſed inevidenti & ita non ſufficienter probato, non cogitur intellectus adſentire, ſed quantum de ſe eſt, poteſt non adſentire, ideo ſi adſentit firmiter, volens adſentit & ita ex imperio voluntatis.* 3.) Durandus in libr. I. ſent. diſt. 3. q. 4. exiſtimat, *voluntatem & intellectum non eſſe potentias re ipſa diſtinctas, ſed unam eandemque entitatem abſolutam, quae tamen propter ordinem & relationem ad diverſos actus, videlicet ad functiones intelligendi & volendi duarum potentiarum rationem ſortiatur,* quam opinionem aliquot argumentis ſtabilire conatur. Aureolus apud Capreolum libr. I. ſent. diſt. 3. q. 3. adductis quibusdam ex Ariſtotele locis probare conatur, in eadem ipſum fuiſſe ſententia. Quamvis vero Conimbricenſes libr. I. de anim. c. 13. q. 3. art. 2. Durandi rationes conentur refellere, ex eo tamen adparet, rem hanc ne quidem apud philoſophos eſſe certam & expe-

vel *primarium* (quo mediante res poſſidetur) eſt geminum, nempe partim intellectus, partim voluntas hominis. Aliud ſubjectum eſt *inhæſionis*, aliud *perfectionis*. Illud ſemper eſt ſubſtantia, quippe cui ipſi inhærent accidentia. Hoc eſſe poſſunt qualitates ac facultates, quibus nonnunquam veluti ſubjectis attribuuntur habitus & virtutes, quoniam his perficiuntur, & ad agendum expeditæ redduntur. Subjectum inhæſionis primarium non eſt niſi unicum, ſed perfectionis poteſt eſſe geminum. Exemplum in imagine Dei, in libero arbitrio. Tale ſubjectum fidei primarium ſive inhæſionis eſt anima rationalis vel cor humanum, ut ſcriptura loquitur, habet autem ſubjecta duo perfectionis, nempe tum intellectum, qui per notitiam & adſenſum: tum voluntatem, quæ per fiduciam inſtruitur & perficitur. Hactenus MEISNERUS, & ex eo GERHARDUS.

expeditam, quod intellectus & voluntas ſint potentiæ *realiter* diſtinctæ, quomodo igitur doctrina de fide ex ſcripturis deducta hoc principio philoſophico everti poterit? Quid quod Scaliger, acutiſſimus ſeculi noſtri philoſophus, cum Durando facit, ſic enim ſcribit exerc. CCCVII. ſect. 3. *Voluntas eſt intellectus extenſus ad habendum aut faciendum, quod cognoſcit.* Et poſtea: *In homine voluntas eſt intellectus promotus.* Sect. 4. *Voluntas a te jungitur cum intellectu, ab Ariſtotele vero in libr. III. de anima, una res eſſe ſtatuitur, diverſa vero ſola ratione, id eſt, modo ſuo.* Sect. 15. *Dicimus intellectum & voluntatem non eſſe accidentia, neque abſoluta, neque relativa, neque realiter, ut vulgo loquuntur, differre a ſe invicem, neque utrumvis ab eſſentia animae. Eſſentia animae ſine reali poteſtatum disjunctione eſt principium ſibi ipſi αὐταρκὲς, id eſt, quod ſit ſatis ſibi ad producendas effectiones ſuas* &c. *Intellectus ac voluntas etſi ſunt una res, tamen diſtinguuntur ratione. Sunt enim adfectus animae proprii, non accidentales, ſed una res cum ipſa, ſicut unum, bonum, verum, ſunt adfectus ipſius entis, una ſane res atque eadem cum ipſo ente. Sic una res, anima, intellectus, voluntas. Anima tamen eſſentiam dicit, intellectus ea eſt ipſa eſſentia, ut adprehendit: voluntas eſt idem, quod illa eſſentia intelligens atque extendens ſeſe ad illam rem cognitam potiundam.* Hæc Scaliger ſubtiliſſime. 4.) Ne illi quidem, qui intellectum & voluntatem *realiter* differre ſtatuunt, abſolutam univerſalitatem huic pronunciato tribuunt, quod una virtus non poſſit eſſe in duabus potentiis. Thomas 1. 2. q. 56. art. 2. *Aliquid dicitur eſſe in duobus primo ſic, quod ex aequo ſit in utroque; ſic impoſſibile eſt, unam virtutem eſſe in duabus potentiis: ſecundo ordine quodam, & ſic una virtus poteſt pertinere ad plures potentias, ita quod in una ſit principaliter, & ſe extendat ad alias per modum diffuſionis, vel per modum diſpoſitionis.* Quid ſi eodem modo dicamus, fidem juſtificantem eſſe in intellectu per modum diſpoſitionis? notitia enim illa hiſtorica nondum abſolvit fidem juſtificantem, ſed oportet accedere fiducialem adprehenſionem & ſpecialem promiſſionum evangelicarum adplicationem. Unde a quibusdam in definitione juſtificantis fidei unicum ſolum adſignatur genus, hoc modo, quod ſit ex agnita divini verbi veritate per Spiritum ſanctum divinæ gratiæ ſive miſericordiæ per Chriſtum redemtorem in promiſſione evangelica fiducialis adprehenſio ad vitam æternam: nimirum ut obviam eatur calumniis adverſariorum, qui exiſtimant, triformem quandam chimæram introduci, ſi fides per notitiam, adſenſum & fiduciam definiatur. 5.) Sed ne quid ſuperſit dubii, dicimus, fidem juſtificantem eſſe in corde hominis, hoc eſt, in animo tanquam proprio ſubjecto; hujus autem fidei eſſe duas quaſi partes, nempe notitiam cum adſenſu conjunctam & fiduciam; reſpectu notitiæ cum adſenſu conjunctæ dicimus, eam eſſe in intellectu, reſpectu fiduciæ in voluntate, reſpectu utriusque in intellectu & voluntate ſimul, hoc eſt, in corde ſive animo hominis. *Corde enim creditur ad juſtitiam.* Rom. X. 10. Sicut voluntas ante ſe requirit intellectum: ita fiducia in Chriſtum eſſe non poteſt ſine ipſius notitia. 6.) Declarationis gratia huc adferri poteſt τὸ εἶναι juſtitiæ originalis, quod complectitur lucem notitiæ in mente; rectitudinem voluntatis, atque adfectuum cum lege Dei conformitatem; τὸ εἶναι liberi arbitrii, quod eſt *mentis & voluntatis facultas mixta ex intelligentia & adpetitu rationali*, ut loquitur Thomas p. I. q. 83. art. 3. nec tamen quisquam inventus, qui per has juſtitiæ originalis & liberi arbitrii definitiones chimæram quandam introduci ſenſerit.

Hebr. XI. Fides eſt ὑπόστασις τῶν ἐλπιζομένων.

§. LXXVI. Primam argumentorum claſſem, quibus fidem non eſſe fiduciam demonſtret, petit Bellarminus ex dicto apoſtoli, Hebr. XI. 1. Fides eſt ὑπόστασις τῶν ἐλπιζομένων καὶ ἔλεγχος οὐ βλεπομένων, quam eſſe fidei juſtificantis definitionem ex antecedentibus probat, eamque ſic explicat: *Fides eſt ſubſtantia rerum ſperandarum, hoc eſt, fides eſt quaſi vita & anima rerum, quae ſperantur, quoniam eas adprehendens ac menti re-*

prae-

praeſentans facit eas quodammodo eſſe praeſentes ac vivere. Eſt etiam demonſtratio ſive convictio eorum, quae non adparent, quia intellectum facit adſentiri illis, quae non intelligit. Quare cum fides definiatur per adſenſum, non erit fiducia. Reſp. Ἀνακόλουθον eſt, ex poſitione unius partis procedere ad excluſionem ſeu negationem partis alterius. Proinde non valet conſequentia: fides eſt adſenſus; ergo non eſt fiducia, imo vero eſt & adſenſus & fiducia, ut ſuperius demonſtravimus. Sed probare nititur Bellarminus, excludi fiduciam ab apoſtolo in hac definitione. I.) *Fides dicitur ſubſtantia, quia facit praeſentia ea, quae ſunt alioquin futura: at repraeſentare eſt actus intellectus, non voluntatis, in qua eſt fiducia.* Reſp. oſtendimus ſuperius, ὑπόςασιν recte verti per fiduciam & immotam animi confidentiam, nec tamen improbamus, ſi per ὑπόςασιν intelligatur baſis & fundamentum, quia fides promiſſionibus Dei tanquam fulcro cuidam certiſſimo innititur, & reſiſtit variis hoſtibus, ut oſtendunt exempla huic definitioni ſubjuncta. II.) *Ἔλεγχος ad intellectum pertinet, ejus enim eſt convinci argumentis, cujus eſt adſentiri & judicare.* Reſp. fides dicitur ἔλεγχος, quia eam certitudinis demonſtrationem præſtat, qua non ſolum mens ad adſenſum flectitur, ſed etiam voluntas convincitur, ut promiſſiones divinas a mente intellectas tanquam firmiſſimas amplectatur, ſibique in ſpecie adplicet. III.) *Fide intelligere dicimur aptata eſſe ſecula. Atqui intelligere eſt actus mentis.* Reſp. quædam dicuntur de fide ratione *notitiae*, quædam reſpectu *fiduciae*, ut ex Janſenio ſuperius audivimus; ea, quæ probant fidem eſſe notitiam, non ſtatim negant, eam eſſe fiduciam. IV.) *Fide Noe metuens aptavit arcam. At fiducia non gignit metum, ſed expellit, proinde fidei actus in Noe fuit, certo credere diluvium.* Reſp. timor *ſervilis* non conſiſtit cum fide & dilectione, bene autem timor *filialis* ſive εὐλάβεια, quam commendat apoſtolus, unde in pſalmis hæc duo ſæpiſſime conjunguntur, *Dominum timere, eidemque confidere.* Noah non ſolum credidit veritatem divini judicii in prædictione diluvii, ſed etiam promiſſionem de conſervatione ſui in diluvio, quod non niſi fiducia potuit adprehendere. Adde; quod Noah dicatur *juſtitiae, quae per fidem eſt, heres conſtitutus*, quæ vero ſit illa juſtitia fidei, ex profeſſo in epiſtolis ad Rom. & Gal. exponitur: nimirum Noachus fide adprehendit promiſſionem de ſemine mulieris contrituro caput ſerpentis, per illam fidei juſtitiam *invenit gratiam coram Domino.* Gen. VI. 8. V.) *Fidei actus deſcribitur, quod ſit credere Deum eſſe, & remuneratorem eſſe, at hoc non poteſt torqueri ad fiduciam.* Reſp. actus fidei ratione *notitiae* eſt credere, quod Deus ſit, & quod remunerator ſit: actus fidei ratione *fiduciae* eſt Deo gratiam ſuam in promiſſionibus evangelicis offerenti confidere, & hac fide promiſſa bona amplecti. Unus fidei actus non opponendus eſt alteri, cum eidem ſubordinentur, ſiquidem fiducia non fertur in rem incognitam, prærequirit igitur notitiam. Quomodo vero negari poteſt, fidem ab apoſtolo definitam complecti etiam fiduciam, cum non ſolum vox ὑποςάσεως, ſed etiam exempla definitioni ſubjuncta manifeſte id teſtentur. *Fide Abel uberiorem hoſtiam Deo obtuliſſe dicitur, quam Cain* v. 4. id vero de nuda notitia intelligi haudquaquam poteſt, cum & Cainus crediderit eſſe Deum, quippe cui ſacrificium obtulit; ſed intelligendum eſt de fiduciali adprehenſione primi evangelii, quod ſemen mulieris contriturum ſit caput ſerpentis, hanc promiſſionem Abel vera fide amplexus ac teſtificatus eſt mactatione victimarum, quod propter peccata agnoſcat, ſe reum eſſe æternæ mortis, nec quicquam in ſe invenire, quo poſſit Dei gratiam mereri, ut autem mors peccatis debita derivetur in animal ſacrificandum, ita ſe certo ſtatuere, quod ſemen mulieris ſive promiſſus Meſſias pro peccatis generis humani in ara crucis moriturus ſit, & quod propter illum peccata ſibi remittantur. *Per fidem Abel conſecutus eſt juſtitiae teſtimonium.* v. 4. atqui nuda notitia nequaquam coram Deo juſtificat. *Fide Henoch translatus eſt, ne videret mortem & ante translationem teſtimonium obtinuit ſeſe Deo placuiſſe.* v. 5. atqui nuda notitia Deo non placemus,

 cum

cum hypocritæ & impii quoque fidem hiſtoricam habeant, quos tamen Deo placere nemo dixerit. Idem de reliquis eſto judicium. Fides enim illa, quam apoſtolus commendat, non potuiſſet per patientiam ſeſe exercere, & varia dona ac beneficia accipere, niſi per eandem credentes amplexi fuiſſent promiſſionem gratiæ de Chriſto mediatore; quomodo in cruce patientia exerceri & auxilium exſpectari poterit, niſi prius fide ſtatuamus, Deum eſſe nobis per Chriſtum reconciliatum?

1.) Rom. IV. Abraham non infirmatus eſt fide.

§. LXXVII. Pergit Bellarminus & c. 6. alia ſcripturæ adducit teſtimonia, ex quibus probet, fidem non eſſe fiduciam. I.) Rom. IV. 19. 20. 21. *Abraham non infirmatus eſt fide, nec conſideravit corpus ſuum emortuum, &c. in repromiſſione Dei non haeſitavit diffidentia, ſed confortatus eſt fide, dans gloriam Deo, pleniſſime ſciens, quia quaecunque promiſit Deus, potens eſt & facere. Hic deſcribitur fides juſtificans per propoſitionem tum negantem, non conſideravit corpus ſuum emortuum: tum adfirmantem, pleniſſime ſciens: jam vero conſiderare & ſcire ad intellectum pertinet, non ad voluntatem.* Reſp. Ἀνακολούθησις uſitata recurrit. Fides eſt adſenſus in intellectu; ergo non eſt fiducia in voluntate: imo vero hæc in fide juſtificante non ſunt oppoſita, ſed ſubordinata. Fidem eſſe adſenſum non negamus, ex eo vero conſequi, quod non ſit fiducia, id vero totis viribus negamus. Idem de Abrahæ fide dicimus, eam non fuiſſe ſolum adſenſum, ſed & plenam cordis fiduciam, objectum enim ac fulcrum fidei ipſius ſtatuitur promiſſio Dei veracis & omnipotentis, hanc non ſolo adſenſu, ſed & fiducia firma Abraham eſt amplexus, & contra ſpem naturæ ac rationis credidit in ſpem promiſſionis divinæ, nec hæſitavit diffidentia, ſed roboratus eſt fide. Ergo primum ex *objecto*, videlicet promiſſione, deinde ex *oppoſito*, videlicet diffidentia, denique ex *adjuncto*, videlicet πληροφορία, evidenter colligimus, Abrahæ fidem fuiſſe firmam & immotam cordis fiduciam. Promiſſio requirit non ſolum *adſenſum* generalem, ſed & *fiduciam* & adplicationem ſpecialem. *Diffidentiae* proprie opponitur *fiducia*. De fide Abrahæ negatur diffidentia. Ergo fiducia de eadem prædicatur. Bellarminus cum aliter effugere non poſſit vim oppoſitionis, deſerit vulgatam translationem ac per ἀπιστίαν intelligit *incredulitatem*, quod per concilium Tridentinum ipſi minime licet. Πληροφορία proprie notat firmam & immotam perſuaſionem ex certitudine verbi & promiſſionis in animo ortam, ita ut voluntas toto impetu feratur in id, quod cognitio in verbo miniſtravit, eſt enim πληροφορεῖσθαι plenis velis ferri. Naves, quæ plenis & inflatis velis feruntur, recta ſeu curſu rectiſſimo contendunt ad locum præfixum, celerrime currunt, nuſquam hærent, nec ſcopulos circumſpectant, quæ omnia ad fidem promiſſionibus divinis firmiter inhærentem adcommodari poſſunt. Roberto Conſtantino videtur hoc verbum in tertia ſyllaba ſcribendum per ω, quaſi ſit ἀπὸ τοῦ φωρᾶν, id eſt, comperire, deprehendere, cujus conjectura fortaſſis etiam Bellarmino placuit, cum & ipſe eo modo ſcribat: ſed præterquam, quod non dicitur πληροφορᾶσθαι, ſed πληροφορεῖσθαι, græci codices conſtanter ſcribunt per ο μικρὸν, adde, quod φωρᾶν proprie ſignificet in furto deprehendere, quæ ſignificatio hic inepta eſt. Porro ut hoc loco dicitur Abraham *in ſpem contra ſpem crediſſe*, ita Hebr. VI. 11. vocatur πληροφορία τῆς ἐλπίδος. *Cupimus unumquemque veſtrum ſtudium oſtendere ad πληροφορίαν ſpei uſque ad finem, ne ſitis ſegnes, ſed imitatores eorum, qui per fidem & patientiam promiſſionem hereditarunt:* ex qua ſententia facili negotio colligi poteſt, πληροφορίαν fidei non tantum ad mentem pertinere, ſed etiam complecti illos motus animi, qui ex certa perſuaſione conſequuntur; ſpem enim in voluntate eſſe, omnes fatentur. Vidit hoc Piſtorius, ideo in theſibus de juſtif. negat πληροφορίαν ad *fidem* pertinere, apertiſſime non ſolum apoſtolo, ſed & Bellarmino contradicens.

§. LXXVIII. II.) Alter locus ex 1 Cor. XIII. 13. *Nunc manent*

1 Cor. XIII.

fides a ſpe diſtinguitur.

nent *fides, ſpes, caritas, tria haec: ubi a ſpe diſtinguitur. Jam vero fiducia nihil aliud eſt, quam ſpes roborata; unde* Job. VIII. 14. *dicitur.* Spes hypocritæ peribit, & ſicut tela aranearum fiducia ejus. *Et pro eo, quod dixit David* Pſalm. XL. 5. Beatus vir, cujus eſt nomen Domini ſpes ejus; dixit Jer. XVII. 7. Beatus vir, qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia ejus. *Itaque fiducia ex fide quidem oritur, non autem poteſt eſſe idem cum fide.* Reſp. 1.) Argumentum petitum eſt ex Thoma 2. 2. quæſt. 129. art. 6. ubi ſcribit, *fiduciam nihil aliud eſſe, quam ſpem roboratam.* Notandum vero, fiduciam latius patere, quam ſpem, nec eſſe terminos convertibiles. Duplex enim eſt fiducia, alia *ſpei*, alia *fidei.* Illa bonum promiſſum ut futurum reſpicit & exſpectat: hæc vero idem ut præſens reſpicit & adprehendit. Spei fiducia conſiſtit in certa exſpectatione boni promiſſi: fidei autem fiducia conſiſtit in fiduciali adprehenſione boni oblati. Refero huc, quod Bonaventura ſcribit III. ſent. diſt. 26. artic. 1. quæſt. 5. *duplex eſt certitudo una fidei, altera ſpei.* 2.) Inde etiam πληροφορία & fidei & ſpei tribuitur. Hebr. X. 22. *Accedamus cum vero corde ἐν πληροφορίᾳ πίστεως.* Hebr. VI. 11. *Cupimus quemque veſtrum ſtudium oſtendere ad πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος.* Vere agentibus pœnitentiam & in Chriſtum credentibus promiſſa eſt Dei gratia, reconciliatio & peccatorum remiſſio, hanc promiſſionem fidei recipimus & promiſſa bona nobis oblata ut præſentia amplectimur: non ſperamus nos olim demum in gratiam Dei recipiendos ac peccatorum remiſſionem futuro tempore accepturos, ſed fide ſtatuimus, nos propter Chriſtum mediatorem Deo placere, & peccata propter eundem nobis remitti: hæc igitur eſt fiducia fidei. Præter hæc bona vere pœnitentibus & in Chriſtum credentibus promiſſa eſt liberatio ex cruce, revelatio gloriæ, translatio in eccleſiam triumphantem &c. Hanc promiſſionem itidem amplectimur, ſed promiſſa illa bona, cum nondum ſint præſentia, ideo fiduciali adprehenſione ea non poſſumus adprehendere, ſed ſpe eadem exſpectamus, quæ ſpes cum nitatur Dei verbo, itidem certa & immota eſt, unde dicitur *non confundere.* Rom. VIII. 5. 3.) Adprobamus igitur & commendamus illam collationem dictorum ſcripturæ, qua Bellarminus uſus fiduciam ſpei competere demonſtrat; agnoſcat vero & adprobet ipſe quoque collationem illam dictorum ſcripturæ, qua ſuperius nos uſi demonſtravimus, etiam fidei competere fiduciam. 4.) Quin imo fiducia illa ſpei fundamenti loco habet fiduciam illam, quam fidei tribuimus, nec ſine ea poteſt ulla ratione ſubſiſtere. Nemo enim liberationem ex cruce & revelationem gloriæ certitudine ſpei exſpectare poteſt, niſi prius fide ſtatuat, Deum per & propter Chriſtum ſibi reconciliatum eſſe. Quando calamitates teſtimonium dicunt de ira Dei peccatis noſtris debita, præſertim vero, quando exauditio differtur, tunc conſcientia ante omnia de hac quæſtione ſolicita eſt: an Deus ſit placatus? nec poteſt liberatio vel mitigatio calamitatum ſperari, niſi prius fides ſtatuat, Deum eſſe reconciliatum. Inde apoſtolus Paulus ſententiam propheticam: *Iuſtus ex fide vivet,* quæ de conſervatione in periculis ex Chaldæorum irruptione metuendis ſpecialiter agit, rectiſſime ad articulum juſtificationis adcommodat. Rom. I. 17. Pari ratione peccata noſtra nos convincunt, indignos nos eſſe vita æterna & electorum gloria, non poſſunt igitur tanta bona certo ſperari, niſi prius fide ſtatuamus, Chriſtum ſanctiſſima ſua obedientia & ſatisfactione eadem promeruiſſe, ac propter ipſam gratis ea donari. 5.) Propter arctiſſimam illam fidei & ſpei conjunctionem, vocabula fidei & ſpei quandoque latius accipiuntur, ut invicem permutentur; negari interim nequit, ſi proprie velimus loqui, fidem a ſpe diſtinctam eſſe, cum fides ſit adprehenſio promiſſionis & beneficii in ea oblati præſentis, ſpes autem exſpectatio boni promiſſi futuri. 6.) Fiduciam ex fide oriri concedimus, quo vero ſenſu id accipiendum ſit, ſuperius indicatum eſt. Ex notitia & adſenſu divinæ promiſſionis oritur fiducia, ſed ex eo tam non ſequitur, fidem non eſſe fiduciam, quam ſi quis colligere velit: Deus novit ſuos; ergo illa Dei notitia non com-

72662

complectitur favorem & benevolentiam, quinimo verba notitiæ apud Hebræos ſæpius connotant adfectum & motum voluntatis, qui notitiam illam conſequitur.

3.) Cor X. In captivitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti.

§. LXXIX. III) Ex 2 Cor. X. 5. *In captivitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti. Per fidem intellectus ducitur captivus in obſequium Chriſti, quia cogitur credere, quod non intelligit. Ergo fides ad intellectum, non ad voluntatem, pertinet.* Reſp. 1.) Conſequentiam negabit ipſe Thomas de Aquino, cui multum tribuit Bellarminus; is enim voluntati tribuit, quod cogat intellectum adſentiri illis, quæ in verbo proponuntur, ut ſuperius ipſum diſſerentem audivimus. 2.) Dictum apoſtoli probat, fidem eſſe in intellectu, ratione notitiæ & adſenſus: nequaquam vero negat eſſe in voluntate ratione fiduciæ: hæc enim ſibi invicem non repugnare, ſuperius evicimus. 3.) Non deſcribitur fides juſtificans a ſuo *formali*, vel a proprio objecto, ſed effectus quidam ac vis ſpiritualis ejuſdem exprimitur, ut ergo effectus rei non tollit formale ipſius, ita quoque captivatio illa intellectus ſub obſequium Chriſti non tollit proprium fidei formale, quod eſt Chriſti beneficia in verbo evangelii oblata adprehendere ſibique adplicare. 4.) Quinimo ut fides captivat intellectum, ut adſentiatur articulis fidei, licet cum ratione humana pugnare videantur: ita quoque convincit & captivat quaſi voluntatem, ut ſuperatis omnibus dubitationibus promiſſiones evangelicas firma fiducia amplectatur, licet ſenſui carnis noſtræ videantur repugnare.

4.) Eph. III. Fides diſtinguitur a fiducia.

§. LXXX. IV.) Ex Eph. III. 12. *In Chriſto habemus fiduciam & acceſſum in confidentia per fidem ejus. Quodſi habemus acceſſum ad Deum in confidentia ſeu fiducia per fidem, certo ſequitur, quod fides non ſit fiducia, ſed fiduciae cauſa, alioquin ſenſus hujus loci eſſet; habemus acceſſum in confidentia per confidentiam.* Matth. IX. 22. *itidem fiducia a fide diſtinguitur. Confide, filia, fides tua te ſalvam fecit, ubi ad fiduciam concipiendam excitatur mulier, quae jam fide fuerat ſanata.* 1 Tim, III. 13. *Fiducia in fide acquiri dicitur, quia poteſt eſſe fides ſine tali fiducia.* Reſp. 1.) Argumentum invertimus. Ex fide juſtificante oritur confidentia ac παῤῥησία. Atqui ex ſola notitia hiſtoriæ vel etiam ſolo adſenſu abſque fiduciali adprehenſione Chriſti non oritur confidentia ac παῤῥησία, ut patet exemplo hypocritarum. Ergo fides juſtificans non eſt ſola notitia vel ſolus adſenſus abſque fiduciali adprehenſione Chriſti. Item dicimur habere fiduciam in fide, quomodo ergo fiducia poteſt à fide ſeparari? 2.) Apoſtolus igitur non tam fidem a fiducia, quam unius fidei diverſos actus, adprehenſionem ſcilicet promiſſionis evangelicæ de Chriſto mediatore, atque inde ortam in animo fiduciam diſtinguit, ac fiducialem illum ad Deum acceſſum per fidem eſſe, ac in fide conſiſtere docet. 3.) Nec improbamus eorum ſententiam, qui in his dictis fidem a ſuis exercitiis, effectis & adjunctis deſcribi ſtatuunt. Fiducia eſt forma fidei juſtificantis, quatenus certa animi perſuaſione promiſſionem gratiæ amplectitur, eadem nihilominus eſt effectus fidei, quatenus in exercitiis ſuis creſcit & plenior redditur. Negari enim non poteſt, fidem juſtificantem habere ſuos gradus & incrementa, ac diſcrimen eſſe inter fidem modicam, infirmam & languidam; ac inter fidem magnam, robuſtam ac validam, unde diſcipuli orant. Luc. XVII. 5. *Domine, adauge nobis fidem.* Quando fides exercetur, naſcitur inde confidentia & παῤῥησία ad Deum, ſicut apoſtolus pronunciat. Rom. V. 1. *Nos fide juſtificatos pacem habere apud Deum.* Declarari hoc poteſt ſimili exemplo: *Dat Deus Spiritum ſanctum petentibus;* Luc. XI. 13. & tamen nemo recte orat ſine Spiritus ſancti gratia, quippe qui eſt *Spiritus gratiae & precum.* Zach. XII. 10. Nimirum hoc intelligendum eſt de incremento & augmento donorum Spiritus ſancti, *quia habenti dabitur, non habenti auferetur id, quod habet.* Matth. XIII. 12. Ita quoque *per fidem habemus acceſſum in fiducia*, & tamen nulla fides, modo vera ſit,

ſit, eſt ſine aliqua fiducia, creſcit vero & augetur in exercitiis ſuis. Auguſtinus ſerm. XXXVI. de verb. Dom. *Fides fundit orationem, & oratio fuſa impetrat fidei firmitatem.* 4.) Simpliciſſima eſt eorum interpretatio, ſententiam dicti apoſtolici eſſe eam, quod ex fide in Chriſtum oriatur fiducia erga Deum patrem, ut in omnibus neceſſitatibus μετὰ πολλῆς παῤῥησίας eum accedamus. Cum enim fide Chriſtum amplectimur, ac propter eum υἱοθεσίαν nobis contingere ſtatuimus, non amplius fugimus Deum, ſed libere & confidenter ipſum tanquam patrem adimus & compellamus, perinde ut apoſtolus dicit Rom. V. 1. *Juſtificati ex fide pacem habemus ad Deum per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum,* v. 2. *per quem habemus acceſſum fide in gratiam illam, in qua ſtamus & gloriamur in ſpe gloriae filiorum Dei.* Hebr. X. 19. *Habentes fiduciam ad introitum ſanctorum in ſanguine Chriſti,* v. 22. *accedamus cum vero corde,* ἐν πληροφορίᾳ πίστεως, ubi fidei iſti, per quam acceſſum habemus ad Deum, manifeſte tribuitur παῤῥησία. Hujus loci eſt obſervatio illa, quod παῤῥησία proprie ſignificet *libertatem, alacritatem.* Act. IV. 29. *ſervis tuis loqui* μετὰ πάσης παῤῥησίας.

5.) Objectum fidei ſunt omnia, quæ Deus revelavit.
6.) Actus fidei eſt credere, non confidere.

§. LXXXI. V.) *Objectum fidei ſunt omnia, quae Deus revelavit. Fiducia autem tam late non patet.* VI.) *Actus fidei eſt credere, non confidere. Ergo fides non eſt fiducia.* Reſp. De objecto fidei proprio & adæquato diſſeretur ſuo loco, hac vice repetimus Cornelii Janſenii epiſcopi Gandavenſis regulam cap. 32. harm. evang. propoſitam: *Quaedam dicuntur de fide reſpectu notitiae, quaedam reſpectu fiduciae.* Fidei reſpectu notitiæ actus eſt credere, objectum eſt omne Dei verbum nobis revelatum. Fidei reſpectu fiduciæ actus eſt confidere ſive fiducialiter adprehendere: objectum eſt promiſſio evangelica de Chriſto mediatore, ſive quod idem eſt, Chriſti obedientia & ſatisfactio in verbo evangelii nobis oblata. Ergo non eſt, quod Bellarminus dicat, ſi credere uſurpatur in ſcripturis pro confidere, nos cogi, ut abſurdiſſime atque ineptiſſime loca plurima explicemus, exempli gratia: Joh. XIV. 10. *Non creditis, quia ego in patre & pater in me eſt?* Act. VIII. 37. *Credo Filium Dei eſſe Jeſum Chriſtum.* Rom. X. 10. *Corde creditur ad juſtitiam.* Et poſtea: *ſi in corde tuo credideris, quia Deus eum ſuſcitavit a mortuis, ſalvus eris. Haec & ſimilia* (ait Bellarminus) *non poſſunt, niſi ineptiſſime accipi pro fiducia.* Reſp. Imo vero ineptiſſimum eſt Bellarmini argumentum ex particulari ductum. Non enim ſequitur: In quibusdam ſcripturæ dictis non poteſt credere per *confidere* explicari, ergo in nullis locum habet iſta explicatio, & per conſequens fides non eſt fiducia. Atqui oſtendimus ſuperius, ſcripturam ipſam pluribus in locis credere pro *confidere* interpretari, neque hoc negare poteſt Bellarminus, qui libr. I. de juſtif. c. 11. concedit *diffidentiam* Rom. IV. poſitam pro *incredulitate*, ex vi igitur oppoſitionis fiducia ponitur pro fide. Neque vero abſurdum erit, ſi quis in allegatis locis fiduciam quoque connotari dixerit. Chriſtus non ſolum ſimplici adſenſu vult hoc credi, quod Pater ſit in ipſo & ipſe in Patre, ſed & fiducia cordis per ipſum tanquam mediatorem ad Patrem accedere nos jubet, unde initio capitis dicit: *creditis in Deum, etiam in me creditis,* quod Stapletonus ſic παραφράζει. *In Deum fiduciam habete & in me.* Eunuchus non ſolum credidit Jeſum Chriſtum eſſe Dei Filium, ſed in ipſum tanquam mediatorem promiſſum & exhibitum omnem cordis fiduciam collocavit. Nec hiſtorica illa fides, qua credimus, Chriſtum eſſe a mortuis ſuſcitatum, ad juſtitiam & ſalutem efficax eſt, cum & dæmones hoc credant, ſed requiritur, ut credamus, Chriſtum *propter peccata noſtra mortuum, & propter juſtificationem noſtram reſurrexiſſe.* Rom. IV. 25.

An homo poſſit eſſe certus de Dei gratia?

§. LXXXII. Ad hunc locum pertinet quæſtio de certitudine juſtitiæ & gratiæ: *an ſcilicet miſer peccator, quando in vera ac ſeria pœnitentia, fide ex verbo evangelii per Spiritum ſanctum concepta, adprehendit pro-*

miſſionem gratiae, & in ea ſimul Chriſti ſatisfactionem ac meritum, poſſit ac debeat certà fiducia ſtatuere, ſibi remiſſa eſſe peccata, ac ſe eſſe apud Deum in gratia? Adfirmant eccleſiæ noſtræ, Pontificii negant. Obſerva autem, 1.) non eſſe quæſtionem de fide hæreticorum, qui falſas & blaſphemas opiniones, pugnantes cum fundamento, amplectuntur & tuentur. Patres concilii Trident. ſeſſ. VI. c. 9. profitentur, ſe excludere *inanem haereticorum fiduciam*, & addunt: *Quamvis neceſſarium ſit credere, neque remitti, neque remiſſa fuiſſe unquam peccata, niſi gratis divina miſericordia propter Chriſtum; nemini tamen fiduciam & certitudinem remiſſionis peccatorum ſuorum jactanti, & in ea ſola quieſcenti peccata dimitti vel dimiſſa eſſe dicendum eſt, cum apud haereticos & ſchiſmaticos poſſit eſſe, imo noſtra tempeſtate ſit, & magna contra eccleſiam catholicam contentione praedicetur vana haec & ab omni pietate remota fiducia.* At non eſt hoc loco quæſtio de fiducia, quam falſo jactant hæretici, qui cum ipſum fidei fundamentum, quantum in ipſis eſt, evertant, quomodo fides eorum vera & juſtificans eſſe poſſit? Hæreſes ſunt *opera carnis*, Gal. V. 20. *qui vero talia agunt, regnum Dei non conſequentur*, v. 21. hæreticis igitur nec fiducia gratiæ, nec dubitatio, ſed certiſſima adſeveratio iræ divinæ, & certiſſimum æternæ damnationis periculum convenit. 2.) Non eſſe quæſtionem de falſa fidei perſuaſione & jactantia in illis, qui in peccatis ſecure pergunt, vera pœnitentia deſtituuntur, & Epicuræam opinionem de impunitate ſcelerum induunt. Talem quandam *inanem & ab omni pietate remotam fiduciam* ab hæreticis prædicari concilium Trident. adſerit; quid Libertini, Antinomi, Anabaptiſtæ atque alii prædicent, nos non attingit. Sin hæreticorum nomine concilium etiam nos complectitur, inſigni nos injuria adficit, & contra publica doctrinæ noſtræ teſtimonia ſine fronte nobis tribuit, quod inanem illam ab omni pietate remotam fiduciam magna contra eccleſiam catholicam contentione prædicemus. 3.) Non eſſe quæſtionem de robore vel infirmitate fidei, an in cordibus renatorum firma & omnis dubitationis expers fiducia perpetuo regnet? Fatemur ipſi, quod vera fides in hac carnis infirmitate non ſit perfecta, ſed ſæpius tentetur multis ac variis dubitationibus, ita, ut in tentationibus quandoque valde languida ſit fiducia; addimus autem dubitationem illam ex imbecillitate carnis ortam fide ſuperandam eſſe, ac perpetuo cum ea luctandum. Quamvis igitur in tentationibus non poſſimus firma & ab omni dubitatione remota fiducia promiſſionem gratiæ amplecti, debemus tamen dubitationi reluctari & perpetuo ingemiſcere. *Credo Domine, ſed tu opem fer incredulitati meae.* Marc. IX. 24. Fatemur, carnem, quæ in renatis etiam contra Spiritum concupiſcit, non ſolum ad dubitationem, ſed etiam ad deſperationem propendere; ſed addimus, dubitationem illam non eſſe docendam, fovendam, & humilitatis nomine venditandam. Pontificii contra docent, nec poſſe nec debere credentes certa fiducia ſtatuere, propter Chriſtum ſibi remiſſa eſſe peccata. Coſterus in enchir. cap. de fide. p. 209. *Fidei certitudinem citra omnem dubitationem noluit Chriſtus in nobis eſſe.* Bellarminus libr. III. de juſtif. cap. 2. ſic format ſtatum: *Utrum debeat aut poſſit aliquis ſine ſpeciali revelatione eſſe certus, certitudine fidei divinae, cui nullo modo poteſt ſubeſſe falſum, ſibi remiſſa eſſe peccata?* 4.) Non eſſe quæſtionem, an credentes in vero Dei timore perpetuo vivere debeant? Nequaquam enim docemus, fiducia miſericordiæ divinæ ad alendam & confirmandam carnis ſecuritatem & petulantiam abutendum eſſe, ſed expreſſe dicimus, carnem freno timoris Domini coercendam & reprimendam eſſe. Neque vero hæc invicem pugnant, quod renati de gratia Dei certi ſint, & tamen Deum ſincero corde timere debeant; quia timor Dei non opponitur filiali fiduciæ Spiritus, ſed effrenatæ ſecuritati carnis, inde vere pii in ſcripturis ſacris & Deo confidere, & Deum timere dicuntur. 5.) Non eſſe quæſtionem, an fiduciæ illius fundamentum ſit in noſtris qualitatibus ac virtutibus? Item an operum juſtitia firmam gratiæ fiduciam in nobis pariat? quod itidem negamus. Neque enim propter noſtra opera vel propter noſtram dignitatem Deo nos caros & acceptos eſſe ſtatuere debemus,

mus, ſed propter Chriſtum mediatorem, qui eſt noſtra juſtitia, qui eſt dilectus ille, in quo dilecti ſumus. 1 Cor. IV. 4. *Nihil mihi conſcius ſum*, dicit apoſtolus, *ſed in hoc non ſum juſtificatus.* Qui evangelium convertunt in legem, atque hominem ſuarum diſpoſitionum & operum merito juſtificari contendunt, non poſſunt aliud doctrina ſua efficere, quam perpetuas dubitationes, cum noſtrorum operum juſtitia ſit imperfecta & immunda, nec poſſit ſeverum juſtitiæ divinæ examen ferre: tota autem quæſtio eſt de juſtitia fidei, quæ in peccatorum remiſſione & juſtitiæ Chriſti imputatione conſiſtit, an illa firmam gratiæ divinæ fiduciam in cordibus credentium parere poſſit ac debeat? quod adfirmamus. 6.) Non eſſe proprie hoc loco quæſtionem de certitudine electionis & perſeverantiæ. Quamvis enim hæ quæſtiones magna vicinitate ſint conjunctæ, tamen perſpicuitatis & melioris intelligentiæ cauſa diſtincte de illis diſſerendum eſſe judicamus. 7.) Non eſſe quæſtionem de fide *hiſtorica*, quam ſolam agnoſcunt Pontificii, ſed de ſpeciali illa fide, quæ promiſſionem gratiæ & in eā Chriſtum mediatorem amplectitur, ejusque beneficia ſibi adplicat; ex quo intelligitur, pleraque adverſariorum argumenta ſcopum quæſtionis non attingere, cum de ſola fide *hiſtorica* (quam catholicam & divinam adpellent) agant. Origo hujus opinionis pontificiæ eſt depravatio doctrinæ de juſtificatione per ſolam in Chriſtum fidem, quod confitetur ipſe Bartſcius Domin. 2. adv. p. 96. Quæſtio tota pendet ex illa altera de fidei vel ſolius vel non ſolius juſtificatione. Nam ſi ſola fides juſtificat, idque eo ipſo ac ſolo, quod merita paſſionis Chriſti ſibi fide ſua quiſque tanquam propria adprehendit & adplicat, quicunque eam habet, nihil profecto habet, quod amplius metuat in illo judicio.

§. LXXXIII. Bellarminus de incertitudine juſtitiæ diſputaturus libr. III. de juſtif. cap. 2 præmiſſa diſtinctione certitudinis *in unam, quae eſt objecti, id eſt, rei cognitae vel creditae, & alteram, quae eſt ſubjecti, id eſt, hominis cognoſcentis vel credentis:* ac propoſitis gradibus *certitudinis tam evidentis, quam obſcurae*, (ubi ea, quæ propter divinam auctoritatem certo creduntur, refert ad certitudinem obſcuram *catachreſi* ſatis dura) tandem deſcendit ad ſtatum controverſiæ, ubi primo adcuſat Chemnitium, quod eum non recte formarit. *Statum quaeſtionis* (inquit) *ita proponit Chemnitius; utrum peccator in ſeria pœnitentia ex fide vera in Chriſtum poſſit certa fiducia ſtatuere, ſibi remiſſa eſſe peccata? Sed non iſtum eſſe quaeſtionis noſtrae ſtatum, ex duobus intelligi poterit, tum quia quaeſtio eſſet conditionalis, non abſoluta; tum quia non de fiduciae, ſed de fidei certitudine diſputamus. Quod eſſet quaeſtio conditionalis, patet inde, quia illud in ſeria pœnitentia idem ſignificat, ac ſi diceretur: ſi ſeria ſit pœnitentia. Quodſi quaeſtio ita conditionaliter proponatur; An poſſit homo certo ſtatuere, ſibi remiſſa eſſe peccata, ſi conſtet eum ſeriam egiſſe vel agere pœnitentiam? nemo catholicorum erit, qui non reſpondeat, poſſe atque debere. Non igitur conditionaliter, ſed abſolute controverſia hoc tempore inter catholicos atque hæreticos de certitudine juſtitiae magna contentione tractatur. Deinde ſi de fiducia tantum ageretur, ut Chemnitius proponit, non eſſet etiam opus longa diſputatione. Neque enim catholici negant, certam fiduciam in Deo collocandam eſſe, & certo confidendum poſt actam legitime pœnitentiam & ſacramentum baptiſmi vel abſolutionis rite perceptum remiſſa eſſe peccata. Sed adverſarii fidem cum fiducia, ita certitudinem fidei cum certitudine fiduciae confundunt.* Reſp. ad prius. Verba illa: *in ſeria pœnitentia*, non proponunt conditionem aliquam meritoriam, ſed continent deſcriptionem ſubjecti. Nequaquam adfirmamus, quemlibet hominem ſine diſcrimine certum eſſe poſſe de ſalute ſua, ſiquidem Epicuræis contemtoribus omni pœnitentia deſtitutis tantum abeſt, ut certitudinem gratiæ perſuaſam eſſe velimus, ut potius certam damnationem illis exſpectandam eſſe doceamus; tota autem quæſtio eſt, de homine peccatore veram & ſeriam pœnitentiam agente ac fide in Chriſtum mediatorem ſe erigente, an is certus eſſe poſſit ac debeat, propter Chriſtum ſibi remitti peccata, & ſe eſſe apud Deum in gratia? quod adfirmamus nos, Pontificii negant. Quod Bellarminus addit: *Si quae-*

quæſtio conditionaliter proponatur: *An poſſit homo certo ſtatuere ſibi remiſſa eſſe peccata, ſi conſtet eum ſeriam egiſſe vel agere pœnitentiam, tunc neminem catholicorum fore, qui non reſpondeat, poſſe ac debere;* in eo ludit ambiguitate phraſeos. Per ſeriam enim pœnitentiam intelligit contritionem, quæ ſit ſi non *intenſive & extenſive*, tamen *adpreciative* ſumma; confeſſionem, quæ ſit perfecta omnium delictorum mortalium coram ſacerdote enumeratio, & ſatisfactionem, quæ certis operibus peccata & peccatorum pœnas compenſet, proinde cum nemo certus eſſe poſſit, an ſufficienter ſit contritus, an plene delicta ſua ſit confeſſus, an dignam & ſufficientem præſtiterit ſatisfactionem, ideo etiam neminem poſſe eſſe certum, an ſeriam egerit pœnitentiam? Nos autem per veram ac ſeriam pœnitentiam intelligimus ſerium de admiſſis peccatis dolorem & veram in Chriſtum fidem, quam ſequuntur novæ obedientiæ fructus, de qua pœnitentia vere pios certos eſſe poſſe negari nequit. Ad *poſterius* dicimus, fidem & fiduciam non eo modo differre, ut de fide non poſſit prædicari fiducia, oſtendimus enim paulo ante immotis argumentis, fidem non ſolum eſſe notitiam & adſenſum; ſed etiam fiduciam promiſſionibus evangelicis de Chriſto mediatore innitentem. Tandem igitur Bellarminus ſic format ſtatum quæſtionis: *Utrum debeat aut poſſit aliquis certitudine fidei, cui nullo modo poſſit ſubeſſe falſum, ſine ſpeciali revelatione certus eſſe, ſibi remiſſa eſſe peccata?* ad quam reſpondet cap. 3. negative, repudiata non ſolum noſtra, ſed etiam enchiridii Colonienſis & Ambroſii Catharini hac de re ſententia. Ex quibus omnibus patet verus quæſtionis ſtatus; reſtat, ut argumenta noſtra in medium adducamus.

Argumenta noſtrae ſententiae. 1.) Ab immota divinarum promiſſionum firmitate.

§. LXXXIV. *Primam* argumentorum claſſem ſuppeditat nobis *divinarum promiſſionum immota firmitas.* In evangelio promiſit Deus, quod velit omnes illos, qui agunt pœnitentiam & in Chriſtum credunt, in gratiam recipere, & peccata eis remittere, quo pertinent omnes illæ, quotquot in ſcripturis exſtant, evangelicæ promiſſiones, quarum nucleus proponitur Joh. III. 16. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unigenitum daret, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam aeternam.* Inde ſic colligimus: ſi Deus promittens credentibus ſuam gratiam & peccatorum remiſſionem eſt fidelis & verax, ut mentiri non poſſit, conſequens eſt, promiſſionibus ejus immotae fide adhærendum eſſe; ſed verum prius: ergo & poſterius. Ut autem argumentum hoc ſit evidentius, attendenda ſunt membra ſequentia I.) *Finis promiſſionum.* Ideo Deus ex arcana majeſtatis ſuæ ſede prodiit, ac miſericordiſſimam ſuam de remiſſione peccatorum gratuita voluntatem nobis patefecit, ut de ipſius voluntate eſſemus certi. Promiſſio & fides ſunt correlata: Promisſio eſt fundamentum ac baſis fidei; data igitur promisſione fides certo eidem inniti poteſt ac debet. II.) *Diſcrimen legalium & evangelicarum promiſſionum.* Legales promisſiones dubias & incertas relinquunt conſcientias, quia additam habent conditionem perfectæ obedientiæ, quæ cum in nobis non inveniatur, ideo promisſiones legis fiunt nobis incertæ, imo irritæ. Sed evangelicæ promisſiones ſunt gratuitæ, nec noſtris meritis vel operibus, ſed ſoli Chriſto confidere docent, ideo etiam certa cordis fiducia eis inniti poſſumus. Rom. IV. 16. *Ideo ex fide gratis, ut ſit firma promiſſio*, ubi & certitudo promisſionis evangelicæ, & certitudo fidei conjunguntur. III.) *Dei veracitas.* Ut Deus verax eſt in comminationibus, ita etiam in promisſionibus. Rom. III. 3. *Numquid incredulitas illorum fidem Dei evacuabit?* v. 4. *Abſit, ſit autem Deus verax & omnis homo mendax.* 1 Tim. II. 13. *Si non credimus, ille fidelis permanet, ſe ipſum negare non poteſt.* 1 Joh. V. 10. *Qui non credit Deo, mendacem facit eum.* Ut ergo extra Chriſtum peccatoribus impœnitentibus & incredulis certa damnatio imminet vi divinæ comminationis: Joh. III. 36. *Qui incredulus eſt Filio, non videbit vitam, ſed ira Dei manet ſuper eum;* ita in Chriſto certa ſalus propoſita eſt pœnitentibus & credentibus vi divinæ promisſionis: *Qui credit in Filium, habet vitam aeter-*

actirndæ. IV.) *Proprietas divinarum promiſſionum.* Diabolicarum promiſſionum proprium eſt, quod ſint dubiæ, incertæ, ambiguæ & mendaces, ut teſtantur oracula Apollinis Delphici &c. Sed divinarum promiſſionum hoc proprium eſt, quod ſint certæ, indubitatæ, immotæ & veraces. V.) *Ὁμογένεια promiſſionum cum verbo revelato.* Ut de toto verbo univerſaliter vera eſt immota certitudo, ita etiam de hac parte verbi divini, quæ continet promiſſiones evangelicas. Matth. V. 18. *Amen dico vobis, donec transſeat cœlum & terra, jota unum aut unus apex non praeteribit a lege, donec omnia fiant.* Luc. XXI. 33. *Cælum & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt.* VI.) *Exempla certitudinis.* Nullum poteſt proferri exemplum, quod Deus promiſſiones ſuas non ſervaverit, exempla autem ſervatarum promiſſionum infinita exſtant, quinimo præter & contra naturæ ordinem ſæpius egit Deus, ut promiſſiones ſuas impleret. Exempla iſthæc præcedentium ſunt confirmatio ſequentium. VII.) *Similia*, quibus certitudo promiſſionum declaratur. Conferuntur enim cum *petra* firmiſſima, in qua exſtructa domus contra omnes ventorum ac tempeſtatum turbines ſtare poteſt immota. Matth. VII. 25. Cum *terra firma*, cui anchora tuto infigi poteſt. Hebr. VI. 19. Cum *pacto*, cujus finis eſt, ut ſit teſtimonium certitudinis. Jer. XXXI. 33. *Hoc erit pactum meum, quod feriam domui Iſrael, ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum*, v. 34. *& propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non recordabor amplius.* Cum *deſponſatione*, ut enim ſponſalia ſunt mentio & certa promiſſio futurarum nuptiarum; ita Deus deſpondet ſibi eccleſiam & omnes vere credentes. Oſe. II. 19. VIII.) *Diſcrimen humanarum ac divinarum promiſſionum.* Promiſſiones humanæ ſunt incertæ ac lubricæ, quia omnis homo mendax, ſed Deus eſt ipſa veritas. *Non eſt Deus quaſi homo, ut mentiatur, aut ut filius hominis, ut pœniteat eum: ipſe dixit & non faciet, locutus eſt & non ſtabiliet illud?* Num. XXIII. 19. Hæc omnia evidenter probant, evangelicis illis promiſſionibus firma fide adhærendum eſſe. Ceterum quamvis in hac vita ſemper deprehendatur carnis infirmitas, tamen, monente Chemnitio, doctrina de certitudine gratiæ per eam non labefactatur, cum duæ cauſæ ſint, propter quas conceſſa illa fidei infirmitate ex corrupta noſtra carne orta, nihilominus doctrina de fiducia certa & firma proponatur, *primo* ut ſciamus, quicquid ſentitur dubitationum, id non eſſe de natura fidei, ſed pertinere ad corruptam carnem; *deinde* ne indulgeamus illis dubitationibus, nec jactemus eas, quaſi virtutes fidei, ſed cum illis luctemur, & fidem augeri quotidie petamus. Excipit Bellarminus lib. III. de juſtif. c. 11. *promiſſiones evangelii non eſſe gratuitas, ſed habere annexam conditionem noſtrorum operum ac meritorum.* At ſuo loco oſtendimus contrarium. Si dicant, *non poſſe nos promiſſionibus divinis certo credere propter naturae noſtrae infirmitatem.* Reſp. Certitudinem illam non fundari in noſtris viribus, ſed in Dei veritate & promiſſionum divinarum conſtantia. Ut ergo poſſumus credere non ex noſtris viribus, ſed per efficacem Spiritus ſancti operationem, qui per auditum evangelii & uſum ſacramentorum fidem in nobis accendit: ita etiam de gratia Dei & remiſſione peccatorum per Spiritus ſancti efficaciam certi eſſe poſſumus. Ex his fundamentis Chemnitius in examine concilii recte ſcripſerat, dicta illa apoſtolica: *Iuſtitia Dei in omnes & ſuper omnes, qui credunt; ſi ex lege eſt haereditas, exinanita eſt fides & abolita eſt promiſſio; Ideo ex fide, ut ſecundum gratiam firma ſit promiſſio, &c.* non verba, ſed fulmina eſſe contra Tridentinum decretum, id vero male habet Bellarminus; ideo libr. III. de juſtif. c. 9. teſtimonio quinto regerit: *1.) Apoſtolum non loqui de fide, qua quis credit, ſibi remiſſa eſſe peccata, ſed qua credimus, Chriſtum ex mortuis reſurrexiſſe: 2.) fidem eſſe quandam conditionem, ac proinde evangelicas promiſſiones itidem eſſe conditionales: 3.) neminem poſſe eſſe certum, ſe habere fidem illam, quae requiritur in juſtificatione, cum hoc in nulla parte verbi Dei contineatur.* Sed inania iſta figmenta ſuo loco partim diſcuſſimus, partim adhuc diſcutiemus.

2.) *A juramenti divini ſtabilitate.*

§. LXXXV. *Alteram* argumentorum claſſem conſtituit *juramenti divini ſtabilitas.* Deus non ſolum promittit vere credentibus ſuam gratiam, remiſſionem peccatorum & vitam æternam, ſed etiam juramento has promiſſiones ſuas confirmat, ne ulla de his ſuperſtes relinquatur dubitatio. Ezech. XXXIII. 11. *Vivo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, ſed ut convertatur & vivat.* Joh. V. 24. *Amen Amen dico vobis, qui ſermonem meum audit, & credit ei, qui miſit me, habet vitam aeternam, & in condemnationem non veniet, ſed a morte tranſivit in vitam.* Joh. VIII. 51. *Amen Amen dico vobis, ſi quis ſermonem meum ſervaverit, mortem non videbit in aeternum.* Inde concludimus cum epiſt. ad Hebr. VI. 16. *Homines per majorem jurant, & omnis controverſiae eorum finis eſt juramentum.* v. 17. *In quo Deus abundantius volens oſtendere heredibus promiſſionis* (τὸ ἀμετάθετον) *firmitatem & immobilitatem conſilii ſui, interpoſuit jusjurandum.* v. 18. *Ut per duas res immobiles, in quibus fieri non poſſet, ut mentiretur Deus, validam conſolationem haberemus, qui confugimus ad tenendam propoſitam ſpem.* Vbi adcurate obſervandum, quod finis juramenti a Deo adhibiti conſtituatur iſte, ut firmam conſolationem habere poſſemus. Ut ergo conſilium Dei firmum & juramentum immobile: ita quoque noſtra conſolatio ex fide orta debet eſſe firma, certa & immota. Tertullianus libr. de pœnitent. *O beatos nos, quorum cauſa jurat Deus, o miſerrimos, ſi nec Deo juranti credimus.* Hieronymus tom. II. epiſt. 46. *Idcirco jurat Deus, ut ſi non credimus Deo promittenti, credamus ſaltem pro ſalute noſtra juranti.* Auguſtinus libr. XVI. de civit. Dei cap. 32. circa finem. *Quid eſt Dei vivi veraciſque juratio, niſi promiſſionis confirmatio & infidelium quaedam increpatio?* In Pſalm. LXXXVIII. *Hoc dixit Deus, hoc promiſit, ſi parum eſt, hoc juravit. Quia ergo non ſecundum merita noſtra, ſed ſecundum illius miſericordiam firma eſt promiſſio, credamus & invocemus.* Recte ergo concludit Lutherus in cap. XXII. Gen. *Deum per juramentum a fide pontificiam & carnalem dubitationem avertere. Qui non credit Deo, mendacem facit eum;* 1 Joh. V. 10. at non ſolum mendacem, ſed etiam perjurum.

3.) *A ſacramentorum utilitate.*

§. LXXXVI. *Tertiam* argumentorum claſſem ſuppeditat nobis *ſacramentorum utilitas.* Deus non ſolum promiſit in verbo ſuam gratiam, ſed & promiſſioni huic addidit ſacramenta, ut ſint ſigilla promiſſionis gratiæ in verbo evangelii oblatæ, ac media gignendæ, alendæ & confirmandæ fidei, qua unusquisque certo ſtatuat, ad ſe in individuo Chriſti beneficia pertinere. Inde ſacramentum circumciſionis dicitur *ſignaculum juſtitiae fidei;* Rom. IV. 11. eo quod circumciſi vera fide futurum Meſſiam exſpectantes de juſtitia & gratia deberent eſſe certi. In nov. teſt. baptiſmus & cœna dominica de ſpeciali adplicatione gratiæ & beneficiorum Chriſti nos confirmant. Baptiſmus eſt *ἐπερώτημα bonae conſcientiae εἰς Θεόν.* 1 Petr. III. 21. Quando in vet. teſt. os Domini conſulebant, id dicebatur ἐπερωτᾶν, ita quoque in baptiſmo de benevolo Dei erga nos adfectu certi reddimur. Gal. III. 27. *Quicunque in Chriſtum baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis,* In ſacra cœna accipimus certiſſimum pignus gratiæ divinæ & remiſſionis peccatorum noſtrorum, quia illud ipſum corpus manducamus, quod pro nobis in mortem traditum, illum ipſum ſanguinem bibimus, qui eſt in ara crucis pro peccatis noſtris effuſus. Certi igitur eſſe poſſumus, ad nos etiam bona illa pertinere, quæ Chriſtus traditione ſui corporis & effuſione ſui ſanguinis in ara crucis promeruit. Vid. ench. conſol. tent. 13. & ſeqq. Huc pertinet privata abſolutio, in qua pœnitentibus in ſpecie adnunciatur peccatorum remiſſio, de qua dubitare nec debent nec poſſunt, qui fidem habent verbis Chriſti Matth. XVIII. 18. *Quaecunque ſolveritis in terra, ſoluta erunt in cælo.* Joh. XX. 23. *Quorum remiſeritis peccata, illis remiſſa erunt.* Ideo Gerſon recte diſputat, *abſolutionem non in optativo, ſed in indicativo modo pronunciandam eſſe.*

Sic

Sic Chriſtus Matth. IX. 2. ad paralyticum dicit: *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua*, nimirum quia de certitudine gratiæ ipſum vult confirmare. Luc. VII. 48. ad peccatricem dicit: *Remiſſa tibi ſunt peccata tua.* v. 50. *Fides tua te ſalvam fecit.* Bellarminus libr. III. de juſtif. cap. 11. reſp. ad 4. excipit, *falſo hoc adſumi, quod ſacramenta inſtituta ſint praecipue ad fidem ſuſtentandam & nos certos de voluntate Dei reddendos*: at contrarium demonſtrabimus ſuo loco. Quid clarius pronunciato illo apoſtolico: circumciſio fuit σφραγὶς, *ſignaculum juſtitiae fidei?* Deinde addit, *ſacramenta eſſe quidem non ſolum cauſas, ſed & ſigna infallibilia juſtificationis ex parte ſua, interim tamen effectum eorum impediri per diſpoſitionem ſuſcipientis, cum ad ſalutarem eorum uſum requiratur fides & pœnitentia.* Reſp. ſane per actualem impœnitentiam & incredulitatem impeditur ſalutaris fructus ſacramentorum, ſed vere pœnitentibus & credentibus hoc nequit eſſe fraudi, quo minus illis ſacramenta ſint promiſſionum evangelicarum ſigilla certiſſima. *At*, inquit Bellarminus, *non poteſt haberi certitudo fidei de intentione miniſtri, ſine qua non perficitur ſacramentum*, (inde Tannerus in colloq. Ratisb. edit. Monac. f. 140. dicebat, *non tantum evidenter non eſſe verum, ſed etiam evidenter falſum, quod cuiquam certo & evidenter atque infallibiliter conſtare debeat, an recte & vere baptizatus ſit, nec ne, cum de intentione miniſtri nemo quicquam certi ſtatuere poſſit.*) *neque de remotione omnis impedimenti, cum fieri poſſit, ut aliquis non ſit ſibi conſcius obicis, & tamen re ipſa obicem ponat, cum adfectum gerat ad peccatum aliquod lethale, quod eſſe peccatum ignoret.* Reſp. hæc non ſunt petita ex fontibus Iſraelis, ſed ex lacunis Scholaſticorum. Intentio miniſtri nec addit nec demit quicquam integritati vel efficaciæ ſacramenti, quippe quæ non pendet ex intentione adminiſtrantis, ſed ex intentione divina, quid enim ibi faciat miniſter malus, ubi bonus eſt dominus? Quod ad noſtram diſpoſitionem attinet, nunquam ea ad illum perfectionis gradum adſurgit, ut digni ſimus beneficiis in ſacramento oblatis, interim tamen Deus ex immenſa miſericordia bonorum ſuorum participes facit eos, qui de admiſſis peccatis ſerio dolent, & fide in Chriſtum mediatorem ſeſe erigunt.

§. LXXXVII. *Quartam* argumentorum claſſem præbet *Spiritus ſancti in cordibus noſtris teſtificantis & promiſſionem obſignantis veritas.* Deus non ſolum exterius in verbo teſtatur de ſua gratia credentibus in Chriſtum promiſſa, ſed etiam donat illis Spiritum ſanctum, *qui teſtimonium reddit ſpiritui ipſorum, quod ſint filii Dei*, ſicque interius eos confirmat de gratia Dei, de beneficiis Chriſti, ac de ſpeciali eorum adplicatione. Rom. VIII. 14. *Quicunque Spiritu Dei aguntur, hi ſunt filii Dei.* v. 15. *Non enim accepiſtis ſpiritum ſervitutis iterum in timore, ſed accepiſtis Spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus: Abba Pater.* v. 16. *Ipſe Spiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quod ſimus filii Dei.* v. 17. *Si autem filii, utique & haeredes.* Gal. IV. 6. *Quoniam eſtis filii, miſit Deus Spiritum filii ſui in corda veſtra clamantem: Abba Pater.* 1 Cor. II. 12. *Nos accepimus Spiritum, qui ex Deo eſt, ut ſciamus, quae a Deo donata ſint nobis.* 2 Cor. I. 21. *Qui confirmat nos vobiſcum* (βεβαιῶν ἡμᾶς) *in Chriſtum, & qui unxit nos Deus*, v. 22. *qui & ſignavit nos*, (σφραγισάμενος) *& dedit arrhabona Spiritus in cordibus veſtris.* Eph. I. 13. *Credentes ſignati eſtis Spiritu promiſſionis ſancto*, v. 14. *qui eſt arrhabon haereditatis noſtrae.* Eph. IV. 30. *Nolite contriſtare Spiritum ſanctum, quo ſignati eſtis in diem redemtionis.* Ex his larga ſeges argumentorum nobis naſcitur. Vere credentes ſunt templa & habitacula Spiritus ſancti, atqui is eſt Spiritus adoptionis filiorum, utique ergo teſtimonium illis dat, quod ſint filii Dei. Lutherus in cap. IV. Gal. *Filius Dei Chriſtus certiſſimus eſt ſe placere Deo. Ergo & noſtra corda certa eſſe debent, quod placeamus Deo, quia eundem Spiritum, in quo Chriſtus certus eſt, & nos habemus, & certi eſſe debemus propter Chri-*

4.) A Spiritus ſancti in cordibus teſtificantis veritate.

ſtum, qui certus eſt, ſe eſſe in gratia. Ibidem: *Chriſtus placet Deo, ergo & nos, qui haeremus in Chriſto, placemus Deo propter Chriſtum. Etſi peccatum haereat in carne, tamen gratia uberior eſt & potentior peccato.* Spiritus ille credentibus datus eſt Spiritus υἱοθεσίας, non autem ſpiritus ſervitutis, expellit igitur timorem ſervilem, incertitudinem & dubitationem, contra vero fiduciam & certitudinem in cordibus generat ille Spiritus in nobis, & nos per illum clamamus: Abba Pater! hic clamor non oritur ex dubitatione, ſed ex plena fiducia. Clamare enim non eſt cum dubitatione & meticuloſe aliquid proferre, ſed clara voce teſtari, ſe agnoſcere, Deum Patrem eſſe dilectiſſimum, & tali fiducia eum invocare. Spiritus ille teſtatur, συμμαρτυρεῖ, teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quod ſimus Dei filii, ergo non per moralem quandam certitudinem, non per conjecturalem quandam opinionem, ſed ex ipſius Spiritus ſancti teſtimonio credentes ſciunt, ſe eſſe Dei filios. 1 Joh. V. 9. *Si teſtimonium hominum accipimus, teſtimonium Dei majus eſt.* Ad illuſtrandam illam certitudinem, quam Spiritus ſanctus in cordibus operatur, adhibentur ſimilitudines *obſignationis, pignoris & arrhabonis.* Credentes dicuntur Spiritu ſancto σφραγισθέντες, σφραγίζειν ſignificat ſigillo aliquid confirmare. Eſt autem ſigillorum & obſignationis uſus, non ut incertos & dubios faciant homines, ſed ut oſtendant fidem & certitudinem eorum, quibus adhibentur. *Quis uſus in ſigillo legitimus,* (ſcribit Weſſelus Groningenſis libr. de incarn. & paſſ. cap. Quomodo operamur cibum, qui non perit) *niſi credere? propterea ſigilla teſtimoniorum loco adhibentur, ut eis tanquam teſtimonio fideli fidatur, ita quoque, qui accipit hoc teſtimonium Spiritus, ſignavit, quod Deus verax ſit,* Joh. III. 33. Certum eſt, promiſſiones evangelicas editas eſſe per Spiritum ſanctum, ut igitur credentes certi ſint, ad ſe quoque pertinere promiſſiones illas, ideo idem ille Spiritus, per quem prius editae ſunt, datur in corda eorum, ac promiſſiones divinas interius obſignat. Pignus dari ſolet creditori ad confirmationem ſolutionis, ita Deus iniit nobiſcum foedus, quod velit nos haeredes vitae aeternae ſcribere; ſed cum in hac vita laboremus adhuc ſub cruce, & luctemur cum infirmitate carnis, ideo pignoris loco dat Spiritum ſanctum, qui certos nos faciat de impletione promiſſionis. Dulciſſima cumprimis eſt *arrhae* adpellatio. Quemadmodum ſponſus, qui fidem conjugalem dedit ſponſae, arrham ei donat, quae eſt pignus futurarum nuptiarum: ita Deus ſe nobiſcum *deſponſavit;* Hoſ. II. 19. ſed *nondum adparuerunt nuptiae agni* Apoc. XIX. 7. Deus ergo dat nobis *arrham* nobiliſſimam, ſcilicet Spiritum ſanctum, ut corda noſtra confirmet, fore, ut ad nuptias agni olim vocemur. Quid ad hanc lucem Bellarminus? Argumentum integrum non attingit, ſed locum unum itemque alterum de interno Spiritus ſancti teſtimonio examinat. Dictum apoſtolicum Rom. VIII. 16. *Spiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quod ſimus filii Dei,* enervare conatur hoc modo. *Duae* (inquit) *ſunt hujus loci expoſitiones, ut etiam duae lectiones. Una lectio eſt latini codicis, quae habet, Spiritum ſanctum teſtimonium reddere ſpiritui noſtro: altera eſt codicis graeci, quae habet, Spiritum ſanctum ſimul teſtari eum ſpiritu noſtro,* αὐτὸ τὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν. Juxta priorem reſpondet, *Spiritum ſanctum atteſtari ſpiritui noſtro, quod ſimus filii Dei, ſed hoc teſtimonium non eſſe per verbum aliquod expreſſum, id eſt, per revelationem, ſed per experimentum cujusdam ſuavitatis & pacis internae, quae non gignit certitudinem niſi conjecturalem.* Reſp. Eone abſurditatis prolabetur Bellarminus, ut ſtatuat hoc Spiritus ſancti teſtimonium eſſe extra verbum Dei, ac gignere tantum conjecturam quandam dubiam & incertam? Illud ipſum, quod Spiritus ſanctus exterius teſtatur in verbo, idem etiam obſignat hoc ſuo teſtimonio interius in corde. Quicquid Spiritus ſanctus profert & teſtatur, illud eſt Dei verbum, cum Spiritus ſanctus ſit verus Deus. Jam vero internum illud teſtimonium eſt Spiritus ſancti alloquium & teſtimonium, utique ergo eſt Dei verbum. Nec conjecturalem tantum, ſed immotam certitudinem illud teſtimonium gignit, quia Spiritus ſanctus eſt *Spiritus veritatis,* Joh. XV. 26.

Iuxta poſteriorem lectionem reſpondet Bellarminus, *teſtimonium ſpiritus nihil eſſe aliud, niſi ipſam orationem, qua dicimus: Abba Pater; atque hanc interpretationem dicit eſſe graecorum patrum.* Reſp. imo vero patres græci Chryſoſtomus, Theophylactus, Oecumenius, Theodoretus per illud teſtimonium Spiritus diſerte intelligunt ipſum Spiritum ſanctum credentibus donatum, & internam illam gratiæ per eundem obſignationem, cujus conſequens demum eſt illa fiducialis oratio. Utrumque enim tribuit Apoſtolus Spiritui ſancto, quod & *teſtimonium reddat ſpiritui noſtro de υἱοθεσίᾳ, & interpellet pro nobis gemitibus inenarrabilibus, ita ut per illum clamemus: Abba Pater;* hæc ergo diſtincta Spiritus ſancti opera non ſunt confundenda. Sed demus ex hypotheſi, per teſtimonium Spiritus intelligendam eſſe orationem illam, qua clamamus: Abba Pater! quid inde lucratur Bellarminus? Certe illa oratio præſupponit internam gratiæ divinæ obſignationem per Spiritum ſanctum. 1 Cor. XII. 3. *Nemo poteſt Ieſum vocare Dominum niſi in Spiritu ſancto.* Duplex ergo eſt Spiritus ſancti teſtimonium, quod in nobis operatur, *internum* & *externum. Internum*, quando interius ſuo teſtimonio nos confirmat, quod ſimus in gratia Dei, ex quo pax & tranquillitas conſcientiæ oritur, jubilus & exultatio in Deo: *externum* eſt, quando ſequuntur fructus hujus interni teſtimonii, quales ſunt, ardens oratio, amor verbi, ſtudium pietatis, patientia in cruce, &c. externum hoc teſtimonium non tollit, ſed præſupponit internum. *At*, inquit Bellarminus, *quod ſit Spiritus ſanctus, qui nos movet, cum dicimus: Abba Pater! non conſtat nobis ex fide divina: ſed ex conjecturis tantum, quae fallaces eſſe poſſunt, multi enim peccatores & haeretici dicunt: Pater noſter, qui es in cælis.* Reſp. hypocriſis & perverſitas aliorum vere piis & in Chriſtum credentibus nequit eſſe fraudi. Qui aguntur Spiritu Dei, illi certe impulſum iſtum ſentiunt. Qui vere in Chriſtum credunt, illi ſe credere ſciunt. Qui Spiritu ſancto obſignati ſunt, illi certe ſummum hoc donum ac bonum agnoſcunt. Hypocritæ imitantur etiam externa opera piorum, abſit tamen, ut propterea dicamus, vere pios & in Chriſtum credentes neſcire, an opera ipſorum ſint hypocritica vel in Deo facta. Forte jubebit nos tandem Bellarminus dubitare, num ſimus homines, cum ſpectra interdum ſpecie humana adpareant. *Certum quidem eſt*, (ſcribit Chemnitius in exam. p. I. pag. 307.) *non omnes humani animi cogitationes & impetus eſſe motus & impulſus Spiritus ſancti; ſed quia verbum evangelii eſt miniſterium Spiritus;* 2 Cor. III. 6. *& ex auditu fidei Spiritus accipitur;* Gal. III. 2. *teſtificationem igitur in mente credentium ex fide ſecundum promiſſionem evangelii conceptam certum eſt eſſe obſignationem Spiritus ſancti, ſicut Paulus inquit: Poſtquam credidiſtis, obſignati eſtis Spiritu promiſſionis ſancto:* Eph. I. 13. Ad locum apoſtoli 1 Cor. II. 12. *Nos non accepimus ſpiritum mundi, ſed Spiritum, qui ex Deo eſt, ut ſciamus, quae a Deo donata ſunt nobis:* reſpondet, *non agi in eo de notitia beneficiorum Dei, quae in particulari ad hunc aut illum pertinent; ſed de notitia beneficiorum Dei, quae Deus praeparavit electis ſuis, qualia ſunt inprimis haereditas & gloria regni cælorum.* Reſp. Credentes in Chriſtum non ſolum in genere ſciunt praeparatam eſſe electis vitæ æternæ hæreditatem, ſed etiam in ſpecie ſciunt, ſibi eam eſſe præparatam; illud norunt ex revelatione verbi, hoc vero ex interno Spiritus ſancti teſtimonio, ſicut teſtantur exempla vere credentium, utpote Jobi: *Scio, quod redemtor meus vivit; &c.* apoſtoli Pauli, *Scio, cui credidi &c.* Johannis, *Particeps in tribulatione & regno &c. Vos ipſos tentate,* ſcribit apoſtolus 2 Cor. XIII. 5. *an ſitis in fide, ipſi vos probate, an non cognoſcitis voſmet ipſos, quia Chriſtus Jeſus in vobis eſt? niſi forte reprobi eſtis.* Utique ergo vere credentes ſcire poſſunt, an ſint in fide, & an Chriſtus per fidem in ipſis habitet. Bellarminus regerit, *Apoſtolum loqui de praeſentia Chriſti apud Corinthios, non ſecundum gratiam gratum facientem, ſed ſecundum potentiam, providentiam, miracula, quae apud illos faciebat. Cum enim eos in toto hoc capite & praecedentibus reprehendat,* quo-

quomodo conſequens eſſet, ut adfirmare vellet omnes illos eo tempore juſtos fuiſſe? Reſp. Chriſtus erat apud Corinthios non ſolum præſentia potentiæ, ſed etiam gratiæ, ac *per fidem in* quorundam *cordibus vere habitabat*. Eph. III. 17. Illos igitur admonet apoſtolus, ut ſe ipſos probent, an ſint in fide. Quamvis enim paſſim eos reprehendat, tamen propter pios in ipſorum cœtu adhuc reliquos, & propter converſionem eorum, qui deliquerant, honorifica elogia illis tribuit, ut ex utraque epiſtola liquido adparet. Quod eſt proprium reproborum, id a veris Chriſtianis quoque longiſſime abeſſe debet. Non cognoſcere, quod ſis in fide, & quod Chriſtus in te ſit, eſt reproborum proprium, teſte apoſtolo. Ergo.

5.) Ab exauditionis promiſſæ infallibilitate.

§. LXXXVIII. *Quintum* argumentum conſtituit *exauditionis promiſſae infallibilitas*. Promiſit Chriſtus, interpoſito etiam juramento, *quicquid a Patre in nomine ſui petimus, illud datum nobis iri*, Matth. XVIII. 19. XXI. 22. Joh. XVI. 23. Jam veró in oratione dominica ex ipſius Chriſti inſtitutione petimus remiſſionem peccatorum; Matth. VI. 12. utique ergò de ea certi eſſe poſſumus. Pſal. XXVII. 8. *Cor meum proponit tibi verbum tuum*. Excipit Bellarminus Lib. I. de juſtif. cap. 11. §. illud Marci, *intelligendas eſſe promiſſiones exauditionis cum illa conditione, ſi benè petamus, & ſi expediat illud nobis dari*. Reſp. benè eſt, conditio hæc additur in ipſis ſcripturis ſacris. 1 Joh. V. 14. *Haec eſt fiducia, quam habemus ad Deum, quia quodcunque petierimus ſecundum voluntatem ipſius, audit nos*, v. 15. *Scimus, quia audit nos, quicquid petierimus, ſcimus quoniam habemus petitiones, quas poſtulavimus ab eo*. Jac. IV. 3. *Petitis & non accipitis, eo quod male petatis, ut in concupiſcentiis veſtris inſumatis*. Sed hæ conditiones non labefactant certitudinem exauditionis in animis fidelium, ſciunt enim ſe in vera pœnitentiâ & fide petere, ideò etiam non *haeſitant*, non *fluctuant* dubitationibus, Marc. XI. 24. Jac. I. 6. ſed de exauditione certi ſunt, in petitione corporalium divinæ voluntati ſeſe ſubjicientes, ac ſeſe ſemper exaudiri credentes, ſi non ad voluntatem, tamen ad ſalutem. Qui de paterna Dei voluntate adhuc dubitat, quomodo in Spiritu & ex fide vel initium vel finem dominicæ orationis pronunciare poterit? Quomodo is Deum adpellabit Patrem, qui dubitat, an ſit apud eum in gratia? quomodo adjicit amen, qui adhuc dubitat, an ſit exauditus, cum vox illa non ſolùm ſit optantis, ſed etiam confirmantis? In quæſtione de perſeverantia notandum, quod Rom. VIII. 38. inter ea, *quae non poſſunt nos ſeparare a dilectione Dei*, connumerentur etiam futura.

6.) A veræ fidei proprietate.

§. LXXXIX. *Sextam* argumentorum claſſem ſuppeditat *verae fidei proprietas*. Fides enim eſt ὑπόςασις, πληροφορία, πεποίθησις, παῤῥησία, θάρσος, ut oſtendimus ſuperiùs, at hæc omnia dubitationi ſunt oppoſita. Rom. VIII. 38. *Certus ſum, quod neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque poteſtates, neque inſtantia, neque futura, neque altitudo, neque profunditas, neque ulla alia creatura poterit nos ſeparare a dilectione Dei, quae eſt in Chriſto*. Fundamenta illius πεποιθήσεως præmittuntur, primò quia *Deus pro nobis*, habemus potentiſſimum protectorem, ex cujus manibus nemo nos eripere poterit. Baſilius in ethic. defin 8. tom. II. p. 201. *Non eſſe haeſitandum ac dubitandum in iis, quae a Domino dicuntur, ſed pro certo habendum, quodcunque Dei verbum verum eſſe & potens, etiamſi natura reclamet, nam hic certamen eſt fidei*. Bernhardus epiſt. CXC. *Petrus Abailardus haereticus in primo limine theologiae ſuae vel potius ſtultilogiae fidem definit aeſtimationem, ſtulti ergo martyres noſtri ſuſtinentes tam acerba propter incerta*. Et mox: *Sed abſit, ut putemus in fide vel ſpe noſtra aliquid, ut ipſe putat, dubia aeſtimatione pendulum & non magis totum, quod in eo eſt, certa ac ſolida veritate ſubnixum &c.* Secundo, *qui proprio Filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum, qui fieri poteſt, ut*

non

non & cum eodem omnia nobis? id quod longe cariſſimum in cœlo ac terra erat, pro nobis tradidit, ut de dilectione ejus certi eſſemus. Tertio *Deus eſt, qui juſtificat, quis eſt, qui condemnet? Chriſtus eſt, qui mortuus & ſuſcitatus eſt, qui etiam eſt ad dextram Dei, & intercedit pro nobis*; ubi ab efficiente juſtificationis, a morte, paſſione, ſeſſione ad dextram Dei & interceſſione Chriſti argumenta certitudinis petuntur. Tandem additur: *Quis nos ſeparabit a dilectione Dei? πέπεισμαι, certo perſuaſus ſum, quod neque mors, neque vita &c. ſeparare nos poſſit.* Eph. III. 12. *In Chriſto habemus fiduciam & acceſſum in confidentia per fidem ejus.* 1 Joh. III. 14. *Scimus, quod translati ſumus a morte in vitam, quia fratres diligimus.* cap. IV. 13. *In hoc cognoſcimus, quoniam in eo manemus & ipſe in nobis, quoniam de Spiritu ſuo dedit nobis.* cap. V. 10. *Qui credit in Filium Dei, teſtimonium habet in ſe ipſo.* 1 Joh. V. 13. *Haec ſcripſi vobis, qui creditis in nomen Filii Dei, ut ſciatis vos vitam aeternam habere.* Hæc ſcientia non eſt communis ſeu mixta, ſed ſingularis ſeu ſpecialis. Gal. II. 20. *Vivo per fidem illam Filii Dei*, nec eſt conjecturalis, incerta & fallax, ſed infallibilis ac certa. Rom. IV. 20. Bernhardus libr. IV. de conſid. cap. 3. *Fides ambiguum non habet, fides non eſt, ſed opinio.* Thomas p. II. q. 4. art. 8. *Major eſt fidei certitudo, quam ſenſus aut ſcientiae.*

Exceptiones Bellarmini. Excipit Bellarminus Libr. III. de juſtif. cap. 9. I.) Rom. VIII. *loqui apoſtolum vel de praedeſtinatis in genere, vel de ſe in particulari & aliis ſui ſimilibus*; ſed per illud certus ſum, *non intelligi certitudinem fidei divinae, ſed perſuaſionem quandam & confidentiam, ad quam gignendam ſatis ſit certitudo conjecturalis, atque hunc eſſe ſenſum verbi* πέπεισμαι. Reſp. Piſtorius in hodeg. p. 201. atque alii ex Pontificiis, ſtatuunt, *Paulum fuiſſe certum de ſua praedeſtinatione ex peculiari revelatione* (*); ſed eorum ſententiam deſerit hoc loco Bellarminus, & quidem recte, quia apoſtolus manifeſte ſe ipſum cum aliis conjungit: *Certus ſum*, inquit, *quod neque vita neque mors nos poſſit ſeparare a dilectione Dei.* Sed non minus falſa eſt illa Bellarmini exceptio, *quod Apoſtolus tantum conjecturalem quandam certitudinem, non autem fidei certitudinem intelligat*; cum expreſſe dicat: 2 Cor. IV. 13. *habentes eundem Spiritum fidei etiam nos credimus &c.* v. 14. *ſcientes quoniam qui ſuſcitavit Jeſum, & nos cum Jeſu ſuſcitabit & conſtituet vobiſcum.* Ergo ex Spiritu fidei ſive ex fide certus hac de re fuit (**). Quicquid ergo ſit de aliis locis, in quibus verbum πέπεισμαι uſurpatur, illud ex circumſtantiis hujus loci manifeſtum eſt, certam, indubitatam & immotam perſuaſionem ſive fiduciam per illud hic denotari; dicit enim: *Si Deus pro nobis, quis contra nos? Quis accuſabit? quis condemnabit? quid nos ſeparabit a dilectione Dei?* tandem addit illud πέπεισμαι. De illa fidei certitudine etiam alibi uſurpatur: Rom. XIV. 14. *οἶδα καὶ πέπεισμαι, Scio & perſuaſus ſum in Domino Jeſu, quia nihil com-*

(*) Duræus libr. VIII. contra Witakerum f. 259. *Paulum ex peculiari revelatione ſciviſſe, quod ſit Deo dilectus, atque peccata ſibi remiſſa dicit, ut eſſet exemplar his, qui credituri eſſent.* Rom. VIII. *oſtendit, unde hanc fiduciam concepit, non ex revelatione aliqua, ſed ex promiſſione gratiæ, quod Chriſtus mortuus.* GERHARDUS.

(**) Quod verbum πέπεισμαι qualemcunque exiſtimationem aut perſuaſionem abſque fidei certitudine ſignificet, probare conantur Pontificii ex Rom. XV. 14. *perſuaſum habeo de vobis, quod & ipſi pleni eſtis bonitate.* Reſp. vocabulum πέπεισμαι dupliciter accipitur 1.) *abſtractive*, & tunc ſæpe qualemcunque probabilem opinionem ſignificat 2.) *concretive* vel materialiter & ſic pro diverſitate materiæ diverſa gaudet ſignificatione. Nam vocabula ἐκ πολλαχῶς λεγόμενα pro diverſitate ſubjectorum diverſa obtinent ſignificata. Quando vox πέπεισμαι de aliis accipitur, tum non ἀποδεικτικὴν, ſed τοπικὴν, non fidei aut veritatis, ſed charitatis perſuaſionem, hoc eſt, probabilem opinionem ſignificat, quia de proximo noſtro non a priori ſed tantum a poſteriori, hoc eſt, ex

commune per ipſum, niſi ei, qui exiſtimat quid commune eſſe, illi commune eſt. 2 Tim. I. 12. *πέπεισμαι, quia potens eſt Deus depoſitum meum ſervare in diem illum &c.* II.) Eph. III. 12. dicit, per *παῤῥησίαν intelligi quidem audaciam ortam ex quadam ſumma & infallibili certitudine, ſed eam certitudinem non eſſe de juſtitia noſtra, ſed de veritate myſteriorum fidei, utpote quod certi ſumus, Chriſtum pro nobis natum, paſſum, mortuum eſſe &c. indeque audemus confidenter accedere ad thronum gratiae, & ſperare a Deo indulgentiam, juſtificationem & alia beneficia.* Reſp. acceptamus quod dat, *παῤῥησίαν* oriri ex ſumma & infallibili certitudine; at, quod addit, fidem eſſe tantummodo generalem adſenſum, non autem ſpecialem fiduciam, illud ex falſa hypotheſi procedit, & textui diſerte repugnat; dicit enim apoſtolus de ſe & aliis fidelibus: *In Chriſto habemus τὴν παῤῥησίαν καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐν πεποιθήσει διὰ τῆς πίστεως αὐτῦ.* Ergo ex fide illa generali, quæ ſtatuit Chriſtum pro genere humano paſſum ac mortuum eſſe, naſcitur illa ſpecialis, qua quiſque fidelium in individuo cum apoſtolo ſic loquitur: Gal. II. 20. *Chriſtus dilexit me, & tradidit ſe ipſum pro me.* Ideo non dubitat, ad ſe quoque Chriſti beneficia pertinere, eademque in verbo evangelii offerri, quæ proinde in ſpecie ſibi quoque adplicat. Ex hac ſpeciali beneficiorum Chriſti adplicatione, non autem ex generali illo & hiſtorico adſenſu naſcitur *παῤῥησία* κ̓ *προσαγωγή*. III.) 1 Joh. III. 14. dicit, *Per vocabula: ſcimus & cognoſcimus, non intelligi certitudinem fidei divinae, ſed eam, quae ex ſignis & conjecturis oritur.* Reſp. Imo vero ea certitudo intelligitur, quæ ex interno Spiritus ſancti teſtimonio oritur, ſic enim diſerte apoſtolus: 1 Joh. IV. 13. *In hoc cognoſcimus, quod in eo manemus, & ipſe in nobis, quoniam de Spiritu ſuo dedit nobis;* proinde vere credentes in Chriſtum utrumque ſciunt, ſcilicet & habere ſe Spiritum ſanctum, & manere ſe in Deo, neque hæc eſt conjecturalis quaedam, ſed immota omnino certitudo. Aliud eſt fides & ſcientia, aliud opinio & conjectura. *At*, inquit Bellarminus, *quamvis Iohannes loquatur in prima perſona, tamen ſententiae illae ſunt generales, non particulares, ſignificant enim, eos translatos eſſe de morte in vitam, qui diligunt fratres, & eos in Deo manere & Deum in ipſis, qui habent in ſe Spiritum Dei, & denique eos ex Deo eſſe, qui juſte & ſancte vivunt. Loquitur autem Iohannes in prima perſona, quia bona ſpe confidebat, ſe unum ex illis eſſe, qui diligunt fratres, qui habent Spiritum Dei, & qui ſunt ex Deo, ſicut etiam Paulus, cum loquitur de praedeſtinatis, fere ſemper ita loquitur, quaſi certus eſſet, non ſolum ſe, ſed etiam illos omnes, ad quos ſcribit, in numero electorum fuiſſe, quia videlicet id cupiebat & ſperabat.* Reſp. confunduntur duæ diſtinctæ quæſtiones. Loquitur omnino apoſtolus de ſe & ſui ſimilibus, hoc eſt, vere renatis, vere in Chriſtum credentibus & fidem ſuam per dilectionem comprobantibus, de illis non erat *quaſi* certus, ſed *vere* & indubitate certus, quod ſint translati a morte in vitam, quod ſint ex Deo, & quod Deus in ipſis maneat. Alia vero quæſtio eſt: quinam fuerint illi vere renati, illi vere in Chriſtum credentes, illi fidem ſuam per dilectionem comprobantes? ſe ipſum in eorum numero eſſe, apoſtolus non erat *quaſi* certus, ſed veriſſime certus ex teſtimonio Spiritus, de aliis bene ſperabat ex judicio caritatis. Ἀσύςατον igitur eſt & ἀνακόλυτον ſic inferre: apoſtolus non noverat de aliis certitudine fidei ſine ſpeciali aliqua revelatione, quod ſint vere renati & vere credentes. Ergo nec de ſe illud noverat, ſed tantum id cupiebat & ſperabat. Item: apoſtolus non noverat, quinam ex aliis vere in Chriſtum crederent. Ergo de ſe & aliis vere in Chriſtum cre-

ex effectis ſive operibus judicare poſſumus; quando autem de nobis uſurpatur, certam & immotam perſuaſionem ſignificat, quæ eſt certitudo fidei & veritatis, quia innititur fundamento immoto & immutabili, videlicet promiſſione Dei & teſtimonio Spiritus ſancti. GERHARDUS.

credentibus dubitabat, an ſint in gratia (*). IV.) 1 Joh. V. 10. dicit, *apoſtolum non loqui de teſtimonio noſtrae juſtificationis, ſed de teſtimonio divinitatis Chriſti.* Reſp. Subordinata hæc ſunt, nequaquam vero pugnantia, cum de utroque teſtimonio apoſtolus loquatur, ut ex ſerie contextus adparet. v. 1. *Omnis qui credit, quoniam Ieſus eſt Chriſtus, ex Deo natus eſt.* (ubi manifeſtum eſt, intelligi fidem illam ſpecialem, qua ſtatuimus Chriſti beneficia ad nos pertinere, ipſum eſſe noſtrum mediatorem, per quem in gratiam recipiamur; generalis & hiſtorica fides nondum ſufficit ad regenerationem.) Si omnis, qui credit, Jeſum eſſe Chriſtum, natus eſt ex Deo, utique is, qui credit, teſtimonium habet in ſe ipſo, quod ſit ex Deo natus, v. 2. *In hoc cognoſcimus, quoniam diligimus filios Dei, cum Deum diligamus, & mandata ejus ſervemus.* Si ex dilectione Dei & proximi intelligitur fides & ex fide υἱοθεσία, utique ergo, qui credit & diligit, teſtimonium habet in ſe ipſo, quod ſit Dei filius, id eſt, ex Deo natus & juſtificatus. v. 4. *Omne quod natum eſt ex Deo, vincit mundum, & haec eſt victoria, quae vincit mundum, fides noſtra.* v. 5. *Quis eſt, qui vincit mundum, niſi qui credit, quoniam Ieſus eſt Chriſtus?* Si is, qui vincit mundum, id eſt, reſiſtit tentationibus carnis, ſatanæ ac mundi, vere credit, & ex Deo natus eſt; utique is, qui vincit mundum, teſtimonium habet in ſe ipſo, quod ſit ex Deo natus. v. 8. *Tres ſunt qui teſtimonium dant in terra, Spiritus, aqua & ſanguis:* ubi per ſpiritum miniſterium verbi, per aquam & ſanguinem ſacramentum baptiſmi & cœnæ dominicæ potiores interpretes accipiunt. Atqui in illis non ſolum Chriſti divinitati, ſed etiam gratiæ Dei per Chriſti ſatisfactionem & meritum nobis partæ teſtimonium redditur; qui ergo credit, hoc eſt, vera fide promiſſa in evangelio bona amplectitur, & hanc fidem uſu ſacramentorum confirmat, is teſtimonium habet in ſe ipſo. v. 11. *Et hoc eſt teſtimonium, quoniam vitam aeternam dedit nobis Deus, & haec vita in Filio ejus eſt.* v. 12. *Qui habet Filium, habet vitam.* Hic diſerte exprimit apoſtolus, quodnam teſtimonium intelligat, videlicet non ſolum de divinitate Chriſti, ſed etiam de ſalutari ejus officio, quod dederit nobis Deus in Filio ſuo vitam æternam: qui ergo hunc Filium fide recipit, in cujus corde per fidem Dei Filius habitat, is utique teſtimonium habet in ſe ipſo, quod ſit Dei filius & hæres vitæ æternæ. v. 13. *Haec ſcripſi vobis, ut ſciatis, quoniam vitam habetis aeternam, qui creditis in nomine Filii Dei.* v. 19. *Scimus, quoniam ex Deo ſumus.* v. 20. *Scimus, quoniam Filius Dei venit, & dedit nobis ſenſum, ut cognoſcamus verum Deum, & ſimus in vero Filio ejus, hic eſt verus Deus & vita aeterna.* Vbi apertiſſime tribuitur credentibus in Chriſtum, non quod dubitent, opinentur, fluctuent, ſed quod ſciant, ſe eſſe ex Deo, & habere vitam æternam in Chriſto. Atque hæc ſunt teſtimonia ſcripturæ, quibus aliquid reſpondere conatus eſt Bellarminus, ſuperſunt autem longe plura, quæ teſtantur fidei propriam eſſe fiduciam, certitudinem, firmitatem &c. Jobi XIX. 25. *Scio* יָדַעְתִּי *quod redemtor meus vivit, & in carne mea videbo Deum &c.* (qua fide Jobus ſcit redemtorem ſuum vivere, eadem etiam credit, ſe Deum in carne ſua viſurum.) Rom. IV. 16. *Ideo ex fide, ut ſecundum gratiam firma ſit promiſſio omni ſemini εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν.* (Promiſſiones *legales* in ſe & ex ſe itidem ſunt ſatis firmæ; ſed quia conditionem perfectæ obedientiæ additam habent, ideo nobis non ſunt ratæ ac firmæ, ſed redduntur nobis inutiles; at promiſſiones *evangelicae*, quia ſunt gratuitæ, ideo nobis ſunt firmæ.) Rom. V. 1. *Iuſtificati fide pacem habemus ad Deum per Jeſum Chriſtum,* v. 2. *per quem habemus acceſſum fide in gratiam iſtam, in qua ſtamus & gloriamur in ſpe gloriae filiorum Dei.* v. 3. *non ſolum autem hoc,*

(*) Petrus interrogatus: *an Chriſtum plus diligeret, quam reliqui?* reſpondet: *Domine tu ſcis, quod amem te.* Ex quo adparet 1.) ſciri poſſe, an Chriſtum vere diligamus, nec ne? 2.) non poſſe de aliorum cordibus perinde judicari ut de noſtro; non addit Petrus, quod plus diligat Chriſtum: nemo enim novit quid ſit in homine, niſi Spiritus, qui eſt in homine. GERHARD.

hoc, ſed & gloriamur in tribulationibus. (illa tranquillitas conſcientiæ, illa fiducialis προσαγωγή, illa καύχησις in tribulationibus, non habet locum, niſi præſupponatur certitudo gratiæ divinæ & juſtitiæ imputatæ.) Rom. XIV. 5. *Quisque in ſua mente certus ſit*, πληροφορεῖσθαι (at πληροφορία illa in uſu adiaphororum non habet locum, niſi certi ſimus nos eſſe apud Deum in gratia.) 2 Cor. III. 12. *Habentes talem ſpem, multa fiducia utamur*, πολλῇ παῤῥησίᾳ. 1 Tim. I. 15. *Certus ſermo & dignus, quem modis omnibus amplectamur*, πιστὸς καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος, *quod Chriſtus Ieſus venit in mundum peccatores ſalvos facere.* (ſi promiſſio ipſa eſt certa & immota, utique etiam firma fiducia erit amplectenda.) 2 Tim. I. 7. *Non dedit nobis Deus Spiritum timoris, ſed roboris.* Hebr. III. 6. *Domus Dei ſumus, ſi fiduciam & gloriam ſpei uſque ad finem firmam retineamus*. τὴν παῤῥησίαν καὶ τὸ καύχημα τῆς ἐλπίδος βεβαίαν. Hebr. IV. 16. *Accedamus cum fiducia ad thronum gratiae, ut miſericordiam conſequamur.* Hebr. X. 19. *Habentes fiduciam ad introitum ſanctorum in ſanguine Chriſti.* v. 22. *Accedamus cum vero corde*, ἐν πληροφορίᾳ πίστεως, *in plenitudine fidei.* verſ. 23. *ac teneamus ſpei noſtrae confeſſionem* ἀκλινῆ *immotam & non vacillantem; fidelis enim eſt, qui promiſit.* (ubi obſerva, ex fidelitate & firmitate promiſſionis deduci firmitatem noſtræ fidei, ſicut & Rom. I. 17. *juſtitia Dei revelari* dicitur *ex fide in fidem*, id eſt, ex fide promittentis in fidem credentis.) Hebr. XIII. 9. *Bonum eſt gratia ſtabiliri cor* βεβαιοῦσθαι. 1 Petr. I. 13. *Perfecte ſperate in eam, quae effertur vobis, gratiam in revelatione Ieſu Chriſti.* Breviter, referenda huc dicta omnia, quæ probant fidem eſſe fiduciam. Bellarminus libr. III. de juſtif. cap. 11. hoc ſolum regerit, *fidem quidem eſſe certiſſimam, ſed remiſſionem peccatorum ſive juſtificationem uniuscujusque non pertinere ad fidem proprie dictam*, qua de re quid ſtatuendum ſit, oſtendimus ſuo loco. Huc referenda ſunt exempla ſanctorum patriarcharum, Abelis, Henochi, Noæ, Abrahami & ſimilium, qui promiſſionibus Dei firma fide adhæſerunt, ac de gratia Dei certi fuerunt. Bellarminus excipit, *pauci illi & eximii viri fortaſſis peculiari revelatione certi fieri meruerunt de gratia, quam apud Deum invenerunt.* At hoc adſeritur trepidante conſcientia, ut innuit particula *dubitativa*. Exempla illa ſanctorum Rom. IV. Hebr. XI. & alibi paſſim ad imitationem nobis proponuntur, ut & nos ſectemur veſtigia fidei eorum, ideo credentes dicuntur *eundem Spiritum fidei habere* cum Davide & aliis ſanctis. 2 Cor. IV. 13. Non habuerunt pii patriarchæ aliud evangelium, quam nos habemus, ſed crediderunt in Chriſtum venturum, in quem nos credimus exhibitum, eadem igitur Dei gratia in Chriſto & propter Chriſtum nobis promiſſa ſunt ſalvati. Act. XV. 11. In negotio ſalutis peculiares quasdam revelationes extra verbum fingere vel flagitare proxime accedit ad Enthuſiaſtas. Sanctiſſimos illos patriarchas ſuas quasdam revelationes habuiſſe non negamus, ſed in negotio juſtificationis & ſalutis non exſpectarunt novas revelationes, ſed vera fide promiſſionem de ſemine mulieris contrituro caput ſerpentis amplexi & juſtitiæ & ſalutis eodem modo, quo & reliqui vere credentes, participes ſunt facti.

§. XC. *Septimam* argumentorum claſſem ſuppeditat *dubitationis deformitas*, ſiquidem dubitatio 1.) eſt peccatum contra primam decalogi tabulam oppoſitum fidei in defectu. Ejus proprium eſt, non tribuere Deo laudem veritatis, dubitare de voluntate Dei revelata, de promiſſionibus divinis, de gratuita promiſſione remiſſionis peccatorum &c. arguere Deum mendacii & perjurii. 1 Joh. V. 10. *Qui non credit Deo, mendacem facit eum.* 2.) Pugnat cum fide, quippe cujus propria eſt fiducia. Matth. XXI. 21. *Si habueritis fidem, & non haeſitaveritis.* 1 Tim. II. 8. *Volo viros orare in omni loco levantes puras manus, ſine ira & diſceptatione* χωρὶς διαλογισμοῦ. Jac. I. 6. *Poſtulet in fide nihil haeſitans, qui enim haeſitat, ſimilis eſt fluctui maris, qui a vento movetur & circumfertur.* v. 7. *Non ergo aeſtimet homo ille, quod accipiat aliquid a Deo.* 3.) Pugnat cum pace & tranquillitate con-

7.) A dubitationis deformitate.

conſcientiæ, cum gaudio ſpiritus, cum ſenſu gratiæ divinæ, cum gloriatione in adflictionibus &c. quæ omnia fide juſtificatis ſcriptura tribuit. 4.) Oritur ex corrupta noſtra natura, poſt lapſum enim homini naturale eſt, Deum fugere, averſari, de voluntate ejus dubitare: confirmat hanc dubitationem tentationibus ſuis diabolus, qui unice in id intentus eſt, ut conſcientiis eripiat firmam conſolationem, abducat eas a fide in Chriſtum, & conjiciat in triſtiſſimas dubitationes, ac tandem etiam ad deſperationem adigat. 5.) Impedit ſpecialem promiſſionis evangelicæ adplicationem, ſine qua nulla gratia, nulla peccatorum remiſſio, nulla ſalus: impedit dilectionem Dei, veram invocationem, eſt mater deſperationis &c. Rectiſſime igitur ſcripſit Lutherus in comm. epiſt. ad Gal. IV. quod *monſtrum dubitationis ſit opinio peſtifera & peſtilentiſſima, quae doctrinam fidei obruat, fidem evertat, conſcientias perturbet, dona & beneficia Spiritus ſancti obſcuret, verum Dei cultum abroget, idololatriam, contemtum & blaſphemiam Dei in cordibus erigat &c.* & in cap. XLI. Gen. *Etiamſi nihil praeterea fuiſſet in doctrina pontificia, quam quod docuerunt, nos debere vagari & fluctuare ambigentes & dubios de remiſſione peccatorum, gratia & ſalute noſtra, juſtas tamen haberemus cauſas, cur ab eccleſia infideli nos ſejungeremus.*

§. XCI. Atque hæc ſunt præcipua ſententiæ noſtræ fundamenta, quæ latius diducta & expoſita vide in tractatu Sigfridi Sacci, quem de hac quæſtione edidit Magdeburg. ann. 1569. (*) Bellarminus libr. III. de juſtif. cap. 9. & 11. alia inſuper pro noſtra ſententia ſcripturæ dicta & rationum momenta producit, ſed quædam ex illis ſunt ἀπροσδιόνυσα, nec a noſtris, ſed ab Ambroſio Catharino uſurpantur. Quamvis vero non omnino nihil in reſponſionibus Bellarmini, quas dictis illis & rationibus opponit, deſiderari poſſit; hac tamen vice contenti erimus ſeptemplicibus argumentorum claſſibus, quas in medium jam adduximus, & ab eluſionibus Bellarmini vindicavimus. Illud vero conſideratione indiget, quod Bellarminus ſub finem c. 11. ſcribit, *nullum eſſe catholicum ſcriptorem, qui doceat oportere homines perpetuo dubitare, & haeſitare de ſua cum Deo reconciliatione.* Atqui dum certa fiducia gratiæ divinæ prohibetur, an non eo ipſo dubitatio præcipitur? dum jubentur homines fiduciam ſalutis in propria merita collocare, an non eo ipſo jubentur de ſua cum Deo reconciliatione & ſalute dubitare, cum nemo certus eſſe poſſit, an unquam ſat meritorum habeat? quomodo ergo probat Bellarminus ſuum pronunciatum? *Tres* (inquit) *videntur numerari inter catholicos ſententiae, quarum una, quae eſt Ambroſii Catharini, non ſolum dubitationem omnem excludit, ſed etiam addit, poſſe juſtos habere de ſua juſtificatione certitudinem fidei divinae, de qua ſententia non poteſt queri Chemnitius. Altera ſententia non docet quidem certitudinem fidei divinae, adſirmat tamen poſſe, imo etiam ſolere homines perfectos ad eam ſecuritatem venire, ut nullam habeant de ſua ſecuritate formidinem. De qua ſententia non video, cur Chemnitius queri poſſit, quanquam mihi haec ſententia non probatur. Tertia ſententia, quae communior in eccleſia eſt, non tollit quidem omnem formidinem, tamen tollit omnem anxietatem & haeſitationem, quin etiam ipſam dubitationem, ſi dubius dicatur, qui non audet alteri parti adſentiri. Datur enim inter certitudinem fidei & anxietatem aliquid medium, videlicet certitudo quaedam moralis ex parte intellectus, & ſpes ac fiducia ex parte voluntatis, quam gignit bona conſcientia, contritio, caritas, ſtudium bonorum operum, euchariſtiae perceptio, viſitatio Spiritus ſancti &c. Hanc certitudinem libenter agnoſcimus, quae non oritur ex praeſumtione imputatae juſtitiae, neque eſt certitudo fidei catholicae, ſed oritur ex caritatis & operum bonorum experimento, ac per hoc moralis & conjecturalis certitudo nominari poteſt.* Reſp. 1.) Bellarminus ipſe duas priores ſententias repudiat, ergo ex illis non poteſt probare, dubitationis dogma repudiari

An Pontificii propugnent dubitationem.

(*) Hicce tractatus hac inſignitus eſt inſcriptione: *de academica pontificiorum dubitatione in negotio juſtificationis, quae omnem evertit fiduciam, nitentem promiſſione & meritis Chriſti.* 8vo.

pudiari a Pontificiis. 2.) Dubitare dicitur is, qui non totus propendet in partem alteram, ſed alteri ita adſentitur, ut in contrariam etiam propendeat, inde ab Iſidoro in libr. etymol. & aliis dubitatio definitur, quod ſit *motus indifferens in utramque partem contradictionis.* Item quod ſit *aequalitas rationum contrariarum, quod ſit acceptio utriuſque partis cum formidine, & ad neutram partem determinatio.* Jam vero Bellarminus & ipſius adſeclæ ita jubent credentem ſperare de gratia Dei, ut interim propter infirmitatem & diſpoſitionem ſuam hæſitare debeat, an ſit in gratia, utique ergo dubitationem præcipiunt. 3.) Imputationem juſtitiæ Bellarminus ridet, fidem ſpecialem exſibilat, promiſſiones evangelii mere gratuitas eſſe negat, quomodo ergo certitudinem gratiæ vere & ex animo adſerere poteſt? 4.) In cap. 9. præcedente teſt. 5. ſcribit: *Nemo certus eſt ex fide, ſe fidem vivam habere:* teſt. 6. *quod Spiritus ſanctus ſit, qui nos movet, cum dicimus: Abba Pater, non conſtat nobis ex fide divina, ſed ſolum ex conjecturis, quae fallaces eſſe poſſunt.* teſt. 7. *Paulum apoſtolum non aliter de ſua, quam de aliorum, ad quos ſcribit, fide & ſalute certum fuiſſe.* Quodſi nemo certus eſt ex fide, ſe habere vivam fidem; ſi non conſtat nobis ex fide, ſed tantum ex conjecturis, quæ poſſunt eſſe *fallaces*, quod Spiritus ſanctus nos moveat; ſi de noſtra fide & ſalute non aliter poſſumus eſſe certi, quam de aliorum, utique in perpetua dubitatione vivere cogimur. 5.) Quæ vero eſt *moralis* & conjecturalis illa certitudo, quam Bellarminus concedit? cap. 2. hujus libr. eam ſic deſcribit: *Secundum gradum certitudinis obſcurae habent ea, quae creduntur ob auctoritatem humanam, ſed ita celebrem & confirmatam, ut omnem formidinem prorſus excludat, qualia ſunt, Ciceronem & Virgilium fuiſſe inſignes viros, multas eſſe praeclaras civitates in provinciis longe diſſitis &c. atque haec dicitur certitudo fidei humanae, ſive certitudo moralis, quae tametſi non tanta ſit, ut ei nullo modo falſum ſubeſſe poſſit; tamen tanta eſt, ut temerarius merito judicetur, qui contra ſentiat aut diſputet.* (Hanc certitudinem *moralem* de juſtificatione Bellarminus verbis hic concedit, re ipſa autem negat, ut adparet tum ex eo, quod ſecundam ſententiam catholicorum de illa certitudine repudiat, tum quod formidinem propriæ diſpoſitionis perpetuo adeſſe diſputet cap. 11.) *Tertium gradum habent illa, quae tot ſignis & conjecturis nituntur, ut hominem reddant ſecurum, & anxietatem excludant, non tamen formidinem omnem expellant, atque haec dicitur certitudo conjecturalis, & opinionis eſt potius, quam fidei.* (Conjecturam igitur & opinionem tantum de juſtificatione & gratia concedit Bellarminus; nequaquam vero certam & immotam fiduciam: illi conjecturæ & opinioni certitudinem aliquam tribuit, ut vim argumentorum noſtrorum quomodocunque effugiat, cum revera ſint non ſolum dubiæ & incertæ, ſed etiam fallaces poſſint eſſe, ut ipſe Bellarminus diſerte ſcribit. Videamus tamen, quid de certitudine in verbis præcedentibus hujus capitis diſputet.) *Duplex* (inquit) *certitudo in ſpe conſiderari poteſt: una ex parte voluntatis, altera ex parte intellectus. Ex parte voluntatis certitudo ſpei eſt firma adhaeſio ad rem ſperatam, & haec maxima eſſe poteſt, etiamſi ex parte intellectus non ſit homo certus, ſe rem illam conſecuturum: imo videtur ſpes non ſolum non exigere, ſed nec ferre poſſe ex parte intellectus certitudinem abſolutam, nam quod certo ſcimus nos habituros, proprie non ſperamus, ſed exſpectamus.* (Imo vero credentes & ſperare & exſpectare dicuntur futuram glorificationem, de qua certiſſime ſunt perſuaſi. Rom. V. 2. *Gloriamur in ſpe gloriae filiorum Dei.* Rom. VIII. 24. *Spe ſalvi facti ſumus.* 2 Petr. III. 13. *Novos cælos & novam terram ſecundum promiſſa ipſius exſpectamus.*) *Itaque haeretici noſtri temporis, qui certitudinem abſolutam ex parte intellectus requirunt de juſtificatione & ſalute, nullum locum fidei relinquunt.* (Imo vero fides amplectitur bona præſentia, ſpes exſpectat futura, fide adprehendimus Chriſtum & in Chriſto vitam æternam, ſed ſpe exſpectamus revelationem gloriæ filiorum Dei: *nunc filii Dei ſumus,* ſi filii, utique & hæredes, *nondum autem adparuit, quid futuri ſimus,*

ideo-

ideoque ſpe adhuc illud exſpectamus. 1 Joh. III. 1. & 2.) *Quamvis autem abſolutam certitudinem ſpes non requirat ex parte intellectus; tamen habet etiam ex parte intellectus duplicem certitudinem.* (Collocat Bellarminus ſpem in intellectu & voluntate, alibi tamen abſurdum eſſe ſtatuit unam eandemque virtutem eſſe in diverſis animæ potentiis. libr. I. de juſtif. cap. 6.) *Prima certitudo oritur ex fundamento ſpei primario, quod eſt promiſſio. Certi enim ſumus, Deum non poſſe fallere, & ſiquidem nihil requireretur ad juſtificationem, vel ſalutem, niſi promiſſio Dei, haberemus etiam de his rebus abſolutam & infallibilem certitudinem; tamen quia requiruntur etiam alia, de quibus non ſumus tam certi, ideo ſpes non expellit omnem timorem.* (Promiſſio ſalutis in evangelio eo modo ac ſenſu eſt abſoluta, quod non requirat conditionem aliquam meritoriam ex parte noſtra, ſicut *legales* promiſſiones conditionem perfectæ obedientiæ requirunt; interim tamen fatemur, eos ſolummodo participes fieri bonorum in evangelio promiſſorum, qui veram agunt pœnitentiam, & fide in Chriſtum ſe erigunt, poſſe autem vere credentes de ſua pœnitentia & fide certos eſſe ex propriæ conſcientiæ & ſpiritus συμμαρτυρῦντος teſtimonio perſpicuum eſt, utique ergo fides & ſpes excludunt timorem illum *ſervilem*, qui oritur ex comminationibus legis, non tamen *filialem*, qui oritur ex fide.) *Altera certitudo ſpei ex parte intellectus oritur ex caritate, ac per hoc non convenit, niſi hominibus juſtis. Amicus enim ab amico omnia bona ſperare poteſt, neque periculum eſt, ne confundatur.* (At credentes ſunt amici, imo filii Dei, utique ergo infallibili certitudine norunt, ſe eſſe in gratia Dei, cur ergo dubitarent? pergit Bellarminus:) *Et ſi quidem amicitia iſta cum Deo corrumpi non poſſet, infallibiliter & abſolute de ſalute ſecuri eſſent, qui caritate cum Deo conjuncti ſunt; tamen quia fieri poteſt, dum peregrinamur a Domino, ut qui amicus eſt, iterum fiat inimicus, idcirco non poſſunt etiam juſti ſine timore aliquo vivere.* (Confunduntur diverſæ quæſtiones: alia quæſtio eſt de certitudine juſtitiæ & præſentis gratiæ; alia de certitudine futuræ perſeverantiæ. Hac vice quærimus de certitudine præſentis gratiæ & juſtitiæ. Si vere credentes & Deum diligentes ſunt Dei amici, imo filii, utique norunt certiſſime, ſe eſſe apud Deum in gratia; qualis ſit perſeverantiæ certitudo, alibi exponitur.) *Habemus igitur* (inquit Bellarminus) *ſpem chriſtianorum certiſſimam eſſe tum ex parte voluntatis, tum ex parte intellectus, ſed ſolum ratione propriae diſpoſitionis formidinem aliquam conjunctam habere.* (Hic vero antiquus viridi latet anguis in herba, quod juſtificatio non in gratia Dei & merito Chriſti, ſed in noſtrarum diſpoſitionum & operum merito conſtituitur. Atqui fundamentum fidei & ſpei non eſt noſtra vel dignitas, vel diſpoſitio, ſed gratuita Dei miſericordia in Chriſto nobis propoſita, & in promiſſionibus evangelicis oblata. Si ad noſtras diſpoſitiones reſpicimus, non poſſumus non dubitare, imo etiam cogimur deſperare, ſed fides illas dubitationes vincit. Quemadmodum Abrahamus *contra ſpem in ſpem* credidit: Rom. IV. 18. ita quoque fides noſtra debet eſſe comparata. Ille dicitur contra ſpem in ſpem credere, qui vel in ſe vel in natura rei nihil quicquam videt aut experitur, quod illi ſpem ſuadeat, ut adparet in exemplo Abrahæ, cui centenario promittitur filius: at ſi haberemus merita, per quæ ſalutem conſequi poſſemus, non ſperaremus contra ſpem, ſed in ſpe & juxta ſpem. Cæſarius homil. VII. *Cum Deus velit miſereri, quia bonus eſt, & poſſit, quia omnipotens eſt; ipſe contra ſe januam divinae miſericordiae claudit, qui Dominum ſibi miſereri aut non velle aut non poſſe credit, & eum aut bonum aut omnipotentem eſſe diffidit.* Lutherus in cap. IV. Gal. *Evangelium jubet intueri nos, non benefacta & perfectionem noſtram, ſed ipſum Deum promittentem, ipſum Chriſtum mediatorem. E contra papa jubet reſpicere non Deum promittentem, non Chriſtum pontificem; ſed noſtra opera aut merita. Ibi neceſſario ſequitur dubitatio & deſperatio, illic vero certitudo & gaudium Spiritus, quia in Deo haereo, qui mentiri non poteſt, dicit enim: Ecce trado Filium meum in mortem, ut te ſanguine ſuo redimat a peccatis & morte;*

P 3 ibi

gnant, Phariſæorum concluſio erat, Chriſtum non poſſe nec debere peccata remittere in *particulari*, ac proinde ſibi illud arrogando eſſe blaſphemium. Argumentum tertium, cum non ſit Deus, ſed tantum homo, inde alius non poteſt confici ſyllogiſmus, quam iſte: Nullus homo poteſt aut debet peccata in *particulari* remittere. Hic Jeſus eſt homo. Ergo non poteſt aut debet in *particulari* huic paralytico remittere peccata, & per conſequens illud ſibi arrogando blaſphemat. Ex *majore* hujus argumenti adparet, quod Phariſæi nec *αὐτοκρατορικὴν* ſive *authenticam*, nec *miniſterialem* poteſtatem remittendi peccata hominibus conceſſerint, alias in argumento ipſorum nulla fuiſſet connexio. Quid vero aliud eſt negare *miniſterialem* poteſtatem remittendi peccata, quam concedere quidem, quod generalis promiſſio remiſſionis peccatorum in eccleſia vigeat; interim tamen negare, quod abſolutione miniſtri certus quiſpiam fieri poſſit, ſibi vere remiſſa eſſe peccata? Quæ Bellarminus de diſcrimine fidei & fiduciæ addit, alibi expoſita ſunt & refutantur ab ipſo Janſenio, qui in hoc loco Matth. IX. expreſſe ſcribit, *fidem eſſe fiduciam.* De Novatianis reſpondet Bellarminus, quod *lapſos poſt baptiſmum admonuerint, ut cum Deo agerent, in eccleſia enim non eſſe poteſtatem reconciliandi.* Reſp. At ex eo dubitatio de remiſſione peccatorum ſequitur. Novatiani non ſimpliciter diſputarunt, Deum nemini, qui poſt lapſum pœnitentiam agit, velle peccata remittere; ſed hæc fuit controverſia: an miniſtro eccleſiæ commiſſa ſit poteſtas ſolvendi peccata, per quam certo adfirmare debeat illis, qui pœnitentiam agunt, peccata dimitti? ac conſequenter, an pœnitens, qui vera fide Chriſtum amplectitur, certo ſtatuere, an vero dubitare debeat ſibi peccata dimitti? Socrates libr. IV. hiſtor. cap. 23. libr. VIII. tripart. cap. 9. *Invitandos dicebant eſſe ad pœnitentiam eos, qui prolapſi, ſed remiſſionem ſoli Deo relinquendam.* Ambroſius libr. I. de pœnit. cap. 2. *Novatiani dicunt, ſe ſoli Deo remittendorum criminum poteſtatem reſervare, ſed Chriſtus mandavit diſcipulis ſolvere peccata.* Libr. II. cap. 5. refert, *Novatianos* ex Act. VIII. ſtabilire voluiſſe, quod Petrus non certo adfirmarit pœnitentibus peccata dimitti. Ambroſius vero reſpondet, Petrum ita loqui, quia Simon magus non ex fide credebat, ſed dolum cogitabat, & addit: *ego nec Petrum dubitaſſe dico, nec verbi unius praejudicio totam cauſam ſtrangulandam arbitror; nec poterat Petrus dubitare de Chriſti munere, qui ſibi ſolvendorum peccatorum dederat poteſtatem.* Quod Bellarminus addit, *nos potius Novatianos eſſe, cum negemus pœnitentiae ſacramentum,* de eo alibi fuit dictum, ubi etiam monuimus, Novatianos ſtatum quæſtionis ſæpius immutaſſe.

§.XCIII. Audiamus veterum teſtimonia, quibus noſtræ ſententiæ adſenſum præbent. Tertullianus libr. de reſurrect. carnis cap. 37. p. 87. *Chriſtus ſequeſter Dei atque hominum adpellatus ex utriusque partis depoſito commiſſo ſibi carnis quoque depoſitum ſervat in ſemet ipſo arrhabonem ſummae totius. Quemadmodum enim nobis arrhabonem Spiritus reliquit, ita & a nobis arrhabonem carnis accepit, & vexit in cælum pignus totius ſummae illuc quandoque redigendae. Securae eſtote caro & ſanguis, uſurpaſtis & cælum & regnum Dei in Chriſto. Aut ſi negent vos in Chriſto, negent & in cælo Chriſtum, qui vobis cælum negaverunt.* Libr. de baptiſmo, *fidem*, ait, *integram habere ſecuritatem ſalutis.* Minutius Felix in dialogo, qui inſcribitur *Octavius* (edito Romæ cum Arnobio) de chriſtianis ſcribit, *quod ſint ſecuri ſpe futurae felicitatis.* Cyprianus in libr. adv. Demetrianum: *Viget apud nos ſpei robur, & firmitas fidei & inter ipſas ſeculi ruinas erecta mens & immobilis virtus & de Deo ſuo ſemper anima ſecura.* Excipit Bellarminus libr. III. de juſtif. cap. 10. *ex eo nondum ſequi certitudinem fidei de juſtitia, ut enim ſecuri de Deo vivamus, ſatis eſſe, ſi certi ſimus, Deum fidelem eſſe in omnibus verbis ſuis, & non deſerere ſuos, niſi prius ipſe deſeratur ab illis.* Reſp. Certitudo ſpei oritur ex certitudine fidei, hoc eſt, certitudo

Dicta patrum.

do & ſecuritas illa, quod Deus non ſit me deſerturus, præſupponit certitudinem gratiæ præſentis, quomodo enim anima pii hominis de Deo ſuo ſemper poteſt eſſe ſecura, ſi adhuc dubitat, an ſit apud ipſum in gratia?) Serm. IV. qui eſt de mortalitate: *Regnum Dei, fratres dilectiſſimi, cœpit eſſe in proximo*, (loquitur de tempore peſtilentiæ, in quo plurimi moriebantur) *praemium vitae & gaudium ſalutis aeternae & perpetua laetitia & poſſeſſio paradiſi nuper amiſſa, mundo tranſeunte jam veniunt, jam terrenis cœleſtia & magna parvis & caducis aeterna ſuccedunt. Quis hic anxietatis & ſolicitudinis locus eſt, quis inter haec trepidus & mæſtus eſt, niſi cui ſpes & fides deeſt? Ejus eſt enim mortem timere, qui ad Chriſtum nolit ire: ejus eſt ad Chriſtum tranſire nolle, qui ſe non credit incipere cum Chriſto regnare. Scriptum eſt enim:* Iuſtus ex fide vivet. *Si juſtus es, etiam fide vivis, ſi vere in Deum credis, cur non cum Chriſto futurus & pollicitationem Domini ſecurus amplecteris?* Et poſtea: *Hoc autem fit, fratres dilectiſſimi,* (quod tantopere exhorreſcimus) *quia fides deeſt, quia nemo credit futura eſſe, quae promittit Deus, qui verax eſt, cujus ſermo credentibus aeternus & firmus eſt. Si tibi vir gravis & laudabilis aliquid polliceretur, haberes utique pollicenti fidem, nec te falli ac decipi ab eo crederes, quem ſtare in ſermonibus atque actibus ſuis ſcires. Nunc Deus tecum loquitur, & tu mente incredula perfidus fluctuas? Deus tibi de hoc mundo decedenti immortalitatem pollicetur, & tu dubitas & fluctuas? hoc eſt Deum omnino non noſſe, hoc eſt Chriſtum credentium magiſtrum peccato incredulitatis offendere, hoc eſt in eccleſia conſtitutum fidem in domo fidei non habere.* Excipit Bellarminus, *reprehendi à Cypriano trepidationem natam ex incredulitate.* Reſp. bene eſt, ſi dubitatio ac trepidatio naſcuntur ex incredulitate, utique non erunt virtutes fidei, ſed potius infirmitates, quibus repugnandum. *At*, inquit Bellarminus, *nos non negamus, oportere fidem certiſſimam, quae dubitationem prorſus excludat, haberi de divinis promiſſionibus, & ſpem etiam talem ac tantam, quae deſiderium moriendi pariat, quamvis ea ſpes cum timore conjuncta eſſe debeat, propter incertitudinem diſpoſitionis noſtrae, ut hoc modo ſerviamus Domino in timore, & exſultemus ei cum tremore.* Reſp. notamus hanc confeſſionem Bellarmini, quam evidentia veritatis ipſi extorſit; quod de timore ſpei conjuncto addit, illud ambiguum eſt, intelligitur enim vel timor *filialis*, qui cum certitudine fiduciæ optime conſiſtit, & ſemper debet eſſe in renatis, vel *ſervilis* cum dubitatione de gratia conjunctus, quem a Cypriano excludi pluſquam manifeſtum eſt. Pergit Bellarminus, *divinae promiſſioni etiam in particulari fidem habendam eſſe, quantum pertinet ad veritatem promittentis, ſed ex parte diſpoſitionis noſtrae, ſine qua non juſtificamur, poſſe locum habere formidinem.* Reſp. promiſſiones evangelii non reſpiciunt noſtras diſpoſitiones, hoc eſt, noſtra merita de *congruo*, ea enim Bellarminus per diſpoſitiones illas intelligit, ſed mere ſunt gratuitæ, qua de re ſuo loco plenius.) Hilarius canone V. in Matth. *Regnum cœlorum, quod Dominus noſter in ſe poſitum eſſe profeſſus eſt, vult nos ſine aliqua incertae voluntatis ambiguitate ſperare, alioquin juſtificatio ex fide nulla eſt, ſi fides ſit ambigua.* (Excipit Bellarminus, *Hilarium loqui non de fide juſtificationis, ſed de fide reſurrectionis.* Reſp. at ipſe ſonus verborum evidentiſſime teſtatur, de fide juſtificationis Hilarium loqui, dicit enim, non ſolum reſurrectionem corporum, quæ communis eſt piis & impiis, ſed etiam regnum cœlorum ſolis vere credentibus & fide juſtificatis paratum ſine aliqua incertæ voluntatis ambiguitate ſperandum eſſe.) Et paulo poſt ſuper verba: *Si Deus fœnum ſic veſtit, quanto magis vos modicae fidei? Fidei noſtrae inviolabilem confidentiam exemplorum auctoritate confirmat, ut tanto majoris periculi res ſit ambigere, quanto impenſiore cura omnem occaſionem infidelitatis abſtulerit &c. Quam profanum eſt ſanctos de gloria æternitatis ambigere, cum iniquis aeternitatis opus praeſtetur ad pœnam? omnem igitur exſpectationem noſtram in fide repromiſ-*

mine certitudo, re ipſa vero fallax opinio, ſed firma fiducia promiſſioni divinæ innitente pios ſibi promittere poſſe, quod non ſint venturi in judicium.) Tract. LXXV. in Joh. *Tunc erit, ut poſſimus videre, quod credimus, nam nunc eſt in nobis, & nos in illo, ſed hoc nunc credimus, tunc etiam cognoſcemus.* (Excipit Bellarminus, *fide ſciri poſſe, quod Chriſtus ſit in eccleſia, nequaquam vero, quod ſit in me aut in te per gratiam juſtificationis.* Reſp. etiam dæmones ſciunt & credunt, Chriſtum eſſe in eccleſia; ſed vere pii cognoſcunt, ſe eſſe in Chriſto & Chriſtum in ipſis, ut ſuo loco demonſtrabimus.) Serm. XXVIII. de verbis domin. *O homo faciem tuam non audebas ad cœlum tollere, oculos tuos in terram dirigebas, & ſubito accepiſti gratiam Chriſti, omnia tibi peccata dimiſſa ſunt, ex malo ſervo factus es bonus filius, ideo praeſume non de operatione tua, ſed de Chriſti gratia. Gratia enim ſalvati eſtis, inquit Apoſtolus. Non ergo haec arrogantia eſt, ſed fides, praedicare, quod accepiſti, non ſuperbia, ſed devotio. Ergo attolle oculos ad Patrem, qui te per lavacrum genuit, ad Patrem, qui per Filium te redemit, & dic: Pater noſter! Bona praeſumtio, ſed moderata. Patrem dicis quaſi filius, ſed noli tibi aliquid ſpecialiter vendicare. Solius Chriſti ſpecialis Pater eſt, nobis omnibus in eodem Pater eſt, qui illum ſolum genuit, nos creavit, dic ergo tu per gratiam: Pater noſter! ut filius eſſe merearis eccleſiae.* (Excipit Bellarminus, *Auguſtinum non ad fidei certitudinem, ſed ad fiduciam hortari.* Reſp. Hæc non ſunt oppoſita, ſed ſubordinata ex fide enim promiſſionem gratiæ amplectente fiducia illa oritur.) Serm. V. de verbis apoſtoli. *Securus efficeris non de te, ſed de Domino tuo, ſecurus efficeris de pignore tuo. Spera cum Chriſto regnum Chriſti, jam pignus tenes ſanguinem Chriſti.* Serm. VI. de verbis apoſtoli: *Si quis Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt ejus. Ecce adjuvante ipſius miſericordia Spiritum Chriſti habemus, ex ipſa delectatione juſtitiae, integra fide, catholica fide Spiritum Dei in nobis eſſe cognoſcimus.* (Excipit Bellarminus, *illud: catholica fide, referri non ad modum cognoſcendi, ſed ad ſignum & conjecturam. Involvere enim contradictionem, quod ex delectatione juſtitiae tanquam ſigno quodam fide catholica cognoſcamus, Spiritum Dei in nobis eſſe.* Reſp. delectatio juſtitiæ eſt ſignum veræ & juſtificantis fidei, qua de remiſſione peccatorum certi ſumus, & Spiritum Dei nos habere cognoſcimus. Sed ex Bellarmini hypotheſi fides non poteſt eſſe ſignum inhabitationis Spiritus ſancti, cum fides catholica ſit & maneat etiam in adulteris, maſculorum concubitoribus, Sodomitis. &c.) Tractat. V. in epiſt. Joh. *Nemo interroget hominem, redeat ad cor ſuum, ſi ibi invenit caritatem, ſecurus ſit, quia tranſiit a morte ad vitam.* (Excipit Bellarminus, *poſſe quidem actum caritatis in corde videri, ſed ſciri non poſſe, an ſit ille actus verae caritatis, an non.* Atqui utrumque luce Spiritus cognoſci poteſt, *Scimus*, inquit apoſtolus 1 Joh. III. 14. *quod tranſlati ſumus a morte ad vitam, quia fratres diligimus;* ſi nemo poſſet ſcire, an actum veræ caritatis haberet, utique ex dilectione non poſſet peti ſignum & argumentum beatiſſimæ illius tranſlationis a morte ad vitam) In libro medit. *Totius fiduciae meae certitudo eſt in pretioſo ſanguine Chriſti.* Auguſtinus in expoſit. quarundam propoſit. ex epiſt. ad Rom. num. 58. *Certus ſum enim, & non dixit, opinor: plena fide tenuit, quod neque mors ulla, nec temporalis vita promiſſa, nec cetera ſubſequentia poſſunt credentem a caritate Dei detorquere.* In tractat. de non cogitando in craſtinum: *Diſcedat de corde petitoris dubitatio, & veniet ei largitoris inundatio. Non trepidet, qui rogat.* Libr. II. de ſymbol. ad catechumenos cap. 7. *Nunc dicamus, quomodo id, quod ſuſcepit ex nobis, in cœlum levaverit, ad dextram Patris collocaverit, ac fidei noſtrae certum pignus dederit, ut ſecura ſint membra de tanto capite, fideliterque ſperent ad ipſum ſe poſſe pervenire, quem jam credunt ad dextram Patris ſedere.* Cap. 10. *Non minorem praedicare eum, qui te perducit ad regnum cœlorum in remiſſione peccatorum, ſine iſta fide ſi quis ad baptiſmum accedit, contra ſe januam indulgentiae claudit &c. Quisquis igitur fideliter credit, & hanc profeſſio-*

feſſionem fidei ſuae, in qua remittuntur omnia peccata, indubitanter tenet atque amplectitur, praeparet voluntatem ſuam voluntati Dei, nec vehiculum mortis timeat. Libr. IV. cap. 7. *Quod pro te ſuſcepit, levavit in cœlum, terrenumque corpus fecit cœleſte. Si credis & tu, quod poſſis reſurgere, & in cœlum adſcendere, quia certus es de tanto pignore, ſecurus eris de tanto munere.* Libr. de pœnit. medic. cap. 2. *Dimitte nobis debita noſtra, non dicimus pro iis peccatis, quae remiſſa credimus in baptiſmo, niſi de ipſa fide dubitemus.* (Bellarminus excipit, *illud credimus poſitum eſſe pro eo, quod eſt, exiſtimamus, arbitramur;* ſed credere & cum dubitatione quadam arbitrari diverſa ſunt.) Chryſoſtomus homil. XI. in Jerem. *Quaecunque penitus Chriſto non credunt, condemnant eum, qui autem credunt & adhuc ambigunt, dijudicant illum, duo igitur apud homines perpetitur, ab incredulis condemnatur, ab ambigentibus diſcernitur.* In cap. V. Rom. *Non modo de datis, ſed & de futuris perinde atque de datis certum eſſe oportet. Nam de iis rebus homines gloriari ſolent, quas jam tenent, quandoquidem igitur & rerum futurarum ſpes perinde atque datarum ſic eſt firma & certa, ideo ait: Gloriamur de illis, noli itaque, etiamſi non admodum dignus fueris, deſpondere animum, cum habeas tam ingens patrocinium, judicis ſcilicet dilectionem vel favorem.* In cap. VIII. Rom. *Quando ſpiritus teſtatur, quaenam relinquitur ambiguitas? ſuprema illa eſſentia, quae & hoc ipſum largitur, quod promittit, atque adeo orare etiam juſſit, teſtimonium perhibente, quisnam de dignitate hac deinceps dubitare audebit?* (Excipit Bellarminus, *teſtimonium Spiritus ſancti eſſe quidem veriſſimum, ſed non omnes, qui dicunt: Abba Pater! hoc dicunt impulſi a Spiritu ſancto.* Reſp. hypocritarum perverſitas non præjudicat certitudini fiduciæ, quam ex interno Spiritus ſancti teſtimonio vere pii obtinent. Fruſtra commendaret Chryſoſtomus certitudinem illius teſtimonii, ſi nemo piorum de eo poſſit eſſe certus.) Cyrillus Alexandrinus libr. X. in Joh. III. *Qui omni virtute mentem ſuam purgando apti jam ad majora facti ſunt, ſpiritus illuminatione recepta, oculis animi habitantem in ſe Deum videbunt.* (Bellarminus excipit, *loqui Cyrillum vel de notitia poſt hanc vitam, vel de notitia majori, quam vulgus habere conſuevit;* ſed ipſa verba oſtendunt; de tali notitia Cyrillum loqui, per quam vere pii in hac vita Deum in ſe habitantem cognoſcant.) Leo ſerm II. de feſto Paſch. Gregorius in dial. cap. 1. Anshelmus in cap. VIII. Rom. adſerunt, *ex caritate Spiritus ſancti inhabitationem cognoſci.* Bellarminus excipit, *de evidentia ſignorum haec intelligenda eſſe*; non repugnamus, interim tamen addimus, quædam ſigna eſſe tantum probabilia, (εἰκότα) quædam vero certa & infallibilia, (τεκμήρια) prioris generis ſigna poſſunt eſſe fallacia, ac proinde non excludunt dubitationem, ſed poſterioris generis ſigna certam pariunt notitiam (*). Bernhardus ſerm. I. de annunciat. *Si credis peccata tua non poſſe deleri, niſi ab eo, cui ſoli peccaſti, & in quem peccatum non cadit, bene facis, ſed adde adhuc, ut credas, quia*

(*) *Lutherus cum anno Chriſti 1507. in lectione Scholaſticorum ex obedientia ſuperiorum occupatus eſſet, incidit in difficilimos ſpiritualis triſtitiæ paroxyſmos, ex quibus ſe prius extricare non potuit, quam a quoquam pio fratre ſene monacho, qui ceu roſa inter ſpinas eminuerat, in confeſſione erectus & ad gratuitam peccatorum remiſſionem ſecundum verba ſymboli: Credo peccatorum remiſſionem, reductus & ita confirmatus fuiſſet, ut ſæpiſſime canendo lætus repeteret illud: O beata culpa, quæ talem meruiſti redemtorem. Ac ſolitus eſt Lutherus ſæpenumero prædicare illius ſenioris fratris dexteritatem ac pietatem, & inprimis commendavit explicationem verborum ſymboli: Credo remiſſionem peccatorum ab illo traditam hoc modo. Non ſatis eſt te in genere credere, Deum quibusdam Davidi, Petro & aliis ſua peccata remittere, (talem enim fidem etiam dæmones habent) ſed Dei mandatum immotum eſt, ut credas, Tibi, tibi tua peccata remitti, & ut certus ſis de juſtitia fidei & de ſalute tua.* Selneccerus in orat. de initiis & progr. Auguſt. confeſſ. an. 1507. GERHARDUS.

tiant, ſe Dei beneficio innovatos, abſit ut poſthac ſibi vivant. Anton. Marinarius orat. in conſeſſu patrum concilii Trident. Dominica IV. in quadrageſima anno 1546. habita, dubitationem ex profeſſo refellit inter alia ſic ſcribens: *Proinde qui ſuis operibus fidunt, de divina erga ſe benignitate dubitare ſolent, & per intervalla & vices huc atque illuc alternando fluctuare, ut nusquam eis portus, nuſquam fidae ſtationis ſpes adpareat, facileque ad deſperationem in gravibus periculis infeliciſſima ratione tendunt. Qui autem ſuis diffiſi viribus, ſuorumque operum rejecta fiducia, in Dei benignitate & clementia conquieſcunt, nec cogitare unquam poſſunt ſeſe a Deo eſſe rejectos, illumque praeſtiturum non eſſe, quod eis pro ſua miſericordia promiſit. Eſt certe hoc vivae fidei ingenium, nos in Deum, ut filios in patrem erigere; Chriſtum noſtrum nosque viciſſim Chriſti facere, ut cum eo unum corpus ſimus, eodemque vivamus, regamur, laetemur & gloriemur Spiritu.* Et paulo poſt. *Quamobrem in dubitationis labyrintho non errant, qui per Chriſtum adepti ſunt juſtitiam, ſed in ſecuritate mentis, in pace conſcientiae, in laetitia cordis edocti Spiritu illo, qui illis teſtimonium reddit, quod ſunt filii Dei, audent dicere: Abba Pater! quanquam interim ineſt illis ſanctus ille timor, ne cadant ab eo, ad quem evecti ſunt, filiorum honore. Quamobrem exſultant, qui Chriſtum tenent; tremunt, ne illum amittant, quemadmodum propheta monuit: Exſultate ei cum tremore.* Et ſtatim ſubjicit: *At vero caro & ſatan nunquam non ſolicitant ad diffidentiam pectora juſtorum, quibuscum perpetuum eſt certamen. Nunc eo temeritatis accuſant, quod ſcilicet divini conſilii conſcios & participes ſeſe faciunt, dicentes: Scimus, quod nos diligit Deus; ſed illi ſe purgant, nempe quod temerarii eſſent, ſi divinae erga ſe caritatis tot argumentis declaratae, praeſertim Filio ad crucem demiſſo, ancipites eſſent. Nunc gravia ſuperioris vitae commiſſa memorant, quorum non potuerunt condignam exhibuiſſe ſatisfactionem; ſed illi reſpondent: gratis per Chriſtum nobis, quia ſatisfacere non poteramus, remiſſa ſunt peccata, non eſt quod cogitemus, quia ſolvendo non ſumus, ne dignitati mortis Chriſti detrahamus. Nunc quotidianos vitae errores, quibus nemo non ſubjicitur, ante oculos illorum ſiſtunt, ut videlicet ſic dubitent de benignitate Dei; ſed illi exclamant: clementiſſimus ille Pater ad hos infirmae naturae lapſus connivere ſolet, cujus clementia non convenit illos ad vindictam imputare. Nunc ex occultis majoribus delictis, quae homo (cujus eſt cor ut pravum, ita retruſum) non intelligit, argumenta ſumunt, quibus divino favore illos deſtitutos eſſe convincant; ſed illi excipiunt: integra eſt peccatorum remiſſio, & cum donat Deus manifeſta, quae novimus, donat item occulta, quae ignoramus, delicta. Nunc proſpera commemorant, velut quibus in hoc ſeculo eos remuneret Deus, ne in alio exſpectent felicitatis gloriam; ſed illi fatentur, Deum ſaepe praeſentibus bonis ornare juſtos, ut proximorum neceſſitatibus conſulentes ad futuram vitam aptiores fiant. Nunc calamitates, quibus plerumque juſti adfliguntur, ut aperta irati Dei ſigna commemorant; ſed illi adſeverant, eas eſſe manifeſta paternae dilectionis argumenta, ut ſub diſciplina crucis eruditi filii Dei reddantur. Vexatum pectus pium ſupra omnes tandem difficultates emergit, in corde ſuo ſic loquens: quis me ſeparabit a caritate & fiducia Dei mei, qui potentia ſua omnia continet, ſuo imperio omnia regit, ſua ſapientia omnia moderatur. Quamobrem neque hujus ſeculi blanditiae, neque hujus carnis illecebrae, neque ulla ſatanae fulmina, neque haereticorum fraudes, neque amicorum deliciae, neque neceſſariorum preces, neque parentum pietas, neque populorum furor, neque tyrannorum crudelitas, ſeu minis perterrere, ſeu in carcerem detrudere, ſeu fortunis privare, ſeu in exilium ablegare, ſeu quolibet mortis genere perdere voluerint, a Deo optimo maximo, a Domino omnipotente, a Patre indulgentiſſimo, ullo unquam tempore me divellent. Si cælum ruat, ſi terra evaneſcat, ſi orbis illabatur praeceps, ego in eum erectus ero. Si angelus de cælo aliud mihi perſuadere contendat, dicam ei anathema. O felicem chriſtiani pectoris fiduciam, o beatam evangelici cordis pietatem, o ſecuram chriſtianae mentis fiduciam!* Pertinet huc concertatio Ambroſii

broſii Catharini, archiepiſcopi Minorienſis, & Dominici a Soto, quam his verbis Dominicus expoſuit: *Diſſenſio, quam inter tuam meamque mentem nullam extra verba eſſe exiſtimas, haec eſt in re maxima. Porro quod tu arbitraris, poſſe fieri hominem certum ſuae gratiae certitudine, quae licet non ſit aequalis fidei catholicae, ſit tamen vera fides, id eſt, omnem prorſus dubitationem excludens, atque id quidem lege communi, nempe teſtimonio illo, quod auctore Paulo Spiritus ſanctus reddit ſpiritui noſtro, quod ſumus filii Dei: hoc ego vero, ſalva pace & auctoritate tua, credo eſſe omnino falſum.* Contra Catharinus in ſcripto contra Dominicum Sotum, (referente Flacio libr. de diſſenſ. Pontif. pag. 85.) *deduco*, ait, *contra hanc noſtram ſententiam nihil pronunciaſſe ſynodum Tridentinam, quod ego in primo meo detexi libello, quem ad praeſidentes ipſi concilio (quorum alter Dei gratia ſummus eſt pontifex Iulius III.) & ad ipſam ſacroſanctam ſynodum deſtinavi, eos alloquens his plane verbis: addo, quod ſaepius proteſtati ſint ambo praeſidentes & ſpecialiter in hac controverſia, tum in conventu patrum; tum vero in congregatione theologorum & ambos audivimus conteſtantes, non videri ſibi quaeſtionem hanc ſatis diſcuſſam ad deciſionem. Imo ipſamet S. S. ſynodus bis declaravit, hujus rei definitionem tunc omittendam eſſe & in aliud tempus ſervandam, ſicut in actis poſſit adparere. Denique ipſe titulus noni capitis hoc manifeſtat abunde, qui ſic habet: contra inanem haereticorum fiduciam.* Cornel. Biſontinus in cap. VIII. Rom. *Qui in Chriſto Ieſu ſunt, nihil habent, unde timere debeant, ſiquidem ſecuri ſunt de ſalute.* Rivius libr. III. de ſuperſtit. pag. 234. *Jacobus Sadoletus ſcribit: Sine firma ſpe atque fiducia in ſummum Deum fides vera non eſt.* Idem: *Quanquam fidei fundamentum ſit credere, tamen ſpes ipſa continet in ſe fidem, & absque ſpe fides inanis tota eſt.* Rurſus, *Nos* inquit, *qui ſcripturarum more loquimur, fidem Chriſti cum pronunciamus in uno hoc fidei verbo, totum id intelligimus, quod eſt credere Deo & Chriſto illique confidere. Non enim fides noſtra ſimplex eſt credulitas; (quanquam fides & fundamentum fidei credere eſt) ſed fides in Deum plena atque integra eſt ita credere, ut confidamus.* Bellarminus libr. III. de juſtif. cap. 2. *Aliqui catholici docent quidem eam certitudinem, quae nullam habeat de ſua ſalute formidinem.* Pererius comment. in Rom. VIII. num. 27. *Quidam catholici certitudinem eam docent, cui non poſſit ſubeſſe falſum.* Vega libr. III. de incert. gratiæ cap. 36. *Quidam catholicus tanto adfectu fidem conjecturalem oppugnabat, ut eam Lutherana opinione deteſtabiliorem diceret, quia inquit, cum Lutherani multum fidei tribuant, haec opinio derogat.* Ibidem: *Guillandus certitudinem gratiae defendit prorſus ut Lutherani* Cap. 7. *Et talem certitudinem conſequentem fidem multi catholici ante decretum concilii Tridentini probabilem eſſe cenſebant, & eam compluribus argumentis ſuadere conabantur.* Martinus Eyſengreinius perquam prolixo ſcripto hanc materiam tractavit; in quo non tantum dubitationis portentum improbat, ſed & conſtanter negat, unquam a Pontificiis hanc opinionem fuiſſe traditam. Negat etiam canonis Trident. hanc eſſe ſententiam, quod videlicet vere credentibus ſit dubitandum de gratia Dei. Et ut ab hac opinione liberet Pontificios, contendit hanc fuiſſe patrum, qui in ſynodo Tridentina congregati fuerunt, ſententiam, quod videlicet *hypocritae, Epicurei, haeretici, deſtituti vera fide; perſeverantes in atrocibus delictis contra conſcientiam & ſimiles, non debeant certo ſtatuere, quod ſint in gratia.* Bellarminus libr. III. de juſtif. cap. 1. *Incertitudinem juſtitiae & gratiae non ſolum contra haereticos*, (quos ita vocat) *ſed etiam contra catholicos quosdam probandam eſſe* ſcribit. Evidentia dictorum antiquitatis ipſi hæc extorſit libr. III. de juſtif. cap. 10. *Fatemur, apud omnes pios vigere ſpei robur & fidei firmitatem, & animam de Deo ſemper eſſe ſecuram.* Et paulo poſt: *Non negamus*, inquit, *oportere fidem certiſſimam, quae dubitationem prorſus excludat, haberi de divinis promiſſionibus & ſpem etiam talem ac tantam, quae deſiderium moriendi pariat. Denique divinae promiſſioni etiam in particulari fides habenda eſt, quoniam pertinet ad veritatem promittentis.*

Hypotheſes cum dubitationis dogmate pugnantes.

§. XCV. Excutiamus hypotheſes, quibus dogma dubitationis repugnat: 1.) Catechiſmus Tridentinus in primum articulum ſymboli: *Credendi vox, ut docent ſacrae literae, certiſſimae adſenſionis vim habet, quamobrem is credit, cui aliquid ſine ulla haeſitatione certum & perſpicuum eſt.* Coſterus in enchiridio cap. 4. f. 171. *In illo non eſt vera fides, qui dubitat.* Bellarminus libr. III. de juſtificatione cap. 11. in reſp. ad 3. arg. *Fides certiſſima eſt. Neque ullus unquam catholicus dixit fidem non eſſe certam, aut poſſe dubitari vel cum formidine adſentiri in iis, quae ad fidem pertinent.* Subſumimus, aut ergo nulla erit fides de remiſſione peccatorum & gratia Dei, aut certa eſſe debet & absque dubitatione. 2.) Pontificii docent, *legem ab homine renato in hac vita impleri poſſe.* Atqui omnis, qui perfecte poteſt implere legem Dei, poteſt etiam de ſalute eſſe certus. Gal. III. 12. *qui fecerit ea homo, vivet in eis.* 3.) Docent, *peccatum originis per baptiſmum non tantum eſſe remiſſum, ſed penitus exſtirpatum.* Atqui ubi nullum peccatum, ibi perfecta juſtitia, cur ergo dubitant de gratia Dei. 4) Johannes a Daventria contra Auguſtanam confeſſionem ſcribens, diſputat ex Scholaſticis, præſertim Biele libr. II. ſent. diſt. 27. quæſt. 4. *Deum homini facienti, quod in ſe eſt, dare gratiam neceſſario, nempe neceſſitate immutabilitatis.* Cur ergo dubitant de illa gratia? 5.) Docent Scholaſtici, (præſertim vero Thomas 1. 2. quæſt. 114. artic. 7.) *omnem actum caritatis, ſeu quodlibet opus bonum ex caritate promanans, abſolute mereri vitam aeternam.* At cum tot actus & opera caritatis faciant, quibus ſingulis vitam æternam merentur, cur de ea dubitant? 6.) Docent, *monachos habere opera quaedam ſupererogationis, quae aliis communicare queant in meritum vitae aeternae.* Quomodo ergo dubitant monachi de ſalute propria, cum aliis in meritum ſalutis ſua opera queant communicare? 7.) *Ingreſſionem religionis*, id eſt, monaſtices ſuſceptionem, *tam* docent *hominem ab omnibus peccatis purum reddere, quam eſt infans baptiſmi aqua recens tinctus.* Cur ergo in tanta puritate dubitant de ſalute? 8.) Sacrificuli & monachi, cum eis datur quippiam, aut teſtamento legatur, ſolent *oppignorare animas ſuas pro ſalute eorum, a quibus accipiunt beneficia.* Quod ſi de eorum ſalute non ſunt certi, quomodo audent animas ſuas oppignorare? 9.) Romanus pontifex miſſis per omnia regna literis ac diplomatibus, certo pollicetur *remiſſionem peccatorum omnibus, qui Romam excurrunt, & papales indulgentias emunt.* Atqui is hac in parte non poteſt fallere, nec pro certa pecunia incertas indulgentias dare dicendus eſt. Nec claves poſſunt errare, ut quod ille in terra ſolverit, non ſit ſolutum in cœlis, hæc enim dicerent pugnare cum promiſſione Petro & ſucceſſoribus data. 10.) Romani pontifices, (ut patet ex bulla Clementis VI) angelis praecipere conſueverunt, *ut viatorum Romam indulgentiarum gratia peregrinantium, ſi illos in itinere mori contingat, animas protinus exceptas in cœlum recta deportent.* Utique ergo de illorum ſalute certi ſunt, quibus tam magnifice cavent. Cur ergo non ipſimet etiam certi eſſent, cum pontifex errare non poſſit? 11.) Papa nonnunquam *canonizat ſanctos*, & in hac canonizatione non errat. Certus igitur eſt de illorum ſalute, ſed cur non & de ſua certus eſt? Si de propria ſalute certus non eſt, quomodo infallibilem certitudinem de aliorum ſalute habere poteſt? 12.) Jeſuitæ vocant ſe *Ieſu ſocios*: at nemo dubitat, an ſocio ſuo carus ſit, & an a patre filius ametur? 13.) Incertitudo gratiæ & ſimul tranquillitas conſcientiæ orta ex *abſolutione* poſt editam confeſſionem ſe mutuo tollunt, tranquillus enim animus excludit dubitationem illam. Si confeſſionarius vere abſolvit peccatorem, & hic abſolutionem iſtam cenſere debet ratam ac firmam, quomodo dubitare poteſt, num peccata ſibi ſint remiſſa? 14.) Ad Deum clamant: *Pater noſter, qui es in cœlis*, ac preces ſuas claudunt vocula *amen*, quæ denotat certam de exauditione precum fiduciam, quomodo ergo de favore ac gratia Dei interim dubitant & dubitandum eſſe docent? Catechiſmus Rom. parte IV. de orat. cap. 7. q. 3. *Fides eſt, quae preces fundit,*

fundit, preces faciunt, ut dubitatione omni ſublata, ſtabilis ac firma ſit fides: & paulo poſt, *ſperare & magnopere confidere debemus, nobis omnia, quae per Chriſtum rite petierimus, conceſſurum Deum.* (at petimus remiſſionem peccatorum.)

Argumenta pro ſtabilienda incertitudine gratiae. 1) Prov. XX. Quis poteſt dicere, mundum eſt cor meum.

§. XCVI. Videamus, quibus argumentis incertitudinem gratiæ & juſtitiæ confirmare conentur. Bellarminus libr. III. de juſtif. cap. 4. profert ex Salomone tria teſtimonia: I.) Prov. XX. 9. *Quis poteſt dicere, mundum eſt cor meum, purus ſum a peccato?* ubi notat Bellarminus, *Salomonem non dixiſſe, neminem eſſe mundum corde & purum a peccato, poſſe igitur homines per Dei gratiam cor mundum habere, ſed illos ipſos, qui mundi ſunt, hoc non poſſe certo ſcire.* Reſp. 1.) Argumentum eſt a quæſtione alienum. Loquitur Salomon de juſtitia & munditie inhærente, ac negat quenquam de ea coram Dei judicio vere gloriari poſſe, cum ſanctiſſimi quique agnoſcant, *omnes ſuas juſtitias eſſe coram Deo velut pannum mulieris menſtruatae;* Eſai. LXIV. 6. ac proinde *remiſſionem peccatorum quotidie petant;* Pſalm. XXXII. 6. & cum propheta regio *amplius lavari* quotidie cupiant; Pſalm. LI. 4. quin etiam cum ab inhærentibus ſordibus perfecte in hac vita non purgentur, *ex corpore mortis hujus liberari* cum apoſtolo ingemiſcunt, Rom. VII. 24. Nos autem hoc loco agimus de juſtitia ac munditie imputata, cum enim *Chriſtus factus nobis ſit a Deo juſtitia & ſanctificatio;* 1 Cor. I. 30. ideo *fide* in ipſum *purificantur corda noſtra*, Act. XV. 9. Cum hac imputata per fidem Chriſti juſtitia & munditie conjuncta eſt inhærens juſtitia, de qua loquitur David Pſalm. LI. 12. *Cor mundum crea in me Deus*, & Pſalm. CXIX. 1. *Beati immaculati in via;* ea vero in hac vita non eſt numeris ac gradibus omnibus perfecta, ac proinde non poteſt immotam & certam gratiæ divinæ fiduciam ex ſeſe parere. 2.) Regerit Bellarminus in *ſcripturis quoſdam vocari mundos & immaculatos* Pſalm. CXIX. Matth. V. Eph. I. & V. Tit. II. *ac proinde eſſe eos vere mundos, nec indigere juſtitia Chriſti imputata.* Reſp. dicta illa ſcripturæ non de ſola inhærente, ſed cumprimis de imputata munditie & juſtitia loquuntur, ut alibi ex immotis fundamentis oſtendimus. Cum enim in carne renatorum adhuc habitet peccatum, cum quotidianis infirmitatibus renati adhuc obnoxii ſint, cum quotidie petant peccatorum remiſſionem, cum judicium Dei deprecentur, quomodo inhærens mundities in ipſis poteſt eſſe perfecta? Indigent igitur alia munditie & juſtitia, qua coram ſanctiſſimis & mundiſſimis Dei oculis ſubſiſtere poſſint. Quinimo cum ipſe Bellarminus concedat, venialia quædam peccata renatis adhuc adhærere, quomodo perfectionem inhærentis munditiei obtinere poterit? 3.) *At*, inquit Bellarminus, *Lutheranos non juvat haec reſponſio tum quia non diſtinguunt peccatum mortale a veniali, tum quia non eſt probabile, de ſolis venialibus Salomonem loqui, cum ſola venialia non impediant, quo minus homines juſti & immaculati dicantur.* Reſp. ad *prius*, quamvis non eo modo peccata venialia & mortalia diſtinguamus, quo Bellarminus & alii Pontificii, vere tamen ea in renatis diſtinguimus, ut ſuo loco in tractatu de peccatis actualibus late dictum fuit: ad *poſterius* dicimus, quamvis peccata venialia non impediant, quo minus renati dicantur mundi & immaculati; impediunt tamen, quo minus propriam & inhærentem ſuam juſtitiam coram Dei judicio ſtabilire poſſint, ut in ſequentibus manifeſte demonſtrabitur.

2.) Eccleſ. IX. Neſcit homo, an amore vel odio dignus ſit.

§. XCVII. II) Eccleſ. IX. 1. *Sunt juſti ac ſapientes & opera eorum in manu Dei, & tamen neſcit homo, utrum odio vel amore dignus ſit, ſed omnia in futurum ſervantur incerta. Ergo juſti non poſſunt ſcire, utrum amentur a Deo, an non.* Reſp. 1.) Ipſe Salmeron in comm. 1 Corinth. XII. diſput. 14 §. *ſed objiciunt*, agnoſcit vitioſe hunc locum adduci contra certitudinem gratiæ. *Hic locus*, inquit, *nequaquam probat, quod aliqui inde accipiunt, hominem neſcire amorem Dei erga ſe, quia ſequitur in textu:* neſcit an amore vel

 odio

odio dignus ſit. *At impii propter maxima ſua ſcelera norunt ſe maxime dignos eſſe odio Dei.* Recte igitur Mercerus profeſſor Pariſ. in comm. h. l. *Cavendum eſt, lector, ne cum vulgato interprete aut erres, vel cum ſophiſtis occaſionem errandi ſumas, qui docent, non debere nos eſſe certos in conſcientia de amore Dei, hoc eſt, aperte contra ſcripturas & fidei noſtrae caput de remiſſione peccatorum.* 2) Ne ipſe quidem Bellarminus ſalvis ſuis hypotheſibus hunc locum eo torquere poteſt, quod abſolute & ſimpliciter ſciri non poſſit, an quis ſit in gratia? Ipſe enim non ſolum quandam opinionem, ſed etiam *conjecturalem*, uti vocat, certitudinem de gratia divina juſtis concedit, jam vero Salomon ſimpliciter pronunciat: *Neſcit homo.* 3.) Fidei analogia non concedit, ut abſolute & ſimpliciter hic locus accipiatur. Neque enim ſolum dicitur, *hominem neſcire, an ſit amore dignus*, ſed etiam additur, *neſcire hominem, an odio dignus ſit*; quid vero? num dubium eſt, an Sodomitica & alia graviſſima ſcelera ſint odio digna? an qui in illis vivunt, dubitare debent, an ſint odio digni? abſit hoc! cum certiſſimo & infallibili non ſolum legis ſed & conſcientiæ teſtimonio ſcelerati convincantur, ſe non ſolum odio Dei dignos, ſed etiam iræ ejus actu obnoxios eſſe. 4.) Ipſe Salomon paulo poſt addit v. 7. *Vade, comede in gaudio panem tuum, & bibe in corde bono vinum tuum, quia opera tua placent Deo;* quomodo ergo vellet, abſolute & ſimpliciter ſciri non poſſe, an homo Deo placeat & ſit in gratia? 5.) Quis ergo verus hujus loci ſenſus? Reſp. Eum non noſtris, ſed Cajetani verbis exprimemus. *Significat Salomon, ex rebus externis nos non poſſe diſcernere bonum aut malum.* Pineda in cap. XXI. Jobi. *Significat Salomon his verbis:* omnia in futurum ſunt, *magnam rerum humanarum confuſionem, cum bona malis & mala bonis permiſceantur.* Senſus igitur eſt, non poſſe nec debere homines ex eventibus externis in hac vita ſtatuere, utrum Deo placeant, cum omnia omnibus ſimiliter eveniant, hoc eſt, cum & proſpera & adverſa tam piis quam impiis in hac vita ſint communia. Quinimo pii quandoque majoribus calamitatibus ſubjecti ſunt, quam reliqui, & impii majore proſperitate exterius fruuntur, quam ceteri. Hunc eſſe verum & genuinum hujus loci ſenſum ex fonte hebræo & ex integra ſerie contextus manifeſte adparet. Hebræa ſic habent:

גַּם־אַהֲבָה גַּם־שִׂנְאָה

אֵין יוֹדֵעַ הָאָדָם הַכֹּל לִפְנֵיהֶם׃

Pagninus: *Etiam amorem, etiam odium neſcit homo, omnia ante eos ſunt.* Bened. Arias: *Etiam amorem, etiam odium non ſciens homo; omnia ad facies eorum.* Poſtea additur v. 2. *Omnia ſic eveniunt, tanquam eſſet unus omnibus eventus, juſto & impio; bono & mundo & immundo & ſacrificanti, & ei qui non ſacrificat.* v. 3. *Hoc malum eſt inter omnia, quae fiunt ſub ſole, quod eventus unus omnibus;* ex quibus omnibus fluit ille ſenſus, quod ex fortuna externa non poſſit judicari, an placeamus, an vero diſpliceamus Deo, cum univerſa æque eveniant juſto & injuſto. 6.) Qua vero conſequentiæ ſpecie inde infertur: ex eventibus externis non poteſt cognoſci, an homo ſit in gratia vel odio Dei; ergo ſimpliciter hoc ſciri nequit, & per conſequens fides etiam ex verbo Dei debet eſſe incerta? Hæc vero eſt fallacia a dicto *ſecundum quid* ad dictum *ſimpliciter*. 7.) Salomon in eodem libro diſputat, ex illis, quæ exterius accidunt, non poſſe cognoſci, utrum differat hominis anima a pecude, cum idem ſit utriusque interitus. Ergone ex eo inferemus, abſolute & ſimpliciter non poſſe hoc ſciri? 8.) Recte ergo Bernhardus ſerm. V. in dedicat. *Quis ſcit, ſi eſt dignus amore vel odio? hic jam plane fidem nobis ſubvenire neceſſe eſt, hic oportet ſuccurrere veritatem, ut quod de nobis latet in corde Patris, nobis per Spiritum ipſius reveletur.* 9.) Ut interim prætermittamus, quod Hebræi quidam doctiſſimi amorem & odium per *metonymiam* de re amata & exoſa interpretentur hoc ſenſu. Id quod diligit homo, & id quod odio habet, in manu Dei eſt, qui vel illud tribuat, vel avertat; & homo ipſe ſenſu id percipere nequit, cum hoc ſit ante ipſum, hoc eſt, cum illud adhuc expectet, vel cum longe ante ſingula decreta ſint ſive bona ſive mala quæcunque ſunt

even-

eventura, ſicut & verſu præced. dicitur: *Opera eorum ſunt in manu Dei*, id eſt, conſilio & providentia Dei reguntur: quæ interpretatio nec cum textu nec cum fidei analogia pugnat. Rabbi Salomon ſic exponit: *Niſi homines ſint juſti & ſapientes, non advertunt, num diligantur, aut odio habeantur, omnia igitur ſunt ante eos, hoc eſt, juſti omnia haec conſiderant.* Sed præferimus nos priorem explicationem, quod ex eventibus externis non poſſit, nec debeat judicari, utrum aliquis a Deo ametur nec ne? Quid contra hanc explicationem Bellarminus? 10.) Regerit, *Salomonem non loqui niſi de juſtis, ut adpareat ex verbis praecedentibus. Sunt juſti ac ſapientes, & opera eorum in manu Dei, ut ex comm. Hieronymi.* Reſp. Non de ſolis juſtis loquitur Salomon, ſed in genere pronunciat: *Neſcit homo,* quam adpellationem *univerſalem* eſſe patet ex ſequentibus: *Omnia ſic eveniunt, tanquam eſſet unus omnibus eventus, juſto & impio, bono & immundo &c.* ubi ipſe Salomon terminum indefinitum exponit *univerſaliter*, eundemque in juſtos & impios diſpeſcit: proinde non de ſolis juſtis loquitur, quod neſciant, an ſint odio vel amore digni, ſed univerſaliter pronunciat, neminem hoc ſcire, nimirum ex eventibus externis, cum juſto & injuſto eadem in hac vita eveniant. 11.) Rationem illam additam, *eo quod univerſa aeque eveniant juſto & impio*, Bellarminus *non de eventis pio & impio communibus, ſed de beneficiis Dei accipiendam eſſe*, argutatur, hoc ſenſu: *Si poſſet homo juſtus certo cognoſcere, utrum diligatur a Deo, maxime id cognoſceret ex beneficiis Dei, at beneficia Dei communia ſunt juſtis & impiis.* Reſp. de eventis pio & impio communibus Salomonem loqui, & ex illis certitudinem odii vel amoris colligi poſſe negare, ex textu manifeſtiſſimum eſt, ſic enim habent verba: *Etiam amorem, etiam odium non ſciens homo, omnia ante facies eorum.* v. 2. *Omnia eveniunt, ac ſi eſſet omnibus eventus unus juſto & impio &c.* v. 3. *Hoc malum ſub ſole, quod eventus unus omnibus;* ita enim vocem מִקְרֶה & Pagninus & Arias & Vatablus reddiderunt. Acceptamus autem, quod Bellarminus dicit, Salomonem hoc velle, quod ex beneficiis Dei non poſſit certo colligi, utrum quis diligatur a Deo, an vero ſecus; ſed addimus, beneficia Dei eſſe duplicis generis, quædam *corporalia*, quædam *ſpiritualia.* Ex *corporalibus* beneficiis, utpote ſanitate, pulcritudine, divitiis, numeroſa prole &c. non poteſt colligi, ſitne homo apud Deum in gratia, cum beneficia illa etiam mundanis & impiis contingant. *Spiritualia* beneficia iterum ſunt duplicia; *quaedam* ſolis piis & Deo dilectis competunt, ut reconciliatio, remiſſio peccatorum, juſtitia, fides ſalvifica, donatio Spiritus ſancti &c. ex illis omnino de gratia Dei colligi certum quid poteſt: *Juſtificati* enim *fide pacem habemus apud Deum.* Rom. V. 1. *quaedam* vero ſunt chariſmata in uſum eccleſiæ quibusdam data, quæ itidem nondum probant hominem eſſe apud Deum in gratia, talia ſunt, donum miraculorum, donum linguarum, & reliqua. 1 Cor. XII. atque alibi enumerata. (Bellarminus diceret, alias eſſe *gratias gratis datas*, aliam vero *gratiam gratum facientem.*) 12.) *At*, inquit Bellarminus, *non eſt neceſſe, ut ratio aeque lateat atque ipſa concluſio, quae ratione probanda eſt; Salomon igitur recte probat, non poſſe homines juſtos certo cognoſcere, utrum diligantur a Deo, quia ſi id poſſent cognoſcere, ex beneficiis maxime id cognoſcerent, interim ex eo non ſequitur, quod tantummodo ex eventibus externis, non autem ſimpliciter gratiae certitudinem haberi poſſe neget.* Reſp. Imo vero concluſio nunquam eſt latior præmiſſis, ſed vel anguſtior vel æque late patens cum illis, ut omnes Logici docent & evidens ratio convincit; Concluſio enim eſt effectus præmiſſarum, jam vero nihil eſt, nec eſſe poteſt in effectu, quod non ſit vel fuerit in cauſa vel *formaliter* vel *virtualiter & eminenter.* Quare cum ex eventibus pio & impio communibus incertitudinem gratiæ Salomon probet, non poteſt inde univerſalis & abſoluta concluſio inferri, quod ſimpliciter & nulla ratione homo ſcire poſſit, ſe in gratia eſſe. 13.) Regerit Bellarminus, *falſam eſſe illam interpretationem: neſciunt an odio vel amore digni ſunt, id eſt, neſciunt id non abſolute, ſed ex praeſenti rerum eventu perſpicuum eſt, ex illis verbis proxime*

ſequentibus : ſed omnia in futurum ſervantur incerta. *Si enim ſciremus , nunc eſſe juſtos & amore dignos, non eſſet verum omnia in futurum incerta ſervari.* Reſp. agnoſcat vero vel tandem Bellarminus , vulgatam translationem diſcedere a fonte hebræo, quod tamen tam ſtrenue negat. Hebræa habent : *Etiam amorem, etiam odium neſcit homo.* Vulgata legit: *Neſcit homo, utrum odio vel amore dignus ſit ;* at in Hebræo nulla fit dignitatis mentio. Hebræa habent: *Omnia ante facies eorum,* (ut Arias) vel *omnia ante eos ſunt.* (ut Pagninus & Münſterus verterunt) Vulgata legit: *Omnia in futurum ſervantur incerta*, at in Hebræo nulla fit mentio futuræ incertitudinis. *Omnia ante eos ſunt*, hoc eſt, coram adſpectu externo & judicio rationis omnia æqualiter eveniunt omnibus, ſive pii ſint ſive impii, ita enim in verſu proxime ſequente id exponitur. Quæ de Catharini & Calvini reſponſionibus Bellarminus addit, judicari poſſunt ex præcedentibus.

3.) Syraci V. de propitiato peccato noli eſſe ſine metu.

§. XCVIII. III.) Syrac. V. 5. 6. *De propitiato peccato noli eſſe ſine metu , neque adjicias peccatum ſuper peccatum , & ne dicas : Miſeratio Domini magna eſt , multitudinis peccatorum meorum miſerebitur. Hic locus* (inquit Bellarminus) *mirifice pungit haereticos hujus temporis, ipſi enim proprie illi ſunt, qui, ubi fide ſibi viſi ſunt juſtitiam Chriſti adprehendiſſe , nullo deinceps metu tanguntur, & quamvis adjiciant peccatum ſupra peccatum , putant ſibi ſalutem perire non poſſe, quia miſeratio Domini magna eſt & credentibus non imputat multitudinem peccatorum.* Reſp. 1.) Bellarminus contra conſcientiæ ſuæ teſtimonium tam libere conviciatur, novit enim, & aliis in locis diſerte hoc de nobis teſtatur, quod ſtatuamus , fidem juſtificantem non poſſe a bonis operibus ſeparari, renatis in vero timore Dei vivendum, non eſſe adjicienda peccata peccatis, per peccata contra conſcientiam fidem & Spiritum ſanctum excuti , qui indulgent carni, eos gratia Dei & ſalute excidere. Hæc omnia a nobis doceri & inculcari tam novit Bellarminus quam ſuos digitos, cur igitur tam audacter calumniatur? 2.) Dicimus cum Chemnitio, locum illum in vulgata verſione non recte eſſe redditum, cum in Græco legatur: περὶ τοῦ ἐξιλασμοῦ μὴ ἄφοβος γίνου ἐν πλεονασμῷ προσθεῖναι ἁμαρτίας ἐφ ἁμαρτίαις. *De propitiatione ne ſine timore ſis in abundantia ad addendum peccata peccatis.* Vel ut Vatablus reddidit: *De venia ne ſis nimium ſecurus , ut peccata peccatis cumules.* Concionatur itaque contra carnalem ſecuritatem, ne quis cumulet peccata ſine pœnitentia , ideo quia propoſita ſit propitiatio. 3.) Hanc interpretationem contextus manifeſte probat. v. 4. *Ne dixeris , peccavi, & quid factum eſt mihi triſte? Nam Dominus eſt patiens, non te dimittet.* v. 5. *De propitiatione ne ſis ſine timore &c.* v. 6. *Ne dicas miſeratio ejus multa, multitudinis peccatorum meorum miſerebitur.* v. 7. *Miſericordia enim & ira apud ipſum properabit & in peccatores requieſcet ira illius.* v. 8. *Ne tardes converti ad Dominum.* 4.) Agnoſcunt veritatem hujus interpretationis ipſimet Pontificii. Janſenius epiſcopus Gandavenſis: *Graece legitur, de propitiatione noli eſſe ſine metu , & intelligitur de obtinenda remiſſione peccati perpetrati, contra praeſumtionem, non de propitiato pro perpetrato, ut vulgata habet, cui textus repugnat.* Sacroboſcus (*) part. III. defenſ. Bellarm. cap. 6. §. Rurſus: *Janſenius intelligit hunc locum de peccatis praeteritis, Bellarminus de futuris, ſed Janſenii expoſitio eſt probabilior ;* (niſi veritatis evidentia id Sacroboſco extorſiſſet , Bellarminum, cujus patronum ex profeſſo in illo libro agit, non deſeruiſſet, addit autem) *intelligitur hic locus de propitiatione futura, tum quia Graeca ad verbum expreſſa ita ſe habent, de propitiatione noli eſſe ſine metu , ut adjicias peccata peccatis , tum quia ſequitur , ne dicas Deus peccatorum meorum miſerebitur.* 5.) Quid ad hanc lucem Bellarminus? regerit, *Syraciden hic loqui de propitiatione praeterita , ac de futura*

(*) CHRISTOPH. A SACROBOSCO, Jeſuita Hibernus, edidit *defenſionem concilii Tridentini & Bellarmini de vulgata verſione*, quæ Antverpiæ *MDCIV.* 8. prodiit.

tura adjungere, quae ſequuntur, ne dicas, miſeratio Domini magna eſt. &c. Similem locum eſſe dicit Eccleſ. XXI. 1. *Fili peccaſti, ne adjicias iterum, ſed & de priſtinis deprecare, ut iterum tibi dimittantur*, ubi duplex ſolicitudo injungatur, una pro futuris, altera pro præteritis. *Reſp.* ipſe ſonus verborum & ſeries contextus luce meridiana clarius oſtendit, non de præterita ſed de futura propitiatione Syraciden loqui. Περὶ ἐξιλασμοῦ μὴ ἄφοβος γίνου ἐν πλεονασμῷ προσθεῖναι ἁμαρτίας; *de propitiatione non ſis ita ſine timore, ut addas peccata &c.* Cum in verbis præcedentibus dixiſſet: *Ne dixeris, peccavi, & quid mihi accidit?* tum ſubjungit *de propitiatione*, quam ex non punito peccato etiam in futurum ſibi promittunt homines ſecuri, *ne ſis adeo* ἄφοβος ἐν πλεονασμῷ προσθεῖναι ἁμαρτίας, *ut peccata adjicias*, quæ ἔκθεσις & προσδιορισμὸς manifeſte oſtendit, quatenus de propitiatione ἄφοβον quempiam eſſe nolit. Cap. XXI. 1. itidem a carnali ſecuritate dehortatur, & pro præteritorum remiſſione potius humiliter precandum, quam in peccatis ſecure pergendum eſſe docet. Quæ vero hæc conſequentia? debemus pro peccatis prioribus deprecari, ergo de remiſſione eorum non poſſumus eſſe certi, contrarium potius inde infertur, quia preces pro peccatorum remiſſione nituntur immota & infallibili Dei veracis promiſſione, ideo de ea certi eſſe poſſumus. 6.) *At*, inquit Bellarminus, *ſi daremus loqui Eccleſiaſticum de propitiatione futura, adhuc error adverſariorum non difficulter everteretur. Nam ideo de propitiatione futura non poſſumus eſſe ſecuri, quia neſcimus, an habebimus ſpatium pœnitentiae: proinde requiritur ad obtinendam indulgentiam ex parte noſtra ſeria converſio & pœnitentia. Quis autem poteſt eſſe certus, praeſertim ex fide divina, ſe veram habere converſionem & pœnitentiam?* Reſp. imo vero quando ex *lege* peccata agnoſcimus, ſerio de illis dolemus, eadem deteſtamur ac fugimus: deinde ex *evangelio* fiduciam divinæ miſericordiæ in Chriſto mediatore propoſitæ concipimus, de vera & ſeria converſione certi ſumus, quam & conſequentes fructus poſtea demonſtrant. De tota hac re alibi plura.

Exempla Iobi, Davidis & Pauli. 1.) Iob. IX. Si juſtificare me voluero, os meum condemnabit me.

§. XCIX. Cap. 5. producit Bellarminus teſtimonia & exempla Jobi, Davidis & Pauli. I.) Job. IX. 11. *Si venerit ad me, non videbo eum: ſi abierit, non intelligam.* Item: v. 20. 21. *Si juſtificare me voluero, os meum condemnabit me, ſi innocentem oſtendero, pravum me comprobabit, etiamſi ſimplex fuero, hoc ipſum ignorabit anima mea.* Et infra v. 28. *Verebar omnia opera mea, ſciens quod non parcis omni delinquenti.* Cap. XXXI. 14. *Quid faciam, cum ſurrexerit ad judicandum Dominus, & cum quaeſierit, quid reſpondebo illi?* Ergo Jobus non auſus fuit certitudinem propriæ juſtitiæ & gratiæ ſibi arrogare. *Reſp.* 1.) Loquitur Jobus de operum ſuorum juſtitia, quod eam non audeat judicio Dei opponere. Quamvis enim fuerit *perfectus, rectus, timens Deum & recedens a malo;* Job. I. 1. tamen agnovit imperfectionem & immunditiem operum juſtitiæ adhærentem, propter quam coram Dei tribunali eidem confidere nec potuit, neque etiam debuit. 2.) Alia vero quæſtio eſt de promiſſione gratiæ in evangelio oblata, an firma cordis fiducia eam Jobus fuerit amplexus, ac certo ſtatuerit, propter Chriſtum promiſſum mediatorem ſe Deo placere, in gratia apud ipſum eſſe & ex omnibus adverſis adeoque ex ipſa morte erutum ad vitam olim reſuſcitandum eſſe, ibi certe Jobus non dubitanter, ſed plena fidei πληροφορίᾳ pronunciat cap XIX. 25. *Scio, quod redemtor meus vivit, & in noviſſimo die ex pulvere me ſuſcitabit.* v. 26. *& in carne mea videbo Dominum.* 3.) Ex his facile adparet, quid in ſpecie ad ſingula Jobi dicta reſpondendum ſit. Cap. IX. 2. *Vere novi* (inquit) *quod ita ſit, & quod non juſtificetur homo coram Domino* (quod nemo coram ſevero judicii divini examine ſit mundus & juſtus propria ſcilicet operum ſuorum juſtitia.) v. 3. *Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei reſpondere unum ex mille.* (ex mille delictorum accuſatione ne ad unam quidem reſpondere poterit) v. 11. *Si venerit ad me, non videbo eum: ſi abierit, non intelligam.* (Hebræum ſic habet:

Ecce

Ecce tranſibit ſuper me, & non videbo: praeteribit, & non intelligam eum, id eſt, in judiciis & conſiliis ſuis tam celer eſt & mirus, tamque ſubito actiones ſuas immutat, ut nemo illius rationes agendi deprehendere aut inveſtigare poſſit) v. 20. *Si juſtificare me voluero, os meum condemnabit me.* (ſi me juſtum eſſe adfirmare voluero, extorquebit mihi nihilominus culpæ confeſſionem, cum non auſim dicere, me eſſe innocentem & absque peccatis.) *Si innocentem oſtendero, pravum me comprobabit.* (ipſa innocentia mea coram ſevero Dei judicio aliquid pravitatis admixtum habere deprehendetur.) v. 21. *Etiamſi ſimplex fuero, hoc ipſum ignorabit anima mea.* (Hebræum ſic habet: *perfectus ego, & non noſcam animam meam;* id eſt, tantis me terroribus conſcientiæ opprimet, meque ita perturbabit, ut nec ea, quæ pro defenſione juſtitiæ meæ adferri poſſent, in mentem veniant.) v. 28. *Verebar omnia opera mea, ſciens quia non parcis omni delinquenti.* (Hebræum ſic habet: *timui omnes dolores meos, ſciens, quod non facies me innocentem*, hoc eſt, quod me non tractes ut hominem innocentem.) Cap. XXXI. 13. *Num contemſi ſubire judicium cum ſervo meo &c.* v. 14. *Quid enim faciam, cum ſurrexit Deus ad judicandum, & cum quaeſierit, quid reſponderem illi?* (hoc eſt, ſi adulteriis, injuſtitiæ & aliis peccatis indulſiſſem, quid facerem, ſi Deus aliquando conſurgeret ad judicandum, & quid reſponderem, ſi viſitaret, ut redderet unicuique juxta opera ſua? Hæc omnia fiduciam juſtitiæ propriæ coram Dei judicio ſubſiſtere valentis potentiſſime evertunt, ſed certitudinem gratiæ in Chriſto nobis propoſitæ non labefactant.

Pſ. XIX. Delicta quis intelligit? ab alienis parce ſervo tuo.

§. C. II.) David Pſalm. XIX. 13. *Delicta quis intelligit?* inquit, *& ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce ſervo tuo. Ergo David incertus fuit de juſtitia & gratia.* Reſp. 1.) David non ſolum incertus fuit de perfectione juſtitiæ propriæ, ſed etiam expreſſe negavit, ſe per eam coram Dei judicio ſubſiſtere poſſe. Pſalm. XXXII. 6. *Pro peccatorum remiſſione rogabit ad te omnis ſanctus.* Pſalm. CXXX. 3. *Si peccata imputare volueris, quis ſuſtinebit?* Pſalm. CXLIII. 2. *Ne intres in judicium cum ſervo tuo, quia non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens.* Agnovit igitur peccata occulta, defectus adhærentes, abſconditam naturæ corruptionem, ideoque peccatorum remiſſionem humiliter petiit. 2.) At de gratia divina propter Meſſiam credentibus promiſſa & remiſſione peccatorum interim non dubitavit, ita enim magna fiducia pronunciat Pſalm. XXXII. 1. *Beati quorum remiſſae ſunt iniquitates.* (num vero in generali illo adſenſu ſubſiſtit, quod in eccleſia vigeat donum remiſſionis, interim vero de ſpeciali adplicatione dubitat? minime vero, ſed addit) v. 5. *Dixi, confitebor Domino praevaricationes meas, & tu remiſiſti*, ſive abſtuliſti, *iniquitatem peccati mei.* Ex hac certitudine de remiſſione peccatorum effloreſcit poſtea robur illud fidei, quod in Davide adparet Pſalm. XXIII. 4. *Si ambulavero in medio umbrae mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.* Pſalm. XXVII. 1. *Dominus lux mea & ſalus mea, a quo timebo? Dominus fortitudo vitae meae, a quo trepidabo?* v. 13. *Credo autem me videre bona Domini in terra viventium.* Pſalm. XXXI. 1. *In te Domine ſperavi, non confundar in aeternum.* Pſalm. CXXV. 1. *Qui confidunt in Domino, ſunt ſicut mons Sion, non commovebuntur in aeternum.*

1 Cor. IV. Nihil mihi conſcius ſum, ſed in hoc non ſum juſtificatus.

§. CI. III.) 1 Cor. IV. 4. dicit apoſtolus: *nihil mihi conſcius ſum, ſed in hoc non ſum juſtificatus*, id eſt, *non* ideo *juſtus ſum*, quia bonam conſcientiam habeo, *fortaſſe enim Deus videt in conſcientia mea id, quod ego ibi non video. Ergo incertus fuit de juſtitia & gratia.* Reſp. 1.) Paulus non tantum dubitat, an ſua novitate & ſuis operibus ſit coram Deo juſtificatus, ſed diſerte dicit: *In hoc non ſum juſtificatus*, & rationem addit: *qui me judicat, Dominus eſt*, hoc eſt, licet conſcientia mea me non reprehendat & coram hominibus ſim irreprehenſibilis: tamen coram Dei judicio non poteſt illa juſtitia conſiſtere. Aliam

igitur

igitur apoſtolus quærit juſtitiam in obedientia & merito Chriſti, Phil. III. 9. quam ſcilicet opponere poſſit judicio & iræ Dei, ut reconcilietur, adoptetur & acceptetur ad vitam æternam, & de illa juſtificatione non dubitative pronunciat, ſed Rom. V. 1. *Juſtificati fide pacem habemus. v. 2. Fide acceſſum habemus ad gratiam, in qua ſtamus & gloriamur.* Rom. VIII. 34. *Quis accuſabit? quis condemnabit? Deus eſt, qui juſtificat.* Non ergo veræ fidei in Chriſtum adimit fiduciam & certitudinem ſuæ juſtificationis, ſed ſuis operibus non dubitative, ſed ſimpliciter adimit juſtificationem, non tantum, quæ fecit ante converſionem, ſed cum renovatus per Spiritum in novitate eo uſque progreſſus eſſet, ut dicere poſſet, *nihil mihi conſcius ſum*, addit tamen, *in hoc non ſum juſtificatus, quia, qui me judicat, Dominus eſt*, cujus judicium requirit talem perfectionem, ut qui in uno delinquit, reus ſit omnium. Hæc totidem verbis Chemnitius ſatis nervoſe & perſpicue p. I. exam. pag. 312. Ad hunc locum apoſtolicum alludit Auguſtinus lib. III. contra Creſcon. c. 3. ſic ſcribens: *Ad exiſtimationem humanam magna teſtium, qui me noverunt, ſuppetit copia: ad Dei vero conſpectum ſola conſcientia, quam cum contra veſtras criminationes intrepidam geram, non me tamen ſub oculis omnipotentis juſtificare audeo, magiſque ab eo effluentem miſericordiae largitatem, quam judicii ſummum examen exſpecto, cogitans quod ſcriptum eſt, cum rex juſtus ſederit in throno, quis gloriabitur ſe caſtum habere cor, aut mundum eſſe a peccatis?* 2.) Quid contra Bellarminus? regerit, *hanc expoſitionem abſurditatis convinci ex illis verbis:* Nihil mihi conſcius ſum: *nam vel ſignificant illa verba: non agnoſco in me ulla peccata quaſi revera in me exſiſtentia & inhaerentia; vel ſignificant: video mea peccata per miſericordiam Dei tecta, & ideo exiſtimo, non eſſe amplius mea, quamvis in me ſint & vivant. Si primum, falſum erit, apoſtolum non fuiſſe juſtum coram Deo ex ulla virtute & qualitate. Quomodo enim non eſt juſtus ex interiori puritate & virtute, ſi revera nullum in eo peccatum inhaeret? Si ſecundum; falſum erit illud:* non in hoc juſtificatus ſum. *Nam ſi Paulus nihil ſibi conſcius erat, quia peccata non imputari ſibi, & per non-imputationem tecta eſſe credebat, certe per hoc ipſum juſtificabatur ex ſententia Lutheranorum.* Reſp. neuter horum ſenſuum textui congruit, quando enim apoſtolus dicit: *nihil mihi conſcius ſum;* nequaquam ab omni peccato revera inhærente ſe immunem eſſe gloriatur, cum contrarium diſertiſſimis verbis teſtetur: Rom. VII. 17. *Habitat in me peccatum.* v. 23. *Video aliam legem* (peccati) *in membris meis repugnantem legi mentis meae;* ſed a peccatis mortalibus conſcientiam vaſtantibus ſe immunem eſſe adſerit, perinde ut 2 Cor. I. 12. ad conſcientiæ teſtimonium provocat: *Haec* (inquit) *eſt gloriatio noſtra teſtimonium conſcientiae noſtrae.* Nec ſimpliciter negat ſe eſſe juſtificatum, cum de ſe & aliis credentibus diſertiſſime pronunciet Rom. V. 1. *Juſtificati fide pacem habemus;* ſed *in hoc* ſe juſtificatum eſſe negat, id eſt, juſtitiam illam bonæ conſcientiæ coram ſevero judicii divini examine conſiſtere poſſe negat, cum nondum ſit ab omni labe peccati libera. 3.) Pergit Bellarminus, *expoſitionem noſtram repugnare ſcopo, ſive propoſito apoſtoli. Cupiebat deterrere Corinthios a judicio temerario, ad hoc animi propoſitum nihil pertinet illa ratio. Non juſtificor ex virtutibus aut qualitatibus meis, ſed ex Dei miſericordia, non imputante peccata.* Reſp. imo vero quid efficacius eſt ad compeſcendam temerarii de aliis judicii petulantiam, quam hæc conſideratio, quod ſint occulta quædam in nobis delicta puriſſimis Dei oculis obvia, propter quæ non poſſimus coram ipſo conſiſtere, ſi in judicium nobiſcum voluerit intrare, proinde abſtinendum eſſe a temeritate alios judicandi & condemnandi, ne & nos propter noſtra peccata judicemur & condemnemur. Luc. VI. 37. 4.) Denique, *expoſitionem noſtram*, dicit, *repugnare expoſitioni patrum, qui ex hoc loco colligant incertitudinem gratiae*, ubi allegat *Ambroſium, Chryſoſtomum, Hieronymum, Auguſtinum & Bernhardum.* Reſp. examinentur illæ veterum expoſitiones in hunc locum, & adparebit, quod non de incertitudine gratiæ, ſed de humilitate apoſtoli textum in-

terpretentur, quod propriis ſuis operibus & inhærenti juſtitiæ laudem juſtificationis coram Deo tribuere noluerit, cum ſcriptum noviſſet: *delicta quis intelligit?* de fidei juſtitia & gratia Dei in Chriſto nobis exhibita, non dubitanter, ſed magna παῤῥησίᾳ pronunciat apoſtolus Rom. VIII. 16. *Spiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quod ſimus filii Dei.* v. 24. *Spe ſalvi facti ſumus.* v. 33. *Deus eſt, qui juſtificat.* v. 34. *Quis eſt, qui condemnet?* v. 38. *Certus ſum, quod neque mors, neque vita &c. ſeparare nos poſſit a dilectione Dei, quae eſt in Chriſto Jeſu.* 5.) Tiletanus in refut. confeſſ. Antverp. *Particulam:* in hoc, *non ad proxime praecedens, nihil mihi conſcius ſum, ſed ad id, quod longe ante praeceſſerat, non dijudico me ipſum referendum eſſe diſputat;* nimirum ut effugiat vim argumenti noſtri, quod ex hoc loco contra juſtitiam operum deducimus. *Reſp.* Pronomen *hoc* omnium grammaticorum teſtimonio ad id, quod proxime præcedit, referri ſolet, ideoque veteres omnes unanimi conſenſu, quin & Gagnæus (*), theologus Pariſienſis, ac Bellarminus ad proxime præcedens referunt. Adde, quod in judicio de ſe non poſſit eſſe magna juſtitia, at in eo, quod aliquis nihil ſibi conſcius eſt, omnino quædam non parva juſtitia eſſe videtur, hanc ipſam tamen negat apoſtolus coram Deo juſtificare.

Quædam dicta requirunt ex parte noſtra varias conditiones, ut juſtificemur.

§. CII. Cap. 6. incertitudinem gratiæ ex variis prophetarum & apoſtolorum dictis probare conatur Bellarminus, ubi I.) producit ea teſtimonia, *quae requirunt ex ex parte noſtra varias conditiones, ut juſtificemur.* Deut. IV. 29. *Cum quaeſieris Dominum, invenies eum, ſi tamen in toto corde eum quaeſieris, & in tota tribulatione animae tuae.* 2 Paral. VI. 38. 39. *Si converſi fuerint ad te in toto corde ſuo, & in tota anima ſua, tu exaudies de cœlo.* Eſa. I. 16. 17. 18. *Quieſcite agere perverſe, diſcite benefacere, quaerite juſtitiam, &c. ſi fuerint peccata veſtra ſicut coccinum, ſicut nix dealbabuntur, &c.* Ezech. XVII. 21. *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis, & fecerit judicium & juſtitiam, vita vivet.* Joh. XV. 14. *Vos amici mei eſtis, ſi feceritis, quae praecipio vobis.* Luc. XIII. 3. *Niſi pœnitentiam egeritis, omnes ſimiliter peribitis.* Act. VIII. 37. *Si credis in toto corde, licet. Haec,* inquit, *& ſimilia teſtimonia manifeſte ſignificant, requiri aliquid in nobis, ut juſtificemur. Neque adverſarii hoc negant, qui, tametſi dicant, remiſſionem non pendere a conditione operum, neque pœnitentiam aut fidem aut ullum actum noſtrum eſſe cauſam aut meritum juſtificationis, tamen non negant requiri fidem & pœnitentiam, & fidem vivam & pœnitentiam ſeriam, & ſine his neminem juſtificari. At nemo certus eſſe poteſt praeſertim certitudine fidei, ſe toto corde converſum eſſe ad Deum, & fidem ac pœnitentiam habere, qualis requiritur, cum in nulla ſcriptura ejuſmodi teſtimonium inveniatur de fide & pœnitentia noſtra, in particulari igitur nemo certus eſſe poteſt certitudine fidei ſibi remiſſa eſſe peccata.* Reſp. de hoc argumento quædam diximus in tract. de pœn. §. 83. & plura de eo dicenda erunt inferius, quando de proprio & adæquato fidei juſtificantis objecto diſſeremus; hac vice breviter reſpondemus, falſum eſſe, quod nemo de ſeria pœnitentia & fide vera poſſit eſſe certus. Cum enim & pœnitentiæ & fidei regula in verbo Dei ſit præſcripta, utique noverunt vere pii, & quidem certitudine fidei, ſe vere & ſerio ad Deum converti, ſi & pœnitentiam & fidem ſuam ad hanc regulam conforment, accedit internum Spiritus ſancti teſtimonium, quod ipſos Dei filios eſſe atteſtatur, jam vero υἱοθεσία ſine vera pœnitentia & fide locum habere nequit. Accedunt inſuper fructus converſionis, bona ſcilicet opera, quæ itidem de veritate fidei teſtimonium perhibent, ſicut fructus boni de arboris bonitate. Quamvis vero hæc omnia in infirmitate perficiantur, & cum imperfectione non mediocri ſint conjuncta, norunt tamen vere pii, quod *Deus linum fumigans exſtinguere & calamum conquaſſatum confringere* nolit; Eſai XLII. 3. Quod imperfecta contritio etiam ſit contritio, modo ſit ſeria, quod languida fides itidem ſit fides,

modo

(*) Jo. Gagnæus edidit *ſcholia in omnes epiſtolas Pauli*, Pariſiis MDLXIV. 8.

modo ſit vera ac ſincera, quod labem peccati in carne adhuc reliquam propter Chriſti meritum tegere & imperfectioni contritionis, fidei, & novæ obedientiæ benigniſſime propter Chriſtum ignoſcere velit, ideo cum Anshelmo dicunt in libro de miſeria hominis: *Verum eſt, conſcientia mea meruit damnationem, & pœnitentia mea non ſufficit ad ſatisfactionem, ſed certum eſt, quod miſericordia tua ſuperet omnem offenſionem*; cum patre lunatici orant Marc. IX. 24. *Credimus Domine, ſuccurre incredulitati noſtrae*; cum diſcipulis ingemiſcunt Luc. XVII. 5. *Domine adauge nobis fidem.* Peccata ſua agnoſcunt, eadem ſerio deplorant, & ex animo deteſtantur, fide in Chriſtum ſeſe erigunt, bonis operibus ſtudent, & quicquid imperfectionis hiſce omnibus adhæret, id propter Chriſtum mediatorem, ſibi condonari & humiliter petunt, & veraciter ſciunt.

Quædam dicta indicant, incertum eſſe, an, qui agit pœnitentiam, conſequatur remiſſionem.

§. CIII. *Secundo* loco producit Bellarminus illa dicta, quæ indicare videntur, *incertum eſſe, an, qui agit pœnitentiam, conſequatur remiſſionem*, ubi cumulat hæc teſtimonia: Dan. IV. 24. *Forſan ignoſcet Deus delictis tuis.* Joel II. 13. 14. *Convertimini ad me toto in corde veſtro &c. Quis ſcit, ſi convertatur & ignoſcat Deus?* Jon. III. 9. *Quis ſcit, ſi convertatur, & ignoſcat Deus?* Act. VIII. 22. *Pœnitentiam age ab hac nequitia tua & roga Deum, ſi forte remittatur tibi. Haec* (inquit) *& ſimilia, quae ſignificant incertitudinem remiſſionis, non faciunt dubias promiſſiones Dei, quibus promiſit vere pœnitentibus indulgentiam; illae enim certiſſimae ſunt, ſed reſpiciunt incertitudinem noſtrae diſpoſitionis.* Reſp. 1.) Hæc dicta proprie non agunt de peccati remiſſione, ſed de pœnæ temporalis plenaria relaxatione. 2.) Particula *forſan*, non ſemper eſt nota dubitantis, ſed excitantis, animantis ac confirmantis. 3.) Ex qua reſponſione generali facile adparet, quid ad ſingula in ſpecie ſit dicendum. *a.*) Dan. IV. 24. poſita quidem in græca & latina verſione particula dubitandi ἴσως *forſitan*, ſed in textu chaldæo eſt manifeſta adſeveratio הֵן *ecce erit prolongatio paci tuae*, ut vertit Benedictus Arias: *id enim erit ſanitas pro errore tuo*, ut vertit Münſterus. Pagninus vertit, *ſi forte*, ſed nullus in ſcripturis, quantum quidem mihi conſtat, invenitur locus, ubi pro dubitationis nota particula הֵן accipiatur, quin potius prophetæ eam uſurpant de rebus eximiis & certis dicturi, ut auditores reddant attentos, Schindlerus in lexico pentagl. in voce הנן. *b.*) Joel. II. 14. diſerte agitur de pœna temporali. *Quis ſcit, ſi convertatur Dominus & pœniteat eum?* v. 15. *& relinquat poſt ſe benedictionem.* Quamvis enim vere pœnitentibus & culpæ & pœnæ æternæ remiſſio certiſſima ſit vi promiſſionis divinæ, quæ eſt infallibilis & immotæ veritatis; Deus tamen certo conſilio vere pœnitentes quandoque ſubjicit temporalibus calamitatibus, non ſolum communibus illis, ſed etiam ſpecialibus, cujus conſilii rationes expoſitas dedimus ſuo loco. Adparet id cumprimis ex Davidis exemplo 2 Sam. XII. Adde, quod phraſis illa: מִי יוֹדֵעַ, *quis ſciens* non tam dubitantis ſit, quam bene ſperantis & opem Dei deſiderantis, ut adparet ex dictis, in quibus hæc phraſis uſurpatur. 2 Sam. XII. 22. Joel. II. 14. Jon. III. 9. qualis idiotiſmus in germanica etiam lingua obſervari poteſt. *c.*) Idem judicium de loco, Jon. III. 9. expreſſe enim additur: *Quis ſcit, ſi convertatur Deus & ignoſcat, & avertatur a furore, ut non pereamus.* *d.*) Act. VIII. 22. uſurpatur particula εἰ ἄρα, quam eſſe quandoque particulam *adſeverantis*, patet ex aliis locis, ſicut & Hebræum אוּלַי, ac Latinum *forſitan* & *forte* de rebus certis & indubitatis ſæpius uſurpantur. 2 Reg. XIX. 4. *Si forte audiat Jehovah Deus tuus omnia verba Rabſaces.* Prov. XXIV. 18. *Ne forte videat Jehovah & diſpliceat in oculis ejus.* Eccles. V. 5. *Ne forte iratus Deus diſſipet.* Joh. V. 46. *Si crederetis Moſi, crederitis forſitan & mihi.* Joh. VIII. 19. *Si me ſciretis, forſitan & Patrem meum ſciretis.* Rom. XI. 21. *Ne forte nec tibi parcat &c.* ſic & hoc loco εἰ ἄρα, id eſt, ὅπως δὴ ut ſane dimittatur tibi, non ἀπορηματικῶς, ſed συλλογιστικῶς. Quidquid ſit, ſi vel maxime conce-

datur, particulam ἆρα in verbis Petri eſſe notam *dubitationis*, addendum tamen, quod reſpiciat pœnam vel temporalem, vel æternam. Si *temporalem*, ſignificatur fieri poſſe, ut hæc ipſi ſive vere ſive ficte pœnitentiam agenti condonetur, quandoque enim Deus etiam hypocritis parcit, ut teſtatur exemplum Achabi. Si *aeternam* pœnam reſpicit, ſignificatur, non ex parte Dei incertam eſſe pœnitentibus ac credentibus peccatorum remiſſionem & pœnæ æternæ relaxationem, ſed ex parte Simonis Magi de certitudine veræ pœnitentiæ ipſius a Petro dubitatum fuiſſe. Quid Ambroſius Novatianis hunc ipſum locum urgentibus reſponderit, vidimus ſuperius.

Quædam dicta admonent, ne ſimus ſecuri, quaſi certi ſimus de juſtificatione adepta.

§. CIV. III.) *Tertio* loco producit Bellarminus illa teſtimonia, quæ admonent, *ut non ſimus nimium ſecuri, quaſi certi ſimus de juſtitia jam adepta.* Prov. XXVIII. 14. *Beatus homo, qui ſemper eſt pavidus.* 2 Cor. X. 18. *Non qui ſe ipſum commendat, ille probatus eſt, ſed quem Deus commendat.* Phil. II. 12. *Cum metu & tremore ſalutem veſtram operamini.* 1 Petr. I. 17. *In timore incolatus veſtri converſamini.* 2 Petr. I. 10. *Satagite, ut per bona opera certam veſtram vocationem & electionem faciatis. Si certitudo juſtificationis pendet ex operibus, utique non erit homo de ea certus mox, atque juſtificatus eſt, nec ex ſola fide, ſed etiam ex operibus certitudo iſta pendebit, ac proinde erit tantummodo conjecturalis.* Reſp. dicta hæc non ſunt ejuſdem generis. 1.) Prov. XXVIII. 14. agitur de timore *filiali*, ac præcipitur, ut ſit in nobis timor, agnoſcens judicium & iram Dei adverſus peccata, ut & pia ſolicitudo in cavendis lapſibus contra conſcientiam: prohibentur contra duo peccata valde communia in genere humano, videlicet ſecuritas contemnens iram Dei adverſus peccata, & ſuperbia ruens extra metas vocationis, quem eſſe genuinum hujus dicti ſenſum, patet ex antitheſi addita: *Indurans autem cor ſuum cadet in exitium;* ille igitur timor Dei commendatur, qui ſecuritati carnali & obdurationi cordis Deum contemnentis opponitur. Aliud vero eſt timor filialis, aliud dubitatio: neque enim hæ & ſimiles ſententiæ, quæ Deum timere jubent, hoc fine proponuntur, ut credentes in dubitationem de gratia Dei conjiciant, ſed ut ob oculos ſibi ponentes infirmitatem carnis ſuæ toti a divina miſericordia pendeant, nec fiducia donorum inſoleſcant, vel ex ſecuritate carnali in peccata contra conſcientiam ruant. 2.) 2 Cor. X. 18. proponitur admonitio contra ſuperbiam, ne quis ſe ipſum commendet, hoc eſt, in ſe ipſo glorietur, ut in verſu præcedente exponitur, quid vero hoc ad certitudinem fidei infringendam facit? aliud eſt gloriari in ſe ac ſuis operibus, aliud gloriari in Deo & cruce Chriſti. 3.) Phil. II. 12. non præcipitur dubitatio de gratia Dei præſente, ſed pia ſolicitudo de eadem conſervanda & ſerium ſtudium vitandi lapſus contra conſcientiam, quibus & gratia Dei & ſalute iterum excidimus. Præcipitur diffidentia non de Deo & promiſſionibus ipſius, ſed de nobis ac viribus noſtris: prohibetur non fiduciæ certitudo, ſed carnalis ſecuritas, hinc idem apoſtolus, qui cum timore & tremore Philippenſes ſalutem operari jubet, eosdem *in Domino ſemper gaudere* præcipit, Phil. IV. 4. ſibique certo perſuaſum eſſe dicit, quod *qui cæpit in eis opus bonum, idem etiam illud ſit perfecturus uſque in diem Jeſu Chriſti*, utique ergo timor filialis & fidei πληροφορία invicem non pugnant, quin imo tantum abeſt, ut timor filialis certitudinem gratiæ evertat, ut eandem potius præſupponat. Qui enim timet, ne theſaurum amittat, is de ejus poſſeſſione certus eſt, alias fruſtra de eo amittendo timeret, cujus poſſeſſio nunquam obtigit. Juſtinus in quæſt. & reſp. ad orthod. q. XCVIII. p. 351. *Quo eſt id, quod fidem auctoritatemque apud nos obtinet, praeſtabilius, eo diligitur magis, quo diligitur magis, eo, qui diligit, ne illo excidat, vehementius timet, tantiſper dum eſt in certamine pro eo, quod diligit, ſuſcepto. Porro certamine ſoluto una cum illo timor quoque eo, quod cariſſimum habemus, decidendi ſolvitur, quo circa ad id usque tempus timor Dei eſt neceſſarius, non enim, ſicut odium abolet caritatem, impoſſibile enim eſt eundem & amare, & odiſſe, ſic etiam*

etiam timor: licet enim eundem & amare & metuere. Φόβος proinde ac τρόμος non notant dubitationem de gratia præſente & Dei dilectione, ſed ſtudium pie vivendi & vitandi peccata, quod reſpectu Dei eſt filialis reverentia, qua præcepta illius ſervamus: reſpectu diaboli eſt vigilantia, ſecuritati carnali oppoſita: reſpectu carnis ac mundi eſt prudentia ſpiritus & fidelis conſtantia. 4.) Idem ſibi vult Petrus, quando in timore nos verſari præcipit; 1 epiſt. I. 17. nimirum excludit carnalem ſecuritatem & confidentiam in noſtris viribus, nequaquam vero certam divinæ gratiæ fiduciam, immediate enim ſubjungit: v. 18. *Scientes, quod non corruptilibus auro vel argento redemti eſtis;* v. 19. *ſed pretioſo ſanguine quaſi agni immaculati Chriſti.* 5.) Quando 2 Petr. I. 10. jubemur vocationem & electionem noſtram certam facere, nequaquam a conditione operum certitudo ſalutis ſuſpenditur, cum in Græco non addatur per opera veſtra, ſed jubemur fide intueri promiſſiones divinas, & ex fide bonis operibus ſtudere, ut & nobis & aliis fidei illius, per quam electi & juſtificati ſumus, veritas manifeſtetur. Promiſſio gratiæ eſt mere gratuita, ac proinde firma, Rom. IV. 16. nec pendet a conditione operum noſtrorum; interim tamen fides adprehendens promiſſionem exſerit ſe per bona opera, quæ de veritate fidei certum poſtea teſtimonium ferunt. Opera noſtra in ſe & ex ſe non ſunt tantæ dignitatis, ut fiducia obtinendæ ſalutis illis poſſit niti: fidei tamen perſuaſio ex illis poteſt argumentum ſumere ad ſpem confirmandam, & ſic ratiocinari: Deus ex mera liberalitate dedit gratiam regenerationis & renovationis, idem ergo gratis etiam dabit gratiam glorificationis. Invertimus igitur argumentum ex hoc loco ductum: ſi fideles ſtudere debent, ut firmam ac certam faciant vocationem & electionem ſuam; utique etiam poſſunt eam firmam facere, modo ſcilicet eo, qui jam eſt expoſitus. Hæc omnia clariora erunt ex ſequentibus, ubi nos fide ſine operibus juſtificari demonſtratum fuerit.

Dicta patrum. §. CV. Cap. 7. profert Bellarminus teſtimonia patrum, ſed pleraque illorum non attingunt ſtatum quæſtionis. 1.) Quædam enim oppoſita ſunt carnali ſecuritati, & eam ſolummodo certitudinem excludunt, quæ hominem facit carnaliter ſecurum & negligentem in obſervatione mandatorum Dei, quamque ſibi fingunt abutentes gratia Dei ad peccandum. Jam vero longe aliæ cauſæ ſunt *ſecuritatis* & falſæ perſuaſionis, quam *fiduciae* Deo placentis. Cauſa efficiens *ſecuritatis* eſt diabolus, qui eam cordibus peccatorum inſpirat, deinde natura corrupta, quæ in *defectu* & *exceſſu* peccat; in *defectu*, quando diffidit promiſſionibus divinis, ubi tamen certum & expreſſum verbum habet; in *exceſſu*, quando ſecura eſt ſine verbo & contra verbum, ut adparet in Epicuræis. Eſt & cauſa efficiens carnalis ſecuritatis ignorantia verbi & voluntatis divinæ juxta verbum revelatum, ex ea enim oritur incerta quædam opinio de bonitate Dei, quod Deus propitius ſit illis, qui non agunt pœnitentiam, vivunt ſine timore Dei & fide, &c. Item proſperitas externa, donec enim omnia ex animi ſententia ſuccedunt, judicat ratio hominis, ſe carum eſſe Deo; denique opinio propriæ juſtitiæ, qui enim operibus ſe juſtificari & vitam æternam promereri ſtatuunt, in ſecuritatem & vanam perſuaſionem prolabuntur: ſed in vera fiducia omnia ſe habent modo contrario, tantum igitur a carnali ſecuritate diſtat certitudo fidei de gratia Dei in Chriſto propoſita, quantum ſummum cœlum ab infima terra. 2.) Quædam dicta adſtruunt; etiam ſanctiſſimos in hac vita non eſſe ſine peccatis, præſertim occultis. Idem & nos dicimus, ſed ex eo certitudo gratiæ, quæ non ex noſtra dignitate noſtriſve meritis, ſed ex fide in Chriſtum oritur, haudquaquam evertitur. 3.) Quædam diſtinguunt inter judicium divinum & mundanum, quod coram oculis & judicio Dei ſordidum deprehendatur etiam illud, quod oculis noſtris mundum videtur, ex quo perfectio inhærentis juſtitiæ, nequaquam vero certitudo gratiæ refellitur. 4.) Quædam dicta negant perſeverantiæ certitudinem: *abſolutam* ſcilicet illam, quaſi non poſſint renati iterum excidere gratia, ſi vel maxime ſine timore Dei in peccata ruant; interim

tamen gratiæ incertitudinem iſthæc non introducunt. 5.) Quædam loquuntur de judicio, non quod ex verbo ſeu promiſſionibus Dei, ſed quod ex præſentibus rebus proſperis vel adverſis & ex ſtatu externo ſumitur. 6.) Quædam damnant carnalem præſumtionem & propriarum virium confidentiam, qua ſine vera pœnitentia ac fide opinionem ac perſuaſionem gratiæ divinæ carnales homines induunt. Sed hæc & ſimilia complura nequaquam certitudinem gratiæ in vere credentibus labefactant.

Rationes contra certitudinem gratiæ. 1.) In verbo Dei non continetur illa particularis propoſitio: Talis vel talis vere eſt juſtificatus.

§. CVI. Cap. 8. producit Bellarminus varias rationes, quas vocat egregias. I.) *Non poteſt aliquid certum eſſe certitudine fidei, niſi aut immediate contineatur in verbo Dei, aut ex verbo Dei per evidentem conſequentiam deducatur; fides enim non eſt, niſi verbi divini auctoritate nitatur. At in verbo Dei non continetur immediate particularis iſta propoſitio: talis vel talis vere juſtificatus eſt exceptis pauciſſimis. Ergo nemo poteſt in particulari certus eſſe de juſtitia.* Reſp. de toto hoc argumento late agetur inferius: ubi de *objecto* proprio & adæquato fidei juſtificantis diſputabitur, hac vice monemus, Bellarminum ſibi ipſi contradicere, dum dicit, *non poſſe aliquid eſſe certum fidei certitudine, niſi immediate in verbo Dei contineatur, aut per evidentem conſequentiam ex eo deducatur.* Si enim hoc verum eſt, ut eſt veriſſimum, ubi locum habent traditiones? quas *tamen pari pietatis affectu cum ſcripto Dei verbo ſuſcipiendas eſſe*, concilium Tridentinum præcipit. Deinde obſervamus, quod in adſumtione Bellarminus unicum tantummodo membrum removeat, cum tamen utrumque fuiſſet removendum. Dicendum enim erat, particularem vel potius ſingularem illam propoſitionem: quod *hic*, vel *ille*, vel *iſte vere ſit juſtificatus*, nec immediate in verbo Dei contineri, nec per bonam conſequentiam ex eo poſſe deduci. Atqui territæ conſcientiæ debent hoc modo inferre: Deus veraciſſimus promiſit, juramento confirmavit, & ſacramentorum inſtitutione obſignavit, quod omnibus vere pœnitentibus & ad Chriſtum mediatorem fide confugientibus velit peccata remittere, & in gratiam eos recipere. Ego veram pœnitentiam ago, & fide ad Chriſtum confugio. Ergo certus ſum, Deum mihi propitium eſſe. Unde vero probat Bellarminus, neminem de ſua pœnitentia & fide certum eſſe poſſe? *primo*, inquit, *quia pravum eſt cor hominis & inſcrutabile, quis cognoſcet illud* Ier. XVII. 19. Reſp. Hebræa ſic habent: *ſupplantativum* וְאָנֻשׁ *& anxium, ſive perverſum eſt cor hominis, quis cognoſcet illud? ego Dominus ſcrutans cor & probans renes;* ubi agitur de naturali cordis humani pravitate per lapſum primorum parentum introducta, nequaquam vero de ſpirituali ejusdem per Spiritum ſanctum emendatione. Agnoſcunt renati multa eſſe peccata occulta, adeoque connatam cordis ſui pravitatem eſſe inperſcrutabilem, proinde omnem propriarum virium fiduciam abjiciunt; interim tamen luce fidei per Spiritum ſanctum in cordibus accenſa agnoſcunt, pravitatem illam in vera & ſeria ad Deum converſione emendari cœptam, ac confidunt divinæ miſericordiæ in Chriſto mediatore omnibus vere pœnitentibus paratæ. Adde, quod renati, quamvis ne ipſi quidem horribilem naturæ corruptionem per lapſum protoplaſtorum introductam ſatis agnoſcere ac deplorare poſſint; tamen ex verbo tantam habeant connatæ pravitatis cognitionem, quanta ipſis ad veram pœnitentiam ſufficit. *Deinde videmus*, inquit Bellarminus, *re ipſa multos falli, qui ſe putant habere, quod non habent;* ubi adducit exempla *Petri* dicentis: *Paratus ſum in carcerem & in mortem tecum ire; Pauli* perſequentis eccleſias ex caritate Dei, ut arbitrabatur, vere tamen contra Deum ex ignorantia ſævientis, ac *martyrum* inter hæreticos. Reſp. *Petrus* non ex fide promiſſionibus divinis innitente, ſed ex temeraria virium ſuarum præſumtione loquebatur; quemadmodum autem præſumtio peccat in exceſſu, ita dubitatio in defectu, præſumtio reſpicit ſufficientiam noſtrarum virium, noſtrarum diſpoſitionum, noſtrorum operum, ſed vera fiducia reſpicit Dei miſericordiam ac Chriſti meritum. *Paulus*, contra chriſtianos ſæviens, infidelis adhuc

huc erat, a verbo Dei aberrabat & Chriſtum repudiabat, quid ergo mirum, quod opinione ſua fuerit deceptus? Idem judicium de illis, qui pro perfidia ſua mortem oppetunt; nos autem talem propugnamus fiduciam, quæ ſit vere fidelium, hoc eſt, eorum, qui verbum Dei amant, illud amplectuntur, ex lege peccata ſua agnoſcunt & deplorant, & in evangelio promiſſionem gratiæ de Chriſto adprehendunt, ſibique adplicant, atque in poſterum ex animo novæ obedientiæ ſtudent, quicquid imperfectionis adhæret, id per Chriſtum ſibi remitti & humiliter petentes & certo ſtatuentes. Rivius I. de ſuperſtit. p. 103. *Si primam illam credis ſymboli apoſtolici partem, non eſt, cur de ultima, hoc eſt, de reſurrectione hujus carnis & vita aeterna venire in dubium poſſis.*

2.) *Ejusmodi articulus in nullo ſymbolo habetur.*

§. CVII. II.) *Nemo tenetur certo credere certitudine fidei, ſibi remiſſa eſſe peccata, cum ejusmodi articulus in nullo ſymbolo fidei contineatur.* Reſp. imo vero in ſymbolo apoſtolico habetur hic articulus: *Credo remiſſionem peccatorum. At*, inquit Bellarminus, *hoc tantum ſignificat, in eccleſia dari baptiſmum in remiſſionem peccatorum.* Reſp. hoc & ipſi diaboli credunt, nec tamen fidem juſtificantem habent: accedat igitur oportet ſpecialis adplicatio fiducialis, ſcilicet adplicatio Chriſti, & in Chriſto divinæ gratiæ, qua remittuntur peccata. De tota hac re, uti & de eo, an fides cum peccatis contra conſcientiam ſubſiſtat? ſuo loco dicetur, quantum ſufficit. Inſtat Bellarminus: *Si ejusmodi fidei articulum haberemus, quo quivis teneretur credere ſibi remiſſa eſſe peccata; ſequeretur, omnem hominem, qui peccat quocunque genere peccati mortalis, continuo fieri haereticum, quia qui voluntarie peccat, non poteſt credere, ſe juſtum eſſe, niſi falſum dedita opera credere velit.* Reſp. articulus de remiſſione peccatorum juxta ſcripturæ interpretationem credendus eſt, ea vero oſtendit, in ſpecie nemini peccata remitti, niſi ſeriam agat pœnitentiam, & fide vera Chriſtum amplectatur, ideo etiam præcedit in ſymbolo: *Credo in Jeſum Chriſtum Dei Filium, &c. paſſum ac mortuum &c.* jam vero voluntarie peccantes non agunt ſeriam pœnitentiam, nec fide vera Chriſtum amplectuntur, ergo non debent remiſſionem peccatorum ſibi promittere: infideles igitur & impii, non autem hæretici ſunt dicendi: hæreticus enim is eſt, qui non credit, quod debet credere: at voluntarie peccans non debet credere ſibi, quatenus talis eſt & manet, peccata remitti.

3.) *Non expedit, ut homines habeant certitudinem gratiæ.*

§. CVIII. III.) *Non expedit, ut homines habeant ordinarie certitudinem de ſua gratia, quia haec certitudo ſuperbiam, ignoratio vero humilitatem gignit & conſervat*, quo refert illud, quod Luc. XVIII. 9. ſeqq. in parabola oſtenditur, *illos, qui confidunt ſe eſſe juſtos, facile ſe ceteris anteponere.* Reſp. 1.) ſi certitudo gratiæ ſuperbiam gigneret, Deus aliquibus ſpeciali revelatione eam non manifeſtaret. Sed poſterius adſerit Bellarminus, neget igitur prius. Non effugit, quando dicit, *Deum praevidere, eos, quibus ſpecialiter id revelat, in caritate & humilitate ita radicatos eſſe, ut non ſit ullum ab elatione periculum;* etenim ſi certitudo gratiæ ex ſe gigneret ſuperbiam, ſemper eam gigneret, adde, quod illis, qui majoribus donis præditi, majores paratæ ſint a diabolo inſidiæ, unde apoſtolus de ſe teſtatur: 2 Cor. XII. 7. *Ne magnitudo revelationum me extolleret, datus eſt mihi ſtimulus carni, angelus ſatanae, ut me colaphizaret, ne extollerer;* proinde certitudo gratiæ magis in illis, qui præ reliquis potioribus donis præditi, ſuperbiam gigneret. 2.) Diſtinguimus autem inter juſtitiam *legalem & evangelicam;* illa eſt *inhaerens* & habitualis, hæc vero *imputata.* Perſuaſio juſtitiæ *inhaerentis* extollit hominem, ut adparet in exemplo Phariſæi; ſed juſtitia *imputativa*, cum ſit mere gratuita, in Deo quidem nos confidentes, at in nobis humiles & demiſſos efficit, nec ulla ratione vel adverſus Deum ſuperbiendi, vel ſupra alios ſeſe extollendi materiam præbet. 3.) Quo pertinent egregia illa dicta Auguſtini in Pſalm. LXXXV. *Si dixeris te eſſe ſanctum ex te, ſuperbus es, rurſus*

rurſus fidelis in Chriſto & membrum Chriſti, ſi te non dixeris eſſe ſanctum, ingratus es. Itaque ut nec ſuperbus ſis, nec ingratus, dic Deo tuo: ſanctus ſum, quia ſanctificaſti me; quia accepi, non quia habui; quia tu dediſti, non quia ego merui. Serm. XXVIII. de verb. Domini. *Omnia peccata tua tibi dimiſſa ſunt, ideo praeſume non de operatione tua, ſed de Chriſti gratia. Gratia enim eſtis ſalvati, inquit apoſtolus: non ergo hic arrogantia eſt: praedicare, quod acceperis, non eſt ſuperbia, ſed devotio.* 4.) Hæc ergo duo probe conſiſtere poſſunt, ut credas certo tibi remiſſa eſſe peccata, quod eſt fidei; & nihilominus agnoſcas, quod tam liberali gratia indignus ſis, quod eſt humilitatis. Potes adoptari a divite in hæreditatem & datis codicillis eſſe certiſſimus; interim vero humiliter agnoſcere, te hæreditatem illam non eſſe promeritum. 5.) Hoſius in lib. de auctorit. ſcripturæ fol. 218. Bellarmini propoſitionem, quod certitudo gratiæ ſuperbiam gignat, tali ſimilitudine declarat: *Si quis perſuaſum habet, apud regem aut principem ſe eſſe in gratia, quamlibet animi ſui adfectionibus imperare ſciat, effugere tamen vix poteſt, quin animus efferatur. Eſtne veriſimile, quod quivis de vulgo, ſi certe ſcire queat, ſe eſſe in gratia apud Deum, ab hoc elationis crimine ſibi cavere poſſit?* At inverti poteſt hæc ſimilitudo: cum enim rex vel princeps quiſpiam certam promittit gratiam alicui ex miniſtris, & id non nudis tantum verbis, ſed diplomate & ſigillis confirmatam; non vult, miniſtrum de promiſſa gratia dubitare, ſibique diffidere, nec vult promiſſionem ſuam in dubium vocari ac fallacem reputari. Diſtinguendum igitur eſt inter *abuſum* & *uſum* gratiæ. Princeps non vult de gratia ſua dubitari, ejusdem tamen abuſum ad inſolentiam, ad oppreſſionem aliorum, &c. ſerio deteſtatur. 5.) Aliud eſt inſolentia *phariſaica*, aliud *filialis* & *chriſtiana* fiducia. Phariſæi, & qui ipſis ſimiles, ſuperbiunt in dignitate operum ſuorum, inſoleſcunt & intumeſcunt opinione propriæ juſtitiæ & meritorum ſuorum. Vere pii exſultant non in ſuis operibus, nec in propria juſtitia, ſed in operibus alienis & in juſtitia Chriſti, quod ad ſua opera attinet, humillimi ſunt, agnoſcentes ſuas ſordes & nævos. 6.) Quare cum Bellarminus nullam aliam, quam *inhaerentem* & operum juſtitiam agnoſcat, recte facit, quod de gratia Dei dubitandum eſſe docet; rectius faceret, ſi de propria juſtitia non ſolum dubitandum, ſed etiam plane deſperandum eſſe doceret, ut hoc ipſo excitarentur ac compellerentur vere contriti ad quærendam aliam juſtitiam, quæ in evangelio adfertur, & fide in Chriſtum ad remiſſionem peccatorum imputatur, quæ ſola coram Dei judicio ſubſiſtit. 7.) Denique non ignoratio vel dubitatio de gratia Dei, ſed timor filialis in vera humilitate pios conſervat, jam vero cum fiducia illa certa, quam propugnamus, timorem filialem conjunctum eſſe docemus.

4.) Fidelibus non adeſt ejusmodi certitudo.

§. CIX. IV.) *Re ipſa fidelibus ejusmodi certitudo non adeſt; primo quia quibusdam ſingulari beneficio revelatam eſſe conſtat, ipſis remiſſa fuiſſe peccata, videlicet Antonio, Gallae & Franciſco, at revelatio haec inanis eſſet & nulla praerogativa, ſi fidelibus omnibus haec notitia eſſet communis: deinde quia conſtat, alios quosdam alioquin perfectiſſimos in obitu ſuo propter hoc incertum non mediocriter trepidaſſe, exempli gratia, Hilarionem, referente Hieronymo, & alios patres ſanctiſſimos, referente Iohanne Climaco: denique idem comprobat experientia haereticorum hujus temporis, qui cum omnes hanc certitudinem jactent, ipſorum tamen ſententia plurimi falluntur.* Reſp. 1.) Deus certis quibusdam hominibus, quorum mentionem facit ſcriptura ſacra, (de reliquis enim non adeo ſumus ſoliciti,) gratiam ſuam confirmavit, non quod reliquos vere credentes de ea dubitare vellet, ſed ut tum illi in tentationibus, quas præ reliquis ſuſtinuerunt graviores, de ea certiores redderentur, tum vero ut ipſorum exemplo & alii in fide erigerentur. *Quaecunque enim ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt:* Rom. XV. 4. & ad Petrum dicitur: *Ego rogavi pro te, ne deficiat fides tua, tu autem converſus confirma fratres tuos.* Luc. XXII.

XXII. 32. Paulus ſibi miſericordiam contigiſſe ſcribit πρὸς ὑποτύπωσιν τῶν μελλόντων πιςεύειν. 1 Tim. I. 16. Idem etiam exemplum Abrahæ, qui *contra ſpem in ſpem credidit, & non hæſitavit diffidentia,* imitandum nobis proponit. Rom. IV. 18. Auctor epiſtolæ ad Hebræos c. VI. 12. vult *nos imitatores eſſe eorum, qui fide & patientia haereditarunt promiſſiones.* Ut paralytico & mulieri peccatrici dictum: *remiſſa tibi ſunt peccata tua;* ita cuivis vere pœnitenti in evangelio dicitur: confide, remiſſa tibi ſunt peccata tua, quod & Spiritus ſanctus in cordibus piorum ſuo teſtimonio confirmat. Eſt igitur in argumento fallacia *finis.* 2.) Quod ſanctiſſimi quidam, in agone præſertim, trepidant, nequaquam probat de gratia dubitandum eſſe, ſed fidei infirmitatem & luctam carnis adverſus ſpiritum arguit, in qua lucta ſpiritus tandem vincit, ut adparet in exemplis Jacobi patriarchæ: Gen. XLIX. 18. *Domine exſpecto ſalutare tuum.* Simeonis: Luc. II. 29. *Nunc dimittis ſervum tuum, Domine, ſecundum verbum tuum in pace.* Pauli apoſtoli 2 Tim. IV. 7. *Bonum certamen certavi, curſum conſummavi, fidem ſervavi. &c.* Ambroſii apud Paulinum in ipſius vita: *Non mori timeo, quia bonum habemus Dominum;* adeoque ipſius Hilarionis, qui, referente Hieronymo in ipſius vita, morti adpropinquans dixit: *Egredere anima mea, quid times? egredere, quid trepidas? ſeptuaginta prope annos ſerviſti Chriſto, & mortem times?* Martini epiſcopi, qui, referente Sulpitio in ipſius vita, diabolo ſibi adſtanti magna fiducia dixit: *Quid hic adſtas cruenta beſtia? nihil in me funeſte reperies, Abrahae ſinus me excipiet:* eſt igitur in argumento fallacia *cauſae.* 3.) Hæreticos certitudinem fiduciæ jactantes falli, eo quod errores in fundamentum fidei impingentes defendunt. Regerit quidem Bellarminus, *errores illos tantum eſſe in fide hiſtorica, & non in fide juſtificante;* ſed ex eo non evertitur noſtra reſponſio, eſt enim una tantum fides juſtificans, quæ & notitia & adſenſus & fiducia eſt; ratione *notitiae & adſenſus* objecti loco habet totum Dei verbum & omnes fidei articulos; ratione *fiduciae* objecti loco habet promiſſionem gratiæ. Fieri ergo non poteſt, ut veram juſtificantem fidem habeat, qui ipſum juſtificantis fidei fundamentum evertit, & in aliquo articulo fidei proprie & κυρίως ſic dicto pervicaciter errat; quomodo enim poteſt Chriſti juſtitiam vera fide ſibi adplicare, qui Chriſtum in verbo ſuo mendacii arguit? Eſt igitur in argumento fallacia *conſequentis.* Fiducia gratiæ apud hæreticos vana eſt & noxia. Ergo etiam apud pios & vere chriſtianos. Ex particulari non poteſt inferri univerſale: hæreticorum fiducia eſt vana. Ergo omnis fiducia etiam vere piorum eſt vana. Diſtinguenda ſunt *ſubjecta* fiduciæ, alia enim eſt hæreticorum, alia piorum fiducia. *Haeretici* impias & blaſphemas opiniones ſemel conceptas pertinaciter propugnant, ac ſimul vaniſſimam illam perſuaſionem retinent, ſe æternam vitam conſecuturos: *Epicuraei* itidem talem certitudinem ſibi fingunt, quamvis ſceleratiſſime ſine ulla pœnitentia vivant, ſe tamen eſſe in gratia apud Deum, & fore hæredes vitæ æternæ. Sed longe alia eſt *piorum* fiducia, illi nec docent nec amplectuntur impias & blaſphemas opiniones, ſed averſantur eas tanquam peſtem animæ præſentiſſimam, amplectuntur autem ſolam Chriſti unici paſtoris ſui vocem in propheticis & apoſtolicis ſcriptis ſonantem: deinde agunt pœnitentiam, agnoſcunt & deplorant peccata, eademque ſerio deteſtantur, fide etiam ſtatuunt, ſibi propter Chriſtum peccata condonari, & in hac fide inchoant novam obedientiam, talium fiducia non eſt vana. Vide plura de hoc argumento apud Siegfrid. Saccum in libr. de dubitatione cap. 6. argum. 1. ubi excutitur ambiguitas, quam in vocabulo *haereticorum* Pontificii occultant.

SECTIO II.

DE VARIIS FIDEI DIVISIONIBUS.

Diviſiones fidei.

§. CX. Atque hæc in genere de fidei juſtificantis definitione dicta ſint, quod ſit non ſolum notitia & adſenſus, ſed etiam fiducia, vel quod idem eſt, ex agnita divini verbi veritate, eademque adſenſu comprobata, divinæ gratiæ in

verbo evangelii propter Chriſtum mediatorem promiſſæ fiducialis adprehenſio. Antequam vero cauſam efficientem, objectum ſive materiam circa quam, formam & effectum fidei juſtificantis exponamus, præmittendæ erunt variæ *diviſiones* fidei. I.) Fidem dicimus aliam *hiſtoricam*, aliam *miraculorum*, aliam *juſtificantem*. Fides *hiſtorica* eſt, qua credimus vera eſſe, quæ in verbo Dei revelata ſunt. Fides *miraculorum* a quibuſdam ſtatuitur duplex: *activa* & *paſſiva*. *Activa* eſt peculiare donum Dei, per quam fiducia potentiæ divinæ miracula operantur, qui ea ſunt inſtructi. 1 Cor. XIII. 2. *Si habuero omnem fidem, ita, ut montes transferam*, &c. *Paſſiva* eſt confidentia illa, qua ſtatuit quis, ſe participem fore beneficiorum, quæ per miracula contingunt. Act. XIV. 9. *quidam Lyſtrenſis fidem habet, ſe a Paulo ſanatum iri.* Fides *juſtificans* eſt fiducialis adprehenſio divinæ miſericordiæ propter Chriſtum promiſſæ. Bellarminus libr. I. de juſtific. cap. 4. hanc diviſionem improbat, ac *fidem hiſtoricam, miraculorum & promiſſionum unam & eandem eſſe docet*, cui opponimus hoc argumentum: Quorum unum ab altero abeſſe poteſt, ea non ſunt *eſſentialiter* unum. Atqui a fide hiſtorica & a fide miraculorum abeſſe poteſt fides juſtificans. Ergo ea non ſunt *eſſentialiter* unum. *Minoris* veritas eſt manifeſta quoad utramque partem: quamvis enim fides juſtificans prærequirat notitiam & adſenſum ſive fidem hiſtoricam, ac proinde a fide juſtificante non poſſit abeſſe fides hiſtorica, tamen a fide hiſtorica abeſſe poteſt fides juſtificans, ut patet exemplo hypocritarum, qui norunt & profitentur evangelii veritatem, nec tamen fiducialiter adprehendunt Chriſtum. Sic a fide juſtificante poteſt abeſſe fides miraculorum, multi enim vere in Chriſtum credentes dono miraculorum non ſunt inſtructi; & viciſſim a fide miraculorum poteſt abeſſe fides juſtificans, ut conſtat ex dicto Chriſti Matth. VII. 22. *Multi dicent mihi in illa die: Domine, Domine, nonne in nomine tuo virtutes multas fecimus?* v. 23. *& tunc confitebor illis: non novi vos, diſcedite a me omnes, qui operamini iniquitatem.* Itemque ex pronunciato apoſtolico 1 Cor. XIII. 2. *Si habuero omnem fidem, ita, ut montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil ſum.* Certe fidei hiſtoricæ ac fidei miraculorum non poſſunt tribui inſignes illi effectus, quos ſupra recenſuimus, §. 71. membro 8. Ergo fides juſtificans, cui diſertis verbis tribuuntur, non erit eadem cum fide hiſtorica & fide miraculorum: quorum enim natura, definitio, proprietates & effecta differunt, ea non poſſunt *eſſentialiter* eſſe eadem. Caritatem a fide miraculorum abeſſe poſſe, docet Bellarminus libr. I. de grat. & lib. arbitr. cap. 10. Diſputat etiam Bellarminus d. l. *fidem hiſtoricam commodius vocari dogmaticam*, juxta Cyrillum catech. V. & Chryſoſtomum hom. XXIX. in 1 Cor. XII. ſed res eodem redit; dicitur enim fides *hiſtorica*, non quaſi res geſtæ in ſcripturis propoſitæ tantum propter ipſius hiſtorici auctoritatem credantur, (quod adpellatione ea denotari fruſtra ſuſpicatur Bellarminus) ſed quia in *objecto* fidei continentur non ſolum dogmata, ſed & hiſtoriæ; *dogmatica* fides dicitur, quia in objecto ejus continentur non ſolum hiſtoriæ, ſed & dogmata, articuli fidei vulgo dicta; de qua re poſtea diſtinctius agetur.

1.) In hiſtoricam, miraculorum & juſtificantem.

An fides hiſtorica, miraculorum & promiſſionum ſint unum quid?

§. CXI. II.) Apoſtolus 1 Tim. I. 5. mentionem facit *verae fidei* πίςεως ἀνυποκρίτȣ, innuit igitur, aliam eſſe fidem fictam ſive *hypocriticam*. Fides *vera* eſt fiducialis adprehenſio Chriſti, *quae per caritatem efficax eſt;* Gal. V. 6. a qua tam non poſſunt ſeparari bona opera, quam a ſole lux, ab aqua humiditas; *hypocritica* igitur & ficta fides erit, quæ ab omni pietate remota ſola profeſſione & jactantia definitur, quam a nobis prædicari Tridentini patres contra conſcientiæ ſuæ teſtimonium adſerunt. Auguſtinus in libr. ſententiarum, ſent. 8. eam ſic deſcribit. *Fides ſine caritate eſt, cum quis dicit: Credo vera eſſe, quae dicis de Deo & ipſius verbo, & ea poſſem adſequi, ſi vellem, ſed*

2) In veram & hypocriticam.

ſed nolo. Fides ſine ſpe eſt, cum quis dicit, ea vera eſſe credo, quae dicis de Deo ejusque verbo, & volo ea adſequi, ſed non poſſum. Fides ſine utraque eſt, cum quis dicit: Credo vera eſſe, quae dicis de Deo ejusque verbo, ſed ego ea capere neque volo neque poſſum. Vera autem & juſtificans fides ſpem & caritatem perpetuos habet comites, ac per dilectionem operatur. III.) Adfinis eſt huic diſtinctioni inter fidem veram & hypocriticam Iacobi apoſtoli diſtinctio inter fidem *vivam* & *mortuam*.

3.) In vivam & mortuam.

Fides *viva*, cum Chriſtum vitæ auctorem amplectatur, per opera ſpiritualis vitæ exterius ſeſe exſerit; ſed *fides, quae non habet opera, mortua eſt in ſemet ipſa,* Iac. II. 17. Bernhardus ſerm. II. de reſurrect. col. 133. *Fidei vitam opera atteſtantur, ſicut ſcriptum eſt: opera, quae dedit mihi Pater, ipſa teſtimonium perhibent de me. Nec diſcrepare videtur ab hac ſententia, qui fidem ſine operibus mortuam adſerit in ſemet ipſa. Sicut enim corporis hujus vitam ex motu ſuo dignoſcimus, ita & fidei vitam ex operibus bonis. Itaque vita quidem corporis anima eſt, per quam movetur & ſentit, vita vero fidei caritas eſt, quia per illam operatur, unde & refrigeſcente caritate fides moritur, ſicut corpus anima recedente. Tu ergo ſi videris hominem in bonis operibus ſtrenuum & fervore converſationis hilarem, vivere in eo fidem non dubites, indubitata tenens vitae illius argumenta.*

§. CXII. IV.) Ratione graduum fides alia dicitur *parva* & modica, quæ cum dubitatione non mediocri adhuc conjuncta, qualis tribuitur diſcipulis Chriſti, Matth. VIII. 26. XVI. 8. qui in marina tempeſtate animis fluctuabant, nec plena cordis fiducia ſeſe ac ſalutem ſuam Chriſto credebant, quique, panum ex incuria obliti, de ſui cibatione angebantur ac ſoliciti erant. Talis ὀλιγοπιςία tribuitur etiam illis, qui ex ſolicitudine dicunt, *quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur?* Matth. VI. 31. Item Petro, qui in mari ambulans & exorto vento valido mergi incipiens clamabat: *Domine ſalvum me fac* Matth. XIV. 31. Dicuntur autem ὀλιγόπιςοι vel quorum fides eſt exigua, infirma & languida, vel qui Deo non multum, nec multa, nec magna, ſed parum, pauca & exigua vix concredere & fidere poſſunt. Eſt igitur duplex fidei *infirmitas:* una reſpectu *graduum,* (de qua hoc loco agimus) quando ſcimus, quæ credenda ſint, fide tamen non ita firma ac robuſta illis adhæremus: altera reſpectu *objectorum,* quando firmiter adhæremus his, quæ ſcimus & credimus; interim adhuc alia ſuperſunt credenda, quæ nondum percepimus, hoc pacto, qui adhuc ſervabant ciborum delectum & alias ceremonias legales una cum evangelio, dicuntur ab apoſtolo *infirmi in fide,* Rom. XIV. 1. Huic infirmæ & languidæ fidei opponitur fides *magna,* quæ cum inſigni fiducia eſt conjuncta, unde in tentationibus ſubſiſtit & victoriam glorioſam reportat, talis erat mulieris Cananeæ, Matth. XV. 28. quæ in graviſſima lucta variarum tentationum victrix erat; item centurionis Capernaitici, qui ad Chriſtum dicebat: *Non ſum dignus, ut intres ſub tectum meum, ſed dic verbum unum, & ſanabitur puer meus,* Matth. VIII. 8. de quo Chriſtus hoc elogium profert: *non inveni* τοσαύτην πίςιν, *tantam fidem, in Iſrael.* v. 10. Huc pertinet, quod Petrus nos *fortes* eſſe *in fide* jubet; 1 epiſt. V. 9. Paulus meminit *fidei ſupercreſcentis;* 2 Theſſ. I. 3. & apoſtoli precantur: *Domine adauge nobis fidem,* Luc. XVII. 5.

4.) In parvam & magnam,

V.) Ex parabola Chriſti de ſemine in quadruplicem terram projecto, Matth. XIII. Marc. IV. Luc. VIII. colligi poteſt, quod quædam fides ſit πρόσκαιρ☉ *temporaria,* quædam vero *ſtabilis* & perſeverans, inde apoſtolus hanc præſcribit regulam 1 Tim. I. 19. *Milita bonam militiam, habens* ſive retinens *fidem* & *bonam conſcientiam.* Et Filius Dei graviter monet: Apoc. III. 11. κράτει, ὃ ἔχεις, *fortiter tene, quod habes.*

5.) In temporariam & perſeverantem

VI.) Dicitur etiam fides alia *perfecta,* alia vero *imperfecta.* Perfectio tribuitur fidei vel ratione *generis,* videlicet perfectæ notitiæ,

6.) In perfectam & imperfectam.

tiæ, pleniſſimi adſenſus, firmæ & omnem dubitationem excludentis fiduciæ, vel ratione *objecti*, videlicet eorum, quæ credenda proponuntur. Illam vocant *intenſivam* perfectionem, ad quam in hac vita adſpirare non poſſumus, hanc vero *extenſivam*.

7.) In concretam & abſtractam.

§. CXIII. VII.) In ſcriptis Lutheri occurrit illa diſtinctio, quod fides alia ſit *concreta*, alia *abſtracta*. Tom. IV. Lat. fol. 86. *Diſtinguere ſolemus fidem hoc modo, quod fides aliquando accipiatur extra opus, aliquando cum opere. Ut enim artifex varie de ſua materia & hortulanus de arbore vel nuda vel geſtante fructus loquitur, ita & Spiritus ſanctus in ſcriptura varie de fide loquitur, jam de fide, ut ſic dicam, abſtracta ſeu abſoluta: jam de fide concreta, compoſita ſeu incarnata. Fides abſoluta ſeu abſtracta eſt, quando ſcriptura abſolute loquitur de juſtificatione ſeu de juſtificatis, ut cernere eſt in epiſtolis ad Romanos & Galatas. Quando vero ſcriptura loquitur de praemiis & operibus, tunc de fide compoſita, concreta ſeu incarnata loquitur,* ut: hoc fac & vives. *Si vis ad vitam ingredi, ſerva mandata. Declina a malo & fac bonum*, Tom. I. fol. 151. *Dicta, quae de tota vita chriſtiana ſeu de fide incarnata loquuntur, non debent trahi contra partem, id eſt, contra fidem ſolam juſtificantem.* Neander in theol. cap. de fide pag. 546. *Omnia dicta ſcripturae, quae operibus aliquid tribuere videntur, de fide compoſita, concreta ſeu incarnata intelligenda ſunt, ubi quod ſolius fidei eſt, operibus tamen tribuitur propter fidem in concreto*, &c. *& cuncta dicta ſcripturae, quae videntur aliquid tribuere operibus, praeſupponunt fidem, ita ut ejus virginitas & divinitas illibata maneat, & integra & Deo ſoli univerſa detur gloria, & qui gloriatur, in ſolo Domino glorietur.* Hæc Lutherus, quæ petita ſunt ex regula theologica: *fides ſola juſtificat, quamvis nunquam ſit ſola;* hoc eſt, a bonis operibus ſeparata, cujus diſtinctionis & regulæ uſus in diſputatione de juſtitia fidei & meritis operum ſuo loco adparebit.

Quomodo fides ſit una?

§. CXIV. At cum tot exſtent fidei diviſiones, quomodo conſtabit pronunciatum apoſtolicum Eph. IV. 5. *Una eſt fides?* Diſputat hac de re Auguſtinus lib. XIII. de Trin. cap. 2. *Fides* (inquit) *communis eſt, non ſicut aliqua corporis forma communis eſt ad videndum omnium oculis, quibus praeſto eſt, ſed ſicut dici poteſt omnibus hominibus eſſe facies humana communis; nam hoc ita dicitur, ut tamen ſinguli ſuas habeant. Ex una ſane doctrina impreſſam fidem credentium cordibus ſingulorum, qui hoc idem credunt, veriſſime dicimus, ſed aliud ſunt ea, quae creduntur, aliud fides, qua creduntur; illa quippe in rebus ſunt, quae eſſe vel fuiſſe vel futura eſſe dicuntur, haec autem in animo credentis eſt, ei tantum conſpicua, cujus eſt, quamvis ſit & in aliis, non ipſa, ſed ſimilis: non enim numero una eſt, ſed genere, propter ſimilitudinem tamen & nullam diverſitatem magis unam dicimus eſſe, quam multas. Nam & duos homines ſimillimos cum videmus, unam faciem dicimus, & miramur amborum. Facilius itaque dicitur, multas animas fuiſſe ſingulas utique ſingulorum; de quibus legimus in actibus apoſtolorum, quod eis fuerit anima una, quam ubi dixit apoſtolus, una fides, tot eas audet quiſquam dicere, quot fideles, & tamen, qui dicit: O mulier magna eſt fides tua; & alteri, modicae fidei, quare dubitaſti? ſuam cuique fidem eſſe ſignificat. Sed ita dicitur eadem credentium fides una, quemadmodum eadem volentium voluntas una, cum & in ipſis, qui hoc idem volunt, ſua voluntas ſit cuique conſpicua, alterius autem lateat, quamvis idem velit.* Hæc Auguſtinus. Dicimus igitur fidem eſſe unam: 1.) ratione *objecti*, quia doctrina fidei eſt una atque eadem omnibus ad credendum propoſita. Thomas 2. 2. quæſt. 5. artic. 5. *Formale objectum fidei eſt ſimplex & unum, ſcilicet prima veritas, ſecundum hoc fides eſt una.* 2.) Ratione *generis*, tenuis & infirma fides non minus cum adſenſu & fiducia conjuncta eſt, quam firma & robuſta fides. Petrus II. epiſt. I. 1. Omnes fideles *fidem* ἰσότιμον *aeque pretioſam habere* pronunciat, nimi-

nimirum ratione generis & objecti. Infirma enim fides itidem adprehendit Chriſtum, ut fortis, licet non eodem gradu. Non eſt una fides 1.) ratione *ſubjectorum*, quia alia fides eſt in Petro, alia in Paulo. 2.) Nec ratione *numeri*, quia tot ſunt fidei dona, quot credentes. 3.) Nec ratione *graduum*, quia alia eſt fides fortis, alia vero languida & imbecillis. Quamvis igitur fides ipſa in renatis ſit una atque eadem, Eph. IV. 5. tamen fidei menſura non eſt eadem, ſed *unicuique diviſit Deus menſuram fidei;* Rom. XII. 3. aliis datur major, aliis minor, unde nec in illis, quæ ex fide oriuntur, pares ſunt fideles, utpote in cognitione, dilectione, ac timore Dei, in ſpe, dilectione proximi, patientia ac ſtudio pietatis, &c.

Diviſiones fidei ex Scholaſticis. 1.) In implicitam & explicitam.

§. CXV. Præter has fidei diviſiones ex ſcripturis petitas alias proferunt Scholaſtici. *Primo* enim aliam fidem dicunt eſſe *implicitam*, aliam vero *explicitam*. Gabr. Biel III. ſent. diſt. 25. quæſt. 11. *Fides* explicita *eſt actualis adſenſus catholicae veritatis ſive univerſalis, ſive particularis, ut adſenſus illius: canon bibliae eſt verus. Chriſtus cibavit quinque millia quinque panibus. Fides implicita eſt fides habitualis, aut actualis adſenſus alicujus propoſitionis generalis multas particulares veritates in ſe includentis, ut: omne contentum in ſcriptura ſacra eſt verum.* Et poſtea: *Fides implicita, qua fidelis credit, quicquid eccleſia credit utiliſſima eſt fideli, nam ſi fuerit in corde, defendit ab omni haeretica pravitate, ut dicit Occamus tract. de ſacramento cap. 1.* (*). Quæ vero ſunt illa particularia, quæ omnes, etiam minores, ut loquuntur, *explicite* credere tenentur? Reſpondent Thomas 2. 2. quæſt. 2. art. 7. & Gabr. Biel l. d. *tria eſſe, videlicet, quod Deus ſit, quod remunerator ſit, quod redemtor ſit.* Cum vero articulus incarnationis præſupponat articulum Trinitatis, ſiquidem in myſterio incarnationis continetur, quod Filius adſumſerit carnem & conceptus ſit a Spiritu ſancto, ideo addunt *articulum Trinitatis non minus explicite credendum*, quod in deitate ſit Pater, Filius & Spiritus ſanctus, & hi tres unus Deus; addunt tamen, *ſufficiens eſſe, ſi credatur hoc confuſe ſeu generaliter, non autem diſtincte.* Porro quod minores non teneantur ea omnia explicite credere, ad quæ particulariter credenda tenentur majores, ita probat Biel: *Qui habet officium in eccleſia, tantum ſcire tenetur, quantum pertinet ad ſuum officium, doctrina autem ſine particulari expreſſione articulorum fieri non poteſt, ergo qui habet officium, tenetur articulos fidei particulariter & explicite credere. Deinde ſimplices non habent niſi ſe ipſos regulare. Ergo ſufficit eis illos articulos explicite credere, per quos poſſunt propriam intentionem dirigere in ultimum finem. Denique ad* im-

(*) Circumfertur vox hæretici Apellis: *Sat eſſe credere in crucifixum, neque oportere omnino fidei diſcuti rationem.* Euſebius libr. V. cap. 13. ex Rodone. (†). GERHARDUS.

(†) Scilicet, hæc verba, quæ EUSEBIUS *loc. cit.* refert, RHODON ex ipſo APELLE audivit in colloquio cum ipſo inſtituto. Fuit vero APELLES iſte unus ex diſcipulis atque adſeclis MARCIONIS, notiſſimi hæretici, qui ſeculo ſecundo pravis ſuis ac perverſis ſententiis chriſtianorum cœtus perturbavit. Si integra verba EUSEBII (quorum nonnulla tantum heic recitavit GERHARDUS noſter) inſpiciamus, ſtatuit APELLES, *non eſſe omnino examinandam fidem, ſed unumquemque in eo, quod ſemel imbibiſſet, perſtare debere. Eos, qui in crucifixum ſpem ſuam collocaſſent, ſervandos eſſe, dummodo in bonis operibus deprehenderentur.* Ceterum adſeclæ huius APELLIS adpellari alias ſolent *Apelliani, Apellitæ.* itemque *Apelleiani*, adnotante COTELERIO *tom. I. monumentor. eccleſ. Græcæ p. 772.* Sunt vero præter errorem modo narratum alii quoque, quos *Apelliani* diſſeminarunt. Legi de iis merentur ex recentioribus THOM. ITTIGIUS in *diſſert. de hæreſiarchis ævi apoſt. ſect. II. cap. VIII.* §. 2. IO. ALB. FABRICIUS in *notis ad Philaſtrium p. 97.* SEBAST. NANUS TILLEMONTIUS in *memoires pour ſervir à l' hiſtoire eccleſiaſt. tom. II. part. II. p. 209.* ISAAC DE BEAUSOBRE in *hiſtoire de Manichée p. 498.* & cum primis ven. WALCHIUS, theologus hodie Gœttingenſis, in *dem Entwurf einer vollſtændigen Hiſtorie der Kezereien, part. I. pag. 530. ſeqq.*

impoſſibile nemo obligatur, *ſed rudes ſaepe non ſciunt, quid perſona, quid natura.* Gregorius de Valentia tom. III. diſp. 1. quæſt. 2. fidem *implicitam* definit: *cum adſenſum alicujus veritatis non habemus ſecundum ſe ipſum, ſed habemus illum quaſi implicitum in alio actu noſtro, qui habet aliud immediatum objectum. Explicatam de aliqua veritate habere dicimur, cum elicimus adſenſum immediate circa ipſam.* Alii brevius deſcribunt fidem implicitam, quod credat ea, quæ credit eccleſia, puta Romana, & ejus caput pontifex Romanus, inde Gregorius de Valentia in analyſi de eccleſ. p. 205. commendat Mercatorem Placentinum ita ratiocinantem: *Mecum ſic ſtatuo, velle me pontificiam potius quam Lutheranam religionem amplecti, ob id inprimis, quia illic compendio quodam diſcere poſſum veritatem, videlicet ſi ajo, quod ait pontifex; nego, quod negat pontifex: rurſum ait ille, annuo & ego. Hic vero ſi Lutheranus fieri vellem, catechiſmus mihi diſcendus & ſcriptura ſcrutanda eſſet, quod equidem facere non poſſum, cum potius Italicae naves mihi obſervandae & transmarinae merces inveſtigandae ſint;* & addit Valentia pag. 207. *Deum nihil omnino habiturum, quod in tremendo illo judicio opponere poſſit* (*). Reſp. Quamvis ſint gradus cognitionis, non ſolum in diverſis credentibus, (ſiquidem a docentibus major & exactior divinorum myſteriorum notitia & ſcripturæ intelligentia requiritur, quam ab auditoribus) ſed etiam in uno eodemque credente, ſiquidem in cognitione verbi pium quemlibet oportet quotidie creſcere; abſit tamen, ut fidem illam implicitam ac illicitam, quæ eſt mera articulorum fidei ignorantia, commendare velimus, cum Spiritus ſanctus fidem definiat per ſpiritualem σύνεσιν Matth. XIII. 19. per ἐπίγνωσιν, Col. I. 9. Tit. I. 1. *ac velit, quosvis ſemper paratos eſſe ad ſatisfactionem omni poſcenti rationem de ea, quae in ipſis eſt, ſpe:* 1 Petr. III. 15. Cum commendentur Beroenſes, quod non ſolum *ſuſceperint verbum μετὰ πάσης προθυμίας, ſed etiam ſcrutati fuerint ſcripturas quotidie, num haec ita ſe haberent.* Act. XVII. 11. Cum *beati* pronuncientur, *qui in lege Domini meditantur die ac nocte*, Pſalm. I. 2. Cum *omnes* jubeantur *cavere pſeudoprophetas*, Matth. VII. 15. *probare ſpiritus*, 1 Joh. IV. 1. & *Chriſti vocem ab aliena diſcernere.* Joh. X. 5. Cum hoc nomine apoſtolus *gratias Deo agat*, quod Corinthii *in omnibus divites facti in Chriſto in omni verbo & in omni ſcientia*, 1 Cor. I. 5. Cum *omni collato ſtudio adjicienda ſit fidei noſtrae virtus, virtuti vero γνῶσις* 2 Petr. I. 5. Denique cum *verbum Chriſti in omnibus vere piis habitare debeat abundanter in omni ſapientia* juxta *praeceptum apoſtoli.* Col. III. 16.

§. CXVI.

(*) Collegium Anglo Rom. annot. in Luc. XII. 11. num. 3. *Idiota catholicus cum pro tribunali ſteterit de cauſa fidei examinandus, etſi tantum reſponderit, ſe eſſe virum catholicum, & eccleſiam ipſam, quam profiteretur, poſſe fidei rationem reddere, nec quicquam praeterea aliud reſponderit, ſatis viri catholici muneri faciet.* Hæc eſt fides illa *carbonarii*, cujus exemplum laicis præſertim & mulierculis ad imitandum proponitur, qui interrogatus, quid crederet, reſpondit, *ſe credere, quod credit eccleſia, & eccleſiam itidem credere, quod ipſe crederet* (†), atque ita hoc circulo totam fidei ſuæ confeſſionem concluſit, de qua vide Eſpencæum comm. in 2 Tim. III. ubi teſtes hujus hiſtoriæ citat, Eraſmum libr. de præparat. ad mort. Piggium libr. I. hierarch. eccleſ. cap. 5. Hoſium de auctor. ſcript. libr. III. Bellarminus libr. I. de juſtif. cap. 7. *Maxima pars fidelium vix quicquam animo concipit præter ſonum verborum, & tamen inter fideles merito numeratur, cum fatetur ſe credere Deum eſſe Patrem & Filium & Spiritum ſanctum juxta ſenſum eccleſiæ.* Libr. VI. de grat. & lib. arbitr. cap. 3. *Catholici fidem habent omnino certam & infallibilem, quoniam credunt id, quod credunt, quia Deus revelavit. Deum autem revelaſſe credunt, quoniam eccleſiam ita dicentem vel declarantem audiunt, quam errare non poſſe non temere credunt.* GERHARDUS.

(†) Licet multi ex eccleſiæ Romanæ ſectatoribus hanc de fide *implicita* & *carbonaria* amplexi ſint opinionem, pleroſque tamen commenti adeo abſurdi hodie pudet. Quin nonnulli diſertis verbis fatentur, adſenſum aliqualem rerum credendarum cognitionem ſupponere. Legenda, quæ hanc in rem diſſerunt fratres WALLENBURCHII *oper. tom. II. tract. II. cap. LXIV. p. 46.* & *tract. VII. cap. LXXIV. p. 471.*

2.) *In fidem infuſam & acquiſitam.*

§. CXVI. *Deinde* diſtinguunt inter fidem *infuſam* & *acquiſitam.* Scotus III. ſent. diſt. 23. introduxit hanc diviſionem (*), quam hoc modo declarat Gabr. Biel: *Fides acquiſita eſt habitus naturaliter acquiſitus ex actibus credendi frequentatis. Fides infuſa eſt habitus a Deo ſupernaturaliter & immediate in animo creatus. Fidem infuſam poni praeter acquiſitam, expreſſum eſt per ſcripturam* Hebr. XI. *Impoſſibile eſt Deo placere ſine fide, ſed multi placuerunt Deo ſine fide acquiſita, ut infantes baptizati. Item: juſtus ex fide vivit,* Rom. I. *& per fidem juſtificamur* Rom. III. *haec non poſſunt intelligi de fide acquiſita, quae eſt etiam in daemonibus.* Vide uberiorem hujus diviſionis declarationem apud Bielem III. ſent. diſt. 23. q. 2. art. 2. Lutherus ſæpius eam exagitat, tom. I. Lat. Jen. fol. 523. in Gen. XXII. tom. II. fol. 204. & alibi paſſim, neque id immerito: præterquam enim quod nec *infuſam,* nec *acquiſitam* fidem per fiducialem Chriſti adprehenſionem definiunt, ſicque animam (ut ita loquar) fidei tollunt; accedit inſuper hoc, quod fidem acquiſitam vocant habitum naturaliter acquiſitum, cum tamen non in infantibus ſolum, ſed etiam in adultis, fides ſit donum Dei. Adde quod hypotheſis hujus diſtinctionis ſit erronea. *Sicut ſalvandis omnibus* (ait Biel III. ſent. diſt. 25. q. 11. art. 2.) *neceſſaria fuit infuſa fides pro quolibet ſtatu eccleſiae, ita & actus fidei adultis utentibus ratione. Vt enim anima non placet Deo, niſi perficiatur caritate quoad voluntatem, ita etiam non placet, niſi perficiatur fide quoad intellectum; patet alterum, quia habentibus uſum rationis non ſufficit meritum Chriſti, ſed neceſſe eſt etiam addere meritum proprium, meritum autem perfici non poteſt ſine fide actuali.* Et poſtea: *Licet eadem fides infuſa in nobis & in vet. teſt. patribus; non tamen eadem acquiſita, nec idem fidei actus; diverſarum enim veritatum ſeu propoſitionum ſpecie diſtinctarum diverſi ſunt actus adſentiendi, ſed propoſitiones creditae a patribus ſpecie diſtinguuntur a creditis a nobis, nam illae propoſitiones: Chriſtus eſt venturus, & Chriſtus venit, diſtinguuntur ſpecie, quia non ſimul verae.* (Huic recte ſe opponit Thomas 2. 2. q. 4. art. 6. & concludit, *ratione objecti unam eſſe fidem; differentiam praeteriti & futuri non contingere ex aliqua diverſitate rei creditae, ſed ex diverſa habitudine credentium ad unam rem creditam*) *At cum infantibus detur fides per ſacramentum baptiſmi, adultis per auditum & meditationem verbi, poſſetne illa dici infuſa, haec vero acquiſita?* Reſp. utrumque eſt Spiritus ſancti opus, tam quod per auditum & meditationem verbi in adultis fides accenditur, quam quod per baptiſmum tanquam ordinarium medium fides infantibus confertur. Ergo ſi per *infuſionem* intelligitur Spiritus ſancti efficax operatio, dicimus & infantum & adultorum fidem eſſe infuſam; ſcriptura tamen hoc loquendi genere non utitur, ſed fidem dicit eſſe donum Dei, opus Dei. &c. Fatemur interim, *infantes baptizatos non habere talem, hoc eſt, tam explicatam & ſenſibilem fidem, qualem habent adulti, in quibus Spiritus ſanctus eſt efficax per aeternum evangelii auditum,* ut loquitur Brentius in apol. conf. Wirt. p. 439. Adfinis eſt huic diſtinctioni inter fidem infuſam ac acquiſitam illa altera, qua diſtinguitur fides in *habitualem* & *actualem.* Thomas 1. 2. q. 55. art. 1. *Fides quandoque dicitur id, quod creditur, quandoque ipſum credere, quandoque habitus, quo creditur.* Bellarminus libr. I. de baptiſ. c. 11. col. 332. *Infantes non*

3.) *In habitualem & actualem.*

(*) Scoti verba libr. III. diſt. 23. quæſt. 1. ſunt: *Certum eſt, quod in nobis eſt fides revelatorum credibilium acquiſita.* Et poſtea. *Propter credulitatem articulorum revelatorum, ut homo firmiter credat omnibus articulis revelatis, & determinetur ad alteram partem ſine oppoſiti formidine, non oportet ponere fidem infuſam, nec neceſſitas ejus poteſt ex hoc concludi.* Ibid. *Fide acquiſita ex puris naturalibus poteſt homo adſentiri omnibus a Deo revelatis.* Et mox. *Hoc igitur tenendum eſt, tanquam certum, quod revelatorum in ſcriptura eſt nobis acquiſita fides, generata ex auditu & ex actionibus noſtris, qua eis firmiter adhaeremus.* GERHARDUS.

non habent actualem fidem, nec habent ullos motus & inclinationes ſimiles actibus fidei & dilectionis; interim tamen non juſtificantur ſine ulla fide, quia infunditur eis in baptiſmo habitus fidei, ſpei & caritatis. Salmeronius tom. III. comm. tract. 10. p. 91. *Infantes habent fidei habitum, qui in his abſque actu ſatis eſt ad ſalutem, habent denique & actum non proprium, ſed eccleſiae pro eis credentis,* qua de re quid ſentiendum ſit, in tractatu de baptiſmo exponitur.

4.) In informem & formatam.

§. CXVII. *Denique* fidem aliam ſtatuunt *informem*, aliam vero *formatam*, ſc. per caritatem. Lombardus III. ſent. diſt. 23. lit. C. *Fides, qua creditur, ſi cum caritate ſit, virtus eſt, quia caritas mater eſt omnium virtutum, quae omnes informat, ſine qua nulla vera virtus eſt.* lit. E. *Si quaeritur, utrum informis illa qualitas, qua malus chriſtianus univerſa credit, quae bonus chriſtianus, accedente caritate, remaneat & fiat virtus, an ipſa eliminetur, & alia qualitas ſuccedat, quae virtus ſit? utrumlibet ſine periculo dici poteſt, mihi tamen videtur, quod illa qualitas, quae prius erat, remaneat, & acceſſu caritatis virtus fiat.* Thomas 2. 2. q. 4. art. 3. *Actus voluntarii ſpeciem recipiunt a fine, id autem, quo aliquid ſpeciem ſortitur, habet ſe ad modum formae. Actus fidei ordinatur ad objectum voluntatis, quod eſt bonum, ſicut ad finem: hoc autem bonum, quod eſt finis fidei, ſcilicet bonum divinum, eſt proprium objectum caritatis, ideo caritas eſt forma fidei, in quantum per caritatem actus fidei perficitur.* Art. 4. recitat diverſas opiniones de fide informi & formata. *Quidam dixerunt adveniente fide formata tolli informem, alii putarunt in eodem homine ſimul manere utramque illam fidem informem & formatam.* Thomas utroſque improbat, ac ſtatuit, quod *idem ſit habitus fidei formatae & informis, quia habitus diverſificatur ſecundum id, quod per ſe ad eum pertinet. Fides perfectio eſt intellectus, diſtinctio autem fidei formatae & informis eſt ſecundum id, quod pertinet ad voluntatem.* q. 6. art. 2. *Fides informis eſt donum Dei, quia informitas non pertinet ad rationem ſpeciei ipſius fidei.* q. 23. art. 8. *Caritas eſt forma virtutum, non exemplariter, nec eſſentialiter, ſed magis effective, in quantum actibus dat ordinem ad finem.* Biel III. ſent. diſt. 23. q. 2. art. 3. dub. 5. *Habitus fidei informis nihil aliud eſt, quam cui in eodem ſubjecto adſiſtit caritas: non fides formata eſt, cui in eodem ſubjecto adſiſtit caritas, unde habitus fidei non mutatur propter adventum caritatis, ſicut nec corpus per veſtimentum.* Amplectuntur hoc recentiores Pontificii, ſic enim Cenſura Colonienſis p. 114. *Quod juſtus ex fide vivit, illud non habet ex ſolo Chriſto, ſed ex operationibus ſuis, imo quod fides juſtificat, illam formam ſeu vim non habet ex Chriſto, quem adprehendit & poſſidet, ſed a caritate noſtra.* Bellarminus libr. II. de juſtif. c. 4. *Caritas eſt forma fidei, & fides non juſtificat formaliter, niſi ab ipſa caritate formata.* Item: *Fides agitur, movetur, formatur & quaſi animatur per dilectionem. Dilectio eſt forma fidei non intrinſeca, ſed extrinſeca, quae dat illi, non ut ſit, ſed ut moveatur.* Piſtorius in hodeg. pag. 184. *fides compoſita ſeu mixta ſpei & caritati,* pag. 209. *fides per caritatem operoſa redditur.*

Caritas eſt effectus, non forma fidei.

§. CXVIII. Nos caritatem fidei juſtificantis ἐνέργειαν atque effectum eſſe dicimus, perpetuo & indiſſolubili fœdere cum ea conjunctum, formam autem fidei eſſe pernegamus. Propria enim & ſpecifica fidei juſtificantis forma eſt fiducialis adprehenſio Chriſti mediatoris ac beneficiorum ejus, quæ in verbo evangelii nobis offeruntur. Improbamus igitur diſtinctionem illam inter fidem *informem* & *formatam*.

Repudianda igitur diſtinctio inter fidem informem & formatam.

1.) Quia deſtituitur auctoritate ſcripturæ.

I.) Quia deſtituitur ſcripturæ auctoritate, quippe quæ unam ſolummodo novit fidem juſtificantem, quam ſic deſcribit, quod Chriſtum mediatorem amplectatur, & beneficia illius ſibi adplicet. Fatemur ſane, in quibuſdam ſcripturæ locis fidem juſtificantem deſcribi a ſuis effectis, quod ſit per caritatem efficax, & bonos

bonos proferat fructus; interim hæc ἐνέργεια fidei, qua ſeſe in ſtudio bonorum operum exſerit, accurate diſtinguenda eſt ab ipſius *forma*, quæ eſt fiducialis Chriſti adprehenſio; dicitur enim fides juſtificare non productione bonorum operum, (quæ juſtificatum ſequuntur, ut habet celebre Auguſtini dictum lib. de fide & operib. c. 14.) ſed fiduciali adprehenſione Chriſti. Pulchre Brentius in apol. conf. Wirt. p. 319. *Fides, ut ita explicandi gratia dicam, duplices habet manus. Unam, quam extendit ſurſum, & adprehendit Chriſtum una cum omnibus beneficiis ſuis, & hac parte dicimus nos juſtificari per fidem: alteram, quam protendit deorſum ad exercenda opera caritatis ac reliquarum virtutum; & hac parte teſtificamur quidem veritatem fidei, non autem juſtificamur.* Hæc ergo non ſunt confundenda, unde Lutherus in cap. 3. epiſt. ad Gal. tom. IV. lat. Jen. f. 87. ſic ſcribit: *Sophiſtae finxerunt gloſſam inter fidem formatam & informem, qua vim faciunt prophetae verbis: Iuſtus ex fide vivit. Si fidem formatam vocarent veram & theologicam, vel ut Paulus, ἀνυπόκριτον, quam Deus fidem vocat, nihil me offenderet haec illorum gloſſa: tunc enim fides non diſtingueretur contra caritatem, ſed contra vanam opinionem fidei, quo modo & nos diſtinguimus inter fidem veram & fictam. Ficta eſt, quae audit de Deo, Chriſto & omnibus myſteriis incarnationis & redemtionis, & adprehendit illas res auditas, & pulcerrime de eis loqui novit, & tamen mera opinio & inanis auditus manet &c. non renovat nec immutat cor, non generat novum hominem, ſed relinquit eum in priori ſua opinione & converſatione. Si formatam fidem diſtinguerent contra falſam ſeu fictam fidem, nihil me offenderet iſta illorum diſtinctio; ſed ipſi duplicem faciunt fidem, informem & formatam, hanc peſtilentiſſimam & ſatanicam gloſſam non poſſum non vehementer deteſtari. Quamvis* (inquiunt) *adſit fides infuſa, quae donum Spiritus ſancti eſt, & adquiſita, quam nobis ipſi parimus multis actionibus credendi, tamen utraque eſt informis, & formatur caritate. Sic fides ſine caritate, ut ipſi ſomniant, eſt quaſi pictura & res ſpecioſa in tenebris, quae tum primum adparet, cum lux, id eſt, caritas acceſſerit, atque hoc modo caritas eſt forma fidei, & fides pura materia caritatis, hoc eſt, praeferre caritatem fidei, & tribuere juſtitiam non fidei, ſed caritati, quia propter quod unum quodque eſt tale, illud magis tale, itaque cum non tribuunt fidei juſtitiam, niſi propter caritatem, fidei nihil tribuunt &c. Si caritas eſt forma fidei, ſtatim cogor ſentire, ipſam caritatem eſſe maximam partem chriſtianae religionis, & ſic amitto Chriſtum, ſanguinem, vulnera & omnia beneficia ejus, & inhaereo caritati, & venio in facere morale. At Spiritus ſanctus, qui dat omnibus os & linguam, novit etiam loqui. Bene potuiſſet dicere: Iuſtus ex fide formata vivit; ſed conſulto omiſit hoc, & ſimpliciter dixit: Iuſtus ex fide vivit.* vide ibidem plura ἀξιομνημόνευτα. Quæ pro formata fide ex ſcriptura adferuntur, poſtea diſcutientur.

2.) Quia adverſatur ſcripturæ.

§. CXIX. II.) Diſtinctio illa non ſolum a ſcripturis ſacris eſt diverſa, ſed eidem etiam adverſa, cum formata illa fides evangelium in legem, & fidem in opera transformet. Quæcunque ſibi invicem opponuntur, eorum unum non poteſt eſſe forma alterius. Jam vero lex & evangelium, opera & fides in articulo juſtificationis ſibi invicem opponuntur, ut patet ex tractatione apoſtolica. Ergo lex non eſt forma evangelii, nec opera fidei. Jam vero *ſumma legis eſt dilectio;* Matth. XXII. 40. Rom. XIII. 8, 9. & ſumma operum in lege præceptorum eſt caritas. Ergo caritas non poteſt eſſe forma fidei. Hoc argumentum ab aliis formatur hoc modo: juſtificatio eſt ex evangelio, *& non ex lege:* Gal. III. 18. Fides juſtificans eſt ex evangelio, *non ex lege*, ad quam pertinet caritas. Ergo juſtificatio non eſt ex fide per caritatem formata. Excipit Bellarminus libr. II. de juſtif. c. 4. *tolerari haudquaquam poſſe, donum caritatis, quod eſt ipſe nucleus evangelii, ad legem transferri, & fidei opponi; ſi caritas ad legem pertinet, quia lex caritatem praecipit, cur non etiam fides relegatur ad legem, cum ſint in lege*

 tam

tam multa de fide praecepta? Praeceptum igitur caritatis, ut etiam fidei, ad legem pertinet, ſpiritus autem caritatis & fidei ad evangelium. Reſp. utrumque eſt Chriſti & evangelii beneficium, remiſſio peccatorum & renovatio, ſicut hæc duo conjunguntur. Jer. XXXI. 33. *Hoc eſt fœdus meum, quod faciam cum domo Iſrael, dabo legem meam in cordibus ipſorum*, v. 34. *& peccatorum eorum non recordabor amplius.* Cum fide datur ſimul Spiritus ſanctus, qui naturam incipit renovare; interim tamen in articulo juſtificationis hæc duo accurate ſunt diſcernenda. Juſtificatio enim non conſiſtit in renovatione, ſed in remiſſione peccatorum, & imputatione juſtitiæ Chriſti: renovatio eſt juſtificationis conſequens. Quamvis igitur ſpiritus caritatis & fidei, hoc eſt, & remiſſio peccatorum per fidem & interior renovatio per Spiritum ſanctum ſit evangelii beneficium, docente apoſtolo Gal. III. 2. *Ex operibus legis Spiritum accepiſtis, an ex auditu fidei?* interim tamen hæc diſtincta beneficia non ſunt confundenda, ſed cuique quod ſuum eſt, adſignandum: fides per Spiritum ſanctum accenſa juſtificat, non quatenus conjunctam habet caritatem, ſed quatenus Chriſtum in verbo evangelii oblatum adprehendit; caritas per Spiritum ſanctum donata eſt fructus juſtificantis fidei, ſed non juſtificat, cum in hac vita nunquam ſit perfecta, cum a lege jamdum requiſita, cum peccatorum fuligine in cordibus noſtris non mediocriter obfuſcetur. Fides audit Deum promittentem: dilectio audit Deum præcipientem; fides verſatur circa opera Dei, dilectio circa opera noſtra. Fides recipit Chriſti beneficia, dilectio reddit mutuam benevolentiam. Fides habet virtutem *adprehenſivam*, dilectio *egreſſivam.* Fides eſt quaſi mendica, dilectio vero liberalis. Fides efficit Dei filios, caritas factos eſſe probat. Fidei objectum eſt Chriſtus in evangelio cum omnibus ſuis beneficiis oblatus: caritatis Deus & proximus. Porro nucleus evangelii non eſt caritas, quam & Chriſtus & apoſtoli verbis tam diſertis ſummam legis eſſe docent; ſed ſolus Chriſtus mediator, quem fides amplectitur & tenet, eſt evangelii nucleus. Fidem a lege præcipi, ambigue dicitur. Lex jubet credere omni verbo Dei; interim tamen evangelium monſtrat proprium fidei juſtificantis objectum, videlicet Chriſtum mediatorem, ideo non legis, ſed evangelii vox eſt: *Crede in Chriſtum, & ſalvaberis:* Act. XVI. 31. in lege nemo juſtificatur, *quia juſtus ex fide vivit;* Gal. III. 11. *lex autem non eſt ex fide, ſed qui fecerit ea, vivet in illis.* v. 12. Ac perpetua in diſputatione apoſtolica eſt oppoſitio inter legem & evangelium, opera & fidem, inter τὸ operari & credere, quantum attinet juſtificationis articulum. Si fides eſt legis, & juſtificamur ex fide, ſequetur nos juſtificari ex lege, quod adverſatur apoſtolo. Repetenda hoc loco ea, quæ de diſcrimine legis & evangelii ſuperius diſputata ſunt.

3.) Quia caritas magis juſtificaret, quam fides.

§. CXX. III.) Si caritas eſt forma fidei, & fides inde atque ideo juſtificat, quia eſt caritate formata, conſequens erit, caritatem in articulo juſtificationis fide præſtantiorem eſſe, ac magis juſtificare, quam ipſam fidem. Poſterius eſt abſurdum; ergo & prius. Bellarminus *connexionem* non negat, ſed nervum ejus fortius conſtringit, ſic enim ſcribit: *Si caritas eſt forma fidei, & fides non juſtificat formaliter, niſi ab ipſa caritate formata, certe multo magis caritas ipſa juſtificat.* Minorem vero negat, atque ex 1 Cor. XIII. 13. fide caritatem præſtantiorem eſſe, ex dicto Chriſti Joh. XIII. 34. 35. *Mandatum novum do vobis, ut diligatis vos invicem. In hoc cognoſcent omnes, quod diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionem habueritis ad invicem*, in caritate ſummam chriſtianæ religionis conſiſtere, probare nititur. *Reſp.* non quæritur abſolute de præſtantia fidei & caritatis, ſed reſpectu habito ad articulum de juſtificatione. In juſtificatione dicimus regnare ſolam fidem, non autem noſtram caritatem, ſoli quippe fidei competit adprehendere Chriſtum, & in eo Dei gratiam, remiſſionem peccatorum & vitam æternam; fatemur interim, caritatem in exercitiis chriſtianæ pietatis, quæ ſpectantur in juſtificatis, fide majorem eſſe, (Chriſtus pronunciat, *beatius eſſe dare, quam accipere,* Act. XX. 35. Jam vero fides ſe exercet accipien-

-do,

do, caritas dando. Ergo hoc reſpectu caritas eſt major fide) non quod fidem formet, vel juſtificationis actum ingrediatur, vel magis juſtificet; ſed *primo* propter objecti latitudinem, fides enim intuetur ſolum Chriſtum, ideo fidei cum ſolo Deo res eſt; caritas autem refertur ad Deum & proximum: *deinde* propter perpetuam durationem, quia in vita æterna fidei ſuccedit viſio, ſpei fruitio, caritas autem durabit, & plene perficietur, quo potiſſimum ſpectat apoſtolus fidei caritatem præferens, 1 Cor. XIII. 13. Inde facile adparet, quid ad vulgatum illud reſpondendum ſit: *Maxima virtus maxime juſtificat. Dilectio eſt maxima virtus. Ergo maxime juſtificat.* Reſp. *Major* nec *legaliter* nec *evangelice* vera eſt. In lege non una virtus ſive maxima ſive mediocris, ſed univerſalis & perfecta totius legis impletio juſtificat: in evangelio non opera, ſed fides in Chriſtum juſtificat. Nec adverſatur nobis, caritatem dici quodammodo ſummam chriſtianiſmi, ſi de vita hominis chriſtiani quæſtio eſt, quippe qui ex caritate omnia debet agere. *Non eſt fructus bonus, qui de radice caritatis non ſurgit;* dicit Auguſtinus de Spiritu & lit. c. 14. Interim tamen in articulo juſtificationis dominatur ſola fides, cujus fructus eſt caritas, absque qua nec ipſa caritas Deo placet: *οὐδὲν ὄφελος ἀγάπης χωρὶς πίστεως, μᾶλλον δὲ οὐδ᾽ ἂν γένοιτο ἀγάπη ἑτέρως,* docente Chryſoſtomo in cap. VI. Eph. Porro, quomodo per doctrinam de juſtificatione operum obſcuretur gloria Chriſti, quod Bellarminus hic fortiter negat, de eo ſuus erit diſſerendi locus.

4.) Quia vera fides non deſtituitur ſua debita forma.

§. CXXI. IV.) Informe eſt, quod caret debita forma. Fides juſtificans non caret debita forma, quæ eſt fiducialis adprehenſio Chriſti; ergo fides non eſt dicenda informis. Viciſſim: nulla virtus intellectus poteſt informari a virtute voluntatis, cum ſint potentiæ realiter diſtinctæ. ***Fieri non poteſt***, ait Bellarminus libr. I. de juſtif. c. 16. ***ut una virtus ſit in duabus potentiis genere diſtinctis;*** pari ratione dicere poſſumus: **ἀδύνατον** eſt, virtutem, quæ eſt in una animæ potentia, informari ab alia virtute, quæ eſt in potentia, genere a priore diſtincta. Atqui fides & caritas ſunt diſtinctæ virtutes, & ex hypotheſi Scholaſticorum fides eſt tantum in intellectu, caritas in voluntate, quæ ſunt potentiæ genere diſtinctæ. Ergo caritas non eſt forma fidei. Excipit Bellarminus, ***caritatem eſſe formam fidei non intrinſecam, ſed extrinſecam, quippe quae det illi, non ut ſit, ſed ut moveatur, fidem a caritate agi & moveri, quomodo a ſpiritu movetur & agitur corpus***, quod ex cap. II. Jac. & cap. V. Gal. probari poſſe exiſtimat. *Reſp.* de ſcripturæ teſtimoniis diſſeremus poſtea, hoc loco ſic procedimus: 1.) per ſpiritum in verbis Jacobi apoſtoli c. II. 26. aut intelligitur anima aut reſpiratio, tertium non datur; neque enim arbitror Bellarminum de ſpiritu adſiſtente cogitare, qui corpus inanime exterius movet, ſicuti philoſophi diſputant de intelligentiis motricibus orbium, ac theologi de angelis in forma corporea adparentibus; hæc de forma adſiſtente cogitatio Jacobo non venit in mentem, expreſſe enim dicit, ***corpus ſine ſpiritu eſſe mortuum***, atqui ſine adſiſtente ſpiritu corpus non eſt mortuum, ſed manet vivum, ut adparet exemplo Eliæ, quem ſpiritus ex uno loco in alium transferebat. 1 Reg. XVIII. 12. manet igitur immediata oppoſitio. Per ſpiritum in verbis Jacobi aut intelligendam eſſe animam aut reſpirationem. Si poſterius, caritas, quam *τῷ πνεύματι* apoſtolus confert, erit effectus & ſignum fidei, ſicut reſpiratio vitæ, nequaquam vero forma, quis enim unquam reſpirationem formam corporis dixit? Si prius, caritas erit forma intrinſeca & eſſentialis fidei, ſicut anima eſt intrinſeca corporis vivi animati forma, nequaquam vero extrinſeca, non enim ſolum movet & agit, ſed etiam informat corpus, unde a philoſopho definitur, quod ſit *ἐντελέχεια πρώτη σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ δυνάμει ζωὴν ἔχοντος.* II. de anim. c. 1. text. 6. Niſi forte errorem Averrois errare velimus, qui in comm. 3. de anima animam rationalem adſiſtentem hominis formam facit, perinde ut nauta adſiſtit navi, quem diligenter refutat Zabarella libr. de mente humana cap. 4. & ſeqq. Eligat igitur Bellarminus, quicquid velit, ex Jacobi ver-

verbis nunquam elicere poterit, caritatem eſſe formam fidei extrinſecam. 2.) Recognoſcat etiam Bellarminus ſua verba ex libr. II. de juſtif. cap. 7. col. 1058. *Tametſi aliquando denominatio fiat a forma extrinſeca, quo modo dicitur res cognita per cognitionem, quae eſt in mente, & paries dicitur viſus per viſionem, quae eſt in oculo: tamen cum in aliquo duae ſunt formae contrariae, una inhaerens, altera extrinſeca, ſine dubio, denominatio abſoluta ſumitur ab inhaerente potius forma, quam ab extrinſeca. Si quis enim aethiopem candida veſte indueret, non recte diceret: hic aethiops eſt albus; ſed contra recte diceret: hic aethiops eſt niger, quoniam magis pertinet ad eum propria & inhaerens nigredo, quam ille adſcititius color externus.* Hactenus Bellarminus, ex cujus verbis hoc axioma deducimus. Formatum proprie dicitur a forma intrinſeca, quæ rem conſtituit, & per quam res eſt, quod eſt, & ab aliis diſtinguitur, non autem a forma extrinſeca. Subſumo: fides juſtificans per ſuam formam, videlicet Chriſti in evangelio adprehenſionem, eſt, quod eſt, & ab aliis omnibus diſtinguitur; ergo non debet dici informis. Caritas eſt forma ſolum extrinſeca, ſicut veſtis; (qua comparatione utitur Gabr. Biel) ergo per eam non debet dici formata. 3.) Formæ proprium eſt informare; movere & agere ad efficientem proprie pertinet, at num fides eſt informe quoddam cadaver, cui animam & vitam inſpiret caritas? Si dicas: *formae intrinſecae proprium eſt informare, extrinſecae vero movere & agere;* reſp. fides non eſt torpida & otioſa quædam qualitas, quæ per caritatem prius excitanda, movenda & animanda ſit, ſed res viva & efficax; *vincit* enim *mundum:* 1 Joh. V. 4. *exſerit ſe per dilectionem:* Gal. V. 6. ſpargit radios *bonorum operum.* Matth. V. 16. Lutherus in cap. XII Gen. tom. II. ſec. 10. *Sophiſtae, cum nos de fide docere audiunt, putant de re levicula contentionem eſſe, non enim norunt, fidem eſſe mutationem, & renovationem totius naturae, ut aures, oculi, cor ipſum prorſus diverſum audiant, videant, ſentiant ab omnibus aliis hominibus. Eſt enim fides res vivax, & potens, non eſt otioſa cogitatio, nec innatat cordi, ſicut anſer aquae, ſed ſicut aqua igni calefacta, etſi aqua manet, tamen non amplius frigida, ſed calida & prorſus alia aqua eſt: ita fides Spiritus ſancti opus aliam mentem & ſenſus alios fingit, ac prorſus novum facit hominem, eſt igitur fides operoſa, difficilis & potens res &c.* In cap. XXII. Gen. f. 195. *Fides non eſt otioſa qualitas, ſed virtus ejus eſt mortem occidere, infernum damnare, eſſe peccato peccatum, diabolo diabolum, adeo, ut mors non ſit mors, etiamſi omnium ſenſus teſtetur adeſſe mortem.* Hæc Lutherus: caritas igitur non movet & agit fidem, ſed contra fides vera & viva exſerit ſe per caritatem. 1 Tim. I. 5. *Finis praecepti eſt caritas de corde puro, conſcientia bona & fide non ficta.* Ergo caritatis rivulus ex fonte fidei profluit. Nec fides eſt quædam nuda & informis qualitas, ut caritate veſtiri ac cooperiri indigeat, quin potius fide recipimus Chriſtum, cujus juſtitia per fidem nobis imputata eſt ſumma & Deo placens pulcritudo, qua nuditas & deformitas naturæ noſtræ tegitur. Gal. III. 26. *Omnes filii Dei eſtis per fidem in Chriſto.* v. 27. *Quotquot enim in Chriſtum baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.* Apoc. III. 18. *Suadeo tibi emere aurum ignitum probatum, ut locuples fias; & veſtimentis albis induaris, ut non adpareat confuſio nuditatis tuae.* Baſilius in cap. IX. Eſa. tom. III. p. 448. *Sane Chriſtianorum veſtimentum obnubens peccati turpitudinem fides eſt, qua in Chriſtum credimus.* Adde, ſi caritas eſt forma extrinſeca fidei, ut veſtimentum corporis (diſputante Biele) non poterit fides agi & moveri per caritatem, quis enim unquam vidit veſtimentum agere & movere corpus? Denique caritas ſine fide in Chriſtum Deo non placet. Hebr. XI. 6. *Impoſſibile eſt Deo placere ſine fide.* Rom. XIV. 23. *Quod non fit ex fide, peccatum eſt.* Auguſtinus l. XIX. de civ. Dei. c. 25. *Nulla virtus vera apud Deum ſine fide.* Nazianzenus orat. XIII. p. 347. *Absque fide nulla actio fructuoſa eſſe poteſt;* ergo dicendum potius foret, fidem eſſe formam caritatis, quam caritatem formam fidei. Exſtant apud ethnicos ſcriptores exempla eorum, qui tanta caritate ſeſe mutuo proſecuti ſunt, ut non dubitaverit alter

ter pro altero mortem ſubire, & tamen quia hæc caritas fuit abſque fide, quid aliud fuit coram Deo, quam mortuum cadaver?

5.) Quia juſtus ex fide vivere dicitur.

§. CXXII. V.) Habac. II. 4. Rom. I. 17. Gal. III. 11. Hebr. X. 38. *Juſtus ex fide vivit*, ex quo loco ſic argumentor. Per quod vita ſpiritualis nobis confertur, illud vitam ſuam non aliunde ſortitur. Per fidem veram & juſtificantem ſpiritualis vita nobis confertur. (Thomas 2. 2. q. 12. art. 1. *Fides eſt vita animae. Sicut ſublata vita corporali omnia membra & partes hominis a debita diſpoſitione recedunt: ita ſublata vita juſtitiae, quae eſt per fidem, adparet inordinatio in omnibus actibus.*) Ergo fides non aliunde demum, videlicet ex caritate, vitam ſuam ſortitur. Excipit Bellarminus, *prophetam non loqui de vita juſtitiae, ſed de vita ſpei, quae juſtum patienter exſpectare facit: vel commendari id, unde initium ducit vita juſtorum.* Coſterus in eneh. p. 197. *Juſtum ex fide vivere nihil aliud eſſe videtur, quam juſtum ad fidei normam totam vitam dirigere ac formare, quemadmodum dicere conſuevimus, quempiam medice vivere, nempe ex medicinae praeſcripto.* Reſp. 1.) interpretationes illæ ſecum non conſentiunt. 2.) Apoſtolus Rom. I. 17. Gal. III. 11. ex profeſſo diſputans de juſtificatione fidei, propheticum enunciatum eo adcommodat, in faciem igitur apoſtolo contradicit Bellarminus, quando de vita juſtitiæ locum illum intelligendum eſſe negat. 3.) Sane ex fide juſtificante etiam ſpes oritur, per quam in periculis vivimus, hoc eſt, de præſentia & auxilio Dei certi patienter exſpectamus, quo ſenſu de vita ſpei dictum propheticum quodammodo intelligi poteſt; ſed ex eo non eſt inferendum, quod per fidem non contingat nobis vita ſpiritualis, quin potius contrarium ex eo ſequitur, niſi enim fide certi eſſemus, nos Deo reconciliatos ac vitæ ſpiritualis participes factos eſſe per Chriſtum, nunquam in periculis animo quieto ac pacato eſſemus; ex fide igitur in mediis ſyrtibus malorum & periculorum vivimus, hoc eſt, vitam & veram conſolationem in corde ſentimus, quæ conſolatio eſt initium vitæ æternæ (*). 4.) Nec in *futuro* ſolum dici poteſt: *Juſtus ex fide vivet*; ſed etiam in *praeſenti*: *Juſtus ex fide vivit*, (ut vulgatus interpres vertit, Gal. III. 11. & ut legit Auguſtinus l. IV. de civit. Dei c. 20. *Maximum*, inquit, *apud nos locum habet*

(*) Particulam ב, quæ proprie ſignificat *in*, Græci rectiſſime vertunt quandoque per ἐν vel ἐξ, Deut. VI. 5. Marc. XII. 30. Luc. X. 27. Confer cum loco prophetæ verſionem apoſtoli; Rom. I. 17. Gal. III. 11. Hebr. X. 38. ſæpe per διὰ cum *genitivo*, ſeu *per*; Deut. XXXII. 21. Pſalm. LXXVIII. 2. Joh. I. 4. Act. XVII. 28. Phil. IV. 13. ſæpe ſimpliciter per *ablativum*, quando notat inſtrumentum; Buxtorfius theſ. gram. l. II. c. 13. p. 444. & c. 20. p. 514. unde colligere licet, ἰσοδυναμοῦντα eſſe apud Paulum in hoc articulo ἐκ πίστεως, διὰ πίστεως, πίστει. Rom. III. 22. 26. 28. Dicti occaſio ſpecialis eſſe poteſt & dictum generale. Sententia prophetæ eſt generalis, oſtendens, qua in re vere pii in mediis tentationum & calamitatum quarumlibet procellis tuto conquieſcere, & in ipſis mortis anguſtiis pacate vivere poſſint, id quod fieri dicit unica in Meſſiam fide, qua, cum ſciant ſe eſſe juſtificatos, & apud Deum in gratia conſtitutos, omnia mala magno contemnant animo. Finis eſt, ut proinde in his præſentibus quoque malis per Chaldæos inferendis confidant piæ Iſraelitarum reliquiæ. Rectiſſime igitur quod in *genere* dictum erat a propheta, apoſtolus ad præcipuum fidei officium in *ſpecie* adplicat, oſtendens, quod nemo vivere queat in ſummis ſpiritualibus anguſtiis & mortis æternæ faucibus, quam peccatis ſuis ſe homo promeritum videt legis minis perterritus, niſi juſtus, & quod nemo juſtus ſit apud Deum, niſi fide in Chriſtum, quæ ex evangelii promiſſionibus accenditur. Agnoſcit ipſe Ribera in cap. II. Habac. num. 16. apoſtolum hic agere de vita gratiæ, quæ nulli contingit, niſi fide in Chriſtum. Vide omnino locum Hebr. X. 38. Apoſtolus non citat prophetæ dictum ad juſtitiam fidei ſtabiliendam, ut Rom. I. 17. Gal. III. 11. factum; ſed tantum verbis prophetæ vitam æternam Hebræis promittit ex fide, ſi eam retinuerint & probaverint in malis. GERHARDUS.

bet fides, qui ſcimus, quid ſit: Iuſtus ex fide vivit,) (*) quia fides adprehendit Chriſtum & in Chriſto vitam, ſiquidem Chriſtus eſt *vita;* Joh. XI. 25. XIV. 6. unde concludit apoſtolus 1 Joh. V. 11. *Vitam aeternam dedit nobis Deus, & haec vita in Filio ejus eſt.* v. 12. *Qui habet Filium Dei, habet vitam aeternam;* quod deductum ex Joh. III. 16. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unigenitum daret, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam aeternam.* v. 36. *Qui credit in Filium, habet vitam aeternam.* Cum quo confero pronunciata apoſtolica: Gal. II. 20. *Vivo in fide Filii Dei, qui dilexit me & tradidit ſe ipſum pro me.* Eph. III. 17. *Per fidem Chriſtus habitat in cordibus noſtris.* Phil. I. 21. ἐμοὶ τὸ ζῆν χριστός. Col. III. 3. 4. *Vita noſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo; cum autem adparuerit Chriſtus vita noſtra, tunc & vos cum eo adparebitis in gloria.* Quæ omnia falſitatis convincunt poſteriorem Bellarmini interpretationem, qua ſtatuitur, vitam ſpiritualem tantum initium ducere a fide, perfici autem caritate; imo vero juſtus ex fide vivit, hoc eſt, credendo in Chriſtum habet vitam æternam, quamvis adhuc abſconditam: caritas non perficit ſpiritualem illam vitam, ſed de ea teſtimonium fert exterius, atque ex ea oritur, quemadmodum per motum vita naturalis manifeſtatur. Auguſtinus in Pſalm. XCIII. *Non eſt alia juſtitia hominis in hac vita, niſi ex fide vivere.* Lutherus in cap. XLVIII. Gen. tom. IV. fol. 192. *Tanta vis eſt fidei, quae nos vivos facit ex mortuis, ac ſane ea ipſa hora, qua incipimus credere & verbum adprehendere, etiam vivere incipimus vita aeterna, quia verbum Domini manet in aeternum, & Deus, qui loquitur nobiſcum, aeternus eſt, & perpetuo nobiſcum erit.* 5.) Coſteri interpretatio contraria eſt ſcopo apoſtoli, qui ex hoc prophetico teſtimonio docet, juſtificari hominem fide abſque operibus legis, fidem cum operibus confundit, ac normam fidei perperam accipit de norma bonorum operum in decalogo propoſita (**). Ac res ipſa teſtatur, magnam eſſe differentiam inter hæc duo, vivere *ex fide* & vivere *medice.* Medicina præſcribit certam diætam ac certam vivendi rationem, qua ſanitas vel conſervetur vel recuperetur; ſed fides non præſcribit opera, per quæ vitam mereamur æternam, cum in lege hæc jamdum requiſita ſint, cumque propter corruptionem naturæ non poſſimus operibus vitam mereri, ſed proponit Chriſtum mediatorem, in quem *credendo vitam habeamus aeternam in nomine ejus.* Joh. XX. 31. 1 Joh. V. 13. Sed nec hæc ſunt ſynonyma: vivere *ex fide* & vivere *digne evangelio;* nam prior locutio exponit juſtificationem hominis coram Deo: poſterior exponit converſationem hominis jam juſtificati: quia veram fidem tanquam fructus ſequuntur opera chriſtiana profeſſione digna. 6.) Regerit Bellarminus: *Sicut per prophetam Spiritus ſanctus vitam juſtorum tribuit fidei, quoniam inde inchoatur: ſic per apoſtolum eandem vitam tribuit caritati, quoniam inde perficitur: translati ſumus, ait* Johannes 1 epiſt. III. 14. *de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres, & qui non diligit, manet in morte.* Reſp. (***) Sophiſtice Bellarminus omittit, quæ in textu apoſtolico adduntur. *Sci-*

(*) *Ex Hebræorum idiotiſmo futurum in generali ſententia pro præſenti continuo uſurpatur, ſignificaturque non quod futurum tantum eſt ſed quod ſemper fuit, eſt & erit, perpetuoque fieri ſolet.* Buxtorfius in thes. gramm. lib. I. cap. 12. pag. 95. GERHARDUS.

(**) Diſtinguendum eſt inter fidem *ſcripturæ, quæ* creditur, & fidem *cordis, qua* creditur. Deinde ſimilitudo non quadrat: a.) eſt diverſa ratio *loquendi*, cum propheta non dicat, *juſtus fideliter vivit*, ſed ex fide. Coſterus vero & vulgo ſic loquimur: non ſanus ex medicina vivit, ſed medice, id eſt, ad medicinæ præſcriptum. Ergo. b.) Eſt diverſa ratio *vivendi.* Vitam *medicam* agendo vivimus, dum per opera quædam ex medicinæ præſcripto recte peracta acquirimus & conſervamus corporis ſanitatem; vitam *juſtitiæ* vivimus credendo, & non per opera nobis paramus aut conſervamus animæ ſalutem. GERHARDUS.

(***) Audiat Bellarminus Stapletonum, qui in promt. moral. dominica XII. poſt pentec. loc. 4. p. 303. dictum Johannis orthodoxe ſic explicat: *Sicut vitæ animalis argumentum eſt motus mem-*

Scimus, ait apoſtolus, *quod de morte tranſlati ſumus in vitam, quia fratres diligimus.* Argumentatur igitur Johannes ex *effectu* ad *cauſam*, & ex dilectione arguit, factam eſſe translationem ad vitam per Chriſtum fide adprehenſum. Certe dilectio fratrum non poteſt eſſe cauſa vivificationis, cum per peccatum ſimus mortui, quomodo vero ſpiritualiter mortuus poſſet diligere, & per dilectionem ex morte in vitam ſeſe revocare? Id competit ſoli Chriſto, per quem *vivificati*, Eph. II. 5. *verſamur in operibus bonis*; v. 10. & per ipſum ex morte ad *vitam translati fratres diligimus*: 1 Joh. III. 14. quæ dilectio nec cauſa, nec initium, nec complementum, ſed effectus, ſignum & conſequens eſt noſtræ vivificationis, unde *fructus Spiritus* dicitur. Gal. V. 22. Auguſtinus tract. VI. in ep. Joh. *Nos ſcimus, quid ſcimus? quia tranſivimus de morte ad vitam. Unde ſcitis? quia diligimus fratres. Nemo interroget hominem, redeat unusquisque ad cor ſuum, ſi ibi invenerit caritatem fraternam, ſecurus ſit, quia tranſit ad vitam a morte.*

6.) *Effectus non eſt forma ſuae cauſae.*

§. CXXIII. VI.) Effectus non eſt forma ſuæ cauſæ, quia res per ſuam formam eſt, antequam agat; nihil enim agit, niſi ſit actu, eſt autem quodlibet actu per ſuam formam. Jam vero caritas eſt effectus fidei, ſiquidem vera *fides eſt efficax per dilectionem.* Gal. V. 6. Ergo non poteſt eſſe forma fidei. Huc referenda dicta veterum, in quibus fidem vocant matrem, genitricem, fontem, radicem bonorum operum, adeoque ipſius caritatis. Auguſtinus in Pſalm. LXVII. *Per fidem juſtificatur impius, ut deinde ipſa fides incipiat per dilectionem operari;* quod adlegat Lombardus II. ſent. diſt. 26. F. & 3. ſent. diſt. 23. Gregorius hom. XIX. in Ezech. *Fides eſt veſtibulum, per quod ad bona opera pervenitur.* Bellarminus ipſe I. de juſtif. c. 13. *Fides eſt principium & radix reliquarum virtutum.* c. 15. *Fides gignit caritatem diſpoſitive.* Si excipere velint, *caritatem eſſe formam extrinſecam fidei, quia movet atque agit fidem;* reſp. caritas non agit vel movet fidem, ſed fides agit ac movet ſe per dilectionem; effectus non ſolum non informat, ſed nec agit nec perficit ſuam cauſam, ſed eſt quaſi fructus & conſequens illius actus & perfecte exſiſtentis (*).

§. CXXIV.

memborum: ſic vitæ ſpiritualis certum indicium eſt amor erga proximum & opera caritatis in illum. Hinc Johannes 1 epiſt. III, 14. *tranſlati ſumus de morte ad vitam, quia diligimus fratres, id eſt, hoc argumento evidenter adparet, nos vita gratiæ vivere. Contra ſicut mortis aut deſperatæ valetudinis argumentum eſt ſtupor membrorum & ceſſatio motus; ſic exſtincta gratiæ clarum indicium eſt non adfici erga proximum, & ab ejus dilectione ceſſare, unde iterum* Johannes: *Qui habuerit ſubſtantiam hujus mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſe habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo caritas Dei manet in eo?* Hactenus Stapletonus rectiſſime. GERHARDUS.

(*) Denique nota: 1.) Omnis habitus conſtat forma ſua propria & contra. Nullus habitus conſtat duabus formis. Omnis fides eſt habitus; E. conſtat forma ſua propria. Quomodo igitur quædam eſt informis, ſi habet formam? Ergo etiam nulla fides conſtat duabus formis. 2.) Quæ de ſe non poſſunt prædicari, illorum unum non poteſt informare alterum. Habitus diſparati de ſe non poſſunt prædicari. E. illorum alter non poteſt alterum informare. Quomodo igitur fides informabit caritatem, cum ſit habitus diſparatus, quia fides & caritas habent diverſas formas ſpecificas. 3.) Quod per aliud informatur, eſt materia. Fides non eſt materia, quia formatus per ſe habitus, & agit ſeu operatur, non patitur. Ergo. Lutherus argumentum illud ſic proponit: ſi caritas eſt forma fidei, fides erit pura materia caritatis, erit quoddam informe chaos, miſera virtus, nullius operis, efficaciæ & vitæ, ſed tantum paſſiva materia. 4.) Quæcunque toto genere differunt, ideoque in ſcripturis ſibi invicem opponuntur, illa non poſſunt ſeſe mutuo conſtituere, vel eſſentialiter informare. Sed fides juſtificans & caritas toto genere differunt, *ſumma enim legis eſt dilectio.* Matth. XXII. 40. Rom. XIII. 8. Fides vero juſtificans eſt ex evangelio, non ex lege; Gal. III. 18. unde in articulo juſtificationis ſibi invicem opponuntur. Rom. III. 20. Eph. II. 8. &c. GERHARDUS.

Argumenta, quibus probare cupiunt fidem formari per caritatem.

1.) Iacobus diſtinguit inter fidem vivam & mortuam.

§. CXXIV. Quibus vero argumentis informem illam diſtinctionem probant? Bellarminus libr. II. de juſtif. cap. 4. duo ſcripturæ teſtimonia adducit. I.) *Diſtinctio*, inquit, *inter fidem formatam & informem ab apoſtolis Chriſti, Paulo & Iacobo, maniſeſtiſſime traditur: Nam quid quaeſo intereſt, ſi dicamus, fidem vivam & mortuam, vel formatam & informem? certe enim res viva per aliquam formam vivit, & res mortua propter abſentiam alicujus formae mortua eſt. Fidem autem vivam & mortuam Iacobus adpellat in* epiſtola ſua cap. II. *ubi addit fidem a caritate agi & moveri, quomodo a ſpiritu agitur & movetur corpus, ac per hoc dilectionem non eſſe ſignum viventis fidei, ſed etiam ipſam vitam fidei & fidem ſine dilectione eſſe ſimilem corpori ſine ſpiritu.* Reſp. integram & ſolidam hujus loci expoſitionem proponemus poſtea, hac vice monemus: 1.) fidem, id eſt, nudam fidei promiſſionem operibus bonis deſtitutam vocari ab apoſtolo mortuam, non quaſi opera ſint fidei veræ & juſtificantis vita atque anima; ſed quia illa fidei jactantia & profeſſio, quæ non habet bonorum operum teſtimonium, eſt ſimulacrum ſeu cadaver quoddam ſine omni vita, perinde ac ſi quis ſtatuam ligneam veſtibus elegantiſſimis indutam pro homine venditare velit, cum ſit revera mortuum ſimulacrum, ac hominis figuram tantum mentiatur. 2.) Vocem πνεύματος, v. 26. non accipi pro *anima*, ſed quemadmodum etiam vetus interpres reddidit, pro *ſpiritu*, hoc eſt, reſpiratione, ac ſenſum eſſe: ſicut corpus ſine ſpiritu, hoc eſt, quod non reſpirat, mortuum eſt: (negato enim proprio, immediato ac neceſſario vitæ effectu, ipſa quoque vita negatur;) ita fides, hoc eſt, externa illa fidei profeſſio abſque operibus profeſſioni illi conſentaneis eſt mortua in ſemet ipſa; ut enim generoſa arbor ex ſuis fructibus, ipſa vita ex vitalibus actionibus, ita vera & viva fides agnoſcitur & æſtimatur ex bonis operibus, quæ ſi abſint; fides cenſetur mortua, hoc eſt, vana, ficta, inanis & nulla. Patet id ipſum ex natura fidei. Fides juſtificans & vera *per dilectionem operatur;* Gal. V. 6. at fides, quæ non exſerit ſe per opera, non eſt *juſtificans.* Jac. II. 14. Si non eſt vera & juſtificans fides, utique nulla, quia *una* tantum *fides:* Eph. IV. 5. quod agnoſcit etiam Bellarminus libr. I. de juſtif. cap. 5 Idem perſpicitur ex ſimili, quod Jacobus adducit: v. 16. *Quemadmodum non eſt caritas, ſi quis dicat tantum egenis: Ite in pace, calefacimini & ſaturamini, nec ſimul dederit eis neceſſaria;* hoc eſt, quæ nudis verbis ſe officioſam ſimulat abſque beneficentia: ita fides nulla eſt, quæ profeſſione nuda ſeſe jactitat, nec per bona opera demonſtrat. 3.) Repeto igitur argumentum ſuperius productum. Per τὸ πνεῦμα accipit Bellarminus aut animam aut reſpirationem. Prius dicere nequit, alias concedere cogeretur, caritatem eſſe formam fidei intrinſecam; poſterius igitur agnoſcat, ac bona opera fidei ſigna & effecta eſſe nobiſcum ſtatuat: de adſiſtente quodam ſpiritu exterius movente non datur hic ſomniandi locus, ut oſtendimus ſuperius. 4.) Res ipſa etiam oſtendit, per τὸ πνεῦμα non poſſe intelligi animam, quia opera non ſunt fidei anima, ſed ejus effecta ac proinde ordine naturæ poſteriora, quomodo igitur erunt ejus forma? 5.) Bellarminus ſtatuit, fidem formari a caritate, ſed Jacobus non meminit ſolius caritatis, ſed operum in genere. Ergo dictum Jacobi eſt a ſcopo Bellarmini alienum, aut concedendum erit, non ſolum caritatem, ſed bona opera in genere eſſe formam fidei.

2.) Paulus docet, fidem operari, hoc eſt, formari per caritatem Gal. V.

§. CXXV. II.) *Alterum* fundamentum Bellarminus petit ex Gal. V. *Apoſtolus Paulus* (inquit) *non ſolum docet, fidem caritate formari, ſed etiam explicat, dilectionem formam fidei eſſe extrinſecam, non intrinſecam, & quae det illi, non ut ſit, ſed ut moveatur, ſic enim dicit:* fides per dilectionem operatur: *ubi illud* operatur *paſſive accipiendum eſt, non active, eſt enim in graeco ἐνεργουμένη. id eſt, mota atque acta.* Reſp. 1.) putidus ſolœciſmus Priſciani ferula dignus, quis enim unquam *operari* in ſenſu *paſſivo*

paſſivo dixit, niſi architecti operis operati? Ipſe Bellarminus fatetur *contra regulam grammaticae operari paſſive accipi*. libr. II. de ſacram. effectu cap. 1. 2.) Bellarminus fulmen concilii Tridentini incurret deſerendo vulgatam translationem. 3.) Latinus interpres voce *operari* nunquam uſus eſt *paſſive*, ſed ſemper *active*, exempla ubivis ſunt obvia. 4.) Lombardus ſenſu *activo* adlegat apoſtoli dictum, ſic enim ſcribit III. ſent. diſt. 23. D. *Per fidem juſtificatur impius, ut deinde ipſa fides incipiat per dilectionem operari.* Eraſmus in annot. ad Gal. V. p. 408. reddendum cenſet, *fides per dilectionem agens.* Stapletonus in præf. promt. moral. dictum adlegat hoc modo, *fides per dilectionem operans.* Ipſum concilium Trident. ſeſſ. VI. ita loquitur ex apoſtolo: *In Chriſto Ieſu nec circumciſio aliquid valet, nec praeputium, ſed fides, quae caritatem operatur.* Ab his omnibus turpiter Bellarminus diſcedit, *paſſivam* ſignificationem urgens. 5.) Prætermitto veteres, quorum nullus *paſſive* textum apoſtolicum reddit. 6.) Quin imo Bellarminus *paſſivae* ſuæ interpretationis ſtatim obliviſcitur, quia cap. 5. immediate ſequente contra Oſiandrum diſputans *active* vertit: *Si fides per dilectionem operans eſt illa juſtitia, per quam juſtificamur, certe non juſtificamur per juſtitiam Dei eſſentialem.* Ibidem cap. 20. *Fides per caritatem operans.* lib. I. de clericis cap. 1. *Fides, quae per dilectionem operatur.* 7.) Verbum græcum ἐνεργυμένη octies exſtat apud Paulum, Rom. VII. 5. 2 Cor. I. 6. & IV. 12. Gal. V. 6. Eph. III. 20. Col. I. 29. 1 Theſſ. II. 13. 2 Theſſ. II. 7. ac ſemel apud Jacobum V. 16. nuſpiam vero *paſſive* uſurpatur, ſed ſemper *active* in διαθέσει media. 8.) Conſtructio græca *paſſivam* explicationem hoc loco non admittit, dicendum enim fuiſſet ἡ πίςις παρ' ἀγάπης ἐνεργυμένη. 9.) Περίςασις loci repugnat expoſitioni *paſſivae*. Deſcribit apoſtolus totam vitam hominis chriſtiani, in qua vult lucere fidem & caritatem &c. & opponitur hoc dictum tum operoſis juſtitiariis, tum ignavis hypocritis. Hoc enim vult apoſtolus, quod in Chriſto nec circumciſio, nec præputium, quicquam valeant, ſed tantum fides, quippe cui ſoli competit beneficia Chriſti in evangelio oblata adprehendere; & tamen illa fides non eſt otioſa & torpida, ſed exſerit ſe per dilectionem tanquam immediatum conſequens & effectum. 10.) Repetenda ſunt hoc loco argumenta ſuperius contra hanc diſtinctionem prolata, videlicet quod vera & proprie dicta forma ſit *eſſentialis*, intrinſeca & inſeparabilis; quod talis forma fidei ſit fiducialis adprehenſio Chriſti, non autem caritas; quod nihil dicatur informe propter abſentiam formæ extrinſecæ; quod cauſa movens rem extrinſeco non ſit ejus forma, ſed efficiens; quod caritas ſit effectus fidei, ac proinde non poſſit eſſe principium movendæ fidei; quod caritas potius a fide foveatur, ac ſano ſenſu formetur, cum non placeat Deo, niſi proficiſcatur ex fide; quod fides non ſit otioſa & torpida qualitas per caritatem animanda & excitanda, ſed res viva, operoſa & efficax, cui tribuitur a Spiritu ſancto *robur & victoria*: Rom. IV. 20. 1 Joh. V. 4. quæ omnia Bellarmini interpretationem de caritate fidem agente, movente & formante evertunt. 11.) Objiciunt quidam textum ſyriacum, in quo vox ἐνεργυμένη *paſſive* ſit reddita, ſic enim legitur הַיְמָנוּתָא דְּמִתְגַּמְּרָא בְּחוּבָּא, quod Tremellius vertit: *Fides, quae caritate perficitur*, ſed reſpondemus, græcum textum in novo teſtamento eſſe authenticum. Tradunt quidem Syri, a quibus verſio illa ad nos pervenit, eam a Marco, Petri diſcipulo, profectam eſſe, quod nos in medio relinquimus; nec tamen patiemur ejus auctoritatem textui græco (in quo conſtat nov. teſt. ab evangeliſtis & apoſtolis conſcriptum eſſe,) exæquari, multo minus præferri. Tremellius in præfatione verſionis ſyriacæ fatetur, quod auctorem ac tempus ſyriacæ paraphraſeos invenire nondum potuerit. Adde, quod non ſit a textu ſyriaco hujus loci aliena ſignificatio *activa*: ſic enim ſcribit Andreas Maſius in grammatica ſyriaca de hithpaël: *Poſtrema formula erat hithpaël, quam patiendi verbis peculiariter eſſe dicatam dicebamus: ſunt tamen in ea etiam, quae actionem ſignificant, ſed fere qualem apud ſe quis agat*, ut אֶשְׁתָּאַר *recuſavit*; Luc. XIV. Act. XX. 1 Tim. IV. & V. talia exempla in ſyriaco textu nov. teſt. occurrunt

runt quamplurima; cumprimis obſervandus locus 2 Cor. IV. 12. *Itaque mors in nobis eſt efficax, in vobis vero vita;* vertente ipſo Tremellio, ubi verbum benoni in hithpaël מִתְחַשֵּׁב *activ* reddendum eſſe, συνάφεια textus manifeſte comprobat.

SECTIO III.

DE CAUSA EFFICIENTE FIDEI JUSTIFICANTIS.

Cauſa efficiens principalis fidei.

§. CXXVI. Expoſitis variis illis fidei diviſionibus, reſtat, ut fidei juſtificantis cauſas & proprietates inveſtigemus. Cauſa *efficiens principalis* fidei juſtificantis eſt Deus, vel quod idem eſt, Spiritus ſanctus, cui cum regenerationis ac renovationis opus adſcribitur, ab eo Pater & Filius neutiquam ſequeſtrantur. Inde fides dicitur *opus Dei;* Joh. VI. 29. non ſolum, quia fides ipſi grata ac accepta eſt, ſed etiam quia eandem in cordibus operatur. 2 Cor. IV. 13. *Habentes eundem Spiritum fidei;* ubi Spiritum ponit pro dono Spiritus. Phil. I. 29. Ἐχαρίσθη ὑμῖν, *ex gratia vobis datum pro Chriſto, ut non ſolum in eum credatis, ſed ut etiam pro illo patiamini.* Phil. II. 13. *Deus eſt, qui operatur in vobis velle & perficere pro bona voluntate.* Col. II. 12. vocatur *fides* τῆς ἐνεργείας τοῦ θεοῦ *operationis Dei;* id eſt, quam Deus operatur. Hebr. XII. 2. Chriſtus eſt ἀρχηγὸς καὶ τελειωτὴς πίστεως, *ideo non omnium eſt fides;* 2 Theſſ. III. 2. ſed eſt vere θεόσδοτον ἀγαθὸν, ideo apoſtolus *pacem & caritatem cum fide precatur fratribus a Deo Patre & Domino Ieſu Chriſto;* Eph. VI. 23. Huc pertinet dictum Chriſti Matth. XVI. 17. *Caro & ſanguis non revelavit tibi, ſed Pater meus, qui eſt in cælo.* Nimirum per peccatum ita ſumus corrupti ac depravati, ut non ſolum indigeamus redemtione, peccatorum remiſſione, ſalutis ac vitæ æternæ dono; ſed etiam, ut ne fidem quidem ex nobis & de noſtro adferre poſſimus, per quam divinæ gratiæ ac bonorum cœleſtium participes reddamur. Miſertus igitur noſtri Deus perinde facit, ut fidelis medicus, qui non ſolum medicinam adfert ægroto, unde ſanetur; ſed etiam, ſi opus ſit, & hoc efficere ægrotus nequeat, id agit, ut, quam adfert, capere poſſit medicinam. Hanc ſententiam in locis quamplurimis contra Pelagianos, gratiæ inimicos, Auguſtinus ex ſcripturis comprobat. Lombardus II. ſent. diſt. 27. lit. B. *De gratia fidei Epheſiis ſcribens apoſtolus fidem non ex homine, ſed ex Deo tantum eſſe adſerit, inquiens:* Gratia ſalvati eſtis, per fidem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum eſt: *quod a ſanctis exponitur, haec ſcilicet fides non eſt vi naturae noſtrae, quia donum Dei pure eſt.* Ecce & hic aperte traditur, quod fides non eſt ex libertate arbitrii, ſive ex arbitrio voluntatis. Diſt. 26. præced. lit. G. ex Auguſtino de prædeſt. ſanct. cap. 2. *Attendant, & verba iſta* (Non ſumus ſufficientes cogitare aliquid ex nobis, tanquam ex nobis) *perpendant, qui putant, ex nobis eſſe fidei cœptum, & ex Deo eſſe fidei ſupplementum. Commendans enim iſtam gratiam, quae non datur ſecundum aliqua merita, ſed efficit omnia bona merita, inquit: non quod ſufficientes ſimus cogitare aliquid boni, ſcilicet ex nobis. Quis autem non videat prius eſſe cogitare, quam credere? nullus quippe credit aliquid, niſi prius cogitaverit eſſe credendum. Si ergo cogitare bonum non eſt ex nobis, ut hic apoſtolus tradit, nec credere, quanquam & ipſum credere nihil eſt aliud, quam cum adſenſu mentis cogitare.* Thomas 2. 2. q. 6. artic. 1. *Ad fidem duo requiruntur, primo ut homini credibilia proponantur: ſecundo adſenſus credentis ad ea, quae proponuntur. Quantum ad primum; neceſſe eſt, quod fides ſit a Deo, quia, quae ſunt fidei, excedunt rationem humanam, revelatio autem illa fit vel immediate, ut apoſtolis & prophetis, vel mediate. Quantum ad ſecundum; poteſt conſiderari duplex cauſa: una exterius inducens, ut miraculum vel perſuaſio hominis, ſed neutrum eſt cauſa ſufficiens, quia unus audientium & videntium miraculo convertitur, alter vero non: igitur oportet ponere cauſam interiorem, quae movet hominem interius. Cum vero homo adſentiendo his, quae ſunt fidei, elevetur ſupra naturam*

ſuam,

ſuam, oportet, quod hoc inſit ei ex ſupernaturali principio interius movente, quod eſt Deus. Hæc Thomas. Quomodo autem hujus doctrinæ integritas a corruptelis Pelagianis ac ſemi-Pelagianis vindicanda ſit, oſtendimus in tractatu de libero arbitrio (*).

Cauſa inſtrumentalis fidei.

§. CXXVII. Neque vero *immediate* vel per enthuſiaſticos raptus Spiritus ſanctus vult operari fidem in cordibus hominum, ſed *mediate* per verbi prædicationem, auditum, lectionem, meditationem. Ex luce verbi oritur lux fidei. Joh. XVII. 20. *Rogo pro illis, qui per verbum eorum in me credituri.* Rom. X. 17. *Fides eſt ex auditu, auditus autem per verbum.* 1 Cor. I. 21: *Placuit Deo per ſtultitiam praedicationis* (evangelii) *ſalvos facere credentes.* 1 Cor. III. 5. comparat apoſtolus miniſtros Chriſti plantatoribus ac rigatoribus, & addit: *Quis eſt Paulus? quis eſt Apollo? miniſtri ſunt, per quos credidiſtis.* (credentes facti eſtis) Inde fides vocatur *fructus labiorum*, id eſt, ſermonum Dei. Eſa. LVII. 19. Quemadmodum in opere creationis lux corporalis oriebatur, ex verbo; *dixit enim Deus: fiat lux, & facta eſt lux:* Gen. I. 3. ita in opere ἀνακτίσεως ſive regenerationis, quæ eſt veluti ſecunda creatio, lux ſpiritualis oritur ex verbo, 2 Cor. IV. 6. *Deus, qui dixit de tenebris lucem ſplendeſcere, illuxit in cordibus noſtris ad illuminationem ſcientiae claritatis Dei in facie Jeſu Chriſti.* Ergo cauſa *inſtrumentalis* fidei eſt prædicatio verbi. Spiritus ſanctus non ſolum offert in verbo evangelii immenſa beneficia Chriſti paſſione ac morte parta, ſed etiam per verbum illud efficax eſt in cordibus hominum, accendit in eis fidem, qua oblata bona amplectantur, ſibique adplicent. Quotquot igitur verbum Dei repudiant, perſequuntur, blaſphemant &c. in illis ordinarie Spiritus ſanctus non vult operari fidem, cum tales *Spiritui ſancto reſiſtant,* Act. VII. 51. *ac ſe ipſos vita aeterna indignos judicent.* Act. XIII. 46. Ex quo adparet, cauſam, quod plurimi ad fidem & ſalutem non perveniant, haud quaquam in abſoluto quodam Dei decreto quærendam eſſe; *ipſe quippe vult omnes ſalvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire;* 1 Tim. II. 4. ſed in ipſis hominibus, *qui magis amant tenebras, quam lucem,* Joh. III. 19. qui gloriam hominum gloriæ Dei præferunt, ideoque *credere non poſſunt*, Joh. V. 44. qui *claudunt oculos ſuos, ne videant*, Matth. XIII. 15. *quorum mentes deus ſeculi hujus excæcat, ne fulgeat illis illuminatio evangelii.* 2 Cor. IV. 4. qua de re in tractatu de electione & reprobatione uberius egimus.

SECTIO IV.

DE OBJECTO FIDEI.

Objectum fidei duplex.

§. CXXVIII. *Objectum* ſive materiam *circa quam* fidei rationе notitiæ & adſenſus diximus ſuperius §. 69. eſſe omne ſolum Dei verbum in ſcripturis prophe-

(*) Photiniani negant, *fidem eſſe Spiritus ſancti donum.* Oſtorodus in diſput. germ. oppoſita Tradelio part. II. cap. 12. p. 203. *Propterea quod ipſius judicio fides ſemper praecedat Spiritum ſanctum, & Spiritus ſanctus per fidem accipiatur.* Reſp. 1.). Si fides non eſt donum Spiritus ſancti, & Spiritus ſanctus ſecundum adverſarios eſt virtus & efficacia Dei, ſequitur neceſſario, quod fides non ſit donum ipſius Dei. Si fides eſt donum Dei, ut revera eſt, ſiquidem Deus ſua virtute & efficacia eam in hominibus operatur; 2 Theſſ. III. 2. Phil. II. 13. ſequitur etiam, quod ſit donum Spiritus ſancti. 2.) Imo juxta adverſarios fides non eſſet donum ſanctificans, cum omnia dona ſanctificantia a Spiritu ſancto proficiſcantur, atque Spiritus ſanctus idcirco virtus Dei ſanctificans adpelletur. 3.) Scriptura diſerte teſtatur, quod Spiritu ſancto illuminamur, ſanctificamur, regeneramur, quæ omnia fidem includunt. 1 Cor. XII. 3. *Nemo poteſt Jeſum dicere Dominum, niſi per Spiritum ſanctum;* qui autem fidem habet, is poteſt dicere Jeſum Dominum. 4.) Fidem non ita putamus donum Spiritus ſancti, quaſi temporis intervallo ſubſequatur Spiritus ſanctus, ſed quod Spiritus ſanctus in ipſa hominis converſione fidem operatur, qua fide poſtea reliqua Spiritus ſancti dona accipere, & pro augmento orare poteſt. Ergo hæc non ſunt contraria, ſed ſubalterna. GERHARDUS.

pheticis & apoſtolicis propoſitum, nequaquam vero traditiones humanas, vel rationis ſomnia. Porro Scholaſtici diſtinguunt inter objectum *materiale* & *formale*. Thomas 2. 2. q. 1. art. 1. *Id, quod cognoſcitur, eſt materiale objectum habitus cognoſcitivi; id, quo cognoſcitur, eſt formale. In fide formalis ratio objecti nihil aliud eſt, quam prima veritas, non enim fides, de qua loquimur, alicui adſentit, niſi quia eſt a Deo revelatum, ideo ipſi veritati divinae fides innititur tanquam medio. Si conſideremus materialiter ea, quibus fides adſentit, tunc ſunt multa alia praeter Deum, quae tamen habent aliquem ordinem ad Deum.* Art. 2. *Ex parte rei creditae objectum fidei eſt aliquid incomplexum, ſcilicet res ipſa, de qua fides habetur: ex parte credentis objectum fidei eſt aliquod complexum, per modum enunciabilis.* Quæſt. 5. art. 4. *Formale objectum fidei eſt ſimplex & unum, ſcilicet prima veritas, ſecundum hoc fides una; ea vero, quae materialiter credenda proponuntur, ſunt plura, & ſic poteſt unus plura explicite credere, quam alius.* Ex hoc theoremate, quod formale objectum fidei ſit prima veritas ſeu revelatio divina, recte deducit Gabr. Biel, quod non poſſit fieri additio fidei per novum articulum ab eccleſia vel pontifice edendum: ſic enim ſcribit III. ſent. diſt. 25. p. 11. dub. 3. *Sicut veritates catholicae absque omni adprobatione eccleſiae ex natura rei ſunt immutabiles, & immutabiliter verae, ita ſunt immutabiliter catholicae reputandae. Similiter ſicut haereſes absque omni reprobatione & damnatione ſunt falſae, ita absque omni reprobatione ſunt haereſes reputandae, quod ſic oſtenditur: Aut veritas dicenda eſt catholica, quia eſt divinitus revelata; aut in ſcriptura divina contenta; aut quia ab eccleſia recepta; aut quia a ſummo pontifice adprobata; aut quia ex aliquo praedictorum ſequitur in conſequentia neceſſaria. Si primum aut ſecundum, quia revelatio divina non dependet a ſummo pontifice, nec ab eccleſia, ergo horum adprobatio nihil facit ad hoc, quod talis veritas ſit catholica. Si tertium, quaeritur, quare eccleſia talem veritatem recepit? aut quia ſibi divinitus eſt revelata, & tunc absque tali receptione eſt catholica; aut quia eam in ſcripturis invenit, & tunc iterum absque tali receptione eſt catholica; aut quia per experientiam aut naturalem rationem eam cognovit, ſed rationi & experientiae eccleſia in recipiendo catholicam veritatem inniti non poteſt; tum quia quae ſunt fidei, ſupra experientiam & rationem, tum quia ſic omnem veritatem geometricam & naturalem poſſet facere catholicam; aut quia ſibi placet, & ſic fides eſſet in voluntate hominum. Si detur quartum, arguitur eodem modo. Si quintum, clarum eſt, quod ſequeretur etiam ſine adprobatione eccleſiae. Patet ergo, quod nulla veritas eſt catholica ex adprobatione eccleſiae vel papae, ſed eccleſia vel papa per ſuam adprobationem aliquam veritatem fuiſſe aut eſſe catholicam agnoſcit & definit.* Hactenus Gabr. Biel, quæ nunquam poterunt conciliari cum diſputationibus hodiernis Pontificiorum. Piggius lib. I. hierarch. eccleſ. c. 2. *Eccleſia impertit canonicam auctoritatem quibusdam libris ſcripturae, quam ex ſe ipſis non habuerunt.* Stapletonus in relect. princ. fidei controv. 5. quæſt. 2. artic. 4. pag. 514. *Si praeſens eccleſia librum Hermae, paſtoris nomine inſcriptum, conſtitutiones apoſtolicas a Clemente editas & ſimiles* (quos apocryphos libros eſſe manifeſte conſtat) *in canonem ſacrae ſcripturae referret, nulla ratio obſtat, quin eos pro canonicis admittere debeamus.* Bellarminus lib. II. de ſacram. cap. 25. *Omnium dogmatum firmitas pendet ab auctoritate praeſentis eccleſiae.* lib. IV. de not. eccleſiæ cap. 2. *Scripturae pendent ab eccleſia, non contra, ut ſaepe diximus.* Sacroboſcus defenſ. Bellarm. part. I. cap. 6. *Verum eſt, multos ſanctos viros quaedam mordicus tenuiſſe & propugnaſſe acerrime, quae contra Dei verbum fuerunt, nec tamen pro haereticis habitos, quoniam per auctoritatem eccleſiae tempore ipſorum contrarium non fuit definitum.* Atqui ſi Eccleſia librum quendam ſua natura apocryphum in canonem poteſt referre, quomodo non poteſt acceſſio fidei per eccleſiæ decretum fieri? Si propugnantes id, quod verbo Dei contrarium, non ſunt hæretici ante eccleſiæ deciſionem; quomodo catholicæ veritates abs-

clefiæ auctoritate ſunt immutabiles & ibiliter veræ?

oprie r fidei. §. CXXIX. Porro cum ea, quæ in ſcripturis credenda proponuntur, non ſint uniusmodi, edam directe & per ſe ad fidem pertinequædam vero certo ordine & reductione, ſunt hiſtoricæ deſcriptiones rerum a ſantarum; ideo proprie & accurate loquen- omnia, quæ in ſcriptura proponuntur, iculis fidei ſunt habenda, ſed tantum doilla, quorum cognitio ad ſalutem neceſt (*): & inter ipſos articulos fidei quodiſcrimen occurrit, quidam enim ſunt *entales* & *principales*, utpote myſterium tis & incarnationis, quædam vero *minus ales*, qui ad priores illos referuntur, iisordinantur. Thomas 2. 2. q. 1. art. 6. *ſunt credibilia, de quibus eſt fides non m ſe, ſed ſolum in ordine ad alia; quia es principaliter eſt de his, quae videnda s in patria, ideo per ſe ad fidem pertinae directe nos ordinant ad vitam aeteruaedam vero proponuntur in ſcriptura, nda, non quaſi principaliter intenta, manifeſtationem divinae majeſtatis vel tionis.* Ibidem: *Articulus ſignificat coem aliquarum partium diſtinctarum, credibilia fidei chriſtianae dicuntur per r diſtingui, in quantum in quasdam parluntur, habentes aliquam coaptationem vicem.* Art. 8. *Illa per ſe pertinent ad quorum viſione in vita aeterna perfrue- per quae ducimur ad vitam aeternam. tem nobis videnda proponuntur, ſcilicet divinitatis & myſterium humanitatis prioris viſio nos beatos facit, per pon gloriam filiorum Dei acceſſum habe-* Quæſt. 2. art. 5. *Fidei objectum per ſe er quod homo beatus efficitur, per accidens autem & ſecundario ſe habent ad objectum, quae in ſacra ſcriptura continentur, ut quod David filius Iſai. Quantum ergo ad credibilia, quae ſunt articuli fidei, tenetur homo explicite credere, quantum ad alia credibilia, ſufficit implicite credere, vel in praeparatione animi, in quantum paratus eſt credere, quidquid ſcriptura continet.* Hanc præceptoris ſui doctrinam ſi in Ratisbonenſi colloquio Jeſuitæ obſervaſſent, nunquam erupiſſent in hanc vocem: *eſſe articulum fidei, quod canis Tobiae caudam moverit.*

§. CXXX. Ceterum cum fides ſit non ſolum notitia & adſenſus, ſed etiam fiducia, ideo quærendum eſt proprium illud *objectum*, quod fidei, quatenus eſt fiducia, competit. *Objectum fidei ratione fiduciæ eſſe promiſſiones evangelii.* Illud dicimus eſſe promiſſiones Dei gratuitas; eſt enim perpetua relatio inter verbum promiſſionis & fidem, quæ verbo illi innititur. Lutherus tom. II. Lat. Jen. fol. 280. *Deus non aliter cum hominibus unquam egit, aut agit, quam verbo promiſſionis: rurſus nec nos cum Deo unquam agere aliquid poſſumus, quam fide in verbum promiſſionis ejus. Opera ille nihil curat, nec eis indiget, quibus potius erga homines & cum hominibus & nobis ipſis agimus. Indiget autem, ut verax in ſuis promiſſis a nobis habeatur, talisque longanimiter ſuſtineatur, & ſic fide, ſpe & caritate colatur. Quo fit, ut gloriam ſuam in nobis obtineat, dum non nobis currentibus, ſed ipſo miſerente, promittente, donante, omnia bona accipimus & habemus.* Sed enim cum promiſſiones gratuitæ ſint variæ, ideo dicimus, *fidei* juſtificantis proprium & adæquatum *objectum* eſſe *promiſſionem evangelicam* de Chriſto mediatore. Sane vera & juſtificans fides adprehendit etiam reliquas promiſſiones de bonis ſpiritualibus & corporalibus, ut teſtantur exempla Hebr. XI. prolixe

X 3

bjectum ſcilicet fidei ratione *adſenſus* eſt vel *quarum*, nimirum omne & ſolum Dei ver- n, vel *primarium*, quod ſunt præcipua done capita, quæ vocare ſolemus *articulos fidei*. Ratione *fiduciæ* objectum vel eſt *generale*, nimirum promiſſio gratiæ, vel *ſpeciale*, quod eſt Chriſtus redemtor. GERHARDUS.

liæ enumerata, ſed eatenus non juſtificat; juſtificat autem, quatenus Chriſti meritum in verbo evangelii ſibi oblatum adprehendit, id quod ſequentibus confirmatum damus argumentis.

§. CXXXI. I.) Ubicunque in ſcripturis ex profeſſo & velut in propria ſede de fide juſtificante agitur, ibi proprium & adæquatum ejus objectum ſtatuitur Chriſtus cum ſuo merito, paſſio & mors Chriſti, miſericordia Patris cœleſtis in Chriſto nobis oblata, promiſſio evangelica de Chriſti ſatisfactione &c. quæ omnia eodem redeunt. Ergo illud ac non aliud fidei juſtificantis objectum eſt agnoſcendum. *Antecedens* ex infinitis locis patet, conſiderentur modo ſequentia. Rom. III. 24. *Juſtificamur gratis, per ipſius* (Dei) *gratiam, per redemtionem, quae eſt in Chriſto Ieſu*, v. 25. *quem propoſuit Deus ἱλαστήριον per fidem in ſanguine ipſius.* Rom. IV. 24. *Non propter Abrahamum ſolum hoc ſcriptum, ſed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui ſuſcitavit Ieſum Dominum noſtrum a mortuis*, v. 25. *qui traditus eſt propter peccata noſtra, & reſurrexit propter juſtificationem noſtram.* Rom. X. 4. *Chriſtus eſt finis legis ad juſtitiam omni credenti.* v. 9. *Si credideris in corde tuo, quod Deus Ieſum ſuſcitaverit a mortuis &c.* Act. X. 43. *Chriſto omnes prophetae teſtimonium perhibent, quod remiſſionem peccatorum accepturi ſint per nomen ejus, qui credunt in eum.* Quo pertinent emphatica illa: *credere in Chriſtum, in nomen Chriſti, fide Chriſtum recipere*, item *fides Ieſu Chriſti &c.* II.) Illud, quo adprehenſo coram Deo juſtificamur, & a peccatis abſolvimur, illud, inquam, & nihil aliud eſt proprium & adæquatum fidei juſtificantis objectum. Atqui gratia Dei in Chriſto, vel quod idem eſt, Chriſtus in officio mediatoris, ſive obedientia & ſatisfactio Chriſti eſt illud ipſum & nihil aliud, quo adprehenſo coram Deo juſtificamur. Ergo gratia Dei in Chriſto, vel quod idem eſt, Chriſtus in officio mediatoris, ſive obedientia & ſatisfactio Chriſti eſt proprium & adæquatum fidei juſtificantis objectum. *Minoris* veritas eſt ſatis evidens, dicitur enim Chriſtus *nobis a Deo factus juſtitia & redemtio*, 1 Cor. I. 30. *in quem qui credit, habeat vitam aeternam:* Joh. VI. 47. & additur excluſiva Act. IV. 12. *Non eſt aliud nomen ſub cœlo datum hominibus, in quo poſſimus ſalvari, quam nomen Ieſu;* quin imo hæc totius evangelii vox eſt perpetua, credendo in Chriſtum nos juſtificari. III.) Quod peccata noſtra arguit, adcuſat & damnat, non poteſt eſſe proprium fidei juſtificantis objectum: ſiquidem fides quærit peccatorum remiſſionem & condonationem, quam nunquam inveniet in doctrina arguente, adcuſante & damnante peccata. Atqui *ex lege eſt peccati agnitio:* Rom. III. 20. *Lex iram operatur:* Rom. IV. 15. *concludit omnes ſub peccato:* Gal. III. 22. Ergo lex non poteſt eſſe proprium fidei juſtificantis objectum. IV.) Ex quo non eſt juſtificatio, illud non poteſt eſſe fidei juſtificantis objectum. *Ex lege & operibus legis non eſt juſtificatio:* Rom. III 20. Gal. III. 10. *lex non eſt ex fide:* Gal. III. 12 *juſtitia Dei ſine lege manifeſtata eſt:* Rom. III. 21. Ergo legis doctrina cum omnibus ſuis præceptis, promiſſionibus & operibus non poteſt eſſe juſtificantis fidei objectum; ſed in evangelio ſolo illud quærendum erit, cujus ſumma eſt obedientia & ſatisfactio Chriſti. V.) Si paſſio & meritum Chriſti non eſt proprium fidei juſtificantis objectum; conſequens erit, fidem, quatenus fertur in Chriſtum, non aliter nec magis juſtificare, quam quatenus fertur in doctrinam de diabolis & inferno, cum & hæc in ſcripturis ſit revelata. Item, qui credit, verum eſſe illud Moſaicum: *maledictus, qui non permanſerit in omnibus, quae ſcripta ſunt in libro legis*, habere fidem juſtificantem. At hæc omnia ſunt abſurda. Ergo & illud, ex quo talia conſequuntur. VI.) Adfero huc typum ænei ſerpentis, cujus intuitu ſanabantur Iſraelitæ ab inflictis venenatis vulneribus. Ut ergo Iſraelitarum intuitus directe in propoſitum ſerpentis typum, nec in aliud quicquam ferebatur; ita fides juſtificans eſt perſpicaciſſimus intuitus, ſolum Chriſtum in cruce exaltatum & maledictionem pro nobis factum reſpiciens. Joh. III. 15. VII.) Denique cujusvis vere pii & credentis conſcientiam hic compello teſtem, quod in ſeriis

pietatis exercitiis contra infernales tentationes, nulla alia firma ac ſolida conſolatio locum habeat, niſi quæ ex Dei miſericordia, in Chriſto propoſita, & ex Chriſti ſatisfactione abundantiſſima hauritur (*).

Teſtimonia patrum. §. CXXXII. Hac de re ita loquuntur patres: Baſilius in ſerm. de humil. *Qui gloriatur, in domino glorietur, quod Chriſtus nobis factus ſit a Deo juſtitia, ſapientia, ſanctificatio, redemtio. Haec eſt perfecta & integra gloriatio in Deo, quando neque ob juſtitiam ſuam quis ſeſe jactat, ſed novit quidem ſe ipſum verae juſtitiae indigum eſſe, ſola autem fide in Chriſtum juſtificatum.* Ambroſius in 1 Cor. I. *Hoc conſtitutum eſt a Deo, ut qui credit in Chriſtum, ſalvus ſit ſine opere, ſola fide gratis accipiens remiſſionem peccatorum.* Hilarius in cap. V. Matth. can. 8. *Regnum cælorum, quod prophetae nunciaverunt, Iohannes praedicavit, Dominus noſter in ſe eſſe poſitum profeſſus eſt, vult ſine aliqua incertae voluntatis ambiguitate credi.* Chryſoſtomus in cap. X. Rom. *Si legis finis Chriſtus eſt, ſequitur, quod qui Chriſtum non habet, etiamſi legis juſtitiam habere videatur, eam tamen non habeat; qui vero Chriſtum habeat, etiamſi legem non praeſtiterit, totum tamen acceperit.* Auguſtinus ſerm. VIII. de verb. Dom. *Interrogo nunc, credisne o peccator Chriſto? dicis, credo. Quid credis? gratis univerſa tibi peccata per ipſum remitti poſſe? habes quod credidiſti.* Maxentius in conſ. fidei. *Quapropter ab Adam nullum huc uſque per naturae vigorem credimus eſſe ſalvatum, niſi dono gratiae Spiritus ſancti in fide nominis Ieſu, quia non eſt aliud nomen ſub cælo datum hominibus, in quo oporteat eos ſalvos fieri, niſi in nomine Ieſu.* Cyrillus libr. IV. in Joh. XXIV. *Vides, quomodo a peccatis & a prava iniquitatis via nos revocet, ut delictorum remiſſionem per fidem Chriſti conſequi poſſimus; juſtificamur enim non ex operibus legis, ſed gratia Chriſti, quae deſurſum nobis per miſericordiam Dei conceſſa eſt.* Bernhardus, ſerm. I. de annunc. Mar. *Si credis, peccata tua non poſſe deleri, niſi ab eo, cui ſoli peccaſti, & in quem peccatum non cadit, bene facis: ſed adde adhuc, ut & hoc credas, quia per ipſum tibi peccata donantur. Hoc eſt teſtimonium, quod perhibet in corde noſtro Spiritus ſanctus, dicens: dimiſſa ſunt tibi peccata tua.* Serm. LXI. in cant. *Revera ubi tuta firmaque ſecuritas, niſi in vulneribus ſalvatoris? tanto illic ſecurior habito, quanto ille potentior eſt ad ſalvandum. Fremit mundus, premit corpus, diabolus inſidiatur; non cado, fundatus enim ſum ſupra petram firmam. Peccavi peccatum grande, turbatur conſcientia; ſed non perturbabitur, quia vulnerum Domini recordabor, nempe vulneratus eſt propter iniquitates, quid tum ad mortem, quod non Chriſti morte ſalvetur?* Remigius Antiſiodorenſis in Pſalm. X. *In domino confido, hoc eſt, tota fides mea in Chriſto eſt, per illum ſolum credo me juſtificari & ſalvari, ille eſt mihi mons, ille refugium.* Pertinet huc dictum Lombardi III. ſent. diſt. 19. lit. A. *Deus propoſuit Chriſtum pro-*

(*) Argumentis ſupra adductis tria adjungi merentur oracula ſacra, ex quibus itidem evinci poteſt, promiſſionem evangelicam de Chriſto hominum redemtore eſſe objectum fidei juſtificantis proprium & adæquatum. 1) Rom. IV. 16. *Propterea ex fide, ut ſit per gratiam, quo firma ſit promiſſio univerſo ſemini.* Fides igitur per gratiam recumbit in promiſſionem, & proinde promiſſio eſt proprium fidei juſtificantis objectum. 2.) Hebr. XI. 1. *Fides eſt ſperandarum ſubſtantia rerum & argumentum non adparentium.* Quæ enim in promiſſione gratiæ continentur, ſperantur & non adparent. Cum ergo fidem definiat apoſtolus per ea, quæ ſperantur & non adparent, quia hæc miſericordiæ promiſſionem declarant; idem eſt, ac ſi diceret, fidem eſſe ſubſtantiam & argumentum promiſſionis Dei: quia fides juſtificans recumbit in promiſſionem, hoc eſt, in ea, quæ ſperantur & non adparent, tanquam in verum & proprium objectum. 3.) Rom. IV. 20. *Adverſus promiſſionem Dei non hæſitavit, diſceptavit, infidelitate, ſed robuſtus factus eſt fide dans gloriam Deo;* ubi fides per fiduciam promiſſionis deſcribitur. Ibidem v. 21. *Abraham roboratus eſt fide dans gloriam Deo, certo perſuaſus, quod ubi quid promiſit, poſſit etiam præſtare.* Ergo fides juſtificans eſt talis fides, qua fidelis certo perſuaſus eſt de promiſſione Dei. GERHARDUS.

propitiatorem per fidem in ſanguine ipſius, id eſt, per fidem paſſionis, ut olim adſpicientes ſerpentem aeneum in ligno erectum a morſibus ſerpentum ſanabantur. Si ergo recte fidei intuitu in illum reſpicimus, qui pro nobis pependit in ligno, a vinculis diaboli ſolvimur &c. (*).

Exceptiones Bellarmini. 1) Fidem Abrahæ non reſpexiſſe promiſſionem de remiſſione peccatorum.

§. CXXXIII. Excipit Bellarminus libr. I. de juſtif. cap. 11. I.) *Fidem Abrahae non reſpexiſſe promiſſionem de remiſſione peccatorum, ſed de vocatione gentium, & multiplicatione generis*, hoc eſt, ut ſuperiori cap. 8. exponit, *Abrahamum non credidiſſe, ſibi per ſpecialem miſericordiam remiſſa fuiſſe peccata; ſed patrem ſe futurum multarum gentium ex filio, quem ſibi centenario uxor nonagenaria & ſterilis praeter ſolitum ordinem curſumque naturae paritura eſſet. Illud credere, nihil aliud erat, quam credere Deum, qui promiſerat, omnipotentem ac fideliſſimum eſſe.* Reſp. negamus, fidem Abrahæ tantum reſpexiſſe Dei omnipotentiam & promiſſiones corporales. 1.) Promiſſio erat facta Abrahæ de ſemine, *in quo benedicendae ſint omnes gentes*: Gen. XII. 3. XVIII. 18. XXII. 18. hæc promiſſio explicanda eſt ex protevangelio Gen. III. 15. *Semen mulieris conteret caput ſerpentis*; ergo principale objectum fidei, qua promiſſioni divinæ Abrahamus credidit, fuit ſemen illud benedictum, in quo gentes benedicendæ, hoc eſt, Meſſias promiſſus. Auguſtinus libr. XVI. de civit. Dei c. 16. *Advertendum eſt, duas res promiſſas Abrahae, unam, ſcilicet quod terram Canaan poſſeſſurum fuerat ſemen ejus: aliam vero longe praeſtantiorem, non de carnali, ſed de ſpirituali ſemine, per quod pater eſt non unius gentis Iſraeliticae, ſed omnium gentium, quae veſtigia ejus fidei ſequuntur.* 2.) Id ipſum emphatice proponit & explicat apoſtolus Gal. III. 16. *Abrahae dictae ſunt promiſſiones & ſemini ejus, non dicit, & ſeminibus, quaſi in multis, ſed quaſi in uno, & ſemini tuo, qui eſt Chriſtus.* Ergo nucleus promiſſionis illius eſt Chriſtus mediator & redemtor (**). 3.) Fidem Abrahæ proponit apoſtolus velut exemplar fidei, qua omnes credentes *benedicuntur & juſtificantur*; Rom. IV. 22. & 23. Gal. III. 8. Atqui fides reliquorum ſalvandorum principalis & proprii objecti loco habet Chriſtum mediatorem ac redemtorem. Ergo de fide Abrahæ idem dicendum fuerit, alias regula & exempla invicem diſſiderent. 4.) Quid quod apoſtolus Rom. IV. 6. ad juſtificationem Abrahæ adcommodat illud pſalmi: *Beati, quorum remiſſae ſunt iniquitates, & quorum obtecta ſunt peccata*: quo igitur veritatis colore negari poterit, Abrahamum non credidiſſe ſibi peccata remiſſa eſſe? 5.) Benedictio illa Abrahæ promiſſa ſic explicatur: Eph. I. 3. *Benedictus Deus, & pater domini noſtri Ieſu Chriſti, qui benedixit nobis omni benedictione ſpirituali in cæleſtibus*; & Gal. III. 13. benedictio illa conſtituitur in liberatione a maledicto legis: *Chriſtus, factus pro nobis maledictum, redemit nos a maledictione legis, ut benedictionem Abrahae promiſſam conſequeremur*; v. 9. *qui enim ex fide ſunt*, benedicuntur cum fideli Abraham. 6.) Gen. XV. 1. Abrahæ talis datur promiſſio: *Ero protector tuus & merces tua magna valde*: ubi promittit Deus ſe Abrahamo propitium fore; atqui ſine Meſſiæ ſatisfactione nemo poteſt Deum habere propitium, illam igitur fides Abrahæ potiſſimum reſpexit. 7.) Huc referendum eſt circumciſionis ſacramentum, quod σφραγῖδα τῆς δικαιο-

(*) Pererius objectum fidei juſtificantis ſic deſcribit diſp. XI. in cap. III. Rom. num. 49. *Principalis materia, ſeu ut vocant, objectum fidei eſt Chriſtus, id eſt, ejus humanitas & divinitas & myſteria ejus, maxime vero incarnationis, paſſionis & reſurrectionis.* Cornelius a Lapide in comm. cap. IV. Rom. *Fidei Abrahæ objectum ſpeciale fuiſſe benedictum ſemen, videlicet Chriſtum*, agnoſcit. GERHARDUS.

(**) Abrahamus dicitur in Hebræo *credidiſſe in Jehovam*, quod notat fiduciam illam, qua in Dei miſericordia totus acquieſcebat. Promittitur ipſi ſemen inſtar arenæ maris per totum orbem diffundendum, quod in carnali ſemine impleri non potuit; ſed demum in aggregatione gentium ad fidem Abrahæ impletum eſt. GERHARDUS.

δικαιοσύνης τῆς πίστεως apoſtolus vocat Rom. IV. 11. Ideo enim circumciſio inſtituta eſt in illa parte corporis, ut de venturo ſemine admoneret. *Ideo ſanguis profundebatur, ut ſanguine promiſſi ſeminis peccatum per carnalem generationem in infantes propagatum aboleri ſignificaretur.* Auguſtinus XVI. de civ. Dei. c. 33. & Theodoretus q. 73. in geneſin, ceremoniam illam in juramento adhibitam, quod Eleazarus *manu ſubter femur poſita* jurare juſſus, Gen. XXIV. 2. ad recordationem promiſſi ſeminis referunt, ſiquidem hoc ritu velut in tabulis corporis ſui promiſſionem de benedicto ſemine Abrahamus Eleazaro propoſuit. 8.) Ambroſius lib. I. de Abrahamo c. 3. circa finem, huc refert dictum Chriſti Joh. VIII. 56. *Abraham exſultavit, ut videret diem meum, & vidit, & gaviſus eſt.* Quomodo (inquit) *Abrahae progago diffuſa eſt, niſi per haereditatem fidei, per quam cælo comparamur, conferimur angelis, aequamur ſtellis? ideo ait, ſic erit ſemen tuum. Et credidit Abraham Deo. Quid credidit? Chriſtum ſibi per ſuſceptionem corporis haeredem futurum, ut ſcias, quia hoc credidit, Dominus ait: Abraham diem meum vidit, & gaviſus eſt.* Ex quibus omnibus manifeſtum eſt, fidem Abrahæ principalis objecti loco habuiſſe promiſſionem de Chriſto, propter quem ſe Deo placere, ſibique peccata remitti credidit. 9.) Quamvis igitur fides Abrahæ ſimul ſpectaverit promiſſionem de multiplicatione ſeminis, tamen per illud haudquaquam excluditur principale fidei objectum, promiſſio ſcilicet de ſemine benedicto, quod ex poſteris Abrahæ erat naſciturum; quin imo ideo promittebatur ſeminis multiplicatio, ut ex eo naſceretur Meſſias. Ergo fides adprehendens promiſſionem de multiplicatione ſeminis includit, adeoque præſupponit fidem, quæ adprehendit promiſſionem de benedicto ſemine. 10.) Nec valet hæc illatio: Fides Abrahæ reſpexit Dei omnipotentiam. Ergo ſpecialis miſericordia non fuit ejus objectum; hac ratione ex ſubordinatis fiunt pugnantia, ex illis, quæ amice conſpirant, contraria (*).

§. CXXXIV. II.) *Nos principium petere, quando ſic argumentamur: Fides non juſtificat, ut reſpicit hiſtorias ac legem ejusque comminationes, ſic enim pavores & deſperationem auget. Ergo haec omnia non ſunt proprium fidei juſtificantis objectum.* Hoc argumentum dicit Bellarminus a catholicis rideri, cum adſumatur id, quod erat probandum, videlicet *fidei juſtificantis officium eſſe, reddere homines ſecuros ac certos de remiſſione peccatorum, & de ſalute ſempiterna.* Reſp. argumentum noſtrum tale eſt: Quicquid conſcientiam erigit, pacificat & tranquillat, illud non poteſt proprii objecti loco habere id, quod accuſat, terret, damnat & ad deſperationem adigit, quo in numero ſunt mandata legis, ejuſdemque comminationes, hiſtoriæ & exempla pœnarum. Fides erigit & pacificat conſcientiam. Ergo. &c. In hoc argumento non petitur principium, quamvis enim Romanenſibus mirum & abſurdum videatur, fidei juſtificantis officium eſſe, conſcientiam pacificare, & hominem de remiſſione peccatorum certum

2) Nos principium in eo petere, quod fides non juſtificet, ut reſpicit hiſtorias & comminationes legales.

(*) Agnoſcit hoc Pererius diſp. II. in cap. IV. ep. ad Rom. num. 7. *Dicere licet, fidem Abrahæ, quam in illo geneſis loco laudat ſcriptura, non ſolum fuiſſe de carnali multiplicatione ſeminis: verum fuiſſe eam præcipue de uno illo ſemine ipſius Abrahæ, in quo benedicendæ erant omnes gentes, id autem ſemen erat Chriſtus, ut interpretatur Paulus in epiſtola ad Gal. atque idem ſentiebant veteres Hebræi, unicum illud ſemen, per quod benedicendæ erant omnes gentes, non aliud fore quam Meſſiam, intelligentes atque interpretantes. Abraham porro explicatam atque expreſſam habuiſſe fidem Chriſti, dubitare nos minime ſinunt verba illa Domini noſtri* Joh VIII. 56. *Abraham exſultavit, ut videret diem meum, vidit, & gaviſus eſt.* Hæc Pererius, quæ repetiit ex illis, quæ in geneſin ſcripſit diſp. IV. in cap. 15. num. 50. ubi etiam non obſcure fatetur, ſe iſta ex alterius pontificii ſcriptoris, Thomæ, doctoris angelici, commentario in Gen. fuiſſe mutuatum. GERHARDUS.

certum reddere, illud tamen immotis ſcripturarum ſacrarum fundamentis niti, ſuo loco oſtendimus, & quid manifeſtius pronunciato illo apoſtolico: Rom. V. 1. *Juſtificati fide pacem habemus ad Deum?* Proinde *minor* propoſitio hujus argumenti eſt immota. Quæ *majori* propoſitioni Bellarminus obvertit, facilem habent explicationem. 1.) *Fides juſtificat augendo pavores, non, ut illi vellent, ſecuritatem adferendo, ſed revocando a peccatis & diſponendo ad juſtitiam.* Reſp. ſi de ſecuritate carnali loquitur Bellarminus, quæ timorem Dei excludit, ac peccatis libere indulget, quaſi illam propugnemus, injuriam nobis facit; talem enim ſecuritatem a fide juſtificante adferri non ſolum non dicimus, ſed etiam tale quid ſtatuentibus aperte contradicimus, ut ſuo loco adparuit. Quod adſeritur, fidem juſtificare augendo pavores, id non poteſt aliter intelligi, quam per accidens hoc fieri; quando enim fides hiſtorica, reſpectu notitiæ intuetur hiſtorias & exempla pœnarum, inde oriuntur pavores conſcientiæ ob admiſſum peccatum & metum judicii divini: illi pavores nondum ſunt juſtificatio, ſed ſunt veluti anteambulones juſtificationis, cum Deus *prius mortificet, antequam vivificet, prius ad inferos deducat, antequam ex illis reducat.* 1 Sam. II. 6. Ergo inſtar pædagogi cujusdam deducunt nos ad Chriſtum, quem propoſuit nobis Deus ἱλαςήριον, in quo gratiam Dei & remiſſionem peccatorum fides quærit, & fiducialiter eum adprehendit; ac tunc demum vere eſt & dicitur fides juſtificans. Id ipſum quodammodo Bellarminus agnoſcit, dicens: *fidem reſpiciendo denuntiationes & hiſtorias pœnarum, & ſic augendo pavores juſtificare, quia ſic revocat a peccato, & diſponit ad juſtitiam.* Atqui revocatio a peccato & diſpoſitio ad juſtitiam nondum eſt ipſa juſtificatio, ſed ejus antecedens. 2.) *Non omnes hiſtoriae excitant pavores & augent deſperationem, quia in hiſtoria mortis Chriſti oſtenditur, quod mors illa ſit pretium pro peccatis mundi.* Reſp. quædam hiſtoriæ ſunt *legales*, quædam *evangelicae.* Hiſtoria de morte & paſſione Chriſti ad legem refertur, quatenus in ea proponitur ſpeculum lucidiſſimum iræ divinæ adverſus peccata, cujus ignis non potuit niſi Chriſti ſanguine extingui: quatenus vero immenſa Dei miſericordia, qui Filium ſuum pro nobis in mortem tradidit, & pretioſum Chriſti meritum in ea nobis proponitur, eatenus ad evangelium pertinet, & proprium fidei juſtificantis objectum continet. 3.) *Hiſtoriae de converſione Pauli, Matthaei, Zachaei, Magdalenae &c. in ſpem erigunt peccatorem, & ad quaerendum potius Deum, quam ab eo fugiendum hortantur. Ergo fides juſtificans reſpicit hiſtorias.* Reſp. evangelicæ hæ ſunt hiſtoriæ, in quibus immenſa Dei miſericordia propter Chriſtum peccata remittentis proponitur; nec tamen nuda illarum hiſtoriarum notitia fidem juſtificantem abſolvit, ſed quando in hiſtoriis illis miſericordiam Dei in Chriſto nobis propoſitam & exemplis ejusmodi comprobatam intuemur, ac firmiter ſtatuimus, nobis quoque propter Chriſtum peccata remitti, & Deum erga nos talem fore, qualem ſeſe erga converſos illos præſtitit, tunc demum vera & juſtificans fides in corde noſtro oritur, quem uſum hiſtoriarum evangelicarum proponit dictum apoſtoli 1 Tim. I. 16. *Ideo miſericordiam conſecutus ſum, ut in me primo oſtenderet Chriſtus omnem potentiam ad informationem eorum, qui credituri ſunt in eum ad vitam aeternam.* 4.) *Fides reſpiciens leges & mandata juſtificat, quia excitat in homine propoſitum bene operandi, ſine quo nemo juſtificari poteſt.* Reſp. propoſitum bene operandi non eſt ipſa juſtificatio, ſed ejus fructus atque conſequens. Πρῶτον ψεῦδος hujus & ſuperiorum exceptionum conſiſtit in eo, quod fides juſtificet per modum diſpoſitionis, non autem adprehendendo Chriſti juſtitiam in verbo evangelii oblatam, qua de re paulo poſt plenius agetur. Fatemur igitur, fidem hiſtoricam reſpicere leges & mandata; fatemur, cum fide juſtificante conjunctum eſſe bene operandi propoſitum, ſed ex eo nondum ſequitur, fidem juſtificare, ut reſpicit leges & mandata, vel prout bene operandi propoſitum habet conjunctum.

§. CXXXV. III.) *Ex dictis fidem in actu juſtificationis deſcribenti-*

3.) *Promiſſiones evangelicas*

non eſſe abſolutas.

bentibus propter pronomina illa, nobis, noſtris, me &c. recte quidem inferri, quod unusquisque generales promiſſiones ſibi per fidem adplicare debeat, ſed promiſſiones abſolutas teſtari ſolum de ſufficientia meritorum Chriſti, nullam autem exſtare promiſſionem generalem, quae teſtetur, Chriſti mortem in omnibus ſortiri ſuum effectum absque ulla conditione ex parte ipſorum, ſed omnes eſſe conditionales, quod efficaciam attinet, cum fidem & ſacramenta requirant. Reſp. acceptamus utraque manu, quod dat nobis Bellarminus, videlicet juſtificantis fidei proprium eſſe, generales promiſſiones ſibi adplicare, ex quo evidenter ſequitur, fidem juſtificantem non eſſe ſolum notitiam & adſenſum, ſed etiam fiduciam, qua amplectimur oblatas promiſſiones, easdemque nobis in ſpecie adplicamus. Quod autem Bellarminus regerit, promiſſiones evangelii non eſſe *abſolutas*, ſed *conditionales*, de eo quid ſtatuendum ſit in tractatu de evangelio, late diximus. Breviter: promiſſiones legis proprie ſunt conditionales, quia requirunt noſtra opera: promiſſiones evangelii ſunt gratuitæ, quia non requirunt noſtra opera, noſtram dignitatem ac noſtra merita; ſed gratis propter Chriſtum bona cœleſtia offerunt. Interim tamen, ut bonorum in promiſſionibus evangelicis oblatorum participes reddamur, ex parte noſtra requiritur fides, quæ non eſt opus noſtrum, ſed opus Dei in nobis; nec ſuæ dignitatis reſpectu juſtificat, ſed quia Chriſtum adprehendit; nec ex viribus liberi arbitrii oritur, ſed per verbum a Spiritu ſancto accenditur. Ergo ſi *abſolutum* opponitur noſtris operibus & noſtræ dignitati, dicimus promiſſiones evangelicas abſolutas eſſe, id eſt, abſque ullo dignitatis atque operum noſtrorum reſpectu bona cœleſtia nobis offerre. Si vero *abſolutum* opponitur fidei, negamus promiſſiones evangelicas abſolutas eſſe, quia bonorum in evangelio oblatorum non niſi fide participes reddimur. Pari ratione ſi *conditionale* intelligitur reſpectu noſtrorum operum, dicimus promiſſiones evangelii non eſſe conditionales, quia non requirunt noſtra opera ac merita; ſin vero *conditionale* intelligitur reſpectu fidei, dicimus promiſſiones evangelii eſſe conditionales, quia ex parte noſtra fides requiritur: ſed ex eo nondum ſequitur, incertas eſſe evangelii promiſſiones, credens enim ſcit ſe credere, & quamvis fides illa laboret adhuc infirmitate, nihilo tamen minus eſt vera & juſtificans fides. Nugas igitur vendit Bellarminus, quando clariſſimum dictum Johannis 1 epiſt. V. 13. *Haec ſcribo vobis, ut ſciatis, quoniam vitam aeternam habetis, qui creditis in nomine Filii ejus;* ſophiſtica cavillatione eludere conatur. *Johannes* (inquit) *veriſſime dicit:* Omnes, qui credunt, *videlicet ſicut oportet*, habere vitam æternam, *nimirum in ſpe; non autem dicit, omnes, qui arbitrantur ſe credere, ſicut oportet. Itaque ait quidem:* Hæc ſcribo vobis, qui creditis, ut ſciatis, quia vitam habetis æternam; *ſed non ait: haec ſcribo vobis, ut ſciatis vos habere fidem, qualis requiritur. Sententia igitur apoſtoli conditionalis eſt, ſcribit enim iis, qui credunt, ut ſciant, ſe habere vitam aeternam, ſi revera, ſicut oportet, credant, hoc eſt, ſi fidem habeant, quae per dilectionem operatur.* Reſp. mirum non eſt, illam fidem per ignorantiam a Bellarmino ſuperius fuiſſe definitam, quæ cum credit, tamen credere ſeſe neſcit. Atqui dictum Johannis apertiſſime huic monſtroſo errori repugnat, qui enim per fidem ſeſe vitam æternam habere ſciunt, an illi ſeſe credere neſciunt? & quo tandem fine apoſtolus hæc ſcriberet, ſi nemo eſſet, qui ſe revera, ut oportet, credere ſciret? latet autem ſophiſtica ambiguitas in phraſi: *credere ut oportet.* Ea enim vel opponitur nudæ jactantiæ ſive profeſſioni fidei, qua quis ſolum *dicit ſe habere fidem, operibus autem eam non demonſtrat,* ut loquitur Jacobus II. 14. talem hypocritam libenter fatemur, non credere ut oportet, cum fides illa ſit mortua & inane ſimulacrum. Vel opponitur fidei imperfectioni, ut hac ratione *credere ſicut oportet,* ſit fide perfectiſſima omni omnino dubitatione excluſa inſtructum eſſe, eandemque perfectis fructibus omni imperfectione & labe deſtitutis comprobatam dare: ad quam perfectionem cum nemo hominum in hac vita adſurgat, ideo neminem cre-

dere, ſicut oportet, conſequens foret, ſicque per hanc gloſſam jeſuiticam promiſſiones evangelii nobis plane redderentur inutiles & incertæ. Nos autem cum apoſtolo dicimus Rom. IV. 16. *Ideo ex fide, ut ſecundum gratiam firma ſit promiſſio.* Quamvis igitur credentes ſentiant adhuc fidei infirmitatem, & hac ratione nondum tam firmiter, ſicut oportet, ſe credere ſciant; tamen ſerio ac ſincero corde Chriſto adhærent, & fidem ſuam fructibus, videlicet dilectionis operibus comprobare ſatagunt, & hac ratione, ut oportet, hoc eſt, vere ſe credere ſciunt, non hypocritice nudis verbis fidem jactare.

Antitheſis adverſariorum.

§. CXXXVI. Atque hæc ſunt firmamenta noſtræ ſententiæ ab exceptionibus adverſariorum vindicata de proprio & adæquato fidei juſtificantis objecto; reſtat, ut pontificiorum ſententiam & argumenta conſideremus. Sic ergo ſcribit Gotthardus canonicus Patavenſis in defenſ. eccleſ. cathol. p. 115. *Lutherani praeter fidem hiſtoricam novam quandam ſpecialem invenerunt, qua meritum Chriſti adprehendamus, ac nobis peccata remiſſa eſſe certo ſtatuamus, eam nos non ſecus atque peſtem exſecramur.* Cenſura Colonienſis p. 118. *Objectum fidei juſtificantis eſt omne id, quod in verbo Dei revelatum.* Ruardus Tapperus in expl. art. 9. p. 75. *Fides, qua quis firmiter credit, & certo ſtatuit, propter Chriſtum ſibi remiſſa eſſe peccata, ſeque poſſeſſurum vitam aeternam, nullum habet in ſcripturis teſtimonium, imo iiſdem adverſatur.* Piſtorius in diſp. de juſtif. theſ. 19. *In eo longe aberrant, quod opinantur, fidem ferri ſolum vel principaliter in paſſionem & mortem Chriſti.* Bellarminus lib. I. de juſtif. c. 4. *Catholici* (Romanenſes) *fidem tam late patere volunt, quam late patet verbum Dei, certam autem promiſſionem ſpecialis miſericordiae non tam ad fidem, quam ad praeſumtionem pertinere contendunt.* Id ipſum c. 8. ex ſcripturis, c. 9. ex traditione eccleſiaſtica, c. 10. rationibus probare conatur, videamus, quid præſtet (*).

1.) Scriptura exigit ac celebrat fidem divinitatis & omnipotentiae Chriſti.

§. CXXXVII. Ex *ſcripturis* Bellarminus I.) adducit multa teſtimonia, quæ oſtendunt, *exigi & celebrari fidem divinitatis & omnipotentiae Chriſti.* At 1.) hæc teſtimonia ſunt a quæſtione aliena. Concludit ipſe Bellarminus his dictis probari, *fidem juſtificantem habere aliquid aliud pro objecto praeter ſpecialem miſericordiam.* Sed enim nemo noſtrum negat, fidem ratione notitiæ & adſenſus habere objecti loco omne Dei verbum, ac proinde aliud quippiam præter ſpecialem miſericordiam; interim tamen fides ratione hujus generalis notitiæ & adſenſus non juſtificat, ſed quatenus fiducialiter Chriſtum in verbo evangelii adprehendit. 2.) Peccat igitur Bellarmini argumentum fallacia oppoſitorum. Non enim hæc ſunt opponenda: fidei juſtificantis objectum eſt Chriſti divinitas, omnipotentia & reſurrectio. Ergo non ſola Dei gratia & miſericordia propter Chriſti obedientiam & ſatisfactionem. Hæc, inquam, non ſunt opponenda, quia in Chriſto mediatore ac redemtore noſtro, qui eſt proprium fidei juſtificantis objectum, conſideratur & perſona ipſius & duæ naturæ, & perſonalis earum unio, & ſalutare ejus officium, & omnia, quæ pro nobis fecit ac paſſus eſt. Media & finis ſunt ſubordinata, nequaquam igitur invicem opponenda. 3.) Quamvis in illis dictis non fiat expreſſa & explicita mentio ſpecialis Dei miſericordiæ, *implicite* tamen eadem in illis proponitur. Qui enim vere credit, Jeſum eſſe Chriſtum Dei Filium & promiſſum mediatorem, is omnem ſuam fiduciam in eum collocat, & ſpecialem Dei miſericordiam in hoc mediatore & redemtore noſtro poſitam fiducialiter amplectitur. Repetenda hoc loco regula, quod *verba notitiae apud Hebraeos ſaepe connotent adfectum cordis*; inde notitiæ & adſenſui tribuitur, quod eſt fiduciæ proprium. 4.) Denique diſtinguenda ſunt varia fidei juſtificantis exercitia a proprio & ſpecifico ejus actu, hoc eſt, adprehenſione juſtitiæ Chriſti ad vitam æternam. Ubi enim fides juſtificans hunc proprium & ſpecificum actum

(*) Photiniani præciſe negant, *fidem juſtificare per adprehenſionem Chriſti redemtoris, ejusque meriti.* Socinus part. IV. de ſervat. cap. 9. p. 368. GERHARDUS.

actum exſerit, convertit ſe ad alia etiam objecta, amplectitur promiſſiones de liberatione ac mitigatione calamitatum, auxilium Dei patienter exſpectat, & in tentationibus cor hominis ſuſtentat atque erigit. Breviter: dicta adlegata loquuntur de fide juſtificante, ſed extra juſtificationis actum conſiderata; nos autem quærimus hoc loco de fidei juſtificantis, quatenus juſtificat, proprio & adæquato objecto, quod proprie & unice eſſe promiſſionem evangelii de gratuita peccatorum remiſſione propter Chriſtum mediatorem, ſuperius oſtenſum fuit.

2.) Fides juſtificat, quamvis non reſpiciat ſpecialem miſericordiam.

§. CXXXVIII. II.) Adducit teſtimonia, quibus probare conatur, *fidem eſſe juſtificantem, quamvis non reſpiciat miſericordiam ſpecialem, & non eſſe fidem juſtificantem, ſi eam miſericordiam forte reſpiciat.* Utrumque dicimus eſſe falſum, ideo probationem ejus audiamus. Ad probandum, fidem eſſe juſtificantem, licet non reſpiciat miſericordiam ſpecialem, adducit exemplum leproſi dicentis: Marc. I. 40. *Domine, ſi vis, potes me mundare;* ex quo elicere conatur Bellarminus, *leproſum illum de voluntate Domini, ac per hoc de miſericordia Dei ſpeciali dubitaſſe, nihilo tamen minus per fidem omnipotentiae & divinitatis Chriſti id, quod petiit, impetraſſe.* Reſp. 1.) Diſtinguenda ſunt beneficia corporalia a ſpiritualibus, fides in petitione corporalium reverenter ſeſe ſubjicit voluntati divinæ, cum non niſi ſub conditione gloriæ divinæ & ſalutis noſtræ ſint promiſſa. Perpetua eſt relatio inter verbum & fidem; fides enim verbo & promiſſionibus divinis tanquam baſi cuidam innititur. Jam vero bona ſpiritualia, utpote reconciliationem peccatorum, remiſſionem, donationem Spiritus ſancti & alia bona ad ſalutem omnibus neceſſaria, credentibus ſine ulla conditione Deus promiſit, ideoque fides petit & exſpectat ea ſine conditione. Sed corporalia bona promiſit Deus cum exceptione caſtigationis & crucis, cum conditione beneplaciti divini & utilitatis noſtræ; fides igitur cum conditione eadem petit, nihilo tamen minus de exauditione certa eſt, novit enim ac firmiter ſtatuit, preces noſtras etiam in bonis corporalibus impetrandis profuſas a clementiſſimo Patre ſemper exaudiri, ſcilicet ſi non ad voluntatem noſtram, tamen ad ſalutem, quod denegatur voluntati, illud accedit ſaluti. *Unum ex duobus* (ait Bernhardus in meditat. devotiſſ. cap. 6. col. 1196.) *indubitanter ſperare poſſumus, aut dabit id, quod petimus, aut illud, quod utilius.* Quare cum leproſus corporale quoddam beneficium, videlicet mundationem a lepra, per preces a Chriſto flagitet, ideo annectit conditionem de benigna Dei voluntate. 2.) Unde vero probabit Bellarminus, leproſum tantum de omnipotentia Chriſti fuiſſe certum, ſed de miſericordia ſpeciali dubitaſſe? Quomodo enim poteſt eſſe vera ac Deo placens oratio, quæ non intuetur Chriſtum, in quo ſolo habemus Deum placatum & propitium? Quomodo vera & perfecta oratio eſt, quæ ſic concludit: Chriſtus eſt verus & omnipotens Deus; ergo mihi ſubveniet? quin imo addendæ & intuendæ ſunt promiſſiones de miſericordi erga nos voluntate; miſericordia & omnipotentia Dei ſunt veluti duo fulcra noſtræ in precibus fiduciæ. Ita quoque hic leproſus in petitione corporalis beneficii omnipotentiam & φιλανθρωπίαν Chriſti intuetur, nec de exauditione dubitat; interim tamen voluntati divinæ ſeſe ſubjicit, cum neſciat, an mundatio illa a lepra ſaluti ipſius expediat: id vero non eſt dubitare de Dei gratia, cum & hoc ſit Dei miſericordiæ, ſæpe non dare, quæ in corporalibus petimus.

Fides non juſtificat, ſi miſericordiam Dei ſpecialem forte reſpiciat:

§. CXXXIX. Ad probandum, fidem non eſſe juſtificantem, ſi miſericordiam ſpecialem forte reſpiciat, producit Bellarminus exemplum phariſæi & publicani, Luc. XVIII. 9. ſeqq. *quorum ille confidebat, ſe eſſe juſtum, & proinde habebat fiduciam ſpecialis benevolentiae; nihilo tamen minus repulſam patiebatur; hic vero carebat fiducia illa, cum timore ac tremore accedebat ad Deum, nihilo tamen minus juſtificatus deſcendebat in domum ſuam.* Reſp. 1.) Phariſæus fiduciam juſtitiæ collocavit in operum ſuorum merita, non

in miſericordiam Dei propter Chriſtum mediatorem promiſſam. Nos autem de tali fiducia hoc loco agimus, quæ non reſpicit dignitatem vel merita noſtra; ſed gratuitam Dei miſericordiam in Chriſto nobis propoſitam. 2.) Vivum hujus pharisæi ingenium deſcribitur ab evangeliſta, v. 9. quod fuerit *confiſus in ſe ipſo*, πεποιθὼς ἐφ᾽ ἑαυτῷ, voluit *propriam ſuam juſtitiam coram Deo* ςῆσαι, quod exponit apoſtolus Rom. X. 3. Inde etiam contemtui habuit proximum ex mera ſuperbia, ut Chriſtus ipſe docet v. 13. at num talem fiduciam, quæ cum ſuperbia & proximi contemtu conjuncta eſt, ac propriis meritis nititur, nos commendamus? 3.) Neque eſt, quod Bellarminus obvertat, *phariſaeum gratias Deo agere de ſua juſtitia, ideo fiduciam benevolentiae non habuiſſe ob propria merita.* Quamvis enim fateatur, ſe a Deo ea habere, tamen in illis confidit, ac ſeſe coram Deo propterea juſtum æſtimat; unde ex ſuperbia, quæ cum fiducia propriæ juſtitiæ ſemper conjuncta eſt, proximum contemnit. Proponit igitur imaginem hypocritarum, qui dicunt in operibus confidi, & laudem juſtitiæ coram Deo valentis in illis quæri poſſe, modo ad Deum ea referamus, quo in numero an non ſit Bellarminus, mature ipſi diſpiciendum erit. Scribit enim lib. V. de juſtif. cap. 5. *Hominem conſtitutum in gratia poſſe mereri vitam aeternam ex condigno.* Cap. 16. *Opera juſtorum ex caritate facta meritoria eſſe vitae aeternae ex condigno.* Cap. 17. *Non ſolum ratione pacti, ſed etiam ratione operum.* Libr. II. de gratia & lib. arbitr. c. 15. *Vitam aeternam meritis bonorum operum acquiri.* Libr. I. de indulgentiis cap. 2. *Sanctos plus eſſe paſſos, quam ipſorum peccata requirerent*, Perinde ut hic phariſæus opera ſupererogationis commemorat. Cum enim unicum ſolummodo diem jejunii Deus conſtituiſſet; Lev. XXIII. 27. ipſe *ſingulis ſeptimanis ſeſe bis jejunaſſe* gloriatur: cum certa frugum & animalium genera, de quibus dandæ eſſent decimæ, Deus ordinaſſet, ipſe *de omnibus ſeſe decimas dare* jactitat. 4.) Publicanus peccatis ſuis agnitis, ac ſerio de illis dolens ad Dei miſericordiam confugit: *Deus* (inquit) *propitius eſto mihi peccatori*, reſpicit autem ad verum ἱλαςήριον in ſanguine Filii Dei propoſitum, Rom. III. 25. qui ſolus eſt ἱλασμὸς *pro peccatis noſtris*, 1 Joh. II. 2. cujus typus fuit *propitiatorium* vet. teſt. quo tegebantur tabulæ legis in arca fœderis reconditæ. Hoc ergo vult publicanus dicere: O Deus, ſi tabulas legis velis excutere, & vitam meam ad normam illius exigere; non potero coram judicio tuo ſubſiſtere; ſed vera fide intueor propitiatorium, quod typum gerit Meſſiæ promiſſi, cujus meritum & ſatisfactio delicta mea tegat, ne in conſpectum tuum veniant, propter illum propitius eſto mihi peccatori. 5.) Invertimus igitur argumentum: fides publicani, qua remiſſionem peccatorum impetravit & juſtificans in domum ſuam deſcendit, objecti loco habuit ſpecialem Dei miſericordiam propter Chriſtum mediatorem promiſſam. Pharisæus contra per propriæ juſtitiæ fiduciam excidit Dei gratia. Ergo noſtra de juſtificatione doctrina vera eſt, pontificiorum vero erronea. 6.) Non eſt, quod obvertat Bellarminus, *publicanum cum timore & tremore ad Deum acceſſiſſe, ac proinde fiducia illa caruiſſe:* ἀνακόλουθον enim iſtud eſſe, toties ſcriptura teſtatur, quoties vere piis tribuit, quod Deum timeant & ſperent in eum. Ex agnitione peccati & iræ divinæ adverſus peccata oriebatur in corde publicani timor & tremor; ſed ex agnitione miſericordiæ divinæ & beneficiorum Meſſiæ oriebatur in eodem fiducia, qua triſtes conſcientiæ angores ſuperabat, ac Deum ſibi quoque propitium fore certo ſtatuebat. Quo pertinent ſacrificia illa levitica, in quibus beneficia Meſſiæ ob oculos ſibi propoſita, vera fide intuebatur.

§. CXL. III.) Adducit locum ex Marc. XVI. 16. ubi cum dixiſſet Chriſtus: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit;* poſtea ſubjicit: v. 17. *Signa autem eos, qui crediderint, haec ſequentur: in nomine meo daemonia eficient, linguis loquentur novis &c.* Ex hoc loco tale format argumentum: *Fides miraculorum eſt una & eadem cum fide juſtificante. At fides miraculorum non reſpicit* objecti

3.) Fides miraculorum eſt eadem cum fide juſtificante. At illa non reſpicit ſpecialem Dei miſericordiam.

objecti loco ſpecialem miſericordiam remiſſionis peccatorum, ſed omnipotentiam & divinitatem Filii Dei. Ergo nec fides juſtificans. Reſp. 1.) Quorum unum poteſt eſſe ſine altero, ea non ſunt *eſſentialiter* unum. Atqui fides miraculorum poteſt eſſe ſine fide juſtificante, & contra fides juſtificans ſine fide miraculorum. Ergo fides miraculorum & fides juſtificans non ſunt *eſſentialiter* unum quid. *Minoris* pars *prior*, quod fides miraculorum poſſit eſſe ſine fide juſtificante, patet ex Matth. VII. 23. ubi Chriſtus dicit, ſe ad quoſdam, qui in nomine ipſius miracula fecerunt, dicturum: *Non novi vos.* Itemque ex 1 Cor. XIII. 2. *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil ſum;* ubi fidem miraculorum a caritate quandoque ſeparatam eſſe docetur, cum tamen vera & juſtificans fides *per caritatem ſemper ſit efficax.* Gal. V. 6. Hinc recte Stapletonus, domin. XXIV. poſt pentec. in promt. moral. p. 627. *Etiam vera miracula non ſolum antichriſtus ipſe ejusque proximi praecurſores; ſed quilibet haeretici non ſecus quam magi Deo permittente operari poterunt.* Maldonatus in cap. 9. Marci fol. 765. ſuper verba: *Vidimus in nomine tuo ejicientem daemonia, qui non ſequitur nos: Potuit nec corpore nec animo, id eſt, fide doctrinaque ſecutus Chriſtum, daemones expellere. Poſterior* pars *minoris*, quod fides juſtificans poſſit eſſe ſine fide miraculorum, ex ipſa experientia manifeſte patet. 2.) Dictum igitur Chriſti accipiendum eſt de fide apoſtolorum & eorum, qui in primitiva eccleſia vixerunt; apoſtoli enim præter fidem juſtificantem etiam fide miraculorum inſtructi fuerunt, & in primitiva eccleſia donum miraculorum aliquandiu viguit, quod cur in ſequentibus temporibus ceſſaverit, alibi explicatur. 3.) Fidei miraculoſæ & fidei juſtificantis diverſa ſunt *objecta*, vel certe diverſi ad unum idemque objectum reſpectus. Fides miraculorum reſpicit doctrinam cœleſtem, inque ea præcipue articulum de Chriſto exhibito, ut miraculis confirmandam: fides juſtificans ratione notitiæ totam doctrinam cœleſtem reſpicit ut credendam, ratione fiduciæ Chriſtum ut mediatorem pro nobis paſſum ac mortuum, cujus beneficia in verbo evangelii oblata ſunt a nobis acceptanda.

4.) In concionibus Petri & Pauli nullum eſt verbum de ſpeciali Dei miſericordia.

§. CXLI. IV.) His teſtimoniis ex evangeliſtarum ſcriptis petitis ſubjicit Bellarminus teſtimonia ex actis apoſtolicis depromta. *In actis* (inquit) cap. 2. 4. 10. 13. & 17. *narrantur conciones Petri & Pauli, quibus explicatio & doctrina fidei continetur. In his autem nullum verbum eſt de ſpeciali Dei miſericordia, ſed totae conſumuntur in explicanda & perſuadenda reſurrectione & divinitate Chriſti. Item actorum* cap. VIII. 37. *cum Philippus ab eunucho baptiſmum poſtulante quaeſiviſſet, crederetne ex toto corde? reſpondit ille: Credo, Filium Dei eſſe Ieſum Chriſtum; atque hoc reſponſo Philippus contentus eunuchum continuo baptizavit. Eſt igitur fides juſtificans, non qua credimus, Deum nobis propitium eſſe, alioquin perperam egiſſet Philippus, qui ſine tali fide eunuchum baptizavit, ſed qua toto corde, hoc eſt, ſine ulla haeſitatione credimus, Ieſum eſſe Chriſtum ac Filium Dei, ac per hoc verum Deum.* Reſp. 1.) Repetimus regulam ſuperius propoſitam: quædam de fide prædicantur ratione notitiæ, quædam vero ratione fiduciæ. Credere divinitatem & reſurrectionem Chriſti, pertinet ad fidem ratione notitiæ: *credere Chriſtum propter peccata mortuum eſſe, & reſurrexiſſe propter juſtificationem noſtram*, pertinet ad fidem ratione fiduciæ. 2.) Ergo ut ex notitia evangelii per Spiritus ſancti efficaciam oritur in corde fiducia: ita conciones apoſtolicæ, in quibus reſurrectionem & divinitatem Chriſti probant, eo unice ſpectant, ut de reſurrectione & divinitate Chriſti certo perſuaſi, firmiter ſtatuamus, Deum, qui proprio Filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus illum in mortem tradidit, & ex mortuis ſuſcitavit, propter illum nobis propitium fore. 3.) Proinde miſericordia Dei ſpecialis, divinitas, paſſio, mors & reſurrectio Chriſti in objecto fidei juſtificantis ſibi invicem non opponuntur, ſed potius arctiſſime cohærent, quia non niſi in Chriſto & propter eum Dei miſericordia nobis obtingit.

Ac

Ac niſi Chriſtus eſſet verus Deus, non potuiſſet æquivalens pretium pro peccatis noſtris præſtare, iram Dei extinguere, a diabolo, morte & inferno nos liberare. Paſſio & mors Chriſti ſunt ipſum redemtionis noſtræ pretium. Reſurrectio eſt evidens teſtimonium, quod ſufficiens λύτρον pro nobis præſtitum, & quod plene ſimus Deo reconciliati; alias hunc vadem & ſponſorem noſtrum ex carcere ſepulchri non reduxiſſet. Falſum ergo eſt, quod in concionibus apoſtolicis de reſurrectione & divinitate Chriſti nullum contineatur verbum de ſpeciali Dei miſericordia. 4.) Quodnam vero manifeſtius teſtimonium pro ſententia noſtra de objecto adæquato fidei juſtificantis adferri poſſet, quam apoſtolicum illud pronunciatum: Act. IV. 12 *Non eſt in alio quoquam ſalus, nec aliud nomen ſub cælo datum, in quo oporteat ſalvos fieri?* Cum quo conjungenda ſimilia dicta: Act. X. 43. *Huic* (Chriſto) *omnes prophetae teſtimonium perhibent, remiſſionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes, qui credunt in eum.* Act. XIII. 38. *Per Chriſtum vobis remiſſio peccatorum annunciatur, & ab omnibus illis, a quibus non potuiſtis in lege Moſis juſtificari.* v. 39. *In hunc omnis qui credit, juſtificatur.* Act. XV. 11. *Per gratiam Domini Ieſu Chriſti credimus ſalvari, quemadmodum & patres noſtri.* 5.) Phraſis apoſtolica: *credere in Chriſtum,* reſpicit non ſolum perſonam; ſed & officium Chriſti: neque enim ſufficit ad fidem juſtificantem, credere, quod Chriſtus ſit verus Deus & homo in perſonæ unitate; ſed requiritur inſuper, ut agnoſcamus eum tanquam conſtitutum mediatorem ac redemtorem noſtrum, qui propter nos homo factus, crucifixus propter peccata noſtra, & reſuſcitatus propter juſtitiam noſtram, in quo & per quem Deo reconciliamur, peccatorum remiſſionem conſequimur, & hæredes vitæ æternæ ſcribimur. Hæc omnia fides juſtificans in objecto ſuo reſpicit, ideo eunuchus Act. VIII. non ſolum credit, Filium Dei eſſe Jeſum Chriſtum, ſed & ex prophetico vaticinio agnoſcit, ipſum *propter peccata noſtra vulneratum & propter iniquitates noſtras attritum eſſe,* ac ſibi propter illum peccatorum remiſſionem in baptiſmo conferri ſtatuit.

§. CXLII. V.) Ex epiſtolis apoſtolicis hæc profert Bellarminus: Rom. IV. 18. *Abraham non credidit, ſibi per miſericordiam ſpecialem fuiſſe remiſſa peccata, ſed patrem ſe futurum multarum gentium.* Rom. X. 9. *Objectum fidei juſtificantis ſtatuitur Dei reſurrectio.* 1 Cor. XIII. 2. *Conjungitur fides miraculorum cum ſpe & caritate, ut intelligamus, fidem miraculorum eſſe eandem cum fide juſtificante.* 1 Cor. XV. 14. *Objectum fidei ſtatuitur paſſio, ſepultura & reſurrectio Chriſti.* 1 Joh. V. 1. *Fides juſtificans ſic deſcribitur. Omnis, qui credit, quoniam Ieſus eſt Chriſtus, ex Deo natus eſt.* Et infra: v. 5. *Quis eſt, qui vincit mundum, niſi qui credit, quoniam Ieſus eſt Filius Dei?* Reſp. 1.) De fide Abrahæ diximus ſuperius §. 133. ac evidenter oſtendimus, objectum ejus fuiſſe ſpecialem Dei miſericordiam in benedicto ſemine propoſitam. 2.) Quando ſtatuimus, ſpecialem Dei miſericordiam in Chriſto propoſitam eſſe proprium fidei juſtificantis objectum, non excludimus Chriſti reſurrectionem, quippe quæ eſt actus ad officium Chriſti mediatoris pertinens, *reſurrexit* enim *Chriſtus propter juſtificationem noſtram,* Rom. IV. 25. Ergo quando apoſtolus reſurrectionem Chriſti fidei juſtificantis objectum ſtatuit, non ſolum non adverſatur ſententiæ noſtræ, ſed eandem etiam comprobat: neque enim qui fide tantum hiſtorica credit, Chriſtum ex mortuis reſurrexiſſe, juſtus & ſalvus erit, ſed qui fiducia cordis Chriſto propter nos paſſo, mortuo & reſuſcitato adhæret, ac firmiter ſtatuit, ipſum propter juſtificationem noſtram reſurrexiſſe. 3.) Fidem miraculoſam & juſtificantem unam & eandem eſſe, apoſtolus haudquaquam adſerit; quin potius fidem miraculoſam a caritate abeſſe poſſe adſerens, eandem à fide juſtificante diſtinguit, quippe quam Gal. V. 6. ſic deſcribit, quod ſit per *caritatem efficax.* 4.) Paſſio, mors & ſepultura Chriſti pertinent omnino ad fidei juſtificantis objectum; requiritur autem non tantum hiſtorica eorum notitia, ſed etiam ut firmiter ſtatuamus, propter noſtram redemtionem, juſtitiam, & ſalutem hæc omnia a Chriſto facta;

5.) In Epiſtolis Paulinis nulla fit mentio ſpecialis miſericordiæ.

ac

ac nobis in ſpecie adplicemus beneficia mortis & paſſionis Chriſti. 5.) Hiſtorica illa fides, quæ in genere credit, Chriſtum eſſe Dei Filium ac ſalvatorem mundi, nondum vincit mundum, nec regenerat; ſed ſpecialis illa fiducia, qua ſtatuimus, Chriſtum eſſe noſtrum ſervatorem, cujus beneficia ad nos quoque pertineant, ut hac ratione cum apoſtolo fiducialiter dicamus: Gal. II. 20. *Chriſtus dilexit me, & tradidit ſemet ipſum pro me.* Rom. VIII. 31. *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* v. 32. *qui etiam proprio Filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donabit?*

Traditio eccleſiaſtica.

§. CXLIII. Cap. 9. Progreditur Bellarminus ad alteram argumentorum claſſem, & ex *traditione eccleſiaſtica* probare conatur, *fidem non eſſe fiduciam miſericordiae.* Producit igitur primo loco *ſymbolum apoſtolicum, in quo multa fidei objecta proponuntur, utpote de unitate & trinitate Dei, de incarnatione, paſſione & morte Chriſti &c. ſed de ſpeciali miſericordia ne verbum quidem continetur.* Reſp. 1.) Fidei, ratione notitiæ & adſenſus, objectum eſt omne Dei verbum nobis in ſcripturis ſacris revelatum, cujus brevis ſumma in ſymbolo apoſtolico proponitur. 2.) Manet nihilominus, quod fides juſtificans, qua talis, ſolum Chriſtum mediatorem reſpiciat ac fiducialiter in eo recumbat. 3.) Miſericordia Dei, trinitatis unitas, incarnatio, paſſio & mors Chriſti non excluduntur ab hoc fidei juſtificantis objecto, nec ei ſunt opponenda: Chriſtus enim mediator ac redemtor noſter eſt unus, verus cum Patre & Spiritu ſancto Deus, qui *propter nos homines & propter noſtram ſalutem deſcendit de cælis, & homo factus eſt, pro nobis paſſus & mortuus, reſurrexit propter juſtitiam noſtram, adſcendit ad cælum, ſedet ad dextram Dei, & intercedit pro nobis.* Spiritus ſanctus miniſterio verbi & ſacramentorum colligit eccleſiam, in qua credentibus in Chriſtum remiſſio peccatorum & vita æterna conferuntur, hæc ergo omnia in fide juſtificante concurrunt. 4.) Implicita igitur mentio fit ſpecialis miſericordiæ in hoc ſymbolo. Quando enim profiteor, me credere in Chriſtum pro me paſſum & mortuum, utique etiam credo, Deum ſic me dilexiſſe, ut Filium ſuum unigenitum daret, qui in ara crucis pro peccatis meis ſatisfecit, & æternam redemtionem mihi promeritus eſt. 5.) Neve quidquam ſuperſit dubii, an non credimus in ſymbolo peccatorum remiſſionem, quæ in eccleſia per Spiritum ſanctum nobis donatur? Qui peccatorum remiſſionem credit, an non ſpecialem Dei miſericordiam in Chriſto propoſitam, abſque qua illa non habet locum, fide intuetur & adprehendit? 6.) Regerit Bellarminus, *nos credere eccleſiam & remiſſionem peccatorum, non quaſi credamus, nos eſſe membra verae eccleſiae, & peccata nobis remiſſa eſſe, ſed quod in eccleſia vigeat donum remiſſionis peccatorum, quod per baptiſmum aliaque ſacramenta percipitur.* Reſp. imo vero quemadmodum in primo articulo, credentes in Deum Patrem, omnipotentem creatorem cœli & terræ, non ſolum in genere credimus, Deum eſſe Patrem benigniſſimum & univerſi creatorem omnipotentiſſimum, ſed etiam in ſpecie, ipſum eſſe noſtrum Patrem & creatorem: quemadmodum etiam in ſecundo articulo credentes in Chriſtum Dei & Mariæ virginis Filium incarnatum, paſſum, mortuum, reſuſcitatum &c. non ſolum in genere credimus, Chriſtum pro genere humano paſſum ac mortuum eſſe, ſed etiam in ſpecie propter nos & noſtram ſalutem; ita quoque in tertio ſymboli articulo credentes eccleſiam & remiſſionem peccatorum, non ſolum credimus eſſe eccleſiam, in qua vigeat donum remiſſionis peccatorum, ſed etiam in ſpecie nos eſſe membra illius eccleſiæ, & nobis peccatorum remiſſionem contingere (*). Media, per quæ remiſſio peccatorum nobis confertur, videlicet verbum

(*) Selneccerus in orat. hiſtor. de Auguſt. confeſſ. *Lutherus ſæpe numero dicere ſolitus eſt, ſe grato animo prædicare dexteritatem fratris cujusdam ſenioris in monaſterio Erfordienſi, qui talem verbo-*

verbum & ſacramenta, haudquaquam excludimus, nec abſolutam quandam Dei miſericordiam introducimus, ſed τάξει mediorum divinitus conſtitutorum eam ordinatam eſſe fatemur; interim ſententiæ noſtræ de objecto fidei juſtificantis ex eo nihil decedit, ſcimus enim nos baptizatos eſſe, ſcimus in myſterio cœnæ corpus & ſanguinem Chriſti nos participare. Quando in ſymbolo reſurrectionem carnis me credere profiteor, non ſolum generalem mortuorum reſuſcitationem credo, ſed etiam credo *me* ex terræ pulvere olim reſuſcitatum iri. Job. XIX. 25. & ſeqq. Unde notanter addidit primitiva eccleſia in pronunciatione hujus articuli: *Credo reſurrectionem hujus carnis*. Gregorius lib. XIV. moralium cap. 29. de Euticio epiſcopo Conſtantinopolitano refert, quod in agone mortis cutem manuum adprehendens dixerit: *Credo, quod in hac carne reſurgemus omnes.* Ita quoque quando peccatorum remiſſionem me credere profiteor, donum illud ut omnibus vere in Chriſtum credentibus, ita & mihi in eccleſia repoſitum eſſe, & per fidem actu conferri credo. Chriſtus notanter pronunciat Joh. XVI. 23. *Amen amen dico vobis, quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Jam vero ex mandato & inſtitutione Chriſti petimus remiſſionem peccatorum, eandem igitur firmiter credere debemus. Video autem, quo tendat Bellarminus, nimirum quod ad ſacramentum pœnitentiæ, per quod confertur remiſſio peccatorum illis, qui poſt baptiſmum lapſi ſunt, requirantur diſpoſitiones & ſatisfactiones noſtræ, de quibus cum perpetuo dubitare cogamur, an ſint ſufficientes, ideo ſemper dubitandum eſſe de remiſſione peccatorum. Sed de tota hac re alibi late fuit dictum. Huic argumento ex ſymbolo apoſtolico petito addit Bellarminus varia patrum teſtimonia, ſed ea noſtræ ſententiæ non adverſantur, loquuntur enim de fide ratione notitiæ; interim non negant, fidei juſtificantis ratione fiduciæ proprium objectum eſſe Chriſtum mediatorem, ſive quod idem eſt, ſpecialem Dei miſericordiam in Chriſto nobis propoſitam; id quod adparet ex omnibus dictis, in quibus fidem in ipſo juſtificationis actu deſcribunt. Eorum quædam ſuperius §. 100. recenſuimus, & ſuo loco plura enumerabuntur.

Rationes, quia fides non habeat objecti loco ſpecialem Dei miſericordiam. 1.) In verbo Dei non reperitur annunciata ſalus in particulari.

§ CXLIV. Cap. 10. Profert Bellarminus varias *rationes*, quibus fidem illam ſpecialem (uti vocat) explodere conatur. *I.) Fides in nihil aliud collimare debet, niſi in verbum Dei. At in verbo Dei nuſpiam reperitur annunciata ſalus vel remiſſio peccatorum mihi aut illi in particulari, exceptis quibusdam paucis. Ergo reliqui non niſi temere poſſunt credere tanquam ex verbo Dei, ſibi remiſſa eſſe peccata.* Reſp. generale includit ſuum ſpeciale. Jam vero generalia ſunt ſcripturæ enunciata. *Omnis, qui credit in Filium Dei, habet vitam aeternam*, Joh. III. 16. *Omnes prophetae teſtimonium perhibent Chriſto, remiſſionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes, qui credunt in eum*, Act. X. 43. Sub hac univerſali ſubſumit cujusque fides in ſpecie, ac generalibus promiſſionibus evangelii per fidem quilibet vere pius ſe ipſum includit. Quemadmodum igitur lex moralis peccati quemlibet in ſpecie convincit per generalem illam ſententiam: *Maledictus omnis, qui non fecerit, quae ſcripta ſunt in libro legis:* Deut. XXVII. 26. Gal. III. 10. quamvis neminem in ſpecie nominet: ita evangelium omnibus in Chriſtum credentibus annunciat peccatorum remiſſionem, quamvis itidem in ſpecie neminem nominet. Adde, quod ipſe Bellarminus particularem agnoſcat argumenti ſui *minorem* per adducta exempla contraria, videlicet *paralytici*, Matth. IX. 2. *peccatricis*, Luc. VII. 50. *adulterae*, Joh. VIII. 11. *Za-*

verborum ſymboli paraphraſin ipſi tradidit: Credo remiſſionem peccatorum. Non ſatis eſt te in genere credere, Deum quibusdam, Davidi, Petro & aliis ſua peccata remittere, talem enim fidem etiam dæmones habent; ſed Dei mandatum humanum eſt, ut credas, tibi tua peccata remitti & certus ſis de juſtitia tuæ fidei & ſaluti tuæ. GERHARDUS.

Zachaei, Luc. XIX. 9. *&* *latronis*, Luc. XXIII. 43. Si enim illis in ſpecie annunciata eſt per evangelicam Chriſti vocem peccatorum remiſſio, utique fides illorum objecti loco habuit promiſſionem de gratia Dei & remiſſionem peccatorum. Denique ut illis in ſpecie annunciata eſt peccatorum remiſſio, ita adhuc hodie miniſtri eccleſiæ non ſolum in genere prædicant evangelium, ſed & cuilibet vere pœnitenti per vocem abſolutionis in ſpecie annunciant peccatorum remiſſionem, id quod coram Deo in cœlis ratum ac gratum eſſe Chriſtus pronunciat, Matth. XVIII. 18. Joh. XX. 23. Id ipſum confirmatur ſigillis ſacramentorum, id ipſum obſignat Spiritus ſanctus in cordibus piorum, qui *συμμαρτυρεῖ*, una cum noſtro ſpiritu *teſtatur, nos eſſe Dei filios*, Rom. VIII. 16. qua de re ſuo loco uberius diſputatum fuit. Deducamus igitur argumentum Bellarmini ad abſurdum. Si remiſſio peccatorum in verbo evangelii ideo negatur ſingulis annunciari, quia in ſpecie hujus vel illius nomen non exprimit; conſequens erit, voce legis non adcuſari & damnari omnes & ſingulos, quia itidem in ſpecie hujus vel illius nomen non exprimitur. At conſequens illud falſum eſſe docet apoſtolus, Gal. III. 22. & cujusque conſcientia perſentiſcit. Ergo & antecedens falſum eſſe relinquitur. Quid quod ex eodem fundamento facinoroſus proceſſum judiciarium contra ſe inſtitutum ſubterfugere poſſet excipiendo, in legibus politicis nuſpiam nominatim dici: Titius ſuſpendatur, Sempronius decolletur.

Exceptiones Bellarmini.

§. CXLV. Non ignota fuit Bellarmino hæc noſtrorum reſponſio, quod generalis evangelii promiſſio includat ſpecialia, ideo variis exceptionibus eam labefactare conatur. 1.) *Nuſquam dicit ſcriptura, qui credit, ſibi remiſſa eſſe peccata, juſtificatur, aut habet vitam aeternam; ſed qui credit in Filium, habet vitam aeternam, vel juſtificatur. Quod autem credere in Filium, ſit credere, ſibi remiſſa eſſe peccata per Filium, non habent adverſarii ex verbo Dei, ſed ex ſua interpretatione.* Reſp. hac ratione uno impetu evertit Bellarminus fundamentum & ſummam totius evangelii, cujus perpetua vox hæc eſt, Chriſtum *θεάνθρωπον* eſſe mediatorem ac redemtorem noſtrum, qui pro peccatis humani generis in ara crucis ſatisfecit, ac proinde peccatorum remiſſionem accipere, quotquot credunt in eum. Quare per veram & juſtificantem fidem non ſolum in genere agnoſcimus, Chriſtum eſſe verum Deum & conſtitutum mediatorem generis humani, ſed etiam in ſpecie agnoſcimus & firmiter ſtatuimus, Chriſtum *nobis* datum ac natum eſſe, *nobis* quoque per & propter Chriſtum dari peccatorum remiſſionem. Credere in Chriſtum non ſolum eſt confiteri, ipſum eſſe verum Deum ac mediatorem, ſed etiam firmiter ſtatuere, ipſum eſſe noſtrum mediatorem ac redemtorem, qui pro nobis paſſus ac mortuus æternam juſtitiam nobis adduxerit, cujus participes reddamur per fidem, quo pertinent fiducialia illa (ut ita loquar) pronomina: Chriſtus dilexit *me*, & tradidit ſe ipſum *pro me*, Gal. II. 20. Rex tuus ad *te* venit, Zachar. IX 9. Matth. XXI. 5. Verbum evangelii non ſolum eſt verbum veritatis, ſed etiam verbum gratiæ & promiſſionis; priori modo reſpicit illud fides, quatenus eſt notitia & adſenſus, poſteriori vero, quatenus eſt fiducia promiſſioni illi inhærens. Ratione notitiæ etiam dæmones credunt, probe enim norunt, Chriſtum eſſe verum Deum ac mediatorem inter Deum & genus humanum; ſed cum fide illa hiſtorica non eſt conjuncta fiducia; norunt enim promiſſiones evangelii & beneficia Chriſti ad ſe non pertinere, ideo *credunt & contremiſcunt*, Jac. II. 19. Vera autem & juſtificans fides hominis vere in Chriſtum credentis cum notitia & adſenſu conjunctam habet fiduciam, qua ſtatuit per & propter Chriſtum oblata in evangelio bona, videlicet gratiam Dei, remiſſionem peccatorum, juſtitiam & vitam æternam ſibi obtingere. Juſtificationem noſtram conſiſtere in remiſſione peccatorum & imputatione juſtitiæ Chriſti, ex apoſtolo ſuo loco demonſtrabimus. Atqui juſtificamur fide in Chriſtum. Ergo fide conſequimur peccatorum remiſſionem, & participes reddimur juſtitiæ Chriſti, quod totidem verbis apoſtoli adſerunt. Act. X. 43. *remiſſionem peccatorum conſequuntur,*

quotquot credunt in nomen Chriſti. Si per fidem in Chriſtum conſequimur remiſſionem peccatorum, utique etiam fide ſtatuere poſſumus, nobis propter Chriſtum remitti peccata, & per conſequens credere in Chriſtum, eſt credere, per & propter Chriſtum ſibi remitti peccata. Id adeo manifeſtum, ut in hoc ipſo capite Bellarminus ex Auguſtini libr. de Spiritu & litera cap. 30. ſcribat: *fidem impetrare gratiam contra peccatum, & gratiam juſtificare a peccato.* Item: *per fidem impetrari remiſſionem peccatorum.* Si fide impetramus peccatorum remiſſionem, utique fide ſtatuere poſſumus, per & propter Chriſtum peccata nobis eſſe remiſſa. 2.) Pergit Bellarminus, ac dicit, *interpretationem noſtram repugnare verbo Dei, quia credere in Filium Dei, interprete Johanne, eſt credere, quod Jeſus ſit Dei Filius: interprete Paulo, credere, quod Deus ipſum a mortuis ſuſcitaverit;* qua de re quid ſtatuendum ſit, ſuperius vidimus. Notitia divinitatis & reſurrectionis Chriſti pertinet omnino ad fidem juſtificantem, nondum autem eam abſolvit. Credere in Chriſtum, complecti notitiam divinitatis & reſurrectionis Chriſti, apoſtoli adſerunt, & nemo noſtrum negat; ſed ad fidem juſtificantem non requiri fiduciam, nuſpiam apoſtoli adſerunt, quin potius contrarium teſtantur. Rom. III. 25. *Deus propoſuit nobis Chriſtum ἱλαςήϱιον per fidem.* 1 Joh. V. 10. *Qui credit in Filium Dei, teſtimonium habet in ſe ipſo,* v. 11. *& hoc eſt teſtimonium, quod vitam aeternam dedit nobis Deus, & haec vita in Filio ejus eſt.* Ergo vera fides intuetur Chriſtum ut propitiatorium a Deo propoſitum, ut victorem mortis & ducem vitæ, imo ut eum, in quo eſt vita æterna: *qui ergo habet Filium Dei, habet vitam aeternam;* 1 Joh. V. 12. *recipimus autem eum per fidem;* Joh. I. 12. 3.) *Peccant etiam in eo adverſarii,* (ait Bellarminus) *quod ex antecedente conditionata colligunt concluſionem abſolutam. Nam illae propoſitiones:* Qui credit in Filium, habet vitam æternam. *Et:* In hoc omnis, qui credit, juſtificatur; *conditionatae ſunt, ac ſi dictum eſſet: ſi quis credit in Filium Dei, habet vitam aeternam; et: ſi quis in Chriſtum credit, juſtificatur. Ita enim explicat apoſtolus* Rom. X. 9. Si credideris in corde tuo; *& Philippus* Act. VIII. 37. Si credis ex toto corde. *Ex his igitur conditionatis propoſitionibus tantum conditionata colligitur concluſio. Ergo ſi credo, habeo juſtificationem & vitam aeternam.* Reſp. quis vero unquam audivit concluſionem *hypotheticam*, quæ nihil ponit in *eſſe?* In ſyllogiſmis hypotheticis *major* quidem eſt conditionalis, ſed concluſio ſemper eſt abſoluta, teſtibus omnibus Logicis. Proinde ex hypotheticis illis propoſitionibus: *ſi credis in Chriſtum, ſalvus eris* (quas alibi Spiritus ſanctus per *categoricas* exprimit) ſubſumit ſpiritus credentis: Ego credo in Chriſtum, ex quo promte ſequitur abſoluta concluſio: ergo habeo vitam æternam. 4.) *At* (inquit Bellarminus,) *adſumtio illa non exſtat in Dei verbo, ſed in opinione mea. Opinio autem illa mea non ſolum non eſt verbum Dei, ſed etiam fallax eſſe poteſt, ut teſtatur exemplum haereticorum.* Reſp. de Bellarmino & ipſius ſociis traditiones papæ & dubitationem perpetuam propugnantibus facile concedere poſſumus, fidem ipſorum non exſtare in verbo Dei, ſed eſſe meram opinionem. Sed vere credentium fides non eſt dubia quædam & fallax opinio, ſed opus Spiritus ſancti, donum Dei & notitia omni humanæ rationis ac ſenſuum judicio firmior, ex luce verbi in mente orta & immoto verbi fundamento innitens. Omnes vere in Chriſtum credentes habent Spiritum ſanctum, *qui teſtimonium reddit ſpiritui ipſorum, quod ſint filii Dei;* Rom. VIII. 16. *per quem etiam clamant, Abba Pater,* v. 15. *vere credentes Deus ſignat, & dat pignus Spiritus in cordibus ipſorum,* 2 Cor. I. 22. Unde Spiritus ſanctus vocatur *arrha haereditatis noſtrae;* Eph. I. 14. hanc Spiritus interiorem teſtificationem vocare opinionem humanam eſt ejus, qui interioris illius teſtimonii ſeſe plane expertem eſſe fatetur. Auguſtinus libr. XIII. de Trinit. cap. 1. ſcribit, *quod quisque credentium in corde ſuo videat fidem, eamque teneat certiſſima ſcientia, & clamet conſcientia.* Libr. de mendacio ad Conſentium cap. 3. inter credere & opinari diſtinguit hoc modo: *Aliquando ille, qui credit, ſentit ſe*

ſe ignorare, quod credit, quamvis de re, quam ſe ignorare novit, omnino non dubitet, ſi eam firmiſſime credit: qui autem opinatur, putat ſe ſcire, quod neſcit. Lombardus libr. III. ſent. diſt. 23. lit. C. ex Auguſtino colligit *fidem ipſam in corde hominis ab ipſo homine videri non corporaliter, non imaginarie, ſed intellectualiter;* quomodo igitur fides nuda opinione niti dicetur? Si nemo poteſt certo ſcire & adfirmare, quod vere credat, quare apoſtolus jubet, ut nos ipſos probemus, an in fide ſimus? 2 Cor. XIII. 5. *Vosmet ipſos probate, an ſitis in fide, ipſi vos probate, an non cognoſcitis vosmet ipſos, quia Chriſtus Ieſus in vobis eſt? niſi forte reprobi eſtis.* v. 6. *ſpero autem, quod cognoſcetis, quia non ſumus reprobi.* Ex quo loco colligimus hoc axioma: Quicunque non agnoſcunt, ſe eſſe in fide & in Chriſto per fidem, illi ſunt reprobi. Huc referenda ſunt exempla omnium vere credentium: *Nos credimus & cognovimus*, dicunt diſcipuli Chriſti; Joh. VI. 69. *Credo Domine*, dicit pater lunatici; Marc. IX. 24. *Scio, cui credidi*, dicit apoſtolus; 2 Tim. I. 12. *Nos in Chriſtum credimus, ut juſtificemur ex fide Chriſti*, dicit in perſona omnium credentium; Gal. II. 16. quin imo omnes credentes *eodem fidei Spiritu* in Chriſtum credere pronunciat, quo David credidit; 2 Cor. IV. 13. Hæc de opinione tantum humana dici, nunquam probari poterit. *Fide ad Deum accedimus*, Hebr. IV. 16. *pacem habemus apud Deum*, Rom. V. 1. *ac certi reddimur, quod neque vita, neque mors, &c. ſeparare nos poſſit a dilectione Dei, quae eſt in Chriſto*, Rom. VIII. 38. Illos effectus opinioni humanæ & quidem fallaci attribui, quis induci poterit, ut credat? Quæ de hæreticorum fide adduntur, ſuum habuerunt locum in quæſtione de incertitudine gratiæ. Nec eſt, quod Bellarminus obvertat, *non contineri hoc in ſcripturis, quod hic vel ille vere credat in Chriſtum;* ſufficit enim generalem illam propoſitionem in eis contineri, omnis, qui credit in Chriſtum, habet vitam æternam. In illa generali implicite continetur ſpecialis concluſio. Ergo hic vel ille in Chriſtum credens, ſalvus erit. Perinde ut lex accuſat omnes, quamvis hujus vel illius non faciat expreſſam mentionem. 5.) Pergit Bellarminus, *non ſatis eſſe quocunque modo credere, ſed toto corde eſſe credendum, ac fidem debere eſſe vivam, quae pariat fructus bonorum operum. At hoc nemo adfirmare poteſt, ſe toto corde &, ut oportet, credere, ac fidem habere vivam & cum caritate conjunctam.* Reſp. de hypocritis hæc veriſſime dicuntur, qui *lucem* fidei non exſerunt *per opera;* Matth. V. 16. nec *vocationem & electionem ſuam faciunt certam*, 2 Petr. I. 10. ſed de vere credentibus falſiſſime pronunciantur; illi enim ſciunt, ſe toto corde, hoc eſt, non ſimulate & hypocritice credere. Ideo cum Philippus eunuchum quæreret: *Si credis ex toto corde*, baptiſmus tibi conferetur, ipſe ſubjicit: *Credo, Filium Dei eſſe Jeſum Chriſtum*, Act. VIII. 37. illi etiam fidem ſuam per dilectionem exſerunt; Gal. V. 6. quamvis & operum imperfectionem & infirmitatem ſimul agnoſcant & deplorent. Quod addit Bellarminus propoſitionem illam: *Qui credit in Filium Dei, habet vitam aeternam*, ita limitandam eſſe, *ſi cetera adhibeat, quae fides adhibenda demonſtrat*, de eo inferius agetur.

§. CXLVI. II.) Altera Bellarmini ratiocinatio talis eſt: *Fides juſtificans praecedere debet juſtificationem, eſt enim cauſa juſtificationis, jam vero omnis cauſa prior effecto. Atqui fides ſpecialis miſericordiae ſequitur juſtificationem. Quomodo enim vera fides eſt, qua credo mihi remiſſa eſſe peccata, ſi dum ita credo, nondum ſunt remiſſa, ſed per hunc actum poſtea remittenda? Item remiſſio peccatorum eſt objectum fidei, ac per hoc prius debet eſſe, quam fides. Ergo fides ſpecialis miſericordiae non eſt fides juſtificans.* Reſp. 1.) Relata ſunt ſimul: τὰ πρός τι ἅμα τῇ φύσει. Ariſtoteles in categ. c. 3. Jam vero fides juſtificans & remiſſio peccatorum ſunt relata, quia fides in Chriſto invenit & adprehendit remiſſionem peccatorum. Ergo ſunt ſimul. Quicunque vere credit in Chriſtum, illi remittuntur peccata, & cui peccata remittuntur, is habet fidem juſtificantem. 2.) Apoſtolus juſtificationem deſcribit per remiſſionem peccatorum.

2.) Fides ſpecialis miſericordiae ſequitur juſtificationem.

Rom. IV. 7. & 8. ex Pſalm. XXXII. 1. Ergo ubi eſt remiſſio peccatorum, ibi juſtificatio, ubi juſtificatio, ibi fides juſtificans. 3.) Et quomodo fides ſpecialis miſericordiæ ſequi poterit juſtificationem, cum abſque ea juſtificatio non habeat locum? Ipſe Bellarminus fidem refert inter diſpoſitiones, quæ juſtificationem præcedunt lib. I. de juſtif. cap. 13. 4.) Axioma illud, quod omnis cauſa prior ſit effecto, varias habet limitationes. Enumerabimus duas, quæ ſunt hujus loci propriæ. Cauſa eſt prior effectu, ſcilicet *materialiter*, non autem *formaliter*, quatenus eſt cauſa, eo enim modo cauſa & effectus ſunt relata, ideoque ſimul. Deinde cauſa *ordine naturae* prior eſt, non autem *tempore*, ſic lux coæva ſoli. Sic fides cum ad juſtificationem ſe habeat tanquam cauſa inſtrumentalis ad effectum, ideo naturæ ordine prior eſt, non tamen tempore. 5.) Non ideo demum in Chriſtum credimus, quia prius remiſſa nobis ſunt peccata; *ſed credendo in Chriſtum accipimus remiſſionem peccatorum*, Act. X. 43. *Fides ad juſtitiam nobis imputatur*, Rom. IV. 5. *quae juſtitia in peccatorum remiſſione conſiſtit*, v. 7. Fides igitur juſtificans reſpicit peccatorum remiſſionem in verbo evangelii oblatam non ut præteritam, ſed ut præſentem, eamque adprehendendo facit ſuam. Promiſſio evangelica de remiſſione peccatorum prior eſt fide, ſed promiſſum bonum in verbo evangelii oblatum, hoc eſt, peccatorum remiſſio, non niſi per fidem obtingit. 6.) Diſtinguendum igitur inter *objectum* ejusque *adplicationem*, vel, quod idem eſt, inter promiſſionem *oblatam* & *receptam*. Promiſſio de remiſſione peccatorum in verbo evangelii oblata eſt objectum fidei, & hac ratione prior eſt fide: ſed eadem promiſſio firma fide recepta actu confert peccatorum remiſſionem, & hac ratione fides juſtificans & remiſſio peccatorum ſunt ſimul.

3.) Fides ſpecialis tollit e medio orationem, ſacramenta, opera bona, &c.

§. CXLVII. III.) *Fides ſpecialis tollit e medio orationem, ſacramenta, opera bona, & quicquid aliud Deus ad ſalutem noſtram inſtituit. Ergo non debet dici fides juſtificans, ſed potius juſtificationem impediens, & ad exitium ducens.* Reſp. Parcius iſta viris tamen objicienda memento. Fides ſpecialis miſericordiæ nihil eorum tollit, quæ Deus ad ſalutem noſtram inſtituit. Non orationem, quia *juſtificati fide pacem habemus, & cum fiducia ad thronum gratiae accedimus, clamantes: Abba Pater!* Rom. V. 1. Hebr. IV. 16. Rom. VIII. 15. Fides fundit orationem, & oratio fuſa fidei impetrat firmitatem. Nunquam compellabimus Deum ut Patrem, niſi de ſpeciali ejus miſericordia per fidem certi ſimus. Gal. IV. 6. *Quoniam eſtis filii* (*per fidem in Chriſto*, ut exponitur cap. III. 26.) *miſit Deus Spiritum Filii ſui in corda veſtra, clamantem: Abba Pater!* Nec ſacramenta tollit fides illa ſpecialis, quia ſacramenta ſunt media divinitus inſtituta, per quæ Deus nobis offert ſuam gratiam, ac promiſſionem evangelicam de remiſſione peccatorum obſignat. Ergo ut fides eſt inſtrumentum recipiens ex parte noſtra, ita ſacramenta ſunt media offerentia ex parte Dei, ut δόσις καὶ λῆψις, ita quoque media δόσεως καὶ λήψεως ſibi invicem non opponuntur, ſed amice conſpirant, ſeſeque invicem ponunt. Nec opera bona excludit fides, ſed potius eſt radix & mater vere bonorum operum, cum ſit *efficax per caritatem*, Gal. V. 6. Fructus arbori non opponuntur, ſed ex ea naſcuntur: nec fidei fructificatio eſt inſtar partus viperini, ut fœtus matrem enecet: quin imo vera fides tam non eſt ſine operibus bonis, quam ſine radiis ſol, ſine fervore ignis. Quomodo igitur immane illud pronunciatum ſuum Bellarminus probat? 1.) *Si certo*, inquit, *atque ex fide credere debeo, mihi peccata eſſe per Chriſtum remiſſa: non poſſum cum publicano dicere: Deus propitius eſto mihi peccatori; aut cum apoſtolis & eccleſia univerſa: Dimitte nobis debita noſtra.* Reſp. imo vero quia quotidie peccamus, ideo quotidie peccatorum remiſſionem petimus; quotidie ſordidamur, ideo etiam quotidiana per ſanguinem Chriſti ablutione indigemus. Sancti igitur quotidie petunt peccatorum remiſſionem, non quod de remiſſione dubitent; ſed quia precibus ex fide profectis peccatorum quotidianorum remiſſio a Deo impetranda eſt; ſi de gratia Dei ac

ac remiſſione peccatorum dubitarent, non orarent ex fide. Ideo dulciſſimum nomen Patris ex inſtitutione Chriſti in oratione dominica præmittimus, peccatorum noſtrorum condonationem ab eodem in fide petituri. Probatio igitur Bellarmini nititur falſa hypotheſi, quod in ſanctis non maneant peccati reliquiæ; continet etiam paralogiſmum cauſæ, quod ſancti remiſſionem peccatorum petant, quia de ea dubitent; & per inverſionem everti poteſt. 2.) *Non erit opus baptiſmo, ſi per fidem, quae baptiſmum praecedere debet, certus ſum, mihi remiſſa eſſe peccata.* Reſp. baptiſmus eſt medium conferendæ & obſignandæ ſive confirmandæ fidei. Infantibus per baptiſmum confertur fides, cum Spiritus ſanctus regenerationem in cordibus infantum baptizatorum operetur, quæ ſine fide non habet locum. In adultis, qui per veram fidem jamdum adhærent Chriſto, baptiſmus eſt ſalutare medium, per quod Spiritus ſanctus obſignat, auget & confirmat fidem; neutro igitur modo per fidem ſpecialem uſus baptiſmi tollitur. Idem dicimus de pœnitentia, eam non tolli per fidem, cum peccatum adhuc in carne renatorum habitet, quod mortificandum eſt quotidie, & ſi quos protulit vitioſos ſtolones, illi protinus per veram fidem averruncandi ſunt.

4.) Fiducia de remiſſione peccatorum pendet a bona conſcientia. Ergo eſt poſterior juſtificatione.

§. CXLVIII. IV.) *Fiducia, qua quis confidit ſibi eſſe remiſſa peccata, ſeque Deo gratum eſſe, pendet a bona conſcientia & perſeverantia in dilectione & operibus bonis, proinde praeexigit juſtificationem, & eſt ea poſterior.* Reſp. 1.) Etſi fides juſtificans non eſt ſine bonis operibus, tamen in actu juſtificationis ſola fides meritum Chriſti adprehendit, qua ratione & reſpectu non pendet a bonis operibus. 2.) Neque enim reſpicit quantitatem operum, aut aliud quiddam juſtitiæ meritorium atque acceptatione dignum; ſed ſolam gratuitam Dei miſericordiam in Chriſto & propter Chriſtum ſibi oblatam, quam cupide atque arcte complectitur. 3.) Una eſt & eadem fiducia, qua remiſſionis peccatorum in actu juſtificationis participes reddimur, & quæ Chriſtum ſemel adprehenſum firmiter retinet, ut *in corde noſtro habitet*, Eph. III. 17. Non ſolum *juſtificamur fide, ſed etiam fide ſtamus*, Rom. XI. 20. *& cuſtodimur virtute Dei in ſalutem per fidem.* 1 Petr. I. 5. 4.) Fides juſtificans eſt cauſa bonæ conſcientiæ, dilectionis & bonorum operum, ut adparet ex dictis Gal. V. 6. *Fides per dilectionem operatur.* 1 Tim. I. 5. *Finis praecepti eſt, caritas ex corde puro & conſcientia bona & fide non ficta.* v. 18. *Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam conſcientiam.* Ergo hæc a fide pendent; in quibus dictis fiducia cum bona conſcientia & operibus bonis conjungitur, in illis docetur, non propter quid Deo reconciliemur, & in gratia apud ipſum ſimus; ſed unde certi ſimus, nos veram in Chriſtum fidem habere, per quem & propter quem ſolum in gratiam recipimur. Quæ Bellarminus adnectit de certitudine electionis, & an fides ſemel habita amitti poſſet, ſuum alibi habent locum.

SECTIO V.

DE EFFECTU FIDEI QUI EST JUSTIFICATIO.

Effectus veræ fidei eſt juſtificatio.

§. CXLIX. Hactenus de objecto fidei juſtificantis diximus, reſtat, ut de *munere* ſive *effecto* ejusdem, quæ eſt juſtificatio, pari perſpicuitate diſſeramus. Quamvis enim varii effectus veræ in Chriſtum fidei in ſcripturis tribuantur, quos ſuperius §. 72. membro 8. enumeravimus, videlicet remiſſio peccatorum, juſtificatio, υἱοθεσία, tranquillitas conſcientiæ, liberatio a damnatione legis, ſecuritas ſpiritualis, benedictio cœleſtis, purificatio cordis, victoria ſatanæ & mundi, patientia, acceſſus ad Deum, obſignatio veritatis, dilectio Dei & proximi, ſpes futuræ gloriæ, confeſſio veritatis, invocatio, obedientia erga Deum, denique vita & ſalus æterna; (quorum effectuum quidam concernunt ipſos credentes, quidam vero proximum) inter hos tamen cumprimis eminet

justi-

juſtificatio; reliqui enim vel cum juſtificatione ſunt iidem, vel eam proxime conſequuntur, eidemque immediate adhærent. Porro fidei juſtificationem toties ſcriptura tribuit, quoties pronunciat, *credentes in Chriſtum juſtificari*, Act. XIII. 39. *fide hominem juſtificari*, Rom. III. 28. *per fidem Ieſu Chriſti nos juſtificari*, Gal. II. 16. *juſtitiam eſſe ex fide Ieſu Chriſti*, Phil. III. 9. *fidem imputari ad juſtitiam*, Rom. IV. 5. *Deum juſtificare eum, qui eſt ex fide Ieſu Chriſti*, Rom. III. 26. Hæc ergo omnia ſunt ἰσοδυναμοῦντα. Quando enim credentes in Chriſtum a Deo juſtificari dicuntur, exprimitur non ſolum *ſubjectum*, quinam ſcilicet ſint illi, qui a Deo juſtificantur, ſed etiam *modus* ac *medium* juſtificationis, quod ſcilicet fides ſit illud medium atque organum, quo beneficia Chriſti in verbo evangelii oblata adprehendimus, nobisque adplicamus, in quorum adplicatione modus ac forma juſtificationis conſiſtit. Et ſane inter nos & adverſarios de eo non controvertitur, an fides juſtificet? cum ſcripturæ dicta, quibus hoc adſeritur, ſolis radio ſcripta merito dicantur: id vero totis viribus negant & impugnant, quod ſola fides juſtificet, inde nos, qui adfirmativam in hac quæſtione propugnamus, fideſolarios vocant, perinde ut orthodoxi, in primitiva eccleſia τὸ ὁμοούσιον propugnantes, dicebantur homouſiani, referente Sixto Senenſi libr. IV. biblioth.

Fidem ſolam juſtificare.

§. CL. Repetimus igitur verba Auguſtanæ confeſſionis artic. IV. in quo confeſſio eccleſiarum noſtrarum de hoc præcipuo doctrinæ chriſtianæ capite ſatis perſpicue exponitur: *Credimus & confitemur, quod homines non poſſint juſtificari coram Deo propriis viribus, meritis aut operibus, ſed gratis juſtificentur propter Chriſtum per fidem, cum credunt ſe in gratiam recipi, & peccata remitti propter Chriſtum, quia ſua morte pro peccatis ſatisfecit, hanc fidem imputat Deus pro juſtitia coram ipſo.* (ubi adprime notanda oppoſitio illa, qua tria tribus ex adverſo opponuntur, viribus propriis gratia Dei: meritis propriis Chriſtus; propriis operibus fides) Illud breviter complectitur hæc propoſitio: fides ſola juſtificat. Adcurate autem propter calumnias adverſariorum notandum, quod particula *ſola* non determinet ſubjectum, quaſi fides juſtificans ſit ſola & a caritate ac reliquis virtutibus ſeparata, ſiquidem vera fides eſt viva, non mortua, eſt efficax per caritatem, non ἀεργὸς & otioſa: ſed μόνον illud ἐκκλειστικὸν determinat prædicatum hoc ſenſu, quod ſola Chriſti juſtitia, cujus adprehendendæ vis ſoli fidei, non operibus convenit, coram Deo ſimus juſti. Non negamus, Spiritum ſanctum in renatis accendere novos motus, & juſtificatos in bonis operibus ambulare debere, quin potius diſerte dicimus, ubi nondum ſunt novi iſti motus a Spiritu ſancto excitati, ibi etiam veram fidem nondum eſſe accenſam; diſerte etiam dicimus, bona opera debere ſequi in juſtificatis. Hoc vero eſt, quod modis omnibus negamus, vel novos illos motus eſſe *habitualem* coram Deo valentem juſtitiam, vel bona opera eſſe *actualem* juſtitiam, qua coram Dei judicio niti, & conſiſtere poſſimus. Proinde ut agenda Brunſvicenſia adcurate loquuntur: *Urgemus particulas excluſivas in merito, in adplicatione, & in forma juſtificationis, ut ſcilicet opera ſtatuantur vel meritum, vel medium adplicationis, vel forma aut pars noſtrae juſtificationis coram Deo, ſed ſola Dei gratia propter ſolum Chriſtum, quem fides ſola adprehendit, ſuos juſtificari confitemur ac credimus.* Particula *ſola* removet opera, non ab actu præſentiæ, ſed a communicatione efficientiæ, hoc eſt, non ut adeſſe fidei & juſtificatis, ſed ut fidei in actu juſtificationis cooperari negentur. Inde alicui videri poſſit, quod propoſitio hæc: fides ſola juſtificat, evidentius exprimat, determinationem *excluſivam* pertinere ad prædicatum, ac calumniæ adverſariorum minus ſit obnoxia, quam ſi informetur hoc modo: ſola fides juſtificat.

1.) Aut fides & opera ſimul, aut opera ſola, aut fides ſola juſtificat.

§. CLI. In percenſendis argumentis, quibus probamus, nos ſola fide juſtificari, obſervabimus ſeriem Bellarmini, ut ab exceptionibus ejus commodius vindicari poſſint. I.) Aut fides & opera ſimul juſtificant, aut opera ſola, aut fides ſola. Non primum,

mum, quia in propria ſede hujus doctrinæ excluduntur opera ab actu juſtificationis. Rom. III. 28. *Arbitramur hominem juſtificari fide abſque operibus legis*. Rom. IV. 5. *Ei, qui non operatur, credenti autem in eum, qui juſtificat impium, imputatur fides ad juſtitiam*. Rom. XI. 6. *Si ex gratia, jam non ex operibus*. Gal. II. 16. *Scientes, quod non juſtificetur homo ex operibus legis, niſi per fidem Jeſu Chriſti, & nos in Chriſtum credimus, ut juſtificemur ex fide, & non ex operibus legis, quia ex operibus legis non juſtificabitur omnis caro*. Eph. II. 8. *Gratia eſtis ſalvati per fidem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum eſt*, v. 9. *non ex operibus, ut ne quis glorietur*. Tit. III. 5. *Non ex operibus juſtitiae, quae fecimus nos, ſed ſecundum miſericordiam ſuam ſalvos nos fecit*. In his ac ſimilibus dictis opponuntur fides & opera in actu juſtificationis. Quamvis enim extra actum juſtificationis optime eis conveniat, ita, ut vera fides non ſit abſque bonis operibus, nec vere bona opera abſque fide, tamen in actu juſtificationis manifeſte ſibi invicem opponuntur. Jam vero oppoſitorum ea eſt natura, ut poſito uno tollatur alterum; poſita ergo juſtificatione per fidem, negabitur juſtificatio per opera, ac proinde fidei & operibus ſimul non poteſt tribui juſtificatio. Nec *ſecundum* dici poteſt, videlicet quod opera ſola juſtificent, ut adverſarii ipſimet agnoſcunt, manet ergo *tertium*, videlicet quod fides ſola juſtificet. Sed de loco Gal. II. 16. aliquid hic monendum. Cornelius a Lapide voculam ἐὰν μὴ *adverſative* interpretatur *niſi*, id eſt, *ſed*. Græcum enim ἐὰν μὴ reſpondet Hebræo אַךְ id eſt, *verum, veruntamen*. Patere hoc dicit ex antitheſi. Vult enim apoſtolus juſtificationem non tribui operibus legis, ſed fidei Chriſti. Cum ergo hanc antitheſin ſignificet per *niſi*, ſequitur, *niſi* hic etiam adverſativum; ſecus habet, ſi ſimpliciter ſine antitheſi poneretur, verbi gratia, cum dico: homo non vivit, niſi per animam, *niſi* hic idem valet, quod *tantum*. Hæc enim propoſitio *exceptiva* idem valet, quod hæ duæ, per quas exponi debet, ſcilicet homo vivit per animam, & per nullam aliam rem vivit, niſi per animam. Male ergo novantes hic exponunt, niſi per fidem Chriſti, id eſt, tantum per fidem Chriſti. *Reſp*. 1.) Nobis perinde eſt ſive adverſative ſive exegetice (ut ſit ſenſus, id eſt, non juſtificari eum niſi per fidem) modo excluſive accipias. Ita vero accipiendum eſſe patet ex canone logico: *Ab exceptiva negativa ad excluſivam adfirmativam & contra ab hac ad illam valet conſequentia*. Confer 2 Reg. IX. 35. 1 Paral. XV. 2. Matth. XIV. 17. Marc. XIII. 32. cum Matth. XXIV. 36. Item Marc. II. 26. cum Matth. XII. 4. & Luc. VI. 4. 2.) *Majorem* ergo in argumento Cornelii negamus; (quæ ſic habet: ubicunque τὸ *niſi* non ſimpliciter ac ſine antitheſi, ſed ἀντιθετικῶς ſeu *adverſative* ponitur; ibi non ſumitur *excluſive*, videlicet pro *tantum*) nam contrarium poteſt ex variis exemplis probari. Apoc. IX. 4. &c. 3.) Invertimus ergo argumentum hoc modo: quandocunque in una propoſitione prædicata diverſa per antitheſin removentur, mediante particula *niſi*, tum hæc ipſa vox excluſive ſumitur. Atqui illud fit hoc loco. 4.) Confirmat hoc ipſum verſio Italica in bibliis anno 1546. Venet. edita. Pontificius quidam ἀνώνυμος accipit hypothetice: *Non juſtificatur homo ex operibus legis, niſi per fidem Jeſu Chriſti*, ut per vocabulum *niſi* notetur conditio, ſub qua juſtificetur homo ex operibus legis, nempe ſi ad opera acceſſerit fides. *Reſp*. ex Cornelii ipſius ſententia in contrarium ſic colligimus: quandocunque vocula *niſi* adverſative atque oppoſite ſumitur, tunc certe hypothetice & quaſi *adſertive* non ſumitur. Atqui fatente Cornelio Gal. II. 16. ſumitur *adverſative*; ergo ineptiſſima foret hæc interpretatio: non juſtificatur homo ex operibus niſi per fidem, ergo juſtificatur homo ſimul ex operibus legis & per fidem. Perinde ac ſi diceres: homo non juſtificatur per peccata mortalia niſi per fidem; ergo ſimul per peccata mortalia & fidem juſtificatur. Socinus & Oſtorodus exiſtimant, *Paulum agere de operibus perfectis & abſolutis in hoc dicto. Ideo enim* (inquiunt) *adjecit*, ſine operibus legis, *ut indicaretur, loqui apoſtolum de operibus a lege requiſitis, & ſic de perpetua & perfectiſſima divinorum praeceptorum obedientia, ſicut*

lex requirit. Cum autem talem obedientiam, qualem lex requirit, nemo praeſtare poſſit, ideo (inquiunt) *ſubjecit apoſtolus, nos juſtificari fide, id eſt, fiducia & obedientia ea, quantam quisque praeſtare poteſt, & quotidie quam maximam praeſtare ſtudet & connititur ſine operibus legis, id eſt, etſi interim perfecte legem totam, ſicut debebat, complere nequit.* Reſp. 1.) Hæc interpretatio eſt coacta & ficta. 2.) Convellitur a cap. VI. Rom. ubi apoſtolus a credentibus obedientiam erga mandata exigit. Cornelius a Lapide in cap. III. Rom. p 62. *Cum apoſtolus hic paſſim fidem ab operibus ſeparat & diſtinguit, opera intelligit legis non ſolum ceremonialia, & judicialia, ſed & moralia, ſive decalogi.* Auguſtinus libr. de Spiritu & lit. cap. 8. epiſt. CC. hanc gloſſam, quod apoſtolus de ſolis ceremonialibus operibus loquatur, multis refellit. Syrus ἐὰν μὴ Gal. II. 16. effert per אלא quod in communi uſu *ſed* ſignificat, quemadmodum ex eodem capite v. 20. liquet. Ergo ſenſus eſt: *Non juſtificatur homo ex operibus legis, ſed per fidem.* Nec infrequens videri debet ἐὰν pro ἀλλὰ uſurpari. Nam 1.) ſic etiam uſurpantur Hebræa אִם לא Gen. XXIV. 38. & כִּי אִם Eſa. LIX. 2. quæ utrobique græci interpretes per ἀλλὰ convertunt. 2.) Rabbinicum אֶלָּא quod vel compoſitum eſt ex אִם לָא, ut dages in lamed abſentem literam indicet, vel ex Græco ἀλλὰ proficiſcitur, ut Elias, Mercerus & alii putant. 3.) Græcum εἰ μὴ. 1 Cor. VII. 17. Apoc. IX 4 & cap. XXI. 27. ubi perſpicuum eſt, *adverſativam* eſſe ſignificationem. *Exceptiva* enim propoſitio ſtatuit ſubjectum univerſale, ſub quo contineri oportet, quod excipit; at homo non continetur ſub iſto ſubjecto, fæno nempe & arbore Apoc. IX 4. *Nec qui ſcripti ſunt in libro vitae continentur ſub inquinato & abominabili.* Apoc. XXI. 27.

Exceptio, excludi ſolummodo opera liberi arbitrii, quae fidem praecedunt.

§ CLII. Excipit Bellarminus libr. I. de juſtificat. cap. 19. *Per opera, quae a juſtificatione excluduntur, intelligi non in genere omnia opera, ſed ea tantum, quae fidem praecedunt, & quae ſolis liberi arbitrii viribus fiunt.* Reſp. 1.) Fatetur Bellarminus, quosdam ex Pontificiis, puta Ederum & alios, diſputationem Paulinam ſic explicare, quod opera ſaltem ceremonialia excludantur, unde judicamus de ipſorum conſenſu tantopere deprædicato. Joh. Paulus Windeck in diſp. de juſtificatione Friburgi habita anno 1610. theſ. 33. & ſeqq. aliquot argumentis probare conatur, hanc explicationem, qua per opera legis tantum ceremonialia intelliguntur, non eſſe in probabilem. 2.) Recte autem deſerit Bellarminus hanc ſuorum complicum ſententiam, quia apoſtolus ſimpliciter excludit opera, nulla facta mentione legum ceremonialium, quin imo diſerte teſtatur, ſe de ea lege loqui, ex qua eſt *agnitio peccati*, Rom. III. 20. quæ *iram operatur*, Rom. IV. 15. quæ *omnes homines peccati arguit*, Rom. III. 9. *& damnat univerſum mundum*, v. 19. quæ *cordibus hominum inſcripta*, Rom. II. 15. quæ *data eſt propter transgreſſiones*, Gal. III. 19. quæ *exſecratur omnes homines* propter inobedientiam, v. 10. de qua dicitur: *Qui fecerit ea homo, vivet in eis, & maledictus, qui non permanſerit in omnibus, quae ſcripta ſunt in libro legis*, v. 12. a cujus legis *maledictione nos Chriſtus liberavit*, v. 13. Atqui hæc omnia vel plane non conveniunt legi ceremoniali, vel non ſoli, ſed etiam morali. Proinde non poteſt *excluſiva* apoſtoli de ſolis operibus legis ceremonialis intelligi: derogatur Abrahæ juſtificatio ex operibus; jam vero tempore Abrahæ leges ceremoniales nondum erant latæ. Ergo non poſſunt intelligi opera juxta leges ceremoniales facta. Quinimo ſi opera legis ceremonialis ab apoſtolo excluduntur, utique etiam opera legis moralis. Ut enim recte collegeris: nulla opera legis juſtificant, ergo nec opera legis ceremonialis; ita recte etiam concludes: opera legis ceremonialis non juſtificarunt, ergo nullius legis opera juſtificant. Si enim operibus accepta ferenda eſſet juſtitia, quomodo opera legis ceremonialis excluderentur? cum ceremoniarum obſervatio ad primam decalogi tabulam pertinens, divini cultus pars fuerit non poſtrema. Recte igitur Auguſtinus colligit in libr. de Spiritu & litera cap. 8. *Ne quisquam putaret, hic apoſtolum dixiſſe, ea*

lege neminem juſtificari, quae in ſacramentis veteribus multa continet figurata praecepta, unde etiam eſt ipſa circumciſio carnis; continuo ſubjungit, quam dixerit, legem, & addit: Per legem cognitio peccati. Idem epiſt. CC. *Non ſolum illa opera legis, quae ſunt in veteribus ſacramentis; & nunc revelato teſtamento novo non obſervantur a chriſtianis, ſicut eſt circumciſio praeputii, & ſabbati carnalis vacatio, & a quibuſdam eſcis abſtinentia, & pecorum in ſacrificiis immolatio, & neomenia & azymum & cetera hujusmodi; verum etiam illud, quod in lege dictum eſt:* Non concupiſces, *quod utique ex chriſtianis nullus ambigit eſſe dicendum; non juſtificat hominem, niſi per fidem Jeſu Chriſti & gratiam Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum.* Valeat ergo commentum illud: quod opera ſolum ceremonialis legis excludat apoſtolus. 3.) At non majoris ponderis eſt altera exceptio (*), magis probata Bellarmino, quod a juſtificatione excludantur opera ante fidem, & ſolis liberi arbitrii viribus facta, quod ſic demonſtramus: a.) Ubicunque abſolute & ſimpliciter opera a juſtificatione excluduntur, ibi etiam renatorum opera excluſa intelliguntur. Atqui apoſtolus abſolute & ſimpliciter excludit opera a juſtificatione; perpetua enim oppoſitio eſt apud apoſtolum inter legem & evangelium, fidem & opera, credere & operari. Ergo etiam renatorum opera intelliguntur excluſa. b) Omnia opera legis ab actu juſtificationis excluduntur. Atqui renatorum opera ſunt opera legis, quia Spiritus ſanctus renatis proponit legem tanquam normam bonorum operum. Pſalm. CXIX 35. *Deduc me per ſemitam mandatorum tuorum.* Rom. VII. 22. *Condelector legi Dei ſecundum interiorem hominem.* v. 25. *Mente ſervio legi Dei.* Gal. V. 22, 23. bona opera dicuntur *fructus Spiritus, contra quos non ſit lex,* utique ergo ſunt opera legis, hoc eſt, a lege præcepta & legi conformia. Ergo etiam renatorum opera ab actu juſtificationis excluduntur (**). c) Apoſtolus Paulus erat utique renatus. Atqui excludit ſua & credentium opera. Gal. II. 16. *Et nos credimus in Chriſtum Jeſum, ut juſtificaremur ex fide Chriſti, & non ex operibus legis:* ubi perfectum ponitur pro præſenti phraſi hebraica, quod obſervavit etiam latinus interpres, qui textum apoſtolicum ſic reddit: *& nos in Chriſtum credimus, ut juſtificemur ex fide,* quo pertinet illud: 1 Cor. IV. 4. *Nihil mihi conſcius ſum, ſed in hoc non ſum juſtificatus.* Ergo non de ſolis non renatorum operibus loquitur (***). d) Exemplum & regula exactiſſime congruunt. Jam vero

Omnia omnino opera excludi probatur.

(*) Quam & Duræus libr. VIII. contra Witakerum f. 253. amplectitur, ſtatuens, *apoſtolum loqui de operibus factis ſine gratia, ſeu ex viribus liberi arbitrii in hominibus nondum renatis ſine dono Spiritus.* GERHARDUS.

(**) Paulus excludens opera a juſtificatione non ſcribit Judæis nondum converſis aut baptizatis, ſed Romanis, quorum *fidem prædicari ait in toto orbe:* Galatis, quorum mirificam erga ſe benevolentiam laudat: cap. IV. 14. Epheſiis, quos *ſanctos & in Chriſto renatos* vocat; cap. II. 13. nihilominus tamen negat, eos per opera legis juſtificari poſſe, non tantum ea, quæ fecerant nondum renati, ſed in univerſum, quæ ipſi tum, cum eſſent in Chriſto, faciebant. Apoſtoli ipſi in concilio Hieroſolymitano Act. XV. 10. *Quid tentatis jugum imponere &c.* Cum apoſtolus Eph. II. 9. & 10. fidem adſtruit rejectis operibus, *non ex operibus, ne quis glorietur,* ſtatim hæc verba ſubjungit: *Nam ipſius opus ſumus conditi in Chriſto Jeſu ad opera bona, quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus.* Quærimus, quænam ſint illa opera, de quibus apoſtolus loquitur? profecto opera, *quæ Deus præparavit, ut in illis ambulemus.* Apoſtolus igitur excludens opera a juſtificatione, deinde optimus ſui interpres exponit opera illa eſſe, ad quæ a Deo conditi ſumus, ut in illis ambulemus; profecto infallibiliter probat, opera per gratiam facta rejeci a juſtificatione, opera autem eſſe ad quæ, non ex quibus aut per quæ juſtificamur, ac proinde non eſſe formam juſtificationis, ſed finem ad quem & effectum. GERHARDUS.

(***) Scholaſtici dicunt *excludi opera legis,* per quæ intelligunt, non quæ per fidem & dilectionem fiunt, ſed quæ per minas lex extorquet. *Reſp.* opera per minas extorta non poſſunt dici opera legis, quia lex perfectam obedientiam poſtulat ex toto corde, tota anima, tota mente. Minatur quidem lex non obedientibus pœnas, ſed obedientia extorta per minas non eſt legis obedientia. GERHARDUS.

inter legem & evangelium, inter opera & fidem, inter operantem & credentem, inter opera & gratiam. Quando autem apoſtolus evangelium vocat *legem fidei*, tunc vocem *legis* generaliter accipit pro *doctrina*, ſicut & Hebræum תּוֹרָה, generale eſt, quam ſignificationem alibi Bellarminus ipſe agnoſcit, libro III. de verbo Dei cap. 2. ſic ſcribens: *David nomine legis non intelligit decem illa praecepta ſolum, ſed omnes divinas ſcripturas* (*). Concedimus etiam, fide impetrari gratiam faciendi, quod lex jubet; fide enim non ſolum accipimus peccatorum remiſſionem, ſed etiam novas vires mandatis divinis obediendi. Interim tamen diſtincta hæc ſunt beneficia; juſtificatio enim noſtra conſiſtit in remiſſione peccatorum, non autem in obedientia illa mandatorum, quippe quæ eſt jam ante debita, imperfecta, inchoata tantum & multis adhuc nævis contaminata. Ergo ex eo, quod fides impetrat gratiam faciendi, quod lex factorum jubet, non debet inferri, quod opera fidei ingrediantur juſtificationis actum, cum diſerte pronunciet apoſtolus, juſtificari nos fide ſine operibus credendo, non operando. 2.) *Juſtitia legis ſunt opera juſta, quae lex facienda praeſcribit, hanc juſtitiam apoſtolus non rejicit, ſed commendat.* Rom. II. 13. & 26. cap. VIII. 4. *Juſtitia ex lege ſive in lege ſunt illa opera, quae faciunt homines ſine gratia fidei, ſola cognitione legis adjuti; hanc juſtitiam apoſtolus tantum excludit, ac fidei opponit.* Reſp. diſtinctio hæc, ut quidem a Bellarmino adplicatur, caret omnino ſcripturæ fundamento (**). Apoſtolus generaliter pronunciat, *juſtificari nos fide ſine operibus, juſtitiam Dei per fidem Chriſti in omnes & ſuper omnes, qui credunt, manifeſtatam eſſe ſine lege.* Rom. III. 21, 22, 28. *Legem non eſſe ex fide*, ac proinde *in lege neminem juſtificari.* Gal. III. 12. Vera igitur & apoſtolica diſtinctio eſt inter juſtitiam *legis* & juſtitiam *evangelii:* inter juſtitiam *operum*, & juſtitiam *fidei*, quarum illa in articulo juſtificationis excluditur, hæc vero ponitur. Non quidem ſimpliciter rejicit apoſtolus juſtitiam legis, ſive juſtitiam ex lege & in lege, ſed tantum ab actu juſtificationis eam rejicit, cum ſit imperfecta. *Factores legis juſtificari* dicit Rom. II. 13. loquitur autem non de *imperfecta* illa obedientia, quam renati in hac vita præſtant, ſed de *perfectiſſima* & omnibus numeris abſoluta obedientia, ad quam lex eos obligat, qui per eam juſtificari volunt, talem vero in neminem hominum cadere ibidem evidenter confirmat & in ſeq. cap. III. 23. generalem addit concluſionem. *Non eſt diſtinctio, omnes peccaverunt, & egent gloria Dei, juſtificati gratis ipſius gratia.* Nec quidquam roboris huic confictæ diſtinctioni accedit ex pronunciato apoſtolico Rom II. 26. *Si praeputium juſtitias legis cuſtodiat, nonne praeputium illius in circumciſionem reputabitur?* Hypothetica enim eſt propoſitio, quæ, ſi de perfecta & abſoluta legis impletione intelligatur, nec præputio nec circumciſioni, hoc eſt, nec gentibus, nec Judæis tribui poteſt. Juſtificationem legis in nobis impleri apoſtolus pronunciat Rom. VIII. 4. Id vero imputatione fieri, capite IV. docuerat. Non ſolum juſtitia ex lege, (hoc eſt, interprete Bellarmino bona opera, quæ juxta legem fiunt a non renatis,) ſed etiam juſtitia legis, (hoc eſt, interprete eodem, bona opera renatorum ex gratia fidei facta) eſt imperfecta, nec undiquaque congruit perfectiſſimæ illi normæ ac regulæ in lege præſcriptæ, utraque igitur ad juſtificationem eſt inepta, quæ de-

(*) *Lex factorum ea eſt, quæ per opera juſtificat, ut patet ex formula. Hoc fac & vives. Lex fidei ea eſt, quæ juſtificat per fidem. Etſi alioquin verum ſit & legem requirere fidem, quæ ipſa eſt opus: & legem fidei requirere opera, quæ ſunt ejus fidei effecta:* Chamierius tom. III. lib. 22. cap. 2. 3. 9. GERHARDUS.

(**) Non poteſt Bellarminus monſtrare, quando aut quo loco Paulus juſtitiam *legis* diſparaverit a juſtitia *ex lege* ſive *in lege*. Quinimo juſtitiam *legis* nuſpiam nominavit niſi forte Rom. II. 26. ubi dixit latinus interpres *Iuſtitias legis*, cum Paulus dixerit τὰ δικαιώματα τοῦ νόμου, quod Beza vertit melius, *jura legis*. Significat autem non juſtitiam inhærentem cuiquam & *formalem*, ſed *abſtractam* ſive *materialem*, conſideratam in ipſius legis ratione per ſe. Veruntamen, utut ſit, nulla eſt oppoſitio juſtitiæ legis & juſtitiæ ex lege. GERHARDUS.

de re in loco de bonis operibus latius diſſeremus. 3.) Rom. IV. 4. *Ipſe apoſtolus declarat, quod per opera legis excludat tantum ea, quae fiunt ante fidem, dicit enim:* Ei, qui operatur, merces imputatur ſecundum debitum, non ſecundum gratiam; *illa igitur opera fidei opponit, quibus id, quod redditur, eſt merces, non gratia, talia vero non ſunt, niſi quae fiunt ex viribus liberi arbitrii, ſiquidem quae ex gratia fiunt, iis quod redditur, non eſt ſimpliciter merces, ſed etiam gratia, imo magis gratia, quam merces.* Reſp. imo vero dum Abrahæ renati opera apoſtolus excludit, evidenter oſtendit, omnino opera ab actu juſtificationis excludi, quod ipſum etiam ex ſequente antitheſi manifeſtum eſt. v. 5. *Ei, qui non operatur, credenti autem in eum, qui juſtificat impium, fides imputatur ad juſtitiam.* Concedimus ſuo loco, maximum eſſe diſcrimen inter opera *renatorum*, quæ Deo placent, quæque ex gratia largiſſime remuneratur, & inter opera *non renatorum*, quæ, cum non fiant ex fide, Deo non placent; interim tamen ex actu juſtificationis omnia omnino excluduntur propter generalem illam oppoſitionem, *credenti non operanti imputatur fides ad juſtitiam* Rom. IV. 5. *Si ex gratia, jam non ex operibus.* Rom. XI. 6. Quod annectit Bellarminus, id, quod operibus gratiæ redditur, eſſe magis gratiam, quam mercedem, in eo non ſolum repugnat Scholaſticis, qui diſputant, opera renatorum eſſe meritoria vitæ æternæ ex condigno, ſed etiam ſibi ipſi; diſputat enim libro V. de juſtificatione cap. 1. *Opera bona juſtorum eſſe vere & proprie merita, & quidem ipſius vitae aeternae.* Cap. 2. *Mercedem & meritum eſſe relativa, mercedem enim reddi meritis, ſicut contra gratia gratis datur.* Cap. 5. *Se non contendere ſalutem inchoatam haberi per merita, ſed gratis eam donari;* quæ oppoſitiones gratiæ & meritorum ſunt evidentiſsimæ. Libro II. de pœnitentia cap. 12. *meritum ex condigno ſive ex juſtitia opponitur gratiae.* Cur igitur hoc loco dicit, *id quod redditur operibus gratiae, non eſſe ſimpliciter mercedem, ſed etiam gratiam, imo magis gratiam, quam mercedem?* Dicimus ergo, (non abnuente ipſomet Bellarmino in adductis hiſce locis) ſi operibus ex gratia factis juſtitia coram Deo conſiſtens & vita æterna tribueretur, non ſimpliciter ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum, ſi non ex omni, tamen aliqua ex parte, juſtitia & vita æterna hominibus contingeret, ſiquidem in bonis operibus renati ſunt τῷ Θεῷ σύνεργοι, atque ita aguntur a Spiritu ſancto, ut ipſi etiam agant: jam vero gratis ex mera gratia juſtificatio & ſalus contingit. Ergo ex fide tantum, non autem ex operibus. Adde, quod generalis ſit propoſitio apoſtoli: *Qui operatur,* (quandocunque & quocunque modo operetur) *ei merces non imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum.* Rom. IV. 4. 4.) *Scopus epiſtolarum ad Romanos & Galatas idem confirmat. Voluit enim apoſtolus in eis demonſtrare, neminem poſſe juſtificari ſine fide in Chriſtum & gratuita Dei miſericordia. Excludit igitur tantum ea opera, quae fiunt ante fidem ex viribus liberi arbitrii.* Reſp. apoſtoli ſcopus eſt, non ſolum demonſtrare, quod nemo juſtificetur ſine fide in Chriſtum, & ſine gratuita Dei miſericordia, ſed etiam, quod gratia Dei ſola & fide in Chriſtum ſola ſine operibus homo juſtificetur, id quod evidentiſſima apoſtoli verba luce meridiana clarius evincunt. Epiſtola ad Galatas oppoſita eſt (ut & ſuperius monuimus) pſeudoapoſtolis, qui non negabant fidem in Chriſtum & gratiam Dei requiri ad juſtificationem, alias non fuiſſent pſeudoapoſtoli, ſed Judæi: docebant autem præter fidem ad juſtificationem requiri obſervationem legis Moſaicæ. Act. XV. 1. *Quidam deſcendentes ex Judaea docebant fratres, niſi circumcidamini ſecundum morem Moſis, non poteſtis ſalvari.* v. 5. *Surrexerant autem quidam de haereſi Phariſaeorum, qui crediderant, (πεπιςευκότες) dicentes, quia oportet circumcidi eos, praecipere quoque ſervare legem Moſis.* Huic errori opponitur decretum apoſtolicum v. 10. *Quid tentatis Deum, imponentes jugum ſuper cervices diſcipulorum, quod neque patres noſtri, neque nos portare potuimus?* v. 11. *Sed per gratiam Domini noſtri Jeſu Chriſti credimus ſalvari, quemadmodum & illi.* Gal. II. 16. *Scientes quod non juſtificatur homo ex operibus legis, niſi per fidem Jeſu Chriſti,*

&

& nos in Chriſto Jeſu credidimus, ut juſtificaremur ex fide Chriſti, & non ex operibus legis. Ex his manifeſtum eſt, duplicem quæſtionem a pſeudoapoſtolis fuiſſe motam; *primo*: An circumciſio ac reliquæ ceremoniæ Moſaicæ adhuc obligent eos, qui Chriſto nomen dederant? *Secundo:* An obſervatio legis moralis ad juſtificationem ſit neceſſaria? Ad utramque apoſtoli reſpondent negative; *primo* ſtatuunt, circumciſionem non amplius obligare gentes, volunt tamen paucas quaſdam ceremonias legales utpote de ſanguine & ſuffocato a gentibus aliquandiu obſervari, donec cum honore ſepeliatur ſynagoga judaica, & ut evitetur ſcandalum, quod oboriri poterat chriſtianis ex judaiſmo converſis: *ſecundo* legem moralem obligare quidem converſos ex gentibus, interim opera ejus non valere ad juſtificationem, quæ pendeat ex ſola Dei gratia in Chriſto per fidem apprehendendo nobis propoſita. Vide tractatum de lege §. 181. ubi de ſcopo hujus decreti ſynodici & epiſtolæ ad Galatas latius egimus. Errori igitur pſeudoapoſtolorum, quod obſervatio legis Moſaicæ requiratur ad juſtificationem, Act. XV. 5. opponitur hæc deciſio apoſtolica: *Per gratiam Domini noſtri Jeſu Chriſti* (ac proinde *non ex operibus* Rom. XI. 6.) *credimus ſalvari.* v. 11. *Non juſtificatur homo ex operibus legis, ἐὰν μὴ niſi* (hoc eſt, ſed tantum) *per fidem Jeſu Chriſti* Gal. II. 16. 5.) Regerit Bellarminus, ſi *excludi dicantur opera ex gratia & fide facta, infirmiſſimae erunt conſecutiones apoſtolicae:* Si per legem juſtitia, CHRISTUS gratis mortuus eſt. Si ex lege hæreditas, ergo non ex promiſſione. Evacuati eſtis a Chriſto, qui per legem juſtificamini. Si ex lege hæreditas, exinanita eſt fides & abolita promiſſio &c. *Neque enim gratis poteſt dici Chriſtus mortuus, ſi juſtificamur ex fide & ex operibus conſequentibus fidem; imo niſi Chriſtus mortuus eſſet, non poſſemus ex fide & operibus inde ſequentibus juſtificari. Sic etiam non ideo haereditas non eſt ex promiſſione, quia opera ex fide & gratia procedentia ſunt ad juſtificationem neceſſaria, quin potius ideo ex promiſſione eſt haereditas, quoniam ſine promiſſione non fuiſſet gratia, ſine gratia non fuiſſet fides, ſine fide non fuiſſent opera juſta, quibus redderetur haereditas, id eſt, ipſa corona juſtitiae. Ac demum non evacuamur a Chriſto, neque ex gratia excidimus, qui ex fide Chriſti & operibus gratiae juſtificamur, ſed contra potius, niſi ad Chriſtum & ejus gratiam pertineremus, fidem & opera juſtificantia non haberemus.* Reſp. imo vero conſecutiones apoſtolicæ ſunt firmiſſimæ. Quantum enim ad juſtificationem & æternæ ſalutis hæreditatem attinet, perpetua eſt oppoſitio inter meritum Chriſti & merita noſtra; inter evangelium & legem; inter fidem & opera. Quamprimum meritis ac operibus noſtris juſtificatio tribuitur, eo ipſo gratuita Dei miſericordia ac pretioſum Chriſti meritum negatur; quisquis enim operibus, ſive ex viribus liberi arbitrii, ſive ex fide & gratia factis ſeſe coram Deo juſtificatum ſtatuit, re ipſa negat, gratis nos juſtificari, ſolum Chriſtum factum nobis a Deo juſtitiam. Quod enim Pontificii diſputant, gratiam Dei tribuere operibus noſtris vim juſtificandi, cum merito Chriſti concurrere operum noſtrorum merita, illud ἄτερ γραφῆς adſeritur, nec convenit cum oppoſitionibus apoſtolicis inter gratiam & opera, inter credere & operari. Sane magna eſt gratiæ Dei & meriti Chriſti in nobis efficacia, non ſolum quoad juſtificationem & remiſſionem peccatorum, ſed etiam quoad ſanctificationem ac renovationem, quo ſenſu non valerent conſecutiones apoſtolicæ; interim tamen illa ſanctificatio & renovatio non ingreditur actum juſtificationis, ſed eam immediate conſequitur. Urgemus igitur denuo, pſeudoapoſtolos non negaſſe vel Chriſtum, vel evangelium, vel fidem, ſed voluiſſe Chriſto Moſen, evangelio legem, fidei opera in actu juſtificationis conjungere; contra quos conſecutiones apoſtolicas non procedere, abſit, ut vel cogitare velimus. 6.) *Excluditur ab apoſtolo non omnis gloriatio, ſed illa ſolum, quae oritur ex operibus liberi arbitrii ſine gratia factis; addit enim, ubi eſt tua gloriatio, qua in te gloriaris & non in Domino; ex operibus autem ex fide factis gloriamur in Domino, quod non eſt prohibitum.* Reſp. in textu græco non additur vox *tua*, in qua ſingularem emphaſin

Bel-

Bellarminus quærit (*). Omnis omnino gloriatio humana a juſtificatione excluditur, ut *Deus ſolus ſit juſtus, qui ex fide juſtificat credentes.* Rom. III. 26. Excluditur autem *gloriatio per legem fidei;* v. 27. hoc eſt, per doctrinam evangelii, quæ docet, nos gratis propter Chriſtum, non ex operibus juſtificari, ex quo etiam infert apoſtolus, *juſtificari hominem per fidem ſine operibus legis* v. 28. ac quod indefinite dixerat, *excluſam eſſe gloriationem*, id capite ſequente ad Abrahamum etiam transfert, negans, Abrahamum in medio curſu pietatis habere gloriationem juſtitiæ operum coram Deo, Rom. IV. 2. Quæ omnia evidenter comprobant, excludi gloriationem etiam eam, quæ oritur ex operibus in fide factis, nimirum ſi quis per ac propter ea ſe coram Deo juſtificatum eſſe gloriari velit. Quamvis enim bona opera renatorum non oriantur ex ſolis liberi arbitrii viribus, ſed ex gratia Spiritus ſancti & fide in Chriſtum; nihilo tamen minus ſi ex illis operibus renati juſtificarentur, haberent adhuc quandam gloriationem, qua partim in Deo, partim in ſe ipſis gloriarentur, cum opera illa ſint ipſorum renatorum opera, ita enim aguntur a Spiritu ſancto, ut etiam ipſi agant. *In ſolo* autem *Domino*, non in nobis, nec noſtris operibus gloriandum. Jer. IX. 24. 2 Cor. I. 17. *Tibi Domine juſtitia, nobis autem confuſio faciei*, dicit propheta Daniel c. IX. 7. *Non in juſtitiis noſtris proſternimus deprecationes noſtras, ſed in miſerationibus tuis multis.* v. 18. *Cum omnia feceritis, dicite, ſervi inutiles ſumus, quod debuimus facere, fecimus.* Luc. XVII. 10. Diſtinguo igitur inter gloriationem *bonae conſcientiae*, quam non improbamus, & inter gloriationem *juſtitiae propriae*, quam omnibus omnino adimimus ac coram Deo ademtam eſſe ſtatuimus. 1 Cor. IV. 4. *Nihil mihi conſcius ſum* (hæc eſt gloriatio bonæ conſcientiæ) *ſed in hoc non ſum juſtificatus.* Proinde quod in Domino gloriari jubemur, ex eo non poteſt nec debet inferri, quod in operibus ex fide factis confidere aut juſtitiam coram Deo valentem in illis quærere poſſimus. Sed contrarium potius ex eo inferendum, nimirum quod in ſola Dei miſericordia, in ſolo Chriſti merito omnis fiducia ac juſtitiæ gloriatio ſtatui debeat:

Glorior in ſolo ſanguine Chriſte tuo.

Totius fiduciae certitudo eſt in pretioſo ſanguine Chriſti, dicit Auguſtinus in meditat. Ergo non ex parte in operibus noſtris. Quid enim? num opera juſta ex fide facere eſt gloriationem juſtitiæ coram Deo in operibus quærere? Num opera juſta ex fide facere eſt credere, quod propter opera ſimus juſti? Num opera juſta ex fide facere eſt operum meritis coram Deo confidere? at hæc omnia ſibi invicem repugnant. Vera fides hæc eſt, ut credamus, quod Filius Dei expiaverit peccata noſtra & cœleſtem Patrem placaverit, ſi ex fide juſta opera facienda ſunt, ſequitur, quod faciendo juſta opera non debeamus illorum meritis confidere. Qui operibus ſuis confidit, (quod Bellarminus libr. V. de juſtif. cap. 7. licitum eſſe diſputat) ex operibus ſuis deos alienos facit, cum fiduciam cordis ſoli Deo debitam in opera collocet, qua de re plura ſuo loco. 7.) *Quando apoſtolus dicit, Abrahamum juſtificatum eſſe ex fide, non ex operibus; non rejicit opera facta ex fide, ſed adfirmat, illa non eſſe facta ſine fide, quia ſi talia fuiſſent, nunquam eum juſtificaſſent. Itaque excludit opera, quae Abraham facere potuiſſet non ex fide. Nam etiam ii, qui fidem habent, aliquando faciunt opera non ex fide, ut cum peccant, aut cum faciunt opera pure moralia ſine relatione ad Deum.* Reſp. hoc vero eſt torquere & deprædari, non interpretari ſcripturas. Apoſtolus non loquitur de operibus, quæ Abraham ſine fide facere potuiſſet, ſed diſerte agit de operibus in medio curſu pietatis ab Abrahamo factis, ac negat, ex illis Abrahamum coram Deo juſtificatum eſſe. Rom. IV. 2. *Non operando, ſed credendo.* v. 3. *Fidem ei imputatam eſſe* dicit *ad juſtitiam.* v. 9. *non per legem, ſed ex fide ipſum juſtificatum.* v. 13.

(*) Sed nec in latinæ verſionis omnibus exemplaribus additur *tua*, ad quæ tamen Pontificii ſunt adſtricti. GERHARDUS.

v. 13. & 16. Quis induci poterit, ut cum Bellarmino ſtatuat, apoſtolum in adcuratiſſima illa diſputatione tanto conatu id adſeverare & confirmare, de quo nemo unquam in populo Dei dubitavit, videlicet, an juſtificemur ex peccatis vel ex operibus pure moralibus ſine relatione ad Deum factis? Improbamus igitur ſerio impudentem illam Bellarmini ſophiſticam, qua clariſſimo textui nebulas inducere non fuit veritus (*). Andradius in defenſione concilii Trident. fatetur, hunc locum adeo perſpicuum eſſe, ut inter ipſos Pontificios aliqui egregiæ eruditionis viri in hac ſalebra hæreant, nec ſe explicare poſſint Bellarminus eluctari conatus eſt, ſed næ admodum infeliciter. 8.) *Paulus* Phil. III. 8. *tantum de operibus ante fidem factis loquitur; blaſphemia enim eſt, opera ex fide & gratia Chriſti facta nominare ſtercora, quae ſunt fructus Spiritus, quibus promiſſa merces, in quibus ambulare jubemur &c.* Reſp. Diſtinguendum illud, quod *abſolute* dicitur ab eo, quod *comparate* adſeritur. Bona opera ſimpliciter & abſolute vocare ſtercora, vere eſſet blaſphemia, ſed apoſtolus & nos cum eo comparate *κατὰ σύγκρισιν* loquimur. *Quae mihi fuerunt lucra*, (inquit) *haec arbitratus ſum propter Chriſtum detrimenta.* v. 7. *Veruntamen exiſtimo omnia detrimentum eſſe propter eminentem ſcientiam Ieſu Chriſti Domini mei;* v. 8. hoc eſt, omnia longiſſime poſtpono cognitioni Chriſti ſive fidei in Chriſtum. Proinde extra articulum juſtificationis bona opera prædicanda, urgenda, extollenda: ſed ſi quis laudem juſtitiæ coram Deo valentis tribuere illis velit, imperfectio illorum & adhærens immunditíes oſtendenda, perinde ut apoſtolus legem Dei prædicat, urget & extollit, vocat *mandatum ſanctum, juſtum & bonum;* Rom. VII. 12. Sed in negotio juſtificationis veluti contemtim & ignominioſe de ea loquitur, ut ex Luthero in epiſt. Gal. V. tom. IV. Latin. pag. 149. monuimus in tractatu de lege §. 5. Opponit igitur apoſtolus *juſtitiam ſuam, quae ex lege eſt, juſtitiae in fide, quae ex Deo eſt;* v. 9. ubi per juſtitiam ſuam ex lege intelligit juſtitiam operum juxta legem factorum. Bellarminus ita pervertit textum, ut per juſtitiam ex lege intelligat opera facta ſine fide, per juſtitiam in fide ex Deo opera juſta ex fide facta, quæ vere coram Deo juſtificent. Atqui manifeſta ſunt apoſtoli verba: *ut inveniar in* CHRISTO *non habens meam juſtitiam, quae ex lege eſt:* jam vero juſtitia divo Paulo inhærens ac nova ipſius obedientia eſt certe Pauli juſtitia, quippe cujus mens per Spiritum ſanctum renovata ejus eſt cauſa, utique ergo illa ipſa operum juſtitia excluditur. Adde, quod non poſſit eſſe opus juſtum ſine fide Rom. XIV. 23. quomodo igitur opera ſine fide facta poterunt dici juſtitia? Conjungimus autem cum hoc dicto apoſtolico locum Eſai. LXIV. 6. *Omnes noſtrae juſtitiae ſunt velut pannus mulieris menſtruatae,* in quem ſic commentatur Bernhardus ſerm. V. de verb. Eſai. col. 250. *Noſtra ſi qua eſt humilis juſtitia, recta forſitan, ſed non pura, niſi forte meliores nos eſſe credimus, quam patres noſtros, qui non minus veraciter, quam humiliter ajebant:* Omnes noſtræ juſtitiæ, tanquam pannus menſtruatæ mulieris. *Quomodo enim pura juſtitia, ubi adhuc culpa non poteſt deeſſe?*

§. CLIV.

(*) Nihil abſurdius a Bellarmino proferri potuiſſet: *Excludit apoſtolus illa Abrahæ opera, quæ facere potuiſſet abſque fide. Ergo;* inquam, *ea, quæ non fecerat.* Quis unquam dubitavit Abrahamum non fuiſſe juſtificatum iis operibus, quæ opera nunquam feciſſet? *Operari*, inquit, *poſſunt fideles non ex fide, ut cum peccant.* At iterum regero, quis unquam dubitavit, Abrahamum non fuiſſe juſtificatum iis operibus, quæ formaliter ſunt peccata? Imo non tum duntaxat, verum etiam cum operantur ſine relatione ad Deum. At Bellarminus concedit, *non excludi quævis opera a Paulo, ſed opera ex lege, juſtitiam ex lege.* Quomodo autem poteſt juſtitia ex lege eſſe non *relative* ad Deum, quandoquidem lex in omnibus operibus requirat amorem Dei. Tum qui operatur inſtitutus ex lege, non poteſt non operari relate ad Deum, quandoquidem ipſa lex eſt auctoritas ipſius Dei jubentis aut vetantis: ideo qui operatur ex lege, operatur, quia Deus ſic vel præcepit vel prohibuit. Relative ergo ad Deum operatur. Denique negat Paulus, ex circumciſione conſtitiſſe Abrahæ juſtificationem. At circumciſio opus fuit non ſine relatione ad Deum. GERHARDUS.

2.) *Sola fides adprehendit promiſſionem evangelii.*

§. CLIV. II.) *Alterum* argumentum dicit Bellarminus libr. I. de juſtificatione cap. 20. nos petere ex illis locis, in quibus ſola fides nominatur, ceteris omnibus operibus vel diſpoſitionibus prætermiſſis. Matth. IX. 22. Luc. VII. 50. *Fides tua te ſalvum fecit.* Luc. VIII. 50. *Crede tantum, & ſalva erit filia tua.* Joh. I. 12. *Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri his, qui credunt in nomen ejus.* Joh. III. 36. *Qui credit in Filium, habet vitam aeternam.* Rom. V. 1. *Juſtificati fide pacem habemus.* Excipit autem: 1.) *de miraculo in excitatione filiae faciendo Dominum loqui*, Luc. VIII. *non de juſtificatione impii.* Reſp. quemadmodum ſola fides adprehendit promiſſionem de beneficiis corporalibus; ita quoque ſola adprehendit promiſſionem de gratuita peccatorum remiſſione in evangelio oblata. Perpetua eſt relatio inter verbum promiſſionis & fidem, qualis inter promiſſiones & opera non occurrit, proponitur igitur in hoc Chriſti dicto fides tanquam unicum & commune inſtrumentum impetrandi omnia corporalia & ſpiritualia beneficia; quare cum inter ſpiritualia beneficia ſit remiſſio peccatorum ſive juſtificatio, utique ex hoc loco recte colligitur, fidem ſolam juſtificare. 2.) *Quamvis ſola fides nominetur, ex eo tamen inferri nequit, quod ſola juſtificet. Nam interdum quoque ſolae nominantur aliae virtutes, aut ſacramenta*, ut Luc. VII. 47. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Tob. XII. 9. *Eleemoſyna a morte liberat.* Rom. VIII. 24. *Spe ſalvi facti ſumus.* Eccles. I. 26. *Timor Domini expellit peccatum.* Tit. III. 5. *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis.* Eph. V. 26. *Mundans eam lavacro aquae in verbo. Nec tamen ullus colligit dilectionem, aut eleemoſynam, aut timorem, aut baptiſmum ſine fide juſtificare, ſed cum ad unum effectum multae cauſae concurrunt, ſcriptura modo uni cauſae, modo alteri effectum illum tribuit; nec propterea ſignificare intelligitur, unam cauſam ſine aliis ſufficere poſſe.* Reſp: argumentum noſtrum ex dictis antea citatis & ſimilibus petitum tale eſt: ubicunque deſcribitur modus & ratio noſtræ juſtificationis, quantum ad adplicationem, ſeu quod idem eſt, inſtrumentum adprehendendi Chriſtum, ibi nominatur fides nec quicquam aliud. Ergo ſola fides adprehendit Chriſtum, & per conſequens ſola fide juſtificamur. Ex quo facile adparet, quid de hac exceptione Bellarminiana ſit ſtatuendum. Scriptura [illegible] nuſpiam ſacramentis vel operibus noſtris tribuit adprehenſionem Chriſti. Sacramenta ſunt quidem media juſtificationis & ſalutis, ſed offerentia & exhibentia ex parte Dei; interim ex parte noſtri unicum inſtrumentum recipiens eſt fides in Chriſtum, quemadmodum in doni cujusque acceptione requiritur manus offerens & manus adprehendens. Deus offert nobis gratiam ſuam in verbo evangelii, in ſacro baptiſmate, in ſacra cœna; nos ſola fide eam recipimus, quemadmodum ex tribus canaliculis vinum effluit, atque interim ſolo ore hauritur. Opera non recipiunt Chriſtum, ſed teſtantur de gratioſa Chriſti & Spiritus ſancti inhabitatione, ideo in *Chriſto* dicimur *conditi ad bona opera*, Eph. II. 10. quæ ſint *fructus Spiritus*, Gal. V. 22. Concedimus igitur ſacramentis tanquam mediis offerentibus ex parte Dei juſtificationem tribui, ideoque ea ad cauſas inſtrumentales juſtificationis pertinere, ut oſtendimus ſuperius §. 60. ac proinde ut particula *ſola* non opponitur gratiæ Dei & merito Chriſti, ita nec ſacramentis, ſed opera ad cauſas inſtrumentales juſtificationis referri negamus, neque ex allatis dictis illud demonſtrari poterit. Luc. VII. 47. non tribuitur remiſſio peccatorum dilectioni mulieris tanquam cauſæ, ſed proceditur ab effecto ad cauſam, hoc eſt, ex dilectione tanquam conſequente oſtenditur antegreſſa peccatorum remiſſio, ut oſtendimus in tractatu de pœnitentia §. 91. ubi etiam dictum Tobiæ expoſuimus, quod commoda interpretatione molliendum, ne repugnet perpetuæ Spiritus ſancti ſententiæ in canonicis libris propoſitæ, quod *ſanguis Chriſti nos mundet ab omni peccato.* 1 Joh. I. 7. Senſus igitur eſt, quod Deus ex gratia compenſet eleemoſynam ereptione ex morbis, aliisque pœnis temporalibus. Quando apoſtolus dicit, *ſpe nos eſſe ſalvos;* Rom. VIII. 24. non tribuit ſpei ſalutem tanquam effectum cauſæ, ſed

 docet

docet, pios ſeſe ſpe ſuſtentare ſub cruce & calamitatibus, exſpectantes ſcilicet promiſſam liberationem. Itemque ſalutem & vitam æternam, quam in Chriſto per fidem quaſi præſentem adprehendimus, & tenemus, eſſe adhuc abſconditam; Col. III. 3. ideo plenam ejus revelationem ac poſſeſſionem in calamitatibus & preſſuris hujus vitæ ſpe certa & immota exſpectari. 1 Joh. III. 2. *Filii Dei ſumus, & nondum adparuit, quid erimus.* Dictum Eccleſ. I. 26. ſuam habebit inferius explicationem. Timor Domini expellit peccatum, non præteritum expiando, ſed futurum ſolicite cavendo. 3.) *Ideo apoſtolus frequentius tribuit juſtificationem fidei, quam dilectioni aut aliis rebus, quia fides eſt initium gratuitae juſtificationis, ut docet concilium Tridentinum ſeſſ. VI. cap. 8.* Reſp. fides non juſtificat vel *meritorie*, vel per modum diſpoſitionis, ut volunt Pontificii, ſed *organice* & per modum adprehenſionis, quatenus meritum Chriſti in verbo evangelii oblatum complectitur. Nuſpiam dilectioni noſtræ juſtificatio in ſcripturis tribuitur, ſed gratiæ Dei, merito Chriſti, & fidei, nec incipimus tantum fide juſtificari, ſed vere juſtificamur. Rom. III. 28. *In fide etiam ſtamus,* Rom. V. 2. *& virtute Dei cuſtodimur ad ſalutem per fidem;* 1 Petr. I. 5. quia *finis fidei noſtrae eſt vita aeterna.* v. 9. Confundit Bellarminus juſtificationem cum renovatione. *Juſtificatio* conſiſtit in remiſſione peccatorum; quæ non niſi fide in Chriſtum obtinetur, & cum ſit actus judicialis, ſemper eſt totalis ac plenaria, juxta verſiculum Proſperi:

Larga Dei pietas veniam non dimidiabit.

Item:

Ex toto veniam dabit & non dimidiabit.

Sed *renovatio de die in diem creſcit.* 2 Cor. IV. 16. Alienum igitur eſt a ſcripturis, quod Bellarminus hoc loco ſcribit, *fidem inchoare primum juſtificationem, ac deinde adſumta ſpe & caritate eandem perficere;* imo vero nuſpiam vel ſpei vel dilectioni complementum noſtræ coram Deo juſtificationis tribuitur, ſed gratia Dei propter meritum Chriſti vera fide adprehenſum nos juſtificat. Ad juſtitiam novæ obedientiæ ſive bonæ conſcientiæ una cum fide ſpem, caritatem & reliquas virtutes concurrere, haud inviti concedimus; (quo ſenſu veteres fidem vocant fundamentum, radicem & matrem juſtitiæ ac bonorum operum) ſed ad noſtri coram Deo juſtificationem, quæ in remiſſione peccatorum conſiſtit, ita concurrere fidem, ſpem & caritatem, ut fides ſolummodo eam inchoet, ſpes & caritas perficiant, id vero totis viribus negamus. 4.) Dictum apoſtoli: *revelatur juſtitia Dei ex fide in fidem*; exponit Bellarminus hoc modo: *Ex fide imperfecta in fidem perfectam & caritate formatam, ut ſit ſenſus: in evangelio revelari juſtitiam Dei; quae incipit a fide inchoata, & perducitur ad fidem caritate formatam ac perfectam.* Reſp. Quid de fide formata per caritatem ſtatuendum ſit, oſtendimus ſuperius §. 117. & ſeqq. fidem habere ſuos gradus ratione qualitatis, eandemque augeri & creſcere non negamus; ſed per caritatem fidem juſtificantem formari illud eſt, quod negamus, cum caritas ſit fidei juſtificantis non forma, ſed effectus, ut in hoc ipſo capite fatetur Bellarminus, quando dictum apoſtoli Gal. V. 6. non amplius *paſſive*, ſed *active* vertit: *Fides per caritatem operans.* Verba apoſtoli, quod *reveletur juſtitia Dei* in evangelio *ex fide in fidem*, commodiſſime accipiuntur de fide Dei promittentis, & fide noſtra promiſſionibus divinis adhibita; interim non repudiamus aliorum expoſitiones, modo non repugnent analogiæ fidei, quod in Bellarminiana interpretatione fieri manifeſtum eſt. Dictum propheticum Habac. II. 4. *Juſtus fide ſua vivet*; expoſuimus, & ab adverſariorum corruptelis vindicavimus ſuperius §. 122. Sane fides illa, qua juſtus vivit, eſt efficax per caritatem, cum ſit fides vera & viva, ſed ex eo non ſequitur, quod caritas ſit forma & vita fidei. Per fidem cum caritate conjunctam & per caritatem operantem continuari vitam, ambigue dicitur. Si enim intelligitur de toto curſu vitæ chriſtianæ, concedimus, eam non per fidem ſolam, ſed etiam caritatem continuari: ſi vero intelligitur hoc modo, quod fides formata per caritatem vitam in Chriſto adprehendat, vel quod fides & caritas uno eodemque modo ſeſe habeant ad vitam ſpiritualem; negamus per fidem

cum

cum caritate conjunctam hoc ſenſu continuari vitam, ſiquidem fides per quam participes redduntur ſpiritualis vitæ, non formatur per caritatem, & caritas non eſt cauſa ſive meritum ſpiritualis vitæ, ſed ejus effectum. Quisquis enim ſpiritualis vitæ particeps factus per fidem, is eandem exſerit per caritatem, ſicut per externas operationes vita hominis naturalis manifeſtatur. 5.) Verba Moſis: *Credidit Abraham Deo & imputatum eſt ei ad juſtitiam*, ita interpretatur Bellarminus, *quod Abraham juſtus ex novo quodam actu fidei factus ſit juſtior.* Reſp. tutius inſiſtimus textui apoſtolico, quam figmento Bellarminiano. Apoſtolus Rom. IV. 5. dictum illud ſic interpretatur: *Ei, qui non operatur, credenti autem in eum, qui juſtificat impium, reputatur fides ad juſtitiam.* v. 6. *Sicut & David beatitudinem dicit hominis, cui Deus imputat juſtitiam ſine operibus.* Abrahamum multis bonis operibus corruſcantem non operando, ſed credendo juſtificari, longe aliud eſt, quam Abrahamum juſtum ex novo quodam actu fidei factum eſſe juſtiorem. Concedimus tamen continuationem juſtificationis eſſe omnibus renatis neceſſariam; ea tamen itidem non niſi fide obtinetur, quippe quæ ſola promiſſionem evangelicam de gratuita peccatorum remiſſione, quam quotidie orant ſancti, adprehendit, & juſtitiam Chriſti ſibi adplicat.

3.) Homo juſtificatur gratis. Ergo ſola fide.

§. CLV. III.) *Tertium* argumentum dicit Bellarminus cap. 20. nos petere ex illis locis, in quibus homo *gratis* dicitur juſtificari. *Idem enim eſt gratis, & non ex operibus, ac per hoc idem eſt gratis & ſola fide* Rom. III. 24. *Iuſtificati gratis per gratiam ipſius.* Rom. IV. 4. *Ei, qui operatur, merces non imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum.* v. 5. *Ei autem, qui non operatur, credenti autem in eum, qui juſtificat impium, deputatur fides ejus ad juſtitiam.* Rom. XI. 6. *Si ex gratia, jam non ex operibus, alioquin gratia jam non eſt gratia,* Eph. II 8. 9. *Gratia eſtis ſalvati per fidem, non ex operibus. Hoc argumentum non ſolum probat ſola fide juſtificari hominem, ſed etiam juſtificari ſola fide relative, id eſt, non propter dignitatem aut meritum fidei, quia tunc gratia non eſſet gratia.* Excipit autem, 1.) *particulam* gratis *duobus modis accipi poſſe; uno modo, ut opponatur debito ex juſtitia, ſive meritis de condigno, quae ſunt abſolute & ſimpliciter merita, & hoc modo juſtificatio gratuita non excludit opera, quae dicantur concurrere ad juſtificationem ut diſpoſitiones; vel ut merita de congruo: juxta hunc modum non eſt idem, hominem juſtificari gratis, & juſtificari ex ſola fide. Nam juſtificari gratis eſt juſtificari ſine merito de condigno. Juſtificari ſola fide eſt, nihil requiri ad juſtificationem niſi fidem, quod falſum. Altero modo poteſt accipi particula gratis, ut opponatur operi facto ſine ulla gratia ex ſolis naturae viribus; & hoc modo gratuita juſtificatio non excludit merita abſolute, ſed merita propria, id eſt, quae ſint ex nobis & non ex Deo. Nam merita, quae ſunt nobis ex Deo, id eſt, quae originem ducunt ex gratia praeveniente, non pugnant cum gratia. Ut ergo gratia non excludit fidem, ita nec opera pœnitentiae & dilectionis.* Reſp. de merito *congrui* & *condigni*, (quidam addunt etiam meritum *digni*) in loco de bonis operibus ex profeſſo agetur, hac vice dicimus, particulam *gratis* omne omnino excludere meritum, ſive dicatur meritum de congruo, ſive meritum de condigno. Ut enim habet apoſtolica oppoſitio: Rom. XI. 6. *Si ex gratia, jam non ex operibus;* ita pari modo concludere poſſumus: ſi gratis, jam non ex merito. Rom. IV. 4. *Ei, qui operatur, merces non imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum.* v. 5. *Ei vero, qui non operatur, credenti autem in eum, qui juſtificat impium, fides ejus imputatur ad juſtitiam;* quod ipſum ut manifeſtius fiat, repetemus ex Chemnitio ea, quæ de vera ſignificatione particulæ *gratis* nervoſe ſcribit part. II. locorum pag. 738. Vox illa (inquit) opponitur *primo* ſolutioni pretii. Gen. XXIX 15. Exod. XXI. 2. Num. XI. 5. 2 Sam. XXIV. 24. Matth. X. 8. 2 Cor. XI. 7 *Deinde* ſignificat idem, quod ſine juſta cauſa, temere, ex levitate, vel petulantia. Pſalm. XXXV. 19. LXIX. 5. CIX. 3. CXIX 176. Prov. XXIV. 28. Gal. II. 21. *Tertio* oppoſi-

tur meritis ſive ad bonum, ſive ad malum. 1 Sam. XIX. 5. 1 Reg. II. 31. Ezech. VI. 10. XIV. 23. Jer. XV. 13. Ut enim David dicit, quod hoſtes *odio* ipſum *proſequantur gratis*, propterea quod cauſa odii non erat in Davide, ſed in malevolentia hoſtium: ſic cum dicitur Deus nos *gratis* juſtificare, ſignificatur cauſam illius acceptationis non eſſe in nobis, ſed in bonitate Dei. Ezechiel dicit, Deum non punire *gratis*, in quibus ſcilicet non invenit cauſam pœnæ & damnationis; juſtificat autem gratis, eos ſcilicet, in quibus nullam invenit juſtificationis cauſam meritoriam, ſed potius meritum damnationis. Ergo particula *gratis* duo notat; *primo* in nobis nullum eſſe meritum, nullam dignitatem, vel cauſam juſtificationis & ſalutis meritoriam; *ſecundo* ſed propter naturæ corruptionem & peccata actualia nos eſſe dignos ira Dei, & mereri æternam damnationem, & tamen ex mera gratia propter Filium mediatorem nos recipi & juſtificari, non ſolum præter, ſed etiam contra noſtrum meritum, quod Auguſtinus breviter complectitur ſerm. XV. de verb. apoſtol. *Si gratia eſt ex merito, emiſti, non gratis accepiſti. Pro nihilo, inquit, ſalvos faciet eos. Quid eſt pro nihilo ſalvos facies? nihil in eis invenis, unde ſalves, & tamen ſalvas. Gratis das, gratis ſalvas. Omnia merita praecedis, ut dona tua conſequantur merita tua, prorſus gratis das, gratis ſalvas, qui nihil invenis, unde ſalves, & multum invenis, unde damnes.* Ergo particula *gratis* additur gratiæ, ne quis exiſtimet, eodem modo nos gratia Dei juſtificari, ſicut de Joſepho dicitur: Gen. XXXIX: 4. *Ioſeph invenit gratiam in oculis domini ſui, quia erat vir fortunatus;* id eſt, propter virtutes; ſed illud hic non habet locum, Deus enim non ſolum non invenit in nobis meritum ſalutis, ſed etiam invenit in nobis cauſam damnationis. Ex quibus omnibus ſatis perſpicue eluceſcit, particulam *gratis* opponi non ſolum merito de *congruo*, ſed etiam merito de *condigno*, & excludere non ſolum opera ex ſolis naturæ viribus facta, ſed etiam renatorum opera, ubi obiter notamus, Bellarminum ſibi contradicere. Si enim particula *gratis* opponitur merito *de condigno*, ſequetur, non dari juſtificationem ſecundam, pro qua tamen ſtabilienda graviter laborat Bellarminus libr. IV. de juſtif. cap. 18. Siquidem juſtificatio ſecunda ex hypotheſi Bellarmini eſt actualis, & oritur ex merito operum proprie ſic dicto, hoc eſt, ex merito *condigni:* jam vero apoſtolus nullam aliam novit aut deſcribit juſtificationem, quam quæ fit gratis. Notamus etiam diſſenſum Pontificiorum. Nam Dominicus a Soto libr. II. de natura & gratia cap. 14. negat, diſpoſitiones illas poſſe vocari merita, & *juſtificari hominem gratis*, ſtatuit eſſe, *juſtificari ſine ullo merito, ſive de condigno, ſive de congruo, ſive procedente ex auxilio Dei ſpeciali, ſive ex viribus ſolis naturae.* Id ipſum comprobat rationibus firmiſſimis, quas num everterit Bellarminus, paulo poſt adparebit. Vega libr. VIII. de juſtif. cap. 8. & in opuſc. de merit. quæſt. 7. pag. 821. *Doctiſſimos & pientiſſimos quosdam viros adhuc video in ea ſententia perſiſtere, ut credant, patres antiquos ſolum agnoviſſe meritum de condigno, & eo propendeant, ut eccleſia hoc meritum, quod ajunt, congrui, repellat, ut recens inventum*, Bennius de efficacia gratiæ cap. 5. §. Quamquam. & cap. 17. §. venio. *Non ex ullo merito prima gratia profluit, ne de congruo quidem, quia impar eſt, & infinitis partibus impar peccatoris conatus & labor ac largitas gratiae.* Item: quidam ſtatuunt, meritum *de congruo* fundari in ſola promiſſione & acceptatione Dei, non in operis dignitate; (Biel. libr. II. ſentent. diſtinct. 27. q. un. *Meritum de congruo eſt actus libere elicitus, acceptatus ad aliquid retribuendum, non ex debito juſtitiae, ſed ex ſola acceptantis liberalitate.* Bellarminus libr. II. de pœnit. cap. 12. *Meritum de congruo non in juſtitia, ſed in liberalitate fundatur.*) quidam vero contra adſerunt, meritum de congruo potius fundari in aliqua operis dignitate, quam in promiſſione & acceptatione Dei. (Coſterus in enchiridio cap. 7. de meritis operum. *Omne meritum innititur juſtitiae propter aequalitatem, quae inter mercedem & meritum eſſe debet.* Bellarminus ſibi contrarius hoc loco col. 1014. *Ad illud, quod objiciebatur, meritum de congruo non fundari in dignitate operis, ſed in ſola promiſſione Dei, reſpondemus contrarium eſſe ve-*

rum.

rum. Et poſtea: *Nos exiſtimamus, meritum de congruo potius fundari in aliqua dignitate operis, quam in promiſſione.*) Plures hujusmodi diſſenſiones de merito congrui & condigni recenſet Wilhelmus Holderus in peculiari quodam tractatu ex Scholaſticis concinnato. 2.) Quod Bellarminus dicit, *gratuitam juſtificationem non excludere opera fidei, ſive merita, quae ſint nobis ex Deo, cum originem ducant ex gratia praeveniente;* ad illud reſpondemus, perpetuam eſſe in hoc argumento oppoſitionem inter *gratiam* & *opera*, inter *fidem* & *opera*, inter *credere* & *operari*. Rom. IV. 4, 5. XI. 6. Eph. II. 8. Quamvis enim bona opera (quæ an poſſint proprie vocari merita, ſuo diſpicietur loco) ſint fructus veræ & juſtificantis fidei, item, effectus gratiæ Dei in hominibus juſtificatis, quo reſpectu nec fidei nec gratiæ opponuntur; tamen in articulo juſtificationis opera opponuntur gratiæ & fidei. Bellarminus ſic ratiocinatur: gratia non pugnat cum gratia; bona opera procedunt ex gratia, ergo non opponuntur gratiæ. Sed apoſtolus modo contrario procedit. *Si ex gratia, jam non ex operibus.* Rom. XI. 6. Gratia non eſt gratia ullo modo, ſi non ſit gratuita omni modo. Adfirmata igitur gratia negatur meritum, adſirmato merito negatur gratia, ac proinde eſt *ἀντικείμενον ἐν προσκειμένῳ*, ſtatuere quoddam meritum, quod in gratia fundetur. Nec tamen ex eo inferri poteſt: ſi bona opera in articulo juſtificationis opponuntur gratiæ; ſequetur, gratiam pugnare cum gratia; ut enim non debet donis Dei tribui, quod ſoli Deo competit, nec tamen ex eo inferendum, quod Deus pugnet cum ſuis donis: ita quoque operibus non eſt tribuendum, quod ſoli gratiæ & ſoli fidei competit, nec tamen ex eo inferri poteſt, quod abſolute & ſimpliciter loquendo gratia & dona per gratiam, fides & opera etiam extra articulum juſtificationis ſibi invicem opponantur vel repugnent. Breviter, gratia juſtificans atque opera non ſimpliciter per ſe ſive *eſſentiae* reſpectu ſibi invicem ab apoſtolo opponuntur; (hac enim ratione ſunt conjunctiſſima, tanquam cauſa & effectus) ſed opponuntur ratione unius ejusdemque effectus, qui in juſtificando conſiſtit, hic enim effectus ſi gratiæ tribuatur, mox excluduntur opera, rurſus ſi eundem effectum operibus tribuas, mox tollis gratiam, vi oppoſitionis apoſtolicæ. Vide Hutterum in explic. form. concord. art. III. pag. 288. 3.) *Juſtificatio gratuita non excludit fidem. Ergo nec excludit pœnitentiam & dilectionem, ſive opera pœnitentiae & dilectionis, quoniam etiam iſta ſunt ex gratia.* Reſp. eſt diſpar ratio *fidei & operum* in articulo juſtificationis, gratia non excludit *fidem*, quia fides promiſſionem de gratuita peccatorum remiſſione amplectitur, eſt igitur relatio inter gratiam & fidem: ſed gratia in articulo juſtificationis excludit *opera*; Rom. XI. 6. quia opera nec ſunt merita, nec media gratiæ, ſed ſunt fidei fructus & gratiæ effectus. Monendum tamen, licet gratuita juſtificatio excludat opera ab ipſo juſtificationis actu, non tamen excludere ea a juſtificatis, quod ipſum quoque de pœnitentia (quæ ὁλικῶς accepta fidem tanquam partem eſſentialem complectitur, μερικῶς de contritione accepta eſt veræ fidei prævia) & dilectione (quæ eſt fidei juſtificantis fructus) dictum volumus. 4.) Flagellat Bellarminus Chemnitium, qui *concilio Tridentino tribuit, quaſi pugnet pro merito congrui, cum in eo non fiat ulla mentio meriti de congruo, ſed in medio relinquatur.* Reſp. res ipſa in ſeſſ. VI. cap. 7. ſatis luculente continetur. Adſerunt enim patres iſtius concilii, quod juſtitia a Deo nobis infundatur ſecundum diſpoſitionem & cooperationem uniuscujusque. Atqui hæc eſt ipſiſſima deſcriptio meriti de congruo, ut conſtat ex Scholaſticis, & manifeſte probatur a Chemnitio in examine concilii Trident. ſub tit. de fide juſtificante. p. 156. Plura de meritis dicentur in tractatu de bonis operibus, ubi excutientur, quæ pro ſtabiliendis bonorum operum meritis hoc loco Bellarminus adfert. 5.) Rationibus, quas Dominicus a Soto opponit *merito congrui*, frigide reſpondet Bellarminus. *Merito*, inquit Dominicus, *correſpondet merces; atqui juſtificatio nullibi adpellatur merces pœnitentiae vel fidei debita, ergo juſtificatio non eſt ex merito.* Bellarminus reſpondet, *merito de congruo reſpondere mercedem de congruo, quæ magis debeatur ex gratia, quam ex juſtitia;* quo adcommodat dictum apoſtolicum Rom. IV. 4.

Ei, qui operatur, merces imputatur non ſecundum gratiam, ſed ex debito. Ergo erit aliqua merces, quae imputari poſſit ſecundum gratiam. Atqui hæc eſt petitio principii & inanis tergiverſatio. Unde enim probat Bellarminus, dari mercedem de congruo? & meritum de congruo & merces de congruo figmenta ſunt monachalia. Apoſtolus non ſolum non dicit, eſſe mercedem, quæ imputari poſſit ſecundum gratiam, ſed etiam aperte contradicit. Cum enim dixiſſet: *Ei, qui operatur, merces imputatur non ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum;* in antitheſi ſubjicit: *Ei vero, qui non operatur, imputatur fides ejus ad juſtitiam.* Ubi non meminit mercedis alicujus, ſed fidei, quam ex gratia dicit imputari ad juſtitiam, nimirum, quia juſtitiam Chriſti in verbo evangelii oblatam adprehendit. Quare cum ultro fateatur Bellarminus, juſtificationem nuſquam mercedem, brabeium, ſtipendium dici, ſemper vero gratiam & miſericordiam adpellari, cur pro merito congrui adhuc pugnat? Statuere tale meritum, cui merces debeatur ex gratia, eſt σιδηρόξυλον κ̀ ἀντικείμενον ἐν προσκειμένῳ, cum ſit perpetua oppoſitio inter meritum & gratiam ſive gratuitam compenſationem. *Meritum* (ait Coſterus in enchiridio cap. 7. de meritis operum) *eſt actio libera, cui merces debetur ex juſtitia.* Et poſtea: *Omne meritum innititur juſtitiae propter aequalitatem, quae inter meritum & mercedem eſſe debet.* Altera Dominici ratio contra meritum *congrui* itidem ſatis congrua & invicta. *Cum gratis* (inquit) *juſtificari nos apoſtolus adſerit, excluditur omnis operis dignitas, ipſaque juſtificatio fundatur in ſola promiſſione Dei, qui per & propter Chriſtum pœnitentiam agentibus & credentibus peccatorum indulgentiam promiſit, quod autem ex ſola promiſſione debetur, id is non debet niſi valde improprie mereri.* Regerit Bellarminus, *promiſſionem, qua Deus juſtificationem promiſit, requirere conditionem operis, pœnitentiae ſcilicet & fidei, quae conditio cum expletur, juſtificatio utique in operis dignitate, & non in promiſſione fundatur.* Reſp. pœnitentiæ & fidei promittitur juſtificatio, non quod in his donis ac operibus ſit quædam dignitas, ob quam juſtificari coram Deo mereamur; (id enim gratuitæ juſtificationi manifeſte repugnat) ſed quia hoc ordine & modo Deus nos juſtificare conſtituit, ut per pœnitentiam & contritionem corda noſtra ad deſiderium gratiæ prius excitentur, ac poſtea per fidem promiſſionem evangelicam de gratuita peccatorum remiſſione propter Chriſtum firmiter adprehendant. Non niſi pœnitentibus & credentibus promiſit Deus juſtificationem, at non propter pœnitentiam aut fidem juſtificare promiſit, ſed gratis propter Chriſtum, cujus meritum per fidem adprehenditur, cujus (fidei) anteambulo eſt contritio, pediſſequa vero bona opera. Breviter, fides juſtificat non *meritorie*, ſed *inſtrumentaliter*. Ipſum autem juſtificationis meritum non fundatur in nobis vel in opere aliquo noſtro, (alias apoſtolus non dixiſſet: *fidem imputari ad juſtitiam*) ſed in ſola Chriſti juſtitia, quæ credentibus in eum, qui juſtificat impium, ex gratia per fidem imputatur. Nos immotis hiſce Dominici rationibus addimus etiam has ſequentes: *primo*, quod apoſtolus meritum juſtificationis nuſpiam conſtituat in nobis, ſed in ſolo Chriſti merito. Rom. III. 24. *Juſtificamur gratis Dei gratia per redemtionem, quae facta eſt in Chriſto Ieſu.* *Secundo*, Meritum congrui ſunt opera noſtra, ſive ex ſolis liberi arbitrii viribus, ſive ex viribus arbitrii Dei gratia moti dicantur orta. Jam vero omnia opera ex actu juſtificationis excluduntur. Rom. III. 28. *Fide juſtificamur ſine operibus legis.* Ergo juſtificatio non contingit per meritum congrui. *Tertio*, ubi opus eſt remiſſione peccatorum, ibi ceſſat omnis ratio meriti; ubi enim peccatorum remiſſio eſt, ibi neceſſe eſt eſſe peccata, ubi vero ſunt peccata, ibi meritum damnationis & mortis eſt, non autem juſtitiæ & vitæ æternæ. Atqui juſtificatio noſtra conſiſtit in remiſſione peccatorum docente apoſtolo Rom. IV. 7. Ergo in ea non concurrit meritum noſtrum. *Quarto*, quod eſt multis modis imperfectum, ac quod jam ante debitum, illud non eſt meritum juſtificationis. Atqui pœnitentia, fides, timor, ſpes & reliquæ (quas ita vocant) diſpoſitiones ſunt multis modis imperfectæ, & jam ante debitæ. Ergo non ſunt meritum juſtificationis. Non eſt, quod obvertat Bellarminus, *operibus illis, in quibus*

meri-

meritum de congruo ſtatuit, dignitatem ſuam conſtare ex eo, quod ſint opera gratiae & dona Spiritus ſancti; fatemur enim, eſſe quandam operum dignitatem, ſed ex eo non poteſt inferri, quod illa ſit dignitas meriti, hoc enim eſſet procedere a non diſtributo ad diſtributum. Accipimus ſolum *primitias Spiritus*, Rom. VIII. 23. qui operatur in tali corpore, in quo *habitat adhuc peccatum*, Rom. VII. 17. quod omnia inficit ac corrumpit; unde non poteſt operibus, quæ proficiſcuntur ex viribus liberi arbitrii a Deo excitati ac moti, talis tribui dignitas, ob quam mereamur juſtificationem. Adde, quod hæc exceptio Bellarmini repugnet Scholaſticis, qui meritum congrui ſtatuunt in operibus ſine gratia factis; ſic enim ſcribunt: *Cuilibet facienti, quod in ſe eſt, & per hoc ſufficienter diſpoſito ad ſuſceptionem gratiae, Deus infundit gratiam, ſed perfectiſſimus modus faciendi, quod in ſe eſt, eſt diligere Deum ſuper omnia, quod voluntas poteſt ex puris ſuis naturalibus.* Item: *Meritum congrui eſt, quod procedit ex libero arbitrio, congruum autem eſt, ut, dum homo virtute liberi arbitrii bene utitur, Deus etiam ſecundum excellentiam miſericordiae ſuae excellentius operetur, & hoc merito congrui poteſt aliquis primam gratiam promereri,* Vide tractationem de libero arbitrio. §. 52.

4.) *Omnes credentes juſtificantur.*

§. CLVI. IV.) *Quartum* argumentum (dicit Bellarminus cap. 22.) depromunt ex illis teſtimoniis, quæ docent omnes, qui credunt, juſtificari & ſalvari. Joh. III. 16. *Ut omnis, qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam aeternam.* Act. X. 43. *Huic omnes prophetae teſtimonium perhibent, remiſſionem peccatorum accipere omnes, qui credunt in nomen ejus.* Act. XIII. 39. *In hoc omnis qui credit, juſtificatur.* Rom. I. 16. *Evangelium eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti.* X. 11. *Omnis, qui credit in eum, non confundetur.* 1 Joh. V. 1. *Omnis, qui credit, quoniam Jeſus eſt Chriſtus, ex Deo natus eſt.* Quod quidem non eſſet infallibiliter verum, ſi non ſufficeret fides. Excipit autem: 1.) *particulam* omnis *exponendam eſſe negative, ut ſit ſenſus, nemo ſine fide juſtificatur.* 2.) *Particulam eandem referri ad omnia hominum genera, ut ſit ſenſus, non ſolis Judaeis, ſed & gentibus, fidem Chriſti eſſe viam ad ſalutem.* 3.) *Particulam illam interdum referri adfirmative ad ſingulos credentes, ſed tamen non ſignificari, illis ſententiis ſolam fidem ſufficere, ſed fidem juſtificare & ſalvare ex parte ſua, modo addantur alia, quae ſimul requiruntur, id inde eſſe ita perſpicuum, quod in ſcripturis etiam de ſpe dicitur: Omnis, qui ſperat in eum, non confundetur;* Eccleſ. II. 11. *& de dilectione: Omnis, qui diligit, ex Deo natus eſt;* 1 Joh. IV. 7. *& de humilitate: Omnis, qui ſe humiliat, exaltabitur;* Luc. XVIII. 14. *de oratione: Omnis, qui petit, accipit.* XI. 9. *Quicunque invocaverit nomen Domini, ſalvus erit;* Rom. X. 13. *de obedientia: Factus eſt omnibus obedientibus ſibi cauſa ſalutis aeternae.* Hebr. V. 9. *Et tamen nemo diceret, ſolam ſpem aut orationem aut humilitatem aut alia ſufficere ſine fide.* Reſp. fatetur ipſe Bellarminus, priores duas ſolutiones non ſatisfacere omnibus dictis. (apoſtolus enim non ſolum demonſtrat, neminem ſine fide juſtificari, ſed etiam nos juſtificari fide ſine operibus legis: nec ſolum docet, omni hominum generi per fidem Chriſti eſſe apertam viam ad ſalutem, ſed etiam beneficia Chriſti in evangelio oblata non niſi fide recipi, ac proinde fidem eſſe unicum medium, per quod juſtitiam in Chriſto nobis propoſitam adprehendimus. Act. IV. 12. & X. 43.) Ad tertium igitur effugium reſpondemus, non ſolum in illis propoſitionibus contineri deſcriptionem ſubjecti, hoc eſt, eorum, qui juſtificantur, in quibus fatemur non eſſe ſolam fidem, ſed cum ſpe, dilectione, invocatione & aliis virtutibus conjunctam; ſed etiam deſcriptionem modi ac rationis juſtificandi, ut manifeſtum eſt ex propria ſede hujus articuli. Rom. III. 4. Gal. II. 3. Eph. II. Ideo argumentum noſtrum plene ac plane evolutum tale eſt: Omnis, qui credit in Chriſtum, juſtificatur, & quidem credendo juſtificatur, Rom. IV. 5. ſive fide in Chriſtum ſine operibus legis, Rom. III. 29. Ergo ſola fide juſtificatur. At tales non ſunt propoſitiones de ſpe, dilectione, humilitate, invocatione &c. ſed ſolum

lum deſcribunt ſubjectum, hoc eſt, eos, qui juſtificantur & ſalvantur. 1 Joh. III. 14. *Scimus quoniam tranſlati ſumus de morte in vitam, quia fratres diligimus.* Ergo per dilectionem noſtram non naſcimur ex Deo, ſed ex Deo nati demum diligimus, ſicque ex dilectione cognoſcimus, nos regenitos eſſe. Idem judicium de reliquis virtutibus, quæ non minus ac dilectio ſunt fructus juſtificantis fidei, Gal. V. 6. In dicto Hebr. V. 9. per obedientiam proprie intelligitur *obedientia fidei*, ut exponit apoſtolus Rom. I. 5. XVI. 26. 1 Petr. I. 2. Ideoque ſententiam noſtram apertiſſime confirmat, tantum abeſt, ut eam minima ex parte labefactet, quo etiam pertinet, quod nomen ſpei ſæpius pro ipſa fide accipiatur. Proferat autem Bellarminus unicum ſolummodo dictum, in quo ſive vis, ſive modus, ſive actus, ſive meritum juſtificandi dilectioni, humilitati vel aliis virtutibus tribuatur, illud certe ex nullo dictorum illorum, quæ protulit, evinci poterit. *Spes non confundit*, quia oritur ex fide promiſſionibus divinis firmiter innitente. Dilectio non non eſt regenerationis cauſa, ſed effectus ac nota; publicanus ſe humilians exaltatus fuit & juſtificatus non merito quodam humilitatis, ſed quatenus humiliatus peccatorum agnitione, fide ad Chriſtum unicum propitiatorium confugit. In oratione fides eſt, quæ omnia impetrat.

5.) Verbum ſola fide adprehenditur.

§. CLVII. V.) *Quintum* argumentum (ſcribit Bellarminus cap. 23.) ducunt ab illis teſtimoniis, quæ prædicant efficaciam verbi Dei. Verbum enim ſola fide adprehenditur. Pſalm. CVI. 20. *Miſit verbum ſuum, & ſanavit eos.* Joh. XV. 3. *Vos mundi eſtis propter ſermonem, quem locutus ſum vobis.* Rom. I. 16. *Evangelium eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti.* 1 Cor. XV. 1. *Notum vobis facio evangelium, quod prædicavi vobis, quod accepiſtis, in quo ſtatis, per quod & ſalvamini.* Jac. I. 21. *Suſcipite inſitum verbum, quod poteſt ſalvare animas veſtras.* Excipit autem 1.) *Verbum Dei quidem ſanare & ſalvare, ſed ut hoc faciat, non ſatis eſſe, ut fide adprehendatur, niſi etiam caritate impleatur, cum non ſolum offerat promiſſiones, ſed etiam imperet facienda, unde audiens & non faciens ſermones Chriſti confertur viro ſtulto aedificanti ſuper arenam* Matth. VII. 26. 2.) *Verbum, quod fide adprehenditur, non eſſe ipſam ſalutem, ſed ſemen ſalutis, quod non ſolum effici, ſed etiam calefieri & excoli debet, ut fructum faciat, id eſt, excipi debet in corde bono & retineri cum patientia tempore tentationum* Matth. XIII. 23. Reſp. argumentum noſtrum non agit in genere de omni Dei verbo, (quia lex non eſt verbum ſanans & ſalvans Rom. IV. 15. Gal. III. 21.) ſed in ſpecie de verbo promiſſionis evangelicæ, ac plene evolutum tale eſt: Promiſſionem evangelii propriam de gratuita peccatorum remiſſione in Chriſto & propter Chriſtum obtinenda ſola fides recipit; hanc autem adprehendendi vim non habet ulla virtus aut ullum opus. Ergo ſola fide juſtificamur. Connexio eſt manifeſta, quia remiſſio peccatorum in promiſſionibus evangelicis oblata eſt ipſa juſtificatio, docente apoſtolo Rom. IV. 6. Proinde quamvis caritas a credentibus requiratur, & cum fide juſtificante perpetuo & indivulſo nexu ſit conjuncta; tamen ad juſtificationem non concurrit, ſed eſt effectus hominum fide juſtificatorum. Et quamvis donum renovationis itidem ſit Chriſti beneficium non minus, quam juſtificatio, illa tamen non ſunt invicem confundenda. Ad verum & ſincerum chriſtianiſmum fatemur requiri regenerationem & renovationem, fidem & opera, juſtificationem per fidem & fructus fidei juſtificantis; interim tamen hæc ſunt adcuratis limitibus diſcernenda, cum non omnia ad actum juſtificationis pertineant, quæ ad chriſtianiſmum pertinent. Quod igitur Bellarminus dicit, verbum impleri caritate, id ſi de verbo evangelii intelligat, falſum eſt, quia verbum evangelii proprie ſic dictum eſt concio de gratuita peccatorum remiſſione propter Chriſtum mediatorem, illa non impletur caritate, ſed recipitur fide: ac ſi illa promiſſio penderet ab impletione per noſtram caritatem, nunquam foret firma, quia caritas noſtra eſt multis modis imperfecta, contra vero apoſtolus pronunciat Rom. IV. 16. *Ideo ex fide ſecundum gratiam, ut ſit firma promiſſio.*

Adde

Adde, quod caritas ſit *impletio* (non evangelii ſed) *legis*, ut diſerte ſcribit apoſtolus Rom. XIII. 8. *Qui diligit proximum, legem implevit*, & v. 10. *πλήρωμα νόμου ἡ ἀγάπη.* Hæc omnia erunt magis perſpicua & manifeſta, ſi repetantur hoc loco ea, quæ in tractatu de evangelio, de vero diſcrimine legis & evangelii fuerunt dicta. Quod verbum evangelii tanquam ſemen ſalutis non ſolum ſit excipiendum, ſed etiam fovendum & excolendum, ut fructificet, recte quidem dicitur, interim tamen diſtincta non ſunt confundenda. Spiritus ſanctus per verbum evangelii operatur in cordibus fidem, qua promiſſa in evangelio bona amplectimur, idem deinde verbum in corde fideli quaſi calefactum & excultum fructificat bonis operibus, quæ *non praecedunt juſtificandum, ſed ſequuntur juſtificatum.* Auguſtinus de fide & operibus cap. 14. Utique ergo ſola fides juſtificat. Denique quæ Bellarminus contra Lutherum hoc loco diſputat, facilem habent explicationem. Scribit Lutherus in libr. de libertate chriſtiana: *Fidem implere omnia mandata, dum praecepta Dei ſervari non poſſe videns, ad promiſſa ſe confert, quae docent, omnia eſſe poſita in fide, & credentem in Chriſtum omnia habere. Deinde fidem exhibere Deo ſummum obſequium, quia credendo confitetur, eum veracem eſſe in ſuis promiſſis exemplo Abrahae*, Rom. IV. *Denique fidem copulare animam Deo.* Hoſ. II. 19. *Deſponſabo te mihi in fide, ideoque omnia, quae Chriſti ſunt, effici communia cum anima fideli.* Quid ſanctiſſimis hiſce pronunciatis obvertit Bellarminus? a.) In genere dicit: *haec nobis ipſis repugnare, ſi enim fides ideo juſtificat, quia ſummum cultum Deo exhibet, ſequetur, nos merito fidei, id eſt, propter virtutem & dignitatem ipſius fidei juſtificari.* Reſp. Fidem juſtificantem ſummum obſequium Deo exhibere dicit Lutherus, ſed quod hæc exhibitio obſequii ſit meritum quoddam, quo fides juſtificationem impetret, id vero nuſpiam dicit, nec ex verbis illis colligi poteſt. Fides juſtificat adprehendendo Chriſtum; eadem vero juſtificans fides hanc habet proprietatem, quod Deo ſummum obſequium præſtet, & gloriam veritatis ei tribuat; eſt ergo unicum illud medium, per quod promiſſionibus divinis de remiſſione peccatorum innitimur, & hac ratione bonorum in illis oblatorum participes reddimur. b.) In ſpecie ſingulas fidei proprietates a Luthero adductas examinat, ac *primo* quidem dicit *virtutem illam, quod fides impleat omnia mandata, furtim ſurripuiſſe Lutherum caritati, de qua dicitur: Qui diligit, legem implevit*, Rom. XIII. 8. *Si quis diligit me, ſermonem meum ſervabit.* Reſp. perfecta & numeris omnibus abſoluta dilectio legem implet, ſed quia perfectio illa in hac vita ne a renatis quidem obtineri poteſt, cum *lex ſpiritualis ſit, ipſi vero carnales;* Rom. VII. 14. ideo fides convertit ſe a præceptis ad promiſſa, a lege ad evangelium, ab operibus ad gratiam, & perfectam legis impletionem in Chriſto mediatore quærit, qui noſtro loco illam præſtitit: *quod enim impoſſibile erat legi, quia infirmabatur per carnem, hoc Deus praeſtitit, miſſo Filio ſuo in ſimilitudine carnis peccati, ac de peccato condemnavit peccatum per carnem, ut juſtificatio legis in nobis impleretur*, Rom. VIII. 3. & 4. *Finis legis Chriſtus ad juſtitiam omni credenti*, Rom. X. 4. Alio igitur modo caritas implet legem, alio vero fides; caritas implet legem operando, ſed quia renatorum caritas non eſt perfecta, ideo etiam impletio legis per caritatem eſt imperfecta & tantum inchoata, ideoque non poſſunt ea niti coram Dei judicio. Fides ſive cor fidele implet legem credendo, hoc eſt, adprehendendo Chriſtum, qui ſanctiſſima ſua obedientia & ſatisfactione legem implevit, quæ ipſius obedientia per fidem nobis imputatur. Nec Lutherus ſomnians, ut nugatur Bellarminus, huc adcommodavit dictum apoſtoli Rom. XI. 32. *Concluſit Deus omnes ſub incredulitatem, ut omnium miſereretur;* & dictum Johannis c. I. 12. *Dedit poteſtatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomen ejus.* Vera enim explicatio dicti apoſtolici patet ex Gal. III. 22. *Concluſit ſcriptura omnia ſub peccato, ut promiſſio & fides daretur credentibus.* Nimirum quod voce *legis* omnes homines convincantur eſſe peccatores, ideo gratuita Dei miſericordia per fidem in Chriſtum, qui legem noſtri loco implevit, credentes juſtificari. Vide Ambroſium & Theophylactum in c. III. Gal. Frivolum eſt, quod Bellarminus ex verbo *fieri* in dicto

Joh. I. concludit, credentes hoc ipſo, quod credunt, non eſſe Dei filios, ſed fieri demum, ſi renaſcantur ex aqua & Spiritu; neque enim verbum *fieri* reſpicit tempus fidei, quaſi præſente vera fide nondum adſit *υἱοθεσία*, ſed tempus primæ nativitatis, ex qua per baptiſmum & fidem renaſcimur. Vera fides & *υἱοθεσία* ſunt perpetuo conjuncta, quia per fidem recipitur Chriſtus, ut ibidem evidentiſſime adſeritur, utique ergo per fidem in Chriſtum reddimur Dei filii. Gal. III. 26. *Omnes filii Dei eſtis per fidem in Chriſto Ieſu.* 1 Joh V 1. *Omnis qui credit, quoniam Ieſus eſt Chriſtus, ex Deo natus.* At qui ex Deo natus, is utique eſt Dei filius. Hilarius I. de Trinit. *Qui receperunt, aucti ſunt in filios Dei, non ortu carnis, ſed fidei.* Auguſtinus in expoſ. c. III. Gal. *Efficiuntur filii ſapientiae praeparante ac praeſtante id fide mediatoris.* Quæ abſurditas eſſet, iis, *qui filium Dei receperunt & ex Deo nati ſunt, neceſſarium adhuc eſſe, ut aliunde fiant filii Dei, quaſi per ipſum non acciperent adoptionem?* ut recte ſcribit Chemnitius in harmon. cap. I. p. 73. ubi monet, vocem ἐξουσίας ſignificare non ſolum *facultatem* aliquid faciendi vel acquirendi; ſed etiam *dignitatem*, præeminentiam ac jus aliquod, item γενέσθαι ſignificare & *fieri* & *eſſe*; ac poſitum eſſe indefinite τέκνα Θεοῦ γενέσθαι ut facti ſint, vel ut fiant filii Dei per fidem, non ut aliquando demum fiant per ſpem & caritatem. Senſus igitur hujus loci eſt, quod illis, quibus natura hoc jus non competit, qui ſcilicet ſunt ſervi peccati, hoſtes Dei, mancipia diaboli, & natura filii iræ, quod illis etiam, ſi Chriſtum fide recipiant, conferat hanc præeminentiam, excellentiam, jus & dignitatem, ut credendo non tantum in familiam ejus adſciſcantur, ſed adoptentur in filios Dei. Per ἐξουσίαν igitur intelligitur poteſtas non *ad* rem, ſed *in* re. Pergit Bellarminus c.) *Non ſolam fidem, ſed etiam bona opera & paſſiones fidelium Deo gloriam dare* Matth. V. Joh. XXI. *Ergo hoc non eſſe fidei tanquam proprium tribuendum.* Reſp. fides innititur promiſſionibus evangelicis, & hac ratione dat Deo gloriam miſericordiæ, veritatis ac potentiæ, eadem poſtea ſe exſerit per bona opera, quibus itidem glorificatur Deus, eadem firmam conſolationem ac robur præſtat in omnibus adverſis, quorum tolerantia inde & ideo placet Deo, quia proficiſcitur ex fide. Alio igitur modo glorificat Deum fides, alio vero opera & paſſiones. Fides eo modo glorificat Deum, ut apprehendat promiſſionem evangelicam & in ea beneficia Chriſti mediatoris; proinde cum Chriſtus ſit nobis factus a Deo juſtitia, ideo qui Deum honorat fide, is honoratur a Deo juſtificatione, hoc eſt, juſtitia Chriſti per fidem ei imputatur. Operibus autem & paſſionibus noſtris non glorificatur Deus, niſi ex fide procedant, *ſine qua Deo placere impoſſibile eſt*, Hebr. XI. 6. Quæ de fide dæmonum Bellarminus adducit, plane ſunt aliena, ipſorum enim fides non eſt juſtificans, nec reſpicit promiſſionem, quippe quam non acceperunt, ſed nolentes volentes fulgore veritatis coacti Deum veracem confitentur. d) Denique quod Lutherus dixerat, *fide animam noſtram Deo copulari, & quae Chriſti ſunt, nobis cum eo fieri communia;* id Bellarminus dicit, *fortaſſe carere fundamento, cum dictum propheticum* Oſe. II. 19. *accipiendum videatur, non de fide, qua credimus Deo, ſed de fide, qua Deus praeſtat promiſſa, ac magis hoc convenire caritati, quod per eam Chriſto ſponſemur, qui enim manet in caritate, manet in Deo;* 1 Joh. IV. 16. *& caritas eſt vinculum perfectionis.* Col. III. 14. Reſp. In præcedentibus verbis promittit Dominus, quod nos ſibi *deſponſaturus ſit in juſtitia & judicio, in miſericordia & in miſerationibus;* quæ ſunt beneficia illa Dei, quæ in ſpirituali illa deſponſatione nobis contingunt, neceſſario igitur addendum fuit, quid ex parte noſtra requiratur, alias deſcriptio illa ſpiritualis conjugii non foret plena; ac proinde per fidem intelligitur fiducia, qua promiſſioni huic credimus, eidemque firmiter innitimur, *per quam fidem Chriſtus in cordibus noſtris habitat*, ut loquitur apoſtolus Eph. III. 17. Ideo denuo repetitur: *deſponſabo te mihi in fide*, qua ſcilicet beneficia promiſſa tibi adplices. Bernhardus ſerm. LXVII. in Cant. *In fide deſponſavi te mihi, & non in operibus legis; deſponſavique in juſtitia, ſed in juſtitia, quae eſt ex fide, non ex lege.* Idem patet ex eo, quod diſerte in dicto prophetico additur: *Et*

cogno-

cognoſces Dominum, per quam cognitionem ſive notitiam uſitata ſcripturæ phraſi fidem intelligi, in propatulo eſt. Per caritatem cor noſtrum fertur ad Deum tanquam objectum, interim tamen ſpiritualis illa deſponſatio proprie non tribuitur caritati, ſed fidei, per quam Dei filii & Chriſti ſponſæ efficimur, ut poſtea eum diligamus. Quando *caritas vinculum perfectionis* dicitur, non agitur de caritate, qua Deum diligimus, ſed de ea, qua proximum proſequimur: neque agitur ibi de medio conjunctionis noſtri cum Chriſto, ſed de conjunctione fraterna chriſtianorum inter ſeſe, ut evidentia textus luculenter comprobat. *Super omnia* (ait apoſtolus) *caritatem induite, quae eſt vinculum perfectionis*; hoc eſt, quæ inſtar perfectiſſimi cujusdam vinculi mutuam chriſtianorum ſocietatem conſtringit. *Manens in caritate in Deo manere*, rectiſſime dicitur; quia caritas illa eſt fructus fidei, per quam Deo reconciliamur & unimur, ſublatis prius peccatis, *quae inter Deum & nos dividebant*. Eſa. LIX 2. Fides igitur eſt, quæ nos Chriſto inſerit, qua Chriſtum induimus & in filios Dei adoptamur, ex illa poſtea oritur caritas, quæ non format fidem, nec conjunctionem per fidem cum Deo factam tanquam imperfectam complet, ſed eſt fructus fidei, quo flexu quodam reciproco quaſi ad Deum convertimur, & intuitu ſummorum beneficiorum in Chriſto nobis præſtitorum ei adhæremus.

6.) Irrita erit promiſſio, ſi lege aut operibus nitatur.

§. CLVIII. VI.) Sextum ac poſtremum argumentum (dicit Bellarminus cap. 24.) ex ſcripturis illis accipiunt, quæ docent, irritam fore promiſſionem, ſi lege aut operibus nitamur, & non ſola fide accipiatur. Rom. IV. 14. *Si ex lege eſt haereditas, exinanita eſt fides & abolita promiſſio.* Item: v. 16. *Ideo ex fide, ut ſit firma promiſſio.* Gal. III. 22. *Ut promiſſio ex fide daretur credentibus.* Gal. V. 4. *Evacuati eſtis a Chriſto, quia per legem vultis juſtificari.* Excipit autem, *ſe illud argumentum alibi ſolviſſe hoc modo, quod apoſtolus doceat, inanem fore fidem noſtram & irritam promiſſionem Dei, ſi juſtificatio haberi poſſit per ſolam cognitionem legis aut opera facta ſolis naturae viribus; nuſpiam autem dicere ſcripturam, juſtificationem non pendere ex conditione operum, cum in infinitis locis potius teſtetur, quod juſtificatio pendeat ex conditione pœnitentiae & operum.* Reſp. & nos ſuperius oſtendimus, omnia omnino opera ab actu juſtificationis excludi. Argumentum noſtrum, imo ipſius apoſtoli, nititur relatione inter promiſſionem evangelicam Dei offerentis, & inter fidem, eam recipientem. Promiſſio continet bona, quæ Deus nobis offert & gratis donat propter Chriſtum. Lex præſcribit opera, quæ nos Deo præſtare debeamus. Firmum ergo ac fixum manet, irritam fore promiſſionem, ſi ex lege vel operibus quibuſcunque juſtificari volumus. Pſeudo-apoſtoli nequaquam pugnabant, vel per ſolam legis cognitionem, vel per opera legis ſine fide in Chriſtum facta haberi poſſe juſtificationem, quia jactabant auctoritatem apoſtolorum, Jacobi, Petri, & Johannis, ut conſtat ex Galat. I. & II. ſed pugnabant præter fidem Chriſti ad juſtificationem requiri circumciſionem & obſervationem legis moralis. Act. XV. 5. Finge, Paulum excludere ſolummodo opera ſolis naturæ viribus facta; ſequetur, totam illam tractationem pſeudo-apoſtolis oppoſitam eſſe a quæſtione alienam. Scripturam præter fidem requirere pœnitentiam & opera concedimus, ſed in juſtificatis, non autem ad juſtificationis actum.

Ἀνακεφαλαίωσις argumentorum noſtrorum.

§. CLIX Atque hæc ſunt argumenta noſtra, quibus exceptiones ſuas Bellarminus opponere voluit, quæ omnia huic includimus ſyllogiſmo: 1) Si ipſe Spiritus ſanctus expreſſe utitur particulis excluſivis, 2.) & ab actu juſtificationis diſerte removet opera, 3.) & res ipſa oſtendit, opera non poſſe juſtificare; 4.) ſoli autem fidei id competere, conſequens erit, ſola fide nos juſtificari, quod eſt ἔνδηλον. Atqui Spiritus ſanctus 1.) expreſſe utitur particulis *excluſivis*. Marc. V. 36. *Noli timere*, μόνον πίστευε. Luc. VIII. 50 μὴ φοβοῦ, μόνον πίστευε, καὶ σωθήσεται. (Quamvis vero ibidem non agatur proprie de

 fide

Joh. I. concludit, credentes hoc ipſo, quod credunt, non eſſe Dei filios, ſed fieri demum, ſi renaſcantur ex aqua & Spiritu; neque enim verbum *fieri* reſpicit tempus fidei, quaſi præſente vera fide nondum adſit υἱοθεσία, ſed tempus primæ nativitatis, ex qua per baptiſmum & fidem renaſcimur. Vera fides & υἱοθεσία ſunt perpetuo conjuncta, quia per fidem recipitur Chriſtus, ut ibidem evidentiſſime adſeritur, utique ergo per fidem in Chriſtum reddimur Dei filii. Gal. III. 26. *Omnes filii Dei eſtis per fidem in Chriſto Ieſu.* 1 Joh V 1. *Omnis qui credit, quoniam Ieſus eſt Chriſtus, ex Deo natus.* At qui ex Deo natus, is utique eſt Dei filius. Hilarius I. de Trinit. *Qui receperunt, aucti ſunt in filios Dei, non ortu carnis, ſed fidei.* Auguſtinus in expoſ. c. III. Gal. *Efficiuntur filii ſapientiae praeparante ac praeſtante id fide mediatoris.* Quæ abſurditas eſſet, iis, *qui filium Dei receperunt & ex Deo nati ſunt, neceſſarium adhuc eſſe, ut aliunde fiant filii Dei, quaſi per ipſum non acciperent adoptionem?* ut recte ſcribit Chemnitius in harmon. cap. I. p. 73. ubi monet, vocem ἐξουσίας ſignificare non ſolum *facultatem* aliquid faciendi vel acquirendi, ſed etiam *dignitatem*, præeminentiam ac jus aliquod, item γενέσθαι ſignificare & *fieri* & *eſſe*, ac poſitum eſſe indefinite τέκνα Θεοῦ γενέσθαι ut facti ſint, vel ut ſiant filii Dei per fidem, non ut aliquando demum fiant per ſpem & caritatem. Senſus igitur hujus loci eſt, quod illis, quibus natura hoc jus non competit, qui ſcilicet ſunt ſervi peccati, hoſtes Dei, mancipia diaboli, & natura filii iræ, quod illis etiam, ſi Chriſtum fide recipiant, conferat hanc præeminentiam, excellentiam, jus & dignitatem, ut credendo non tantum in familiam ejus adſciſcantur, ſed adoptentur in filios Dei. Per ἐξουσίαν igitur intelligitur poteſtas non *ad* rem, ſed *in* re. Pergit Bellarminus c.) *Non ſolam fidem, ſed etiam bona opera & paſſiones fidelium Deo gloriam dare* Matth. V. Joh. XXI. *Ergo hoc non eſſe fidei tanquam proprium tribuendum.* Reſp. fides innititur promiſſionibus evangelicis, & hac ratione dat Deo gloriam miſericordiæ, veritatis ac potentiæ, eadem poſtea ſe exſerit per bona opera, quibus itidem glorificatur Deus, eadem firmam conſolationem ac robur præſt omnibus adverſis, quorum tolerantia ind ideo placet Deo, quia proficiſcitur ex fide. lio igitur modo glorificat Deum fides, alio opera & paſſiones. Fides eo modo glori Deum, ut apprehendat promiſſionem evan cam & in ea beneficia Chriſti mediatoris; inde cum Chriſtus ſit nobis factus a Deo juſ ideo qui Deum honorat fide, is honoratur a juſtificatione, hoc eſt, juſtitia Chriſti per f ei imputatur. Operibus autem & paſſio noſtris non glorificatur Deus, niſi ex fide p dant, *ſine qua Deo placere impoſſibile eſt*, I XI. 6. Quæ de fide dæmonum Bellarminus a cit, plane ſunt aliena, ipſorum enim fides non ſtificans, nec reſpicit promiſſionem, q quam non acceperunt, ſed nolentes volente gore veritatis coacti Deum veracem confite d) Denique quod Lutherus dixerat, *fide ani noſtram Deo copulari, & quae Chriſti ſunt bis cum eo fieri communia;* id Bellarminus *fortaſſe carere fundamento, cum dictum pro cum* Oſe. II. 19. *accipiendum videatur, no fide, qua credimus Deo, ſed de fide, qua praeſtat promiſſa, ac magis hoc convenire ca ti, quod per eam Chriſto ſponſemur, qui manet in caritate, manet in Deo*; 1 Joh. IV *& caritas eſt vinculum perfectionis.* Col. III Reſp. In præcedentibus verbis promittit Dom quod nos ſibi *deſponſaturus ſit in juſtitia & dicio, in miſericordia & in miſerationibus;* ſunt beneficia illa Dei, quæ in ſpirituali ill ſponſatione nobis contingunt, neceſſario i addendum fuit, quid ex parte noſtra requir alias deſcriptio illa ſpiritualis conjugii non plena; ac proinde per fidem intelligitur fid qua promiſſioni huic credimus, eidemque fi ter innitimur, *per quam fidem Chriſtus in c bus noſtris habitat*, ut loquitur apoſtolus III. 17. Ideo denuo repetitur: *deſponſabo t hi in fide*, qua ſcilicet beneficia promiſſa tib plices. Bernhardus ſerm. LXVII. in Cant *fide deſponſavi te mihi, & non in operibus le deſponſavique in juſtitia, ſed in juſtitia, eſt ex fide, non ex lege.* Idem patet ex quod diſerte in dicto prophetico additur

te

cognoſces Dominum, per quam cognitionem ſive notitiam uſitata ſcripturæ phraſi fidem intelligi, in propatulo eſt. Per caritatem cor noſtrum fertur ad Deum tanquam objectum, interim tamen ſpiritualis illa deſponſatio proprie non tribuitur caritati, ſed fidei, per quam Dei filii & Chriſti ſponſæ efficimur, ut poſtea eum diligamus. Quando *caritas vinculum perfectionis* dicitur, non agitur de caritate, qua Deum diligimus, ſed de ea, qua proximum proſequimur: neque agitur ibi de medio conjunctionis noſtri cum Chriſto, ſed de conjunctione fraterna chriſtianorum inter ſeſe, ut evidentia textus luculenter comprobat. *Super omnia* (ait apoſtolus) *caritatem induite, quae eſt vinculum perfectionis*; hoc eſt, quæ inſtar perfectiſſimi cujusdam vinculi mutuam chriſtianorum ſocietatem conſtringit. *Manens in caritate in Deo manere*, rectiſſime dicitur; quia caritas illa eſt fructus fidei, per quam Deo reconciliamur & unimur, ſublatis prius peccatis, *quae inter Deum & nos dividebant*. Eſa. LIX 2. Fides igitur eſt, quæ nos Chriſto inſerit, qua Chriſtum induimus & in filios Dei adoptamur, ex illa poſtea oritur caritas, quæ non format fidem, nec conjunctionem per fidem cum Deo factam tanquam imperfectam complet, ſed eſt fructus fidei, quo flexu quodam reciproco quaſi ad Deum convertimur, & intuitu ſummorum beneficiorum in Chriſto nobis præſtitorum ei adhæremus.

6.) Irrita erit promiſſio, ſi lege aut operibus nitatur.

§ CLVIII. VI.) Sextum ac poſtremum argumentum (dicit Bellarminus cap. 24.) ex ſcripturis illis accipiunt, quæ docent, irritam fore promiſſionem, ſi lege aut operibus nitamur, & non ſola fide accipiatur. Rom. IV. 14. *Si ex lege eſt haereditas, exinanita eſt fides & abolita promiſſio.* Item: v. 16. *Ideo ex fide, ut ſit firma promiſſio.* Gal. III. 22. *Ut promiſſio ex fide daretur credentibus.* Gal. V. 4. *Evacuati eſtis a Chriſto, quia per legem vultis juſtificari.* Excipit autem, *ſe illud argumentum alibi ſolviſſe hoc modo, quod apoſtolus doceat, inanem fore fidem noſtram & irritam promiſſionem Dei, ſi juſtificatio haberi poſſit per ſolam cognitionem legis aut opera facta ſolis naturae viribus; nuſpiam autem dicere ſcripturam, juſtificationem non pendere ex conditione operum, cum in infinitis locis potius teſtetur, quod juſtificatio pendeat ex conditione pœnitentiae & operum.* Reſp. & nos ſuperius oſtendimus, omnia omnino opera ab actu juſtificationis excludi. Argumentum noſtrum, imo ipſius apoſtoli, nititur relatione inter promiſſionem evangelicam Dei offerentis, & inter fidem, eam recipientem. Promiſſio continet bona, quæ Deus nobis offert & gratis donat propter Chriſtum. Lex præſcribit opera, quæ nos Deo præſtare debeamus. Firmum ergo ac fixum manet, irritam fore promiſſionem, ſi ex lege vel operibus quibuſcunque juſtificari volumus. Pſeudo-apoſtoli nequaquam pugnabant, vel per ſolam legis cognitionem, vel per opera legis ſine fide in Chriſtum facta haberi poſſe juſtificationem, quia jactabant auctoritatem apoſtolorum, Jacobi, Petri, & Johannis, ut conſtat ex Galat. I. & II. ſed pugnabant præter fidem Chriſti ad juſtificationem requiri circumciſionem & obſervationem legis moralis. Act. XV. 5. Finge, Paulum excludere ſolummodo opera ſolis naturæ viribus facta; ſequetur, totam illam tractationem pſeudo-apoſtolis oppoſitam eſſe a quæſtione alienam. Scripturam præter fidem requirere pœnitentiam & opera concedimus, ſed in juſtificatis, non autem ad juſtificationis actum.

Ἀνακεφαλαίωσις argumentorum noſtrorum.

§. CLIX Atque hæc ſunt argumenta noſtra, quibus exceptiones ſuas Bellarminus opponere voluit, quæ omnia huic includimus ſyllogiſmo: 1) Si ipſe Spiritus ſanctus expreſſe utitur particulis excluſivis, 2.) & ab actu juſtificationis diſerte removet opera, 3.) & res ipſa oſtendit, opera non poſſe juſtificare; 4.) ſoli autem fidei id competere, conſequens erit, ſola fide nos juſtificari, quod eſt ἔυδηλον. Atqui Spiritus ſanctus 1.) expreſſe utitur particulis *excluſivis*. Marc. V. 36. *Noli timere*, μόνον πίστευε. Luc. VIII. 50 μὴ φοβοῦ, μόνον πίστευε, καὶ σωθήσεται. (Quamvis vero ibidem non agatur proprie de

fide juſtificante; manifeſtum tamen eſt, fidem ſtatui unicum illud medium, per quod divinorum beneficiorum, ac proinde & remiſſionis peccatorum & juſtitiæ reddamur participes, *credenti enim omnia poſſibilia*, Marc. IX. 23.) Gal. II. 16. *Non juſtificatur homo ex operibus legis*, ἐὰν μὴ διὰ πίστεως. 1 Joh. V. 5. *Quis eſt, qui vincit mundum, εἰ μὴ ὁ πιστεύων, niſi qui credit, quoniam Ieſus eſt Dei Filius.* Particulas autem illas ἐὰν μὴ, εἰ μὴ *excluſivas* eſſe patet ex Matth. XIX. 9. *Qui dimiſerit uxorem, εἰ μὴ niſi ob fornicationem, mœchatur*; quem locum conjunge cum Matth. V. 32. *Qui dimiſerit uxorem, παρεκτὸς, excepta fornicationis cauſa, facit eam mœchari.* Item ex Marc. XIII. 32. *De illo die nemo ſcit, neque angeli in cælo, neque Filius, εἰ μὴ niſi Pater:* quem locum conjunge cum Matth. XXIV. 36. *De illa die & hora nemo ſcit, neque angeli cælorum, εἰ μὴ μόνος niſi ſolus Pater.* Gal. VI. 14. *abſit mihi gloriari εἰ μὴ niſi in cruce Chriſti.* Joh. XV. 4. *Palmes non poteſt fructum ferre, niſi in vite permanſerit*, id eſt, ſolus ille palmes fert fructum, qui in vite permanet. Denique ex Apoc. XXI. 27. *Non intrabit in eam aliquid coinquinatum, εἰ μὴ, niſi qui ſcripti ſunt in libro vitae agni.* 2 Reg. V. 17. *Servus tuus non ſacrificabit ulterius diis alienis, niſi Domino.* id eſt, ſed ſoli Domino. Ipſe Dietenbergerus (*) particulas ἐὰν μὴ, εἰ μὴ in verſione germanica expreſſit per vocem *allein*, in plerisque allegatis dictis. 2) Diſerte removet opera ab actu juſtificationis, ut patet ex Rom. III. 28. IV. 5. Gal. II. 16. &c. 3) Res ipſa oſtendit, opera non poſſe juſtificare; ſunt enim imperfecta, immunda & jam ante debita, ergo non juſtificant meritorie. Carent vi adprehendendi juſtitiam in verbo evangelii oblatam. Ergo non juſtificant *inſtrumentaliter.* 4) Soli autem fidei competit juſtificatio, nam inter verbum promiſſionis & fidem eſt perpetua relatio, ſola fides adprehendit ac recipit Chriſtum, ipſa ſola excludit omnem gloriationem, & conſcientiam de favore Dei reddit certam. Conſequens igitur eſt, nos *ſola* fide juſtificari.

§. CLX. Id ipſum comprobant piæ antiquitatis ſuffragia, quæ collegit Hamelmannus in libro peculiari, in quo ex 40. patribus græcis & latinis teſtimonia pro uſu particulæ excluſivæ producit, uti etiam Chemnitius parte II. locorum theologicorum p. 339. 340. Nos potiora recenſebimus. Juſtinus in epiſt. ad Diogn. p. 385. ἐπέδειξε δὲ διὰ πίστεως, ᾗ μόνῃ θεὸν ἰδεῖν συγκεχώρηται. Irenæus libr. IV. adv. hæreſ. cap. 5. p. 236. *Lex non prohibebat eos credere in Filium Dei, ſed adhortabatur dicens, non aliter ſalvari homines ab antiqua ſerpentis plaga, niſi credant in eum, qui ſecundum ſimilitudinem carnis peccati in ligno martyrii exaltatur a terra, & omnia ad ſe trahit & vivificat mortuos.* Clemens Alexandrinus libr. IV. ſtrom. *Deus per ſolam fidem dat ſalutem.* Libr. VII. ſtrom. *Per fidem ſolummodo efficitur fidelis perfectus.* Libr. I. pædag. c. 6. f. 42. μία καθολικὴ τῆς ἀνθρωπότητος σωτηρία ἡ πίστις, *una & univerſalis humani generis ſalus eſt fides.* Irenæus libr. IV. cap. 13. *Omnes oportet credere, ſicut Abraham credidit, & imputatum eſt ei ad juſtitiam.* Poſtea ſubjungit: *Fides, quae eſt ad Deum, juſtificat hominem.* In præfat. III. libri: *Sola fides vera eſt & vivificat*; verba ſic habent: *Memento igitur eorum, quae diximus in prioribus duobus libris, & haec illis adjungens pleniſſimam habebis a nobis adverſus omnes haereticos contradictionem, & fiducialiter & inſtantiſſime reſiſtes eis pro ſola vera ac vivifica fide, quam ab apo-*

Marginal note: *Teſtimonia veterum.*

(*) Jo. DIETENBERGERUS, a natali Moguntinæ diœceſeos vico *Dietenberg* ita dictus, ordinis Dominicani monachus ac theologiæ in ſuo monaſterio quondam profeſſor, edidit biblia germanica, cum adnotationibus. Prima horum bibliorum editio prodiit Moguntiæ MDXXXV. Vid. de hac verſione Dietenbergiana LE LONG in biblioth. ſacr. part. II. p. 190. & FABRICIUM in hiſt. biblioth. part. I. p. 29. Notanda quoque heic eſt JAC. BERINGERI editio novi teſtamenti germanica Spiræ anno MDXXVI. edita in fol. in qua verba apoſtoli *Rom. III. 28.* ita redduntur: *So halten wirs nun, daſs der Menſch gerechtfertiget werde, on Zuthun der Wirck des Geſetz, ALLEIN durch den Glauben.*

apoſtolis eccleſia percipit, & diſtribuit filiis ſuis. Libr. III. cap. 25. *Firma eſt autem & non ficta, ſola vera, quae ſecundum nos eſt, fides.* Origenes libr. III. in epiſt. Rom. III. c. 3. f. 157. *Dicit apoſtolus ſufficere ſolius fidei juſtificationem, ita ut credens quis tantummodo juſtificetur, etiamſi nihil ab eo operis fuerit expletum. Imminet igitur nobis, qui integram eſſe ſcripturam apoſtoli conamur adſerere, & ordine ſuo cuncta conſtare, ut requiramus, quis ſine operibus ſola fide juſtificatus ſit? Quemadmodum igitur ad exemplum pertinet, ſufficere arbitror illum latronem, qui cum Chriſto crucifixus clamavit ei.* Et poſtea de latrone converſo. *Clamavit de cruce; Domine Ieſu memento mei, cum veneris in regnum tuum, nec aliud quicquam deſcribitur boni operis ejus in evangeliis, ſed pro hac ſola fide ait ei Ieſus, Amen, amen, dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo.* Item de muliere peccatrice: *Ex nullo legis opere, ſed pro ſola fide ait Ieſus ad eam: remittuntur tibi peccata tua. Fides tua te ſalvam fecit, vade in pace. Sed fortaſſis haec aliquis audiens reſolvatur & bene agendi negligentiam capiat, ſiquidem ad juſtificandum ſola fides ſufficiat. Ad quem dicemus, quia poſt juſtificationem ſi injuſte quis agat, ſine dubio juſtificantis gratiam ſprevit. Neque ob hoc quis accipit veniam peccatorum, ut rurſum ſibi putet peccandi licentiam datam: indulgentia namque non futurorum, ſed praeteritorum criminum datur.* Ibidem: *Excluſa eſt gloriatio Iudaica non per legem operum, ſed per legem fidei, quae eſt in Chriſto Ieſu. Quis enim recte ſuper caſtitate ſua gloriabitur, cum ſcriptum ſit: quia ſi quis adſpexerit mulierem ad concupiſcendam eam, jam moechatus eſt in corde ſuo? Quis autem ſuper juſtitia ſua gloriabitur, cum audiet prophetam dicentem, quia omnis juſtitia noſtra, ſicut pannus menſtruatae? Sola igitur noſtra gloriatio eſt in fide crucis Chriſti, quae excludit omnem illam gloriationem, quae deſcendit ex operibus legis.* Libr. IV. comm. in epiſt. ad Rom. *Juſtificatur homo per fidem, cui ad juſtificandum nihil conferunt opera legis.* Ibidem: *Non ex operibus radix juſtitiae, ſed ex juſtitiae radice fructus operum creſcit, illa ſcilicet radice juſtitiae, qua Deus accepto fert juſtitiam ſine operibus.* Cyprianus in expoſ. ſymboli. c. 39. f. 576. *De remiſſione peccatorum ſufficere deberet ſola credulitas. Quis enim cauſas aut rationem requirat, ubi indulgentia principalis eſt.* Idem epiſt. LXIII. ad Pam. *Si Abraham Deo credidit, & deputatum eſt ei ad juſtitiam, utique quisquis Deo credit, & fide vivet, juſtus invenitur, & jampridem in Abraham fideli benedictus & juſtificatus oſtenditur, ſicut apoſtolus Paulus probat.* Epiſt. II. *Quantum illuc fidei capacis adferimus, tantum gratiae haurimus.* Libr. teſtimoniorum adv. Jud. *Fide autem ſtare juſtitiam & illic eſſe vitam, praedictum eſt apud Habacuc: Iuſtus ex fide vivit.* Ibidem: *Fidem in totum prodeſſe & tantum nos poſſe, quantum credimus.* Item ut tit. gloſſa part. III. de conſecr. diſt. 4. c. Baptiſmi vicem &c. *Sicut enim puero ſufficit aquae baptiſmus ſolus, quia aetatis neceſſitas fidem excludit: ſimiliter adulto ſola fides ſufficit, cum neceſſitas excludit aquae baptiſmum.* Nicephorus libr. III. eccl. hiſt. c. 13. *Hebionaei docuerunt, quod non facile quiſquam per ſolam fidem in Chriſtum ſalvus fieret, niſi etiam legis ceremonias ſervaret, & eam vivendi rationem ſequeretur,* quæ verba reperit Gabriel Prateolus de vitis, ſectis & dogmatibus omnium hæreticorum libr. V. c. 1. Epiphanius in Ancor. *Ex fide eſt juſtitia citra opera legis.* Arnobius libr. II. contra gentes. *Nemo ſive operibus ſive precibus commendatitiis aut ſacrificiis ſalvus ſit, ſed ſolo auxilio Chriſti.* Athanaſius (vel potius Theophylactus) in c. III. Gal. *Quoniam autem in lege nemo juſtificatur apud Deum, manifeſtum eſt, quia juſtus ex fide vivit. Oſtendit igitur lege exſecrabiles reddi homines, & maledictioni ſubeſſe, fide vero benedictis accumulari. Nunc plane demonſtrat, fidem ipſam vel ſolam juſtificandi in ſe habere virtutem, & Habacuc dicentem inducit, quia ex fide, non a lege victurus eſt juſtus. Lex namque non ſolam exigit fidem, ſed opera.* In c. 1. ad tit. *Ut ſani ſint in fide, non attendentes Iudaicis fabulis, erit enim id ſalutiferum, cum nihil, quod adulterinum ſit vel externum & accerſitum, in fide induxerit, quae vel ſola poteſt per*

ſe

ſe ſalutem adferre, mortiferum vero, ſi contra egerint. Euſebius libr. III. hiſt. c. 27. refert Ebionitas hæreſeos damnatos, quod docerent, *per opera legis hominem debere ſalvari, & non per ſolam fidem Ieſu Chriſti. Cuſtodiendam* (inquit) *cenſent etiam legis obſervantiam, nec ſufficere ad ſalutem ſolam Chriſti exiſtimant fidem.* (fatemur tamen de operibus legum ceremonialium ibi proprie agi.) Athanaſius orat. I. contra Arian. p. 119. *Abraham patriarcha non morte ad coronam venit, ſed fide in Deum, aliique item ſancti non effuſo ſanguine, ſed per fidem juſtificati ſunt.* Hilarius libr. VI. de Trinit. *Haec ſola fides confeſſa Chriſtum Dei Filium omnium beatitudinum gloriam meruit Petro.* Can. VIII. in Matth. f. 270. *Movet ſcribas remiſſum ab homine peccatum: hominem enim tantum in Chriſto intuebantur & remiſſum ab eo, quod lex laxare non poterat, fides enim ſola juſtificat,* Can. XXI. in Matth. de duobus filiis vineam ablegatis. f. 311. *Inviti licet, confitentur, quis obſecutus ſit voluntati, junior ſcilicet filius obediens profeſſione, licet non efficiens in tempore, quia fides ſola juſtificat. Atque ideo publicani & meretrices in regnum cælorum eunt priores, quia Iohanni crediderint. Principes autem ſacerdotum & phariſaei videntes haec & contemnentes juſtificati per fidem non erant.* Baſilius in homilia περὶ ταπεινοφροσύνης f. 217. ἄυτη ἡ τέλεια καὶ ὁλόκληρος καύχησις ἐν Θεῷ, ὅτε μήτε ἐπὶ δικαιοσύνῃ τις ἐπαίρεται τῇ ἑαυτοῦ, ἀλλ᾽ ἔγνω μὲν ἐνδεῆ ὄντα ἑαυτὸν δικαιοσύνης ἀληθοῦς, πίστει δε μόνῃ τῇ εἰς Χριστὸν δεδικαιωμένον. *Ea demum perfecta & omnimoda gloriatio eſt in Deo, quando neque propter juſtitiam ſuam quis extollitur, ſed agnoſcit, ſe quidem vera juſtitia deſtitui, ſola autem fide in Chriſtum juſtificatum eſſe.* Idem in Pſalm. XXXII. Πῶς καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐλπίζουσιν; ὁ γὰρ μὴ πεποιθὼς καὶ τοῖς ἑαυτοῦ ἀνδραγαθήμασι, μήδε προσδοκῶν ἐξ ἔργων δικαιωθήσεσθαι, μόνην ἔχει τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας καὶ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ. Idem Baſilius in conf. fidei: *Sola fide in Chriſtum juſtificamur.* Nazianzenus in orat. περὶ εὐταξίας, f. 155. δικαιοσύνη καὶ τὸ πιστεῦσαι μόνον. *Etiam ſolum credere juſtitia eſt.* Ambroſius in præfat. epiſt. ad Rom. *Vnde omni induſtria id agit, ut a lege eos tollat, quia lex & prophetae uſque ad Johannem, & in ſola fide Chriſti illos conſtituat, & quaſi contra legem evangelium vindicet, non deſtruens legem, ſed praeferens chriſtianiſmum.* In c. I. Rom. *Nam miſericordia Dei ad hoc data eſt, ut lex ceſſaret, quod ſaepe jam dixi, quia Deus conſulens infirmitati humanae ſola fide addita legi naturali hominum genus ſalvare decrevit.* In cap. III. Rom. *Manifeſte beati ſunt, quibus ſine labore vel opere aliquo remittuntur iniquitates, & peccata teguntur, nulla ab his requiſita pœnitentiae opera, niſi tantum, ut credant.* In cap. IV. Rom. *Hoc conſequimur, quod credimus, credentes enim Chriſtum eſſe Dei Filium, a Deo adoptamur in filios, nihil ultra potuit donare credentibus, quam ut filii Dei dicantur perfidis abdicatis.* Et mox: *Pro infinita magnificentia ſua Deus hoc donavit diligentibus ſe, quod ſua dignum eſt majeſtate, non quod homines mereantur, quia in dono plus dantis quam accipientis conſideratur ſublimitas.* In c. VIII. Rom. *Fides data eſt, quae juſtificat confugientes ad ſe, ut remittat eis, quos lex tenet reos, ut agentes ſub fide liberi ſint a peccato.* Ibidem: *Sola fides poſita eſt ad ſalutem.* In apol. David. 2. *Arbitramur ſecundum apoſtolum juſtificari hominem per fidem ſine operibus legis, juſtificetur ergo ex fide David, qui per legem peccatum agnovit, ſed peccati veniam ex fide credidit.* In 2 Cor. II. *Lex Spiritus dat libertatem ſolam fidem poſcens.* Idem in cap. III. Rom. *Iuſtificati ſunt gratis, quia nihil operantes, neque vicem reddentes ſola fide juſtificati ſunt dono Dei.* In cap. IV. Rom. *Quomodo ergo Iudaei per opera legis juſtificari ſe putant, juſtificatione Abrahae, cum videant Abrahamum non ex operibus legis, ſed ſola fide juſtificatum?* Ibidem: *Impius per ſolam fidem juſtificatur apud Deum.* Ibidem: *Sic decretum dicit a Deo, ut ceſſante lege ſolam fidem gratiae Dei poſceret ad ſalutem. Sicut David dicit &c. Hoc ipſum munit exemplo prophetae beatitudinem hominis, cui Deus acceptam fert juſtitiam ſine operibus. Beatos dicit, de quibus homini ſan-*

xit

xit Deus, *ut ſine labore & aliqua obſervatione ſola fide juſtificentur apud Deum.* In cap. IX. Rom. *Sola fides poſita eſt ad ſalutem.* In cap. XI. Rom. *Hoc decrevit Deus*, *ut ſolam fidem poneret*, *per quam omnia peccata abolerentur*, *ut*, *quia nulla ſpes per legem omnibus hominibus erat*, *Dei miſericordia ſalvarentur.* In I Cor. I. *Datam dicit gratiam a Deo in Chriſto Ieſu*, *quae gratia ſic data eſt in Chriſto*, *quia hoc conſtitutum eſt a Deo*, *ut*, *qui credit in Chriſtum*, *ſalvus ſit ſine opere*, *ſola fide gratis accipiens remiſſionem peccatorum.* Præfat. comm. in epiſt. ad Gal. *A praedicatione baptiſtae lex jam ceſſat*, *ut ſola fides ſufficiat ad ſalutem abbreviata ex lege.* In cap. III. Gal. *Lex ad hoc data eſt*, *ut peccatores reos ſe ſcirent apud Deum*, *manifeſtatis enim peccatis ſuis concluſi ſunt*, *ut ſe excuſare non poſſent*, *ſed quaererent miſericordiam*, *ut veniens*, *qui promiſſus erat Abrahae*, *fidem ſolam ab eis poſceret*, *quam haberet Abraham.* Libr. I. de vocat. gentium c. 5. *Quod ſi & ad illos dirigat mentis intuitum*, *qui longam agentes in flagitiis & ſceleribus aetatem*, *ſacramento baptiſmatis Chriſti in ipſo vitae fine renovantur*, *& ſine ullo ſuffragio bonorum operum in regni cœleſtis conſortium transferuntur*, *quo intellectu divinum judicium comprehendes*, *niſi ut indubitanter agnoſcas*, *gratuita eſſe Dei munera?* Libr. II. de Jac. & vita beata. cap. 2. *Non ex operibus juſtificamur*, *ſed fide*, *quoniam carnalis infirmitas impedimento eſt operibus*, *ſed fidei claritas factorum obumbrat errorem*, *quae meretur veniam delictorum.* Serm. XLV. *Sicut ſuffecit Judae ad ſcelera Chriſtum deſeruiſſe*, *ita ſuffecit latroni ad innocentiam Domino credidiſſe.* Epiſt. LXXII. *Ideo nemo glorietur in operibus*, *quia nemo factis ſuis juſtificatur*, *ſed qui juſtus eſt*, *donatum habet*, *quia per lavacrum juſtificatus eſt*, *fides ergo eſt*, *quae liberat per ſanguinem Chriſti*, *quia beatus ille*, *cui peccatum remittitur & venia datur.* In cap. VI. Eph. *Induimini vos armis Dei*, *ut poſſitis ſtare adverſus nationes. Arma Dei fides eſt ſtabilis*, *per quam ſolam ſemper victus eſt ſatanas.* In c. V. Gal. *Sola fide opus eſt in caritate ad juſtificationem.* Hieronymus in c. IV. Rom. tom. IX. *Convertentem impium per ſolam fidem juſtificat Deus*, *non per bona opera*, *quae non habuit.* Et paulo poſt: *Secundum propoſitum gratiae Dei*, *qui propoſuit gratis per ſolam fidem peccata dimittere.* Ibidem: *Vt omnes*, *qui ex gentibus credunt*, *ſint filii Abrahae*, *dum & illis ſola fides ad juſtitiam imputatur.* Idem in cap. III. ad Rom. tom. IX. *Arbitramur hominem juſtificari fide abſque operibus legis. Dicit autem apoſtolus de eo homine*, *qui ad Chriſtum veniens ſola*, *cum primum credit*, *fide ſalvatur.* In cap. IV. Rom. *Tam magna fuit Abrahae fides*, *ut & priſtina ei peccata donarentur*, *& ſola prae omni juſtitia doceretur accepta.* In cap. V. Rom. Juſtificati igitur ex fide: *Pertractata cauſa*, *quare nemo eorum ex operibus juſtificatus ſit*, *ſed omnes ex fide*, *quod exemplo Abrahae probat*, *cujus ſe filios eſſe ſoli Iudaei putabant*, *oſtendit rationem*, *quod non genus nec circumciſio*, *ſed fides faciat filios Abraham*, *qui ex ſola prima fide juſtificatus eſt.* In cap. X. Rom. *Ipſe Moſes diſtinxit in Levitico inter utramque juſtitiam*, *fidei ſcilicet atque factorum*, *quod altera operibus*, *altera ſola fidei credulitate fiat.* Et paulo ante: *Ignorantes Dei juſtitiam*, *quod Deus ex ſola fide juſtificet*, *& juſtos ſe ex operibus legis*, *quam non cuſtodierunt*, *eſſe putantes*, *noluerunt ſe remiſſioni ſubjicere peccatorum*, *ne peccatores fuiſſe viderentur.* Ibidem: *Finis legis Chriſtus*, *&c. talis enim eſt ille*, *qui in Chriſtum credidit die*, *qua credidit*, *qualis ille*, *qui univerſam legem implevit.* In c. XI. Rom. *Vt omnis Iſrael per ſolam fidem ſalvaretur.* In cap. III. ad Gal. *Abraham credidit Deo*, &c. ita *& nobis ad juſtitiam ſola ſufficit fides.* Ibidem: *Quoniam in lege nemo juſtificatur &c. quia nemo illam ſervat*, *ideo dictum eſt*, *quod ſola fide juſtificandi eſſent credentes.* Auguſtinus libr. de Spiritu & litera c. 13. *His igitur conſideratis pertractatisque pro viribus*, *quas Dominus donare dignatur*, *colligimus*, *non juſtificari hominem praeceptis bonae vitae*, *niſi per fidem Ieſu Chriſti*, *hoc eſt*, *non lege operum*, *ſed lege fidei non litera*, *ſed ſpiritu*, *non factorum meritis*, *ſed gratuita gratia.* Eodem libro c. 25. *Cum dicat*

dicat apoſtolus, gratis juſtificari hominem per fidem ſine operibus legis; non hoc agit, ut percepta & profeſſa fide opera juſtitiae contemnantur, ſed ut ſciat quisque, ſe per fidem poſſe juſtificari, etiamſi legis opera non praeceſſerunt, ſequuntur enim juſtificatum, non praecedunt juſtificandum. Cap. 32. *Haec eſt, ex qua juſtus vivit, haec eſt fides, qua creditur in eum, qui juſtificat impium, haec eſt, per quam excluditur gloriatio, ſive ut abſcedat, qua in nobis inflamur, ſive ut emineat, qua in Domino gloriamur; haec eſt fides, qua impetratur largitas Spiritus, de quo dicitur, nos enim Spiritum ex fide ſpem juſtitiae exſpectamus, haec eſt fides, qua ſalvi fiunt, quibus Dei gratia ſalvi facti eſtis per fidem, & hoc non ex vobis. Poſtremo haec eſt fides, quae per dilectionem operatur, non per timorem, non formidando pœnam, ſed amando juſtitiam.* De fide & operibus c. 22. *Haec eſt vita aeterna, ut cognoſcant te unum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Venire quippe debet etiam illud in mentem, quod ſcriptum eſt: In hoc cognoſcimus eum, ſi mandata ejus ſervaverimus, qui dicit: Qui cognovit eum & mandata ejus non ſervat, mendax eſt, & in hoc veritas non eſt. Et ne quisquam exiſtimaret, mandata ejus ad ſolam fidem pertinere, quanquam dicere hoc nullus eſt auſus, praeſertim quia mandata dixit, quae ne multitudine cogitationes parerent, in illis duobus tota lex pendet & prophetae, licet recte dici poſſet, ad ſolam fidem pertinere Dei mandata, ſi non mortua, ſed viva intelligatur fides, quae per dilectionem operatur.* Libr. de util credendi ad Honoratum contra Manichæos: *Ad eum igitur, qui me vetat credere, non venirem, niſi aliquid crederem. Eſtne ulla major dementia, quam ut eis ſola, quae nulla ſcientia nixa eſt, fide diſpliceam, quae ad eum ipſum me ſola perduxit?* Epiſt. LVIII. *Quid enim his ad ſalutem, quae ſola fide creditur, prodeſt in legis memoria & meditatione verſari?* Ruffinus in expoſit. ſymboli. *Verum de remiſſione peccatorum ſufficere deberet ſola credulitas.* Arnobius in Pſalm. CVI. *Audi Novatiane: Nos dicimus, illi, qui adhuc non ſunt redemti, per fidem ſolam ad indulgentiam pertingunt.* Auguſtinus libr. de natura & grat. c. 1. *Niſi Chriſtus fruſtra mortuus eſt; in illo ſolo juſtificatur homo, cum credenti in eum, qui juſtificat impium, fides imputatur ad juſtitiam.* Libr. I. ad Bonifac. c. 21. *Quantalibet virtute fuiſſe praeditos antiquos praedices, non eos ſalvos fecit, niſi fides ſalvatoris, qui remiſſionem peccatorum ſanguinem fudit.* Libr. III. cap. 5. *Noſtra fides, hoc eſt, catholica fides, juſtos ab injuſtis, non operum, ſed ipſa fidei lege diſcernit, quia juſtus ex fide vivit.* In Pſalm. LXXXVIII. *De fide dictum eſt, fide mundans corda eorum, & quia ſola fides Chriſti mundat, non credentes in Chriſtum ſoluti ſunt ab emundatione.* Tract. XLII. in Joh. *Non ſolum peccato vitioſi erant Iudai, (nam hoc malum commune erat omnibus) ſed etiam praecogniti, quod non fuerant credituri ea fide, qua ſola poſſent a peccatorum obligatione liberari.* In cap. II. Eph. *Non noſtra ſponte credidimus, ſed vocati acceſſimus, & cum acceſſiſſemus, non exegit vitae ſanctitatem & innocentiam, ſed ſola fide ſuſcepta condonavit peccata.* Serm. LX. de verb. Dom. *Medicina omnium vulnerum & una propitiatio pro delictis omnium eſt credere in Chriſto.* Serm. LXVIII. de temp. *Credidit Abraham Deo, & deputatum eſt illi ad juſtitiam. Ecce ſine opere juſtificatur ex fide, & quicquid illi legali poſſet obſervantia conferri, totum credulitas ſola donavit.* Leo I. epiſt. LXX. *Sola fides catholica vivificat & ſanctificat.* Chryſoſtomus in cap. III. Rom. *Excluſa eſt gloriatio &c. hic virtutem Dei oſtendit, quod non ſolum ſalvavit, ſed & juſtificavit & in gloriam induxit, nullis ad hoc uſus operibus, ſed fidem duntaxat exigens.* In cap. VIII. Rom. *Hoc tantum obtulimus Deo donum, quod ipſi futura promittenti credimus, & per hanc ſolam viam ſalvati ſumus.* Idem in Act. apoſt. homil. XXXII. *Fide purificans corda eorum. A ſola fide hoc adſecuti ſunt, & non ex operibus.* In cap. V. Rom. *Per ipſum habemus acceſſum per fidem. Chriſtus pro nobis mortuus eſt, liberavitque nos & adduxit, gratiamque dedit ineffabilem. Nos vero ſolam fidem attulimus, propterea dicit: per fidem.* In cap. I. Col. *Homines lapidibus ſtupidio-*

diores ad angelorum ſubito dignitatem evehere, ſimpliciter nudis verbis ſolaque fide, ſine omni operum adminiculo, revera gloria eſt. Tom. IV. ſerm. de verbis apoſtoli: Non hoc autem ſolum ſed etiam gloriamur. *Nullis oneroſis aut laborioſis aut moleſtis mandatis impoſitis, ſed fide tantum requiſita & juſtificavit nos & ſanctos reddidit &c. Non ſolum haec dico, quae audiviſtis, nempe quod ſanctificati ſumus; quod juſtificati, quod per unigenitum &c. quod ſine laboribus & ſudoribus, quod ſola fide.* In cap. XI. Hebr. homil. XXII. de Abele dicit: *Nonne ex fide ſola habuit hanc virtutem?* Thomas in cap. XXIII. Luc. citat dictum Chryſoſtomi de latrone converſo: *Erat ergo videre ſalvatorem in medio latronum trutinam juſtitiae, trutinantem fidem & infidelitatem. Expulit diabolus de paradiſo Adam. Chriſtus latronem impulit ante totum orbem & ante apoſtolos nudo verbo, ſola fide in paradiſum introivit, ne quis poſt errores introitum deſperaret.* Chryſoſtomus ſerm. VII. in Gen. p. 924. *Sed conſideremus, num labores & recte facta & fructus exhibuit latro? ne hoc quidem dici poteſt, ſed nudo verbo prolato, ſola fide exhibita, in paradiſum ante apoſtolos inſiliit, ut intelligas, non ejus improbitatem tantum valuiſſe, verum Domini benignitatem totum negotium peregiſſe. Quid enim latro dixit, quid fecit? num jejunavit? num flevit? num ſe adflixit? num longo tempore pœnitentiam exhibuit? nequaquam, ſed in ipſa cruce poſt ſententiam ſalutem exhibuit. Vide celeritatem a cruce in cælum, a ſupplicio ad ſalutem.* In cap. II. Gal. verba apoſtoli ſic reddit: *ſcientes, quod non juſtificabitur homo ex operibus legis, ſed tantum per fidem Ieſu Chriſti.* In cap. III. Gal. *Pſeudo apoſtoli dicebant: qui ſola fide nititur, exſecrabilis eſt, hic contra demonſtrat, qui ſola fide nititur, eum benedictum eſſe.* Ibidem: *Iuſtus ex fide vivit, & hoc non ſolum oſtendit, ex fide juſtificationem eſſe, verum etiam fieri non poſſe, ut per legem contingat ſalus. Poſteaquam, inquit, legem nemo ſervavit, ſed omnes ob transgreſſionem erant obnoxii maledictioni, excogitata eſt facilior quaedam via per fidem, quod idem maximum eſt argumentum, ex lege neminem poſſe juſtitiam adipiſci; non enim dixit propheta, Iuſtus ex lege vivit, ſed ex fide, lex autem non eſt ex fide.* Ibidem: *Itaque quoniam celebris magnaeque exiſtimationis apud illos erat patriarcha Abraham, & hunc profert in medium, declarans, hunc quoque fuiſſe ſic juſtificatum. Quod ſi is ante gratiam ex fide juſtificatus eſt, idque cum & operibus bonis floreret, multo magis nos, quid igitur illi detrimenti attulit, quod non eſſet ſub lege? nihil, ſed ſufficiebat ei fides ad juſtitiam.* Homil. V. in cap. II. Eph. ἀπὸ πίςεως μόνης ἔσωσεν. Homil. IV. in 1 Tim. I. *Incredibile videbatur eſſe,* (Judæis) *ſiquidem homo, qui omnem priorem vitam fruſtra atque inaniter conſumſiſſet, duxiſſetque per mala opera, poſtmodum ex fide ſola ſalvandus diceretur; ideo addit, fidelis ſermo.* Hom. III. in epiſt. ad Tit. *Quare fides non juſtificare ſufficiat ſola?* Tom. VI. f. 838. homil. de fid. & leg. nat. tom. III. p. 327. *Ante opera fides primum judicanda eſt. Eum, qui operatur opera juſtitiae, ſine fide, non poſſum probare vivum fuiſſe. Fidelem autem abſque operibus poſſum monſtrare & vixiſſe, & regnum cælorum adſecutum. Nullus ſine fide vitam habuit, latro autem. Latro credidit duntaxat, & juſtificatus eſt a miſericordiſſimo Deo, atque hic ne mihi dixeris, defuiſſe ei tempus, quo juſte viveret, & honeſta faceret opera; neque enim de hoc contenderim ego, ſed illud unum adſeveraverim, quod ſola fides per ſe ſalvum fecerit, nam ſi ſupervixiſſet, fideique & operum fuiſſet negligens, a ſalute excidiſſet.* Gennadius in cap. III. Rom. *Propterea omnes, qui credunt in Chriſtum, gratis juſtificantur, tantum fidem adferentes.* Beda in collectan. ex Auguſtini operibus in omnes epiſtolas Pauli in III. cap. Rom. tom. VI. f. 59. *Quod credidit Abraham Deo & reputatum eſt ei ad juſtitiam, quod credidit Deo intus in corde, in ſola fide eſt.* Libr. I. in Luc. cap. II. tom. V. f. 211. *Qui vel ante tempora circumciſionis vel etiam poſt datam circumciſionem de exteris gentibus exſtitere fideles &c. ſine victimis hoſtiarum ſe ſuosque ab originali peccato ſeu certe ſola fide ſalvabant, quia juſtus ex fide vivit.* Heſychius in cap. XIV. Levit. *Miſeratus Deus humanum genus, cum*

illud ad explenda legis opera infirmatum vidiſſet, jam non ex operibus ſalvari, ſed per gratiam hominem voluit. Gratia vero & miſericordia atque compaſſione praebetur, & fide comprehenditur ſola, non ex operibus, ut Paulus dicit: nam gratia jam non erit gratia. Idem libr. I. in Levit. cap. II. *Homo jam non ex operibus, utpote pauper virtutibus, ſed ſola Dei cognitione ſalvatur.* Ibidem: *Gratia ſola fide comprehenditur, non ex operibus.* Claudius Marius Victor libr. III. in geneſin hiſtor. de Abrahamo: *Credidit, & nudae fidei conſenſio ſola plenam ad juſtitiae & meriti reputata coronam eſt.* Primaſius in cap. IV. Rom. *Impium per ſolam fidem* (Deus) *juſtificat non per opera, quae non habuit.* Idem in cap. III. Gal. *Ut pollicitationem Spiritus accipiamus, qui per Ioel promiſſus eſt omni carni, id eſt, omni generi hominum, a parte ad totum, ſecundum ſynecdochen per fidem ſolam.* Ibidem: *ut promiſſio Ieſu Chriſti daretur credentibus, ut neceſſe eſſet, ſola fide per gratiam ſalvari credentes.* Ibidem: *Omnes enim filii Dei eſtis per fidem in Chriſto Ieſu. Omnes enim aequaliter & Iudaei & gentes per fidem ſolam, qua dono Dei, creditis Chriſto.* In cap. V. Gal. *Ergo evacuatum eſt ſcandalum crucis. Ideo enim ſcandalizantur, quod in ſola fide crucis dico eſſe ſalutem.* In cap. VI Gal. *Et quicunque hanc regulam ſecuti fuerint. Hanc regulam, qua in ſola fide ſpes ponenda eſt.* Idem in cap. II. Eph. *Gratia enim eſtis ſalvati, non meritis veſtris, ſed gratia gratis data. Hoc contra eos, qui dicunt, quod ſuis meritis ſalventur per fidem. Per fidem ſolam, quam ſanctus Spiritus dono ſuo infundit.* Ibidem: *Ut duos cordat in ſemet ipſum, in unum novum hominem per fidem ſolam juſtificans.* Ibidem: *Faciens pacem, ut reconciliet ambos in uno corpore Deo. Quia ambo fuerant per peccatum averſi. Per crucem. Per ſolam fidem crucis, quae neminem deterret; non enim gravis eſt, quam ſubito accipere etiam latro potuit crucifixus.* In cap. III. Eph. *Secundum praefinitionem ſeculorum, quam fecit in Chriſto Ieſu Domino noſtro, quae praefinivit, ut hoc tempore, quando homines aliter ſalvari non poterant, ſola fide Chriſti ſalvarentur.* In cap. III. Phil. *Non habens illam juſtitiam, quae ex lege eſt, ſed illam, quae eſt ex fide Chriſti; ſed illam, quae proprie a Deo per ſolam fidem Chriſti, quam ipſe donavit, collata eſt.* In cap. II. Gal. *Non abjicio gratiam Dei, &c. Non debeo illi ingratus exiſtere, qui me in tantum dilexit, ut pro me mori non recuſarit; abjicio enim gratiam, ſi mihi hoc ſolum non ſufficit.* In cap. III. Gal. *Sicut ſcriptum eſt: Abraham credidit Deo, & imputatum eſt ei ad juſtitiam; ita & vobis ad juſtitiam ſola fides ſufficit.* In cap. VIII. Rom. *Propoſitum Dei eſt, ut ſine operibus legis vel quibuſcunque aliis meritis per fidem ſolam juſtificaret impios, quae fides non ex natura, ſed Dei donum eſt.* In cap. II. Gal. *Non ex operibus legis, ſed ſola fide per gratiam vitam te habere noſti.* Ibidem: *In fide vivo Filii Dei; in ſola fide, quia nihil debeo legi.* In cap. III. Gal. *Quaeritur, utrum fides ſola ſufficiat chriſtiano, & utrum non ſit maledictus, qui evangelica praecepta non ſervat. Fides ſufficit, ut primo credentem & juſtum efficiat.* Ibidem: *Ut in gentibus benedictio Abrahae fieret in Chriſto Ieſu, ut ſola fide gentes benedicerentur in Chriſto, ſicut promiſſum fuerat Abrahae.* In cap. II. Rom. *Non ex operibus, ſed ſola fide gratiam habere te noſti.* Ibidem: *Nobis ſola fides ſufficit ad juſtitiam.* In cap. IV. Rom. *Ut ſit pater omnium credentium per praeputium, ut omnes, qui ex gentibus credunt, ſecundum fidem filii ſunt Abrahae, dum & illis ſola fides ad juſtitiam reputatur.* In cap. V. Rom. *Oſtendit veritatem, quod nec genus, nec circumciſio faciat filios Abrahae, qui ante circumciſionem ex ſola credulitate juſtificatus eſt, qua ratione concluſa pacem eos hortatur habere ad Deum, quia nemo ſuis meritis, ſed omnes Dei gratia & miſericordia ſunt ſalvati.* In cap. V. Rom. *Impium per ſolam fidem juſtificat, non per opera.* Theodoretus in cap. III. Rom. *Sola fide allata peccatorum remiſſionem accipimus, quoniam velut quoddam redemtionis pretium Dominus noſter corpus ſuum obtulit.* Et rurſus: *Quem propoſuit Deus propitiatorium, &c. Dominus autem Chriſtus & Deus eſt & propitiatorium & pontifex & agnus, & in ſuo ſanguine procuravit ſalutem, ſolam a nobis exigens fidem.*

Idem

Idem in cap. III. Gal. f. 105. *Lexne vobis dedit divini Spiritus operationem, an ſola fides in Dominum?* In cap. II. Eph. f. 715. *Gratia Dei nos his donis dignata eſt. Nos enim ſolam fidem attulimus. Quin ejus etiam divina gratia fuit adjutrix. Hoc enim ſubjungit: Et hoc non ex vobis, Dei donum eſt, non ex operibus, ut ne quis glorietur.* In cap. II. Oſ. tom. I f. 608. *Simul enim ut chriſtianiſmum adeunt, ſtatim eos ſolam fidem repoſcimus. Nam juſtitia ſunt deſtituti & vacui, eam autem ſuſcipiunt per lavacrum regenerationis a Deo ſalvatore.* Libr. VII. de ſacrificiis. *Ego ſum qui deleo iniquitates tuas propter me. Neque enim ullis operibus noſtris, ſed per ſolam fidem myſtica bona conſecuti ſumus. Hinc & apoſtolus teſtatur*: Eph. II. *Gratia ſalvati eſtis.* Idem in cap. II. Eph. *Non noſtra ſponte credidimus, ſed vocati acceſſimus, & cum acceſſiſſemus, non exegit vitae puritatem & innocentiam, ſed ſola fide ſuſcepta condonavit peccata.* In Cant. *Iuſtitia Dei non revelatur omnibus, ſed iis qui habent oculos fidei. Illum ſola fide comprehendi vox eccleſiae quaerentis & invenientis Chriſtum.* Theodulus in cap. IV. Rom. *Ipſa lex, ob quam gloriaris* (Judææ) *nihil profuit ad promiſſiones ipſi Abrahamo factas, ut quae nondum ſancita eſſet, ſed ſola fides.* Beda in Pſalm. LXXVII. *Per juſtitiam factorum nullus ſalvabitur, ſed per ſolam juſtitiam fidei.* Idem in Pſalm. XXIV. *Inſtruit David, ut nemo vel libertatem arbitrii vel merita ſua ſufficere ſibi ad beatitudinem credat, ſed ſola gratia Dei ſe ſalvari poſſe intelligat.* Libr. I. in Joh. *In redemtoris noſtri ſolum fide regnum mortis & peccati ſuperatur.* In Pſalm. LXXVII *Per juſtitiam factorum nullus ſalvabitur, ſed per ſolam juſtitiam fidei.* Alcuinus in præfat ad Carol. *Fides catholica humanum genus ſola ſanctificat.* Libr. I. de Trinit. *Conſtat, neminem ad veram pervenire poſſe beatitudinem, niſi Deo placeat, & Deo neminem placere poſſe, niſi per fidem.* Smaragdus in cap. III. Gal. *Neceſſe eſt ſola fide Chriſti ſalvari credentes.* In cap. VIII. Rom. *Secundum quod propoſuit non ex operibus legis, nec legalibus ſacrificiis, ſed ſola fide & ſanguinis ſui effuſione ſalvare nos praeſciverat, multo magis glorificavit operantes.* Giſelbertus in alterc. ſynag. & eccleſ. libr. I. cap. 1. *Credendum eſt, quia* (*mortui ante octavum diem*) *ſola fide ſalvati ſunt.* Cap. 13. *Manifeſtum eſt, Abraham, patrem noſtrum prius placuiſſe per fidem, quam per circumciſionem, dum videmus infinitum numerum periiſſe circumciſum, & alios abſque hoc ſigno etiam ante Chriſti adventum ſola fide gratiam Chriſti promeruiſſe.* Anshelmus in 1 Cor. I. *In gratia Dei, quae data eſt in Chriſto, non Petro vel Paulo, gratia enim data eſt in Chriſto, quia hoc conſtitutum eſt a Deo, ut, qui credit in Chriſtum, ſalvus ſit ſine opere ſola fide, & gratis accipiat remiſſionem peccatorum.* Ansbertus in Apoc. libr. VIII. cap. 9. *Sola ejus miſericordia ad tantam dignitatem pervenimus.* Paſchaſius Ratbertus, abbas Corbeienſis, in expoſit. cœnæ domin. S. patrum cap. 8. *Nunquam caro Chriſti niſi de manu ejus & ſublimi ara, ubi Chriſtus pontifex futurorum bonorum pro omnibus adſiſtit, vere accipitur, ac cum carne una omnia Chriſti ſanguine parta bona, quorum ſola fides capax eſt.* Haymo in cap. I. Rom. *Pluribus modis oſtendit Paulus, juſtitiam & ſalutem non eſſe per legem, ſed per fidem in Chriſtum, ut a lege abducat, & in ſola fide Chriſti eos conſtituat.* In evang. de circumciſ. Domini. *Sola tantummodo fide* (gentes) *ſalvabantur, ſicut ſcriptum eſt* Hab. II. *Iuſtus fide ſua vivet.* In cap. XI. Hebr. *Magnam conſolationem & exhortationem apoſtolus illo in loco omnibus praebet, quia ſi meretrix infidelis & idololatra ſola fide ſalvata eſt, multo magis illi ſalvabuntur, qui in graviora crimina non ſunt prolapſi.* Idem in cap. III Gal. *Lex non complebatur fide, ſed opere. Evangelium vero completur fide magis, quam operibus, quia ſola fides ſalvat.* Gloſſa ordinaria (quæ prodiit circa annum 840. cujus auctor exiſtimatur Strabo Fuldenſis) in epiſt. ad Rom. cap. III. *Sequuntur opera juſtificatum, non procedunt juſtificandum, ſed ſola fide ſine operibus praecedentibus homo fit juſtus.* In epiſt. Jac. cap. II. *Abraham per opera, quae fecit, juſtus non fuit, ſed ſola fide, oblatio vero ejus eſt opus & teſtimonium fidei & juſtitiae.* Theophylactus in 2 Theſſ. II. *Ait namque vel vobis*

nil laborantibus pro ſola fide daturus eſt illa aeterna bona. In epiſt. ad Gal. cap. III. *Demonſtrato eo, quod lex maledictos faciat, fides autem benedicat, oſtendit jam nunc, quod & fides ſola juſtificet, adducitque Habacuc dicentem, quod ex fide juſtus ſit victurus, & non ex lege, lex enim non ſolum fidem poſtulat, ſed & opera, pulcre autem dixit: apud Deum; apud homines enim juſti forſan videri queant lege detenti, quales phariſaei juſtificantes ſe ipſos coram hominibus, quia igitur lex ob difficultatem operum non juſtificabat, ſed potius maledictioni ſubjugabat, venit gratia facilem viam oſtendens, fidem ſcilicet, per quam juſtificati benedicimur.* Ibidem: *Fides ſola habet in ſe juſtificandi virtutem.* Oecumenius in cap. III. Rom. *Gratis, hoc eſt, absque tuis rectis operibus ſalvaris ac rurſus ita, ut nihil conferas aliud praeter fidem.* Sedulius in cap. II. Rom. *Non dixit operatus eſt, per legem, ſed ſola fide credidit.* In cap. IV. Rom. *Converſum impium per ſolam fidem juſtificat Deus, non per opera bona, quae non habuit prius, alioquin per impietatis opera fuerat puniendus, hoc dicit, quia ſine operibus legis credenti impio in Chriſtum reputatur fides ejus in juſtitiam.* Et poſtea: *Quomodo Abraham credens per ſolam fidem juſtificatus eſt, ita ceteri fidem ejus imitantes ſalvantur.* Bernhardus ſerm. I. in vigil nativ. col. 36. *Sit in corde juſtitia, & juſtitia, quae ex fide eſt, haec enim ſola habet gloriam apud Deum.* Et ſerm. XXII. in Cant. Cantic. col. 554. *Quisquis pro peccatis compunctus eſurit & ſitit juſtitiam, credat in te, qui juſtificas impium, & ſolam juſtificatus per fidem, pacem habebit ad Deum.* Epiſt. LXXVII. col. 827. *Ab his duabus columnis, (Auguſtinum loquor & Ambroſium) crede mihi, difficile avellor, cum his inquam me aut errare aut ſapere fateor, credens & ipſe, ſola fide poſſe hominem ſalvari cum deſiderio percipiendi ſacramentum, ſi tamen pio adimplendo deſiderio mors anticipans, ſeu alia quaecunque vis invincibilis obviaverit. Vide etiam, ne forte ob hoc ſalvator cum diceret: Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit, caute & vigilanter non repetierit: Qui vero baptizatus non fuerit, ſed tantum, qui vero non crediderit, condemnabitur, nimirum innuens, ſolam interdum fidem ſufficere ad ſalutem, & ſine ipſa ſufficere nihil. Quapropter etſi martyrium vicem baptiſmi implere poſſe conceditur, non plane hoc facit poena, ſed ipſa fides. Quae ergo martyrio praeſtat, absque ulla dubitatione pro baptiſmate reputetur, ipſa ita infirma & imbecillis per ſe erit, ut quod dare alteri valet, ſola non valeat obtinere.* Rupertus in libr. 2 Reg. cap. 39. *Sola fides Ieſu Chriſti juſtificare poteſt.* Libr. de victor. verit. IV. cap. 21. *Iuſtitia haec in fidem tendit, quia non propter opera, ſed propter fidem poſſibile eſt quenquam coram illo juſtificari.* In Sophon. libr. II. cap. 3. *Sperare in nomine Domini eſt deponere pertinaciam, qua ſe juſtificari arbitrantur ex operibus, & omnem juſtificationem credere in ſolo nomine Domini in fide Ieſu Chriſti.* Libr. V. in Joh. cap. V. *In Ieſu Chriſto nec circumciſio, nec praeputium; nec gentilis, nec Iudaeus, ſed ſola fides requiritur.* Fauſtus epiſcopus Gall. libr. I. de gratia Dei & humanæ mentis lib. arbitr. cap. 7. orthodoxograph. f. 1491. *Tempus gratiae, quo redemti ſumus, merita hominum non exſpectavit, opera penitus non quaeſivit. Sola Deus fidei noſtrae devotione contentus fuit ſecundum illud: Credidit Abraham Deo* &c. Julianus Pomerius libr. II. contra Judæos, orthodoxogr. f. 1989. *Haec ergo eſt juſtitia fidei, qua juſtificamur, ut credamus in eum, quem non videmus, & fide mundati eum, in quem nunc credimus, poſtea videamus.* Fortunatus epiſcopus Pictavienſis in expoſit. ſymboli libr. XI. *Ad remiſſionem peccatorum nobis in hoc ſermone ſola credulitas ſufficit.* Oecumenius in cap. IV. Rom. *Quid ergo dicemus, Abraham Patrem noſtrum inveniſſe ſecundum carnem? Vides, quod nihil omnino habeat, ne veſtigium quidem operum ad hujusmodi beneficia, quae a Deo recepit. Unde ergo dignus habitus eſt? ex ſola fide. Credidit enim Abraham Deo, ait ſcriptura, & reputatum eſt ei ad juſtitiam.* Ibidem: *Nonne habuit Abraham opera? nonne haec illum juſtificabant? abſit.* In cap. III. Gal. *Nos, qui jam ſub lege fuimus, & eam ſolverimus, ſolaque fide contenti fuerimus, quis redimet ab exſe-*

exſecratione legis, cum ſcriptum ſit: Exſecrabiles ſunt, qui non manſerint in lege? hoc igitur ſolvit oſtendens, quod Chriſtus ſui exſecratione nos a legis exſecratione redemit. Acacius apud Oecumenium in cap. I. Rom. p. 251. edit. Veron. anno 1538. *Nos per peccata mortificatos ſola fide reſuſcitavit & vivificavit.* Photius patriarcha in cap. III. Gal. *Omnes concluſi erant ſub peccatum, ideo ex ſola fide poſſunt conſequi promiſſionem.* In cap. V. Rom. *Sola fide conſtat juſtificatio.* In cap. II. Col. *Etenim transgreſſi ea, ad quae obligati eramus, tenebamur hierographo. Sufficit autem credere ſolum, & baptiſmate deletur chirographum.* Lyra in cap. III. ad Gal. *Ad quid lex fuit utilis? quaſi diceret: Si lex non juſtificavit, ſed ſola fides, quare ergo poſita eſt & data?* Taulerus in conc. f. 105. *Alle wahre Seligkeit leidt allein in rechter Gelaſſenheit.* f. 192. *Niemand mag zu ihn kommen, er werde denn durch den Glauben eingeführet.*

Exceptiones Bellarmini. §. CLXI. Ad hæc patrum teſtimonia eludenda varias Bellarminus profert exceptiones: lib. I. de juſtif. cap. 25. *Patres* (inquit) *dicendo ſolam fidem juſtificare excludunt a juſtificatione alii opera externa, alii legem Moſis, alii opera ſine fide & gratia facta, alii opera ceremonialia legis veteris, alii docent neminem ſine fide ſalvari, alii loquuntur de fide viva, alii excludunt fidem falſam & ſectas haereticas, alii baptiſmi neceſſitatem;* urget etiam, quod alibi dicant, *fidem ſolam non ſufficere.* Reſp. 1.) Quamvis ſententiæ veterum ſint diſſimiles, certum tamen eſt, eandem eſſe ſententiam particulæ excluſivæ, quæ eſt apud apoſtolum in oppoſitione fidei & operum, cum toties ſolenniter proteſtentur, ſe velle ex libris canonicis judicium fieri de ſuis ſcriptis. Jam vero apoſtolus non ſolum aliqua opera, ſed in genere omnia, nec tantum partem legis, ſed totam legem a juſtificatione excludit, eodem igitur ſenſu dicta veterum accipienda. 2.) Si in ſpecie ac ſigillatim dicta veterum excutiantur, adparebit, illis per effugia Bellarmini haud quaquam ſatisfieri, cum *indefinite* de operibus pleraque loquantur, & omnia in univerſum a juſtificatione excluſa eſſe doceant, juxta celebre Auguſtini dictum: *Bona opera non praecedunt juſtificandum, ſed ſequuntur juſtificatum.* lib. de fid. & operibus, cap. 14. (*) 3.) Libenter fatemur, de fide viva loqui veteres, quum ſoli fidei juſtificationem tribuunt, fides enim ſine operibus eſt mortua & inane fidei ſimulachrum, cui neutiquam juſtificationem tribuimus; ſed ex eo non poteſt nec debet inferri, quod opera, ac inprimis caritas, ſit forma fidei, a qua juſtificandi vim fides mutuetur; minime vero, ſed caritas eſt fidei juſtificantis fructus immediate ei conjunctus, ac proinde quamvis vera fides nunquam ſit ſola, hoc eſt, a caritate & bonis operibus ſeparata, tamen ſola adprehendit Chriſtum & in eo juſtitiam coram Deo valentem. 4.) Quando fides dicitur ſalutis fundamentum, cui accedat profectus per ſpem, perfectio per caritatem, ibi non agitur de modo juſtificationis, ſed de toto chriſtianiſmo, in quo tanquam ſpiri-

(*) Bellarminus excipit; a) *Opera externa tantum a juſtificatione excludi*, ita eludit teſtimonium Origenis. Reſp. hoc nec omnino verum, nec cauſam Pontificiorum juvat, nam fides eſt internum illud opus, quod actum juſtificationis ingreditur. Joh. VI. 28. b.) *Opera ceremonialia tantum excludi*, ita Ambroſii teſtimonium eludit. Reſp. non opus erat patribus ad populum chriſtianum loquentibus tam enixe ceremonialia rejicere, unde periculum nullum metuebatur. Diſerta patrum verba evincunt, eos de moralibus ſcripſiſſe. Anſhelmus in cap. I. Rom. ſat clare: *Nam ſi quis mox, ut per fidem in baptiſmo juſtificatus eſt, ex hac luce migraverit, hic ſola fide ſine ullis operibus vitam conſequetur.* In cap. IV. ad Rom. *Reputatur fides ejus ad juſtitiam, id eſt, ſola fides ſufficit ei ad juſtitiam & ita ad ſalutem.* Ibidem: *Quia Paulus ſine praecedentibus operibus dixit, hominem ſola fide juſtificari poſſe.* In cap. V. ad Gal. *Nam ſive circumciſus ſive praeputiatus ſit quisque, non propter hoc aut dignior, aut vilior eſt in chriſtiana religione, ſed ſola fides eſt ibi magnae dignitatis, & fides, quae per caritatem operatur, id eſt, non mortua, ſed viva.* Lib. de excellentia glorioſiſſ. virginis Mariæ. c. 3. *Certe ſola fide Abraham fertur Deo placuiſſe, & hoc, quia Deo credidit, & ad juſtitiam illi reputatum fuiſſe.*

ſpirituali quodam ædificio fides bonis operibus ſemper debet proficere. 5.) Sola fide ſine operibus ſalvari nihil aliud eſt, quam neminem ſine fide ſalvari, patres non ſolum poſterius, ſed & prius dicunt, ſecuti clariſſimum apoſtoli contextum. 6.) Salus aliquando ſumitur tanquam æquipollens juſtificationi, præſertim in diſputationibus apoſtolicis Rom. III. & IV. Gal. II. & III. Eph. II. Quandoque vero notat ultimam ſalutis æternæ adquiſitionem ſive manifeſtationem, ad quam in curſu bonorum operum feſtinandum eſt, poſtquam fide in Chriſtum juſtificati hæreditatem regni cœleſtis adepti ſumus. Sic ergo *bona opera ſunt via regni, non autem cauſa regnandi* teſte Bernhardo lib. de gratia & lib. arb. circa finem. 7.) Quando veteres negant fidem ad ſalutem ſufficere, loquuntur de inani perſuaſione fidei, quæ ſeſe non exſerit aut exercet in operibus bonis, in quibus omnino ambulare debent per veram in Chriſtum fidem juſtificati.

Confeſſio adverſariorum. §. CLXII. Addamus denique confeſſionem ſcholaſticorum & quorundam ſcriptorum pontificiorum, quam veritatis fulgore etiam clauſos oculos quandoque feriente protulerunt. Lombardus lib. III. diſt. 23. D. *Credere in Deum eſt credendo amare, credendo in eum ire, credendo ei adhaerere & ejus membris incorporari, per hanc fidem juſtificatur impius, ut deinde ipſa fides incipiat per dilectionem operari.* Nicolaus Gorranus in cap. IV. Rom. *Sufficit ad juſtificationem, quod aliquis credat, nec exigitur, quod operetur ad hoc.* Ibidem: *Si ſolum credit in Chriſtum, licet non operetur, reputatur ideo fides ejus ſola ad juſtitiam ſufficientem.* Thomas Aquinas in cap. III. Rom. lect. 4. *Oſtendit apoſtolus hic, Judaeos & gentes eſſe aequales, quantum ad ſtatum gratiae, oſtendendo ſola fide Chriſti fieri juſtificationem.* Idem in cap. III. Galat. *Secundum gloſſam hoc, quod dicitur, quicunque ex operibus legis ſunt, ſub maledicto ſunt, intelligendum eſt de operibus ceremonialibus, vel dicendum, quod loquitur hic apoſtolus de omnibus operibus tam ceremonialibus, quam moralibus, opera enim non ſunt cauſa, quod aliquis ſit juſtus apud Deum, ſed potius exſecutiones & manifeſtationes juſtitiae.* Ibidem: *Dicendum, quod nemo juſtificatur ex lege, id eſt, per legem, nam per eam quidem cognitio peccati habebatur, ſed non habebatur per eam juſtificatio. Ex operibus enim legis nullus juſtificabitur. Sed contra Iacobi II. dicitur: Nonne Abraham ex operibus juſtificatus eſt? Reſpondeo dicendum, quod juſtificare poteſt accipi dupliciter, vel quantum ad exſecutionem juſtitiae & manifeſtationem, & hoc modo homo juſtificatur, id eſt, juſtus oſtenditur ex operibus operatis. &c.* Idem in 1 Tim. I. lect. 3. *Non eſt in eis* (operibus) *ſpes juſtificationis, ſed in ſola fide.* Rom. III. *Arbitramur hominem juſtificari per fidem ſine operibus legis.* Bonaventura in IV. ſent. diſt. 15. q. 1. *Homo non potuit pro tanta offenſa ſatisfacere, ideo Deus dedit ei mediatorem, qui ſatisfaceret pro offenſa, unde in ſola fide paſſionis remittitur omnis culpa, & ſine fide ejus nullus juſtificatur.* Cap. Firmiſſime. diſt. 4. de conſecr. *Ab ira Dei nullus liberatur, niſi per fidem mediatoris Dei & hominum hominis Jeſu Chriſti.* Cap. Caritas eſt aqua, diſt. 2. de pœnit. *In Chriſtum credere eſt amando in ipſum contendere. Haec eſt fides, ut definit apoſtolus, quae per dilectionem operatur, huic duntaxat remiſſio peccatorum promittitur, quod ſi caritas a fide chriſtianorum ſejungi nequit, cui ſcilicet ſoli venia promittitur, quomodo qui caritatem non habuerit, fidem chriſtianorum habuit, id eſt, in Chriſtum credidit.* Cap. Caritas. diſt. 2. de pœnit. *Hoc eſt enim manducare panem vivum, quod credere in Chriſtum, id eſt, amando tendere in ipſum; cum ergo reprobus in eum non credit, quem non manducavit, & ita fidem chriſtianorum, qua ſola peccata relaxantur, non habuit, quomodo judicium perpetuae damnationis effugiet?* Pelbartus de Themeswar ſerm. II in Dom. 3. Adv. *Quia ſine fide impoſſibile eſt placere Deo, & quia per ſolam fidem in Chriſtum habetur beatitudo cœleſtis, ideo Chriſtus dicit: Beatus, qui non fuerit ſcandalizatus in me.* Gloſſa ord. Jac. II. *Abraham per opera, quae fecit, juſtus non fuit, ſed ſola fide: oblatio vero ejus eſt opus & teſtimonium fidei & juſtitiae.*

ſtitiae. Georgius Caſſander in conſult. art. IV. ſcribit, *exempla ſuppetere, ubi quoque juſtificatio, quae eſt poſt regenerationem, ſola fide conſtare dicitur, ut illud Bernhardi: Quisquis pro peccatis compunctus &c.* Eraſmus alicui ſcribit: *Vox* ſola *tot clamoribus lapidata hoc ſeculo in Luthero reverenter auditur & legitur in patribus.* Roffenſis art. I. adv. Luth. *Fides, quae juſtificat, ferax eſt bonorum operum, nec vero inficior, quin fides absque partu bonorum operum, hoc eſt, cum opera nondum peperit, juſtificet, at jam operum gravida eſt & paritura, cum occaſio fuerit.* Anno 1512. cum quidam vicarius in templo arcis Grimmenſteinenſis rythmos quoſdam ſacros componere juberetur, hoſce protulit:

Sind das Chriſtus iſt geboren,
Iſt keine glaubige Seel verlohren.
Wüſte das die Chriſtenheit,
Das wehre vns München vnd Pfaffen leyd.

Joh. Hoffmeiſterus in harm. Aug. conf. Fabric. p. 46. ed. Colon. anno 1587. *Ante exortum hunc in eccleſia Dei tumultum nemo fuit offenſus particula illa* ſola, *quam jam tenerae quorundam aures vix ferre queunt, nemo ſiquidem unquam in jus vocavit Ambroſium, quod adfirmarit, hominem ſola fide juſtificari.* M. Gian Franceſco Virginio Breſciano hoc ſcripſit ex epiſt. Pauli ad Rom. III. & inſcripſit Madamæ Renatæ ducifſæ Ferrarienſi di Bologna anno 1551. Venetiis. *Houi jo purs homai ſcoperti per impij & iniqui: e' fatto chiaramente vedere, che non per la oſſervatione della lege, ma ſola per la fiducia ne i meriti di Gieſu Chriſto, pote te giuſtificarvi preſſo a Dio e' ſalvarvi: Demonſtravi hactenus, nos eſſe impios & injuſtos, & clare oſtendi, quod non per obſervationem legis, ſed per ſolam fidem & fiduciam in meritum Chriſti coram Deo poſſitis juſtificari.* Piggius (teſte Vega lib. VIII. de juſtif. c. 21.) aliique catholici doctrina & pietate inſignes, (teſte Stapletono lib. VII. de juſtif. cap. 9.) Colonienſes canonici, quin etiam auctores libelli oblati a Cæſare collocutoribus proteſtantibus in comitiis Ratisbonenſibus (teſte Vega lib. XV. cap. 21.) dicunt, *tantum per imputationem juſtitiae Chriſti, quatenus fides noſtra adprehendit miſericordiam Dei, propter meritum Chriſti nos juſtificari coram Deo.* Ut prætereamus Caſſandrum, Stapulenſem, Peraldum, Ferum, & alios Romanæ eccleſiæ alumnos, qui ad eandem proteſtantium doctrinam tanquam unicam animarum anchoram totis viribus adhæſerunt. Cornelius a Lapide in comm. cap. III. Rom. *Iuſtitiam ab apoſtolo fidei prae aliis virtutibus tribui, eo quod fides clare oſtendat homines juſtificari non propria virtute aut merito, ſed Chriſti, in quem credentes ſalvi fiunt.* Nec dubium, quin laudatiſſimus & æterna memoria digniſſimus imperator Carolus V. adductis ſententiæ noſtræ fundamentis, præſertim vero quod in comitiis Auguſtanis anno 1530. ab adverſæ partis theologis audierat, *confeſſionem Auguſtanam ex patribus quidem, non autem ex ſcripturis refelli poſſe;* quin (inquam) his & ſimilibus argumentis adductus paulo ante finem vitæ cœleſtem hanc veritatem de gratuita juſtificatione per fidem in Chriſtum amplexus ſit, referente non ſolum Chytræo in orat. funebri, ſed etiam ſecretario Pauli IV. pontificis act. 2. An decreta concilii Trident. armis imperanda f. 108. edit. Pfortheim. *Metuo* (inquit) *ne ſit oleum additum camino, cum ad ſanctitatem veſtram Toletanus epiſcopus ſcripſerit, ipſum Carolum morientem dixiſſe, ſibi videri veram eſſe Lutheranorum de juſtificatione ſententiam. Fama idem ſtatim per univerſam Europam tulit, & ſimul quod ſanctitas veſtra dixerit, ſe nolle ipſi propterea, quod cum Lutheranis in praecipuo religionis capite ſenſiſſet, ullas exſequias celebrare.* Idem refert Gerardus Busdragus, epiſcopus Argolicenſis, in epiſtola ad cardinalem quendam anno 1558. ſcripta, quam recitat Wolffius præf. tom. I. lect. memorabilium (*).

§. CLXIII.

(*) Jacob Auguſtus Thuanus libr. XXIII. hiſt. refert, *Auguſtinum Cacallam & Franciſcum Biverum, ambos concionatores Caroli quinti, ſimul uſtulatos fuiſſe Valdolidi, Conſtantinum vero Pontium, qui*

Antitheſis adverſariorum.

§. CLXIII. Atque hæc ſunt præcipua ſententiæ noſtræ fundamenta, quibus demonſtramus, fidem ſolam juſtificare, cui adeo infenſi ſunt pontificii quidam ſcriptores, ut nos adpellent *fide ſolarios*, uti patet ex analyſi Gregorii de Valentia & aliis) perinde ut Julianus fidelibus olim objiciebat: ἐδὲν ὑπὲρ τὸ πίςευσον τῆς ὑμετέρας ἐςὶ σοφίας, referente Sozomeno libr. V. hiſt. eccl. cap. 18. Cyprianus in expoſ. ſymb. apoſt. *Pagani nobis objicere ſolent, quod religio noſtra, quae quaſi rationibus deficit, in ſola credendi perſuaſione conſiſtat.* Unde etiam fulmen illud Tridentinum prodiit ſeſſ. VI. can. 14. *Si quis dixerit, hominem a peccatis abſolvi & juſtificari ex eo, quod ſe abſolvi & juſtificari certo credat, aut neminem vere eſſe juſtificatum, niſi qui credit ſe eſſe juſtificatum, & hac ſola fide abſolutionem & juſtificationem perfici, anathema ſit*; cujus canonis inſidias aperuit Chemnitius in examine. Bellarminus libr. IV. de notis eccleſ c. 9. cum *Simonianis* & *Eunomianis* profligatiſſimis hæreticis propter hanc doctrinam nos comparat. Fevardentius in præfat. comm. in epiſt. Jac. *dogma hoc* ſcribit *minime apoſtolicum eſſe, ſed Simonis magi, Eunomii, Baſilidis, Ioviniani ac pſeudo apoſtolorum haereſin teterrimam.* Quid vero, ſi par pari referre & convitiis certare velimus, an non æquiſſimo jure poſſemus dicere, ſententiam de juſtificatione operum eſſe Thalmudicam, Mahometicam & Arianam? Thalmud plenum eſt illis dictis, quod fides & opera conjunctim juſtificent. *Filii Iſrael credunt, & recte vivunt, ex his vero juſtificantur.* Alcoranus: *fiduciam habemus & operamur, & ſalus accidit animae noſtrae.* Catechefis Neariana: *Non ſola fides, ſed cum fide & opera juſtificant.* Sed faceſſant convitia, res cum re, cauſa cum cauſa, ratio cum ratione decertet, videbimus igitur, quid in noſtra ſententia adverſarii deſiderent, & quibus arietibus eam oppugnent.

An noſtrates hac in re diſſentiant.

§. CLXIV. Bellarminus libr. I. de juſtif. cap. 12. antequam noſtram ſententiam oppugnare incipiat, prius diſſenſiones noſtrorum oſtendere conatur, quas ad tria capita revocat: I.) Alii dicunt, *fidem eſſe veram cauſam juſtificationis*, ut Lutherus in cap. II. Gal. *Fides eſt formalis juſtitia, propter quam homo juſtificatur, non propter caritatem.* Alii tamen plurimi & fere omnes hoc tempore docent, *fidem non juſtificare per modum cauſae formalis vel meritoriae, ſed ſolum relative, quia reſpicit ac recipit oblatam indulgentiam.*

1.) Quidam dicunt, fidem eſſe cauſam formalem juſtificationis, quidam vero negant.

Reſp. proprie & exacte loquendo fides non eſt cauſa *formalis* juſtificationis, cum enim juſtificatio ſit actio Dei, quomodo fides noſtra erit formalis ejus cauſa? Qua de re inferius late diſputabitur, hac vice dicimus, non eſſe exactam oppoſitionem inter cauſam *inſtrumentalem* & *veram*, cum inſtrumentalis itidem ſit vera cauſa, licet nec *principalis*, nec *meritoria*, nec *formalis* ſit. Qui fidem dicunt cauſam *formalem* juſtificationis, *formae* termino latius utuntur pro modo ac ratione, qua coram Deo juſtificamur, ut ſit ſenſus, juſtificationis noſtræ hunc eſſe modum ac rationem, ut fides amplectatur Chriſtum, & in Chriſto gratiam Dei, remiſſionem peccatorum & juſtitiam coram Deo valentem. Eſt, qui reſpondet, fidem accipi dupliciter; *primum* pro dono Spiritus ſancti ſive facultate credendi in corde hominis, quo modo eſt inſtrumentum adprehendendi Chriſtum: *deinde* pro ipſa fiduciali Chriſti in evangelio adprehenſione, quo modo exprimit adplicationem cauſæ formalis, hoc eſt, modum & formam juſtificationis. Fide enim, hoc eſt, credendo ſive Chriſtum adprehendendo juſtificamur. Quemadmodum vocabulum *intellectus* & *voluntatis* in homine utrumque ſignificat; *primo* ipſam naturalem intelligendi & volendi facultatem, qua dicitur homo velle & intelligere: *de-*

qui eidem a ſacris concionibus & ſolitudinis, tolerantiæ, & ottonis uſque ad mortem conſors fuerat, accepimus, eo cui tempore poſt ad inquiſitorum tribunal raptum in foedo ſqualore carceris vitam exſpiraſſe, cumque cadavere ipſius viginti octo alios ex præcipua regionis nobilitate, ſpectante Philippo, rege palis alligatos & crematos fuiſſe. GERHARDUS.

deinde ipſum actum intelligendi & volendi, hoc eſt, ipſam intellectionem & volitionem: ita vocabulum *fidei* notat tum ipſam credendi facultatem (ſive donum a Spiritu ſancto per miniſterium evangelii in corde hominis accenſum) qua homo dicitur credere; tum ipſum etiam credendi actum ſive creditionem, (ut ita loquamur). Cum hac reſponſione coincidit, quod alii in hac propoſitione: *fide juſtificamur*, agnoſcunt ſynecdochen, ut ſit ſenſus: *fide juſtificamur*, id eſt, per Chriſtum fide adprehenſum, in quo eſt noſtra juſtitia; ubi monendum, quod vox *ſynecdoches* accipiatur in ſignificatione grammatica pro comprehenſione, non autem pro figura rhetorica, qua pars pro toto vel contra totum pro parte accipitur. Senſus enim eſt, quod fide Chriſtum adprehendente & complectente juſtificemur, quod a quibusdam (præſertim a Bugenhagio Pomerano) declaratur ſimilitudine annuli aurei gemmam nobilem continentis, qui æſtimatur centum coronatis non propter aurum, ſed propter gemmam, quam incluſam habet: ita quoque fides juſtificat, non *propter ſe*, ut eſt in homine qualitas, ſed *propter Chriſtum*, quem adprehendit & tenet, quo modo recte dicitur, neque Chriſtus nos juſtificare ſine fide, nec fides ſine Chriſto, ſed *comprehenſive* fides tenens Chriſtum, vel Chriſtus fide adprehenſus. Quidam etiam utuntur ſimilitudine manus mendicæ eleemoſynam recipientis, quæ nec eſt ipſa eleemoſyna, nec ejus cauſa meritoria, ſed *relative* ſolum concurrit ad eleemoſynam obtinendam, cum dare & recipere ſint relativa: ita quoque fides juſtificat *relative*, quatenus Chriſtum, qui eſt noſtra coram Deo juſtitia, adprehendit. Ex quo Bellarminus vitioſe colligit, nos nihil fidei tribuere, ſed eam plane contemnere ac nihili facere, quid enim? an non inſigne eſt fidei præconium, quod ipſa ſola polleat vi adprehendendi Chriſtum, ac proinde, quod per eam Chriſtus recipiatur & habitet in cordibus noſtris, quod dona Dei per eandem nobis adplicentur. Cæterum ne D. Lutheri verba, quod fides ſit *formalis* noſtra juſtitia, moroſius a Bellarmino urgeantur, referemus huc quædam ex epiſtola ipſius Lutheri ad Brentium hac de re ſcripta. *Ego* (inquit) *ſoleo, ut hanc rem melius capiam, ſic imaginari, quaſi nulla ſit in corde meo qualitas, quae fides vel qualitas vocetur, ſed in loco ipſarum pono ipſum Chriſtum, & dico, haec eſt juſtitia mea, ipſe eſt qualitas & formalis, ut vocant, juſtitia mea, ut ſic me liberem ab intuitu legis & operum. &c.*

§. CLXV. II.) *Diſſentiunt de actibus aliarum virtutum, quarum praeſentiam alii dicunt requiri, vel ut ſigna verae fidei, vel aliis de cauſis, alii vero negant.* Reſp. particula *ſola* non excludit virtutes reliquas, ſpem, dilectionem, timorem, &c. a fide, ſed a juſtificatione; non a juſtificatis, ſed ab actu juſtificationis, hoc enim vult, fidem eſſe unicum inſtrumentum adprehendendi Chriſtum, & hanc unicam eſſe rationem & modum juſtificationis, ut in Chriſtum credamus; breviter particula *ſola* non limitat ſubjectum, ſed prædicatum (*). Præſentia illorum actuum eſt in hominibus, qui credunt, ſed illi actus non pertinent ad juſtificationem. Quia enim ſola fides Chriſtum fiducialiter recipit, quod nulli actui alterius virtutis competit, ideo ſola juſtificare dicitur ſine actibus aliarum virtutum. Ergo, quod Lutherus dicit, *fidem niſi ſit ſine ullis etiam minimis operibus non juſtificare, imo non eſſe fidem*; tom. I. Lat. Jen. f. 488. id accipiendum de fide in actu juſtificationis occupata, non autem ut ſeſe in ipſis juſtificatis habet, ac per bona opera exſerit, ea enim a vera fide nunquam abeſſe, ſexcentis in locis inculcat Lutherus. Monendum tamen, per actus virtutum intelligi hoc

2.) Quidam requirunt præſentiam aliarum virtutum, quidam vero minime.

(*) *Dum ſolam fidem in negotio ſalutis urgemus, non fidem a bonis operibus ſeparatam, ſed potius vivam & per caritatis opera efficacem intelligimus. Quamvis enim ſola fides Chriſti meritum adprehendat, adeoque ſola juſtificet, non tamen ſola exiſtit, nulla hic fingenda eſt ſeparatio quoad exiſtentiam, quamvis urgenda ſemper ſit diſtinctio quoad eſſentiam & officium. Solius fidei hoc munus eſt, non operum, ut juſtificet, haec ipſa vero fides juſtificans in nullo ſubjecto datur, quod ſimul Deum diligat & bene operari ſtudeat.* Hæc ex MEISNERO adnotavit GERHARDUS.

hoc loco potiſſimum interiorem cordis renovationem, quæ cum remiſſione peccatorum ſemper eſt conjuncta; ſi enim exteriores actus virtutum reſpiciantur, fatendum, eos non ſolum a juſtificatione, ſed etiam a fide juſtificante quandoque abeſſe, quod ipſe Bellarminus non omnino negat, ſic enim ſcribit libr. I. de juſtif. cap. 25. col. 1021. *Origenes opponit fidem operi externo, ac docet, poſſe hominem interdum juſtificari, etiamſi nullum opus externum faciat, ponit enim exemplum peccatricis & latronis, qui non leguntur jejunaſſe aut eleemoſynas feciſſe, antequam juſtificarentur, itaque per vocabulum* ſolam *excludit Origenes neceſſitatem operis externi, quando videlicet aut poteſtas aut occaſio deeſt ejusmodi operis faciendi.* Ibidem col. 1023. *Chryſoſtomus docet fidem ſolam, id eſt, ſine opere externo interdum ſufficere, opus externum ſine fide nunquam ſufficere, & rationem reddit, quia fides parit opera, opera non pariunt fidem.*

8.) Quidam acriter pugnant pro particula ſola, *quidam vero minime.*

§. CLXVI. III.) *Alii cenſent acerrime dimicandum eſſe pro particula* ſola, *alii ſtatuunt voculam illam* ſola *in propoſitione, quod fides juſtificet, ſubintelligi, etiamſi non exprimatur, ideoque non eſſe de ea pertinacius altercandum, praeſertim cum non contineatur in ſacris literis, imo poſſe utiliter reticeri concordiae cauſa.* Reſp. Novimus in actis ſynodicis p. 109. ed. Germ. quoſdam ſecutos formulam interreligionis ſive *interim* ſic ſcribere: *Non pugnamus de particula* ſola, *ſed dicimus & confitemur, oportere in nobis & alias virtutes & bonum propoſitum inchoari: ſed tamen ultra illas virtutes requiri fiduciam in Filium Dei, quae reliquas virtutes omnes obumbret, &c. Ac ſi ſecundum mentem apoſtolicam doctrinam de juſtitia fidei tenerent & explicarent, particulam* ſola, *qua illi tantopere offenduntur, non ita mordicus urgemus, &c.* Verum enimvero cum per oppugnationem particulæ *excluſivae* ſinceritas doctrinæ cœleſtis ab adverſariis oblique petatur & labefactetur, ideo non patiemur eam nobis extorqueri. 1.) Quia diſerte ponitur in ſcriptura. 2.) Evidenter & neceſſaria conſequentia ex ea deducitur. 3.) Conſenſum habet orthodoxæ antiquitatis. Quæ membra ex ſuperioribus patent (*). 4.) Emphatice complectitur omnes *excluſivas*, quas ſcriptura hac in re adhibet; quod enim apoſtolus adſerit, *fide ſine operibus nos juſtificari, credenti non operanti fidem imputari ad juſtitiam, non juſtificari hominem ex operibus, niſi per fidem Ieſu Chriſti, &c.* id breviſſime & nervoſiſſime ſic exprimitur, nos ſola fide juſtificari (**). 5.) Hodierni ſcriptores pontificii videri volunt duriores quaſdam ſcholaſticorum diſputationes improbare, nec dubitant adfirmare, nos ſola Dei gratia, ſolo Chriſti merito, & ſine operibus juſtificari, ſed novis corruptelis illas propoſitiones in alienum ſenſum poſtea detorquent, quibus noſtra propoſitio: *fide ſola juſtificamur,* non tam facile obſcurari poteſt. 6.) Debitum Chriſto honorem adſerit, & ſolidam territis conſcientiis conſolationem præſtat. 7.) Similia in ſcripturis exempla habet, ut in vindicatione verſionis germanicæ Lutheri poſtea videbimus. 8.) Denique eſt inſtar ſymboli puræ & evangelicæ doctrinæ. Quemadmodum per *ſchibboleth* Galaaditæ ſuos contribules explorabant: Jud. XII. 6. Ita per particulam *ſola* inſidiæ adverſariorum dete-

(*) Baſilius, referente Theodoreto libr. II. c. 27. Valentis imperatoris præfecto unius literulæ veniam ſuadenti reſpondit: *Qui divinis innutriti ſunt eloquiis, corrumpere de divinis dogmatibus ne unam quidem ſyllabam patiuntur, ſed pro his, ſi contingat, omnes etiam mortis ſpecies amplectuntur.* Leonas Conſtantii aulicus & in concilio Seleucienſi vicarius patribus de ὁμοουσίῳ vehementer, uti par erat, contendentibus: *abite,* inquit, *& in eccleſia nugas agite.* Socrates libr. 1. c. 32. GERHARDUS.

(**) Uſus particularum excluſivarum neceſſarius eſt. a.) Ad δοξολογίαν Chriſto ſoli debitam: Eſaj. LXIII. 3. Act. IV. 12. b.) ad πληροφορίαν, ut conſcientia firmo nitatur ſolatio: Rom. IV. 16. Gal. II. 21. c.) ad διάκρισιν promiſſionum legalium & evangelicarum, quarum illæ conditionem operum, hæ ſolam requirunt fidem: d.) Aliud organum dari nequit, quo Chriſtum adprehendamus. GERHARDUS.

detegunt ur, inde etiam tanto eam proſequuntur, odio, ut nos fide ſolarios propter ejus uſum adpellent. Ecquis igitur de retinenda in hoc negotio particula *excluſiva* dubitare velit?

Argumenta contra juſtitiam fidei.

§. CLXVII. His ita præmiſſis aciem contra nos inſtituit Bellarminus, & in quinque claſſes diſtribuit argumenta, quibus contra nos pugnat. Videbimus, quantum inſit eis roboris.

1.) Fides juſtificat per modum diſpoſitionis. Sed ſunt plures diſpoſitiones ejusmodi.

I.) *Scripturae & patres tribuunt vim juſtificandi non ſoli fidei, ſed & aliis virtutibus, quas concilium Tridentinum inter diſpoſitiones ad juſtitiam numeravit.* Argumentum Bellarmini tale eſt: *Fides juſtificat per modum diſpoſitionis. Atqui tales diſpoſitiones ſunt complures. Ergo non ſola fides juſtificat.* Reſp. fidem juſtificare ſcriptura adſerit, ſed quod per modum diſpoſitionis una cum aliis virtutibus juſtificet, id vero nuſpiam adſerit. Πρῶτον ψεῦδος conſiſtit in eo, quod Bellarminus fidem ſtatuit eſſe tantummodo adſenſum, non autem fiducialem Chriſti adprehenſionem. Quæ ergo de fide *per modum diſpoſitionis*, ſive ut alibi loquitur, *radicaliter ac inchoative* juſtificante, Bellarminus profert, ea 1.) non ex fontibus Iſraëlis, ſed ex Scholaſticorum lacunis ſunt petita. 2.) Non ad ſcripturæ normam, ſed ad phyſicas regulas actum juſtificationis exigunt. Phyſici enim docent, *nullam formam recipi, niſi in materia prius ultimate diſpoſita.* 3.) Naturalibus liberi arbitrii viribus nimium tribuunt, quaſi per eas ad gratiam ſe ipſum poſſit homo diſponere ac præparare. 4) Renovationem ac juſtificationem confundunt; quæ enim virtutes ad renovationem proprie pertinent, eæ ad juſtificationem perperam trahuntur. 5.) Denique quod fidei ſolius eſt, aliis virtutibus, præſertim vero caritati, Bellarminus tribuit, a qua fidem dicit formari, & vim juſtificandi a caritate fidei communicari. Sed videamus, quomodo probet fidem juſtificare per modum diſpoſitionis, & cum fide etiam alias diſpoſitiones ad juſtificationis actum concurrere, nos enim utrumque negamus.

Prima diſpoſitio eſt fides.

§. CLXVIII. *Prima*, inquit, *diſpoſitio eſt fides, quae juſtificat ut initium & radix primae juſtificationis, ex quo ſponte ſequitur, ipſam non ſolam juſtificare, ſed ſic eam in hoc negotio agere, quod ſuum eſt, ut etiam ceteris virtutibus locum relinquat. Fidem autem eſſe initium juſtificationis, docet apoſtolus* Hebr. XI. 6. accedentem ad Deum oportet credere, *ubi fidei tribuitur prima motio in Deum, per quam is, qui longe erat, jam incipit propinquare. Idem apoſtolus:* Rom. X. 13. 14. Quicunque invocaverit nomen Domini, ſalvus erit, ſed quomodo invocabunt, in quem non crediderunt? quomodo credent ſine prædicante? quomodo prædicabunt, niſi mittantur? *Ubi hunc ordinem juſtificationis proponit apoſtolus, ut primo ſit miſſio praedicatorum; ſecundo ipſa praedicatio evangelii; tertio fides; quarto invocatio; quinto ſalus & juſtificatio, quae eſt ſanitas animae a morbo peccati. Et Iohannes cum ait* cap. I. 12. Quotquot eum receperunt, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri his, qui credunt in nomen ejus; *aperte docuit, eos, qui per fidem Chriſtum recipiunt, nondum eſſe filios Dei, ſed poſſe fieri, ſi pergant ulterius, ut etiam ſperare & diligere incipiant, dilectio enim proprie filios Dei facit.* 1 Joh. II. 5. *Patres fidem vocant juſtitiae fundamentum & originem, primam ad ſalutem inclinationem, oſtium vitae &c. accedit ratio naturalis, nam poteſt aliquis credere, quod non ſperat, nec diligit, non poteſt ſperare aut diligere, quod non credit: igitur fundamentum ſpei & caritatis eſt fides, non contra fundamentum fidei ſpes aut caritas. Rurſus in corporabilibus morbis initium ſalutis eſt credere ſe aegrotum eſſe, & medico curare volenti fidem habere, non tamen ſola illa fides eſt integra ſanitas.* Reſp. poſſet non immerito ambigi, an fides ſit converſionis initium ſeu prima diſpoſitio, cum terror, tremor & contritio præcedat fidem, non ſolum ratione fiduciæ, ſed etiam quandoque ratione adſenſus; ſed tranſeat hoc, dicimus ergo, 1.) fidem in homine juſtificato eſſe initium & radicem reliquarum virtutum, ſed in actu juſtificationis ſolam eſſe inſtrumentum adprehendendi Chriſtum.

ſtum. 2.) Ergo quod fidem reliquæ virtutes, timor, ſpes, dilectio, &c. comitentur & ſequantur, id nemo noſtrum negat, idque allatis ſcripturæ & patrum teſtimoniis probari non diffitemur; ſed quod fides ſit tantum initium juſtificationis, quam tantummodo inchoet, ita ut opera fidem ſubſequentia complementum & perfectionem eidem addant, id vero totis viribus negamus, nec ex allegatis dictis evinci poteſt. *Fide* enim *nos juſtificari, fidem ad juſtitiam imputari, per fidem ad ſalutem nos cuſtodiri*, apoſtolus adſerit, nuſpiam vero complementum juſtificationis vel caritati, vel aliis virtutibus tribuit. 3.) Fide nobis patere aditum ad Deum, fidem ex auditu verbi prædicati in cordibus oriri, ex fide invocationem promanare, &c. nemo noſtrum negat; ſed ex eo nulla conſequentiæ neceſſitate inferri poteſt, quod fides ſola non juſtificet. 4.) Fide non ſolum accedimus ad Deum, ſed etiam fide juſtificamur. Rom. III. 24. *Juſtificati fide pacem habemus apud Deum.* Rom. V. 1. *fide* etiam *ſtamus.* v. 2. *Et virtute Dei ad ſalutem cuſtodimur per fidem.* 1 Petr. I. 5. Ergo non ſolum initium, ſed etiam complementum ſalutis fidei tribuendum. Nec tamen caritatem & reliquas virtutes a fide ſejungimus, ſed duplicem ἐνέργειαν fidei tribuimus: unam quidem *formalem* (ut vocant) qua adprehendit Chriſtum, cujus juſtitia per fidem nobis imputatur; alteram *effectivam*, qua per dilectionem & alia bona opera ſeſe exſerit, in quibus conſiſtit juſtitia novæ obedientiæ, cujus fundamentum, mater & origo eſt fides. 5.) Dictum Johannis a depravatione Bellarmini ſuperius vindicavimus. §. 156. Johannes in illa epiſtola neutiquam adſerit, quod dilectio nos faciat Dei filios, ſed quod tales nos eſſe demonſtret: 1 Joh. II. 5. *Qui ſervat verbum ejus, vere in hoc caritas perfecta eſt, in hoc ſcimus, quoniam in ipſo ſumus.* 1 Joh. III. 10. *In hoc manifeſti ſunt filii Dei & filii diaboli, omnis, qui non facit juſtitiam, non eſt ex Deo, & qui non diligit fratrem ſuum.* v. 14. *Nos ſcimus, quoniam translati ſumus de morte ad vitam, quia fratres diligimus.* v. 18. *Filioli non diligamus verbo neque lingua, ſed opere & veritate.* v. 19. *In hoc cognoſcimus, quoniam ex veritate ſumus;* perinde ut & Chriſtus dilectionem conſtituit veram piorum notam. Joh. XIII. 35. *In hoc coноſcent omnes, quia diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionem habueritis ad invicem.* 6.) Neminem ſperare, aut diligere id, quod nondum credit, ac proinde fidem eſſe ſpei & caritatis fundamentum, nemo noſtrum negat; ſed ex eo illud tantum ſequitur, quod fides ſit fundamentum & radix bonorum operum, non autem quod ſit radix & fundamentum juſtificationis, niſi præſupponatur id, quod adhuc in quæſtione eſt, videlicet operibus nos coram Deo juſtificari. Per fidem veram & juſtificantem non ſolum credimus, nos eſſe ægrotos, (quod fidei hiſtoricæ proprie competit) ſed etiam pretioſam medicinam in Chriſto nobis propoſitam ad ſalutem animæ recipimus; ita enim deſcribitur fides Joh. III. 14. & 15. quod ſit ſpiritualis & efficax Chriſti in cruce pendentis intuitus, quo a vulneribus animæ noſtræ liberemur ac ſanemur. Proinde fides in Chriſtum longiſſime diſtat a fide ægroti, quæ nec cauſa nec pars eſt ſanitatis; adde, quod ſanitas corporis ſit qualitas magis & minus recipiens, juſtificatio autem in relatione conſiſtit, cum qua confunditur in hac ſimilitudine renovatio, per quam natura incipit ſanari, & ad primævum ſtatum reduci.

§. CLXIX. *Secunda diſpoſitio* (ait Bellarminus) *eſt timor, qui eo fere modo concurrit ad juſtificationem, quo ipſa fides.* Reſp. duplex eſt timor, *ſervilis* & *filialis*. Timor *ſervilis* juſtificationem præcedit, quia antequam peccata in juſtificatione remittantur, vera eorundem ex lege agnitio ac ſerius de illis dolor requiritur; Deus prius mortificat, antequam vivificet; prius in infernum deducit, antequam reducat, nec infundit miſericordiæ oleum niſi in vas contritum; poſtea accedit fides, quæ terrores illos ſuperat, & in Chriſto mediatore remiſſionem peccatorum quærit. Longe ergo alio modo timor ſervilis ad juſtificationem ſe habet, quam fides, ille enim eſt velut προπαρασκευὴ & antecedens quoddam juſtificationis, hæc vero ejuſdem cauſa inſtrumentalis. Timor *filialis* eſt juſtificationis conſequens

Secunda diſpoſitio eſt timor.

ſequens & veræ fidei fructus; neque enim locum habet timor filialis in corde hominis, niſi per fidem prius ſit Dei filius: ex quo iterum adparet, aliter ad juſtificationem concurrere fidem, quam timorem filialem, id quod ipſe Bellarminus quodam modo agnoſcere videtur, addit enim voculam *fere*, cujus additamentum non erat neceſſarium, ſi timor & fides eodem modo ad juſtificationem ſe haberent; ſed videamus, quomodo probet Bellarminus, quod timor eo fere modo concurrat ad juſtificationem, quo fides. 1.) *Sine fide impoſſibile eſt placere Deo* Hebr. XI. 6. *Idem dicitur de timore* Eccleſ. I. 27. *Qui ſine timore eſt, non poterit juſtificari.* Reſp. Spiritus ſanctus non ſolum hoc adſerit, quod ſine fide non poſſimus Deo placere, ſed etiam quod *fides imputetur ad juſtitiam;* Rom. IV. 4. & quod *juſtificati fide pacem habeamus apud Deum.* Rom. V. 1. Ergo fides eſt illud unicum medium, quo adprehendimus Chriſtum, & in dilecto illo diligimur, id vero de timore non poteſt dici. Eccleſiaſticus non eſt in canone; verba græca ſic habent: οὐ δυνήσεται θυμὸς ἄδικος (al. θυμώδης ἀνὴρ) δικαιωθῆναι, *non poterit vir iracundus juſtificari:* qui præceps fertur ſuis cupiditatibus, & pravis adfectibus excuſſo Dei timore indulget, nec Deo placere, nec exitium vitare poteſt, quem eſſe verbum hujus dicti ſenſum, patet ex ſequentibus: ἡ γὰρ ῥοπὴ τοῦ θυμοῦ αὐτοῦ πτῶσις αὐτῷ. *Iracundia animoſitatis ejus eſt ſubverſio illius.* Eſt ergo diſpar ratio harum propoſitionum: *Sine fide impoſſibile eſt Deo placere; & qui ſine timore eſt, non poterit juſtificari.* Prior deſcribit ipſum juſtificationis modum, nimirum illud ipſum, per quod Deo placemus: poſterior deſcribit qualitatem perſonæ, quæ juſtificatur, quod ex filiali timore Deo ſeſe reverenter ſubjiciat. 2.) *Fides juſtificat, quia eſt initium juſtitiae & ſalutis: at timor Domini eſt initium ſapientiae;* Pſalm. CXI. 10. Prov. I. 7. *ubi per ſapientiam intelligitur juſtificatio, per timorem ſervilis ille timor, qui eſt in peccatore, ut docent patres.* Reſp. hypotheſis eſt falſa, quod ſcilicet fides juſtificet tanquam initium & radix, quin potius concurrit ad eam ut cauſa inſtrumentalis. In Hebræo ſic legitur רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת יְהוָה *Principium* ſive caput *ſapientiae*, hoc eſt, ſumma ſapientia *eſt timor Domini;* intelligitur autem timor non *ſervilis*, ſed *fiducialis*, talia enim effecta timori ibidem tribuuntur, quæ non poſſunt de *ſervili* timore intelligi; is enim fugit Deum, & horret ad eum accedere, cum vera fides nos ad Deum deducat, quippe per quam accedimus ad thronum gratiæ, ſumus Dei filii, & clamamus: Abba Pater! ex hac fide oritur *filialis* timor, qui ſolicite cavet, ne Deum benigniſſimum illum Patrem offendat, ac juſtitiæ & ſalutis jacturam faciat. Quid quod ipſius Bellarmini hypotheſibus contrarium eſt, ſervilem timorem hoc loco intelligere; ſi enim ſervilis timor eſt initium ſapientiæ ſive juſtificationis, ſequetur, timorem potius, quam fidem, eſſe initium ac originem juſtificationis, cujus contrarium in verbis præcedentibus Bellarminus ſtatuit. 3.) *Fides juſtificat, quia per eam accedimus ad Deum. Idem facit timor.* Pſalm. LXXVIII. 34. *Cum occideret eos, quaerebant eum, & revertebantur, & diluculo veniebant ad eum.* Pſalm. LXXXIII. 17. *Imple facies eorum ignominia, & quaerent nomen tuum Domine.* Jon. III. *ad timorem incuſſum a Iona rex & populus Niniviticus ad Deum rediit;* ubi etiam flagellatur Lutherus, quod ſcripſerat in cap. II. Gal. *Impoſſibile eſſe, ut peccator audiens ex lege judicium Dei non fiat impatiens, & non murmuret & odiat Deum.* Reſp. timor *ſervilis* concione legis & ſenſu pœnarum extortus, quatenus in ſe conſideratur, & ſolus adhuc eſt absque fide, omnino fugit Deum tanquam iratum judicem, & ſeverum peccatorum vindicem; (ſicut ſervi fugiunt iratos dominos, ut adparet exemplo Adami. Gen. III. 10. *Vocem tuam audivi, & timui, & abſcondi me.*) tantum abeſt, ut nos ad Deum deducat, id enim ſoli fidei competit ex prædicatione evangelii per Spiritum ſanctum in cordibus accenſæ. Fides eſt, per quam ad Deum accedimus, timorem ſervilem ſuperamus, & propter Chriſtum nos Deo dilectos eſſe ſtatuimus. Dicta a Bellarmino adlata agunt de effectu pœnarum divinarum ac concionum legalium, quomodo ſcilicet per prædicationem legis tam *verbalem* quam *realem*, hoc eſt, pœnas ac cala-

mitates corda hominum conterantur, & ad veram peccatorum agnitionem deducantur, ut ad Chriſtum animarum medicum ſuſpirent; ſed neceſſe eſt, ut ad hos terrores accedat fides; per quam Chriſtus mediator adprehendatur, alias ſola legis prædicatio vel in præſumtionem faſtuoſam erigit, vel in deſperationem damnabilem præcipitat 4.) *Fides juſtificat, quia per eam Chriſtus formatur in nobis.* Gal. IV. 19. *At de timore ſcribit Eſaias cap. XXVI. 18. ſecundum interpretationem LXX. e timore tuo concepimus & peperimus Spiritum ſalutis.* Reſp. acceptamus, quod fatetur Bellarminus, per fidem Chriſtum in nobis formari, cur ergo diſputat, *juſtitiam Chriſti nobis non imputari?* cur negat, *animam per fidem Deo copulari?* cur ſtatuit, *fidem a dilectione & aliis virtutibus ſeparari poſſe?* Si enim Chriſtus per fidem in nobis formatur, utique etiam noſter erit cum omni ſuo merito, utique anima noſtra Deo copulabitur, utique Spiritus ſanctus ad omne opus bonum nos impellet. Quod vero per timorem (& quidem *ſervilem*, de eo enim hic diſputari in præcedentibus Bellarminus adſerit) Chriſtum in nobis formari dicit, id caret ſcripturæ fundamento. Quomodo enim per timorem ſervilem Chriſtus in nobis formaretur, cum timor ſervilis ſit metus pœnæ, quo fugiunt homines Deum iratum, eundemque in intimo cordis receſſu odio proſequuutur? 1 Joh. IV. 18. *Timor non eſt in caritate, quia perfecta caritas pellit timorem, quoniam timor pœnam habet.* Ex eo ſic colligo. Vera *fides per caritatem eſt efficax.* Gal. V. 6. Vera caritas pellit timorem, (ſervilem puta) ergo timor ſervilis non conſiſtit cum fide, tantum abeſt, ut per eum Chriſtus in nobis formetur. Dictum Eſaiæ non loquitur de modo juſtificationis, ſed de calamitatibus populi Iſraelitici. Verſio latina (quam concilium Tridentinum ſub anathematis fulmine authenticam pronunciavit) ſic legit: v. 18. *Concepimus & parturivimus, & peperimus Spiritum ſalutis, juſtitiam non fecimus in terra.* Ubi nulla ſit mentio timoris, uti nec in textu hebræo, cujus hæc eſt genuina paraphraſis: *doluimus, peperimus cum ſuſpiriis, neque tamen terrae ſalutem adferre poſſumus.* In verſione LXX. interpretum additur quidem διὰ τὸν φόβον σου κύριε, ſed hæc verba ad præcedentem v. 17. pertinent, & manifeſtiſſime ab hoc verſu 18. diſtinguuntur. Adde quod ibi in hebræo ſit ἀπὸ προσώπου σου κύριε, & quod duplex translatio imperite conjungatur. 5.) *Fides juſtificat, quia juſtus ex fide vivit.* Hab. II. 4. *& de timore dicitur, quod ſit fons vitae.* Prov. XIV. 27. Reſp. dictum Salomonis agit de *effectu* timoris *filialis*, quod conſervet nos, ne implicemur laqueis diaboli, & petrahamur in æternam mortem; quo ſenſu timor Dei dicitur fons vitæ proverbiali quadam locutione: longe autem aliter juſtus ex fide vivit, nimirum quia fides adprehendit Chriſtum, & in Chriſto juſtitiam ac vitam æternam. Joh. III. 36. 1 Joh. V. 12. Inſcite ergo hæc confundit Bellarminus, ſicut multa jura malus confundit coquus. Quæ de timore *filiali* agunt, ea de *ſervili* accipit: quæ de ſtudio bonorum operum in juſtificatis agunt, ea de modo juſtificationis intelligit. (*) 6.) *Fides juſtificat, quia purgat peccata;* Act. XV. 9. Rom. III. 25. Gal. III. 22. *at de timore quoque legimus: Eccleſ. I. 26. timor Domini expellit peccatum.* Reſp. Eccleſiaſticus proprie agit non de *ſervili*, ſed *filiali* timore, qui non eſt, niſi in illis, qui per fidem ſunt juſtificati, & in Dei filios adoptati. *Filialis* ille timor expellit peccatum, futurum ſcilicet, hoc eſt, prohibet, ne ruamus in peccata, & iram Dei acceſſamus. Græca ſic habent: φόβος κυρίου ἀπω-

(*) Salomon non agit de timore *ſervili*, de quo Bellarminus agit, quia de illo timore ſe agere dicit, de quo libr. II. de pœnit. cap. 17. tractat, verum de timore *filiali*, qui ex amore in Patrem cœleſtem cavet, ne peccatis eum offendat, Mal. I. 6. Hebr. IV. 1. Phil. II. 12. Pſalm. II. 11. in quo eſt fiducia valida, ut Salomon ſe ipſum explicat. Præterea aliter ex *fide*, aliter ex Dei *timore* vivimus. *Fides* eſt fons vitæ, quia amplectitur promiſſionem gratiæ, & accipit remiſſionem peccatorum, quam ſequitur vita. *Timor* Domini *filialis* eſt ſcaturigo vitæ, quia cavet peccata recedendo a tendiculis mortis, ut eſt in textu, confer cap. XIII. 14. Fides vivificat per boni, quod confert, præſentiam, timor Domini, per mali, quod confert, abſentiam. GERHARDUS.

ἀπωθεῖται ἁμαρτήματα, depellit peccata, ne committantur. Longe vero aliter fides peccata purgat, ſcilicet quia in Chriſto peccatorum remiſſionem quærit & adprehendit. *Sanguis Ieſu Chriſti Filii Dei* (per fidem in verbo evangelii & ſacramentis nobis adſperſus) *mundat nos ab omni peccato.* 1 Joh. I. 7. *Patres idem docent.* Reſp. dicta, quæ ex illis adlegat Bellarminus, nihil aliud docent, quam quod timor ſervilis ſive contritio præcedat fidem, quod timor judicii divini exſtimulet ac impellat ad quærendam gratiam; interim tamen ſola fides manet unicum medium, per quod juſtitia Chriſti in evangelio oblata nobis adplicatur. 8.) *Ratio idem docet, natura enim timoris eſt, ut fugiat mala, & quaerat remedia, quibus illa poſſit effugere.* Reſp. timor *ſervilis* cor excitat, præparat & impellit ad quærendam juſtitiam & ſalutem, ſed illud ipſum deſiderium gratiæ non eſt timori ſervili tribuendum, ſed id eſt ſolius fidei proprium, per quam cor redditur quietum & pacatum, per quam clamamus: Abba pater! per quam ſervilis timor fugatur.

Tertia diſpoſitio eſt ſpes.

§. CLXX. *Tertia diſpoſitio* (ait Bellarminus) *eſt ſpes, quae naſcitur ex fide, non ſecus ac timor: eadem enim fides, quae docet, Deum eſſe peccatorum vindicem, & gehennam impœnitentibus praeparaſſe, docet etiam, eundem eſſe patrem clementiſſimum & nolle mortem peccatoris. Hanc ſpem obtinendae veniae eſſe diſpoſitionem ad juſtitiam & remiſſionem peccatorum, docet ſapiens* Prov. XXVIII. 25. *Qui ſperat in Domino, ſanabitur: & David in* Pſalm. XXXVII. 40. *Salvabit eos, quia ſperaverunt in eo.* Pſalm. XCI. 14. *Quoniam in me ſperavit, liberabo eum: & Dominus:* Matth. IX. 2. *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* Reſp. 1.) Ex fide naſci timorem *ſervilem* ambigue dicitur; aut enim intelligitur hoc de fide *juſtificante*, & ſic falſum eſt, cum timor ſervilis fugiat Deum, vera autem & juſtificans fides accedat ad Deum; ipſe Bellarminus cap. 6. hujus libri *fiduciam ex fide oriri* dicit, at fiducia & timor ſervilis ſeſe mutuo tollunt: aut intelligitur de fide *generali* & hiſtorica, qua credimus, veras eſſe comminationes legis divinæ, & hoc ſenſu concedimus, ex fide oriri timorem, ſed tunc propoſitio eſt a quæſtione aliena, agimus enim hic de fide juſtificante. 2.) Ex fide oriri ſpem veniæ obtinendæ, concedimus, addimus autem hanc explicationem: Quemadmodum homo peccator, audiens legem Dei ac comminationes legi additas, eisdemque fidem habens, non poteſt non timore percelli: ita idem audiens promiſſiones evangelii, eisdemque fidem habens in ſpem erigitur, quod ipſe quoque peccatorum remiſſionem obtinere poſſit. Sic ergo ex fide generali ſpes concipitur, quæ præparat quidem ad juſtificationem, non autem ut meritum de congruo. 3.) Dicta autem adlegata proprie non agunt de ſpe illa ex fide generali concepta, ſed de ea, quæ eſt fidei juſtificantis propria, ſive de ipſa fidei fiducia, qua remiſſio peccatorum & donum juſtitiæ non ſperantur ut futura, ſed ut in verbo evangelii oblata & exhibita in præſenti obtinentur, quemadmodum paralyticus per ipſam in Chriſtum fiduciam remiſſionis peccatorum actu particeps eſt factus. 4.) Ergo ſpes quandoque ſumitur pro ipſa fiducia juſtificantis fidei propria, & ſic pro *ἰσοδυναμοῦσι* accipiuntur, *ſperare in Dominum, confidere in Dominum, credere in Dominum:* quandoque vero ſumitur ut effectus fidei juſtificantis ab ipſa fide diſtinctus, ita ut fides ſit de præteritis & præſentibus, ſpes autem tantum de futuris. Hac ratione per ſpem exſpectamus liberationem ex calamitatibus, revelationem gloriæ filiorum Dei, plenariam poſſeſſionem hæreditatis cœleſtis, &c. 5.) Atque in hac poſteriori ſignificatione ſpes non poteſt eſſe diſpoſitio ad juſtificationem, cum ſit effectus fidei juſtificantis. 6.) Pleraque dicta adlata agunt de liberatione ex calamitatibus, non autem modum juſtificationis deſcribunt, hactenus igitur ſunt a quæſtione aliena. Prov. XXVIII. 25. fontes veritatis ita legunt: *Qui ſperat in Domino, ſatiabitur,* ſive pinguis efficietur: ſicut & cap. XXIX. 25. dicitur: *Qui ſperat in Domino, conſervabitur.* Pſalm. XXXVII. 40. *Eruet eos a peccatoribus, & ſalvabit eos,* (hoc eſt, auxilium illis feret) *quia ſperaverunt in eo:* Pſalm. XCI. 14. *Quoniam deſiderat me, liberabo eum.*

minus adfert ex Joh. III. 5. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non intrabit regnum cælorum.* Joh. XX. 23. *Quorum remiſeritis peccata, remiſſa eis erunt.* Act. II 38. *Agite pœnitentiam, & baptizetur unusquisque veſtrum, &c.* ea neceſſitatem & efficaciam baptiſmi, ut & fructum miniſterii evangelici oſtendunt, non autem de diſpoſitionibus ad juſtificationem agunt 4.) Ergo non poteſt ex illis concludi, quod deſiderium ſuſcipiendi ſacramenta ſit diſpoſitio ad juſtificationem, hoc eſt, meritum de congruo remiſſionis peccatorum. 5.) Ubicunque verum & ſerium ſacramenta ſuſcipiendi deſiderium, ibi etiam fides (unde in caſu neceſſitatis etiam absque uſu ſacramentorum ſalus credentibus contingit) qui vere & ſerio deſiderat ſacramenta, is credit, fidem & promiſſiones divinas illis obſignari. Rom. IV. 11. Utique ergo deſiderium illud procedit ex fide, quæ per uſum ſacramentorum augetur & confirmatur: in infantibus aliter ſe res habet, in illis enim deſiderium ſuſcipiendi ſacramenta non præcedit vel uſum baptiſmi vel juſtificationem, ut conſtat.

Septima diſpoſitio eſt propoſitum novæ vitæ.

§. CLXXIV *Septimam* denique *diſpoſitionem* Bellarminus ſtatuit *propoſitum novae vitae & obſervationis omnium mandatorum,* de qua Dominus loquitur Ezech. XVIII. 31. *Projicite a vobis omnes iniquitates veſtras, & facite vobis cor novum.* Reſp. 1.) Propoſitum novæ vitæ ex vera & ſalutari pœnitentia velut pretioſus quidam fructus effloreſcit, ergo non poteſt eſſe diſpoſitio ad juſtificationem, quippe quam fides, pars pœnitentiæ præcipua, jamdum obtinuit. 2.) Ipſa etiam nova obedientia eſt fructus veræ converſionis, non enim locum habet renovatio, ubi non adeſt prius regeneratio, per quam reddimur Dei filii, hæc ergo interior renovatio & exterior nova obedientia non præcedit juſtificationem, ut diſpoſitio, ſed ſequitur eam ut fructus. 3.) Dictum propheticum continet ſeriam exhortationem ad agendam pœnitentiam, nequaquam vero naturalibus liberi arbitrii viribus tribuit, quod per eas homo nondum renatus cor novum ſibi fingere poſſit, id enim ſolius Dei eſſe, oſtenditur Pſalm. LI. 12. *Cor mundum crea in me Deus, & Spiritum rectum innova in viſceribus meis.* 4.) Jubemur autem delictis externis craſſioribus valedicere & miniſterio verbi uti, quo per Spiritus ſancti gratiam & operationem innovemur. 5.) Per obſervationem omnium mandatorum reſpicit Bellarminus ad confictam illam hypotheſin, quod lex Dei perfectiſſime a renatis in hac vita poſſit impleri, ut libr. IV. de juſtif. cap. 11, & libr. II. de monach cap. 13. probare conatur; cujus contrarium oſtendimus ſuo loco.

Quæ cumprimis obſervanda ſint in diſputatione de diſpoſitionibus ad juſtificationem.

§. CLXXV. Atque hæ ſunt ſeptem illæ diſpoſitiones, quas ex concilio Tridentino Bellarminus propugnat, & ad juſtificationem neceſſarias eſſe exiſtimat. Sed cenſura Colonienſis ſeptenario numero non eſt contenta, ſic enim loquitur pag. 117. *Fides hoc in nobis agit, ut praeparentur atque adcommodentur animi ad juſtificationem primam in ſe recipiendam, neque tamen fides ſola id efficit, ſed praeterea caritas, ſed miſericordia & eleemoſynae, ſed timor Domini, ſed pœnitentia, multaque id genus alia, quae longum foret enumerare.* Porro de illis diſpoſitionibus hæc adprime notanda 1.) Per illas non intelligi a Bellarmino præparationes quaſdam a Spiritu ſancto in juſtificandis excitatas, ratione ordinis divinitus conſtituti requiſitas, ſed per diſpoſitiones illas intelligit *meritum de congruo*, quod voluntas hominis nondum renati per Spiritum ſanctum mota & excitata ſuis viribus elicere, & ad infuſionem gratiæ juſtificantis hoc modo ſeſe præparare poteſt. Sic enim ſcribit libr. II. de pœnit. cap. 12. *Catholici* (Romanenſes) *communi conſenſu docent, contritionem eſſe cauſam remiſſionis peccatorum, quod idem Tridentinum concilium docet, tum* ſeſſ. VI. cap. 6 *tum* ſeſſ. XIV. cap. 4. *Ex quibus etiam locis intelligere licet, duobus modis contritionem eſſe cauſam juſtificationis, quia videlicet diſponit ad juſtificationem & impetrat remiſſionem peccatorum,* ſeſſ. VI. cap. 6. *numerat concilium actum pœnitentiae inter diſpoſitiones juſtificationis, & quia diſpo-*

ſitio

ſtitio non ſolum ſe tenet ex parte materiae, ſed etiam (nota optime) ex parte agentis, ideo actus pœnitentiae, quatenus ab auxilio gratiae & libero arbitrio procedit, & hominem diſponit ad juſtificationem, ipſius juſtificationis cauſa dici poteſt aliquo modo etiam efficiens.* Seſſ. XIV. cap. 4. *idem concilium ſcribit, contritionem omni tempore neceſſariam fuiſſe ad veniam impetrandam, porro impetrare eſt eſſe etiam aliquo modo cauſam.* (ſi contritio & reliquæ diſpoſitiones ſunt cauſa efficiens juſtificationis, cur non & meritum de congruo? non admodum reluctatur Bellarminus, ideo addit:) *Theologi ſcholaſtici in eo ſolum diſſentire videntur, quod nonnulli volunt actum pœnitentiae, ut etiam actum fidei & dilectionis eſſe diſpoſitionem ad remiſſionem peccatorum, ſed non meritum neque de condigno neque de congruo remiſſionis peccatorum, & hujus ſententiae ſunt Johannes* Capreolus in II. ſent. diſt. 40. quæſt. unica; *& Dominicus a Soto* libr II. de natura & gratia cap. 4. *Sed alii, iique plurimi,* (nimirum ut meliora nunquam placent pluribus) *qui non ſolum diſpoſitionem, ſed etiam meritum de congruo juſtificationis eſſe volunt ejusmodi actus, quae ſententia eſt magiſtri ſententiarum* libr. II. diſtinct. 27. *Thomae, Alberti, Bonaventurae, Scoti, Durandi, Gabrielis & aliorum* in II. diſt. 28. *& ex recentioribus Andreae Vegae* libr. VIII. in concilium Trident. *decem ultimis capitibus.* Quam poſteriorem ſententiam Bellarminus ibidem *veriorem & ſcripturis ac patribus conformiorem* judicat, (ut dubitare non amplius poſſis, quid per diſpoſitiones intelligat.) Idem libr. I. de juſtificatione cap. 21. *Juſtificatio gratuita non excludit opera, quae dicuntur ad juſtificationem concurrere ut diſpoſitiones, vel ut merita de congruo.* Ibid. *Quaeſtio videtur eſſe fere de ſolo nomine meriti, cum alioquin conveniat inter omnes catholicos, diſpoſitiones requiri, & non ſola fide homines juſtificari. Nos autem intelligere certo non poſſumus, cur non ſit utendum hoc tempore nomine meriti, praeſertim cum additione illa de congruo, cum agitur de operibus, quae fiunt ex gratia praeveniente.* Hæc omnia Bellarminus, ex quibus conſtat, diſpoſitiones illas ſtatui meritum de congruo, & cauſam efficientem juſtificationis, itemque diſpoſitiones illas partim auxilio gratiæ, partim liberi arbitrii viribus tribui. Ad hunc ergo ſcopum dirigenda & æſtimanda ſunt omnia, quæ de illis ſeptem diſpoſitionibus Bellarminus adfert, & facile adparebit, an illud, quod ſibi probandum ſumſit, obtineat. Nos diſpoſitionibus illis ex congruo meritoriis opponimus dictum Ambroſii (vel potius Proſperi) libr. I. de vocat. gentium cap. 5. *Vileſceret redemtio ſanguinis Chriſti, nec miſericordiae Dei operum humanorum praerogativa ſuccumberet, ſi juſtificatio, quae fit per gratiam, meritis praecedentibus deberetur, ut non munus eſſet largientis, ſed merces operantis.* Itemque illud concilii Arauſicenſis can. XXV. *Hoc ſalubriter credimus & profitemur, quod in omni opere bono non nos incipimus, & poſtea per Dei miſericordiam adjuvamur, ſed ipſe nobis nullis praecedentibus meritis & fidem & amorem ſui inſpirat.* Auguſtinus epiſt. XLVI. *Ne quisquam dicat, meritis operum ſuorum vel meritis fidei ſuae ſibi traditam Dei gratiam, & putetur verum eſſe, quod illi haeretici dicunt, gratiam Dei ſecundum merita noſtra dari, quod omnino falſiſſimum eſt.* 2.) Si vel maxime concedatur, præparationes quasdam præcedere, ut fiat juſtificatio, exempli gratia, peccatorum agnitionem, ſerium de illis dolorem, timorem, peccatorum odium, fidem generalem de veritate promiſſionum divinarum; &c. nondum tamen ex eo inferri poteſt aut debet, hæc omnia cum fide juſtificare, vel eodem modo ad juſtificationis actum concurrere, quo fides in Chriſtum ad eam ſeſe habet: requiruntur enim ut ὁρμητήριον & προπαρασκευὴ ratione ordinis, quatenus donum juſtificationis non obtingit, niſi peccata prius agnoſcantur ac deplorentur, ac in genere credatur promiſſis, interim fides juſtificans ex parte noſtra eſt unicum illud medium, quo donum juſtificationis obtinetur, hæc enim ſola adprehendit Chriſtum, & promiſſiones evangelicas in ſpecie ſibi adplicat.

§. CLXXVI. II.) *Alterum* primæ parte argumentum fidei juſtificanti oppoſitum hac ratiocinatione concludit Bellarminus libr. I.

Alterum argumentum fidei juſtificanti oppoſitum.

Fides a ſpe & dilectione ſeparata non juſtificat. Ergo non ſola juſtificat.

de juſtific. cap. 14. *Si fides a ſpe & dilectione aliisque virtutibus ſeparetur, ſine dubio juſtificare non poterit, non igitur ſola fides juſtificare poteſt.* Conſecutio argumenti probatur hoc modo: *Si tota vis juſtificandi eſſet in ſola fide, ita ut ceterae virtutes, quamvis praeſentes adeſſent, ad juſtificationem nihil omnino conferrent, profecto fides ipſa, tam juſtificaret illis abſentibus, quam praeſentibus: igitur ſi abſentibus illis juſtificare non poteſt, efficitur, ut vis juſtificandi non ſit in ipſa ſola, ſed partim in ipſa, partim in aliis.* Reſp. 1.) Fides etſi ſola juſtificat, tamen nunquam eſt ſola, hoc eſt, a dilectione & aliis virtutibus ſeparata: *fides ſi non habeat opera, mortua eſt in ſemet ipſa,* dicit Jacobus cap. II. 17. eſt inanis jactantia & mortuum quoddam ſimulachrum vita ac motu deſtitutum; vera autem fides *per dilectionem eſt efficax.* Gal. V. 6. Ergo ut ſol non eſt ſine luce, ita fides non eſt ſine operibus, lux fidei ſpargit bonorum operum radios; interim tamen fides ſola juſtificat, hoc eſt, operibus, quæ profert, non communicat vim juſtificandi, cum diſerte pronunciet apoſtolus, nos *juſtificari fide ſine operibus.* Declarari hoc poteſt quibusdam ſimilitudinibus. Lutherus in cap. XV. Gen. *Scio has virtutes eſſe inſignia Dei dona, ſcio fidem ſine his donis non exiſtere. Sed nunc nobis quaeſtio eſt, quid cujusque proprium ſit, tenes manu varia ſemina, non quaero ego, quae quibus conjuncta ſint, ſed quae cujusque propria virtus ſit. Hic aperte dico, quid faciat ſola fides, non cum quibus virtutibus conjuncta ſit, ſola autem fides adprehendit remiſſionem peccatorum, credit promittenti Deo, Deo porrigenti aliquid admovet manum & accipit, hoc ſolius fidei proprium eſt.* Hæc Lutherus. In homine vivo ſunt ſimul anima, ſenſus & motus, qui negat ſenſum & motum eſſe cauſam vitæ, (quippe cujus ſunt effecta,) num is ſtatim negat in homine vivo eſſe ſenſum & motum? Anima communicat corpori vim ſentiendi & movendi, qui negat vim movendi conferre aliquid ad vim ſentiendi, num is animam vi movendi privat? ſic cum fide juſtificante non negantur conjuncta eſſe opera, licet ad juſtificationem cum fide conjunctim agere negentur. 2.) Ex his facile adparet, quid ad argutiam Bellarmini reſpondendum ſit: ſi fides præſentibus etiam aliis virtutibus ſola juſtificat, utique etiam illis abſentibus juſtificabit; ἀνακόλουθον hoc eſt, quia aliarum virtutum abſentia ipſius veræ fidei abſentiam arguit, cum vera fides ſemper conjuncta habeat bona opera, ſicut generoſa arbor fert bonos fructus: proinde non urgenda eſt illa hypotheſis, ſi fides eſſet ſola, etiam ſola juſtificaret, quia vera & viva fides nunquam eſt ſola. 3.) Pergit Bellarminus: *Si fides ſola juſtificat, quia relative juſtificat, non poteſt eſſe in animo hominis, quin ſimul in eodem ſit etiam juſtitia, at ſine dilectione non poteſt eſſe juſtitia, igitur fieri nequit, ut fides a dilectione ſejuncta juſtificet, ac per hoc non ipſa ſola juſtificat.* Reſp. concedimus totum argumentum, quod fides a dilectione ſejuncta & ſeparata non juſtificet, ſed quod veluti corollarium ex illa concluſione adducit Bellarminus, videlicet fidem ſolam non juſtificare, id vero negamus: fides a dilectione ſejuncta non juſtificat, quia non poteſt a dilectione, niſi νοηματικῶς ſejungi, & ſi a dilectione ſejungatur, non eſt vera fides; interim tamen ſine dilectione juſtificat, hoc eſt, non communicat dilectioni vim juſtificandi coram Deo, non enim ea, quæ ſimul juncta, ſimul etiam agunt; fides vera *abſoluta* conſiderata non poteſt ſeparari ab operibus, *relate* vero abſque operibus juſtificat, ſola enim eſt, quæ adprehendit Chriſtum. Ergo ſi in propoſitione illa: fides ſine dilectione non juſtificat, determinatio addita referatur ad *ſubjectum*, hoc ſenſu, quod fides, quæ eſt ſine dilectione, non juſtificet, eam concedimus, non enim eſt vera fides ſine caritate; quid ergo mirum, quod talis fides, hoc eſt, nuda fidei profeſſio non juſtificet? Sin vero determinatio referatur ad *praedicatum*, hoc ſenſu, quod dilectioni & fidei ſimul competat juſtificatio, eandem negamus, quia dilectio eſt ἐνέργεια fidei, cui nuſpiam vis juſtificandi tribuitur, ſed ſoli fidei. Proinde ἀπαιδεύτως ex neceſſaria dilectionis cum fide & juſtitia conjunctione

ctione colligitur, dilectionem & fidem ſimul ad actum juſtificationis concurrere. 4.) Regerit Bellarminus: *ſi fides a caeteris virtutibus ſeparata poſſet juſtificare, poſſet etiam id praeſtare cum vitiis iſtis virtutibus contrariis; ut enim ad officium juſtificandi nihil prodeſt fidei praeſentia illarum virtutum, quia ipſa ſola juſtificat: ſic nec ei oberit praeſentia vitiorum, quia per accidens ei junguntur ut & virtutes.* Reſp. determinatio *ſola* pertinet ad *praedicatum*, fides quatenus juſtificat, ſola ad illum actum concurrit; interim ipſa fides juſtificans non eſt ſola, multo minus cum vitiis, hoc eſt, peccatis contra conſcientiam conſiſtit, quomodo ergo cum vitiis juſtificaret? Agere præſupponit eſſe, fides vera non conſiſtit cum vitiis, ergo non juſtificat cum vitiis. Fides a virtutibus ſeparata non juſtificat, quia non eſt ſine virtutibus; interim tamen virtutibus officium juſtificandi non communicat, ac proinde ſola juſtificat. Hanc reſponſionem Bellarminus impugnat quatuor fundamentis. a.) *Lutherus in* cap. II. ad Gal. *ſcribit, fidem ſine & ante caritatem juſtificare, ac fidem, niſi ſit ſine ullis etiam minimis operibus, non juſtificare.* Reſp. diſputat ibidem Lutherus contra Scholaſticos, qui fidem juſtificantem caritate formari & ab eadem vim juſtificandi mutuari ſtatuunt, ac fidem, quatenus in ipſo juſtificationis actu Chriſtum adprehendit, conſiderat, non autem quatenus in ſeſe ſpectatur; *priori* conſideratione negat fidem habere adjuncta opera, ſcilicet quæ in juſtificandi officio cum ipſa participent; *poſteriori* conſideratione veram & vivam fidem cum bonis operibus ſemper conjunctam eſſe, ſexcentis in locis adſerit Lutherus, ut Bellarmino non eſt ignotum. Quod ex Calvino adfertur, *ſemen fidei manere inter graviſſimos lapſus.* Ad illud reſpondemus, in Auguſtana confeſſione artic. XII. ſententiam noſtram contra Anabaptiſtas diſerte exponi, quod *ſemel juſtificati poſſint amittere Spiritum ſanctum*, videlicet per peccata contra conſcientiam; ergo non poſſunt ſimul ſtare fides juſtificans & peccatum repugnans. b.) *Argumentum productum non adſumit, fidem eſſe poſſe ſolam, ſed ſi fides ſola juſtificaret, id praeſtituram, etiamſi eſſet ſola, qua conditionata propoſitione conceſſa, quicquid ſit de abſoluta, ratiocinationem manifeſte concludere.* Reſp. totum robur argumenti omnino conſiſtit in illa hypotheſi, quod fides poſſit eſſe ſola, nam ex conditionali propoſitione nihil concluditur, niſi adfirmando vel negando partem alterutram formes ſecundam propoſitionem. At hæc hypotheſis eſt falſa. Ergo & illud, quod ex ea deducitur. c.) *Si verum eſſet, fidem nunquam eſſe ſolam, ideo verum eſſet, quoniam fides vera gignit, tanquam arbor bona fructus bonos, dilectionem aliasque virtutes.* (rectiſſime) *At hoc conceſſo, fides eſt prior dilectione aliisque virtutibus omnibus, ſi non tempore, certe natura.* (nec hoc male) *Fides autem non poteſt eſſe, nec intelligi prior, nec natura quidem ipſa juſtificatione, cum ſint relativa: Deus juſtificans & fides juſtificationem accipiens. Relativa enim ſimul omnino eſſe debent, ut ne intelligi quidem poſſit unum ſine altero. Igitur fides prius ſaltem natura juſtificabit, & cum juſtitia conjuncta eſſe intelligetur, quam dilectionem aliasque virtutes attulerit, proinde ſequentur haec abſurda, ut homo ſit juſtus & non juſtus, juſtificatus & ſceleratus, vivens & mortuus, quia juſtus ex fide vivit, & tamen qui non diligit, manet in morte.* Reſp. fides dilectione naturæ ordine prior eſt, cum fides ſit dilectionis cauſa, interim tempore ſunt ſimul, ergo non poteſt dari ullum momentum temporis, quo homo juſtificatus fide non habeat etiam dilectionem; adde, quod fides, tanquam cauſa juſtificationis (inſtrumentalis), non ſolum cogitari poſſit, ſed etiam natura prior ſit juſtificatione, quamvis itidem ut relata ſint ſimul. (diſtinguendum enim eſt inter duplicem cauſæ conſiderationem, *abſolutam* & *relativam*, *materialem* & *formalem.*) Duplicem igitur fides obtinet relationem, *primo* ad Chriſtum, quem fiducialiter adprehendit ad juſtificationem, *deinde* ad dilectionem, quam exſerit ad juſtificationis declarationem, utraque hæc ſunt immediate & individue conjuncta, licet ordine naturæ prior ſit fiducialis Chriſti adprehenſio, ac proinde etiam juſtificatio. d.) *Falſum eſt,*

fidem

fidem veram non poſſe eſſe a virtutibus ceteris disjunctam, & cum peccatis vitiisque conjunctam. Reſp. de eo peculiari loco inferius diſputabitur.

3.) *Nulla poteſt dari vera & ſolida cauſa, cur fides ſola juſtificet.*

§. CLXXVII. III.) *Tertium* principale argumentum, quo probet, fidem non ſolam juſtificare, deſumit Bellarminus a remotione cauſarum, quæ poſſunt reddi, cur ſola fides juſtificet. *Omnes enim ejuſmodi cauſae* (inquit) *ad tria capita revocari poſſunt, primum eſt auctoritas verbi Dei, alterum voluntas Dei juſtificantis, tertium natura fidei juſtificantis, ſed illis omnibus nos deſtitui.* Reſp. imo vero hæc tria manifeſte nobis ſuffragantur, ac ſententiam noſtram de ſola fide juſtificante evidenter comprobant, ut oſtendimus ſuperius. Quomodo ergo Bellarminus hæc fundamenta noſtra impugnat? Deſtitui nos hac in parte auctoritate verbi divini, ita probat. 1.) *Nuſquam hactenus oſtendi potuit in ſacris literis particula* ſola, *cum de juſtificatione agitur. Nos autem* (Romanenſes) *expreſſum verbum proferimus, ubi habetur negatio ejus vocis aut ſynonymae.* Jac. II. 24. *Videtis, quod ex operibus juſtificetur homo, & non ex fide tantum.* Reſp. Fundamenta hujus *excluſivae* produximus ſuperius, quæ adverſus omnes adverſarii inſultus perſtant invicta. Locum Jacobi paulo poſt explicabimus. 2.) *Lutherus in bibliis germanicis addidit particulam excluſivam, ſed fallacia cito fuit deprehenſa.* Reſp. De verſione Lutheri itidem ſuus erit diſſerendi locus paulo inferius. 3.) *Non eſt idem ſola fide juſtificari, & per fidem ſine operibus legis juſtificari. Si enim illud* (ſine operibus legis) *excludit omnia opera & omnem legem, excludet etiam ipſam fidem, nam actus fidei eſt quoddam opus & quidem inſigne, & ſic vocatur,* Joh. VI. 29. *Hoc eſt opus Dei, ut credatis in eum, quem miſit ille.* Reſp. Inhæremus firmiter oppoſitioni apoſtolicæ inter *fidem & opera*; Rom. III. 28. inter *credere* & operari; Rom. IV. 5. inter *gratiam & opera,* Rom. XI. 6. Joh. VI. 29. Fides non vocatur opus noſtrum, ſed *opus Dei*, hoc eſt, cultus ille, quem Deus a nobis requirit. Adcommodat autem Chriſtus hæc verba ad quæſtionem auditorum. *Quid faciemus, ut operemur Dei opera?* reſpondet Chriſtus: *Opus Dei eſt, ut credatis in eum, quem miſit ille;* hoc eſt, illud unum Deus a vobis requirit, ac ratum & gratum habet, ut credatis in eum, quem miſit in mundum. Fides directe opponitur operibus in juſtificationis actu, ergo in hac oppoſitione & hoc reſpectu fides non poteſt dici opus, alias periret oppoſitio apoſtolica, oppoſitorum enim hæc eſt natura, ut non poſſint de uno prædicari *adfirmative*, ſed poſito uno alterum tollitur, adfirmato uno alterum negatur. Nec valet exceptio, *ſola illa opera excludi, quae fiunt ex naturalibus liberi arbitrii viribus ſine gratia*, contrarium enim oſtendimus ſuperius, ſcilicet omnia omnino opera etiam renatorum ab actu juſtificationis excludi; id quod vel ex ſolo Abrahæ exemplo Rom. IV. 1. adducto manifeſtiſſimum. Relinquitur igitur, quod hæc ſint *ἰσοδυναμῦντα*, *ſola fide nos juſtificari, & per fidem ſine operibus legis nos juſtificari.* Sane fides quandoque conſideratur ut qualitas & donum Dei cordibus noſtris inhærens, ſed hactenus & hoc reſpectu non juſtificat, ſed ut eſt in prædicamento relationis, quatenus ſcilicet Chriſtum in evangelio adprehendit. Si regeras, *adprehenſionem eſſe actionem, fidem igitur eſſe opus;* reſp. vocem grammaticam eſſe *activam*, ſed ſignificationem revera eſſe *paſſivam;* quid enim aliud eſt adprehendere, quam oblata bona recipere? inde notanter dicit apoſtolus: Phil. III. 12. *Sequor, ſi comprehendam, in quo & comprehenſus ſum a Chriſto Jeſu.* & Gal. IV. 9. *Nunc cum cognoveritis Deum, imo cogniti ſitis a Deo, μᾶλλον γνωσθέντες ὑπὸ Θεῦ.* Veteres dicunt: *Fides eſt adprehenſiva, caritas egreſſiva:* fides enim non exhibet aliquid Deo, ſicut caritas, ſed accipit oblata in evangelio bona, patitur ſibi benefieri, (ut loquitur Lutherus) & eſt velut ſpiritualis manus, quæ oblatum theſaurum recipit. Urgemus igitur oppoſitionem apoſtolicam Rom. IV. 5. *Credenti non operanti*, juſtificamur *non ex lege, ſed ex evangelio.* An non ipſi adverſarii ſic concludunt:

Particula ſola, *non habetur in ſacris literis.*

eludunt: aut fide & operibus juſtificamur, aut ſola fide, aut ſolis operibus? Concilium Trident. ſeſſ. VI. cap. 10. ſtatuit, *nos juſtificari cooperante fide bonis operibus*, agnoſcant igitur fidem in Chriſtum eſſe ab operibus diſtinctam. 4.) Auguſtinus de prædeſt. ſanct. c. 7. *fidem* vocat *opus Dei gratia factum*, & Rom. III. 27. ponitur quædam *lex fidei*. Reſp. Vocabula *operis & legis* in hiſce dictis generaliter ſumuntur. Evangelium & lex ſunt oppoſita, ergo in ſenſu proprio & genuino evangelium non eſt lex, ſed in generali quadam ſignificatione evangelium dicitur lex fidei, hoc eſt, doctrina fidei, ergo ut in verbis Chriſti Joh. VI. 29. reſpicitur ad quæſtionem populi antegreſſam, ita in verbis apoſtoli eſt elegans *antanaclaſis* ad præcedentia reſpiciens. *Ubi eſt ergo gloriatio? excluſa eſt: per quam legem? factorum? non, ſed per legem fidei.* 5.) *Particula* gratis *excludit ea tantum merita, quae ſunt ex nobis, non, autem dona Dei, qualis eſt dilectio, pœnitentia & ſimilia, alioquin excluderet etiam fidem.* Reſp. Oſtendimus ſuperius omnibus omnino meritis particulam *gratis* opponi, & cum hoc loco fateatur Bellarminus, hac particula excludi merita, quæ ſunt ex nobis, an non evertit *meritum de congruo*, prout a Scholaſticis definitur, quod ex puris naturalibus procedat? Proinde etſi dilectio & pœnitentia ſint dona Dei, tamen a juſtificatione excluduntur, quia non habent vim illam adprehendendi Chriſtum; fides autem non excluditur, quin potius vi relationis ponitur; quod enim Deus in verbo evangelii ex gratia offert, id fide a nobis acceptandum. Adde, quod dilectio ſit opus, ac proinde cum omnia opera a juſtificatione excludantur, utique etiam dilectio excluſa intelligitur. Dilectio ſane eſt donum Dei, quod Spiritus ſanctus in nobis operatur, interim tamen nos ipſi ſumus, qui dilectionem illam ope Spiritus ſancti adjuti Deo & proximo præſtamus; ſumus enim Θεῷ σύνεργοι, dilectio igitur eſt opus noſtrum, quod ipſi per Spiritus ſancti gratiam præſtamus.

§ CLXXVIII. *Alterum* membrum hujus argumenti, quod videlicet non ſit Dei voluntas donare juſtificationem cum ſola conditione fidei, ita probat Bellarminus: *Scripturae multo apertius exigunt ad juſtificationem conditionem pœnitentiae & ſacramentorum, quam ipſius fidei.* Ezech. XVIII. 21. *Si impius egerit pœnitentiam, vita vivet.* Luc. XIII. 3. *Niſi pœnitentiam egeritis, omnes ſimul peribitis.* Joh. III. 5. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non intrabit regnum Dei. Ergo non poteſt dici fidem ſolam juſtificare, propterea quod ſolius fidei conditio requiritur.* Reſp. Pœnitentia ſi pro tota converſione ſumitur, includit fidem in Chriſtum, ideo ad juſtificationem & ſalutem eam requiri, mirum non eſt: Sin pro ſola contritione ponitur, dicimus eam requiri non ad juſtificationis actum, ſed ad perſonam juſtificandam, inde enim definitur juſtificatio, quod ſit peccatoris, ex lege peccata ſua ſerio agnoſcentis ac deplorantis, abſolutio. Sacramenta non excluduntur particula *ſola*, ſed potius vi relationis adpellatione fidei comprehenduntur. Ut enim fides ex parte noſtra eſt medium adprehendens & recipiens; ita ſacramenta ex parte Dei ſunt media exhibentia & offerentia. Ergo ut fides habeat, quod recipiat, neceſſe eſt, per verbum evangelii & ſacramenta illud offerri. Dicimus ergo aliter requiri fidem, aliter vero contritionem & ſacramenta. Fides requiritur tanquam unicum medium adprehendendi juſtitiam ex parte noſtri; dolor de admiſſis peccatis requiritur ut ὁρμητήριον ad quærendam fidei juſtitiam; ſacramenta requiruntur ut media ex parte Dei, quibus donum juſtitiæ offertur.

2.) Non eſt Dei voluntas donare juſtificationem cum ſola conditione fidei.

§ CLXXIX. *Tertium* argumenti membrum proponit hoc modo: *Non eſt haec natura fidei, quod ipſa ſola adprehendat promiſſionem juſtificationis. 1.) Fides non dicitur proprie adprehendere. Adprehenſio enim cum refertur ad intellectum, eſt cognitio rei, prout in ſpecie repraeſentatur & diſtinguitur a judicio, quod rem adprehenſam diſcernit & judicat. Illa*

3.) Fidei non eſt hæc natura, quod ſola adprehendat promiſſionem juſtificationis.

autem cognitio adprehenſiva praeexigitur quidem ad fidem, ſed non eſt ipſa proprie fides, nam etiam infideles adprehendere poſſunt myſteria fidei, cum tamen ea non credant, fides igitur conſiſtit potius in judicio, quam in adprehenſione. Reſp. Scriptura diſerte definit fidem per adprehenſionem ſive receptionem. Joh. I. 5. *Lux in tenebris lucet, & tenebrae eam non comprehenderunt.* (οὐ κατέλαβεν) v. 11. *In propria venit, & ſui eum non receperunt.* (οὐ παρέλαβον) v. 12. *Quotquot autem receperunt eum,* (ὅσοι ἔλαβον αὐτὸν) *dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomen ejus* (*). Duplex ergo cum ſit adprehenſio, *alia* cognitionis in intellectu, *alia* fiduciæ in voluntate, utramque dicimus fidem includere. Quod enim fides ſit *adprehenſiva* cognitio, oſtendimus ſuperius manifeſtis ſcripturæ teſtimoniis, quæ probant, fidem eſſe notitiam ſive cognitionem eorum, quæ in verbo Dei revelata ſunt. Ergo non ſolum adſenſus & judicium, ſed etiam adprehenſiva cognitio pertinet ad fidem, quin imo fidei magis proprie convenit adprehenſiva cognitio, quam judicium, neque enim noſtrum eſt, ea, quæ in verbo revelata ſunt, diſceptare & judicare, ſed ſimplici fidei obedientia eadem recipere & in eis promte adquieſcere. Quid, quod ipſe Bellarminus agnoſcit adprehenſionem eſſe fidei propriam? Sic enim ſcribit libr. II. de grat. & lib. arbitrio cap. 3. & libr. I. de juſtif. cap. 15. *Credere eſt Chriſtum recipere.* Coſterus adhuc clarius in enchiridio pag. 313. *Credere eſt fide adprehendere* (**). 2.) *Confidere non eſt adprehendere, ſed firmiter adhaerere rei adprehenſae: nam qui ſe doctum eſſe aut fore confidit, non adprehendit doctrinam ea fiducia, neque incipit eſſe doctus, quia confidit ſe eſſe doctum, ſed opinioni de ſua doctrina conceptae firmiter adhaeret.* Reſp. Fides non ſolum ratione *notitiae, ſed etiam ratione fiduciae* eſt adprehenſio, quod ſic probamus: Joh. I. 12. *Quotquot recipiunt Chriſtum, redduntur filii Dei.* Atqui hoc non poteſt dici de nuda adprehenſione notitiæ, multi enim hypocritæ Chriſtum cognoſcunt, qui tamen non ſunt Dei filii; intelligendum igitur de *fiduciali* illa adprehenſione, qua firmiter ſtatuimus, Chriſtum etiam noſtrum eſſe mediatorem, ac nobis in ſpecie per & propter ipſum contingere peccatorum remiſſionem. Sic Eph. III 17. *Per fidem Chriſtus habitat* (κατοικεῖ) *in cordibus noſtris*, utique ergo per fidem prius adprehenditur, quod itidem de nudæ notitiæ adprehenſione dici nequit. Gal. II. 20. *Vivit in me Chriſtus*, quod ibidem exponitur, *in fide vivo Filii Dei.* Jam vero per nudam notitiam Chriſtus non fit noſter, nec in nobis vivit, ſed per fiducialem illam adprehenſionem, qua Chriſtum in verbo evangelii nobis propoſitum adprehendimus, ut in nobis habitet & vivat. Audivimus Bellarminum ſuperius cap. 13. differentem, quod *per fidem Chriſtus in nobis formetur.* Jam vero certum eſt, per ſolam notitiæ adprehenſionem Chriſtum non formari in nobis, ut gratia ac Spiritu ſuo in cordibus noſtris habitet. Quæ vero hæc temeritas eſt, fidem juſtificantem conferre cum inani & ſtolida illa fiducia, qua quis ſe doctum eſſe aut fore confidit, licet ſit & maneat indoctiſſimus? Fides juſtificans *objecti* loco habet immotum ac infallibile Dei verbum, videlicet promiſſionem evangelii, in quo Deus gratis offert remiſſionem peccatorum, juſtitiam & vitam æternam omnibus pœnitentiam agentibus & in Chriſtum credentibus, hoc eſt, fide promiſſa bona amplectentibus: relatio igitur eſt inter Dei promiſſionem ac noſtram fidem; fides innititur promiſſioni & credendo particeps fit promiſſorum bonorum, ſicut ſupra ex Auguſtino ſerm. VIII. de verb. Domini audivimus. *Credisne o peccator Chriſto? dicis, credo. Quid credis? gratis uni-*

(*) Col. II. 6. *Sicut* παρελάβετε, *accepiſtis Ieſum Chriſtum.* Vera fides ſic nos inſerit Chriſto, ut fiamus ipſi σύσσωμοι concorporales, συμμέτοχοι *participes*, συγκληρονόμοι *cohaeredes*, ut Paulus Eph. III 6. emphatice loquitur. GERHARDUS.

(**) Pererius diſp. XVIII. in cap. III. Rom. ſcribit: *Paulum, cum ait,* per fidem juſtificari hominem, *non aliud ſignificare, quam per fidem pervenire ad juſtitiam & ipſam adprehendere.* GERHARDUS.

rſa tibi peccata per ipſum remitti poſſe? ha-
uod credidiſti. Tali fundamento deſtituitur
a illius ſcioli, qui ſe confidit eſſe aut fore
m. Nulla ergo veritatis ſpecie negari poteſt,
roprium eſſe adprehendere. Si enim ſcriptu-
udire velimus, vera & ſalvifica fides verbum
iſſionis adprehendens adprehendit gratiam
ciliationis & juſtificationis, Rom. III. 22. *Iu-*
Dei per fidem Ieſu Chriſti in omnes & ſuper
eos, qui credunt in eum. Adprehendit juſti-
Rom. IX. 30. *Gentes* κατέλαβε *adprehende-*
uſtitiam, juſtitiam autem, quae eſt ex fide. Ad-
ndit adoptionem filiorum Dei. Joh. I. 12.
uot receperunt eum, dedit eis poteſtatem
Dei fieri his, qui credunt in nomen ejus.
hendit Spiritum υἱοθεσίας. Joh. VII. 38.
edit in me, de ventre ejus fluent aquae vi-
v. 39. *Hoc autem dixit de Spiritu, quem*
uri erant credentes in eum. Gal. III. 2. *Ex*
us legis Spiritum accepiſtis, an ex auditu
Adprehendit veram & ſalutarem ſcientiam
i. Joh. VI. 68. *Verba vitae aeternae habes,*
& nos credidimus & cognovimus, quod
Chriſtus Filius Dei vivi. Adprehendit vi-
æternam. Joh. III. 36. *Qui credit in Fi-*
ἔχει, *habet vitam aeternam.* Adprehen-
na Dei reliqua, quæ ab ipſo petimus. Marc.
4. *Quaecunque orantes petitis, credite, quia*
etis, & evenient vobis. 3.) *Sed eſto,*
llarminus: *adprehendatur aliquo modo ju-*
io per fidem, certe non ita adprehenditur,
ipſa jam habeatur & inhaereat, ſed ſolum
in mente per modum objecti actione intelle-
ut voluntatis adprehenſi, at hoc modo ad-
idunt etiam amor & gaudium, teſte Augu-
libr. VIII. confeſſ. cap. 2. *Si ergo fides*
cat, quia juſtitiam adprehendit, dum cre-
confido me eſſe juſtum per Chriſtum, ipſa
caritas juſtificat, dum diligo & gaudeo,
e juſtum per Chriſtum. Reſp. in propriis
onibus non dicimus juſtificationem adpre-
per fidem; ſed dicimus, Chriſtum & in
o Dei miſericordiam, remiſſionem pecca-
, juſtitiam & vitam æternam adprehendi
lem, & hoc modo fieri juſtificationem.
dimus, juſtificationem non eſſe quiddam
per modum habitus nobis inhærens, ſed eſſe re-
lationem, hoc eſt, peccatorum remiſſionem &
juſtitiæ Chriſti imputationem; interim tamen per
juſtificationem vere habetur, hoc eſt, obtinetur
juſtitia, non enim ſolum, quod inhæret, ſed et-
iam, quod imputatur, vere haberi dicitur. Adde,
quod per fidem Chriſtus *recipiatur* & *induatur*,
ut poſtea *in vobis habitet & vivat*, docente apo-
ſtolo Gal. II. 20. cap. III. 27. Eph. III. 17. Di-
lectio non habet talem vim adprehendendi Chri-
ſtum, cum deſtituatur relatione illa, quam fides
habet ad verbum, ſed foras potius progreditur &
ſe communicat dilecto. Gaudium eſt fructus
Spiritus & effectus juſtificantis fidei, *juſtificati*
enim fide pacem habemus apud Deum. Rom. V. 1.
Qualis ſit adprehenſio fidei, ex ipſo juſtificationis
actu diſcendum. Oſtendimus autem ſuperius, ju-
diciarium illum eſſe, quo homo peccator coram
Dei judicio propter Chriſti meritum in evangelio
annunciatum abſolvitur, docente apoſtolo Rom.
III. & IV. Ex hac fide oritur caritas, qua dili-
gimus Deum, quod *proprio Filio non pepercit,*
ſed pro nobis omnibus eum tradidit. Rom. VIII.
32. diligimus etiam Chriſtum, *qui dilexit nos &*
tradidit ſe ipſum pro nobis. Gal. II. 20. Hunc
dilectionis actum ſi quis itidem adprehenſionem
quandam vocare velit, a fidei adprehenſione &
iuſtificatione eam diſtinguat, ejusdem effectum
& conſequens eſſe agnoſcendo. 4.) *Sed quid*
obſecro reſpondere poterunt (ait Bellarminus) *ad*
adplicationem juſtificationis, quam ipſi per ſacra-
menta fieri docent? Quodſi ſacramenta promiſ-
ſiones adplicant & noſtras faciunt, non ergo per
modum inſtrumenti fides ſola juſtificat. Reſp.
Corrigimus primo linguam Bellarmini ac mone-
mus, ut ſententiam noſtram candide referat, non
enim dicimus juſtificationem, ſed juſtitiam Chriſti
per fidem nobis adplicari, nos autem ex fide in
Chriſtum juſtificari pronunciamus; deinde dici-
mus, ſacramenta non tollere excluſivam illam
ſola, quippe quæ opponitur nec gratiæ Dei, nec
merito Chriſti, nec ſacramentis, ſed ſolis operi-
bus noſtris. Sacramenta enim ſunt veluti ſaluta-
res Dei manus, gratiam, remiſſionem peccatorum
& juſtitiam nobis offerentes. 5.) *Non multum*
refert, quod ſacramenta promiſſionem adplicant

 dando,

dando, fides adplicat accipiendo. Nam utrumque eſt inſtrumentum Dei, non enim per ſacramenta juſtificat Deus, per fidem juſtificat homo, ſed idem Deus per verbum & ſacramenta juſtificat, & ſicut ſacramenta dantur a Deo, ita & fides datur a Deo. Reſp. Bene eſt, & fides nobis datur a Deo, quia per miniſterium verbi operatione Spiritus ſancti in cordibus noſtris accenditur: & ſacramenta nobis dantur a Deo, interim cuilibet patet hæc duo invicem differre, quod per ſacramenta gratia & juſtitia nobis offeratur, & quod per fidem ea a nobis accipiantur. Quando ergo dicimus *ſolam fidem* juſtificare, tunc excluſivam non opponimus vel verbo, vel ſacramentis, quæ ſunt media ex parte Dei, ſed omnibus illis, quæ præter fidem ex parte noſtra vel per modum meriti, vel tanquam cauſa inſtrumentalis ad juſtificationem concurrere finguntur. Nec ſequitur, ſi fide juſtificamur, ergo nos ipſos juſtificamus, quia Deus eſt cauſa *principalis* juſtificationis, fides inſtrumenti ſolum rationem obtinet. Nemo dixerit manum pauperis ipſum ditaſſe, ſed elargitor dives pauperem ditat, etiamſi manus pauperis donaria accipiat. Manifeſta hæc ſunt, quæ fumis ſophiſticationum nunquam poterunt obſcurari. Ex Bellarmini vero ſententia rectius inferri poteſt, quod homo ſe ipſum juſtificet, ſtatuit enim, fidem & reliquas virtutes concurrere, ut meritum de congruo. 6.) Pergit Bellarminus, & Lutherum nobis objicit, qui in libro de captiv. Babylon. capit. de baptiſmo & in aſſertione artic. I. II. VI. & aliorum ſcribit, *ſacramenta non juſtificare, ſed ſolam fidem.* Reſp. Diſputat ibidem contra ſophiſtas, qui ſtatuunt ſacramenta prodeſſe ex opere operato, etiamſi non adſit fides ſive bonus motus utentis, quibus Lutherus opponit hoc fundamentum, ſacramenta non prodeſſe abſque fide. Inſpiciatur textus & adparebit, qua fide cum Luthero agat Bellarminus. Quæ hoc loco repetuntur, quod fides non ſit inſtrumentum adprehendens, niſi ut eſt opus, quod opera non excludantur ſimpliciter ut opera, ſed ſolum ut *meritoria*, quod actus fidei non ſit adprehenſio, &c. ea ex ſuperioribus manifeſta ſunt.

4.) Fides non juſtificat relative ſed meritorie.

§. CLXXX. IV.) *Quartum* principale argumentum petit Bellarminus ex modo juſtificandi ipſius fidei. *Fides* (inquit cap. 17.) *non juſtificat relative & adprehendendo, ſed meritorie, impetrando & inchoando juſtificationem, quod cum ipſi ſit cum aliis virtutibus commune, conſequens fuerit, eam non ſolam juſtificare.* Antecedens triplici argumentorum genere Bellarminus probat.

1.) Quia dicitur cauſa juſtificationis.

A.) *Scriptura docet, fidem eſſe cauſam juſtificationis. Juſtificari enim dicimus ex fide & per fidem.* Rom. III. & V. Eph. II. 8. *Ubi praepoſitiones* per & ex *denotare veram cauſam, probatur ex contrario. Nam cum apoſtolus ſcribit, hominem non juſtificari ex operibus aut per opera, per legem aut ex lege, ſine dubio excludit efficientiam & vim legis & operum in juſtificando, non autem ſolam adprehenſionem relativam, nemo enim dubitare poterat, quin lex & opera non juſtificarent relative adprehendendo juſtitiam. Praeterea ii, quos apoſtolus reprehendit, cum adfirmat & probat, hominem non juſtificari ex lege aut operibus, non ſomniabant lege aut operibus quaſi manu adprehendi juſtitiam, ſed exiſtimabant, merito operum ſuorum ſibi debitum fuiſſe juſtificationis donum. Ergo cum apoſtolus idem tribuit fidei, quod negat operibus & legi, ſine dubio tribuit fidei meritum aliquod & efficientiam reſpectu juſtificationis, quod tamen meritum non ex nobis, ſed ex Deo eſt, cujus donum eſt fides. Idem probatur ex aliis locis, in quibus* per & ex *ſignificant cauſam, dicimur enim per Chriſtum, per ſanguinem Chriſti juſtificari: ſancti dicuntur per fidem viciſſe regna. (certe non per fidem adprehenderunt regna, ſed re ipſa obtinuerant) Abel dicitur fide majorem hoſtiam obtuliſſe, Noë aptaſſe ſalutis arcam, Abraham obediviſſe, ut exiret in alium locum, ubi apertiſſime fides ſtatuitur cauſa. Ideo enim Abel fide ſeu per fidem majorem obtulit hoſtiam, quam Cain, quoniam certo credens, Deum eſſe primum auctorem rerum omnium & ſummo cultu adorandum, ex ea fide motus eſt, ut offerret, quod optimum habebat,*

ergo

ergo fides fuit cauſa illius oblationis. Noë fide aptavit arcam, quia credens verbis Dei comminantis diluvium, timore concepto metuens aptavit arcam. Ergo fides fuit cauſa timoris & conſequenter ipſius arcae. Abraham fide obedivit exire in locum, quem neſciebat, quoniam credens Deum omnipotentem & fideliſſimum, ex ea fide motus eſt, ut promte obediret, ergo fides fuit cauſa obedientiae, ac proinde fide, ſive per fidem juſtificari nihil aliud erit, niſi fidem eſſe cauſam juſtificationis. Reſp. 1.) Etiam nos dicimus, fidem eſſe cauſam juſtificationis, puta *inſtrumentalem*. 2.) Si de cauſa *meritoria* Bellarminus agit, (ut certe agit) dicimus, cauſam meritoriam juſtificationis eſſe ſolum Chriſtum mediatorem, cujus merito & gloriæ detrahitur, ſi vel fidei vel operibus meritum quoddam tribuitur, ut ſuo loco plenius oſtendemus. Recte ergo ſcribit Coſterus in enchiridio pag. 296. *Peccatum non niſi per infinitum meritum poteſt deleri, nempe ſolius Chriſti.* 3.) Tota vis fidei juſtificantis poſita eſt in adprehenſione Chriſti, ut manifeſte oſtendit relatio inter promiſſionem & fidem; ergo fides, non ut meritum, ſed ut inſtrumentum adprehendens ad juſtificationem concurrit. 4.) Juſtificatio definitur ab apoſtolo per remiſſionem peccatorum. Rom. IV. 7. ex Pſalm. XXXII. 1. Ubi peccata, ibi non poteſt locum habere meritum, quomodo ergo fides promiſſionem de remiſſione peccatorum adprehendens meritorie juſtificare dici poteſt? 5.) Si per fidem tanquam meritum aliquod juſtificaremur, non amplius ex gratia & gratis juſtificaremur; ubi enim eſt meritum, ibi exſulat gratia; deeſt gratiæ, quicquid meritis deputas. 6.) Ipſe Bellarminus juſtificationem definit per gratiæ infuſionem, cauſam vero meritoriam juſtificationis ſtatuit Chriſtum, quomodo igitur fides meritorie juſtificabit? & quomodo fides erit *& diſpoſitio ad juſtificationem, & cauſa meritoria & formalis?* 7.) Aliud eſt διὰ τὴν πίςιν, aliud διὰ τῆς πίςεως juſtificari, illud cauſam *meritoriam* notat, hoc vero *inſtrumentalem.* Non juſtificamur propter fidem tanquam meritum aliquod, ſed per fidem, quæ meritum Chriſti adprehendit. 8.) His ergo præmiſſis ad argumentum Bellarmini reſpondemus, eſſe in eo fallaciam conſequentis. Quæſtio erat inter apoſtolum Paulum ac pſeudo-apoſtolos, quomodo ſeu qua ratione homo juſtificetur apud Deum? Pſeudo-apoſtoli docebant, per fidem & opera hominem juſtificari. (non enim excludebant fidem, cum dicantur πεπιςευκότες, Act. XV. 5.) Sed Paulus docet, *fide ſine operibus hominem juſtificari*: in illo ergo tertio quærenda eſt convenientia *generica*, quod ſcilicet utraque propoſitio agat de modo juſtificationis coram Deo, non autem neceſſe eſt, quia meritum & efficientiam juſtitiæ apoſtolus derogat operibus, ſtatim inde conſequi, quod fidei illud meritum tribuatur. *Juſtificari ex operibus* phraſi apoſtolica & apoſtolice intellecta non eſt juſtitiæ habitum ex operibus juſtis adquirere, vel juſtum fieri ex operibus, ſed juſtum judicari & pronunciari propter obedientiam legi præſtitam. Negat ergo apoſtolus, ullum hominem juſtificari ex operibus, cum in nullius natura & actionibus ea reperiatur ſanctitas & juſtitia, quæ normæ legis divinæ perfecte correſpondeat, ideoque juſtificationi ex operibus opponit juſtificationem ex fide, quæ perfectam legis impletionem & ſatisfactionem pro peccatis in Chriſto quærit & adprehendit. 9.) Bellarmino ipſa etiam fides eſt opus, ut vidimus ſuperius. Ergo ſi apoſtolus derogat operibus meritum & efficientiam iuſtitiæ, utique etiam fidei illud meritum derogabitur. 10.) Invertimus igitur argumentum. Si operibus legis efficientia & meritum iuſtitiæ derogatur, multo magis fidei. Conſequentia patet, quia de obedientia legis dicitur: *Hoc fac & vives.* Item: *haec faciens homo vivit in eis.* 11.) Proinde diſpar eſt ratio fidei & operum in hoc negotio. Opera habent rationem iuſtitiæ propriæ ſive inhærentis, & ſic videri poterant meritum aliquod ſeu efficientiam juſtificationis obtinere; (ideo apoſtolus illud derogat eis) ſed fides habet rationem juſtitiæ imputatæ, alienam enim, nimirum Chriſti juſtitiam adprehendit, ideoque nulla ratione meritum aliquod iuſtitiæ propriæ fidei tribui poteſt. 12.) Fides non *per ſe* & ſimpliciter opponitur operibus, cum opera ſint fidei effectus, ſed reſpectu *effe-*

ctus, videlicet juſtificationis, & reſpectu *objecti*, quod eſt juſtitia merito Chriſti parta: ea nimirum eſt, quæ directe & proprie operibus in actu juſtificationis opponitur, & quæ *meritorie* ac *formaliter* (nimirum per fidem nobis imputata) nos juſtificat: operibus autem non competit meritorie juſtificare, vel per ſe vel propter aliud objectum, quod adprehendant, cum vi illa adprehendendi deſtituantur. 13.) Quæ ex cap. XI. Hebr. Bellarminus profert, ea maxima ex parte agunt de variis fidei exercitiis poſt juſtificationem, non autem de fide in actu juſtificationis occupata. Duplex enim eſt fidei ἐνέργεια: *prior*, qua adprehendit Chriſtum, & hoc modo obtinet rationem inſtrumenti; *poſterior*, qua ſeſe per opera exſerit, & hoc modo obtinet rationem efficientis. Sophiſticum igitur eſt hoc argumentum: *Sancti fide vicerunt regna non adprehendendo ea. Ergo fides non juſtificat adprehendendo*; imo vero confunduntur ea, quæ ſunt diſtinguenda, videlicet proprium fidei juſtificantis officium in actu juſtificationis & varia ejusdem exercitia poſt juſtificationem. 14.) Ut nihil dicam de imperfecta definitione fidei in Abele, Noacho & Abrahamo. Inde enim & ideo fide maiore Deo hoſtiam obtulit Abel, quam Cain, quia Abel fide reſpexit in promiſſum ſemen mulieris, in eo remiſſionem peccatorum quæſivit & ex fide ſacrificium obtulit, quod & de Noacho ac Abrahamo, quibus utrisque repetita eſt promiſſio de ſemine venturo, intelligendum eſſe, res ipſa manifeſte oſtendit.

2.) Quia fides eſt initium juſtitiæ.

§. CLXXXI. B.) *Alterum* antecedentis fulcrum petit Bellarminus ex illis locis, quæ teſtantur, *fidem eſſe initium juſtitiae, ac per hoc cauſam formalem juſtificationis.* Rom. IV. 5. *Credenti in eum, qui juſtificat impium, reputatur fides ejus ad juſtitiam. Ubi ipſa fides cenſetur juſtitia, ac per hoc non adprehendit fides juſtitiam Chriſti, ſed ipſa fides in Chriſtum eſt juſtitia. Et ſi quidem ſit fides viva & perfecta, per caritatem erit perfecta juſtitia, ſin minus, erit ſaltem inchoata & imperfecta juſtitia.* 1 Cor. III. 11. *Fundamentum aliud nemo poteſt ponere praeter id, quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Jeſus*, &c. *Ubi per fundamentum intelligitur fides, conſtat enim, fundamentum in quovis aedificio partem & inchoationem aedificii eſſe, quod per additionem parietum & tecti perducitur ad faſtigium.* Act. XV. 9. *Fides dicitur purificare corda, quia liberat hominem a ſordibus errorum, quod non tam efficienter quam formaliter facit; puritas autem cordis quid eſt, niſi juſtitia inchoata? Idem docent patres fidem & dilectionem invicem conjungendo ac fidem inchoationem ſpiritualis aedificii vocando.* Reſp. An fides ſit initium juſtificationis, & per caritatem poſtea formetur, de eo diximus ſuo loco. 1.) Quomodo fides imputetur ad juſtitiam, ex diſtinctione ſuperius adlata intelligi poteſt. Fides aut ſumitur *abſolute* pro corde fideli, aut *relate* pro ipſa fiduciali adprehenſione Chriſti; *priori* modo non imputatur fides, hoc eſt, qualitas nobis inhærens ad juſtitiam; ſed modo *poſteriori*, & hac ratione idem ſunt Chriſtus per fidem adprehenſus ac fides Chriſtum adprehendens. Ergo fides ad juſtitiam nobis imputari dicitur, quia eſt inſtrumentum, quo juſtitiam illam Chriſti, quæ nobis imputatur, adprehendimus. Quemadmodum annulus, cui incluſa eſt gemma pretioſiſſima, dicitur valere aliquot coronatis, ubi annulus non eſt gemma, & tamen propter gemmam annulus tanti æſtimatur: ita fides, quæ adprehendit Chriſti juſtitiam, dicitur nobis imputari ad juſtitiam, quippe cujus eſt organum adprehendens. Quæ reſponſiones non ſunt ſibi invicem contrariæ, ſed ſubordinatæ, ut patebit inferius, ubi de cauſa *formali* juſtificationis agetur. Hoc loco probe notari velim, apoſtolum non ſimpliciter dicere, quod fides ſit noſtra juſtitia, ſed quod fides imputetur ad juſtitiam, ut ipſo verborum ſono indicet, fidem cenſeri ac dici juſtitiam, non *per ſe* ac in ſe, ut eſt qualitas, ſed in *objecto* ſuo, videlicet merito redemtionis Chriſti, quod ad juſtitiam imputatum fides adprehendit & ſuum facit. 2.) Apoſtolus 1 Cor. III. 11. proprie non agit de modo juſtificationis, ſed de ſpirituali eccleſiæ ſtructura, cujus fundamentum eſt Chriſtus, ſive quod idem eſt, ſincera ac ſolida de Chri-

Chriſti perſonæ & officio doctrinæ. Huic fundamento quidam architecti ſpirituales ſuperſtruunt *aurum & argentum*, hoc eſt, ſinceram & veram doctrinam in reliquis fidei articulis: quidam vero ſuperſtruunt *fœnum & ſtipulas*, hoc eſt, ſomnia humanæ rationis, quæ in igne tentationum non ſubſiſtunt. Ipſe Bellarminus libr. I. de purgat. cap. 5. longe aliter hunc textum exponit, quam hoc loco. Age vero, ſtatuamus per fundamentum hoc loco intelligi fidem, quid ex eo contra nos vult Bellarminus deducere? *Ergo*; (inquit) *fides eſt ſolummodo initium juſtificationis, quae completur ac perficitur per opera.* Atqui illa collectio non procedit. Sit ſane fides initium virtutum chriſtianarum, origo ſpiritualis ædificii, dilectionis ac ſpei genitrix, &c. ut ex patribus Bellarminus probat, num proinde ſaltim erit initium juſtificationis? minime vero, ſed diſtinguendi ſunt duplices fidei reſpectus; *priori* enim modo reſpicit Chriſtum, quem fiducialiter adprehendit, & hoc modo juſtificat: *poſteriori* vero per dilectionem & alios fructus Spiritus ſeſe exſerit, hoc modo non juſtificat, ſed juſtificationem factam eſſe demonſtrat; boni fructus non faciunt arborem bonam, ſed arboris bonitatem demonſtrant. Propria ſedes doctrinæ de juſtificatione exſtat, Rom. III. & IV. Gal. II. & III. Eph. III. Philip. III. ex qua debebant argumenta peti, non ex locis peregrinis. 3.) Fide purificantur corda, non ex *merito* quodam, ſed ut *inſtrumento*, quo Chriſtus adprehenditur, cujus *ſanguis nos mundat ab omni peccato.* 1 Joh. I. 7. Adde, quod cum fide perpetuo nexu conjuncta ſit donatio Spiritus ſancti, qui enim per fidem ex Deo nati ſunt, illis datur Spiritus adoptionis, qui incipit naturam eorum renovare, carnem peccatricem domare & veterem Adamum mortificare, utroque igitur modo fides purificat corda, primo *imputative*, deinde etiam *inchoative*. Neque enim per purificationem hoc loco intelligitur tantummodo liberatio a ſordibus errorum & pravarum opinionum, ſed cumprimis emundatio a ſordibus peccatorum, ut adparet ex toto contextu.

3.) *Quia fides impetrat & meretur remiſſionem peccatorum.*

§. CLXXXII. C.) *Tertium* antecedentis fulcrum petit Bellarminus ex illis locis, quæ docent, *quod fides impetret, & ſuo quodam modo etiam mereatur remiſſionem peccatorum.* Luc. VII. 50. *Fides tua te ſalvum fecit; non autem recte diceretur fides ſalvum facere, videlicet a peccatis, hoc eſt, juſtificare, ſi revera nihil faceret in ordine ad juſtificationem, ſed tantum acciperet indulgentiam. Quis enim diceret egenti, qui ſolum ad eleemoſynam porrigeret manum: manus tua tibi fecit eleemoſynam? aut quis aegroto manu pharmacum capienti diceret: manus tua te curavit a morbo? Confirmat hanc efficaciam fidei, quod* Matth. XV. 28. *legimus Cananeae dictum: O mulier magna eſt fides tua. Et* Marc. VII. 29. *propter hunc ſermonem vade, exiit daemonium a filia; hic enim aperte tribuitur fidei efficacia impetrandae ſanitatis.* Rom. IV. 20. *Cauſam reddit apoſtolus, cur fides Abrahae reputata ſit juſtitia, quoniam credendo dedit gloriam Deo. Itaque placuit Deo fides illa, per quam glorificatus eſt, & ideo merito illius fidei Abrahamum juſtificavit.* Rom. X. 14. *Paulus ſicut facit cauſam fidei praedicationem verbi, ita facit cauſam invocationis ipſam fidem & cauſam ſalutis, id eſt, juſtificationis invocationem. Ex quo intelligimus, fidem per invocationem impetrare juſtificationem. Denique* Hebr. XI. 6. *fide dicuntur homines Deo placere, ac per hoc fidem eſſe magni pretii ac meriti apud Deum. Auguſtinus etiam paſſim dicit fidem impetrare & mereri juſtificationem.* Reſp. 1.) Adlata ſcripturæ teſtimonia ſunt diſſimilia, quædam loquuntur de peccatorum remiſſione per fidem impetrata non tanquam per meritum, ſed medium: quædam loquuntur de beneficiis corporalibus: quædam de exercitiis fidei, quæ ſunt a quæſtione aliena. 2.) Manus mendici non poteſt quidem dici eum ditare, interim rectiſſime dicitur, quod mendicus per acceptionem theſauri a divite oblati, quem manu ſua adprehendit ac tenet, ſit ditatus: ita quoque fides Chriſtum adprehendens nos juſtificat non *meritorie*, ſed *inſtrumentaliter*. Quando enim fidem manui conferimus, intelligimus hoc

hoc non de manu abſolute, ſed ut ipſo actu adprehendit. Auguſtinus libr. X. de Gen. ad literam cap. 12. *Ita etiam loquimur, cum dicimus, manus tua ſubvenit homini, cum aliquid porrecta manu datur, quo cuiquam ſubveniatur.* 3.) Fides non debet conferri manui adprehendenti poculum, in quo continetur ſalutaris portio, ſed eſt ſpirituale illud os, quo ex fonte ſalutis bibimus, eſt ſpiritualis paſtus animæ, eſt ipſa ſpiritualis bibitio, cœleſtis potus, ut patet ex cap. VI. Johannis. 4.) Eſt etiam in argumento Bellarmini fallacia conſequentis. Fides dicitur ſalvum facere, ergo *meritorie* juſtificat? Quinimo quidquid dicitur ſalvum facere, illud aut *efficienter* aut *meritorie* aut *inſtrumentaliter* nos ſalvat. Deus ſalvat *efficienter*, Chriſtus *meritorie*, verbum & ſacramenta *inſtrumentaliter* ex parte Dei, fides itidem *inſtrumentaliter* ex parte noſtri. Quid enim? num & hoc modo argumentabimur: *Evangelium eſt potentia Dei ad ſalutem*. Rom. I. 16. Ergo meritorie nos ſalvat? Timotheus per prædicationem verbi *& ſe & auditores ſuos ſalvos facit.* 1 Tim. IV. 16. Ergo meritorie? 5.) Tota fidei efficacia pendet ab *objecto*, quod adprehendit, ut patet exemplo Cananeæ, cui dicitur: *propter hunc ſermonem vade, exiit daemonium;* quaſi dicat Chriſtus: quia non ſolum verbis, ſed re ipſa teſtaris, per fidem te viciſſe omnes tentationes, ideo etiam me ipſum quaſi tibi victum præbeo, propter hunc ſermonem victoriæ per fidem obtentæ indicem ac teſtem vade, impetrabis quod petiiſti. 6.) Diſtinguimus autem inter impetrationem & meritum proprie dictum. Fide impetrari peccatorum remiſſionem non negamus, ſed ex eo nondum ſequitur, quod proprie loquendo eandem mereatur: plures enim eſſe modos impetrandi, quam ex merito, docent mendici eleemoſynam petentes & accipientes. 7.) Juſtitia tribuitur fidei Abrahæ non propter dignitatem ac meritum quoddam fidei, ſed quia adprehendit Dei promiſſionem de benedicto ſemine, in quo & propter quod benedictio, juſtificatio & ſalus Abrahæ obtigit. 8.) Fides per invocationem ſive in invocatione impetrat ſalutem, non propter aliquod ſuum meritum, ſed propter promiſſionem, cui inhæret atque innititur, quæ cum ſit Dei omnipotentis ac veracis promiſſio, & cum Chriſti beneficia in ea nobis offerantur, ideo, qui illi confidit, bonorum promiſſorum particeps efficitur. Concludimus igitur cum Weſſelo Groningenſi in libro de incarnatione & paſſione cap. de gratia Dei & fide. *Iuſtificat fides non ex merito credentis, ſed propoſito & acceptatione Dei, in quem credidit.* Item in cap. quod fide juſtificamur. *Fide mundificat corda fidelium, ſed non propter fidem, ſed propter ſermonem & verbum Dei vivificans hominem.* Agnoſcit hoc Schopperus presbyter Colonienſis in concion. I. ſuper epiſt. in feſto Andreæ pag. 2. *Per fidem juſtificamur: hoc autem non eo pacto intelligi debet, quaſi fides per ſe tantum poſſit, aut quod ſit juſtificationis ſalutisque cauſa, ſed quod nulla alia re gratiam ejus nos purgantem ac innovantem poſſimus accipere. Fides in ſolam Dei miſericordiam & gratiam reſpicit, quare nimirum quod juſtificare & ſalvare dicitur, perinde eſt ac ſi dicamus: miſericordia & gratia Dei nos juſtificat & ſalvat. Quod ſi hoc animadverterent quidam, non adeo offenderentur, uti nunc videmus.* Hæc ille.

5.) Opera ſunt ad ſalutem neceſſaria.

§. CLXXXIII. V) *Poſtremum* principale argumentum petit Bellarminus *ex cauſa formali juſtificationis & ex neceſſitate operum ad ſalutem*, qua de re cum paulo poſt ex profeſſo differendum ſit, ideo ad illum locum hujus argumenti expoſitionem rejicimus. Ceterum cum ægerrime ferant adverſarii, & maximopere tumultuentur, quod particula excluſiva *ſola* ipſi textui apoſtolico, Rom. III. 24. in germanica Lutheri verſione inſerta fuerit, ideo jubemus obſervari; 1.) Quod Lutherus ipſos fontes, videlicet textum græcum inviolatum retinuerit; 2.) Nec verſioni latinæ quidquam addiderit. 3.) Quæſtionem igitur ſolummodo eſſe de translatione germanica, de qua non ſunt audiendi homines Itali proprietatum germanicæ linguæ ignari, ſed potius Germani, qui idiotiſmos vernaculæ linguæ percallent. Sic igitur concludimus: Quæcunque verſio a.) genuinam, propriam & nativam apoſtoli ſententiam exponit: b.) eamque puro idiomate pro ejus linguæ proprietate exprimit:

mit: c.) nec deſtituitur aliarum verſionum exemplis, illa non eſt repudianda, multo minus calumniis deformanda. Atqui verſio Lutheri particulam excluſivam *ſola* Rom. III. 24. addens 1.) genuinam, propriam & nativam apoſtoli ſententiam exprimit. Quod enim apoſtolus hoc loco dicit; *juſtificari nos fide ſine operibus legis*, idem eſt cum eo, quod Gal. II. 16. dicitur, *nos non juſtificari*, ἐὰν μὴ, *niſi per fidem Jeſu Chriſti*. Atqui ἰσοδυναμȣ̃ντα ſunt, non niſi per fidem juſtificari & *ſola fide* juſtificari, ut oſtendimus ſuperius §. 159. quo pertinet etiam illud, quod reliquas excluſivas omnes, quas in hoc argumento apoſtolus adhibet, particula *ſola* breviſſime & nervoſiſſime exprimit. Quid enim aliud eſt juſtificari *ſine lege*, *ſine operibus*, *non ex lege*, *non ex operibus legis*, *fidem imputari ad juſtitiam ſine operibus*, quam ſola fide juſtificari? 2.) Eadem verſio apoſtolicam ſententiam puro idiomate pro nativa linguæ germanicæ proprietate exprimit, qua de re vide Lutherum tom. V. oper. Jenenſ. german. fol. 140. & ſeqq. ubi oſtendit, hoc germanicæ linguæ idioma eſſe, ut in oppoſitione duorum vel plurium rerum, ei, quæ adfirmatur majoris emphaſeos & perſpicuitatis gratia, excluſiva adjiciatur. Jam vero non agitur hoc loco de numero dictionum, ſed de phraſi ac genuina ejus loci ſententia.

Nec verbum verbo curabit reddere fidus
Interpres - - - - -

dicit Flaccus. Hunæus in prodidagm. dialect. fol. 31. agnoſcit, *quod excluſiva* tantum *aut ſola aequivaleat locutioni de aliquo aliquid adfirmanti & de alio idem neganti*. 3.) Non deſtituitur hæc verſio ſimilibus exemplis ſyriacæ, græcæ, latinæ & italicæ translationis (*). *a.*) Quod de ſyriaca verſione dixi, manifeſtum eſt ex Rom. IV. 5. ubi in hoc ipſo argumento excluſiva additur, quæ in textu græco non habetur. *Ei qui non operatur, ſed tantum* (בִּלְחוֹד) *credit in eum, qui juſtificat impium*, &c. b.) LXX. interpretes græci locum Gen. III. 11. ita reddunt: *Edîſti de ligno, de quo praeceperam tibi* τȣ́τȣ μόνȣ μὴ φαγεῖν, *ne de eo comederes*, ubi excluſiva in Hebræo non habetur. Sic Deut. VI. 13. αὐτῷ μόνῳ λατρέυσεις, ubi excluſiva non exſtat in Hebræo, & tamen a LXX. interpretibus additur, quam verſionem confirmat ipſe Chriſtus Matth. IV. 10. c.) Verſio latina, quam concilium Tridentinum authenticam pronunciavit, plurimis in locis excluſivam majoris emphaſeos gratia inſerit. Lev. XXI. 2. *Non contaminetur ſacerdos in mortibus civium ſuorum, niſi tantum in conſanguineis*. Deut. VI. 13. *Dominum Deum tuum timebis, & illi ſoli ſervies.* Idem eodem modo repetitur cap. X. 20. Sic Deut. XII. 32. *Quod praecipio tibi, hoc tantum facito.* cap. XXII. 27. *Sola erat in agro.* cap. XXXII. 39. *Ego ego ſum ſolus, & non eſt alius Deus mecum.* 1 Sam. X. 19. *Abjeciſtis Deum veſtrum, qui ſolus ſalvabit vos.* cap. XVIII 8. *Quid ei ſupereſt, niſi ſolum regnum?* 2 Reg. VII. 7. *Animas tantum ſuas ſalvare cupientes.* cap. XIX. 19. 11. *Tu ergo ſolus poteris liberare.* cap. XXIII. 9. *Sed tantum comedebant infermentata.* 2 Paralip. XX. 12. *Hoc ſolum habemus reſidui, ut oculos noſtros dirigamus ad te.* Eſther. III. 2. *Solus Mardochaeus non flectebat genua.* cap. IV. 13. *Quod animam tuam tantum liberes.* Job. XVII. 1. *Solum mihi ſupereſt ſepulchrum.* Cant. VIII. 1. *Ut inveniam te ſolum foris.* Jer. XVII. 4. *Relinqueris ſola ab haereditate tua.* Dan. XI. 4. *Hae autem ſolae ſalvabuntur de manu ejus.* Zach. VIII. 19. *Veritatem tantum & pacem diligite.* In his locis omnibus particula excluſiva non exſtat in Hebræo, & tamen ab interprete latino perſpicuitatis & emphaſeos gratia expreſſa eſt. d.) Edita ſunt Venetiis anno 1546. biblia italica, in quibus verba apoſtoli, Gal. II. 16. *Quod non juſtificetur homo ex operibus legis niſi per fidem Jeſu Chri-*

(*) Adde & hebraicæ. Deut. IV. 35. *Ut ſcias, quod Dominus eſt Deus, & non eſt alius præter eum. Ego ſum ſolus Jehova, Dominus ipſe Deus, non amplius præter eum.* Hic locus Deut. XXXII. 39. ita explicatur: *Videte nunc quod ego ego* (ego ſolus) *ipſe, & non dii mecum.* GERHARDUS.

Chriſti, ſic reddita ſunt: *Sapendo che l' huomo non ſi guiſtifica da le opere de la legge, ma ſolo per la fede di Gieſu Chriſto* (per ſolam fidem Jeſu Chriſti.) Ex his facile adparet, quid de calumniis adverſariorum, quibus hanc Lutheri verſionem inſectantur, ſtatuendum ſit. Bellarminus libr. I. de juſtif. cap. 16. vocat *fallaciam.* Piſtorius in hodeg. p. 214. *crimen falſi &c.* (*)

SECTIO VI.

DE FIDEI JUSTIFICANTIS PROPRIETATIBUS, AN SCILICET A CHARITATE ET RELIQUIS VIRTUTIBUS SEPARARI POSSINT?

An vera & juſtificans fides a dilectione & reliquis virtutibus ſeparari poſſit?

§. CLXXXIV. Cæterum cum in argumentis ſententiæ noſtræ oppoſitis Bellarminus mentionem faciat illius quæſtionis: *An vera & juſtificans fides a dilectione & reliquis virtutibus ſeparari poſſit?* ideo diſcuſſionem ejus hoc loco adgrediemur. Sententia noſtra eſt, fidem quidem ſolam juſtificare; interim tamen non eſſe ſolam, ſive ab operibus bonis ſeparatam, ſiquidem beneficium juſtificationis cum renovatione hominis interiori ſemper eſt conjunctum. Ad hoc demonſtrandum evidentia ex ſcripturis argumenta nobis ſuppetunt. Adferemus primum ea, quibus Bellarminus ſuas reſponſiones oppoſuit, poſtea addemus alia. 1.) Apoſtolus 1 Tim. V. 8. ſtatuit, *eum, qui non habet curam ſuorum, fidem negaſſe & infideli deteriorem eſſe,* ex quo manifeſte adparet, eum, qui dilectione erga ſuos deſtituitur, etiam fide juſtificante deſtitutum eſſe. Excipit Bellarminus libr. I. de juſtif. cap. 15. *Apoſtolum, teſte Chryſoſtomo, de iis loqui, qui fidem negare dicuntur, quoniam non vivunt, ut fides vivendum docet, qui confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant.* Reſp. vera eſt hæc expoſitio, ſed non plena; neque enim hoc ſolum vult apoſtolus, quod ἄστοργος non ita vivat, ut fides vivendum demonſtrat,

Fundamenta negativæ.

1.) Qui ſuorum curam non habet, fidem abnegavit.

(*) Mentzerus in exeg. Auguſtanæ confeſſionis art. IV. p. 144. *Inſpexi Conſtantiæ in bibliotheca Jeſuitarum antiqua biblia germanica ante Lutherum edita, in quibus habetur* Rom. III. *particula excluſiva* allein durch den Glauben ohne die Werck der Ehe. *Veteres enim Germani* legem *vocarunt* die Ehe, *ut multis exemplis poteſt oſtendi. In bibliotheca ſenatus Spirenſis duo habentur exemplaria bibliorum germanicorum vetuſtiſſima, quorum utrumque particulam* Gal. II. 16. *εἰ μὴ niſi reddit per* nur, *quæ idem valet, quod* allein. Præter Dietenbergium Joh. Eccius in verſione ſua germanica Ingolſtadii impreſſa per Alexandrum & Samuelem Weiſſenhorn anno 1550. loca illa, quæ habent particulas *ἐὰν μὴ, εἰ μὴ niſi,* expreſſit per vocem *allein.* 2 Reg. V. 15. *Vere ſcio, quod non ſit alius Deus in univerſa terra, niſi in Iſrael;* Eccius ita vertit: *Warlich weiß ich, daß kein Gott in allem Lande dann allein in Iſrael.* Ibid. v. 17. *Non faciet ultra ſervus tuus holocauſtum aut victimam diis alienis, niſi Domino;* Eccius ita vertit; *Denn dein Knecht wird fortbin nicht Brandopffer oder Opffer opffern frembden Göttern, denn allein dem HErrn.* Marc. XIII. 32. *De die illa vel hora nemo ſcit neque angeli in cœlo, neque Filius, niſi ſolus pater;* Eccius: *Von dem Tage und der Stunde weiß niemand, auch die Engel nicht im Himmel, auch der Sohn nicht, ſondern allein der Vatter.* Apoc. XXI. 27. *Non intrabit in eam aliquid coinquinatum, niſi qui ſcripti ſunt in libro vitæ agni;* Eccius: *Und wird nit hinein geben irgend ichts beſteckten, ſondern allein die ſo geſchrieben ſind in dem lebendigen Buch des Lambs.* Pererius diſput. IX. in cap. III. Rom. ad illa verba Pauli: *per legem cognitio peccati,* addit: *Oportet in hac Pauli ſententia intelligere ac ſupplere adverbium tantum hoc modo, per legem fit cognitio tantum peccati, idque haud dubie ideo fecit, quia* Rom. VII. 7. *dicitur, peccatum non cognovi niſi per legem.* Cur ergo hoc Luthero noſtro vitio vertitur, quod addit excluſivam *tantum*, ſiquidem ſimili loco dicit apoſtolus Gal. II. 16. *Non juſtificatur homo ex operibus legis niſi per fidem tantum.* GERHARDUS.

ſtrat, ſed etiam quod fruſtra jactitet fidem, qui ſuis non exhibet debita caritatis officia, cum vera & ſalvifica fides ſit *efficax per dilectionem.* Gal. V. 6. Proinde qui fidem juſtificantem habet, non poteſt non habere curam ſuorum. 2.) Joh. VI. 64. *Sunt quidam ex vobis, qui non credunt: ſciebat enim ab initio Jeſus, qui non eſſent credentes & quis traditurus eſſet eum*, ubi Judas dicitur *non credere*, quia eum traditurus erat. Excipit Bellarminus, *Judam audito ſermone Chriſti de manducanda ejus carne ſcandalizatum eſſe, & corde ab eo recedere cœpiſſe per incredulitatem, unde poſtea etiam ad prodendum illum ſit inductus.* Reſp. hoc argumentum non eſt ex numero principalium. Certum eſt, Judam una cum reliquis diſcipulis Chriſtum initio prædicaſſe & confeſſum eſſe, ſed cum ſeſe avaritiæ dederet, & conſilia proditionis agitaret, veram fidem amiſit, quamvis ratione notitiæ Chriſtum adhuc agnoſceret (*). 3.) 1 Joh. II. 3. *In hoc ſcimus, quod cognovimus eum, ſi juſſa illius obſervamus.* v. 4. *Qui dicit, novi eum, & praecepta ejus non ſervat, mendax eſt, & in eo veritas non eſt.* Ex hoc loco tale deducimus argumentum: Fides eſt ſalutaris Dei cognitio. At cognitio illa conjuncta eſt cum obſervatione mandatorum divinorum. Ergo & fides cum obſervatione mandatorum eſt conjuncta. Excipit Bellarminus, *apoſtolum loqui de notitia familiaritatis & amicitiae, ut exponunt Beda & Oecumenius.* Reſp. bene eſt, notitia illa familiaritatis eſt fidei juſtificantis propria, per fidem enim reddimur Dei filii, ejuſdemque amici, agnoſcentes eum tanquam benigniſſimum patrem, & omnem cordis fiduciam in ipſum collocantes. Quare cum notitia illa familiaritatis non poſſit eſſe abſque ſerio pietatis ſtudio, utique ergo nec fides. 4.) 1 Joh. V. 1. *Omnis qui credit, quoniam Jeſus eſt Chriſtus, ex Deo natus eſt*, cum quo conjungimus Joh. I. 12. *Quotquot receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri his, qui credunt in nomen ejus.* v. 13. *qui ex Deo nati ſunt.* 1 Joh. III. 9. *Omnis, qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit, quoniam ſemen ipſius in eo manet, & non poteſt peccare, quoniam ex Deo natus eſt.* v. 10. *In hoc manifeſti ſunt filii Dei & filii diaboli. Omnis, qui non facit juſtitiam, non eſt ex Deo, & qui non diligit fratrem ſuum.* Cap. IV. 7. *Omnis, qui diligit, ex Deo natus eſt & cognoſcit Deum, quoniam Deus caritas eſt.* Ex quibus apoſtolicis pronunciatis ita colligimus: qui credit in Chriſtum, ex Deo natus eſt. Qui ex Deo natus eſt, peccatum non facit, id eſt, non indulget peccatis, non permittit eis dominium; Ergo qui credit in Chriſtum, peccatum non facit. Item: qui ex Deo natus eſt, Deum diligit. Qui fide Chriſtum recipit, ex Deo naſcitur; ergo qui fide Chriſtum recipit, Deum diligit. Ulterius: qui Deum diligit, is etiam proximum diligit. 1 Joh. IV. 20. *Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, & fratrem ſuum oderit, mendax eſt.* Qui fide Chriſtum recipit, Deum diligit; ergo etiam proximum diligit, & per conſequens vera & ſalvifica fides non poteſt ſeparari a dilectione Dei & proximi. Quid ad hanc lucem Bellarminus regerit? *apoſtolum loqui de fide formata, quae per dilectionem operatur.* Reſp. bene eſt, loquitur apoſtolus de fide, *quae per dilectionem efficax eſt*, hoc eſt, de *vera* ac *viva* fide, atque illa ipſa eſt, qua juſtificari dicimur; interim tamen dilectio non eſt *forma*, ſed *effectus* & neceſſarium *conſequens* fidei, ut demonſtravimus ſuperius. 5.) *Fides ſine operibus mortua eſt*, Jac. II. 17. nec poteſt juſtificare, cum ſit inane & mortuum fidei ſimulacrum. Ergo fides juſtificans eſt viva per ſtudium bonorum operum ſeſe perpetuo exſerens. Exceptionem Bellarmini ſuo loco examinabimus. 6.) Hab. II. 4. *Juſtus fide vivit.*

2.) Joh. VI. Judas proditor negatur habuiſſe fidem.

3.) 1 Joh. II. Qui dicit, novi eum, & praecepta ejus non ſervat, mendax eſt.

4.) 1 Joh. V. Qui credit, ex Deo natus eſt.

5.) Fides ſine operibus mortua eſt. Jac. II.

(*) Cyrillus exiſtimat, *Judam ab initio bonum fuiſſe, & poſtea a diabolo per avaritiam ſeductum.* Auguſtinus & Beda putant, *ipſum jam tum fuiſſe malum.* Ex loco Joh. VI. 70. adparet, ipſum multo tempore ante paſſionem fuiſſe diabolum. GERHARDUS.

6.) Juſtus fide vivit. Hab. II.

vivit. Ergo fides eſt vita ſpiritualis animæ. Jam vero ubicunque eſt vita, ibi exſerit ſe per vitales operationes. Exceptiones Bellarmini, quibus propheticum dictum eludere conatur, diſcuſſimus ſuperius. §. 122.

Fundamenta alia, quae Bellarminus non attingit.

§. CLXXXV. Atque hæc ſunt argumenta, quæ pro ſententia noſtra Bellarminus adducit, eademque diſſolvere nititur, quid præſtiterit, cuivis cordato facile adparet. Addimus autem ſequentia, quæ Bellarminus non attingit. 1.) *Per fidem Chriſtus habitat in cordibus noſtris.* Eph. III. 17. Ubi Chriſtus adeſt per gratioſam inhabitationem, ibi quoque habitat Spiritus ſanctus. Ubi Spiritus ſanctus, ibi etiam adparent *fructus Spiritus, caritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, manſuetudo. &c.* Gal. V. 22. Ergo ubi Chriſtus habitat per fidem, ibi opera Spiritus adparent exterius. 2.) Gal. II. 20. *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Chriſtus: quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo, Filii Dei.* Per fidem Chriſtus in nobis vivit. Quæ vero Chriſti vita? Caritas, manſuetudo, patientia, humilitas, &c. ubicunque ergo vera fides, ibi etiam talia conſequentur. 3.) *Qui in Deo manet, non peccat: & omnis, qui peccat, non vidit eum, nec cognovit eum.* 1 Joh. III. 6. Ergo qui peccat, hoc eſt, qui peccatis ſecure indulget, falſo gloriatur de vera & ſalutari Dei cognitione per fidem. 4.) Fides eſt ſpiritualis lux animæ. Ubicunque lux eſt, ibi radios ſuos ſpargit, ideo Chriſtus dicit Matth. V. 16. *Luceat lux veſtra coram hominibus, ut videant bona opera veſtra, & glorificent Patrem veſtrum, qui in cœlis eſt.* 5.) *Fides eſt victoria, quae vincit mundum.* 1 Joh. V. 4. quid vero eſt mundus? Definiente eodem apoſtolo, *omne, quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, concupiſcentia oculorum & ſuperbia vitae.* Ubi ergo ſecure illis adhuc indulgetur, ibi mundus nondum eſt victus, & per conſequens ibi non eſt vera fides. Viva eſt & victrix, ſi modo vera, fides. 6.) *Fide purificantur corda.* Act.

XV. 9. Ubi ſecure indulgetur impuris pec rum ſordibus, quomodo ibi poteſt eſſe in cordis puritas? & per conſequens, quomo poteſt eſſe vera fides? *Bonus homo de bono th ro cordis profert bona.* Matth. XII. 35. 7.) oſtendit Chriſtus in parabola debitorum. Lu *Remittuntur ei peccata multa,* (dicit v. 47.) *qu dilexit multum: Cui autem minus dimittitur, diligit:* poſtea ſubjungit v. 50. *Fides tua te ſ fecit.* Ergo fidei, per quam remiſſio pec rum contingit, effectum & conſequens eſt ctio, qua Deum prius diligentem viciſſin eere ac ſerio diligimus. 8.) Fide datur Sp Sanctus. Eph. I. 13. *in quo & vos cum aud verbum veritatis evangelium ſalutis veſtra quo & credentes obſignati eſtis Spiritu pro nis ſancto.* Gal. III. 2. *an ex operibus legis tum accepiſtis, an ex auditu fidei? Omne filii Dei per fidem.* Gal. III. 26. *Quia ver filii, miſit Deus Spiritum Filii ſui in cord ſtra.* Gal. IV. 4. Atqui Spiritus ſanctus i lit ad omnis generis opera bona. Rom. VII *Qui Spiritu Dei aguntur, hi ſunt filii* 9.) Idem variis rationibus probari poteſt. delectantur adhuc peccatis, quærunt occaſ peccandi. Qui quærunt occaſiones peccan illis non eſt vera pœnitentia. Ubi autem eſt vera pœnitentia, ibi nec gratia Dei locu bet, nec vera fides. Item: fides quærit gr Dei, ut ipſi reconcilietur ac placeat, pr eſt indefeſſa hortatrix, ut vitentur peccat fiant aliqua Deo grata. Fide amplectimur miſſionem de remiſſione peccatorum, & ſ generamur ſive ex Deo naſcimur, cum il generatione perpetuo conjuncta eſt reno Qui vere credunt in Chriſtum, procul dubio habebunt peccatum, quippe pro quo expi tantos dolores Chriſtus ſuſtinuit, quomodo denti in Chriſtum poteſt eſſe gratum, quod ſto tantopere adverſum?. Qui habet pec propoſitum, non accedit ad Deum, ſed dit ac fugit a Deo. Eſai. LIX. 2. *Iniquitat ſtrae diviſerunt inter Deum & vos.* At fides accedit ad Deum per Chriſtum. Fid quaſi guſtus quidam ac perceptio ſuavitatis quæ in Deo eſt. Pſalm. XXXIV. 9. 1

I

II. 3. Hebr. VI. 4. ex ſuavi illa adprehenſione & guſtu bonitatis Dei oritur ejusdem dilectio. Quid quod in rebus humanis videmus aliquem bene firmiterque de alterius benevolentia perſuaſum læta fiducia impleri, frontem exporrigere, ac modis omnibus anniti, ut promittenti ſeſe adprobet ac gratum exhibeat. 10.) Denique utimur hac ἀπαγωγῇ πρὸς ἄτοπον. Si adulteri, maſculorum concubitores, fures, avari; &c. quos apoſtolus extorres regni cœleſtis pronunciat 1 Cor. VI. 9. & 10. Gal. V. 21. per peccata mortalia non amittunt fidem, ſed veram fidem adhuc retinent, conſequens fuerit, etiam veram fidem habentes eſſe æternæ vitæ extorres. Atqui ita concident Spiritus ſancti pronunciata: Joh. III. 15. *Omnis, qui credit in Filium Dei, non perit, ſed habet vitam aeternam.* v. 36. *Qui credit in Filium, habet vitam aeternam.* Joh. V. 24. *Amen, amen dico vobis, qui ſermonem meum audit & credit ei, qui miſit me, habet vitam aeternam.* Rom. X. 11. *Omnis, qui crediderit in illum, non confundetur.* 1 Joh. V. 12. *Qui habet Filium, habet vitam, &c.*

Teſtimonia veterum.

§. CLXXXVI. Idem confirmant dicta veterum: Irenæus libr. IV. cap. 14. pag. 241. edit. Gallaſ. *Ad hoc Filius revelavit Patrem, ut per eum omnibus manifeſtetur, & eos quidem, qui credunt ei, juſti, in incorruptelam & aeternum refrigerium recipiat, credere autem eſt facere ejus voluntatem.* Libr. V. c. 11. p. 326. *Qui operibus juſtitiae non adornantur, in Patrem quidem & Filium dicunt ſe credere, nunquam autem meditantur eloquia Dei, quemadmodum oportet.* Clemens Alexandrinus in protrep. πίστις ἱεροποιεῖ καὶ θεοποιεῖ. Origenes libr. IV. in epiſt. Rom. cap. 4. parte 2. p. 508. *Non putes, quod, ſi quis habet talem fidem, ex qua juſtificatus habeat gloriam apud Deum, poſſit ſimul cum ea habere & injuſtitiam. Nulla enim pars eſt fidei cum infidelitate, nulla juſtitiae cum iniquitate communio, ſicut nec luci cum tenebris poteſt eſſe ſocietas. Si enim qui credit, quod Ieſus eſt Chriſtus, ex Deo natus eſt, & qui ex Deo natus eſt, non peccat, manifeſtum eſt, quia qui credit Ieſu Chriſto, non peccat, quod ſi peccat, certum eſt, quia non credit ei. Iudicium igitur verae fidei eſt, ubi non delinquitur, ſicut e contra, ubi delinquitur, infidelitatis indicium eſt.* Idem libr. VIII. cap. X. in epiſtol. ad Rom. *Omnis, qui credit in eum, non erubeſcit, erubeſcit autem omnis, qui peccat. Ergo qui adhuc peccati ruborem incurrit, credere non videtur.* Cyprianus tract. III. de ſimpl. prælat. in princ. p. 162. *Quomodo dicit ſe credere in Chriſtum, qui non facit, quod Chriſtus facere praecepit?* Hieronymus adverſus Lucifer. *Ardua res eſt fides & indubitata. Adſiſto orans; at non orarem, niſi crederem; quod ſi crederem, cor illud emendarem, quo videtur Deus, lacrimis rigarentur genae, tunderem pectus, inhorreſceret corpus, palleret vultus, & ad pedes crucifixi jacerem.* Idem libr. XIV. comment. in Ezech. *Quis poteſt credere ſine operibus? Non tamen meritum bonorum operum adducit ad fidem, ſed fides incipit, ut bona opera conſequantur.* Chryſoſtomus ſerm. de fide & lege naturæ: *Quamprimum credideris, bonis operibus eris ornatus.* Ibidem addit, fidem per *ſe ipſam eſſe plenam operibus bonis.* Hom. III. epiſt. Tit. *Fides non minus valet ad vitam noſtram regendam, quam prudentia.* (at ſi fides poſſet exſtare abſque bonis operibus, non accederet ad dignitatem prudentiæ, quæ, ut philoſophi ſtatuunt, abſque cæteris virtutibus haberi non poteſt.) Auguſtinus libr. de fide & bonis operibus cap. 16. *Fides ſine caritate eſt fides daemoniorum, non chriſtianorum,* cap. 23. *Inſeparabilis eſt bona vita a fide, quae per dilectionem operatur, imo vero ea ipſa eſt vita bona.* Lib. octog. trium quæſt. q. 76. *Iuſtificatus per fidem non poteſt niſi juſte deinceps operari.* Libr. de cognitione veræ vitæ cap. 37. *Daemones Deum & pagani credunt, ſed non credunt in Deum. Credunt namque, quod Deus ſit, quia omnia creavit, ac ſuper omnia potens ſit: in Deum autem tantum credunt, qui eum diligendo, in eum tendunt.* Libr. de Spiritu & lit. cap. 30. *Per legem agnitio peccati, per fidem impetratio gratiae contra peccatum, per gratiam ſanatio animae a vitio peccati, per animae ſanitatem libertas arbitrii, per liberum arbitrium juſtitiae dilectio, per juſtitiae dilectionem legis*

6.) *Juſtus fide vivit. Hab. II.*

vivit. Ergo fides eſt vita ſpiritualis animæ. Jam vero ubicunque eſt vita, ibi exſerit ſe per vitales operationes. Exceptiones Bellarmini, quibus propheticum dictum eludere conatur, diſcuſſimus ſuperius. §. 122.

Fundamenta alia, quae Bellarminus non attingit.

§. CLXXXV. Atque hæc ſunt argumenta, quæ pro ſententia noſtra Bellarminus adducit, eademque diſſolvere nititur, quid præſtiterit, cuivis cordato facile adparet. Addimus autem ſequentia, quæ Bellarminus non attingit. 1.) *Per fidem Chriſtus habitat in cordibus noſtris.* Eph. III. 17. Ubi Chriſtus adeſt per gratioſam inhabitationem, ibi quoque habitat Spiritus ſanctus. Ubi Spiritus ſanctus, ibi etiam adparent *fructus Spiritus, caritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, manſuetudo. &c.* Gal. V. 22. Ergo ubi Chriſtus habitat per fidem, ibi opera Spiritus adparent exterius. 2.) Gal. II. 20. *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Chriſtus: quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei.* Per fidem Chriſtus in nobis vivit. Quæ vero Chriſti vita? Caritas, manſuetudo, patientia, humilitas, &c. ubicunque ergo vera fides, ibi etiam talia conſequentur. 3.) *Qui in Deo manet, non peccat: & omnis, qui peccat, non vidit eum, nec cognovit eum.* 1 Joh. III. 6. Ergo qui peccat, hoc eſt, qui peccatis ſecure indulget, falſo gloriatur de vera & ſalutari Dei cognitione per fidem. 4.) Fides eſt ſpiritualis lux animæ. Ubicunque lux eſt, ibi radios ſuos ſpargit, ideo Chriſtus dicit Matth. V. 16. *Luceat lux veſtra coram hominibus, ut videant bona opera veſtra, & glorificent Patrem veſtrum, qui in cælis eſt.* 5.) *Fides eſt victoria, quae vincit mundum.* 1 Joh. V. 4. quid vero eſt mundus? Definiente eodem apoſtolo, *omne, quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, concupiſcentia oculorum & ſuperbia vitae.* Ubi ergo ſecure illis adhuc indulgetur, ibi mundus nondum eſt victus, & per conſequens ibi non eſt vera fides. Viva eſt & victrix, ſi modo vera, fides. 6.) *Fide purificantur corda.* Act. XV. 9. Ubi ſecure indulgetur impuris peccatorum ſordibus, quomodo ibi poteſt eſſe interior cordis puritas? & per conſequens, quomodo ibi poteſt eſſe vera fides? *Bonus homo de bono theſauro cordis profert bona.* Matth. XII. 35. 7.) Idem oſtendit Chriſtus in parabola debitorum. Luc. VII. *Remittuntur ei peccata multa,* (dicit v. 47.) *quoniam dilexit multum: Cui autem minus dimittitur, minus diligit:* poſtea ſubjungit v. 50. *Fides tua te ſalvum fecit.* Ergo fidei, per quam remiſſio peccatorum contingit, effectum & conſequens eſt dilectio, qua Deum prius diligentem viciſſim ſinceere ac ſerio diligimus. 8.) Fide datur Spiritus Sanctus. Eph. I. 13. *in quo & vos cum audiſſetis verbum veritatis evangelium ſalutis veſtrae, in quo & credentes obſignati eſtis Spiritu promiſſionis ſancto.* Gal. III. 2. *an ex operibus legis Spiritum accepiſtis, an ex auditu fidei? Omnes eſtis filii Dei per fidem.* Gal. III. 26. *Quia vero eſtis filii, miſit Deus Spiritum Filii ſui in corda veſtra.* Gal. IV. 4. Atqui Spiritus ſanctus impellit ad omnis generis opera bona. Rom. VIII. 14. *Qui Spiritu Dei aguntur, hi ſunt filii Dei.* 9.) Idem variis rationibus probari poteſt. Qui delectantur adhuc peccatis, quærunt occaſiones peccandi. Qui quærunt occaſiones peccandi, in illis non eſt vera pœnitentia. Ubi autem non eſt vera pœnitentia, ibi nec gratia Dei locum habet, nec vera fides. Item: fides quærit gratiam Dei, ut ipſi reconcilietur ac placeat, proinde eſt indefeſſa hortatrix, ut vitentur peccata, & fiant aliqua Deo grata. Fide amplectimur promiſſionem de remiſſione peccatorum, & ſic regeneramur ſive ex Deo naſcimur, cum illa regeneratione perpetuo conjuncta eſt renovatio. Qui vere credunt in Chriſtum, procul dubio odio habebunt peccatum, quippe pro quo expiando tantos dolores Chriſtus ſuſtinuit, quomodo credenti in Chriſtum poteſt eſſe gratum, quod Chriſto tantopere adverſum? Qui habet peccandi propoſitum, non accedit ad Deum, ſed diſcedit ac fugit a Deo. Eſai. LIX. 2. *Iniquitates veſtrae diviſerunt inter Deum & vos.* At vera fides accedit ad Deum per Chriſtum. Fides eſt quaſi guſtus quidam ac perceptio ſuavitatis illius, quæ in Deo eſt. Pſalm. XXXIV. 9. 1 Petr. II. 9.

II. 3. Hebr. VI. 4. ex ſuavi illa adprehenſione & guſtu bonitatis Dei oritur ejusdem dilectio. Quid quod in rebus humanis videmus aliquem bene firmiterque de alterius benevolentia perſuaſum læta fiducia impleri, frontem exporrigere, ac modis omnibus anniti, ut promittenti ſeſe adprobet ac gratum exhibeat. 10.) Denique utimur hac ἀπαγωγῇ πρὸς ἄτοπον. Si adulteri, maſculorum concubitores, fures, avari; &c. quos apoſtolus extorres regni cœleſtis pronunciat 1 Cor. VI. 9. & 10. Gal. V. 21. per peccata mortalia non amittunt fidem, ſed veram fidem adhuc retinent, conſequens fuerit, etiam veram fidem habentes eſſe æternæ vitæ extorres. Atqui ita concident Spiritus ſancti pronunciata: Joh. III. 15. *Omnis, qui credit in Filium Dei, non perit, ſed habet vitam aeternam.* v. 36. *Qui credit in Filium, habet vitam aeternam.* Joh. V. 24. *Amen, amen dico vobis, qui ſermonem meum audit & credit ei, qui miſit me, habet vitam aeternam.* Rom. X. 11. *Omnis, qui crediderit in illum, non confundetur.* 1 Joh. V. 12. *Qui habet Filium, habet vitam, &c.*

Teſtimonia veterum.

§. CLXXXVI. Idem confirmant dicta veterum: Irenæus libr. IV. cap. 14. pag. 241. edit. Gallaſ. *Ad hoc Filius revelavit Patrem, ut per eum omnibus manifeſtetur, & eos quidem, qui credunt ei, juſti, in incorruptelam & aeternum refrigerium recipiat, credere autem eſt facere ejus voluntatem.* Libr. V. c. 11. p. 326. *Qui operibus juſtitiae non adornantur, in Patrem quidem & Filium dicunt ſe credere, nunquam autem meditantur eloquia Dei, quemadmodum oportet.* Clemens Alexandrinus in protrep. πίςις ἱεροποιεῖ καὶ θεοποιεῖ. Origenes libr. IV. in epiſt. Rom. cap. 4. parte 2. p. 508. *Non putes, quod, ſi quis habet talem fidem, ex qua juſtificatus habeat gloriam apud Deum, poſſit ſimul cum ea habere & injuſtitiam. Nulla enim pars eſt fidei cum infidelitate, nulla juſtitiae cum iniquitate communio, ſicut nec luci cum tenebris poteſt eſſe ſocietas. Si enim qui credit, quod Ieſus eſt Chriſtus, ex Deo natus eſt, & qui ex Deo natus eſt, non peccat, manifeſtum eſt, quia qui credit Ieſu Chriſto, non peccat, quod ſi peccat, certum eſt, quia non credit ei. Iudicium igitur verae fidei eſt, ubi non delinquitur, ſicut e contra, ubi delinquitur, infidelitatis indicium eſt.* Idem libr. VIII. cap. X. in epiſtol. ad Rom. *Omnis, qui credit in eum, non erubeſcit, erubeſcit autem omnis, qui peccat. Ergo qui adhuc peccati ruborem incurrit, credere non videtur.* Cyprianus tract. III. de ſimpl. prælat. in princ. p. 162. *Quomodo dicit ſe credere in Chriſtum, qui non facit, quod Chriſtus facere praecepit?* Hieronymus adverſus Lucifer. *Ardua res eſt fides & indubitata. Adſiſto orans; at non orarem, niſi crederem; quod ſi crederem, cor illud emendarem, quo videtur Deus, lacrimis rigarentur genae, tunderem pectus, inhorreſceret corpus, palleret vultus, & ad pedes crucifixi jacerem.* Idem libr. XIV. comment. in Ezech. *Quis poteſt credere ſine operibus? Non tamen meritum bonorum operum adducit ad fidem, ſed fides incipit, ut bona opera conſequantur.* Chryſoſtomus ſerm. de fide & lege naturæ: *Quamprimum credideris, bonis operibus eris ornatus.* Ibidem addit, fidem per *ſe ipſam eſſe plenam operibus bonis.* Hom. III. epiſt. Tit. *Fides non minus valet ad vitam noſtram regendam, quam prudentia.* (at ſi fides poſſet exſtare abſque bonis operibus, non accederet ad dignitatem prudentiæ, quæ, ut philoſophi ſtatuunt, abſque cæteris virtutibus haberi non poteſt.) Auguſtinus libr. de fide & bonis operibus cap. 16. *Fides ſine caritate eſt fides daemoniorum, non chriſtianorum,* cap. 23. *Inſeparabilis eſt bona vita a fide, quae per dilectionem operatur, imo vero ea ipſa eſt vita bona.* Lib. octog. trium quæſt. q. 76. *Iuſtificatus per fidem non poteſt niſi juſte deinceps operari.* Libr. de cognitione veræ vitæ cap. 37. *Daemones Deum & pagani credunt, ſed non credunt in Deum. Credunt namque, quod Deus ſit, quia omnia creavit, & ſuper omnia potens ſit: in Deum autem tantum credunt, qui eum diligendo, in eum tendunt.* Libr. de Spiritu & lit. cap. 30. *Per legem agnitio peccati, per fidem impetratio gratiae contra peccatum, per gratiam ſanatio animae a vitio peccati, per animae ſanitatem libertas arbitrii, per liberum arbitrium juſtitiae dilectio, per juſtitiae dilectionem legis*

de juſtif. c. 3. ſub fin. *Diſſentimus ab ipſis* (Lutheranis) *in eo, quod ipſi fidem, quam dicunt ſolam juſtificare, docent nunquam eſſe poſſe ſolam, nos contra dicimus, non juſtificare ſolam, ſed tamen poſſe eſſe ſolam.* Cap. 10. circa medium. *Adverſarii fidem negant eſſe veram, niſi ſit viva, & fructus bonorum operum pariat.* (His verbis liberat nos Bellarminus a mendaciſſima concilii Tridentini adcuſatione, quod *magna contra eccleſiam catholicam contentione praedicemus unam hanc ab omni pietate remotam fiduciam;* quam adcuſationem Bellarminus hoc ipſo agnoſcit eſſe ab omni veritate remotam) C. 15. varia profert argumenta, quibus probat, veram fidem poſſe a dilectione aliisque virtutibus ſeparari.

1.) Ioh. XII. Multi ex principibus crediderunt in eum, ſed non confitebantur.

§. CLXXXIX. I.) Joh. XII. 42. de principibus Judæorum ita ſcribitur: *Veruntamen multi ex principibus crediderunt in eum, ſed non confitebantur. Dilexerunt enim magis gloriam hominum, quam gloriam Dei.* Hic evangeliſta teſtatur, in illis principibus fuiſſe fidem abſque caritate. Reſp. 1.) Quidam reſpondent, fidem illorum principum fuiſſe imbecilliorem, ideoque ipſos metu fuiſſe repreſſos, quo minus libere Chriſtum profiterentur; (ſicut illi, qui non curvarunt genua ſua coram Baal, qui non fuere publice confeſſi, alias Eliæ fuiſſent noti) ac proinde ex hoc textu non poſſe colligi, quod fides plane ab omnibus operibus bonis ſeparari, & cum peccatis contra conſcientiam conſiſtere poſſit, cum aliud ſit non profiteri Chriſtum libere, & μετὰ παῤῥησίας; aliud plane eum negare. *Illud* non ſemper prærequirit integreſſam interrogationem & explorationem noſtræ fidei, *hoc* ſemper, *illud* refertur ad contradicentia, *hoc* ad privantia, *illud* eſt *generalius*, hoc *ſpecialius*. Nam omnis abnegator eſt non confeſſor Chriſti, ſed non contra. *Nicodemus nocte ad Chriſtum veniebat*, collegarum odium veritus, nihilo tamen minus erat *Chriſti diſcipulus*, Joh. III. 2. VII. 50. XIX. 39. Sic & Joſeph Arimathæus erat itidem *occultus Chriſti diſcipulus propter metum Judaeorum.* Joh. XIX. 38. Pontificii fundamentum ſuæ interpretationis quærunt in phraſi *credere in Chriſtum,* qua veram & ſinceram fidem ubivis denotari perperam exiſtimant. 2.) Sed enim textui magis congruit ſententia eorum, qui ſtatuunt principes illos non habuiſſe veram & ſalvificam, ſed tantum generalem ſive hiſtoricam fidem (*). Bellarminus exclamat, *ſi ita licet interpretari ſcripturas, nihil unquam probari poterit.* Ergo ne ipſi videamur hoc gratis dicere, proferimus hæc fundamenta. Vera fides cum confeſſione Chriſti perpetuo eſt conjuncta Pſalm. CXVI. 10. *Credidi, propter quod locutus ſum.* Neve de Davide tantum hoc intelligatur, conjungimus dictum 2 Cor. IV. 13. *Habentes eundem Spiritum fidei, ſicut ſcriptum eſt, credidi, propter quod locutus ſum, & nos credimus, propter quod*

medendi non amittunt: ita chriſtianus, qui contra conſcientiæ dictamen in leges fidei peccat, nec fidem amittit, nec deſinit eſſe chriſtianus. GERHARDUS.

(*) Sententiæ huic videtur contextus favere. v. 37. inquit Johannes: *Cum tam multa ſigna feciſſet coram eis, non credebant in eum*, ſcilicet ſalvifice, *quemadmodum credunt filii lucis* v. 36. *ut ſermo Eſaiæ compleretur;* tum ſubjicit v. 39. *propterea non poterant credere, quia iterum dixit Eſaias, excæcavit &c.* Ubi Johannes non adimit illis fidem, quæ eſt ſola notitia & adſenſio, quia Judæi & Phariſæi veram & evidentem Chriſti ejusque doctrinæ divinæ notitiam habuerunt, Joh. III. 2. ſed eam, quæ eſt etiam fiducia & plerophoria. Qualem ergo fidem Johannes reliquis Judæis detrahit v. 37. 39. talem primoribus illis tribuit v. 42. quia utitur oppoſitione: *Non credebant in eum Judaei ceteri* v. 37. *neque poterant* ſeu *non volebant* in Chriſtum credere, v. 39. id eſt, nolebant eum fide ſalvifica amplecti. *Veruntamen etiam ex primoribus multi crediderunt in eum* v. 42. Ecce hos primores & horum fidem opponit reliquis Judæis, eorumque incredulitati. Quod autem uni oppoſitorum in ipſo oppoſitionis actu ſive tribuitur ſive adimitur, id alteri oppoſitorum ſive adimitur ſive attribuitur. Quia igitur reliquis Judæis fides ſalvifica adimitur, ergo his primoribus adſcribitur. Hæc ex REURBORNIO adnotavit GERHARDUS.

quod & loquimur: cum quo conſentit illud apoſtolicum Rom. X. 10. *Corde creditur ad juſtitiam, ore fit confeſſio ad ſalutem.* Atqui principes illi non confeſſi ſunt Chriſtum. Ergo non habuerunt veram fidem. Præterea nullus vere credentium negabitur a Chriſto in die judicii. Atqui principes illos negabit in die judicii, ſiquidem: *Qui erubeſcit propter Chriſtum & ſermones ejus in generatione hac adultera & peccatrice, illum non agnoſcet pro ſuo, quando veniet in gloria Patris ſui cum ſanctis angelis.* Marc. VIII. 38. Principes hi non ſolum pudore ac metu adducti noluerunt Chriſtum confiteri, ſed etiam abnegarunt eum, cum non contradixerint ſanguinario illi decreto contra Chriſtum facto, Joh. XI. 47. Ad ipſos igitur pertinet pronunciatum Chriſti Matth. X. 33. *Qui me negaverit coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo, qui in cælis eſt.* Denique ne ulla ſuperſit dubitatio, conferimus cum hoc loco dictum Chriſti Joh. V. 44. *Quomodo vos poteſtis credere, qui gloriam ab invicem quaeritis, & gloriam, quae a ſolo Deo eſt, non quaeritis,* ad quem locum editio Lugdunenſis notis ſuis marginalibus nos remittit. En igitur illos ipſos, quos evangeliſta dicit in Chriſtum credidiſſe, Chriſtus negat poſſe credere, cum gloriam hominum divinæ gloriæ præferant. Proinde ne palpabilis contradictio ſtatuatur in verbis Chriſti & evangeliſtæ, ipſa neceſſitas nos cogit, ut ſtatuamus, in verbis evangeliſtæ haudquaquam veram & ſalvificam fidem, ſed hiſtoricum tantum adſenſum principibus Judæorum tribui (*). 3.) Nec eſt, quod Bellarminus quærat firmamentum in phraſi, *credere in Chriſtum,* ſignificet ſane ea in aliis ſcripturæ locis veram cordis fiduciam, hoc tamen loco non poſſe ita accipi, ipſe contextus ſatis manifeſte comprobat, unde Eraſmus alicubi notat, *phraſin eam quandoque pro fide hiſtorica accipi.* Exod. XIV. 31. *Crediderunt in Deum & Moſen.* 4.) Quod ex Auguſtini tract. LIII. in Johannem Bellarminus adducit, *principes illos habuiſſe ingreſſum fidei, in quo ſi profeciſſent, amorem quoque humanae gloriae ſuperaſſent,* id nobis non adverſatur, neque enim dicimus, principes illos nihil veræ fidei habuiſſe, quin potius habuerunt aliquid fidei, non ſolum ratione notitiæ & adſenſus, quo ſtatuerunt Deum eſſe cum Chriſto, ſed forte etiam ratione cujusdam exiguæ fiduciæ, quæ tamen in lucta carnis & ſpiritus protinus fuit exſtincta, cum gloriam hominum magis amaverint, quam gloriam Dei. Tantum igitur abeſt, ut hæc explicatio Auguſtini noſtræ adverſetur, ut eandem potius confirmet; ſi enim principes illi ingreſſum fidei tantum habuerunt, ergo non ipſam veram & ſalvificam fidem, ſed tantum initium ejusdem. 5.) Idem ſtatuendum de altero ex ejusdem Auguſtini tractat. LIV. in Johannem adlegato loco, quo *illos, qui crediderunt, praedeſtinatos fuiſſe dicit ad vitam aeternam,* eosdemque poſtea diſtinguit, *quod alii confeſſi ſint, quod crediderunt, alii vero non auſi id confiteri.* Neque enim dici poteſt, credentes illos promiſcue ad vitam æternam prædeſtinatos fuiſſe, ſiquidem id & veritati, & perpetuæ Auguſtini ſententiæ repugnat, qui paſſim adſerit, *neminem praedeſtinatorum perire;* conſequens igitur eſt, horum credentium non fuiſſe eandem fidem, ſed alios veram & juſtificantem fidem habuiſſe, nimirum eos, qui confeſſione fidem teſtati ſunt, alios vero initium quoddam fidei, nimirum eos, qui non auſi ſunt confiteri, quod crederent.

§. CXC. *Alterum* argumentum petit Bellarminus ex 1 Cor. XIII. *2.) 1 Cor. XIII. Si habuero o-*

(*) Qui priorem ſententiam amplectuntur, respondent, diſtinguendum eſſe inter *τὸ amare magis gloriam hominum, quam Dei,* quatenus id reſultat ex infirmitate & puſillanimitate, ſicut in Nicodemo, Joſepho Arimathæo & hisce phariſæis, ac quatenus illud provenit ex *ſpiritu odii, ſuperbiae, avaritiæ, ambitionis* &c. Illud non excludit ſtatim *fidem ſalvificam, ſed eſt ſignum fidei languidæ.* Qui Joh. V. deſcribuntur, *noluerunt ad Chriſtum venire,* v. 40. *dilectionem Dei non habuerunt in ſe ipſis.* v. 42. *gloriam a ſe ipſis acceperunt, & gloriam, quæ a ſolo Deo proficiſcitur, non quaeſiverunt,* unde quærit Chriſtus, *quo poteſtis credere?* quo dicitur: nullo modo, ergo illi non fuerunt iidem, qui Joh. XII. dicuntur *in Chriſtum credidiſſe,* vel non fuerunt tunc ſimiliter adfecti. GERHARDUS.

omnem fidem, caritatem autem non habeam, nihil ſum.

XIII. 2. ubi apoſtolus ſic loquitur: *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habuero, nihil ſum.* Ergo fides haberi poteſt ſine caritate. *Reſp.* 1.) Si vel maxime obtineretur de fide juſtificante, ſeu de fide promiſſionum loqui apoſtolum, nondum tamen evictum foret, eam absque caritate eſſe poſſe, ſiquidem conditio nihil ponit in eſſe. In principio capitis dicit apoſtolus: *Si linguis hominum loquar & angelorum, caritatem autem non habeam, factus ſum velut aes ſonans, &c.* ex eo tamen non poteſt inferri, apoſtolum lingua angelorum locutum eſſe. Gal. I. 8. *Licet nos aut angelus de cælo evangelizaret vobis, praeterquam quod evangelizavimus vobis, anathema ſit:* ex quo non poteſt inferri, vel apoſtolos, vel angelos de cœlo, quatenus ſunt ac manent tales, aliud evangelium prædicare poſſe. Quæ Bellarminus huic reſponſioni opponit, facilem habent explicationem. *Sicut eloquentia, ſcientia, eleemoſynae ſine caritate eſſe poſſunt:, ita & fides* (ait) *ſine caritate poteſt eſſe, ſed non prodeſſe.* Reſp. de fide, per quam miracula fiunt, de qua apoſtolum hoc loco proprie agere, Bellarminus agnoſcit, libenter concedimus, eam ſine caritate eſſe poſſe, ſed non prodeſſe: ſi vero ad fidem juſtificantem hoc transferatur, dicimus eſſe diſparem rationem eorum, quæ invicem conferuntur; eloquentia, ſcientia, eleemoſynæ poſſunt eſſe ſine caritate, non autem fides juſtificans, quæ eſt *per dilectionem efficax.* Gal. V. 6. At *ſi argumentum duceretur ab impoſſibili,* (ait Bellarminus) *probaret conditionatam illam propoſitionem: Si fides eſſet ſine caritate, non juſtificaret, ex quo efficitur, eam non juſtificare, niſi a caritate juvetur, ac per hoc non ſolum praeſentia, ſed etiam ope caritatis egere ad officium juſtificandi.* Reſp. eſt fallacia conſequentis. Fides, quæ eſt ſine caritate, non juſtificat, nimirum, quia non eſt vera fides; abſentia enim caritatis arguit abſentiam veræ & juſtificantis fidei, negato proprio & neceſſario effecto, ipſa quoque cauſa negatur: ex eo vero non poteſt inferri, quod fides in actu juſtificationis a caritate juvetur, ejusque ope indigeat, aliud enim eſt loqui de natura veræ fidei, aliud de ejusdem officio & proprietate in actu juſtificationis. Fides ſola juſtificat, & tamen nunquam eſt ſola, ſicut hæc uberius fuerunt ſuo loco expoſita. 2.) Sed enim non de fide juſtificante, ſed de fide miraculorum loquitur apoſtolus, quod probamus ex ſcopo, ex antecedentibus & conſequentibus, adeoque ex ipſis hujus textus viſceribus. Scopus apoſtoli in capp. XII. XIII. & XIV. hujus epiſtolæ eſt agere de variis ac peculiaribus donis Spiritus ſancti in eccleſia, eorumque abuſu, inter quæ erat *fides miraculorum*, ubi commendat apoſtolus inprimis chriſtianam caritatem, quam omnibus illis ſpecialibus chariſmaſi jure præferri docet, nequaquam vero de doctrina aut modo juſtificationis agit. Idem probat ſonus verborum: *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam*, hoc eſt, ſi habuero tam excellentem fidei miraculoſæ gradum, ut etiam montes transferre poſſem, caritatem autem non habuero, nihil ſum. Ambroſius in comm. hujus loci: *Virtutes facere aut daemonia per fidem ejicere, Dei virtus & gloria eſt, nec hoc ad meritum proficit, niſi quis bonae converſationis fuerit aemulus.* Illam autem fidem a caritate abeſſe poſſe non inviti concedimus, ſic enim diſerte loquitur Chriſtus Matth. VII. 22. *Multi dicent in die illa, nonne daemonia ejecimus, & virtutes multas fecimus in nomine tuo.* v. 23. *& tunc confitebor illis, quia non novi vos.* Alia vero ratio eſt juſtificantis & ſalvificæ fidei, quæ *per dilectionem* ſemper *eſt efficax;* Gal. V. 6. quæ adprehendit Chriſtum, & in Chriſto remiſſionem peccatorum, cum qua conjunctum eſt renovationis donum. *Qui Chriſti ſunt*, dicit apoſtolus Gal. V. 24. *crucifixerunt carnem cum concupiſcentiis ſuis.* 2 Cor. V. 17. *Si quis eſt in Chriſto, eſt nova creatura.* 3.) Regerit Bellarminus, *fidem miraculorum eſſe ipſam juſtificantem fidem, ſed excellentem*: at hoc ſuperius fuit refutatum. Quorum unum poteſt eſſe ſine altero, ea non ſunt *eſſentialiter* unum. Fides miraculorum poteſt eſſe ſine fide juſtificante, & fides juſtificans poteſt eſſe ſine fide miraculorum. Prius manifeſtum eſt ex Matth. VII. 23. Poſterius ex praxi vere piorum. Et Abrahæ & Johannis baptiſtæ fides fuit excellens fides, neutra

tamen

tamen fuit fides miraculorum. 4.) Nec juvat Bellarmini cauſam, quod Marc. XVI. 16. verbis Chriſti: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſalvus erit:* ſubjungitur, *ſigna eos, qui crediderint, haec conſequentur.* Item quod Hebr. XI. 33, 34. de ſanctis dicitur, *ipſos fide viciſſe regna, obturaſſe ora leonum, exſtinxiſſe ignem, &c.* quod Luc. XVII. 6. diſcipulis dicitur: *Si habueritis fidem velut granum ſinapis, dicetis arbori huic transplantare, &c.* Id enim ſolum ex his & ſimilibus dictis colligitur, fidem juſtificantem in quibusdam fuiſſe conjunctam cum dono faciendi miracula, inde autem non ſequitur, fidem juſtificantem & miraculorum eſſe omnino eandem. Stapleton. in promt. morali f. 627. ſcribit, *etiam vera miracula ab antichriſto ejusque praecurſoribus, adeoque quibuslibet haereticis fieri poſſe;* at quis illis fidem juſtificantem tribuet? Ipſe Bellarminus libr. I. de grat. & lib. arbitr. c. 10. ſtatuit, *gratias gratis datas* (hoc eſt, chariſmata illa peculiaria Spiritus ſancti, quæ recenſentur 1 Cor. XII. & ſic etiam fidem miraculorum) *a gratia gratum faciente ſeparari poſſe,* quomodo igitur vera & juſtificans fides erit eadem cum fide miraculorum? 5.) At *ſub finem capitis* 1 Cor. XIII. *conjungit apoſtolus fidei ſpem & caritatem, loquitur ergo de fidē juſtificante.* Reſp. ex eo non poteſt inferri, fidem ſignorum eſſe ipſam fidem juſtificantem, ſed proponitur ibi novum argumentum, cujus hæc eſt ſententia: Sicut caritas præſtat omnibus illis peculiaribus Spiritus ſancti donis, & in his etiam fide miraculorum: ita quoque ſi conferatur cum fide & ſpe, major eſt illis, nimirum ratione *objecti*, quia ad plures diffunditur, & ratione *durationis*, quia in vita æterna duratura eſt, recte ergo hinc concluditur, caritatem aliquando fore ſine fide & ſpe, nimirum in vita æterna, non autem fidem ſine dilectione. Ambroſius in comm. addit tertium ἐξοχῆς membrum, *quia ut fides praedicaretur, & ſpes eſſet vitae aeternae, caritas praeſtitit.* 6.) At *particula omnem ſignificat omnem gradum fidei.* Reſp. in genere fidei miraculorum. Non enim ſimpliciter dicit apoſtolus πᾶσαν πίςιν, omnem ſeu quamlibet fidem, ſed πᾶσαν τὴν πίςιν, nempe τῶν ἐνεργημάτων ſeu τῶν δυνάμεων, notatur igitur certa ſpecies fidei, & ſignum quantitatis univerſale exprimit complexum individuorum ſub illa ſpecie contentorum, quaſi dicat, quicquid uſpiam fidei eſt in omnibus & ſingulis θαυματέργοις, ſi illud omne in unum conferatur, & in me eſſet, &c.

§. CXCI. *Tertium* argumentum petit Bellarminus ex Jac. II. 14. ſeqq. ubi docetur, *fidem ſine operibus non juſtificare, & tamen ſine operibus inveniri poſſe.* Reſp. Cum ex II. cap. Jacobi multa in ſubſidium ſuæ cauſæ Pontificii petant, nimirum *quod* fides & opera ſimul juſtificent, *quod* fides formetur per caritatem, *quod* vera fides poſſit eſſe ſine operibus, *quod* ſit quædam juſtificatio ſecunda, &c. ideo analyſin ejus capitis proponere neceſſarium fuerit, ut de omnibus rectius fieri poſſit judicium. Quamvis vero auctoritatem hujus epiſtolæ non ſubterfugiamus, monemus tamen, quod Euſebius libr. II. hiſt. eccleſ. cap. 23. de hac epiſtola ſtatuat, eam νοθεύεσθαι, cum non multi veterum ejus meminerint, unde Cajetanus in comm. hujus epiſtolæ ſic ſcribit: *Non eſt uſque adeo certum, an epiſtola haec ſit Jacobi fratris Domini. Salutatio hic poſita tam para eſt, ut nulli ſalutationi alterius cujuscunque apoſtolicae epiſtolae ſit conformis: nam nihil Dei, nihil Jeſu Chriſti, nihil gratiae, nihil pacis ſonat, ſed profano more ſalutem, nec ipſe ſe ipſum nominat apoſtolum, ſed tantum ſervum Jeſu Chriſti.* Eraſmus in adnot. cap. V. Jacobi. *De hac epiſtola, tametſi ſalubribus praeceptis referta, dubitatum eſt olim, cujus eſſet, nec enim referre videtur uſquequaque majeſtatem illam & gravitatem apoſtolicam, nec hebraiſmi tantum, quantum a Jacobo, qui fuerit Hieroſolymitanus, exſpectaretur.* Sed quicquid ſit de auctoritate hujus epiſtolæ, de qua alius dicendi locus, manifeſtum eſt, & *fidei* & *juſtificationis* verbum aliter accipi a Jacobo, quam a Paulo Rom. III. & IV. quod ex analyſi hujus ſecundi capitis manifeſtum. Verſu 14. propoſitio habetur: *Quid prodeſt, ſi quis dicat fidem ſe habere,* ἐάν τις λέγῃ πίςιν ἔχειν, *opera autem non habeat,*

3.) Jac. II. Fides ſine operibus mortua eſt.

taphoram v. 17. uſurpatam de fide ſine operibus mortua: *Sicut corpus ſine ſpiritu mortuum eſt, ita & fides ſine operibus mortua eſt.* v. 26. Vetus interpres vocabulum πνεύματος ſine articulo poſitum recte reddidit per ſpiritum, id eſt, reſpirationem, ſicut paſſim in ſcripturis non *eſſentialiter*, ſed *effective* hæc vox uſurpatur, præſertim ſi abſit articulus; ut ſit ſenſus: Quemadmodum corpus ſine reſpiratione, quæ eſt immediatus animæ ἐνσωμάτου effectus, ac certum vitæ teſtimonium, eſt & judicatur mortuum; eodem modo fides, hoc eſt, externa fidei profeſſio ſine operibus eſt mortua, & inane quoddam ſimulachrum, vita & motu deſtitutum: πνεύματος vocem non poſſe hoc loco accipi de anima, oſtendimus ſuperius §. 121. ſequeretur enim, opera eſſe formam fidei internam, quod ne ipſi quidem Pontificii volunt. Refero huc verba Bellarmini libr. I. de juſtif. 15. *Vita non eſt de eſſentia fidei, quemadmodum eſt de eſſentia hominis, ſed per metaphoram dicitur fides viva, cum operatur, mortua, cum non operatur.* Breviter: 1.) Paulus agit de juſtificatione adhuc conſequenda; Jacobus de demonſtranda hominibus juſtificatione jamdum per fidem obtenta. 2.) Paulus conſiderat hominem juſtificandum in foro poli: Jacobus hominem juſtificatum in foro ſoli. 3.) Paulus cum iis agit, qui juſtificationis modum & cauſas ignorabant: Jacobus de illis, qui juſtificationis modo recte cognito, nequiter illo ad licentiam carnis abutebantur. 4.) Paulus agit de fide interna, vera & juſtificante: Jacobus de exteriori fidei profeſſione, & hiſtorica notitia. 5.) Paulus agit de fide in actu juſtificationis adprehenſione Chriſti occupata: Jacobus urget fidei exercitia in operibus pietatis. 6.) Paulus agit de juſtificatione interna coram Deo: Jacobus de juſtificatione externa coram proximo. 7.) Paulus agit de juſtificationis cauſis: Jacobus de juſtificationis effectis & teſtimoniis. Atque hæc eſt genuina interpretatio hujus ſecundi capitis, cujus veſtigia in ſcriptis veterum quoque occurrunt. Auguſtinus in enarrat. Pſalm. XXXI. *Jacobus ipſius Abrahae commendavit opera, cujus Paulus fidem, & non ſunt ſibi adverſi apoſtoli. Dicit autem Abrahae opus omnibus notum. Abraham filium ſuum immolandum Deo obtulit: magnum opus, ſed ex fide; laudo ſuper aedificationem operis, ſed video fidei fundamentum: laudo fructum boni operis; ſed in fide agnoſco radicem.* Ibidem: *Nemo jactet bona opera ſua ante fidem, nemo ſit piger in operibus accepta fide.* Idem in libris octog. trium quæſtionum quæſt. LXXVI. *Cum Jacobus bona opera commemorat Abrahae, quae ejus fidem comitata ſunt, ſatis oſtendit, Paulum apoſtolum non ita per Abraham docere juſtificari hominem per fidem ſine operibus, quaſi ſi quis crediderit, non ad eum pertineat bene operari, ſed ad hoc potius, ut nemo meritis priorum bonorum operum arbitretur ſe perveniſſe ad donum juſtificationis, quae eſt in fide.* Ibidem: *Iuſtificatus per fidem quomodo poteſt niſi juſte deinceps operari? Ideo exemplo Abrahae & apoſtolus Paulus utitur, quia ſine operibus legis, quam non acceperat, per fidem juſtificatus eſt; & Jacobus, quia fidem ipſius Abrahae opera bona conſecuta eſſe demonſtrat.* Thomas Aquinas in cap. III. Gal. *Dicendum, quod nemo juſtificatur in lege, hoc eſt, per legem, nam per eam cognitio quidem peccati habebatur, ut dicitur* Rom. III. *ſed non habebatur per eam juſtificatio, ex operibus enim nemo juſtificatur.* Poſtea ſibi objicit; Jac. II. *dicitur, nonne Abraham juſtificatus eſt ex operibus*, reſpondet autem, *juſtificare poteſt accipi dupliciter; vel quantum ad exſecutionem & manifeſtationem juſtitiae, & hoc modo juſtificatur homo, hoc eſt, juſtus oſtenditur ex operibus operatis, &c.* Ibidem: *Opera non ſunt cauſa, quod aliquis ſit juſtus apud Deum, ſed potius exſecutiones, & manifeſtationes juſtitiae.* Hæc Thomas Gloſſa ord. Jac. II. *Abraham per opera quae fecit, juſtus non fuit, ſed ſola fide: Oblatio vero ejus eſt opus & teſtimonium fidei & juſtitiae.* Bellarmino hæc noſtra interpretatio non probatur, ideo libr. I. de juſtif. c. 15. teſtimonio tertio, quinque argumentis conatur probare, *Jacobum non loqui de umbra quadam fidei,* (quod dicit velle Calvinum) *ſed de vera fide, quae omnino juſtificat, ſi non deſint cetera requiſita.* libr. IV. de juſtif. c. 18. diſputat, *Jacobum docere, quod operibus bonis homo juſtus magis juſtificetur,*

atque

atque adeo fiat juſtior. Reſp. de *ſecunda* juſtificatione per opera ſuus erit dicendi locus, hac vice reſpondemus, Jacobum agere de profeſſione fidei in genere, cui ſi reſpondeant opera, veram & vivam fidem eſſe; ſin minus, mortuam & falſam eſſe concludit, argumenta igitur Bellarmini nos non feriunt. Verba apoſtoli ſatis diſerta ſunt: ἐὰν πίςιν λέγῃ τὶς ἔχειν, non ergo de fide in ſeſe, ſed de externa fidei profeſſione agit, quam bonorum operum teſtimonio comprobandam eſſe arguit.

4.) *In eccleſia ſunt boni & mali.*

§. CXCII. *Quartum* argumentum petit Bellarminus ex illis teſtimoniis, quæ docent, *in eccleſia eſſe bonos & malos*, ut Matth. III. 12. 22. 25. ubi variis ſimilitudinibus hoc ipſum declaratur. *Omnes illi, qui ſunt in eccleſia, habent fidem. At quidam eorum, qui ſunt in eccleſia, ſunt mali. Ergo fides eorum, unde dicuntur fideles, cum peccato, unde dicuntur mali, poteſt eſſe conjuncta.* Reſp. 1.) Ambiguitas quatuor terminos ſyllogiſmo inducit. Fidelis dicitur *vel* de eo, qui profitetur chriſtianam fidem, hoc modo omnes chriſtiani ſunt & dicuntur fideles, reſpectu ſcilicet habito ad ethnicos infideles: *vel* de eo, qui veram & ſalvificam fidem, quæ per caritatem efficax eſt, non habet, & hac ratione multi in eccleſia non credunt. 2) Regerit Bellarminus, nos *petere principium;* at ſuperius clariſſime evicimus, fidem non ſolum eſſe notitiam hiſtoriæ, ſed etiam fiducialem Chriſti adprehenſionem, qua impœnitentes, increduli & Epicuræi ſecure indulgentes peccatis deſtituuntur, licet ſint in externo eccleſiæ cœtu, & fidem chriſtianam profiteantur. 3.) At, inquit Bellarminus, *nunquam reprehenduntur mali hoc nomine, quod fidem amiſerint, ſed quod opera omiſerint.* Matth. XXII. 12. *reprehenditur, qui non habet veſtem nuptialem, non alia de cauſa, niſi quia veſtem illam non habet. Illa autem veſtis, interprete Hieronymo, Chryſoſtomo, & Gregorio caritatem ſignificat.* Matth. XXV. 12. *non reprehenduntur virgines fatuae, niſi quod oleum, hoc eſt, opera miſericordiae non habuerint, & in eodem cap. 25. non damnantur ii, qui ex grege dominico a ſiniſtris erunt niſi propter mala opera, non autem propter carentiam fidei. Nec inceſtuoſus Corinthiacus, nec Ananias & Saphira, nec Simon magus arguuntur propter infidelitatem, ſed propter alia peccata.* Reſp. fides vera & ſalvifica non ita incurrit in oculos, ut externa opera, quid ergo mirum, facinoroſos in eccleſia propter exteriora delicta potiſſimum adcuſari? ex eo tamen colligi haudquaquam debet, quod veram & ſalvificam fidem adhuc habeant, quinimo diſerte ſcribit apoſtolus, *eum, qui ſuorum curam non habet, fidem abnegaſſe.* 1 Tim. V. 8. ac de Alexandro & Hymenæo adſerit, quod *repellentes bonam conſcientiam circa fidem naufragium fecerint.* 1 Tim. I. 19. Neque vero concedimus, incredulitatem in malis non argui a Spiritu ſancto, quinimo contrarium diſerte teſtatur Chriſtus Joh. XVI. 8. *Spiritus ſanctus cum venerit, arguet mundum de peccato.* v. 9. *quia non credunt in me;* ex quo loco recte colligit Auguſtinus, *incredulitatem eſſe principale & capitale illud peccatum, quo manente, cetera quoque manent.* Rom XI. 20. *Per incredulitatem ex olea vitae & ſalutis* Judæi dicuntur *exciſi.* Per *veſtem nuptialem* Matth. XXII. 12. primario ac proprie intelligitur vera & ſalvifica fides juxta interpretationem apoſtoli Gal. III. 26. *Omnes filii Dei eſtis per fidem in Chriſto Jeſu.* v. 27. *Quicunque enim in Chriſtum baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis*, hæc eſt *ornatus ſanctitatis.* Pſalm. CX. 3. *Veſtis ſalutis & pallium juſtitiae.* Eſaj. LXI. 10. quo *teguntur* peccata noſtra. Pſalm. XXXII. 1. Hac veſte nuptiali deſtituuntur hypocritæ, ſiquidem vera illa fides cum contritione & ſerio pietatis ſtudio ſemper eſt conjuncta: ubicunque eſt vera illa fides, qua Chriſtum adprehendimus, & in *dilecto illo* a Deo *diligimur;* Eph. I. 6. ibi immediate ſequitur, ut per ſanctam vitæ conſervationem *Chriſtum* etiam *induamus*, Rom. XIII. 14. quod alibi vocatur *induere novum hominem.* Eph. IV. 24. Id ipſum docent pii veteres. Baſilius in cap. IX. Eſaiæ. tom. III. p. 448. *Sane Chriſtianorum veſtimentum obnubens peccati turpitudinem fides eſt, qua in Chriſtum credimus, quicunque enim in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.* Origenes hom. XX. in Matth. *illos* dicit *carere nuptiali veſte,*

ſte, qui Chriſtum non induerunt. Ambroſius libr. IV. de fide c. 1. vocat *nuptiale fidei veſtimentum.* Chryſoſtomus hom. XLI. operis imperfecti tom. II. col. 1043. *Nuptiale veſtimentum eſt fides vera, quae eſt per Jeſum Chriſtum & juſtitiam ejus.* Auguſtinus libr. II. quæſt. evangelicarum q. 13. *ſine veſte eſſe, eſt fide vera deſtitui.* Alibi tamen caritatem & bona opera per *veſtem nuptialem* intelligunt, quod nobis non adverſatur. Si enim per veſtem nuptialem intelligere volumus eam, propter quam & per quam Deo placemus, id eſt, illam juſtitiam, quæ nos Deo gratos reddit, coram Dei judicio conſiſtit ac turpitudinem noſtram tegit, requirit fidei analogia, ut de juſtitia Chriſti per fidem adprehenſa explicetur. Si vero per veſtem nuptialem intelligere cupimus eam, in qua Deo placemus, hoc eſt, totum illum decorem & ornatum, qui eſt in renatis, explicanda erit de fide cum ſuis fructibus Gal. V. 22. deſcriptis; hæc enim omnia in piis & renatis Deo placent. Per oleum in parabola de virginibus fatuis non abſurde intelligitur conſolatio ex verbo evangelii, hæc enim eſt oleum illud, quo lychnus fidei in cordium lampadibus alitur, ut lucem bonorum operum ex ſe ſpargat. Neque tamen nobis adverſatur, quod Auguſtinus libr. LXXXIII. quæſt. c. [illegible] & Hieronymus in comment. Matth. XXV. per lampades intelligant virtutum opera; exſtinctis enim lampadibus ipſe quoque fidei lychnus deficit, hoc eſt, neglecto bonorum operum ſtudio vera fides exſtinguitur, vel potius exſtincta judicatur.

5.) *Nihil impedit caritatem a fide ſeparari.*

§. CXCIII. *Quintum* argumentum petitur a propria ratione fidei & caritatis. *Si fides & caritas inter ſe disjungi non poſſent, vel id ex eo fieret, quod una eſſet de ratione alterius, vel certe quod una neceſſario manaretur ab altera. Neutrum autem dici poteſt; non primum, quia fides & caritas ſunt duae diſtinctae virtutes: nec ſecundum; tametſi enim caritas oriatur ex fide, tamen non oritur ut propria paſſio, quae neceſſario fluit a ſubjecto, ſed ut actus, ad quam alia diſponit & inclinat.*

Reſp. 1.) Fides ita deſcribitur ab apoſtolo, non quod tantummodo diſponat ad caritatem, ſed quod per eam *efficax* ſit. Gal. V. 6. fidei ergo hæc eſt natura & proprietas, quod per caritatem ſe ſe exſerat, & repetenda hoc loco omnia argumenta, quæ pro ſententiæ noſtræ confirmatione ſuperius produximus. 2.) Quamvis ergo fides & caritas ſint diſtinctæ virtutes, ex eo tamen non ſequitur, quod poſſint invicem ſeparari, aliud enim eſt διαίρεσις, aliud ἀφαίρεσις; aliud diſtingui, aliud ſeparari. 3.) Bellarminus fidem intelligit de nuda notitia, & adſenſu, quid ergo mirum, quod ſtatuat, hanc fidem ſolummodo diſponere & inclinare ad caritatem; nos autem agimus de vera & ſalvifica illa cordis fiducia, qua evangelicam promiſſionem de remiſſione amplectimur, Chriſtum recipimus, vivo cœleſtis conſolationis ſenſu perfundimur, & Spiritu ſancto donamur; ab hac fide quomodo abeſſe poterit caritas? qui ſummum illud bonum vere agnoſcit, ejuſdemque particeps fit per fidem, quomodo non amplecteretur illud per caritatem? In cujus corde lux fidei oritur, quomodo bonorum operum radios ex ſe ſe non ſpargeret? 4.) Quæ de comparationibus a noſtris ad hujus rei declarationem adhibitis Bellarminus addit, & diſſimilitudines in eis quærit, ea facilem habent explicationem, neque enim neceſſe eſt paradigmata καθόλυ & omni ex parte convenire: ipſi ſane Pontificii fatentur, *fidem eſſe radicem ac genitricem bonorum operum*, jam vero radix & genetrix non ſolum diſponendo & inclinando, ſed vere producendo agunt in arboris & fœtus fructificatione. 5.) *Operationem caritatis ſimilitudine ignis in ſcriptura declarari concedimus*; concedat nobis viciſſim Bellarminus, operationem fidei conferri luci, quæ radios bonorum operum de ſe ſpargit; nec caritas agit per fidem, ſed *fides agit per caritatem*, ut diſertis verbis apoſtolus adſerit Gal. V. 6.

6.) *Juſtificatio etiam penderet ab operibus.*

§. CXCIV. *Sextum* argumentum continet deductionem ad abſurdum. *Si fides neceſſario conjuncta eſt cum dilectione & operibus bonis, conſequens eſt, juſtificationem hoc ipſo, quod pendet a vera fide, pen-*

pendere etiam ab operibus & dilectione, quae eſt impletio legis, ac per hoc neminem certum eſſe poſſe, ſe eſſe juſtificatum, atque omnino impoſſibilem eſſe juſtificationem. Reſp. 1.) Eſt in argumento fallacia conſequentis; non enim quia fides juſtificans non eſt ſine operibus, inde conſequens eſt, ipſam juſtificationem pendere ab operibus, ut oſtendimus ſuperius; diverſa enim ſunt hæc enunciata: *fides eſt ſine operibus,* & *fides juſtificat ſine operibus.* 2.) Nec dilectio tanquam forma quædam fidem perficit, aut veram eam efficit, ſed ex fide tanquam fructus oritur, & fidem veram eſſe oſtendit, cum hæc ſit veræ & juſtificantis fidei natura, ut adprehenſa in Chriſto juſtitia per dilectionem ſe ſe exſerat. 3.) Aliud ergo eſt ex bonorum operum teſtimonio de fide judicare, aliud vero ipſam juſtificationem operibus tribuere; prius haudquaquam incertam vel impoſſibilem reddit juſtificationem, cum non reſpiciatur vel quantitas vel meritum bonorum operum; poſterius autem conſcientiis territis omnem conſolationem eripit, & juſtificationem incertam adeoque impoſſibilem facit, nemo enim certus eſſe poteſt, ſe tantum habere bonorum operum, quantum requiritur ad juſtificationem; imo quilibet conſcientiæ teſtimonio convincitur, ſe non habere tantum bonorum operum, quantum requiritur ad perfectam legis impletionem & juſtificationem promerendam. 4.) Certitudo juſtificationis proprie immediate & quoad nos non dependet a caritate, ſed ex fide & interno Spiritus ſancti teſtimonio. Rom. VIII. 16. *Ipſe Spiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quod ſimus filii Dei.* 1 Joh. V. 10. *Qui credit in Filium Dei, habet teſtimonium Dei in ſe ipſo.* Caritas teſtatur de fide, cujus neceſſarium conſequens eſt, & aliis, ad quos ſe ſe profert, juſtificationem noſtram perſuadet. Quæ ex patribus *ſeptimo* loco Bellarminus adducit, loquuntur vel de fide hiſtorica, vel de externa ejuſdem profeſſione, quid autem de vera, juſtificante, & ſalvifica fide ſtatuant, ex ſuperioribus manifeſtum.

7.) Patrum dicta.

CAPUT IV.

DE CAUSA FORMALI JUSTIFICATIONIS.

Cauſa formalis juſtificationis.

§. CXCV. Expoſita natura & proprietatibus veræ fidei, quæ eſt cauſa *inſtrumentalis* juſtificationis, reſtat, ut ad cauſam ejuſdem *formalem* deſcendamus. Bellarminus libr. II. de juſtif. cap. 1. objicit noſtris inconſtantiam in explicanda forma juſtificationis. *Lutherus aliquando fidem, aliquando Chriſtum ipſum fide adprehenſum cauſam formalem juſtificationis ſtatuit. Philippus fidem nobis pro juſtitia imputari dicit, addit tamen non propter ipſam fidei virtutem, ſed propter Chriſti meritum nos juſtos coram Deo reputari, dici autem nos fide juſtificari, quia fides adprehendit Dei miſericordiam. Oſiander narrat viginti diſcrepantes ſententias de juſtificatione, ipſe autem docet formalem cauſam juſtificationis eſſe illam ipſam juſtitiam, qua Deus eſſentialiter juſtus eſt. Illyricus ſcribit, juſtitiam, quam Deus imputat, non eſſe qualitates, aut virtutes noſtras, neque ipſam Dei eſſentiam, ſed totum opus, quod Chriſtus Deus & homo in una perſona mediator noſter pro toto genere humano praeſtitit. Calvinus ſtatuit imputari quidem nobis Chriſti juſtitiam, & propter eam condonari peccata, ſed tamen in ipſa peccati remiſſione proprie ſitam eſſe juſtitiam. Bucerus duplicem introducit juſtitiam, unam imperfectam, quae ſita ſit in virtutibus nobis inhaerentibus; alteram perfectam, quae ſit Chriſti juſtitia nobis imputata. Bucero adſentiuntur Piggius & auctores antididagmatis Colonienſis.* Ex his quinque diſcrepantes opiniones & errores de juſtificatione Bellarminus colligit: 1.) formalem cauſam juſtificationis eſſe fidem: 2.) formalem cauſam juſtificationis eſſe Chriſti obedientiam & juſtitiam nobis imputatam: 3.) formalem cauſam juſtificationis eſſe juſtitiam Dei eſſentialem nos inhabitantem: 4.) formalem cauſam

ſam juſtificationis duplicem eſſe juſtitiam imputatam.

Argumenta Oſiandro opponenda.

§. CXCVI. Salmeron hoc quinario numero contentus eſſe noluit, ideo tom. XV. comm. pag. 25. viginti duas diſcrepantes de juſtificatione ſententias Lutheranis tribuit: nobis cum Bellarmino res erit, cui reſpondemus, tertiam & quintam ex his ſententiis nobis non poſſe tribui. Quod enim Oſiandri errorem (*) attinet, (de quo vide Sleidanum libr. XXII. p. 700.) is noſtrorum ſcriptis protritus ac ſopitus eſt, antequam Bellarminus manum ſcriptioni admovit (**). Opponenda autem ſunt huic opinioni ſequentia fundamenta. 1.) Juſtificatio noſtra definiente apoſtolo Rom. IV. 7. ex Pſalm. XXXII. 1. conſiſtit in remiſſione peccatorum. Atqui ubi eſt eſſentialis Dei vel Chriſti juſtitia inhabitans, ibi non opus eſt peccatorum remiſſione. 2.) Scriptura docet juſtificationem conſiſtere in imputatione juſtitiæ ſive obedientiæ illius, quam Chriſtus mediator noſtri loco præſtitit, ut infra docebimus. Ergo cauſa formalis juſtificationis non eſt eſſentialis Dei vel Chriſti juſtitia in nobis habitans. 3.) Quicquid eſt ignis conſumens, eo non ſumus formaliter juſti: Atqui juſtitia Dei eſſentialis eſt ignis conſumens. Ergo juſtitia Dei eſſentiali non ſumus formaliter juſti. 4.) Juſtitia, qua coram Deo ſumus iuſti, revelatur in evangelio. At iuſtitia Dei eſſentialis proprie loquendo non revelatur in evangelio, quod eſt lætum nuncium de miſericordia Dei & beneficiis Chriſti, lex autem eſt ſpeculum iuſtitiæ divinæ. 5.) Eſſentiali Dei iuſtitia nemo iuſtus eſt, niſi ſolus Deus, quemadmodum eſſentiali Dei omnipotentia nemo eſt potens, niſi ſolus Deus, ſiquidem eſſentia & eſſentialia idiomata Dei ſunt *ἀκοινώνητα* omnibus creaturis extra *ὑπόςασιν λόγυ* exiſtentibus. Quod ſi credentes ab eſſentiali Dei iuſtitia inhabitante eſſent ac dicerentur iuſti, utique etiam ab inhabitante eſſentiali Dei omnipotentia eſſent omnipotentes. 6.) Opinio illa, quod eſſentiali Dei iuſtitia formaliter ſimus iuſti, tollit finem incarnationis, & nefariam introducit naturarum in perſona Chriſti diſtractionem. Si enim eſſentiali Dei iuſtitia ſumus iuſti, quid opus fuit Filium Dei incarnari & in adſumta humana natura pro peccatis noſtris tanto labore ſatisfacere? Si eſſentiali Dei iuſtitia ſumus iuſti, conſequens erit, Chriſtum ſola ſua divinitate, non etiam humanitate eſſe noſtram iuſtitiam, cum tamen Chriſtus mediator dicatur nobis a Deo factus iuſtitia &c. 7.) Gratioſa Dei inhabitatio eſt conſequens iuſtificationis. Ergo non ipſa forma. Antecedens patet, quia oportet perſonam prius Deo reconciliari & peccata, quæ nos elonginquant a Deo, remitti, antequam homo fiat domicilium & templum Dei.

An duplex ſit forma juſtificationis, juſtitia imputata & inhærens?

§. CXCVII. Quod ad quintam opinionem attinet, formalem cauſam iuſtificationis eſſe duplicem, iuſtitiam nobis inhærentem & Chriſti iuſtitiam imputatam, ea itidem non poteſt noſtris eccleſiis tribui. Quid enim nobis cum Piggio Romanæ ſedis patrono? Bucero quidem eandem tribuit Bellar-

(*) Oſiandri de hoc argumento ſententiam copioſe recenſebimus, eandemque ſub examen theologicum vocabimus in hiſtoria dogmatis de juſtificatione.

(**) Oſiander cent. XVI. hiſt. eccl. libr. III. c. 1. parentis errorem interpretatur *non de juſtificatione ipſa, ſed de renovatione, hoc eſt, non quaſi ſenſiſſet, inhabitantem eſſentialem Dei juſtitiam opponendam eſſe coram judicio Dei terroribus conſcientiæ, ſed Deum in homine jam reconciliato habitantem facere, ut homo reipſa juſtus fieret, hoc eſt, per Spiritum ſanctum renovaretur, ut juſte vivere inciperet.* Viderint autem Pontificii, quam procul abſint ab Oſiandriſmo, ut quando Cochlæus ſcribit, *dilectionem, qua juſtificamur, eſſe ipſum Deum*, & Coſterus in enchir. c. 6. p. 264. *donum juſtitiæ nobis infuſæ eſſe Spiritum ſanctum*, quod fortaſſe mutuatus eſt a Lombardo, qui caritatem, qua diligimus Deum & proximum, vocat *Spiritum ſanctum* libr. I. diſt. 17. §. 2. Ex his ſic argumentamur: donum juſtitiæ nobis infuſæ eſt forma juſtificationis noſtræ. Donum juſtitiæ nobis infuſæ eſt Spiritus ſanctus. Ergo Spiritus ſanctus eſt forma noſtræ juſtificationis Viderit ergo Bellarminus, quomodo ſibi conveniat cum ſocio, antequam refutet Oſiandrum libr. II. de juſtif. cap. 6. GERHARDUS.

Bellarminus; ſed in articulis Ratisbonenſibus, ex quibus eam deducere conatur, tale quid non occurrit. Verba articuli V. ſic habent: *Etſi is, qui juſtificatur, juſtitiam accipit & habet per Chriſtum etiam inhaerentem: tamen anima fidelis huic non innititur, ſed ſoli juſtitiae Chriſti nobis donatae, ſine qua nulla omnino eſt, nec eſſe poteſt juſtitia.* Fatemur & nos, per Chriſtum nobis contingere iuſtitiam inhærentem, cum utrumque ſit Chriſti beneficium & regeneratio & renovatio, ſed juſtitia illa inhærente formaliter coram Deo nos juſtos eſſe, id vero pernegamus, rationibus illis moti, quas paulo poſt ex ſcripturis adducemus. Somniat Bellarminus, quod virtutes, quæ ſunt in nobis per Dei gratiam, nullo modo dignemur juſtitiæ nomine; at hoc foret diſertiſſimis ſcripturæ dictis repugnare, præſertim apoſtolico illi pronunciato 1 Joh. III. 7. *qui facit juſtitiam, juſtus eſt.* v. 8. *qui facit peccatum, a diabolo eſt.* Concedimus igitur & interiorem hominis renati renovationem & externa ejuſdem bona opera eſſe & vocari juſtitiam; ſed juſtitia illa vel *habituali* vel *actuali* nos coram Deo conſiſtere poſſe & formaliter juſtos eſſe, id vero negamus, cum utraque ſit imperfecta & multis peccatorum ſordibus contaminata.

An noſtri diſſentiant in cauſa formali juſtificationis.

§. CXCVIII. Remotis igitur tertia & quinta opinionibus, reliquas tres ſententias, ſi ex mente ſcriptorum recte explicentur, dicimus eſſe ſubordinatas, non autem contrarias. Qui enim in peccatorum remiſſione iuſtificationem ſtatuunt, imputationem iuſtitiæ Chriſti minime excludunt, cum propter Chriſtum peccata nobis condonari ſtatuant. Agnoſcit hoc ipſe Bellarminus libr. II. de iuſtif. cap. 2. ubi ſcribit, *Calvinum*, (quem quartæ opinionis patronum fecerat) libr. III. inſtit. cap. 11. §. 3. *diſertis verbis juſtificationem in peccatorum remiſſione & juſtitiae Chriſti imputatione conſtituere.* Cur igitur ſententiam Calvini a ſecunda ſeiunxerat? Qui fide nos iuſtificari ſtatuunt, loquuntur de fide, non ut eſt qualitas nobis inhærens, ſed ut Chriſti iuſtitiam adprehendit. Idem ergo eſt, ſive dicas, iuſtificari nos fide, nimirum adprehendente Chriſtum, ſive per Chriſtum, Chriſti merito, Chriſti obedientia & iuſtitia nos iuſtificari, nimirum fide adprehenſa, ſive fidem, quæ Chriſtum adprehendit, imputari nobis ad iuſtitiam, ſive iuſtificari nos Dei miſericordia, ſcilicet imputante nobis per fidem Chriſti meritum, ſive denique iuſtificari nos remiſſis peccatis, nempe propter Chriſtum fide adprehenſum. Hæ ac ſimiles propoſitiones recte & apoſtolice explicatæ non pugnant invicem, ſed amiciſſime conſpirant, cum cauſam *principalem, meritoriam, inſtrumentalem* & *formalem* iuſtificationis coniunctim exponant. Juſtificamur enim fide, ſcilicet Chriſti beneficia in evangelii verbo oblata adprehendente & in Chriſto gratiam Dei, qui propter meritum Chriſti credentibus peccata remittit, & iuſtitiam eius, hoc eſt, totam obedientiam legi præſtitam ipſis imputat. *Forma* igitur iuſtificationis eſt remiſſio peccatorum & imputatio iuſtitiæ Chriſti, ſive, quod idem eſt, imputatio fidei, ea enim fides imputatur nobis ad iuſtitiam, quæ obedientiam Chriſti adprehendit, ſibique adplicat, ut a Deo acceptetur, ac ſi nos ipſi obedientiam illam præſtitiſſemus. Qui ipſam fidem vocant formam iuſtificationis, loquuntur de fide, ut adprehendit Chriſtum & nihil aliud dicere volunt, quam obedientiam Chriſti fide adprehenſam eſſe noſtram coram Deo iuſtitiam; item, hunc eſſe modum ac *formam* quaſi iuſtificationis, ut fide adprehendamus Chriſti iuſtitiam. Quemadmodum enim veſtis ornat virum, interim tamen requiritur induitio, quæ eſt velut adplicatio veſtis, ita iuſtitia Chriſti eſt *ornatus ille ſanctitatis*, Pſalm. CX. 3. *veſtis ſalutis*, Eſa. LXI. 10. *ornatus filiae regis*, Pſalm. XLV. 10. adeoque *nuptiale* illud ἔνδυμα, quod nos gratos ac probatos Deo reddit, interim requiritur adplicatio eiuſdem, hoc eſt, fiducialis Chriſti adprehenſio, quæ eſt veluti ἔνδυσις atque induitio quædam (ut ita loquar) pretioſæ illius veſtis, ubi quilibet videt, induitionem non eſſe ipſum ornatum, ſed conditionem quandam neceſſario requiſitam, ſive adplicationem; pari ratione fides in ſe ac per ſe non eſt tanti pretii, ut pro-

pter eam atque illius merito & dignitate coram Deo ſimus iuſti, interim tamen per eam fit adplicatio iuſtitiæ Chriſti, pretioſi illius veſtimenti, in quo & per quod Deo placemus.

An remiſſio peccatorum & imputatio juſtitiae Chriſti differant?

§. CXCIX. Tria igitur nobis demonſtranda ſunt: 1.) formalem cauſam juſtificationis eſſe gratuitam peccatorum remiſſionem: 2.) Formalem cauſam juſtificationis eſſe juſtitiæ per Chriſtum partæ imputationem: 3.) Formalem cauſam juſtificationis non eſſe vel *habitualem* vel *actualem* juſtitiam nobis inhærentem. Antequam vero argumenta noſtra producamus, prius hoc monemus. Quamvis gratuita peccatorum remiſſio & juſtitiæ per Chriſtum partæ imputatio, docendi gratia duæ quaſi partes juſtificationis a quibusdam vocentur; (unde ſtatuunt *cauſam formalem juſtificationis eſſe geminam, privativam* & *poſitivam*, quidam vocant *geminum imputationis modum*) illas tamen vel *realiter* a ſe invicem non differre, vel certe a ſe invicem ſeparari non poſſe (*). Cum apoſtolus in propria ſede hujus doctrinæ Rom. IV. 5. probaturus, juſtificationem fieri per imputationem juſtitiæ ſine operibus v. 6. adferat teſtimonium Davidis ex Pſalm. XXXII. 1. in quo tantum remiſſionis ſive non imputationis peccatorum fit mentio, jam vero quorum unum de altero directe adfirmatur, & unum per alterum reciproca adfirmatione probatur, ea non differunt *realiter*, vel certe ab invicem ſeparari nequeunt. Adde, quod remiſſio peccatorum complectatur non ſolum peccata commiſſionis, ſed etiam peccata omiſſionis, cuicunque igitur propter Chriſtum fide datur remiſſio peccatorum, illi eo ipſo perfecta Chriſti juſtitia imputatur, hoc eſt, propter Chriſtum condonatur, quod commiſſum, & imputatur, quod omiſſum, ac proinde qui fide in Chriſtum a Deo juſtificatur, pro perfecte juſto cenſetur, quaſi nihil eorum, quæ contra legem Dei fecit, commiſerit, nec quicquam eorum, quæ facere debuit, omiſerit, inde eſt, quod in compluribus ſcripturæ locis per ſolam peccatorum remiſſionem, juſtificatio deſcribatur, ubi nemo dixerit, vel imputationem juſtitiæ Chriſti excludi, vel imperfectam juſtificationis definitionem proponi, ſed connotatur ſimul imputatio juſtitiæ Chriſti, propter quem peccata credentibus remittuntur. Eo ipſo quod juſtitia perſolutionis Chriſti nobis imputatur, noſtra injuſtitia debitorum non imputatur, ſed tegitur. Obſervavit hoc Lutherus, unde verba apoſtoli Rom. III. 25. *ad oſtenſionem juſtitiae per remiſſionem praecedentium delictorum*, ſic παραφράζει, *damit er die Gerechtigkeit, die für ihm gilt, darbiete, in dem, daß er die Sünde vergibt, &c.* Quod ut rectius intelligatur, repetimus ex Chemnitio, Deum juſtiſſimum peccatorum judicem & vindicem non remittere peccata vel per errorem, vel ignorantiam, vel incuriam aut levitatem, vel etiam iniquitatem, hæc enim omnia a natura Dei ſunt alieniſſima, ſed ut remiſſio peccatorum fieri poſſit, requiritur perfecta legis impletio, & perfecta pro peccatis ſatisfactio, ſiquidem coram Dei juſtiſſimi judicio juſtificatio ſine juſtitia non habet locum, proinde peccatorum remiſſio fundatur in Chriſti juſtitia, propter quam fide adprehenſam Deus nos in gratiam recipit, & peccata nobis remittit, & viciſſim remiſſis peccatis juſtitiam Chriſti imputat; ideoque nec remiſſio pec-

(*) *Unus eſt imputationis actus, ſed modus ejus geminus στερητικὸς ſcilicet & θετικός.* Weinrichius diſp. de juſtif. *Duo in ſe complectitur imputationis actus.* 1.) *στέρησιν:* 2.) *θέσιν. Nam peccata, quae in nobis ſunt, non imputantur, & haec vocatur remiſſio peccatorum. Viciſſim juſtitia Chriſti, quae in nobis non eſt, nobis accepta fertur, & haec vocatur Dei acceptatio.* Balduinus de juſtif. *Duo ſunt in quovis peccato, a quo in judicio Dei juſtificandi ſeu abſolvendi ſumus, vitium & ſupplicium, ut loquitur Auguſtinus libr. XXII. de civ. Dei cap. 24. illud tollitur imputatione juſtitiae Chriſti, quae etiam pertinet ad ἀπολύτρωσιν, hoc remiſſione peccatorum, proprie enim poena remittitur, quando culpa non imputatur, & hoc notatur voce παρέσεως.* Idem in cap. III. Rom. Forma juſtificationis eſt imputatio tum *negativa*, peccatorum videlicet nobis inhærentium non-imputatio ſeu remiſſio; Pſalm. XXXII. 1. Luc. I. 77. Rom. III. 25. 2 Cor. V. 19. tum *adfirmativa*, juſtitiæ videlicet Chriſti nobis non inhærentis imputatio ſeu adplicatio Jer. XXIII. 6. Rom. IV. 5. 1 Cor. I. 30. 2 Cor. V. 21. GERHARDUS.

peccatorum ſine imputatione juſtitiæ, nec imputatio juſtitiæ, ſine remiſſione peccatorum plene definiri poteſt, ſed non imputatio peccatorum eſt imputatio juſtitiæ, & imputatio juſtitiæ eſt non imputatio ſive remiſſio peccatorum. Id quidam ſic efferunt: remiſſio peccatorum & imputatio juſtitiæ dicuntur partes juſtificationis non ſecundum *rem*, ſed ſecundum *rationem*, hoc eſt, non integrantes totum, quaſi neutra illarum ſit juſtificatio, ſed diſtinguentes unum juſtificandi actum diverſorum terminorum reſpectu: ſicut cum homo veſtitur, eodem actu nuditas tegitur & veſtimentum induitur, partes tamen veſtituræ diſtinctæ ſunt tectio nuditatis & induitio veſtis, non re, ſed τῷ λόγῳ ratione terminorum a *quo* & ad *quem*: ſic in juſtificatione peccatoris, quæ veſtituræ in ſcripturis comparatur, partes τῷ λόγῳ differentes ratione terminorum *a quo* & *ad quem* remiſſio peccatorum & imputatio juſtitiæ, licet ſint unus juſtificationis actus τῷ εἶναι. Mentzerus id declarat exemplo obedientiæ Chriſti, in qua & actio & paſſio elucet. Item exemplo peccati originalis, quod complectitur & carentiam juſtitiæ & pravam concupiſcentiam. Ut ergo per expreſſam mentionem paſſionis denotatur etiam *activa* Chriſti obedientia, per expreſſam mentionem pravæ concupiſcentiæ tota originalis peccati natura, ita remiſſio peccatorum in plena & perfecta ſignificatione connotat imputationem juſtitiæ Chriſti, & vice verſa imputatio juſtitiæ Chriſti connotat peccatorum remiſſionem.

§. CC. Quare cum remiſſio peccatorum & imputatio juſtitiæ a Chriſto partæ realiter unum ſint, conſequens eſt, omnia illa teſtimonia, quæ probant, nos juſtificari remiſſis per fidem peccatis, ſimul etiam probare, jure, juſtitiam Chriſti per fidem nobis imputari. Viciſſim cum remiſſio peccatorum & juſtitia inhærens in actu juſtificationis non poſſint ſimul conſiſtere; (quamvis in juſtificato optime ſimul conſiſtant) ideo omnia illa teſtimonia, quæ probant juſtificationem noſtram conſiſtere in remiſſione peccatorum, ſimul etiam probant, nos non juſtificari juſtitia noſtra inhærente, quid enim opus foret alienam juſtitiam nobis imputari ad remiſſionem peccatorum, ſi noſtra juſtitia coram Deo poſſemus conſiſtere?

§. CCI. His ergo præmiſſis ſecuti ductum & ordinem, quem in refellendis ſententiæ noſtræ firmamentis Bellarminus obſervare voluit, producimus hæc argumenta. *Prima* claſſis petita eſt ex epiſt. ad Rom. I.) Vox *juſtificationis* Rom. IV. 5. 8. &c. eſt *forenſis*, ac idem notat, quod juſtum pronunciare vel abſolvere, proinde non poteſt infuſionem juſtitiæ ſignificare. Juſtificatio eſt Dei abſolventis a peccatis actio. Jam vero abſurdum eſt, formam divinæ actionis in aliqua noſtra qualitate ac habitu ſtatuere, adeoque ſumma rerum genera, quæ vocant *prædicamenta*, confundere. Excipit Bellarminus libr. II. de juſtif. cap. 9. *Verbum juſtificandi ſignificare juſtum facere, ſicut magnificare, glorificare, mortificare, ſignificat magnum, glorioſum ac mortuum facere.* Reſp. Oſtendimus ſuperius §. 4. & ſeqq. non ex grammatica latinæ vocis compoſitione, ſed ex uſu ſcripturæ & ipſis fontibus de vera hujus vocabuli ſignificatione ſtatuendum eſſe. Rom. V. 19. verbum *juſtificari* exponitur per τὸ *conſtitui juſtum*, at illud ipſum καταςῆσαι forenſe eſt ac judiciale, ut docet condemnationis oppoſitio, qua de re ſuo loco plura.

Argumentorum noſtræ ſententiæ claſſis prima.

1.) Vox juſtificationis eſt forenſis.

§. CCII. II.) *Fides imputatur ad juſtitiam* Rom. IV. 5. nimirum quatenus adprehendit ſibique adplicat Chriſti juſtitiam (*). Ex quo loco ſic argumentamur: Juſtificatio noſtra conſiſtit in imputatione juſtitiæ Chriſti, ſive quod idem eſt, in imputatione fidei Chriſtum adprehendentis ad juſti-

2.) Fides imputatur ad juſtitiam Rom. IV.

Kk 3

(*) Socinus in lib. quod evang. p. 20. phraſin Paulinam *nobis imputari juſtitiam* explicat per hanc, *credentes in Deum pro juſtis haberi.* Reſp. ſi propriam & inhærentem juſtitiam intelligit, principium petit & textui vim facit, ſi alienam, ſe ipſum refellit, neq; ullam aliam, quam Chriſti juſtitiam, nominare poterit. GERHARDUS.

juſtitiam. Ergo non infuſione juſtitiæ inhærentis. Excipit Bellarminus, *vitioſam eſſe hanc interpretationem, quod reputari fidem ad juſtitiam, ſit nobis imputari Chriſti juſtitiam, ſi fide illam adprehendamus: primo cum fides non ſit juſtitia Chriſti, ſed noſtra; deinde cum imputare non ſignificet nudam exiſtimationem, ſed talem exiſtimationem, cui veritas in re ipſa reſpondeat, ut adparet ex illis verbis: ei, qui operatur, merces imputatur, non ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum.* Reſp. 1.) Sane fides non eſt ipſa Chriſti juſtitia, interim tamen eam recipit, ſibique adplicat, ac proinde eſt relatio quædam inter Chriſti juſtitiam & fidem, quatenus eam adprehendit. Loquitur autem apoſtolus de fide, non ut eſt qualitas nobis inhærens (eo enim reſpectu non iuſtificat, cum ſit obedientia unius tantum præcepti, ſit imperfecta & iam ante debita) ſed ut redemtionem Chriſti adprehendit. Cum enim præcedente capite dixiſſet, *juſtificari nos per redemtionem, quae eſt in Chriſto, quem propoſuit Deus propitiatorium in ſanguine ejus per fidem;* iam oſtendit, fidem redemtioni illi inhærentem ad iuſtitiam imputari, nimirum propter ſuum correlatum, quod adprehendit ac recipit. 2.) Fides non eſt iuſtitia Chriſti, hoc eſt, ea, qua Chriſtus *eſſentialiter* iuſtus eſt, ſed & iuſtitia noſtra; interim non eſt iuſtitia nobis inhærens, ſed imputatur nobis ad iuſtitiam, quia iuſtitiam a Chriſto adquiſitam adprehendit, inde phraſin hanc, quod fides nobis imputetur ad iuſtitiam, ſic exponit apoſtolus Rom. III. 22. quod *juſtitia Dei* (ſit) *per fidem Ieſu Chriſti in omnes & ſuper omnes credentes,* v. 26. quod *Deus juſtificet eum, qui eſt ex fide Ieſu Chriſti.* 3.) Scriptura non ſolum adſerit, fidem nobis imputari ad iuſtitiam, ſed etiam *Chriſtum eſſe noſtram juſtitiam,* Jer. XXIII. 6. cap. XXXIII. 16. *in ipſo nos habere juſtitiam,* Eſa. XLV. 24. *ipſum eſſe nobis factum a Deo juſtitiam,* 1 Cor. I. 30. *in ipſo nos fieri juſtitiam,* 2 Cor. V. 21. Cum ergo Chriſtus & fides ſimul dicantur noſtra iuſtitia, conſequens eſt, fidem ideo eſſe & dici noſtram iuſtitiam, quia Chriſti iuſtitiam adprehendit ac noſtram facit. 4.) Imputatio omnino ſignificat talem exiſtimationem, cui veritas ſubeſt. Cum enim fides iuſtitiam a Chriſto partam adprehendit, vere nos iuſtos Deus pronunciat, non quidem propter iuſtitiam aliquam nobis inhærentem, ſed propter iuſtitiam Chriſti fide adprehenſam, nobiſque imputatam. Neve pergat Bellarminus imputationem opponere veritati, producimus evidens argumentum ex 2 Cor. V. 21. *Chriſtus factus eſt pro nobis peccatum, ut nos efficeremur juſtitia Dei in ipſo.* Sicut Chriſto imputata ſunt peccata noſtra, ut pro illis ſatisfaceret; ita quoque nobis credentibus iuſtitia Chriſti imputatur, ut per illam coram Deo iuſtificemur. Ecquis vero dixerit, Chriſto non fuiſſe vere imputata peccata noſtra, cum pro eis tantopere laboraverit? Sed de imputatione paulo poſt plenius agetur. 5.) Hac vice monemus, apoſtolum imputationem facere duplicem, unam ſecundum *debitum,* alteram ſecundum *gratiam.* Imputatio ſecundum *debitum* dicitur, *quando ei, qui operatur, merces imputatur ex debito.* Rom. IV. 4. Imputatio ſecundum *gratiam* dicitur, *quando ei, qui non operatur, credit autem in eum, qui juſtificat impium, fides imputatur ad juſtitiam.* v. 5. Imputatio ſecundum *debitum* fundamentum habet in ipſo homine, cui fit imputatio, ut quando merces imputatur operanti, ubi eſt relatio & proportio inter mercedem & opera; ac merces imputatur propter opera, quibus ex debito competit. Imputatio ſecundum *gratiam* fundamentum habet non in eo, cui fit imputatio, ſed in gratia, miſericordia & favore imputantis. Imputatio, quæ fit in iuſtificatione hominis coram Deo, pertinet ad *poſteriorem* ſpeciem, ut diſerte apoſtolus docet, ac fundamentum habet non in ipſo homine; (is enim eſt impius, eſt miſer peccator, cui ex debito, & ſecundum iuſtitiam damnatio competit) ſed in Dei gratia & miſericordia, quia Deus miſericors in ea imputat credentibus obedientiam & ſatisfactionem Chriſti. Has duas imputationis ſpecies cum Bellarminus confundat, apoſtolico textui nebulas inducit.

3.) Iuſtificatio definitur per remiſſionem peccatorum.

§. CCIII. III.) Juſtificatio definitur per remiſſionem peccatorum & non imputationem iniquitatum, Rom. IV. 6. 7. 8. quæ defi-

definitio cum ſit plena & perfecta, conſequens eſt, non iuſtificari hominem inhærente quadam iuſtitia. Antecedens declaramus & confirmamus parallelis ſcripturæ locis. Luc. I. 17. docet Zacharias baptiſtæ pater *ſcientiam ſalutis*, hoc eſt, veram iuſtitiæ & vitæ æternæ conſequendæ rationem *conſiſtere in remiſſione peccatorum.* Luc. XIII. 14. Publicanus a peccatis abſolutus, *deſcendit juſtificatus in domum ſuam.* Act. XIII. 38. *Per Chriſtum annunciatur vobis remiſſio peccatorum, & ab omnibus, quibus non potuiſtis in lege Moſis juſtificari;* ubi itidem in remiſſione peccatorum ſtatuitur juſtificatio. Sic quod *Chriſti ſanguine juſtificari* dicimur Rom. V. 9. id eo modo fieri exponitur 1 Joh. I. 7. quod *mundemur Chriſti ſanguine a peccatis noſtris.* Ergo ablutio a peccatis eſt noſtra coram Deo juſtificatio. Excipit Bellarminus 1.) Pſalm. III. *eundem prophetam dicere: Beatus vir, qui timet Dominum.* Et Pſalm. CXIX. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini, ubi non ſit mentio remiſſionis peccatorum, ſed tantum pars quaedam ſive aliquod requiſitum juſtificationis ponitur, idem judicium eſſe de loco ex* Pſalm. XXXII. *adducto.* Reſp. eſt elenchus parium. In his & ſimilibus locis non deſcribitur modus vel meritum, vel cauſa juſtificationis coram Deo, cum juſtificatio non ſit ex operibus, ſed exprimuntur effectus & qualitates hominum juſtificatorum. Paulus loquitur de re ipſa, videlicet de *forma* juſtificationis: dicta citata loquuntur de *perſona* juſtificatorum. Repetimus igitur argumentum noſtrum: apoſtolus Rom. IV. velut in propria ſede & ex profeſſo tractat articulum juſtificationis, eamque definit per remiſſionem peccatorum; abſit vero ut dicamus, apoſtolum imperfectam quandam definitionem in adcurata illa tractatione proponere. Agnoſcit hoc ipſe Bellarminus, ideo ſubjungit: 2.) *At non hoc fine apoſtolus adlegat teſtimonium pſalmi, ut definiat integre juſtificationem, ſed ſolum ut probet juſtificationem eſſe ex dono Dei, nec poſſe propriis verbis obtineri.* Reſp. apoſtolus ex dicto pſalmi non ſolum *cauſam*, ſed & *modum* juſtificationis probat, non ſolum fontem juſtificationis, qui eſt gratuita Dei miſericordia, oſtendit, ſed etiam docet in peccatorum remiſſione juſtificationem conſiſtere; ac proinde excludit non ſolum vires naturæ, ſed etiam gratiæ, hoc eſt, ipſa renatorum opera ex gratia facta, dum Abrahami etiam renati opera a juſtificatione excludit, dum ex Davide probat, beatificationem eſſe hominis, cui Deus imputat juſtitiam abſque operibus, ac dum credenti in eum, qui juſtificat impium, non opera, ſed fidem ad juſtitiam imputari adſerit. Statuimus igitur plenam juſtificationis definitionem ab apoſtolo proponi. 3.) *Contineri quidem in his verbis definitionem integram, ſed implicite, cum remiſſio peccatorum non poſſit fieri, niſi infundatur juſtitia, quomodo non fugantur tenebrae, niſi ſuccedat lumen.* Reſp. πρῶτον ψεῦδος eſt in falſa definitione remiſſionis peccatorum, quam Bellarminus definit per totalem deletionem; ſcriptura per non imputationem. *Beati*, inquit apoſtolus ex pſalte regio, *quorum remiſſae ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata.* Remittitur ergo & tegitur peccatum, non ut non ſit, ſed ut non imputetur, qua de re in tractatu de peccatis actualibus, in explicatione quæſtionis: An concupiſcentia in renatis reliqua ſit peccatum? uberrime diximus. 4.) *At,* inquit Bellarminus, *ex non imputatione peccatorum colligit apoſtolus imputationem juſtitiae, ac per hoc docet, non poſſe duo iſta ſeparari remiſſionem peccati, & donationem juſtitiae.* Reſp. remiſſio peccatorum non fit ſine quadam juſtitia, cum judicium Dei ſit ſecundum veritatem, ſed illa juſtitia non quædam nobis inhærens qualitas, ſed juſtitia Chriſti merito parta, & per imputationem nobis donata, ac proinde remiſſio peccatorum & imputatio juſtitiæ Chriſti neutiquam a nobis ſeparantur. Quod ſi per juſtitiam Bellarminus inhærentem intelligit, (ut intelligit) dicimus, inhærentem illam juſtitiam ſive donum renovationis itidem conjunctum eſſe cum juſtificatione, interim tamen ab illa diſtinguendum eſſe, cum non ſit illius pars, ſed ſaltem conſequens. Et qua ratione remiſſio peccatorum, quæ ſecundum ſcripturam eſt in prædicamento relationis, & juſtitia inhærens, quæ eſt qualitas, unam juſtificationis formam conſtituere poterunt? 5.) *At ſi Deo aliquid tegitur, hoc ex neceſſitate deletur &*

eva-

evaneſcit, proinde remiſſio peccatorum eſt illorum deletio. Reſp. Peccatum tollitur *reatu*, manet *actu*; remittitur non ut non ſit, ſed ut non imputetur; reſpectu igitur reatus vere tollitur ac deletur, non amplius venit in conſpectum Dei, interim tamen actu manet, in carne adhuc habitat & per prava deſideria ſeſe exſerit, qua de re prolixe diſſeruimus in tractatu germanico de baptiſmo cap. XVI. p. 93. & ſequentib. Noſſe debebat Bellarminus μεταφορικῶς ϗ ἀνθρωποπαθῶς hæc prædicari de Deo, ſicut etiam dicitur, *faciem avertere a peccatis noſtris, peccatorum non recordari*, quando ea condonat & non punit, cum tamen & præterita & præſentia non poſſint non ipſi eſſe notiſſima. 6.) *At non imputationem peccatorum ſequitur neceſſario infuſio juſtitiae, cum Deus non poſſit falli non imputando id, quod imputari deberet.* Reſp. Fundamentum imputationis illius, quæ fit in juſtificatione noſtra, non conſiſtit in nobis, ſive in quadam juſtitia nobis infuſa & inhærente, ſed in Dei miſericordia & gratia, qui credentibus juſtitiam Chriſti imputat, nequaquam igitur de debito quodam imputandi hic cogitandum, quod tantummodo locum habet in operante, cui merces ſecundum debitum imputatur. Diſtinguendum etiam eſt inter imputationem *divinam* & *humanam*. Homines nec auctoritatem, nec poteſtatem habent imputandi alicui crimina ac pœnas ſive virtutes & præmia, quæ non habent in eo fundamentum, qui enim innocentem condemnat, & impium abſolvit, abominatio eſt coram Deo, ſed ſolus Deus αὐτεξούσιος & αὐτοκράτωρ jus illud habet & in redemtione generis humani exercet, ut Filio ſuo innocentiſſimo & ſanctiſſimo imputet totius mundi peccata & debitas peccatorum pœnas; ac viciſſim obedientiam & juſtitiam Filii imputat miſeris peccatoribus vera fide ipſum amplexis. Quid quod ex rebus humanis hæc imputatio quodammodo declarari poteſt? Quemadmodum enim debitum remittitur propter ſolutionem ab alio præſtitam, quæ a creditore acceptatur, & debitori imputatur: ita quoque propter præſtitam a Chriſto ſatisfactionem Deus remittit peccata credentibus, & juſtos eos pronunciat. 7.) *Quaedam teguntur, ut conſerventur, quaedam ut deleantur, quomodo vulnera emplaſtro teguntur; ita quoque peccata intelligenda ſunt tegendo deleri.* Reſp. Acceptamus hoc ſimile. Quemadmodum enim vulnera emplaſtro tecta non ſtatim & in momento ſanantur & delentur, ſed tantum incipiunt ſanari: ita quoque vulnera peccatorum noſtrorum teguntur merito juſtitiæ Chriſti, velut ſalutari quodam emplaſtro, non ſolum ut non adpareant amplius in conſpectu Dei, ſed etiam ut ſanentur & deleantur; ſed in hac vita illud fit tantummodo *imputative* atque *inchoative*, in altera demum vita fiet *conſummative*. Proinde hoc ſimile ipſi Bellarmino repugnat, qui ſtatuit, peccatum ſic remitti ac tegi, ut in ipſa remiſſione ſtatim deleatur & exſtinguatur, at quis unquam vidit vulnus prima emplaſtri impoſitione ſtatim perſanatum? Vulnere ſublato non amplius dici poteſt, quod tegatur, ſed quæcunque dicuntur tegi, adhuc ſunt & manent, etiamſi propter eum finem tegantur, ut deleantur; ἀπαιδεύτως igitur diſtinctas quæſtiones Bellarminus confundit: de *fine*, propter quem peccata teguntur, non eſt hoc loco quæſtio, ſed an tegantur & tegendo non imputentur. Denique ne pontificii per violentam textus detorſionem, imputationem & infuſionem juſtitiæ ulterius confundant, opponimus eis hoc argumentum: Si imputare juſtitiam, eſt plane delere peccatum, & infundere juſtitiam, conſequens erit a contrario ſenſu, quod imputare peccatum ſit delere juſtitiam & infundere iniquitatem, quod eſt abſurdum. Regerit Bellarminus, *eſſe diſparem rationem, cui enim Deus imputat peccata, in eo ſunt peccata; ac proinde non eſſe neceſſarium, ut Deus infundat peccata, vel juſtitiam deleat: Item non imputare peccatum, & imputare peccatum eſſe contradicentia, non contraria: proinde a contrario ſenſu itidem colligenda eſſe duo contradicentia, infundere juſtitiam & non infundere juſtitiam, non autem duo contraria, infundere juſtitiam & infundere iniquitatem.* Reſp. argumentum adhuc ſtat invictum. Imputare juſtitiam & non imputare peccatum, divo apoſtolo ſunt ἰσοδυναμοῦντα. Ergo ſi imputare juſtitiam ſignificat eam infundere, ſequitur, quod imputare peccatum itidem ſit illud infun-

fundere. Quæritur hoc loco de vera ſignificatione vocis *imputandi* apud apoſtolum; quam non poſſe per infuſionem exponi, evidenter argumento iſto probatur, cujus vim non poterit Bellarminus ferre. Adde, quod peccatum & juſtitia vere ſint contraria; jam vero contrariorum uno adfirmato alterum negatur, & contra: ergo ſi non imputare peccatum eſt infundere juſtitiam, utique imputare peccatum erit infundere injuſtitiam.

4.) In judicio Dei conſtituimur juſti per Chriſti obedientiam.

§. CCIV. IV.) Rom. V. 19. dicimur *in judicio Dei juſti conſtitui per Chriſti obedientiam.* Ergo non per inhærentem nobis juſtitiam. Excipit Bellarminus, *obedientiam Chriſti eſſe cauſam efficientem juſtificationis, non autem formalem, ſicut Adami inobedientia conſtituit nos peccatores non formaliter, ſed efficienter.* Reſp. Obedientia Chriſti eſt & cauſa *meritoria* & cauſa *formalis* noſtræ juſtificationis diverſo ſcilicet reſpectu. *In ſe* ac per ſe conſiderata eſt cauſa *meritoria*, quatenus vero per fidem adprehenditur, nobiſque adplicatur, eſt cauſa *formalis* noſtræ juſtificationis. Utitur apoſtolus verbo *conſtituendi*, quod eſt forenſe ac judiciale, docet igitur juſtificationem noſtram eſſe actum quendam judicialem, in quo peccator propter Chriſtum a peccatis abſolvitur, & iuſtus in iudicio Dei pronunciatur. Urgemus etiam apoſtolicam oppoſitionem inter *condemnare* & *juſtificare* v. 18. *peccatores conſtitui* & *juſtos conſtitui* v. 19. Ut condemnare & peccatores conſtituere non eſt iniuſtitiam infundere, ita quoque iuſtificare, & iuſtum conſtituere non eſt iuſtitiam infundere. At inquit Bellarminus: *Peccatum Adami ita nobis imputatur, ut tamen etiam haereat in nobis, idem ergo de Chriſti juſtitia ſtatuendum erit.* Reſp. Comparatio non eſt extendenda ultra illud tertium, propter quod inſtituitur. Quomodo vel Adami inobedientia vel Chriſti obedientia nobis imputetur, eo in loco ex profeſſo non docet apoſtolus, cum præcedente cap. 3. & 4. illud ſatis diſerte expoſuerit. Peccatum ex Adamo in nos propagatur per carnalem generationem, alia vero ratio eſt iuſtitiæ Chriſti, quæ non inhæret nobis, ſed per fidem imputatur. Quamvis enim etiam hoc ſit beneficium Chriſti, non minus quam peccatorum remiſſio per ipſius meritum nobis partum, quod regenerati ſpiritu mentis ſuæ renoventur, ac novam obedientiam inchoent; interim quia renovatio illa, & nova obedientia in hac vita eſt imperfecta, ideo nec poteſt, nec debet iudicio Dei opponi, ac proinde in ea & ex ea non eſt quærenda iuſtificatio. Quare ſi ad adplicationem transferenda eſt apoſtolica oppoſitio, iuxta fidei analogiam talis erit inſtituenda. Quemadmodum ei, qui naſcitur ex Adamo, imputatur prævaricatio Adæ, ex qua ſequitur carentia Spiritus ſancti & dominatio ſpiritus maligni: ita ei, qui renaſcitur in Chriſto, id eſt, credit in Chriſtum, imputatur obedientia & iuſtitia Chriſti, ex qua ſequitur donatio Spiritus ſancti, qui incipit in hoc nomine carnem mortificare. Brentius in confeſſ. Wirtemb. p. 295. De tota hac re uberius dictum fuit ſupra §. 11.

5.) Rom. X. Qui volunt ſuam juſtitiam conſtituere juſtitiæ Dei, non ſunt ſubjecti.

§. CCV. V.) Rom. X. 3. *qui volunt* ςῆσαι *ſtatuere* ſeu conſtituere *propriam ſuam* ſive inhærentem, ſive actualem *juſtitiam, non ſubjiciuntur juſtitiae Dei.* Ergo quærenda eſt alia, quam noſtra inhærens & actualis iuſtitia. Excipit Bellarminus, *juſtitiam noſtram dici, quae propriis viribus ſine gratia Dei paratur, aut parari creditur, ac reprehendi Judaeos, qui legem Dei ſe propriis viribus implere poſſe credebant.* Reſp. 1.) Judæi iuſtitiarii non excludebant Dei gratiam, ut patet exemplo phariſæi Luc. XVIII. 10. & 11. qui hoc nomine Deo gratias agit, quod non ſit adulter, fur, raptor, &c. ideo virtutes illas dona Dei eſſe agnoſcit. 2.) Juſtitia inhærens eſt omnino noſtra iuſtitia, licet ex dono Dei ſit noſtra. Et animam & corpus & omnia bona ex Dei dono habemus, nihilo tamen minus noſtræ dicuntur animæ, noſtra corpora, ac noſtra bona. *Noſtra etiam ſunt, quae ſunt gratiae*, ait Petrus a Soto in ſcholiis ad confeſſionem Wirtemb. c. de iuſtif. *quia gratia facit, ut nos faciamus.* 3.) Oſtendimus ſuperius ex *actu* iuſtificationis excludi omnia omnino opera, non

non ſolum ea, quæ fiunt naturalibus liberi arbitrii viribus, ſed etiam ipſa renatorum opera, quod exemplo Abrahæ & Davidis Rom. IV. adducto fit manifeſtiſſimum, ac perpetua eſt oppoſitio apud Paulum inter evangelium & legem, fidem & opera, gratiam & opera, gratiam & debitum. 4.) Juſtitia fidei vocatur *juſtitia Dei*, non ſolum quia a Deo donatur, (in eo enim non differt a iuſtitia operum) ſed quia credentibus a Deo imputatur, & coram ipſius iudicio ſubſiſtit. 5.) Quid intelligat apoſtolus per Dei iuſtitiam, quam Judæorum iuſtitiæ opponit, ibidem ſatis manifeſte exponit, addit enim, *Chriſtus eſt finis legis ad juſtitiam omni credenti.* 6.) Nec eſt, quod Bellarminus cavilletur, *per doctrinam de imputata Chriſti juſtitia beneficium ejusdem extenuari, quaſi non veram & abſolutam, ſed imputatitiam tantum & relativam juſtitiam tot ſuis laboribus & doloribus comparaverit:* ceſſet enim calumnioſa illa oppoſitio inter juſtitiam *veram* & *imputatam*. Chriſti juſtitia eſt veriſſima & perfectiſſima juſtitia, cum plene & perfecte legem impleverit; eadem Chriſti juſtitia per imputationem fit tam vere noſtra juſtitia, quam vere Chriſto in judicio Dei imputata ſunt peccata noſtra. Præterea nequaquam dicimus, Chriſtum ſuis laboribus & doloribus tantummodo imputatam illam juſtitiam nobis promeruiſſe, ſed addimus, quod etiam donationem Spiritus ſancti nobis promeruerit, per quem *interior noſter homo de die in diem renovatur*, 2 Cor. IV. 16.

Altera argumentorum claſſis.

1.) Chriſtus factus eſt nobis a Deo juſtitia. 1 Cor. I.

§. CCVI. *Altera* claſſis argumentorum petita eſt ex epiſtolis ad Corinthios: I.) Apoſtolus docet, cap. I. 30. *Chriſtum eſſe nobis factum a Deo juſtitiam*, cum quo loco conjungimus propheticum illud Jer. XXIII. 6. & XXXIII. 16. *Hoc eſt nomen, quod vocabunt eum* (Meſſiam) *Jehovah juſtitia noſtra.* Si Chriſtus factus eſt nobis juſtitia, utique ipſius juſtitia per fidem nobis imputatur, hanc enim vim habent pronomina illa *nobis* & *noſtra*. Excipit Bellarminus libr. II. de juſtif. c. 10. *Chriſtum dici noſtram juſtitiam, non quod juſti ſimus ea juſtitia, quae eſt in Chriſto nobis imputata, ſed duabus aliis de cauſis. 1.) Quia Chriſtus eſt cauſa efficiens noſtrae juſtitiae, ſicut Deus dicitur fortitudo & ſalus noſtra, & quemadmodum Chriſtus dicitur ibidem ſapientia & redemtio noſtra, atque alibi pax noſtra, quia ſcilicet nos redemit, ſapientes fecit & Patri ſuo reconciliavit. 2.) Quia ſatisfecit pro nobis Patri, & eam ſatisfactionem ita nobis donat & communicat, cum nos juſtificat, ut noſtra ſatisfactio & juſtitia dici poſſit. Et hoc modo* (ait) *non eſſet abſurdum, ſi quis diceret, nobis imputari Chriſti juſtitiam & merita, cum nobis donentur & adplicentur, ac ſi nos ipſi Deo ſatisfeciſſemus, modo non negetur eſſe in nobis praeterea inhaerentem juſtitiam, eamque veram & abſolutam eſſe juſtitiam, cui juſto Dei judicio non debeatur pœna, ſed gloria:* in quam ſententiam adlegat illud Bernhardi epiſt. CXC. ad Innocentium. *Si unus pro omnibus mortuus eſt; ergo omnes mortui ſunt, ut videlicet ſatisfactio unius omnibus imputetur, ſicut omnium peccata unus ille portavit.* Hæc omnia Bellarminus, ex quo non immerito quærimus: 1.) Si non eſt abſurdum ſtatuere, quod Chriſti juſtitia & merita nobis ita donentur & adplicentur, ac ſi nos ipſi Deo ſatisfeciſſemus, cur tam hoſtiliter imputationem juſtitiæ Chriſti impugnet, eamque per calumniam juſtitiam *putativam* adpellet? 2.) Quare huic perfectiſſimæ Chriſti juſtitiæ in actu juſtificationis conjungat noſtram, quæ eſt imperfecta & multis modis contaminata; plena ac perfecta eſt Chriſti juſtitia, ergo ſupplementum operum noſtrorum non deſiderat; noſtra juſtitia ita comparata eſt, ut quotidiana peccatorum remiſſione indigeamus, quomodo ergo abſoluta erit in juſto Dei judicio ſubſiſtens? 3.) Si Chriſti ſatisfactio ita nobis imputatur, ac ſi nos ipſi pro peccatis ſatisfeciſſemus, conſequens eſt, juſtitiam Chriſti itidem nobis ſic imputari, ac ſi nos ipſi legem perfecte impleviſſemus, ratio connexionis eſt manifeſta, præterquam enim quod in Chriſti merito obedientia & ſatisfactio ſunt arctiſſime conjuncta, ac proinde non poſſint invicem ſeparari, accedit inſuper & hoc, quod obedientiæ & ſatisfactionis Chriſti in officio redemtionis ſit æqualis ratio. Ut enim Chriſtus

non

non pro ſe, nec pro ſuis peccatis, ſed pro nobis ac noſtris peccatis ſatisfecit: ita quoque non pro ſe, ſed noſtri loco legem implevit, ipſe enim eſt dominus legis. Ergo ut ſatisfactio Chriſti nobis imputatur, ita quoque ipſius obedientia legi præſtita. 4.) Si Chriſti juſtitiam & merita Bellarminus nobis adplicari concedit, quærimus, quo illud ſtatuat fieri medio? Certum enim eſt, Deum non ſine mediis nobiſcum in negotio juſtificationis agere: accedit quod Chriſti ſatisfactio in ſe ac per ſe ſit univerſalis, requiritur igitur certum quoddam medium, cujus ratione fiat, ut huic adplicetur, alteri vero minime. Illud medium non poteſt eſſe aliud, quam fides, teſte tota ſcriptura; ecquis enim diceret, vel caritate vel aliis operibus Chriſti juſtitiam nobis adplicari? Caritas & opera noſtra non ſunt manus recipiens, ſed potius manus aliis elargiens; cur ergo tanto conatu negat Bellarminus, fidem eſſe fiducialem Chriſti adprehenſionem? Merito igitur quis miretur, quomodo hæc verba vere evangelica de imputatione ſatisfactionis Chriſti conciliare velit cum verbis ſuis cap. 7. arg. 4. prolatis: *Fieri non poteſt, ut juſtitia Chriſti nobis imputetur:* qua item arte verba illa, quod juſtitia nobis inhærens ſit abſoluta, cui juſto Dei judicio debeatur non pœna, ſed gloria, conciliare velit cum orationibus ſanctorum Pſalm. CXXX. 3. *Domine ſi peccata imputare decreveris, quis ſuſtinebit?* Pſalm. CXLIII. 2. *Ne intres in judicium cum ſervo tuo Domine, quia non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens.* Dan. IX. 18. *Non in juſtitiis noſtris nos proſternimus coram te, ſed in miſerationibus tuis multis &c.* cum dicto illo Chriſti Luc. XVII. 10. *Cum omnia feceritis, dicite: ſervi inutiles ſumus, quae debuimus facere, praeſtitimus,* adeoque cum communi omnium vere piorum confeſſione & experientia, qua ſe quotidiana peccatorum remiſſione indigere humiliter & veraciter agnoſcunt. Ceterum quod ad *priorem* exceptionem attinet, Chriſtum eſſe juſtitiam noſtram, quia eſt cauſa efficiens noſtræ iuſtitiæ, id vere quidem dicitur, ſed non plene. Chriſtus enim etiam eo modo eſt iuſtitia noſtra, ut *juſti ſimus in ipſo.* 2 Cor. V. 21. Ideo *juſtitia* illa *ſempiterna*, quam Chriſtus nobis *adduxit*, Dan. IX. 24. & qua coram Deo conſiſtimus, non hæret in nobis, ſed fides in Chriſto eam quærit & adprehendit. Chriſtus ergo dicitur *nobis factus ſapientia*, quia protulit ex ſinu æterni Patris evangelium, quod eſt abſcondita ſapientia: Pſalm. LI. 8. *Iuſtitia*, quia adplicat nobis ſuum meritum per fidem: *Sanctificatio*, quia donat nobis Spiritum ſanctum: *Redemtio* non ſolum, quia redemit nos in cruce effuſione ſui ſanguinis, ſed etiam, quia in fine mundi liberabit nos ab omnibus calamitatibus. Primum beneficium oritur ex officio Chriſti prophetico, poſtremum ex regio, duo media ex ſacerdotali.

§. CCVII. II.) Ex 2 Cor. V. 19. *Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi ipſi non imputans illis peccata eorum*, ita argumentamur: Reconciliatio noſtra cum Deo conſiſtit in non-imputatione peccatorum propter Chriſtum. Atqui iuſtificatio eſt ipſa reconciliatio cum Deo. Ergo iuſtificatio conſiſtit in non-imputatione peccatorum. Excipit Bellarminus, *non-imputationem trahere ſecum peccati remiſſionem & juſtitiae infuſionem*, quo refert dicta Col. II. 13. *Convivificavit vos Chriſto, donans vobis omnia delicta, delens, quod adverſus vos erat, chirographum decreti;* ubi vivificatio, quæ pertinet ad interiorem renovationem, & donatio delictorum, quæ pertinet ad remiſſionem peccati, & deletio chirographi, quæ ſignificat omnimodam exſtinctionem delicti, coniunguntur. Rom. V. 11. cum apoſtolus dixiſſet, *per Chriſtum nos accepiſſe reconciliationem*, paulo poſt addit v. 17: *abundantiam gratiae & donationis & juſtitiae accipientes regnabunt in vita per ipſum:* ubi reconciliatio definitur non ſola remiſſione peccatorum, ſed acceptione abundantis gratiæ & iuſtitiæ & donorum. Col. I. 22. *Nunc autem reconciliavit in corpore carnis ejus per mortem exhibere vos ſanctos & immaculatos & irreprehenſibiles coram ipſo;* ubi effectum reconciliationis clariſſime explicari dicit. *Reſp.* fatemur & nos, duplex eſſe Chriſti beneficium, ſcilicet peccatorum remiſſionem

2.) Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi 2 Cor. V.

nem ſive iuſtificationem & renovationem, cum *duplicia accipiamus a manu Domini pro omnibus noſtris peccatis;* Eſa. XL. 2. interim tamen hæc non ſunt confundenda; renovatio eſt conſequens remiſſionis peccatorum, etiamſi tempore ſint ſimul. Probandum igitur erat Bellarmino, nos reconciliari Deo per illud ipſum renovationis donum, ſed hoc adlegata dicta non probant, quin potius diſtinguunt inter reconciliationem, quam docent fieri non imputatione peccatorum, & inter collationem donorum. Fide in Chriſtum datur nobis remiſſio peccatorum, quæ *dividebant inter Deum & nos* Eſa. LIX. 2. Ergo fide in Chriſtum reconciliamur Deo, cuius reconciliationis conſequens eſt donatio Spiritus ſancti & interior renovatio.

3.) *Eum, qui non noverat peccatum, Deus pro nobis fecit peccatum.* 2 Cor. V.

§. CCVIII. III.) Ex eiusdem cap. V. verſu 21. *Eum, qui non noverat peccatum,* (Deus) *pro nobis fecit peccatum, ut nos efficeremur juſtitia Dei in illo.* Ut Chriſtus factus eſt peccatum, hoc eſt, inſignis peccator per imputationem noſtrorum peccatorum, ſic nos efficimur iuſtitia Dei, hoc eſt, inſigniter iuſti coram Deo per imputationem iuſtitiæ Chriſti. Ut Chriſto imputata ſunt peccata noſtra, ita nobis imputatur Chriſti iuſtitia. Auguſtinus in enchiridio ad Laurent. cap. XLI. *Ipſe ergo peccatum & nos juſtitia; nec noſtra, ſed Dei; nec in nobis, ſed in ipſo; ſicut ipſe peccatum non ſuum, ſed noſtrum; nec in ſe, ſed in nobis factus eſt.* Chryſoſtomus, Theophylactus & Oecumenius eodem modo textum apoſtolicum interpretantur (*). *Chriſtus factus eſt pro nobis peccatum,* hoc eſt, *inſignis peccator,* quod agnoſcit etiam Ruardus Tapperus, ſcriptor pontificius, art. 8. tom. II. p. 27. Refero huc parallela ſcripturæ loca. Eſa. XLV. 24. *In Domino juſtitia & fortitudo mea.* Rom. III. 24. *Iuſtificamur per redemtionem, quae eſt in Chriſto.* Act. XIII. 39. ἐν τούτῳ *in eo omnis, qui credit, juſtificatur.* Gal. II. 17. *Quaerimus juſtificari* ἐν Χριστῷ. Phil III. 9. *Ut reperiar in Chriſto non habens meam juſtitiam ex lege ſed eam, quae eſt per fidem Ieſu Chriſti &c.* quæ omnia evidenter teſtantur, iuſtitiam, quæ coram Deo valet, in Chriſto fide quærendam eſſe. Col. II. 10. *In Chriſto eſtis* πεπληρωμένοι *perfecti & abſoluti.* Excipit Bellarminus, 1.) *Chriſtum non dici peccatum, hoc eſt, peccatorem, neque imputari illi peccata noſtra, quaſi ipſe illa fecerit & iniquus haberi poſſit, ſed ſolummodo imputari illi quoad debitum ſatisfaciendi, quod ipſe ſponte ſuſcepit, ex quo non peccator, ſed juſtus dici meretur.* 2.) Juſtitiam Dei interpretatur triplici modo: a.) *pro juſtitia divina, quae eſt in Chriſto, tanquam capite noſtro, cuius nos ſumus membra;* b.) *pro juſtitia inhaerente, quae dicitur Dei, quia a Deo nobis donatur:* c.) *pro effectu & imagine juſtitiae Dei. Ut Chriſtus factus eſt pro nobis peccatum, id eſt, adſumſit ſimilitudinem carnis peccati, ut fieret victima pro peccato: ita nos efficimur juſtitia Dei per ſimilem tropum, quia recipimus inhaerentem juſtitiam, quae eſt effectus & ſimilitudo quaedam juſtitiae Dei.* Reſp. 1.) Chriſtum eo modo factum eſſe peccatum, ut fieret victima pro peccato, libenter concedimus, ſed per illud non excluditur, ſed potius ſtabilitur imputatio peccatorum noſtrorum Chriſto facta, inde enim & ideo Chriſtus factus eſt victima pro peccatis mundi, quia coram Dei iudicio eadem ipſi imputata, qua de re ſic loquitur Spiritus ſanctus: Eſa. LIII. 6. *Poſuit Dominus in eo iniquitates omnium noſtrorum.* v. 12. *portavit delicta multorum;* ubi obſerva coniungi in dicto prophetico hæc duo, quod Chriſtus & pœnas peccatorum, & peccata noſtra in ſe receperit. Joh. I. 29. *Ecce agnus Dei* αἴρων ſuſcipiens, portans & *tollens peccata mundi;* ubi reſpicit baptiſta ad ſacrificia vet. teſt. in quibus peccata ſacrificantium typica quadam imputatione trans-

(*) Chryſoſtomi verba in comm. h. l. ſunt: *Juſtum fecit Deus peccatorem, ut peccatores faceret juſtos. Imo neque ſic dixit, ſed quod multo majus erat. Non enim habitum poſuit, ſed qualitatem, non dixit peccatorem, ſed dixit peccatum, ut nos fieremus, non dixit juſti, ſed juſtitia & juſtitia Dei. Dei enim eſt iſta, quando non ex operibus, ſed a gratia fit juſtificatio.* Gerhardus.

transferebantur in hoſtias; cumprimis vero obſervandus eſt typus hirci emiſſarii Lev. XVI. 21 (*). *Poſita utraque manu ſuper caput hirci confiteatur Aaron omnes iniquitates filiorum Iſraël & univerſa delicta atque peccata eorum, quae imponens capiti illius emittet eum per hominem paratum in deſertum.* v. 22. *Ut hac ratione hircus omnia illorum delicta portet ſuper ſe in deſertum &c.* quem hircum fuiſſe typum Chriſti (**) nemo poteſt negare. 1 Petr. II. 24. *Peccata noſtra ipſe pertulit* (ἀνήνεγκεν) *in corpore ſuo ſuper lignum.* 2.) Nec eſt, quod cavilletur Bellarminus, *Chriſtum non imputative, ſed vere factum eſſe victimam pro peccato*, neque enim dicimus, victimam Chriſto imputatam eſſe, ſed propter peccata noſtra, vere in iudicio Dei ipſi imputata, ipſum victimam factum eſſe dicimus. Tam vere & efficaciter imputata ſunt Chriſto peccata noſtra, quam vere ipſe pertulit pœnas peccatorum noſtrorum, dolores, mortem, crucem &c. quinimo cum factus ſit pro nobis *maledictum*, Gal. III. 13. quomodo negari poteſt imputatio peccatorum noſtrorum ipſi facta? Ubicunque enim vibratur fulmen divinæ maledictionis, ibi reſpectus habetur ad peccata, vel per inhæſionem, vel per imputationem, cum judicium Dei ſit juſtum & ex veritate. Atqui contra Chriſtum vibratum eſt fulmen divinæ maledictionis. Ergo reſpectus habitus fuit ad peccata. Jam vero in Chriſto non fuerunt peccata per inhæſionem, cum ipſe ſit omni ex parte innocens. Ergo per imputationem, propter quam ſibi ipſi transſcribit peccata noſtra Pſalm. LXIX. 6. *Domine tu ſcis ſtultitiam meam, & debita mea non ſunt coram te abſcondita;* interim tamen quia eadem ipſi nec *formaliter* inhærent, nec *actualiter* ab ipſo ſunt perpetrata, ideo notanter præmittit, *quae non rapui, cogor exſolvere.* v. 5. ipſe enim in ſe & ſua perſona eſt juſtiſſimus ὅσιος, ἄκακος, ἀμίαντος, κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν. Heb. VII. 26. 3.) Evidenter igitur ex dicto apoſtoli probatur beatiſſima illa commutatio, qua Chriſtus in ſe recepit peccatum noſtrum, ut donaret nobis juſtitiam ſuam. Ut enim ipſe in ſe juſtiſſimus & ſanctiſſimus factus eſt peccatum per imputationem peccatorum noſtrorum; ita nos in nobis peccatores efficimur juſtitia Dei ſeu juſti coram Deo per imputationem juſtitiæ Chriſti; id quod Chryſoſtomi, Theophylacti & Oecumenii expoſitio in hunc locum manifeſte comprobat. Ambroſius ibidem: (Chriſtus) *factus caro non immutatus, ſed incarnatus factus eſt peccatum &c. Propter quod autem omnis caro ſub peccato eſt, ideo factus caro factus eſt peccatum. Et quoniam oblatus pro peccatis, non immerito peccatum factus dicitur, quia & hoſtia in lege, quae pro peccatis offerebatur, peccatum nuncupabatur &c. Qui peccatum non fecit, nec dolus inventus eſt in ore ejus, quaſi peccator occiſus eſt, ut peccatores juſtificarentur apud Deum in Chriſto.* Bernhardus ſerm. I. de circumciſ. *Qui peccatum non fecit, non dedignatus eſt ſe peccatorem reputari.* 4.) Quod ad triplicem ſignificationem juſtitiæ Dei attinet, reſpondemus, ſi per juſtitiam Chriſti in prima expoſitione intelligitur iuſtitia *perſonae*, id eſt, qua Chriſtus in ſe *eſſentialiter* iuxta divinam naturam iuſtus eſt, tunc dicimus, expoſitionem eam eſſe incommodam; non enim iuſtitia illa perſonæ, ſed iuſtitia officii ſeu obedientiæ, (ut loquitur formula concordiæ p. 584.) hoc eſt, ea, quam in officio mediatoris agendo & patiendo acquiſivit, iuſti ſumus. Sin vero de iuſtitia *officii* terminus intelligitur, ſatis commoda ſunt illa Bellarmini verba. *Iuſtitia Dei* (inquit) *nos dicimur, non in nobis, ſed in Chriſto, quia ipſe eſt caput noſtrum, & quod convenit capiti, convenit etiam membris, non ut ſunt membra diſtincta a capite, ſed ut faciunt unum & ſunt unum cum ipſo capite.* Addimus autem, per fidem nos Chriſto inſeri & membra myſtici huius corporis effici, fides ergo eſt, quæ peccata noſtra in Chriſtum transfert, & iuſtitiam Chriſti nobis adplicat, atque hac ratione beatiſſimam illam unio-

(*) Huncce locum copioſe illuſtravimus in adnotationibus noſtris ad *tom. VI. locor. theol. Gerhardi p. 13. ſeqq.*

(**) Conferenda, quæ hanc in rem diximus *loc. cit. p. 15, 16.*

nem & permutationem efficit. Secunda & tertia ſignificatio coincidunt, ſcilicet, quod iuſtitia Dei accipienda ſit pro iuſtitia a Deo nobis eo modo donata, ut formaliter nobis inhæreat. Atqui interpretatio illa hoc loco ſtare nequit, dicimur enim effecti *juſtitia Dei in Chriſto;* (non in nobis) jam vero inhærens iuſtitia non eſt in Chriſto, ſed in nobis. Refero huc egregium illud dictum Rom. VIII. 3. *Quod impoſſibile erat legi, quia infirmabatur per carnem; Deus miſſo Filio ſuo in ſimilitudine carnis peccati de peccato damnavit peccatum*, *ut* δικαίωμα *juſtificatio legis* (perfectiſſima illa obedientia & iuſtitia, quam lex a nobis flagitat) *impleretur* (non a nobis, ſed) *in nobis*. (videlicet per fidem, quæ in Chriſto perfectam illam obedientiam invenit & adprehendit.) 5.) *At*, inquit Bellarminus, *in Chriſto eſt idem, quod a Chriſto & per Chriſtum.* Reſp. hac ratione tranſitus fit a cauſa formali ad efficientem & meritoriam. Utrumque apoſtolus adſerit, iuſtificari nos propter Chriſtum, & iuſtificari in Chriſto, utrumque igitur acceptandum, nec alterum alteri opponendum. Ut per fidem ſumus in Chriſto, ita per eandem efficimur iuſtitia Dei in ipſo, & ut Chriſtus factus eſt pro nobis peccatum per imputationem, ita nos efficimur iuſtitia Dei in illo per imputationem. Juſtitia Dei, cuius hoc loco fit mentio, opponitur peccato, quod Chriſtus pro nobis factus eſt, vi ergo oppoſitionis alia iuſtitia intelligi nequit, quam quæ Chriſtus nobis factus eſt in ſuo officio; quæ per fidem nobis imputatur, ſicut Chriſto imputata ſunt peccata noſtra.

Tertia claſſis argumentorum: 1) Eph. I. Deus nos gratos habuit in dilecto.

§. CCIX. *Tertia* claſſis argumentorum depromitur ex epiſtola ad Epheſios. I.) Eph. I. 6. *Deus nos* ἐχαρίτωσεν *gratos* & acceptos *habuit in dilecto Filio ſuo.* Quo modo reddimur Deo grati & accepti, eo etiam modo iuſtificamur. Atqui grati & accepti Deo reddimur in Chriſto, *per quem habemus redemtionem in ſanguine eius, remiſſionem peccatorum*, ut apoſtolus ibidem loquitur v. 7. Ergo etiam in Chriſto iuſtificamur, non autem inhærente in nobis iuſtitia. Excipit Bellarminus libr. II. de iuſtif. cap. 11. ἐχαρίτωσεν *ſignificat gratioſos nos fecit, nempe non tantum per remiſſionem peccatorum, ſed etiam per donum juſtitiae animam renovando & exornando, ut ſimus ſimiles capiti noſtro, Chriſto, alioquin Chriſtus foret monſtrum, ſi tam ſpecioſo & ſancto capiti ſordida & immunda membra adjungerentur.* Reſp. 1.) Fides in actu *juſtificationis* adprehendit Chriſti iuſtitiam, quæ eſt pretioſa & ſalutaris illa veſtis, quæ tegit nuditatem noſtram; cum hac peccatorum remiſſione & iuſtitiæ Chriſti imputatione ſemper coniuncta eſt renovatio, qua Spiritus ſanctus incipit naturam noſtram ſanare; venenum peccati extergere, animam mundare &c. ſed hæc renovatio in hac vita eſt imperfecta, ideo per eam non tegitur noſtra nuditas coram Dei iudicio, quippe *qui abſcondita noſtra collocat in lumine vultus ſui;* Pſalm. XC. 8 *& coram quo omnes noſtrae juſtitiae ſunt ſicut pannus mulieris menſtruatae.* Eſa. LXIV. 6. 2.) Verbum χαριτόω bis habetur in nov. teſt. Luc. I. 28. ubi angelus ad Mariam dicit: χαῖρε κεχαριτωμένη, quod pontificii quidem ſic accipiunt, Mariam multis gratiarum donis a Deo repletam eſſe, ſed tutiſſime ſequimur explicationem ſtatim additam v. 30. εὗρες χάριν παρὰ τῷ θεῷ, eodem igitur modo etiam hoc loco verbum χαριτοῦν accipitur, non pro donorum infuſione, ſed pro acceptatione in gratiam. 3.) Repetenda hoc loco argumenta ſuperius §. 18. & ſeqq. adducta, quibus probavimus, gratiam in articulo de iuſtificatione non ſignificare infuſos habitus, ſed gratuitam Dei iuſtificantis miſericordiam. Ergo ex coniugatorum natura χαριτοῦν ſignificat in gratiam recipere, gratos & acceptos habere. Urgemus cumprimis locum apoſtolicum 2 Tim. I. 9. ubi *gratia* illa dicitur *nobis data in Chriſto ante tempora ſecularia.* 4.) Id ipſum comprobat res ipſa. Illi enim, quos Deus ἐχαρίτωσεν in Chriſto, ſunt miſeri peccatores, morti & æternæ damnationi obnoxii, unde apoſtolus diſerte dicit, quod *Deus juſtificet impium;* Rom. IV. 5. illos vero Deus ſibi gratos & acceptos habet in Chriſto, fide ſcilicet adprehenſo, *per quem habemus redemtionem in ſanguine ejus, remiſſionem peccatorum*

ſecun-

ſecundum divitias gratiae ejus, ut ἐξηγητικῶς apoſtolus ſubiungit. 5.) Adferimus illuſtrationis gratia v. 4. *Elegit nos Deus in Chriſto, ut eſſemus ſancti & irreprehenſibiles.* Quemadmodum noſtra ſanctitas non eſt pars ſive cauſa, ſive meritum noſtræ electionis, ſed eiusdem finis & conſequens; Ita quoque reconciliationis noſtræ conſequens eſt & finis. Eædem enim cauſæ ſunt electionis & iuſtificationis, ut ſuo loco demonſtratum fuit. 6.) Urgemus etiam emphaſin verborum ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς ἐν χριστῷ, quibus verbis non ſolum ſignificatur, nos omnia bona debere Chriſto, ſed etiam in Chriſto, & non in nobis ipſis vel noſtris operibus fundamentum illius gratiæ & miſericordiæ quærendum eſſe. 7.) Nec tamen ex hac noſtra ſententia deduci poteſt illud abſurdum, quod Chriſti corpus myſticum ſit quoddam monſtrum, ſiquidem veri credentes myſtici illius corporis membra, non ſolum imputata Chriſti iuſtitia veſtiuntur & ornantur, ſed etiam renovantur ſpiritu mentis ſuæ, induunt Chriſtum, non ſolum fide, ſed etiam ſancta converſatione Rom. XIII. 14. Cum Chriſtus ſit & donum & exemplum, &c. interim tamen hæc renovatio & Chriſti imitatio in hac vita non eſt numeris omnibus perfecta, quia ſancti quotidie petunt peccatorum remiſſionem, qua non indigerent, ſi membra huius myſtici corporis a peccatorum ſordibus plane & plene eſſent mundata & per infuſam iuſtitiam undiquaque formoſiſſima.

2.) Induite novum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt Eph. IV.

§. CCX. II.) Eph. IV. 24. *Induite novum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt*, ubi ſimilitudo indumenti indicat, nos juſtificari per juſtitiam extrinſecam, quæ non inhæret nobis, ſed per fidem adprehenditur, & nos tegit atque operit, ne turpitudo noſtra in conſpectum Dei veniat. Excipit Bellarminus, *ſimilitudinem indumenti optime convenire inhaerenti juſtitiae;* primo *quia non eſt naturalis, nec nobiſcum naſcitur, ſed extrinſecus accedit ex infuſione Spiritus ſancti;* ſecundo *quia juſtitia per bona opera diſtinguit pios ab impiis, ſicut per veſtes alii ab aliis diſcernuntur;* tertio, *quia induere ſecundum hebraicam phraſin ſignificat abundanter & copioſe tegere, ſic Chriſtum ſive novum hominem induunt, qui pleni fide & caritate in omnibus operibus ſuis Chriſtum imitantur, & ejus doctrinam vitam & mores exprimunt.* Reſp. Fatemur, apoſtolum Eph. IV. 24. proprie & principaliter non de juſtificatione, ſed de renovatione agere, hactenus igitur locus ille eſt a quæſtione alienus. 2.) Interim tamen ſimilitudo indumenti aliis in locis ad juſtificationem adplicatur. Pſalm. LXXXIX. 17. Eſa. LXI. 10. Gal. III. 27. &c. dicimus igitur, Chriſtum indui fide in actu juſtificationis, quando imputatur nobis ipſius juſtitia; (ſi Chriſtum induimus per fidem, utique etiam induimur juſtitia ejus, quæ ſic nobis imputatur, ut poſſimus eam Dei judicio noſtro nomine opponere.) deinde etiam indui ſancta vitæ converſatione, quando ſanctam ipſius vitam imitamur. 3.) Ergo non negamus per induitionem novi hominis intelligi inhærentem juſtitiam ſive renovationem, eiusdemque incrementum, interim tamen connotatur iuſtitia fidei imputata, quam iuſtitia inhærens ſequitur, & ſine ea locum non habet. 4.) Quod tam certum atque evidens, ut ipſe Bellarminus id quodammodo agnoſcat, ſic enim ſcribit hoc loco: *Poteſt tamen certo modo adcommodari haec ſimilitudo, ut etiam exemplum patriarchae Iacobi* (qui indutus veſtibus primogeniti, ac pro primogenito reputatus, benedictionem & hæreditatem a patre obtinuit Gen. XXVII.) *juſtitiae imputatae; ſi quis dicat, oportere, ut induamus merita Chriſti, & illis quodammodo tecti petamus a Deo indulgentiam peccatorum. Nam ſolus Chriſtus pro peccatis noſtris ſatisfacere potuit, & re ipſa ex juſtitia ſatisfecit; & illa ſatisfactio nobis donatur & adplicatur & noſtra reputatur, cum Deo reconciliamur & juſtificamur.* Hæc omnia Bellarminus vere evangelice; quæ vero ſubiungit de diſpari ratione ſatisfactionis & iuſtitiæ Chriſti, ſuperius ſunt diſcuſſa. *Quod unus pro alio ſatisfaciat* (inquit) *facile intelligi poteſt, ſed quod unus ſit juſtus, quia alius eſt juſtus, eſt omnino inauditum & contra omnem rationem.* At num in eccleſia inauditum ſit, Chriſti iuſtitiam nobis imputari, paulo

paulo poſt ex veterum teſtimoniis manifeſtum erit: nec tamen ita crude ac nude dicimus nos eſſe iuſtos, quia Chriſtus iuſtus eſt, ſed diſertam addimus adplicationis rationem, nimirum iuſtos nos eſſe fide in Chriſtum, vera illa & viva fide, quæ Chriſtum reſpicit ac recipit, qui noſtro loco legem implevit, & pro peccatis noſtris ſatisfecit, quæ fides poſtea per dilectionem efficax eſt, & iuſtitiæ operibus ſeſe exſerit. 5.) Neve Bellarminus diſputet, induendi metaphoram proprie atque unice inhærentem iuſtitiam denotare, opponimus propriam ſui ipſius ratiocinationem libr. de gratia primi hominis cap. 6. *Indumentum eſt quippiam extrinſecum & ſuperadditum. Iuſtitia originalis confertur veſtimento. Ergo fuit aliquid ſupernaturale extrinſecum.*

Quarta claſſis argumentorum. 1.) Act. XIII. per Chriſtum annunciatur vobis remiſſio peccatorum.

§. CCXI. *Quarta* claſſis argumentorum petitur ex actis apoſtolorum & ex parabola publicani. I.) Act. XIII. 38. *Per Chriſtum annunciatur vobis remiſſio peccatorum, & ab omnibus, quibus non potuiſtis in lege Moſis juſtificari. v. 39. in hoc omnis qui credit, juſtus eſt,* in quo loco quatuor ſunt obſervanda. 1.) Juſtificationem eſſe verbum iudiciale, cum declaretur per annunciationem remiſſionis. 2.) Juſtificationem definiri per remiſſionem peccatorum. 3.) Remiſſionem illam fieri per & propter Chriſtum, non per legem ac noſtra opera. 4.) Adplicationem huius beneficii a Chriſto parti fieri fide. Si iuſtificatio conſiſtit in remiſſione peccatorum, quæ datur credentibus in Chriſtum, ac fide eis obtingit, conſequens eſt, non iuſtificari hominem per ac propter inhærentem iuſtitiam. Bellarminus in pervertendo hoc dicto apoſtolico ſatis operoſus eſt & varias profert exceptiones. 1.) *Per Chriſtum nos juſtificari ut per cauſam efficientem, ſed phraſi illa non excludi qualitatem infuſam, quae eſt cauſa formalis juſtificationis.* Reſp. Sane obedientia & ſatisfactio Chriſti eſt cauſa efficiens meritoria noſtræ iuſtificationis, eadem tamen quatenus per fidem nobis adplicatur & imputatur, eſt cauſa iuſtificationis *formalis*. Bellarminus exclamat, *repugnare hoc rationi, quod Chriſti juſtitia ſtatuitur & cauſa efficiens & formalis noſtrae juſtificationis*; at diverſitas reſpectus facile tollit omnem abſurditatem φαινομένην. Solutio alieni debiti reſpectu ſolventis eſt cauſa *efficiens meritoria*, ob quam debitor non poteſt conveniri; eadem ſolutio reſpectu debitoris, cui a creditore imputatur, eſt cauſa *formalis* non conventionis. Satisfactionem Chriſti eſſe cauſam iuſtificationis *meritoriam*, Bellarminus non negat, eandem ſatisfactionem Chriſti nobis imputari concedit, cur ergo quod de ſatisfactione non invitus concedit, de iuſtitia Chriſti negat? cum Chriſtus non ſolum pro peccatis noſtris ſatisfecerit, ſed etiam legem Dei noſtri loco impleverit, ut hac ratione & ſatisfactio & obedientia Chriſti conſtituant illam iuſtitiam, quæ nobis per fidem imputatur. Porro quamvis phraſi illa *per Chriſtum* Bellarmino non videantur excluſæ qualitates noſtræ noſtraque opera, tamen mentione fidei eadem excludi ſatis manifeſtum eſt, cum in articulo iuſtificationis ſit perpetua oppoſitio inter fidem & opera. Nomine legis intelliguntur etiam virtutes & opera, quorum norma in lege proponitur, ac lex diſerte excluditur, ergo virtutes & opera excluduntur. 2.) *Verbo annunciandi non ſignificari ex ſola annunciatione remiſſionis fide adprehenſa homines juſtificari, ſed annunciari remiſſionem peccatorum iis, qui credunt, ut oportet, implendo videlicet omnia, quae fides implenda demonſtrat.* Reſp. Sophiſticam ambiguitatem illius phraſeos *credere, ut oportet*, expoſuimus ſuo loco. Procedit hæc Bellarmini exceptio ex falſa hypotheſi, quod fides formetur per caritatem. Oſtendimus autem ſuperius, caritatem non eſſe *formam*, ſed *effectum* fidei. *Forma* iuſtificantis fidei eſt fiducialis adprehenſio Chriſti in verbo evangelii oblata. Confundit etiam Bellarminus fidem & opera, quæ apoſtolus in actu iuſtificationis adcurate diſtinguenda eſſe oſtendit. Quomodo iuſtificamur fide & non ex operibus, ſi vera eſt paraphraſis Bellarmini: qui credunt ut oportet, hoc eſt, qui faciunt & implent ea omnia, quæ fides implenda eſſe demonſtrat, iuſtificantur? nimirum

rum

rum confunditur deſcriptio formæ & effectus, ſubjecti & modi, ſive juſtificatorum & ipſius juſtificationis. Sane fides juſtificans non ſolum adprehendit promiſſionem evangelicam de remiſſione peccatorum, ſed etiam per bona opera ſeſe exſerit, & legi divinæ obedientiam præſtat, ſed ex eo non poteſt nec debet colligi, quod fructus bonorum operum proferendo juſtificet, ſive quod una cum ea bona opera juſtificent. 3.) *Remiſſionem peccatorum ſolam nominari, ſed hoc nihil impedire, quo minus juſtificatio intelligatur conſtare remiſſione peccatorum & juſtitiae infuſione, cum remiſſio peccatorum non ſit ſola condonatio pœnae, ſed etiam ablutio culpae ſuccedente nitore gratiae.* Reſp. Sane remiſſio peccatorum eſt & condonatio pœnæ & ablutio culpæ, atqui illa ablutio culpæ non eſt ita comparata, ut ipſa peccati labes ac macula in hac vita penitus eluatur, & funditus eradicetur, quid enim opus foret miſerabili illa querimonia apoſtoli: *Scio, quod in me, hoc eſt, in carne mea non habitet bonum;* Rom. VII. 18. *habitat in me peccatum;* v. 20. *video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, & captivantem me in lege peccati, quae eſt in membris meis,* v. 23. *miſer ego, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Falſam igitur definitionem remiſſionis peccatorum proponit Bellarminus, quia juſtitia inhærens ſive renovatio non eſt pars nec cauſa, ſed conſequens remiſſionis peccatorum, quæ contingit ſola fide in Chriſtum. Verus nitor ac decor, qui nos Deo gratos reddit, eſt Chriſti juſtitia fide imputata: nitor renovationis ac decor juſtitiæ inhærentis in hac vita eſt imperfectus & immundus, perficiendus demum in vita æterna. 4.) *Quamvis hoc loco ſola mentio fiat juſtificationis a peccatis, tamen in aliis multis locis mentionem fieri ſanctificationis, mundationis, ablutionis, renovationis & ſimilium, quae alteram juſtificationis partem oſtendant.* Reſp. fallacia eſt conſequentis. Fatemur & nos, renovationis donum cum peccatorum remiſſione conjunctum eſſe, ſed ex eo non poteſt inferri, quod conſtituat juſtificationis partem alteram, quippe quæ ſola peccatorum remiſſione propter Chriſtum abſolvitur, cujus conſequens eſt donum renovationis. 5.) *Verbis illis:* a quibus non potuiſtis in lege Moſis iuſtificari, *illud tantummodo ſignificari, quod obſervatio legis propriis viribus vel ſola ipſa lege iuvante praeſumta non juſtificet, non quod vera legis obſervatio non ſit juſtitia, ſed quod lex ante remiſſionem peccatorum ſervari non poſſit.* Reſp. a.) Diſtinctio illa inter obſervationem legis per vires proprias & per gratiam Spiritus ſancti hic non habet locum, cum generaliter pronunciet apoſtolus, Rom. III. 20. *ex operibus legis non juſtificari omnem carnem,* & ſuo loco oſtendemus etiam renatorum opera non habere vim juſtificandi b.) Quid quod hoc ipſo in loco ſimpliciter & ἀποτόμως negat apoſtolus, obſervatione legis Moſaicæ quenquam potuiſſe juſtificari, atque huic legis obſervationi opponit fidem, quæ juſtitiam Chriſti adprehendit, & remiſſionem peccatorum impetrat. c.) Inter illos, de quibus pronunciat apoſtolus, quod non potuerint ex lege Moſis juſtificari, fuerunt multi pii & religioſi viri, quibus ſuadent apoſtoli, *ut perſeverent in gratia Dei,* v. 43. ex quo adparet, etiam illi legis obſervationi negari juſtificationem, quæ a renatis & in gratia Dei conſtitutis proficiſcitur, id quod exemplis Abrahæ & Davidis Rom. IV. manifeſtiſſime comprobatur. d.) Per *gratiam* intelligit Bellarminus infuſam caritatem, qua peccata expelluntur, & mandata Dei perfecte implentur. Sed ſuo loco oſtendimus, ne quidem renatos legem Dei perfecte implere poſſe, ideoque ad impletionem mandatorum requiri non ſolum gratiam renovationis, ſed etiam gratiam remiſſionis. *Tunc omnia Dei mandata facta deputantur, quando, quicquid non fit, ignoſcitur.* Auguſtinus libr. I. retract. c. 19.

§. CCXII. II.) Luc. XVIII. in parabola phariſæi & publicani vivum juſtificationis ſpeculum nobis proponitur. Phariſæus opera ſua jactans, & in ſemet ipſo confidens, quod ſit juſtus, repudiatur. Publicanus remiſſionem peccatorum quærens deſcendit juſtificatus in domum ſuam. Excipit Bellarminus 1.) *Publicanus, cum dixit:* propitius eſto mihi peccatori, *non petiit ſolam*

2.) Luc. XVIII. phariſæus in ſemet ipſo confidens, quod ſit juſtus, repudiatur.

ſolam debiti condonationem, quaſi vellet iniquus eſſe, ſed non haberi a Deo neque puniri, ſed petiit integram reconciliationem, & talem obtinuit, unde dicitur exaltatus, quia de peccatore juſtus, de ſervo peccati ſervus juſtitiae, de filio diaboli filius Dei repente factus eſt. Reſp. Manifeſtiſſimum eſt ex hoc loco, quod juſtificatio conſiſtat in remiſſione peccatorum, quæ gratis propter Chriſtum mediatorem contingit, cujus juſtitia per fidem in vera & ſeria converſione credentibus imputatur. Fatemur igitur, in noſtra cum Deo reconciliatione omnino requiri juſtitiam, cujus merito atque intuitu Deus remittit peccata; ſed juſtitia illa non eſt *inhaerens*, cum & phariſæus, de ea tanquam dono Dei gratias agens, illam habuerit, nec tamen juſtificatus domum redierit, ſed eſt juſtitia Chriſti, quam ſolam Deus in judicio ſuo acceptat. Publicanus hic de nullis bonis operibus gloriari poterat, ſed ſolam Dei miſericordiam propter Chriſtum promiſſam implorabat, *ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ*, ait v. 13. reſpicit igitur ad *ἱλαστήριον* vet. teſt. quod tegebat arcam fœderis, in qua tabulæ legis divinæ erant reconditæ, quod propitiatorium fuiſſe typum Chriſti docet apoſtolus Rom. III. 25. Hoc igitur voluit dicere publicanus: O miſericors Deus, ſi ad normam legis divinæ vitam meam velis exigere, & in judicium mecum intrare, non potero conſiſtere, ſed fide confugio ad propitiatorium, quod in Meſſia nobis propoſuiſti, illius obedientia tegat meam inobedientiam, ne in conſpectum tuum veniat. Sic ergo publicanus fide obtinuit remiſſionem peccatorum, & deſcendit iuſtificatus in domum ſuam. Quod exaltatus dicitur, illud potiſſimum intelligendum eſt de translatione ipſius e morte ad vitam, e regno ſatanæ ad regnum gratiæ, e damnatione ad ſalutem: neque tamen repugnamus, quo minus etiam de renovatione intelligatur, per quam e ſervo peccati factus eſt ſervus iuſtitiæ. Fatemur enim, cum reconciliatione individuo nexu coniunctam eſſe renovationem, nimirum ut conſequens, nequaquam vero ut partem, ſive cauſam: neque aliud quicquam probant dicta illa, quæ renovationem in iuſtificatis ponunt. Removeatur vero calumnia iſta, qua oblique nos pungit Bellarminus, quaſi ſtatuamus, petendo ſolam debiti condonationem nos velle iniquos eſſe, ſed non haberi a Deo neque puniri; aliud enim eſt velle iniquum eſſe, aliud agnoſcere peccatum in carne adhuc habitans, ſive, ut apoſtolus loquitur, aliud eſt *peccatum habere*, aliud *facere peccatum*. 1 Joh. III. 4. Quid quod non ſolam peccati condonationem, ſed etiam donationem Spiritus ſancti, incrementum renovationis & peccati mortificationem petimus; nec tamen in omnibus illis, quæ a Deo petuntur, quæque a Deo nobis donantur, conſiſtit iuſtificatio. 2.) *Phariſaeus non ideo poſtponi meruit publicano, quia dona Dei recenſebat, & Deo gratias hoc nomine agebat, ſed quia tumore ſuperbiae plenus erat, & in ſua juſtitia ita confidebat, ut nihil ſibi addi, nihil ignoſci peteret, inſuper etiam humilem publicanum contemnebat; alioqui publicanus Zachaeus* Lucæ XIX. *& rex Ezechias* Eſaiæ XXXVIII. *bona opera promittentes & praedicantes exauditi ſunt a Deo.* Reſp. Veriſſime hoc dicitur, quod ob tumorem ſuperbiæ phariſæus fuerit repudiatus; quis vero fuerit illæ ſuperbiæ tumor, non opus eſt dubiis coniecturis, cum manifeſtam habeamus evangeliſtæ explicationem. Vers. 9. Jeſus dicebat ad quosdam *πεποιθότας ἐφ' ἑαυτοῖς, ὅτι εἰσὶ δίκαιοι, καὶ ἐξουθενοῦντας τοὺς λοιποὺς, qui in ſe confidebant, quod eſſent juſti; & aſpernabantur caeteros.* Phariſæus igitur eſt imago eorum, qui iuſtitiæ laudem coram Deo quærunt in ſuis operibus, vel, ut apoſtolus loquitur, Rom. X. 3. *qui ſuam juſtitiam quaerunt στῆσαι ſtatuere* & erigere. Fiducia ergo in bona opera eſt damnatus ille ſuperbiæ tumor, quem abſit ut minima ex parte vel Zachæo, vel regi Ezechiæ tribuamus. Commemorant ſua opera, non quod fiduciam in illis ponant, & ex illis coram Deo iuſtificari quærant, ſed adducunt ea tanquam teſtimonia veræ converſionis & pietatis, quemadmodum etiam Petrus iubet, *ut electionem & vocationem noſtram firmam faciamus*, 2 epiſt. I. 10. Vere pii reverenter & grato corde agnoſcunt dona Dei, gratias Deo agunt pro conſervatione in bono, ſtudent iuſtitiæ bonorum operum, ſed fiduciam cordis in ea haudquaquam collocant, nec in illis iuſtitiam, quæ coram Deo judi-

iudicio conſiſtat, quærunt, ſed cum apoſtolo dicunt 1 Cor. IV. 4. *nihil mihi conſcius ſum, ſed non in hoc ſum juſtificatus;* cum Davide ſuppliciter & humiliter deprecantur *Dei judicium*, Pſalm. CXLIII. 2. cum Eſaia agnoſcunt, *omnes noſtras juſtitias eſſe velut pannum mulieris menſtruatae*, Eſai. LXIV. 6. Proinde fiducia iuſtificationis coram Deo neque ex toto, neque ex parte in opera collocanda, ſed in ſolum Chriſtum, *qui factus eſt nobis juſtitia a Deo* 1 Cor. I. 30. Quod ſi, definiente Bellarmino, eſt damnatus ſuperbiæ tumor, ſi quis ita confidit de ſua iuſtitia, ut nihil ſibi addi, nihil ſibi ignoſci petat, quid fiet de monachis, qui iactitant opera ſupererogationis? Qui bonis operibus adeo ſe abundare ſtatuunt, ut aliis ea communicare citra ſalutis ſuæ detrimentum queant, quid illi ad ſummam perfectionem ſibi deeſſe crederent? qui peccata renatorum ſua natura ac per ſe venialia eſſe, nec contra, ſed tantum præter legem fieri ſtatuunt, qui pravam concupiſcentiam in renatis adhuc hærentem vere peccatum eſſe negant, quid illi ſibi ignoſci magnopere peterent?

Hypotheſes in hac quæſtione obſervandæ.

§ CCXIII. Atque hæc ſunt argumenta illa, quæ ex ſcripturis Bellarminus pro noſtra ſententia producit, eademque infringere conatur; quid præſtiterit, ex diligenti eorum examine cordatus facile animadvertet. Jubemus autem ſemper in conſpectu haberi has hypotheſes: 1.) Juſtificationem in propria ſede definiri per remiſſionem peccatorum, ſive quod idem eſt, per imputationem iuſtitiæ. 2.) Eſſe perpetuam oppoſitionem in articulo iuſtificationis inter legem & evangelium, fidem & opera, gratiam & opera, credentem & operantem, gratiam & debitum. 3.) Ipſam renatorum iuſtificationem definiri per remiſſionem ſive non imputationem peccatorum, & per gratuitam iuſtitiæ imputationem. 4.) Nuſpiam caritati, ſed ubique fidei iuſtificationem tribui. 5.) Prædicari in iuſtificationis negotio caritatem, non noſtram, ſed Dei. 6.) Iuſtificationem ubique deſcribi ut actum forenſem & iudicialem, in quo homo peccator coram Dei tribunali ſiſtitur, & propter Chriſti ſatisfactionem, non autem propter ſuas qualitates atque opera, ab adcuſatione legis abſolvitur. 7.) Sanctos ubique coram Dei iudicio imperfectionem & immunditiem ſuam agnoſcere, iudicium Dei deprecari, miſericordiam eius implorare, & in ſolo mediatore Chriſto omnem ſpem ac fiduciam, omne perfugium & ſolatium conſtitutum habere. 8.) Nullam coram Deo ad iuſtificationem valere iuſtitiam, niſi quæ ſit abſoluta cum lege conformitas, quod nec de *habituali*, nec de *actuali* iuſtitia noſtra dici poteſt. 9.) Adpellatione operum intelligi, non ſolum exteriores actiones, ſed etiam ipſos habitus interiores & virtutes in lege præſcriptas; proinde cum opera ex actu iuſtificationis excluduntur, ipſa quoque habitualis iuſtitia excludi intelligitur. Si novem illæ hypotheſes diligenter obſerventur, facile adparebit, quid de inhærente iuſtitia ſtatuendum ſit.

Teſtimonia veterum.

§. CCXIV. *Quinta* claſſis argumentorum petita eſt ex patribus, ubi tria tantum teſtimonia adfert Bellarminus, ſed produci poſſunt longe plura. Præterquam enim quod ad hunc locum pertinent omnia illa teſtimonia, in quibus *juſtificandi* verbum agnoſcunt eſſe *judiciale*, & juſtificationem definiunt remiſſione peccatorum, (quæ enumerata ſunt ſuperius §. 8.) item in quibus negant, renatos legem Dei perfecte implere, (quæ teſtimonia enumerata ſunt in tractat. de lege §. 187.) denique in quibus negant, bona opera proprie & ex juſtitiæ debito meritoria eſſe; (quæ teſtimonia enumerabuntur in tractatu de bonis operibus) referenda huc cumprimis ſequentia dicta, in quibus juſtitiam Chriſti nobis imputari docent. Juſtinus Martyr in epiſt. ad Diognet. pag. 386. *Quid enim aliud peccata noſtra potuit tegere, quam ejus juſtitia? in quo alio nos iniqui & impii pro juſtis haberi poſſumus, quam in ſolo Dei Filio? O dulcem permutationem! O imperveſtigabile artificium! O beneficia exſpectationem omnem ſuperantia! ut iniquitas quidem multorum in juſto uno abſcondatur, juſtitia autem unius faciat, ut multi injuſti pro juſtis habeantur.* Athanaſius

naſius adverſus eos, qui damno adficiunt genus noſtrum, eo quod negant ſervatorem ex natura noſtra ſumſiſſe primitias, tomo II. p. 270. edit. Commel. *Neceſſarium eſt, maximeque neceſſarium credere ſcripturis ſanctis, confiteri ex noſtro genere primitias, celebrare ſingularem aſſumentis in genus humanum amorem, obſtupeſcere magnae œconomiae atque diſpoſitionis miraculum, non timere exſecrationem legis: (Chriſtus enim nos a maledictione legis liberavit) impletionem legis a primitiis factam toti maſſae adſcribere.* (in græco eſt λογίζεσθαι imputare.) Idem de incarnat. verbi contra Samoſat. tom. I. pag. 461. *Impoſſibile eſt puritatem & innocentiam in humana natura exhiberi, niſi Deus credatur in carne eſſe, qui juſtitiam omni peccato liberam in mundum introduxit, cujus quia participes redditi ſumus* (μετέχοντες) *vivemus & ſalvabimur; illud enim: Non eſt juſtus in terra, qui bonum faciat, & non peccet, in commune ad omnes homines pertinet; unde ex cœlo deſcendit, qui immaculatam ex ſe juſtitiam daturus erat.* Macarius homil. XXXI. pag. 110. *Omnia in omnibus Chriſtus. Quemadmodum igitur infans non novit ſe ipſum curare vel ornare, ſed ſolum oculos convertit ad matrem flens, donec miſericordia commota illum ſuſcipiat: ſic fideles animae in ſolo Deo ſpem habent, perpetuo omnem juſtitiam ei tribuentes, quia ſicut ſine vite palmes areſcit, ſic quoque qui abſque Chriſto vult juſtificari & ſalvari.* Baſilius ſerm. de humilit. tom. I. p. 433. *Qui gloriatur, in Domino glorietur, quod Chriſtus nobis factus eſt a Deo ſapientia, juſtitia, ſanctificatio & redemtio. Haec eſt perfecta & integra gloriatio in Deo, quando neque ob juſtitiam ſuam quis ſe jactat, ſed novit quidem, ſe ipſum vera juſtitia indigum eſſe, ſola autem fide in Chriſtum juſtificatum.* Gregorius Nyſſenus orat. II. in Cantic. (*) *Chriſtus in ſe translatis peccatorum meorum ſordibus, puritatem ſuam mecum communicavit, meque pulcritudinis ejus, quae in ipſo eſt, participem fecit.* Ambroſius libr. I. de Jacobo & vita beata cap. 6. *Sed & illud mihi prodeſt, quod non juſtificamur ex operibus legis. Non habeo igitur, unde gloriari in operibus meis poſſim, unde me jactem, & ideo gloriabor in Chriſto. Non gloriabor quod juſtus ſim, ſed quia redemtus: gloriabor, non quia vacuus ſum a peccatis, ſed quia remiſſa mihi ſunt peccata: non quia profui, aut mihi quisquam profuit, ſed quia pro me advocatus apud Patrem Chriſtus eſt, quia pro me ſanguis Chriſti effuſus eſt.* Libr. III. de virginit. pag. 100. *Omnia Jeſus eſt nobis, ſi volumus: Si vulnus curari deſideras, medicus eſt; ſi febribus aeſtuas, fons eſt; ſi gravaris iniquitate, juſtitia eſt; ſi auxilio indiges, virtus eſt; ſi mortem times, vita eſt; ſi cœlum deſideras, via eſt; ſi tenebras fugis, lux eſt; ſi cibum quaeris, alimentum eſt. Guſtate igitur & videte, quam ſuavis eſt Dominus.* In cap. X. Lucæ pag. 154. *Pro me doluit Chriſtus, quia pro ſe nihil habuit, quod doleret; & ſequeſtrata delectatione divinitatis aeternae, taedio meae infirmitatis adficitur. Suſcepit enim triſtitiam meam, ut mihi ſuam laetitiam largiretur, & veſtigiis noſtris ad mortis deſcendit aerumnam, ut nos ſuis veſtigiis revocaret ad vitam.* In c. VIII. Rom. *Quando impletur in nobis juſtificatio, niſi cum datur remiſſio omnium peccatorum, ut ſublatis peccatis juſtificatus adpareat, mente ſerviens legi Dei.* Hieronymus in cap. X. Rom. ſuper verba, Chriſtus eſt finis legis ad juſtitiam omni credenti: *Talis eſt ille, qui in Chriſtum credidit, die, qua credidit, qualis ille, qui univerſam legem implevit.* (id vero aliter fieri nequit, quam imputatione perfectæ illius impletionis, quam Chriſtus noſtri loco legi præſtitit) Auguſtinus tom. III. enchirid. ad Laurentium cap. 41. *Ipſe* (Chriſtus) *peccatum, ut nos juſtitia; nec noſtra, ſed Dei; nec in nobis, ſed in ipſo; ſicut ipſe peccatum non ſuum, ſed noſtrum; nec in ſe, ſed in nobis conſtitutum ſimilitudine carnis peccati, in qua cruci-*

(*) *Μεταθεὶς γὰρ πρὸς ἑαυτὸν τὸν τῶν ἐμῶν ἁμαρτιῶν ῥύπον, μετέδωκέ μοι τῆς ἑαυτοῦ καθαρότητος, κοινωνόν με τοῦ ἑαυτοῦ κάλλους ἀπεργασάμενος, ὃς πρῶτον ἐποίησεν ἐξ ἀπεχθοῦς ἐρασμίαν, καὶ οὕτως ἠγάπησεν*, qui ex deformi prius fecit amabilem, & ſic dilexit. p. 491. GERHARDUS.

cus, *eſt, demonſtravit.* (Ut ergo Chriſtus
:catum noſtrum, ita nos ſumus juſtitia
illo, nimirum per imputationem.) Idem
III. in Pſalm. XXI. expoſit. 2. *Quomodo*
cit delictorum meorum? niſi quia pro de-
oſtris ipſe precatur, & delicta noſtra ſua
ut juſtitiam ſuam noſtram juſtitiam face-
). Pſalm. XXX. conc. I. *In tua juſtitia*
e & exime me. Quia non inveniſti in me
m meam, erue me in tua, hoc eſt illud,
e eruit, quod me juſtificat, quod ex impio
ecit, quod ex iniquo juſtum; In Pſalm.
Tantum credidero in Deum, deputabi-
ii ad juſtitiam. In Pſalm. LXX. in enarr.
:. *In juſtitia tua erue me. Non in mea,*
ua: ſi enim in mea, ero ex illis, de qui-
ait: ignorantes Dei juſtitiam & ſuam
conſtituere, juſtitiae Dei non ſunt ſub-
Tom. IX. tract. 3. in Joh. *Omnes, qui ex*
:um peccato, peccatores: omnes, qui per
m juſtificati, juſti, non in ſe, ſed in illo:
ſe ſi interroges, Adam ſunt: in illo, ſi
ges, Chriſti ſunt. Tom. X. ſerm. 61. de
Domini in fine: ut nos ſimus juſtitia Dei
Si enim non in ipſo, nullo modo juſti-
i autem in ipſo, totus nobiſcum vadit ad
. Serm. VI. de verb. apoſt. *Ipſum Chri-*
qui non noverat peccatum, Deus Pater
is peccatum fecit, ut nos ſimus juſtitia
pſo. Videte duo, juſtitia Dei, non no-
i ipſo, non in nobis. Epiphanius in An-
ἐγένετο μοι δικαιοσύνη καὶ ἁγιασμὸς καὶ
ρωσις; δικαιοσύνη μὲν διὰ τῆς πίστεως
μαρτίας λύσας, ἁγιασμὸς δὲ διὰ ὕδα-
πνεύματος καὶ ἐν ῥήματι αὐτοῦ ἐλευθε-
ἀπολύτρωσις δὲ τὸ αἷμα αὐτοῦ λύτρον
ληθὲς ὑπὲρ ἐμοῦ ἑαυτὸν παραδιδοὺς.
dus ſerm. XLIII. ſuper cant. col. 625.
ervo meritorum, quae mihi deeſſe ſcie-
unc mihi faſciculum colligare & inter u-
a collocare volui, collectum ex omnibus
ibus & amaritudinibus Domini mei:
primum videlicet infantilium illarum neceſſitatum, deinde laborum, quos pertulit in praedicando, fatigationum in diſcurrendo, vigiliarum in orando, tentationum in jejunando, lacrimarum in compatiendo, inſidiarum in colloquendo, periculorum in falſis fratribus, & mihi hic ſalutaris faſciculus ſervatus eſt, nemo tollet eum a me, inter ubera mea commorabitur; haec meditari, dixi ſapientiam, in his juſtitiae mihi perfectionem conſtitui, in his plenitudinem ſcientiae, in his divitias ſalutis, in his copias meritorum, &c. Serm. LXI. in Cant. col. 675. *Quid non boni in petra? in petra exaltatus, in petra ſecurus, in petra firmiter ſto, &c. Ubi tuta firmaque ſecuritas, niſi in vulneribus ſalvatoris? tanto illic ſecurius habito, quanto ille potentior ad ſalvandum. Fremit mundus, premit corpus, diabolus inſidiatur, non cado: fundatus enim ſum ſuper petram firmam. Peccavi peccatum grande, turbatur conſcientia, ſed non perturbabitur, quoniam vulnerum Domini recordabor, nempe vulneratus eſt, propter iniquitates noſtras. Quid tam ad mortem, quod non Chriſti morte ſalvetur &c. Ego fidenter, quod ex me mihi deeſt, uſurpo mihi ex vulneribus Domini, quia miſericordia affluunt, nec deſunt foramina, per quae effluant: foderunt manus & pedes ejus, latusque lancea foraverunt, & per has rimas licet mihi ſugere mel de petra, oleumque de ſaxo duriſſimo &c. Meum proinde meritum miſeratio Domini, non plane ſum meriti inops, quamdiu ille miſerationum non fuerit inops. Quodſi miſericordiae Domini multae, multus nihilominus ego in meritis ſum. Quid enim? ſi multorum mihi conſcius delictorum, nempe ubi abundavit delictum, ſuperabundavit & gratia, & ſi miſericordiae Domini ab aeterno & uſque in aeternum, ego quoque miſericordias Domini in aeternum cantabo. Nunquid juſtitias meas? Domine memorabor juſtitiae tuae ſolius. Ipſa eſt enim & mea, nempe factus es mihi tu juſtitia a Deo. Nunquid*

lum contra Pelag. & Cœleſt. de gratia Chriſti
. I. cap. 47. *Gratia per Dominum noſtrum*
ſum Chriſtum, in qua nos ſua, non noſtra juſti-
tia juſtos facit, ut ea ſit vera noſtra juſtitia, quae nobis ab illo eſt. GERHARDUS.

verendum, ne non una ambobus ſufficiat? non eſt pallium breve, quod ſecundum prophetam non poſſit operire duos: Juſtitia tua juſtitia in aeternum, & te pariter & me operiet larga & aeterna juſtitia, & in me quidem operit multitudinem delictorum, in te autem, Domine, quid niſi pietatis theſauros, divitias bonitatis &c. Idem epiſt. CXC. ad Innocent. pontif. Roman. *Juſte homo diabolo addictus, ſed miſericorditer liberatus, ſic tamen miſericorditer, ut non defuerit juſtitia quaedam & in ipſa liberatione, quoniam hoc quoque fuit de miſericordia liberantis, ut (quod congruebat remediis liberandi) juſtitia magis contra invaſorem, quam potentia uteretur. Quid namque ex ſe agere poterat, ut ſemel amiſſam juſtitiam recuperaret homo ſervus peccati, vinctus diaboli? adſignata eſt ei proinde aliena, qui caruit ſua & ipſa ſic eſt. Venit princeps mundi, & in ſalvatore non invenit quicquam, & cum nihilominus innocenti manus iniecit, iuſtiſſime quos tenebat, amiſit; quando is, qui morti nihil debebat, accepta mortis iniuria, iure illum, qui obnoxius erat, & mortis debito & diaboli ſolvit dominio. Qua enim iuſtitia id ſecundo exigeretur? Homo ſiquidem qui debuit, homo qui ſolvit: nam ſi unus, inquit, pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt, ut videlicet ſatisfactio unius omnibus imputetur, ſicut omnium peccata unus ille portavit; nec alter iam inveniatur, qui forte fecit, alter qui ſatisfecit, quia caput & corpus unus eſt Chriſtus. Satisfecit ergo caput pro membris, Chriſtus pro viſceribus ſuis &c. Si gratis venundatus, gratis non redimar? quod ſi dixerit, Pater tuus addixit te, reſpondebo, ſed frater meus redemit me. Cur non aliunde iuſtitia, quia*
aliunde reatus? alius qui peccatorem conſtituit, a
qui iuſtificat a peccato? alter in ſemine, alter in
guine. An peccatum in ſemine peccatoris, &
iuſtitia, in Chriſti ſanguine? ſed iuſtitia, inquit,
cujus ſit, quid ad te? Eſto, ſed ſit etiam culpa
eſt, quid ad me? an iuſtitia iuſti ſuper eum
& impietas impii non erit ſuper eum? non
venit filium portare iniquitatem patris &
ternae fieri exſortem iuſtitiae, nunc vero ut
hominem mors, & per hominem vita &c. no
illi attineo, ut non & iſti, ſi illi per carnem,
per fidem huic. Ibidem: *Iuſtum me dixe*
ſed illius iuſtitia: quaenam ipſa? finis
Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti: tutior
nata quam innata. Nam iſta quidem glor
habet, ſed non apud Deum; illa materiam
riandi non habet niſi in Domino, haec eſt i
tia hominis in ſanguine redemtoris. Idem ſe
ad milites templi capit. 11. *Qui peccati meri*
tulit ſuam nobis donando iuſtitiam, ipſe m
debitum ſolvit & reddit vitam, ſic namque
tua morte revertitur vita, quemadmodum
to peccato redit iuſtitia, porro mors in Chriſti
te fugatur, & Chriſti nobis iuſtitia imputatur
Qui noſtram & induit carnem & ſubiit mort
putas ſuam nobis negabit iuſtitiam? voluntari
carnatus, voluntarie paſſus, voluntarie crucifi
ſolam a nobis retinebit iuſtitiam? In eodem
Unus peccavit, & omnes tenentur rei, & u
innocentia ſoli reputabitur uni? unius
catum omnibus operatum eſt mortem, & u
iuſtitia uni vitam reſtituet? itane Dei iuſ
magis ad condemnandum, quam ad reſtau
dum valuit? aut plus potuit Adam in malo, q
Chriſtus in bono? Adae peccatum imputab
mihi, & Chriſti iuſtitia non pertinebit ad me?

(*) Anshelmus in 2 Cor. V. *Ille peccatum, ut nos juſtitia, non noſtra, ſed Dei; non in nobis, ſed in illo; ſicut ille peccatum non ſuum, ſed noſtrum; nec in ſe, ſed in nobis.* Taulerus in præfat. ſuper evang. Joh. anno 1502. Auguſtæ Vindelicorum per Sigiſmund. Grimm. publicata. *Wann du glaubeſt, daſs Chriſtus von deiner wegen Menſch iſt worden zur Erfüllung der Zuſagung Abraham und ſeinem Saamen geſchehen, im Geſetz und Propheten: Item daß er von deinetwegen gelitten, ge-*
ſtorben und begraben iſt, ſich ſelber als ein
Biſchoff zur Abtilgung der Sünde aufgeopffert:
daß er vom Tode erſtanden, und als ein eingebo
Sohn Gottes allen, die an ſeinen Namen gla
daß er Gottes Sohn ſey, verliben Kinder Got
werden, und das ewige Leben zu beſitzen, ſo
warlich alles, was du glaubeſt, und wird dir a
ſolchen Glauben zugeeygnet, was Chriſtus
Alſo erfülleſtu das Geſetz, daß es dich nich
ſchuldige, ſterbeſt der Sünde, daß ſie dir nicht

Guilielmus libr. I. vitæ Bernhardi cap. 13. col. 1886. *Infirmabatur aliquando homo Dei, & velut rivulus quidam phlegmatis inceſſanter ab eius ore fluebat, cumque extremum iam trahere ſpiritum videretur, in exceſſu mentis ſuae ante tribunal Domini ſibi viſus eſt praeſentari; adſuit autem & ſatan ex adverſo improbis eum accuſationibus pulſans, ubi vero ille omnia fuerat proſecutus, & viro Dei pro ſua parte fuit dicendum, nil territus aut turbatus ſubiecit: fateor, non ſum dignus ego, nec propriis poſſum meritis regnum obtinere cælorum: Ceterum duplici iure illud obtinens Dominus meus, haereditate ſcilicet Patris & merito paſſionis, altero ipſe contentus, alterum mihi donat, ex cuius dono iure illud mihi vendicans non confundor. In hoc verbo confuſus inimicus conventus ille ſolutus, & homo Dei in ſe reverſus eſt* (*).

Teſtimonia adverſariorum.

§. CCXV. Quid quod ipſi adverſarii non omnino poſſunt negare imputationem iuſtitiæ Chriſti. Caſparus Ulenbergius in libro, qui continet cauſas, cur ad Romanam eccleſiam ſit redeundum, cauſa XIV. refert, in ſacrario parochiali eccleſiæ Colonienſis haberi librum, anno 1475. ſcriptum, quo ſemper ab eo

de, erſibeſt die Gerechtigkeit, die du hoffeſt, vnd wirſt newgeborn in ein göttlich Leben. Et poſtea. *Alſo iſt auß Krafft deß Glaubens durch Würckung GOttes alles das dein, was Chriſtus hat, vnd das Chriſti, was du haſt. O wie groſſer Wechſel, hierauß kömt es, daß dir keine Sünde ſchaden, kein Geſetz dich beklagen mag, denn GOtt nimt das Leben vnd Sterben Chriſti an, gleichſam war es dein eygen.* Idem Taulerus in meditat. vitæ Chriſti editis a Surio cap. VII. p. 61. *Chriſtus omnia mundi peccata in ſe receperat, tantumque pro illis ultro ſibi adſumſit dolorem cordis, ac ſi ipſe ea perpetraſſet.* p. 64. de perſona Chriſti. *Quandoquidem peccatum Adæ multum abire non poteſt, obſecro te Pater cæleſtis, ut ipſum in me vindices: ego enim omnia illius peccata in me recipio. Si hæc iræ tempeſtas propter me orta eſt, mitte in mare amariſſimæ paſſionis &c. atque ita omnia mundi peccata in ſe agnus innocens recepit*, Gerhardus.

(*) Ante cœptum reformationis opus Lutherus de juſtitia ſic docuit: *Diſce Chriſtum crucifixum, & de te ipſo deſperans dic ei: Tu Domine es juſtitia mea, ego autem ſum peccatum tuum, tu adſumſiſti meum, & dediſti mihi tuum, adſumſiſti, quod non eras, & dediſti mihi, quod non eram. Chriſtus deſcendit de cælo, ubi habitabat in juſtis, ut etiam habitaret in peccatoribus. Iſtam caritatem rumina, & videbis dulciſſimam conſolationem. Si enim noſtris laboribus & adflictionibus ad conſcientiæ quietem pervenire oportet, ad quid ille mortuus eſt? Igitur non niſi in illo per fiducialem deſperationem tui & operum tuorum pacem invenies. Ipſe ſuſcepit te & peccata tua fecit ſua, & juſtitiam ſuam fecit tuam. Maledictus, qui hoc non credit.* Selneccerus in orat. de init. & progr. Auguſtanæ confeſſ. anno 1511. (Exſtant hæc verba in epiſtola Lutheri ad Georgium Spenlein Auguſtinianum eremitam in conventu Memmingenſi ſcripta ex Witeberga feria III. poſt Miſericordias Domini anno 1516. Epiſtola Lutheri integra ſic habet tom. I. epiſt. fol. 11. *Quid agat anima tua, ſcire cupio, utrumne tandem ſuam pertæſa propriam juſtitiam diſcat in juſtitia Chriſti reſpirare atque confidere. Fervet enim noſtra ætate tentatio praeſumtionis in multis & iis præcipue, qui juſti & boni eſſe omnibus viribus ſtudent, ignorantes juſtitiam Dei, quæ in Chriſto eſt nobis effuſiſſime & gratis donata, quærunt in ſe ipſis tamdiu operari bene, donec habeant fiduciam ſtandi coram Deo velut virtutibus & meritis ornati, quod eſt impoſſibile fieri. Fuiſti tu apud nos in hac opinione, imo errore, fui & ego, ſed & nunc quoque pugno contra iſtum errorem, ſed nondum expugnavi. Igitur, mi dulcis frater, diſce Chriſtum & hunc crucifixum, diſce ei cantare & de te ipſo deſperans dicere ei: Tu Domine Ieſu es juſtitia mea, ego autem ſum peccatum tuum: tu adſumſiſti meum, & dediſti mihi tuum, adſumſiſti, quod non eras, & dediſti mihi, quod non eram. Cave ne aliquando ad tantum puritatem adſpires, ut peccator tibi videri nolis, imo eſſe. Chriſtus enim non niſi in peccatoribus habitat. Ideo enim deſcendit de cœlo, ubi habitabat in juſtis, ut etiam habitaret in peccatoribus. Iſtam caritatem rumina, & videbis dulciſſimam conſolationem ejus. Si enim noſtris laboribus & adflictionibus ad conſcientiæ quietem pervenire oportet, ad quid ille mortuus eſt? Igitur non niſi in illo per fiducialem deſperationem tui & operum tuorum pacem invenies: diſces inſuper ex ipſo, ut ſicut ipſe ſuſcepit te, & peccata tua fecit ſua, & ſuam juſtitiam fecit tuam. Si firmiter hoc credas, ſicut debes; maledictus enim, qui hoc non credit, ita & tu fratres tuos indiſciplinatos & adhuc errantes ſuſcipias & patienter ſuſtineas, atque ex eorum peccatis facias tua, & quid boni habes, illorum eſſe ſinas.* Gerhardus.

eo tempore, nimirum ab annis centum & amplius in viſitandis & ad mortem præparandis ægrotis uſi ſunt presbyteri: In eo quæſtiones aliquot reperiri, quas Anshelmo tribuant, proponendas illis hominibus, qui ad mortem feliciter obeundam præparantur: Inter illas quæſtiones hanc eſſe poſtremam: *Credisne, te non poſſe ſalvari, niſi per mortem Chriſti? Reſpondet infirmus, etiam; tum dici illi: Age ergo, dum ſupereſt in te anima, in hac ſola morte fiduciam tuam conſtitue, in nulla re fiduciam habe, huic morti te totum committe, hac ſola te totum contege, totum immiſce te in hac morte, in hac morte totum te involve. Et ſi Dominus Deus te voluerit iudicare: dic, Domine mortem Domini noſtri Ieſu Chriſti obiicio inter me & tuum iudicium, aliter tecum non contendo. Et ſi tibi dixerit, quia peccator es, dic: mortem Domini noſtri Jeſu Chriſti pono inter te & peccata mea. Si dixerit tibi, quod meruiſti damnationem, dic: Domine mortem Domini noſtri Ieſu Chriſti obtendo inter me & mala merita mea, ipſiusque merita offero pro merito, quod ego debuiſſem habere nec habeo. Si dixerit, quod tibi eſt iratus, dic: Domine, mortem Domini noſtri Ieſu Chriſti oppono inter me & iram tuam.* (Quid vero aliud eſt, credentes involvere ſe in Chriſti morte, & merita Chriſti offerre pro merito, quod debuiſſent habere, quam credentibus imputari Chriſti iuſtitiam?) Georgius Caſſander in conſult. artic. de iuſtif. *Hoc extra controverſiam eſt, juſtitiam illam, qua juſtificamur, conſiſtere in remiſſione peccatorum, hoc eſt, cum propter meritum paſſionis Chriſti, quam ſuſcepit noſtra cauſa, peccata nobis non amplius imputantur, quod nihil aliud eſt, quam ipſum Chriſti meritum ad remiſſionem peccatorum nobis imputari. Atque hoc eſt, quod Paulus toties inculcat, imputari nobis fidem ad juſtitiam, eam videlicet fidem, qua credimus in eum, qui Chriſtum ſuſcitavit a mortuis, qui traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter juſtificationem noſtram* (*). Albertus Piggius controv. II. & auctores antididagmatis Colonienſis in artic. de iuſtificatione agnoſcunt, iuſtitiam noſtram nunquam poſſe eſſe talem, ut iudicium Dei ſuſtineat, ideo neceſſariam eſſe imputationem iuſtitiæ Chriſti. Verba Piggii hæc ſunt: *Diſſimulare non poſſumus, hanc vel primam doctrinae chriſtianae partem* (de iuſtificatione) *obſcuratam magis, quam illuſtratam a ſcholaſticis ſpinoſis plerisque quaeſtionibus & definitionibus, ſecundum quas nonnulli magno ſupercilio primam in omnibus auctoritatem ſibi arrogantes, & de omnibus facile pronunciantes, fortaſſis etiam noſtram hanc damnarent ſententiam, qua propriam, & quae ex ſuis operibus eſſet, coram Deo iuſtitiam derogamus omnibus Adae filiis, & docuimus, una Dei in Chriſto niti nos poſſe iuſtitia, una illa iuſtos coram Deo deſtitutos propria, niſi hoc ipſum adſtruxiſſemus aliquanto diligentius.* Item: *Nam quod non operibus noſtris, non in iuſtitia noſtra, ſed in una ignoſcente iniquitates noſtras miſericordia benevolentiae erga nos divinae & ſalutis a Deo adſignandae nobis ſpes ſit, Davidis teſtimonio apoſtolus ad Romanos comprobans, non alia iuſtitia niti, nos poſſe, niſi quam imputari nobis absque noſtris operibus affirmat: Beati, inquit, quorum remiſſae ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata: Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum. Non dicit, beati, qui ex operibus ſuis iuſti coram Deo ſunt, beatus vir, qui non commiſit nec fecit injuſtitiam; ſed beati, quorum a Deo miſericorditer remiſſae ſunt iniquitates, quorum ipſi ſua iuſtitia tegit & abſcondit peccata: beatus vir, cui Dominus iam peccatum (quo vix carere quis poteſt, certe nunquam caret) non imputat. Hanc ille praecurſoris pater cognitionem ſalutis praedicat, non in noſtra ipſorum iuſtitia, quae nulla eſt; ſed potius in noſtrae iniuſtitiae aut peccatorum noſtrorum remiſſione poſitam, quam ipſam etiam Paulus in ea, quam apud Antiochenos concionem de ſalutis ſumma habuit, ſic connectit cum iuſtitia, ut idem prorſus eſſe oſtendat. Notum, inquit, vobis ſit, viri fratres, quod per hunc vobis remiſſio peccatorum annun-*

(*) Benedictus Arias Montanus in Rom. IV. 5. *Conſequitur, fidem reputari ad juſtitiam ei, qui non operatur in lege, idque ſecundum propoſitum gratiae Dei.* GERHARDUS.

ietur ab omnibus, a quibus non potuiſtis
Moyſis iuſtificari. Hoc ergo nobis iuſti-
t, quod peccata nobis miſericorditer a Deo
in Chriſto. Quoniam quidem, inquit,
rat in Chriſto, mundum reconcilians ſibi,
putans hominibus ſua delicta: et depoſuit
ios verbum reconciliationis. In illa ergo
mur coram Deo, non in nobis; non no-
ed illius iuſtitia, quae nobis cum illo iam
nicantibus imputatur. Propriae iuſtitiae
extra nos, in illo docemur iuſtitiam quae-
Cum, inquit, qui peccatum non noverat,
bis peccatum fecit; hoc eſt, hoſtiam peccati
icem, ut nos efficeremur iuſtitia Dei in
ion noſtra, ſed Dei iuſtitia iuſti efficimur
iſto, quo iure? Amicitiae, quae commu-
omnium inter amicos facit, iuxta vetus
bratiſſimum proverbium: Chriſto inſertis,
inatis & unitis & ſua noſtra facit, ſuas
r nobis communicat, ſuam iuſtitiam inter
iudicium & noſtram iniuſtitiam interpo-
& ſub ea veluti ſub umbone ac clypeo a di-
quam commeruimus, ira nos abſcondit,
ac protegit, imo eandem nobis impertit
ram facit, qua tecti ornatique audacter
ire iam divino nos ſiſtamus tribunali & in-
inſtique non ſolum adpareamus, ſed etiam
Quemadmodum enim unius delicto pecca-
tiam nos factos adfirmat apoſtolus: ita
Chriſti iuſtitiam in iuſtificandis nobis omni-
cacem eſſe: & ſicut per inobedientiam unius
s peccatores conſtituti ſunt multi, ſic per
itiam unius iuſti (inquit) conſtituentur
Haec eſt Chriſti iuſtitia, eius obedientia,
luntatem Patris ſui perfecit in omnibus.
ontra noſtra iniuſtitia eſt noſtra inobedien-
& mandatorum Dei praevaricatio. In
autem obedientia quod noſtra collocatur
i, inde eſt, quod nobis illi incorporatis,
ſtra eſſet, accepta ea fertur: ita, ut ea
iam nos iuſti habeamur. Et velut ille quon-
Jacob, quum nativitate primogenitus non
ſub habitu fratris occultatus, atque eius
idutus, quae odorem optimum ſpirabat,
m inſinuavit Patri, ut ſub aliena perſo-
edictionem primogeniturae acciperet: ita

& nos ſub Chriſti primogeniti fratris noſtri pretioſa puritate deliteſcere, bono eius odore fragrare, eius perfectione vitia noſtra ſepeliri & obtegi, atque ita nos piiſſimo Patri ingerere, ut iuſtitiae benedictionem ab eodem adſequamur, neceſſe eſt. Et paulo poſt: *Juſtificat ergo nos Deus Pater bonitate ſua gratuita, qua nos in Chriſto complectitur, dum eidem inſertos innocentia & iuſtitia Chriſti nos induit: quae una ut vera & perfecta eſt, quae Dei ſuſtinere conſpectum poteſt; ita unam pro nobis ſiſti oportet tribunali divini iudicii, & veluti cauſae noſtrae interceſſorem eidem repraeſentari, qua ſubnixi etiam hic obtinemus remiſſionem peccatorum noſtrorum aſſiduam: cujus puritate velatae non imputantur nobis ſordes noſtrae, imperfectionum immunditiae, ſed velut conſepultae conteguntur, ne in judicium Dei veniant; donec confecto in nobis, & plane exſtincto veteri homine, divina bonitas nos in beatam pacem cum novo Adam recipiat.* Hæc omnia Piggius veriſſime. Ruardus Tapperus tom. II. art. 8. p. 36. *Sicut Chriſto noſtra ſcelera a Patre ob ſpontaneam eorum adſumtionem & corporis myſtici intimam unionem imputantur: ita eius iuſtitia quaſi capitis nobis eius membris ad iuſtitiam & vitam aeternam imputatur. Poſuit enim Pater ſuper eum volentem & ſpontaneum omnium noſtrorum iniquitates, & oblatus eſt, quia voluit, & maledictum & peccatum factus eſt pro nobis. Iuſtitia itaque Chriſti a Patre nobis imputatur, ut propter eam nos formaliter iuſtos faciat a iuſtitia inhaerente, ſine qua nemini Chriſti iuſtitia quaſi meritum imputatur, ſicut ad reconciliationem non imputatur, niſi amicis ei acceptis & reconciliatis.* (Stabilire quidem conatur Tapperus iuſtitiam inhærentem, interim non negat iuſtitiam Chriſti imputatam.) Vega lib. VII. de iuſtific. cap. 15. & Stapletonus lib. VII. de iuſtific. cap. 9. teſtantur, *quosdam catholicos doctrina & pietate inſignes, Colonienſes item canonicos atque auctores libelli oblati a caeſare collocutoribus proteſtantibus in comitiis Ratisbonenſibus ſtatuere, tantum per imputationem iuſtitiae Chriſti, quatenus fides noſtra adprehendit miſericordiam atque iuſtitiam Chri-*

ſti propter meritum Chriſti, nos iuſtificari coram Deo (*). Bellarmini confeſſionem audivimus ſuperius, quam quid impedit denuo repetere? libr. II. de iuſtific. cap. 10. *Dicitur Chriſtus iuſtitia noſtra, quoniam ſatisfecit Patri pro nobis, & eam ſatisfactionem ita pro nobis donat & communicat, cum nos iuſtificat, ut noſtra ſatisfactio & iuſtitia dici poſſit &c. Et hoc modo non eſſet abſurdum, ſi quis diceret, nobis imputari Chriſti iuſtitiam & merita, cum nobis donentur & adplicentur, ac ſi nos ipſi Deo ſatisfeciſſemus, modo non negetur eſſe in nobis praeterea iuſtitiam inhaerentem &c.* (**). Ibidem in reſp. ad tertium argumentum. *Imputantur Chriſto peccata noſtra, quoad debitum ſatisfaciendi, quod ille ſponte ſuſcepit: ſic igitur & nobis imputatur iuſtitia eius, quoad ſatisfactionem, quam pro nobis praeſtitit &c. Juſtitia Dei dicimur non in nobis, ſed in Chriſto, quia ipſe eſt caput noſtrum, & quod convenit capiti, convenit etiam membris, non ut ſunt diſtincta a capite, ſed ut fiunt & ſunt unum cum ipſo capite.* Cap. 11. reſp. ad argumentum ſecundum: *Poteſt ſano modo adcommodari ſimilitudo indumenti iuſtitiae imputatae, ſi quis dicat, oportere ut induamus merita Chriſti, & illis quodammodo tecti petamus indulgentiam peccatorum.* Cap. 7. argum. 4. *Imputantur nobis*

Chriſti merita, quia nobis donata ſunt,
ſumus ea Deo Patri offerre pro peccatis
quoniam Chriſtus ſuſcepit ſuper ſe onus
ciendi pro nobis, nosque Deo Patri recon
Hoc modo etiam Coſterus, in enchirid. pa
fatetur Chriſti iuſtitiam nobis imputari.
enim, (inquit) *ſolutio amici pro amico*
xime talis ac tantae dignitatis. Deniq
iure negare poterunt Chriſti iuſtitiam fid
imputari, cum olim plus quam certiſſimu
rit, monachorum merita aliis communi
adplicari poſſe, id quod teſtantur diplom
lenniter hac de re confecta. Adeone ma
pecuniæ in adplicandis meritis monach
quam fidei in adplicando Chriſti merito
Bellarminus in hac luce evangelii non
ſcribere libr. I. de indulg. cap. 14. *Su*
viventium per modum meriti de congru
adplicari poſſe. Eodem modo ſcribit Gre
de Valentia lib. de indulg. cap. 5. *Prael*
ligioſorum poſſunt aliis adcommodare bona
& ſatisfactiones ſuorum ſubditorum, ut e
ciunt participes omnium bonorum operu
qui de ordine ſunt bene meriti. Ita quoq
niſlaus Hoſius de expreſſo Dei verbo to
p. 21. *Mercaturam quandam docere no*
lus videtur. Abundatis, inquit, vos pecu
eſtis inopes iuſtitiae, contra illi abundan

(*) Blaſius de Viega in comm. cap. V. Apoc. pag. 243. inter cauſas, propter quas dicatur agnus, etiam hanc recenſet, *quod Chriſti meritis tanquam agni vellere induamur, quae ratio eſt Nazianzeni orat. in ſanctum paſcha. Hieronymus in* cap. LIII. Eſa. *Non ſolum ſanguine ſuo nos redemit, ſed etiam lanis operuit, ut infidelitate algentes ſua veſte calefaceret juxta illud Gal. III. Quotquot baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.* Idem comm. in cap. XI. Apocal. p. 465. verba Pſalm. XXII. in vulg. verſione. *Longe a ſalute mea verba delictorum meorum* ſic explicat, *quod dicta ſint a Chriſto in perſona omnium hominum, quod adpellet delicta ſua noſtra ipſorum delicta, quae in ſe ad ſatisfaciendum ſuſceperat, quae expoſitio* (inquit) *eſt Auguſtini. Epiſt. 120. de gratia novi teſt. cap. 6. Nazianzeni orat. 36. Damaſceni libr. III. cap. 25. & libr. IV. cap. 19.* Hæc Viega. Atqui ſi Chriſtus ſuſcepit in ſe peccata noſtra, utique etiam donat nobis ſuam iuſtitiam.
Granatenſis in meditat. de vita Chriſti
pag. 567. *In hoc manifeſte liquet differen*
rum & dolorum Chriſti & aliorum ſan
Alii enim ſancti laborarunt & paſſi ſunt
ipſis, ſancti fuere ſibi, Chriſti vero ſanc
paſſio ita ejus fuerunt, ut magis etiam
& ſint & dici poſſint, quod & ipſe mani
clarat, cum dicit: ego ſanctifico me ipſ
eis, ut & ipſi ſanctificati in veritate.
HARDUS.

(**) *Etiamſi* (ita porro ſcribit Bellarmin
juſtitiam nobis inhærentem vere juſti nom
& ſimus, tamen non per eam ſatisfacim
pro culpis noſtris & pœna æterna, ſed eſt
ſtitia inhærens, cum remiſſione culpæ & ſe
næ pœnæ, effectus juſtificationis Chriſti, q
dicit concilium Tridens. ſeſſ. VI. cap. 7.
juſtificatione confertur & adplicatur.
HARDUS.

ſta, & ſunt inopes a pecunia: fiat quaedam commutatio: date vos piis egentibus pecuniam, quae vobis adfluit, & illis deficit: ſic futurum eſt, ut illi viciſſim juſtitiam ſuam, qua abundant, & qua vos eſtis deſtituti, vobis communicent. Vide Eraſmum in colloquiis in cap. *Funus*, ubi illam meritorum monachalium communicationem ſalſe deridet. Gretſerus lib. III. de diſcipl. cap. 1. diſputat, *flagellationem opus eſſe meritorium & ſatisfactorium, cujus fructus aliis non tantum de congruo, ſed & condigno adplicari poſſit.* Lib. II. cap. 11. *Licite aliquem conſtitui, qui pro alio diſciplinam faciat, eundemque (precibus imo & munuſculo inductum) alteri ſuam ſatisfactionem adplicare poſſe.* Quid ergo de paſſione & obedientia Chriſti hoc verentur adfirmare? ſed ad alia tranſeamus.

Rationes: 1.) Juſtitia debet exacte reſpondere legi.

§. CCXVI. *Sexta* claſſis argumentorum petita eſt ex ratione. I.) Juſtitia debet exacte reſpondere legi. At nulla humana juſtitia exacte reſpondet legi. Pſalm. CXLIII. 2. *Ne intres in judicium cum ſervo tuo, Domine, quia non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens.* Cum igitur humana juſtitia judicium Dei ſuſtinere non poſſit, neceſſe eſt, ut confugiamus ad Chriſti juſtitiam, quae fide nobis imputetur, ut per eam juſti haberi ac pronuntiari in divino judicio valeamus. Excipit Bellarminus libr. II. de juſtif. cap. 14. *hoc argumentum, ſi quid probet, probare juſtitiam actualem non eſſe perfectam, nequaquam vero probare juſtitiam habitualem, qua formaliter juſti ſumus, non eſſe ita perfectam, ut abſolute, ſimpliciter & proprie juſti nominemur ac ſimus, cum infuſa illa juſtitia ſit opus Dei, de cujus operibus dicitur, quod perfecta ſint.* Deut. XXXII. Reſp. acceptamus, quod dat, *actualem* juſtitiam renatorum hoc argumento probari imperfectam, jam vero quidam ex pontificiis ſtatuunt, actuali juſtitia nos formaliter coram Deo juſtificari, quod ex ſequenti 15. capite Bellarmini manifeſtum eſt, contra illos igitur validum atque efficax erit hoc argumentum. Dicimus autem tam *habitualem*, quam *actualem* juſtitiam nobis inhaerentem eſſe imperfectam, cum imperfectio juſtitiae *actualis* arguat imperfectionem *habitualis*, (τῆς βελτίςης ἕξεως βελτίςη ἐνέργεια, ait philoſophus libr. II. ethic. ad Eudem. cap. 1. ergo a contrario ſenſu imperfectio *actus* arguit imperfectionem *habitus*, niſi forte externum quid operationem impediat) cumque neutra adſequatur ſummum perfectionis gradum in exactiſſima legis divinae norma praeſcriptum, denique cum utraque multis peccatorum ſordibus adhuc ſit contaminata, ideoque potius indigeat juſtificatione, quam ut juſtificare poſſit. Neque eſt, quod Bellarminus obvertat: *Juſtitia habitualis inhaerens eſt opus Dei: ergo perfecta & juſtificans?* quid enim, an non primum fidei initium, primus gradus caritatis eſt opus Dei? num propterea dicendum, primum fidei initium eſſe fidem perfectam, primum caritatis gradum eſſe perfectam caritatem? Quodlibet Dei opus perfectum eſt, in ſuo ſcilicet genere, non autem abſolute. Surculus non minus opus Dei eſt, quam arbor, ecquis tamen ſurculum pro perfecta arbore venditare velit? Juſtitia habitualis in hac vita eſt opus Dei, nondum tamen numeris omnibus perfecta, cum *interior homo renovandus ſit de die in diem.* 2 Cor. IV. 16. perficietur autem in futura vita. Adde, quod operetur Deus in vitioſo & imperfecto ſubjecto, videlicet *in homine carnali & ſub peccatum venundato*, Rom. VII. 14. unde etiam in ipſis renatis *caro adhuc concupiſcit adverſus ſpiritum*, Gal. V. 17. utique ergo non toti ſunt ſpirituales, ſed ex parte adhuc carnales, *ac vident aliam legem in membris ſuis, qua captiventur ſub lege peccati, ut, quod volunt bonum, perficere non poſſint.* Rom. VII. 23. Concludimus igitur, quoniam lex divina non qualemcunque tantum externam obedientiam requirit, ſed ipſius etiam naturae integritatem & perfectam conformitatem, ideo quamdiu natura nondum eſt plene renovata, fruſtra quaeri perfectionem juſtitiae ſive habitualis ſive actualis, quod cum non ignorent ſancti, ideo deprecantur Dei judicium, orant remiſſionem peccatorum, nihil in ſe ipſis inveniunt, quod Dei judicio opponere poſſint, quod vel ex hoc ipſo re-

gii pſaltis effato plus quam perſpicuum: adſerit enim, nullum hominem, adeoque nec ſervum Dei, quantalibet polleat juſtitia ſive *habituali*, ſive *actuali*, in conſpectu Dei juſtificari poſſe, ſi Deus cum eo jure experiri velit, quod in quæſtione de impletione legis clariſſime evicimus, & in tractatu de bonis operibus pluribus comprobatum dabimus. Sed enim videt Bellarminus, ſe in concedendo nimis liberalem fuiſſe, ideo addit, *ne quidem actualis juſtitiae perfectionem hoc argumento everti. Quamvis enim* (inquit) *juſtitia actualis aliquo modo imperfecta ſit propter admixtionem venialium delictorum, & egeat quotidiana remiſſione peccati, tamen non propterea deſinit eſſe vera juſtitia & ſuo etiam quodammodo perfecta.* At ſuperius cap. 10. dixerat, *juſtitiam inhaerentem eſſe abſolutam juſtitiam, cui juſto Dei judicio non debeatur pœna, ſed gloria;* quomodo vero juſtitia aliquo modo imperfecta & quotidiana peccati remiſſione indigens eſt abſoluta juſtitia, cui juſto Dei judicio debeatur gloria? De tota hac re ſuo loco ex profeſſo agetur.

2.) Qui per inhaerentem juſtitiam volunt juſtificari, injuriam faciunt meritis Chriſti.

§. CCXVII. II.) Qui per inhærentem juſtitiam volunt juſtificari, injuriam faciunt meritis & juſtitiæ Chriſti, quid enim opus fuit, Chriſtum tantis doloribus ac laboribus juſtitiam comparare, ſi per noſtram inhærentem juſtitiam coram Deo conſiſtere poſſumus? Adde, quod per doctrinam de inhærente juſtitia, quæ coram Deo conſiſtat, detur occaſio ſuperbiæ. Excipit Bellarminus: *nihil detrahi Chriſti meritis, cum ab illorum virtute & efficacia dicatur juſtitia inhaerens pendere: nos autem Chriſti gloriae detrahere, adfirmantes, eum non potuiſſe tot doloribus ac laboribus ſuis a Patre impetrare, ut vere peccata deleret, noſque ad veram juſtitiam reformaret.* Reſp. Faceſſant calumniæ. Toto corde credimus & ſonora voce profitemur, perfectam peccatorum remiſſionem & perfectam juſtitiam Chriſti pretioſa morte & ſanguine nobis partam eſſe. Sin vero hoc injurium eſt in Chriſtum, ſtatuere, quod in renatorum carne adhuc habitet peccatum, quod juſtitia nobis inhærens ſit inſtar panni mulieris menſtruatæ, quod quotidiana emundatione indigeamus, ſequetur & Paulum & Eſaiam & omnes ſanctos in Chriſtum injurios eſſe. Nimirum non arguit hoc quandam paſſionis Chriſti (ut ita loquar) inefficaciam, ſed extremam naturæ noſtræ corruptionem: neque tamen ex eo inferri poteſt, majores tribui vires ſatanæ ad nocendum, quam Chriſto ad curandum; quod enim in hac vita non perficitur, id in æterna vita pleniſſime perficietur: ſucceſſiva curatio non arguit impotentiam medici, ſed gravitatem morbi. Pontificii vero an non ſunt in Chriſtum injurii, quod perfectiſſimæ illius juſtitiæ, per fidem nobis imputatæ, noſtram imperfectam & immundam juſtitiam ad noſtri juſtificationem, perfectiſſimæ ipſius ſatisfactioni noſtram ſatisfactionem conjungere volunt? quod præfracte negant Chriſti juſtitiam nobis imputari, quod quidam ipſorum diſputant, juſtitiam Chriſti non eſſe proprie cauſam noſtræ juſtificationis? Vide ſuperius §. 54. Quomodo ex juſtitia operum oriatur gloriatio, oſtendimus §. 152. membr. 5. Quod Bellarminus attexit de Luthero, *omnes ſanctos Mariae virgini aequiparante*, facilem habet explicationem. Una & eadem eſt juſtitia Chriſti, quam ex æquo omnes vere credentes fide ſibi adplicant, ſed vitæ & morum ſanctitas magnum diſcrimen inter illos conſtituit, abſit enim, ut quiſquam fidelium ſummis patriarchis, prophetis, Mariæ virgini, evangeliſtis & apoſtolis ratione donorum divinorum & ſanctitatis vitæ ſeſe comparet. Legantur ipſa Lutheri verba Dom. II. ab Epiphan. lect. ex Rom. XII. quibus ſeſe contra adverſariorum calumnias ſatis tuetur. *Quantumvis* (ait:) *inter ſe corporis membra omnia imparia ſint, & officiis atque dignitate plurimum diſtent, in eo tamen paria ſunt, quod ejusdem corporis membra pariter exiſtunt, neque poteſt oculus ſibi plus in corpore juris vendicare, quam contemtiſſimum quodque membrum, neque plus ſuum eſſe corpus adfirmare, quam cujuslibet alterius: ita habet res chriſtianorum, qualescunque ſint, ſive firmi fide, ſive infirmi, ſive conſummati moribus, ſive morbis gravati, tantundem quilibet in Chriſto & chriſtianiſmo poſſi-*

poſſidet, quantum alii; unde equidem non minus poſſum de Chriſto gloriari, quam divus Petrus aut virgo Deipara. Perplacet ſane, divum Petrum nobilius eſſe in Chriſti corpore membrum, quam ſim ego, at ille rurſus me non contemnit, quod ſim humilis & abjectus, quandoquidem ejusdem corporis membrum ſum. Recte igitur ſcribit Thomas Mortonus in apologia cathol. lib. I. cap. 36. p. 132. *Proteſtantes cum docent, fideles omnes aeque juſtos eſſe coram Deo, dupliciter accipiendi ſunt, vel ut intelligant, par veritatis non inaequalitatis, id eſt, aeque, licet non aequaliter Chriſti membra, non tamen ſi eorum ſimpliciter inter ſe, ſed cum Chriſto capite & corpore ejus myſtico ratio habeatur: vel etiam ſecundo, ut ſignificent, non quidem juſtitiam inhaerentem, quae in ſanctificatione, ſed imputatam, quae in remiſſione conſiſtit.* Neque hæc explicatio ignota fuit Bellarmino, ſic enim ſcribit lib. III. de juſtif. cap. 16. *Cum dicunt proteſtantes, omnes ſanctos aeque juſtos eſſe coram Deo, loquuntur de juſtitia imputativa.* Quod autem ibidem addit, *nos non agnoſcere, quod unus ſit alio juſtior*, cujus contrarium ex dictis ſcripturæ compluribus evincere nititur, id ex ſuperioribus facile intelligi & explicari poteſt. Non negamus ſimpliciter operum juſtitiam, ſed eam coram Dei judicio ſubſiſtere, nosque ea coram Deo juſtificari negamus, ideo etiam non negamus ſimpliciter incrementa iuſtitiæ habitualis & actualis, ſed iuſtitiæ illius, quæ coram Dei iudicio unice ſubſiſtit, & cuius conſequens demum eſt imperfecta illa operum iuſtitia, illius inquam iuſtitiæ omnibus credentibus ex æquo adplicationem fieri docemus. Mera igitur σκιαμαχία eſt, quam in hoc cap. 16. Bellarminus inſtituere voluit. Juſtitiam operum tam *habitualem* quam *actualem* in hac vita perpetuo creſcere debere, tantum abeſt ut negemus, ut ex eo potius argumentum ducamus contra Bellarminum, quod ideo non poſſit iuſtitia operum coram Deo ſubſiſtere, quia in hac vita nunquam tam perfecta eſt, quin creſcere & poſſit & debeat, ac proinde *quod adhuc deeſt, ex vitio eſt, ex quo vitio non iuſtificatur in conſpectu Dei omnis vivens.* Auguſtinus epiſt. XXIX. ad Hieronymum.

Pontificiorum ſententia de forma juſtificationis.

§. CCXVIII. Atque hæc eſt noſtra de *formali cauſa* iuſtificationis ſententia. Quid vero de ea ſtatuunt Romanenſes? Bellarminus nos adcuſat diſſenſionis in hoc cœleſtis doctrinæ capite, ſed longe rectius de ſuis hoc pronuntiaſſet. Sive enim ipſam praxin ſive diſputationes ipſorum reſpicias, maxima utrobique occurrit diſſenſio (*). Quod ad praxin attinet, quidam ſe vocant *religioſos*, reliquos autem *ſeculares*. Inter religioſos totidem diverſæ ſunt de iuſtificatione opiniones, quot exſtant monachorum ordines, quilibet enim in ſui ordinis operibus ac ceremoniis ſuam quærit iuſtitiam. Secularium aliqui pro iuſtitia ſua habent miſſas, alii literas indulgentiarum, alii paſ-

 ſiones

(*) Vos enim caritate veſtra juſti eſtis? Quanam? An erga Deum? Atqui eum quotidie cultu idolorum veſtrorum offenditis, irritatis, præ caritate ſcilicet. An erga Chriſtum? Atqui hunc quotidie in miſſa veſtra vere & realiter ſacrificatis, mortificatis, deſtruitis. O eximiam caritatem! An in angelos & ſanctos? Atqui hos quotidie veſtro cultu & adoratione Deo & Chriſto, quantum in vobis eſt, redditis inviſos, quaſi prævaricatores adorationis religioſæ adpetentes, læſæ majeſtatis reos. An in homines mortuos? Atqui horum alios detruditis ad inferos, alios in purgatorium ignem, unde abſque ſufficienti λύτρῳ, quo focus luculentus vobis inſtruatur, neminem dimittitis. An in vivos clericos? Atqui de vobis iamdudum illud frequentatum ſæpius audiviſtis haud dubie: Conveniunt ſine notitia, vivunt ſine amicitia, moriuntur ſine triſtitia. An in laicos catholicos ſcilicet veſtros? Atqui hos præ amore excluditis ex ſpiritualium numero: ex choro velut: ex cœlo denique, niſi ad nutum & votum veſtrum vel confitentes vobis manus impleverint, vel morituri propter legata veſtra hæredes ſuos fraudaverint. An denique in nos miſeros hæreticos? Atqui præ amore quotidie nos diabolo traditis, ferro & gladio tollendos vociferamini. Hæc igitur eſt caritas, iuſtificatio veſtra prima: hypocritæ! GERHARDUS.

ſiones martyrum, alii opera ſupererogationis monachorum & monialium, alii battologias precum, alii ieiunia, alii peregrinationes &c. Diſſenſiones in ſcriptis & diſputationibus de iuſtificatione ecquis enumerare poterit? Piggius & auctores antididagmatis Colonienſis (referente Bellarmino libr. II. de iuſtif. cap. 1.) duplicem iuſtitiam ſtatuunt, *qua formaliter coram Deo iuſtificemur; unam imperfectam, quae in virtutibus nobis inhaerentibus ſit ſita, alteram perfectam, quae eſt ipſa Chriſti iuſtitia nobis imputata.* Sed hanc iuſtitiæ Chriſti imputationem reliqui manifeſte repudiant, ac *putativam* iuſtitiam vocant. Quidam ex pontificiis (referente Bellarmino libr. II. de iuſtif. cap 15.) ſtatuunt, *iuſtitiam, qua coram Deo formaliter ſumus iuſti, eſſe actualem;* quidam vero quorum pars maior, ſtatuunt, actualem iuſtitiam ſeu bona opera non *formaliter*, ſed *meritorie* nos iuſtificare, habituali autem iuſtitia formaliter hominem iuſtificari (*). Diſpoſitiones ad iuſtificationem plerique Pontificii Scholaſticorum opinionem ſecuti vocant *merita ex congruo*, ſed Dominicus a Soto hoc præfracte negat, cuius rationes ſolvere conatur Bellarminus libr. I. de iuſtif. cap. 21. Eiusmodi diſpoſitiones ex concilio Trident. Bellarminus enumerat ſeptem, ſed cenſor Colonienſis p. 117. dicit, *praeter illas ſeptem eſſe multa alia, quae longum foret enumerare.* Ad diſpoſitiones illas quidam ſpeciale Dei auxilium ſtatuunt eſſe neceſſarium, quidam vero negant. Roffenſis in lib. adv. Luth. *Scholaſtici hac in re* (de præparatione ad gratiam) *mutuo ſibi pugnant. Patres enim adſerunt, neminem poſſe quicquam boni velle ſine ſpeciali Dei auxilio, nec ſufficere generalem illum influxum: nonnulli contra Scholaſtici ſic contendunt, hunc ſufficere, ut quis abſque illo auxilio bene moraliter agere & bonum facere poſſit, non ſolum ex genere, verum etiam quod debitis undique circumſtantiis ornatum ſit.* (Notat autem Roffenſis Scotum, Occamum, Bielem & alios.) Latomus in ſuis ſcriptis contra noſtram doctrinam editis ſtatuit, *homines primum per legem naturae juſtificatos & ſalvatos eſſe, poſtea per legem Moſis in monte Sinai promulgatam, denique per legem Chriſti; nec Abrahamum aliam de Chriſto doctrinam habuiſſe, quam Socrates, Plato vel quisquam ethnicus habuit.* In eandem opinionem propendent Andradius, Eraſmus, Ludov. Vives in libr. XVIII. Auguſtinus de civ. Dei. cap. 47. &c. Sed reliqui eam repudiant, uti par eſt. Certitudinem gratiæ & juſtitiæ plerique omnes negant, ſed Ambroſius Catharinus eam ſtabilit, cui ſe opponit Bellarminus libr. III. de juſtif. cap. 3. Nicol. Sanderus libr. II. de juſtif. cap. 1. p. 170. *Cauſa formalis noſtrae juſtificationis eſt juſtitia, hujus initium & inchoatio prima eſt fides;* p. 170. *ſed non tota formalis juſtitia in fide ſola conſiſtit, vel per ſolam fidem adprehenditur, ſed oportet etiam nos uti caritate in adprehendenda juſtitia.* p. 172. *Iuſtitiam non minus adprehendit dilectio, quam fides, imo longe magis.* Eodem fere modo ſcribit Hoffmeiſterus in IV. art. Aug. confeſſionis, *fidem juſtificare, qua tanquam inſtrumento remiſſio peccatorum & re-*

nova-

(*) Eraſmus in moria: *Magna monachorum pars in tantum ſuis nititur ceremoniis & hominum traditiunculis, ut putet, unum cœlum parum dignum eſſe tantis meritis præmium. Alius oſtentabit aqualiculum omni piſcium genere diſtentum. Alius pſalmorum centum effundet modios. Alius ieiuniorum myriadas adnumerabit, & toties unico prandio pene diſruptam immutabit alvum. Alius tantum ceremoniarum acervum proferet, quantus vix ſeptem onerariis navibus vehi poſſit. Alius gloriabitur ſexaginta annos nunquam attactam pecuniam, niſi digitis duplici chirotheca munitis. Alius cucullam ingeret adeo ſordidam & craſſam, ut nullus nauta ſuo dignetur corpore. Commemorabit alius, ſe plus quam undecim luſtris ſpongiae vitam egiſſe, ſemper eidem adfixum loco. Alius raucam aſſiduo cantu vocem adducet, alius lethargum ſolitudine contractum, alius linguam iugi ſilentio torpentem. At Chriſtus, unde nam hoc inquiet novum genus Iudaeorum? Unicam ego legem vere meam agnoſco, de qua ſola nihil audio & olim palam, nulloque parabolarum involucro utens paternam hæreditatem pollicitus ſum, non cucullis, preculis aut inediis, ſed fidei & caritatis officiis. Nec eos agnoſco, qui ſua facta nimis agnoſcunt. Iſti, qui me quoque ſanctiores videri volunt, Abraxaſiorum cœlos, ſi libet, occupent, aut ab his ſibi novum exſtrui cœlum iubeant, quorum traditiunculas meis præceptis antepoſuerunt.* GERHARDUS.

novatio interioris hominis & vita accipiuntur, habentur & retinentur. (At Bellarminus hoc non feret, ſic enim ſcribit libr. I. de juſtif. cap. 16. circa medium: *Fides non dicitur proprie adprehendere. Adprehenſio enim cum refertur ad intellectum, proprie eſt cognitio rei, prout in ſpecie repraeſentatur &c. Eadem ratio eſt de fiducia, ſi per fidem fiduciam intelligi velint. Confidere enim non eſt adprehendere, ſed firmiter adhaerere rei adprehenſae;* & cap. 17. *Non adprehendit fides juſtitiam Chriſti, ſed ipſa fides in Chriſtum eſt juſtitia.* Et poſtea: *Iuſtificatur homo ex fide, non quia fides tantum reſpicit promiſſionem, & illam credendo adprehendit, ſed quia remiſſionem impetrat & ſuo quodam meretur.* Diſerte negat Bellarminus, fidem adprehendere & adprehendendo juſtificare.) Quærimus autem ex Sandero, quid adprehendat fides in juſtificatione? Certe non inhærentem juſtitiam, ſed Chriſti obedientiam & ſatisfactionem, quæ eſt proprium ejus in actu juſtificationis objectum. Præterea ſi fides & caritas juſtificant adprehendendo juſtitiam, certe infuſus ejus habitus non erit ipſa formalis juſtitia, ſi fides adprehendendo juſtificat. Ergo non ut inhærens qualitas. Tiletanus in confut. conſeſſ. Antverp. cap. de juſtif. ſtatuit, *ob juſtitiam Chriſti excitari in mente noſtra quandam delectationem & dilectionem juſtitiae, atque hanc eſſe formaliter juſtitiam, qua juſtificamur.* Ruardus Tapperus art. VIII. de juſtif. p. 8. *Iuſtitia fidei eſt multiplex, eſt enim juſtitia fidei habitualis, quae a Deo infunditur per Spiritum inhabitantem, & facit naturae divinae conſortes ac filios Dei; alia eſt, quae acquiritur ex operum fidei frequentia, & ideo dicitur juſtitia acquiſita, manens in peccatore: eſt & actualis, quae eſt rectitudo operum juſtitiae. Omnis autem juſtitia eſt & operum, quia ex operibus perficitur & gignitur, ex operibus autem, quae ex Spiritu Dei procedunt, ſed retributio fiet ſecundum juſtitiam operum, parvulis autem & adultis, qui tempus operandi non habuerunt, retribuetur juxta merita Chriſti, juxta proportionem tamen ad ejus imaginem, hoc eſt, Deiformitatem.* Atqui ſcriptura unicam tantum coram Dei judicio conſiſtentem juſtitiam novit, videlicet juſtitiam fidei, ſive juſtitiam Chriſti fide adprehenſam: omnem juſtitiam eſſe operum juſtitiam, ne ipſe quidem Bellarminus concedet, qui inter *habitualem* & *actualem* juſtitiam operoſe diſtinguit). Sed enim cum imperfectio & *habitualis* & *actualis* juſtitiæ ex ſcripturæ & experientiæ teſtimonio ſatis ſit conſpicua, ideo varia quærunt remedia. Lombardus, cum animadverteret, caritatem noſtram non poſſe ſuſtinere formam juſtitiæ coram Deo, fingit, *caritatem in nobis eſſe ipſum Spiritum ſanctum.* libr. I. ſent. diſt. 17. ſect. 2. & ſeqq. (Bellarminus libr. I. de grat. & lib. arbitr. cap. 8. Lombardi ſententiam ſic interpretatur, quod ſtatuerit, *cauſam ſive principium proximum dilectionis Dei eſſe in nobis Spiritum ſanctum immediate agentem, non autem habitum aliquem creatum,* fatetur tamen hanc Lombardi ſententiam ab omnibus ſcholaſticis, præſertim vero Thoma in II. q. 23. art. 2. acriter refelli. Occamus Lombardi ſententiam ſic interpretatur, quod ſtatuerit, *rationem formalem, propter quam actus dilectionis dicatur meritorius, eſſe gratuitam Dei voluntatem, quae eſt Spiritus ſanctus*) Gropperus fatetur, opera caritatis noſtra eſſe imperfecta; ac proinde in illis non poſſe conſtitui cauſam formalem juſtitiæ coram Deo, *conſiderandam igitur eſſe caritatem ut donum Dei & Spiritus ſancti, & hoc modo eſſe formalem juſtitiam.* Sic & Hoſius ſcribit, opera caritatis eſſe imperfecta, *ſed habitum caritatis in credentibus eſſe perfectum, & illam eſſe formam juſtitiae noſtrae.* At ſi opera caritatis ſunt imperfecta, quomodo juſtificatio ſecunda in illis poterit quæri? Agnoſcunt hoc recentiores, ideo diſputant, non *ſolum habitum caritatis ſive habitualem juſtitiam, ſed etiam opera caritatis ſive actualem juſtitiam eſſe perfectam,* in quorum numero eſt Bellarminus libr. II. de juſtif. cap. 14. Diverſimode autem illud explicant. Quidam dicunt, *juſtitiam actualem, quamvis aliquo modo ſit imperfecta propter admixtionem venalium delictorum, tamen non deſinere eſſe veram juſtitiam & ſuo etiam quodammodo perfectam & abſolutam;* (nimirum *in ſe* ac *per ſe*, cum ex ipſorum hypotheſi venialia peccata non ſint proprie dicta peccata, nec contra legem, ſed præter legem fiant.) Quidam vero modeſtiores diſputant, quod *operibus noſtris deeſt,*

deeſt, illud ſuppleri per Chriſti ſatisfactionem, ac proinde bona opera juſtificare, non per ſe, ſed quatenus tincta ſunt Chriſti ſanguine. (Atqui Chriſtus non eſt paſſus pro noſtris bonis operibus, ut illis meritum & vim juſtificandi impetraret, ſed pro peccatis noſtris, ut gratuitam illorum remiſſionem fide obtinendam nobis promereretur: nec opera noſtra ſunt tincta ſanguine Chriſti, ut nos juſtificent, ſed ut Deo placeant propter meritum Chriſti, quod a ſanguinis ipſius effuſione pendet: nec juſtificamur propter opera ſanguine Chriſti tincta, ſed propter ſanguinem Chriſti opera illa tingentem & nos mundantem a peccatis). Solenne eſt pontificiis ſcriptoribus ſtatuere duplicem juſtificationem; *primam*, quando ex injuſto quis fit juſtus, ex peccatore bonus: *ſecundam*, quando juſtus majori juſtitia augetur. Sed Salmeron diſp. IX. in epiſt. ad Rom. p. 95. novam quandam juſtificationem introduxit. *Iuſtificari* (inquit) *eſt juſtum fieri, ſive ex juſto, quomodo Chriſtus & angeli & primi parentes exſtiterunt, ſive ex injuſto, ut omnes nos, qui concipimur & naſcimur in peccato originali.* Poſtea addit: *beata virgo medio quodam modo juſtificata eſt, non enim ex juſto, ut Chriſtus & alii dicti, juſtificata eſt, neque ex injuſto, ut omnes nos, quia actu peccatum non habuit, ex quo contracto ſublevaretur ad juſtitiam, ſed ex debito peccatum contrahendi erecta fuit in juſtitiam, quod eſt medium inter illa duo dicta.* Idem tom. XIII. auctarii p. 342. alio reſpectu tertiam juſtificationem ſtatuit. *Praeter primam* (ait) *& ſecundam juſtificationem, eſt adhuc tertia, cum quis ſententia judicis abſolvitur & pronunciatur juſtus, quae non niſi poſt hanc vitam contigit.*

Bellarmini ſententia de forma juſtificationis.

§. CCXIX. Nobis res erit cum Bellarmino. Is libr. II. de juſtif. cap. 2. repetit verba concilii Trid. ſeſſ. VI. cap. 7. *Unica formalis cauſa* (juſtificationis) *eſt juſtitia Dei, non qua ipſe juſtus eſt, ſed qua nos iuſtos facit, qua videlicet ab eo donati renovamur Spiritu mentis noſtrae, & non modo reputamur, ſed vere iuſti nominamur & ſumus &c. Id in hac impii juſtificatione fit, dum eiusdem ſanctiſſimae paſſionis merito per Spiritum ſanctum caritas Dei diffunditur in cordibus eorum, qui juſtificantur, atque ipſis inhaeret, unde in ipſa juſtificatione cum remiſſione peccatorum haec ſimul infuſa accipit homo per Ieſum Chriſtum, cui inſeritur, fidem, ſpem & caritatem.* Ex his concilii Trident. verbis ita format Bellarminus ſtatum controverſiæ: *Sit ne formalis cauſa abſolutae juſtificationis juſtitia nobis inhaerens an non?* Agnoſcimus recte formatum controverſiæ ſtatum, ſed præterquam quod in vocabulo *abſolutae juſtificationis* lateant inſidiæ, non immerito quærimus, cur Tridentini concilii patres unicam formalem cauſam juſtificationis in inhærente juſtitia ſtatuentes, ſeparatim faciant mentionem remiſſionis peccatorum & infuſionis gratiæ? Non ſatisfaciat Bellarminus reſpondens, *indicari duos terminos ejusdem motus, videlicet deletionem peccati & infuſionem juſtitiae.* Præterquam enim quod remiſſio peccatorum minus recte definitur per totalem deletionem culpæ, an non ipſe Bellarminus ſæpe repetit, præſertim vero libr. II. juſtif. cap. 13. ſtatim in principio, *remiſſionem peccati eſſe ipſius iniquitatis & maculae in animo reſidentis per infuſionem gratiae & juſtitiae mundationem?* Si remiſſio peccati fit per infuſionem iuſtitiæ, ſicut tenebræ fugantur per ſolis lumen, quomodo remiſſio peccatorum & infuſio iuſtitiæ ita diſtingui poterunt, ut coniuncta & non prorſus eadem ſtatuantur? *Sicut aër* (verba ſunt Bellarmini libr. II. de iuſtif. cap. 2.) *cum illuſtratur a ſole per idem lumen, quod recipit, deſinit eſſe tenebroſus & incipit eſſe lucidus: ſic etiam homo per eandem iuſtitiam ſibi a ſole iuſtitiae donatam atque infuſam deſinit eſſe iniuſtus, delente videlicet lumine gratiae tenebras peccatorum, & incipit eſſe iuſtus, ſuccedente nimirum tenebris peccatorum ipſa iuſtitiae luce.* Statuit igitur Bellarminus in iuſtificatione *prius fugari peccata, poſtea ſuccedere infuſionem gratiae.* Sed Coſterus adfirmat, *prius infundi gratiam, qua deinde expellantur peccata.* Nimirum Coſterus ſequitur Thomam, qui I. 2. q. 113. artic. 8. ſcribit: *Ordine naturae prior eſt infuſio gratiae, quia in quolibet motu naturaliter primum eſt motio ipſius moventis, ſecundo motus ipſius mobilis, tertio terminus motus*

tus

tus: Dei moventis motio eſt gratiae infuſio, motus mobilis eſt duplex motus liberi arbitrii, terminus eſt remiſſio culpae. Hactenus Thomas. Quicquid ſit, allata Bellarmini ſimilitudo peccat ratione diſparitatis. Neque enim remiſſio peccatorum, quatenus talis, eſt in prædicamento *qualitatis*, ſed *relationis*, ut ſuo loco demonſtravimus, non eſt totalis peccati deletio, ſed eſt ejus ad reatum non imputatio: quomodo ergo ex remiſſione peccatorum, quæ eſt in prædicamento *relationis*, & infuſione gratiæ, quæ eſt in prædicamento *qualitatis*, unica formalis cauſa iuſtificationis confieri poteſt? Sane conjuncta eſt remiſſioni peccatorum renovatio ſive ſanctificatio, (quam Bellarminus vocat *gratiae infuſionem*) ſed illa renovatio & ſanctificatio non eſt ſtatim perfecta, cum *interior homo renovandus ſit de die in diem*, 2 Cor. IV. 16. cum renati iubeantur *perficere ſanctificationem*, 2 Cor. VII. 1. & *vetus fermentum expurgare*, 1 Cor. V. 7. cum renati quotidie cum prava concupiſcentia pugnare & peccatorum remiſſionem flagitare cogantur &c. Ergo per infuſionem gratiæ ſeu renovationem non ita fugantur peccatorum tenebræ, ut intellectus totus fiat lucidus, voluntas tota perfecte ſanetur, cor plene mundetur ab omnibus vitioſis adfectibus &c.

An juſtificatio dicenda ſit gratiae infuſio.

§. CCXX. Statuit igitur Bellarminus, iuſtitiam inhærentem ſive renovationem eſſe formalem cauſam iuſtificationis. Sed merito quærimus, quo iure eam adpellet infuſionem gratiæ? Scriptura certe nuſpiam ſic loquitur. Agnoſcimus, dona & effectus gratiæ quandoque μετωνυμικῶς vocari gratiam: agnoſcimus etiam, de donatione Spiritus ſancti uſurpari *effundendi* vocem Rom. V. 5. Tit. III. 6. Sed quod gratia iuſtificans nobis infundatur, id vero nuſpiam ſcriptura adſerit, cum per gratiam iuſtificantem non intelligatur quidpiam formaliter nobis inhærens, ſed gratuita Dei miſericordia, propter Chriſtum mediatorem peccata remittentis, ut ſuperius comprobatum dedimus. Præterea per hanc infuſionem gratiæ (gratum facientis) intelligit Bellarminus *habitum caritatis*: ita enim exponit ſuam ſententiam libr. I. de gratia & lib. arb. cap. 6. *Quatuor* (inquit) *ſunt apud theologos* (ſcholaſticos) *ſententiae de diſtinctione gratiae gratum facientis & habitus caritatis. Quidam volunt gratiam gratum facientem eſſe habitum, & re & ratione a caritate diſtinctum, & gratiam quidem in ipſa animae ſubſtantia tanquam in ſubiecto ſedem habere, caritatem autem in voluntate. Alii diſtinctionem inter gratiam & caritatem non realem, ſed formalem conſtituunt. Alii gratiam & caritatem, neque re ipſa neque formaliter, ſed ratione tantum diſtinguunt. Alii denique nihil omnino intereſſe volunt inter gratiam & caritatem, ſoloque nomine diſtingui adfirmant.* Repudiatis opinionibus reliquis Bellarminus amplectitur tertiam, videlicet quod caritas & gratia gratum faciens non diſtinguantur vel *realiter* vel *formaliter*, ſed ſolo λόγῳ. Quod ſi infuſio gratiæ & infuſio caritatis ſunt in iuſtificatione ταυτὸ τὶ, merito quæritur, cur dilectionem inter diſpoſitiones ad iuſtificationem referat? libr. I. de iuſtif. cap. 13. Quod in ipſa iuſtificatione demum infunditur, id non poteſt inter diſpoſitiones iuſtificationem præcedentes referri. Si dicatur, caritatem, ut eſt actus, diſponere ad iuſtificationem, infundi autem in ipſa iuſtificatione, ut eſt habitus, merito quæritur, an actus ille caritatis ad iuſtificationem diſponens procedat ex puris liberi arbitrii viribus, an vero ex gratia Spiritus ſancti? prius adſerunt Scholaſtici, ſed Bellarminus cooperationem gratiæ & liberi arbitrii amplectitur libr. VI. de grat. & lib. arb. cap. 15. Ergo ſi actus caritatis ante iuſtificationem requirit divinam Spiritus ſancti gratiam, quomodo in ipſa iuſtificatione demum infunditur gratia? Si dicatur, eſſe gratiam quandam excitantem, quandam adiuvantem, quandam infuſam, petitur principium, de eo enim quæritur, an in ipſa iuſtificatione infundatur gratia, qua formaliter iuſtificemur? Non negamus, gratiam Dei non ſolum remittere peccata, ſed etiam naturam noſtram in converſione renovare; verum renovationem illam vocandam eſſe infuſionem gratiæ gratum facientis, id vero eſt, quod totis viribus negamus & impugnamus.

 §. CCXXI.

An Chemnitius recte formaverit ſtatum controverſiae?

§. CCXXI. Sed redeamus ad quaeſtionem propoſitam. Adcuſat Bellarminus in hoc 2. capite libr. II. de iuſtif. Chemnitium, quod non recte formarit controverſiae ſtatum. *Notandum eſt,* (inquit) *Chemnitium more ſuo fraudulenter admodum proponere ſtatum quaeſtionis de formali iuſtificatione. Dicit enim, id in controverſiam vocari, quid ſit id, propter quod Deus hominem in gratiam recipiat? an ſit meritum Filii, an inchoata in nobis novitas? ubi primum de induſtria loquitur improprie, ut confundere poſſit cauſam formalem cum meritoria, nam ſi quis proprie loqui velit, non utetur voce* propter, *ſed* per, *cum formalem cauſam deſignare voluerit: deinde in eo quoque fraudulenter egit, quod merito Filii Dei oppoſuit e regione inchoatam renovationem noſtram. Remotis igitur fraudibus & ambiguitate verborum dicimus, ſi illud* propter *ſignificet cauſam formalem, nos iuſtificari propter novitatem nobis inhaerentem, non propter meritum Chriſti, quod inhaerere non poteſt. Si vero ſignificet cauſam meritoriam, nos iuſtificari dicemus propter meritum Filii Dei, non propter novitatem nobis inhaerentem. Si denique ſignificet cauſam in communi, adſeremus, iuſtificari hominem propter utrumque, ſed propter meritum Filii Dei meritorie, propter novitatem nobis inhaerentem formaliter.* Hactenus Bellarminus, cui reſpondemus, Chemnitium recte formaſſe ſtatum quaeſtionis. Quando enim in veris ac ſeriis conſcientiae angoribus peccator coram tribunali Dei conſiſtens a lege adcuſatur, ibi quaerit, ad quid ipſi reſpiciendum ſit, in quo debeat fiduciam collocare, propter quid debeat ſtatuere, ſe in gratiam recipi? ubi dicimus nos, debere eum ſeſe ad Chriſti obedientiam & ſatisfactionem convertere, ac firmiter credere, quod propter illam in gratiam recipiatur & iuſtificetur. Pontificii eum deducunt ad proprias diſpoſitiones, ad infuſos habitus, ad opera caritatis, &c. Sic ergo abducunt mentes hominum a paſſione, merito & obedientia Jeſu Chriſti, ſubducunt ex oculis gratuitam promisſionem evangelii de remiſſione peccatorum, & iubent quaerere in nobis qualitates, quae legi divinae congruant & Dei iudicio opponantur. Nec peccatori contrito proponimus paſſionem & opera Chriſti, ut in illo quaerat & adprehendat iuſtitiam ſuam: Pontificii proponunt ei opera & ſatisfactiones proprias ut in illis ſuam quaerat iuſtitiam. Ceterum πρῶτον ψεῦδος exceptionis Bellarminianae conſiſtit in eo, quod ſtatuit, iuſtificationem non eſſe *actum* quendam *iudicialem*, ſed *infuſionem iuſtitiae*, cui Chriſtus pretioſo ſuo merito hoc imperrarit, ut coram Dei iudicio ſubſiſtere poſſit, qua de re quid ſtatuendum ſit, ex ſuperioribus patet, & ſuo loco plenius diſcutietur. Dicimus igitur, ſi iuſtificationis cauſa quaeratur in nobis ipſis, in habitibus nobis inhaerentibus ac in operibus noſtris, tum coincidere cauſam *meritoriam* & *formalem*. Quamprimum enim noſtri habitus ac noſtra opera ſtatuuntur formalis cauſa iuſtificationis, utique etiam re ipſa meritum quoddam illis tribuitur, unde diſerte dicunt Pontificii, *diſpoſitiones noſtras eſſe merita de congruo; opera noſtra eſſe merita ex condigno:* ac proinde ſi quaeritur, propter quid homo iuſtificetur, tum non ſolum reſpondent, propter meritum Filii Dei (ut hoc loco Bellarminus reſpondet) ſed etiam propter ſua merita, modo velint θέσιν ſuam φυλάττειν. Inde Petrus a Soto in ſcholiis ad confeſſ. Wirtemb. tit. de iuſtif. expreſſe ſcribit: *Propter has virtutes (fidem, ſpem, caritatem) intrepide catholica fides hominem iuſtum eſſe coram Deo confitetur.* Nos autem diſtincte reſpondemus. Si enim quaeritur, propter quid homo iuſtificetur? reſpondemus, unice propter Chriſtum mediatorem, nec ullum aliud agnoſcimus meritum proprie dictum. Si quaeritur, per quid iuſtificetur? reſpondemus per Chriſtum fide adprehenſum, ſive quod idem eſt, fide Chriſtum adprehendente: loquimur enim de fide, non ut eſt abſoluta quaedam qualitas nobis inhaerens, ſed ut iuſtitiam Chriſti adprehendit, ſibique adplicat. Quamvis enim meritum Chriſti nobis inhaerere non poſſit, ut Bellarminus ſcribit, tamen per fidem nobis a Deo imputari poteſt, ſicut Chriſto mediatori imputata ſunt peccata noſtra: utrumque igitur iuſtitiae Chriſti tribuimus, quod ſit cauſa iuſtificationis *meritoria*, & quod ſit cauſa eius-

eiusdem *formalis*, nimirum ratione adplicationis, quatenus per fidem nobis imputatur.

Variæ ſpecies iuſtitiæ.

§. CCXXII. Non igitur noſtra, ſive *habitualis*, ſive *actualis*, ſed Chriſti iuſtitia eſt id, quod Deus in iuſtificatione reſpicit, ac propter illud hominem a peccatis abſolvit, quæ vocatur *Dei iuſtitia* non *legaliter*, ſed *evangelice*: 1.) quia a Chriſto Filio Dei parta: 2.) quia credentibus a Deo donatur & imputatur, unde vocatur *iuſtitia ex Deo*, Phil. III. 9. quæ eſt ratio Auguſtini (*). 3.) quia *a promiſſione originem habet, & cum promiſſum redditur . . iuſtitia Dei adpellatur*, quæ eſt Ambroſii ratio in cap. I. Rom. & 4.) quia coram Dei iudicio ſubſiſtit; dicitur etiam *iuſtitia fidei*, quia cum non in nobis, ſed extra nos, in merito ſcilicet Chriſti fundamentum ſuum habeat, per fidem tamen nobis a Deo imputatur, idque ex gratia, unde hæc iuſtitia per *miſericordiam Dei* aliquoties in ſcripturis explicatur Dan. IX. 17. & 18. quod ut manifeſtius evadat, explicandæ ſunt variæ ſpecies iuſtitiæ. Eſt enim primo *iuſtitia rationis ſeu philoſophica*, eaque vel *univerſalis*, quæ reſpicit legem naturæ & dictamen rectæ rationis, ad quod conformat vel conformare nititur actiones interiores & exteriores; vel *particularis*, quæ ſuum cuique tribuit. Vide Ariſtotelem libr. V. eth. c. 4. Deinde eſt *iuſtitia legis*, ſed ea diverſimode conſideratur. *Quaedam* enim eſt κατ' ἀλήθειαν perfecta legis impletio, qualis eſt iuſtitia Chriſti & primi Adami: *quaedam* vero κατὰ δόξαν tantummodo eſt impletio legis, qualis erat iuſtitia phariſæorum, qui exiſtimabant per qualemcunque externam obedientiam legi ſatisfieri; a qua non multum abeſt perſuaſio illa, quod renati in hac vita perfecte impleant legem, quod concupiſcentia in renatis reliqua non ſit peccatum, quod venialia peccata non ſint proprie dicta peccata. *Quaedam* vero legis iuſtitia eſt & re ipſa & hominum ſententia imperfecta, qualis eſt iuſtitia novæ obedientiæ in renatis, qui renovati ſpiritu mentis ſuæ legi obedientiam præſtare ſtudent, interim tamen peccatum in carne adhuc habitans & quotidianos lapſus agnoſcunt. Eſt etiam iuſtitia certi cuiusdam *facti*, quam alii vocant iuſtitiam *cauſae*, eamque a iuſtitia *perſonae* diſtinguendam eſſe monent. Sic David Pſalm. VII. 9. orat: *Domine, iudica me ſecundum iuſtitiam meam.* Hæ ſpecies legalis iuſtitiæ adcurate ſunt diſtinguendæ, neque enim philoſophica, nec phariſaica, nec ipſa renatorum iuſtitia coram Dei iudicio conſiſtit, ſed iuſtitia Chriſti per fidem nobis imputata. Refero huc inſignem locum ex Luthero in comm. c. I. Gal. ſtatim in princ. *Multiplex eſt iuſtitia, quaedam eſt politica, quam caeſar, principes mundi, philoſophi & iuriſconſulti tractant. Alia eſt ceremonialis, quam docent traditiones humanae. Praeter has eſt alia quaedam iuſtitia legalis ſeu decalogi, quam Moſes docet, hanc & nos docemus poſt doctrinam fidei. Vltra & ſupra has omnes eſt chriſtiana iuſtitia, quae diligentiſſime diſcernenda eſt ab illis ſuperioribus. Sunt enim ſuperiores huic prorſus contrariae, tum quod fluunt ex legibus caeſarum, traditionibus papae & praeceptis Dei, tum quod verſantur in noſtris operibus & a nobis fieri poſſunt ſive ex puris naturalibus (ut ſophiſtae loquuntur) ſive etiam ex dono Dei; (ſunt enim & hae iuſtitiae operum dona Dei, ut alia bona, quae habemus) iſta autem excellentiſſima iuſtitia, nempe fidei, quam Deus per Chriſtum nobis abſque operibus imputat, nec eſt politica, nec ceremonialis, nec legis divinae iuſtitia, nec verſatur in noſtris operibus, ſed eſt plane diverſa, hoc eſt, mere paſſiva iuſtitia, (ſicut illae ſuperiores activae) ibi enim nihil operamur, aut reddimus Deo, ſed tantum recipimus & patimur alium operantem in nobis, ideo libet illam fidei ſeu chriſtianam iuſtitiam adpellare paſſivam iuſtitiam &c.*

(*) Qui de Spiritu & lit. cap. 9. ſcribit: *Non dixit* (Apoſtolus) iuſtitia hominis *vel* iuſtitia propriæ voluntatis, *ſed* iuſtitia Dei, *non qua Deus iuſtus eſt, ſed qua induit hominem, cum iuſtificat impium.* cap. 10. *Hæc eſt iuſtitia Dei, quae in teſt. veteri revelata in novo revelatur, quæ ideo iuſtitia Dei dicitur, quod impertiendo eam, iuſtos facit.* GERHARDUS.

Argumenta Bellarmini pro juſtitia inhaerente ſtabilienda.

§. CCXXIII. Sed audiamus, quomodo Bellarminus probet inhærentem, non autem imputatam Chriſti iuſtitiam eſſe formalem noſtræ iuſtificationis cauſam. Libr. II. de iuſtif. cap. 3. producit hæc argumenta. I.) Rom. V. 17. *Si unius delicto mors regnavit per unum, multo magis abundantiam gratiae, & donationis & iuſtitiae accipientes in vita regnabunt per unum Ieſum Chriſtum &c.* Ex quo loco colligit, *iuſtificari per Chriſtum, non eſſe, haberi aut pronunciari iuſtum, ſed vere fieri & conſtitui iuſtum per adeptionem inhaerentis iuſtitiae*, quod patere dicit ex phraſi *conſtitui iuſtum*, quod eſt, iuſtum fieri: & ex antitheſi Adami ad Chriſtum. Reſp. de hoc loco apoſtoli egimus ſuperius §§. 11. 26. & 29. ubi oſtendimus, *iuſtificandi* verbum itidem in forenſi ſignificatione hic accipi; conferri autem primum & ſecundum Adamum, ſive Chriſtum, non quoad ſimilem modum derivationis iuſtitiæ & iniuſtitiæ, ſed tantum quoad amplitudinem utriusque extremi: quod alii ſic efferunt, *collationem inſtitui iuxta rei modum ſive attributionem.* Quod Bellarminus hoc loco addit, iuſtitiam illam, quæ iniuſtitiæ Adami opponitur, & quam per Chriſtum conſequimur, eſſe abſolutam & perfectam iuſtitiam, cum nominetur abundantia iuſtitiæ, id. ταῖν ἀμφοῖν amplectimur; addimus autem, inhærentem iuſtitiam noſtram a Chriſto nobis per Spiritum ſanctum donatam non eſſe tam perfectam & abſolutam, ut iniuſtitiæ per Adamum in nos propagatæ opponi poſſit, cum de inhærente noſtra iuſtitia dicatur, quod ſit *velut pannus mulieris menſtruatae*, Eſaj. LXIV. 6. cum *coram Deo nemo innocens pronuncietur*, Exod. XXXIV. 7. cum *peccatum adhuc habitet in carne renatorum*, Rom. VII. 18. cum *mendaces ſint, qui ſe peccatum habere negent*, 1 Joh. I. 8. cum ſanctiſſimi quique *peccatorum remiſſione* ſeſe indigere & humiliter & veraciter confiteantur, Pſalm. XXXII. 6. quæ omnia evidenter demonſtrant, nec *habitualem* nec *actualem* renatorum iuſtitiam eſſe perfectam & abſolutam, requiri igitur iuſtitiam, quæ iudicio Dei & iniuſtitiæ Adami in nos propagatæ opponatur, ea vero non eſt alia, quam ipſa Chriſti iuſtitia per fidem nobis imputata.

1.) Rom. V. opponitur iniuſtitia Adae & iuſtitia Chriſti.

§. CCXXIV. II.) Rom. III. 24. 25. *Iuſtificati gratis per gratiam ipſius, per redemtionem, quae eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit propitiatorium per fidem in ſanguine ejus.* Ubi *per gratiam intelligitur iuſtitia nobis donata & infuſa.* Reſp. de hoc loco itidem ſatis prolixe diſſeruimus ſuperius §. 28. ubi exceptiones Bellarmini diſcusſimus. Hac vice monemus, apoſtolum diſerte dicere, nos juſtificari διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως, per redemtionem, quæ eſt in Chriſto. Jam vero diſputantem audivimus Bellarminum ſuperius, *particulam* per *proprie denotare cauſam formalem*, conſequens igitur fuerit, formalem cauſam iuſtificationis eſſe redemtionem Chriſti, nimirum per fidem nobis imputatam, ideo enim addit apoſtolus v. 25. *quem* (Chriſtum) *propoſuit Deus propitiatorium* διὰ τῆς πίστεως, *per fidem in ſanguine eius.* Monemus etiam, gratiam illam, qua nos hoc loco iuſtificari apoſtolus pronunciat, opponi *iuſtitiae legis*, Rom. III. 21. & ipſis *Abrahae* renati *operibus*, Rom. IV. 4. quomodo ergo infuſam gratiam ſive inhærentem iuſtitiam denotare poterit? Reliqua ex ſuperioribus manifeſta ſunt. Ambroſius in hoc loco *gratiam illam, qua iuſtificamur, dicit eſſe in Chriſto.* Theophylactus ibidem: *Iuſtificantur omnes gratis gratia Dei, quae gratia per redemtionem fit, hoc eſt, perfectam libertatem, quam operatus eſt Chriſtus, ipſe enim ſe in pretium redemtionis dans, iuſtificavit nos.*

2.) Rom. III. Iuſtificati gratis per gratiam ipſius.

§. CCXXV. III.) 1 Cor. VI. 11. *Et haec quidem fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti & in Spiritu Dei noſtri*, ex quo loco patet, iuſtificationem continere & purgationem & ſanctificationem. *Reſp.* 1.) Demus ex hypotheſi, deſcri-

3.) 1 Cor. VI. Et haec quidem fuiſtis, ſed abluti eſtis.

ſcribi hoc loco & peccatorum remiſſionem & interiorem renovationem individuo nexu eidem coniunctam, num vero ſtatim ſequitur, has eſſe duas iuſtificationis partes? non omnia, quæ invicem coniuncta ſunt, ut partes *eſſentiales* coniuncta ſunt. 2.) Fatemur, utrumque eſſe Chriſti beneficium, tam peccatorum remiſſionem, quam renovationem; interim tamen negamus, utrumque ad formam iuſtificationis referendum eſſe, cum per ſolam peccatorum remiſſionem & iuſtitiæ Chriſti imputationem iuſtificatio definiatur. 3.) Si adcurata textus conſideratio adhibeatur, adparebit, triplici adcuſationi antegreſſæ tria hæc tanquam ſubordinata opponi, ſordibus ſcilicet ablutionem, contaminationi ſanctificationem, reatui, quem in præcedentibus apoſtolus expreſſerat his verbis: *Regnum Dei non hæreditabunt*, opponi iuſtificationem. 4.) Notanter dicit apoſtolus, *iuſtificationem fieri in nomine Chriſti*, quod Act. IV. 12. ſic exponitur: *Non eſt aliud nomen ſub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos ſalvos fieri.* Act. X. 43. *Huic omnes prophetae teſtimonium perhibent, remiſſionem peccatorum accipere per nomen eius omnes, qui credunt in eum.* Act. XIII. 38. *Per hunc vobis remiſſio peccatorum annunciatur & ab omnibus, a quibus non potuiſtis in lege Moſis iuſtificari.* Ergo iuſtificatio in nomine Chriſti eſt remiſſio peccatorum per & propter Chriſtum, non autem deletio peccati per infuſam gratiam. 5.) Nec abſurda aut a textu aliena eſt explicatio eorum, qui ex conſideratione oppoſitionis apoſtolicæ colligunt, deſcribi hic ablutionem, quæ fit per Chriſti ſanguinem, ſanctificationem, quæ fit fide, & iuſtificationem, quæ conſiſtit in remiſſione facta per nomen Chriſti, hoc ſenſu: fuiſtis olim in ethniciſmo contaminati variis peccatorum ſordibus, at nunc Chriſti ſanguine abluti ac mundati eſtis; *ſanguis enim Chriſti abluit vos ab omnibus veſtris peccatis*, 1 Joh. I. 7. Fuiſtis olim profani & maledicti, at nunc ſanctificati eſtis per Chriſtum, in quem credidiſtis, *qui ſanctificavit ſe ipſum pro vobis*, Joh. XVII. 19. *& factus eſt vobis a Deo ſanctificatio & iuſtitia*, 1 Cor. I. 30. *ut in ipſo ſitis iuſti & ſancti*, 2 Cor. V. 21. Fuiſtis olim rei æternæ damnationis, excluſi e regno cœlorum, at nunc eſtis iuſtificati remiſſis peccatis, & facti hæredes vitæ æternæ; quam ablutionem & ſanctificationem in iuſtificatione fieri, adeoque ad ipſum formale iuſtificationis pertinere non negamus.

§. CCXXVI. IV.) Tit. III. 7. *Ut juſtificati ipſius gratia haeredes ſimus ſecundum ſpem vitae aeternae:* ex quo loco colligit Bellarminus, in verbis præcedentibus per regenerationem & renovationem deſcribi juſtificationem, quam per donum aliquod inhærens fieri probat tribus argumentis: primo ex ipſa natura regenerationis, neque *enim intelligi poteſt, quomodo aliquis regeneretur ſine ulla ſui mutatione per ſolam Dei benevolentiam & juſtitiae imputationem:* deinde quia *regeneratio & renovatio dicuntur fieri per effuſionem Spiritus ſancti, quae eſt ipſa caritas:* denique quia *nec nos negemus renovationem aliquam fieri per Spiritum ſanctum.* Reſp. monendum primo omnium, *regenerationis* vocem eſſe ambiguam: quandoque enim ſumitur γενικῶς, ut & remiſſionem peccatorum & renovationem ſimul complectatur: quandoque vero εἰδικῶς accipitur, ut remiſſionem peccatorum ac gratuitam juſtificationem tantummodo ſignificet: priori ſenſu accipitur a Luthero in libr. de eccl. & conciliis, monente formula concordiæ art. III. Poſteriori ſignificatu ſpeciali apologia Auguſtanæ confeſſionis ſæpiuſcule *regenerationis* voce utitur. Bellarminus regenerationem hic videtur accipere pro ſola renovatione ac ſanctificatione, vel certe generaliter accipit pro remiſſione peccatorum & renovatione conjunctim. Atqui 1.) nemo noſtrum negat, regenerationi (proprie & ſpecifice pro remiſſione peccatorum & juſtificatione per fidem acceptæ) conjunctam eſſe renovationem per Spiritum ſanctum; nemo noſtrum negat, mutationem aliquam fieri in regeneratione ac renovatione; nemo noſtrum negat, baptiſmum eſſe lavacrum & regenerationis & renovationis, potuiſſet igitur Bellarminus labore hoc probandi ſuperſedere. 2.) Id vero in quæſtione eſt, an utrumque beneficium Chriſti, tam renova-

4) *Ut juſtificati ipſius gratia hæredes ſimus vitæ æternæ.*

novatio quam regeneratio ſpecifice pro remiſſione peccatorum accepta, pertineant ad ipſum juſtificationis actum? quod ex textu non poterit evinci. 3.) Verba apoſtoli clariſſime obloquuntur Pontificiis, negant enim *ex operibus juſtitiae, quae nos fecimus, ſalvos nos fieri*, (Bellarminus in adlegatione huius dicti vocabulum *juſtitiae*, quod diſertiſſime non ſolum in græco textu, ſed etiam in vulgata translatione habetur, omittit) illis operibus opponit apoſtolus Dei miſericordiam, v. 5. ac benignitatem & φιλανθρωπίαν ſalvatoris noſtri, v. 4. quam per gratiam illam, cuius v. 7. mentio fit, intelligendam eſſe, manifeſte patet, nequaquam vero infuſum gratiæ habitum. 4.) Exponit igitur apoſtolus cauſas iuſtificationis & ſalutis noſtræ per ἄρσιν καὶ θέσιν. Cauſa principalis eſt Dei miſericordia & gratia; cauſa meritoria Chriſtus, non noſtra opera: cauſa inſtrumentalis offerens baptiſmus, quem deſcribit apoſtolus a duplici effecto, ſcilicet regeneratione & renovatione, addita mentione cauſæ principalis, videlicet Spiritus ſancti, qui per baptiſmum ea operatur. Ergo quæ apoſtolus diſtincte proponit de cauſis iuſtificationis & de baptiſmi effectis, ea non ſunt invicem confundenda. Et regenerationem & renovationem baptiſmo tribuit apoſtolus, nequaquam vero ad iuſtificationem utrumque beneficium refert. 5.) Regeneratio proprie ſic dicta, quæ remiſſionem peccatorum, imputationem iuſtitiæ Chriſti, translationem ex ſtatu iræ in ſtatum gratiæ, υἱοθεσίαν & ius vitæ æternæ complectitur, tam non recipit maius ac minus, quam ipſa carnalis generatio. At renovatio maius ac minus recipit, quia *interior homo de die in diem renovatur*, 2 Cor. IV. 16. & renati iubentur quotidie *renovari ſpiritu mentis ſuae*, Eph. IV. 23. & *perficere ſanctificationem*, 2 Cor. VII. 1. ergo fundamentum, meritum, cauſa & formale regenerationis ac iuſtificationis non poteſt quæri vel conſtitui in renovatione, ſed per fidem ex Deo naſcimur, & filii Dei reddimur, Joh. I. 12. & 13. 6.) Fides ergo eſt, per quam regeneramur, ſed nec fides, nec caritas, nec aliud quicquam in nobis eſt cauſa, propter quam regeneramur. Quemadmodum enim nihil quicquam eſt in homine, propter quod dicatur generari ſive naſci, quin potius totum illud in generante ſitum eſt: ita quoque non eſt in nobis cauſa ſpiritualis regenerationis, ſed gratuita Dei miſericordia per Spiritum ſanctum & verbum nos regenerat, ex filiis iræ facit filios gratiæ, non propter caritatem, quæ ſequitur demum regenerationem, ſed propter Chriſtum fide adprehenſum. 7.) Non negamus, in regeneratione fieri aliquam mutationem, præterquam enim quod Spiritus ſanctus per lucem verbi accendit in cordibus regenerandorum lucem fidei, qua Chriſtum agnoſcunt & amplectuntur, conjuncta inſuper eſt regenerationi renovatio, ac opulenta illa donorum Spiritus ſancti effuſio, ſed hæc non eſt formalis cauſa regenerationis, ſed eius conſequens; quomodo enim Deus effunderet in eos Spiritum ſanctum, qui nondum ſunt ipſi reconciliati, quibus peccata nondum ſunt per & propter Chriſtum remiſſa? In baptiſmo utrumque beneficium coniunctum eſt, nam & regeneramur & renovamur ſimul per Spiritum ſanctum, interim tamen renovatio non eſt iuſtificationis cauſa, ſed conſequens.

§. CCXXVII. V.) Heb. XI. 4. 7. teſtatur apoſtolus, *aliquos homines fuiſſe vere & abſolute juſtos. Abel, Noë & alii eorum ſimiles vere juſti erant, non imperfecte & inchoate, ſed abſolute & perfecte, neque enim ſcriptura abſolute juſtos vocaret eos, qui abſolute juſti non eſſent: quid? quod etiam quoſdam perfectos & immaculatos adpellat* Gen. VI. 9. Pſalm. CXVIII. 20. *Reſp.* 1.) Duplex eſt iuſtitia, *imputata* & *inhaerens*, utraque dicimur iuſti, illa *relative*, perfecte, & coram Deo, hac vero *ſubjective*, inchoate & imperfecte, coram hominibus. 2.) Iuſtitiæ imputatæ non eſt opponenda vera iuſtitia, ut enim vera eſt imputatio peccatorum noſtrorum facta Chriſto, ita quoque vera eſt imputatio iuſtitiæ Chriſti per fidem nobis facta. 3.) Apoſtolus diſerte dicit Abelem *per fidem teſtimonium juſtitiae conſecutum eſſe*, v. 4. ac *Noachum juſtitiae, quae per fidem eſt, haeredem conſtitutum*, fidei ergo iuſtitia fuit, qua

5.) Hebr. XI. Nonnulli homines adpellantur perfecte juſti.

qua Abel & Noachus coram Deo iuſti fuerunt, hæc fidei iuſtitia exſeruit ſe per bona opera. 4.) De iuſtitiæ declaratione & manifeſtatione per opera loquuntur dicta illa, quæ Bellarminus hic adducit, quod *Deus teſtimonium perhibuerit Abelis muneribus, quod juſtus ſit, qui faciat juſtitiam, quod Noë fuerit juſtus, quia cum Deo ambulaverit, &c.* Nimirum deſcribuntur in his & ſimilibus dictis homines iuſti ab effectibus, non autem definitur formale iuſtificationis coram Deo. 5.) Quo ſenſu & reſpectu vere pii & renati dicantur perfecti, late expoſuimus in tractat. de lege §. 192. Breviter, pii dicuntur perfecti, *primo* ratione fundamenti in Chriſto, quia imputative coram Deo ſunt perfecte iuſti in Chriſto, quam imputatam iuſtitiam ſequitur iuſtitia operum, quæ licet ſint imperfecta & immunda, tamen placent Deo per fidem: *deinde* ratione integritatis ab omni hypocriſi remotæ, quia enim non duplici & hypocritico, ſed toto & ſincero corde Deum colunt, ideo hoc reſpectu etiam perfecti dicuntur: *tertio* reſpectu oppoſitionis ad aliorum iniuſtitiam, ſic Noë dicitur vir *juſtus & perfectus in generationibus ſuis*: *denique* ratione termini perfectionis, ad quem tendunt, renovantur enim de die in diem, perficiunt ſanctificationem, ad plenam in cœleſti patria perfectionem totis viribus adſpirant, & toto cordis deſiderio contendunt.

§. CCXXVIII. VI.) Rom. VIII. 29. & 1 Cor. XV. 49. *Electi dicuntur conformes imagini Filii Dei, & portare imaginem Chriſti. Atqui Chriſtus non eſt iuſtus per imputationem, ſed vere ac proprie, igitur & nos iuſtitiam veram & inhaerentem habere neceſſe eſt; ſi enim non re ipſa, ſed ſolum putative iuſti ſumus, magis diaboli quam Chriſti imaginem geremus. Adde, quod veram imaginem Adami portavimus, ergo iuſtitiam oportet nobis vere ac re ipſa inhaerere, ut & veram Chriſti imaginem geramus.* Reſp. 1.) Num etiam hoc modo colliget Bellarminus: Ea iuſtitia ſumus coram Deo iuſti, quæ nobis inhæret & iuſtitiæ Chriſti eſt conformis. Atqui Chriſti iuſtitia non includit fidem. Ergo nec noſtra iuſtitia

6.) Rom. VIII. Electi dicuntur conformes imagini Filii Dei.

conſiſtit in fide. Certe ita philoſophatur cap. immediate ſequente, ubi ſic ſcribit, arg. 3. *Iuſtitiae res eſt adeo bona, ut cum nullo alio pugnet, & ideo adiunctione aliorum bonorum non minuatur, nec deſinat eſſe, ſed perficiatur ſemper & creſcat, ut perſpicuum eſt ex eo, quod invenitur in beatis, in Chriſto & in ipſo Deo. At fides repugnat beatitudini, neque in Deo, aut in Chriſto unquam fuit, neque in angelis & hominibus manet, cum beati eſſe incipiunt.* Et poſtea: *Iuſtitia facit nos Chriſto ſimiles, & per eam gerimus Chriſti imaginem. At fides non facit nos Chriſto ſimiles, ſed potius aliquo modo diſſimiles, cum in Chriſto fides non fuerit, quippe qui faciem Patris ſemper viderit. Ad haec iuſtitia eſt virtus, per quam lex divina completur; at plenitudo legis non eſt fides, ſed caritas.* Hæc omnia Bellarminus, quæ ſi aliquod robur habent, fides plane cogetur exſulare a iuſtificatione. Deleat igitur Bellarminus, quæ alibi diſputat, quod fides ſit initium iuſtificationis, eiusdemque cauſa formalis, licet non ſola. 2.) Imputatam Chriſti iuſtitiam vocare *putativam*, hoc eſt, imaginariam & falſam, calumnia eſt; ne quid dicam gravius. 3.) Conformitas illa piorum cum Chriſto conſiſtit *primo* in fide, per quam Chriſto unimur, & corpori eius myſtico inſerimur, per *quam fidem Chriſtus habitat in cordibus noſtris*, Eph. III. 17. *Deinde* in cruce, quemadmodum enim Chriſtus *per paſſionem intravit in gloriam ſuam*: Luc. XXIV. 26. ita & nos *per multas tribulationes oportet ingredi in regnum cælorum*, Act. XIV. 22. *Praeterea* etiam vita noſtra debet conformari vitæ Chriſti, *Diſcite a me*, ait Matth. XI. 29. *quia mitis ſum & humilis corde*, ſed hæc conformitas in hac vita non eſt perfecta. 1 Pet. II. 21. *Chriſtus reliquit nobis ὑπογραμμὸν, ut ſequamur veſtigia eius*, ubi elegans metaphora proponitur. Quemadmodum enim puer literas pingere diſcens, nondum perfecte adſequitur ὑπογραμμὸν, exemplar ſcripturæ ſibi propoſitum; ita quoque vitæ noſtræ cum Chriſto conformitas in hac vita nondum eſt perfecta, ſed in æterna demum vita implebitur id, quod ſcriptum eſt Eph. V. 26. 27. *Chriſtus mundavit eccleſiam lavacro aquae in verbo,*

bo, ut exhiberet eam ſibi glorioſam, non habentem maculam, nec rugam, nec quicquam eiusmodi. Vide Auguſtinum libr. I. de doctr. chriſtiana, cap. XVI. ſerm. XXIX. de verbis apoſt. libr. II. retract. cap. 18. &c. Recte Bernhardus ſerm. XXV. ſuper Cant. *Sponſa Chriſti naevo nigredinis in loco peregrinationis ſuae non caret, alioquin erit, cum eam ſibi in patria ſponſus gloriae exhibebit glorioſam, non habentem maculam, aut rugam.* Denique in reſurrectione mortuorum *transformabit* Chriſtus *corpus noſtrum humile*, ut σύμμορφον *fiat corpori ſuo glorioſo.* Phil. III. 21.

7.) Rom. VI. Qui mortuus eſt, juſtificatus eſt a peccato.

§. CCXXIX. VII.) Rom. VI. 7. *Qui mortuus eſt, iuſtificatus eſt a peccato, ubi docet apoſtolus, nos per juſtificationem, qua morimur peccato, & reſurgimus iuſtitiae, repraeſentare Chriſti mortem & reſurrectionem. At Chriſtus non putative, ſed vere mortuus eſt & vere reſurrexit. Ergo & nos non putative, ſed vere morimur peccato, & reſurgimus ad iuſtitiam, cum per baptiſmum iuſtificamur. Quo refert dictum Petri* 1 epiſt. IV. 1. *Qui paſſus eſt in carne, deſiit a peccatis.* Reſp. 1.) Quidam ſtatuunt, apoſtolum verbis illis Rom. VI. 7. *Qui mortuus eſt, iuſtificatus eſt a peccato*, alluſiſſe ad iudiciorum capitalium ſententias, quibus condemnati ad mortem non magis deinde delinquunt, (vide Camerarium in notis ad hunc locum) ſed ſimplicius exponitur dictum eſſe phraſi hebraica δεδικαίωται pro ἠλευθέρωται, quo verbo utitur apoſtolus v. 18. & 22. eiusdem cap. qui enim iuſtificatur, hoc eſt, in iudicio abſolvitur, is liberatur a pœna. Ambroſius h. l. *Hoc eſt mori peccato, liberari a peccato, fieri autem ſervum Dei.* 2.) Juſtificari igitur a peccato non eſt liberari ab omni eo, quod habet veram rationem peccati, ſed liberari a reatu & pœna peccati, quos enim hoc loco *peccato mortuos*, v. 2. *conſepultos eum Chriſto per baptiſmum in mortem* v. 4. & *a peccato iuſtificatos* v. 7. apoſtolus pronunciat, *in eorum carne adhuc habitare peccatum* cap. ſeq. docet; admonet vero, ne ei permittant *dominium*, Rom. VI. 12. nec *ulterius ei ſerviant* v. 18. Sic veterem hominem in renatis crucifixum eſſe docet, v. 6. quod Gal. V. 24. ſic exponitur, *eos, qui Chriſti ſunt, crucifigere carnem cum adfectibus & concupiſcentiis*, ſed ibidem v. 17. additur, quod *caro adhuc adverſus ſpiritum in renatis concupiſcat.* 3.) Vere igitur, non *putative* renati ſunt peccato mortui, in mortem Chriſti baptizati, & cum Chriſto per baptiſmum in mortem conſepulti, quia percipiunt efficaciam mortis illius, non ſolum quoad peccati remiſſionem, ſed etiam quoad eiusdem mortificationem, quæ non minus, quam ipſa peccati remiſſio, eſt beneficium mortis Chriſti; ſed ex eo non poteſt inferri, quod in carne renatorum non amplius ſit peccatum. Mortificatio enim illa non peragitur uno ſtatim momento, ſed quotidie debet vetus homo ſive caro cum ſuis concupiſcentiis crucifigi, occidi ac ſepeliri, ut quotidie reſurgat homo novus, qui in ſanctitate & iuſtitia coram Deo vivat. 4.) Scopus igitur apoſtoli eſt renatos exhortari, ut in mortificatione veteris hominis conſtanter pergant, peccato ulterius non ſerviant, nec regnum ei concedant; nequaquam vero adſerit, omne, quod veri peccati rationem habet, in renatis eſſe exſtinctum & abolitum, quin imo cum peccatum in ipſorum corpore regnare prohibeatur, ex eo manifeſtum eſt, quod in corpore adhuc habitet, alias fruſtra tam ſolicite dominium eius prohiberetur. Auguſtinus tract. XLI. in Joh. *Non regnet peccatum; non ait, non ſit, ſed non regnet, quamdiu enim vivis, neceſſe eſt peccatum eſſe in membris tuis, ſaltem illi regnum auferatur, non fiat, quod jubet.* Lib. II. de peccat. meritis & remiſſione cap. 7. *Non ex qua hora quisque baptizatur, omnis vetus infirmitas ejus abſumitur, ſed renovatio incipit a remiſſione omnium peccatorum.* Et poſtea: *Profecto qui de die in diem adhuc renovatur, nondum totus eſt renovatus, & in quantum nondum eſt renovatus, in tantum adhuc ſub vetuſtate eſt.* Ambroſius h. l. *Caro, id eſt, corpus ſic crucifigitur, ſi deſideria ejus calcentur, quae manente in ea peccato creantur ex praevaricatione primi hominis cœpta.* Repetenda ſunt h. l. ea, quæ de concupiſcentia prava in renatis adhuc reliqua alibi propoſita ſunt.

8.) Rom. VIII. Accepimus per Chriſtum Spiritum adoptionis.

§. CCXXX. VIII.) Rom. VIII. 15. *ſcribit apoſtolus, nos jam per Chriſtum accepiſſe Spiritum adoptionis filiorum Dei, quoad animam, quae vivit propter juſtificationem, quamvis corpus mortuum ſit, id eſt, adhuc mortale propter peccatum; ſed paulo poſt addit: nos jam primitias Spiritus habentes, intra nos gemere, exſpectantes adoptionem filiorum Dei redemtionem corporis noſtri; nam, ut idem ait Phil. III. 20. ſalvatorem exſpectamus, qui reformabit corpus noſtrum humile, ut fiat conforme corpori ſuo glorioſo. Atqui adoptio filiorum, quam exſpectamus in redemtione corporis, veriſſima erit, & inhaerens in ipſo corpore, id eſt, immortalitas & impasſibilitas, non putativa, ſed vera. Igitur adoptio, quam nunc habemus in Spiritu per juſtificationem, vera etiam eſſe debet, non putativa.* Reſp. 1.) Propter imputatam Chriſti juſtitiam vere adoptamur in filios Dei; calumnia ergo eſt, quod nobis tribuitur, quaſi putativam adoptionem ſtatuamus. 2.) Locus apoſtoli diſerte repugnat Bellarmino. Quia enim corpus renatorum mortuum, hoc eſt, morti obnoxium eſt propter peccatum, ex eo manifeſte adparet, quod peccatum adhuc in eo habitet. 3.) Per *corpus* non intelligit apoſtolus tantummodo renatorum corpus, prout ab anima diſtinguitur, nec per *ſpiritum* animam, prout a corpore diſtinguitur; ſed in tota illa diſputatione apoſtolica per corpus intelligitur *vetus homo*, per ſpiritum vero *novus homo*. Quando igitur corpus dicitur mortuum propter peccatum, intelligitur hoc de renatis, quatenus adhuc carnales ſunt, & ob id etiam morti obnoxii, non quod ipſa anima ſit mortalis, ſed quia cum dolore & violentia a corpore in morte ſeparatur. 4.) Quæ vero hæc eſt conſequentia? Renati vere ſunt in filios Dei adoptati; ergo propter inhærentem juſtitiam υἱοθεσία ipſis contigit? quinimo cum adoptio illa ſit mere gratuita & fide in Chriſtum contingat, ideo non eſt ex operibus. 5.) Nec abſurdum eſt, ut quidem Bellarmino videtur, animæ redemtionem nos adhuc exſpectare; cum enim ab odiis & perſecutionibus mundi, a tentationibus ſatanæ & a concupiſcentiis carnis in hac vita coangustetur, cur non exclamemus, cum Davide Pſalm. CXLII. 8. *Educ ex carcere animam meam*, cum apoſtolo Rom. VII. 24. *Quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Phil. I. 23. *Cupio diſſolvi & eſſe cum Chriſto.* Nec eſt, quod diſtinguatur inter exteriorem animæ coangustationem & interiorem ejus renovationem, oſtendunt enim pravæ concupiſcentiæ in ipſa anima adhuc reliquæ, interiorem ejus renovationem in hac vita non eſſe perfectam ac numeris omnibus abſolutam.

An fides ſit integra formalis cauſa juſtificationis?

§. CCXXXI. Atque hæc ſunt argumenta, quæ Bellarminus profert, ut probet juſtitiam inhærentem eſſe *formalem* juſtificationis noſtræ *cauſam*, ubi quilibet videt, non potuiſſe ipſum adferre manifeſta & perſpicua ſcripturæ dicta, ſed contortas quasdam concluſiones, ex variis ſcripturæ dictis male adplicatis elicitas: adde, quod vix unum atque alterum ex propria ſede hujus doctrinæ Rom. III. & IV. Gal. II. & III. Eph. II. Phil. III. ſit petitum, noſtra autem ſententia diſertis verbis aliquoties exſtat apud apoſtolum, & quidem in propria hujus argumenti ſede, quod *juſtificemur fide abſque operibus legis*, quod *non operanti, ſed credenti in eum, qui juſtificat impium, fides imputetur ad juſtitiam*, quod *beatificatio ſit ejus hominis, cui Deus imputat juſtitiam abſque operibus &c.* Cap. 6. diſputat Bellarminus, *fidem non eſſe integram formalem cauſam juſtificationis*, quod uti probet, adſtruere nititur, *fidem per caritatem operari, hoc eſt, formari*, (ut ipſe quidem per inſignem ſolœciſmum exponit dictum apoſtolicum Gal. V. 6.) qua de re quid ſtatuendum ſit, patere poteſt ex ſuperioribus §. 125. Adducit etiam argumentum quoddam: *Fides* (inquit) *repugnat beatitudini, neque in Deo, aut in Chriſto unquam fuit: nec facit nos Chriſto ſimiles, ſed potius aliquo modo diſſimiles. Ergo non eſt ipſa formalis juſtitia, niſi inchoata & imperfecta.* At ſi quid roboris ineſt huic argumento, obtinebit, fidem nullo modo eſſe formalem juſtitiam nec perfectam, nec

nec imperfectam, nec inchoatam, nec completam, ſed tantummodo ad diſpoſitiones juſtificationis prævias pertinere; conſequens etiam fuerit, caritatem (in qua potiſſimum formalis juſtificationis cauſa ex hypotheſi Bellarmini conſiſtit) abolere fidem, ne per eam amplius ſimus Chriſto diſſimiles Cap. 5. diſputat contra Oſiandrum, quod formalis cauſa juſtificationis non ſit juſtitia Dei *eſſentialis*, qua in parte, quod ad ſummam rei, habet nos Bellarminus ſibi ὁμοψήφους, aliis tamen argumentis utitur, quorum præcipua ſuperius §. 196. enumerata ſunt, quid autem in ἐργασίᾳ hujus capitis deſideremus, patere poteſt ex antedictis. Cap. 6. probare nititur, juſtificationem noſtram non conſtare ſola peccatorum remiſſione, quod dicit ſe contra Calvinum demonſtraturum. Atqui Calvinus non excludit imputationem juſtitiæ Chriſti, ut ſuperius demonſtratum fuit, ſed in ſola peccatorum remiſſione juſtificationem ſtatuens, negat in remiſſione peccatorum & renovatione ſimul eam quærendam eſſe, qua in parte nobiſcum conſentit.

An juſtificatio conſiſtat in renovatione?

§. CCXXXII. Videt hoc ipſe Bellarminus, ideo ad illum ſcopum argumentorum ſuorum tela dirigit, quod juſtificatio non conſiſtat in ſola remiſſione peccatorum, ſed etiam in interna renovatione. Atqui juſtificatio & renovatio multis modis differunt: 1.) τῷ εἶναι ſive *forma*. Juſtificatio eſt remiſſio peccatorum, & imputatio juſtitiæ. Renovatio eſt impurarum qualitatum ad puras reductio. 2.) *Subjecto*. Juſtitiæ enim illius, qua juſtificamur, fundamentum eſt in Chriſto, ſed renovationis ſubjectum eſt mens, voluntas, adfectus & omnia membra exteriora. 3.) *Objecto*. Juſtificatio reſpicit Chriſtum, renovatio vero legem. 4.) *Cauſa efficiente proxima*. Juſtificatio non habet cauſam in nobis inhærentem, renovatio habet voluntatem, quæ eſt principium actionum. 5.) *Effectis*, illa nos abſolvit in judicio Dei: hæc minime. 6.) Juſtificatio eſt actus ἀδιαίρετος, renovatio *dividuus*, ſucceſſive enim perficitur ex Dei beneplacito. Ita Pelargus in Jeſuitiſmo loco IX. §. 9. Hæc membra diſtinctionis alii hoc modo proponunt, quod juſtitia imputata ac juſtitia inchoata differant: 1.) *praedicamentis*. Juſtitia imputata eſt σχέσις relatio, ſeu λογισμὸς Dei, ſeu obedientia Chriſti imputata credenti: at juſtitia inchoata eſt qualitas vel actio ſeu ἐνέργεια in nobis. 2.) *Cauſis efficientibus propinquis*. Imputata eſt propriiſſimum & immediatum beneficium Chriſti mediatoris. Inchoata immediate & proprie eſt opus Spiritus ſancti. 3.) *Ordine naturae* ſeu cauſæ & effectus, ſeu antecedentis & conſequentis. Nam imputata prior eſt inchoata, & donatio Spiritus ſancti initium ſeu cauſa efficiens renovationis & vivificationis eſt, ita ut nemo domicilium & templum Spiritus ſancti eſſe poſſit, nondum coram Deo juſtificatus; inde Paulus de illa ex profeſſo diſputat, Rom. III. IV. & V. de hac cap. VI. & VII. 4.) *Ratione perfectionis*. Ut enim juſtitia ſeu obedientia Chriſti in ſeſe perfecta & omnibus numeris abſoluta eſt, ita in conſpectu Dei & angelorum eadem tota, plena & integra omni credenti ad juſtitiam imputatur, & juſtitia perſonæ credentis ſemper perfecta eſt, nec majus aut minus recipit: ſed inſtauratio imaginis divinæ, etſi ſubinde augetur, nunquam tamen ad perfectionem pervenit in hac vita. 5.) *Effectibus*, pace ſcilicet & tranquillitate conſcientiæ in Deo propitio ſuaviter acquieſcentis per & propter Chriſtum fide adprehenſum. Donatio Spiritus ſancti eſt teſtimonium ſaltem noſtræ cum Deo per Filium mediatorem reconciliationis & adoptionis in filios. Ita Schilterus in diſp. de juſtificat. th. 89. & ſeqq. Renovatio differt a juſtificatione: 1.) *Ordine*. Juſtificatio enim præcedit, renovatio vero ſequitur. 2.) *Effectu*, per juſtificationem reddimur juſti λογισμῷ ſeu imputatione: per renovationem habitu juſti & ſancti fieri incipimus. 3.) *Forma*, juſtificatio eſt perfectiſſima & abſolutiſſima, renovatio autem imperfecta. 4.) *Duratione*, juſtificatio imputativa ceſſabit in altera vita, renovatio vero tunc complebitur: ita Lobechius diſput. VII. in Auguſt. confeſſionem theſ. 75. Ex quibus omnibus patet, juſtificationem a renovatione differre *genere*, *efficiente cauſa proxima*, *forma*, *ſubjecto*, *objecto*, *gradibus*, *effectis & adjunctis*, quæ omnia ex parabo-

rabola de filio prodigo, qui primum patri reconciliatur, poſtea vero pretioſis donis ornatur; ex diſtinctione inter ſpiritualem deſponſationem & Spiritus ſancti obſignationem, arrhæ loco datam, ex praxi Pauli, qui de inhærente ſua juſtitia flebiliter exclamat: *video aliam legem in membris meis &c.* ſed de imputata juſtitia magnifice gloriatur ex loco Rom. VIII. 30. *quos juſtificavit; hos & glorificavit,* (*per donorum largitiones*, ut exponit Chryſoſtomus hom. XV. in ep. Rom.) & ex aliis fundamentis declarari poſſunt uberius. Habet ſe peccatum in nobis ut reatus & morbus, juſtificatio tollit reatum, ſanctificatio ſanat morbum; qui reo ægro debitum pœnæ remittit, non ſtatim morbum radicitus tollit.

Juſtificationem conſiſtere in renovatione. 1 Rom. IV. Chriſtus reſurrexit propter juſtitiam noſtram.

§. CCXXXIII. Quomodo ergo probat Bellarminus, juſtificationem conſiſtere in renovatione? 1.) Rom. IV. 25. *apoſtolus ita loquitur de Chriſto: qui traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter juſtitiam noſtram, ubi nomen juſtificationis tribuit potius renovationi internae, quam remiſſioni peccatorum, ac per hoc docet, juſtificationem non modo non conſtare ſola remiſſione peccatorum, ſed neque praecipue ea conſtare* (*). Reſp. 1.) Quamvis videri velit Bellarminus, quod non plane neget, in peccatorum remiſſione conſiſtere juſtificationem, monendum tamen*, quod per remiſſionem peccatorum non intelligat abſolutionem a peccatis, ſive non-imputationem eorum propter Chriſtum, ſed totalem eorum deletionem & expunctionem per infuſam gratiam, ſic enim paulo poſt ſcribit: *Una & eadem gratia per Chriſti meritum nobis infuſa atque in nobis inhaerens & peccata delet, & animam juſtitia ornat;* longe ergo alio ſenſu Bellarminus accipit remiſſionem peccatorum, quam in noſtris eccleſiis accipitur, nimirum confundit eam cum renovatione & carnis mortificatione. 2.) Dictum apoſtoli Bellarminus ſic interpretatur: *Chriſtus mortuus eſt propter delicta noſtra, videlicet remittenda, & reſurrexit propter juſtificationem noſtram, id eſt, ut in novitate vitae ambulemus*, quam expoſitionem probare conatur ex cap. VI. Rom. ubi apoſtolus adſerit, *mortem Chriſti fuiſſe exemplar mortis peccatorum, id eſt, remiſſionis & deletionis peccatorum; reſurrectionem vero exemplar regenerationis & renovationis internae, per quam in novitate vitae ambulamus.* At ψευδερμηνείαν illam non recipimus. Quamvis enim apoſtolus Rom. VI. proponat mortem & reſurrectionem Chriſti ut cauſam & exemplar noſtræ renovationis, quæ in mortificatione veteris & reſurrectione novi hominis conſiſtit: tamen in loco Rom. IV. 25. non de exemplari, ſed de merito paſſionis & reſurrectionis Chriſti agit, id quod particula *propter* ſatis evidenter comprobat; exponit enim alium & quidem primarium paſſionis & reſurrectionis Chriſti in ſalute nobis promerenda finem, ac verus dicti apoſtolici ſenſus is eſt, Chriſtum paſſione & morte ſua veram juſtitiam coram Deo valentem nobis promeruiſſe, diſtincte vero morti Chriſti peccatorum noſtrorum expiatio, ac reſurrectioni ipſius noſtra juſtificatio adſcribitur, non quod ab adquiſitione ac merito juſtificationis paſſio & mors Chriſti ſint excluſæ, (cujus

Pp 2 con-

(*) Pererius diſp. X. in cap. IV. Rom. theſ. 48. *Paulus hoc loco remiſſionem peccatorum diſtinguit a juſtificatione, dicens Chriſtum eſſe mortuum propter delicta noſtra, & reſurrexiſſe propter juſtificationem noſtram, aperte indicans, nec in ſola remiſſione peccatorum conſiſtere juſtificationem noſtram, ſed principalem juſtificationis partem eſſe renovationem vitæ ac rectitudinem mentis, cujus exemplum fuit reſurrectio Chriſti.* Reſp. renovatio vitæ non eſt juſtificationis pars, ſed fructus; exemplaris illa interpretatio reſurrectionis Chriſti locum non habet, nondum enim apoſtolus de *effectis*, ſed de *cauſis* juſtificationis agit, poſtea demum cap. 6. dicit, nos conſepultos cum Chriſto in mortem. Pererius ibidem num. 48. falſo ſcribit, *reſurrectionem Chriſti non habere cauſam meritoriam noſtræ juſtificationis.* Nam ſi Chriſtus manſiſſet in morte, nondum devicta eſſet mors, nec dum expiata peccata, 1 Cor. XV. 17. Hieronymus Rom. IV. *Chriſtum reſurrexiſſe, ut juſtitiam credentium confirmaret.* GERHARDUS.

contrarium vel centies in ſcripturis occurrit) ſed quia mors Chriſti ad juſtitiam acquirendam nobisque adplicandam otioſa fuiſſet, niſi de peccato, morte & ſatana victor ex mortuis reſurrexiſſet. Auguſtinus libr. XIII. de Trinitate c. 15. *Non eſt difficile videre diabolum victum, quoniam qui ab illo occiſus eſt, reſurrexit.* Reſurrectio ergo Chriſti eſt evidens teſtimonium, quod plena & perfecta ſatisfactio pro peccatis noſtris Deo præſtita, & perfecta juſtitia adducta ſit, alias cœleſtis Pater hunc ſponſorem non eduxiſſet ex ſepulchri carcere. 3.) Nequaquam igitur renovationi internæ nomen juſtificationis tribuitur, ſed *fides* Chriſtum, pro peccatis noſtris mortuum, & propter juſtitiam noſtram reſuſcitatum, adprehendens *ad juſtitiam imputari* dicitur. Rom. IV. 5. 4.) *At*, inquit Bellarminus, *Chriſti mors, quae eſt redemtionis noſtrae pretium, fuit non ſolum cauſa remiſſionis peccatorum, ſed etiam internae renovationis.* Reſp. id vero libenter fatemur, quod tam renovatio, quam peccatorum remiſſio ſit Chriſti beneficium, quin etiam addimus, in juſtificatis hæc ſemper eſſe conjuncta, interim tamen adcurate ſunt diſtinguenda, nec in utroque juſtificatio ſtatuenda. 5.) Aliud enim eſt peccati remiſſio, quæ eſt ſolius Dei opus, nec magis aut minus recepit, ideoque in juſtificatione perfecte contigit: aliud peccati mortificatio, quæ non eſt abſolute ſolius Dei opus, ſed ex parte etiam noſtrum, quatenus renati novis viribus a Spiritu ſancto donati in mortificatione peccati ſunt Dei *συνεργοι*, atque hæc mortificatio recipit magis & minus, alii enim renati magis, alii minus, quin iidem renati diverſis temporibus magis ac minus mortificant peccatum; neque enim in momento perficitur illa mortificatio & renovatio, ſed ſuos habet gradus, ſuaque incrementa, *interior homo de die in diem renovatur*, 2 Cor. IV. 16.

2.) Rom. V. Sicut peccatum regnavit in mortem, ita & gratia regnet per juſtitiam in vitam æternam.

§. CCXXXIV. II.) Rom. V. 21. *Sicut regnavit peccatum in mortem, ita & gratia regnet per juſtitiam in vitam aeternam;* ubi renovatio interna dicitur juſtitia, utique ergo erit juſtificationis cauſa. Reſp. per *juſtitiam* intelligitur ibi non noſtra inhærens, ſed Chriſti juſtitia, ſiquidem opponitur peccato Adæ, per carnalem propagationem in nos traducto, & diſerte additur, gratiam regnare per juſtitiam in vitam æternam *per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum:* de ea igitur juſtitia loquitur apoſtolus, quam gratis Deus donat in Chriſtum credentibus, ut ſic *gratia exuberet ſupra delictum.* Sed demus ex hypotheſi, renovationem internam hic vocari juſtitiam, & peccato opponi, num ex eo ſtatim conſequens, quod ſit juſtificationis cauſa? minime vero: cum enim imperfecta & immunda ſit, ideo non poteſt Dei judicio opponi; cum ſit juſtificationis conſequens, ideo non poteſt ejus cauſa ſtatui. Tiletanus in confut. conf. Antverp urget potiſſimum hoc, quod dicatur *juſtificatio vitae*, per quam intelligi vult *inhaerentem juſtitiam ac vitae novitatem.* Atqui *juſtificatio* ibidem manifeſte opponitur *condemnationi.* Ergo non ſignificat virtutum infuſionem, ſed abſolutionem, quæ vocatur juſtificatio vitæ, quia adfert vitam æternam, ſicut Chriſtus Joh. VI. 35. dicitur *panis vitae*, id eſt adferens vitam, phraſi hebraica. Ex quo facile adparet, quid ad reliqua loca, quæ Bellarminus adducit, reſpondendum ſit. Damus enim, quod ex dictis ſcripturæ & Auguſtini teſtimoniis obtinere voluit, eſſe in renatis juſtitiam aliquam inhærentem, at ex eo nondum poteſt deduci, quod inhærens illa juſtitia ſit formalis juſtificationis cauſa, cum illi ipſi renati, quibus inhærens juſtitia tribuitur, quotidie renovari & peccatorum remiſſionem petere jubeantur. Auguſtinus epiſt. XXIX. ad Hieron. *Caritas* (quæ ex hypotheſi Bellarmini eſt potiſſima pars inhærentis juſtitiæ) *in aliis major, in aliis nulla eſt; pleniſſima vero, quae jam non poteſt augeri, quamdiu hic homo vivit, in nemine eſt. Quamdiu autem augeri poteſt, profecto illud, quod minus eſt, quam debet, ex vitio eſt: ex quo vitio non eſt juſtus in terra, qui faciat bonum & non peccet: ex quo vitio non juſtificabitur in conſpectu Dei omnis vivens: propter quod vitium, ſi dixerimus, quia peccatum non habemus, veritas in nobis non eſt: propter quod etiam,* quan-

quantumlibet profecerimus, neceſſarium eſt nobis dicere, dimitte nobis debita noſtra, cum jam omnia in baptiſmo dicta, facta, cogitata ſunt remiſſa. Idem in Pſalm. LXV. *Perfecta juſtitia non erit niſi in illa vita, tamen ad profectum & bonos mores ab ipſo inſpiramur, ab ipſo donamur: noli ergo merita tua computare &c.* Hæc Auguſtinus, imperfectionem inhærentis juſtitiæ manifeſte adſerens, utique ergo requiritur alia perfecta juſtitia, quæ coram Deo judice juſtiſſimo poſſit ſubſiſtere, ea vero eſt juſtitia Chriſti per fidem imputata. Specialem dictorum ſcripturæ ἐξήγησιν vide apud Battum libr. I. de juſtificat. cap. 24.

Juſtificationem non conſiſtere in imputatione juſtitiæ Chriſti.

§. CCXXXV. Cap. 7. adgreditur Bellarminus acropolin controverſiæ ac probare conatur, *juſtificationem noſtram non conſiſtere in imputatione juſtitiae Chriſti.* Ceterum cum doctrinæ huic de imputatione juſtitiæ Chriſti admodum iniqui ſint Pontificii, adeo, ut adpellent *putativam & imaginariam juſtitiam* (Andradius in defenſ. fid. Trid. p. 477. vocat *amentiſſimam inſaniam.* Stapletonus in antid. apoſt. p. 97. nominat *ſpectrum cerebri Lutherani.* Cenſura Colonienſis dicit, *hanc imputationem a ſeculo non eſſe auditam* (*). Wilhelm. Rainoldus in libr. contra Witak. p. 324. vocat *mathematicum ſolifidianum commentum.* Sanderus libr. V. de juſtif. cap. 1. ſcribit, *dolo malo verbum apoſtolicum* λογίζεσθαι *a noſtris redditum compoſito Latino imputari* (**). Ideo præmittenda quædam explicatio hujus imputationis. Quod Hebræis eſt חשב Græcis λογίζειν ſive λογίζεσθαι, id latinus bibliorum interpres vertit per *imputari, reputari, acceptum ferre.* Plinius libr. XVIII. cap. 1. *Quod terra noxia parit, noſtra eſt culpa: nos eam noſtris criminibus urgemus, & culpam noſtram illi imputamus.* Eraſmus in cap. IV. Rom. p. 262. λογίζεται *imputat ſive acceptum fert. Eſt autem acceptum ferre, pro accepto habere, quod non acceperis, quae apud juriſconſultos vocatur acceptilatio.* Vide tit. IV. libr. 46. ff. Flacius in libr. de diſſ. Pontif. p. 175. & in apolog. confeſſ. Antverpienſis cap. VI. p. 147. adlegat locum ex Dominico Soto, qui in cap. IV. Rom. *imputandi* vocabulum hoc modo declarat: *Acceptum ferre (quod ad praeſentem attinet expoſitionem) remiſſionem ſignificat debitorum. Cum enim creditor debitum remittit debitori, dicitur illi acceptum ferre, unde verbum juris dimanavit* acceptilatio, *ubi ſcilicet debitor, qui non eſt ſolvendo, interrogat ſuum creditorem, utrum acceptum habeat, quicquid illi debebat, hoc eſt, pro accepto & ſoluto deputet, tunc enim ſi creditor reſpondeat, habeo quidem acceptumque tibi fero, remiſſio illa & condonatio dicitur* acceptilatio, *quae e regione opponitur juſtae ſolutioni. Pulcherrima ergo hic adcommodatiſſimaque oratione explicat Paulus, tum id quod dixerat:* reputatur fides ad juſtitiam, *tum clariſſime rationem noſtrae juſtificationis. Cum enim nos ſolvendo non ſimus Deo, acceptum fert ipſe nobis noſtrum debitum, id eſt, pro accepto ducit, ſi modo illi fidem pollicenti adhibeamus. Quocirca magis perſpicua eſſet, fateor, verſio: cui Deus acceptum fert juſtitiam ſine operibus, hoc eſt, ſine debiti ſolutione.* Hæc Sotus non male. Declarari poteſt hæc imputatio ex ſequentibus ſcripturæ locis: Num. XVIII. 27. de Levitarum decimis dicitur: וְנֶחְשַׁב *& reputabitur vobis elevatio veſtra ſicut frumentum de area*, hoc eſt, coram Deo perinde id erit ac ſi de area veſtra frumentum eſſet oblatum. 1 Reg. I. 21. *cum dormierit Dominus meus Rex cum patribus ſuis, ero ego & filius meus peccatores*, חַטָּאִים הָיִיתִי reputabimur peccatores, hoc eſt, rei criminis læſæ majeſtatis ac digni, qui morte adficiamur.

(*) Smalcius, Photinianus, vocat *ſatanæ impoſturam.* diſp. II. contra Frantzium. Cornelius a Lapide adpellat *larvam*, in cap. IV. Epheſ. GERHARDUS.

(**) Sibrandus in declarat. p. 110. *Si viva fides, quatenus viva, nobis imputatur ad juſtitiam, ſequitur Chriſti obedientiam nobis non imputari.* p. 76. *Fides proprie dicta non imputatur nobis ad juſtitiam.* GERHARDUS.

ciamur. Eſa. LIII. 12. את־פשעים נמנה *cum praevaricatoribus numeratus eſt*, Marc. XV. 28. id ſic reddit, *μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη, cum iniquis reputatus eſt.* Chriſtus certe ἄκακος, ὅσιος, ἀμίαντος, ſed noſtri cauſa in judicio divino & humano cum iniquis reputatus eſt, nimirum quia *Pater poſuit in eo iniquitates omnium noſtrum*, ut Eſaias ibidem exponit. Paulus in epiſt. ad Philem. v. 18. *Si quid nocuit aut debet tibi ἐμοὶ ἐλλόγει mihi imputata.* Rom. II. 26. *Ethnicis ſervantibus legem praeputium imputabitur λογισθήσεται ad circumciſionem*, id eſt, cenſebuntur pro circumciſis. Hæc & ſimilia exempla oſtendunt eſſe veram quandam & realem imputationem, quæ fundamentum habet in imputante, non autem in eo, cui fit imputatio (*). Ergo quid ſit, quod apoſtolus dicit, *fidem Abrahamo imputatam ad juſtitiam;* item *credentibus imputari juſtitiam absque operibus*, tum ex dictis patet, tum ex ſequenti conſideratione magis erit manifeſtum. Deus in judicio ſuo rationes a nobis exigit donorum nobis conceſſorum, hoc eſt, ejus perfectionis & integritatis, in qua & cum qua nos creaverat ad imaginem ſuam. Exactio illa fit per tabulas legis, quæ hoc ſenſu recte dicuntur tabulæ accepti & expenſi, accepti ſcilicet a nobis & expenſi a Deo. Atqui concreatam illam integritatem, ſapientiam ac juſtitiam non invenit Deus in nobis, ſed contra peccatum & iniquitatem στέρησιν τῶν ἀγαθῶν ac θέσιν τῶν κακῶν, adcuſamur igitur & damnamur voce legis, ſive quod idem eſt, juſtitia Dei in lege revelata. Verum hic miſericordia venit in medium, quæ Chriſtum mediatorem ac redemtorem nobis exhibet, tollentem a nobis, quod noſtrum eſt, hoc eſt, peccata & iniquitates; ac donantem nobis, quod ſuum eſt, nimirum obedientiam legi præſtitam. Ex hoc vere admirando juſtitiæ & miſericordiæ divinæ temperamento oritur noſtra juſtificatio. Deus enim, qui eſt ſimul miſericors & juſtus, non imputat nobis peccatum, ſed imputat nobis juſtitiam Chriſti, nimirum per fidem. Fides enim eſt, quæ ad propitiatorium hoc in Chriſto nobis propoſitum confugit, atque in eo recumbit ac nititur. Neve Bellarminus obvertat, *ſatisfactionem quidem Chriſti, non autem juſtitiam ejus nobis imputari*, monemus, homi-

(*) Rom. IV. 5. imputationis fundamentum conſtituitur in judicio & voluntate imputantis, non in nobis, in quibus contrarium eſt fundamentum, non ad juſtitiam, ſed ad iram, ſi Deus intrare vellet judicium. *Imputatio 1.) non eſt opinio aut figmentum aliquod: 2.) nec realis alicujus infuſio, ſed realis adplicatio meriti Chriſti & juſtitiæ extra nos præſtitæ, per fidem autem nobis adſcriptæ. Habet autem duplicem conſiderationem. a) Fit imputatio rei ab una perſona ad aliam, & ſic juſtitia Chriſti ad nos & viciſſim noſtra injuſtitia ad Chriſtum ſolo Dei decreto & æſtimatione transfertur. Sic Paulus dicit, juſtitiam Chriſti nobis imputari & peccatum noſtrum imputari Chriſto* 2 Cor. V. *in qua imputatione res abſens accipitur & habetur pro præſente. Nam juſtitia Chriſti, quæ in nobis non hæret, æſtimatur a Deo, quaſi in nobis eſſet, & peccatum noſtrum, quod non in Chriſto, acceptatur a Deo, ac ſi in ipſo eſſet. b) Eſt imputatio pretii ſeu dignitatis, ubi pretium ſeu dignitas unius rei ad aliam transfertur cogitatione & decreto, ita ut loco illius rei habeatur, quemadmodum deprecatio ſontis ſupplet locum juſtitiæ innocentiæ, fides ſupplet locum juſtitiæ. Atque hac ratione fides imputari dicitur ad juſtitiam, ideſt, ejus pretii, valoris ac dignitatis habetur, ac ſi perſona ipſa in ſe eſſet juſta, quia alienam juſtitiam precario accepit.* Balduinus in cap. IV. Rom. *In juſtificatione duo concurrunt imputationis modi, unus στερητικὸς, privativus, eſtque rei, quæ in homine exſiſtit, & imputari poterat, non imputatio, & conſiſtit tum in oblivione & non annotatione peccati, tum in dimiſſione reatus; alter θετικὸς poſitivus, quando nobis juſtitia imputatur, eſtque ejus rei, quæ in nobis non exſiſtit, & quam minime promeruimus, ac ſi in nobis exſiſteret, attributio, quando ſcilicet Deus pro vere juſtis nos habet propter Chriſti obedientiam, cum tales per nos non ſimus.* Meiſnerus. Flacius in clav. p. 422. *Cum dicitur Deus imputare juſtitiam, dupliciter id accipi debet: 1.) ratione cauſæ: 2.) ratione effectus. Iſta enim locutio a) indicat juſtitiam Chriſti credenti transſcribi, ſicut noſtra injuſtitia Chriſto potenter eſt transſcripta, atque hæc eſt proprie cauſa noſtræ juſtitiæ. b) Monſtrat effectum, nempe aliquem haberi pro juſto, qui non ſit talis, ſicut Chriſtus habebatur pro injuſto.* GERHARDUS.

hominem in peccatum prolapſum debere Deo non ſolum pœnam, ſed etiam plenam legis obſervationem, quare cum & pœnam ſuſtinere ipſi fuerit intolerabile, & legem perfecte implere impoſſibile, ideo Chriſtus & pœnas peccatorum noſtrorum in ſe recepit, & perfectam legi obedientiam noſtri loco præſtitit: hæc ſatisfactio & obedientia Chriſti non alia ratione fieri poteſt noſtra, niſi ſola imputatione, neque enim in animam infundi poteſt, ut ei velut accidens quoddam inhæreat, cum non ſit quædam qualitas, ſed meritum in actionibus & paſſionibus conſiſtens; reſtat igitur, ut nobis imputetur: in qua imputatione duplex concurrit adplicatio. *Prior* eſt Dei, qui nobis credentibus ſatisfactionem Chriſti, hoc eſt, legis impletionem & pœnæ peccatis noſtris debitæ perſolutionem imputat ac noſtram ducit, perinde ac ſi ipſimet legem impleviſſemus, & pro peccatis noſtris debitas luiſſemus pœnas: *poſterior* eſt noſtra, tunc enim adplicamus nobis Chriſti ſatisfactionem, cum firmiter ſtatuimus, nos propter Chriſtum in gratiam a Deo recipi, peccata nobis remitti, & juſtos nos reputari. Declarari hoc poteſt parabola ſervi propoſita Matth. XVIII. 28. Homo peccator debet Deo decies mille talenta. Filius Dei incarnatus offert ſe ad ſatisfaciendum pro tota ſumma, & ſibi eam transſcribi patitur: *Er läſst ihm die Schuld zurechnen*, ut ipſe fiat debitor, & ſic debitum illud imputatur Chriſto, unde ſcriptura pronunciat, *Deum poſuiſſe in Chriſto iniquitates omnium noſtrum*, Eſ. LIII. 6. *feciſſe Chriſtum pro nobis peccatum*, 2 Cor. V. 21. *Chriſtum eſſe agnum Dei*, αἴροντα in ſe *ſuſcipientem & auferentem peccata mundi*, Joh. I. 29. unde ipſe *exſolvere cogitur, quod non rapuerat*, Pſalm. LXIX. 5. & *propter iniquitates noſtras vulneratus eſt*, Eſa. LIII. 5. Exemplo imputationis factæ Chriſto, rem hanc declaravimus ſuperius §. 202. ut enim Chriſto imputata ſunt peccata noſtra, ita per fidem nobis imputatur Chriſti juſtitia: monuimus etiam, duplicem ab apoſtolo conſtitui *imputationem, ſecundum gratiam* & *ſecundum debitum*. Rom. IV. 4. & 5. Referendæ huc æquipollentes ſcripturæ phraſes, quæ illam juſtitiæ imputationem & peccatorum non-imputationem deſcribunt &c. Quod enim apoſtolus dicit, *fidem imputari ad juſtitiam, peccata remitti & non-imputari*, id alibi ſic exponitur, quod Deus *non recordetur peccatorum*, Ezech. XVIII. 22. *projiciat peccata in profundum maris*, Mich. VII. 19. *non obſervet iniquitates*, Pſalm. CXXX. 3. ſed *eaſdem tegat*: Pſalm. XXXII. 2. *non intret nobiſcum in judicium*, Pſalm. CXLIII. 2. ſed *poſt tergum peccata projiciat*, Eſa. XXXVIII. 17. eaque *a nobis elonget*, Pſalm. CIII. 12. *abſcondat faciem ſuam a peccatis noſtris*, Pſalm. LI. 11. &c. Contra vero *imputare peccata* eſt *in conſpectum & judicium ea adducere*, Thren. I. 12. *ſtatuere alicui peccata*, Act. VII. 59. *alligare & retinere peccata*, Matth. XVIII. 18. *conſignare peccata*, Job. XIV. 17. *facere alicui ſecundum injuſtitiam ejus*. Pſalm. CIII. 10. &c. Ex quibus & ſimilibus phraſibus evidenter liquet, quid ſit imputatio juſtitiæ & non-imputatio peccatorum apud apoſtolum; nuſpiam vero *imputare* in ſcripturis accipitur pro *infundere* (*).

§. CCXXXVII.

(*) Pontificii quidem urgent factum Pineës, quod Pſalm. CVI. 31. ei *ad juſtitiam imputatum* dicitur, ubi imputationis fundamentum in ipſo Pinees facto ſtatuitur. *Reſp.* 1.) Factum eſt ſingulare, non propoſitum ad imitationem, de imputatione vero facta Abrahæ dicit apoſtolus, quod ſcripta ſit propter nos, quibus imputabitur, ac pſalmus dicit imputatum eſſe Pineæ ad juſtitiam in generationem & generationem, ſed Rom. IV. 12. dicitur, *imputabitur non omnibus, qui ſunt ex Abraham, ſed qui veſtigiis fidei illius inſiſtunt.* 2.) Libenter concedimus, quandam imputationem habere fundamentum in eo, cui ſit imputatio; ſed quæſtio eſt, an præter eam non ſit alia imputatio, & qualis imputatio intelligatur apud apoſtolum Rom. IV. 3.) Pſaltes loquitur de facto & opere Pineæ, Paulus vero de credentibus, quibus ſine operibus imputatur juſtitia. 4.) Nec ex uno aliquo opere poſſet homo coram Deo juſtificari, cum ſcriptum ſit: maledictus, qui non permanet in omnibus. 5.) Factum ipſum adparebat externa ſpecie truculentum & aliquid habuiſſe vitii, ideo opus declaratione juſtitiæ. GERHARDUS.

1.) Imputatio juſtitiæ Chriſti in ſcripturis aut Patribus nullum habet teſtimonium.

§. CCXXXVI. Hiſce præmiſſis audiamus, quomodo imputationem illam Bellarminus impugnet. I.) *Nullum in ſcripturis aut Patribus imputatio juſtitiae Chriſti habet teſtimonium: legimus quidem, beatum eſſe, cui non imputantur peccata, & fidem reputari ad juſtitiam, & Chriſtum factum nobis eſſe a Deo juſtitiam; ſed nuſpiam legimus, Chriſti juſtitiam nobis imputari, alias ſequetur, etiam redemtionem aut ſapientiam Chriſti nobis imputari.* Reſp. repetenda hoc loco ea, quæ ad confirmationem noſtræ ſententiæ ex ſcriptura & patribus, adeoque ex ipſis adverſariis produximus. Certum eſt & ab utraque parte conceſſum, in juſtificatione hominis coram Deo requiri omnino juſtitiam, cum judicium Dei ſit ſecundum veritatem, cumque juſtificationem ſine juſtitia conſtituere, ſit inſomnium ſine ſomno cogitare. Illa igitur juſtitia aut erit noſtra inhærens, aut Chriſti juſtitia. Prius dici nequit multis de cauſis. 1.) Juſtitia quæ valet coram Deo, oportet ut ſit perfecta, ac toti legi conformis: ratio eſt manifeſta, quia Deus eſt judex juſtiſſimus, & lex ejus eſt æterna & immota norma juſtitiæ. Atqui inhærens noſtra juſtitia non eſt perfecta. 2.) Juſtitia, qua coram Deo juſtificamur, imputatur nobis Rom. IV. 6. Atqui inhærens juſtitia non imputatur nobis, ſed, ut Bellarminus ſtatuit, *infunditur.* Imputare nuſpiam ſignificat *infundere,* nec imputari uſpiam ſignificat *ſubjective inhaerere.* Ergo juſtitia imputata non eſt infuſa aut habitualiter inhærens. 3.) Juſtitia, qua coram Deo juſtificamur, non eſt *noſtra.* Rom. X. 3. Phil. III. 9. Atqui inhærens juſtitia eſt noſtra: quanquam enim ſit ratione efficientis donum Dei: tamen ratione ſubjecti, cui inhæret, eſt & dicitur noſtra. Etiam panis quotidianus dicitur *noſter*, Matth. VI. 11. cum tamen illum a Deo petamus. 4.) Imputatio juſtitiæ ſit *ſecundum gratiam.* Rom. IV. 4. Atqui inhærens juſtitia non dicitur imputari ſecundum gratiam, cum *ei, qui operatur, merces non imputetur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum.* 5.) *Juſtitia Dei,* hoc eſt, juſtitia illa, qua coram Deo juſtificamur, *manifeſtata eſt ſine lege.* Rom. III. 21. unde dicimur juſtificari ex Evangelio, non ex lege, fide ſine operibus, credendo, non operando, ex gratia, non ex operibus. Atqui inhærens juſtitia pertinet omnino ad legem & opera legis. Quamvis enim ratione cauſæ *efficientis* referatur ad evangelium, cujus beneficium eſt donatio Spiritus ſancti naturam renovantis, tamen ratione cauſæ *formalis* pertinet omnino ad legem, definitur enim, quod ſit rectitudo interna normæ legis congruens. 6.) Juſtitia Dei, qua juſtificamur, *eſt in Chriſto,* fit autem noſtra per imputationem, ſicut *Chriſtus factus eſt pro nobis peccatum.* 2 Cor. V. 21. Atqui juſtitia noſtra inhærens non eſt in Chriſto, ſed in nobis. 7.) Imputatio juſtitiæ definitur apud apoſtolum per remiſſionem ſive non-imputationem peccatorum. Rom. IV. 8. At inhærens juſtitia non eſt ipſa remiſſio ſeu non-imputatio peccatorum, ſed conſequens ejus, videlicet mortificatio peccati. 8.) Juſtitia, quam apoſtolus dicit nobis imputari, conſideratur abſque operibus. Juſtitia inhærens non conſideratur abſque operibus. Ergo juſtitia inhærens non eſt illa, quam apoſtolus dicit nobis imputari. Nec eſt, quod Bellarminus regerat, *Chriſtum factum eſſe nobis a Deo juſtitiam, ſicut factus nobis eſt ſapientia & redemtio; ac proinde cum ſapientia & redemtio Chriſti nobis non poſſit imputari, ideo nec juſtitia.* Quæ enim abſurditas eſt, dicere, quod in Chriſto, *qui nobis factus eſt a Patre ſapientia, juſtitia, ſanctificatio & redemtio*, per fidem ſimus juſti, ſancti, ſapientes & redemti, qui in nobis ſumus injuſti, impii, inſipientes, poteſtati ſatanæ & mortis ſubjecti? neque enim ex eo ſequitur, quod ſimus mundi redemtores, ut ἀπαιδεύτως Bellarminus infert, ſed quod ſimus redemti. Ut enim imputatione juſtitiæ Chriſti non reddimur nec dicimur juſtificatores, vel imputatione ſanctitatis Chriſti ſanctificatores, ſed juſti ac ſancti; ita imputatione redemtionis Chriſti non reddimur nec dicimur redemtores, ſed redemti: interim libenter fatemur, Chriſtum etiam talem quandam juſtitiam & ſanctitatem nobis promeruiſſe, qua in nobis ipſis formaliter & inhæ-

inhærenter ſumus ſancti & juſti, ſed illa juſtitia & ſanctitas in judicio Dei non ſubſiſtit propter imperfectionem & immunditiem ex vetuſtate carnis adhuc reliquam. Poſſunt igitur in explicatione dicti apoſtolici beneficia Chriſti conjungi. *Chriſtus factus eſt nobis ſapientia* in ſuo verbo, *juſtitia* in ſua obedientia, *ſanctificatio* in ſuo ſpiritu, *redemtio* in ſuo ſanguine: interim tamen ex eo nulla veritatis ſpecie inferri poteſt, quod Chriſti juſtitia nobis non imputetur. Quid quod ab hoc loquendi modo ne ipſum quidem concilium Tridentinum abhorreat. Cum enim in ſeſſ. VI. can. 11. neget, *nos juſtificari ſola imputatione juſtitiae*, concedit, juſtificari quidem nos imputatione juſtitiæ Chriſti, ſed non ſola. Regerit Bellarminus, *concilium damnare errorem illorum, qui dicunt, ſola imputatione juſtitiae Chriſti hominem juſtificari, nequaquam vero adprobare aliorum errorem, qui ſtatuunt, hominem juſtificari partim renovatione interna, partim imputatione juſtitiae Chriſti, cum in can.* 10. *neget hominem juſtificari formaliter per juſtitiam Chriſti ullo modo.* Reſp. can. 10. non habentur illa verba *ullo modo*, ſed a Bellarmino attexuntur, verba canonis 11. manifeſta ſunt: *Si quis dixerit, homines juſtificari vel ſola imputatione juſtitiae Chriſti, vel ſola remiſſione peccatorum, excluſa gratia & caritate, &c. anathema ſit:* ubi obſerva, eodem modo patres concilii loqui de imputatione juſtitiæ Chriſti & de peccatorum remiſſione. Atqui peccatorum remiſſionem non plane excludunt a juſtificatione, ſed eam ſolam ſufficere negant ſeſſ. VI. cap. 7. Idem ergo judicium de imputatione juſtitiæ Chriſti, quod nec ea plane excludatur. Ineptum foret, ſi quis adſerat aliquid ſolum non ſufficere, quod plane excluſum vellet. Adde, quod Piggius & auctores antididagmatis Colonienſis verba concilii ſic intellexerint, cum quibus Bellarminus prius tranſigat, antequam Chemnitium hoc nomine flagellet.

2.) Nulla poteſt adſerri neceſſitas illius imputationis.

§ CCXXXVII. II.) *Nulla poteſt adſerri neceſſitas illius imputationis, quia remiſſio peccatorum notat totalem eorum deletionem, adſerit enim ſcriptura peccata tolli* 1 Paral. II. *deleri*, Eſa. XLIII. *mundari* Ezech. XXXVI. *ablui* Pſalm. L. *purgari* Prov. XV. *a nobis removeri* Pſalm. CII. *projici in profundum maris* Mich. VII. *quae phraſes etiam in nov. teſt. repetuntur*, ubi etiam addit argumentum *ex collatione Adami & Chriſti*, quod exiſtimat nullam admittere reſponſionem. *Reſp.* de collatione Adami & Chriſti egimus ſuperius §. 11. nec dubitamus cordatis ſatisfactum eſſe. De peccatorum remiſſione an ſit totalis eorum deletio, egimus prolixe in tractatu germanico de baptiſmo cap. 16. p. 93. Verba *mundandi, delendi, lavandi*, &c. reatum plane & plene ſolutum eſſe arguunt, interim tamen negari nequit, 1.) *In carne renatorum adhuc habitare peccatum* teſte apoſtolo Rom. VII. 14. & ſeq. 2.) in renatis *manere luctam carnis & ſpiritus*, Gal. V. 17. 3.) *interiorem hominem in renatis quotidiana renovatione indigere*, 2 Cor. IV. 16. 4.) infantes baptizatos & *morbis* & *morti* obnoxios eſſe, Rom. V. 14. 5.) etiam fidelium baptizatorum liberos *peccato originali* obnoxios naſci, Joh. III. 6. 6.) inde eadem ſcriptura, quæ peccata deleri teſtatur, *ea tegi* & *non imputari* adſerit, Rom. IV. 6, 7. &c. plura hac de re ſuo loco. Invertimus igitur argumentum: In ſanctis manent adhuc peccata, pro quibus quotidie orare coguntur Pſalm. XXXII. Matth. VI. Rom. VII. 1 Joh. I. &c. Ergo ſumma eſt imputationis illius neceſſitas. Addit Bellarminus duplicem calumniam a) opponit imputationem veritati: b) tribuit nobis hanc ſententiam, quod Chriſtus *imputative* tantum deleverit peccata.

3.) Fides, ſpes & caritas in hac vita poſſunt eſſe perfecta.

§ CCXXXVIII. III.) *Si fides, ſpes & caritas in hac vita poſſunt eſſe perfecta, non erit neceſſaria imputatio juſtitiae Chriſti. At verum prius.* 1.) *Fides aut in hac vita perfecta eſt, aut nunquam poterit eſſe perfecta, in vita aeterna non perficietur, ſed evacuabitur, quid quod auro ignem ſuſtinenti comparatur,* 1 Petr. I. *& quidam dicuntur credidiſſe toto corde* Act. VIII. *Abraham dicitur* πληροφορηθεὶς *in fide* Rom. IV. *nec languidam, ſed robuſtam oportet eſſe fidem, quae vincit regna & obturat ora leonum* Hebr.

Hebr. XI. *vincit mundum* 1 Joh. V. *reſiſtit diabolo*, 1 Petr. V. *& omnia ejus tela exſtinguit*, Eph. VI. *unde* πληροφορία, *hoc eſt, pleniſſima & perfectiſſima perſuaſio tribuitur fidei*, Hebr. III. 2.) *Spes vocatur anchora animae tuta ac firma*, Hebr. VI. 3.) *Martyres ex caritate animam poſuerunt pro fratribus, jam vero nemo habet caritatem majorem, quam ut animam ſuam quis ponat pro amicis*, Joh. XV. *qui ſervat verbum Dei, in hoc perfecta dicitur caritas* 1 Joh. II. *denique quidam dicuntur Deum toto corde dilexiſſe* Deut. XXX. *ac multis tribuitur perfectio.* Matth. V. 1 Cor. II. Phil. III. *Reſtat igitur, fidem, ſpem & caritatem in renatis eſſe perfectam, ideoque imputatione juſtitiae Chriſti neutiquam indigere.* Reſp. 1.) Oſtendimus ſuo loco, ad ſummum illum perfectionis gradum in lege divina requiſitum neminem in hac naturæ corruptione adſpirare, ubi pleraque, quæ hoc loco Bellarminus adfert, prolixe ſunt diſcuſſa. Breviter, *lex ſpiritualis eſt, nos autem* (etiam poſt regenerationem) *carnales ſumus, venundati ſub peccatum* Rom. VII. 14. 2.) Perfectio igitur renatorum non conſiſtit in perfecta legis impletione, ſed in imputatione perfectæ juſtitiæ Chriſti, in ſinceritate novæ obedientiæ, in agnitione imperfectionis, in comparatione ad alios, in ſerio ad perfectionem curſu, &c. qua de re late tractat Auguſtinus in libro de perfect. juſtitiæ contra Cœleſtium Pelagianum. Diſtinguendum igitur inter perfectionem *abſolutam* & κατά τι ſive *comparate ſic dictam*, ipſe Thomas p. II. 2. q. 184. artic. 2. in charitate tres ſtatuit perfectionis ſpecies 1.) *abſolutam ſecundum totalitatem ex parte diligentis & ex parte diligibilis; hanc perfectionem negat eſſe creaturae poſſibilem:* 2.) *perfectionem ſecundum totalitatem abſolutam ex parte diligentis, hanc tribuit patriae ſive ſtatui vitae aeternae:* 3) *perfectionem, quae nec attendatur ſecundum totalitatem ex parte diligibilis, (qua Deus tantum diligatur, quemadmodum eſt diligibilis) nec ſecundum totalitatem ex parte diligentis, quemadmodum ad hoc, quod ſemper actu feratur in Deum, ſed quemadmodum ad hoc, quod excludantur ea, quae repugnant motui dilectionis, hanc ſolum perfectionem in hac vita haberi poſſe concludit.* (Oſtendit autem ipſa piorum experientia, ne hanc quidem perfectionem ſemper ab omnibus piis & renatis obtineri, cum ex corde exſurgant motus vitioſi dilectioni divinæ repugnantes) 3.) Fides conſideratur vel ratione *objecti*, quod adprehendit, vel ratione *qualitatis*; *priori* modo perfectio ejus conſiſtit in adprehenſione Chriſti, *poſteriori* modo ſuos habet gradus, ſuaque incrementa. 4.) Quomodo & quo reſpectu fides in vita æterna ceſſatura ſit, non opus eſt hoc loco late explicare. Ipſi ſcholaſtici diſtinguunt inter habitus & actus virtutum, nec concedunt, ut ex remotione actus, ipſius habitus remotio colligatur. Fidei ſane, ut eſt cognitio in ſpeculo, ſuccedet manifeſta viſio, nec amplius occupata erit fides in adprehenſione promiſſionis evangelicæ de peccatorum remiſſione, interim tamen lux notitiæ & fiducia miſericordiæ divinæ in voluntate non abolebitur, ſed perficietur. 5.) Phraſes ſcripturæ, quibus fidei & caritatis ſinceritas ab hypocriſi & ſimulatione diſcernitur, non ſunt eo trahendæ, quaſi perfectam legis impletionem deſcribant. 6.) Verbum Dei ſervare intelligendum eſt non legaliter, ſed evangelice: *Hoc eſt praeceptum ejus, ut in Chriſtum credamus, & nos invicem diligamus.* 1 Joh. III. 23. 7.) Quanti omnino roboris ſit fides, quæcunque perfectionis charitas, tamen *pleniſſima illa, quae augeri omnino nequit, quamdiu hic homo vivit, in nemine eſt, quamdiu autem augeri poteſt, profecto illud, quod minus eſt, quam debet, ex vitio eſt, ex quo vitio non juſtificabitur in conſpectu Dei omnis vivens.* Auguſtinus epiſt. XXIX. ad Hieron. &c. Idem libr. III. contra duas epiſt. Pelag cap. 7. *Virtus, quae nunc eſt in homine juſto, hactenus perfecta nominatur, ut ad ejus perfectionem pertineat ipſius etiam imperfectionis & in veritate agnitio, & in humilitate confeſſio.* De nat. & grat. cap. 26. *Si omnes ſanctos & ſanctas, cum hic viverent, congregare poſſemus & interrogare, utrum eſſent ſine peccato, quantalibet fuerint excellentia ſanctitatis, ſi hoc interrogari potuiſſent, una voce clamaſſent: Si dixerimus, quod peccatum non habemus, nos ipſos ſeduci-*

mus.

mur. 8.) Martyres, quamvis ex vera & ſeria dilectione pro gloria Dei mortui ſint, tamen communem illam totius eccleſiæ vocem uſurparunt: *Dimitte Domine nobis debita noſtra.* Pſalm. XXXII. 6. Luc. XI. 4. Ubicunque vero neceſſaria eſt peccatorum remiſſio, ibi nondum eſt perfecta legis impletio, cum peccare & legem implere ſint contradictoria. 9.) Quædam dicta deſcribunt pios, non quales ſint, ſed quales eſſe debeant. 10.) Denique procedit argumentum Bellarmini ex falſa hypotheſi, quod juſtificatio conſiſtat in fide, ſpe & caritate, cum ſit ſolius fidei, & quidem, non ut eſt habitus vel qualitas nobis inhærens, ſed ut Chriſtum in verbo evangelii adprehendit.

4.) Fieri non poteſt, ut juſtitia Chriſti nobis imputetur,

§. CCXXXIX. IV.) *Fieri non poteſt, ut juſtitia Chriſti nobis imputetur, & pugnat cum recta ratione, ita nobis imputari Chriſti juſtitiam, ut per eam formaliter juſti nominemur & ſimus. Tametſi enim aliquando denominatio fiat a forma extrinſeca, quo modo res dicitur cognita per cognitionem, quae eſt in mente, & paries dicitur viſus per viſionem, quae eſt in oculo: tamen cum in aliquo duae ſunt formae contrariae, una inhaerens, altera extrinſeca, ſine dubio abſoluta denominatio ſumitur ab inhaerente forma potius, quam extrinſeca. Si quis enim aethiopem candida veſte indueret, non recte diceret; hic aethiops eſt albus, ſed potius diceret, hic aethiops eſt niger.* Reſp. 1.) Modus juſtificationis non eſt æſtimandus ex regulis phyſicis, nec audienda humana ratio contra myſteria doctrinæ cœleſtis inſurgens (*). Juſtitia imputata vocatur *admiranda juſtitia*, Pſalm. LXV. 6. *ſapientia abſcondita*, Pſalm. LI. 8. *prudentia juſtorum*; Luc. I. 17. quid mirum, ſi ratio hanc rem non adſequatur? Unde etiam *Spiritus ſanctus arguet mundum de juſtitia.* Joh. XVI. 10. 2.) Bellarminus ſibi ipſi contradicit, diſputat enim libr. II. de juſtif. cap. 4. *caritatem eſſe formam fidei extrinſecam, a qua ſit & dicatur fides formata.* Quodſi fides reſpectu *formae extrinſecae* eſt & dicitur vel informis vel formata, quomodo negari poteſt, denominationem fieri a *forma extrinſeca?* certe antequam accedat caritas, fides habet ſuam formam internam, eſt enim qualitas, nihilo tamen minus fidem abſque caritate, quæ eſt forma ejus extrinſeca, Bellarminus vocat informem. Libr. de gratia primi hominis c. 5. & ſeqq. diſputat, *in primo homine fuiſſe morbum & languorem naturae, pugnantes propenſiones, concupiſcentiam pravam &c. ſed additam fuiſſe juſtitiam originalem, qua velut aureo freno pars inferior ſuperiori, & ſuperior Deo ſubjecta contineretur.* Certe hæc juſtitia ex hypotheſi Bellarmini fuit donum ſupernaturale & extrinſecum, unde etiam in ſequenti cap. 6. confert honori, interim tamen denominatus eſt primus homo tum ex eo juſtus. 3) Juſtificatos dici peccatores & juſtos diverſo reſpectu, tam non eſt abſurdum, quam non eſt pro abſurdo habendum, quod *caro & ſpiritus, novus & vetus, interior & exterior homo* in renatis ſtatuuntur. Juſtificati ſunt peccatores, reſpectu peccati in carne adhuc hærentis, ſunt juſti reſpectu juſtitiæ imputatæ & inchoatæ. Quid enim? an non *omnes ſancti peccatorum remiſſione indigent?* Pſalm. XXXII. 6. an non omnes renati fateri coguntur, *ſe habere peccatum.* 1 Joh. I. 8. Eccleſia Cant. I. dicit ſe eſſe *nigram* v. 5. & *pulchram* v. 8. Eat nunc Bellarminus, & dicat oppoſitum eſſe in adjecto, ſi ſtatuatur, ſanctos eſſe adhuc peccatores. 4.) Ne vero imputationem juſtitiæ Bellarminus ridere pergat, conſtanter urgemus collationem apoſtolicam 2 Cor. V. 21. *Chriſtus factus eſt pro nobis peccatum, ut nos efficeremur juſtitia Dei in illo.* Quemadmodum Chriſto imputata ſunt peccata noſtra, etiamſi in ſe & ſui ratione eſſet juſtiſſimus, imo ipſa juſtitia: ita quoque imputatur

(*) Phyſica ignorat humani generis lapſum, ignorat medicum Chriſtum, quomodo igitur ſciret juſtificationis modum? Coſterus in euch. pag. 227. *Hae voces* (juſtificare & juſtificari) *ſunt chriſtianorum propriae, utpote qui ſolum juſtificantur, & quid juſtificatio ſibi velit, ſoli cognoſcunt & experiuntur.* GERHARDUS.

tatur nobis Chriſti juſtitia, etiamſi in nobis ac noſtri ratione adhuc ſimus peccatores: quæ eſt ratio adpellationis, quando Chriſtus dicitur *peccatum*, eadem eſt ratio adpellationis, quando dicimur *juſtitia*. At illic ratio adpellationis non æſtimatur a forma inhærente, ſed extrinſeca & imputata. Ergo & hic ratio denominationis a forma imputata æſtimanda eſt. 5.) Exempla Bellarmini de pallio albo in æthiope, de viſu in pariete, de cognitione in re cognita &c. ſunt valde diſparia, quia fundamentum imputationis illius, quam propugnamus, eſt in Deo, qui *vocat ea, quae non ſunt tanquam ea, quae ſunt* Rom. IV. 17. Sicut imputatio peccatorum noſtrorum facta Chriſto non fuit umbratilis & imaginaria, ſed impoſuit ipſi tale onus, ſub quo tam miſerabiliter clamat & ingemiſcit: ita quoque imputatio juſtitiæ Chriſti per fidem non eſt umbratilis, putativa ac imaginaria. 6.) Quid? quod exempla in medium adlata poſſunt inverti, & ad noſtræ ſententiæ confirmationem adcommodari. Quemadmodum enim æthiopem candida veſte indutum & nigrum & album diverſo reſpectu adpellare poſſum: ita quoque juſtificatos & peccatores & juſtos diverſo reſpectu adpellare poſſum, peccatores in ſe, juſtos in Chriſto fide adprehenſo; peccatores reſpectu carnis, juſtos reſpectu ſpiritus, ſive inchoatæ renovationis. Probe igitur notandum, quod peccatum quidem dicimus in renatis manere, interim tamen addimus, & reatum ejus vere ſolutum eſſe, & peccatum ipſum mortificari cœptum. Proinde quod urget Bellarminus, denominationem fieri potius ab intrinſeco, quam extrinſeco, id cum hac limitatione accipiendum eſt, ſi intrinſecum illud ſuam (ut ita loquar) *formalitatem* & vigorem obtineat: atqui peccatum, quod poſt juſtificationem in renatis adhuc hæret, amiſit ſuum formale, id eſt, reatum, ac manet tantum materiale, atque illud ipſum mortificari cœptum, ut non amplius ſubjuget renatos. 7.) Quare cum nihil obſtet, quo minus etiam a forma extrinſeca fieri poſſit denominatio, quanto magis pii denominari poſſunt juſti a juſtitia Chriſti per fidem imputata? quamvis enim ea non inhæreat, tamen cum a Deo imputatur, denominatio inde veriſſima oritur. 8.) Cur non adfert Bellarminus exemplum debitoris, quod ſcripturis conforme & propius accedit ad imputationis hujus explicationem? Quemadmodum enim debitor, cui aliena ſolutio a creditore imputatur, in ſe quidem debitor eſt, ſed in alio, qui pro ipſo ſolvit, habetur non debitor, propter ſolutionem alienam, quæ ipſi imputatur, hoc eſt, ipſius propria cenſetur: ita in nobis ſumus debitores, ſed Chriſti ſolutio nobis per fidem imputatur. 9.) Quid? quod ipſe Bellarminus hoc loco ſcribit, *Chriſti merita nobis imputari, ut poſſimus ea Deo Patri offerre pro peccatis noſtris, quoniam Chriſtus ſuſcepit ſuper ſe onus ſatisfaciendi pro nobis?* Certe ſi merita Chriſti nobis imputantur, utique etiam ipſius juſtitia, ſiquidem non ſolum paſſiones, ſed etiam actiones ejus meritoriæ fuerunt, ut conſtat: ſi Chriſti ſatisfactio ideo nobis imputatur, quia in ſe onus ſatisfaciendi ſuſcepit, utique etiam Chriſti juſtitia ideo & inde nobis imputatur, quia peccata noſtra, & onus implendi legem in ſe ſuſcepit. Si merita Chriſti ita nobis imputantur, ut poſſimus ea Deo adferre pro peccatis noſtris, utique in judicio Dei merita Chriſti (quæ tamen nobis non inhærent) cenſebuntur noſtra: & quia peccata quædam ſunt commiſſionis, quædam omiſſionis, utique non ſolum meritum ſatisfactionis pro peccatis commiſſionis, ſed etiam meritum obedientiæ pro peccatis omiſſionis nobis imputari conſequens fuerit.

§. CCXL. V.) *Si vere nobis imputaretur Chriſti juſtitia, profecto non minus juſti haberi, cenſerique deberemus, quam ipſe Chriſtus, proinde deberemus dici atque haberi redemtores & ſalvatores mundi, quod eſt abſurdiſſimum.* Reſp. 1.) Quamdiu eſt, quod Bellarminus in negotio juſtificationis & ſalutis tam modeſtus eſſe cœpit? Certe libr. I. de purgatorio cap. 14. diſerte ſcribit: *hominem ſui ipſius redemtorem & ſalvatorem recte adpellari poſſe.* Propugnat noſtras ſatisfactiones & operum noſtrorum merita, quod gloriæ Chriſti detrahere ſuo loco oſtendemus.

5.) Eſſemus non minus juſti quam ipſe Chriſtus.

Schor-

Schoppius in apol. de induſg. cap. 47. diſputat, *ſanctos adpellari poſſe redemtores licet improprie, eo quod debitum parvi momenti perſolvant, ſi cum eo debito conferatur, pro quo Chriſtus ſatisfecit*. De Chriſti ſatisfactione ſcribit Tapperus tom. I. artic. 6. *eam non mereri nomen perfectae ſatisfactionis*. Quidam ex Scholaſticis diſputant, *paſſionem Chriſti non eſſe ex ſe, ſed tantum ex cæleſtis Patris acceptatione meritoriam*. Hæc ſunt, quæ honorem Chriſto proprium adimunt, ac noſtris operibus tribuunt, nequaquam vero imputatio juſtitiæ Chriſti repugnat ipſius honori, cum eo fine juſtitiam illam merito paſſionis ſuæ adquiſierit, ut nobis imputari poſſet. 2.) Dicimus igitur, quamvis Chriſtus redemtor & ſalvator catholicus pro peccatis totius mundi ſatisfecerit, cuilibet tamen credenti id ex merito illo imputari, quod ſuo loco præſtare debebat, nec præſtare poterat. *Quantum in bonis Domini pedem fiduciae porrexeris, tantum ex illis habebis.* Ex pretioſa & abundantiſſima illa juſtitiæ medicina quisque ſibi adplicat, quod ſuæ ſaluti conveniens ac ſufficiens. Chriſtus veluti ſponſor noſter debitum noſtrum in ſe transferens ſua obedientia & ſatisfactione pleniſſime illud perſolvit, hanc perſolutionem velut prægrande quoddam pondus auri ad ſuum tribunal ſoliumve in uſum egentium peccatorum depoſuit, ex eo fide quisque accipit, quantum ſibi ſufficit. 3.) Chriſtum *per fidem in cordibus noſtris habitare* Eph. III. 17. adeoque *in nobis vivere*; Gal. II 20. per Chriſtum *divinae conſortes naturæ nos effici*, 2 Petr. I. 4. *corpora noſtra eſſe Chriſti membra* 1 Cor. VI. 15. evidenter adſerunt apoſtoli, ecquis vero ex eo colligere voluit, nos mundi redemtores & ſalvatores effici? 4.) Si juſtitia Chriſti nobis inhæreret, vel ſi cum Oſiandro ſtatueremus, *eſſentiali* juſtitia Chriſti nos juſtificari, tum fortaſſis aliquid roboris huic argutiæ ineſſet, ſed imputari nobis dicimus Chriſti juſtitiam, non inhærere. 5.) Ex hac imputatione non poterit colligi nos eſſe mundi ſalvatores ac redemtores, ſiquidem ad hoc non ſufficit imputata quædam juſtitia, ſed requiritur unio divinæ & humanæ naturæ, adeoque ut in ſe ſe quis ſit ἀυίαυτος, quod ſoli Chriſto ex omnibus hominibus competere conſtat. 6.) Urgemus denuo collationem apoſtolicam: quemadmodum imputatio peccatorum noſtrorum facta Chriſto non efficit, ut Chriſtus dicatur peccator *active*, ſed tantum *paſſive*, quatenus ei peccata noſtra imputantur: ita quoque imputatio juſtitiæ Chriſti facta per fidem non efficit, ut dicamur juſtificatores *active*, ſed tantum *paſſive*; non redemtores, ſed redemti; non juſtificatores, ſed juſti; non ſalvatores, ſed ſalvati; ex quo fundamento Lutherus juſtitiam fidei vocat *juſtitiam paſſivam*. 7.) Quando igitur a juſtitia Chriſti per fidem nobis imputata, denominamur juſti, vocabulum *juſti* accipitur non active, ſed paſſive, ita quoque a redemtione & ſalvatione non dicimur redemtores & ſalvatores, ſed redemti & ſalvati. Rom. II. 26. *Si praeputium juſtitias legis cuſtodiat, praeputium illius reputabitur in circumciſionem*, nec tamen haberi active, aut dici poſſunt circumcidentes, ſed paſſive habentur pro circumciſis.

§. CCXLI. VI.) *Chriſtus id nobis reſtituit, quod perdideramus in Adamo, atqui in Adamo perdidimus non imputatam, ſed veram inhaerentem juſtitiam. Ergo per Chriſtum veram juſtitiam, non extrinſecam tantum imputatamque recipimus.* Reſp. 1.) Mutatur quid in quale, ac confunditur res & rei modus. Veram & perfectam juſtitiam in Adamo amiſimus, veram & perfectam juſtitiam reſtituit nobis Chriſtus; idem ergo, quod per primum Adamum eſt amiſſum, per ſecundum Adamum eſt reſtitutum, ſed modus participationis variat. Adami injuſtitia propagatur in nos carnali generatione; ſed Chriſti juſtitiæ participes reddimur vera veræ fidei adprehenſione. 2.) Oppoſitio inter veram & imputatam juſtitiam non eſt legitima, & repugnat collationi apoſtolicæ 2 Cor. V. 21. Quemadmodum Chriſto vere imputata ſunt peccata noſtra, ita quoque vere imputatur nobis per fidem Chriſti juſtitia. 3.) Concedimus, Chriſtum non ſolum imputatam, ſed etiam inhærentem juſtitiam nobis promeruiſſe, cum non ſolum peccatorum remiſ-

6.) In Adamo perdidimus non imputatam, ſed veram juſtitiam.

remiſſionem, ſed etiam donationem Spiritus ſancti nobis promeruerit; interim tamen inhærens illa juſtitia in hac vita tantum inchoatur, in futura demum perficietur, ergo non eſt id, quod judicio Dei in juſtificatione opponi poſſit. Imago Dei, quam in Adamo amiſimus, non reſtituitur nobis perfecte in hac vita, ſed in altera demum perfecte reſtituetur. 1 Cor. XV. 49. *Sicut portavimus imaginem terreni; ita portabimus* (φορέσωμεν) *etiam imaginem cæleſtis: in hac vita interior noſter homo de die in diem renovatur.* 2 Cor. IV. 16. (*)

7.) Chriſtus poſſet dici vere peccator.

§. CCXLII. VII.) *Si per juſtitiam Chriſti nobis imputatam vere dici poſſumus juſti & filii Dei, ergo poterit Chriſtus per injuſtitiam noſtram ſibi imputatam dici vere peccator, & quod horret animus cogitare, filius diaboli, atqui hoc eſt blaſphemae & ſacrilegae impudentiae.* Reſp. 1.) Apoſtolus diſerte dicit Chriſtum factum eſſe pro nobis *peccatum*, 2 Cor. V. 21. quem locum ex Chryſoſtomo, Theophylacto & Oecumenio, Ruardus Tapperus ſic explicat, quod Chriſtus pro nobis factus ſit inſignis peccator; cum illis prius tranſigat. 2.) Neque eſt, quod regerat Bellarminus, *Chriſtum in ſacris literis dici ſemel peccatum per tropum, quia fuit hoſtia pro peccato, ac ſemel dici maledictum, quia maledictis & opprobriis ac pœnis plurimis ſubjectus fuit.* Vera eſt hæc explicatio, ſed non plena, cum ex ſubordinatis faciat oppoſita. Chriſtus vocatur peccatum, non tantum quia factus eſt victima pro peccato, verum etiam, quia *impoſuit illi Deus peccata omnium noſtrum;* Eſa. LIII. 6. unde dicitur *agnus Dei tollens peccata mundi.* Joh. I. 29. Id quod ſuperius late fuit declaratum. 3.) Invertimus igitur argumentum: Chriſtus vere & realiſſime pœnas peccatorum noſtrorum in ſe ſuſcepit; ergo peccata noſtra recte ipſi dicuntur imputata. Chriſtus *victimae loco in ara crucis obtulit ſe Deo Patri in odorem ſuavitatis*, Eph. V. 2. Ergo *peccata noſtra pertulit in corpore ſuo ſuper lignum*, 1 Petr. II. 24. *Chriſtus vulneratus eſt, propter iniquitates noſtras.* Ergo *Deus poſuit in ipſo iniquitates omnium noſtrum.* Vere igitur Chriſtus dici poteſt peccator, imo peccatum, non ratione *inhaeſionis*, ſed ratione *imputationis.* 4.) Quanquam vero ſemel tantum κατὰ ῥητὸν in ſcripturis Chriſtus dicatur *factus pro nobis peccatum*, tamen æquipollentes phraſes complures exſtant, ut ſuo loco oſtendimus, ac ſufficit omnibus chriſtianis ad fidei πληροφορίαν, ſi vel ſemel Spiritus ſanctus, qui eſt ipſa

(*) Si quis regerat: *Per Chriſtum plus recuperatum, quam per Adamum perditum. Ergo peccata penitus deleantur.* Reſp. 1.) Quamvis ſucceſſive expurgentur peccati reliquiæ, ex eo tamen nihil decedit merito Chriſti, ejusdemque efficaciæ. Si vel maxime Deus ſex dierum ſpatio hunc mundum condidit, tamen omnipotentiæ ejus nihil detrahitur. Poſſet una hora infantem in utero matris formare, ſed placet ipſi novem menſium ſpatio illud abſolutum reddere. 2.) Ut duo nobis per Adamum collata ſunt, pravitas & reatus, ita duo viciſſim nobis a Chriſto donata ſunt, regeneratio & renovatio, reatus condonatio & ſanatio, ergo Chriſti beneficium efficacius eſt Adæ veneficio. 3.) Si nimis abjecte de Chriſti gratia loquimur, quod negamus omnimodam peccatorum deletionem in [illegible] vita, ſequetur etiam Pontificios nimis ab[illegible] loqui, agnoſcunt remanere concu[illegible] peccati fomitem, fateri coguntur [illegible] noxios eſſe morbis & calami[illegible] Adamo non fuiſſent reperta, ſi in perfectione perſtitiſſet. 4.) Si urgeatur, quare Chriſtus non ſtatim poſt juſtificationem omnia peccata in renatis tollat? Reſp. verbis Auguſtini libr. IV. contra Julian. c. 3. *Quis cognovit ſenſum Domini, non tamen parum ſcio, quæcunque illa ſit cauſa, quod ne juſti Dei ſit iniquitas, nec omnipotentis infirmitas. Eſt igitur aliquid in abdito & alto ejus conſilio, cur quamdiu vivimus in hac mortali carne, eſt in nobis contra quod dimicet mens noſtra, eſt etiam propter quod dicamus, dimitte nobis debita noſtra.* 5.) Si omnino danda ratio, dicemus id fieri, *primo* propter divinæ potentiæ manifeſtationem 2 Cor. XII. 9. quæ magis eluceſcit in ſalute infirmatorum, *deinde* propter ſpiritualem exercitationem, *ut ſub iſtis paſſionibus contra concupiſcentiam homo depugnans adquirendæ coronæ miſericordiam habeat.* Auguſtinus libr. I. de bapt. parv. c. 39. Denique propter conformitatem cum Chriſto, qui obnoxius fuit paſſionibus ex peccato noſtro redundantibus. GERHARDUS.

ipſa veritas, aliquid adſerat. 5.) Chriſtus factus eſt pro nobis maledictum, non ſolum quia maledicta & opprobria hominum noſtri loco pertulit, ſed etiam quia peccata noſtra, quibus maledictio debebatur, ipſi ſunt a Patre cœleſti impoſita, id quod ex loco apoſtolico evidenter colligitur. Sic enim procedit apoſtolus Gal. III. 10. *Quicunque ex operibus legis ſunt, ſub maledicto ſunt, ſcriptum eſt enim: maledictus omnis, qui non permanſerit in omnibus, quae ſcripta ſunt in libro legis, ut faciat ea.* v. 13. *Chriſtus nos redemit a maledicto legis factus pro nobis maledictum, quia ſcriptum eſt: maledictus omnis, qui pendet in ligno,* v. 14. *ut in gentes benedictio Abrahae fieret in Chriſto Jeſu, ut promiſſionem Spiritus accipiamus per fidem.* Hic diſerte exponitur, quomodo Chriſtus factus ſit pro nobis maledictum, nimirum quia maledictioni legis, cui propter peccata noſtra ſubjecti eramus, ſeſe ſubjecit, atque hac ratione a maledicto legis nos liberavit. Quo referendus eſt anxius ille clamor Chriſti in cruce, *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquiſti me?* Matth. XXVII. 46. nimirum non hominum ſolum opprobria & maledicta ſuſtinebat, ſed etiam in juſtiſſimo Dei judicio propter peccata generis humani in ſe conjecta factus erat maledictum. Ideo *Deus Pater ipſi non pepercit;* Rom. VIII. 32. *ſed propter noſtra ſcelera* ipſi imputata *percuſſit eum.* Eſa. LIII. 5. Quemadmodum igitur Chriſtus vere dici poteſt ab apoſtolo ἐπικατάρατος, *quia factus eſt pro nobis* κατάρα, Gal. III. 13. ita quoque vere dici poteſt ἁμαρτωλὸς, *quia factus eſt pro nobis* ἁμαρτία. 2 Cor. V. 21. 6.) *At,* inquit Bellarminus, *ſi Chriſtus dici poteſt peccator propter noſtra delicta ipſi imputata, dici etiam poterit filius diaboli.* Reſp. ἀσυλλογίστως id infertur, filius diaboli in ſcripturis is demum dicitur, *qui facit opera diaboli,* Joh. VIII. 44. adeo ut nec renati, quamvis adhuc in illis habitet peccatum, filii diaboli propterea dici debeant; at Chriſtus nec *inhaerenter,* nec *active* peccator eſt, ſed tantum *imputative,* quatenus peccata noſtra in ipſum conjecta, ipſique imputata ſunt.

§. CCXLIII. VIII.) *Chriſtus in Cantico Canticorum comparatur ſponſo, & eccleſia ſive anima juſtificata comparatur ſponſae. Dicitur autem ſponſa illa pulcherrima pulchritudine ſibi inhaerente, non pulchritudine ſponſi ſibi imputata. Nam idcirco tribuitur ſponſae pulchritudo propria, ut aliam intelligamus eſſe Chriſti, aliam eccleſiae vel animae juſtificatae pulchritudinem. Adde quod abſurdiſſimum foret, ſi ſponſus cœleſtis & vere pulcherrimus haberet ſponſam turpiſſimam & ſolum extrinſecus ornatam pretioſa aliqua veſte viri.* Reſp. 1.) Nemo noſtrum negat, eccleſiam & animam juſtificatam habere propriam & inhærentem pulchritudinem, non tamen innatam, ſed a ſponſo ſibi donatam. 2.) Sed enim cum inhærens illa pulchritudo in hac vita nondum ſit perfecta, *ſponſa* enim *nævo nigredinis hic nondum caret,* & quod Eph. V. 27. de ea pronunciatur, in futura demum vita, perfecte implebitur, ut pluribus in locis Auguſtinus teſtatur, quod & agnoſcit ipſe Thomas Aquinas part. III. q. 8. art. 3. reſp. ad 2. *Eccleſiam eſſe glorioſam non habentem maculam, neque rugam eſt ultimus finis, ad quem perducimur per paſſionem Chriſti, unde hoc erit in ſtatu patriae, non autem in ſtatu viae, in quo ſi dixerimus, quod peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus,* ideo per & propter illam inhærentem pulchritudinem non poteſt coram Deo juſtificari, ſed requiritur ipſius Chriſti cœleſtis ſponſi juſtitia, quæ tegat ipſius nuditatem ac nævos, atque hæc eſt *veſtis illa nuptialis, veſtis juſtitiae, pallium ſalutis,* quod ſponſam facit Deo gratam, qua de re ſuperius. 3.) Quamvis pulchritudo ſive juſtitia Chriſti per fidem ſponſæ imputetur, ex eo tamen non poteſt inferri, quod non amplius ſit alia Chriſti, alia eccleſiæ pulchritudo. Diſtinguendum enim inter juſtitiam *perſonae* & *officii.* Juſtitia perſonæ Chriſtus *eſſentialiter* & *formaliter* juſtus & pulcher eſt, ſed ratione officii *nobis factus eſt a Deo juſtitia,* quicquid enim in officio mediatoris adquiſivit, id nobis adquiſivit, ac per fidem donat. *Duplici ergo jure* (ut ex Bern-

8.) Sponſa habet propriam quandam pulchritudinem.

hardo

hardo audivimus §. 179.) *obtinet Chriſtus regnum cælorum, haereditate ſcilicet Patris, & merito paſſionis, altero ipſe contentus eſt, alterum nobis donat &c.* 4.) Cant. I. 5. eccleſia ſe dicit *nigram* & v. 8. *formoſam.* Quando fatetur nigredinem ſuam, deformitatem intelligit nativam, quando de pulchritudine gloriatur, pulchritudinem intelligit a ſponſo ſibi donatam. Invertimus igitur argumentum: eccleſia eſt ſponſa Chriſti, atqui ſponſa & uxor coruſcat radiis ſponſi & mariti. Ergo eccleſia formam & dignitatem ſuam accipit a Chriſto.

9.) Cor immundum, licet mundum reputetur, non poteſt videre Deum.

§. CCXLIV. IX.) *Per juſtificationem mundatur cor, ut praeparetur ad viſionem Dei,* Matth. V. Act. XV. 9. *At oculus re ipſa immundus, quamvis mundiſſimus habeatur, non poteſt ſolem videre, igitur nec cor immundum, quamvis mundum reputetur, Deum unquam videbit.* Reſp. 1.) *Per fidem purificantur corda* Act. XV. 9. quia fides in Chriſto peccatorum remiſſionem & juſtitiam adprehendit. 2.) Cum hac peccatorum remiſſione conjuncta eſt veteris hominis mortificatio & interior renovatio, per quam itidem cor purificatur, ſed hæc puritas in hac vita inchoatur & quotidie creſcit, in futura demum vita plene perficitur. *Quis enim* (reſpectu hujus inhærentis puritatis dicere poteſt) *mundum eſt cor meum, & mundus ſum a peccatis?* Prov. XX. 9. *cum ex corde* renatorum quandoque *exſurgant pravae cogitationes, quae ipſos coinquinant coram Domino* Matth. XV. 19. & 20. 3.) Unde etiam in hac vita viſio ſeu cognitio Dei eſt imperfecta, ſed in æterna vita, ubi peccatum plane fuerit abolitum, & cum omnibus fibris eradicatum, *videbimus Deum a facie ad faciem,* 1 Cor. XIII. 12. & perfecte erimus mundi ſine macula & ruga, ſine omni peccati labecula etiam minima. Auguſtinus libr. III. contra Creſc. c. 3. *Ad exiſtimationem humanam magna teſtium, qui me noverunt, ſuppetit copia, ad Dei vero conſpectum ſola conſcientia, quam cum contra veſtras criminationes intrepidam geram, non me tamen ſub oculis omnipotentis juſtificare audeo, magisque ab eo effluentem miſericordiae largitatem, quam judicii ſummum examen exſpecto; cogitans quod ſcriptum eſt; cum rex juſtus ſederit in throno, quis gloriabitur ſe caſtum habere cor, aut mundum eſſe a peccatis?* 4.) Nec quisquam noſtrum negat conferri homini juſtificato munditiem quandam inhærentem, ſed in hac munditie formaliter conſiſtere juſtificationem ac munditiem illam Dei judicio opponi poſſe, negamus.

10.) Chriſtus fruſtra paſſus eſt, ſi imputative tantum ſanctificamur.

§. CCXLV. X.) *Chriſtus paſſus eſt, ut ſanctificaret & mundaret ſibi populum per ſuum ſanguinem; at ſi non vere, ſed imputative tantum populum ſuum Chriſtus ſanctificavit, fruſtra paſſus eſt & mortuus, & non poterit perficere, quod optabat.* Reſp. 1.) Denuo recurrit vitioſa oppoſitio imputationis & veritatis, toties profligata. 2.) Imputatæ ſanctitati conjuncta eſt interior renovatio & ſanctificatio, ſed ea in hac vita eſt imperfecta, unde jubentur renati *perficere ſanctificationem, & ab omni inquinamento carnis & ſpiritus ſeſe mundare.* 2 Cor. VII. 1. Prior igitur ſanctitas per fidem imputata juſtificat, poſterior eſt fructus & conſequens juſtificationis. 3.) Quamvis in hac vita ſanctitas inhærens inchoata & quotidie proficiens non veniat ad perfectionem: tamen in vita æterna erit plena, perfecta & numeris omnibus abſoluta, proinde non fruſtratur Chriſtus mortis & paſſionis ſuæ fine, ſive imputatam, ſive inhærentem ſanctitatem reſpicias.

Dicta patrum.

§. CCXLVI. Cap. 8. adfert Bellarminus *dicta patrum* pro inhærente juſtitia. Reſp. 1.) Hoc genus argumentorum eſt ſecundarium, *neque enim quorumlibet diſputationes, etiamſi catholicorum & laudatorum hominum velut ſcripturas canonicas habemus, ut nobis non liceat, ſalva honorificentia, quae illis hominibus debetur, aliquid in illorum ſcriptis improbare ac reſpuere, ſi forte invenerimus, quod aliter ſenſerint, quam veritas*

ritas habet, ut loquitur Auguſtinus epiſt. CXI. 2.) Scriptura verbum *juſtificandi* accipit in ſignificatione forenſi pro abſolutione a reatu peccatorum, ſed patres quandoque, ſecuti grammaticam vocis compoſitionem, pro donatione inhærentis juſtitiæ uſurpant (*). Hanc latinam vocis compoſitionem ſecutus ipſe Brentius in apol. confeſſionis Wirtemb. de juſtif. p. 287. ſic ſcribit: *Cum homo credit in Chriſtum, duplici ratione juſtificatur: Una juxta alterum ac hebraeum ſignificatum juſtificationis, quod abſolvitur a peccatis, & conſequitur remiſſionem peccatorum, ac imputatur ei juſtitia Chriſti, adeoque adoptatur in filium Dei & haeredem aeternae ſalutis, idque tantum propter Chriſtum, quem fide accepit. Cum enim Deus proprio Filio non pepercerit, quemadmodum Paulus loquitur, ſed pro nobis omnibus tradiderit eum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit? Quare quicunque accipit per fidem Chriſtum a Deo Patre donatum, is ſimul accipit remiſſionem ſeu condonationem peccatorum, juſtitiam Chriſti & jus adoptionis filiorum Dei ac cæleſtis haereditatis. Haec eſt una ratio juſtificandi, qua videlicet juſtificamur coram Deo, hoc eſt, abſolvimur a peccatis, & pronunciamur liberi ab aeterna morte propter juſtitiam Chriſti, quae nobis ex gratuita Dei clementia per fidem imputatur. Et haec ratio juſtificandi ut natura prior eſt, ita durat per omnem hanc vitam, quamdiu vitam in hac carne agimus. Altera ratio eſt juxta alterum & latinum ſignificatum juſtificationis, quod, cum credimus in Chriſtum, donamur Spiritu ſancto, qui renovat nos & efficit in nobis opera juſtitiae, ut mortificetur caro, & non ambulemus ſecundum carnem, ſed ſecundum ſpiritum. Haec juſtificandi ratio priori ita conjuncta eſt, ut ab ea non recedat. Quicunque enim per fidem in Chriſtum juſtificatur, pro hebraea loquendi conſuetudine, hoc eſt, abſolvitur coram tribunali Dei a peccatis, & adoptatur in filium Dei propter Chriſtum, is etiam ſtatim juſtificatur pro latina loquendi conſuetudine, hoc eſt, excitatur a Spiritu ſancto, ut non ſolum deteſtetur opera carnis & fugiat peccata, verum etiam faciat opera juſtitiae, & ambulet in lege Domini obedienter. Quae juſtitia & obedientia etſi fit in homine per Spiritum ſanctum, tamen in hac vita non eſt perfecta, ideoque ſemper reſpiciendum eſt ad priorem illam juſtificationem, qua condonantur nobis peccata gratis per fidem propter Chriſtum.* Hæc omnia Brentius, quem abſit ut propterea pontificii erroris de juſtificatione reum ſuſpicari velimus, quod termino *juſtificationis* in latiori ſignificatione, latinam vocis compoſitionem ſecutus

(*) Non deſunt tamen luculenta patrum ſuffragia, quibus diſertis verbis adſerunt, *τὸ δικαιοῦν* forenſem habere ſignificatum. Ita JUSTINUS martyr *τὸ δικαιοῦν* egregie *περιφράζει* per *δίκαιόν τινα καὶ ἀναμάρτητον ἔχειν* *juſtum peccatisque ſolutum aliquem habere ac reputare*. Vid. ejus *dial. cum Tryph. p. m. 63.* Eandem expoſitionem adoptavit quoque BASILIUS, cognomine *magnus*, dum illud *δεδικαίωται* *Rom. VI.* 7. explicat *ἀπήλλακται, ἠλευθέρωται, κεκαθάρισται πάσης ἁμαρτίας*, *abſolutus, liberatus atque purgatus eſt ab omni peccato.* Vid. ejusdem *libr. I. de bapt. cap.* 2. ad *Rom. VI.* 7. Nec diſſentit THEOPHYLACTUS, qui eundem locum per *ἀπολέλυται, ἠλευθέρωται*, *liberatus, abſolutus eſt*, exponit. Prætermittimus alia hujus generis teſtimonia, quæ diligenter collegit JO. CASP. SUICERUS in *theſ. eccleſiaſt. tom. I. f. 915.* Ipſe quoque GERHARDUS ſupra §. *VIII. p. 7. ſeqq.* nonnulla, quæ huc ſpectant, veterum loca recitavit. Jungi tamen merentur, qui argumentum de juſtificatione ex patribus copioſe illuſtrarunt, veluti DAN. CHAMIERUS *panſtrat. cathol. tom. III libr. XXII. cap. V. p. 463.* JO. FORBESIUS *inſtruct. hiſtorico-theolog. libr. VIII. cap. XXIV. p. 424.* & BALTH. BEBELIUS *antiquit. eccles. ſec. IV. art. VIII. ſect. 2. §. 55. ſeqq. p. 370.* Quod reſtat, paucis adhuc notamus, ipſorum quoque adverſariorum, ESTII inprimis, CORNELII A LAPIDE, MALDONATI, SALMERONIS aliorumque teſtimoniis comprobari poſſe, verbum *juſtificandi* forenſe eſſe. Nonnulla ex iis ſupra §. *VIII.* in medium adduxit laudatiſſimus GERHARDUS noſter. Plura vero exhibet ABRAH. CALOVIUS in *ſyſtem. theol. tom. X. de juſtif. quæſt. I. p. 163. ſeqq.*

cutus, utatur. Idem de dictis patrum habendum. 3.) Nimirum pleriſque ipſorum, præſertim vero Auguſtino res fuit cum Pelagianis (*), gratiæ Dei inimicis, contra quos demonſtrandum fuit, non ſolum remiſſione peccatorum, ſed etiam interiori renovatione nos indigere, ac utrumque eſſe gratiæ cœleſtis beneficium. Pelagius conceſſa gratia *prima* (juſtificationis) negavit *ſecundam*, (renovationis) inde in veterum diſputationibus frequentior fuit uſus gratiæ de *ſecunda*, quam de *prima* gratia. 4.) Adde, quod remiſſio peccatorum, & interior renovatio nexu arctiſſimo invicem ſint conjuncta, quemadmodum igitur ex conſequenti alias deſcribitur antecedens, ex effectu cauſa; ita quoque ex renovatione, quæ eſt conſequens juſtificationis, naturam ejuſdem veteres deſcribunt. 5.) Quid quod obviam ire voluerunt inani perſuaſioni de fide juſtificante, etiamſi non adſit interior renovatio & ſerium ſanctitatis ſtudium? 6.) Quando autem emphaſes ſcripturæ penitius introſpiciunt, & præcipue quando in tentationibus ac meditationibus quaſi ad tribunal Dei ſeſe ſiſtunt, tunc dulciſſimis ſententiis doctrinam de gratuita peccatorum remiſſione propter Chriſtum fide adprehenſum in ſcriptis ſuis exprimunt, quarum aliquas in tract. de bonis operibus recenſebimus. 7.) Quamvis igitur verbum *juſtificandi* pro donatione inhærentis juſtitiæ uſurpent, expreſſe tamen addunt, inhærentem illam juſtitiam ac renovationem in hac vita nondum eſſe perfectam, adeoque quosvis ſanctiſſimos quotidiana remiſſione peccatorum indigere. 8.) Quandoque juſtificationem a renovatione expreſſe diſtinguunt. Cyrillus Alexandrinus in c. XLIV. Eſaj. *Ubi eſt peccati remiſſio & juſtificatio per fidem, & Spiritus ſancti participatio, & adoptionis ſplendor, & regnum cælorum, & non vana ſpes bonorum, quae mens nequit complecti, ibi eſt laetitia & gaudium.* Quo pertinent dicta ſuperius enumerata, in quibus juſtificationem per remiſſionem peccatorum definiunt.

§. CCXLVII. Cap. 9. 10. 11. 12. 13. & 14. conatur Bellarminus noſtræ ſententiæ firmamenta ſubruere, quorum diſcuſſionem propoſuimus ſuperius. *An actuali juſtitia formaliter juſtificemur.* Cap. 15. diſputat contra quoſdam pontificios, *qui actuali juſtitia nos formaliter juſtificari* adſerunt, ac pro ſtabilienda juſtitia habituali producit dicta ſcripturæ, quæ de efficacia ſacramentorum, præſertim vero baptiſmi agunt: Joh. III. 5. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu &c.* Eph. V. 26. *Mundans eam lavacro aquae in verbo.* Tit. III. 5. *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis & renovationis &c.* ex quibus ita colligit, *ſacramenta non juſtificant niſi concurrendo per modum inſtrumenti ad infuſionem juſtitiae habitualis. Ergo.* Reſp. Oſtendemus ſuo loco, ſacramentorum finem præcipuum hunc eſſe, quod ſint media fidei excitandæ, augendæ, & confirmandæ ergo inſtituta, hac fide accipimus remiſſionem peccatorum, induimus Chriſtum & in filios Dei adopta-

(*) Controverſia, quæ orthodoxis cum pelagianis olim interceſſit, non tam ſpectabat ad juſtificationem *ſtricto ſenſu* acceptam, de qua heic ſermo eſt, quam potius ad juſtificationem *late* ſumtam, quæ & *ſanctificationem* complectitur. De hac quippe docebant pelagiani, eandem homini eſſe poſſibilem, ſolis naturæ viribus, abſque ullo gratiæ adjutorio. Acriter vero contra eos diſputabant orthodoxi, atque argumentis in medium adductis comprobabant, juſtitiam, quæ peculiari nomine *ſanctificatio* adpellatur, eſſe gratiam Dei, ſeu donum Dei gratuitum, nullo noſtro merito, ſed gratis a Deo donatum. Hinc frequens apud AUGUSTINUM occurrit notatio verbi *juſtificare*, hoc eſt, *juſtum facere*, quia non ex nobis ſumus juſti, ſed Deus nos juſtos facit. Vid. ejus *epiſt. CV.* & *CVI.* itemque libr. *de prædeſt. ſanctor. cap. VII. VIII. XII.* Add. FULGENTIUM *libr. I. ad Monimum.* Copioſius hæc ediſſeruit, quem in præcedenti nota jam laudavimus, GUIL. FORBESIUS in *inſtruct. hiſt. theol. libr. VIII. cap. XXIII. p. m. 423. ſeqq.* ubi data opera oſtendit, ſtatum controverſiæ de juſtificatione inter catholicos olim & pelagianos agitatæ, diverſum fuiſſe a ſtatu controverſiæ, quæ nunc inter catholicos & romanenſes de juſtificatione intercedit.

adoptamur. Non negamus, per uſum ſacramentorum augeri etiam interiorem hominis renovationem, ſive gratiam habitualem, (ut loquuntur) ſed quod ſacramenta non concurrant ad juſtificationem per modum inſtrumenti, niſi ad infuſionem habitualis juſtitiæ, id vero ſcripturis, quæ de fructu & fine ſacramentorum agunt, contrarium eſſe dicimus. Nec eſt, quod Bellarminus infantum exempla proferat, illos enim fidei per baptiſmum ipſis collatæ capaces eſſe, demonſtravimus in tractatu germanico de baptiſmo cap. 25. pag. 156.

§. CCXLVIII. Cap. 16. Tria producit ſcripturæ dicta, quibus ex pontificiis aliqui probare conantur, *actuali* juſtitia nos *formaliter* juſtificari. Rom. II. *Factores legis juſtificabuntur.* Jac. II. *Videtis, quoniam ex operibus juſtificatur homo.* 1 Joh. III. *Qui facit juſtitiam, juſtus eſt.* Reſpondet autem, *dictis illis hoc tantum evinci, quod opera meritorie juſtificent, non autem formaliter.* Atqui ne hoc quidem ex teſtimoniis illis evinci, oſtendemus ſuo loco. Quando factores legis juſtificari apoſtolus pronunciat, de perfecta legis impletione loquitur, eam vero in nullum hominem, excepto Chriſto Θεανθρώπῳ, cadere, ibidem evidenter probat. Jacobus per verbum *juſtificandi* intelligit juſtitiæ *declarationem*, nec exprimit id, propter quod homo coram Deo juſtificatur, ſed ex quo coram hominibus juſtus agnoſcitur. Eodem modo etiam Johannes loquitur. Qui enim juſtificatus eſt per fidem, is facit juſtitiam ac bona opera, ex quibus agnoſcitur juſtificatus. Quod ad diſtinctionem inter juſtificationem *primam & ſecundam* attinet, de ea ſuo loco plenius agetur, hac vice illud tantum monemus, Bellarminum potius debuiſſe triplicem juſtificationem ponere: ſiquidem 1.) opera, quæ ad infuſionem juſtitiæ præparant, juſtificant per modum *diſpoſitionis*, vel etiam per modum *meriti de congruo*. 2.) Infuſa gratia juſtificat formaliter. 3.) Opera abſolute bona juſtificant per modum *meriti de condigno.* Certe ſi opera abſolute bona ideo dicuntur juſtificare, quia faciunt hominem juſtiorem, cur non & opera præparatoria dicenda ſunt juſtificare, cum incipiant facere juſtum? Si vero juſtificationem per merita de congruo referre velit ad juſtificationem per infuſionem juſtitiæ, non poterit negare, etiam primam illam juſtificationem eſſe quodammodo meritoriam & actualem. Neque hoc diſſimulat Bellarminus; ſic enim ſcribit cap. 15. circa medium: *Auguſtinus quando dicit opera non praecedere juſtificandum, ſed ſequi juſtificatum, non loquitur de operibus, quae diſponunt ad juſtitiam adquirendam, quales ſunt actus fidei, ſpei, dilectionis, pœnitentiae & ſimiles, ſed ſolum de operibus abſolute juſtis & meritoriis. Quamvis autem opera abſolute juſta ſequantur juſtificatum, non praecedant juſtificandum, tamen opera pœnitentiae, diſponentia ad gratiam juſtificationis, omnino praecedunt.*

CAPUT V.

DE CAUSA FINALI JUSTIFICATIONIS.

Cauſa finalis juſtificationis. §. CCXLIX. Et de forma juſtificationis hactenus. Cauſa *finalis* ejusdem reſpectu *noſtri* duplex eſt; in hac quidem vita, pax & tranquillitas conſcientiæ. Eſaj. XXXII. 17. *Fructus juſtitiae erit pax, & cultus juſtitiae erit quies & ſecuritas uſque in ſempiternum.* Rom. V. 1. *Juſtificati fide pacem habemus apud Deum per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.* In altera vero vita, ſalus & beatitudo æterna. Rom. VI. 22. *Liberati a peccato habetis fructum veſtrum in ſanctificationem, finem vero vitam aeternam:* v. 23. *Stipendium enim peccati mors eſt: donum autem Dei eſt vita aeterna, in Chriſto Jeſu, Domino noſtro.* Tit. III. 5. *Secundum miſericordiam ſuam ſalvos nos fecit, &c. ut juſtificati illius gratia haeredes ſimus ſecundum ſpem vitae aeternae.* In ſymbolo apoſto-

lico hæc tria ſunt invicem connexa: *Credo remiſſionem peccatorum, carnis reſurrectionem & vitam aeternam;* ubi ipſa ſeries articulorum oſtendit, remiſſionem peccatorum dari credentibus propter reſuſcitationem ad vitam æternam, ac Petrus pronunciat, *finem fidei noſtrae*, qua coram Deo juſtificamur, eſſe *vitam aeternam*, 1 epiſt. I. 9. Reſpectu *Dei* finalis juſtificationis noſtræ cauſa eſt gloria *Dei* (*). Rom. III. 24. *Juſtificamur gratis per illius gratiam, per redemtionem, quae eſt in Chriſto Jeſu*, v. 25. *quem propoſuit Deus propitiatorium per fidem in ſanguine ejus, ad oſtenſionem juſtitiae ſuae*, v. 26. *ut ſit ipſe juſtus & juſtificans eum, qui eſt ex fide Jeſu Chriſti.* Gratuita per Chriſtum juſtificatio oſtendit Deum eſſe miſericordem, juſtum & veracem. *Illud*, quia ex gratia alienam ſatisfactionem & juſtitiam nobis donat; *iſtud*, quia non remittit peccata, niſi intercedente ſatisfactione, non pronunciat juſtum, niſi intercedente juſtitia; *hoc*, quia credentibus in Chriſtum promiſit remiſſionem peccatorum, juſtitiam & vitam æternam. Pſalm. LI. 6. *Ut juſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum judicaris.* Qui vero ſunt illi ſermones Dei? Reſp. duæ ſunt præcipuæ Dei conciones in tota ſcriptura, *una* eſt adcuſatio legis, *altera* promiſſio evangelii; *illa* eſt concio iræ, *haec* vero eſt concio gratiæ, utraque eſt univerſalis; dicit ergo David, ſe ingenue & aperte confiteri peccatum, ut Deo tribuatur laus juſtitiæ & æqualitatis, non ſolum in concione legis & iræ, qua omnium hominum peccata adcuſantur; ſed etiam in concione evangelii & gratiæ, qua omnibus offertur peccatorum remiſſio. Additur autem *ut vincas, cum judicaris*, quia hypocritæ ſolent cum Deo contendere, non agnoſcunt peccata, non tribuunt Deo laudem juſtitiæ &c. (**)

CAPUT VI.
DE USU DOCTRINÆ JUSTIFICATIONIS EJUSQUE DEFINITIONE.

§. CCL. Atque hæc ſatis quidem prolixe dicta ſunt de gratuita juſtificatione hominis peccatoris coram Deo per fidem in Chriſtum, quorum omnium verus ac ſalutaris uſus in ſeriis tentationibus & conſcientiæ angoribus demum conſpicitur. Extra tentationes dominatur in cordi-

(*) Jer. XXXIII. 8. *Emundabo illos ab omni iniquitate ſua, qua peccaverunt contra me, & parcam omnibus iniquitatibus eorum, quibus peccaverunt contra me, & quibus prævaricati ſunt contra me*, v. 9. *& erit mihi in nomen, gaudium, in laudem & in gloriam cunctis gentibus terræ, quæ audierint omne bonum, quod ego feci eis.* 4 Eſdr. 8. *In hoc adnunciabitur juſtitia tua & bonitas tua Domine, cum miſertus fueris eis, qui non habent ſubſtantiam bonorum operum.* GERHARDUS.

(**) *Effecta* juſtificationis ſunt bona opera. Eph. II. 10. 2 Petr. I. 10. Jac. II. 14. *Subjectum circa quod*, ſeu objectum, eſt homo peccator non quilibet, ſed pœnitens ac credens, Rom. IV. 5. III. 22. qui conſideratur *primo* ſecundum naturæ corruptionem & legis exſecrationem, *deinde* ſecundum gratiam & evangelicam conſolationem; *illo* reſpectu adcuſatur, *hoc* abſolvitur. Jeſuitæ *ſubjectum* juſtificationis ſtatuunt ſolam hominis peccatoris animam, unde Becanus ſuaviter philoſophatur cap. 5. de juſtific. cathol. theſi 8. *An gratia educatur de potentia animæ, an per ſimplicem creationem producatur?* Atqui 1.) non ſola anima, ſed totus homo eſt juſtificationis objectum, quia peccatum, a quo homo juſtificari ſeu abſolvi debet, invaſit totum hominem Pſalm. LI. 7. Job. XIV. 4. 2.) Sententia Jeſuitarum nititur falſa hypotheſi, quaſi gratia juſtificans *inhæſive* & *habitualiter* hoc loco ſit intelligenda. *Adjuncta juſtificationis* ſunt pax & tranquillitas conſcientiæ, Eſaj. XXXII. 17. Rom. V. 1. odium peccati & ſtudium bonorum operum, Rom. VIII. 4. quotidiana renovatio, 2 Cor. IV. 16. ſanctificatio, Apoc. XXII. 11. *Contraria* ſunt juſtitia legalis, Rom. III. 20. Gal. II. 16. phariſaica ſeu hypocritica & Jeſuitica. Luc. VIII. 9. GERHARDUS.

cordibus hominum perſuaſio propriæ juſtitiæ, maledictioni legis, atrocitati peccati & judicii divini ſeveritati opponendæ; ac connatum nobis eſt poſt protoplaſtorum lapſum, ut in nobis ipſis quæramus peccati remedium ac reconciliationis meritum, ſicut ſervulus ille Matth. XVIII. 26. *ſe omnia perſoluturum* in ſe recepit, ſed vanam illam perſuaſionem verus ac ſpiritualis divinæ legis uſus deprimit & exſtinguit. Proinde illa omnia, quæ de gratuita juſtificatione per & propter Chriſtum hactenus dicta, referenda ſunt; 1.) ad juſtitiæ & miſericordiæ divinæ gratam agnitionem ac deprædicationem. Lucet enim in noſtra juſtificatione admirandum juſtitiæ & miſericordiæ divinæ temperamentum; quod Chriſti obedientiam & ſatisfactionem noſtri loco præſtitam Deus acceptat, & propter illam a peccatis nos abſolvit. Eſaj. LXIV. 6. *Noſtrae juſtitiae ſunt ſicut pannus mulieris menſtruatae* v. 8. *Tu autem Jehovah Pater noſter.* Dan. IX. 7. *Tibi Domine juſtitia, nobis autem confuſio faciei.* v. 18. *Non in juſtitiis noſtris proſternimus deprecationes noſtras in conſpectu tuo, ſed in miſerationibus tuis multis.* 2.) Ad certam conſcientiæ conſolationem, ſiquidem animam peccati pondere preſſam & ſenſu iræ divinæ territam nihil quicquam erigere ac conſolari poteſt, præterquam gratuita promiſſio evangelii de remiſſione peccatorum propter Chriſtum. Rom. III. 25. *Chriſtum propoſuit Deus propitiatorium per fidem in ſanguine ejus.* Hebr. IV. 16. *Accedamus ergo cum fiducia ad thronum gratiae ejus, ut miſericordiam conſequamur, & gratiam inveniamus ad auxilium opportunum.* 3.) Ad veræ fidei & grati animi per bona opera teſtificationem. Cum tanti conſtiterit Chriſto mediatori pro peccatis noſtris ſatisfactio, utique etiam peccata ſerio odiſſe convenit. Cum tanti per Chriſtum participes reddamur beneficii, idque ex gratuita Dei miſericordia, ideo per verum ac ſerium ſanctitatis ſtudium nos gratos præſtare convenit. Cum vera & ſalvifica fides efficax ſit per dilectionem, utique etiam fidem noſtram per bona opera demonſtrare neceſſarium erit. Rom. V. 20. *Ubi abundavit delictum, ſuperabundavit gratia.* Rom. VI. 1. *Quid ergo dicemus? Permanebimus in peccato, ut gratia abundet?* v. 2. *abſit! qui enim mortui ſumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo?* 1 Cor. VI. 9. *Nec ſcortatores, nec idololatrae, nec adulteri &c. regnum Dei obtinebunt.* v. 11. *& haec quidem fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed juſtificati eſtis &c.* quaſi dicat, quia eſtis juſtificati, ideo non amplius indulgendum erit peccatis. Tit. II. 14. *Chriſtus dedit ſe ipſum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret ſibi populum acceptabilem* ζηλωτὴν *cum zelo quodam bona opera ſectantem.*

Definitio juſtificationis.

§. CCLI. Definitionem juſtificationis ex ſuperioribus conſtituimus talem. *Juſtificatio eſt actio Dei Patris, Filii & Spiritus ſancti, qua ex mera gratia & miſericordia propter Chriſti mediatoris ac redemtoris obedientiam & ſatisfactionem homini peccatori, vere in Chriſtum credenti, gratis, ſine operibus aut meritis propriis, peccata remittit, juſtitiam Chriſti imputat, & ad vitam aeternam eum acceptat, ad divini nominis ſui gloriam & hominis ſalutem.* Huic uni ac vero Deo, Patri noſtro benigniſſimo, qui nos in Chriſto Filio ſuo ante jacta mundi fundamenta elegit, qui in plenitudine temporis hunc Filium ſuum miſit natum ex muliere factum ſub lege, ut eos, qui ſub lege, redimeret; qui ex mera gratia & miſericordia per & propter hunc unicum mediatorem noſtrum nos vocavit, juſtificavit & glorificavit, ſit laus, honor & gloria in omnem nunquam finiendorum ſeculorum æternitatem,

Amen!

(o)

SVPPLEMENTVM
EDITORIS
EXHIBENS
CONTROVERSIAS DE IVSTIFICATIONE
CUM SOCINIANIS AGITATAS.

Quum omnes, quæ inter nos atque cœtus romani doctores in loco de *iuſtificatione* intercedunt, controverſias tam ſolide copioſeque pertractaverit b. GERHARDUS, ut nihil fere, quod præcipuum aliquod momentum ſecum vehat, iis, quæ hanc in rem ſcripſit, addi queat; ſupplementi loco de erroribus *Socinianorum*, qui in graviſſimo hoc religionis chriſtianæ articulo turpiter hallucinantur, ex diſſertatione noſtra haud ita pridem de hocce argumento edita, nonnulla, quæ ſcitu cognituque ſunt neceſſaria, heic ſubiungemus, variasque ſubinde adſpergemus obſervationes, lectoribus noſtris, ut ſperamus, non ingratas.

§. I. Ante omnia vero neceſſarium eſſe ducimus, ut mentem diſſentientium de arduo, quod nobis iam pertractandum eſt, argumento, breviter quidem, ſed adcurate ediſſeramus. Videntur quidem SOCINI ſectatores, contra quos ſcriptio hæc noſtra directa eſt, in nonnullis capitibus ad veritatem cœleſtem, quam propugnant proteſtantes, propius accedere. Largiuntur enim, vocabulum *iuſtificationis* non aliter, quam in *forenſi* ſignificatione adhibendum eſſe, nihilque aliud, quam remiſſionem peccatorum ac declarationem hominis pro iuſto denotare. Nec inficiantur, nos propter *fidem*, eandemque *ſolam*, ab omni peccatorum reatu liberos, ac proinde filios Dei atque hæredes vitæ æternæ a Deo pronunciari. Verum, ſi totum eorum ſyſtema attenta mente, prout par eſt, conſideremus, facile deprehendimus, eos non una, ſed multiplici ratione a veritate cœleſti plurimum deviare. *I)* enim falſam prorſusque erroneam *fidei* iuſtificantis notionem animo effingunt, ſtatuentes, *fidem* non in fiduciali meriti Chriſti adprehenſione (1), ſed in nudo *adſenſu* (2), ac fiducia generali promiſſionibus Dei nixa, itemque in *obedientia* ſanctiſſimis ipſius mandatis, ſub ſpe vitæ æternæ, præſtita conſiſtere (3). Quum vero, qui in SOCINI caſtris militant, ipſimet agnoſcant, obedien-

(1) Hanc adprehenſionem meriti Chriſti FAUST. SOCINUS *merum humanum commentum & inaniſſimum ſomnium* adpellare haud dubitat, *part. IV. de Ieſu Chriſto ſervatore cap. XI. p. 560.* Atrociora adhuc convitia CHRISTOPH. OSTORODUS, in libro ſuo *Unterrichtung* inſcripto, *p. 304.* contra noſtram de fide doctrinam effutiit.

(2) *Fides*, inquit SOCINUS in theſ. de iuſtif. *eſt talis adſenſus doctrinæ Chriſti adhibitus, ut eum ad rem ipſam adplices, id eſt, Deo per Chriſtum confidas, proinde voluntati illius exſequendæ, quo promiſſa conſequaris, totum te tradas.* Idem docet SOCINUS toto *cap. XI. & XII. part. IV. de ſervat.*

(3) Hanc genuinam Socinianorum de fide doctrinam eſſe, patet ex *catechiſmo Racovienſi cap. IX. de fide, quæſt. 417-420. p. 848. ſeqq.* edit. OEDERI. Conf. SOCINUM *loc. cit.* & in *ſynopſi de iuſtif. p. 15.* ubi hæc leguntur verba: *Ex hominum parte requiritur reſipiſcentia, & Dei præceptorum in poſterum obedientia, quæ illa fides eſt revera, quæ ſemper hominem Deo acceptum reddit, & redditura eſt.* Idem in *notis ad dialogum de iuſtif. p. 25.* ſcribit, *fidem obedientiam præceptorum Dei, non quidem ut effectum ſuum, ſed ut ſuam ſubſtantiam & formam continere atque complecti.* Add. OSTORODUM *loc. excitat. p. 303.* qui ſuam hac de re mentem ita exponit: *Solte man aus den Werken, wie durch ein Verdienſt gerecht werden, ſo müßte man nie im allergeringſten das Geſez übertreten. Weil das aber nicht geſchiehet, ſo kan man durch die Werke des Geſezes nicht gerecht werden. Deshal-*

dientiam *perfectam*, quam lex divina a nobis exigit, in hominem peccatorem cadere haud poſſe (4), priori, quem modo indicavimus, errori alium adiungunt, adſeruntque *II)* obſequium noſtrum, quod præceptis evangelicis præſtamus, ut ut ſit valde *imperfectum*, a benigniſſimo tamen numine, ex mera gratia (5) & per *acceptilationem* quandam, ac ſi *perfectum* eſſet, cenſeri. Atque ex his *III)* colligunt, opus nobis haud eſſe *iuſtitia aliena*; cum ſufficiat *propria*, negantque, iuſtitiam ſponſoris noſtri eiusdemque obedientiam cum *activam*, tum *paſſivam*, quam vocant, eſſe cauſam *meritoriam* noſtræ iuſtificationis (6), nobisque a Deo ex gratia imputari *ad iuſtitiam* (7). Subiungunt *IV)* diverſo plane modo iuſtificatos eſſe illos, qui

halben hat uns GOtt nach ſeiner groſſen Barmherzigkeit einen anderen Weeg, für ihm gerecht zu werden, gezeiget, nemlich den Glauben an Ieſum Chriſtum, das iſt, den Gehorſam der Gebote Chriſti, unter der Hofnung das ewige Leben zu erlangen; um welches Gehorſams willen ein jeglicher, der ihn hat, ob er ſchon etwan ein Sünder und GOttes Feind geweſen iſt, GOtt dennoch lieb und angenehm iſt, und aller ſeiner Sünden Vergebung erlangen wird. OSTORODO ad latus ponimus IO. VOLKELIUM, qui *libr. IV. de vera relig. cap. III. de fide*, tertium fidei gradum collocat in obedientia mandatorum Dei. *Tertius*, inquit, *eſt Chriſto confidere, perque ipſum Deo, atque adeo ſpe immortalitatis ſubnixum, totum ſe ad Dei ſtudium adcommodare, id eſt, Chriſti, & ſic etiam Dei præceptis obtemperare.*

(4) Vid. SOCINUM in *fragm. de iuſtif. p. 48.* ubi diſertis verbis fatetur, *neminem eſſe, qui perfectiſſime atque integerrime per totam vitam ea opera faciat, quae ſive ſub veteri, ſive ſub novo teſtamento præſcripta ſunt.*

(5) Vid. rurſus SOCINUM *libr. IV. de Chriſto ſervatore cap. XI. p. 560.* ubi obſervat, fidem operibus eapropter merito opponi, quia nec perpetuam & abſolutiſſimam præceptorum Dei conſervationem ipſa per ſe contineat, nec propria vi iuſtificet: ſed *propter Dei clementiam*, qui eiusmodi opus facientibus iuſtitiam, quantumvis antea iniuſtis imputet, ipſosque pro iuſtis coram ſe habere, pro *incomparabili ſua benignitate*, velit. Idem SOCINUS in *libro* modo *adlegato* paſſim inculcat, iuſtificationem eſſe univerſalem adfectionem fidei, *non quod fides virtutem efficiendi iuſtitiam & vitam in ſe contineat; ſed quod cenſeatur talis per gratuitam Dei acceptilationem; qua viſum ei reputare fidem pro perfecta iuſtitia, ſive pro perfecta legis impletione, haud ſecus quam olim ſub fœdere legali, perfecta legis obedientia erat univerſalis illa iuſtitia, ex qua pendebat vita.* Nec his diſſimilia ſunt, quæ apud SMALCIUM in *diſput. contra Franzium*, VOLKELIUM *libr. IV. cap. III.* aliosque leguntur.

(6) Sunt quippe SOCINI adſeclæ, uti conſtat, iurati hoſtes meriti & ſatisfactionis Chriſti: quippe quam penitus negant, atque ex omni vita ac paſſione Chriſti nihil aliud niſi exemplum nobis datum, aut ad ſummum conditionem qualemcunque, ſub qua ille exaltatus, & nos aliquando exaltandi ſimus, facere haud dubitant. Ipſe FAUSTUS SOCINUS, infauſtæ illius ſectæ conditor, ſuam hac de re mentem hiſce verbis expreſſit: *Ego cenſeo, & orthodoxam ſententiam eſſe arbitror, Ieſum Chriſtum ideo ſervatorem noſtrum eſſe, quia ſalutis viam nobis adnunciarit, confirmarit, & in ſua ipſius perſona, tum vitæ exemplo, tum ex mortuis reſurgendo, manifeſte oſtenderit.* Vid. eiusdem librum modo excitatum *de Chriſto ſervatore, part. I. cap. I.* Conferendus quoque heic eſt *catechiſmus Racovienſ. cap. VIII. de morte Chriſti*, ubi ad quæſtionem: *At quæ ratio erat, eaſdem adflictiones & mortem ſervatori Chriſto perferendi, quibus credentes ſunt obnoxii?* ſequentem in modum reſpondetur: *Duæ eius rei extitere cauſſæ, quem ad modum etiam duplici ratione Chriſtus ſuos ſervat: Primum enim exemplo ſuo, ut in ſalutis via, quam ſunt ingreſſi, perſiſtant, ſuos movet. Deinde iisdem in omni tentationum, laborum & periculorum certamine adeſt, opitulatur, & tandem ab ipſa æterna morte liberat. Ad utramque hanc ſervandi nos rationem vehementer pertinuit, ut Chriſtus dux noſter non aliter, quam per eiusmodi perpeſſiones & mortem, ad vitam & gloriam penetraret æternam.* Præter has cauſſas etiam alias eſſe, negat *catechiſmus* iſte *Racovienſis*, &, nonnullis interiectis, in hanc impiiſſimam vocem erumpit: *Etſi nunc vulgo chriſtiani ſentiant*, (Chriſtum ideo eſſe mortuum, ut ſalutem noſtram proprie loquendo mereretur, & peccatorum noſtrorum debita proprie itidem loquendo diſſolveret) *tamen ea ſententia tum falſa eſt & erronea, tum admodum pernicioſa.*

(7) Ex mente Socinianorum phraſis biblica, *fidem imputari ad iuſtitiam, Rom. IV. 5.* nihil aliud ſignificat, quam *fidem iuſtitiæ loco duci*, non

qui ante Chriſtum vixerunt, ab eo, quo chriſtiani in novo teſtamento iuſtificantur. Nam primum *iuſtificationem per fidem ante nov. teſt. non fuiſſe propoſitam, vel fœderi incluſam*: deinde *fidem illorum, qui ante Chriſtum vixerunt, nihil commune habuiſſe cum ea, qua nunc homines iuſtificantur* (8). Singulas haſce hypotheſes a Socinianis propugnatas ſigillatim iam expendemus, eaſdemque adcuratiori examini theologico ſubiiciemus.

§. III. *Primo* itaque loco id in quæſtionem heic venit: an *ratio formalis* fidei iuſtificantis conſiſtat in *fiduciali adprehenſione gratiae divinae propter meritum Chriſti?* an vero in *obedientia mandatorum Dei? Prius*, præeunte ſcriptura ſacra, ſtatuunt theologi recte ſentientes; poſterius vero adſerunt SOCINI ſectatores, contenduntque, fidem eſſe *obedientiam* erga imperata tum *Dei* in decalogo, tum ſpeciatim *Chriſti* in evangelio. In hoc enim Chriſtum novas tuliſſe leges, fingunt SOCINI adſeclæ (1). Admittunt equidem, *fiduciam* conſtituere alteram fidei iuſtificantis partem, ſed addunt, eandem non in Chriſto *promerente*, ſed *promittente*, ſive in promiſſionibus divinis, morte Chriſti con-

non vero *Chriſti iuſtitiam nobis imputari.* Clara hanc in rem ſunt loca, quæ occurrunt apud SOCINUM *part. IV. de Chriſto ſervat. cap. IV.* ut & SMALCIUM in *refut. theſ. Franzii p. 104.* ubi ait, Deum *non innocentiam, non iuſtitiam Chriſti imputare credentibus, ſed fidem illorum imputare illis pro iuſtitia.* Nititur hocce adſertum falſa hypotheſi, qua *fidem* nihil aliud eſſe ſtatuunt Sociniani, quam *obſervationem mandatorum Dei.* Sic totius evangelii natura in doctrinam operum convertitur. Cæterum ex SOCINI adſeclis conferri quoque heic poſſunt OSTORODUS in libro ſæpius iam adlegato, qui inſcribitur: *Unterrichtung &c. p. 304. ſeqq.* VOLKELIUS *libr. V. de ver. relig. cap. 21. f. 564.* itemque SCHLICHTINGIUS in *diſp. pro Socino contra Meiſnerum de iuſtif. f. 246. ſeqq.*

(8) Sunt hæc verba SMALCII in *refut. theſ. Franzii f. 93. ſeqq.* Ut vero mens Socinianorum clarius pateat, adſcribemus heic verba ex *catech. Racov. cap. XI. de iuſtif. §. 454. p. 933. ſeqq.* ex edit. OEDERI: *Etſi omnes, qui unquam in Deum crediderunt, ob fidem iuſtificabantur, (ut e cap. XI. Ebr. aperte colligi poteſt) nihilominus ea iuſtificandi ratio in fœdere per Moſen dato non fuit comprehenſa, verum ab ipſa Dei gratia mere pependit: at nunc ea iuſtificandi ratio per fidem in Chriſtum in ipſo fœdere continetur. Unde illorum fides fidem in Chriſtum non includebat, eoque apoſtolus ait: fidem veniſſe per evangelium. Atque ad eum modum illi non propter fidem in Dei filium, ſed in ipſum Deum ſunt iuſtificati Gal. III. 22, 23, 24, 25.* Adiungimus hiſce locum ex SOCINI *tract. de iuſtificat. p. 15.* deſumtum, hisque verbis expreſſum: *Eſt quidem ſub utroque fœdere eadem hominis coram Deo iuſtificandi ratio, quatenus utrobique ex parte Dei peccatorum remiſſio requiritur, ex hominum vero parte reſipiſcentia, & Dei præceptorum in poſterum obedientia, quæ illa fides eſt revera, quæ ſemper hominem Deo acceptum reddit & reddítura eſt; ſed tamen, quia obedientia, quam a nobis requirit Deus in novo fœdere, non eadem plane eſt cum ea, quam in veteri fœdere requirebat, ſed multo, quam illa, abſolutior atque præſtantior: idcirco non ſunt hæ tractationes confundendæ, nec una cum altera iuſtificandi ratione miſcenda, præſertim, ubi de rudibus in religione chriſtiana inſtituendis agitur &c.*

(1) Conferenda, quæ de hocce Socinianorum errore in *not.* ad b. GERHARDI *locor. theol. tom. VI. p. 147.* diſſeruimus. Iungi vero meretur b. FEUERLINI, theologi nuper Gœttingenſis, diſſertatio lectu digniſſima *de Chriſto novo legislatore ſententiam veram patrum & theologorum quorundam explicans & defendens, & a falſa Socinianorum opinione ſecernens.* Prodiit hæc diſſertatio Gottingæ *MDCCXXXIX.* Licet vero ſententia de Chriſto novo legislatore, in ſenſu Socinianorum accepta, varios complectatur errores, nullaque admitti queat ratione, ipſa tamen legum Chriſti novitas, prout a theologis recte ſentientibus exponitur, vel ideo neceſſario adſerenda eſt, quod character eſt Meſſiæ contra Judæos defendendus, prout recte monuit b. FEUERLINUS *loc. cit. §. XXIV. p. 19. ſeqq.* Scilicet Meſſias, ſecundum oracula vet. teſtam. debuit eſſe *legislator*, novasque condere leges. Vid. *Eſai. XXXIII. 22. LV. 4. Jerem. XXXI. 31, 32.* Demonſtrandum proinde eſt adverſus Judæos, Jeſum Nazarenum, quem chriſtiani tanquam verum Meſſiam colunt, novas leges tuliſſe.

confirmatis', unice ponendam eſſe. Purioris vero fidei doctores longe aliam intelligunt *fiduciam*, quando de fide iuſtificante, ſecundum præſcriptum verbi divini verba faciunt. Intelligunt nimirum *fiduciam ſpecialem* miſericordiæ Dei in Ieſu Chriſto, qua non tantum in *promiſſionibus* Chriſti, ſed vel maxime in eiusdem *ſatisfactione* vicaria, eaque perfectiſſima, *meritoque* infiniti valoris unice recumbimus, atque propter iſtud peccata nobis remiſſum, vitamque æternam donatum iri, nulli dubitamus. Atque huc tendit doctrina maiorum noſtrorum in *apologia Auguſt. confeſſ. art. II.* ubi diſertis verbis profitentur, tria in fide iuſtificante conſociata eſſe obiecta: 1) *gratuitum* aliquid, quod noſtra excludit merita, 2) *propitiationem* Chriſti pro peccatis noſtris, 3) eiusdem *promiſſionem* fide accipiendam.

§. III. Orthodoxam hanc eccleſiæ noſtræ doctrinam, qnod nimirum fides iuſtificans ſit *fiducia* in Chriſtum, ſalutis noſtræ auctorem, peccata noſtra morte ſua cruenta expiantem, magno argumentorum ſyrmate dudum comprobarunt b. GERHARDUS (1) aliique theologi, quos infra nominabimus (2). Sufficiat, paucis heic adnotaſſe, ex ipſo fidei *obiecto*, totaque *iuſtificationis indole* intelligi ac comprobari luculenter, fidem, qua iuſtificamur, ſine fiduciali adprehenſione meriti Chriſti eſſe haud poſſe. Etenim fides pro *obiecto ſpeciali* habet *Chriſtum*, in quantum eſt cauſſa ſalutis noſtræ meritoria, *factus pro nobis peccatum, ut nos efficeremur iuſtitia Dei in eo* 2 *Cor. V. 21.* & quatenus eſt μεσιτης ille *Dei hominumque unicus, qui ſeſe ipſe dedit redemtionis pretium pro omnibus*, 1 *Tim. II. 5, 6.* itemque *agnus* ille *Dei, qui tollit peccata mundi, Ioann. I. 29.* Hinc & ſæpiſſime in ſanctioribus litteris præſertim in ſcriptis Paulinis, *fides* deſcribitur, prout verſatur circa *Chriſtum*, non quocunque modo ſpectatum, ſed prouti Deus eundem propoſuit ιλαςηριον, *propitiatorium*, dum ſanguinem ſuum pro nobis effudit, atque ita noſtra expiavit crimina, *Rom. III. 25.* Accedit, quod gentium apoſtolus fidem adpellet *fidem Chriſti*, quia hunc præcipue pro obiecto habet, *Rom. III. 22. fidem Ieſu*, eodem ſenſu *v. 26. fidem in ſanguine Chriſti, v. 25.* quia nimirum occupatur circa reconciliationem cum Deo, ſanguine Chriſti adquiſitam, fidem, quæ *per Chriſtum habet aditum in gratiam, ibid. v. 2.* Quin hic ipſe ſanctiſſimi ſervatoris legatus fidei ſalvificæ naturam *Gal. III.* ex profeſſo traditurus, in hac propoſitione adquieſcit: *Chriſtus redemit nos ab exſecratione legis, factus pro nobis exſecratio, vers. 13.* atque *Eph. III. 12.* diſerte docet, nos in Chriſto habere την παρρησιαν και την προσαγωγην εν πεποιθησει, δια της πιςεως αυτȣ. Quibus verbis vis atque natura veræ fidei adpellatione *fiduciae*, ſeu *confidentiae*, exprimitur, quia fiducia iſta cum fide ſemper eſt coniuncta.

§. IV. Proinde a recto veritatis cœleſtis tramite plurimum heic deviant SOCINI ſectatores, qui, ut facilius evertant fiducialem ſatisfactionis Chriſti adprehenſionem, in qua fidei eſſentiam conſtituunt orthodoxi, nihil aliud conten-

(1) Vid. eius *locos theolog. tom. VII. loc. XVII. de iuſtif.* §. *LXXII. p. 81. ſeqq.* edit. noſtræ, itemque in *confeſſ. cathol. libr. II. part. III. art. 23. cap. I. theſ. 2.*

(2) Sufficiat ex iis heic nominaſſe THUMMIUM, præſtantiſſimum quondam academiæ noſtræ theologum, in *impietate Photin. art de fide p. 386.* HOEPFNERUM *de iuſtif. diſp. II. p. 265.* & *diſp. IX. p. 557.* MEISNERUM *tom. II. diſput. Witteb. diſp. VII. theſ. 46* SCHERZERUM *in collegio anti-ſocin. diſp. LXXXIII.* & *LXXXIV.* CALOVIUM *tom. X. ſyſtem. theolog. art. III. cap. IV. quæſt. 3. p. 350.* & in *ſociniſmo profl̄ig. art. VI. controv. I. p. 725. ſeqq.* IO. MUSÆUM *de converſione diſp. III. cap. III.* QUBNSTEDIUM in *ſyſt. theol. part. IV. p. 1339.* itemque ven. SCHUBERTUM in *den Gedanken von der Rechtfertigung, cap. III. §. 69.* Quibus ex cœtus reformati doctoribus CHAMIERIUS *tom. III. panſtratiæ catholicæ libr. XII. cap. II. III. IV.* & *XI.* JO. FRANC. TURRETINUS in *inſtit. theolog. elenct. part. II. p. 635. ſeqq.* aliique iungi merentur.

tendunt eſſe fidem, quam *obedientiam mandatorum Dei*, ita ut bona opera non tam ſint *fructus* fidei, quam eius *forma*. Falſam eſſe hancce ſententiam meritoque proſcribendam, vel ex eo intelligitur, quia hac ratione confunduntur ea, quæ ex ſe & ſua natura ſunt diſtincta, atque adeo minime confundenda. Confunduntur enim *fides* atque *obedientia* mandatis divinis præſtita, quam a fide ita diſtinguit gentium apoſtolus, ut alteram alteri in negotio iuſtificationis diſertis verbis opponat *Rom. III. 28.* Confunduntur porro duo fœdera, quæ tamen conſtanter opponuntur tanquam e diametro ſibi oppoſita, fœdus nimirum *evangelicum*, & *legale*, utcunque licet temperatum. Confunduntur denique duæ virtutes, quæ inter ſe ſunt diſtinctæ, *fides* & *charitas*, *1 Cor. XIII. 13.* *Illa* verſatur circa promiſſiones evangelii, *haec* circa præcepta legis divinæ, atque eapropter dicitur *finis*, ſeu *impletio legis Rom. XIII. 10.* *Illa* eſt cauſſa, *haec* effectus; *praeceptionum* enim *finis eſt charitas, ex animo puro, bonaque conſcientia & fide non ficta proficiſcens*, *1 Tim. I. 5.* *Illa* eſt inſtrumentum noſtræ iuſtificationis coram Deo, *haec* autem fructus conſequens, ex quo veluti *a poſteriori*, ut in ſcholis loquuntur, fides cognoſcitur. Et ſane plurimum intereſt, præeunte ſcriptura ſacra, ea, quæ diſtinguenda ſunt, probe diſtinguere, atque adcurate definire, quænam ſit *forma* fidei iuſtificantis, eiusdemque *pars eſſentialis*, & quæ ſint ſigna duntaxat, *fructus* atque effectus fidei, *Rom. VI. 22. Phil. I. 11. Gal. V. 6.* coll. *v. 13, 22.* Quod ſi enim ad hæc non attendamus, ſed cum Socinianis dicamus, *obedientiam* mandatorum Dei, ſeu vitæ ſanctitatem, aliquo ſaltim modo vel *formam*, vel partem quandam eſſentialem fidei conſtituere, vera eaque divina πληροφορια cum fide nunquam poterit eſſe coniuncta, ſemperque de eius coram Deo integritate ac valore ſufficiente iure meritoque dubitari poterit. Nullum enim opus bonum, niſi quod ſit *perfectiſſimum*, & quidem omnia in univerſum opera, coniunctim ſumta, atque præſcripto legis divinæ ad amuſſim conformia, ad iuſtificationem noſtram in iudicio divino valere poſſunt. Iam vero fidelium quoque opera, utut bona, in hac tamen vita valde eſſe imperfecta, ſemperque aliquid mali ac labis habere, nec proinde eum perfectionis gradum, quem Deus in lege ſua requirit, adſequi poſſe, nemo eſt, qui neſciat. Vid. *Eccleſiaſt. VII. 21.*

§. V. Nec ſane ipſe SOCINUS eiusdemque ſectatores negare audent, bonis noſtris operibus multum adhuc infirmitatis adhærere. Fatentur ingenue, *neminem* eſſe, *qui perfectiſſime atque integerrime per totam vitam ea opera faciat, quae ſive ſub veteri, ſive ſub novo teſtamento praeſcripta ſunt, id quod tamen omnino requiritur, ſive requireretur ad hoc, ut per ipſa opera, tanquam eius rei aliquo modo meritoria, iuſtificatio contingeret* (1). Nihilo tamen minus adſerere haud dubitant, *haec opera efficaciam habere iuſtificandi coram Deo ad vitam aeternam, non quidem ut opera, ſed per fiduciam, quae per Chriſtum in Deo collocetur* (2). Aſt quomodo *fiducia* per Chriſtum in Deo poteſt collocari, niſi eidem ſubſternatur *fiducia* in *ſanguine* Chriſti, *Rom. III. 25.* qua confidimus, Chriſtum θεανθρωπον obedientia ſua perfectiſſima patri cœleſti noſtra ſolviſſe debita, nosque morte ſua cruenta cum Deo reconciliaſſe? cur fidei *formam* conſtituunt *opera* legis a Chriſto correcta, hisque operibus efficaciam iuſtificandi coram Deo adſcribunt, cum tamen *fides* in negotio iuſtificationis abſolute & ſimpliciter *operibus* opponatur a gentium apoſtolo? Vid. *Rom. III. 28. Gal. II. 16.* Addimus & hoc, mirum oppido videri, quod Sociniani maiorem fiduciam habeant in Chriſto, olim mortali, mortuo, nunc vero redivivo, quem negant natura Deum eſſe, quam in Deo vivente & iurante: חי אני quam vere *vivo!* quæ iurandi formula prima vice occurrit *Num. XIV. 21. 28.* & extanter repetitur *Deuter. XXXII. 40.* per חי

(1) Ita ipſemet SOCINUS ſuam hac de re mentem exponit in *fragmento de iuſtif. p. 48.*

(2) Sunt hæc rurſus verba SOCINI, quæ *loc. cit. p. 55.* leguntur.

חי אנכי לעולם *vivo egomet in aeternum*, ac alibi ſæpius.

§. VI. Comprobavimus hactenus orthodoxam eccleſiæ noſtræ de fide iuſtificante doctrinam. Iam & præcipua Socinianorum argumenta, quibus contra ſententiam noſtram inſurgunt, adferemus in medium, eaque diluemus. Obiiciunt *I) confidere, quod per Chriſti mortem deleta fuerint peccata noſtra, quodque Deus propter ipſum Chriſtum nos acceptos ac gratos habeat, non eſſe proprie fiduciam, ſed potius hiſtoricam fidem, qua ſcilicet id, quod iam eſt, aut fuit, creditur, cui hiſtoricae fidei alioquin nulla iuſtificandi vis competat* (1). Urgent *II.) fidem inniti promiſſione divina. Promiſſionem autem futurum tempus reſpicere. Neceſſarium proinde eſſe, fidem in Chriſtum firma perſuaſione alicuius rei, quae futura ſit, contineri. At noſtram iſthanc in Chriſtum fidem praeteritum tempus omnino reſpicere: & firma opinione eius rei, quae iam peracta ſit, totam contineri* (2). Monent *III.) de fide illa, qua firmiter credimus, quod per paſſionem Chriſti, eiusdemque mortem cruentam peccata noſtra fuerint deleta, in ſermonibus olim a Chriſto habitis nihil prorſus contineri; nec verborum eius, cum populo concionaretur, ſummam hanc fuiſſe, ſe iis, quae paſſurus eſſet, ipſorum peccata deleturum* (3). Obiiciunt *IV)*, vel ex eo ſatis pateſcere, fidem in meritum Chriſti non eſſe veram fidem, quoniam alias *omnes ante Chriſti adventum Deo placentes eandem habuiſſent. Verum contrarium adſerere apoſtolum Ebr. XI. ubi multorum credentium, ſed nunquam obedientiae, iuſtitiae & meriti Chriſti fiat mentio.* Provocant inprimis ad exemplum *Rahabae, loc. cit.* commemoratæ, aiuntque, eandem *utpote ethnicam*, nil potuiſſe *ſcire de merito Chriſti, ſed Deo confidiſſe, ipſum remuneraturum, ſi ſit populo ipſius benefactura* (4). Vid. *Ebr. XI. 31. Ios. VI. 23.* Addunt *V) fidem nemini, niſi perſonae eique divinae deberi: in meritum autem Chriſti, etiamſi id tandem exſtaret, fidem requiri, plane inſolens & exoticum quiddam eſſe* (5). Tandem probaturi, quod *obedire Deo ſub ſpe vitae aeternae ſit forma fidei iuſtificae*, obiiciunt *VI), Paulum 1 Theſſ. I. 9, 10. duas partes religionis chriſtianae, proinde & fidei feciſſe, quarum una eſt ſervire Deo, altera filium eius exſpectare e cœlo: quod nihil aliud eſt, quam ſub ſpe irae divinae effugiendae, & immortalis vitae conſequendae Deo & Chriſto obedire. Idem docere apoſtolum Tit. II. 11. 1 Cor. XV. v. ult.* (6). Addunt *VII.) fidem, Ioann. VI. 29. opus*, & *Rom. I. 5. obedientiam fidei* dici (7), nullumque proinde dubium eſſe, quin fidei iuſtificantis forma ſit *obedientia*.

§. VII. Verum hæ diſſentientium obiectiones, ut ut aliquam videantur habere ſpeciem, opera tamen haud difficili dilui queunt. Quod enim ad *primam* attinet obiectionem, oppido falſum eſt, eam fidem, qua *confidimus*, morte Chriſti cruenta expiata eſſe noſtra peccata, Deumque propter Chriſtum nos gratos acceptosque habere, non eſſe *fiduciam*, ſed fidem mere *hiſtoricam*, cui nulla nos iuſtificandi inſit efficacia. Neque enim *fides* iſta, qua *confidimus*, in nuda notitia atque adſenſu intellectus ſubſiſtit, ſed

(1) Sunt hæc verba FAUSTI SOCINI *libell. ſuaſor. cap. II. f. 22.*

(2) Vid. eundem *part. IV. de Chriſto ſervatore, cap. IX. tom. II. operum* iunctim editorum, *fol.* 229.

(3) Vid. eundem *loc. cit. f. 231.*

(4) Eſt hoc argumentum CHRISTOPH. OSTORODI in *inſtitut. relig. chriſt.* germanico ſermone editis, *cap. II. p. 22. ſeqq.* Conf. SOCINUM libr. *quod regni Poloniæ &c. cap. V. error. VI. fol. 63. tom. I. oper. fol. 704.* & VALENTIN. SMALCIUM in *refutat. theſ. Wolfg. Franzii, fol. 206. ſeqq.*

(5) Vid. SMALCIUM *loc. cit. diſp. XII. de cauſa pecc. f. 449.*

(6) Urget hæc loca IOH. SCHLICHTINGIUS in *quæſtionib. duabus* contra Balthaſar. Meiſnerum *f. 308.* atque in *comment.* ad hæc loca *tom. II. oper. fol. 285.*

(7) Vid. SCHLICHTINGIUM in *comment.* ad hæc ll. *tom. I. oper. f. 48, 157.*

ſed cum motu quodam voluntatis eſt coniuncta, unde non poteſt non ea tandem inde oriri voluntatis adfectio, quæ *fiducia* adpellari ſolet, nihilque aliud eſt, quam *recumbentia mentis in merito Chriſti.* Scilicet homo peccator, ob peccata anxius, obque iram divinam peccatis incumbentem tremens ac trepidus, meritum Chriſti omniaque bona, per illud nobis parta, avidiſſime arripit, amplectitur, ſibi vindicat, meritum illud ſuum veluti facit, atque in eo, tanquam remiſſionis peccatorum noſtræque ſalutis cauſſa, penitus adquieſcit. Hac fide qui donatus, & per eandem cum Chriſto unitus eſt, cum apoſtolo Paulo lætabundus exclamare poteſt: *fide vivo filii Dei, qui me adeo amavit, ut ſe ipſum pro me dederet, Gal. II. 20.* (1). Ad *alteram* obiectionem paucis reſpondemus, adverſarios *ſpem* & *fidem* confundere, quæ tamen quam maxime differunt. *Illa* enim futura duntaxat, *haec* etiam præſentia ac præterita reſpicit. Addimus & hoc, fidem quidem inniti promiſſione divina olim iam *facta;* verum promiſſionem iſtam reſpicere *futuram* peccatorum remiſſionem, de *praeſenti* obtinendam, ſi quis Chriſtum cum ſuo merito vera fide amplectatur. Licet itaque fides *adſentiendo* verbo promiſſionis feratur in præſens, attamen *adplicando* perfectiſſimam Chriſti ſatisfactionem olim pro nobis præſtitam, adhuc valentem, nobisque in poſterum quoque profuturam, omnia *tria tempora* reſpicit, præteritum nimirum, præſens & futurum; prout recte monent theologi noſtri. Quod ad *tertiam* obiectionem attinet, paucis notamus, oppido falli Socinianos, cauſſantes, de fide iſta, qua quis credit, peccata noſtra per Chriſti mortem fuiſſe deleta, nihil prorſus haberi in ſermonibus Chriſti ad populum habitis. Luculentum ſane huius rei teſtimonium habetur in ſermone Chriſti *Ioann. VI. 51. ſeqq.* litteris conſignato, ubi diſertis verbis ait: *carnem meam dabo pro mundi vita: ſi quis ederit ex hoc pane, vivet in aeternum.* Ubi *το edere ex hoc pane,* nihil aliud eſt, quam in Chriſtum, qui ſe pro mundi vita in mortem tradidit, credere, idemque plane innuit, quod toties inculcaverat ſervator, *qui in ipſum credat,* illum *habiturum vitam aeternam.* Atque huc quoque referri merentur complura alia Chriſti oracula, quæ *Ioann. III. 14. X. 15.* itemque *Matth. XX. 28. Marc. X. 45.* alibique paſſim leguntur. Ad *quartum* diſſentientium argumentum breviter reſpondemus, fidem iſtam in Chriſtum, quam nos, præeunte ſcriptura ſacra, veram prorſusque neceſſariam eſſe ſtatuimus ad ſalutem, omnes habuiſſe vet. teſtamenti fideles, ac per eandem fuiſſe ſalvatos. *Eodem* enim *modo* omnes homines iuſtificantur, *Act. IV. 12. XV. 11.* prout infra copioſius oſtendemus. Ipſa *Rachab,* quæ fuit gentilis, hac *fide* ſervata eſt, ſecundum corpus, & ſecundum animam, *Ebr. XI. 31.* Dicitur enim iuſtificata eadem *fide,* qua *Abrahamus,* pater credentium, *comm. 21.* Abrahamum autem veram habuiſſe fidem ſalutarem & iuſtificantem in Chriſtum, quis negaverit? niſi religionis chriſtianæ hoſtis. Et unde probabunt diſſentientes, *Rachabam* Chriſti, ſeu Meſſiæ, qui lapſum genus humanum aliquando eſſet redemturus, ignorantia laboraſſe? probabiliſſimum potius eſt, eandem ampliſſimam religionis Iſraëliticæ habuiſſe cognitionem, promiſſionemque de ſemine benedicto non audiviſſe tantum, ſed & eandem intellexiſſe. In *quinto,* quod Sociniani urgent, argumento, falſo ſupponitur, *fidem* nonniſi in *perſonam* dirigi poſſe. Ipſi adverſarii fidem in Dei *benignitatem* collocandam eſſe cenſent. Quid itaque obſtat, quo minus

(1) De hac fiduciali meriti Chriſti adprehenſione egregie differit IO. MUSÆUS in *tract. de converſione diſp. IV. §. CCXV. p. 240. Fidei tribuitur adprehenſio, non quod qualitercunque coniungat, aut uniat, ſed quod uniat Chriſtum mediatorem, eiusque meritum ad nos, ut fiat noſtrum; quod ex parte intellectus facit credendo, Chriſtum eſſe meum, ſuum, & omnium mediatorem, qui paſſione & morte ſua pro omnium & ſingulorum peccatis Deo ſatisfecerit &c. ex parte voluntatis autem, in ipſo, ut mediatore & auctore nobis impetrandæ gratiæ & remiſſionis peccatorum unico credito, ſecure recumbendo & adquieſcendo. Non enim quilibet actus uniens eſt adprehenſio, ſed ille demum, quo res ad nos unitur, ut noſtra fiat, nos iuvet, erigat, ſuſtentet.*

minus fidei in merito quoque Chriſti adquieſcere queat? Et quid opus eſt multis? Ipſe apoſtolus Paulus nos condocet, *liberationem* noſtram *fieri in Chriſto Ieſu, quem Deus propoſuerit propitiatorium per fidem in eius ſanguine, Rom. III. 24, 25.* Iam vero fides in *ſanguine* Chriſti nihil aliud eſt, quam fides, quæ in *Chriſti ſanguine*, pro peccatis noſtris effuſo, *recumbit.* Nec ſane, quod ad *ſextum* diſſentientium argumentum regerimus, ex oraculis Paulinis ſupra excitatis comprobari poteſt, *obedire Deo ſub ſpe vitae aeternae* eſſe *formam* fidei iuſtificantis. Certe locus *1 Theſſ. I. 9, 10.* ad quem provocant, hocce adſertum haud evincit. Sermo enim ibidem eſt de religione chriſtiana, ad quam converſi erant Theſſalonicenſes. Iam vero *religio chriſtiana* & *fides* iuſtifica non ſunt ſynonyma. Nec proinde legitima eſt hæc argumentandi ratio: Quidquid eſt pars religionis chriſtianæ, illud etiam partem eſſentialem fidei iuſtificantis conſtituit. De reliquis effatis Paulinis ut quidquam heic addamus, vix opus eſſe arbitramur, ſiquidem ipſa eorum inſpectio edocere poteſt quemlibet, in iis de fide iuſtifica ſermonem plane haud eſſe. Denique ad *ſeptimam* obiectionem paucis reſpondemus, fidem iuſtificantem non *abſolute* vocari *opus*, ſed ἐργον τȣ Θεȣ, quod Deus in nobis abſque ullo virium noſtrarum concurſu operatur & producit, adeoque non eſſe opus *hominis*, uti perperam exiſtimant diſſentientes, ſed *Dei.* Quod vero attinet ad ὑπακοην πιϛεως, de qua Paulus loquitur *Rom. I. 5.* per eandem non intelligenda eſt fides iuſtifica, ſed *doctrina evangelica*, cui utpote a Deo revelatæ adſentiri iubemur; prout dudum ad hunc locum obſervarunt interpretes (2). Reliquas Socinianorum obiectiones, quas in medium attulerunt, ſolideque confutarunt THEODOR. THUMMIUS (3), IO. ADAM. SCHERZERUS (4), aliique, brevitatis ſtudio heic prætermittimus.

§. VIII. Pergimus ad alteram controverſiam inter nos ac Socinianos agitatam, ubi quæritur: an obſequium noſtrum præceptis evangelicis præſtitum, licet valde ſit *imperfectum*, nihilo tamen minus a ſupremo numine per *aeſtimationem* gratioſam, ſeu *acceptilationem* quandam, pro perfecto reputetur? Supra iam (§. II.) obſervavimus, SOCINI adſeclas adfirmantem heic amplecti ſententiam. Iure vero meritoque quæſtionem hanc negant theologi recte ſentientes. Cum enim ne *perfecta* quidem *opera* hominem iuſtificent, quod admittunt Sociniani, quomodo quæſo *imperfecta* legis obſervantia hominem poterit iuſtificare? Impoſſibile prorſus hoc eſſe vel ex eo intelligitur, quia res nobis heic eſt cum exacta Dei iuſtitia, quæ perfectam numerisque omnibus abſolutam a nobis expoſcit obedientiam. Nec regeri debet, *perfectionem iſtam omnimodam requiſitam fuiſſe ſub lege, non vero ſub evangelio;* ſiquidem relaxatio, quæ facta eſt ſub evangelio, non eo tendit, ut imperfecta iuſtitia pro perfecta cenſeatur; ſed potius in eo conſiſtit, quod aliena iuſtitia, perfectiſſima nempe ſponſoris noſtri obedientia, qua uſque ad mortem crucis *patri ſuo obediens fuit*, noſtra per fidem evadit, & pro *propria* admittitur. Accedit & hoc, quod iuſtificatio noſtra, fatentibus Socinianis, ſit actus forenſis & iudicialis, in quo Deus ſe iuſtum demonſtrat, *Rom. III. 25.* plenamque exigit ſolutionem. Nullus proinde *acceptilationi* heic locus eſt. Hæc enim nunquam procedit per auctoritatem & ſententiam iudicis, ſed per voluntariam & privatam partium ſtipulationem. Generatim id notandum, *acceptilationis* commentum ſatisfactionis a Chriſto præſtitæ perfectionem, quam, præeunte

(2) Sufficiat ex iis heic laudaſſe BEZAM, GROTIUM, WITSIUM, WOLFIUM, BENGELIUM, itemque HEUMANNUM, qui locum Paulinum in verſione ſua vernacula ita reddidit: *durch welchen ich Gnade, ja gar das Apoſtel-Amt bekommen habe, alle Heyden auf ſeinen Namen zum Gehorſam gegen die Glaubens-Lehre zu bringen* &c. Vid. eiusdem *Erklärung des neuen Teſtaments*, *part. VII. p. 32. & 34.*

(3) Vid. eiusdem librum, qui inſcribitur: *impietas Photiniana.*

(4) Vid eius *collegium anti-Socin. p. 726. ſeqq.* edit. tertiæ.

eunte ſcriptura ſacra adſerimus, penitus deſtruere, nec *acceptilationis* voculæ ex iurisconſultorum ſcholis petitæ, quidquam ineſſe, quod ad remiſſionem peccatorum commode adplicari queat (1).

§. IX. Haud opus eſſe arbitramur, ut argumento huic de *acceptilatione* diutius immoremur. Iuſto itaque ordine ad *tertiam* quæſtionem, cum priori illa arcte connexam, progredimur, quæ huc redit: num ratio, ob quam pro iuſtis reputamur coram Deo, ſit *propria* noſtra *obedientia*, ſeu obſequendi ſtudium? an vero ipſa *Chriſti iuſtitia* perfectiſſima, eaque vicaria, legis adimpletione nobis comparata, perque fidem imputata? Prius adſerunt SOCINI ſectatores, ſtatuentes, non opus eſſe iuſtitia *aliena*, cum *propria*, utut imperfecta, ſufficiat, unde & imputationem iuſtitiæ Chriſti ex opere iuſtificationis noſtræ excludunt, eandemque penitus negant. Aſt purioris fidei doctores, qui ſcripturæ ſacræ ductum unice ſequuntur, in aliam plane heic abeunt ſententiam, ſtatuuntque, opus omnino nobis fuiſſe iuſtitia *aliena*, cum propria haud ſuffeciſſet, *iuſtitia* nimirum Ieſu Chriſti, eiusdemque *obedientia*; tum *activa* (2), qua agendo totam legem, cui ſe ultro ſubiecit, pro toto genere humano lapſo adimplevit perfectiſſime; tum *paſſiva* (3), quæ cum *ſatisfactione* coincidit, inque eo conſiſtit, quod Chriſtus ea pro nobis paſſus eſt uſque ad mortem crucis, quibus pro omni reatu & pœna peccatorum

(1) Luculenter hoc oſtendit vir ſummus HUGO GROTIUS, in elegantiſſimo libro *de ſatisfactione Chriſti cap. VI.* §. 6. Verba eius huc ſpectantia ita ſeſe habent: „ Bis fallitur SOCINUS, cum ad eam remiſſionem, quam nobis Deus concedit, ex iure vocem *acceptilationis* adplicat. *Primum* enim illa vox, etiam cum ſolutio nulla anteceſſit, ad ius crediti aptari poteſt, ad pœnas nec poteſt, nec ſolet. Nemo enim unquam legit, ab ullo veteri ſcriptore indulgentiam criminum *acceptilationem* vocari. Nam accepto fertur ea res, quæ accipi poteſt; at pœnam corporalem rector revera exigit, ſed non accipit, quia nihil ex pœna ad ipſum proprie pervenit. *Deinde* vero *acceptilatio* opponitur qualicunque ſolutioni, unde figurate definitur ſolutio imaginaria. Aſt Chriſtus λυτρον *redemtionem dedit vitam ſuam pro nobis*, *Matth.* XX. 28. & *pretio emti* h. e. ſolutione aliqua liberati ſumus. *1 Cor.* X. 20. & *VII.* 23. Non eſt ergo hic *acceptilatio*, non eſt etiam ſolutio ipſius rei debitæ, quæ ipſo facto liberet. Noſtra enim mors, & quidem æterna, erat in obligatione &c. „ Hactenus GROTIUS, cum quo conferri merentur MATTH. ZIMMERMANNUS, in peculiari commentatione *de acceptilatione Sociniana*, & HENR. ERHARD. SCHROEDERUS in differtat. *de acceptilatione iuridica ad ſacram redemtionis humanæ doctrinam variis modis adplicata*, quæ ſub præſidio b. FEUERLINI Goettingæ *MDCCLII.* fuit habita, §. *XII.* *p. 26. ſeqq.*

(2) Hanc *obedientiam* Chriſti *activam* alii vocare ſolent *obedientiam vitæ*, cum contra *paſſivam* adpellent *obedientiam mortis*. Vid. GERHARDUM *loc. theolog. de iuſtificatione* §. *LV. p.* 60. & SCHERZERUM *ſyſtem. theolog. p.* 427. *ſeqq.* An vero ſatis adcurate ita loquantur, non ſine ratione dubitat vir celeb. CHRIST. GUIL. FRANCISC. WALCHIUS in *commentatione* lectu digniſſima *de obedientia Chriſti activa* §. *VI. p.* 33. in *nota*. Obedientia enim Chriſti *paſſiva* ad ſolam mortem parum recte refertur, prout ex vero iudicat laudatiſſimus WALCHIUS.

(3) Probe tamen notandum, obedientiam Chriſti *paſſivam*, quæ, ut ſupra obſervavimus, cum eiusdem *ſatisfactione vicaria* coincidit, ab *obedientia* eius *activa*, neutiquam ita ſeparandam eſſe, ut obedientia *paſſiva* ſeorſim, penitusque excluſa obedientia *activa*, peccata noſtra expiaverit, nosque in ſtatum integritatis reſtituerit. Utraque enim obedientia tam *paſſiva*, quam *activa*, ſeu *meritum* ſtrictius ſic dictum, prorſus ſunt inſeparabilia, ut Chriſtus tam *agendo*, quam *patiendo*, hominum lapſorum expiaverit peccata, ac bona tum ſpiritualia, tum æterna, nobis adquiſiverit. Vid. GERHARDUM *loco excitato*. Illud quoque attendi heic meretur, quod in omni peccato duo deprehendantur: omiſſio ſcilicet boni, ac perpetratio mali. Quemadmodum itaque cum utroque pœna a iuſtiſſimo iudice irrogata ſuam habet proportionem; ita & pro utroque erat ſatisfaciendum. Atque hoc ipſum præſtitit incomparabilis redemtor noſter Jeſus Chriſtus. Is enim pœnam omnem & perpetrationi mali, & omiſſioni boni debitam, ſponte in ſe ſuſcepit patienterque ſuſtinuit.

torum noſtrorum ſatisfieri potuit ac debuit. Hancce iuſtitiam Chriſti, quæ & alias *meriti*, itemque *ſatisfactionis* nomine venire ſolet, vera fide adprehenſam, ita nobis imputari a Deo, ſtatuunt theologi, ut iſta ſit unicum fundamentum & cauſſa meritoria, cuius ſolius intuitu a Deo abſolvamur a peccatis, atque ius ad vitam æternam obtineamus.

§. X. Quod iuſtitia *propria* ad iuſtificationem noſtram coram Deo haud ſufficiat, ſed opus ſit iuſtitia *aliena*, illa ſcilicet Chriſti, exinde comprobari poteſt luculenter, quia Deus, qui eſt veraciſſimus, non aliud de qualitate obiectorum ferre poteſt iudicium, quam quod veritati prorſus eſt conſentaneum, nec proinde quemquam pro iuſto poteſt declarare, niſi qui vere iuſtus eſt. Iam vero iuſtitiam noſtram multis laborare nævis, neminemque eſſe mortalium, qui, quam diu vivit, peccare deſinat, apud omnes in confeſſo eſt, nec ab ipſis diſſentientibus in dubium revocatur. Quum itaque nemo noſtrum legem divinam in mortali hacce vita perfecte adimplere, hacque ratione *propriam* ſibi comparare queat iuſtitiam, Deus neminem pro iuſto declarare, eundemque æternum ſalvare poteſt, niſi *alienam* iuſtitiam pro noſtra habeat, h. e. eam nobis imputet. Sed ille, qui iuſtitiam nobis adquiſivit, omniaque præſtitit, quæ ad opus redemtionis noſtræ pertinent (1), ſolus eſt Chriſtus, mediator hominum. Proinde ad id, ut homines pro iuſtis declarari, & ſic æternum a Deo ſalvari queant, neceſſarium eſt, ut illis imputetur (2) iuſtitia Chriſti perfectiſſima pro nobis præſtita.

§. XI. Atque hanc perfectiſſimam Chriſti iuſtitiam, per fidem nobis imputatam, fundamentum eſſe, & cauſſam, quam vocant, *meritoriam* noſtræ iuſtificationis, multis iisque graviſſimis argumentis comprobant theologi noſtri, quorum nonnulla eaque præcipua paucis heic indicabimus. *Primum* deſumimus ex oraculo Paulino *Rom. III.* 24, 25. ubi ita pronunciat gentium apoſtolus: *δικαιουμενοι iuſtificamur gratis per gratiam ipſius* (Dei) *δια της απολυτρωσεως της εν Χριστω Ιησου per redemtionem, quae in Chriſto Jeſu eſt, quem propoſuit Deus ιλαστηριον*

(1) Copioſe ac luculenter veritatem hancce comprobavit GERHARDUS loco *de iuſtificatione*, *cap. II.* §. *XXXVII. p. 35. ſeqq.*

(2) Cum iam de *imputata Chriſti iuſtitia* data opera nobis ſit agendum, de *imputatione* tum *generatim*, tum *ſpeciatim* ſpectata, pro inſtituti noſtri ratione nonnulla heic præmonebimus. Notamus itaque *I*) *generatim*, *imputationem* eandemque iuſtam nihil aliud eſſe, quam iudicium ſuperioris, quod aliquis ſit auctor actionis cuiusdam, quodque adeo ad illum pertineant actionis conſectaria, quæ ex præſcripto legis illi actioni ſunt deſtinata, ſive præmia ſint, ſive pœnæ. *II*) Non tantum *imputari* actiones, quas quis ipſe perpetravit; prout *peccatum imputari* dicitur impiis 2 *Sam. XIX.* 20. & factum Pinehaſi *Num. XXV.* 8. *ſeqq.* recenſitum, *imputatum illi eſt in iuſtitiam*, *pſ. CVI.* 31. ſed & imputari *ſpeciatim* facta *aliena*, ſive bona ſint, ſive mala. Poſſunt nobis imputari peccata aliorum, ſi in ea conſentimus. Poſſunt imputari peccata viventium, prout verſus ille notiſſimus habet:

Iuſſio, conſilium, conſenſus, palpo, recurſus:
Participans, mutus, non obſtans, non manifeſtans.

Poſſunt & mortuorum peccata nobis imputari, dum, ea imitando, conſentimus. Ita Iudæis peccatum a Caino commiſſum fuit imputatum. *Matth. XXIII.* 35. Ita & præclarum Pinehaſi facinus poſteris fuit imputatum in eo, ut ſupremi ſacerdotis admoverentur dignitati, *pſ. CVI.* 31. Hinc *III.*) conſequitur, imputari etiam poſſe iuſtitiam *alienam*, ita, ut uno, alterius poſtulationes contra tertium explente, tertius debito exſolvatur. Atque hoc ſenſu nobis imputatur iuſtitia Chriſti. Totus quippe *mundus erat Dei debitor*, *Rom. III.* 19. At Chriſtus, qui *vadis* erga nos partes ſponte in ſe ſuſcepit, *quod non debuerat*, *ſolvit*, *pſalm. LXIX.* 5. & ſolvit quidem, *loco mundi*, h. e. hominum in mundo viventium, *μη λογιζομενος αυτοις τα παραπτωματα*, *non imputans illis peccata*, 2 *Cor. V.* 19. Atque hanc *ſolutionem* a Chriſto *noſtri loco factam ratam habuit pater cœleſtis*, *Ioan. XIV.* 31. atque intuitu iuſtitiæ Chriſti nobis imputatæ, ſeu meriti Chriſti fide adprehenſi, ſententiam abſolutoriam in nos pronunciat, ut proinde iuſtificatio noſtra *formaliter* nihil aliud ſit, quam peccati noſtri in Chriſtum, & iuſtitiæ Chriſti in nos translatio, per *imputationem* facta.

ειον propitiationem per fidem εν τω αυτυ αιματι in ipſius ſanguine. Quibus quidem verbis duo diſtinguit apoſtolus; primo enim loco cauſſam *meritoriam* iuſtificationis noſtræ ſignificat, quæ eſt *redemtio* Chriſti; ac deinceps cauſſam eius *formalem*, quæ in ιλασμω in *propitiatione*, ſeu reconciliatione per adprehenſum fide ſanguinem Chriſti conſiſtit, commemorat. Manet itaque id ratum fixumque, *redemtionem*, quæ eſt in Chriſto Jeſu, eſſe cauſſam antecedaneam *meritoriam* iuſtificationis, quæ commoveat Deum patrem, ut nos velit juſtificare, iuſtitiam Chriſti nobis per fidem adplicando, eandemque nobis *imputando*, quin credentes hac ratione revera iuſtificet. Neque enim per redemtionem Chriſti aliter poſſumus iuſtificari, quam per iuſtitiæ ab ipſo præſtitæ *imputationem*. *Alterum* pro hac ſententia argumentum nobis ſuppeditat aliud apoſtoli effatum, quod exſtat *Rom. V.* 18, 19. Ibi enim luculenter & velut ex inſtituto docet vir divinus, imputationem iuſtitiæ Chriſti nobis omnino factam eſſe. Poſtquam enim aliquoties graviter inculcaſſet, Chriſtum *pro nobis*, itemque pro improbis mortuum eſſe, dubiumque alicui haud immerito ſuboriri potuiſſet, quanam ratione Chriſtus mortem *pro nobis* ſuſtinuerit; exemplo primi noſtri parentis eiusdemque poſterorum oſtendit, quem ad modum peccatum Adami poſteris eius imputetur, ita quoque iuſtitiam atque obedientiam Chriſti omnibus in illum credentibus imputari. Hinc *vers. 19.* diſertis verbis pronunciat: *ſicut unius hominis contumacia peccatores conſtituti ſunt multi; ſic etiam unius obedientia iuſti conſtituuntur multi*, i. e. iuſti a Deo pronunciantur, vel declarantur. Ut vero unius hominis contumacia multi effecti ſint peccatores, id per imputationem peccati factum eſſe docuerat apoſtolus. Non aliter itaque, quam per imputationem iuſtitiæ, ſeu obedientiæ Chriſti, multi efficiuntur iuſti. Unicus quippe actus non poteſt fieri plurium, niſi per imputationem.

§. XII. Binis hiſce, quæ modo adduximus, oraculis Paulinis *tertio* loco ea adiungimus ſacræ ſcripturæ loca, in quibus Chriſtus *pro nobis* mortuus, *pro nobis* traditus, *pro nobis* a Deo peccatum factus dicitur, verb. grat. *Gal. I. 4.* 2 *Cor. V. 21.* alibique paſſim. Hæc enim loquendi ratio aliter explicari nequit, quam omnia, quæ Chriſtus præſtitit, aut paſſus eſt, in iudicio divino eodem haberi loco, ac ſi nosmet ipſi ea feciſſemus, aut perpeſſi eſſemus. Accedit, quod nos eodem modo effici dicamur in Chriſto *iuſtitiam*, quem ad modum Chriſtus, peccati ignarus, factus eſt pro nobis *peccatum*. At vero Chriſtus pro nobis factus eſt *peccatum*, non *inhaerenter*, aut *ſubjective*, ut in ſcholis loquuntur, ſed *imputative*, quia Deus ei imputavit peccata noſtra, omniumque noſtrum crimina in eum coniecit, *Eſai. LIII. 6.* Proinde & nos *iuſtitia Dei* in Chriſto facti ſumus, non alia ratione, quam *imputatione*. Qua de re & eo minus dubitabit, qui conſideraverit, Chriſtum non tantum ſponte mortalium peccata in ſe ſuſcepiſſe, ſed & homines credentes per fidem tam arcto cum ſervatore vinculo (1) uniri, ut *unum corpus, unusque cum ipſo ſpiritus* ſint, 1 *Cor. XII. 13. VI. 17.* immo, quod amplius quid eſt, ut cum ipſo ſint

(1) Duplici nos vinculo cum Chriſto unire voluit Deus, *naturali* uno, altero *myſtico*, cuius beneficio factum eſt, ut & mala noſtra in Chriſtum devolvi, & bona a Chriſto parta ad nos tranſire potuerint. *Prius* eſt *communio naturæ* per incarnationem, qua Chriſtus carne noſtra indutus, fraterque noſter factus, mortalium peccata in ſe recipere, iusque nos redimendi ſibi vindicare potuit. *Poſterius* eſt *communio gratiæ*, qua mediationem, cuius fundamentum eſt pactum illud inter patrem & filium de genere hominum redimendo (ſi de rebus divinis more humano loqui licet) initum. Filius quippe, qua vas pro nobis factus, Dei contra nos poſtulationes explevit, *ſolvitque, quod non debuit*, *pſ. LXIX. 5.* hancque ſolutionem & impletionem nec non ſua merita vice noſtri præſtita omnibus in nomen eius credituris & per fidem cum ipſo unitis, *imputari* vult. Quem ad modum itaque Chriſtus pro nobis peccatum factus eſt a Deo per peccatorum noſtrorum imputationem; ita viciſſim nos evadimus iuſtitia Dei in ipſo per obedientiæ ipſius imputationem, 2 *Cor. V. 21.* Atque hæc ipſa *imputatio* eaque forenſis fundamentum eſt noſtræ iuſtificationis.

ſint **unum**, ea quidem ratione, ut inter unionem Chriſti cum fidelibus atque arctiſſimam unionem patris cum filio aliqua intercedat ſimilitudo, *Joan. XVII. 22, 23.* Quis itaque dubitaverit, eos, qui tam arcte cum Chriſto per fidem ſunt uniti, iure meritoque in Chriſto idem feciſſe ac tuliſſe, cenſeri, quod Chriſtus pro illis fecit pertulitque, atque adeo iuſtitiam Chriſti perfectiſſimam iisdem recte imputari.

§. XIII. Pergimus ad *quartum* argumentum ex *Rom. VI. 3, 5.* deſumtum, ubi *fides* dicitur *nobis imputari ad iuſtitiam*; quod tamen non de fide in ſe ſpectata, ſeu ipſo actu credendi, eſt intelligendum (1), ſiquidem alias ipſa fides eſſet opus, neque ſic daretur iuſtificatio ſine operibus. Spectatur potius heic fides, *metonymice* ſumta voce, ut continens poſitum ſit pro contento, *obiective* ſcilicet, & *relate* ad *iuſtitiam Chriſti*, quam fides adprehendit ſibique adplicat, & quæ a Deo nobis imputatur. Unde & apoſtolus eandem vocat *iuſtitiam, quae a Deo eſt per fidem in Chriſtum, Phil. III. 9. in qua ſola vult inveniri*, nimirum in iudicio Dei, quia non alibi quærenda eſt, quam in Chriſto, qui eſt *Jehovah iuſtitia noſtra*, & qui nobis a Deo *factus* eſt *iuſtitia*. Confirmatur hæc noſtra expoſitio inter alia ex eo, quoniam gentium apoſtolus *loc. cit. imputationem fidei ad iuſtitiam* explicat per *τὸ imputare iuſtitiam absque operibus*, iuſtitiamque hanc, quæ alibi vocatur *iuſtitia Dei*, opponit iuſtitiæ ſuæ *Phil. III. 9.* quæ eſt ex lege. Unde conficitur, iuſtitiam *propriam* in negotio iuſtificationis penitus excludi, ſolamque heic valere iuſtitiam *alienam*, iuſtitiam nimirum Chriſti fide adprehenſam, nobisque per fidem a Deo imputatam.

§. XIV. Nec *quinto* prætermittendum heic eſt, quod Chriſtus nos iuſtificet per id, per quod nos liberat a condemnatione legis, eiusdemque poſtulatum in nobis adimplet. Hoc enim innuunt verba gentium apoſtoli, quæ exſtant *Rom. VIII. 3, 4.* atque ita ſe ſe habent: *quod impoſſibile erat legi, ſiquidem viribus erat deſtituta in carne, id Deus praeſtitit ſuo ipſius filio miſſo in forma conſimili carni peccato obnoxiae, & pro peccato condemnavit peccatum in carne, ut poſtulatum illud legis compleatur in nobis* &c. Scilicet iuſtificatione noſtra per legem impoſſibili facta per peccatum, Deus inſigne hocce beneficium in Chriſto nobis reſtituit, qui ſimilis carni peccatrici factus, peccati tamen expers, hoſtiam piacularem ſemet pro nobis obtulit, præſtitaque pleniſſima ſatisfactione *peccatum condemnavit*, h. e. perfecte illud in adſumta carne noſtra expiavit, omnemque eidem vim ademit (2), eum quidem in finem, ut condemnatio peccati in noſtram cedat iuſtificationem, & το δικαιωμα νομου, id eſt, *poſtulatum legis*, quæ & debitam transgreſſionis pœnam, & perfectam obedientiam requirebat, in nobis impleatur, non quidem *inhaerenter*, ſed *imputative*, dum quod Chriſtus fecit & tulit loco noſtro, nobis adſcribitur, quaſi id ipſum præſtitiſſemus, atque hac ratione nos in Chriſto reputamur totum legis poſtulatum adimpleviſſe.

§. XV. Argumentis hactenus adductis adiungimus *ſextum*, ex *ſponſione* Chriſti, cui noſtra inni-

(1) Ita quidem ſentiunt ii, qui ARMINII premunt veſtigia, atque in Belgio *Remonſtrantium* nomine veniunt. Hi enim fidem in iuſtificationis negotio ut opus, (non tamen ut meritorium) conſiderari, ac proprietate ſua naturali obedientiam includere, adſtruere conantur. Erroneam eſſe hancce ſententiam, vel ex eo patet, quia ſic! nulla daretur iuſtificatio ſine operibus. Plura hanc in rem alibi dicemus.

(2) Ita verbum κατεκρινε exponit b. BENGELIUS in *gnom.* ad *b. l. p. m. 575.* HEUMANNUS verba apoſtoli ſequentem in modum παραφραζω: *GOtt hat die Sünde, oder die Sünden der Menſchen, verdammet und geſtrafet an dem Fleiſche ſeines Sohnes, das iſt, an deſſen Leibe, welcher vor die Sünder in den Tod dahin gegeben worden.* Vid. eius *Erklärung des neuen Teſtaments, part. VII. p. 291.* ubi & alii interpretes, quos præeuntes heic ſibi habuit HEUMANNUS, laudantur.

innititur iuſtificatio, deductum. Scilicet Chriſtus non tantum eſt noſter *mediator*, ſed & *ſponſor*. Hinc & ἐγγυος *ſponſor* dicitur a gentium apoſtolo, *Ebr. VII. 22.* (1), quoniam ſumma erga genus humanum miſericordia commotus, debitum loco captivorum ſolvit, pœnamque ab iis promeritam in ſe ſuſcepit. Quem ad modum vero ſolutio a ſponſore facta pro debitore, in huius commodum vergere haud poteſt, niſi per *imputationem*, quatenus ſolutio a vade facta illi ita adplicatur, quaſi ab ipſo debitore eſſet præſtita; ita cum Chriſtus vadimonium pro nobis ſuſceperit, & loco noſtro ſolverit, nemo non videt, ſolutionem ab ipſo factam, & λυτρον datum nobis imputari ad plenam abſolutionem ab omnibus delictis noſtris, hoc eſt, eodem apud Deum loco haberi, ac ſi a nobis eſſet datum. Hocce ſenſu dicimur *iuſtificari morte ac ſanguine Chriſti*, *Rom. V. 9.* quia mors Chriſti cruenta fuit id, cuius intuitu Deus mundum ſibi *reconciliavit*, *eis non imputans ipſorum peccata*, *2 Cor. V. 19.* Eodem quoque ſenſu de Chriſto dicitur, eundem *factum eſſe pro nobis peccatum*, immo *exſecrationem*, *ut in eo fieremus iuſtitia Dei*, utque *benedictio* & vitæ hæreditas ad nos *perveniret*, *2 Cor. V. 21. Gal. III. 13, 14.* quoniam maledictio & pœna peccati, quam noſtro loco ſubiit ſervator, nobis cedit in benedictionis ſalutisque cauſſam coram Deo, vi arctiſſimæ, quæ nobis cum eo intercedit, communionis, per quam ut noſtra peccata Chriſto imputata ſunt, ita viciſſim eiusdem obedientia & iuſtitia nobis imputatur.

§. XVI. Quum ii, qui in Socini caſtris militant, non tantum veritatem hanc divinitus revelatam penitus negent, ſed & graviſſimis eandem impetant calumniis, omnino neceſſarium eſſe ducimus, ut eandem ab eorum obiectionibus heic vindicemus. Obiiciunt *I*) *Deum nos ex abſoluta miſericordia & gratia pro iuſtis habere, nec proinde dici poſſe, quod aliqua heic intercedat ſatisfactio Chriſti, quae per fidem nobis adplicetur* (1). Verum reſpondemus 1.) nos quidem *gratia* iuſtificari, *Rom. III. 24.* non autem *abſoluta*, ſiquidem δια της απολυτρωσεως & δια της πιϛεως *v. 25.* iuſtificamur; 2.) non tantum *miſericordiae*, ſed & *iuſtitiae* divinæ heic habendam eſſe rationem, cui repugnat impunita dimittere peccata; proinde 3.) interventu ſatisfactionis a Chriſto præſtitæ nos a Deo iuſtificari. Addimus 4.), argumentum contra nos evibratum in ipſos Socinianos retorqueri poſſe. Quod ſi enim Deus ex mera & ſimplici ſua gratia nos iuſtificat, ſponte conſequitur, nos per & propter bona opera noſtra haud iuſtificari. Inſtant quidem Socini ſectatores, urgentque, *pugnare inter ſe gratiam Chriſtique meritum, nec dici poſſe, nos ex mera gratia iuſtificari, ſi meritum heic intercedat* (2). Aſt in promtu eſt reſponſio, hoc equidem verum eſſe, ſi meritum intelligatur *proprium*, ſecus autem ſe rem habere, ſi ſermo ſit de merito *alieno* ex *gratia* imputato. *Gratis* quidem nos Deus ſalvat, ſed *propter Chriſtum*, *illud* miſericordiam, *hoc* iuſtitiam divinam luculenter demonſtrat.

§. XVII. Cumprimis *II*) id urget Socinus, nullo pacto ſuſtineri poſſe id, quod vulgo ſtatuitur, *ſatisfactionem ſeu iuſtitiam Chriſti nobis imputari*. Hoc ipſum ut comprobet, *triplicem* verbi *imputandi* uſum commonſtrat. „Vel „ enim id nobis imputari dicitur, *quod antea* „ *non habuimus*, & quidem non alium in finem, „ niſi

(1) Equidem & ſacerdotes vet. teſtamenti ſuo modo erant *ſponſores*, ſiquidem victimarum oblatione præſtabant id, quod Deus in iſta temporis periodo exigebat ad expiationem peccatorum, *Lev. I. 4. IV. 26. ſeqq. XVI. 34.* Sed erant duntaxat *ſponſores typici*, qui *inſerviebant exemplo & umbrae rerum cœleſtium*, *Ebr. VIII. 5.* Chriſtus autem eſt *verus ille ſponſor*, qui ex pacto cum patre, de quo alibi agitur, omnium peccatorum expiationem in ſe ſuſcepit.

(1) Vid. Socinum *de Chriſto ſervatore, part. III. cap. 1, 2. oper. tom. II. p. 186. ſeqq.* quem Smalcius, Oſtorodus, Volkelius aliique tanquam ducem gregis heic ſecuti ſunt.

(2) Copioſe hoc oſtendere anniſus eſt Socinus *loco excitato part. III. cap. VI.*

„ niſi ut *iuſtitiam habeamus*, vel potius *habere cenſeamur*. Vel nobis imputatur id, quod quidem *vere*, ſed alium plane in *finem habemus*. Ita verb. grat. peccata nobis imputantur, quæ vere habemus, non ut ipſa habeamus: ſed in alium finem; nempe ut puniamur. Poteſt enim fieri, ut peccata habeamus, nec puniamur tamen: & ſic peccata noſtra nobis non imputantur. Vel denique nobis imputatur aliquid, quod habemus, ſed pro alia re. Ita fides, quamvis ſit in nobis, eamque habeamus, ideo tamen imputari dicitur, quia pro alia re imputatur, nempe *pro iuſtitia*, *Rom. IV. 5.* ſive, ut græca ſonant, & vulgata atque Erasmi editio habet, *ad iuſtitiam*, quod idem eſt, ac fidem noſtram nobis *iuſtitiae* loco duci „. Hiſce præmiſſis oſtendere conatur Socinus, nullo ſenſu dici poſſe, *ſatisfactionem* Chriſti nobis imputari. „ Non *primo*, quia ſatisfactionem iſtam ante ejusdem imputationem iam habemus: immo ſi eam non haberemus, ea ne eſſet quidem, atque ita imputari haud poſſet; & poſt imputationem non eam quidem habere exiſtimamur: ſed vere & proprie habemus, eo videlicet ſenſu, quod vere & proprie pro nobis fuerit ſatisfactum. Nec *ſecundo* ſenſu ſatisfactionem Chriſti nobis imputari, ea enim, quæ aliquis iam habet, & ei in alium finem imputantur, eius eſſe generis, ut effectum & finem illum alioquin non neceſſario ſint habitura, ſed fieri iure poſſit, ut illo careant. At vero ſi ſatisfactionem Chriſti re ipſa habemus, fieri nullo modo poſſe, quin iuſtificemur: & ſic iuſtificationis noſtræ effectus eam ſatisfactionem conſequatur. *Iuſtificari* enim re ipſa nihil aliud eſſe, quam a peccatis abſolvi & pro iuſto haberi. Verum non poſſe non illum a peccatis abſolvi & pro iuſto reputari, pro cuius peccatis pleniſſime ſatisfactum eſt, & in quo omnia penitus delicta ſunt deleta. Denique nec *tertio* ſenſu *imputandi* verbum uſurpari heic poſſe exiſtimat Socinus, quoniam alias ipſa *fides* haberetur pro iuſtitia, cum tamen non *fides*, ſed potius *Chriſti ſatisfactio*, aut ipſa ſit iuſtitia, aut certe eam vere in ſe contineat. Deletis enim per ſatisfactionem & plane obliteratis omnibus peccatis noſtris, nos vere iuſtos eſſe „. Atque huc fere redeunt ea, quæ magna dictionis copia hanc in rem diſſeruit Socinus (1), nosque in brevem dictionis nervum conſtringere adlaboravimus.

§. XVIII. Quisnam vero ex variis iſtis *imputandi modis* a Socino adductis heic ſit adoptandus, ex iis, quæ ſupra (§. X. n. (2) hanc in rem diximus, facile liquet. Scilicet *ſatisfactio* Chriſti, ſeu eius *obedientia* tam *activa*, quam *paſſiva*, revera *primo* illo modo nobis imputatur, quo id nobis *imputari* dicitur, *quod antea non habuimus*. Certe non habemus ſatisfactionem, quæ a nobismet ipſis ſit præſtita. Opus itaque nobis eſt ſatisfactione *aliena*, ſeu Chriſti, quæ ita nobis imputari debet, ac ſi nosmet ipſi eandem præſtitiſſemus. Ante imputationem illa *noſtra* non eſt, ſiquidem nonniſi per imputationem *noſtra* fieri poteſt. Deus quippe ſola ſua benignitate, propitioque favore inductus, perfectiſſimam Chriſti obedientiam credentibus imputat. Qua quidem ratione iuſtitia Chriſti recte *noſtra iuſtitia* dicitur, ſeu *Chriſtus nobis a Deo factus iuſtitia 1 Cor. I. 30. Ier. XXIII. 6.* Ineptum proinde eſt, quando regerit Socinus, nos *ſatisfactionem Chriſti*, utpote iam dudum factam, *ante imputationem iam habere*. Impoſſibile enim eſt, rem alienam, qualis eſt ſatisfactio atque iuſtitia Chriſti, in noſtram tranſire poſſe, niſi accedat imputatio. Falſum quoque eſt, quando ait Socinus, imputationem vel eapropter minus eſſe neceſſariam, quia *ſatisfactio Chriſti aut ipſa ſit iuſtitia, aut certe eam in ſe contineat*. Confundit enim Socinus iuſtitiam *abſolute* ſpectatam cum iuſtitia, quatenus in ordine *ad nos* conſideratur. Equidem ſatisfactio

Tt 2

(1) Vid. eiusdem librum ſæpius iam a nobis excitatum *de Chriſto ſervatore, part. IV. cap. II. oper. tom. II. p. 214. ſeqq.*

(2) Vid. ſupra §. X. *not.* (2). *p.* 28.

factio *abſolute* & *in ſe* conſiderata continet iuſtitiam, immo eſt ipſa iuſtitia; verum reſpectu *noſtri* tum demum evadit iuſtitia noſtraque eſſe cenſetur, quando nobis per fidem imputatur.

§. XIX. Sed pergunt Socini adſeclæ & *III.*) obiiciunt, *ſatisfactionem* Chriſti eam ob rationem *imputari nobis haud poſſe*, quoniam communis chriſtianorum de ſatisfactione doctrina nec *expreſſe* & totidem verbis in ſcripturis tradatur, nec *verbis aequipollentibus*, ſed inter cerebri humani figmenta ſit referenda. Nullibi in ſanctioribus litteris legi, Chriſtum pro nobis *ſatisfeciſſe*, omnem pœnam iuſtitiæ divinæ pro nobis perſolviſſe, noſtra peccata in ſe ut vadem derivaſſe, & quæ ſunt alia huius generis plura, quæ *ſatisfactioni* reſpondent (1). Urgent *IV*) & hoc, *Deum de iure ſuo remittere, & peccata noſtra condonare poſſe, nulla vera pro ipſis a quoquam ſatisfactione accepta.* Id quod ſequentem in modum comprobare adnituntur: *Peccata noſtra*, inquiunt, *nil aliud ſunt, quam offenſae maieſtatis divinae, & debita quaedam, quae cum Deo contrahimus. Sic enim in ſacris litteris adpellari ſolent. Atqui nemo eſt, qui iniurias ſibi illatas, debitaque ſecum contracta ſummo iure condonare & remittere non queat, nulla vera pro ipſis ſatisfactione accepta. Ideo niſi velimus Deo minus concedere, quam hominibus ipſis concedatur, confitendum omnino eſt, Deum iure potuiſſe nobis peccata noſtra ignoſcere, nulla pro ipſis vera ſatisfactione accepta* (2). Ad bina hæc dubia, quæ veritati ſatisfactionis Chriſti opponuntur a diſſentientibus, ſigillatim iam reſpondebimus.

§. XX. Quod ad *primum* attinet, paucis reſpondemus, oppido falli Socinianos, quando obtendunt, doctrinam de ſatisfactionis Chriſti veritate in ſcripturis ſanctioribus haud tradi. Licet enim, quod facile largimur, in iisdem haud exſtet *explicite*, ut loquuntur, totidemque verbis; exſtat tamen in iis *implicite*, ſiquidem conſecutione neceſſaria, proxima atque evidenti, e ſcripturis divinis colligi poteſt. Quando enim verb. gr. diſertis verbis dicitur: Chriſtum *a maledictione legis nos redemiſſe*, ipſumque *factum pro nobis maledictionem*, nonne hoc idem eſt, ac ſi diceretur, eundem loco noſtro ſatisfeciſſe, pœnasque, quas propter peccatum commeriti eramus, in ſe ſuſcepiſſe? Porro, quando dicitur, Chriſtum ſe dediſſe *αντιλυτρον pro nobis*, eundem *proprio ſanguine* nos redemiſſe, nosque habere *ιλασμον in eius ſanguine*, nonne exinde colligere licet, Chriſtum pretium illud, quod iuſtitiæ divinæ debebatur, pro nobis ſolviſſe, &, ſurrogatione ſui in noſtrum locum facta, ut in ſacrificiis vet. teſtamenti fieri ſolebat, noſtram procuraſſe redemtionem? Poſſemus hisce ſcripturæ divinioris oraculis alia adiungere, quibus, per legitimam conſequentiam exinde deductam, doctrina de veritate ſatisfactionis a Chriſto præſtitæ luculenter comprobari poteſt. Aſt nolumus cumulare ſcripturæ loca, atque ea, quæ ab aliis hanc in rem ſcripta ſunt (3), præter neceſſitatem heic repetere. Duo duntaxat, antequam ad

(1) Hanc obiectionem inprimis urget Christoph. Ostorodus in libro ſupra iam adlegato, cui index: *Unterrichtung von den vornehmſten hauptpuncten der chriſtlichen Religion &c.* *cap. XXXV.* Add. *catechiſm. Racovienſ. c. VIII. de morte Chriſti, quæſt. 390. p. 740.* edit. Oederi, ubi hæc leguntur verba: *iſtius opinionis* (noſtram intelligit) *adſertores nunquam perſpicuas ſcripturas adferunt, ad probandam iſtam opinionem, verum quasdam conſecutiones nectunt, quibus, quod adſerunt, efficere conantur, quas, ut admittere aequum eſt, cum ex ſcripturis neceſſario adſtruuntur, ita, ubi ſcripturis repugnant, eas nullam vim habere certum eſt.*

(2) Sunt hæc verba Socini in *prælect. theolog. cap. XVI. oper. tom. I. p. 566.*

(3) Peculiares de ſatisfactione Chriſti tractatus ediderunt Hugo Grotius, Andreas Essenius, Franc. Turrettinus, Edmund. Stillingfleetus, Jo. Frid. Steinius, aliique. In academiis quoque de hocce argumento diſputarunt Gerhardus, Hülsemannus, Calovius, Dannhauerus, Beckmannus, Niemannus, Jo. Schmidius, Quenstedius, Aug. Balthasar, Jo. And. Schmidius, Hoepfnerus, Phil. Mül-

ad alia progrediamur, paucis adhuc notamus. *Primum* hoc eſt: hypotheſin Socinianorum, omnes phraſes terminosque, explicationi veritatum divinarum inſervientes, in ſcripturis debere eſſe expreſſas, ita eſſe comparatam, ut multos articulos ipſius religionis Socinianæ penitus ſubruat. Cadunt enim hac ratione, quæcunque SOCINI adſeclæ de Chriſti redemtione metaphorica, de voce *acceptilationis*, qua in dogmate de iuſtificatione haud raro utuntur, de raptu Chriſti in cœlum, quem eo tempore contigiſſe VAL. SMALCIUS fingit, cum Chriſtus ieiunus in deſerto degeret, aliisque doctrinæ ſuæ capitibus tradunt, de quibus profecto nec vola, nec veſtigium in ſcriptura deprehenditur. *Alterum* huc redit: ſi vel maxime doctrina de ſatisfactione Chriſti totidem ſyllabis legeretur in ſanctioribus tabulis, ne ſic quidem ſatisfieri poſſe impietati Socinianorum, qui ſcripturæ effata parum curant, vocemque *ſatisfactionis* procul dubio iisdem ſophiſticationibus enervare haud dubitarent, quibus alias loquendi formulas in ſcripturis uſitatas, verb. grat. *το απολυτρωσιν, απολυτρωσιν, ιλασμον, καταραν* in alienum plane ſenſum detorſerunt. Nec quisquam hac de re dubitaverit, qui conſideraverit, non puduiſſe SOCINUM impia hæc verba proferre: *Si vel unus ſaltim locus inveniretur, in quo ſatisfactionis pro peccatis noſtris Deo per Chriſtum exhibitae mentio fieret, excuſandi fortaſſe viderentur. Ego quidem etiamſi non ſemel, ſed ſaepe in ſacris monimentis ſcriptum exſtaret, non idcirco tamen ita rem prorſus ſe habere crederem* (2).

§. XXI. Nec altera obiectio, quam Sociniani magno cum adparatu proferunt, eorum cauſſæ quidquam adfert præſidii. Nam 1) aliud eſt *ius*, aliud *iuſtitia* Dei. *Illud* poteſtas eſt, *haec* virtus; nec ſi de *iure* remittere poſſet Deus, idem ſtatim liceret vi *iuſtitiae* & ſanctitatis ſuæ. Poteſtas eouſque duntaxat ſe extendit, quouſque iuſtitiæ ſanctitatisque divinæ ratio id permittit. At ſi peccatum non ſequeretur pœna, peccato debita, gloria iuſtitiæ ſanctitatisque divinæ obſcuraretur. Sola enim pœna declarare poteſt Deus, ſe peccatum infinite adverſari & odiſſe. 2) Ipſius *iuris* variæ dantur ſpecies. Aliud eſt ius *privatum*, aliud ius *publicum;* de *illo* cedere quis poteſt, de *hoc* non item. Porro, aliud eſt ius *domini*, aliud ius *iudicis; illud* quadantenus in certis circumſtantiis remitti, nihil obſtat, ſiquidem ea eſt dominii natura, ut eo poſſis uti, vel non uti, pro lubitu. Aſt aliter ſe res habet cum iure *iudicis*, ſiquidem heic non privata duntaxat res agitur, ſed bonum ſocietatis publicum. Iam vero Deus heic non ſimpliciter ſpectandus eſt ut *dominus*, vel *privatus*, ſed ut ſupremus *iudex*, qui boni publici rector, legumque a ſe latarum cuſtos ac vindex eſt. 3) Alia eſt ratio hominis, alia Dei. Homo ab altero læſus, ſi perſonam publicam haud ſuſtinet, poteſt, immo debet condonare offenſas, quia *eius non eſt vindicta*, *Prov. XX. 22. Rom. XII. 19.* ſed *Dei*, *Deuter. XXXII. 35.* cui vindictam homo committere tenetur. Poſſunt quoque principes gratiam facere eorum delictorum, quæ, abſque iniuria boni publici, condonari poſſunt. Verum, ſi reſpiciamus ad Deum, res aliter ſe ſe habet. Is enim eſt gubernator totius univerſi, qui cuncta regere ac diſponere debet in gloriæ ſuæ manifeſtationem, tanquam finem ſuum ultimum, iuſtitiæque tribunal, quod inſidet, ſe ipſum abnegando, deſerere nequit. Unde Chriſtum *ιλαστηριον* per fidem in ipſius ſanguine, *εις ενδειξιν της δικαιοσυνης αυτου*, *ut ſuam demonſtraret iuſtitiam*, propter remiſſionem peccatorum propoſuit, *Rom. III. 25.* Atque ex his 4) facile patet, ratiocinium Socinianorum prorſus eſſe ficulneum, quando ita argumentantur: *Nemo eſt, qui iniurias ſibi illatas & debita condonare nequeat,*

MÜLLERUS, MAIERUS, FOERTSCHIUS, RAMBACHIUS, ac complures alii, excitati a b. cancell. PFAFFIO in *introduct. in hiſtor. theolog. litterariam part. I. p. 358.* & celeberr. Ienenſium theologo, IO. GE. WALCHIO in *der Einleitung in die dogmatiſche Gottesgel. p. 623. ſeqq.*

(2) Exſtant hæc verba apud SOCINUM *libr III. de Ieſu Chriſto ſervatore, cap. II.*

queat, ſine interveniente ſatisfactione. Ergo & Deus idem facere poteſt reſpectu peccatorum noſtrorum. Scilicet hæc ſequela longe eſt falſiſſima. Licet enim peccata noſtra rationem læſionum ac *debitorum* quodammodo habeant, hocque nomine in ſcripturis ſanctioribus ſubinde inſigniantur, alia tamen, ut modo obſervavimus, ratio hominis, alia Dei eſt. Deus enim perſonam iudicis gerit, hancque ob rationem iniuriam ſibi ab aliis illatam absque pœna æque condonare nequit, ac homo quidam privatus. Addimus 5) & hoc, a debito *proprie* ſic dicto ad debitum *improprie* ac *figurate* dictum, quale eſt peccatum, nullam legitimam necti poſſe conſequentiam, cum utriusque non par ſit ratio, neque adeo a qualitate debiti *pecuniarii* ad qualitatem *delicti* liceat argumentari. Debita pecuniaria *liberalitas* remittit, delicta vero condonare res *gratiae* eſt ac *miſericordiae*. *Illa*, illæſa iuſtitia, ſimplici liberalitate ac munificentia condonari poſſunt. *Haec*, cum iuſtitia id impediat, *Prov. XVII. 15.* ſine ſatisfactione remitti nequeunt.

§. XXII. Mittimus alia, quæ de ſatisfactionis Chriſti veritate copioſius dici heic poſſent, atque ad reliquas, quæ a Socinianis contra noſtram de iuſtificatione doctrinam moveri alias ſolent, obiectiones diluendas nos convertimus. Urgent ii *V*) ſtante ſatisfactionis dogmate, nulla opus eſſe imputatione, quæ fit per fidem. *Si enim*, ita arguunt, *Chriſtus pro peccatis noſtris ſatisfecit, annon hoc ſatis ſuperque eſt, ut peccata noſtra deleantur? Quid igitur opus eſt, ut nos ipſi praeterea pro illis ſatisfeciſſe cenſeamur? --- Si quis pro alio aliquid ſolverit, iam ille, pro quo ſolutum fuit, liberatus eſt: nec opus eſt praeterea, ut ipſemet illud ſolviſſe exiſtimetur* (1). *Reſp.* non ſufficit, Chriſtum pro nobis ſatisfeciſſe, adeoque noſtra ſolviſſe debita, æternamque nactum eſſe redemtionem, *Ebr. IX. 12.* ſed opus inſuper eſt, ex ordine a Deo nobis præſcripto, ut inſigne hoc, quod nobis offertur, beneficium acceptemus, nobisque adplicemus, id quod per fidem fit. Hinc & fides ab omnibus, qui ex ſumma, qua circumſepti ſunt, miſeria eluctari, atque æternam ſalutem conſequi volunt, requiritur. *Marc. XVI. 16. Joan. III. 15, 16, 17, 18, 36. Rom. III. 25. &c.* Inſtat equidem Socinus, & porro obiicit: *Nulla adplicatione opus eſt, ſi iam ante ipſam adplicationem Chriſtus pro peccatis noſtris vere ſatisfecit. Id adplicari poteſt, quod adhuc haud habemus, & ex cuius adplicatione aliquis effectus in nos proficiſcitur, qui antea non erat. Atqui, ſi iam ſatisfactum eſt, ſatisfactionem iam habemus, nec alius ex adplicatione effectus in nos derivari poteſt, niſi quod pro nobis ſit ſatisfactum, unde iuſtificemur, qui effectus iam antea exſtabat* (2). Aſt ſupra (§. XVIII.) iam obſervavimus, nos ſatisfactionem Chriſti quidem habere, quatenus ea a Chriſto revera fuit præſtita, ſed eandem non habere ut *noſtram*, antequam noſtra fiat per imputationem. Ut vero imputari nobis queat, neceſſe eſt, ut iam per fidem, quæ ſatisfactionem Chriſti in individuo nobis adplicat, *Gal. II. 20. noſtra* facta ſit. Atque ex hac adplicatione novus in nos derivatur effectus, nimirum ſatisfactionis, pro nobis præſtitæ, fructus isque prorſus eximius, qui eſt noſtra coram Deo iuſtificatio, quam antea haud habebamus. Reliquas inſtantias, quas heic urget Socinus, brevitatis ſtudio prætermittimus (3).

§. XXIII. Illud quoque *VI.*) nobis obiiciunt Socinus eiusdemque adſeclæ, *enunciatum iſtud*, Chriſti ſatisfactionem per fidem nobis imputari, *aut ſe ipſum deſtruere, aut certe perquam abſurdam ſententiam continere. Etenim* (ita pergit Socinus) *niſi nobis ea credenda ſunt, quae non ſunt vera, & niſi Deus eiusmodi fidem a nobis requirit, quae falſa credat, neceſſe eſt, antequam iſtam fidem habeamus, vere pro nobis iam ſatisfactum eſſe. Vere inquam, i. e. re ipſa: &*

(1) Vide Socinum in libro ſæpius iam adlegato *de Chriſto ſervatore, part. IV. cap. II. oper. tom. II. fol. 216.*

(2) Vid. *loco excitato.*

(3) Confutavit easdem Scherzerus in *colleg. anti-Socin. diſp. LXXXX. p. 707. edit. tertiae.*

& ſic non ſub aliqua conditione, nimirum, ſi id ipſum crediderimus. Alioqui non ſimpliciter nobis credendum eſſet, ſatisfactum eſſe: ſed ita demum, ſi id ipſum credimus. Quamquam ſe ipſam deſtruit iſta conditio. Nam profecto, cum illud explicandum fuerit, quod credendum eſt: niſi in infinitum progredi velimus, id nihil aliud erit, quam, ſimpliciter ſatisfactum fuiſſe. Sed ſimpliciter ſatisfactum fuiſſe, &, fuiſſe ſatisfactum ſub conditione, adeo pugnantia ſunt, ut alterum ab altero neceſſario tollatur. Si credendum eſſet, non quidem ſatisfactum fuiſſe, ſed id fuiſſe datum, quod ſatisfaciendi vim habeat, poſſet iſta credendi conditio locum habere, quae, antequam impleatur, actum ipſum ſatisfactionis iam perfectum eſſe non arguit, ut altera illa facit. Id quod cum conditionis natura omnino pugnat. Sed, cum, iam ſatisfactum fuiſſe, credere debeamus, nulli conditioni eſt locus; &, iam ſatisfactionis actum perfectum fuiſſe, prorſus neceſſe eſt. Pugnantia igitur omnino loquitur enunciatum iſtud. Dum enim dicit, credendum eſſe, Chriſtum pro peccatis noſtris ſatisfeciſſe: iam, antequam credamus, re ipſa pro nobis ſatisfactum fuiſſe, aperte adfirmat. Dum vero dicit, per iſtam fidem nobis ſatisfactionem iſtam tribui, ſatisfactum re ipſa pro nobis fuiſſe, antequam credamus, non minus aperte negat. Verum, quæ magna dictionis copia in medium heic protulit Socinus, opera haud difficili dilui queunt, ſi probe obſervemus, diſtinguendum heic eſſe inter *adquiſitionem* & ipſam *adplicationem* ſalutis; *illa* fidem antecedit, *haec* vero nonniſi per fidem contingit. Satisfecit utique Chriſtus pro hominum delictis, nobisque liberationem ab imputatione pariter ac ſervitute peccati *adquiſivit*, antequam credamus. Aſt ſatisfactio iſta a Chriſto præſtita nobis prodeſſe nequit, niſi per fidem nobis *adplicetur*. Hæc enim eſt inſtrumentum atque organon, quo beneficium a Deo nobis oblatum acceptamus.

Illuſtrabimus rem exemplo e ſanctioribus litteris deſumto: Cyrus, rex perſarum, ſingulari edicto omnibus Judæis in captivitate Babylonica detentis, in patriam redeundi conceſſit facultatem (1.) Nec tamen hæc ab omnibus fuit acceptata (2), forte quod nonnulli ad poſſeſſiones, quas in terra captivitatis ſuæ ſibi compararaverant, relinquendas, ſtatim inducere animum non potuerunt; ut coniicit Flav. Josephus. Libertatem itaque habuerunt, antequam eandem acceptarent; nec tamen ea aliis profuit, inque iis ſuum ſortita eſt effectum, niſi in illis, qui eandem acceptarunt. Eadem ratione res ſe ſe habet cum ſatisfactione Chriſti vicaria, quæ in eorum duntaxat cedit utilitatem, qui eandem fide adprehendunt ſibique adplicant. Vid. *Ioan. III. 16. Rom. X. 9, 10. Act. X. 43. XIII. 39. Deinde* & hoc notamus, ad fidem iuſtificantem ac ſalvantem haud ſufficere, ut quis *ſimpliciter* credat, *ſatisfactum eſſe*, ut Socinus perperam ſupponit; eiuſmodi enim fides, quæ eſt nudi adſenſus, in diabolos etiam cadit; *Iac. II. 19.* ſed ad fidem iuſtificantem requiri fiducialem adprehenſionem meriti Chriſti, *Gal. II. 20.* Nec eſt, quod cum Socino porro obiicias, *nihil abſurdius excogitari poſſe, quam alicui beneficium dari, ſi credat ſibi beneficium datum eſſe*; licet enim ad beneficii *veritatem* haud requiratur, ut id credam, ad eiusdem tamen *effectum* neceſſe eſt, ut fide illud mihi adplicem, illud acceptem, meumque veluti faciam, ſiquidem invito beneficium non datur. Chriſtus quidem pro omnibus omnium & ſingulorum hominum peccatis, quantumvis multis, & gravitate atrocibus, pleniſſime ſatisfecit; nec tamen omnibus prodeſt iſta ſatisfactio, quia multi, immo plurimi, fide deſtituuntur, ac redemtionem a Chriſto præſtitam reiiciunt repudiantque.

§. XXIV.

(1) *Esdr. I. 3. ſeqq. 2 Paral. XXXVI. 22.*

(2) Vid. Josephum *libr. VI. antiq. iud. libr. XI. cap. I.* Idem quoque obſervavit Sulpitius Severus *libr. II. cap. VIII.* ubi hæc leguntur verba: *Itaque pauci tum in Iudæam regreſſi, ceteris redeundi animus, an facultas defuerit, parum comperimus.*

§. XXIV. Denique *VII.*) hoc quoque tum dogmati de ſatisfactione Chriſti, tum doctrinæ de imputatione iuſtitiæ Chriſti obiiciunt Socinus eiusdemque ſectatores, quod binæ iſtæ chriſtianorum ſententiæ ſtudium pietatis inhibeant, hominesque ad carnalem ſecuritatem vitæque improbitatem ſeducant, ſiquidem *in ſalutis noſtrae a nobis excogitata ratione, non, ut nos vere in nobis ipſis pii ſimus, requiratur: ſed ſatis ſit, Chriſti ſatisfactionem per fidem nobis imputari* (1). Reſpondemus, idem hoc eſſe ſophiſma, quod gentium apoſtolo iam olim fuit obiectum: *Peccabimus, quoniam non ſub lege ſumus, ſed ſub gratia? Rom. VI. 15.* Quam vero concludendi rationem negat ac pernegat vir divinus: *abſit,* inquit *loc. cit. vers. 18. peccato enim liberati, mancipati eſtis iuſtitiae.* Eum ſcilicet in finem per Chriſtum *liberati ſumus a peccato,* ut eidem nuncium mittamus, nec *peccato* amplius, *Rom. VI. 18.* ſed Chriſto *ſerviamus, in ſanctitate & iuſtitia, in ipſius conſpectu, toto vitae noſtrae tempore, Luc. I. 75.* A quocunque enim redimimur, illi ipſo *redemtionis iure* ad ſerviendum atque obſequendum ſumus obſtricti. Quo argumentandi genere non tantum Zacharias *loc. cit.* uſus olim eſt, ſed & apoſtolus Paulus *1 Cor. VI. 19, 20.* ubi hæc leguntur verba: *redemti eſtis pretio: glorificate igitur Deum in corpore veſtro & ſpiritu veſtro, quae ſunt Dei.* Nec illud prætermittendum heic eſt, optimum ſervatorem noſtrum non eum duntaxat in finem mortuum eſſe, ut *pro nobis ſatisfaceret,* ſed etiam ut *nos ſanctificaret,* ac ſectatores bonorum operum redderet, *exemplar* nobis relinquendo, *ut ſubſequamur veſtigia ipſius, 1 Petr. II. 21. Tit. II. 14.* Tantum itaque abeſt, ut ex poſitione *ſatisfactionis* a Chriſto præſtitæ argutari quis poſſit ad negationem *obedientiae* Deo ac ſervatori Chriſto debitæ, ut potius duo iſta amiciſſime conſpirent, atque individuo nexu inter ſe copulentur. Poſita enim ſatisfactione, quam Chriſtus pro nobis præſtitit, opus omnino eſt veræ ſanctitatis ſtudio bonisque operibus, non eum quidem in finem, ut vitam mereamur ſempiternam, (hoc enim ſenſu a negotio ſalutis, tanquam oppoſita gratiæ ac merito Chriſti, removentur opera, *Rom. IX. 6. Eph. II 7, 8.*) ſed ut ſalutis a Chriſto adquiſitæ poſſeſſionem adeamus. Idem, quod de ſatisfactione Chriſti diximus, de eiusdem quoque *imputatione*, quæ fit per *fidem*, recte adſeritur. Fidei enim comes indivulſa eſt ſeria reſipiſcentia, fructus certus, caritas pietatisque ſtudium *Gal. V. 6.* Per *fidem* reconciliati Deo, accipimus vires, præceptis Dei obſequendi, vitamque noſtram ad præſcriptum voluntatis divinæ conformandi. Unde & Petrus pronunciat, Deum animas noſtras *fide purgare, Act. XV. 9.* quod & Paulus ſuo confirmat ſuffragio, quando ait, *ſanguinem Chriſti* profuſum nobisque per fidem adplicatum *emundare conſcientiam* noſtram *a mortuis operibus, ut viventem colamus Deum, Ebr. IX. 14.* Fide itaque, quæ non otioſa quædam de Chriſto rebusque divinis idea eſt, ſed divina quædam lux, quæ mediante Spiritu ſancto nobis infunditur, non tantum iuſti declaramur, inque gratiam Dei recipimur; ſed &, ubi fides illa augmenta ſua capit, ſanctificamur & purificamur; ubi denique illa uſque ad mortem

(1) Sunt hæc verba Socini *de Chriſto ſervatore, part. IV. cap. I. oper. tom. II. f. 214.* Idem *loc. cit. part. III. cap. XI. p. 212.* diſertis verbis ſcribit: *omne pietatis ſtudium frigeſcere atque exſtingui: dum putant homines, iam re ipſa ſe iuſtos eſſe, quia ſcilicet omnium ſuorum peccatorum pœnæ univerſæ iuſtitiæ divinæ perſolutæ fuerint.* Add. *catech. Racov. cap. VIII. de morte Chriſti, quæſt. 393. p. 762.* edit. Oederi, ubi ad quæſtionem: *Cedo etiam, qui hæc opinio eſt pernicioſa?* ſequentem in modum reſpondetur: *Ad eum modum, quod hominibus feneſtram ad peccandi licentiam aperiat, aut certe ad ſocordiam in pietate colenda eos invitet. Scriptura vero teſtatur, eum inter alios etiam Chriſti mortis finem eſſe, ut redimeremur ab omni iniquitate, ex hoc ſeculo nequam eriperemur & redimeremur ex vana converſatione a patribus tradita, & mundaremur conſcientia a mortuis operibus ad ſerviendum Deo viventi. Tit. II. 14. Gal. I. 4. 1 Petr. I. 18. Ebr. IX. 14.*

tem noſtram perdurat, ſalvamur beatæque addicimur æternitati. Finis enim *fidei* eſt *ſalus animorum* noſtrorum æterna, *1 Petr. I. 9.*

§. XXV. Supereſt, ut quartam, quæ nobis cum Socinianis intercedit controverſiam, paucis diſcutiamus. Cardo huius controverſiæ in eo vertitur: an doctrina *de iuſtificatione per fidem in veteri teſtamento iam fuerit revelata?* itemque, *num ii, qui tempore vet. teſtamenti coram Deo iuſti ſunt habiti, eapropter pro talibus fuerint declarati, quod, ſicut nos in Chriſtum iam exhibitum, ſic ipſi in eundem, quem exhibitum iri ſperabant, omnino crediderint? an vero haec iuſtificandi ratio olim prorſus fuerit ignota, veteriſque teſtamenti fideles diverſo plane modo fuerint iuſtificati, ac quidem ii, qui in novo teſtamento iuſtificantur? Prius* adfirmant purioris doctrinæ magiſtri. Licet enim facile largiantur, differentiam ratione *gradus & modi patefactionis* inter vetus novumque teſtamentum intercedere; inque novo fœdere promiſſiones evangelicas clarius fuiſſe propoſitas; unum tamen idemque quoad *rem* ipſam in utroque teſtamento evangelium fuiſſe revelatum, diſertis verbis docent. Aſt *poſteriorem* ſententiam amplectuntur ii, qui Socinianorum partibus ſunt addicti, contenduntque, eam iuſtificandi rationem, quæ fit per fidem, olim fuiſſe ignotam, ac *demum per Chriſtum orbi terrarum manifeſtatam, promulgatam atque adnunciatam* (1). Oſtendendum igitur nobis eſt, fidem patriarcharum veterumque Iſraëlitarum, qua iuſtificationem nacti ſunt, pariter in Chriſto hominum redemtore fuiſſe poſitam, ac eorum, qui poſt adventum Chriſti vixerunt, neque adeo aliam nunc eſſe iuſtitiam obtinendi rationem, ac quidem ea fuit, quæ ſub veteri teſtamento obtinuit.

§. XXVI. Comprobamus vero hancce veritatem *primo* ex propheticis concionibus de iuſtificatione per fidem obtinenda. Talis habetur *Eſai. LIII. 11.* ubi dicitur: *Iuſtus ipſe ſervus meus* (i. e. Meſſias) *iuſtos reddet multos cognitione ſui;* i. e. fide, quæ ſola nos iuſtificat. Nec alium ſenſum quærendum heic eſſe, verba immediate ſubſequentia clare ſatis oſtendunt, quando additur: *eorumque crimina feret,* ut deſignetur ſatisfactio Chriſti, quam fides amplecti debet, ſi coram Deo iuſtificari velimus. Adiungimus huic effato aliud, quod exſtat *Jerem. XXIII. 6.* ubi Meſſias adpellatur *Jehova iuſtitia noſtra,* quod ſane non aliter intelligi poteſt, quam quod *iuſtitia Chriſti,* fide adprehenſa, in actu iuſtificationis pro *noſtra* reputetur, ſiquidem Chriſtus, generis humani redemtor, pœnas pro nobis dederit, legemque divinam impleverit. Cumprimis huc pertinet oraculum ſacrum *Hab. II. 4.* exſtans: *iuſtus ex fide ſua vivet* (2), ubi το יחיה *vivet,* non eſt *futurum* nude *praedicens,* prout quidem exiſtimat VOLKELIUS,

(1) Sunt hæc verba IO. VOLKELII *libr. IV. de verit. relig. chriſt. cap. III. fol. 182.* Reliqua Socinianorum loca, quæ huc ſpectant, ſupra §. *I. not.* (8) *pag. 320.* recitavimus. Cumprimis notanda heic ſunt verba *catech. Racov. cap. XI. de iuſtif. p. 934.* edit. OEDERI exſtantia, ac ſupra *loc. cit.* a nobis recitata. Ex iis enim patet, Socinianos ſtatuere, iuſtificationem quidem in veteri teſtamento *ob fidem* in CHRISTUM, qualem ipſi ſtatuunt, obtigiſſe, quem ad modum in novo fœdere; ſed eandem factam olim fuiſſe *ob fidem* in DEUM; cum Meſſias, ut Filius Dei, ex ipſorum hypotheſi, tum temporis nondum exſtiterit, nec iſta vet. teſt. œconomia habuerit promiſſiones de beata immortalitate.

(2) Hæc verba b. ZELTNERUS in *bibliis* ſuis *gloſſatis* ad h. l. ita exponit: *Wer durch ſeinen Glauben an Chriſtum gerecht ſeyn, und alſo an die Gerechtigkeit im Glauben ſich halten wird, der ſoll und wird geiſtlich und ewig leben.* Conferenda, quæ de hocce oraculo ſacro diſſerit b. GERHARDUS *locor. theolog. tom. VII. loc. XVII. cap. III. ſect. II. §. 122. p. 157. ſeqq.* Iungi meretur CALOVIUS in *bibliis illuſtratis vet. teſt. ad h. l. tom. II. p. 886.* Illorum expoſitionem, qui exiſtimant, vaticinium hocce propheticum reſpicere etiam beneficium temporale, liberationem nimirum e captivitate Babylonica, quam interventu fidei promiſſionis divinæ obtinere debeant Iudæi, cum explicatione Paulina *Ebr. X. 38.* ita nonnulli conciliare adnitun-

KELIUS, Socinianorum partibus addictus, ſed *imperans*, ſive futurum *praecepti* ac *debiti*, uti futura decalogi: *non occides*, *non mœchaberis*, *non furtum facies* &c. In Chriſtum itaque credendum inque fide perſeverandum eſt, ſi quis vitam beatam obtinere velit. Ita certe locum hunc explicat gentium apoſtolus *Rom. I. 17.* qui & eundem repetit *Gal. III. 11.* itemque *Ebr. X. 38.* Atque hoc ipſum præceptum ſemper viguit, non in novo duntaxat, ſed & veteri teſtamento, omnesque obligat, qui ſalutis æternæ fieri volunt compotes. Quemadmodum enim præceptum illud in fœdere legali: *homo, qui iuſſa praeſtiterit, victurus eſt per ea, Lev. XVIII. 5. Rom. X. 5.* univerſale fuit: ita & alterum præceptum in fœdere evangelico comprehenſum: *iuſtus fide ſua vivet*, univerſalem habet obligationem, ſemperque in veteri teſtamento viguit. Concionibus hiſce propheticis, quas modo adduximus, iungi poſſunt *conſtitutiones Leviticae*, itidem fœdere divino comprehenſæ Chriſtumque adumbrantes, quibus *peccatorum remiſſio* olim promittebatur, quæ in *ſacrificiis*, tanquam viſibili quadam concione, proponebatur.

§. XXVII. *Alterum* argumentorum genus, quo veritas hæc uberius comprobari poteſt, nobis ſuppeditant oracula nonnulla apoſtolorum, libris novi fœderis comprehenſa. Hæc enim nos condocent, non aliam eſſe rationem peccatorum remiſſionem ſalutemque æternam conſequendi, quam *fidem* in redemtorem univerſi *Act. IV. 12.* & per *gratiam Chriſti* æque ſervari fideles novi fœderis, ac patres, qui veteris teſtamenti vixerunt temporibus *Act. XV. 11.* (1) item-

tur, ut dicant, ſententiam prophetæ *generalem* de fide promiſſionum Dei recte a Paulo adplicari *ſpecialiter* ad *fidem in Chriſtum*, cum prophetæ piique Iudæi promiſſionem Meſſiæ, tanquam fundamentum omnium promiſſionum, reſpexerint. Vid. FRANC. TURRETTINUM in *inſtitut. theolog. elenct. part. II. loc. XVI.* §. XII. p. 74. & ex noſtris IO. SCHMIDIUM in *comment. in prophetas minores p. 1080. ſeqq.* Verum malumus in recepta atque ab ipſo apoſtolo Paulo adoptata expoſitione heic ſubſiſtere, ac dicere, ſcopum vatis eſſe docere, fidem ſolam, & quidem eam, quæ nititur verbo evangelii, *Rom. I. 17.* eſſe medium obtinendæ ſalutis, tum temporalis, tum ſpiritualis.

(1) Verba apoſtoli Petri, quæ *loco* ſupra *adlegato* leguntur, ita ſe ſe habent: *nos per domini noſtri Jeſu Chriſti gratiam ſervari credimus*, καθ' ὃν τρόπον κᾀκεῖνοι, *quemadmodum & illi.* Secundum communem interpretum ſententiam vox κᾀκεῖνοι, quæ heic occurrit, referenda eſt ad patres veteris teſtamenti, recteque inde concluditur, eandem in veteri novoque teſtamento obtinuiſſe, & adhuc obtinere ſalvandi rationem. Hancce interpretationem ex antiquiſſimis cœtus chriſtiani doctoribus ſuo calculo adprobavit AUGUSTINUS, Hipponenſium præſul, *contra duas epiſt. Pelag. libr. I. cap. XXI.* cuius veſtigia & alii ſunt ſecuti; ex quibus MARTIN. CHEMNITIUM, *loc. theol. part. II. de iuſtif. membr. I. ſect. V. p. 228. ſeqq.* STEGMANNUM *photinianiſmi diſp. XXXII. qu. 1, 2, 3.* THUMMIUM in *impietate photinianiſm. in art. de fide, p. 410.* & *de iuſtif. err. 2. p. 507.* HIMMELIUM *photinianiſm. diſp. XIII. th. 25. 41.* SCHERZERUM in *collegio Anti-Socin. diſp. LXXVIII. p. 682. ſeqq. edit. tertiae*, QUENSTEDIUM in *ſyſtem. theolog. part. I. p. 35, 36.* atque ex recentioribus GE. LUD. OEDERUM, in *notis ad catech. Racov. p. 938, 939* nominaſſe ſufficiat. Ut ſingulares diſſertationes, a GEORG. LEHMANNO, ABRAH. CALOVIO, JO. MEISNERO, JO. ERN. GERHARDO, JO. FECHTIO aliisque in lucem publicam editas, haud memoremus. Diſcedunt tamen ab hac ſententia SOCINUS eiusdemque ſectatores, contenduntque, vocem κᾀκεῖνοι non ad patres vet. teſtam. ſed ad gentes nuper converſas referri debere, ac proinde locum hunc Petrinum explicandum eſſe de apoſtolis collatis cum gentilibus ad Chriſti fidem converſis, non vero cum patribus, qui vet. teſt. tempore vixere. En verba auctoris *catech. Racov. cap. XI. de iuſtif. quaeſt. 455. p. 937.* edit. OEDERI. *In eo loco* (Act. XV. 11.) *non habetur vox* patres, *verum eiusmodi oratio:* quem ad modum & illi. *Ea vero vox*, illi, *non refertur ad propiora verba, in quibus patrum fit mentio (nec enim de patribus illis erat ſermo) verum refertur ad verba remotiora, in quibus ſermo de gentibus habetur, de quibus proprie agitur, qui ſuperius aliquoties Judaeis credentibus opponuntur, prout* ipſi

itemque, *unam*, ſi ſubſtantiam ſpectemus, eſſe *fidem Eph. IV.* 5. quæ utriusque teſtamenti fideles in Chriſto copulet. Unde & *Jeſus Chriſtus heri & hodie idem ſit, & in ſecula, Ebr. XIII.* 8. ab omnibus veritatis doctoribus omni tempore prædicatus, ab omnibus creditus, atque a ſequuturis quoque, ſi æternum ſalvari velint, credendus. Cumprimis huc pertinet integrum *caput XI. epiſt. ad Ebræos.* In eo enim fidem ita deprædicat apoſtolus, ut eidem, quidquid fecerunt acceperuntque veteres, unice acceptum ferat, illorumque exemplum iis, ad quos epiſtolam hanc exaravit, quin nobis omnibus, imitandum proponat; id quod facere haud potuiſſet, ſi fides illa veterum plane diverſi fuiſſet generis ab ea, quæ nobis in libris novi fœderis inculcatur. Idem gentium apoſtolus *Rom. IV.* ex eo, quod Abrahamus fide iuſtificatus eſt *Genes. XV.* 6. nos quoque fide coram Deo iuſtificari, concludit, quod, niſi utraque fides eiusdem eſſet conditionis, plane falleret. Nec, quod porro notamus, ulla adparet ratio, cur Abrahamus a ſanctiſſimo, quem modo laudavimus, Chriſti legato, eximio *patris omnium credentium* elogio fuerit ornatus, *Rom. IV.* 11. niſi in mundi redemtorem, in quem nos credimus, & ipſe crediſſet. Atque in eadem hac fide *omnes* veteris teſtamenti patres *mortui ſunt*, obſervante eodem apoſtolo *Ebr. XI.* 13. inque ea usque ad mortem conſtanter perſeverarunt, *non adepti promiſſiones*, i. e. ea, quæ promiſſa erant bona, ſiquidem nondum erat natus Meſſias, ſemen illud benedictum, in quo benedicendæ erant omnes gentes; ſed *eminus* tantum promiſſiones iſtas *conſpicati*. Plura ut hanc in rem addamus, vix opus eſſe videtur. Nec id moneri neceſſe eſt, hoc tantum inter fidelium veteris novique teſtamenti fidem intercedere diſcrimen, quod illi in futurum crediderunt Meſſiam, nos autem in eundem dudum iam exhibitum credimus, &, quod illi paullo obſcurius, ſufficienter tamen, futura proſpexerunt, nos vero clarius ea, quæ iam facta ſunt, contuemur; ut ſupra iam (§. XXV.) innuere cœpimus.

§. XXVIII. Progredimur ad argumenta diſſentientium, quibus orthodoxam, quam modo adſtruximus, ſententiam ſubruere, atque comprobare annituntur, eam homines iuſtificandi ſalvandique rationem, quæ nunc obtinet, in veteri teſtamento fuiſſe ignotam, demumque in novo fœdere per Chriſtum promulgatam ac palam adnunciatam eſſe (1). Provocant *I) generatim* ad ſcripturam ſacram, quæ *nullam prorſus fidei in Chriſtum faciat mentionem, niſi*

ipſi Judæi gentibus itidem credentibus, & quæ ſunt reliqua. Atque his ſuffragantur SMALCIUS in *refut. theſ. Franzii, diſp. IV. p.* 96. *diſp. VI. p.* 199. WOLZOGENIUS, VOLKELIUS aliique, quibus ex ARMINII diſcipulis CURCELLÆUS in *inſtit. relig. chriſt. libr. VII. cap. VI. p.* 454. iungi meretur. Nec deſunt ex noſtris theologis, qui eandem huius oraculi expoſitionem ſuo adprobarunt calculo. Fecerunt id GEORG. CALIXTUS, in *expoſitione literali* ad *h. l.* ZELTNERUS, tum in *hiſtoria Socinianiſmi p.* 847. *ſeqq.* tum in *bibliis gloſſatis* ad h. l. b. abbas BENGELIUS in *gnom.* ad *h. l. p.* 382. HEUMANNUS in *der Erklærung des neuen Teſtaments, part. VI. p.* 144. *ſeqq.* aliique. Cumprimis notari heic meretur b. HAGMAIERI peculiaris diſſertatio Tubing. MDCCXXXIII. edita, *quod xunavoi non ſint patres, ſed ex gentibus converſi diſcipuli*, in qua & THUMMIUM ſibi in hac expoſitione præeuntem laudat. Nolumus iam utriusque partis argumenta in medium adducere, eaque ſub adcuratius examen revocare. Id enim nimis longum atque ab inſtituti noſtri ratione alienum foret. Hoc unicum adiicimus, nos haud exiſtimare, viris iſtis doctis, qui ab expoſitione recepta, ut ut rationibus minime contemnendis ſuffulta recedunt, alteramque illam, quæ Socinianis arridet, arripiunt, dicam eapropter ſcribendam eſſe. Nam, ſi vel maxime admitteretur, verba gentium apoſtoli ita explicanda eſſe, ut volunt SOCINI adſeclæ, nihil tamen hac ratione decederet veritati divinæ, quam ſupra adſtruximus, ſiquidem ea ex aliis ſacræ ſcripturæ teſtimoniis aliunde comprobari poteſt.

(1) Vid. VOLKELIUM *libr. IV. de ver. relig. chriſt. cap. III. fol.* 181. & SMALCIUM *contra Franzium fol.* 458.

pro eo tempore, quo exhibitus iam fuit (2). Adlegare hanc in rem ſolent locum claſſicum *Act. IV. 12. non eſt in ullo alio ſalus* &c. aiuntque nullam ibidem fieri mentionem *praeteriti*, ſed tantum *praeſentis: nullum nomen eſſe: in nullo alio ſalutem eſſe;* proinde effatum hocce apoſtolicum ad novum duntaxat teſtamentum ſpectare (3). *Speciatim II)* urgent oraculum ſacrum *Joan. I. 17.* ubi dicitur: *legem per Moſen traditam eſſe, gratiam autem ac veritatem per Jeſum Chriſtum factam eſſe.* Colligunt exinde Sociniani (4), gratiam evangelii non fuiſſe in veteri teſtamento pateſactam, ſiquidem *gratia* & *veritas, quae eſt ipſum evangelium, per Jeſum Chriſtum* demum *facta ſit.* Adiungunt *III.)* locum, qui exſtat *Rom. III. 21, 22.* ubi hæc leguntur verba: *Nunc abſque lege iuſtitia Dei manifeſta facta eſt, comprobata teſtimonio legis ac prophetarum. Juſtitia, inquam, Dei per fidem Jeſu Chriſti, in omnes & ſuper omnes, qui credunt.* Ex quibus verbis pateſcere arbitrantur Sociniani, NUNC demum (tempore nimirum novi fœderis) *pateſactam* eſſe *fidei iuſtitiam*, & longe aliam iuſtificationis rationem olim in veteri teſtamento fuiſſe propoſitam, *iuſtificationem* nimirum *legis* per opera, cui *iuſtificatio nova per fidem* contradiſtinguatur (5). Denique *IV)* cauſſæ ſuæ præſidium SOCINI ſectatores quærunt in alio effato Paulino *Gal. III. 23.* litteris conſignato, ubi dicitur: *antequam veniſſet fides, ſub legis praeſidio cuſtodiebamur, concluſi in futuram fidem, quae patefacienda erat.* Ex hocce enim loco firmiter probari poſſe exiſtimant SOCINI adſeclæ (6), fidem in Chriſtum in veteri teſtamento haud obtinuiſſe, ſiquidem ea *venerit ſub evangelio, ſub quo & revelanda fuerit.*

§. XXIX. Sed facilis eſt ad ſingula hæc argumenta reſponſio. Quod enim ad *I)* attinet, falſiſſimum eſt, ſacram veteris teſtamenti ſcripturam nullam prorſus fidei in Chriſtum facere mentionem. Contrarium enim ſupra iam luculenter fuit comprobatum. Nec, quod porro notamus, verba *praeſentia* ſemper rem *de praeſenti* novam arguunt, ſed ſubinde etiam de iis adhibentur rebus, quæ univerſaliter veræ ſunt, non tantum *de praeſenti*, ſed & *praeterito*. Quis quæſo, quod recte monet SCHERZERUS (7), ferat ita colligentem? Non *eſt* acceptio perſonarum apud Deum, *Rom. II. 11.* Non *eſt* Deus alius, niſi unus, pater ille, a quo omnia & nos in ipſo, *1 Cor. VIII. 4, 6.* Per legem *eſt* agnitio peccati *Rom. III. 20.* lex *iram operatur*, *Rom. IV. 14.* Juſtificati pacem *habemus* cum Deo, *cap. V. 1.* Ergo hæ propoſitiones non *de praeterito*, ſed *de praeſenti* duntaxat veræ ſunt. Ipſe certe WOLZOGENIUS, Socinianorum ſectæ adſcriptus, agnoviſſe videtur, hanc concludendi rationem haud procedere; unde & το *datum*, *Act. IV. 12.* ita expoſuit: *nullum eſt nomen, quod contigerit audiri inter homines.* Non dicit: *contingat*, ſed *contigerit.* Contigiſſet autem olim, ſi quiſquam in alio nomine ſalutem conſecutus fuiſſet ſempiternam. Ad *II.)* ante omnia notamus, in loco adlegato *Joan. I. 17.* haberi oppoſitionem inter miniſterium *Moſis* & *Chriſti.* Neuter ibidem ut *doctor*, ſed uterque ut *mediator* conſideratur, *Moſes* quidem ut typicus, *Chriſtus* vero ut antitypicus. *Moſi* tribuitur datio legis Sinaiticæ, in toto ſuo complexu ſumtæ, quæ ad prærogativas veteris teſtamenti pertinebat. De *Chriſto* autem oppoſite ad Moſen dicitur: *gratiam & veritatem* per ipſum *factam*

(2) Vid. SOCINUM in *libello ſuaſor. cap. V. fol. 60. ſeqq. tom. I. oper. f. 704.*

(3) Vid. SOCINUM *loco excitato.* Conf. *catechiſm. Racovienſ. cap. XI. de iuſtif. quæſt. 454. p. 933. edit.* OEDERI.

(4) Eſt hoc argumentum SMALCII in libro modo adlegato *contra Franzium.*

(5) Vid. eundem *loc. cit.*

(6) Vid. *catech. Racov.* itemque SMALCIUM *locis cit.*

(7) In *colleg. anti-Socin. p. 695.*

factam eſſe. Voce *gratiae* denotantur heic omnia effecta gratiæ divinæ, novo teſtamento propria. Licet enim *gratia* iam in veteri obtinuerit teſtamento, atque Iſraëlitarum gens multis iisque inſignibus olim gaviſa ſit prærogativis, a gentium apoſtolo *Rom. X. 4, 5.* recenſitis; attamen *gratia* illa, quæ in novo teſtamento ex plenitudine manifeſtati in carne ſervatoris fluebat, longe præſtantior erat atque locupletior, actuali quippe lytri ſolutioni ſuperſtructa. Erat inſuper *gratia* cum *veritate* coniuncta, per quam omnes promiſſiones divinæ fuerunt adimpletæ, bonaque ipſa exhibita, quorum in lege umbra duntaxat erat. Atque ex his intelligitur, duplici ratione ſpectari poſſe *gratiam*, de qua heic ſermo eſt, nimirum vel in *promiſſione*, vel in *complemento*; *illa* in veteri iam teſtamento obtinuit; *haec* vero ſoli Chriſto adſcribenda adeoque novo teſtamento propria eſt. Chriſtus enim id, quod patribus in vet. teſt. fuit promiſſum, re ipſa abunde præſtitit. Atque his prænotatis, facile patet, falſiſſimam eſſe, quam Sociniani nectunt, ſequelam: *Per Chriſtum impleta ſunt, quae de gratia evangelica olim fuerunt praedicta. Ergo gratia in veteri teſtamento plane non obtinuit.* Infringunt hanc conſequentiam prot-evangelium, *Geneſ. III. 15.* promiſſio Abrahamo facta, *Gen. XXII. 18.* quotidiana ſacrificia expiatoria, quibus mors Chriſti cruenta *ſuo modo* fuit repræſentata. Ut alia, quæ dici hanc in rem poſſent, brevitatis ſtudio prætermittamus (1).

§. XXX. Quod *III.)* ex oraculo Paulino *Rom. III. 21.* argumentum deſumunt diſſentientes, facile corruit, ſi, prout par eſt, obſervemus, gentium apoſtolum variatæ ſignificationis elegantia heic uti, vocabulumque LEGIS diverſa notione adhibere. Dicit, *iuſtitiam Dei*, (i. e. veram iuſtificationem, quæ eſt ex fide,) *manifeſtatam* eſſe *absque* LEGE h. e. abſque lege *proprie & ſtricte* ſumta, ſeu eiusmodi edicto, quod homini officii alicuius præſtationem, ut conditionem vitæ æternæ præſcribit. Et mox ſubiicit, eandem *comprobatam eſſe teſtimonio* LEGIS *ac prophetarum*, id eſt, doctrina in libris Moſis, qui ſubinde *lex* dicuntur, nec non prophetarum, comprehenſa. Sumitur itaque vox *legis* in hiſce poſterioribus verbis *metonymice*, pro ſcriptis, a Moſe, viro divino, exaratis, quæ etiam *fidei* doctrinam complectuntur, *Rom. X. 6.* (2). Ea enim, quæ in adlegato *tertio capite epiſt. ad Roman. vers. 25.* de *ſanguine Chriſti propitiatorio* dicuntur, iam ſub veteris teſtamenti œconomia *ſuo modo* præfigurata fuiſſe atque adumbrata, nemo temere negaverit. Tantum itaque abeſt, ut effatum hocce Paulinum noſtram deſtruat ſententiam, ut potius eandem adſtruat, luculenterque comprobet, *eandem* eſſe *rationem iuſtificationis per fidem* in veteri novoque teſtamento; ſiquidem *iuſtitia fidei*, de qua Paulus loquitur, *teſtimonio legis ac prophetarum comprobata*, eſt iuſtitia veteris teſtamenti, nec ab ea, quæ in novo teſtamento obtinet, diverſa. Et ſane eundem eſſe iuſtificationis modum in utroque fœdere, ipſe gentium apoſtolus tum ab exemplo Abrahami, *Rom. IV. 2. ſeqq.* ex *Geneſ. XV. 6.* tum a

 Davi-

(1) Evolvat, qui plura hanc in rem legere voluerit, THEOD. THUMMIUM in *impietate photin. p. 523. ſeqq.* FRANZIUM in *vindiciis adverſus Smalcium, diſp. V. theſ. 33.* & STEGMANNUM, in *diſp. antiphotin. XX. quaeſt. 2. obiect. 3. p. 225. ſeqq.*

(2) Ut ſenſus genuinus effati Paulini *Rom. III. 21.* adcuratius evolvatur, adſcribemus heic eiusdem paraphraſin, quam dedit b. HEUMANNUS. Illa vero ita ſe habet: *In dieſer jezigen Zeit aber iſt die gottgefællige Gerechtigkeit, welche ohne das Geſez erlanget wird, geoffenbahret worden, welche auch in dem Buche des Geſezes und den Propheten bezeuget wird: die gottgefællige Gerechtigkeit nehmlich durch den Glauben an Jeſum Chriſtum, welche zu allen Menſchen, und über alle, ſo glauben, kœmmet, (das iſt, welche allen Menſchen angeboten wird, und welche auch alle, die glæuben, bekommen)* Vid. eiusdem *Erklærung des neuen Teſtaments, part. VII. p. 124.*

Davidis teſtimonio *Rom. IV. 6.* ex *pſalm. XXXII. 1. ſeqq.* demonſtrat. Obiicit quidem SMALCIUS (1): *Si*, ſecundum effatum apoſtoli, NUNC *eſt manifeſtata iuſtitia fidei*, *antea non potuit eſſe manifeſtata.* Reſp. *manifeſtata* eſt NUNC (nimirum tempore novi teſtamenti) plenius & clarius ſine typorum veteris teſtamenti involucris, ita quidem, ut non in finibus terræ Iſraëliticæ quaſi concluſa latuerit, ſed longe lateque per univerſum terrarum orbem fuerit diffuſa. Pergit SMALCIUS, & porro excipit: *iuſtitiam in lege & prophetis teſtificatam dici*, *quia non manifeſte revelata*, *ſed leviſſimis indiciis eam olim patefaciendam eſſe*, *indicata fuerit* (2). Verum, hæc facile quidem dicuntur, ſed nullo argumento probantur, nec probari poſſunt. Sufficit, iuſtitiam fidei in ſcriptis Moſis ac prophetarum haud obſcure, ſed ſatis clare patefactam fuiſſe. *De Jeſu* enim *omnes teſtantur vates*, *eum eſſe*, *per cuius nomen peccatorum veniam conſequantur*, *quicunque in eum credant. Act. X. 43.*

§. XXXI. Quod denique *IV*) ad locum Paulinum, qui *Gal. III. 22. ſeqq.* legitur, attinet, is pſeudo-theologiæ Socinianorum ne minimum quidem adfert præſidium. Ex toto enim contextu luculenter patet, non de fide novi teſtamenti in Chriſtum, fidei vet. teſtamenti in Deum, ut Sociniani ſomniant, oppoſita, ſermonem heic eſſe; ſed *fidem*, ut ſæpe alias (3), ita & heic ſumi pro *doctrina fidei evangelica*, quæ dicatur *revelanda*, reſpectu clarioris manifeſtationis tempore nov. teſt. factæ. Exinde autem minime licet inferre, hancce doctrinam ſub veteris teſtamenti oeconomia plane fuiſſe ignotam atque abſconditam, cum contrarium clariſſimis ſacræ ſcripturæ effatis abunde comprobari queat. Alii per *fidem* heic intelligunt *obiectum* fidei, ipſum ſcilicet Chriſtum in novo teſtamento adparentem, qui legem ritualem, ſub qua, velut in cuſtodia, concluſi ſervabantur Iſraëlitæ, ſuſtulit. Sed quamcunque quis heic amplectatur expoſitionem, nihil tamen, quod Socinianorum hypotheſibus faveat, exinde exſculpi poterit. Neque enim legitima eſt hæc concludendi ratio: Chriſtus, ut exhibitus, tantum in novo prædicatur teſtamento. Ergo fides in Chriſtum venturum ad iuſtificationem olim haud requirebatur.

§. XXXII. Examini controverſiarum, inter nos ac Socinianos dudum iam agitatarum, quod hactenus inſtituimus, nonnullas obſervationes ad controverſias iſtas propius ſpectantes, paucis heic ſubiungemus, antequam tractationi noſtræ imponamus finem. Obſervamus itaque *I*) hypotheſin Socinianorum, quod *iuſtificatio* per *fidem in Chriſtum demum cœperit cum ipſo novo fœdere*, in vet. autem teſtamento iuſtificatio facta ſit per *fidem in Deum*, vel eam ob rationem falſam eſſe atque abſurdam, quia *fides* in *Deum* fidem in *Chriſtum* complectitur, & ſine illa eſſe nequit. *Joan. XIV. 11. 1 Joan. II. 23.* Addimus *II*) ieiunam fuiſſe, ſecundum hypotheſin Socinianorum, *fidem* illam in *Deum* ſub vet. teſtamento, ſiquidem Sociniani promiſſionem *vitae aeternae* ad ſolum novum teſtamentum referunt, inque vet. teſtam. *nullam prorſus bonorum futurae vitae*, *ſive aliqua ratione vitae ipſius futurae factam eſſe mentionem*, contendunt (4). Licet enim aliquam ſalutis æternæ præſumtionem veteres habere potuiſſe, largiantur, eandem tamen non ex revelatione, ſed ex obſcuris quibusdam rationibus hauriri oportuiſſe, ſtatuunt. Certe ieiuna, immo ipſo gentiliſmo peior fuiſſet Iſraëlitarum religio, ab ipſo Deo inſti-

(1) Vid. SMALCIUM in *libro contra Franzium fol. 193.*

(2) Vid. eundem *loco excitato.*

(3) Ita vox *πίστις* accipitur *Gal. I. 23. III. 2.* alibique paſſim.

(4) Sunt hæc verba SOCINI *miſcellaneorum* libro, Racoviæ *MDCXI.* edito, *p. 5.* Add. *catech. Racov. cap. V. qu. 354. ſeqq. p. 582. ſeqq.* edit. OEDERI.

inſtituta, ſi veris nominis ſui cultoribus nullam poſt mortalem hancce vitam felicitatem promiſiſſet. Adiungimus *III)* & hoc, ipſam *fidem novi teſt. in Chriſtum* directam, qualem fingunt Sociniani, in obſequio, quod pii homines Chriſto eiusdemque praeceptis praeſtant, conſiſtentem, ita eſſe comparatam, ut omnia hominis probitati, Chriſto nihil, vel oppido parum relinquatur; cum tamen ſanctior ſcriptura homini in negotio ſalutis nihil, Chriſto autem, ſervatori noſtro prorſus incomparabili, omnia tribuat. Illud etiam *IV)* obſervamus, ex Socinianorum de iuſtificatione hypotheſibus pronam fluere conſequentiam, nos *non ſola fide in Chriſtum*, ſed etiam *fide in Petrum, Paulum, Joannem*, nec non reliquos Chriſti legatos, coram Deo *iuſtificari* aeternumque ſalvari, *viroſque iſtos*, virtutis ſanctitatisque laude conſpicuos, non minus *noſtros eſſe redemtores, quam ipſum Chriſtum.* Nam *in Chriſtum credere* SOCINI ſectatoribus nihil aliud eſt, quam praecepta ab eo tradita ſervare, promiſſionibus vitae aeternae, quas nobis dedit, ſuum praebere adſenſum, exemplum eius intueri, eiusdemque premere veſtigia. Jam vero *Petrus, Paulus, Joannes* caeterique apoſtoli eadem mandata eademque promiſſa nobis in ſcriptis ſuis tradiderunt, quibus peraeque credere debemus, ac ipſi Chriſto. Sponte itaque conſequitur, illis pariter ac Chriſto credendum, confidendumque eſſe nos ſalvatum iri, ſi ea fecerimus, quae viri iſti ſancti facienda eſſe in divinis, quae nobis reliquerunt, ſcriptis docuerunt (1). Nec *V)* praetermittendum heic eſt, *fidem*, qualem deſcribunt Sociniani, ita eſſe comparatam, ut totum negotium ſanctiſſimae, quae a Chriſto nomen ducit, religionis in honeſtatem mere externam pietatemque, quam vocant, philoſophicam convertat. Eiusmodi enim *fide*, h. e. obedientia mandatorum Dei, hominem contentum eſſe poſſe dictitant, quae praeſtari queat, ſi firmiter credat, Deum virtutis ſtudium aeternis praemiis aliquando coronaturum eſſe. Jam vero qui hocce unicum credit, ab externis tantum vitiis gravioribusque peccatis ſibi forte cavebit, verae internaeque ſanctitatis ſtudio, quod a Chriſti ſectatoribus requiritur, penitus neglecto (2). Denique *VI)* notamus, *religionem chriſtianam* a Socinianis in *merum converti naturaliſmum, quorum doctrinas revelatas*, ſpeciatim eas, quae ad ſatisfactionem Chriſti vicariam eiusdemque adplicationem ſpectant, *conciliare* adnituntur. Utut enim

(1) Debemus hancce obſervationem SCHUBERTO, celeberrimo quondam Helmſtadienſium, nunc Gryphiswaldenſium theologo. Exſtat ea in eiusdem *inſtitut. theol. polem. part. III. p. 504.* & *p. 507.*

(2) Multum quidem FAUSTUS SOCINUS in libro: *quod regni Poloniae homines evangelici ſe debeant Socinianorum coetui adiungere, oper. tom. I. p. 705.* de coetuum, ſuae doctrinae addictorum, ſanctitate, deque diſciplinae in iis vigentis ordine gloriatur. Idem & alii, ſpeciatim MART. RUARUS, *cent. II. epiſt. I.* STANISLAUS LUBINIECIUS, in *adpend. ad hiſt. reform. polon.* aliique non ſine iactantia fecerunt. At enim vero mores ſedati & ad modeſtiam externamque honeſtatem compoſiti, a vera illa *ſanctitate*, verae eccleſiae ornamento, *Pſalm. XCIII. 5.* plurimum adhuc diſtant. Atque hanc in Socinianorum coetibus deſiderarunt, qui alias pro ipſorum placitis acriter pugnarunt. Fecit id praeter alios DANIEL ZWICKERUS in *epiſt. ad Ruarum cent. I. epiſt. LXXIII. p. 273.* recteque ex noſtris theologis obſervavit b. WEISMANNUS, *in tota hiſtoria, toto volumine hiſtoriae* LUBINIECII, *vix ullum adeſſe ſpecimen ſeu exemplum pietatis illuminatae, ſolidae, internae, ex gratia Spiritus S. quaeſitae & fluentis, atque in fructibus eiusdem ſeſe exſerentis, qualem apud veros decet eſſe chriſtianos, etſi non deſint exempla probitatis naturalis & honeſtatis externae, litteram praeceptorum Chriſti venerantis, ſed coniuncta cum vitiis ſpiritualibus praeſumtionis, rationis luxuriantis, neglectaque virtutis radicalis, quae fundamentum ſuum habet in experimentali divinaque cognitione immenſae corruptionis propriae & Jeſu Chriſti, domini ac Dei noſtri benedicti in ſecula.* Vid. eiusdem *introduct. in memorabilia eccleſiaſtica hiſtor. ſacr. nov. teſt. tom. II. p. 560.* edit. ſecundae.

enim ii, qui ſectæ huius placita ſequuntur, ſpeciem haud vulgarem venerationis erga verbum Dei revelatum præ ſe ferant (4), atque ad oracula ſacra toties quoties provocent, cum primis in *catechiſmo* ſuo *Racovienſi*, quem *ex ſacris litteris hauſtum* eſſe, auctor præfationis perſuadere lectoribus conatur, nihilo tamen minus graviſſimas veritates, claris & diſertis verbis in ſcriptura revelatas, non ideo credendas eſſe cenſent, ſi a rationis iudicio non adprobentur (2). Hinc ea ſacrarum litterarum loca, quæ *proprie* accepta graviſſimas continent veritates, *improprie* interpretantur ac ſubinde miſere torquent, ſi cum rationis ſuæ principiis alia ratione conciliari nequeant. Teſtantur id complura teterrimarum detorſionum portenta, per omnes Socinianorum libros, cumprimis eorum commentarios, diſperſa, quibus luculenter edocemur, eos ſolum rationis ſuæ ductum ſequi, luminique naturali revelationem divinam penitus ſubiicere.

(1) Hanc venerationem Socinianorum erga ſacras litteras partim elogia, quæ iis paſſim tribuunt, partim lectio ſcripturæ quibusvis chriſtianis commendata, partim denique ſtudium, quod in interpretatione ſanctioris ſcripturæ poſuerunt, teſtari videntur. Noti ſatis ſunt labores exegetici FAUSTI SOCINI, JO. CRELLII, JONÆ SCHLICHTINGII, JO. LUDOV. WOLZOGENII & SAM. PRZIPCOVII; de quibus vid. RICH. SIMONII *hiſt. critique des commentateurs du nouveau teſtament*, *chap.* *LV*, *LVI*, *LVII.* & b. BUDDEI *iſag. in univerſ. theolog. p.* 1754. *ſeqq.*

(2) Hæc ſane fuit ſententia FAUSTI SOCINI, cuius impia verba ſupra §. XX. *p.* 333. recitavimus. Plura hanc in rem loca adnotavit b. RAMBACHIUS in *pelle ovina Socinianis detracta*, *ſect. II.* §. 3. *not.* (*e*) *p.* 63. *ſeqq.*

CONSPECTUS
LOCI XVII.
DE
JUSTIFICATIONE HOMINIS PER FIDEM
NEC NON
CAPITUM, SECTIONUM ET RELIQUORUM CONTENTORUM
IN TOMO HOC VII. OCCURRENTIUM.

PROOEMIUM
LOCI DE JUSTIFICATIONE.

Oſtenditur *nexus* hujus loci cum præcedente, §. I. nec non dignitas & utilitas illius. §. II.

Docetur verus vocabuli *juſtificationis* ſignificatus §. III. eumque eſſe *forenſem*,

a.) evincitur argumentis. §. IV - VII. dictis veterum, & quorundam adverſariorum teſtimoniis. §. VIII.

b.) Vindicatur contra objectiones Pontificiorum, inprimis *Bellarmini*. §. IX - XV.

Exhibetur *ſumma* hujus articuli. §. XVI.

* In notis hic occurrentibus differit *Gerhardus* de ſententia Reformatorum in hoc articulo, adponit ſacri codicis aliorumque ſcriptorum teſtimonia, nec non alia quædam argumentum hoc uberius illuſtrantia.

In notis ab *Editore* §. V. adjectis oſtenditur, *juſtificationem* non modo *condemnationi*, ſed & *peccato imputato* opponi, ejusque ſignificatum *forenſem* eſſe, ex *Rom. VIII. 33, 34.* demonſtratur.

CAPUT I.
De cauſa efficiente juſtificationis.

Traditur iuſtificationis *cauſa principalis*, gratia Dei §. XVII. cujus vera notio

1) eruitur ac probatur

locis ſcripturæ §. XVIII - XXI.

teſtimoniis veterum §. XXII. & ipſorum adverſariorum. §. XXIII.

* Obſervatur, nomine *juſtitiæ* in ſacris literis quoque intelligi bonitatem ac miſericordiam divinam.

2) Adverſus argumenta ſecus ſentientium, inprimis *Bellarmini* defenditur. §. XXIV - XXX.

* In notis interpretatio dicti *Rom. V. 5.* in textu data auctoritatibus munitur, *Carletonus* in *Bellarminum* adlegatur, imputatio peccati parentum in filios adſeritur. Deinde ſententiam Pontificiorum ab ingenio humano natam eſſe, ex *Thoma* commonſtratur.

Caput II.

De cauſa meritoria juſtificationis.

In ſatisfactione Chriſti ponitur *cauſa* juſtificationis *meritoria* §. XXXI. quam nonnulli *cauſam impulſivam externam* §. XXXII. ut & *materialem* §. XXXIII. idque recte dicunt: male alii *inſtrumentalem* adpellant. §. XXXIV.

Diſputatur contra *Socinianos*.

1) Error eorum una cum origine ſua oſtenditur. §. XXXV. XXXVI.

2) Opponitur iis ſyllogiſmus generalis §. XXXVII. contra quem IX. ipſorum exceptiones diluuntur. §. XXXVIII - XLVI.

3) Reſpondetur ad argumenta adverſariorum, quæ ex *catechiſmo Racovienſi* §. XLVII - LII. deinde etiam ex aliis eorum ſcriptis §. LIII. adferuntur.

* Larga heic occurrit obſervationum partim ab ipſo *Gerhardo*, partim vero ab *Editore* profectarum copia. Diſſeritur in iis de nonnullis doctrinæ capitibus, quæ concedunt *Sociniani*, de hiſtoria *Bernhardini Ochini*, de patronis *Socinianorum* variis, de ipſorum contradictionibus in hac materia, de voce ἀντίλυτρον, de Chriſto mediatore, de redemtione per *pretium*, de *ſatisfactionis* voce non ſcripturaria. Dilucidantur nonnulla ſcripturæ loca, adſcribuntur variorum, maxime adverſariorum verba ipſa, quibus adhuc alia quædam vel refutationis vel illuſtrationis gratia acceſſere.

Recenſentur *Pontificiorum* erronea de hoc argumento dogmata. §. LIV.

* In notis loca variorum ſcriptorum adſcripta, deinde alia quædam notatu digna, partim de *Maria tanquam adjutrice in redemtionis opere*, partim in locum *Phil. II. 9.* adnotata leguntur.

Indicatur, *per quid* Chriſtus juſtitiam nobis promeruerit. §. LV. & in quantum huc *habitualis Chriſti juſtitia* referenda ſit. §. LVI.

Error *Piſcatoris*, qui ſoli *paſſivæ* Chriſti *obedientiæ* juſtificationem adſcripſit,

a) recenſetur. §. LVII - LIX.

b) Sententia orthodoxa, argumentis firmata, §. LX. contra *Piſcatoris* exceptiones defenditur §. LXI. & teſtimoniis veterum commendatur. §. LXII.

c) Denique ipſa hujus adverſarii argumenta refutantur. §. LXIII.

* In notis varii ſcriptores & in his maxime patroni hujus ſententiæ adleguntur; noſtra opinio auctoritate ſcripturæ & aliis fulcris corroboratur.

Caput III.

De cauſa juſtificationis inſtrumentali.

Traditur *cauſa* juſtificationis *inſtrumentalis* §. LXIV.

Sectio I.

De fide juſtificante ejusque partibus.

Indicantur *fidei* ſignificationes e ſcriptis profanis. §. LXV. atque ex ſacra ſcriptura. §. LXVI.

* Hæc in notis ex patribus nec non *Cicerone* illuſtrantur.

Exhibetur notio *fidei juſtificantis*. §. LXVII. quæ complectitur

a) *notitiam*. §. LXVIII.

Diſputatur de hac contra *Bellarminum*. §. LXIX. Quo facto ejus *objectum* docetur. §. LXX.

* In notis hic occurrunt quædam diſtinctiones heic obſervandæ, itemque citationes ex *Bernhardo* aliisque; ſubjungitur tandem explicatio loci *Job. XIX. 25.*

b) ad-

b) *adſenſum.* §. LXXI.

c) *fiduciam.* §. LXXII. ubi XII. argumentis comprobatur, fidem eſſe *fiduciam.*

* In notis textui ſubjunctis variæ occurrunt obſervationes, partim philologicæ, partim vero theologicæ, argumento huic illuſtrando inſervientes. Cumprimis in nota quadam prolixiori diſputatur contra *Socinianos.* Cum gravis heic nobis intercedat pugna cum *Pontificiis,*

1) exceptionibus *Bellarmini* reſpondetur. §. LXXIII.

2) ipſa, quæ is nobis opponit, argumenta diluuntur. §. LXXIV-LXXXI.

* Obſervatio §. LXXIV. adſperſa eſt de *ſubjecto* fidei.

Hiſce adjungitur quæſtio ad hunc locum pertinens: *an homo poſſit eſſe certus de gratia Dei?*

1) Figitur ſtatus controverſiæ. §. LXXXII. LXXXIII.

2) Exhibentur VII. noſtræ ſententiæ argumenta. §. LXXXIV - XC. ac §. LXXXIX. reſpondetur exceptionibus *Bellarmini.*

* Adnotantur quædam ex *Duraeo* de verbo *πεπεισμαι* *Rom. XV, 14.* nec non de *Petro,* qui *ſcivit*, ſe amare Chriſtum.

3) Inquiritur, an *Pontificii* in argumento de reconciliatione hominis cum Deo propugnent dubitationem, §. XCI. & quæ ſit origo hujus erroris oſtenditur §. XCII.

4) Noſtra ſententia effatis patrum §. XCIII. & ipſorum adverſariorum teſtimoniis §. XCIV corroboratur.

Nominantur quoque eorundem hypotheſes, cum dubitationis dogmate pugnantes. §. XCV.

5) Argumenta *Pontificiorum* pro ſtabilienda incertitudine gratiæ divinæ refutantur. §. XCVI - CIX.

* In notulis refertur b. *Lutheri* triſtitia ex dubio de ſuorum peccatorum remiſſione orta, poſtea nominantur ſcripta quædam, huc pertinentia.

Sectio II.

De variis fidei diviſionibus.

Diviſiones *fidei* nominantur variæ,

a) ex ſcriptura petitæ,

1) in *hiſtoricam, miraculoſam* & *juſtificantem.* §. CX.

2) in *veram* & *hypocriticam, vivam* & *mortuam.* §. CXI.

3) in *parvam* & *magnam, temporariam* & *perſeverantem, perfectam* & *imperfectam.* §. CXII.

4) *concretam* & *abſtractam.* §. CXIII.

neque tamen minus fides dici poteſt *una.* §. CXIV.

b) ex ſcholaſticis

1) in *implicitam* & *explicitam.* §. CXV.

* In notis ab Editore textui ſubjectis nonnulla de *Appelle,* ſeculi II. hæretico, ex hiſtoriæ eccleſiaſticæ monumentis adducuntur in medium, atque ea, quæ a *Gerbardo* hanc in rem dicta ſunt, emendantur ac ſupplentur.

2) in *infuſam* & *acquiſitam, habitualem* & *actualem.* §. LXVI.

* In notis ſubjunctis nonnulla ex *Scoto* adnotantur.

3) in *informem* & *formatam.* §. CXVII.

quæ poſtrema diviſio multis argumentis evertitur. §. CXVIII - CXXIII.

reſpondetur hic etiam argumentis adverſariorum, quibus fidem per *caritatem* formari, contendunt. §. CXXIV. CXXV.

* Notæ illuſtrando dicto *Hab. II. 4.* ac propellendis adverſariorum telis inſerviunt.

Sectio III.

De cauſa efficiente fidei juſtificantis.

Indicatur primum *cauſa* fidei *efficiens principalis*, §. CXXVI. deinde *inſtrumentalis*. §. CXXVII.

* In nota occurritur errori *Photinianorum*, quo negant, fidem Spiritus ſ. eſſe donum.

Sectio IV.

De objecto fidei.

Differitur de diſtinctione Scholaſticorum inter objectum *materiale* & *formale* §. CXXVIII. Deinceps agitur de *articulis* fidei. §. CXXIX.

Poſtea oſtenditur, *objectum* fidei eſſe promiſſionem evangelicam de Chriſto mediatore §. CXXX. Quod

1) Probatur argumentis §. CXXXI. ac teſtimoniis patrum. §. CXXXII.

* In nota textui ſubjecta oracula ſacra idem probantia adducuntur.

2) Contra exceptiones *Bellarmini* propugnatur. §. CXXXIII - CXXXV.

* In notis loca quædam *Pererii* & *Corn. a Lapide*, in quibus objectum fidei juſtificantis deſcribitur, laudantur, & de fide *Abrahami* nonnulla notatu digna obſervantur.

3) Contra antitheſin Romanenſium §. CXXXVI. defenditur, qui contrarium tueri volunt

a) ex ſacris literis, §. CXXXVII - CXLII.

b) ex traditione eccleſiaſtica, §. CXLIII.

c) rationibus. §. CXLIV - CXLVIII.

Sectio. V.

De effectu fidei, qui eſt juſtificatio.

Docetur *effectus* veræ fidei, *juſtificatio*. §. CXLIX.

Solam fidem juſtificare, §. CL. probatur §. CLI. idque ita, ut non modo opera liberi arbitrii fidem præcedentia, ſed *omnia* excludantur. §. CLII.

* In notis excitatur *Duræus*, Bellarmino adſentiens, uberiusque probatur, *omnia* opera, ſive ſint renatorum, ſive ea, quæ ſcholaſtici *legis* dicunt, excludi ab opere juſtificationis.

Exceptionibus *Bellarmini* VI. quibus vim noſtrorum argumentorum infringere voluit, reſpondetur. §. CLIII - CLVIII.

* In notis diſtinctio *Bellarmini* inter juſtitiam *legis* & *ex lege* ſeu *in lege* exploditur.

Sententiæ orthodoxæ fundamenta, in nervum redacta, exhibentur. §. CLIX.

* Subjungitur *Editoris* obſervatio de *Dietenbergeri* bibliis germanicis, nec non *Beringeri* novo teſtamento germanice edito, qui, ut ut religioni romanenſium fuerint addicti, locum tamen claſſicum Rom. III. 28. ita verterunt: ALLEIN *durch den Glauben*.

Porro theſis orthodoxa fulcitur

a) teſtimoniis patrum §. CLX. ad quæ exceptiones *Bellarmini* evertuntur §. CLXI.

* Adjunguntur in nota teſtimonia ex *Anſhelmo* Cantuarienſi deſumta.

b) ipſorum adverſariorum confeſſione. §. CLXII.

* In nota memorabilis *Thuani* locus adnotatur, qui *Carolum* V. in ſola fide excluſis operibus acquieviſſe, cruciatibus amicorum ejus comprobat.

Refutantur eccleſiæ Romanæ ſectatores, quorum

1) antitheſis exponitur, §. CLXIII.

2) diſquiritur, an hac de re noſtrates diſſentiant? §. CLXIV - CLXVI.

* In

* In notis *particularum*, quæ ſæpe parvi videntur eſſe momenti, neceſſitas ex hiſtoria & ſcripturis comprobatur.

3) Revelluntur argumenta *Bellarmini* contra fidei juſtitiam.

a) Examinantur VII. *diſpoſitiones*, quas ad juſtificationem neceſſarias judicavit concilium Tridentinum. §. CLXVII-CLXXV.

* In notis illuſtrantur loca Prov. XIV. 27. & Joh. XVI. 27. oſtenditurque, diſſentientes cauſæ ſuæ præſidium perperam in iis quærere.

b) Infringitur argumentum, ſi fides a virtutibus chriſtianis ſeparata non juſtificat, tum etiam non ſola juſtificat. §. CLXXVI.

c) Diſquiritur, cur fides *ſola* juſtificet. §. CLXXVII - CLXXIX.

d) Evolvitur diſtinctio, quod fides non *relative*, ſed *meritorie* juſtificet. §. CLXXX-CLXXXII.

e) Quæſtio, an opera ad ſalutem ſint neceſſaria, ſub examen revocatur §. CLXXXIII.

* In nota comparantur, in gratiam verſionis b. Lutheri, cum Rom. III. 24. loca hebraica parallela, ubi ejusdem generis adjectiones ſunt factæ. In alia citantur verſiones germanicæ antiquiores, ubi eadem particula vel ſynonymæ textui ſunt illatæ.

Sectio VI.

De fidei juſtificantis proprietatibus, an ſcilicet a caritate & reliquis virtutibus ſeparari poſſint?

Evincitur, veram ac juſtificantem fidem a dilectione ac reliquis virtutibus ſeparari non poſſe,

a) oraculis ſcripturæ, §. CLXXXIV. CLXXXV.

b) auctoritate veterum. §. CLXXXVI. &

c) conſenſu adverſariorum. §. CLXXXVII.

Conſeruntur iterum manus cum *Pontificiis*, eorumque defenſore, *Bellarmino*. §. CLXXXVIII-CXCIV.

* In notis oraculo ſacro Joh. XII. 42. coll. cap. V. 40, 42. lux adfunditur, atque ad §. 191. luculenter oſtenditur, quomodo doctrina *Pauli* & *Jacobi* de juſtificatione facile conciliari queat.

Caput IV.

De cauſa formali juſtificationis.

Juſtificationis *cauſa formalis* indicatur §. CXCV. ut ſimul objectio *Bellarmini*, qui theologis noſtris inconſtantiam in explicanda forma juſtificationis imputat, confutetur §. CXCV.

Diſputatur hic etiam de *Oſiandri* vero §. CXCVI. & *Buceri* fictitio errore. §. CXCVII.

* Notarum una *Oſiandrum* ſiſtit a filio defenſum, at male a *Pontificiis*, erroris ſociis, refutatum, altera juſtificationis modum diſtinguit in ϛερητικον & θετικον.

Sententia orthodoxa de cauſa formali juſtificationis variis firmatur argumentis in varias claſſes diſtributis, quorum

Ima claſſis petita eſt ex epiſtola ad Romanos, §. CCI-CCV.

* In notula data occaſione confutatur *Socinus*.

IIda claſſis ex epiſtolis ad Corinthios §. CCVI-CCVIII.

IIItia claſſis ex epiſtola ad Epheſios §. CCIX. CCX.

IVta ex actis apoſtolorum & ex parabola de publicano. §. CCXI. CCXII.

Ad ſingula hæc argumenta infringuntur exceptiones *Bellarmini.*

Sub finem ſubjunguntur hypotheſes in hac quæſtione diligenter obſervandæ. §. CCXIII. Sequitur

V^ta claſſis argumentorum quæ deſumta eſt ex teſtimoniis veterum patrum §. CCXIV.

* In notis ſubjunguntur teſtimonia quædam in textu omiſſa, ex *Gregorio* Nyſſeno, *Auguſtino*, *Anſelmo* aliisque deſumta.

Adjunguntur hiſce ipſorum adverſariorum teſtimonia §. CCXV.

Denique VI^ta claſſis argumentorum complectitur ea, quæ ex ratione ſunt petita, §. CCXVI. CCXVII.

Hiſce præmiſſis pontificiorum de *forma juſtificationis* ſententia

1) exponitur, eorumque in hocce argumento diſſenſus oſtenditur §. CCXVIII. Speciatim de *Bellarmini* ſententia diſſeritur §. CCXIX.

2) Confutatur ſententia *Bellarmini* in præcedenti §. expoſita, & contra eundem evincitur, juſtitiam inhærentem non eſſe cauſam formalem juſtificationis. §. CCXX.

3) Oſtenditur hac occaſione, *Bellarminum* perperam adcuſare *Chemnitium*, quod non recte formarit ſtatum controverſiæ, §. CCXXI.

4) Recenſentur variæ juſtitiæ ſpecies. §. CCXXII.

5) Adduntur argumenta *Bellarmini* pro juſtitia inhærente ſtabilienda, ac diluuntur. §. CCXXIII - CCXXX.

6) Diſquiritur porro: an fides ſit integra formalis cauſa juſtificationis? quam quæſtionem negat *Bellarminus*, cujus argumenta revelluntur §. CCXXXI.

7) Negatur contra iſtum, juſtificationem non conſiſtere in ſola remiſſione peccatorum, ſed etiam in interna renovatione, §. CCXXXII - CCXXXIV.

8) Adſeritur contra eundem, juſtificationem conſiſtere in imputatione juſtitiæ Chriſti, &

a) inveſtigatur ſignificatus verbi λογίζεσθαι, & undenam hauſta ſit imputationis notio §. CCXXXV.

b) reſpondetur ad argumenta, partim ex ſcripturis, partim ex patribus deſumta, quibus imputationem juſtitiæ Chriſti impugnat *Bellarminus*. §. CCXXXVI - CCXLVI.

* In notis ad §. XLVI. nonnullæ ab *Editore* ſubjunguntur obſervationes, argumento huic ex patribus illuſtrando inſervientes.

c) alia quædam *pontificiorum* argumenta pro juſtitia habituali ſtabilienda diluuntur. §. CCXLVII. & CCXLVIII.

Caput V.

De cauſa finali juſtificationis

quæ conſideratur

1) reſpectu *noſtri*, & in hac & in altera vita

2) reſpectu *Dei* §. CCXLIX.

* In notis textui ſubjectis *effecta* juſtificationis, itemque *ſubjectum* circa quod, nec minus *adjuncta* & *contraria* brevibus comprehenduntur.

Cap. VI.

Caput. VI.

De uſu doctrinae juſtificationis.

1) Oſtenditur, quæ de gratuita juſtificatione per & propter Chriſtum hactenus dicta ſunt, referenda

a) ad juſtitiæ ac miſericordiæ divinæ gratam agnitionem ac deprædicationem,

b) ad certam conſcientiæ conſolationem,

c) ad veræ fidei & grati animi per bona opera teſtificationem §. CCL.

2) Subjungitur definitio juſtificationis, quæ totius hujus tractationis nervum continet §. CCLI.

* * * * * * * * * *

SVPPLEMENTVM

EDITORIS

EXHIBENS

CONTROVERSIAS DE JUSTIFICATIONE CUM SOCINIANIS AGITATAS.

Ante omnia mens *Socinianorum* de arduo hoc argumento breviter ediſſeritur §. I.

Deinde *quatuor*, ad quas illa redit, *hypotheſes* examini ſubjiciuntur.

I. Prorſus erroneam *fidei* juſtificantis notionem animo effingunt, quam in nudo *adſenſu* & fiducia generali *promiſſionibus* Dei nixa, & in *obedientia mandatorum Dei* ponunt. §. II.

1) Probatur noſtræ eccleſiæ de fide juſtificante doctrina §§. III, IV. & V.

2) Reſpondetur ad præcipua, quibus *Sociniani* hac in parte contra nos inſurgunt, argumenta, §. VI. memorata, ſigillatim & diſtincte §. VII.

II. Obſequium noſtrum, præceptis evangelicis præſtitum, licet valde ſit *imperfectum*, nihilo tamen minus a Deo per *acceptilationem* quandam pro perfecto reputari ſtatuunt. Quod commentum refutatur §. VIII.

III. Ex hoc colligunt, rationem juſtificationis noſtræ eſſe *propriam* noſtram *obedientiam*. §. IX. Hic

1) Demonſtratur noſtra theſis de neceſſitate juſtitiæ *alienæ*, vicariæ ſcilicet Chriſti, §. X. adſerta,

a) Ex Rom. III, 24. 25. &

b) Ex Rom. V, 18, 19. §. XI.

c) Ex illis S. S. locis, in quibus Chriſtus *pro nobis* mortuus, traditus, peccatum factus dicitur §. XII.

d) Ex Rom. IV, 3, 5. §. XIII.

e) Ex Rom. VIII, 3, 4. §. XIV.

f) Ex ſponſione Chriſti §. XV.

2) Di-

2) Diluuntur *Socinianorum* objectiones, ubi objiciunt

a) Deum nos ex abſoluta miſericordia pro juſtis habere, nec proinde dici poſſe, quod aliqua heic intercedat ſatisfactio Chriſti, quæ per fidem nobis adplicetur §. XVI.

b) Nullo pacto ſuſtineri poſſe id, quod ſtatuitur, ſatisfactionem ſive juſtitiam Chriſti nobis imputari §. XVII, XVIII.

c) Doctrinam noſtram de ſatisfactione nec expreſſe totidem verbis, nec verbis æquipollentibus, in ſacra ſcriptura tradi &

d) Deum peccata noſtra condonare & de jure ſuo remittere poſſe, nulla pro illis a quoquam ſatisfactione accepta §§. XIX, XX, XXI.

e) Stante etiam ſatisfactionis dogmate nulla opus eſſe imputatione, ſi enim Chriſtus pro nobis ſatisfecerit, non opus eſſe, ut nos ſatisfeciſſe cenſeamur. §. XXII.

f) Enunciatum illud, Chriſti ſatisfactionem nobis per fidem imputari, aut ſe ipſum deſtruere, aut certe perquam abſurdam doctrinam continere §. XXIII.

g) Bina dogmata de ſatisfactione Chriſti & de imputatione juſtitiæ Chriſti homines ad carnalem ſecuritatem & ad vitæ improbitatem ſeducere §. XXIV.

IV. Veteris Teſtamenti fideles *diverſo* plane *modo* juſtificatos eſſe dicunt ac quidem eos, qui in novo Teſtamento juſtificantur §. XXV.

1) Comprobatur noſtra huic contraria doctrina

a) Ex propheticis de juſtificatione per fidem obtinenda concionibus §. XXVI.

b) Ex novi Teſtamenti oraculis §. XXVII.

2) Argumenta Diſſentientium quatuor

a) Scripturam fidei in Chriſtum nullam prorſus facere mentionem, niſi pro eo tempore, quo exhibitus jam fuit

b) Ex Joh. I, 17. colligunt gratiam evangelii non fuiſſe in vet. teſt. patefactam.

c) Ex Rom. III, 21. 22. objiciunt, *nunc* demum (tempore ſcil. novi teſt.) patefactam eſſe fidei juſtitiam.

d) Ex Gal. III, 23. conjiciunt, fidem in Chriſtum in vet. teſt. haud obtinuiſſe.

Hæc argumenta §. XXVIII. memorata ſolvuntur ac refutantur §. XXIX, XXX, XXXI.

Subjunguntur denique ſex obſervationes ad controverſias illas propius ſpectantes §. XXXII.

IOANNIS GERHARDI

THEOLOGI QUONDAM JENENSIS
CELEBERRIMI

LOCORVM THEOLOGICORVM

TOMVS OCTAVUS

DENUO EDIDIT
VARIISQVE OBSERVATIONIBVS
ILLVSTRAVIT ET AVXIT

IO. FRIDERICUS COTTA
THEOLOGUS TUBINGENSIS.

TUBINGAE
SUMTIBUS IO. GEORGII COTTAE
M D CC LXVIII.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
72663
1897.

LECTORI BENEVOLO

S. D.

IO. FRID. COTTA

THEOLOGVS TVBINGENSIS.

Accipe, ſi placet, octavum hunc operis Gerhardiani tomum, in quo ea doctrinæ ſanctioris capita, quæ in præcedenti volumine cœpta nt, iuſto ſervato ordine continuantur.

Pertractaverat GERHARDUS in tomo ſeptimo verita- graviſſimas de *iuſtificatione*, itemque de *fide in Chriſtum*, qua recte omnino dicitur adſeriturque, quod *ſola hominem* *ificet*. Quum vero hæc ipſa fides ſine operibus, quæ ex ea

 fluunt,

fluunt, atque hinc *opera fidei* adpellantur, ſibi non conſtet, tractationi de *fide* eam, quæ de *bonis operibus* exponit, mox ſubiunxit beatæ vir memoriæ, cui primum in hocce volumine locum adſignavimus.

Equidem videri fortaſſis poterat, argumentum de *bonis operibus* non tam ad theologiam *dogmaticam*, quam pertractandam ſibi ſumſit GERHARDUS, quam potius *moralem* propius ſpectare, cum huius munus maxime proprium ſit, de iis, quæ facere nos, quæ fugere Deus iubet, curatius exponere.

Verum antiquiores eccleſiæ noſtræ theologi, de ſeparata theologia morali ne per ſomnium quidem cogitantes, ea, quæ ad agenda pertinent, credendis admiſcere nulli dubitarunt, quod & a GERHARDO noſtro factum eſſe, mirum videri haud debet.

Accedit, quod controverſiæ, quæ nobis cum eccleſiæ Romanæ ſectatoribus, in loco de *iuſtificatione* & olim interceſſerunt, & hodienum intercedunt, uberiorem de *bonis operibus* tractationem omnino expoſcant, eandemque ſupponant. Quum enim temporibus reformationis, & proxime ante iſta, iuſtificationem

ſolis

ſolis operibus adſcripſerint cœtus Romani doctores, poſtea vero a primis noſtris reformatoribus edocti, fidem quidem addiderint, ſed cum bonis operibus coniunctam, docuerintque, renatos in hac vita legi divinæ poſſe ſatisfacere operibusque bonis æternam promereri ſalutem, facile patet, hocce Romanenſium adſertum a noſtris theologis ea, qua fieri debet, ratione ſub examen vocari haud potuiſſe, niſi inſtituta prius adcurata in naturam bonorum operum inveſtigatione, quod ipſum a GERHARDO noſtro egregie ſolideque fuiſſe præſtitum, ex ipſa huius articuli pertractatione, in hocce volumine exhibita, facile perſpicient lectores extra partium ſtudium conſtituti.

Ab articulo de *bonis operibus* ad locum de *ſacramentis* tranſiit b. GERHARDUS, quæ quidem tractatio alterum in hocce tomo locum occupat. Sunt quippe ſacramenta media eaque efficaciſſima promovendi ſtudium bonorum operum, nec proinde ab his divelli poſſunt. Nihil vero eorum, quæ de arduo hocce argumento ſcitu cognituque ſunt neceſſaria, heic prætermiſiſſe virum prorſus eximium, ipſa inſpectio atque perlectio huius loci edocere poteſt quemlibet.

De ſerie, nexu atque ordine, quem in pertractandis veritatibus divinis ſecutus eſt b. auctor, non opus eſſe arbitramur, ut quidquam heic commemoremus. Conſulat, qui hæc penitius noſſe voluerit, *conſpectum capitum*, *ſectionum & contentorum* in tomo hoc octavo occurrentium, quem, more conſueto, in fine huius voluminis ad lectoris operam ſublevandam adiecimus.

Ex eodem *conſpectu* perſpicient quoque lectores, quænam a nobis textui Gerhardiano paſſim ſubiectæ fuerint animadverſiones, varii generis argumentis uberius illuſtrandis inſervientes, quarum momentum aliis diiudicandum relinquimus.

Hoc unicum duntaxat paucis adiicimus, nos, ſi Deus vitam viresque conceſſerit benigniſſime, omnem daturos operam, ut & reliqui locorum theologicorum tomi, abiecta cunctatione, litteris deſcribantur.

Atque ita vale, LECTOR BENEVOLE, nobisque nec non ſtudiis noſtris porro fave.

Scripſimus Tubingæ die XII. Septembr. anni chriſtiani MDCCLXVIII.

LOCUS

Locus XVIII.

DE BONIS OPERIBVS.

PROOEMIUM.

§. I.

Connexio cum loco praecedente.

Doctrinæ de *juſtificatione per fidem* convenienti ordine ſuccedit articulus de *bonis operibus*. Quamvis enim fide ſine operibus juſtificemur, ac proinde a foro juſtificationis bona opera ſint ſejungenda: tamen vera illa & viva fides, per quam juſtificamur, non eſt ſine operibus, cum beneficia juſtificationis & ſanctificationis, regenerationis & renovationis perpetuo ac indiſſolubili nexu ſint conjuncta. Adde, quod exemplo divi Pauli doctrinæ de juſtificatione per fidem immediate ſubjungatur doctrina de bonis operibus. Is namque, uti conſtat ex epiſtolis ad Romanos & Galatas, eadem methodo utitur, quod ſingulari conſilio & divino impulſu factum eſſe neutiquam dubitari poteſt. Eximitur inſuper hac ratione animis hominum vana ac falſa illa perſuaſio, quod fides ſit nuda quædam notitia fiduciali cordis adprehenſione atque interiori renovatione deſtituta, quod ſit mortuum & ſterile quiddam, vitæ ſpiritualis motibus ac bonorum operum fructibus vacuum; quod ſit exterior quædam oris profeſſio & jactantia teſtimonio operum denudata: quibus cogitationibus opponimus illud Jacobæum II. 17. *Fides, quae non habet opera, mortua eſt in ſemet ipſa.* v. 18. *Oſtende mihi fidem tuam ex operibus.* v. 26. *Sicut corpus ſine ſpiritu mortuum eſt, ita fides ſine operibus eſt mortua.* Denique hoc docendi ordine obviam iri poteſt calumniæ Tridentinæ, quaſi in noſtris eccleſiis *magna contentione praedicetur illa ab omni pietate remota fiducia.* Atqui fidem & opera diſtinguere, atque unicuique horum quod ſuum eſt, tribuere, non eſt fidem & opera ſeparare, ab actu juſtificationis opera removere, non eſt eadem ex juſtificatis tollere, & ex eccleſiæ finibus penitus exterminare.

rum & hortulanorum labor fructus conſequentes ſpectat: *Qui arat, in ſpe arat* 1 Cor. IX. 10. ita quoque electio, vocatio, juſtificatio, donatio Spiritus ſancti & omnia Dei beneficia eo ſpectant, ut copioſos feramus fructus ipſi gratos ac placentes. Quemadmodum fructus colonis ſunt veluti præmia laborum & diligentiæ; ita quoque ſpirituales coloni (eccleſiæ miniſtros intellige) non poſſunt non gaudere, quando vident *plantationi ac rigationi ſuae incrementum divinitus dari*, 1 Cor. III. 6. *ac laborem ſuum non eſſe inanem in Domino*, 1 Cor. XV. 58. Quædam adpellationes reſpiciunt vet. teſt. typos, utpote quando bona opera dicuntur θυσία, *ſacrificium juſtitiae, hoſtia viva, Deo placens, ſpiritualis*. Pſalm. IV. 6. *ſacrificate ſacrificium juſtitiae*. Pſalm. LI. 19. *Sacrificium Deo placens eſt ſpiritus contribulatus*. Pſalm. CXLI. 2. *Sit devotio manuum mearum ſicut ſacrificium veſpertinum*. Oſe. XIV. 3. *Reddemus vitulos labiorum*. Rom. XII. 1. *Exhibete corpora veſtra hoſtiam viventem, ſanctam, Deo placentem, rationabile obſequium veſtrum*. Phil. IV. 18. beneficentia erga miniſtros eccleſiæ vocatur θυσία δεκτὴ εὐάρεστος τῷ θεῷ, quod imitatur epiſtola ad Hebræos cap. XIII. 16. *Beneficentiae & communicationis ne obliviſcamini; talibus enim hoſtiis εὐαρεστεῖται ὁ θεός*. Quemadmodum enim in vet. teſt. ſacerdotum proprium erat ſacrificia offerre Deo: ita Chriſtus *fecit nos ſacerdotes, Deo & Patri ſuo*, Apoc. I. 6. ut *ſimus ſacerdotium ſanctum, ac offeramus ſpirituales hoſtias acceptabiles Deo per Chriſtum*, 1 Petr. II. 5. Quemadmodum Levitæ conſecrati erant Deo ad mactandas victimas; ita vere pii ſeſe totos divino cultui ac ſervitio mancipare debent ac carnem ſuam mortificare. Quemadmodum tum demum ſacrificia veteris teſtamenti Deo placebant, ſi vera fide promiſſum Meſſiam reſpicientes offerebantur: ita bona opera renatorum tum demum Deo placent, ſi procedant ex vera in Chriſtum fide.

Adpellationes typicæ.

Bona opera cur dicantur ſacrificia.

Nulla eſt grata Deo, niſi Chriſtus Filius, ara.

Huc pertinet, quod obedientia piorum, præſertim vero preces dicuntur θυμίαμα *incenſum odoramentum*. Pſalm. CXLI. 2. Apoc. VIII. 3. cum ſint ὀσμὴ εὐωδίας coram Deo, ſicut veteris teſtamenti thymiama (*).

§. V. Ex vocibus ſimplicibus facile judicari poteſt de phraſibus conjunctis, quæ itidem vel ſunt *propriae*, vel *metaphoricae*; ac reſpiciunt vel cauſam *efficientem*, vel *formalem*, vel *finalem*, vel etiam *objectum*, &c. utpote *facere juſtitiam*, Deut. XXVII. 10. 1 Joh. III. 7. *facere mandata Dei*, Levit. XX. 8. *facere juxta mandata Dei*, Deut. XVII. 11. *declinare a malo & facere bonum*, Pſalm. XXXIV. 15. *ambulare in viis Domini*, *Deut*. VIII. 6. *ambulare cum Deo*, Gen. V. 22. *Deum timere & diligere*, Eccl. II. 18. *cuſtodire mandata*, Exod. XX. 6. *ambulare in lege Domini*, XVI. 4. *ambulare in innocentia*, Pſalm. LXXXI. 12. *praebere membra ſua arma juſtitiae Deo*, Rom. VI. 13. *ſiſtere membra ſerva juſtitiae in ſanctificationem*, v. 19. *ſervire Deo in ſanctitate & juſtitia*, Luc. I. 75. *perficere ſanctificationem cum timore Dei*, 2 Cor. VII. 1. *bona conſcientia Deo ſervire*, Act. XXIII. 1. *ſtabilire cor irreprehenſibile in ſanctitate coram Deo*. 1 Theſſ. III. 13. &c. Hujusmodi phraſes in ſcripturæ lectione occurrunt longe plurimæ a pietatis ſtudioſis ad hunc locum referendæ. Obſervandum vero duplex *facere* in ſacris literis deſcribi *legale* & *evangelicum*. Facere *legale* eſt legem

Synonyma bonorum operum conjuncta.

Duplex facere in ſacris literis deſcribitur.

(*) Chryſoſtomus πολιτείας nomine adpellare ſolet bona opera. In homilia quadam in titulum libri actorum: οὐ θαύματα ἀλλὰ πολιτεία εἰς τὴν βασιλείαν ἀνάγει τῶν οὐρανῶν. *Non miracula, ſed vita in regnum cœlorum introducit.* Intelligit autem, ut ſe ipſum ibi explicat, πρᾶξιν ἀγαθὴν καὶ βίον καθαρόν. GERHARDUS.

legem Dei perfecte implere, integram & numeris omnibus abſolutam obedientiam, tam internam, quam externam, ab omni labe peccati immunem præſtare. Rom. II. 13. *Non auditores legis juſti ſunt apud Deum, ſed factores legis juſtificabuntur.* Gal. III. 12. *Qui fecerit ea, vivet in eis.* Illud facere legale non cadit in ullum hominem in hac vita, ſiquidem *lex ſpiritualis eſt, nos autem carnales ſumus, venundati ſub peccatum*, Rom. VII. 14. *Evangelicum* facere eſt credere in Chriſtum, *qui eſt finis legis ad juſtitiam omni credenti*, Rom. X. 4. & prælucente hac fide legis obedientiam inchoare Matth. VII. 21. *Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum, ſed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cælis eſt.* Jam enim *haec eſt voluntas Dei, ut credamus in Chriſtum*, Joh. VI. 40. *& noſtra ſanctificatio* itidem eſt *Dei voluntas*. 1 Theſſ. IV. 3. Sic 1 Joh. III. 23. *Hoc eſt mandatum ejus, ut credamus in nomen Filii ejus Jeſu Chriſti, & nos invicem diligamus.* Hoc evangelicum facere complectitur veram pœnitentiam & fidem, ſerium propoſitum ac ſtudium ſanctitatis, agnitionem imperfectionis & defectuum, qui ipſis bonis operibus adhærent, ſinceram obedientiam, dilectionem ἀνυπόκριτον &c. Hæc diſtinctio in ſcriptis Lutheri & Philippi ſæpius occurrit, quæ non deſtituitur veterum calculo. Ambroſius in II. Rom. exponens verba: *Non auditores, ſed factores legis juſtificabuntur*; hoc dicit, *quia non hi juſti ſunt, qui audiunt legem, ſed qui credunt in Chriſtum, quem lex promiſit, & hoc eſt facere legem. Omnis autem non facit legem, qui non credit legi, dum non recipit, cui lex teſtimonium perhibet, &c.* Auguſtinus in Pſalm. XXXI. *Laudo fructum boni operis, ſed in fide agnoſco radicem.* Nequaquam vero hæc diſtinctio ad confuſionem legis & evangelii, vel ad labefactandam integritatem articuli de juſtificatione, torqueri debet, ſed uſus ejus eſt in explicandis ſcripturæ dictis, quæ de exercitiis fidei per bona opera, ſive, ut Lutherus loquitur, de fide concreta & incarnata loquuntur, ubi nomine operum intelligitur cumprimis fides, ſine qua bona opera non poſſunt fieri, inde dicta illa, licet primo intuitu videantur legalia, tamen penitius introſpecta ſunt evangelica.

CAPUT II.

DE DIVISIONIBUS BONORUM OPERUM.

Diviſiones bonorum operum.

§. VI. Bona opera, quoad vim nominis, ſunt bonæ actiones, καλοκαγαθίαι, ἀγαθοεργίαι, cogitationes, adfectus, motus & actiones bonitatis nomine commendatæ. Sed cum & *operis* & *bonitatis* multiplex ſit ratio, inde variæ traduntur bonorum operum diviſiones, quarum quædam ſunt diſtinctiones vocis ambiguæ in ſua ſignificata. Ratione *operis* quædam bona opera dicuntur *interna*, quædam vero *externa*. *Interna*, ſolius Dei oculis obvia, interiores mentis ac voluntatis motus cordisque adfectus bonos complectuntur: tales ſunt, dilectio, timor Dei, fiducia erga Deum, patientia, humilitas &c. *Externa* ac non Dei ſolum, ſed & hominum oculis conſpicua, exteriores membrorum geſtus, exteriora verba & actiones exteriores complectuntur. Fundamenta hujus diviſionis exſtant in ipſo decalogo, qui non externam ſolum, ſed & internam, adeoque ſpiritualem obedientiam a nobis requirit Rom. VII. 14. *Lex ſpiritualis eſt:* & in dictis Chriſti Matth. XII. 34. Luc. VI. 45. *Bonus homo de bono theſauro cordis profert bona, & malus homo de malo theſauro cordis profert mala.* Matth. XXIII. 26. *Phariſaee cæce, munda prius quod intus eſt calicis & paropſidis, ut fiat & id, quod de foris eſt, mundum*, v. 28. *exterius adparetis coram hominibus juſti, ſed interius pleni eſtis hypocriſi & iniquitate.* 1 Joh. III. 18. *Non diligamus verbo, neque lingua, ſed opere & veritate.*

Quædam ſunt interna, quædam vero externa.

VI. 3. & 4. nec poteſt eſſe verus Chriſti diſcipulus, quomodo ergo opera illius Deo placere poterunt? 4.) Hæretici non amplius ſunt vera & viva membra eccleſiæ, quæ eſt corpus Chriſti myſticum: ergo non ſunt participes ſpiritualis vitæ, quæ eſt *ex Deo*, Eph. IV. 18. non ſunt *palmites* haurientes fructum ex vite ſalutis Chriſto; Joh. XV. 4. opera ergo eorum coram Deo ſunt mortua. 5.) Hæretici vere & proprie ſic dicti ſunt idololatræ, quia nova dogmata vetus teſtamentum allegorico ſermone *deos alienos* adpellare conſuevit, eo ſcilicet, quod *ab haereticis ipſorum opiniones, ſicut a gentilibus dii ſui obſerventur*, ut ſcribit Vincentius Lyrinenſis adverſus hæreſes, quomodo ergo opera eorum ad veram veri Dei gloriam ſunt directa? Tertullianus de præſcript. cap. 40. *Neque ab idololatria diſtant haereſes, cum & auctoris & operis ejusdem ſint, cujus & idololatria: Deum autem fingunt alium adverſus creatorem, aut ſi unicum creatorem confitentur, aliter cum diſſerunt, quam in vero eſt. Itaque omne mendacium, quod de Deo dicunt, quodammodo genus eſt idololatriae.* Auguſtinus in Pſalm. LXXXIII. ad verſ. paſſer invenit ſibi domum &c. *Quanti videntur praeter eccleſiam bona operari? quam multi etiam pagani paſcunt eſurientem, veſtiunt nudum, ſuſcipiunt hoſpitem, viſitant aegrotum, conſolantur incluſum? quam multi haec faciunt? quaſi videtur parere turtur, ſed non ſibi invenit nidum. Quam multa multi haeretici non ea in eccleſia operantur, non in nido pullos ponunt, conculcabuntur, & conterentur & non ſervabuntur, non cuſtodientur.* Idem libr. XX. contra Fauſtum cap. 15. *Satius eſt vel lapidi, qui quoquo modo eſt, aram conſtituere, & victimam offerre, quam quod omnino non eſt, in deliramento phantaſmatis adorare.* Idem q. XXIX. in Joſ. *Quisquis talem Deum cogitat, qualis non eſt Deus, alterum Deum utique & falſum in cogitatione portat.*

Differentia bonorum operum, quae fiunt a renatis, & eorum, *quae fiunt a non renatis.*

§. X. Multis igitur modis bona opera renatorum differunt a virtutibus ethnicorum ac operibus non renatorum: 1.) *cauſa efficiente*, quæ in ethnicis & non renatis eſt judicium & dictamen rectæ rationis ex lumine naturæ adhuc reliquum, cui voluntas obſequitur, & membra externa ad obedientiam qualitercunque cogit. In heroicis virtutibus accedit adflatus quidam divinus extraordinarius, ſed bonorum operum in renatis cauſa efficiens proxima eſt mens per Spiritum ſanctum verbi luce illuſtrata & voluntas novis viribus donata. 2.) *Cauſa impulſiva:* non renati impelluntur ad bona opera dignitate externæ obedientiæ, auctoritate legum, reverentia erga magiſtratum, promiſſione præmiorum & comminatione pœnarum; ſed vere pii ac renati vero Dei timore ac dilectione ad obedientiam præſtandam impelluntur. 3.) *Subjecto:* non renati Deo nondum ſunt reconciliati, ideoque cum perſona ipſorum Deo non placeat, nec opera ipſi placere poſſunt; ſed credentes in Chriſtum fide Deo placent, inde atque ideo etiam opera ipſorum Deo probantur. 4.) *Objecto:* non renatorum obedientia particulam quandam legis divinæ de externa obedientia præſtanda ſibi propoſitam habet; ſed renati totam legem reſpiciunt, atque interiorem ac ſpiritualem obedientiam a lege requiri agnoſcunt, ideoque prælucente vera in Chriſtum fide ex corde Deo obediunt in vero timore, fiducia, dilectione, patientia, &c. 5.) *Forma:* non renatorum opera conſiſtunt in gubernatione externæ locomotivæ, vel ad ſummum in moderatione quadam adfectuum philoſophica, ne in externa ſcelera erumpant, ac deſtituuntur fide in Chriſtum: ſed renatorum obedientia eſt exterior & interior, procedens ex fide, quæ eſt forma vere bonorum operum. 6.) *Cauſa finali:* non renati ſuæ velificantur gloriæ, atque omnia vel ad ſuam, vel patriæ, vel amicorum utilitatem referunt.

Vicit amor patriae, laudumque immenſa cupido.

Sed renati potiſſimum Dei gloriam reſpiciunt atque ad eccleſiæ ſalutem labores ſuos dirigunt. 7.) *Conſequentibus praemiis:* non renati temporalem quandam operum ſuorum remunerationem conſequuntur; ſed *pietas* renatorum *habet promiſſionem praeſentis & futurae vitae.*

1 Tim.

1 Tim. IV. 8. Lutherus tom. I. operum lat. pag. 543. *Juſtitia hominis non renati, utut eam temporaliter Deus honoret donis optimis hujus vitae: tamen coram Deo larva eſt & hypocriſis impia. Et mirum problema eſt, quod Deus remuneret juſtitiam, quam ipſe reputet iniquitatem & malitiam.*

Juxta Scholaſticos quædam opera ſunt moraliter; quædam meritorie bona.

§. XI. Diviſionem bonorum operum proxime adſignatam Scholaſtici ſic efferunt, quod quædam opera ſint *moraliter*, quædam vero *meritorie* bona. Per opera *moraliter* bona non intelligunt externæ ſolum diſciplinæ opera, ſed etiam interna ac ſpiritualiter bona, utpote diligere Deum ſuper omnia, quod ex puris naturalibus hominem poſſe, quidam ex ipſis ſtatuunt, item præparationes ac diſpoſitiones ad gratiam juſtificationis, per quas non intelligunt externum ſolummodo verbi auditum, ſed etiam interiores bonos motus, unde Bellarminus Scholaſticos ſecutus lib. V. de grat. & libero arbitrio cap. 9. diſputat, *poſſe aliqua vere bona opera ab infidelibus fieri ſive cum auxilio Dei ſpeciali, ſive ſolis naturae viribus, quae non ſint peccata.* Per opera *meritorie* bona intelligunt ea, quæ ex *condigno* ſunt meritoria, quæ proprie meritoria vocari contendunt, interim non negant, opera moraliter bona eſſe meritoria ex *congruo*. Sed cum hæc omnia nitantur falſis hypotheſibus, ideo acceptari a nobis non poſſunt. Scriptura ſacra ne ſemel quidem meriti nomen operibus tribuit, ut ſuo loco pluribus oſtendemus. Conſtituunt etiam quatuor operum genera: quædam dicunt *viva* ſeu bona: quædam *mortua*, ut peccata venialia: quædam *mortifera*, ut peccata mortalia: quædam *mortificata*; ſcilicet per peccatum mortale, ideoque ad ſalutem invalida, eadem tamen per pœnitentiam iterum vivificari diſputant Thomas part. III. quæſt. 89. art. 4. *Opera virtutum dicuntur mortificari per ſimilitudinem, in quantum impediuntur a ſuo effectu, qui eſt perducere ad vitam aeternam,* art. 5. *hoc impedimentum tollitur per pœnitentiam, ideo opera prius per peccatum mortificata reviviſcunt per eam, id eſt, recuperant efficaciam perducendi eum, qui fecit ea, in vitam aeternam,* art. 6. *mortua opera, id eſt, ſine caritate facta non vivificantur per pœnitentiam.* Biel IV. ſent. diſtinct. 14. quæſt. 3. art. 4. *In reſurgente per pœnitentiam vivificantur omnia merita per praecedens peccatum mortificata. Vivificantur autem quantum ad acceptationem divinam, quia per Dei miſericordiam ordinantur ad illud praemium, ad quod ordinabantur primo ante peccatum.* Hæc illi, quibus reſpondemus, bona opera non eſſe cauſas vitæ ſpiritualis, ſed ejusdem effecta, ergo non vivificant hominem, ſed ab homine per Spiritum ſanctum vivificato procedunt.

Quædam viva, quædam mortua, quædam mortifera, quædam mortificata.

Juxta Pontificios quædam ſunt opera legis, quædam evangelii.

§. XII. Pontificiis ſcriptoribus uſitatiſſima eſt diviſio inter opera *legis* & opera *evangelii*. Opera *legis* vocant ea, quæ fiunt ex ſolis liberi arbitrii viribus. Opera *evangelii*, quæ fiunt ex gratia & inhabitatione Spiritus ſancti, ideo diſputant, apoſtolum Paulum tantummodo prioris generis opera ab actu juſtificationis excludere, quando fide ſine operibus legis nos juſtificari pronunciat, nequaquam vero poſterioris generis opera. Item *legis* opera vocant, quæ fiunt juxta decalogum; opera *evangelii*, quæ fiunt juxta conſilia perfectionis in evangelio præſcripta. *Reſpond.* 1.) Omnia omnino etiam renatorum opera ab actu juſtificationis excludi oſtendimus in tractatu præcedente §. 118. In evangelio non proponi nova quædam præcepta vel perfectionis conſilia, oſtendimus in tractatu de evangelio §. 64. & ſeqq. ex quo facile adparet, quid de hac diviſione ſtatuendum ſit. 2.) Renatorum opera itidem dicuntur in ſcripturis opera legis, non ratione *cauſae efficientis*, quaſi opera illa legis imperio ab invitis extorqueantur, cum proficiſcantur a Spiritu ſpontaneo, & fiant a renatis cum promtitudine ac delectatione quadam: Pſalm. CX. 3. *Populus tuus ſpontanea tibi offeret ſacrificia in ſplendoribus ſanctitatis:* ſed ratione *objecti*,

objecti, quia renati in exercitio bonorum operum non ſequuntur judicium rationis aut propriam intentionem, ſed normam ac præſcriptum divinæ legis Rom. VII. 25. *mente ſervio legi Dei*, ac conſideratione præceptionum, promiſſionum, comminationum, præmiorum, ac pœnarum divinarum mortificant carnem, ut Spiritui ſubjiciatur, nec in bonis operibus ei reluctetur. 3.) Quod ſi per opera legis intelligantur ea, quæ lex minando & terrendo extorquet, vel quæ a ſolis liberi arbitrii viribus ante fidem & juſtificationem fiunt: concedimus, hoc ſenſu & reſpectu renatorum opera non eſſe legis opera, cum ſint fructus Spiritus & opera gratiæ. Acceptamus igitur diſtinctionem Auguſtini, quam lib. III. contra duas Epiſtolas Pelag. cap. 4. atque alibi paſſim proponit inter opera legis & gratiæ. *Magna* (inquit) *diſtantia eſt*, *quando qui praecepta legis cuſtodiunt, hoc faciunt ſub lege conſtituti ex coactione legis, & quando ſub gratia conſtituti per dilectionem hoc faciunt.* Addimus autem, diviſionem hanc itidem ſumtam eſſe a cauſa *efficiente*, non autem a cauſa *formali* vel *objecto*. 4.) Sane utrumque eſt Chriſti beneficium per evangelii prædicationem credentibus datum, remiſſio peccatorum, & donatio Spiritus ſancti, qui ad omnis generis bona opera renatos impellit; ſed propterea non debent aut poſſunt bona opera renatorum ſtatim dici opera evangelii, niſi per quandam ἀκυρολογίαν accurate declarandam ac propter inſidias adverſariorum evitandam, ne confuſio legis & evangelii introducatur, atque integritas articuli de gratuita juſtificatione per fidem labefactetur.

CAPUT III.

DE CAUSA EFFICIENTE BONORUM OPERUM.

Cauſa efficiens bonorum operum principalis.

§. XIII. *Cauſa efficiens principalis* bonorum operum eſt Spiritus ſanctus, non ſolum quia exterius in verbo ea monſtrat, præſcribit & exigit: ſed etiam quia interius hominem regenerando ac renovando mentem illuminat, voluntatem flectit, & ad omnis generis bona opera impellit. Rom. VIII. 14. *Qui Spiritu Dei aguntur, hi ſunt filii Dei*, inde etiam bona opera dicuntur *fructus Spiritus*, Gal. V. 22. Ut fructus herbarum & arborum ex vivifico illo naturæ ſpiritu herbas, arbores & reliqua viventia animante promanant: ita bona opera renatorum velut ſuaviſſimi ac Deo gratiſſimi fructus ex Spiritu illo cœleſti, quo fideles aguntur, procedunt. Pſalm. CIV. 30. *Emitte Spiritum tuum, & renovabis faciem terrae.* Ut fidei, ita quoque bonorum operum cauſa efficiens eſt Spiritus ſanctus, qui per evangelii prædicationem non ſolum fidem in cordibus accendit, ſed etiam novos motus in eis efficit, naturam renovat, ac viribus ad bene operandum neceſſariis inſtruit. Idem vero eſt, ſive dicas Spiritum ſanctum, ſive Deum eſſe cauſam bonorum operum, ſiquidem Spiritus ſanctus eſt unus verus cum Patre & Filio Deus, ideoque Spiritus ſancti diſerta mentione non excluduntur Pater & Filius, ſed per adpropriationem quandam Spiritui ſancto id tribuitur, quod eſt totius ſacroſanctæ Trinitatis opus. Joh. V. 17. *Pater meus uſque modo operatur, & ego operor.* De Filio Dei teſtatur ſcriptura, quod *per fidem in cordibus credentium habitet*, Eph. III. 17. *in illis vivat*, Gal. II. 20. eoſdem ſibi inſerat tanquam *palmites viti*, ut in omnibus bonis operibus ſint frugiferi. Joh. XV. 4. *Sicut palmes non poteſt ferre fructum a ſemet ipſo, niſi manſerit in vite; ſic nec vos, niſi in me manſeritis.* v. 5. *Ego ſum vitis, vos palmites, qui manet in me & ego in eo, hic fert fructum multum, quia ſine me nihil poteſtis facere.*

Cauſa inſtrumentalis.

§. XIV. *Inſtrumentalis cauſa* bonorum operum eſt verbum Dei. Ut enim fructus naſcuntur ex ſemine, ita verbum Dei eſt ſpirituale illud & *incorruptibile ſemen, ex quo renaſcimur & fæcundamur*. Jac. I. 18. 1 Petr. I. 23. Ac quemadmo-

admodum ſemini prolifico ineſt ſpiritus vitæ, ita quoque cum verbo conjuncta eſt Spiritus ſancti operatio & efficacia; unde dicitur *verbum vitae & Spiritus.* Joh. VI. 63. *Verba, quae locutus ſum vobis, ſunt Spiritus & vita.* Id vero peculiariter & proprie intelligendum eſt de verbo evangelii, per quod datur Spiritus ſanctus, Gal. III. 2. *Ex operibus legis Spiritum accepiſtis, an ex auditu fidei?* Interim ut agri prius arantur, ac ſpinæ ex illis evelluntur, antequam ſemen illis committatur, atque in eis fructificet: ita quoque per prædicationem legis excitatur in cordibus hominum vera contritio ac ſpinæ exteriorum delictorum, quæ fructificationem verbi impediunt, evelluntur, ut ad omnis generis bona opera proferenda cœleſte illud ſemen foveatur. Luc. VIII. 15. *Semen, quod in terram bonam ſparſum, hi ſunt, qui in corde bono audientes verbum retinent, & fructum adferunt in patientia.* Quatuor igitur modis verbum Dei generaliter acceptum concurrit ad bona opera: 1.) oſtendit, quæ ſint bona opera: 2.) docet, quomodo fieri debeant, ut placeant Deo: 3.) excitat, hortatur ac impellit ad bona opera: 4.) per illud confertur Spiritus ſanctus, & bene operandi gratia.

Ἄιτιον σύνεργον.

§. XV. *Ἄιτιον σύνεργον* bonorum operum eſt mens ac voluntas hominis per Spiritum ſanctum renovata. *Si quis enim eſt in Chriſto, eſt nova creatura,* 2 Cor. V. 17. hoc eſt, Spiritus ſanctus eos, qui ſunt per fidem in Chriſto, novis viribus donat, regenerat, vivificat, mentem ac voluntatem eorum efficaciter immutat, ut velut novi ac ſpirituales homines novitati vitæ ſtudeant & ſpiritualis vitæ actiones edant. *Aguntur quidem renati Spiritu Dei,* Rom. VIII. 14. ita tamen aguntur & impelluntur ad bona opera, ut ipſi etiam agant, non quidem naturalibus liberi arbitrii viribus, ſed novis a Spiritu ſancto donatis. Auguſtinus lib. de corrept. & gratia cap. 2. *Intelligant, ſi filii Dei ſunt, Spiritu Dei ſe agi, ut, quod agendum eſt, agant, & cum egerint, illi, a quo aguntur, gratias agant, aguntur enim, ut agant, non ut ipſi nihil agant.* Nimirum voluntas hominis per Spiritum ſanctum renati ac renovati non eſt otioſa, ſed per novas illas a Spiritu ſancto donatas vires Spiritui ſancto cooperatur, idque libere. Joh. VIII. 36. *Si Filius vos liberaverit, vere liberi eritis.* Rom. VI. 18. *Liberati a peccato ſervi facti eſtis juſtitiae.* 2 Cor. III. 17. *Ubi Spiritus Domini, ibi libertas.* Homo renatus facultate præſtandi bona opera donatus dicitur *εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένος,* 2 Tim. II. 21. *πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος,* 2 Tim. III. 17. *πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἑτοιμος,* Tit. III. 1. *κτισθεὶς ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς.* Eph. II. 10. Reſpectu eo, quod actu illa præſtet, dicitur *ποιεῖν τὰ ἀγαθὰ,* Joh. V. 29. *ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ,* Eph. VI. 6. *ἐργάζεσθαι ἔργον καλὸν,* Matth. XXVI. 10. Marc. XIV. 6. *καλῶν ἔργων προΐστασθαι,* Tit. III. 8. 14. *ἀγαθοεργεῖν, πλουτεῖν ἐν ἔργοις καλοῖς,* 1 Tim. VI. 18. *ἀγαθοποιεῖν,* 1 Pet. II. 15. *καρποφορεῖν ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ,* Col. I. 10. *περισσεύειν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν,* 2 Cor. IX. 8. *ἀγαθῶν ἔργων πλήρης,* Act. IX. 36. *καλῶν ἔργων ζηλωτὴς,* Tit. II. 14. *μεστὸς καρπῶν ἀγαθῶν,* Jac. III. 17. (*).

CAPUT IV.

DE FORMA BONORUM OPERUM EORUMQUE FINE.

Forma bonorum operum.

§. XVI. *Forma* bonorum operum abſolute conſideratorum eſt conformitas cum lege Dei: ut enim *ἡ ἁμαρτία* eſt *ἀνομία,* 1 Joh. III. 4. ita bonum opus eſt

(*) Interim tamen ſynergia illa renatorum in operibus bonis nequaquam excludit, ſed requirit perpetuum Spiritus ſancti adjutorium, qua de re plura diximus in tract. de lib. arbit. §. 141. GERHARDUS.

eſt ἐννομία, conformitas actionis cum lege Dei, quæ eſt norma & canon bonorum operum. Deut. XII. 8. *Non faciat unusquisque, quod in oculis ejus rectum videtur.* v. 32. *Quicquid ego praecipio, cuſtodietis ut faciatis; non addes ad illud, neque diminues ex eo.* Num. XV. 39. *Non ſequantur cogitationes ſuas & oculos meretricios* (oculi meretricum ſunt vagabundi, vagantur per omnes angulos: ita ratio humana ſubinde quærit novos cultus) v. 40. *ſed memores praeceptorum Dei faciant illa.* Ezech. XX. 19. *Ego Dominus Deus veſter, in praeceptis meis ambulate, & judicia mea cuſtodite & facite ea.* Eſa. XXIX. 13. Matth. XV. 8. *Fruſtra colunt me, docentes doctrinas mandata hominum, &c.* Jer. VII. 31. *Fecerunt, quod non praecepi eis, neque adſcendit in cor meum.* Zach. VII. 5. dicit Dominus: *Cum jejunaretis & plangeretis in quinto & ſeptimo per hos 70. annos, nunquid jejunium jejunaſtis mihi?* (in quinto menſe Judæi quotannis memoriam exuſti templi Hieroſolymitani refricabant jejunando, ſed abſque Dei mandato. In ſeptimo menſe Godolias erat interfectus, quem Nabuchodonoſor gubernatorem in Judæa reliquerat.) v. 9. *Judicium verum judicate, miſericordiam & miſerationes facite unusquisque cum fratre ſuo &c.* (quo dicitur: hæc mihi longe eſſent gratiora, quam ſpontanea veſtra jejunia & cultus electitii.) Amos V. 25. *Nunquid hoſtias & ſacrificium obtuliſtis mihi in deſerto quadraginta annis domus Iſrael? v. 26. & portaſtis tabernaculum Moloch veſtro.* Eph. II. 10. dicit Apoſtolus, *Deum praeparaſſe bona opera, in quibus pii ambulare debent:* ac Rom. XII. doctrinam de bonis operibus tractaturus v. 2. præmittit, *ut probetis, quae ſit voluntas Dei bona, beneplacens & perfecta;* ac ſeq. capite monſtraturus, quomodo bona illa Dei voluntas ſit probanda, recitat decalogum v. 9. *Non adulterium committes, non occides, &c.* Col. II. 20. ἐθελοθρησκείαι referuntur inter τὰ ϛοιχεῖα τῦ κόσμυ, in prophetis hoc paſſim repetitur, ambulandum eſſe in viis Domini. Mich. VI. 8. *Indicabo tibi, o homo, quid ſit bonum, & quid Dominus requirat a te, facere judicium, diligere miſericordiam & ſolicitum ambulare cum Deo tuo.*

Contra ἐθελοθρησκείας.

Contra vero de electitiis cultibus dicitur Eſa. I. 12. *Quis requiſivit haec de manibus veſtris?* Pſalm. CVI. 39. *Incitaverunt Deum ſuum adinventionibus ſuis.* Id ipſum exemplis μοσχοποιΐας Aaronicæ, Exod. XXXII. Ephod Gideonis, Jud. VIII. cultuum Baal, Moloch, &c. manifeſtiſſime comprobatur. Quicunque cultus expreſſe a Deo rejiciuntur, & quorum auctores ob illos puniuntur, illi non poſſunt eſſe vere bona opera. Atqui ἐθελοθρησκείαι expreſſe a Deo rejiciuntur, & eorum auctores propterea puniuntur. Ergo. Tria ergo ſunt, quæ bonorum operum normam ex lege petendam, ἐθελοθρησκείας vero improbandas eſſe arguunt: 1.) Legis divinæ proprietas, ea enim cum ſit perfecta bonorum operum regula, non debent excogitari novi cultus. 2.) Dei præcipientis auctoritas. Penes ſolum Deum αὐτοκράτορα ac ſapientiſſimum eſt jus inſtituendi cultus. Jac. IV. 12. *Unus eſt legiſlator & judex, qui poteſt perdere & liberare.* 3.) Rationis humanæ cæcitas, ea enim verbi luce deſtituta in meris tenebris verſatur ac horribiliter impingit.

Argumenta pro ἐθελοθρησκείαις. 1.) Improbari ſolum ea, quæ fiunt contra legem.

§. XVII. Quæ pro ſtabiliendis ἐθελοθρησκείαις contra hæc ſcripturæ dicta ſolis radiis ſcripta adferuntur, facilem habent explicationem (*). Alii excipiunt *Improbari ſolum ea, quae fiunt contra legem.* Reſp. Imo vero prohibetur aliquid addi mandatis Dei, proinde lex divina eſt perfecta bonorum operum regula, nec ulla creatura habet jus aut poteſtatem inſtituendi novum cultum Dei aut inſtituendi opera,

quæ

(*) Excipit Bellarminus libr. II. de ſacram. in gen. cap. 32. Eſa. XXIX. 13. Matth. XV. 9. fruſtra colunt me, *egi de illis tantum, qui omiſſo Dei mandato docent doctrinas hominum.* Reſp. utrosque damnat Eſaias, tum qui ore tantum adpropinquabant ad Deum, cor autem eorum longe erat, id eſt, qui tantum corporali, non ſpirituali cultu, Deum colebant, tum qui timebant Deum juxta mandata & doctrinas hominum. GERHARDUS.

quæ pro cultu Dei præſtentur, quacunque intentione fiant. *Quod praecipio tibi, hoc tantum facito*, dicit Dominus, in quæ verba ſic commentatur Vatablus: *Cauſatur Moſes, ideo nihil addendum eſſe vel demendum verbis Dei, ne non ſerventur praecepta Dei, quod traditiones hominum verbo Dei additae obſtaculo ſint, ne ſerventur, praecepta enim hominum avertunt a veritate, & ſeducunt corda innocentium.* Matth. XV. Chriſtus non illos ſolum cultus damnat, qui verbo Dei repugnant, (quod jam ante notum erat & a Phariſæis legem perpetuo crepantibus conceſſum) verum etiam omnes illos, qui non ſunt verbo Dei mandati, id quod adparet ex occaſione quæſtionis, quam tum proponebant Phariſæi v. 2: *Quare diſcipuli tui transgrediuntur traditionem ſeniorum? non enim lavant manus ſuas, cum manducant:* Chriſtus primo quidem κατὰ βίαιον reſpondet, *quare & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem veſtram?* quaſi dicat, reddite mihi primum rationem, quare vos propter traditiones veſtras mandata Domini negligatis, poſtea pro diſcipulis meis reſpondebo: tamen ſecundo loco in genere concludit, *fruſtra Deum coli per tales doctrinas, quae ſunt mandata hominum*, quod teſtimonio prophetico in medium adducto confirmat.

2.) Patriarchæ obtulerunt ſacrificia absque mandato.

2.) *Abel & reliqui patriarchae obtulerunt Deo ſacrificia abſque expreſſo quodam mandato, quae tamen Deo placuerunt.* Reſp. de tota hac re late egimus in tractatu de legibus ceremonialibus & forenſibus §. 14. ubi oſtendimus aliquot argumentis, non fuiſſe deſtitutos patriarchas mandato ſacrificandi, licet illius expreſſa inſtitutio a Moſe non deſcribatur.

3.) David voluntaria oris ſui grata haberi petit.

3.) David orat Pſalm. CXIX. 108. *ut voluntaria oris ſui grata Deus habeat.* Reſp. immediate ſequitur, *& judicia tua doce me;* nequaquam igitur cultus electitios, ſed juxta præſcriptum legis divinæ factos voluntariorum nomine intelligit. In Hebræo eſt vox נְדָבָה, quæ uſurpatur etiam Pſalm. CX. 3. ac denotat ſpontaneam illam προθυμίαν ac promtitudinem in renatis, qua non inviti aut coacti, ſed ſponte & cum delectatione quadam Deo obediunt, ſicut & Pſalm. LIV. 8. dicit propheta regius בִּנְדָבָה *voluntarie* (Benedict. Arias Montanus in devotione) *ſacrificabo tibi & confitebor nomini tuo, quoniam bonum eſt.* 2. Cor. IX. 7. *Hilarem datorem diligit Dominus.* Tit. II. 14. *Ut mundaret ſibi populum zelotem bonorum operum.* 1 Petri V. 2. *Paſcite gregem Dei* μὴ ἀναγκαςῶς, ἀλλ' ἑκουσίως, hæc omnia non eo ſpectant, ut ſibi quisque pro libitu excogitet, & eligat opera, quibus Deo ſerviat, ſed ſicut apoſtolus loquitur in epiſtola ad Philem. v. 14. *ut bonum noſtrum non ſit ex neceſſitate, ſed voluntarium* κατὰ ἑκούσιον. Auguſtinus in Pſalm. CXVIII. *Bene intelliguntur oris voluntaria ſacrificia laudis, confeſſione caritatis, non timore neceſſitatis oblata.*

4.) Quae ex voto offerebantur, Deo erant grata.

4.) *In lege accepta erant non illa ſolum ſacrificia, quae ex mandato offerebantur, ſed & illa praecipue, quae ex voto vel ſponte offerebantur.* Levit. VII. 16. XXII. 18. Num. XV. 3. Deut. XII. 11. *Reſp.* in lege exſtant certæ ordinationes de ſpontaneis illis oblationibus, quod fieri poſſint, quomodo item fieri debeant, quibus conditionibus, quo in loco, ut adparet ex conſideratione locorum in argumento adductorum; proinde ſpontaneæ illæ oblationes in vet. teſt. non fuerunt deſtitutæ teſtimonio verbi divini.

[illegible] ſuſcipiuntur bono fine.

5.) *Quicquid ſit eo fine, ut praeſtetur Deo honos & obedientia, eſt cultus Dei; ſed quae bona intentione etiam ſine mandato Dei ſuſcipiuntur, fiunt eo fine.* Reſp. definitio cultus divini eſt imperfecta. Ut enim alias finis non reddit media legitima, ſed ad bonitatem finis etiam mediorum bonitatem accedere oportet: ita quoque ut opus aliquod ſit cultus Dei, ad illud requiritur non tantum cauſa *finalis*, ut nimirum ad Dei honorem dirigatur: verum etiam *materialis*, (ut ſic loquar) ut ſcilicet opus ſit a Deo mandatum, requiritur cauſa *formalis*, ut fiat ex fide; jam vero *fides ex auditu, auditus eſt per verbum Dei*, Rom. X. 17. Sine fide nec perſona, nec opera Deo placent. Denique ut fiat a perſona per Spiritum ſanctum renata ac renovata. Adde, quod ea

demum ſit intentio bona ac propoſitum bonum, ſi quis Deo vult obedire juxta mandata ejus, hanc divinorum mandatorum regulam quisquis negligit, de vere bono propoſito gloriari non poterit. 6.) *Maria ungit Chriſtum unguento pretioſo & capillis pedes exſtergit.* Joh. XII. 3. *Peccatrix lacrimis rigat pedes Chriſti, capillis eos ſtergit, oſculatur, ungit.* Luc. VII. 38. *Atqui haec non praeſcribuntur in lege.* Reſp. hæc fuerunt partim exteriora ſigna contritionis, partim officia humanitatis & dilectionis, quibus Chriſtum pro more regionum illarum honorifice tractare voluerunt, nequaquam vero novum cultum inſtituere. Ratione generis officia illa in lege divina continentur, ſicut & 1 Tim. V. 10. inter opera dilectionis & officii proximo debiti refertur, *ſi vidua ſanctorum pedes laverit:* ingens ergo diſcrimen eſt inter hæc opera, quod Chriſto in diebus carnis ſuæ viſibiliter in terris converſanti ex vera dilectione varia pietatis & humanitatis officia hæ mulierculæ exhibuerunt, & quod ſanctorum ſtatuis ex bona (uti vocant) intentione ſuperſtitioſæ mulierculæ candelas accendunt, ad ſtatuas & ſepulchra ſanctorum peregrinantur, &c. Adde, quod ſingularia exempla ſanctorum, qui ex peculiari Spiritus ſancti inſtinctu & familiari ejusdem alloquio hoc vel illud fecerunt, non poſſint generalis regula ſtatui. Denique non eſt prætermittendum, quod in typum ſepulturæ ſuæ unctionem illam eſſe factam Chriſtus teſtatur, atque inter opus illud beneficentiæ & ordinarium pietatis cultum, quem ipſi eccleſia exhibitura ſit, manifeſtum diſcrimen conſtituit ſubjungens: *Pauperes ſemper habetis vobiſcum* &c.

Exempla teſtantur cultus electitios Deo probari.

7.) *Renati aguntur Spiritu Dei*, Rom. VIII. 14. *& ambulant Spiritu;* Gal. V. 10. *jam vero Spiritus eſt agens liberrimum, proinde renatorum obedientia erit libera, non incluſa legis repagulis.* Reſp. quamvis renati Spiritu Dei agantur, tamen Spiritus non ſine medio eos gubernat, ſed verbum Dei eſt *miniſterium Spiritus;* 2 Cor. III. 3. ac in vet. teſt. promiſſioni de donatione Spiritus ſancti diſerte hoc additur, *dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam:* Jer. XXXI. 33. unde patet, quod Spiritus Domini credentes ad legem deducat, & juxta ejus præſcriptum opera ipſorum dirigat.

Spiritus ſanctus, quo aguntur renati, eſt agens liberrimum.

8.) *Caritas eſt bonorum operum regula. Ergo quae ex caritate fiunt, licet non ſint a Deo mandata: ſunt bona opera.* Reſp. *Caritas eſt impletio legis*, Rom. XIII. 10. Gal. V. 14. *& ſumma mandati;* 1 Tim. I. 5. quæ ergo non habent teſtimonium verbi divini, de illis non poteſt dici, quod ex vera & ſincera Dei caritate proficiſcantur. Caritas conjuncta cum prævaricatione præcepti de non excogitandis novis cultibus non eſt vera, ſed fucata & falſa caritas. Ne quidem maritus ratum ac gratum habet omne, quod conjux ex caritate ſeſe facere profitetur, niſi conveniat cum tabulis legum conjugii. De operibus, quæ fiunt mandato eccleſiæ, hoc eſt, præſulum, maxime vero pontificis Romani, alius erit diſſerendi locus, hac vice unicum illud monemus, conſtitutiones eccleſiaſticas εὐταξίαν καὶ εὐσχημοσύνην in rebus adiaphoris ſpectantes diſtinguendas eſſe ab ἐντάλμασι humanis, quæ proprie & directe ipſum Dei cultum concernunt, hoc eſt, cum opiniones abſolutæ neceſſitatis, cultus atque merita a præſulibus eccleſiæ obtruduntur.

8.) Caritas eſt regula bonorum operum.

§. XVIII. Cæterum cum ipſa quoque renatorum opera ſint imperfecta & immunda: (neque enim adſequuntur ſummum illum perfectionis gradum in lege divina præſcriptum, neque ab adhærentibus pravæ concupiſcentiæ ſordibus & peccati reliquiis ſunt penitus libera, ut paulo poſt plenius docebitur) ideo ut Deo placeant, neceſſe eſt fidem in Chriſtum accedere, propter quem fide adprehenſum non ſolum perſona, ſed etiam bona opera renatorum Deo placent, inde eſt, quod fides dicitur *forma* bonorum operum in renatis. Sane conformitas cum lege eſt vera & proprie dicta bonorum operum abſolute conſideratorum forma, ſed cum perfecta illa cum lege conformitas in hac vita, ne quidem in renatorum operibus inve-

Quo ſenſu fides dicatur bonorum operum forma.

inveniatur, ideo in evangelio oſtenditur, propter Chriſtum mediatorem fide adprehenſum renatorum opera Deo placere atque ab ipſo acceptari, quemadmodum obedientiam filii gratam ac ratam habet parens, licet in ſeſe ſit imperfecta. Quo pertinet dictum Evagrii, epiſcopi Antiocheni, quod Philippus Melanchton adlegat: *Bona opera placere Deo προηγυμένης τῆς πίςεως.* Fides ergo ad opera renatorum multis modis concurrit: 1.) ratione *notitiae;* Deus in verbo per Spiritum ſanctum voluntatem ſuam nobis revelavit, ex hac luce verbi oritur in cordibus noſtris lux fidei. Rom. X. 17. *Fides eſt ex auditu, auditus autem per verbum Dei,* absque hac luce verbi & fidei ſemper cogitat mens humana, quis ſcit, an hoc, quod agas, placeat Deo, an ſit vere bonum opus? ergo ut opera vere bona & Deo grata fiant, requiritur lux verbi & fidei. 2.) Ratione *fiduciae;* evangelium docet, nos reconciliari Deo ac in filios ab ipſo adoptari propter Chriſtum, hunc igitur fides adprehendit ac ſtatuit, propter ipſum & nos & opera noſtra Deo placere, hæc fiduciæ certitudo requiritur omnino in bonis operibus, ut hæſitatio & fluctuatio conſcientiæ excludatur, ideoque cum apoſtolus Rom. XIV. 23. docuiſſet, nihil eſſe fluctuante & hæſitante conſcientia faciendum, addit generalem regulam: *Quicquid non fit ex fide, peccatum eſt,* quia certitudo illa in conſcientia non habet locum absque fide, quæ ſola conſcientiam noſtram confirmat, quod propter Chriſtum peccata nobis remittantur & opera noſtra Deo placeant. 3.) Fides eſt inſuper *efficiens bonorum operum,* ita enim deſcribitur Gal. V. 6. quod ſit ἐνεργυμένη *per caritatem.* Fide datur Spiritus ſanctus, atqui bona opera ſunt *fructus Spiritus* Gal. V. 22. Ergo etiam ſunt fructus fidei. Fide coram Deo juſtificamur. Atqui bona opera ſunt *fructus juſtitiae.* Phil. I. 11. Ergo etiam ſunt fructus fidei. Fides eſt eſſentialis ac potiſſima pars pœnitentiæ. Atqui bona opera ſunt *fructus pœnitentiae.* Matth. III. 8. Ergo etiam ſunt fructus fidei. *Per fidem Chriſtus habitat in cordibus noſtris.* Eph. III. 17. Atqui *qui manet in Chriſto & Chriſtus in eo, hic fert fructum copioſum.* Joh. XV. 5 Ergo bona opera ſunt fructus fidei. *Juſtus vivit ex fide,* Habac. II. 4. ac renati *in fide vivunt Filii Dei.* Gal. II. 20. Atqui bona opera ſunt effectus & fructus vitæ ſpiritualis. Ergo etiam fidei. Inde fides ab Auguſtino epiſt. CXLIII. vocatur *radix & mater bonorum operum.* Gregorius homil. XIX. in Ezech. *veſtibulum per quod ad opera pervenitur.* 4.) Denique cum opera renatorum ex ſe & in ſe non ſint modis omnibus perfecta, ideo fides in Chriſtum, vel potius Chriſtus ipſe eorum imperfectionem & nævos adhærentes tegat oportet, quo ſenſu fides dicitur veluti anima ac forma bonorum operum, quippe a qua & rem & adpellationem bonitatis ſortiuntur. Hebr. XI. 6. *Sine fide impoſſibile eſt Deo placere.* Rom. XIV. 23. *Quicquid non fit ex fide, peccatum eſt.* 1 Petr. II. 5. *Ipſi tanquam lapides vivi ſuperaedificamini, &c. ſacerdotium ſanctum offerre ſpirituales hoſtias acceptabiles Deo per Chriſtum.* Lutherus tom. IV. latin. Jenenſ. fol. 403. *Omnia noſtra Deo placent, non propter meritum ſeu dignitatem aliquam noſtram, ſunt enim omnia polluta, ſed propter donum fidei, quod credimus in Chriſtum* (*).

1.) Quot modis concurrat fides ad bona opera renatorum.

§. XIX. Hoc ergo volumus, quando fidem bonorum operum *formam* eſſe dicimus, quod Chriſtus mediator vera fide adprehenſus, & hominem & opera ejus Deo accepta reddat, quod propter Chriſtum non ſolum perſona Deo fide reconcilietur, ſed etiam opera credentis Deo placeant, quod fide in Chriſtum detur remiſſio peccatorum non ſolum præcedentium, ſed etiam infirmitatum adhærentium, quæ ipſa bona opera contaminant. Nequaquam vero hoc ſenſu intelligendum eſt, fidem eſſe bonorum operum for-

(*) *Forma intrinſeca bonorum operum eſt ipſa convenientia cum lege Dei ſeu ἐννομία, extrinſeca, a qua denominantur Deo accepta, eſt fides, qua tantum opera noſtra placent Deo propter Chriſtum. Illo reſpectu legaliter, hoc evangelice bona dici poſſunt, illa ratione habent eſſe abſolutum, hac reſpectivum. Et ἐννομία eſt forma conſtituens, altera adſiſtens.* GERHARDUS.

formam, quaſi Chriſti juſtitia & ſatisfactio ita imputetur operibus, ut per noſtra illa opera in Dei judicio juſtificemur: *cum enim ipſa* (ut cum Luthero loquamur) *juſtificari indigeant, utique nos juſtificare non poterunt.* Placent Deo renatorum opera, ſed non placant Deum: inde quidam diſtinguunt inter acceptationem *perſonae & operum.* Quamvis enim una eademque cauſa ſit acceptationis perſonæ & acceptationis operum, videlicet Chriſtus fide adprehenſus, tamen acceptationem perſonæ ab acceptatione operum differre dicunt tribus potiſſimum modis: 1.) *fine & effectu.* Acceptatio perſonæ fit ad adoptationem filiorum Dei & hæreditatem vitæ æternæ: acceptatio operum tantum ad *μισθαποδοσίαν* gratuitam. 2.) *Ordine cauſae & effectus,* quia acceptatio operum eſt fructus conſequens acceptationem perſonæ, vim omnem ab illa mutuans, eidemque ut fulcro & fundamento innitens, ita, ut ſine illa hæc non poſſit conſiſtere. 3.) *Diverſa conſideratione fori divini:* Nam in foro *juſtificationis* perſonæ Deus primum cum peccatore ad tribunal ſuum vocato agit pro rigore juſtitiæ ſuæ, ſeveriſſime ab eo exigens perfectiſſimam cum lege conformitatem, nec eundem niſi per fidem juſtitia Chriſti ornatum juſtum reputat, in filium adoptat, & ſpiritu adoptionis donat: In foro autem *adprobationis* bonorum operum Deus cum homine agit, non ut cum ſervo aut reo, ſed ut pater cum filio, nam propter perſonam fide ſibi reconciliatam primitias novæ obedientiæ ex gratia paterna in optimam partem interpretatur, exoſculatur, & præclariſſimis encomiis ac præmiis juſtitiæ ornat. Flacius in defenſ. confeſſ. Antuerp. contra Tiletanum cap. de juſtificat. pag. 120. & ex eo Schilterus in diſputat. de bonis operibus theſi 67. & ſequentibus.

Acceptio perſonæ & operum quomodo differat.

Finis bonorum operum.

§. XX. *Finis* bonorum operum ultimus ac *principalis* eſt Dei gloria, quod adeo verum eſt, ut quicquid non dirigitur ad hunc finem, id quamvis videatur, tamen non ſit vere bonum opus. Auguſtinus libr. IV. contra Julianum cap. 3. *cum facit homo aliquid, ubi peccare non videtur, ſi non propter hoc facit, propter quod facere debet, peccare convincitur. Verae virtutes Deo ſerviunt in hominibus, a quo donantur hominibus. Quicquid igitur boni fit ab homine, & non propter hoc fit, propter quod fieri debere vera ſapientia praecipit, etſi ab officio videatur bonum, ipſo non recto fine peccatum eſt.* Hunc bonorum operum finem proponunt ſequentia ſcripturæ dicta: Pſalm. CXV. 1. *Non nobis Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam.* Jer. IX. 23. *Sic dicit Dominus: non glorietur* (אַל יִתְהַלֵּל non laudet ſe) *ſapiens in ſapientia ſua, neque glorietur dives in divitiis ſuis.* v. 24. *Sed in hoc glorietur, quod me ſciat & cognoſcat.* Matth. V. 16. *Luceat lux veſtra coram hominibus, ut videant opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum, qui in cælis eſt.* 1 Cor. X. 31. *Omnia in gloriam Dei facite.* Phil. I. 11. *repleti fructibus juſtitiae per Jeſum Chriſtum in laudem & gloriam Dei.* 1 Petr. II. 9. *Vos eſtis genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus adquiſitionis, ut virtutes adnuncietis ejus, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen ſuum.* v. 12. *ut ex bonis operibus vos conſiderantes glorificent Deum.* cap. IV. 11: *Si quis miniſtrat, tanquam ex virtute, quam praebet Deus, ut in omnibus honorificetur Deus per Jeſum Chriſtum.* Intermedius ac ſecundarius bonorum operum finis eſt ſalus proximi atque inprimis eccleſiæ. Phil. II. 4. *Nemo quod ſuum eſt, quaerat, ſed quod alterius.* Tit. III. 14. *Diſcant & noſtri bonis operibus praeeſſe ad uſus neceſſarios,* (*εἰς τὰς ἀναγκαίας χρείας*) *ne ſint infrugiferi.* 1 Joh. IV. 21. *Hoc mandatum habemus ab eo, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum.*

CAPUT V.

DE NECESSITATE BONORUM OPERUM.

§. XXI. Expoſitis bonorum operum cauſis, reſtat, ut de adjunctis & effectis eorum pari perſpicuitate agamus, ubi occurrunt hæ quæſtiones pertractandæ, *an bona opera ſint neceſ-*

De neceſſitate bonorum operum.

neceſſaria; an ſint *perfecta*; an *praemiis* adficiantur; an ſint *meritoria* illorum præmiorum? Quod ad *primam* quæſtionem attinet: *An bona opera ſint neceſſaria?* obſervandum eſt, varias eſſe ſpecies neceſſitatis; enumerabimus hoc loco eas ſolum, quæ ad explicationem hujus quæſtionis adcommodari poſſunt. Ariſtoteles libr. V. metaph. cap. 5. *Violentum dicitur neceſſarium, quare etiam triſte: omnis namque neceſſaria res triſtis eſt, & vis neceſſitas quaedam eſt.* Albertus libr. XI. anim. tract. 1. cap. 3. fol. 120. *Neceſſarium eſt* 1.) *ſine quo non contingit eſſe vel fieri rem, ſicut id, quod eſt concauſale ad eſſe vel fieri; & haec eſt neceſſitas ſuppoſitionis.* 2.) *ſine quibus bonum eſſe, quod intenditur, non contingit, & ſine quibus non contingit malum expellere:* 3.) *vim faciens, ſicut coactus dicitur ex neceſſitate facere:* 4.) *quod non contingit ſe aliter habere, ſicut propter praemiſſas ſequitur concluſio, ad quod neceſſarium etiam alia reducuntur.* Thomas part. III. quæſt. 14. artic. 2. *eſt neceſſitas coactionis, quae fit ab agente extrinſeco; & eſt neceſſitas naturalis, quae conſequitur principia rei naturalia.* Biel. III. ſentent. diſtinct. 16. quæſt. 11. *Notandum, quod multiplex eſt neceſſitas. Eſt enim neceſſitas abſoluta, vel ſimpliciter dicta, cujus ſcilicet oppoſitum includit contradictionem. Alia eſt neceſſitas violentiae ſeu coactionis, qualis eſt neceſſitas corruptionis ligni poſiti in ignem, quod violenter ab igne corrumpitur. Tertia eſt neceſſitas finis ſive conditionata, ſic neceſſarium eſt ad finem, ſine quo finis haberi non poteſt* (*).

Quot modis ſcriptura neceſſitatis termino in hac quæſtione utatur.

§. XXII. Chemnitius part. III. locorum de bonis operibus q. 4. p. 49. utiliter monet, ſcripturam vocabulo *neceſſitatis* quatuor potiſſimum modis uti, quantum quidem ad hanc quæſtionem attinet. 1.) Pro eo, quod tanquam ad juſtitiam & ſalutem neceſſarium exigitur. Hoc ſenſu Act. XV. 5. illi, qui erant de ſecta Phariſæorum, urgebant neceſſitatem obſervationis legis; & Gal. II. 3. VI. 12. pſeudo apoſtoli urgebant neceſſitatem circumciſionis inter gentes. 2.) Vocabulum *neceſſitatis* in quibuſdam ſcripturæ locis ſignificat *vel* coactionem, *vel* involuntarium aliquid, quando *vel* ab invitis, *vel* ab involuntariis præter animi ſententiam aliquid externi operis extorquetur. 2 Cor. IX. 7. *Non ex triſtitia aut neceſſitate.* Philem. v. 14. *ut ne velut ex neceſſitate bonum tuum eſſet.* 3.) Utitur ſcriptura vocabulo *neceſſitatis* pro eo, quod non eſt adiaphoron ſeu arbitrarium, ſed debitum ratione mandati & voluntatis divinæ. Act. XIII. 46. *Neceſſarium erat Judaeis primum loqui.* & cap. XV. 28. *Viſum eſt nihil ultra imponere vobis oneris, quam haec neceſſaria*, Rom. XIII. 5. *Neceſſitate ſubditi eſtote.* 1 Cor. IX. 16. *Si evangelizavero, non eſt mihi gloria, neceſſitas enim mihi incumbit.* 4.) Sæpius generaliter uſurpatur, pro neceſſitate *conſequentiae*, quam vocant immutabilitatis. Heb. VII. 12. *tranſlato ſacerdotio, neceſſe eſt ut & legis tranſlatio fiat.* Item pro eo, quod certas & graves cauſas habet, cur non ſit omittendum, ſed faciendum. Phil. I. 24. *Permanere in carne neceſſarium propter vos.*

Quare & quomodo bona opera ſint neceſſaria.

§. XXIII. Quamvis igitur bona opera non ſint dicenda neceſſaria *primo* & *ſecundo* modo, ex eo tamen nondum ſequitur, quod abjiciendus ſit uſus vocabuli *neceſſitatis* in doctrina de bonis operibus, cum in *tertia* & *quarta* ſignificatione bona opera & ſint & debeant dici neceſſaria. 1.) Quia analogia

(*) Alia *neceſſitas* eſt *βιαστικὴ violenta*, alia *προστακτικὴ praeceptionis*. Priore ſenſu opera piorum non ſunt neceſſaria, ſed libera, quia proficiſcuntur a ſpiritu ſpontaneo &c. Auguſtinus in Pſalm. LXXVII. *Non tanquam ex neceſſitate, ſed voluntarie Dei legibus ſerviant.* Ἀβίαστον εἶναι πρέπει τὸ καλὸν inquit Damaſcenus libr. IV. orthod. fid. cap. 20. ergo non intelligitur neceſſitas *βιαστικὴ* ſed *ἀβίαστος, ἡγεμονικὴ, προστακτικὴ καὶ κυριευτική*. GERHARDUS.

gia fidei docet, renatis non eſſe liberum vel arbitrarium relictum, an velint Deo in bonis operibus ſervire, nec ne? ſed bona opera neceſſaria eſſe multis de cauſis paulo poſt exponendis, atque hanc eſſe ſeriam & perpetuam Dei voluntatem, ut creatura rationalis obediat creatori, quod obedientiæ debitum non tollitur per evangelii prædicationem aut fidem. Rom. III. 31. *Num legem deſtruimus per fidem? abſit, ſed legem ſtabilimus.* 2.) Quia ipſa ſcriptura non ſolum æquipollentibus vocabulis, ſed ipſo etiam *neceſſitatis* termino in hac quæſtione utitur. Matth. XXIII. 23. *Haec oportuit facere & illa non omittere.* Luc. XVII. 10. *Quod debuimus facere, fecimus.* Rom. VIII. 12. *Fratres debitores ſumus, non carni, ſed ut ſecundum Spiritum vivamus.* cap. XIII. 8. *Nemini quicquam debeatis, niſi ut invicem diligatis.* Act. V. 29. *Oportet Deo magis obedire, quam hominibus.* 1 Tim. III. 2. (δεῖ) *Oportet epiſcopum eſſe irreprehenſibilem.* 1 Joh. IV. 11. *Nos debemus alterutrum diligere.* Vocabulum *neceſſitatis* exſtat in ſequentibus dictis. Act. XV. 28. *Viſum eſt Spiritui ſancto & nobis, nihil ultra vobis oneris imponere, quam haec neceſſaria.* Rom. XIII. 5. *Neceſſitate ſubditi eſtote.* 1 Cor. IX. 16. *Vae mihi, ſi non evangelizavero, neceſſitas enim mihi incumbit.* 3.) Negare, quod bona opera ſint neceſſaria, furoribus antinomorum, libertinorum, adeoque quorumcunque ἐργομίσων fomenta præbet. Antinomi vivente adhuc Luthero propoſitioni illi, quod bona opera ſint neceſſaria, (qua Lutherus in diſput. contra Eccium in libro de votis monaſticis, in comment. epiſt. Galat. & alibi paſſim utitur) bellum indixerant, ſed tunc auctoritate & vigilantia ipſius repreſſi ſunt, poſtea vero certamen illud recruduit, in quo propoſitio de neceſſitate operum ab antinomis ignominioſe fuit exagitata, ſed ab orthodoxis defenſa. Vide Sleidanum lib. IX. hiſtor. Monet autem Philippus in forma concordiæ Wormatiæ ſcripta, quæ habetur tom. IV. operum pag. 811. pernicioſum ac furioſum illum errorem aliter refutari non potuiſſe, nec adhuc poſſe, niſi hæc loquendi formula retineatur (*). Libertini, chriſtiana libertate abuſi, opinabantur nihil intereſſe, ſive mala ſive bona quis agat, ſecuti Valentinianos, de quibus Irenæus lib. I. cap. 9. & Epiphanius lib. I. tom. 2. hæreſ. 31. pag. 85. referunt, quod dixerint, *bona opera eſſe quidem ad ſalutem neceſſaria, ſe ipſos vero non per opera, ſed propterea quod ex natura ſpirituales ſint, penitus & omnino ſalvari & in quibuscunque materialibus actionibus verſentur, minime laedi, unde etiam interdicta omnia intrepide fecerint.* Item Eunomianos, magiſtrum ſuum Eunomium corpore & animo leproſum ſecutos, de quo Auguſtinus hæreſ. cap. 54. refert, quod *uſque adeo bonis operibus fuerit inimicus, ut nihil cuiquam obeſſe quorumlibet perpetrationem & perſeverantium peccatorum adſeveraverit, ſi modo fidei, quam docebat ipſe, particeps eſſet.* Quo referendi ſunt Simoniani, de quibus Irenæus lib. I. cap. 12. Carpocratiani, de quibus ibidem cap. 24. (**) 4.) Neceſſitas bonorum operum ideo urgenda eſt, ne ſtudium eorum in renatis langueſcat, ſunt enim ex parte adhuc *carnales*; Rom. VII. 14. proſpiciendum igitur ſedulo, ne libertatem ſpiritus vertant in carnis licentiam. 5.) Auguſtana confeſſio ejusdemque apologia diſerte utuntur *neceſſitatis* vocabulo, atque addunt perſpicuam declarationem, quomodo dicantur opera neceſſaria: ſic enim loquitur confeſſio art. VI. *Docent, quod fides illa debeat bonos fructus parere & quod oporteat bona opera mandata a Deo facere, pro-*

pter

(*) Antinomorum ac libertinorum verba recitat Lutherus in lib. de concil. *ſi es adulter, ſcortator, uſurarius, avarus, aut aliis pollutus peccatis, ſi tantum credis, ſalvus es.* GERHARDUS.

(**) De Carpocratianis teſtatur Irenæus lib. I. cap. 24. *eos tanta fuiſſe inſania effrænatos, ut omnia quæcunque irreligioſa & impia poteſtatem ſe habere operandi dicerent, ſola enim humana opinione negotia mala & bona definiverunt.* De Simone Mago refert Theodoretus lib. I. hæret. fab. *quod omnium operum quorumcunque invexerit licentiam.* Circa annum Chriſti 1314. Begardi alias Biſochi *hominis imperfecti eſſe dicebant in virtutum operibus exerceri, nulla homini opera præſtanda, cum perfectionis ſtatum in hac vita attigiſſet.* GERHARDUS.

pter voluntatem Dei, non ut confidamus per ea opera juſtificationem coram Deo mereri. Art. XX. *Docent noſtri, quod neceſſe ſit bona opera facere, non ut confidamus per ea gratiam mereri, ſed propter voluntatem Dei.* Apologia confeſſ. ſub titul. reſpon. ad argum. adv. *Facienda ſunt bona opera propter mandatum Dei. item: ad exercendam fidem, item propter confeſſionem & gratiarum actionem. Propter has cauſas neceſſario fieri debent bona opera.* Ibidem: *Nos ſentimus ac docemus, bona opera neceſſario facienda, debet enim ſequi fidem inchoata legis impletio. &c.*

Cauſæ, propter quas neceſſaria ſint bona opera.
1.) Reſpectu Dei.

§. XXIV. Cauſæ, propter quas bona opera neceſſaria ſunt, enumerari poſſunt complures (*); referuntur autem commodiſſime ad tres claſſes, ita ut quædam reſpiciant *Deum*; quædam *proximum*, quædam *nos ipſos*. Reſpectu *Dei* multis modis neceſſaria ſunt opera bona, utpote 1.) quia hæc eſt ſeria & perpetua ipſius voluntas ac mandatum, ut in bonis operibus ambulemus. Lev. XI. 44. XIX. 2. *Sancti eſtote, ſicut ego ſanctus ſum.* Eſa. I. 17. *Quieſcite perverſe agere, diſcite bene agere.* Ezech. XX. 19. *In praeceptis meis ambulate.* Joh. XIII. 34. *Mandatum novum do vobis, ut diligatis vos invicem.* 1 Theſſ. IV. 3. *Haec eſt voluntas Dei, ſanctificatio veſtra.* 1 Joh. IV. 21. *Hoc mandatum accepimus ab eo, ut, qui diligit Deum, etiam fratrem diligat.* Quo etiam pertinet illud, quod bona opera Deo placeant, quæcunque enim Deus præcipit, ea etiam ipſi placent. Act. X. 35. *In omni gente, qui timet Deum, & operatur juſtitiam, acceptus eſt illi.* Col. I. 10. *ambuletis digne Deo* εἰς πᾶσαν ἀρέσκειαν. 2.) Deus eſt creator & Dominus, nos ipſius creaturæ atque ſervi, æquum igitur eſt, ut obedientiam ipſi præſtemus. Mal. I. 6. *Servus honorat dominum ſuum, ſi ego Dominus, ubi timor mei?* 3.) Deus eſt Pater, nos ipſius filii, patriſſemus igitur. Matth. V. 44. *Diligite inimicos veſtros, benefacite his, qui oderunt vos, &c.* v. 45. *ut ſitis filii Patris veſtri, qui in cælis eſt.* Eph. V. 1. *Eſtote imitatores Dei ſicut filii cariſſimi.* Col. I. 10. *Ambuletis digne Deo per omnia placentes in omni opere bono fructificantes.* 1 Petr. I. 14. *quaſi filii obedientiae.* Nazianzenus in orat. de S. baptiſ. ἔργασον καλὸν, ὅτι καλὸν τῷ πατρὶ πείθεσθαι, κἂν εἰ σοὶ μηδὲν ἔσεσθαι μέλλοι, τοῦτ' αὐτὸ μισθὸς τὸ τῷ πατρὶ χαρίζεσθαι. 4.) Hoc fine ſumus per Chriſtum redemti, ut bene operemur. Luc. I. 74. *Ut liberati de manu inimicorum noſtrorum ſerviamus ipſi ſine timore.* v. 75. *In ſanctitate & juſtitia coram ipſo.* 2 Cor. V. 15. *Chriſtus pro omnibus mortuus eſt, ut & qui vivunt, jam non vivant ſibi, ſed ei, qui pro ipſis mortuus eſt.* Eph. II. 10. *Ipſius ſumus factura, creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis, quae praeparavit Deus, ut in illis ambulemus.* Tit. II. 14. *Dedit ſemet ipſum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret ſibi populum acceptabilem ſectatorem bonorum operum.* 1 Petr. II. 24. *Chriſtus peccata noſtra pertulit in corpore ſuo ſuper lignum, ut peccatis mortui juſtitiae vivamus.* Condidit Deus hominem, non ut eſſet otioſus, ſed ut indeſinenter bona & utilia operaretur; hunc finem noſtræ creationis ſatan inducto peccato pervertit, Chriſtus autem eum in ordinem reſtituit; per hunc regeneramur, ut ſimus nova creatura & bonorum fructuum feraces, in conſortium eccleſiæ vocati. Duplici autem nomine opus redemtionis ad bona opera nos hortatur: *tum* quia eſt inſigne teſtimonium dilectionis Dei & Chriſti, quam dilectione rependere æquiſſimum eſt; *tum* quia de magnitudine iræ divinæ adverſus peccata teſtatur, quæ non niſi ipſius Filii Dei ſanguine exſtingui potuit; æquum igitur eſt, nos peccata odiſſe. 5.) Ideo etiam per Spiritum ſanctum ſumus regeniti, juſtificati & ſanctificati, ut in bonis operibus ambulemus. 1 Cor. VI. 11. *Et haec quidam fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed juſtificati eſtis in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, & in Spiritu Dei noſtri.* Gal. V. 25. *Si Spiritu vivimus, Spiritu etiam ambulemus.* Eph. IV. 1.

(*) *Cauſæ propter quas facienda bona opera,* ſunt 1.) Sacræ ſcripturæ auctoritas. Tit. II. 14. Eph. II. 10. 2.) Fidei proprietas. Gal. V. 6. Jac. II. 17. 3.) Ipſa neceſſitas. GERHARDUS.

IV. 1. *Ambuletis digne vocatione, qua vocati eſtis.* v. 30. *Ne contriſtetis Spiritum, quo obſignati eſtis.* 1 Theſſ. IV. 7. *Non vocavit nos Deus ad immunditiem, ſed ad ſanctificationem.* 1 Petr. II. 20. *Si benefacientes patienter ſuſtinetis, haec eſt gratia apud Deum.* v. 21. *in hoc enim vocati eſtis.* 6.) Operibus noſtris Deus glorificatur, jam vero Dei gloriam in omnibus ſpectare convenit. Matth. V. 16. *Luceat lux veſtra coram hominibus, ut videant bona opera veſtra, & glorificetur Pater veſter cœleſtis.* 1 Cor. X. 31. *Omnia ad gloriam Dei facite.* 1 Petr. II. 12. *Converſationem inter gentes habete bonam, ut in eo, quod detrahunt vobis tanquam malefactoribus, ex operibus bonis vos conſiderantes glorificent Deum in die viſitationis.* Duplici autem nomine per bona opera glorificatur Deus, nam & nos bonis operibus eum celebramus, & alii ea videntes ipſum nobiſcum celebrant. Agapetus in exposit. paræneт. tom. I. orthodoxograph. p. 183. εὐχαριστίαν ζητεῖ (ὁ θεὸς) παρ' ἡμῶν οὐ τὴν διὰ ῥημάτων ἀγαθῶν προφορὰν ἀλλὰ τὴν διὰ πραγμάτων εὐσεβῶν προσφοράν. *Grutitudinem Deus a nobis exigit, non quae verborum blandorum prolatione, ſed quae actionum piarum oblatione peragitur;* cui adfine eſt illud Chryſoſtomi homil. IV. in 1. ad Tim. col. 1452. *Gloria Deo non verbis redditur, quia & ipſe non verbis nos honoravit, ſed rebus ac operibus, ſic & nos honoremus ipſum per opera.* 7.) Cavendum eſt, ne ſanctiſſimum Dei nomen & verbum ipſius propter nos male audiat. Rom. II. 24. *Nomen Dei per vos blaſphematur inter gentes.* 1 Tim. VI. 1. *Servi dominos ſuos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen Domini & doctrina blaſphemetur.* Tit. II. 5. *Adoleſcentulae viris ſint ſubditae &c. ut non blaſphemetur verbum Dei.* Huc pertinent graves illæ obteſtationes Phil. I. 27. *Ambuletis digne evangelio Chriſti.* Tit. II. 10. *Ornate doctrinam ſervatoris in omnibus.* 8.) Denique exemplum Chriſti in diebus carnis ſuæ converſantis ad imitationem nobis eſt propoſitum. Matth. XV. 29. *Diſcite a me, quia mitis ſum & humilis corde.* Joh. XIII. 15. *Exemplum dedi vobis, ut, quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis.* Phil. II. 5. *Idem adfectus ſit in vobis, qui fuit in Chriſto.* 1 Petr. II. 21. *Chriſtus reliquit nobis exemplum, ut ſequamur veſtigia ejus.* 1 Joh. II. 6. *Qui dicit ſe in ipſo manere, debet, ſicut ille ambulavit, & ipſe ambulare.* Juſtinus apol. II. pag. 49. in Græc. οἱ ἂν μὴ εὑρίσκωνται βιοῦντες ὡς ἐδίδαξε (ὁ Χριστὸς) γνωριζέσθωσαν μὴ ὄντες Χριστιανοὶ, κἂν λέγωσιν διὰ γλώττης τὰ τοῦ Χριστοῦ διδάγματα.

§. XXV. Reſpectu *proximi* neceſſaria ſunt bona opera 1.) ut noſtris officiis eum pro virili juvemus. Tit. III. 14. *Diſcant noſtri bonis operibus praeeſſe ad uſus neceſſarios, ne ſint infrugiferi.* Societas humana conſervatur mutuis officiis & in corpore Chriſti myſtico membrum unum debet alteri ἐπιχορηγίαν Eph. IV. 16. Anshelmus libr. de ſimil. cap. 180. *Quia perſonaliter Deo non poſſumus reddere, non enim his perſona ejus eget, oſtendit nobis, quibus debeamus reddere, dicit: mando vobis, ut diligatis vos invicem.* 2.) Ut bono exemplo ipſi præluceamus. Phil II. 15. *in medio nationis pravae & perverſae lucetis; ſicut luminaria in mundo.* Oecumenius in cap. 2. Tit. ἔξω κοινὸν ἅπασι διδασκαλεῖον ὁ σὸς βίος καὶ ὑπόδειγμα. 3.) Ut alios lucrifaciamus, hoc eſt, ad veram doctrinam & pietatem invitemus. 1 Petr. III. 1. *Mulieres ſubditae ſint viris, ut & ſi qui non credunt verbo, per mulierum converſationem ſine verbo lucrifiant.* v. 2 *conſiderantes in timore caſtam converſationem veſtram.* 4.) Ut vitemus ſcandala. Matth. XVIII. 7. *Vae homini illi, per quem ſcandalum venit.* 1 Cor. X. 32. ἀπρόσκοποι *ſine offendiculo eſtote Judaeis & gentibus & eccleſiae Dei.* 2 Cor. VI. 3. *Nullam ulla in re praebentes offenſionem, ne vituperetur miniſterium.* Hebr. XII. 15. *Conſiderate, ne quis deſit gratiae Dei, ne qua radix amaritudinis ſurſum germinans impediat, & per illam inquinentur multi.* 5.) Ut benefaciendo improbis calumniatoribus os obturemus. Tit. II. 7. *In omnibus te ipſum praebe exemplum bonorum operum.* v. 8. *ut is, qui ex adverſo eſt, vereatur, nihil habens malum dicere de vobis.* 1 Petr. II. 12. *Converſationem habentes bonam, ut in eo, quod detrahunt vobis tanquam malefactoribus, ex bonis operibus vos conſiderantes*

2.) Reſpectu proximi.

tes glorificent Deum. &c. 1 Petr. III. 16. *Cum modeſtia & timore conſcientiam habentes bonam, ut in eo, quod detrahunt vobis, confundantur, qui calumniantur veſtram bonam in Chriſto converſationem.* Lactantius libr. V. inſt. cap. 9. *Cum videant* (ethnici) *& ſe & ſuos ea, quae diximus, gerere, noſtros autem nihil aliud operari niſi aequum & bonum, poterant, ſi quid ſaperent, ex hoc intelligere, & illos, qui bonum faciunt, pios eſſe & ſe impios, qui nefanda committunt, neque enim fieri poteſt, ut qui in omnibus vitae ſuae actionibus non errant, in ipſa ſumma errent, hoc eſt, in religione, quae rerum omnium caput eſt.*

3.) Reſpectu noſtri.

§. XXVI. Reſpectu *noſtri* neceſſaria ſunt bona opera, 1.) ut novitate vitæ teſtemur, nos eſſe novam creaturam in Chriſto; 2 Cor. V. 17. *Si quis eſt in Chriſto, eſt nova creatura.* Gal. V. 24. *Qui ſunt Chriſti, carnem crucifixerunt cum vitiis & concupiſcentiis:* atque ut ambulando tanquam filii lucis, ereptos nos e tenebris eſſe comprobemus; Eph. V. 8. *Eratis aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino, ut filii lucis ambulate:* ut ſpirituales hoſtias offerendo nos veros Dei ſacerdotes demonſtremus. Rom. XII. 1. *Exhibete corpora veſtra hoſtiam viventem, ſanctam, Deo placentem, rationabile obſequium veſtrum.* 2.) Ut veros fidei fructus exſeramus, atque hoc modo vocationem noſtram firmam faciamus. Jac. II. 18. *Oſtende mihi fidem tuam ex operibus.* 2 Petr. I. 10. *Studete vocationem & electionem veſtram firmam facere;* quo pertinent dicta, quæ teſtantur fidei & bonorum operum vinculum eſſe perpetuum. 3.) Ut ſuſpicionem hypocriſeos amoliamur, nec nos ipſos atque alios falſa perſuaſione decipiamus. 1 Joh. II. 4. *Qui dicit ſe noſſe Deum, & mandata ejus non cuſtodit; mendax eſt, & veritas non eſt in eo.* cap. III. 18. *Diligamus non verbo, neque lingua, ſed opere & veritate.* v. 19. *In hoc cognoſcimus, quia ex veritate ſumus.* 4.) Ut vitemus pœnas temporales & æternas malis operibus & *ἀεργίᾳ* conſtitutas Matth. III. 10. *Omnis arbor, quae non facit fructum bonum, exciditur & in ignem mittitur.* Rom. VIII. 13. *Si ſecundum carnem vixeritis, moriemini.* 1 Cor. VI. 9. *Nolite errare, nec fornicarii, nec idololatrae, nec adulteri &c. regnum Dei poſſidebunt.* Col. III. 6. *Propter haec* (fornicationem, immunditiem, libidinem, pravam concupiſcentiam &c.) *ira Dei venit ſuper filios incredulitatis.* 5.) Ne per peccata excutiamus fidem, contriſtemus Spiritum ſanctum & amittamus Dei gratiam. 1 Tim. I. 19. *habentes fidem & bonam conſcientiam, quam quidam repellentes naufragium fidei fecerunt.* Eph. IV. 30. *Ne contriſtetis Spiritum ſanctum, quo obſignati eſtis,* qua de re plura ſuo loco. 6.) Denique ut corporalia & ſpiritualia præmia a Deo conſequamur. Eſa. III. 10. *Dicite juſtis, quia bonum eis, quia fructum operum ſuorum comedent.* 1 Tim. IV. 8. *Pietas ad omnia utilis eſt, habens promiſſionem praeſentis & futurae vitae.* Tales promiſſiones in propheticis & apoſtolicis ſcriptis exſtant longe plurimæ.

Quot modis neceſſaria ſunt bona opera?

§. XXVII. Ex his facile adparet, bona opera non uno modo eſſe neceſſaria; ſiquidem occurrit hic 1.) neceſſitas *mandati*, quia in decalogo exigit Deus bonorum operum ſtudium. 2.) Neceſſitas *debiti* ex priori orta, quia Deo ut creatori, redemtori, ac ſanctificatori noſtro debemus hoc filiale obſequium; proximo etiam debemus omnia humanitatis ſtudia & dilectionis officia. 3.) Neceſſitas *ordinis*, quia perpetuus manet juſtitiæ ordo, ut creatura rationalis creatori obediat. 4.) Neceſſitas *conſequentiae*, quia fidem bona opera perpetuo comitantur & ſequuntur. 5.) Neceſſitas *hypotheſeos*, quia niſi veli-mus fidem excutere, gratiam Dei & æternam vitam amittere, pœnas omnis generis accerſere, vacandum eſt bonorum operum ſtudiis. Huic neceſſitati adjungit Philippus Melanchthon bonorum operum *dignitatem* atque *utilitatem*: ubi per *dignitatem* non intelligendum eſt quoddam *meritum* vel gratiæ divinæ, vel juſtitiæ, vel ſalutis æternæ, nec perfectio quædam bonorum operum coram Dei judicio, nec *cauſalitas* in articulo juſtificationis; ſed *gratuita* Dei *acceptatio*, qua renatorum obedientiam ex fide profectam ratam ac gratam habet, eandemque gratuitis præ-

miis adficit. Itemque quod opera ſint fructus Spiritus in renatis habitantis & inchoata quædam legis completio in futura vita perficienda, quo ſenſu Lutherus in cap. III. epiſt. ad Galat. ſcribit, *extra cauſam juſtificationis bona opera nunquam ſatis magnifice commendari poſſe.* Utilitas complectitur præmia præſentis & futuræ vitæ, quæ Deus ex gratia bonis operibus reddenda eſſe promiſit. Huterus in explic. form. conc. art. IV. p. 432. tribus illis (quæ in ſcriptis ſymbolicis & Luthero proponuntur) cauſarum claſſibus addit alias duas. *Ex conſideratione* (inquit) *earum perſonarum, ad quas noſtrae actiones directae ſunt, quinque oriuntur claſſes cauſarum, propter quas bona opera facienda ſunt, vel enim cum Deo agimus, vel cum angelis, vel cum proximo, vel cum nobis ipſis, vel cum diabolo. Reſpectu Dei neceſſaria ſunt bona opera, ut is a nobis colatur, ac noſtram ei obedientiam ac gratitudinem probemus. Angelorum gratia facienda ſunt bona opera, ne eos offendamus, qui nobis additi ſunt cuſtodes. Proximi gratia facienda ſunt bona opera, ne noſtro exemplo alios offendamus, vel in impietate confirmemus. Noſtri cauſa facienda ſunt, ut fidem noſtram exerceamus, pœnas vitemus, praemia conſequamur, &c. Tandem diaboli cauſa facienda bona opera, ne per impietatem & ſecuritatem hoſpitium ipſi in cordibus praebeamus.* Hæc ille. Poſſunt autem duæ illæ claſſes ad uſitatam cauſarum enumerationem referri hoc modo: angeli non offenduntur noſtris operibus, niſi iisdem Deus offendatur, quisquis ergo ex vero Dei timore cavet, ne malis operibus Deum offendat, & gratiam ejus amittat, is eo ipſo cavet, ne angelos cuſtodes ſibi additos offendat, eosque a ſe abigat. Pari ratione non præbetur diabolo in corde hominis hoſpitium, niſi Spiritus ſancti deſinat eſſe domicilium, quisquis ergo Spiritum ſanctum veretur excutere, is eo ipſo cavet diabolo hoſpitium præbere.

An cauſæ illæ dicendæ ſint impulſivæ & finales?

§. XXVIII. *Cauſas* illas, propter quas neceſſaria ſunt opera bona, quidam vocant *finales* & *impulſivas*; monendum vero, terminum *cauſae finalis* in latiori ſignificatione ab illis accipi, ita, ut complectatur etiam τὰ ἑπόμενα, ea, *quae conſequuntur bona opera renatorum*, non ex quadam ipſorum dignitate, ſed ex gratuita Dei miſerentis bonitate. Neque enim intuitus præmiorum atque evitatio pœnarum proprie & adcurate loquendo debet eſſe cauſa finalis & impulſiva bonorum operum, cum nova obedientia renatorum ex ſincera Dei caritate & filiali timore proficiſci debeat, jam vero caritas non eſt mercenaria, ac ſervilis timor eſt, non filialis, propter conſtitutas pœnas a peccatis cavere. Non negamus, carnem refractariam, quæ ſpiritui in ipſis etiam renatis adverſatur, conſideratione præmiorum excitandam, ſi velit in via bonorum operum torpeſcere, & conſideratione pœnarum in ordinem cogendam eſſe, ſi velit ad vias peſſimas declinare, interim tamen bona opera, quatenus talia, ex ſpiritu ſpontaneo & ſincera Dei dilectione, absque ullo mercedis intuitu, facienda ſunt, qua de re inferius plura.

Bona opera ſunt urgenda.

§. XXIX. Quare cum tot modis neceſſaria ſint bona opera, ſtudium eorum in eccleſia docendum, urgendum & inculcandum erit. *Aeque neceſſarium eſt*, ſcribit Lutherus tom. IV. latin. pag. 165. *ut pii doctores tam diligenter urgeant doctrinam de bonis operibus, quam doctrinam de fide. Satan enim utrique infenſus eſt & acerrime reſiſtit, &c. non ſolum doctrinam fidei, ſed etiam bonorum operum vehementer odit & impedit.* Ibidem fol. 199. *Extra cauſam juſtificationis nemo poteſt bona opera a Deo praecepta ſatis magnifice commendare.* Chryſoſtomus homil. de fid. & lege tom. V. *Oportet & ante opera lucere fidem, & fidei pediſſequa ſemper eſſe opera.* Neque eſt, quod quis obvertat, renatos ex libero & ſpontaneo ſpiritu bene agere, atque ipſorum obedientiam non eſſe coactam, legis minis extortam, proinde bona opera non eſſe dicenda neceſſaria; quamvis enim neceſſitas *coactionis* ac τὸ ἀκούσιον a bonis operibus renatorum exſulare debeat, ex eo tamen nondum ſequitur, vocabulum *neceſſitatis* ſimpliciter proſcribendum eſſe ex doctrina de bonis operibus, cum ipſa ſcriptura optima loquendi magiſtra in alia ſignificatione ac reſpectu vocabulum hoc de bonis operi-

bus

ibus diſerte uſurpet. Bona opera ſunt neceſſaria ratione *mandati*, *debiti* atque *ordinis* divinitus inſtituti, non ſunt adiaphora vel arbitraria: eadem tamen in renatis ſunt *ſpontanea* ac *voluntaria*, quia non ex coactione, ſed libero & ſpontaneo ſpiritu proficiſcuntur. Opponitur igitur hæc *neceſſitas* τῷ ἀδιαφόρῳ, non autem *voluntario*. Neceſſitas *coactionis* excludit voluntarium, non autem neceſſitas *immutabilitatis*. Deus ipſe non contingenter nec coacte bonus eſt & bona agit, ſed neceſſario bonus eſt & bona agit, neceſſitate immutabilitatis, idem tamen eſt agens liberrimum. Addendum tamen hoc, cum renati ſint ex parte adhuc *carnales*, Rom. VII. 14. cum *Spiritus* quidem in ipſis ſit *promtus*, *caro autem infirma*; Matth. XXVI. 41. ideo quandoque legis coactione carnem ipſorum indigere, quin imo nullum bonum opus in hac vita ex tanta ſpiritus promtitudine oritur, quam caro nullatenus retardet aut impediat.

An libertas chriſtiana excludat bonorum operum neceſſitatem.

§ XXX. Neque eſt, quod ad libertatem chriſtianam provocetur, quaſi ea excludat bonorum operum neceſſitatem. Alia enim eſt *libertas ſpiritus*, alia vero *carnis licentia*, Gal. V. 13. *Vos in libertatem vocati eſtis, tantumve libertatem in occaſionem detis carni.* 1 Petr. II. 15. *Haec eſt voluntas Dei, ut benefacientes obmuteſcere faciatis hominum imprudentium ignorantiam.* v. 16. *Quaſi liberi & non quaſi velamen habentes malitiae, libertatem, ſed ſicut ſervi Dei. Libertas evangelica eſt libertas conſcientiae, qua ſolvitur conſcientia ab operibus, non ut nulla fiant, ſed ut in nulla confidat,* quæ ſunt verba Lutheri in libro de votis monaſticis. Fides in Chriſtum liberat nos a legis *maledictione*, nequaquam vero ab *obedientia* Deo præſtanda. Eadem fides in Chriſtum liberat nos a legis carcere, non ut mala faciamus, ſed ut bonum illud, ad quod nos lex cogebat, libere faciamus, hoc eſt, ſponte, cum gaudio & delectatione quadam. Illud Lutherus in explicatione epiſtolæ dominicalis Gal. IV. *ſub lege concluſi cuſtodiebamur &c.* elegantiſſima ſimilitudine declarat: *Qui in carcere eſt*, (inquit) *duobus modis liberari poteſt, primo ſi carcere effracto corporaliter quis liberetur, ut, quo libeat, pergat: ſecundo ſi carcerem quis ita ornaret & delectabilem redderet, mentemque & animum tibi mutaret, ut nolles egredi, ſed optares ibi manere, non tanquam in carcere, ſed tanquam in paradiſo: ita Chriſtus ſpiritualiter nos a lege liberavit, non frangendo aut tollendo legem, ſed cor noſtrum mutat & legem ita delectabilem facit, ut cum gaudio & delectatione novus homo in ea exerceatur, &c.* Huc pertinet diſtinctio Auguſtini inter opera *legis* & opera *gratiae*, inter id, quod fit timore pœnæ *ſerviliter*, & inter id, quod fit amore juſtitiæ *liberaliter*; inter id, quod lex operum minando imperat, & inter id, quod lex fidei credendo impetrat. Vide librum de Spiritu & gratia, de natura novi teſtamenti, libros contra duas epiſtolas Pelagianorum atque alia Pelagianis oppoſita. Alia ergo quæſtio eſt, an perfecta legis impletio ad *juſtificationem* & *ſalutem* credentibus ſit neceſſaria, ubi oſtendit doctrina de libertate chriſtiana, nos per Chriſtum a maledicto legis liberatos eſſe: alia rurſus quæſtio eſt, an renati a maledicto legis liberati Deo juxta normam legis obedire ac ſervire teneantur? Viciſſim alia quæſtio eſt, quomodo fieri debeant bona opera, videlicet non *coacte*, non invito animo, non timore pœnæ, ſed *libero* & ſpontaneo ſpiritu: alia rurſus quæſtio eſt, an ſint facienda bona opera, an ſit adiaphorum atque arbitrarium bona opera fieri. Denique alia quæſtio de libertate renatorum in *adiaphoris*, quæ non habent expreſſum mandatum, ideoque bona conſcientia extra caſum ſcandali fieri vel omitti poſſunt: alia rurſus quæſtio de libertate in *operibus moralibus* divinitus mandatis.

An bonorum operum neceſſitas in noſtris eccleſiis negetur?

§. XXXI. Hiſce ordine expoſitis videamus, quid de neceſſitate bonorum operum Bellarminus ſtatuat. Is libr. IV. de juſtif. cap. 1. probare conatur, nos operum neceſſitatem negare, quod ut ſuis perſuadeat, quinque argumentorum claſſes producit, quas antequam excutiamus, monemus, calumniam hanc 1.) eſſe *invetera-*

teratam; cum enim apoſtolus Paulus itidem doceret, fide abſque operibus legis hominem coram Deo juſtificari, gravabatur iſta calumnia, quod *legem deſtrueret per fidem.* Rom. III. 31. quod *doceret facienda eſſe mala, ut eveniant bona.* v. 8. Illorum calumniatorum βλασφημούντων (ut apoſtolus loquitur) protervialm imitatur Bellarminus, poſt tot ſolennes ac publicas Auguſtanæ confeſſionis, Lutheri, Chemnitii atque aliorum proteſtationes, non erubeſcens hanc ſententiam nobis tribuere (*). 2.) Eſſe *mendaciſſimam.* Docemus enim fidem illam, qua juſtificamur, eſſe efficacem per caritatem & cum ſtudio bonorum operum perpetuo conjunctam: docemus, juſtificatis & renatis nullam dari a Deo peccandi licentiam, ſed hanc eſſe immotam Dei voluntatem, ut ipſi ſerviamus in operibus bonis. Docemus & urgemus legem, repetimus promiſſiones & comminationes, item exempla præmiorum & pœnarum in ſcripturis propoſita, quibus homines excitamus, hortamur, invitamus, adeoque impellimus ad bona opera, proponimus auditoribus noſtris cauſas longe graviſſimas, propter quas ſtudium bonorum ſit neceſſarium (**). Magiſtratum officii ſui commonemus in puniendis delictis contra legem divinam commiſſis, &c. 3.) *Ipſis auctoribus hujus calumniae falſitatem non eſſe ignotam. Quicquid ſit,* ſcribit hoc loco Bellarminus, *de modis loquendi* (Luthero, Melanchthoni, Brentio, Chemnitio) *uſitatis, cum excutiuntur ipſorum principia & pleraque dicta & ſcripta Lutheri, videntur omnino exiſtimare, poſſe hominem ſalvari, etiamſi nulla bona opera faciat, nec mandata divina cuſtodiat.* Videntur (inquit) nimirum illis, qui recte dicta malitioſe pervertunt, ipſi enim Bellarmino conſtat, quod neceſſitatem operum urgeamus. *Diſſentimus,* (ſcribit libr. I. de juſtif. cap. 3. *quod ipſi fidem, quam dicunt ſolam juſtificare, docent nunquam eſſe poſſe ſolam.* Libr. III. cap. 6.) *Adverſarii, tametſi dicant remiſſionem non pendere a conditione operum, neque pœnitentiam aut fidem aut ullum actum noſtrum eſſe cauſam aut meritum juſtificationis; tamen non negant, requiri fidem & pœnitentiam & fidem vivam & pœnitentiam ſeriam, & ſine his neminem juſtificari.* Libr. IV. cap. 1. *Dicent fortaſſe, mala opera non poſſe cum fide conſiſtere, quia, qui habet propoſitum peccandi, non poteſt concipere fiduciam remiſſionis peccatorum, & ideo vera fides ſemper eſt cum caritate conjuncta.* Libr. IV. de juſtif. cap. 5. *Videtur Lutherus docere libertatem chriſtianam in eo conſiſtere, quod pia conſcientia libera ſit ab omnibus operibus non faciendis, ſed accuſantibus & defendentibus.* Ibidem: cap. 1. art. 2. *Auguſtana confeſſio, Philippus, Brentius, Chemnitius, Calvinus & ipſe etiam Lutherus docent bona opera eſſe facienda.* Hæc omnia Bellarminus, quod & alii ante eum. Toletus in comm. Joh. XIII. *Proteſtantes docent quidem fidem ad ſalutem ſufficere; negant tamen fidem illam ſine operibus eſſe poſſe.* Vega libr. XV. de juſtif. cap. 5. *Iuſtificationem & ſanctificationem tam conjunctas tamque cohaerentes eſſe adſeverant, ut non poſſit alterum ab altero divelli.* Maldonatus in cap. III. Johan. *Dicunt fidem juſtificantem non poſſe eſſe ſine bonis operibus.* Stapletonus IX. de juſtif. cap. 7. *Proteſtantes ad unum omnes dicunt, fidem, quae juſtificat, & vivam & operantem per caritatem aliaque opera.* Idem in antidot. Rom. I. 17. *Non*

(*) Gregorius etiam de Valentia in anal. fidei cathol. p. 213. *Apud Lutheranos ita omnia comparata, ut in eorum religionis ratione vix aliquod chriſtianæ diſciplinæ ſignum reliquum ſit, quo eos ab ethnicis nulla veri Dei cognitione imbutis diſcernere queas.* Stapletonus promt. moral. p. 318. Dom. Sept. *Apud horum temporum hæreticos* (Lutheranos) *omnis pietas, juſtitia, virtus, timor Dei, religio non exſulat tantum & jacet; verum etiam exploditur & irridetur. Quod enim de gentibus nullam futuræ gloriæ ſpem habentibus Paulus ſcribit, hoc illis accidit, deſperantes ſemet ipſos tradiderunt impudicitiæ &c.* Caſpar Ulenbergius de cauſis apoſt. cap. 5. & Leſſius conſid. I. pag. 18. vocant nos *opericidas.* GERHARDUS.

(**) Wellerus in epiſt. nuncupat. ad Albertum ducem Megapol. *Malim concionatores prope plus operæ in admonendis ac reprehendendis ſecuris, quam in conſolandis afflictis ſumere. Semper enim major pars auditorum ſunt homines ſecuri & profani, illorum vero, qui ſenſu peccati & iræ Dei ac terroribus inferni & mortis vexantur, exiguus eſt cœtus.* GERHARDUS.

Non enim juſtificat, imo ne fides quidem eſt, juxta Bezae verba, quae bonis operibus caret. Gregorius de Valentia tom. II. diſp. 7. q. 6. p. 991. refert, *Lutherum contra antinomos aperte diſputaſſe, quod chriſtianis bona opera ſint neceſſaria.* Sic quoque Jac. Reihingius fund. 8. pag. 197. *Plerique Lutherani bona opera ad ſalutem neceſſaria eſſe adſerunt.*

Dicta Lutheri, quibus negare videtur bonorum operum neceſſitatem.

§. XXXII. Sed audiamus argumenta, quibus colorem quendam calumniæ ſuæ Bellarminus obducit. *Primum* profert quædam dicta Lutheri, de quibus in genere monemus, 1.) quod in ſcriptis Lutheri plus centies occurrat non ſolum res ipſa, quod bona opera neceſſaria ſint, ſed etiam modus loquendi, videlicet ipſum vocabulum *neceſſitatis*, quodque diſtinctas cauſarum claſſes conſtituat, propter quas bona opera ſint facienda; contra hanc perpetuam & manifeſtam Lutheri ſententiam, non debent dicta quædam obſcuriora torqueri. 2.) Quod dicta Lutheri, in quibus explicat quæſtionem illam, quomodo fieri poſſint & qualia debeant eſſe renatorum opera, non debeant detorqueri ad convellendam receptam & manifeſtam ipſius ſententiam de debito ſeu neceſſitate novæ obedientiæ renatorum. Coacervatione illa ſententiarum Lutheri, quæ priorem quæſtionem explicant, (verba ſunt Chemnitii part. III. locorum p. 72.) multi ex lectoribus perturbantur, id quod lectori minus exercitato in grandi illo dicendi genere, quo Lutherus utitur, tunc facile poteſt contingere, quando non obſervatur regula Hilarii, ut ex cauſis dicendi dictorum intelligentia ſumatur. 3.) Quod aliud ſit opera ab *actu* juſtificationis excludere, aliud vero ab ipſis *juſtificatis* eadem relegare. 4.) Quod de vero ac genuino dictorum ſenſu non ex locis truncatim citatis, ſed ex ſerie & cohærentia integri contextus, ex occaſione & ſcopo dicentis & ex aliorum locorum collatione judicandum ſit, alias nihil tam bene & commode dictum erit, quod non male intelligendo depravari poſſit. 5.) Quod pleraque Lutheri dicta, quæ Bellarminus hoc loco adlegat, ſcripta ſint in lingua germanica Bellarmino procul dubio ignota, aliorum igitur adlegationibus, vel potius detorſionibus fidem habuit. 6.) Quod aliud ſit *abſolute & ſimpliciter* quærere, an bona opera ſint neceſſaria, aliud vero *determinate* & cum hoc προσδιορισμῷ quærere, an ſint neceſſaria ad juſtificationem & ſalutem, quas duas quæſtiones diſtinctas Bellarminus confundit. Ab *eſt* tertii adjecti ad *eſt* ſecundi adjecti negative non licet argumentari.

§. XXXIII. Age vero in ſpecie examinemus Lutheri dicta, quæ eo detorquet Bellarminus, quod bona opera tuto omitti poſſint, ideoque non ſint neceſſaria. I.) Lutherus in libro de libertate chriſtiana ſcribit: *Bona opera non faciunt bonum virum, nec malum mala. At ſi bona opera non faciunt bonum hominem, quare non poſſunt omitti?*

Bona opera non faciunt bonum virum.

Reſp. Lutherus loquitur de viro non *civiliter*, politice & coram hominibus, ſed *ſpiritualiter*, theologice & coram Deo bono, ubi diſtinguit cauſam & effectum, ac verum ordinem rerum monſtrat. Bona opera non faciunt bonum, ſed oſtendunt; oportet enim perſonam prius Deo fide reconciliari, antequam bona opera Deo grata faciat, cum, *quicquid non fit ex fide, ſit peccatum.* Rom. XIV. 23. Idem ſibi vult Lutherus, quod Auguſtinus, quando ſcribit: *Bona opera non praecedunt juſtificandum*, (non faciunt bonum aut juſtum coram Deo) *ſed ſequuntur juſtificatum*, lib. de fide & operibus cap. 14. (*) Quemadmodum fructus boni non faciunt arborem bonam, ſed ſunt effectus arboris bonæ, quam bonam eſſe teſtantur; ita quoque

(*) Idem docuit Auguſtinus ſerm. XII. de verb. Domini ſecundum Matth. tom. X. p. 37. *Prius eſt mutandus homo, ut opera mutentur. Si enim manet homo in eo, quod malus eſt, bona opera habere non poteſt. Si manet in eo, quod bonus eſt, mala opera habere non poteſt.* GERHARDUS.

que bona opera non faciunt hominem bonum & juſtum, ſed ipſum juſtificatum eſſe teſtantur. 1 Joh. III. 7. *Qui facit juſtitiam, juſtus eſt.* Jac. II. 21. *Abraham ex operibus juſtificatus eſt*, hoc eſt, *juſtus declaratus*, ut Thomas & Gloſſa recte exponunt. Bona opera ſunt fructus pœnitentiæ & fidei, atqui fide coram Deo juſtificamur, ergo quando homo facit bona opera, jamdum eſt Deo per fidem reconciliatus ac juſtificatus. Quid? quod ipſe Bellarminus concedere cogitur etiam juxta proprias ſuas hypotheſes quoad *primam* juſtificationem, quam in infuſione inhærentis juſtitiæ conſtituit, bona opera non facere juſtum, ſed juſtificationem ſequi: diſputat enim lib. II. de juſtif. cap. 15. *juſtitiam, qua formaliter juſtificamur, non eſſe actualem, ſed habitualem.* At eſto, inquis, bona opera non facere juſtum, tamen mala facient malum. *Reſp.* non negat Lutherus, ſed potius contra Anabaptiſtas diſerte ſtatuit, malis operibus ſive peccatis contra conſcientiam amitti fidem, eo igitur ſenſu non debet accipi dictum, quaſi mala opera (hoc eſt, peccata contra conſcientiam) cum fide ſalvifica conſiſtant, ſed quod mala opera itidem teſtentur, fidem ex corde amiſſam eſſe, quamdiu enim lux fidei ſalvificæ in corde ſplendet, opera tenebrarum non habent locum. Sic ergo mala opera proprie & adcurate loquendo non faciunt malum; ſed teſtantur, hominem eſſe malum vel per connatam malitiam, cujus ſunt fructus mali, vel propter amiſſam fidem ac deperditam Spiritus ſancti inhabitationem.

Nullum bonum opus infideli prodeſt ad juſtitiam.

§. XXXIV. II.) Lutherus ibidem ſcribit: *Ut nullum bonum opus infideli prodeſt ad juſtitiam & ſalutem; ſic e diverſo nullum malum opus facit malum & damnatum, ſed ſola incredulitas.* Reſp. recte hæc dicuntur, modo non calumnioſe depraventur. Infideli nullum bonum opus prodeſſe poteſt ad ſalutem & juſtitiam, nimirum quia ne quidem agere poteſt vere bonum opus, cum *quicquid non eſt ex fide, ſit peccatum*, Rom. XIV. 23. cum *abſque fide impoſſibile ſit Deo placere*; Hebr. XI. 6. quanto magis impoſſibile fuerit, ſine fide eſſe coram Deo juſtum & ſalutis participem. Malum opus non facit malum & damnatum, ſed ſola incredulitas, intellige immediate & *formaliter*. Chriſtus eſt propitiatio pro totius mundi peccatis, in hunc qui credit, juſtificatur; hoc eſt, remiſſionem peccatorum conſequitur. Ergo a contrario ſenſu cauſa damnationis immediata, propria & adæquata, non ſunt peccata, (alias omnes damnarentur, cum in omnibus ſint peccata) ſed incredulitas, per quam abundantiſſimum illud Chriſti meritum repellitur: hinc ſcriptura notanter dicit Joh. III. 18. *qui non credit in Filium, eum jam judicatum eſſe, quia non credit in nomen unigeniti Filii Dei;* v. 36. *qui incredulus eſt Filio, eum non habere vitam aeternam, ſed iram Dei manere ſuper ipſum.* Joh. XVI. 9. *Spiritus ſanctus arguet mundum de peccato, quia non credunt in Chriſtum;* nimirum quia hoc peccatum eſt omnium maximum, & eſt cauſa, propter quam reliqua peccata non dimittuntur, *eo manente manent etiam reliqua*, ut Auguſtinus in illum locum commentatur. Quemadmodum igitur fides, Chriſti juſtitiam adprehendens, eſt unicum illud medium, per quod a peccatis liberamur, & ſalutis æternæ participes reddimur: ita incredulitas ſola damnat, hoc eſt, repellit Chriſtum & una cum Chriſto vitam æternam, quæ non niſi in Chriſto nobis offertur. Neque tamen ex eo inferendum, ut Bellarminus facit, bona opera tuto omitti, ac mala opera tuto committi poſſe. Quamvis enim ſola fides in Chriſto juſtitiam & ſalutem adprehendat, eadem tamen fides eſt efficax per bona opera, eſt victrix mundi, carnis ac diaboli: contra vero per peccatum contra conſcientiam fides amittitur, Spiritus ſanctus excutitur, & hæreditas vitæ æternæ deperditur. 1.) Proinde quod nullum malum opus, ſed ſola incredulitas damnare dicitur, id intelligendum eſt de immediata & (ut ita loquar) *formali* cauſa damnationis; certum interim eſt, in claſſe cauſæ *meritoriae* mala opera omnino damnare; quemadmodum de eo, qui in captivitate turcica detentus, oblatam redemtionem repudiat, recte pronunciatur, quod unica captivitatis ulterioris cauſa

fit

ſit oblati τῦ λύτρυ contemtus, interim non negatur, eum aliis ex cauſis in captivitatem incidiſſe, vel etiam ſemel liberatum denuo in eam redigi poſſe. 2.) Adde, quod infidelitas ſit fœcundiſſima mater omnis generis peccatorum, quando ergo matri tribuitur damnatio, non excluditur ſoboles, ſed includitur, tanquam individua comes matris; infidelitati tamen ſeorſim & nominatim hic perniocioſiſſimus effectus adſcribitur, quia reliqua peccata damnare non poſſent, niſi cum infidelitate eſſent conjuncta, ut hæc declarat Balduinus in diſput. de neceſſitate bonorum operum th. 58.

Ubi fides eſt, nullum peccatum nocere poteſt.

§. XXXV. III.) Lutherus in ſerm. *Sic Deus dilexit mundum,* ſcribit: *ubi fides eſt, nullum peccatum nocere poteſt, ſi peccatum non poteſt nocere, ſecure igitur erit ei indulgendum.* Reſp. intelligendum hoc eſt 1) de peccatis antegreſſis, quorum Deus non vult recordari amplius, ſi vera fide ad ipſum convertamur. 2.) De peccato in carne adhuc habitante, perinde ut apoſtolus, poſtquam conqueſtus fuerat de illo peccato Rom. VII. ſubjungit VIII. 1. *Nulla damnatio eſt his, qui ſunt in Chriſto Jeſu.* 3.) De peccatis infirmitatis, venialibus, non regnantibus, quorum quotidiana remiſſio contingit per fidem. Intelligendum etiam hoc eſt de credentibus in ipſo juſtificationis ſtatu, quatenus peccatum in carne adhuc habitans, & infirmitates renatorum teguntur perfectiſſima Chriſti juſtitia; Pſalm. XXXII. 1. extra illum ſtatum omnino nocent peccata etiam venialia, inquinant enim inchoatam renatorum obedientiam, quo minus ſit omnibus numeris perfecta & munda. Nequaquam vero de peccatis regnantibus ac conſcientiam vaſtantibus id intellectum voluit Lutherus, ea enim cum fide nequeunt conſiſtere, ideo ubi ea ſunt, ibi non eſt fides. Fons calumniæ ortus eſt ex eo, quod Bellarminus nullam aliam agnoſcit fidem, quam quæ hiſtorica notitia & adſenſu definitur, unde concilium Trid. ſeſſ. VI. cap. 15. *fideles fornicarios, fideles adulteros, fideles maſculorum concubitores, &c.* agnoſcit, ſed oſtendemus ſuo loco, cum vera illa & juſtificante fide, quam Spiritus ſanctus commendat, peccata contra conſcientiam nequaquam conſiſtere.

Homo baptizatus, etiam volens, non poteſt perdere ſalutem, niſi nolit credere.

§. XXXVI. IV.) Lutherus in lib. de captiv. Babyl. cap. de baptiſmo ſcribit. *Vides, quam dives ſit chriſtianus homo, vel baptizatus, ut etiam volens non poſſit perdere ſalutem ſuam, quantiscunque peccatis, niſi nolit credere. Nulla enim peccata poſſunt eum damnare, niſi ſola incredulitas.* Ergo ſtatuit bona opera tuto omitti poſſe. *Reſp.* propoſitionem illam, quod ſola incredulitas damnet, mutuatus eſt Lutherus ex ſcriptura ſacra, in qua hominum incredulitas ut plurimum adlegatur, tanquam cauſa damnationis; Joh. III. 18. & 36. XVI. 9. Marc. XVI. 16. neque tamen peccata reliqua pro adiaphoris haberi, vel citra damnationis periculum perpetrari poſſe voluit, ſed inter cauſas damnationis dextre diſcernere. Mala opera damnant in ordine cauſæ *efficientis meritoriae*, ſola incredulitas damnat in ordine cauſæ (ut ſic loquar) *formalis*, immediatæ atque proximæ, quæ niſi adeſſet, peccata reliqua, pro quibus omnibus Chriſtus ſatisfecit, non damnarent. Declarat hanc ſuam ſententiam ipſemet Lutherus ſatis perſpicue in libro contra regem Angliæ tom. II. Jen. germ. fol. 144. *Qui credit, non poteſt adulterium vel aliud peccatum committere, quemadmodum Johannes ait, nam verbum Dei, a quo dependet, eſt omnipotens Dei virtus, quae ſuſtentat ipſum, ne cadat. Si vero labitur & peccat,* (mortaliter & contra conſcientiam) *jam certo fides eſt deperdita, & infidelitas ſucceſſit. Ubi autem infidelitas eſt, ibi & fructus ejus, adulterium, homicidium, odium &c. Ergo priusquam externa peccata perpetrantur, jam capitale peccatum, infidelitas adeſt. Veriſſimum itaque eſt, nihil peccatum eſſe, quam infidelitatem, ea & peccatum eſt & peccatum facit. Et ſi infidelitas ab odio vel alio peccato ſeparari poſſet, certe odium peccatum non eſſet. Quemadmodum ergo ſola fides juſtitia noſtra eſt & juſta operatur: ita infidelitas ſolum peccatum eſt.* Vide etiam tom. VII. fol. 185. b. At, *inquis*, Lutherus tamen diſer-

ſertis verbis ſcribit, quod baptizatus etiam volens non poſſit perdere ſalutem, quantiscunque peccatis, niſi nolit credere. Ergo etiam voluntaria peccata cum fide conſiſtere poſſe ſtatuit. *Reſp.* calumniam hanc Tridentinam jam dudum protrivit Chemnitius part. II. examinis de baptiſmo can. 6. p. 75. ubi monet, 1.) Lutherum eo ipſo in loco diſerte adfirmare, quod baptizati per peccata conſcientiam vaſtantia deſerant promiſſionem gratiæ baptiſmi, a fide & veritate ejus deficiant, atque ex virtute & fide baptiſmi excidant, nequaquam igitur privilegium turpitudinis ac impunitatem ſcelerum baptizatis concedit. 2) Lutherum ibidem inſectari errorem pontificium, quod per peccata poſt baptiſmum commiſſa, ipſa navis baptiſmi illidatur, & in tabulas diſſolvatur, hoc eſt, quod vis & gratia baptiſmi prorſus fiat irrita, ita, ut per pœnitentiam ac fidem non pateat ad eam reditus, ſed quærenda ſit alia tabula noſtræ ſcilicet contritionis ac ſatisfactionis, cujus virtute ad portum ſalutis provehamur. Ex hoc igitur ſcopo de verbis Lutheri judicandum. 3.) Fallaciam eſſe in vocabulo *amiſſionis gratiae baptiſmi.* Certum eſt ex Dei verbo, quod nec Lutherus ibidem negat, per peccata contra conſcientiam amitti gratiam baptiſmi, atqui non amittitur ea ratione, ut per pœnitentiam & fidem non pateat iterum ad eam reditus. Peccatis contra conſcientiam amittitur omnino ſalus & gratia in baptiſmo credentibus collata, ſed ſi egerint veram pœnitentiam, ac fide promiſſionem fœderalem, quæ in baptiſmo ipſis facta eſt, receperint, ſalus & gratia in ipſis iterum inſtauratur.

Cavendum eſſe a bonis operibus.

§. XXXVII. V.) Lutherus in comm. II. Gal. ſcribit: *Quando ſic docetur, fides in Chriſtum juſtificat quidem, ſed ſimul ſervari oportet mandata Dei, quia ſcriptum eſt, ſi vis ad vitam ingredi, ſerva mandata, ibi ſtatim Chriſtus negatus eſt, & fides abolita, quia mandatis ſeu legi tribuitur, quod eſt ſolius Dei.* In ſerm. de miſſa. *Caveamus a peccatis, ſed multo magis a legibus & operibus bonis, tantum attendamus Dei promiſſionem & fidem.* Ergo ſtatuit non eſſe facienda bona opera. *Reſp.* aliud eſt ab actu juſtificationis opera & obſervationem legis excludere, aliud ex *juſtificatis* eadem exterminare. Conſtans & perpetua Lutheri (imo ipſius ſcripturæ ſententia hæc eſt) fide abſque operibus hominem juſtificari, ideoque actum juſtificationis non ingredi opera, interim tamen illis, qui per fidem juſtificati ſunt ac Deo reconciliati, proponendam eſſe doctrinam mandatorum Dei, ut in illis ambulent. Negat Lutherus, ab obſervatione mandatorum Dei juſtificationem dependere, & recte hoc negat. Si enim ab obſervatione legis juſtificatio penderet, nullus hominum juſtificaretur, cum nemo perfecte legem impleat; nequaquam vero negat, obſervationem mandatorum Dei juſtificatis neceſſariam eſſe. Hanc ſuam ſententiam clariſſime exponit Lutherus in lib. de votis monaſticis & alibi paſſim. *Opera legis divinae* (inquit) *in decalogo mandata non juſtificant, nec ſunt neceſſaria ad juſtitiam & ſalutem, cum Paulus dicat: ex operibus legis non juſtificabitur omnis caro, tamen neceſſaria ſunt dicente Chriſto, ſi vis ingredi ad vitam, ſerva mandata, neque enim omitti poſſunt etiam praeſente fide, quae ſola juſtificat, cum ſint fructus fidei juſtificantis.* In V. Gal. *Difficile eſt & periculoſum docere, nos fide juſtificari ſine operibus, & tamen ſimul exigere opera. Hic, niſi ſunt prudentes diſpenſatores myſteriorum Dei, qui recte ſecant verbum veritatis, ſtatim fides & opera confunduntur. Uterque locus & fidei & operum diligenter doceri & urgeri debet: ſic tamen, ut uterque intra ſuos limites maneat, alioqui ſi opera ſola docentur, ut in papatu accidit, fides amittitur: ſi fides ſola docetur, ſtatim ſomniant carnales homines, opera non eſſe neceſſaria.* Ibidem diſerte ſcribit: *extra cauſam juſtificationis neminem poſſe vere bona opera ſatis magnifice commendare.* Ex quo etiam manifeſte intelligitur, quando cavendum a legibus & bonis operibus Lutherus ſcribit, id *comparate*, habito ſcilicet reſpectu ad ipſum juſtificationis actum, nequaquam vero *abſolute* intelligendum eſſe. Cavenda ſunt opera non ſimpliciter, ut negligantur, ſed certo reſpectu, ne juſtificationis meritum illis tribuatur. Sic Lutheri-

therus ipſe in V. Gal. diſtinguit inter *opus per ſe*, quod ſine opinione juſtitiæ nihil obſit, & *fiduciam ac juſtitiam operi* adjectam.

Operibus onuſti non intrant per anguſtam portam.

§. XXXVIII. VI.) Lutherus in ſermone: *Sic Deus dilexit mundum* &c. ſic ſcribit: *Ego dico tibi, quia anguſta eſt via, oportet te fieri tenuem, ſi vis per eam venire. Caeterum qui operibus onerati ſunt, ſicut conchylibus onuſtos videmus Iacobi peregrinos, ii non poterunt penetrare.* Et infra: *Si veneris cum magnis ſaccis operum plenis, deponere oportebit, alioquin non poteris penetrare.* Ergo excludit bonorum operum ſtudium. *Reſp.* non *operum praeſentiam*, ſed *fiduciam* excludit, ut ex ſerie contextus eſt manifeſtiſſimum. Ipſa vox *oneris* & *ſacci* de operibus uſurpata, manifeſte indicat, hæc verba oppoſita eſſe hypocriticæ ac phariſaicæ opinioni de copia, perfectione & merito bonorum operum, quaſi poſſimus plenos ſaccos operum ad Dei tribunal adferre; cum tamen peccata noſtra incomparabiliter plura ſint, quam bona opera; quaſi opera noſtra ſint perfecta & meritoria cum tamen multis modis imperfecta ſint, nec rigorem legis ac juſtitiæ divinæ ferre poſſint. Atque hæc dicta ſint de prima argumentorum claſſe, videlicet de quibusdam pronunciatis Lutheri, quæ contra operum neceſſitatem a Bellarmino torquentur; cui notum eſſe debebat illud ejusdem, contra quem ſcribit: *Sceleratum eſt, cum noveris pium & ſanum eſſe alicujus ſenſum, ex verbis incommode dictis ſtatuere errorem* (*).

§. XXXIX. *Alterum* argumentum Bellarmini, quo probet, neceſſitatem bonorum operum a nobis negari, petit ex dogmate illo Lutheri in adſert. art. XXXI. XXXII. & XXXVI. quod *bona opera juſtorum ex ſua natura ſint peccata mortalia.* Argumentum tale eſt: *Peccata mortalia non ſunt facienda. Bona opera juſtorum ſunt ex natura ſua peccata mortalia. Ergo bona opera non ſunt facienda.* Reſp. 1.) Lutherus hoc non adſerit ſimpliciter, ſed certo reſpectu. Sic enim habent verba art. XXXII. *Omne bonum opus etiam optime factum eſt mortale peccatum in rigido Dei judicio conſideratum.* Art. XXXV. *Nemo dubitet, omnia noſtra bona opera eſſe peccata mortalia, ſi ſecundum rigorem judicii divini aeſtimentur, & non ex mera Dei gratia pro bonis aeſtimentur.* Gregorius in cap. IX. Joh. iisdem verbis utitur: *Sanctus Iob videbat omnia noſtra bona opera eſſe mera peccata, ſi judicantur a Deo, ideo dicit, ſi voluerit contendere cum eo, non poterit ei reſpondere unum pro mille.* Idem dicit Auguſtinus libr. IX. conf. cap. 13. *Vae etiam laudabili vitae hominum, ſi remota miſericordia diſcutias eam.* Bellarminus igitur manifeſtum crimen falſi committit; quia de ſuo addit, quod bona opera ſint *ex natura ſua mortalia* peccata, quod non exſtat apud Lutherum. Sic enim loquitur art. XXXI. *In omni opere juſtus peccat.* Art. XXXII. *Opus bonum optime factum eſt mortale peccatum ſecundum judicium Dei.* Art. XXXVI. *Juſtus in bono opere peccat mortaliter.* 2.) Ambiguitas

Bona opera an ſint peccata mortalia?

(*) Pazmannus libr. III. hodegi adducit aliud dictum Lutheri tom. II. lat. Witeb. in ſcript. contra Latom. fol. 254. ubi ſcribit, *fortiores eſſe cogitationes malas piorum, quam impiorum, non tamen polluere, non damnare, quia licet utrobique idem ſit peccatum, pii tamen antidotum habent, illi non habent.* Reſp. nihil hic impietatis. Veriſſimum enim eſt, quod pii a diabolo fortius inſtigentur ad peccandum, quam impii, qui jam a diabolo plene captivi ſponte ruunt a peccato uno in aliud. Pii vero cogitationibus tantum malis, quas tamen in actum non ducunt, tentantur. Sed quo minus hæ malæ cogitationes eos damnent, duo providit eis Deus *robuſtiſſima munitiſſimaque firmamenta*; ut Lutherus in eodem libr. contra Latomum loquitur tom. II. latin. Jen. f. 406. *primum ipſum Chriſtum propitiatorium, ut ſub hujus gratia tuti ſint, non quia credunt, & fidem aut donum habent, ſed quia in gratia Chriſti habent. Nullius enim fides ſubſiſteret, niſi in Chriſti propria juſtitia niteretur & illius protectione ſervaretur &c. Alterum eſt, quod dono accepto non ambulant ſecundum carnem, nec obediunt peccato &c. ſed prius illud principale & robuſtiſſimum eſt.* Hæc Lutherus. GERHARDUS.

eſt in voce *mortale*. Oſtendimus ſuo loco in tract. de pecc. actual. §. 90. & ſeqq. quamvis omnia peccata, ſi *in ſe* & *ex ſe* conſiderentur, ſint mortalia, hoc eſt, mortifera & damnationis reum conſtituentia, quædam tamen dici venialia ac quædam tantum mortalia, idque fieri non propter naturam peccatorum, ſed propter miſericordiam Patris, meritum Filii, & ſanctificationem Spiritus, ac proinde hanc diviſionem non reſpicere omnes homines in genere, ſed tantum renatos. Eorum enim reſpectu illud in ſpecie dicitur *mortale* peccatum, quod fit contra conſcientiam, quam vaſtat, ut loquitur Auguſtinus XI. de civ. Dei cap. 12. quod excutit fidem & Spiritus ſancti gratiam, alias vocatur *peccatum regnans* ac diſtinguitur a veniali ſeu non regnante, in quo lucta eſt ſpiritus contra carnem, qui hanc tandem vincit ac deprimit, unde licet per ſe & ſua natura eſſet mortale; tamen propter Chriſtum, quem fides adprehendit, non imputatur, cum *nulla ſit condemnatio in his, qui ſunt in Chriſto Jeſu.* Rom. VIII. 1. Inde jam intelligitur vitium argumenti. *Major* loquitur de peccatis *per ſe, abſolute & ſimpliciter* ſic dictis; *Minor* accipienda eſt κατά τι. Bona opera juſtorum nequaquam dicuntur a nobis *formaliter* & ſua natura peccata, multo minus peccata mortalia; (cum ne quidem omnia peccata renatorum dicantur mortalia, ſed quædam tantum, ſcilicet vaſtantia conſcientiam, qua fronte audet nobis Bellarminus tribuere, quod ſtatuamus omnia renatorum bona opera eſſe peccata mortalia? ſed dicimus, bona opera renatorum *ſecundum quid* & certo quodam reſpectu eſſe peccata, quatenus ſcilicet ſunt adhuc imperfecta, & quatenus a reliquiis peccati in carne adhuc hærentibus contaminantur, unde non poſſent rigorem legis & juſtitiæ divinæ ſuſtinere, ſi diſtricto Dei judicio remota miſericordia examinanda eſſent, ſed quia hæc imperfectio & immunditieſ bonorum operum tegitur Chriſti merito, ideo cœleſti parenti obedientia renatorum, quamvis adhuc imperfecta ſit, & peccatis contaminata, probatur. Ergo bona opera renatorum ratione *imperfectionis* & immunditiei extra fidem conſideratæ ſunt peccata, hoc eſt, peccatis contaminata, nec ſatisfaciunt rigori legis divinæ, quin etiam fiunt peccata mortalia, ſi fiducia juſtitiæ coram Deo valentis & opinio meriti illis adfingatur, quæ omnia clariora erunt ex ſeqq. ubi de perfectione bonorum operum diſputabitur. *Quid meum articulum damnant*, (ait Lutherus in eo ipſo, quem Bellarminus adlegat, loco) *damnent* illud Eſa. LXIV. 6. *Et facti ſumus ut immundi omnes nos, & quaſi pannus mulieris menſtruatae univerſae juſtitiae noſtrae.* Et illud Eccl. VII. 21. *Non eſt homo juſtus in terra, qui faciat bonum & non peccet. Obſecro, qui univerſas noſtras juſtitias immundas dicit, nonne omne opus bonum peccato pollutum adſerit? Damnent &* illud Pſalm. CXLIII. 2. *Non intres in judicium cum ſervo tuo, quia non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens. Deus enim juſtus judex bonum opus damnare non poteſt: cum autem hic dicat, non juſtificari ullum viventem, etiam ſervum Dei, planum eſt, nullum opus bonum poſſe judicium Dei ſuſtinere, quare nec plene bonum eſt.*

§. XL. Regerit Bellarminus: *Si bona opera ſunt peccata mortalia, & tamen propter fidem non imputantur, certe etiam poterunt mala opera propter fidem non imputari, ac per hoc non nocere, neque erit cauſa, cur vitentur.* Reſp. ſicut quædam peccata ſunt venialia, quædam mortalia; ita quoque mala opera quædam ſunt peccata infirmitatis, lapſus humani, quotidiana debita; quædam vero ſunt peccata conſcientiam vaſtantia. Si de *priori* malorum operum genere Bellarminus loquitur, (quo ſenſu lib. IV. de juſtif. cap. 10. circa finem malorum operum adpellatione utitur) concedimus, fide in Chriſtum remiſſionem eorum renatis quotidie contingere, ac per hoc, quod ad juſtificationem & ſalutem attinet, eis non nocere. Si vero de *poſteriori* malorum operum genere agit, (quo ſenſu ſcriptura malorum operum adpellatione utitur) nequaquam concedimus, propter fidem ea non imputari, ac per hoc non nocere, nec eſſe cauſam, cur vitentur, ſiquidem ejusmodi mala opera non conſiſtunt cum fide, ergo oppoſitum in adjecto eſt, dicere quod propter fidem non imputen-

Exceptiones Bellarmini.

puten-

putentur. Lutherus in art. Schmalcald. *Neceſſe eſt ſcire & docere, quando ſancti labuntur in manifeſta peccata, ut David, quod tunc amiſſa fuit fides, & amiſſus Spiritus ſanctus; nam Spiritus ſanctus non permittit peccatum dominari, ut perficiatur, ſed repugnat; quando vero peccatum facit quod vult, tunc non adſunt Spiritus ſanctus & fides.* Bellarminus regerit: *Si mala opera non poſſent cum fide conſiſtere, etiam bona opera non poſſent cum fide conſiſtere. Nam opera bona (ex ipſorum ſententia) non ſunt bona, niſi in nomine & ſecundum quid, re ipſa vero & ſimpliciter ſunt peccata mortalia.* Reſp. calumniatorem agit Bellarminus, non diſputatorem. Quis enim unquam ex noſtris docuit, bona opera tantum nomine & *ſecundum quid* eſſe talia, re ipſa vero & ſimpliciter peccata mortalia? Contrarium prorſus dicimus, bona opera *in ſe* ac *per ſe*, revera ac ſimpliciter juxta omnes cauſas conſiderata, eſſe bona; (fiunt enim a perſona Deo reconciliata, proficiſcuntur ex fide, ſunt fructus Spiritus, fiunt juxta præſcriptum legis, & ad gloriam Dei ac ſalutem proximi diriguntur) ſed ex *accidenti* & ſecundum *quid* ſunt peccata, hoc eſt, peccati reliquiis in carne renatorum adhuc hærentibus contaminantur, nec perfectiſſimum legis rigorem adſequuntur; fiunt etiam peccata, quando opinio meriti accedit. Exſpirant ergo infames illæ conſequentiæ, quas ex hac falſiſſima hypotheſi Bellarminus texit: *Qui habet* (inquit) *propoſitum faciendi eleemoſynam, quoniam ſcit ſe hoc non poſſe facere, niſi peccando mortaliter, habet propoſitum peccandi mortaliter, atqui hoc propoſitum cum fide conſiſtit, imo propter fidem non reputatur peccatum. Igitur eodem modo, qui habet propoſitum furandi, poterit ſimul habere fidem, & propter eam fidem furtum non reputabitur ad peccatum.* Reſp. turpiſſime confunduntur ea, quæ *per ſe* & quæ ex *accidenti* de aliqua re prædicantur. Bona opera in ſe ac per ſe, quoad ſubſtantiam actus & quoad cauſas ſuas bona ſunt & legi Dei conformia, tantum ex accidenti ratione imperfectionis & adhærentis immunditiei (quæ tamen fide in Chriſtum tegitur) ſunt peccata, vel potius peccatis contaminata: mala in ſe ac per ſe quoad ſubſtantiam actus, & quoad cauſas ſuas mala ſunt, & legi divinæ adverſantur. Ergo qui habet propoſitum faciendi eleemoſynam, non habet propoſitum peccandi mortaliter, ſicut is, qui habet propoſitum furandi, ſed habet boni operis propoſitum, quod peccato mortali e diametro & *formaliter* eſt oppoſitum: ex accidenti demum contingit, quod propter imperfectionem dilectionis & adhærentes carnis reliquias in illo bono opere peccetur: mutatur igitur in argumento Bellarmini *quid* in *quale*, confunditur id, quod rei per ſe convenit, & quod per accidens ei adhæret. Porro quod hoc loco Bellarminus adſerit, propoſitum mortaliter peccandi cum fide conſiſtere, id ſuæ fidei hominibus occinat, illi enim ex decreto concilii Tridentini *fideles ſcortatores, fideles adulteros, fideles maſculorum concubitores &c.* agnoſcunt, hoc eſt, veram fidem cum enormibus illis flagitiis ipſi naturæ repugnantibus ſubſiſtere docent, nos aliam eſſe veræ fidei proprietatem ex ſcripturis novimus.

Si evangelium non requirit conditionem obedientiae, bona opera non erunt neceſſaria.

§ XLI. *Tertium* argumentum petitur ex diſcrimine *legis* & *evangelii*, quod in noſtris eccleſiis traditur. *Si evangelium nullam requirit conditionem obedientiae, ſed eſt ſola fide contentum, certe qui nihil boni facit, conſentanee ad evangelium vivet.* Reſp. de hoc argumento late egimus in tract. de evang. §. 27. Quamvis evangelium proprie ſic dictum ſit promiſſio gratiæ, non autem doctrina operum, ex eo tamen haudquaquam ſequitur, quod conſentanee evangelio vivat, qui nihil boni facit. Etſi enim fides, (promiſſionis evangelicæ *correlatum*) in *actu* juſtificationis unice reſpiciat Chriſtum; ea tamen fidei proprietas eſt, quod ſe exſerat per bona opera: duplicem ergo habet ἐνέργειαν; *unam*, qua in evangelio intuetur & adprehendit Chriſtum cum omnibus ſuis beneficiis; *alteram*, qua ſe per bona opera, quorum norma in lege proponitur, officioſam præbet; prior actus fidei evangelicus eſt, poſterior legalis. Proinde quando quæritur, quis conſentanee evangelio vivat, ibi non de modo juſtificationis quæritur, ſed de vita & moribus hominis per fidem

in Chriſtum juſtificati, ubi is conſentanee evangelio vivere dicitur, qui oblatam in evangelio gratiam amplexus omnis generis bonis operibus gratum & obſequentem Deo ſeſe præſtat. Phil. I. 27. *Tantum digne evangelio converſemini, ut audiant de vobis, quia ſtatis in uno Spiritu unanimes collaborantes fidei evangelii*, qua de re plura dicto loco.

Libertas chriſtiana an tollat bonorum operum neceſſitatem?

§. XLII. *Quartum* argumentum ducit ex doctrina de libertate chriſtiana. *Si fides ſola neceſſaria eſt, ut ſimus juſti, caetera omnia liberrima, neque praecepta amplius neque prohibita; ſi nihil nobis cum lege, quia libertatem habemus; ſi ſumma ars & ſapientia chriſtiana eſt, neſcire legem, ignorare opera, & totam juſtitiam activam; denique ſi nullo opere, nulla lege homini chriſtiano opus eſt, cum per fidem liber ſit ab omni lege; conſequens fuerit, bona opera non eſſe neceſſaria.* At prius ſcribit Lutherus in II. Gal. & in libr. de libert. chriſt. & communiter docetur in Proteſtantium eccleſiis. Ergo & concedi oportet poſterius. *Reſp.* liberatio a rigore, exactione & damnatione legis in articulo juſtificationis nequaquam infert libertatem ab obedientia legi præſtanda in juſtificatis. Libertas chriſtiana nequaquam eſt licentia peccandi & privilegium turpitudinis, ſed liberatio a maledictione & ſummo rigore legis, quo pertinent dicta apoſtolica Rom. VI. 14. *Non eſtis ſub lege, ſed ſub gratia.* Gal. IV. 4. *ubi venit plenitudo temporis, miſit Deus Filium ſuum factum ſub lege.* v. 5. *ut eos, qui ſub lege erant, redimeret.* Interim tamen juſtificatis & a legis damnatione abſolutis datur Spiritus ſanctus, qui ad obedientiam Deo & legi ejus ſponte præſtandam eos impellit. Rom. VI. 15. *Quid ergo? peccabimus quoniam non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia? abſit.* v. 16. *Neſcitis quoniam cui exhibetis vos ſervos ad obediendum, ſervi eſtis ejus, cui obeditis.* v. 18. *Liberati a peccato ſervi facti eſtis juſtitiae.* Utrumque complectitur apoſtolus Rom. VIII. 1. *Nihil nunc damnationis eſt iis, qui ſunt in Chriſto Jeſu, qui non ſecundum carnem ambulant.* v. 2. *Lex enim Spiritus vitae in Chriſto Jeſu liberavit me a lege peccati & mortis.* Lutherus in cap. III. Gal. *Abutuntur lege primum omnes juſtitiarii & hypocritae, qui ſomniant, homines lege juſtificari. Deinde abutuntur lege, qui chriſtianos prorſus ab ea abſolvere volunt, ut ſectarii tentabant, & illa occaſione ſeditionem ruſticorum movebant, & hodie multi ex noſtris etiam ſomniant, libertatem chriſtianam eſſe carnalem licentiam faciendi quidvis. Tertio abutuntur etiam lege, qui terrores ipſius ſentientes non intelligunt, eos tantum durare debere ad Chriſtum.* In præf. ep. Rom. *Libertas ſive liberatio a lege non eſt carnalis libertas nihil faciendi, ſed eſt ſpiritualis libertas, quae non tollit legem, ſed id, quod a lege requiritur, donat & praebet, ut ſcilicet cum delectatione & dilectione ſine coactione legali bona faciamus.* Lib. de lib. chriſt. *Non liberi ſumus per fidem in Chriſtum ab operibus, ſed ab opinionibus operum, id eſt, a ſtulta praeſumtione juſtificationis per opera requiſitae.* Ex quibus omnibus patet, in argumento Bellarmini eſſe fallaciam a dicto *ſecundum quid* ad dictum *ſimpliciter*. Quamvis enim credentes in Chriſtum *ſecundum quid* a lege liberati ſint, videlicet reſpectu perfectæ obedientiæ ad juſtificationem neceſſariæ; reſpectu condemnationis, quam lex vibrat in omnes non perfecte obedientes, & reſpectu ſeveræ exactionis, propter quam lex dicitur *ſceptrum exactoris*, Eſa. IX. 4. tamen non ſunt ſimpliciter ab obedientia legis abſoluti. At, *inquis*, manifeſta ſunt Lutheri verba in cap. II. Gal. *Sola fides neceſſaria eſt, ut juſti ſimus, caetera omnia liberrima ſunt neque praecepta neque prohibita.* Ergo ipſam etiam legis obedientiam tollit. *Reſp.* Lutherus ibi loquitur non de operibus, quæ ad legem moralem pertinent, ſed de rebus *ceremonialibus* natura ſua indifferentibus, niſi accedat caſus ſcandali, ut contextus manifeſte oſtendit; agit enim de lapſu Petri, qui gentes coëgit judaizare abſtinendo a cibis gentilium. Extat hac de re manifeſtiſſimus locus in comm. cap. III. Gen. *Habet libertatem homo non talem, ut ſi Deus praeceperit, poſſit illud facere vel non. Quod enim ad praecepta Dei attinet, non eſt homo liber, ſed debet obedire voci Dei, aut ſuſtinebit*

ſen-

ntiam illorum. Libertas autem eſt illorum, Deus non praecepit in externis functionibus. br. de votis monaſt. Quicquid non eſt mandivini, abrogatum eſt & libertate donatum: gelica libertas non eſt poſſe omittere mandata ſed eſt libertas conſcientiae, qua ſolvitur ientia ab operibus, non ut nulla fiant, ſed nulla confidat.

mores gelicorum. §. XLIII. *Quintum* argumentum petit ex vita & moribus Lutheranorum, *qui occaſione hujus doctrinae ita cœperint incredibili licentia in omnia ſcelera & ta prorumpere, ut neceſſe fuerit, Lutherum tionem inſtituere, & laudare bona opera, e ad ea populos hortari.* Addit etiam quoam dicta, quod *bona opera ſint pernicioſa lutem*, quod *opera bona non ad regnum ſti, ſed ad mundum pertineant.* Reſp. orruptelæ illæ morum ac vitæ cum a Luthero ſitatione & a noſtris in concionibus & ſcriptis antur, ex eo manifeſtiſſimum eſt, quod ex doctrina, ſed ex peſſimo doctrinæ abuſu n ducant. Dicimus ergo cum Auguſtino I. de morib. eccleſ. cath. cap. 34. *Nunc llius admoneo, ut aliquando eccleſiae cathomaledicere deſinatis vituperando mores hotum, quos & ipſa condemnat, & quos quotanquam malos filios corrigere ſtudet:* & cum onymo libr. III apolog. contra Ruffinum: *unquam catholicorum in diſputatione ſectaturpitudinem ei, adverſus quem diſputat, it?* 2.) Quam vero camerinam movere, ſi de vitis Romanorum pontificum, carlium, epiſcoporum, &c. curioſius agere veli? Legantur querelæ Bernhardi ſerm. XXXIII. nt. ſerm. VI. in Pſalm. XCI. libr. 4. de con. ad Eugenium; legantur hiſtoriæ Platinæ, I. Georg. Gothardus canonicus Ingolſtad. ripto contra Heerbr. p. 116. *luce clarius eſribit, quod plerique pontifices vitam turpem lagitioſam duxerint.* Legatus Bavaricus in ione ad patres Tridentinos ſic loquitur omniudientibus: *Clerus noſter gulae libidinibus indulget, ac quaſi velit in contemtum Dei hominumque omni genere vitiorum ſe coopertum potius palam cognoſci, quam minima aliqua re emendatum animadverti, &c.* Quid? an non Adrianus VI. in legatione, quam ad conventum Noriberg. anno 1523. miſerat, *a planta pedis uſque ad verticem capitis nihil eſſe ſani in toto ordinis eccleſiaſtici capite* fatebatur, referente Sleidano libr. IV. hiſt. An non Paulus III. quibusdam cardinalibus in mandatis dedit, ut conſilium de emendanda eccleſia ſcripto comprehenderent, in quo illi diſerte fatentur, *nomen Chriſti oblitum a gentibus & clericis, abuſibus tanquam peſtiferis morbis jampridem eccleſiam Dei, praeſertim Romanam curiam, laborare; propter vitia clericorum nomen Dei blaſphemari inter gentes &c.* Edidit Matth. Flacius Illyricus germanicum libellum in epitomen ex decem reformationibus congeſtum, in quibus ipſi papæ, cardinales, epiſcopi ſæpiſſime grandibus verbis, & valde ſeria oratione ac maximo animi dolore confitentur, *multos ac craſſos abuſus & palpabiles errores atque corruptelas in eccleſiam religionemque ſuam invectas eſſe, & praeter fœdiſſimam morum vitaeque ſpiritualium corruptionem, multipliciter etiam regimen vitiatum* teſtantur. De tota hac re in tract. de eccleſia, cujus decimam notam vitæ ſanctitatem Bellarminus ſtatuit, dicendum erit uberius. 3) Nec ſolum gravia ſcelera in papatu tolerantur, ſed etiam ipſa doctrina papiſtica quædam peccata docet, utpote idola colere, mortuos invocare, ejurare conjugium, interficere magiſtratus, violare juramenta &c. qua de re plura ſuo loco. 4.) Auguſtana confeſſio, liber eccleſiarum noſtrarum ſymbolicus, art. VI diſerte ſic loquitur: *Docent, quod fides illa debeat bonos fructus parere, & quod oporteat bona opera mandata a Deo facere propter voluntatem Dei, non ut confidamus, per ea opera juſtificationem a Deo mereri.* Quisquis igitur bonorum operum ſtudio remiſſus eſt, non ſequitur Auguſtanæ confeſſionis præſcriptum, ſed ab eo deflectit, multo magis ille, qui peccatis ſecure indulget. 5.) Locutiones illas, quod *bona opera ſint ad ſalutem pernicioſa*, quod *bona opera pertineant ad mundum, non ad Chriſti regnum, &c.* nequaquam probamus, non enim ipſa

ipſa bona opera, ſed opinio *meriti* eſt pernicioſa. Nicol. Amſdorffius adverſariis ſe vehementius opponens ex fervore diſputationis in ſiniſtram nimium deflectendo, bona opera ad ſalutem pernicioſa eſſe dixit, ſed collocutores Altenburgenſes ipſius ſocii nequaquam hoc probarunt, (ut Bellarminus ſtatuit) quin potius propoſitionem illam diſerte repudiarunt, ita, ut nec quandam excuſationem vel emollitionem adhibuerint. Vide reſp. Sax. ad adcuſ. Elect. f. 238. Ipſe quoque Amſdorffius in præf. poſtill. domeſt. Luth. agnoſcit vocabulum *debiti* ex doctrina de bonis operibus neutiquam tollendum. Abhorremus igitur ſincere & animo ab illo dogmate jamdudum ex noſtris eccleſiis eliminato, quod bona opera ad ſalutem ſint pernicioſa. Quod enim Deus mandat, quod remuneratur, quod gratum habet, quomodo illud ad ſalutem pernicioſum eſſe poteſt? Idem de Andrea Muſculo reſpondemus, ipſum quidem initio contendiſſe, bona opera non eſſe neceſſaria, ſed poſtea errorem hunc agnoviſſe, dum formulam concordiæ, in qua inter damnatos errores hic ipſe refertur, lubens ſubſcripſit.

Juſtificatio per fidem abſque operibus, an ſit hæreſis Simonis & Eunomii?

§. XLIV. Non incommode ad hunc locum refertur, quod Bellarminus libr. IV. de notis eccl. cap. 9. lib. IV. de juſtif. cap. 4 & in judicio de libro concord. mend. VII. doctrinam noſtram de juſtificatione per fidem abſque operibus cum profligatiſſimis Simonianorum & Eunomianorum hæreſibus comparat. *Adgrediamur*, inquit, *catalogum eorum, qui apud antiquos patres pro exploratis haereſibus notantur, quos tamen Proteſtantes pro orthodoxis dogmatibus amplectuntur. Prima haereſis eſt Simonianorum, qui docebant hominem ſalvari per gratiam Simonis magi, quem Deum faciebant, non ſecundum operum juſtitiam. Eunomiani dixerunt, nemini peccata nocere, modo fidem habeat. Idem Proteſtantes dicunt.* Reſp. quæ fuerit Simonianorum & Eunomianorum hæreſis, conſtat ex veteribus, a qua tanto intervallo diſtat noſtra doctrina, quantum ſummum cœlum ab infima terra. Irenæus lib. I. cap. 12. p. 75. de Simone ſic ſcribit: *Docet eos, qui in ſe & in Helenam, quam circumducebat, ſpem haberent, libere agerent, quae vellent, per ipſius enim gratiam ſalvari homines, non ſecundum operationes juſtas. Eſſe enim quaedam juſta, quaedam injuſta, non natura, ſed ex accidente, quia angeli per praecepta hominem in ſervitutem adduxiſſent.* Juſtinus apol. II. pro chriſtianis p. 54. *Simon in urbe Roma propter magicas, quas exhibuit, virtutes, Deus habitus eſt, &c. & Samaritani prope omnes ex aliis nationibus etiam perpauci illum quaſi primum Deum eſſe confitentes, adorant quoque & Helenam quandam profeſſionis ejus eo tempore comitem, quae prius pudicitiam in propatulo habuerat, & in lupanari proſtiterat; principem ab illo notionem & intelligentiam* (πρώτην πρὸ ἔννοιαν) *factam eſſe narrant.* Auguſtinus de hæreſ. cap. 1. *Simon magus docebat ad deteſtandam turpitudinem indifferenter utendi fœminis.* Theodoretus libr. I. hæret. fab. de Simone: *Jubebat in ſe credentes non attendere prophetis, neque legis minas pertimeſcere, ſed tanquam liberos facere, quae vellent; non enim per bonas actiones, ſed per gratiam eſſe eos ſalutem conſecuturos.* De Eunomio ſic ſcribit Auguſtinus lib. de hæreſ. ad Quodvultdeum cap. 54. *Fertur etiam bonis operibus usque adeo inimicus, ut adſeveraret, quod nihil cuiquam obeſſet, quorumlibet perpetratio ac perſeverantia peccatorum, ſi hujus, quae ab illo docebatur fidei, particeps eſſet.* Inſtituamus collationem: 1.) Simoniani docebant, fidem in Simonem magum & Selenem (vel ut Juſtinus effert, ἑλένην) propudioſiſſimum ſcortum, nos docemus fidem in Chriſtum. 2.) Eunomius prædicabat illam fidem vel potius perfidiam, qua ὁμουσία Filii ac Spiritus ſancti cum Patre negatur, nos docemus fidem in unum verum Deum, qui eſt Pater, Filius & Spiritus ſanctus. 3.) Simoniani prædicabant gratiam Simonis magi & impoſtoris peſſimi; nos prædicamus gratiam Dei viventis in Chriſto nobis oblatam. 4.) Simoniani peccandi licentiam introducebant, nec prophetis attendendum, nec legis minas pertimeſcendas eſſe docentes: nos chriſtianam libertatem docemus, quæ non tollit, ſed potius ſtabilit obedien-

dien-

dientiam legi præſtandam. 5.) Simoniani negabant eſſe quasdam actiones ſua natura malas & injuſtas, nos hæreſin illam a libertinis & anabaptiſtis ex orco revocatam damnamus. 6.) Eunomiani erant bonis operibus inimici: nos ea urgemus, prædicamus, & præmiis temporalibus ac æternis adfici docemus. 7.) Eunomiani docebant, nemini obeſſe perpetrationem & perſeverantiam peccatorum, ſi fidei illius vel potius *ἀπιστίας*, quam prædicabant, particeps eſſet: nos clare & ſonore proteſtamur, veram & ſalvificam in Chriſtum fidem cum perpetratione ac perſeverantia peccatorum haudquaquam ſubſiſtere. *At* (inquit Bellarminus) *in eo tamen cum Simone vobis convenit, quod docetis non ſervari homines ſecundum operationes juſtas.* Reſp. non eo nomine Irenæus ac Theodoretus Simonem hæreſeos adcuſant, quod meritum ſalutis operibus denegaverit, ſed quod ſpem in ſe ſuamque Selenen collocandam, gratiam ſalutis a ſe exſpectandam, bonas vero actiones libere omitti poſſe docuerit, quippe cum non ex *natura ſua*, ſed tantum *ex accidenti*, hoc eſt, ex nuda opinione hominum juſtæ ſint, atque angelorum (quos mundi opifices ſtatuebat) directioni tribuendæ; quid vero horum portentorum nobis ſalva veritate tribui poteſt? Concludimus ergo cum Thoma Mortono part. I. apol. c. 24. *Cum tam exſecrandas de fide hæreſes ſine fide falſo nobis adfingant, ideo in criminationibus reliquis fidem nullam eis deberi.*

§. XLV. Certum igitur eſto, bona opera eſſe *neceſſaria*, ſed ex eo nondum ſequitur, quod neceſſaria dici debeant ad ſalutem, qua de re antequam latius agamus, notandum eſt, non uno modo atque ſenſu propoſitionem illam a quibusdam adſtrui. 1.) Quidam mitiſſime loquuntur ac ſentiunt. Diſtinguunt inter *juſtificationem & ſalutem*. Concedunt bona opera non neceſſaria eſſe ad *juſtificationem*, quam ſola fide fieri nobiſcum adſtruunt, interim tamen ad *ſalutem* eadem neceſſaria eſſe arguunt; quod ut obtineant, *duplicem* proponunt diviſionem. Primo, quod ſalus ſignificet modo *initium* ſalutis, qua ratione juſtificationi æquipolleat, ut Rom. IV. 6. *David dicit μακαρισμὸν ſalutem ac beatificationem illius hominis, cui Deus acceptam fert juſtitiam ſine operibus.* Eph. II. 8. *Gratia ſalvati eſtis* (*σεσωσμένοι*) *per fidem* v. 9. *non ex operibus*; modo autem *finem* ſalutis, ut Rom. VIII. 24. *Spe ſalvi facti ſumus ἐσώθημεν.* 1 Petr. I. 5. *Virtute Dei cuſtodimur per fidem ad ſalutem, quae parata eſt patefieri tempore ultimo.* Deinde neceſſarium ad aliquid conſequendum bifariam dici, *abſolute*, quod ſimpliciter ita requiritur, ut ſine eo perfici res non poſſit, quo modo ſanctificatio Spiritus ad ſalutem ſit neceſſaria: & ex *hypotheſi*, quod alia re poſita ita requiritur, ut ſine eo nequeat perfici, quo modo baptiſmus ad ſalutem ſit neceſſarius. In utroque genere neceſſarii requiri aliud ut *cauſam*, aliud ut *inſtrumentum*, aliud ut *adjunctum*. Bona opera eſſe neceſſaria ad ſalutem, non qua ſalus notat juſtificationem, ſed qua notat glorificationem: eſſe etiam neceſſaria non *abſolute*, ſed *ex hypotheſi*, nec ut *cauſam* vel inſtrumentum, ſed ut *adjunctum* neceſſarium, hinc ſcribit Beza part. I. reſp. ad quæſt. vol. I. operum f. 675. *bona opera ad ſalutem neceſſaria eſſe, ut quiddam cum vera fide neceſſario conjunctum. Si fides* (inquit) *ad ſalutem neceſſaria eſt, & veram fidem opera neceſſario conſequantur, certe & illud efficitur, neceſſaria eſſe ad ſalutem bona opera.* Eodem ſenſu Gregorius Major, theologus Wittebergenſis, circa annum 1552. voce & ſcriptis patrocinium harum propoſitionum ſuſcepit: *Bona opera ſunt neceſſaria ad ſalutem* (*). *Impoſſibile*

Quis ſenſus propoſitionis: Bona opera eſſe

neceſſaria ad ſalutem.

(*) Jam ante Maiorem PHIL. MELANCHTON in conſultat. Lipſienſi de libello *interim* anno MDXLVIII. cum collegis profeſſus eſt, ſalva veritate evangelica dici poſſe, *bona opera ad ſalutem obtinendam eſſe neceſſaria.* Quum vero nonnulli hanc loquendi formam impugnarent, patrocinium eius GEORG. MAIOR ſuſcepit, ac pro neceſſitate bonorum operum ſtrenue pugnavit. Acris exinde inter ætatis iſtius theologos orta eſt concertatio, quæ vel tandem per formulam concordiæ *art. IV.* fuit terminata. Hiſtoriam hujus controverſiæ egregie enarravit celeberr. Jenenſium theologus JO. GEORG. WALCHIUS in *introduct. in libros eccleſ. Luther. ſymbolicos.* p. 295. ſeqq.

bile eſt ſine bonis operibus ſalvari. Nemo unquam ſine bonis operibus ſalvatus eſt. Vide conf. Mansf. p. 95. edit. Isleb. anno 1565 (*). 2.) Quidam vero longius progreſſi ſtatuunt, bona opera eſſe neceſſaria ad ſalutem, non ſolum ut *adjunctum*, ſed etiam ut cauſam *ſine qua non*, vel *inſtrumentum* (**). Zanchius libr. V. de nat. Dei c. 2. p. 670. *Non ſimpliciter negamus, bona opera eſſe cauſam ſalutis, nempe inſtrumentalem potius, quam efficientem, & ut cauſam, quam vocant, ſine qua non.* Et poſtea: *bona opera cauſa ſunt inſtrumentalis poſſeſſionis vitae aeternae; per haec enim tanquam per media & legitimam viam ducit nos Deus in poſſeſſionem vitae aeternae, &c.* Grynæus in diſput. de ſcala a terra ad cœlum perring. theſ. XXIX. *Deus ex miſericordia ſua, qua ſervavit nos per lavacrum regenerationis & renovationem Spiritus ſancti.* (hanc lectionem in loco Tit. III. habent etiam biblia Tigurina anno 1597. edita) Sohnius tom. II. exeg. in Auguſt. confeſſ. art. IV. p. 871. *Fides eſt tanquam inſtrumentum ad juſtitiam in hac vita, confeſſio autem tanquam medium ad ſalutem poſt hanc vitam conſequendam* (***). Piſca-

(*) Piſcator obſ. 16. in c. XXV. Matth. *Bona opera reſpectu vitæ æternæ habent rationem cauſæ efficientis, non ut merita, ſed ut via ſeu ambulatio, qua ad vitam æternam pervenitur, ex ordinatione Dei. Simili declarari poteſt, ut ſi cui donetur theſaurus in cacumine montis reconditus, ſed hac lege, ut ſi potiri velit, montem conſcendat, illumque effodiat. Hic certe conſcenſus montis & effoſſio theſauri rationem habet cauſæ efficientis reſpectu poſſeſſionis ac fruitionis theſauri, at non habent rationem meriti, quippe cum theſaurus illi fuerit donatus.* Phil. Melanchton in enarr. colloquii Marp. anno 1529. habiti, recitat de Zuinglio & ejus ſociis, quod incommode locuti fuerint & ſcripſerint de hominis juſtificatione coram Deo, & doctrinam de fide non ſatis inculcarint, ſed ita de juſtificatione docuerint, *quaſi ſanctificatio & bona opera, quæ fidem ſequuntur, ſint juſtitia hominis.* Calvinus libr. III. inſtit. cap. 14. §. 21. *Iſtis nibil obſtat, quo minus opera Dominus tanquam cauſas inferiores amplectatur. Sed unde? nempe quos ſua miſericordia æternæ vitæ hæreditati deſtinavit, eos ordinaria ſua diſpenſatione per bona opera inducit in ejus poſſeſſionem. Hac ratione ab operibus interdum vitam æternam deducit, non quod illis referenda ſit accepta, ſed quia quos elegit, juſtificat, ut demum glorificet, priorem gratiam, quæ gradus eſt ad ſequentem, cauſam quodammodo facit.* Beza reſp. ad colloq. p. 95. *Studium juſtitiæ & ſanctitatis ait apoſtolus eſſe vitam æternam, hoc eſt, adferre ſecum vitam æternam, non quidem ex merito, ſed ex ordinatione Dei.* Petrus Bertius in præfat. tractatui Jac. Arminii de VII. cap. Rom. præfixa. *Tenendum eſt ex ſcripturis, veram converſionem præſtationemque bonorum operum eſſe conditionem praerequiſitam ante juſtificationem.* Idem in epiſt. diſcept. cum Sibrando. *Fides ſervat, Fides eſt opus. Ergo opus ſervat. Sed quod opus? opus evangelii, &, ut Chriſtus loquitur, opus Dei.* Conr. Vorſtius in lib. de 100. erroribus Lubberti. *Si ſimpliciter verum eſt omnia in univerſum opera a juſtificatione excludi, falſo dicemur ex fide & per fidem juſtificari, quippe quæ & ipſa quoddam bonum opus eſt.* GERHARDUS.

(**) Hæredes Arminii in præfat. tractatus de cap. VI. Rom. a P. Bertio ipſorum nomine ſcripta. *Tenendum ex ſcripturis, veram converſionem præſtationemque bonorum operum eſſe conditionem praerequiſitam ante juſtificationem, juxta illud Johannis:* Si vero in luce ambulemus, ſicut ipſe in luce eſt, communionem habemus cum eo mutuam, & ſanguis Jeſu Chriſti Filii Dei emundat nos ab omni peccato. Adolphus Venator & Alcmariani in ejus declaratione: *Eccleſia Romana recte ſentit in articulo de juſtificatione hominis coram Deo, atque hoc patet ex concilio Tridenti. ſeſſ. 6. cap. 7.* Goclenius diſp. IX. philoſoph. theolog. *Bona opera etſi non ſunt cauſa ſalutis & regni cœleſtis meritoria, ſunt tamen via & intermedium iter ad regnum & cauſa ſine qua non ſalutis. Ut enim deſiderium carnis eſt mors, hoc eſt, æternam mortem parit: ita deſiderium Spiritus, hoc eſt, ſtudium ſanctitatis eſt vita & pax, id eſt cauſa vitæ & felicitatis.* Piſcator vol. II. loc. 10. pag. 133. in peculiari diſputatione defendit hanc propoſitionem: *Bona opera eſſe neceſſaria ad ſalutem:* ſcribit etiam p. 112. libr. II. de juſtif. cap. 3. *Quin etiam ſalvant bona opera, ut via, per quam Deus credentes ad ſalutem deducit:* quod adprobat etiam Bucanus loc. XXXII. inſtit. q. 37. p. 346. *auch hats Spinaler gepredigt in ſeiner Poſtill* Dom. VI. Trinitat. p. 647. & Dom. XVIII. p. 791. præeunte Beza part I. quæſt. & reſponſ. p. 78. volum. I. oper. p. 675. GERHARDUS.

(***) *Nos ſola quidem fide juſtificari, non tamen ſola fide ſalvari, ſed ad id requiri etiam opera,* ſtatuunt Conradus Pelicanus in Levit. V. 19. Calvinus libr. III. inſtit. cap. 14. ſect. 21. cap. 16.

cator in analyſi cap. 1. ad Eph. v. 4. *Haec a noſtri ſanctificatio, qua ſancte vivimus; a-o Dei eſt, qua nos inter alios ad ſalutem per-tit, ac proinde rationem aliquam cauſae effi-utis habet.* In analyſi cap. III. ad Titum v. 5. ibit, *Deum nos ſervaſſe per regenerationem renovationem Spiritus ſancti tanquam per la-rum quoddam, quo abluimur a ſordibus pec-orum.* Similia habet in cap. XX. Matth. pag. 6. in cap. VI. Rom. pag. 116. & 119. libr. II. de ificatione cap. 3. p. 85. &c. Confer eun-n in bibl. germ. in cap. XX. Matth. pag. 106. *ſfürlichen Bericht* pag. 160. 3.) Ab his non ge abeunt, qui ſtatuunt, bona opera eſſe ne-ſaria ad ſalutem, non quidem *adquirendam*, tamen *retinendam* & conſervandam (*). xis & medulla catechet. Marpurg. edita anno 06. quæſt LXVII. *Fides ſufficit ad adpre-dendam ſalutem, non autem ad eam conſer-dam, ſed amplius requiritur vitae emendatio.* æſt. LXX. *Vitae emendatione perficitur verſio ac fides, & ſalus in nobis conſervatur.* Pontificii docent, neceſſaria eſſe opera non m ad adquirendam & conſervandam, ſed m *promerendam* ſalutem; ſtatuunt enim ope-& *cauſas* ac *merita*, tam *ſalutis* quam *juſtifi-ionis*, qua de re ſic ſcribit Bellarminus libr. IV. juſtificatione cap. 7. *Adverſarii in eo conve-nt, quod opera bona non ſint neceſſaria ad tem, niſi ratione praeſentiae, cujus propoſi-is hic eſt ſenſus, quod bona opera fieri debe-; quoniam alioquin fides non eſſet viva ac vera, fructus bonos faceret; quomodo ignis non eſt ignis, niſi calefaciat, tamen opera bona non habe-ant ullam relationem ad ſalutem, quaſi ſint me-rita; cauſae conditiones &c. In quo diſtingui dicunt fidem ab operibus, quoniam fides habet relationem ad ſalutem: opera vero nullam omni-no relationem habent, & ideo ſunt quidem neceſ-ſaria, ſed non ad ſalutem. Nos contra dicimus, opera bona homini juſto eſſe neceſſaria ad ſalutem, non ſolum ratione praeſentiae, ſed etiam ratione efficientiae, quia efficiunt ſalutem, & ſine ipſis ſola fides non efficit ſalutem.*

§. XLVI. Certum quidem eſt, 1.) juſtificatis per fidem neceſſaria eſſe bona opera. 2.) Per peccata contra conſcientiam amitti fidem & ſalutem. 3.) Diſcrimen aliquod eſſe inter juſtificationem & *υἱοθεσίαν*, quæ in hac vita obtingit per fidem, atque inter glorificationem & plenam æternæ hæreditatis poſſeſſionem, quæ in vita æterna ſperatur. 4.) Propius ad veritatem & ὀρθοδοξίαν accedere eos, qui ſtatuunt, bona opera eſſe neceſſaria ad ſalutem, non quatenus ſalus notat juſtificationem, ſed glorificationem; neceſſaria etiam eſſe non *abſolute*, ſed ex *hypotheſi*; non ut *cauſas* vel *inſtrumenta*, ſed ut *adjuncta*, quam illos, qui neceſſaria ad ſalutem dicunt opera vel ratione meriti, vel ratione cauſæ efficientis, vel ratione inſtrumenti adprehendentis, vel ad ſalutem conſervandam. Interim tamen ſecuti τὸ ἑνωτικὸν judicamus, ab illa propoſitione velut ad ὑποτύπωσιν ὑγιαινόντων λόγων non ſatis congrua abſtinendum eſſe, cujus adſertionis

Ἐκλεψεις.

16. ſect. I. Beza vol. I. f. 675. Zanchius tom. II. miſc. p. 82. Piſcator volum. p. 132. 133. Trelcatius p. 358. Urſinus p. 577. Pareus in miſcell. p. 155. Polanus part. II. th. 640. Lubbertus in catal. 99. error. p. 657. Piſcator Herbornenſis in apolog. verſ. bibl. p. 237. *die Schrifft ſaget, daß uns auch die guten Werck ſelig machen.* p. 577. *die ewige Seeligkeit und himmliſche Frewde können wir nicht bekommen ohne vorhergehende gute Werck.* Vorſtius p. II. teſſeradec. pag. 126. *Opera ſunt cauſa adjuvans & efficiens ſalutis.* Jac. Laurentius in apol. ad caſtigat. Sandæi de prodig. Jeſ. liberal. p. 42. *Quod Reihingius de pleriſque tantum Lutheranis adfirmat, quod opera ad ſalutem neceſſaria ſtatuant, id de omnibus adfirmo vere nec Lutheranis ſolum, ſed omnibus omnino proteſtantibus.* GERHARDUS.

(*) Tilenus part. II. ſyntagm. diſput. 46. theſ. 8. bonis operibus tribuit, quod *retineant, cuſtodiant & conſervent ſalutem.* Zuinglius in epiſt. ad principes Germaniæ. *Sanctificatio Spiritus eſt vera juſtificatio, quae ſola ad juſtificationem ſufficiat.* Joachimus Curæus in exeg. p. 36. 37. *Sumus juſti primum imputatione propter obedientiam Filii Dei derivantis in ſe pœnam pro peccatis generis humani, ſed altera pars juſtificationis eſt ſanctificatio.* GERHARDUS.

bile eſt ſine bonis operibus ſalvari. Nemo unquam ſine bonis operibus ſalvatus eſt. Vide conf. Manſ.. p. 95. edit. Isleb. anno 1565 (*). 2.) Quidam vero longius progreſſi ſtatuunt, bona opera eſſe neceſſaria ad ſalutem, non ſolum ut *adjunctum*, ſed etiam ut cauſam *ſine qua non*, vel *inſtrumentum* (**). Zanchius libr. V. de nat. Dei c. 2. p. 670. *Non ſimpliciter negamus, bona opera eſſe cauſam ſalutis, nempe inſtrumentalem potius, quam efficientem, & ut cauſam, quam vocant, ſine qua non.* Et poſtea: *bona opera cauſa ſunt inſtrumentalis poſſeſſionis vitae aeternae; per haec enim tanquam per media & legitimam viam ducit nos Deus in poſſeſſionem vitae aeternae, &c.* Grynæus in diſput. de ſcala a terra ad cœlum perting. theſ. XXIX. *Deus ex miſericordia ſua, qua ſervavit nos per lavacrum regenerationis & renovationem Spiritus ſancti.* (hanc lectionem in loco Tit. III. habent etiam biblia Tigurina anno 1597. edita) Sohnius tom. II. exeg. in Auguſt. confeſſ. art. IV. p. 871. *Fides eſt tanquam inſtrumentum ad juſtitiam in hac vita, confeſſio autem tanquam medium ad ſalutem poſt hanc vitam conſequendam* (***).

Piſca-

(*) Piſcator obſ. 16. in c. XXV. Matth. *Bona opera reſpectu vitæ æternæ habent rationem cauſæ efficientis, non ut merita, ſed ut via ſeu ambulatio, qua ad vitam æternam pervenitur, ex ordinatione Dei. Simili declarari poteſt, ut ſi cui donetur theſaurus in cacumine montis reconditus, ſed hac lege, ut ſi potiri velit, montem conſcendat, illumque effodiat. Hic certe conſcenſus montis & effoſſio theſauri rationem habet cauſæ efficientis reſpectu poſſeſſionis ac fruitionis theſauri, at non habent rationem meriti, quippe cum theſaurus illi fuerit donatus.* Phil. Melanchton in enarr. colloquii Marp. anno 1529. habiti, recitat de Zuinglio & ejus ſociis, quod incommode locuti fuerint & ſcripſerint de hominis juſtificatione coram Deo, & doctrinam de fide non ſatis inculcarint, ſed ita de juſtificatione docuerint, *quaſi ſanctificatio & bona opera, quæ fidem ſequuntur, ſint juſtitia hominis.* Calvinus libr. III. inſtit. cap. 14. §. 21. *Iſtis nihil obſtat, quo minus opera Dominus tanquam cauſas inferiores amplectatur. Sed unde? nempe quos ſua miſericordia æternæ vitæ hæreditati deſtinavit, eos ordinaria ſua diſpenſatione per bona opera inducit in ejus poſſeſſionem. Hac ratione ab operibus interdum vitam æternam deducit, non quod illis referenda ſit accepta, ſed quia quos elegit, juſtificat, ut demum glorificet, priorem gratiam, quæ gradus eſt ad ſequentem, cauſam quodammodo facit.* Beza reſp. ad colloq. p. 95. *Studium juſtitiæ & ſanctitatis ait apoſtolus eſſe vitam æternam, hoc eſt, adferre ſecum vitam æternam, non quidem ex merito, ſed ex ordinatione Dei.* Petrus Bertius in præfat. tractatui Jac. Arminii de VII. cap. Rom. præfixa. *Tenendum eſt ex ſcripturis, veram converſionem præſtationemque bonorum operum eſſe conditionem praerequiſitam ante juſtificationem.* Idem in epiſt. diſcept. cum Sibrando. *Fides ſervat, Fides eſt opus. Ergo opus ſervat. Sed quod opus? opus evangelii, &, ut Chriſtus loquitur, opus Dei.* Conr. Vorſtius in lib. de 100. erroribus Lubberti. *Si ſimpliciter verum eſt omnia in univerſum opera a juſtificatione excludi, falſo dicemur ex fide & per fidem juſtificari, quippe quæ & ipſa quoddam bonum opus eſt.* GERHARDUS.

(**) Hæredes Arminii in præfat. tractatus de cap. VI. Rom. a P. Bertio ipſorum nomine ſcripta. *Tenendum ex ſcripturis, veram converſionem præſtationemque bonorum operum eſſe conditionem prærequiſitam ante juſtificationem, juxta illud Johannis:* Si vero in luce ambulemus, ſicut ipſe in luce eſt, communionem habemus cum eo mutuam, & ſanguis Jeſu Chriſti Filii Dei emundat nos ab omni peccato. Adolphus Venator & Alcmariani in ejus declaratione: *Eccleſia Romana recte ſenſit in articulo de juſtificatione hominis coram Deo, atque hoc patet ex concilio Tridentin. ſeſſ. 6. cap. 7.* Goclenius diſp. IX. philoſoph. theolog. *Bona opera etſi non ſunt cauſa ſalutis & regni cœleſtis meritoria, ſunt tamen via & intermedium iter ad regnum & cauſa ſine qua non ſalutis. Ut enim deſiderium carnis eſt mors, hoc eſt, æternam mortem parit: ita deſiderium Spiritus, hoc eſt, ſtudium ſanctitatis eſt vita & pax, id eſt cauſa vitæ & felicitatis.* Piſcator vol. II. loc. 10. pag. 133. in peculiari diſputatione defendit hanc propoſitionem: *Bona opera eſſe neceſſaria ad ſalutem:* ſcribit etiam p. 112. libr. II. de juſtif. cap. 3. *Quin etiam ſalvant bona opera, ut via, per quam Deus credentes ad ſalutem deducit:* quod adprobat etiam Bucanus loc. XXXII. inſtit. q. 37. p. 346. *auch hats Spinaler gepredigt in ſeiner Poſtil!* Dom. VI. Trinitat. p. 647. & Dom. XVIII. p. 791. præeunte Beza part I. quæſt. & reſponſ. p. 78. volum. I. oper. p. 675. GERHARDUS.

(***) *Nos ſola quidem fide juſtificari, non tamen ſola fide ſalvari, ſed ad id requiri etiam opera,* ſtatuunt Conradus Pelicanus in Levit. V. 19. Calvinus libr. III. inſtit. cap. 14. ſect. 21. cap. 16.

Piſcator in analyſi cap. 1. ad Eph. v. 4. *Haec ipſa noſtri ſanctificatio, qua ſancte vivimus, actio Dei eſt, qua nos inter alios ad ſalutem perducit, ac proinde rationem aliquam cauſae efficientis habet.* In analyſi cap. III. ad Titum v. 5. ſcribit, *Deum nos ſervaſſe per regenerationem & renovationem Spiritus ſancti tanquam per lavacrum quoddam, quo abluimur a ſordibus peccatorum.* Similia habet in cap. XX. Matth. pag. 106. in cap. VI. Rom. pag. 116. & 119. libr. II. de juſtificatione cap. 3. p. 85. &c. Confer eundem in bibl. germ. in cap. XX. Matth. pag. 106. *Ausführlichen Bericht* pag. 160. 3.) Ab his non longe abeunt, qui ſtatuunt, bona opera eſſe neceſſaria ad ſalutem, non quidem *adquirendam*, ſed tamen *retinendam* & conſervandam (*). Praxis & medulla catechet. Marpurg. edita anno 1606. quæſt. LXVII. *Fides ſufficit ad adprehendendam ſalutem, non autem ad eam conſervandam, ſed amplius requiritur vitae emendatio.* Quæſt. LXX. *Vitae emendatione perficitur converſio ac fides, & ſalus in nobis conſervatur.* 4.) Pontificii docent, neceſſaria eſſe opera non ſolum ad adquirendam & conſervandam, ſed etiam *promerendam* ſalutem; ſtatuunt enim opera & *cauſas* ac *merita*, tam *ſalutis* quam *juſtificationis*, qua de re ſic ſcribit Bellarminus libr. IV. de juſtificatione cap. 7. *Adverſarii in eo conveniunt, quod opera bona non ſint neceſſaria ad ſalutem, niſi ratione praeſentiae, cujus propoſitionis hic eſt ſenſus, quod bona opera fieri debeant; quoniam alioquin fides non eſſet viva ac vera, niſi fructus bonos faceret; quomodo ignis non eſt ignis, niſi calefaciat, tamen opera bona non habeant ullam relationem ad ſalutem, quaſi ſint merita; cauſae conditiones &c. In quo diſtingui dicunt fidem ab operibus, quoniam fides habet relationem ad ſalutem: opera vero nullam omnino relationem habent, & ideo ſunt quidem neceſſaria, ſed non ad ſalutem. Nos contra dicimus, opera bona homini juſto eſſe neceſſaria ad ſalutem, non ſolum ratione praeſentiae, ſed etiam ratione efficientiae, quia efficiunt ſalutem, & ſine ipſis ſola fides non efficit ſalutem.*

§. XLVI. Certum quidem eſt, 1.) juſtificatis per fidem neceſſaria eſſe bona opera. 2.) Per peccata contra conſcientiam amitti fidem & ſalutem. 3.) Diſcrimen aliquod eſſe inter juſtificationem & *υἱοθεσίαν*, quæ in hac vita obtingit per fidem, atque inter glorificationem & plenam æternæ hæreditatis poſſeſſionem, quæ in vita æterna ſperatur. 4.) Propius ad veritatem & ὀρθοδοξίαν accedere eos, qui ſtatuunt, bona opera eſſe neceſſaria ad ſalutem, non quatenus ſalus [illegible] juſtificationem, ſed glorificationem; neceſſaria etiam eſſe non *abſolute*, ſed ex *hypotheſi*; non ut *cauſas* vel *inſtrumenta*, ſed ut *adjuncta*, quam illos, qui neceſſaria ad ſalutem dicunt opera vel ratione mereri, vel ratione cauſæ efficientis, vel ratione inſtrumenti adprehendentis, vel ad ſalutem conſervandam. Interim tamen ſecuti τὸ ἐνωτικὸν judicamus, ab illa propoſitione velut ad ὑποτύπωσιν ὑγιαινόντων λόγων non ſatis congrua abſtinendum eſſe, cujus aſſertionis Ἐκλογεῖς.

16. ſect. I. Beza vol. I. f. 675. Zanchius tom. II. miſc. p. 82. Piſcator volum. p. 132. 133. Trelcatius p. 358. Urſinus p. 577. Pareus in miſcell. p. 155. Polanus part. II. th. 640. Lubbertus in catal. 99. error. p. 657. Piſcator Herbornenſis in apolog. verſ. bibl. p. 237. *die Schrifft ſaget, daß uns auch die guten Werck ſelig machen.* p. 577. *die ewige Seeligkeit und himmliſche Frewde können wir nicht bekommen ohne vorhergehende gute Werck.* Vorſtius p. II. teſſeradec. pag. 126. *Opera ſunt cauſa adjuvans & efficiens ſalutis.* Jac. Laurentius in apol. ad caſtigat. Sandæi de prodig. Jeſ. liberal. p. 42. *Quod Reihingius de pleriſque tantum Lutheranis affirmat, quod opera ad ſalutem neceſſaria ſtatuant, id de omnibus adfirmo vere nec Lutheranis ſolum, ſed omnibus omnino proteſtantibus.* GERHARDUS.

(*) Tilenus part. II. ſyntagm. diſput. 46. theſ. 8. bonis operibus tribuit, quod *retineant, cuſtodiant & conſervent ſalutem.* Zuinglius in epiſt. ad principes Germaniæ. *Sanctificatio Spiritus eſt vera juſtificatio, quae ſola ad juſtificationem ſufficiat.* Joachimus Curæus in exeg. p. 36. 37. *Sumus juſti primum imputatione propter obedientiam Filii Dei derivantis in ſe pœnam pro peccatis generis humani, ſed altera pars juſtificationis eſt ſanctificatio.* GERHARDUS.

lutem eſſe neceſſaria, ac dici poſſe, non tamen ut cauſam & meritum ſalutis, ſed ut medium, ſine quo ad ſalutem non pervenitur. Poſtea ſubjungit: *Quia propoſitio illa hoc tempore parit contentiones, & quibusdam praebet anſam cavillandi, a Pontificiis vero in malam partem rapitur, atque eos in opinione de merito bonorum operum confirmat, non eſt ea utendum, aut ſi uti velis, cum explicatione neceſſaria eſt utendum.* II.) Ne quidem apud ipſos Pontificios univerſaliter vera eſt. Bellarminus lib. IV. de juſtific. cap. 7. *Intelligimus bona opera eſſe neceſſaria ad ſalutem hominibus rationis uſum habentibus, & qui tamdiu poſt adeptam remiſſionis gratiam ſupervivant, donec occaſio implendae legis occurrat. Non enim negamus, quin infantes & etiam adulti recens baptizati ſalventur, ſi continuo ex hac vita decedant.* Lib. I. de juſtif. cap. 25. *Origenes docet, poſſe hominem interdum juſtificari, etiamſi nullum bonum opus externum faciat, excludit ergo neceſſitatem operis externi, quando aut poteſtas aut occaſio ejusmodi operis faciendi deeſt.* Et poſtea: *Chryſoſtomus docet, fidem ſolam, id eſt, ſine opere externo interdum ſufficere, opus externum ſine fide nunquam ſufficere.* Anglo-Remenſes in annot. marg. Apoc. XX. *Qui nulla bona opera faciunt, ſi per aetatem poſſint, & tempus illis ſuppetat, non inveniuntur ſcripti in libro vitae.* Concludimus igitur, bona opera non eſſe neceſſaria ad ſalutem *vel* promerendam, *vel* adquirendam, *vel* conſervandam, quamvis ob cauſas alias eadem vel maxime juſtificatis neceſſaria eſſe, ſuperius fuerit demonſtratum.

Argumenta pro neceſſitate operum ad ſalutem.

§. XLVIII. Sed iſthaec nondum poſſunt Bellarmino ſatisfacere, quo minus neceſſitatem operum ad ſalutem probare conetur, quam ut obtineat, *quinque* argumentorum claſſes velut diſtinctas acies contra nos producit libr. IV. de juſtif. cap 7. *Prima* claſſis continet argumenta ex *diſcrimine legis & evangelii*, ſecunda ex *libertate chriſtiana*, tertia ex quibusdam *ſcripturae locis*, quarta ex *teſtimoniis Patrum*, quinta ex *ratiocinatione*. Primae claſſis argumentum hoc eſt: *Si promiſſio vitae aeternae eſt conditionata, utique neceſſarium eſt implere conditionem, ſi quis velit ſalvus fieri: Sed illud, ergo hoc.*

1.) Promiſſio vitae aeternae eſt conditionata.

Reſp. de diſcrimine legis & evangelii late dictum fuit in tractatu de evangelio §. 19. & ſeqq. ubi oſtendimus & legem & evangelium promittere vitam aeternam, ſed diverſa ratione. Promiſſiones legis ſunt *conditionales*, requirunt enim noſtram obedientiam, eandemque perfectiſſimam: evangelii vero promiſſiones ſunt *gratuitae*. Oſtendunt enim Chriſtum, qui noſtri loco legem implevit. Fides, quam requirunt promiſſiones evangelii, non eſt conditio quaedam meritoria, ſed medium, quo juſtitiam & ſalutem in Chriſto nobis oblatam adprehendimus. Quae contritionem & bonorum operum ſtudium requirunt, ad doctrinam evangelii proprie ſic dictam non pertinent, ſed legalia ſunt, ac deſcribunt ordinem, quem Deus in convertendis & ſalvandis hominibus obſervat. Invertimus igitur argumentum: Salus contingit nobis ex evangelio, non ex lege. Atqui promiſſiones evangelii ſunt gratuitae, non conditionales; requirunt fidem, non opera noſtra. Ergo bona opera non ſunt neceſſaria ad ſalutem.

2.) Juſtus non eſt liber ab obligatione legis divinae.

§. XLIX. Argumentum *ſecundum* ex libertate chriſtiana deductum tale eſt: *Si juſtus non eſt liber ab obligatione legis divinae, certe niſi eam impleat, non ſalvabitur: at verum prius, ergo & poſterius.* Reſp. 1.) Oſtendimus ſuperius §. 30. libertatem chriſtianam eſſe liberationem a coactione & maledictione, nequaquam vero ab obedientia legis. Libertas Spiritus diſtinguenda eſt a licentia carnis. Falſo igitur Bellarminus nobis tribuit illas Simonianorum, Eunomianorum ac libertinorum blaſphemias, quod renati ſimpliciter & abſolute liberi ſint a legis obligatione, ac poteſtatem obtineant quidvis faciendi, cujus contrarium plus millies in ſcriptis Lutheri & aliorum ex noſtris occurrit. Caput ſextum, in quo de libertate chriſtiana tractaverat, Bellarminus

minus concludit his verbis: *Habemus igitur, ex vera chriſtiana libertate colligi, legis cuſtodiam & opera bona homini chriſtiano eſſe maxime neceſſaria.* At quis noſtrum hoc negavit? Mera igitur σκιαμαχία eſt, quam tanto conatu ſuſcipit, ſua enim ſomnia, non autem noſtra dogmata oppugnat, ſic enim in principio cap. 7. ipſe ſubjungit: *Adverſarii in eo conveniunt, quod bona opera non ſint ad ſalutem neceſſaria, niſi neceſſitate praeſentiae*, quibus verbis ab inventato crimine nos liberat, ac ſe ipſum calumniatorem fuiſſe probat. 2.) Ergo ſi per obligationem legis Bellarminus obedientiam intelligit ex ſpiritu ſpontaneo legi præſtandam, concedimus, juſtos non eſſe liberos ab obligatione legis divinæ, ſed ex eo nondum ſequitur, quod juſtus, niſi impleat legem, non poſſit ſalvari. Poteſt enim homo obligatus eſſe ad legem, licet eam non poſſit implere, ſiquidem debitum obedientiæ non eſt æſtimandum ex viribus illis, quæ in homine poſt lapſum adhuc reliquæ; ſed ex illis, quas larga manu in prima creatione Deus ipſi contulit, quod alibi firmiſſimis rationibus & exemplis fuit comprobatum. 3.) Sed nec hoc ſequitur: juſtus obligatur ad obedientiam legi præſtandam, ergo niſi eam impleat, non ſalvabitur. Proceditur hac ratione a *non diſtributo* ad *diſtributum*. Juſtus obligatur ad obedientiam legi præſtandam, non ut ſua obedientia ſalutem æternam ſibi promereatur, eam enim jamdum in Chriſto per fidem habet, quia juſtus eſt, hoc eſt, fide in Chriſtum juſtificatus. Ideo non obligatur ad perfectam obedientiam hoc fine legi præſtandam, ut per eam juſtus & ſalvus fiat, ſiquidem *Chriſtus eſt* τέλος *finis & impletio legis ad juſtitiam omni credenti*, Rom. X. 4. *In eum qui credit, juſtus eſt* & habet vitam æternam. 4.) Confunduntur ergo diverſi fines obedientiæ illius, quam juſti, id eſt, per Chriſtum juſtificati, dicuntur legi debere. Nos dicimus, juſtum eſſe legis debitorem, ut ſeſe gratum exhibeat Deo creatori, redemtori, ſanctificatori &c. ac propter cauſas alias ſuperius enumeratas. Bellarminus pugnat, juſtum eſſe legis debitorem, ut hac obedientia legem perfecte impleat, & ſalutem æternam ſibi promereatur; hoc eſt, ut ad propoſitam quæſtionem redeamus, ex neceſſitate bonorum operum ἁπλῶς adſerta vitioſe infert Bellarminus, bona opera ad ſalutem eſſe neceſſaria; ex propoſitione ſimplice infert compoſitam; ab *eſt* ſecundi adjecti procedit ad *eſt* tertii adjecti.

§. L. Progrediamur igitur ad dicta ſcripturæ, quibus neceſſitatem operum ad ſalutem probare ſatagit. I.) Hebr. X. 36. *Patientia vobis neceſſaria eſt, ut facientes voluntatem Dei reportetis promiſſionem. Hic habemus modum loquendi, quod opera ſint neceſſaria ad ſalutem.* *3.) Dicta ſcripturæ probant neceſſitatem operum ad ſalutem.* *1.) Patientia vobis neceſſaria eſt &c. Hebr. X.* *Nam patientia opus quoddam eſt, cum ſit actus virtutis a fide diſtinctae, ea vero diſertis verbis praedicatur neceſſaria, & additur, ad quid ſit neceſſaria, ut reportetis, inquit, promiſſionem. Deinde habemus etiam hoc loco patientiam eſſe neceſſariam, non ſolum ratione praeſentiae, ſed etiam relationis ad ſalutem, nam ſi tantum neceſſaria eſſet ratione praeſentiae, ſatis fuiſſet dicere: patientia vobis neceſſaria eſt; ſed cum additur ratio neceſſitatis, & dicitur, ut reportetis promiſſionem, aperte ſignificatur relatio aliqua patientiae ad adquiſitionem promiſſionis.* Reſp. 1.) Diſtinctæ ſunt hæ duæ propoſitiones: *Patientia vobis neceſſaria eſt, ut facientes voluntatem Dei reportetis promiſſionem:* & *patientia neceſſaria eſt ad reportandam ſalutem promiſſam.* Prior eſt apoſtoli, poſterior vero Bellarmini. 2.) Nequaquam dicit apoſtolus patientiam eſſe neceſſariam ad adquirendam vel promerendam ſalutem, ſed ad faciendam Dei voluntatem; ſenſus eſt, neminem in tanto adverſiratum impetu voluntatem Dei facere poſſe, niſi *in patientia animam ſuam poſſideat*, Luc. XXI. 19. qua adverſus omnes inſultus fortiter ſe muniat. 3.) Eſt autem voluntas Dei non ſolum ſtudium bonorum operum, ſed etiam ac cum primis fides in Chriſtum & conſtans in ea perſeverantia. Joh. VI. 29. *Hoc eſt opus Dei*, (hoc eſt ſeria ipſius voluntas, & cultus ipſi gratiſſimus) *ut credatis in eum, quem miſit ille.* 1 Joh. III. 23. *Hoc eſt manda-*

tum ejus, ut credamus in nomen Filii ejus Jeſu Chriſti, & diligamus invicem. 1 Tim. I. 18. *Milita bonam militiam.* v. 19. *habens fidem & bonam conſcientiam.* Hæc voluntas Dei ut a nobis fiat, patientiam neceſſariam eſſe, apoſtolus adſerit. 4.) Alia deinde quæſtio eſt, quid exſpectandum ſit facientibus Dei voluntatem, ubi reſpondet apoſtolus, id eſſe reportationem promiſſionis, per quam intelliguntur omnis generis præmia temporalia & æterna, perinde ut 1 Tim. IV. 8. dicitur: *Pietas habet promiſſionem praeſentis & futurae vitae.* Confunduntur ergo plures quæſtiones, ac relatio eſt patientiæ non ad ipſam ſalutem, ſed ad fidem, cujus naufragium ne in tantis adverſitatum & perſecutionum procellis faciamus, patientia nobis neceſſaria eſt. 5.) Quidam diſtinguunt inter ea, quorum dicimur χρεῖαν ἔχειν, & quæ dicuntur *ἀναγκαῖα*, quod quamvis ſuo loco non improbemus, huic tamen textui non admodum congruit, niſi quod de modo loquendi aliquid moneri poteſt, quod enim rem ipſam attinet, libenter fatemur, patientiam eſſe renatis *ἀναγκαίαν.*

2.) Salvabitur mulier per generationem filiorum, ſi permanſerit in fide. 1 Tim. II.

§. LI. II.) Adducitur locus 1 Tim. II. 15. *Salvabitur mulier per generationem filiorum, ſi permanſerit in fide, dilectione & ſanctificatione cum ſobrietate. Quo loco perſeverantia non in ſola fide, ſed in fide, dilectione, ſanctificatione & ſobrietate ponitur neceſſaria ad ſalutem, ut conditio quaedam, ſine qua mulier ſalvari non poteſt.* Reſp. 1.) Concedimus non ſolum in fide, ſed etiam in dilectione, aliiſque virtutibus chriſtianis perſeverandum eſſe vere in Chriſtum credentibus & ad cœleſtem hæreditatem adſpirantibus. 2.) Sed ex eo nondum ſequitur, quod fides & dilectio aliæque virtutes eodem modo ſeſe habeant ad ſalutem. Fides ad ſalutem conſequendam ac conſervandam, habet ſe ut cauſa *inſtrumentalis,* oblatam enim in Chriſto ſalutem adprehendit, tenet ac conſervat; ſed dilectio & reliquæ virtutes non habent illam cauſæ inſtrumentalis ad ſalutem vel adquirendam vel conſervandam rationem, ſed ſunt fructus fidei, ac teſtimonium ferunt de juſtitia & ſalute per fidem donata. 3.) Perſeverantia ergo fidei ſive perſeverans fides requiritur tanquam neceſſaria ad ſalutem obtinendam ac conſervandam, ſed perſeverantia dilectionis, aliarumve virtutum requiritur tanquam teſtimonium fidei & ſalutis per fidem donatæ indicium. 4.) Breviter, non cauſas ſalutis, ſed qualitates eorum, qui ſunt hæredes ſalutis, exponit apoſtolus, quod in fide, dilectione, ſanctificatione & ſobrietate perſeverent; hæc enim ſi abſint, ſalus amiſſa intelligitur.

3.) Cum metu & tremore ſalutem veſtram operamini. Phil. II.

§. LII. III.) Phil. II. 12. *Cum metu & tremore veſtram ſalutem operamini. Profecto ſi actiones bonae ſalutem operantur, non ſunt neceſſariae ſolum ratione praeſentiae, ſed etiam ratione efficientiae.* Reſp. operari ſalutem nequaquam eſt eo fine bona opera facere, ut per illa mereamur ſalutem. (talia enim opera non ſunt vere bona opera, cum non proficiſcantur ex vera fide, quippe quæ ſtatuit in Chriſto nobis donatam eſſe ſalutem, neque ex dilectione, quippe quæ non eſt mercenaria, ſed ex libero & ſpontaneo corde Deo obſequitur.) Sed eſt 1.) *operari illud opus Dei, ut credamus in Chriſtum,* Joh. VI. 29. atque hanc fidem meditatione verbi, uſu ſacramentorum, precibus fovere. 2.) In timore filiali vivere ac *ſolicite ambulare,* ἀκριβῶς περιπατεῖν, uti loquitur apoſtolus Eph. V. 15, ne per peccata contra conſcientiam fides excutiatur, ac ſalus amittatur. Quid ſit *cum timore & tremore ſalutem operari*, ibidem exponit apoſtolus, dum jubet Philippenſes *obedire & ſermonem vitae ſuſtinere,* ne pſeudo-apoſtolorum erroribus circumventi, & peccatis contra conſcientiam polluti in vacuum gratiam Dei receperint, ac fidei & ſalutis naufragium faciant, ſed ut *gloriam illam in die Chriſti conſequantur, quod non in vacuum cucurrerit, nec in vanum apud ipſos laboraverit.* v. 16. Hortatur inſuper, *ut nunc multo magis in abſentia ſua id faciant.* v. 12. (quando ſcilicet erroribus falſorum doctorum ipſe abſens tam facile non poſſit reſiſtere)

re) Quod ſi per *operari ſalutem* intelligeretur *mereri ſalutem*, conſequens fuerit, Philippenſes habuiſſe privilegium remiſſius merendi ſalutem in præſentia apoſtoli. Quemadmodum igitur Timotheus dicitur *ſe ipſum & auditores ſuos ſalvare*, 1 Tim. IV. 16. (non promerendo ſalutem, ſed) *attendendo doctrinae*; quæ eſt *potentia Dei ad ſalutem*: Rom. I. 16. ita quoque Philippenſes dicuntur operari ſalutem *ſuſtinendo ſermonem vitae, ſi ſcilicet in nullo terreantur ab adverſariis, ſed idem certamen habeant, quale viderint in apoſtolo*, cap. I. 28. & 30. *ſiquidem, ut dignum eſt, evangelio Chriſti converſentur*. v. 27. Proinde quod apoſtolus hoc loco cum timore & tremore ſalutem operari jubet, idem plane eſt cum eo, quod 1 Tim. I. 19. & 20. præcipit: *Milita bonam militiam habens fidem & bonam conſcientiam, quam quidam repellentes circa fidem naufragium fecerunt.* Non tribuitur noſtris operibus efficientia ſalutis; ſed in bonis operibus hoc fine nos jubemur exercere, ne amiſſa fide & bona conſcientia naufragium ſalutis faciamus. Nec de *cauſa* & *merito* ſalutis, ſed de *curriculo* & ſtadio *vocationis* fide jam juſtificatorum apoſtolus tractat, in quo cum timore ac tremore, excluſa ſecuritate & confidentia carnali, ad propoſitum brabeum decurrendum eſſe admonet. 1 Cor. IX. 24. *Sic currite, ut comprehendatis.*

4.) Triſtitia ſecundum Deum operatur pœnitentiam ad ſalutem. 2 Cor. VII.

§. LIII. IV.) Ex 2 Cor. VII. 10. *Triſtitia, quae ſecundum Deum eſt, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur: Hic etiam videmus rationem efficientiae. Triſtitia enim pœnitentiam, pœnitentia ſalutem ſtabilem operatur.* Reſp. locum hunc apoſtolicum late expoſuimus in tractatu de pœnitentia §. 45. Hac vice breviter monemus, apoſtolum nequaquam dicere, quod triſtitia operetur pœnitentiam, ac pœnitentia ſalutem, ſed quod *triſtitia ſecundum Deum operetur pœnitentiam ad ſalutem*, hoc eſt, ſalutarem illam pœnitentiam; quæ dicitur μετάνοια εἰς ζωὴν, Act. XI. 18. Dicitur autem pœnitentia εἰς σωτηρίαν καὶ ζωὴν ſalutaris & vivifica, non reſpectu prioris partis, (contritionis puta) ſed reſpectu partis poſterioris, videlicet fidei in Chriſtum, qui cum ſanctiſſima ſua obedientia & ſatisfactione pleniſſima ſalutem nobis promeruerit, ideo qui credit in eum, habet vitam æternam.

5.) Tribulationis noſtræ momentaneum parit pondus æternæ gloriæ. 2 Cor. IV.

§. LIV. V.) Ex 2 Cor. IV. 17. *Id enim, quod in praeſenti eſt, momentaneum & leve tribulationis noſtrae ſupra modum in ſublimitate aeternum gloriae pondus operatur nobis. Si patientia tribulationis operatur pondus aeternae gloriae, quis negare poterit relationem aliquam eſſe inter patientiam & ſalutem?* Reſp. 1.) Apoſtolus diſerte adſerit, Rom. VIII. 18. *Paſſiones hujus temporis non eſſe condignas futurae gloriae in nobis revelandae.* Ergo patientia in adflictionibus non eſt meritum ac cauſa æternæ gloriæ, effectus enim nunquam eſt præſtantior vel dignior ſua cauſa. Idem etiam diſerte pronunciat Rom. XI. 6. *Si ex gratia, jam non ex operibus:* jam vero *vita aeterna* eſt χάρισμα; Rom. VI. 23. Ergo non provenit ex operibus, inter quæ etiam eſt patientia. 2.) Ideo vero adflictiones noſtræ dicuntur operari æternæ gloriæ pondus, quia in via mandatorum Dei ambulantibus & ad propoſitum brabeum contendentibus multa ſuperanda ſunt adverſa. Act. XIV. 22. *Per multas tribulationes oportet nos ingredi in regnum cœlorum*, & quia largiſſima merces in cœlo repoſita eſt iis, qui fide juſtificati in adflictionibus patientiam præſtant. Ambroſius in h. l. *Praeſentis temporis tribulationes, quae cauſa fidei ingeruntur, momentaneas & leves dicit, quia ſunt temporales: ſupra modum tamen in ſublimitate aeternae gloriae pondus operari patientibus: parvis enim laboribus magna redditur merces, & pro levi tribulatione ſupra modum ſublimitas gloriae penſabitur perpetuae.* 3.) Hoc ipſo in loco apoſtolus confert momentaneam adflictionum levitatem & καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν æternum gloriæ pondus, eo ipſo oſtendens, nullam plane inter ea proportionem conſtitui poſſe: Quid enim τὸ παραυτίκα ad τὸ αἰώνιον? quid

τὸ ἐλαφρὸν ad τὸ βάρος καθ᾽ ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολήν? 4.) Proinde τὸ κατεργάζεσθαι non notat cauſam *efficientem meritoriam*; ſed *ordinem* illum, quo Deus ad perfectam ſalutis æternæ poſſeſſionem vere piis conferendam utitur, quod variis calamitatibus in hac vita eos prius ſubjicit, poſtéa demum participes gloriæ facit, quod prius triſti crucifixi Filii ſui imagini eos conformat, poſtea demum corpora ipſorum glorificato Chriſti corpori conformia reddit. Ac reſpicit hæc vox non dignitatem aliquam & meritum paſſionum, (quod inſtituta ab apoſtolo ἀντίθεσις plane excludit) ſed liberalem & gratuitam Dei promiſſionem, qua paſſiones piorum æternis præmiis compenſare conſtituit. 5.) Vox illa *operatur* non ſtatim cauſæ meritoriæ rationem importat: quando enim apoſtolus Rom. IV. 15. ſcribit: *Lex iram operatur*, nequaquam docere voluit, quod lex ſit cauſa iræ, *num enim quod bonum erat praeceptum, mihi factum eſt mors?* (cauſa mortis & iræ) *abſit!* Rom. VII. 13.

6.) Si ſpiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. Rom. VIII.

§. LV. VI.) Ex Rom. VIII. 13. *Si ſpiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. Ubi mortificationem carnis neceſſariam eſſe ad ſalutem, ut conditionem & cauſam, ac per hoc relationem habere ad ipſam ſalutem, oſtendit primum particula conditionalis, deinde antitheſis: Nam paulo ante dixerat: Si ſecundum carnem vixeritis, moriemini, neque enim dubitari poteſt, quin ſecundum carnem vivere ſit cauſa mortis aeternae.* Reſp. 1.) Certum eſt, quando renati indulgent concupiſcentiis carnis, abjiciunt pœnitentiam, & ſcelera contra conſcientiam committunt; quod tunc excidant ſalute. 2.) Sed ex eo nondum ſequitur, bona opera eſſe neceſſaria ad ſalutem adquirendam, promerendam vel conſervandam. 3.) Neque enim ideo per peccata contra conſcientiam amittitur ſalus, quod fides adprehendens ac poſſidens Chriſtum ſit inſufficiens ad juſtitiam & ſalutem, ita ut operibus auxiliares manus ipſi in hoc negotio præberi ſit neceſſe, ſed quia fides non manet in his, qui abjiciunt pœnitentiam & peccatis indulgent. 1 Tim. I. 19. *Qui bonam conſcientiam repellunt, naufragium faciunt circa fidem.* Col. III. 5. enumerantur peccata contra conſcientiam, & additur, *propter illa venire iram Dei ſuper filios incredulitatis*, qua de re inferius plura dicentur. 4.) Requiritur ergo mortificatio carnis a renatis, non ut meritum & cauſa ſalutis, ſed ut fructus ſpiritus ac fidei, ne ſcilicet ſalus propter Chriſtum nobis donata iterum amittatur. 5.) *Secundum carnem vivere* & *ſpiritu actiones carnis mortificare*, non opponuntur ſibi æqualiter & iisdem gradibus. *Secundum carnem vivere* poteſt homo ex ſe ipſo; ſed *actiones carnis mortificare* non poteſt, niſi ex Spiritus ſancti dono: *ſecundum carnem vivere* eſt perfecte malum, *ſpiritu actiones carnis mortificare* non eſt pure & perfecte bonum, inde eſt, quod *ſecundum carnem vivere* ſit meritum mortis, ſed *carnis actiones mortificare* non ſit meritum vitæ æternæ, quam diverſitatem ipſe apoſtolus oſtendit Rom. VI. 23. *Stipendium peccati mors eſt, donum autem Dei vita aeterna in Chriſto Jeſu*; qua de re in quæſtione de meritis operum dicetur uberius.

7.) Si tamen compatimur, ut & conglorificemur. Rom. VIII.

§. LVI. VII.) Ex Rom. VIII. 17. 18. *Si tamen compatiamur, ut & conglorificemur, exiſtimo enim, quia non ſunt condignae paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam; ubi conditionalis particula indicat cauſam, & ratio addita de exceſſu gloriae ad paſſiones; oſtendit eſſe aliquam vim in opere patientiae ad adquirendam illam gloriam.* Reſp. 1.) Idem ad hoc argumentum reſpondemus, quod ad proxime præcedens. Tolerantia paſſionis requiritur, non ut conditio cauſalis ac meritoria ſalutis, ſed ut fructus fidei ſalvificæ ac pars ordinis illius, quem Deus in negotio ſalutis noſtræ obſervat. 2.) Neque enim apoſtolus his verbis docet, ex quo principio oriatur illa filiorum Dei gloria, quam ex mera gratia propter Chriſtum credentibus in ipſum donari ubique adſtruit, ſed quo ordine Deus ad illam gloriam credentes evehat, quod videlicet per

mul-

multas tribulationes oporteat ipſos intrare in regnum cœlorum. Act. XIV. 22. 3.) Exceſſus ille gloriæ ad adflictiones manifeſte probat, patientiam piorum non eſſe cauſam efficientem meritoriam ſalutis, cum inter cauſam & effectum ſemper ſit proportio. 4.) Invertimus igitur Bellarmini argumentum. Collatio enim illa paſſionum ad gloriam & exceſſus unius ad alterum non infert, eſſe aliquam vim in opere patientiæ ad adquirendam gloriam, ſed plane negat eſſe aliquam inter iſta duo proportionem, qualem certe oportet eſſe inter efficientem & effectum, inter laborem & meritum. Gratuitam remunerationem adflictionum apoſtolus concedit, ſed meritum de *condigno* diſertis verbis excludit.

8.) Ore fit confeſſio ad ſalutem. Rom. X.

§. LVII. VIII.) Ex Rom. X. 9. *Corde creditur ad juſtitiam, ore autem fit confeſſio ad ſalutem. Videmus hoc loco, non ſufficere fidem ad ſalutem, quae vera & integra in corde eſſe non poteſt, niſi acceſſerit etiam externa confeſſio.* Reſp. 1.) Ipſe Bellarminus concedere cogitur, externam confeſſionem non eſſe abſolute & ſimpliciter neceſſariam, uti docet exemplum infantum baptizatorum, quos infuſo fidei habitu abſque externa confesſione ſalvos fieri diſputat lib. I. de baptiſmo cap. 11. 2.) Apoſtolus eo in loco nequaquam ita diſtinguit *juſtitiam* & *ſalutem*, ut *illam* fidei, *hanc* vero operibus tribuat, vel etiam veram fidem abſque operibus juſtificare & ſalvare neget, cum eo ipſo in loco *legem factorum* & *verbum fidei, facere* & *credere*, hoc eſt, fidem & opera, quoad articulum juſtificationis opponat, atque ex profeſſo contra operum juſtitiam diſputet; 3.) ſed oſtendit, quæ & qualis ſit illa fides, quæ ſalutem conſequitur, nempe vera, viva & efficax: non eſt autem vera & viva fides, quæ non oſtendit ſe in confesſione, quæ explicatio traditur in apologia Auguſtanæ confeſſionis. 4.) Loquitur ergo apoſtolus de *fide concreta*, (ut habet Lutheri terminus) hoc eſt, deſcribit fidem a ſuis fructibus, quod ſcilicet arbor fidei per fructum confeſſionis atque invocationis progerminare debeat. Pſalm. CXVI. 10. *Credidi, propter quod locutus ſum.* 2 Cor. IV. 13. *Habentes eundem Spiritum fidei & nos credimus, propter quod & loquimur.* 5.) Concedimus, non eſſe veram, & integram in corde fidem, ſi non accedat confeſſio externa, (videlicet in adultis, & quando gloria Dei & ſalus proximi eam exigit) ſed ex eo nondum ſequitur: ergo confeſſio requiritur ad adquirendam, promerendam vel conſervandam ſalutem; ſed hoc tantum ſequitur, quod requiratur ad conteſtandam fidem & ſalutem, quæ per fidem in Chriſtum obtinetur. Fides enim per confeſſionem ſeſe exſerit, ſeque veram eſſe & ſalutem in Chriſto obtinere demonſtrat. 6.) Phraſis igitur illa *ad ſalutem* non ſignificat *cauſam*, propter quam detur ſalus; ſed *ordinem* Dei, quibus ſcilicet gradibus ſalutem noſtram perficiat, ad finem illum ultimum perducat, ſicut *finis ſanctificationis dicitur vita aeterna*, Rom. VI. 22. Quæ tamen eſt & manet χάρισμα. v. 23. Unde quidam agnoſcunt hebraiſmum in hac phraſi: ore fit confeſſio ad ſalutem, id eſt, confeſſio ſalutis. 7.) Sin vero Bellarminus hoc ſenſu adſerit, fidem veram & integram in corde eſſe non poſſe, niſi accedat exterior confeſſio, quod fides cordis per confeſſionem oris formetur, & quaſi animetur, ac proinde vim ſalvandi a confeſſione mutuetur, vel certe cum ea communem habeat; negamus hoc ſenſu fidem ſine confeſſione externa non eſſe integram, ſed talem inter fidem & confesſionem conſtituimus relationem, qualis eſt inter cauſam & proprium effectum, ut enim *fides efficax eſt per dilectionem:* Gal. V. 6. ita quoque efficax eſt per confeſſionem. 8.) Perperam igitur ex hoc loco Bellarminus colligit, fidem non ſufficere ad ſalutem. Quamvis enim vera fides non ſit ſine externa confeſſione; tamen ipſa confeſſio non ingreditur fidei eſſentiam, neque una cum fide juſtificat & ſalvat, ſed ex vera fide oritur; ubi ergo confeſſio abeſt, ibi fidem abeſſe, vel certe non eſſe veram & vivam fidem, intelligitur. 9.) Nec improbari poteſt eorum explicatio, qui verbum ὁμολογεῖσθαι in textu apoſtolico interpretantur de præconio & meditatione

ne evangelii, ſive illud publice quis doceat, ſive privatim ſecum repetat, quo ſenſu accipitur, Hebr. III. 1. IV. 14. X. 23. Loquitur enim apoſtolus de verbo gratiæ, cui correſpondet fides, quod verbum unum idemque eſt tum in corde credentis, tum in ore confitentis, nempe de Domino noſtro Jeſu Chriſto propter peccata noſtra mortuo, & propter juſtitiam noſtram ex mortuis reſuſcitato: quam explicationem & ſcopo & contextui conformem eſſe, facile oſtendi poteſt. Neque enim dubium eſt, apoſtolum ſtilum ſuum conformaſſe ad dictum Moſaicum Deut. XXX. ubi cum & cordis & oris facta fuiſſet mentio, retinere illam locutionem Paulus voluit, quaſi dicat, doctrinam evangelii in promtu eſſe & ſonare in corde noſtro ſincera fide: Non igitur opus ad illam diſcendam vel in cœlum adſcenſu, vel in abyſſum deſcenſu, vel ultra mare navigatione. Vide analyſin hujus decimi capitis traditam a Menzero ac tom. I. diſp. Giſſ. ſubjunctam.

9.) Venite benedicti, eſurivi enim &c. Matth. XXV.

§. LVIII. IX.) Matth. XXV. 34. ſeqq. *Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum a conſtitutione mundi. Eſurivi enim, & dediſtis mihi manducare &c.* ubi ratio addita luculenter oſtendit, *bona opera eſſe aliquo modo cauſam aeternae ſalutis.* Reſp. 1.) Quod vita æterna detur electis non tanquam operum bonorum meritum, ibidem manifeſte oſtenditur. Primo enim dicuntur *benedicti*, videlicet in benedicto illo ſemine, in Chriſto per fidem adprehenſo, non autem benedicentes ſe in ſuis operibus, atque in illis confidentes. Gal. III. 8. *Praevidens ſcriptura, quia ex fide juſtificat gentes Deus, proëvangelizavit Abrahae, quia benedicentur in te omnes gentes.* v. 9. *igitur qui ex fide ſunt, benedicentur cum fideli Abraham.* Deinde vita æterna datur eis ut *haereditas*, ergo non ut meritum; κληρονομήσατε, hæreditate, accipite paternum bonum, vobis ut filiis jure adoptionis dandum, jam vero per fidem contingit υἱοθεσία, utique ergo & hæreditas regni cœleſtis. Gal. III. 26. *Omnes filii Dei eſtis per fidem in Chriſto.* Rom. VIII. 17. *Si autem filii, utique etiam haeredes.* Præterea regnum illud dicitur electis *paratum a conſtitutione mundi*, nimirum quia *electi ſunt in Chriſto ante jacta mundi fundamenta*, Eph. I. 4. *antequam quicquam boni vel mali feciſſent*, Rom. IX. 11. Quomodo ergo potuerunt illud ſuis operibus promereri? Præparatio illa regni nihil aliud eſt, quam hominum ad vitam æternam prædeſtinatio. Jam vero præparatio illa non eſt facta propter opera, ut ſuo loco oſtendimus. Ergo nec ipſa poſſeſſio propter opera contingit. Denique immenſam præmiantis largitatem electi mirantur, ac hoc ipſo declarant, quod ſimplici corde, non autem mercedis intuitu benefecerint, quodque opera ſua non agnoſcant tanta remuneratione digna. Gloſſa ord. h. l. *Dicunt haec non diffidentes de verbis Domini, ſed vel ſtupentes pro magnitudine majeſtatis regis, vel quia parum illis videtur omne opus bonum, quod fecerunt.* Quod ſi in hac vita opera ſua vitæ æternæ ex *condigno* meritoria eſſe crediidiſſent, ac fine & intentione cœlum promerendi eadem feciſſent, nequaquam in illam admirationem prorumperent. Quando intentioni reſpondet finis, id certe non contingit præter exſpectationem. Huc referendum eſt, quod analogia fidei doceat, *vitam aeternam eſſe* χάρισμα, Rom. VI. 23. *Gratia nos ſalvatos eſſe, non ex operibus, ne quis glorietur*, Eph. II. 9. Addimus egregium locum ex 2 Tim I. 16. 17. & 18. ubi apoſtolus ita precatur: *Det miſericordiam Dominus Oneſiphori familiae, quoniam ſaepe me refocillavit,* (eſurienti dedit edere, ſitienti bibere &c.) *& de catena mea non erubuit:* (in carcere eram, & venit ad me) *det ei Dominus, ut inveniat miſericordiam apud Dominum in illo die, & in quam multis Epheſi miniſtraverit, melius tu Timothee noſti.* Ergo qui opera miſericordiæ a Chriſto enumerata exercuerunt, invenient & ipſi miſericordiam ſive gratiam in illo die, quod ſi per *gratiam* ſalvantur, *jam non ex operibus*, Rom. XI. 6. 2.) Hæc ergo a Chriſto adducuntur, non ut ποιητικὰ, ut cauſæ efficientes vitæ æternæ, ſed ut σημαντικὰ, ut teſtes & fructus, quibus declararunt vere pii, ſe eſſe in numero electorum ac vere credentium. Cauſam vitæ æternæ jamdum

expreſſerat Chriſtus, videlicet gratuitam miſericordiam, qui in Chriſto nos elegit, ac lios adoptavit, exponit igitur indubitata il- electionis & *υἱοθεσίας* indicia, videlicet a charitatis, per *quae vera fides eſt efficax* V. 6. Judicium illud viſibile ac publicum m auguſtiſſimo angelorum & hominum con- tu inſtituetur, jam vero fides in Chriſtum lta eſt, nec conſpici poteſt, niſi in operibus, gitur producuntur tanquam indubitati teſtes iam fidei comprobantes. Euthymius in h. l. *ola charitate diſſerit, non quod caetera vel rum bona opera, vel peccatorum delicta ſine inatione vel diſcuſſione relinquenda ſunt; nfirmare volens, quod charitatem maxime rit, & hanc prae omnibus expetit utpote ianis maxime neceſſariam, cujusque enim iani inſigne, quo dignoſci poteſt, eſt dile- hujus autem optima pars eſt pauperum a- & erga proximum miſericordia.* 3.) Ex ts patet, particulam γὰρ hoc loco non eſſe *lem*, ſed *ratiocinativam*, qua non cauſa æternæ, ſed qualitas eorum, qui ad regnum le vocandi ſint, denotatur, quemadmo- in aliis ſcripturæ dictis paſſim uſurpatur. primis huc referendum eſt dictum Johan- epiſt. III. 14. *Scimus, quod tranſlati ſi- de morte in vitam, (ὅτι) quoniam diligi- fratres*, Ubi dilectio conſtituitur nota con- ntis beatiſſimæ illius tranſlationis ex morte tam, quæ in extremo die revelabitur. egerit Bellarminus: *Non oportet verba Do- expreſſa dimittere, & alia, quae ipſe non , & quae in quaeſtione ſunt poſita, alium- cerſere. Quod enim bona opera ſint neceſ- eum vera fide conjuncta, ejusdemque infalli- ſigna, id Dominus hoc loco non dicit, ubi lei quidem meminit, & res in quaeſtione eſt: at quod propter bona opera detur m cœlorum diſertis verbis hoc loco ſcriptura ur.* Reſp. quamvis diſertis verbis atque *ite* non fiat hoc in loco fidei mentio; pter cauſam antea adſignatam, quod viſi- lle judicii proceſſus juxta externa opera in- is & in corde latentis fidei teſtimonia inſti- us ſit) *implicite* tamen illius mentionem fieri, adeoque ipſi ſoli ſalutem & vitam æternam excluſis operum meritis adſcribi, evidenter oſtendimus. Propter opera regnum cœlorum dari ex hoc loco tum demum evinci poterit, ſi particulam *enim* ubique *cauſalem* eſſe evictum fuerit. 5.) Lib. V. de juſtificatione cap. 3. regerit, *particulam γὰρ in membro poſteriore eſſe cauſalem, cum mala opera ſint damnationis merita, relinqui igitur, quod & in priore membro cauſalis ſit.* Reſp. imo vero in membro poſteriore itidem eſt *ratiocinativa* ac δεικτική. Chriſtus enim ubique propriam, immediatam, proximam & adæquatam damnationis cauſam conſtituit incredulitatem; Joh. III. 16. & 38. Marc. XVI. 16. jam vero cum incredulitas illa in corde lateat, ideo producuntur opera mala, præſertim immiſericordia erga proximum, tanquam fructus & teſtimonia illius latentis incredulitatis. 1 Joh. III 17. *Qui habuerit ſubſtantiam hujus mundi, & viderit fratrem ſuum egere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?* v. 14. *Scimus quod ex morte tranſlati ſumus in vitam, quia diligimus fratres, qui non diligit, manet in morte.* Adde, quod diſpar ſit ratio bonorum operum ad ſalutem, ac malorum ad damnationem. Non enim dicit Chriſtus, æternum illum ignem a Deo paratum hominibus damnatis, ſicut regnum dixerat paratum electis & benedictis, ne Dei ordinationi ſic adſcribatur hominum damnatio, ſicut eorum ſalvatio; ſed ut intelligamus, Deum neminem creaſſe ad perditionem, homines vero ſua ſponte ſuisque peccatis participes & obnoxios ſeſe facere illis, quæ in primis & potiſſimum diabolo & ipſius angelis erant parata, nec dixit prius, regnum, ad quod vocantur juſti, paratum angelis juſtis, ſicut nunc dicit, ignem paratum diabolo & angelis malis, ne ſimiliter intelligamus, homines mereri angelorum bonorum conſortium, ſicut merentur conſortium malorum. Divinæ benignitati tribuendam juſtorum ſalvationem ſignificavit, dicens regnum illis a conſtitutione mundi paratum, humanæ vero malitiæ injuſtorum condemnationem deputandam, cum dicit ignem non ipſis paratum, ſed diabolo.

§. LIX.

xa.) Qui perſpexerit in lege perfecta libertatis &c. beatus erit in opere ſuo. Jac. I.

§. LIX. X.) Jac. I. 25. *Qui perſpexerit in lege perfecta libertatis & permanſerit in ea, non auditor obliviosſus factus, ſed factor operis, hic beatus in facto ſuo erit. At quomodo quaeſo beatus in ſuo facto, ſi facta nullam habent relationem ad beatitudinem, ſed ſolum praeſentiam ſuam otioſe exhibent? Adde, quod idem apoſtolus ait* cap. II. 14. *Quid proderit, fratres mei, ſi quis dicat fidem ſe habere, opera autem non habeat, numquid poterit fides ſua ſalvare eum?* Reſp. poſterioris dicti expoſitionem in tractatu de juſtificatione §. 158. ſatis luculentam propoſuimus. In priore Jacobi dicto lex libertatis accipitur pro univerſa doctrina cœleſti divinitus patefacta, quam v. 22. & 23. hujus capitis, generali adpellatione vocat λόγον, Dicitur autem *lex perfecta*, quia perfecte tradit ſalutis viam: *lex libertatis*, quia Spiritus Chriſti per prædicationem evangelii (quod eſt doctrinæ cœleſtis pars altera) credentibus datus efficit, ut liberati a ſervitute peccati ſpontaneam obedientiam legi præſtent. Rom. VIII. 2. *Lex Spiritus vitae in Chriſto liberavit me a lege peccati & mortis.* Permanere in ea dicitur, qui verbum evangelii fideli corde recipit, & juxta præſcriptum legis pie vivit, quemadmodum etiam Chriſtus dicit Joh. VIII. 31. *Si manſeritis in ſermone meo, vere diſcipuli mei eritis.* Quando factor operis in ſuo facto beatus pronunciatur, id nudæ auditioni opponitur, atque in actione, non in auditione ac nuda γνώσει beatitudinem ſitam eſſe docetur, ſic enim habent verba apoſtoli v. 22. *Eſtote factores verbi, non auditores tantum, fallentes vos ipſos.* v. 23. *Quia ſi quis auditor eſt verbi & non factor, hic comparabitur viro conſideranti vultum, &c.* v. 25. *Qui autem perſpexerit in legem libertatis perfectam, & permanſerit in ea, non auditor obliviosſus, ſed factor operis, hic beatus in facto ſuo erit.* Nihil ergo aliud ex hoc Jacobi dicto elici poteſt, quam quod vere pii & credant evangelio, & operibus juxta legis præſcriptum factis fidem ſuam teſtentur. Ergo bona opera relationem habent non ad beatitudinem hominis tanquam cauſæ ad effectum, ſed ad hominem beatum tanquam adjuncta ad ſubjectum.

4.) Dicta Patrum.

§. LX. *Quartam* argumentorum claſſem, quibus operum neceſſitatem ad ſalutem probet, petit Bellarminus ex *traditione eccleſiaſtica*, ubi *primo* comparat noſtram doctrinam cum profligatiſſima Simonianorum & Eunomianorum hæreſi, cui calumniæ ſatisfecimus ſuperius §. 44. *Deinde* profert *varia patrum dicta*, quibus negant fidem ſufficere ad ſalutem, niſi accedant opera. *Reſp.* 1.) Quandocunque patres fidem ſine operibus ſufficere negant, loquuntur de fide *vel* hæretica & falſa, *vel* mortua & inani, *vel* hiſtorica ſolum notitia, *vel* nuda fidei profeſſione. Nos autem quando cum apoſtolo dicimus, *fide juſtificari hominem abſque operibus legis*, fidem intelligimus veram & vivam, quæ per charitatem & omnis generis bona opera efficax eſt, licet ea in juſtificationis actum non adſciſcat. 2.) Quando veteres fidei & bonorum operum conjunctionem urgent, nequaquam hoc volunt, quod fides & opera eodem modo ſeſe habeant ad juſtitiam & ſalutem; (cujus contrarium exſtat in illis dictis, quibus ſola fide hominem juſtificari & ſalvari nobiſcum pronunciant) ſed naturam veræ fidei deſcribunt, quæ a bonis operibus tanquam propriis & neceſſariis ſuis fructibus ſeparari nec poſſit nec debeat. 3.) Aliud ergo eſt ſtatuere, quod bona opera ſint neceſſaria, aliud vero, quod ſint neceſſaria ad ſalutem. Nequaquam docemus, quod *credentibus non obſit quorumvis perpetratio & perſeverantia delictorum;* (ſicut in hoc capite Bellarminus nobis impudenter tribuit) ſed veram fidem cum peccatis contra conſcientiam conſiſtere diſertis verbis negamus, eandem vero cum bonis operibus individuo nexu conjunctam eſſe dicimus: neceſſarium ergo ac neceſſario urgendum eſſe dicimus bonorum operum ſtudium propter cauſas complures ſuperius enumeratas, ita tamen, ut articulo de juſtificatione ſua conſtet integritas. 4.) Si quid impenſius de bonis operibus pii veteres pronunciant, noverimus, eos in homiliis ad populum verſari, ideo cum viderent bonorum

rum operum ſtudium apud pleroſque frigeſcere, neceſſitatem bonorum operum ac perpetuam eorundem cum fide connexionem merito urſerunt, quandoque etiam rhetoricati immodicis laudibus eadem extulerunt. Recognoſcat Bellarminus ſua verba lib. II. de grat. & lib. arb. cap. 14. reſp. ad 3. *Patres* (adſerentes Deum elegiſſe eos, quos præſcivit juſtos futuros, quorum bonum propoſitum ante prænoverat) *cum ad populum verba facerent, ea dicebant, quae utiliora videbantur ad excitandos homines ad opera bona.*

5.) *Rationes.* § LXI. *Quinta* claſſis argumentorum petita eſt ex quadam ratiocinatione, quam hoc modo Bellarminus format. *Si fides ſola ſalvaret, & opera non eſſent neceſſaria, niſi ratione praeſentiae, ut fructus & ſigna fidei, ſequeretur, fidem ſalvare poſſe, etiamſi careret omni bono opere, & conjuncta eſſet omnibus vitiis & peccatis. Conſequens eſt falſum. Ergo & antecedens.* Reſp. ejusdem generis ſophiſma excuſſimus in tract. de juſtific. §. 144. Videamus tamen, quid pro confirmanda connexione propoſitionis, quam dicimus eſſe falſiſſimam, Bellarminus hoc loco adferat. *Opera* (inquit) *non requiruntur in actu ſalvandi, niſi per accidens, nullam enim ipſa vim ſalvandi habent, neque addunt fidei neque tollunt a fide vim, quam habet ſalvandi, ut adverſarii contendunt, igitur bonis operibus omnibus ſublatis adhuc ſalvaret.* Reſp. putidum hoc ſophiſma toties repetitum & inculcatum procedit ex falſa hypotheſi, quod fides vera poſſit eſſe ſine bonis operibus, quin etiam cum malis operibus, hoc eſt, cum peccatis contra conſcientiam conjuncta, cujus contrarium ſuo loco evidentiſſime oſtendimus. Duplicem ἐνέργειαν fidei tribuimus, *formalem* unam, qua reſpicit Chriſtum, quem adprehendit, tenet ac poſſidet, ad hanc fidei ἐνέργειαν non concurrunt opera, ſed ſola fides in ea agit, *effectivam* alteram, qua reſpicit proximum, cui dilectionem & omnis generis officia impendit. Quamvis igitur fides ſola juſtificet & ſalvet, nunquam tamen eſt ſola, hoc eſt, a bonis operibus ſeparata. Viciſſim quamvis vera fides non ſit a bonis operibus ſeparata, nequaquam tamen ex eo ſequitur, quod una cum bonis operibus juſtificet & ſalvet, multa enim ſunt ſimul, quæ tamen ad unum eundemque effectum producendum non concurrunt, ut aliquot exemplis ſuperius demonſtratum fuit. Quod ergo Bellarminus infert, *bona opera non habent vim ſalvandi, nec eam addunt vel adimunt fidei, ergo ſublatis bonis operibus fides adhuc ſalvat;* id peccat contra leges veræ conſequentiæ, cum conſequens plus concludat, quam antecedens permittit, id enim tantum ſequitur: ergo bona opera non ſimul cum fide juſtificant & ſalvant, ſed hoc ſoli fidei relinquendum. Nequaquam vero inferri poteſt: ergo ſublatis bonis operibus fides adhuc ſalvat, quia ſublatis vel negatis operibus bonis tollitur vel negatur ipſa fides, talis enim fides eſt mortua, & inane ſimulacrum, eſt cadaver quoddam fidei, non autem vera & ſalvifica fides. *At*, inquit Bellarminus, *ſufficit ad hypotheticam propoſitionem ſtatuendam, fidem ſine operibus bonis intelligi poſſe, atque ab eis, ſi non re, ſaltim ratione ſeparari, quod ne adverſarii quidem negare poſſint.* Reſp. dianoetica illa abſtractio non immutat rei naturam, ſed diſtinctis conceptibus adprehendit ea, quæ inter ſe ſunt & manent perpetuo conjuncta, nequaquam igitur ex ea inferri poteſt, fidem omnibus bonis operibus *realiter* deſtitutam eſſe ac manere veram fidem; ergo etiam non poteſt ex ea inferri, quod fides omnibus bonis operibus realiter deſtituta juſtificet & ſalvet. Conſiderari poteſt fides abſque operibus, non autem eſſe: Quod ſi non eſt abſque operibus, utique etiam nullus effectus ei tribui poteſt, non entis enim nulla ſunt effecta. Sic ignis & calor ratione ſeparari poſſunt, interim tamen re ſemper ſunt conjuncta, præſertim quoad calefaciendi potentiam, quam ne quidem divina potentia ab igne ſeparari, diſputant ſcholaſtici, ut notum eſt Bellarmino: ita quoque fides & opera ratione ſeparari, (vel ut rectius loquamur) diſtingui poſſunt; interim tamen re ipſa ſemper ſunt & manent conjuncta; fide enim Chriſtus habitat in cordibus noſtris, ubi Chriſtus, quomodo ibi exſulare

poſſunt opera bona? Monendum tamen per opera bona intelligi hoc loco interiorem renovationem & ſanctificationem, nam externa bona opera a fide & juſtificatis quandoque abeſſe (*), ipſe Bellarminus concedit, uti vidimus §. 47. memb. 11.

CAPUT VI.

DE PERFECTIONE BONORUM OPERUM

An bona opera ſint perfecta?

§. LXII. Atque hæc dicta ſint de *neceſſitate* bonorum operum, ſuccedit quæſtio de eorundem *perfectione*. Bellarminus lib. IV. de juſtif. cap. 10. nobis hanc tribuit ſententiam, quod doceamus, *legem divinam eſſe plane impoſſibilem homini etiam juſto, ac nullam eſſe in nobis actualem juſtitiam, ſed omnia opera juſtorum eſſe mortalia peccata ex natura ſua;* contra vero a catholicis (Romanenſibus) ſumma conſenſione dicit doceri contrarium, videlicet *primo legem Dei juſtis hominibus abſolute eſſe poſſibilem, non quidem per ſolas vires liberi arbitrii, ſed per auxilium gratiae & Spiritum fidei & caritatis in ipſa juſtificatione infuſum: ſecundo opera juſtorum eſſe ſimpliciter & abſolute juſta ac ſuo modo etiam perfecta, quamvis non ea perfectione, quin creſcere poſſint, & quin non admiſceantur interdum operibus bonis aliqua opera mala, non quidem mortifera, ſed venialia, quae non impediunt, quo minus juſti maneant, qui juſti erant: tertio operibus juſtis hominem vere juſtificari non prima, ſed ſecunda juſtificatione, quae non facit juſtos ex impiis, ſed juſtiores ex piis,* hæc tria dicit haberi in concilio Tridentino ſeſſ. VI. cap. 10. & 11. ſeque eadem ſigillatim probaturum pollicetur. *Reſp.* 1.) Concedit Bellarminus legem non poſſe impleri per ſolas liberi arbitrii vires, qua ratione diſcedit a quibusdam ſcholaſticis & pontificiis ſcriptoribus. Neque enim per calumniam illis hoc tribuimus, ut Bellarminus in hoc capite conqueritur, ſed quod res eſt, dicimus. Notum enim eſt, quid Scotus, Occamus, Petrus de Alliaco & Gabr. Biel ſtatuant, quod *voluntas viatoris ex ſuis naturalibus poſſit Deum ſuper omnia diligere, quod liberum arbitrium ex ſuis naturalibus ſine gratia poſſit elicere actum moraliter bonum, peccatum mortale novum quodlibet cavere, divina praecepta quoad ſubſtantiam actus implere.* Quamvis vero addant, præcepta Dei non poſſe impleri ſine gratia *quoad intentionem praecipientis*, in eo tamen ſibi ipſis contradicunt. Quæ enim alia Dei præcipientis intentio, quam ut ſe diligamus ſuper omnia ex toto corde, tota anima, omnibusque viribus? Ergo ſi homo non renatus poteſt Deum diligere ſuper omnia ex puris naturalibus, utique etiam quoad intentionem præcipientis præcepta implere poteſt. Roffenſis contra Lutherum agnoſcit, hanc eſſe quorundam ſcholaſticorum ſententiam. *Patres* (inquit) *adſerunt, neminem poſſe quicquam boni velle ſine ſpeciali Dei auxilio, nec ſufficere generalem illum influxum. Nonnulli contra ſcholaſtici contendunt hunc ſufficere, ut quis absque illo auxilio bene moraliter agere & bonum facere poſſit non ſolum ex genere, ſed etiam quod debitis undique circumſtantiis ornatum ſit.* Latomus

(*) Dupliciter vero aliquid dicitur *adeſſe per accidens*. Uno modo, ut adeſſe poſſit & abeſſe indifferenter, altero, ut adſit non immediate, ſed propter aliud. Priori modo concederetur Bellarmini conſequentia, quomodo paternitati ita per accidens adeſt eruditio. Atqui in hoc ordine conſtitui non poſſunt opera bona, niſi deſtruatur ipſa hypotheſis, quæ ponit neceſſitatem præſentiæ. Altero modo poſſunt quidem nonnulla etiam adeſſe & abeſſe, ſed non omnia tamen, opera etſi adſint per accidens rei propoſitæ, id eſt, per aliud, tamen huic ipſi, per quod adſunt, neceſſaria ſunt. Sic Iſaaci hominis ac proinde rationalis genitorem oportet eſſe rationalem. Ita huic generationi ratio eſt neceſſaria, etſi per accidens, nimirum per aliud. Non enim adeſt ratio generationi per ſe, & ex ipſa generationis natura, ſed adeſt tamen huic generationi neceſſario. GERHARDUS.

mus ſcriptis publice editis defendit, *homines ante Moſen ſalvatos eſſe lege naturae.* In concilio Tridentino monachus quidam Franciſcanus Tridenti publice concionatus eſt, *gentiles, qui vitam honeſtam duxerint, etiam ſine cognitione Chriſti ſalvatos eſſe.* Refert hoc Sleidanus libr. XXIII. hiſtor. Id ipſum poſtea Andradius unus ex Tridentinis patribus publicis ſcriptis adſeruit. Notum eſt Eraſmi de Cicerone judicium, &c. Quod ſi gentiles ſine Chriſto ſalvati, aut ex *lege* aut ex *evangelio* ſalus ipſis contigit. Non ex evangelio, uti conſtat, ergo ex lege. Quod ſi ex lege, utique perfecte impleverunt legem, ſiquidem non poteſt ex lege ſperari ſalus absque perfecta ejusdem impletione. Ergo ex puris naturalibus impleverunt legem, hoc eſt, absque Chriſti gratia & ſpiritu, qui per ſolam evangelii prædicationem confertur. Quid? quod ipſe Bellarminus fateri cogitur, impletionem legis ex puris naturalibus haberi poſſe. Sic enim argumentatur lib. IV. de juſtif. cap. 13. rat. 3. *Si lex eſſet impoſſibilis, ſequeretur, Deum omni tyranno eſſe crudeliorem & ſtultiorem, quippe qui ab ipſis etiam amicis exigeret, quod nemo ſolvere poſſet; & leges ferret, quas ſciret a nemine obſervandas.* Atqui lex Dei non ſolum ad renatos & Dei amicos, ſed ad omnes omnino homines pertinet, quare ſi connexio *majoris* ſatis firma, ſequeretur, aut homines non renatos itidem implere poſſe legem, quippe quibus non minus quam renatis proponitur, aut illorum reſpectu Deum eſſe crudelem tyrannum. Vide tract. de lege §. 188. 2.) Nimis largiter Bellarminus ſcribit, *nos docere, quod nulla ſit in nobis actualis juſtitia.* Atqui non negamus novam obedientiam renatorum eſſe quandam juſtitiam, alias evidentiſſimis ſcripturæ dictis contradicere neceſſarium foret. Luc. I. 74. *Liberati de manu inimicorum ſerviunt Deo in ſanctitate & juſtitia.* 1 Joh. III. 7. *Qui facit juſtitiam, juſtus eſt.* Hoc vero eſt quod negamus, juſtitiam illam eſſe omnibus numeris perfectam, ac coram Dei judicio ſubſiſtere poſſe, adeo ut per & propter eam coram ipſo juſtificemur. Quando igitur titulum hujus capitis Bellarminus ſic informat: *proponitur quaeſtio de veritate juſtitiae operum*, ludit quadam ambiguitate in voce *veritatis*; ea enim vel opponitur *imperfectioni* vel *hypocriſi*. *Priori* modo negamus juſtitiam actualem eſſe veram, hoc eſt, modis omnibus perfectam & omni peccati labe vacuam: *poſteriori* modo concedimus actualem renatorum juſtitiam eſſe veram, hoc eſt, ἀνυπόκριτον ex ſincero & ſimplici corde profectam. Auguſtinus XIX. de civ. Dei cap. 27. *Ipſa noſtra juſtitia, quamvis vera ſit propter veri boni finem, ad quem refertur, tamen tanta eſt in hac vita, ut magis peccatorum remiſſione conſtet, quam perfectione virtutum.* Bernhardus de verb. Eſaj. ſerm. V. col. 250. *Noſtra ſi qua eſt humilis juſtitia, recta forſitan, ſed non pura.* 3.) Illud etiam invita veritate a Bellarmino adſeritur, quod ſtatuamus omnia opera juſtorum eſſe peccata mortalia ex natura ſua, cujus ἐγκλήματος depulſionem quære ſuperius §. 39. 4.) Bellarminus ſibi ipſi contradicit; ſi enim bona opera non ſunt ea perfectione perfecta, quin creſcere poſſint, (addo etiam quod creſcere debeant) ac ſi opera quædam mala, hoc eſt, peccata venialia illis ſunt admixta, utique non ſunt modis omnibus abſolute & ſimpliciter perfecta atque incontaminata. Novimus quidem pro Bellarmino reſponderi poſſe, quod ſtatuat non eſſe neceſſarium, ut bona opera ſummam perfectionem in lege præſcriptam adſequantur, *cum quaedam in lege praecipiantur, non ut indicetur, quid faciendum ſit, ſed ut indicetur ſolum finis, ad quem oporteat adſpirare;* vel ut Stapletonus loquitur, *quaedam praecepta ſunt doctrinalia, quaedam obligatoria:* ſed putidam illam diſtinctionem jamdum evertimus in tract. de lege morali §. 181. Novimus etiam pro Bellarmino reſponderi poſſe, quod *peccata venialia non ſint vere & proprie dicta peccata; cum non fiant contra, ſed tantum praeter legem, ac ſint ſua natura venialia:* ſed phariſaicum illud ſomnium itidem evertimus in tractat. de peccat. actualibus §. 92. & ſeqq. 5.) Unam tantum juſtificationem, ſicut unum Chriſtum atque unicam ſalutem novimus, quæ ergo de *ſecunda* juſtificatione per bona opera adferuntur,

tur, ea doctrinæ apoſtolicæ adverſari dicimus, id quod ſuo loco comprobatum dabimus (*).

Noſtra ſententia de bonorum operum perfectione.

§. LXIII. Noſtra hæc eſt ſententia, quod bona opera renatorum non adſequantur perfectionem in lege divina præſcriptam, cum ſint imperfecta & inquinatione peccati ſordidata, adeo quidem, ut ſi Deus ex ſtricto juſtitiæ ſuæ rigore in lege divina expreſſo, eadem judicare velit, non modo poſſint ipſi non placere, ſed etiam meritiſſime repudiari, ſed fide in Chriſtum imperfectionem illam tegi, & adhærentes peccati ſordes condonari, quo ſenſu ſuperius adſertum fuit, fidem eſſe bonorum operum formam. 1 Petr. II. 5. Renati *tanquam domus ſpiritualis, ſacerdotium ſanctum, efferunt ſpirituales hoſtias acceptabiles Deo per Ieſum Chriſtum.* (Ideo ſpirituales illæ hoſtiæ, id eſt, bona renatorum opera Deó placent, quia fiunt ex fide) Porro

Imperfectio bonorum operum demonſtratur.

imperfectionem illam operum noſtrorum demonſtramus his fundamentis. 1.) Quicquid non adſequitur ſummum perfectionis gradum in lege præſcriptum, illud non eſt perfecte bonum. Renatorum opera non adſequuntur ſummum perfectionis gradum in lege præſcriptum. Ergo non ſunt perfecte bona. Bellarminus agnoſcit, ex ἀδυναμίᾳ perfecte implendi legem recte inferri bonorum operum imperfectionem: negat autem implendæ legis ἀδυναμίαν, quam cum evidentiſſimis argumentis in tractatu de lege adſertam dederimus, lectorem eo remittimus. 2.) Ubi non eſt perfecta Dei dilectio, ibi etiam non eſt mandatorum divinorum perfecta obſervatio. Atqui in renatis, quamdiu in hoc mundo peregrinantur, nondum eſt perfecta Dei dilectio. Ergo non eſt in eis perfecta mandatorum divinorum obſervatio, & per conſequens bona opera eorum non ſunt perfecte bona. *Major* eſt ſatis evidens, ſiquidem *ſumma & finis praecepti eſt caritas ex corde puro, conſcientia bona & fide non ficta;* 1 Tim. I. 5. *in praecepto dilectionis tota lex ἀνακεφαλαιοῦται.* Matth. XXII. 40. Rom. XIII. 10. *Minorem* late probavimus in tractatione de lege §. 181. hoc loco illud ſolummodo urgemus. Ubi non eſt perfecta ſummi boni agnitio, ibi etiam non habet locum perfecta ejus dilectio. Atqui in hac vita non eſt perfecta ſummi boni agnitio. 1 Cor. XIII. 9. ἐκ μέρους γινώσκομεν. Ergo nec locum habet perfecta ejus dilectio. Neve quis excipiat, *imperfectionem illam dilectionis nihil quicquam detrahere actuali juſtitiae, quo minus legi perfecte ſatisfacere ac ſeverum Dei judicium ſuſtinere poſſit,* audiat Auguſtinum in epiſt. XXIX. ad Hieron. *Virtus eſt caritas, qua id, quod diligendum eſt, diligitur, haec in aliis major, in aliis minor, in aliis nulla, pleniſſima vero, quae jam non poteſt augeri, quamdiu hic homo vivit, eſt in nemine: quamdiu autem augeri poteſt, profecto illud, quod minus eſt, quam debet, ex vitio eſt.* (Nota, imperfectio deputatur vitio, at num forte eſt tantum nævulus quidam perfectionem juſtitiæ actualis neutiquam tollens? ita quidem Bellarminus ſtatuit, ſed attendenda ſunt ſequentia.) *Ex quo vitio non eſt ju-*

(*) Photiniani itidem ſtatuunt perfectionem operum. Smalcius in refut. diſp. II. de pecc. orig. Frantz. p. 55. *Perfectio duplex eſt, abſoluta & comparata. Abſoluta eſt, quando quis ne unum peccati actum committit. Comparata eſt, quando quis nullius peccati habitu vel adſuetudine implicatus eſt, ſed plerumque id facit, quod Chriſti praecepta jubent. Ad illam adſpirandum eſt, at haec neceſſario poſſidenda, & qui hanc poſſidet, is perfectus eſt ex mente ſacrarum literarum, & juſtus, quatenus Deus id, quod talis homo facit, pro perfectione accipit & ipſum pro juſto habet.* p. 56. *In illa comparata perfectia juſtitia dantur gradus. Poteſt enim aliquis ſecundum Spiritum ambulare, ſed ægre, ſed invitus quodammodo & reclamante perpetuo ipſius adpetitu, utpote qui nondum prorſus ſuperatus eſt. Et rurſus poteſt aliquis ſecundum Spiritum ambulare, hoc eſt, plerumque id facere, quod rectum eſt, libenti animo & absque magna lucta. Imo ſtatuendum eſt, poſſe hominem adjutum Dei Spiritu eo uſque progredi, ut fere ſemper ſumma cum alacritate & jucunditate faciat Dei voluntatem, etiamſi fiat, ut interdum a vera pietatis ſemita aliquantiſper aberretur.* GERHARDUS.

juſtus in terra, qui bonam faciat & non peccet, ex quo vitio non juſtificabitur in conſpectu Dei omnis vivens, propter quod vitium quantumlibet profecerimus, neceſſarium eſt nobis dicere, dimitte nobis debita noſtra, &c. 3.) Renati in hac vita non ſunt perfecti. Ergo nec opera eorum ſunt perfecta. *Conſequentiae* ratio eſt ſatis manifeſta, quia nulla perfectio effectui poteſt tribui, quæ non ſit in cauſa vel *formaliter* vel *virtualiter*. Antecedens patet 1 Cor. XIII. 10. *Cum venerit quod perfectum eſt, evacuabitur, quod ex parte eſt.* Phil. III. 12. *Non quod jam adprehenderim aut perfectus ſim, ſequor autem ſi comprehendam &c.* Quo vero ſenſu ac reſpectu in quibusdam ſcripturæ dictis renati dicantur perfecti, illud exponit Auguſtinus in libr. de perfectione juſtitiæ contra Cœleſtium Pelagianum, vide tract. de lege morali §. 192. 4.) Quæcunque opera non procedunt totaliter & perfecte ex Spiritu, hoc eſt, ab homine, qui totus eſt ſpiritualis omni vetuſtate carnis abolita, ea non ſunt perfecte bona. Ratio *connexionis* hæc eſt, quia *lex eſt ſpiritualis*, Rom. VII. 14. hoc eſt, requirit ſpiritualem, integram & perfectam obedientiam, non qualemcunque ſolum *externam*, ſed etiam *internam*, quæ non niſi ab homine penitus ſpirituali proficiſci poteſt. Atqui opera renatorum non procedunt totaliter & perfecte ex Spiritu, hoc eſt, ab illis, qui toti ſint ſpirituales omni vetuſtate carnis abolita, quod apoſtolus ibidem adſerit, *ſe ſe adhuc carnalem* (ex parte ſcilicet) *eſſe* pronuncians. Ergo bona opera renatorum non ſunt totaliter & perfecte bona.

Immunditiem bonis operibus adhærere demonſtratur.

§. LXIV. Immunditiem bonis operibus adhærere demonſtramus I.) ex evidenti dicto Eſaiæ prophetæ cap. LXIV. 6. *Facti ſumus ut immundi omnes, & omnes noſtrae juſtitiae ſunt inſtar panni menſtruatae.* Quid manifeſtius dici poſſet, quam omnes noſtras juſtitias propter adhærentem peccati immunditiem eſſe ſimiles panno menſtruatæ? Bellarminus libr. IV. de juſtif. cap. 20. audacter regerit, *locum hunc ad rem nihil pertinere* propter tres rationes 1.) *quia Eſaias non loquitur de juſtis hominibus, ſed de inſignibus peccatoribus, ob quorum ſcelera tradenda erat civitas & totus populus in manus regis Babyloniae.* Reſp. imo vero Eſaias more omnium ſanctorum remiſſionem peccatorum a Deo humiliter petit Pſalm. XXXII. 6. ex vera & ſeria pœnitentia ſe cum aliis conjungit, nequaquam vero ex hac publica totius populi confeſſione ſe ipſum hypocritice excludit; probat id ipſe verborum ſonus, *facti ſumus ut immundi nos omnes*; probant illud antecedentia & conſequentia iſtius loci. Quotquot enim ſerio publicarum calamitatum ſenſu adficiuntur, peccata ſua ibidem agnoſcunt, deplorant, atque eorum remiſſionem petunt. Atqui propheta & reliqui pii in populo Iſraelitico adficiuntur ſerio publicarum calamitatum ſenſu. Ergo peccata ſua unanimiter agnoſcunt, deplorant ac remiſſionem eorum petunt: probat id ipſum vox *juſtitiarum*, quas peccatis contaminatas eſſe propheta conqueritur, at quis inſignibus peccatoribus tribuere velit juſtitias (*)? probat denique id ſimile exemplum prophetæ Danielis cap. IX. 5. *Peccavimus & inique egimus.* v. 7. *Tibi Domine juſtitia, nobis autem confuſio faciei.* v. 18. *Non in juſtitiis noſtris proſternimus deprecationes noſtras in conſpectu tuo, ſed in miſerationibus multis* (**). Vide etiam tractatum de lege §. 184. ubi ex Bernhardo, Gerſone & Adriano de Trajecto oſtendimus,

1.) Omnes noſtræ juſtitiæ, velut pannus menſtruatæ. Eſa. LXIV.

(*) Non loquitur de impiis ut impiis, nec de piis ut piis, ſed in genere de *peccatoribus*, qui peccata ſua agnoſcunt, confitentur & miſericordiam Dei implorant. Ad hanc claſſem pertinent non ſolum illi, qui peccatis contra conſcientiam commiſſis Deum ad iram concitarunt, ab iis tamen per pœnitentiam poſtea ſe averterunt, ſed etiam pii & juſti, quia ex innata labe & infirmitate non fuerunt ſine peccato. GERHARDUS.

(**) Nec ex verbis: *nemo invocat nomen tuum* Eſaj. LXIV. 7. poteſt evinci, de *impiis* tantum ſermonem eſſe. Non enim negat ſimpliciter omnem Dei invocationem, quia nomine populi v. 8. 9. Dei gratiam implorat, ſed quod

mus, de ipſis *renatorum juſtitiis* ſive bonis operibus locum intelligendum eſſe; ſcitum cumprimis eſt illud Adriani: *Jugiter ſuper pannum vitae, quem juſtitiae operibus teximus, ſtillamus ſaniem diverſorum criminum.* Uti & Gerſonis illud: *Quis juſtitias ſuas velut gloriabundus oſtentaverit Deo plus, quam pannum confuſionis ſuae mulier viro?* Quibus adde Origenem in cap. III. Roman. ſic commentantem. *Quis ſubſtantia ſua gloriabitur, cum audiat prophetam dicentem, omnis juſtitia noſtra ſicut pannus menſtruatae?* Uti etiam Macarium homil. XX. p. 290. *Poſtulet anima a Chriſto, qui largitur atque exornat eam gloria in lumine arcano, nec conſuta ſibi veſte vanarum cogitationum arbitretur propriae juſtitiae opinione decepta ſe habere veſtimentum ipſius ſalutaris. Si enim in ſua juſtitia atque redemtione ſolum quis perſtiterit, fruſtra ac temere labores ille ſuſcipit. Omnis enim opinio juſtitiae ejus velut pannus menſtruatae adparet in extremo die, ut inquit propheta Eſaias: Facta eſt univerſa juſtitia noſtra tanquam pannus menſtruatae.* Sed Bellarminus conquirit quasdam ratiunculas, quibus probet Eſaiam tantum de inſignibus peccatoribus loqui, primo *quia paulo ante dixerat: Ecce tu iratus es & peccavimus, id eſt, quia iratus es, deſeruiſti nos, at Deus nec iraſcitur juſtis, nec eos deſerit.* Deinde *quia in verbis ſequentibus additur: non eſt, qui invocet nomen tuum, non eſt, qui ſurgat & teneat te. At juſti Deum invocant, quod in hoc ipſo capite facit Eſaias.* Denique *opera juſtorum ſcriptura ubique commendat ac Deo grata eſſe docet. Ergo non loquitur de operibus juſtorum, niſi quis ita deſipiat, ut exiſtimet ſordes & pannum menſtruatae Deo placere.* Reſp. propheta in publicis hiſce precibus totum populum complectitur, & ex vera pœnitentia conqueritur iram Dei per peccata populi provocatam, ac ne quidem pios ab omni peccati labe immunes eſſe, cum juſtitiæ, hoc eſt, bona opera eorum, ſi in diſtricto Dei judicio æſtimentur, ſint peccatis ſordidata. Quemadmodum ergo David ab agnitione externi peccati, videlicet adulterii ac homicidii ad agnitionem interioris mali progreditur, *in peccatis ſeſe conceptum ac natum eſſe* pronuncians, Pſalm. LI. 7. ita quoque ſanctus propheta in hac humili totius populi confeſſione docet, coram Deo non externa ſolum ac graviora delicta eſſe peccata, quibus ejus iram & omnis generis pœnas impii provocent, ſed & *abſconditum noſtrum collocari in lumine vultus ejus*, Pſalm. XC. 8. eſſe quædam occulta & interiora peccata, quorum emundatione etiam ſancti indigeant, Pſalm. XIX. 13. quibus ipſæ eorum juſtitiæ inquinentur ac ſordidentur, ac proinde in vera ad Deum converſione non externa ſolum delicta agnoſcenda ac deploranda eſſe, ſed etiam interiorem illam totius naturæ corruptionem atque immunditiem. Cæterum quod alibi bona opera renatorum commendantur ac prædicantur, illud non fit inde & ideo, quaſi omni imperfectione & immunditie careant, ſed quia ex fide proficiſcuntur & filialis obſequii loco cœleſti Patri, cui per Chriſtum ſunt reconciliati atque accepti, una cum humili peccatorum confeſſione offeruntur. 2.) *Etſi loqueretur Eſaias de omnibus, id eſt, de toto illo populo, tamen non loquebatur de omnibus pro omni tempore, ſed ſolum pro eo tempore, quo tradendi erant propter ſumma ipſorum ſcelera in captivitatem Babylonicam.* Reſp. ex textu quidem manifeſtum eſt, de tempore Babylonicam captivitatem antegreſſo prophetam loqui, ſed quod *tantum* de eo loquatur, illa *excluſiva* nunquam poterit ex textu elici; quin imo quemadmodum Daniel in ſuis precibus cap. IX. patrum ac majorum delicta confitetur, ita quoque Eſaias & Jeremias expreſſe docent, cauſam Babylonici exilii non illis ſolum, qui in captivitatem abducti, ſed & patribus ipſorum tranſcribendam eſſe. Demus autem ex hypotheſi, tantum de eo tempore, quod captivitatem antegreſſum eſt, prophetam loqui, concedendum tamen erit, illo ipſo tempore ſanctum quoddam ſemen Deum ſibi

quod nemo inſtar Moſis, Aaronis & aliorum, qui interceſſione ſua Dei iram averterunt, præſto ſit, ut adparet ex verbis ſequentibus, quam expoſitionem Sanctius in hoc loco v. 29. exemplis aliquot confirmat. GERHARDUS.

l reliquiſſe, ac in ſcelerato populo aliquos ad- c vere pios fuiſſe, nunquam enim interit eccle- . Atqui nihilominus in genere pronunciat pro- eta: *omnes nos facti ſumus velut immundi, omnes juſtitiae noſtrae ſicut pannus menſtrua-* ; ad ſolam igitur Dei miſericordiam omni- ; confugiendum, nequaquam vero ullis ope- us confidendum eſſe docet. 3.) *Non loqui- propheta de omnibus impiorum operibus, qua- mnia eſſent peccata, ſed tantum de operibus r, quae ipſi juſtitias eſſe putabant, ut ſacri- ficia, neomenias &c. poterant enim illi ipſi facere opera moraliter bona, quae nec meritoria ſunt nec peccata.* Reſp. imo vero ſi illa quoque opera erant peccata, quibus plurimum tribuebant, quæ- que pro ſummo Dei cultu venditabant, quanto magis reliqua eorum opera moraliter bona coram Deo fuerunt peccata, id quod ſuperius etiam de- monſtravimus; generaliter pronunciat propheta, *omnes noſtrae juſtitiae ſunt ſicut pannus men- ſtruatae* (*).

§. LXV.

(*) Inſuper 1.) textus eſt manifeſtus: *Omnes no- ſtræ juſtitiæ.* 2.) De leviticis ceremoniis & ſacrificiis non poſſunt verba accipi, quia tem- plum erat igne ſuccenſum, v. 11. & in capti- vitate non offerebantur ſacrificia, Oſe. III. 4. unde Lyranus ſtatuit, *in verbis*: Nemo invocat nomen tuum, *ſignificari publicam invocationem, ſacrificia & cultum in templo.* 3.) Sacrificia pœnitentium Deus non repudiat, fuiſſe autem populum tunc pœnitentem, patet ex textu. *Lutherus rejicit hanc explicationem.* Reſp. non rejicit, ſed loci hujus propriam eſſe negat. *Hoc loco*, inquit, *aliquando uſi ſumus contra juſtitiam humanam. Bona quidem ſententia eſt, ſed non propria hujus loci. Propheta enim cum videt mul- tos bonos viros in captivitatem abductos, ut fuere Nehemias, Eſras & alii, dolet quod ob malorum impietatem juſti homines diutius in captivitate de- tineantur, quaſi dicat, Abrahamo propter quin- que juſtos condonaſſes Sodomam. Hic plures boni ſunt, & tamen perinde cum eis agis, ac ſi ipſi quo- que impii eſſent & immundi. Coguntur ferre pœ- nam impietatis, quanquam ipſi ſint juſti, perinde ac ſi ipſi quoque peccaſſent.* Poſtea addit: *Sunt autem alii loci ſcripturæ, qui juſtitiam humanam damnant.* Et adducit quinque dicta. Pſalm. CXLIII. 21. Luc. XVII. 10. Matth. VI. 11. Pſalm. XXXII. 6. Phil. III. 8. 9. P. Ber- tius in præfat. tract. Arminii de vero & genuino ſenſu cap. VII. Rom. *Eſaiam eccleſia Iſraelitica multiplici idololatria, defectione a Deo, aliisque infinitis ſceleribus inquinatiſſima, cum a Deo propter iſtas fœditates graviter puniretur, lamentabunda querens de gravitate pœnarum, ſi- mulque etiam exomologeſin faciens peccatorum, fate- tur inter cetera, juſtitias ſuas ut pannum men- ſtruatae eſſe, deſignans nimirum optima opera, quæ durante publica defectione ſua præſtiterat. Hic locus vulgo pernicioſa torſione corrumpitur, adle- gatur enim perpetuo, ac ſi ſenſus illius inferret, excellentiſſima quæque præſtantiſſimorum chriſtia- norum opera (ac proinde etiam ardentiſſimas preces in nomine Chriſti fuſas, eleemoſynas ex animo vere & intima miſericordia commoto præſti- tas, denique & martyrium propter Chriſtum ad ſanguinis effuſionem uſque obitum) eſſe ut pannum menſtruatæ, hoc eſt, fœda, abominanda, horrenda coram facie Dei meraſque adeo abominationes, quo nomine cum ſola flagitia & ſcelera maxima nuncu- pari in ſcripturis ſoleant, ſequitur porro optima & præſtantiſſima opera nihil a flagitiis immaniſſimis differre, quem conceptum ſi quis ſemel hauſerit, an non omne pietatis ſtudium curamque abjicit &c.* Arminius artic. perpend. p. 36. *Perpendendum eſt, an de bonis operibus fidelium vere dicatur im- munda eſſe inſtar panni menſtruatæ, eisque compe- tat dictum illud* Eſaj. LXIV. *omnes noſtrae juſti- tia &c.* GERHARDUS.

Præter ARMINIUM, cujus verba heic re- citavit GERHARDUS, alii etiam ſunt, qui va- riis inducti rationibus, negant, locum hunc Eſaianum de bonis fidelium operibus agere. Audiamus primo loco SIMONEM EPISCO- PIUM, Arminii diſcipulum, qui ſua de hoc oraculo cogitata hiſce verbis exponit: *In loco Eſai. LXIV. 6. cum juſtitiæ omnes noſtræ vocantur ut* pannus menſtruatæ, *vel potius veſtis panno- rum, deſcribitur tantum ſtatus eorum, qui in peccatis aliquandiu vixerant, & impie & profane egerant longo tempore, ut ex ipſa confeſſionis for- ma adparet: proinde ut, qui immundi erant co- ram Deo, id eſt, quos Deus adeo adverſabatur propter peccata ipſorum, ut quidquid boni face- rent, illud apud ipſum non plus valeret, quam pannus immundus, immo pannus mulieris men- ſtruatæ, ut legitur Ezech. XXXVI. 17.* Juſtitiæ *itaque non dicuntur eſſe* ſicut pannus ſordidus, *quia peccata, vel peccatis inquinatæ erant, ſed quia non majori in pretio erant apud Deum, quam pannus viliſſimus & contemtiſſimus, idque propterea, quod ii, qui eas faciebant, jam pri- dem*

2.) Sancti indigent quotidiana peccatorum remiſſione.

§. LXV. II.) Quibus perpetua peccatorum remiſſione opus eſt, illorum opera non ſunt pura & munda. At ſanctis in tota vita perpetua peccatorum remiſſione opus eſt. Pſalm. XXXII. 1. *Beati quorum remiſſae ſunt iniquitates & quorum tecta ſunt peccata &c.* v. 6. *Pro hac peccatorum remiſſione orabit ad te omnis ſanctus.* Ergo ſanctorum opera non ſunt pura & munda. Excipit Bellarminus: 1.) *ſi tota vita juſtorum & omnia ipſorum opera peccatis ſordeſcerent, unde dieſdem peccatis ſuis ita Deum offenderant, ut eorum rationem habere amplius nollet, ſed pœnis & calamitatibus eos exponere, ut videre eſt Eſai. I. cap. per totum, & inprimis vers. 11, 12, 13, 14, 15. & cap. LIX. 3. Amos V. 22. &c. Unde adplicar. hic locus & extendi non poteſt ad ſanctorum & piorum opera, quæ juſta, ſancta, munda, Deo grata & bona adpellantur, paſſim, immo* veſtis nuptialis *&* byſſus pura & ſplendida, *Apoc. XIX. 8.* non inquinata, *Apoc. III. 4. ſed* pura *Tit. I. 15. & Matth. V. 8.* Vid. ejusdem *lectiones ſacras in 1 epiſt. Joann. cap. I. 8 oper. theol. parte altera fol. 200.* Nec his abſimilia ſunt, quæ hanc in rem ſcripſerunt Hugo Grotius atque Jo. Clericus. *Ille* quidem in *comment.* ad *Eſai. LXIV. 6.* obſervat, vatem loqui κατα μιμησιν (*aliena verba imitando*,) & *juſtitias* vocare id, quod homines improbi eo nomine adpellent, ſacrificia ſcilicet & ritus ſimiles. *Hic* vero in *arte critica part. II. ſect. II. cap. IV.* §. *15. p. 416, 417.* pariter monet, in oraculo hocce prophetico de Judæis duntaxat, qui tum temporis vixerant, impiiſſimis illis & ficta atque imaginaria eorum & hypocritica juſtitia ſermonem eſſe. Nec tantum Arminii ſectatores, ſed & alii ex proteſtantium theologis eandem heic adoptarunt expoſitionem. Fecerunt id ex noſtris Christoph. Woelfflinus in *vindiciis veritatis evangel. adverſus Jeſuitas Jaurinenſes pag 94.* Theodoricus Hackspanius *in not. philolog-theolog. in varia ſcripturæ loca, part. II. p. 740.* Joach. Langius in *anti-Barbaro, part. III. p. 303. ſeqq.* Theoph. Alethæus, ſive Laurentius Mullerus, in *der Erleuterung der dunkeln Oerter alten und neuen Teſtaments, p. 734.* aliique. Ex eccleſiæ vero reformatæ doctoribus in hancce claſſem referendi ſunt Sixtinus Amama in *antibarbaro biblico libr. IV. p. 707.* itemque Camp. Vitringa in *commentario* ſuo ad *Eſai. LXIV. 6.* qui expoſitioni ſuæ hæc ſubjungit verba: „Vides interim, quam imprudenter ſæpe hoc dictum præter ſcopum prophetæ ab imperitis verbi divini interpretibus „ad ipſos adplicetur *actus regenitorum* in fide „per gratiam Spiritus S. editos, ob aliquam „iis adhærentem imperfectionem; ac ſi illi „Deo obverſarentur ut *veſtis fœda* & *rejectanea*. Quin in ipſis precibus publicis id ſubinde Deo abſurdiſſime obtruditur.„ Plerique tamen noſtrorum theologorum in aliam heic deſcendunt ſententiam, atque ex oraculo hocce Eſaiano liquere arbitrantur, quod juſtitia quoque renatorum imperfecta prorſus ſit atque inquinata. Ita, præter Gerhardum noſtrum, ſentiunt Abrah. Calovius, in *bibliis vet. teſt. illuſtratis tom. II. f. 361. ſeqq.* Seb. Schmidius in *colleg. bibl. priori, p. 321. ſeqq.* Jo. Fechtius in *diſſertat. de imperfecta vitæ perfectione, ſect. III.* § *1.* & complures alii, quos nominare ſuperſedemus. Atque hi præeuntem ſibi habent S. Bernhardum, celebrem illum ClaræVallenſem in Gallia abbatem, ſec. XII. clarum, qui *ſerm. I.* in feſto omnium ſanctor. ita pronunciat: *Quid poteſt eſſe omnis noſtra juſtitia coram Deo? nonne juxta prophetam velut pannus menſtruatæ reputabitur? Si diſtincte judicetur, injuſta invenietur omnis noſtra juſtitia, & minus habens.* Et *ſerm. V.* in dedic. eccleſ. *Si ipſæ quoque juſtitiæ noſtræ omnes ad lumen veritatis inſpectæ, velut pannus menſtruatæ invenientur, injuſtitiæ deinceps quales reputabuntur?* Nec alienus eſt ab hac ſententia Adrianus de Trajecto, poſtea eccleſiæ Romanæ præſul, qui *in IV. ſentent.* referente Cassandro in *conſultat. p. 924.* ſequentem in modum ſcribit: *Quaſi pannus menſtruatæ ſunt omnes noſtræ juſtitiæ. Jugiter enim ſuper pannum vitæ, quem juſtitiæ operibus teximus, ſtillamus ſaniem diverſorum criminum.* Non poſſumus ire inficias, nos b. Luthero, qui hocce oraculo contra *juſtitiam humanam* olim quidem uſus eſt, poſtea vero hance ſententiam recantavit, eandemque *bonam* quidem, *ſed non propriam hujus loci* eſſe pronunciavit, noſtrum adjicere calculum. Etenim de ejusmodi *immunditie* ſpirituali, qua populus iſraëliticus tum temporis laborabat, *loc. cit.* loquitur vates, quæ gentem hanc, Deo olim dilectam, gratia divina privavit, graviſſimasque pœnas, excluſionem nimirum e terra Canaan atque abductionem in captivitatem Babylonicam poſt ſe traxit; id quod non niſi

diceret idem David Pſalm. I. *Beatus vir, qui non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in* Pſalm. C. *Pſallam & intelligam in via immaculata, quando venies ad me, perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meae; non proponebam ante oculos meos rem injuſtam.* Reſp. juſti non inſiſtunt viæ peccatorum, ſed innocentia cordis ſui ambulant, & ſunt immaculati, interim tamen ex eo nondum ſequitur, quod omni omnino peccato careant, quod coram ſanctiſſimis Dei oculis natura & opera eorum ſint munda, diſtinguendum enim inter juſtitiam *facti* & inter juſtitiam *perſonae*: diſtinguendum inter juſtitiam *bonae conſcientiae* & inter juſtitiam *Dei*, hoc eſt, quæ coram Deo valet: diſtinguendum inter probabilem converſationem coram hominibus & inter perfectam legis impletionem: diſtinguendum inter peccata contra conſcientiam & inter infirmitates in renatis adhuc hærentes: diſtinguendum inter obedientiam *ἀνυπόκριτον* & inter abſolutam obedientiæ integritatem: quisquis hæc omnia confundit, articulum de juſtificatione pervertit. 2.) *Loquitur David de initio juſtificationis, ſeu de prima juſtificatione, per quam remittuntur peccata, & infunditur caritas, ut per eam corde dilatato per viam mandatorum currere valeamus.* Reſp. imo vero non ſolum in prima noſtra ad Deum converſione, ſed etiam per omnem vitam ac in medio curſu bonorum operum indigemus remiſſione peccatorum, uti evidenter docet apoſtolus, Rom. IV. ubi ex hoc ipſo Davidis teſtimonio probat, juſtificationem noſtram in remiſſione peccatorum conſiſtere. Quod ne de *prima* tantum juſtificatione (uti fingit Bellarminus) accipiatur, notandum, quod apoſtolus de Abrahamo in medio pietatis curſu conſtituto agat, atque eum non operibus, ſed fide juſtificatum eſſe oſtendat. Quam Pontificii vocant juſtificationem *ſecundam*, eam ſcriptura vocat ſanctificationem & renovationem, quæ cum in hac vita non ſit perfecta, ideo per & propter eam coram Deo juſtificari non poſſumus (*).

§. LXVIII.

niſi de graviſſimis peccatis poteſt intelligi. Gloriabantur quidem Judæi, peccatorum ſuorum intime conſcii, de rebus quibusdam actionibusque ut cauſſis *juſtitiæ*, ipſis apud Deum procurandæ, veluti de privilegio natalium, de majorum ſuorum meritis, de obſervantia cultus levitici, operibusque caritatis, & quæ ſunt hujus generis plura. Verum, cum Judæi iſtius ævi vera atque interiore ſanctimonia prorſus eſſent deſtituti, operaque iſta, quæ jactitabant, cum induratione cordis variisque peccatis, iisque graviſſimis, commaculata, non poterant non Deo eſſe abominabilia, atque inſtar rei fœdæ ac turpiſſimæ ab ipſo reprobari. Hinc propheta *juſtitiam* iſtam a Judæis tantopere jactatam *loc. cit.* comparat cum *panno ſordido* ac *rejectaneo.* Erat enim juſtitia ficta, imaginaria, hypocritica, operibus Deo gratis, quæ fructus ſunt juſtitiæ, prorſus deſtituta. Longe aliter ſe res habet cum juſtitia utut imperfecta *regenitorum*, eorumque operibus bonis ab ipſo Spiritu ſancto profectis. Hæc enim ſunt ſacrificia Deo placentia, accepta atque *εὐάρεστα*, *Rom. XII, 1.* nec ullibi in ſanctioribus litteris comparantur cum *panno* aut veſte *menſtruatæ mulieris*, ſed inſignibus potius ab ipſo Spiritu S. elogiis exornantur. Interdum enim adpellantur *veſtes mundæ*, interdum *religio pura & impolluta*, interdum *purpura & byſſinum purum & ſplendidum.* Evolvantur loca, *Apoc. XIX. 8.* coll. *III. 4. Jac. I. 27.* coll. 2 *Petr. III. 14.* Quin ipſa Hieroſolyma ſpiritualis, ſive eccleſia in libertatem reſtituta, quæ paſſim in ſanctioribus litteris *perſonam* induit humanam, gratiæ divinæ ſenſu vivide adfecta, & tanquam in ecſtaſin rapta, lætabunda exclamat: *Summe gaudeo in Jehovah, exſultat anima mea in Deo meo, quia induit me veſtibus ſalutis; toga juſtitiae amicivit me, ut ſponſus decore comitur, aut ut ſponſa ſuo ornatur mundo; Eſa. LXI. 10.* Nulla proinde adparet ratio, qui hic ipſe vates, apud quem verba modo recitata leguntur, alibi, in noſtro nimirum oraculo, juſtitiam *regenitorum*, *veſtem immundam* & *menſtruatæ mulieris* adpellare potuerit. Rectius hæc loquendi formula adplicari poteſt in deteſtabilem Judæorum hypocriſin, qui apud Eſaiam *loc. cit. inſtar folii marcuiſſe* dicuntur, cum contra de iis, qui vera pietate florent, pronunciet Spiritus S., eorum *folia non marceſcere, Pſalm. I. 3.*

(*) Pulcre Origenes homil. VIII. in Ezech. *Quomodo lumen lucernæ ad radios ſolis obſcuratur, & velus*

3.) *Sancti deprecantur Dei judicium.*

§. LXVI. III.) Quicunque deprecantur Dei judicium, illi agnoſcunt opera ſua non poſſe rigorem illius judicii ſuſtinere. Atqui ſancti deprecantur Dei judicium. Pſalm. CXLIII. 2. *Ne intres in judicium cum ſervo tuo, quia non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens.* Huc referendæ ſunt ſimiles ſanctorum confeſſiones. Exod. XXXIV. 7. *Coram te nemo innocens.* Job. IX. 1. *Vere novi, quod non juſtificabit ſe homo coram Deo;* v. 2. *ſi velit cum eo contendère, non reſpondit ei unum ex mille.* cap. XV. 15. 16. *Cæli non ſunt mundi in conſpectu ejus, quanto magis abominabilis ac putridus homo, qui bibit velut aquam iniquitatem.* Pſalm. XIX. 13. *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me.* Pſalm. CXXX. 3. *Si iniquitates obſervaveris o Deus Domine, quis ſuſtinebit?* Dan. IX. 18. *Non in juſtitiis noſtris proſternimus deprecationes noſtras, ſed in miſerationibus tuis multis.* 1 Cor. IV. 4. *Nihil mihi conſcius ſum, ſed in hoc non ſum juſtificatus, qui autem me judicat, Dominus eſt. &c.* Ergo ſancti agnoſcunt, opera ſua non poſſe rigorem judicii divini ſuſtinere. Recte igitur epiſcopus Merſburgenſis Adolphus, cum quidam doctrinam noſtram de juſtificatione ut novam traduceret, reſpondit: *Quid? voſne doctrinam hanc novam perhibetis? an non meminiſtis in pſalmo dictum: Non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens?* Vide Camerarium in vita Georgii principis Anhaldini. Bellarminus prætermiſſis reliquis dictis ad locum Pſalm. CXLIII. 2. triplicem adfert ſolutionem: (1. *ſenſum hujus loci eſſe, quod homo non habeat ex ſe juſtitiam, ſed ex Dei dono, ac proinde non poſſit juſtificari ex his, quae ex ſe habet.* Reſp. & *imputata* & *habitualis* juſtitia (ex qua *actualis* poſtea oritur,) a Deo nobis donatur, quod ergo homo non poſſit juſtificari coram Deo illa juſtitia, quam ex ſe habet, ſed donatam requiri juſtitiam, veriſſime adſeritur, ſed ex eo nondum ſequitur, omnem donatam juſtitiam coram Dei judicio ſubſiſtere, ſed illud tantummodo imputatæ per fidem juſtitiæ convenit: *habitualis* vero & *actualis* quamvis itidem ſit Dei donum, tamen ſeverum ejus judicium ſuſtinere nequit, id quod vel ex hoc ipſo loco manifeſtiſſimum eſt. Negari enim non poteſt, Davidem juſtitia *habituali* & *actuali* inſtructum fuiſſe, idem tamen judicium Dei deprecatur, atque inhærentem ſuam juſtitiam iræ & judicio Dei non audet opponere, ſed in miſericordia Dei & merito promiſſi Meſſiæ omnem ſuam fiduciam collocat. 2.) *Quosdam referre hunc locum ad peccata venialia, ſine quibus in hac vita eſſe non poſſumus, ex quo tamen nondum ſequatur, quod omnia noſtra opera ſint peccata, etiamſi abſque peccato vivere non poſſimus: ſenſum ergo hunc eſſe. Non cupio tecum contendere, confiteor me peccatorem, & veniam oro.* Reſp. de hac expoſitione egimus in tract. de lege §. 182. Concedimus de peccatis *venialibus* locum hunc intelligendum eſſe, (cum in renatis quatenus talibus non ſint peccata *mortalia*) ſed aliter deſcribuntur peccata venialia a pontificiis, aliter a nobis. Illi peccata venialia non agnoſcunt eſſe vere & proprie dicta peccata, ſed vocant ea peccata illa levicula vitiola, quæ ex ſe & ſua natura ſint venia digna: nos vero omne peccatum ſua natura eſſe odio Dei dignum dicimus, quod vero in renatis illa, quæ dicuntur venialia, non ſint actu mortalia, id nequaquam ipſi per ſe peccato, ſed gratiæ Dei & fidei, quæ per ea non amittitur, adſcribendum eſſe dicimus. Deinde per venialia peccata non tantum intelligimus quotidianas piorum infirmitates, ſed etiam defectus ipſis bonis operibus adhærentes, quos Deus propter Chriſtum credentibus condonat. Invertimus igitur reſponſionem Bellarmini. Quia bonis operibus opera quædam mala commiſcentur, quia abſque peccato vivere non poſſumus, ergo opera noſtra non ſunt perfecta, ſed habent quosdam defectus, & peccatis ſordidantur. Sane venia-

lut alia cæca materia obtenebreſcit: ſic licet fulgeat juſtorum omnium lumen ante homines, non fulget tamen ante Chriſtum. Luceat quippe lumen veſtrum, non ſimpliciter dictum eſt, ſed luceat ante homines, ante Chriſtum non poteſt fulgere lumen juſtorum. GERHARDUS.

veniàlia peccata non tollunt juſtitiam fidei, ſiquidem renatis ea agnoſcentibus ac deplorantibus, in Chriſtum credentibus, carnem ſuam crucifigentibus & ad perfectionem adſpirantibus non imputantur, interim tamen juſtitiæ tam *habitualis* quam *actualis* perfectionem omnino tollunt. Juſtitia enim eſt *perfecta cum lege conformitas*, ubicunque igitur adhuc eſt vel minimum aliquod peccatum, ibi nondum adeſt perfecta cum lege conformitas, ſiquidem peccatum eſt transgreſſio legis. 3.) *Sententiam Davidis eſſe, non poſſe hominem juſtificari, ſi comparetur ad Deum, non quod non ſit in homine vera juſtitia, ſi abſolute conſideretur, ſed quia tanta eſt puritas & ſublimitas juſtitiae Dei, ut omnis hominum & angelorum juſtitia ei comparata injuſtitia eſſe videatur.* Reſp. Hieronymus in cap. XIII. Jer. hanc expoſitionem ab hæreticis mutuatam eſſe docet. *Oſtendens* (inquit) *nos vas eſſe fragile, juxta apoſtolum dicentem:* habemus theſaurum iſtum in vaſis fictilibus, *nec poſſe fieri, ut non illud impleatur in nobis, quod ſcriptum,* non enim habitat in carne mea bonum: *& iterum,* non enim, quod volo, bonum hoc facio, ſed quod nolo, malum hoc operor. *Ac deinde:* Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? *Hac autem ebrietate, qua obliviſcimur praeceptorum Dei, & vitiis atque peccatis animi impletur humana conditio dicente propheta:* non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens, *non ad comparationem Dei, ut veteres & novi haeretici volunt & patroni haereticorum, ſed ad ſcientiam ejus: homo enim videt in facie, Deus in corde, & quod nobis interdum mundum videtur, illius oculis ſordidum deprehenditur.* Hactenus Hieronymus. Dicimus ergo Davidem non *comparate* ſolum, ſed *abſolute* omnem operum juſtitiam coram Dei judicio & ſibi & aliis in univerſum omnibus derogare, perinde ut alibi omnes ſanctos peccatorum remiſſione indigere teſtatur. Pſalm. XXXII. 6. Vide Auguſtinum in enarrat. Pſalm. CXLII. ubi inter alia ſic ſcribit: *Noli intrare mecum in judicium Domine Deus meus. Quantumlibet rectus mihi videar, producis tamen de theſauro tuo regulam, coaptas ad me & pravus invenior, &c.*

4.) Non eſt juſtus, qui faciat bonum & non peccet. 1 Reg. VIII.

§. LXVII. IV.) Qui eo modo faciunt bonum, ut ſimul etiam peccent, eorum opera non ſunt perfecte munda. Atqui *non eſt homo juſtus, qui faciat bonum, & non peccet.* 1 Reg. VIII. 46. Eccl. VII. 21. Ergo juſtorum opera non ſunt perfecte munda. Excipit Bellarminus, *non eſſe hunc ſenſum, quod homo juſtus peccet, dum bonum facit: ſed neminem eſſe tam juſtum, qui ſemper bonum faciat, cum omnes aliquando peccent.* Reſp. 1.) Si nemo tam juſtus eſt, quin aliquando peccet, actualis juſtitia non erit in hac vita perfecta. *Qui enim peccat in uno, reus eſt omnium* Jac. II. 10. 2.) Renati non ſolum obnoxii ſunt quotidianis infirmitatibus & externis peccatis, (quæ ſua natura venialia eſſe falſo ſibi perſuaſit Bellarminus) ſed etiam interioribus pravis adfectibus & motibus, quin imo labes originalis in carne eorum adhuc hæret, quæ omnes ipſorum actiones coinquinat. 3.) Ipſa renatorum opera nondum adſequuntur ſummum perfectionis gradum in lege divina præſcriptum. 4.) Recte igitur dicitur, *juſtum in omni bono opere peccare,* non quod externis peccatis & quotidianis lapſibus omni momento ſuccumbat; (hoc enim ſenſu recte adſerit Bellarminus, *juſtum non cadere ad ſingulos paſſus, ſed aliquoties, nec ſemper cadere, ſed aliquando cadere, aliquando reſurgere.* Prov. XXIV. 16. *Septies in die cadit juſtus, & reſurgit*) ſed quia in carne ipſius hæret adhuc peccatum, quod omnes actiones coinquinat, & quia ipſa opera bona imperfectione quadam laborant; jam vero *peccare* phraſi hebraica, non externas ſolum actiones, ſed etiam naturæ vitioſitatem *habitualiter* inhærentem denotat.

5.) Cor renatorum nondum eſt perfecte mundum.

§. LXVIII. V.) Quorum cor nondum eſt perfecte mundum, illorum etiam opera nondum ſunt perfecte munda. Jam vero renatorum cor nondum eſt perfecte mundum. Ergo nec ipſorum opera. Connexio *majoris* eſt manifeſta, cor enim phraſi hebraica notat omnes animæ facultates, quæ ſunt actionum principia, quo pertinet illud Chriſti Matth. XII. 35. Luc. VI. 45. *Bonus homo ex bono cordis theſauro profert bona,*

na, malus vero mali. Facultates animæ noſtræ, quæ ſunt proximæ actionum humanarum cauſæ, non ſunt penitus ſpirituales, nec caro, hoc eſt, nativa peccati labes ab iis planiſſime eſt abſterſa, nec Spiritus & caro ſeparatas ſedes habent in nobis, vel ſeparatim operantur, ſed mixtim; conſequitur igitur, nullum eſſe quantumvis præſtans cujusquam regenerati opus, quod ſit ab omni carnis vitio purum, cui non ſit aliquid carnis admixtum. In ſacrificiis adhibebantur ſuaviſſima aromata, quibus ſacrificia condiebantur, addebatur nihilominus tamen & galbanum fœtidiſſimum, quo haud dubie ſignificatum fuit, noſtra opera, quæ ſunt gratiſſimum Deo ſacrificium, admixtum habere quidpiam de carnali vetuſtate. Exod. XXVIII. 38. *Aaron portabit iniquitates eorum, quae ſanctificarunt filii Iſrael in cunctis muneribus & donariis ſuis?* quid aliud hac ſanctione divina oſtenditur, quam bona opera, euchariſtica illa ſacrificia, Deo placere non poſſe, niſi iniquitates noſtræ placentur per ſacerdotem ſummum Chriſtum, cujus typus fuit Aaron (*). *Minor* itidem ſua luce radiat. Prov. XX. 9. *Quis poteſt dicere, mundum eſt cor meum, purus ſum a peccato?* Job. X. 14. *Si peccavi, obſervas me, & ab iniquitate mea non facis innocentem.* cap. XIV. 4. *Quis dabit mundum de immundo conceptum ſemine?* cap. XV. 14. *Quid eſt homo, ut immaculatus ſit, & ut juſtus adpareat natus de muliere?* v. 15. *Ecce inter ſanctos ejus nemo integer, & cœli non ſunt mundi in conſpectu ejus.* v. 16. *Quanto magis abominabilis & putridus homo, qui bibit velut aquam iniquitatem.* Matth. XV. 19. dicit Chriſtus ad diſcipulos ſuos jamdum renatos: *Quae procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem. De corde enim exeunt cogitationes malae, homicidia, adulteria, fornicationes, &c.* v. 20. *haec ſunt quae inquinant hominem.* At quis gloriari poteſt, quod cogitationibus pravis non ſit obnoxius? Marc. X. 14. exprobrat Chriſtus diſcipulis σκληροκαρδίαν, ex quo adparet, quod in renatis quidpiam de nativa duritie adhuc ſuperſtes maneat. Breviter, ſi Deus opera noſtra ſevere ad omnes legis ſuæ circumſtantias & partes exigere, internum noſtrum ſenſum, adfectum, intentionem, divinæ gloriæ promovendæ ſtudium, bonorum operum conſtantiam, ac voluntatis noſtræ conformitatem ad normam verbi revocare vellet, utique in opere & operario magnam infirmitatem, plurimos defectus, imperfectiones & peccata mente, dictis & factis commiſſa perſpiceret.

§. LXIX. Quæ de argumento Lutheri ex oratione dominica deſumto Bellarminus hoc loco addit, ea in tractatu de peccatis actualibus §. 55. late ſunt expoſita. Non ſolum conſervationem & incrementum donorum ſpiritualium, ſed etiam peccatorum remiſſionem Chriſto auctore petimus, quare cum quotidie orationem dominicam recitemus, an non quotidie peccatorum debita nos contrahere profitemur? Bellarminus dicit, *intelligendum id eſſe, de peccatis venialibus, non autem de concupiſcentia in membris adhuc haerente*, atqui utrumque oratione noſtra complectimur, utriusque gratuitam remiſſionem humili corde petimus, quod ex ipſo Auguſtino alibi demonſtratum fuit. Præterea ſi de quo-

(*) *Aaron portabat iniquitatem* הַקֳּדָשִׁים *ſanctificationum ſive ſacrificiorum*, innuitur ergo, quod in ipſis ſanctificationibus ſive ſacrificiis & ſanctis operibus Iſraelitæ committant iniquitatem. Rabbini fingunt *vitium in materia oblata*, in qua non facile poterat peccari, utpote legibus determinata. Vera cauſa mandati eſt, quod perſonis offerentibus atque ipſi actioni oblationum ſemper adhæret aliquid vitii, id ut tollatur, tradita fuit hæc lamina. *Alius ille angelus, qui ſtetit ante aram, habens thuribulum aureum, multos habuit ſibi datos ſuffitus, ut illos inderet precibus ſanctorum,* ἵνα δώσῃ ταῖς προσευχαῖς τῶν ἁγίων πάντων. Apoc. VIII. 3. *ſuper altare aureum, quod eſt ante thronum aſcendit ſuffitus, qui indebatur precibus e manu angeli ad conſpectum Dei. Quod indicio eſt, precibus ſanctorum ſuam eſſe infirmitatem, nec ullum fragrantem odorem Deo absque favore in Chriſto emittere;* prout ex RAINOLDO obſervavi GERHARDUS.

quotidianis illis infirmitatibus orationem dominicam accipiendam eſſe Bellarminus concedit, quare negat eas eſſe vere & proprie dicta peccata, cum diſerte adpellentur *debita?* De tota hac re ſuo loco plura, referenda enim ad hanc quæſtionem omnia illa, quæ probant, legem Dei non poſſe a nobis perfecte in hac vita impleri, concupiſcentiam poſt baptiſmum in renatis reliquam eſſe vere & proprie peccatum; venialia (quæ ita vocantur) renatorum peccata non eſſe ſua natura, ſed ex Dei miſerentis & condonantis gratia venialia &c.

Dicta patrum. §. LXX. Ex veteribus multa in hanc ſententiam adferri poſſunt. Origenes tract. VIII. in Matth. in princip. *Et ſi omnia fecerimus, quae praecepta ſunt, nec ſic, quantum ad haec verba, bonum aliquid fecimus, nec enim ſi vere bona eſſent, quae facimus, ſcriptum fuiſſet, ut facientes ea dicamus eſſe nos inutiles ſervos, ſi proprie conveniret hominibus adpellatio bonitatis, quoniam omne bonum noſtrum abuſive & non proprie bonum dicitur.* Cyprianus ſerm. IV. de mortalit. (quem locum Auguſtinus lib. II. contra Julianum adlegat.) *Cum avaritia nobis, cum impudicitia, cum ira, cum ambitione congreſſio eſt, cum carnalibus vitiis, cum illecebris ſecularibus adſidua & moleſta luctatio eſt. Obſeſſa mens hominis, & undique diaboli* (alias Zabuli) *infeſtatione vallata vix occurrit ſingulis, vix reſiſtit. Si avaritia proſtrata eſt, exſurgit libido: ſi libido compreſſa eſt, ſuccedit ambitio: ſi ambitio contemta eſt, ira exaſperat, inflat ſuperbia, vinolentia invitat, invidia concordiam rumpit, amicitiam zelus abſcindit, &c.* (Bellarminus lib. IV. de juſtif. cap. 2. excipit, *Cyprianum nihil dicere contra juſtitiam operum, ſed contra miſeriam hujus vitae.* Atqui quomodo perfecta operum juſtitia locum habet in tanta carnis adverſus Spiritum colluctatione, cui ipſi renati quandoque ex infirmitate ſuccumbunt? Sic enim Auguſtinus ex hoc loco contra Pelagianos argumentatur libro II. contra Julian. *Cyprianus nec avarus erat, nec impudicus, nec ambitioſus, quia his malis motibus partim de origine, partim de conſuetudine venientibus fortiter reſiſtebat, non adquieſcens eſſe, quod eum eſſe cogebant: nec ideo tamen in tam periculoſo laborioſoque certamine nullo telo feriebatur hoſtili, cum dicat in epiſtola ſua de eleemoſynis: Ne quisquam ſic ſibi de puro atque immaculato pectore blandiatur, ut innocentia ſua fretus medicinam non putet eſſe adhibendam vulneribus, cum ſcriptum ſit:* Quis gloriabitur caſtum ſe habere cor? aut quis gloriabitur mundum ſe eſſe a peccatis? *Et iterum in epiſtola ſua Johannes dicat:* Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus. *Si autem nemo eſſe ſine peccato poteſt, & quisquis ſe inculpatum dixerit, aut ſuperbus aut ſtultus eſt, quam neceſſaria, quam benigna eſt divina clementia, quae cum ſciat non deeſſe ſanatis quaedam vulnera, dedit curandis denuo ſanandisque vulneribus remedia ſalutaria.* Hæc omnia ex Cypriano Auguſtinus, quæ cum Pelagiana de perfectione actualis juſtitiæ perſuaſione nunquam conciliari poterunt, diſerte enim in ſerm. de eleemoſ. Cyprianus addit, *ſine aliquo conſcientiae vulnere eſſe non poſſumus;* & in ſerm. de orat. domin. *Ne quis ſibi innocens placeat, & ſe extollendo plus pereat, inſtruitur & docetur ſe peccare quotidie, quotidie pro peccatis jubetur orare.*) Hieronymus lib. II. adv. Jovin. fol. 32. *fruſtraneum, habere advocatum Jeſum, qui non peccat.* Et paulo poſt argumentum petit ex oratione dominica (*). Lactantius libr. VI. inſtit. cap. 13. *Nemo ſine delicto eſſe poteſt, quamdiu indumento carnis oneratus eſt.* Hilarius in Pſalm. LI. *Non enim illa ipſa juſtitiae opera ſufficerent ad perfectae beatitudinis meritum, ni-*

(*) Conf. Hieronymus in cap. LIII. Eſa. 9. epiſt. XLVI. fol. 101. ubi reſpondet etiam ad objectionem, *quod quidam dicuntur juſti, & quidem in conſpectu Domini.* In cap. III. Jonæ. *Nullus absque peccato.* (quem locum adlegat Auguſtinus lib. III. de pecc. merit. & remiſſ. cap. 6.) Auguſtinus lib. IV. ad Bonifac. cap. 10. adducit Cypriani & Ambroſii dicta. 1. retract. cap. 3. in fin. ſerm. 6. de verb. apoſt. de vera religione cap. 27. *Novum & cœleſtem hominem ne-*

ſi miſericordia Dei etiam in hac juſtitiae voluntate humana motuum non reputet vitia. Spes igitur in miſericordia Dei in ſeculum & in ſeculum ſeculi. Cyrillus Alexandrinus libr. IV. in Joh. cap. XI. *Ne juſtificari opere putemus, ne gratiam Dei meritis noſtris, ſed fide nobis adfuturam ſperemus.* Macarius homil. XV. p. 188. *Si perſeveres dicere, per adventum Chriſti damnatum eſſe peccatum, non poſt baptiſmum vitium habere, ubi paſcatur, aut collocetur in corde; ignoras, quot ab adventu Domini ad hoc uſque tempus baptizati ſint, & nihilominus interdum prava cogitaverunt; &c. An non reperimus poſt baptiſmum multa committi peccata, ac pleroſque delinquere? poſt baptiſmum igitur pabulum habet praedo, & ingredi poteſt & agere, quod voluerit. Scriptum eſt enim:* Diliges Dominum tuum ex toto corde tuo. *Verum dicis, diligo & habeo Spiritum ſanctum. Eſtne apud te memoria, amor & deſiderium ardens erga Dominum, ita, ut diu noctuque ſis ibi devinctus &c.* Homil. XVI. pag. 236. *Nobis vitium adjacet eo, quod habitet in corde, ubi vim ſuam exercet, ſuggerens improbas & obſcænas cogitationes, non ſinens puras preces effundere, ſed captivam ducens mentem per hoc ſeculum* (*). Ambroſius lib. II. de Jacob. & vita beata. cap. 2. *Non operibus juſtificamur, ſed fide, quoniam carnalis infirmitas operibus impedimento eſt, ſed fidei claritas factorum obumbrat errorem, quae meretur veniam delictorum.* Idem lib. I. de pœnitentia cap. 7. *Tu audes, Novatiane, mundum te dicere, qui etſi operibus mundus eſſes, hoc ſolo verbo fieres immundus.* Hieronymus lib. I. adverſ. Pelag. *Inſpiciente Deo & omnia contemplante, quem cordis arcana non fallunt, nullus eſt juſtus, &c. Haec hominibus ſola perfectio, ſi imperfectos ſe eſſe noverint.* Et vos, *inquit*, cum omnia feceritis, dicite: ſervi inutiles ſumus, quod debuimus facere, fecimus. *Si inutilis eſt, qui fecit omnia, quid de illo dicendum eſt, qui explere non potuit?* Ibidem: *Tunc juſti ſumus, quando nos peccatores fatemur, & juſtitia noſtra non ex proprio merito, ſed ex Dei conſiſtit miſericordia; dicente ſcriptura, juſtus accuſator ſui eſt in principio ſermonis.* (Bellarminus excipit, *ad primam juſtificationem locum hunc referri poſſe;* at Hieronymus abſolute & ſimpliciter negat, juſtitiam noſtram eſſe ex proprio merito, & de ipſis juſtis pronunciat, quod in peccatorum remiſſione juſtitia ipſorum conſiſtat. Aliter igitur reſpondet Bellarminus, videlicet *ad juſtitiam hujus vitae pertinere veritatem confeſſionis, quod ſaepe labamur in peccata venialia, quae non repugnant juſtitiae.* At quomodo peccata venialia, cum ſint & dicantur peccata, non repugnent perfectioni *actualis* juſtitiæ? qui peccat & transgreditur legem, quomodo de perfecta operum juſtitia gloriari poteſt? Sane juſtitiam fidei non tollunt venialia peccata, ſed juſtitiam operum, quæ coram Deo conſiſtere poſſit, pleniſſime evertunt. Nimirum Bellarminus ſemper recurrit ad hypotheſin illam, quod peccata quædam ſint ſua natura venialia, quam eſſe falſam, ſuo loco demonſtravimus.) Idem lib. III. adverſ. Pelag. *O te felicem & nimium beatum, ſi juſtitia, quae jam non niſi in cœlis creditur, apud te ſolum inveniatur in terris.* Idem in cap. XX. Proverb. *Multi quidem miſericordes praeſenti in ſeculo apud homines videntur: virum autem fidelem, id eſt, qui recta intentione bonum opus faciat, invenire difficile! Et in iſto* (verſiculo) *munditiem & rectitudinem, qualis in hac vita eſſe juſtorum poteſt, docet habendam in illa ſubtilitatem divini examinis, quo hominum facta & intentiones dijudi-*

mo in hac vita poteſt agere niſi cum vetere. Gregorius lib. IV. moral. cap. 22. Anshelmus enarr. evang. Luc. II. fol. 278. Lombardus II. ſent. diſt. 25. §. 10. *manere peccatum in regeneratis, ita tamen, ut non regnet.* Ludovicus Vives lib. XIV. de civ. Dei cap. 9. *Auguſtinus docet, ſine crimine homines eſſe poſſe, ſed ſine peccato minime.* Pomerius ſerm. III. de Trinit. *Sancti viri non ſunt omni boni, id eſt, omni parte boni, quia multos habent defectus.* GERHARDUS.

(*) Idem homil. XXXVIII. prolixe oſtendit, perfectionis perſuaſionem ſtolidam eſſe, cum nullus chriſtianus ſit, in quem cupiditatis peccatum non cadat. GERHARDUS.

judicantur, monet ſemper ob oculos habendam, unde & illum locum antiqui interpretes ita tranſtulerunt, cum ſederit rex juſtus in ſolio judicii, quis gloriabitur caſtum ſe habere cor, aut quis gloriabitur mundum ſe eſſe a peccato? In cap. VII. Eccl. *Opera, quia per corpus adminiſtrantur, aliquo ſemper errore commixta ſunt.* Auguſtinus epiſt. XXIX. ad Hieron. *Pleniſſima caritas, quae jam non poſſit augeri, quamdiu hic homo vivit, eſt in nemine, quamdiu autem augeri poteſt, profecto illud, quod minus eſt, quam debet, ex vitio eſt, ex quo vitio non eſt, qui faciat bonum, & non peccet.* Idem lib. de perfect. juſtitiæ. *Quis gloriatur mundum ſe eſſe a peccato niſi forte iſti, qui volunt in ſua juſtitia, non in ipſius judicis miſericordia gloriari?* Ibidem: *Ingredi ſine macula non abſurde etiam ille dicitur, non qui jam perfectus eſt, ſed qui ad ipſam perfectionem irreprehenſibiliter currit, carens criminibus damnabilibus, atque ipſa peccata venialia non negligens mundare eleemoſynis. Ingreſſum quippe hoc iter noſtrum, quo tendimus ad perfectionem, munda mundat oratio, ubi veraciter dicitur:* Dimitte nobis, ſicut & nos dimittimus, *ut, dum reprehenditur, quod non imputatur, ſine macula noſtra ad perfectionem habeatur curſus, in qua perfectione, cum ad eam pervenerimus, jam non ſit omnino, quod ignoſcendo mundetur.* Ibidem: *Peccatum eſt, cum vel non eſt caritas, quae eſſe debet, vel minor eſt, quam debet.* (Excipit Bellarminus, *Auguſtinum peccatum & vitium largo modo adpellare, quod proprie non ſit peccatum,* cui exceptioni quid tribuendum ſit, patet ex tractatu de peccatis actualib. §. 67. & ſeq.) Idem Lib. IX. confeſſ. cap. 13. *Vae hominum vitae quantumvis laudabili, ſi remota miſericordia diſcutias eam,* (Excipit Bellarminus, *Auguſtinum nequaquam dicere, quod bona opera ſint peccata, ſi remota miſericordia diſcutiantur, ſed hoc ſolum adſerere, quod vita laudabilis propter opera bona egeat miſericordia in judicio Dei propter peccata ſaltem venialia, a quibus nemo liber invenitur.* At ſi laudabili hominum vitæ æternum væ, hoc eſt, condemnatio debetur, ſi diſtricto Dei judicio remota miſericordia diſcutiatur, quomodo renatorum bona opera non erunt immunda & imperfecta? Si nemo eſt liber ab actualibus venialibus peccatis, quomodo perfectio actualis juſtitiæ locum habebit? Si in judicio Dei ipſi renati miſericordia indigent, quomodo ipſorum opera ex *condigno* merentur coronam juſtitiæ? interim tamen manet diſcrimen inter peccata & bona opera, neque enim dicimus, bona opera eſſe *formaliter* peccata, ſed peccatis contaminata propter imperfectionem & immunditiem adhærentem.) Idem libr. III. contra duas epiſtolas Pelagian. cap. 7. *Ex quo factum eſt, virtutem, quae nunc eſt in homine juſto, perfectam hactenus nominari, ut ad ejus perfectionem pertineat etiam ipſius imperfectionis & in veritate cognitio, & in humilitate confeſſio.* (Excipit Bellarminus, *juſtitiam in hac vita eſſe imperfectam, ſi comparetur ad juſtitiam vitae beatae, imperfectionem vero illam non eſſe, nec ab Auguſtino vocari peccatum.* Atqui juſtitia operum imperfecta eſt facta non ſolum ad vitam æternam, ſed etiam ad legem Dei comparatione, cujus perfectionem nondum adſequitur, ut ſuo loco demonſtravimus. An imperfectio illa ab Auguſtino negetur eſſe peccatum, judicari poteſt ex epiſtol. XXIX. ad Hieron. *Pleniſſima caritas,* inquit, *quae non poſſit augeri, quamdiu hic homo vivit, eſt in nemine, quamdiu autem augeri poteſt, profecto illud, quod minus eſt, quam debet, ex vitio eſt: ex quo vitio non eſt juſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet: ex quo vitio non juſtificabitur in conſpectu Dei omnis vivens: propter quod vitium, quantumlibet profecerimus, neceſſarium eſt nobis dicere, dimitte nobis debita noſtra.* Vide tract. de lege §. 179. & ſeqq.) Idem in Pſalm. CXXIX. *Si iniquitates obſervaveris Domine, Domine inquit, quis ſuſtinebit? Ecce adparuit, de quo profundo clamaret. Clamat enim ſub molibus & fluctibus iniquitatum ſuarum: circumſpexit ſe, circumſpexit vitam ſuam, vidit eam undique flagitiis & facinoribus coopertam, quacunque reſpexit, nihil in ſe boni invenit, nihil illi juſtitiae ſerenum potuit occurrere. Et cum tanta & tam multa peccata undique & catervas ſcelerum ſuorum videret, tanquam expaveſcens ex-*

exclamavit: Si iniquitates obſervaveris Domine, Domine, quis ſuſtinebit? non dixit, ego non ſuſtinebo, ſed quis ſuſtinebit? Vidit enim prope totam vitam humanam circumlatrari peccatis, adcuſari omnes conſcientias cogitationibus ſuis, non inveniri cor caſtum praeſumens de ſua juſtitia. Lib. X. de civ. Dei cap. 22. *Peccatorum in hac vita non fit noſtra virtute; ſed divina miſeratione purgatio, per indulgentiam illius, non per noſtram potentiam, quia & ipſa quantulacunque virtus, quae dicitur noſtra, illius eſt bonitate conceſſa. Multum autem nobis in hac carne tribueremus, niſi usque ad ejus depoſitionem ſub venia viveremus. Propterea ergo nobis per mediatorem praeſtita eſt gratia, ut polluti carne peccati, carnis peccati ſimilitudine mundaremur. Hac Dei gratia, qua in nos oſtendit magnam miſericordiam ſuam, & in hac vita per fidem regimur, & poſt hanc vitam per ipſam ſpeciem incommutabilis veritatis ad perfectionem pleniſſimam perducemur* (*). Leo ſerm. III. Paſch. *Nemo tam ſanctus eſt, ut non ſanctior, nemo tam devotus, ut non debeat eſſe devotior. Quis enim in hujus vitae conſtitutus incerto aut immunis a tentatione aut liber videatur a culpa? Quis eſt; qui nihil virtutis ſibi adjici, aut qui nihil vitii ſibi optet auferri?* Proſper epigr. LXXXVIII.

Ipſaque virtutum gaudia vulnus habent:

Ni Dominus miſeranda lavet delicta ſuorum,

Et, dans virtutum munera, det veniam.

Gregorius lib. VIII. moral. cap. 23. *Quantalibet juſtitia polleant, nequaquam ſibi ad innocentiam electi ſufficiunt, ſi in judicio diſtricto requirantur: ſed hoc nunc ad ſolatium ſive erectionem inveniunt, quod nequaquam ſe poſſe ſufficere, humiliter ſciunt.* Lib. IX. moral. cap. 2. *Sanctus vir, quia omne virtutis noſtrae meritum vitium eſſe conſpicit, ſi ab interno arbitrio diſtricte judicetur, recte ſubjungit, ſi voluerit contendere cum eo, non poterit ei reſpondere unum pro mille.* (Excipit Bellarminus, *diſtricte judicari h. l. nihil aliud eſſe, quam judicari ex his, quae homo habet ex ſe remotis donis gratiae Dei,* cui exceptioni quid tribuendum ſit, patebit ex aliis dictis Gregorii.) Idem IX. moral. cap. 11. *Repente Deus interrogat, cum nos ad diſtrictionem ſui examinis vocat, ſed ad interrogationem illius homo reſpondere non ſufficit, quia ſi remota tunc pietate diſcutitur, in illo examine etiam juſtorum vita ſuccumbit.* (quid ad clariſſimum hoc dictum Bellarminus? excipit, *opera juſtorum in judicio Dei ſuccumbere, non quaſi ipſa ſint peccata, ſed quia juſti in peccatis inveniuntur, de quibus nullam egerunt pœnitentiam.* At ſi in diſtricto Dei examine vita juſtorum ſuccumbit, quomodo *actualis* juſtitia erit perfecta? non dicimus, bona opera juſtorum eſſe *formaliter* peccata, abſit enim, ut diſcrimen inter peccata & bona opera tollamus, ſed bona opera dicimus eſſe imperfecta & peccatis contaminata, quo ſenſu & reſpectu peccata dicuntur. Coſterus in enchirid. p 217. non diffitetur, quando in actione quamvis per ſe bona adhuc aliquid deeſt, quod adeſſe debeat, id peccatum eſſe. Quod juſtis quædam peccata tribuuntur, de quibus nullam egerint pœnitentiam, dupliciter intelligi poteſt, vel de peccatis *voluntariis* contra conſcientiam admiſſis, quod ſi de illis non agunt pœnitentiam, deſinunt eſſe juſti: vel de peccatis *infirmitatis*, de quibus quamvis in ſpecie non agant pœnitentiam, generaliter tamen ea agnoſcunt ac deplorant, atque eorum remiſſionem per fidem impetrant. Si de *poſteriori* peccatorum genere Bellarminus loquitur, invertimus ejus reſponſum. Quod ſi enim renatis ac juſtis

(*) Auctor comm. in 1 epiſt. Joh. qui Auguſtini nomine circumfertur, in expoſit. cap. II. *Videte ipſum Iohannem obſervantem humilitatem. Certe vir juſtus erat & magnus, qui de pectore Dei myſteriorum ſecuta habebat. Ille, ille, qui bibendo de pectore Domini ructavit divinitatem, ille talis vir non dixit, advocatum habetis apud Patrem, ſed ſiquidem peccaveritis, advocatum habemus, non dixit, habetis, nec me habetis dixit, ſed ipſum Chriſtum habetis, ſed & Chriſtum poſuit, non ſe. Maluit ſe ponere in numero peccatorum, ut haberet advocatum Chriſtum, quam ponere ſe pro advocato Chriſto, & inveniri inter reprobandos ſuperbos.* GERHARDUS.

juſtis quædam peccata adhærent, de quibus non agunt pœnitentiam, hoc eſt, quæ in ſpecie non agnoſcunt, ac ne quidem agnoſcere poſſunt, ſed cum pſalte regio orare coguntur: Pſalm. XIX. 13. *Delicta quis intelligit, ab occultis meis munda me:* quomodo inhærens & *actualis* ipſorum juſtitia poterit eſſe ac dici perfecta? Si propter occulta peccata vita juſtorum in diſtricto *divini* judicii examine ſuccumbit, quomodo peccata illa erunt ſua natura venialia ſive venia digna?) Idem libr. eod. moral. cap. 14. *Omnis humana juſtitia injuſtitia eſſe convincitur, ſi diſtricte judicetur, prece ergo poſt juſtitiam indiget, ut, quae ſuccumbere diſcuſſa poterant, ex ſola judicis pietate convaleſcant. Mens humana vix comprehenſa peragit, & valde extrema ſunt, quae comprehendit. Dicat ergo quis, etiamſi habuero aliquid juſtum, non reſpondebo, ſed meum judicium deprecabor. Velut ſi apertius fateatur dicens: Etſi ad opus virtutis excrevero, ad vitam non ex merito, ſed ex venia convaleſco. Prece itaque innitendum eſt, cum recta agimus, ut omne, quod juſte vivimus, ex humilitate condiamus.* Cap. 26. in illud: *verebar omnia opera mea. Ac ſi,* inquit, *humili confeſſione diceretur, quae aperte egerim, video, ſed quae in his latenter pertulerim, ignoro.* Cap. 28. *Notandum,* quod vir *ſanctus non ait, fulſerint manus meae mundiſſimae, ſed velut mundiſſimae manus meae, quia quouſque pœna corruptionis adſtringimur, quamlibet rectis operibus inſudemus, veram munditiem nequaquam adprehendimus, ſed imitamur.* Lib. ult. cap. ult. *Si de his diſtricte diſcutimur, quis inter iſta remanet ſalutis locus, quando & mala noſtra pura mala ſunt, & bona, quae non habere credimus, pura bona eſſe nequaquam poſſunt.* (Bellarminus repetit ſuas exceptiones, de quibus ex antecedentibus & ex ipſis Gregorii verbis judicium fieri poteſt.) Notandum ſingulariter, quod Bellarminus hoc loco concedit, *quod peccata venialia, ſi non miſericorditer remittantur, impediant ab ingreſſu cœleſtis regni,* quod ſi verum eſt, ut certe eſt veriſſimum, quomodo peccata illa erunt ſua natura venialia? quomodo juſtitiam operum non reddunt imperfectam & impuram? Nec eſt, quod Bellarminus obvertat, *miſericordiam Dei juſto judicio deberi juſtis, qui bene operantur:* ſi enim eſt vere & proprie dicta miſericordia, non erit juſtitiæ debitum. Rom. XI. 6. *Si ex gratia, jam non ex operibus.* Idem in cap. VII. Jobi. *Juſti omne, quod agunt, metuunt, dum caute conſiderant, ante quod judicium ſtabunt. Enumerant mala proprii operis, & contra exaggerant bona gratiae conditoris. Conſiderant prava quam diſtricte judicet, & bona opera quam ſubtiliter penſet, & perituros ſe abſque ambiguitate praeſciunt, ſi remota pietate judicentur, quia hoc ipſum quoque, quod juſti videmur vivere, eſt culpa, ſi vitam noſtram, cum judicat hanc apud ſe, divina miſericordia non excuſat.* Ibidem: *Ipſa juſtitia noſtra ad examen juſtitiae divinae deducta injuſtitia eſt, ſordet in diſtrictione judicis, quod in aeſtimatione fulget operantis, unde & Paulus, cum diceret, nihil mihi conſcius ſum, protinus adjunxit, ſed in hoc non ſum juſtificatus.* In cap. IX. Jobi: *Sanctus Job videbat omnia noſtra bona opera eſſe mera peccata, ſi judicantur a Deo, ideo dicit, ſi voluerit homo contendere cum eo, non poterit ei reſpondere unum pro mille.* In Ezech. homil. IV. *Quantumlibet ſancti ſint viri in hac adhuc vita, habent tamen, quod ante Dei oculos operire debeant, quia omnino eſt impoſſibile, ut aut in opere aut in locutione aut in cogitatione non delinquant.* Anshelmus in 1 Cor. IV. *Ad ejus examen vita noſtra ducitur, ſub quo & virtutes noſtrae trepidant.* Bernhardus ſerm. V. de verb. Eſaiæ, col. 250. *Noſtra ſi qua eſt humilis juſtitia, recta forſan, ſed non pura, niſi forte meliores nos eſſe credimus, quam patres noſtros, qui non minus veraciter, quam humiliter, dicebant:* omnes noſtræ juſtitiæ tanquam pannus mulieris menſtruatæ. *Quomodo enim pura juſtitia, ubi non poteſt adhuc culpa deeſſe?* Excipit Bellarminus, *Bernhardum hoc velle, quod in nobis eſſe poſſit juſtitia recta, quia poſſumus peccato non conſentire, ſed non puram, quia nemo noſtrum eſt, qui non peccaverit in Adamo, & qui non aliquando venialiter peccet.* Reſp. bene eſt, etiam nos hoc volumus. Ergo ſi juſtitia noſtra recta quidem, quia

quia non conſentimus peccatis contra conſcientiam: interim tamen non pura, ſed potius panno mulieris menſtruatæ ſimilis, quomodo erit perfecta & labe vacua? *At*, inquit Bellarminus, *vos omnia bona opera dicitis eſſe peccata mortalia, ergo non admittitis juſtitiam rectam, quae in peccatum letale non conſentit*,) qua de re quid ſtatuendum ſit, ex ſuperioribus manifeſte adparere poteſt.) Idem in feſto omnium ſanctorum ſerm. I. col. 224. *Quid poteſt eſſe omnis noſtra juſtitia coram Deo, nonne juxta prophetam velut pannus menſtruatae reputabitur? Si diſtricte judicetur, injuſta invenietur omnis juſtitia noſtra & minus habens. Quid ergo de peccatis erit, quando ne ipſa quidem pro ſe poterit reſpondere juſtitia? propterea obnixe cum propheta clamantes:* Non intres in judicium cum ſervo tuo Domine, *tota humilitate ad miſericordiam recurramus, quae ſola poteſt ſalvare animas noſtras.* Serm. de verb. Orig. *Qui me judicat, Dominus eſt, illius enim prorſus nequeo declinare judicium. Et ſi juſtus fuero, non levabo caput, quoniam omnes juſtitiae meae tanquam pannus menſtruatae coram illo. Non eſt qui in conſpectu ejus juſtificetur, non eſt uſque ad unum.* Serm. de interiori domo col. 1214. *Nec hoc quidem, quod laudabiliter vixi, ſine aliquo reatu eſt, ſi remota pietate diſcutiatur.* Radulphus in Lev. lib. I. cap. 1. *Vix bonum opus compleri poteſt ſine alicujus peccati admixtione.* Gloſſa ord. in cap. IX. Jobi. *In bonis operibus duo timenda ſunt, deſidia ſcilicet & fraus, deſidiam facit minor amor Dei, fraudem facit proprius amor ſui.* Huc pertinet illud Ludov. Vivis in libr. XIX. Auguſtini de civ. Dei, cap. 27. *Magna ex parte boni ſumus, non quod bene vivimus, ſed quod commiſſorum ſcelerum ſit nobis à Deo gratia* (*).

Argumenta Bellarmini pro perfectione juſtitiæ.

§. LXXI. Accedamus ad examen argumentorum, quibus operum perfectionem ſtabilire conatur Bellarminus. Primum cauſæ ſuæ robur petit ex impletione legis. *Si enim renati perfecte poſſent implere legem, utique etiam ipſorum opera erunt perfecta.* Sed contrarium evicimus ſuo loco, videlicet renatos in hac vita peccatis adhuc obnoxios eſſe, ac proinde legi divinæ non præſtare perfectam illam, quam exigit, obedientiam, ex quo ſponte ſequitur, quod actualis eorum juſtitia ſit imperfecta. Lib. IV. de juſtif. cap. 15. octo ſcripturæ teſtimoniis operum perfectionem confirmat: I.) ex Jobi I. 22. *In omnibus his non peccavit Iob, neque ſtultum aliquid contra Deum locutus eſt.* Cap. II. 3. Deus ipſe teſtimonium fert Iobo, quod *fuerit vir ſimplex & rectus, recedens a malo & adhuc retinens innocentiam. Certe ſi innocentiam retinebat, & ſi a malo recedebat, neque lingua neque corde peccaverat*, cui argumento ut robur aliquod Bellarminus adderet, ſubjungit, *Lutheranos a partibus diaboli contra Deum pugnare, ſiquidem diabolus ſuis tentationibus Jobum voluit ad peccandum inducere, Deus autem tentationes illas permiſit, ut patientia & virtus ſancti viri demonſtraretur, ſi ergo Iob peccaſſet, Deus ipſe quodammodo a Satana ſuperatus fuiſſet.* Reſp. 1.) generalia ſunt ſcripturæ pronunciata: Exod. XXXIV. 7. *Coram Deo nemo innocens.*

(*) Oſorius tom. V. conc. p. 441. ſcribit, *imperfectiones multas reperiri etiam in bonis operibus.* Tom. II. p. 429. *bona opera plena eſſe imperfectionibus.* Taulerus in meditat. vitæ Chriſti cap. 15. v. p. 130. *Vere humiles, quia in bono deficiunt, delinquere ſe fatentur in eo, quod benefaciunt.* Bellarminus in conc. II. de extr. judicio §. ſed ſe. *Oculi Domini ejuſmodi ſunt, ut ſtellæ non ſint mundæ coram eo, & ibi ſæpe reperiat pravitatem, ubi nos nihil niſi ſanctitatem videmus.* Joh. Ferus in cap. XII. Matth. ſuper verba Progenies viperarum. *Etiam in operibus noſtris nonnihil mali concurrit. Quamvis enim, qui in Chriſto ſunt baptizati, Chriſtum induerunt, Chriſtus autem juſtitiam ſecum adfert, tamen nondum plane interiit Adam ille vetus; unde fit, ut, cum Chriſtus gratia ſua ad bona opera exſtimulat, ipſe Adam, id eſt, perverſa natura adjiciat vel aliquid propriæ complacentiæ vel proprii commodi &c. quo fit, ut opus ipſum nunquam ſit perfectum, quamvis ex miſericordia Dei non imputetur piis.* Gerhardus.

. 1 Reg. VIII. 46. *Non eſt homo, qui non* *t.* Rom. III. 23. *Omnes ſunt peccatores.* h. I. 8. *Si dixerimus, nos non habere pecca-*, *nos ipſos ſeducimus;* ex illorum ambitu s non poterit excludi. 2.) Quin imo ſe m ſponte includit cap. IX. 2. *Vere ſcio, quod juſtificatur homo compoſitus Deo.* v. 3. *Si erit contendere cum eo, non poterit ei re-dere unum ad mille.* v. 15. *Etiamſi habuero iid juſtum, non reſpondebo, ſed meum ju-n deprecabor.* v. 20. *Si me juſtificare voluero, eum condemnabit me; Si innocentem oſten-, pravum me comprobabit.* cap. XIV. 4. *r dabit mundum de immundo conceptum ſemi-* 3.) Dicimus ergo proponi in Jobo exem-ſingularis pietatis & patientiæ, quod pravas is ad impatientiam & omnis generis peccata itantis concupiſcentias Spiritu vicerit, & hoc ectu non peccarit; interim tamen per pecca-in carne ipſius adhuc habitans ad impatien-ipſum fuiſſe ſolicitatum, negari non pot-quin & poſtea tentationibus illis carnis quo-modo ſuccubuit, cum diem nativitatis ſuæ ſtari inciperet. 4.) Breviter, recta fuit pietas & patientia, ſed non pura, ergo in ro Dei judicio per eam non potuit ſubſiſtere, gratuita peccatorum indiguit remiſſione(*).

d ſecun- juſtitiam ſibi retri- i petit lm. VII.

§. LXXII. II.) *David non ſolum opera ſua juſtitiae nomine ornanda cenſet, ſed etiam confi-dit, ea in judicio Dei ſubſiſtere poſſe, alioquin petens judicari ſecundum juſtitiam ſuam damnationem pro lutione quaeſiviſſet.* Pſalm. VII. 9. *Judica me nine ſecundum juſtitiam meam, & ſecun-innocentiam meam ſuper me.* Pſalm. XVII. *Exaudi Domine juſtitiam meam:* v. 2. *De n tuo judicium meum prodeat: Oculi tui ant aequitatem.* v. 3. *Probaſti cor meum & aſti nocte, igne me examinaſti, & non eſt nta in me iniquitas.* Pſalm. XVIII. 21. 22. *ibuet mihi Dominus ſecundum juſtitiam meam, & ſecundum puritatem manuum mearum re-tribuet mihi, quia cuſtodivi vias Domini, nec impie geſſi a Deo meo.* Pſalm. XXXV. 24. *Judica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingreſſus ſum.* Pſalm. CXIX. 121. *Feci judicium & juſtitiam, non calumnientur me ſuperbi.* Reſp. 1.) Diſtinguendum eſt inter juſtitiam *perſonae* & inter juſtitiam *facti*. Quando de juſtitia *perſonae* David loquitur, tunc hoc modo orat Pſalm. XIX. 13. *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me.* Pſalm. CXXX. 3. *Domine, ſi peccata imputare decreveris, quis ſuſtinebit?* Pſalm. CXLIII. 2. *Ne intres in judicium cum ſervo tuo, quia non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens.* Quando vero juxta ſuam juſtitiam atque innocentiam judicari petit, loquitur de juſtitia *facti*, quod juſtam contra hoſtes ſuos cauſam defendat, nec reus ſit illorum peccatorum, quæ a detractoribus & perſecutoribus ſibi imponi noverat. 2.) Provocat igitur David ad ſuam juſtitiam & innocentiam, non quod per eam coram ſeveriſſimo Dei judicio conſiſtere ſe poſſe perſuaſum habeat, ſed certo reſpectu, quatenus ſcilicet res ipſi erat cum adverſariis, quorum calumniis & violentia gravabatur, juſtam ergo ſciens ſe fovere cauſam non dubitat ad judicium Dei provocare, ut ſecundum illud & ſibi & adverſariis retribuatur. Eodem ſenſu adverſariis ſuis reſpondet Auguſtinus libr. III. contra Creſcon. cap. 3. *Ad exiſtimationem humanam magna teſtium, qui me noverunt, ſuppetit copia; ad Dei vero conſpectum ſola conſcientia, quam cum contra veſtras criminationes intrepidam geram, non me tamen ſub oculis omnipotentis Dei juſtificare audeo, magisque ab eo effluentem miſericordiae largitatem, quam judicii ſummum examen exſpecto, cogitans, quod ſcriptum eſt: Cum rex juſtus ſederit in throno, quis gloriabitur caſtum ſe habere cor, aut mundum eſſe a peccatis?* 3.) In quibuſdam dictis excluditur hypocriſis, quod ſcilicet ſincero corde pietatem fuerit ſectatus, non externam ſolummodo pietatis ſpeciem,

(*) Lutherus præf. Libri Job. *Dieſe Hiſtoria führet endlich dahin, daß GOtt allein gerecht iſt, und doch wol ein Menſch wider den andern gerecht iſt auch für GOtt.* GERHARDUS.

quaſi diceret: hypocritæ ſolum agunt, ut exteriorem pietatem ſimulent, ſed tu Deus noſti cor meum, quod abſque hypocriſi tibi obediam atque ſerviam. 4.) In quibuſdam dictis loquitur David non tam de ſua, quam in Chriſti perſona; cujus ſanctitatem & juſtitiam eſſe numeris omnibus abſolutam & perfectam, ipſimet propugnamus. 5.) Fruſtra igitur Bellarminus urget generalia illa pronunciata, *ab omni via mala me prohibui: non eſt inventa in me iniquitas*, hæc enim excludunt hypocriſin & voluntaria peccata conſcientiam vaſtantia, nequaquam vero omnibus gradibus ac numeris perfectam & puram obedientiam inferunt; ſi enim perfectionis illius David ſibi conſcius fuiſſet, cur judicium Dei tantopere formidaret? Adde, quod impletio mandatorum divinorum cum additione de peccatorum remiſſione intelligenda ſit, *tunc enim omnia mandata facta deputantur, quando quicquid non fit, ignoſcitur*.

§. LXXIII. III.) Matth. VI. 22. *Si oculus tuus ſimplex fuerit, totum corpus lucidum erit.* Et Luc. XI. 34. *Si ergo corpus tuum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, & ſicut lucerna fulgoris illuminabit te: Vbi per oculum ſimplicem intelligitur recta intentio, per corpus lucidum opus bonum, tale autem opus, pronunciat Dominus, eſſe lucidum totum, nec ullam habere partem tenebrarum. Ergo non erit ſua natura mortale peccatum.* Reſp. 1.) Ex figuratis & obſcuris dictis non poſſunt duci argumenta apodictica. 2.) Per *oculum ſimplicem* intelligi quidem poteſt intentio recta, ſed non *ſola*, alias enim conſequens fuerit, rectam intentionem conciliare operibus bonitatem, ſi vel maxime non congruat cum præſcripto legis, cujus contrarium oſtendimus ſuo loco. 3.) Ergo per *oculum ſimplicem* intelligimus animum ab avaritiæ aliorumve adfectuum vitioſorum tenebris repurgatum, ac Spiritus ſancti luce colluſtratum. Ut enim oculus omnia membra corporis illuminat, hoc eſt, illuminando dirigit: ſic animus ſpiritualiter illuſtratus & cœcis adfectibus vacuus actiones omnes reddit lucidas. 4.) Quia vero in hac vita repurgatio illa animi ab adfectibus vitioſis nunquam eſt tam perfecta, quin de vetuſtate carnis in homine aliquid ſuperſtes maneat, ideo etiam ipſæ actiones externæ in ſe ac per ſe non ſunt tam lucidæ, ut coram ſanctiſſimi & juſtiſſimi Dei oculis omni imperfectionis labe careant, ipſe *enim abſconditum noſtrum collocat in lumine vultus ſui.* Pſalm. XC. 8. 5.) Quod nihilominus dicuntur eſſe *lucidae* & nihil tenebrarum habere, id fit propterea, quia peccatum adhærens fide tegitur, ut non imputetur, ſed condonetur, non dominetur, ſed mortificetur.

Matth. VI. Si oculus tuus ſimplex fuerit, totum corpus lucidum erit.

§. LXXIV. IV.) 1 Cor. III. 12. *Per aurum, argentum & lapides pretioſos ſupra fundamentum aedificatos intelliguntur opera adeo bona, ut nihil omnino vitii admixtum habeant, unde dicunt, in igne divini judicii manere & mercedem accipere.* Reſp. 1.) Bellarminus in libro de purgatorio ipſemet fatetur, locum hunc apoſtolicum eſſe obſcurum, ac diverſimode a veteribus exponi. 2.) Ambroſius per aurum, argentum & lapides pretioſos *doctrinas cum apoſtolorum & prophetarum doctrina, Chriſtum ſalutis fundamentum unice monſtrante, conſentientes* intelligit, quam explicationem cum ſcopo apoſtoli & integro contextu aptiſſime congruere, oſtendemus ſuo loco. 3.) Auguſtinus in ench. cap. 68. demonſtrat, per *ignem* non judicii divini, ſed *tribulationum ignem* intelligendum eſſe. 4.) Si vel maxime per aurum, argentum & gemmas bona renatorum opera intelligerentur, nondum tamen conſequens foret, ea per ſe & abſolute eſſe tam pretioſa & defecata; ſed quia proficiſcuntur ex fide, quæ eſt *aurum illud igne excoctum*, 1 Petr. I. 7. per quam imperfectio & immundities operibus adhærens tegitur, ut coram oculis Dei auri inſtar & argenti nitere poſſint.

1 Cor. III. Quidam ſuperaedificant aurum &c.

§. LXXV. V.) Jac. III. 2. *In multis offendimus omnes. Ergo non in omnibus.* Reſp. 1.) Scopus apo-

Iac. III. In multis offendi-

Ergo non ...mibus. apoſtoli docet de lapſibus linguæ πρώτως hoc loco agi. 2.) Neque tamen repugnamus, quo mi- d reliquos vitæ humanæ quotidianos lapſus eratur, ſed perfectionem operum ex hoc vinci poſſe negamus. 3.) Quæ enim hæc ientatio? In multis offendimus omnes; er- ſtitia *actualis* eſt perfecta. Contrarium inde ſequitur: ergo propter quotidianos juſtitia *actualis* eſt imperfecta. 4.) *At*, Bellarminus, *ſi in multis tantum offendi- ergo non in omnibus, & per conſequens pera renatorum non ſunt peccata.* Reſp. *offendere* intelliguntur peccata infirmitatis ernis operibus & verbis, utpore riſus im- us, verbum otioſum &c. Quamvis igi- c ſenſu & reſpectu non offendamus in omni- ex eo tamen nondum ſequitur, quod ea, ecundum legem Dei facimus, perfecte con- t legi, & omni inhabitantis peccati labe t, ſed hoc tantum ſequitur, quod in illis, ecundum legem facimus, externo opere npingamus ac offendamus.

§. LXXVI. VI.) *Multa ſcripturae dicta hortantur hominem ad non peccandum.* Pſalm. IV. 5. *Iraſcimini & nolite peccare.* Eſaj. I. 16. *Quieſcite perverſe agere, diſcite benefacere.* Joh. V. *Noli amplius peccare &c. At quorſum ...nt hae adhortationes, ſi in omni opere ...mvis bono, non poſſumus non peccare.* 1.) Ex præceptis noſtram δύναμιν non colligi oſtendimus ſuo loco, docent enim uid poſſimus, ſed quid debeamus. 2.) Tò ... in ſcripturis notat *primo* externa delicta entiam vaſtantia, ut 1 Joh. III. 9. *Qui ... o natus eſt, non peccat; deinde* peccata itatis & lapſus quotidianos, 1 Reg. VIII. *Non eſt homo, qui non peccet; denique* hebraica notat vitioſitatem naturæ, pec- in carne habitans. Rom. III. 23. *Non eſt ...io, omnes ſunt peccatores.* Dicta illa ræ, quæ Bellarminus cumulat, loquuntur catis contra conſcientiam, a quibus ...

...turæ ...rtan- ad non ...ndum.

Dei gratiam renati ſibi cavere, non renati operante Spiritu ſancto reſurgere poſſunt; ſed ex eo nondum ſequitur, quod renati a peccatis infirmitatis ac defectibus puritatis & perfectionis in hac vita plane ſint liberi. 3.) Ipſe Bellarminus concedit, peccata venialia (quæ diſerte vocat *mala opera*) juſtitiæ *actuali* renatorum admixta eſſe. Atqui illa ipſa peccata venialia prohibentur, ac pii admonentur, ut ab illis abſtineant; num vero ex eo ſequitur, quod in hac vita ab illis penitus ſint liberi? ita quidem voluerunt Pelagiani, ſed Auguſtinus eos ſolide refellit.

§. LXXVII. VII.) *Scriptura teſtatur, bona opera renatorum Deo placere* Mal. III. 4. *Placebit Deo ſacrificium Iudae.* Sap. IX. 11, 12. *Sapientia cuſtodiet me, & accepta erunt opera mea &c. At Deo nihil placere poteſt, niſi quod eſt vere bonum & purum ab omni vitio.* Reſp. placent Deo bona opera non ratione propriæ *dignitatis* & perfectionis, ſed quia procedunt ex *fide* in Chriſtum, qua adhærens imperfectio & immundities teguntur. Bellarminus regerit, *hoc omnino abſurdum eſſe, cum ex eo ſequatur, non ſolum peccatoribus, ſed etiam ipſis peccatis Chriſti juſtitiam imputari, quis vero intelliget, ipſum peccatum per indulgentiam fieri hoſtiam Deo placentem?* Reſp. nequaquam dicimus, bona opera *formaliter* eſſe peccata, proinde ex noſtra ſententia non poteſt inferri, peccatis Chriſti juſtitiam imputari, ſed per fidem in Chriſtum peccatorum non ſolum ante commiſſorum, ſed etiam labis ac defectus ipſis bonis operibus adhærentis remiſſionem contingere dicimus; quod ut rectius intelligatur, repetenda ſunt hoc loco, quæ ſuperius §. 18. de *forma* bonorum operum diſputavimus.

Bona opera renatorum placent Deo.

§. LXXVIII. VIII.) *Iuſtorum opera abſolute vocantur bona. Ergo ſunt perfecte bona, quia bonum non dicitur abſolute, niſi integre ſit bonum.* Reſp. plus eſt in conſequente, quam antecedens promittit. Eadem ſcriptura, quæ juſtorum opera vocat

Iuſtorum opera abſolute dicuntur bona.

bona, multis in locis teſtatur, quod in carne renatorum adhuc habitet peccatum, quod caro in illis concupiſcat adverſus Spiritum, quod non ſit homo, qui non peccet &c. Quodque non dicantur bona, quia *perfecte* bona ſint, nihil defectus aut vitii habentia, ſed quia ex *fide* proficiſcuntur, & aliquam cum lege conformitatem obtinent. Hebr. XI. 4. *Fide Abel meliorem hoſtiam obtulit Deo, quam Cain.*

§ LXXIX. *Teſtimonia patrum*, quæ pro perfectione operum cap. 16. Bellarminus producit, facilem habent explicationem. Ex plerisque nihil aliud exſculpi poteſt, quam opera virtutum diſtincta eſſe a peccatis, at quis noſtrum hoc negat? Cui in mentem venit ſtatuere, quod idem ſit peccatum & opus bonum? Libertinis hæc opponat Bellarminus non autem noſtris eccleſiis. 1.) Ambroſius de apol. David. cap. 6. *Cavendum eſſe* dicit, *ne ſint plura peccata, quam opera virtutis*, at ibidem diſerte addit, *non poſſe ſine peccato eſſe humanam fragilitatem.* Hortatur igitur renatos, ut operam dent, quotidianos lapſus eſſe quam pauciſſimos, interim tamen non negat, peccatum ipſis & operibus eorum adhærere. 2.) Hieronymus libr. III. ad Pelag. dicit, *poſſe hominem non peccare, ſi velit*, at late ibidem contra Pelagianos probat, peccatis venialibus in hac vita pios adhuc obnoxios eſſe; ergo de peccatis contra conſcientiam proprie loquitur, quod per Dei gratiam ea caveri poſſint, item quod aliquo tempore etiam venialia externa caveri poſſint; at ex eo nondum ſequitur, quod detur tempus, quo peccatum in carne hærens opera non coinquinet, perpetuo verum eſt illud apoſtolicum: *Si dixerimus nos non habere peccatum, mendaces ſumus.* 3.) Auguſtinus libr. de Spiritu & lit. cap. ult. negat, *culpae deputandum eſſe, quod in hac vita non ſit tanta puritas & perfectio operum, quanta erit in vita aeterna.* At hoc telum nos non ferit, per *culpam* enim intelligit Auguſtinus peccatum actu mortale ſive mortem adferens. Quamvis enim in operibus renatorum non ſit tanta puritas & perfectio, quanta eſſe debebat, tamen culpæ d non deputatur, hoc eſt, non ſunt propterea iræ Dei & damnationi actu obnoxii, quia fide in Chriſtum & ipſi & opera eorum Deo placent. Idem Auguſtinus diſerte ſcribit epiſt. XXIX. ad Hieron. *Quod in caritate* (ac juſtitia actuali) *minus eſt, quam eſſe debebat, ex vitio eſt, ex quo vitio non ſit, qui faciat bonum & non peccet.* 4.) Quod ad dictum Auguſtini libr. de bono conjugali cap. 6. attinet, *conjugalem concubitum, generandi genera non habere culpam*, & cap. 7. *reddere debitum conjugi nullius eſt criminis*; reſpondemus, diſtinguendum eſſe ſtatum naturæ *integrae & corruptae.* In ſtatu *integritatis* concubitus conjugalis omni pravæ concupiſcentiæ vitio caruiſſet, ſed in ſtatu *corruptionis* concubitus conjugalis per accidens deformatur ab inhærente prava concupiſcentia & libidine. 5.) De dictis Gregorii & Bernhardi judicari poteſt ex illis, quæ pro noſtræ ſententiæ confirmatione ſuperius ex illis ipſis ſcriptoribus produximus. Gregorius in epiſtola ad Auguſtinum dicit, *bonarum eſſe mentium culpam ibi agnoſcere, ubi nulla eſt*, id intelligendum, quod coram oculis noſtris bona opera videantur carere vitio, interim tamen alia ratio eſt de judicio Dei, qui in quolibet renatorum opere invenit, quod culpet. Bernhardus libr. de præcept. & diſput. gradus obedientiæ conſtituit, ſed ſummum perfectionis gradum in hac vita obtineri poſſe, nuſpiam adſerit.

Dicta patrum.

§. LXXX. Cap. XVII. *duas* rationes pro perfectione bonorum operum Bellarminus format, quibus quid roboris inſit, breviter videbimus. I.) *Si opera bona juſtorum eſſent omnia vitiata & corrupta, ita, ut peccata mortalia ex ſua natura dici deberent, id ſine dubio vel ex innata concupiſcentia, vel ex defectu dilectionis Dei, vel ex admixtione peccatorum venialium naſceretur. At nihil horum contaminare poteſt opera juſtorum bona.* Reſp. imo vero hæc omnia & ſingula contaminant bona renatorum opera, quomodo ergo Bellarminus probat ſuum adſumtum? *Concupiſcentia*, inquit, *peccatum non eſt, ſed infirmitas, niſi ei conſentiatur, atque etiamſi peccatum eſſet, tamen non ſemper movetur.* Reſp.

Rationes.

con-

contrarium evicimus in tractatu de peccatis actualibus §. 36. ubi oſtendimus, concupiſcentiam eſſe peccatum, eandemque per modum habitus vitioſi nobis inhærere, nec torpidam qualitatem, ſed perquam actuoſum malum eſſe. *Defectu caritatis non contaminari bona opera*, inde probat Bellarminus, *quia defectus ille non ſit culpa vel peccatum.* Reſp. hanc itidem eſſe falſam hypotheſin, evicimus in tractatu de lege §. 181. ubi oſtendimus, ſummum illum dilectionis gradum, in lege divina præſcriptum, in hac vita nos non poſſe adſequi. *Admixtione peccatorum venialium bona renatorum opera non vitiari*, inde probat Bellarminus, *quia non eſt neceſſe ſingulis operibus admiſceri veniale peccatum, & quia peccatum veniale non eſt contra, ſed tantum praeter legem.* Reſp. utrumque falſum. Quamvis enim a peccatis infirmitatis externis renati quandoque liberi ſint, tamen perpetuo ipſis adhæret peccatum interius, videlicet pravæ concupiſcentiæ malum. Sed & venialia peccata, non ſolum præter, ſed & contra legem eſſe, oſtendimus in tract. de peccat. actualibus §. 43. Quo ſenſu ac reſpectu pii dicantur perfecti & immaculati, expoſuimus in tract. de lege §. 192.

Abſurda, quae videntur ſequi ex negata bonorum operum perfectione.

§. LXXXI. *Altera* ratio ducitur ab abſurdis, quæ ex noſtra ſententia conſequi Bellarminus exiſtimat 1.) *Si omnia renatorum opera eſſent peccata, ſequeretur ipſum quoque opus fidei, quo juſtificamur, tum & orationem, qua petimus peccata nobis condonari, eſſe peccata. & ſic per peccata nos juſtificari.* Reſp. bona opera non dicimus eſſe *in ſe, per ſe*, ac *formaliter* peccata, ſed peccatis contaminata propter defectum operibus adhærentem, & propter concupiſcentiam pravam in carne renatorum adhuc reliquam. Proinde fides & oratio ex fide non ſunt in ſe ac per ſe peccata, nec, dum fide juſtificamur, per peccatum juſtificamur, aut dum ex fide remiſſionem peccatorum petimus, per peccatum remiſſionem peccati petimus, ut Bellarmino nugari placuit. Interim negari nequit, & fidem & orationem defectu quodam laborare, neque enim fides tam robuſta eſt, ut non debeat eſſe robuſtior, aut oratio tam ardens, ut non debeat eſſe ardentior; ſed hunc defectum benigniſſime condonat Deus propter Chriſtum, propter quem & fides & oratio noſtra Deo placent, fide inſuper juſtificamur, non quatenus eſt vel qualitas, vel opus quoddam tantæ dignitatis & meriti, ut juſtificationem impetret, ſed quatenus *relutive* conſiderata adprehendit Chriſtum, & in Chriſto Dei gratiam, juſtitiam & vitam æternam. 2.) *Si omnia opera juſtorum ſunt peccata, qua fronte dicere potuit apoſtolus:* Nihil mihi conſcius ſum? *Nullumne bonum opus fecerat, aut illa ipſa bona opera eſſe peccata mortalia ignorabat? Et nonne major fuiſſet audacia pro ejusmodi operibus, id eſt, peccatis mortalibus exſpectare coronam juſtitiae?* Reſp. apoſtolus ſe nullius contra conſcientiam admiſſi criminis conſcium eſſe, rectiſſime pronunciat, idem tamen *in carne ſua peccatum adhuc haerere* conqueritur Rom. VII. 14. & ſeqq. Ergo de juſtitia bonæ conſcientiæ veriſſime gloriari poterat, eandem vero Dei judicio haudquaquam opponebat, ideo cum dixiſſet, nihil mihi conſcius ſum, immediate ſubjungit, *ſed in hoc non ſum juſtificatus, qui autem me judicat, Dominus eſt*, quibus verbis agnoſcit non operum, ſed fidei juſtitiam coram Deo ſubſiſtere poſſe. Coronam juſtitiæ a Deo exſpectat, non tanquam ex debito pro meritis bonorum operum, ſed ex gratia pro benigniſſima atque indebita mercede, ut paulo poſt latius docebitur. 3.) *Si bona opera juſtorum eſſent peccata mortalia, ſequeretur, ipſum Deum peccare mortaliter, Deus enim eſt, qui operatur in nobis* Phil. II. 13. *Reſp.* bona opera dicuntur peccata, hoc eſt, peccatis contaminata, non quatenus bona ſunt, & Deus ſuo Spiritu ea in nobis operatur, ſed quatenus defectu quodam adhuc laborant, qui defectus non a Deo, ſed a carne noſtra corrupta oritur. 4.) *Si omnia juſtorum opera eſſent peccata, Chriſtus a nulla iniquitate nos redemiſſet, nec vere populum ſuum mundaſſet, nec ſectatores bonorum operum, ſed peccatorum mortalium feciſſet.* Reſp. imo vero ab omni iniquitate Chriſtus nos redemit, ut propter

ipſum

ipſum peccata commiſſa remittantur, & inhærens peccatum non imputetur, ſed condonetur, & Spiritu ſancto nobis dato mortificetur, pleniſſima ab omni imperfectione & pravæ concupiſcentiæ labe purgatio ac liberatio in futura vita eodem Chriſti merito ac beneficio nobis contingat. 5.) *Si omnia opera bona ſunt peccata mortalia, ſequitur, ut aliqua peccata mortalia ſint bona opera & poſſent fieri hi ſyllogiſmi: Omnia opera bona ſunt facienda. Aliqua peccata mortalia ſunt opera bona. Ergo aliqua peccata mortalia ſunt facienda. Item nullum peccatum mortale eſt faciendum. Omnia bona opera ſunt peccata mortalia. Ergo nullum opus bonum eſt faciendum.* Reſp. turpiſſimam horum argumentorum ſophiſticationem expoſuimus ſuperius §. 39. Nec judicamus in re manifeſta ulterius laborandum eſſe. 6.) *Bona opera eſſe peccata, implicat contradictionem, erunt enim & bona & non bona, & praemio & pœna digna.* Reſp. vera contradictio debet fieri *ad idem & eodem reſpectu*, jam vero bona opera *diverſo reſpectu* & bona & non bona dicuntur. *Bona* ſunt, quatenus Deus ſuo Spiritu ea in nobis operatur, quatenus legi congruunt, quatenus ex fide fiunt, quatenus gloriam Dei & proximi ſalutem ſpectant. *Non bona* ſunt, quatenus defectu quodam adhuc laborant, & quatenus ab homine ex parte adhuc carnali procedunt, bona ergo ſunt *per ſe*, non bona ſive imperfecte bona *per ſe*, non bona ſive imperfecte bona *per accidens*. Regerit Bellarminus, *diſtinctiones haſce inanes eſſe.* a) *Deus non facit noſtra bona opera niſi per nos, id eſt, faciendo, ut nos illa faciamus. Ergo ſi, ut a nobis fiunt, mala ſunt, ſimpliciter mala erunt, non bona.* Reſp. plus eſt in *conſequente*, quam *antecedens* permittit: hoc tantum ſequitur, bona opera eſſe imperfecta & immunda, quatenus a nobis ex parte adhuc carnalibus fiunt, non autem quatenus a nobis per Spiritum Dei renovatis procedunt. Declarat id Lutherus ſimilitudine boni fabri ſecantis corroſa & dentata ſecuri, ubi imperfectio & deformitas inciſionis non ipſi fabro, ſed vitioſæ ſecuri tribuenda. *At*, inquit Bellarminus, *bonus faber per malam ſecurim non facit bonas, ſed malas inciſiones, ſic igitur Deus per nos operans non facit opera bona, ſed mala.* Reſp. Diſtinguenda imperfectio & deformitas inciſioni adhærens ab inciſione *per ſe* bona, ita quoque imperfectio & immunditiem bonis operibus adhærens ab ipſis operibus *per ſe* bonis. Quod in inciſione bonum ac laudabile, id bono fabro, quod imperfectum & vitioſum, id tribuitur ſecuri: ita quoque quod in operibus noſtris imperfectum & vitioſum, id noſtræ carni, quod bonum, id Spiritui in nobis ac per nos operanti tribuendum eſt. Propagatio humanæ naturæ eſt opus divinum *per ſe* bonum, interim illi ipſi naturæ adhæret originale peccatum, ut ergo in hoc opere divinum beneficium diſtinguitur a peccati vitio, ita quoque in operibus, quæ Deus per renatos operatur, idem faciendum erit. b) *Opera bona ex genere ſive ex objecto, ſed mala ex circumſtantia non ſunt bona ſimpliciter, ſed mala, quia bonum non exſiſtit, niſi ex cauſa integra, malum vero ex quolibet vitio.* Reſp. Denuo plus eſt in *conſequente*, quam *antecedens* permittit. Adhærens illud vitium hoc efficit, ut bona renatorum opera non poſſint dici ſummo gradu & perfecte bona, nequaquam vero hoc infert, ut *ſimpliciter* & *abſolute* dici debeant mala, ſed hoc tantum ſequitur, quod diverſo reſpectu & bona ſint, & non bona. Dictum Dionyſii, quod Bellarminus adlegat, loquitur de eo, quod gradu ſummo & perfectiſſimo bonum eſt, illud enim non exſiſtit, niſi ex integra cauſa, ſed ex eo non poteſt inferri, quod ſimpliciter malum ſit, & nullo reſpectu bonum, quod aliquo defectu laborat. Quid? Annon Bellarminus ipſe hominum non renatorum opera vocat moraliter bona, quæ tamen omnibus circumſtantiis bona eſſe non poterit adſerere (*)?

CAPUT

(*) *Detrahitur efficacia meriti Chriſti, ſi opera ſtatuuntur imperfecta.* Reſp. Vitioſitatis noſtræ ſucceſſiva curatio non arguit vel imperfectionem curationis vel impotentiam medici, ſed gravitatem morbi & extremam naturæ noſtræ corruptionem. GERHARDUS.

CAPUT VII.

DE JUSTIFICATIONE SECUNDA PER BONA OPERA.

De juſtificatione ſecunda per opera.

§. LXXXII. Cap. 18. & 19. conatur Bellarminus probare, quod bona opera hominem vere juſtificent, nimirum non *prima*, ſed *ſecunda* juſtificatione, quæ non faciat juſtos ex impiis, ſed juſtiores ex juſtis. Reſp. 1.) Oſtendimus in tractatu de juſtificatione, hominem juſtificari fide ſine operibus, & formam juſtificationis conſiſtere in remiſſione peccatorum & imputatione juſtitiæ Chriſti: ac poſtea late probabimus, bona opera non eſſe meritoria vitæ æternæ ex *condigno*, ex quo ſponte ſequitur, hominem non juſtificari ex operibus. 2.) Diſtinctio inter juſtificationem *primam* & *ſecundam*, prout a Bellarmino & aliis pontificiis ſcriptoribus uſurpatur, non ſolum deſtituitur fundamentis ſcripturæ, ſed eidem etiam fortiſſime adverſatur, ſiquidem teſtatur ſcriptura, *omnes juſtificandos uno eodemque modo juſtificari*, Act. XV. 11. Rom. IV. 24. *nempe per fidem Chriſti*, Rom. III. 22. 25. 28. IV. 5. Gal. II. 16. &c. *abſque operibus*, Rom. III. 28. Gal. II. 16. *remiſſis peccatis*, Act. XIII. 38. Rom. III. 24. IV. 7. *& imputata Chriſti juſtitia*, Rom. IV. 6. 2 Cor. V. 21. *per cujus unius obedientiam juſtificamur*, Rom. V. 19. *ut omnis gloriatio nobis adimatur*, Rom. III. 27. IV. 2. *& noſtra juſtitia ſit mere gratuita*, c. III. 24. Eph. II. 8. *nimirum ex Dei gratia*, Rom. III. 4. Eph. II. 8. *per redemtionem Chriſti*, Rom. III. 24. Col. I. 14. *fide adprehenſam*, Rom. III. 22. 26. 28. &c. *ex evangelio*, Gal. III. 18. *non ex lege*, Rom. III. 21. *ex gratia & non ex operibus*, Rom. IV. 4. & XI. 6. Eph. II. 8. 9. *dono Dei & non ex nobis*, Eph II. 8. *ex fide gratis, ut ſit firma promiſſio*, Rom. IV. 16. Gal. III. 22. *Quomodo Abraham, David, Eſaias, Daniel, Paulus aliique juſtificati ſunt;* Rom. IV. 3. 17. 23. Gen. XV. Pſalm. XXXII. Eſa. LXIV. Dan. IX. 1 Cor. IV. &c. ita, ut bona opera tanquam fructus *juſtitiae, ſpiritus & fidei* ſequantur demum juſtificatos, non præcedant juſtificandos, Phil. I. 11. Gal. V. 22. quæ *alias Deo ut creatori & Domino debentur*, Luc. XVII. 10. ac *multis nominibus imperfecta ſint propter inhabitans peccatum & contaminata variis naevis*, Eſai. LXIV. 6. *ut ſubinde petenda ſit a Deo peccatorum venia* Pſalm. XXXII. 6. Matth. VI. 12. Ideo opera in articulo iuſtificationis diſerte excluduntur *a gratia Dei*, Rom. XI. 6. 2 Tim. I. 9. Tit. III. 5. *a merito Chriſti*, Eſa. LXIII. 3. Joh. I. 29. *a fide*, Rom. III. 28. Gal. II. 16. *ab electione aeterna*, Rom. IX. 12. 2 Tim. I. 9. Nec habent relationem ad promiſſionem evangelii, *quae eſt ſolius fidei*, Rom. IV. 11. Gal. III. 18. & 22. & clara voce teſtatur Spiritus ſanctus, *ex operibus legis nullam carnem juſtificari apud Deum*, Rom. III. 20. Gal II. 16. III. 11. *ut in ſolo Deo poſſimus gloriari.* 1 Cor. I. 31. Jer. IX. 24. *ac de ſalute noſtra eſſe certi*, Rom. IV. 16. *reportantes finem fidei noſtrae, ſalutem aeternam.* 1 Petr. I. 9. Quæ membra omnia & ſingula probant, excludi opera e juſtificatione coram Deo, ſive ea dicatur *prima*, ſive *ſecunda*. 3.) Concedimus, inhærentem juſtitiam, tam *actualem* quam *habitualem*, in hominibus fide juſtificatis incrementa capere, ſed ex eo non poteſt nec debet inferri, quod *actualis* operum juſtitia coram Deo nos juſtificet. Cum enim *habitualis* juſtitia non juſtificet nos coram Deo juſtificatione *prima*, ut demonſtratum fuit in tractatu de juſtificatione; conſequens eſt, nec *actualem* juſtitiam nos juſtificare coram Deo juſtificatione *ſecunda*. Ratio *connexionis* eſt manifeſta, quia partium homogenearum eadem eſt natura ac proprietas. Si juſtitia habitualis, (quam vocant *infuſam*) quæ eſt initium, cauſa & primus quaſi gradus actualis noſtræ juſtitiæ, non juſtificat nos coram Deo, utique nec actualis, quæ eſt conſequens, effectus & veluti progreſſus juſtitiæ infuſæ, juſtificabit nos coram Deo. 4.) Concedimus etiam, quod fidei juſtitia exſerat ſe per dilectionem & opera bona, quod ſi declaratio juſti-

Quo ſenſu concedi poſſit juſtificatio ex operibus.

juſtitiæ coram hominibus intelligeretur per juſtitiam *ſecundam*, poſſet ſano ſenſu dici, hominem juſtificari ex operibus, hoc eſt, juſtum declarari & coram hominibus agnoſci: ſed Bellarminus & alii pontificii eo non ſpectant, verum de juſtificatione coram Deo loquuntur, quod bona opera non ſolum coram hominibus nos fide juſtificatos eſſe manifeſtent, ſed etiam coram Deo vere nos juſtificent, in judicio ejus conſiſtant, & vitam æternam ex *condigno* mereantur. Quo ſenſu & reſpectu *ſecundam* juſtificationem per opera introducere eſt gratiam Dei, meritum Chriſti & gratuitam fidei juſtitiam e medio tollere, & in locum eorum opera conſtituere, cui errori epiſtola ad Galatas manifeſtiſſime repugnat. 5.) Denique concedimus, eos, qui fide in Chriſtum coram Deo juſtificati ſunt, quotidiana peccatorum remiſſione indigere, ac fidem non tantum in prima ad Deum converſione, ſed etiam quotidie imputari ad juſtitiam, quodſi quis quotidianam illam peccatorum remiſſionem juſtificatis & renatis (non minus quam juſtificandis & renovandis) propter peccatum in carne adhuc habitans, & quotidianas infirmitates neceſſariam adpellare vellet juſtificationem *ſecundam*, non admodum repugnaremus. Utrumque enim ſcriptura adſerit, *credenti in eum, qui juſtificat impium, reputari fidem ad juſtitiam*, Rom. IV. 5. *atque eum, qui juſtus, adhuc juſtificari debere*. Apoc. XXII. 11. Sed nec hoc volunt pontificii, juſtificationem enim *ſecundam* non tribuunt fidei in Chriſtum, remiſſionem peccatorum gratuitam quærenti & impetranti, ſed bonis operibus perfectione ac merito ſuo juſtitiam & vitam æternam obtinentibus.

Argumenta Bellarmini pro juſtificatione ſecunda. Abraham ex operibus juſtificatus eſt. Jac. II.

§. LXXXIII. Quomodo igitur probat Bellarminus, opera bona vere juſtificare hominem coram Deo juſtificatione *ſecunda*? Producit primo loco cap. II. Jacobi, cujus analyſin propoſuimus in tract. de juſtif. Ex qua facili negotio expediri poſſunt, quæ pro juſtificatione operum hoc loco Bellarminus diſputat. *Primo* monet, *ſcopum Jacobi fuiſſe demonſtrare, non quae ſit vera fides, ſed fidem veram ad ſalutem ſine operibus non ſufficere*, quod probat teſtimonio Auguſtini lib. de fide & operibus cap. 14. atque ex circumſtantiis textus, *quia jubet apoſtolus, ut ſimus factores verbi, non auditores tantum, neve in perſonarum acceptione fidem Chriſti habeamus, hoc eſt, ne cum fide ſimul peccata nutriamus, quale eſt acceptio perſonarum.* Reſp. Jacobus nequaquam docet, fidem veram & vivam non ſufficere ad juſtificationem, (hac enim ratione apoſtolo Paulo apertis tibiis contradiceret) ſed oſtendit, nudam illam fidei profeſſionem, qua quis dicit ſe habere fidem, opera autem non habet, non ſufficere ad ſalutem, quo ſenſu & reſpectu recte dicit Auguſtinus, diſputationem Jacobi directam eſſe contra opinionem eorum, qui fidem ſine operibus, hoc eſt, nudam fidei jactantiam bonorum operum fructibus vacuam juſtificare contendebant, at fides ſine operibus non eſt vera & viva fides, tantum abeſt, ut juſtificet & ſalvet. Ergo non negamus, caput II. Jacobi oppoſitum eſſe gloriationi eorum, qui fidem dicunt ſe habere, opera autem non habent; ſed ex eo nondum ſequitur, quod bona opera una cum fide vera juſtificent, ingens enim diſcrimen eſt inter fidem veram & inanem fidei jactantiam, inter fidem vivam & mortuum fidei ſimulacrum. *Secundo* monet Bellarminus, *Paulum loqui de juſtificatione prima, Jacobum de juſtificatione ſecunda.* Reſp. juſtificatio illa ſecunda per opera repugnat diſertis ſcripturæ dictis, quæ paulo ante commemorata ſunt, cui parum roboris accedit ex ſimilitudine, quam Bellarminus hoc loco format. *Quemadmodum*, inquit, *nemo poteſt opere ſuo ſe ipſum procreare, aut e morte revocare; procreatus autem vel a morte revocatus ipſe ſeſe comedendo & bibendo nutrit & auget: ſic etiam homo per peccatum mortuus, non poteſt merito operum ſuorum ſe juſtificare, ſed poſteaquam a Deo juſtus factus eſt, poteſt recte vivendo juſtitiam in ſe alere atque augere, atque ita operibus juſtificari.* At præterquam quod ſimilia tantum illuſtrent, nequaquam vero probent, manifeſtum eſt, Bellarminum ſibi ipſi contradicere. Si enim requiruntur quædam diſpoſitiones

nes

l juſtificationem tanquam merita de *con-* quibus homo ſe ipſum ad juſtificationem ret ac diſponat, uti diſputat lib. I. de juſtific. ,1. & lib. II. de pœnit. cap. 12. qua veritatis hoc loco adſerit, hominem non poſſe merito m ſuorum ſe juſtificare? Ipſam ſimilitudi- quod attinet, notandum, vivificationem ac- pliciter, *primo* pro juſtificatione per fidem, x filiis iræ & mortis facit filios gratiæ & vi- uo ſenſu propheta adſerit, *juſtum ex fide* . Hab. II. 4. Quod effatum propheticum ſtificationem fidei adcommodat apoſtolus I. 17. Gal. III. 11. quia fides adprehen- hriſtum & in Chriſto vitam æternam; *dein-*) renovatione per donationem Spiritus ſan- per quem in nobis ex morte peccatorum atis vita ſpiritualis inchoatur, quæ per bo- era tanquam externos hujus ſpiritualis vitæ ; ſeſe exſerit. Concedimus igitur, renova- n in nobis augeri, vitam ſpiritualem incre- ı capere, in Chriſto nos creſcere, corro- i per Spiritum in interiori homine &c. Sed nondum ſequitur, quod juſtificatio coram quæ in remiſſione peccatorum & imputa- juſtitiæ Chriſti conſiſtit, gradus & incre- ı habeat, ut propterea quædam *prima*, am *ſecunda* (ſenſu pontificio) dici poſſit ebeat.

LXXXIV. Statuimus igitur, per *juſtificatio-* n textu apoſtolico Jac. II. intelligi declaratio- & manifeſtationem juſtitiæ coram hominibus, paret ex v. 18. *Dicet quis, tu fidem habes, ſo opera habeo, oſtende mihi fidem tuam ex bus tuis, & ego oſtendam tibi ex operibus meam*, ut ſit ſenſus, non ſufficere, ut dicat ſe habere fidem, ſed & bonorum ope- teſtimonio hanc fidei profeſſionem eſſe com- ındam & fidei juſtitiam declarandam, ſi m fides ſine operibus ſit mortua. Hæc ſi- catio vocabuli *juſtificationis* occurrit etiam is ſcripturæ dictis. Pſalm. LI. 6. *ut juſtifi- in ſermonibus tuis*, id eſt, juſtus agnoſca- Tim. III. 16. *Filius Dei juſtificatus in Spi-* Hanc interpretationem confirmat gloſſa aria in eum locum, & Thomas Aquin. in cap. III. Gal. quorum teſtimonia in tractatu de juſtificatione recenſuimus: Sed Bellarmino ea non probatur, ideo quatuor argumenta eidem opponit. 1.) *Jacobus dicit, fidem Abrahae cooperatam eſſe operibus ad eum juſtificandum. At fides non cooperatur operibus ad juſtitiae declarationem.* Reſp. Jacobus nuſpiam dicit, fidem Abrahæ cooperatam eſſe operibus ad eum juſtificandum, ſed abſolute & indeterminate pronunciat. Vers. 22. *Vides, quoniam fides cooperabatur operibus illius*, προσδιορισμὸς ille *ad juſtificandum* a Bellarmino additur. Porro quando hoc loco Jacobus dicit, fidem cooperatam eſſe Abrahæ operibus, loquitur non de vera fide *interiori*, ſed de *externa* fidei profeſſione, hæc cooperata eſt Abrahæ operibus, hoc eſt, concurrit cum operibus profeſſioni conſentaneis ad communem illum effectum, videlicet Abrahæ fidem & juſtitiam teſtandam. 2.) *Jacobus dicit, hominem juſtificari ex operibus, & non ex fide tantum, ubi non poteſt juſtificatio ſumi pro declaratione, quia fides non juſtificat declarando, ſed vel diſponendo ad juſtitiam & inchoando formalem juſtitiam, ut volunt pontificii, vel adprehendendo juſtitiam Chriſti, ut volunt proteſtantes.* Reſp. idem vitium amphibolias in argumento recurrit, non agit apoſtolus de juſtificatione per fidem coram Deo, ſed de juſtitiæ declaratione coram hominibus per opera. *Concluſio* illa Jacobi v. 24. neceſſario ſic accipienda eſt, ut *praemiſſis* exacte reſpondeat, & ex illis ſponte ſequatur, *videtis, quoniam ex operibus juſtificatur homo*, id eſt, juſtus coram hominibus declaratur, (ut adparet ex v. 18.) *& non ex fide tantum*, id eſt, non ex nuda fidei profeſſione, (ut adparet ex v. 14.) Opera ſola ſine fidei profeſſione non juſtificant, hoc eſt, vere fidelem chriſtianum arguunt, (nam & gentiles opera in ſpecie externa bona facere poſſunt) nec ſola profeſſio fidei ſine operibus juſtificat, ſive juſtum & vere fidelem declarat, (nam & hypocritæ fidem jactare poſſunt) ſed fidem & opera oportet eſſe conjuncta. 3.) *Jacobus dicit, fidem Abrahae ex operibus conſummatam eſſe, id non poteſt aliud ſignificare, nisi juſti-*

An juſtificatio Jac. II. accipiatur pro declaratione juſtitiæ.

tiam inchoatam per fidem accepiſſe incrementum & perfectionem per opera. Reſp. Non negamus, juſtitiam inhærentem ſuos gradus ſuaque habere incrementa, ſed ea de re hoc loco non agit apoſtolus, verum perſeverat in inſtituto diſputationis ſuæ contra inanem fidei jactantiam curſu, ac docet, fidei profeſſionem per opera eidem conſentanea coram hominibus demonſtrandam eſſe, quod ſit vera & viva fides, ſicque in fine illo perfectionem ſuam adipiſci, quod pro vera & viva fide ab hominibus agnoſcitur, ſicut viri honeſti fides & promiſſio perficitur & conſummari dicitur, quando re ipſa præſtatur, quod promiſſum erat. Thomas Aquinas in h. l. *fides ex operibus fuit conſummata, id eſt, augmentata & comprobata & oſtenſa.* 4.) *Raab dicitur ex operibus juſtificata. Atqui non potuit declarari juſta, cum fuerit meretrix, ſed vere juſtificata eſt, hoc eſt, ex infideli facta eſt fidelis, & ex meretrice facta eſt juſta.* Reſp. Bellarminus ſibi ipſi apertiſſime repugnat. Si enim *juſtificari* apud Jacobum ſignificat ex infideli fieri fidelem & ex meretrice juſtam, quomodo hic locus poteſt accipi de juſtificatione *ſecunda*, quam antea ſic deſcripſit, quod per eam homo non fiat juſtus ex injuſto, ſed ex juſto magis juſtus? Dicimus ergo, Rahabam ex operibus juſtificatam, hoc eſt, juſtam declaratam. Hebr. XI. 31. diſerte teſtatur, *Rahabam fide non periiſſe cum incredulis*, hanc fidem concepit ex auditu verbi & miraculorum divinorum, ut patet ex cap. II. Joſuæ, eandem teſtata eſt inſigni illo opere, quod recepit nuncios Iſraeliticos, erat enim hoc cum præſentiſſimo vitæ periculo conjunctum, ſi ad regem emanaſſet. Ergo cum profeſſa ſit veram in Deum fidem Joſ. II. 11. atque eandem operibus expreſſerit, veriſſime laudem juſtitiæ conſecuta fuit. Quod Rahab vocatur *meretrix*, nequaquam eo hoc ſenſu accipiendum, quod meretriciis amoribus iſto tempore adhuc indulſerit, ſed quod olim talis fuerit, quemadmodum Matth. XXI. 31. dicitur: *Publicani & meretrices praecedunt vos in regnum Dei*, & Matth. XXVI. 6. Chriſtus dicitur, *fuiſſe in domo leproſi*, hoc eſt, qui aliquando leproſus fuit. Eadem phraſi dicitur Matth. XI. 5. *Caeci vident, claudi ambulant, leproſi mundantur, ſurdi audiunt, mortui reſurgunt.* Adde quod vocabulum זונה a Pagnino & aliis reddatur *caupona*, qua voce non notatur aliquod Rahabæ flagitium, ſed exploratorum hoſpitium, præferimus autem priorem explicationem, quia epiſtola ad Hebræos vocat πόρνη. Nec ſibi ipſi ſolum, ſed & veritati contradicit Bellarminus, præſupponit enim Rahabam uſque ad illud tempus, quo venerunt nuncii Iſraelitici, & infidelem & meretricem fuiſſe, cujus contrarium teſtatur ipſius confeſſio, quæ exſtat Joſ. II. 11. *Dominus Deus veſter ipſe eſt Deus in cælis ſurſum & ſuper terram deorſum*, ex quo epiſtola ad Hebræos colligit, *Rahabam fide juſtificatam eſſe.*

§. LXXXV. Vidit Bellarminus hanc difficultatem, quam ipſe vocat graviſſimam, quod eodem Abrahæ exemplo, eodemque veteris teſtamenti pronunciato: *Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad juſtitiam*, & Paulus & Jacobus utantur, ex quo conſequitur, de eadem fidei juſtitia utrumque apoſtolum agere, ſed diverſimode conſiderata. Paulus agit de ea, ut coram Deo nos juſtificat; Jacobus, ut per opera coram hominibus ſe declarat. Vidit, inquam, Bellarminus hanc difficultatem, ideo eandem amovere conatur. Monet autem, 1.) *Iacobum reſpicere illud tempus, quo Abraham voluit immolare filium ſuum;* quod libenter concedimus, quamvis enim Abrahamus jam ante multis operibus bonis fidem ſuam oſtenderit, tamen hoc fuit eximium & peculiare opus fidei, de quo Deus ipſe pronunciat Gen. XXII. 12. *Nunc cognovi, quod timeas, cum non prohibueris filium tuum unicum a me*, ideo Jacobus illud Abrahæ opus potiſſimum ſeligit, ut demonſtret, Abrahæ fidem non fuiſſe nudam profeſſionem, ſed bonorum operum teſtimonio comprobatam. 2.) Quod Jacobus dicit, *tunc impletam eſſe ſcripturam*, id hunc habere ſenſum, *non quod tunc primum fuerit impleta ſcriptura, ſed quod tunc etiam fuerit impleta.* Nec hoc ſententiæ noſtræ repugnat, ipſimet enim notare juſſimus, quod Jacobus non argumentetur abſolute ex illo

dicto

dicto, (nam apoſtolus Paulus contrarium ex eo deducit, quod Abrahamus coram Deo non operibus, ſed fide juſtificatus ſit Rom. IV.) ſed ex complemento illius dicti in inſigni opere oblationis filii, non quod aliis pietatis operibus non fuerit ante completum, ſed quia in hoc opere potiſſimum adparuit illius complementum, ſicut & Petrus Act. XIII. 33. oſtendit, per reſurrectionem Chriſti completum eſſe illud: Pſalm. II. 7. *Filius meus es tu, ego hodie genui te*, nimirum, quia Chriſtus per *reſurrectionem potenter demonſtratus eſt, Dei Filius*, Rom. I. 4. Non quod miraculis non fuerit hoc jam ante demonſtratum, ſed quia in reſurrectione demonſtratum eſt ἐν δυνάμει. 3.) Concedit, *Abrahamum fuiſſe multo ante juſtificatum, quam de eo dictum ſit: Credidit Abraham Deo, &c.* Idque aliquot argumentis confirmat Auguſtini & Anshelmi expoſitione repudiata. Id vero diligenter notare jubemus contra papiſtas reliquos, quorum plerique diſputant, Paulum loqui de *prima* (quam ita vocant) Abrahæ juſtificatione, quam cum in infuſione juſtitiæ, non autem in actuali operum juſtitia conſtituant, nullo negotio ex difficultate illa (quod Paulus diſertiſſime pronunciat, Abrahamum fide ſine operibus juſtificatum eſſe) emergere ſe poſſe exiſtimant; reſpondent enim Paulum loqui de *prima* Abrahæ juſtificatione, quæ facta ſit ſine operibus, Jacobum de *ſecunda*, quæ ex operibus ipſi contigerit. Sed videt Bellarminus, hanc gloſſam non habere locum, nec ſalva veritate dici poſſe, quod Abraham non fuerit multo ante juſtificatus, quam de eo dictum ſit: *Credidit Deo, & imputatum eſt ei ad juſtitiam, primo* quia Gen. XII. XIII. & XIV. narrantur egregia opera Abrahæ, quod vocatus a Deo & juſſus exire e terra ſua, continuo obedierit, quod aram Deo erexerit, quod ſæpius cum Deo familiariter collocutus fuerit. *Secundo* quia epiſtola ad Hebræos inter præcipuas laudes Abrahæ ponit, quod *fide obedierit, exire in locum, quem neſciebat*, quod certe factum eſt multo ante, quam diceretur de eo: *Credidit Abraham Deo &c. Tertio* quia idem confirmant patres, Origenes libr. IV. in epiſt. Rom. Ambroſius libr. I. de Abraham cap. 2 Chryſoſtomus hom. XXXI. & XXXVI. in Geneſ. Auguſtinus libr. XVI. de civ. Dei cap. 13. Hæc omnia Bellarminus, ex quibus fortiſſime infertur: Si Abraham in medio bonorum operum curſu non ex operibus, ſed fide juſtificatus fuit, conſequens eſt, non ſolum opera liberi arbitrii, ſed etiam opera pietatis a renatis facta ab *actu* juſtificationis excludi, nec dari *ſecundam* quandam ex operibus juſtificationem. Quæ cum ita ſint, quodnam tandem Bellarminus invenit ſubterfugium, quo minus clariſſimam veritatem amplectatur? 4.) Reſpondet, *id quod dicitur* Gen. XV. Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad juſtitiam, *ſi verba hebraea diligenter inſpiciantur, hunc habere ſenſum, quod actus ille credendi fuerit opus juſtum & meritorium, & pro tali ſit a Deo judicatum & acceptum, ut hac fide Abraham non ſit factus juſtus ex impio, ſed juſtior ex juſto.* Atqui hæc interpretatio diſertiſſime repugnat Paulo, is enim ex hoc dicto Geneſeos infert, Abrahamum juſtificatum eſſe fide, non ex operibus. Bellarminus ex eodem vult elicere, Abrahamum juſtificatum eſſe opere quodam juſto & meritorio, apoſtolus ex dicto illo infert, *credenti, non operanti, imputari fidem ad juſtitiam;* Bellarminus ex eodem vult elicere actum, credenti fuiſſe opus juſtum & meritorium. Verba hebræa quod attinet, non concedemus Bellarmino, quod hebrææ linguæ magis fuerit gnarus, quam apoſtolus, ſic autem ſonant: הֶאֱמִן בַּיהוָה וַיַּחְשְׁבֶהָ-לּוֹ צְדָקָה Pagninus: *Credidit Domino & imputavit illud ſibi ad juſtitiam.* Bened. Arias: *Credidit in Dominum, & imputavit illud ei in juſtitiam.* Munſterus: *Credidit Domino, & reputavit hoc illi in juſtitiam.* Chaldæus: *Credidit in verbum Domini, & reputavit illi hoc in juſtitiam.* Apoſtolus LXX. interpretes ſecutus *paſſive* vertit, ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην, quamvis enim verbum hebræum non in *paſſiva*, ſed *activa* voce ſcribatur, norunt tamen ſacræ linguæ periti, novum atque inſolitum non eſſe, quæ *active* ſonant, *paſſive* ab interprete verti. Perinde igitur eſt, ſive dicatur, quod fides Abrahæ imputata ei fuerit ad juſtitiam, (ut apoſtolus loquitur Rom. IV. 3.) ſive, quod Deus fidem imputaverit Abrahæ ad juſti-

juſtitiam, ſenſus enim utrobique idem eſt, videlicet, quod Abrahamus fide promiſſionem benedicti ſeminis reſpiciente & adprehendente fuerit coram Deo juſtus, quod Deus Abrahamum juſtitia, qua coram ipſo conſiſtere poſſet, carentem, pro juſto habuerit, eo nomine, quod credidiſſet verbo promiſſionis de benedicto ſemine, in quo juſtitia & benedictio nobis offertur, quia fides & credere in dicto moſaico & apoſtolico accipiuntur *relative*, quatenus reſpiciunt Chriſtum, qui eſt *Jehovah noſtra juſtitia.* Hæc expoſitio nititur auctoritate Paulina, illam igitur merito præferimus judaicæ textus perverſioni, quam Bellarminus ſequitur, ſic enim Rabbi Salomon in hunc locum ſcribit: *Deus ſanctus reputavit illi in juſtitiam & meritum, quod crediderit ei.* Rabbi Levi *hac re dignum fuiſſe Abrahamum* dicit, & *quod Abraham hoc promiſſum acceptum juſtitiae & aequitati Domini tulerit, qua in ſe id promeritum ſeu eo dignum contuliſſet.* Vide Mercerum h. l. 5.) Aliud inſuper cauſæ ſuæ præſidium quærit, *Paulum uſum eſſe Abrahae exemplo, non ut ſignificaret, Abrahamum tunc primum juſtificatum eſſe a peccatis, ſed ut oſtenderet, non juſtificari impium ex operibus ſine fide & gratia Dei factis, ſed ex fide & gratia Dei; nam ſi Abraham juſtus non eſt factus juſtior ex operibus ſine fide, multo magis impius non poterit fieri juſtus ex operibus ſine fide.* Reſp. id vero eſt nugari & fumos clariſſimæ luci obvertere, ut etiam alibi monuimus. Quid enim clarius dici poterat, quam quod apoſtolus adfirmat, *Abrahamum iuſtificatum non ex operibus*, v. 2. *ſed ex fide*, v. 3. *imputatione ſecundum gratiam*, v. 4. *non operando, ſed credendo & per fidei imputationem*, v. 5. *per imputationem juſtitiae ſine operibus*, v. 6. *per remiſſionem iniquitatum*, v. 7. *non imputando peccatum*, v. 8. *per imputationem fidei ad juſtitiam*, v. 9. *ut ipſe eſſet pater omnium credentium, ut & ipſis juſtitia imputetur* v. 11. Qui tam evidentem de fidei abſque operibus juſtificatione diſputationem exponere velit de juſtificatione operum, quam *ſecundam* vocant, næ is ad clariſſimam lucem oculus claudere judicandus eſt. Non loquitur apoſtolus *hypothetice* de operibus, quæ Abrahamus ſine fide facere potuiſſet, ſed *abſolute* & ſimpliciter negat, Abrahamum ex operibus juſtificatum eſſe. Adde, quod hypotheſis illa Jeſuitica ſit conficta & impoſſibilis. Fingit Bellarminus apoſtolum ſic argumentari: Hominis juſti opera ſine fide non faciunt eum juſtiorem, ergo nec opera ſine fide faciunt hominem juſtum. At quomodo Abraham fide juſtificatus potuit bona opera facere ſine fide? Num juſtitia in quoquam habet locum abſque fide? quin potius apoſtolus exemplum Abrahæ directe adcommodat ad doctrinam de juſtificatione fidei abſque operibus, atque illud veluti regulam quandam juſtificationis proponit, ut adparet ex v. 11. 23. & 24. Violenta igitur admodum & plane inconveniens eſt illa Bellarmini gloſſa, quod Paulus loquatur de juſtificatione *prima*, Jacobus autem de juſtificatione *ſecunda*; & tamen exemplum Abrahæ apud Paulum accipit de juſtificatione *ſecunda*, exemplum Rahabæ apud Jacobum de juſtificatione *prima*, cui violentiſſimæ gloſſæ quis poterit fidem habere, cui notum eſt, quod regula & exemplum ſibi perpetuo debeant correſpondere, ut taceamus, Bellarminum ſua ſolum ſomnia proferre, nec ex textu vel ex veteribus ullam probationem ſuæ interpretationis adferre.

§. LXXXVI. Præter claſſicum illum Jacobi locum alia ſcripturæ dicta pro iuſtificatione operum ſtabilienda profert Bellarminus ſequenti cap. XIX. Eccleſ. XVIII. 22. *Ne verearis usque ad mortem juſtificari.* Reſp. de hoc loco egimus in tract. de iuſtif. §. 10. membr. 5. ubi oſtendimus ex fonte græco, procraſtinationem converſionis hic prohiberi. Sic enim habent antecedentia v. 21. *Ante judicium para te ipſum ad benefaciendum, & in hora viſitationis invenies propitiationem. Antequam aegrotas, humiliare continentia, & in tempore peccatorum oſtende* (ἐπιστροφὴν) *converſionem.* v. 23. *Ne prohibeas reddere* (εὐχὴν) *votum* vel etiam preces *opportune, poſtea ſequitur*, καὶ μὴ μείνῃς ἕως θανάτου δικαιωθῆναι, *& ne exſpectes usque ad mortem*

Eccleſ. XVIII. Ne verearis usque ad mortem juſtificari.

tem juſtificari (ut vertit Bened. Arias) nihil hic audis de juſtificatione *ſecunda* per opera. Bellarminus regerit, *illud* ne ceſſes, *ſignificare continuationem & progreſſionem juſtitiae, non inchoationem.* Reſp. imo vero græcum verbum proprie ſignificat *exſpectare, differre* &c. Ac ſi vel maxime continuatio juſtitiæ denotaretur, nondum tamen juſtificatio operum ſtabilita foret, cum & fidei juſtitia continuatione indigeat. *At,* inquit Bellarminus, *quemadmodum illud praecedens,* non impediaris orare, *ſemper ſignificat continuationem & progreſſum orationis, ita quoque hoc conſequens juſtitiae incrementum.* Reſp. græca ſic habent: μὴ ἐμποδίσῃς τοῦ ἀποδοῦναι εὐχὴν εὐκαίρως, quod quidam de redditione voti exponunt; ſi vel maxime de oratione intelligatur, nihil aliud ſignificat, quam quod in tempore adhuc commodo & opportuno precibus ſit invigilandum, quemadmodum etiam apoſtolus admonet Gal. VI. 10. *Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domeſticos fidei.* Quid vero hæc ad ſtabiliendam juſtificationem per opera facere poſſunt? Quin imo cum operum juſtitia quotidie debeat incrementa capere, ideo nondum eſt perfecta, ideo non poteſt coram Deo juſtificare.

Rom. VI. Sicut exhibuiſtis membra veſtra ſervire juſtitiæ &c.

2.) Rom. VI. 19. *Sicut exhibuiſtis membra veſtra ſervire juſtitiae in ſanctificationem,* ubi *illud* in ſanctificationem *non ſignificat ad adquirendam primam ſanctitatem, nam ſanctos & juſtos adloquebatur apoſtolus, ſed ad augendam ſanctificationem. Intelligi autem per ſanctificationem juſtificationem, & per ſanctitatem juſtitiam, perſpicuum eſt ex antitheſi, opponitur enim ſanctificatio iniquitati.* Reſp. demus ſane de incremento ſanctificationis apoſtolum loqui, at ex eo non poteſt inferri, quod in incremento illo ſanctificationis noſtram coram Deo juſtificationem conſtituat, quin imo juſtificationem a ſanctificatione manifeſte diſtinguit, de illa præcedentibus capitibus egerat, de hac vero cap. 6. tractare incipit. Iniquitati non ſolum ſanctificatio, ſed etiam remiſſio ſive juſtificatio opponitur; hæc reatum peccati tollit, illa peccatum mortificat & expurgat.

2 Cor. VII. Perficientes ſanctificationem.

3.) 2 Cor. VII. 1. *Has ergo habentes promiſſiones, cariſſimi, emundemus nos ab omni inquinamento carnis & ſpiritus, perficientes ſanctificationem in timore Domini; ubi docet apoſtolus, per mentis & corporis puritatem proficiendum eſſe quotidie ad majorem juſtitiam & ſanctificationem.* Reſp. quis noſtrum hoc negat, proficiendum omnino quotidie in ſanctitate & juſtitia, ſed per illam inhærentem ſanctitatem & juſtitiam coram Deo nos juſtificari probandum erat, cum enim quotidie in ea proficiendum ſit, ideo *id, quod adhuc deeſt, in vitio eſt, ex quo vitio non juſtificabitur in conſpectu Dei omnis vivens,* ut loquitur Auguſtinus epiſt. XXIX. ad Hieron.

2 Cor. IX. Multiplicabit ſemen & augebit incrementa frugum juſtitiæ.

4.) 2 Cor. IX. 10. *Multiplicabit ſemen & augebit incrementa frugum juſtitiae veſtrae; ubi docetur, per eleemoſynas liberaliter erogatas diminui facultates, ſed augeri juſtitiam,* Reſp. eleemoſynæ hoc in loco dicuntur τὰ γεννήματα τῆς δικαιοσύνης, perinde ut bona opera in genere dicuntur καρποὶ δικαιοσύνης. Phil. I. 11 Ergo non ſunt meritum quoddam noſtræ coram Deo juſtificationis, ſed juſtitiæ fidei fructus, quia *fides per dilectionem operatur* Gal. V. 6. Dilectio per opera miſericordiæ ſeſe exſerit. Non negamus, pios in bonis operibus proficere debere, ſed bonis operibus ipſos coram Deo juſtificari negamus.

Ioh. XIV. Qui diligit me, ſermonem meum ſervabit, &c.

5.) Joh. XIV. 23. *Qui diligit me, ſermonem meum ſervabit, & Pater meus diliget eum: Haec nova dilectio poſt impleta mandata, quid eſt, niſi dilectionis ac per hoc juſtitiae augmentum, quod per obſervantiam divinae legis adquiritur?* Reſp. non cauſa dilectionis divinæ, (quippe quæ noſtram prævenit dilectionem) ſed infallibilis eorum, qui Deum diligunt & a Deo diliguntur, exprimitur nota, quæ eſt mandatorum divinorum obſervatio, per quam *actualem* juſtitiam incrementa capere non nega-

negamus, ſed eo perfectionis in hac vita adſurgere, ut meritorie coram Deo nos juſtificet, id vero negamus. 6.) Apoc. XXII. 11. *Qui ſordeſcit, ſordeſcat adhuc, & qui juſtus eſt, juſtificetur adhuc.* Reſp. dictum hoc expoſuimus in tractat. de juſtific. §. 10. membro 7. Rationes quas addit Bellarminus a perfecta impletione legis atque operum perfectione petitas, ex falſa hypotheſi procedere, ſuo loco demonſtratum fuit.

Apoc. XXII. Qui juſtus eſt, juſtificetur adhuc.

CAPUT VIII.

DE MERITIS BONORUM OPERUM.

De meritis operum.

§. LXXXVII. Deſcendimus igitur ad graviſſimam illam de *meritis operum* diſputationem, ubi *primo* extra controverſiam ponimus, bonis renatorum operibus ex fide ad gloriam Dei factis propoſita eſſe præmia in hac & futura vita, id enim clariſſimis verbis adſtruit apoſtolus 1 Tim. IV. 8. *Pietas ad omnia utilis eſt, habens promiſſionem praeſentis & futurae vitae*, quo pertinent omnia illa vet. ac nov. teſt. dicta, quibus Deus corporalibus & ſpiritualibus, temporalibus & æternis præmiis bona opera renatorum ſeſe remuneraturum paſſim pollicetur. Ceterum quod tam crebræ exſtant in ſcriptura promiſſiones præmiorum, id extremam naturæ noſtræ corruptionem, exuberantem vero Dei benignitatem arguit, *illud*, quia propoſitis præmiis ad id ſumus excitandi, adſiciendi & invitandi, quod ſponte & cum delectatione quadam citra ullum præmii reſpectum a nobis fieri æquum erat; *hoc* vero, quia obedientiam noſtram jam ante debitam & multis nominibus imperfectam largiſſimis præmiis adficere promiſit is, quem propterea optimum optimo jure vocamus. *Secundo* præſupponimus diſtinctionem illam præmiorum, quod quædam ſunt *eſſentialia*, quædam vero *accidentalia*. *Eſſentialia* ſunt generalia illa Dei beneficia, quæ in evangelii promiſſione gratis offeruntur, & æqualiter dantur omnibus vere in Chriſtum credentibus, qualia ſunt peccatorum remiſſio, juſtitiæ Chriſti imputatio, renovatio, ſalus æterna; hæc ideo dicuntur *generalia*, quia ſunt omnibus vere in Chriſtum credentibus, quibus æqualiter dantur, communia. *Accidentalia* ſunt particularia quædam Dei beneficia, quæ itidem gratis, ſed inæqualiter pro diſtinctione inæqualium laborum, operum, paſſionum ac certaminum piis a Deo conferuntur; hæc ideo dicuntur *particularia*, quia non eadem nec æqualiter omnibus piis dantur; *accidentialia* dicuntur, quia eſſentialia illius velut fundamenti loco ſubſternuntur, non ſecus ac ſubſtantia accidentibus.

Status quaeſtionis.

§. LXXXVIII. His præſuppoſitis *ſtatum quaeſtionis* formabimus. Bellarminus libr. V. de juſtif. cap. 1. ſententiam catholicorum (Romanenſium) hanc eſſe ſcribit, *opera bona juſtorum vere ac proprie eſſe merita, & merita non cujuſcunque praemii, ſed ipſius vitae aeternae.* Statuunt igitur 1.) renatos ſuis operibus non tantum præmia *accidentalia*, ſed ipſam etiam vitam æternam promereri, 2.) præmia illa dari non ex gratuita Dei bonitate, ſed ex debito, quod *renatorum operibus nihil deſit, quo minus legi divinae pro hujus vitae ſtatu plene ſatisfeciſſe, & vitam aeternam vere promeruiſſe cenſeantur*, ut loquitur concilium Trident. cap. 16. & can. 32. ſeſſ. VI (*). Huic oppoſita eſt Auguſtanæ confeſſionis ſententia, quam Bellarminus loco dicto his verbis recitat: *Confeſſio Auguſtana & apologia art.* XX. *dicunt, opera bona juſtorum placere Deo, & eſſe meritoria praemiorum. Sed ne videantur omnino conſentire papiſtis, addunt duo temperamenta, quorum*

(*) Stapletonus in promt. morali p. 312. anathemate illos ferit, qui operum negant meritum, & opera adpellant euchariſtica. GERHARDUS.

rum unum eſt, opera bona eſſe meritoria praemiorum temporalium & ſpiritualium in hac vita & in futura, ſed non ipſius vitae & ſalutis aeternae. Alterum temperamentum eſt, opera juſtorum non eſſe meritoria ex propria dignitate, quaſi revera ſint juſta & legi ſatisfaciant, ſed ex fide & indulgentia Dei, quia videlicet Deus iis, qui credunt ſibi remiſſa eſſe peccata, indulgentia ſua tegit operum fœditatem, & ſic accipit, quaſi juſta eſſent. Agnoſcimus recte formatum controverſiæ ſtatum. Ut autem ſententia noſtra ſit illuſtrior, declarabimus eam verbis Æpini & Chemnitii. Sic ergo Æpinus, theologus quondam clariſſimus, in egregio ſuo de juſtificatione libello cap. de præmiis bonorum operum fol. 154. & ſeqq. *Deus non modo propter Chriſtum donat nobis juſtitiam, Spiritum ſanctum & vitam aeternam ac ſalutem, ſed noſtras bonas actiones Spiritus ſancti virtute, non noſtra, factas etiam propter ipſum Chriſtum, qui eorum eſt fons & auctor, variis & multis praemiis ornat, tum in hac, tum in futura vita. Sicut homo propter Chriſtum Deo placet Chriſto fide inſitus, ita propter inſitionem & participationem naturae illius, unde bona opera tanquam e ſua ſcaturigine profluunt, etiam bona opera credentium Deo placent, licet ea imperfecta & ex parte vitioſa ſint propter conjunctum originis vitium. Deus bona opera non propter ſuam dignitatem magnificis, variis ac multis praemiis adficit & ornat, ſed gratis eo, quod ea ſibi placent & probantur. Haec praemia non ſunt condigna merita, ut docent papiſtici phariſaei, ſed ſunt gratuita divinae benignitatis munera, quae juxta pietatis qualitatem, ſed tamen gratis propter Chriſtum donantur hominibus juſtificatis.* Et poſtea: *Deus obligat ſe ex fide bene operantibus, & voluntaria ac gratuita pactione fecit ſe eis debitorem promittendo: illi non obſtringunt eum ſibi merendo, imo ille potius gratias ſuas, nobis jam collatas, retributionibus ornans, nos ſibi magis devincit & obnoxios reddit ſua beneficentia; quia in nobis coronat ſua dona, non noſtra merita, ut in nobis in aeternum exſtet materia glorificandi nomen ipſius &c.* Eodem ſenſu ſcribit Chemnitius in exam. concilii Trident. cap. de meritis operum. *Remiſſio peccatorum, reconciliatio cum Deo, adoptio, ſalus & vita aeterna non pendent ex noſtris meritis, ſed donantur gratis propter meritum & obedientiam Filii Dei, & fide accipiuntur. Sed in reconciliatis poſtea bona opera, cum placeant fide propter mediatorem, habent praemia ſpiritualia & corporalia in hac vita & poſt hanc vitam, idque ex gratuita promiſſione divina, non quod Deus propter perfectionem & dignitatem noſtrorum operum ſit debitor, ſed quia ex miſericordia & paterna liberalitate propter Chriſtum promiſit ſe praemiis ornaturum, quamvis inchoatam, languidam, imperfectam & immundam filiorum ſuorum in hac vita obedientiam. Et illae promiſſiones debent in renatis excitare ſtudium bene operandi, inde enim intelligimus, quam grata Patri cœleſti ſit filiorum qualiscunque illa, quam Spiritu ſancto deducente in hac vita ſub hoc corruptibili onere carnis inchoant, obedientia, ut quam praemiis ſpiritualibus & corporalibus, quae ſua dignitate non meretur, ex gratia & miſericordia propter filium ornare velit. Et in hanc ſententiam noſtri etiam a vocabulo* meriti *non abhorrent, ſicut etiam patribus uſitatum fuit. Praemia enim promittuntur ex gratia & miſericordia, non tamen dantur otioſis vel male agentibus, ſed laborantibus in vinea Domini. Atque ita in apologia confeſſionis Auguſtanae, in confeſſione Wittenbergenſi & in aliis noſtrorum ſcriptis uſurpatur vocabulum* meriti. Hæc Chemnitius.

Argumenta noſtræ ſententiæ.

§. LXXXIX. Ex his ſententia noſtra de *praemiis bonorum operum* ſatis eſt perſpicua, nimirum retributionem illam *accidentalium* præmiorum, quam bonis renatorum operibus ſive in hac, ſive in altera vita fieri concedimus, gratuitam eſſe adſerimus, ita ut renatis illa præmia obtingant non ob dignitatem, perfectionem & meritum aliquod operum, ſed ex gratuita Dei miſericordia, cui cum bona piorum opera per & propter Chriſtum, in cujus fide facta ſunt, quamvis imperfecta & immunda ſint, placeant ac probentur, ipſe præmiis ſe ea remuneraturum ex gratia promiſit, quam

promiſſionem re ipſa etiam comprobat. Hanc ſententiam *meritis operum* proprie ſic dictis oppoſitam confirmant argumenta omnia, quæ ſuperius contra perfectionem operum ſunt adlata, quibus ſecuti veſtigia Bellarmini, addimus ſequentia ſcripturæ teſtimonia, quæ ab eluſionibus ejusdem vindicabimus. I.) Propheta regius Pſalm. CIII. 4. in dialogiſmo cum anima ſua inſtituto ſic loquitur. *Redimit Dominus de fovea vitam tuam, coronat te miſericordia & miſerationibus.* David erat *vir ſecundum cor Dei*, Act. XIII. 22. ac opera ipſius vere Deo placebant, idem tamen non operum ſuorum meritis ac dignitati, ſed miſericordiæ & miſerationi divinæ in ſolidum adſcribit, quod a Deo coronetur, hoc eſt, multiplici benedictione corporali & ſpirituali, temporali & æterna cumuletur. Huic adfine eſt illud Chriſti Matth. V. 7. *Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordia adficientur*, hoc eſt, Deus miſericordiam ipſorum in hac & futura vita ex gratuita miſericordia compenſabit. Quod ex miſericordia datur, illud non contingit ex meritis. At præmia bonorum operum dantur ex gratia. Ergo non propter noſtra merita. Excipit Bellarminus libr. V. de juſtif. cap. 5. Auguſtinum epiſt. CV. & libr. de corrept. & gratia cap. 13. duas indicare locorum iſtorum expoſitiones, 1.) *quod beatitudo tribuatur miſericordiae, non quia non ſit vera merces meriti, ſed quia merita ipſa ex gratia data ſunt, non enim poteſt homo meritoria opera facere, niſi prius juſtificatus, juſtificatur autem ex gratia & miſericordia Dei.* 2.) Quod *in ipſa coronatione, quae merces eſt meriti, ſit etiam miſericordia neceſſaria, quae peccata venialia remittit, ſine quibus nulli vivunt, hanc autem miſericordiam debitam eſſe meritis ſanctorum, ut non tam donari, quam reddi ſit dicenda.* 3.) Bellarminus addit ex ſuo: *etiamſi iſta miſericordia non redderetur meritis, ſed eſſet pura miſericordia, non tamen impediret rationem meriti in bonis operibus hominum juſtorum, nam comitatur miſericordia coronam gloriae, ſed non eſt ipſa corona gloriae. Corona reſpicit bona merita, miſericordia reſpicit peccata venialia. Sicut ex parte hominis ſunt duo, bona ſcilicet merita, & peccata venialia, quorum unum non deſtruit alterum: ita ex parte Dei duo ſunt, corona gloriae tanquam merces meriti, & miſericordia tanquam medicina peccati, & horum etiam duorum unum non impedit aliud. Nam ſi remiſſio illa nullo modo eſſet debita, ſed omnino gratuita, poſſet quidem Deus remittere peccata illa venialia, ſed tamen nec punire poſſet niſi temporaria pœna, cum illa peccata majorem pœnam juſto judicio non mereantur, ſoluta vero in igne purgatorio illa pœna, bona merita juſto judicio coronam nulla re jam impediente perciperent.* Hæc Bellarminus, quæ adſcribere voluimus omnia, ut phariſaicum hominis ſupercilium ex illis liquidius conſpici poſſet, reſpondemus autem 1.) Auguſtinus nequaquam ſibi ſuisque ſcriptis authenticam auctoritatem tribuit, ſed omnia ſua dicta ſcripturæ judicio ſubmittit. Sic enim ſcribit lib. de bono perſ. c. 21. *Quamvis neminem velim ſic amplecti omnia mea, ut me ſequatur, niſi in his, in quibus me non errare perſpexerit: nam propter ea nunc facio libros, in quibus opuſcula mea retractanda ſuſcepi, ut nec me ipſum in omnibus me ſecutum fuiſſe demonſtrem;* & addit: *Arrogantius loquor, quam verius, ſi vel nunc dico me ad perfectionem ſine ullo errore ſcribendi jam in iſta aetate veniſſe.* Libr. IV. de orig. anim. cap. 1. *Non negare poſſum nec debeo, ſicut in ipſis majoribus, ita multa eſſe in tam multis opuſculis meis, quae poſſunt juſto judicio & nulla temeritate culpari.* In hanc ſententiam plura alibi occurrunt. 2.) Ergo ſi prior Auguſtini expoſitio hunc habet ſenſum, (quo Bellarminus eam accipit) quod vita æterna dicatur *gratia*, quia bona opera gratiam juſtificationis ſecuta tantæ ſint perfectionis tantique meriti, ut vita æterna jure & ex debito eis reddatur, tunc ſalva honorificentia, quæ Auguſtino debetur, eidemque a nobis defertur, expoſitionem eam deſerimus, quia gratia in articulo juſtificationis & negotio ſalutis omnia omnino operum merita excludit, ut alibi luculente oſtendimus, & manifeſte id confirmatur ex claſſico illo loco apoſtoli Rom. XI. 6. *Si ex gratia, jam non ex operibus,*

I.) David miſericordiæ divinæ adſcribit coronam gloriæ. Pſ. CIII.

', *alioquin gratia non erit gratia. Si ex*
bus, jam non eſt gratia, alioquin opus
rit opus. 3.) Sed bene habet; hanc gra-
& operum oppoſitionem confirmat ipſe Au-
nus libr. II. de peccat. origin. cap. 24. *Gra-*
on eſt gratia ullo modo, niſi ſit gratuita
modo. In Pſalm. CXLIV. *Ubi audis*
iam, gratis intellige. Si ergo gratis, nihil
ltuliſti, nihil meruiſti, nam ſi meritis ali-
redditum eſt, merces eſt, non gratia.
t. III. in Joh. *Quid eſt gratia? gratis data.*
! eſt gratia? gratis donata, non reddita.
bi debebatur, merces reddita eſt, non gratia
ta. Serm. XV. de verb. apoſt. *Pro ni-*
ſalvos facies eos. Quid eſt, pro nihilo ſal-
facies? nihil in eis invenis, unde ſalves, &
n ſalvas. Gratis das, gratis ſalvas. Om-
nerita praecedis, ut dona tua conſequantur
ta noſtra. Prorſus gratis das, gratis ſal-
quia nihil invenis, unde ſalves, & mul-
invenis, unde damnes. c. Gratia. 1. q. 1.
tia non eſt gratia, niſi gratis detur & acci-
ir. 4.) Unde colligimus, quando Augu-
s bonis operibus ex gratia factis vitam æter-
reddi pronunciat, ipſum nequaquam hoc
nſu adſerere, quem Bellarminus ipſi tri-
, quod bona opera *in ſe* ac *per ſe* tantæ ſint
itatis ejusque meriti, ut vita æterna illis ex
ac debito ſit reddenda, ſicut peccatis mors
na debetur; ſed ordinem beneficiorum di-
rum exponit, quod Deus in hac vita nos
icet, renovet, ac per Spiritum ſanctum ad
is generis bona opera nos impellat, in futura
m vita glorificet, idque omne & totum ex
a, & ſic gratiam pro gratia reddat; per
ta intelligit bona opera, per mercedem gra-
m illud donum, quod Deus bene operanti-
eddit. Hanc eſſe genuinam Auguſtini ſen-
m patet ex aliis locis, in ench. ad Laurent.
107. *Ipſam vitam aeternam, quae certe*
es eſt bonorum operum, gratiam Dei adpellat
olus. Stipendium enim, *inquit*, peccati mors,
a Dei vita æterna in Chriſto Jeſu Domino
o. *Stipendium pro opere militiae debitum*
tur, non donatur: ideo dixit, Stipendium
ati mors, *ut mortem peccato non immerito*
illatam, ſed debitam demonſtraret; gratia vero
niſi gratis ſit, gratia non eſt, intelligendum eſt
igitur etiam ipſa hominis bona merita eſſe Dei
munera, quibus cum vita aeterna redditur,
quid niſi gratia pro gratia redditur? De grat.
& lib. arbitrio cap. 8. *Vita bona noſtra nihil*
aliud eſt, quam Dei gratia, ſine dubio & vita
aeterna, quae bonae vitae redditur, Dei gratia
eſt, & ipſa enim gratis datur, quia gratis data
eſt illi, cui datur &c. Cap. 9. *Apoſtolus cum*
potuiſſet dicere, ſtipendium juſtitiae vita aeter-
na, maluit dicere, gratia autem Dei vita ae-
terna, ut hinc intelligeremus, non pro meritis
noſtris Deum nos ad aeternam vitam, ſed pro ſua
miſeratione perducere, de quo in pſalmo dicit homo
animae ſuae, qui coronat te in miſericordia & miſe-
ratione. *Nunquid non corona bonis operibus reddi-*
tur? ſed quia ipſa bona opera illis in nobis ope-
ratur, ideo dixit pſalmus: coronat te in miſe-
ratione & miſericordia, *quia ejus miſeratione*
bona operamur, quibus corona detur. Serm. II.
de verb. apoſt. *Si autem gratia, jam non ex*
operibus, alioquin gratia non eſt gratia. Nam
ei, qui operatur, merces non imputabitur ſecun-
dum gratiam, ſed ſecundum debitum &c. te
autem coronat Deus in miſericordia & miſera-
tione, & ſi tua merita praeceſſerunt, dicit tibi:
diſcute bona merita tua, & videbis, quia bona
ſunt mea, &c. 5.) Ex his manifeſtum eſt,
quamvis Auguſtinus adſerat, bonis operibus
dari vitam æternam, ipſum tamen nequaquam
introducere meritum aliquod vere & proprie ſic
dictum. Quamvis enim *meriti* adpellatione
ſenſu *generaliori* & improprio (ut ſuo loco de-
monſtrabimus) cum aliis veteribus utatur, ta-
men vitam æternam *gratis*, non *ex debito*, non
pro meritis noſtris, ſed pro miſeratione Dei
nobis dari evidenter adſerit: id quod adhuc cla-
rius patet ex illo ipſo, quem Bellarminus adle-
gat, loco, libr. de corrept. & grat. cap. 13. *San-*
ctis (inquit) *adhaeret Dei miſericordia, ſive cum*
convertuntur, ſive cum praeliantur, ſive cum
coronantur. Nam & tunc eſſe illis Dei miſeri-
cordiam neceſſariam, ſancta ſcriptura teſtatur,
ubi ſanctus David de Domino Deo ſuo dicit
animae ſuae, qui coronat te in miſeratione &

miſericordia. *Dicit etiam Jacobus apoſtolus, judicium ſine miſericordia illi, qui non fecit miſericordiam, ubi oſtendit etiam in illo judicio, in quo juſti coronantur, injuſtique damnantur, alios cum miſericordia, alios ſine miſericordia judicandos. Propter quod etiam mater Maccabaeorum filio ſuo dicit, ut in illa miſeratione cum fratribus tuis te recipiam. Cum enim rex juſtus, ſicut ſcriptum eſt, erit in throno, non adverſabitur ante eum omne malum. Quis gloriabitur caſtum ſe habere cor, aut quis gloriabitur mundum ſe eſſe a peccato? ac per hoc etiam ibi* (in judicio) *Dei miſericordia neceſſaria eſt, qua fiet beatus, cui non imputavit Dominus peccatum.* Hæc Auguſtinus, ex cujus verbis ſic concludimus. Si in ipſo judicio & coronatione neceſſaria eſt miſericordia, quæ remittat peccata, utique bonis operibus non redditur vita æterna ex merito. Item: Si illa Davidis ſententia uſque ad illud ibi noviſſimi judicii eſt extendenda, utique hujus ejusdem ſententiæ apoſtolica interpretatio de illo ipſo judicio eſt intelligenda. At prius ex ſententia Auguſtini. Ergo & poſterius, & per conſequens in illo judicio abſque operibus (abſque meritis operum) fiemus beati. Sic enim apoſtolus Rom. IV. 6. *Quemadmodum & David explicat beatificationem hominis, cui Deus imputat juſtitiam abſque operibus.* 6.) Regerit Bellarminus, *Auguſtinum ibidem addere, quod iſta miſericordia debita ſit bonis operibus renatorum, ac proinde in judicio non tam donetur, quam reddatur.* Reſp. imo vero ex debito mercedem meriti reddere ad juſtitiam pertinet, miſericordiæ proprium eſt gratis donare, ergo ſi eſt debita, non erit miſericordia gratuita, & ſi eſt miſericordia gratuita, non erit debita. Ideo apoſtolus Rom. IV. 4. diſtinguit inter *mercedem ſecundum debitum*, & *mercedem ſecundum gratiam.* In coronatione piorum opus eſt miſericordia non tantum propter quotidianos lapſus, ſed propter ipſa bona opera, quæ ſunt imperfecta & immunda, illa igitur coronatio non eſt merces meriti proprie ſic dicti, ſed eſt gratia & miſericordia, ſive gratuita retributio: quibus enim operibus debeietur miſericordia remittens peccata venialia, cum ipſa opera indigeant miſericordia propter adhærentem imperfectionem? Si poſſent ſancti operibus ſuis miſericordiam illam peccata tegentem & remittentem promereri, peccatorum remiſſio non amplius foret gratuita, quod enim ex debito redditur, illud non donatur ex gratia; quod noſtris operibus promeremur, illud non contingit gratis; ſi miſericordia illa debetur noſtris operibus, non continget gratis propter Chriſtum mediatorem. Rectius Hilarius in enarr. Pſalm. LXVI. ſub initium: *Peccatorum remiſſio non probitatis eſt meritum, ſed ſpontaneae indulgentiae voluntas ex bonitatis divitiis ad miſerandi munus exuberans.* Sed quid de Auguſtino fiet? is clare teſtatur, *miſericordiam illam Dei, qua operibus redduntur praemia, eſſe debitum.* Reſp. non intelligit debitum *juſtitiae*, quod in quadam meritoria operum dignitate, ſed debitum *promiſſionis*, quod in gratuita Dei bonitate fundatur, *debitorem ſe fecit Deus gratis nobis promittendo, nos eum non obſtringimus merendo.* Vide enarrat. ejus in Pſalm. CIX. ſtatim in princ. 7.) Tertia Bellarmini reſponſio non uno laborat vitio. Præſupponit enim peccata venialia eſſe ſua natura venialia, eadem nihil derogare perfectioni *actualis* juſtitiæ, non poſſe juſto Dei judicio niſi temporaria tantum pœna puniri, in igne purgatorio pro illis ſatisfieri poſſe &c. de quibus hypotheſibus alibi copioſe fuit actum. Si ullius ſancti peccata eſſent ſua natura venialia, ita ut non poſſint niſi temporaria pœna puniri, is certe fuiſſet Paulus, *qui omni conſcientia bona converſatus eſt coram Deo*, Act. XXIII. 1. *qui ſtuduit ſine offendiculo conſcientiam habere erga Deum & erga homines ſemper*, Act. XXIV. 16. *qui potuit gloriari, ſeſe nullius criminis conſcium eſſe.* 1 Cor. IV. 4. At ne is quidem peccata ſua tam parvi æſtimat, ut ea ſua natura venialia, hoc eſt, venia digna, quæque Deus non niſi temporaria pœna punire poſſit, profiteri auſit, quin potius miſerabiliter & flebiliter admodum conqueritur Rom. VII. 24. *Miſer ego homo, quis me eripiet ex hoc corpore morti obnoxio?* per hanc *mortem* non intelligi *temporalem*, vel ex eo patet, quod propter illam nequaquam ſeſe miſe-

rum

onnnciaverit, ſed potius eam ſibi *lucro* ropter eam *ſe gaudere* ſtatuerit Phil. I. 23. Item ex eo, quod apoſtolus ſubjicit, *ſe agere Deo per Chriſtum*, innuens ab il- eſſe per Dei gratiam in Chriſto nobis pro- liberatum ac liberum eſſe. Relinquitur quod Paulus jamdum renatus fuerit in morti æternæ obnoxio propter pecca- carne adhuc hærens, niſi gratuita ejus- niſſio per & propter Chriſtum contigiſſet. i peccata tanti apoſtoli non fuerunt ſua enialia, ſed quæ æternæ mortis nexibus llaqueare potuiſſent, niſi per Chriſtum m liberatus fuiſſet, quanto minus alio- atorum peccata erunt venia, & non niſi ria pœna digna? Adde, quod omnes re- nſtitutione Chriſti quotidianas illas infir- vocant *debita*, Matth. VI. 12. at quic- debetur, illud, quantulumcunque ſit, ſua natura æternæ pœnæ nos obnoxios niſi gratis propter Chriſtum condonetur. ique in ἐργασίᾳ hujus argumenti Bel- ſibi ipſi fortiſſime contradicit, hoc enim utat, *vitam aeternam dari ex gratia*, *eſſe meritum juſtitiae ex condigno &* ed lib. II. de pœnitent. cap. 12. ſub fi- trarium habet: *Meritum ex juſtitia* (in- ponitur *gratiae, non autem meritum ex quod non in juſtitia, ſed in liberalitate*

LV. *nes a- te* §. XC. II.) Eſa. LV. 1. Deus per prophetam ſic adloquitur po- pulum Iſraëliticum: *Omnes ſitien- tes venite ad aquas, & quibus non eſt argentum, venite, emite lite, emite abſque argento & abſque num & lac*: ubi proponit Deus ſe ipſum thauſtum omnis gratiæ ac benedictio- m, invitat omnes ſitientes, hoc eſt, es ſuam egeſtatem, ac proinde *eſu- ſitientes juſtitiam*, ut exponitur Matth. mittit denique *vinum & lac*, hoc eſt, ieris corporalia & ſpiritualia, tempo- erna bona, animam noſtram nutrientia ntia, promittit autem *gratis* ſine ar- gento & pretio, hoc eſt, non ob aliquod no- ſtrum meritum, ſed ex ſola gratia ſe ea colla- turum; ex quo ita colligimus: Quicquid gratis nobis confertur, non propter merita noſtra no- bis redditur. At bona ſpiritualia gratis confe- runtur, illud enim per emtionem lactis & vini abſque argento & pretio *parabolice* intelligitur. Ergo bona ſpiritualia non propter merita noſtra nobis redduntur, & per conſequens vita æterna, quæ inter ſpiritualia bona eſt non poſtremum, gratuitum eſt donum, non operum noſtrorum meritum. Huic argumento addenda eſt formula orationis, qua utitur propheta Daniel c. IX. 18. *Non in juſtitiis noſtris proſternimus preces no- ſtras coram te, ſed in miſerationibus tuis mul- tis. Domine exaudi, Domine parce, propter temet ipſum, &c.* Si exauditio precum non contingit nobis propter noſtras juſtitias, ſed ex ſola Dei miſeratione, quanto incomparabiliter minus vitæ æternæ felicitas propter noſtras juſti- tias nobis continget. Sed verum prius. Ergo & poſterius. Bellarminus excipit. 1.) *Vinum & lac apud Eſaiam juxta Hieronymi interpreta- tionem non gloriam ſempiternam, ſed gratiam hujus temporis ſignificare.* 2.) *Concedere ſe, quod gratia illa non adquiratur per merita, ſed gratis detur, quamvis non abſque labore & o- pere noſtro, venire enim atque emere laborem noſtrum, abſque argento & abſque commutatio- ne, reconciliationem non debitam, ſed gratui- tam plane demonſtrat.* 3.) *Danielem eo loco non petere coronam, ſed liberationem a captivi- tate.* Reſp. 1.) Bellarminus ſibi ipſi contradi- cit. Quomodo enim cum merito de *congruo* conſiſtit, quod hoc loco ſcribit, *fatemur, gra- tiam Dei non adquiri per merita, ſed gratis da- ri?* Confer cum his ea, quæ ſcribit lib. II. de pœnit. cap. 12. *poſterior ſententia* (quod actus pœnitentiæ, fidei & dilectionis ſint non ſolum diſpoſitiones juſtificationis, ſed etiam merita de congruo) *verior eſt ac ſcripturis conformior.* Lib. I. de juſtific. cap. 21. *Juſtificatio gratuita non excludit opera, quae dicuntur ad juſtifica- tionem concurrere ut diſpoſitiones vel ut merita de congruo.* Si diſpoſitiones ad infuſionem gra- tiæ juſtificantis ſunt merita de *congruo*, utique

 per

per aliqua merita Dei gratia adquiritur. 2.) In eo, quod Bellarminus hoc loco negat intercedere quandam commutationem inter gratiam juſtificationis & hominis diſpoſitiones, itidem contradicit ſcholaſticis, quorum pronunciatum perpetuum eſt, *facienti homini, quod in ſe eſt, Deum infundere gratiam, aequum & congruum eſſe, ut homini ad ultimum virtutis ſuae agenti Deus ſecundum divitias bonitatis ſuae plus rependat. &c.* qua de re poſtea, ubi Helenam illam meritorum in proſcenium adducemus. 3.) In eo etiam ſibi ipſi Bellarminus contradicit, quod hoc loco negat reconciliationem eſſe debitam, eandem autem mere gratuitam agnoſcit. At ubicunque eſt meritum aliquod, ibi ceſſat ratio gratuiti. In reconciliatione ſive juſtificatione intercedit aliquod meritum, videlicet meritum de *congruo*. Ergo ibi ceſſat ratio gratuiti. Adde, quod Bellarminus lib. I. de juſtif. c. 20. col. 1014. expreſſe ſcribat, *meritum de congruo potius fundari in aliqua dignitate operis quam in promiſſione* Si meritum, de *congruo*, quod in juſtificatione intercedit, fundatur in ipſius operis dignitate, non in ſola Dei promiſſione, quomodo juſtificatio erit amplius gratuita? 4.) Ad rem ipſam quod attinet, dicimus, in Eſaiæ teſtimonio per *vinum* & *lac* non ſolum hujus temporis gratiam, ſed omnis generis bona ac dona intelligi, cujus interpretationis teſtem habemus ipſum Chriſtum, qui Apoc. XXI. 6. dicit: *Ego ſitienti dabo de fonte aquae vivae gratis*, quibus verbis procul dubio ad propheticum hoc teſtimonium reſpicit. Prov. IX. 1. *Sapientia* (per quam Filium Dei intelligendum eſſe ex antecedentis capitis v. 24. patet) *aedificavit ſuam domum, &c.* v. 2. *immolavit victimam, miſcuit vinum ſuum, & diſpoſuit menſam ſuam*, v. 5. *ad quam invitavit ſimplices, dicens: Venite, comedite panem meum, & bibite vinum, quod miſcui vobis.* Joh. IV. 14. *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non ſitiet in aeternum, ſed aqua, quam ego ei dabo, fiet in eo fons aquae ſalientis in vitam aeternam.* Ex his & ſimilibus locis manifeſtum eſt, per fontem ipſum Chriſtum, per aquam, vinum & lac omnia Chriſti beneficia, quæ ſunt fides, remiſſio peccatorum, juſtitia, donatio Spiritus ſancti, ſanctificatio, ſalus & vita æterna, intelligenda eſſe, quo referri poteſt [illegible] illa ſcripturæ phraſis, quod promiſſa [illegible] Canaan dicitur *melle & lacte fluere*, jam vero conſtat, terram Canaan cœleſtis hæreditatis typum fuiſſe. Ergo per *lac* & *vinum* non ſolum hujus vitæ gratia, ſed etiam futura gloria intelligenda eſt. 5.) Hanc interpretationem noſtram ipſe Hieronymus confirmat. Sic enim commentatur in illum locum: *Provocat Dominus credentes ad fluvium Dei; qui repletus eſt aquis, & cujus impletus laetificat civitatem Dei.* (de hoc fluvio ipſe Bellarminus ſcribit lib. V. de juſtif. cap. 17. §. 2. *Vita aeterna eſt flumen laetificans civitatem Dei*, Pſalm. XLV.) Deinde addit Hieronymus: *Non timeant ſitientes eloquii paupertatem, ſi argentum forte non habeant, ſed audiant apoſtolum dicentem: gratia ſalvi facti eſtis.* (audis de gratuita ſalute locum propheticum ab Hieronymo exponi) Quando in eodem loco v. 3. propheta ſub perſona Dei in eadem invitatione progreſſus dicit: *audite, & vivet anima veſtra:* id Hieronymus ſic explicat: *Omnium bonorum promiſſio vita eſt ſempiterna. Quod ſi volueritis audire, & anima veſtra vixerit in aeternum &c.* Qua igitur fronte Hieronymi interpretationem Bellarminus nobis exponit? 6.) Quod ſi vel maxime tantum de gratia *juſtificationis* dictum Eſaiæ loqueretur, nihilominus tamen recte ex eo inferri poſſet, ex gratia nos ſalvari, cum juſtificationis & ſalvationis eædem ſint cauſæ, docente apoſtolo Rom. IV. Eph. II. ut paulo poſt plenius demonſtrabitur. 7.) Verbum *emendi* translatitie in hoc dicto uſurpatur, & ſignificat ſibi aliquid comparare, invitantur enim illi, *quibus non eſt argentum*, & graviter reprehenduntur, *qui adpendunt pecuniam*, hoc eſt, qui operum ſuorum merita ad ſtateram divini judicii adpendere cupiunt, ideoque paulo poſt additur: *ego ſitienti dabo gratis.* 8.) Reſponſio ad locum Danielis data vera quidem eſt, ſed vim argumenti noſtri nulla ex parte infringit. Si enim noſtris juſtitiis nequidem temporale aliquod beneficium, quale fuit liberatio ex captivitate, adſcribi poteſt, quanto incomparabiliter minus

minus æternæ vitæ pondus noſtrorum operum meritis obtineri poteſt?

3.) Luc. XVII. *Cum omnia feceritis, dicite; ſervi inutiles ſumus.*

§. XCI. III.) Luc. XVII. 7. dicit Chriſtus diſcipulis ſuis: *Quis veſtrum habens ſervum arantem aut paſcentem, qui regreſſo de agro dicat illi, ſtatim tranſi & adcumbe.* v. 8. *Et non potius dicit ei, para quod cœnem, & praecinge te, ac miniſtra mihi, donec manducem & bibam, & poſthaec tu manducabis & bibes.* v. 9. *Nunquid gratiam habet ſervo illi, quia fecit, quae ei imperata fuerunt? non puto.* v. 10. *Sic & vos, cum feceritis omnia, quae praecepta ſunt vobis, dicite: ſervi inutiles ſumus, quod debuimus facere, fecimus.* Ex hoc loco largiſſima argumentorum ſeges nobis naſcitur. 1.) Si opera noſtra Deo jam ante jure dominii ſunt debita, non poterimus quidpiam illis mereri, conſequentiæ ratio dabitur poſtea. At verum illud. Ergo & hoc. 2.) Si conferimur ſervo, cui imperata Domini ſui ſedulo facienti nulla debetur gratia, quæ erunt noſtra erga Deum merita? 3.) Si jubemur nos inutiles ſervos profiteri, cum omnia, quæ mandata nobis ſunt, fecerimus, (non cum tentaverimus vel inceperimus tantum facere, nec cum quædam tantum fecerimus) quæ poterit eſſe de noſtris meritis opinio? 4.) Si *inutilis ſervus eſt, qui fecit omnia*, quid de eo dicendum, qui explere non potuit? (verba ſunt Hieronymi in Epiſt. ad Cteſiph.) Atqui nemo noſtrorum gloriari poteſt, ſe feciſſe illa omnia, quæ facere debuit, vide tract. de evangelio §. 87. ubi late de hoc dicto Chriſti egimus. Excipit Bellarminus, *multis modis hunc locum a patribus exponi, non tamen ullam eorum explicationem contra merita bonorum operum pugnare.* Reſp. ex ipſis viſceribus textus petita ſunt argumenta illa, quæ contra merita bonorum operum ex hoc loco produximus, nec deſtituuntur ea ſuffragio patrum, ut conſtare poterit ex teſtimoniis Hieronymi, Ambroſii, Bedæ & Bernhardi in tract. de evangel. dicto §. adlegatis. Videamus autem, quas ex veteribus Bellarminus proferat interpretationes. I.) inquit juxta Ambroſium lib. VIII. in Luc. *Jubet Dominus, ut agnoſcamus id, quod ſumus ex nobis: agnoſcenda eſt gratia, ſed non ignoranda natura, &c. itaque ex nobis ſumus ſervi inutiles, inepti prorſus ad ea implenda, quae Deus praecipit, ſed per ipſius gratiam utiles efficimur.* Reſp. Ambroſius ibidem addit: *ſi tu non ſolum non dicis ſervo aranti aut oves paſcenti, tranſi, recumbe, ſed exigis ab eo aliud miniſterium, & gratias ei non agis: ita nec in te patitur Dominus unius uſum eſſe operis aut laboris, quia dum vivimus, debemus ſemper operari. Ergo agnoſce te eſſe ſervum plurimis obſequiis defœneratum, non te præferas, quia filius Dei diceris, agnoſcenda gratia, non ignoranda natura, neque te jactes, quod bene ſerviſti, quod facere debuiſti &c.* Hæc Ambroſii interpretatio non ſtabilit, ſed evertit operum merita. Si enim ita ſumus Deo ad perpetua ſervitia obſtricti, ut ne gratia quidem nobis debeatur, quanto minus merces meriti nobis debebitur? Quod ſi agnoſcenda quidem gratia, (per quam bene operamur) non ignoranda autem natura, (quæ nondum penitus in hac vita renovata eſt, ſed ex parte adhuc carnalis) aliud inde contra operum merita naſcitur argumentum. Porro quamvis hæc Ambroſii expoſitio vera quidem ſit, tamen prout a Bellarmino adplicatur, non eſt textui adcommodata; adloquitur enim Chriſtus diſcipulos ſuos, renatos, eosque, ſi vel maxime omnia præcepta fecerint, humili corde agnoſcere jubet, nullam ſibi deberi gratiam, ſed ſe eſſe ſervos inutiles, utpote quia id ſolum fecerint, quod facere debuerint, ideo Ambroſius ibidem Chriſti verba ad Paulum adcommodat, qui cum nullius criminis ſeſe conſcium dicat, in hoc tamen ſe juſtificatum negat. II.) Juxta Bedam, *Chriſtus jubet agnoſcere, nihil nos Deo utilitatis adferre, ſed quicquid boni facimus, id nobis utile eſſe, non Deo, qui bonorum noſtrorum non eget.* Reſp hæc interpretatio itidem vera quidem eſt, ſed nondum ſatisfacit ſcopo hujus loci: Chriſtus enim parabola ſervi ex agro reverſi docet, Deum non obſtringi nobis ad mercedem propter noſtra ſervitia. Præterea ex hac ipſa interpretatione itidem vertuntur operum merita. Si enim ex obſequio noſtro nihil utili-

utilitatis ad Deum redit, utique quæ ex illo ad nos redit utilitas, non merito operis, ſed benignitati remunerantis accepta erit ferenda. Ideo ipſe Beda ſubjungit: *Si inutilis eſt, qui fecit omnia, quid de illo dicendum, qui explere, quae praecepta ſunt, vel infirmitate non potuit, vel quod pejus eſt, ſuperbia deſpexit &c. Haec eſt igitur in hominibus ſola fidei perfectio, ſi omnibus, quae praecepta ſunt, impletis, imperfectos eſſe ſeſe noverint, & quamdiu peregrinantur a Domino, ſemper ineſſe ſibi mala, quae defleant, ſemper meminerint deeſſe bona, ad quae gratia ejus juvante proficiant.* III.) Juxta Auguſtinum ſerm. III. de verb. Dom. *Servi inutiles dici poſſumus, cum omnia mandata divina fecerimus, quia nihil facimus ultra id, quod debemus, & nihil inde juſtae mercedis petere poſſemus, niſi Deus liberali pacto nobiscum convenire voluiſſet.* Reſp. Auguſtinus eo in loco non exponit dictum Chriſti, ſed in genere pronunciat: *O magna bonitas Dei, cui cum pro conditione reddere debeamus obſequium, utpote ſervi domino, amicitiarum nobis praemia repromittit, ut a nobis obſequia debitae ſervitutis extorqueat.* Hoc Auguſtini pronunciatum nobis nequaquam adverſatur, quin potius ſententiam noſtram confirmat. Si enim bonitati divinæ & liberali ejusdem promiſſioni deputandum, quod bona opera noſtra remuneratur, conſequens eſt, non ob dignitatem aliquam ac meritum, quod ipſis operibus inhæret, ex debito juſtitiæ retributionem fieri; ſed potius ex liberali gratia, quæ ideo vocatur debitum, quia Deus promittendo ſe veluti debitorem fecit. Hanc eſſe genuinam Auguſtini ſententiam, patet ex eo, quod alibi diſerte exponit, quomodo mandata Dei in hac vita a nobis impleantur, non perfectione quadam operum, quibus hoc nomine merces meriti debeatur, ſed adjuncta remiſſione peccatorum. Lib. I. retract. cap. 19. *In divinis mandatis eſt etiam id, quod jubemur orare,* dimitte *nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris, quam orationem usque in finem ſeculi tota dicit eccleſia, omnia ergo mandata facta deputantur, quando quicquid non fit, ignoſcitur.* IV.) Juxta Chryſoſtomum, *non dicit Dominus, cum feceritis haec omnia, ſervi inutiles eſtis, ſed ait: dicite, quia ſervi inutiles ſumus, ubi vult nos de nobis poſt benefacta humiliter ſentire, ne ſuperbia corrumpat opera, quae fecimus: ſed cum nos dicemus, ſervus inutilis ſum, dicet ille: Euge ſerve bone & fidelis, quia in pauco fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam.* Eandem reſponſionem Bellarminus repetit lib. II. de monachis cap. 13. & lib. II. de indulgentiis cap. 10. Hoſius fol. 147. fac. b. *modeſtiae duntaxat praeceptum nobis ſic inculcari* diſputat. Tiletanus in refut. Antuerp. confeſſ. dicit, *in his Chriſti verbis proponi admonitionem humilitatis.* Reſp. imo vero continent hæc Chriſti verba non ſolum admonitionem humilitatis, ſed etiam ſolidam doctrinam veritatis, quod manifeſte comprobat adjuncta parabola ſervi ex agro reverſi, cui Chriſtus diſcipulos ſuos comparat, & de eo pronunciat: *Num gratiam habet dominus terrenus ſervo illi, quia fecit, quae imperata fuerunt ei? non puto.* Quod ſi collatio conſtare debet, ſtatuendum in ἀποδόσει non proponi humilitatem quandam fictam & hypocriticam, cui in re ipſa nihil veritatis ſubſit, ſed potius revera ſeſe rem ſic habere, ut renati ore jubentur confiteri. Recognoſcat Bellarminus ſua verba lib. III. de juſtif. cap. 5. §. ad hunc locum: *Sancti humiles eſſe debent, ſed non mendaces,* quod pronunciatum opponit Ambroſio Catharino, qui dixerat, *ſanctum Iobum non ignoraſſe ſe juſtum eſſe, ſed noluiſſe jactare ſuam juſtitiam, nec ſibi aliquid ſuperbe arrogare.* Idem ſibi ipſi reſpondeat hoc loco. Concedimus ergo, quod Chryſoſtomus dicit, renatos ex vera humilitate ſeſe inutiles ſervos profiteri debere (*); ſed negamus, quod Bellarminus adtexit.

(*) Verba Chryſoſtomi ſunt homil. VII. in c. III. Rom. *Quaecunque fecerimus, debitum, ſi quid fecerimus, exſolvimus. Propterea & ipſe Chriſtus dicit:* Quando omnia feceritis, dicite, ſervi inutiles ſumus, quæ enim debebamus facere, fecimus. *Cum igitur dilectionem exhibemus, cum pecuniam damus egenis, debitum implemus, non ſolum ideo, quod Deus prius nos beneficiis ſuis ſibi fecerit obnoxios, ſed ob id, quod quæ ſua ſunt, diſtribuimus, quodcunque & quidquid tandem dederimus.*

xit, huic humilitati non ſubeſſe veritatem, cui depravationi prorſus Pelagianæ opponimus can. VIII. Milevitani concilii: *Placuit, ut quicunque verba ipſa dominicae orationis:* Dimitte nobis debita noſtra, *ita volunt a ſanctis dici, ut humiliter, non veraciter hoc dicatur, anathema ſit, quis enim ferat orantem & non hominibus, ſed ipſi Domino mentientem?* atque illud Bernhardi ſerm. de tripl. cuſtod. col. 356. *Cum feceritis omnia, quae praecepta ſunt vobis, dicite, ſervi inutiles ſumus, &c. Sed hoc, inquies, propter humilitatem monuit eſſe dicendum, plane propter humilitatem, ſed nunquid contra veritatem?* Abſit igitur a piis mentibus hæc hypocriſis, qua ore quidem profitentur, ſe eſſe ſervos inutiles, interim in corde ſtatuunt, ſe operibus ſuis vitam æternam ex *condigno* promeritos eſſe; imo etiam ſupererogationis opera feciſſe. Adde quod Bellarminus confictam hanc gloſſam ipſemet refellat, ſic enim ſcribit lib. II. de indulg. cap. 10. *Non dicit Dominus* Luc. VII. *cum feceritis omnia, dicite, ſervi inutiles ſumus, ſed ait,* cum feceritis hæc omnia, quæ præcepta ſunt vobis, dicite, ſervi inutiles ſumus, quod debuimus facere, fecimus. *Itaque illi dicuntur inutiles, qui nihil faciunt, niſi quod eis praeceptum eſt, & quod facere debent, ex quo ſequitur, ut qui faciunt aliquid amplius, quam teneantur, ut qui ſe caſtrant propter regnum cœlorum, & qui dant omnia pauperibus, vel alia id genus imperata faciunt, ſervi inutiles dici debeant.* Ex his Bellarmini verbis ſic concludimus Aut uterque, qui ſcilicet tantum imperata fecit, & qui (ex hypotheſi pontificia) ſupererogat aliquid, revera eſt ſervus inutilis, & ſic habemus, quod volumus: aut uterque tantum per humilitatem dicitur ſervus inutilis, & ſic Bellarminus diſtinguendo non diſtingueret; aut alter revera eſt ſervus inutilis, alter tantum dicitur ſervus inutilis. Jam vero ex his duobus, non qui ſupererogationis opera præſtitit, ſervus eſt inutilis, dici enim debet utilis, (juxta Bellarmini hypotheſin) relinquitur ergo, quod is, qui imperata tantum fecit, revera ſit ſervus inutilis. Nec obſtat, quod renati a Chriſto fideles & boni ſervi vocantur, illud enim fit diverſo reſpectu. Quia enim non omnia, quæ mandata nobis ſunt, & ad quæ Deo ut ſervi obſtricti ſumus, præſtamus, ac quæ præſtamus, non eo perfectionis & puritatis gradu, qui in lege præſcribitur, præſtamus, ideo non ſolum ſervos, ſed etiam inutiles ſervos nos agnoſcere & profiteri debemus, cum quibus ſi Deus in judicium vellet intrare, & peccata noſtra nobis imputare, non poſſemus certe conſiſtere: quando autem in vera pœnitentia hoc agnoſcimus, fide in Chriſtum mediatorem nos erigimus, & ex fide bene operamur, tunc Deus non imputabit nobis peccata, ſed ex gratia propter Chriſtum eadem remittet, & opera noſtra, licet ſint imperfecta & immunda, tamen quia in fide facta ſunt, temporalibus & æternis præmiis ex eadem gratia remunerabitur, bonos ac fideles ſervos nos vocando. *Quod Chriſtus nos loqui docet juris eſt ac veritatis: quod ipſe piis aliquando locuturus eſt, id gratiae eſt ac miſericordiae,* ſcribit Mylius in expl. Aug. confeſſ. art. VI. p. 107. (*)

§. XCII.

(*) Auguſtinus lib. de perfect. juſtit. *Ipſi filii Dei comparati ſibi ipſis, quales in illa perfectione æterna futuri ſunt, ita boni ſunt, ut adhuc & mali ſint, quod de illis dicere non auderem, quis enim audeat dicere malos eſſe, quorum Pater eſt Deus, niſi ipſe Dominus diceret, ſi ergo vos, cum ſitis mali, noſtis dare bona, cum ait utique Pater veſter, filios Dei eſſe jam monſtravit, quos tamen malos eſſe non tacuit &c. Secundum id, quod ex Deo nati ſumus, in eo, qui adparuit, ut peccata tolleret, id eſt, in Chriſto manemus & non peccamus, hoc eſt autem, quod interior homo renovatur de die in diem. Secundum autem quod de homine illo nati ſumus, per quem peccatum intravit in mundum & per peccatum mors & ita in omnes homines pertranſiit, ſine peccato non ſumus, quia ſine illius infirmitate nondum ſumus, donec illa renovatione, quæ fit de die in diem, quoniam ſecundum ipſam ex Deo nati ſumus, infirmitas tota ſanetur, in qua ex primo homine nati ſumus, & in qua ſine peccato non ſumus, cujus reliquiis in homine manentibus interiore, quamvis de die in diem minuantur in proficientibus, ſi dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipſos*

piorum procedunt, ita intrinſeca eſt bonis operibus, ut non immerito ſubſtantiam bonorum operum ingredi dicatur, quicquid enim fit ſine caritate quantumcunque opus ſit, non eſt pro vere bono opere judicandum, ut expreſſe docet apoſtolus 1 Cor. XIII. 2. ſi ergo bona opera quoad ſubſtantiam non ſunt condigna æternæ gloriæ, utique etiam reſpectu caritatis eidem non erunt condigna. 5.) Caritatem illam, & quæ ex ea faciunt ac patiuntur, pii jamdum Deo debent, ſiquidem in lege divina ab omnibus exigitur: ſi ergo locum habebit in operibus noſtris parabola Chriſti Luc. VII. propoſita & ſuperius late expoſita, nulla hoc nomine ipſis ex debito juſtitiæ debetur gratia, nedum meriti quædam merces proprie ſic dicta. 6.) Caritas illa in hac vita eſt imperfecta, quicquid autem ei deficit, id ex vitio eſt, docente Auguſtino epiſt. XXIX. nunquam adſurgimus ad perfectionis gradum in lege divina præſcriptum, quomodo ergo caritas imperfecta dignitatem meriti operibus noſtris conciliare poterit? 7.) Eadem caritas noſtra a peccato in carne adhuc habitante, adeoque ex lucta carnis contra Spiritum commaculatur, quomodo ergo operibus vel paſſionibus noſtris dignitatem talem conciliare poterit, propter quam Deus ex juſtitiæ debito vitam æternam, infinitum illud donum, illis reddere teneatur? 8.) Nemo ſincere diligit Deum, niſi prius Deo reconciliatus ſit ac fide in Chriſtum juſtificatus. At quisquis fide juſtificatus eſt, is habet vitam æternam, *qui enim credit in Filium, habet vitam aeternam*, ut paulo ante oſtendimus. Ergo vita æterna gratis ipſi datur propter Chriſtum, non propter operum dignitatem meritoriam. 9.) Bona opera non ſolum ex caritate, ſed etiam ex fide debent proficiſci, quippe *ſine qua quicquid fit, peccatum eſt*, Rom. XIV. 23. at quid eſt bona opera ex fide facere? num ſtatuere, quod Deus propter merita operum nos in vitam æternam recipiat? atqui id fidei ſalvificæ, quæ in ſolo Chriſto gratiam Dei, juſtitiam & vitam æternam quærit. manifeſte repugnat. 10.) Impertinenter huc adcommodat Bellarminus paſſionem Chriſti, ea enim vim ſuam meritoriam *primario* ac principaliter non ex caritate, ſed ex perſonæ dignitate atque infinitate obtinet. Sic enim ſcribit ipſe Bellarminus lib. II. de juſtif. cap. 5. *Obedientia, paſſio & mors filii Dei, quamvis in ſe & eſſentialiter fuerit creata & finita, tamen ratione perſonae obedientis, patientis & morientis fuit infinita, & ex vero juſtitiae rigore propitiatio fuit pro peccatis noſtris, &c.* Interim non negamus, ſecundario & ex parte etiam ex caritate vim meriti Chriſti dependere; at qualis eſt illa caritas? perfectiſſima certe & numeris omnibus abſolutiſſima, nulla ne minima quidem peccati labecula contaminata, huic perfectiſſimæ & mundiſſimæ caritati conferre noſtram, arrogantiæ eſt non tolerandæ. 11.) Sic & peccatorum deliciæ, quæ apud impios exigui temporis ſunt, & tantum æternis pœnis juſte vindicantur, huic propoſito non quadrant, occurrit enim ſimile vitium, quod in vulgari illo enthymemate: *Mala opera merentur aeternam damnationem. Ergo bona opera merentur aeternam ſalutem.* Imo vero bonorum & malorum operum non eſt par ratio: illa ſunt imperfecte bona, ſunt jam ante debita, ſunt peccatorum nævis contaminata; ergo non merentur ſalutem; hæc vero in ſe ac ſua natura ſunt perfectiſſime mala. 12.) Comparationem bonorum operum cum ſemine paulo poſt explicabimus, uti etiam dictum apoſtolicum 2 Cor. IV. ſuperius expoſuimus §. 54. 13.) Relinquitur igitur, quod hæc Bellarmini reſponſio non ſatisfaciat argumento ex dicto apoſtolico contra merita operum & paſſionum petito. Apoſtolus agit de paſſionum indignitate. Bellarminus locum exponit de earundem brevitate. Apoſtolus ex brevitate paſſionum colligit indignitatem. Quia *momentaneae ac leves ſunt tribulationes noſtrae*, 2 Cor. IV. 17. ideo *non ſunt condignae ad futuram gloriam*, Rom. VIII. 18. Bellarminus contrario modo procedit, breves quidem paſſiones piorum eſſe concedit, ſed ex brevitate indignitatem colligendam eſſe negat. Apoſtolus & indignitatem & brevitatem paſſionum diſerte ponit; Bellarminus alterutrum tantum, videlicet brevitatem, agnoſcit. 14.) Ipſe Bellarminus huic ſolutioni ſuæ (quod textus apoſtolicus intelligatur de operibus ratione ſubſtantiæ,

non autem reſpectu caritatis) non adeo ım tribuit. Cum enim in hoc ipſo lib. V. 17. probare voluiſſet, *opera bona juſtorum oria eſſe ex condigno non ſolum ratione pa- ſed etiam ratione operum, ita ut in opere ex gratia praecedente ſit quaedam propor- & aequalitas ad praemium vitae aeternae;* p. 18. in principio ſibi ipſi hunc Pauli lo- objeciſſet, ad eum ſic reſpondet: *Intelli- ır illa omnia loca de meritis ſecundum ſub- am operum, non ut a Spiritu ſancto & a Dei proficiſcuntur.* Sed mox ſubjicit: *! ſi velimus locum univerſaliter intelligere ıis operibus omnibus, etiam ut a Spiritu ſan- & gratia Dei proficiſcuntur, ut Sanctus entius intellexit libr. I. ad Monim. promtum eſpondere, non requiri ad meritum ex con- ı abſolutam aequalitatem inter meritum & nium, ſed ſatis eſſe proportionabilem.* Et a cap. 19. probaturus *Deum remunerare o- bona ſupra condignum*, inter alia ſic ſcri- *Fortaſſe etiam huc pertinet illud apoſtoli* . VIII. Non ſunt condignæ paſſiones hujus oris ad futuram gloriam, *quamvis & ali- ioc teſtimonium exponi poſſit.* Quid vero illo agas, qui diverſas ſibique contradicto- ſcripturæ explicationes pro lubitu fingit ac t, ſaltem ut veritatis luci quovis modo cantur nebulæ?

hil. III. iſtimo ia detri- ı eſſe pro- minen- ſcientiam riſti.

§. XCIV. VI.) Phil. III. 8. *Exiſtimo omnia detrimenta eſſe propter eminentem ſcientiam Jeſu Chriſti Domini mei, propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror ut ſtercora, ut Chriſtum lucrifaciam.* v. 9. *Ut & inve- in illo non habens meam juſtitiam, quae ex eſt, ſed illam, quae eſt ex fide Chriſti, quae eo eſt, juſtitiam in fide.* Eph. II. 8. *Gra- ılvati eſtis per fidem, (& hoc non ex vobis, enim donum eſt)* v. 9. *non ex operibus, ne glorietur.* Tit. III. 5. *Non ex operibus, fecimus nos, ſed ſecundum miſericordiam ı ſalvos nos fecit per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus ſancti.* Si ſalus eſt ex gratia & fide, non ex operibus, utique etiam opera non erunt vitæ æternæ meritoria. Excipit Bellarminus, 1.) *apoſtolum loqui de ſalute inchoata, quae in hac vita habetur per gratiam juſtificationis & renovationis, non de ſalute perfecta, quae in cœlis eſt repoſita.* 2.) *Haec loca agere de operibus, quae fidem & gratiam Dei praecedunt, id quod vel ex eo conſpicuum ſit, quia opera illa fidei & gratiae opponuntur: illam vero juſtitiam & opera ſe quoque deſpicere, & merita vitae aeternae eſſe non concedere.* 3.) *Ne unum quidem ex tota vetuſtate proferri poſſe, qui locum Phil. III. accipiat de operibus in fide factis; verbum praeſens, eo in loco ab apoſtolo uſurpatum, reſpicere non opera praeſentia, ſed praeſens judicium de operibus praeteritis in Judaiſmo factis.* Reſp. 1.) Non aliæ ſunt juſtificationis, aliæ ſalvationis cauſæ, ſed ut gratia Dei, propter Chriſtum fide adprehenſum, juſtificamur, ita quoque eadem Dei gratia, eodem Chriſti merito, eadem fide ſalvamur, ut jam ante §. 90. docuimus, & paulo poſt plenius demonſtrabitur. Fatemur ſane, quin & urgemus, juſtificatis in operibus bonis ambulandum eſſe, ac per multas tribulationes ingrediendum in regnum cœlorum; ſed illa opera, illæ paſſiones non ſunt merita ſalutis, quippe quam gratis Deus donat credentibus in Chriſtum, in quo eſt vita æterna. 2.) Ut opera bona ante juſtificationem facta excluduntur a merito juſtificationis, ita quoque opera bona poſt juſtificationem facta excluduntur a merito ſalutis, id quod in tractatu de juſtificatione clariſſime oſtendimus, videlicet per bona opera, quæ gratiæ & fidei opponuntur, atque ex juſtificationis & ſalutis merito excluduntur, omnia omnino bona opera intelligenda eſſe. 3.) Locum Phil. III. de operibus fidem & gratiam Dei ſubſecutis certo reſpectu (ſcilicet ſi meritum ſalutis eis adſcribatur, ſi fiducia in eo collocetur, ſi cum juſtitia fidei, quam in Chriſto habemus, conferantur) intelligendum eſſe, ex ipſo textu evincitur. Poſtquam enim apoſtolus v. 7. opera in lege facta repudiaſſet, hiſce verbis: *quae mihi erant lucra, ea arbitratus ſum propter Chriſtum damnum eſſe;* v. 8. ulterius

progreditur: ἀλλὰ *ſed* (quæ vocula, cum ſit *adverſativa*, diverſum quid a præcedentibus inferri ſignificat) μενοῦνγε *profecto* (quia magnum aliquid dicturus erat apoſtolus, ideo majoris fidei cauſa hanc adſeverationem addit) καὶ *etiam* (prioribus aliud quid conjungitur) *exiſtimo omnia* (quæcunque illa tandem ſint, ſi in negotio juſtificationis & ſalutis conſiderentur) *damnum eſſe propter excellentiam cognitionis Chriſti Jeſu Domini mei, propter quem omnia pro damnis duxi &c.* At quid diverſum, quid majus, quidve copulatum phariſaicæ juſtitiæ Paulum intelligere exiſtimabimus, quod omne pro damnis duxerit, ſi non juſtitiam & opera fidem ſecuta intellexerit? Addit poſtea apoſtolus, quæ tunc temporis, cum illam epiſtolam ex vinculis ſcriberet, fuerit juſtitia ſua coram Deo ad vitam æternam, imo quæ futura ſit juſtitia ſua, quando occurſurus eſt ad reſurrectionem mortuorum; *ut Chriſtum* (inquit) *lucrifaciam*, v. 9. *Et ut inveniar in illo non habens meam juſtitiam, quae ex lege eſt, ſed quae per fidem eſt Chriſti, quae ex Deo eſt, juſtitia in vita.* v. 10. *Ad cognoſcendum illum & virtutem reſurrectionis ejus & ſocietatem paſſionis illius configuratus morti ejus.* v. 11. *Si quo modo occurram ad reſurrectionem mortuorum.* Hæc certe exponunt præſens judicium non ſolum de præterita juſtitia ante converſionem, ſed etiam de præſenti juſtitia, quam non operibus, ſed fidei tribuit, perinde ut 1 Cor. IV. 4. dicit, *nihil mihi conſcius ſum, ſed in hoc non ſum juſtificatus.* Neque deſtituitur hæc interpretatio omni conſenſu veterum. Baſilius in IX. cap. de humilitate poſtquam dixerat: *Qui gloriatur, in Domino glorietur, quod Chriſtus nobis factus ſit a Deo juſtitia, ſapientia, juſtificatio, redemtio: Haec eſt perfecta & integra gloriatio in Deo, quando neque ob juſtitiam ſuam quis ſe jactat, ſed novit quidem ſe ipſum verae juſtitiae indigum eſſe, ſola autem fide in Chriſtum juſtificatum;* poſtea adducit exemplum Pauli, qui in hoc ipſo loco Phil. III. ſuam juſtitiam contemnat. Auguſtinus poſtquam libr. II. de peccat. merit. & remiſſ. cap. XIII. demonſtraverat, Zachariam & Eliſabeth propter illud encomium juſtitiæ, quod Luc. I. 6 ipſis datur, non fuiſſe ſine peccato, cum apoſtolus ſine querela in lege converſatus propter eminentem ſcientiam Chriſti omnia damnum eſſe arbitretur, tandem ſubjungit & ex prioribus infert: *Tantum ergo longe eſt, ut propter illa verba Zachariam & Eliſabeth ſine ullo peccato credamus perfectam habuiſſe juſtitiam, ut nec ipſum apoſtolum ejusdem regulae ſummitatem arbitremur fuiſſe perfectum, non ſolum* (notandum hoc) *in illa legis juſtitia, quam ſimilem iſtis habuit, quam inter ſtercora & damna deputat, in comparatione eminentiſſimae juſtitiae, quae in fide Chriſti eſt, verum etiam in ipſo quoque evangelio, ubi & tanti apoſtolatus meruit principatum, quod dicere non auderem, niſi ei credere nefas ducerem.* Bernhardus ſerm. L. in Cant. locum hunc Paulinum, in quo negat ſe eſſe perfectum & jamdum comprehendiſſe v. 13. ad ſtatum gratiæ poſt converſionem diſerte refert. *Si placet tibi* (inquit) *magis de adfectuali caritate datum fuiſſe mandatum, non inde contendo, dum modo adquieſcas & tu mihi, quod minime in vita iſta ab aliquo hominum poſſit vel poterit adimpleri. Quis enim ſibi arrogare id audeat, quod ſe Paulus ipſe fatetur non comprehendiſſe?* Oecumenius in cap. III. Phil. permutationem illam temporum in textu apoſtolico itidem obſervare jubet. Origenes, Bernhardus & Gerſon locum propheticum Eſaiæ, in quo juſtitia noſtra confertur panno mulieris menſtruatæ, ad bona opera renatorum referunt, ut ſuo loco oſtendimus, cur dubitarent eadem vocare damna & ſtercora, non quidem ſi per ſe & ſimpliciter conſiderentur, ſed ſi fiducia juſtitiæ & meriti coram Deo ad vitam æternam illis adſuatur, non habita imperfectionis eorundem & adhærentis peccati ratione? 4.) Dictum Eph. II. ſua luce ſplendet, quam ſophiſticis nebulis nunquam ita obſcurare poterit Bellarminus, quin veritatis lux erumpat. *Cum eſſemus mortui peccatis,* (ait apoſtolus v. 5.) *convivificavit nos Deus Chriſto, gratia ſalvati eſtis.* (ergo & vivificatio & ſalvatio ex gratia propter Chriſtum contingunt) v. 6. & *conreſuſcitavit & conſedere fecit in cæleſtibus in Chriſto Jeſu.* (ergo non ſolum inchoata, ſed & perfecta ſalus

lus in Chriſto & propter Chriſtum ex gratia contingunt, ac qui fide in Chriſtum juſtificati, jamdum conſederunt, hoc eſt, una cum Chriſto collocati ſunt in cœleſtibus) v. 7. *Ut oſtenderet in ſeculis ſupervenientibus abundantes divitias gratiae ſuae in bonitate ſuper nos in Chriſto Jeſu.* v. 8. *gratia enim eſtis ſalvati* (ergo non ex operibus Rom. XI. 6.) *per fidem* (ſine operibus Rom. III. 28.) *& hoc non ex vobis, Dei enim donum eſt,* v. 9. *non ex operibus, ne quis glorietur,* (quot verba, tot argumenta contra merita operum audis) v. 10. *ipſius enim ſumus factura, creati in Chriſto Jeſu in operibus bonis, quae praeparavit Deus, ut in illis ambulemus.* (ubi vides renatorum ſeu conditorum in Chriſto bona opera non conſtitui merita ſalutis, ſed viam, in qua ambulent, qui gratia ſalvati ſunt. Bernhardus tract. de lib. arbit. ſub finem vocat *viam regni, non cauſam regnandi.* Obſerva etiam hunc v. 10. αἰτιολογικῶς per particulam *enim* connecti cum priore, ideo non ſervamur ex operibus, *quia ſumus Dei opus conditi in Chriſto ad bona opera, quae praeparavit Deus, ut in illis ambulemus,* hoc eſt, Deus omnia nobis donat in Chriſto, juſtitiam, vitam æternam & Spiritum ſanctum, qui ad opera bona nos impellit, præparat nos ad opera per ſuam gratiam, nequaquam ergo per opera gratiam Dei vel vitam æternam meremur.) 5.) Tit. III. 5. opera fidem & gratiam præcedentia a ſalutis merito excluduntur, interim tamen ſequentia non includuntur, dicimur enim juſtificari & ſalvati *Dei gratia* (ergo non ex operibus) dicimur *haeredes vitae aeternae conſtituti,* (ergo id non adſequimur mercenaria operum obedientia) *opera juſtitiae* a ſalutis merito excluduntur. (atqui opera ex fide & gratia facta proprie ſunt opera juſtitiæ, ea ergo itidem excluſa intelliguntur, id quod vel ex cap. IV. Rom. manifeſtiſſimum, ubi Abrahæ renati opera a juſtificatione & ſalvatione excluduntur.) Inde Bernhardus ſerm L. in Cant. generaliter de omnibus operibus dictum apoſtolicum recte accipit. *Deus* (inquit) *mandando impoſſibilia* (in lege) *non praevaricatores homines fecit, ſed humiles, ne omne os obſtruatur, & ſubditus fiat omnis mundus Deo, quia ex operibus legis non juſtificabitur omnis caro coram illo. Accipientes quippe mandatum & ſentientes defectum clamabimus in cœlum, & miſerebitur noſtri Deus, & ſciemus in illa die, quia non ex operibus juſtitiae, quae fecimus nos, ſed ſecundum miſericordiam ſuam ſalvos nos fecit* &c. Repetenda ſunt hoc loco, quæ contra neceſſitatem operum ad ſalutem ſuperius diſputavimus.

§. XCV. VII.) Rom. III. 27. *Excluſa eſt gloriatio, non per legem operum, ſed per legem fidei.* Si fides excludit omnem gloriationem, quæ ex operibus naſcitur, utique etiam excludit meritum operum; qui enim vera merita habet, de illis jure gloriari poteſt. Viciſſim ſi ex operum noſtrorum meritis ſalus contingeret, nondum omnis gloriatio excluſa eſſet. Bellarminus excipit, *fidem excludere gloriationem eorum, qui in ſe gloriantur, quaſi ſuis viribus juſtitiam facere poſſint, & a ſe habeant, ſi quid boni habent: non autem excludere gloriationem illorum, qui in Domino gloriantur, id eſt; qui juſtitiam & merita Deo juvante habere ſe poſſe confidunt, alioquin non diceret apoſtolus: qui gloriatur, in Domino glorietur.* Reſp. de hoc argumento noſtro, uti & de Bellarmini effugio late egimus in tract. de juſtif. ubi oſtendimus, apoſtolum etiam de renatorum operibus loqui, & gloriationem de ipſorum meritis per legem fidei excluſam eſſe docere; hac vice breviter monemus: 1.) Apoſtolum ſuam illam de excluſa per legem fidei gloriatione ſententiam ad ipſum Abrahamum renatum adcommodare, quem vel ex operibus juſtificatum, vel gloriam apud Deum habere præciſe negat. Rom. IV. 2. *Si Abraham ex operibus juſtificatus eſt, habet gloriam, ſed non apud Deum.* 2.) Gloriatio dicitur excluſa *per legem fidei,* hoc eſt, per doctrinam evangelii. Jam vero hæc eſt propria & perpetua evangelii doctrina, quod gratis propter Chriſtum fide, non ex operibus juſtificemur & ſalvemur. Ergo etiam illa gloriatio excluſa eſt, quæ oritur ex operibus in fide factis. 3.) Renati in bonis operibus ſunt Θεοῦ σύνεργοι. Ergo ſi renati ex merito ſuorum operum ſalvarentur,

7.) Rom. III. Excluſa eſt gloriatio per legem fidei.

rentur, haberent adhuc quandam gloriationem, qua partim in Deo, partim in ſe ipſis gloriarentur. Jam vero *in ſolo Domino* non in nobis vel noſtris operibus gloriandum, Jer. IX. 24. 2 Cor. X. 17. nimirum *quod ipſi ſoli debeatur juſtitia, nobis autem confuſio faciei*; Dan. IX. 7. quod ipſe ſit *ſolus juſtus & ſanctus, juſtificans eum, qui eſt ex fide Chriſti;* Rom. III. 26. quod ipſe ſit Dominus noſter, *nos vero ſervi inutiles*, Luc. XVII. 10. Proinde gloriari in Deo excludit omnem ex operibus gloriationem, omnem meritorum perſuaſionem. 4.) Phariſæus Luc. XVIII. 11. non eſt in ſe gloriatus, quaſi ſuis viribus juſtitiam fecerit, & a ſe habuerit, ſi quid boni habeat, (gratias enim agit Deo, quod ex ipſius dono eam obtineat) nihilo tamen minus gloriatio illius ex operibus repudiata eſt, cum *in ſuam domum juſtificatus deſcendiſſe* negetur, v. 14. nimirum qui *juſtitiam ſuam coram Deo quaerunt ſtatuere, juſtitiae Dei non ſunt ſubjecti.* Rom. X. 3. 5.) Quid ſit in Domino gloriari, apoſtolus eo in loco diſerte expoſuit, videlicet grato corde & vera fide agnoſcere, quod *Chriſtus nobis factus ſit a Deo ſapientia, juſtitia, ſanctificatio & redemtio.* 1 Cor. I. 30. Ergo in Domino gloriari non eſt in operum noſtrorum meritis, ſed in ſolo Chriſto gloriari, juxta vetus illud:

Glorior in ſolo ſanguine, Chriſte, tuo.

Baſilius in homil. de humil. ex apoſtoli dicto ſic infert: *Haec eſt perfecta & integra gloriatio in Deo, quando neque ob juſtitiam ſuam quis ſe jactat, ſed novit ſe ipſum verae juſtitiae indigum eſſe,* (ἐνδεῆ ὄντα) *ſola autem fide in Chriſtum juſtificatum.* 6.) An per doctrinam meritorum excludatur gloriatio, id adparebit ex illis, quæ paulo poſt ex ſcriptis & praxi adverſariorum proferemus. Certe Bellarminus libr. V. de juſtif. cap. 3. non veretur adfirmare, quod *ſit magis honorificum habere aliquid ex merito quam ex ſola donatione.* Cap. 5. Quod *ſalvemur per Chriſti gratiam modo nobiliſſimo honorificentiſſimoque.* Cap. 9. Quod *ſpectare in opere & labore mercedem eminentiſſimam, ſit nobiliſſimum ac regium.* Cap. 7. Quod *nihil ſit facilius in hoc loco tentationis, quam ſuperbiam ex conſideratione* [...] *rum operum gigni.*

8.) Su[...] merito C[...] concidunt [...]rita noſtr[...] operu[...]

§. XCVI. VIII.) Stante merito Chriſti, concidunt operum noſtrorum merita. Si enim Chriſtus ſua obedientia promeruit nobis vitam æternam, nullus locus erit noſtrorum operum meritis. Viciſſim ſi [...]ſtris meritis eſſet locus, Chriſti meritum foret perfectum. Jam vero Chriſti mer[...] eſt infinitæ perſonæ infinitum pretium, ſa[...]ſimæ perſonæ ſanctiſſimum remedium. [...] Chriſti merito noſtra merita addere, eſt pulcerrimæ ſordidos panniculos adſuere, [...] debitam gloriam Chriſto detrahere. E[...] Bellarminus, 1.) *merita juſtorum non o[...] meritis Chriſti, ſed ab iſtis naſci, & qui[...] ipſa juſtorum merita laudis habent, id t[...] redundare in laudem meritorum Chriſti.* (inquit) *vitis, nos palmites, ſicut palmes poteſt ferre fructum, niſi manſerit in vite & nos nihil poſſumus ſine Chriſto facere. ſicut nemo unquam ita deſipuit, ut diceret trahi de gloria vitis, ſi palmites ipſius mu[...] fructum adferunt; ita nemo, niſi plane ſtu[...] dicere poteſt detrahi de gloria Chriſti, ſi [...] ejus per gratiam ejus, per Spiritum ejus [...] fidem & caritatem ab ipſo inſpiratam, opera faciant, quae ita vere ſint juſta, u[...] debeatur a juſto judice corona juſtitiae.* 2.) [...] *rita hominum non requiri propter inſuff[...] tiam meritorum Chriſti, ſed propter maxi[...] eorum efficaciam. Meruerunt enim Chriſti [...] ra apud Deum, non ſolum ut ſalutem conſ[...] remur, ſed etiam, ut eam per propria merita ſequeremur, ſive quod idem eſt, non ſolum a[...] nam ſalutem, ſed etiam vim merendi in nobi[...] ruerunt, ſicut quod Deus utitur ſole ad [...] dum illuſtrandum, igne ad calefaciendum, [...] ra & pluviis ad refrigerandum, non eſt in[...] ſa imbecillitas Dei, quaſi non poſſit ipſe p[...] abſque ſole, igne, aura, mundum illuſt[...] calefacere, refrigerare, ſed omnipotentia [...] qua potuit non ſolum iſta facere, ſed etiam [...] creatis vim faciendi tribuere.* 3.) *Nec [...] gloriam inter Deum & hominem, ſi non*

ſti meritis, ſed etiam noſtris ſalutem con-
mur, quia merita noſtra ſunt dona Chri-
& ratio, cur opus ſit dignum vita aeter-
tota pendet ex gratia. 4.) Non minus
Chriſto obſtrictos eſſe, nec minus ſalutem
am totam atque integram illi acceptam fer-
um meritis noſtris illam adquirimus, quam
sque ullis meritis noſtris eam acciperemus,
multo magis nunc illi nos debitores eſſe,
doquidem non ſolum per ejus gratiam ſal-
r, ſed etiam per eandem modo nobiliſſimo
ificentiſſimoque ſalvemur. Hæc omnia
rminus, ex quo Piſtorius in ſcripto germ.
a Hunnium p. 18. diſputat, Chriſti meri-
ſolum, ſolum, ſolum nos efficienter & me-
ie juſtificare & ſalvare, & mereri omne
quod nobis ad ſalutem eſt neceſſarium; ac
ominus diſp. de juſtif. th. 262. ſtatuit, ope-
ritatis & juſtitiae mereri vitam aeternam.
h. Leſſius in conſultat. de relig. p. 19. ſcri-
meritis operum Chriſti meritum extolli,
illud adeo ſtatuatur efficax, ut nobis etiam
tatem merendi contulerit, ſicut omnipoten-
Dei commendatur, quando rebus creatis
ma operandi non denegatur. Reſp. non
ntibus his effugiis & præſtigiis diſerte pro-
iamus, & gloriam & perfectionem merito
ſti debitam per pontificiam meritorum do-
am labefactari, quod ut liquidius conſtet,
modo procedimus. 1.) Si meritum Chri-
ſolum modo vitam æternam nobis pro-
it, ut primam gratiam ac infuſionem no-
promeruerit, ut ex gratia & juſtitia infuſa
operantes ipſimet poſtea vitam æternam
mereamur, per immotam & infallibilem
quentiam ex eo deducitur, quod ſublime
um ſalvationis inter Chriſtum & nos ſecun-dum diſtinctas partes eo modo diſtribuatur, ut Chriſtus quidem ſua paſſione nobis mereatur, id quod minus eſt, veram infuſionem virtutum & ſalutem inchoatam; nos autem merito immediato & propinquo mereamur, id quod incomparabiliter majus & auguſtius eſt, videlicet vitam æternam & ſalutem perfectam. Sed ex hypotheſi Bellarmini prius verum eſt. Ergo & poſterius. Iudicet vero quilibet, an per hoc non detrahatur gloriæ meriti Chriſti (*). 2.) Si ad ſalutis efficientiam in ordine cauſæ *meritoriae* ad meritum Chriſti oportet accedere noſtra merita, conſequens eſt, Chriſtum in ſua paſſione ac morte nondum plene & perfecte ſalutem nobis promeruiſſe. *Connexio* eſt manifeſta, ſi enim Chriſtus in ipſo opere paſſionis & mortis ſuæ juſtitiam & ſalutem nobis exuberantiſſime & pleniſſime promeritus eſſet, quid opus foret noſtrorum meritorum additamento? Non eſt, quod dicatur, gratiam Dei & fidem non excludi per meritum Chriſti, ergo nec noſtra merita, quilibet enim videt, eſſe rationem longe diſparem. Gratia Dei & fides ad juſtitiam & vitam æternam requiruntur, non in genere cauſæ *meritoriae*, ſed in alio genere cauſæ, gratia Dei in ordine cauſæ *efficientis principalis*, fides in ordine cauſæ *inſtrumentalis*. Sed ſi noſtra merita in ordine cauſæ *meritoriae* ad ſalutem requiruntur, quilibet videt, Chriſti meritum nondum eſſe perfectum; *ad quamcunque enim cauſam in eodem cauſandi genere aliud quidpiam adhuc requiritur, ea nondum eſt ad effectum producendum ſatis perfecta.* Nec eſt, quod dicatur, adplicationem meriti a Chriſto præſtiti per noſtra merita fieri, præterquam enim quod hoc ſine ſcripturæ teſtimonio adſeritur, quæ ubique *ſolam* fidem ſtatuit illud medium atque

(*) Gloria meriti Chriſti vel *in ſe* conſideratur, & ſignificat perfectionem ipſius, tum quoad vim promerendi infinitam, tum quoad ipſam obedientiam legi Dei abunde ſatisfacientem, tum quoad liberationem a maledicto legis: vel ſpectatur quoad *agnitionem & celebrationem* iſtius perfecti meriti & gratiæ divinæ in piis. *Priore* augeri non poteſt meriti Chriſti gloria, multo minus per opera piorum, cum gratia non eſſet gratia; Rom. XI. 6. *poſteriore* modo augeri poteſt, ſed non ratione Chriſti, qui bonorum noſtrorum non eget, Pſalm. XVI. 2. verum ratione noſtri Deum per bona opera gratitudinis ergo glorificantium. Matth. V. 16. GERHARDUS.

que organum, per quod beneficiorum Chriſti participes reddimur; accedit inſuper & hoc, quod hac ratione opera noſtra non eſſent ad claſſem cauſæ *meritoriae*, ſed ad claſſem cauſæ *inſtrumentalis* recipientis referenda. Atqui Bellarminus & reliqui pontificii ſcriptores ſtatuunt, ad ſalutis efficientiam in ordine cauſæ *meritoriae* ad meritum Chriſti oportere accedere noſtra merita. Ergo ſtatuunt, Chriſtum in ſua paſſione ac morte nondum plene & perfecte ſalutem nobis promeruiſſe. Judicet vero quilibet, an per hoc non detrahatur perfectioni meriti Chriſti. Referantur ad hunc locum ea, quæ in tract. de juſtif. §. 50. in medium produximus. 3.) Spiritus ſanctus in ſcripturis plane contrario modo procedit, ac Bellarminus hoc loco. Quia juſtificamur & ſalvamur *Dei gratia.* Ergo *non ex operibus.* Rom. IV. 5. XI. 6. Eph. II. 9. Quia juſtificamur & ſalvamur propter *Chriſtum.* Ergo non *ex operibus.* Gal. II. 21. Quia juſtificamur & ſalvamur *fide.* Ergo *non ex operibus.* Rom. III. 28. Nec Deus juſtificationis & ſalvationis opera eo modo diſtribuit, ut per Chriſti meritum quidem juſtificemur, per operum autem noſtrorum merita juſtificationis finem, ſalutem æternam conſequamur; ſed ut gratis, nullo intercedente noſtro merito, propter *ſolum* Chriſtum fide non juſtificat, ita quoque *gratis*, nullo intercedente noſtro merito, propter *ſolum* Chriſtum fide nos ſalvat, hinc dicimur *gratia, non ex operibus ſalvati*, Eph. II. 8. & *vita aeterna* dicitur *Dei donum*, Rom. VI. 23. ac *finis fidei noſtrae.* 1 Pet. I. 9. Proinde non habet hic locum diſtinctio inter ſalutem *inchoatam* & *perfectam*, ac ſi *illa* quidem propter Chriſtum gratis, *haec* vero ex meritis operum noſtrorum nobis contingeret, qui enim fide juſtificatur, is eo ipſo adoptatur in filium Dei, & hæres vitæ æternæ ſcribitur. *Omnes ſumus filii Dei per fidem:* Gal. III. 26. *Quod ſi filii, utique & haeredes:* Rom. VIII. 17. *Qui credit in Filium, habet vitam aeternam;* Joh. III. 36. ac vita æterna non eſt ſalus inchoata tantum, ſed perfecta. Id ipſum etiam manifeſtum eſt exemplo infantum baptizatorum, uti etiam eorum, quibus non ſuppetit tempus poſt converſionem externa bona opera faciendi, illis per juſtificationem non ſolum inchoata, ſed etiam perfecta ſalus contingit; & quid multis? *Vitam aeternam dedit nobis Deus, & haec vita in Filio ejus eſt.* 1 Joh. V. 11. *Qui habet Filium, habet vitam aeternam.* v. 12. Quomodo ergo ſalutem perfectam, operum meritis prius, ut adquirat, neceſſe habet? Non negamus, fide juſtificatos & ſalvatos bene operari debere, ſed quod per operum merita ſalutem conſequantur, id negamus, in ſolo enim Chriſto ſalus nobis repoſita eſt. 4.) Scriptura ſacra cauſam *meritoriam* juſtificationis & ſalvationis noſtræ deſcribens ubique addit *excluſivam*, proinde merito Chriſti non ſubordinantur merita noſtra, ſed per illud fortiſſime excluduntur. Eſai. XLIII. 24. *Me feciſti ſervire in peccatis tuis, me feciſti laborare in iniquitatibus tuis.* v. 25. *Ego ego ipſe delens praevaricationes tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor.* Eſaj. LXIII. 3. *Torcular calcavi ſolus ego*, (לְבַדִּי Symmachus vertit μονώτατος, unicus & ſolus, quam verſionem adlegat & ſequitur Juſtinus in dial. cum Tryph. p. 188.) *& de populis non fuit vir mecum.* Act. IV. 12. *Non eſt in alio aliquo ſalus*, (ne quis vero exiſtimet, aliam tantum perſonam ſalvatoris excludi, ſubjicitur) *nec enim aliud nomen eſt ſub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos ſalvos fieri.* (Excluditur ergo a ſalutis merito quidquid nominari poteſt, quod non eſt Chriſtus) Hebr. X. 14. *Una oblatione in aeternum conſummavit ſanctificatos;* (ergo oblationi & paſſioni Chriſti non ſolum inchoata, ſed & conſummata ſalus adſcribenda) Ex his & ſimilibus pronunciatis innumeris, in quibus Chriſtus dicitur ſalvator noſter, ſic concludimus. Quod in ordine cauſæ *meritoriae* ſolum & unicum, reliquis omnibus excluſis, ponitur, illi non eſt aliud quidquam in eo cauſæ genere addendum. Sed Chriſti opera & paſſiones in ordine cauſæ *meritoriae*, excluſis omnibus aliis rebus, unicæ ac ſolæ ponuntur. Ergo nec opera noſtra, nec aliud quidquam in eo genere cauſæ ipſis addendum. 5.) Hypotheſis illa, quod meritum Chriſti noſtris operibus vim

merendi tribuat, ne unico quidem manifeſto ſcripturæ teſtimonio comprobari poteſt. Nuſpiam enim operibus, ſed ubique ſoli Chriſto λύτρον, redemtio, ſatisfactio, & meritum adſcribitur; nec Chriſtus dicitur paſſus pro bonis noſtris operibus, ut illis vim merendi & ſalvandi conciliaret, ſed pro peccatis noſtris dicitur paſſus, ut ea expiando ac juſtitiam nobis promerendo cauſa ſalutis in ipſum credentibus eſſet. Nec Chriſtus agnus ille Dei oblatus ſeu mactatus pronunciatur, ut accedente illius merito bona opera noſtra peccata tollerent, & ſalutem æternam adferrent, ſed ut ipſe unica oblatione tollendo peccata mundi, ac conſummatos nos reddendo, ſolus honore propitiationis ac nomine ſalvatoris celebraretur. Nec eo fine Chriſtus dicitur paſſus, ut per opera noſtra purgatione peccatorum facta nos ex operum illorum merito ſalvaret, ſed purgationem peccatorum noſtrorum δἰ ἑαυτȣ̃, per *ſe ipſum* Hebr. I. 3. (quod tamen in vulgata verſione vitioſe omiſſum eſt) feciſſe dicitur. Si Chriſti meritum noſtris operibus vim merendi & ſalvandi daret, ſi ſanguis Chriſti ita tingeret opera noſtra, ut ex eo meritum aliquod proprie dictum adquirerent, tunc eſſent tot Chriſti & ſalvatores, quot ſunt bene operantes. Placent Deo opera noſtra, ſed quod Chriſti proprium eſt ac perpetuo manet, videlicet peccatum tollere, iram Dei placare, vitam mereri, illud operibus noſtris non communicatur. 6.) Quin imo noſtris operibus vis merendi & ſalvandi non poteſt conferri, cum ad illam requiratur infinita virtus merentis, abſolutiſſima operis perfectio & proportio quædam correſpondens ei, cujus meritum ſtatuitur. Atqui hæ conditiones in ſolo Chriſto ejusque operibus & paſſionibus, non autem in nobis aut noſtris operibus & paſſionibus locum habent. 7.) Quare longe diſpar ratio eſt ſalvationis noſtræ & gubernationis mundi. In gubernatione mundi juxta communem naturæ curſum locum habet illa cauſarum naturalium ſubordinatio, nimirum quia effectus non excedit vires cauſæ; ſed reparatio ac ſalus noſtra eſt effectus plane ſupernaturalis, omnes omnium creaturarum vires excedens, ergo in ea non habet locum illa ſubordinatio. Lyra in cap. III. Tit. *Salus aeterna excedit totaliter facultatem humanae naturae, propter quod non poteſt attingere eam quis, niſi ex largitate divinae miſericordiae.* Proinde ut ſcholaſtici plerique ſtatuunt, potentiam creandi non poſſe communicari creaturæ; ita quoque vim merendi & ſalvandi nobis noſtrisque operibus non poſſe communicari, concedere cogentur. Brentius in apol. conf. Wirtemberg. cap. de bonis operibus tom. I. p. 378. *Infinitae eſt potentiae creare cœlum & terram, nec poteſt nec debet haec potentia in alterum, praeterquam in ipſum creatorem conferri. Non eſt autem minoris potentiae & majeſtatis, iram Dei placare & vitam aeternam mereri, quam cœlum & terram creare. Sicut ergo majeſtas creandi cœli & terrae non poteſt nec debet alteri, praeterquam uni ſoli Deo creatori, adtribui; ita majeſtas expiandi peccati, placandae irae Dei & promerendae vitae aeternae non poteſt nec debet alio transferri, ſed in una ſola illa perſona, quae eſt Deus & homo, relinqui.* Præterea in gubernatione mundi Deus eſt cauſa *prima*, univerſalis & remota, cui cauſæ naturales ſuo quodam modo ſubordinantur; ſed Chriſtus eſt cauſa *proxima*, ſingularis, immediata atque unica redemtionis & ſalutis noſtræ, ergo operum noſtrorum merita illi non ſubordinantur. Si noſtra opera in merito ſalutis Chriſti merito ſubordinarentur, tunc ſalus magis adſignari deberet operibus noſtris, quam merito Chriſti, quia in cauſis ſubordinatis effectus magis competit cauſæ *particulari*, proximæ & immediatæ, quam *univerſali* & remotæ. 8.) Similitudo, quam Bellarminus ex cap. XV. Joh. de vite & palmitibus adfert, modo recte adplicetur, noſtræ non adverſatur ſententiæ. *Sicut nemo unquam ita deſipuit*, (ait Bellarminus) *ut diceret detrahi de gloria vitis, ſi palmites ipſius multum fructum adferant: ita nemo niſi plane ſtultus dicere poteſt detrahi de gloria Chriſti, ſi ſervi ejus per gratiam ejus, per Spiritum ejus, per fidem & caritatem ab ipſo inſpiratam bona opera faciant.* Hactenus recte, nec quisquam noſtrum huic comparationi ex verbis Chriſti deductæ refragatur, ſed quod Bellarmi-

72663

larminus de ſuo adtexit, *bona illa opera ita vere eſſe juſta, ut eis debeatur a juſto judicio corona juſtitiae, hoc eſt, ex condigno vitae aeternae meritoria eſſe*, id nec ex propoſita ſimilitudine inferri, nec ex aliis ſcripturæ dictis probari poteſt. Invertimus igitur hanc ſimilitudinem. Quemadmodum palmites ex vite ſuccum trahunt & fructum ferunt, interim tamen non ſunt nec fiunt ipſa vitis; ita quoque vere credentes Chriſto tanquam veræ viti inſerti vitam ſpiritualem ex ipſo hauriunt, & copioſos bonorum operum fructus proferunt; interim quod eo modo eſt & manet proprium Chriſti, ut nec nobis communicetur, nec communicari poſſit, videlicet ipſum eſſe ſalvatorem ac redemtorem, ipſius opera & paſſiones eſſe pro peccatis ſatisfactorias & vitæ æternæ meritorias, illud non participant, ſed Chriſto in ſolidum hoc acceptum relinquunt.

Alia argumenta contra operum merita.

1.) Electio eſt ex gratia, non ex operibus.

§. XCVII. Atque hæc ſunt octo illa argumenta, quæ Bellarminus ſibi exagitanda ſumſit, addimus autem ſequentia, quæ ipſe non attigit. I.) Electio ad vitam æternam eſt ex gratia, non ex operibus. Ergo etiam vita æterna datur ex gratia, non ex operibus. *Connexio* eſt manifeſta. Nam propter quod Deus ab æterno conſtituit homines ſalvare, propter illud in tempore eosdem ſalvat, nec enim aliud nec aliter in tempore agit, quam quod & qualiter agere ab æterno conſtituit propter immutabilitatem ſuæ voluntatis. Electio & juſtificatio ſe mutuo reſpiciunt, ut propoſitum & exſecutio propoſiti. Atqui non elegit, ſive quod idem eſt, non conſtituit Deus homines ſalvare propter opera. Ergo nec in tempore eos ſalvat propter opera. Viderunt hujus argumenti nervum ſcholaſtici meritorum patroni, ideo pelagianum errorem de præviſione meritorum, propter quam facta ſit electio, plerique cupide amplectuntur. Bellarminus craſſum illum pelagianiſmum declinans lib. II. de grat. & lib. arbit. cap. 9. ſpecioſe diſputat, *[illegible]onis divinae nullam rationem ex parte noſtra adſignari poſſe*, *per nomen rationis* dicit *ſe excludere non ſolum merita proprie dicta, ſed etiam bonum uſum liberi arbitrii aut gratiae, aut utriusque ſimul a Deo praeviſum.* Quomodo ergo conatur vim argumenti noſtri effugere? Reſp. electionem ſumit pro *nuda intentione dandi vitam aeternam*, quod non poſſit dari ratio alia, cur Deus poſt lapſum quibusdam voluerit vitam æternam dare, quam mera ejus gratia: atque eo ſpectant omnia illa, quæ de excluſa meritorum præviſione ſatis ſpecioſe profert. Poſtea autem addit cap. 14. *electionem quidem eſſe mere gratuitam, ut ſumitur pro intentione dandi gloriam, eandem vero praeexigere operum praeviſionem, ut accipitur pro diſpoſitione exſecutionis & quaſi exſecutione in mente divina:* in qua ſententia quæ lateant inſidiæ, ſcripturis ſacris e diametro adverſæ, oſtendimus in tract. de elect. & reprob. §. 198.

2.) Juſtificatio eſt ex gratia, non ex operibus.

§. XCVIII. II.) Juſtificatio eſt ex gratia, non ex operibus. Ergo glorificatio, ſive vita æterna itidem eſt ex gratia, non ex operibus. *Connexio* ex ſcripturis eſt manifeſta. Ubique enim eædem ſtatuuntur cauſæ juſtificationis & ſalvationis, ut ex propria ſede hujus doctrinæ, Rom. IV. & Eph. II. cum primis eſt manifeſtum. Neque eſt, quod confugiatur ad diſtinctionem inter ſalutem *inchoatam* & *conſummatam*, quaſi *illa* contingat gratis, *haec* vero ex operum meritis, nam inchoata illa ſalus complectitur gratiam Dei, remiſſionem peccatorum, υἱοθεσίαν, adeoque ipſam vitæ æternæ hæreditatem, ac qui per fidem in Chriſtum participes facti inchoatæ illius ſalutis, ſi decedant ex hac vita, actu participes fiunt ſalutis conſummatæ, qua igitur veritatis ſpecie aliæ ſtatuuntur *inchoatae*, aliæ vero *conſummatae* ſalutis cauſæ? *Qui credit in Filium Dei, habet vitam aeternam.* Joh. III. 36. Ergo vita æterna ſive ſalus conſummata fide obtinetur, revelatio tantum ejusdem ſuo tempore ſequitur. Col. III. 3. *Vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo.* v. 4. *Cum Chriſtus adparuerit*

t vita veſtra, tunc & vos adparebitis cum gloria. 1 Joh. III 2. *Nunc filii Dei ſu- & nondum adparuit, quid erimus.* Si a tantum modo ſalus ſive juſtificatio ropter Chriſtum nobis contingeret, *con- ta* autem, ſive glorificatio, ex meritis ope- ſtrorum, tum Chriſtus eſſet quidem uni- a *meritoria* noſtræ juſtificationis, nequa- ero *unica* cauſa meritoria noſtræ ſalutis, icus noſter redemtor, non autem unicus .

ra Ca- it ex beni- ſrae- ta. §. XCIX III.) Terra Canaan, lacte & melle fluens, typus fuit cœleſtis hæreditatis ſpiritualis Iſraelitis promiſſæ, quod neminem arbitror negaturum. Quem- m enim terra Canaan ſorte fuit diſtribu- procul dubio vocabulum κληρονομεῖν, ex in terræ Cananææ & cujusvis hæredita- ione uſitatis deductum, ad vitæ æternæ tem denotandam eſt tranſlatum. At- a Canaan non propter operum merita, gratuita Dei benignitate Iſraelitis fuit da- go etiam vita æterna non ex operum me- ed ex gratuita Dei benignitate ſpirituali- elitis datur. Argumentum non ſolum eſt ex loco *ſimilium*, ſed etiam continet tionem *minoris* ad *majus*. Si terra Ca- n eſt data propter merita, quanto mi- æterna propter merita dabitur. Adſum- equentibus manifeſta eſt. Deut. IX. 4. *in corde tuo, cum propulſaverit Deus os a facie tua; in juſtitia mea* (ſive juſtitiam meam) *introduxit me Domi- poſſidendam terram iſtam, & in im- gentium iſtarum expulit eas.* v. 5. *Non ia tua* (propter juſtitiam tuam) *& in ne cordis tui ingrederis ad poſſidendam earum; ſed ut Dominus confirmet ver- quod juravit patribus tuis Abraham, Jacob.* v. 6. *Et ſcito, quod non ju- Dominus Deus tuus dans tibi terram bonam iſtam ad poſſidendam eam* &c. Non poteſt, uti vides, Deus ferre, ut Iſraelitæ confidant in ſua juſtitia, & glorientur ſe in regnum Canaan propter juſtitiam ſuam introductos eſſe; quomodo igitur ferret, ſi gloriaremur, quod propter juſtitiam noſtram in regnum cœlorum nos introducat? Brentius apol. conf. Wirtemb. tom. I. p. 323. (*)

4.) Vita æterna datur credentibus ut hæreditas. § C. IV.) Vita æterna datur credentibus, ut hæreditas filiis. Ergo non obtinetur ex operum meritis. *Conſequentiae* ratio eſt manifeſta. Quemadmodum enim filius naſcitur hæres, ac particeps fit hæreditatis non propter ſervitia ſua, ſed reſpectu filiationis ac nativitatis: ita quoque per fidem renaſcimur, ideoque reſpectu illius υἱοθεσίας, non autem propter operum noſtrorum merita, hæreditas cœleſtis nobis contingit *Antecedens* patet ex omnibus illis ſcripturæ dictis, quæ credentes vocant *Dei filios*, Joh. I. 12. Rom. VIII. 16. Gal. III. 26. 1 Joh. III. 1. &c. ac vitam æternam *haereditatem*. Rom. VIII. 17. Col. III. 24. &c. *Hoc ipſo* (ſcribit Bellarminus de juſtific. cap. 14. ſub finem) *quod incipimus eſſe filii Dei, incipimus jus habere ad haereditatem felicitatis aeternae. Nam ſi filii, & haeredes.* Rom. VIII. 16. *incipimus autem eſſe filii Dei, antequam incipiamus bene operari, imo etiam baptizati infantes per ſolam eam gratiam ante omnia opera bona ſalvantur &c.* Excipit idem libr. V. de juſtific. cap. 3. *Habet vita aeterna conditionem mercedis & haereditatis. Datur enim ex promiſſione laborantibus, quod eſt mercedis proprium, & non datur niſi filiis, quod eſt proprium haereditatis. Tametſi parvulis, qui mox a baptiſmo decedant, vita aeterna donetur ſolo jure haereditatis, tamen voluit Deus filios ſuos, qui uſum rationis habent, propriis laboribus & meritis illam adquirere, ut duplici titulo illis vita aeterna deberetur, titulo videlicet haereditatis & jure mercedis. Quoniam*

Iota, quod tribus diſtinctis vicibus repeta- : & inculcetur, quod non propter juſtitiam ſuam Iſraelitæ occupaverint terram Canaan. GERHARDUS.

niam enim magis honorificum eſt habere aliquid ex merito, quam ex ſola donatione, ideo Deus, ut filios ſuos magis honoraret, id praeſtitit, ut vitam aeternam per merita ſibi pararent. At hæc reſponſio Bellarmini petit principium & ex oppoſitis facit ſubordinata. Principium in hac reſponſione peti manifeſtum eſt: unde etiam probat Bellarminus, duplici jure ac titulo vitam æternam credentibus deberi (*). Unde probat operum meritis ac propriis laboribus eam adquiri? Non audis hic ſcripturæ fundamenta, ſed rationis humanæ ſomnia. *Magis honorificum eſt* (ait) *habere aliquid ex merito, quam ex ſola donatione, ideo Deus, ut filios ſuos magis honoraret, id praeſtitit, ut vitam aeternam propter merita ſibi pararent.* Sit ſane magis honorificum ex merito aliquid, quam ex gratia obtinere, at unde probatur, hujus honoris credentes participes factos? Veterum ſententia hæc eſt: *Quod de Chriſto non dicitur, ut eſt, etiamſi honor videatur, injuria eſt*; quanto magis quod de chriſtianis non dicitur, ut eſt, etiamſi honor videatur, injuria erit. Ex meritis vitam æternam obtinere poſt lapſum protoplaſtorum nulli unquam homini, præterquam ſoli Chriſto, competit; is unicus & ſolus eſt, *qui duplici nomine regnum cœlorum obtinet, haereditate ſcilicet patris & merito paſſionis, altero ipſe contentus eſt, alterum nobis donat, nos autem nec digni ſumus, nec propriis meritis regnum cœlorum obtinere poſſumus*, ut Bernhardus pie dixiſſe commemoratur in ipſius vita libr. I. cap. 13. Quod eadem Bellarmini reſponſio ex oppoſitis faciat ſubordinata, itidem manifeſtum eſt. Quamvis enim in Chriſto hæc ſint ſubordinata, tamen in credentibus propter maximam diſparitatem ſunt oppoſita. Chriſtus eſt Filius Dei unigenitus & *naturalis*; nos autem ſumus *adoptivi*. Chriſti obedientia non erat debita, cum etiam ſecundum humanam naturam *perſonaliter* λόγῳ unitam fuerit Dominus ſabbati, ac totius legis: Noſtra autem obedientia multis nominibus jam ante Deo debetur. Chriſti obedientia erat perfectiſſima, carens omni labe peccati; noſtra eſt imperfecta & nævis peccatorum contaminata. Ergo Chriſti obedientia potuit eſſe meritum, noſtræ vero obedientiæ illud non poteſt competere. Chriſtus non ſibi, ſed aliis, ſua obedientia vitam æternam promeruit; at ſi noſtra opera ac noſtræ paſſiones eſſent meritoriæ, nobis ipſis vitam æternam promerentur. Ex quo iterum adparet, in Chriſto hæc eſſe ſubordinata, obtinere vitam æternam jure hæreditatis, atque aliis eam ſua obedientia mereri; in nobis autem hæc ſunt oppoſita, obtinere vitam æternam titulo adoptionis, ac ſuorum operum meritis eandem ſibi ipſis adquirere. Quemadmodum Chriſtus jure hæreditatis regnum cœlorum obtinens, eodem contentus fuit, nec ſuis paſſionibus & operibus illud ſibi ipſi promeritus demum eſt, ſed aliis: ita quoque ſufficit nobis ad vitam æternam obtinendam, quod titulo υἱοθεσίας ut hæreditas nobis donatur, ſi paſſiones & opera noſtra eſſent merita, non nobis ipſis, ſed aliis, regnum cœlorum adquirerent, hoc eſt, honorem Chriſto proprium obtinerent. Extra controverſiam eſt, credentes in filios Dei & hæredes vitæ æternæ adoptatos in bonis operibus ambulare debere, ſed quod per illa bona opera novum jus ad vitam æternam adquirant, illud negamus; quin potius cum parvulis mox a baptiſmo decedentibus vitæ æternæ hæreditas ex gratia detur, ex eo immote colligimus, adultis credentibus & in vinea Domini laborantibus itidem ex gratia, non ex operum meritis, eandem obtingere, ſiquidem una atque eadem eſt juſtificationis & ſalvationis ratio, ut paulo poſt plenius docebimus. Repetimus igitur argumentum noſtrum verbis apoſtoli Gal. III. 18. *Si ex lege haereditas, non jam ex promiſſione.* Atqui Abrahæ per promiſſionem donavit Deus; ubi manifeſta oppo-

(*) Marc. X. 15. Luc. XVIII. 17. *Quiſquis non receperit regnum Dei, ut parvulus, non intrabit in illud.* Jam vero parvuli non jure *mercedis*, ſed ſolo jure *hæreditatis*, vitam æternam accipiunt, ut Bellarminus concedit. Ergo niſi quis ſolo jure hæreditatis vitam æternam accipiat, ſicut parvulus, non intrabit in eam. GERHARDUS.

ſitio eſt inter *legem* & *promiſſionem* : jam opera pertinent ad legem, ut patet ex v. 12. *on eſt ex fide, ſed qui fecerit ea homo, vi- ı ipſis.* Ergo ſi ex operibus eſt hæreditas, ıe erit ex lege: ſi ex lege, non erit ex pro- one. Adcurate autem obſerva ad Galatas, aptizati erant, v. 27. atque ex prædica- ſidei Spiritum ſanctum acceperant, hæc ut Bellarminianum illud effugium de di- ine inter *parvulos*, mox a baptiſmo dece- s, & inter *adultos* uſum rationis habentes, us excluſum intelligatur: quis enim ſibi adebit, Galatas, quibus hæc epiſtola eſt pta, & quibus ſolo jure hæreditatis vitam am ex promiſſione dari apoſtolus ſcribit, s fuiſſe parvulos, qui mox a baptiſmo de- int, nec ad uſum rationis venerint?

uotidie ımus & contra- mus.

§. CI. V.) Quotidie peccamus, & debita contrahimus. Ergo operibus noſtris non meremur vitam æternam. *Connexio* eſt manifeſta; cum enim in o- ıe dominica ex Chriſti inſtitutione agno- s & fateamur, nos eſſe *Dei debitores*, ı. VI. 12. nos *bona noſtra dilapidaſſe*, XVI. 1. ac præterquam quod *decem talentorum debemus*, Matth. XVIII. lebitum quotidie augere, quomodo poſ- ullum Dei beneficium promereri? Cum *ta noſtra capillos capitis noſtri numero ſuo ent, ac velut onus grave pondere ſuo nos ınt*, Pſalm. XXXVIII. 5. adeoque incom- iliter plura ſint, quam bona opera noſtra, odo opera bona erunt vitæ æternæ ex *con-* meritoria? Quid magis contradictorium, quam mendicum ſupplicem miſericordiam opemque Dei implorare, ut ſibi indigentiſſimo & indigniſſimo debita remittat, ac ſimul ſtatuere, ſe illa mendicatione magno beneficio Deum in omnes divitem adficere? An non extremæ eſt ſtultitiæ, exiſtimare, eos, qui ſolvendo non ſunt, imo qui debitum quotidie augent, aliquid mereri, aut adquirere ſibi poſſe beneficium quoddam aut condonationem debiti a ſuo creditore, cujus ſi quis favor eſt, is mere eſt gratuitus?

6.) Bonis operibus non competunt proprietates meriti.

§. CII. VI.) Cui non competunt proprietates meriti, illud non poteſt eſſe meritorium. Atqui bonis operibus noſtris non competunt proprietates meriti; ergo non poſſunt eſſe meritoria. *Adſumtum* probatur hoc modo. Meriti natura ac ratio poſtulat hæc quatuor. 1.) Ut opus illud, quo meremur, ſit noſtrum. Quod enim non adferimus ex noſtrarum virium phano ac luco, ſed alterius liberalitate obtinemus, per illud non poſſumus dona ejus mereri, ſed debitum obſequium tantummodo reddimus. 2.) Ut ſit opus indebitum. Quod enim jam ante debitum eſt, illud non obſtringit ad nova beneficia eum, cui ex debito præſtatur. Contradictoria hæc ſunt, opus debitum alicui exhibere, & opere illo jam ante debito aliquid mereri. Admodum impudens ſit oportet, qui quaſi bene meritus præmium ſibi ob id poſcit, quod debita ſolvit (*). 3.) Ut ſit utile atque commodum illi, cui præſtatur: ſi enim ex opere noſtro nulla accedit alteri utilitas, nunquam id pro merito agnoſcet. 4.) Ut ſit & pretio & dignitate

(*) *Meritum* eſt proprium & *civiliter* indebitum opus bonum, in alterius commodum libere præſtitum, jure mercede adæquate proportionata recompenſandum. Sicut enim debito operi nullam impertiri conſtat remunerationem, ſed nonnunquam gratuitum duntaxat donum & beneficium: ita neceſſe eſt, ut merito fiat recompenſatio juxta quendam modum æqualitatis & juſtitiæ, ſi non *commutativæ*, mediante rei ad rem ſive dati & accepti proportione; attamen *diſtributivæ* proportione meriti & laboris perſonæ ad præmium & mercedem, ut docet Thomas II. 2. quæſt. 61. artic. 4. unde ipſe Becanus part. II. theolog. ſcholaſt. pag. 491. *Rigor*, inquit, *juſtitiæ requirit talem contractum, ut inter contrahentes nulla intercedat liberalitas & gratia.* Et Coſterus in ench. controverſiarum cap. 7. *Meritum eſt actio libera, cui merces debetur ex juſtitia, cui innititur propter æqualitatem.* GERHARDUS.

te æquale illi, quod pro opere noſtro redditur (*). Si itaque inæqualitas quædam eſt inter laborem & mercedem, inter opus & præmium, tunc meritum ex *condigno* non habet locum. Miniſter principis nomine diſtribuens eleemoſynam, non meretur ea re quidpiam, quia non dat de ſuo: qui ſolvit mercedem laboranti, non meretur quidpiam apud eum, quia nihil dat, niſi quod debet: qui regi ſitienti dat phialam aquæ, ſi ab eo donaretur civitate, non poſſet dici liberalitate ſua tantum donum meruiſſe, cum inter datum & acceptum nulla ſit proportio. Jam vero opera bona a) non ſunt *noſtra*, ſed *Dei* per Spiritum ſuum in nobis efficaciter agentis opera. Deus eſt, *qui inclinat cor noſtrum ad ſua teſtimonia*, Pſalm. CXIX. 36. *ſanctificat nos in via ſua*, v. 37. *operatur in nobis velle & perficere pro ſuo beneplacito*, Phil. II. 13. *donat nobis pro Chriſto, ut non ſolum in eum credamus, ſed etiam pro eo patiamur*, Phil. I. 29. *ſine ipſo nihil poſſumus facere*, Joh. XV. 5. *ex nobis non ſumus ſufficientes cogitare aliquid, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt.* 2 Cor. III. 5. Id ſancti agnoſcunt Eſa. XXVI. 12. *Domine, omnia opera noſtra tu operatus es in nobis* (**). Ex eo, quod Deus in nobis ex mera gratia operatur, ex bonis, inquam, operibus, an Deus nobis obſtrictus, an non multo magis nos Deo? quin potius dicamus cum propheta Oſea XIII. 9. *ex nobis perditio noſtra, tantummodo in Deo ſalus noſtra.* Agapetus in expoſitione paræn. ad Juſtin. imperat. tom. I. orthodoxog. p. 190. *Æqualia numero ſideribus etſi edideris bona opera, non tamen ob id ſuperabis Dei bonitatem, quaecunque enim quisquam obtulerit Deo, ſua ipſi offeret ex ſuis, & ſicut tranſilire vel antire nulli datur ſuam in ſole umbram, praevenientem ſemper vel nimis properantem, ita inſuperabilem Dei bonitatem* (ἀνυπέρβλητον ἀγαθότητα) *nullis bonis operibus homines accedent.* Auguſtinus lib. II. contra duas epiſt. Pelag. cap. 8. *Multa facit Deus in homine bona, quae non facit homo, nulla vero facit homo, quae non facit Deus, ut faciat homo.* In Pſalm. LVIII. *Attendens David omnia bona, quaecunque habere poſſumus ſive in natura, ſive in inſtituto, ſive in ipſa converſione, in fide, in ſpe, in caritate, in bonis moribus, in juſtitia, in timore Dei, totum non eſſe, niſi ex illius donis, ita concluſit: Deus meus miſericordia mea.* Bernhardus ſerm. XXXII. in Cant. *Cum mala in corde noſtro verſamus, noſtra cogitatio eſt, ſi bona, ſermo Dei eſt. Itaque pacem, pietatem, juſtitiam Deus in nobis loquitur, nec talia nos cogitamus ex nobis, ſed in nobis audimus. Ceterum homicidia, adulteria, furta, blaſphemiae & his ſimilia de corde exeunt, nec audimus ea, ſed dicimus, &c. Eſt ubi periculoſe, imo damnabiliter erratur, atque ibi merito nobis certa praefigitur regula, ne quod Dei eſt in nobis, demus nobis, putantes verbi viſitationem noſtram eſſe cogitationem &c. Et ſatis dictum eſſe credo, quid Dei, quid noſtrum in corde.*

(*) 1.) Ubicunque eſt obedientia par mercedi, ibi demum meritum eſt. Quia vero nulla piorum obedientia mercedi, quam Deus daturum ſe promiſit, par eſt, non poſſunt homines dici aliquid mereri. 2.) Qui aliquid meretur apud aliquem, is eum cogit, ut det, quod meritus eſt, nec porro habet, pro quo gratias agat. Sed nos poſſe Deum cogere, ut det, quod meriti ſumus, eſt longe abſurdiſſimum. GERHARDUS.

(**) Si in ſtatu innocentiæ homines ex dono Dei accepiſſent vitam corporalem, multo magis ex dono Dei æternam ſe accepturos per fidem in promiſſionem Trinitatis confeſſi fuiſſent. Inde adpoſite Lyra ſcribit ſuper illa verba Gen. II. 15. poſuit eum in horto. *Per hoc oſtenditur, quod Adam fuit formatus extra paradiſum, ad oſtendendum, quod ille locus debebatur ſibi non ex natura, ſed ex gratia, ſicut & immortalitas praedicta.* Itaque ante lapſum quoque non ſolum nulla fuit æqualis proportio obedientiæ hominis, etiamſi perfectiſſimæ, ad vitam æternam, verum etiam & tunc vi legis omnis obedientia fuit debita, & nihil habuit homo, quod non a Deo acceperat, ita ut & tunc locum habuerit illud Chriſti: Luc. XVII. 10. *Cum omnia feceritis* &c. nec non illud apoſtoli: 1 Cor. IV. 7. *Quid habes homo, quod non accepiſti?* quæ tria omne meritum proprie ſic dictum penitus excludunt. GERHARDUS.

noſtro ſit, nec ſuperflue, ut arbitror, ſed nt inimici gratiae, abſque gratia nec ad ndum bonum ſufficere cor humanum, ſed ntiam ipſius ex Deo eſſe, Dei vocem bo- quod cogitatur, non cordis prolem exiſtere. I. in adnunciat. *Ut taceam, quod meri- nnia Dei dona ſunt, & ita homo magis er iſta Deo debitor eſt, quam Deus homi- uid ſunt merita omnia ad tantam gloriam?* ſius Carthuſ. in cap. VIII. Eccleſ. *Mala pure mala ſunt, & noſtra ſunt, bona nec pure bona, nec noſtra ſunt.* Ægidius in hexaem. lib. II. c. 22. *Omnia opera ſunt opera ipſius Dei juxta illud: Omnia noſtra operatus es Domine.* Eſa. XXVI. *ſecundum apoſtolum, non ſufficientes ſu- ogitare aliquid ex nobis, quaſi ex nobis, fficientia noſtra a Deo eſt. Opera itaque bona non debent adpropriari nobis, & unt propria nobis, ſed magis ipſius Dei.* minus excipit lib. V. de juſtif. cap. 5. *Me- oſtra eſſe quidem Dei dona, & quamvis ere bono, quod nos Deo juvante facimus, ſit noſtrum, quod non ſit Dei, neque ali- ſit Dei, quod non ſit noſtrum, ſed totum Deus, & totum faciat homo: tamen ra- n, an id opus ſit dignum vita aeterna, to- pendere a gratia.* Coſterus in enchir. c. 7. 2. object. ſic procedit: *Sic ut ſi quis vir cuipiam pauperi exiguo pretio inſignem & m domum vendat, eidemque ad ſolutio- lonet gratis pecuniam, vere dici poteſt, do- donaſſe, cujus pretium dedit atque etiam dit, quia propter pretium dedit: ita Deus aeternam & reddit in mercedem bonorum m, quia dat propter bona opera, & donat s, quia dat ipſi bona opera.* Reſp. acce- us, quod concedunt bona opera eſſe Dei piritum ſanctum in nobis operantis dona, enim immota conſequentia infertur, quod oſſint eſſe merita proprie ſic dicta. Quod additur, vitam æternam ex gratia dari, opera, quæ ſunt merita vitæ æternæ, ex a oriuntur: itemque vitam æternam eſſe ſi- gratuitum donum & meritum bonorum o- n, id ſuperius diſcuſſum fuit. Certe nemo ſanæ mentis dixerit, eam eſſe venditionem pro- prie ſic dictam, quando exiguo pretio ab ipſo divite pauperi donato domus quædam emitur, ſed eſt donatio domus, non quidem immediata, tamen mediata: ac ſi vel maxime detur inter- cedere quandam emtionem καταχρηστικῶς ſic dictam, nondum tamen evictum eſt, eandem eſſe rationem vitæ æternæ, eam enim propter opera noſtra nobis dari, ex ſcripturis demonſtra- ri nequit. Quod Bellarminus ſcribit, *bonum o- pus totum eſſe Dei, ac totum noſtrum*, id quo ſenſu adſerat, ex tractatu de libero arbitrio di- ſcendum. b.) Opera noſtra bona jam ante multis nominibus Deo ſunt debita jure creatio- nis, conſervationis, dominii, redemtionis, ſanctificationis &c. Imo quicquid agimus, non eſt totum id, quod debemus, ſed noſtri erga Deum officii pars duntaxat quædam: proinde *ſi vel maxime omnia, quae praecepta nobis ſunt, faceremus, tamen dicendum nobis foret, quod ſimus ſervi inutiles.* Luc. XVII. 10. Ergo cum opera noſtra ſint jam ante Deo debita, merces non redditur illis ex debito. Si opera ſunt de- bita, merces eſt indebita: ſi merces eſt debi- ta, opera ſunt indebita. c) Opera noſtra nul- lam utilitatem Deo adferunt. Job. XXII 2. *Nunquid Deo proderit vir? Sed proderit ſibi ipſi intelligens?* v. 3. *Nunquid voluntas omni- potentis,* (Schaddai, id eſt, Dei ad omnia ſibi ipſi ſufficientis) *quod juſtificeris, & nunquid utilitas ei, quod perficias vias tuas?* Job. XXXV. 7. *Si juſte egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet?* Pſalm. L. 12. *Si eſuriero, non dicam tibi, quia orbis meus eſt & plenitudo ejus.* (non indiget Deus ſacri- ficiis populi ſui: ergo nec aliis operibus noſtris) Irenæus lib. IV. cap. 28. in principio: *Non no- ſtro indigens miniſterio juſſit, ut eum ſequere- mur, ſed ut nobis ipſis adtribueret ſalutem. Se- qui enim ſalvatorem participare eſt ſalutem, & ſequi lumen participare eſt lumen; qui autem in lumine ſunt, non ſibi ipſi lumen illuminant, ſed illuminantur & illuſtrantur ab eo, ipſi quidem ei nihil praeſtantes, beneficium autem percipien- tes illuminantur a lumine.* Proſper in ſent. Au- guſt. *Nihil Deus jubet, quod ſibi proſit, ſed illi,*

illi, cui jubet, ideo verus eſt Dominus, quia ſervo non indiget, ſed quo ſervus indiget. Ludovicus Vives in XIX. Aug. de civ. Dei. c. 23. *Nihil nos Deo damus, cum recte vivimus, neque ipſe major aut beatior fit, ſi bene nobiſcum agatur: ita non nobis debetur gratia, quod boni ſumus, ſed eam nos potius Deo debemus, cujus beneficio ſumus boni.* d.) Nulla eſt æqualitas inter opera noſtra & vitam æternam, quæ eſt bonum infinitum: *Paſſiones non ſunt condignae* (τὰ παθήματα ὐκ εἰσι ἄξια) *ad futuram gloriam*, Rom. VIII 18. Ergo nec opera ſunt condigna. Excipient fortaſſis, *bona opera eſſe quidem debita, nec Deo adferre quoddam commodum, nihilo tamen minus eſſe meritoria, quia Deus propter opera vitam aeternam reddere promiſit.* Sed ſi vel maxime daretur, vitam æternam propter opera reddi, (quod ipſum μέγα λίαν αἴτημα) nondum tamen poſſet dici, bona opera eſſe vitæ æternæ ex *condigno* meritoria propter defectum proprietatum, quæ ad merita proprie ſic dicta requiruntur. Primo homini pro ſancto erga Deum obſequio & pro perſeverantia in operibus bonis vitæ æternæ poſſeſſio eſſet reddita, interim tamen ſi proprie & adcurate loqui velimus, illa primi hominis obedientia non fuiſſet vitæ æternæ meritoria, cum fuerit jam ante debita, cum nihil commodi ex ea Deo acceſſerit, cum nulla inter obedientiam temporalem & æternam beatitudinem proportio intercedat. Quæ ergo præſumtuoſa audacia eſt, homini poſt lapſum, qui renovatus quidem Dei Spiritu, interim tamen ex parte adhuc carnalis eſt & ſub peccatum venundatus, hoc adſcribere, quod ne quidem in ſtatu integritatis ipſi competeret?

7.) Non poſſumus ſufficientes gratias Deo reddere pro beneficiis acceptis.

§. CIII. VII.) Non poſſumus ſufficientes Deo referre gratias pro beneficiis acceptis. Ergo non poſſumus nova beneficia noſtris operibus promereri. Ratio *conſequentiae* eſt manifeſta, quomodo enim ad nova beneficia obſtringeretur, cui præcedentia non ſunt compenſata? *Antecedens* ſcripturæ & omnium piorum teſtimonium eſt veriſſimum. Pſalm. CXVI. 12. *Quid retribuam Domino pro omnibus retributionibus ejus ſuper me?* v. 13. *Calicem ſalutis accipiam, & in nomine Domini invocabo.* (non poſſum condigna reddere obſequia pro beneficiis mihi præſtitis, interim tamen voluntati ejus ex grato corde me ſubjiciam, impoſitam crucem patienter feram, & conſtanter ipſi adhærebo) Dedit nobis Deus animam, dedit corpus, dedit omnes animæ & corporis vires, quidquid ergo poſſumus, quidquid agimus, illud ad reddendas Deo gratias obſtrictum atque obæratum. Rom. XI. 35. *Quis prior ipſi* (Deo) *dedit, & retribuetur illi?* v. 36. *quoniam ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt omnia.* (nihil quidquam ab homine proficiſci poteſt, quod ad debitam retributionem Deum obliget, quia omnia ſunt ab ipſo (*).

8.) Non poſſumus noſtris operibus promereri panem quotidianum.

§. CIV. VIII.) Non poſſumus noſtris operibus promereri panem quotidianum. Ergo multo minus vitam æternam. *Antecedens* patet ex oratione dominica, in qua ex Chriſti inſtitutione petimus: *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie;* Matth. VI. 11. quibus verbis fatemur, unamquamque panis buccellam eſſe purum putum Dei donum precibus ab ipſo emendicandum: quæ ergo inſania eſt, dicere nos operibus noſtris regnum cœlorum mereri, quibus ne fruſtulum quidem panis debetur? Cumque panis quotidiani nomine omnis generis corporalia beneficia ad hanc vitam neceſſaria intelligantur, ideo huc referendum eſt, quod patriarcha Jacobus in conſideratione beneficiorum corporalium ſibi a Deo abundantiſſime præſtitorum exclamat Gen. XXXII. 10. *Minor ſum cunctis miſerationibus tuis & omni veritate, quam feciſti cum ſervo tuo, Domine, quia in baculo meo tranſivi hunc Jordanem, & nunc habeo duas turmas.* Item,

(*) Ezechias propter oſtentatas opes terrenas reprehenditur, & Deum credamus ferre poſſe, ut ſpirituales operum divitias jactitemus? GERHARDUS.

, quod regius propheta accipiens promiſ- de M ſſia, præteritis beneficiis ſibi jam- præſtitis ſe indignum eſſe agnoſcit. 2 Sam. 18. *Quis ego, Domine Deus, & quae mus mea, quia adduxiſti me uſque huc?* . *Et parum fuit adhuc iſtud in oculis tuis, ine Deus, & locutus es etiam ad domum tui in longinquum.* Denique quod Daniel tionem ex captivitate orans, dicit cap. IX. *Non in juſtificationibus noſtris proſterni- preces noſtras, ſed in miſerationibus tuis tis.*

'lecti non unt ope- eſſe me- toria.

§. CV. IX.) Electorum de bonis ſuis operibus judicium eſt veriſſimum ac certiſſimum. At illi in noviſſimo die ad vitæ æter- næ poſſeſſionem vocati nolunt ſcere opera ſua, quaſi ob ea vel in vitam iam intromittendi, vel gloria illius vitæ æ- coronandi ſint. Matth XXV. 37. *Tunc ndebunt juſti dicentes: quando te vidimus entem, & pavimus? ſitientem, & potum ledimus?* &c. Quod Chriſtus ſubjicit v. 40. *n dico vobis, quidquid feciſtis uni de fratri- meis minimis, id mihi feciſtis;* nequaquam habet ſenſum, quod bona opera piorum ex *condigno* vitæ æternæ meritoria, ſed l Chriſtus ſibi ipſi præſtitum eſſe reputabit, quid ex vera fide & caritate indigenti proxi- præſtitum, atque illud temporalibus & æter- præmiis ex gratia remuneraturus erit. Apoc. 10. *Procidunt viginti quatuor ſeniores co- ſedente in throno, adorant viventem in ſe- , ac mittunt coronas ſuas ante thronum di- s: v. 11. Dignus es, Domine Deus noſter, ere gloriam & honorem & virtutem &c.* oſcunt ergo non ſua dignitate, ſed Dei di- ione & donatione coronam gloriæ ſibi ob- e.

10.) *Bona opera non ſunt intentione mercedis facienda.*

§. CVI. X.) Si bona opera eſſent vitæ æternæ meritoria ex *condigno*, fiducia cordis in ea collocari, atque intentione vitam æternam per eam promerendi fieri poſſent. *Conſequens* adverſatur ſcripturis, quæ in ſolum Deum & Filium ejus, Jeſum Chriſtum, omnem cordis fiduciam collocare jubent, ac veram caritatem non eſſe mercenariam teſtantur. Ergo & *antecedens.* Sed enim cum peculiaribus duobus capitibus de hoc argumento Bellarminus agat, ideo tantum adtingere illud hoc loco voluimus, paulo poſt uberius de eo tractaturi. Accedimus igitur ad teſtimonia veterum, etſi enim nomen *meriti* in ſcriptis eorum ſæpius occurrit, tamen longe alio ſenſu id uſurpant, quam ſcholaſtici & ſcriptores pontificii, ut ſuo loco manifeſtum fiet. Porro præter illa veterum teſtimonia, quibus negant operum perfectionem & perfectam legis impletionem, contra vero nos ſola fide juſtificari, & concupiſcentiam in renatis adhuc reliquam peccatum eſſe adſerunt; peculiariter huc referenda ſunt ſequentia dicta. In fragmentis apoſtolorum, editis a Prætorio (*), & Petro tribuitur, quod *dulciſſimis lacrumis & altis ſuſpiriis amantiſſimum ſuum Jeſum proſecutus, ad Nicetam quendam dixerit: Non vi, nec munere hominum, nec merito operum, ſed ſola Dei liberalitate ſalus adquiritur per fidem Jeſu.* Juſtinus in dial. cum Tryphone p. 257. & 258. *Illud quod dixit, Deus meus es tu, ne deſciſcas a me, docentis eſt verbum, in Deo, qui omnia condidit, ab omnibus ſpem collocandam & apud illum ſolum ſalutem & opem quaerendam, neque opinionem eam concipiendam, propter genus, aut opes, aut potentiam, aut ſapientiam ſalutem contingere poſſe &c. Nam ſi Filius Dei, neque eo, quod Filius eſt, neque quia fortis, neque quia ſapiens, & praeterea neque eo, quod immunis*

(*) STEPHANUS PRÆTORIUS Hamburgi MDXCV. cum epiſtola Paulo tributa ad Laodicenſes, edidit ex *Clementis* recognitionibus, ABDIA & VINCENTIO Bellovacenſi ſententias, præfixo ſplendido titulo: *fragmenta apoſtolorum,* quæ vero ſcriptis apocryphis jure meritoque adnumerantur. Recenſuit hæc fragmenta FABRICIUS *part. II. codicis apocryphi p. 928.*

a peccato eſt, abſque Deo ſe ſalvari poſſe manifeſte dicit, quonam modo vos, aut alii etiam ſalutem citra ſpem ejuſmodi exſpectantes, non exiſtimemini vos ipſos ſeducere? Idem in epiſt. ad Diognetum p. 386. *Cum manifeſtum feciſſemus, non poſſe ex eo, quod in nobis ſitum, in regnum Dei ingredi, per potentiam Dei id nobis datum* ἐλεγχθέντες ἐκ τῶν ἰδίων ἔργων ἀνάξιοι ζωῆς νῦν ὑπὸ τῆς τȣ̃ Θεȣ̃ χρηςότητος ἀξιωθῶμεν. Irenæus lib. II. c. 64. p. 164. edit. gall. *Propheticus Spiritus de ſalvando homine ſic ait:* Vitam petiit a te, & tribuiſti ei longitudinem dierum in ſeculum ſeculi, *tanquam Patre omnium donante & in ſeculum ſeculi perſeverantiam his, qui ſalvi fiunt. Non enim ex nobis, neque ex noſtra natura vita eſt, ſed ſecundum gratiam Dei datur, & ideo qui ſervaverit datum vitae, & gratias egerit ei, qui praeſtitit, accipiet & in ſeculum ſeculi longitudinem dierum. Qui autem abjecerit eam, & ingratus exſtiterit factori ob hoc, quod factus eſt, & non cognoverit eum, qui praeſtat, ipſe ſe privat in ſeculum ſeculi perſeverantia.* Lib. III. c. 22. p. 214. *Paulus infirmitatem hominis adnuncians ait:* ſcio enim, quoniam non habitat in carne mea bonum, *ſignificans, quoniam non a nobis, ſed a Deo eſt bonum ſalutis noſtrae: & iterum:* miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? *deinde infert liberatorem, gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti.* Lib. V. c. 4. p. 319. *Deus huic mortali immortalitatem circumdat, & corruptibili incorruptibilitatem gratuito donat, quoniam virtus Dei in infirmitate perficitur, ut non quaſi ex nobis ipſis habentes vitam inflemur aliquando & extollamur adverſus Deum ingratam mentem accipientes, experimento autem dicentes, quoniam ex illius magnitudine & non ex noſtra natura habemus in aeternum perſeverantiam.* Origenes tract. VIII. in Matth. part. 2. p. 71. *Forſan & propter eum qui dixit: Quid boni faciam, ut habeam vitam aeternam, hoc Chriſtus reſpondit ad eum: Quid me dicis bonum? nemo bonus, niſi unus Deus, ut illud confirmet, quod alibi dicit: cum omnia feceritis, quae praecepta ſunt vobis, debetis dicere: ſervi inutiles ſumus, quod debuimus facere, fecimus. Nam etſi omnia fecerimus, quae praecepta ſunt nobis, nec ſic, quantum ad haec verba, bonum aliquid fecimus. Nec enim, ſi vere bona eſſent, quae facimus, ſcriptum fuiſſet, ut facientes ea dicamus, nos eſſe inutiles ſervos, ſi proprie conveniret hominibus adpellatio bonitatis &c.* (ſi in comparatione ad vitam æternam bonum noſtrum non eſt vere bonum, quanto minus erit eiuſdem meritorium) Lib. III. in epiſt. Rom. cap. III. p. 505. *Mihi abſit gloriari niſi in cruce Domini Jeſu Chriſti, &c. Vides apoſtolum gloriantem, non ſuper juſtitia ſua, neque ſuper caſtitate, neque ſuper ſapientia, neque ſuper caeteris virtutibus vel actibus ſuis, ſed apertiſſime pronunciantem & dicentem: Qui gloriatur, in Domino glorietur. Et ſic excluſa eſt judaica gloriatio, non per legem operum, ſed per legem fidei, quae eſt in Chriſto Jeſu, in cujus cruce gloriatur apoſtolus. Quis enim recte gloriabitur vel ſuper caſtitate ſua, cum ſcriptum legat: quia ſi quis adſpexerit mulierem ad concupiſcendam eam, jam mœchatus eſt eam in corde ſuo? unde & propheta dicit: Quis gloriabitur caſtum ſe habere cor? aut quis gloriabitur ſuper ſapientia ſua, cum ſcriptum videat, quia mundus per ſapientiam non cognovit Deum &c. Quis autem vel ſuper juſtitia ſua gloriabitur, cum audiat Deum ſuper prophetam dicentem: quae omnis juſtitia veſtra ſicut pannus mulieris menſtruatae? ſola igitur juſta gloriatio eſt in fide crucis Chriſti, quae excludit omnem illam gloriationem, quae deſcendit ex operibus legis.* Lib. IV. in cap. IV. Rom. p. 509. exponens locum: *Ei qui operatur, merces non imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum: Ego* (inquit) *cum conſidero ſermonis eminentiam, quod dicit operanti debitum reddi, vix mihi ſuadeo, quod dicit operanti debitum reddi, vix mihi ſuadeo, quod poſſit ullam opus eſſe, quod ex debito remunerationem Dei depoſcat, cum etiam hoc ipſum, cum agere aliquid poſſumus vel cogitare vel proloqui, ipſius dono & largitione faciamus. Quod ergo erit debitum illius, cujus gratia nos praeceſſit? Et ideo videndum magis eſt, ne forte quod dixit: ei autem, qui opera-*

tur

merces ſecundum debitum reputatur, ſiniſtri is operis intelligendum ſit debitum. Debita peccata dici in divinis voluminibus frequen- invenies &c. Unde apoſtolus alio in loco: ndia, inquit, peccati mors, & non addit, militer diceret, ſtipendia juſtitiae vita aeter- ſed ait: gratia autem Dei vita aeterna, ut dium, quod utique debito & mercedi ſimi- , retributionem pœnae eſſe doceret & mor- vitam autem aeternam ſoli gratiae con- ret. Cyprianus epiſt. 99. *Remunerat in Deus, quod ipſe praeſtitit; & honorat, ipſe perfecit.* Hilarius enarr. in pſalm. circa fin. p. 367. *Spes in miſericordia Dei ulum, & in ſeculum ſeculi eſt. Non enim illa juſtitiae opera ſufficient ad perfectae udinis meritum, niſi miſericordia Dei etiam e juſtitiae voluntate humanarum demune- um & motuum vitia non reputet. Hinc prophetae dictum eſt: melior eſt miſericor- a ſuper vitam: quia quamvis probabilis uſtitiae operationem vita juſtorum ſit, ta- ier miſericordiam Dei plus meriti conſeque- Ex hac enim vita in vitam proficit aeter- & operationum juſtitiae voluntatem, in tan- miſericordia Dei muneratur, ut miſerans itatis quoque ſuae juſtum quemque tribuat rticipem. Idcirco in ſeculum, & in ſecu- ſeculi miſericordiae ſpes eſt.* (Bellarminus . de juſtif. c. 6. excipit: *Hilarium hoc ſo- lle, quod bonis meritis peccata venialia, iſericordia & remiſſione indigent, admi- r.* Reſp. bene eſt, ergo propter pecca- venialia admixta non erunt merita proprie la, nec vita æterna operibus dabitur tan- merces ex juſtitiæ debito, ſed ex gratuito ionis dono) Idem in pſalm. LXVI. in p. 424. *Secundum doctrinae ordinem pri- iſericordia Dei poſcitur. Ex copia enim is ſuae miſericordiam in peccatorum re- m largitur, & remiſſio peccatorum non tis eſt meritum, ſed ſpontaneae indulgen- ntas ex bonitatis divitiis ad miſerandi exuberans.* (Notet hoc Bellarminus, qui nte cap. diſputat, miſericordiam Dei, cata venialia remittuntur, deberi bonis meritis ſanctorum.) In Pſalm. CXXIX. p. 564. *Mercedem non operis ſed miſericordiae undecem horae operarii conſequentur. &c. Beatus quidem, qui a mane uſque in noctem laborans, pactum denarium tanquam debitum poſtulat, ſed quia bonus eſt Dominus, quia miſericors eſt, ſperemus in eum, ut undecem licet horae operarii diurni laboris denarium conſequamur, per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.* In pſalm. CXLIII. ſuper verba: *Domine, quid eſt homo, quia innotuiſti ei? aut filius hominis, quod deputas eum? Confeſſio iſta pulcerrima eſt, ut indignum ſe tanto munere homo arbitretur: et cum ſe indignum confitetur, gratiam ejus, qui ſibi haec largiatur, extollat. Quid enim eſt meritum hominis, ut ei ſe cognoſcibilem Deus praeſtet? ut incognoſcibilis natura cognitioni noſtrae ſe ſubmittat, aut quae dignitas eſt filii hominis, ut deputetur? deputatur autem, quidquid de eo, in quo eſt, in aliud deſtinatur.* Can. XX. in Matth. p. 305. *Debitum erat per orbem terrarum evangelium praedicari, & gentes fidei juſtificatione ſalvari. Hi igitur mittuntur ad vineam, & cum ſero eſſe cœpiſſet, donum conſtitutae in totius diei labore mercedis primi operarii hora veſperis conſequuntur. Merces quidem ex dono nulla eſt, quia debetur ex opere, ſed gratuitam Deus omnibus ex fidei juſtificatione donavit. &c.* Macarius hom. XV. p. 212. *Signum chriſtianiſmi eſt, ſi vel univerſos theſauros regis poſſideat, eos occultare ac ubique dicere: theſaurus non eſt meus, ſed alius eum apud me depoſuit, ego enim mendicus ſum, & quando ei placuerit, repetet eum a me.* pag. 213. *Qui ejuſmodi ſunt, quanto majorem adhibuerint operam proficiendi & creſcendi, tanto ſe pauperiores reputant, tanquam egentes & nihil poſſidentes: hoc enim dicunt, non ſum dignus, ut ſol radiis ſuis me illuminet.* Homil. XXXVII. p. 448. *Non proprium opus ſalvat hominem, ſed qui operandi facultatem largitur: ſi ergo quis ſtigmata Domini perfert, ne exiſtimet aliquid eſſe, licet quidvis fecerit, vel etiam quod ſummo amore atque animi conatu operi producendo incubuerit. Ne igitur exiſtimes, te in virtute praeveniſſe Dominum ſecundum eum, qui*

dicit, ipſe eſt, qui operatur in nobis & velle & perficere pro bona voluntate. pag. 206. *De munere, quod chriſtiani haereditario jure poſſeſſuri ſunt, recte hoc quis dicere poſſit, ſi quisque, ex quo creatus eſt Adam, uſque ad conſummationem mundi dimicaret contra ſatanam, & ſuſtineret adflictiones, nihil magni perageret reſpectu gloriae, quam conſecuturus eſt, regnabit enim in infinita ſecula una cum Chriſto.* Baſilius in pſalm. XXXII. tom. I. pag. 254 *Is ſperat in Dei miſericordia, qui non propriis virtutibus aut propriae fortitudini confidit, neque ex operibus ſe juſtificari exiſtimat, ſed tantum in ejus miſericordia ſpem collocans, illud propheticum tenet: Ecce Dominus & merces ejus parata, reddere unicuique ſecundum opera ejus & perpendit opera ſua mala, adeoque & ſupplicium timet, & minas Dei horret. Ad hoc vero, ne abſorbeatur a triſtitia, ſpe bona eſt, ad miſerationes & benevolentiam Dei reſpiciens, &c.* In pſalm. CXIV. circa medium pag. 299. *Manet requies ſempiterna illos, qui in hac vita legitime certaverint, non tanquam debitum operibus redditum, ſed ob munificentiſſimi Dei gratiam, in quo ſperaverunt exhibita.* (Bellarminus excipit: 1.) in græco ſic haberi, ȣ κατὰ ὀφείλημα τῶν ἔργων ἀποδιδομένα, ἀλλὰ κατὰ τȣ̃ μεγαλοδώρȣ Θεȣ̃, ut ſit ſenſus, *vitam aeternam dari non ſecundum debitum operum, ſed ſecundum debitum Dei munificentiſſimi*. Reſp. bene eſt, ſi vita æterna non datur ſecundum debitum operum, quomodo opera erunt ex *condigno* vitæ æternæ meritoria, idque non ſolum ratione *pacti*, ſed etiam ratione *operum*, ita ut in opere bono ex gratia procedente ſit quædam proportio & æqualitas ad præmium vitæ æternæ? Per debitum Dei non intelligitur debitum *juſtitiae* in æqualitate, ſed debitum *promiſſionis* in bonitate fundatum. 2.) *A Baſilio excludi ea ſolum merita, quae ſint homini a ſe.* Reſp. hoc figmentum apertiſſimus textus clariſſime refellit, loquitur enim de factis legitime certantium, quorum certe facta ſive opera non ſine gratia facta ſunt. 3.) *Praedicari illa merita, quae ſunt ex gratia, cum requies aeterna manere dicatur legitime certantes.* Reſp. continent hæc verba deſcriptionem ſubjecti, quibus ſcilicet detur vita æterna, non autem cauſæ meritoriæ, propter quam detur.) Elias Cretenſis in Nazianz. orat. de elect. Eulal. *Debemus per miſericordiam mercedem illam intelligere, quam Deus nobis rependit. Nos enim tanquam ſervi virtutem debemus, ut optima quaeque & Deo grata tanquam debitum quoddam exſolvamus & offeramus, quippe cum nihil habeamus, quod non ab ipſo accepimus, Deus autem velut Dominus & herus noſter miſeretur, nobisque potius donat, quam rependit.* Ambroſius lib IX epiſt. ep. 71. ad Iren. circa fin. tom. III. p. 180. *Ex praeſcripto legis omnes convincuntur, & ex operibus legis nemo juſtificatur, id eſt, quia per legem peccatum cognoſcitur, ſed culpa non relaxatur, videbatur lex nocuiſſe, quae omnes fecerat peccatores, ſed veniens Dominus Jeſus peccatum omnibus, quod nemo poterat evitare, donavit, & chirographum noſtrum ſui ſanguinis effuſione delevit &c. Ideo nemo glorietur in operibus, quia nemo factis ſuis juſtificatur, ſed qui juſtus eſt, donatum habet, quia per lavacrum juſtificatus eſt. Fides ergo eſt, quae liberat per ſanguinem Chriſti, quia beatus ille, cui peccatum remittitur, & venia donatur.* (Si operibus legis nemo juſtificatur, multo minus cœlum promerebitur; oſtendimus autem ſuo loco, per opera legis in univerſum omnia opera intelligenda eſſe, quibus in univerſum omnibus juſtificationem hoc loco detrahi, ex oppoſitione fidei & operum, uti etiam ex definitione juſtificationis per remiſſionem peccatorum manifeſtum eſt.) Lib. I. de Jacob. & vita beata c. 6. in principio tom. IV. p. 290. *Sed & illud mihi prodeſt, quod non juſtificamur ex operibus legis. Non habeo igitur, unde gloriari ex operibus meis poſſim, non habeo, unde me jactem, & ideo gloriabor in Chriſto. Non gloriabor, quia juſtus ſum, ſed gloriabor, quia redemtus ſum. Gloriabor, non quia vacuus peccati ſum, ſed quia remiſſa mihi ſunt peccata. Non gloriabor, quia profui, neque quia profuit mihi quisquam, ſed quia pro me advocatus apud Patrem Chriſtus eſt, ſed quia pro me ſanguis Chriſti effuſus eſt.* Lib. de bono

mortis cap. 2. de Davide verba faciens ait, *tanquam peregrinus ad illam ſanctorum* *unem omnium patriam feſtinabat, petens* *hujus commorationis inquinamento remitti* *peccata, priusquam diſcederet vita. Qui* *hic non accepit remiſſionem peccatorum, il-* *on erit: non erit autem, quia ad vitam* *nam non potuerit pervenire, quia vita ae-* *remiſſio peccatorum eſt.* (Si David per re- onem peccatorum conſecutus eſt vitam æ- m, utique non per merita operum ſuo-) Hieronymus lib. I. adv. Pelag. *In Deu-* *omio perſpicue demonſtratur, non in operi-* *oſtris atque juſtitia, ſed Dei miſericordia* *nſervari, dicente Domino per Moſen: ne* *in corde tuo, cum ſubverterit eos Dominus* *a facie tua, in juſtitia mea introduxit me* *nus, ut poſſideam terram hanc, &c.* In *V.* Rom. *Nemo ſuo merito, ſed omnes ae-* *er Dei gratia ſunt ſalvati.* In epiſt. ad n. *Gratia eſt, qua nullo merito aut opere* *nini.* epiſt. VIII. *Ubi gratia, non operum* *atio, ſed donantis eſt largitas.* Auguſtinus e gratia & libero arbitrio c. 9. in pſalm. . conc. II. ſerm. XV. de verbis apoſt. at- libi paſſim *merita* excludit. Bellarminus t, *ea ſolum merita ab Auguſtino excludi,* *ſint in nobis, ex nobis, id eſt, ſine Dei* *, cum alibi merita commendet.* Reſp. is Auguſtinus, ut & alii ex veteribus, opera renatorum καταχρηςικῶς adpellet , quibus Deus vitam æternam ex gratia , nequaquam tamen hoc vult, quod bo- atorum opera ſint merita, vere & pro- ie dicta, ex *condigno* & ex juſtitiæ debito ternæ meritoria, id quod ex locis com- ne manifeſte patet, illis puta, in quibus atis ſalvari pronunciat, juſtitiam noſtram ectionis arguit, in ſolo Chriſto juſtitiam & ſalutem quærere docet. &c. Lib. I. ad Bonifacium cap. 21. *Quantalibet virtute praeditos antiquos praedices, non eos ſalvos fecit, niſi fides ſalvatoris, qui in remiſſionem peccatorum ſanguinem ſuum fudit.* Lib. II. adv. duas epiſt. Pelagian. cap. 5. *Omnium piorum ſub hoc onere corruptibilis carnis & iſtius infirmae vitae gementium una ſpes eſt, quod advocatum habemus apud Patrem Jeſum Chriſtum juſtum & pium, & ipſe eſt exoratio peccatorum noſtrorum.* Lib. V. de civ. Dei cap. 18. oſtendit *non eſſe magnum, quod pro dilectione aeternae patriae chriſtiani faciunt, cum tanta geſſerint Romani pro humana gloria & civitate terrena* (*). In pſalm. XLIII. *Si merita noſtra aliquid facerent, ad damnationem noſtram venirent, ergo quia bonus eſt Deus, non quia meruimus, gratis ſalvi facti ſumus.* In pſalm. LXII. *Deus unus vitam promittit, & non illam dat nobis quaſi propter merita noſtra, ſed propter miſericordiam ſuam.* In pſalm. CIX non longe a principio: *Fidelis Deus, qui ſe noſtrum debitorem fecit, non aliquid a nobis accipiendo, ſed tanta nobis promittendo, &c. Promiſit Deus hominibus divinitatem, mortalibus immortalitatem, peccatoribus juſtificationem, abjectis glorificationem. Quidquid promiſit, indignis promiſit, ut non quaſi operibus merces promitteretur, ſed gratia a nomine ſuo gratis daretur, quia & hoc ipſum, quod juſte vivit, in quantum homo poteſt juſte vivere, non meriti humani, ſed beneficii eſt divini. &c.* In pſalm. CXXXIX. circa finem. *Juſti confitebuntur nomini tuo; meritis ſuis nihil tribuunt, non tribuent totum niſi miſericordiae tuae.* Serm. III. de verb. Dom. *O magna bonitas Dei, cui cum pro conditione debeamus reddere obſequia, ut ſervi Domino, famuli Deo, ſubjecti potenti, mancipia redemtori, amicitiarum nobis praemia repromittit.*

Serm.

Idem libr. de gratia Chriſti contra Pelag. Lib. II. qui eſt de peccato orig. cap. 24. *Et ipſorum* *nim* (piorum in vet. teſt.) *corda eadem mundabantur mediatoris fide, & diffundebatur in eis* *ritas per Spiritum ſanctum, qui ubi vult, ſpi-* *at, non merita ſequens, ſed etiam ipſa merita* *faciens. Non enim Dei gratia gratia erit ullo modo, niſi gratuita fuerit omni modo.* (Nomine *meritorum* non intelligit meritum proprie dictum, at meritum ex gratia, id eſt, mercedem gratiæ ſive indebitam, ut adparet ex adnexa ratione.) GERHARDUS.

Serm. II. de verbis apoſt. circa finem. *Poſt redemtionem ab omni corruptione quid reſtat niſi corona juſtitiae? ipſa certe reſtat, ſed etiam in ipſa vel ſub ipſa non ſit caput turgidum, ut recipiat coronam. Audi, attende pſalmum, quam nolit corona illa turgidum caput. Cum dixiſſet, qui redimet de corruptione vitam tuam, qui coronat te, inquit: Jam hic dicturus eras, coronat te, merita mea fatentur, virtus mea fecit hoc, debitum redditur, non donatur. Audi potius pſalmum, audi, Deus quid dicat: Qui coronat te in miſeratione & miſericordia. De miſericordia te coronat, de miſeratione te coronat. Non enim dignus fuiſti, quem vocaret, & vocatum juſtificaret, & juſtificatum glorificaret. Reliquae per electionem gratiae ſalvae factae ſunt. Si autem gratia, non ex operibus, alioquin gratia jam non eſt gratia. Nam ei, qui operatur, merces non imputabitur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum. Apoſtolus loquitur non ſecundum gratiam; ſed ſecundum debitum. Te autem coronat in miſericordia & miſeratione, & ſi tua merita praeceſſerunt, dicit tibi Deus, diſcute bona merita tua & videbis, quia dona ſunt mea.* Serm. XV. de verb. apoſt. *Si gratia ex merito, emiſti, non gratis accepiſti. Pro nihilo inquit, ſalvos facies eos, quid eſt, pro nihilo ſalvos facies? nihil in eis invenis, unde ſalvas & tamen ſalvas. Gratis das, gratis ſalvas, omnia merita praecedis, ut dona tua conſequantur merita tua. Prorſus gratis das, gratis ſalvas, qui nihil invenis, unde ſalves, & multum invenis, unde damnes.* In manual. c. XXII. *Tota ſpes mea eſt in morte Domini mei. Mors ejus meritum meum, refugium meum, ſalus, vita & reſurrectio mea, meritum meum miſeratio Domini, non ſum meriti inops, quamdiu ille miſerationum Dominus non defuerit, & ſi miſericordiae Domini multae, multus ego ſum in meritis* (*)! Chryſoſtomus in cap. I. Rom. hom. II. *Non ſudoribus & laboribus illam* (vitam æternam) *comparabis, ſed ex divino gratiae dono, quod ex ſupernis eſt, gratis ut accipias oportet, unum hoc ſolum de tuo adferens, ut credas.* In cap. IV. Rom. *Quod aliquis deſtitutus operibus juſtificetur per fidem, fortaſſe videri poteſt bene haberi, quod autem ornatus aliquis virtutibus & bonis operibus, non tamen illis juſtificetur, ſed ſola fide, hoc certe eſt admirabile.* Euſebius Emiſenus hom. III. ad monachos. *Totis licet animae & corporis laboribus deſudemus, totis licet obedientiae viribus exercemur, nihil tamen condignum merito pro cœleſtibus bonis compenſare & offerre valeamus.* Proſper lib. I. de vocat. gentium c. 5. tom. II. oper. Ambr. p. 13. *Vileſceret redemtio ſanguinis Chriſti, nec miſericordiae Dei humanorum operum praerogativa ſuccumberet, ſi juſtificatio, quae fit per gratiam, meritis praecedentibus deberetur, ut non munus largientis, ſed merces eſſet operantis.* (Ne exiſtimes tantummodo meritum de *congruo*, non autem meritum de *condigno* excludi, adtende illis, quæ ſequuntur) *Deus multimodae vocationis veritatem ad unam gratiam pertinentem etiam illa regula evangelicae comparationis adſtruxit, qua oſtendit, patremfamilias diverſo tempore conducentem operarios vineae ſub pactione denarii, quo vitae aeternae ſignificatur aequalitas, ubi ſine dubio hora undecima intromiſſi in vineam, totius diei operariis exaequati, iſtorum praeferunt ſortem, quos ad commendandam gratiae excellentiam in defectu diei & concluſione vitae divina indulgentia numeravit, non labori pretium ſolvens, ſed divitias bonitatis ſuae in eos, quos ſine operibus eligit, effundens, ut etiam ii, qui in multo labore ſudarunt, non amplius quam noviſſimi acceperunt, intelligant donum ſe gratiae, non operum accepiſſe mercedem, &c.* (Bellarminus excipit, *excludi merita, quae ſunt nobis a nobis, non autem merita, quae ſunt nobis a gratia Dei:* at de

(*) Petrus Chryſologus ſerm. XLIII. LXXXIII. & CXVI. *Salutem, veniam & vitam nos per ſolam ſperamus gratiam.* Serm. CXVII. *Chriſtus quicquid ſuarum virtutum eſt, refert ad gloriam Patris, & homo, cujus ſuum nihil eſt, ſibi vindicare, quod per Chriſtum reſurrexit, elaborat.* GERHARDUS.

borantibus in vinea Domini diſerte agitur, negat Proſper operum mercedem accipere, denarius vitæ æternæ omnibus credentibus n vinea laborantibus ex æquo detur, ſive m, ſive multum laboraverint.) Lib. II. 8. *Manifeſtum eſt eos, qui ſalvi fiunt, non te, ſed gratia liberari.* Idem in carm.

œleſtem in patriam tendens cognoſce vocantem,
Cujus proveheris, ſi bene curris, ope.
'am ſi tu virtute tua ad cœleſtia credis
Scandere, de ſuperis pulſus ad ima cades.

entius lib. ad Monim. pag. 21. *Ex gratia r non ſolum juſtificatis vita bona, ſed etiam ficatis vita aeterna. Cur autem mors ſtiium, vita aeterna vero gratia dicitur, niſi illa redditur, haec donatur.* pag. 24. *Graſt & illa juſta retributio, qua bonis ſuis ra retribuens Deus glorificaturus eſt juſtos. ic enim gratia opus erit, quia ut hoc metur, ipſe praeveniendo miſericorditer incipit, ſubſequendo cuſtodit.* Ibidem: *Gratia etiam* (vita æterna) *non injuſte dicitur, quia non s donis ſuis Deus dona ſua reddit, ſed quia m etiam ibi gratia divinae retributionis erat, ut incomparabiliter atque ineffabilimne meritum, quantumvis bonae & ex Deo humanae voluntatis atque operationis, ex-*. Gregorius lib. IX. moral. cap. 14. *Si ovirtutis exercuero, ad vitam non ex meriſed ex venia convaleſco.* (Repetit Bellars, *intelligendum hoc eſſe de meritis, quae riis viribus adquiſita ſunt*, atqui de renato ;orius loquitur, ac negat ſe, in medio licet bonorum operum conſtitutum, ex meri- vitam convaleſcere; indigere autem venia, ıde ut apoſtolus Abrahamum etiam renaoperibus juſtificatum eſſe negat, quin poemiſſione peccatorum indiguiſſe) Hom. VII. zech. *Juſtus advocatus noſter juſtos nos det in judicio, quia & nos ipſos cognoſcimus dcuſamus injuſtos: non ergo in fletibus no-, non in actibus noſtris, ſed in advocati i adlegatione confidamus.* Beda in pſalm. II. *Accipiet benedictionem, id eſt, multiplicationem a Domino, hanc ſcilicet, ut in praeſenti bene promereatur, & in futuro bene remuneretur, & hoc non ex meritis, ſed ex ſola gratia.* In pſalm. XXXI. *Inſtruit*, (pſalmiſta) *ut nemo vel libertatem arbitrii, vel merita ſua ſufficere ſibi ad beatitudinem credat, ſed ſola Dei gratia ſe ſalvari poſſe intelligat.* In pſalm. LXXVII. *Tantum ſperent in juſtitia Dei, quia per juſtitiam factorum nullus ſalvabitur, ſed per ſolam juſtitiam fidei.* Haymo in pſalm. CXXXI. *Nullus de meritis ſuis praeſumat, ſed omnem ſalvationem ex Chriſti meritis exſpectet.* In cap. VI. Mich. *Nos agentes pœnitentiam ſciamus, nihil nos dignum dare poſſe ad placandum Deum, ſed ſolummodo in ſanguine immaculati & ſingularis agni nos poſſe ſalvari.* In cap. XX. Matth. *Vita aeterna nulli per debitum redditur, ſed per gratuitam miſericordiam.* Carolus magnus lib. I. de imaginibus cap. 15. *Propitiatorium ſuperponitur, quia ſcilicet legalibus ſive evangelicis praeceptis, quae in eo fundata ſunt, ſupereminet miſericordia ejuſdem mediatoris, per quam non ex operibus legis, quae fecimus nos neque volentes neque currentes, ſed ejus miſeratione ſalvamur.* Anshelmus in lib. de menſur. crucis lit. B. *Si homo mille annis ſerviret Deo etiam ferventiſſime, non meretur ex condigno dimidium diem eſſe in regno cœlorum.* In libro meditat. *Domine, me, cui propria merita letabilem minantur ſententiam, pretioſae ad dextram tuam ſedentis prolis interpellatione reſtaura placatus ad vitam. Quem alium enim dirigam pro me interceſſorem tibi, neſcio, niſi hunc, qui eſt pro peccatis noſtris propitiatio, qui ſedet ad dextram tuam, &c.* In lib. de miſeria hominis: *Terret me vita mea, namque diligenter diſcuſſa adparet mihi aut peccatum, aut ſterilitas tota, & ſi quis fructus in ea videtur, ſic eſt aut ſimulatum, aut imperfectum, aut aliquo modo corruptum, ut poſſit aut non placere, aut diſplicere Deo. Certe tota aut in peccato & damnabilis, aut infructuoſa & contemtibilis. Sed quid ſeparo infructuoſum a damnabili? utique ſi eſt infructuoſa, damnabilis eſt; omnis enim arbor, quae non facit fructum bonum, exſcindetur, & in ignem mittetur; tae-*

det animam meam vitae meae, vivere erubeſco, mori pertimeſco; &c. O lignum aridum & inutile, aeternis ignibus dignum, quid reſpondebis in illa die, cum exigetur a te uſque ad ictum oculi omne tempus vivendi tibi impenſum, qualiter fuerit expenſum? O anguſtiae, hinc erunt peccata adcuſantia, inde terrens juſtitia, &c. Vide ibid. reliqua dulciſſimis ſententiis referta. Rupertus in Soph. lib. II. c. 3. *Magniloqui veraciter dicuntur, & ſunt, qui ſemet ipſis tanquam juſtis confidunt, & de operibus legis praeſumunt: ita pauperes & egeni recte dicuntur & ſunt, qui ſe peccatores eſſe cognoſcunt, & non niſi per fidem Jeſu Chriſti juſtificari ſe ſentiunt.* Idem in Johannem lib. I. cap. 1. *Accepimus gratiam pro gratia, ſcilicet gratiam aeternae ſalutis pro gratia fidei praeſentis, ad quam nos gratis, id eſt, nullis praecedentibus meritis per praedicatores ſuos ipſe vocavit, & gratuita peccatorum remiſſione juſtificavit.* Ibidem: *Per gratiam ſolam ad regnum cœlorum ducimur, quod nullis operum noſtrorum meritis comparare poſſumus.* Honorius Auguſtod. in pſalm. V. *Fideles ſunt miſericordia tua, id eſt, non eorum merito, ſed tua gratia ſalvati.* In dial. de prædeſt. & lib. arbit. *Regnum cœlorum non ſecundum merita, ſed ſecundum gratiam datur. Quid enim meretur, niſi malum, vel pro merito exſpectat quis a Deo praemium?* Bernhardus ſerm. I. de adnunc. col. 106. *Non talia ſunt hominum merita, ut propter ea vita aeterna debeatur ex jure, aut Deus injuriam alicui faceret, niſi eam donaret. Nam ut taceam, quod merita omnia Dei dona ſunt, & ita homo magis propter iſta Deo debitor eſt, quam Deus homini, quid ſunt merita omnia ad tantam gloriam?* Serm. XV. in pſalm. Qui habitat: *Totum hominis meritum eſt, ſi totam ſpem ſuam ponat in eo, qui totum hominem ſalvum facit.* Serm. LXI. in Cant. *Meritum meum miſeratio Domini.* Lib. I. ipſius vitæ c. 13. *Fateor, non ſum dignus ego, nec propriis meritis poſſum regnum obtinere cœlorum; caeterum Dominus meus duplici jure illud poſſidet, haereditate Patris, & merito paſſionis, altero ipſe contentus, alterum mihi donat.* (Excipit Bellarminus, Bernhardum hoc tantum velle 1.) quod *vita aeterna non debeatur meritis ex jure abſolute, quia merita praeſupponunt & gratiam & promiſſionem; praeſuppoſita autem gratia & promiſſione deberi ex jure.* 2.) Quod *merita noſtra non ſint ex nobis, ſed ex Dei miſericordia.* 3.) Quod *fortaſſis tum ex humilitate, quae propria merita ignorat, tum ex incertitudine propriae gratiae prudenter non confiſus fuerit in meritis ſuis, ſed in ſola miſericordia Domini.* At hæc omnia nondum ſatisfaciunt Bernhardi dictis; adlegat ſane hanc unam cauſam, quod meritis non debeatur vita æterna ex jure, quia ſcilicet ipſa merita naſcuntur ex gratia; ſed præterea etiam hanc adlegat, quod meritorum ad gloriam vitæ æternæ nulla ſit proportio. Loquitur etiam de ſe renato, proinde non de operibus ex ſolis liberi arbitrii viribus, ſed ex gratia factis intelligenda ipſius dicta. Loquitur ex vera humilitate merita ignorante, ſed non ſolum ex humilitate, ſed etiam ex veritate; nec de miſericordia Dei in Chriſto nobis propoſita dubitat, ſed abjecta omni in merita propria & dignitatem ſuam fiducia in unico Chriſti merito fide firma adquieſcit, id quod ex aliis locis eſt clariſſimum.) Serm. I in adnunc. col. 106. *Gloria noſtra haec eſt, teſtimonium conſcientiae noſtrae, non quidem tale teſtimonium, quale ſuperbus ille phariſaeus habebat, qui ſeducta & ſeductrice cogitatione teſtimonium de ſe ipſo perhibebat, & teſtimonium ejus non erat verum, ſed cum Spiritus ipſe teſtimonium perhibet ſpiritui noſtro. Porro hoc teſtimonium in tribus conſiſtere credo. Neceſſe eſt enim* primo *omnium credere, quod remiſſionem peccatorum habere non poſſis, niſi per indulgentiam Dei:* deinde *quod nihil prorſus habere queas operis boni, niſi & hoc dederit ipſe:* poſtremo *quod aeternam vitam nullis potes operibus promereri, niſi gratis detur & illa. Quis enim poteſt facere mundum de immundo conceptum ſemine? &c. de vita aeterna ſcimus, quod non ſint condignae paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam, nec ſi unus omnes ſuſtineat.* Serm. de nativit. Mariæ col. 213. *Quaeramus gratiam, ſed gratiam apud Deum, &c. quaerant alii meritum, nos invenire gratiam*

ſtudeamus: Conſulite conſcientias veſtras, *lete, ubi abundavit delictum, ſuperabun-* *t gratia. Maria non praetendit meritum,* *ratiam quaerit.* In feſto omnium ſancto- ſerm. I. col. 224. *Quid poteſt eſſe omnis* *juſtitia coram Deo? nonne juxta prophe-* *elut pannus menſtruatae reputabitur? &* *ricte judicetur, injuſta invenietur omnis ju-* *noſtra & minus habens? Quid ergo de* *is erit, quando ne ipſa quidem pro ſe po-* *eſpondere juſtitia? propterea obnixe cum* *eta clamantes: Non intres in judicium* *ervo tuo Domine, tota humilitate ad mi-* *rdiam recurramus, quae ſola poteſt ſalva-* *imas noſtras.* In pſalm. qui habitat, ſerm. l. 303. *Tu, Domine, es ſpes mea, haec una* *mnium promiſſionum cauſa, haec tota ra-* *ae exſpectationis. Praetendat alter meri-* *ſuſtinere ſe jactet pondus diei & aeſtus,* *re bis in ſabbato dicat, poſtremo non eſſe* *caeteros homines glorietur; mihi autem ad-* *e Deo bonum eſt, ponere in Domino Deo* *meam. Sperent in aliis alii &c. propter* *nia detrimenta feci, & ut ſtercora arbitror,* *m tu Domine es ſpes mea &c. Plane* *relinquit ſperantes in ſe, adjuvabit eos &* *a peccatoribus, & ſalvabit eos: quare?* *meritis? audi, quod ſequitur; quia ſpe-* *nt in eo, dulcis cauſa, attamen efficax,* *en irrefragabilis, nimirum haec eſt juſti-* *ed quae ex fide eſt, non quae ex lege.* Serm. l. 305. *Dicit fides, parata ſunt magna &* *gitabilia bona a Deo fidelibus ſuis: dicit* *mihi illa ſervantur, nam tertia quidem* *s, curro, ait, ad illa.* Serm. XV. col. *Hoc totum hominis meritum, ſi totam* *ſuam ponat in eo, qui totum hominem ſal-* *facit.* Serm. XIV. in Cant. col. 528. *Ex-* *a quantumvis merita, & extolle ſudores,* *eſt miſericordia Domini ſuper vitas. Fa-* *non ſuſtinui pondus diei & aeſtus; ſed* *ſuave & onus leve pro beneplacito pa-* *milias porto. Opus meum vix unius eſt* *, & ſi plus, prae amore non ſentio. Ju-* *proprias exercitet vires, mihi probare li-* *uae ſit voluntas Domini bona & benepla-* *cens & perfecta, ex ea ſane operis ac temporis* *damna mihi reſarcio: ille pacto conventionis,* *ego placito voluntatis inito credo &c.* Serm. XXII. in Cant. col. 555. *Paſſio tua Domine ul-* *timum refugium, ſingulare remedium, deficien-* *te ſapientia, juſtitia non ſufficiente, ſanctitatis* *ſuccumbentibus meritis illa ſuccurrit. Quis enim* *de ſua vel ſapientia, vel juſtitia, vel ſanctitate* *praeſumat ſufficientiam ad ſalutem, &c. niſi* *interpellet ſanguis tuus pro me, ſalvus non ſum.* Serm. LXI. in Cantic. col. 675. *Non pertinebat* *ad eum* (Cainum) *de Chriſti merito, ut ſuum* *praeſumeret, ſuum diceret, quod illius eſſet tan-* *quam rem capitis membrum: Ego vero fidenter,* *quod ex me mihi deeſt, uſurpo ex viſceribus Do-* *mini &c. Meum proinde meritum miſeratio* *Domini. Non plane ſum meriti inops, quam-* *diu ille miſerationum non fuerit. Quod ſi miſe-* *ricordiae Domini multae, multus nihilominus* *ego ſum in meritis, &c. Et ſi miſericordiae* *Domini ab aeterno & uſque in aeternum, ego* *quoque miſericordias Domini in aeternum can-* *tabo. Nunquid juſtitias meas? Domine memo-* *rabor juſtitiae tuae ſolius: ipſa enim & mea.* Serm. LXVII. in Cant. col. 696. *Ego dilecto* *meo, & dilectus meus mihi. Cur ita? nem-* *pe ut tunc magis gratia plena ſe probet, cum* *totum gratiae dederit & primas ſcilicet illi par-* *tes adſcribens & ultimas, alioquin quomodo* *gratia plena, ſi quid habuerit, quod non ſit ex gra-* *tia? non eſt, quo gratia intret, ubi jam meritum* *occupavit. Ergo jam plena confeſſio gratiae ipſius* *gratiae plenitudinem ſignificat in anima confiten-* *tis: deeſt gratiae, quidquid meritis deputas,* *nolo meritum, quod gratiam excludat, &c.* *gratia reddit me mihi juſtificatum gratis & ſic* *liberatum a ſervitute peccati.* Serm. LXVIII. in Cantic. col. 698. *Nam & de meritis quid ſolli-* *cita ſit,* (Eccleſia) *cui de propoſito Dei firmior* *ſuppetit ſecuriorque gloriandi ratio &c. ſic non* *eſt quod jam quaeras, quibus meritis ſperemus* *bona, praeſertim cum audias apud prophetam,* *non propter vos, ſed propter me ego faciam, di-* *cit Dominus: Sufficit ad meritum, ſcire quod* *non ſufficiant merita. Sed ut ad meritum ſatis* *de meritis non praeſumere, ſic carere meritis*

 (ope-

(operibus bonis) *ſatis ad judicium eſt. Porro infantium renatorum neminem carere meritis, ſed Chriſti habere merita, quibus ſe tamen indignos reddunt, ſi ſua jungere non nequiverint, ſed neglexerint, quod quidem periculum jam adultae aetatis eſt.* Serm. LXXIII. in Cant. *Audi ſanctum & electum, quid dicat Deo: tu, inquit, remiſiſti impietatem peccati mei, pro hac orabit ad te omnis ſanctus in tempore opportuno. Opus igitur habent & ſancti pro peccatis exorare, ut de miſericordia ſalvi fiant, propriae juſtitiae non fidentes.* Serm. IV. de verbis Eſaiæ. *Vidi Dominum. Initium meum ſolius gratiae eſt &c. porro conſummatio quidem & ipſa ſolius gratiae eſt, nec eſt mihi in hac parte vel cum ea, ſive in ea gloriari quaſi coadjutor videar aut cooperator.* Tractat. de grat. & lib. arbitrio col. 1053. in princ. *Loquente me coram aliquando & Dei in me gratiam commendante, quod ſcilicet ab ipſa me in bono & praeventum agnoſcerem, provehi ſentirem & ſperarem perficiendum. Quid tu ergo (ait unus ex circumſtantibus) operaris, aut quid mercedis ſperas vel praemii, ſi totum facit Deus? quid enim, inquam, tu conſulis? da gloriam Deo, qui gratis te praevenit, excitavit, initiavit, & vive digne de caetero, quo te probes & perceptis beneficiis non ingratum & percipiendis idoneum.*

Et ego. Bonum, inquam, das
etſi dederis, poſſe teneri, &c. u
ſunt merita noſtra, aut ubi eſt ſp
di, inquam, non ex operibus j
fecimus nos, ſed ſecundum miſer
ſalvos nos fecit, &c. Quid igit
liberum arbitrium? breviter reſpo
Tolle liberum arbitrium, non erit,
tolle gratiam, non erit, unde ſa
hoc ſine duobus effici non poteſt,
altero, cui vel in quo fit, &c. Su
tract. col. 1069. *Si proprie a*
quae dicimus noſtra merita, ſpei
ſeminaria, caritatis incentiva,
deſtinationis indicia, futurae feli
gia, via regni, non cauſa regna
quos juſtificavit, non quos juſtos
& magnificavit. Remigius in pſa
fides mea eſt in Chriſto, per illa
me juſtificari & ſalvari, ille eſt n
le refugium. In pſalm. XXVII.
beati, ipſi ſalvi, qui per gratian
meritis. Radulphus in Levit. lil
Vix bonum opus compleri poteſt ſi
cujus admixtione, metuendum it
dum completae devotionis remuner
tur, a nobis etiam reatus admixi
gatur (*).

(*) Brigitta lib. VI. cap. 69. *Non in bonis operibus noſtris debemus confidere, quæ, quantumcunque magna ſunt, quaſi nulla reputare debemus, licet neceſſaria ſint, ſed cum humilitate ſperare debemus in ſola miſericordia Dei.* Lib. IV. cap. 20. *Sunt quidam, qui meritis ſuis obtinere credunt cœlum, quibus Deus parcit a diaboli tentationibus ex occulta diſpenſatione ſua. Alii ſunt, qui operibus ſuis ſatisfacere Deo putant pro exceſſibus ſuis, quorum omnium error omnino damnabilis eſt, quia etiamſi quilibet homo centies corpus ſuum occideret, non poſſet Deo unum pro mille reſpondere.* Lib. I. cap. 53. queritur Chriſtus: *Sic homines per ſuperbiam ſuam volunt aſcendere in cœlum, & non confidunt in me, ſed in ſe, facientes voluntatem ſuam, & meam relinquentes.* Theologia germanica cap. 42. *Magna eſt ſtultitia, quod homo aut creatura opinatur, ſe ſcire vel poſſe ipſam, & præſertim ſi opinatur, ſe ſcire aut poſſe aliquid bonum, quo plurimum mereri aut impetrare valeat apud Deum; Deo ſit hac ratio-*

ne contumelia juxta eum, qui hæc
Lyranus in expoſit. Tit. III. 5.
excedit totaliter facultatem human
pter quod non poteſt eam attingere
tate divinæ miſericordiæ. Honori
renſis presbyter in pſalm. V. *Fi*
ricordia tua, id eſt, non ſuo meri
vati gratia. Dial. de prædeſt.
Regnum cœlorum non ſecundum me
dum gratiam datur. Quid enim
niſi malum vel pro quo merito
Deo præmium? Lyranus in cap.
cœleſtis non proprie dicitur merce
modo large, in quantum omne,
in præmium laboris, dicitur merce
tem hujus eſt, quia hæreditas diſti
cete proprie dicta, ſicut filiis, cui
ditas, diſtinguitur ab operario co
debetur merces. Gloria autem cu
fidelibus, ſicut hæreditas liberis, pr
habet rationem mercedis. GERHA

ſticorum ntificio- quorun- adſenſus.

§ CVII. Quid quod ipſi ſcholaſtici & pontificii ſcriptores alicubi ſatis modeſte loquuntur, quodque in ipſis papatus tenebris lux cœleſtis hujus veritatis quiam, præſertim in agone mortis conſtitutis, lſerit. Thomas in cap. III. Gal. *Quicunque eribus legis ſunt, maledictioni obnoxii ſunt, n operibus legis eſt in eis confidere & ſpem re.* In cap. II. Eph. in hæc verba: *Gratia ti eſtis, non ex operibus, ſcilicet praecebus hoc donum meruimus aliquando, quod ti ſumus, quoniam hoc ex gratia, ſecun illud: ſi gratia, jam non ex operibus, uin gratia jam non eſt gratia: ſubdit au rationem, quare Deus ſalvet homines per abſque meritis praecedentibus; ut ne quis tur in ſe ipſo, ſed tota gloria in Deum atur.* Lect. I. in cap. III. Tit. *Cum dicit ex operibus, ponit rationem ſalvandi, & excluditur ratio praeſumta, ſecundo oſten ratio vera. Ratio praeſumta eſt, quod er merita noſtra ſumus ſalvati, quod ex-, cum dicit: non ex operibus juſtitiae, fecimus nos,* Deut. IX. *non propter juſtitias & aequitates cordis tui ingredieris, ut poſ terram, ſed vera ratio eſt miſericordia* Durandus de S. Porciano lib. II. ſent. diſt. . 2. *Patet, quod reddere praemium pro non pertinet ad juſtitiam diſtributivam, ommutativam, quae reſpicit aequalitatem itatis, quae nullo modo eſt inter opus no quantumcunque gratia informatum & m, propter quod nondum adparet, qua oſſimus gloriam mereri de condigno.* Item: *meritum de condigno invenitur inter homi ſed non hominis ad Deum. Nullus poteſt e Deo aequivalens, dicente philoſopho,* ethic. *Et ſentire ſeu dicere oppoſitum eſt rrium & blaſphemum, propter quod ſi de i in gratia Deus non redderet gloriam, injuſtum faceret. & ſi habenti gloriam et eam, non eſſet injuſtus: quinimo ſi onquereretur de hoc, poſſit ei dicere Deus vangelium: an non licet mihi quod volo ? an oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus ſum? & ille, qui hoc pateretur, deberet dicere illud Jobi: Dominus dedit, Dominus abſtulit, quia cum omne bonum ſit ex gratuito Dei dono, ex hoc, quod dat Deus quaedam, non obligatur ad dandum alia.* In canone miſſæ ſub finem ita orat ſacerdos: *Intra quorum* (ſanctorum) *conſortium non aeſtimator meriti, ſed veniae largitor nos admitte per Chriſtum, &c.* in quæ verba ſic commentatur Jodoc. Clichtoveus Lutet. *Quid meriti apud Deum poterimus obtendere, cui debemus omnia? cum feceritis, inquit, omnia, quae praecepta ſunt vobis, dicite, ſervi inutiles ſumus. Quid nobis de bonis operibus poterimus adplaudere, cum univerſae noſtrae juſtitiae ſint quaſi pannus menſtruatae ante Dominum? Nulla igitur ſunt noſtra in Deum merita, cui debita ſunt omnia, quae praeſtamus, cum non ex nobis, ſed ſua ſola bonitate, ſi qua bona ſunt opera noſtra, accepta ſunt & grata, a quo ut praecipuo auctore profecta ſunt.* Caſp. Ulenbergius in lib. de cauſ. apoſtaſ. Colon. 1589. edito, cauſa XIV. *Invenio librum quendam in ſacrario parochiali eccleſiae noſtrae* (Colonienſis) *ſcriptum anno ſalutis 1475. quo ſemper ab eo tempore in viſitandis & ad mortem praeparandis uſi ſumus, in eo quaeſtiones aliquot reperiuntur in linguam germanicam converſae &c. morituris proponendae. Poſtrema inter eas haec eſt: Credis, te non poſſe ſalvari, niſi per mortem Chriſti? Reſpondet infirmus; etiam tum illi dicitur: Age ergo, dum ſupereſt in te anima, in hac ſola morte fiduciam tuam conſtitue, in nulla alia re fiduciam habe, huic morti te totum committe, hac ſola te totum contege, totum immiſce te in hac morte, in hac morte totum te involve. Et ſi Dominus Deus tuus voluerit te judicare, dic: Domine, mortem Domini noſtri Jeſu Chriſti objicio inter me & tuum judicium &c. ſi dixerit tibi, quod meruiſti damnationem, dic: Domine, mortem Domini noſtri Jeſu Chriſti obtendo inter me & mala merita mea, ipſiusque meritum offero pro merito, quod ego debuiſſem habere, nec habeo, &c.* Gerſon in hortulo animæ recenſet hanc precationem morituris recitandam: *Deus meus, piiſſime Pater, miſerere mei &c. Domine paradiſum*

ſum tuum poſtulo non ob valorem meorum meritorum, ſed in virtute & efficacia benedictiſſimae tuae paſſionis, per quam me miſerum redimere voluiſti, & mihi paradiſum pretio tui ſanguinis emere dignatus es. In officio defunctorum pro agonizantibus talis habetur precandi formula: *Domine, quando veneris judicare terram, ubi me abſcondam a vultu irae tuae? quia peccavi nimis in vita mea. Commiſſa mea paveſco & ante te erubeſco, dum veneris judicare, noli me condemnare, ſed ſecundum magnam miſericordiam tuam miſerere mei Deus.* In monaſterio Franciſci apud Marituanos exſtat ſequens monumentum referente Nath. Chytræo in hodœpor.

Quaeſo anima fidelis,
Ah quid reſpondere velis
Chriſto venturo de cœlis,
Cum a te poſcet rationem,
Ob boni omiſſionem
Et mali commiſſionem?
Dies illa, dies irae,
Quam conemur praevenire
Obviamque Deo ire,
Seria contritione,
Gratiae adprehenſione,
Vitae emendatione.
Dies irae, dies illa
Solvet ſeculum in favilla,
Teſte David cum Sybilla.
Quantus tremor eſt futurus,
Quando judex eſt venturus,
Cuncta ſtricte diſcuſſurus!
Tuba mirum ſpargens ſonum
Per ſepulcra regionum
Coget omnes ante tronum.
Mors ſtupebit & natura,
Cum reſurget creatura,
Judicanti reſponſura.
Liber ſcriptus proferetur,
In quo totum continetur,
Unde mundus judicetur,
Judex ergo cum ſedebit,
Quidquid latet, adparebit,
Nil inultum remanebit.
Quid ſum miſer tum dicturus,
Quem patronum rogaturus,
Cum nec juſtus ſit ſecurus?
Rex tremendae majeſtatis,
Qui ſalvandos ſalvas gratis,
Salva me, fons pietatis!
Recordare, Jeſu pie,
Ne me perdas illa die,
Quod ſum cauſa tuae viae!
Quaerens me ſediſti laſſus,
Redemiſti cruce paſſus,
Tantus labor ne ſit caſſus!
Juſte judex ultionis,
Donum fac remiſſionis
Ante diem rationis!
Ingemiſco vere reus,
Culpa rubet vultus meus,
Supplicanti parce Deus!
Qui Mariam abſolviſti,
Et latronem exaudiſti,
Mihi quoque ſpem dediſti.
Preces meae non ſunt dignae,
Sed, tu bone, fac benigne,
Ne perenni premar igne.
Inter oves locum praeſta,
Et ab hoedis me ſequeſtra,
Statuens me parte dextra.
Confutatis maledictis,
Flammis acribus addictis,
Voca me cum benedictis;
Ut conſors beatitatis
Vivam cum juſtificatis
In aevum aeternitatis.

Gratuitam juſtificationem & ſalvationem contra operum merita docuerunt Waldenſes, Wiclefſus, Huſſus, Hieronymus Pragenſis, Marſilius Patavinus, Henr. de Heuta, Wandelinus, Joh. de Veſalia, aliive complures. Georg. Caſſander in conſult. art. VI. *Quod ſubjicitur propter Dei voluntatem, non vero ut confidamus per ea juſtificationem coram Deo mereri, bona opera ex fide facienda, id recte & eccleſiaſticae doctrinae conſentanee dicitur*, ac dicit, *exempla ſuppetere, ubi quoque juſtificatio poſt regenerationem ſola fide conſtare dicitur*, poſtea addit: *Nulla*

leum ſunt merita noſtra, cui debita ſunt a, quae praeſtamus &c. dicit etiam, *pro-stium doctrinam* (non poſſe hominem ju-ari coram Deo propriis viribus, meritis operibus, ſed gratis per fidem) *ſemper in ia fuiſſe probatam & retentam.* Ex Adria-le Trajecto in lib. IV. ſent. hoc adlegat: *merita noſtra velut baculus arundineus, dum quis innixus fuerit, perforat manum ntis &c. Quae igitur poterit ex illis eſſe ia apud Deum, qui neminem diligit niſi ex corde converſum?* Vega opuſc. de merit. l. IV. p. 782. *Thomas Waldenſis ſic ſcri- Ille eſt ſenior theologus, fidelior catholicus ſacris ſcripturis magis conſentiens, qui me- ſimpliciter abnegat, & cum modificatione oli & ſcripturarum agnoſcit, quod ſimpli- nemo meretur regnum cœlorum, ſed ex a Dei & voluntate largitoris. Loquitur n Waldenſis de operibus juſtificatorum.* Vega. Johannem Ferum, Minoritam, Do-cus a Soto Hiſpanus ſexaginta ſeptem locis la cenſoria notat, præcipue quod præter im ſenſum in ſuis commentariis de juſtifi-ne & meritis operum locutus ſit, cum Mi- Medina Minorita Hiſpanus libro in hanc ſcripto tutari non eſt veritus. Sic autem t Ferus in Matth. lib. III. cap. XX. 8. *ſi aliquando mercedem audimus polliceri, debemus, non ob aliud potiſſimum eſſe debi- quam ex promiſſione divina. Gratis pro- , gratis & ex juſtitia reddit. Si igitur ratiam & favorem conſervare cupis, nul- meritorum fac mentionem.* Idem ſuper Joh. bapt. cujus non ſum dignus, ut ſol- corrigiam calceamentorum, &c. *Omnem m operum noſtrorum hoc verbo damnat. Si enim Johannes ſe indignum fatetur, quid tu gloriaris de meritis tuis? mera igitur gratia, mera miſericordia eſt, accepiſſe ut ſervias* (*). Vide indic. expurgat. Hiſpanicum a fol. 123. uſque ad fol. 135. ubi plurimas ejus generis ſen-tentias ex Fero expungere jubent. Idem cum Fero docet Jacobus Faber Stapulenſis, de cujus commentariis in Johannem dicit index expurgat. Hiſpanicus: *Quoniam commode expurgari non poſſunt, omnino expungantur.* De Gaſparo Contareno patricio Veneto, cardinali ac pontifi-cis ad comitia Ratisbonenſia anno 1541. legato refert Flacius in præfat. libri de diſſ. pontif. ad ſenatum Venetum p. 44. quod in pluribus capiti-bus veram Chriſti doctrinam agnoverit, inter quæ etiam admiſerit, *vitam aeternam eſſe me-rum donum Dei, ac ex ſola gratia, favoreque cœleſtis Patris peccatoribus propter Chriſtum contingere, nec ullo modo ulla noſtra bona ope-ra vere eſſe aut dici poſſe meritoria vitae aeter-nae;* id quod ex impreſſa ejus epiſtola ad Ale-xandrum Farneſium cardinalem & nepotem pa-pæ cum ipſo ea de re expoſtulantem anno 1563. Baſileæ edita manifeſte pateat. Maximilianus II. imperator laudatiſſimus, cum in agone mortis conſtitutus eſſet, atque ad ipſum epiſcopus Nea-politanus Lambertus Gruterus 12. Octobr. anno 1576. accederet, noluit eum ad ſe intromitti, niſi prius polliceretur, *ſe de nulla alia re verba facturum, quam de Chriſti merito & ſanguineo ſudore.* Præſtitit illud epiſcopus, & de Chriſti beneficiis elegantem & plenam conſolatione ha-buit orationem, cumque Maximilianus inter-rogaretur, an in hac fide & conſolatione velit ex hac vita diſcedere? reſpondit, *non aliter fa-ciam.* Bucholzius in chron. p. 648. Auguſt. Thuanus lib. XXI. hiſtoriarum anno 58. pag. 428. col.

(*) Idem in exegeſi in epiſtolam ad Rom. (de cujus enarrationibus Sixtus Senenſis lib. IV. biblioth. tit. *Joh. Ferus* ſcribit, *quod ſint piae & eruditæ juxta catholicam doctrinam lucubra-tiones, & in quibus tam veterum, quam recen-tium expoſitorum labores, velut in compendium redegerit, ut ab omnibus fere concionatoribus ſtu-dioſe legantur*) in cap. 16. *Sola fide in Chriſtum & nullis meritis noſtris juſtificamur.* In cap. III. Rom. *Blaſphemia eſt eligere opera hac ſpecie & opinione, ut per ea juſtificemur.* In cap. I Rom. *Paulus negat per opera nos mereri remiſſionem peccatorum, alioqui ſi operibus meremur, jam non eſt gratia, gratia excludit merita.* In cap. III. Rom. *Gratiæ Dei detrahunt & Chriſtum abji-ciunt, adeoque ſe ipſos perdunt, qui fiduciam in opera ponunt.* GERHARDUS.

col. 2. De Carolo V. imperatore laudatiſſimo referunt, quod circa vitæ finem Bernhardi lectione delectatus & toto pectore in Deum revolutus ſic fuerit ratiocinatus; *ſe quidem indignum eſſe, qui propriis meritis regnum cælorum obtineret, ſed Dominum Deum ſuum, qui illud duplici jure obtineat, & patris haereditate & paſſionis merito, altero contentum eſſe, alterum ſibi donare &c. propriis meritis fidere non fidei, ſed perfidiae eſſe &c. imaginem Chriſti cruci adfixi identidem in oculis, ulnis, ore & tota mente complexum, in eo ſolo ſe omnem ſalutis ſuae ſpem collocare declaraſſe, ſumtoque viatico dixiſſe: In me mane dulciſſime ſervator, ut ego in te maneam.* Vide tract. de juſtif. §. 161. ſub finem (*). Georgius Fabricius in ſupplem. chronici Miſnenſis refert: *praepoſitum quemdam Afranum, vocato ad ſe ſuae ſocietatis canonico, juvene erudito & bono, eum rogaſſe, ut ſibi tria grata faceret, ſi forte contingeret, ut in agone ſibi adeſſet: quod cum ſubmiſſe polliceretur ſe facturum; primum eſt, inquit, ut me admoneas ſudoris Chriſti, quem in anguſtia ſui pectoris copioſe effudit, ne videlicet peccatorum multitudine in meo angore obruar: alterum, ut me admoneas omnium dolorum & acerbitatum, quas Chriſtus in cruce ſuſtinuit, ne rigorem & pœnas delictorum in mea infirmitate ſentiam. Ultimum, ut verborum me admoneas, quae locutus eſt Chriſtus, quibus pro cruciſigentibus ſe oravit, & latroni promiſit paradiſum, ne ipſe extremo ſpiritu deficiam: ſed ut Chriſtus ſua caritate me recipere in manum, & cælos aperire mihi dignetur, qui meis meritis ſervare nequeo, & cæleſte regnum obtinere.* Addit Fabricius, juvenem illum hæc multis hominibus retuliſſe, cum alacritate præceptorem ſuum mori vidiſſe, & in pluribus poſtea locis inoleviſſe, ut is conſolandi modus apud morientes ſervaretur. De pio quodam, quamvis illiterato monacho, Martino Threnzin ſcribitur, quod cum in Paulino Lipſienſi anno 1473. letaliter decumberet, & ab abbate ſuo interrogaretur, quanam in re cordis ſui fiduciam in ultimo agone ponere vellet, reſponderit, *ſe quidem ἀναλφάβητον eſſe, nec literas noſſe, ſed quando fratres caeteri horas ſuas cantillant, aut pſalterium legunt, ſe interim partem aliquam ex hiſtoria paſſionis dominicae meditari, Chriſto redemtori gratias agere, & cum Davide dicere ex pſalm. LXXI. Non cognovi literaturam, introibo in potentia Domini, Domine memorabor juſtitiae tuae ſolius.* Balduinus in præfat. Poſt. (**) Menius in literis ad Lutherum datis commemorat, Priorem quendam in cœnobio Reinhardsbronnenſi letaliter ægrotantem reliquis fra-

(*) Erneſtus, archiepiſcopus Magdeburgenſis, Saxoniæ dux, jam morti vicinus duobus monachis Franciſcanis ad lectum adſtantibus in ſalinis Saxonicis cum alter diceret: *Bono animo eſto, inclyte princeps, nos omnia non tantum noſtra, ſed & omnia totius Minoritarum ordinis bona opera tuæ Celſitati communicabimus, non eſt dubium, quin illis acceptis coram Dei conſiſtorio tribunali juſtus & beatus;* reſpondit princeps: *Nullo modo nec meis nec veſtris operibus ego confidam, ſed ſolius Chriſti opera mihi ſufficiunt. Nein ich traue, ich begehre eure Werk nirgend zu, Meines Herrn Chriſti Werke müſſens allein thun, darauf verlaſs ich mich.* GERHARDUS.

(**) Jacobus Sadoletus lib. I. comment. in epiſt. ad Rom. p. 11. *Spero immortalitatem conſequi, quam Deus fidelibus ſuis propoſuit, nec id tamen meritorum meorum fiducia, ſed ipſius Dei clementia & bonitate adductus.* Fridericus Nauſea, epiſcopus Viennenſis, cent. II. homil. pag. 373. & 374. *A miſericordia Dei nobis eſt, quidquid ſumus & habemus; & quidquid agimus eſt perinde atque ſignum gratitudinis.* Meintziſche agenda anno 1551. fol. 71. *Es ſind nicht allein deiner lieben Brüder, ſondern auch aller Menſchen Verdienſt viel zu klein und zu gering darzu, daſs ein Menſch ſich der Seeligkeit auf ſeine Werk vertröſten möchte.* Enchiridium Colon. anno 1549. edit. fol. 138. diſtinguit inter juſtitiam *perfectam* & *imperfectam.* Ludolphus Carthuſienſis in medit. vitæ Chriſti prolog. col. 3. *Caveat prudenter fidelis peccator, ut nunquam in quocunque ſtatu fuerit, confidentiam in meritis ſuis habeat, ſed tanquam mendicus pauperculus omnino nudiſſimus ad eleemoſynam dominicam mendicandam ſemper vacuus accedat, hæc autem faciat, non quaſi ex humilitate ficta merita ſua abſcondens, ſed certiſſime ſciens, quod non juſtificabitur in conſpectu Dei omnis vivens.* GERHARDUS.

ibus dixiſſe: *Ah premit & anguſtat me to- mundus, omnes creaturae mihi ſunt adver-* Quærentibus autem illis, quid hoc rei ſit, arctiore vitæ inſtituto reliquos ſuperant o- s, reſpondit: *horum nihil coram Dei ju- ſubſiſtit, ſed Chriſtus crucifixus eſt teſta- um & juſtitia mea.* Id convenit cum re- ſo Agathonis eremitæ Ægyptii: *Alia Dei, hominum judicia*, cujus meminit Lud. Gra- nſis Domin. I. poſt Pentec. conc. II. Creuze- erus multas legerat miſſas, plurimum jeju- rat, ædes ſacras exſtruxerat; in agone mor- onſtitutus ſingula bonorum genera in memo- ſibi revocabat; animadvertens autem, horum conſcientiam pacatam & quietam i poſſe, tandem ſubjiciebat: *Si nihil quid- n horum auxilio mihi eſſe poteſt, auxilietur : Miſerere mei Domine propter dilectum um tuum, mediatorem meum.* Landſpergius ich. mil. chriſt. *Non cogites te pœnitentiae a facturum pro peccatis tuis: haec enim o- tua, quantula putas ſunt ad tot peccato- acervos, omnia opera tua cogita minora, n ut ſatisfaciant pro peccatis tuis.* Sed multis? Bellarminus ipſe lib. V. de juſtific. 6. ſub finem ſcribit: *quod vera humilitas ita propria ignoret.* Gnaviter igitur arrogan- eſſe oportet, qui merita propria non ſolum erunt, ſed etiam propugnant, quibus non erito occinitur illud: patroni meritorum inimici gratiæ (*).

theſis ad- riorum. §. CVIII. Cæterum ut adver- ſariorum quæ ſit de meritis opi- nio, manifeſtius adpareat, pri- n ex ſcholaſticis, deinde ex ſcriptoribus pon- iis quædam huc referemus. *Meriti* nomine itur alias de ipſis bonis operibus, alias de rum præmiis. Meritum pro operibus acce- ptum definit ſumma Angelica tit. de merito, *quod ſit actio, quae fit, ut ei, qui agit, ſit ju- ſtum aliquid dari.* Tale meritum plerique ſta- tuunt duplex; *de congruo* & *condigno*. Sed Bo- naventura I. ſent. diſt. 41. q. 1. & III. ſent. diſt. 4. art. 2. q. 2. triplex agnoſcit: Primum eſt *meritum congrui, quando quis ex actione non habet debitum recipiendi, ſed tamen illi, cui fit, decet dare: ſic ut cum homo adteritur de peccato ſuo, licet non mereatur gratiam, ta- men convenit Deo, ut facienti, quod in ſe eſt, ex ſua bonitate det.* Secundum *eſt meritum di- gni, quando juſtus rogat pro aliqua perſona, quae eſt in peccato; dignum quippe eſt, quod juſtus exaudiatur.* Tertium *eſt meritum con- digni, quando agens habet debitum recipiendi,* vel brevius: *Meritum congrui eſt, quando pec- cator facit, quod in ſe eſt & pro ſe. Meritum digni, quando juſtus operatur pro alio. Meri- tum condigni, quando juſtus operatur pro ſe ipſo.* Reliqui vero meritum *digni* referunt ad meritum *congrui*, ſic enim ſcribit Biel II. ſent. diſt. 27. q. 11. art. 3. *nemo poteſt aliis directe beatitudinem mereri, haec enim reſpondet pro- priis operibus; poteſt tamen alteri mereri pri- mam gratiam de congruo.* Ex quo adparet, quænam inter meritum de *congruo* & meritum de *condigno* differentia ab illis conſtituatur: il- lud eſt opus bonum ante gratiam; hoc vero eſt opus bonum conſequens gratiam: illud pro- cedit ex virtute liberi arbitrii; hoc vero ex vi motionis divinæ: illud valet ad impetrandam primam gratiam; hoc vero ad augmentum gra- tiæ & juſtitiæ, adeoque ipſam vitam æternam: illud nititur liberalitate acceptantis; hoc vero in debito præmiantis; utrique vero commune eſſe ſtatuitur, quod ſit actus libere elicitus, quod ad retributionem præmii acceptetur, & quod in- ter laborem & præmium quædam ſit æqualitas. Quan-

(*) Idem lib. II. de grat. & lib. arbit. c. 13. §. 18. dicit, *opera eſſe viam perveniendi ad glo- riam.* (At per viam, non ut per meritum, ſed ut per medium ſine quo non, terminus viæ adquiritur.) Lib. II. de pœnit. cap. 12. *Meritum ex condigno ſive ex juſtitia gratiae op- poni*, recte adſerit. At tota ſcriptura clamat, vitam æternam dari ex gratia, quod Bellarmi- nus negare nequit, niſi velit negare, ſolem lucere in meridie. Ergo agnoſcat, bona opera non eſſe meritoria ex condigno vitæ æternæ. GERHARDUS.

Quando autem quæritur, an vitam æternam quis poſſit mereri de *congruo* vel de *condigno*, quidam modeſtiores reſpondent *de congruo*, plerique vero *de condigno* vitam æternam nos promereri poſſe reſpondent. Thomas II. ſent. diſt. 27. q. 3. *Quidam dicunt, quod aliquis vitam aeternam non poteſt mereri ex condigno, ſed ex congruo; alii vero dicunt, quod quis etiam ex condigno vitam aeternam poſſit mereri per actus virtutum: illi tamen, qui dicunt, nos ex condigno vitam aeternam mereri poſſe, verius dicere videntur; id confirmo tali argumento. Sicut ſe habet culpa ad pœnam, ita opus virtutis ad praemium. Sed culpa ex condigno meretur pœnam aeternam, ergo actus virtutis ex condigno meretur vitam aeternam.* Eodem modo ratiocinatur Bernhardus de Buſtis parte II. roſarii ſerm. XX. Guilielmus Altiſiodorenſis in ſumma aurea lib. III. tract. 12. arctius conſtringit argumenti nervum: *Homo ex condigno malis operibus meretur mortem aeternam, aliter ageret Deus injuſte infligendo eam. At opera bona magis ſunt bona, quam mala opera ſunt mala. Ergo multo fortius bonis operibus meretur vitam aeternam ex condigno.* Ibidem: *Servitium gratis impenſum obligat recipientem, & haec eſt communis animi receptio, quoniam contrarium ejus non recipit liberalitas; aliter enim facere eſt ingratitudo. Sed ſervitium impenſum Deo ex caritate eſt gratis impenſum. Ergo obligat Deum ad remunerationem; tenetur enim reddere praemium, aliter eſſet ingratus, & injuſte faceret cum tali, niſi redderet.* Bonaventura II. ſent. diſt. 27. *Sicut aliquis non eſſet contentus, ſi de ſemine non reciperet decuplum; ſic nullus eſſe poſſet contentus ex operibus meritoriis factis, niſi pro eis reciperet praemium perfectum, quod complet & terminat totum deſiderium.* Ibidem: *Si conſideratur operis arduitas, quia tale opus ſic eſt in voluntate facientis, ut ſit ſupra vires, ut homo elevetur in faciendo ipſum ſupra ſe, & bono proprio praeponat bonum aeternum, hinc eſt, quod tale genus operis aeterna remuneratione eſt dignum, & ſic per ipſum mereri contigit merito condigni;* ubi Bonaventura rationem meriti deducit ab operis arduitate ac hominis voluntate, ſed reliqui deducunt rationem meriti de *condigno* a caritate. Thomas I. 2. q. 114. art. 6. *Opus noſtrum habet rationem meriti ex duobus:* primo *ex vi motionis divinae, & ſic meretur aliquis de condigno:* deinde *ſecundum quod procedit ex libero arbitrio, & hinc meritum congrui.* Art. 4. *Actus habet merendi rationem* primo *ex divina ordinatione;* deinde *ex parte liberi arbitrii, quantum ad utrumque principalitas meriti penes caritatem conſiſtit: nam vita aeterna conſiſtit in Dei fruitione; motus autem humanae mentis ad fruitionem divini boni eſt proprius actus caritatis, per quem omnes actus aliarum virtutum ordinantur in hunc finem, ſecundum quod aliae virtutes imperantur a caritate.* Gabr. Biel II. ſent. diſt. 27. q. 11. art. 3. dub. quærens, an liberum arbitrium, an vero gratia principalior ſit cauſa meriti, reſpondet, *rationem meriti principaliſſime convenire actui ex acceptatione divina; illa enim exiſtente* (inquit) *ſemotis omnibus actus eſt meritorius.* Et paulo ante: *Non requiritur, quod actus meriti ſecundum intrinſecam bonitatem ſit condignus ſeu proportionatus praemio, alias nullus actus temporalis eſſet aeterno condignus; ſed condignitas adtenditur in propoſito ex divina acceptatione. Proinde debitum juſtitiae in praemiando actum non nititur bonitati actus, quam habet ex natura intrinſeca, ſed divinae ordinationi.* Apoſtolum, quando negat, paſſiones eſſe condignas futuræ gloriæ, intelligendum eſſe dicit, de *bonitate intrinſeca operum, non de ea, quam habent ex gratia cooperante & libera Dei acceptatione.* Lect. LIX. in can. miſſæ. *Paſſiones non ſunt condignae ad futuram gloriam, in quantum ſunt paſſiones: ſunt autem condignae, in quantum fiunt ex caritate.* Guilielmus Altiſiodorenſis lib. III. tract. 12. cap. 1. q. 2. ſtatuit contrarium, videlicet quod *meritum per prius & principalius a fide, quam a caritate pendeat.* Sic Thomas I. 2. q. 5. art. 7. diſputat, *habere perfectum bonum ſine motu proprio, eſſe proprium Dei; habere illud uno motu eſſe angeli proprium; habere illud multis motibus meritoriis eſſe proprium hominis:* nihilo tamen minus diſerte ſcribit I. 2. q. 114. art. 7. reſp. ad 3.

quod

omnis actus caritatis abſolute mereatur vi- aeternam. Cum quo conſentit illud Franc. onis lib. IV. ſent. diſt. 12. q. 3. *Ille actus fficiens diſpoſitio ad delendum peccatum, ſe eſt ſufficiens ad vitam aeternam de con- ; ſed quilibet actus contritionis eſt hujus-*

At ſi quilibet actus caritatis & contritio- ſolute mereatur vitam æternam, quomo- ngeli proprium erit uno actu meritorio ium bonum obtinere?

doctri- meritis. § CIX. In papatu ſuperiorum temporum glorioſum *meriti* nomen non ſolum ad opera Deo ata, ſed etiam ad ἐθελοθρησκείας vanas rias adcommodatum eſſe conſtat: nec ſo- id opera humanitus excogitata; ſed etiam da & ab honeſtate abhorrentia. In libro rmitatum Franciſci pag. 110. legitur, *Franciſcus cuidam fratri mandarit, ut nu- ncionaretur, cumque frater de mercede eret, quam inde eſſet habiturus, reſpon- Franciſcum, quod pro eo vitam aeternam biturus.* Quinimo religioſi (quos ita vo-) tanto meritorum cumulo ſeſe adfluere iabant, ut non modo ſibi ad ſalutem abun- ſuppetere; ſed etiam de copiis meritorum m aliorum inopiæ proſpicere ſeſe poſſe con- rent: hinc nundinationes illæ meritorum chalium, quibus non ſolum vivis, ſed & ais pecuniæ interventu miſſæ, jejunia, pſal- æ, vigiliæ, imo & contemplationes mo- rum adplicabantur, confectis hac de re civilium contractuum publicis inſtrumen- certarum obligationum formulis, ut non rito in taxa pœnitentiaria curiæ Romanæ ur: *Pauperes quia non habent, ideo non ut conſolari:* & Albertus magnus de officio cap. 16. tract. 3. *Hac ſolo divitis condi- tionem ſorti pauperum praeſtare* ſcribat, *quod ille habeat, unde ſuffragia ſanctorum ſibi comparet, ut his in momento captivus liberetur ex purgatorio.* Tandem eo res devenit, ut per induitionem cucullæ monaſticæ meritorum iſtorum monachalium fieri crederetur adplicatio: unde Mantuæ marchio Fridericus II. Lutetiæ Albertus pius Carporum princeps, Patavii Chriſtophorus Longolius Belga, Rudolphus Agricola Heidelbergenſis, vide reſp. civ. Venet. ad paræn. Baronii pag. 62. Baldus juriſconſultus, atque alii etiam principes viri in tali cuculla ſepeliri voluerunt.

§. CX. Noſtro ſeculo luce evangelii ex papatus tenebris emergente, novis coloribus portentoſa illa de meritis ſomnia pinguntur, ipſis errorum fundamentis retentis. Sic enim concilium Tridentinum ſeſſ. IX. can. 32. intonat: *Si quis dixerit, hominis juſtificati bona opera ita eſſe Dei dona, ut non ſint etiam bona ipſius juſtificati merita, aut ipſum juſtificatum bonis operibus, quae ab eo per Dei gratiam & Jeſu Chriſti meritum, cujus membrum vivum eſt, fiunt, non vere mereri augmentum gratiae, vitam aeternam, & ipſius vitae aeternae, ſi tamen in gratia diſceſſerit, conſecutionem atque etiam gloriae augmentum, anathema ſit* (*). Bellarminus concilii Trident. interpres in judicio de lib. concordiæ mendac. VIII. col. 1547. *Iſtis enim operibus, quae fiunt ex fide & auxilio Dei, non tale tribuimus meritum, ut ei reſpondeat ex juſtitia merces, ſed meritum ſolum impetrationis, ut Auguſtinus loquitur, quod ſcholaſtici meritum de congruo, non de condigno nominare ſolent. Neque in hoc ulla eſt inter catholicos diſſenſio.* Hæc ibi Bellarminus, ſed longe alium Bellarminum audimus aliis in locis: lib. V. de juſtif. cap. 1. ſcribit, *communem eſſe catho-*

Q 2

(*) Colonienſis cenſura pag. 183. *Vita æterna & merces eſt & retributio operum noſtrorum. Si merces, igitur meritum præceſſiſſe neceſſarium eſt.* Ibidem pag. 176. & 177. *Hiſce iisdem operibus* (ſecundæ juſtificationis) *æterna vita tanquam juſta debetur merces.* pag. 185. *Cedo nonne æternos cruciatus pro malitia quemque mereri fateris, cur non igitur pari jure regni cœleſtis præmia pios mereri concedis?* Vaſquez tom. I. diſput. 86. cap. 4. pag. 593. *In homine juſto & ſancto apud Deum omnia etiam minima opera virtutum adquiſitarum ſunt meritoria vitæ æternæ.* GERHARDUS.

catholicorum omnium ſententiam, quod opera bona juſtorum ſint vere & proprie merita, & merita non cujusque praemii, ſed ipſius vitae aeternae. Cap. 7. *aliquam in meritis fiduciam poni poſſe* docet. Cap. 14. diſputat, *ſubſtantiam divini judicii fore ſecundum juſtitiam diſtributivam, quia Deus ut ſummus judex pro meritis praemia diſtribuit; modum ejuſdem judicii fore ſecundum juſtitiam commutativam, quia Deus conſtituet abſolutam aequalitatem inter opera & mercedes, ut unusquisque non minorem mercedem habeat, quam juſto judicio mereatur.* Cap. 8. concludit, *licitum eſſe operari bona opera intuitu mercedis aeternae.* Cap. 16. ex profeſſo contendit, *opera juſtorum ex caritate facta meritoria eſſe vitae aeternae ex condigno.* Hunc enim titulum facit ejus capitis, & recitatis diverſis pontificiorum opinionibus, mox ſuam ſubjicit, quam communem eſſe dicit theologorum ſententiam. *Communis* (inquit) *theologorum ſententia admittit ſimpliciter meritum de condigno* Et paulo poſt: *Durandi ſententia ſi nihil aliud vellet, niſi merita noſtra non eſſe ex condigno, ſive ex juſtitia abſolute, ſed tantum ex hypotheſi, id eſt, poſita liberali Dei promiſſione, non eſſet reprobanda: ceterum videtur omnino velle, merita noſtra ex gratia Dei praecedentia & poſita promiſſione adhuc eſſe talia, ut eis non ex juſtitia debeatur merces, ſed ex ſola Dei liberalitate, in quo ſenſu refellitur a theologis communi fere omnium conſenſu & merito.* Cap. 17. pugnat, *opera bona juſtorum eſſe meritoria ex condigno, non ſolum ratione pacti; ſed etiam ratione operis; ita, ut in opere bono ex gratia procedente ſit quaedam proportio & aequalitas ad praemium vitae aeternae.* Vides Bellarminum alibi adſerere, bona opera eſſe meritoria vitæ æternæ ex *condigno*, alibi vero, quod ſint meritoria ex *congruo*; quin etiam utramque ſententiam vocat communem, nec ullam hac de re inter catholicos diſſenſionem eſſe, cum tamen non ſolum ab aliis, ſed etiam a ſe ipſo diſſentiat. Sic lib. II. de pœnit. cap. 12. ſub finem ſcribit: *Meritum ex condigno ſive ex juſtitia opponitur gratiae;* ſed lib. V. de juſtif. cap. 5. reſp. ad 1. dicit: *beatitudinem tribui miſericordiae, ac nihilominus eſſe veram mercedem meriti.* Lib. V. cap. 14. §. *Modum* ſic ſcribit: *Deus non ſolum proportionalem, ſed etiam abſolutam aequalitatem inter opera & mercedem conſtituet;* ſed cap. 19. ſtatuit, *Deum remunerare opera ultra condignum.* Prætermittimus alias de meritis diſſenſiones, quas ipſe Bellarminus adtingit, utpote 1.) quod Robertus Olchot ſenſerit: *libertatem arbitrii non eſſe neceſſariam ad merendum;* cujus contrarium ſtatuunt reliqui. 2.) Quod quidam recentior diſputarit, *opera vere meritoria vitae aeternae fieri poſſe ab homine nondum renato vel reconciliato;* item *ad meritum non requiri gratuitam Dei promiſſionem;* cujus contrarium ſtatuunt reliqui. 3.) Quod Altiſiodorenſis opinatus fuerit, *meritum prius & principalius pendere a fide;* quem ſequi videtur Piſtorius in hodeg. pag. 165. ſcribens: *fidem eſſe radicem & fundamentum totius inſequentis beatitudinis:* ſed contrarium ſtatuunt reliqui. 4.) Quod quidam cenſeant abſtinendum ab hac phraſi, *bona opera eſſe meritoria ex condigno;* quidam vero liberaliter ea utantur. 5.) Quod Dominicus a Soto lib. III. de natura & gratia c. 7. diſputat, *bona opera juſtorum eſſe meritoria vitae aeternae ex condigno ratione operis, etiamſi nulla exſtet divina conventio;* Andreas Vega in opuſc. de juſtif. quæſt. V. contrarium propugnat, videlicet *bona opera ex gratia procedentia non eſſe meritoria ex condigno ratione operis, ſed tantum ratione pacti & acceptationis divinae.* Bellarminus lib. V. de juſtif. c. 17. & alii mediam ſententiam amplectuntur, *opera* ſcilicet *bona juſtorum eſſe meritoria vitae aeternae ex condigno ratione pacti & operis ſimul.* 6.) Quod idem Vega ſtatuit, *bona opera non accipere in die judicii ampliorem mercedem, quam juſto Dei judicio mereantur:* contrarium ſtatuunt reliqui, videlicet Deum remunerari opera bona ſupra condignum. 7.) Quidam diſputant, *vitam aeternam, ſive primum ejus gradum non cadere ſub meritum, cum debeatur filiis Dei jure haereditatis;* ſed Bellarminus cap. 20. vitam æternam, tum quoad primum gradum, tum quoad cæteros bonis meritis filiorum Dei reddi propugnat. Quidam ſtatuunt,

it, quod *reparatio poſt lapſum non cadat meritum;* ſed Bellarminus cap. 22. diſpu- bonis operibus apud Deum obtineri poſſe, etiam cum quis peccat, a Deo non deſe- r.

nomen me- in ſcriptu- fundetur. Eccleſ. XVI. is miſeri- dia faciet n unicui- ecundum tum ope- rum.

§. CXI. Nobis res erit cum Bellarmino, is lib. V. de juſtificatione cap. 2. probare conatur *nomen meriti in ſcripturis fundari*, quo fine producit ſequentia ſcripturæ dicta. I.) Eccl. XVI. 14. *Omnis miſericordia faciet locum unicuique, ſecundum meritum operum ſuorum.* Sed enim cum in græco non habeatur ien *meriti*, ſed ſolum *κατὰ ἔργα*, ideo irminus addit, illud *κατὰ ἔργα* recte verſecundum meritum operum, vel pro merito ignitate operum. *Quid enim* (inquit) *eſt ere ſecundum opera, niſi reddere, ſicut openerentur?* Reſp. 1.) Eccleſiaſticus non eſt inone. 2.) Græca ſic habent: v. 14. *πάλεημοσύνῃ ποίησον τόπον; ἕκαςος γὰρ ὰ τὰ ἔργα αὐτȣ̃ εὑρήσει.* Benedictus Arias: *ii eleemoſynae fac locum, unusquisque enim idum opera ſua inveniet*, ubi nulla fit merientio. 3.) *Aliud eſt ſecundum opera red-, aliud ſecundum merita operum ſive pro- opera reddere. In eo enim, quod ſecun- opera dicitur, ipſa operum qualitas intelli-, ut cujus adparuerunt bona opera, ejus ſ retributio glorioſa. Illi namque beatae, in qua cum Deo & de Deo vivitur, s poteſt aequari labor, nulla opera compa- praeſertim cum apoſtolus dicat: non ſunt quae paſſiones hujus temporis ad futuram im, quae revelabitur in nobis.* Quam reſionem verbis Gregorii in pſalm. VII. pœonceptam non poteſt Bellarminus improbauin ipſomet teſte *omnibus eccleſiae* (Roma- *filiis ſatis abunde ſufficiat pontificis ma- auctoritas*, lib. V. de juſtif. cap. 14. §. 3. *ſa infallibilitas* (tum interpretationum, tum onum) *ſit in ſolo pontifice.* lib. IV. de ſ. Rom. cap. 2. 4.) Proinde quod vetus interpres illud *κατὰ ἔργα* vertit *ſecundum operum meritum*, ex eo non poteſt nec debet colligi, quod *meriti* proprie ſic dicti nomen in ſcripturis contineatur, ſed quod *καταχρηςικῶς* & in ſenſu latiori tum vetus interpres, tum reliqui patres nomine *meriti* utantur.

2.) Heb. XIII. Talibus hoſtiis promeretur Deus.

§. CXII. II.) Heb. XIII. 16. *Beneficentiae & communionis nolite oblivisci, talibus enim hoſtiis promeretur Deus.* Sed cum in græco ſit *ἐυαρεςεῖται, delectatur, placetur*, &c. ideo Bellarminus ſubjungit; *perinde eſſe ſive dicatur, Deus placari talibus hoſtiis, ſive Deo iisdem placeri. Propriiſſime enim* (ait) *dicimus latine, unum apud alterum mereri, & eum ſibi obſtringere, qui facit aliquid, quod ei placeat, eumque delectet;* addit etiam, *verbum illud conjunctum cum vocabulo hoſtiarum, non ſolum ſignificare, Deum delectari bonis operibus, ſed etiam conciliari & induci ad benefaciendum iis, qui bene operantur, atque hoc ipſum eſſe, quod bona opera dicantur meritoria.* Reſp: 1.) Bona renatorum opera *ἐυαρεςεῖν* placere Deo, ſive, quod idem eſt, *τὸν Θεὸν ἐυαρεςεῖσθαι* bonis operibus, extra controverſiam eſt; ſed bona opera eſſe ex *condigno* meritoria, id vero ex eo inferri poſſe negamus. 2.) Plura enim ad meritum requiruntur, quam ut officium alicui praſtitum eidem placeat, eundemque delectet, uti oſtendimus ſuperius §. 102. Nimirum requiritur, ut opus illud, quo mereri velimus, ſit noſtrum; ut ſit opus indebitum; ut ſit utile atque commodum illi, cui praſtatur; ut ſit & pretio & dignitate æquale illi, quod pro opere noſtro redditur. 3.) Filialis obedientia parenti grata eſt, eundemque mirifice adficit; eadem vero non eſt hæreditatis meritoria, cum ſit jam ante debita, cumque hæreditas alio obtingat titulo, quam obedientiæ merito. 4.) Agnoſcit hoc ipſe Bellarminus, ideo ad argumentum noſtrum, quod vita æterna detur credentibus, ut hæreditas filiis, ac proinde non ex operum merito, reſpondet hoc modo lib. V. de juſtif. cap. 3. *Vita aeterna habet conditionem mercedis & haereditatis*

ditatis, datur enim ex promiſſione laborantibus, quod eſt mercedis proprium, & non datur niſi filiis, quod eſt proprium haereditatis. Et paulo poſt: *Tametſi parvulis, qui mox a baptiſmo decedunt, vita aeterna detur ſolo jure haereditatis; tamen voluit Deus filios ſuos, qui uſum rationis habent, propriis laboribus & meritis eam adquirere, ut duplici titulo illis vita aeterna deberetur, titulo videlicet haereditatis & jure mercedis.* At ſi omne, quod alteri placet, eundem ad mercedem proprie ſic dictam obſtringit, & eſt proprie meritorium, utique etiam obedientia filialis eſſet meritoria, & per conſequens titulus hæreditatis a jure mercedis non differret, cujus contrarium ſtatuit Bellarminus. 5.) Quod alteri placet, eumque delectat, non obſtringit eum merendo, niſi ſimul ſit opus indebitum; ſi enim jam ante debitum eſt, quomodo eum, cui debetur, obſtringere poteſt? ubicunque ergo deeſt conditio indebiti, obſtrictio illa ſive meritum non poteſt habere locum. Jam vero quotquot & quanta bona opera renati præſtant, ea jam ante Deo debentur, & multis quidem nominibus; videlicet jure creationis, conſervationis, dominii, redemtionis, ſanctificationis &c. Ergo non poſſunt Deum obſtringere, utut eidem placeant. 6.) Explicandum etiam hoc loco, quomodo & quo reſpectu placeant Deo bona renatorum opera, nimirum non quia ſunt omnibus numeris perfecta & omni labe carentia, ſed quia proficiſcuntur ex fide, a perſona reconciliata, unde Hebr. XI. 6. *ſine fide impoſſibilia eſſe εὐαρεστεῖσθαι placere Deo*, in Chriſto igitur vera fide adprehenſo placent Deo opera noſtra. Proinde non nos obſtringimus Deum noſtris operibus, ſed ipſi potius propter opera obſtringimur, videlicet quia Spiritu ſuo ea in nobis efficit, atque in Chriſto grata habet, licet imperfectionis labe non careant. 7.) Verbum εὐαρεστέω & εὐαρεστέομαι in eadem epiſtola ad Hebr. XI. 5. & 6. ab interprete latino redditum eſt pro τὸ *placere*, εὐάρεστος per τὸ *acceptum*, placens, beneplacens, beneplacitum &c. Rom. XII. 1. & 2. cap. XIV. 18. 2 Cor. V. 9. Eph. V. 10. Phil. IV. 18. Col. III. 20. Tit. II. 9. Hebr. XIII. 21. nuſpiam vero per τὸ *mereri* aut *meritum*: ex quo adparet, in hoc etiam loco Hebr. XIII. 16. non intelligi meritum proprie ſic dictum, ſed illud, quod Deo placens eſt & acceptum. Unde Benedictus Arias vertit: *talibus hoſtiis beneplacet ſibi Deus.* Ludovicus Vives in lib. X. Auguſt. de civit. Dei, cap. 5. *Graeca vox revera ſignificat, delectatur Deus aut placetur Deo, utrumque melius, quam quemadmodum vulgo habemus, promeretur Deus.* In vet. teſt. phraſis hebraica, *ambulare cum Domino vel coram Domino*, redditur a LXX. interpretibus εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ. Gen. V, 22. VI. 9. XVII. 1. &c. Exod. XXI. 8. *Si fuerit* רָעָה בְּעֵינֵי *mala in oculis.* LXX. ἐὰν μὴ εὐαρεστῇ ἐν ὀφθαλμοῖς, ſi non placuerit in oculis. Num. XXII. 34. ſic exprimitur, εἰ μὴ σοι ἀρέσκει. Gen. XXXIX. 4. *Invenit Joſeph gratiam in oculis ejus* וַיְשָׁרֶת, *& miniſtravit* (verbum hebræum שֵׁרֵת uſurpatur proprie de liberorum miniſterio, ſicut עָבַד de duriore ſervitio) LXX. καὶ εὐηρέστει αὐτῷ: ex quo adparet, quod εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ non ſit meritis ſuis Deum obſtringere, ſed filiali obedientia ipſi grata & accepta eidem ſervire. 8.) Neque eſt, quod in voce θυσίαν fundamentum aliquod meriti Bellarminus quærat, cum ſacrificia non placuerint Deo ex opere operato, ſed ex fide in Chriſtum; cumque bona renatorum opera non ſint ſacrificium ἱλαστικὸν, (quale eſt unicum illud in ara crucis a Chriſto oblatum) ſed εὐχαριστικὰ ſacrificia, ὀσμὴ εὐωδίας, ut loquitur apoſtolus Phil. IV. 18.

Septem claſſes argumentorum pro meritis operum.

§. CXIII. Quæ de vocabulis *dignitatis & mercedis* Bellarminus adnectit, ut ex illis probet, *meriti* nomen ex ſcripturis optima ratione deduci, ſuum inferius habebunt locum. Videamus igitur, quomodo rem ipſam, hoc eſt, bona juſtorum opera eſſe vere & proprie ex *condigno* vitæ æternæ meritoria Bellarminus probet! Adgreditur hoc cap. 3. ubi ſeptem argumentorum claſſes producit. *Primum argumentum* (inquit) *ducitur ab iis*

locis,

ita æter- vocatur rces.

locis, ubi vita aeterna nominatur merces. Nam ſi ipſa eſt merces, bona opera, quibus illa redditur, ſine dubitatione ſunt me-
Matth. V. 12. Gaudete & exſultate, quo-
 merces veſtra copioſa eſt in cælis; quid
m ſit haec merces, paulo ante explicaverat
inus: Beati, qui perſecutionem patiuntur
ter juſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum
rum. Dicitur igitur, gaudendum & ex-
ndum in perſecutionibus, quoniam copioſa
manet merces in cælo, cum regnum cælo-
iis paratum ſit, qui perſecutionem patiun-
propter juſtitiam. Item: Matth. XX. 8.
 operarios, & redde illis mercedem: hu-
autem mercedis nomine intelligi denarium
num, ex ipſa eadem parabola perſpicuum.
denarium vero diurnum ſignificari vitam
nam, communi conſenſu patres docent.
. 1.) Ipſam vitam æternam in promiſſio-
s evangelicis dici mercedem, neque ex his
e aliis ſcripturæ dictis probaverit Bellarmi-
: quinimo in priore dicto notanter diſtin-
t inter cœlum ipſum, ſive vitam æternam,
ter mercedem in cœlo. Neque enim dicit
ſtus, merces veſtra erit cœlum, ſed ὁ μισ-
ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς ὐρανοῖς, merces veſtra
ſa erit in cælo; Matth. V. 12. Luc. VI. 23.
& de pietate pronuntiat apoſtolus 1 Tim.
8. quod habeat promiſſiones praeſentis &
rae vitae, hoc eſt, præmiorum in præſen-
 futura vita. Vita æterna non eſt operum
orum meritum, ſed χάρισμα gratuitum
donum in Chriſto Jeſu; Rom. VI. 23. (*)
 ergo non poſſumus vel operibus, vel pas-
bus noſtris ex condigno mereri: interim tamen merces piorum copioſa eſt in cœlo, quippe in quo excellentiori gloria ex Dei benigniſſima remuneratione coronabitur, qui plura laboravit, ac plus contumeliarum pro Chriſto ſuſtinuit. Unde ſignificanter de mercede copioſa, vel, ut græcus textus proprie reddendus, multa, & ſic de gradibus gloriæ in vita æterna, non autem de ipſa vita æterna dictum Chriſti loquitur. Non negamus, regnum cœlorum ibidem promitti illis, qui perſecutionem patientur propter juſtitiam; ſed ex eo nondum ſequitur, quod ipſa perſecutionum tolerantia ſit meritum regni cœlorum; aliud enim eſt quærere, quibus detur regnum cœlorum; aliud vero propter quid detur; illud deſcribit ſubjectum, hoc vero cauſam meritoriam. 2.) Quando præmia bonorum operum, quæ in hac & futura vita eis dantur, mercedis nomine veniunt, non intelligitur ſtipendium debitum ex juſtitia propter meritum ſive dignitatem operibus & paſſionibus juſtorum inhærentem; ſed gratuita compenſatio ex liberali & gratuita promiſſione orta, qua Deus obedientiam & paſſiones piorum ſe largiſſime remuneraturum pollicitus eſt. Merces in genere dicitur, quidquid alicui datur poſt præſtitum laborem, ſive gratis id fiat, ſive ex debito; ſive multum id ſit, ſive exiguum; ſive labori reſpondeat, ſive minus, ac proinde non eſt perpetua relatio inter meritum & mercedem, (ut in præcedente capite Bellarminus ſtatuit) cum merces alicubi habeat locum, ubi non datur meritum: ſane ubicunque eſt meritum, ibi etiam merces exigitur; nequaquam vero ubi merces datur, ibi meritum proprie ſic dictum præceſſiſſe intelligitur. Neve id gratis dicere videamur, producimus hæc fundamenta. Apoſtolus Rom.

*) Pererius diſput. IV. in cap. VI. Rom. vita æterna a Paulo vocatur τέλος, id eſt, vectigal ſeu merces. Reſp. 1.) τέλος ibi non ethice, ſed phyſice ponitur, id eſt, non pro præmio, mercede vel tributo, ſed pro ultimo rei exitu, quemadmodum clauſula finalis in peccato eſt mors & interitus, ita opera juſtitiæ ſubſequetur tandem velut ultima & exoptata clauſula, vita ſcilicet æterna. 2.) Quod ſi vel maxime pro mercede poneretur, ut Eraſmus ſtatuit, tamen non accipietur in ſenſu ſtrictiore, ubi proportio eſt inter mercedem & meritum, qualem proportionem inter noſtra opera in ſe conſiderata & vitam æternam non eſſe, concedit Pererius diſput. XI. in cap. VI. Rom. num. 54. ſed in ſignificatione lata notat gratuitam compenſationem profectam a promiſſione Dei, quo ſenſu merces hæreditatis vocatur Col. III. 24. GERHARDUS.

Rom. IV. 4. diſtinguit inter *imputationem ſecundum gratiam* & *ſecundum debitum*, inter mercedem debitam & gratuitam. *Et qui operatur*, (inquit) *merces non imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum*: alia eſt igitur merces ex gratia data; alia vero ex debito. (Obſerva debitum hic conſiderari reſpectu juſtitiæ, illud enim proprie opponitur mercedi gratiæ, & proprie vocatur debitum; eſt autem aliud quoddam debitum καταχρηστικῶς ſic dictum, videlicet debitum promiſſionis gratuitæ, quod gratiam non excludit, nec eidem opponitur: ex quo adparet, mercedem bonorum operum & debitum & indebitum eſſe diverſo reſpectu; *debita* dici poteſt ratione promiſſionis, ſed cum promiſſio illa ſit mere gratuita, *quis enim dedit Deo prior, ut retribuatur ei.* Eſa. XL. 13. Rom. XI. 35? ideo improprie vocatur debitum: nec uſpiam in ſcripturis ſacris vox *debiti* de præmiis gratuitis bonorum operum uſurpatur, ſed tantummodo in ſcriptis patrum: *gratuita* vero eſt & *indebita*, ſi reſpectus habeatur ad juſtitiam meritis operum reſpondentem.) Quando ergo bonis operibus renatorum promittitur merces, intelligenda eſt merces ſecundum gratiam, non autem ſecundum debitum juſtitiæ (*). Ne vero ulla reſtet de mercede gratiæ dubitatio, notandum, Matth. VI. 1 & cap. V. 46. vocari μισθὸν ſive *mercedem*, quod Luc. VI. 32. vocatur *gratia*, itemque pſalm CXXVII. 3. *fructum ventris* ſive liberos vocari שָׂכָר *mercedem*, cum tamen ſint gratuitum donum. Ambroſius lib. I. epiſt. 1. circa medium: *Alia eſt merces liberalitatis & gratiae, aliud virtutis ſtipendium; alia laboris remuneratio.* Lutherus in lib. de ſervo arbit. tom. III. latino pag. 192. *In merito vel mercede agitur vel de dignitate, vel de ſequela. Verbum mercedis de praemiis bonorum operum uſurpatum reſpicit ſequelam, non autem dignitatem meriti &c.* 3.) Certum igitur eſto, aliam eſſe mercedem *gratiae*, aliam mercedem *debiti*; meritum proprie ſic dictum non illam gratiæ, ſed hanc debiti mercedem reſpicit. Quando ergo Bellarminus diſputat, *mercedem & meritum eſſe relativa, mercedem reddi meritis, ſicut gratia gratis datur*, tunc procedit a proprietate unius *ſpeciei* ad proprietatem *generis*, quod eſt ἀσυλλόγιστον. Neque enim ſequitur: quædam merces reſpicit meritum; ergo omnis merces reſpicit meritum: perinde ut non licet inferre: quoddam animal eſt rationale: ergo omne animal eſt rationale. 4.) Probandum vero fuerit mercedem gratiæ intelligendam eſſe, quando bonis operibus renatorum merces promittitur vel datur: id vero probamus ex analogia fidei, quæ docet, bona renatorum opera eſſe jam ante multis nominibus debita, eſſe imperfecta & labe peccati in carne peccatorum adhuc hærentis contaminata, ac proinde non poſſe Deum obſtringere ad mercedem ex debito juſtitiæ reddendam: item nullam eſſe proportionem atque æqualitatem inter opera & illorum præmia, ac proinde non poſſe dici meritoria; ex gratuita promiſſione dari bonis operibus præmia: ergo non propter dignitatem aliquam, ac meritum eorum. Col. III. 24. præmia bonorum operum vocantur ἀνταπόδοσις τῆς κληρονομίας *retributio haereditatis.* Quemadmodum filius naſcitur hæres, nec operibus

(*) 1.) Gen. XV. 1. Deus ad Abrahamum dicit: *Ego ſum protector tuus, & merces tua magna nimis*, quæ verba, ipſo Pererio teſte ſuper hunc locum tom. III. pag. 727. tam *cauſaliter*, quam *ſubſtantialiter* poſſunt intelligi. *Cauſaliter* hoc ſenſu: ego tuos labores & merita cumulatiſſime remunerabor. *Subſtantialiter* vero hac ratione: ego ipſe futurus ſum merces tua, ex quo ſic concludimus: ſi inter opera noſtra & Deum nulla eſt proportio, Deus non eſt merces ex debito: ſed prius verum. Ergo 2.) pſalm. CXXVII. 3. liberi vocantur *haereditas & fructus ventris*, merces שָׂכָר, cum tamen ſint gratuitum donum, ut ex pſalmi ſcopo, & ex voce *haereditatis* meritum proprii laboris excludente colligitur. 3.) In ſermone quotidiano vox *mercedis* eodem ſenſu uſurpatur. Pater dicit filio ſuo, hoc vel iſtud facito, referes egregiam a me mercedem, novam veſtem vel aliud quiddam, ubi veſtis adpellatur quidem merces, quæ tamen non ex merito, ſed libero patris dono obtingit filio. GERHARDUS.

ribus id demum promereri neceſſe habet: ſic pii ex Deo nati ſunt in Chriſto dilecti Dei filii; quod ſi filii, utique etiam hæredes: interim tamen quemadmodum larga hæreditas ſimul eſt præmium filialis obedientiæ; ita quoque cœleſtis vitæ præmia largiſſime & longe ultra condignum piorum opera & adflictiones recompenſant. Luc. VI. 32. cum Chriſtus de præmiis bonorum operum loqueretur, ſubjungit: *Si diligitis eos, qui vos diligunt, quae vobis gratia eſt*, hoc eſt, quæ merces ex gratia? Baſilius in pſalmos ſeptend. homil. II. quæ eſt in pſalm. VII. pag. 68. docet *ſcripturae conſuetudinem eſſe, ut* ἀνταπόδοσιν dicat pro δόσει & ἀνταποδοῦναι pro δοῦναι. *Retributionem pro dono, & retribuere pro dare.* Auguſtinus in pſalm. CIX. *Fidelis Deus, qui ſe noſtrum debitorem fecit, non aliquid a nobis accipiendo, ſed tanta nobis promittendo &c. quidquid promiſit, indignis promiſit, ut non quaſi operibus merces promitteretur, ſed gratia a ſuo nomine gratis daretur.* Chryſoſtomus in cap. XXIV. Matth. *Non debendo, ſed promittendo Deus ſe debitorem fecit.* Proſper lib. I. de vocat. gentium cap. 17. *Ideo in parabola de his, qui laborant in vinea, datur idem praemium eademque merces omnibus operariis, ſive multum ſive parum laboraverint, ut ii, qui multo labore ſudarunt, nec amplius, quam noviſſimi, acceperunt, intelligant, donum ſe gratiae, non operum accepiſſe mercedem.* Lyranus in cap. X. Johannis. *Gloria cœleſtis non proprie dicitur merces, ſed tantummodo large, in quantum omne, quod redditur, in praemium laboris dicitur merces. Ratio autem hujus eſt, quia haereditas diſtinguitur a mercede proprie dicta, ſicut filius, cui debetur haereditas, diſtinguitur ab operario conductitio, cui debetur merces: gloria autem cœleſtis redditur fidelibus, ſicut haereditas liberis, propter quod non habet rationem mercedis.* Quid quod ipſe Stapletonus in antidot. Matth. V. p. 45. quoddammodo agnoſcit mercedem, quæ bonis renatorum redditur, eſſe gratuitam, nec niſi promiſſionis reſpectu debitam dici poſſe. *Eſt quidem* (inquit) *promiſſio Dei gratuita, promiſſione autem ſemel facta retributio non eſt gratuita, ſed debitoria, non quia Deus nobis aliquid debet, ſed quia ejus, quod gratuito promiſit, debitor factus eſt, & ſe ipſum negare non poteſt.*

Parabola de operariis in vinea Matth. XX.

§. CXIV. Cæterum cum in parabola Chriſti Matth. XX. de operariis in vinea magnum argumenti ſui robur conſtitutum exiſtimet Bellarminus, opponimus ei hæc fundamenta. 1.) Ex parabolis non eſt judicandum de articulis fidei, ſed contra potius ex articulis fidei (ex analogia fidei propriis & perſpicuis verbis in ſcripturis propoſita) judicandum eſt de parabolis. Irenæus lib. II. adverſus hæreſ. cap. 46. *Quia parabolae multas recipere poſſunt abſolutiones, ex ipſis de inquiſitione Dei adfirmare, derelinquentes quod certum, indubitatum & verum eſt, valde praecipitantium ſe in periculum & irrationabilium eſſe, quis non amantium veritatem confitebitur?* Chemnitius in locis cap. de lib. arbit. p. 509. adlegat ex Hieronymo: *Nunquam parabolae vel dubia dogmatum intelligentia poteſt ad autoritatem dogmatum proficere.* 2.) *In parabolis nec poſſunt, nec debent ſingula membra urgeri, ſed ſufficit principalem earum teneri ſcopum*, quæ eſt regula Chryſoſtomi homil. LXV. in cap. XX. Matth. quam repetit Theophylactus in cap. XVI. Lucæ his verbis: *Omnis parabola oblique & figurato modo rerum quarundam naturam repraeſentat, non per omnia illis adſimilata, propter quas adſumta eſt; idcirco non oportet omnes parabolarum partes curioſius ſcrutari, ſed quatenus adparent propoſito utiles, reliquae enim ſinendae ſunt quaſi parabolam contexentes, & nihil ad propoſitum conducentes.* Salmeron tract. XXXIII. ſect. 1. *Similitudines corporum & comparationes non poſſunt praeciſe repraeſentare rerum ſpiritualium proprietates, & ſi in parte aliqua ſerviunt, in multis ſunt diſſimiles.* 3.) Intuendus igitur principalis parabolæ ſcopus, qui ex antecedentibus & conſequentibus ſatis perſpicue eluceſcit. Præcedenti cap. 19. accedit ad Chriſtum juvenis quidam in ſcholis phariſæorum inſtitutus, opinione juſtitiæ propriæ & perfectæ impletionis legis

legis inflatus; *omnia haec praecepta*, inquit, *cuſtodivi a juventute mea, quid adhuc mihi deeſt?* v. 20. Illi Chriſtus ſpeciale mandatum de relinquendis bonis omnibus proponit, ut hac ratione ipſum convincat, quod nondum diligat Deum ſuper omnia, v. 21. *juvenis haec audiens diſceſſit triſtis;* v. 22. qua occaſione Chriſtus ad diſcipulos converſus de divitiis differit, quod illis abundantes difficulter intrent in regnum coelorum. v. 23. Petrus vero ſe & diſcipulos eo perveniſſe ratus, quo hic juvenis vocabatur, ſic infert: *Ecce nos reliquimus omnia & ſecuti ſumus te, quid ergo erit nobis?* v. 27. nimirum ſollicitus erat de mercede, ne non amplam & copioſam ſatis olim obtineret; Chriſtus apoſtolis in ſpecie, mox omnibus illis, qui propter doctrinam evangelii in perſecutionibus quidquam relinquunt, in genere largiſſimam promittit retributionem. v. 28. & 29. Sed per ἐπανόρθωσιν ſtatim ſubjicit, *multi autem primi erunt noviſſimi & noviſſimi primi*, v. 30. admonens ad ſeriam humilitatem, ne quis ſe in corde ſuo æſtimet primum, cui præ aliis propter pietatis opera ex jure debeatur merces, fore enim, ut tales primi fiant noviſſimi, ac propter ſuperbiam ſuam rejiciantur. Huic admonitioni immediate Chriſtus ſubjicit parabolam, eandemque per particulam αἰτιολογικὴν cum præcedentibus connectit: *Nam ſimile eſt regnum cælorum patrifamilias &c.* Neve ulla ſupereſſet dubitatio, hanc parabolam reſpicere ad præcedens caput 19. ideo illa ipſa verba capite præcedenti præmiſſa *epiphonematis* loco ſub finem ejusdem repetuntur: *Sic noviſſimi erunt primi, & primi noviſſimi.* v. 16. Scopus igitur parabolæ oſtendit, illos, qui ſeſe exiſtimant primos, qui confidunt, ſe perfecte impleviſſe legem, ac ſuis operibus vitam æternam promereri poſſe, coram Dei judicio eſſe noviſſimos; ac proinde hanc parabolam meritis operum directe oppoſitam eſſe, tantum abeſt, ut eadem ſtabilire judicanda ſit. 4.) Id ipſum docet ἐργασία parabolæ. Qui enim unam tantum horam in vinea laboraverant, ſicque denarium diurnum (non niſi totius diei labori debitum) promeriti haud quaquam erant, nec de operibus ſuis præſumere, vel debitam aliquam mercedem exigere poterant, illis non minus datur integer denarius, quam qui diei pondus & æſtum pertulerant: ex quo manifeſte adparet, ex gratia, non autem propter laboris dignitatem operariis mercedem fuiſſe datam. Ita nos colligere docuit Proſper lib. I. de vocatione gentium, cap. 17. *Ideo in parabola de his, qui laborant in vinea, datur idem praemium eademque merces omnibus operariis, ſive multum, ſive parum laboraverint, ut ii, qui multo labore ſudarunt, nec amplius, quam noviſſimi acceperunt, intelligant, donum ſe gratiae, non operum accepiſſe mercedem.* Agnoſcit hoc quodammodo ipſe Bellarminus, ſic enim ſcribit lib. III. de juſtif. cap. 16. §. 7. *Non facit Deus injuriam ei, cui debitam mercedem reddidit, ſi parem vel majorem alteri ex benignitate donaverit.* Lib. V. de juſtif. cap. 19. §. 5. *Ad haec Matth. XX. in parabola vineae manifeſte videmus, multis dari integrum denarium diurnum, cum tamen non integrum diem in opere fuiſſent. Atqui id non ex juſtitia, ſed ex liberalitate factum eſſe, indicat Dominus, his verbis: Volo huic dare, ſicut & tibi. &c.* Lib. II. de gratia & lib. arbit. cap. 3. §. 6. *Acceptio perſonarum vitium eſt contra juſtitiam, & ideo locum non habet in donis gratiae.* Et poſtea: *Imo in ipſo judicio quamvis acceptio perſonarum eſſet, alicui minus praemium dare, quam juſto judicio mereatur, vel majori ſupplicio adficere, quam dignus ſit reus; tamen ſi alicui majus praemium aut minorem pœnam dare voluerit, non erit acceptor perſonarum, etiamſi id non cum omnibus ſervet, quoniam hoc non eſt juſtitiae, ſed liberalitatis, juxta illud: Amice non facio tibi injuriam &c.* Ergo ſi ex hypotheſi Bellarmini per denarium intelligitur vita æterna, conſequens eſt, ſi vel maxime primis operariis vita æterna detur, ut merces debita, reſpectu tamen eorum ad minimum, qui per unam tantummodo horam laboraverant, vitam æternam eſſe gratuitum Dei donum, non autem laboris meritum ex juſtitia debitum (*). 5.) Paterfamilias ab

(*) Granatenſis in epit. conc. pag. 124. *Tota parabola huc potiſſimum ſpectat, ut liberalitatem & libertatem Domini in donorum ſuorum diſtributione demonſtret.* GERHARDUS.

ab illis, qui integrum diem laboraverant, interpellatus & liberam de ſuis diſponendi facultatem & gratuitum ſuum in eos, qui unam tantum horam laboraverant, favorem ac benevolentiam diſertis verbis adlegat: *An oculus tuus malus* (ſive ut vulgata verſio habet, *nequam*) *eſt, quod ego bonus ſim? Volo autem huic noviſſimo dare, ſicut & tibi.* Ergo quæ noviſſimis operariis datur merces, eam gratiæ, bonitatis & benignitatis eſſe, non obſcure demonſtrat. 6.) Arcte igitur tenendus eſt hic parabolæ ſcopus ipſa Chriſti adplicatione ſatis perſpicuus; ultra hunc ſcopum vel etiam contra eum præſentem parabolam ad operum merita detorquere, nec Bellarmino, nec ulli hominum fas eſt, alias multa abſurda inde naſcerentur. Commendat Bellarminus Hieronymi lib. II. adverſus Jovinian. Auguſtini de virgin. cap. 26. ſerm. LVI. de verb. Domini. Gregorii libr. IV. moralium cap. 42. & aliorum patrum explicationem, qui per *operarios primae horae*, Abelem & Sethum; *per operarios horae tertiae*, Enochum & Noahum; *per operarios ſextae*, Abrahamum, Iſaacum & Jacobum; *per operarios nonae* Moſen & prophetas; *per operarios horae undecimae*, populum gentium; *per denarium* vero vitam æternam plerique omnes intelligunt. At quam proclive eſt multas diſſimilitudines in hac explicatione oſtendere, ſi quis membra ſingula ſcrupuloſius velit urgere? ſi enim per operarios primæ horæ intelliguntur Abel & Sethus, conſequens fuerit, eos in falſa illa opinione hæſituros, quod plus ſint accepturi quam fideles ex gentibus vocati; eosdem contra patremfamilias ſub veſperam diei murmuraturos; vixiſſe eos ad finem uſque mundi; iisdem a patrefamilias tribui, quod habeant oculum nequam, &c. Si per denarium intelligitur vita æterna, conſequens fuerit, etiam murmurantibus contra Deum contingere vitam æternam; pios per integrum diem laborantes majus aliquod operum ſuorum præmium poſtulare, quam eſt vita æterna; vitam æternam dari iis, qui non ſunt electi; iidem enim ſunt primi, qui non electi in hac parabola, quippe quam Chriſtus concludit his verbis: *Sic noviſſimi erunt primi & primi noviſſimi, multi enim ſunt vocati, pauci vero electi.* 7.) Concinnius ergo idem Hieronymus in cap. XX. Matth. idem Auguſtinus ſerm. LIX. de temp. idem Gregorius homil. XIX. in evangel. & alii ex veteribus, ad ætatem hominis parabolam adplicant, *per horam primam* intelligunt pueritiam; *per tertiam* adoleſcentiam; *per ſextam* juventutem; *per nonam*, ſenectutem; *per undecimam* vitæ exitum notant; quo ſenſu latro hora undecima vocatus intelligitur: addendum, quod aliqui ſolum prima hora vocati murmurent adverſus patremfamilias, merita operum ſuorum jactando, & reliquis, præſertim noviſſima hora vocatis, ſeſe præferendo, in illis parabolam ſalvari ſufficit, ſi vel maxime non omnes prima hora vocati tales ſint, ut patet ex Jeremiæ & Johannis baptiſtæ exemplo. Per denarium Irenæus libr. IV. cap. 70. *imaginem & inſcriptionem regis, agnitionem Filii Dei, quae eſt in corruptela*, intelligit. Ab hac explicatione non longe abit ſententia Erythrop. Dom. Sept. in epit. conc. pag. 265. qui *per veſperam* intelligit tempus nov. teſt. *per denarium* vero Chriſtum cum omnibus beneficiis. Conf. Balduinum Dom. Sept. pag. 195. Lyſerum harm. lib. V. cap. 132. Judæi ſemper ſingularia quædam privilegia ex adventu Chriſti præ gentibus adfectarunt; cum ergo viderent, ultimos ſibi in ordine præferri & præmia exæquari, murmurare incipiunt adverſus patremfamilias; accipiunt igitur denarium, id eſt, promiſſio de Chriſto itidem ad ipſos pertinet, ſed non prodeſt eis, quia fide non amplectuntur (*). Optime Hilarius can. XX. in Matth. *per denarium obedientiae praemia in genere* accipit, cui adfine eſt illud Baſilii in regulis interrog. 256. *Pacta illa merces poteſt eſſe centuplum, quod in hac vita Dominus eos adſecuturos ſpopondit, qui exſequendi cauſa mandati ipſius,* quid-

(*) Proſper lib. I. de voc. gent. cap. 12. Auguſtinus de S. virgin. & tract. LXVII. in Joh. *per denarium* intelligunt *vitae æternæ æqualitatem*; Theophylactus *Spiritus ſancti gratiam*; Aretius pag. 130. in Matth. *omne id, cujus reſpectu ſinguli ſe conduci patiuntur.* GERHARDUS.

quidvis eorum, quae in hac vita habentur, omiſiſſent: ita, ut de hoc intelligatur quod dictum eſt, tolle quod tuum eſt. Quoniam autem invidiae morbo contacti erant, qui priores in opere laborare viſi erant, & propterea aegre ferebant, in mercedis acceptione poſteriores illos ſibi fuiſſe exaequatos, illis dicitur, non eſſe eos amplius vitae aeternae haereditatem adepturos, ſed centuplo illo accepto in hac vita, in futura propter invidiam damnatum iri. Duplices enim operarii in hac parabola nobis proponuntur; quidam in operibus ſuis ſpectant mercedem, exiſtimantque labores ſuos eſſe dignos præmio; ideo pro majori labore majorem exigunt mercedem, enumerant Deo merita ſua, invident proximo gratiam Dei, extollunt ſeſe ſupra alios; murmurant contra patremfamilias, accuſant eum injuſtitiæ, ſua opinione & judicio mundi ſunt primi; illi accipiunt denarium, hoc eſt, coguntur eſſe contenti præmiis hujus vitæ. Deus enim tam beneficus eſt, ut nihil quidquam boni relinquat immune a præmio; ſed qui volunt operibus confidere, eadem jactare & reliquis ſeſe propter ea præferre, illi ablegantur particula præmiorum hujus vitæ, coguntur enim abire, nec habent, quod de injuria ſibi facta juſte conqueri poſſint. Quidam vero non reſpiciunt in operibus ſuis mercedem, contenti ſunt gratuita illa promiſſione patrisfamilias: *Quod juſtum eſt, dabo vobis*, obſequuntur vocationi, ſtrenue laborant, ſerviunt Deo in ſimplicitate cordis ſui, & ſunt in oculis ſuis noviſſimi, judicant ſe & opera ſua non eſſe digna, quibus merces debeatur, committunt ſe totos divinæ gratiæ, agnoſcunt opera ſua longe imparia eſſe, quam ut vitæ æternæ præmia ipſis debeantur, agnoſcunt ſe longe plura Deo debere, quam præſtant, illi fiunt primi, hoc eſt, Deus ſua gratia eos complectitur, & pietatem eorum hujus & futuræ vitæ præmiis ex gratia remuneratur. Illi operarii poſſunt dici *murrende Laſtträger*, hi vero *willige Gnadendiener*. Nazianzenus orat. XL. in bapt. pag. 651. *Illi non prius crediderunt, nec ingreſſi ſunt, quam ipſis ex conventu merces conſtituta fuiſſet: hi nulla conducta mercede ἀσύμβωνοι ad laborem acceſſerunt, quod quidem majoris fidei argumentum eſt: adhaec illi invidiae & ad murmurandum proclivis naturae eſſe inventi ſunt: his nihil tale objicitur: tum etiam illis merces erat, quod dabatur, etiamſi improbis & malignis: his gratia: Quare ſtoliditatis damnati ampliori mercede merito privati ſunt.* 8.) Ex his facile intelligi poteſt, quid ad exceptiones Bellarmini reſpondendum ſit. Apologia Auguſtanæ confeſſionis diſputat, *mercedem vocari praemium, quod Deus reddit, non quia debeatur operibus, ſed quia debetur promiſſioni, qua Deus conſtituit opera remunerari.* Bellarminus obvertit, *mercedem hanc dari operibus, non ſoli promiſſioni, cum diſerte in parabola dicatur: Voca operarios, & da illis mercedem: item quod mercedis nomine venit, id reſpectum habere non ad ſolam promiſſionem, ſed etiam ad conditionem operis & conditionis impletionem.* Reſpondeo, ſane merces non ſolum reſpicit promiſſionem, ſed etiam opera, datur enim operantibus, ſed ex eo nondum ſequitur, quod propter meritum & dignitatem operibus inhærentem detur, cum ex gratuita bonitate & promiſſione potius contingat; aliud eſt quærere, cui detur merces, aliud propter quid detur; operibus mercedem (gratiæ) dari concedimus, propter opera eandem dari negamus; *conditionem* operis ad mercedem requiri concedimus, *cauſalitatem* vero operis intercedere negamus. Quod ſubjungit Bellarminus, *vitam aeternam duplici titulo piis deberi, titulo ſcilicet haereditatis & jure mercedis*, de eo ſuperius §. 100. quantum ſatis erat, egimus.

2.) Deus reddet unicuique ſecundum opera.

§. CXV. *Alteram* claſſem argumentorum pro ſtabiliendis operum meritis petit Bellarminus ex illis locis, in quibus dicitur *Deus redditurus unicuique ſecundum opera.* pſalm. LXII. 13. *Reddes unicuique ſecundum opera ſua.* Matth. XVI. 27. *Filius hominis venturus eſt in gloria Patris ſui cum angelis ſuis, & tunc reddet unicuique ſecundum opera ſua.* Luc. VI. 38. *Eadem menſura, qua menſi fueritis, remetientur vobis.* Rom. II. 5. *theſaurizas tibi iram in die irae & revelationis juſti*

juſti judicii, v. 6. *qui reddet unicuique ſecundum opera ejus* (*). 1 Cor. III. 8. *Unusquisque mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem.* Gal. VI. 8. *Quae ſeminaverit homo, haec & metet.* Apoc. XXII. 12. *Ecce venio cito, & merces mea mecum eſt, reddere unicuique ſecundum opera ſua.* Hæc dicta Bellarmino hunc videntur habere ſenſum, quod *praemium cæleſte detur hominibus ſecundum menſuram & proportionem operum & laboris*: ex quo ulterius colligit, *in praemio illo conferendo non haberi rationem ſolius promiſſionis, vel liberalitatis, vel indulgentiae Dei; ſed etiam dignitatis & efficaciae ipſorum operum.* Reſp. 1.) Dicta illa non ſunt ejusdem generis omnia; proinde ἀπαιδεύτως uni faſciculo includuntur. In genere dicimus, ea, quæ pro æquipollentibus habet Bellarminus, videlicet præmia dari ſecundum opera, & præmia reddi ſecundum menſuram & proportionem operum, eſſe diverſiſſima: illud notat operum teſtimonium; hoc vero eorundem meritum: illud diſertis ſcripturæ verbis adſeritur, hoc vero iiſdem refragatur. Dantur præmia ſecundum opera, quia Deus ex gratia piorum opera temporalibus & æternis præmiis remuneratur; nequaquam vero dantur ſecundum menſuram & proportionem operum; tum quia peccata etiam piorum incomparabiliter plura ſunt, quam bona eorum opera; tum quia nulla eſt inter opera noſtra & præmia, in primis cæleſtia, proportio. 2.) Obſervavit hoc diſcrimen ipſe Gregorius in pſalm. VII. pœnitent. cujus, utpote Romani epiſcopi, teſtimonium non poterit repudiare Bellarminus: *Aliud eſt* (inquit) *ſecundum opera reddere, & aliud propter ipſa opera reddere; in eo enim quod ſecundum opera dicitur, ipſa operum qualitas intelligitur, ut cujus adparuerint opera bona, ejus ſit & retributio glorioſa. Illi namque beatae vitae, in qua cum Deo & de Deo vivitur, nullus poteſt aequari labor, nulla opera comparari, praeſertim cum apoſtolus dicat: non ſunt condignae paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis.* Theodoretus in cap. VI. Rom. *Etſi quis ſummam & abſolutam juſtitiam praeſtiterit, temporalibus laboribus aeterna in aequilibrio non reſpondent.* 3.) Huc pertinet obſervatio phraſeos: nuſpiam adſeritur διὰ τὰ ἔργα, *propter opera* dari præmia, ſed κατὰ τὰ ἔργα, *ſecundum opera*: prius notat *meritum*, dignitatem & efficaciam operum; poſterius vero eorum *qualitatem* & teſtimonium. Qualia opera hominum ſunt futura, tale etiam fore judicium oſtenditur; ſi bona, teſtificantia ſcilicet de vera in Chriſtum fide, & ſalute ipſi propter Chriſtum potituri ſunt, & cæleſtibus præmiis ipſorum opera ornanda; ſin mala, de incredulitate & impœnitentia ipſorum teſtificantia, non ſolum ab æterna ſalute excludentur, ſed etiam æternis pœnis ſubjicientur. Loquimur autem de qualitate operum, non prout *legaliter* juxta ſtrictum juſtitiæ divinæ rigorem, (quem ne ipſa quidem piorum opera ſuſtinere poſſunt,) ſed *evangelice* juxta gratuitam miſericordiæ divinæ promiſſionem conſiderantur; etenim ſi ad exactiſſimam legis trutinam piorum opera examinentur, ac ſevero Dei judicio diſcutiantur, tum propter adhærentem imperfectionem & peccati labem meritiſſime repudiari poſſent; ſed propter Chriſtum placent Deo renatorum opera ex fide facta, per quam adhærens immundities tegitur, ne in conſpectum & judicium Dei veniat, ac gratuitam eorum remunerationem impediat. 4.) Neve quis dubitet de ſenſu phraſeos κατὰ τὰ ἔργα, adtendat ſequentibus ſcripturæ dictis. 2 Cor. V. 10. *Omnes nos manifeſtari oportet coram tribunali Chriſti, ut referat unusquisque τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, propria corporis prout geſſit,*

(*) Pererius diſput. V. in cap. II. Rom. num. 39. pag. 279. *Secundum opera* ſic exponit, *quod Deus propter bona opera ſeu pro qualitate ac merito dignitateque operum unicuique ſit retributurus.* Atqui 1.) nuſpiam legitur in ſcriptura, *vitam aeternam dari propter bona opera.* 2.) In negotio juſtificationis & ſalutis ſemper opponuntur *opera & gratia.* 3.) Apoſtolus Rom. VIII. expreſſe teſtatur, nullam eſſe bonorum operum dignitatem reſpectu vitæ æternæ. GERHARDUS.

ſive bonum, ſive malum. Apoc. XXII. 12. *Ecce venio cito & merces mea mecum, reddere unicuique ὡς τὸ ἔργον αὐτȣ̃ ἔςαι, prout opus ejus erit;* ubi manifeſtiſſime bonorum operum qualitas & teſtimonium, nequaquam vero eorundem meritum phraſi illa exprimitur. Qui valet optimo inter multos competitores teſtimonio, is beneficium conſequitur, cum eo agitur ſecundum teſtimonium; at nemo interim dicet, quod teſtimonii merito beneficium ſit ei collatum, virtute enim meritus ſit oportet, ut beneficium accipiat, cujus judicio illi duntaxat fuerat teſtimonium, quæ eſt Mylii ſimilitudo. 5.) *Reddere ſecundum opera* Bellarminus (ſi modo ad ſcopum controverſiæ hoc argumentum adcommodatum eſſe debeat) intelligit, reddere ex debito juſtitiæ, tanquam mercedem proprie ſic dictam meritis ex adverſo reſpondentem: atqui hoc neque ῥητῶς dictis illis adſeritur, neque valida conſequentia ex eis inferri poteſt: quin imo non ἀντιδόσεως ſed ἀποδόσεως vocula in illis dictis uſurpatur Matth. XVI. 27. Rom. II. 6. Apoc. XXII. 12. Si ἀντιδόσεως vox a Spiritu ſancto adhiberetur, ſpecie aliqua debitæ mercedis retributio urgeri poſſet; at τὸ ἀποδȣ̃ναι generale eſt; ac proinde, quando Deus ex gratia non merita noſtra, ſed ſua in nobis dona coronat, optime locum habere poteſt. Huc referendum, quod Apoc. XXII. 17. additur, *qui ſitit, veniat, & qui vult, accipiat aquam vitae δωρεὰν gratis;* & quod cap. XXI. 6. & 7. præcedit: *Ego ſitienti dabo de fonte aquae vivae δωρεάν: Qui vicerit, κληρονομήσει πάντα, haereditate conſequetur omnia, & ero illi Deus, & ipſe erit mihi filius.* Proinde per ἀντίδοσιν gratuita donatio, nequaquam vero debitæ mercedis retributio intelligitur. 6.) Reſtat ut in ſpecie ad quædam dicta reſpondeamus. Pſalm. LXII. 13. immediate præcedit., *Tibi Domine miſericordia, quia tu reddes* תְּשַׁלֵּם *viro ſecundum opus ſuum,* שלם ſæpius uſurpatur pro *ἀποδȣ̃ναι*, uti etiam hoc ipſo in loco verterunt LXX. Inter. *ἀποδώσεις ἑκάςῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτȣ̃.* Luc. VI. 38. proprie non agitur de retributione *divina*, ſed *civili & politica;* in plurali enim dicitur, *menſuram bonam &c. dabunt in ſinum veſtrum, & eadem menſura, qua menſi fueritis, remetietur vobis.* Quod ſi vel maxime de divina retributione hoc dictum intelligeretur, probaret potius, Deum ſupra meritum & ſupra condignum bona opera remunerari, quam quod bona opera vere & proprie ex *condigno* ſint vitæ æternæ meritoria: ideo ipſe Bellarminus cap. 19. ſequente hunc locum eo fine adducit, ut probet, *Deum remunerare opera bona ſupra condignum.* Dictum Rom. II. 6. plane legale eſt, ut ex ſcopo diſputationis apoſtolicæ manifeſtiſſimum: id enim apoſtolo propoſitum, ut perfectam legis impletionem omnibus hominibus deroget, ac proinde ex operibus nullam carnem coram Deo juſtificari poſſe demonſtret. 1 Cor. III. 8. non de ipſa vita æterna, ſed de aliis præmiis agitur; ſic enim habent verba; *unusquisque ἴδιον μισθὸν, propriam mercedem accipiet juxta ἴδιον proprium laborem.* Vita æterna communis erit omnibus beatis; at merces illa, de qua apoſtolus hic loquitur, erit cujusque propria, non autem communis omnibus. Ergo non eſt ipſa vita æterna. Quod ſi in hoc dicto apoſtolico per mercedem intelligeretur vita æterna, ſequeretur, eum, qui non accipit mercedem, nec vitam æternam accepturum. Poſterius eſt falſum, ut adparet ex v. 14. & 15. Ergo & prius. Unde ipſe Bellarminus in hoc capite præſente locum ad differentias graduum diſerte adcommodat, quando paulo poſt ſcribit: *Si vera eſſet haereticorum ſententia, ſicut juſtitia eadem eſt in omnibus juſtis, nec major in uno, quam in alio, ita eſſet eadem beatitudo in omnibus beatis, nec major in uno, quam in alio. At certe longe aliud ſcriptura docet, cum ait: Unusquisque mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem.* De loco Gal. VI. paulo poſt diſſeremus: locus Apoc. XXII. ex præcedentibus intelligitur.

§. CXVI. Veriſſima igitur eſt noſtrorum reſponſio, quod dictis illis præmia temporalia & æterna, bonis operibus ex gratia danda, adſtruantur; nequaquam vero opinio de meritis, qua finguntur bona opera non ſolum cœleſtium præmiorum, ſed etiam ipſius vitæ æternæ vere

&

& proprie ex condigno meritoria eſſe, ſtabiliatur. Sed Bellarminus habet, quod regerat: Lib. V. de juſt. cap. 3. 1.) *Apoſtolus cum dixiſſet* Rom. II. 6. *Deum redditurum unicuique ſecundum opera, ſubjunxit continuo: his, qui ſecundum patientiam boni operis gloriam & incorruptionem quaerunt, vitam aeternam. Ergo docuit vitam aeternam eſſe illud praemium, quod datur ſecundum proportionem & menſuram operum.* Reſp. legis divinæ ſententiam eo in loco proponit apoſtolus; lex promittit vitam æternam perfecte obedientibus. At cum propter infirmitatem carnis nullus perfecte impleat legem; ideo hæ promiſſiones legis redduntur nobis inutiles: fide igitur confugiendum eſt ad Chriſtum, *qui eſt finis legis*, Rom. X. 4. *in eo promiſſiones Dei ſunt ναὶ καὶ ἀμὴν.* 2 Cor. I. 20. Quodcunque igitur lex promittit, id fide in Chriſtum, qui noſtri loco implevit legem, obtinemus: ex illa fide poſtea bene operamur, ac nos Chriſto vere inſitos eſſe demonſtramus; in iisdem operibus, tanquam in via, ad ultimam vitæ æternæ poſſeſſionem ambulantes, eandem ex gratia per fidem tandem conſequimur: quo ſenſu illud ζητεῖν τὴν δόξαν καὶ τιμὴν καὶ ἀφθαρσίαν καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ accipiendum erit, ſi ad renatos transferatur, ſicque bona opera erunt *via regni, non cauſa regnandi*, ut Bernhardus in tract. de grat. & lib. arbit. ſub finem loquitur. Petrus *ſalutem animarum finem fidei* vocat, 1 Petr. I. 9. nimirum quia fides in Chriſto non ſolum gratiam Dei, remiſſionem peccatorum & juſtitiam, ſed ipſam etiam vitam æternam (quæ eſt donum Dei in Chriſto Rom. VI. 23.) adprehendit; eadem viva & vera fides, poſtquam in Chriſto ſalvatore unico vitam æternam adprehendit, efficax eſt per bona opera, quibus tanquam fructibus ſe declarat, & ad propoſitum finem (vitam æternam Rom. VI. 22.) feliciter decurrit. Proinde nec fides nec opera tanquam cauſa *meritoria* ad vitam æternam concurrunt; ſed fides juſtitiam & ſalutem in Chriſto adprehendit, & eſt cauſa *inſtrumentalis*; bona opera ſunt velut ſtadium illud ac via, in qua decurrere debent renati, ut finem fidei ſalutem æternam tandem conſequantur. *Non eſt autem idem finis & merces: nam finis relationem habet ad media, ſive ſint merita, ſive non ſint: merces* (debita ſcilicet & proprie ſic dicta) *relationem habet ad ſola merita*, ut in hoc ipſo capite Bellarminus ſcribit. 2.) Gal. VI. cum dixiſſet apoſtolus: *Quae ſeminaverit homo, haec & metet*, adjunxit explicans: *Qui enim ſeminaverit in carne ſua, de carne metet corruptionem; qui autem ſeminat in Spiritu, de Spiritu metet vitam aeternam. Ergo vita aeterna datur ſecundum menſuram & proportionem operum.* Reſp. ipſe Bellarminus in ſequentibus verbis hujus capitis dictum apoſtolicum ad graduum differentias in vita æterna adcommodat, ſic enim ſcribit: *Longe aliud ſcriptura docet*, (quam quod ſit eadem beatitudo in omnibus beatis; nec major in uno, quam in alio) *cum opera comparat ſemini, & vitam aeternam frugibus.* Ergo ex hypotheſi Bellarmini non de ipſa vita æterna, ſed de gradibus gloriæ in vita æterna apoſtolus agit; illos vero diverſis operibus diverſos ex gratia dari, haud inviti concedimus. At inquit Bellarminus: *vere ſemen eſt cauſa frugum, & ſecundum menſuram ſementis meſſis quoque & frugum menſura reſpondet. Jam vero bona opera comparantur ſemini, & vita aeterna frugibus. Ergo vere ſunt cauſa majoris beatitudinis.* Reſp. ex parabolis & ſimilitudinibus non ducuntur argumenta apodictica, nec extendendæ ſunt comparationes ultra illud tertium, propter quod adhibentur. Apoſtolus reſpicit hoc loco non dignitatem vel meritum operum, ſed eorum ſequelam. Quemadmodum ſementem, quæ interdum in tempeſtate & pluviis ſatis triſtis eſt, gratuita Dei benedictione ſequitur meſſis lætiſſima: ita pii in hac vita *ſeminant in lacrimis, ſed metent aliquando in exſultatione.* Pſalm. CXXVI. 5. *Euntes eunt & plorant portantes pretioſum ſemen, venientes autem venient cum exſultatione portantes manipulos ſuos.* v. 6. Invertimus igitur argumentum. Quemadmodum ſementis non eſt cauſa meritoria meſſis, ſed Dei benedictione illam hæc conſequitur: ita bona opera non ſunt cauſa meritoria præmiorum cœleſtium, ſed Dei benedictione ad illa hæc conſequuntur. Si noſtro arbitrio ſimilitudinem hanc lice-

liceret adcommodare, varia abſurda ex ea poſſent inferri. Quemadmodum ſemen non fert fructum, niſi prius fuerit mortuum Joh. XII. 24. ita bona opera non conſequuntur præmia, niſi prius fuerint mortua. At contrarium docent ſcholaſtici, videlicet opera viva, non autem mortua vel mortificata præmiis adfici. Quemadmodum ſpem agricolarum ſæpius *exſpectata ſeges vanis eluſit ariſtis:* ita incerta ſunt bonorum operum præmia: at contrarium docet apoſtolus, *bonum facientes* (inquit) *non deficiamus, tempore enim ſuo metemus non deficientes.* v. 9. Atque hæc Bellarmino reſponderi debent, qui locum apoſtoli de gradibus gloriæ interpretatur, ſed enim cum diſerte dicat apoſtolus, *eos, qui in Spiritu ſeminant, vitam aeternam meſſuros eſſe;* ideo dicimus proponi in hoc dicto deſcriptionem *ſubjecti*, non autem cauſæ *meritoriae.* Deſcribuntur illi, *qui metent*, hoc eſt, conſequentur vitam æternam, quod *ſcilicet ſeminant in Spiritu*, id eſt, quod ſint per Spiritum ſanctum regeniti, & ex fide bene operentur: nequaquam vero propter dignitatem vel meritum operum, ſed ex gratia tanquam filii hæreditate conſequuntur vitam æternam, quæ ſimul largiſſima eſt compenſatio omnium laborum atque ærumnarum, quas in hac vita propter Chriſtum ſuſtinuerunt (*). Quod ſi Bellarminus vel alius quiſpiam ita velit inferre: Ut ſe habet ſemen ad fruges, ita ſe habent bona opera ad vitam æternam. Sed ſemen eſt cauſa frugum. Ergo etiam bona opera ſunt cauſa vitæ æternæ; reſponſiones ſuperiores erunt repetendæ, quod ſcilicet ſimilitudines non ſint extendendæ ultra comparationis tertium: quod non probent, ſed tantum illuſtrent, &c. Poſſem enim ex hac ſimilitudine etiam ſic inferre: Quemadmodum quodlibet ſemen peculiarem profert fructum, ita quodlibet opus, veluti miſericordiæ, patientiæ &c. peculiarem meretur vitam æternam. Quemadmodum ſemen, ſi mortuum fuerit, multum fructum adfert Joh. XII. 24. ita bona opera ſi fuerint mortua, multam adferent vitam æternam &c. 3.) *Explicare debent adverſarii,* (ait Bellarminus) *quae ſint praemia bonis operibus in vita futura reddenda, ſi ad ea non pertinet vita aeterna.* Reſp. adeone ignota eſt Bellarmino diſtinctio ſcholaſticorum inter præmia *eſſentialia* & *accidentalia?* illorum nomine intelligunt ipſam vitam æternam in viſione Dei & ſalute animarum conſiſtentem; horum vero adpellatione complectuntur diſtinctos gloriæ & claritatis gradus, de quibus alius erit diſſerendi locus. Vita æterna eſt donum Dei in Chriſto; gradus gloriæ ſunt bonorum operum præmia, diverſorum ſcilicet diverſa. 4.) *Malis operibus debetur mors aeterna. Ergo & bonis operibus vita aeterna ex debito erit reddenda.* Reſp. mala opera ſunt perfecte mala, bona vero ſunt imperfecte bona: illa igitur vere & proprie ſunt æternarum pœnarum meritoria; hæc vero ne quidem *accidentalium*, nedum *eſſentialium* vere & proprie ex *condigno* ſunt meritoria. Quid? num & hoc modo argumentabimur: Deus non punit mala opera ultra condignum. Ergo nec bona remuneratur ultra condignum? Negabit ipſe Bellarminus. 5.) *Si vita aeterna non redderetur operibus, niſi ut ſint ſigna fidei, non recte diceret ſcriptura, dari praemium illud ſecundum proportionem laboris & operis uniuscujusque, nec dici poſſet, dari ſecundum proportionem majoris vel minoris fidei.* Reſp. collectio eſt veriſſima, ſed demonſtrandum erat *adſumtum*, quod ſcilicet vita æterna reddatur ſecundum proportionem laboris, id enim nuſpiam ſcriptura adſerit; ſed *accidentalia* præmia, prout quis vel plus vel minus laboravit, ex gratuita Dei promiſſione vel majora vel minora fore oſtendit. Nec ſecundum proportionem majoris vel minoris fidei vitam æternam dari dicimus, cum ſi-

(*) Hieronymus recte monet, *apoſtolum non dicere, quod ex bonis noſtris operibus, ſed quod ex Spiritu vitam æternam meſſuri ſimus. Illud* (inquit) *pariter obſervandum, quod qui ſeminat in carne, cum additamento ſuæ carnis ponitur. Qui autem ſeminat in Spiritu, non dicitur in Spiritu ſuo, ſed ſimpliciter in Spiritu. Qui enim bona ſeminat, non in ſuo quiſpiam, ſed in Dei Spiritu ſeminat, de quo & vitam eſt meſſurus æternam.* GERHARDUS.

fidem, non ut eſt qualitas firma vel infirma, ſed ut *relative* adprehendit Chriſtum, & juſtificare & ſalvare doceamus. 6.) *Scriptura eadem phraſi loquitur de bonis & malis operibus; at ſi bonis operibus non redditur praemium, niſi quia ſunt ſigna fidei, certe etiam malis operibus non reddetur pœna, niſi quia ſunt ſigna perfidiae vel abſentiae verae fidei. At quis chriſtianus id adfirmare audeat, homicidio, adulterio, perjurio & aliis id genus ſceleribus non deberi ſupplicium per ſe, qua talia ſcelera ſunt, ſed ſolum quatenus ſunt ſigna perfidiae vel abſentiae verae fidei.* Reſp. Connexio *majoris* non eſt ſatis firma propter evidentem diſparitatem bonorum & malorum operum in comparationis tertio. Bona opera ſunt imperfecte bona, mala opera ſunt perfecte mala; his ergo ineſt dignitas ad æterna ſupplicia; illis vero non ineſt dignitas ad æterna præmia. Quod ad *minorem* adtinet, oſtendimus ſuo loco, Chriſtum ſatisfeciſſe pro omnibus omnium hominum peccatis; ex quo immote ſequitur, cauſam immediatam & adæquatam damnationis non eſſe peccata, (alias omnes homines damnarentur) ſed incredulitatem, quæ ſatisfactionem a Chriſto præſtitam repudiat; veriſſime igitur dicitur, quod ſola incredulitas damnet, non quod reliqua peccata in ſe ac per ſe non ſint damnabilia; ſed quia fide in Chriſtum omnium peccatorum remiſſio contingit; neque tamen ex eo inferendum, quod fides cum peccatis contra conſcientiam conſiſtat, ut ſuo loco manifeſtum fecimus.

3.) Ratio, cur detur vita æterna, ponitur in operibus bonis.

§. CXVII. *Tertiam* argumentorum claſſem complet Bellarminus ex illis dictis, quæ ita vitam æternam reddi teſtantur operibus bonis, ut ipſam rationem, cur detur vita æterna, in operibus ponant. Matth. XXV. 34. ſeqq. *Venite benedicti, poſſidete regnum &c. eſurivi enim, & dediſtis manducare.* Ibidem v. 21. *Quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam, intra in gaudium Domini tui.* Apoc. VII. 14 15. *Hi ſunt, qui venerunt ex magna tribulatione &c. ideo ſunt ante thronum Dei. In quibus locis particulae* ENIM, QUIA, IDEO, *ſunt omnes cauſales, ut notum eſt.* Reſp. 1.) in genere. Particulæ *enim, quia* &c. non ſemper ſunt *cauſales*, ſed ſæpenumero *ratiocinativae.* Matth. XVI. 2. & 3. *Cum cœperit eſſe veſpera, dicitis, ſerenitas erit, rubet enim cœlum, & mane, hodie tempeſtas, rubet enim cœlum triſte.* (Quamvis vero rubor cœli veſpertinus ſerenitatis: matutinus tempeſtatis quodammodo ſit cauſa; eo tamen in loco non ut cauſa, ſed ut ſignum a Chriſto adducitur) 1 Cor. X. 5. *In pluribus eorum non beneplacitum eſt Deo, proſtrati enim ſunt in deſerto.* (certe interitus Iſraelitarum non fuit cauſa reprobationis, ſed ejus conſequens) Luc. VII. 47. *Remiſſa ſunt ei peccata multa, quia dilexit multum.* (Oſtendimus in tract. de pœnit. ex ipſis viſceribus textus, particulam *quia* non poſſe hoc loco *cauſaliter* accipi) 1 Theſſ. II. 17, & 18. *Feſtinavimus faciem veſtram videre cum magno deſiderio, quia voluimus venire ad vos.* (Adventus non eſt cauſa, ſed conſequens deſiderii; ergo particula *quoniam* non eſt *cauſalis*, ſed *ratiocinativa*) 1 Tim. I. 13. *Miſericordiam conſecutus ſum, quia ignorans feci.* (Ignorantia illa non fuit cauſa meritoria miſericordiæ, ſed minuit tantummodo delicti gravitatem) Maldonatus in comment. Joh. VIII. *Haec vocabula* quia *&* quoniam *non cauſam aliquando ſignificare, innumera vel in ſolis pſalmis exempla ſunt.* 2.) Oſtendendum vero erit, in his ipſis dictis non *cauſaliter*, ſed *ratiocinative* particulas illas accipiendas eſſe, hoc eſt, non cauſam meritoriam ſalutis, ſed notam & qualitatem ſalvandorum deſcribi. De loco Matth. XXV. 34. ſeqq. egimus ſuperius §. 58. atque oſtendimus, non de ſalutis meritis, ſed veræ fidei teſtimonio & infallibili piorum ſigno Chriſtum loqui. Regerit Bellarminus, *non poſſe brevius & apertius explicari, quod opera miſericordiae ſint vera cauſa ſalutis, quam ſi dicatur: Venite, poſſidete regnum; eſurivi enim, & dediſtis mihi edere &c.* Reſp. cauſam vitæ æternæ in præcedentibus verbis Chriſtus jamdum expreſſerat, videlicet gratuitam Dei miſericordiam, qui in Chriſto nos elegit, ac in filios adoptavit; exponit igitur indubitata illius electionis & υἱοθεσίας indicia.

Quæ ex membro poſteriore ſententiæ dominicæ; uti & ex apoſtolicis dictis 2 Cor. IV. Galat. VI. Phil. II. regerit Bellarminus, ſuperius expoſita ſunt univerſa. 3) Ad locum alterum ex eodem cap. XXV. Matth. V. 21. & 23. deſumtum multa veriſſime reſponderi poterant, videlicet parabolam illic proponi, v. 14. cujus interpretatio ad fidei analogiam exigenda, nequaquam vero eidem opponenda ſit. Item de multis Chriſtum loqui, ſuper quæ fideles ſervi, non *aequaliter*, (quod fit cum ipſa vita æterna) ſed *differenter* (quod graduum gloriæ & claritatis proprium eſt) conſtituendi ſint. Denique Luc. XIX. eandem parabolam paucis immutatis deſcribi, quam ipſe Bellarminus c. 19. hujus libri eo accommodat, quod Deus bona opera ultra *condignum* remuneretur; proinde non poſſe ex ea inferri, quod bona opera ex *condigno* ſint vitæ æternæ meritoria. Hæc & plura alia rectiſſime Bellarmino obverti poſſunt, ſed cum omnem argumenti vim ac robur in particula *quia*, quam *cauſalem* eſſe ſtatuit, collocet, unicum hoc ad ſolutionem ſufficit, quod particula illa in textu græco, qui authenticus eſt & originalis, non habeatur, ſed ſimpliciter ita legitur: *εὖ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω.* Adducitur ergo fidelis illius ſervi induſtria non ut meritum, ſed ut fidei teſtimonium, juxta quod judicatur; ac collocatio illa ſuper plura non eſt debita quædam merces, ſed gratuita remuneratio. Si enim *facientes omnia, quae praecepta ſunt nobis, nihilominus fateri cogimur, quod ſimus ſervi inutiles*, Luc. XVII. 10. utique ſervus iſte fidelitate ſua nihil quidquam promereri potuit. 4.) Apoc. VII. 14. tribulationes electorum adducuntur non ut cauſa & meritum, ſed ut via, per quam ad thronum Dei ſunt adducti, non enim propter, ſed *per multas tribulationes ingredimur regnum cælorum*, Act. XIV. 22. Quia, quos Deus in vita æterna glorificare conſtituit, eos per crucem *imagini Filii ſui* in hac vita *prius conformes facit*, Rom. VIII. 29. Meritum autem ſalutis in eo ipſo textu non paſſionibus ſanctorum, ſed ſanguini Filii Dei manifeſtiſſime adſcribitur. Sic enim unus ex ſenioribus dicit Johanni: *Hi ſunt, qui venerunt ex tribulatione magna, & laverunt ſtolas ſuas, & dealbarunt eas in ſanguine agni*, v. 14. *ideo ſunt ante thronum Dei.* v. 15. Quo pertinent ſimilia Apocalypſeos pronunciata. Cap. I. 5, 6. *Et qui dilexit nos, & lavit nos a peccatis noſtris per ſanguinem ſuum, & fecit nos reges & ſacerdotes Deo & Patri ſuo in gloria &c.* C. V. 8. & 9. *quatuor animalia & viginti quatuor ſeniores cantant canticum novum, dicentes agno: dignus es accipere librum, & aperire ſignacula ejus; quoniam occiſus es, & redemiſti nos Deo per ſanguinem tuum ex omni tribu &c.* Ideo illi ipſi ſeniores cap. IV. 10. *mittunt coronas ſuas ante thronum dicentes:* v. 11. *Dignus es Domine Deus noſter accipere gloriam &c.* non ergo ſuo, ſed agni merito; non ſua dignitate, ſed Dei dignatione coronas ſe accepiſſe agnoſcunt.

4.) Præmium bonis operibus redditur ex juſtitia.

§. CXVIII. *Quarta* argumentorum claſſis producit illa teſtimonia, ubi præmium bonis operibus ex juſtitia dicitur eſſe reddendum. 2 Theſſ. I. 4. *Gloriamur in eccleſia Dei pro patientia veſtra & fide in omnibus perſecutionibus veſtris & tribulationibus, quas ſuſtinetis in exemplum juſti judicii Dei.* Et poſtea v. 6. *Si tamen juſtum eſt apud Deum, retribuere tribulationem his, qui vos tribulant,* v. 7. *& vobis, qui tribulamini, requiem nobiſcum.* 2 Tim. IV. 7. *Bonum certamen certavi, curſum conſummavi, fidem ſervavi;* v. 8. *in reliquo repoſita eſt mihi corona juſtitiae, quam reddet mihi Dominus in die illa juſtus judex.* Heb. VI. 10. *Non eſt injuſtus Deus, ut obliviſcatur operis veſtri.* Jac. I. 12. *Beatus vir, qui ſuffert tentationem, quoniam, cum probatus fuerit, accipiet coronam vitae.* Apoc. II. 10. *Eſto fidelis uſque ad mortem, & dabo tibi coronam vitae.* Prov. XIX. 17. *Qui miſeretur pauperis, fœneratur Domino.* 1 Cor. IX. 24. *Neſcitis, quod hi, qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt, ſed unus accipit brabeum, ſic currite, ut comprehendatis.* 2 Tim. I. 12. *Certus ſum, quia potens eſt ſervare depoſitum meum in diem illum.* (ſiquidem injuriam faceret, qui mutuum

non

non redderet, vel brabeum vincenti non daret, vel depoſitum non reſtitueret; hæc enim omnia juſtitiam includunt) *Reſp.* in genere. Vita æterna χάρισμα gratuitum Dei donum, Rom. VI. 23. quod vero dicitur *corona juſtitiae*, id fit triplici ratione: 1.) Quia juſtitia Dei in ſcripturis idem quandoque notat, quod miſericordia. Lutherus in enarr. evang. I. Adv. *Diligenter hoc obſerva, ubicunque in ſacris literis iſta verba invenis juſtitia Dei, ne ea de eſſentiali interiori Dei juſtitia intelligas; ſed ſcias juxta phraſin ſcripturae ſignificare gratiam & miſericordiam Dei per Chriſtum in nos effuſam, per quam coram Deo reputamur juſti & probi. Propter eam vero cauſam juſtitia Dei nominatur, quia eam non nos, ſed Deus in nobis per gratiam operatur, &c.* Hanc Lutheri obſervationem veriſſimam eſſe patet ex compluribus ſcripturæ dictis, in quibus juſtitia non poteſt aliud, quam Dei bonitatem & miſericordiam ſignificare. Pſalm. LI 16. *Libera me de ſanguinibus, & exaltabit lingua mea juſtitiam tuam.* Pſalm. CXLIII. [illegible]. *Exaudi me in juſtitia tua, & ne intres in judicium cum ſervo tuo.* Dan. IX. 16. *Secundum omnes juſtitias tuas averte iram tuam.* Inde etiam interpres latinus pro juſtitia interdum ſubſtituit miſericordiam. Pſalm. CIII. 6. *faciens miſericordias Dominus*, in hebræo eſt: *faciens juſtitias.* Sic ergo vita æterna eſt corona juſtitiæ, hoc eſt, *qua coronat Deus pios ex gratia & miſericordia*, ut exponitur Pſalm. CIII. 4. Hujus loci eſt obſervatio illa, quod Deus in ſcripturis prædicetur juſtus, quando ex mera & ſola ſua miſericordia, abſque noſtrorum operum interventu, nobiſcum agit. Rom. III. 25. *Chriſtum propoſuit Deus propitiatorium per fidem in ſanguine ejus, ad oſtenſionem juſtitiae ſuae per remiſſionem praecedentium delictorum.* (Atqui remiſſio peccatorum eſt opus gratuitæ Dei miſericordiæ) 1 Joh. I. 9. *Si confiteamur peccata noſtra, fidelis eſt Deus & juſtus, ut remittat nobis peccata noſtra, & emundet nos ab omni iniquitate.* 2.) Quia Chriſtus vitam æternam nobis promeruit. *Duplici jure poſſidet Chriſtus regnum cælorum*, (ut ſuperius ex Bernhardo lib. I. de vita ipſius. c. 15. audivimus) *haereditate ſcilicet Patris, & merito paſſionis; altero ipſe contentus eſt, alterum nobis donat.* Quamvis igitur reſpectu noſtri gratis nobis donet Deus vitam æternam; ejuſdem tamen adquiſitio Chriſto multis conſtitit. Bernhardus ſerm. 14 in Pſalm. XCI. *Salvus factus es gratis, quod ad te pertinet, & pro nihilo; ſed quod illum, plane non gratis, non de nihilo.* Quare cum ipſa Chriſti juſtitia per fidem nobis imputetur: Eſaj. XLV. 24. Jer. XXIII. 6. 1 Cor. I. 30. 2 Cor. V. 21. ideo etiam jus illud, quod Chriſtus paſſione ſua obtinuit, nobis donatur; quo reſpectu vita æterna iterum eſt corona juſtitiæ, non noſtræ, ſed juſtitiæ Chriſti per fidem nobis imputatæ (*). 3.) Quia vita æterna credentibus in Chriſtum eſt promiſſa; jam vero quod promiſſum,

(*) Blaſius de Viega in comm. cap. III. Apoc. p. 196. ad quæſt. *Cur epiſcopo Laodiceno, qui caritatem amiſerat, ſuadeatur, ut emat caritatis aurum, cum prima gratia, atque adeo prima caritas, non cadat ſub noſtrum meritum & per conſequens emi nequeat*, hoc modo reſpondet: *Utrumque verum eſt, & gratis dari primam gratiam, & ſimul emi. Etenim ſi reſpiciamus ad noſtra merita, quæ nulla ſunt, gratis confertur. Si autem ad merita Chriſti, qui nobis vel ipſam primam gratiam de juſtitia meruit, vere eam Chriſtus nobis conferendam emit. Atque in hunc ſenſum* (inquit) *concilianda eſt apud Eſaiam illa in ſpeciem contrarietas, cum ait* cap. LV. Omnes ſitientes venite ad aquas, & qui non habetis argentum, properate, emite &c. *Quomodo enim, ſi ad emendum homines invitantur, ſine pretio admittuntur, & qui fieri poteſt, ut gratuita & liberalis donatio, quippe quæ ſine pretio & commutatione perficitur, emtio adpellari poſſit? nimirum ſine argento modo gratiam emimus, quæ tamen ex argento Chriſti, id eſt, meritorum ejus infinito pretio confertur. Itaque comparatione noſtri liberalis eſt donatio, comparatione Chriſti vera emtio, quam expoſitionem adfert Ambroſius libr. de Joſepho patriarcha cap. 7. Emite, inquit, ſine argento, neque enim pretium quæſivit a nobis, qui pro nobis ſanguinis ſui pretium ſolvit.* Quod Viegas de prima gratia dicit, idem nos de vita æterna dicimus, quæ itidem vocatur χάρισμα Rom. VI. 23. reſpectu noſtri datur gratis, reſpectu Chriſti datur ex merito. GERHARDUS.

miſſum, vi promiſſionis dari æquum eſt, & juſtum: quamvis ipſa promiſſio ſit mere gratuita, atque hac ratione gratis detur beneficium. Ambroſius in cap. III. Rom. *Juſtitia Dei dicitur, quae videtur miſericordia, quia de promiſſione originem habet, & cum promiſſum Dei redditur; juſtitia Dei dicitur; juſtitia enim Dei eſt, quia redditum, quod promiſſum eſt.* Sic ergo vita æterna certis reſpectibus eſt corona juſtitiæ, quamvis ſit donum Dei gratuitum. Porro, quando ex juſtitia paſſionibus & bonis operibus piorum tum hujus tum æternæ vitæ præmia reddi dicuntur, ex illis dictis itidem inferri nequit, vel paſſiones vel opera piorum eſſe ex *condigno* meritoria illorum præmiorum. Juſtitia enim intelligitur vel *ſtricta* vel *miſericordia temperata*. Secundum illam cum operi redditur præmium, tum illud hujus ex *condigno* meritorium eſſe recte infertur; ſiquidem in illa retributione laboris dignitas & juſta ad præmium proportio attenditur. Sed ſecundum ſtrictum illum juſtitiæ rigorem non retribuitur bonis operibus, cum ſeverum illud Dei judicium ipſa etiam bona opera nequeant ſuſtinere, Job IX. 3. Prov. XX. 9. Pſalm. XXX. 8. CXLIII. 2. cumque ſolius Chriſti obedientia juſtitiæ divinæ ſatisfieri potuerit. Retribuitur autem ſecundum juſtitiam temperatam miſericordia, non ob dignitatem vel meritum aliquod operum, ſed quia adhærens illis imperfectio & immundities merito Chriſti per fidem tegitur, (quod eſt opus miſericordiæ divinæ) & quia promiſſionem gratuitam Deus edidit, quod bona opera renatorum temporalibus & æternis præmiis adficere velit. (quod promiſſum ipſo actu præſtare eſt juſtitiæ) Bernhardus libr. de gratia & libr. arbit. *Promiſſum ex miſericordia, ſed tamen ex juſtitia perſolvendum.* Johan. Ferus libr. III. in Matth. XX. 8. *Gratis promiſit, gratis & ex juſtitia reddit.* Intellige autem juſtitiam, quæ reſpicit promiſſionis veritatem, non autem operum dignitatem. Chemnitius part. III. locorum pag. 195. *Vocatur corona juſtitiae, non quaſi ea juſtitiae noſtrae tribuatur; ſed intelligitur corona juſtitiae Dei, qui, quia promiſit gratis, pro juſtitia ſua ſervat.* Breviter, dantur præmia ex juſtitia *fidelitatis* reſpectu promiſſionis divinæ; non autem ex juſtitia *aequalitatis*, reſpectu pretii & laboris noſtri.

§. CXIX. Ex his facile intelligitur, quid in ſpecie ad dicta in medium adlata reſpondendum ſit. 1.) Theſſalonicenſes ſuſtinebant adflictiones ſuas in juſti judicii exemplum; nequaquam vero in vitæ æternæ meritum. Reſpectu earum perſecutionum & adflictionum, quas proprii contribules ipſis inferebant, erant juſti & innocentes; neque enim propter malefacta, ſed propter confeſſionem veritatis propter Chriſtum eas perferebant. Deus ergo, cum juſtus ſit, dedit illis requiem, (neque *enim in aeternum dat fluctuationem juſto*, pſalm. LV. 23.) vindicavit eorum innocentiam ab hoſtibus, (quibus dignas irrogavit pœnas) ac præmiis æternis ex gratia promiſſis omnes ipſorum adflictiones largiſſime compenſavit. (quæ eſt juſtitia promiſſionis, non operum dignitatem, ſed verbi veritatem reſpiciens; juſtum enim ac Deo dignum eſt, ſervare ea, quæ promiſit) 2.) Apoſtolus 2. Tim. IV. non de ſuis meritis coram Dei judicio gloriatur, ſed de perſeverantiæ dono, ad quod indubitanter ipſa ſalus & corona juſtitiæ ſequitur, pie exſultat, ac ſibi ipſi de graviſſimo & difficillimo certamine, per Dei gratiam ſuperato, gratulatur. Cum enim ſola perſeverantia coronetur, Matth. X. 22. & cap. XXIV. 13. abſque qua *nec qui pugnat victoriam, nec palmam victor conſequitur;* Bernhardus epiſt. CXXIX. & vero Paulus etiam potuerit circa fidem naufragium facere; ideo certamen fidei conſummatum, in militia ſpirituali debellatum, ac coronam juſtitiæ ſibi repoſitam eſſe, merito lætatur. Singulis horis metuendum erat apoſtolo, ut injuſtiſſimo judicio Neronis ſiſteretur v. 6. *Ego,* inquit, *jam immolor, & tempus reſolutionis meae inſtat;* ideo oculos atque animum adtollit ad juſtum illum judicem in cœlis, qui daturus ſit ipſi coronam juſtitiæ, atque hoc ipſo manifeſtum facturus, quod injuſte fuerit adflictus quodque fideliter in evangelio ſervierit. In ſequentibus verbis non docet apoſtolus propter quid, ſed quibus detur vita æterna; iis ſcilicet, *qui militant*

tant bonam militiam, retinentes fidem & bonam conſcientiam; 1 Tim. I. 19. illis, qui in Chriſtum credunt, & ex fide adventum ejus diligunt. 2 Tim. IV. 8. Auguſtinus in libro L. homiliarum hom. 14. *Si debita redderentur, o Paule, ſupplicium redderetur. Da veniam apoſtole, propria tua non novi, niſi mala. Da veniam apoſtole; dicimus, quia tu docuiſti; Audio confitentem, non invenio ingratum. Prorſus tua a te tibi parata non novimus, niſi mala: cum ergo Deus coronat merita tua, nihil coronat, niſi dona ſua.* Gloſſa ordin. h. l. *Quia fides gratia eſt, & vita aeterna eſt gratia: per gratiam ergo reddet* Quæcunque igitur præmia bonis operibus Deus reddit, ex gratuita bonitate reddit; eadem tamen ut juſtus judex reddit, non quia nobis quidquam debet, ſed quia promiſit, & ex veritate, quæ eſt pars juſtitiæ, id, quod gratis promiſit, præſtat; non intercedit hic debitum quoddam noſtrum, quo Deum nobis obſtringimus, ſed debitum quoddam Dei, quo ſeſe gratuita promiſſione nobis obſtrinxit. 3.) Auctor epiſtolæ ad Hebræos cap. VI. nequaquam docet, quod bonis operibus vitam æternam ex *condigno* mereri poſſint, ſed ad conſtantiam & perſeverantiam in fide hortatur, propoſito graviſſimo ſalutis periculo, ſi per apoſtaſiam prolabantur; id declarat exemplo terræ bonæ ac reprobæ, & poſtea ſubjungit: *Caeterum perſuaſimus nobis de vobis dilecti, quae his ſunt meliora & cum ſalute conjuncta; non enim injuſtus eſt Deus, ut obliviſcatur operis veſtri &c.* quo dicit: Cum ſemel fidem Chriſti ſitis amplexi, eandemque in perſecutionibus conſtanter hactenus profeſſi, quin & operibus caritatis erga ſanctos eam declaraſtis, ideo perſuaſum habeo, quod uſque ad finem ſitis perſeveraturi, non prolapſuri aut terra reproba futuri, neque enim injuſtus eſt Deus, ut obliviſcatur operis veſtri, abſque culpa veſtra vos abjiciendo: *ſed dona & vocatio ejus ſunt ἀμεταμέλητα,* Rom. XI. 29. nec quemquam deſerit, niſi prius deſeratur. Confidimus igitur, quod is, *qui cœpit in vobis opus bonum, perfecturus illud ſit uſque in diem Jeſu Chriſti* Phil. I. 6. vos modo operam dare convenit, ut eandem *oſtendatis ſolicitudinem ad plenam ſpei certitudinem uſque in finem,* Hebr. VI. 11. *ut non ſegnes efficiamini; verum imitatores eorum, qui fide & patientia haereditabunt promiſſiones Dei,* v. 12. (Atqui ſi vita æterna eſt hæreditas promiſſionis, utique non erit ex operibus legis, Gal. III. 18.) 4.) Jacobus non agit de cauſa meritoria vitæ æternæ, ſed qualitatem ſalvandorum deſcribit; ac vitæ corona promiſſa eſt Deum diligentibus, non quod dilectio ſit ejus meritum, ſed quia vere fideles agnoſcuntur, qui Deum diligunt. 5.) Apoc. II. 10. proponitur liberalis & gratuita Dei promiſſio, perſeverantibus in fide coronam vitæ datum iri; ex quo non poteſt inferri, quod propter perſeverantiam, tanquam meritum quoddam, vita æterna detur. Regerit Bellarminus, *cohortationes divinas non habere officioſa mendacia, ſed veritate eſſe pleniſſimas.* Ecquis vero hoc negat? veriſſimæ omnino ſunt promiſſiones, quod credentibus, ex fide bene operantibus & in fide uſque ad finem vitæ perſeverantibus, ex gratia propter Chriſtum vita æterna & omnis generis præmia ſint danda; ſed quâ conſequentia ex eo infertur, quod bona opera non ſolum iſtorum præmiorum, ſed etiam ipſius vitæ æternæ ex *condigno* vere & proprie ſint meritoria? 6.) Prov. XIX. 17. non agitur de fœnore vitæ æternæ, ſed de gratuita remuneratione benignitatis erga pauperes, מַלְוֵה יְהוָה חוֹנֵן דָּל, *mutuat Domino miſereſcens pauperis;* ideo ipſe Bellarminus ad præmia hujus vitæ, beneficentiæ erga pauperes promiſſa, locum hunc refert. Sic enim ſcribit lib. III. de bonis operibus in particulari c. 4. *Eleemoſyna ſaepe cauſa eſt majoris abundantiae temporalium bonorum, id enim ut plurimum divina providentia ordinare ſolet, ut qui ſunt eleemoſynae ſtudioſi, quo magis erogent, eo magis abundent; id quod adfirmat ſapiens* Prov. XIX. 17. *cum ait: fœneratur Domino, qui miſeretur pauperis.* 7.) 1 Cor. IX. 24. non agit de merito vitæ æternæ, ſed de introductionis via ac veluti medio. Qui enim Spiritu Dei regenerati & renovati ſunt, ac per fidem Dei filii & hæredes vitæ æternæ in cœlo adſcripti, illi in ſtadio bonorum operum decurrere debent, non otiari, non retrogredi, non ex-

tra limites vagari; cavere inſuper debeat, ne per graviora peccata in illo ſtadio cadant, v. 12. ſed ad propoſitum brabeum toto cordis deſiderio ac curſu incitato contendant, & omnino *ſic currant, ut comprehendant*, cap. IX. 24. Nec vero a ſtadio terreno ejusque præmio ad ſtadium ſpirituale in omnibus partibus argumentari licet. Cum enim apoſtolus dixiſſet, *an neſcitis, quod qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt; ſed unus accipit praemium?* continuo ſubjungit: *Sic currite, ut comprehendatis;* mutatione illa *ſingularis* numeri in *pluralem* oſtendens, non eſſe parem rationem ſtadii terreni & cœleſtis: in illo enim unus tantum accipit præmium, in hoc vero decurrentes complures præmium & incorruptibilem coronam accipiunt, videlicet omnes illi, qui ſic currunt, ut comprehendant. 8.) 2 Tim. I. 12. nulla fit meritorum noſtrorum, ſed divinæ potentiæ, depoſitum apoſtoli cuſtodire valentis, mentio. Per *depoſitum* autem non intelligit apoſtolus bonorum operum merita, (ut Petrus a Soto in conf. cap. de bonis operibus accipit) ſed doctrinam evangelii, ut adparet ex antecedentibus & conſequentibus illius loci. v. 8. *collabora evangelio ſecundum virtutem Dei.* v. 11. *In quo poſitus ſum praedicator & apoſtolus & magiſter gentium.* v. 12. *Ob quam cauſam etiam haec patior, ſed non confundor: ſcio enim, cui credidi, & certus ſum, quia potens eſt depoſitum meum ſervare in diem illum.* v. 13. *Formam habe ſanorum verborum, quae a me audiſti in fide & dilectione in Chriſto Ieſu.* v. 14. *Bonum depoſitum cuſtodi per Spiritum ſanctum.* cap II. v. 2. *Quae audiſti a me per multos teſtes, παράθυ commenda vel depone fidelibus hominibus.* Idem depoſitum intelligitur v. 12. & 14. ut adparet ex contextu. Atqui v. 14. per depoſitum intelligitur doctrina evangelii. Ergo & v. 12. Quod ſi vel maxime per depoſitum intelligeretur *haereditas illa incorruptibilis & incontaminata & immarceſcibilis* (apoſtolo & reliquis electis) *τετηρημένη conſervata in cœlis;* 1 Pet. I. 4. nondum tamen evictum foret, propter operum merita eandem dari: quin imo cum ſit hæreditas, dabitur titulo hæreditatis. Brentius in apol. confeſſionis Wirtemb. tit. de bon. operib. p. 387. *dicitur Paulus aeternam ſuam ſalutem per fidem depoſuiſſe apud Deum, quod etſi tam graves adflictiones ipſi accidunt, ut adpareat nullam ei amplius ſalutis ſpem eſſe relictam; tamen certiſſime ſciat per fidem, Deum ſe ipſum non negaturum, nec gratuitam ſuam dilectionem abjecturum, ſed firmiſſime ſervaturum, quod per Chriſtum promiſit.* Hæ interpretationes ſibi non repugnant, evangelium eſt depoſitum illud, quod Deus eccleſiæ commendavit, ſi evangelio fidem adhibemus, ſalutem æternam in cœlo nobis depoſuit.

§. CXX. *Quinta* argumentorum claſſis in aciem producit illa ſcripturæ teſtimonia, quæ docent, vitam æternam promiſſam eſſe bonis operibus. Matth. XIX. 17. *Si vis ad vitam ingredi, ſerva mandata.* Ibidem v. 29. *Qui reliquerit domum, vel patrem &c. centuplum accipiet & vitam aeternam poſſidebit.* 1 Tim. IV. 8. *Pietas ad omnia utilis eſt, habens promiſſionem praeſentis & futurae vitae.* Jac. I. 12. *Accipiet coronam vitae, quam repromiſit Deus diligentibus ſe. At promiſſio facta cum conditione operis, non ſolum debitam facit rem promiſſam; qui enim promiſit, ex juſtitia tenetur ſtare promiſſis; ſed etiam facit, ut qui opus impleverit, meruiſſe rem promiſſam, eamque ut mercedem jure ſuo exigere poſſe videatur.* Reſp. Thomas I. 2. q. 114. art. 7. docet, quod quilibet actus caritatis abſolute mereatur vitam æternam. Ergo qui unicum ſolum caritatis actum abſolvit, is, docente Bellarmino, coram ſevero Dei judicio conſiſtens, jure exigere poteſt vitam æternam, tanquam mercedem ſibi debitam: ex quo talis precandi formula emerget: *Domine Deus, juſte judex, legem tuam perfecte implevi, jure meo exigo, ut vitam aeternam, debitam illam operum meorum mercedem, mihi reddas;* qualem fuiſſe cujusdem pontificii Argentinæ morituri orationem, refert Strigelius parte II. locorum p. 485. Simile exemplum de monacho quodam Carthuſiano commemorat Simon Pauli enarrat. evang. Dom. XI. poſt Trin. quod in agone, meritis ſuis confiſus, a Deo regnum cœlorum

5) Vita aeterna promiſſa eſt operibus bonis.

rum præcoci inſultatione poſtularit, orans: *Da mihi, quod ego merui, & tu mihi debes.* Uni autem ex adſtantibus quærenti, quodnam eſt illud debitum? ſuperbe reſpondit: *vitam aeternam mihi debet:* Quare? rogabat ille. *Propter opera mea;* dixit monachus, *namque ultra 40. annos in hoc monaſterio Deo ſervii, cilicio aſperrimo indutus, vigiliis, jejuniis & precibus me adflixi, regulasque cuſtodivi, ſive velit, ſive nolit aeternus, mercedem meritis meis rependere & vitam aeternam reddere tenetur.* Nos precationem illam Bellarmino & ejus adſeclis relinquentes, cum Davide potius orabimus: *Domine ne intres in judicium cum ſervo tuo, quia non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens,* pſalm. CXLIII. 2. Cæterum quod ad ſcripturæ teſtimonia, hoc loco a Bellarmino adducta, attinet; 1.) dictum Chriſti Matth. XIX. 17. alibi late expoſuimus; ſumma eſt, obedientiæ erga legem, non qualicunque, ſed perfectæ & numeris omnibus completæ, promitti vitam æternam. At cum nemo perfectam illam obedientiam legi præſtet; ideo ex lege atque ex operibus ejus non poteſt ſperari vita æterna. Gal. III. 21. *Si data eſſet lex, quae poſſet vivificare, vere ex lege eſſet juſtitia;* v. 22. *ſed concluſit ſcriptura omnia ſub peccatum, ut promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus.* Plura de hoc loco alibi diximus. 2.) In altero ejusdem capitis dicto gemina promiſſio continetur; *altera* centupli, *altera* ipſius vitæ æternæ. Per centuplum intelliguntur hujus vitæ præmia, uti conſtat ex eo, quod centuplum illud a vita æterna manifeſte diſtinguitur; maxime vero ex paraphraſi hujus dicti Marc. X. 29. *Nemo eſt, qui reliquerit domum, aut fratres, aut ſorores, &c. propter me & propter evangelium,* v. 30. *qui non accipiet centies tantum, nunc in tempore hoc domos & fratres & ſorores & matres & filios & agros cum perſecutionibus.* Eodem modo & Luc. XVIII. 29. *Nemo eſt, qui reliquit domum aut parentes &c. propter regnum Dei,* v. 29. *& non recipiat multo plura in hoc tempore.* Illud centuplum caritati & patientiæ piorum in hac vita a Deo promiſſum eſſe, & re ipſa dari, nemo noſtrum negat; ſed quod caritas & patientia ſint hujus centupli ex *condigno* meritoria, id vero negamus, cum nulla ſit inter laborem & mercedem proportio, cum Deus nemini quidquam debeat; nobis contra fatendum ſit, *ſi vel maxime omnia fecerimus, nos eſſe ſervos inutiles.* Luc. XVII. 10. Multo minus ipſa vita æterna meritis operum obtineri poteſt: quin imo Chriſtus ipſe in hoc dicto diſerte id refellit, dicens: *καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει, vitam aeternam haereditate poſſidebit;* at quod hæreditatis titulo quis poſſidet, id meritis ſuis nequaquam obtinuit. Ideo autem promiſſioni centupli additur promiſſio vitæ æternæ, quia, quamvis propter Chriſtum fide adprehenſum (non autem propter perſecutiones) vita æterna ex gratia detur; Rom. VI 23. tamen ſimul eſt largiſſima compenſatio omnium laborum & ærumnarum, quas Chriſti nomine in hac vita electi ſuſtinuerunt; & quia fructus veræ fidei in Chriſtum eſt ſincera illa erga Deum caritas, ex qua tempore perſecutionis animo promtiſſimo omnia relinquuntur. Bernhardus in declamat. de h. l. *An quis dubitat inſtantis eſſe temporis centupli promiſſionem? Manifeſte id quidem ipſa verborum conſequentia probat, ubi centuplum accepturi & poſſeſſuri dicimur vitam aeternam. Caeterum ne quis omnino impudenti remaneat obſtinationi locus, mitto vos ad evangelium ſecundum Marcum, ubi promiſſio eadem deſcripta manifeſtius invenitur &c. atque ut vehementius admiretur carnalis anima, non percipiens, quae ſunt Spiritus, ſed ſtultitiam reputans, addit ſignanter cum perſecutionibus. Forte enim cum audiſſet in tempore hoc centuplum promitti, conjectabatur etiam de temporalibus exhiberi; ſed praeripit hunc intellectum nomen additum perſecutionis &c.* Et poſtea: *Datum optimum eſt centuplum hoc, deſurſum deſcendit a Patre luminum. An non omnia poſſidet, cui omnia cooperantur in bonum? an non centuplum habet omnium, qui impletur Spiritu ſancto? qui Chriſtum habet in pectore? niſi quod longe plus, quam centuplum, eſt viſitatio paracleti, & praeſentia Chriſti &c. Hoc ergo centuplum adoptio filiorum eſt libertas & primitiae Spiritus, delitiae caritatis, gloria conſcientiae, regnum Dei, quod intra nos eſt &c.* Euthymius in

XIX.

XIX. Matth *Quomodo varie multiplicatam accipiet quis hanc retributionem in praeſenti ſeculo? quomodo? ſicut acceperunt apoſtoli & martyres, caeterique omnes juſti. Vide enim, quod omnium fidelium domos ſibi habeant apertas; fratres etiam & ſorores paraverunt omnes ſanctos, & ſanctas: patres vero omnes ipſos colentes, ipſorumque curam habentes, ac erga ipſos compaſſionis adfectu tactos, nam haec ſunt propria patris; matres quoque omnes pari modo ſe habentes; uxores vero omnes miniſtrantes, ſubſervientes & curantes eos: haec ſiquidem uxoris ſunt opera, filios praeterea omnes diſcipulos. Ad haec omnes fidelium agros in ſua poteſtate habebant, quodque omnium eſt maxime admirabile, omnia haec habebant cum perſecutionibus, id eſt, a fidei inimicis perſecutionem ſuſtinentes.* Cæterum ne largiſſima illa retributio meritis operum noſtrorum obtineri ſtatueretur, Chriſtus ipſe addit hoc *epiphonema*, quod *primi*, hoc eſt, qui ſe propter opera extollunt, diei pondus & æſtum jactitant, ac reliquis ſeſe præferunt, *noviſſimi ſunt futuri.* Vide plura in poſt. germ. part. III. in die conv. Pauli. 3.) Locus 1 Tim. IV. 8. operum merita nequaquam ſtabilit: per pietatem enim apoſtolus non bona duntaxat opera, ſed cumprimis veram in Chriſtum fidem, omnis veræ pietatis radicem ac matrem, intelligit, ut adparet ex v. 10: *In hoc enim laboramus & maledicimur, quod ſperamus in Deum vivum, qui eſt ſalvator omnium hominum; maxime vero fidelium.* v. 12. inter alia pietatis officia Timotheo præcipitur, ut ſit *forma fidelium in fide:* nec meritoria vitæ æternæ pronunciatur pietas, ſed *ad omnia utilis, habens promiſſionem praeſentis & futurae vitae.* Ut ergo non ipſa præſens vita, ſed præmia hujus vitæ pietati retribuuntur, ita quoque non ipſa vita æterna, ſed præmia futuræ vitæ eidem retribui intelliguntur. Si quis vero ad ipſam vitam æternam dictum apoſtolicum referre velit, manifeſtum eſt, quod nobiliſſimæ pietatis parti, fidei ſcilicet in Chriſtum, ea tribuatur; ac ſingulariter obſervandum, retributionis illius, qua pietati hujus & æternæ vitæ præmia dantur, fundamentum ab apoſtolo conſtitui, non dignitatem vel meritum operum, ſed gratuitam Dei promiſſionem. Ut enim ad iſta promittenda non aliqua dignitate operum motus eſt, ſed paterna ſua gratia, qua credentes in Chriſtum complectitur; ita quoque promiſſa præmia re ipſa præſtat, non propter dignitatem noſtram vel operum noſtrorum, ſed propter ſuam miſericordiam & veritatem. Bernhardus ſerm LXVIII. in Cant. *De meritis quid ſollicita ſit eccleſia, cui de propoſito Dei firmior ſuppetit ſecuriorque gloriandi ratio? non poteſt ſe ipſum negare Deus, neque non facere, quae jam fecit, ut ſcriptum eſt: Qui fecit quae futura ſunt, faciet; faciet, nec deerit propoſito ſuo Deus. Si non eſt quod jam quaeras, quibus meritis ſperemus bona, praeſertim cum audias apud prophetam, non propter vos, ſed propter me ego faciam, dicit Dominus, &c.* 4.) Jacobus dicit eos, qui diligunt Dominum, coronam vitæ accepturos; nequaquam vero adſerit, ſua dilectione coronam vitæ promerituros. Promiſſio illa, qua diligentibus Deum corona vitæ reſervatur, fundamentum habet non in operum noſtrorum dignitate, ſed in gratuita Dei bonitate. Promiſſa eſt diligentibus Deum vitæ corona, non quod dilectio ſit meritoria ſalutis cauſa, ſed quia eſt infallibilis vere in Chriſtum credentium nota. Diligentibus Deum datur corona vitæ, non autem datur propter dilectionem, quippe quæ in hac vita languida eſt & imperfecta; quin & jam ante debita Jacobus ipſe cap. II. 5. fidelibus, ut hæreditatem, regnum cœlorum obtingere ſtatuit. *Audite fratres mei dilecti, nonne Deus elegit pauperes mundi hujus, divites in fide & haeredes regni, quod promiſit iis, a quibus dilectus fuerit?*

§. CXXI. *Sextam* argumentorum claſſem complet Bellarminus ex illis locis, in quibus fit mentio dignitatis, dignum enim eſſe præmio, & mereri præmium, idem eſſe probat ex Luc. X. 7. *Dignus eſt operarius mercede ſua.* Producit autem hæc dicta Sap. III. 5. *Deus tentavit eos & invenit eos dignos ſe.* 2 Theſſ. I. 5. *Ut digni habeamini regno Dei, pro quo & patimini.* Luc. XX. 35. *Qui* *6.) Pii dicuntur digni vita æterna.*

digni habebuntur ſeculo illo & reſurrectione ex mortuis. Apoc. III. 4. *Ambulabunt mecum in albis, quia digni ſunt.* Reſp. 1.) Vox *dignitatis* ſumitur vel *legaliter*, vel *evangelice. Legaliter* nemo dignus eſt coram Deo vita æterna, quippe lex adcuſat & condemnat omnes non præſtantes ſibi perfectam obedientiam. *Evangelice* pii dicuntur digni regno Dei, ſed hæc eſt dignitas non *activa*, ſed *paſſiva;* non *inhaerens*, ſed *imputata;* non *meritoria*, ſed *gratuita*; reſpectus enim habetur ad fidem, quæ ut credentes in Chriſto gratos & acceptos Deo, ita quoque dignos vita æterna reddit. 2.) Quemadmodum enim apoſtolus fatetur, *ſe non eſſe dignum, qui vocetur apoſtolus, gratia autem Dei id eſſe, quod eſt;* 1 Cor. XV. 9, 10. ita quoque pii in ſe extra Dei gratiam & Chriſtum conſiderati non ſunt digni ullis præmiis, nedum ipſa vita æterna, ſed *relate* in Chriſto ſpectati, digni ſunt, vel potius *digni habentur* (ut vulgatus interpres Luc. XX. 35. 2 Theſſ. I. 5. recte vertit) *regno Dei.* Col. I. 12. *Gratias agimus Deo Patri, qui dignos nos fecit, ἱκανώσαντι ἡμᾶς, in partem ſortis ſanctorum in lumine.* Non ergo noſtra dignitate, ſed Dei dignatione vitæ æternæ participes reddimur. 3.) Ne vero Bellarminus excipiat, *gratiam Dei noſtra opera efficere digna, quibus ipſa vita aeterna tanquam debita merces reddatur:* notandum, quod apoſtolus Rom. VIII. 18. de paſſionibus ſanctorum expreſſiſſime neget, *eas eſſe dignas ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis.* Quas vero clariſſimæ huic luci nebulas offundit Bellarminus, eas ſuperius §. 93. diſcuſſimus. 4.) Quantum vero ab hac perſuaſione de dignitate meritoria operum ſuorum abfuerunt vere ſancti? Gen. XXXII. 10. patriarcha ſanctiſſimus ita adloquitur Deum: *Minor ſum cunctis miſerationibus tuis & omni veritate, quam feciſti cum ſervo tuo.* Pſalm. CXV. 1. *Non nobis, Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam, propter miſericordiam & veritatem tuam.* Dan. IX. 7. *Tibi Domine juſtitia, nobis autem confuſio faciei.* Matth. VIII. 8. dicit centurio: *Domine, non ſum dignus, ut intres ſub tectum meum.* Joh. I, 27. dicit Johannes baptiſta, quo major non eſt inter natos mulierum: *Non ſum dignus, ut ſolvam corrigiam calceamenti eius* (Chriſti). Quin imo tota triumphans eccleſia hypocriticam illam perſuaſionem de dignitate meritoria, ipſis operibus inhærente, validiſſime repellit. Apoc. IV. 10. procidunt viginti quatuor ſeniores coram ſedente in throno, ac mittunt coronas ſuas ante thronum, dicentes: v. 11. *Dignus es, Domine Deus noſter, accipere gloriam & honorem & virtutem* &c. non noſtra dignitate, ſed tua dignatione coronas illas geſtamus. 5.) Quod Bellarminus dicit, *dignum eſſe praemio, & mereri praemium, reſpectu ſpiritualium beneficiorum, adeoque ipſius vitae aeternae, ἰσοδυναμοῦντα eſſe*, id manifeſte falſum eſt. Cum enim Matth. X. Chriſtus diſcipulos ſuos ad perditas oves domus Iſrael ablegaret, v. 6. inter alia etiam hoc mandatum eis dedit: v. 12. *Cum intrabitis domum, ſalutate eam*, v. 13. *& ſiquidem fuerit domus illa digna, veniet pax veſtra ſuper illam.* Cumque Judæi prædicationem apoſtolorum contradicentes & blaſphemantes repudiarent, ita ab apoſtolo Paulo audiunt Act. XIII 46. *Vobis oportebat primum loqui ſermonem Dei, ſed quoniam repellitis illum, & non dignos judicatis vos eſſe vita aeterna, ecce convertimur ad gentes*, utique ergo ſi recepiſſent ſermonem Dei, digni fuiſſent vita æterna. At quodnam eſt vel eſſe poteſt ovium perditarum ac hominum infidelium meritum? an non ipſe Bellarminus ſcribit lib. V. de juſtif. cap. 5. *iſtam juſtitiam & opera, quae fidem & gratiam Dei praecedunt, nos quoque deſpicimus, & merita vitae aeternae non eſſe concedimus?* 6.) Neve ulla reſtet dubitatio, negari certe nequit, inter eos, *qui digni habebuntur futuro ſeculo & reſurrectione ex mortuis*, Luc. XX. 35. *& qui cum Chriſto ambulant in albis* Apoc. III. 4. locum eſſe concedendum infantibus poſt baptiſmum demortuis, antequam ad annos diſcretionis pervenerint; atqui illos ſine meritis propriis ſalvari Bellarminus concedit; ſic enim ſcribit in hoc ipſo cap. 5. At ſi filiis &c. *Tametſi parvulis, qui mox a baptiſmo decedunt, vita aeterna donetur ſolo jure haereditatis; tamen voluit Deus filios ſuos, qui uſum rationis habent, propriis laboribus & meritis illam adquirere &c.* qua ergo

ergo veritatis ſpecie ex voce *dignitatis* merita propria ſtabiliri poſſunt? Salmeronius in comm. Col. I. diſp. II. *Digni dicimur, ubi haereditas nullis noſtris meritis nobis obvenit.*

§. CXXII. Ex quibus omnibus manifeſtiſſime adparet, quod argumentum Bellarmini pro meritis operum ex voce *dignitatis* petitum, non ſit adſenſu dignum, nec uberiorem reſponſionem mereatur. Excutiamus tamen in ſpecie dicta illa, quæ in medium protulit. 1.) Luc. X. 7. non agitur de mercede aut dignitate vitæ æternæ, ſed de victu quotidiano; ſic enim habent verba: *In eadem autem domo manete edentes & bibentes, quae dantur ab illis; dignus enim eſt operarius mercede ſua.* Matth. X. 10. ubi eadem ſententia habetur, ſic redditur: *dignus eſt operarius cibo ſuo*, ibidem additur v. 8. *gratis accepiſtis, gratis date.* Sin eo ſenſu dictum illud adferatur, quod vita æterna ſit merces bonis operibus debita, ſicut in hoc ſeculo operariis ſua debetur merces, quilibet animadvertit ingentem eſſe diſparitatem inter operarios Dei & operarios hominum, inter mercedem temporalem & inæſtimabile bonum vitæ æternæ. 2.) Sap. III. 5. agitur de dignitate *gratiae*, non autem *meriti*; immediate enim ſequitur v. 9. *Qui confidunt in illo, intelligent veritatem, & fideles in dilectione adquieſcent illi, quoniam gratia & miſericordia in ſanctis eius.* Tentat Deus ſuos, ut eos ſe dignos inveniat; idem vero ſuggerit ipſis vires, ut tentationem ſufferre poſſint, & ſic non alios invenit dignos, niſi quos ex gratia dignos fecit. 3.) 2 Theſſ. I. 5. Luc. XX. 35. καταξιωθῆναι latinus interpres ipſemet vertit *dignum haberi*; a qua verſione Bellarmino recedere non licet, niſi anathema Tridentinum incurrere velit. 2 Theſſ. I. 11. *In quo etiam ſemper oramus pro vobis, ut dignetur vos ἀξιώσῃ vocatione ſua Deus noſter &c.* at vocationem per merita operum, proprie ſic dicta, obtineri poſſe, ipſe Bellarminus negat. Matth. XXII. 8. *vocati non erant digni*, id eſt, Deus dignatus ipſos erat vocatione, dignatur eosdem vita æterna, ſed ipſi reddiderunt ſe contemtu ſuo indignos. Act. V. 41. *apoſtoli ibant gaudentes a conſpectu concilii, quoniam digni habiti erant κατηξιώθησαν pro nomine Ieſu contumeliam pati*, id Phil. I. 29. ſic exponitur: *vobis donatum eſt ἐχαρίσθη pro Chriſto, non ſolum ut in eum credatis, ſed ut etiam pro illo patiamini:* ubi vocabulum χάριτος & gratuitum fidei donum omnem meriti ſuſpicionem excludunt. 2 Macc. XIII. 12. *Omnibus idem facientibus* (καὶ καταξιωσάντων) *& petentibus miſericordem Dominum &c.* ita reddidit vulgata verſio.

§. CXXIII. *Septimam* & ultimam argumentorum claſſem conſtituit Bellarminus ex illis locis, in quibus dicitur Deus judex juſtus & non acceptor perſonarum. *7.) Deus eſt juſtus judex & non acceptor perſonarum.* Rom. II. 11. *Non eſt acceptio perſonarum apud Deum*, quod repetitur Act. X. 34. Gal. II. 6. 1 Pet. I. 17. *At acceptio perſonarum eſt vitium contrarium juſtitiae diſtributivae, cum videlicet judex dat praemium ſine meritis; aut majus praemium minoribus meritis, vel contra. Deus igitur in retributione praemiorum merita hominum conſiderat, & pro meritorum diverſitate vitae aeternae manſiones adſignat.* Reſp. 1.) Non negamus, Deum in retributione præmiorum ad opera, paſſiones & certamina ſanctorum reſpicere, & pro diverſitate eorum manſiones vitæ æternæ adſignare, hoc eſt, diverſa præmia diſtribuere; (ita enim hanc phraſin ipſe Bellarminus accipit libr. III. de juſtif. cap. 16. §. Denique, ubi ex dicto Joh. XIV. *In domo patris mei manſiones multae ſunt*, probat præmia in cœlo non eſſe paria) proinde concluſio hujus argumenti non eſt directe ſententiæ noſtræ oppoſita. 2.) Id vero eſt quod negamus, opera ſcilicet illa, paſſiones & certamina illa piorum eſſe præmiorum illorum, adeoque ipſius vitæ æternæ meritoria ex condigno; novit hoc ipſe Bellarminus, ſiquidem ex Auguſtana confeſſione ejusque apologia noſtram ſententiam recitat hoc modo libr. V. de juſtif. cap. 1. *Adverſarii dicunt, opera bona juſtorum placere Deo & eſſe meritoria praemiorum, ſed addunt duo temperamenta; quorum unum eſt, opera bona eſſe meritoria praemiorum temporalium*

lium et ſpiritualium et in hac vita in futura vita, ſed non ipſius ſalutis aeternae: alterum temperamentum eſt, opera juſtorum non eſſe meritoria ex propria dignitate, quaſi revera ſint juſta & perfecte legi ſatisfaciant, ſed ex fide & indulgentia Dei, quia videlicet Deus iis, qui credunt ſibi remiſſa eſſe peccata, indulgentia ſua tegit operum fœditatem, & ſic accipit, quaſi juſta eſſent. 3.) Contrarium ex adlatis dictis nunquam demonſtrabit Bellarminus. Dicitur enim Deus *juſtus judex*, non quia propter merita vitam æternam diſtribuit, ſed quia ex gratia propter Chriſti meritum, fide adprehenſum, credentes juſtificat & ſalvat, ac bona opera, paſſiones & certamina eorum largiſſimis præmiis in hac & futura vita remuneratur. Deus non eſt προσωπολήπτης; *quia non reſpicit ſive quis ſit Iudaeus, ſive Graecus,* Rom. II. 10. *ſive in lege, ſive ſine lege.* v. 12. *ſed unicuique reddit ſecundum opus ejus.* v. 6. Non eſt προσωπολήπτης, quia *non reſpicit, quales aliquando* (ante converſionem) *homines fuerint.* Gal. II. 6. Non eſt προσωπολήπτης, quia *in quavis gente, qui timet eum & operatur juſtitiam, is acceptus eſt illi.* Act. X. 35. 4.) Si Deus conſtituitur acceptor perſonarum, cum dat præmium ſine meritis propriis, conſequens fuerit, infantibus, qui mox a baptiſmo decedunt, & propriis meritis carent, non dari vitam æternam. Conſequens eſt falſum ipſius Bellarmini judicio. Ergo & antecedens. Atqui antecedens illud eſt ejusdem Bellarmini; ſic enim ſcribit hoc loco: *Acceptio perſonarum eſt vitium contrarium juſtitiae diſtributivae, cum videlicet judex dat praemium ſine meritis &c.* quæ verba nihil ad rem faciunt, niſi ad Deum, quem paulo ante dixerat juſtum judicem, adcommodentur. 5.) Si Deus προσωπολήπτης eſt, cum dat majus præmium minoribus meritis, falſum erit, quod Bellarminus diſputat cap. 19. ſeq. *Deum remunerari opera bona ſupra condignum,* falſum etiam illud, quod ſcribit libr. II. de gratia & liber. arbit. cap. 3. *In ipſo judicio quamvis acceptio perſonarum eſſet alicui minus praemium dare, quam juſto judicio mereatur, vel majori ſupplicio adficere, quam dignus ſit reus; tamen ſi alicui majus praemium aut minorem pœnam dare voluerit, non erit acceptor perſonarum, etiamſi id non cum omnibus ſervet &c.* Non dubitat Bellarminus, adverſus ſe ipſum dicere, ut ſpecie quadam nobis poſſit contradicere.

Dicta patrum de meritis operum.

§ CXXIV. Cap. IV. producit Bellarminus pro ſtabiliendis operum meritis dicta patrum. Reſp. 1.) *Alios praeter canonicos ſcriptores ita legimus, ut quantalibet ſanctitate, quantave doctrina praepolleant, non ideo verum putemus, quia illi ſic ſenſerunt; ſed quia nobis per alios auctores, vel per ſcripturas canonicas, vel probabiles rationes, quae a vero non abhorreant, perſuadere potuerunt.* Auguſtinus epiſtol. XIX. ad Hieron. 2.) *Quae in eccleſia panegyrice & declamatorie dicuntur, non conſtituunt dogmatum regulam.* Theodoretus dial. III. Ipſe Bellarminus agnoſcit, veteres in commendandis bonorum operum meritis, ut homines ad illorum ſtudium incitarent, interdum fuiſſe liberiores; ſic enim ſcribit lib. II. de gratia & lib. arbit. cap. 14. circa medium: *Patres, cum ad populum verba facerent, ea dicebant, quae utiliora videbantur ad excitandos homines ad bona opera.* 3.) Ex ipſis veteribus perſpicua teſtimonia pro noſtra ſententia produximus ſuperius. 4.) Pleraque dicta, ſi excutiantur, & ex aliis eorundem ſcriptorum verbis declarentur, nihil nobis adverſum continent. Producit Bellarminus *primo* loco Ignatium, qui in epiſt. Rom. ſic ſcribat: *Sinite me ferarum eſcam fieri, per quam poſſim Deum promereri.* Sed Græca aliter habent: ἄφετε μὲ θηρίων εἶναι βρῶμα, δι᾽ ὧν ἐστι θεοῦ ἐπιτυχεῖν, *per quas licebit Deum adipiſci,* hoc eſt, ſolutis corporis repagulis in conſpectum Dei venire. Idem ſanctiſſimus martyr paulo poſt addit: *a Syria Romam uſque terra marique cum beſtiis depugno, noctu diuque alligatus decem leopardis,* ἀλλ᾽ οὐ παρὰ τοῦτο δεδικαίωμαι, *verum in hoc non ſum juſtificatus.* Et poſtea: *Erubeſco, me unum de illorum numero* (chriſtianorum in Syria) *dici; nec enim dignus ſum, cum noviſſimus ſim eorum & abortivum quiddam; ſed per miſericordiam Dei obtinui, ut aliquis ſim, ſi Deum conſequar.*

Hæc an opinionem meriti ſapiant, quilibet judicet. Juſtinus (quem *ſecundo* loco adlegat Bellarminus) apolog. II. ἀξίαν τῶν πράξεων aliquoties adducit, ſed quæ & qualis ſit illa dignitas, ex ſcripturis ſacris oſtendimus ſuperius: ib. pag. 44. ſic ſcribit: σπεύδομεν ἐπὶ τὸ ὁμολογεῖν πεπεισμένοι καὶ πιςεύοντες τυχεῖν τούτων δύνασθαι τοὺς τὸν Θεὸν δι' ἔργων πείσαντας, ὅτι αὐτῷ ἕποιντο καὶ τῆς παρ' αὐτῷ διαγωγῆς ἤρων, ἔνθα κακία οὐκ ἀντιτυπεῖ. *Feſtinamus ad confeſſionem chriſtianam, perſuaſum habentes atque credentes conſequi hanc eos poſſe, qui factis ipſis Deo probant ſe illum conſectari, & vitae ejus conſuetudinem adamare, in qua nulla adverſariam perſentire eſt pravitatem.* Nec in his fit ulla meriti alicujus mentio. *Tertio* loco producit Bellarminus Irenæum, qui lib. IV. cap 72. meritis patrocinetur. Verba ſic habent: *Bonus agoniſta* (apoſtolus Paulus) *ad incorruptelae agonem adhortatur nos, uti coronemur, & pretioſam arbitremur coronam, videlicet quae per agonem nobis adquiritur, ſed non ultro coalitam. Et quanto per agonem nobis advenit, tanto eſt pretioſior, quanto autem pretioſior, tanto eam ſemper diligamus &c.* Non negamus, per agonem contendendum eſſe ad coronam gloriæ; at agonem eſſe gloriæ illius meritum, vere & proprie ſic dictum, id vero negamus. Reliqua dicta in ſpecie excutere, noſtri non eſt inſtituti: *mercedis, dignitatis* &c. nomine *improprie* utuntur pro compenſatione gratuita & dignitate imputata. 5.) Sed enim cum potiſſimum probationis robur in vocabulo *meriti*, toties a veteribus uſurpati, conſiſtat, obſervandum erit, quo ſenſu illud a latinis ſcriptoribus fuerit adhibitum. *Mereri* latinis *proprie* ſignificat facere, aut præſtare aliquid, quod non debes, & propter quod a te præſtitum tibi aliquid, ceu merces, debeatur, ſi non ex pacto ſingulari, tamen ex lege humanitatis & gratitudinis, quæ unumquemque conſtituit debitorem iis, a quibus beneficium accepit. Cicero lib. XI. ep. fam. ep. 17. *Lamia utor omnium familiariſſime, magna eius in me non dico officia, ſed merita.* Lib. XII. ep. 14. *Ego me de republica ita puto meritum, ut non provinciae iſtius beneficium exſpectare debeam.* Lib. I. de legib. *Quid liberalitas, gratuitane eſt an mercenaria? ſi ſine praemio, benigna eſt & gratuita; ſi cum mercede, conducta.* Terentius: *Unum hoc ſcio, hanc meritam eſſe, ut memor eſſes ſui.* Virgilius V. Æneid.

Primam merui qui laude corollam.

Scriptura ſacra nuſpiam hoc vocabulum uſurpat. Patres καταχρηςικῶς eo utuntur, ut *mereri* ſit præſtare opera Deo grata; idque ex ipſius gratia, & gratuitam eorum remunerationem a Deo accipere; quo ſenſu eadem voce utuntur Auguſtana confeſſio, apologia ejusd. confeſſ. & confeſſio Wirtembergenſis. In laxiori illa ſignificatione *meriti* vocem a veteribus uſurpari, demonſtramus ex ſequentibus fundamentis. a.) Græcum ἀξίαν, latini verterunt *meritum*, quod ergo græcis eſt ἀξιοῦσθαι & καταξιοῦσθαι dignum fieri, dignum reputari, id cum latini uno verbo exprimere vellent, nec ſatis commode poſſent, *mereri* dixerunt; hinc gloſſarium vetus, ἀξιοῦσθαι *eſt mereri.* Non abnuit Bellarminus lib. V. de juſtif. cap. 2. §. alia loca, ſic ſcribens: *Quod nos dicimus mereri, dicunt graeci* ἀξιοῦσθαι. Atqui oſtendimus ſuperius, aliud eſſe mereri *proprie* loquendo, aliud dignum haberi ac reputari; unde etiam vetus interpres ubicunque in nov. teſt. καταξιοῦσθαι occurrit, nuſpiam per τὸ *mereri*, ſed perpetuo per τὸ *dignum haberi* tranſtulit. Exempla invenies Luc. XX. 35. Act. V. 41. 2 Theſſ. I. 5. b.) Latinus interpres hoc vocabulo quandoque utitur ſimpliciter pro *conſequi* aliud, etiamſi id gratis contingat. Gen. IV. 13. *Major eſt iniquitas mea, quam ut veniam merear.* Hebr. מִנְּשׂוֹא τοῦ ἀφεθῆναι, quam ut remittatur (ubi manifeſtum eſt, gratuitam, non meritoriam remiſſionem, proprie ſic dictam, intelligi) Eccleſ. XVI. 15. *unusquisque ſecundum meritum operum ſuorum inveniet;* in Græco ſimpliciter dicitur, κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ εὑρήσει. Oſtendimus autem ſuperius, diverſiſſima eſſe, ſecundum opera, & ſecundum meritum operum, proprie ſic dictum, recipere. Hebr. XIII. 16. *Talibus hoſtiis promeretur Deus;* in græco eſt εὐαρεςεῖται *beneplacet ſibi;* pro-

proinde latino interpreti hoc loco *mereri* eſt facere opus Deo gratum & acceptum; alibi tamen de peccatore pœnas juſtiſſimas ſibi attrahente proprie uſurpari non negamus. Jud. XX. 10. 2 Paral. XIX. 2. Hebr. X. 29. &c. c.) Hanc ἀκυρολογίαν ſecuti ſunt interpretes græcorum ſcriptorum. Ignatius epiſt. Rom. *per quam poſſim Deum promereri.* In græco eſt, τῦ θεῦ καταλαβεῖν. Dionyſius de cœleſt. hierarchia cap. I. *Qui divinitatis participationem promerentur.* In græco eſt ἐδωρήσαντο, quæ vox meram gratiam ſignificat. Cap. 2. rogat baptizandus, *ut Deo diviniſque myſteriis frui mereatur.* In græco eſt, θεῦ καὶ τῶν θείων τυχεῖν. Juſtinus apol. II. *meritum operum.* In græco eſt ἀξίαν. Euſebius libr. VIII. demonſt. evang. p. 240. *Petrus admirans eos, qui ex familia Cornelii Spiritum ſanctum accipere meruerant.* In græco eſt, τὺς τῦ ἁγίυ πνεύματος ἠξιωμένυς. Macarii interpres pluribus in locis, præſertim hom. IX. & XVII. *donum Spiritus ſancti, quod fidelis anima meretur accipere.* Item: *Chriſtiani perfecti, qui meruerunt ad gloriam perfectionis pervenire;* ubi in græco καταξιῦται, καταξιωθέντες, *digna habetur, digni habiti.* Aut ergo interpretes illi criminis falſi convincentur, aut *mereri* nihil aliud erit, quam *conſequi* (*). d.) Latini patres, qui nomen *meriti* operibus piorum tribuunt, manifeſte addunt, bona opera eſſe gratiæ divinæ dona, Deum ex gratia remunerari bona opera, eſſe eadem imperfecta, ideoque alibi merita omnia (videlicet vere & proprie ſic dicta) diſerte excludunt: ex quo manifeſte adparet, quod vocabulo *meriti* itidem in ſenſu laxiori utantur, pro eo, quod eſt ex fide aliquid gratum Deo facere, & gratuitam ejus remunerationem a Deo recipere. e.) Id ipſum patet ex aliis locis, in quibus *meriti* nomen uſurpant. Cyprianus illud, quod Paulus dicit 1 Tim. I. 16. *ſed miſericordiam conſecutus ſum;* ad Jubaianum legit: *ſed miſericordiam merui.* Idem in epiſt. ad Fidum de infantibus: *Qui hoc ipſo de ope noſtra ac de divina miſericordia plus merentur, quod in primo ſtatim nativitatis ſuae ortu plorantes ac flentes nil aliud faciunt, quam deprecantur.* Notum eſt Gregorii dictum, quod in vigilia nativitatis dominicæ in eccleſia canitur: *O beata culpa, quae talem meruit redemtorem!* Apud Auguſtinum in geſtis collat. Carthag. cogn. I. art. 8. dicit Petilianus Donatiſta, *qui iſta elicere meruerunt.* (id eſt, obtinuerunt, de adverſariis enim ſermonem habet) Emeritus Donatiſta ibidem cogn. III. art. 16. *Quis ſupplicavit? quis legem meruit?* (ab imperatore obtinuit) *quis judicium poſtulavit?* art. 258. *Nam ut omittamus, quantus ſanguis chriſtianus effuſus ſit per Leontium, Urſatium, Macarium, Paulum caeteroſque exſecutores, quos in ſanctorum necem a principibus ſeculi meruerunt.* (Ex quo adparet, ætate Auguſtini quo in ſignificatu illa vox uſurpata) Ambroſius libr. X. in Luc. XXII. de homine portante amphoram aquæ: *O aqua, quae ſacramentum Chriſti eſſe meruiſti, quae lavas omnia, nec lavaris.* Idem ſerm. VI. *Quia divina eloquia audire minime meruiſtis.* (id eſt, voluiſtis.) Euſebius Emiſe-

(*) Non tantum ſcriptores eccleſiaſtici, ad quos recte heic provocat GERHARDUS, ſed & profani latini ſcriptores, iique optimi, ita ſubinde uſurpant vocabulum *mereri, promereri,* ut illud idem ſit, ac *aliquid conſequi.* Provocamus ad PLINIUM *qui libr. I. epiſt. 8. p. 25.* edit. THOMASII, ſequentem in modum ſcribit: *ſequi enim gloria, non adpeti debet: nec, ſi caſu aliquo non ſequatur, idcirco quod gloriam non meruit, minus pulcrum eſt;* ad quem locum IS. CASAUBONUS obſervat: meruit *eſt* ἔτυχε. *Senſus eſt, præclara facta, etiamſi laudatores non inveniant, non ideo minus eſſe pulcra. Verbum* mereri *non ſemper* ἀξιῦσθαι *ſignificare; ſed* τυγχάνειν, *& factum notare, non ius, notius eſt, quam ut probatione egeat.* Plinio iungi meretur JULIUS CÆSAR, eundem vocis ſignificatum ſua confirmans auctoritate: *Cavarinum,* inquit, *cum equitatu Senonum ſecum proficiſci iubet, ne quis aut ex huius iracandia, aut ex eo, quod meruerat, odio civitatis motus exſiſtat.* Vid. ejusdem *libr. VI. de bello Gallic. libr. VI. cap. 4. p. 147.* edit. JUNGERMANNI. Idem obſervat HUGO GROTIUS in *adnotat. in Matth. VI. 1.* ubi TERENTII & CICERONIS teſtimoniis luculenter comprobat, quod *merere,* aut *mereri* antiquis latinorum ſcriptoribus ſit *conſequi.*

Emiſenus Dom. IV. Adv. fer. IV. de Maria, *Haec ſola mater Domini fieri meruit.* (Id Fulgentius de incarn. & grat. cap. 7. ſic exponit: *Ipſum Deum hominem factum & concipere & parere non humanis meritis, ſed concepti naſcentisque ex ea ſummi Dei dignatione promeruit.* Epiphanius hæreſ. LXXIX. *καταξιωθεῖσαν οἰκητήριον τοῦ υἱοῦ γενέσθαι*: quin ipſe Emiſenus ibidem: *Magna enim & ineffabilis gratia eſt, ut una ex tantis millibus eligatur*) cap. Quia corpus diſt. 2. *De filio perditionis adoptivus Dei filius fieri meruiſti*, ubi gloſſarium: *obtinuiſti.* f.) Pertinent huc preces eccleſiaſticæ, in quibus alio ſenſu non poteſt hæc vox accipi, quam pro eo, quod eſt gratis conſequi. Dom. I. Adv. *Excita quaeſumus potentiam tuam & veni, ut ab imminentibus peccatorum noſtrorum periculis te mereamur protegente eripi, & liberante ſalvari.* (Mereri, ut potentia & miſericordia Dei nobis ſubveniat, non poteſt aliter accipi, quam ut potens illa miſericordia ac miſericors potentia nos hoc beneficio dignetur.) Dom. II. ſecundum ritum Mediolan. eccleſ. *Dona, quaeſumus omnipotens Deus, cunctae familiae tuae, hac voluntate Chriſto Filio tuo Domino noſtro venienti in operibus juſtis apte occurrere, ut ejus dextrae ſociati regnum mereamur poſſidere cæleſte.* Domin. ead. juxta ritum Rom. eccleſ. *Concede nobis, ut ſicut Ieſum Chriſtum per virginis partum in forma noſtri corporis meruimus habere participem, & in regno gratiae mereamur ejus eſſe conſortes.* (Quis vero dixerit, incarnationem Filii Dei eſſe proprie meritum?) De circumc. Dom. *Tribue, quaeſumus, ut virginem pro nobis intercedere ſentiamus, per quam meruimus auctorem vitae ſuſcipere.* Vide libellum germ. Hieronymi Wittichii, Erford. ann. 1551. editum, in quo ex miſſalibus precationes tales collegit complures. g.) Neve ulla reſtet dubitatio, provocamus ad judicium Georgii Caſſandri, viri eruditiſſimi, qui in hymnis & ſcholiis Colon. ann. 1556. impreſſis fol. 48. confitetur, in *hymnis eccleſiaſticis vocem merendi ſic intelligendam eſſe,* id quod index expurg. Belg. p. 36. 37. deleri juſſit. Petrus Caniſius lib. II. de virg. Deipara cap. 16. fatetur, *ſanctos patres, praeſertim latinos, meriti vocem laxius uſurpare*, cujus *ἀκυρολογίας* exempla aliquot ibidem adducit. Vega lib. VIII. de juſtif. cap. 8. p. 189. *Non me fugit uſurpari apud patres nomen meriti, ubi nulla eſt ratio meriti, neque de congruo, neque de condigno.* Stapletonus in promt. fer. V. poſt paſſ. Dom. *Si aliquis veterum vocabulo promerendi uſus eſt, non aliter intellexit, quam conſecutionem de facto.* Cornelius a Lapide in cap. 4. Gen. pag. 61. *Major eſt iniquitas mea, quam ut veniam merear, id eſt, quam ut ulla pænitentia veniam poſſim impetrare; quo dicit: omnino indignus & incapax ſum veniae.*

§. CXXV. Cap. V. & VI.

An fiducia debeat collocari in opera?

conatur Bellarminus argumenta noſtra, opinioni de meritis oppoſita, ſubvertere, qua in parte quid præſtiterit, ſuperius vidimus. Cap. VII. diſputat, *aliquam ſpem ac fiduciam in meritis poni poſſe*, quæ ſententia nititur hac hypotheſi, quod bona opera ſint vera ſalutis cauſa, ſic enim in hoc cap. §. poſſe; Bellarminus ſcribit: *poſſe in meritis ſpem aliquam poni, ſi vera ſint merita, & ſobrie id fiat; probari poteſt hac ratione: quoniam ſicut miſericordia Dei, ita etiam bona merita ſunt vera ſalutis cauſa; licet autem confidere in omni vera cauſa, quae ad finem optatum & ſperatum conſequendum cognoſcitur idonea.* At cum hypotheſis illa ſit falſa, ut ex præcedentibus conſtat, facile adparet, quid de tali fiducia in meritis poſita ſit judicandum. Petrus a Soto in adſert. fid. cathol. contra Wirtemb. confeſſ. *Bonis operibus ita fidendum eſſe,* ſcribit, *ut ad expianda peccata, iram Dei placandam & vitam aeternam conſequendam neceſſaria ſint & utilia.* Et poſtea: *Propter has virtutes, fidem, ſpem & caritatem intrepide catholica fides hominem juſtum eſſe coram Deo fatetur, & meritis eorum in judicio Dei veraciter ſibi confidendum eſſe* (*).

Nos

(*) Salme[illegible] tom. VII. tract. 40. pag. [illegible]08. ſcribit, *opera & merita [illegible]oſtra confidentiam in nobis operari, ita, ut in illis tanquam Dei donis liceat ſecundario confidere.* Coſteru[illegible] part. II. conc. pag. 49.

Nos contra ſtrenue negamus, fiduciam ſalutis vel ex toto vel ex parte in operibus ponendam eſſe. 1.)[1] Sola Dei gratia eſt cauſa *efficiens*; ſolum Chriſti meritum eſt cauſa *meritoria* ſalutis noſtræ; opera noſtra nuſpiam in ſcripturis vel gratiæ divinæ, vel merito Chriſti in producendo ſalutis effecto ſubordinantur. Ergo in ſolam Dei gratiam & ſolum Chriſti meritum omnis fiducia ſalutis collocanda eſt. Gal. VI. 14. *Mihi abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti.* 2.) Si fiducia ſalutis in opera ponitur, committitur idololatria, ſiquidem deorum alienorum nomine non intelligenda tantum ſunt ethnicorum numina, ſed omnes bonæ Dei creaturæ, ex quibus fiunt dii alieni, ſi divini cultus ſoli Deo debiti iis tribuuntur, ut ſuo loco demonſtratum fuit. Atqui fiducia ſalutis eſt cultus ſoli Deo debitus, is enim eſt, qui Eſa. XLV. 21. dicit: *Ego Iehova, & non eſt alius ſalvans praeter me.* Chriſtus eſt, de quo Act. IV. 12. dicitur: *Non eſt in alio ſalus, nec eſt aliud nomen ſub cælo datum, in quo oporteat homines ſalvos fieri.* Ergo fiducia ſalutis non eſt in opera collocanda. Hoc argumentum late probat & declarat Brentius in apol. confeſſ. Wirtemb. cap. de juſtif. p. 301. & ſeqq. *Apud Lucam* (inquit) *adſcendit phariſaeus in templum & orat: Deus, inquiens, gratias tibi ago, quod non ſum ſicut caeteri homines, raptores, injuſti &c. quid hic audis, quod videatur reprehenſione dignum? quid deeſt phariſaeo ad juſtitiam? hoc nimirum ei deeſt, quod e ſua juſtitia faciebat idolum, & adorabat opus manuum ſuarum, hoc eſt, ut Chriſtus dicit, quod juſtitia ſua confidebat, ac alios prae ſe faſtidiebat.* p. 304. *Hae virtutes (fides, ſpes, caritas,) ſunt quidem bonae Dei creaturae in nobis, & habent ſuum uſum, ſed docere, ipſis coram Dei judicio, ubi agitur de aeterna noſtra ſalute, confidendum, hoc demum eſt ex donis donatorem Deum, ex creaturis creatorem, quantum eſt in impiis, facere, adeoque coram Deo alienos deos habere &c. Quo eſt confidendum, hoc etiam invocandum; fidei enim opus eſt invocatio; quod autem invocandum, hoc etiam adorandum. Intremus ergo delubra virtutum, inſtituamus ſingulis virtutibus ſtatuas, procumbamus ante eas in genua, dicentes: O ſancta fides, o veneranda ſpes, o adoranda caritas, o inviolata caſtitas, o triduanum jejunium, o ſacra cuculla, defende nos &c.* 3.) Fiduciam ſalutis in opera collocare eſt ex lege & operibus legis ſalutem ſperare. Atqui *ex operibus legis non juſtificatur omnis caro.* Rom. III. 20. *Qui juſtitiam ſuam quaerunt ſtatuere coram Deo, juſtitiae Dei non ſunt ſubjecti.* Rom. X. 3. *Qui ex operibus legis ſunt,* (juſtitiam coram Deo valen-

pag. 49. *Quando angeli in hora mortis venient ad accerſendam animam & hac nos voce compellabunt:* Palatium paratum eſt in cœlis pulcerrimum &c. *Tunc es, qui illuc venturus es, an alium aliquem illud exſpectat, non volent ſibi verba dari, operibus ibi tranſigendum eſt negotium, ac reſpondendum: nunciate, quae audiſtis & vidiſtis., hæc ſunt totius vitæ meæ opera, hæc verba, hiſne brabeum debeatur, expendite.* Part. I. concil. pag 522. *Etſi præcipuum fiduciæ fundamentum ſit promiſſio, tamen ſicut bona opera requiruntur ad impetrandum, quod Deus promiſit: ſic eadem multum fovent fiduciam, ita, ut hæc tanto ſit major, quanto illa meliora. Sicut qui regem offendit, nihil ab eo ſperat vel petit, niſi prius reconcilietur: is vero, qui ei multa & magna præſtitit officia, petit fidenter; ſic qui facit voluntatem Dei, aliquam experitur in ſe ſecuritatem, ut confidat ſe exaudiendum.* (Atqui ſancti in bona conſcientia non poſuerunt fiduciæ ſuæ fundamentum 1 Cor. IV. 4. ſi in eo quærendum fiduciæ fundamentum, quod Deum non offenderimus, in æternum ea fiducia erit carendum. Pſalm. CXXX. Luc. XVIII. Matth. XVIII.) Vaſquez tom. II. diſput. 213. num. 40. *Non modo in meritis ex gratia noſtram ſpem vitæ æternæ collocare debemus ſive fiducia univerſali, ſive particulari: ſed etiam ex meritis jam factis confidere poſſumus eo modo, quo poſſumus credere nos eſſe juſtificatos, & recte aliqua egiſſe in laudem & obſequium Dei. Aliud enim eſt in meritis ſpem conſtituere, aliud autem ex meritis ſperare. Nam in meritis ſpem conſtituere nihil aliud eſt, quam ſpem habere conſequendi vitam æternam per merita, circa quod non licet formidare, neque enim formidare debemus de conſecutione gloriæ, ſi habuerimus merita & gratiam juſtificantem, neque de meritis, quod ea ſimus habituri, ſed firmiter utrumque a Deo ſperare debemus.* GERHARDUS.

tem & ſalutem ex illis quærunt) *ſub maledicto ſunt, cum ſcriptum ſit: Maledictus, qui non permanſerit in omnibus, quae ſcripta ſunt in libro legis, ut faciat ea.* Gal. III. 10. Ergo fiducia ſalutis non eſt collocanda in opera. 4.) Juſtitia operum eſt imperfecta atque in lubrico admodum poſita, nec poteſt coram Dei judicio ſubſiſtere. Ergo fiducia ſalutis in eam non eſt collocanda. Plura argumenta ex ſuperioribus formari poſſunt. Referenda huc pia veterum dicta. Cyprianus ſerm. de dupl. martyrio: *Non credit in Deum, qui integrae ſuae felicitatis ſpem & fiduciam in hoc ſolo non ponit.* Hilarius in pſalm. LI. *Ipſa illa juſtitiae opera non ſufficerent ad perfectae beatitudinis meritum, niſi miſericordia Dei etiam in hac juſtitiae voluntate humanorum motuum non reputet vitia. Spes igitur in miſericordia Dei in ſeculum ſeculi.* Auguſtinus libr. XV. de civ. Dei cap. 18. *Non in ſe ipſo ſpem ponere debet homo: maledictus enim omnis, qui ſpem ſuam ponit in homine, ac per hoc nec in ſe.* In pſalm. XLII. *Da operam, ut ſis juſtus &, quantumcunque fueris, confitere te peccatorem eſſe, & ſpera in Domino, non in te.* Idem (referente Poſidonio in ipſius vita) laudat verba Ambroſii morituri: *Non ſic vixi, ut me vixiſſe pudeat: nec mori timeo, quia bonum habemus Dominum;* quibus ſe non ſuis meritis, ſed bonitati Domini unice confidere oſtendit. Idem in meditat. cap. 14. *Omnis ſpes & totius meae fiduciae certitudo eſt in pretioſo ſanguine Chriſti, qui effuſus eſt propter nos & noſtram ſalutem, in ipſo reſpiro, & in ipſo confiſus ad te venire deſidero.* Lib. III. contra Creſc. cap. 8. *Cum contra veſtras criminationes intrepidam conſcientiam geram; non me tamen ſub oculis omnipotentis juſtificare audeo, magisque ab eo effluentem miſericordiae largitatem, quam judicis ſummum examen exſpecto* (*). Gregorius homil. VII. in Ezech. *Non in fletibus, non in actibus noſtris, ſed in advocati noſtri adlegatione confidamus.* Bernhardus ſerm. IX. in pſalm. Qui habitat: *Praetendat alter meritum, ſuſtinere ſe jactet pondus diei & aeſtus, mihi adhaerere Deo bonum eſt, ponere in Domino ſpem meam* (**). Adrianus de Trajecto in IV. ſentent. ref. Caſſ. *Sunt merita noſtra velut baculus arundineus, cui dum quis innixus fuerit, confringitur, & perforat manum innitentis.* Barth. Gerhardus in conc. de extremo judicio articulo 12. circa finem adlegat verba Nonni epiſcopi Tabernenſiotarum, quod circa finem vitæ dixerit: *Nudus ſum tam in cælo, quam in terra, non adimplens praecepta mandatorum tuorum: ergo non eſt mihi ſpes ex operibus bonis, ſed ſpes mea in miſericordia tua, qua confido ſalvari.* Schopperus presbyter Colon. conc. VI. in fer. Stephan. pag. 139. *Omnes vere pii id ſtudent potiſſimum, ut quoscunque poſſunt, inſtituant eo, quod deſinant in creaturas, in externas ceremonias, in ſua*

(*) Chryſoſtomus ad Stelech. de compunct. cordis tom. VI. f. 156. τοῦτο ἄξιον πανταχοῦ σκοπεῖν, πῶς οὐδαμοῦ μέμνηται τῶν οἰκείων κατορθωμάτων, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ θεοῦ ῥίπτει τὴν σωτηρίαν τὴν ἑαυτοῦ. *Ubique hoc dignum obſervatione, quod* (David) *nuſpiam mentionem facit ſuorum bonorum operum, ſed miſericordiæ Dei ſalutem ſuam unice acceptam refert.* Ephræm Syrus libr. de patient. & conſumm. ſeculi f. 164. *Nihil, quod tibi adferam, habeo, non opus bonum, neque cor mundum, verum miſerationibus tuis confiſus in eas me ipſum projicio.* Beda homil. in litaniis tom. VII. f. 26. *Nemo ſibi blandiatur de innocentia, nullus ſuis fidens actibus, quaſi qui miſericordia juſti judicis non egeat, a precibus ceſſet: quin potius etiam cum ſe aliquid boni quis egiſſe cognoverit, quia qua hoc diſtrictione judicetur, ignorat, tremens cum propheta clamet: Ne intres in judicium* &c. GERHARDUS.

(**) Idem ſerm. II. in annunciat. beatæ Mariæ fol. 123. expendens dictum Davidicum: *Ne intres in judicium* &c. ſubjungit: *Quid faciant tabulæ, ſi tremunt columnæ? aut quomodo virgulta immobilia ſtabunt, ſi hujus pavoris turbine etiam cedri quatiuntur?* Hieron. Savanarola in pſalm. LI. *Quot juſti, tot miſerationes. Nullus gloriari poteſt in ſemet ipſo. Veniant omnes juſti ſive in terra ſive in cælo, & interrogemus eos coram te,* (Deus) *an ſua virtute ſalvi facti ſint? Certe omnes uno corde uno ore reſpondebunt: Non nobis, Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam.* GERHARDUS.

ſua opera & merita fiduciam collocare, ac unius Ieſu Chriſti juſtitia, operibus, meritis niti (*). Quid quod ipſe Bellarminus, vi veritatis coactus, in hoc ipſo capite ſcribit: *propter incertitudinem propriae juſtitiae & periculum inanis gloriae tutiſſimum eſt, fiduciam totam in ſola Dei miſericordia & benignitate ponere*, quod probat ex cap. IX. Dan. *Non in juſtificationibus noſtris proſternimus preces noſtras ante faciem tuam, ſed in miſerationibus tuis multis.* Item Luc. XVII. *Cum omnia feceritis; dicite, ſervi inutiles ſumus.* Ex collecta dom. Sexag. *Deus, qui conſpicis, quia ex nulla noſtra actione confidimus.*

Argumenta pro fiducia in merita propria.

Quæ vero in præcedentibus hujus capitis verbis profert, uti probet aliquam fiduciam in merita collocari poſſe, facilem habent explicationem. 1.) *Fiducia* (inquit) *quam ſancti in Deo conſtituunt, non ex fide ſola, ſed etiam ex bonis meritis naſcitur; atque ideo ſummo ſtudio merita quaerenda ſunt, ut fiduciam apud Deum habere poſſim.* Reſp. fiduciam ex meritis naſci ambigue dicitur; id enim ſi intelligitur ſenſu Bellarminiano, quod ſtatuere debeamus, bona opera eſſe ex *condigno* vitæ æternæ meritoria, ac proinde confidere, quod propter illa tanquam merita proprie ſic dicta Deus jure teneatur vitam æternam nobis dare, tunc improbamus illam propoſitionem. Si vero intelligitur hoc modo, quod fides ſe exſerat per bona opera, ac proinde quod zelotæ bonorum operum eſſe debeamus, atque ex operum teſtimonio de vera fide judicare, confidentes, quod Deus, qui cœpit in nobis opus bonum, idem etiam perfecturus, nosque per fidem juſtificatos & per Spiritum renovatos, tandem ex gratia glorificaturus ſit, tunc amplectimur illam propoſitionem. 2.) *In bonis meritis, quae vere talia eſſe compertum ſit, fiducia aliqua collocari poteſt, modo ſuperbia caveatur:* id probat exemplis Nehemiæ, Davidis, Ezechiæ, Eſtheris & Pauli, qui opera ſua bona enumerant. *Reſp.* diſtinguenda eſt juſtitia *cauſae* & bonæ conſcientiæ a juſtitia *perſonae.* Sancti quando recenſent opera ſua, non loquuntur de juſtitia *perſonae*, nec confidunt, ſe ſuorum operum meritis coram Deo conſiſtere poſſe, nec meritum ſalutis ſibi tribuunt, nec de operibus ſuis gloriantur; ſed loquuntur de juſtitia *cauſae* & bonæ conſcientiæ, enumerant Dei dona, non ſua merita; gratias agunt pro exhibitis, non exigunt tanquam mercedem meriti exhibenda, quippe quæ humiliter petunt; nec perfectionem, ſed ἀνυπόκριτον ſinceritatem obedientiæ ſuæ exponunt. Bellarminus dicit, *fiduciam poni poſſe in merita, quae vere talia ſunt;* at quæ poſſunt eſſe vere talia, cum omnes ſancti fateri cogantur, *ſe mente quidem ſervire legi Dei, carne autem legi peccati.* Rom. VII. 25. *Superbiam in bonis operibus cavendam eſſe* addit, at quæ major ſuperbia, quam ſtatuere, quod noſtris operibus non ſolum temporalia & æterna præmia, ſed etiam ipſam vitam æternam vere & proprie mereamur, idque ex *condigno*, eamque ut mercedem jure noſtro exigere poſſimus? quæ omnia ſunt Bellarmini verba in hac quæſtione. Concludimus igitur hanc quæſtionem verbis Lutheri in libr. de votis monaſt. tom. II. Jenenſ. fol. 490. *Haeret fidelis conſcientia in ſolis operibus Chriſti abſolutiſſime, & eſt columba illa in foraminibus petrae & in cavernis maceriae, ſciens certiſſime,* ſe

(*) Caſſander in conſultat. artic. de bonis operibus. *Hanc doctrinam ſummo conſenſu veteres omnes tradunt, fiduciam remiſſionis peccatorum, etiam eorum, quæ poſt regenerationem admittuntur, & ſpem veniæ ac vitæ æternæ in ſola Dei miſericordia & merito Chriſti eſſe collocandam.* Idem art. XXV. de monacharu. *Tantummodo removenda eſt falſa opinio & præpoſtera fiducia, ne in his operibus fiducia collocetur, quæ in ſolo Chriſti merito collocanda eſt.* Ludolphus Carthuſ. in medit. vitæ Chriſti, prol. col. 3. *Caveat prudenter fidelis peccator, ut nunquam, in quocunque ſtatu fuerit, confidentiam in meritis ſuis habeat, ſed tanquam mendicus pauperculus omnino nudiſſimus ad eleemoſynam dominicam mendicandam ſemper vacuus accedat. Hæc autem faciat, non quaſi ex humilitate ficta merita ſua abſcondens, ſed certiſſime ſciens, quod non juſtificabitur in conſpectu Dei omnis vivens &c.* GERHARDUS.

ſe non poſſe ſecuram & quietam eſſe, niſi in Chriſto ſolo, in omnibus vero operibus propriis non poſſe niſi ream & pavidam damnatamque manere. Sic ergo diſcernit inter opera Chriſti & ſua. Chriſti opera adprehendit & dictat in hunc modum: Per haec ego juſtificabor & ſervabor, & liberabor ab omnibus peccatis & malis, de quo non dubito, quia in hoc ipſum ſunt facta per eum, & in baptiſmo ſuper me effuſa, ſine his non eſt ſalus, non eſt pax oſſibus meis, non eſt ſatisfactio peccatorum. Sua vero opera mala videt & damnat; ſed in Chriſti operibus vincit & contemnit, ne ſeſe mordere poſſint. Potentiora ſunt opera Chriſti ad nos liberandos & pacificandos, quam noſtra ſunt ad captivandos & terrendos; ſi tamen hoc credideris. Opera vero ſua bona adprehendit & dictat ea gratis facienda, ad commodum ſolum proximi & ad exercendum corpus, nequaquam ad juſtitiam, pacem, ſatisfactionem peccatorum & remiſſionem parandas. Et paulo poſt: *Qui ſe caeteris praeferunt propter bona opera, primo perſonae reſpectum requirunt in Deo, ut opera & non fidem ſpectet, hoc eſt, ut homines praeferat Chriſto, ſiquidem non curant, quam pretioſa alii ex Chriſto acceperint, ſed quam egregia ipſi prae caeteris obtulerint. Deinde fatentur, ſe laboraſſe non gratuita & liberali, id eſt, chriſtiana & pia, ſed ſervili & mercenaria, id eſt, judaica & impia voluntate.*

An licitum ſit, operari bona intuitu mercedis aeternae?

§ CXXVI. Cap. VIII. & IX. diſputat Bellarminus, licitum eſſe operari bona intuitu mercedis æternæ (*): Qua de re ut rectius fieri poſſit judicium, adtendenda ſunt ſequentia. 1.) Non eſt quæſtio, an Deus præmiis temporalibus & æternis remunerari velit & certiſſime remuneretur opera? id enim utrinque conceſſum. 2.) Neque hæc eſt quæſtio, an promiſſiones illæ de præmiis bonorum operum in renatis excitare debeant ſtudium bene operandi? Cum enim *ſpiritus quidem promtus, caro autem infirma ſit;* Matth. XXVI. 41. cum *caro adverſus ſpiritum concupiſcat;* Gal. V. 17. ideo torporem illum carnis in nobis atque aliis renatis conſideratione præmiorum & pœnarum, quorum illa bonis, hæ vero malis operibus propoſitæ, excitare atque inflammare debemus. Itemque cum in adverſitatibus & perſecutionibus propter carnis infirmitatem animo dejicimur, erigamus nos ipſos piis de gloria vitæ æternæ adflictiones ſecutura meditationibus. 3.) Nec hoc in quæſtione proprie poſitum, an ſolum vel præcipue in operibus mercedem ſpectare debeamus, ita, ut ſi merces nulla eſſet, nec Domino ſerviremus? id enim ipſe Bellarminus negat. *Nos* (inquit) *non dicimus, in bonis operibus ſolam aut praecipue ſpectandam eſſe mercedem; ſed Deum, ejusque gloriam, tanquam finem ultimum.* 4.) Id ergo proprie quæritur, an intuitu mercedis æternæ, hoc eſt, ipſius vitæ æternæ, mercedis loco per operum merita obtinendæ, bene operari debeamus? Ibi vero quid reſpondendum ſit, ex ſuperioribus facili negotio adparet. Cum enim bona opera in ſe non habeant hanc vim ac dignitatem, ut per ac propter merita eorum vitam æternam obtinere poſſimus: cum alii in ſcripturis fines proponantur, propter quos facienda ſint opera bona: denique cum vita æterna ex ſola Dei gratia & propter ſolum Chriſtum fide adprehenſum nobis contingat, unde etiam χάρισμα τοῦ θεοῦ ἐν χριστῷ vocatur, Rom. VI. 23. ideo negandum, hoc fine & hac intentione operandum eſſe. 5.) Si vero quæratur non de ipſa vita æterna, ſed de præmiis in hac & futura vita, an intuitu eorum bene operari debeamus, (ita ut meritis noſtris ea nos obri-

(*) Idem & Remonſtrantes Leyd. contra concionem Feſti Hommii p. 28. 29. *Qui negat, fidelibus licere facere bona opera ex intuitu mercedis operibus noſtris debitae, ille naturam fidei, omnis religionis, legiſlationis divinae, vitae & mortis aeternae, pervertit & negat, ſanctorum, imo & Domini noſtri Jeſu Chriſti obedientiam proſcindit, & hominibus perſuadet, non eſſe licitum, ut permoveantur ad obedientiam rationibus atque argumentis iisdem, quibus Deus in verbo ſuo nititur, atque etiam ipſiſſimum ponit fundamentum Davidianorum & Libertinorum, qui vitam aeternam negant.* GERHARDUS.

tinere ſperemus) jubemus conſiderari ſequen- fundamenta. a.) Filius non obtemperat rentibus intuitu mercedis, ſed ex corde ſince- & filiali. Renati ſunt *Dei filii.* Ergo ob- nperant cœleſti parenti non intuitu mercedis, l ex corde ſincero & filiali. *Major* eſt ſatis miſeſta. Si enim intuitu mercedis filialis ob- ientia præſtaretur, vel præſtari deberet, nulla ret differentia inter filium & ſervum; item ijor obedientia deberetur parentibus illis, a ibus amplior ſperatur merces. *Minor* clariſ- ıis ſcripturæ pronunciatis nititur. Joh. I. 12. m. VIII. 16. &c. Si dicas, *renati non ſo- n ſunt filii, ſed & ſervi; utique ergo merce- n in operibus ſuis ſpectare debent.* Reſp amvis ſervi ſint jure creationis & redemtionis leſti Domino obſtricti, tamen obedientia eo- n non debet eſſe ſervilis, ſed filialis, ſer- nt Deo, non autem ſerviliter. In libr. פרקי אבות (capitula patrum) cap. 1. refer- dictum Antigoni inter hebræos doctores ce- ıerrimi, qui tempora Eſræ proxime ſecutus, od ſcholæ ſuæ ſæpius inculcare conſueverit: *ſitis ſicut ſervi, qui miniſtrant Domino ob ıditionem mercedis, quod accepturi ſint prae- mium* (*). Verba hebræa vide in notis Tremellii ad paraph. Syriac. Matth. XXII. & apud Schindlerum in lex. pentagl. in voce צדוק. (Hoc dictum Antigoni poſtea Saddokus, ejus diſcipulus, aut ignorantia aut improbitate depravavit, hinc perperam colligens, nec benefactis præmia, nec malefactis pœnas repoſitas eſſe, unde ſecta *Sadducaeorum* orta. Gregorius Nazianzenus orat. XL. in S. bapt. p. 645. *Si ſervus es, plagas metue: Si mercenarius, mercedem duntaxat ſpecta: Sin autem ſupra hos adſurgis, ac filius es, ut patrem verere, ac bonis operibus ſtude, quia bonum eſt patri obtemperare, etiamſi ex ea re nihil quaeſtus ad te rediturum ſit*;(**). b.) Quicunque ſpontaneo ſpiritu Deo obſequuntur, nec pœnas nec præmia hactenus atque hoc reſpectu intuentur, quod enim comminatione pœnarum extorquetur, vel præmiorum promiſſione elicitur, id eatenus non proficiſcitur ex ſpiritu ſpontaneo. At renati ſpontaneo ſpiritu Deo obſequuntur pſalm. CX. 3. *Populus tuus ſpontaneus ſacrificabit tibi in ſplendoribus ſanctitatis.* Pſalm. CXIX. 108. *Voluntaria oris mei tibi ſint grata.* Ergo nec præmia nec pœnas hactenus atque hoc reſpectu intuentur; in-

U 2 de

(**) Fagius in paraph. Deut. VI. adducit ex hebræis talem explicationem legis Deut. VI. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde. Tribus modis admonuit Deus Iſraelitas ad colendum ſe, timore ſcilicet, juxta id quod dicitur, Dominum Deum tuum timebis, acceptione præmii, ſicut dicitur, ut bene ſit tibi, & prolonges dies, & dilectione, ut hic. Differunt autem hæc tria tamen per ſe. Multi enim homines ſunt, qui faciunt præcepta regis, non propter id quod diligunt regem, neque ut recipiant mercedem, ſed quia timent regem, ne noceat eis. Atque his ſimiles ſunt hi, qui colunt Deum, ne ſibi noceat in præſenti ſeculo, & ne forte etiam poſt mortem adjudicet ipſos gehennæ. Et hæc quidem ratio bona eſt, ut aliquis ſibi timeat a Deo, ſed non eſt fundamentum cultus divini, quia præcipua cauſa, ad quam intendit, eſt proprium commodum. Multi quoque colunt eum ea conditione, ut benefaciat ipſis in præſenti ſeculo & in futuro ſeculo, quæ & ipſa bona ratio eſt, quia creditur, quod Deus ſit, qui rependat bonam mercedem. Verum nec hæc præcipua cauſa eſt colendi Deum. Nam ſummus gradus colendi Deum creatorem eſt, ut ſervias ei ex dilectione, & non propterea, ut mercedem ſeu præmium accipias. Atque hinc eſt, quod dixerunt magiſtri: Ne ſitis ſimiles ſervis, qui ſerviunt Domino eo pacto, ut recipiant mercedem. Quin potius dilige Dominum in toto corde tuo & in tota anima tua & in tota ſubſtantia tua &c.* GERHARDUS.

(**) Theologia germ. a Luthero laudata cap. 36. *Qui Chriſti vitam ideo habet, ut ea aliquid adſequatur aut mereatur, is eam habet ut mercenarius, non amore, vel potius omnino non habet. Qui eam non amore habet, is non habet, putet licet eam ſe habere, ſed fallitur. Habuit Chriſtus vitam ſuam non propter mercedem, ſed amore, & amor vitam reddit facilem, non gravem, efficitque, ut libenter habeatur, & volenter feratur. Sed qui eam non amore habet, ſed propter præmium ſe habere putat, huic eſt quam graviſſima, ab eaque libenter cito liberaretur, atque hoc eſt cujusque mercenarii proprium, ut laboris ſui finem exoptet. At verus amator neque laborem, aut tempus, aut dolorem ægre fert.* Confer cap. 10. GERHARDUS.

de German. theologia paſſim repetit, *ſi vel maxime nec cœlum nec infernus eſſet, renatos & Dei filios nihilominus tamen bene operaturos.* Si dicas, *cur ergo praemia & pœnae in ſcripturis proponuntur?* Reſp. propter carnem noſtram torpidam ac refractariam; nondum enim plene renovati ac toti ſpirituales ſumus, ſed ex parte adhuc carnales, ideo etiam opera noſtra non proficiſcuntur tota ex ſpiritu ſpontaneo, ſed adhæret aliquid carnalis infirmitatis, quæ ſemper mercedem quærit. c.) Saniores philoſophi ex lumine naturæ agnoverunt, virtutem diligendam eſſe propter ſe ipſam, nulla ſpe mercedis, vitium deteſtandum & fugiendum eſſe propter ſe ipſum, non autem formidine pœnæ. Platonis hoc eſt, *ſi pulcritudinem virtutis oculis corporeis intueri poſſemus, nullum fore dubium, quin mirabilem ſui amorem in animis noſtris ſit excitatura.*

Claudianus: *Ipſa quidem virtus ſibimet pulcerrima merces.*

Juvenalis: *Oderunt peccare mali formidine pœnae,*

Oderunt peccare boni virtutis amore.

Quanto igitur magis renati per Spiritum Dei ſtatuere debent, ex ſolo Dei, ſummi illius boni, amore bene vivendum eſſe, nullo autem mercedis intuitu & quæſitu. d.) Matth. VI. 3. hæc regula in bonis operibus obſervanda nobis proponitur: *Te faciente eleemoſynam, neſciat ſiniſtra tua, quid faciat dextra tua.* Si bonorum operum oblivisci debemus, utique non ſunt facienda intuitu mercedis. Sed illud. Ergo & hoc. Quamvis vero eorum nos ipſi obliviſcamur, Deus tamen & recordabitur & remunerabitur. Gregorius lib. IX. moral. c. 17. *Si ſcimus bona, quae agimus, ad elevationem ducimur; ſi neſcimus, minime ſervamus. Quis enim aut de virtutis ſuae conſcientia non quantulumcunque ſuperbiat? aut quis rurſum bonum in ſe cuſtodiat, quod ignorat? ſed contra utraque quid ſupereſt, niſi ut recta, quae agimus, ſciendo neſciamus, ut haec & recta aeſtimemus, & minima, quatenus & ad cuſtodiam ſenſificet animam ſcientia rectitudinis, & in tumorem non elevet aeſtimatio minorationis.* e.) Primæ horæ operarii in parabola Matth. XX. qui paciſcuntur cum patrefamilias de mercede, nolunt prius laborare, quam merces conſtituta, jactant pondus diei & æſtum, exiſtimant ſe plus recepturos, ex illis fiunt noviſſimi, & audire coguntur: *Tolle quod tuum eſt, & abi:* ſed undecimæ horæ operarii, qui non reſpiciunt mercedem in ſuis operibus, ſed contenti ſunt gratuita promiſſione patrisfamilias, obſequuntur vocationi, & ſerviunt in ſimplicitate cordis &c. illi fiunt primi, & mercedem omni opinione ac ſpe majorem ex gratia conſequuntur. f.) Electi, cum audiunt Matth. XXV. 34. *Venite, poſſidete regnum, eſurivi enim & dediſtis mihi edere, &c.* immenſam præmiantis largitatem & munificentiam mirantur, atque eo ipſo declarant, quod ſimplici corde, non autem mercedis intuitu beneſecerint; ſi bona opera ſua intentione conſequendi mercedem feciſſent, nequaquam in illam admirationem prorumperent. g.) 1 Cor. XIII. 5. *Caritas non quaerit, quae ſua ſunt,* non quærit in ſuis operibus mercedem, ſed libere obſequitur; ideo dilectio etiam inimicos amat, a quibus tamen nulla remuneratio ſperanda eſt. Jam vero bona opera piorum proficiſcuntur ex caritate. Ergo non debent in illis ſpectare mercedem. Bernhardus tract. de dilig. Deo. *Non ſine praemio diligitur Deus, etſi abſque praemii intuitu diligendus eſt. Vera caritas mercenaria non eſt, quamvis merces eam ſequatur.* Ex his argumentis noſtris ne unum quidem Bellarminus attigit, ideo etiam facile adparet, quid de ipſius exceptionibus judicandum ſit, videlicet, *id ſolum prohiberi, ne mercedem ſolam aut praecipue intueamur.* Item *ne temporalem mercedem ſpectemus &c.* vere quidem hæc dicuntur, ſed nondum ſatisfaciunt quæſtioni.

Argumenta, quibus probatur, licitum eſſe bene operari intuitu mercedis.

§. CXXVII. Sed format Bellarminus quædam argumenta, quibus probet, *licitum eſſe operari bona opera intuitu mercedis aeternae.* Prima claſſis petita eſt ex dictis ſcripturæ.

1.) Chriſtus & Ioannes a promiſſione

I.) Chriſtus & Johannes baptiſta a promiſſione

miſſione mercedis prædicationem ſuam ſunt exorſi.

miſſione mercedis prædicationem ſuam ſunt exorſi. Matth. III. 2. & IV. 17. *Agite pœnitentiam, adpropinquavit enim regnum cœlorum.* V. 3. *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum.* Reſp. nervus argumenti ex cap. III & IV. Matth. deducti, conſiſtit in voce *adpropinquavit*, at in græco eſt perf. ἤγγικε, *adpropinquavit;* ut vulgatus etiam interpres reddidit. Nomine *regni cœlorum* intelligitur adventus & regnum Meſſiæ, ejusdemque beneficia; uterque igitur & Chriſtus & Johannes invitant ad pœnitentiam, addita ratione, quod Meſſias cum cœleſti ſuo regno adpropinquaverit, ac ſalvare venerit, non eos, qui phariſaica juſtitiæ propriæ opinione turgidi, vel epicuræa ſecuritate in peccatis perſeverent præfracti; ſed eos, qui veram & ſinceram agunt pœnitentiam, qui peccata agnoſcunt, confitentur, iram Dei fugiunt, agnum Dei vera fide reſpiciunt, & fructus pœnitentia dignos faciunt. Hanc ſuaviſſimam ſententiam eo detorqueri, quod opera intuitu mercedis æternæ atque opinione meriti facienda ſint, vere dolendum eſt. Matth. V. Paupertas ſpiritus nequaquam ponitur tanquam meritum quoddam regni cœlorum, ſed oſtenditur, qui ſint capaces doctrinæ evangelii de regno cœlorum, videlicet illi, qui agnitione peccatorum ſuorum & ſenſu iræ divinæ humiliati, de ſuis viribus, virtutibus & operibus, hoc eſt, de propria juſtitia deſperant, ac nihil, quod judicio Dei opponere poſſint, in ſe inveniunt. Item proponitur conſolatio illis, qui in hac vita rebus neceſſariis & ope omni deſtituti ſunt, quod ipſorum ſit (non demum erit) regnum cœlorum, quod bona ſpiritualia regni cœlorum jam ſint ipſorum, & fide jam ſint hæredes vitæ æternæ; modo ſint ſpiritu pauperes, hoc eſt, modo non deſperent ex diffidentia, nec fremant ex impatientia, ſed miſeriis ſubacti vere coram Deo ſe humilient, ac fide & patientia ſe Deo ſubjiciant. Vide Chemnitium cap. LI. harmon. evangel. p. 298. Invertimus ergo Bellarmini argumentum: ubi commendatur paupertas ſpiritus, ibi evertitur opinio de meritis; ſiquidem illi demum vere ſunt ſpiritu pauperes, qui ſeſe meritorum coram Deo inopes eſſe agnoſcunt. At Chriſtus commendat hoc loco paupertatem ſpiritus. Ergo evertit opinionem de meritis. Item quorum jam eſt regnum cœlorum, illi non neceſſe habent ſuis meritis illud demum adquirere. Sed eorum, qui ſunt pauperes ſpiritu, eſt regnum cœlorum. Ergo non neceſſe habent ſuis meritis id demum adquirere.

2.) Chriſtus præcepit intuitu mercedis operari.

§. CXXVIII. II.) *Habemus* (inquit Bellarminus) *Chriſti non ſolum exhortationem, ſed etiam praeceptum* Matth. VI. 33. *primum quaerite regnum Dei & juſtitiam ejus; & haec omnia adjicientur vobis.* Luc. XVI. 9. *Facite vobis amicos de Mammona iniquitatis, ut, cum defeceritis, recipiant vos in aeterna tabernacula. Simile eſt apoſtoli praeceptum:* 1 Cor. IX. 10. *Debet in ſpe, qui arat, arare, & qui triturat, in ſpe fructus percipiendi.* Reſp. 1.) Matth. VI. 33. nequaquam exhortatur Chriſtus, ut opinione meriti bona operemur, ſed dehortatur a cura victus, regnum Dei & juſtitiam ejus primo omnium quærere jubens, addita promiſſione, quod ea, quæ ad hanc vitam neceſſaria, nobis adjicienda ſint. Ergo non agit de vita æterna, ſed de neceſſariis in hac vita, nec dicit, *reddentur*, quaſi temporalia ſint merces debita & proprie ſic dicta quærentium regnum Dei, ſed utitur verbo προϛεθήσεται, *adponentur*, quod peculiariter de benedictione Dei uſurpatur. Pſalm. CXV. 14. Deut. I. 14. Prov. XI. 24. 2.) Luc. XVI. 9. docetur de vero uſu temporalium, ut adparet ex parabola, cui *epiphonematis* loco illud ſubjicitur; *Facite vobis amicos de Mammona iniquitatis, ut, cum defeceritis, recipiant vos in aeterna tabernacula.* Recipiunt autem nos ſancti in vitæ æternæ ſocietatem, non ut auctores ac datores ſalutis; (hic enim honor ſoli Chriſto competit, qui eſt *omnibus obedientibus ſibi cauſa ſalutis*, Hebr. V. 9. *in quo uno eſt ſalus*, Act. IV. 12. qui ſolus *aeterna tabernacula nobis paravit* Joh. XIV. 2.) ſed quia precibus ſuis in hac vita nos Deo

commendant; maxime vero, quia in die judicii erunt teſtes beneficentiæ noſtræ erga ſe ex vera in Chriſtum fide præſtita: recipiunt igitur nos in æterna tabernacula teſtimonio ſuo; quam explicationem comprobat proceſſus judicii Matth. XXV. deſcriptus, ubi Chriſtus oſtendit, ſe ad electos dicturum: *Venite, poſſidete regnum, eſurivi enim, & dediſtis mihi edere.* Nimirum bona opera, præſertim vero opera miſericordiæ pauperibus exhibita, proferet Chriſtus tanquam indubitata veræ fidei teſtimonia in viſibili illo omnium populorum judicio. Quamvis igitur eleemoſynis noſtris vel aliis operibus vitam æternam promereri haudquaquam poſſimus; tamen tot teſtes veræ fidei noſtræ in die noviſſimo Chriſtus producet, quot homines noſtris officiis ex fide & caritate non ſimulata adjuvimus. Carni noſtræ videntur officia ac beneficia pauperibus exhibita ſine fructu abire ac nobis perire; inde benefaciendo ſæpius defatigamur; ſed Chriſtus oculos cordis noſtri ad diem judicii extollendos eſſe præcipit, docens, quamvis pauperes in hac vita nobis nihil prodeſſe, aut viciſſim præſtare videantur; tamen in extremo univerſalis judicii die illud nobis præſtituros eſſe, ut ſuo teſtimonio nos ornent atque adjuvent apud judicem Chriſtum, qui in æterna tabernacula nos recipiet, & bona opera ex fide præſtita, præſertim vero beneficentiam noſtram largiſſime remunerabitur. Poteſt etiam huc referri, quod Chriſtus ſibi præſtitum eſſe teſtatur, pauperibus quod factum bene Matth. XXV. 40. Sic ergo pauperes nos recipient in æterna tabernacula, hoc eſt, Chriſtus, cui in pauperibus benefecimus, nos recipiet. 3.) 1 Cor. IX. 10. agitur de ſtipendiis miniſtrorum eccleſiæ, quæ jure ipſis deberi ex lege Moſaica apoſtolus probat: *Non alligabis os bovi trituranti.* v. 9. hoc Apoſtolus ad ſuum inſtitutum ſic adcommodat v. 10. *Propter nos haec ſcripta ſunt; quoniam debet in ſpe, qui arat, arare, & qui triturat, in ſpe fructus percipiendi.* v. 11. *Si nos vobis ſpiritualia ſeminamus, an magnum eſt, ſi nos carnalia veſtra metamus?*

3.) Idem probant exempla ſanctorum.

§. CXXIX. III.) *Habemus*, inquit Bellarminus, *exempla ſanctorum.* Pſalm. CXIX. 112. *inclinavi cor meum ad faciendas juſtificationes tuas propter retributionem.* Hebr. XI. 24. ſeqq. *Moſes grandis factus negavit ſe eſſe filium filiae Pharaonis, magis eligens adfligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere jucunditatem, majores divitias aeſtimans theſauro Ægyptiorum improperium Chriſti; adſpiciebat enim in remunerationem.* Phil. III. 14. *Ad deſtinatum perſequor, ad brabeum ſupernae vocationis in Chriſto Jeſu.* Reſp. 1.) Pſalm. CXIX 112. in hebræo ſic legitur: *Inclinavi cor meum ad faciendum ſtatuta tua,* לְעוֹלָם עֵקֶב *in ſeculum uſque in finem*, loquitur propheta regius de propoſito cordis ſui, quo ſe obſervantiæ mandatorum divinorum obſtrinxerat, ac propoſiti ſui conſtantiam exprimit. Bellarminus hebræa ita vertit: *in aeternum finis;* cujus paraphraſeos hunc vult eſſe ſenſum, quia merces, quam exſpecto, erit ſempiterna, quo adcommodat illud Eccleſ. XVIII. 22. *Ne verearis usque ad mortem juſtificari, quoniam merces Dei manet in aeternum:* ſed diſcedit a Pagnino, Benedicto Aria, aliisve interpretibus, qui ſubintellecto ל vertunt, in finem Thargum. עַד סוֹפָא Imo diſcedit a ſe ipſo, ſic enim ſcribit libr. V. de juſtif. c. 3. §. Quod vero: *Non eſt idem merces & finis.* Quod ſi vel maxime verſionem illam recipiamus, qua per עֵקֶב intelligitur *merces*, ex eo nihil accedit ſententiæ Bellarmini, neque enim negamus, cuſtodiæ mandatorum divinorum promiſſam eſſe mercedem æternam, ſed tanquam meritum quoddam proprie ſic dictum promiſſam eſſe negamus. Eccleſ. XVIII. 22. in græco ſic habetur: μὴ μείνῃς ἕως θανάτου δικαιωθῆναι, *ne exſpectes uſque ad mortem juſtificari:* 2.) Hebr. XI. 26. Moſes in retributionem reſpexiſſe dicitur, ſed ex eo nondum poteſt inferri, quod obedientia ipſius fuerit mercenaria, multo minus quod opinione meriti cujusdam Deo obedierit. Concedimus & nos, meditatione promiſſionum divinarum ſtudium bene operandi excitandum, atque omnes carnis ac mundi illecebras, ac ſatanæ tentationes fide promiſſiones Dei reſpiciente ſuperandas eſſe, ſed opi-

opinione meriti cujusdam Deo ſerviendum eſſe negamus. 3.) Id ipſum reſpondemus ad locum apoſtolicum Phil. III. 14. Paulus, *verus athleta Chriſti, doctus ab illo, unctus de illo, crucifixus cum illo, glorioſus in illo in theatro hujus mundi, cui ſpectaculum factus erat & angelis & hominibus, legitime magno agone certare, palmam ſupernae vocationis in anteriora ſectari,* (Auguſtini hæc ſunt libr. XIV. de civ. Dei c. 9.) ac propoſitum brabeum velut ſcopum quendam ſeſe intueri teſtatur, de merito autem ac ſpe mercedis debitæ proprie ſic dictæ verbum nullum addit, quin potius diſerte adſerit v. 8. *omnia ſeſe detrimentum arbitrari propter eminentem ſcientiam Chriſti*, v. 9. *ut inveniatur in Chriſto non habens ſuam juſtitiam, quae ex lege eſt; ſed eam, quae eſt ex fide Chriſti*, v. 12. ſeſe perfectum eſſe negat, v. 13. *non arbitratur ſe comprehendiſſe.*

4.) Et cohortationes apoſtolicæ.

§ CXXX. IV.) *Habemus* (ait Bellarminus) *cohortationes apoſtoli plurimas.* 1 Cor. IX. 24. *Sic currite, ut comprehendatis.* Gal. VI. 9. *Bonum facientes non deficiamus.* Col. III. 23. *Quodcunque facitis, ex animo operamini ſicut Domino, & non hominibus, ſcientes, quod a Domino accipietis retributionem.* Reſp. promiſſiones de largiſſima bonorum operum remuneratione piis proponendas eſſe, ad eaſdem in ſtudio bonorum operum pios & poſſe & (ſuperandæ carnis ergo) debere reſpicere non negamus; ſed intuitu mercedis cujusdam proprie ſic dictæ bona opera facienda eſſe negamus. Neque id probant dicta apoſtoli vel ſanctorum patrum hoc loco a Bellarmino adlata, ſed tantummodo fidem ac ſpem noſtram promiſſionibus divinis excitandam, roborandam ac confirmandam eſſe adſerunt. Idem judicium eſt de rationibus, quas Bellarminus format. 1.) *Vita aeterna eſt finis fidei & operum juſtorum.* Rom. VI. 22. 1 Petr. I. 9. *Ergo licet vitam aeternam intueri, & ad eam dirigere bona opera, cum certo conſtet, finem ſpectandum eſſe inter operandum.* Reſp. recognoſcat Bellarminus ſua verba; libr. V. de juſtif. c. 3. §. Quod vero: *Sanctus Petrus non dicit vitam aeternam eſſe mercedem, ſed finem fidei, non eſt autem idem finis & merces. Nam finis relationem habet ad media, ſive ſint merita, ſive non ſint; merces relationem habet ad ſola merita, proinde omnis merces eſt finis, non omnis finis eſt merces.* Hæc Bellarminus ſibi contrarius. Proinde ſi vel maxime daretur, bona opera eſſe media vitæ æternæ, nondum tamen ſequeretur eſſe merita. Quomodo autem ſe habeant bona opera ad vitam æternam, ſuperius expoſitum eſt; fides, quæ in Chriſto adprehendit vitam æternam, in ſtadio bonorum operum decurrere debet, ut, quod fide in Chriſto obtinemus, illud in fide perſeverantes ſartum tectumque conſervemus, eandem bonorum operum fructibus & teſtimonio comprobantes. 2.) *Si licet propter metum gehennae continere manum, oculos & cor a peccato, utique etiam licebit idem facere propter ſpem felicitatis aeternae.* Reſp.

Oderunt peccare mali formidine pœnae:

Servilis ergo hic timor eſt, quem caritas expellit; non tamen diffitemur, propter carnem adhuc nobis adhærentem pœnas temporales & æternas peccatorum vindices in ſerio Dei timore conſiderandas eſſe; quatenus vero ex ſpiritu ſpontaneo & corde filiali bona opera procedunt, nequaquam metum pœnæ vel ſpem mercedis includunt. 3.) *Non vitiatur pœnitentia & ſacramentorum perceptio, cum iſta ſiunt cauſa obtinendae gratiae; Cur ergo vitiabuntur bona opera, ſi ſiant cauſa obtinendae beatitudinis?* Reſp. invertimus argumentum: ut pœnitentia & ſacramentorum perceptio ſe habet ad gratiam; ita bona opera ſe habent ad vitam æternam. (ex hypotheſi Bellarmini) Atqui pœnitentia & ſacramentorum perceptio non ſunt merita gratiæ. Ergo nec bona opera ſunt merita vitæ æternæ. Si dicas: *media tamen gratiae ſunt pœnitentia & ſacramenta. Ergo & vitae aeternae obtinendae media erunt bona opera;* reſp. pœnitentia eſt ac dicitur medium gratiæ, reſpectu partis primariæ, quæ eſt vera in Chriſtum fides, nec ſacramenta conferunt gratiam ex opere operato, ſed quando fide accipiuntur; proprie igitur loquendo

do fides eſt medium gratiæ, fidei prævia eſt contritio, veræ pœnitentiæ pars prior; ſacramenta ſunt media ex parte Dei, quibus offertur & credentibus confertur divina gratia, fidei confirmandæ ergo inſtituta; ita quoque fides eſt medium vitæ æternæ, eam enim in Chriſto adprehendit, & in ſtudio bonorum operum poſtea ſeſe exſerit. 4.) *In operibus temporalibus licet ſpectare finem temporalem, ut pharmacum ſumere gratia ſanitatis, arare & ſerere ſpe fructus percipiendi, currere in ſtadio cauſa victoriae: ergo in opere ſpirituali in curſu & certamine ab ipſo Deo propoſito licet ad brabeum ſupernae vocationis adtendere.* Reſp. concluſio argumenti noſtræ ſententiæ non adverſatur; ſi vero latius extendatur, quaſi opera ſint cauſa vitæ æternæ, ſicut pharmacum ſanitatis, ſemen fructuum, curſus victoriæ, adparet ex ſuperioribus, quid ad has ſimilitudines ultra ſcopum apoſtolicum extenſas, ſit reſpondendum.

Quae conditiones ad meritum requirantur.

§. CXXXI. Cap. X. & ſeq. quinque capp. diſputat Bellarminus de *conditionibus*, quæ ad meritum vitæ æternæ, vere & proprie ſic dictum, requiruntur, quas ſeptenario numero includit; requiri enim ſcribit: 1.) *Ut ſit opus bonum.* 2.) *Ut fiat in Dei obſequium.* 3.) *Ut, qui meretur, ſit viator.* 4.) *Ut ſit opus liberum.* 5.) *Ut, qui meretur, ſit amicus & gratus Deo.* 6.) *Ut intercedat promiſſio.* 7.) *Ut opus ex virtute caritatis procedat.* Fatetur autem, haſce conditiones, præſertim quatuor poſteriores, in controverſia apud fidei ſuæ homines adhuc poſitas eſſe, quod eſt argumentum conſenſus tantopere deprædicati. Quid de his conditionibus ſtatuendum ſit, patere poteſt ex ſuperioribus; plura omnino requiruntur ad meritum proprie ſic dictum, ut oſtendimus §. 102. quæ cum in bonis operibus renatorum non deprehendantur, &c. fruſtra de glorioſo meriti proprie ſic dicti nomine ipſis vendicando laboratur.

De qualitate meriti.

Cap. XVI. de *qualitate* meriti agere incipit ac diſputat, *opera bona juſtorum eſſe meritoria vitae aeternae ex condigno.* (Ubi refellere conatur Durandum, qui recte ſtatuit, *merita noſtra ex gratia Dei procedentia & poſita promiſſione adhuc non eſſe talia, ut eis ex juſtitia debeatur merces, ſed ex ſola Dei liberalitate.*) Cap. XVII. & XVIII. probare conatur, *opera bona juſtorum eſſe meritoria ex condigno, non ſolum ratione pacti, ſed etiam ratione operum.* (Fatetur autem, non ſolum veteres, puta ſcholaſticos, ſed & recentiores ſcriptores pontificios in eo non convenire.) Cap. XIX. ſtatuit, *Deum remunerari opera bona ſupra condignum,* ubi refellit Andream Vegam. (At ſi Deus remuneratur bona opera ſupra condignum, quomodo erunt meritoria ex *condigno?* Si gradibus gloriæ in vita æterna bona opera ultra condignum compenſantur, quomodo ipſa vita æterna ex *condigno* operum meritis debetur?) Cap. XX. XXI. XXII. diſputat de eis, quæ cadunt ſub merito, & ſtatuit 1.) *Vitam aeternam, etiam quoad primum ejus gradum reddi bonorum operum meritis.* (Fatetur autem, quosdam ex ipſis pontificiis ſtatuere, vitam æternam non cadere ſub meritum, cum debeatur jure hæreditatis omnibus Dei filiis, hoc ipſo, quod ſunt Dei filii, quæ eſt etiam noſtra ſententia) 2.) *Gratiam juſtificationis non poſſe obtineri neque ex condigno, neque ex congruo meritis operum, ſolis liberi arbitrii viribus effectorum:* (At quidam ſcholaſtici meritum de *congruo* talibus operibus diſerte tribuunt, quos ſecutus eſt Ruard. Tapperus, magni nominis pontificius, Lovanienſis cancellarius, quem Caſpar Caſalius, epiſcopus Leirinenſis, pelagianiſmi propterea adcuſat) *eandem gratiam non obtineri meritis conſequentibus, ſed ſolum ex congruo meritis operum, ex fide & auxilio Dei ſpeciali procedentium.* (Qua de re quid ſtatuendum ſit, expoſuimus ſuo loco.) 3.) *Non poſſe unum alteri ex condigno gratiam promereri, ſed tamen ex congruo.* 4.) *Hominem juſtum mereri ex condigno augmentum juſtitiae.* 5.) *Reparationem poſt lapſum & perſeverantiam usque in finem non cadere ſub meritum de condigno, bene tamen ex congruo reparationem poſt lapſum mereri, &*

De iis, quae cadunt ſub merito.

donum

donum perſeverantiae precibus impetrari poſſe (at cur non & mereri, cum ex hypotheſi Bellarmini oratio ſit actus omnino meritorius?) In quibus omnibus quid probemus, vel improbemus, ex præcedentium conſideratione nullo negotio perſpici poteſt.

Alia ſcripturæ dicta quæ juſtitiam & merita operum coram Deo ſtabilire videntur.

§. CXXXII. Hæc ſunt, quæ pro ſtabilienda juſtitia & meritis operum adduxit Bellarminus, ſi quæ ab aliis adferuntur ſcripturæ dicta, ea facile explicari poſſunt, ſi adtendantur generales illæ reſponſionum claſſes, quas Chemnitius part. III. loc. cap. de argum. adv. p. 180. & ſeqq. conſtituit, quarum diligentem & ſedulam repetitionem cuique veritatis ſtudioſo valde commendamus. Ut autem concinna iſtarum ſolutionum adplicatio exemplis quibusdam demonſtretur, percurremus brevibus, quæ ex vet. & nov. teſt. pro ſtabilienda operum juſtitia & meritis ab aliis pontificiis ſcriptoribus adferuntur. Ex teſt. vet. proferuntur hæc dicta.

Ex vet. teſt. I.) Gen. VII. Te vidi juſtum coram me.

I.) Gen. VII. 1. dicit Deus ad Noachum: *Ingredere tu & tota domus tua in arcam, quia te vidi juſtum coram me in generatione iſta:* quibus verbis videtur cauſa adſignari, propter quam Noachus in diluvio ſervatus, & per conſequens coram Deo juſtificatus. *Reſp.* Gen. VI. 8. dicitur Noachus *inveniſſe gratiam coram Deo:* Ergo non operum ſuorum merito, ſed miſericordia Dei ad vitam æternam fuit acceptatus, & Deus ex miſericordia gratuita ad ipſum reſpexit. Noachus non minus, quam reliqui ſancti, remiſſionem peccatorum humiliter petere neceſſe habuit. Pſalm. XXXII. 6. Proinde ſi Deus in judicium cum ipſo intrare voluiſſet, coram eo haudquaquam conſiſtere potuiſſet; Pſalm. CXXX. 3. CXLIII. 2. ſed amplexus eſt vera fide promiſſionem evangelicam de ſemine mulieris, contrituro caput ſerpentis; ideo *juſtitiae, quae eſt per fidem, haeres factus* ſcribitur. Hebr. XI. 7. Hanc fidem publice ac ſolenniter teſtificatus eſt, cum egreſſus ex arca adferret Domino holocauſta, quæ Chriſtum adumbrabant, & quibus ſancti vet. teſt. de expiatione per ſacrificium Chriſti futura admonebantur. Gen. VIII. 20. Quod ergo de patribus vet. teſt. in genere adfirmatur, eos per gratiam Chriſti juſtificatos & ſalvatos eſſe, Gen. XV. 6. Act. XV. 11. Rom. IV. 6. idem etiam de Noacho ſtatuendum. Ac ſi vel maxime in verbis ex Moſe citatis juſtitia inhærens intelligatur; nondum tamen ſequitur, quod per eam Noë acceptatus a Deo ad vitam æternam, ſed quod fide juſtificatus in exſtruenda arca Deo obedierit, quam obedientiam Deus gratam habuerit, ac beneficio illo temporali remuneratus fuerit.

2.) Gen. XXII. Quia feciſti hanc rem, per me ipſum juravi, quod benedicendo benedicam tibi.

II.) Gen. XXII. 16. dicit angelus Domini ad Abrahamum: *quia feciſti hanc rem,* (hoc eſt, quia voluiſti immolare filium,) *per me ipſum juravi, quod benedicendo benedicam tibi.* Ergo obedientia Abrahæ fuit meritum benedictionis ac promiſſionis de Meſſia. *Reſp.* apoſtolus Rom. IV. 2. & ſeqq. diſerte negat, *Abrahamum ex operibus coram Deo juſtificatum,* quod ipſum ex textu Moſaico evidenter comprobat; *Credidit enim Abraham Deo, & imputatum eſt illi ad juſtitiam.* Gen. XV. 6. Hæc ergo dicuntur ad Abrahamum non juſtificandum, ſed juſtificatum. Promiſſio illa Abrahamo repetita duo complectitur: multiplicationem ſeminis & miſſionem Chriſti ex eo naſcendi; promiſſio de Meſſia fuit plane gratuita; data enim erat antequam Iſaacus naſceretur, Gen. XII. 3. & XVIII. 18. ea igitur tantum hoc loco repetitur & confirmatur, nec data fuit propter obedientiam vel bona opera Abrahæ, ſed ex gratia & miſericordia Dei ab æterno fuit decreta. Poſtquam igitur promiſſionem ſpiritualem de Meſſia ex ſemine ſuo naſcituro Abrahamus fide accepit, & coram Deo juſtificatus eſt, accepit etiam hanc promiſſionem de præmio bonorum operum, ac ſimul audivit repetitionem promiſſionis de Meſſia.

3.) Lev. XVIII. Faciens leges meas, vivet in eis.

III.) Lev. XVIII. 5. *Faciens leges meas vivet in eis,* quo pertinent dicta omnia, quæ de juſtitia legis agunt. *Reſp.* per

per *conceſſionem*. Juſtitia, quæ in lege præſcribitur, omnino talis eſt, ut ſi illam ea perfectione, quæ in lege præſcribitur, in hac vita præſtaremus, per eam juſtificaremur & viveremus: ſed Chriſtus & apoſtoli teſtantur, ad perfectionem illam in lege præſcriptam neminem in hac vita adſpirare: ideoque ex lege nec juſtitiam nec vitam ſperari poſſe, qua de re in tractatu de lege plenius dictum fuit.

4.) Pſalm. I. Beatus, qui non ambulat in conſilio impiorum.

IV.) Pſalm. I. 1. *Beatus, qui non ambulat in conſilio impiorum*, XLI. 1 *qui intelligit ſuper egenum*. CXII. 5. *qui miſeretur & mutuo dat* &c. Cujusmodi dicta in pſalmis & alibi occurrunt plura. *Reſp.* ſunt hæ deſcriptiones juſtificatorum, non autem ipſius juſtificationis; deſcribitur in his dictis non *cauſa* vel meritum noſtræ coram Deo juſtificationis, vel medium adplicationis, vel forma, in qua conſiſtat juſtificatio; ſed ingenium & *qualitas* eorum, qui vere ſunt juſtificati. *Formale* juſtificationis eſt gratuita peccatorum remiſſio, & juſtitiæ Chriſti imputatio; quia vero ex fide juſtificatorum bona opera tanquam fructus exſiſtunt, miſericordia erga pauperes, declinatio a malo & a converſatione impiorum &c. ideo in his & ſimilibus dictis beati ſive juſtificati & beatificati deſcribuntur ex ſuis effectis & proprietatibus. Ita alibi beati dicuntur, *qui lugent*, *qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam*. Matth. V. 4. 10. &c. non quaſi *formaliter* in luctu & perſecutionibus conſiſtat beatitudo; ſed quia hæc eſt perpetua ſors piorum in hoc mundo lugere, perſecutionem pati, odio haberi &c. Vide claſſem quartam reſp. Chemnitii.

5.) Pſalm. CVI. Opus Pineæ reputatum eſt illi ad juſtitiam.

V.) Pſalm. CVI. 31. *Opus Pineae laudabili zelo interficientis adulterum reputatum eſt ei ad juſtitiam*. Ergo operibus coram Deo fuit juſtus. *Reſp.* diſtinguenda eſt juſtitia *cauſae* a juſtitia *perſonae*. Quando igitur Pineæ opus illud dicitur imputatum ad juſtitiam, non intelligitur juſtitia *perſonae* juſtificandæ, quaſi Pineas hoc opere coram Deo fuerit juſtificatus; (quia ad juſtitiam *perſonae* non unum aliquod juſtum opus, ſed perfecta totius legis obedientia, vel operibus præſtita, vel fide imputata requiritur) ſed juſtitia *cauſae* ſive boni operis in perſona jamdum juſtificata, quod ſcilicet factum illud Pineæ fuerit a Deo adprobatum & pro juſto opere habitum. Multa erant, quæ huic facto, ſi judicia hominum ac rationis noſtræ ſpectentur, detrahere poterant, utpote quod Pineas non erat ordinarius judex aut magiſtratus in populo Iſraëlitico; quod Samri non erat perſona privata, quod factum ipſum videbatur crudele, & perditioni æternæ interfectorum cauſam dediſſe, quod ex adfectu quodam privati odii profectum videri poterat &c. ideo Spiritus ſanctus adfirmat, hoc opus juſtum ac Deo gratum fuiſſe, utpote a pio zelo profectum. Huc pertinet diſtinctio duplicis imputationis tradita ſuperius in tract. de juſtif. Quando Abrahæ dicitur fides imputata ad juſtitiam, Gen. XV. 6. intelligitur juſtitia *perſonae*, quod ſcilicet Abrahamus fide in Meſſiam promiſſum acceperit remiſſionem peccatorum, juſtitiam & vitam æternam. Quando Pineæ hoc loco dicitur opus reputatum ad juſtitiam, intelligitur juſtitia *boni operis*, quod Deus heroicum illud opus habuerit gratum, ac præmiis ornaverit, quemadmodum Num XXV. 12. & 13. *duplex* præmium Pineas reportaſſe dicitur; *prius* eſt *publicum* & ad totum populum ſpectat, quod plaga corporalis fuerit repreſſa ac cohibita: poſterius eſt *privatum*, quod laudem ſempiternam, ac ſacerdotium non ſolum pro ſe, ſed etiam pro poſteris reportaverit. Imputatio juſtitiæ Chriſti facta perſonæ credenti fit ad vitam æternam; per eam enim homo redditur Dei filius & acceptus ad vitam æternam; ſed quando opus ad juſtitiam reputatur, hoc eſt, juſtum habetur & adprobatur, id non fit ad vitam æternam, ſed ad alia præmia.

6.) Prov. X. Dilectio operit multitudinem peccatorum.

VI) Prov X. 12. *Dilectio operit multitudinem peccatorum*. Ergo dilectio eſt cauſa & meritum remiſſionis peccatorum, adeoque ipſius juſtitiæ coram Deo & vitæ æternæ. *Reſp.* dictum Salomonis, quod adlegat Petrus 1 ep. IV. 8. non agit de remiſſione peccatorum in judicio Dei, coram quo ſolus Chriſtus eſt noſtrum ἱλαστήριον,

Rom.

III. 25, cujus *ſolius ſanguis nos mundat* *mnibus peccatis.* 1 Joh. I. 7. propter quem atia Deus *tegit peccata;* Pſalm. XXXII. 1. : fraterna delictorum inter homines condone, ſic enim habet integer verſiculus: *n ſuſcitabit contentiones, & ſuper omnes aricationes operiet caritas;* opponuntur effecta odii & caritatis, odium adcurate rat nævos proximi, eos traducit, ſugillat ſectatur: ſed caritas eos tegit, condonat uſat; quantum ſalva conſcientia & officii e fieri poteſt. 1 Cor. XIII. 7. *caritas omnia t, omnia ſperat, omnia credit, omnia t.* Gal. VI. 2. *alter alterius onera portate.* interpretes: *μῖσ☉ ἐγείρει νεῖκ☉, πάν-* *ὶ τὺς μὴ φιλονεικῦντας καλύψει φιλία.* ius: *Sicut odium per iram manifeſtat defe- aliorum, ſic caritas celat, niſi quantum correctio fraterna requirit.*

m. VI. Deo in- ſt juſti- ma.

VII.) Dan. VI. 22. de ſe dicit propheta: *Coram Deo inventa eſt juſtitia mea, & coram te rex corruptelam non feci.* Ergo de ſtitia gloriatur coram Deo. *Reſp.* Inqui- i juſtitia *cauſae*, non *perſonae*; *Deus mi- gelum ſuum, qui concluſit ora leonum &c.* *coram eo inventa eſt* זָכוּ־לִי, *puritas mi-* t reddidit benedictus Arias, hoc eſt, Deus iraculo publice teſtatum fecit, me nihil in caſſe, quod poſthabito edicto regis eum doraverim. De juſtitia perſonæ idem pro- dicit cap. IX. 7. *Tibi Domine juſtitia, autem confuſio faciei.* v. 18. *Non in juſti- ſtris proſternimus preces noſtras ante faci- am, ſed in miſerationibus tuis multis.*

§. CXXXIII. Ex *nov. teſtam.*

v. teſt. atth. V. undave- uſtitia a &c.

præter illa, quæ ſuperius expoſuimus, proferunt hæc dicta. I.) Matth. V. 20. *Niſi abundaverit juſtitia veſtra plus, quam Phariſaeorum & Scribarum, non itis in regnum cælorum.* At illorum juſti- it *habitualis* & *actualis*. Ergo talis etiam i eſt. *Reſpond.* Contrarium potius ex eo ur. Ergo juſtitia *habitualis & actualis* non eſt illa, propter quam datur regnum cœlorum. Phariſæi externam tantum ſpeciem juſtitiæ ſectabantur, externa qualicunque diſciplina legi divinæ ſatisfieri, & juſtitiam coram Deo conſiſtentem parari poſſe ſomniabant; ſed Chriſtus hanc imperfectam & hypocriticam juſtitiam repudiat, ac abundantiorem ab ingreſſuris in regnum cœlorum requirit. Eam vero non niſi fide obtinere poſſunt, per quam redduntur participes juſtitiæ Chriſti numeris omnibus perfectæ & abſolutæ; ex hac fide oritur perfectior etiam operum juſtitia, quam Phariſæorum fuit; renati enim ex corde ſincero, non ſimulate; ex ſpiritu ſpontaneo, non coacte, nec propter commodum Deo obediunt, uti hæc late a nobis expoſita in poſt. eccleſ. Dom. VI. poſt Trin. II. Matth. VI. 14. II.) *Si remiſeritis hominibus offenſas illorum, etiam Pater cæleſtis remittet vobis.* v. 15. *Si non remiſeritis, nec vobis remittetur.* Luc. VI. 37. *Remittitis & remittetur vobis.* Ergo remiſſio noſtra eſt cauſa & meritum remiſſionis peccatorum, juſtitiæ & vitæ æternæ. *Reſp.* Si condonatio injuriarum eſſet cauſa & meritum remiſſionis noſtrorum peccatorum, tunc remiſſio non amplius eſſet remiſſio; ſed meriti noſtri debita quædam merces: poſtquam ſemel ſolviſti pretium, nihil eſt, quod remitti poſſit; tunc demum remiſſioni locus eſt, quando pretium non perſolvitur, nec ſolvi poteſt. At peccata noſtra vere nobis remittuntur, quod non ſolum vox *ἀφέσεως*, ſed & cumprimis parabolæ Chriſti Matth. XVIII. 23. & Luc. VII. 41. luculenter oſtendunt; ibi enim hæc duo expreſſe continentur; *primo* quod nobis miſeris debitoribus Deus ex mera gratia debitum noſtrum remittat; *deinde* quod noſtra remiſſio ſit effectus & ſignum, non autem cauſa & meritum reconciliationis cum Deo faciendæ. Adde, quod incerta fieret reconciliatio cum Deo & remiſſio peccatorum noſtrorum, ſi penderet ex conditione noſtrorum meritorum: nunquam tam perfecte proximo condonamus, quin in carne noſtra reſiduæ quædam ſcintillæ ſimultatum perdurent, contra quas ſpiritu pugnandum. Quare autem Chriſtus ſic loquitur: *Remittite &*

2.) Matth. VI. Si remiſeritis hominibus offenſas &c.

& remittetur vobis. Item, *ſi remiſeritis, etiam vobis remittetur?* Reſp. Remiſſio noſtra non eſt cauſa, ſed nota remiſſionis coram Deo. Si offenſas fratribus remittimus, ex eo de remiſſione peccatorum coram Deo certi eſſe poſſumus; ſiquidem remiſſio illa eſt opus dilectionis, dilectio eſt fructus fidei; fides in Chriſto remiſſionem peccatorum quærit & invenit. Deinde promiſſio de remiſſione peccatorum eſt quidem plane gratuita; interim tamen non eſt facta impœnitentibus, implacabilibus & ſecuris, ſed illis, qui peccata agnoſcunt, fide Chriſtum amplectuntur, & ex fide bene operantes proximo injurias condonant. Remittentibus igitur proximo remiſſurum ſeſe pollicetur Deus, non tamen propter remiſſionem proximo factam, ſed ex gratia remittit. Proinde quando proximo remittimus, tunc removetur obſtaculum, quod plurimos impedit, quo minus remiſſionem peccatorum ſuorum conſequantur. Denique qui non remittit proximo, is eo ipſo teſtatur, ſe vel veram fidem nunquam habuiſſe; vel eam iterum amiſiſſe: vera enim *fides eſt efficax per dilectionem.* Gal. V. 6. Idem oſtenditur in parabola ſervi, qui impetrata debiti condonatione poſtea egreſſus remittere conſervo noluit, is amittit rurſus condonationem debiti. III.) Luc. XI. 41. *Date eleemoſynam, & ecce omnia munda erunt vobis.* Ergo eleemoſynæ merentur remiſſionem peccatorum. *Reſp.* Variæ exſtant hujus loci expoſitiones. Hieronymus accipit ſententiam *ironice*, quaſi Phariſæos increpando Chriſtus diceret: Vos cum ſitis pleni iniquitate & rapina, exteriorem munditiem tantum curatis, & in eleemoſynam erogatis, quæ aliis injuſte eripuiſtis, ſtolide perſuaſi, omnia tunc eſſe munda & pura. Erasmus in annot. h. l. δότε accipit in forma *indicativi*, ut Hieronymianam illam interpretationem ſtabiliat, adfert etiam argumentum ex contextu: Exiſtimatis, vos data eleemoſyna liberari ab omni rapina, ſi paululum ex ea contuleritis in pauperes. Ea, quæ præcedunt & ſequuntur, magis exprobrationem, quam admonitionem continent, nec videtur conveniens, ut, quos modo fecerit tam ſceleroſos, ſubito data eleemoſyna velit undiquaque videri mundos. Stante hac interpretatione evertitur potius opinio meriti hoc Chriſti dicto, quam ſtabilitur. Sed ſi vel maxime accipiatur in forma *imperativi*, ut ſit exhortatio ad dandam eleemoſynam, nihil tamen lucri ex eo accedit cauſæ pontificiæ. Proponitur enim doctrina de externo bonorum temporalium uſu, quomodo nobis purificentur & quaſi licita reddantur, particula enim πάντα, ad illa, quæ forinſecus ſunt, referenda eſt; ea purificantur, ſi eleemoſyna de illis detur, ad illa vero, quæ intus ſunt, πρὸς τὰ ἔσωθεν, alia omnino requiritur purificatio; videlicet *per ſanguinem Chriſti*, 1 Joh. I. 7. *fide nobis adſperſum*, Act. XV. 9. 1 Petr. I. 2. Vide harmoniam evang. Lyſeri cap. 109. p. 297. Chriſtus igitur reprehendens Phariſæorum ſuperſtitionem, in externa lotione poculorum, patinarum, &c. occupatam; opponit ei duplicem munditiem *internam & externam*, admonens, cor intus purgandum & foris proximo ex caritate ſerviendum eſſe, ut hac ratione omnia ſint munda. De interna munditie loquitur in antitheſi, quando dicit: *quod intra vos eſt, plenum eſt rapina & iniquitate*, quaſi dicat: ſtolide munditiei externæ ſtudetis, cum corda interius non ſint fide purificata; ab interiori illa purgatione faciendum erat initium: de externa munditie dicit, *quin imo ea, quae adſunt, date in eleemoſynam, & ecce omnia erunt munda vobis*, quaſi dicat, ſi intus vos purgaveritis vera fide, & foris eleemoſynam dederitis, tunc omnia erunt munda, ſi vel maxime illa poculorum, patinarum &c. mundities non accedit. Revocat enim Chriſtus Phariſæos a ceremoniis ad opera *moralia*; in his, non in illis munditiem Deo placentem conſiſtere docens. Quidam τὸ *erunt* exponunt pro *agnoſcentur*, ut hac ratione non cauſa, ſed declaratio munditiei internæ exprimatur; *date eleemoſynam, & ecce erunt vobis omnia munda*, hoc eſt, tunc adparebit vos eſſe mundos; nam ex illis operibus caritatis, non autem ex lotionibus externis & ceremonialibus, de fide & munditie interna judicari poteſt. Quo pertinet regula theologica: *Multa tunc fieri dicuntur, quando facta eſſe*

3.) Luc. XI. Date eleemoſynam, & ecce omnia munda vobis.

eſſe cognoſcuntur. Sic Matth. V. 9. *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.* v. 44. *Diligite inimicos veſtros, benefacite his, qui oderunt vos,* v. 45. *ut ſitis filii Patris veſtri;* id Joh. XIII. 35. ſic exponitur: *In hoc cognoſcent omnes, quod ſitis diſcipuli mei, ſi dilectionem habueritis ad invicem.*

4.) *Ioh. VIII. Si quis ſermonem meum ſervaverit, mortem non videbit.*

IV.) Joh. VIII. 51. *Si quis ſermonem meum ſervaverit, mortem non videbit in aeternum.* Ergo obſervatio mandatorum eſt cauſa vitæ æternæ. *Reſp.* non de Moſis, ſed de ſuo ſermone Chriſtus loquitur: dictum igitur hoc non eſt *legale*, ſed *evangelicum*; ſervare ſermonem Chriſti eſt in Chriſtum credere, evangelium Chriſti firma fide amplecti, ex qua fide poſtea oritur dilectio & ſtudium bonorum operum. Hanc interpretationem confirmat non ſolum analogia fidei, ſed etiam evidens Chriſti explicatio Joh. V. 24. *Qui audit ſermonem meum, & credit ei, qui miſit me, habet vitam aeternam.*

5.) *Ioh. XIV. Qui tenet praecepta mea, & ea ſervat, is diligit me.*

V.) Joh. XIV. 21. *Qui tenet praecepta mea, & ea ſervat, is eſt, qui me diligit.* v. 23. *ſi quis diligit me, ſermonem meum ſervabit, & Pater meus diliget eum.* Ergo dilectio noſtra eſt cauſa dilectionis divinæ. *Reſp.* non agitur in his dictis de cauſa vel merito dilectionis divinæ, cum diſerte neget Johannes, dilectionem noſtram eſſe cauſam dilectionis divinæ. 1 ep. IV. 10. *In hoc eſt caritas, non quaſi nos dilexerimus Deum, ſed quoniam ipſe dilexit nos, & miſit filium ſuum.* v. 11. *ſi ſic dilexit nos Deus, & nos debemus invicem diligere.* v. 19. *Nos diligamus Deum, quoniam ipſe prius nos dilexit.* v. 7. ubi caritas proponitur tanquam conſequens, effectum & ſignum regenerationis: *Omnis, qui diligit, ex Deo natus eſt, & cognoſcit Deum.* Sed docet Chriſtus his verbis, quinam ſint illi, qui a Deo diligantur, nimirum qui ipſum diligunt, ac præcepta ejus ſervant, non quod tum demum eos diligere incipiat, ſed quod ipſi in cordibus ſuis de paterno Dei amore, cujus teſtimonium habent in ſemet ipſis, magis magisque confirmentur. Quando igitur Chriſtus dicit: *veniemus ad eum, & manſionem apud eum faciemus,* non agit de *forma*, ſed de *conſequente* juſtificationis; non de primis initiis, ſed de incremento donorum. Quando enim pii, fide in Chriſtum juſtificati, Deum diligunt, & ex dilectione mandatis ejus obſequuntur, tunc Deus venit ad eos, majoribus donis & gratia ampliori eos cumulans. Quo ſenſu etiam accipiendum illud: *& manifeſtabo ei me ipſum,* hoc eſt, dabo illi, ut in cognitione & fide indies proficiat.

6.) *Rom. II. Factores legis juſtificabuntur.*

VI.) Rom. II. 13. *Non auditores legis juſti ſunt apud Deum, ſed factores legis juſtificabuntur.* Ergo obedientia legis eſt noſtra coram Deo juſtitia (*). *Facere igitur legem* illi demum dicuntur, qui *permanent in omnibus, quae ſcripta ſunt in libro legis,* interprete Moſe Deut. XXVIII. 58. & Paulo Gal. III. 10. tales factores omnino juſti ſunt non ſolum coram

(*) Bellarminus libr. II. de juſtific. cap. 16. tres hujus loci adfert interpretationes. 1.) Quidam *intelligunt de augmento juſtitiæ, id eſt, de juſtificatione ſecunda, ut loquuntur: ut ſit ſenſus, factores legis augmentum juſtitiæ merebuntur.* Stapletonus in antid. hujus loci. Atqui opera renatorum nihil mereri poſſunt, quia ſunt imperfecta, & ipſa juſtificantur, ut loquitur Lutherus in art. Schmalc. id eſt, opus habent, ut tegantur merito Chriſti, unde Pererius diſp. VII. in II. Rom. hanc interpretationem ut ἀπροσδιόνυσον rejicit. 2.) Quidam exponunt de nota eorum, *qui legi obedire poſſunt, hoc ſenſu, qui cupiunt vere legis eſſe factores, dent operam, ut juſtificentur.* Auguſtinus de Spir. & lit. cap. 26. Hæc ſententia vera quidem eſt, ſed ad contextum hujus loci non ſatis adcommodata. 3.) Quidam exponunt *de declaratione juſtitiæ*, ut ſit ſenſus, *in judicio divino juſti judicabuntur.* Simpliciſſime reſponderetur, quod ſit *dictum legale*, promittens juſtificationem & vitam, ſed cum conditione *perfectæ obedientiæ*, ſed cum talis ποιητὴς legis non detur, inde etiam non eſt data lex, quæ poſſe vivificare. GERHARDUS.

hominibus, ſed etiam apud Deum, ac per legis obedientiam vitam conſequuntur. Levit. XVIII. 5. *Qui fecerit ea homo, vivet in eis:* Luc. X. 28. *fac hoc, & vives.* Sed probandum erat, reperiri inter homines vel unum aliquem, qui ſit talis ποιητὴς τῦ νόμυ, ſi a Chriſto diſceſſum fuerit. Certe apoſtolus ibidem teſtatur diſerte, Judæos non eſſe juſtos ex lege, quia non ſatisfaciant legi, Rom. VIII. 3 in genere pronunciat, propter infirmitatem carnis ἀδύνατον nobis eſſe perfectam legis impletionem. Invertimus igitur argumentum: Non auditores, ſed factores legis juſtificabuntur. Jam vero nemo eſt factor legis. Ergo ex lege & operibus legis nemo juſtificatur apud Deum, quæ concluſio diſertis verbis exſtat Rom. III 20. Gal. II, 16. Gloſſa ordinaria ſecuta Auguſtinum per *factores legis* intelligendos eſſe ſtatuit credentes in Chriſtum, quem lex promiſit: per τὸ *juſtificari* intelligendum eſſe juſtum deputari, *ut ſciamus, nos non aliter eſſe factores legis, niſi juſtificemur, ut non juſtificatio factoribus accedat, ſed factores legis juſtificatio praecedat.* Auguſtinus de Spir. & lit. cap. 26. VII.) Rom. VIII. 24. *Spe ſalvi facti ſumus.* Spes eſt opus. Ergo operibus juſtificamur. *Reſp.* Origenes per *ſpem* hoc loco intelligit fidem, ut ſpe ſalvari idem ſit, quod fide ſalvari. Sed textui magis convenit per *ſalutem* hic intelligere non juſtificationem, reconciliationem cum Deo & adprehenſionem vitæ æternæ in Chriſto, quam ſola fide contingere apoſtolus evidenter docet: ſed revelationem gloriæ & finalem liberationem ab omnibus calamitatibus, quam in extremo die adhuc ſperamus. Sumus in hac vita Dei filii & hæredes vitæ æternæ Rom. VIII. 17. 1 Joh. III. 2. ſiquidem *dedit nobis Deus vitam aeternam in Chriſto Filio ſuo,* 1 Joh. V. 11. *qui habet Filium, habet vitam,* v. 12. *ſed haec vita adhuc abſcondita eſt cum Chriſto in Deo,* Col. III. 3. *ſumus quidem Dei filii, ſed non adparuit, quid futuri ſimus; ſcimus autem, cum adparuerit, quod tunc ſimiles ei erimus.* 1 Joh. III. 2. In hac vita laboramus adhuc ſub cruce; ſperanda igitur adhuc eſt integra & plena liberatio ab omnibus miſeriis. Hanc interpretationem ſeries antecedentium & conſequentium in textu apoſtolico manifeſte confirmat, ſiquidem inter argumenta conſolationum crucis ſcandalo opponendarum etiam hoc recenſet apoſtolus: *Spe ſalvi facti ſumus, ſpes autem, quae videtur, non eſt ſpes,* v. 24. *ſi autem quod non videmus, ſperamus, per patientiam exſpectamus,* v. 25. VIII.) 2 Cor. V. 3. *Superinduemur, ſi quidem induti; non nudi reperiemur.* Ergo bona opera ſunt glorificationis cauſa. *Reſp.* oſtendimus ſuo loco, veſtem illam nuptialem, qua in hac vita ſumus induendi, ut Deo placeamus, eſſe juſtitiam Chriſti fide adprehenſam. Indicatur ergo in his verbis apoſtoli duplex veſtitus, quo nos Deus induit, videlicet juſtitia Chriſti in hac vita, Gal. III. 26, 27. & poſt hanc vitam gloria & immortalitas. Quod ſi vel maxime de bonis operibus, quæ cum vera fide perpetuo quodam nexu conjuncta ſunt, locus intelligatur; nondum tamen evictum, quod cauſa ac meritum vel juſtificationis, vel glorificationis exprimatur; ſed docetur ſolum, quales eſſe oporteat eos, qui glorificandi ſunt, videlicet fide & bonis operibus rutilantes, ut loquitur Cyrillus in cap. XXI. Johannis. Non abſurde ſtatuitur, phraſin apoſtolicam deſumtam eſſe ex vet. teſt. ut enim quondam ſacerdotes vet. teſt. induebantur primum tunica ſtricta ſeu linea; deinde veſtiebantur tunica talari; poſtea accedebat ſummum ornamentum, *ephod* dictum: ita omnes vere pii ſunt *ſacerdotes*, 1 Petr. II. 5. Apoc. I. 6. in vita æterna ornabimur *ephod*, id eſt, immortalitate, gloria & perfectiſſima juſtitia, ſed in hac vita oportet nos prius indui juſtitia Chriſti per fidem, & accipere primitias Spiritus. Ambroſius in h. l. *Hoc deſiderantes inſiſtunt precibus, ne reſurgentes recepto utique corpore nudi, id eſt, alieni a promiſſa gloria inveniantur. Hoc enim opus eſt, ut induta anima corpore, Dei judicio ſuperinduatur & gloria, quae eſt immutatio in claritatem &c.* Alii codices ſic habent: *ſiquidem exſpoliati, non nudi inveniamur, hoc eſt, ſi exeuntes de corpore Chriſtum veſtiti fuerimus; quia quicunque in Chriſto baptizan-*

7.) *Rom. VIII. Spe ſalvi facti ſumus.*

8.) *2 Cor. V. Superinduemur, ſi non nudi reperiemur.*

zantur, Chriſtum induunt. Itaque ſi in for- baptiſmi & traditione manſerimus, exſpo- ti corpore, non nudi invenimur, quia in inte- re homine habitat Chriſtus, quem eum induti Spiritu ſancto dato nobis videbimur, erimus ni ſuperindui cæleſti gloria; in illum enim idet promiſſa claritas, quem viderit ſignum adoptionis habere. IX.) 1 Tim. VI. 17. *Divitibus denuncia non ſuperbe ſapere, non ſperare in in- certo divitiarum, ſed in Deo vi- vo, v. 18. bene agere, divites fieri in operibus bonis, facile tri- re, communicare, v. 19. theſaurizare ſibi damentum bonum in futurum, ut adprehen- t vitam aeternam.* Ergo operibus adpre- dimus vitam æternam. *Reſp.* poſſeſſio vi- æternæ non proponitur tanquam meritum bo- um operum, ſed tanquam ultimus ille finis, quem in ſtadio bonorum operum decurren- tandem pertingimus. Rom. VI 22. *finis ſan- cationis eſt vita aeterna;* non tamen ut ſti- dium ſed ut gratuitum Dei donum in Chri v. 23. ſiquidem vita æterna offertur ac do- r nobis in Chriſto, 1 Joh. V. 11. ut autem fide, non operibus, adprehendimus Chriſtum, quoque ſola fide, non operibus, adprehendi- vitam æternam; hinc dicimur *virtute Dei odiri ad ſalutem per fidem.* 1 Pet. I. 5. *ac r animarum* dicitur *finis fidei noſtrae.* v. 9. rim fides illa ſe exſerit per bona opera, ac in Chriſtum credentes in ſtadio pietatis ad niſſam & a Chriſto promeritam vitæ coro- decurrunt. Adde, quod pietatis pars pri- ia & quaſi nucleus ſit fides in Chriſtum, cu- non obſcuram mentionem facit apoſtolus, ido *divites in Deo vivo ſperare jubet* Per- igitur ad hunc locum obſervatio illa Luthe- quod Spiritus ſanctus varie loquatur de fide; de *abſtracta* ſeu abſoluta; jam de fide *con-*, compoſita ſeu incarnata. Quidam re- dent, poſtrema verba continere peculiare cæteris diſtinctum præceptum: ſi omnino ſuperioribus connecti debeant, tum vis il- prehendendi vitam æternam non poteſt li- itati, vel ullis operibus tribui, ut docent

1 Tim. VI. itibus de- ncia bene ere, &c.

ſundamenta ſuperius propoſita; ſed referenda hæc ſunt ad ultimam exhortationis partem, in qua nomen ſpei pro fide ponitur.

X.) 2 Pet. I. 10. *Studete, fratres, vocationem & electionem veſtram firmam facere per bona opera.* Ergo bona opera ſunt cauſa juſtitiæ & ſalutis. *Reſp.* in pleriſque græ- cis exemplaribus non eſt additum διὰ τῶν καλῶν ἔργων; ſed ſi vel maxime ſubintelligatur, ut in vulgata verſione additur, nihil tamen ro- boris ex eo accedit juſtitiæ & merito operum co- ram Deo. Non enim de cauſa vel merito, ſed teſtimonio vocationis & electionis apoſtolus lo- quitur; ex operibus tanquam fructibus, ſignis & teſtimoniis ipſi fideles confirmantur a poſte- riori, quod vere ſint adoptati in filios Dei, juſti- ficati, regenerati & olim glorificandi, quin etiam apud alios vocatio & electio noſtra confirmatur, ſi in ſtudio bonorum operum ſedulos atque in- duſtrios nos eſſe animadvertunt.

10.) 2 Pet. I. Studete voca- tionem & ele- ctionem firmam facere.

XI.) Apoc. XIX. 8. *Datum eſt ſponſae Chriſti, ut amiciatur byſ- ſino puro ac ſplendido, byſſinum enim ſunt juſtificationes ſancto- rum.* Ergo bona opera ſunt no- ſtra coram Deo juſtitia. *Reſp.* Inhærens juſti- tia in hac vita eſt imperfecta & immunda; ideo non poteſt eſſe illud purum ac ſplendidum byſſi- num, ſed juſtitia Chriſti eſt fulgens ac nitida illa veſtis, in qua coram Deo conſiſtere ac ipſi placere poſſumus. Matth. XXII. 11. Rom. XIII. 14. Gal. III. 27. Dicuntur autem *juſtifi- cationes* numero multitudinis, non quod ſint plures juſtitiæ, vel plures juſtificandi modi co- ram Deo; ſed reſpectu fidelium, qui juſtifican- tur; quia ſcilicet plures ſunt fideles, qui veſtem illam juſtitiæ per fidem induunt. Rom. V. 16. *judicium quidem ex uno in condemnationem, gra- tia autem ex multis delictis* εἰς δικαίωμα. Rom. VIII. 3. *Quod legi erat impoſſibile, hoc præſti- tit Deus miſſo Filio ſuo.* v. 4. ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν. Ergo obedientia & ſatisfactio Chriſti eſt illud δικαίωμα, quo ſponſa ejusdem in hac vita ornatur ac indui- tur. Quod ſi vel maxime ad inhærentem ju- ſtitiam

11) Apoc. XIX. Byſſinum ſunt juſtificationes ſanctorum.

ſtitiam locus adcommodetur, ex eo tamen non efficitur, nos in hac vita inhærente quadam juſtitia coram Deo perfecte juſtos eſſe; agitur enim ibi non de juſtificatione ſponſæ in hac vita, ſed de ejuſdem glorificatione in vita altera; in qua juſtitiam inhærentem numeris omnibus perfectam fore non negamus.

CAPUT IX.

DE AMISSIONE FIDEI PER PECCATA.

An per peccata contra conſcientiam excutiatur fides?

§. CXXXIV. Atque hæc de juſtitia & meritis operum dicta ſufficiant. Cæterum cum ſuperius §. 26. inter cauſas, propter quas bona opera neceſſaria ſint, etiam hanc connumeraverimus, ideo bene operandum eſſe, ne per peccata excutiamus fidem, contriſtemus Spiritum ſanctum, & amittamus Dei gratiam, inde naſcitur quæſtio, an per peccata contra conſcientiam fides, gratia Dei, Spiritus ſanctus & vita æterna a renatis amittantur? Auguſtana confeſſio art. XII. diſerte *damnat Anabaptiſtas, qui negant, ſemel juſtificatos poſſe amittere Spiritum ſanctum.* Philip. Melanchthon in examine ordin. *Horribilis error eſt in ſecta anabaptiſtica, quod tollit diſcrimen inter peccata, quae haerent in ſanctis non contra conſcientiam, & inter lapſus contra conſcientiam, & fingit, ruentes contra conſcientiam tamen eſſe juſtos, & retinere Spiritum ſanctum: hic furor antinomorum longe vagatus eſt etiam apud alios, ſed manifeſte damnatur illuſtribus teſtimoniis divinis.* Proinde in noſtris eccleſiis contra anabaptiſtas & omnes, directe vel oblique anabaptiſticum hunc errorem propugnantes, ſtatuimus, renatos per peccata contra conſcientiam, fidem & Spiritum ſanctum amittere (*). Obſervari

(*) Argumenta pro noſtra ſententia ducuntur 1.) a natura & voluntate Dei: 2.) a natura & voluntate hominis. Ad *primam* claſſem pertinent hæc argumenta. 1.) A veracis Dei natura & voluntate non ficta. Pſalm. V. 5. *Deus non eſt volens iniquitatem, neque malum apud ipſum commorabitur.* Zach. VIII. 17. *Odit malum.* Ezech. XVII. 15. *an eripiet ſe, qui facit illud?* Rom. I. 32. *Qui talia faciunt, digni ſunt morte.* 1 Theſſ. IV. 6. *Vindex Deus horum omnium.* Hebr. X. 38. *Si quis ſe ſubduxerit, non probat eum animus meus.* Unde ſic concludimus: Omnes peccatis regnantibus ſe polluentes a Deo habentur odio, ac morti adjudicantur. Quidam renati talibus peccatis ſe polluunt. Ergo. *Major* probatur. Cujus juſtitia & veritas ſunt immutabilia, ille omnes contra legem nefarie peccantes oderit, quia ſemper ſibi ſimilis eſt & conſtans. 2.) Ex perſpicuis ſcripturæ dictis. Ea in duas claſſes dividi poſſunt, *quædam* verbis propriis ſunt prolata, *quædam* impropriis, ſed tamen ſatis perſpicuis. In *priore* claſſe ſunt quatuor membra. a.) Perſpicua adſeveratio, vel iisdem vocibus, de quibus controvertitur, propoſita, quod renati a gratia excidere & fidem excutere poſſint. Gal. V. 4. *a gratia excidiſtis*, Apoc. II. 5. *memor eſto, unde excideris*, 1 Tim. I. 19. *expellere fidem & bonam conſcientiam*, *συνωνύμοις* vocabulis expoſita. Dicuntur enim renati *ſe a Deo avertere*, Eſaj. I. 4. *Deo obvertere cervicem*, Jer. II. 27. *retroagi a ſequendo Jehova*, Zeph. I. 6. *derelinquere Deum*, Jer. II. 13. *recedere a via*, Exod. XXXII. 8. *abnegare Dominum*, 2 Pet. II. 1. *Spiritui ſancto reſiſtere*, Act. VII. 51. *fidem primam irritam facere*, 1 Tim. V. 12. *fiduciam abjicere*, Hebr. X. 35. *aberrare a fide*, 1 Tim. I. 6. b) Severa exhortatio, ne quid committant renati, quo gratia Dei excidant, cum propria malitia poſſint, denunciatur ipſis amiſſio gratiæ, fidei & Spiritus ſancti, ſi in peccata atrocia prociderint. Rom. XI. 22. *alioquin excideris*, 1 Cor. VI. 9. *ne errate &c.* cap. X. 7. *ne idololatræ eſtote &c.* 1 Theſſ. V. 19. *Spiritum ne exſtinguite*, Hebr. III. 12. *Videte, fratres, ne ſit in ullo veſtrum cor malum incredulum deſciſcendo a Deo vivo*, Hebr. X. 35. *Ne abjicite fiduciam veſtram.* cap. XII. 25. *Videte ne averſemini eum, qui loquitur.* Apoc. III. 11. *Retine quod habes.* c.) Devota oratio, cum aliorum, ut doctorum pro ſuis auditoribus, tum propria ipſorum renatorum quotidiana, ut ſtare poſſint. Sic Chriſtus rogat pro ſuis Joh. XVII. 17. Paulus in epiſtolis ſuis paſſim. Pii quotidie

die ſuſpirant Matth. VI. 13. *Ne nos inducas in tentationem.* Confer 1 Cor. X. 12. d.) Certa vaticinatio, quod quidam cum poſſint, perſtare nolint. Act. XX. 30. *Scio ex vobis exorituros,* 1 Tim. IV. 1. *quidam deſciſcent a fide.* In *poſteriore* claſſe ſunt tria membra. In *primo* continentur ſimilitudines a Spiritu ſancto huic inſtituto adplicatæ α) de curſu: 1 Cor. IX. 24. 26. Gal. V. 7. Hebr. XII. 1. β.) de militia: Job. VII. 1. eſt perpetua lucta carnis & Spiritus, Gal. V. 16. Jac. IV. 1. 1 Petr. II. 11. pugnandum contra diabolum, mundum, carnem; Eph. VI. 12. unde chriſtianus confertur militi, 1 Tim. I. 18. 2 Tim. II. 3. pugili, 1 Cor. IX. 26. curſori v. 24. *Si quis autem certat, non coronatur, niſi legitime certaverit,* id eſt, victor ſecundum leges declaratus fit. 2 Tim. II. 5. *Si quis vero non tenet, quod habet, alius accipit coronam,* Apoc. III. 11. At renati quidam poſſunt ſubſiſtere ante metam, & cadere ante victoriam. γ.) de nuptiis. Ut arctiſſimum conjugii vinculum ſolvitur commiſſo adulterio, ſic ſpiritualis hujus conjugii fœdus non niſi ſub conditione ſervandæ fidei conjugalis. In *ſecundo* ſunt parabolæ. α.) Similitudo de nuptiis parabolice ſæpius tractatur & explicatur Ezech. XVI. Cant. Cant. Hoſ. II. Matth. XXII. In nov. teſt. habentur parabolæ ſatis perſpicuæ. β.) de ſervo debente decem talenta Matth. XVIII. qui vere abſolutus primum, ſed poſtea ob immiſericordiam in carcerem conjicitur. γ.) de domo prius purgata & mundata, a Spiritu immundo poſtmodum iterum occupata. Luc. XI. 24. δ.) triplex parabola de ove perdita, drachma perdita & filio perdito Luc. XV. idem probat. In *tertio* ſunt metaphoræ ſeu allegoriæ explicatæ. In *genere* α.) de vinea, quæ poteſt degenerare, ut ex bona, qualis erat plantata, fiat mala. Eſaj. V. β.) de arbore omni, in horto Dei conſita, quæ ex bona poteſt fieri mala, ex frugifera infrugifera Matth. III. 8. VII. 17. XII. 33. In *ſpecie* γ.) de palmite, qui niſi in Chriſto vera vite manſerit, exareſcit, & in ignem conjectus ardet: Joh. XV. δ.) de oleaſtro Rom. XI. 17. qui inſitus & factus particeps radicis & pinguedinis oleæ, ſi non manſerit in benignitate, poteſt defringi & excindi: v. 20. 22. Jer. XI. 16. ε.) de ficu Luc. XIII. 6. quæ cum non ferebat ſperatos fructus, quos omni ſtudio culta ferre poterat, exſcinditur: ζ.) de ſemine bono Luc. VIII. 5. ne credentes ſalventur: η.) de ſale, qui poteſt fieri inſulſus ac inutilis & projici, ut conculcetur: Marc. IX. 50. θ.) de argento. Ut illud ab aurifabro corruptum & adulteratum non amplius eſt probum, licet ante tale fuerit æri nondum permixtum, ſic pii ſunt purum aurum, quamdiu habent fidei ἀνυποκρίτου theſaurum, ſed ſi ad æramenta rationis deficiant, audiunt: Eſaj. I. 22. *argentum tuum abiit in ſcorias.* Ezech. XXII. 18. Jer. VI. 30. ι.) De aqua, quæ ex fervente poteſt fieri tepida: Apoc. III. 16. κ.) de viſu. Ut is, qui viſu præditus eſt, poteſt fieri cœcus, ſic vera fide illuminatus Joh. I. 9. Hebr. VI. 4. poteſt fieri cœcus 2 Pet. I. 9. oblitus, ſe a veteribus peccatis fuiſſe purificatum. λ.) De farina. Quemadmodum illa modica fermenti maſſa fermentatur, ſic unum vitium poteſt totum hominem, imo totam eccleſiam corrumpere, niſi caveatur, Matth. XVI. 6. 1 Cor. V. 6. Gal. V. 9. quo pertinet mandatum de cavendo fermento per ſeptendium paſchatos Exod. XII. & in ſacrificio voluntario. Lev. II. 11. Ad *alteram* claſſem pertinent fallacis creaturæ facta, ubi concludimus vel a *minori*, ab exemplo 1.) angelorum. 2 Petr. II. 4. 9. *Si Deus punivit & ſua gratia privavit peccantes angelos, multo magis homines renatos.* v. 9. ſed illud. Ergo. Si angeli potuerunt amittere juſtitiam concreatam, multo magis renati poſſunt amittere juſtitiam Chriſti imputatam. 2.) Hominum in integritate conſtitutorum. Si primi parentes ad Dei imaginem conditi potuerunt Deum relinquere, gratia ejus excidere, & mortis æternæ rei fieri, multo magis alii, qui non ſunt ita perfecti in hac vita, ſed illud &c. Ergo. Nota, Paulum hoc argumento uſum, 1 Cor. X. 12. ab *exemplo* hominum in ſtatu reſtaurationis & in gratiam reſtitutorum, hoc eſt, vere renatorum, qui *vel* labi potuerunt, & *aut* monentur, ut caveant ope Dei adjuti, ne plane gratia Dei excidant: a.) inceſtuoſus Corinthiacus in gratiam receptus 2 Cor. II. 6. 7. b.) Galatæ. Gal. III. 2. V. 4. c.) Timotheus 1 Tim. I. 18. *aut* ſtudioſe ipſi cavent, ut Paulus, *ne reprobus fiat,* 1 Cor. IX. 27. *Vel* lapſi ſunt, fidemque veram excuſſerunt, ac Spiritum ſanctum amiſerunt, ubi ſunt exempla tam eccleſiæ ſeu communionis totius, quam hominis unius, ibi a *minori*, hic a *pari* argumentamur. Exempla *eccleſiæ* totius in vet. teſt. α.) Iſraëlitarum 1 Cor. X. 5. & ſeqq. Confer Exod. XXXII. Pſalm. LXXVIII. 35. β.) Niniviitarum, qui a Jona converſi vere crediderunt Jon. III. 10. iidem tamen in impietatem relapſi a Deo abjecti ſunt. Nah. I. 11. 14. γ.) In nov. teſt. Eccleſiarum, quæ ſunt ab apoſtolis plantatæ, & omnes fere poſtea deſciverunt a fide. Confer Apoc. II. 3. *Hominis* unius exempla: in vet. teſt. eſt α.) Aaronis exemplum, qui fuit vere

Status quæſtionis.

vari autem porro poteſt; (*) 1.) diſcrimen eſſe inter *renatos* & *electos*. Quamvis enim omnes electi etiam ſint renati; tamen non omnes renati ſunt electi. Calvinus & qui eum ſequuntur, terminos hoſce habent pro convertibilibus; ſed contrarium adparebit ex argumentis, quæ pro noſtra ſententia paulo

vere renatus & apud Deum in gratia Exod. XXIX. 44. Pſalm. XCIX. 6. idem tamen vitulum aureum conſtituit. β.) Saulis, qui fuit circumciſus: *Spiritus mutaverat cor ejus*, 1 Sam. XI. 6. qui etiam poſtea receſſit c. XVI. 16. γ.) Davidis, qui factus eſt adulter & homicida 2 Sam. XII. 9. δ.) Salomonis. In nov. teſt. ε.) Petri, ζ.) Judæ, η.) Thomæ Joh. XX. ϑ.) Simonis magi. ι.) Hymenæi, κ.) Alexandri, 1 Tim. I. 19, 20. λ.) Epheſini epiſcopi Apoc. II. Denique variæ poſſunt addi rationes, 1.) In quibusdam renatis ſpiritus malus operatur; 2.) vivunt ſecundum carnem; 3.) non diligunt nec ſervant Chriſti ſermonem; 4.) non ſunt puri nec mundi; 5.) non manent in Chriſto; 6.) non edunt fructus fidei; 7.) anguntur timore ſervili &c. GERHARDUS.

(*) Præter ea, quæ ſupra notantur, obſervandum 1.) diſtinguendum eſſe inter *firmitatem* & *ſtabilimentum* cordis, quod opponitur caſibus infeſtis & adverſis, quorum nullus tam magnus eſſe poteſt, ut de ſtatu gratiæ deturbare poſſit eos, qui fiduciam ſuam in Deum habent repoſitam; Joh. X. 29. Rom. VIII. 35. ſeqq. V. 2. Hebr. XIII. 9. & inter *caſum* ex ſtatu gratiæ, qui fit per peccata, qualem caſum fieri probat apoſtolus 1 Cor. X. 12. 2.) Gratiam immutabilem eſſe ex parte *Dei*, qui neminem deſerit, niſi ab ipſo prius deſeratur, Rom. XI. ſed ex parte noſtra cavendam eſſe temeritatem, ne nobis quodlibet etiam facientibus gratiam favoremque Dei vana perſuaſione polliceamur. 1 Cor. X. 12. Phil. II. 12. 3.) *Gratiam* in hac quæſtione ſignificare favorem & amorem Dei, quo fideles & actu jam credentes in Chriſtum propter eum complectitur, quæ gratia eſt illius, qua ab æterno Deus genus humanum & peculiariter electos eſt complexus, in tempore facta manifeſtatio. Hanc gratiam ſanctificationis renati & electi amittere poſſunt, hi vero gratiam electionis nequaquam. 4.) Tria illa: a.) *amittere Dei gratiam:* b.) *deficere a fide:* c.) *excutere Spiritum ſanctum*, etſi *formaliter* ſint diverſa, tamen ratione *ſubjecti* eſſe unum, quatenus ſunt ſimul atque ita cohærent indivulſo nexu, ut ubi unum eſt, ibi & reliqua duo ſint, ac contra. 5.) Lapſum a fiducia eſſe vel ὁλικὸν vel τελικόν. *Totalis* eſt, cum ex filio gratiæ fit filius iræ, & hic datur reſtauratio per pœnitentiam in hac vita. *Finalis*, cum ex eo, qui hæres cœli fieri poterat, fit incola inferni & ſocius diabolorum poſt hanc vitam, quia in impœnitentia deceſſit, unde nulla porro ſpes gratiæ eſt reliqua. 6.) *Penitus* in hac quæſtione ſumi vel ratione *ſubjecti*, & ſic recte dicimus, quod & renati & electi omnem fiduciam peccatis mortalibus poſſint perdere, quia omnis Dei gratia & Spiritus ſancti præſentia gratioſa a tam malitioſe peccantibus omnino amittitur: vel ratione *prædicati*, atque ita rurſus bifariam poteſt accipi; vel reſpectu *termini*, *ad quem* patet regreſſus, idque dupliciter, prius *de potentia*, quaſi nunquam poſſit recuperari etiam in hac vita (quod in collat. Hagienſi a Remonſtr. adſertum, referente Guil Ameſio in coronid. ad illa p. 356.) talis excidentia non in hac vita, ſed poſt eam locum habebit; poſterius de *actu*, quod non omnes, qui amiſerunt gratiam Dei, eam recuperent, id quod de quibusdam renatis ex eventu ſcimus & hactenus admittimus: aut reſpectu *termini a quo*, quod is, qui jam penitus non habet, poſſit habere iterum totam, id quod de nonnullis renatis & de omnibus electis ſtatuimus; ſiquidem hi omnino ante finem vitæ per pœnitentiam ſeriam ad Deum redeunt. Porro τὸ *penitus* in phraſi (*penitus excidere Dei gratia*) vel notat totalitatem *rei poſſeſſæ*, vel totalitatem *adjuncti temporis*. Sic ſi Salomon ad bonam frugem rediit, tum penitus non excidit gratia Dei & fide juſtificante, ſcilicet totalitate *temporis*, quia aliquo tempore nempe ante mortem fuit ad Deum reverſus, interim patratis flagitiis mortalibus penitus excidit gratia Dei & totam in Deum filialem fiduciam amiſit, videlicet totalitate *rei poſſeſſæ*, hoc eſt, nihil omnino fidei ſalvificæ ſeu filialis fiduciæ retinuit. Homo juſtificatus poteſt vel omnino, vel ad tempus gratia excidere, prout ſcilicet lapſus in peccata gravia contra conſcientiam, vel hæreſes, vel errores contra fundamentum fidei, aut in eiſdem ſine pœnitentia immoritur, aut ex iis poſtea per pœnitentiam ſalutarem reſurgit. Hoc *intercisſionem* juſtificationis, illud *amiſſionem* vocat Thomſon in diatribe cap. II. p. 5. 7.) *Verum* dici tripliciter: a.) *Verum* κατ' [illegible] ſcholaſticis verum *eſſentiæ* vel *exſiſtentiæ*, cum res habet, quidquid ad eſſentiam ſuam pertinet, actusque proprios exercere poteſt, huic opponitur falſum, fictum, adparens aut putativum. b.) *Verum* κατ'

[illegible]

poſt adducentur. Proprie ergo hic de quæritur, an per peccata contra con- m iterum poſſint excidere gratia Dei, ratione fidem & vitam æternam amittere, diſerte adfirmamus. Si ad electos quæ- nsferatur, dicimus, electos finaliter qui- on permanere in peccatis mortalibus, nec r extra Dei gratiam conſtitutos eſſe; enim perirent; jam vero nullus electorum ut ſuo loco oſtendimus) interim tamen ccata mortalia perpetrare poſſunt, ideo pus gratia Dei etiam totaliter eos excide- e dicimus. Deſcribimus autem electos *priori*, ab abſoluto quodam Dei decreto, faciunt illi, qui Calvinum hic ſequuntur, e πρῶτον ψεῦδος eſt erroris in hac quæ- ſed a *poſteriori*, hoc eſt, a finali perſe- a in vera Dei agnitione, fide & ſtudio tis. Breviter renatos & *totaliter* & *finali-* peccata mortalia gratia Dei excidere poſſe s; electos *totaliter*, non autem *finaliter*. ſcrimen eſſe inter peccata infirmitatis, & æ contra conſcientiam committuntur. is enim omnia peccata ſua natura ſint *ia*, ut oſtendimus in tract. de peccatis us §. 93. in renatis tamen quædam dicun- *nialia*, videlicet pravæ concupiſcentiæ, s non accedit deliberatus conſenſus, lapſus tatis &c. non quod in ſe & ex ſe ſint venia ſed quod Deus credentibus in Chriſtum imputet, ſi hæc mala agnoſcant, ſerio de leant, merito mediatoris, velut umbracu- egi petant & credant, denique frenos eis uam laxent, ſed ſpiritu eis reſiſtant, cru- tes carnem cum concupiſcentiis ſuis. Pro- go hic quæritur non de peccatis *veniali-* ed de *mortalibus*, hoc eſt, regnantibus & ntiam vaſtantibus; an ſcilicet per ea fides gratia amittatur? quod diſerte adfirmamus. Adſcribemus huc locum ex Æpino libr. de juſtif. pag. 152. qui totam hanc rem pulcerrime illuſtrat: *Pii* (inquit) *aliquando carnis pravitate a pietatis amore & ſtudio abrepti delinquentes labuntur potius, quam peccant, cum alias ſecundum ſpiritum intus ardeant amore pietatis & odio peccati, perpetuo ſentiant motus carnis & Spiritus inter ſe de imperio pugnantes, & exſecrentur perpetrata delicta: horum delicta lapſus ſunt, quos admiſſos deflent & emendant, tales lapſus a ſanctis non ſunt omnino alieni. Nam in hac vita nec a ſatanae inſidiis, nec a mundi improbitate ſunt immunes. Hi hoſtes cum ſanctos impetunt varie, nonnunquam de improviſo cadunt, ſed reſurgunt; & deinde cavent ſibi ſedulo, ne contra conſcientias rurſus ruant. Lapſi vero per imprudentiam & imbecillitatem deplorant ſua peccata, & erigunt ſe rurſum fiducia miſericordiae Dei, nobis in Chriſto promiſſae. Hac fide erecti rurſus adprehendunt & conſequuntur veniam commiſſi lapſus, & liberantur a peccatis & eorum meritis pœnis.* Et poſtea: *Fœde hallucinantur, qui putant, quaevis peccata cum fide juſtificante ſubſiſtere, & ſemel juſtificatos, hoc eſt, eos, qui fide adprehenderunt juſtitiam in Chriſto, & innovari cœperunt per Spiritum ſanctum, nec fidem nec Spiritum ſanctum, nec juſtificationem rurſus amittere poſſe. Solos lapſus, quos ſequitur vera pœnitentia, de quibus jam dictum eſt, Spiritus Dei fert, fides ſuſtinet, & juſtificatio tolerat ac expiat. Cum noto, voluntario & regnante peccato nec Spiritus Dei, nec fides, nec juſtitia cohabitat. Fides conſcientiam peccatis oppreſſam in Chriſto ſublevat, & certitudine promiſſionis de remiſſione peccatorum adflictam conſolatur; mœſtam exhilarat, & impeditam abſolvit. Quando & quamdiu homines, qui ſe recte credere cenſent, in peccatis vivunt & perdurant, quibus* redar-

... & ἐκβατικῶς, ſive reſpectu *finis*, quan- o videlicet finem ſuum, ad quem ordinatur, ctu conſequitur, utcunque interim in curſu io aliquando interrumpatur, quibusdam di- tur verum *permanentiæ* ſeu *perſeverantiæ*, uic opponitur *fruſtraneum*, *vanum* atque *inutile*. c) *Verum* κατ' ἐνέργειαν verum *tenaciæ*, *ſolitudinis*, *firmitudinis fixæ*: huic opponitur *infirmum* ac imbecillum. Quando ergo quæritur, an *vera fides* excidere poſſit, quæſtio accipienda eſt de prima, non de ſecunda & tertia ſignificatione. GERHARDUS.

redarguitur, adfligitur & dejicitur conſcientia, in eis fides eſt exſtincta, Spiritus ſanctus ab illis diſceſſit, qui eſt arrhabo haereditatis Dei per fidem adquiſitae, & juſtificatio inanita eſt. Quia talia peccata ſunt aperta opera carnis, hoc eſt, pravae & veteris naturae vitia, quae in juſtificatis fide expurgantur, & Spiritu Dei opprimuntur & ſepeliuntur. Ubi carnis vitia vigent & dominantur, ibi nec Spiritus Dei, nec juſtificans fides eſſe poteſt. Hæc ille. 3.) Diſcrimen eſſe inter fidem *hiſtoricam* & *ſalviſicam*. Quamvis enim fides ſalvifica complectatur notitiam, ac proinde ſit etiam fides hiſtorica; non tamen omnis fides hiſtorica eſt etiam fides ſalvifica, ſiquidem fides ſalvifica præter notitiam & adſenſum complectitur fiducialem adprehenſionem Chriſti (*), ut ſuo loco oſtendimus. Proprie ergo hic quæritur de fide *ſalviſica*, an illa cum gravioribus peccatis contra conſcientiam admiſſis conſiſtat & maneat, quod diſerte negamus, quamvis enim notitia & fides hiſtorica in illis, qui contra conſcientiam peccant, manere quandoque poſſit; ea tamen nondum abſolvit fidem ſalvificam & juſtificantem; aliud eſt notitia *literae*, aliud notitia *Spiritus*. 4.) Diſcrimen eſſe inter præſentiam *potentiae* & *gratiae*. Quamvis enim Spiritus ſanctus præſentia potentiæ *repleat orbem terrarum*, Sap. I. 7. *ac ſit in omnibus*, XII. 1. tamen præſentia gratiæ ſolis piis & vere credentibus adeſt, illos regenerando, illuminando, ſanctificando, renovando &c. quam præſentiam ſcriptura vocat inhabitationem, cujus reſpectu credentes ſunt & dicuntur *templa Dei, habitacula Spiritus ſancti, domicilia ſacroſanctae Trinitatis* (**). Proprie ergo hoc loco quæritur non de præſentia *potentiae*, ſed de præſentia *gratiae*, an eo præſentiæ gradu Spiritus ſanctus adhuc habitet in illis, qui ſemel renati in peccata voluntaria contra conſcientiam prolabuntur, quod negamus. 5.) Diſcrimen eſſe inter *gratiam* Dei atque *aditum* ſive *reditum* ad gratiam. Quamvis enim non omnes homines, ac ne illi quidem omnes, qui in externo eccleſiæ cœtu verſantur, ſint in gratia Dei; tamen patet ipſis aditus, ac ſi in peccata prolapſi fuerint, reditus ad gratiam Dei. Proprie igitur hoc loco quæritur non de reditu ad gratiam, quem minime interclusum eſſe dicimus etiam in graviſſima peccata prolapſis; ſed de actuali (ut ita loquar) & ſpeciali illa gratia, de paterno illo favore ac amore, quo Deus filios ſuos in Chriſto complectitur, an ſcilicet renati contra conſcientiam peccantes eo ipſo tempore, quo adhuc in peccatis hærent, divinæ gratiæ actu ſint participes, quod negamus. 6.) Diſcrimen eſſe inter *μονὴν τῆς ζωῆς αἰωνίυ ἐν ἡμῖν*, (ut loquitur apoſtolus 1 Joh. III. 15.) & inter *acceſſum* ad vitam æternam per ſeriam ad Deum converſionem parandum. Quamvis enim renatis, ſi in peccata contra conſcientiam voluntarie ruant, pateat iterum acceſſus ad ſeriam converſionem & conſequenter ad vitam æternam; tamen in ipſis peccatis contra conſcientiam admiſſis non habent vitam æternam in ſe manentem. Proprie igitur hoc loco quæritur, an renati, in peccata contra conſcientiam poſtea prolapſi, adhuc ſint & maneant vitæ æternæ participes, quod negamus. 7.) Per phraſes *excutere, expellere, exturbare Spiritum ſanctum*, non intelligitur hoſtilis quædam vis, violentia

(*) Fides hic non tantum ſignificat a.) *notitiam*, ut Bertius perperam exiſtimat in Hymenæo edit Lugd. anno 1615. p. 18. 22. & 119. quod tamen ipſe quodammodo revocat in præfat. b.) nec tantum notat *adſenſum*, ſed *filialem fiduciam*, qua pii ad Deum, ut filii ad patrem, libere accedunt & clamant, *Abba Pater*. Rom. VIII. 15. Gal. IV. 7. Hanc fiduciam & hunc acceſſum non niſi per Chriſtum habemus 2 Cor. III. 4 & tum, quando *cor noſtrum nos non condemnat, ſed mandata ejus ſervamus, & quæ in ipſius conſpectu placent, facimus*. 1 Joh. III. 21. 22. GERHARDUS.

(**) Hoc ſenſu vocatur *Spiritus υἱοθεσίας* Rom. VIII. 15. *Spiritus gratiæ*, Hebr. X. 29. *gratiæ & precum*, Zach. XII. 10. *ſanctificationis*, Rom. I. 4. *promiſſionis*, Eph. I. 13. *veritatis, quem mundus*, id eſt, obſtinate improbi, quamdiu tales, *non poteſt accipere* Joh. XIV. 17. GERHARDUS.

lentia ac robur, quod ſit fortius Spiritu ſancto, ut propterea recedere cogatur; (quia in Spiritum ſanctum, qui eſt omnipotens Deus, tale quid neutiquam cadere poteſt) ſed illi dicuntur Spiritum ſanctum excutere, qui gratioſa ejus inhabitatione ſe ipſos privant. 8.) Denique obſerva, per peccata contra conſcientiam intelligi etiam hoc loco errores fundamentum ſalutis evertentes, quos ſi qui ex renatis amplectuntur, & pertinaciter eis adhærent, illi itidem gratiam Dei, fidem & Spiritum ſanctum amittunt. Ex quibus omnibus non ſolum verus ſtatus quæſtionis, ſed etiam fundamenta ſolutionum argumentis adverſæ partis opponendarum liquido ſunt conſpicua.

Adverſariorum ſententia.

§. CXXXV. Calvinus, & qui eum ſequuntur (*), duo hic docent, quæ ſalva veritate adprobare non poſſumus, *primo* quod fides & juſtitia ſit electorum tantum, hoc eſt, quod illi ſolum veræ juſtificantis fidei participes fiant, qui ſunt abſoluto Dei decreto electi, unde negant veræ fidei illos participes unquam fuiſſe, qui in peccata prolapſi finaliter pereunt: *deinde* quod fides & juſtitia ſemel accepta non poſſit ullis peccatis amitti. Calvinus libr. III. inſtit. cap. 2. §. 11. *Solos electos ſemine incorruptibili Deus in perpetuum regenerat, ut nunquam diſpereat ſemen vitae in eorum cordibus inſitum. Hoc tenendum eſt, quamvis exigua ſit ac debilis in electis fides, quia tamen Spiritus Dei certa illis arrha eſt ac ſigillum ſuae adoptionis, nunquam ex eorum cordibus deleri poſſe ejus ſculpturam.* Vide Bezam in coll. Mompelg. pag. 463. 465. 467. part. II. reſp. ad colloq. pag. 72. *fidem ipſam veram amitti nego.* pag. 73. *Lothus etiam inceſtuoſus fuit juſtus.* pag. 74. *Non fuit David regenerationis Spiritu, quem prorſus amiſiſſet, rurſus donatus, ſed qui ſopitus in ipſo jacebat, fuit divinitus miniſterio Nathanis excitatus.* pag. 79. *Non dixi, Davidem perpetrantem adulterium ſive in adulterio perpetrato fidem & Spiritum ſanctum retinuiſſe, ſed illum dixi, quamvis adulterum atque etiam homicidam, (quae fuerunt carnis non Spiritus opera) tamen quoniam electus erat, aliquid Spiritus ſancti & fidei in eo fuiſſe ſervatum, quod aliquandiu ſopitum Dominus tamen rurſum excitavit.* In quæſtionib. & reſponſionib. p. 107. *interrumpi quidem* ſcribit *in gravibus tentationibus Spiritum, ſed nunquam tamen penitus eripi; interrumpi veram fidem ejusque effecta in electis, ut in iis, qui lethargo laborant, & in ebriis, in quibus impediuntur facultates animae, non ipſa tamen anima tollitur.* Zanchius in miſcell. fol. 65. *Spiritus ſanctus ſemel alicui datur manet cum eo in aeternum.* Perkinſus de prædeſtin. & grat. pag. 122. *In Davide poſt lapſum verae fidei & regenerationis ſemen permanſit.* Marloratus in c. XXIV. Lucæ: *diligenter obſerva, etiamſi velimus data opera perire, tamen Chriſtum non permittere, retrahit enim nos ab exitio.* Theſaurus orthodoxæ fidei editus a Grynæo claſſ. III. loco 1. de fide in genere theſ. 7. *Electis ſemel tantum vera fides datur, quam prorſus amittere, Spiritum ſanctum omnino excutere,*

(*) Bellarminus in præfat. tom. I. controv. *Si catholicus quispiam labitur in peccatum, ſi furtum, ſi adulterium, ſi homicidium forte committit, miſere certe cum illo agitur. At nihilominus quoniam adhuc aliquis vitæ ſenſus, adhuc ædificii fundamentum, adhuc lumen auroræ, id eſt, fides in ipſo eſt, multa & magna præſidia ad ſalutem æternam habet, non ambulat in tenebris, novit medicum ſuum, poteſt adhuc ex fide, quam habet, ad Deum clamare.* Sibr. Lubertus ad 99. error. Vorſt. p. 828. *Dico hominem, quando ex naturæ ſuæ viribus æſtimatur, deficere poſſe & quidem finaliter totaliterque: quando vero juxta decretum & promiſſionem Dei conſideratur, nego illum finaliter & totaliter deficere poſſe, quia de ovibus ſuis pronunciat: non peribunt in æternum, neque rapiet eas quisquam ex manu mea. Sic Aquinas docet p. I. q. 23. art. 3. ad 2. prædeſtinatum abſolute quidem & ſecundum ſe conſideratum poſſe in peccato mortali emori, non tamen ex ſuppoſitione ſeu in ſenſu compoſito.* Auguſtinus etiam libr. XXI. de civ. Dei. cap. 25. meminit quorundam, qui docuerunt, baptizatos non poſſe damnari, etiamſi perditiſſime viverent. Denique & Anabaptiſtæ hunc errorem fecerunt ſuum, ut conſtat ex Auguſtana confeſſione, art. XII. GERHARDUS.

& a Chriſto penitus excidere non poſſunt. Keckermannus in ſyſt. theolog. libr. III. cap. 7. pag. 434. *Salvifica fides ſemel accenſa in electis nunquam poteſt plane exſtingui aut deficere.* Fidem veram & ſalvificam eſſe donum Dei ſolis electis proprium, docet Piſcator in VI. Joh. obſerv. 18. in cap. XII. obſerv. 21. in 2 Theſſ. III. 2. pag. 1215. totius operis ibidemque ſchol. 2. pag. 1216. & obſerv. 4. pag. 1217. in Tit. I. 1. ſchol. 1. & obſerv. 2. pag. 1273. Idem volum. II. diſput. pag. 210. expreſſe ſcribit, *Spiritum regenerationis non niſi electis dari.* Adde Polanum in ſyntagm. tom. II. libr. VI. cap. 36. pag. 3006. lit. C. edit. in 4. ubi dicit, *nulli credunt, niſi ſoli electi.* Conſentit Zanchius libr. II. de natura Dei cap. 6. pag. 124. edit. Heidelberg. ann. 1577. ubi ſcribit, *quod Spiritus ſanctus ſit duntaxat electorum ſanctificator.* Paræus in VI. Rom. dubit. 7. pag. 601. adſerit, *peccatum regnans, quod renatis tribuitur, improprie ſic vocari, eo quod per vim ſibi rapit imperium in renatos, eosque ad breve tempus incautos in naſſam abripit, ab iisdem vero mox iterum domatur atque excutitur.* Zanchius in miſcell. pag. 133. *Renatos non poſſe ex contemtu Dei vel deſperatione peccare, ſed vel ex ignorantia, vel ex infirmitate tantum, & hanc humanam tentationem vocant.* Eglinus diſput. III. de peccato in Spiritum ſanctum, theſ. 119. *Cum Paulus produxiſſet ſermonem in mediam noctem, adoleſcens quidam nomine Eutychus ſedens in feneſtra obrutus ſomno de tertia contignatione cecidit deorſum, & ſublatus eſt mortuus. Sed cum Paulus deſcendiſſet, ruit in eum, & complexus dixit: Ne tumultuamini, anima enim ejus in ipſo eſt. Ad eundem modum veterno peccatorum obrutus Salomon; pluſque de tertia contignatione domus ſpiritualis occidit, ita ut merito haberetur pro mortuo: tamen linum fumigans in ipſo extritum plane eſſe, quantumvis fœtore maximo oppletum, donec vel ſub exitium vitae reaccenderetur, non concedimus.* (At dicitur mortuus, mors eſt totalis vitæ privatio.) Errorem illum etiam in noſtras eccleſias patrum memoria invehere conatus fuit Thomas Naogeorgus, eccleſiæ Calenſis in Thuringia paſtor, qui in ſuis annotationibus in 1 Joh. ſcripſit, electos manere juſtos & retinere Spiritum ſanctum, etiamſi manifeſte peccent. Vide Roſinum in orat. de vita Johan. Friderici electoris.

§. CXXXVI. Bellarminus libr. III. de juſtif. cap. 14. in erroris hujus ſocietatem Chemnitium, adeoque omnes Auguſtanæ confeſſioni addictos pertrahere conatur: *Repugnant* (inquit) *Calvino non ſolum catholici, ſed etiam plerique Lutheranorum, & ipſe etiam Petrus Martyr in* VIII. Rom. & *Chemnitius in examine concilii Trident. Quamvis hi duo poſtremi, etſi aperte doceant, poſſe juſtum interdum labi; tamen ſentire videntur, non poſſe fieri, quin ante mortem redeat ad fidem. Certe cogit error ille de fide praedeſtinationis, ut credant, nullum fidelem eſſe poſſe reprobum, niſi ſecum ipſi apertiſſime pugnare velint; quomodo enim ex fide certos eſſe dicerent omnes fideles de ſua praedeſtinatione, ſi crederent fideles aliquos in aeternum perire poſſe?* Reſp. 1.) Cur Bellarminus dicit, pleroſque Lutheranorum Calvino in hac quæſtione refragari, cum confeſſio Auguſtana doceat, omnes refragari (*)? Cur tribuit Chemnitio, quod ſtatuat, juſtum interdum quidem labi, fieri tamen non poſſe, quin ante mortem redeat ad fidem; cum non ſolum Chemnitius, ſed & omnes Auguſta-

An Chemnitius ejus opinionis ſocius.

(*) Wittakerus in orat. ult. Cantabrig. habita anno 1595. 9. Oct. negat hanc opinionem, *quod qui ſemel vera fide donatus, eam nunquam amittere poſſit*, a Calvino excogitatam, *ſed ſaniores pontificios idem tradidiſſe.* Adducit Job. Ferum in VIII. & XVII. Matth. *& quamvis Dominicus Soto in annot. in Ferum hanc Feri ſententiam reprehendat, tamen Michaelem Medinam, qui concilio Trident. interfuit, Ferum ampliſſime defendere.* Sed aliud quid reprehendiſſe videtur Sotus in Fero, illud ſcilicet, quod docuerit, veram fidem eſſe tantum electorum, id eſt, eorum, qui finaliter & perſeveranter ſint credituri, quæ renatis & ad tempus credentibus recte tribuatur. GERHARDUS.

guſtanæ confeſſioni ſincere addicti agnoſcant, juſtos ſive renatos per peccata contra conſcientiam non ſolum *totaliter*, ſed etiam *finaliter* gratia Dei excidere, niſi iterum convertantur? Alia quæſtio eſt de electis, quos finaliter gratia Dei excidere negamus, hoc enim contradictionem implicaret, eſſe electum & finaliter perire. Matth. XXIV. 24. Nequaquam vero ab abſoluto quodam Dei decreto electos deſcribimus *a priori*, ſed a finali perſeverantia *a poſteriori*. At rogati, unde fiat, quod quidam renati in peccata prolapſi iterum convertantur & vivant, quidam vero non convertantur & pereant; nequaquam ad abſolutum aliquod Dei decretum confugimus, propter quod fieri non poſſit, quin ante mortem ad fidem redeant, (ut Bellarminus nobis tribuit) ſed ad uſum mediorum, per quæ pœnitentiam & fidem Deus in cordibus hominum operari vult, reſpicimus. 3.) *At* (inquit Bellarminus) *ſi fideles aliqui in aeternum perire poſſunt, quomodo locum habet illud, quod ex fide certi eſſe poſſimus de electione?* Reſp. nequaquam propugnamus abſolutam quandam electionis certitudinem, ſed cum perſeverantiæ finalis conditione conjunctam; fiducia perſeverantiæ nititur Dei omnipotentia, Dei fidelitate, ac Dei bona voluntate, ut docuimus in tractat. de elect. & reprob. §. 184. 207. 210. ac paulo poſt plenius docebimus. Fruſtra igitur laborat Bellarminus, ut Chemnitium atque alios ex noſtris in ſocietatem hujus erroris pertrahat, rectius de ſe ſuisque adſeclis hoc pronunciaret, qui ſtatuunt, *nullis etiam graviſſimis mortalibus peccatis fidem amitti.* Concilium Trident. ſeſſ. VI. cap. 15. Coſterus ench. cap. de fide pag. 178. Bellarminus I. de juſtif. cap. 15. (*).

§. CXXXVII. Producimus igitur contra Calvinum & ejus ſectatores hæc argumenta: I.) A natura veræ fidei. Fides vera & ſalvifica eſt *efficax per caritatem* Gal. V. 6. cum confeſſione oris ἀδιαμαρτίνου eſt conjuncta, 2 Cor. IV. 13. eſt *victrix mundi*, 1 Joh. V. 4. hoc eſt, *concupiſcentiae carnis, concupiſcentiae oculorum & ſuperbiae*, 1 Joh. II. 16. eſt ſpiritualis quædam *lux*, quæ ſe exſerit per bona opera, Matth. V. 16. *purificat corda*, Act. XV. 9. facit *Chriſtum in cordibus noſtris habitare*, Eph. III. 17. Ubicunque igitur voluntarie quis indulget peccatis; ubi non eſt dilectio, nec confeſſio; ubi caro, mundus & peccatum dominantur; ubi non eſt ſtudium pietatis & bonorum operum; ibi non habet locum vera fides.

Argumenta noſtræ ſententiæ. 1.) a natura veræ fidei.

Spiritus excutitur dominante cupidine carnis.

In renatis perpetuo ſecum confligtantur caro & Spiritus, ſi carni & concupiſcentiis ejus dominium conceditur, Spiritui nuncium remittitur: ubi non adparent fructus Spiritus, ibi non habet locum gratioſa præſentia Spiritus: jam vero quidam renati patiuntur ſe a carne vinci, concedunt peccato dominium, exſtinguunt fructus Spiritus, &c. Ergo amittunt veram fidem. Si dicant, *in renatis illis, qui poſtea in peccata contra conſcientiam ruunt & pereunt, veram fidem nullo unquam tempore fuiſſe*, manifeſte petunt principium. Ex conſequente perſeverantiæ defectu non eſt de natura veræ fidei judicandum; perſeverantia non ingreditur definitionem fidei. Ergo ex ejus abſentia vel præſentia de veritate fidei non eſt judicium faciendum. Duratio non

(*) Vulgata adverſariorum exceptio hæc eſt: *Iuſtos ſe poſſe avertere ſibi relictos, ſed vere juſtos virtute Dei ita cuſtodiri per fidem, ut nunquam velint ſe avertere vel penitus avertant.* Pſalm. XCII. 13. XXXVII. 24. 1 Petr. I. 5. Paræus in libr. III. Bellarminus de juſtif. cap. 14. Reſp. Acceptamus illud, & addimus, quando juſti incipiunt ſecundum carnem vivere, tum ſibi relinquuntur, imo niſi reſipiſcant, moriuntur Rom. VIII. 13. Deus enim tunc ab iſtis ſuam gratioſam inhabitationem ſubtrahit, & *diabolus in domum ſuam, unde exierat, revertitur* Luc. XI. 24. Conſtat illud exemplo Saulis, a quo dicitur Spiritus Domini receſſiſſe. GARHARDUS.

non eſt ipſa rei *eſſentia*, ſed eſſentiæ *continuatio* (*).

2.) A perſpicuis ſcripturarum teſtimoniis.

§. CXXXVIII. II) A perſpicuis ſcripturarum teſtimoniis. Ezech. XVIII. 24. *ſi averſus fuerit juſtus a juſtitia ſua, nunquid vivet? omnes juſtitiae ejus, quas fecit; non commemorabuntur.* v. 26: *ſed moriendo morietur in iniquitate ſua* (**). Prophetam loqui de vere, non hypocritice juſto, patet ex deſcriptione *ſubjecti*, quæ habetur v. 6. 7. 8. 9. & ex oppoſitione juſti & impii. v. 21. 27. utique ergo vere juſtus a juſtitia ſua averti, & morti æternæ obnoxius fieri poteſt: non enim de temporali, ſed æterna morte hoc loco proprie agitur, ut adparet e v. 27. ubi de impio ad Deum iterum converſo dicitur, quod *animam ſuam vivificaturus ſit*, hoc eſt, ex certiſſimo mortis æternæ periculo liberandus. Id ipſum patet ex comminatione mortis, Gen. II. 17. Rom. VI. 23. ubi æternam mortem potiſſimum intelligi, nemini dubium. Sic ergo colligimus; ubicunque eſt vera fides, ibi non habet locum damnatio, quia per *fidem Chriſtus habitat in cordibus noſtris*, Eph. III. 17. & *quicunque credit in Chriſtum, habet vitam aeternam*, Joh. III. 36. Quidam juſti æterna morte pereunt, ſcilicet ſi a juſtitia avertantur. Ergo fidem amittere, & gratia Dei excidere poſſunt. Matth. XIII. 20. 21. Marc. IV. 16. Luc. VIII. 13. *Qui ſuper petram hi ſunt, qui verbum audiunt, & cum gaudio illud ſuſcipiunt; ſed radicem non habent in ſeſe & ſunt temporales, facta tribulatione & perſecutione propter verbum con-*

in

(*) Porro nota: 1.) Repulſa bona conſcientia fit naufragium 1 Tim. I. 19. At patratis malitioſe flagitiis repellitur bona conſcientia. 2.) Qui committunt opera carnis, non erunt hæredes regni Dei, Gal. V. 19. At vere credentes erunt hæredes regni Dei Marc. XVI. 16. Ergo vere credentes, qua tales, non committunt opera carnis. 3.) Qui ſunt Chriſti, crucifixerunt carnem cum concupiſcentiis. Gal. V. 24. Veri fideles ſunt Chriſti ſeu in Chriſto. Rom. VIII. 1. 4.) Qui deſignant mortalia delicta, non habent in ſe gratioſe inhabitantem Spiritum ſanctum. Eph. V. 18. At veri credentes habent in ſe gratioſe inhabitantem Spiritum ſanctum. Rom. VIII. 11. 1 Cor. III. 16. 5.) *Qui natus eſt ex Deo, non peccat*, ſcilicet malitioſe, hoc eſt, non ſtudet nec delectatur peccatis. 1 Joh. III. 9. *At omnis, qui credit, quoniam Ieſus eſt Chriſtus, ex Deo natus eſt.* Cap. V. 1. 6.) Si vere credentes retenta fide juſtificante delinquerent malitioſe, falleret dictum Jac. II. 26. *fides ſine operibus eſt mortua.* 7.) Fides eſt efficax per caritatem, Gal. V. 6. cum odio fratris aliisque gravioribus peccatis non poteſt conſiſtere. 8.) Fides tanquam opus Spiritus opponitur fructibus carnis. Gal. V. 19. GERHARDUS.

(**) Excipiunt Polanus libr. VI. ſyntagm. theol. cap. 43. Paræus in libr. III. Bellarminus de juſtif. cap. 14. *Prophetam loqui conditionaliter, conditionalis autem nihil ponit in eſſe.* Reſp. verbis Bertii de ſanctorum apoſtaſia pag. 39. *in qua ſchola hæc iſti diſputant? nempe in ea, in qua etiam ſine Chryſippi opera jam pueris pervulgatum eſt, tales hypotheticas nullo negotio abire in categoricas. Verbi cauſa: Si juſtus deſeruerit juſtitiam ſuam, morietur, fiet categorica hoc modo: Omnis juſtus deſerens juſtitiam ſuam, morietur. Sed categorica illa non habet reſtrictionem & limitationem ſubjecti. Quod ſi hypothetica illa verum non habet, liceat ſaltem categoricam illam verum habere. Præterea quis neſcit, omnem hypotheticam, quæ promiſſionem aut comminationem habet cum conditione alicujus rei præſtandæ, licet nihil determinate ſtatuat de ſingulari aliqua perſona in eſſe, tamen ſemper ponere potentiam.* Hæc Bertius. Confer 1 Reg. IX. 6. *Si averſione averſi fueritis.* Propoſitio illa aut includit conditionem *impoſſibilem* aut *poſſibilem*. Non prius: 1.) quia *axioma* connexum conſtans conditione ſimpliciter impoſſibili æquipollet *axiomati* ſimplici negato. Jehovæ autem propoſitio non eſt *axioma* ſimplex negatum. 2.) Omnis conditio, quam Deus in ſuis promiſſionibus vel comminationibus proponit, hominibus eſt poſſibilis, vel per naturam vel per gratiam. 3.) Propoſitio illa, *ſi averterit ſe impius ab impietate, vivet* v. 21. opponitur huic: *ſi averterit ſe juſtus* &c. Ut ergo illa eſt poſſibilis per divinam gratiam, ita hæc per humanam naturam non plane renovatam. 4.) Deus hoc enunciato vult hortari juſtum ad perſeverantiam, & dehortari a prolapſu. Ergo non comprehendit conditionem impoſſibilem, quia hæc nequit eſſe medium divinæ dehortationis. GERHARDUS.

feſtim ſcandalizantur, ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. (Ubi manifeſtum eſt, illis tribui fidem, qui tempore perſecutionis poſtea deficiunt, ſi dicas: *fidem illorum eſſe πρόσκαιρον, non ergo veram*, denuo petitur principium, perſeverantia illis defuit, non autem fides; perſeverans fides illis defuit, non autem vera, fidei enim veritas non eſt æſtimanda ex conſequente perſeverantiæ accidente, ſed ex eſſentialibus fidei requiſitis (*). Luc. XI. 24. *Cum immundus ſpiritus exierit ab homine*, (is vero non niſi pœnitentia & fide expellitur) *perambulat loca inaquoſa, quaerens requiem & non inveniens dicit: revertar in domum meam, unde exivi.* v. 25. *& cum venerit, invenit ſcopis mundatam & ornatam.* v. 26. *tunc vadit & adſumit ſeptem alios ſpiritus ſeſe nequiores, & ingreſſi habitant illic, & fiunt noviſſima hominis illius peiora prioribus.* (Utique ergo is, qui prius vera fide præditus fuit, Spiritus ſancti habitaculum, per ſecuritatem & peccata mortalia fieri poteſt ſpirituum immundorum domicilium.) Joh. XV. 2. dicit Chriſtus: *omnem palmitem, non ferentem in me fructum, cœleſtis agricola tollet.* v. 6. *& in ignem projiciet.* (Non inſerimur viti illi cœleſti, tanquam palmites, niſi vera fide, Gal. III. 26. 27. at quidam palmites non manent in hac vite, nec fructum ferunt; utique ergo fidem amittunt & pereunt. Recte Bellarminus ex hoc loco ſic colligit: *Palmes eſſe non poteſt, qui aliquando non vixerit in vite; non enim palmites aliunde inſeruntur, ſed naſcuntur ex vite, & non mortui, ſed vivi naſcuntur. Sic igitur fideles renaſcuntur in Chriſto, & cum renaſcuntur, non mortui ſunt, ſed vivi; & tamen, ſi, poſtquam renati ſunt, fructum bonorum operum ferre recuſent, areſcunt, praeciduntur & pereunt.* Sed idem Bellarminus minus recte ibidem addit, *ex hoc loco Chemnitium refutari, cum Chriſtus doceat, eum, qui aliquando palmes in vite, hoc eſt, membrum in corpore Chriſti per fidem vivam fuerit, mitti in ignem aeternum*, at ubi negavit hoc Chemnitius? nuſpiam niſi in Bellarmini cerebro) (**). 1 Cor. IX. 11. *Caſtigo corpus meum, ne aliis prae-*

(*) Ortus ſeminis divini in cordibus eorum ſati notat fidem cum filiali fiducia conjunctam, quia dicuntur ſic credidiſſe, ut *cum gaudio ſuſceperint ſermonem*, Luc. VIII. 13. quæ eſt deſcriptio fidei ſalvificæ, Joh. I. 5. Act. VIII. 14. XI. 1. XVII. 11. 1 Cor. II. 14. 1 Theſſ. I. 6. II. 13. Jac. I. 21. nec diſtingui poteſt inter δέχεσθαι, quod his ſecundi generis, & παραδέχεσθαι, quod quarti generis hominibus tribuitur, quia δέχεσθαι τὸν λόγον θεοῦ etiam notat fiducialem & ſalutarem verbi divini receptionem 1 Cor. II. 14. Unde Eraſmus utrobique vertit, *ſuſcipere* verbum, Piſcator & Beza per τὸ *accipere* & *excipere*. *At denegatur illis radix.* Reſp. *radix* non ſignificat ipſam fidem, quia fides a radice diſtinguitur Luc. VIII. 13. & fides illis tribuitur, radix denegatur, ſed, ut conſtat ex oppoſitione, *radicem habere* ſignificat bene radicatum eſſe, ut non ſequatur apoſtaſia. Paulus rogat Deum, ut Epheſii in caritate radicentur; Eph. III. 17. nemo tamen ex eo colligit, illos non fuiſſe vera caritate præditos. Col. II. 7. hortatur Coloſſenſes, ut in Chriſto radicentur, nemo tamen exinde colligit: ergo Chriſtum non habuerunt. Marloratus in XIII. Matth. *non habent radicem*, id eſt, non eſt in hujusmodi auditoribus tam profunda terra, quæ verbum receptum in ſe contineat. Ergo τὸ *non habere radicem*, non negat fidei habitæ veritatem & ſinceritatem, ſed conſtantem ejus perpetuationem. Luc VIII. 13. de illis dicitur, quod tempore tentationis recedant, receſſus autem præſupponit *terminum a quo*, receſſus igitur a fide juſtificante, id eſt, a fideli verbi receptione, prærequirit fidem ſalvificam. Videatur Bertius in libr. de ſanct. apoſt. pag. 44. ubi oſtendit, *temporali non debere opponi verum, ſed permanens, & vero non debere opponi temporale, ſed falſum.* Fides eſt vel *vera* vel *falſa*. Vera vel temporalis vel permanens, temporalis ex vitio hominum, permanens ex gratia Dei, non quidem abſoluta, ſed ordinata. Illa fides, qua quis accipit remiſſionem peccatorum, eſt fides vera. At fide temporali accipit quis remiſſionem peccatorum, Matth. XVIII. 27. GERHARDUS.

(**) Matth. XXIV. 11. *Multi pſeudoprophetæ ſurgent & ſeducent multos, & quia abundabit iniquitas, refrigeſcet caritas multorum, qui autem perſeveraverit uſque ad finem, ſalvus erit,* quod

praedicando ipſe efficiar reprobus. (Si abſoluta quadam neceſſitate Paulus non potuiſſet fieri reprobus, ac fidem ſalvificam amittere, quare in ſervitutem redigeret ſuum corpus (*)? Gal. V. 4. *Evacuati eſtis a Chriſto, qui in lege juſtificamini, a gratia excidiſtis.* (Qui ergo fide ſunt in Chriſto & in gratia, poſſunt iterum a Chriſto evacuari & a gratia excidere.) 1 Tim. I. 5. *Finis praecepti eſt caritas de corde puro & conſcientia bona & fide non ficta.* v. 6. *a quibus quidam aberrantes converſi ſunt in vaniloquium.* (Piſcator in comm. excipit, *vertendum eſſe, a quibus nonnulli ut ſcopo aberrantes, in graeco enim eſſe ἀςοχήσαντες.* At nondum labefactatur vis argumenti noſtri. Debebant omnino illi, de quibus apoſtolus loquitur, hæc tanquam ſcopum quendam ſibi unice præfixum habere; quod cum non fecerint, amiſerunt fidem & bonam conſcientiam, quam prius habuerunt) In eodem cap. V. 18. *militet bonam militiam.* v. 19. *retinens fidem & bonam conſcientiam, quam quidam repellentes circa fidem naufragium fecerunt.* (Quomodo naufragium fidei fecerunt, qui in navi nunquam fuerunt? Excipit Sohnius, *agi hic de fide hypocritica.* At quam fidem apoſtolus Timotheo commendat, circa eandem quosdam naufragium feciſſe intelligendum, uti ſeries contextus evidenter probat. Abſit vero, ut dicamus, fidem hypocriticam Timotheo ab apoſtolo commendari. Adde, quod de tali fide apoſtolus agat, cujus naufragium ut eſt periculoſiſſimum & damnoſiſſimum, ita maxime miſerabile; jam vero fidei hypocriticæ naufragium non adeo damnoſum ac miſerandum. Denique conjunguntur fides & bona conſcientia: jam vero hypocriticæ fidei non eſt conjuncta conſcientia bona (**). Piſcator in comm. excipit, *intelligi naufragium circa doctrinam fidei;* at nec huic bona conſcientia perpetuo eſt conjuncta; jam vero apoſtolus fidem & bonam conſcientiam conjungit. Beza excipit, *differre naufragium a ſubmerſo; ex naufragio igitur nondum colligi ſubmerſionem.* Atqui apoſtolo hæc duo, *retinere fidem & facere naufragium* fidei, ſunt oppoſita, quæ ſimul conſiſtere non poſſunt. Ergo neceſſe eſt, naufragium fidei paſſos non retinere fidem, & eos, qui fidem retinent, non facere fidei naufragium. v. 20. dicit apoſtolus, ſe naufragos hoſce *tradidiſſe ſatanae*, ac dicuntur in illis fuiſſe *Hymenaeus & Alexander.* De Hymenæo 2 Tim. II. 18. dicitur, *quod a veritate exciderit, & quorundam fidem ſubverterit.* De Alexandro dicitur 2 Tim. IV. 14. *quod multa mala Paulo oſtenderit*, quo nomine apoſtolus ei imprecatur, *ut recipiat ſecundum opera*, ac eum a Timotheo vitari mandat. Quomodo ergo non fuerint plane deſperati, quos apoſtolus devovet, quorum conſortium vitare jubet, qui aliorum fidem inſuper ſubvertunt? Adde, quod differat quidem naufragus ab eo, qui penitus jam ſubmerſus interiit: interim quamdiu eſt & manet naufragus, ſubmerſioni omnino eſt

quod exponens Paulus 1 Tim. IV. 1. *In noviſſimis diebus,* inquit, *multi ἀποστήσονται a fide.* Aſt *refrigeſcere* & *diſcedere* finalem hic apoſtaſiam ſignificant, opponuntur enim finali perſeverantiæ, quomodo refrigeſcet caritas, quæ calorem Spiritus ſancti nunquam habuit, imo quæ nunquam fuit? Quomodo diſcedent a fide, ad quam nunquam acceſſerunt, in qua nunquam ſteterunt? aut quomodo non vera fides fuit, quam caritatis titulo præſcribit ſalvator, *ἡ δὲ ἀγάπης ἐψυγμένη.* GERHARDUS.

(*) Quomodo juſtificatus non fuit, ſi fuit in Chriſto? quomodo non credidit, ſi fuit Chriſto incorporatus? *per fidem enim incorporamur Chriſto.* Rom. XI. Chryſoſtomus h. l. *ἐγκεί-νεται, τοῦτ' ἔστιν, εἰ τι ἄχρι τῆς ῥίζης, ἀπεῤῥήθεται, εἰ τινι καὶ ζωῆς χάριν, γυμνοῦται ταύτης καὶ ἐρημοῦται τῆς ἐκεῖθεν βοηθείας.* Si ergo palmes fuit, utique etiam in vite fuit. Auguſtinus tract. LXXX. in Joh. *Unius naturæ ſunt palmes & vitis.* GERHARDUS.

(**) Origenes in cap. VI. Rom. *Illud autem interdum accidit, ut non quidem permaneat quis in peccato, ſed cum deſierit, rurſus redeat ad vomitum, & fiat infeliciſſimus, ut poſt depulſum a ſe regnum peccati & mortis, & regnum vitæ juſtitiæque ſuſceptum, iterum ſe dominationi peccati ſubſternat & mortis. Et iſta ſunt, quæ naufragia fidei adpellat apoſtolus.* GERHARDUS.

eſt proximus) Hebr. VI. 4. *Impoſſibile eſt eos, qui ſemel ſunt illuminati, guſtaverunt etiam donum cæleſte, & participes facti ſunt Spiritus ſancti, v. 5. guſtaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtuteſque ſeculi venturi,* v. 6. *& prolapſi ſunt, rurſus renovari ad pœnitentiam iterum crucifigentes ſibimet ipſis Filium Dei, & oſtentui eum habentes.* cap. X. 26. *Voluntarie peccantibus nobis poſt acceptam notitiam veritatis jam non relinquitur hoſtia pro peccatis,* v. 27. *terribilis autem quaedam exſpectatio judicii & ignis aemulatio.* (Ubi adcurate notanda & *ſubjecti* & *prædicati* deſcriptio. *Subjectum* ſunt *illuminati*, qui notitiam veritatis acceperunt, qui guſtaverunt bonum Dei verbum & virtutes venturi ſeculi, qui participes Spiritus ſancti facti ſunt. *Praedicatum* eſt, quod tales eo prolabi poſſint, ut Filium Dei ſibimet ipſis crucifigant & oſtentui habeant; adeoque impoſſibile ſit, eos ad pœnitentiam iterum renovari; ut in ſubjecto vera juſtificatio; ita in prædicato vera ἔκπτωσις *deſcribitur* *). 2 Petr. II. 20. *Si*

(*) Argumentamur igitur ex hoc loco ita: Nulli peccatores in Spiritu ſancto ſunt electi. Quidam peccatores in Spiritu ſancto ante ſuum prolapſum vere fuerunt in gratia Dei, habueruntque fidem ſalvificam, ac vere fuerunt regenerati &c. Ergo quidam, qui ante prolapſum vere fuerunt in gratia Dei &c. non ſunt electi. Excipit Piſcator in cap. X. Hebr. ſchol. 29. p. 345. *hos apoſtatas dici ſanctificatos non* κατ' ἀλήθειαν, *ſed* κατὰ δόξαν. At 1.) eſt contra expreſſam literam, non dicit auctor, quod viſi fuerint ſanctificati fuiſſe, ſed quod ὄντως fuerint ſanctificati. 2.) Eſt contra ſcopum auctoris. Vult enim converſos Hebræos a prolapſu (qui proinde etiam reſpectu vere renatorum non eſt impoſſibilis) dehortari, ut conſtat ex v. 25. 35. Agnoſcunt hoc ipſe Piſcator, Zanchius & alii, ubi dicunt, argumentum ſumi ab effectu pernicioſo. 3.) Impoſſibile dicitur, tales πάλιν *denuo* ſeu rurſus *renovari ad pœnitentiam*, ubi de vera ἀνακαινίσαι loquitur, ergo antea fuerunt vere renati ac credentes. 4.) Eſt contra deſcriptionem horum apoſtatarum. Nam ante prolapſum fuerunt ὄντως *illuminati*, non ſolum cognitione verbi externa, ſed etiam interna ſeu ſpirituali & lumine vitæ illuſtrati. Joh. I. 9. Deinde guſtarunt donum cœleſte, per quod Piſcator intelligit vitam æternam, poteſt etiam intelligi Chriſtus, quatenus in illis hominibus gratioſe operatus eſt. *Guſtare* hic ſignificat frui quadantenus & cognoſcere, uti etiam ſumitur pſalm. XXXIV. 9. 1 Petr. II. 3. non diffitente Piſcatore in ſcholiis pſalm. XXXIV. ſchol. 9. pag. 206. & in 1 Petr. II. pag. 1414. Vide etiam Chryſoſtomum in cap. VI. Hebr. homil. IX. pag. 1725. edit. Baſil. anno 1547. *Quid eſt*, inquit, *& guſtaverunt donum cœleſte? nonne hoc eſt remiſſionem peccatorum guſtare?* Excipit idem Piſcator porro in cap. VI. Hebr. obſervat. 6. *hic intelligi levem & tenuem quendam guſtum ſuavitatis æternæ, veruntamen non habere adjunctam immutationem voluntatis ad diligendum Deum pro tanto beneficio.* Reſp. 1.) hinc ſequetur, guſt ſuavitatis æternæ probari illis, qui non habent voluntatem immutatam ad diligendum Deum, quod falſum. Qui enim non credunt ſalvifice, illis non obtingit guſtus vitæ æternæ, quippe qui eſt perceptio interni & ſpiritualis gaudii in Spiritu ſancto, ut qui non diligit Deum, non credit ſalvifice, nam fides ſalvifica non poteſt ſtare cum odio adverſus Deum. Joh. V. 42. 1 Cor. XVI. 22. 2.) Quibus peccatoribus auctor tribuit guſtum doni cœleſtis, iis etiam tribuit μετάνοιαν. Ergo antea fuerunt vere reſipiſcentes. Jam vero μετάνοια juxta noſtros complectitur contritionem & fidem. Juxta Piſcatorem in cap. III. Matth. ſchol. 2. pag. 33. complectitur a.) diſplicentiam vitæ anteactæ & innatæ corruptionis: b.) deſiderium gratiæ Dei, qua is & peccata admiſſa nobis condonet, & corruptionem innatam per Spiritum ſanctum emendet: c.) ſerium propoſitum atque ſtudium poſthac pie & ſancte vivendi. Confer Bucanum loco XXX. quæſt. 14. 16. 3.) Iſti peccatores participes fuerunt Spiritus ſancti Hebr. VI. 4. Pareus excipit pag. 265. *intelligi dona Spiritus ſancti, quæ in primitiva eccleſia viguerint* pag. 281. *chariſmata Spiritus, quæ baptizatis etiam hypocritis olim obtingebant.* Reſp. imo intelligitur *Spiritus gratiæ & precum* Zach. XII. 10. hoc eſt, qui piis teſtatur de gratia Dei erga ipſos, quique eos excitat ad preces, quibus gratiam illam implorent petendo remiſſionem peccatorum propter Chriſtum, interprete Piſcatore in cap. XII. Zach. pag. 373. & in cap. X. Hebr. obſerv. 18. pag. 1348. quique eſt *Spiritus ſanctificationis* Rom. I. 4. *& adoptionis* Rom. VIII. 15. Id probamus hoc argumento: Vere reſipiſcentes habent Spiritum gratiæ regenerantis & renovantis: reſipiſcentia enim nulla eſt,

refugientes inquinamenta mundi, in cognitione Domini & ſervatoris noſtri Ieſu Chriſti, his rurſus implicati ſuperantur, facta ſunt eis poſteriora deteriora prioribus. v. 21. *Melius enim illis*

niſi ex fide ſalvifica, ut fatetur Paræus in cap. IX. Rom. p. 937. at epiſtola Hebr. loquitur de illis, qui ante ſuam ἀποστασίαν vere fuerunt reſipiſcentes. Ergo. 4.) *Guſtarunt bonum Dei verbum* (id eſt, *verbum evangelii*, Piſcator cap. 6. ſchol. 5. Calvinus pag. 709. Pareus pag. 265.) *& virtutes venturi ſeculi*, id eſt, perceperunt guſtum quendam favoris Dei & vitæ æternæ, quem illis Deus præbuerat, ut exponit Piſcator pag. 1317. cui contradicit Pareus pag. 266. explicans hoc de *virtutibus miraculorum futuri ſeculi*, id eſt, mundi renovati ſeu eccleſiæ novi teſtam. quam vocet μέλλοντα non ſui temporis, ſed patrum reſpectu, quam explicationem nititur probare ex Hebr. I. 6. II. 5. IX. 15. *Reſp.* αἰὼν μέλλων in verbo Dei notat ſtatum futurum poſt univerſalem hominum ex mortuis reſurrectionem, ut conſtat a.) ex Matth. XII. 32. b.) ex Marc. X. 30. Luc. XVIII. 30. & cap. XX. 35. 1 Cor. I. 20. II. 6, 8. III. 18. 2 Tim. IV. 10. Tit. II. 12. in quibus dictis præſens ſeculum per particulas *demonſtrativas* & *adverbium* νῦν diſcernitur a ſeculo venturo. c.) Ex Matth. XIII. 39. & ſequentibus cap. XXIV. 3. XXVIII. 20. ubi dicitur, quod ultimus Chriſti adventus conſummaturus ſit præſens ſeculum. Urgemus igitur, quod auctor ſimpliciter dicit, *illos apoſtatas guſtaſſe virtutes ſeculi venturi*, nempe non patrum reſpectu, ſed ſeculi adhuc futuri, cum hæc ſcriberet. Ergo non intelliguntur virtutes miraculorum. Chryſoſtomum citat Paræus pro ſua explicatione, ſed falſo. Vide homil. IX. ad Hebr. pag. 1724. Loca adlegata epiſtolæ ad Hebræos nobis non adverſantur. Hebr. I. 6. nihil habetur de futuro ſeculo, ſed οἰκουμένη eſt, terra præſens, in quam filius introductus eſt per incarnationem. Hebr. II. 5. per οἰκουμένην μέλλουσαν Piſcator in ſchol. pag. 300. intelligit *orbem, qualis erit poſt renovationem.* Idem ſtatuit Franciſcus Junius in parall. ſacr. libr. III. in cap. II. Hebr. pag. 362. edit. Heidelberg. anno 1588. Nec ipſi Pareo hæc interpretatio improbatur in cap. II. Hebr. p. 101. & 102. Hebr. IX. 15. diſcernitur inter vet. & nov. teſtam. ut ipſe Pareus fatetur. Manet ergo firmum noſtrum argumentum. Illi apoſtatæ guſtarunt virtutes venturi ſeculi, id eſt, vitam æternam ac beatitudinem cœleſtem. Ergo fuerunt vere renati. Sicut guſtus naturalis eſt, quo *objectum* guſtabile percipimus ac adprehendimus: ſic guſtus ſpiritualis eſt, quo virtutes venturi ſeculi velut *objectum* ſpirituale adprehenduntur. Matth. XVI. 28. Luc. XIV. 24. Joh. VIII. 52. 5.) Hi peccatores per ſanguinem teſt. vere fuerunt ſanctificati. Pareus p. 548. exponit de *ſegregatione a Iudæis & paganis per fidei profeſſionem.* At loquitur auctor de ſanctificatione per ſanguinem teſtamenti, quæ complectitur purgationem ab operibus mortuis. Hebr. IX. 14. Conjunge dicta ſcripturæ, in quibus mentio fit ſanctificationis, Ezech. XX. 12. Joh. XVII. 17. Act. XX. 32. 1 Cor. VI. 11. Eph. V. 26. Hebr. II. 11. X. 10. Idem Piſcator in cap. X. Hebr. obſerv. 20. pag. 1348. regerit, *apoſtolum loqui tantum de oblatione ſanctificationis cum conditione fidei, quod apoſtata non fecit.* Reſp. 1.) Eſt hæc explicatio contra abſolutum decretum reprobationis. Aut ergo Deus reprobis illis, quales ſunt tales apoſtatæ, ſanctificationem non offert ſerio & animo communicandi, & conſtituetur hypocrita: aut ſi offert ſerio, concidit abſolutum reprobationis decretum. 2.) Eſt contra luculentam illorum apoſtatarum deſcriptionem. Vid. Junius in parallelis p. 415. ubi ex textu erudite probat, *peccatoribus illis non tantum ſanctificationem fuiſſe oblatam, ſed etiam quod vere fuerint a tenebris & morte ad vitam revocati, fidem a Deo adepti & per fidem bona, quæ Deus credentibus exhibet.* Idem fatetur Muſculus in locis comment. de remiſſione peccatorum p. 471. edit. Baſil. anno 1563. Regerit Piſcator in cap. VI. Hebr. ſchol. 4. pag. 1319. *auctorem loqui de fide temporaria, quam veræ fidei opponit.* Idem ſtatuit Pareus pag. 265. Atqui 1.) vera hominis illuminatio ſpiritualis, ſanctificatio, μετάνοια, Spiritus ſancti & gratiæ participatio, doni cœleſtis & boni verbi Dei perceptio &c. non ſunt ſejuncta a fide ſalvifica, quia non abſque fide, ſed per fidem ſalvificam Chriſtus habitat in cordibus noſtris, non excluſo Spiritu ſancto & Deo Patre. Eph. III. 17. 2.) Qui vera donati fuere μετανοίᾳ, illi etiam vera & ſalvifica fide ornati fuerunt. Urſinus in catech. explicat. part. III. quæſt. 89. pag. 643. ſcribit, μετάνοιαν *tantum de piis dici.* Bucanus loc. XXX. quæſt. 1. μετάνοιαν *in ſacris literis ſemper in bonam partem ſumi, & ſalutarem emendationem ſignificare.* Atqui apoſtatæ ante ſuum prolapſum donati fuerunt vera μετανοίᾳ. Ergo. 3.) Petrus Bertius in

erat non cognoſcere viam juſtitiae, quam poſt agnitionem retrorſum converti ab eo, quod illis traditum eſt, ſancto mandato. v. 22. *Contigit enim eis illud veri proverbii: canis reverſus ad ſuum vomitum & ſus lota ad volutabrum luti.* (Utique ergo qui per veram Chriſti cognitionem & fidem effugerant mundi inquinamenta, eisdem rurſus implicari poſſunt; adeo, ut poſteriora prioribus fiant deteriora. Ex quo facile adparet, quid ſtatuendum ſit de exceptione Polani, *illos, de quibus Petrus loquitur, non fuiſſe vera, ſed duntaxat hiſtorica fide praeditos, qualem etiam daemones habent* (*): at num fides hiſtorica hoc præſtat, ut per agnitionem Chriſti fugiamus ab inquinamentis hujus mundi, & quidem ὄντως *vere* (non κατὰ δόξαν ſolum) ut v. 18. apoſtolus loquitur? Num conferri poſſunt ſuibus ad volutabrum cœni reverſis, & canibus ea, quæ vomuerant, reſorbentibus, qui non fuerunt vera fide ab inquinamentis mundi prius purgati?

§. CXXXIX. III.) A cohortationibus propheticis & apoſtolicis. Quæ caveri jubentur, ea contingere poſſunt. At renati jubentur cavere, ne fidem iterum amittant & gratia Dei excidant. Ergo contingere id eis poteſt. Rom. VIII. 13. *Si ſecundum carnem vixeritis, moriemini:* loquitur apoſtolus, ut adparet ex integro contextu, cum renatis, in quibus eſt perpetua lucta carnis & ſpiritus, illos admonet, ne ſecundum carnem vivant, hoc eſt, ne peccato dominium concedant, pravis concupiſcentiis indulgeant, & opera carnis perficiant, addita comminatione, quod æternum ipſis paratum ſit exitium, ſi ſecundum carnem vivant. Inde colligere promtum: Si renati poſſunt mori, utique etiam poſſunt amittere fidem: *qui enim credit, habet vitam aeternam, nec moritur in aeternum.* Joh. III. 18. c. XI. 26. Rom. XI. 22. monet apoſtolus converſos ex gentibus, ut ſummam Dei ſeveritatem

3.) A cohortationibus propheticis & apoſtolicis.

in Hymenæo deſert. pag. 42. *Cum nos audiunt ita colligentes,* inquit, *fides temporalis deſeritur. At hæc fuit vera fides. Quædam igitur vera fides deſeritur, docent fidem temporalem non eſſe veram fidem, idemque judicant de juſtitia, caritate, ſpe. Qui ſane mihi videntur dicere, bucephalum non fuiſſe verum equum, quia mortuus eſt. Enim vero ad eſſentiam rei non facit duratio. Viſus tam eſt is, qui unum duntaxat annum durat, quam qui viginti. Et ſive amittatur viſus poſt 20. annos, ſive poſt annum unum, amiſſio viſus vocatur cœcitas, verus enim viſus amittitur. Eadem quoque fidei ratio eſt, quæ certe deſeri non poſſet, niſi haberetur.* pag. 44. *Sed profecto,* inquit, *temporali non debebas opponi verum, ſed permanens. Et vero non debebas opponi temporale, ſed falſum. Recta igitur erunt omnia, ſi dixeris: Fides vel eſt vera vel falſa, ſive ficta. Vera autem vel eſt temporalis vel permanens. Sed permanens eſt ex gratia, temporalis vitio hominum ob neglectum ſcilicet & ſocordiam aut curas mundi, aliasque cauſas.* Hæc Bertius, qui integrum librum oppoſuit ſuis ſociis, qui negant vere renatos amittere poſſe totalem Spiritum ſanctum. Eglinus in III. diſputat. de peccato in Spiritum ſanctum theſ. 145. reſtringit ad *cognitionem veritatis in intellectu.* Reſp. 1.) dicuntur illi φωτισθέντες *illuminati*, id eſt, ſpirituali ſalvantis fidei luce divinitus donati, ſicut renati dicuntur *filii lucis*, Lucæ XVI. 8. Joh. XII. 36. Eph. V. 8. 1 Theſſ. V. 5. & quando ſic a Deo homines dicuntur illuminati, tunc intelligitur illuminatio ſpiritualis, oppoſita mentis cœcitati & cordis incredulitati. Joh. I. 9. Eph. I. 18. Unde ipſi converſi Hebræi dicuntur φωτισθέντες Hebr. X. 32. ubi non poteſt intelligi ſolius mentis illuſtratio, excluſa voluntatis renovatione. 2.) Dicuntur *guſtaſſe donum cœleſte & bonum Dei verbum*, ubi per *donum cœleſte* Chryſoſtomus intelligit *remiſſionem peccatorum*, alii vitam æternam, alii ipſum Chriſtum nobis datum; per *bonum Dei verbum* omnis doctrina ſpiritualis & potiſſimum doctrina evangelii: *guſtare* etiam non ſignificat rejectionem, ſed perceptionem & fruitionem. GERHARDUS.

(*) Hac ratione etiam 1.) diabolus poſſet dici effugiſſe inquinamenta mundi, quia & ille cognoſcit doctrinam cœleſtem: 2.) etiam hypocritæ ſervientes mundo poſſent dici effugiſſe inquinamenta mundi. GERHARDUS.

erga incredulos Iudæos, ac bonitatem erga ſe conſiderent; addit autem, *ſi permanſeris in bonitate, alioquin & tu excideris;* utique ergo illi, *qui fide ſtant* v. 20. *qui ſocii radicis & pinguedinis cœleſtis olivae facti ſunt* v. 17. excidi & excidere poſſunt, ſi ſcilicet in bonitate non permaneant. (Excipit Piſcator in comm. *hunc locum de quorundam vocatorum rejectione & fidei amiſſione intelligendum eſſe de vocatione externa & falſa fidei perſuaſione ac profeſſione ſeu potius jactantia.* At hæc explicatio aperciſſime contradicit textui, quid enim? an fides illa, qua inſeruntur gentiles oleæ ſalutis, & fiunt ſocii radicis & pinguedinis olivæ, qua ſtant & permanent in bonitate Dei, & quæ opponitur incredulitati, & qua fide amiſſa rurſus exciduntur ex olea ſalutis, an, inquam, illa fides non eſt vera & juſtificans fides?) 1 Cor. X. proponit apoſtolus Corinthiis exemplum Iſraelitarum, qui propter idololatrias, fornicationes & murmurationes ſuas in deſerto proſtrati, & addit v. 11. *Haec in figura illis contigerunt, ſcripta autem ſunt ad correptionem noſtram πρὸς νυθεσίαν ἡμῶν, in quos fines ſeculorum devenerunt.* v. 12. *Itaque qui ſe exiſtimat ſtare, videat ne cadat.* Apoc. III. 11. jubet Filius Dei angelo Philadelphenſi ſcribi: *Tene, quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam.* Talibus exhortationibus & vet. & novi teſtamenti ſcripta ſunt referta.

Ab exemplis angelorum.

§. CXL. IV.) Ab exemplis eorum, qui juſtitia, & gratia Dei iterum exciderunt: 1.) Angeli mali conditi ſunt a Deo boni & juſti; ſed *in veritate* & integritate concreata *non ſteterunt*, Joh. VIII. 44. *dereliquerunt domicilium ſuum, ideo in judicium magni diei vinculis aeternis ſub caligine reſervantur*, Judæ v. 6. Neve quis excipiat, *non de angelorum, ſed hominum juſtitia quaeri*, producimus 2.) exemplum primorum parentum. Illi conditi erant *ad imaginem Dei.* Gen. I. 27. quæ *juſtitia & ſanctitate vera* ab apoſtolo deſcribitur, Eph. IV. 24. ſed teſtatur de illis Deus, quod potuerint *moriendo mori*, hoc eſt, temporali & æterna morte perire, ſcilicet ſi de fructu vetitæ arboris comederent, Gen. II. 17. Potuerunt igitur amittere fidem & Spiritum ſanctum, ubicunque enim fides & Spiritus ſancti inhabitatio, ibi benedictio & vita; quam Dei comminationem fuiſſe veriſſimam, triſtiſſimus eventus docuit. Excipiunt quidam, *fidem primorum parentum non fuiſſe juſtificantem illam fidem, de qua proprie hoc loco quaeritur:* at quamvis non fuerit fiducialis adprehenſio meriti Chriſti, fuit tamen filialis fiducia, quam per inobedientiam erga Dei mandatum amiſerunt, atque una gratiam Dei & Spiritum ſanctum (*). Excipiunt alii, *Adamum ſaltem contriſtaſſe Spiritum ſanctum.* At comminatio divina ſatis eſt perſpicua. *Quacunque die de fructu hujus arboris comederis, morte morieris.* Vi ergo hujus comminationis, transgrediendo præceptum Domini, æternæ morti factus eſt obnoxius: utique ergo excidit gratia Dei. Adde, quod nec concreata nec imputata juſtitia Deo placere tunc poterat, illam enim amiſerat; hanc vero nondum noverat. 3.) Ut de inceſtu Lothi Gen. XIX. atque idololatria Aaronis Exod. XXXII. nihil dicamus,

Primorum parentum.

Saulis.

Saul erat initio rex pius & juſtus, poſtea vero recedendo a Deo factus eſt reprobus & αὐτόχειρ, unde Cyprianus libr. I. epiſt. 5. ſtatuit ipſum damnatum eſſe. Excipit Calvinus, *Saulem nunquam fuiſſe vere juſtum:* at Spiritus Domini ab *eo receſſiſſe dicitur;* 1 Sam. XVI. 15. utique ergo prius fuit habitaculum Spiritus ſancti (**). 4.) Da-

(*) Juſtitia eſt vel *legalis* vel *evangelica.* Legalis fuit in Adamo, evangelica in nobis. Utraque amitti poteſt. *Adam fuit angelica quadam majeſtate ſubnixus* καὶ τῇ ἄνωθεν δόξῃ ἠμφιεσμένος, ut loquitur Chryſoſtomus homil. XV. in Geneſ. dubio igitur procul fuit Deo amiciſſimus. Vivam etiam fidem eum habuiſſe neceſſe eſt, qui Deum tanquam finem ſupernaturalem dilexerit. GERHARDUS.

(**) Saul fuit circumciſus, ac perinde in fœdus Dei receptus; Gen. XVII. 10. Rom. IV. 11. fuit

Davidis. 4.) David erat vir *ſecundum cor Dei*, 1 Sam. XVI. 13. Act. XIII. 22. idem tamen per homicidium & adulterium gratiam Dei & juſtitiam fidei, & Spiritus ſancti inhabitationem amiſit (*). Excipit Beza part. II. reſp. ad colloq. Mompelgard. pag. 73. *aliquid fidei in Davide manſiſſe.* Reſp. ſane fidem hiſtoricam manſiſſe in Davide, non negamus; at fidem ſalvificam in ipſo manſiſſe, nulla veritatis ſpecie dici poteſt: ubicunque fides ſalvifica, ibi ſecuritas non habet locum; jam vero David per aliquot menſes ne quidem cogitavit de pœnitentia, antequam ſcilicet a Nathane corriperetur. Ubi fides ſalvifica, ibi non eſt contemtus verbi: jam vero David *contemſit verbum Jehovae*, 2 Sam. XII. 9. Ubi fides ſalvifica, ibi vita ſpiritualis: Joh. III. 36. c. V. 24. jam vero ipſe David de ſe tulit ſententiam, quod ſit *filius mortis.* 2 Sam. XII. 5. Vera & ſalvifica fides eſt *victrix*, 1 Joh. V. 4. per quam *actiones carnis mortificantur:* Rom. VIII. 13. at David non mortificavit carnem, ſed concupiſcentiis ejus ſecure indulſit. Qui ſcortatur, a corpore Chriſti divellitur: 1 Cor. VI. 15. jam vero fides ſalvifica Chriſto, veræ illi viti, nos inſerit. Joh. XV. 5. Omnis, in quo eſt vera & ſalvifica fides, fit hæres vitæ æternæ; Joh. III. 36. jam vero adulteri non conſequuntur vitam æternam. 1 Cor. VI. 9. Ergo in adulteris, & per conſequens etiam in Davide adhuc adultero, non habet locum vera fides. Qui vivunt ſecundum carnem, morientur; Rom. VIII. 13. Gal. V. 21. David homicida & adulter vivit ſecundum carnem, unde ipſe Beza part. II. reſp. ad colloq. p. 74.

fuit in ipſo Spiritus ſanctificans, ejuſque fructus, 1 Sam. XI. 6. *irruit in eum Spiritus Dei*, cap. X. 10. ita, ut mutaret ei Deus cor in aliud, unde etiam modeſtiam ac humilitatem veram cap. IX. 21. & longanimitatem cap. X. 27. probat, & *Spiritus Jehovæ* dicitur *ab eo receſſiſſe*, 1 Sam. XVI. 14. non tantum ſpiritus fortitudinis, ut Calviniani fruſtra excipiunt, ſiquidem hic poſtea etiam aderat, 1 Sam. XXIII. 28. c. XXIV. 2. ſed ſanctificationis; hic enim, non ille cor immutat, hic, non ille, alias veras chriſtianas virtutes efficit, hic, non ille, ſpiritui malo opponitur. GERHARDUS.

(*) Omnes adulteri & homicidæ, quamdiu impœnitentes ſunt, ſunt *filii iræ*, Eph. V. 5. regno Dei exhæredati, 1 Cor. VI. 9. Gal. V. 19. ſunt *inimici Dei*, Jac. IV. 4. *Sors eorum in ſtagno ardente*, Apoc. XXI. 8. *ſunt extra cœleſtem Jeroſolymam*, cap. XXII. 15. David fuit adulter & homicida, 2 Sam. XII. 9. ac toto fere anno non egit pœnitentiam, cap. XI. 5. XII. 14. Ergo. *Omnibus ſuperbis Deus eſt inimicus*, Prov. III. 34. Jac. IV. 6. 1 Pet. V. 5. David numerans populum fuit ſuperbus. 2 Sam. XXIV. In utrumque peccatum ruit contra conſcientiam toto, imo obfirmato animo. Quod ad *prius*, non tantum vidit Bethſabeam, & adfectuum violentia impulſus flagitium hoc admiſit, ſed a.) miſit, qui diligenter & adcurate de muliere iſta inquirerent more eorum, qui commentaria ſcribunt, ea enim eſt ἔμφασις verbi דרש 2 Sam. XI. 3. *&* *adſumerent eam* vel reluctantem, ut לקח ſæpe accipitur, & ſic accipiendum eſſe patet ex eo, quod miſerit nuncios, plures ſcilicet v. 4. b.) Certior factus ab ipſa ſe eſſe gravidam v. 5. ſtudioſe quærit, ut hoc peccatum viri concubitu, ad quem ſæpius eum provocabat, cum ſobrium, tum ebrium, obtegeret v. 8, 10, 13. c.) Cum hoc non ſuccederet, alia adgreditur via, per Joabum literis inſtructum malitioſe curat Uriam occidendum v. 14, 15, 17. d.) Quin & de hoc ſuo tanto malo quaſi re bene geſta gloriatus eſt v. 25. quod eſt peccatum atrociſſimum 2 Reg. XVII. 8. Eſaj. III. 9. e.) Ne quis ſuſpicetur cum Calvinianis, Davidem retinuiſſe Dei gratiam, additur v. 27. *mala viſa eſt hæc res, quam fecit David in oculis Jehovæ.* f.) Per pœnitentiam ſeriam tandem hoc grande peccatum tollebatur a Domino, ut non moreretur morte æterna 2 Sam. XII. 13. fuit ergo prius *vir mortis* proprio judicio v. 5. Quod ad *poſterius:* a.) inſtinctui & ſuggeſtioni ſatanæ dat locum, 2 Sam. XXIV. 1. 1 Paral. XXI. 1. b.) Ex mera curioſitate populum numerari jubet. c.) Per Joabum monitus noluit auſcultare 2 Paral. XXI. 3. ubi fit mentio reatus, & ſatis liquet, non fuiſſe ſtatim effectum regis mandatum, ſed ſat ſpatii ipſi ad conſiderandum datum. d.) Confirmatum eſt verbum regis v. 4. Vid. gloſſ. Tremellii. e.) Per 9. menſes & 20. dies non egit pœnitentiam, v. 8. & 10. quæ omnia ſunt hominis toto animo peccantis, inque eo ad tempus perſeverantis. GERHARDUS.

p. 74. adſerit, *Davidem fuiſſe periturum, niſi reſipuiſſet*, id quod evidenter colligitur ex eo, quod propheta Nathan ad Davidem peccata ſua confitentem pœnitentiamque agentem dicit: *Dominus tranſtulit peccatum tuum, non morieris.* 2 Sam. XII. 13. Ergo. Si David non egiſſet pœnitentiam, æterna morte mortuus fuiſſet. 1 Joh. III. 15. *Omnis homicida non habet vitam aeternam in ſe manentem.* Jam vero nullus vere credens perit. Nec valet exceptio, *Davidem orare, ut velit Deus Spiritum in ſe innovare.* Pſalm. LI. 12. at ubi ardens precatio, ibi adhuc aliquid fidei. *Reſp.* epigraphe pſalmi indicat, compoſitum eſſe hunc pœnitentialem pſalmum a Davide, poſtquam per Nathanis concionem ad veram converſionem fuiſſet revocatus; orat, ne *auferatur* a ſe Spiritus ſanctus: agnoſcit igitur, per peccatum receſſiſſe prius Spiritum ſanctum: ubi cumprimis notanda eſt ἔμφασις græci vocabuli, μὴ ἀνταναίλης, *ne iterum auferas*, quaſi dicat, jam antea Spiritum ſanctum juſto tuo judicio ſemel a me abſtuliſti, quæſo igitur ita me rege, ne denuo hunc nobiliſſimum hoſpitem excutiam, ſed eum cum donis ſuis perpetuo mecum retineam, & quotidie majora illorum incrementa ſentiam (*). Vox *innovandi* nequaquam probat, in ipſo homicidii & adulterii ſcelere Spiritum ſanctum adhuc in Davide habitaſſe; ſumitur enim in hoc loco *Spiritus* pro *corde*, ſicut v. 19. *Spiritus humiliatus*, Eph. IV. 23. *renovamini ſpiritu mentis veſtrae:* Spiritus ſanctus non renovatur: ſed renovat. Adde, quod per veram pœnitentiam receperat Spiritum ſanctum; ejus ergo dona augeri in ſeſe petit. Calvinus ipſe hoc agnoſcit lib. II. inſt. c. 2. §. 25. *Pſaltes rectum Spiritum, quem ſua culpa perdiderat, innovari petit, quia ejuſdem Dei eſt, quod initio dederat ablatum nobis ad tempus reſtituere* (**). 5.) Salomon erat Deo dilectus, ſapiens & bonus, qui impulſu Spiritus ſancti libros vere divinos compoſuit; idem tamen a concubinis ſuis ſeductus ac ſub vitæ finem idololatra factus de ſalute ſua dubitandi anſam

Salomonis.

(*) Chryſoſtomus orat. II. in Pſalm. LI. fol. 712. *Avolavit a me gratia ſicut columba ſordes conſpicata, volo eam ſicut apem reverti.* Ambroſius apolog. poſter. cap. 11. *Videtis, quod culpa gratiam minuat. Sciebat Nathan, quod David neſciebat, adeo caligat animus obumbratus quadam nube vitiorum.* Statim additur, *redde mihi lætitiam &c.* Ablata quippe ab eo per adulterium erat, verum per pœnitentiam reddita eſt, ut exponit Ephræm Syrus de pœnitent. f. 583. GERHARDUS.

(**) Salomon *dilexit Dominum*, 1 Reg. III. 3. petivit ab eo *cor docile*, v. 9. quod *Jehovæ valde placuit*, v. 10. vere Deum agnovit, invocavit & glorificavit; 1 Reg. VIII. unde etiam exauditus fuit, 1 Reg. IX. 3. vereque a Deo fuit dilectus, 2 Sam. XII. 24. unde dictus fuit *amicabilis* Deo v. 25. quæ omnia de vera ipſius fide teſtantur. At is totaliter a juſtitia & pietate ſua receſſit, quia contra mandatum Dei Deut. XVII. 17. & Exod. XXXIV. 16. adamavit mulieres alienigenas multas, 1 Reg. XI. 1. & *cor ejus inclinatum fuit per mulieres, ut ſecutus ſit deos alienos, nec cor ejus fuerit perfectum* v. 4. *ſed iverit poſt Aſtoreth.* v. 5. *feceritque quod Deo non placuit;* v. 6, 7. unde Jehovah fuit iratus, quod ab ipſo mens Salomonis fuit averſa. v. 9. Totaliter ergo fuit averſus a Deo. a.) Nam idololatra, qua talis, eſt regno cœlorum extorris. 1 Cor. VI. 9. & 10. Gal. V. 20. Salomon tunc temporis fuit idololatra. Ergo. At nullus, qui vel ſcintillulam fidei ſalvificæ retinet, eſt excluſus e regno cœlorum. b.) Omnis, qui neglecto Deo amat mulieres idololatricas, & cor ſuum a Deo avertit, & ad mulieres flagitioſiſſimas id convertit, totaliter amittit fidem juſtificantem, quia ubi reſiduus vel igniculus veræ in Deum fiduciæ, ibi Deus non rejicitur, ſed adprehenditur. At Salomon tunc temporis neglecto Deo amavit &c. In Salomone caro vicit, Spiritus ſuccubuit. Ergo fuit totaliter averſus. Inſtant Polanus & Pareus: *Etſi Deus Salomonem labi graviſſime paſſus eſt, tamen miſericordiam ſuam non abſtulit ab eo*, 2 Sam. VII. 14. Reſp. in illa promiſſione quædam ſunt, quæ pertinent ad Chriſtum, interprete epiſtola ad Hebræos c. I. 5. quædam vero pertinent ad Salomonem. Quod ſi ergo illa verba, *miſericordiam non auferam* &c. adplicare velis ad Salomonem, obſervandum eſt, quod non ſit promiſſio *abſoluta*, ſed *conditionata;* ut explicat Deus 1 Reg. IX. 4. 5. 6. ſi ſcilicet fideliter ambulet in integritate cordis. GERHARDUS.

ſam Auguſtino præbuit lib. XXII. contra Fauſtum cap. 88. *De Salomone quid dicam? quem vehementer arguit ſancta ſcriptura atque condemnat, nihilque de pœnitentia ejus vel in eum indulgentia Dei omnino commemorat.* 6.) Judam fuiſſe aliquando vere juſtum, probat Hieronymus lib. III. adverſ. Pelag. ex illis verbis Domini: *Pater, quos dediſti mihi, cuſtodivi, & nemo ex eis periit, niſi filius perditionis.* Ioh. II. 11. c. VI. 69, 70. Nam ſi pater dedit illum Filio, utique erat bonus: Si ex grege periit, utique in grege prius fuit. Eundem tamen deſperatione ſua in æternum exitium ruiſſe, extra dubitationis aleam poſitum eſt (*). 7.) Petrus vere fuit regeneratus & juſtificatus; ut adparet ex verbis Chriſti Matth. XVI. 17. *Beatus es Simon Bar Jona, non enim caro & ſanguis tibi haec revelavit, ſed Spiritus Patris mei.* Idem tamen abnegando Chriſtum lethaliter peccavit, gratiam Dei, fidem & Spiritum ſanctum amittens, ut probat Auguſtinus tractatu LXVI. in Johannem. Quidam negant, *Petrum mortaliter peccaſſe, & gratia Dei excidiſſe:* Beza homilia XV. in paſſion. pag. 365. ſcribit, *Petri amorem erga Chriſtum nullo modo imminutum, ſed infirmitate tantum quadam & metu mortis cohibitum ac repreſſum fuiſſe, ut ore quidem abnegaverit Dominum; corde autem aliud ſenſerit* (**). At quisquis negat Chriſtum, is iterum ab eo negabitur Matth. X. 33. Petrus negabat Chriſtum; Ergo ab eodem negatus fuiſſet, niſi vere iterum fuiſſet converſus. *Qui Spiritum Chriſti non habet, non eſt ejus*, Rom. VIII. 9. Petrus, negans Chriſtum, Spiritum Chriſti non habuit. 2 Cor. IV. 13. *habentes eundem Spiritum fidei, ſicut ſcriptum eſt, credidi propter quod locutus ſum, & nos credimus, ideo etiam loquimur:* ex quo adparet, fidem & confeſſionem eſſe ἀδαμαντίνως connexam: jam vero Petrus Chriſtum negavit; utique ergo Spiritum fidei non retinuit. Vera fides Chriſtum λαμβάνει Joh. I. 12. Abnegatio Chriſtum repudiat, abſurdum igitur eſt ſtatuere, quod trina illa negatio Petri, & quidem non verbis tantum, ſed cum atteſtatione divini numinis & exſecratione ſui ipſius facta, cum fide vera & inhabitatione Spiritus ſancti gratioſa conſiſtere potuerit: ubi converſione opus eſt, averſio utique præceſſit: Petrus converſione opus habuit. Luc. XXII. 32. Excipiunt: *Chriſtus rogaverat pro Petro, ne fides ejus deficeret, ergo in ipſa abnegatione fidem retinuit.* Reſp. duplex eſt defectio, *finalis & temporaria*; rogavit Chriſtus, ne finaliter Petrus deficeret; utique ergo fieri potuit, ut deficeret. Certe *Satanas poſtulaverat, ut cribraret apoſtolos velut triticum*, v. 31. hoc eſt, Satan hoc egerat, ut tentationibus fidem apoſtolorum atque ipſius Petri ita concuteret, ut gratia Dei penitus & finaliter exciderent, quemadmodum per cribrum ſemina. His & ſimilibus exemplis manifeſtum fit, juſtitiam vere ac totaliter, quin imo, niſi accedat converſio, etiam finaliter amitti poſſe (***).

Judæ.

Petri.

§. CXLI.

(*) Chryſoſtomus homil. VII. ad Antioch. *Judas prius regni filius erat, & cum duodecim audiit diſcipulis: ſedebitis ſuper ſedes duodecim, ſed poſtea factus eſt gehennæ filius.* GERHARDUS.

(**) Eglinus, profeſſor Marpurgenſis, diſputatione II. de peccato in Spiritum ſanctum, th. 98. *in apoſtoli Petri corde, quamvis contra conſcientiam Chriſtum ejurarit, ex infirmitate ac metu fides non defecit prorſus, licet confeſſio titubarit in ore ad tempus.* Rectius Witakerus conc. ultim. tom. I. pag. 696. *Petrus poſt gratiam lapſus eſt, ejusque graviſſimus & periculoſiſſimus lapſus fuit. Nullum peccatum magis cum fide pugnat, quam Chriſtum abnegare, qui materia, ſcopus, objectum fidei eſt. Petrus abnegavit & abjuravit ſemel, iterum, tertio. Exaggera Davidis adulterium & homicidium, quantum libuerit, quod ſane fœdiſſimum & omni reprehenſione pœnaque digniſſimum fuiſſe fateor, ſed Petri perjurium & blaſphemia, apoſtaſia, omnes majoris culpæ cauſas & circumſtantias habet.* Danæus in cap. XXII. Lucæ itidem concedit, *Petrum in ſuo lapſu amiſiſſe fidem.* GERHARDUS.

(***) Addantur omnino exempla 1.) *Hymenæi* & 2.) *Alexandri.* Quod hi habuerint veram

5.) Ex typis & parabolis.

§. CXLI. V.) Ex typis & parabolis. *Corvus* ex arca Noæ emiſſus non redit, Gen. VIII. 8. ita quidam ex conſortio veræ eccleſiæ, in qua ſervari potuiſſent, nefarie ſe avellunt, æternumque pereunt. *Simſon* perſuaſus a Delila patitur ſibi crines detonderi, qua ratione amittit ſuum robur, ac in Philiſtæorum manus incidit: Jud. XVI 16. meretricula *Delila* typum gerit noſtræ carnis, illa perpetuo divexat & ſollicitat renatos, ut concupiſcentiis pravis obſequantur, qua ratione amittunt robur Spiritus, & in manus infernalium Philiſtæorum captivi dantur. Matth. XVIII. Servus impetrata debiti condonatione immiſericordem ſe erga conſervum præſtans, ad judicium iterum vocatur, & in carcerem juſtiſſime detruditur. Palmes areſcens ex vite abſcinditur & in ignem projicitur. Joh. XV. 2. & 6. Idem contingit illis, qui vera fide Chriſto inſerti vigorem & fructum ſpiritus amittunt. Vide plura argumenta apud Severinum Sluterum in tractat. de philanthrop. divina cap. XX. 21.

Dicta patrum.

§. CXLII. Ex veteribus adferri poſſunt perſpicua teſtimonia, quibus probant juſtitiam fidei & Spiritum ſanctum amitti per peccata contra conſcientiam admiſſa. Irenæus libr. I. adv. hæreſ. c. 1. num. 32. de Valentinianis: *Dicunt τὸ πνευματικὸν*, (cui opponunt τὸ χοϊκὸν) *in quibuscunque facinoribus verſetur, corruptionem non poſſe admittere. Quo enim modo aurum in cœno depoſitum non amittit pulcritudinem ſuam, ſed propriam naturam ſervat, quae a cœno lædi non poteſt, ita dicunt, ſe, in quibuscunque verſentur actionibus, nullo modo offendi.* (Quamvis vero non a natura, ſed ab abſoluto quodam electionis decreto immobilitatem gratiæ & juſtitiæ hodie arceſſant; in eo tamen cum priſtinis hæreticis conveniunt, quod τὸ πνευματικὸν non poſſe corruptionem admittere ſtatuant.) (*). Hieronymus libr. II. adv. Jovian.

fidem, inde conſtat: a.) Ad quam fidem retinendam Paulus Timotheum hortatur, illam hi expulerant. Sed illum hortatur ad veram & ſalvificam fidem retinendam. b.) Cujus fidei naufragium facit, ut quis tradatur ſatanæ, ea fuit vera, quia per veram fidem filii Dei reddimur, & ex poteſtate Satanæ liberamur. Sed hujus fidei, quam Hymenæus & Alexander habuit, naufragium id fecit. 1 Tim. I. 19. Syrus vertit: *fide vacuum fieri*, at nemo poteſt fieri fide vacuus, niſi eam habeat. c.) *Epheſini epiſcopi*, qui habuit veræ fidei effecta, *opera Deo probata*, Apoc. II. 3. *caritatem veram*, v. 5. eam tamen amiſit, & ſic vera fide & gratia Dei excidit. v. 5. Si caritate excidit, ergo & fide. Addunt quidam & exemplum Simonis magi, quem primo vere crediſſe probant ex ſerie textus Act. VIII. 5. *Philippus venit in civitatem Samariæ, ac prædicat illis Chriſtum*, v. 6. Samaritani concionibus Philippi intenti & ſigna edita videntes *valde gaviſi* ſunt, v. 8. & poſtquam Philippo evangelizanti crediderunt, baptizati ſunt, v. 12. *Tunc Simon & ipſe credidit*, certe non aliter quam reliqui Samaritani, idem enim evangelium, idem doctor, idem baptiſmus, eadem miranda tam Simoni quam populo tunc obtigerunt: addit Lucas, quod Simon Philippo adhæſerit. v. 1. Quod Petrus poſtea negat *cor ipſius fuiſſe rectum in conſpectu Dei*, id intelligendum de tempore ſubſequente, quo Simon ille retro abiit; colligitur enim ex v. 13. & ſeqq. interſtitium alicujus temporis interveniſſe inter Simonis converſionem & ejus relapſum. GERHARDUS.

(*) Tertullianus de pœn. c. 6. *Non enim multi poſtea excidunt? non a multis donum illud aufertur? hi ſunt ſcilicet, qui obrepunt, qui pœnitentia fidem ingreſſi ſuper arenam domum ruituram collocant.* Cyprianus libr. de unit. eccl. c. 18. *Quamdiu Salomon in viis Domini ambulavit, tamdiu gratiam, quam de Domino fuerat conſecutus, obtinuit: poſtquam dereliquit viam Domini, perdidit & gratiam, ſicut ſcriptum eſt, excitavit Dominus ſatanam ipſi Salomoni. Et ideo ſcriptum eſt: tene, quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Quod utique Dominus non minetur, auferri poſt coronam juſtitiæ, niſi quia recedente juſtitia, recedat neceſſe eſt & corona. Confeſſio in exordium gloriæ eſt, non præmium jam coronæ, nec perficit laudem, ſed initiat dignitatem, eo quod ſcriptum ſit: Qui perſeveraverit uſque ad finem, ſalvus erit. Quicquid ante finem fuerit, gradus eſt, quo ad faſtigium ſalutis adſcenditur, non terminus, quo jam culminis ſumma teneatur.* Auguſtinus libr. XX. de civ. Dei cap. 7. *Nec moveat, quod ſæpe diabolus ſeducit etiam illos,*

vian. & Auguſtinus ad Quodvultd. hæreſ. LXXXII. referunt, *unum ex erroribus Ioviani fuiſſe, juſtos poſt baptiſmum non poſſe damnari, & ſi forte peccent, eos quidem fuiſſe lotos aqua; Spiritum vero gratiae minime recepiſſe.* Idem Auguſtinus libr. X. confeſſ. cap. 32. *Nemo ſecurus eſſe debet in iſta vita, quae tota tentatio nominatur, ut qui fieri potuerit ex deteriore melior, non fieri poſſit ex meliori deterior.* Lib. III. de doctrina chriſtiana cap. 23. *Ad hoc peccata magnorum virorum ſcripta ſunt, ut apoſtolica illa ſententia ubique tremenda ſit, qua ait: Quapropter qui videtur ſtare, videat ne cadat.* Libr. XI. de civit. Dei cap. 32. *Hodie non imprudenter vocamus beatos, quos videmus juſte ac pie cum ſpe futurae immortalitatis hanc vitam ducere ſine crimine vaſtante conſcientiam, facile impetrantes peccatis hujus infirmitatis divinam miſericordiam, qui, licet de ſuae perſeverantiae praemio certi ſint, de ipſa tamen perſeverantia ſua reperiuntur incerti.* De bono perſeverant. cap. 1. *Adſerimus, donum Dei eſſe perſeverantiam, qua uſque in finem perſeveratur, in qua tantummodo periculum eſt, ne cadatur.* De corrept. & grat. cap. 13. *Propter hujus utilitatem ſecreti credendum eſt, quoſdam de filiis perditionis non accepto dono perſeverandi uſque in finem in fide, quae per dilectionem operatur, incipere vivere, & aliquandiu fideliter & juſte vivere, & poſtea cadere, neque de hac vita, priuſquam hoc eis contingat, auferri.* De ſcala Paradiſi cap. 9. *Cave tibi o ſponſa, quomodo ſe avertat ſponſus, habet circa ſe nuncios ſuos ſpiritus quaſi ſagaciſſimos exploratores, ut videant, quomodo abſente ſponſo converſeris, zelotypus eſt ſponſus iſte, ſi forte alium amatorem acceperis, ſi aliis placere ſtudueris, ſtatim diſcedit a te.* Athanaſius orat. IV. contra Arianos tom. I. pag. 270. *ὅτε γοῦν ἐκπίπτει τὶς ἀπὸ τοῦ πνεύματος διὰ τίνα κακίαν, ἡ μὲν χάρις ἀμεταμέλητος μένει τοῖς βουλομένοις, κἂν τὶς ἐκπεσὼν μετανοῇ, οὐκέτι δὲ ἐν τῷ θεῷ ἐστιν ἐκεῖνος ὁ πεσὼν, διὰ τὸ ἀποστῆναι ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἐν τῷ θεῷ ἅγιον καὶ παράκλητον πνεῦμα, ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ ἔσται, ᾧ ἑαυτὸν ὑπέταξεν ὁ ἁμαρτάνων.* Chryſoſtomus homil. XXIX. in Geneſ. cap. 9. *Monſtrat divina ſcriptura & juſtos ſaepe lapſos & peccatores agentes pœnitentiam, quo utrinque ſufficiens & nobis eſſet ſecuritas, & neque qui ſtetit, confidentior ſit, videns, & juſtos poſſe labi & lapſos eſſe* (*). In cap. XIII. prioris ad Cor. *Caritas ex ſe nunquam excidit, ſed nos ab illa interdum excidimus* (**). Macarius hom. XV. multis egregiis ſimilitudini-

 bus

illos, qui jam regenerati in Chriſto vias ingrediuntur Dei. Nam novit Dominus, qui ſunt ejus, ex his in æternam damnationem neminem ille ſeducit. Iſidorus Peluſiota libr. I. epiſt. 250. ad Euſebium. *Ingratus noſter atque improbus animus omnia Dei beneficia indigne ſuſcepit. Spiritum ſanctum accepimus, ac turpibus actionibus ipſum propulimus.* Origenes homil. XVI. in Num. *Requieſcit Spiritus in iis, qui mundo ſunt corde, & in iis, qui purificant animas ſuas a peccato, ſicut e contrario non habitat in corpore ſubdito peccatis, etiamſi habitavit in eo, non enim poteſt Spiritus ſanctus conſortium pati & ſocietatem ſpiritus mali.* Hieronymus in Thren. Jerem. *Videndum nobis eſt, ne propter iniquitates noſtras habitaculum pectoris noſtri deſerat inhabitator Spiritus ſanctus.* Ambroſius libr. VI. hexaëm. cap. 6. pag. 80. *In carnalibus non permanet Spiritus ſanctus, quia ſcriptum eſt: Non permanebit Spiritus meus in iſtis, quoniam caro ſunt.* Idem in 1 Cor. III. *Spiritus ſanctus tunc permanet in eo, cui ſe infuderit, ſi permaneat in propoſito regenerationis; ſi quo minus, abſcedit, ita tamen, ut, ſi ſe reformaverit homo, redeat ad illum, ſemper enim paratus ad bonum eſt, diligens pœnitentiam.* GERHARDUS.

(*) Idem Chryſoſtomus homil. XXXIV. in epiſt. Hebr. *Gratia Spiritus ſancti in nobis eſt, ut permaneat in nobis, vel etiam diſcedat a nobis. Illud enim fit, quando cœleſtia meditamur; iſtud autem, quando ad ſecularia declinamus. Sicut in velis laxis ventus incidens nihil operatur: ſic etiam Spiritus ſanctus in anima remiſſa & ſequi non patitur permanere.* GERHARDUS.

(**) Bernhardus in ſerm. III. pentec. pag. 254. *Spiritus ſanctus odit ſordes, nec habitare poterit in corpore ſubdito peccatis. Cui enim proprium eſt peccata repellere, ipſi & proprium eſt, peccata odiſſe, nec in uno domicilio pariter morabuntur tanta munditia & immunditia tanta.* GERHARDUS.

bus admonet, quo pacto anima in ſanctitate, caſtitate, ac puritate erga ſponſum ſuum ſe gerere debeat, ne ab eo iterum repudietur. Poſtea addit p. 178. τῇ ψυχῇ διὰ τῆς χάριτος ἐπιγινωσκούσῃ τὸν θεὸν τὸ πνεῦμα παραινεῖ, ἥτις καθαρισθεῖσα ἀπὸ τῶν προτέρων ἁμαρτιῶν, καὶ τοῖς τοῦ ἁγίου πνεύματος κοσμίοις κοσμηθεῖσα, καὶ μεταλαβοῦσα θείας καὶ ἐπουρανίου τροφῆς, μὴ δεόντως δὲ ἐν πολλῇ γνώσει ἀναστρεφομένη καὶ ἁρμοτόντως μὴ τηροῦσα τὴν ὀφελομένην τῷ ἐπουρανίῳ νημφίῳ Χριστῷ εὔνοιαν καὶ ἀγάπην, ἀπορρίπτεται καὶ ἐκβάλλεται τῆς ζωῆς, ἧς ποτὲ μέτοχος γέγονε &c (*). pag. 211. αὐτοὶ δὲ οἱ γευσάμενοι τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ καὶ μέτοχοι ὄντες τοῦ πνεύματος, ἐὰν μὴ ἀσφαλίσωνται, κατασβέννυνται καὶ γοίνονται χείρους, οὗ ἦσαν κοσμικοὶ ὄντες. οὐχ' ὅτι ὁ θεὸς τρεπτός ἐστι καὶ ἀσθενὴς, ἢ τὸ πνεῦμα σβέννυται, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι οὐ συμφωνοῦσι τῇ χάριτι, διὰ τοῦτο ἐκτρέπονται καὶ πίπτουσιν εἰς μυρία κακά. vide ibid. plura: Gregorius libr. XXX. moralium cap. 32. *Quis intelligat, quod alius catholicae matris ventre proditus juxta vitae terminum erroris voragine devoratur, alius autem vitam ſuam in catholica pietate conſummat, qui ortus in perfidia cum lacte matris hauſerat virus erroris?* Fulgentius libr. II. ad Monim. *Spiritum ſanctum diſcedendo amittunt, ſi qui aut perfidia depravati, aut ſuperbia inflati ab unitate corporis ecclesiae ſegregantur, quos Iudas apoſtolus ſine hoc Spiritu eſſe evidenter oſtendit, dicens: hi ſunt, qui ſegregant ſemet ipſos animales, Spiritum non habentes.* Bernhardus ſerm. III. in pſalm. XCI. *Non ſumus nos apoſtolo ſanctiores, qui tamen verebatur, ne forte, cum aliis praedicaſſet, ipſe reprobus efficeretur, ſed id tamdiu nobis timendum eſt, donec laqueus contritus ſit, donec corpus iſtud anima depoſuerit.*

§. CXLIII. Quid quod quidam ex ipſis adverſariis adſenſum ſuum hac in parte non denegant (**). Petrus Martyr claſſe III. loc. comm. cap. 5.

Teſtimonia adverſariorum.

(*) p. 104. ἐν τῷ περὶ μετανοίας, καὶ μὴ εἴπῃς, πῶς δύναται ὁ πνευματικὸς πεσεῖν; τοιοῦτος μὲν διαμένων οὐ καταπίπτει, ὅταν δὲ τι τῶν ἐναντίων καταδέξηται, καὶ ἐπ' αὐτῷ μάνῃ ἀμετανόητος ἐκεῖνο αὐτὸ τὸ μικρὸν χρονίσαν καὶ αὐξηθὲν οὐκέτι ἀνέχεται ὀρφανικῶς αὐτῷ συνεῖναι, ἀλλ' ἕλκει αὐτὸν πρὸς τὴν ἰδίαν συγγένειαν χοινίου δίκην τῇ μακρᾷ φιλίᾳ βιαίως ἐπισπώμενον. GERHARDUS.

(**) Remonſtrantes in collat. Hag. pag. 302. *Crebra in ſcripturis occurrunt exempla eorum, qui in fide non perſtiterunt, ſed totaliter & finaliter ab ea defecerunt.* Arminius in artic. perpend. p. 31. *Sententia, quae negat vere fideles & regenitos vel re ipſa excidere a fide totaliter ac finaliter, nunquam fuit ab eccleſia, ab ipſis apoſtolorum temporibus ad haec noſtra ſecula pro catholica habita, neque quae contrarium adfirmat, pro haeretica aeſtimata, imo vero adfirmans ſemper plures in chriſtianiſmo adſtipulatores habuit, quam negans.* Grevenchovius contra Ameſ. p. 138. *Qualis eſt certitudo perſeverantiae noſtrae, talis & electionis, utramque vero conditionatam eſſe qui negaverit, ipſum quoque evangelium negabit.* Simon Epiſcop. diſput. publ. de peccat. actual. corollar. II. *Adfirmamus eum, qui ſemel vere credidit ea fide, quae juſtificans a quibusdam dici ſolet, ita peccare poſſe, ut a fide illa ſua & conſequenter a gratia & ſalute aeterna totaliter & finaliter excidat.* Obſerva vero, Remonſtrantes nobiscum non per omnia in hac quaeſtione conſentire: 1.) *fidem* per *obedientiam mandatorum divinorum* definiunt. Bertius in Hymen. pag. 201. 213. 198. Collat. Hag p. 6. 62. 86. 2.) fidem non habent pro Dei dono, ſed actu & ſervitio noſtro. Coron. ad collat. pag. 260. 261. 3.) de viribus liberi arbitrii idem cum Photinianis ſtatuit Bertius, concurſum hominis cum ſynergiſtis adprobat pag. 188. 190. Coron. pag. 170. 171. *Lutherum Eraſmo ceſſiſſe*, adſerit Bertius pag. 222. 4.) Bertius pag. 2. ex lege & evangelio juſtificationem deducit. Calvinus in comm. cap. XV. Joh. *Chriſtus amore, quo nos ſemel complexus eſt, vult nos perpetuo frui, ac propterea cavendum eſſe admonet, ne eo nos privemur. Multi enim oblatam ſibi gratiam repudiant, multi abjiciunt, quod in manibus habebant. Ex quo igitur ſemel recepti ſumus in Chriſti gratiam, videndum eſt, ne inde culpa noſtra excidamus.* Libr. II. inſtit. cap. 2. §. 25. *David rectum Spiritum, quem ſua culpa perdiderat, innovari petit, quia ejusdem Dei eſt, qui initio dederat, ablatum nobis ad tempus reſtituere.* Vide Richardi Thomſonis Angli diatribam de amiſſione & intercisione gratiae part. II. cap. 27. pag. 117. ubi conſenſum theologorum proteſtantium

cap. 5. pag. 498. *Non admittimus, homines, dum in ſuis peccatis verſantur, habere fidem: Illis apoſtolus teſtimonium defert, quod fateantur ſe noſſe Deum, ſed illum factis negent; at cum ſolida & vera fide negatio Dei minime conſentit; ideo iſti ſimulacrum potius & ſpectaculum fidei, non autem veram fidem retinent.* Wolfg. Muſculus in locis comm. cap. de remiſſ. peccatorum, quæſt. VI. p. 287. *Quod clementiam & bonitatem Dei concernit, quemadmodum ſine pœnitentia ſunt dona & vocatio Dei; ita & peccatorum remiſſio, & hactenus illa irrita fieri non poteſt: fixum enim eſt illud, peccatorum ejus non recordabor amplius. Eſt enim huic quoque gratiae immutabilis conjuncta veritas. Quod vero nos attinet, quibus peccata remittuntur, refert plurimum quam conſtanter in gratia ſemel accepta permaneamus, & conditiones illi adnexas ſervemus. Diſcernendum eſt inter eam gratiam Dei, quae nullas habet adjectas conditiones, qualis eſt, quod ſolem ſuum producit ſuper bonos & malos &c. & eam, quae conditionaliter confertur, ad quem modum peccatorum nobis remiſſio contingit. Poſterior haec, licet in Deo ſit conſtans & firma, (non enim ille mutatur ut homo) noſtro tamen vitio irrita redditur, niſi conditiones illi adnexas ſervemus. Conditiones huic gratiae adnexae ſunt vera & conſtans reſipiſcentia, qua peccatis in poſterum abſtineamus, & fraterna reconciliatio. Si quis igitur praeteritorum peccatorum condonationem per gratiam divinae clementiae conſecutus, uſque adeo ingratus ac ſalutis ſuae negligens evaſerit, ut inſtar canis ad vomitum reverſus cœptam reſipiſcentiam rumpat, palamque oſtendat, Deum ſe contemnere magis, quam timere, plane dignum ſe eſſe declarat, a quo praeteritorum peccatorum, a quibus fuerat abſolutus, pœnae exigantur* (*). Hemmingius in cap. XIV. Rom. *Frater infirmus offenſus tuo exemplo poterit fidem amittere, atque ideo toti religioni renunciare, gratia excidere in perpetuum animae ſuae exitium* (**).

 Sti-

ſtantium in hac quæſtione explicat. Danæus in comment. ſuper cap. XXII. Luc. fol. 248. expreſſe ſcribit, *Petrum per abnegationem Chriſti veram fidem penitus amiſiſſe.* Cum Anabaptiſtis Heidelbergenſes, Marpurgenſes, Bremenſes, Herbornenſes, Cantabrigienſes, Bernenſes &c. ſtatuunt, *nullis flagitiis fidem in vere renatis deperdi aut Spiritum ſanctum excuti.* Illis contradicunt crypto-Calviniani, qui circa annum 1570. Lutheri cathedram fraudulenter occupaverant, Arminiani, Vorſtiani, Caſtalionis & quidam Urſini diſcipuli cum paucis aliis. Genevenſes ſibi non conſtant. Sturmius in diatribe de prædeſtinatione diſtinguit inter *πίπτειν* vel *cadere* & *ἐκπίπτειν excidere*, illud dat, hoc negat. Petrus Bertius integrum librum oppoſuit ſuis ſociis, qui negant, vere renatos totaliter amittere poſſe Spiritum ſanctum, gratiam Dei & filialem fiduciam. Titulus libri eſt: *Hymenæus deſertor.* Trahit illa opinio originem ex abſoluto decreto reprobationis, quotquot ergo illud negant, quod facit Arminius cum ſuis adſeclis Grevenchovio, Arnoldo &c. itidem negant, quod fides per peccata mortalia amitti nequeat. GERHARDUS.

(*) Idem in locis comm. de remiſſ. peccat. pag. 471. 472. edit. Baſil. anno 1563. *De reprobis diſputari poſſe intelligo, nullane illis unquam peccatorum remiſſio contingat. Dantur illis in epiſtol. Hebr. c. VI. illuminatio per Chriſtum, guſtus doni cœleſtis, participatio Spiritus ſancti, guſtus item boni Dei verbi ac virtutum ſeculi venturi: & cap. X. ſanctificatio, quæ eſt per ſanguinem teſtamenti & Spiritus gratiæ. Et in 2 Petri II. comparantur ſui, quæ ubi lota fuit, rurſus in cœno volutatur. Quomodo hæc illis ſine omni peccatorum remiſſione contingere poſſint, merito quæri poteſt in hac cauſa.* GERHARDUS.

(**) Stegedinus in tabb. locorum comm. tabula III. de remiſſione peccatorum ad quæſt. *An ſemel impetrata peccatorum remiſſio poſſit fieri irrita?* reſpondet, *diſtinguendum eſſe inter peccata, quæ per carnis infirmitatem ſubinde a baptizatis admittuntur, & relapſum, quo prorſus a religione, profeſſione & gratia Chriſti ad priſtinam impietatem relabimur. Non quodvis peccatum præcedentem gratiam exſtinguit, exſtinguit vero reditus ad priſtinam impietatem tanquam ad vomitum. Aliud eſt pedes poſt lavacrum ſordidare, aliud toto corpore in volutabro luti inſtar ſuum denuo volutari.* Hæc Stegedinus. Pareus in Bellarmin. lib. III. de amiſſ. gratiæ cap. 8. negare cogitur, *quod fides evangelica, quæ eſt fiducia miſericordiæ Dei, conſiſtere poſſit cum flagitiis noto-*

Stigelius part. II. locorum titul. de bonis operibus pag. 401. *Secunda cauſa bonorum operum eſt cura vitandi lapſus, quibus effunduntur haec ſumma bona, remiſſio peccatorum, reconciliatio, Spiritus ſanctus & vita aeterna.* pag. 408. *Donec reconciliati repugnant pravis motibus, & non ruunt contra conſcientiam, ac retinent fundamentum, & fide propter mediatorem ſtatuunt tegi haec mala, manent in gratia, & non effundunt Spiritum ſanctum; qui vero ſcientes ruunt contra conſcientiam, aut qui non retinent fundamentum, & impia dogmata amplectuntur, & pertinaciter ſtabiliunt, tales effundunt & contriſtant Spiritum ſanctum, & niſi convertantur, ruunt in aeternum exitium.* Pſeudo-ſtereoma Witeberg. lit. B. iiij. *Flaciani docent, juſtificatos, quamvis peccent contra conſcientiam, tamen manere in gratia Dei propter inhabitantem Spiritum ſanctum.* Bucanus loc. XXXVII. inſtit. pag. 343. *Fides retineri nequit, ubi peccatis contra conſcientiam indulgemus.* 1 Tim. I. 19. *Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam conſcientiam, qua expulſa nonnulli fidei naufragium fecerunt* (*).

Argumenta antitheſeos.

§. CXLIV. Videamus quid roboris inſit argumentis, quæ ab adverſa parte adducuntur (**). Adducunt autem ſeqq. Scripturæ dicta:

1.) Pſalm. I. Juſtus confertur arbori plantatæ ad fontes aquarum.

I.) Pſalm. I. 3. *Juſtus eſt ut arbor plantata ad fontes aquarum, cujus folia nunquam decidunt: Ergo renatus non poteſt gratia Dei excidere.* Polanus de prædeſt. pag. 86. *Reſp.* in textu ſic habetur: *Beatus vir, qui non ambulat in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra deriſorum non ſedit.* v. 1. *ſed in lege Domini voluptas ejus; & in lege ejus meditabitur die ac nocte* v. 2. *& erit velut lignum plantatum ſecus rivos aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo, & folium ejus non decidet, & omne, quod faciet, proſperabit.* v. 3. Hic adcurate notanda eſt deſcriptio *ſubjecti*, qui *non ambulat in conſilio impiorum, ſed in lege Domini delectatur die & nocte*, is eſt beatus & arbori frugiferæ ſimilis; quatenus ergo & quamdiu quis talis eſt & manet; eatenus & tamdiu eſt beatus, & frugiferæ arbori ſimilis: teſtatur autem Chriſtus, *palmitem non ferentem fructum areſcere & exſcindi.* Joh. XV. 2. & 6. Adde, quod in textu non habeatur, folia ejus *nunquam* decident, ſed ſimpliciter dicitur, *non* decidunt, quatenus ſcilicet arbor illa ſecus rivos aquarum plantata vivificum ſuccum haurit & attrahit; ſed quando vel eradicatur, vel humore deſtituitur, exareſcere cogitur: ita quoque, qui a Chriſto vitæ arbore ſe voluntarie avellunt, ac Spiritus ſucco deſtituuntur, tandem exareſcunt, & in ignem projiciuntur. Rom. XI. 20. *Per incredulitatem fracti ſunt,*

notoriis, ut ſunt homicidium, adulterium. GERHARDUS.

(*) Franc. Junius in tract. parall. ad cap. VI. Hebr. *Si hoc fieri non poſſet, neque hypotheſin hanc facturus erat apoſtolus, neque ex hypotheſi tam grave pronunciatum allaturus, neque ad hanc cauſam, quæ agitur, hoc dictum Hebræis, quibus ſcribebat, accommodaturus* &c. vide locum. GERHARDUS.

(**) Vulgatiſſima exceptio eſt, *hæc intelligenda eſſe κατὰ φαντασίαν, δοξαστικῶς, καταχρηστικῶς, in facie & judicio eccleſiæ hæc de illis dici, reapſe autem nihil horum reprobis convenire.* Reſp. 1.) Cum ſcriptura temporis tantum & durationis aut etiam gradus differentiam ponat inter reproborum & electorum *χαρίσματα*, nobis prorſus non licet *rei* aut *eſſentiæ* diverſitatem confingere. 2.) Idem eſt ſemen, quod inter ſpinas, in terra petroſa & terra bona crevit, Matth. XIII. ſic eadem fides ratione *eſſentiæ* reproborum & electorum. 3.) Earundem functionum eadem ſunt principia. Sentiunt illi motus Spiritus ſancti in cordibus, ſentiunt *virtutes*, id eſt, primitias futuri ſeculi, ſentiunt *conſolationes ineffabiles.* 1 Cor. XII. 3. Rom. X. 14. 1 Cor. IX. 24. 4.) Apoſtolus urget exemplum Judæorum, qui in terram Canaan non intraverunt, quod eludi his ſtrophis non poteſt. 5.) Marcion, teſte Tertulliano in libr. de carne Chriſti, catholicis probantibus veritatem carnis Chriſti ex eo, quod natus, paſſus, mortuus, ſepultus &c. reſpondebat, *φαντασικῶς καὶ κατὰ τὸ δοκεῖν* hæc fuiſſe facta, *atque his conſiliis* (inquit Tertullianus) *vos originalia Chriſti inſtituta delebant.* GERHARDUS.

ſunt, tu autem fide ſtas: noli altum ſapere, ſed time. v. 21. *Si Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat.*

2.) Cant. VIII. Aquae multæ non poſſunt exſtinguere caritatem.

II.) Cant. VIII. 7. *Aquae multae non poterunt exſtinguere caritatem, neque flumina obruent illam: Si caritas non poteſt exſtingui, certe nec fides, cum fructus fidei ſit caritas.* Reſp. Apoc. II. 4 Angelo Epheſinæ Eccleſiæ ſcribitur: *habeo adverſum te, quod caritatem tuam primam reliquiſti.* v. 5. *Memor eſto itaque, unde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac; ſin minus, venio tibi cito, & movebo candelabrum tuum de loco ſuo, niſi pœnitentiam egeris;* ex quo manifeſte adparet, quod caritas amitti poſſit. Dictum ergo in Cantico nequaquam hoc vult, quod caritas non poſſit amitti, ſi quis eam velit abjicere, & concupiſcentiis carnis indulgere; (Spiritus excutitur dominante cupidine carnis, ſi Spiritus, utique etiam caritas, quæ eſt *fructus Spiritus.* Gal. V. 22.) ſed quod manente caritate omnes tribulationes facile tolerentur, aquarum enim nomine tribulationes intelligi, pluribus ex locis conſtat. Aquæ alias exſtinguunt ignem, ſed aquæ tribulationum non poſſunt exſtinguere ignem caritatis (*). III.) Matth. VII. 24. *Omnis, qui audit verba mea haec & facit ea, adſimilabitur viro ſapienti, qui aedificavit domum ſuam ſuper petram,* v. 25. *& deſcendit pluvia, & venerunt flumina & flaverunt venti, & irruerunt in domum illam & non cecedit; fundata enim erat ſuper petram.* Ergo renati non excidunt gratia Dei. *Reſp.* quamdiu *renati* audiunt verba Chriſti, & faciunt ea, id eſt, quamdiu ſunt & manent renati, tamdiu nec venti perſecutionum, nec tempeſtates variarum tentationum eos ſubvertere poſſunt. Si ad *electos* dictum Chriſti transferatur, fatemur, eos *finaliter* non excidere Dei gratia. Notandum vero, quod dupliciter de *electis* loquatur ſcriptura; *primo* ratione finalis perſeverantiæ, prout ſunt in termino; *ſecundo* prout ſunt in via, id eſt, prout per hunc mundum tanquam ſalebroſam ac lubricam viam ad cœleſtem patriam contendunt: in hac vita ſæpius labuntur, quin etiam mortaliter peccant; ſed iterum per pœnitentiam reſurgunt; alias in numero electorum non eſſe convincuntur.

3.) Matth. VII. Qui audit verba Chriſti & facit ea, eſt ſimilis viro ſapienti &c.

IV.) Joh. IV. 14. *Qui biberit ex aqua,*

4.) Job. IV. Qui biberit ex

(*) Pſalm. XCII. 13. *Juſtus ut palma florebit.* Reſp. Senſus eſt, quod non ſit periturus, quemadmodum impius v. 10. non *abſolute*, ſed quatenus eſt & manet plantatus in domo Domini, v. 14. quatenus in via peccatorum non ſtetit, Pſalm. I. 1. ſeu quatenus a Deo ſe non ſubduxit in perditionem. Hebr. X. 38. Pſalm. XXXVII. 24. *Juſtus, cum ceciderit, non collidetur.* Reſp. loquitur vel de lapſu adverſitatis, vel iniquitatis. Si prius, ut accipit Piſcator in ſchol. XXIV. nihil facit ad propoſitum. Si poſterius, tum intelligitur iniquitas ſeu peccatum vel *infirmitatis,* vel *malignitatis.* Non hoc, quia quando homo juſtus peccat maligne & proterve, tum Deus non amplius ſuſtentat manum ejus, nec amplius amore & gratia ſpeciali illi adſiſtit, ſed ab ipſo ſejungitur & abſconditur facies ejus, Eſaj. LIX. 2. nec ante Deus deſinit avertere faciem ſuam, quam ad ipſum homo fuerit reverſus Jer. III. 12. Ergo illud ut conſtat ex Pſalm. CXLV. 14. & Prov. XXIV. 16. Confer Pſalm. LXVIII. 20. & LXXI. 20. 1 Cor. X. 13. Pſalm. XXXVII. 23. dicitur: *A Jehova viri illius greſſus ſtatuuntur, cujus delectatur via, hoc eſt, Deus pio in omnibus actionibus felicem ſucceſſum largitur.* v. 24. objicitur: *At ſæpe etiam pius in calamitates incidit, ejusque cœpta minus felicem ſortiuntur exitum.* Reſpondet Pſaltes per correctionem & conceſſionem. *Cadit*, ſed non procidit, πίπτει, οὐ καταβάλλεται, nam cum cadit, non dejicitur, quia *Jehova ſuſtentat manum ejus;* idem v. 25. ſuo aliorumque exemplo cum paupertate conflictantium probat. Confer Pſalm. CXVIII. 13. *Graviter impuleras me, ut caderem, ſed Jehova fuit mihi auxilio:* & Prov. XXIV. 16. *Septies juſtus cadit.* Junius in hoc loco Pſalm. XXXVII. rationem reddit, *cur pii benedicti ſint & maneant, cum improbi pereant, a benevolentia & beneficentia Dei, qui etiam labentes ex infirmitate gratioſe ſuſtinet. Non enim ita cadit juſtus, ut dejectus maneat,* 2 Cor. IV. 9. *quemadmodum contra improbi dicuntur in perpetuum dejici.* Ezech. XXXII. 4. GERHARDUS.

aqua, quam ego dabo, &c.

aqua, quam ego ei dabo, non ſitiet in aeternum, ſed fiet in eo fons aquae ſalientis in vitam aeternam. At renati bibunt ex aqua illa ſpirituali. *Reſp.* quatenus & quamdiu ex aqua illa bibunt, ab æterna ſiti liberati ac liberi ſpem certam vitæ æternæ retinent; ſed ſi deſiſtant *haurire aquam ex fonte ſalutis*, Eſaj. XII. 3. *ſi derelinquant fontem aquae vivae, & fodiant ſibi ciſternas, quae non habent aquas;* Jer. II. 13. quid mirum, ſi poſtea ſitim perſentiſcere cogantur? V.) Joh. X. 29. *Nemo rapiet oves meas de manu mea.* At renati ſunt oves Chriſti. *Reſp.* ibidem additur, *oves meae vocem meam audiunt, & ſequuntur me:* quamdiu ergo ſunt & manent *oves* Chriſti (*), tamdiu nemo illas ex manibus Chriſti rapere poteſt. Si vero ad hœdos abire velint, ſi in avia errorum ac peccatorum ſponte ruant, quid mirum, ſi infernalis lupi præda fiant? Ut ergo renati *participes Chriſti facti virtute Spiritus ſancti initium ſubſtantiae ad finem uſque retinere*, Hebr. III. 14. & in numero ovium Chriſti permanere debent ac poſſunt: ita quoque e converſo, quia voluntas ipſorum nondum eſt in bono plane confirmata, necdum caro in Spiritum verſa, poſſunt naturalibus voluntatis pravæ viribus gratiam rurſus abjicere & ad hœdos abire (**). VI.) Joh. XVII. 20. *Chriſtus pro omnibus credentibus ardentiſſime oravit.* Utique ergo gratia excidere non poſſunt. *Reſp.* Chriſtus etiam pro Petro rogavit, Luc. XXII. 32. qui tamen gratia Dei excidit, licet non *finaliter*. Dicimus ergo & nos, electos non perire propter ardentiſſimam illam orationem Chriſti, ſed electi ſunt, non qui primum quidem credunt, poſtea autem deficiunt, ſed qui finaliter in fide & ſtudio ſanctitatis perſeverant (***). Nec abſolute Chriſtus rogavit pro credentibus, ſed *ut ſanctificentur in veritate.* v. 17. *ut ſint unum.* v. 21. Quod ſi ergo *finaliter* non manent in veritate, hoc eſt in ſermone Patris cœleſtis; v. 17. ſi non manent in Chriſto, ſi non ſunt unum; v. 21. re ipſa oſtendunt, quod non ſint in eorum electorum numero,

5.) Joh. X. Nemo rapiet oves ex manu mea.

6.) Joh. XVII. Chriſtus rogat pro omnibus credentibus.

(*) Per *oves* Joan. X. 28. non intelliguntur ii, qui ad tempus duntaxat in Chriſtum credunt, ſed qui in fide perſeverant, Chriſtumque, paſtorem ſuum proſus incomparabilem, ad ultimum uſque vitæ ſuæ halitum ſequuntur. Loquitur proinde Chriſtus non de *omnibus renatis*, qui ſubinde paſtorem ſuum ſponte deſerunt, quod fieri poſſe, ſimilitudo *ovis amiſſæ* & *in deſerto errantis* Luc. XV. 4. comprobat; ſed loquitur tantum de *electis*, in quorum claſſem non omnes *renati* pertinent. Nec verba ſervatoris, *non peribunt oves meæ, nec rapiet quisquam illas ex manu mea*, de *præſenti* electorum conditione, qui in mortali hacce vita adhuc ſunt conſtituti, intelligi poſſunt; ſed de ſtatu eorum *futuro* in altera vita agunt, prout ordo verborum Chriſti nos condocet. Quando nimirum electi per beatam mortem in vitam æternam Chriſti beneficio ingredientur, beatitate perpetua nec unquam interrumpenda perfruentur. Nec ulla vis, quantacunque illa ſit, eos e manu Chriſti eripiet. Poſſunt equidem *electi*, dum in hiſce terris verſantur, in peccata graviora incidere, fideique facere jacturam. Verum licet ſemet ipſos a manu Chriſti hac ratione penitus ſejungant, a Chriſto tamen haud penitus deſeruntur aut abjiciuntur, ſed potius ſollicite quæruntur, atque extenſa veluti manu in rectam reducuntur viam.

(**) Joh. XIV. 16. *Spiritus manebit vobiſcum in æternum.* Reſp. diſtinguendum inter promiſſiones *abſolutas* & *ordinatas*. Abſolute Chriſtus apoſtolis reliquiſque piis non promiſit manſionem Spiritus ſancti in illis, ſed ordinate & conditionate. v. 15. 23. & cap. XV. 10. & VIII. 31. 1 Joh. II. 24. & II. 9. Vide colloq. Hagienſe pag. 424. GERHARDUS.

(***) Remonſtrantes in collat. Hagienſi pag. 435. invertunt propoſitionem argumenti: *Chriſtus* (inquiunt) *nuſquam oravit abſolutam perſeverantiam fidelium in fide, imo judicamus contra, ſi Deus tam abſolutam & inevitabilem perſeverantiam fidelium ſtatuiſſet, poſitos fuiſſe illos extra omne defectionis periculum, & Chriſtum tam ſollicite non fuiſſe oraturum, ut perſeverarent. Chriſtus etiam pro Thoma rogaverit, at is ad tempus fide excidit.* Joh. XX. 25. GERHARDUS.

mero, pro quibus Chriſtus rogavit. Si qui ergo indulgeant ſceleribus, & hæreant in peccatis contra conſcientiam, non poſſunt ex hac Chriſti interceſſione ſpem ſalutis concipere, antequam veram agant pœnitentiam (*).

7.) *Rom. VIII. Quis nos ſeparabit a dilectione Dei?*

VII.) Rom. VIII. 35. *Quis nos ſeparabit a caritate Chriſti? tribulatio an fames &c.* v. 38. *Certus ſum, quod neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque inſtantia, neque futura,* v. 39. *neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura ulla alia poterit nos ſeparare a caritate Dei, quae eſt in Chriſto Jeſu.* Ergo renati nulla ratione, ac ne quidem per peccata contra conſcientiam a Dei dilectione ſeparari poſſunt. *Reſp.* Plus ſubſumitur in conſequente, quam antecedens permittit. Loquitur apoſtolus proprie de electis, quos a Deo avelli dicit impoſſibile, non propter abſolutum aliquod decretum, propter quod etiam in ſceleribus conſcientiam vaſtantibus retineant fidem & Dei gratiam; ſed propter finalem in fide, dilectione & ſtudio ſanctitatis perſeverantiam; ideoque inter ea, quæ non poſſunt electos a Deo ſeparare, non connumerantur peccata voluntaria contra conſcientiam admiſſa, ea enim ſi qui ex renatis committant, nec ad Deum convertantur, ex numero electorum non eſſe convincuntur (**).

8.) *Rom. XI. Dona & vocatio Dei ſunt ἀμεταμέλητα.*

VIII.) Rom. XI. 29. *Dona & vocatio Dei ſunt ἀμεταμέλητα.* Ergo quos ſemel Deus vocavit & Spiritu ſuo donavit, ii non poſſunt

(*) Rom. VI. 14. *Conſtitutis ſub gratia peccatum dominari non poſſe docetur, nempe totaliter regnando ſeu totaliter eis prævalendo, omnemque vicarius Spiritum in eis penitus abolendo.* Eglinus de peccato in Spiritum ſanctum, th. 10. Reſp. 1.) Non ſequitur: Apoſtolus dicit, *ne regnet peccatum.* Ergo non poteſt in renatis *totaliter* regnare, imo contrarium ſequitur. Ergo poteſt totaliter dominari, ab illo enim, quod fieri nequit, non opus habuit apoſtolus Romanos dehortari. 2.) Exemplum protoplaſtorum & aliorum teſtatur, peccatum illis totaliter dominari, quia imperium Spiritus ſancti totaliter ab eis excutitur. 3.) Chriſtus expreſſe dicit Joh. VIII. 34. *Qui facit peccatum, ſervus eſt peccati.* Jam vero qui ſunt ſervi peccati, illis totaliter dominatur peccatum. 4.) Quod Eglinus regerit, Eſaj. XLII. 3. *linum fumigans per Dei gratiam remanere, nec plane exſtingui,* eſt ἀπροσδιόνυσον, dictum enim propheticum loquitur de conſcientiis ſenſu peccatorum territis, hic vero quæſtio eſt de illis, qui ſtudioſe incumbunt patrandis iniquitatibus. GERHARDUS.

(**) Rom. VIII. 29. *Quos præſcivit, eos prædeſtinavit. Quos prædeſtinavit, hos & vocavit. Et quos vocavit, hos & juſtificavit. Quos autem juſtificavit, illos & glorificavit. Ergo qui non glorificantur, illi etiam non habent fidem juſtificantem, nec gratiam interioris vocationis.* Reſp. 1.) Apoſtolus hic loquitur de ſolis electis, teſte Auguſtino lib. de corrept. & gratia cap. 7. id quod contextus manifeſte oſtendit. *Scimus,* inquit apoſtolus, *quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum,* poſtea addit: *iis, qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti,* ſubjicit deinde rationem: *Nam quos præſcivit, eos & prædeſtinavit;* tandem concludit: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Oſtendit igitur, tum quod omnes electi ſint ſalvandi, tum qua via ſeu ordine ſint ſalvandi, non quaſi nemo viam illam inſiſtere ulla ex parte poſſit, niſi ſimul prædeſtinatus ſit & certo ſalvandus, ſed quod omnes prædeſtinati & ſalvandi eam tum ingredi debeant, tum ad finem tenere ſoleant. Non enim dicit ſolos prædeſtinatos vocatos eſſe (dixerat quippe ipſe Dominus, *multi ſunt vocati, pauci vero electi*) *ſed omnes prædeſtinatos ſuo certo tempore vocari, eosque omnes juſtificari & tandem glorificari.* 2.) Verba *vocandi* & *juſtificandi*, id eſt, temporalium actuum, qui hic Deo tribuuntur non qualicunque exigui temporis particula, aut quovis actu incepto ſcilicet & inchoato tantum aut ſemel modo peracto & paululum durante; ſed juxta morem Spiritus ſancti de tempore extenſo & actu continuato ac perfecto (quod & ipſa verborum tempora hic poſità deſignant) intelligenda ſunt, & ſic *nulli vocati ac juſtificati* ſunt, vocatione ſcilicet extenſa atque ad finem vitæ durante, & juſtificatione continua ab omni mortali peccato hujus vitæ aut uſque ad finem perſeverante, niſi ſoli electi, prædeſtinati, glorificati: Rich. Thomſonius in diatrib. de amiſſ. gratiæ cap. 5. pag. 21. GERHARDUS.

ſunt iterum gratia ejus excidere (*). *Reſp.* Senſus pronunciati apoſtolici patet ex contextu. Quod enim de Judæorum gente apoſtolus dixerat, quod ex ea quovis tempore & quidem circa finem mundi longe plurimi ad regnum Chriſti ſint vocandi, illud confirmat argumento a veritate & conſtantia Dei in ſervandis promiſſis. Dona & vocatio Dei ſunt ἀμεταμέλητα, hoc eſt, quorum nunquam ipſum pœnitet. Cum ergo Deus æterno fœdere ſe Judæorum populo obſtrinxerit, non reddetur illud irritum, ſed ſemper aliqui ex Judæis ſunt futuri, qui promiſſam fœderis gratiam amplectantur. Nec tamen ex eo inferendum, quod illi, quibus vocatio & dona Dei obtigerunt, propria culpa & voluntaria averſione illis excidere non poſſint; contrarium enim in hoc ipſo capite docet apoſtolus v. 20. & ſeqq. ſi ipſi homines per peccata contra conſcientiam gratiam & dona Dei amittunt; id non Dei quadam μεταμέλεια, ſed culpa hominum accidit. Ἀνακόλουθον igitur eſt ſic inferre: Ex parte Dei vocantis, convertentis & ſalvantis dona & vocatio Dei ſunt ἀμεταμέλητα, (hoc eſt, Deus quem vocat, & cui gratiam ſuam donat, eum ita vocat, ut ex ſe nunquam moveatur ad facienda iſta irrita, nunquam per invidentiam aut odium aliquod hominibus ea ſubtrahit, ac proinde nulla in ipſum amiſſionis culpa cadit) Ergo etiam ex parte hominum vocatorum, converſorum & in fide ſtantium nulla ſunt peccata etiam contra conſcientiam admiſſa, quæ vocationem & dona Dei excutere poſſunt (**). Et quid fiet perſpicuis illis ſcripturæ dictis, quæ contrarium plane teſtantur: 2 Paral. XV. 2. *Jehova vobiſcum, ſi fueritis cum eo, & ſi quaeſiveritis eum, invenietur a vobis:*

(*) Pareus in comm. Rom. dub. 17. pag. 729. *Dona Dei ἀμεταμέλητα nunquam eripiuntur nec amittuntur penitus. Fides electorum eſt donum Dei ἀμεταμέλητον.* Ergo. *Reſp.* locus apoſtolicus accipiendus eſt non *abſolute*, ſed *comparate*; nec ex parte *noſtri*, ſed reſpectu Dei, Deus eſt ἀμεταμέλητος in ſua voluntate & conſtans in promiſſionibus ſuis, ſed per accidens dona Dei & beneficia ſunt κινητά, poſſunt ab hominibus auferri, quando homines in peccata contra conſcientiam prolabuntur; diſtinguendum inter τάξιν ab hominibus *obſervatam* & ab iisdem *violatam*. Priori reſpectu dona ſunt ἀμεταμέλητα. GERHARDUS.

(**) Thomas p. III. q. 88. art. I. ad 3. ſic concludit: *Opus Dei per opus hominis irritari nequit. Remiſſio peccatorum priorum eſt opus Dei. Ergo non poteſt irritari per ſequens peccatum hominis.* Majorem probat ex Rom. III. 3. *Nunquid illorum incredulitas fidem Dei evacuat?* unde infert, *quod per ſequens peccatum juſtitiæ priores oblivioni tradantur, in quantum fuerant meritoriæ vitæ æternæ, non tamen in quantum fuerant impeditivæ peccati.* Reſp. Opus Dei abſolutum & immediatum per homines irritari nequit, Eſaj. XIV. 27. XLVI. 10. Eſth. XIII. 9. Rom. IX. 19. illa autem opera, quæ Deus certo ordini incluſit, & ipſe limitavit, ea poteſt homo annihilare & infirmare. Gen. XVII. 14. ipſe Deus adſerit, hominem poſſe fœdus circumciſionis irritum facere. Confer Ezech. XVI. 59. Ad dictum apoſtoli reſp. ex eo, quod quidam gratia excidunt, non ſequitur, fidem Dei reddi mutabilem vel evacuari; diſtinguendum eſt inter voluntatem Dei *abſolutam* & *ordinariam*; de illa cum ſcriptura dicimus, quod nunquam infirmetur, de hac præſens locus ait, quod nunquam ſit ἀργὸς vel ἀεργός. Per fidem Dei nihil aliud intelligitur, quam certa Dei de hominum ſalute voluntas & conſtitutio, ſeu veritas & fidelitas Dei in ſervandis ſuis promiſſionibus, & quamvis quidam hanc ordinariam viam ſalutis negligant, & gratiam promiſſam non recipiant, non tamen ea fides eſt ἀργὸς, hoc eſt, promiſſiones Dei non redduntur vacuæ & inanes, ſunt enim efficaces apud eos, qui gratiam oblatam recipiunt. Eſt igitur hic ſenſus: *Num hominum ἀπιστία, id eſt, perfidia, fidem Dei, id eſt, fideles ac conſtantes Dei promiſſiones καταργήσει, id eſt, irritas faciet & evacuabit, id eſt, an propter homines perfidos Deus perfidiæ accuſari merebitur? an quia homines ſua ἀπιστίᾳ ſe bonis promiſſis privant, Deus propterea fuerit ἄπιστος καὶ εὐμετάβολος; vel an quia homines Deo non confidunt, is propterea ſuam promiſſionem revocet, retractet & immutet, quod velit eſſe propitius Abrahamo & ſemini ejus Deus? quaſi dicat, minime, quod apoſtolus probat a veritate & conſtantia Dei.* Feurbornius Demat. diſp. III. GERHARDUS.

vobis: ſi vero dereliqueritis eum, dereſinquet vos. Jer. XVIII. 10. *Si gens aliqua fecerit malum in oculis Dei, pœnitebit eum boni illius, quo conſtituit genti illi benefacere.* 1 Cor. X. 12. *Qui ſe exiſtimat ſtare, videat, ne cadat.* Jac. IV. 8. *Adpropinquate Deo, & adpropinquabit vobis.* Apoc. II. 10. *Eſto fidelis uſque ad mortem, & dabo tibi coronam vitae.* v. 5. *Memor eſto, unde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac; ſin minus, venio tibi cito, & movebo candelabrum de loco ſuo, niſi pœnitentiam egeris.* Auguſtinus lib. de dono perſever. cap. 13. *Sine pœnitentia ſunt dona & vocatio Dei: ad quam vocationem pertinere nullus eſt homo ab hominibus certa adſeveratione dicendus, niſi cum de ſeculo hoc exierit, in hac autem vita humana, quae tentatio eſt ſuper terram, qui videtur ſtare, videat, ne cadat, ideo quippe non perſeveraturi perſeveraturis providentiſſima Dei voluntate miſcentur, ut eſſe diſcamus non alta ſapientes, ſed humilibus conſentientes, & cum timore ac tremore noſtram ipſorum ſalutem operemur.* Ambroſius in comm. plane alienam a textu & fidei analogia introducit ſententiam, quod *gratia Dei in baptiſmo non quaerat gemitum aut planctum aut opus aliquod, niſi ſolam ex corde profeſſionem. Ne enim* (inquit) *quia graviter deliquerant non recipiendo promiſſum Dei, & quia, quae graviter peccantur, non niſi fletu & gemitu ad veniam pertinent, ne ideo illos jam non poſſe miſericordiam accipere putarent, quia dolere illos non videbant, oſtendit hoc inter primordia fidei non requiri; donum enim Dei gratis donat peccata in baptiſmo.* Seductus eſt Ambroſius per vulgatam verſionem, dona & vocatio Dei ſunt ſine pœnitentia, ut ſtatueret in baptiſmo non requiri pœnitentiam, cum tamen Johannes baptiſta Luc. III. 3. & Petrus Act. II. 38. verbis diſertiſſimis pœnitentiam a baptizandis requirant.

9.) 1 Cor. XIII. Caritas nunquam excidit.

IX.) 1 Cor. XIII. 8. *Caritas nunquam excidit.* Ergo amitti nequit. *Reſp.* apoſtolus docet, caritatem etiam in vita æterna locum habituram, cum prophetiæ, linguæ & ſcientia ceſſarunt, ex eo vero nequaquam ſequitur, quod in hac vita caritas ſemel habita amitti nequeat. Chryſoſtomus in hoc loco: *Caritas nunquam excidit, ſed nos ab illa interdum excidimus.* Ambroſius ibidem: *Caritas nunquam excidit, quia & in praeſenti prodeſt, & in aeternum cum Deo permanet.*

10.) 2 Tim. II. Firmum ſtat fundamentum Dei &c.

X.) 2 Tim. II. 19. *Firmum ſtat fundamentum Dei, habens ſignaculum hoc: Dominus novit, qui ſint ſui.* Ergo renati non poſſunt excidere gratia. *Reſp.* apoſtolus proprie loquitur de electis, quos *finaliter* excidere poſſe itidem negamus; alias enim electi non eſſent: alia eſt quæſtio de renatis, quorum quosdam finaliter excidere, & ſcriptura & experientia evidenter docent. Deinde apoſtolus non loquitur de cauſis electionis, quaſi illæ reſpectu eligendorum ſint immobiles, & neceſſariæ abſoluta neceſſitate; ſed loquitur de præſcientia Dei, quod ſua infallibili præviſione certo ſciat, quinam in Chriſto ſalutis fundamento finaliter ſint perſeveraturi, quod indicat vocabulum ἔγνω. Denique v. 20. immediate itidem ſubjungitur: *Diſcedat ab iniquitate omnis, qui invocat nomen Domini;* quicunque igitur ab iniquitate diſcedere nolunt, ad eos non pertinet hæc conſolatio.

11.) 1 Joh. II. Unctio manet in vobis.

XI.) 1 Joh. II. 27. *unctio, quam accepiſtis, manet in vobis.* Ergo Spiritus ſanctus non poteſt amitti. *Reſp.* apoſtolus laudat renatos, quod per gratiam Spiritus ſancti conſtantes hactenus permanſerint, ex eo vero haudquaquam ſequitur, quod ſemet ipſos ea privare non poſſint; immediate enim additur v. 28. *& nunc filioli manete in eo.* v. 24. præcedit: *ſi in vobis permanſerit, quod audiſtis ab initio, & vos in Filio & in Patre manebitis.* Id ipſum comprobat res ipſa. Unctio illa eſt gratioſa Spiritus ſancti inhabitatio, atqui illa non conſiſtit cum peccatis contra conſcientiam, docente apoſtolo Gal. V. 16. *ambulate Spiritu, & deſideria carnis non perficietis.* Omnes baptizati, ſi non reſiſtant actuali impœnitentia & incredulitate, regenerantur: regeneratio fit ex aqua & Spiritu. Omnes ergo baptizati habent Spiritum ſanctum, ſed multi baptizati finaliter pereunt; prius ergo

per

per peccata Spiritum ſanctum amiſerunt, nullus enim perit, in quo ſua gratia & ſuis fructibus Spiritus adhuc habitat (*). XII.) 1 Joh. III. 9. *Omnis, qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit, quoniam ſemen illius in eo manet, & non poteſt peccare, quoniam ex Deo natus eſt.* Ergo renati non poſſunt per peccata mortalia excidere gratia Dei. *Reſp.* aliud eſt peccatum *habere*, aliud vero peccatum *facere*. Renati habent peccatum: 1 Joh. I. 8. *Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, mendaces ſumus;* ſed non faciunt peccatum, id eſt, non concedunt peccato dominium. Rom. VI. 12. *Caro* in illis *concupiſcit adverſus ſpiritum;* Gal. V. 17. ſed *crucifigunt carnem cum ſuis concupiſcentiis & adfectibus.* v. 24. Sentiunt motus peccati, ſed iis non conſentiunt: hoc ergo primum eſt, quod in explicatione dicti apoſtolici obſervandum, videlicet, loqui apoſtolum non de peccatis venialibus, ſed de peccatis mortalibus. Deinde cum reduplicatione accipiendus eſt locus. *Qui ex Deo natus eſt, peccatum non facit*, ſcilicet quatenus renatus eſt & manet, eatenus non indulget peccatis; ideo additur προσδιορισμὸς iſte, *quia ſemen ejus manet in eo*, & cap. V. 18. cum dixiſſet apoſtolus: omnis, qui natus eſt ex Deo, non peccat; immediate ſubjungit: ἀλλ' ὁ γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Θεοῦ τηρεῖ ἑαυτὸν, *ſed qui ex Deo natus eſt, cuſtodit ſe ipſum:* Vulgata verſio aliter legit: *ſed generatio Dei conſervat eum.* Senſus igitur pronunciati apoſtolici eſt, quia regeneratio & peccata mortalia ſimul ſtare nequeant. Hanc interpretationem comprobant Hieronymus libr. I. adverſ. Pelagian. & Auguſtinus tractat. V. in epiſt. Joh. (**). Eandem vel maxime confirmat analogia fidei; omnes enim infantes in baptiſmo naſcuntur ex Deo, hoc eſt, regenerantur, & tamen multi ex illis in adulta ætate non ſolum peccatum faciunt, ſed & ſalute æterna excidunt. In eodem cap. III. 1 Joh. V. 15. additur: *Scitis, quoniam omnis homicida non habet vitam aeternam in ſemet ipſo manentem.* Subſume, David ex Deo natus factus eſt homicida. Ergo non habuit vitam æternam in ſe manentem, & per conſequens nec fidem nec Spiritum ſanctum retinuit. Ambroſius in comm. Eſaiæ teſte Auguſtino libr. IV. ad Bonif. cap. 7. refert hunc locum *ad ſtatum futurae gloriae*, ut ſenſus ſit, eos non poſſe peccare, qui nati ſunt ex Deo per ſecundam regenerationem. Bernhardus ſer. XXIII. in cant. de electis locum accipit, quos dicit non poſſe peccare, non quod revera quandoque non peccent, ſed quod perinde ſit, ac ſi nunquam peccarent, cum certum ſit, eis peccata remittenda eſſe: imo ipſa etiam peccata eis in bonum cooperentur. Quidam accipiunt hoc dictum de jure, non de facto; qui enim ex Deo nati, non debent peccare. Sed in omnibus his expoſitionibus non immerito aliquid deſiderari poteſt, primam igitur præferimus.

12.) *1 Ioh. III. Qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit.*

(*) 1 Joh. II. 19. *Si fuiſſent ex nobis, utique etiam manſiſſent.* Reſp. ſi de electione ad ſalutem hic locus accipiatur, ſenſus eſt, quod electi non poſſint excidere, ſcilicet *finaliter*, interim tamen ad tempus *totaliter* poſſunt excidere. Vide tom. VI. diſp. Giſſ. diſp. 7. collat. Hagienſis pag. 446. *Nihil agit hic Iohannes, quam de ſolis falſis & antichriſtianis doctoribus*, v. 18. *qui egreſſi erant quaſi ab apoſtolis emiſſi* (de tali enim egreſſione hic agitur) *ſicut illud egredi ſæpe in ſcriptura ita uſurpatur inter alia & hoc ſenſu* Act. XV. 24. *audivimus, quoſdam e nobis egreſſos vos turbaſſe; quibus non edixeramus; interea non erant ex numero apoſtolorum vel orthodoxorum, id eſt, neque erant veri apoſtolici doctores, neque ab eis miſſi. Si enim tales fuiſſent, permanſiſſent cum eis, id eſt, rediiſſent ad apoſtolos, & permanſiſſent in conſortio eorum orthodoxorum, qui eos miſerant, ut qui legatione ſua probe functi erant. Atqui aliter evenit, non manſerunt &c.* GERHARDUS.

(**) Hieronymus libr. II. contra Jovinian. *Si omnis, qui natus eſt ex Deo, non peccat, & a diabolo tentari non poteſt, quomodo præcipit Iohannes, ut caveant, ne tententur, dicens* 1 epiſt. V. 21. *Filioli, cuſtodite vos a ſimulacris.* Similis phraſis eſt Pſalm. CXIX. 3. *non operantur iniquitatem, qui in viis ejus ambulant*, ſcilicet qua tales. GERHARDUS.

13.) Epiſt. Iud. dicit, Sanctis ſemel traditam fidem.

mus (*). XIII.) Epiſt. Judæ v. 3. dicit, *fidem ſemel ſanctis traditam.* Ergo amitti in poſterum nequit. *Reſp.* ex v. 5. adparet, per fidem hic intelligi doctrinam fidei, uti accipitur etiam, Act. VI. 7. XIV. 27. Gal. I. 23. 1 Tim. IV. 1. illa ſemel tradita dicitur ſanctis non reſpectu *futuri* temporis, quaſi ſemel tradita in poſterum amitti, vel amiſſa tradi iterum nequeat; ſed reſpectu *praeteriti*, quod ſit aliquando data. Lyranus: *ſemel traditae, hoc eſt, perfecte, quando aperuit eis Dominus ſenſum, ut intelligerent ſcripturam; dicitur etiam ſemel propter unitatem fidei & auctoris ipſius* (**).

Rationes 1.) Electio foret mutabilis.

§. CXLIV. Formant etiam quasdam rationes, quibus probent, veram fidem non poſſe amitti. I.) *Si electus mortaliter peccans amitteret fidem, ac non maneret electus, conſequens foret, electionem eſſe mutabilem. Exempli gratia, David heri non peccans mortaliter, fuit electus, hodie lethaliter peccans, non erit electus; cras pœnitentiam agens erit iterum electus.* Reſp. repetenda ſunt hoc loco, quæ in tract. de elect. & reprob. §. 214. de illa quæſtione, an electi poſſint fieri reprobi, & viciſſim ex reprobis electi, diſputavimus. Electus conſideratur *vel* ratione finalis converſionis & perſeverantiæ; *vel* ratione præſentis ſtatus. Qui ratione præſentis ſtatus ſunt & dicuntur electi, hoc eſt, qui vere credunt in Chriſtum, ratione finalis perſeverantiæ non ſunt electi, hoc eſt, amittunt quandoque fidem & ſalutem per peccata contra conſcientiam. Viciſſim qui ratione præſentis ſtatus nec ſunt, nec dicuntur electi, hoc eſt, qui vivunt in peccatis, nec credunt in Chriſtum, illi ratione finalis converſionis ſunt electi, hoc eſt, vere ad Deum convertuntur, & ſalutis fiunt participes. Quidam hoc ſic efferunt: electus duplicem habet reſpectum; unus eſt ratione *ordinis*, quem Deus in prædeſtinatione ſancivit, & ſic omnis, qui credit in Chriſtum, & in hac fide perſeverat, eſt electus, quisquis ille ſit, nec taliter qui eſt electus, mutabiliter electus eſt, ſed immutabiliter; hic enim ordo ſemper manet & fuit ab æterno. Alter reſpectus eſt ratione *perſonae* & *individui*; quatenus igitur electus denominatur talis vel non talis ſecundum ſuas actiones bonas vel malas, eatenus etiam ſecundum qualitatem factorum dici poteſt electus, non electus in hoc vel illo temporis intervallo. II.) *Spiritu ſancto prorſus indignum eſt, toties ejici, toties iterum dari.* Reſp. non eſt fingenda talis Spiritus ſancti vel infuſio & ingreſſus, vel iterum ejectio ac receſſus talis, quo ſecundum *eſſentiam* ſuam alternatis vicibus accedat, vel recedat; ſed quo ſecundum *eſſentiam* manens in omnibus, ſecundum gratiam accedere vel recedere dicitur; talia de Spiritu ſancto manifeſte adſerit ſcriptura, ut quod dicitur *mitti in corda fidelium*, Gal. IV. 6. *in illis habitare;* 1 Cor. III. 16. dicitur *contriſtari* ab his, qui peccant contra conſcientiam, Eph. IV. 30. *ab illis recedere*, 1 Sam. XVI. 14. *auferri.* Pſalm. LI. 13. &c.

2.) Indignum eſt Spiritu ſancto, toties ejici.

3.) Nulla erit certitudo electionis.

III.) *Si ſtatuitur renatos poſſe excidere gratia Dei ac fidem amittere, nulla erit certitudo electionis ac ſalutis.* Reſp. argumentum hoc ipſorum palmarium eſt, cui tamen, uti ſpero, ſatisfecimus in tractat. de elect. & reprob. §. 207.

(*) 1 Petr. I. 5. *Virtute Dei cuſtodimur ad ſalutem per fidem.* Reſp. non virtute noſtra, ſed virtute Dei cuſtodimur ad ſalutem, non tamen *abſolute*, quicquid etiam agamus & qualitercunque etiam vivamus, ſed *ordinate*, nempe ſi adgregationem noſtram non deſeramus, Hebr. X. 25. nec fiduciam abjiciamus, v. 35. ſed in Chriſto permaneamus, Joh. XV. 5. Rom. XI. 17. & per fidem vincamus. Apoc. II. 10. 26. III. 12. 21. GERHARDUS.

(**) Doctrina fidei proprie dicitur *παραδοθεῖσα tradita.* 1 Cor. XI. 2. 23. & cap. XV. 3. unde etiam *παράδοσις* ponitur pro *traditione.* 1 Cor. XI. 2. & 2 Theſſ. II. 15. & cap. III. 6. Beza & Piſcator in hoc loco concedunt, *fidei* adpellatione intelligi *doctrinam fidei.* Pro fide, quæ ſemel tradita ſanctis, ſic decertamus, quando pro doctrina chriſtiana, quam alii pii nobiſcum fovent,

§. 207. & ſeqq (*). Nos quamvis non propugnemus talem quandam abſolutam electionis & ſalutis certitudinem, quod ſemel renati & Spiritu ſancto donati non poſſint iterum ulla ratione etiam per peccata contra conſcientiam amittere fidem & Spiritus ſancti inhabitationem: abſit tamen, ut pontificiam illam de electione & ſalute dubitationem introducamus. Diſtinguendum enim inter certitudinem *Spiritus*, & ſecuritatem carnis; inter certitudinem *limitatam* & *abſolutam*. Certos nos fecit Deus de ſalute, non autem voluit nos eſſe carnaliter ſecuros: promiſſiones Dei infallibiles liberant nos a dubitatione & incertitudine; adhortationes & comminationes ejusdem liberant nos a carnali ſecuritate; ita ergo ſimus de ſalute certi, ut interim non ſimus ſecuri, ſed cum timore ac tremore ſalutem noſtram operemur. Nuſpiam Spiritus ſanctus deſcribit electos ab abſoluto quodam Dei decreto, ſed a conſtantia in fide & ſtudio ſanctitatis. Oſeæ II. 19. *Sponſabo te mihi in ſempiternum*, ſed ſtatim additur, *ſponſabo te mihi in fide*. Joh. XV. 5. *Sumus palmites in Chriſto*, ſed tamen v. 6. *ſi quis non in eo manſerit, mittetur foras*. Col. I. 22. *Pii ſunt Deo reconciliati*, ſed tamen v. 23. *ſi permanſerint in fide fundati & ſtabiles & immobiles a ſpe evangelii*. Hebr. III. 6. *Domus Dei ſumus*, ſed ſtatim additur: *ſi fiduciam & gloriam ſpei uſque ad finem firmam retineamus*. v. 14. *Participes Chriſti effecti ſumus, ſi tamen initium ſubſtantiae ejus uſque ad finem firmiter retineamus*. *Dabo tibi coronam vitae*, inquit Chriſtus Apoc. II. 10. ſed præcedit: *eſto fidelis uſque ad mortem*. & cap. III. 11. *Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam* (**). Summa ergo huc redit: renati certo ſtatuant, ſe eſſe in Dei gratia & participes fore æternæ ſalutis; ſed tamen perſeverent in auditu ac meditatione verbi, in uſu ſacramentorum, ſeriis gemitibus petant donum perſeverantiæ, abjecta omni ſecuritate carnali, vivant in timore Dei, reſiſtant concupiſcentiis carnis, ſi præoccupentur lapſu quodam, ſtatim per pœnitentiam reſurgant, ita nec de ſalute ſua erunt incerti, nec tamen carnaliter ſecuri. Quemadmodum Deus non dat fidem & Spiritum ſanctum ex abſoluto quodam decreto, ſed per verbum & ſacramenta: ita quoque pios in fide ad finem uſque conſervat, non ex abſoluto quodam decreto, propter quod maneant in gratia, etiamſi contra conſcientiam peccent, ſed per verbum & ſacramenta, per quæ Spiritus ſanctus ad perſeverantiam in illis eſt efficax. Si dicas: *utut ſit, conditio perſeverantiae eſt incerta: Ergo etiam ipſa ſalus & electio*. Reſp. ipſa promiſſio perſeverantiæ renatis data ſatis certa eſt, cum nitatur Dei omni-

fovent, pugnamus. Particula ἅπαξ *ſemel*, hic non eſt in prædicamento *quantitatis*, ut ſit nota numeri, ſed in claſſe *qualitatis*, ſignificatque *vere, certo*, quemadmodum Judas v. 5. eandem particulam adhibet, & Flacius in clav. ſcript. part. I. pag. 1114. oſtendit ex Exod. XXXIII. 5. Pſalm. LXXXIX. 36. Prov. XXVIII. 18. &c. GERHARDUS.

(*) Eglinus diſp. II. de peccato in Spiritum ſanctum th. 106. *Si renati poſſent excidere totaliter & finaliter; electi totaliter, tunc electorum fides eodem modo ſe haberet, qua τῶν πρωτοπλάστων fides, non poſſet deſperationis evitari barathrum*. Reſp. fides divinitus data non amittitur culpa Dei, quippe eam datam nutrire & augere ſerio volentis, at unice culpa hominis, Deum malitioſe deſerentis. Remonſtrantes in collat. Hagienſ. pag. 340. *Non videmus doctrinam iſtam de perſeverantia in fide eorum, qui ſemel crediderunt, eſſe fundamentum conſolationis filiorum Dei, ſed exiſtimamus ſua natura atque indole idoneam eſſe ad ingenerandam hominibus ſecuritatem, ut in medio curſu peccatorum ipſis ſit loco pulvinaris, quo ſemet ipſos molliter fovere, ſuaviterque demulcere, atque ita conſolari poſſint*. Pag. 297. *Doctrina de certa* (abſoluta) *vere fidelium perſeverantia ex ſe veræ pietati & bonis moribus noxia eſt, tum in iis, qui eam docent, tum in iis, qui eam audiunt, & fideles commonefactiones Spiritus ſancti adverſus periculoſas diaboli technas inutiles & inefficaces reddit*. GERHARDUS.

(**) *Opus foret nova regeneratione*. Reſp. Paulus dicit Gal. IV. 19. *ſe Galatas*, qui a gratia exciderant cap. V. 4. πάλιν *rurſus parturire*. Toties fit regeneratio, id eſt, hominis e ſtatu iræ in ſtatum gratiæ translatio, ejusque in filium Dei adoptio, quoties de ſuis peccatis ſeriam agit pœnitentiam, & per gratiam ad Deum redit. David per enormia peccata regenerationem prorſus excuſſit, quia filius Dei eſſe deſiit. GERHARDUS.

omnipotentia, Dei fidelitate, ac Dei bonitate: firma igitur fide eam amplecti, & donum perſeverantiæ a Deo petere, ac de exauditione certi eſſe poſſumus; interim tamen ſi quis velit media fidei & ſalutis negligere, concupiſcentiis carnis indulgere & ſecure vivere, is propria culpa perſeverantiæ dono excidit, quod certitudinem promiſſionis ipſius haudquaquam tollit aut labefactat. Vide tract. de elect. & reprob. §. 183.

Species bonorum operum.

§. CXLV. Hæc ergo dicta ſint de bonis operibus, in *genere;* conſequens foret, ut in *particulari* de quibuſdam bonis operibus, præſertim vero de oratione, eleemoſyna & jejunio, (ad quæ capita ſpecies bonorum operum revocari videntur Matth. VI. ubi tamen monendum, ſpecies has non eſſe univocas, cum jejunium per ſe & propter ſe non ſit cultus Dei, &, ut Hieronymus loquitur, *non ſit virtus, ſed gradus ad virtutem:* ideo bonorum operum ſpecies juxta decalogi tabulas commodiſſime conſtituuntur dilectio Dei & proximi Matth. XXII. 37.) ut, inquam, in ſpecie de his diſputaremus, ſed cum præclaræ & adcuratæ noſtrorum theologorum, præſertim vero Chemnitii in examine concilii & in locis de illis exſtent commentationes; ideo hac quidem vice labore iſto ſuperſedimus, præſertim cum præter opinionem tractatus hic excreverit, atque ex genere de ſpeciebus facile judicari poſſit.

Uſus doctrinæ de bonis operibus.

Cæterum uſus hujus doctrinæ de bonis operibus non in γνώσει, ſed in πράξει conſiſtit. Juſtinus in paræn. ad Græcos, pag. 25. οὐκ ἐν λόγοις, ἀλλ' ἐν ἔργοις τὰ τῆς ἡμετέρας θεοσεβείας πράγματα. Cum tanta ſit bonorum operum dignitas & utilitas cum neceſſitate pari conjuncta, ideo ſtudium eorum vobis per omnem vitam debet eſſe commendatiſſimum. Lutherus tom. IV. Jenenſ. latin. pag. 109. *Extra cauſam juſtificationis nemo poteſt bona opera a Deo praecepta ſatis magnifice commendare, quis enim vel unius operis, quod Chriſtianus ex fide & in fide facit, utilitatem & fructum ſatis praedicare poteſt? Eſt enim pretioſius, quam cælum & terra; ideo neque totus mundus in hac vita poteſt dignam mercedem reddere vel pro uno tali opere, neque mundus hanc gratiam habet, ut bona opera piorum magnifaciat, multo minus, ut ea compenſet.* Audiant hoc, qui per doctrinam de gratuita noſtra coram Deo juſtificatione per ſolam in Chriſtum fidem ſtudium bonorum operum labefactari dicunt: audiant hoc, qui in curſu bonorum operum ſegnes ſunt ac remiſſi. Audiant hoc, qui contemtim de bonis operibus renatorum ſentiunt ac loquuntur. Quisquis eſt verus chriſtianus, expendat quotidie cauſas, propter quas bona opera ſunt neceſſaria, ac *dum tempus habet, operetur bonum ad omnes*, Gal. VI. 10. *ſuo enim tempore metet non deficiens.* v. 9. *Congrega tibi divitias*, (ſcribit Ephræm. Syrus lib. I. de compunct. cordis cap. 8.) *& theſaurum, quem fur nunquam continget, praemitte in cælum. Nam & principes terrae, ſi voluerit quisquam eorum in regionem abire longinquam, praemittunt famulos ſuos cum patrimonio ſuo. &c.* Deus bona opera a nobis exigit ſeveriſſime, Exod. XX. 3. &c. eadem habet grata & accepta benigniſſime, Rom. XII. 1. &c. eadem remuneratur largiſſime, 1 Tim. IV. 8. &c. nobis ergo convenit illis ſtudere obſequentiſſime.

Definitio bonorum operum.

§. CXLVI. Ex his, quæ hactenus copioſe diſputata ſunt, talem colligimus bonorum operum definitionem. *Bona opera ſunt actiones renatorum tam interiores, quam exteriores, divinitus in lege praeceptae, efficacia Spiritus ſancti praelucente vera in Chriſtum fide factae, hoc fine, ut obedientia & honor Deo praeſtetur.* In illis uti divites ſimus, Deo cari, proximo commodi, faxit is, a quo ſolo omnis bene operandi facultas pendet, qui jubet quod vult, & dat quod jubet, qui, quod ex gratia in nobis ac per nos operatur, id ipſum etiam ex gratia coronat, laudandus in ſecula,

Amen!

LOCUS

LOCUS XIX.

DE

SACRAMENTIS.

PROOEMIUM.

§ I.

Connexio cum loco præcedente.

Cum primi generis noſtri parentes diaboli impulſu ac liberæ voluntatis abuſu in peccatum prolapſi a Deo creatore ſeſe avertiſſent, ac vi divinæ comminationis prohibitioni de non comedendo vetitæ arboris fructu additæ non modo ſe, ſed omnes inſuper poſteros, qui in lumbis ipſorum adhuc erant, temporalis & æternæ mortis reos feciſſent; clementiſſimus Deus ex arcana majeſtatis ſuæ ſede prodiens evangelicam de ſemine mulieris ſerpentinum caput contrituro promiſſionem ipſis protulit, ut ex morte ad vitam, ex inferni faucibus ad cœlum, ex barathro deſperationis ad paradiſum lætitiæ eos revocaret. Hæc promiſſio evangelica cum fidem requirat, & vero per lapſum illum nunquam ſatis dolendum tanta ac tam horribilis omnium animæ virium corruptio in nos introducta ſit, ut non ſolum mens humana Deum creatorem ſalutariter agnoſcere, ac viam vitæ inveſtigare ex ſe ipſa nequeat; ſed & voluntas a Deo averſa de promiſſionibus divinis perpetuo dubitet, ideo miſericordiſſimus Deus & hominum ſaluti & fidei noſtræ imbecillitati conſulens, non contentus voluntatem ſuam plusquam paternam verbo evangelicæ promiſſionis manifeſtare, externis inſuper ſignis eandem confirmatam dedit, ut id, quod de ſalute noſtra in verbo proponitur, externo ſigno confirmatum, firma & immota fide a nobis adprehenderetur, omnisque ex animis noſtris dubitatio excluderetur.

Verbo ſemper addidit Deus ſignum.

§. II. *Si incorporeus eſſes*, ſcribit Chryſoſtomus hom. LX. ad pop. Antioch. & homil. LXXXIII. in Matth. *nude tibi ipſa dona incorporea* (Deus) *tradidiſſet, quoniam vero conjuncta corpori eſt anima tua, in ſenſibilibus intelligenda tibi traduntur* (*). Ut ergo hominem, cum in ſtatu concreatæ integritatis adhuc conſiſteret, & verbo & ſigno externo ad debitum obſequium ſibi præſtandum adſtrinxerat; ita poſt lapſum & verbo promiſſionis eundem reſtituit, & ſigno externo fidem ejus confirmavit, ſiquidem promiſſioni de *ſemine mulieris*, hoc eſt, de Meſſia caput ſerpentis contrituro, i. e. opera diaboli deſtructuro, ac ſua obedientia & morte amiſſam juſtitiam & vitam reſtituturo, addidit ſignum externum, ritum ſcilicet ſacrificandi, quem non humano arbi-

(*) Nazianzenus orat. 40. *Διττῶν δὲ ὄντων ἡμῶν, ἐκ ψυχῆς λέγω καὶ σώματος, καὶ τῆς μὲν ὁρατῆς, τῆς δὲ ἀοράτου φύσεως, διττὴ καὶ ἡ κάθαρσις, δι' ὕδατος δὲ φημὶ καὶ πνεύματος, τοῦ μὲν θεωρητῶς τε καὶ σωματικῶς λαμβανομένου, τοῦ δὲ ἀσωμάτως καὶ ἀθεωρήτως συντρέχοντος*: *Quandoquidem duabus partibus, hoc eſt, animo & corpore conſtamus, quarum altera in adſpectum cadit, altera oculorum ſenſum fugit, duabus quoque rebus conſtat baptiſmus, aqua ſcilicet & Spiritu, illa viſibili & corporeo modo accepta, hac vero incorporeo & inconſpicabili concurrente.* Auguſtinus lib. VIII. de Geneſi ad lit. cap. 4. *Erat ergo & lignum vitæ quodammodo petra Chriſtus, nec ſine myſteriis rerum ſpiritualium corporaliter præſentatis voluit hominem Deus in paradiſo vivere. Erat ei ergo in lignis cæteris alimentum, in illo autem ſacramentum.* GERHARDUS.

arbitrio excogitatum, ſed divinitus ſancitum fuiſſe, immotis documentis in tract. de legibus cerem. & forenſ. §. 14. comprobavimus. Quando enim Deus ex pellibus occiſorum animalium *veſtes primis parentibus paravit*, Gen. III. 21. eo ipſo ritum mactandi & immolandi animalia ipſos docuiſſe ſtatuendum, quæ ſacrificia in fide oblata ſibi grata fuiſſe igne cœlitus demiſſo eadem abſumens, manifeſtiſſimo ſigno comprobavit; ita namque textum hebræum Gen. IV. 4. Theodotion reddidit; *Et inflammavit Dominus ſuper Abel & ſuper ſacrificium ejus*, reſpiciens dubio procul ad ſimiles hiſtorias, in quibus igne cœleſti itidem ſacrificia abſumta leguntur. Gen. XV. 17. Lev. IX. 24. 1. Reg. XVIII. 38. 2 Paral. VII. 1. Poſt diluvium proponit Deus Noæ verbum promiſſionis, & arcum cœleſtem addit *in ſignum fœderis*. Gen. IX. 13. Secuta deinde fuit inſtitutio *circumciſionis* Gen. XVII. & *agni paſchalis* Exod. XII. quibus in nov. teſt. ſucceſſit *baptiſmus* & *cœna dominica*, quæ dicuntur *ſacramenta ſive myſteria*, *verba viſibilia & inviſibilis gratiae viſibilia ſigna*. Auguſtinus lib. XIX. contra Fauſtum cap. 16. & in Levit. quæſt. 84. Siquidem per ea oculis quodammodo ſubjicitur, quod auribus per verbum adnunciatur. Quare cum de primariis duobus verbi cœleſtis capitibus, de lege ſcilicet atque evangelio, per quæ pœnitentiam & fidem juſtificantem Spiritus ſanctus in cordibus hominum operatur, late dictum fuerit hactenus; reſtat, ut ad doctrinam ſacramentorum explicandam accedamus.

CAPUT I.
DE ETYMOLOGIA ET SYNONYMIA VOCIS SACRAMENTI.

Etymologia vocis ſacramenti.

§. III. *Sacramentum* Vegetius libr. II. de re milit. cap. 5. deducit *a ſacrando*, id eſt, dedicando, initiando, conſecrando. Ut enim ab ornando ornamentum, a medicando medicamentum, a jurando juramentum, a teſtando teſtamentum; ita a ſacrando ſacramentum, quod referente Varrone libr. IV. de ling. lat. p. 29. veteribus ſignificabat certam pecuniæ ſummam apud judicem a litigantibus depoſitam hoc fine, ut qui ſponſione ſeu judicio viciſſet, ſuum depoſitum integrum reciperet, alterius vero fiſco cederet, atque hac ratione temeritas litigantium coerceretur (*). Barnabas Briſſonius libr. V. de formulis ſolenn. pop. Roman. pag. 360. notat, id maxime locum habuiſſe, quando altero poſſeſſionem aut reſtitutionem petente, alter inficiabatur, tunc enim actor dicere ſolebat: *quoniam negas, ſacramento quinquenario te provoco*, quo facto uterque quingentos æris ad pontem (apud pontificem) deponebat, qui judicio vicerat, ſuum ſacramentum a ſacro auferebat, victi ad ærarium redibat, ac rebus divinis impendebatur: quidam non deponebant illam pecuniam, ſed ſimpliciter ſpondebant, cujus ſponſionis ſolennia fuere: S. N. S. Q. *Si negant, ſacramentum quaerito.* Hinc phraſes Tullio uſitatæ *ſacramento contendere* libr. I. de orator. & libr. VII. fam. epiſt. 32. *ſacramentum juſtum judicare*, pro A. Cæcinna. Deinde notat hæc vox ſolenne illud *juramentum*, quo milites certo ritu & præſcriptis verbis adſtringebantur reipublicæ & magiſtratui, ſe omnia, quæ impe-

ὁμωνυμία.

(*) Uſus vocabuli hujus eſt triplex. 1.) *Politicus*: a.) pro certa pecuniæ ſumma apud pontificem a litigantibus depoſita ſub conditione, ut, qui vicerit, ſuam partem recipiat, victi vero pars fiſco addicatur: b.) pro juramento militari: c.) pro quovis juramento. 2.) *Biblicus* pro myſterio ſeu re arcana Eph. I. 9. V. 32. 1 Tim. III. 16. Apoc. XVII. 7. 3.) *Eccleſiaſticus*: a.) pro quovis rei ſacræ ſigno. Sic crucis ſignum vocatur *ſacramentum*, Auguſtinus in Pſalm. CXLI. b.) pro ſolenni actione ſacra divinitus inſtituta, in qua per externum & viſibile ſignum adplicatur & obſignatur promiſſio evangelii propria. GERHARDUS.

nem reddere, viſitare infirmos, orare. Auguſtinus in enarr. Pſalm. XXXIII. & alibi paſſim myſticam ſive *allegoricam* ſcripturæ expoſitionem vocat *ſacramentum.* 2.) *Specialius* accipitur pro quovis rei ſacræ ſigno, ſi vel maxime non ſit divinitus in nov. teſt. inſtitutum, ſed vel ex veteri deſumtum, ut *chriſma;* vel a piis viris excogitatum, ut ſignum *crucis.* Auguſtinus libr. II. contra lit. Petil. cap. 104. *unctionem* adpellat *ſacramentum,* idque diſcernendum dicit ab inviſibili unctione caritatis. Libr. XIX. contra Fauſtum cap. 14. *ſignum crucis* inter ſacramenta numerat. In enarr. Pſalm. CXLI. & addit rationem, *quia in fronte erubeſcitur, ipſam ignominiam quodammodo & quam pagani derident, in loco pudoris noſtri conſtituit, ne de cruce erubeſcamus.* Libr. IV. de ſymb. ad catechum. cap. 1. & in Pſalm. LXV. omnes *ritus,* qui in actione *baptiſmi* tunc temporis adhibebantur, vocat ſacramenta (*). Inde Lombardus in genere definit libr. diſt. I. B. Sacramentum eſt *ſacrae rei ſignum.* 3.) *Specialiſſime* & maxime proprie accipitur pro ſolenni actione divinitus inſtituta, in qua per externum & viſibile ſignum adplicatur & obſignatur promiſſio evangelii propria, quo ſenſu duo tantum nov. teſt. numerantur ſacramenta, *baptiſmus* & *cœna dominica.* Auguſtinus libr. III. de doctr. chriſt. cap. 9. *Pauca pro multis eaque factu facillima & intellectu auguſtiſſima & obſervatione caſtiſſima ipſe Dominus & apoſtolica tradidit diſciplina, ſicut eſt baptiſmi ſacramentum & celebratio corporis & ſanguinis Domini.* In jure *canonico* uſurpatur ſacramentum: 1.) pro *juramento* c. Qui ſacramento 22. q. 4. 2.) in genere pro *myſterio* nempe ſacro ſecreto. c. Multi. 1. q. 1. 3.) pro *ſigno viſibili inviſibilis gratiae* c. ſacrificium de conſecrat. diſt. 2.

Ratio adpellationis.

§. VII. Primus, qui adpellationem *ſacramenti* ad ſigna gratiæ divinitus inſtituta adcommodavit, videtur fuiſſe Tertullianus, qui ad martyres de abrenunciatione, quæ fit in baptiſmo, & de reliquis interrogationibus inquit: *Vocati ad militiam in ſacramenti verba reſpondimus* (**). Libro de corona militis. *Credimus ne humanum ſacramentum divino ſuperduci licere, & in alium Dominum reſpondere poſt Chriſtum,* ubi adludit ad *militarem* hujus vocis ſignificationem. Quemadmodum enim milites jurati imperatori exercitus fidem & obedientiam debent: ita baptizati Deo ſe obligant, quod ſub vexillis Chriſti contra ſatanam ſtrenue ſint dimicaturi; quin etiam, quoties in ſacra cœna ſanguinem Chriſti bibimus, toties ad profundendum noſtrum in caſu confeſſionis ſanguinem noſmet ipſos obſtringimus. Auguſtinus ſymbolum ſive ſummam doctrinæ chriſtianæ, in quam per baptiſmum chriſtiani obligantur, vocat ſacramentum. de ſymb. ad catech. libr. III. c. 1. *Sacramentum ſymboli, quod accepiſtis, memoriaeque mandatum pro veſtra ſalute retinetis, noveritis hoc eſſe fidei catholicae fundamentum.* (Schardius in lexico in verbo *ſacramenti: ſicut olim milites ſe juramento adſtringebant ſuo duci, quod illi ſacra-*

(*) Locis iſtis, quæ GERHARDUS ſupra ex AUGUSTINI ſcriptis adlegavit, adiungimus unicum, qui exſtat *epiſt.* CXXXVIII. *ad Marcellinum tom. VII. oper. p.* 313. edit. Benedict. ubi ſequentem in modum ſcribit: *nimis autem longum eſt, convenienter diſputare de varietate ſignorum, quæ, quum ad res divinas pertinent, ſacramenta adpellantur.* Plura tum AUGUSTINI, tum aliorum patrum loca, ex quibus probari poteſt, eos ſacrum quemcunque ritum & cærimoniam in eccleſia uſitatam, *ſacramenti* vel *myſterii* nomine adpellitaſſe, exhibet JOSEPH. BINGHAMUS in *origin. ſive antiquitat. eccleſiaſt. Vol. IV. p.* 350. *ſeqq.* Patet vero ex iſtis teſtimoniis, veteres plura numeraſſe ſacramenta, quam ſeptem illa, pro quibus cœtus Romani doctores pugnant.

(**) Exſtat hicce locus in libr. *ad martyres cap. III. p.* 156. edit. RIGALTII, agitque de baptiſmo, ut ipſe interpretatur in libro *de ſpectaculis cap. IV. p.* 91. De ſacra cœna autem ſequentem in modum differit TERTULLIANUS: *eucharistiæ ſacramentum & in tempore victus, & omnibus mandatum a domino, etiam antelucanis cœtibus, nec de aliorum manu, quam præſidentium ſumimus.* Vid. libr. *de corona cap. III. p.* 121.

ſacramentum vocaverunt, ita nos quoque in baptiſmo & cœna Chriſto duci ad ſpiritualem militiam obligamur) Quin imo duplex veluti juramentum in noſtris ſacramentis animadverti poteſt: *unum* ex parte Dei juramento ſe nobis in Filio & propter Filium obligantis, & hanc promiſſionem ſolenni ritu confirmantis, quod propitius nobis ſit futurus: *alterum* ex parte noſtri, quod pollicemur nos juxta formam fœderis ipſum culturos, ſatanæ vero adverſarios perpetuos futuros. Chemnitius in exam. conc. Trid. part. II. cap. de vocab. ſacram. hanc tradit adpellationis rationem: *Graeci baptiſmum & cœnam dominicam vocant μυστήρια, quia ſub elementis viſibilibus offertur & exhibetur arcano modo gratia ſpiritualis, quae ſenſibus non adprehenditur, & ratione non intelligitur, ſed ex ſola verbi revelatione fide cognoſcitur. In ſacramentis aliud videtur, aliud intelligitur*, dicunt veteres, quod *videtur, ſpeciem habet corporalem, quod intelligitur, fructum habet ſpiritualem.* Et adpellatio *myſteriorum* in hac ſignificatione in vulgari eccleſiæ ſermone recepta & uſurpata fuit propter hanc etiam cauſam, quia ethnici peculiares illos ritus, quibus ad idololatricas religiones ſuos initiabant, vocabant adpellatione vulgo tunc trita μυστήρια, inde latini ſcriptores utrumque vocabulum & *myſteriorum* & *ſacramentorum* in hoc uſu tranſtulerunt in ſermonem eccleſiaſticum. In jure *canonico* c. Multi. 1. q. 1. ex Iſiodoro libr. VI. etym. cap. 19. adnotatum, ſacramenta *a ſecretis virtutibus vel ſacris* eſſe dicta, *quia ſub tegumento corporalium rerum virtus divina ſecretius ſalutem operatur.* Sed & prima illa ſignificatio, qua ſacramentum uſurpatur pro *pecunia* apud judicem a litigantibus depoſita, quodammodo huc referri poteſt. Quemadmodum enim pecunia illa fuit quaſi pignus, quo inter ſe velut certo quodam fœdere devinciebantur: ſic ſigna iſta fœderalia promiſſioni gratiæ addita non ſolum de voluntate Dei nos certos reddunt, ſed & fidem noſtram certa lege ipſi obſtringunt. Quemadmodum contendentes in judicio depoſitione illa pecuniæ ad dilectionem obligabantur; ſic & noſtra ſacramenta ſunt fraternæ dilectionis ſymbola.

ὁμωνυμία vocis ſacramenti in ſcriptoribus eccleſiaſticis.

§. VIII. Porro hæc vox de ſacramentis *ſpecialiſſime* ſic dictis uſurpata itidem diverſimode a ſcriptoribus eccleſiaſticis, cumprimis ab Auguſtino accipitur, quandoque enim uſurpatur de tota ſacramentali actione, *de re terrena & cœleſti*, (ut Irenæus loquitur libr. IV. cap. 34.) *ſacramentaliter* unitis; quæ ſignificatio & propria eſt & frequentiſſima; quandoque vero *συνεκδοχικῶς* partem *eſſentialem* alteram notat, videlicet ſymbolum externum ſive rem *terrenam.* Ita quoque res ſacramenti quandoque notat ſalutarem ſacramenti *fructum*, quandoque partem ſacramenti *eſſentialem*, alteram videlicet rem *cœleſtem.* Uſus hujus obſervationis in explicandis dictis veterum occurrit longe maximus. Sic quoniam dicunt, indignos accipere *ſacramentum*, non autem *rem* ſacramenti, nequaquam hoc volunt, quod tantum externa elementa percipiant, ſed quod integrum quidem ſacramentum, citra tamen ſpiritualem fructum, qui ſolis vere credentibus obtingit, percipiant. Auguſtinus libr. III. contra Donat. c. 14. *Non intereſt, cum de ſacramenti integritate & ſanctitate tractatur, quid credat, & quali fide imbutus ſit ille, qui accipit ſacramentum, intereſt quidem plurimum ad ſalutis viam, ſed ad ſacramenti quaeſtionem nihil intereſt.*

συνωνυμία.

§. IX. Sacramentorum proprie ſic dictorum variæ occurrunt adpellationes, deſcriptiones ac periphraſes in ſcriptis veterum. Vulgatiſſimum eſt apud ipſos ſacramenta vocare *ſigna.* Auguſtinus libr. X. de civ. Dei, cap. 5. *Sacramentum eſt ſacrae rei ſignum* (quod repetit Bernhardus ſerm. de cœna Domini & compend. theolog. verit. libr. VI. cap. 2.) Idem Auguſtinus epiſt. V. ad Marcell. inſtituta a *Deo rerum divinarum ſigna humani eloquii inopia & facilioris doctrinae cauſa veteribus patribus dicta ſunt ſacramenta.* Lib. II. de doctr. chriſt. cap. 1. *Sacramentum eſt inviſibilis gratiae viſibilis forma.* (quod repetit Lombardus libr. IV. ſent. diſt. 1. B.) Libr. de catech. rud. c. 26. *Sacramenta ſunt viſibilia rerum*

rum divinarum ſignacula. In Lev. IX. 84. *Inviſibilis gratiae viſibilia ſacramenta.* libr. XIX. contra Fauſt. cap. 16. *Quid ſunt aliud corporalia ſacramenta, niſi quaedam quaſi verba viſibilia?* Libr. III. contra Maxim. cap. 22. *Sacramenta ſunt, in quibus non quid ſint, ſed quid oſtendant, ſemper attenditur, quoniam ſigna ſunt rerum aliud exſiſtentia & aliud ſignificantia.* Ubi obſerva: 1.) Quando ſacramenta integra dicuntur *ſigna*, tunc ea deſcribi a fine, quod ſint *ſigna obſignantia*, vel, ut Auguſtana confeſſ. art. XIII. loquitur, *ſigna teſtificantia de Dei erga nos gratia.* Inde Auguſtinus vocem *ſigni* alibi explicat per vocem *ſignaculi* (ut ex dictis adlatis conſpicuum) exemplo apoſtoli, qui vocabulum אות σημεῖον Gen. XVII. 11. uſurpatum per σφραγῖδα explicat Rom. IV. 11. Nequaquam igitur volunt, ſacramenta eſſe nuda ſigna gratiam tantum ſignificantia, ſed ſigna obſignantia & confirmantia (*). 2.) Quando in ſacramentis nov. teſtam. partem ſacramenti *eſſentialem* alteram, puta rem terrenam ſive externum elementum vocant ſignum, iterum non intelligunt ſignum nude σημαντικὸν rei cœleſtis abſentis, (hoc enim ſenſu figuram & ſigni vocem diſerte rejiciunt) ut adparet ex Theophylacto in XXVI. Matth. & Damaſceno libr. IV. orthod. fid. cap. ſed μεταδοτικὸν, παρεκτικὸν ac προσφερόμενον rei cœleſtis vere præſentis & *ſacramentaliter* viſibili elemento unitæ. Signum enim eſt, quod ſignat, & rei ſignatæ inviſibilitatem, non autem abſentiam præſupponit. Definiente Auguſtino libr. II. de doctrina chriſt. cap. 1. *Signum eſt res praeter ſpeciem, quam ingerit ſenſibus, aliquid aliud in cogitationem ex ſe venire faciens.* Luc. II. 12. panni & præſepe dicuntur ſigna, cum tamen non ſolum paſtoribus promiſſiones de Meſſia in mentem revocarent, vel ſalvatorem natum eſſe tantummodo deſignarent; ut miraculoſa illa ſtella magis in oriente adparens, Matth. II. 9. Sed involutum ac præſentem cominus exhiberent: arca propitiatorii teſtabatur de gratioſa Dei præſentia: columba ſignificabat adeſſe Spiritum ſanctum, qui ſub illa ſpecie externa vere aderat: in medio rubi ardentis loquebatur præſens Deus; in columna nubis & ignis aderat Iſraelitis Dei Filius: ſic & ſacramenta non ſunt abſentis Chriſti ſignificativa, ſed præſentis exhibitiva. *Ubicunque conſecravero* אזכיר *memoriam nominis mei, ibi veniam ad te, & benedicam tibi,* ait Dominus Exod. XX. 24. quam promiſſionem David Pſalm. CXI. 4. ad ritum agni paſchalis & Chriſtus Luc. XXII. 19. ad ſacram cœnam non obſcure adcommodat. Inde Beza fatetur part. II. quæſtionum q. 50. *quod realis ſive rei ipſius ac ſubſtantiae praeſentia in certo loco & ſacramentalis praeſentia non ſint perpetuo repugnantes.*

Sacramenta quo ſenſu dicantur miracula.

§. X. Chryſoſtomus & alii ex veteribus nomen *miraculi* ſacramentis, præſertim vero cœnæ dominicæ tribuunt. 1.) Quia quicquid eſt myſterium, ſuperat naturam, quo *axiomate* etiam Sadeel utitur. Jam vero quod ſupra naturam, id miraculoſum eſt. 2.) Ratio & ſenſus non adſequuntur divinæ inſtitutionis & actionis ſublimitatem, quin potius contra illam toto impetu feruntur. 3.) Modus præſentiæ & manducationis corporis Chriſti in ſacra cœna eſt mirabilis, omnem humanum captum excedens. 4.) Effectus myſteriorum eſt admirandus, fidem ſcilicet excitare, augere, confirmare, teſtificari de gratia Dei, remiſſione peccatorum, & vita æterna. Notandum autem miracula differre a ſacramentis

(*) Triplicia ſigna in ſcriptura conſiderantur, quædam ſunt ſigna *doctrinæ* addita ad confirmandam veritatem & certitudinem fidei, ut ſunt omnia miracula divina in vet. & nov. teſtam. rubus ardens, paſtoralis baculus in ſerpentem converſus, exſiccatio maris rubri &c. quædam vero ſunt ſigna *iræ* vel comminantia & prænunciantia pœnas propter peccata; ut eclipſes, cometæ, chaſmata &c. vel punientia, eaque vel ſpiritualia, ut hæreſes, ſectæ, diſtractiones, vel corporalia ut λιμὸς, λοιμὸς, πόλεμος, morbi multiplices, quibus caſtigat nos Deus, ut convertamur: quædam porro ſunt ſigna *gratiæ*, adjecta promiſſionibus, id eſt, myſteria ſive ſacramenta, ut baptiſmus & cœna Domini. Selneccerus in inſtit. pag. 489. GERHARDUS.

mentis in his capitibus. a.) Illa faciunt mutationem ſubſtantiæ aut qualitatis, quæ naturaliter rei ineſt: in his vero non ſubſtantiæ, ſed uſus fit mutatio. Theodoretus dial. I. οὐ τὴν φύσιν μεταβαλὼν, ἀλλὰ τὴν χάριν τῇ φύσει προστεθεικώς. b.) Illa ſunt certi temporis: hæc vero pertinent ad omnia tempora eccleſiæ. c.) Illa pertinent ad certas perſonas, hæc vero ad univerſam eccleſiam. d.) Illa judicio ſenſuum ſunt expoſita: ſed quæ in his offeruntur bona, non in ſenſus incurrunt, ſed fide percipiuntur. Inde Auguſtinus libr. III. de Trinit. cap. 10. *Sacramenta honorem tanquam religioſa habere poſſunt.* Damaſcenus lib. IV. orth. fid. cap. 14. vocat ſacramenta, præſertim vero cœnam dominicam ἅγια καὶ ἄχραντα μυστήρια, ſacra & incontaminata myſteria. Alii ex veteribus adpellant φρικτὰ μυστήρια, tremenda myſteria, quod repetit Jeremias patriarcha Conſtant. reſp. I. ad theol. Würtemb. Hugo libr. I. de ſacrament. pag. 9. cap. 5. talem tradit definitionem: *Sacramentum eſt materiale elementum extrinſecus oculis ſuppoſitum ex inſtitutione ſignificans, ex ſimilitudine repraeſentans, ex ſanctificatione aliquam gratiam inviſibilem conferens.* Novi teſtam. ſacramenta vocantur a veteribus ἀντίτυπα, reſpectu ſcilicet habito ad vet. teſtam. ſacramenta, quod enim hæc adumbrabant & ſignificabant, id illa præſens nobis exhibent. Inde Auguſtinus in Pſalm. LXXIII. ſacramenta vet. teſt. vocat *praenunciativa futuri*, ſed ſacramenta nov. teſt. *adnunciativa Chriſti exhibiti.* Petrus 1 epiſt. III. 21. baptiſmum vocat ἀντίτυπον arcæ Noachi: nimirum quia conſervatio hominum in arca tempore diluvii eſt typus conſervationis fidelium ab iræ divinæ diluvio per baptiſmum.

CAPUT II.

DE REQUISITIS SACRAMENTORUM.

Requiſita Sacramentorum.

§. XI. Cæterum cum generalis doctrina de ſacramentis ex iis, quæ in ſpecie de ſingulis in ſcriptura habentur, deducenda ſit, ideo primo omnium de *requiſitis* vere & proprie ſic dictorum ſacramentorum tractandum erit, ut, poſteaquam conſtat, quæ ſint proprie dicta ſacramenta, de eorum auctore, diſpenſatore, forma, & finibus in genere tractari poſſit, perinde ut de libris canonicis, qui nomine ſcripturæ ſacræ proprie veniunt, prius agendum, antequam ad ſcripturæ perfectionem, perſpicuitatem, auctoritatem &c. demonſtrandam deſcendatur. Dicimus igitur ad ſacramenta proprie ſic dicta duo potiſſimum requiri, videlicet *verbum & elementum*, juxta vulgatum illud Auguſtini: *Accedit verbum ad elementum, & fit ſacramentum.* tract. 80. in Joh. Fundamentum

Verbum & elementum.

hujus adſertionis ex ipſa natura & fine ſacramentorum pendet, cum enim ſacramenta id, quod in verbo evangelii prædicatur, externo elemento veſtitum ſenſibus ingerere debeant, ex eo ſponte ſequitur, quod nec verbum ſine elemento, nec elementum ſine verbo conſtituat ſacramentum. Per verbum intelligitur primo *mandatum* atque inſtitutio divina, per quam elementum, *quia percepit vocationem Dei*, ut loquitur Irenæus libr. IV. cap. 34. ſeparatur ab uſu communi, & deſtinatur uſui ſacramentali; deinde *promiſſio* atque ea quidem evangelio propria, per ſacramentum adplicanda & obſignanda. Per elementum non quodvis, ſed certum & verbo inſtitutionis expreſſum accipitur. Hæc membra latius deducit Chemnitius part. II. ex conc. Trid. cap. de num. ſacrament. pag. 14. *Baptiſmus & euchariſtia* (inquit) *omnium confeſſione vere & proprie ſunt ſacramenta, inde igitur colligemus, quae tanquam ſubſtantialia requirantur, ut aliquid vere & proprie ſit ſacramentum nov. teſt. haec enim erit ſimpliciſſima & certiſſima demonſtratio. Vt igitur aliquid ſit vere & proprie ſacramentum nov. teſt. ſicut eſt baptiſmus & euchariſtia, requiritur: 1.) Vt habeat externum aliquod materiale ſeu corporale & viſibile elementum ſive ſignum,*

Verbum 1.) mandati.

2.) promiſſionis.

gnum, quod certo externo ritu tractetur, exhibeatur & uſurpetur. 2.) Ut elementum ſeu ſignum illud & certus ejus ritus habeat expreſſum mandatum divinum ſeu inſtitutionem divinam. 3.) Ut inſtitutum & mandatum ſit in nov. teſt. 4.) Ut non ad tempus inſtitutum ſit, ſed uſque ad conſummationem ſeculi. 5.) Requiritur ad ſacramentum promiſſio divina de gratia, effectu ſeu fructu ſacramenti. 6.) Illam promiſſionem oportet non ſimpliciter nude & per ſe tantum habere teſtimonium in verbo Dei, ſed oportet eam divina ordinatione adnexam eſſe ſigno ſacramenti & eo quaſi veſtitam eſſe. 7.) Promiſſionem illam non oportet eſſe de quibusvis donis Dei ſive corporalibus ſive ſpiritualibus, ſed promiſſionem gratiae ſeu juſtificationis, hoc eſt, gratuitae reconciliationis, remiſſionis peccatorum & in ſumma de toto beneficio redemtionis. 8.) Illa promiſſio in ſacramentis non in genere tantum vel ſignificatur vel adnunciatur, ſed virtute Dei offertur, exhibetur, adplicatur & obſignatur etiam ſingulis, qui fide ſacramentis utuntur. Hæc Chemnitius.

Objectiones Bellarmini contra Chemnitium de requiſitis ſacramentorum.

§. XII. Bellarminus libr. I. de ſacram. c. 14. hæc exagitaturus monet nos in conſtituenda definitione ſacramenti eſſe valde diſcordes. *Chemnitius* (inquit) *qui alioquin conatur tegere vel conciliare diſcordias ſuorum* in II. part. exam. in cap. de effic. ſacramentorum *enumerat quinque diverſas ſententias Lutheranorum praeter ſuam, quae eſt ſexta.* Reſp. non noſtrorum ſed Scholaſticorum & Zwinglianorum diſcordias & opiniones Chemnitius ibidem enumerat, ut cuilibet primo intuitu manifeſtum eſt. *De efficacia ſacramentorum* (inquit) *quomodo ſeu qua ratione offerant, exhibeant, adplicent & obſignent gratiam, inter ſcholaſticos ſcriptores variae fuerunt diſputationes. Quidam enim ut Alenſis, Thomas, Durandus, ſenſerunt ipſis externis ſacramentorum elementis per verbum conferri virtutem quandam ſupernaturalem, quae non ſit relatio ſeu ordinatio Dei, quod per ſacramenta tanquam per cauſas inſtrumentales Deus efficacia Spiritus velit conferre gratiam, ſed quod ſit virtus ſupernaturalis & ſpiritualis abſolute haerens in corporalibus ſacramentorum elementis, per quam influant & agant in animam ſive effective ſive diſpoſitive. Illa vero opinio etiam inter ſcholaſticos ſcriptores non fuit omnibus probata, ut Bonaventurae, Richardo &c. & fuerunt praeterea, qui virtutem ſacramentorum in ipſo opere, quo ſacramenta celebrantur vel ſuſcipiuntur, conſtituerunt, ita ut ſacramenta dicerentur conferre gratiam ex dignitate & merito operis, quod exercet vel ille, qui celebrat, vel ille, qui ſuſcipit &c. Noſtro vero tempore quidam dum haſce pontificias opiniones vehementius refutare voluerunt, nimium deflexerunt in partem ſiniſtram. Diſputaverunt enim, ſacramenta nihil aliud eſſe quam ſigna & notas chriſtianae profeſſionis, quibus a Iudaeis & paganis diſcernantur. Quidam cenſuerunt, ſacramenta tantum eſſe chriſtianae ſocietatis ſymbola, quibus ad mutuam communicationem officiorum excitemur & obſtringamur. Alii in uſu ſacramentorum nihil aliud ſpectari voluerunt, quam ſolas allegorias ſeu ſignificationes chriſtianae mortificationis, regenerationis, viviſicationis. Sunt, qui videri volunt de ſacramentis honorifice ſentire, & tamen docent ſacramenta tantum eſſe ſigna gratiae jam antea ante & extra uſum ſacramentorum collatae. Huic affinis eſt & illorum opinio, qui exiſtimant, uſum ſacramentorum tantum per modum commonefactionis excitare fidem, quae alibi & alio modo, non in vero ſacramentorum uſu, quaerat & accipiat gratiam.* Demum ſubjungit Chemnitius: *has opiniones ideo recenſui, ut ex antitheſi vera ſententia rectius intelligatur, praecipue vero ideo, quia video Pontificios in ſuis de hac quaeſtione diſputationibus fanaticorum opiniones inſidioſe commiſcere cum noſtrarum eccleſiarum confeſſione, cum tamen apologia Auguſtanae confeſſionis ſententiam ſuam ex verbo Dei exſtructam diſerte ſejungat a fanaticorum profanis opinionibus.* Hæc omnia Chemnitius, ex quibus ſole miridiano clarius patet, non Lutheranorum diſcordias, ſed Scholaſticorum & noſtri temporis fanaticorum opiniones ipſum enumerare, quod adeo manifeſtum,

ut

ſe Bellarminus cap. 15. & 16. ſeqq. Anabaſ, Zwinglio, & Calvino, illas opiniones at, & a Lutheranorum ſententia ſejungat, nanifeſte contradicens.

. XIII. Poſtea adgreditur Bellarminus ſinguembra horum requiſitorum, quæ antequam tiamus, hoc tantum notamus, quod ipſe Bellarιs lib. I. de pœnit. cap. 11. concedat, ex *baιο & cæna recte judicari de conditionibus ιmenti*: proinde hanc procedendi viam in nnitio improbare non poterit. Sed videamus, quid hoc loco ſingulis membris opponat. *Prima particula* (inquit) *vel accipit elementum viſibile & tractabile pro qualibet re ſenſibili, & tum etiam abſolutio ſacramentum, eſt enim res ſenſibilis, cum ιus percipiatur: vel accipit elementum viſi- & tractabile pro re, quae ſenſu videndi & ndi percipitur, & tum fingit ſibi definitio- ſine ullo teſtimonio ſcripturae.* Reſp. in abione non habetur elementum aliquod extervisibile divinitus inſtitutum, ſed fit adplipromiſſionis generalis per verbum ſpeciaquod non poſſe elementi externi nomine e oſtendimus in tract. de pœnit. §. 23. Si bet res ſenſibilis etiam ea, quæ auditus ſenrcipitur, ſufficit ad elementum externum ituendum, etiam evangelii prædicatio erit mentum proprie ſic dictum. Si verbum abonis eſt elementum *ſacramentale*, regula ſtini ita poterit formari: *Accedat verbum mentum, & fit ſacramentum.* De tota hac l. plura. Ipſe Bellarminus lib. I. de ſacra. cap. 11. §. Tertia: *per elementum in defiιe ſacramenti intelligitur res quaelibet, ut bo diſtinguitur, juxta illud Auguſtini: Acverbum ad elementum, & fit ſacramen-* (Atqui in abſolutione non poteſt oſtendi ιædam a verbo diſtincta.)

ιra prima requiſiιum.

§. XIV. *Secunda particula* (inquit) quæ *requirit expreſſum mandatum ac inſtitutionem divinam, aut requirit, ut hoc mandatum ſit expreſſum in ſcripturis, aut ſatis eſt, ſi conſtet, Deum hoc mandatum dediſſe, licet in ſacris literis non habeatur ita expreſſe. Si hoc ſecundum ſufficit, admittimus particulam, ſed tunc probabimus omnia ſeptem ſacramenta. Sin autem vult Chemnitius, ut revera ſe velle ſignificat, requiri mandatum Dei expreſſum in divinis literis, falſa eſt illa particula.* (Magnum verbum: articuli fidei omnes & ſinguli in ſcripturis ſacris continentur, ut ſuo loco comprobatum dedimus; jam vero inſtitutio ſacramentorum pertinet ad fidei articulos: utique ergo in ſcripturis continetur.) *At*, inquit Bellarminus, *per accidens eſt ad mandatum ſeu inſtitutionem divinam, quod ſit ſcripta vel non ſcripta, alioquin non fuiſſent vera ſacramenta baptiſmus & euchariſtia, quam Chriſtus & apoſtoli dabant, antequam ſcriberentur evangelia.* Reſp. de tota hac re alibi tractatur. Conſtituto ſacrarum literarum canone extra eum nihil agnoſcimus, quod ut nov. teſtam. ſacramentum inſtitutum ſit. Accidit quidem verbo & mandato Dei ſcribi vel non ſcribi, ex eo autem nondum ſequitur, extra ſcripturam aliquod verbum Dei non ſcriptum, priori contrarium vel ſuperadditum, quærendum eſſe. Etſi enim tempore Chriſti & primis annis apoſtolicæ eccleſiæ inſtitutio ſacramentorum nov. teſt. nondum fuerit in literas redacta, alia tamen ratio eſt ſequentium temporum poſt ſcriptum & conſtitutum nov. teſt. canonem.

ι ſecun- equiſiιm.

§. XV. *Tertia particula*, (inquit) *ut haec inſtitutio ſit in nov. teſtam. vera quidem eſt abſolute, ſed deſtruit ſententiam adverſariorum, quia docent, baptiſmum Johannis habuiſſe eandem vim & efficaciam cum baptiſmo Chriſti, ac proinde Chriſtum non tam inſtituiſſe baptiſmi ſacramentum, quam illud a Johanne inſtitutum adprobaſſe, qua ratione baptiſmus non erit ſacramentum in nov. teſtam. inſtitutum, quippe Chriſtus eſt auctor & princeps nov. teſtam.* Eſaj. XI. Hebr. IX. Reſp. miniſterium & baptiſmus Johannis pertinuit utique ad nov. teſtam. ſic enim diſerte apud Marcum cap. I. v. 1. *Initium evangelii Jeſu Chriſti Filii*

Contra tertium requiſitum.

lii Dei (hoc eſt publici & ſolennis illius præconii de Chriſto exhibito in nov. teſt. prædicari cœpti) v. 2. *Sicut ſcriptum eſt in Eſaia propheta: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem meam, &c.* v. 4. *Fuit Johannes in deſerto baptizans & praedicans baptiſmum pœnitentiae in remiſſionem peccatorum.* Expendimus dictum Chriſti Matth. XI 13. *Omnis lex & prophetae uſque ad Johannem prophetarunt;* ergo vetus teſtamentum ante Johannis miniſterium deſiit, unde v. 9. dicitur *plus quam propheta*, quia non prophetavit de Chriſto poſt aliquot annos demum venturo, ſed digito ipſum præſentem oſtendit. Joh. I. 29. *Ecce agnus Dei.* Inde initium prædicationis ipſius ſic deſcribitur, quod dixerit *adpropinquaſſe regnum cœlorum;* Matth. III. 2. quam eſſe deſcriptionem nov. teſt. patet ex prædicatione Chriſti Matth. IV. 17. cumprimis ex Rom. XIII. 12. *Nox praeceſſit, dies adpropinquavit.* Adde, quod *eſca Johannis fuerint locuſtae*, Matth. III. 4. qui cibus in lege ceremoniali vet. teſt. erat prohibitus, ut ipſo facto oſtenderet, vet. teſt. cujus pars eſſentialis erant leges ceremoniales, finem ſuum eſſe ſortitum. Sic Zacharias in hymno ſuo, quem tempore nati Johannis Spiritu dictante compoſuit, *orientem* illuxiſſe prædicat, id quod tempori umbrarum in vet. teſt. opponitur. Col. II. 17. Hebr. X. 1. Inde Irenæus lib. III. adv. hæreſ. cap. 11. Johannem dicit *ſimul fuiſſe prophetam & apoſtolum, utpote qui praenunciaverit Chriſtum ut propheta, ac digito eum monſtrarit ut apoſtolus.* Tertullianus adverſ. Marc. lib. IV. p. 272. vocat eum *limitem, in quo ceſſaverit judaiſmus, & cœperit chriſtianiſmus.* Macarius homil. XXVIII. vocat eum *complementum omnium prophetarum.* Nazianzenus orat. XXXIX. in ſ. lum. vocat eum μεσίτην τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης. Nec eſt, quod dubitetur, an baptiſmus Johannis fuerit a Chriſto inſtitutus, cum conſtet, baptiſmum Johannis a vero Deo inſtitutum eſſe; Matth. XXI. 25. Luc. III. 3. VII. 30. Joh. I. 23. 26. 33. jam vero Chriſtus eſt unus ille verus cum Patre & Spiritu ſancto Deus; ergo ab inſtitutione illa, non eſt ſequeſtrandus, ac proinde non deſinit eſſe vel Pater futuri ſeculi, Eſaj. IX. 6. vel mediator nov. teſt. Hebr. IX. 15. ſi vel maxime Johannis miniſterium ad nov. teſt. referatur. Bellarminus adlegat cap. XI. Eſaj. loco IX. & nomen auctoris ponit loco mediatoris Hebr. IX. 15. ut ſpeciem aliquam argutiolæ ſuæ conciliet.

§. XVI. *Quartae* particulæ, quod ſacramentum debeat eſſe ceremonia perpetua, opponit Bellarminus, quod Lutherus in lib. de captiv. Babylon. cap. de baptiſmo *rorem cadentem in vellus Gedeonis, & umbram retrocedentem in horologio Achaz, ſacramentis adnumeret.* Reſp. verba Lutheri ſic habent Tom. II. lat. Jen. pag. 272. *Ea ſigna, quae in patriarchis & patribus facta ſunt, longe diſcernenda a figuris legalibus, quas Moſes in lege ſua inſtituit, quales ſunt ritus ſacerdotales in veſtibus, vaſis, cibis, domibus & ſimilibus. Ab his enim non modo longiſſime differunt novae legis ſacramenta, ſed & ipſa ſigna, quae pro tempore Deus patribus dedit, in lege viventibus, quale fuit Gedeonis in vellere, Manuae in ſacrificio, quale & Eſaias obtulit Achaſo*, Eſaj. VII. *in iis enim ſimul promittebatur aliquid, quo fides in Deum exigebatur.* Ex quibus patet, Lutherum manifeſte diſtinguere inter *ſacramenta* ordinaria & *miracula* illa extraordinaria. Quod ſi vel maxime rorem cadentem in vellus Gedeonis & umbram retrocedentem in horologio Achaz ſacramenta adpellaſſet, in latiori quadam ſignificatione *ſacramenti* nomen uſurpaſſet pro quolibet ſcilicet ſigno externo fidem confirmante: proinde comparatio ſacramentorum proprie ſic dictorum cum illis miraculis non foret extendenda ultra illud tertium, in quo inſtituitur.

Contra quartum requiſitum.

§. XVII. *Quintum* membrum, quod ad ſacramentum requiratur promiſſio gratiæ, Bellarminus dicit, *duobus modis intelligi poſſe. Uno modo de promiſſione gratiae, quae ſit effectus ſacramenti, ita ut idem ſit promiſſio gratiae in ſacramentis & inſti-*

Contra quintum requiſitum.

inſtitutio ſacramenti, ut ſigni efficacis ſeu inſtrumenti juſtificationis. Alio modo de promiſſione gratiae praecedente, quae tanquam ſigillo obſignetur. Reſp. aliud eſt ſacramenti inſtitutio, aliud promiſſio gratiæ, quam confirmat ſacramentum. Inſtitutio pertinet ad cauſam *efficientem:* obſignatio promiſſionis ad cauſam *finalem.* Cæterum ſi de fructu & efficacia ſacramentorum quæritur, utrumque tribuimus ſacramentis, ſcilicet quod ſint ſigna efficacia ſeu inſtrumenta juſtificationis, & quod ſint ſignacula promiſſionis evangelicæ, cum ſint ſalutaria media fidem & confirmandi & promiſſionem evangelicam obſignandi. *At*, inquit Bellarminus, *promiſſionem de efficacia & fructu ſacramenti non facile oſtendent adverſarii in ſingulis ſacramentis ex verbo Dei ſcripto. Exemplo ſit euchariſtia, quae eſt ſacramentum proprie dictum, habentur quidem multae & inſignes promiſſiones.* Joh. VI. *Sed adverſarii non admittunt in hoc capite agi de euchariſtia. Eo capite ſepoſito nullam invenient promiſſionem. Nam* Matth. XXVI. Marc. XIV. Luc. XXII. *ubi habetur inſtitutio ſacramenti, non habetur ulla promiſſio; ſolum enim hæc verba habentur:* Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis traditur: Hic eſt ſanguis meus, qui pro vobis & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum, *ubi promiſſio de traditione corporis & effuſione ſanguinis non refertur ad ſacramentum, ſed ad ſacrificium, quod tunc Deo offerebatur in cœna, & poſtea offerendum erat in cruce. Non enim dicit corpus ſuum dari apoſtolis in remiſſionem, ſed dari pro illis nimirum Deo in remiſſionem peccatorum, & ſimiliter non dicit, ſanguinem propinari apoſtolis, ſed effundi pro illis in remiſſionem peccatorum.* Reſp. quæ promiſſiones & quam dulciſſimæ conſolationes in ſacra cœna nobis ſint propoſitæ, oſtendimus ſuo loco in tract. german. de cœna cap. 23. Breviter, Chriſtus in ſacra cœna manducandum nobis offert illud ipſum corpus, quod in ara crucis in mortem pro nobis tradidit & illum ipſum ſanguinem bibendum tradit, quem in ara crucis in remiſſionem peccatorum pro nobis effudit: utique ergo offert nobis omnia beneficia traditione ſui corporis & effuſione ſui ſanguinis parta. Quamvis igitur ipſa traditio corporis & effuſio ſanguinis non in cœna, ſed in ara crucis facta ſit, tamen corporis in mortem traditi & ſanguinis in ara crucis effuſi participes reddimur in ſacratiſſimo illo cœnæ dominicæ myſterio, quo pretioſiſſimo pignore promiſſio de gratia Dei & remiſſione peccatorum evidenter nobis confirmatur. In c. VI. Johannis quam efficaces, quam ſuaves continentur promiſſiones de ſpirituali manducatione corporis & bibitione ſanguinis Chriſti! v. 45. *Qui manducat carnem meam, & bibit ſanguinem meum, habet vitam aeternam, & ego reſuſcitabo eum in noviſſimo die.* v. 55. *Caro mea vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus.* v. 56. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo &c.* Quamvis vero manducationem *ſacramentalem* & inſtitutionem euchariſtiæ negemus in hoc c. VI. Johannis contineri, non tamen ſimpliciter illud a doctrina de ſacra cœna excludimus, ſed manducationem *ſpiritualem* & fructum hujus cœnæ dominicæ in eo proponi docemus. De tota hac re ſuo loco plura. Quid vero de baptiſmo ſtatuit Bellarminus? Num & in eo haberi negat promiſſionem gratiæ? *Promiſſio praecedens,* (inquit) *quae a ſacramento tanquam ſigillo obſignetur, non eſt neceſſaria, nec in omnibus ſacramentis invenitur. Nam in baptiſmo, qui omnium conſenſu ſacramentum eſt, non facile invenietur ejusmodi promiſſio. Lutherus & Philippus adferunt illam promiſſionem* Marc. XVI. 16. *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit. Sed iſta non eſt promiſſio praecedens, ſed eſt explicatio efficaciae ſacramenti, & praeterea iſta verba poſt reſurrectionem a Domino dicta ſunt: baptiſmi autem ſacramentum etiam ante paſſionem Chriſti inſtitutum eſt. Dicent fortaſſis haberi aliam promiſſionem* Joh. III. 6. niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei; *ſed haec non tam promiſſio, quam comminatio eſt, ex qua colligitur neceſſitas & virtus baptiſmi, ſed non promiſſio aliqua praecedens, quae baptiſmo obſignetur. Adde, quod etiam ante iſta verba fuit baptiſmus Iohannis, quem adverſarii volunt habuiſſe vim noſtri baptiſmi.* Reſp. oſtendimus

ſuo loco, baptiſmum eſſe medium regenerationis, ac proinde etiam fidei excitandæ & confirmandæ. Promiſſionem ſalutis baptiſmo adnexam eſſe, negari nulla veritatis ſpecie poteſt, cum diſerta ſint Chriſti verba: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit.* Neque quidquam impedit, quod hæc verba poſt reſurrectionem Chriſti demum prolata ſint, cum in inſtitutione baptiſmi eadem promiſſio *implicite* contineatur, quando enim baptizamur *in nomine Patris, Filii, & Spiritus ſancti*, tunc docente Petro 1 ep. III. 21. Deus fœdus nobiſcum init: Pater adoptat nos in filios; Chriſtus induit nos ſua juſtitia, Spiritus ſanctus nos regenerat & renovat. Verba Chriſti Joh. III. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu*, non ſolum neceſſitatem, ſed & fructum baptiſmi exponunt; Si enim nemo niſi ex aqua & Spiritu renatus regnum cœlorum ingredi poteſt, colligitur a contrario ſenſu, ex aqua & Spiritu in baptiſmo nos regenerari & fores regni cœleſtis aperiri. An & quomodo ſacramenta ſint promiſſionum divinarum ſignacula, ſuo loco expoſitum dabitur.

Contra ſextum requiſitum.

§. XVIII. *Sextum* membrum, quod promiſſio debeat eſſe divina ordinatione ſigno adnexa, falſum eſſe Bellarminus pronunciat, *cum verbum, quod adnectitur & veſtitur ſigno, ut inde fiat ſacramentum, nunquam ſit promiſſorium, ſed adſertorium & deprecatorium. Cum enim aqua adſpergitur in baptiſmo, non dicitur: Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit, ſed ego te baptizo in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti, quae verba non ſunt promiſſoria. Et Dominus, cum euchariſtiam fecit & dedit, non ait: Qui manducat hunc panem, vivit in aeternum, aut aliquid ejusmodi, ſed ait: Accipite & comedite, hoc eſt corpus meum. In ſacramento autem confirmationis & extremae unctionis utimur verbo deprecatorio, quia ſic docent nos acta apoſtolorum & Jacobus cap. V. in ſacramento ordinis imperatorio, in reliquis adſertorio.* Reſp. adſertio & promiſſio non ſunt ſibi invicem oppoſita. Per ſacramenta obſignatur credentibus promiſſio de gratia Dei & remiſſione peccatorum, quo ſenſu & reſpectu promiſſio recte dicitur divina ordinatione ſigno *ſacramentali* adnexa: per eadem ſacramenta tanquam ſalutaria & efficacia media offeruntur, & credentibus adplicantur beneficia in evangelio promiſſa, quo ſenſu & reſpectu recte dicuntur juſtificationis inſtrumenta. Quando miniſter dicit: *Ego te baptizo in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti*, non ſolum adſerit, baptizatum in fœdus Dei recipi, ſed & obſignat promiſſionem evangelii propriam de remiſſione peccatorum. Idem judicium eſt de ſacramento cœnæ dominicæ, in cujus ſalutari uſu non ſolum offertur, ſed & adplicatur & obſignatur promiſſio gratiæ, qua de re alibi plura.

Contra ſeptimum membrum.

§. XIX. *Septimum* membrum, quod illa promiſſio debeat eſſe de remiſſione peccatorum, itidem falſum eſſe, ſatis audacter pronunciat Bellarminus: loco probationis adfert euchariſtiam, quam inſtitutam eſſe dicit *non ad peccata remittenda, ſed ad caritatem augendam & nutriendam.* Reſp. in ipſis verbis inſtitutionis mentio fit remiſſionis peccatorum, dicit enim Chriſtus, ſe nobis bibendum tradere illum ſanguinem, quem pro nobis effudit in remiſſionem peccatorum, quomodo ergo promiſſio de remiſſione peccatorum a ſacra cœna excludi poteſt? quando manducamus corpus pro nobis in mortem traditum & bibimus ſanguinem in remiſſionem peccatorum pro nobis effuſum, utique confirmatur fides noſtra, ut certo ſtatuamus, datum nobis iri, quidquid traditione corporis & effuſione ſanguinis in ara crucis Chriſtus nobis promeruit. Quando Chriſtus dicit, *hoc facite in mei commemorationem*, requirit a nobis, ut in uſu cœnæ dominicæ mente grata recordemur, quod Filius Dei ad reparandam lapſam ac perditam noſtram naturam corpus & ſanguinem, id eſt, veram humanam naturam in perſonæ unitatem adſumſerit, quod adſumtum illud corpus in mortem tradiderit, & ſanguinem ſuum effuderit ad promerendam peccatorum remiſſionem; quod traditum illud corpus & effuſum ſanguinem in hac cœna nobis manducandum & bibendum præbeat, ut illa

me-

memoria (quæ eſt fides) hac ſumtione in nobis excitetur, augeatur, confirmetur & obſignetur.

Contra octavum requiſitum.

Octavum membrum, quod ſacramenta confirment promiſſionem gratiæ, ſuum habebit inferius locum, ubi de fine ſacramentorum diſputabitur.

Quæ ſacramentorum requiſita a Bellarmino ſtatuentur.

§. XX. Hiſce octo requiſitis a Chemnitio propoſitis opponit Bellarminus alia requiſita, itidem numero octonario incluſa lib. I. de ſacrament. capite 9. *Ad ſacramentum novae legis conſtituendum* (inquit) *neceſſario haec requiruntur: 1.) Ut ſit ſignum.* Reſp. ſacramenta ſunt ſigna ratione *effectus*, obſignant enim promiſſionem gratiæ, unde dicuntur *ſigna & teſtimonia divinae voluntatis erga nos.* Auguſtana confeſſio artic. XIII. (*). Circumciſio Gen. XVII. 11. dicitur ſignum, Rom. IV. 11. σφραγὶς ſive ſigillum; (atque hic eſt finis ſacramentorum principalis) poſtea etiam varias ſignificationes præbent (qui eſt finis eorum ſecundarius & minus principalis, vel potius adjunctum) nequaquam vero ſunt ſigna ratione *eſſentiae*, quaſi tota eorum natura & eſſentia ſignificando abſolvatur, ſeu quod σχέσις rei terrenæ & rei cœleſtis in omnibus ſacramentis tantummodo ſit ſignificativa. 2.) *Ut ſit ſignum ſenſibile*, ubi refutat Occamum, qui in IV. ſent. diſt. 1. negat, hoc eſſe de ſacramenti eſſentia. Reſp. addendum huic conditioni, quod debeat eſſe *ſignum viſibile*, uti paſſim Auguſtinus loquitur, & ex ſacramento baptiſmi & cœnæ dominicæ adparet. Verbum ἀκουςὸν diſtinctum eſt a verbo ὁρατῷ, illud nondum conſtituit ſignum *ſacramentale*, ſed hoc tantummodo. 3.) *Ut ſignum ſit voluntarium, ſive datum, non naturale.* 4.) *Ut hoc ſignum habeat cum re, quam ſignificat, analogiam & ſimilitudinem aliquam;* ubi monet, *tria eſſe ſignorum genera, quaedam tantam habent cum re ſignificata ſimilitudinem, ut ſine ulla inſtitutione naturaliter ſignificent, quomodo imago Chriſti eſt ſignum Chriſti; & veſtigium in arena impreſſum eſt ſignum pedis. Quaedam alia nullam habent cum re ſignificata ſimilitudinem, & ideo tota pendent ab inſtitutione, hoc modo verba ſunt ſigna rerum, & ſonus campanae ſignum habendi ſenatus. Quaedam medio modo ſe habent, nam habent quidem analogiam cum re, ſed tam indeterminatam & confuſam, ut magis apta ſint ad ſignificandum, quam actu ſignificent, niſi determinentur ab aliquo, ſicut imago non facta ad alicujus particularis hominis ſimilitudinem, neminem in particulari ſignificat, & tamen quemlibet ſignificare poteſt, ſi determinetur adſcripto nomine alicujus aut addito veſtimento &c.* Hujus tertii generis dicit eſſe omnia ſacramenta. *Reſp.* non negamus, ſigna *ſacramentalia* analogiam quandam cum fructu ſacramenti habere: *Si enim ſacramenta quandam ſimilitudinem earum rerum, quarum ſunt ſacramenta, non haberent, omnino ſacramenta non eſſent,* docente Auguſtino epiſt. XXIII. ad Bonifac. ſed analogia illa ſignificativa eſt ſecundarium rei terrenæ ſive elementi externi in ſacramentis nov. teſt. officium; primarium officium eſt, ut ſit ὄχημα vehiculum & medium, per quod res cœleſtis exhibetur. Torquet autem ſeſe hoc loco Bellarminus, ut analogiam illam in ſacramento pœnitentiæ inveniat, tandem concludit, *eam conſiſtere inter exteriorem abſolutionem, quae ore pronunciatur, & internam juſtificationem, quae a Deo efficitur.* Reſp. Bellarminus lib. I. de pœnit. c. 11. ſtatuit, *non ſolam abſolutionem, ſed etiam confeſſionem eſſe ſignum viſibile in hoc ſacramento*, (ut diſſenſiones aliorum prætermittamus, de quibus in tract. de pœnit. §. 23.

dictum)

(*) In hocce articulo *Auguſtanæ confeſſionis* ſacramenta dicuntur quidem *ſigna;* ſed talia, per quæ Deus ſimul ſua beneficia hominibus revera conferat. Proinde 1.) non ſunt *ſigna rei*, ſeu *eſſentiæ*, quaſi rem ſacram, ſive beneficia gratiæ divinæ tantum ſignificarent, nec vero offerrent, conferrent, nobiſque vere exhiberent; ſed *ſigna Dei*, quibus benignam ſuam erga nos voluntatem declarat. Sunt 2.) *ſigna efficacia*, quæ vim *mediorum* habent; unde *loc. cit.* mox ſubjicitur: *ad confirmandam & excitandam fidem in his, qui utuntur, propoſita.* Quæ quidem verba clare ſatis oſtendunt, ſacramenta non pro *nudis ſignis* habenda eſſe.

dictum) ergo non ſufficit analogiam quærere in abſolutione externa & interiori juſtificatione, ſed eadem quærenda etiam erit in confeſſione. Præterea cum in ſacramento pœnitentiæ non aliud detur ſignum viſibile, quam verbum confitentis & abſolventis, quomodo omnia ſacramenta ad tertium genus pertinebunt? an non verba ad ſecundi generis ſigna fuerunt relata? Vanum eſt effugium, *quod verba illa: Ego te abſolvo, ſint ſacramentum, non quatenus verba ſunt & ex humana inſtitutione ſignificant, ſed quatenus ſunt veluti res quaedam a Deo inſtitutae ad ſignificandam & efficiendam juſtificationem a peccatis.* At res & verba toto genere differunt: nunquam igitur ex verbis abſolutionis res quædam ſacramentalis ſive elementum externum viſibile fabricari poterit. 5.) *Ut ſignum hoc repraeſentet rem aliquam ſacram, non profanam*, talem rem ſacram dicit eſſe triplicem, videlicet *gratiam juſtificantem, quae ut praeſens demonſtratur: paſſionem Chriſti, quae eſt cauſa gratiae & ut praeterita commemoratur, & vitam aeternam, quae eſt effectus gratiae, & ut futura praefiguratur:* mox tamen addit: *id, quod praecipue & eſſentialiter ſignificatur per ſacramentum novae legis, eſſe ſolam gratiam juſtificantem.* 6.) *Ut ſignum hoc non ſolum ſignificet ſanctificationem, ſed etiam ita ſignificet, ut quae tunc fiat, dum ſacramentum adhibetur.* 7.) *Ut non ſolum ſignificet ſanctificationem, quae tunc fiat, ſed etiam quae fiat vi ipſius ſacramenti, ita ut ſacramentum ſit cauſa inſtrumentalis ſanctificationis.* Reſp. confunduntur χάρις juſtificationis & χάρισμα ſanctificationis, ut & finis ſacramentorum principalis & ſecundarius &c. An ſacramenta conferant gratiam ex opere operato, poſtea ſuo loco diſcurietur. 8.) *Ut ſit ceremonia religionis ſtata ac ſolennis, quae hominem Deo conſecret*, quod acceptamus & contra extremam unctionem argumentum ex eo ducimus, ut adparebit ſuo loco.

CAPUT III.
DE DEFINITIONE SACRAMENTI.

Definitiones ſacramenti.

§. XXI. Cap. 10. diſputat Bellarminus, *an ſacramentum proprie definiri poſſit?* Enumerat autem tres ſuorum ſententias. Quidam exiſtimant, ſacramentum proprie definiri non poſſe, ut Occamus, Major, Richardus. Alii volunt ſacramentum definiri poſſe, ſed imperfecte, ut Scotus & Sotus; alii volunt ſacramentum proprie definiri poſſe, ut Mart. de Ledeſma. Bellarminus concludit, *non phyſice, ſed moraliter ſacramentum definiri poſſe.* Cap. 11. varias enumerat definitiones ſacramentorum. 1.) *Sacramentum eſt ſignum rei ſacrae.* 2.) *Eſt inviſibilis gratiae viſibilis forma*, quas dicit colligi ex Auguſtini lib. X. de civ. Dei cap. 5. recte autem monet, eſſe imperfectas. 3.) *Eſt corporale vel materiale elementum foris ſenſibiliter propoſitum ex ſimilitudine repraeſentans, ex inſtitutione ſignificans, & ex ſanctificatione continens aliquam inviſibilem & ſpiritualem gratiam.* Hugo lib. I. de ſacram. part. 9. cap. 2. 4) *Eſt inviſibilis gratiæ viſibilis forma, ejuſdem gratiæ imaginem gerens & cauſa exiſtens.* Lombardus IV. ſent. diſt. 1. 5.) *Eſt res ſenſibus ſubjecta, quae ex Dei inſtitutione ſanctitatis & juſtitiæ tum ſignificandae tum efficiendæ vim habet.* Catechismus Tridentinus. 6.) *Sacramentum eſt, per quod ſub tegumento rerum viſibilium divina virtus ſecretius ſalutem operatur.* c. Multi ſecularium 1. q. 1. Quid in his definitionibus probemus vel improbemus, ex ſequentibus manifeſtum erit. Cap. 12. quærit, *an definitiones illae conveniant univoce ſacramentis legis veteris & novae*, ubi duas Scholaſticorum copias mutuo confligentes producit. Lombardus, Albertus, Thomas, Bonaventura negant; Idem Thomas, Dominicus a Soto, & Martinus Ledeſma adfirmant. Bellarminus arbitrum ſe conſtituit, & diſſidium componere nititur, quid præſtiterit, patebit ex quæſtione, an ſacramenta vet. teſt. itidem fuerint efficacia media gratiæ & remiſſionis peccatorum? Cap. 13. conatur infringere ea, quæ contra definitiones illas Scholaſticorum Chemnitius protulerat,

tulerat, ſed frigide admodum reſpondet, ut cuilibet primo intuitu patet, & ex ſpeciali ſingulorum ſacramentorum ἐργασίᾳ manifeſtius conſpicietur.

An genus ſacramenti ſit ſignum?

§ XXII. Ex his adparet, genus in definitione ſacramenti a Bellarmino conſtitui *ſignum*. Quamvis vero non inviti fateamur, ſacramenta ratione officii & finis eſſe ac dici poſſe *ſigna*, quia ſignificant, efficiunt, adplicant & obſignant fide utentibus beneficia evangelii propria, tamen proximum & adæquatum ſacramenti genus negamus eſſe *ſignum*. 1) Quia aliud eſt res ipſa, aliud ejus officium ac finis; aliud adpellatio ejus ex officio, aliud definitio ex eſſentia. Definitio eſt λόγος οὐσίας: ergo genus in definitione peti debet ex rei definitæ eſſentia; jam vero eſſe ſignum non pertinet ad *quidditatem* ſacramenti, ſed ad ejus finem & uſum. Ergo non eſt genus verum & proprium. 2.) Definitio debet conſtare ex prioribus & notioribus. Sacramenta eſſe ſigna & ſigilla, non eſt ex prioribus & notioribus, quia ipſorum cognitio pendet ex actionibus & ceremoniis: hæ enim cum fine, qui eſt ſignare, conjunctæ dicuntur ſigna & ſigilla. 3.) Proprium genus debet eſſe propinquum. Signum autem eſt genus ſacramenti remotum, tum quia a fine petita eſt hæc denominatio, tum quia mediantibus actionibus certo verbo & externo elemento conſtantibus ſignant. 4.) Pars rei non eſt genus rei ut totius. Signa in oculos incurrentia ſunt pars ſacramentorum, una terrena ſcilicet, cui adjuncta res cœleſtis inviſibilis ſacramentum proprie dictum conſtituit. 5.) Genus non debet eſſe ambiguum. Atqui vox *ſigni* eſt ambigua, uſurpatur enim a quibusdam in definitione ſacramenti, ut denotetur, ſacramentorum totam eſſentiam in ſignificando conſiſtere; ab aliis vero, ut finis ſacramentorum in ſignificando & obſignando poſitus hac adpellatione exprimatur.

§. XXIII. Qui Calvinum ſequuntur, itidem ſacramenta definiunt per *ſigna* (*). Duplicem autem ſignificationem in ſacramentis conſtituunt, *unam*, qua res terrena ſignificet rem cœleſtem abſentem; *alteram*, qua integrum ſacramentum ſignificet gratiam ſpiritualem: Zwinglius lib. de peccato originis: *Signa nihil quam externae res ſunt, quibus in conſcientia nihil efficitur.* In confeſſ. ad imp. *Credo, imo certo ſcio, omnia ſacramenta tum abeſſe, ut gratiam conferant, ut ne adferant quidem & diſpenſent.* Calvinus in catech. *Sacramentum nihil aliud eſt, quam externa divinae erga nos benevolentiae teſtificatio, quae viſibili ſigno ſpirituales gratias figurat.* Beza de ſumma rei Sacrament. q. 2. *Unde efficacia illa ſacramentorum? a Spiritus ſancti operatione in ſolidum, non a ſignis, niſi quatenus externis illis objectis interiores ſenſus moventur.* Aretius part. II. probl. p. 441. reprehendit eos, qui ſacramenta adpellant *ſigna exhibitiva*. *Reſp.* 1.) De quolibet Sacramento judicandum eſt ex propria inſtitutionis ſede, quæ oſtendit, non poſſe hoc axioma habere locum, quod tota eſſentia & efficacia ſacramentorum tantum in ſignificando conſiſtat. 2.) Analogia *ſacramentalis*, quam ſemper in ore habent, animadvertitur duplex, reſpicit enim vel *integrum* ſacramentum, vel ſacramenti *partes*. Analogia ſacramenti *integri* eſt proportio ſeu ratio ſacramenti totius ad uſum ſpiritualem, quem non ſolum ſignificat, ſed

(*) *At quidquid excludit principalem partem ſacramenti ex ipſo ſacramento, illud non poteſt eſſe verum, proprium & adæquatum genus ſacramenti. Atqui illud ſignum & ſignaculum in ſchola Calvini eſt ejusmodi, ut excludat principalem partem ſacramenti ex ipſo ſacramento, nempe rem cœleſtem, quæ juxta Calvinum eſt res ſignata. Ergo ſignum & ſignaculum non eſt verum genus ſacramenti. Minor patet, nam nullum ſignum eſt ſuum ſignatum, ſicut nullum relatum eſt ſuum correlatum. Omne enim relatum dicitur ad aliud, & hoc ipſum quod eſt, alterius eſt. Pater eſt Filii pater, non autem pater eſt filius. Sic ſignum eſt ſignati ſignum, & ſignatum eſt ſui ſigni ſignatum. Signum autem non eſt ſignatum, nec ſignatum eſt ſignum. Si ergo ſacramentum eſt ſignum, ergo res ſignata non pertinet ad ipſam ſacramenti eſſentiam & naturam, ſed eſt extra eam, & ab ea quam optime poteſt ſeparari.* Menzerus tom. II. diſp. Gieſſenſ. cap. 6. th. 15. GERHARDUS.

ſed etiam confert & obſignat vere credentibus. Sic circumciſio ſacramentalis non ſolum ſignificat, ſed etiam efficit, adplicat & obſignat fide utentibus circumciſionem ſpiritualem. Baptiſmus in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti collatus non ſolum ſignificat, ſed etiam efficit, adplicat & obſignat fide utentibus interiorem ablutionem. Analogia *partium* ſacramenti inter ſe eſt proportio ſeu χέσις elementi externi ad rem cœleſtem: hæc diverſa eſt in ſacramentis nov. quam vet. teſtamenti, ut ſuo loco in ſpeciali ἐργασίᾳ uberius demonſtrabitur. 3.) Aqua baptiſmalis nullibi dicitur ſignum ſpiritualis ablutionis, ſed *ex aqua & Spiritu* dicitur fieri regeneratio, Joh. III. 5. *Per lavacrum regenerationis & renovationis ſalvari* dicimur, Tit. III. 5. *Lavacro aquae in verbo mundari* dicitur eccleſia Eph. V. 27. *Baptiſma nos ſalvare* dicitur 1 Petr. III. 21. Panis euchariſticus non dicitur ſignum, ſed *communicatio corporis* & vinum euchariſticum non dicitur ſignum, ſed *communicatio ſanguinis Chriſti*. 1. Cor. X. 16. utique ergo non in ſignificando tantum, ſed in conferendo & adplicando ſigna ſacramentalia conſiſtunt. Fatetur ipſe Beza parte II. quæſt & reſp. q. 50. quod *realis ſive rei ipſius ac ſubſtantiae praeſentia in certo loco & praeſentia ſacramentalis non ſint perpetuo repugnantes*. Quæſt. 12. dicit, *alia eſſe ſigna μνημονευτικὰ, alia σημαντικὰ, alia, quae teſtentur id, cui ſignificando adhibentur, nobis vere dari, ſic in ſufflando dabat Chriſtus diſcipulis Spiritum ſanctum*. Vide ſuperius §. 9. & 20.

Sacramenti genus eſt actio.

§. XXIV. Sacramenta nos ponimus in prædicamento *actionis*, & ex eodem *genus* definitionis petimus, cum definitum & genus definitionis in eodem oporteat eſſe prædicamento. Cæterum ſacramentum eſſe actionem probamus: 1.) Ex *inſtitutione* divina ſingulorum ſacramentorum, in qua Deus expreſſe requirit & præſcribit actionem. De circumciſione Gen. XVII 11. *Circumcidetis*, inquit Dominus, *carnem praeputii*. De agno paſchali Exod. XII. 3. & ſeqq. dicit Dominus: *Tollat unusquisque agnum & immolet & edat carnes agni aſſas igni &c.* De baptiſmo ait Chriſtus: *Baptizate in nomine Patris, Filii, & Spiritus ſancti*. Matth. XXVIII. 19. De ſacra cœna itidem ait Chriſtus Matth. XXVI. 26. *Accipite, comedite* v. 27. *Bibite &c.* Sic ergo concludimus: Quidquid dependet ab inſtitutione, non poteſt eſſe ſubſtantia, vel quantitas, vel qualitas, ſed eſt vel relatio, vel actio. Omne ſacramentum dependet ab inſtitutione; ergo non eſt ſubſtantia, vel quantitas, vel qualitas, ſed vel *relatio* vel *actio*. Non autem eſt *relatio*, ſic enim tota ratio atque eſſentia ſacramenti conſiſteret in mutua χέσει ſive habitudine ſigni ad ſignatum, & ſic ſacramentum eſſet etiam ſine actione. Adde, ſi ex relatis Sacramentum definiretur, nempe *ſignum*, tum materia eſſet genus materiati. Conſtat autem materiam ſacramenti eſſe non ſolum rem terrenam, ſed & cœleſtem. 2.) Ex *inductione*. Omnia & ſingula proprie dicta ſacramenta ſunt actiones. Ergo ſacramentum in genere definiendum eſt per *actionem*. Antecedens eſt manifeſtum. Nam & circumciſio eſt actio nempe amputatio pelliculæ, & agni paſchalis mactatio, aſſatio, & manducatio eſt actio. Baptiſmus eſt immerſio ſive adſperſio, & cœna dominica eſt benedictio, diſtributio, manducatio & bibitio. 3.) In definitione actionum *forma* communis generi quadantenus eſt incluſa. Jam vero forma communis ſacramenti conſiſtit in actione, qua ſublata ſacramentum proprie dictum eſſe nequit. Tolle enim præputii amputationem, & non erit circumciſio ſacramentalis. Tolle mactationem, aſſationem & manducationem agni, & non erit paſcha. Tolle immerſionem ſive adſperſionem, & non erit baptiſmus. Tolle manducationem benedicti panis & bibitionem benedicti vini, & non erit cœna dominica. Ergo ſacramentum in genere definiendum per *actionem*, quippe quæ eſt forma ſacramenti communis, actio certis objectis & circumſtantiis determinata eſt forma cujuscunque ſacramenti propria. 4.) Ipſa *adminiſtratio* ſacramentorum oſtendit, ſacramenta eſſe proprie actiones. Actio agentis, quatenus agens eſt, actus eſt, eoque perficitur. Sacramenta non niſi agentium & quidem quatenus agunt, actus ſunt, iisque quoad eſſentiam omnino perficiuntur; utique ergo ſunt actio-

nes.

nes. Breviter, quod ipſa ſcriptura definit verbis *activis* & actionem requirentibus, & quod ſuum *eſſe* habet in actione & ſine actione eſſe non poteſt, illud vere & proprie eſt actio. Sacramenta ſunt talia, ut patet ex inductione. Ergo. 5.) Accedit, quod veteres & recentiores ſcriptores eccleſiaſtici ſacramenta paſſim adpellent *ceremonias* ac *ritus*, quos in actione conſiſtere manifeſtum eſt. 6.) Qui Calvinum ſequuntur, easdem adpellationes ſæpe uſurpant, & ſacramenta expreſſe *actiones* vocant, vide Bezam volum. III. theol. p. 332. Bucanum loco XLVI. pag. 566. Trelcatium inſtitut. theol. lib. II. p. 97. Piſcatorem volum. I. theſ. diſput. 25. &c. Cumprimis notandum, quod Petrus Martyr ſcribit claſſ. IV. loc. com. cap. 10. §. 36. *Sacramenta tota in actione conſiſtunt, qua ſublata non amplius ſunt ſacramenta.* 7.) Bellarminus libr. I. de pœnit. cap. 11. §. 12. fatetur, *non male Chemnitium ex baptiſmo & euchariſtia, quae omnium conſenſu vera ſacramenta ſunt, naturam ac proprietatem ſacramentorum in genere inveſtigare.* §. 13. addit: *Baptiſmi natura atque eſſentia proprie non in ſubſtantia, ſed in actione conſiſtit. Symbolum enim externum, cui adnexa eſt gratia, & quod proprie baptiſmus dicitur, non eſt aqua, ſed ablutio cum ſanctiſſimae Trinitatis invocatione; ablutio autem & invocatio non ſubſtantiae, ſed actiones ſunt.* (Si ergo baptiſmi ſacramentum conſiſtit in actione, utique etiam genus ſacramenti erit actio; negat hoc Bellarminus, ideo addit:) *Nec tamen generatim adfirmari poteſt, omne ſacramentum in actione conſiſtere, nam euchariſtiae ſacramentum proprie non actio tranſiens eſt, ſed res permanens eſt, non enim actionem conſecrandi, ſed panem conſecratum & in corpus dominicum commutatum euchariſtiam vocamus.* Idem probare conatur libr. IV. de euchar. cap. 3. §. 4. & ſeqq. Sed hæc procedunt ex hypotheſi *transſubſtantiationis*, quam per verba: *Hoc eſt corpus meum*, fieri ſtatuit, qua de re ſuo loco. Ex hac hypotheſi, quod ſacramenti genus ſit actio, deducta eſt regula uſitata: *Nihil habet rationem ſacramenti extra uſum divinitus inſtitutum:* Notandum autem, quod uſus ſacramentalis legitimus complectatur hæc tria: a.) Ut obſerventur ritus a Deo inſtituti ſine ulla depravatione ac mutatione. b.) Ut illi obſervent ritus, quibus eos Deus inſtituit. c.) Ut ritus in eum finem uſurpentur, in quem ſunt a Deo inſtituti. Sic ad baptiſmum requiritur. α.) aqua, β.) homo vivens baptizandus, γ.) Immerſio vel adſperſio aquæ in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti.

Sacramenta ſunt actiones ſacræ & ſolennes.

§. XXV. Cum autem varia ſint actionum genera, ideo addendum, quod ſacramenta ſint actiones *divinae*, *ſacrae* & *ſolennes*, nimirum quia divinitus ſunt inſtitutæ & quia Deus nobiſcum in illis agit & viciſſim cum Deo nobis in illis res eſt. Deus non ſolum ſacramenta primitus inſtituit, eaque eccleſiæ commendavit, ſed etiam adhuc hodie cœleſtia bona per ea mediante hominis miniſterio diſpenſat, ergo ſacramenta ſunt actiones divinæ tum ratione *inſtitutionis*, tum ratione *diſpenſationis*. Præterea hoc προσδιορισμῷ, quod ſacramenta ſint actiones ſacræ & ſolennes, reſtringitur quodammodo hoc genus, & diſtinguitur a quavis actione politica naturali ac ludicra, cum tota hæc actio ex Dei inſtitutione dependeat, ideoque ſacra ſit & ſolennis, ac reverentiam debitam requirat.

CAPUT IV.

DE CAUSA EFFICIENTE SACRAMENTORUM.

Cauſa efficiens principalis ſacramentorum.

§. XXVI. *Cauſa efficiens principalis* atque auctor ſacramentorum eſt ſolus Deus, 1.) Sicut in nullius hominis poteſtate eſt, novos fidei articulos condere: Sic nec penes ullum hominem ea reſidet facultas, ut nova poſſit ſacramenta inſtituere. 2.) Ejus eſt media gratiæ inſtituere, cujus eſt gratiam dare: jam vero ſolus Deus dat gratiam juſtificationis: Ergo ipſius ſolius eſt media gratiæ ſive ſacramenta inſtituere.

Ut ſolius Dei eſt bona cœleſtia dare & promittere, ac ſuam erga nos voluntatem declarare: ita ejuſdem ſolius eſt ſigilla ac certa ſuæ erga nos voluntatis pignora promiſſioni adnectere. 3.) Adparet id ipſum ex inſtitutione ſingulorum ſacramentorum. 4.) Et confirmatur teſtimoniis veterum: Cyprianus ſerm. de ablut. pedum. *Ipſe ſummus ſacerdos ſui eſt ſacramenti inſtitutor & auctor.* Ambroſius libr. IV. de ſacram. cap. 4. tom. 4. p. 438. *Auctor ſacramentorum quis eſt, niſi Dominus Ieſus? De cœlo iſta ſacramenta venerunt, conſilium enim omne de cœlo eſt.* 5.) Hinc recte Thomas p. III. q. 64 art. 2. *Virtus ſacramenti eſt a ſolo Deo: ergo ſolus Deus eſt ſacramentorum inſtitutor.* Et poſtea: *Apoſtoli & eorum ſucceſſores ſunt vicarii Dei, quantum ad regimen eccleſiae a Deo inſtitutae per fidem & fidei ſacramenta, unde ſicut non licet eis tradere aliam fidem, ita neque inſtituere alia ſacramenta, ſed per ſacramenta, quae de latere Chriſti pendentis in cruce ſluxerunt, dicitur eſſe fabricata Chriſti eccleſia* (*). Gabr. Biel libr. IV. ſent. diſt. 1. q. 2. art. 3. dub. 2. *Inſtitutio ſacramentorum, quae non ſolum repraeſentant, ſed certo & efficaciter ſignant ſacramentalem effectum, per ſolum Deum fieri poteſt, qui ſolus effectum ſacramentalem ſupernaturalem cauſare poteſt.* Recte tamen ibidem addit: *promulgationem iſtius inſtitutionis ab alio fieri poſſe.* Sic agni paſchalis inſtitutio per Moſen promulgata fuit populo Iſraelitico Exod. XII. Sic baptiſmi diſpenſatio per Johannem baptiſtam facta, ſed inſtitutio a ſolo Deo. Joh. I. 33. Ex hoc fundamento oriuntur hæc *poriſmata:* a.) Cujus non poteſt oſtendi divina inſtitutio immediate a Deo profecta & per prophetas vel apoſtolos eccleſiæ commendata, illud non eſt verum ſacramentum. b.) In ſacramentorum *eſſentialibus* non debet vel poteſt quidquam humana auctoritate mutari, cum ſcilicet pendeant a Dei inſtitutione. c.) De quolibet ſacramento judicandum ex propria ſede, in qua deſcriptio inſtitutionis proponitur. d.) Verba *ſubſtantialia* inſtitutionis ſacramenti non ſunt mutanda. e.) Sacramentorum virtus & efficacia pendet ex divina inſtitutione, & ad Deum auctorem unice referenda eſt (**).

Deus ut inſtituit, ita quoque diſpenſat ſacramenta.

§. XXVII. Neque ſolum inſtituit Deus ſacramenta, ſed etiam ea *diſpenſat*, non tamen *immediate*, (ſi excipias primam cœnam ab ipſo Chriſto adminiſtratam) verum per miniſtros eccleſiæ. Cum enim miniſter in diſpenſatione ſacramentorum non ſuo, ſed Dei nomine agat; nec ſuum aliquod, ſed alienum beneficium diſpenſet, ideo *principalis* ſacramentorum *diſpenſator* recte ſtatuitur ipſe Deus. Chryſoſtom homil. LXXXV. in Ioh. *Deus omnia facit, ſacerdos linguam & manus praebet.*

An humana natura Chriſti ab inſtitutione & diſpenſatione ſacramentorum ſecludenda ſit.

Quæritur hoc loco: an ab inſtitutione & diſpenſatione ſacramentorum nov. teſtamenti adſumta humana natura Chriſti ſit excludenda? Grynæus in diſput. Heidelberg. anno 1584. primum tergiverſatus eſt, poſtea tamen conceſſit, *Chriſtum Dei & Mariae Filium eſſe auctorem hujus ſacramenti*, ut patet ex act. diſp. fol. 47. Sed enim, ſi Calviniani velint θέσιν ſuam φυλάττειν, ſtatuere coguntur, Chriſtum ſecundum humanam naturam ab inſtitutione & adminiſtratione ſacramentorum ſecludendum eſſe. 1.) Qui non habet excellentiam & poteſtatem divinam, ille non poteſt inſtituere ſacramenta, ut paulo ante demonſtratum. Jam vero Chriſtus ſecundum humanam naturam non habet

(*) Durandus lib. IV. ſent. diſt. 2. prolixe probat, *ſacramentorum auctorem oportere eſſe non angelos, non homines, ſed ipſum Deum.* Optatus Milevitanus libr. V. *Deus hominem lavat, non homo, non enim poteſt munus ab homine dari, quod divinum eſt. Sordes & maculas mentis lavare non poteſt, niſi qui ejuſdem fabricator eſt mentis.* GERHARDUS.

(**) Contra concilium Trident. ſeſſ. XXI. can. 2. adſerit: *eccleſiam habere poteſtatem mutandi & inſtituendi ſacramenta.* Sic Bellarminus libr. I. de ſacrament. c. 23. *quædam a Chriſto, quædam ab apoſtolis promulgata*, & Hugo libr. II. de ſacram. itemque Lombardus IV. ſent. diſt. 23. negant, a Chriſto omnia ſacramenta eſſe inſtituta. GERHARDUS.

habet excellentiam & poteſtatem divinam juxta ipſorum hypotheſes; realem enim divinorum idiomatum communicationem acriter impugnant; Ergo. 2.) Caro Chriſti non concurrit ad adplicationem gratiæ & vitæ juxta ipſorum hypotheſes; diſputant enim, carnem Chriſti eſſe vivificam non ratione *efficaciae* & adplicationis, ſed reſpectu *adquiſitionis* & meriti. Ergo etiam non concurrit ad inſtitutionem & diſpenſationem ſacramentorum. Conſequentiæ ratio eſt manifeſta, quia ſacramenta itidem pertinent ad adplicationem gratiæ, cujus ſunt organa atque media. 3.) Chriſtus ſecundum humanam naturam eſt tantum in uno loco juxta ipſorum hypotheſes. Jam vero ſacramenta in pluribus omnino locis diſpenſantur, Ergo Chriſtus ſecundum humanam naturam non adeſt in diſpenſatione ſacramentorum. Nos contra ſtatuimus, Chriſtum θεάνθρωπον tum in inſtitutione, tum in diſpenſatione ſacramentorum novi teſtamenti præſentem adeſſe & opera mediatoris juxta utramque naturam exſequi: jam vero officium mediatoris complectitur non ſolum adquiſitionem, ſed & adplicationem gratiæ, ut conſtat. Illa adplicatio gratiæ fit per verbum & ſacramenta, a quorum inſtitutione ac diſpenſatione Chriſtum ſecundum humanam naturam excludere, eſt unionem perſonalem divinæ & humanæ naturæ ſolvere, majeſtatem divinam carni adſumtæ *perſonaliter* communicatam negare, regulam illam, quod in operibus mediatoris utraque natura agat, quod ſibi proprium eſt, cum communicatione alterius, plane evertere (*). Ex quo etiam facile adparet, quid ſtatuendum ſit de eo, quod Bellarminus ſecutus Scholaſticos lib. I. de ſacr. cap. 23. tribuit Chriſto ut homini *quandam poteſtatem excellentiae, derivatam a divinitate, quae ſit velut media inter divinam & humanam.* At non media quædam, ſed vere divina poteſtas Chriſto ſecundum humanam naturam data eſt, ut ſuo loco plenius docetur.

Diſpenſatio ſacramentorum fit per homines.

§. XXVIII. Utitur autem Deus in adminiſtratione ac diſpenſatione ſacramentorum miniſterio non angelorum, ſed hominum. Quemadmodum enim non angelorum, ſed hominum opera in prædicatione verbi utitur: (cum 1.) norit infirmitatem naturæ noſtræ non poſſe ferre angelicæ majeſtatis intuitum, Jud. XIII. Dan. X. Luc. II. &c. 2.) ut omnibus pateat acceſſus ad doctrinam cœleſtem, nec quærantur revelationes e cœlo, Deut. XXX. 11. Rom. X. 6. 3.) ut oſtendat ſuam potentiam, quod diabolo & omnibus inferorum portis miſellos & imbecilles homines opponat. 4.) ut hominum erga ſe invicem humilitatem, obedientiam & reverentiam probatam reddat) ita quoque ad ſacramentorum diſpenſationem hominum opera ac miniſterio uti ipſi placuit. Sunt enim conjuncta officia, docere evangelium & adminiſtrare ſacramenta. Ordinarie igitur per miniſtros eccleſiæ ſacramenta diſpenſat, qui dicuntur ob id *diſpenſatores myſteriorum Dei*, 1 Cor. IV. 1. συνεργοῦντες *cooperantes Deo*, 2 Cor. VI. 1. & Θεοῦ συνεργοι, 1 Cor. III. 9. De Baptiſmo & cœna dominica ex inſtitutionis ſede manifeſtum, quod diſpenſationem horum ſacramentorum apoſtolis & eorum ſucceſſoribus Chriſtus commendaverit, uti etiam ex actis apoſtolicis conſpicuum, quod mandato Chriſti obſequentes ipſi hæc ſacramenta adminiſtraverint. De circumciſione & agno paſchali dubium oboriri poteſt, qua de re ſuo loco. Extraordinarie tamen in ſacramento initiationis (quale in vet. teſtam. fuit circumciſio, in nov. baptiſmus) urgente extrema neceſſitate etiam aliis eccleſiæ membris ejus adminiſtratio concedenda. Vocamus autem extremam neceſſitatem, quando locum habet hoc disjunctum: aut huic homini ſine baptiſmo moriendum, aut a privato baptiſmus eſt adminiſtrandus; cujus quæſtionis ἐργασία ad tractatum de baptiſmo pertinet.

An quilibet privatus habeat poteſtatem

§. XXIX. Flagellat Bellarminus lib. I. de ſacram. cap. 24. & libr. IV. de euchar. cap. 16. d.

Ee 2 Lu-

(*) *Quemadmodum elementa virtutem omnem habent a cœlo, ita ſacramenta virtutem a paſſione Chriſti conſequuntur.* Savanarola de verit. fidei libr. I. cap. 2. GERHARDUS.

& jus adminiſtrandi ſacramenta.

Lutherum, quod docuerit, *quemvis hominem baptizatum poteſtatem & jus habere adminiſtrandi ſacramenta.* Sed novit Bellarminus, nos haudquaquam confuſionem in eccleſia probare, neque cuiquam, niſi legitime ad miniſterium vocato, poteſtatem adminiſtrandi ſacram cœnam concedere, ne quidem in caſu neceſſitatis, cum diſpar ratio ſit inter baptiſmum & ſacram cœnam. Lutherum quod attinet, is non concedit omnibus baptizatis abſolute & ſimpliciter poteſtatem adminiſtrandi ſacramenta, ſed loquitur de generali quadam aptitudine, quam chriſtiani ad ſacramenta reſpectu infidelium habent, quod per baptiſmum in fœdus Dei recepti idonei & apti ſint ad hoc officium, ſi ſcilicet legitime vocentur; hanc generalem aptitudinem opponit Lutherus charactèri ſacerdotali, de quo Scholaſtici & Pontificii diſputant, quod per ordinis ſacramentum in anima ſuſcipientis cauſetur poteſtas quædam ſpiritualis, per quam ſacerdos fiat habilis ad conficiendam euchariſtiam, ita, ut ſine illa nullo modo confici poſſit, & in hujus poteſtatis ſignum animæ characterem imprimi dicunt. (de hac poteſtate ipſe Bellarminus lib. I. de lib. arbitrio c. 10. reſp. ad 5. quæſtionem ſcribit, quod *ſit occulta & potius egeat fide, ut credatur ineſſe, quam quod ipſa fidem aliis rebus faciat:* de charactere ſcribit Biel lib. IV. ſent. diſt. 6. q. 2. *quod ponendum illum eſſe nec ratio neceſſaria demonſtret, nec evidens anctoritas probet)* Item Lutherus agit de caſu neceſſitatis extraordinario, quod in illo baptiſmus etiam a laico adminiſtrari poſſit, uti etiam de abſolutione, (quæ Pontificiis itidem ſacramentum eſt) quod in tentationibus quilibet fidelis adnunciatione remiſſionis peccatorum a Chriſto partæ proximum tentatum erigere & confirmare poſſit, ſecus quam Bellarminus ſtatuit, libr. III. de pœnitentia cap. 3. arg. 7. *Quod quidam credentes in Chriſtum in aeternum pereant, quod ante moriantur, quam a ſacerdote abſolvi potuerunt.* Vide epiſtolam Lutheri ad paſtorem, an paterfamilias in illis locis, ubi ſacra cœna non adminiſtratur, juxta Chriſti inſtitutionem ſibi ipſi & familiæ ſuæ privatim eam diſtribuere poſſit? tom. VI. Jen. germ. f. 339. ad quam quæſtionem Lutherus reſpondet *negative*, addita hac ratione, quod paterfamilias vocatione & mandato tale quid faciendi deſtituatur.

Miniſtri qualitatem nihil addere vel detrahere ſacramentis.

§. XXX. Cæterum cum miniſter non ſuo, ſed Dei nomine in adminiſtratione ſacramentorum agat, ideo ejus dignitas vel indignitas ſacramentorum integritati & efficaciæ nihil addere vel detrahere poteſt, juxta vulgatum illud: *Vim ſacramenti non mutat vita miniſtri*, quod ſub hac conditione intelligendum, modo ea, quæ ad ſubſtantiam ſacramentorum pertinent, rite obſerventur. Confeſſio Auguſt. art. VIII. *Sacramenta & verbum propter ordinationem & mandatum Chriſti ſunt efficacia, etiamſi per malos exhibeantur*, quæ verba oppoſita ſunt Anabaptiſtis, qui Donatiſtarum errorem revocantes contrarium ſtatuunt. Fundamenta ipſis opponenda hæc ſunt. 1.) Miniſtri eccleſiæ in adminiſtratione ſacramentorum agunt *inſtrumentaliter.* Deus ſolus ut auctor, ita quoque diſpenſator eorum principalis eſt. Ergo Miniſtri indignitas non derogat efficaciæ cauſæ principaliter agentis. Joh. I. 26. *Ego baptizo in aqua, medius autem veſtrum ſtetit, quem vos neſcitis*, v. 33. *hic eſt, qui baptizat in Spiritu ſancto*, 1 Cor. III. 7. *Neque qui plantat, neque qui rigat, eſt aliquid, ſed Deus, qui dat incrementum.* Auguſtinus tract. V. in Joh. *Quid faciat miniſter malus, ubi bonus eſt dominus? Quid impedit malitioſus praeco, ubi benevolus eſt judex? Baptiſma tale eſt, qualis ille, in cujus poteſtate datur, non qualis ille, per cujus miniſterium datur.* 2.) Qualitas miniſtri alienum theſaurum diſtribuentis nihil derogat benignitati Domini vel bonitati theſauri. Jam vero miniſtri eccleſiæ in diſpenſatione ſacramentorum alienum theſaurum diſtribuunt. Ergo ipſorum qualitas, indignitas ſcilicet atque improbitas, non derogat integritati & efficaciæ ſacramenti. *Prima* propoſitio manifeſte patet exemplo famuli, qui juſſu Domini erogat eleemoſynam ei, quem livore & odio proſequitur. *Secunda* propoſitio habetur 1 Cor. III. 5. *Quid eſt Apollo? quid Paulus? miniſtri ſunt, per*

quos

credidiſtis & unicuique ſicut Dominus de-
. Cor. IV. 1. *Sic nos aeſtimet homo ut mi-*
s Chriſti & diſpenſatores myſteriorum Dei.
pertinent ſimilitudines veterum. Nazianze-
i orat. de baptiſ. Eadem ſigilli figura eſt,
ureo vel ferreo inſculpta ſit annulo. Ver-
habent p. 245. *Sint annuli duo, aureus*
ferreus alius, uterque eadem regia imagine
us. Cerae ambo imprimantur, quid inter
n hoc & illud intererit? nihil: diſcerne
iam in cera, etiamſi ſapientiſſimus exiſtas.
uodnam ferri, quodnam auri ſit ſignacu-
(τὸ ἐκσφράγισμα) *ſed quo pacto unum*
uia inter materiam, non characterem, diver-
ſi (τῆς ὕλης τὸ διάφορον, οὐ χαρακτῆρος)
r tibi ſit omnis baptizator, qui tametſi
ione excellat, aequalis tamen baptiſmatis
!, at unusquisque aequalis tibi ſit expur-
; (τελειοποιός) *qui ſide eadem eſt forma-*
ugustinus tract. V. in Joh. *parum refert,*
aqua ad areolas irrigandas per canalem
um, an per argenteum tranſeat. Verba
bent: *Si ſuperbus fuerit miniſter, cum*
o computatur, ſed non contaminatur do-
Chriſti, quod per illum fluit. Purum eſt,
per illum tranſit, liquidum eſt, venit ad
m terram, puta quia ipſe lapideus eſt, ex
fructum ferre non poteſt, per lapideum
m tranſit aqua ad areolas, in canali la-
nihil generans, ſed tamen hortis plurimum
m adfert, ſpiritualis enim virtus ſacra-
ita eſt, ut lux & ab illuminandis pura
tur, etſi per immundos tranſeat, non con-
atur. Idem lib. III. contra Donat. cap. 10.
n eſt aqua, ſuaviter irrigans hortos per
s ſive ligneos ſive ſtanneos transmiſſa. Lib.
nt. Creſc. c. 8. *Nihil refert ad efficaciam*
tis & plantationis, an lotis manibus, an
is id fiat, modo bonum ſit ſemen & terra
r, nec deſit calor ſolis & pluvia de cælo.
II. de bapt. cap. 10. *Lumen ſolis vel etiam*
dum non inquinatur, etiamſi per lutum
at & loca cœnoſa. In epiſt. ad Hierony-
Per ariſtas portantur grana repurgan-
area Domini, & quamvis paleae ſint in-
, attamen proſunt tritico: ita vitia miniſtrorum non ſic obſunt Chriſti fidelibus, ut ſacramenta per illos adminiſtrata fiant inefficacia.

3.) Indignitas miniſtri non derogat efficaciæ verbi. Ergo nec derogat efficaciæ ſacramenti. Matth. XXIII. 3. jubet Chriſtus, *audite Scribas & Phariſaeos in cathedra Moſis ſedentes*, quos tamen graviſſimorum peccatorum ibidem peragit reos. Phil. I. 16. *Quidam ex contentione Chriſtum adnunciant, non ſincere.* v. 18. *Quid autem, dum omni modo ſive per occaſionem, ſive per veritatem Chriſtus adnuncietur, & in hoc gaudeo.* Vide Auguſtinum lib. IV. de baptiſmo cap. 11. Quemadmodum igitur Deus efficax eſt per prædicationem illorum, qui ipſimet non ſunt vere pii & converſi, ſiquidem verbum eſt & manet *potentia Dei ad ſalutem omni credenti*, Rom. I. 16. a quocunque prædicetur: ita quoque per improbitatem miniſtri nihil decedit veritati vel integritati ſacramenti. 4.) Si indignitas miniſtri derogaret integritati & efficaciæ ſacramenti, incredulitas hominum Dei fidem irritam faceret: conſequens refragatur manifeſto apoſtoli effato Rom. III. 3. Ergo & antecedens. *Connexio* probatur, quia miniſter improbus vera & ſalvifica fide deſtitutus eſt, proinde ſi improbitas miniſtri tolleret efficaciam ſacramenti, utique etiam aboleret fidem promittentis Dei. 5.) Si integritas & efficacia ſacramentorum penderet a dignitate miniſtri, fides noſtra fieret omnino irrita. *Connexio* probatur, quia nemini noſtrum conſtat, an miniſter ſit gravioribus delictis occultis obnoxius. Auguſtinus epiſt. CLXVI. circa medium: *Si in eis, qui primo initiati ſunt, idcirco religio baptiſmatis judicatur infirma, quod ii, a quibus accipitur, peccatores putentur, toties renovari neceſſum erit traditum ſacramentum, quoties indignus fuerit inventus collati baptiſmatis adminiſtrator, & fides noſtra non ex noſtrae voluntatis arbitrio, neque ex divini muneris gratia, ſed ex meritis ſacerdotum & clericorum qualitate pendebit. Faciant mille concilia epiſcopi veſtri, huic uni ſententiae reſpondeant, & ad quod volueritis, conſentimus vobis. Semper eſt Dei illa gratia & Dei ſacramentum, hominis autem ſolum miniſterium, qui ſi bonus eſt, ad-*

haeret

haeret Deo & operatur cum Deo; ſi autem malus eſt, operatur per illum Deus viſibilem ſacramenti formam, ipſe autem donat inviſibilem gratiam. 6.) Auguſtinus libr. I. contra Creſc. cap. 31. docet, quod Judæi non iterum circumciderint eos, qui a Samaritanis hæreticis erant circumciſi. Tract. V. in Joh. monet, non fuiſſe rebaptizatos eos, qui a Juda proditore erant baptizati. Alibi monet, Chriſtum ipſum ſuſcepiſſe circumciſionem a Judæis. Argumenta Donatiſtarum & Anabaptiſtarum ex his, quæ dicta ſunt, facili negotio refelluntur; præcipuum eſt illud, quod miniſter improbus non habeat Spiritum ſanctum, ac proinde non poſſit beneficia Spiritus alteri conferre; ſed, uti patet ex præcedentibus, diſtinguendum inter agens *principale* & *inſtrumentale* (*). Agens principale non poteſt conferre, quo ipſummet deſtituitur, ſed per agens inſtrumentale conferri poteſt, quod ipſi non ineſt. Thomas part. III. q. 64. art. 5. *Inſtrumentum agit non ſecundum propriam formam, ſed ſecundum virtutem ejus, a quo movetur.* Vide libros ſeptem Auguſtini ſcriptos contra Donatiſtas.

Intentio miniſtri an requiratur ad integritatem ſacramenti.

§. XXXI. Id ipſum etiam de intentione miniſtri dicimus, eam ſcilicet ad integritatem & fructum ſacramenti itidem non requiri abſoluta quadam neceſſitate. Diſtinguendum enim inter illa, quæ requiruntur ad *eſſentiam* & integritatem ſacramenti, & inter illa, quæ ad *perſonam* miniſtri requiruntur, ut bonus ſit & fidelis. Pietas & intentio miniſtri non requiruntur ad integritatem ſacramenti, quæ ex Dei inſtituentis veritate & potentia in ſolidum dependet, ſed duntaxat ad perſonam miniſtri. Non negamus, quin imo monemus & hortamur, ut miniſter animo præſente, adtento & devoto ſit in ſacramentorum adminiſtratione, ſed ſi vel ex negligentia, vel ex malitia non ſit intentus, integritati ſacramentorum nihil decedere judicamus, modo inſtitutionem Chriſti & ſubſtantialia requiſita ſacramenti obſervet. *Aliud enim in adminiſtratione ſacramentorum neceſſarium eſt neceſſitate praecepti, aliud vero neceſſitate ſacramenti*, ut loquitur Bellarminus de ſacram. capite 21. Fundamenta noſtræ ſententiæ hæc ſunt: 1.) Quod de genere verum eſt, idem etiam de ſpecie adfirmari poteſt. Atqui de genere, videlicet de indignitate & improbitate miniſtri verum eſt, quod non labefactet integritatem & fructum ſacramenti: ergo idem de ſpecie, ſcilicet de illa (ut ſic loquar) non intentione miniſtri, quæ eſt ſpecies vel nævi vel malitiæ in miniſtro, adfirmari poteſt. 2.) Quidquid ad eſſentiam ſacramentorum pertinet, ad aliquod genus cauſæ pertinet. Sed intentio miniſtri ad nullum genus cauſarum, ex quibus ſacramentum perficitur, reduci poteſt. Non eſſe materiam, nec formam, nec finem, per ſe liquet, neque etiam eſt efficiens, niſi quis adſerere velit, ſacramenta non a ſolo Deo, ſed quadantenus ab homine pendere, & miniſtrum plus ad ſacramentum quam externum miniſterium adferre. 3.) Moſes nec de ſubſtantia, nec de fructu circumciſionis dubitat, quam Zippora adminiſtraverat, ac Deus ipſo facto oſtendit, eam eſſe ratam. Exod. IV. 25. jam vero Zippora in iracundia circumciſionem adminiſtraverat, vix igitur debitam intentionem habuit. 4.) Si miniſtri intentio ad ſacramenti integritatem neceſſario requiritur, conſequens fuerit, incredulitate hominum veritatem ac fidem Dei reddi irritam, ſiquidem ubi non adeſt illa intentio, Dei veritas & fides in ſacramentis abolebitur. Sed conſequens eſt abſurdum Rom. III. 3. Ergo & antecedens. 5.) Si intentio formæ baptiſmi contraria non tollit integritatem & efficaciam ſacramenti, multo minus defectus intentionis eam labe-

Argumenta partis negantis.

(*) Bileamus pro maledictione benedictionem pronunciat. Judas, licet diabolus a Chriſto adpellatus, munere apoſtolico fungitur, & ſacramenta efficaciter adminiſtrat. Caiphas de morte Chriſti toti humano generi ſalutari vaticinatur, inſtinctu Spiritus ſancti, linguam eorum ſibi commodato datam liberrima voluntate ſic gubernantis. GERHARDUS.

ſactat. Sed verum prius, ergo etiam poſus. *Adſumtum* probatur. Si enim eccleſia ieat ordinationem Chriſti, etiamſi miniſter atim & occulte hæreſin Arianam foveat, vetamen ab eo adminiſtratur baptiſmus, modo ſantialia obſervet; cum ſacramenta non mii, ſed eccleſiæ, preces ſuas ſemper adjunis & depoſitum ſponſi ſui inſtar ſedulæ maamilias diligenter adſervantis, bona ſint, & rinæ, publice in eccleſia ſonantis, non occul-ı corde miniſtri latentis, ſint teſtimonia. Auinus lib. III. contra Donatiſtas cap. 15. *Si ıgelicis verbis in nomine Patris, & Filii, & itus ſancti Marcion baptiſmum conſecrabat, yrum erat ſacramentum, quamvis ejus fides ejuſdem verbis aliud opinantis, quam caca veritas docet, non eſſet integra, ſed faſis falſitatibus inquinata.* 6.) Si efficacia ımentorum pendet ab intentione miniſtri, etur, majorem eſſe efficaciam ab intentioıajore; quoties enim vis agendi in cauſa aur, effectus etiam major exiſtit. Sic ergo ſacra ı vel majoris vel minoris fructus foret pro ıne miniſtri vel magis vel minus intenti. Si *eſſentia* ſacramentorum penderet ab inone miniſtri adminiſtrantis, penderet etiam ıtentione ſuſcipientis, quia eſſentia ſacramenm conſiſtit in actione, actio illa complectitur ſolum δόσιν, ſed etiam λῆψιν. Non ab-Thomas Sic enim diſputat part. III. q. 68. 7. *Etiam ex parte baptizati adulti requiriıntentio; ſive voluntas ſuſcipiendi baptiſmum.* Richardus lib. IV. ſentent. diſt. 6. artic. 2. ſt. 3. ſtatuit requiri in adultis intentionem piendi baptiſmum vel in *actu* vel in *habitu.* pari modo requiritur intentio in ſuſcipiente n adminiſtrante, conſequens eſt, infantes eſſe baptizandos, cum non adferant intenım, quod enim adſeritur in adultis requiri ıtionem, ad ſacramenti integritatem, non n in infantibus, id gratis dicitur. Hæc arenta Bellarminus non attingit, format aualia quædam pro noſtræ ſententiæ confirone, eademque ſolvere conatur, videamus adferat. Sit ergo argumentum.

. XXXII. 8.) Si ſacramentum pendet ab intentione miniſtri, etiam prædicatio verbi pendebit ab intentione miniſtri, quia ſacramentum eſt verbum viſibile. *Poſterius* eſt falſum, quia evangelium eſt efficax, quacunque intentione adnuncietur, ut demonſtratum fuit in præcedentibus. Excipit Bellarminus lib. I. de ſacram. cap. 28. a.) *Argumentum hoc ſolum probare apud eos, qui cum Luthero ſtatuunt, ſacramenta eſſe tantum inſtituta ad excitandam fidem, & ſolam fidem juſtificare; at apud catholicos (Romanenſes) nihil concludere.* Reſp. nequaquam dicimus, ſacramenta eſſe tantum inſtituta ad fidem excitandam per quandam ſignificationem, ſed ſtatuimus ſacramenta eſſe efficacia media regenerationis, renovationis & ſalutis etiam in illis, in quibus verba ſacramentalia per modum ſignificandi nullum habent uſum, ut patet exemplo infantum baptizatorum, qui vere per baptiſmum regenerantur, etiamſi verba baptiſmi non intelligant. b.) *Etiamſi concedatur, verbum quacunque intentione prolatum poſſe excitare fidem, non tamen ſequitur, verbum quacunque intentione prolatum habere effectum ſacramentalem, ratio eſt, quia ad excitandam fidem non requiritur ulla efficientia, ſed ſufficit ſignificatio.* Reſp. hoc eſt, τὸ ἐν ἀρχῇ λαμβάνειν, adſerere ſcilicet quod Deus per verbum ſacramentale non ſit efficax, niſi accedat intentio miniſtri. Si enim Deus per verbum ἀκουστὸν efficax eſt ad fidem excitandam in adultis, etiamſi non accedat intentio miniſtri, utique etiam efficax eſt ad fidem excitandam in infantibus per verbum ὁρατὸν ſive ſacramentum baptiſmi, etiamſi itidem non accedat miniſtri intentio. Cæterum de illa hypotheſi, qua nititur Bellarmini reſponſio, quod ſacramenta proſint ex opere operato, poſtea deſpicietur. c.) *Aliud eſt intendere non concionari, aliud intendere concionari, ſed ob malum finem. Paulus de hoc poſteriore loquitur* Philip. I. *& hoc modo concedimus baptiſmum eſſe verum & efficacem, cum miniſter intendit vere baptizare, licet ob malum finem.* Reſp. intentio concionandi vel non concionandi tantundem derogat efficaciæ verbi, quantum intentio concionandi ob malum finem. Evangelium eſt & manet potentia Dei ad ſalutem, ſi vel maxime miniſter non intendat concionari

Si

Si obvertas, intentionem concionandi ex ipſo actu manifeſtam eſſe, idem de baptiſmi actione dico. d.) *Non eſt eadem ratio verbi concionalis & ſacramentalis, nam verba concionum ſunt verba ſpeculativa, quae non pendent ab intentione, ſed verba ſacramentalia, quae ab intentione pendent, ſunt practica.* Reſp. hac de re poſtea diſſeremus. e.) *Inferri poſſet ex eodem principio, ſola verba ſufficere ſine aqua.* Reſp. minime vero, ſed aqua eſt *eſſentialis* pars Baptiſmi, diſertis dominicæ inſtitutionis verbis expreſſa, abſque aqua igitur non poteſt adminiſtrari baptiſmus, alia vero ratio eſt intentionis in miniſtro. Quod de baptiſmo ebrii Bellarminus addit, ad illud reſpondemus c. dedit baptiſmum 1. quæſt. 1. *ratum haberi baptiſmum, quem ebrius, homicida, adulter contulit*, quamvis legendum videatur *ebrioſus*, ut patet ex tractat. V. Auguſtini in Johannem. Quod de pica addit, ridiculum eſt, cum illa nequeat aquam in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti effundere, quærimus hic de baptiſmo in uſu eccleſiaſtico inſtituto, non de jocularibus & mimicis actionibus.

§. XXXIII. 9.) Si intentio miniſtri requiritur ad integritatem baptiſmi, conſequens fuerit everti certitudinem fidei & conſolationis, quam ex baptiſmo habemus, perpetuo enim dubitandum fuerit, an ſim vere baptizatus: conſequens eſt abſurdum. Ergo & antecedens. Excipit Bellarminus a.) *Certitudinem infallibilem de juſtificatione non convenire ſtatui hujus vitae, ſed humanam & moralem*, qua de re ſuo loco dictum fuit. Negari certe nequit, & ſuo loco comprobatum dabitur, ſacramenta hoc fine inſtituta eſſe, ut promiſſionem gratiæ credentibus obſignarent, unde circumciſio dicitur σφραγὶς τῆς δικαιοσύνης τῆς πίστεως Rom IV. 11. Jam vero non ſolum infallibilis & abſoluta, ſed in genere omnis certitudo receptionis in fœdus gratiæ tollitur, ſi ab intentione miniſtri interiori integritas baptiſmi pendere ſtatuitur, atque hac ratione finis inſtitutionis ſacramentorum plane tollitur. Quod autem Bellarminus dicit, *habere intentionem eſſe facilimum, ideoque nullam eſſe cauſam dubitandi, an miniſter habuerit intentionem, niſi exteriori aliquo ſigno id prodat*, id quam firmum ſit, cuivis facile adparet. Quamdiu enim dubitare cogor, an miniſter intentionem debitam habuerit, nondum poſſum eſſe certus de veritate & efficacia baptiſmi. Cumque conſecratum panem euchariſticum Bellarminus adorare jubeat, an non idololatria facile committi poteſt, ſi per defectum intentionis panis nondum fuit tranſmutatus in corpus Chriſti? Moralem & humanam illam certitudinem, quam Bellarminus ita vocat, ſolo nomine eſſe certitudinem, re ipſa vero nudam conjecturam & fallacem opinionem, oſtendimus in tractat. de juſtificatione. b.) *Cum adoleverimus, non poſſumus recordari, nec ſcire, an habuerimus baptiſmum, niſi credere velimus parentibus; itaque parentibus credimus, qui tamen decipere poſſunt, & in eo adquieſcimus, quanto magis poterit adquieſcere in baptiſmo is, qui videt ſe baptizari, & intelligit verba, nec habet ullam conjecturam contrariae intentionis miniſtri.* Reſp. eſt diſpar ratio actionis externæ & intentionis *internae*. De actione externa certi eſſe poſſumus ex teſtimonio baptizantis, parentum, patrinorum, adſtantium &c. *in ore duorum vel trium teſtium conſiſtit omne verum;* Num. XXXV. 30. Deut. XIX. 15. Matth. XVIII. 16. Hebr. X. 28. ſed interiorem miniſtri intentionem nemo novit. 1 Cor. II. 11. *Quis hominum ſcit, quae ſunt hominis, niſi Spiritus hominis, qui in ipſo eſt?*

§. XXXIV. 10.) Si ad integritatem & efficaciam ſacramenti requiritur intentio miniſtri, ſalus hominum pendebit ab arbitrio miniſtri impii: conſequens eſt abſurdum. Ergo & antecedens. Chryſoſtomus homil. LXXXV. in Johan. *Deus omnia facit, ſacerdos linguam & manus praebet, neque enim juſtum eſt propter alterius malitiam ad ſalutem noſtram accedentes offendi.* Excipit Bellarminus, *rationem hanc concludere de probitate, non de intentione miniſtri.* Reſp. atqui utrobique eſt par ratio; ſubtractio intentionis voluntaria eſt ſpecies improbitatis in miniſtro; ſubtractio intentionis involuntaria eſt ſpecies nævi ac negligentiæ culpabilis. Quomodo ergo probat Bellarminus rationis diſparitatem?

a.) Si

a.) *Si ſacramenta penderent a probitate, ſaepiſſime noceret unius malitia alteri, quia plurimi ſunt mali, & non poſſent ſacramenta eſſe rata, quae ab infidelibus vel haereticis, vel publicis peccatoribus aliqua urgente neceſſitate traduntur. At ſi pendeant ab intentione, rariſſime nocebit malitia miniſtri ſuſcipientibus: nam intentionem omnes habere poſſunt, nec eſt ratio cur nolint.* Reſp. magis & minus non variant ſpeciem. Abſolute injuſtum eſſe Chryſoſtomus pronunciat & evidens ratio probat, malitiam miniſtri vere pœnitenti & credenti nocere, ergo nec ſæpe nec raro malitia miniſtri nocet ſuſcipienti. Quinimo miniſtros flagitioſos eccleſia non tolerat, ſed negligentes vel non intendentes in adminiſtratione ſacramentorum tolerare cogitur, ergo ſi non intentio vel perverſa intentio miniſtri tolleret integritatem ſacramenti, ſæpius aliena malitia noceret ſuſcipienti ſacramentum, quam ſi improbitas vitæ in miniſtro integritatem ſacramenti tolleret. Si excommunicationis fulmen vibretur in eum, qui innocens eſt, vel ſi abſolutio ex livore atque odio denegetur ei, qui veram pœnitentiam agit, nemo dicere audebit, eum coram Deo excommunicatum eſſe; pari ratione ſi miniſter inprobus ſubtrahat intentionem baptizandi, non eſt dicendum baptiſmum reddi irritum; aſſertionis fundamentum utrobique idem, ſcilicet malitiam miniſtri non nocere ad ſalutem accedenti. b.) *Juſtum eſt, ut non pendeant ſacramenta ab ea qualitate miniſtri, quae non eſt neceſſaria ipſi miniſterio, qualis eſt probitas: at non erat aeque juſtum, ut non pendeant a qualitate, ſine qua miniſter non eſt miniſter, qualis eſt intentio.* Reſp. etiam ſine illa intentione miniſter eſt & manet miniſter ſive diſpenſator ſacramenti, obſervat enim omnia *ſubſtantialia* ſacramenti. Adplicamus huc ſimile, quod in præced. cap. 26. Bellarminus uſurpat. *Haeretici* (inquit) *non habent remiſſionem peccatorum formaliter, tamen habent miniſterialiter, quomodo famulus, qui ſaepe non habet unum obulum, tamen defert multos aureos a Domino ſuo ad alium aliquem.* Inde ſic colligimus. Quemadmodum famulus ille eſt & manet miniſter aureos diſtribuens, licet non habeat intentionem dandi, vel ex odio intentionem ſubtrahat: ita quoque baptizans manet miniſter verum & integrum ſacramentum adminiſtrans, licet intentionem non habeat vel ſubtrahat. c.) *Fieri poteſt etiam ex adverſariorum hypotheſi, ut malitia miniſtri noceat ſuſcipienti, ut ſi quis nolit dicere verba aut infundere aquam eo tempore, quo non inveniatur alius, qui poſſit aut velit hoc facere.* Reſp. in tali caſu itidem malitia alterius non nocet ſacramentum ſuſcipere expetenti, ſiquidem non eſt abſoluta quædam ſacramentorum, ne ipſius quidem baptiſmi, neceſſitas ad ſalutem, ut patet exemplo martyrum & catechumenorum ante baptiſmum abreptorum, qua de re ſuo loco. d.) *Non debet videri durum, quod Deus permittit, ne deſtruat naturam hominis,* (ut ſalus hominum ſit in arbitrio impii miniſtri) *alioquin etiam videretur durum, quod Deus reliquerit in arbitrio tyranni vitas multorum innocentium.* Reſp. non eſt immediata oppoſitio inter deſtructionem naturæ hominis, & inter permiſſionem, ut ſalus hominum ſit in arbitrio impii miniſtri, datur enim tertium, ut Deus ipſe conferat ſacramentum & ſacramenti gratiam, qui ad externa media non eſt adligatus. Magna vero diverſitas eſt inter tyrannum, qui vitam naturalem innocentibus eripit, & inter improbum miniſtrum, qui ex hypotheſi Bellarmini ſalutem baptizando eripit. Deus nihil mali permittit, quin majus inde bonum elicere poſſit, permittit ergo innocentes ex hac vita per tyrannos abripi, ut probetur ipſorum fides, patientia, conſtantia &c. ut futuris malis præripiantur, ut merces ipſorum copioſa ſit in cœlo, &c. quæ omnia non habent locum in propoſito argumento. Atque ita quidem argumento noſtro (quod & Ambroſius Catharinus urget) ſatis crudeliter Bellarminus reſpondet. Sed Alexander Alenſis modeſtior eſt, dicit enim, ſi miniſter ſubtraheret intentionem ſuam interiorem, non eſſet quidem verum ſacramentum, ſalvaretur tamen adultus baptiſmo flaminis, hoc eſt, ſua patientia & caritate ſine baptiſmo. Sed quid ſi in baptiſmo parvuli miniſter ſubtraheret intentionem, atque ita parvulus non vere baptizatus ante uſum rationis decederet, an malitia miniſtri noceret ipſius ſaluti?

Reſpondent Alexander & Thomas, *in illo caſu pie ſupponi poſſe, ſine praejudicio tamen, quod ſummus ſacerdos ſuppleat, quod deficit ſacramento.* Et addit Biel: *hoc eſt bene notandum, quia eſt valde conſolatorium.* Sed quare non retinent (ait Chemnitius in exam. concil. Trident. part. II. cap. de intent.) vera fundamenta conſolationis, ut ſcilicet veritas ſacramentorum æſtimetur non ex miniſtri incerta intentione, ſed ex veritate & certitudine divinæ inſtitutionis. Addunt tamen: *ſi ſummus ſacerdos non ſuppleat illud, non poſſe accuſari divinam juſtitiam, etiamſi parvulo baptizato ſine miniſtri intentione non remittat peccata.*

Dicta patrum de intentione miniſtri.

§. XXXV. Quemadmodum autem ſcriptura, ita quoque purior antiquitas ignorat illam diſputationem, quod ad integritatem ſacramenti neceſſaria ſit talis intentio miniſtri, quæ reſpiciat non ſolum ipſum actum conferendi ſacramenta, juxta formam inſtitutionis, ſed quæ reſpiciat etiam finem ſacramenti, ut ſcilicet miniſter intentione ſua illud fieri velit, propter quod ſacramentum inſtitutum eſt; hoc dogma non ſolum ſcripturis, ſed & puriori antiquitati ignotum eſt, quippe cujus perpetua axiomata hæc ſunt: *Sacramentorum veritatem non niti moribus, fide & qualitate miniſtri, ſed Dei inſtitutione; qualiscunque ſit miniſter exterior, Deum tamen eſſe interiorem operatorem; non nocere miniſtrum malum, ubi bonus eſt Dominus. Sacramenta confici non fide utentis, vel adminiſtrantis, ſed verbis auctoris.* Sozomenus lib. II. cap. 16. Ruffinus lib. I. cap. 14. Nicephorus lib. VIII. cap. 40. referunt, ab Athanaſio puero pueros quosdam catechumenos in ludo baptizatos, atque hunc baptiſmum ab Alexandro Alexandriæ epiſcopo ratum fuiſſe judicatum. Bellarminus monet; *Athanaſium habuiſſe intentionem vere ſacramenta conferendi, ſed ob finem recreandi animum, qui ludus cum ſit extrinſecus actioni ſacramentali, ſacramenti veritatem non impediat:* id vero non negamus, interim tamen ex hac hiſtoria adparet, Alexandrum haudquaquam ſolicite inquiſiviſſe, qua intentione Athanaſius baptiſmum adminiſtrarit, ſed cum intelligeret formam inſtitutionis fuiſſe obſervatam, judicavit absque ulteriori inquiſitione baptiſmum eſſe ratum. Sic enim Ruffinus loc. dict. *Ille* (Alexander) *diligenter inquirens ab his, qui baptizati dicebantur, quid interrogati fuerint, quidve reſponderint, ſimul & ab eo, qui interrogaverat, ubi videt ſecundum religionis noſtrae ritum cuncta conſtare, conlocutus cum concilio clericorum ſtatuiſſe traditur, illis quibus integris interrogationibus & reſponſionibus aqua fuerat infuſa, iterari baptiſmum non debere.* Cæterum quod ad noſtram ſententiam attinet, jocularem & ludicrum baptiſmum nequaquam pro legitimo habemus, is enim baptiſmus probandus, qui cum inſtitutione Chriſti congruit; jam vero certum eſt, a Chriſto nequaquam ludicram, jocularem & ridiculam, ſed religioſam & ſanctam baptiſmi adminiſtrationem in eccleſia inſtitutam eſſe. Auguſtinus libr. VII. de baptiſmo contra Donatiſt. cap. 53. movet has quæſtiones: 1.) *Si quis fallaciter, hoc eſt, animo ſimulato in eccleſia accipiat baptiſmum?* 2.) *Si quis in minorum fide accipiat?* 3.) *Si quis ab eo, qui non eſt baptizatus, accipiat baptiſmum?* 4.) *Si tradens baptiſmum in eccleſia fallaciter agat:* Et de his quæſtionibus Auguſtinus primum in utramque partem diſputat, ita enim inquit: *An quantum ad ipſos quidem homines attinet, plurimum diſtat inter eum, qui fide baptiſmum accipit animo, & qui animo ſimulato in eccleſia baptiſmum accipit, ad ipſius autem ſacramenti integritatem nihil intereſt. Si enim nihil adeſt, intereſt ad integritatem ſacramenti in ipſa catholica, utrum id aliquid fallaciter an veraciter agant, cum hoc idem utrique agant, quomodo extra eccleſiam interſit non video, quoniam ille, qui accipit, non ſimulatione palliatus, ſed religione mutatus eſt. An plus valent ad confirmandum ſacramentum illi veraces, inter quos agitur, quam ad fruſtrandum illi fallaces, a quibus agitur & in quibus agitur, & tamen ſi poſtea prodatur, nemo repetit. Sed nobis tutum eſt in ea non progredi aliqua temeritate ſententiae, quae nullo in catholico regionali concilio cæpta, nullo plenario concilio terminata ſunt. &c.*

Poſtea

a ſubjungit: *Veruntamen ſi quis forte me concilio conſtitutum, ubi talium rerum ſtio verſaretur, non praecedentibus talibus, um ſententiam ſequi mallem, urgeret ut di-, quid ipſe ſentirem: Si eo modo adfectus , quo eram, cum iſta dictarem, nequa-s dubitarem, habere eos baptiſmum, qui nque & a quibuscunque illud verbis evan-s conſecratum ſine ſua ſimulatione & aliqua fide accepiſſent, &c. Item praeteritis majo-ſtatutis non dubito etiam illos habere ba-um, qui quamvis fallaciter id accipiant, cleſia tamen accipiant, vel ubi putatur eccle-b eis, in quorum ſocietate id accipitur, de us dictum eſt, ex nobis exierunt. Ubi au-neque ſocietas ulla eſſet ita credentium, ne-ille, qui accipiet, ita crederet, ſed totum re & mimice & joculariter ageretur, utrum obandus eſſet baptiſmus, qui ſic daretur, um judicium pro alicujus revelationis ora-oratione implorandum eſſe cenſerem, ita ſa-t poſt me dicturos ſententias, ſi quid jam ex-tum & cognitum adferens, humiliter ex-arem.* Hæc Auguſtinus pro ſolita ſua mo-a. Bellarminus regerit locum Auguſtini con-nos eſſe. 1.) *Cum Auguſtinus dicat, ſe ea dubitaſſe, quia in nullo concilio res defini-nunc autem rem in concilio Florentino & lentino deciſam eſſe.* Reſp. Auguſtinus pro a ſua modeſtia definitionem ad concilium re-, interim ſententiam ſuam non diſſimulat, imo adeo ex inſtitutionis veritate & certitu-, non ex hominum ſive dantium ſive acci-tium quacunque vel qualitate vel intentione metiendam eſſe veritatem & integritatem iſmi, ut ne quidem de mimica ſeu joculari one pronunciare auſit. Quod conciliis non ierit Auguſtinus authenticam & ſcripturis ſa-parem auctoritatem, patet ex libr. III. con-Maxim. cap. 14. ubi non urget decretum cilii Nicæni, ſed *ſcripturarum auctoritates*, ex ous Nicæna ſynodus decretum ſuum deduxit. . II. de baptiſmo cap. 3. *Concilia plenaria ra, etiam regionalia, a poſterioribus emenda-*ſcribit. Athanaſius lib. de ſynod. Arimin. & uc. p. 673. *divinam ſcripturam omnibus ſy-nodis potentiorem eſſe*, adſerit. De Trident. concilio exſtat adcuratum ſcriptum proteſtantium, quo exponunt cauſas recuſati illius concilii. 2.) Cum *Auguſtinus dicat, petendam eſſe revelationem de baptiſmo joculariter adminiſtrato, teſtat.. non eſſe certum ex ſcripturis, an ſacramenta requirant intentionem miniſtri.* Reſp. non quærimus hoc loco de baptiſmo mimico & joculari, ſed de baptiſmo in uſu eccleſiaſtico adminiſtrato juxta Chriſti inſtitutionem, ubi propter defectum intentionis ſacramenti integritatem non labefactari, Auguſtinus manifeſte adſerit. Quæ de baptiſmo ſub conditione repetendo Bellarminus addit, ſuum alibi habent locum. Idem Auguſtinus lib. I. contra literas Peſiliani cap. 3. Si *conſcientia dantis baptiſmum attenditur, fit ſalus illa ſpiritualis incerta.* Cap. 4. *Cum fieri poſſit, ita eſſe conſcientiam dantis, ut ſceleroſa atque maculoſa ſit & hoc ignoret accepturus, conſequenter fit, ut ſpes quoque baptizati vana & inanis exiſtat.* Cap. 7. Donatiſtico huic errori de attendenda conſcientia dantis opponit hanc regulam: *Saepe mihi ignota eſt humana conſcientia, ſed certus ſum de Chriſti miſericordia.* (Idem de intentione miniſtri dicendum eſt.) Chryſoſtomus hom. LXXXV. in Joh. *Deus omnia facit, ſacerdos linguam & manus praebet, neque enim juſtum eſt propter alterius malitiam ad ſalutem noſtram accedentes offendi.* Bellarminus regerit, *probitatem, non intentionem miniſtri excludi.* At Chryſoſtomus in genere loquitur & duo argumenta profert, quæ non ſolum probitatis, ſed etiam intentionis neceſſitatem excludunt. 1.) Deus eſt unus ſacramentorum Dominus, & in iis omnia efficit: nihil igitur efficiunt ſacerdotes, ſed tantum linguam præbent. Sacramenta non ſunt hominis, qui ea diſpenſat, ſed Dei, in cujus nomine diſpenſantur. 2.) Si ſacramenta ulla ratione penderent a miniſtro, tum ipſius malitia eſſet aliis damno. Hæc fundamenta moverunt Ambroſium Catharinum Archiepiſcopum Minorienſem, unum ex patribus concilii Trident. ut ſcriptum peculiare ederet de intentione miniſtri. In eo diſtinguit duplicem intentionem, *unam faciendi ſimpliciter actum externum, quem facit eccleſia, alte-*

Ff 2

alteram faciendi actum externum non ſimpliciter, ſed ut ſacramentalem, ſive animo celebrandi myſterium, quod Chriſtus inſtituit, & eccleſia celebrat. Priorem intentionem ait requiri: Poſteriorem negat. *Haec opinio* (ait Bellarminus) *non video quid differat a ſententia Chemnitii & illorum haereticorum, niſi quod Catharinus ſubjicit ſe apoſtolicae ſedi & concilio, illi autem utrumque rident.*

Origo quaeſtionis de intentione miniſtri.

§. XXXVI. Quæſtio de neceſſitate intentionis mota primum eſt a Scholaſticis, de quibus non ſolum noſtri, ſed etiam abbas Trithemius, Weſſelus, Nicolaus de Clemangis, Roffenſis, Staphylus, Catharinus, Eraſmus, Ludovicus & alii conqueruntur, quod philoſophicis diſputationibus vel potius dubitationibus doctrinæ cœleſtis ſinceritatem corruperint. Lombardus libr. IV. ſent. diſt. 6. lit. E. indicat, ſuo tempore quæſtionem de ludicra ſive joculari baptizatione, ut cum quis in balneum vel flumen mergitur in nomine Trinitatis, fuiſſe diſputatum ac ſapientibus viſum, quod non ſit baptiſmus, quia non intentione baptizandi illud geratur, & addit: *Nam in hoc & aliis ſacramentis ſicut forma eſt ſervanda, ita & intentio illud celebrandi eſt habenda:* intelligit autem Lombardus intentionem de ipſo actu baptizandi, non de fine & effectu baptiſmi, mox enim ſubjungit illam Auguſtini ſententiam: *Illud te non moveat, quod quidam non ea fide parvulos ad baptiſmum ferunt, ut per Spiritum ad vitam regenerentur aeternam, ſed eos putant hoc remedio temporalem accipere ſanitatem, non enim propterea illi non regenerantur, quia nec ab illis hac intentione inferuntur.* Hæc Lombardi ſententia (ſcribit Chemnitius) de intentione celebrandi actionem baptiſmi nihil aliud vult, quam inſtitutionem ſervandam eſſe, ut ſit verum ſacramentum. Non enim hoc vult inſtitutio baptiſmi, ut fiat vulgaris aliqua lotio, vel quæ ex profeſſo nihil aliud ſit, quam vel ridiculus luſus vel mimica ſubſannatio, vel profanatio inſtitutionis cum recitatione verborum cœnæ, ſed requirit, ut peculiaris inſtituatur actio, & quidem illa actio, quam Chriſtus inſtituit. Et hoc ſufficit ad ſervandam inſtitutionem. Quid vero in corde de illa actione ſentiat is, qui baptiſmum adminiſtrat, hoc ad veritatem ſive integritatem baptiſmi nihil intereſt, neque hoc voluit Lombardus. Poſtea addit Chemnitius illam ſententiam etiam poſt Lombardi tempora manſiſſe, cum Innocentius ſtatuat, ad veritatem ſeu integritatem baptiſmi non neceſſario requiri, quid miniſter ſciat, ſentiat, vel credat de baptiſmi vel ſubſtantia vel effectu, modo baptizet juxta inſtitutionem. Bellarminus exclamat, *Chemnitium more ſolito mala fide adlegare Innocentii verba.* Videamus ergo verba Innocentii cap. Si quis. extr. de bapt. prout adlegantur ab Angelo in ſumma verb. baptiſmus. ſect. 5. membr. 7. *Non eſt neceſſe quoad effectum baptiſmi, quod ſciat baptizans, quid ſit baptiſmus: ſcilicet quod infundat gratiam, vel quod ſit ſacramentum, nec etiam oportet, quod credat hoc ipſum, imo ſi contrarium credit, & reputat truſam & deceptionem, baptiſmus tamen habet effectum ſuum. non requiritur, quod baptizans ſciat, quid ſit eccleſia, nec quod gerat in mente facere, quod facit eccleſia, imo ſi contrarium gereret in mente, id eſt non faceret, quod facit eccleſia, ſed tamen facit, quia formam ſervat, nihilominus baptizatur, dummodo baptizare intendat &c.* Poſtea addit Angelus: *Landulphus tamen* in lib. IV. ſent. diſt. 5. q. 2. *dicit, quod ſi non intendit facere, quod facit eccleſia, quod non ſit baptiſmus. Sed opinio Innocentii mihi magis placet, quamvis iſta, ſit magis tuta &c.* Ex his adparet, Innocentium non requirere ad integritatem baptiſmi, ut miniſter ſciat, quid ſit baptiſmus, aut intendat facere, quod facit eccleſia, quæ verba non de ſolo *effecto actionis*, (ut vult Bellarminus) ſed etiam de ipſa ſubſtantia baptiſmi accipienda ſunt, diſtincte enim negat Innocentius, requiri, ut baptizans ſciat, quod baptiſmus infundat gratiam, vel quod ſit ſacramentum. At, *inquis*, Innocentius tamen requirit, ut baptizans intendat baptizare. *Reſp.* per illam intentionem intelligit obſervationem formæ a Chriſto inſtitutæ, neve ſit vulgaris lotio vel actio ludicra & mimica, ſed eccleſiaſtica. Sic Aureolus lib. IV.

ſent.

diſt. 5. q. 1. in definitione miniſtri baptiſ- icit, *quod ſit viator quilibet unus perſona- diſtinctus potens contingere & verba pro- intendens in habitu facere, quod facit eccle- vel de quo praeſumitur, quod intendat*, quæ ı poſtrema joculari & mimicæ actioni itidem oppoſita. Sed quidquid ſit de intentione centii, videamus, quomodo Scholaſtici oc- ne eorum, quæ Lombardus de intentione 'at, ulterius fuerint in hac quæſtione pro- i. Diſputant, intentionem dupliciter in ali- ferri, vel ut in *objectum*, vel ut in *termi-* aut *finem*: Primo modo dicunt, nihil aliud velle iſtum actum perficere; ſecundo modo fieri id, propter quod baptiſmus inſtitutus. : intentionem dicunt eſſe duplicem; eſt enim *ſpecialis*, qua intenditur, ut baptizatus fiat regni, qui eſt finis remotus, vel propinquus, :ſt remiſſio peccati orginalis; aut quod fiat brum eccleſiæ militantis: vel *generalis*, ut quod intendit eccleſia, licet non cogitetur gnoretur, vel etiam non credatur id confer- :r baptiſmum. Quælibet harum intentio- iterum conſtituitur triplex: *actualis*, *virtua-* *habitualis*. *Actualis* eſt, dum intendens t actum elicitum reſpectu ejus, quod inten- *virtualis*, quando aliquis ex virtute intentio- ctualis præviæ procedit ad aliquos actus, intendens *actualiter* ad illud, ad quod pri- ntendebat, ita quod ad tales actus non pro- :et, niſi præceſſiſſet intentio prior actua- (Bellarminus ſic definit: *Virtualis dicitur*, *actualis intentio in praeſenti non adeſt ob am evagationem mentis, tamen paulo antea it & in virtute illius ſit operatio.*) *Habi-* *s* dicitur inclinatio quædam ſeu promtitudo abitu infuſo vel adquiſito, qualis etiam in niente ineſſe poteſt. Hinc oriuntur diſputa- s, quæ & qualis intentio requiratur. Sta- t tamen non ſufficere *habitualem*, quia illa t eſſe in habente contrariam intentionem: tamen requiri *actualem*, quia Deus non ob- ad nimis difficile, ſed ſufficere & requiri *ualem*. Tomas part. III. q. 64. art. 8. ad 2. *lam dicunt, quod requiratur intentio men- , quae ſi deſit, non perfici ſacramentum, ac*

defectum iſtum in pueris ſupplere Chriſtum, qui baptizat interius; in adultis ſupplere defectum iſtum fidem & devotionem. Sed (inquit Thomas) *hoc ſatis poſſet dici, quantum ad ultimum effectum, qui eſt juſtificatio a peccatis, ſed quantum ad effectum, qui eſt res & ſacramentum ſcilicet quantum ad characterem, non videtur, quod per devotionem accedentis poſſit ſuppleri, quia character nunquam inprimitur, niſi per ſacramentum; dicendum igitur & melius, quod miniſtri ſacramenti agunt in perſona eccleſiae, cujus ſunt miniſtri, in verbis autem, quae proferuntur, exprimitur intentio eccleſiae, quae ſufficit ad perfectionem ſacramenti, niſi contrarium exterius exprimatur.* Intelligit autem Thomas in his verbis Alexandrum Alenſem, qui in lib. IV. ſent. diſt. 6. q. 13. art. 4. memb. 1. format objectionem: *ſi requiritur intentio in baptizante, non poterit baptizatus eſſe certus?* reſpondet autem, *cum aliquis debet baptizari, adhibenda eſt diligentia, quod non committatur alicui ſuſpecto de haereſi, dum autem non ſuſpecto offertur, licet intentio baptizantis non innoteſcat certitudinaliter & vehementer, tamen innoteſcit vehementi praeſumtione & hoc ſaluti baptizati adulti cum propria fide & intentione ſufficit.* De parvulis dicit, *pie ſupponi & credi poſſe, quod ſummus ſacerdos ſuppleat, quod deſit ſacramento, cum ipſius virtus non ſit alligata ſacramentis.* Ceterum cum Thomas manifeſte adſerat, miniſtros agere in perſona eccleſiæ, ac in verbis, quæ proferuntur exterius, manifeſtari intentionem eccleſiæ, quæ ad perfectionem ſacramenti ſufficiat, niſi exterius contrarium exprimatur, inde adparet, quod non requirat interiorem miniſtri intentionem ad ſacramenti integritatem, ſed ſufficere obſervationem inſtitutionis & expreſſionem verborum, in qua continetur intentio eccleſiæ. Urget hunc locum Thomæ Catharinus, cui Bellarminus reſpondet, *Thomam non loqui de perfectione ſacramenti ſimpliciter, ſed de perfectione coram hominibus, quae ſufficiat ad humanam certitudinem, cum alibi intentionem miniſtri ad ſacramenti perfectionem requirat.* Nos in medio relinquimus, an Catharino ſatisfactum ſit hoc reſponſo, certe ſi

 mini-

miniſter agit nomine eccleſiæ, utique intentio eccleſiæ erit ſufficiens ad perfectionem ſacramenti etiam in ſeſe. Quamvis igitur Thomas alibi requirat intentionem miniſtri, tamen quando illa non adeſt, intentionem eccleſiæ vicem ſubire illius intentionis, quam miniſter debebat adhibere, videtur ſtatuere: quemadmodum nos dicimus in caſu neceſſitatis preces eccleſiæ ſubvenire infanti non baptizato, cum parentes impii preces pro fructu ventris negligunt: ita intentionem eccleſiæ judicat Thomas infanti baptizato ſubvenire, ſi miniſter in baptiſmo intentionem ſuam vel ex negligentia non adferat, vel ex malitia ſubtrahat. Defectus cauſæ *ſecundæ* facile ſuppleri poſſunt a *prima*, dicunt philoſophi. Biel lib. IV. ſent. diſt. 6. prop. 3. ſtatuit, *quod ad veritatem baptiſmi requiratur intentio miniſtri, non tantum reſpectu actus ut objecti, ſed etiam reſpectu ejus ut finis*, addit tamen, *ad veritatem ſacramenti non requiri intentionem reſpectu baptiſmalis effectus in ſpecie, ſed ſufficere intendi, quod eccleſia intendit in genere.* Angelus in ſumma diſputat ex Hoſtienſi, *ſi quis ſolum intenderet baptizare maſculum, & fœmellam interim baptizaret, quod non conferret verum ſacramentum.*

Sententia Trid. concilii de miniſtri intentione.

§. XXXVII. Concilium Trid. ſeſſ. VII. can. XI. has Scholaſticorum diſputationes ſub anathematis fulmine credendas proponit. *Si quis dixerit in miniſtris, dum ſacramenta conficiunt & conferunt, non requiri intentionem ſaltem faciendi, quod facit eccleſia, anathema ſit* (*). Chemnitius recitans hunc canonem ſubjungit: *dogma illud, quod ad veritatem*

(*) Canon hicce concilii Tridentini deſumtus eſt ex decretis EUGENII IV. P. R. ad Armenos in concilio Florentino, ubi hæc leguntur verba: *Omnia ſacramenta tribus perficiuntur, videlicet rebus, tanquam materia, verbis tanquam forma, & perſona miniſtri conferentis ſacramentum, cum intentione faciendi, quod facit eccleſia: quorum ſi aliquid deſit, non perficitur ſacramentum.* Anathema quoque in eos evibratur, qui dixerint, *in miniſtris dum ſacramenta conficiunt & conferunt, non requiri intentionem ſaltim faciendi, quod facit eccleſia.* Quæ verba per ſe ambigua duplici accipi poſſunt ſenſu. Vel enim *intentio* miniſtri ſacramentum conficientis & conferentis neceſſaria ſtatuitur ad *actus* ſacramenti *maxime principales*, e quibus forma ſacramenti conſtat, ne quid omittatur, aut perverſe, & contra Chriſti intentionem fiat; vel intentio iſta ſtatuitur neceſſaria ad *veritatem, integritatem*, & *effectum* ſacramenti. *Priori*, non *poſteriori* ſenſu, intentionem miniſtri eccleſiæ neceſſariam eſſe, ſtatuit olim THOMAS CATHARINUS, ordinis prædicatorum theologus, qui ſeſſioni VII. concilii Tridentini MDXLVII. interfuit, Minorenſis primum epiſcopus, deinde ad archiepiſcopatum Compſæ in Italia a JULIO III. præſule Romano promotus. Edidit is, ſedentibus adhuc patribus Tridentinis, opuſculum de *intentione miniſtri*, in quo inter alia ita ſcribit: *Dicendum, quod intentio miniſtri dicitur eſſe in hoc, ut intendat facere, quod Chriſtus & eccleſia facit, etiamſi nihil ipſe credat fieri* - - Et paulo poſt diſertis verbis adſerit: completum dici poſſe ſacramentum, ſi miniſter eccleſiæ *exterius faciat, quod faciat eccleſia.* Eandem ſententiam amplexi ſunt complures alii cœtus Romani doctores, quos excitavit HONORATUS TOURNELY, theologus Pariſienſis, in *prælectionibus theolog. tom. III. part. I. de ſacram. in genere quæſt. VII. art. I. p. 65, ſeqq.* Quibus tamen jungi merentur JAC. LE FEVRE in *motif invincibles p. 322. ſeqq.* itemque auctor libri, qui inſcribitur: *le proteſtant pacifique p. 72.* Ut alios taceamus. Recte vero ex eccleſiæ Reformatæ theologis LUDOV. LE BLANC in *theſibus Sedanenſ. p. 798.* pronunciat, *manifeſtum eſſe, ſententiam proteſtantium a Catharini ſententia in hac quæſtione nihil quoad rem ipſam differre; ac proinde defendi poſſe, eorum hac in parte doctrinam, in ipſo concilio Tridentino non eſſe damnatam.* Adjungi merentur ex noſtris theologis MART. CHEMNITIUS in *exam. concilii Trident.* nec non HIERONYM. KROMAYERUS, in *theologia poſitivo-polem. part. II. p. 413.* ubi hæc leguntur verba: *Nos licet intentionem ad formam, vel actus maxime principales, ex quibus ſacramenti forma conſtat, ut ſunt in cœna conſecratio, diſtributio, manducatio & bibitio, ne quid omittatur, aut perperam fiat; non tamen intentionem ad finem, gratiam ſcilicet Dei utentibus adplicandam & communicandam, a miniſtro diſpenſante requirimus, ſed cauſæ principalis intentionem ſufficere ſtatuimus.*

tem ſacramenti neceſſaria ſit talis intentio miniſtri, qui non tantum reſpiciat ipſum actum conferendi ſacramenti juxta formam inſtitutionis: ſed quae reſpiciat etiam finem ſacramenti, non habere in ſcripturis fundamentum. Bellarminus *exclamat, merum hoc eſſe mendacium, quod concilium definierit intentionem finis eſſe neceſſariam, cum non nominet finem ſacramenti.* Reſp. cur ergo non loquuntur clarius Tridentini patres? dicunt, *requiri intentionem faciendi, quod facit eccleſia,* id vero non ſolum de ipſo *actu,* ſed etiam *fine* ſacramenti intelligi poſſe, ne ipſe quidem Bellarminus negabit: ſic enim ſcribit in cap. ſeq. 28. §. 17. *Verba illa Innocentii: etiamſi gerat in mente non facere, quod facit eccleſia, duobus modis intelligi poſſunt, uno modo de eo, quod facit eccleſia, quantum ad ſubſtantiam actionis; altero modo quantum ad effectum illius actionis. Poſteriori modo intellexit Innocentius, & eſt ſenſus: Etiamſi miniſter non gerat in mente facere, quod facit eccleſia, id eſt, juſtificare hominem a peccatis, quia nimirum putat non habere talem virtutem illam ceremoniam, tamen ſi intendit vere facere ceremoniam, quam facit eccleſia, ſatis eſt.* Vides ipſum Bellarminum fateri, quod intentio faciendi, quod facit eccleſia, de intentione finis accipi poſſit, & in verbis Innocentii etiam accipi debeat. Cur ergo Chemnitium flagellat, quod eodem ſenſu verba canonis accipi poſſe ſtatuat? Adde quod Chemnitius neutram intentionem miniſtri ad integritatem ſacramenti neceſſario & *eſſentialiter* requiri oſtendat, modo obſerventur *ſubſtantialia,* nec ſit mimica quædam ſubſannatio aut ridiculus luſus, ſed actio ſacra, ſolennis & eccleſiaſtica, inſtitutioni Chriſti conformis.

Bellarmini de intentione ſententia.

§ XXXVIII. Videamus, quomodo Bellarminus concilii mentem declaret. Primo dicit, *melius quidem eſſe habere intentionem particularem, id eſt, conferendi ſacramentum baptiſmi, abſolutionis, conſecrandi euchariſtiam &c. interim ſufficere intentionem generalem faciendi, quod facit eccleſia: Secundo non opus eſſe intendere, quod facit eccleſia Romana, ſed quod facit vera eccleſia quaecunque illa ſit, vel quod Chriſtus inſtituit, vel quod faciunt chriſtiani:* Tertio *non requiri neceſſario actualem intentionem, nec ſufficere habitualem, ſed requiri & ſufficere virtualem, dandam tamen eſſe operam, ut habeatur actualis.* Deſtitutus ſcripturæ fundamentis & patrum ſuffragiis format quasdam rationes: *Sicut certa forma verborum requiritur neceſſario, ut determinetur indifferentia materiae: ita requiritur aliquid, quo determinetur indifferentia formae. Nam illa verba: Ego te baptizo; & ſimilia poſſunt varias habere ſignificationes, baptizare enim eſt tingere aquis, tingit autem aquis, qui lavat ſordes corporis, qui refrigerat, qui lavando medetur &c. At nihil fingi poteſt, quo determinetur haec indifferentia formae, niſi intentio miniſtri, qui illa verba profert, & cujus eſt tota actio. Ergo.* Reſp. 1.) Non audis hic Spiritus ſancti oracula, ſed rationis humanæ cogitata: iam vero ex principiis rationis nunquam exſtrui poterunt articuli fidei ſub anathematis fulmine ad credendum propoſiti, ubi deſtituimur manifeſtis & perſpicuis ſcripturæ ſacræ teſtimoniis. 2.) Argumentum hoc eſt Thomæ & Richardi, qui illud ſic proponunt: Quando concurrunt plura ad unum effectum, oportet quod aliquomodo uniantur. Ad ſacramentum baptiſmi concurrunt elementum, verba, miniſter & ſuſcipiens, quæ ſunt plura diſtincta. Ergo requiritur aliquid conjungens, quod non videtur aliud, niſi intentio miniſtri. Sed Scotus hanc rationem impugnat, & Biel infirmitatem ejus agnoſcit, quia *in ſigno ad placitum inſtituto* (inquit Scotus) *poſſunt multa concurrere ad rationem unius ſigni propter actum inſtituentis, licet nihil aliud ſit, propter quod habeant unitatem.* 3.) Thomas (quem Bellarminus hic ſequitur) in explicatione hujus argumenti ſic progreditur part. III. q. 64. art. 8. *Quando aliquid ſe habet ad multa, oportet quod per aliquid determinetur ad unum, ſi illud effici debeat. Ablutio aquae, quae fit in baptiſmo, poteſt ordinari & ad munditiem corporalem & ad ſanctitatem ſpiritualem & ad ludum,*

Argumenta pro neceſſitate intentionis adſtruenda 1.) Intentio determinat formam.

dum, ideo oportet quod determinetur ad unum, id eſt, ad ſacramentalem effectum per intentionem abluentis, & haec intentio exprimitur per verba, quae in ſacramentis dicuntur, puta cum dicit: Ego te baptizo in nomine Patris &c. Ubi obſerva, ſi requiratur intentio quoad *ſacramentalem* effectum, utique etiam requiretur intentio, non tantum reſpectu *actus*, ſed etiam reſpectu *finis*, quod tamen ante negatum ibat Bellarminus. 4.) Significationem verbi *baptizandi* dicimus ſatis determinari verbis illis additis, in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti; ſignificatur enim his verbis *primo* baptiſmum non eſſe ordinationem humanam, ſed inſtitutionem divinam, ſanctum nov. teſt. ſacramentum a Deo ipſo, qui eſt unus in *eſſentia* & trinus in *perſonis*, inſtitutum. *Deinde* miniſtrum evangelii non ſuo nomine aut proprio auſu vel arbitrio, ſed nomine & loco Dei agere, cujus ſit miniſter, legatus & œconomus. *Tertio* invocari ſuper hac baptiſmi aqua nomen veri Dei, ut in hac actione ſit efficax, juxta promiſſionem ac inſtitutionem ſuam. *Quarto* aquam baptiſmi non eſſe mere ac nude aquam, ſed aquam verbo ſanctificatam & verbo conjunctam, per quam tota ſacroſancta Trinitas velit eſſe efficax, ita ut Deus pater baptizatum propter meritum Filii a peccatis abluat, in gratiam recipiat, & Spiritu ſancto regeneret, renovet & obſignet. *Denique* baptizatum εἰς ὄνομα in nomen Patris, Filii & Spiritus ſancti hoc ipſo obligari ad agnitionem, invocationem & cultum veri Dei. 5.) At inquit Bellarminus: *ſi Chriſti inſtitutio id faceret, ut illa verba id ſignificarent, modo proferantur exterius ſine ullo ordine ad intentionem dicentis, quare non eſſet verum ſacramentum, ſi illa verba a pſittaco proferrentur?* Reſp. non jocularem vel pſittaci baptiſmum inſtituit Chriſtus, ſed actionem ſacram, ſolennem & eccleſiaſticam; ergo propter inſtitutionem Chriſti verus & integer eſt baptiſmus, ſi in uſu eccleſiaſtico hæc actio a miniſtro inſtituitur, quamvis intentionem debitam non adferat. *Determinatio & adplicatio actionis eſt a cauſa agente principali,* Thomas part. III. q. 64. art. 2. jam vero Chriſtus eſt cauſa agens principalis in ſacramentorum conſecratione & adminiſtratione, miniſter tantum inſtrumentalis. Ergo Chriſtus eſt cauſa non ſolum operationis, ſed etiam adplicationis ſacramentorum, qui non *naturaliter* (ut ignis) ſed *voluntarie* & deliberate agit; operatur autem toties, quoties juxta ipſius inſtitutionem in uſu eccleſiaſtico actio inſtituitur; fruſtraneum igitur eſt de joculari vel pſittaci baptiſmo quærere, cum non fiat in uſu eccleſiaſtico juxta Chriſti inſtitutionem.

2.) Miniſtri ſunt inſtrumenta animata.

§. XXXIX. II.) *Miniſtri ſacramentorum ſunt inſtrumenta Dei, & quidem inſtrumenta animata,* Matthæi XXIV. *Quis eſt fidelis & prudens ſervus &c. Unde dicuntur praepoſiti* Rom. XII. Heb. XIII. Confert Bellarminus hoc loco miniſtros eccleſiæ *cum praeſidibus & judicibus in urbe, qui nomine regis jus dicunt & gubernant populos, in quibus non ſolum corpus & ſenſus, ſed etiam prudentia & voluntas ſunt inſtrumenta. Non enim rex determinat actiones particulares, ſed relinquit in arbitrio inſtrumenti, quare in talibus requiritur neceſſario non ſolum poteſtas, ſed etiam voluntas & proinde intentio exercendi actiones: tales miniſtros eſſe eccleſiae paſtores* colligit Bellarminus ex eo, *quod prudentia & fidelitas in illis requiritur, & quod praepoſiti dicuntur, ita ut ſit in illorum arbitrio facere & non facere, ſicut Joh. XX. in eorum arbitrio relinquitur, ut ſolvant vel ligent.* Reſp. 1.) Poteſtas miniſtrorum non eſt *authentica* ac judiciaria, more politico, ſed *miniſterialis* & eccleſiaſtica, nec reliquit Deus in arbitrio ipſorum ut ſolvant vel ligent, ſed pœnitentes juſſit ſolvere, impœnitentes ligare, contra hoc mandatum & inſtitutum Dei ſi miniſter agat, irritum eſt coram Deo. 2.) Magnum diſcrimen eſt inter judices politicos & miniſtros eccleſiæ. Rex conſtituens præſides & judices non poteſt coram adeſſe & actiones eorum intueri, ſed Chriſtus perpetuo adeſt eccleſiæ & miniſterio, ideo ipſe per miniſtros baptizat, ſacramentum cœnæ adminiſtrat, abſolvit, prædicat &c. Si vel maxime miniſter in prædicatione verbi & adminiſtratione ſacramentorum debitam non adhibeat intentionem,

nem, tamen Chriſtus eſt, qui docet, abſolvit, baptizat &c. modo inſtitutio ejus ſancta & inviolata obſervetur. 3.) Invertimus proinde argumentum: Negligentia vel odium ſervi non præjudicat liberalitati Domini. Quemadmodum igitur ille, qui veram agit pœnitentiam & abſolutionem petit, vere a Deo abſolvitur a peccatis, ſi vel maxime miniſter ex odio vel invidia abſolutionem ei deneget: ita qui baptiſmum accipit juxta Chriſti inſtitutionem, ſortitur effectum baptiſmi, etiamſi vel ſine intentione vel perverſa intentione miniſter baptiſmum adminiſtret. 4.) Hypotheſis argumenti Bellarmini conſiſtit in eo, quod miniſtris eccleſiæ abſoluta, authentica & judiciaria quædam poteſtas verbi & ſacramentorum ſit data, adeo ut *multi pereant, ſaltem ex eo, quod miniſtrum abſolventem habere non poſſint*, ut ſuperius ex Bellarmino audivimus; ſed ne uno quidem ſcripturæ apice talis poteſtas probari poteſt. Fidelitas & prudentia in illis requiritur tanquam in οἰκονόμοις μυςηρίων Θεῦ, 1 Cor. IV. 1. & 2. *ut ſermonem veritatis recte ſecent*, 2 Tim. II. 15. legis minas ſecuris, conſolationem evangelii contritis cordibus proponendo, nec indignis ſacramenta adminiſtrent, hac ratione *margaritas porcis objicientes*; Matth. VII. 6. interim tamen prohibentur κατακυριεύειν τῶν κλήρων, 1 Petr. V. 3. *dominari fidei auditorum*, 2 Cor. I. 24. Miniſtri enim ſunt eccleſiæ, non domini. 1 Cor. III. 21. *Omnia veſtra ſunt, v. 22. ſive Paulus, ſive Apollo, ſive Cephas.* Obſervetur ergo probe, qua intentione neceſſitatem intentionis Bellarminus propugnet, ut videlicet dominatum illum & judiciariam poteſtatem ſacerdotum in eccleſia ſtabiliat.

3.) Verba Sacramentorum ſunt practica.

§. XL. III.) *Verba ſacramentorum non ſunt ſpeculativa, quae efficaciam ſuam habent in ſignificando, a quocunque dicantur, ſed practica, quae praeter ſignificationem habent efficientiam. Jam vero verba practica non habent efficaciam, niſi dicantur ab eo, qui habet poteſtatem & voluntatem faciendi, quod verba ſignificant.* Reſp. 1.) Argumentum hoc petitum eſt ex Alexandro Alenſi & Scoto, qui infirmitatem ſuperiorum argumentorum agnoſcentes illud excogitarunt. Proponunt autem id hoc modo: *Actus miniſtrandi ſacramentum eſt actus humanus, qui per intellectum & voluntatem cauſatur ab homine, ergo requiritur intentio in agente.* Conſequentiam probant, quia *actus caſualis, fortuitus aut per impetum factus, & ita ſine intentione non eſt humanus.* 2. Phyſic. Antecedens probant, quia *actus ille eſt actus, ad quem obligavit Deus miniſtrum ex parte ſui ad diſpenſandum & ſuſcipientem ex parte ſui ad ſuſcipiendum, ſed ſuper actu fortuito non cadit obligatio.* Alenſis addit duas rationes, primo, *quia injuria & irreverentia ſacramento fieret, ſi ſine intentione fieret ex impetu, temere & a caſu:* deinde, *periculum ſalutis eſt baptizato, ſi non recte miniſtraretur cum bona cautela & providentia, ne quid omittatur, quod ad veritatem baptiſmi neceſſario requiritur.* Hæc illi. 2.) Dicimus autem, miniſtros eccleſiæ in adminiſtratione ſacramentorum eſſe diſpenſatores beneficii alieni, nequaquam vero dominos & judices, proprio arbitrio ac poteſtate agentes, nec verbis ſacramentorum tribuendam eſſe magicam quandam vim & efficaciam ipſis ſyllabis & literis verborum inhærentem, nec externam illam pronunciationem verborum ſacramentalium eſſe cauſam unionis ſacramentalis, ſed Chriſtum θεάνθρωπον; hic, quoties in uſu eccleſiaſtico ſacramenta adminiſtrantur, vi mandati, promiſſionis & inſtitutionis ſuæ adeſt, & per ſacramenta diſtribuit bona cœleſtia, quod tamen non facit immediate, ſed mediate per legitimos eccleſiæ miniſtros, qui ſunt cauſa *inſtrumentalis*, quæ in agendo ſemper reſpicit *principalem*, ab ea determinatur, & agendi vim ſortitur. Quemadmodum externa verbi prædicatio, non qua eſt actio prædicantis, convertit hominem, ſed quatenus Spiritus ſanctus per eam operatur, 1 Cor. III. 5. Cathedram in cœlo habet, qui intus docet: ita quoque verborum ſacramentalium vis & efficacia, ut per ea res terrenæ fiant organa & ὀχήματα rerum cœleſtium, non pendet *efficienter* ab intentione vel poteſtate miniſtri, nec hæret *ſubjective* in quantitate literarum ac ſyllabarum, vel etiam ſono verborum, ſed in ſolidum pen-

pendet ab inſtitutione, ordinatione, promiſſione, & actione Chriſti, eccleſiæ ſuæ perpetuo præſentis, & per miniſtros docentis, abſolventis, & ſacramenta diſtribuentis, & hoc eſt, quod Auguſtinus dicit lib. III. contra Donatiſt. cap. 14. *Sacramenta confici, non fide utentis vel adminiſtrantis, ſed verbis auctoris.* 3.) Bellarminus fatetur, *duas diſtinctas de virtute operativa verborum ſacramentalium inter ſcholaſticos & recentiores ſcriptores agitari opiniones.* Aliqui enim, ut Cajetanus part. III. q. 64. art. 1. Sotus lib. IV. diſt. 1. q. 5. art. 1. & Barthol. Ledeſma ibidem volunt, *in ipſo etiam miniſtro eſſe virtutem operativam efficienter & inſtrumentaliter, ut eſt in ſacramento.* Alii vero ſentiunt, *miniſtrum non habere in ſe ullam vim efficientem reſpectu juſtificationis, ſed eam ſolum eſſe in ſacramento, miniſtrum autem ſolum concurrere adplicando ſacramenta*; Thomas part. III. q. 94. art. 1. Bellarminus priorem ſententiam judicat probabiliorem, quam nos dicimus a veritate magis recedere, ſolus enim Deus ſpiritualem gratiam per verbum & ſacramenta diſtribuit, *miniſter plantat & rigat, Deus dat incrementum.* Cyprianus de bapt. Chriſti: *Verborum ſolennitas & ſacri invocatio nominis & ſigna inſtitutionibus apoſtolicis ſacerdotum miniſterio attributa viſibile celebrant ſacramentum, rem vero ipſam Spiritus ſanctus format & efficit.* Ambroſius lib. IV. de ſacrament. cap. IV. *Hoc igitur adſtruemus, ubi venitur ut conficiatur venerabile ſacramentum, jam non ſuis ſermonibus ſacerdos, ſed utitur ſermonibus Chriſti, ergo ſermo Chriſti hoc conficit ſacramentum.* Chryſoſtomus hom. VII. de paſſ. *Et nunc praeſto eſt Chriſtus, qui illam ornavit menſam, iſte ipſam quoque conſecrat, non enim homo eſt, qui propoſita panem & vinum corpus Chriſti facit & ſanguinem, ſed ille, qui crucifixus eſt pro nobis, Chriſtus, ſacerdotis ore verba proferuntur, ſed Dei virtute conſecrantur.* Idem homil. de prodit. Jud. *Sicut illa vox:* creſcite & multiplicamini, *ſemel quidem dicta eſt, ſed omni tempore ſentit effectum ad generationem operante natura; ita & vox illa:* hoc eſt corpus meum &c. *ſemel quidem dicta eſt, ſed per omnes menſas eccleſiae uſque ad hodiernum diem & uſque ad ejus adventum praeſtat ſacrificio firmitatem.* In 1 Tim. II. *Non poſſunt, quae Deus ipſe largitur, veluti ſacerdotali virtute perfici, omnia quippe ſana divinae gratiae, hujus tantum munus eſt aperire os, ceterum Deus cuncta operatur.* 4.) At, inquit Bellarminus, *verba ſacramentalia non habent virtutem, & proinde non ſunt ſacramentalia, niſi quando moventur a Deo ut inſtrumenta, non autem moventur a Deo ut inſtrumenta, niſi quando pronunciantur ab eo, cui ipſe commiſit, quare ſemper aliquo modo pendent verba ſacramentalia a miniſtri poteſtate & voluntate.* Reſp. recte dicitur, verba ſacramentalia non habere virtutem, & proinde non eſſe ſacramentalia, niſi quando moventur a Deo ut inſtrumenta; (ex quo immediate ſequitur, vim illam ſacramentalem non inhærere ipſis literis ac ſyllabis vel etiam pronunciationi horum verborum, ſed ab inſtitutione & ordinatione Chriſti pendere) recte etiam additur, non moveri a Deo illa verba ut inſtrumenta, niſi quando pronunciantur ab eo, cui ipſe commiſit, h. e. in adminiſtratione ſacramentorum requiri pronunciationem verborum & repetitionem inſtitutionis, ſed minus recte infertur, verborum ſacramentalium virtutem a miniſtri poteſtate & voluntate, hoc eſt, intentione aliquo modo pendere. Quamvis enim vix fieri poſſe judicemus, ut miniſter conſecret & adminiſtret ſacramentum abſque *virtuali* illa (quam Bellarminus ita vocat) intentione, ut externum illum conficiendi actum non intendat, vel in ipſo actu, vel paulo ante actum, tamen ſi obſervetur inſtitutio divina, & *ſubſtantialia* cujusque ſacramenti requiſita adſint, integrum eſt ſacramentum, etiamſi miniſtri intentio non adſit, unde Paludanus ſcribit lib. IV. ſent. diſt. 6. q. 2. *Poſſe ſuſtineri, quod ſola verborum expreſſio ſufficiat,* ac Thomas part. III. q. 64. art. 8. ſtatuit, *intentionem exprimi per verba, quae in ſacramentis dicuntur.*

§. XLI. IV.) *Abſurda ex eo ſequuntur, ſi miniſtri intentio non judicatur neceſſaria ad integritatem ſacramenti. Si enim parens* ali-

4.) Abſurda ſequuntur ex negata intentionis neceſſitate.

aliquis filium in balneum duceret, & dum puerum immergeret dicens: Lavo te in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti, nimirum invocans Deum, ut bene cedat lotio, & nihil de baptiſmo cogitans, tunc puer deberet dici baptizatus. Si ſacerdos in menſa legeret evangelium, & recitaret illa verba: Hoc eſt corpus meum, &c. hic eſt ſanguis meus, jam totus panis & totum vinum eſſet conſecratum. Si, cum aliquis ancillam conducit, diceret: accipio te in meam (intelligens, ſed non exprimens,) ancillam, & illa diceret: accipio te in meum (intelligens, ſed non exprimens,) herum, jam illi eſſent conjugati. Reſp. 1.) Sacramenta ſunt actiones ſacræ & ſolennes divinitus inſtitutæ, in uſu eccleſiaſtico debita reverentia adminiſtrandæ, ubicunque ergo non obſervatur illa inſtitutio Chriſti, non poteſt ſacramentorum adminiſtratio dici, quidquid mimice, jlocalariter & ludicrè geritur. 2.) Ipſe actus exterior lotionis illius ab homine privato extra caſum neceſſitatis in communi balneo ſuſceptæ, oſtendit non adminiſtrari baptiſmum, ſolenne illud nov. teſt. ſacramentum a Chriſto inſtitutum, ſed communem quandam inſtitui lotionem; idem de pronunciatione verborum cœnæ in menſa ſtatuendum. An matrimonium ſit ſacramentum, ſuo adparebit loco. 3.) Ex Bellarmini ſententia conſequuntur efficaciter illa abſurda, quod ſacramenta non a ſola inſtitutione & actione Dei, ſed etiam qualitate miniſtri quodammodo pendeant, quod nemo poſſit eſſe certus, ſe eſſe baptizatum, & verum corpus ac ſanguinem Chriſti in cœna accipere; quod negligentia vel malitia miniſtri obſtet alterius ſaluti; quod ſacramenta conficiantur non tantum verbis auctoris, ſed etiam intentione & fide adminiſtrantis; quod cauſa inſtrumentalis deroget actioni & efficaciæ cauſæ principalis. 4.) Si verba ſacramentalia & ſacerdotes in ſe habent virtutem quandam non *inſtrumentaliter* tantum, ſed etiam *efficienter operativam*, (ut Bellarminus ſtatuit) conſequens fuerit, quod ſacerdos ſua intentione per verba ſacramentalia omnes panes & omnia vina in corpus & ſanguinem Chriſti convertere poſſit, etiam extra uſum eccleſiaſticum a Chriſto inſtitutum: & quidni? Gabr. Biel lect. IV. ſuper can. miſſ. adſerit: *confectionem corporis in ſacramento fieri aliqua occulta virtute non inſiſtente ei, a quo fit, ſed adſiſtente, ſecundum quem modum* (inquit) *malefici & incantantes quosdam effectus producere dicuntur & extrahere lac vaccarum de ſedibus vel manubriis ſecurium, quod non fit naturali virtute maleficorum nec ex eorum merito, ſed virtute occulta ſive mala ſive bona.* Idem in quæſtione: Cur canon tacite muſſitandus? *Fertur, quod cum antiquitus publice & alta voce canon diceretur, omnes pene per uſum illum ſciebant, & in plateis & in vicis illum decantabant. Unde cum quidam paſtores in agro pane ſuper lapidem poſito canonem dicerent, ad prolationem verborum illorum panis converſus eſt in carnem, ipſi autem igne de cœlo ſunt percuſſi, propter quod patres ſtatuerunt, ut de cætero canon diceretur ſub ſilentio.*

CAPUT V.

SECTIO I.

DE DISPENSATIONE SACRAMENTORUM.

Diſpenſatio Sacramentorum conſiſtit in δόσει καὶ λῆψει.

§. XLII. Egimus hactenus de cauſa inſtrumentali, ſive miniſteriali, per quam Deus ordinarie diſpenſat ſacramenta in eccleſia, quem diximus eſſe miniſtrum eccleſiæ legitime vocatum, reſtat ut de ipſa *diſpenſatione ſacramentali* agamus, quæ in δόσει καὶ λῆψει conſiſtit. Δόσις notat actionem adminiſtrantis divinitus præſcriptam, λῆψις ſacramenti receptionem. Sic δόσις in circumciſione eſt amputare præputium, juxta Dei verbum; in agno paſchali δόσις eſt agnum anniculum, maſculum, immaculatum &c. ſegregare, mactare & ad manducandum præparare ritu divinitus inſtituto. In baptiſmo δόσις eſt aquam homini adfundere, vel in aquam immergere in nomine

Patris, Filii & Spiritus ſancti. In ſacra cœna δόσις eſt, panem benedictum, qui eſt *κοινωνία* corporis Chriſti, & vinum benedictum, quod eſt *κοινωνία* ſanguinis Chriſti, ad manducandum & bibendum diſtribuere. Λῆψις in circumciſione eſt amputationem præputii ſuſtinere; in agno paſchali agnum aſſatum certis ritibus manducare; in baptiſmo aqua adfundi vel in eam mergi in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti; in ſacra cœna panem benedictum manducare, & ex benedicto calice bibere. Ubi obſervandum: 1.) Unam eandemque actionem interdum eſſe δόσιν ϗ λῆψιν; ſed diverſo reſpectu. Sic amputatio pelliculæ eſt δόσις reſpectu adminiſtrantis hoc ſacramentum, λῆψις reſpectu ſuſcipientis. Quando Abraham ſe ipſum circumcidit Gen. XVII. 24. duplicem ſuſtinuit perſonam, tum adminiſtrantis, tum ſuſcipientis ſacramentum. 2.) Λῆψιν ſacramentalem vel eſſe ſimplicem ἀναδοχὴν & meram paſſionem ſacramentum ſuſcipientis, ut in circumciſione & baptiſmo; vel etiam actionem quandam habere conjunctam, ut in agno paſchali & cœna dominica.

Δόσις diſtinguenda a τρόπῳ δόσεως.

§. XLIII. Ut autem in aliis rebus, ita quoque hoc loco accurate diſtinguendum inter *rem* & rei *modum*, inter ipſam δόσιν ϗ λῆψιν, & inter δόσεως ϗ λήψεως τρόπον. Δόσις ϗ λῆψις adminiſtratio, diſpenſatio, exhibitio & acceptio ſacramenti ſimpliciter ſunt neceſſariæ, nec ullam patiuntur exceptionem, ſed modus δόσεως ϗ λήψεως aliquam libertatem & variationem admittit. Exemplis res erit clarior. In baptiſmo ſimpliciter neceſſarium eſt, hominem aqua baptizari, hoc eſt, ablui in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti, ſive autem illa ablutio fiat immerſione in aquam, ſive adfuſione aquæ, nihil intereſt, ut oſtenſum fuit in tract. germ. de baptiſmo cap. 11. Merſio in aquam uſitata eſt orientalibus in locis calidioribus; adfuſio recepta eſt ſeptentrionalibus propter circumſtantem aëris frigiditatem. Sic in ſacra cœna ſimpliciter neceſſarium eſt, panem benedictum, qui eſt *κοινωνία* corporis Chriſti, diſtribui ad manducandum, ſive autem ante actionem cœnæ præparetur, ut diſtribui poſſit, ſive in ipſa actione frangatur, deturque vel in manum, vel in os accipientis, in chriſtiana libertate poſitum eſt, ut oſtendimus in tractat. germ. de ſacra cœna cap. 15. & 16.

SECTIO II.

DE OBJECTO ET SUBJECTO SACRAMENTORUM.

Objectum ſacramentorum.

§. XLIV. Ceterum cum in actionibus emanantibus ratio etiam habenda ſit objecti, ideo ſacramentorum *objectum* hoc loco explicandum erit. Dicimus autem ſacramenta inſtituta eſſe & diſpenſari debere *ſolis hominibus* & quidem *viventibus*. Adparet id 1.) ex *inſtitutione* cujuslibet ſacramenti: 2.) ex *fine* inſtitutionis: 3.) ex illis, quæ *eſſentialiter* ad ſacramentorum integritatem pertinent, quorum quædam ita comparata ſunt, ut non niſi hominibus iisque viventibus conveniant. Porro circumciſio in vet. teſt. ſolis maſculis adminiſtrabatur apud Iſraëlitas, ſed baptiſmus, qui in nov. teſt. in locum circumciſionis ſucceſſit Col. II. 11. recte etiam fœminis adminiſtratur, ut oſtenſum fuit in tract. germ. de bapt. c. 19. qua in parte diſcrimen quoddam occurrit in ſacramento initiationis vet. ac nov. teſt. Sed in ſacramento confirmationis utriusque teſtamenti pulcerrima eſt analogia. Quemadmodum enim incircumciſo non licebat manducare paſcha, ſed oportebat ipſum prius circumciſionis ſacramentum ſuſcipere: Exod. XII. 48. 49. ita quoque ad menſam Domini admittendi ſunt ſoli baptizati chriſtiani, illi ſcilicet, qui ſe ipſos probare poſſunt, qua de re late dictum fuit in tract. germ. de cœna cap. 29. & 30. ex quo judicium fieri poteſt de conſuetudine primitivæ eccleſiæ euchariſtiam infantibus dandi, & mortuorum ori imponendi; Dionyſio, Cypriano, Auguſtino & Innocentio atteſtantibus.

§. XLV.

Subjectum ſive materia circa quam ſacramentum.

§. XLV. Cumque actiones definiendæ ſint ex genere, ſubjecto & fine, ideo de *ſubjecto* & *fine* actionum ſacramentalium diſſerendum reſtat. *Subjectum* ſive materia, circa quam diſpenſatio ſacramenti verſatur, eſt res certa divinam vocationem habens, hoc eſt, certo, peculiari & expreſſo verbo Dei denominata, præſcripta & ad certum uſum determinata. Quid autem in quolibet ſacramento rei illius nomine veniat, id ex inſtitutione cujusque colligendum. Circumciſio occupatur circa præputium amputandum. Paſcha circa agnum certis ritibus mactandum & manducandum. Baptiſmus habet aquam, ſed non ſolam. Cœna dominica panem & vinum, ſed non ſolum, inde Irenæus dicebat *euchariſtiam conſtare ex duabus rebus, terrena & cœleſti* lib. IV. cap. 34. Per terrenam intelligit panem & vinum, per cœleſtem corpus & ſanguinem Domini. Res terrena ſive elementum externum in ſacramentis, cum *percipiat vocationem Dei*, ut loquitur Irenæus l. d. ſeparatur per eam ab uſu communi, ſanctificatur & ad uſum ſacramentalem deſtinatur, ut ſit ὄχημα organum ac medium bonorum cœleſtium ſive rei cœleſtis offerendæ & adplicandæ. Quid vero rei cœleſtis nomine in quolibet ſacramento veniat, quæve unio ſit rei terrenæ & cœleſtis, adeoque quid de cujusque ſacramenti natura & eſſentia ſtatuendum ſit, id omnium rectiſſime ex propria ſede, hoc eſt, ex verbis inſtitutionis cujusque ſacramenti cognoſci poteſt & debet. Quod enim quidam generalem analogiam in ipſa eſſentia ſacramentorum vet. & nov. teſt. quærunt, unam eandemque rei terrenæ & cœleſtis unionem videlicet *ϰριτικὴν* & *ſignificativam* tantum in omnibus tam vet. quam nov. teſt. ſacramentis comminiſcentes, id cum ipſa ſpeciali ſingulorum ſacramentorum inſtitutione pugnare alibi oſtendetur.

Sectio III.

DE FORMA SACRAMENTORUM.

Quodlibet ſacramentum habet propriam formam.

§. XLVI. Et quia quodlibet ſacramentum habet ſpecificam actionem circa proprium ſuum ſubjectum, hoc eſt, peculiarem certæ rei adminiſtrationem ac diſpenſationem, peculiari inſtitutionis verbo expreſſam, ideo etiam habet propriam & peculiarem ſuam *formam*, per quam eſt, quod dicitur, & ab aliis omnibus diſtinguitur. Si dicas, actio eſt genus in definitione ſacramentorum, jam vero genus materiæ, differentia formæ reſpondet in definitione, ergo forma ſacramenti cujusque non poteſt ſtatui in actione. *Reſp.* diſtinguendum inter actionem communiter conſideratam & certis circumſtantiis determinatam, ſive inter actionem *communem* & *propriam*. Actio communis eſt genus ſacramenti γενικῶς conſiderati, cum enim omne ſacramentum in actione conſiſtat, ideo merito per actionem definitur. Actio propria, hoc eſt, certo ſubjecto & aliis circumſtantiis determinata, eſt forma cujusque ſacramenti in ſpecie conſiderati. Sic forma circumciſionis eſt amputatio præputii juxta mandatum Dei. Forma paſchatis eſt manducatio agni paſchalis, certis ritibus mactati & præparati. Forma baptiſmi eſt ablutio hominis in aqua facta in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti. Forma ſacræ cœnæ eſt manducatio panis benedicti, qui eſt *ϰοινωνία* corporis Chriſti, & bibitio vini benedicti, quod eſt *ϰοινωνία* ſanguinis Chriſti: ubi amputatio, ablutio & manducatio generis locum obtinent, ſed ſubjectum ſive materia, circa quam hæ actiones verſantur, differentiæ ſpecificæ locum ſupplet. Præcipiunt enim logici, actiones definiendas eſſe mentione ſubjecti, objecti, efficientis & finis, loco ſpecificæ differentiæ generi addita.

Actus ſacramentales ſunt vel præparatorii vel eſſentiales.

§. XLVII. Obſervandum tamen hoc loco, actus ſacramentales eſſe in duplici differentia, quidam ſunt *praeparatorii* ſive *miniſteriales*, quidam vero *eſſentiales* & *principales*. Sic agni ſegregatio, mactatio

& aſſatio ſunt actus præparatorii & miniſteriales in paſchate, qui inſerviunt manducationi, quæ eſt actus eſſentialis & principalis. Tales actus principales & eſſentiales quandoque plures ſunt, ut in ſacra cœna benedictio, diſtributio & manducatio, quandoque vero unus, ut in baptiſmate ablutio, quæ omnia ex ſpeciali cujusque ſacramenti ἐξηγήσει erunt manifeſtiora.

An forma ſacramentorum conſiſtat in analogia ſignificativa?

§. XLVIII. Qui Calvinum ſequuntur, formam ſacramenti conſtituunt in analogia *ſignificativa* ſive relatione σχετικῇ ſigni ad rem ſignatam. Bucanus loc. XLVI. *Eſſe ſacramenti nihil aliud eſt, quam ad ſignatum & ſacramentum, ſeu rem ſignificatam referri.* Polanus lib. I. part. theol. p. 225. *Sacramenti forma interna ac eſſentialis eſt pulcerrima illa analogia & ſimilitudo ſigni & ſignificati.* Atqui hæc analogia *ſignificativa*, 1.) non exprimitur in inſtitutione cujusque ſacramenti; 2.) tollit diſcrimen ſacramentorum vet. & nov. teſt. quæ differunt ut *umbra* & *corpus*, Col. II. 17. Hebr. X. 1. 3.) Non dat ſuum eſſe ſacramento, cum etiam extra ſacramentum locum habeat; 4.) Sacramenta vet. teſt. ſtatuit clariora & illuſtriora ſacramentis nov. teſt. 5.) confundit ſacrificia ac typos reliquos vet. teſt. cum ſacramentis proprie ſic dictis; 6.) infert ſacramentum eſſe poſſe ſine actione ſacramentali, quæ membra luculenter probat Menzerus tom. II. diſput. Giſſ. 6. diſp. theſ. 49. Ergo non eſt forma ſacramenti. Non negamus, ſacramenta integra habere ſuas ſignificationes, ſed in illis non conſiſtit forma ſacramentalis, verum pertinent illæ ad finem ſacramentorum, nec ad finem primarium & principalem, ſed minus principalem & ſecundarium. Nec inficias imus, panem eucharisticum dici poſſe ſignum corporis ſcilicet præſentis, licet inviſibilis; ſed officium ſacramentale panis & vini euchariſtici in ſignificando tantummodo corpore & ſanguine Chriſti conſiſtere, ac proinde ſignificativam illam analogiam eſſe ſacræ cœnæ formam, id vero διαῤῥήδην negamus, cum Chriſtus expreſſe dicat: *Accipite, comedite. Hoc eſt corpus meum. Bibite, hoc eſt ſanguis meus*, cum apoſtolus panem, quem in ſacra cœna frangimus, non ſignificationem, ſed κοινωνίαν corporis Chriſti adpellet, qua de re in tractatu germ. de cœna pluribus fuit actum.

An fides ſit forma ſacramenti?

§. XLIX. Ne vero nimis abjecte de ſacramentorum eſſentia ſentire videantur, ideo ſpecioſe declamitant, quod ſymbola ſacramentalia non tantum ſint ſigna ſignificantia, ſed etiam præbentia & exhibentia rem cœleſtem; nimirum credentibus, inde fidem ad formam ſacramenti referunt. Grynæus probl. part. II. f. 118. *Sacramenta fidei ſolis fidelibus ſunt ſacramenta, eadem autem infidelibus non ſunt ſacramenta.* Piſcator contra dictum Hoffm. p. 147. *Sacramenta pendent a fide ſumentis, vel ut a cauſa formali ſaltem ex parte*, & addit: *cum in ſumente non eſt fides, non ſumit ille ſacramentum, ſed elementum tantum.* Keckermannus lib. III. ſyſt. theol. cap. 8. p. 446. *Qui ſine fide utuntur ſacris ſignis, non percipiunt ipſum formale ſacramentorum, ſed tantum materiale*; qua in parte ſequuntur Calvinum lib. IV. inſt. c. 14. §. 25. *Impii inania ſigna, imo nec ſigna quidem accipiunt, quia in nihilum redigitur, quidquid eſt ſignorum, ubi res ſignata tollitur:* & Beza part. II. reſp. ad coll. Momp. p. 119. *Increduli ſigna tantum percipiunt, quae tamen ipſis ne ſigna quidem ſunt gratiae, ſed exitii illorum ſigilla.* Cui opinioni hæc fundamenta opponimus. 1.) Sacramentorum veritas atque integritas pendet ex inſtitutione Dei, quæ incredulitate noſtra non redditur irrita. Rom. III. 3. 2.) Sacramenti eſſentia tota abſolvitur re terrena & cœleſti, ejusdemque adminiſtratione divinitus inſtituta. 3.) Fides ad ſalutarem uſum ſacramenti ſpectat, ergo non ad eſſentiam; facit non ut ſit, ſed ut nobis proſit ſacramentum. 4.) Si fides pertineret ad ſubſtantiam baptiſmi, hypocrita adultus ſi baptizaretur, non acciperet verum baptiſmum, ſed eſſet poſtea rebaptizandus. 5.) Fides ſacramento confirmatur, ergo non pertinet ad ejus eſſentiam. 6.) Forma eſt, per quam res eſt id, quod

quod eſt, & ab aliis diſtinguitur. Per fidem ſacramentum non eſt ſacramentum, nec unum ſacramentum ab alio diſtinguitur. 7.) Par eſt ratio quantum ad conſtitutionem eſſentialem ſacramenti inter fidem dantis ſive diſpenſantis & accipientis. Atqui fides dantis non eſt pars eſſentialis ſacramenti. Ergo nec fides accipientis. Recte igitur Auguſtinus lib. III. contra Donatiſt. c. 14. *Non intereſt, cum de ſacramenti integritate & ſanctitate tractatur, quid credat, aut quali fide imbutus ſit ille, qui accipit ſacramentum. Intereſt quidem plurimum ad ſalutis viam, ſed ad ſacramenti quaeſtionem nihil intereſt, fieri enim poteſt, ut homo integrum habeat ſacramentum & perverſam fidem.* Agnoſcit hoc ipſemet Martyr in locis comm. claſſ. IV. cap. 7. §. 16. *Sacramenta adſirmamus eſſe ſacramenta, quamvis aut infirma aut etiam nulla ſit fides tua.*

SECTIO IV.

DE VERBIS IN SACRAMENTIS.

De verbis in ſacramentis.

§. L. Cum praeter res in ſacramentis adſint etiam verba, notandum hoc loco, quod diſcrimen ſit inter verbum *inſtitutionis ſacramenti* & verbum *evangelii*, hoc enim *generale* eſt, illud *ſpeciale*; hoc ἀκουστὸν eſt, illud ὁρατὸν, quia viſibilibus ſignis veſtitum. Bellarminus lib. I. de ſacram. c. 18. diſputat, *ſacramenta componi ex rebus & verbis ut materia & forma*, fatetur autem varias eſſe ſuorum hominum ſententias. 1.) *Quidam ſtatuunt proprie in ſacramentis materiam & formam non eſſe res & verba, ſed rem ſenſibilem eſſe materiam, ſive ſit res, ſive verbum, ſive utrumque ſignificationem eſſe formam; quod communiter dicitur, rem in ſacramento eſſe materiam, verbum autem formam, id intelligendum eſſe dicunt de ſacramento materialiter ſumto.* Dominicus a Soto in lib. IV. ſent. diſt. 1. q. 1. art 1. Cajetanus part. III. q. 60. art. 6. 2.) *Quidam docent, ſacramentum ipſum & non ſolum ejus partem materialem conſtare ex rebus ut materia, & verbis ut forma.* Thomas part. III. q. 60. art. 6. & reliqui Scholaſtici communiter. Rurſus 1.) *quidam exiſtimant, non omnia ſacramenta conſtare rebus & verbis, ſed ſolum quaedam.* Durandus lib. IV. diſt. 1. q. 3. Adrianus quaeſt. II. de bapt. 2.) *Alii docent, omnia ſacramenta novae legis conſtare rebus & verbis.* Alexander Alenſis IV. p. ſumm. q. 8. mem. 3. art. 1. & Scholaſtici communiter. 3.) *Alii volunt omnia ſacramenta conſtare rebus & verbis, ſi res & verba largo modo accipiantur pro iis ſignis, quae ſunt aut verae res & vera verba, aut certe vicem eorum gerant, ſi vero accipiantur in rigore, non conſtare omnia ſacramenta rebus & verbis.* Dominicus a Soto lib. IV. ſent. diſt. 1. q. 1. art. 6. & alii recentiores. Bellarminus addit, has opiniones magna ex parte conciliari poſſe, ideo format quinque propoſitiones: 1.) *Sacramenta veteris legis probabile eſt, non habuiſſe res & verba, ſed ſolas res, cum in inſtitutione nulla fiat mentio verborum.* Reſp. ſacramenta vet. teſt. non fuerunt mutae ceremoniae, ſed addita fuit repetitio divinae inſtitutionis, quae eſt ipſum illud verbum ſacramentale, de quo hoc loco quaeritur. Praeter hanc divinae inſtitutionis repetitionem additae fuerunt piae admonitiones, preces, gratiarum actiones cum inſtitutione cujusque ſacramenti congruentes & ad ſalutarem ejus uſum accommodatae. Rabbini vetuſtam circumciſionis benedictionem hanc recitant: *Deus vivus pars noſtra, & protector noſter praecepit erui animam noſtram ab inferis propter foedus ſuum, quod poſuit in carne noſtra.* 2.) *In ſacramentis omnibus novae legis inveniuntur res ut materia; & verba ut forma.* Reſp. id de baptiſmo & ſacra coena veriſſimum eſt, (quamvis ad rem ſive elementum externum & verbum mandati, ordinationis & promiſſionis accedere inſuper oporteat actionem, quae eſt pars tertia ſubſtantialis in his ſacramentis, unde exſtructa eſt regula, *nihil habet rationem ſacramenti extra uſum a Chriſto inſtitutum*) ſed quomodo res & verba

verba divinitus inſtituta in reliquis ſacramentis, quæ Bellarminus duobus hisce addit, inveniri poterunt? 3.) *Non ſolum quod eſt materiale in ſacramento, ſed ipſum totum ſacramentum recte dicitur conſtare ex rebus ut materia, & verbis ut forma.* Reſp. recte, juxta Auguſtini dictum tract. LXXX. in Joh. *Accedat verbum ad elementum, & fit ſacramentum.* 4.) *Ut ſacramenta conſtare dicantur rebus & verbis, non eſt neceſſe, ut res non ſint verba, & verba non ſint res, ſed ſatis eſt, ſi aliquid fungatur vice rei, aliud vice verbi.* Reſp. hoc excogitatum eſt, ut pœnitentiæ ſacramentum, in quo non datur externum aliquod elementum ſive res terrena, ſed tantummodo verba, ſalvari poſſit, qua de re ſuo loco. 5.) *Non eſt neceſſe, ut in omni ſacramento res & verba ita conjungantur, ut partes eſſentiales ejusdem rei.* Reſp. recte; rerum & verborum in ſacramento non eſt unio *eſſentialis*, ſed *ſacramentalis*, ideo etiam non habet locum extra uſum divinitus inſtitutum.

An verbum ſacramentale ſit conſecratorium?

§. LI. Cap. 19. diſputat Bellarminus, *verbum, quod cum elemento facit ſacramentum, non eſſe concionale, ſed conſecratorium*, ubi format has propoſitiones: 1.) *Non ſolum in baptiſmo, ſed etiam in caeteris ſacramentis requiruntur verba in ipſa celebratione myſterii.* 2.) *Non requiritur ullum verbum concionale ad eſſentiam ullius ſacramenti.* 3.) *Requiritur ad eſſentiam ſacramenti certa verborum forma, quae non tam inſtruat circumſtantes, quam conſecret & ſanctificet elementum.* Bellarminus dicit hanc tertiam propoſitionem non ſolum a Calvino, ſed etiam a Brentio & aliis Lutheranis negari; ſed enim nequaquam eam ſimpliciter rejicimus, ſed cum debita explicatione illam non minus quam priores acceptamus. Conſecrationem ſive εὐλογίαν καὶ ἁγιασμὸν dicimus non eſſe tantum inſtructionem auditorum, prædicationem evangelii de meritis Chriſti (quam verbi concionalis nomine Bellarminus intelligit) & gratiarum actionem pro miſſione Filii & ejusdem paſſione ac morte, pro inſtitutione ſacramentorum &c. ſed etiam ſymbolorum ad uſum ſacramentalem efficacem dedicationem ac ſanctificationem, ut cum illis vi divinæ inſtitutionis, ordinationis ac promiſſionis res cœleſtes diſtribuantur, exhibeantur & ſumantur, atque hac ratione ſymbola illa terrena in novum & meliorum ſtatum, videlicet ad uſum myſticum & ſacrum, transferantur. Proinde

Quid ſit conſecratio in ſacramentis.

conſecratio 1.) non eſt nuda verborum inſtitutionis recitatio ad auditores tantummodo directa, 2.) nec mutatio ſymbolorum, quam conſecratio efficit, eſt nuda ſaltem nominum permutatio, analogia *ſignificativa*, abſentis rei cœleſtis repræſentatio; ſed eſt ſacra & efficax actio, per quam ſymbola ſacramentalia vere ſanctificantur, hoc eſt, profanis uſibus eximuntur, & uſui ſacramentali deſtinantur. Nec tamen eſt 1.) *magica* & ſuperſtitioſa quædam actio ex dignitate & qualitate perſonæ, hoc eſt, ex poteſtate & charactere miniſtri pendens, qui vi intentionis ſuæ ſacramentum conficiat: 2.) nec judicandum eſt, vel ſono vel quantitati verborum occultam quandam vim *ſubjective* ineſſe, per quam conſecratio illa fiat. 3.) Nec per eam externa elementa *eſſentialiter* mutantur & transſubſtantiantur in rem cœleſtem, ſed præſentia rei cœleſtis, ejusdem unio cum re terrena in ſolidum pendet ex inſtitutione, ordinatione & voluntate Chriſti, & a perpetuo adhuc in eccleſia durante efficacia primæ inſtitutionis, quam miniſter vel potius ipſe Chriſtus miniſtri voce ſubinde repetit. Miniſter ergo in conſecratione 1.) repetit primævam ſacramenti inſtitutionem juxta mandatum Chriſti, *Hoc facite.* 2.) Teſtatur ſe non proprio arbitrio hic agere, nec ordinationem quandam humanam celebrare, ſed velut œconomum myſteriorum divinitus conſtitutum, Chriſti nomine, auctoritate & loco venerabile ſacramentum adminiſtrare. 3.) Invocat nomen veri Dei; ut juxta ordinationem, inſtitutionem & promiſſionem ſuam velit in hoc ſacramento efficax eſſe. 4.) Segregat externa elementa ab aliis omnibus ad uſum ſacramentalem, ut ſint organa & media, per quæ bona cœleſtia diſpenſentur. Atque hoc illud eſt, quod apoſtolus dicit 1 Cor. X. 16. τὸ ποτήριον τῆς

εὐλο-

εὐλογίας, ὃ εὐλογοῦμεν, ubi articulus ὃ ſignificat benedictionem ad calicem euchariſticum dirigendam eſſe, quod enim vocat ποτήριον τῆς εὐλογίας, eo ipſo docet, poculum illud ab ipſo Chriſto in prima inſtitutione cœnæ benedictum eſſe, ſicut contactu ſui corporis etiam aquas baptiſmi ſanctificaſſe a veteribus dicitur: quod autem addit, illi poculo τῆς εὐλογίας etiam nos benedicere, eo ipſo docet, ex prima cœna ſanctificationem ſeu ordinationem elementorum ad ſacrum uſum in omnes poſteriores cœnas a Chriſto per miniſterium uſque ad finem mundi derivari. Hæc omnia ſi probe obſerventur, facile poteſt judicari de illis, quæ Bellarminus de conſecratione late diſputat. Quod enim ex recitatione verborum inſtitutionis & adminiſtratione ſacramentorum in lingua vernacula colligit, nos verbis ſacramentalibus tantummodo ad inſtructionem auditorum, non autem ad conſecrationem elementorum uti, id ἀσύςατον eſt, & ex ſubordinatis facit pugnantia. Cum enim non propter externa elementa, ſed propter hominem ſacramenta ſint inſtituta, ideo in lingua vernacula divinam inſtitutionem repetimus, & ſacramenta adminiſtramus, ut eccleſia intelligat, quid agatur, & fides auditorum tam de ſubſtantia, quam de ſalutari fructu ſacramenti recitatione illa verborum excitetur & confirmetur. Finis οὗ non tollit finem ᾧ: Finis οὗ conſecrationis eſt efficax ſanctificatio elementorum & ad uſum ſacramentalem deſtinatio. Finis ᾧ eſt homo utens ſacramento, ut ejus fides excitetur & confirmetur ſalutari ſacramenti participatione. Neque enim ex opere operato proſunt ſacramenta, ſed fidem ad ſalutarem ſacramenti uſum accedere oportet, ut ſuo loco plenius demonſtrabimus.

Res & verba ſacramentorum ſunt determinata.

§. LII. Cap. 21. diſputat Bellarminus: *res & verba ſacramentorum ita eſſe determinata, ut nihil addere, minuere aut mutare liceat*, qua in parte nos ſibi habet ὁμοψήφους, cum enim ſacramentum a Dei inſtitutione unice dependeat, utique quando non facimus, quod Deus inſtituit, ſacramentum non erit. Auguſtinus lib. VI. contra Donatiſt. cap. 25. *Quis neſciat, non eſſe baptiſmum Chriſti, ſi verba evangelica, quibus ſymbolum conſtat, illic defuerint?* Quod autem Bellarminus addit, *Lutherum* in lib. de captiv. Babylon. cap. de bapt. *ſtatuere, non requiri certa verba in ſacramentis, cum dicat, ſi quis in nomine Domini baptiſmum ſuſcipiat, etiamſi miniſter impius non det in nomine Domini, eum vere eſſe in nomine Domini baptizatum*, id nequaquam eo trahendum, quod Lutherus ſtatuat, licitum eſſe verba *ſubſtantialia* inſtitutionis ſacramentorum mutare, cujus contrarium in homil. II. de baptiſmo & alibi plus millies occurrit, ſed quod forma baptiſmi a Græcis uſurpata; *Baptizetur ſervus Chriſti*, itemque illa ab apoſtolis uſurpata; *Ego te baptizo in nomine Chriſti*, non deroget hujus ſacramenti integritati, quodque integritati baptiſmi nihil decedat, ſi vel maxime miniſter interius perverſam hæreſin contra ſacroſanctæ Trinitatis articulum foveat, modo inſtitutionem Chriſti obſervet, & quod ſaluti illius, qui in vera fide baptiſmum accipit, nihil decedat, ſi vel maxime miniſter malitioſe verba ſacramentalia immutet. Quod de Brentio dicit, *ipſum non multum curare praeſcriptam a Chriſto baptiſmi formam in catech.* de eo ex ipſa textus inſpectione judicari poteſt. Cauſam efficaciæ baptiſmi divinam in literis & ſyllabis verborum conſiſtere negat, ſed ad inſtitutionem divinam revocandam eſſe docet, nequaquam vero verba inſtitutionis vel mutanda vel omittenda eſſe ſtatuit. Revocamus autem Bellarmino in mentem, 1.) quod quidam ex Scholaſticis diſputent, in lixivio, in urina, in jure carnium, in aqua paludoſa, &c. fieri poſſe baptiſmum, & quod Innocentius VIII. referente Volaterrano lib. VII. geogr. permiſerit Norvegis uſum alterius liquoris pro vino in ſacra cœna. 2.) Quod Guilielmus cap. 2. de baptiſmo, perſonis Trinitatis adjicit Mariam virginem. 3.) Quod in canone miſſæ verba conſecrationis mutilantur, quia omittuntur hæc verba, *quod pro vobis traditur*, miſcentur aliena, & vocula *enim* judicatur ipſam formam conſecrationis ingredi, cum tamen non fuerit a Chriſto in prima parte ſacræ cœnæ uſurpata. Ceterum hoc

hoc loco notandum, non ſonum, ſed ſenſum verborum reſpiciendum eſſe, nec qualemcunque *accidentalem*, ſed *ſubſtantialem* verborum mutationem ſacramenti integritatem tollere, ut Bellarminus hic recte ſcribit. Ea ſolummodo verborum mutatio, quæ mutat genuinam ſententiam, non autem quæ fit ſalvo & invariato eorum ſenſu, contra Chriſti inſtitutionem pugnare judicanda eſt.

CAPUT VI.
DE NECESSITATE SACRAMENTORUM.

Neceſſitas ſacramentorum.

§. LIII. Deſcendemus ad *finem* ſacramentorum explicandum, ubi prius de *neceſſitate* eorum egerimus. Concilium Trident. ſeſſ. VII. can. 4. ſic ſtatuit: *Si quis dixerit, ſacramenta novae legis non eſſe ad ſalutem neceſſaria, ſed ſuperflua, & ſine eis aut eorum voto per ſolam fidem homines a Deo gratiam juſtificationis adipiſci, licet omnia ſingulis neceſſaria non ſint, anathema ſit.* Bellarminus lib. I. de ſacram. c. 22. ſententiam canonis primum explicat, poſtea contra Chemnitium defendere nititur. Explicatio continetur his propoſitionibus. 1.) *Nulla ſacramenta habent abſolutam neceſſitatem, ſed omnis eorum neceſſitas pendet ex praecepto & inſtitutione divina, adjuncta naturali congruentia.* Reſp. concedimus hoc, neque enim abſoluta quædam vel præcepti vel medii neceſſitas in ſacramentorum inſtitutione animadvertitur, cum per verbum Deus cum hominibus agere potuiſſet. Interim tamen grato corde agnoſcendum, quod Deus ex immenſa miſericordia imbecillitati noſtræ ſubvenire cupiens, verbo addiderit ſacramenta, *ut per duas res immobiles* (promiſſionem ſcilicet evangelicam & ſigna externa promiſſioni addita) *firmius ſolatium haberemus.* Hebr. VI. 18. quo pertinet illud Chryſoſtomi hom. LX. ad pop. *Si incorporeus eſſes &c.* Auguſtinus lib. XIX. contra Fauſtum cap. 11. *Sacramentorum vis inenarrabiliter valet plurimum, & ideo contemta ſacrilegos facit, impie quippe contemnitur, ſine quo non poteſt perfici pietas.* Hieronymus in I. Malach. *Cum ſacramenta contemnuntur; ipſe, qui eorum auctor eſt; Deus contemnitur.* 2.) *Omnia ſacramenta neceſſaria ſunt neceſſitate praecepti, licet non ſingulis.* Reſp. concedimus & hanc propoſitionem ſano ſenſu uſurpatam. Baptiſmus neceſſarius eſt neceſſitate *praecepti* omnibus & ſingulis, ſolo neceſſitatis caſu excepto, ut ſuo loco adparebit. Euchariſtia neceſſaria eſt neceſſitate præcepti omnibus Chriſtianis adultis, non autem infantibus, qui ſeſe probare non poſſunt, addenda etiam exceptio neceſſitatis. 3.) *Baptiſmus & pœnitentia neceſſaria ſunt poſita inſtitutione divina, neceſſitate medii ſimpliciter, baptiſmus quidem in omnibus; pœnitentia iis, qui poſt baptiſmum lethaliter delinquunt.* Reſp. in hac vero propoſitione non convenimus. Negamus enim, baptiſmum ſimpliciter & abſolute neceſſarium eſſe ad ſalutem, in caſu ſcilicet neceſſitatis, *in quo uſum ſacramenti non contemtus religionis, ſed articulus neceſſitatis excludit,* ut loquitur Auguſtinus lib. IV. contra Don. cap. 22. neque enim *defectus*, *ſed contemtus ſacramentorum damnat*, docente Bernhardo epiſt. LXXVII. Diſtinguimus igitur inter ea, quæ *abſolute & ſimpliciter* ad juſtificationem & ſalutem neceſſaria ſunt, qualia eſſe dicimus gratiam Dei, meritum Chriſti & fidem, ſine quibus in ſtatu naturæ corruptæ neminem unquam juſtificari aut ſalvari dicimus; & inter ea, quæ *ordinate & conditionaliter* ad juſtificationem & ſalutem neceſſaria ſunt, qualia eſſe dicimus verbum & ſacramenta; quando enim illa adſunt & adhiberi poſſunt, nequaquam ſunt negligenda, ſed propter mandatum Dei & commodum noſtrum exemplo omnium piorum in vet. & nov. teſt. adhibenda: quando autem non adſunt, nec adhiberi poſſunt, tunc Deus ſine illis in caſu neceſſitatis extraordinarie & immediate operatur fidem, ac donat juſtitiam & ſalutem; occurrit tamen hic diverſitas adcurate notanda. In quibusdam enim, videlicet infantibus natis in eccleſia, qui aut in utero materno moriuntur,

untur, aut in lucem editi ante baptiſmum ſtatim exſtinguuntur, Deus ſine verbo prædicato, & ſacramento uſurpato ex gratia propter Chriſtum fidem operatur, eosque juſtitiæ & ſalutis participes reddit, ut plenius fuit demonſtratum in tractat. germ. de baptiſmo cap. 26. ubi oſtendimus, ſeveram illam comminationem Johan. III. 5. *Niſi quis renatus fuerit &c.* contemtui hujus ſacramenti, nequaquam vero defectui in caſu neceſſitatis oppoſitam eſſe. In quibusdam Deus per verbum ſine ſacramento itidem ex mera gratia propter Chriſtum fidem operatur, ut adparet in latrone converſo Luc. XXIII. 40. in catechumenis, in martyribus primitivæ eccleſiæ ante baptiſmum morte abreptis. Atque in hoc poſteriori caſu non eſſe abſolutam ſacramentorum neceſſitatem, ipſum Tridentinum concilium fatetur, ut ex eo patet, quod negat ſine ſacramentis *aut eorum voto* gratiam juſtificationis homines adipiſci; utique ergo concedit, non ita neceſſaria eſſe ſacramenta, quin ſervari poſſint, qui neque contemtu neque negligentia ea omiſerint. Lombardus lib. IV. ſent. diſt. 4. expreſſe adſerit, *Deum potentiam ſuam ſacramentis non adligaſſe, & eſſe, qui ſuſcipiant rem ſacramenti, non ſacramentum: ac ſine viſibili ſacramento inviſibiliter ſanctificentur & ſalventur.* Confirmat id ex Auguſtino, qui lib. IV. adv. Donat. cap. 22. *exemplum latronis* Luc. XXIII 40. a Cypriano epiſt. LXXIII. citatum *ſe conſiderantem invenire ait, non tantum paſſionem pro nomine Chriſti, id quod ex baptiſmo deerat, ſupplere poſſe, ſed etiam fidem converſionemque cordis.* Adjungit Ambroſium de Valentiniano ante baptiſmum mortuo dicentem in orat. funebri de obitu Valent. imp. *Quem regeneraturus eram, amiſi, ſed ille non amiſit gratiam, quam popoſcit.* Commemorat ex auctore gloſſæ ordinariæ in cap. VI. Hebr. *Baptiſmum in aqua, in pœnitentia, in ſanguine;* ac deinde ad celebrem illam ſententiam Chriſti: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua* &c. reſpondet, *hoc renaſci ex aqua & Spiritu ſignificare eam regenerationem, quae fit per aquam & Spiritum ſanctum, regenerationem autem illam fieri non tantum per baptiſmum, ſed etiam per pœnitentiam & per ſanguinem.* Ratione denique ex ſcripturis petita rem concludit: *Si baptiſmus ſufficit infantibus ſanctificandis, multo magis adultis ſufficere fidem, de qua Chriſtus ait* Joh. XI. 25. *Qui credit in me, etiamſi mortuus fuerit, vivet.* Hanc Lombardi ſententiam reliqui Scholaſtici ſequuntur, unde ſolenne ipſis eſt diſtinguere inter baptiſmum *flaminis, fluminis & ſanguinis* (*). Ergo ne ipſi quidem Pontificii (qui Scholaſticos hac in parte ſequuntur, ut patet ex Alphonſo lib. III. adv. hæreſ. verbo *baptiſmus* hær. 9. & 10. Hoſio in conf. Petricov. cap. 35. Vega lib. V. de juſtif. cap. 14. Tappero in explic. artic. Lovan. art. 2. &c.) abſolute negant, adultos ſolo deſiderio ac voto baptiſmi ſalvari poſſe ſine baptiſmo in actu, qua ratione ipſimet abſolutam neceſſitatem baptiſmi tollunt, quo pertinet illud Bellarmini lib. II. de ſacram. cap. 13. §. 2. *Adulti per fidem & contritionem juſtificantur, antequam re ipſa ad ſacramentum accedant.* Tota igitur quæ-

(*) Baptiſmus *flaminis*, ex mente doctorum ſcholaſticorum, deſignat effuſionem Spiritus ſancti, eandemque *vel* ordinariam ad converſionem, *vel* extraordinariam ad dona miraculoſa. Baptiſmus *fluminis* ſacramentum aquæ denotat. Denique quod ad baptiſmum *ſanguinis* attinet, per eundem intelligunt martyrium eorum, qui baptiſmo nondum percepto, ſanguinem ſuum pro Chriſti nomine & gloria profuderunt. Hunc *ſanguinis* baptiſmum ſecundum lavacrum adpellarunt veteres, quo & ſervator noſter tinctus ſit, quum jam aqua tinctus fuiſſet. Multa præclara in hunc ſecundum baptiſmum leguntur encomia apud TERTULLIANUM *de baptiſm. cap. XVI.* CYPRIANUM *epiſt. LXXIII. ad Jubaian. p. 150.* edit. RIGALTII alioſque. Loca eorum huc ſpectantia diligenter collegit JOSEPH. BINGHAM in *origin. ſive antiquit. eccleſiaſt. vol. IV. p. 44. ſeqq.* Hoc unicum adhuc paucis notamus, diſtinctionem iſtam triplicis baptiſmi apud veteres, nimirum *fluminis, flaminis* & *ſanguinis*, facile admitti poſſe, ſi æquivocationem ſolvat; tolerandam vero eandem haud eſſe, ſi baptiſmum in ſpecies dividat; ſiquidem non eſt diviſio rei in ſuas ſpecies; ſed tantum diſtinctio nominis æquivoci in ſua æquivocata.

quæſtio eſt de parvulis in eccleſia natis, qui cum nec baptiſmum nec baptiſmi deſiderium habeant, ſalute æterna ab ipſis excluduntur; ſed propter fundamenta immota pro ſalute talium infantum alibi ex ſcripturis adducta notari jubemus, quod ne ipſi quidem Pontificii, ſalvis ſuis hypotheſibus, talibus infantibus ſimpliciter omnibus ſalutem denegare poſſint. Docent enim, baptiſmum *ſanguinis*, hoc eſt, mortem pro Chriſti nomine & gloria ſuſceptam ſine baptiſmo ad ſalutem ſufficere. At contingere poteſt quosdam infantes nondum baptizatos pro Chriſti nomine mori, ut patet exemplo infantum Bethlehemiticorum, Matth. II. 16. atque eorum, qui in hoſtilibus irruptionibus chriſtianæ fidei nomine perpeſſis in utero materno miſerabiliter interficiuntur; illos ergo non poterunt ſalute excludere. Ideo Vega lib. V. de juſtif. cap. 14. diſtinguit votum in *formale* & *virtuale*; *formale* votum haberi dicit, quotiescunque diſtincte quis vult baptizari: *virtuale* votum eſſe ait, vel mortuorum pro Chriſti fide, vel dilectionem Dei ſuper omnia, vel propoſitum ſervandi omnia mandata divina. Quare cum ſatis ſit ad ſalutem baptiſmi votum, definiente concilio Tridentino, & martyres habeant votum, definiente Vega concilii adſeſſore & interprete, & parvuli poſſint eſſe martyres, teſte experientia, reſtat, baptiſmum ne quidem parvulis abſolute & ſimpliciter eſſe neceſſarium ad ſalutem. Quæſtio ergo remanet de illis infantibus, qui ante baptiſmum moriuntur, neque martyres ſunt, num illis ſimpliciter ſalus deneganda ſit? Atqui etiam illis baptiſmum *flaminis* communicari poſſe non poterunt negare, cum exemplum Johannis baptiſtæ in utero repleti Spiritu ſancto Luc. I. 41. evidenter id probet: ſed enim non inviti id quidam ex illis concedunt. Sic enim Gerſon, academiæ Pariſienſis cancellarius, (quem doctorem conſolantiſſimum, hoc eſt, ad conſolationem maxime efficacem vocarunt) in ſerm. de nativ. Mar. virg. *Conſtat, Deum miſericordiam ſalvationis ſuae non ita legibus communibus traditionis chriſtianae, non ita ſacramentis ipſis alligaſſe, quin abſque praejudicio legis ejuſdem poſſit pueros nondum natos extra uterum intus ſanctificare gratiae ſuae baptiſmo, vel virtute Spiritus ſancti, idque ut parentes pro infante nondum nato, ſi forte moriturus eſt, priusquam baptizetur, a Domino petant, admonet, & ne ſine baptiſmo ita decedentibus omnem ſpem ſalutis ablatam putent, conſolatur.* Gerſoni conſentit Biel lib. IV. ſent. diſt. 4. q. 2. ubi art. 3. format hanc quæſtionem: *Quale remedium pro parvulis in utero?* reſpondet autem hoc modo: *Senſum Domini quis novit? eorum, qui nondum in lucem notitiae prodierunt, remedia in ſua poteſtate ſola conſtituit, quos cum voluerit, ſine exteriori remedio & ſanctificare & ſalvare poteſt, quod paucis in privilegium factum poteſt, quibuscunque voluit, impertiri. Hinc* (inquit) *Gerſon conſulit, ut parentes devotis orationibus ac bonis operibus parvulis ſuis gratiam impetrare nitantur, potens eſt enim Deus in utero ſanctificare, quos novit ad nativitatis ortum non perventuros, licet de hoc certitudinem non habeamus.* Bieli adſenſum ſuum præbet Cajetanus 3. part. ad art. 2. & 11. qu. 68. (*) Male id habet Dominicum a Soto, unde in libris de natura & gratia ſcribit: *Quidam, neſcio quo protecti pietatis obtentu, dicere audent, pueros, qui caſu aliquo abſque baptiſmo moriuntur, nihilo ſecius miſericordia Dei,* quae

(*) Sententia CAJETANI, quam *loc. ſupra cit.* legimus, huc redit: *parvulos fidelium chriſtianorum, quibus per baptiſmum ſubveniri haud poteſt, non tantum ex privilegio Dei ſingulari, ſed ex lege Dei communi & ordinaria ſalvari poſſe votis ac precibus parentum, maxime ſi exterius aliquod adhibeant ſignum, quo generale votum parvulis adplicare ſe teſtentur.* Aſt hæc opinio non tantum temeraria, ſed etiam fidei tam parum conſona viſa eſt PIO V. eccleſiæ Romanæ præſuli, ut juſſerit in editione Romana altera expungi commentarium hujusce ſecundi & undecimi articuli; prout obſervavit HONORATUS TOURNELY, theologus Gallus, in *curſu theolog. ſcholaſtico-dogmat. ſive, prælect. theolog. tom. III. part. II. p. 179.* ubi recenſitis aliorum ſententiis, eam ſuo calculo adprobat, copioſeque comprobare annititur, quam cardinalis BELLARMINUS adoptavit.

quae defectum ſupplet baptiſmi, ab originali peccato liberatos ad regnum admitti cœleſte. Atque idem cenſent tam de pueris jam in lucem editis, quam de illis, qui in maternis uteris ante lucis uſuram de vita decedunt. Et quoniam de hac re per ora vulgi circumfertur doctiſſimus Cajetanus, illum nomino, quem ſemper tamen non niſi honoris gratia nominare ſoleo, is enim alias profecto omni auctoritate dignus, ſuper quaeſt. 68. part. 3. (ſub correctione tamen & quae ſua erat modeſtia ac religio, nihil pertinaciter adſerendo) utrumque ceu probabile profert, ait enim art. 2. quum in caſu neceſſitatis, nempe ubi non eſt aquae copia, ad ſalutem puerorum (& loquitur de illis, qui jam nati ſunt) ſufficere videtur baptiſmus in voto parentum, praecipue cum aliquo exteriori ſigno. Et poſtmodum art. 11. addit (ſub eadem cenſura) parvulos in maternis uteris periclitantes poſſe pari modo ſalvari per ſacramentum baptiſmi in voto parentum cum aliqua benedictione ſeu oblatione ipſius ad Deum cum invocatione Trinitatis, ſicut diximus, inquit, de pueris, qui non poſſunt baptizari. At vero, ſalva ſemper eximii doctoris auctoritate, haud dubito utramque partem opinionis ſuae eſſe falſam. Hæc Sotus. Cajetano tamen adſentiuntur Tilemannus Sigebergenſ. lib. de ſacram. cap. 1. Thomas Eliſius in clypeo piorum adv. hæreſ. q. 11. art. 3. Georg. Caſſander de bapt. infant. part. I. quorum ſententiam etſi Alphonſus lib. III. adv. hæreſ. verbo *baptiſmus* hæreſ. 9. Vega lib. V. de juſtific. cap. 16. & Bellarminus lib. VI. de amiſſ. gratiæ & ſtatu peccati cap. 2. carpant, tanquam a nimia erga infantes miſericordia profectam; negare tamen non poſſunt, gratiam & operationem Dei non eſſe ſimpliciter ſacramentis adligatam, ſed poſſe ex privilegio, quem velit, e chriſtianorum infantibus ante baptiſmum morientibus ſine baptiſmo ſalvare; ideoque Ambroſius Catharinus, qui Cajetanum damnat ut nova & fœda & catholicis auribus abſona nec ferenda dogmatizantem, libro de ſtatu puerorum ſine baptiſmo decedentium, concedit ad extremum, *in utero exiſtentes baptiſmi flaminis capaces eſſe, quia nulla exigitur humana operatio, nec effugit creatura ulla providentiam & operationem Dei, quae ſola ſatis eſt in baptiſmo flaminis.* Hugo de Victore citante Thoma lib. IV. ſent. diſt. 1. q. 3. adſerit, *infantes Judaeorum morientes ante diem octavum, qui circumcidi non potuerunt, nihilominus fuiſſe ſervatos;* quod confirmat teſtimoniis Rabbi Aben Ezræ & Rabbi Salomonis. Biel lib. IV. ſent. diſt. 1. q. 4. *de pueris ante circumciſionem quidam, inter quos magiſter,* (Lombardus) *dixerunt, quod perierunt, ſed hoc nimis durum nec veritati conſonum; fuiſſent enim deterioris conditionis ſub lege Moſis, quam ſub lege naturae & ſimiliter quam fœmellae, ideo Hugo & Alexander* (Alenſis) part. IV. q. 7. membr. 4. art. 3. *dicunt, quod parvuli illi ſalvati in fide parentum, quia praeceptum de circumcidendo non obligabat, niſi venientes ad octavum diem, praeterea Deus ſpecialiter diſpenſavit cum filiis Iſraël in deſerto.* Hæc Gabriel Biel. At nunc gratia Dei arctior & adſtrictior in teſtamento novo? Albertus Piggius in controv. I. & Savanarola de triumpho crucis docent, *infantes ſine baptiſmo morientes futuros poſt judicium beatos naturali beatitudine, & in quodam velut paradiſo terreſtri perpetuo feliciterque victuros,* quos hoc nomine inſectatur Bellarminus lib. VI. de amiſſ. grat. & ſtat. peccati cap. 2. Cum Lombardus lib. IV. ſent. diſt. 1. lit. L. ſcripſiſſet, *parvulos ante baptiſmum defunctos perire;* facultas Pariſienſis adſcribit: *hic magiſter non tenetur.* Thomas part. III. q. 68. art. 11. ad 1. *Pueri in uteris maternis non poſſunt ſubjici actioni humanae, ut per eorum miniſterium ſacramenta recipiant; poſſunt tamen ſubjici operationi Dei, apud quem vivunt, ut quodam privilegio gratiae ſanctificationem conſequantur.* Atque hæc de neceſſitate baptiſmi. *Pœnitentiam* omnibus in peccata prolapſis neceſſariam eſſe concedimus, nequaquam vero per eam intelligimus ſacramentum pœnitentiæ, in ſufficienti contritione, plenaria peccatorum enumeratione & digna ſatisfactione conſiſtens, cui poſtmodum judiciaria ſacerdotis abſolutio accedat, ſed internam & ſeriam ad Deum converſionem in vera contritione, fide & emendatione vitæ. *Abſolutionem* ſacerdotis requiri dicimus non abſo-

lute & ſimpliciter, (ut Bellarminus quidem ſtatuit ſcribens: *quosdam vere in Chriſtum credentes in aeternum perire, quod ante moriantur, quam a ſacerdote abſolvi potuerunt.* lib. III. de pœn. cap. 3. arg. 7.) ſed fidei confirmandæ gratia, proinde ubi deeſt miniſter abſolvens, is, qui veram pœnitentiam agit, ab ipſo Deo abſolvi cenſendus eſt. 4.) *Euchariſtia, confirmatio & extrema unctio neceſſaria ſunt neceſſitate medii ad bene eſſe poſita divina inſtitutione.* Reſp. de confirmatione & extrema unctione ſuus erit dicendi locus. Sacramentum *euchariſtiae* concedimus chriſtianis illis, qui ſe probare poſſunt, non arbitrarium, ſed neceſſarium eſſe tum ratione *praecepti: Hoc facite*, tum ratione *medii* ſive commodi ex illius uſu ad pios redundantis; abſolutam tamen & ſimplicem quandam hujus ſacramenti neceſſitatem non agnoſcimus, cum in caſu privationis locum habeat illud Auguſtini: *Crede, & manducaſti.* Sed audiamus, quid Bellarminus hic in nobis deſideret. *Convenimus*, inquit, *quod euchariſtia ſit in praecepto, ſed quod ſit neceſſaria ad bene eſſe, ut medium, videmur convenire, ſed re ipſa non convenimus. Nam dicunt quidem Calvinus in antidoto, & Chemnitius in examine, ſacramenta eſſe neceſſaria, ut media a Chriſto inſtituta, ſed inter explicandum ita extenuant hanc neceſſitatem, ut eam fere tollant. Volunt enim ſacramenta ſolum eſſe utilia ad alendam fidem, quia repraeſentant oculis id, quod verbum offert auribus, unde apologia confeſſ. art. XIII. comparat ſacramenta picturae. Sicut ergo picturae non poſſunt dici neceſſariae ad ſalutem, niſi forte hominibus valde rudibus: ita nec ſacramenta ſecundum ipſorum ſententiam. Conatur Chemnitius loco citato refellere hanc ſimilitudinem de pictura & oſtendere neſcio quam neceſſitatem: ſed non poteſt negare, ſimilitudinem illam eſſe in apologia, quam ſe in omnibus ſequi profitetur. Et praeterea aliis verbis idem dicit; nihil enim vult ſacramenta eſſe aliud niſi ritus, in quibus viſibiliter repraeſentetur promiſſio ſicut audibiliter, ut ſic loquar, repraeſentatur in verbo. Itaque revera non agnoſcunt neceſſitatem, licet mentiantur ſe agnoſcere, ſed ſolum tenuem quandam utilitatem ſacramentorum.* Hæc Bellarminus, cui reſpondemus: ſacramenta non ſolum dicimus eſſe promiſſionum divinarum ſigilla, ſed etiam media ſeu organa, per quæ Deus offert & fides accipit gratiam & ſalutem: ratione prioris finis conferuntur picturis, non autem ratione poſterioris; ἀπαιδεύτως igitur a Bellarmino infertur: ſacramenta conferri picturis, proinde nihilo plus neceſſitatis & efficaciæ ſacramentis tribui, quam picturis; imo vero comparatio non eſt extendenda ultra illud tertium, cujus gratia adhibetur. Videatur ipſe Chemnitius, qui neceſſitatem ſacramentorum luculentiſſime exponit, ubi monet, ſacramenta quoad nos eſſe ſigna confirmantia fidem erga promiſſionem evangelii, quoad Deum eſſe organa ſeu inſtrumenta, per quæ Deus in verbo ſua potentia & operatione gratiam promiſſionis evangelicæ credentibus exhibeat, adplicet, obſignet, confirmet, augeat & conſervet: ſacramentis non ſolum nos certos reddi, quod foris in ſpecie viſibili geri cernimus, illud intus virtute & potentia Dei in nobis effici, ſed eadem quoque eſſe externa & viſibilia ſigna & pignora gratiæ & voluntatis Dei erga nos, quibus illuſtri & viſibili teſtimonio teſtificetur, quod promiſſio ad ſingulos pertineat, qui fide eam in uſu ſacramentorum amplectuntur: Hæc omnia ex ſequentibus erunt clariora, ubi de fine ſacramentorum diſputabitur. 5.) *Ordo neceſſarius eſt non ſingulis hominibus, ſed ipſi eccleſiae in univerſum neceſſitate medii ſimpliciter, poſita divina inſtitutione.* 6.) *Matrimonium neceſſarium eſt ad bonum eſſe non ſingulis hominibus, ſed eccleſiae in univerſum.* De his non eſt controverſia, quamvis ea vere & proprie dicta ſacramenta eſſe negemus.

An Chemnitius mendaciis oneraverit concilium in quaeſtione de neceſſitate ſacramentorum?

§. LIV. Bellarminus hoc loco Chemnitium inſectatur, quod mendaciis & calumniis concilium Trident. oneraverit. 1.) Dixerat Chemnitius, *concilium neceſſitatem ſacramentorum opponere juſtificationi per ſolam fidem.* Bellarminus dicit hoc eſſe mendacium. *Concilium*, inquit, *non damnat eos, quod*

exclu-

excludant ſacramenta a juſtificatione quovis modo, ſed quod excludant ab immediata acceptione & adplicatione juſtificationis; ſed vult ad id neceſſario requiri ſacramenta, adeo, ut, ſi fides in aliquo exiſtat, quamvis maxima, non tamen juſtificet, niſi adſit etiam ſacramentum in re vel in voto, imo magis requiritur ſacramentum, quam fides, nam ſine ſacramento in re vel in voto nemo juſtificatur, neque parvulus neque adultus, ſine fide autem aliqui juſtificantur, ut parvuli, qui fidem propriam nullam habent, qua recipiunt juſtificationem. Reſp. Bellarminus id ipſum diſertis verbis adſerit, in quo adſerendo Chemnitium mentiri dixerat. Si enim fides etiam maxima non juſtificat, niſi adſit ſacramentum vel in re vel in voto, an non eo ipſo ſacramentorum neceſſitas juſtificationi per ſolam fidem opponitur? Nos contra pronunciamus, ſacramenta eſſe quidem neceſſaria, interim tamen ſoli fidei juſtificationem relinqui, cum verbum & ſacramenta ſint media offerentia, fides ſola ſit medium recipiens; *adplicationis* vox utrumque complectitur medium offerens & recipiens, ideo non negamus ad adplicationem gratiæ tum miniſterium verbi ac ſacramentorum ex parte Dei, tum fidem ex parte noſtra requiri. Ut ergo non excluditur gratia Dei & meritum Chriſti in ordine cauſæ *principalis* & meritoriæ, quando ſola fide juſtificari dicimur; ita nec ſacramentorum neceſſitas & efficacia excluditur in ordine cauſæ *inſtrumentalis* offerentis. Quid de fide infantum ſtatuendum ſit, expoſuimus in tract. germ. de bapt. cap. 25. 2.) Dixerat Chemnitius, *concilium etiam reliquos ritus confirmationis, extremae unctionis, auricularis confeſſionis &c. inter ſacramenta ſimpliciter ad ſalutem neceſſaria referre.* Bellarminus clamat, *hoc eſſe mendacium, cum non addatur vox ſimpliciter & communis theologorum ſententia, ſolummodo tria ſacramenta doceat eſſe ſimpliciter neceſſaria, ſine reliquis poſſe homines ſalvari, modo abſit negligentia & contemtus.* Reſp. cur igitur in genere pronunciat concilium, *ſacramenta novae legis eſſe ad ſalutem neceſſaria,* quæ can. 1. praecedente numero ſeptenario ſunt incluſa? Quis divinare potuit, quam cujusque ſacramenti neceſſitatem definiant? Adde, quod ne quidem proprie dicta ſacramenta ſint ſimpliciter & abſolute neceſſaria, ut ſine illis nemo poſſit ſalvari, modo abſit negligentia & contemtus, quod de euchariſtia Bellarminus non negat, de baptiſmo id demonſtravimus ſuperius. 3.) Dixerat Chemnitius, *neminem ſanum juſtificationem per ſolam fidem ſic intellexiſſe, quaſi a juſtificatione excludatur gratia Dei, meritum Chriſti & miniſterium verbi & ſacramentorum.* Bellarminus regerit, *Lutherum multis in locis oppoſuiſſe fidem ſacramentis, ac diſertis verbis docuiſſe, ita ſola fide homines juſtificari, ut nulla pars juſtificationis ad ſacramenta pertineat.* Reſp. diſputat Lutherus contra Scholaſticos, qui ſacramenta ex opere operato prodeſſe ſtatuunt, hoc ſenſu & reſpectu negat Lutherus, juſtificationem tribuendam eſſe ſacramentis, ſcilicet ſolis absque fide uſurpatis, perinde ut ipſum Chriſti meritum nemini prodeſt ſine fide, abſit interim, ut a juſtificatione illud excludatur. Sic enim Lutherus loquitur in loco a Bellarmino citato in lib. de capt. Babyl. cap. de bapt. tom. II. Jen. lat. f. 272. *Arbitrati ſunt quamplurimi, eſſe aliquam virtutem occultam ſpiritualem in verbo & aqua, quae operetur in anima recipientis gratiam Dei. His alii contradicentes ſtatuunt, nihil eſſe virtutis in ſacramentis, ſed gratiam a ſolo Deo dari, qui adſit ex pacto ſacramentis a ſe inſtitutis. Omnes tamen in hoc concedunt, ſacramenta eſſe efficacia ſigna gratiae, ad quod hoc unico moventur argumento, non videri alioquin, qua ratione novae legis ſacramenta praeſtarent vetuſtis, ſi ſolum ſignificarent. Et hinc impulſi ſunt tantum tribuere ſacramentis novae legis, ut prodeſſe ea ſtatuerent etiam iis, qui in peccatis mortalibus ſunt, nec requiri fidem aut gratiam, ſed ſufficere, non poſuiſſe obicem, hoc eſt, actuale propoſitum denuo peccandi. Haec autem, quia pugnant contra fidem & naturam ſacramentorum, diligenter ſunt cavenda &c. Differunt figurae legales a ſacramentis vet. & nov. teſt. quod figurae legales non habent adnexum verbum promiſſionis, quod fidem exigat, unde non ſunt ſigna juſtificationis, quia non ſunt ſacramenta fidei, quae ſola juſtificant,* (Nota, ju-

ſtificationem diſerte tribui ſacramentis) *ſed ſunt ſacramenta operis tantum: tota enim eorum vis & natura erit opus, non fides &c. At noſtra & patrum ſigna ſeu ſacramenta habent adnexum verbum promiſſionis, quod fidem exigit, & nullo alio opere impleri poteſt; ideo ſunt ſigna ſeu ſacramenta juſtificationis, quia ſunt ſacramenta juſtificantis fidei & non operis, unde & tota eorum efficacia eſt ipſa fides, non operatio; inde proverbium: Non ſacramentum, ſed fides ſacramenti juſtificat.* Et poſtea: *Nec verum eſſe poteſt, ſacramentis ineſſe vim efficacem juſtificationis, ſeu eſſe ea ſigna efficacia gratiae; haec enim omnia dicuntur in jacturam fidei ex ignorantia promiſſionis divinae, niſi hoc modo efficacia dixeris, quod ſi adſit fides indubitata, certiſſime & efficaciſſime gratiam conferant.* (Audis diſerte, quo ſenſu neget Lutherus, ſacramenta eſſe ſigna efficacia, ſcilicet excluſa fide) Pergit Lutherus: *At hoc non modo efficaciam illis tribui probat, quod eo prodeſſe dicunt omnibus, etiam impiis & incredulis, modo non ponant obicem: quaſi ipſa incredulitas non ſit omnium obſtinatiſſimus obex &c.* Idem in adſert. art. I. f. 295. *Quia in omni ſacramento eſt verbum promiſſionis divinae, quod adfirmative promittit & exhibet gratiam Dei illi, qui ſuſcipit ſacramentum: Ubicunque autem Deus promittit, ibi exigitur fides audientis &c.* 4.) Dixerat Chemnitius, *ideo neceſſitatem ſacramentorum fidei in juſtificatione a Pontificiis adjungi, ut fides non ſola, ſed cum dignitate & merito illius operis, gratiam juſtificationis accipiat.* Bellarminus clamat, *hoc eſſe mendacium, cum juſtificationem, quae in ſacramentis accipitur, tribuant non dignitati aut meritis operis noſtri, ſed inſtitutioni divinae & operi Chriſti.* Reſp. Bellarminus docet, fidem ipſam non *inſtrumentaliter*, ſed *meritorie* ad juſtificationem concurrere; qua ergo veritatis ſpecie negat, per dignitatem operis noſtri ex hypotheſi ipſorum gratiam juſtificationis accipi? Quid? An non pœnitentia adnumeratur ſacramentis? atqui in ea merito contritionis, confeſſionis & ſatisfactionis peccatorum remiſſionem contingere ſtatuunt, utique ergo a promiſſione gratiæ ſola fide adprehendenda ad opera noſtra homines deducunt. 5.) Dixerat Chemnitius, *ideo vocari ab illis novae legis ſacramenta, ut ſit mutua relatio legis & operum noſtrorum in uſu ſacramenti.* Bellarminus dicit, *per legem non intelligi praeceptum, quo opus imperatur, ſed teſtamentum novum.* Reſp. atqui in nov. teſt. perfectiores quasdam leges a Chriſto propoſitas eſſe docent, ideo juxta ipſorum hypotheſin nov. teſt. & novæ leges realiter non differunt; ſtatuunt ſacramenta prodeſſe ex opere operato; utique ergo vi relationis ſacramenta erunt præcepta opere adimplenda. Et denuo repetimus, pœnitentiam referri ad novæ legis ſacramenta, in qua noſtrorum operum merita & noſtras ſatisfactiones requiri ſtrenue pugnant. 6.) Dixerat Chemnitius, *ideo addi mentionem voti, id eſt, pollicitationem certi operis ad accipiendam gratiam juſtificationis:* Bellarminus regerit, *per votum intelligi deſiderium.* Reſp. illud ipſum deſiderium tantæ dignitatis ac meriti eſſe judicant, ut in illo, non autem in fide promiſſionem adprehendente, juſtificationis cauſam conſtituant. Notum enim eſt, quid de baptiſmo ſanguinis & flaminis diſputent, quod ſcilicet dignitas operis & meriti in martyrio tanta ſit, quæ vicem ſanguinis Chriſti in baptiſmo ſupplere poſſit. Item, quod tanta poſſit eſſe in aliquo contritio & caritas, ut dignitas ejus vicem virtutis baptiſmi ſuppleat. Nos in caſu neceſſitatis votum ſive deſiderium ſacramenti in adultis itidem requirimus, ſed alio reſpectu, quem verbis Chemnitii proponemus. *Qui ex auditu verbi veram & juſtificantem fidem jam habet, is licet acceperit gratiam juſtificationis, ſacramentorum tamen uſum nullo modo contemnet, ſed eum deſiderabit, tum propter divinam inſtitutionem, tum propter fidei confirmationem; ſi vero ſacramenta contemnit, fides non eſt vera, cum non retineat eſſentialem ſuam proprietatem, quae conſiſtit in mutua relatione verbi & fidei, ut ſcilicet fides verbum promiſſionis, ubicunque Deus ſua inſtitutione illud proponit, quaerat & adprehendat. Sed ſi quis ex auditu verbi habeat veram in Chriſtum fidem, & tamen non concedatur ipſi facultas, ut poſſit ſacramentis juxta divinam inſtitutionem uti, in tali caſu non eſt*

ſta-

ſtatuenda praeciſa neceſſitas ſacramentorum ad ſalutem. Cum latroni in cruce Chriſtum in verbo promiſſionis fide adprehendenti ſine baptiſmo patuerit aditus ad paradiſum. Auguſtinus libr. IV. contra Donat. c. 22. *Latronis exemplum etiam atque etiam conſiderans invenio non tantum paſſionem pro nomine Chriſti, id quod ex baptiſmo deerat, ſupplere poſſe, ſed etiam fidem converſionemque cordis, ſi forte ad celebrandum myſterium baptiſmi in anguſtiis temporum ſuccurri non poteſt.* Cap. 23. *Latro ille non tamen omnino ſine ſanctificatione baptiſmi, quae corporaliter adhibetur, fuit: quia non ejus accipiendae voluntas defuit, ſed non accipiendae neceſſitas adfuit.* Cap. 24. *In illo latrone, quod ex baptiſmi ſacramento defuerat, complevit omnipotentis benignitas, quia non ſuperbia vel contemtu, ſed neceſſitate defuerat.* Cap. 25. *Cum vero ex voluntate defuerit, hominem reatu involvit, neque enim ullo modo dicenda eſt converſio cordis ad Deum, cum Dei ſacramentum contemnitur.* Ergo in caſu neceſſitatis non ſunt docendi homines, ut opera vel paſſiones ſuas cum voto percipiendi ſacramenta vice baptiſmi Dei judicio opponant, & meritum juſtificationis in illis quærant, ſed ut fide verbum promiſſionis adprehendente, certo ſtatuant, etiamſi neceſſitatis articulo a baptiſmo excludantur, tamen ſe in verbo evangelii, quod eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti, vere & adprehendere & accipere gratiam Dei, meritum Chriſti ad vitam æternam.

CAPUT VII.

DE FINIBUS SACRAMENTORUM.

Fines ſacramentorum principales.

§. LV. Cæterum cum Deus optimus & ſapientiſſimus nihil faciat aut inſtituat fruſtra, ideo etiam ſacramentorum ſunt certi ac divinitus conſtituti *fines* (*). Iidemque vel *principales* vel *minus principales*. Fines ſacramentorum *principales* duo ſunt: *Prior*, quod ſint organa, media & ὀχήματα, per quæ Deus offert, exhibet, & credentibus adplicat promiſſionem evangelii propriam de remiſſione peccatorum, juſtitia & vita æterna, quod confirmamus hiſce argumentis.

Quod ſint organa & media, per quæ Deus offert, exhibet & credentibus adplicat promiſſionem evangelii.

1.) Quicquid convenit verbo evangelii generatim, id ſacramentis non eſt denegandum. Atqui verbo evangelii convenit, quod ſit efficax medium, per quod cœleſtia bona, videlicet gratia Dei, remiſſio peccatorum, & ſalus æterna hominibus offertur & credentibus adplicatur. Ergo ſacramentis hoc non eſt denegandum. *Majoris* veritas patet ex eo, quia ſacramenta ſunt verbum viſibile, ſunt velut epitome quædam evangelii, ac omnem ſuam dignitatem, operationem & virtutem habent ex Dei verbo, quod cum externo elemento in ſacramentis divina ordinatione eſt conjunctum, ut oſtendimus ſuperius. *Minoris* confirmatio petenda eſt ex his dictis. Eſaj. LV. 10. *Sicut deſcendit imber & nix de cœlis, & illuc non revertetur, quin inebriaverit terram, eamque germinare fecerit, ut det ſemen ſerenti & panem comedenti:* v. 11. *Sic erit verbum meum, quod egredietur de ore meo, non revertetur ad me vacuum, quin imo faciet, quod volui & proſperabitur, quo illud miſi.* (Quemadmodum placidus imber eſt efficax medium, per quod terra redditur frugifera: ſic verbum evangelii fœcundat corda noſtra

(*) Finis ſacramentorum duplex eſt. Primarius & ſecundarius. *Primarius* reſpectu Dei ſacramenta inſtituentis, offerentis & conferentis, ut ſint ſigna & teſtimonia divinæ erga nos voluntatis, ſigilla & pignora divinæ gratiæ: vel reſpectu *hominum* ſacramentis utentium, ut fides in his per illa excitetur & confirmetur. *Secundarius*, quo ſacramenta dicuntur eſſe ſymbola confeſſionis, notæ & teſſeræ eccleſiæ, quibus Dei populus a quovis alio cœtu diſtinguitur. GERHARDUS.

ſtra Spiritus ſancti gratia)' Rom. I. 16. *Evangelium Chriſti eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti.* Gal. III. 2. *Ex operibus legis Spiritum accepiſtis, an ex auditu fidei?* 1 Tim. IV. 16. *Attende tibi & doctrinae, inſta in illis; hoc enim faciens & te ipſum ſalvum facies, & eos, qui te audiunt.* (nimirum quia doctrina evangelii eſt medium ſalutis) Hebr. IV. 12. *Vivus eſt ſermo Dei & efficax, penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens ad diviſionem animae ac ſpiritus, compagum quoque ac medullarum.* Immota igitur perſiſtit concluſio, quod ſacramentis non ſit efficacia illa deneganda. 2.) Per quod homines fœderi divino inſeruntur & in eo conſervantur, illud eſt medium offerens & adplicans divinam gratiam ac beneficia cœleſtia. Atqui per ſacramenta homines fœderi divino inſeruntur & in eo conſervantur, ut ex ſpeciali doctrina de circumciſione & baptiſmo, de agno paſchali & ſacra cœna adparebit. Ergo ſunt media offerentia & adplicantia divinam gratiam ac beneficia cœleſtia. 3) De quocunque effectus prædicatur, illud eſt cauſa ejusdem vel *principalis* vel *inſtrumentalis.* Atqui de ſacramentis prædicatur effectus regenerationis, mundationis, remiſſionis peccatorum & ſalutis &c. Ergo ſunt ejusdem cauſa vel *principalis*, vel *inſtrumentalis.* Non *principalis*, quia hic honor ſoli Deo competit: ergo *inſtrumentalis*: quod ipſum formulæ loquendi de ſacramentorum efficacia uſurpatæ manifeſte comprobant. Joh. III. 5. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu &c.* Eph. V. 26. *Chriſtus* (cauſa principalis & meritoria) *mundavit eccleſiam* τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος *lavacro aquae in verbo.* (quæ eſt notatio cauſæ inſtrumentalis) Tit. III. 5. *Deus* (cauſa principalis) *ſalvos nos facit* (effectus) *per lavacrum regenerationis & renovationis* (per baptiſmum, qui eſt cauſa inſtrumentalis.) In ſacra cœna corpus Chriſti mediante benedicto pane manducandum, & ſanguis Chriſti mediante benedicto vino bibendus nobis datur, utique ergo ſimul offeruntur & credentibus adplicantur omnia illa beneficia, quæ Chriſtus traditione corporis & effuſione ſanguinis ſui in ara crucis nobis promeruit. Chryſoſtomus in 1 Cor. X. hom. XXIV. p. 175. *Quando corpus Chriſti propoſitum videris in ara, dic tecum, propter hoc corpus cœlum, & quae in eo bona ſunt, accepturum me ſpero, hoc corpus cruci adfixum eſt* &c. De circumciſione & agno paſchali dicemus poſtea. 4.) Sacramenta aut ſunt *inſtrumenta* divinam gratiam offerentia exhibentia & credentibus adplicantia, aut ſunt duntaxat *ſigna* illam ſignificantia. Poſterius dici nequit, multis de cauſis. a.) Sacramentalibus ſymbolis conjunctum eſt Dei verbum, quod non nudæ ſignificationis, ſed efficacis operationis vim habet; b.) Aqua baptiſmi negatur adhiberi *ad depoſitionem ſordium carnis*, 1 Petr. III. 21. ac proinde non poteſt talis conſtitui analogia, quod interior ablutio per ſanguinem Chriſti per ablutionem externam in baptiſmo tantum ſignificetur; c.) Analogiæ illius ſignificativæ in propria ſede, hoc eſt, in inſtitutione ſacramentorum nulla fit mentio. d.) Scriptura effectum inſtrumentorum offerentium & adplicantium tribuit ſacramentis, nequaquam vero nudæ ſignificationis officium. e.) Ex hac hypotheſi conſequetur, ſcripturam nullibi verbis propriis & perſpicuis de fine ſacramentorum loqui, ſed omnia dicta prius per confictam illam analogiam explicanda vel potius pervertenda eſſe. Relinquitur ergo prius, quod ſcilicet ſacramenta ſint inſtrumenta ac media divinam gratiam offerentia, exhibentia & credentibus adplicantia, ac proinde ſint inſtar divinæ manus, qua Deus pater vult gratiam ſuam exhibere, donare, adplicare; & Filius Jeſus Chriſtus meritum ſuum communicare credentibus; & Spiritus ſanctus efficaciam ſuam exercere ad ſalutem omni credenti. Pertinent huc egregia veterum teſtimonia de fructu baptiſmi & cœnæ dominicæ, quæ ad ſpecialem ſacramentorum ἐξήγησιν proprie pertinent. Quid, quod ipſimet adverſarii alicubi fatentur ſacramenta non ſolum ſignificare, ſed etiam conferre gratiam. Calvinus in antid. concilii Trid. ſeſſ. VII. can. 5. ſacramenta concedit *eſſe inſtrumentales conferendae nobis gratiae cauſas.* Aretius part. I. probl. 76. f. 915. *Quod ad medias attinet cauſas, libenter damus, ſigna ſacramentalia inter cauſas has, hoc eſt, organicas & inſtrumentales recenſeri; ſed in eo diſſentimus*

(a pon-

(a Pontificiis) *quod illi docent, ſigna illa cauſam inſtrumentalem eſſe diſpoſitivam, hoc eſt, quae diſpoſitum & aptum reddat ad ſuſcipiendam gratiam ex opere operato.* Marloratus in cap. V. Eph. fatetur, *non σημαντικῶς, ſed vere & ὀϱγανικῶς mundandi effectum de lavacro aquae praedicari.* Urſinus in catech. p. 476. *In ſacramentis Deus offert nobis ſua beneficia.* Idque ex eorum hypotheſi evidenter deducitur. Si enim ſacramenta ſunt ſigna obſignantia, (ut quidam ex adverſariis concedunt) utique etiam ſunt media exhibentia. Obſignatio enim eſt rei exhibitæ obſignatio. Aut ergo poſita obſignatione ponenda etiam exhibitio, aut negata exhibitione, neganda etiam obſignatio.

Quinam in defectu circa hunc ſacramentorum finem peccent.

§. LVI. Detrahunt huic efficaciæ ſacramentorum in ἐλλείψει. 1.) Qui ſtatuunt, ſacramenta nihil aliud eſſe, quam ſigna quædam inſtituta ad diſcernendum populum chriſtianum a gentilibus (*), ſicut Romanis olim toga erat ſignum, quo diſcernebantur a Græcis, cujus opinionis auctor fuit Carolſtadius referente Luthero in libr. de verbis cœnæ: *Hoc eſt corpus meum.* Hunc errorem ſuppreſſo nomine refellit Calvinus libr. IV. inſtit. cap. 14. ſect. 13. 2.) Qui docent ſacramenta nihil aliud eſſe, quam allegorias & quaſi ſigna quædam bonorum operum & vitæ ſpiritualis, quem errorem Anabaptiſticum referunt Brentius hom. XXV. in Lucam, & Chemnitius part. II. exam. c. de ſacram. efficacia & uſu (**). 3.) Qui diſputant, ſacramenta eſſe duntaxat ſigna gratiæ vel jam ante extra uſum ſacramentorum collatæ ac perceptæ, vel poſtmodum futuro demum tempore conferendæ. Zwinglius in primis ſcriptis errorem illum ſparſerat, ſic enim ſcribit in libr. de vera & falſa religione impreſſo Tiguri anno 1525. *Sacramenta ſunt tantum ſigna vel ceremoniae, quibus homo ſe eccleſiae probet, ut conſtet ipſum eſſe candidatum aut militem Chriſti, ſic qui reddant eccleſiam totam potius certiorem de hominum fide, quam homines ipſos* (***). Quamvis vero admonitus a Luthero & Philippo Melanchthone in colloq. Marpurgenſi anno 1529. eum revocarit, ut ex articulo VIII. coll. adparet, poſtea tamen rediit ad vomitum: ſic enim ſcribit in confeſſ. ſua anno 1530. art. VII. p. 541. *Credo, imo certo ſcio, omnia ſacramenta tantum abeſſe, ut gratiam conferant, ut ne adferant quidem aut di-*

Ii 2

(*) Inter eos, qui ita ſentiunt, referendi *I) Sociniani*, ſtatuentes, baptiſmum, novi fœderis ſacramentum, nihil aliud eſſe, quam *cærimoniam* quandam ecclelesiaſticam omnis divinæ operationis expertem, ſive publicam chriſtiani nominis profeſſionem. Vid. *catech. Racovienſ. ſect. VI. cap. III.* SOCINUS *tom. I. oper. fol.* 702. SLICHTINGIUS *contra Meiſnerum de trinit. f.* 942. SMALCIUS *contra Franzium f.* 289. & 311. OSTORODUS *inſtit. c. XXXIX. f.* 358. aliique. *II)* ARMINII diſcipuli, vulgo *Remonſtrantes* dicti, qui de efficacia & uſu baptiſmi idem fere cum Socinianis ſentiunt. Contendunt enim, quod *baptiſmus ex parte Dei tantum ſit gratiae quaedam ſignificatio, ex parte noſtri ſolum publica nominis Chriſti profeſſio.* Vid. eorum *confeſſionem cap. XXIII. ſect. III.* Atque EPISCOPIUM *diſput. XXIX. theſ. 8. III.) Anabaptiſtæ*, qui novi teſtam. ſacramenta negant eſſe ſigilla gratiæ, eademque nonniſi nudas diſcretionis teſſeras eſſe ſtatuunt. Ita MENNO SIMONIS *adverſus Gellium Fabrum p.* 135. aliique. *IV.) Fanatici* recentiores, maxime JO. CUNR. DIPPELIUS, qui ſacramenta pro meris cærimoniis habent, quid? quod tanquam illuſiones diabolicas ipſa criminari non verentur. Vid. de iis FRANC. ALBERT. ÆPINI *mataeologiam fanaticam p. 369. ſeqq.*

(**) Smalcius quoque Photinianus contra Frantz. diſp. IX. p. 289. *Fabulæ ſunt, aliquam eſſe internam efficaciam in baptiſmo vel cœna Domini, cum utraque nihil aliud ſint quam externæ hominum actiones, quibus aliquid, quod in mente ipſorum latet, expreſſum volunt.* GERHARDUS.

(***) Idem part. II. oper. in libr. de baptiſmo p. 65. *Quosdam in ea opinione fuiſſe cernimus, ut ſigna (ſacramentalia) in hunc finem data eſſe docuerint, ut fidem internam confirment, & id quod edocti ſumus, aut quod nobis promiſſum eſt, ceu ſigillo quodam infallibili obſignent. Qui hæc tradidere, a vero quam longiſſime aberrant.* GERHARDUS.

diſpenſent. Item: *Sacramenta dantur in publicum teſtimonium ejus gratiae; quae cuique privato prius adeſt.* Et poſtea: *Non adfert gratiam baptiſmus, ſed gratiam factam eſſe, cui datur eccleſia teſtatur.* In libr. de peccat. orig. *Signa nihil, quam externae res ſunt, quibus in conſcientia nihil efficitur.* 4.) Huic errori admodum adfine, vel potius idem cum eo eſt, quod Calvinus & qui ipſum ſequuntur, ſtatuunt ſacramenta eſſe tantum ſigilla gratiam jam ante collatam vel poſtmodum conferendam & ſignificantia & obſignantia. 5.) Ideoque negant, ſacramenta eſſe cauſas inſtrumentales gratiæ, remiſſionis peccatorum & ſalutis. Sic Calvinus libr. IV. inſtit. c. 14. ſect. 17. diſerte negat, *baptiſmo ablutionem & ſalutem noſtram perfici, aut ipſum purgandi, regenerandi, renovandi virtutem in ſe continere, vel ſalutis cauſam in hoc ſacramento percipi.* Idem in catech. *Sacramentum nihil aliud eſt, quam externa divinae erga nos benevolentiae teſtificatio, quae viſibili ſigno ſpirituales gratias ſigurat.* Beza part. II. reſp. ad acta coll. p. 115. vocat *palpabilem errorem, quo cauſativa, ut loquuntur Scholaſtici, vis conferendae gratiae principalis quidem Deo, inſtrumentalis autem ſacramentis tribuitur.* p. 116. *In regeneratione hominis valde fallitur & in Deum ipſum injurius eſt, quisquis aut hominibus, per quorum os Deus loquitur, vel ipſi externo Dei verbo, vel ſacramentalibus ſignis Deum exiſtimat vel tantillum divinae illius virtutis ſuae hominibus renovandis & aeterna vita in Chriſto ſervandis attribuere.* p. 118. *Totam illam ordinationem & inſtrumentalem cauſam nihil aliud eſſe, quam ſacramentalem promiſſionis ſacramentalis adjunctae ſignificationem ex ordinatione divina per ſignorum & rerum ſignatarum ἀναλογίαν mentibus ad ſacramenta accedentium repraeſentata.* In gloſſa cap. 10. Act. *Baptiſma non facit ſanctos, ſed juſtificationem tantum obſignat.* Aretius part. II. probl. p. 441. reprehendit eos, qui ſacramenta adpellant ſigna exhibitiva, addita hac ratione, *quia res ipſae non ſint praeſentes in ſacramentis, quarum ſunt ſigna exhibitiva.* Grynæus in præfat. theor. theol. ad Joachimum a Berga: *Adſeveranter adfirmo, inſcitiam eſſe indignam Chriſti ſervis; neſcire, quod per evangelium & ſacramenta nos ita erudiat Dominus, ut non per evangelium & ſacramenta nos ſalvari credamus, ſed per unum Jeſum Chriſtum.* Et paulo poſt: *Evangelio, baptiſmo, euchariſtiae, fidei tribuitur remiſſio peccatorum, prout fert vocabulorum πρὸς ἓν ratio, quae ita comparata eſt, ut inſtrumentis (honeſtandi eadem gratia) tribuantur effecta, quae alioquin propria ſunt principalis cauſae efficientis.* Idem in diſp. Heidelb. anno 1584. theſ. 21. *vocat papiſticum commentum & πρῶτον ψεῦδος, ſi quis dicat, ſacramenta vim juſtificandi & ſalvandi habere.* Toſſanus in libr. I. qui contra Marbach. p. 334. dicit, *falſo a nobis doceri, quod ſacramenta nov. teſt. ideo ſint a Deo inſtituta, ut eſſent media ſeu inſtrumenta, per quae Chriſtum cum remiſſione peccatorum accipiamus. Sacramenta enim illa non habere revera in ſe theſauros & cæleſtia bona, quaſi per illa nobis donetur remiſſio, ſed tantum eſſe ſigna fœderis Dei.* Piſcator in bibl. germ. ad Act. doctr. 1. negat *efficaciam ſalvandi eſſe in ſacramentis*, addita ratione, *quia ſit in ſolo Deo.* 6.) Denique huc pertinent, qui ſtatuunt, uſum ſacramentorum tantum per modum commonefactionis excitare fidem, qualis commonefactio etiam a picturis ſumi poteſt. Urſinus in catech. p. 472. *Si ſacramenta debent eſſe adminicula fidei, oportet ſenſu externo percipi, quo movetur ſenſus internus.*

§. LVII. Ut de his opinionibus rectius fieri poſſit judicium, proponimus hæc axiomata: 1.) Fines ſecundarii & *minus principales* non ſunt venditandi pro fine *principali*, nec eidem opponendi. Proinde etſi ſacramenta ſecundario & minus principaliter hunc uſum habeant, ut ſint notæ ſeu teſſeræ diſtinguendi populi Dei ab aliis hominibus, ut admoneant homines bonorum operum & virtutum, (ſicut baptiſmus ſpiritualis mortis & reſurrectionis; euchariſtia concordiæ ſymbolum eſt) ex eo tamen non poteſt aut debet inferri, quod hic vel unicus vel principalis ſit ſacramentorum finis. 2.) Fines *principales coordinati* non ſunt ſibi mutuo opponendi: proinde etiamſi

Ἐπίκρισις.

etiamſi ſacramentorum finis principalis ſit obſignare promiſſionem gratiæ, ex eo tamen nec poteſt nec debet inferri, quod non ſint efficacia media & inſtrumenta, per quæ exhibeantur & conferantur cœleſtia beneficia Chriſti morte ac ſanguine parta. 3.) Quod eſt efficax medium atque organum, per quod Deus beneficia evangelii propria diſpenſat, illud non eſt tantummodo *ſignum*, ſiquidem ſignum pertinet ad locum *ſimilium* & *adjunctorum*, organum autem pertinet ad cauſam inſtrumentalem. Jam vero ſacramenta ſunt efficacia media atque organa, per quæ Deus operante Spiritu ſancto vult conferre gratiam, ut probant clara & diſerta ſcripturæ teſtimonia. Marc. XVI. 16. Joh III. 5. Act. II. 38. XXII. 16. Rom. VI. 3. Gal. III. 27. Eph. V. 27. Tit. III. 5. 1 Petr. III. 21.

Argumenta adverſariorum, quibus probare conantur, ſacramenta eſſe tantummodo ſigna gratiæ. 1.) In ſolo Deo eſt efficacia ſalvandi.

§. LVIII. Fundamenta, quibus probare conantur, ſacramenta eſſe tantummodo *ſigna* & ſigilla, non autem cauſas *inſtrumentales* gratiæ, potiora hæc ſunt: I.) *In Deo ſolo eſt efficacia ſalvandi. Ergo non in ſacramentis.* Reſp. cauſa *principalis* & *inſtrumentalis* non ſunt ſibi invicem opponendæ. Deo ſoli, ut cauſæ principali vis ſalvandi relinquitur, ſi vel maxime inſtrumentalis cauſa ſalutis dicantur ſacramenta. Declarabimus hoc verbis Chemnitii part. II. exam. cap. de ſacramentorum efficacia p. 34. *Deus Pater reconciliat ſibi mundum, acceptat credentes, non imputans ipſis peccata eorum, hoc certe modo ſacramenta non conferunt gratiam, ſicut ipſe Deus Pater. Chriſtus eſt pax noſtra, mors Chriſti eſt reconciliatio noſtra, in ſanguine ipſius juſtificati ſumus &c. illo certe modo baptiſmus non purgat peccata, ſicut ipſe Chriſtus. Spiritus ſancti propria eſt efficacia in collatione & adplicatione gratiae. Et ſacramenta certe non ſunt exaequanda cum Spiritu ſancto, ut pari & eadem plane ratione credantur conferre gratiam, ſicut ipſe Spiritus ſanctus. Num vero propterea nihil tribuendum ſacramentis?* &c. Reſpondet poſtea: *Sacramentis tribuitur virtus ſeu efficacia, non quod in ſacramentis extra ſeu praeter meritum Chriſti miſericordiam Patris & efficaciam Spiritus ſancti quaerenda ſit gratia ad ſalutem, ſed ſacramenta ſunt cauſae inſtrumentales, ita quod per illa media ſeu organa, Pater vult gratiam ſuam exhibere, donare, adplicare: Filius meritum ſuum communicare credentibus; Spiritus ſanctus efficaciam ſuam exercere ad ſalutem omni credenti. Hoc modo manet Deo gloria ſua, ut gratia non alibi quaeratur, quam apud Deum Patrem; pretium ſeu cauſa remiſſionis peccatorum & vita aeterna non alibi quaeratur, quam in morte & reſurrectione Chriſti; efficacia regenerationis ad ſalutem non alibi quaeratur, quam in operatione Spiritus ſancti; ſacramenta vero illa beneficia in verbo nobis proponunt, adferunt, exhibent & obſignant, atque ita ducunt nos ad Chriſtum, ad gratiam Dei, ad efficaciam Spiritus ſancti. Quia enim Deus in iis, quae ad ſalutem noſtram pertinent, per certa media vult nobiſcum agere, & hoc fine ipſe ordinavit & inſtituit verbum promiſſionis evangelii, quod aliquando ſimpliciter, per ſe, ſive nudum proponitur; aliquando vero veſtitum ſeu viſibile factum certis a Deo inſtitutis ritibus ſeu ſacramentis: verbum igitur & ſacramenta monſtrant nobis, ubi fides debeat quaerere, & ubi poſſit invenire Chriſtum mediatorem, Patrem & Spiritum ſanctum, ita ut nobiſcum agant, exhibeant, adplicent & obſignent beneficia, quae Chriſtus promeruit, & de quibus evangelium concionatur.* Hæc omnia eruditiſſime Chemnitius. Quemadmodum igitur gratia Dei & meritum Chriſti, non excludunt fidem a cauſa juſtificationis & ſalutis inſtrumentali, ita nec excludunt ſacramenta; ut enim fides eſt quaſi manus noſtra, qua petimus, quærimus, adprehendimus & accipimus beneficia Evangelii propria; ita verbum & ſacramenta ſunt quaſi manus Dei, qua nobis offert, exhibet & credentibus adplicat atque obſignat beneficia Chriſti.

2.) Liberi fidelium jam ante ſunt in Dei fœdere.

II.) *Liberi fidelium jam ante ſunt in fœdere propter promiſſionem.* Gen XVII. 7. *Ero Deus tuus & ſeminis tui. Ergo per circumciſionem & baptiſmum non recipiun-*

 tur

tur in fœdus, ſed gratia fœderis tantummodo illis obſignatur. Reſp. liberi fidelium non minus quam reliqui ſunt *natura filii irae*, Eph. II. 3. *concepti & nati in peccatis*, Pſalm. LI. 7. *ex immundo ſemine*, Job. XIV. 4. *ſunt caro de carne;* Joh. III. 6. jam vero *caro & ſanguis non haereditabunt regnum Dei*; 1 Cor. XV. 50. Ergo actu nondum ſunt in fœdere gratiæ & poſſeſſione ſalutis. Quod ad locum Geneſeos attinet, in eo proponitur miſericors Dei promiſſio, quod Abrahamum & ipſius ſemen, adeoque omnes, qui ſequuntur veſtigia fidei Abrahæ, & ipſorum liberos in fœdus gratiæ recipere velit, non immediate vel propter carnalem ex parentibus fidelibus generationem, ſed in veteri teſtamento mediante ſacramento circumciſionis, in novo mediante ſacramento baptiſmi, ideo diſerte ibidem additur v. 10. *Hoc eſt fœdus meum inter me & te, & ſemen tuum, circumcidetur in vobis omne maſculinum &c.* Hanc explicationem luculenter probat locus Act. II. Ibi enim Petrus ad pœnitentiam ad baptiſmum cohortatur ſuos auditores v. 38. poſtea ſubjungit rationem: *vobis enim & filiis veſtris facta eſt promiſſio* v. 39. Si infantes Iſraelitarum ante circumciſionem in vet. & ante baptiſmum in nov. teſt. fuiſſent in fœdere gratiæ actu comprehenſi, non potuiſſet Petrus argumentum exhortationis ad ſuſcipiendum baptiſmum ex illa promiſſione deſumere. Res ergo eo redit, vi illius promiſſionis infantibus fidelium patere aditum ad ſacramentum initiationis, per quod demum actu ejusdem participes fiunt. Alia autem quæſtio eſt de caſu neceſſitatis, uti ſuo loco dictum. III.) *Quidam infantes abſoluto Dei decreto, a ſalute aeterna rejecti ſunt, illis igitur per ſacramenta nec offertur nec adplicatur Dei gratia.* Unde Beza diſputat: *infantes illos, qui ſunt in numero reproborum, non regenerari, ſi vel millies baptizentur*, in coll. Mompelg. p. 479. *& ex baptiſmo non niſi probabiliter de ſalute infantum ſtatui poſſe relictis Deo arcanis ſuis judiciis*, ibid. p. 335. 435. 460. &c. *Reſp.* figmentum illud abſolutæ reprobationis alibi evertimus, & potentiſſime id evertitur his ipſis ſcripturæ pronunciatis, quæ de ſacramentorum efficacia teſtantur. Cum enim Deus in verbo & ſacramentis omnibus offerat ſuam gratiam & Chriſti beneficia, ideo non eſt ſtatuendum, quod abſoluto decreto quoſdam damnationi addixerit, alias peſſima hypocriſis ſanctiſſimo Iſraelis tribuetur; proinde cum infantes operationi Spiritus ſancti non ponant obicem, id eſt, actuali impœnitentia non reſiſtant, nec hypocriſi ſint obnoxii, ideo ipſis omnibus fidem, regenerationem & ſalutem conferri ſtatuimus, qua de re ſuo loco plura. IV.) *Si ſacramenta ſunt cauſae inſtrumentales divinorum beneficiorum, conſequens fuerit ſacramenta prodeſſe ex opere operato ſine fide utentis.* Reſp. negamus *connexionem.* Ut enim verbum non prodeſt abſque fide Heb. IV. 2. ita nec ſacramenta. Ut autem verbum nihilominus eſt medium, per quod Spiritus ſanctus vult operari & accendere fidem in illis, qui verbum audiunt, nec Spiritui ſancto reſiſtunt: Rom. X. 17. ita quoque per ſacramenta Deus vult accendere, augere & confirmare fidem in illis, qui actuali impœnitentia & hypocriſi non reſiſtunt, de quo paulo inferius plura (*). V.) *Quidam baptizantur, qui jam ante ſunt regenerati* Act. VIII. 38. X. 47. *Ergo baptiſmus non eſt medium regenerationis, ſed ejus tantummodo ſigillum.* Reſp. quamvis tales ante uſum baptiſmi vere ſint regenerati, juſtificati & Dei filii, ex eo tamen efficaciæ baptiſmi

3.) Quidam infantes abſoluto decreto rejecti ſunt a ſalute.

4.) Alias ſacramenta proderunt ex opere operato.

5.) Quidam baptizantur, qui jam ante ſunt regenerati.

(*) Embdenſes *im Bericht von dem gantzen Streit und Handel des H. Abendmahls*: anno 1590. cap. 12. *daß der Irthum von dem* opere operato, *als ſolte man von dem bloſſen gethanen Werck der Beicht und Empfahung des Sacraments die Gnade Gottes, Vergebung der Sünden und Seeligkeit erlangen, gebe allein die Papiſten an.* Sed in famoſo ſcripto quod in forma dialogi editum Berolini anno 1614. etiam noſtris eccleſiis hic error adfricatur. GERHARDUS.

ptiſmi nihil decedit, quo minus vere & proprie ſit lavacrum regenerationis, quod iterum exemplo verbi demonſtrari poteſt. Multi audiunt verbum, qui jam ante ſunt regeniti, nihilo tamen minus verbum eſt & manet *ſpirituale & incorruptibile illud ſemen*, per quod renaſcimur. 1 Pet. I. 23. Jac. I. 18. Proinde ut fides & dona Spiritus ſancti in regeneratis & vere credentibus per auditum verbi augentur: ita quoque per baptiſmum in illis, qui jam ante regeniti ſunt, fides confirmatur & promiſſio gratiæ obſignatur. Sic ergo Deus Abrahæ per circumciſionem & Cornelio per baptiſmum eandem gratiam, cujus antea primitias acceperant, offert, exhibet, adplicat & obſignat, ut plenius eam & uberius habeant, firmius poſſideant & teneant, ut opus Dei in ipſis inchoatum confirmetur, augeatur & conſervetur. Vide Auguſtinum lib. IV. contra Donat. c. 24. & Chemnitium loco proximo adlegato. VI.) *Exemplum Simonis magi* Act. VIII. 22. *teſtatur, non omnes, qui baptizantur, renaſci: ergo baptiſmus non erit efficax medium regenerationis.* Reſp. plus eſt in conſequente, quam antecedens permittit. Quamvis enim non omnes adulti per baptiſmum regenerentur, illi ſcilicet, qui operationi Spiritus ſancti reſiſtunt, & hypocriſi ſua ipſius operationem impediunt, tamen baptiſmus in ſe ac per ſe non deſinit eſſe regenerationis medium, quod iterum exemplo verbi, (quod ex accidenti non eſt in omnibus efficax) & ſecuris (quæ non deſinit eſſe inſtrumentum ſectionis, etiamſi lapides non ſecet,) declarare poterit, qui volet.

6.) Non omnes, qui baptizantur, regenerantur.

Exceptiones adverſariorum. 1.) Dicta ſcripturæ tropice accipienda.

§. LIX. Exceptiones potiores hæ ſunt. I.) *Per tropum quendam ſacramentalem explicandas eſſe illas propoſitiones: baptiſmus nos ſalvat, Chriſtus eccleſiam mundat per lavacrum aquae in verbo &c. ut ſit ſenſus, baptiſma ſignificat peccatorum ablutionem & ſalutem obſignat.* Reſp. confictum illum tropum diſertis ſcripturæ verbis oppoſitum excuſſimus ſuperius: cumprimis vero in tract. germ. de bapt. c. 13. object. 1. late de eo egimus, nec judicamus neceſſarium eſſe, ut plura addantur. At, inquiunt, circumciſio Gen. XVII. 10. dicitur *pactum Dei*, & poſtea v. 11. dicitur *ſignum pacti*. Ergo id fit per *metonymiam* ſacramentalem. *Reſp.* præterquam quod ſuperius admonuimus ſignum ab apoſtolo per *ſigillum* explicari, addimus inſuper hoc, quod circumciſio totaliter conſiderata ſit ipſum Dei fœdus cum Abrahamo: ſed cum ſecundum notam in carne relictam conſideratur, vocatur ſignum fœderis in carne: ipſa amputatio pelliculæ non ſignificat, ſed in rei veritate eſt actus ille ſacramentalis, per quem circumciſus in fœdus Dei recipitur. II.) *Inſtrumentis cohoneſtandi gratia ea tribui, quae ſunt ſolius Dei propria.* Reſp. figmentum illud evertunt clariſſima ſcripturæ effecta, quæ de verbi & ſacramentorum efficacia agunt, quæ omnia tantum cohoneſtandi gratia eſſe dicta, non autem revera ſeſe ſic habere, quis audebit adſerere, in quo vel mica quædam pietatis & debitæ erga ſacras literas reverentiæ? Ac fruſtra metuitur, ne Deo ſalutis auctori debitus honor detrahatur, ſi ſacramenta media gratiæ & ſalutis ſtatuuntur, cum ipſemet ea inſtituerit, ac proinde omnis illa virtus, quam ſacramentis tanquam cauſæ *inſtrumentali* tribuimus, ad Deum, tanquam cauſam *principalem*, reducatur: quare vero non auderent adverſarii effata illa ſcripturæ, quæ de ſacramentorum efficacia & uſu tractant, eo referre, quod honoris cauſa dicta ſint accipienda, cum idem in cauſa meritoria ſalutis poſtea tentarint? adſerunt enim dicta illa, quæ teſtantur, perire poſſe eos pro quibus Chriſtus mortuus eſt, accipienda κατὰ δόκησιν, quod ſcilicet & ipſorum & aliorum opinione Chriſtus pro ipſis ſit mortuus: cui errori in tract. de elect. & reprob. §. 110. oppoſuimus hoc theorema juxta adſertionem apoſtolorum Rom. XIV. 15. 1 Cor. VIII. 11. 2 Petr. II. 1. Chriſtum pro pereuntibus eſſe mortuum; quæ adſertio apoſtolica non eſt nuda opinio, ſed infallibilis veritas: ac proinde gravem eſſe teme-

2.) Inſtrumentis honoris cauſa tribui ea, quæ ſunt Dei propria.

temeritatem, ea quæ *κατ' ἀλήθειαν κ̀ ὄντως* facta in ſcripturis adſeruntur, ad *δόκησιν* tantummodo referre. Quid? num de fide etiam hoc adſeremus, quod honoris cauſa ipſi tribuatur inſtrumenti adpellatio? apage cum honorariis illis figmentis!

3.) Sacramenta eſſe ſigna.

III.) *Sacramenta eſſe ſigna, ideo non conferre gratiam.* Reſp. eſt elenchus oppoſitorum. Quamvis enim certo modo ac reſpectu ſacramenta ſint ſigna (videlicet reſpectu *adjuncti*) non tamen ſunt tantum ſigna, ſed etiam media, per quæ confertur gratia (non hic eſt proprius & principalis finis ſacramentorum, ut ſignificent) quod ſuperius §. 9. exemplo arcæ, propitiatorii, columbæ ſuper Chriſtum deſcendentis, rubi, in cujus corde ſive medio loquebatur Deus, & columnæ nubis atque ignis in deſerto &c. declaravimus. Ipſe Beza part. II. quæſtionum q. 12. ſtatuit, *ſigna alia eſſe μνημονευτικά; alia σημαντικά, ut iris diluvii; alia quae teſtentur id, cui ſignificando adhibentur, nobis vere dari, ſicut in ſufflando Chriſtus diſcipulis dabat Spiritum ſanctum.*

An ſacramenta vet. teſt. etiam fuerint efficacia media gratiæ & ſalutis?

§. LX. Quæritur, hoc loco: *An finis ille, quod ſacramenta ſint efficacia media gratiae & ſalutis, conveniat etiam vet. teſt. ſacramentis?* Biel libr. IV. ſent. diſt. 1. q. 3. proponit quæſtionem hoc modo: *Vtrum ſacramenta veteris legis contulerint gratiam rite utentibus ex opere operato?* recitat autem tres opiniones. 1.) *Quod ſacramenta veteris legis contulerint gratiam ex opere operato, licet non tantam, nec ita directe, ſicut ſacramenta novae legis.* Hugo lib. I. de ſacram. p. 11. c. 1. & 2. 2.) *Quod non contulerint gratiam, neque ex opere operato, neque ex opere operante, ſeu per modum meriti, etiamſi in fide & caritate fierent, quia impoſuit ea Deus in onus & ſervitutem;* hanc opinionem tribuit Lombardo. 3.) *Quod ſacramenta vet. teſt. ex vi ſacramenti, ſeu ex opere operato gratiam non conferant*, hujus patronos ſtatuit Alexandrum Alenſem, Thomam & communem ſcholam. Thomas part. III. q. 62. art. 6. eam ſic probat: *quia ſacramenta veteris legis non habebant virtutem quandam ex paſſione Chriſti, ſiquidem ſignabant tantum paſſionem Chriſti & ejus effectus.* Biel hoc utitur argumento: *Omnis gratia eſt juſtificativa ejus, cui confertur, ſed ex ſacramentis veteris legis nemo juſtificatur.* De *circumciſione* (*) in ſpecie ſcribit Lombardus lib. IV. ſent. diſt. 1. lit. E. *quod idem contulerit remedium contra peccatum, quod nunc praeſtat baptiſmus;* mox tamen ſubjungit lit. K. *quod peccata per circumciſionem ſolum dimittebantur, ſed nec gratiam ad bene operandum adjutricem, nec virtutum poſſeſſionem vel augmentum ibi praeſtitum eſſe.* Quatuor autem ſunt opiniones de effectu *circumciſionis*, quas recitant Alexander part. IV. q. 7. memb. 7. Thomas lib. IV. ſent. diſt. 1. q. 9. art. 3. & Biel lib. VI. Concordant in eo, quod circumciſio ex opere operato deleverit culpam originalem, diſcordant autem quantum ad gratiam. 1.) *Quidam plane negant, quod circumciſio conferat gratiam.* 2.) *Quidam ſtatuunt, quod gratia non fuerit collata ex vi circumciſionis, ſed ex divina liberalitate ablato gratiae impedimento.* 3.) *Quidam diſputant, quod ex vi circumciſionis collata fuerit gratia, quantum ad effectus privativos, qui ſunt tollere culpam, ſed non quantum ad poſitivos, qui ſunt gratificare & habilitare ad opera meritoria.* 4.) *Denique quidam tenent, quod collata fuerit gratia, quantum ad privativos & poſitivos effectus, licet non tam intenſos, ſicut fit in baptiſmo* (**); *& haec opinio*, inquit Biel,

(*) Circumciſionem a ſacramentis Moſaicis idcirco diſtinguendam exiſtimant nonnulli cœtus Romani doctores, quod ejus inſtitutio ac præceptum Moſis tempora præceſſerit.

(**) Diverſas iſtas doctorum ſcholaſticorum opiniones ſupra commemoratas, recenſuit quoque, eaſdemque ut abſurdas & falſas exploſit Honoratus Tournely, quem ſupra jam nominavimus, *tom. III. prælect. theolog. part. I. p. 42.* Unde, prætermiſſis hiſce opinionibus, univerſam theologorum Romanenſium ſcholam in duas generatim claſſes dividit. *Prima* (inquit) exiſtimat, circumciſionem, æque ac baptiſmum,

Biel, *hodie eſt communis.* Sed illæ diſputationes Scholaſticorum ſublatæ ſunt in concilio Florentino anno 1439. ſub papa Eugenio, in quo tale decretum editum: *Sacramenta antiquae legis non cauſabant gratiam, ſed eam ſolum per paſſionem Chriſti dandam eſſe figurabant, noſtra verò novae legis & continent gratiam, & eam digne ſuſcipientibus conferunt.* Concilium Trident. brevius & obſcurius de hac quæſtione pronunciat, ſeſſ. VII. can. 2. *Si quis dixerit, ſacramenta novae legis a ſacramentis antiquae legis non differre, niſi quia ceremoniae ſunt aliae & alii ritus externi, anathema ſit* (*). Bellarminus lib. II. de ſacram. cap. 12. recitat diſtinctionem Lutheri in libr. de capt. Babyl. c. de baptiſmo, inter duo genera ſignorum, quod quædam habuerint adnexum verbum promiſſionis, ac proinde exegerunt fidem, ut ſignum iridis datum Noe, ſignum roris in vellere Gideonis, ſignum in reverſione ſolis datum ab Eſaia regi Ezechiæ, quæ fuerint vera ſacramenta: quædam vero non habuerint adnexam promiſſionem, ut omnes ceremoniæ legales, quibus expiabantur homines, veſtes, ædes, quæ non fuerint proprie ſacramenta. Ex hac diſtinctione Lutheri Bellarminus colligit, *Lutherum fruſtra invehi in Anabaptiſtas, quod non plus tribuant baptiſmo, quam lotionibus judaicis, cum ipſemet non multum tribuat baptiſmo, cum iridem illi aequare non vereatur:* Item, *paradoxum hoc eſſe, quod non ſint pro ſacramentis habendae lotiones judaicae, agnus paſchalis, ſacrificia: contra*

tra

ptiſmum, fuiſſe a Deo inſtitutam in remedium peccati originalis, atque ex ipſo, ut ajunt, *opere operato* gratiam contuliſſe. Hanc ſententiam poſt LOMBARDUM, SCOTUM, DURANDUM, BONAVENTURAM, aliosque ESTIUS amplexus eſt, obſervante TOURNELY *loc. cit.* *Secunda* vero opinio eorum eſt, qui cum THOMA contendunt. Circumciſionem non ex ſe, ſeu *opere operato*, ſed ex *opere* duntaxat *operantis*, ratione ſcilicet fidei, vim habuiſſe purgandi a labe originali. Plura hanc in rem non addimus, ne tædium lectoribus noſtris creemus.

(*) Callide concilii Tridentini patres, neglecta veræ differentiæ inter ſacramenta vet. novique teſtamenti determinatione, propter Scholaſticorum de hoc argumento contentiones, in generalioribus heic ſubſiſtunt, quæ quæſtionis cardinem haud attingunt, canonibus pariter 6. 7, & 8. declarant patres Tridentini, ſacramenta nov. teſt. *continere gratiam, quam ſignificant, eamque non ponentibus obicem conferre ex opere operato:* de ſacramentis autem veteris teſt. id neque adfirmant, neque negant. Unde & ipſe BELLARMINUS *libr. II. de ſacram. in genere cap. XIII.* cogitur fateri, concilium Tridentinum *obſcurius ac brevius iſtud definiviſſe.* Clarius vero communem eccleſiæ Romanæ hac de re ſententiam expreſſerunt concilii Florentini patres in verbis iſtis, quæ concilii Tridentini decreto ſupra præmiſit GERHARDUS noſter. Ex iis enim intelligitur, ſacramenta vet. teſtam. ex mente eccleſiæ Rom. fuiſſe tantum umbras & figuras gratiæ, quam novi teſtam. ſacramenta conferant efficiantque. Licet vero plerique ex noſtris theologis, præeunte GERHARDO, ſtatuant, etiam vet. teſt. ſacramenta fuiſſe efficacia gratiæ & ſalutis omnibus offerendæ ac credentibus conferendæ media; ab hac tamen ſententia alii diſcedunt, veluti HORNEIUS in *comp. theol. loc. de ſacramentis* §. *18, 19.* HILDEBRANDUS in *theolog. dogmat. p. 588.* itemque JO. FABRICIUS in *ſyſt. theol. p. 468.* adſerentes, ſacramenta vet. teſt. æque ac typos, gratiam illam ſignificaſſe duntaxat, fidem autem in Chriſtum præſtitiſſe eam & contuliſſe, atque hujus fidei proteſtationem quandam fuiſſe illa vet. teſt. ſacramenta; quæ per ſe vacua fuerint gratia: unde *infirma & egena elementa* dicantur *Gal. IV. 9.* Nec ab hac ſententia abludere videtur b. cancell. PFAFFIUS, qui in *inſtitut. theol. dogm. & mor. p. 325. ſeqq.* obſervat, ſacramenta vet. teſt. a ſacramentis novi teſt. plurimum differre. „ Scilicet in ſacra„ mentis vet. teſt. (ita pergit PFAFFIUS) „ actionis ſacramentalis effectus fuit unio ſal„ tim relativa, umbratilis & typica, unde ſa„ cramenta vet. teſt. tantum erant *σημαντικὰ*, „ in novo vero teſtamento unio iſta eſt realis, „ exhibitiva & *μεταδοτικὴ* „ Aſt quid opus eſt longiori hujus quæſtionis, quæ tantum acceſſoria minusque neceſſaria eſt, diſcuſſione? Id potius agamus ſerio, ut ſacramenta noſtra, i. e. quæ ſub novo teſtam. celebrari oportet, rite, & ſecundum inſtitutionem ſervatoris, & cum fructu noſtro ſpirituali, celebremus atque peragamus.

tra vero ea eſſe ſacramenta, quae a nullo ne per ſomnium quidem vocata ſunt ſacramenta, ut iridem, vellus Gideonis, umbram horologii Achaz. &c. Reſp. Recitabimus ipſa Lutheri verba, quibus ſe contra Bellarmini calumnias ſatis tuetur. *Error eſt* (inquit) *ſacramenta novae legis differre a ſacramentis veteris legis penes efficaciam ſignificationis: utraque aequaliter ſignificabant. Idem enim Deus, qui nos nunc per baptiſmum & panem* (euchariſticum) *ſalvat, ſalvavit Habel per ſacrificium, Noe per arcam, Abraham per circumciſionem, & alios per ſua ſigna. Nihil itaque differt ſacramentum veteris & novae legis, quoad ſignificationem, modo veterem legem adpelles, quidquid in patriarchis & aliis patribus tempore legis operatus eſt Deus. Nam ea ſigna, quae in patriarchis & patribus facta ſunt, longe ſunt diſcernenda a figuris legalibus, quas Moſes in lege inſtituit, quales ſunt ritus ſacerdotales in veſtibus, vaſis, cibis, domibus & ſimilibus. Ab his enim non modo longiſſime differunt novae legis ſacramenta, ſed & ipſa ſigna, quae pro tempore Deus patribus dedit in lege viventibus, quale fuit Gideonis in vellere, Manuae in ſacrificio, quale & Eſaias obtulit Achaz; in iis enim ſimul promittebatur aliquid, quo fides in Deum exigebatur. In hoc ergo differunt legales figurae a ſignis novis & vetuſtis, quod legales figurae non habent adnexum verbum promiſſionis, quod fidem exigat, unde non ſunt ſigna juſtificationis, quia non ſunt ſacramenta fidei, ſed ſunt ſacramenta operis tantum &c. Attamen & patrum ſigna ſeu ſacramenta habent adnexum verbum promiſſionis, quod fidem exigit, ideo ſunt ſacramenta juſtificationis.* Ex his manifeſte adparet, Lutherum nequaquam hoc loco definire, quæ ſint proprie dicta vet. teſt. ſacramenta, ſed ſigna ſacramentalia, quæ adnexum habent verbum promiſſionis, diſtinguere a figuris legalibus, qua in parte cum quædam ſigna χαιρικά, ut ros in vellere Gideonis, retroceſſio umbræ in horologio Achaz. &c. cum ſacramentis perpetuis & ordinariis vet. teſt. conveniant, ideo hoc ſaltem ſenſu & reſpectu Lutherus eadem ad ſacramenta refert, & a figuris legalibus diſtinguit. Quamvis ergo κατὰ τι baptiſmum nov. teſt. ſacramentum cum iride vel potius cum arca Noæ, exemplo Petri 1 epiſt. III. 21. conferat; abſit tamen, ut baptiſmatis ſacramento nihilo plus quam iridi, convenire ſtatuat.

Bellarmini ſententia de efficacia ſacramentorum.

§. LXI. Cap. 13. exponit Bellarminus ſuam ſententiam: *Omnes* (inquit) *catholici conveniunt, ſacramenta veteris legis, quae proprie Moſaica dicuntur, non contuliſſe gratiam ex opere operato.* Fatetur tamen in duabus quæſtionibus adhuc eos diſcrepare. *Una quaeſtio eſt de ſacramentis veteribus circumciſione excepta, an juſtificent ex opere operantis, de qua duae ſunt opiniones. Una Magiſtri in libr. IV. ſent. diſt. 1. qui id negat; ait enim, ſacramenta illa non juſtificaſſe, etiamſi in fide & caritate ſuſciperentur, quia data erant, ut eſſent oneri, non ut juſtificarent. Secunda eſt communis theologorum, juſtificaſſe omnia illa ſacramenta ex opere operantis, id eſt, ex fide & devotione ſuſcipientis; & haec ſententia* (inquit Bellarminus) *eſt veriſſima, nam generaliter eſt vera ſententia apoſtoli Rom. II.* Factores legis juſtificabuntur. *Quanquam iſta juſtificatio non eſt proprie ſacramentalis, ſed eſt communis omnibus bonis operibus, quae in caritate fiunt, nec eſt juſtificatio prima, ſed ſecunda. Altera quaeſtio eſt de circumciſione, quae proprie non eſt ſacramentum Moſaicum, ſed legis naturae. Joh. VII. Circumciſio non eſt ex Moſe, ſed ex patribus: de circumciſione illa duae ſunt opiniones: una Alexandri, Bonaventurae, Scoti & Gabrielis, qui admittunt, circumciſionem ex opere operato contuliſſe juſtificationem. Altera eſt Thomae, Capreoli, Soti & aliorum, qui docent, circumciſionem vi ſua non juſtificaſſe, ſed juſtificaſſe tantum, quatenus fidei proteſtatio erat, & fidem adplicabat. Itaque volunt hi auctores, juſtificatos fuiſſe veteres ex merito paſſionis Chriſti, ut nos juſtificamur, ſed hoc meritum nobis adplicari per ſacramenta, Hebraeis autem per fidem, quae tamen fides requirebat, ut conditionem, ſine qua non operabatur ſacramentum circumciſionis.*

Hanc

Hanc ſententiam Bellarminus judicat probabiliorem.

Quid ſit prodeſſe ex opere operantis & ex opere operato?

§. LXII. Ut autem Bellarmini ſententia ſit illuſtrior, notandum, quid intelligatur per phraſin illam, *ſacramenta vet. teſt. contuliſſe gratiam ex opere operantis*, id eſt, ex fide & devotione ſuſcipientis. Id omnium optime ex oppoſitione intelligatur. Sacramenta enim nov. teſt. dicunt Scholaſtici prodeſſe *ex opere operato*, hoc eſt, & ſignificari & conferri per ea gratiam, ſi vel maxime non adſit fides & bonus motus interior in ſuſcipiente: ſed ſacramenta vet. teſt. dicunt juſtificaſſe *ex opere operantis*, hoc eſt, uſum illorum fuiſſe actum obedientiæ legi divinæ debitæ, cum enim data fuerint præcepta de hujusmodi ſacramentis, ideo uſum eorum dicunt fuiſſe impletionem præcepti, & propterea ratione virtutis obedientiæ per modum meriti fideles tunc in uſu ſacramentorum accepiſſe gratiam; id intendit Bellarminus, quando male huc adcommodat dictum apoſtolicum Rom. II. *factores legis juſtificabuntur*, cujus genuinam ſententiam propoſuimus in loco de bonis operibus. Recte autem monet Chemnitius, *hanc ſententiam directe & quaſi adverſa fronte pugnare cum Paulo, qui Rom. IV. ex profeſſo docet & confirmat, circumciſionem non juſtificaſſe Abrahamum ex opere operante, ſeu per modum meriti, ſed fuiſſe ſignaculum juſtitiae fidei, cujus proprium eſt, ut beatitudo ſit ejus hominis, cui Deus imputat juſtitiam ſine operibus.* Bellarminus regerit, *apoſtolum loqui de illis operibus, quae fiunt ex ſolis liberi arbitrii viribus*, cujus contrarium evidenter oſtendimus in tract. de juſtific. §. 151. uti etiam illud, quod Abrahamus ex operibus dicitur juſtificatus, expoſitum fuit ibidem §. 190. Recte igitur addit Chemnitius: *Quid audio? Num juſtis tempore vet. teſt. virtute futurae paſſionis Chriſti non data fuit gratia? an vero tantum habuerunt praefigurationem, fore, ut poſt natum Chriſtum primum daretur gratia illis, qui poſt conſummatam paſſionem Chriſti credituri eſſent? Paſſio certe Chriſti meritum illud eſt, propter quod gratia data fuit olim & adhuc datur. Neque enim verum eſt, veteres olim per virtutem futurae paſſionis Chriſti ſine certo aliquo medio ſeu organo, quo illa offerretur & adplicaretur, juſtificatos eſſe, nos vero per ſacramenta ſive virtute paſſionis Chriſti juſtificari.* Bellarminus exclamat, *Chemnitium impudenter mentiri, & calumniari, quod Florent. & Trident. concilia definiverint, veteres patres non habuiſſe gratiam Dei ex merito Chriſti, aut habuiſſe eam ſine ullo organo, ſeu medio adplicante Chriſti merita, cum concilia nihil horum dicant, ſed tantum adſerant, hoc eſſe diſcrimen inter ſacramenta legis veteris & novae, quod noſtra conferant gratiam, illa ſolum eam ſignificaverint, ex quo nondum conſequatur, veteres patres non habuiſſe gratiam aut habuiſſe ſine organo adplicato Chriſti merito. Nam etiamſi non habuerunt eam per ſacramenta, tamen habuerunt per fidem, ut etiam nunc adulti per fidem & contritionem juſtificantur, antequam re ipſa ad ſacramentum accedant.* Reſp. Chemnitius nequaquam tribuit vel conciliis illis, vel pontificiis, quod gratiam Dei & meritum Chriſti patribus vet. teſtam. ſimpliciter denegent, ſic enim ſcribit: cap. de differ. ſacram. vet. & nov. teſt. p. 19. *Plana atque, ut arbitror, extra controverſiam inter adverſarios pontificios & nos ſunt haec capita: Juſtis, qui fuerunt tempore vet. teſtamenti, a Deo propoſitam, exhibitam, datam & collatam fuiſſe gratiam, juſtitiam, ſalutem & vitam aeternam propter futuram victimam Filii mediatoris. Salvatos enim fuiſſe juſtos tempore vet. teſt. ex ſcriptura certiſſimum eſt. Nemo autem ſalvatur ſine gratia Dei, illa vero propter ſolum benedictum ſemen promittitur & datur. Eſt & hoc extra controverſiam, non aliam fuiſſe gratiam neque etiam aliam fidem, qua ſalvati ſunt juſti tempore vet. teſt. quam nunc tempore nov. teſt. Reſtabit igitur quaeſtio: quomodo, hoc eſt, per quod medium, inſtrumentum ſeu organum Deus tempore vet. teſt. propoſuerit, exhibuerit, dederit & contulerit credentibus gratiam ad ſalutem. Certum autem eſt, patres illos habuiſſe verbum promiſſionis de benedictione propter futurum ſemen; habuerunt etiam externos quosdam ritus*

divina ordinatione huic promiſſioni gratiae additos & adnexos &c. Nequaquam igitur Chemnitius hoc tribuit pontificiis, quod denegent veteribus patribus gratiam Dei, meritum Chriſti & fidem, ſed quod organum adplicationis, per quod offertur, exhibetur & obſignatur gratia Dei & Chriſti meritum, ipſis denegent. Quamvis enim Bellarminus obvertat, *veteres habuiſſe gratiam per fidem*, tamen per fidem non intelligit *fiducialem* illam *adprehenſionem* promiſſionis evangelicæ in verbo oblatæ & ſacramentis veluti ſigillis obſignatæ, ſed fidem tantummodo *hiſtoricam*, non *inſtrumentaliter*, ſed *praeparatorie* & *meritorie* juſtificantem, ut in tract. de juſtificatione vidimus. Quare cum vera & juſtificans fides promiſſionem gratiæ in verbo evangelii & ſacramentis verbo additis oblatam unice reſpiciat, conſequens eſt, negato eo, quod in verbo evangelii & ſacramentis promiſſio gratiæ ex parte Dei fuerit oblata, negari etiam illud, quod gratia Dei & meritum Chriſti ex parte fidelium in vet. teſt. fuerit recepta, propter mutuam ſcilicet & perpetuam verbi tum ſimplicis, tum ſignis ſacramentalibus veſtiti, & veræ fidei relationem. Recte ergo addit Chemnitius: *Verbum quidem promiſſionis an pontificii permittere velint, fuiſſe tale medium ſeu organum tempore vet. teſt. non plane ſcio; de ſacramentis certe, quibus promiſſio illa gratiae divina inſtitutione adnexa fuit, hoc loco diſputatur:* cui aperte & ſine circuitione Bellarminus reſpondere debebat, quid de promiſſione gratiæ (fidei correlata) in vet. teſt. ſtatuat.

Status quaeſtionis de efficacia ſacramentorum vet. teſt.

§ LXIII. Cæterum ut ſtatus quæſtionis rectius percipiatur, notandum eſt, I.) nos nequaquam negare omnem ſacramentorum vet. & nov. differentiam; agnoſcit hoc ipſe Bellarminus, ſic enim ſcribit, libr. II. de ſacram. cap. 12. §. 2. *Convenit inter catholicos & haereticos, ſex ut minimum eſſe differentias inter ſacramenta legis novae & veteris. Prima, quod nunc ſunt alii ritus externi, quam tunc erant. Secunda, quod nunc ſunt pauciora ſacramenta, quam tunc erant.* (ſi *ſacramenti* vox *late* accipiatur pro quovis ſacræ rei ſigno, concedimus plura fuiſſe in vet. teſt. ſacramenta quam in nov.; ſed in eccleſia Romana hoc vix habebit locum, in qua tales ceremoniæ in immenſum fere excreverunt, de quo jam olim conqueſtus Auguſtinus epiſt. CXVIII. ad Januar. Si vero *ſacramenti* vox *proprie* accipiatur pro ſigno divinitus inſtituto, cui promiſſio gratiæ evangelii propriæ divina ordinatione adnexa, dicimus & vet. & nov. teſt. ſacramenta binario numero comprehendi, ut adparebit ſuo loco) *Tertia, quod ſint noſtra faciliora, ut patet de circumciſione & baptiſmo. Quarta, quod noſtra ſint nobiliora, ſaltim ratione auctoris, quia noſtra ab ipſo Chriſto immediate inſtituta & promulgata, Moſaica vero a Moſe, ſi non inſtituta, tamen promulgata ſunt.* (Non poterit Bellarminus in illis, quæ proprie dictis ſacramentis nov. teſt. accenſet omnibus, divinam inſtitutionem & promulgationem demonſtrare: nos autem libenter hoc acceptamus) *Quinta, quod illa ſint figurae noſtrorum. Sexta, quod illa eſſent data ad tempus, id eſt, uſque ad adventum Meſſiae, noſtra duratura ſint, quamdiu mundus durabit. Colliguntur haec omnia ex Auguſtino epiſt. CXVIII. ad Januar. libr. III. de doctr. chriſt. cap. IX. libr. XIX. contra Fauſtum cap. 13. in Pſalm. LXXIII.* In his differentiarum capitibus, quintum eſt præcipuum, nempe quod nititur expreſſis ſcripturæ pronunciatis Col. II. 16. *Nemo vos judicet in cibo aut in potu aut in parte diei feſti, aut neomeniae, aut ſabbatorum v. 17. quae ſunt umbra futurorum; corpus autem Chriſti.* Hebr. X. 1. *Lex umbram habet futurorum bonorum, non ipſam rerum imaginem.* Auguſtinus loco dicto id ſic effert: *Sacramenta vet. teſt. fuiſſe praenunciativa Chriſti venturi: ſed ſacramenta nov. teſt. eſſe adnunciativa exhibiti Chriſti: in ſacramentis vet. teſt. fuiſſe veritatem promittentem, in novo exhibentem; in veteri ſignificationem promittentem, in novo res redditas.* Ipſa ergo ſubſtantia ſacramentorum vet. teſt. fuit alia & diverſa a ſacramentis nov. teſt. in agno paſchali fuit figura carnis & ſanguinis Chriſti, non autem ipſa caro & ſanguis Chriſti: ſed in cœna Domini eſt ipſa ſubſtantia,

ſtantia, quia mediante benedicto pane & vino datur verum corpus & verus ſanguis Chriſti. Huic *principali* & primario diſcrimini ſacramentorum accedit alterum ex ſymbolo externo *ſacramentali*, quod non idem eſt in ſacramentis omnibus, ſed in ſingulis peculiare & diſtinctum, ſicut etiam ipſa actio ſacramentalis eſt cuique ſacramento propria. Auguſtinus libr. XIX. contra Fauſt. c. 16. *Aliis ritibus res adnunciari debuerunt completae, quam his, quibus adhuc complendae praenunciabantur.* Reliqua differentiarum capita ſunt *ſecundaria* & minoris momenti. II.) Quaeſtio ergo hoc loco non eſt de *ſubſtantia*, ſed de *fine* ſacramentorum vet. ac nov. teſt. an ſcilicet praeter has differentias modo adſignatas ſit diſcrimen in *fine* eorum *principali*, qui eſt offerre, exhibere, adplicare & obſignare gratiam, quod pontificii adfirmant, nos vero negamus. Interim tamen libenter damus, *ſicut modus revelationis in nov. teſt. illuſtrior eſt, lux fidei major & menſura gratiae uberior: ita etiam per ſacramenta nov. teſt. gratiam Chriſti luculentius, plenius, perfectius & uberius diſpenſari credentibus: nunc enim conſummato redemtionis myſterio figuris ſucceſſit veritas; umbris corpus; ac Filius Dei in adſumta carne, in qua habitat plenitudo divinitatis, nobis adeſt, ut ex ejus plenitudine omnes accipiamus gratiam pro gratia, id quod in vet. teſt. nondum erat factum, ſed futurum promittebatur. Quodſi igitur promiſſio de futura incarnatione & redemtione potentia Dei fuit ad ſalutem ſub vet. teſt. major certe, uberior & plenior erit gratia, poſtquam in novo ipſum complementum rerum illarum factum eſt in Chriſto, qui ut Deus & homo communicat ſe credentibus*; quae ſunt verba Chemnitii in hoc cap. de diſcr. ſacram. ſub fin. Pontificii autem hiſce differentiis non ſunt contenti, ſed ſimpliciter negant, Deum per vet. teſt. ſacramenta gratiam exhibuiſſe & contuliſſe credentibus. III.) Accurate obſervanda eſt h. l. diſtinctio Lutheri in libr. de capt. Babyl. cap. de bapt. quod quaedam figurae vet. teſt. fuerint tantum *ſigna ſignificativa*, quae non habuerunt adnexum verbum promiſſionis; de illis ſignis hoc loco non quaeritur, fuerunt autem etiam in vet. teſt. ſigna quaedam, quae ex inſtitutione divina adnexum habuerunt *verbum promiſſionis gratiae*, quod verbum fidem exigit, quae gratiam accipiat, de illis veterum ſacramentis dicimus, quod ex inſtitutione divina eundem habuerint uſum & finem, quem habent ſacramenta nov. teſt. IV.) Tale ſignum, cui verbum promiſſionis gratiae adnexum, fuit cumprimis circumciſio, per quam Deus gratiam ſuam obtulit, exhibuit, confirmavit, & obſignavit omnibus fide hoc ſacramentum ſuſcipientibus, quod proinde non fuit tantum ſignum *ſignificativum*, ſed etiam virtute promiſſionis *exhibitivum* atque *obſignativum* gratiae. Quamvis vero Bellarminus libr. II. de ſacram. cap. 13. §. 5. ſcribat, *circumciſionem proprie non eſſe ſacramentum Moſaicum, ſed legis naturae, cum non ſit ex Moſe, ſed ex patribus*; Joh. VII. 22. recte tamen ad ſacramenta vet. teſt. refertur, cum nomine vet. teſt. hoc loco intelligatur totum illud tempus, quod adventum Meſſiae praeceſſit.

Argumenta partis adfirmantis, quod ſacramenta vet. teſt. fuerint efficacia media gratiae.

§. LXIV. Hiſce praeſuppoſitis argumenta noſtrae ſententiae producemus. I.) Promiſſio gratiae evangelii proprie ad tempus tam vet. quam nov. teſt. pertinet. Ergo etiam ſacramenta verbo promiſſionis addita tam in vet. quam in nov. teſt. ſunt gratiae media & ſigilla. *Antecedens* patet ex omnibus promiſſionibus evangelicis de Meſſia & beneficiis ipſius in vet. teſt. editis, Gen. III. 15. *Semen mulieris conteret caput ſerpentis*, Gen. XXII. 18. *In ſemine tuo benedicentur omnes gentes &c.* cumprimis ex apoſtolicis illis pronunciatis: Act. XV. 11. *Per gratiam Domini noſtri Jeſu Chriſti credimus ſalvari, quemadmodum & illi.* (patres vet. teſt.) Rom. III. 30. *Unus eſt Deus, qui juſtificat circumciſionem ex fide & praeputium per fidem* (hoc eſt Judaeos in vet. & chriſtianos in nov. teſt. ut adparet ex v. 29.) Rom. IV. 9. *Abrahae reputata eſt fides ad juſtitiam*, Hebr. XIII. 8. *Jeſus Chriſtus heri & hodie, ipſe etiam in ſecula.* Apoc. XIII. 8. *Agnus occiſus*

1.) Promiſſio Evangelica pertinet etiam ad vet. teſt.

nov. teſt. videlicet fides, quomodo negari poteſt,
idem etiam organum adplicationis eſſe ex parte
Dei in vet. & nov. teſt. videlicet verbum & ſa-
cramenta? Unus & idem Chriſtus eſt in verbo
promiſſionis & ſacramentis illi adnexis tam in
vet. quam nov. teſt. credentibus propoſitus: Una
eſt atque eadem fides, quæ & in verbo promiſ-
ſionis & in ſacramentis promiſſioni gratiæ tam
in vet. quam nov. teſt. adnexis eandem gratiam,
juſtitiam, remiſſionem peccatorum, ſalutem
& vitam æternam quærit & accipit. Obmovere
autem quis poſſet: *Patres vet. teſt. ante inſtitu-
tionem circumciſionis nulla habuerunt ſacramenta:
Ergo a promiſſione gratiae ad ſacramenta non
poterit argumentum duci.* Reſp. defectum illorum
ſacramentorum ſuppleverunt (ratione illius finis,
de quo jam agimus, qui eſt confirmatio fidei)
ſacrificia divinitus inſtituta & jam inde ab origi-
ne mundi in eccleſia patrum uſitata. Gregorius
libr. IV. moral. cap. 2. *Quod apud nos baptiſ-
mus, hoc egit apud veteres vel pro parvulis ſola
fides, vel pro majoribus virtus ſacrificii.* Augu-
ſtinus lib. XV. de civ. Dei cap. 16. circa finem:
*Utrum aliquod fuerit, vel ſi fuit, quale fuerit cor-
porale atque viſibile regenerationis ſignum ante
diluvium, ſicut Abrahae circumciſio eſt impera-
ta, ſacra hiſtoria tacet. ſacrificaſſe tamen Deo
etiam illos antiquiſſimos homines non tacet, quod
& in duobus primis fratribus claruit. Et Noe
poſt diluvium, cum de arca fuiſſet egreſſus, ho-
ſtias Deo immolaſſe legitur.* Quamvis enim in
ſacrificiis Deo aliquid ab hominibus fuerit oblatum,
quo reſpectu a ſacramentis formaliter diffe-
runt, tamen quia viciſſim mediantibus illis ſa-
crificiis Deus aliquid dabat hominibus, & in ſa-
crificium Meſſiæ mentes fidelium ...
dem eorum confirmabat, ideo non ...
quidem reſpectu, ſacramentorum vice ...
eſſe ſacrificia, pronunciamus. Vide ...
tractat. de ſacram. in genere ...
982. Acceſſerunt inſuper ...
adparitiones divinæ, quibus ...
itidem non mediocriter ...
enim ſacrificia mortis & paſſionis ...

eſt ab origine mundi. Idem ergo Deus juſtificans, idem juſtificationis meritum, eadem promiſſio gratiæ, eadem fides, eadem juſtitia, eadem ſalus in Chriſto & propter Chriſtum tam in vet. quam nov. teſt. qui in illo quidem promiſſus, in hoc vero exhibitus. Quamvis enim Chriſtus in vet. teſt. nondum fuerit exhibitus, neque tum paſſione ac morte ſua redemtionis pretium perſolverit, beneficia tamen Chriſti & fructus paſſionis ejus non poſſunt nec debent credentibus vet. teſt. denegari, cum ad tempus utriusque teſt. ratione decreti divini, ratione promiſſionis & ratione efficaciæ extendantur, inde vulgatum illud: *paſſio Chriſti profuit, antequam fuit.* Et: *beneficia Chriſti valent tam antrorſum, quam retrorſum.* Sicut creditor aliquis dimittere poteſt debitorem ob ſolutionem futuram, quam alius bonæ fidei homo ipſius loco ſpopondit: ſic Deus in vet. teſt. credentibus remittere poterat & vere remittebat peccatorum debita, iisque juſtitiam Chriſti imputabat propter futuram ἀπολύτρωσιν & ſolutionem, quam ſe præſtiturum Filius Dei recipiebat, & quæ coram Deo jam inde ab æterno præſentiſſima erat. Quando juſti vet. teſt. dicuntur crediſſe in Meſſiam venturum, id nequaquam ſic intelligendum, quod tantum præfigurationem quandam gratiæ in Chriſto promiſſæ habuerint, fore ſcilicet, ut poſt natum Chriſtum demum gratia daretur illis, qui poſt conſummatam paſſionem Chriſti credituri eſſent, ſed quod ipſimet credendo in Chriſtum promiſſum vere & actu participes facti gratiæ Dei & beneficiorum Chriſti, quod virtute futuræ paſſionis Chriſti etiam vet. teſt. tempore data ipſis ſit gratia, ſiquidem paſſio Chriſti & meritum illud propter quod non ſolum in nov. teſt. datur gratia, ſed etiam jam olim in vet. teſt. credentibus fuit data. Adventum & paſſionem Chriſti crediderunt futura, ſed gratiam Dei & beneficia adventus ac paſſionis fide amplexi ſunt præſentia. De antecedente igitur nullum poteſt eſſe dubium, connexio probatur ex eo, quod ſacramenta nihil aliud ſint, quam verba viſibilia; ritus externi promiſſioni gratiæ additi; ſigna, quibus promiſſio gratiæ veluti veſtitur. Si ergo conceditur, per verbum promiſſionis in vet. teſt. oblata & exhibita fuiſſe a Deo credentibus gratiam & ſalutem, quomodo ſacramentis illud adimi poteſt, quæ nihil aliud ſunt, quam verba viſibilia? cum eadem ſit ratio & idem uſus verbi & ſacramentorum. Eædem cauſæ inſtitutionis ſacramentorum in vet. & nov. teſt. locum obtinent, benignitatis ſcilicet divinæ demonſtratio & fidei confirmatio. Tam in vet. quam nov. teſt. locum habet illud Chryſoſtomi hom. LXIII. ad pop. Antioch. *Si incorporeus eſſes, nude tibi ipſa dona incorporea Deus tradidiſſet, quoniam vero conjuncta eſt corpori anima tua, in ſenſibilibus intelligenda tibi traduntur.* Auguſtinus libr. XIX. contra Fauſt. cap. 16. *Si eadem res aliter enunciatur facienda, ut de Chriſto paſſuro, reſurrecturo &c. aliter enunciatur facta, ut de Chriſto paſſo, reſuſcitato &c. quid mirum, ſi aliis myſteriorum ſignaculis paſſio & reſurrectio Chriſti futura promiſſa eſt, aliis jam facta enunciatur? quid enim ſunt aliud quaeque corporalia ſacramenta, niſi quaedam quaſi verba viſibilia ſacroſancta?* Lutherus tom. I. in Gen. p. 42. *Hoc omnes ſacrae hiſtoriae comprobant, quod miſericors Deus per ſuperabundantem gratiam ſuam ſemper juxta verbum conſtituit aliquod externum & viſibile ſignum ſuae gratiae, ut homines externo ſigno & opere ceu ſacramento admoniti certius crederent, Deum favere & miſericordem eſſe.*

Exceptio Bellarmini.

Bellarminus hoc argumentum leviter attingit: ſub fin. cap. 17. reſpondet, ex loco Hebr. XIII. *nihil aliud concludi poſſe, quam ſacramenta vetera idem ſignificare, quod noſtra ſignificent, nimirum Chriſtum, qui erat in vet. teſt. latens in figuris & vaticiniis, imo ne hoc quidem ex illo loco concludi poſſe, cum apoſtolus loquatur de fide & doctrina, non de ſacramentis, ac velit credi Chriſtum eſſe aeternum, non temporalem.* Reſp. Chriſtus Jeſus eſt heri & hodie, non ſolum ratione æternitatis, ſed etiam ratione beneficiorum, quæ in verbo & ſacramentis tam in vet. quam nov. teſt. hominibus offeruntur & credentibus adplicantur, ut conſtat ex dictis ſuperius adlegatis. Quare cum organum receptionis beneficiorum Chriſti ex parte noſtra idem ſit in vet. &

nov.

nov. teſt. videlicet fides, quomodo negari poteſt, idem etiam organum adplicationis eſſe ex parte Dei in vet. & nov. teſt. videlicet verbum & ſacramenta? Unus & idem Chriſtus eſt in verbo promiſſionis & ſacramentis illi adnexis tam in vet. quam nov. teſt. credentibus propoſitus: Una eſt atque eadem fides, quæ & in verbo promiſſionis & in ſacramentis promiſſioni gratiæ tam in vet. quam nov. teſt. adnexis eandem gratiam, juſtitiam, remiſſionem peccatorum, ſalutem & vitam æternam quærit & accipit. Obvertere autem quis poſſet: *Patres vet. teſt. ante inſtitutionem circumciſionis nulla habuerunt ſacramenta: Ergo a promiſſione gratiae ad ſacramenta non poterit argumentum duci.* Reſp. defectum illum ſacramentorum ſuppleverunt (ratione illius finis, de quo jam agimus, qui eſt confirmatio fidei) ſacrificia divinitus inſtituta & jam inde ab origine mundi in eccleſia patrum uſitata. Gregorius libr. IV. moral. cap. 2. *Quod apud nos baptiſmus, hoc egit apud veteres vel pro parvulis ſola fides, vel pro majoribus virtus ſacrificii.* Auguſtinus lib. XV. de civ. Dei cap. 16. circa finem: *Utrum aliquod fuerit, vel ſi fuit, quale fuerit corporale atque viſibile regenerationis ſignum ante diluvium, ſicut Abrahae circumciſio eſt imperata, ſacra hiſtoria tacet, ſacrificaſſe tamen Deo etiam illos antiquiſſimos homines non tacet, quod & in duobus primis fratribus claruit, & Noe poſt diluvium, cum de arca fuiſſet egreſſus, hoſtias Deo immolaſſe legitur.* Quamvis enim in ſacrificiis Deo aliquid ab hominibus fuerit oblatum, quo reſpectu a ſacramentis *formaliter* differunt, tamen quia viciſſim mediantibus illis ſacrificiis Deus aliquid dabat hominibus, hoc eſt, ſua conferebat dona & bona, & in futurum ſacrificium Meſſiæ mentes fidelium convertens, fidem eorum confirmabat, ideo non abs re hoc quidem reſpectu, ſacramentorum vice defuncta eſſe ſacrificia, pronunciamus. Vide Hunnium tractat. de ſacram. in genere cap. 1. tom. I. col. 982. Acceſſerunt inſuper crebræ viſiones & adparitiones divinæ, quibus patriarcharum fides itidem non mediocriter fuit confirmata. Ut enim ſacrificia mortis & paſſionis; ita adparitiones illæ incarnationis Filii Dei ſymbola fuerunt.

2.) Circumciſioni fuit adnexa promiſſio gratiæ.

§. LXV. II.) Circumciſioni divinitus inſtitutæ adnexa fuit promiſſio gratiæ: *Ero Deus tuus, & ſeminis tui poſt te.* Gen. XVII. 7. Ergo circumciſio fuit medium, per quod exhibita, & credentibus adplicata atque obſignata fuit gratia. Ut autem argumentum hoc illuſtrius fiat, & contra inſultus adverſariorum firmiſſime ſubſiſtat, notare jubemus ſequentia fundamenta: 1.) Vox hæc: *Ero Deus tuus, & Deus ſeminis tui poſt te,* non eſt legalis concio, ſed vere evangelica promiſſio, qua Deus receptionem in fœdus gratiæ & omnia ad ſalutem neceſſaria circumciſis offert & credentibus adplicat atque obſignat. *Evangelium eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti* Rom. I. 16. Quare cum hæc promiſſio evangelica ſit præcipua pars circumciſionis, videlicet verbum ſigno externo additum, ideo non potuit ſacramentum tali promiſſione munitum, & ut ſic loquar, animatum eſſe inefficax. 2.) Verbis illis: *Ego ero Deus tuus, & Deus ſeminis tui poſt te,* ſponderi hominibus fide ſacramentum hoc recipientibus Dei gratiam, ſpecialem præſentiam, & inhabitationem, remiſſionem peccatorum, donationem Spiritus ſancti & vitam æternam, manifeſte patet ex aliis ſcripturæ locis. Lev. XXVI. 12. *Habitabo in eis, & ero ipſorum Deus, & ipſi erunt mihi populus.* Jer. XXXI. 33. *Scribam legem meam in corda ipſorum, & erunt mihi in populum, & ego ero ipſis in Deum;* v. 34. *& peccatorum eorum non recordabor amplius.* Matth. XXII. 32. *Deus non eſt Deus mortuorum, ſed viventium.* 2 Cor. VI. 18. *Ero vobis in Patrem, & vos eritis mihi in filios & filias, dicit Deus omnipotens.* Ex his & ſimilibus dictis adparet, verborum illorum, *Ego ero Deus tuus & Deus ſeminis tui,* hunc eſſe ſenſum: Ego condonabo vobis peccata, recipiam vos in filios, donabo vobis Spiritum ſanctum, & poſt mortem reſuſcitabo vos ad vitam æternam, proinde per circumciſionem obſtringebat ſe Deus, quod circumciſis hæc omnia

omnia ex gratia dare velit (*). 3.) Deus ipſe dicit, ſe per circumciſionem inire pactum cum Abrahamo & ſemine ejus. Gen. XVII. 10. *Hoc eſt fœdus meum, quod ſervabitis inter me & vos, & ſemen tuum poſt te, omne maſculinum in vobis circumcidetur.* Sicut olim fœdera non modo in tabulas publicas referebantur, ſed in æs incidi vel lapidibus inſculpi ſolebant, quo magis teſtata & celebris eſſet eorum memoria: ita Deus in carne Abrahæ & poſterorum ipſius fœdus ſuum incidi & quaſi inſculpi voluit. Chaldaica paraphraſis nominat *pactum inter verbum Dei & Abrahamum* Gen. XVII. 2. pactum autem intercedit perſonis, intelligitur igitur verbum ὑποςατικὸν Filius Dei, ex quo conſequens eſt, Abrahamum & ipſius poſteros per circumciſionem in poſſeſſionem beneficiorum Chriſti fuiſſe immiſſos. Jam vero Deus cum infideli non poteſt inire fœdus: utique ergo circumciſio fuit medium, per quod operatus eſt Deus fidem in cordibus infantum circumciſorum, per quam bonorum in promiſſione circumciſioni adnexa oblatorum facti ſunt participes. Hebr. XI. 6. *Sine fide impoſſibile eſt Deo placere.* 4.) Circumciſionem in carne Deus adpellat pactum æternum. Gen. XVII. 7. *Erigam fœdus meum inter me & te, & ſemen tuum poſt te in generationibus ſuis, ut ſit fœdus aeternum.* Jam vero pactum æternum cum Deo in homine nondum regenerato non habet locum: utique ergo circumciſio fuit efficax medium regenerationis & per conſequens etiam gratiæ. 5.) Auguſtinus libr. XVI. de civ. Dei cap. 27. libr. II. de pecc. orig. cap. 30. libr. II de nupt. & concup. cap. 11. & Beda in II. Luc. argumentum ducunt ex comminatione contemtui hujus ſacramenti oppoſita. *Maſculus, cujus praeputii caro circumciſa non fuerit, peribit anima illa de populo ſuo*, Gen. XVII. 14. Quod ſi namque circumciſionis contemtores a conſortio eccleſiæ & ſpe ſalutis æternæ excluduntur, neceſſe eſt, ut illa ſit medium, per quod in communionem ſanctorum & hæreditatem vitæ æternæ circumciſi adſciſcantur. Confirmatur argumentum ex analogia baptiſmi. Qui nunc dicit: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non poteſt introire in regnum Dei*, Joh. III. 5. ipſe tunc dicebat: *Maſculus, cujus praeputii caro circumciſa non fuerit, peribit de populo ſuo.* Ut ergo ex illa comminatione a contrario ſenſu colligitur, baptiſmum eſſe regenerationis & ſalutis medium: ita quoque de circumciſione idem erit dicendum. 6.) Si circumciſio non fuiſſet ſalutare medium, quo gratiæ Dei veteres facti fuiſſent participes, non potuiſſent ex ea tam efficaces conſolationes contra omnis generis pericula depromere, quod Jonathan 1 Sam. XIV. 6. & David 1 Sam. XVII. 26. feciſſe conſtat. 7.) Deut. XXX. 6. *Circumcidet Dominus cor tuum & cor ſeminis tui, ut diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo.* Seminis nomine intelliguntur non ſolum liberi adulti, ſed etiam infantes, ut adparet ex inſtitutione circumciſionis, ubi propter promiſſionem illam: *Ero Deus tuus & Deus ſeminis tui*, infantes die octavo jubentur circumcidi. Jam vero cor infantum nullo alio medio, quam hoc ſacramento circumcidi potuit, quod ipſum etiam vox *circumciſionis* adhibita luculenter oſtendit. Ergo circumciſio fuit ſalutare medium, per quod non ſolum præputium carnis, ſed etiam cordis in infantibus fuit ablatum (**). 8.) Apoſtolus Rom. IV. 11. circumciſionem vocat σφραγῖδα τῆς δικαιοσύνης τῆς πίςεως. Jam vero non ſolum Abrahamo & domeſticis ejus adultis, ſed etiam Iſaaco & reliquis infantibus circumciſio fuit adhibita: utique ergo & illis fuit ſigna-

(*) In prologo *Echa Rabbethi*, id eſt, expoſitionis planctus Jeremiæ, ſic dicitur: *Deus ſanctus & benedictus promiſit nobis, ſe erepturum nos de gehenna per meritum circumciſionis. Et ubi hoc dixit? apud Zachariam dicentem, etiam tu per ſanguinem pacti tui emiſiſti captivos tuos de puteo, in quo non ſunt aquæ.* GERHARDUS.

(**) Joſ. V. 9. cum Iſraelitæ in promiſſam terram Canaan introducti ex mandato Dei circumciſi eſſent, dicit Deus ad Joſuam: *Hodie abſtuli a vobis opprobrium Aegypti*, id eſt, omnis generis abuſus, ſuperſtitiones, rebellionem & alia peccata, quæ Iſraelitæ in Ægypto didicerant, quæque illis in itinere per deſertum adhæſerant, utique ergo circumciſio eſt efficax medium remiſſionis peccatorum. GERHARDUS.

ſignaculum juſtitiæ fidei. Atqui non per nativitatem carnalem, ex qua fuerunt *filii irae* Eph. II. 3. nec per auditum verbi fidem & regenerationem accipere potuerunt. Ergo ut per circumciſionem eam adepti fuerint, neceſſe eſt. 9.) Idem baptiſmum vocat circumciſionem *ἀχειροποίητον*, quod per illam *evacuetur corpus peccati* Col. II. 11. at quomodo conſtabit hæc comparatio inter utrumque ſacramentum, niſi etiam per circumciſionem corpus peccatorum carnis fuiſſet exutum? 10.) Niſi præputium cordis, hoc eſt, peccatum per circumciſionis ſacramentum ab Iſraelitis fuiſſet ablatum, non poſſent adcuſari, quod *praeputium ſibi ipſis fecerint*, 1 Macc. I. 16. quodque *circumciſionem in praeputium per inobedientiam converterint* Rom. II. 25. quomodo enim circumciſione cordis ſe ipſos privare potuiſſent, quam nunquam eſſent adepti? *Privatio praeſupponit habitum*, dicunt philoſophi. 11.) Apoſtolus Rom. II. 28. & 29. *circumciſionem cordis in Spiritu a circumciſione carnis diſtinguit. Non is qui in manifeſto, ſed is qui in abſcondito, Judaeus eſt: neque quae in manifeſto, in carne, eſt circumciſio, ſed circumciſio cordis, in Spiritu, non in litera, cujus laus non ex hominibus, ſed ex Deo eſt:* hoc eſt, verus Judæus is eſt, qui habet cor circumciſum, atque ea demum vera circumciſio eſt, quæ fit in Spiritu in corde. Jam vero infantes Iſraëlitici circumciſi fuerunt veri Judæi, & circumciſio eorum fuit vera circumciſio, ſiquidem *actuali* impœnitentia & incredulitate non reſtiterunt operationi Spiritus ſancti. Ergo Spiritu in cordibus ſunt circumciſi, hoc eſt, regenerati & renovati, alioquin coram Deo non ſolum ab ethnicis non diſtarent, ſed illis etiam pejores eſſent, utpote præputium cordis circumciſione carnis occultantes. Viciſſim circumciſio vera ea demum judicanda, quæ laudem habet non ex hominibus, ſed ex Deo, hoc eſt, quam Deus ipſe in corde adminiſtrat, non quam homines foris adhibent. Atqui talis eſt infantum circumciſio dicente ſcriptura: *Dominus circumcidet cor ſeminis tui;* Deut. XXX. 6. utique ergo vera & ſalutaris eſt, cum ſpirituali ſcilicet cordis circumciſione conjuncta. 12.) Cum in ſynodo apoſtolica Hieroſolymitana Act. XV. de abrogatione circumciſionis tractaretur, Petrus hoc argumento obtinet, circumciſione in nov. teſt. non amplius opus eſſe, cum abſque illa Deus *fide purificet corda* ethnicorum baptizatorum v. 9. talis ergo eſt Petri collectio. Si circumciſio gentibus eſſet imponenda, eam ſolummodo ob cauſam id fieri deberet, ut per illam fide corda purgarentur. Jam vero Deus per baptiſmum abſque circumciſione corda illorum fide purgat. Ergo circumciſione non eſt opus. Quod ſi ergo effectum illum purgandi corda fide circumciſioni deneges, argumentationi apoſtolicæ ſua non conſtabit integritas, quod abſit. 13.) In eadem concione additur v. 11. *credimus nos per gratiam Dei ſervari, ὃν τρόπον eodem modo, quo & illi;* (patres noſtri) modus autem, quo noſtri infantes ſalvantur, alius non eſt, quam per baptiſmum, ordinarium illud regenerationis & ſalutis in nov. teſt. medium: neceſſe igitur eſt, ut priſcis temporibus Iſraëlitarum infantes per circumciſionem facti fuerint purgati & ſalvati. 14.) Gentiles Eph. II 12. dicuntur fuiſſe *ſine Chriſto, ſine ſpe, ſine Deo, alieni a promiſſionibus*, nimirum quia non fuerunt in fœdus Dei per circumciſionem recepti. Ergo Iſraëlitis hæc obtigerunt per circumciſionem, quod fuerint cives populi Dei, fide in Meſſiam promiſſum ſalvati. Addo etiam hoc argumentum: Quies ſabbati excludebat opera ſervilia, Exod. XX. 10. Quies ſabbati non excludebat circumciſionem, Joh. VII. 23. Ergo circumciſio non eſt opus quoddam ſervile pœnæ & oneris loco impoſitum, ſed potius ſanctum & ſalutare ſacramentum.

Exceptiones Bellarmini: 1.) Comminationem additam pertinere tantum ad adultos.

§. LXVI. Excipit Bellarminus lib. II. de ſacram. cap. 17. I.) *comminationem illam circumciſioni additam, quod maſculus, cujus praeputii caro non fuerit circumciſa, delenda ſit de populo &c. de adultis ſolum intelligendam eſſe.* Reſp. Bellarminus hac in parte Auguſtino diſerte contradicit, quod non diſſimulat. Fatemur, graviſſimam illam comminationem adultos potiſſimum concernere, eos

eos ſcilicet, qui ſacramentum hoc contemſerunt & aſpernati ſunt, cum in Hebræo ſit הֵפֵר, quod ſignificat *violare, contemnere, negligere, frangere:* hoc innuens Chaldaica verſio Onkeloſii, verba comminationis ſic reddidit: *Maſculus habens praeputium, qui non circumciderit carnem praeputii ſui, peribit homo ille de populo ſuo,* nec tamen ad ſolos adultos hæc comminatio pertinet. Quamvis enim Iſraeliticos illos infantes, qui non ſua aliqua culpa, ſed parentum (nondum ab eccleſia Iſraelitica per manifeſtam apoſtaſiam ſeparatorum) negligentia (quod Eliezero Moſis filio contigit) vel ex neceſſitate quadam inevitabili (quod parvulis in deſerto natis, ibidemque demortuis accidit) hoc ſacramento privati ſunt, temere non damnemus, cum pro contemtoribus ſacramenti & transgreſſoribus divinæ ordinationis non poſſint haberi: quin etiam illos infantes, qui in utero vel ante octavum diem moriuntur, a comminatione illa liberos eſſe, indubitanter pronunciemus, cum ante diem octavum nemini conferri debuerit circumciſio: (alia tamen ratio eſt infantum, qui naſcuntur ex apoſtatis, Iſraeliticæ religionis & ſacramenti hujus contemtoribus, illi enim, quia jam a populo Dei abſciſſi erant, ideo illorum incircumciſi parvuli infidelium gentilium liberis ſimiles redditi, ut monet Hunnius tract. de ſacram. cap. 2. q. 15. Quæ omnia quamvis ita ſe habeant, manet interim vis argumenti, quod ſecuti Auguſtinum ex hoc loco ducimus. Quia contemtoribus circumciſionis comminatur Deus deletionem ex populo: ergo circumciſio eſt ſalutare medium, per quod in populum Dei & fœdus gratiæ facta fuit receptio. At, inquit Bellarminus, *millies Deus minatur mortem non ſervantibus praecepta: ergo circumciſio fuit ſolummodo praeceptum quoddam ceremoniale.* Reſp. imo vero ſacramentum fuit a reliquis figuris legalibus diſtinctum, quod teſtatur promiſſio eidem addita. Repetimus ergo denuo collationem circumciſionis & baptiſmi. Quemadmodum contemtoribus baptiſmi dicitur Joh. III. 5. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non intrabit in regnum cælorum:* ita quoque contemtoribus circumciſionis in vet. teſt. dicitur: *Maſculus, cujus praeputii caro non fuerit circumciſa, delebitur de populo ſuo.* Ergo ut baptiſmus in novo, ita circumciſio in vet. teſt. eſt medium regenerationis, receptionis in fœdus Dei & æternæ ſalutis. Comminatio addita baptiſmo non evincit, baptiſmum eſſe præceptum quoddam legale proprie dictum, ſed ſalutare medium, per quod regeneratio & ſalus nobis obveniunt: ita comminatio circumciſioni addita itidem non evincit circumciſionem eſſe præceptum quoddam legale, ſed itidem ſalutare medium regenerationis humanæ. Eſt igitur in argumento Bellarmini fallacia cauſæ. Deus non ſervantibus præcepta comminatur mortem. Ergo ex comminatione circumciſioni addita patet, quod circumciſio ſit præceptum. Atqui an non ipſi baptiſmo in nov. teſt. comminatio addita? an non promiſſionibus maxime evangelicis *ἀντιθετικῶς* comminatio additur? Joh. III. 36. *Qui non credit in Filium, non videbit vitam, ſed ira Dei manet ſuper ipſum.* 1 Joh. V. 12. *Qui non habet Filium, non habet vitam:* ecquis vero diceret, vel baptiſmi ſacramentum, vel promiſſiones evangelicas ad legem proprie ſic dictam pertinere? Quo ſenſu & reſpectu ſacramenta referri poſſint ad præcepta, expoſuimus in tract. de legibus ceremon. §. 11. Cæterum quod Bellarminus verba comminationis: *peribit anima ejus de populo ſuo,* tantummodo de temporali aliqua pœna, non autem de morte æterna intelligit, in eo ſequitur Rabbinos (*), quorum aliqui per exterminationem intelligunt mortem prænaturam ante tempus legitimum, videlicet ante annum 52. quidam vero deletionem nominis & poſteritatis, ſed & veritati & ſibi ipſi contradicit; *illud,* quia tranſgreſſoribus pacti divini &

(*) Sunt tamen inter ipſos Rabbinos nonnulli, ſtatuentes, eorum animos, qui ſponte incircumciſi per integram vitam manſiſſent, vita æterna excludi. Alii tamen præmaturam mortem; alii orbitatem, qua fit, ut nomen exſtinguatur, heic ſignificari cenſent Vid. CLERICUM in *comment. ad Genes. XVII. 14.*

& contemtoribus ſacramentorum non temporalis ſolum, ſed & æterna pœna conſtituta eſt; *hoc* vero, quia comminationem præceptis legalibus additam æternas pœnas includere, ne ipſe quidem Bellarminus negat. Ergo ſi circumciſio ex ipſius hypotheſi eſt præceptum legale, utique etiam comminatio illi addita æternam pœnam continebit.[1] Mercerus in cap. XVII. Gen. non de punitione quadam corporali per magiſtratum, ſed de excommunicatione eccleſiaſtica intelligit (*). Quæ de ſignificatione *fœderis* contra Auguſtinum Bellarminus diſputat, nobis non adverſantur; non negamus per pactum in hac comminatione πρώτως & *principaliter* pactum circumciſionis a contemtoribus irritum factum intelligendum eſſe, interim *ſecundario* & ex conſequenti ad pactum cum Adamo factum non abſurde ab Auguſtino reducitur; ideo enim contemtoribus circumciſionis tam gravis pœna conſtituitur, quia a peccato originali (quod eſt transgreſſio pacti cum Adamo primitus initi) nemo liberari poteſt, niſi per regenerationem, cujus ſalutare medium & ſacramentum eſt circumciſio. Vide omnino ipſum Auguſtinum lib. XVI. de civit. Dei cap. 27. ubi pulcerrime de illa pacti transgreſſione diſputat. Ita quoque quæ de Moſe Bellarminus contra Auguſtinum diſputat, quod ipſe ſolum, non autem filius in periculo fuerit, itidem facilem habent explicationem. Quamvis enim ſolus Moſes ob neglectam filii circumciſionem in præſentiſſimum vitæ periculum incidiſſe dicatur, ex eo tamen non poteſt inferri, contemtores circumciſionis temporalem ſolummodo pœnam manere, vel Moſis filio circumciſionem non fuiſſe regenerationis medium; quin imo *Dominus voluit Moſen occidere*, dicit textus, hoc eſt, doloribus corporis, terroribus conſcientiæ & ſenſu mortis ipſum adflixit, cui pœnæ ſanctum virum non ſubjeciſſet, niſi contemtus circumciſionis unici illius medii, per quod infantes vet. teſt. regenerati ſunt, cum tanto periculo infantis ac reatu parentis conjunctus fuiſſet.

§. LXVII. II.) Altera Bellarmini exceptio διαῤῥήδην negat, circumciſioni fuiſſe adnexam promiſſionem remiſſionis peccatorum & vitæ æternæ; primo, *quia apoſtolus & Auguſtinus docent, meliores eſſe promiſſiones teſtamenti veteris quam novi:* qua de re paulo poſt dicetur: ſecundo, *quia Abraham, cui primum imperata eſt circumciſio, juſtiſſimus fuit ante ejus ſuſceptionem, Gen. XII. Rom. IV. Ergo circumciſioni non fuit addita promiſſio de remiſſione peccatorum.* Reſp. egregia vero ratio, Davidis & apoſtoli Pauli, imo vero ipſius Chriſti pronunciatis manifeſte oppoſita. David pronunciat, omnes ſanctos & juſtos precari a Deo peccatorum remiſſionem, Pſalm. XXXII. 6. Paulus docet Abrahami in medio pietatis curſu conſtituti juſtificationem conſiſtere in remiſſione peccatorum, Rom. IV. 7. Chriſtus quotidiana peccatorum remiſſione omnes juſtos indigere pronunciat; Matth. VI. 12 qua ergo veritatis ſpecie inferri poteſt, Abraham fuit juſtus ante circumciſionem: ergo non indiguit promiſſione de remiſſione peccatorum ſacramento circumciſionis confirmanda & obſignanda? Circumciſio fuit *ſignaculum juſtitiae fidei*, docente apoſtolo Rom. IV. 11. juſtitia fidei conſiſtit in remiſſione peccatorum, docente eodem v. 6. utique ergo circumciſio fuit ſignaculum promiſſionem de remiſſione peccatorum confirmans & obſignans. Quamvis igitur gratia Dei & juſtitia fidei non de novo per circumciſionem demum Abrahæ fuerit collata, eidem tamen itidem fuit organum

2.) Circumciſioni non fuiſſe additam promiſſionem remiſſionis peccatorum.

(*) Non tantum MERCERUS, ſed & LUTHERUS, CALVINUS, DIODATUS, WALTHERUS, ac complures alii hancce adoptarunt ſententiam, ſtatuentes, intelligi heic *excommunicationem eccleſiaſticam*, qua contemtor ſacramenti ejiciatur ex eccleſia viſibili, tanquam non receptus in fœdus gratiæ, ita ut ipſi denegetur conſortium cum eccleſia *militante* in terris, & per conſequens cum *triumphante* in cœlis. Atque hæc quoque eſt ſententia GERHARDI noſtri. Vid. ejusdem *commentarium ſuper Genes. p. 364. quæſt. XIII.*

num conferens reſpectu augmenti & confirmationis fidei, cæterorumque donorum, quæ cum regeneratione cohærent. Accedamus propius: baptiſmus confertur etiam illis, qui ante ejus ſuſceptionem vera fide in Chriſtum peccatorum remiſſionem acceperunt, ecquis vero inde colligere poterit, baptiſmo non eſſe additam promiſſionem de remiſſione peccatorum? quin imo ut Spiritus ſanctus per baptiſmum in cordibus infantum operatur fidem, per quam remiſſionis peccatorum participes fiunt, in cordibus adultorum credentibus eandem confirmat & obſignat: ita quoque in circumciſione res ſeſe habet. Sacramenta non ſolum ſunt media excitandæ & generandæ, ſed & confirmandæ atque obſignandæ fidei; id ſuperius declaravimus exemplo verbi prædicati. Ex verbo tanquam incorruptibili ſemine renaſcimur, interim tamen prædicatio verbi non eſt inanis ſonus circa illos, qui jamdum regeniti ſunt, ſed medium fidei augendæ & confirmandæ. Tertio: *in circumciſionis inſtitutione tantummodo mentio fit promiſſionis corporalis & terrenae de multiplicatione ſeminis & poſſeſſione terrae Canaan. Ergo circumciſioni non fuit adnexa promiſſio de remiſſione peccatorum & vita aeterna.* Reſp. quamvis ſpirituales promiſſiones ſub involucris corporalium primis patribus fuerint propoſitæ, ex eo tamen cum Anabaptiſtis non eſt inferendum, quod ſolæ terrenæ promiſſiones ipſis datæ. Promiſſio de multiplicatione ſeminis incluſam habet promiſſionem Chriſti ex poſteris Abrahæ naſcituri, in quo omnes gentes ſint benedicendæ. Gal. III. 16. Fatetur ipſe Bellarminus, *promiſſionem terrenam fuiſſe figuram promiſſionis cæleſtis & ſpiritualis dandae illis, qui non carne ſed corde circumciderentur, idque patriarchas, prophetas & alios viros perfectos illius temporis intellexiſſe;* addit autem, *ſolam promiſſionem terrenam ad vetus teſtamentum pertinere & contrarium adſerere, eſſe nihil aliud, quam ex lege evangelium facere.* Reſp. de diſcrimine legis & evangelii, uti & veteris ac novi teſtamenti, egimus in tractatu de evangelio latiſſime, ubi oſtendimus, quæ & quales ſint utriusque teſtamenti promiſſiones. Nomine vet. teſt. aliquando intelligitur totum illud tempus ante Chriſti adventum & incarnationem: aliquando vero pactum illud legale, in quo Deus obſervantibus legem promiſit vitam æternam. A teſtamento veteri priore ſenſu accepto evangelicas de Chriſto & ipſius beneficiis promiſſiones excludere eſt ex ſanctiſſimis patriarchis & prophetis carnales & mundanos homines facere, qua de re ſuo loco dictum fuit uberrime. *Quamvis enim gratia Dei promanet ex nov. teſt. cum impetretur nobis per Chriſtum ejusque paſſionem & mortem: tamen ipſa illa Dei gratia cum adjunctis beneficiis fuit utrique populo communis, virtute ſua etiam retro ſe extendens ad omnes eos, qui ſub vet. teſt. credebant in venturum Meſſiam,* ut recte ſcribit Hunnius tract. de ſacram. c. 2. q. 7.

§. LXVIII. Sed quid fiet promiſſioni illi vere evangelicæ: *Ero Deus tuus & Deus ſeminis tui,* quam circumciſioni adnexam eſſe ſole meridiano clarius eſt? Bellarminus invenit, quod regereret: 1.) *verbis his non ſignificari promiſſionem remiſſionis peccatorum vel vitae aeternae, ſed tantum peculiaris ejusdem protectionis, qualis debetur populo peculiari, quomodo Deus malorum in populo Iſraelitico fuit Deus.* Reſp. oſtendimus ſuperius ex collatione ſcripturarum verum ſenſum hujus promiſſionis. Concedimus peculiaris protectionis promiſſionem illis verbis contineri, ſed nihil quidquam præter temporalem illam protectionem illis verbis promitti, id vero negamus. Peculiaris illa protectio gratioſam Dei inhabitationem includit, gratioſa Dei inhabitatio reconciliationem præſupponit, quia in cordibus nondum ſibi reconciliatorum Deus non inhabitat ſua gratia; reconciliatio præſupponit peccatorum remiſſionem, quia Deus cum nemine in gratiam redit, niſi prius remittantur peccata, *quae inter Deum & homines dividunt.* Eſa. 59. 2. Abſurdum igitur eſt, inſignem illam promiſſionem de corporalibus & temporalibus beneficiis tantummodo intelligere, cum Chriſtus ex verbis illis: *Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Jacob* Exod. III. 6. colligat Matth. XXII. 32. Abrahamum, Iſaacum & Jacobum poſt mortem adhuc vivere. Nec eſt, quod

Bellarminus regerat; *univerſum Iſraeliti- populum, cui multi admixti erant mali, diſcrimine dici populum Dei*, id enim notum er *ſynecdochen* intelligi debere, quemadmo- eccleſia dicitur domus Dei, populus ſan- cives Hieroſolymæ cœleſtis &c. propter os in eccleſia, non quod omnibus externa a ſocietate eccleſiæ admixtis hæc encomia petant. 2.) *Verba iſta non tam promiſſio- Dei, quam obligationem populi ſonare, ut nſus: non habebitis alium Deum, quam me.* . ſubordinata non ſunt ſibi invicem oppo- a. Et Dei promiſſio & populi obligatio s continentur. Obligati fuerunt Iſraëlitæ ıncisionis fœdere cum Deo vero inito, ne n alium præter hunc unicum verum Deum ſcerent, colerent, invocarent: interim ta- manet hoc, quod Deus peculiariter ſeſe populo per pactum illud itidem obligaverit, dem obligatio reciproca promiſſa continet. *Chriſtum ex verbis Moſaicis, ego ſum Deus aham &c. nihil aliud colligere, quam reſur- nem, quae bonis & malis communis erit.* . imo vero non ſolum reſurrectionem, ſed nimarum beatam immortalitatem & *reſur- nem vitae* (Joh. V. 29.) ex verbis colligit, ſe ſonus verborum manifeſte comprobat: *r non eſt Deus mortuorum, ſed viventium, s enim vivunt ei.* Luc. XX. 38. at quando ıt Abraham, Iſaac & Jacob? in cœleſti bea- ine & felicitate. Quando Deus ſe vocat ali- Deum, ſignificat, quod ipſum gratia ſua plectatur, in omnibus periculis, adeoque edia morte ipſi adfuturus & ex terræ pul- tandem ad vitam æternam eundem reſuſci- us ſit, ut ſuperius demonſtravimus. *Gentiles fuiſſe ſine Deo, ſine Chriſto, ſine ſine promiſſionibus, non quia caruerunt mciſione, ſed quia caruerunt vera fide & ia veri Dei, alioquin etiam inter gentiles, verum Deum colebant, ut olim Iob, & a Cornelius centurio &c. non erant ſine Deo, Chriſto & ſine ſpe, etiamſi circumciſi non nt.* Reſp. proſelytorum duo fuerunt gene- quidam ſola religione; quidam vero & re- ne & cohabitatione fuerunt Judæis conjun-

cti & permixti: primo generi liberum erat, ſive circumcidi, ſive a circumciſione abſtinere vel- lent, ut patet in Naaman, Cyro, Dario, &c. qui ſignaculum illud corpere non ſuſceperunt, fide autem in venturum Meſſiam ſalvati ſunt, & ad populum civitatemque Dei pertinuerunt. Auguſtinus libr. XVIII. de civ. Dei cap. 47. qui vero in terra promiſſa inter ipſos Judæos habitare, connubia cum illis contrahere & agnum paſchalem una cum illis manducare voluerunt, illos etiam circumcidi oportuit, ut colligitur ex Gen. XVII. 13. XXXIV. 14. Exod. XII. 47. &c. Quamvis ergo quidam proſelyti vera in Chri- ſtum fide ex auditu verbi concepta regeniti & ſalvi facti ſint, ex eo tamen non poteſt inferri, circumciſionem non eſſe medium regenerationis & ſalutis, cum & catechumeni ſine baptiſmo regenerentur & ſalventur, ex quo baptiſmi ipſius efficaciæ & dignitati nihil quidquam de- cedit. 5.) *Paulum Col. II. non tribuere eun- dem effectum baptiſmo & circumciſioni, ſed circumciſionem figuram baptiſmi conſtituere: jam vero figurae & rei figuratae non poteſt eſſe ea- dem vis & efficacia.* Reſp. apoſtolus permuta- tione illa vocabulorum *circumciſionis* & *baptiſmi* ſignificat, nos qui in nov. teſt. per baptiſmum habemus expoliationem corporis peccatorum carnis, accepiſſe & habere idem, quod Iſraëlitæ tempore vet. teſt. per circumciſionem acceperunt. Ut enim circumciſio fuit *ſignaculum juſtitiae fi- dei*: Rom. IV. 11. ita baptiſmus eſt *ſtipulatio bonae conſcientiae erga Deum per reſurrectionem Chriſti*, 1 Petr. III. 21. quo pertinent argumen- ta de effectu circumciſionis ſuperius producta. Quod Bellarminus dicit, *non eſſe eandem vim figurae & rei figuratae*, in eo ſibi ipſi contra- dicit; diſputat enim libr. II. de miſſa cap. 2. ſacrificia in lege naturæ & Moſis fuiſſe propi- tiatoria, & tamen fuiſſe typos ſacrificii miſſa- tici. Nec ullum habet robur, quod Bellarmi- nus addit, *circumciſioni non poſſe tribui expolia- tionem a corpore peccatorum, cum non totum corpus, ſed unam tantum particulam circumci- derit*, quid enim, num baptiſmus non expoliat corpus peccatorum carnis? & tamen adſperſione perfici poteſt, ut ſuo loco demonſtratum fuit.

§. LXIX.

3.) Agnus paſchalis fuit figura ſacrificii Chriſti.

§. LXIX. III.) Agnus paſchalis fuit non ſolum memoriale præteriti, videlicet mirandæ liberationis populi Iſraëlitici ex Ægypto, ſed etiam figura futuri, videlicet ſpiritualis redemtionis a tyrannide diaboli & ſervitute peccati per Chriſtum, *agnum illum Dei, qui tollit peccata mundi.* Joh. I. 29. XIX. 36. 1 Cor. V. 7. 1 Petr. I. 19. Quamvis vero mactatio, ſanguinis effuſio, & aſſatio agni paſchalis illuſtris admodum figura eſſet ſacrificii Chriſti & effuſionis ſanguinis ipſius in cruce, quo reſpectu agnus paſchalis ſacrificium, hoc eſt, figura ſacrificii dicitur: hoc tamen præ ſacrificiis vet. teſt. proprie ſic dictis peculiare habet, quod de carne agni nihil incendebatur Domino in altari, nec ullæ partes cedebant ſacerdotibus, ſed tota in ædibus Iſraelitarum manducabatur, qua circumſtantia ad naturam ſacramentorum proprie acceſſit & fuit typus euchariſtiæ, in qua non amplius typica caro & typicus ſanguis Chriſti, ſed verum corpus & verus ſanguis illius accipitur, manducatur & bibitur. Nec vero dubium, manducatione agni illius paſchalis, qui tam perſpicue deſignabat Chriſtum, (ab omni peccati macula immunem, ſegregatum a peccatoribus, in medio ætatis flore ad occiſionem ductum, & ſanguine largiter in ara crucis effuſo redemtionis opus perficientem) fidem Iſraelitarum non mediocriter fuiſſe *confirmatam*, *quod beneficia Chriſti* veri illius agni tam certo ad ſe pertinuerint, quam vere carnes agni paſchalis comederent: & quemadmodum ſanguis agni paſchalis poſtibus ædium Iſraeliticarum illitus prohiberet angelum vaſtatorem, ne primogenitos Iſraelitarum irrueret: ita quoque ſanguis Chriſti, hyſſopo verbi per fidem cordibus adſperſus, infernalem vaſtatorem arceret, & ad vitam æternam credentes conſervaret, quo pertinet illud Hebr. XI 28. *per fidem* (in promiſſum Meſſiam) *Moſes fecit paſcha.* Proinde ſicut uſu ſacræ cœnæ, hoc eſt, manducatione corporis, & bibitione ſanguinis Chriſti in ſacramento cœnæ, quæ in locum agni paſchalis ſucceſſit, confirmatur fides piorum in nov. teſt. quod habet ipſum corpus & εἰκόνα: ita manducatione agni paſchalis & illitione ſanguinis illius confirmata fuit fides piorum in teſtam. veteri, quod habuit tantummodo *umbram futurorum bonorum.* Col. II. 17. Hebr. X. 1. Quemadmodum uſus ſacræ cœnæ externus nemini prodeſt ſine fide: ita quoque manducatio agni paſchalis nemini profuit ſine fide in Meſſiam promiſſum. Quemadmodum non niſi baptizatis patet aditus ad uſum ſacræ cœnæ; ita quoque proſelyti non niſi prius circumciſi & per ſacramentum initiationis populo Iſraelitico inſerti ad eſum agni paſchalis admiſſi fuerunt. Exod. XII. 43. 48. Ex quibus omnibus ſic colligimus: Ritus agni paſchalis non ſolum fuit typus Chriſti, ſed etiam confirmatio divinæ promiſſionis de Meſſia exhibendo, manuductio ad manducationem Chriſti ſpiritualem, ac proinde ſalutare ſacramentum, quo fides Iſraelitarum fuit confirmata & beneficia Chriſti credentibus adplicata. Ergo ſacramenta vet. teſt. itidem fuerunt efficacia media ſpiritualium beneficiorum credentibus collatorum.

4.) Sacramenta vet. teſt. temporaria confirmarunt fidem.

§. LXX. IV.) Quamvis duo ſolum ordinaria & perpetua fuerint vet. teſt. ſacramenta proprie & ſpecifice ſic dicta, *circumciſio* ſcilicet Gen. XVII. & *agnus paſchalis* Exod. XII. ex quibus illud *initiationis*, hoc continuationis in fœdere ac *confirmationis* ſacramentum dici poteſt: tamen plura fuerunt καιρικὰ ſive temporaria vet. teſt. ſacramenta, utpote *tranſitus per mare rubrum*, Exod. XIV 22. *commoratio ſub nube*, XIII. 21. *eſus mannae* XVI. 14. *aquae de petra eruptio & potio;* XVII. 6. quæ erant viſibilia inviſibilis gratiæ Dei ſigna & teſtimonia fidei confirmationem ſpectantia, inde apoſtolus 1 Cor. X. 1. ſcribit: *Patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes per mare tranſierunt.* v. 2. *Et omnes in Moſen baptizati ſunt in nube & in mari.* v. 3. *& omnes eandem eſcam ſpiritualem manducaverunt.* v. 4. *& omnes eundem potum ſpiritualem biberunt (bibebant autem de ſpirituali conſequente eos petra, petra autem erat Chriſtus.)* Ex quo adparet, apoſtolum conferre tranſitum

per

rubrum & commorationem ſub nube iſmo noſtro: eſum mannæ & aquæ de ptæ potionem cum ſacra cœna in nov. pe quorum typi in temporariis illis ſa- fuerunt Iſraelitis propoſiti. (Luthe- . IV. Gen. *Facies Domini in vet. teſt. olumna ignis, nubes, propitiatorium: ſt. baptiſmus, cœna Domini, miniſte- i & ſimilia. His enim nobis ſe oſten- tanquam ſigno viſibili, quod ſit nobis- d nos curet, quod faveat nobis.)* Re- n huc mirabilem octo animarum in ar- vationem tempore univerſalis cataclis- VII. 6. quam Petrus itidem cum ba- ius ἀντιτύπῳ confert 1 epiſt. III. 21. orem in vellere Gideonis, Judic. VI. olis in horologio Achaſi retrogradam, XVIII. quæ omnia hactenus conveniunt amentis, quod fuerint confirmandæ omiſſionum divinarum obſignandarum edia, quamvis in eo a ſacramentis *pro- ſis* differant, quod fuerint ſaltem χαιρικὰ tria, non autem perpetua & ordinaria ſa- & quod quibusdam horum promiſſio corporalibus beneficiis, non autem de s bonis, puta de remiſſione peccatorum, ita æterna fuerit addita. Ex quibus ic colligimus: Si temporaria illa vet. ramenta fuerunt fidei ſignacula & gra- teſtimonia, multo magis perpetuis & ver. teſt. ſacramentis hoc tribuendum verum prius. Ergo & poſterius. s excipit: 1.) *Chemnitium ſecum aper- nare, cum manna & aquam de petra m inter ſacramenta refert, cum in de- cramenti requirat, ut ſit ceremonia, t, quamdiu religio duret:* qua de re ndum ſit, ex dictis patet. Definitio de ordinariis & perpetuis, non autem s ſacramentis agit. 2.) *Chemnitium ſibi repugnare, quod cum Calvino oc loco, euchariſtiam nihilo eſſe prae- , quam fuerit Manna Judaeorum, n advertat, Calvinum iſta argumen- ad probandum, in euchariſtia non Domini niſi tropice, quomodo fuit in Manna, cujus contrarium ipſemet doceat.* Reſp. ſacramenta veteris & novi teſtamenti dupliciter conferri poſſunt, vel ratione *eſſentiae*, vel ratione *efficientiae*. Ratione *eſſentiae* nequaquam ſtatuit Chemnitius eſſe eadem vet. & nov. teſt. ſacramenta, quin potius diſerte ſcribit: Non ſolum in ſignis ſeu ritibus externis eſſe diſcrimen inter ſacramenta vet. & nov. teſt. ſed etiam in eo, quod lex ſive vet. teſtam. habuerit umbram futurorum bonorum, ſed nov. teſtam. ipſam imaginem ſive corpus ipſum; Col. II. 17. Hebr. X. 1. proinde etiam ſacramenta, quippe quæ naturam teſtamenti, cui addita ſunt, ſequuntur. Id Chemnitius ex Auguſtino in Pſalm. LXXIII. tract. XLV. in Joh. libr. XIX. contra Fauſtum c. 3. ſic effert: *Sacramenta vet. teſt. fuerunt praenunciativa Chriſti venturi, ſacramenta nov. teſt. ſunt adnunciativa Chriſti exhibiti.* Ratione *efficientiae* identitatem quandam vet. & nov. teſt. ſacramentis tribuit Chemnitius, ſic enim ſcribit: *De ſacramentis veterum proprie ſic dictis maniſeſtiſſimum eſt, quod ex inſtitutione divina eundem habuerint uſum & finem, quem ſacramenta nov. teſt. unum & eundem Chriſtum in verbo promiſſionis ſacramentis illis adnexo credentibus propoſuerunt, eadem fuit fides, quae & in verbo promiſſionis & in ſacramentis, quae promiſſioni gratiae adnexa erant, eandem gratiam, juſtitiam, remiſſionem peccatorum, ſalutem & vitam aeternam quaeſivit & accepit, ſicut nunc in nov. teſt.* Poſtea addit; *diſtinguendum eſſe inter ipſam incarnationem & redemtionem; atque inter virtutem ſeu gratiam incarnationis, quae eadem eſt in vet. & nov. teſt.* cujus diſtinctionis neglectu Scholaſticos deceptos fuiſſe recte monet. Denique etiam *efficientiae* ratione diſcrimen quoddam ſacramentis vet. & nov. teſt. intercedere ſubjungit: *Sicut modus revelationis* (inquit) *in nov. teſt. illuſtrior eſt, lux fidei major & menſura gratiae uberior: ita etiam per ſacramenta nov. teſtam. gratiam Chriſti luculentius, plenius, perfectius & uberius diſpenſari credentibus libenter damus: nunc enim conſummato redemtionis myſterio figuris ſucceſſit ipſa veritas & umbris corpus.* Hæc omnia Chemnitius ſatis clare & perſpicue. Quare cum ne efficien-

tiæ

tiæ quidem reſpectu omnimodam identitatem ſacramentis vet. & nov. teſt. tribuat, qua veritatis ſpecie dici poteſt, quod ratione *eſſentiae* ſacramenta vet. & nov. teſt. eadem eſſe ſtatuat, & hac ratione veram præſentiam corporis & ſanguinis Chriſti a ſacra cœna exſulare jubeat? Cum ne quidem proprie ſic dicta & ordinaria vet. teſt. ſacramenta modis omnibus eadem cum nov. teſt. ſacramentis ſtatuat: qua veritatis ſpecie ipſi tribui poteſt, quod χαιρικὸν & extraordinarium mannæ & aquæ ex petra profluentis ſacramentum cum euchariſtia modis omnibus idem eſſe ſtatuat? 3.) Bellarminus probat, *apoſtolum nequaquam adſerere, quod eadem fuerit Iſraelitarum & noſtra eſca, ſed quod illorum omnium eadem fuerit:* Reſp. libenter damus, Iſraelitas in ſuis ſacramentis non habuiſſe ipſum *eſſentiale* corpus & ſanguinem Chriſti, quemadmodum nos in ſacramento cœnæ: interim ut eadem Dei gratia, eadem paſſionis Chriſti virtute & eadem fide ſancti vet. teſt. fuerunt ſalvati, qua nos in nov. teſt. ſalvamur: ita quoque ſacramenta vet. teſt. proprie ſic dicta eundem habuerunt uſum & finem, quem nov. teſt. ſacramenta, videlicet promiſſionem gratiæ externis ritibus confirmare, & beneficia cœleſtia credentibus adplicare. 4.) *Eſum mannae, potum aquae ex petra profluentis, tranſitum per mare rubrum, &c. non habuiſſe promiſſionem gratiae adnexam, cum & beſtiis haec fuerint communia.* Reſp. ordinaria vet. teſt. ſacramenta circumciſio & agnus paſchalis habuerunt promiſſionem gratiæ evangelii proprie adnexam, quod ad temporaria illa ſacramenta attinet, illa non conveniunt omni ex parte cum ſacramentis ordinariis, interim tamen fuerunt itidem teſtimonia divinæ gratiæ & confirmationes fidei in credentibus, qua ratione cum ſacramentis conferuntur. 5.) *Manna & aquam de petra ſcaturientem vocari cibum & potum ſpiritualem non propter effectum, ſed propter cauſam, quia utrumque erat productum per miraculum opera angelorum & propter ſignificationem.* Reſp. ſane ex opere operato ſine fide non profuerunt illa ſacramenta, (quo Bellarminus hoc loco ſpectat) interim tamen credentibus fuerunt gratiæ divinæ teſtimonia & fidei confirmationes, cum in hiſce typis ſalutaria Chriſti beneficia non ſolum ob oculos ſibi propoſita eminus conſpexerint, ſed & vera fide eadem ſibi adplicarint. Interim nequaquam cum Calvino ſtatuimus, in euchariſtia tantummodo ſignum abſentis corporis Chriſti, quale olim fuit manna, nobis exhiberi, ſed mediante benedicto pane verum Chriſti corpus, mediante benedicto vino verum Chriſti ſanguinem nobis exhiberi, toto corde credimus, qua ratione non ſolum a temporariis mannæ & aquæ ſacramentis, ſed etiam ab ordinario agni paſchalis ſacramento euchariſtiæ ſacramentum plurimum differre ſtatuimus. 6.) *Apoſtolum non a pari, ſed a fortiori argumentari, hoc ſenſu: Si Judaei puniti ſunt, quod contemſerint figuras ſacramentorum noſtrorum & ingrati fuerint Deo, a quo beneficia illa acceperant, quanto juſtius puniendi ſunt chriſtiani, qui contemnunt ſacramenta ipſa & ingrati ſunt Deo, a quo acceperunt beneficia longe majora.* Reſp. non negamus, apoſtolum a fortiori argumentari, interim ex eo non poteſt inferri, quod ſacramenta vet. teſt. ratione generalis finis & uſus non conveniant, ſed hoc tantum ex eo ſequitur, quod ratione *eſſentiae* diſcrimen aliquod ipſis intercedat, ſiquidem agnus paſchalis fuit typus corporis & ſanguinis Chriſti, quæ in euchariſtiæ ſacramento vere, realiter & ſubſtantialiter nobis diſtribuuntur. De Auguſtini ſententia paulo poſt dicetur.

5.) Sacrificia confirmarunt fidem.

§. LXXI. V.) Quamvis diſcrimen fuerit inter ſacrificia & ſacramenta ratione δόσεως καὶ λήψεως; in ſacramentis enim acceperunt aliquid a Deo: in ſacrificiis ex inſtitutione Dei ipſi aliquid obtulerunt: ut & ratione actionis externæ; in ſacramentis enim Deus cum hominibus egit, in ſacrificiis homines egerunt cum Deo: in illis amputabatur præputium, comedebatur agnus paſchalis &c. in his adhibito igne, thure, oleo, ſale &c. victima cremabatur vel tota, vel certe pars illius aliqua; interim ratione finis, qui eſt confirmatio fidei, ſacramenta & ſacrificia quodammodo conveniunt. Quanquam enim in ſacrificiis ab homi-

hominibus offerebatur & dabatur aliquid Deo, id quod in ſacramentis locum non habebat, tamen quia viciſſim mediantibus ſacrificiis Deus aliquid dabat hominibus, hoc eſt, ſua conferebat dona & bona, & in futurum ſacrificium Meſſiæ mentes fidelium convertens fidem eorum confirmabat, ideo hoc reſpectu quædam ſacrificiorum & ſacramentorum convenientia ſtatui poteſt, unde Hunnius in tract. de ſacram. c. 1. q. 15. recte ſtatuit, *defectum ſive carentiam ſacramentorum in patribus, qui ante & poſt diluvium uſque ad Abrahamum vixerunt, ſuppleviſſe ratione dicti finis, qui eſt fidei confirmatio, ritum & cultum ſacrificiorum, qui jam inde ab origine mundi in eccleſia patrum duravit, ut Abelis & Noachi exemplo liquet.* Ex quibus ſic colligimus: Si per ſacrificia vet. teſt. confirmata fuit fides piorum, per quam in futurum unicum propitiatorium ſacrificium Chriſti, in ara crucis offerendum, reſpicientes remiſſionis peccatorum, gratiæ Dei & vitæ æternæ facti ſunt participes, non erit hoc ſacramentis vet. teſt. denegandum. Sed verum prius. Ergo & poſterius. Lev. IV. 35. *Cremabit ſacerdos ſuper altare incenſum Domini, rogabitque pro eo & pro peccato ejus, & dimittetur ei.* Num. XV. 25. *Offerent Domino incenſum pro ſe & peccato, &c.* Bellarminus excepit: *Sacrificia vetera valuiſſe ad expiationem peccati quoad pœnam temporalem, & quoad immunditiem legalem, non quoad culpam & pœnam gehennae, niſi quatenus erant quaedam ſigna proteſtantia fidem in Chriſtum.* Reſp. ſane ſacrificia ex opere operato non valuerunt ad remiſſionem culpæ vel pœnæ, interim tamen quia typi fuerunt unici illius propitiatorii ſacrificii in nov. teſt. ideo in vera fide Chriſtum mediatorem ejusque ſacrificium reſpiciente oblata fuerunt ἱλαςικὰ ſive propitiatoria, ut diſertis verbis toties in Moſe adpellantur, non reſpectu operis operati, ſed ratione fidei in Chriſtum, cujus exercitium & objectum in illa ſacrificandi actione fuit propoſitum. Primus enim ac præcipuus ſacrificiorum finis fuit commonefactio de futuro ſacrificio Meſſiæ in ara crucis offerendo,

Exceptio Bellarmini.

ut oſtendimus in tractatu de legibus cerem. §. 16. videntes igitur mactationem & immolationem animalium viderunt typum paſſionis & mortis, hoc eſt, ſacrificii ipſius Chriſti. Propter finem illum ſacrificiorum Abel *fide majorem ſeu pretioſiorem hoſtiam obtuliſſe dicitur*, Hebr. XI. 4. nimirum quia in typo ſacrificii reſpiciebat futurum Chriſti ſacrificium, ex quo ſolo peccatorum remiſſionem ſperabat & conſequebatur: quo pertinent omnia ſcripturæ dicta, in quibus dicitur agnus Dei Eſaj. LIII. 7. Joh. I. 29. 36. 1 Petr. I. 19. Apoc. XIII. 8. &c. illis enim docetur, ſacrificia vet. teſt. fuiſſe typos Chriſti, veri illius agni pro peccatis mundi in cruce oblati. Quamvis igitur ſacrificiis non ſit tribuenda vis expiandi peccata per ſe, vel ex dignitate perſonæ ſacrificantis, vel ex opere operato, ut hypocritæ ſibi perſuadebant, quos hoc nomine per prophetas paſſim redarguit Dominus, Eſaj. I. 11. Oſe. VI. 6. Mich. VI. 7. Pſalm. L. 13. quo reſpicit epiſt. ad Hebr. X. 4. *impoſſibile fuiſſe* pronuncians, *ſanguine taurorum & hircorum auferri peccata*: tamen non neganda eſt illa vis ſacrificiis ſub ratione typi & umbræ, quatenus ſcilicet adumbrabant verum illum & unicum pontificem ac mediatorem Jeſum Chriſtum, ejusque ſacroſanctam victimam, qua *ſe ipſum obtulit Deo in odorem bonae fragrantiae*, Eph. V. 2. atque hoc unico ſacrificio *perfectos reddidit omnes, qui ſanctificantur*, Hebr. X. 14. Si quis vero dubitat, an Iſraelitarum eccleſia hoc myſterium intellexerit, ei non ſolum vaticinia prophetica de Chriſti paſſione & morte, cumprimis vero apocalypticum illud: quod *agnus Dei occiſus ſit ab origine mundi*, Apoc. XIII. 8. ſed & cumprimis hæc theoremata conſideranda proponimus: Noverant pii Iſraelitæ ex concionibus prophetarum, Deum ipſum teſtatum eſſe, ſe placari velle ſanguine victimarum: noverant etiam illud, Deum rurſus diſerte adfirmare, ſe non delectari ſacrificiis, imo malle miſericordiam, quam ſacrificium: hæc duo cum ſpecietenus inter ſe pugnarent, ſic certe conciliari debuerunt, ut populus doceretur, *poſteriore* adſertione illud notari, quod ſacrificia nec ſua vi & natura, nec ex opere operato ad placandum

dum Deum quidquam valeant; *priore* vero propoſitione illud teſtatum fieri, quod in victimis earundemque oblatione conſpiciendus proponatur ipſe promiſſus Meſſias ejusdemque ſanguis ac meritum, in quo ſolo fide adprehenſo obveniat credentibus peccatorum expiatio. Ex quibus facile judicari poteſt de iis, quæ Bellarminus hoc loco de fine & uſu ſacrificiorum diſputat. Quod enim dicit, *non eſſe ſacrificia inſtituta pro omnibus peccatis*, illud ex quotidianis illis oblationibus, quæ fiebant mane & veſperi, ex ſolenni ſacrificio, quod ſummus pontifex quotannis ſemel ingrediens ſanctuarium pro ſuis ac totius populi peccatis offerebat, ex diſtinctis ſacrificiis pro peccato per errorem commiſſo & pro delicto ultroneo; ex ritu imponendi peccata populi hirco in deſertum emiſſo &c. falſitatis convincitur. Quod addit, *ſacrificia placuiſſe ex devotione & obedientia offerentium*, id epiſtola ad Hebræos XI. 4. rectius fidei in Chriſtum tribuit. &c.

Dicta veterum de efficacia ſacramentorum vet. teſt.

§. LXXII. De ſacramentis vet. teſt. ſic diſputat Auguſtinus libr. XIX. contra Fauſtum cap. 13. *Prima ſacramenta cum ſuo adventu Chriſtus impleviſſet, ablata ſunt & alia ſunt inſtituta virtute majora, utilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora.* In Pſalm. LXXIII. *Mutata ſunt ſacramenta, facta ſunt faciliora, ſalubriora, feliciora.* (*Num vero*, ſcribit Chemnitius, *ſacramenta vet. teſtam. ideo omnino nec ſalubria, nec felicia erunt, quia nov. teſtam. ſacramenta praedicantur ſalubriora & feliciora? aut quia ſacramentorum nov. teſt. praedicatur virtus major & utilitas melior, num ideo plane nulla virtus aut nulla omnino utilitas ſacramentorum vet. teſt. Certe quae ſecundum magis & minus comparantur, licet gradu differant, in uno tamen & eodem genere conveniunt. Felicitatem igitur, utilitatem, virtutem & ſalutem Auguſtinus ſacramentis vet. teſt. eo ipſo tribuit, quod praedicat nov. teſt. ſacramenta feliciora, ſalubriora, virtute majora & utilitate meliora, & hoc libenter damus: ſicut modus revelationis in nov. teſt. illuſtrior eſt, lex fidei major & menſura gratiae uberior: ita etiam per ſacramenta nov. teſt. gratiam Chriſti luculentius, plenius, perfectius & uberius diſpenſari credentibus, ſed ex eo nondum ſequitur, nullo plane modo per ſacramenta veteris teſtamenti gratiam Chriſti fuiſſe diſpenſatam.*) Idem libr. XIX. contra Fauſtum multis argumentis hoc agit, in diverſis ſignis, ſacramentis ſeu ritibus utriusque teſtamenti, res non eſſe diverſas, ſed easdem. Cap. 15. movet quæſtionem, *utrum tantum profuerit antiquis juſtis fides paſſuri & reſurrecturi Chriſti, quantum nunc prodeſt fides paſſi & reſuſcitati? an ipſa effuſio ſanguinis agni Dei, quae facta eſt pro multis in remiſſionem peccatorum, aliquid utilitatis & purgationis dederit etiam his, qui hoc futurum credentes, antequam fieret, ex vita migraverant?* Et iſtam ſane quæſtionem eo loco non definit: alibi vero libr. I. ad Bonifacium cap. 21. diſerte ſcribit: *quantalibet virtute fuiſſe praeditos antiquos exiſtimes, non eos ſalvos fecit, niſi fides mediatoris, qui in remiſſionem peccatorum ſanguinem ſuum fudit.* Videamus igitur, quæ ex hoc fundamento, quod eſt certæ & immotæ veritatis, Auguſtinus ulterius deducat. Cap. 14. libr. XIX. contra Fauſtum ſcribit: *In hac vita nemo juſtus eſſe poteſt, niſi qui fide vivit: gratia enim, juſtitia, ſalus, vita aeterna fide accipienda ſunt.* Poſtea addit: *Antiqui juſti, qui ſacramentis illis intelligebant venturam praenunciari revelationem fidei, ex illa, licet adhuc operta & abſcondita, munere tamen pietatis intellecta eſſe ipſi vivebant.* (Agnoſcat lector, inquit Chemnitius, connexionem argumentorum. Antiqui juſti acceperunt remiſſionem peccatorum propter Chriſtum mediatorem, remiſſio autem peccatorum non niſi fide accipitur, fides vero antiquorum *objectum* habuit, non nudum tantum verbum, verum etiam ſacramenta illius temporis & ex illa fide in ſacramentis munere pietatis intellecta juſti vivebant.) Cap. 16. confert verbum & ſacramenta. *Si eadem res aliter enunciatur facienda, ut de Chriſto paſſuro, reſurrecturo, & aliter enunciatur facta, ut de Chriſto paſſo, reſuſcitato &c. quid mirum, ſi aliis myſte-*

orum ſignaculis paſſio & reſurrectio Chriſti ra promiſſa eſt, aliis jam facta adnunciatur? enim ſunt aliud quaeque corporalia ſacra-ta, niſi quaedam quaſi verba viſibilia ſacro-ta? (Si concedimus, inquit Chemnitius verbum promiſſionis in vet. teſt. oblata & ex-a fuiſſe a Deo credentibus gratiam & ſalu- quomodo ſacramentis illud adimemus, nihil aliud ſunt, quam viſibilia verba? ut n ſit ratio & idem uſus verbi & ſacramen-n.) Cap. 14. correlativa facit, ſicut fidem rbum ſeu promiſſionem, ita etiam fidem cramenta: quod ergo fides accipit, hoc per verbum & ſacramenta offert & exhi- Verba Auguſtini hæc ſunt: *Tunc ergo ta erat fides, nam eadem credebant, eadem bant omnes juſti & ſancti etiam temporum m, & promiſſiva erant omnia illa ſacra-a, omnisque ritus ille ſacrorum, nunc au-evelata eſt fides.* Cap. 16. *Adverſus ca-ioſam imperitiam Fauſti demonſtrare ſuffe-, quanto errore delirent, qui putent, ſignis mentisque mutatis, etiam res ipſas eſſe di-s, quas ritus propheticus praenunciavit iſſas, & quas ritus evangelicus adnuncia-ipletas; aut qui cenſent, cum res eaedem non eas aliis ſacramentis adnunciari de-completas, quam his, quibus* adhuc com-æ prænunciabantur. (Quæ vero ſunt res n in utriusque teſtam. ſacramentis niſi be-a evangelii ad ſalutem neceſſaria?) Hæc a Chemnitius ex Auguſtino produxerat, ſed minus ad ea nihil reſpondet. Hugo de S. re art. XII. de ſacramentis cap. 10. *Tria nentorum genera inveniuntur fuiſſe ſub lege a: quaedam ſpecialiter ad remedium, quae-ero ad obſequium, quaedam ad cultum di-i. Prima inſtituta fuerunt quaſi ad neceſ-n, ut in eis homo ſanctificaretur, qualis ciſio fuit, hoſtiae pro peccato & pro delicto & caetera quaedam, quae ſpecialiter ad emundationem & remiſſionem inſtituta fuerunt. Secunda quaſi ad exercitationem fuerunt propoſita, ut in eis devotio fidelium exerceretur, quales fuerunt hoſtiae pacificorum, quae offerebantur a fidelibus ob reconciliandam ſibi gratiam divinam. Tertia inſtituta fuerunt quaſi ad praeparationem quandam, ut eſſent quaſi quaedam inſtrumenta ad caetera ſacramenta tractanda & ſanctificanda, quale fuit tabernaculum & atrium & omnia utenſilia, quae continebantur in eis: nec non & ſacra indumenta miniſtrantium, caeteraque omnia, quae ad exornandum cultum divinum fuerunt inſtituta.* De circumciſione in ſpecie ſtatuunt Ambroſius in II. Luc. Auguſtinus libr. XVI. de civ. Dei cap. 17. libr. VI. contra Fauſtum cap. 3. & Bernhardus ſentent. II. de adſumt. virginis; ſerm. III. de circumciſ. quod fuerit *ſignum regenerationis & purgationis delictorum.* (non nude ſignificativum, ſed efficax) Idem Auguſtinus ut & Beda atque alii ex veteribus (referente Geſnero in XVII. Gen. ſub finem) ex ceremoniis externis ratiocinati ſunt, circumciſionis effectum fuiſſe remiſſionem peccati, fidem juſtificantem & ſalutem æternam. Nam ideo in membro genitali circumciſio fiebat, ut quidquid damnationis e carnali nativitate infantes contraxerant, per hunc ritum illis adimi & reſecari conſtaret. Ideo ſanguis profundebatur, ut ſanguine Chriſti peccata aboleri ejusque meritum per circumciſionem infantibus adplicari certum eſſet. Ideo denique magno cum dolore character iſte carni imprimebatur, ut perpetuum eſſet ſignum, cruciatus & dolores Chriſti circumciſis adcommodari & conferri. Auguſtinus libr. XVI. de civ. Dei cap. 26. *Quid aliud circumciſio ſignificat, quam vetuſtate exuta naturam renovatam.* Idem homil. L. *Circumciſionem patres noſtri pro baptiſmo habebant* (*). Auguſtinus libr. IV. de bapt. cap. 24.

Mm 2 talem

(*) Idem libr. II. de nupt. & concup. ad Valerium cap. 11. *Ex quo inſtituta eſt circumciſio in populo Dei, quod erat tunc ſignaculum juſtitiæ fidei, ad ſignificationem purgationum valebat parvulis originalis veteris que peccati, ſicut & baptiſmus ex illo valere cæpit ad innovationem hominis, ex quo eſt inſtitutus. Non quod ante circumciſionem juſtitia fidei nulla eſſet, quippe cum adhuc incircumciſus ex fide juſtificatus fuerit ipſe Abraham, ſed quod ſuperioribus temporibus non fuit ſacramen-*

talem inſtituit circumciſionis & baptiſmi collationem: *Quid valeat in parvulis baptiſmi ſacramentum, ex circumciſione carnis veraciter conjicere poſſumus &c. Sicut in Abraham praeceſſit fidei juſtitia, & acceſſit circumciſio ſignaculum iuſtitiae fidei: ita in Cornelio praeceſſit ſanctificatio ſpiritualis in dono Spiritus ſancti, & acceſſit ſacramentum regenerationis in lavacro baptiſmi. Et ſicut in Iſaac, qui octavo ſuae nativitatis die circumciſus eſt, praeceſſit ſignaculum iuſtitiae fidei, & quoniam patris fidem imitatus eſt in creſcente ipſa juſtitia, cujus ſignaculum in infante praeceſſerat: ita & in baptizatis infantibus praecedit regenerationis ſacramentum, & ſi chriſtianam tenuerint pietatem, ſequitur in corde converſio, cujus myſterium praeceſſit in corpore.* Rupertus libr. V. in Gen. XXXI. *Circumciſionis ſuſceptio exſpectandi ſeminis illius profeſſio eſt, quiſquis circumciditur, ſemen quod Abrahae promiſſum eſt, ſigno illo venturum ſe exſpectare profitetur.* Hugo de S. Victore libr. I. de ſacrament. pag. 12. cap. 2. *Circumciſionis ſacramentum ſemini Abrahae ſanctificando & ſignando datum eſt; ſanctificando, ut iuſtificaretur; ſignando, ut a reliquis gentibus diſcerneretur* (*). Ipſimet Rabbini vetuſtam circumciſionis benedictionem hanc recitant: *Deus vivus, pars noſtra & protector noſter, praecepit erui animam noſtram ab inferis propter fœdus ſuum, quod poſuit in carne noſtra.* Item: *Benedictus Dominus Deus noſter, rex omnis terrae, qui nos ſanctificavit ſuis mandatis, nobisque dedit fœdus circumciſionis.* Gloſſ. ordin. in cap. IV. Rom. *Duae ſunt res ſacramenti circumciſionis, ſcilicet circumciſio a peccatis in praeſenti & ab omni corruptione in futuro, conferebat autem hoc ſuo tempore, quod baptiſmus noſtro.* De agno paſchali ſcribit Ambroſius in 1 Cor. V. quod fuerit *exemplum ſalvatoris & ſignum ſalutis.* Anshelmus in 1 Cor. X. *Signum baptiſmi, quod Hebraei acceperunt, tantundem valuit eis credentibus, quantum valet nobis ipſe baptiſmus.* De manna pane illo cœlitus depluto diſputans Auguſtinus tract. XXVI. in Johannem ſic ſcribit: *Quare manducaverunt patres veſtri, & mortui ſunt? quia quod videbant, credebant, quod non videbant, non intelligebant, ideo patres veſtri, quia ſimiles eſtis illorum. Nam quantum pertinet fratres mei ad mortem iſtam viſibilem & corporalem, numquid nos non morimur, quod manducamus panem de cœlo deſcendentem? Sic ſunt mortui & illi, quemadmodum & nos ſumus morituri, quantum attinet ad mortem hujus corporis viſibilem atque carnalem. Quantum autem pertinet ad illam mortem, de qua terret Dominus, quia mortui ſunt patres eorum. Manducavit manna & Moſes, manducavit manna & Aaron &c. Manducaverunt*

ibi

mentum aliquod juſtificationis ex fide. Beda in cap. II. Luc. *Erat circumciſionis typus & figura multiformis. Nam & ſignaculum fuit & dictum eſt juſtitiæ fidei ipſi Abrahæ & ſemini eius & indicium purgandi eos, qui ad hoc ſemen fidemque pertinerent ab omni inquinamento carnis & ſpiritus & prophetia naſcituri de hoc ſemine ſalvatoris, qui homines in præſenti per baptiſmum ab omni morſiferæ actionis pollutione mundaret, & in futurum per reſurrectionem ab univerſa mortis ipſius corruptione in perpetuum liberaret, & præcipue donum ſignabat remiſſionis, quod ſolveret a peccato prævaricationis Adæ, quod donum per hujusmodi circumciſionem eo tempore miniſtrari eidem gratiæ legisque latori Deo complacuit. Qui enim nunc dicit: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non poteſt introire in regnum Dei; ipſe tunc dicebat: Maſculus, cujus præputii caro circumciſa non fuerit, peribit anima illius de populo meo.* Idem in cap. 8. Cant. ſuper verba: *Pone me ut ſignaculum, &c. Circumciſio dicitur ſignaculum juſtitiæ fidei, per circumciſionem namque, quam in carne accepit, ſignabatur, quod fides illa, quam & ante circumciſionem jam acceperat, ad mundationem cordis valeret & corporis, quam & nos modo ſine circumciſione carnis habemus.* GERHARDUS.

(*) Pererius diſput. IV. in cap. IV. Rom. fluctuat in hac quæſtione, (an ſancta antiquæ legis cauſaverint gratiam, an vero eam ſolum figuraverint) ac diſputat in utramque partem, eo tamen tandem inclinat, ut dicat, *per circumciſionem quidem etiam datam fuiſſe gratiam, ſed minorem quam per baptiſmum.* GERHARDUS.

ibi multi, qui Domino placuerunt & mortui non ſunt. Quare quia viſibilem cibum ſpiritualiter intellexerunt, ſpiritualiter eſurierunt, ſpiritualiter guſtaverunt, ſpiritualiter ſatiarentur. Nam & nos hodie accipimus viſibilem cibum, ſed aliud eſt ſacramentum, aliud virtus ſacramenti, quam multi de altari accipiunt & moriuntur, & accipiendo morientur &c. Sacramenta illa fuerunt, in ſignis diverſa ſunt, ſed in re, quae ſignificatur, paria ſunt. Apoſtolum audi: nolo enim vos ignorare fratres, quia patres omnes ſub nube fuerunt &c. & omnes eandem eſcam ſpiritualem comederunt, ſpiritualem utique eandem, nam corporalem alteram, quia illi manna, nos aliud: ſpiritualem vero quam nos, ſed patres noſtri non patres illorum; quibus nos ſimiles ſumus, non quibus illi ſimiles fuerunt. Et adjungit: *& omnes eundem potum ſpiritualem biberunt: aliud illi, aliud nos, ſed ſpecie viſibili quidem, tamen hoc idem ſignificante virtute ſpirituali. Quomodo enim eundem potum? bibebant, inquit, de ſpirituali ſequente petra, petra autem erat Chriſtus: inde panis, inde potus. Petra Chriſtus ſigno, verus Chriſtus in verbo & in carne &c.* Tract. XLV. *In ſignis diverſis eadem fides; ſi in ſignis diverſis, quomodo in verbis diverſis? quia verba ſonos mutant per tempora, & utique nihil aliud ſunt verba, quam ſigna; ſignificando enim verba ſunt, fide manente ſigna variata. Ibi petra Chriſtus, nobis Chriſtus, quod altari Dei ponitur, & illi pro magno ſacramento ejuſdem Chriſti biberunt aquam profluentem de petra, nos quid bibamus, norunt fideles. Si ſpeciem viſibilem attendas, aliud eſt: ſi intelligibilem ſignificationem, eundem potum ſpiritualem biberunt.* Bellarminus excipit: *Auguſtinum non dicere, ſacramenta noſtra & vetera eſſe paria, quoad efficaciam, ſed tantum quoad ſignificationem; cum alibi ſcribat, ſacramenta nov. teſt. eſſe virtute majora, utilitate meliora.* Reſp. comparatio duorum non eſt alterius excluſio. Quamvis igitur ſacramenta nov. teſt. ſint ſalubriora, feliciora, virtute majora, utilitate meliora, inde tamen non inferendum, quod ſacramenta vet. teſtam. nullo plane modo ſint ſalubria, utilia & efficacia, cujus contrarium diſerte ſtatuit Auguſtinus, in diverſis ſignis rem ſignificatam eandem ſtatuens, per rem vero intelligit ſacramenti fructum, ſic enim ſubjungit tractat. XXVI in Joh. *Sacramentum ſumitur a quibusdam ad vitam, a quibusdam ad exitium: res vero ipſa, cujus eſt ſacramentum, omni homini ad vitam, nulli ad exitium, quicunque eius particeps fuerit.* Idem libr. de pœnit. util. *Quicunque in manna Chriſtum intellexerunt, eundem, quem nos, cibum ſpiritualem comedunt.* In enarrat. pſalm. LXXVII. non procul ab init. *Idem itaque in myſterio cibus & potus illorum, qui noſter; ſed ſignificatione idem, non ſpecie, quia idem ipſe Chriſtus, illis in petra figuratus, nobis in carne manifeſtatus.*

Argumenta Bellarmini contra ſpiritualem efficaciam ſacramentorum vet. teſt. 1.) Prophetae docent ſacramenta vet. teſt. non juſtificaſſe.

§. LXXIII. Videamus argumenta Bellarmini, quibus contra nos pugnat libr. II. de ſacram. cap. 14. I.) *Prophetae*, inquit, *& apoſtoli miro conſenſu docent, ſacramenta vetera non juſtificaſſe, cum de noſtris contrarium adſerant.* Prima *teſtimoniorum claſſis petitur ex prophetis*, Pſalm. XL. 7. *Sacrificium & oblationem noluiſti, aures autem patefeciſti mihi, holocauſtum & pro peccato non poſtulaſti: ubi ſcriptura non negat, Deum velle ſacrificia, cum ipſe ea fieri juſſerit, ſed negat, ea velle ad expiandum peccatum.* Pſalm. LI. 18. *Si voluiſſes ſacrificium, nempe ad expiandum peccatum, dediſſem, utique holocauſtis non delectaberis. Sacrificium Deo Spiritus contribulatus.* Eſaj. I. 11. *Quo mihi multitudo victimarum veſtrarum? quis requiſivit haec de manibus veſtris?* Jer. XI. 15. *Nunquid carnes ſanctae auferent a te malitias tuas, in quibus gloriaris?* Amos. V. 22. *Si obtuleritis mihi holocauſta & munera veſtra, non ſuſcipiam & vota pinguium non reſpiciam.* Ex quibus ſic infert Bellarminus: *Si ſacrificia non juſtificabant, multo minus juſtificabant aliae ceremoniae, nullae enim ceremoniae habent clariores promiſſiones de remiſſione peccatorum, quam ſacrificia.* Reſp. 1) Monere poterat, eſſe diſcrimen aliquod inter ſacrificia &

& ſacramenta: ideo dicta, quæ de ſacrificiis agunt, non eſſe hujus loci propria. Sed enim cum ſuperius conceſſerimus, per ſacrificia itidem fuiſſe fidem piorum confirmatam, & mediante hac fide in unicum ſacrificium Chriſti reſpiciente cœleſtia beneficia ipſis diſtributa, quin & defectum ſacramentorum in patribus ante circumciſionis inſtitutionem per ritum ſacrificiorum fuiſſe ſuppletum, ideo non repudiamus argumenta ex ſacrificiis in hac quæſtione ducta. 2.) Facile concedimus Bellarmino, quod ex his dictis evincere conatur, ſacrificia non juſtificaſſe, vel gratiam contuliſſe ex opere operato ſine fide offerentis; probandum vero erat, quod ſacrificia ne quidem τυπικῶς reſpectu fidei in Chriſtum, cujus illuſtris typus in eis proponebatur, fuerint ἱλαςικὰ, cujus contrarium ſuperius demonſtravimus. 3.) Ipſe Bellarminus concedit, *nullas ceremonias vet. teſt. habuiſſe clariores promiſſiones de remiſſione peccatorum, quam ſacrificia:* qua ergo veritatis ſpecie dici poteſt, *ſacrificia plane nihil ad remiſſionem peccatorum & juſtificationem valuiſſe?* inter verbum promiſſionis & fidem eſt perpetua relatio. Ergo ſi ſacrificia habuerunt claras promiſſiones de remiſſione peccatorum, utique ex parte hominum requiſita fuit fides, Chriſti ſacrificium reſpiciens & bona in verbo promiſſionis oblata recipiens. 4.) Concedit etiam Bellarminus cap. 17. ſeq. *Sacrificia placuiſſe Deo ex devotione & obedientia offerentium*, id quod cap. 13. ſic explicat: *juſtificaſſe ſacramenta vetera ex opere operantis, id eſt, ex fide & devotione ſuſcipientis.* Quod ſi ergo ex fide placuerunt Deo ſacrificia piorum, utique fides in exercitiis & ritibus illis ſacrificiorum reſpexit Chriſtum, (ſuum correlatum) & remiſſionem peccatorum a Deo accepit: fidem enim non tanquam opus aliquod meritorium, ſed ut inſtrumentum ad juſtificationem concurrere, oſtendimus ſuo loco. 5.) Quid ergo fiet dictis illis propheticis? res ipſa teſtatur, ea non poſſe abſolute & ſimpliciter intelligi de ſacrificiis, qualia eſſe debebant ex ordinatione Dei; cum enim Deus ipſe inſtituerit ſacramenta, quomodo abſolute & ſimpliciter ea repudiaret? intelligenda igitur erunt de ſacrificiis, qualia eſſe putabantur ex ſuperſtitioſa Judæorum perſuaſione. Reprehenduntur & refutantur his dictis falſæ opiniones, quas homines externis illis ritibus neglecta promiſſione & fide adfingebant, quaſi ex opere operato proſint, ſi vel maxime non adſit interior converſio & vera fides unicum Chriſti ſacrificium reſpiciens. 6.) Id oſtendunt circumſtantiæ textus in ſingulis illis dictis. Locus Pſalm. XL. 7. proprie agit de Meſſia, quod non per ſanguinem taurorum & hircorum juxta legis præſcriptum offerendum, ſed per *proprium ſanguinem ingreſſurus ſit ſanctum ſanctorum*, Hebr. IX. 12. ex quo infert auctor epiſt. Hebr. X. 4. *Impoſſibile eſſe, ſanguine taurorum & hircorum expiari peccata*, ſed ſolus Chriſti ſanguis habet virtutem *emundandi conſcientiam ab operibus mortuis* ſive peccatis. Quod ergo patres vet. teſt. juſtificati ſunt, hoc adfirmat auctor epiſtolæ, factum eſſe non virtute ſanguinis pecudum, ſed quod ſub typis & umbris illorum ſacrificiorum fides aliud objectum intuita ſit & adprehenderit promiſſionem de futura victima Filii Dei mediatoris. Eſa. I. 11. additur itidem cauſa, quare Deus Iſraelitarum ſacrificia improbet, v. 15. *quia manus ipſorum ſanguine plenae;* nequaquam vero rejiciuntur ſacrificia, quaſi ſimpliciter Deo non placeant, & ſint per ſe mala & inefficacia, ſed quia ab hominibus hypocritis, impiis & impœnitentibus offerebantur, & quidem hac opinione, quod hæ ceremoniæ per ſe, ex opere operato ita Deo ſint acceptæ, ut propterea ipſis favere & reconciliari cogatur, etiamſi in hypocriſi & vitæ impietate perſeverarent: hac, inquam, opinione non ſolum offerebant, ſed & cumulabant ſacrificia, *quo mihi multitudo victimarum veſtrarum?* dicit Dominus. Quid ergo mirum, quod talia ſacrificia ab impiis & hypocritis perverſa hac opinione oblata Deo non placuerint? cum Prov. XV. 8. *Victimae impiorum* dicuntur *Deo abominabiles:* cum 1 Sam. XV. 22. expreſſe Deus teſtetur, *obedientiam ſibi magis probari quam ſacrificia:* cum Gen. IV. 4. *ad Abel* prius & poſtea demum *ad ſacrificium ejus* reſpexiſſe dicatur. De ipſis precibus illorum hypocritarum dicit Dominus Eſa. I. 15. *Cum multiplicaveritis*

tis orationem, non exaudiam: ecquis vero negare velit, preces eſſe efficacia media impetrandorum beneficiorum? Locus Jer. XI. 15. itidem ſe ipſum ſatis explicat. *Quid eſt, quod dilectus meus in domo mea fecit, dicit Dominus? ſcelera multa;* & nihilominus propter externa ſacrificia ſibi favorem meum & omnem felicitatem pollicentur: *Numquid carnes ſanctae auferent a ſe malitias tuas, in quibus gloriata es?* quid vero mirum, ſacrificia illis non profuiſſe ad peccatorum expiationem, in quibus non ſolum ſecure pergebant, ſed & de iis gloriabantur, quaſi re præclare geſta? Idem judicium de reliquis dictis. Nam & Pſalm. LI. 18. loquitur David de ſacrificiis ſine contritione & fide in Chriſtum oblatis, ut oſtendit oppoſitio. Eſt ergo in argumento Bellarmini fallacia a dicto *ſecundum quid* ad dictum *ſimpliciter*. Sacrificia ſine fide in Chriſtum oblata non placebant Deo. Ergo ſimpliciter ei non placebant. Sacrificia impiorum, hypocritarum, in peccatis ſecure pergentium non juſtificabant. Ergo ſacrificia nullo modo ad juſtificationem quidquam conferebant.

2.) Apoſtoli docent ſacramenta vet. teſt. non juſtificaſſe. 1.) Rom. III. Quæ utilitas circumciſionis?

§. LXXIV. *Alteram* dictorum claſſem Bellarminus complet ex verbis apoſtolorum. 1.) Rom. III. 2. *Quae utilitas circumciſionis? multum per omnem modum, primum quia credita ſunt illis eloquia Dei; ubi illud primum non eſt nota ordinis, ſed ſignificat potiſſimum ſeu praecipuum. Solum ergo, auctore Paulo, Judaei circumciſi praeſtabant gentibus incircumciſis, quod illi habuerint legem Dei & oracula, circumciſio igitur non juſtificabat: nam alioquin, praeſtitiſſent Judaei etiam gentibus juſtitia, quod Paulus refutare intendit, Judaeos & gentes ſub peccato eſſe oſtendens: ibidem dicit, ex operibus legis non juſtificari omnem carnem, at circumciſio eſt opus legis. Denique circumciſio tantum maſculis data, non fœminis, quomodo ergo eſt remedium contra peccatum?* Reſp. apoſtolus in præcedentibus tam Judæos quam gentes peccati reos convicerat; ne ergo judicaretur prærogativas populo Iſraelitico conceſſas negare, prædicat ſummum illud beneficium Judæis conceſſum, quod ſint populus Dei peculiaris, cui verbum ſuum crediderit, quem in fœdus receperit, cujus eſt ἡ υἱοθεσία καὶ ἡ δόξα, καὶ διαθήκη καὶ ἡ νομοθεσία. καὶ ἡ λατρεία, καὶ αἱ ἐπαγγελίαι. Rom. IX. 4. Sic hoc loco dicit: τί οὖν τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου, ἢ τίς ὠφέλεια τῆς περιτομῆς, quaſi dicat, an ergo nullæ ſunt populi Iſraelitici prærogativæ? Nonne per circumciſionem fœdus cum ipſo iniit Deus? Nulla re circumciſionis utilitas? poſtea ſubjicit, *multum per omnem modum.* Sed quid hoc facere poterit ad minuendam circumciſionis dignitatem & efficaciam? de qua cap. IV. 11. apoſtolus teſtatur, quod fuerit *ſignaculum juſtitiae fidei.* At, inquit Bellarminus, *ſi circumciſio juſtificaſſet, Judaei gentibus praeſtitiſſent juſtitia, quod apoſtolus ibidem refutat.* Reſp. non ſimpliciter negat apoſtolus Judæos præſtitiſſe gentibus juſtitia, (alias conſequens foret nullos in populo Iſraelitico ante Chriſtum fuiſſe juſtificatos) ſed ex operibus legis tam Judæos quam gentes coram Deo juſtificatos fuiſſe negat, cum perfecta legis impletio tam Judæis, quam gentibus ſit impoſſibilis. At, inquit Bellarminus, *an non circumciſio fuit opus legis? Si ergo circumciſio juſtificaſſet, Judaei ex operibus legis juſtificati fuiſſent.* Reſp. Abrahæ & ſanctis patriarchis non ſolum legem divinam fuiſſe notam, ſed etiam datam illis promiſſionem evangelicam de venturo *ſemine, in quo benedicendae ſunt omnes gentes;* huic promiſſioni ritus circumciſionis fuit additus, tanquam ſalutare medium & ſacramentum, per quod ipſi & poſteri eorum uſque ad Chriſti adventum reciperentur in fœdus Dei: hoc igitur ſenſu & reſpectu circumciſio non pertinuit ad legem, quemadmodum & ſacrificia, quatenus fuerunt typi & umbræ unici ſacrificii a Chriſto præſtiti, non ad legem, ſed ad evangelium pertinuerunt, qua de re plura ſuo loco. Fœmellas Iſraeliticas quod attinet, etſi illæ ſignum fœderis in carne non reciperent, tamen ab ipſo fœdere & gratia Dei non erant excluſæ, quia originem ducebant a circumciſis & erant ſemen circumciſi Abrahæ, cui facta eſt illa promiſſio: *Ero Deus tuus, & Deus ſeminis tui,* ideo ex hoc fœdere ſe conſolari poterant, ut adparet

exemplo

2.) Rom. IV. Abraham juſtificatus in præputio.

exemplo Judithæ cap. IX. 15. & habebantur pro circumciſis Exod. XII. 48. 2.) Rom. IV. *apoſtolus ex profeſſo probat, Abrahamum non in circumciſione, ſed in praeputio fuiſſe juſtificatum, ut inde admoneat, circumciſionem non eſſe datam, ut juſtificaret.* Reſp. quamvis Abrahamus ante circumciſionem fuerit juſtificatus, ita ut circumciſio ipſi non fuerit medium juſtitiæ fidei primum conferendæ, ſed obſignandæ, ut apoſtolus ibidem loquitur; ex eo tamen non poteſt, nec debet inferri, quod infantibus Iſraeliticis non fuerit medium ordinarium, per quod fide donati in fœdus Dei recepti, regenerati, juſtificati & ſalvari fuerint. Abraham ante acceptam circumciſionem jamdum erat juſtificatus, regeneratus & Spiritu ſancto donatus, ideo hæc beneficia per circumciſionem ei obſignabantur, quin & fides confirmabatur, dona Spiritus augebantur &c. Sed parvulorum alia eſt ratio, qui ante perceptam circumciſionem ordinarie non erant juſtificati & regenerati, illis igitur gratia Dei & juſtitia fidei de novo plane conferebatur per circumciſionis ſacramentum, & collata obſignabatur. Refero huc pulcerrimum locum ex Luthero in cap. XVII. Gen. p. 195. *In Abrahamo circumciſio eſt merum ſignum ſine repraeſentatione, id eſt, ſic eſt ſignum, ut non faciat quod ſignificet; ſed tantum ſignificet &c. Sed alia ratio fuit poſteritatis Abrahae. Eam circumciſio non invenit juſtam, ut Abrahamum. Itaque ſic fuit ſignaculum juſtitiae, ut juſtitia per eam repraeſentaretur.* Id colligit ex comminatione addita, & ſubjungit: *Quare circumciſio in poſteritate Abrahae fuit efficax, hoc eſt, attulit juſtitiam? non ratione operis tantum, quod mere paſſivum fuit, ſed promiſſionis Dei, quae cum hoc paſſivo opere conjuncta fuit. Quod ſi promiſſionis ratione valuit circumciſio, & promiſſio non niſi fide accipi poteſt, non ſolum hoc ſequitur, quod parvuli circumciſi recepti in populo Dei juſtificati ſunt, ſed quod parvuli cooperante Spiritu ſancto habeant fidem &c.* Quid; num Bellarminus feret ſic argumentantem? Verbum prædicatum non eſt medium primitus accendendæ fidei in illis, qui jam fide ſunt donati. Ergo etiam in reliquis convertendis non eſt medium fidei accendendæ? Ipſe Bellarminus c. 13. præced. §. 2. ſcribit: *Adulti in novo teſtamento per fidem & contritionem veram juſtificantur, antequam re ipſa ad ſacramentum accedant.* Si quis ex eo colligere velit, ſacramenta nov. teſt. non juſtificare, nunquam id concedet Bellarminus, cur ergo ſibi ipſi contradicens, ex eo, quod Abrahamus adultus ante circumciſionem juſtificatus fuerit, colligere conatur, circumciſionem non eſſe datam, ut juſtificaret?

3.) 1 Cor. VII. Circumciſio nihil eſt.

3.) 1 Cor. VII. 19. *Circumciſio nihil eſt, & praeputium nihil eſt; ubi ita Paulus circumciſionem, ut praeputium, deſpicit: cum agitur de juſtificatione.*

4.) Gal. IV. Quomodo convertimini ad egena elementa.

4.) Galat. IV. 19. *Quomodo iterum convertimini ad infirma & egena elementa, quibus iterum ſervire vultis? ubi elementorum nomine intelligitur circumciſio & aliae figurae legales.*

5.) Gal. VI. Nec circumciſio aliquid valet, nec præputium.

5.) Gal. VI. 15. *Nec circumciſio aliquid valet, nec praeputium, ſed nova creatura; ubi nova creatura opponitur tam circumciſioni, quam praeputio, quod eſſet ineptum, ſi circumciſio faceret novam creaturam.*

6.) Phil. III. Videte conciſionem.

6.) Phil. III. 2. &c. *repudiatur juſtitia ex lege, & circumciſio per contemtum vocatur conciſio.* Reſp. hæc & ſimilia dicta non detrahunt circumciſioni efficaciam, vim & dignitatem, quam olim habuit ante Chriſti adventum, ſed eam, quæ poſt Chriſti paſſionem & mortem ac baptiſmi inſtitutionem extra & præter Dei verbum eidem adfingebatur, ut circumſtantiæ textus manifeſte oſtendunt, notanter enim dicit apoſtolus Gal. VI. 15. *In Chriſto Jeſu nec circumciſio aliquid valet, nec praeputium*, quin imo non ſolum inutilem, ſed & noxiam eſſe ſtatuit circumciſionem ſub opinione neceſſitatis, cultus & juſtificationis ſuſceptam. Gal. V. 2. *Ecce ego Paulus dico vobis; quoniam, ſi circumcidamini, Chriſtus vobis nihil prodeſt &c.*

Hinc

Hinc ortum trahunt diſputationes Scholaſticorum de circumciſione in nov. teſt. Thomas, Richardus, Durandus, Petrus de Palude &c. diſtinguunt tria tempora circumciſionis, *unum usque ad paſſionem Domini, alterum a paſſione usque ad publicationem evangelii, tertium poſt publicationem evangelii*; In primo, dicunt, tempore fuit *utilis* circumciſio; in ſecundo fuit *licita*, ſed nec utilis, nec neceſſaria; in tertio fuit *mortifera*. Scotus & Biel quatuor tempora ponunt &c. Quod ſi Bellarminus hæc dicta ſcripturæ in medium adducta de circumciſione ante Chriſtum populo Iſraelitico præcepta accipere velit, conſequens fuerit, eam non ſolum non juſtificaſſe, ſed etiam inutilem, imo & noxiam fuiſſe. 7.) Col. II. 17. *Omnia ſacramenta vetera dicuntur umbræ futurorum, corpus autem Chriſti.* Reſp. rectiſſime, illa ſignificabant Chriſtum venturum, noſtra exhibent præſentem & adnunciant exhibitum; manet interim firmum fixum, ſacramenta vetera ratione finis itidem fuiſſe efficacia media ſalutis. Eſt enim duplex *analogia* ſacramentalis; una ſacramenti integri ad finem & effectum; *altera* vero partium ſacramenti inter ſeſe. Illa eſt proportio ſeu ratio ſacramenti totius ad uſum ſpiritualem. Sic circumciſio ſacramentalis ſignificat, efficit, adplicat, & obſignat fide utentibus circumciſionem ſpiritualem: hæc eſt proportio ſive χέσις elementi externi ad rem cœleſtem, quæ χέσις ſive relatio & proportio alia eſt in ſacramentis vet. & nov. teſt. unde natum diſcrimen, inter ſigna ſive ſymbola σημαντικὰ, quæ ſpectant ad vet. teſt. & ſigna ſive ſymbola προσφερόμενα καὶ μεταδοτικὰ *exhibitiva & conferentia*, quæ ſpectant ad nov. teſt. juxta axioma theologicum: *De quolibet ſacramento judicari debet ex propria inſtitutionis ſede.* At, inquit Bellarminus: *Apoſtolus ibidem circumciſionem vocat manu factam, & proinde baptiſmum non manu factum, quia principalis baptizans eſt Deus. Item nihil tribuit circumciſioni, niſi carnem exſpoliare, & eam baptiſmo opponit.* Reſp. non ſolum *principalis* baptizans in nov. teſt. ſed etiam *principalis* circumcidens in vet. teſt. eſt Deus, ut patet Deut. XXX. 6. *inſtrumentalis* tam baptizans, quam circumcidens eſt manus hominis; quando baptiſmus vocatur περιτομὴ ἀχειροποίητος, reſpectus habetur ad externam tantum præputii amputationem, non quaſi circumciſio in vet. teſt. juxta Dei ordinationem adminiſtrata fuerit externa tantum præputii amputatio ſine omni effectu & fructu ſpirituali, ſed quia in nov. teſt. ſine verbo, mandato & promiſſione Dei uſurpata talis eſt. Quod Bellarminus dicit, *circumciſioni nihil tribui niſi exſpoliationem carnis*, id ex corrupta translatione latina originem trahit, in Græco enim eſt, ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν *in exſpoliatione corporis peccatorum*. Invertimus igitur argumentum. Si circumciſioni tribuitur exſpoliatio corporis peccatorum carnis, utique effectum habuit ſpiritualem: quia per corpus peccatorum carnis intelligitur vetus homo, ut conſtat ex Col. III. 5. Vidit hoc Bellarminus, ideo ſtatim ſubjungit, *in textu graeco haberi, in exſpoliatione corporis peccatorum carnis*, ſed mox addit: *hanc partem conjungendam cum illa, circumciſi eſtis videlicet in baptiſmo, non autem cum illa, circumciſione non manu facta &c.* Cur ergo (malum) ipſe præcedente linea cum circumciſione manu facta illam particulam conjunxit? torquere hoc eſt, non interpretari ſcripturas. De re ipſa diximus ſuperius §. 65. membro 9. & §. 68. membro 5. 8.) Hebr. VII. 18. *Reprobatio fit praecedentis mandati propter infirmitatem & inutilitatem*, loquitur autem apoſtolus de mandatis ceremonialibus, quorum praecipuum erat circumciſio. Reſp. Quo ſenſu & reſpectu ſacramenta vet. teſt. ad leges ceremoniales referantur, expoſuimus in tractatu de legibus cerem. & forenſib. §. 11. Bellarminus ipſe non poterit abſolute & ſimpliciter circumciſionem ad mandata ceremonialia referre, cum in hoc ipſo capite §. 5. ſcribat: *Circumciſio non eſt proprie ſacramentum Moſaicum, ſed legis naturae*, ex quo ita inferimus: Mandata ceremonialia proprie ſic dicta ſunt Moſaica, hoc eſt, per Moſen promulgata.

7.) Col. II. Sacramenta vet. teſt. fuerunt umbra.

8.) Hebr. VII. Reprobatio fit praecedentis mandati.

Circumciſio non eſt inſtitutum ac ſacramentum Moſaicum. Ergo non eſt mandatum ceremoniale proprie ſic dictum.

9.) Hebr. IX. Ceremoniae veteres fuerunt juſtitiae carnis.

9.) Hebr. IX. 13. *Ceremoniae veteres dicuntur fuiſſe juſtitiae carnis, & ſanctificaſſe quidem inquinatos, ſed ſolum ad emundationem carnis.* Reſp. diſtinguendum inter ceremonias mere legales, & inter ritus, quibus addita fuit promiſſio gratiæ. Deinde ritus illi dupliciter conſiderantur, vel ante Chriſti adventum, vel poſt illum: priori conſideratione a Deo ipſo præcepti & utiles ſunt: poſteriori conſideratione, cum jam corpus adeſſet, fuerunt inutiles. Denique prior conſideratio illorum rituum viciſſim duplex eſt, quales ſcilicet fuerint in ſe, & quales fuerint ratione typicæ ſignificationis. Quamvis enim ex ſua natura & ex opere operato ſine fide utentium non habuerint effectum ſpiritualem: tamen credentibus fuerunt exercitium & obſignatio fidei in futurum Meſſiam, quem ratione typicæ ſignificationis præfigurabant.

10.) Hebr. X. Lex umbram habuit.

10.) Hebr. X. 1. *Lex dicitur umbram habuiſſe, non ipſam rerum imaginem, nec potuiſſe accedentes perfectos facere, non potuiſſe auferre peccata & mundare conſcientiam, & Deum hoſtias & oblationes noluiſſe, nec ei placuiſſe; quod intelligi debet in ordine ad juſtificationem ex opere operato, nam alioquin negari non poteſt, quin ei placuerint ex obedientia & devotione offerentis, nam vocantur odor ſuaviſſimus.* Lev. I. 9. Reſp. de his omnibus judicium fieri poteſt ex illis, quæ antea in medium producta ſunt. Nec vet. nec nov. teſt. ex opere operato proſunt, ſed oportet accedere fidem, quæ eſt correlatum promiſſionis evangelicæ in verbo & ſacramentis oblatæ.

Exceptiones Bellarmini.

§. LXXV. Hiſce reſponſionibus noſtris exceptiones quasdam opponit Bellarminus. I.) Dixerat Lutherus, *ſcripturas, cum negant ſacramenta vetera juſtificaſſe, debere intelligi de illis, quae non habent adnexam promiſſionem.* Bellarminus obvertit, *circumciſionem, ſacrificia & ablutiones Leviticas omnino habuiſſe adnexam promiſſionem, & tamen impoſſibile dicitur* Hebr. X. 4. *ſacrificiis & ablutionibus Iudaicis remitti peccata.* Reſp. diſtinctio Lutheri inter ceremonias mere legales & ritus, quibus adnexa eſt promiſſio gratiæ, valde utilis eſt ad quædam ſophiſmata adverſariorum diluenda, ea ſcilicet, quæ petunt ex ceremoniis mere legalibus; nequaquam vero eo fine a Luthero tradita eſt, quod omnibus adverſariorum argumentis, etiam illis, quæ de circumciſione & ſacrificiis proferunt, adcommodari vel poſſit vel debeat, quid enim argutiis illis reſpondendum ſit, ex ſuperioribus liquet. II.) Dixerat Chemnitius, *ſcripturam, quando reprehendit tanquam inutilia ſacramenta vetera, non loqui de illis ſecundum ſe, ſed ut perperam intelliguntur a Judaeis, id eſt, de nudis ceremoniis, remota promiſſione & fide in Chriſtum.* Bellarminus regerit: 1.) *Non eſſe quaeſtionem, an ſacramenta illa ex fide prodeſſent, id enim etiam Scholaſticos fateri, quum dicunt, ſacramenta fuiſſe utilia ex opere operantis: ſed quaeſtionem eſſe, an praeterea ex divina inſtitutione fuerint utilia, ut ſacramenta.* Reſp. Bellarminus ex falſa hypotheſi conatur reſponſionem noſtram infringere, ideoque principium petit. Eſſe utile, ut ſacramentum, ipſi eſt, prodeſſe ex opere operato, atqui paulo poſt oſtendemus, nullum ſacramentum prodeſſe ex opere operato. Sacramenta veteris teſtamenti prodeſſe ex fide, ipſi eſt, prodeſſe ex opere operantis, qua ratione, quod fidei in Chriſtum unice competit, operibus humanis tribuitur, ac fidem non ratione inſtrumenti, promiſſionem gratiæ adprehendentis, ſed ratione meriti gratiam Dei promerentis, ad juſtificationem concurrere præſupponitur, quod falſum eſſe oſtendimus ſuo loco. 2.) *Ex noſtra hypotheſi non tantum veteribus, ſed etiam novis ſacramentis convenit, quod ſine promiſſione & fide nihil proſint: jam vero Paulum ita diſtinguere nova a veteribus, ut dicat noſtra regenerare, ſalvare, mundare, juſtificare;* Eph. V. Tit. III. 1 Cor. I. *Vetera eſſe elementa egena, nihil valere, nihil eſſe.* 1 Cor. VII. Gal. V. Hebr. X. *Reſp.* de poſteriori dictorum iſtorum claſſe actum fuit §. præcedente. Si abſolute & ſimpliciter, etiam reſpe-

reſpectu vet. teſt. adſertiones illas Apoſtolicas Bellarminus accipit, concedere cogetur, ne quidem ex opere operantis profuiſſe vetera ſacramenta, fuiſſe non ſolum inutilia, ſed & noxia. 3.) *Apoſtolum in his locis dicere, quod ceremoniae illae fuerint inutiles ad juſtificandum, ubi dicit, fuiſſe figuras & umbras rerum noſtrarum.* Col. II. 1 Cor. X. Hebr. X. *Velle igitur apoſtolum, quod ſacramenta illa fuerint inutilia ad juſtificandum, non ſolum ut falſo exponebantur a Judaeis, ſed etiam ſecundum ſe, & ut erant ſacramenta a Deo inſtituta.* - Reſp. nulla eſt in hoc argumento συνάφεια, ut adparet ex diſtinctione temporis. Quod enim apoſtolus ſacramentis veteribus tribuit, fuiſſe eadem figuras & umbras futurorum bonorum, id facit reſpectu habito ad tempus præcedens Chriſti incarnationem & paſſionem. Viciſſim, quod ſacramenta vetera dicit inutilia ad juſtificandum, cum ſint egena elementa, id facit reſpectu habito ad tempus ſequens Chriſti incarnationem & paſſionem. Diſtinctæ hæ quæſtiones & diverſæ conſiderationes ſacramentorum veterum non ſunt confundendæ, niſi quis ſtudio velit cæcutire. 4.) *Si Paulus ſolum dicere vellet, ſacramenta vetera ſine fide nihil prodeſſe, non conferret cum praeputio, nec diceret: Circumciſio nihil eſt, praeputium nihil eſt. 1 Cor. VII. & Gal. VI. neque circumciſio, neque praeputium aliquid valet. Praeputium enim non ſolum ſine fide nihil eſt, & nihil valet, ſed abſolute nihil eſt, & nihil valet.* Reſp. recurrit idem ſophiſma a dicto *ſecundum* quid ad dictum *ſimpliciter*. Tempore nov. teſt. Chriſto jam exhibito, mortuo & reſuſcitato circumciſio nihil eſt: Ergo etiam vet. teſt. tempore circumciſio nihil fuit ac nihil valuit. Quid enim? ſi tempore vet. teſt. circumciſio tam fuit inutilis & inefficax, quam eſt præputium, cur ergo Deus circumciſionem inſtituit? Cur apoſtolus eam vocat *ſignaculum juſtitiae fidei?* Cur ipſe Bellarminus eam ex opere operantis profuiſſe adſerit? In *Chriſto Jeſu nec circumciſionem nec praeputium quidquam valere,* notanter apoſtolus adſerit, nequaquam vero omnem efficaciam circumciſioni tempore vet. teſt. detrahit. Sed & huic ſolutioni, quod Paulus loquatur de ſacramentis veteris legis pro eo tempore, quo jam erant per Chriſtum abrogata, Bellarminus refragatur: a.) *Paulus* (inquit) Rom. II. 25. *ſcribit:* Circumciſio quidem prodeſt, ſi legem obſerves. *Ubi indicat, ſe loqui de eo, quod conveniebat circumciſioni, cum adhuc vigeret. Nam poſt abrogationem non prodeſt, ſed obeſt, ut idem adſerit* Gal. III. 21. *Vult igitur Paulus dicere, circumciſionem, quando vigebat, fuiſſe utilem, non quidem, quod ipſa juſtificaret, ſed quia circumciſi habebant legem Dei & poterant facilius, quam alii, noſſe Dei voluntatem.* Reſp. Chemnitius cap. 9. harm. 190. confert hunc locum cum eo, qui habetur Gal. V. 2. *Si circumcidamini, Chriſtus nihil vobis prodeſt,* ac ſtatuit, Paulum loqui de circumciſione, quatenus non uſurpatur ut ſignaculum gratuitæ juſtitiæ fidei, tunc enim eſt obligatio totius legis ſervandæ. Ex circumſtantiis textus adparet, apoſtolum loqui de circumciſione, non qualis fuit in ſeſe, reſpectu inſtitutionis divinæ, vel reſpectu infantum Iſraeliticorum, ſed qualis fuit in adultis incredulis & impœnitentibus a circumciſione cordis & Spiritus ſecluſa. Ut enim de hypocritis, qui ſine fide circumciſionem carnis ſuſceperunt & corde incircumciſi manſerunt, nihil dicamus, dubium non eſt, multos ex Judæis, qui in infantili ætate fuerunt circumciſi & participes facti renovationis internæ & circumciſionis ſpiritualis, poſtquam adoleverunt, ſeductos idololatria, aliisve peccatis, gratia Dei excidiſſe & incircumciſos corde & auribus factos: eorum igitur inanem fiduciam in circumciſione carnis apoſtolus reprehendit. Superbiebant Judæi cumprimis circumciſione, ac propter eam gentibus ſe præferebant, apoſtolus igitur ipſis reſpondet: circumciſio quidem prodeſt, ſi legem obſerves, hoc eſt, plurimum tibi profuerit circumciſio, confirmabit fidem tuam, erit obſignatio fœderis divini, in quod receptus es, ſi tamen veram fidem habueris, per quam Meſſiæ beneficia tibi imputantur, & ſi doneris Spiritu ſancto, ut jam incipias ex animo ſecundum legem vivere. Si vero prævaricator legis es, ſi ex incredulitate impie contra legem Dei vixeris, circumciſio tua præputium facta eſt, tum perinde eſt, ac ſi præputium

putium adhuc haberes. Ex eo vero non poteſt inferri, circumciſionem non fuiſſe medium regenerationis in infantibus, ac ſignaculum juſtitiæ fidei in credentibus, ſiquidem etiam chriſtiano recte dici poteſt: ſi credideris in Chriſtum & pie vixeris, baptiſmus tibi proderit: ſi vero non credideris ac ſcelerate vixeris, perinde eſt, ac ſi non eſſes baptizatus. Hunnius aliam profert dicti apoſtolici explicationem priori ὑπάλληλον. Circumciſio ſignum erat fœderis, quod cum homine Deus inibat. Ergo neceſſe erat, ut ea ſibi adjunctam haberet plenariam ſatisfactionem & impletionem totius divinæ legis. Ratio eſt, quia Deus cum nemine init fœdus gratiæ, niſi incommutabili & æternæ ſuæ juſtitiæ plene ſatisfiat. Quoniam vero Abraham & alii fideles non poterant perfectam illam impletionem ipſimet præſtare, requirebatur, ut fide adprehenderent alienam, hoc eſt, eam, quam Chriſtus legi præſtiturus erat, atque hac ratione reddebatur eis circumciſio ſalutaris, quippe adjunctam habens obedientiam legis perfectiſſimam, licet ipſorum reſpectu alienam, per fidem tamen imputatam & propriam redditam. Itaque jam erat circumciſio ſic a lege ad promiſſionem gratiæ redacta, ut *Abrahamo eſſet ſigillum juſtitiae fidei.* Rom. IV. 11. b.) *Idem apoſtolus ubi 1 Cor. VII. 19. dicit, circumciſionem nihil eſſe, loquitur pro tempore, quo vigebat; nam paulo ante dixerat: circumciſus vocatus eſt? non adducat praeputium. In praeputio vocatus eſt? non circumcidatur. Et eſt ſenſus, perinde eſſe, utrum quis ex judaiſmo ad fidem Chriſti veniat, an ex gentiliſmo: loquitur ergo de illis, qui fuerant circumciſi vigente lege, & poſtea ad fidem Chriſti venerant, & illos monet, ne glorientur praeter caeteros ob circumciſionem olim acceptam, quia nihil eſt.* Reſp. imo vero manifeſtiſſimum eſt, apoſtolum loqui de circumciſione reſpectu illius temporis, quo erat abrogata. Poſtquam enim Chriſtus paſſione & morte ſua vet. teſt. finem impoſuit, & circumciſionem abrogavit, *nihil eſt circumciſio*, id eſt, non promovet amplius quidquam in rebus ad ſalutem pertinentibus, *ac praeputium nihil eſt*, id eſt, nihil impedit nec quidquam promovet ad ſalutem æternam, loquitur ergo apoſtolus de adultis in nov. teſt. qui jam vera fide in Chriſtum juſtificati ſunt, illis circumciſionem & præputium nihil eſſe docet, id eſt, parum referre, ſive olim circumciſi fuerint, ſive minus, nec debere poſt receptam Chriſti fidem, vel circumciſionem ſuſcipere vel præputium adducere. III.) *Paulus dicit* Gal. IV. 19. *antiquos patres ſub elementis huius mundi ſervientes.* Reſp. ceremoniæ Moſaicæ in nov. teſt. vere ſunt infirma & egena elementa, poſtquam adveniente corpore umbræ illæ ceſſarunt, ſed in vet. teſt. fuerunt typi Meſſiæ & proinde exercitia fidei. IV.) Phil. III. 4. *dicit, ſe non habere fiduciam in carne, id eſt, non magnifacere, quod circumciſus ſit octavo die, contemnit igitur circumciſionem, quam acceperat, cum adhuc vigeret.* Reſp. pſeudo-apoſtoli jactitabant, ſe eſſe Iſraelitas & circumciſos, ideo Chriſtianos, qui ex gentibus ad Chriſtum converſi erant, alto ſupercilio contemnebant, & externa legis juſtitia inſoleſcebant; apoſtolus igitur ad retundendam pſeudo-apoſtolorum inſolentiam oſtendit, ſe non minus poſſe gloriari in carnali prærogativa & juſtitia legali, quam ipſi, ſi eæ res commendatione dignæ eſſent; ſe vero hæc omnia nihil æſtimare reſpectu agnitionis Chriſti & beneficiorum per Chriſtum, quorum non minus converſi ex gentibus, quam Judæi participes reddantur. Comparate igitur de circumciſione apoſtolus loquitur. Quæ præterea adducit Bellarminus, ex præcedentibus intelligi & explicari poſſunt.

§. LXXVI. Cap. 15. Producit Bellarminus dicta patrum. **Dicta patrum.** Reſp. 1,) Collocat in prima acie Philonem & Joſephum, qui non faciant mentionem hujus finis, quod circumciſio inſtituta fuerit in remedium peccati. At quis a Philone & Judæis exſpectabit verum inſtitutæ circumciſionis finem? Audiamus Philonem & adparebit, quam frigide hac de re diſputet. Sic autem ſcribit libr. de circumc. p. 514. *Cauſae circumciſionis ſunt primo, ut caveatur carbunculus, qui facilius praeputiatis innaſcitur: deinde ut totum corpus purius ſit, ne quid ſordium ibi haereat:*

reat: tertio quod haec particula habet cordis ſimilitudinem, ambae enim generationi ſerviunt, ab altera ſpiritus animales, ab altera geniturae proficiſcuntur: quarto propter fœcunditatem, recta enim ſemen ejaculatur. Atque hæc ex patribus ſe accepiſſe Philo dicit, poſtea addit de ſuo, quod *circumciſione ſignificata fuerit exciſio voluptatum & arrogantiae, qui ſunt graves animae morbi.* Joſephus cauſam circumciſionis alibi ſe expoſiturum pollicetur. 2.) Quando veteres negant circumciſionem & alia veterum ſacramenta ad peccati remiſſionem & juſtitiam quidquid conferre, intelligendum id eſt, vel reſpectu habito ad tempus nov. teſt. in quo ſacramenta vetera ſunt antiquata & abrogata, vel reſpectu operis operati, quod ſine vera fide in Chriſtum non profuerint, vel reſpectu habito ad nov. teſtam. ſacramenta, quæ ſunt virtute majora & utilitate meliora; vel reſpectu illorum rituum, qui non habuerunt adnexum verbum promiſſionis. 3) Adſignatio finis unius non excludit alterum. Circumciſio diſcernebat Iſraelitas a gentibus, erat figura baptiſmi, erat admonitio de corruptione originali, quod ex ipſa origine generationis vitiatum ſit, quod ex carne naſcitur; erat commonefactio de Meſſia ex ſemine Abrahæ naſcituro, &c. interim tamen etiam erat medium, per quod infantes Iſraelitici in fœdus gratiæ recipiebantur, ac *ſignaculum juſtitiae fidei*, ut ex inſtitutionis ſede & Rom. IV. 11. manifeſte adparet. 4.) Auguſtinus in Pſalm. LXXIII. ſacramenta vet. teſtamenti dicit *promiſiſſe ſalvatorem*, ſed nov. teſt. *ſacramenta dare ſalutem*: illa vocat *praenunciativa Chriſti venturi*, hæc vero *adnunciativa Chriſti exhibiti*: illa vocat *promiſſiones rerum complendarum*, hæc vero *indicia completarum*. Reſp. diſtinguendum eſt inter incarnationem, paſſionem, & mortem Chriſti, adeoque totum opus redemtionis a Chriſto peractum: & inter ſalutarem fructum incarnationis, paſſionis & mortis, adeoque totius operis redemtionis a Chriſto præſtitæ. Quando Auguſtinus dicit in verbo & ſacramentis vet. teſtam. fuiſſe *veritatem promittentem*, in novo *exhibentem*; in veteri *ſignificationem promittentem*, in novo *res redditas*, id intelligit de incarnatione, paſſione & morte Chriſti, adeoque toto opere redemtionis a Chriſto præſtitæ, nequaquam vero de virtute & gratia incarnationis ac redemtionis, quam certe juſtis in vet. teſtam. exhibitam eſſe negari nulla veritatis ſpecie poteſt. *Obſervandum eſt*, inquit, *Chemnitius*, *hoc diſcrimen, quod idem Chriſtus, licet aliter verbo & ſacramentis in vet. teſtam. venturus praenunciatus fuerit & myſterium redemtionis complendum: aliter vero verbo & ſacramentis in nov. teſt. Chriſtus adnuncietur exhibitus & myſterium redemtionis completum: virtus tamen incarnationis & redemtionis Chriſti eſt eadem; eadem etiam gratia ad ſalutem neceſſaria, quam Deus non minus tempore vet. teſt. propoſuit, quam in nov. quam etiam veterum fides non minus certo accepit in verbo & ſacramentis, quam nunc in novo accipitur. Sicut in diverſis verbis, ita etiam in ſignis diverſis non eſt diverſa, ſed eadem fides, idem ergo etiam Chriſtus, eadem gratia ad eandem juſtitiam & ſalutem.* At, inquit Bellarminus, expreſſe tamen Auguſtinus ſacramenta nov. teſtam. *vocat virtute majora & utilitate meliora.* Reſp. huic ἐνςάσει jamdudum Chemnitius ſatisfecit, concedens, ſicut modus revelationis in nov. teſtam. illuſtrior eſt, lux fidei major, & menſura gratiæ uberior: ita etiam per ſacramenta nov. teſt. gratiam Chriſti luculentius, plenius, perfectius & uberius diſpenſari credentibus; ſed ex eo nondum conſequens eſſe, quod nulla plane virtus aut utilitas fuerit ſacramentorum vet. teſt. Quod epiſt. XIX. ad Hieron. Auguſtinus ſcribit, *praecepta veterum ſacramentorum fuiſſe non bona, quia eis non juſtificantur homines, umbrae enim ſunt praenunciantes gratiam, qua juſtificamur*; id intelligendum eſt de ſacramentis legalibus ſine fide in Chriſtum, quem præfigurabant, uſurpatis. Sic enim declarat Auguſtinus ſe ipſum quæſt. XXV. in Num. *Si per ſe attendantur ſacramenta, nullo pacto poſſunt mederi. Si autem res ipſae, quarum haec ſacramenta ſunt, inquirantur, in eis inveniri poterit purgatio peccatorum.* Tract. XLV. in Joh. *In ſignis diverſis fides eadem, ſicut in diverſis verbis.* (Si promiſſio & fides eadem, utique etiam eadem juſtificationis gratia.) Quod ſi explicationem illam

Bellarminus non admittit, utimur ea libertate, quam ipſemet Auguſtinus in eadem epiſtola nobis concedit, ut ex canonicis ſcriptis veterum ſententias æſtimemus.

Rationes.

§. LXXVII. Cap. 16. producit cardinalis Bellarminus quatuor rationes:

I.) *Nullum poteſt dari ſacramentum vet. teſt. quod habeat adnexam promiſſionem gratiae. Ergo nullum eorum juſtificabat.* Reſp. contrarium oſtendimus ſuperius. Quomodo vero Bellarminus probat antecedens? 1.) Hebr. VIII. 6. *Chriſtus dicitur melioris teſt. mediator, quod in melioribus promiſſionibus ſancitum ſit; quae vero ſint illae meliores promiſſiones, declaratur ibidem ex cap. III. Ier. Propitius ero iniquitatibus eorum.* Reſp. Ergone patres vet. teſt. non habuerunt promiſſionem de remiſſione peccatorum, de gratia Dei & ſalute æterna? Sane promiſſio de remiſſione peccatorum eſt beneficium nov. teſt. interim tamen patribus vet. teſt. ea non eſt deneganda. Proinde quamvis vet. teſt. non habuerit promiſſionem de remiſſione peccatorum, nihilo tamen minus circumciſio vet. teſt. tempore fuit efficax medium, per quod promiſſio de gratuita remiſſione peccatorum fuit obſignata & fidelibus adplicata, eo enim ſenſu dicitur *ſignaculum juſtitiae fidei*, Rom. IV. 11. illam autem efficaciam non habuit ex teſtam. vet. ſed ex nov. in quo demum Chriſtus juſtitiam æternam adducturus erat: dicitur tamen & eſt vet. teſt. ſacramentum, quatenus Chriſtum venturum reſpiciebat. 2.) *Auguſtinus in Pſalm. LXXIII. dicit promiſſiones vet. & nov. teſt. eſſe diverſas, ut ipſa etiam ſacramenta ſunt diverſa, tum enim promittebantur res terrenae, nunc autem cæleſtes.* Reſp. ergone dicemus Auguſtinum ſenſiſſe, patres in vet. teſtam. tantum terrena promiſſa habuiſſe, & prorſus deſtitutos fuiſſe promiſſione ſpirituali de remiſſione peccatorum, juſtitia coram Deo & vita æterna? At contrarium contra Manichæos alibi docet. Hoc autem vult Auguſtinus, ex promiſſis ſumendum eſſe judicium de ſacramentis, ut ergo promiſſa terrena in vet. teſtam. fuerunt figuræ ſpiritualium promiſſionum, ita etiam ſacramenta illarum promiſſionum ſignificaſſe futuram οἰκονομίαν ſalvatoris. Inter ipſas autem ſpirituales promiſſiones in vet. & nov. teſtam. tale conſtituit diſcrimen, quod in vet. teſtam. ſint promiſſiones Chriſti venturi, in nov. autem ſint adnunciationes Chriſti exhibiti: interim tamen promiſſio de venturo benedicto ſemine in vet. teſtam. non minus fuit potentia Dei ad ſalutem, quam adnunciatio de Chriſto exhibito in novo teſtam. 3.) *Lutherus in libr. de capt. Babyl. cap. de euchar. negat vet. teſt. habuiſſe promiſſionem remiſſionis peccatorum.* Reſp. repetenda eſt diſtinctio ſuperius tradita. Subſtantia vet. teſtam. non continuit promiſſionem de remiſſione peccatorum, interim tamen patres, qui vixerunt tempore vet. teſt. habuerunt illam promiſſionem de remiſſione peccatorum, quia tempore vet. teſtam. non ſolum lex, ſed etiam evangelium de gratia Dei, remiſſione peccatorum, & vita æterna credentibus in Chriſtum donanda in eccleſia Iſraelitica ſonuit, quæ promiſſio per circumciſionem fuit ipſis adplicata & obſignata. 4.) *Sacrificium Abel, iris, vellus Gideonis, horologium Achaz non habuerunt promiſſionem remiſſionis peccatorum.* Reſp. ordinaria & proprie dicta vet. teſtam. fuerunt circumciſio & agnus paſchalis. Reliqua analogiam quandam cum ſacramentis obtinent in confirmatione fidei. Abel ex ſacrificii incenſione, Noachus ex iride, Gideon ex madefactione velleris, Ezechias ex regreſſu umbræ certiores facti ſunt de Dei gratia, utique etiam de remiſſione peccatorum, cum Deus neminem in gratiam recipiat, niſi remiſſis propter Chriſtum mediatorem peccatis. Ex quibus omnibus adparet, primam Bellarmini rationem niti falſa hypotheſi, quod ſcilicet ſacramenta vet. teſt. non habuerint adnexam promiſſionem gratiæ.

II.) Ratio: *Lex non juſtificat. Ergo nec ſacramenta veteris legis juſtificant.* Reſp. Bellarminus ipſe ſubjungit, *in ſanctis vet. teſt. itidem fuiſſe juſtificationem a peccatis, non quidem per teſtamentum vetus, aut ejus ſacramenta, ſed per teſtamentum novum, ad quod illi pertinebant, & ad cujus participationem fide ac deſiderio*

ſiderio pertingebant. Agnoſcat igitur diſcrimen eſſe inter ritus mere legales & inter ſacramenta, quibus promiſſio gratiæ adnexa fuit, quæ cum fuerint ſignacula juſtitiæ fidei, hactenus & hoc reſpectu ad legem moralem referri non poſſunt. Si pii vet. teſtam. itidem fuerunt fide juſtificati, utique fides ipſorum habuit certum quoddam objectum, videlicet promiſſionem gratiæ, huic promiſſioni itidem ut in nov. teſtam. additi fuerunt certi ritus excitandæ & confirmandæ fidei cauſa inſtituti.

III.) Ratio: *Promiſſiones adnexae veteribus ſacramentis implebantur, etiamſi homines non crederent.* Reſp. falſum hoc eſt de ſacramentis proprie ſic dictis. Quæ Bellarminus pro confirmatione hujus rationis adducit, expoſita ſunt ſuperius. Circumciſioni non ſolum adnexa fuit promiſſio de terra Canaan & multiplicatione generis, ſed etiam de gratia Dei & ſalute. Sacrificia non ſolum fuerunt typi mortis & paſſionis Chriſti, ſed etiam media, per quæ Deus in futurum Meſſiæ ſacrificium mentes fidelium convertens fidem eorum confirmabat, & peccatorum remiſſionem per fidem illis conferebat.

IV.) Ratio: *Noſtra ſacramenta dicuntur ſalvare, regenerare, juſtificare: de ſacramentis veteribus tale quid nuſpiam legitur.* Reſp. ſacramenta vet. teſtamenti regenerant, juſtificant, ſalvant non ex opere operato ſine fide utentis, ſed quia ſunt efficacia media excitandæ, augendæ, confirmandæ & obſignandæ fidei, id quod patebit ex ſequentibus.

An ſacramenta nov. teſt. conferant gratiam ex opere operato?

§. LXXVIII. Accedimus igitur ad graviſſimam & intricatiſſimam illam controverſiam. *An ſacramenta nov. teſtamenti conferant gratiam ex opere operato*, quod nos negamus, pontificii vero adfirmant. Nequaquam dicimus, ſacramenta nov. teſtamenti eſſe nuda tantum ſigna, (contrarium enim ſuperius contra μυςηριομάχους evicimus) ſed toto corde credimus, confitemur & propugnamus, ſacramenta ex ordinatione & inſtitutione Dei eſſe media atque organa efficaciа, per quæ Deus gratiam ſuam, remiſſionem peccatorum & ſalutem non ſolum offerat, ſed etiam conferat, adplicet atque obſignet; interim tamen addimus ex parte noſtra ad ſalutarem ſacramentorum uſum requiri fidem ſeu cor fidele, quod eſt ὄργανον ἀντιληπτικὸν, quo gratia in ſacramentis oblata adprehendenda eſt & accepranda, unde ortum eſt axioma: *Sacramenta ſine fide non proſunt utentibus.* Huic ſententiæ noſtræ oppoſitus eſt canon VIII. ſeſſ. VII. concil. Trident. *Si quis dixerit per ipſa novae legis ſacramenta ex opere operato non conferri gratiam, ſed ſolam fidem divinae promiſſionis ad gratiam conſequendam ſufficere, anathema ſit.* Antequam vero hujus canonis ſententia & fundamenta proponantur, noſtram prius ſententiam exponemus & fulcris argumentorum confirmabimus. Expoſitio ſententiæ noſtræ requiritur uberior propter Bellarminum. Is enim libr. II. de ſacram. cap. 2. hanc ſententiam nobis tribuit, quod ſtatuamus, *ſacramenta non habere immediate ullam efficientiam reſpectu gratiae, ſed eſſe nuda ſigna; tamen mediate aliquid efficere, quatenus videlicet excitant vel alunt fidem, qua homines juſtificantur, quod tamen ipſum, id eſt, excitare fidem non faciunt, niſi repraeſentando;* quo refert verba Lutheri in libr. de capt. Babyl. cap. de bapt. *Baptiſmus neminem juſtificat, nec ulli prodeſt, ſed fides in verbum promiſſionis.* In adſert. art. I. *Nos dicimus, non ſacramenta, ſed ſolam fidem juſtificare.* Reſp. abſolutè loquendo fidem non opponimus ſacramentis & eorum efficaciæ, cum ſint invicem ſubordinata. Sacramenta ſunt media offerentia & exhibentia ex parte Dei, fides eſt medium recipiens & adprehendens ex parte noſtra. Quemadmodum igitur manus donans & manus recipiens non ſunt oppoſita, ſed relata & ſubordinata, ita quoque ſacramenta & fides non ſunt ſibi invicem opponenda. Quando autem Lutherus ſacramenta & fidem opponere videtur, non ſacramentum, ſed fidem ſacramenti juſtificare adſerens, loquitur comparate reſpectu habito ad diſputationes ſcholaſticorum, quod ſacra-

Sententiæ noſtræ declaratio.

ſacramenta proſint ex opere operato, ſine fide & bono motu utentis, inde in catecheſi ſacramentum baptiſmi & fidem Lutherus conjungit his verbis: *Baptiſmus operatur remiſſionem peccatorum, liberat a morte & diabolo, ac donat aeternam ſalutem, omnibus hoc credentibus, ut verba & promiſſiones Dei ſonant*, & in homiliis de baptiſmo paſſim repetit, *baptiſmum operari regenerationem ac renovationem, abluere peccata, donare aeternam munditiem & ſalutem &c.* Neque hac in parte aliter ſenſit argumentis adverſariorum ſuorum convictus, (ut Bellarmino videtur) ſed idem quod prius ſenſerat, explicatius propoſuit. Sic enim Lutherus eo ipſo in loco, quem Bellarminus adlegat, videlicet in libr. de captivit. Babylon. cap. de bapt. *Sacramentis ineſſe vim efficacem juſtificationis ſeu eſſe ea ſigna efficacia gratiae dicitur in jacturam fidei ex ignorantia promiſſionis divinae, niſi hoc modo efficacia dixeris, quod ſi adſit fides indubitata, certiſſime & efficaciſſime gratiam conferant. At non hoc modo efficaciam illis tribui probat, quod ea prodeſſe debent omnibus etiam impiis & incredulis, modo non ponant obicem, quaſi ipſa incredulitas non ſit omnium obſtinatiſſimus & hoſtiliſſimus obex gratiae &c.* Et poſtea: *Ubicunque eſt promiſſio divina, ibi requiritur fides. Eſtque utrumque tam neceſſarium, ut neutrum ſine altero efficax eſſe poſſit. Neque enim credi poteſt, niſi adſit promiſſio, nec promiſſio ſtabilitur, niſi credatur, ambae vero ſi mutuae ſint, faciunt veram & certiſſimam efficaciam ſacramentis, quare efficaciam ſacramenti citra promiſſionem & fidem quaerere, eſt fruſtra niti & damnationem invenire.* Hæc omnia Lutherus, ex quibus ſole meridiano clarius eluceſcit, quo reſpectu negaverit, ſacramenta eſſe efficacia ſigna gratiæ, nimirum ſine fide & ex opere operato. Urget Bellarminus, *ſacramentis hac ratione non immediatam, ſed mediatam tantummodo efficaciam gratiae tribui, quatenus ſcilicet excitant fidem, idque non niſi repraeſentando.* Reſp. ſacramenta ſunt organa immediata ex parte Dei, mediata vero ex parte noſtra, hoc eſt, Deus gratiam ſuam, remiſſionem peccatorum & vitam æternam in ſacramentis offert omnibus, ſed non niſi vere credentibus hæc beneficia confert, adplicat & obſignat: hanc fidem, per quam ſacramenta ſunt nobis ſalutaria, in infantibus per ſacramentum initiationis efficit, non ſolum exterius repræſentando, ſed efficaciter interius operando; in adultis itidem per ſacramenta fidem excitat, auget & confirmat, non ſolum exterius repræſentando, ſed efficaciter interius etiam operando, modo actuali impœnitentia, incredulitate & hypocriſi divinæ operationi non reſiſtant. Concludit tandem Bellarminus: *Lutherani (quibuscunque verbis Catholicorum utantur) non poſſunt ullo modo ſentire, quod nos ſentimus, ſacramenta eſſe veras & immediatas cauſas juſtificationis, niſi recedant a primo illo ſuo principio, ſola fides juſtificat.* Reſp. quemadmodum vox *ſola* a juſtificatione non excludit gratiam Dei ab ordine cauſæ *principalis*, obedientiam & ſatisfactionem Chriſti ab ordine cauſæ *meritoriae:* ita quoque non excludit efficaciam verbi & ſacramentorum ab ordine cauſæ *inſtrumentalis* ex parte Dei; ſed noſtra opera, noſtra merita, noſtras ſatisfactiones ab ordine cauſæ *inſtrumentalis* ex parte noſtra excludit, ut ſuo loco plenius docuimus.

Argumenta pro confirmatione noſtræ ſententiæ. 1.) Scriptura ad ſalutarem fructum ſacramentorum requirit fidem.

§. LXXIX. Producimus igitur hæc ſententiæ noſtræ fundamenta: I.) Scriptura ad ſalutarem fructum ſacramentorum requirit fidem. Ergo ſacramenta non proſunt ex opere operato ſine fide. *Antecedens* confirmatur ex illis dictis, quæ vel *explicite*, vel *implicite* fidem requirunt ab illis, qui fructus ſacramentorum participes fieri cupiunt. Prioris generis eſt claſſicum illud Marc. XVI. 16. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit; ſalvus erit*, quo pertinet etiam illud Act. VIII. 36. *cum pergerent in via, dixit eunuchus: ecce aqua, quid prohibet me baptizari?* v. 37. *dixit vero Philippus: Si credis ex toto corde, licet: reſpondens autem ille dixit: Credo Filium Dei eſſe Jeſum Chriſtum.* Lutherus in cap. XLVIII. Gen. *Noſtrae doctrinae caput eſt, ſacramenta non operari gratiam ſine fide.*

fide. Nam eunuchus in actis ad Philippum dicens: Ecce aqua, quid prohibet me baptizari? audit: Si credis ex toto corde, licet. Non vult eum baptizare, niſi credat; non dicit: baptiſmus prodeſt tibi, & juſtificat te, ſive credas, ſive non. Poſterioris generis hæc ſunt: Act. II. 38. *Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque veſtrum in nomine Jeſu Chriſti, in remiſſionem peccatorum, & accipietis donum Spiritus ſancti.* (Jam vero fides eſt pars eſſentialis, potiſſima & quaſi anima veræ pœnitentiæ, ut oſtendimus ſuo loco.) Act. XXII. 16. *Baptizare & ablue peccata tua invocato nomine Domini Jeſu,* (jam vero oratio Deo placens ex fide debet proficiſci, Rom. X. 14. *Quomodo invocabunt eum, in quem non crediderunt?*) Tit. III. 5. *Ex miſericordia ſua nos ſalvavit per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus ſancti;* v. 6. *quem effudit in nos opulenter per Jeſum Chriſtum ſalvatorem noſtrum.* (Jam vero in Chriſto non ſumus, niſi per veram fidem: utique ergo ab efficacia baptiſmi non poteſt excludi fides) 1 Cor. XI. 29. *Qui edit & bibit indigne, judicium ſibi manducat.* (Indigni autem ſunt, qui non agunt veram ac ſeriam pœnitentiam, qui ſemet ipſos non probant, qui non diſcernunt corpus ac ſanguinem Domini &c. ad quæ fidem requiri maniſeſtiſſimum eſt) Excipit Bellarminus libr. II. de ſacram. c. 9. ex dicto Chriſti Marc. XVI. *Non poſſe colligi, quod baptiſmus non ſalvet, ſed quod ſolus baptiſmus non ſalvet, quemadmodum ex eo, quod Paulus dicit* 1 Cor. XIII. 2. *fidem ſine caritate non prodeſſe, nequaquam colligi poſſit, fidem nihil prodeſſe.* Reſp. ſcriptura diſertis verbis adſerit, *baptiſmum nos ſalvare;* 1 Petr. III. 21. abſit igitur, ut ſtatuamus contrarium, baptiſmum ſcilicet nos non ſalvare. Hoc vero dicimus, baptiſmum & alia ſacramenta nos non ſalvare absque fide, id quod ex dicto illo Chriſti: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſalvus erit,* evidenter colligitur, ſiquidem in *ſubjecto* fidem & baptiſmum conjungit, cui in *praedicato ſalus* tribuitur. At inquis, *Lutherus in adſert. art. I. diſerte ſcribit: non baptiſmus, ſed fides baptiſmi ſalvat.* Reſp. baptiſmum ſine fide ſalvare negat, nequaquam vero abſolute & ſimpliciter baptiſmo efficaciam ſalutis detrahit, ſic enim ibidem addit: *Neceſſaria eſt fides ſuſcepturo ſacramentum, qua credat ſe conſecuturum id, quod ſacramentum promittit & donat, ut ſic verum ſit, quod dicitur: non ſacramentum, ſed fides ſacramenti juſtificat. Cum enim in omni ſacramento ſit verbum Dei, ut dicit Auguſtinus, accedit verbum ad elementum, & fit ſacramentum. Ubicunque autem verbum Dei eſt, ibi fides hominis in ipſum requiritur.* Quod Bellarminus hoc loco addit, *eum, qui non fuerit baptizatus, condemnatum iri,* de eo ſuperius dictum fuit, an ſcilicet abſolute & ſimpliciter, etiam in caſu neceſſariæ privationis, baptiſmus ad ſalutem ſit neceſſarius, quod negamus: cum ipſe Chriſtus hoc innuat, non addens; Qui non baptizatus fuerit, condemnabitur, ſed *qui non crediderit, condemnabitur.*

§. LXXX. II.) Scriptura ubique juſtificationem tribuit fidei, quæ ex parte noſtra requiratur ad recipienda beneficia in verbo & ſacramentis oblata. Ergo ſacramenta non proſunt ad juſtitiam & ſalutem ſine fide. *Antecedens* ex infinitis dictis ſcripturæ patet. Habac. II. 4. Rom. I. 17. Hebr. X. 38. *Juſtus ex fide vivit.* Rom. IV. 3. *Credidit Abraham Deo, & imputatum eſt illi ad juſtitiam,* v. 11. *& ſignum accepit circumciſionis ſignaculum juſtitiae fidei.* Rom. X. 10. *Corde creditur ad juſtitiam.* Excipit Bellarminus: 1.) *ſcripturam non dicere, quod juſtus ex ſola fide vivat, proinde relinqui locum ſuum ſacramentis, alioquin non ſolum ſacramenta, ſed etiam Deus & meritum Chriſti & alia excluderentur.* Reſp. utrumque adſerit ſcriptura, & nos ex ea, juſtum ex fide vivere, & ſuum locum ſacramentis relinquendum eſſe; hoc vero eſt, quod negamus, ſacramenta ex opere operato ſine fide prodeſſe. Quem-

2.) Scriptura ubique juſtificationem tribuit fidei, quæ ex parte noſtra requiratur.

Quemadmodum enim nec Dei gratia, nec meritum Chriſti ſine fide cuiquam ad juſtitiam obtingit, ita quoque ſacramenta non juſtificant ſine fide. 2.) *Etiamſi his verbis ſcriptura non dicit, juſtum ex ſacramentis vivere, idem tamen dicit aliis verbis: hominem enim per baptiſmum regenerari quid aliud eſt, niſi baptiſmum dare vitam?* Reſp. ecquis vero noſtrum hoc negat? an non ipſe Bellarminus cap. 2. praecedente recitat verba Chemnitii: *Sacramenta ſunt cauſae inſtrumentales, ita quod per illa media ſeu organa Pater vult gratiam ſuam donare, exhibere, adplicare: Filius meritum ſuum communicare credentibus: Spiritus ſanctus efficaciam ſuam exſerere ad ſalutem omni credenti.* 3.) *Senſum dicti prophetici non eſſe eum, quod juſtus homo fiat aut reputetur ex fide, ſed quod juſtus ex fide conſtanter exſpectet, quod Deus promiſit.* Reſp. de tota hac re late egimus in tract. de juſtific. §. 121.

3.) Abraham ante circumciſionem fuit juſtus: circumciſio fuit ſignaculum juſtitiae fidei.

§. LXXXI. III.) Rom. IV. 10. *Quomodo imputata eſt Abrahae fides ad juſtitiam, cum eſſet in circumciſione, an in praeputio? non in circumciſione, ſed in praeputio.* v. 11. *Et ſignum accepit circumciſionis ſignaculum juſtitiae fidei, quae fuerat in praeputio.* Abraham ante inſtitutam & ſuſceptam circumciſionem fide fuit juſtus, circumciſio fuit obſignatio juſtitiae fidei. Ergo ſacramenta non proſunt ex opere operato abſque fide, ſed fidei excitandae, confirmandae & obſignandae ſerviunt. Bellarminus excipit: 1.) *apoſtolum non dicere, quod circumciſio fuerit ſignum propoſitum ad exercendam fidem, ſed quod fuerit data Abrahamo, ut ſignaculum juſtitiae fidei, hoc eſt, factum hoc privilegium Abrahamo, ut ipſe primus haberet circumciſionis ſacramentum, quia id meruerat ejus obedientia & fides.* Reſp. peſſima haec eſt textus apoſtolici depravatio. Apoſtolus ex profeſſo ibi docet, Abrahamum non ex operibus, ſed fide eſſe juſtificatum, atque illius juſtificantis fidei σφραγῖδα & obſignationem fuiſſe circumciſionis ſacramentum; gloſſa Bellarminiana textui directe eſt oppoſita, qua de re paulo poſt dicemus uberius. 2.) *Non eſſe eandem rationem circumciſionis & baptiſmi, cum de circumciſione Paulus dicat: Circumciſio nihil eſt,* 1 Cor. VII. 19. *de baptiſmo autem: ſalvos nos fecit per lavacrum regenerationis,* Tit. III. 5. Reſp. diſtinguenda ſunt tempora, ut concordet ſcriptura. Paulus loquitur de circumciſione, non qualis fuit ex Dei ordinatione in vet. teſtam. ſed qualis fuit poſt Chriſti adventum & reſurrectionem; aliquandiu enim apoſtolorum tempore obſervabatur, ut cum honore ſynagoga ſepeliretur.

4.) Aqua ideo eſt lavacrum regenerationis, quia adnexum habet verbum.

§. LXXXII. IV.) Eph. V. 26. *Chriſtus mundat eccleſiam lavacro aquae in verbo:* hic declarat apoſtolus, quomodo baptiſmus ſit lavacrum regenerationis, nimirum quia non eſt ſimpliciter aqua, ſed adnexum habet verbum promiſſionis, in quo fides quaerit, adprehendit & accipit gratiam Patris, meritum Filii, & efficaciam Spiritus. Tit. III. 5. baptiſmus vocatur *lavacrum regenerationis*, ſed illud ita declarat apoſtolus: *Deus ſecundum miſericordiam ſuam ſalvos nos fecit per lavacrum regenerationis & renovationis.* Unde vero hoc habet baptiſmus, ut ſit lavacrum regenerationis & renovationis? reſpondet apoſtolus: eſt lavacrum regenerationis & renovationis *Spiritus ſancti*, ſicut & Chriſtus haec conjungit Joh. III. 5. *niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu &c.* quomodo vero? *per Jeſum Chriſtum ſalvatorem noſtrum, ut ipſius gratia juſtificati haeredes ſimus vitae aeternae.* Sic Petrus dicit 1 epiſt. III. 21. *baptiſma nos ſalvos facere, & eſſe ſtipulationem bonae conſcientiae erga Deum*, ſed addit *per reſurrectionem Chriſti.* Ergo ſacramenta non proſunt ex opere operato ſive ex vi actionis ſacramentorum ſine fide utentis, ſed quia continent verbum promiſſionis certis a Deo inſtitutis ritibus veſtitum, in quo fides gratiam Dei & remiſſionem

nem peccatorum quærit & adprehendit, ideo conferre gratiam dicuntur. Excipit Bellarminus, *per verbum* Eph. V. *non intelligi verbum concionale, ſed practicum & conſecratorium*, de qua diſtinctione quid ſtatuendum ſit, diximus ſuperius. Dicti Petrini, quod baptiſma nos ſalvet per reſurrectionem Chriſti, hunc dicit eſſe ſenſum, *quia cum baptizamur, repræſentamus Chriſti reſurrectionem emergendo ex aquis, & quia baptiſmus facit juſtificando nos, ut in novitate vitae ambulemus, quando Chriſtus per reſurrectionem novam vitam vivere cæpit.* Quamvis vero hanc explicationem non omnino improbemus, cum effectus baptiſmi ſit non ſolum regeneratio, ſed renovatio, tamen nondum adſequitur genuinum ſenſum atque emphaſin dicti apoſtolici: hoc enim proprie ſibi vult apoſtolus, quod ſumma illa beneficia, quæ in baptiſmo & per baptiſmum hominibus offeruntur & credentibus adplicantur, videlicet gratia Dei, remiſſio peccatorum & ſalus æterna, ex morte, paſſione & reſurrectione Chriſti ad nos deſcendant; ſtipulatio igitur illa ſive fœdus bonæ conſcientiæ, quod in baptiſmo Deus nobiſcum init, fundatur in Chriſto, *qui mortuus eſt propter peccata noſtra, & reſurrexit propter juſtitiam noſtram.* Rom. IV. 25. *Si enim cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem Filii ejus, multo magis reconciliati ſervabimur per vitam ipſius.* Rom. V. 10. Maximus ſerm. de paſch. *Reſurrectio Chriſti defunctis eſt vita, peccatoribus venia, ſanctis gloria.*

5.) In ſacramentis continetur promiſſio: jam vero promiſſio & fides ſunt relata.

§. LXXXIII. V.) Promiſſio & fides ſunt *correlata.* In ſacramentis continetur promiſſio. Ergo etiam requiritur fides, quæ promiſſionem ſibi adplicet, ſine qua fide ſacramentum non prodeſt. Excipit Bellarminus lib. II. de ſacram. c. 11. tribus vitiis hoc argumentum laborare. 1.) *Verbum promiſſionis requiri quidem in ſacramenti inſtitutione, at non requiri in ipſo uſu ſacramenti.* Reſp. imo vero non ſolum in inſtitutione requiritur fides, promiſſionis verbum adprehendens, ſed etiam in ipſo uſu ſacramenti, alias euchariſtiam nemo acciperet ad judicium; agnoſcere hoc videtur ipſe Bellarminus, ſubjungens, *fidem requiri, ut conditionem, & ut quae adplicet homini ſacramentum.* (rectius dixiſſet fructum ſacramenti) Item: *utrumque eſſe neceſſarium, hoc eſt, ſacramentum & fidem, & unum ſine altero non ſufficere.* Veriſſima hæc ſunt. Neque enim promiſſio in ſacramentis propoſita nobis prodeſt ſine fide, neque fides locum habet ſine promiſſione, ſunt enim correlata. Quæ Bellarminus profert, ut probet, verbum promiſſionis requiri tantum in ſacramenti inſtitutione, non autem in ipſo uſu, ea hoc ſolum efficiunt, quod ad ſacramenti integritatem *eſſentialem* non requiratur fides utentis, ſed ex eo inferri nec poteſt, nec debet, fidem non requiri ad uſum ſacramenti ſalutarem. 2.) *Etſi in uſu requireretur ſemper promiſſio & conſequenter fides, non inde poſſet concludi, fidem eſſe, quae juſtificat, diceremus enim, fidem requiri ut conditionem, & ut quae adplicaret homini ſacramentum, ſicut fides in aegroto requiritur, quae tamen non ſanat aegrotum, ſed pharmacum.* Reſp. fides, quæ ad ſalutarem uſum ſacramentorum requiritur, non eſt tantum generalis quædam notitia, ſicut in ægroto bona perſuaſio de medici fidelitate, eruditione & induſtria, ſed eſt fiducialis adprehenſio, qua beneficia cœleſtia in verbo evangelii & ſacramentis oblata nobis adplicamus: proinde non ſolum eſt qualiscunque conditio, quæ abeſſe vel adeſſe poteſt in ſalutari uſu ſacramentorum, ſicut perſuaſio illa in ægroto, ſine qua pharmacum itidem poteſt prodeſſe; ſed eſt unicum illud & neceſſarium inſtrumentum, quo oblata in verbo evangelii bona amplectimur, ſine qua fide non ſolum non ad ſalutem, ſed etiam ad exitium ſacramentis utimur. Exceptio Bellarmini procedit ex ea hypotheſi, quod vis & efficacia conferendi gratiam inhæreat ſacramentis ut accidens quoddam *phyſicum*, vel ut calor igni, & vis ſanandi pharmaco, influens & agens in animam, etiam non interveniente

 fide.

fide. 3.) *Etiamſi & promiſſio & fides in ſacramento juſtificaret, non tamen inde concludi poſſet, quod illi concludunt, ſolam fidem agere, ſacramentum autem nihil efficere, ſed concluderetur, utrumque eſſe neceſſarium, & unum ſine altero non ſufficere.* Reſp. fidem & ſacramenta nequaquam opponimus, ſed ſubordinata eſſe ſtatuimus. Sacramenta ex opere operato efficacia eſſe negamus. Sacramenta nihil efficere, ſed eſſe nuda ſigna, nunquam diximus. Recognoſcat Bellarminus ea, quæ ex Chemnitio ſuperius cap. 2. adduxit: *Sacramenta ſunt cauſae inſtrumentales, ita quod per illa media ſeu organa Pater vult gratiam ſuam exhibere, donare, adplicare; Filius meritum ſuum communicare credentibus: Spiritus ſanctus efficaciam ſuam exſerere ad ſalutem omni credenti;* quæ catholiciſſime dicta eſſe ipſe Bellarminus ibidem agnoſcit. Quæ de caſu privationis, in quo fides etiam ſine ſacramento juſtificat, adduntur, ea ex quæſtione de neceſſitate ſacramentorum ſuperius pertractata intelligi & explicari poſſunt.

6.) Ad participationem doni requiritur medium adprehenſionis.

§. LXXXIV. VI.) Ad participationem cujuscunque doni requiruntur hæc quatuor: perſona offerens & medium oblationis; perſona accipiens & medium adprehenſionis. Atqui in ſalutari uſu ſacramentorum fit participatio cœleſtium donorum, videlicet gratiæ Dei, remiſſionis peccatorum & ſalutis æternæ. Ergo requiritur non tantum Deus offerens ſacramenta, per quæ offert, & chriſtianus accipiens, ſed etiam fides adprehendens. Chemnitius id declarat hoc modo: *Duplex eſt* (inquit) *in hac doctrina cauſa inſtrumentalis. Una eſt quaſi Dei manus, qua per verbum & ſacramenta offert, exhibet, adplicat & obſignat credentibus, beneficia redemtionis; altera eſt quaſi noſtra manus, quod fide ſcilicet petimus, quaerimus, adprehendimus & accipimus ea, quae Deus nobis per verbum & ſacramenta offert & exhibet. Neque enim talis eſt ſacramentorum efficacia, quaſi Deus per illa infundat & imprimat gratiam ad ſalutem etiam non credentibus ſeu accipientibus &c.* Et paulo ante: *Sicut evangelium eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti, non quod magica quaedam vis characteribus, ſyllabis aut ſono verborum inhaereat, ſed quia eſt medium, organum ſeu inſtrumentum, per quod Spiritus ſanctus efficax eſt proponens, offerens, exhibens; diſtribuens & adplicans meritum Chriſti, & gratiam Dei ad ſalutem omni credenti: ita etiam ſacramentis tribuitur virtus ſeu efficacia, non quod in ſacramentis, extra ſeu praeter meritum Chriſti, miſericordiam Patris & efficaciam Spiritus ſancti, quaerenda ſit gratia ad ſalutem, ſed quia ſunt cauſae inſtrumentales, &c.* Bellarminus excipit: 1.) *Verbum & ſacramenta non juſtificare eodem modo, ſed diverſo plane, ita ut unum, hoc eſt, verbum praecedat fidem; alterum, hoc eſt, ſacramentum ſequatur fidem.* Reſp. quemadmodum alibi Bellarminus ſtatuit duplicem juſtificationem *primam* & *ſecundam*, ita mirum non eſt, quod hoc loco diverſos juſtificationis modos ſtatuat; nos autem ex ſcripturis ſacris non niſi unam juſtificationem atque unum juſtificationis modum novimus; juſtificamur enim fide, quæ gratiam Dei & remiſſionem peccatorum per Chriſtum nobis partam & in verbo evangelii & ſacramentis oblatam amplectitur. Et verbum & ſacramenta pertinent ad claſſem cauſarum ſalutis *inſtrumentalium* ex parte Dei, quibus ex parte noſtra *correlate* reſpondet fides. Nec perpetuæ veritatis eſt ſacramentum ſequi fidem, quia baptiſmus eſt ordinarium illud medium, per quod Spiritus ſanctus fidem in infantibus excitat, & mediante hac fide cœleſtium beneficiorum eosdem participes facit. 2.) *Verbum poteſt dici manus Dei, quia offert ſalutem, non autem quia re ipſa operatur vel adplicat, contra vero ſacramentum dicitur manus, quia adplicat re ipſa Chriſti meritum & operatur gratiam.* Reſp. imo vero Dei verbo tribuenda eſt virtus non ſolum offerendi, ſed etiam operandi & credentibus adplicandi ſalutem, *quia evangelium eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti.* Rom. I. 16.

Bel-

Bellarminus regerit, *per evangelium eo loco intelligi poſſe non concionem, ſed myſteria ipſa evangelii, ut incarnationem, paſſionem, ſacramenta, &c.* At circumſtantiæ textus & fidei analogia evidenter oſtendunt, de prædicatione evangelii apoſtolicum pronunciatum intelligendum eſſe. *Paratus ſum,* (inquit apoſtolus v. 15.) *etiam vobis, qui Romae eſtis, evangelizare.* v. 16. *Non enim pudet me evangelii, ſiquidem eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti.* At, inquit Bellarminus, *ſi accipiatur evangelium, pro concione, dico ibidem explicari, quomodo evangelium ſalvet, quia apoſtolus ſubjungit: juſtitia enim Dei revelatur in eo ex fide in fidem: at nuſquam ſcriptura ita expoſuit modum ſalvandi in ſacramentis.* Reſp. evangelii prædicatio eſt potentia Dei ad ſalutem non ſolum, quia revelat myſterium ſalutis, ſed etiam quia eſt efficax medium, per quod fides excitatur, augetur & confirmatur, per quam ſalutis reddimur participes, ut loco huic parallela evidenter comprobant: 1 Tim. IV. 16. *Attende tibi ipſi & doctrinae, perſiſte in his, id enim ſi feceris, te ipſum ſalvabis & eos, qui te audiunt.* Joh. XVII. 20. *per verbum apoſtolorum dicimur credere.* Rom. X. 17. *Fides eſt ex auditu, auditus autem per verbum.* Inde verbum dicitur *incorruptibile illud ſemen, ex quo renaſcimur.* 1 Pet. I. 23. Jac. I. 18. *quod poteſt animas noſtras ſalvare.* v. 21. Proinde gratia Dei in verbo nobis oblata non eſt otioſa, ſed efficax, ac proinde recte vocatur manus non tantum offerens; verum etiam operans, ſiquidem Deus per verbum & per ſacramenta operatur. Frivolum eſt, quod Bellarminus regerit, *ſi verbum & ſacramenta eodem modo juſtificarent, videlicet excitando, augendo & confirmando fidem, conſequens fore, eodem modo juſtificare verbum, quo Deus, vel fides, vel paſſio Chriſti:* at manifeſtum eſt confuſionem fieri diſtinctarum cauſarum. Deus eſt cauſa juſtificationis *principalis;* paſſio Chriſti eſt cauſa *meritoria;* verbum & ſacramenta ſunt cauſæ *inſtrumentales* ex parte Dei, fides eſt cauſa *inſtrumentalis* ex parte noſtra, qui diſtinctos hos cauſarum ordines confundit, non docet, ſed ſeducit. 3.) *Verbum non praedicatur niſi intelligentibus, nec prodeſt, niſi intelligatur & credatur: at ſacramentum exhibetur & prodeſt etiam non intelligentibus, ut infantibus & amentibus. Ergo verbum & ſacramenta non juſtificant eodem modo.* Reſp. quamvis baptiſmus adminiſtretur & proſit etiam non intelligentibus, hoc eſt, plenum rationis uſum nondum exſerentibus, ex eo tamen effici non poteſt, baptiſmum prodeſſe ex opere operato, ſiquidem eſt medium, per quod Spiritus ſanctus in infantibus operatur fidem, qua baptiſmus illis redditur ſalutaris. Quemadmodum igitur verbum non prodeſt abſque fide: Hebr. IV. 2. *Non profuit illis ſermo auditus non admixtus fidei iis, qui audierunt; & tamen ex auditu verbi eſt fides.* Rom. X. 17. ita quoque baptiſmus non prodeſt abſque fide, Marc. XVI. 16. *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit:* & tamen eſt medium, per quod fides accenditur, in illis puta, qui actuali impœnitentia & hypocriſi Spiritus ſancti operationi non reſiſtunt, quales ſunt infantes. 4.) *Fides dicitur manus noſtra, non quia adprehendat promiſſionem, & ſola hoc modo juſtificet, ſed quia removet obſtacula & diſponit animam, ubi eſt neceſſaria talis diſpoſitio, alioquin non prodeſſet baptiſmus non ſolum infantibus & amentibus, ſed etiam adultis & ſanis, ſi in ipſo momento baptiſmi paululum diſtraherentur animo.* Reſp. oſtendimus ſuo loco, fidem in juſtificatione adprehendere divinas promiſſiones, easque ſibi adplicare. Et quæ foret illa relatio manus divinæ, nempe ſacramenti, & noſtræ, nempe fidei, quæ removeat obſtacula & diſponat animam? Relata enim ſunt offerre & adprehendere, dare & accipere, diſponere autem animam & obſtacula removere non habet relationem ad dare & offerre. Quæ de evagatione animi in adultis tempore baptiſmi adduntur, facilem habent explicationem. *Per fidem Chriſtus habitat in cordibus noſtris.* Eph. III. 17. Quamvis igitur actu *explicito* non ſemper ſe exſerat fides, ipſa tamen & per ipſam Chriſtus in corde habitat

tam diu, donec voluntaria incredulitate & peccatis contra conſcientiam fides atque unà inhabitatio Chriſti & Spiritus ſancti excutiantur. Atque hæc ſunt potiora ſententiæ noſtræ fundamenta; quæ Bellarminus ex Zwinglio & Calvino adducit, ea non agnoſcimus pro noſtris, cum in illis oppoſitio fiat inter cauſam *principalem* & *organicam*, quem elenchum oppoſitionis inter cauſas ſubordinatas ipſimet ſuperius redarguimus. Quæ de modo, quo Deus in ſacramentis agit, de differentia inſtrumentorum, quibus utitur Deus & quibus utuntur homines, de origine animæ &c. ſpinoſe magis quam fructuoſe diſputat, cum gravi judicio ſunt legenda.

Dicta patrum. §. LXXXV. Ex patribus hæc adferimus teſtimonia (*). Auguſtinus tract. LIII. in Joh. *Non proſunt ſacramenta Chriſti, ubi reſiſtitur fidei Chriſti, fides autem Chriſti eſt credere in eum, qui juſtificat impium, credere in mediatorem, ſine quo interpoſito non reconciliamur Deo.* Tract. LXXX. in Joh. *Jam vos mundi eſtis propter verbum, quod locutus ſum vobis. Quare non ait, mundi eſtis per baptiſmum, quo loti eſtis, ſed ait propter verbum, niſi quia & in aqua verbum mundat: detrahe verbum & quid eſt aqua, niſi aqua? Accedit verbum ad elementum & fit ſacramentum, etiam ipſum tanquam viſibile verbum &c. Unde iſta tanta virtus aquae, ut corpus tangat & cor abluat? niſi faciente verbo, non quia dicitur, ſed quia creditur. Nam & in ipſo verbo aliud eſt ſonus tranſiens, aliud virtus manens: hoc eſt verbum fidei, quod praedicamus &c. unde in actis apoſtolorum legimus, fide mundans corda eorum. Et Petrus apoſtolus, ſic nos baptiſma ſalvos facit, non depoſitio ſordium carnis, ſed conſcientiae bonae interrogatio, hoc eſt, verbum fidei praedicamus* (**). Excipit Bellarminus libr. I. de ſacram. in genere c. 20. uti etiam libr. II. de ſacram. c. 10. *illud: quia creditur, non ſignificare actum fidei, ſed objectum, cum nulla actualis fides ſit in rigore neceſſaria ad baptiſmum, ut adpareat in parvulis.* Atqui hoc procedit ex falſa illa hypotheſi, quod infantes baptizati non habeant fidem, cujus contrarium demonſtravimus ſuo loco. Quod Auguſtinus infantibus alicubi fidem plane derogare videtur, id explicandum eſt non de fide ſimpliciter, ſed de modo fidei, qualis eſt in adultis, de quibus Auguſtinus dicit: *Credens ſcit ſe credere*, hoc eſt, adultus & doctrinæ capax fidelis exercet ſuam fidem auditu, meditatione & adprehenſione verbi prædicati, piis precibus & ſimilibus pietatis ſtudiis, quibus conatur non modo fidem retinere, ſed etiam majora ſubinde fidei incrementa capere, luctatur cum diffi-

(*) Juſtinus in dial. cum Tryph. ſub fin. ſcribit, *per aquam & fidem regenerationem fieri generis humani.* Clemens Alexandr. I. pædag. cap. 6. de baptiſmo. *Hæc vincula* (tenebrarum & ignorantiæ) *quam celerrime remittuntur humana quidem fide, divina vero gratia, cum remittuntur peccata uno mandato pæonio, nempe verbali baptiſmo.* Cyprianus libr. IV. epiſt. 7. *Diabolum in baptiſmo fide credentis excludi*, & Hieronymus libr. IV. in Ezech. cap. XVI. *Baptiſmum nihil prodeſſe ſine fide*, adſerunt. Idem in cap. III. ad Gal. *Si quis hoc corporeum & quod oculis carnis adſpicitur, aquæ tantum accipit lavacrum, non eſt indutus Dominum noſtrum Jeſum. Nam & Simon ille de actibus apoſtolorum acceperat lavacrum aquæ, verum quia Spiritum ſanctum non habebat, indutus non erat Chriſtum.* GERHARDUS.

(**) Idem libr. qq. ex nov. teſt. cap. 59. p. 527. *Qui baptiſmum putat carnali ratione conſiſtere, hic non eſt ſpiritualis, nec donum cœleſte poterit conſequi, qui ſe per aquam, non per fidem immutari credat. Aqua enim cernitur, ſed qui non videtur, Spiritus operatur, ut fides in eo ſit.* In ſent. Proſp. ut citatur in jure canonico c. Verus diſt. 4. de conſecr. *Verus baptiſmus conſtat non tam ablutione corporis, quam fide cordis, quemadmodum apoſtolica doctrina tradidit dicens: Fide mundans corda eorum, & alibi: Salvos fecit baptiſma, non carnis depoſitio ſordium, ſed conſcientiæ bonæ interrogatio in Deum.* GERHARDUS.

diffidentia & dubitatione, & fidem ſuam exſerit teſtimoniis externis, ita enim ſe ipſum interpretatur epiſt. XXIII. *Parvulum etſi nondum fides illa, quae in credentium voluntate conſiſtit, jam tamen ipſius fidei ſacramentum fidelem facit. Nam ſicut credere reſpondetur, ita fidelis vocatur, non ad rem ipſam mente adnuendo, ſed ipſius rei ſacramentum percipiendo.* Epiſt. XXV. *habet fidem propter fidei ſacramentum.* Libr. I. de peccat. merit. & remiſſ. c. 19. *Dicet aliquis, quomodo infantes vocantur ad pœnitentiam? nunquid tantillus poteſt aliquid pœnitere? huic reſpondetur, ſi propterea pœnitentes dicendi non ſunt, quia ſenſum pœnitendi nondum habent, nec fideles dicendi ſunt, quia ſimiliter ſenſum credendi nondum habent. Si autem propterea recte fideles vocantur, quia fidem per verba geſtantium quodammodo profitentur, cur non prius etiam pœnitentes habentur, cum per eorundem verba geſtantium diabolo & huic ſeculo renunciare monſtrantur?* Ergo quod Bellarminus dicit, Auguſtino propoſitum eſſe docere, quod baptiſmus vim mundandi habeat a verbo, vere quidem dicitur, ſed non plene; ex eo enim ulterius colligitur, ad ſalutarem baptiſmi fructum requiri fidem, quæ eſt verbi correlatum. Sic enim Auguſtinus ſerm. XXX. de verb. Domini: *Baptiſmum, quod ſemel adhibetur, per fidem mundat, fides autem intus eſt, non foris, unde dicitur in actibus apoſtolorum: fide mundans corda eorum.* Agnoſcunt id quidam ex ipſis Pontificiis, qui alienam fidem in infantibus propterea requiri ſtatuunt, quos Bellarminus hic ſugillat. Idem Auguſtinus libr. III. quæſt. in Levit. q. 84. *Dominus dicit: Ego ſanctifico Aaronem, & Moſi dicit: Sanctificabis eum. Quando ergo & Moſes ſanctificat & Dominus? non enim Moſes pro Domino, ſed Moſes viſibilibus ſacramentis per miniſterium ſuum, Dominus autem inviſibili gratia per Spiritum ſanctum, ubi eſt totus fructus & omnis utilitas etiam viſibilium ſacramentorum. Nam ſine iſta ſanctificatione inviſibilis gratiae viſibilia ſacramenta quid proſunt? &c.* *Nihil profuit Simoni mago viſibilis baptiſmus, cui ſanctificatio inviſibilis defuit, &c.* Poſtea ex latronis exemplo colligit, inviſibilem ſanctificationem quibusdam adfuiſſe & profuiſſe ſine viſibilibus ſacramentis, quæ pro temporum diverſitate mutata ſunt; ut alia tunc fuerint, & alia modo ſint, viſibilem vero ſanctificationem, quæ fieret per viſibilia ſacramenta, ſine iſta inviſibili poſſe adeſſe, non poſſe prodeſſe: nec tamen ideo ſacramentum viſibile contemnendum eſſe, quia contemtor ejus inviſibiliter ſanctificari nullo modo poteſt. Bellarminus excipit, *gratiam inviſibilem a ſacramento ſenſibili ſeparari poſſe, non quod ſacramentum non ſit inviſibilis gratiae cauſa, ſed quod poſſit impediri effectus ejus per obicem vel indiſpoſitionem ſubjecti.* Reſp. hæc quidem recte opponuntur Calvino, quod ſacramentum non ſit ſolum ſignum, ſed & cauſa gratiæ, puta *inſtrumentalis*, non autem ſatisfaciunt noſtro argumento. Si enim ſacramenta prodeſſent ex opere operato etiam ſine fide, utique gratia inviſibilis ſemper conjuncta eſſet viſibili ſacramento. Effectum ſacramentorum per obicem impediri poſſe recte dicitur, ſed addendum, quod incredulitas ſit fortiſſimus ille obex, qui operationem Spiritus ſancti per verbum & ſacramenta nobiſcum agentis impedit. Idem Auguſtinus libr. XXI. de civit. Dei cap. 25. reprehendit eos, qui ſentiebant, *non poſſe damnari eos, qui ſacramenta percipiunt baptiſmi & cænae Domini, licet nec fidem nec bonam vitam teneant*; ſtatuunt igitur ſacramenta prodeſſe ex opere operato ſine fide. Bellarminus excipit, *illos non ſolum crediddiſſe, quod ſacramenta juſtificent ex opere operato, ſed etiam credidiſſe, quod non poſſit amitti gratia & ſalus ſemel accepta in ſacramento per quaecunque peccata poſtea accedentia, quae ſit Lutheri ſententia, hominem ſcilicet baptizatum non poſſe ſalutem ſuam perdere quantiscunque peccatis, niſi nolit credere.* libr. de capt. Babyl. c. de bapt. *Reſp.* de vero ſenſu illorum verborum Lutheri diximus in tract. de bonis operibus. Opinionem illam,

illam, quod gratia Dei & ſalus in ſacramento ſemel accepta per quæcunque peccata amitti non poſſit, rejicimus & deteſtamur. Manet interim argumentum noſtrum. Si ſacramenta proſunt ex opere operato, utique qui baptizantur & ſacra cœna utuntur, non damnari poſſunt, licet ſint ſine vera fide & converſione. Si namque vis conferendi gratiam & ſalutem eſt in ſacramentis velut vis ſanandi in pharmaco, utique ſacramenta etiam proſunt ſine fide, ſicut pharmacum ſine fide operationem ſuam exſerit. Referenda huc dicta omnia, in quibus Auguſtinus negat, ſacramenta prodeſſe ſine pœnitentia & fide. libr. III. de bapt. c. 14. libr. V. c. 8. contra epiſt. Parm. c. 6. &c (*). Gregorius in Ezech. *Nobis per fidem omnia in baptiſmate peccata laxantur.* Theodoretus in Levit. quæſt. 19. *Qui credit Chriſto ſalvatori, ſacroſancti baptiſmatis aqua luſtratus peccatorum maculis abſtergitur.* Alanus de ſacram. cap. 31. *Gratiam in anima hominis Deus operatur, per ſacramenta tanquam per inſtrumentalem cauſam non alia ratione, nec minus vere quam homo dicitur ſcribere per calamum.* Hugo libr. V. de ſacram. part. 9. c. 2. *Dona gratiae ſpiritualia quaſi quaedam antidota ſunt invisibilia. In ſacramentis viſibilibus quaſi quibusdam vaſculis homini porriguntur, jam ſicut quod eſt in vaſe, non eſt de ipſo, neque ex ipſo, ſed cum ipſo hauritur: ſic gratia non eſt a ſacramentis neque de ſacramentis, ſed oritur a fonte aeterno, & ab illo hauritur ab anima in ipſis ſacramentis.* Thomas part. III. q. 62. art. 3. *Gratia non dicitur eſſe in ſacramento, ſicut in ſubjecto, neque ſicut in vaſe, prout vas eſt locus quidam, ſed prout vas dicitur inſtrumentum alicujus operis faciendi.* Art. 5. *Per fidem Chriſtus habitat in nobis, ideo virtus Chriſti copulatur nobis per fidem, virtus autem remiſſiva peccatorum ſpecialiter quodammodo pertinet ad ipſius paſſionem, ideo per fidem paſſionis ipſius ſpecialiter liberantur homines a peccato, ideo quod virtus ſacramentorum ordinatur ad tollenda peccata, praecipue eſt ex fide paſſionis Chriſti.* Part. III. q. 61. art. 4. *Sicut antiqui patres ſalvati ſunt per fidem Chriſti venturi, ita nos ſalvamur per fidem Chriſti jam nati & paſſi, ſunt autem ſacramenta quaedam ſigna proteſtantia fidem, qua homo juſtificatur.* Bonaventura, Scotus, Durandus, Richardus, Occam, Marſilius, Gabriel in libr. IV. ſent. diſt. 1. vel. 2. docent, *ſolum Deum producere gratiam, ita ut ſacramenta non ſint cauſae phyſicae, niſi ſine quibus non fieret effectus.* Bonaventura diſputat, *gratiam non ineſſe ſacramentis eſſentialiter, ſed miniſterialiter & inſtrumentaliter,* ſic enim ſcribit IV. ſent. diſt. 1. q. 3. *Nullo modo dicendum eſt, quod gratia contineatur in ipſis ſacramentis eſſentialiter, tanquam aqua in vaſe aut medicina in pixide, imo hoc intelligere eſt erroneum, ſed dicuntur continere per gratiam, quia eam ſignificant.* Atque iterum: *Gratia eſt in anima, non in ſignis viſibilibus.* Rurſus: *Ad illud, quod objicitur, quod remiſſio peccatorum latet in baptiſmo, dicendum eſt, quod hoc intelligitur de latentia ſignati in ſigno, quod quidem ulteriorem habet rationem, quam rationem ſignificandi, non tamen eſſentialiter continendi in ſe, ſed quia ipſum, quod ſignificat, continetur in anima.* Horum modeſtia non placet Bellarmino, qui diſputat libr. II. de ſacram. cap. 12. reſp. ad arg. poſtr. *Sacramenta eſſe cauſas efficientes etiam phyſicas, ſed inſtrumentales.*

Bellarmini ſententia de efficacia ſacramentorum ex opere operato.

§. LXXXVI. Scholaſtici de *opere operato* varie diſputant, quorum opiniones videri poſſunt apud Chemnitium (**) in exam. concil. Trident. cap. de opere operato. Nos Bellarminum

(*) Petrus Chryſologus ferm. L. *Sol lippientibus oculis non lucem tribuit, ſed tenebras, vinum vires febrientium non reparat, ſed enervat: ſine medico vitæ poculum fit lethale, ſic perfidis perniciosum eſt ſine fide fidei ſacramentum.* GERHARDUS.

(**) De hac opinionum diverſitate, præter CHEMNITIUM ſupra laudatum, conſuli poſſunt

num audiemus, qui doctrinam Romanæ eccleſiæ de efficacia ſacramentorum ſpecioſe admodum pingit, & hanc quæſtionem de *opere operato* intricatiſſimam reddit. Libr. II. de ſacram. cap. 1. monet, I.) *non eſſe eum quaeſtionis ſtatum, an ſacramenta ſint cauſae primariae, ſed an ſint inſtrumenta Dei, hoc eſt, an Deus per ſacramenta nos juſtificet, non autem an ſacramenta ſine Deo?* Reſp. ſacramenta eſſe cauſas *inſtrumentales* juſtificationis, facile concedimus, id vero improbamus, quod quidam ex Scholaſticis ſtatuunt, in ipſis ſacramentis ponendam aliquam virtutem ſupernaturalem, ſupra virtutem naturalem, quæ ſit quædam res abſolute ſpiritualis, ac virtutem illam eſſe ens abſolutum, licet non completum, hoc eſt, volunt efficaciam illam conferendi gratiam & operandi ſalutem inhærere ſacramentis, ut accidens quoddam *phyſicum*, velut calor inhæret igni, conducens ex opere operato non interveniente fide. Cui opinioni recte ſe opponit Chemnitius, graviter & nervoſe ſic ſcribens cap. de ſacram. effic. *Sacramentis tribuitur virtus illa & efficacia, non quod in ſacramentis extra ſeu praeter meritum Chriſti, miſericordiam Patris, & efficaciam* Spiritus *ſancti, quaerenda ſit gratia ad ſalutem, ſed ſacramenta ſunt cauſae inſtrumentales, ita quod per illa media ſeu organa Pater vult gratiam ſuam exhibere, donare, adplicare; Filius meritum ſuum communicare credentibus, Spiritus ſanctus efficaciam ſuam exſerere ad ſalutem omni credenti. Hoc modo manet Deo gloria ſua, ut gratia non alibi quaeratur, quam apud Deum Patrem, pretium ſeu cauſa meritoria remiſſionis peccatorum & vita aeterna non alibi quaeratur, quam in Chriſto & in operatione Spiritus ſancti. Sacramenta vero illa beneficia in verbo nobis proponunt, adferunt, exhibent & obſignant, atque ita ducunt nos ad Chriſtum, ad gratiam Dei, ad efficaciam Spiritus. Quia enim Deus in iis, quae ad ſalutem noſtram pertinent, per certa media vult nobiſcum agere, & ad hunc uſum ipſe ordinavit & inſtituit verbum promiſſionis evangelii, quod aliquando ſimpliciter per ſe ſive nudum proponitur, aliquando vero veſtitum ſeu viſibile factum certis a Deo inſtitutis ritibus ſeu ſacramentis. Verbum igitur & ſacramenta monſtrant nobis, ubi fides debeat quaerere, & ubi poſſit invenire Chriſtum mediatorem, Patrem & Spiritum ſanctum, ita ut nobiſcum agant, exhibeant, adplicent & obſignent beneficia, quae Chriſtus promeruit, & de quibus evangelium concionatur. Et in uſu ſacramentorum fides non quaerit aut reſpicit eſſentialem aliquam virtutem ſeu efficaciam inhaerentem ipſis externis ſacramentorum elementis, ſed in promiſſione, quae adnexa eſt ſacramento, quaerit, adprehendit & accipit gratiam Patris, meritum Filii & efficaciam Spiritus ſancti.* Hæc omnia Chemnitius, quo pertinet illud Hugonis modo citatum, quod *gratia non ſit a ſacramentis, neque de ſacramentis, ſed oriatur a fonte aeterno, & hauriatur ab anima in ipſis ſacramentis.* Itemque illud Thomæ part. III. q. 62. artic. 1. *Sacramenta inſtrumentaliter cauſant gratiam; cauſa principalis agit per virtutem ſuae formae, quo modo cauſa ſalutis non eſt adſcribenda niſi ſoli Deo. Cauſa inſtrumentalis non agit niſi per motum, quo movetur ab agente principali, unde effectus non adſimilatur inſtrumento, ſed principali agenti. Aqua baptiſmi abluendo corpus ſecundum virtutem propriam abluit animam, in quantum eſt inſtrumentum virtutis divinae.* Hæc Thomas rectiſſime. Quinimo ipſe Bellarminus id quodammodo agnoſcit, ſic enim ſcribit libr. II. de ſacram. cap. 11. reſp. ad poſtr. arg. membr. 3. *Sacramenta ſunt cauſae inſtrumentales, virtus autem divi-*

ſunt ipſe GERHARDUS noſter in *confeſſ. cathol. p. 1088. ſeqq.* CHAMIERIUS *libr. II. de ſacram cap. 1.* & FORBESIUS in *inſtruct. hiſtorico-theolog. libr. IX. cap. II. §. 6. ſeqq.* Quibus ex recentioribus eccleſiæ Romanæ doctoribus HONORATUS TOURNELY in *praelect. theolog. tom. III. p. 38. ſeqq.* iungi meretur.

divinitus inſita non eſt aliqua nova qualitas divinitus inhaerens ſpiritualis vel corporalis, ſed ſolum motus ſive uſus Dei. Per hoc enim, quod Deus utitur hac actione ſacramentali ad gratiam producendam, elevat eam & facit eam attingere effectum ſupernaturalem, quem non poſſet attingere, ſi a quocunque alio moveretur. (Ubi obiter nota, ex his verbis immediate ſequi, quod nihil habeat rationem ſacramenti extra uſum a Deo inſtitutum. Si enim virtus ſacramentorum non eſt quædam qualitas inhærens, ſed ſolum motus ſive uſus Dei, utique extra uſum a Deo inſtitutum non tribuenda eſt ſacramentis virtus ſeu efficacia aliqua) II.) Notat, *non eſſe controverſiam de modo, quo ſacramenta ſint cauſae, an phyſice attingendo effectum, an moraliter tantum, & rurſum ſi phyſice an per aliquam qualitatem inhaerentem, an per ſolam Dei motionem, iſta enim ad quaeſtionem fidei non pertinent, ſed ſolum generatim, an ſacramenta ſint verae & propriae cauſae inſtrumentales juſtificationis?* Reſp. recte facit Bellarminus, quod diſſenſiones Scholaſticorum non diſſimulat; quidam enim ſtatuunt, ſacramenta eſſe cauſas juſtificationis *morales* tantum, non phyſicas, ut Bonaventura, Scotus, Durandus, Richardus, Marſilius &c. quos ex recentioribus ſequuntur Ledeſmius lib. IV. ſent. diſt. 1. q. 3. art. 1. & Canus in releſt. de ſacram. Quidam vero ſtatuunt, ſacramenta eſſe cauſas *phyſicas*, quorum ſententiam Bellarminus judicat tutiorem & probabiliorem. Rurſus quidam ſtatuunt, ſacramenta eſſe cauſas phyſicas per aliquam qualitatem inhærentem, ut Alenſis, Thomas, Durandus: quidam vero ſtatuunt, ſacramenta agere phyſice attingendo effectum per ſolam Dei motionem, quorum ſententiam Bellarminus adprobat. Sic Bonaventura, Richardus de med. villa, Scotus, Occam, Thomas de Argent. tenent, quod Deus conſtituit ſacramenta tanquam certa ſigna gratiæ, quam ipſe producit in anima ſuſcipientis ſacramentum, aut ipſo ſacramento effectum gratuitum ordinatum ad hominum ſalutem, nec ponendam eſſe aliquam virtutem ſupernaturalem in eorum uſu, quos ſequitur Biel libr. IV. ſent. diſt. 1. q. 3. Vide Alph. Virveſium Phil. II. ubi tres opiniones Scholaſticorum de efficientia ſacramentorum recitat: 1.) quod ſacramenta cauſent gratiam; 2.) quod cauſent diſpoſitionem quandam in anima ſuſcipientis; 3.) quod ſacramentum ſit ſignum eatenus efficax, quatenus nunquam illi deeſt effectus divinæ propitiationis; hanc poſtremam ſententiam ipſe amplectitur. Quamvis vero ad excuſandas illas diſſenſiones Scholaſticorum Bellarminus obvertat, *haec non pertinere ad quaeſtionem fidei, ſed ſufficere, ut ſciamus multis ſacramenta eſſe cauſas gratiae, cum ſit hoc commune multis myſteriis fidei, ut habeamus, ex ſcripturis eſſe aliquid, & tamen ignoremus modum, ut Deum eſſe trinum & unum Chriſtum eſſe Deum & hominem, reſurgere corpora eadem, Chriſtum eſſe totum in euchariſtia &c.* id tamen diſſenſiones ipſas nondum tollit, quæ manifeſte oſtendunt, figmentum de efficacia ſacramentorum ex opere operato ſine fide eſſe dubium & incertum; tutiſſimum igitur eſſe ex ſcripturis ſentire & cum ſcripturis loqui de ſacramentorum efficacia, in quibus ſimplex, plana & vera ſententia de hac quæſtione proponitur. Quod Bellarminus adſertionem de efficacia ſacramentorum ex opere operato confert cum præcipuis illis & fundamentalibus fidei chriſtianæ articulis, de eo quid ſtatuendum ſit, quilibet facile agnoſcit; probent prius ex ſcripturis rem ipſam, poſtea non adcuſabimus eos ulterius, quod de modo convenire non poſſint. III.) Dixerat Chemnitius, *dogma de opere operato non ſervare ὑποτύπωσιν ſanorum verborum, ut ipſa peregrina verborum forma ſcripturae & antiquitati ignota manifeſte indicet;* Bellarminus regerit, *nullam eſſe hic novitatem, niſi quod contra regulam grammaticae operatum paſſive accipiatur, quod tamen non ſit novum, cum Hebr. XIII. vox promoveretur itidem contra grammaticae regulas paſſive uſurpetur.* Reſp. barbariſmum barbariſmo tegere eſt lutum luto purgare. Quis enim unquam bonorum auctorum operari *paſſive* dixit? Hebr. XIII. 16.

Græ-

Græcus textus habet vocem ἐυαρεςεῖται, delectatur; mirum, quod Bellarminus non attulerit locum Gal. V. 6. *Fides* per caritatem ἐνεργουμένη *operata*, hoc eſt, mota ſeu agitata, ita enim *paſſive* alibi ipſe Bellarminus hunc locum operatur. IV.) Tribuit Bellarminus Luthero & Chemnitio, quod *falſa expoſitione operis operati catholicos* (Romanenſes) *praegravarint*, *adfirmant* (inquit) *opus operatum ſignificare opus meritorium ſeu dignitatem operis ex parte miniſtri vel ſuſcipientis*, *quae eſt falſa expoſitio & teſtis ignorantiae vel malitiae ipſorum*. Reſp. nec Lutherus nec Chemnitius hoc dicunt, quod Pontificii per *opus operatum* intelligant opus meritorium, ſeu dignitatem operis ex parte miniſtri vel ſuſcipientis, ſed vere & fideliter ipſorum ſententiam referunt & explicant. *Scholaſtici* (inquit Chemnitius) *communiter diſtinguunt inter ſacramenta vet. & nov. teſt. quod illa conferant gratiam ex opere operantis*, *haec vero ex opere operato*; mox ex Biele libr. IV. ſent. diſt. 1. q. 3. addit explicationem: *Ex opere operante ſacramenta dicuntur conferre gratiam*, *per modum meriti*, *quod ſcilicet ſacramentum foris exhibitum non ſufficit ad gratiae collationem*, *ſed ultra hoc requiritur bonus motus ſeu devotio interior in ſuſcipiente*, *ſecundum cujus intentionem confertur gratia tanquam meriti condigni vel congrui praeciſe & non major propter exhibitionem ſacramenti. Ex opere operato ſacramentum dicitur conferre gratiam*, *ita quod ex eo ipſo*, *quod opus illud*, *puta ſacramentum*, *exhibetur*, *niſi impediat obex peccati mortalis*, *gratia confertur utentibus ſic*, *quod praeter exhibitionem ſigni foris exhibiti non requiritur bonus motus in ſuſcipiente*. Vides ipſis Scholaſticorum verbis Chemnitium explicare operis operati ſignificationem. Quod Lutherus libr. de capt. Babyl. cap. de bapt. dicit, *Scholaſticos ex ſacramento feciſſe praeceptum*, *ex fide opus*, rectiſſime dicitur, quia non reſpiciunt verbum promiſſionis ſacramentis adnexum, quod fidem exigit, & nullo opere impleri poteſt, ſed ſaltem de opere operantis & opere operato diſputant. Quando Chemnitius ſcribit cap. de efficac. & uſu ſacram. *fuiſſe quosdam*, *qui virtutem ſacramentorum in ipſo opere*, *quo ſacramenta vel celebrantur vel ſuſcipiuntur*, *conſtituerunt*, *ita*, *ut ſacramenta dicerentur conferre gratiam ex dignitate & merito operis*, *quod exercet vel ille*, *qui celebrat*, *vel qui ſuſcipit*, non explicat proprie opinionem Scholaſticorum, quid per *opus operatum* intelligant, (quod ſequenti capite demum adgreditur) ſed digitum intendit tum ad opiniones Scholaſticorum de ſacramentis vet. teſt. quod contulerint gratiam ex opere operantis, tum ad id, quod Scholaſtici duplex ſtatuunt opus operans, primo ſcilicet in miniſtro celebrante ſeu adminiſtrante ſacramentum, ita Gabriel Biel in can. miſſ. lect. 26. dicit: *Miſſa valet uno modo ex opere operante*, *hoc eſt*, *ex merito perſonali perſonae celebrantis*, *propter quod confert Deus petita a ſacerdote eis*, *quibus orationem*, *& miſſae ſacrificium adplicat. Alio modo ex opere operato*, *hoc eſt*, *ex ipſa conſecratione*, *oblatione & ſumtione*, *non habendo reſpectum ad perſonalem ſanctitatem aut meritum ſacerdotis*, *&c.* Deinde vero conſtituunt etiam opus operans in illo, qui ſacramento utitur, bonum ſcilicet motum interiorem, ut devotionem ſeu fidem ſuſcipientis. Utrique vero operi operanti opponunt opus operatum, alio atque alio reſpectu. V.) Pergit Bellarminus ac negat, *vim operis operati excogitatam eſſe ad excludendam fidem & pœnitentiam internam in negotio juſtificationis.* Calumniam & mendacium vocat expoſitionem illam, *quod conferre gratiam ex opere operato ſit conferre gratiam peccatori ſine fide & bono motu cordis.* Reſp. id vero diſertis verbis Scholaſtici adſerunt. Albertus in cap. VI. Joh. *Opus operatum eſt perfectio externi operis ſine motu interno.* Menſingerus addit: *Quia ſancti in vet. teſt. fide accipiebant gratiam in uſu ſacramentorum*, *oportet ergo nov. teſt. ſacramenta majoris eſſe efficaciae*, *ut conferant gratiam ex opere operato*, *etiamſi non accedat opus operans ſuſcipientis*, *hoc eſt*, *fides ſeu devotio interior.* Petrus de Palude lib. IV. ſent. diſt. 1.

quæſt. 1. *In ſacramentis novae legis non per ſe requiritur, quod homo ſe diſponat, ergo per ipſum ſacramentum diſponitur, & ſic probabile eſt, in omni ſacramento novae legis, quod juſtificat ex opere operato, &c. Et ſi dicatur opus operatum non eſſe a ſacramento, ſed a Deo in ſacramento vel cum ſacramento, iſtud non valet, quia ita ſacramentum novae legis non diſtaret a ſacramento veteris legis, quia oportebat etiam in veteri lege diſpoſitionem fieri in parvulis a Deo.* Biel ibidem quæſt. 3. *Sacramentum dicitur conferre gratiam ex opere operato ſic, quod praeter exhibitionem ſigni foris non requiritur bonus motus in ſuſcipiente.* Inde cardinalis Cajetanus, nomine Leonis X. pontificis Romani a Luthero abjurationem doctrinæ exigens, hunc articulum inter alios conceptis verbis ipſi propoſuit: *fides non eſt neceſſaria acceſſuro ad euchariſtiam.* Quod Bellarminus obvertit, *concilium Tridentinum diſerte ſtatuere, quod juſtificationis initium fiat a fide & pœnitentia;* de hoc effugio paulo poſt dicemus. VI.) Tandem igitur poſt ambages haſce Bellarminus ediſſerit, quid per opus operatum ſit intelligendum. *Ex omnibus illis,* (inquit) *quae in juſtificatione, quam recipit aliquis, dum percipit ſacramenta, concurrunt, id quod active, proxime & inſtrumentaliter efficit gratiam juſtificationis, eſt ſola actio illa externa, quae ſacramentum dicitur, & haec vocatur opus operatum, accipiendo paſſive operatum, ita ut idem ſit ſacramentum conferre gratiam ex opere operato, quod conferre ex vi ipſius actionis ſacramentalis, a Deo inſtitutae, non ex merito agentis vel ſuſcipientis* (*). Reſp. ſi per *opus operatum* tantummodo excluſum intelligeretur meritum agentis vel ſuſcipientis, quod ſci-

licet

(*) Eadem prorſus ratione fratres WALENBURCHII ſententiam eccleſiæ Romanæ exponunt *tom. II. oper. p. 14.* ubi ita ſcribunt: *Per* opus operatum (*in eccleſia Romana*) *intelligitur, quod ſequatur gratia, ex vi ipſius actionis ſacramentalis a Deo ad hoc inſtitutæ; non autem ex merito agentis vel ſuſcipientis. Quid autem eſt* baptiſmum dare gratiam Spiritus S. (*ut loquuntur proteſtantes*) niſi vi *baptiſmi, a Deo inſtituti, gratiam conferri?* Unde exiſtimant WALENBURCHII, proteſtantes facile judicaturos, nihil heic eſſe in doctrina catholica, quod merito reprehendant, immo quod ipſi non ſtatuant. Eidem iudicio ſubſcribit HONORATUS TOURNELY, *loc. cit. p. 29.* aitque, diſcordias iſtas, quæ de hocce argumento inter eccleſiæ Rom. ſocios atque proteſtantes fuerint exortæ, *ex eo plurimum creviſſe, quod non ſatis ex utraque parte litigantium ſententia perſpecta & eliquata viſa fuerit; nec ſeſe mutuo ſatis intellexerint.* „ Ut vero intelligatis (ita pergit auctor iſte) quid ſit apud „ theologos, ſacramentum *agere ex opere operato*, obſervate, ſtatim ad iuſtificationem „ hominis iſta concurrere: 1.) ex parte *Dei* „ concurrit voluntas, qua vult, miniſtrum „ uti tali materia ſenſibili ad conferendam „ gratiam ab eo determinata; 2.) ex parte „ *Chriſti* eius paſſio, cuius merita adplicantur; „ 3.) ex parte *miniſtri* intentio & poteſtas; „ 4.) ex parte *ſacramenti*, ipſa externa actio, „ quæ exſurgit ex debita materiæ & formæ „ adplicatione; 5.) denique ex parte *ſubiecti*, „ ſeu hominis ſacramentum percipientis, ſi „ adultus fuerit, actus *fidei*, ſpei &c. diſpoſitiones ſunt, ſeu præparationes præviæ ad „ ſacramentum cum fructu percipiendum, „ omnino neceſſariæ. *Chriſtus* igitur eſt gratiæ ſacramentalis cauſa meritoria; *Deus* „ cauſa primaria ſeu principalis; *miniſter* cauſa „ miniſterialis, quando materiam cum forma „ coniungit; *ſacramentum* vero ut inſtrumentum Dei gratiam operatur; actus *fidei*, „ ſpei &c. ſunt *diſpoſitiones*, ſeu conditiones neceſſariæ „ Verum licet hæc aliquam videantur habere ſpeciem, ſintque ex proteſtantibus nonnulli, qui expoſitionem illius phraſeos *ex opere operato operari* admitti poſſe cenſeant, quos adlegavit FABRICIUS in *conſideratione controverſiar. p. 60.* ſententia tamen Romanenſium cum ea, quam proteſtantes tuentur, adhuc plurimum diſtat, nec cum ea conciliari poteſt. Pontificii enim *fidem*, quam ad ſalutarem ſacramentorum uſum requirunt, *notitia* tantum & *aſſenſu* conſtare contendunt; cum contra ex mente proteſtantium fides ſit *fiducialis* adprehenſio meriti Chriſti. Accedit, quod pontificii fidem requirant ut *diſpoſitionem*, nos vero ut *inſtrumentum*, quod oblatam in ſacramentis gratiam adprehendit. Cæterum cum iis, quæ ſupra adnotavit GERHARDUS, conferenda quoque ſunt, quæ is in *confeſſ. cathol. p. 1086. ſeqq.* hanc in rem diſſeruit.

ſacramentorum virtus & efficacia non ex ri operantis aut hominis ſuſcipientis digni- ꞉c merito æſtimanda ſit, ſed ex Dei aucto- ſtitutione, potentia & operatione in ſoli- dependeat, facile nos ſibi haberet Bellar- ὁμοψήφυς, neque enim de modo illo ıdi odioſe vellemus dimicare, aut certe mus illud: mentem tene, linguam corri- uod jam olim Chemnitius Alphonſo & ɪero reſpondit, qui itidem ſcripſerant, ıo *operis operati* miniſtri & ſuſcipientis ım atque dignitatem tantummodo exclu- ed nec Scholaſtici nec Pontificii hoc ſo- odo excludunt, ſed ipſam etiam *fidem*, romiſſionem gratiæ ſacramentis adnexam t, adprehendit, ſibique adplicat. Ne- ellarminus fidem excludi: *voluntas.* (in, *fides & pœnitentia in ſuſcipiente adulto rio requiruntur, ut diſpoſitiones ex parte i, non ut cauſae activae, non enim fides nitentia efficiunt gratiam ſacramentalem, dant efficaciam ſacramenti, ſed ſolum obſtacula, quae impedirent, ne ſacra- ſuam efficaciam exſerere poſſent, unde in ,ubi non requiritur diſpoſitio, ſine illis re- juſtificatio.* Reſp. hic demum deſcen- ad punctum quæſtionis. *Fidem* ad ſacra- rum uſum ſalutarem requiri, dicimus nos: identur dicere pontificii, ſed ὅμοια μὲν λα-, ἀνόμοια δὲ φρονῦμεν. Nec enim *ſem- ɪec eodem modo* fidem requirunt Pontifi- *Prius* patet ex eo, quia in infantibus ne- ꞉quiri fidem ad ſalutarem baptiſmi uſum, ꞉r ætatem credere nondum poſſint. At ꞉ immotis ſcripturæ fundamentis demon- s, infantes baptizatos vere credere, ideo- plici munere fungi baptiſmum in infan- tum quod ſit efficax medium, per quod s ſanctus in illis excitat fidem, tum quod tare organum, per quod cœleſtia bene- fis offeruntur, per fidem adplicantur at- ſuper etiam obſignantur. *Poſterius* pa- ꞉o, quia Pontificii fidem nuda *notitia* nt (Bellarminus, eam *rectius per igno- ꞉ quam per notitiam definiri*, diſputat. libr. I. de juſtif. cap. 7. §. penult.) & generali tantum *adſenſu*; nos autem fidem definimus *fiduciali adprehenſione* promiſſionis gratiæ, quæ in verbo evangelii & ſacramentis offertur. Pontificii requirunt fidem vel ut *diſpoſitionem*, (in illis, qui *primam* juſtificationis gratiam recipiunt) vel ut meritum, (in illis, qui *ſecunda* juſtificatione juſtificantur) nos fidem requiri dicimus, ut *inſtrumentum*, quo oblata in verbo & ſacramentis bona amplectimur. Quamvis igitur fides & pœnitentia non efficiant gratiam ſacramentalem, neque dent efficaciam ſacramento, (abſolute ſcilicet loquendo de ſacramentorum efficacia) hanc enim habent ex Dei inſtitutione & ordinatione; tamen ex parte noſtra & relate de efficacia ſacramentorum loquendo fides juſtificans (cujus anteambulo eſt contritio & pediſſequa bona opera) requiritur, ut unicum & ſalutare illud organum, per quod beneficiorum, quæ in ſacramentis nobis offeruntur, reddimur participes, & ſuam etiam in nobis efficaciam ſacramenta exſerunt ad ſalutem æternam. Nequaquam igitur docemus, virtutem ſacramentorum pendere ex fide noſtra, ſed fidem requiri dicimus, ut ſacramenta nobis ſint ſalutaria. Nec Chemnitius vel ullus noſtrorum dixit, nullam eſſe ſacramentorum efficaciam, niſi ad alendam fidem per modum *objecti* repræſentantis divinam promiſſionem, (quod Bellarminus hoc loco nobis tribuit) ſed diſerte dicimus, ſacramenta eſſe fidei excitandæ, augendæ & confirmandæ organa, non nude repræſentando, ſed vere efficiendo. Sonora voce profitemur, ſacramenta eſſe cauſas *inſtrumentales*, per quas non ſolum nobis offertur, ſed & confertur atque obſignatur gratia; addimus autem *fidem* requiri, ut oblatam in ſacramentis gratiam adprehendamus, nobisque adplicemus. Conjungimus igitur inſtrumentum *offerens* & *adprehendens*, organum, per quod Deus offert nobis ſuam gratiam & remiſſionem peccatorum, ac per quod nos oblata illa bona recipimus. Hæc omnia ſi probe obſerventur, facile judicari poteſt de illis, quæ non ſolum contra Chemnitium cap. 1. ſed

etiam pro defenſione operis operati c. 3. 4. 5. 6. 7. & 8. Bellarminus profert, ea enim nihil aliud probant, quam ſacramenta non eſſe nuda ſigna, ſed etiam efficacia media, per quæ Deus cœleſtia beneficia hominibus offert & credentibus adplicat, id quod rejectis tricis ſcholaſticis & corruptelis jam ante notatis ταῖν ἀμφοῖν non ſolum amplectimur, ſed etiam contra Calvinianos ſtrenue propugnamus.

§. LXXXVII. Egimus hactenus de ſacramentorum fine principali, priore, quod ſcilicet ſint organa, media & ὀχήματα, per quæ Deus offert, exhibet & credentibus adplicat promiſſionem evangelii propriam de remiſſione peccatorum, juſtitia & vita æterna: ſuccedit finis principalis *poſterior*, quod ſint σφραγῖδες, ſigilla & ſignacula, promiſſionem divinæ gratiæ credentibus exhibitam obſignantia. In ſacramentis enim Deus gratiam ſuam offert, oblatam credentibus adplicat & adplicatam eisdem obſignat, id quod hiſce confirmatum damus argumentis. I.) Sigilli proprium eſt teſtificari, confirmare & obſignare id, cui adnectitur. Sacramenta ſunt ſigilla promiſſionum divinarum, quia Rom. IV. 11. circumciſio dicitur σφραγὶς *ſigillum juſtitiae fidei*. Ergo ſacramenta teſtificantur, obſignant & confirmant divinas promiſſiones. Si circumciſio in vet. teſt. fuit ſigillum juſtitiæ fidei, & baptiſmus in nov. teſt. erit ſigillum juſtitiæ fidei. Sed verum prius. Ergo & poſterius. *Conſecutio* probatur tum a *pari*, quia baptiſmus æque eſt ſacramentum ac circumciſio, tum a *minori* ad *majus*, quia major eſt efficacia ſacramentorum vet. ac nov. teſt. Excipit Bellarminus lib. I. de ſacram. cap. 17. 1.) *quae de ſola circumciſione dicuntur, non poſſe referri ad omnia ſacramenta.* Reſp. imo vero omnia ſacramenta conveniunt in cauſa *efficiente* (quia ſolius Dei eſt inſtituere ſacramenta, quippe qui ſolus ſacramentis gratiam tribuere poteſt, ut oſtendimus ſuperius §. 26.) & in cauſa *finali generica* (quia unus & idem finis eſt, propter quem verbo ſuo Deus ſemper addidit ſacramenta, ut oſtendimus ſuperius §. 64.) jam vero eſſe ſignaculum juſtitiæ fidei pertinet ad finem circumciſionis, utique ergo ad reliqua etiam ſacramenta referri poteſt. 2.) *Circumciſionem vocari ſigillum juſtitiae fidei, non autem promiſſionum divinarum.* Reſp. ſubordinata non ſunt ſibi invicem opponenda. Divina promiſſio & juſtitia fidei ſunt ſubordinata, cum *relate* ſeſe mutuo reſpiciant, fides nititur divinis promiſſionibus velut immotæ baſi ac fulcro, & divinæ promiſſiones reſpiciunt & exigunt fidem, abſque qua nemini proſunt. Rom. IV. 14. *Si qui ex lege haeredes ſunt, exinanita eſt fides, abolita eſt promiſſio.* Quemadmodum apoſtolus circumciſionem vocat *ſigillum juſtitiae fidei*: Rom. IV. 11. ita Moſes eam vocat *ſignum fœderis*. Gen. XVII. 11. Dicuntur igitur circumciſio & in genere omnia ſacramenta ſigilla juſtitiæ fidei, quod promiſſio gratiæ iis velut ſigillo ad literas adpenſo confirmetur, ut quilibet noſtrum de illa certior fieri poſſit. Origenis interpretatio in hoc loco, quod circumciſio ſit ſigillum juſtitiæ fidei, *quia claudebat & obſignabat juſtitiam fidei, quae ſuo tempore patefacienda erat*, textui non ſatisfacit, quia Abrahamus non ſolum futuram demum ſperabat fidei juſtitiam, (ſicut adventum, incarnationem & paſſionem Chriſti ſperabat) ſed juſtitiæ illius per fidem vere particeps erat, ut apoſtolus verſu proxime præcedente docet, & in ſignaculum juſtitiæ fidei circumciſionem ſuſcipiebat; concinnior ergo Chryſoſtomi & Theophylacti interpretatio, quod circumciſio vocetur ſigillum juſtitiæ fidei, *quia fuit data Abrahamo in ſignum & teſtimonium juſtitiae, quam adquiſierat per fidem.* Si circumciſio eſt teſtimonium, utique teſtificatur, confirmat & obſignat. Lyranus ad h. l. *Abraham accepit circumciſionem, ut eſſet ſignaculum juſtitiae fidei latentis in mente.* 3.) *Fuiſſe hoc privilegium ſolius Abrahae, & non poſſe transferri*

Poſterior principalis ſacramentorum finis, quod ſint ſigilla promiſſionum divinarum.

Argumenta noſtræ ſententiæ.

1.) Circumciſio eſt ſignaculum juſtitiæ fidei. Ergo & reliqua ſacramenta.

ferri ad alios, quaſi circumciſio, in quocunque eſſet, teſtificatio eſſet juſtitiae illius. Reſp. imo vero non de ſolo Abrahamo id verum eſt, ſed de circumciſione in genere propter Dei inſtitutionem & promiſſionem Gen. XVII. Niſi enim circumciſio fuiſſet etiam reliquis Iſraelitis ſigillum & obſignatio fœderis ac divinarum promisſionum, quomodo ex circumciſione potuiſſent efficaces conſolationes petere in periculis? David contra Goliathum pugnaturus in animum ſibi revocat circumciſionem 1 Sam. XVII. 26. & 36. ſic etiam Jonathan cap. XIV. 6. adde quod in hoc ipſo capite IV. ad Rom. Abraham proponitur velut exemplar juſtificationis & pater omnium credentium. Jam vero ad juſtificationem etiam pertinet obſignatio juſtitiæ fidei per ordinarium ſacramentum. Ergo ea non poteſt ad ſolum Abrahamum referri. Præterea ad quos ſpectat fœdus & promiſſio fœderalis, ad illos etiam pertinet fœderis & promiſſionis ſignaculum. Jam vero ad ſemen Abrahæ etiam pertinet fœdus & promiſſio fœderalis: Gen. XVII. 7. *Ero Deus tuus & Deus ſeminis tui.* Ergo etiam ad ſemen illud pertinebit fœderis & promiſſionis ſignaculum ſive obſignatio. Recte igitur Auguſtinus lib. IV. de bapt. contra Donatiſtas cap. 24. ſtatuit, *etiam Iſaaco die nativitatis octavo circumciſo hoc ſacramentum fuiſſe ſignaculum juſtitiae fidei.* Bellarminus regerit: a.) *Paulus haec duo conjungit, quod Abraham acceperit ſignum circumciſionis & quod fuerit pater omnium credentium. Jam vero poſteri Abrahae non ſunt patres omnium credentium. Ergo ad illos non pertinebit ſignum circumciſionis.* Reſp. eodem modo quis argutari poſſet, ne quidem externam circumciſionem ad poſteros Abrahæ pertinere. Apoſtolus conjungit hæc duo, quod Abraham acceperit ſignum circumciſionis, & quod fuerit pater omnium credentium. Ergo ad illos non pertinebit ſignum circumciſionis. Quemadmodum autem huic argutiæ recte obvertitur divina inſtitutio, ita quoque Bellarminianæ iſti eadem obverti debet, quod ſcilicet circumciſionem Deus inſtituerit in ſignum & confirmationem fœderis. Connexio verborum apoſtolicorum hæc eſt: Accepit quidem Abraham circumciſionem, quæ erat ſignum fœderis, ſed circumciſio non juſtificavit eum, quippe qui juſtus erat ante ſuſceptam circumciſionem: fuit autem circumciſio *ſignaculum juſtitiae fidei*, quæ fuerat in præputio, hoc eſt, fuit obſignatio & confirmatio divini illius beneficii, quod eſſet gratis ex fide in futurum Meſſiam juſtificatus etiam tum, cum adhuc haberet præputium, ut hac ratione ſit pater omnium credentium in præputio, ut imputetur etiam ipſis juſtitia, hoc eſt, pronunciavit Deus Abrahamum juſtum ante circumciſionem, ut ſit pater eorum ſpiritualis, qui adhuc habent præputium, ſicque illi exemplo Abrahæ in Chriſtum credant, & per fidem juſtificentur. Invertimus ergo Bellarmini argumentum hoc modo: In quo Abrahamus proponitur pater omnium credentium & exemplar juſtificationis, illud non poteſt ad ſolum Abrahamum referri. Jam vero in eo quod juſtitia fidei per ordinarium ſacramentum fuerit obſignata, proponitur Abraham, ut pater omnium credentium & exemplar juſtificationis. Ergo. Nimirum ſacramentorum ratio ac natura ſemper eſt eadem reſpectu omnium & ſingulorum credentium, cum toti eccleſiæ ſint inſtituta. Ergo ut non alia circumciſio, nec alia fidei juſtitia, ita nec alia obſignatio promiſſionum fuit in Abrahamo, quam in reliquis Judæis credentibus. b.) *Paulus diſtinguit ſignum a ſignaculo, ut judicaret, circumciſionem omnibus eſſe ſignum, ſed non omnibus ſignaculum.* Reſp. apoſtolus vocem *ſigni* ἐξηγητικῶς declarat per vocem *ſignaculi*, ſicut & Auguſtinus exemplo apoſtoli ſacramenta vocat & *ſigna* & *ſignacula*. Quod ad rem ipſam attinet, facile concedimus, reſpectu *adultorum* ſacramenta eſſe quibuſdam tantum (ſcilicet vere credentibus) actu ſignacula, interim tamen potentia ſunt & manent omnibus ſignacula, eo enim fine Deus ſacramenta diſpenſat, ut omnibus offerat & per fidem adplicet atque obſignet promiſſionem gratiæ; quamvis igitur impœnitentibus & incredulis actu non adplicetur atque obſignetur promiſſio gratiæ, tamen ſacramenta ob id non deſinunt

ſinunt in ſe eſſe id, quod ſunt, videlicet divinarum promiſſionum ſignacula & gratiæ divinæ teſtimonia. *Infantum* alia eſt ratio, qui cum actuali impœnitentia & incredulitate non reſiſtant Spiritui ſancto, ideo divina gratia in ſacramentis infallibiliter illis exhibetur, adplicatur & obſignatur. Atque hæc ſufficiunt ad textus apoſtolici explicationem, nec tamen improbamus eorum ſententiam, qui ſtatuunt circumciſionem diverſo reſpectu vocari & *fœdus* & *ſignum fœderis;* Gen. XVII. quia circumciſio *totaliter* conſiderata eſt ipſummet pactum Dei cum Abrahamo & ipſius poſteris initum: at vero cum ſecundum notam in carne relictam conſideratur, vocatur ſignum fœderis in carne, quo ſcilicet fœderatus a non fœderato diſcernitur. c.) *Scriptura nuſpiam circumciſionem vocat ſigillum, niſi hoc loco, ubi de Abrahamo agitur, quod eſt argumentum manifeſtum, ſoli Abrahamo circumciſionem fuiſſe ſigillum,* Reſp. quod Abrahamo, quatenus credidit, tribuitur, id omnibus credentibus recte adſignatur, ut toto hoc capite apoſtolus docet. Jam vero Abrahamo, quatenus credidit, tribuitur, quod circumciſio fuerit ipſi ſignaculum juſtitiæ fidei. Ergo id omnibus, qui tempore vet. teſt. inſiſtunt veſtigiis fidei ejus, tribui poteſt, quod ſcilicet circumciſio fuerit ipſis ſignaculum juſtitiæ fidei, ſicut credentibus in nov. teſtam. baptiſmus eſt tale ſignaculum. Accedit argumentum ex inſtitutione & fine circumciſionis, de quo ſuperius.

2.) Baptiſmus eſt interrogatio bonæ conſcientiæ. 1 Pet. III. 21.

§. LXXXVIII. II.) Baptiſmum ita deſcribit Petrus 1 epiſt. III. 21. *quod ſalvos nos faciat, non quo carnis ſordes abjiciantur, ſed quo fit ut bona conſcientia Deum interroget per reſurrectionem Jeſu Chriſti,* ubi per *ἐπερώτημα* Oecumenius intelligit *pignus* & *arrhabonem* quia baptiſmus teſtis eſt conſcientiæ noſtræ, quod ſimus in Dei gratia propter Chriſtum, *qui propter peccata noſtra mortuus eſt, & reſurrexit propter juſtificationem noſtram;* Rom. IV. 25. Utique ergo baptiſmus obſignat fœdus gratiæ & promiſſionem ſalutis, ut baptizati fiducialiter poſſint Deum in precibus ſuis compellare *clamantes: Abba Pater,* Rom. VIII. 15. Gal. IV. 6. Hujus loci eſt obſervatio illa, quod LXX. interpretes vocabulo *ἐπερωτᾶν* utuntur, quando in vet. teſt. Iſraelitæ dicuntur *interrogare os Domini.* Si baptiſmus eſt *interrogatio* & *ſtipulatio bonae conſcientiae* (*) ad Deum, utique etiam eſt teſtimonium & ſigillum divinæ erga

(*) Vocabulum *ἐπερώτημα*, quod *interrogationem* alias denotat, nonnulli vertunt per *ſtipulationem*, notantque, apud Græcos iuris Romani interpretes alioſque vocis huius hanc eſſe notionem, quando de verborum agant obligationibus. Hæ enim ex *interrogatione* ac *reſponſione* conſtant, hunc fere in modum: *Spondes? ſpondeo. Promittis? promitto. Fide promittis? fide promitto. Fide jubes? fide jubeo. Dabis? dabo. Facies? faciam.* Vid. THEOPHILUM *titul. inſtit. de verb. obligat.* & VINNIUM in *notis ad inſt. lib. III. tit. XVI. p. 417.* Jam vero eadem ratione obligatio ſtipulatoria in diſpenſatione baptiſmi olim perficiebatur. Quando enim catechumeni in veteri eccleſia chriſtiana ſacro fonte erant tingendi, interrogati, publicam fidei confeſſionem edere iubebantur. Epiſcopus, aut alius quis eius nomine, ita interrogabat, aut, quod idem eſt, ſtipulabatur: *ἀποτάσσῃ τῷ Σατανᾷ; abrenunciaſne Satanæ?* Reſpondebat baptizandus: *Ἀποτάσσομαι; abrenuncio.* Rurſus interrogatus: *Συντάσσῃ τῷ Χριστῷ, adhæreſne Chriſto?* reſpondebat: *Συντάσσομαι; adhæreo.* Cumque ad aliquas quæſtiones: *pœnitetne te operum mortuorum? renunciaſne illis? profiteriſne fidem in Deum trinunum? crediſne mortuorum reſurrectionem ultimumque iudicium,* pariter adfirmando reſponderet, ſe credere & abrenunciare, ſacro ſancto regenerationis lavacro initiabatur. Hæc *ſtipulatio*, qua inter duos, uno interrogante atque altero reſpondente, contractus fieri ſolet, ab apoſtolo Petro *loc. cit. ἐπερώτημα* dicitur; quorſum & b. LUTHERI verſio germanica collineat. Nec a re ipſa hæc interpretatio eſt aliena, cum re vera in baptiſmo ſit *ſtipulatio* quædam & *pactum* inter Deum & baptizatum. Deus quippe baptizato ex pacto largitur conſcientiam bonam, nimirum remiſſionem

omnium

ſ voluntatis, unde fides noſtra confirma-
Sed verum prius. Ergo & poſterius.
minus excipit, *locum hunc admodum ob-
m eſſe, ac recitatis diverſis ejusdem expli-
ibus tandem concludit, Petrum non loqui
imonio vel pacto Dei, ſed conſcientiae no-
& baptiſmum ſalvos nos facere non ob-
ndo & teſtificando, ſed re ipſa juſtificando
m, ſicut aqua diluvii non ſalvavit arcam
teſtificando vel obſignando promiſſiones,
ipſa elevando arcam in ſublime, ne ob-
r cum caeteris hujus mundi aedificiis.*
1.) Obſcuritas non eſt in verbis apoſtoli,
animo Bellarmini. 2.) Docet enim Pe-
aptiſmum eſſe *interrogationem*, qua inter
& peccatorem, qui baptizatur, agitur
na conſcientia erga Deum propter Chri-
hoc eſt, quomodo Deus erga baptizatum
us ſit, & quid conſcientia baptizati de gra-
i ſibi promittere debeat. Vide Chemni-
cap. 17. harmon. p. 16. 3.) Oecume-
tente Bellarmino, per *interrogationem* in-
pignus & *arrhabonem*, utique ergo
obat noſtram ſententiam. 4.) Auguſtino
ilio tribuit Bellarminus, quod per interro-
em bonae conſcientiae intelligant *μετανο-*
ablutionem internam, ex qua oritur pax
ae conſcientiae, & proinde reſponſio bo-
onſcientiae & etiam interrogatio apud
, quia audet cum fiducia Deum accede-
interrogare, hoc eſt, cum eo colloqui,
e rogare pro ſe & aliis. Quamvis vero
itio illa non exſtet diſerte in locis Augu-
& Baſilii a Bellarmino adlegatis, tamen
non adverſatur, ſed potius explicationem
m confirmat. Si enim ex baptiſmo hic
ad nos redit, ut conſcientia noſtra ſit
pacata & tranquilla, utque cum fiducia poſſimus
Deum accedere; utique baptiſmus eſt teſtimo-
nium divinae erga nos voluntatis & ſignaculum
juſtitiae fidei, quia teſte Apoſtolo *juſtificati fi-
de demum pacem habemus apud Deum*. Rom.
V. 1. 5.) Vanum igitur eſt effugium illud,
quod Petrus non loquatur de teſtimonio ſeu
pacto Dei, ſed noſtrae conſcientiae. Haec enim
non ſunt oppoſita, ſed ſubordinata & relata,
ex confirmatione enim conſcientiae noſtrae per
baptiſmum recte infertur, quod baptiſmus ſit
ſignaculum divinarum promiſſionum & teſtimo-
nium divinae erga nos voluntatis, id quod ipſa
vox *interrogationis* manifeſte demonſtrat, eſſe
ſcilicet in baptiſmo interrogationem conſcientiae
noſtrae, & reſponſionem Dei, ſicut in vet. teſt.
Iſraelitae in tabernaculo foederis interrogabant os
Domini, ut de ejus voluntate certi redderentur.
6.) Pari ratione committitur fallacia oppoſitio-
num in altero reſponſionis Bellarminianae mem-
bro: baptiſmus nos a peccatis abluit, juſtificat
& ſalvat. Ergo non eſt ſigillum divinae erga
nos voluntatis: imo vero utroque munere ba-
ptiſmus fungitur; non ſolum offert & adplicat
nobis divinam gratiam, ſed eandem etiam in
cordibus noſtris obſignat, ſalvat nos tanquam
inſtrumentum divinum; & ſalutem illam obſi-
gnat tanquam ſigillum vel ſignaculum, ſicut per
circumciſionem Iſraelitae in foedus Dei fuerunt
recepti, & per eandem foedus illud in eis fuit ob-
ſignatum. Gen. XVII. 7. Rom. IV. 11. 7.) In-
vertimus igitur comparationem Bellarmini.
Quemadmodum arca Noae non ſolum re ipſa
conſervavit octo animas in diluvio, ſed etiam
fuit teſtimonium & pignus divinae gratiae: ita
& baptiſmus & ſalvat nos & eſt conſcientiae bo-
nae

omnium peccatorum, juſtitiamque Chriſti ac
itae ſempiternae promiſſionem. Ex altera par-
e baptizatus pollicetur, ſe conſcientiam ſuam,
nguine Chriſti mundatam & purgatam a pec-
atis, conſervaturum, omnemque daturum
peram, ne peccatorum ſordibus eandem ite-
um contaminet. Hac ratione ἐπερώτημα συν-
ειδήσεως ἀγαθῆς εἰς Θεὸν dicitur hoc loco pro
Θεῷ, ut ſubaudiatur ποιηθὲν *ſponſio Deo facta
de pura conſcientia*, ut recte obſervat b. DEY-
LINGIUS *obſerv. ſacrar. part. I. p. 367*. Con-
ferenda, quae de vocis ἐπερώτημα expoſitione
adnotavit b. MOSHEMIUS in diſſert. theol. *de ba-
ptiſmo diluvii antitypo*, Helmſtad. *MDCCXXVII.*
edita. Ut auctores a b. WOLFIO, in *cu-
ris philol. & crit. tom. V. p. 148.* adlegatos
taceamus.

næ interrogatio apud Deum. Bellarminus inter aquas diluvii & aquam baptiſmi comparationem inſtituit, ſed id videtur coactius, quia aquæ diluvii neminem conſervarunt, ſed omnes perdiderunt, hic autem ſermo eſt de conſervatione, ideo *pronomen* ὥ referendum eſt ad totam ſententiam, proxime præcedentem de ſervatis in arca octo animabus; fatemur interim talem comparationem exemplo veterum inſtitui poſſe, quod vetus noſter Adam in aqua baptiſmi ſubmergatur & mortificetur, ſicut in aquis diluvii periit omnis caro.

§. LXXXIX. Manifeſtum ſententiæ noſtræ teſtimonium exſtat 1 Joh. V. 8. (quod tamen Bellarminus non attingit) *Tres ſunt, qui teſtificantur in terris, Spiritus, aqua & ſanguis, & hi tres unum ſunt;* nimirum Spiritus ſanctus in miniſterio evangelii, Joh. XV. 26. 2 Cor. III. 8. 1 Joh. V. 6. aqua in baptiſmo, Eph. V. 26. ſanguis in cœna Domini, 1 Cor. XI. 25. &c. (*). Quidam perſpicuum hunc textum malunt de veteris, jamque aboliti teſtamenti aqua expiatoria

3.) Spiritus aqua & ſanguis in terris teſtari dicuntur, 1 Joh. V.

(*) Sequitur heic GERHARDUS communem theologorum noſtrorum ſententiam, qui per *ſpiritum* 1 Joh. V. 8. verbum & miniſterium Spiritus, per *aquam* baptiſmum, & per *ſanguinem* ſacram euchariſtiam intelligunt. Ex iis, qui hancce explicationem ſuo adprobarunt calculo, nominaſſe heic ſufficiat ABRAH. CALOVIUM in *bibliis illuſtrat. ad h. l.* p. 1666. JO. GE. DORSCHEUM in pec. differtat. Francof. *MDCLIII.* edita, *de ſpiritu, aqua & ſanguine, cap. IV. §. 14. p. 26.* CONR. HORNEIUM in *expoſitione literali ad h. l.* PHIL. JAC. SPENERUM in *explicat. Joannis epiſt.* JO. REINH. HEDINGERUM in *adnotat. ad h. l.* atque JOACH. LANGIUM in *exegeſi epiſtolar. Joann. p. 690. ſeqq.* & JO. CHRISTOPH. WOLFIUM in *curis philol. ad h. l.* Congruit hæc explicatio indoli linguæ ſanctæ ſtiloque ſcriptorum ſacrorum. Conſtat quippe, verbum revelatum, per quod Spiritus S. teſtificationem ſuam perficit, & præcipue verbum evangelii, *Spiritus miniſterium* dici *2 Cor. III. 6.* verbumque Dei, ſpeciatim evangelium, *teſtimonium* paſſim vocari *Joan. V. 39. 2 Tim. I. 8. 1 Joan. V. 9. ſeqq.* Conſtat porro, gentium apoſtolum ſacrum baptiſmatis fontem *lavacrum aquæ* adpellare *Eph. V. 26.* quod & naturæ huius ſacramenti maxime eſt conſentaneum, utpote quod elemento *aquæ* adminiſtratur, *Matth. III. 11. Marc. I. 8. Luc. III. 16. Joan. I. 26. Act. I. 5. VIII. 36. X. 47.* Conſtat denique, *calicem benedictum*, ſecundum oraculum Paulinum *1 Cor. X. 16. communicationem eſſe ſanguinis Chriſti*, ut proinde *ſacra cœna* non incommode *ſanguinis* nomine deſignetur. Teſtatur vero *baptiſmus* de Chriſto, tanquam Dei filio noſtroque redemtore, quoniam in eius nomine baptizamur. Teſtatur quoque *ſacra cœna*, quia in hocce ſacramento ſanguinem ipſius Jeſu Chriſti, in paſſione effuſum, bibimus, cumque ea gratiæ ſit œconomia, ut illius adplicatio, quam teſtificatio divina intendit, ab operatione Spiritus ſanctioris dependeat, mirum videri haud debet, quod hic ipſe Spiritus, qui inter teſtes *cæleſtes* comm. 7. refertur, in noſtro textu iterum commemoretur, teſtibusque, qui in *terra* ſunt, adnumeretur, quin *aquæ* & *ſanguini* præmittatur. Dignus enim utriusque ſacramenti uſus ab interno eius teſtimonio atque obſignatione exſiſtit. Addimus & hoc, expoſitionem iſtam, quam cum GERHARDO plerique ex noſtris theologis ſuo adprobarunt calculo, optime reſpondere commati præcedenti *ſexto*, in quo eadem hæc tria momenta commemorantur. In hocce enim commate *Spiritus* commodiſſime de Spiritu ſancto, *aqua* autem & *ſanguis* de ſacramento baptiſmatis & ſacræ euchariſtiæ accipitur, prout multi intrepretum dudum obſervarunt. Nulla proinde adparet ratio, cur ab eadem ſignificatione in commate octavo nobis ſit diſcedendum. Aliter tamen viſum eſt b. cancellario MOSHEMIO, qui *per* Spiritum *effecta Spiritus S. poſt largam illius ſuper apoſtolos effuſionem, die Pentecoſtali factam, in admirando linguarum dono, propagatione evangelii ſubita, innumerisque fere miraculis ſe exſerentia;* per aquam, *tanquam ſymbolum baptiſmi, ſacrum hunc regenerationis fontem, editamque ibidem ab adultis fidei chriſtianæ profeſſionem,* per ſanguinem *denique ſanguinem martyrum pro cæleſti veritate ſponte occumbentium, illoque eandem obſignantium, intelligi* exiſtimat. Vid. eius diſſertat. *de tribus in terra teſtibus* §. *XX. p. 24.* Verum, quomodo hæc interpretatio cum præcedenti commate ſexto, ubi eadem hæc tria, *Spiritus* nimirum *aqua* & *ſanguis* conjunguntur, conciliari queant, nos non perſpicere, ingenue

ria & ſanguine ſacrificiorum intelligere & interpretari, quam de ſacramentis nov. teſt. At circumſtantiæ textus evidenter oſtendunt contrarium, loquitur enim Johannes de tempore nov. teſt. quod in eo Chriſtus ad nos veniat per aquam & ſanguinem. Porro quod apoſtolus dicit, Chriſtum ad nos veniſſe, id non ſignificat otioſum quendam adventum, ſed quod Chriſtus nobiſcum egerit ac veluti tranſegerit; at per quæ media? per aquam & ſanguinem, quæ ſunt duo nov. teſt. ſacramenta; additur uſus illorum mediorum, quod teſtentur, Chriſtum ſervatorem veniſſe, opus redemtionis perfeciſſe, ac illa memorialia & media nobiſcum agendi reliquiſſe &c. additur etiam teſtis tertius videlicet Spiritus ſanctus, is enim non ſolum in miniſterio evangelii publice de Chriſto teſtatur, ſed etiam privatim in corde cujusque vere credentis; ſi enim Chriſtum per duos illos teſtes ad nos venientem fide recipimus, ille mox tertium dat teſtem in corda noſtra, qui ſpiritui teſtimonium reddit, quod ſimus filii Dei. Sicut Chriſtus in inſtitutione cœnæ adfirmat, ſuum ſanguinem in cœna datum confirmare ac ſtabilire illud fœdus ſuum nobiſcum initum: ita Johannes hoc loco adſerit, ſanguinem teſtari de Chriſto & ipſius beneficiis. Quidam ut evidentiam hujus loci ſubterfugiant, per ſanguinem intelligunt Chriſti paſſionem. Atqui 1.) Chriſtus proprie & adcurate loquendo non venit ad nos per paſſionem, per quam cum Patre cœleſti potius egit, offerendo ei ſe ipſum in ſacrificium; ſacramenta autem ſunt medium illud, per quod Chriſtus nobiſcum agit & beneficia ſuæ paſſionis ac mortis diſtribuit. 2.) Paſſio non magis teſtatur de Chriſto, quam Chriſtus de paſſione: dudum ea ex oculis evanuit, nec eſt perpetuo in terris, ut teſtificetur de Chriſto, interim tamen efficaciam ejus coram Deo eſſe perpetuam, ac memoriale ejusdem perpetuum in ſacra cœna nobis proponi, non negamus. 3.) Per aquam ipſi intelligunt baptiſmum, quod & rei evidentia manifeſte comprobat, ergo per vocem ſanguinis alterum nov. teſt. ſacramentum intelligere debent. 4.) Paſſio Chriſti eſt cauſa meritoria beneficiorum Chriſti, jam vero ſanguis inter teſtes beneficiorum Chriſti hoc loco refertur. Quidam per aquam intelligunt ſanctificationem, per ſanguinem vero juſtificationem. Atqui a.) talis ſignificatio harum vocum vix occurret in ſacris literis. b.) Senſus ille non convenit ſcopo apoſtoli; agit enim Johannes de mediis, per quæ Chriſtus ad nos venit ſeu nobiſcum agit, non autem de ipſis beneficiis, quæ veniens adfert. c.) Interna illa beneficia non ſunt media teſtificantia, ſed ipſa Chriſti bona, de quibus per aquam & ſanguinem teſtimonium datur. d.) Renovatio non differt ab inhabitatione Spiritus ſancti, quare ſecundum iſtorum interpretationem voce *aquæ & Spiritus* idem bis diceretur, cum tamen teſtes illi numero ternario diſerte includantur.

nue profitemur. Idem dicendum nobis eſt de expoſitione b. BENGELII, quæ in eiusdem *gnom. nov. teſt. p. 1063.* legitur. Ita vero ille: „ Tropum a verſu præcedenti ad præſentem „ progreſſus apoſtolus adhibet, brevitati ſermonis opportunum, ut hoc dicat, tria ſunt „ genera hominum (v. 9. coll. Joan. V. 34.) „ qui miniſterio teſtandi in terra fungantur: „ 1.) illud, in univerſum, genus teſtium, „ quod præconio evangelii vacat; & ſpeciatim „ 2.) illud genus teſtium, quod baptiſmum „ adminiſtrat, ut Joannes baptiſta & ceteri; „ itemque 3.) illud genus teſtium, quod paſſionem ac mortem domini ſpectavit & celebrat. Eſt ergo METALEPSIS, eaque graviſſima. Ubi α.) per ſynecdochen numeri, „ pro toto genere teſtium, unus, qui teſtetur, „ ponitur, ut ſi diceretur, *propheta*, *baptiſta*, „ *apoſtolus*. Quamvis enim hæ tres functiones „ ſæpe in uno homine poterant concurrere, „ tamen ipſæ erant diviſæ: coll. *Eph. IV. 11.* „ eoque commodior eſt metonymia, de qua „ mox. Gradus trium harum functionum, „ ſtrictius tamen ſumto *prophetæ* vocabulo, „ exſtant Matth. XI. 11. β.) per metonymiam „ abſtracti, pro iis, qui teſtantur, tanquam αὐτόπται καὶ ὑπηρέται, ipſe *ſpiritus aqua*, *ſanguis*, memorantur „. Prætermittimus alias aliorum interpretum ſententias, quas recenſuit atque ſub examen vocavit laud. MOSHEMIUS *loc. cit.* ad quem lectores noſtros ablegamus.

e.) Denique quod teſtimonium in terra præſtat renovatio ac juſtificatio? atqui Johannes hic agit de publicis teſtibus, qui adhuc in terra quotidie coram omnibus teſtentur. Quidam accipiunt hunc locum de aqua & ſanguine, quæ ex latere Chriſti in cruce pendentis profluxerunt. *Reſp.* hæc interpretatio noſtræ non repugnat, ſed eandem potius confirmat, quia ut paſſim docent veteres, ſanguis & aqua, quæ ex Chriſti latere profluxerunt, ſunt duorum nov. teſt. ſacramentorum baptiſmi & ſacræ cœnæ materia, per quæ colligitur Deo in his terris eccleſia, ſicut ex coſta, quam Deus ex latere Adæ dormientis acceperat, ædificata eſt Eva. Vide Chryſoſtomum, Cyrillum, Theophylactum in cap. XIX. Joh. Ambroſium libr. X. in Luc. c. 105. Auguſtinum libr. II. de ſymb. cap. 6. libr XV. de civit. Dei cap. 26. tract. 9. 15. & 120. in Joh. &c. Damaſcenum libr. IV. orthod. fidei cap. 10. &c.

4.) Sacramenta καιρικὰ vet. teſt. confirmarunt divinas promiſſiones.

§. XC. IV.) Lutherus argumentum ducit ex analogia. Quemadmodum ſignum roris in vellere confirmavit Gideonem Jud. VI. & umbra horologii retrocedens Ezechiam Eſa. XXXVIII. ita quoque ſacramenta confirmant divinam promiſſionem & ſunt teſtimonia divinæ voluntatis. Bellarminus excipit, *haec & ſimilia non eſſe ad rem, cum miracula non pendeant a verbo, ſed ex ſe vim habeant, ideoque recte adhibeantur ad probandum, Deum aliquid promiſiſſe, ſed ſacramenta nullam vim habent ſine verbo.* Reſp. ſacramenta ſigna illa miraculoſa non dicimus omni ex parte cum ſacramentis convenire, ſed tantum in hoc tertio, quod quemadmodum Deus extraordinarie mirabilibus illis ſignis promiſſionem ſuam certis quibusdam hominibus confirmaverit, ita quoque promiſſionem gratiæ per ordinaria ſacramenta omnibus fide ea utentibus confirmet & obſignet. Nota enim eſt Deo carnis noſtræ infirmitas, quod ſoli verbo & nudis ejus promiſſionibus non adquieſcamus, ſed externa quoque ſigna velut fidei adminicula poſtulemus, ideo hæredibus promiſſionis abundantius oſtenſurus conſilii ſui immobilitatem, verbo addidit ſacramenta in oculos incurrentia, quæ quamvis omnem ſuam efficaciam habeant ex verbo, tamen præter verbum ritus in oculos incurrentes continent, qua ratione fidem noſtram mirifice confirmant. Quod Bellarminus addit, *certiſſimos nos eſſe Deum non poſſe fallere, ideo non indigere ſigno confirmativo*, id procedit ex inani perſuaſione, quod fides noſtra divinas promiſſiones reſpiciens, tam firma ac fortis ſit, ut nulla indigeat confirmatione, cujus contrarium cujusque vere pii conſcientia teſtatur. At, inquit Bellarminus: *ſi quis non credit verbo, is nec ſignis credit, qui vero credit verbo, non eget ſignis.* Reſp. ex hoc fundamento non ſolum ſacramentorum, ſed etiam omnium miraculorum uſus everti poſſet; convenit grato animo potius agnoſcere & prædicare, quod ad fidei noſtræ confirmationem inſtituta ſint ſacramenta, quam his ac ſimilibus argutiis divinæ inſtitutioni obſtrepere.

5.) Agnus paſchalis fuit confirmatio divinæ promiſſionis.

§. XCI. V.) Non ſolum circumciſio dicitur *ſigillum juſtitiae fidei* Rom. IV. 11. ſed & de agno paſchali dicitur Sap. XVIII. 7. quod patres vet. teſt. eo veſcebantur, ἵν’ ἀσφαλῶς εἰδότες, οἷς ἐπίςευσαν ὅρκοις, ἐπευθυμήσωσιν *ut ſecuri promiſſionis bono eſſent animo & ſalutem juſtorum praeſtolarentur, certi* τῶν αὐτῶν ὁμοίως καί ἀγαθῶν καὶ κινδύνων μεταλήψεσθαι, *eadem ſimiliter cum bona tum mala perferre ac pati.* v. 9. Ergo ritus agni paſchalis fuit ipſis confirmatio divinæ promiſſionis de venturo Meſſia atque opere ſpiritualis redemtionis, cujus typus in corporali illa liberatione ex Ægypto proponebatur; hanc promiſſionem divinitus confirmatam fide intuiti ad quævis mala & pericula ſubeunda parati erant, ſicut & de cœna Dominica agni paſchalis antitypo Cyprianus dicit epiſt. LVI. f. 153. *Gravior nunc & ferocior pugna imminet, ad quam fide incorrupta &*

vir-

virtute robuſta parare ſe debent milites Chriſti conſiderantes idcirco ſe quotidie calicem ſanguinis Chriſti bibere, ut poſſint & ipſi propter Chriſtum ſanguinem fundere. Quo pertinet etiam hæc collatio: quemadmodum pars utraque confœderatorum ad confirmationem pacti mutuo initi de eadem victima fœderali participat: ita quoque Chriſtus inter Deum & nos fœdus ſanctiſſimum ſanciens, corpus & ſanguinem ſuum non modo Deo Patri in ara crucis obtulit, ſed etiam in cœna manducandum & bibendum nobis præbet. Damaſcenus ex veteribus ſacram cœnam vocat ἀῤῥαβῶνα τῆς μελλούσης ζωῆς καὶ βασιλείας &c.

Dicta Patrum. §. XCII. Patribus uſitatum eſt ſacramenta vocare *ſignacula* & *ſigilla*. Tertullianus lib. de pœnit. baptiſmum vocat *fidei obſignationem* (*). Baſilius lib. III. contra Eunom. fol. 678. ἔστι τὸ βάπτισμα σφραγὶς τῆς πίστεως, *Baptiſmus eſt ſigillum fidei, fides vero confeſſio Deitatis. Credere enim prius oportet, deinde baptiſmo obſignari* (**). Auguſtinus de catech. rudib. cap. 26. *Sacramenta ſunt viſibilia rerum divinarum ſignacula.* Lib. IV. de baptiſmo cap. 24. *Circumciſio eſt ſignaculum juſtitiae fidei.* Neque id diffitetur Bellarminus, excipit autem, *patres nequaquam hoc velle, quod ſacramenta ſint ſignacula divinarum promiſſionum, ſed aliquo horum trium modorum loqui de ſignaculis.* 1.) *Signacula vocant Sacramenta, quia obſignant fideles & tanquam nota quadam eos ſeparant ab iis, qui non ſunt de grege vel de exercitu Domini.* Reſp. aliud eſt nota & ſignum, quo fideles ab infidelibus diſtinguuntur, aliud ſignaculum fidei & promiſſionis divinæ in ipſis fidelibus. Non negamus ſecundarium hunc eſſe Sacramentorum finem, quod ſint notæ confeſſionis ac notæ atque teſſeræ eccleſiæ, quam diſtinguunt ab aliis quibusvis cœtibus, manet interim principalis ille finis ſacramentorum, quod ſint divinarum promiſſionum & fidei ſignacula. Recognoſcat Bellarminus ſua verba lib. I. de ſacram. cap. 15. §. Hæc ſententia. *Etſi* (inquit) *ſacramenta illum uſum habeant, quod diſtinguunt religionem veram a quibuſdam falſis, tamen non eſt hic ſolus vel praecipuus ſacramentorum uſus.* 2.) *Vocant ſacramenta ſignacula, quia claudunt intra ſe rem ſacram, hoc eſt, inviſibilem gratiam, id enim, quod clauditur, obſignari ſolet ut* Apoc. V. *liber ſignatus ſigillis ſeptem.* Reſp. generalis illa myſteriorum ratio, quod rem ſacram intra ſe clauſam & opertam habeant, non opponenda eſt fini principali & primario ſacramentorum, ideo enim ſacramenta ſunt divinæ gratiæ ſigilla,

(*) Idem *Tertullianus* baptiſmum frequenter adpellat *ſignaculum fidei*, ſpeciatim libr. *de ſpectacul. cap. IV.* & *XXIV.* nosque hoc *corporis ſignaculo a Judæis* diſtingui adſerit, quoniam eorum ſignaculum circumciſio, noſtrum autem baptiſmus ſit, qui nos a Judæis & gentilibus ſeparatos ad dominium Chriſti poſſeſſionemque pertinere oſtendat. Alii ex patribus baptiſmum vocant *ſigillum Spiritus*, quia unusquisque, qui eundem digne recipit, una cum externo aquæ elemento primitias Spiritus accipiat; ſecundum illud CHRYSOSTOMI: *quemadmodum nota quadam militibus, ita fidelibus quoque ſpiritus imponitur: quo fit, ut ſi ordinem deſerueris, omnibus perſpicuus fias, Judæi enim ſigni loco circumciſionem habebant: nos autem arrham ſpiritus.* Vid. eiusdem *homil. III. in 2 Corinth. fin.*

(**) Idem de Spiritu ſancto c. 12. *Fides & baptiſma duo ſalutis modi ſunt inter ſe cohærentes & inſeparabiles; fides enim perficitur per baptiſmum: baptiſmus vero fundatur per fidem, & per eadem nomina utraque res impletur. Sicut enim credimus in Patrem & Filium & Spiritum ſanctum: ſic etiam baptizamur in nomen Patris & Filii & Spiritus ſancti. Et præcedit quidem confeſſio ad ſalutem inducens, conſequitur autem baptiſmo obſignans noſtram confeſſionem ac pactum.* Bellarminus reſp. *ſigillum & obſignationem fidei idem eſſe ac publicam adprobationem fidei ejus, qui baptizatur.* Sed græca verba Baſilii ſunt ſatis manifeſta: ἐπακολουθεῖ τὸ βάπτισμα ἐπισφραγίζον ἡμῶν τὴν συγκατάθεσιν. Jam vero συγκατάθεσις non eſt nuda confeſſio ſed *pactum*, ut Eraſmus & Cornarius verterunt. Idem in exhort. ad bapt. vocat *ſigillum* & *ſymbolum myſticum*. &c. GERHARDUS.

quia eandem non ſolum offerunt & ſano ſenſu clauſam habent, ſed etiam nobis obſignant & confirmant. Uſus ſigillorum non ſolum is eſt, quod literæ illis claudantur, ne ab aliis legantur, ſed præcipue etiam iſte, quod ea quæ in literis continentur, obſignent & confirment, præſertim ſi patentibus, uti vocant, literis adpendantur. Nec tam priori, quam poſteriori reſpectu ſacramenta dicuntur ſigilla. 3.) *Vocant baptiſmum ſigillum atque obſignationem fidei, quia baptiſmus eſt publica adprobatio & teſtificatio fidei ejus, qui baptizatur.* Reſp. finis baptiſmi ſecundarius & minus principalis non debet opponi primario & principali. Eſt omnino baptiſmus nota profeſſionis fidei reſpectu hominum, interim etiam *eſt interrogatio ſive ſtipulatio bonae conſcientiae erga Deum:* 1 Petr. III. 21. eſt ſigillum divinarum promiſſionum, quæ ex vi relationis fidem noſtram requirunt; proinde baptiſmus & ſacramenta reliqua ſunt obſignationes fidei noſtræ & Dei; Dei, ut promittentis & exhibentis: fidei noſtræ, ut adſentientis & fiducialiter adprehendentis. 4.) *Denique vocari poteſt baptiſmus ſigillum fidei, quia perficit & abſolvit quodammodo hominem fidelem.* Reſp. ad perfectionem hominis fidelis etiam hoc pertinet, ut habeat divinarum promiſſionum indubitatum ſigillum ac teſtimonium, ac proinde in exceptionibus hiſce perpetuus eſt elenchus oppoſitorum. Recognoſcat Bellarminus ſua verba lib. II. de ſacram. cap. 8. rat. 5. *Sacramenta inſtituta ſunt, ut nos certos reddant remiſſionis peccatorum & gratiae Dei. Ergo non ſolum operantur objective repraeſentando, ſed efficiendo re ipſa, quod ſignificant. Antecedens admittitur ab omnibus, ſed maxime ab adverſariis. Catholici enim docent, ex ſacramentis gigni in nobis moralem quandam certitudinem remiſſionis peccatorum, non tamen infallibilem: at adverſarii volunt abſolutam certitudinem gigni ex ſacramentis.* Atqui ſi ſacramenta inſtituta ſunt, ut nos certos reddant de remiſſione peccatorum & gratia Dei, utique erunt divinarum promiſſionum & fidei noſtræ ſignacula.

§. XCIII. Videamus argumenta, quibus Bellarminus lib. I. de ſacram. cap. 14. contra Chemnitium evincere conatur, ſacramenta non eſſe ſigilla promiſſionem gratiæ obſignantia. 1.) *Si ſacramenta confirmarent promiſſiones Dei inſtar miraculi vel ſigilli, eſſent notiora & efficaciora ad fidem, quam ipſa Dei verba. At nihil fingi poteſt majus & efficacius verbo: atque experientia docet, facilius intelligi, ſi quid verbo dicatur, quam ſi nutu ſignificetur. Quid autem ſunt ſacramenta, ſi cum verbis comparentur, niſi nutus quidam.* Reſp. argumentum hoc procedit ex falſa hypotheſi, quæ ſacramentum pro externo tantum elemento accipit: atqui requiritur quidem elementum externum ad quodlibet ſacramentum, ſed oportet ut etiam accedat verbum, juxta celebre illud Auguſtini tract. LXXX. in Joh. *Accedat verbum ad elementum, & fit ſacramentum,* unde Lutherus in qq. catecheticis: *Aqua ſimplex non eſt baptiſmus, ſed verbum Dei cum aqua & aqua cum verbo baptiſmum conſtituunt;* quod ſi hanc hypotheſin probe tenemus, facile adparet, ſacramenta eſſe certo reſpectu notiora & efficaciora nudo ac ſimplice verbo. Notiora ſunt, quia non ſolum aurium ſenſui ſeſe ingerunt, ſed etiam ſigna viſibilia in oculos incurrentia addunt: efficaciora ſunt, quia per ea fit adplicatio gratiæ unicuique in individuo, ſicque fides noſtra uſu ſacramentorum non leviter confirmatur & erigitur. Intelligenda autem illa efficacia reſpectu noſtri. Quamvis enim promiſſiones Dei in verbo evangelii propoſitæ ſint certiſſimæ, tamen ut a nobis recipiuntur, reſpectu noſtræ imbecillitatis, non ita certo acceptantur, niſi teſtimonio ſacramentorum confirmentur. At, inquit Bellarminus, *cum ſacramenta non ſciantur eſſe Dei ſigilla, niſi quia ſcriptura hoc dicit, ſi creditur verbo ſine ſacramentis, quorſum ſacramenta? ſi non creditur, certe nec ſacramenta creduntur eſſe ſacramenta, proinde nihil operantur.* Reſp. opponuntur ea quæ ſunt ſubordinata. Verbum Dei

Argumenta Bellarmini, quod ſacramenta non ſint ſigilla promiſſionum. 1.) Eſſent efficaciora ad fidem, quam ipſa Dei verba.

s inſtruit de eſſentia & fructu ſacramen-
, nihilominus ſacramenta obſignant pro-
ies verbi, cujus ratio pendet ex ritibus vi-
s verbo additis & ex ſpeciali ſacramen-
adplicatione. Quamvis enim generalis
s de veritate verbi divini omnino requi-
d ſalutarem uſum ſacramentorum, ex eo
inferri nequit, ſpecialem fidem de remiſ-
eccatorum & gratia Dei non confirmari
ramentorum, cum in illis proponatur
verbum viſibili ritu quaſi veſtitum, cum-
ſpecie ad nos fiat adplicatio eorum, quæ
re verbum Dei offert ac promittit. My-
explicat. Auguſtanæ confeſſ. art. XIII.
ſacr. p. 183. *Aliud ſunt fidei initia, ali-*
greſſus ejusdem: aliud primitiae, aliud
enta & robur ejusdem. Iam ſi, ut Chry-
us loquitur, angeli eſſemus, quibus vel
r verbum nullo ſigno opus eſſet, vel quo-
ides nullis adverſitatum aut infirmitatum
retur procellis, ex verbo utraque ſimul
erentur. Nunc & ſenſuum adminiculis
vita mens noſtra vehementer indiget, &
infirmitatibus fides noſtra atque adflictio-
rocellis magnopere quatitur, & privatae
ad individuum perſonae pertinentis gratiae
non raro angitur: tum ergo primitias
s fidei homo retinet, incrementa autem
t ex uſu ſacramenti. Accedit ergo hac
e ad uſum ſacramenti fides, ſed langui-
infirmior, conſternatior: ibidem vero ali-
tur, ut fiat confirmatior & vegetior. II.) *Nuſpiam in propria inſtitutionis ſede ſacramenta dicuntur teſtimonia promiſſionum, ſed ubique deſcribuntur ut inſtrumenta juſtificationis.* Reſp. utrumque verum eſt, ſacramenta eſſe efficacia media remiſſionis

ramenta am in i inſti- ſede di- teſtimo- omiſſio- m.

orum juſtificationis, ſalutis &c. eadem-
le ſigilla divinarum promiſſionum, repe-
igitur argumenta ſuperius pro confirma-
noſtræ ſententiæ in medium adlata. Do-
Spiritus ſancti certe medium eſt, per quod
i beneficia nobis contingunt, nihilo tamen minus Spiritus ſanctus dicitur *arrha & pignus noſtrae haereditatis:* 2 Cor. I. 22. Eph. I. 14. dicimur *obſignari Spiritu ſancto.* 2 Cor. I. 21. Eph. IV. 30. III.) *Si ſacramenta eſſent ſolum teſtimonia promiſſionis & gratiae, vel ſupervacanea vel certe parum neceſſaria eſſent. Nam habemus alia teſtimonia longe efficaciora, ſiquidem bona opera ſunt teſtimonia adeptae juſtitiae longe meliora, quam ablutio aquae vel ſumtio euchariſtiae.* Reſp. nequaquam dicimus eſſe hunc unicum ſacramentorum finem, quod ſint promiſſionum divinarum ſigilla & teſtimonia, ſed conjungimus finem alterum principalem, quod ſint media divinam gratiam, remiſſionem peccatorum & ſalutem æternam exhibentia, conferentia & adplicantia fide ſcilicet ea utentibus. Ex bonis operibus teſtimonium fidei & internæ renovationis a *poſteriori* peti poſſe, non negamus, ſed unum teſtimonii genus ex parte noſtra non excludit alterum, quod ex inſtitutione Dei eſt promiſſionum divinarum ſignaculum & fidei noſtræ confirmandæ medium a *priori.* Quod ſi nullum niſi ex operibus fidei juſtificantis ſupereſt teſtimonium & confirmandæ illius medium, quid fiet in graviſſimis illis tentationibus, quibus vere pii ut plurimum ſunt obnoxii? De quibus ſupercilioſo illi hominum generi propriæ juſtitiæ perſuaſione turgido parum conſtat, in illis anima hominis tentati non invenit bonorum operum teſtimonium, ibi vero deducendus homo tentatus ad promiſſiones evangelicas in verbo oblatas & ſacramentis velut ſigillis confirmatas, ut ex deſperationis barathro eluctetur. IV.) *Si ſacramenta ſolum eſſent teſtimonia promiſſionum ad excitandam fidem inſtituta, fruſtra baptizarentur infantes & amentes, quos certum eſt non poſſe actu credere.* Reſp. de fide infantum ſuus erit dicendi locus, hac vice repetimus, ſacramenta non eſſe ſolum teſtimonia divinarum promiſſionum *objectiva* repræſentatione fidem excitantia, (quam ſententiam Bellarminus nobis tri-

3.) Sequeretur, quod ſint ſupervacanea vel parum neceſſaria.

4.) Fruſtra baptizarentur infantes & amentes.

tribuit) ſed etiam efficacia & ſalutaria media, per quæ Spiritus ſanctus fidem in cordibus operatur, & divinam gratiam offert ac credentibus vere adplicat & confert.

5.) Sæpenumero eſſent falſa teſtimonia.

V.) *Si ſacramenta eſſent teſtimonia gratiae, quae in particulari alicui confertur, ſaepenumero falſa eſſent, nimirum cum ſacramentum miniſtratur homini, qui fingit ſe credere, cum revera non credat.* Reſp. *Hominum incredulitas Dei veritatem & fidem non evertit.* Rom. III. 3. *Si enim non credimus, ille fidelis permanet, ſe ipſum negare non poteſt.* 2 Tim. II. 13. Proinde hominis incredulitas & hypocriſis integritati ſacramentorum nihil quidqnam derogat, atque inde eſt, quod illi, qui in impœnitentia & hypocriſi ſua baptizantur, ſi poſtea convertuntur, novo non indigeant baptiſmo, nimirum, quia baptiſmus non deſinit eſſe integer & verus, ſi vel maxime per hominum impœnitentiam & incredulitatem ſalutaris ejus fructus impediatur. Hujus reſponſionis veritatem ipſe Bellarminus agnoſcere cogitur. Diſputat enim, ſacramenta nov. teſt. conferre gratiam ex opere operato; interim tamen negare non poteſt, multos uti ſacramentis, qui tamen non fiunt actu participes illius gratiæ, imo ad judicium ſuum ſacramentis uti: agnoſcat igitur, ſacramenta non deſinere eſſe, quod ſunt, quamvis hominum impœnitentia & incredulitas ſalutarem eorum efficaciam impediant. Hinc facile judicari poteſt, quid ſtatuendum ſit de eo, quod Bellarminus hoc loco diſputat, *ſacramenta eſſe ex noſtra hypotheſi abſoluta non autem conditionata gratiae teſtimonia.* Sacramenta in ſeſe ac reſpectu *Dei* offerentis ſemper ſunt media & teſtimonia gratiæ, ſive homo credat, ſive non credat; ſed reſpectu *noſtri* non ſunt media & teſtimonia gratiæ, niſi accedat fides oblata in verbo & ſacramentis bona adprehendens, id eſt, ſacramenta ſine fide ſunt vera & integra, non autem ſalutaria, ſunt & manent, quod dicuntur, nequaquam vero proſunt.

Secundarii ac minus principales fines ſacramentorum.

§. XCIV. Atque hæc dicta ſint de *principali* ac *primario* ſacramentorum fine, eodemque gemino, quod ſcilicet ſint organa, media & ὀχήματα, per quæ Deus offert, exhibet & credentibus adplicat promiſſionem evangelii propriam de remiſſione peccatorum, juſtitia & vita æterna: & quod ſint ſignacula & ſigilla divinæ gratiæ confirmandæ in nobis fidei ergo inſtituta. *Secundarii* & *minus principales* ſacramentorum fines (*) enumerari poſſunt complures, utpote, 1.) quod ſint ſymbola confeſſionis, notæ ac teſſeræ eccleſiæ, quibus populus Dei ab aliis cœtibus diſtinguitur. Sicut Deus ſe ipſum ab idolis gentilium diſtinguit, ita etiam eccleſiam ſuam a cœtibus idololatricis vult eſſe diſtinctam. Sicut milites teſſeris & oves ex notis impreſſis dignoſcuntur: ita Deus eccleſiam certis notis voluit eſſe inſignitam. 2.) Quod ſint nervi publicorum congreſſuum, ut enim prædicatio verbi, ita quoque adminiſtratio ſacramentorum eſt pars publici miniſterii, ideoque non niſi in caſu neceſſitatis privatim peragi debet. Referendum huc, quod Auguſtinus libr. XIX. contra Fauſtum cap. 14. ſcribit, *homines in nullum unquam religionis nomen abſque ſacramentis conveniſſe.* 3.) Quod ſint velut oppignorationes, quibus Deo ad fidem & obedientiam adſtringimur. 4.) Quod ſint typi ac ſimulacra virtutum præcipue dilectionis. Sic baptiſmus ſignificat mortificationem veteris Adami & reſurrectionem novi hominis Rom. VI. 3. Sacra Domini cœna eſt ſymbolum concordiæ, *unum enim*

(*) Finis ſacramenti minus principalis in genere eſt quadruplex: 1.) *diſcriminans.* Sacramenta namque ſunt etiam ſymbola confeſſionis, notæ & teſſeræ eccleſiæ. 2.) *Diſciplinam conſervans.* Sacramenta ſunt publicorum congreſſuum nervi. 3.) *Obligans.* Sacramentis obligamur Deo ad fidem & obedientiam. 4.) *Informans.* Sacramenta ſunt typi & ſimulacra virtutum; baptiſmus mortificationis veteris Adami: Rom. VI. 3. euchariſtia mutuæ dilectionis. 1 Cor. X. 17. GERHARDUS.

enim corpus ſumus, qui de uno pane participamus. 1 Cor. X. 17. &c. Lombardus libr. IV. ſent. diſt. 1. lit. c. ſacramenta dicit eſſe inſtituta *propter humiliationem, eruditionem & exercitationem. Propter humiliationem quidem, ut dum homo in ſenſibilibus rebus, quae natura infra ipſum ſunt, ex praecepto creatoris ſe reverendo ſubjicit, ex hac humilitate & obedientia Deo magis placeat & apud eum mereatur: cujus imperio ſalutem quaerit in inferioribus ſe, etſi non ab illis, ſed per illa a Deo. Propter eruditionem etiam inſtituta ſunt, ut per id, quod foris in ſpecie viſibili cernitur, ad inviſibilem virtutem, quae intus eſt, cognoſcendam, mens erudiatur. Homo enim, qui ante peccatum ſine medio Deum videbat, per peccatum adeo hebetatus eſt, ut nequaquam divina queat capere niſi humanis exercitatus. Propter exercitationem ſimiliter inſtituta ſunt, quia cum homo otioſus eſſe non poſſit, proponitur ei utilis & ſalubris exercitatio in ſacramentis, qua vanam & noxiam declinet occupationem &c.* Quibus ſimilia ex Thoma & Bonaventura paulo poſt proferemus. (Atqui non propter humilitatis exercitium, ſed propter fidei confirmationem potiſſimum inſtituta ſunt ſacramenta, cujus finis utpote principalis mentio non erat omittenda.) Sed hæc omnia ex ſpeciali cujusque ſacramenti explicatione petenda & illuſtranda ſunt.

An ſacramenta quædam imprimant characterem.

§. XCV. Ad *generales* ſacramentorum fines referunt Scholaſtici, quod quædam ſacramenta imprimant animæ characterem, quem nos nec ſcripturæ teſtimoniis nec rationibus evidentibus probari poſſe dicimus. Quamvis enim 1.) non negemus, baptiſmum a ſacra cœna etiam per hoc adjunctum diſtingui, quod ille ſemel tantum, hæc autem ſæpius eidem homini miniſtretur, tamen cauſam hujus rei non quærimus in tali quodam charactere, qualem Pontificii ſtatuunt, ſed in divina inſtitutione ac propria horum ſacramentorum natura atque fine. 2.) Quamvis etiam non negemus, internam Chriſti gratiam, quæ ſignum aliquod ſpirituale & character animæ impreſſus ſano ſenſu dici poſſit, per ſacramenta fidelibus conferri & obſignari, tamen non magis ex uno, quam ex alio quovis ſacramento, energiam ſeu qualitatem illam ſpiritualem proficiſci exiſtimamus. Placet igitur nobis illud Bielis libr. IV. ſent. diſt. 6. q. 2. *Nomen character non eſt multum uſitatum in ſcriptura nec apud originales ſcriptores*; ex quo poſtea format hanc concluſionem, *characterem eſſe ponendum, nec ratio neceſſaria demonſtrat, nec evidens auctoritas probat. Omnes namque auctoritates ex Dionyſio, Auguſtino, Damaſceno, Magiſtro* (Lombardo) *adductae vere & magis pertinenter ad mentem ponentium exponuntur de baptiſmatis ſacramento aut forma ſacramentali, quam de aliquo realiter animae impreſſo.* Item: *illud, quod ſolum dependet ex voluntate divina contingenter & libere cauſante, non poteſt probari ratione naturali eſſe vel non eſſe niſi ſola experientia, nulla autem experientia probat characterem eſſe, quia omnia, quae illi attribuuntur, aeque ſolvuntur ſine charactere, ſicut cum charactere. Item omnia illa inveniuntur in euchariſtia & circumciſione.* Huc referenda ſunt ea, quæ Bellarminus libr. II. de ſacram. cap. 19. propoſ. 2. ex Durando ſcribit: *Durandus* (ait) *docet characterem eſſe ens rationis, id eſt, reſpectum advenientem ex deputatione ad certum officium, qualis eſt relatio in doctoribus, praetoribus &c. quae ſententia vix diſtinguitur ab hæreſi hujus temporis &c. Haeretici enim non negant, quin ſit aliqua rationis relatio in miniſtris, quae non ſit in aliis, qui non ſunt deputati ad miniſtrandum.* Scotus in libr. IV. ſent. diſt. 6. q. 9. agnoſcit *de charactere in ſacris literis nulla exſtare teſtimonia*, interim tamen ob eccleſiæ auctoritatem credendum putat.

SententiaScholaſticorum de charactere.

§. XCVI. Cæterum de charactere ſic diſputant Scholaſtici.

ſtici (*). 1.) Quod ſit ſpiritualis quædam qualitas animæ. 2.) Quod in tribus tantum ſacramentis imprimatur, videlicet in *baptiſmo, confirmatione* & *ordine*; rationem addunt hanc, quia

(*) Scholaſticorum de charactere indelebili qui noſſe avet certamina, adeat ex eccleſiæ Romanæ doctoribus JO. MORINUM *de ſacris eccleſiæ ordinationibus part. III. exerc. III. fol. 25.* atque HONORAT. TOURNELY, in *prælectionibus theolog.* ſæpius iam a nobis excitatis, *tom. III. p. 53. ſeqq.* edit. Colon. Conferri merentur ex noſtræ eccleſiæ theologis GERHARDUS in *confeſſ. cathol. p. 1097. 1098.* ex Reformatis DANIEL CHAMIERUS in *panſtratia catholica tom. IV. f. 47.* & JO. HENR. HEIDEGGERUS, in *tumulo concilii Tridentini tom. I. p. 601. ſeqq.* itemque ex Anglis JOSEPH. BINGHAMUS in *hiſtoria ſcholaſtica baptiſmi laicorum, part. II. cap. VI. §. V. p. 265.* Diſcuſſæ equidem fuerunt iſtæ Scholaſticorum controverſiæ a patribus Tridentinis, multumque tum temporis fuit diſputatum tum de eſſentia, tum de ſubjecto proprio characteris indelebilis, referente SARPIO in *hiſt.* huius *concilii libr. II. & VII.* nec tamen de utroque hocce momento quidquam fuit deciſum a patribus Tridentinis, ſed anathema duntaxat evibratum in eos, qui illepidum illud de charactere indelebili commentum inficiantur. Ita enim habet *canon IX.* concilii Tridentini *ſeſſ. VII. Siquis dixerit, in tribus ſacramentis, baptiſmo, confirmatione & ordine non imprimi characterem in anima, h. e. ſignum quoddam ſpirituale & indelebile, unde ea iterari non poſſunt, anathema ſit.* Add. *ſeſſ. XXIII. can. 4.* Definitio vero huius characteris, quam communiter tradere ſolent Romanenſes, ita ſeſe habet: *Character indelebilis eſt qualitas* ABSOLUTA, *diſpoſitiva, configurativa* (ſcil. cum Chriſto, non tamen unitiva cum eo, nec externe, nec interne) *diſtinctiva, ſubjectata in ſola anima & indelebilis, utpote quæ etiam in damnatis in inferno maneat.* Licet vero ſint ex doctorum ſcholaſticorum grege nonnulli, qui mentem ſuam alia exponant ratione, atque in *externa* duntaxat *denominatione* characterem iſtum indelebilem ponant, veluti SCOTUS, DURANDUS, OCCAMUS, aliique, quos ex recentioribus Romanenſibus JCtis ſecutus eſt ZEGERUS BERNHARDUS VAN ESPEN, iure conſultus Lovanienſis, in *iure eccleſiaſt. univerſo part. I. tit. II. cap. I. §. XI.* Plerique tamen in ABSOLUTAM QUALITATEM illum transformant, vel primæ, vel ſecundæ, vel tertiæ, vel quartæ vel incognitæ plane & novæ ſpeciei, uti THOMAS DE AQUINO, BONAVENTURA, cardinalis BELLARMINUS, aliique, quos GERHARDUS noſter cæterique auctores ſupra excitati nominarunt. Tenebras quoque quatiunt doctores ſcholaſtici, quando vel eſſentiæ, vel potentiæ animæ, vel intellectui, vel voluntati characterem hunc imprimi arbitrantur. Quin & in effectibus characteris huius ſignandis plurimum diſcrepant, cauſſamque ſuam iugulant ipſi. Ad originem huius dogmatis quod attinet, ea neque e ſanctioribus litteris, neque ex traditione antiquiore poteſt derivari. Adlegatur quidem ad ſententiam Romanenſium ſtabiliendam locus CYRILLI Hieroſolymitani in eiusdem *procatachesi* §. *XVI.* quo baptiſmus dicitur σφραγὶς ἁγία ἀκατάλυτος, *ſigillum ſanctum indiſſolubile, quo ſignetur anima.* Verum *ſigillum*, ſive ſignaculum, de quo CYRILLUS heic loquitur, cum *charactere indelebili*, quem eccleſiæ Romanæ doctores fingunt, confundi neutiquam debet. *Signaculi* enim ſive *ſigilli* nomen tribuitur baptiſmo, non quod diverſi quid a gratia regenerante vel ſanctificante imprimat, ſed quod in ipſa baptiſmi natura fœdus inter Deum hominesque ictum continetur. Provocari quoque ſolet ad INNOCENTIUM *III.* eccleſiæ Rom. præſulem, qui in *epiſt. ad archiepiſc. Arelat.* citata *c. 3. de baptiſmo & eius effectu*, huius characteris mentionem fecerit. Aſt loquitur is tantum de charactere baptiſmi externo, quo in familiam Chriſti receptus ad chriſtianiſmum externo hocce ſacramento initiatur, atque ad Judæis æque ac gentilibus diſcernitur. De charactere vero *indelebili*, qui in baptiſmo imprimatur, altum ſilet INNOCENTIUS. Silent quoque de eodem GRATIANUS & PETRUS LOMBARDUS, poſt quorum demum tempora doctores ſcholaſtici, novas de ſacramentis ſubtilitates tradituri, eundem confinxerunt. Horum deinceps veſtigia ſecuti ſunt patres tum concilii Florentini, ſeculo XV. ab EUGENIO IV. convocati, tum Tridentini, ſeculo XVI. celebrati, de quo iam ſupra diximus. Verba concilii Florentini ita ſe habent: *Tria ſunt ſacramenta, baptiſmus, confirmatio & ordo, quæ characterem, id eſt, ſpirituale quoddam ſignum a cæteris diſtinctivum imprimunt in anima indelebile. Unde in eadem perſona non iterantur.* Vid. decretum EUGENII IV. *concil. tom. XVIII.* edit. Venet. *col. 547.* Exploſerunt vero hocce commentum

quia character eſt quædam ſpiritualis poteſtas ad agendum aliquid ſecundum certum ſtatum, jam vero ſaltem tria illa ſacramenta ponunt hominem ad certum ſtatum, ad aliquod ſpirituale exercitium. 3.) Quod detur ad *ſignificandum*, cum ſit ſignum ſacramentale; ad *diſponendum*, quia diſponit ad gratiam gratum facientem; ad *adſimilandum*, quia configurat nos Chriſto; & ad *diſtinguendum*, quia ab aliis hominem diſtinguit. 4.) Quod character ille ſit indelebilis. Diſſentiunt autem a.) de *quidditate* characteris. Alexander Alenſis libr. IV. ſent. diſt. 6. varias opiniones recitat, ipſe eam amplectitur, quod ſit qualitas abſoluta, quem ſequuntur Thomas & Bonaventura. Monet autem Thomas part. III. q. 63. art. 2. quosdam poſuiſſe, quod character ſit in quarta ſpecie qualitatis, quosdam, quod ſit in prima. Plures opiniones recenſet Bonaventura, ſic enim ſcribit libr. IV. ſent. diſt. 6. q. 1. *Dixerunt aliqui, quod characteriſticatio non eſt aliud, quam conſignatio, & character idem eſt quod ſignum, & hoc ſignum nihil addit ſupra potentias animae, quod ſit quiddam abſolutum, ſicut nec eſt ſignatio in circulo, unde eſt pura relatio;* (intelligit autem Bonaventura Durandum, qui in libr. IV. ſent. diſt. 4. q. 1. dicit, *character non eſt aliquid reale diſtinctum ab anima, ſed ſolus rationis reſpectus.* Scotus vult eſſe *relationem realem*) *ſed illud non poteſt ſtare, quia character dicit aliquam adſimilationem & configurationem ad Chriſtum, ſed illa adſimilatio fundatur ſuper qualitatem &c. Propterea dixerunt aliqui, quod etſi character dicat relationem, dicat nihilominus qualitatem aliquam, ſuper quam fundatur, ideo poſuerunt characterem in ſecunda ſpecie qualitatis. Sed illud non poteſt ſtare, quia iſta eſt naturalis potentia vel impotentia, quae conſequitur naturam. Praeterea alii dixerunt, quod character non tantum ſit ad diſponendum, ſed etiam ad diſtinguendum, ideoque ſit paſſibilis quaedam qualitas in tertia ſpecie qualitatis. Sed illud non poteſt ſtare, quia non dicitur paſſibilis qualitas, quae infert paſſionem ſenſui interiori vel intellectui. Alii dixerunt, quod character importet quandam configurationem, ideoque ſit in quarta ſpecie qualitatis, quae eſt forma, & circa hoc aliquid conſtans eſt figura. Sed iſtud non videtur poſſe ſtare, quia configuratio in ſpiritualibus non eſt ſimilis terminorum clauſioni, ſed eſt ſimilitudinis impreſſio. Alii ergo dixerunt, quod non ſit in ſpecie quadam qualitatis, ſed qualitas infuſa. Sed hoc videtur quaerere fugam &c. Dicendum igitur, quod character ſit habitus, non quidem proprie, prout diſtinguitur contra diſpoſitionem, ſed communiter prout utrumque comprehendit, ſcilicet omnem qualitatem animae diſponentem ſive facile mobilem ſive difficile, ſive perfectam ſive imperfectam. Character enim quia eſt perpetuus, ideo eſt habitus; quia non perficit, ſed diſponit ad ulteriorem perfectionem gratiae, ideo eſt diſpoſitio.* Hæc omnia Bonaventura; quibus non obſtantibus diſputat Biel loco cit. *aeque probabiliter defendi poſſe, quod character ſit relatio quaedam, quam quod ſit abſoluta quaedam qualitas.* b.) Diſſentiunt etiam de *ſubjecto* characteris. Quidam enim dixerunt, quod character ſit in tota anima, quidam quod in cognitiva propter rationem ſignandi, quidam quod ſit in voluntate, quia diſponit ad caritatem, quidam quod in tota imagine propter rationem configurandi, quod amplectitur Bonaventura dicto loco quæſt. 3. Sed Thomas part. III. q. 63. art. 4. contra ſtatuit, *ſubjectum recipiens characteris non eſſe animae potentiam, ſed ejus eſſentiam.* c.) De *cauſis* excogitati characteris. Biel libr. IV. ſent. diſt. 6. q. 2. art. 3. *Quod non imprimatur character, niſi per ſacramentum ſenſibile, ejus finalis ratio non eſt niſi inſtitutio divina,*

tum non tantum theologi proteſtantes, ſpeciatim HÜLSEMANNUS in *manuali confeſſ. Auguſt. p. 302, ſeqq. 535. ſeqq.* DANNHAUERUS in *hodomoria ſpiritus papæi; tom. II. p. 500. ſeqq.* aliique complures; ſed cumprimis etiam iure conſulti noſtri, iique doctiſſimi, ZIEGLERUS in *not. ad* LANCELLOTTUM *p. 611, 612.* THOMASIUS *ad eundem loc. cit.* BOEHMERUS in *iure eccleſiaſt. proteſtantium libr. I. tit. XVI. §. 3. ſeqq. p. 501. ſeqq.* atque ECKHARDUS in SCHILTERUM *p. 890, 902, 1539.*

ſed unde illa inſtitutio cognoſcatur ſeu revelata ſit, non eſt certum, ſicut omnia de charactere dicta magna ex parte voluntaria ſunt & modica ratione fulcita. Thomas igitur part. III. q. 63. art. 1. producit hanc rationem: *ſacramenta novae legis ordinantur ad remedium contra peccata, deinde ad perficiendam animam in his, quae pertinent ad cultum Dei, quicunque autem ad aliquid certum deputatur, conſuevit ad iſtud conſignari, ſicut milites olim corporalibus characteribus inſigniri ſolebant, jam vero homines per ſacramenta deputantur ad aliquid ſpirituale.* Scotus hanc excogitavit rationem: *Congruum eſt ad formam perfectam ſupernaturalem ponere aliquam diſpoſitionem naturalem ex parte ſubjecti recipientis, jam vero gratia eſt forma ſupernaturalis perfecta ſufficiens ad ſalutem. Sed* (inquit Biel) *congruitas haec etiam locum habet in ſacramento pœnitentiae.* Alii dicunt: *Congruum eſt, Deum non inſtituiſſe ſacramenta ſua vana, praeſertim in nova lege, ergo congruit, quod ſemper ſacramenta ſua habent aliquem effectum in ſuſcipiente, ſed non ſemper habent gratiam, ergo alium, ſcilicet impreſſionem characteris.* Sed (inquit Biel) *iſta congruitas habet locum in omni ſacramento.* Alii dicunt, congruum eſſe, ut receptus in familiam Chriſti diſtinguatur a non recepto per aliquid intrinſecum permanens in eo, quia licet Chriſtus poſſet diſtinguere, tamen perfectior eſt diſtinctio in ſe & comparatione ad omnem eccleſiam militantem & triumphantem. *Atqui Chriſtus* (inquit Biel) *non indiget charactere iſto, quia ſine eo cognoſcit baptizatum, neque eccleſia, quia eſt inviſibilis.* Auctoritas aliqua de charactere habetur c. Majores extr. de baptiſmo. *Illa ſola* (inquit Biel) *aliquid facit, licet poſſet exponi, quod per characterem intelligatur ipſum ſacramentum.* Poſtea recte diſputat, initerabilitatis ſacramentorum cauſam non eſſe characteris impreſſionem, ſed divinam inſtitutionem, *quia*, inquit, *minus manifeſtum eſt characterem eſſe, quam baptiſmum iterari non poſſe, ſecundum enim ab inſtitutione baptiſmi fuit certum, primum hodie nondum evidenter eſt certum. Praeterea qui ſacramenta inſtituit, eo modo inſtituit, quo voluit, cauſa autem voluntatis divinae non eſt inquirenda.* Concludit tandem Biel art. 3. dub. 1. *magis conſonare determinationi eccleſiae, quae non poteſt errare, characterem ponere; eſſe etiam inſuper pro eo aliquas congruentias. Cui non placet haec ſolutio* (inquit) *quaerat aliam.* Argute! d.) De *effectibus* characteris diverſimode ſcribunt. Alexander Alenſis part. IV. q. 19. membr. 2. notat, quod plures ſint effectus. Occamus in lib. IV. q. 2. reducit ad *ſex, primo eſt ſignum gratiae non ex natura, ſed ex inſtitutione divina; ſecundo eſt ſignum configurativum Chriſto, & caeteris characterem habentibus. Chriſto configurat, quia per ipſum habens characterem adſcribitur familiae Chriſti, etiam configurat Chriſto per imitationem, quia diſponit ad gratiam, in qua eſt ſimilitudo creaturae ad creatorem ſufficiens, licet non perfecte. Tertio diſtinguit ab aliis rem talem non habentibus; quarto diſponit ad gratiam ſacramenti, per quod imprimitur; quinto eſt ſignum rememorativum ſacramenti; ſexto eſt ſignum obligativum ad obſervantiam divinae legis.* e.) De *cauſis*, propter quas character ille ſit indelebilis, varie diſputant. Alexander Alenſis l. de memb. 5. rationem. petit a poſteriori, *non deletur ille character virtute creata, quia eſt forma ſupernaturalis a Deo ſolo, neque a Deo, quia nihil donorum ſuorum tollit niſi per demeritum, ſed reſpectu characteris nullum eſt demeritum, quia actu mortaliter peccanti imprimitur.* Thomas part. III. q. 63. art. 4. aliam adſignat rationem, *quia character* (inquit) *eſt quaedam participatio ſacerdotii Chriſti in fidelibus, quod eſt aeternum.* Bonaventura lib. IV. ſent. diſt. 6. q. 5. *Communis opinio eſt, quod character eſt proprietas indelebilis. Sed in hujus indelebilitatis cauſa differenter ſentiunt diverſi. Quidam enim dicunt, quod quia character eſt in anima ſecundum ſubſtantiam vel eſſentiam, & ipſa eſt perpetua & invariabilis, ideo & character. Sed iſtud ſupra improbatum. Alii dicunt, quod quia eſt in anima ſecundum potentiam cognitivam, quae non ſubjacet variabilitati*

tati ui voluntas, ideo etiam eſt invariabilis. Sed hoc non valet, quia per ignorantiam expelluntur habitus cognitivi, ſed non character. Tertii dicunt, quod ſicut ex matrimonii obligatione contrahitur vinculum indoſſolubile, quamdiu vivitur, ita ex conſimili in ſuſceptione ſacramentorum, quia ibi eſt quoddam matrimonium ſpirituale, ideo character ſemper durat. Sed quamvis iſtud dici poſſet de baptiſmo, non tamen in aliis ſacramentis. Dicendum igitur, quod perpetuitas characteris principaliter ſumitur ab ejus conditione & natura, eſt enim habitus infuſus impreſſus ad diſtinguendum, cui indirectio vel obliquatio potentiae non repugnat, quare cum character ſit proprietas exſiſtens in ſubjecto perpetuo, in quo non poteſt habere repugnantiam, ideo ejus impreſſio eſt perpetua. Hæc illi, rectius dixiſſent, characterem eſſe indelebilem, quia nunquam ſcribitur. f.) Diſſentiunt in eo, an circumciſio impreſſerit characterem. Scotus lib. IV. ſent. diſt. 6. q. 9. adfirmat, addita hac ratione, quia *ita circumciſio erat prima ſalutis janua in lege Moſaica, ſicut baptiſmus in nova.* Sed Alenſis, Thomas, Bonaventura, Paludanus &c. negant (*), quia *circumciſio fuit ſacramentum vet. teſt. cujus ſacramenta fuerunt ſacramenta carnalia, characterem autem eſſe ſignum ſpirituale.* Item conſequens fore, *circumciſum non poſſe baptizari.* Biel lib. IV. ſent. diſt. 7. q. 2. art. 3. dub. 5. ſtatuit *utrumque dici poſſe, cum pro nulla parte ſint rationes neceſſariae, ſed tantum perſuaſivae & debiles, ſicut in tota iſta materia, de charactere.* g.) Diſputant etiam de *perſonis*, quibus per ſacramenta talis character imprimitur. Si enim quæras, an Chriſto in baptiſmo ſit impreſſus, id negant, quia *Johannis baptiſmus non impreſſerit characterem, & quia Chriſtus ab inſtanti conceptionis habuerit plenitudinem omnis poteſtatis.* Si quæras, an Mariæ per baptiſmum impreſſus fuerit character, reſpondent itidem, quod non, *cum baptiſmus nihil gratiae ei contulerit, quippe quae in conceptione omnem gratiam fuerit conſecuta*, quibuſdam tamen & inter hos Bieli videtur æque probabile, quod characterem receperit (**).

§. XCVII. Bellarminus lib. II. de ſacram. cap. 19. de charactere has format propoſitiones. *1.) Quod ſit ſignum aliquod ſpirituale animae in quibusdam ſacramentis impreſſum. 2.) Quod non ſit relatio, ſed abſoluta qualitas. 3.) Quod tria habeat officia; aptum ſcilicet facere ad cultum divinum, configurare Chriſto & diſtinguere ab aliis. 4.) Quod ſit in ſola anima tanquam in ſubjecto. 5.) Quod ſit indelebilis. 6.) Quod in tribus tantum ſacramentis imprimatur; in baptiſmo ſcilicet, confirmatione & ordine. 7.) Quod nec circumciſio nec ullum ſacramentum veteris legis impreſſerit characterem in anima. 8.) Quod nullus in Chriſto character fuerit creatus.* Has propoſitiones tanquam certas & indubitatas Bellarminus proponit, interim tamen inficiari haud poteſt, varias, imo etiam contrarias

Bellarmini ſententia de charactere.

(*) Horum ſententiam veriorem eſſe cenſet BELLARMINUS *libr. II. de ſacramentis in genere cap. XIX. prop. VII.* Verum, ſi character id efficit, ut ad cultum Dei apti reddamur, configuremur Chriſto, qui & ipſe fuit circumciſus, atque ab aliis diſtinguamur, concipi haud poteſt, qui contra SCOTUM pro THOMA ejusque adſeclis BELLARMINUS pronunciaverit, prout recte obſervat b. cancell. PFAFFIUS in differtat. theolog. *de charactere indelebili*, Tubing. MDCCXXIX. typis exſcripta, *p. 8. not. f)*

(**) Statuunt nimirum cœtus Romani doctores, Mariam fuiſſe baptizatam, licet hocce adſertum nulla traditione hiſtorica, ſed mera facti probabilitate innitatur. Vid. J. A. SCHMIDII *proluſionem Marianam IV. §. ſub ipſo.* Poſito vero illius baptiſmo, qui tamen cum dogmate de immaculata ejus conceptione, a Romanenſibus propugnata, vix conſiſtere poteſt, impreſſum quoque eidem fuiſſe characterem indelebilem, probabile exiſtimat GABRIEL BIEL, ſupra a GERHARDO excitatus, theologus quondam Tubingenſis, eccleſiæ Romanæ ſacris addictus. Vid. PFAFFIUM *loc. cit. p. 7. 8. not. q)*

trarias ſcholaſticorum opiniones de illis ipſis haberi, ut ex illis, quæ §. proxime præcedente diximus, intelligi poteſt. Cap. 20. ex ſcripturis characterem probare nititur. Proteſtatur autem, 1.) *non eſſe mirandum, ſi non inveniantur tot & tam expreſſa teſtimonia de charactere, ſicut de gratia, cum gratia ſit effectus principalis, character ſecundarius: cum gratia ſit effectus omnium ſacramentorum, character aliquorum tantum, ac proinde vera ratio ſacramenti poſſit ſine charactere conſiſtere*; (quod probe notari jubemus, ſi enim veritas & integritas ſacramentorum ſine charactere conſiſtit, cur de eo magnopere laboramus?) *denique cum notitia gratiae magis ſit neceſſaria, quam characteris*. 2.) *Non deeſſe quidem loca ſcripturae, ex quibus poſſet colligi character, ſed tamen adjungendam eſſe explicationem patrum & eccleſiae*, (hoc eſt pontificis Romani, ut docet ultima reſolutio glorioſi illius nominis.) Ex quo intelligi poteſt, qualia & quam firma ſcripturarum teſtimonia pro adſtruendo charactere ſint exſpectanda. Videamus tamen, quæ ſint illa emendicata a ſcripturis ſuffragia.

Argumenta pro charactere. 1.) 2 Cor. I. Qui unxit nos Deus & ſignavit nos &c.

§. XCVIII. Producit, I.) hæc teſtimonia 2 Cor. I. 21. *Qui unxit nos Deus & ſignavit nos & dedit pignus Spiritus in cordibus noſtris.* Eph. I. 14. *in quo & credentes ſignati eſtis Spiritu promiſſionis ſancto, qui eſt pignus haereditatis.* Eph. IV. 30. *Nolite contriſtare Spiritum ſanctum Dei, in quo ſignati eſtis in diem redemtionis.* Reſp. 1.) Quot alembicis opus foret, ut ex hiſce dictis talis character, qualem Bellarminus modo deſcripſit, eliquari poſſit, cum nec nomen nec res illius characteris in his dictis contineatur? 2.) Repetimus igitur verba Bielis, *characterem eſſe ponendum, nec ratio neceſſaria demonſtrat, nec evidens auctoritas*, (ſcripturæ vel patrum) *probat.* 3.) Dicta apoſtoli in medium adlata diſerte & perſpicue loquuntur de Spiritu ſancto, qui datur credentibus, *& facit eos reges & ſacerdotes coram Deo.* Apoc. I. 6. Sicut in vet. teſt. reges & ſacerdotes externo oleo conſecrabantur, qui a capite Chriſto in membra corporis ipſius myſtici deſcendit; ſicut in vet. teſt. *unguentum a capite Aaronis deſcendebat ſuper oram veſtimentorum ejus*, Pſalm. CXXXIII. 2. qui *eſt unctio docens nos de omnibus, ut ſimus θεοδίδακτοι*, Eſa. LIV. 13. Joh. VI. 45. 1 Joh. II. 27. ſicut prophetæ in vet. teſt. hunc internum doctorem habebant: quo reſpectu dicimur ungi Spiritu ſancto. Sed & idem *Spiritus dat teſtimonium ſpiritui noſtro, quod ſimus filii Dei*, Rom. VIII. 16. & hac ratione obſignat corda noſtra, ac certos nos reddit de divina gratia, ut fiducialiter *clamare poſſimus Abba pater* Gal. IV. 6. quo reſpectu dicimur *ſignati Spiritu ſancto*. Idem Spiritus eſt *arrha & pignus haereditatis noſtrae*, quemadmodum enim ſponſæ arrha ſive arrhabo datur, ut de amore ſponſi & nuptiis futuris confirmetur: ita quoque Spiritus ſanctus in corde piorum teſtatur de dilectione cœleſtis ſponſi, a quo olim ad cœleſtes nuptias ſint introducendi. Apoc. XIX, 7. 4.) Ab hac explicatione non diſſentit, quod quidam dicunt, hæc ſcripturæ teſtimonia intelligenda eſſe de obſignatione promiſſionum, quam Spiritus ſanctus in corda fidelium imprimit, ut fides magis magisque confirmetur, quia Spiritus ſanctus ea ratione ac modo nos de Dei gratia, υἱοθεσίᾳ & ſalute æterna confirmat, ut promiſſiones evangelicas, in quibus hæc ſumma beneficia offeruntur, nobis adplicet, eaſdemque ad nos in ſpecie pertinere teſtetur. 5.) Fruſtra igitur Bellarminus regerit, *Apoſtolum ſemper dicere, nos obſignari, non autem promiſſiones nobis factas*: at ſubordinata hæc ſunt, dum enim promiſſiones ſigillo Spiritus ſancti credentibus obſignantur, ſimul etiam ipſe homo credens obſignatur, hoc eſt, certus redditur de promiſſionibus divinis, ſicut Joh. III. 33. dicitur: *Quia accepit teſtimonium ejus, ſignavit, quia Deus verax eſt*, dum ſcilicet verbis & promiſſionibus divinis fidem adhibet. 6.) Ex quibus omnibus manifeſte adparet, hæc ſcripturæ dicta eſſe a propoſita quæſtione aliena. Quia de ſolis credentibus accipienda ſunt, ut

per

per ſe patet, at Bellarminus characterem illum ſuum imprimi dicit omnibus, qui baptizantur, confirmantur & ordinantur, ſive credant ſive non credant. Sic enim ſcribit in hoc capite: *Multi cum charactere damnabuntur, & multi ſine charactere ſalvabuntur. At omnes ſalvantur, qui ſignantur Chriſti cruce, id eſt, quibus adplicatur meritum crucifixi, cujus figura eſt ſignum crucis* &c. 7.) Teſtimonium illud Spiritus ſancti internum, de quo apoſtolus in his dictis loquitur, fuit etiam in piis veteribus; jam vero negat Bellarminus, ſacramenta vet. teſt. impreſſiſſe characterem. 8.) Sed & principium petitur in argumento Bellarmini. Credentes obſignantur Spiritu ſancto, id eſt, Spiritus ſanctus effunditur in corda credentium, ac teſtimonium dat ſpiritui ipſorum, quod ſint filii Dei & hæredes vitæ æternæ. Ergo obſignatio illa fit mediante tali charactere. Atqui probandus erat prius iſte character. 9.) Ex nuda adpellatione ſigni nimis jejuna eſt concludendi ratio in hoc argumento; quia omnia ſacramenta ſunt ſigna, ut Bellarminus concedit, nec tamen omnia imprimunt characterem, docente eodem. 10.) Vox ἀπολυτρώσεως in loco Eph. IV. 30. admodum coacte exponitur de die regenerationis per baptiſmum, quia apoſtolus dicit, credentes eſſe ſignatos Spiritu ſancto usque ad diem redemtionis, id eſt, Spiritum ſanctum eſſe in ipſis inſtar ſigilli, quo Deus illos confirmet, quod ab omni malo eos tandem liberaturus ſit & corpora ipſorum ad beatam immortalitatem reſuſcitaturus. 11.) Si vel maxime omnia illa, quæ Bellarminus ex his dictis apoſtolicis exſculpere conatur, per ſummam liberalitatem concederentur, (ſcilicet locum 2 Cor. I. accipiendum eſſe de charactere in confirmatione: textus Eph. I. & IV. de charactere in baptiſmo impreſſo) nondum tamen evictus foret ille character; quia in baptiſmo & confirmatione illum imprimi tantum probaretur; ſed quid fiet de ordine, in quo itidem illum imprimi docent?

§. XCIX. II.) Producit Bellarminus *figuram & vaticinium vet. teſt. Circumciſio fuit figura baptiſmi. At ille relinquebat in corpore quoddam cauterium, quo praefiguratus fuit character in anima baptizati. Vaticinium habetur* Eſaj. LXVI. 18. *Omnes gentes & linguae venient & videbunt gloriam meam, & ponam in eis ſignum.*

2.) Circumciſio relinquebat characterem in corpore.

Reſp. Si ex circumciſione (figura baptiſmi) petitur probatio hujus characteris, conſequens fuerit, in ſolo baptiſmo eum imprimi, aut argumentum probans erat anguſtius quæſtione probanda. 2.) Figuræ nihil probant, niſi ex ſenſu literali firmum prius propoſitum ſit fundamentum. Recognoſcat Bellarminus ſua verba libr. III. de verbo Dei cap. 3. *ex ſolo ſenſu literali ducuntur firma & apodictica argumenta.* 3.) Per *ſignum* Eſaj. LXVI. fatetur Bellarminus ſignum crucis intelligi poſſe, quod in credentibus ponitur, quando per fidem meritum Chriſti crucifixi eis adplicatur. 4.) Addimus autem locum illum de prædicatione ac divulgatione evangelii in toto orbe rectiſſime exponi hoc ſenſu, ſicut in portubus ad mare collocatur aliquod conſpicuum ſignum, ad quod nautæ curſum ſuum dirigunt: ita erigam vexillum evangelii, ut ad illud curſum ſuum Judæi & gentes dirigere, atque ad portum ſalutis adpellere poſſint, quam explicationem confirmant ſequentia. *Emittam ex eis, qui ſalvati fuerint ad gentes in mari &c.* Sic Eſaj. XI. 10. *in die illa radix Jeſſe*, id eſt, ſurculus natus ex radice Jeſſe *ſtabit in ſignum populorum*, id eſt, Chriſtus in evangelio publice propoſitus erit inſtar vexilli erecti, ad quod populi certatim confluent. Lyranus accipit de ſigno crucis, quod adparebit in die judicii, cum in præcedentibus verbis de extremo judicio agatur.

§. C. III.) Bellarminus reprehendit alios papiſtas, qui huc trahunt figuram agni paſchalis Exod. XII. 7. ubi *ſignantur poſtes & ſuperliminaria ſanguine agni:* item vaticinium Ezech. IX. 4. *Signa Thau in frontibus gementium*, hæc enim loca de

3.) Exod. XII. Signantur poſtes.

de ſigno crucis rectius exponi dicit. Mirum vero quod omiſerit locum omnibus ferme Scholaſticis in hac materia πολυθρυλλητον Pſalm. IV. 1. *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui.* Atqui David loquitur de piis in vet. teſt. quos charactere illo deſtitutos fuiſſe ipſimet Scholaſtici plerique omnes docent, Hebræa veritas ſic habet: *Leva vel extolle ſuper nos lumen vultus tui*, uti etiam Hieronymus vertit, id eſt, declara erga nos gratiam benevolentiæ tuæ, accende nobis lucem verbi, ut veritatem in tenebris hujus ſeculi perſpiciamus, nec fallacibus terrenæ vitæ bonis adhæreſcamus &c. Quæ ex patribus cap. 21. Bellarminus producit, ad illa reſpondemus verbis Bielis: *Omnes auctoritates ex veteribus adductae vere & magis pertinenter ad mentem ponentium exponuntur de baptiſmatis ſacramento aut forma ſacramentali, quam de aliquo realiter animae impreſſo.* Formetur enim integra definitio characteris, & adplicentur ad eam dicta patrum, tum liquido adparebit, ex vetuſtioribus ſcriptoribus parum roboris characteri accedere. *Dicunt, Spiritum ſanctum nos obſignare in baptiſmo, baptiſmum formare hominem ad alia ſacramenta, Deum dare teſſeras militantibus, ſignatos nos eſſe Dei Spiritu &c.* quæ omnia non inviti recipimus, inde autem nondum poteſt formari character ille, pro quo Bellarminus pugnat *characteris* nomine. 1.) Quandoque deſignant ritum ipſum ac formam baptiſmi. Auguſtinus de geſtis cum Emerito: *Attendo fidem in nomine Patris Filii & Spiritus ſancti, iſte eſt character imperatoris mei, de iſto charactere militibus ſuis vel potius comitibus ſuis, ut hunc imprimerent iis, quos congregabant caſtris ejus, praecipit dicens: Ite, baptizate* &c. 2.) Quandoque donum & gratiam Spiritus ſancti. Ambroſius libr. I. de Spir. S. c. 6. *Spiritu ſignamur, ut ſplendorem & imaginem ejus & gratiam tenere poſſimus, quod eſt utique ſpirituale ſignaculum.* Vide etiam Theodoretum, Primaſium, Anshelmum, Theophylactum in 2 Cor. I. Ne ipſe quidem Lombardus characteris mentionem facit in tali quidem ſignificatione & ſententia, qua uſurpatur Scholaſticis. Quod enim dicit, eos, qui ab hæreticis ſervato Chriſti charactere baptizati ſunt, non eſſe rebaptizandos, intelligit formam verborum baptiſmi a Chriſto traditam. Biel ergo dicit, *unam ſolummodo auctoritatem eſſe, quae aliquid faciat pro charactere*, quod ſcilicet Innocentius III. in c. majores extra de bapt. & ejus effect. *de impreſſione characteris in baptiſmo loqui videatur, ſed & illum ipſum locum dicit poſſe aliter intelligi, cum quidem etiam gloſſa ibi tale dicat de charactere.* Addit autem Chemnitius ex auctore iſto (Innocentio) colligi poſſe, quale ſit dogma de charactere. Bellarminus regerit, *fuiſſe unum ex laudatiſſimis pontificibus:* at qualis fuerit, tamen auctor decretalium exſtitit, de quibus jam olim tritum ſermone proverbium, quod recitat Duarenus in præfatione de beneficiis & miniſter. eccleſ. *Male actum eſſe cum rebus humanis, cum decretis alae acceſſerint:* ut interim nil dicamus de eo, quod auctoritatem imperatoriam proculcaverit & variis bellis orbem terrarum concuſſerit, quæ Bellarmino videntur leviora.

Rationes pro charactere. 1.) Deus infundendo certas qualitates ad ſacramenta vel officia homines deputat.

§. CI. Cap. 22. producit Bellarminus agmen rationum, videamus quid illis inſit roboris: I.) *Deus cum diligit, diligendo facit bonum & pulcrum infundendo gratiam; & cum vult ſibi credi, in ſe ſperari, ſe diligi, infundit habitum fidei, ſpei & caritatis. Igitur eodem modo credibile eſt, cum Deus aliquem deputat & conſecrat ad ſacramenta vel danda vel recipienda, vel alia miniſteria, quod id non faciat per ſimplicem deputationem, ut homines facere ſolent, ſed infundendo certas qualitates, quibus illi fiant apti & idonei ad talia officia, vel miniſteria, & eas qualitates vocamus characteres.* Reſp. 1.) Repetimus ex Biele, quod nulla proferri poſſit ratio neceſſaria, quæ demonſtret imprimi characterem, cum omnia, quæ attribuuntur characteri, æque poſſint ſolvi ſine charactere, ſicut cum charactere. 2.) Quid deceat Deum

Deum facere in ſacramentorum diſpenſatione, diſcitur ex inſtitutione divina, non ex imaginatione humana. 3.) Per ſacramentum pœnitentiæ itidem diſponitur homo ad euchariſtiam, ergo ex hypotheſi hujus argumenti etiam pœnitentiæ ſacramento imprimetur talis character. 4.) Dona illa, quæ per ſalutarem uſum ſacramentorum Spiritus ſanctus diſtribuit, (quas Bellarminus infuſas qualitates vocat) poſſunt iterum amitti, & per peccata contra conſcientiam re ipſa amittuntur, jam vero de charactere ſuo dicunt, quod ſit indelebilis. 5.) Characterem ſuum vocant ſignum, ſigni proprium eſt ſignare, at qualitates illæ ſunt internæ, quid ergo ſignant? Recte igitur Biel: *nec Chriſtus indiget charactere iſto, quia ſine eo cognoſcit baptizatum, nec eccleſia, quia eſt inviſibilis.*

2.) Baptiſmus etiam ſine fide ſuſceptus aliquid ſacramentale confert.

§. CII. II.) *Baptiſmus confert aliquid ſacramentale, etiamſi ſine fide detur & percipiatur. Ergo confert aliquem effectum ſacramentalem praeter gratiam, quae non datur ſine fide.* Reſp. 1.) Qui ſint veri effectus baptiſmi, exponitur ſuo loco; proinde non ſequitur: baptiſmus confert aliquid ſacramentale. Ergo imprimit characterem; quidnam enim ſit illud ſacramentale, diſcendum eſt ex ſcripturis. 2.) Scholaſtici argumentum formant hoc modo: Congruum eſt, Deum non inſtituiſſe ſacramenta ſua vana, præſertim in nova lege; ergo congruit, quod ſacramenta novæ legis ſemper habeant aliquem effectum in ſuſcipiente. Jam vero non ſemper habent gratiam. Ergo alium ſcilicet characterem. Sed recte reſpondet Biel, *hanc congruitatem locum habere in omni ſacramento, cum tamen tribus tantum ſacramentis impreſſio illius characteris tribuatur.* 3.) At inquit Bellarminus: *non repetitur baptiſmus etiam ſine fide ſuſcipientis adminiſtratus, ſicut ſacramenta reliqua.* Reſp. etiam extrema unctio non repetitur denuo, in qua tamen characterem imprimi non concedunt. Veras cauſas, propter quas baptiſmus non iteretur, paulo poſt expediemus.

3.) Non poteſt alia dari cauſa, cur baptiſmus non ſit repetendus.

§. CIII. III.) *Vera cauſa, cur baptiſmus non ſit repetendus, non poteſt dari alia, niſi character.* Reſp. Biel recte diſputat, cauſam initerabilitatis non eſſe characteris impreſſionem, ſed divinam inſtitutionem, *quia*, inquit, *minus manifeſtum eſt, characterem eſſe, quam baptiſmum iterari non poſſe. Secundum enim ab inſtitutione baptiſmi fuit certum, primum hodie nondum evidenter eſt certum: praeterea qui ſacramenta inſtituit, eodem modo inſtituit, quo voluit, cauſa autem voluntatis divinae non eſt inquirenda.* Hactenus Biel. Repetimus igitur fundamenta, quæ Chemnitius in exam. can. XI. de baptiſmo proponit, quibus probat, iterationem baptiſmi non eſſe licitam.

An pactum in baptiſmo initum ſit perpetuum.

1.) Pactum gratiæ & fœdus pacis, quod in baptiſmo initur & obſignatur, non eſt momentaneum, ſed perpetuum, ita, ut per pœnitentiam ad illud redire poſſimus. Eſaj. LIV. 10. *Fœdus pacis meae non movebitur &c.* Vide tract. germ. de baptiſmo c. 17. §. 1. Ergo non opus eſt baptiſmum iterare. Si enim iteraretur, fieret injuria fidei ipſius Dei, quaſi noſtra incredulitas fidem Dei everteret. Rom. III. 3. 2 Tim. II. 13. Bellarminus regerit, hanc rationem non eſſe ſolidam, ideo totus eſt in eo, ut oſtendat, pactum Dei in baptiſmo nobiſcum initum non eſſe perpetuum. a.) *Apoſtolus Hebr. VI. negat, poſſe hominem peccantem poſt baptiſmum redire ad pactum baptiſmi.* Reſp. de hoc textu late egimus in tract. de pœnit. §. 16. Sermo ibi eſt de peccato in Spiritum ſanctum, quod conſtat non remitti, nequaquam igitur ad peccata in genere trahi debet. Oſtendimus enim in tractat. germ. de bapt. cap. 17. ex immotis fundamentis, quod homo peccator in vera & ſeria pœnitentia vera fide reſpicere poſſit ac debeat ad fœdus gratiæ in baptiſmo initum. b.) *Cum quis ſine fide baptizatur, non facit Deus pactum cum illo ullum, pactum enim eſt inter duos conſentientes.* Reſp. Bellarminus infantibus fidem actualem denegat, ſequetur igitur, cum illis nullum iniri pactum in baptiſmo, quod num

Anabaptiſtis concedere velit, mature deliberet. Circumciſio diſerte vocatur pactum cum Abrahamo & ſemine ipſius divinitus initum, & tamen jubentur etiam infantes circumcidi, quos actuali conſenſu fuiſſe præditos, Bellarminus vix concedit. Gen. IX. 9. erigit Deus pactum ſuum non ſolum inter homines, ſed etiam inter irrationalia animalia. Quod attinet adultos, qui ſine fide baptizantur, dicimus ex parte Dei illorum baptiſmum itidem eſſe verum & ratum, ac gratiam fœderalem illis offerri, ideoque ſi poſtea convertantur, non opus habent novo baptiſmo, ſed fœderis in baptiſmo cum ipſis divinitus initi ſalutarem fructum fide participant. c.) *Sicut baptiſmus eſt pactum, ita etiam verbum Dei, quod tamen quotidie repetitur.* Reſp. forma fœderis ut & promiſſio gratiæ fœderalis in verbo proponitur, ſed fœdus ipſum in baptiſmo nobiſcum ordinarie ſancitur. Diſpar igitur eſt ratio prædicationis verbi & adminiſtrationis baptiſmi. Quanquam enim & verbum & baptiſmus ſint organa, per quæ Deus ſalutem in nobis operatur, tamen aliter nobiſcum agit Deus per verbum, aliter per baptiſmum; illud quotidie voluit repeti & inculcari, ut fides confirmetur, augeatur & nutriatur; ſed per baptiſmum fœdus æternum nobiſcum init, ſicut per circumciſionem cum Iſraelitis olim iniit, ac proinde baptiſmus repeti non debet. d.) *Euchariſtia non minus continet pactum Dei, quam baptiſmus, & tamen repeti poteſt.* Reſp. de repetitione euchariſtiæ exſtat diſertum Chriſti mandatum: *Hoc facite quotiescunque feceritis* &c. Nequaquam vero novum pactum nobiſcum in cœna Deus erigit, ſed primum illud, quod in baptiſmo nobiſcum iniit, per uſum ſacræ cœnæ confirmatur, aut ſi ex parte noſtra, per peccata graviora contra conſcientiam admiſſa, violatum fuerit, redintegratur ac renovatur. Refero huc inſignem locum ex Chemnitio in tract. de cœna Domini cap. 11. p. 472. *Novum teſtamentum* (inquit) *eſt fœdus illud gratiae, quod deſcribitur Ier. XXXI. Propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum non memorabor. Ero eis in Deum, & ipſi mihi erunt in populum. Hoc fœdus erga Deum Patrem ſancitum & confirmatum eſt effuſione ſanguinis Chriſti in cruce: ſed oportet ſingulos ſalvandos in hoc fœdere comprehendi & in eo permanere. Et Spiritu quidem per baptiſmum in fœdus illud recipimur, & per verbum in eo conſervamur. Sed pavidae mentes ſolicitae ſunt, an certo & firmiter ſint in hoc fœdere, hoc deſiderant, hoc optant, ut certi eſſe poſſint; ſe in hoc fœdere gratiae perpetuo manſuros & perſeveraturos. Filius Dei igitur certo pignore & arrhabone in cœna ſua vult fidem noſtram confirmare, ut certi ſimus, nos in fœdere eſſe & comprehendi, atque adeo teſtificatur, ſe nos potenter velle in fœdere illo conſervare &c. Nos miſeri fœdus illud gratiae, in quod per baptiſmum recepti ſumus, ſaepe violamus, ſaepe transgredimur & frangimus; & per fidem quidem in vera pœnitentia ad fœdus illud redimus, & in illud recipimur, ut tamen fides eo pleniorem habeat πληροφορίαν, nos poſt lapſus vere, certo & conſtanter in fœdus illud recipi & reſtitui, ipſe Filius Dei praebet nobis ex poculo benedictionis hauriendum illum ſuum ſanguinem, qui eſt nov. teſt. ſanguis, atque ita praebendo nobis ſanguinem illum ſancit & confirmat nobis teſtamentum.* Hæc omnia dulciſſimis verbis Chemnitius. Porro repetenda hoc loco argumenta illa omnia, quæ teſtantur efficaciam baptiſmi ſe per omnem vitam extendere, unde colligitur non novo poſt noſtram ἔκπτωσιν nos indigere fœdere, ſed priſtini tantummodo renovatione. Vide tract. germ. de bapt. cap. 17. per totum. e.) *Falſum eſt, pactum Dei eſſe perpetuum illi, qui fidem frangit, ita ut promiſſio ſervanda ſit, qualemcunque ſe praebeat is, cui promiſſio facta eſt. Nam promiſſiones Dei ſunt conditionatae, promittit enim ſe fore patrem & ſponſum in baptiſmo, ſi nos perſeveremus eſſe filii & ſponſae.* Reſp. Bene eſt, promiſſionem fœderalem conditionatam eſſe non negamus, ſed conditionem illam bimembrem eſſe dicimus, nimirum ſi vel in fide, pietate & nova obedientia conſtanter perſeveremus, vel in peccata prolapſi per veram converſionem ad Deum redeamus: quo pertinet pulcerrimus locus Jer. III. 1. *Vulgo dicitur: Si dimiſerit vir uxorem ſuam, & recedens ab ea duxerit virum*

rum alterum, nunquid revertetur ad eam ultra? tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen revertere ad me dicit Dominus. v. 4. *Ergo ſaltem amodo voca me, Pater meus, Dux virginitatis meae tu es &c.* Quemadmodum igitur maritus uxorem, quam in adulterio deprehenſam bono jure repudiare poterat, retinens non ad aliud, quam conjugii ſemel contracti fœdus, revocat: ita Deus ſponſam adulteram fornicantem cum amatoribus multis non ad aliud, quam ſemel initum ſpiritualis conjugii pactum reverti jubet. Hanc namque conſolationem ad fœdus baptiſmi recte adcommodari oſtendit exemplum a conjugio ſumtum Eph. V. 26. In obſtinata pertinacia & finali impœnitentia non negamus locum habere, quod Zach. XI. 10. dicitur: *tuli virgam meam, quae vocabatur amabilis, & confregi eam, ut irritum facerem fœdus meum &c.* ſed per peccata infirmitatis & lapſus quotidianos ita nos excidere baptiſmi fœdere, ut per veram pœnitentiam non pateat iterum reditus ad pactum ſemel nobiſcum initum, id vero negamus. Auguſtinus libr. I. de nupt. & concupiſc. ad Valer. cap. 33. *Sic accipiendum eſt, quod ait apoſtolus: Chriſtus dilexit eccleſiam &c. ut eodem lavacro regenerationis & verbo ſanctificationis omnia prorſus mala hominum regeneratorum mundentur atque ſanentur, non ſolum peccata, quae omnia nunc remittuntur in baptiſmo, ſed etiam quae poſterius humana ignorantia vel infirmitate contrahuntur, non ut baptiſma, quoties peccatur, toties repetatur, ſed quia ipſo, quod ſemel datur, fit, ut non ſolum antea, verum etiam poſtea quorumlibet peccatorum venia fidelibus impetretur.* Lutherus in libr. de captiv. Babyl. cap. de bapt. tom. II. Jen. lat. fol. 271. *Si filii Iſrael ad pœnitentiam reverſuri primo omnium exitum de Ægypto memorabant, & hac memoria ad Deum, qui eduxerat eos, revertebantur, quae memoria & hoc ipſum praeſidium eis toties a Moſe inculcatur, & a Davide repetitur: quanto magis nos noſtrum de Ægypto noſtra exitum debemus memorare, & ejus memoria redire ad eum, qui nos eduxit per lavacrum regenerationis novae, cujus memoria in hoc ipſum nobis commendata eſt.* Ceterum, quod Bellarminus dictum apoſtolicum Rom. III. 3. *Nunquid incredulitas hominum fidem Dei evacuabit?* ad promiſſiones abſolutas, qualis erat de mittendo Meſſia, reſtringit, id non convenit cum ſcopo apoſtoli, qui generaliter commendat veritatem Dei in ſuis promiſſis, quam negat per hominum incredulitatem everti, & pertinent huc loca parallela: Pſalm. CXVI. 11. *Omnis homo mendax.* (Deus autem verax) Rom. XI. 29. *Dona & vocatio Dei ſunt ἀμεταμέλητα.* 2 Tim. II. 13. *Si non credimus, ille fidelis permanet, ſe ipſum negare non poteſt.*

§. CIV. *Secunda* ratio Chemnitii, quod baptiſmus non ſit iterandus, petitur ex divina inſtitutione. De ſacramentis judicandum eſt ex Dei verbo, præſertim ex propria inſtitutionis ſede. Jam vero nec in deſcriptione inſtitutionis baptiſmi, nec alibi uſpiam in verbo Dei vel docetur vel requiritur, ut baptiſmus iteretur. Ergo. Declaratur hoc argumentum ex collatione. In inſtitutione euchariſtiæ Chriſtus diſerte addit: Luc. XXII. 19. *Hoc facite in mei commemorationem.* 1 Cor. XI. 25. *Hoc facite, quotieſcunque biberitis* &c. Sed de baptiſmo tale quidpiam non habetur. Excipit Bellarminus, *Chemnitio reſponderi poſſe, quod Lutherus Caroloſtadio de voce ſacramenti reſpondit* in libr. contra cœleſtes proph. *non eſſe quidem ſcriptum, ut baptiſmus repetatur, ſed neque eſſe ſcriptum, ut non repetatur:* & ſicut Auguſtinus libr. VII. de Trinit. cap. 4. de nomine trium perſonarum inquit: *Dicimus in Deo tres perſonas, non quia ſcriptura dicit, ſed quia non contradicit.* Reſp. diſpar eſt ratio inter vocabula *ſacramenti, Trinitatis, perſonae* &c. & inter iterationem *baptiſmi.* Illorum enim fundamenta in ſcripturis exſtant, hoc eſt, res vocabulis illis denotatæ & expreſſæ in ſacris literis habentur, ideo ex libertate chriſtiana illis in eccleſia utimur; ſed anabaptiſmus non ſolum nullum in ſcripturis fundamentum habet, verum etiam primævæ inſtitutioni repugnat, quia mandatum Chriſti de baptizan-

2.) De iteratione baptiſmi nullum exſtat mandatum.

dis omnibus gentibus ex praxi apoſtolica ſic intelligendum eſſe conſtat, quod ſemel tantum baptiſmus conferendus ſit, non autem ſæpius iterandus, ſiquidem apoſtoli non niſi ſemel hominem baptizarunt. Bellarminus §. Jam vero: in hoc ipſo capite regerit: Reſp. *non poſſunt ullam cauſam adſignare, cur Deus prohibuerit, temere dicunt Deum prohibuiſſe? Unde enim ſciunt ipſi, Deum id prohibuiſſe?* Atqui non ſolum cauſas reddimus, quare baptiſmus non ſit iterandus, ſed etiam ſi vel maxime nullam poſſemus dare cauſam, nondum tamen temere diceremus, Deum prohibuiſſe, quid enim? num divinorum conſiliorum ſemper a nobis poſſunt reddi rationes & quidem apodicticæ, quales hic a nobis Bellarminus exigit, cum alibi congruentiis ſuis ex ſcriptura qualitercunque conſutis nos contentos eſſe jubeat.

3.) Circumciſio non admittit iterationem. Ergo nec baptiſmus.

§. CV. *Tertia* ratio Chemnitii ab exemplis & ab analogia circumciſionis petita talis eſt: Nullum habemus in ſcripturis exemplum, ſemel vere baptizatos, quando poſt lapſum ad pœnitentiam converſi fuerunt, iterum baptizatos eſſe: ſed Corinthiis & Galatis lapſis Paulus proponit promiſſionem & conſolationem baptiſmi prius ſuſcepti. 1 Cor. VI. 11. XII. 13. Gal. III. 27. ita quoque Petrus pœnitentia de ſua abnegatione acta non modo de credentibus reliquis, ſed etiam de ſe ipſo pronunciat: *baptiſma nos ſalvat.* 1 epiſt. III. 21. Referenda hæc exempla omnium eorum, quos apoſtoli baptizarunt, deſcripta Act. II. 38. VIII. 12. 13. 38. IX. 19. X. 44. 47. XVI. 15. XVIII. 8. 1 Cor. I. 14. 15. 16. de quorum nullo memoratur, quod denuo baptizatus fuerit. Sicut ergo in vet. teſt. poſt circumciſionem lapſos, quando pœnitentiam egerunt, non legimus iterum circumciſos fuiſſe, ſed quod per pœnitentiam redierint ad fœdus circumciſionis, quod perpetuum erat: ita quoque eadem ratio eſt baptiſmi in nov. teſt. qui in locum circumciſionis ſucceſſit Col. II. 11. Bellarminus excipit: 1.) *Exemplum anabaptiſmi haberi.* Act. XIX. *Reſp.* per inficiationem. Oſtendimus enim in tract. de baptiſmo cap. VII. §. 14. anabaptiſmum ex hoc loco probari neutiquam poſſe. Et ſi vel maxime baptizati a Johanne ibidem a Paulo fuiſſent rebaptizati, id tamen Bellarmini cauſam non juvaret, is enim baptiſmum Johannis & Chriſti negat idem fuiſſe ſacramentum libr. I. de baptiſm. cap. 20. 2.) *Si exempla patrum velimus reſpicere, debere nos omnino rebaptizare, cum Cyprianus & alii Africani, nec non plurimi in Aſia rebaptizarint.* Reſp. magna diverſitas eſt inter exempla apoſtolorum & patrum eccleſiaſticorum, ſicut & inter ſcripta utrorumque. Exempla & dicta patrum non conſtituimus regulas dogmatum, ſed ex ſcripturis de illis judicamus, ut probe conſtat Bellarmino. Adde quod Cyprianus & ipſius coëpiſcopi non ſimpliciter propugnarint anabaptiſmum, ſed baptiſmi ab hæreticis collati veritatem & efficaciam impugnarint. 3.) *Circumciſionem ideo non fuiſſe repetitam, quia inprimebat in carne indelebilem characterem, idem ergo de baptiſmo ſtatuendum eſſe, quod in anima eum imprimat.* Reſp. *principalis* cauſa non iteratæ circumciſionis fuit divina inſtitutio & perpetuitas fœderis per circumciſionem initi. Impreſſio characteris, quo Judæi ab aliis hominibus non circumciſis diſtinguebantur, fuit *ſecundarius* tantummodo finis. Repetimus igitur argumentum Chemnitii, quod ſicco pede Bellarminus tranſiit: Quemadmodum ex parte Dei ſemper manſit ratum ac firmum illud fœdus, quod cum circumciſis Iſraelitis Deus iniit, ad quod per pœnitentiam poſt lapſum redierunt: ita Corinthii & Galatæ lapſi a Paulo revocantur & remittuntur ad promiſſionem & conſolationem baptiſmi prius ſuſcepti. Ergo ut circumciſio, ita quoque baptiſmus non eſt iterandus. Epiphanius contra Catharos ita colligit: *Non eſt irrita facienda prior invocatio veri Dei facta ſuper baptiſmo, id enim non poſſet fieri ſine abuſu & contumelia nominis divini, imo ſine abnegatione totius chriſtianiſmi.*

4.) Semel tantum naſcimur.

§. CVI. *Quarta* Chemnitii ratio petita eſt ab analogia carnalis generationis & ſpiritualis regene-

Ergo ſemel per baptiſmum renaſcimur.

generationis. Sicut ſemel in hanc vitam naſcimur, ita regeneratio per baptiſmum nobis ſemel tantum neceſſaria eſt. Bellarminus excipit. 1.) *Chemnitium hanc rationem furatum eſſe catholicis, cum eam habeat* Thomas part. III. q. 66. art. 9. *Reſp.* non ſolum Thomas & reliqui Scholaſtici, uti & Joh. Ferus in cap. III. Joh. hanc rationem proferunt, ſed etiam Auguſtinus, cujus & nomen & locum expreſſe adſignavit Chemnitius, ideoque ex Thoma hanc rationem furatus dici nequit. Sic enim Auguſtinus tract. XI. in Joh. *Recte intellexit Nicodemus nativitatem carnis: Sic & tu intellige nativitatem Spiritus, quando intellexit Nicodemus nativitatem carnis &c. Quando uterus non poteſt repeti, ſic nec baptiſmus.* Tract. XII. in Joh. *Regeneratio ſpiritualis una eſt, ſicut generatio carnalis una eſt.* 2.) *Eſſe ſolum congruentiam, verum autem cauſam eſſe characteris impreſſionem.* Reſp. characteris mentionem nullam ibi facit Auguſtinus, ſed iterationem baptiſmi prohibitam eſſe ex analogia generationis carnalis ſatis adpoſite deducit. 3.) *Non ſolum per baptiſmum, ſed etiam per verbum & fidem regeneramur, & tamen fidei actus & conciones ſaepe repetuntur.* Reſp. una eſt hominis regeneratio, cujus cauſa efficiens *principalis* eſt Spiritus ſanctus, media ſive cauſae *inſtrumentales* regenerationis ex parte *Dei* ſunt verbum & ſacramenta; ex parte *noſtra*, fides, quam etiam ipſam Spiritus ſanctus per media illa accendit, auget & confirmat. Quando igitur illi baptizantur, qui per verbum, tanquam ſpirituale ſemen, jamdum regeniti ſunt, illi non opus habent regeneratione per baptiſmum, ſed baptiſmus ipſis eſt confirmatio & obſignatio regenerationis. *Sicut in Abraham praeceſſit fidei juſtitia, & acceſſit circumciſio ſignaculum juſtitiae fidei*, Rom. IV. 11. *ita in Cornelio praeceſſit ſanctificatio ſpiritualis in dono Spiritus ſancti, & acceſſit ſacramentum regenerationis in lavacro baptiſmi;* (ſcribit Auguſtinus libr. IV. de baptiſmo cap. 24.) Quando vero baptizati & per baptiſmum renati peccatis vel moriuntur vel infirmantur, illi vel ſanantur vel reſuſcitantur; (inquit Chemnitius) hoc eſt, quando baptizati in peccata prolapſi per veram poenitentiam ex morte peccatorum reſurgunt, non indigent nova per baptiſmum regeneratione, ſed ſpiritualiter ſanati & reſuſcitati redeunt ad priſtinum illud foedus in baptiſmo cum ipſis initum. 4.) *Etiamſi generatio corporalis una tantum ſit naturaliter, tamen ſupernaturaliter poteſt repeti, imo re ipſa repetetur in reſurrectione, quam Dominus vocat regenerationem.* Matth. XIX. *Reſp.* regeneratio *univerſalis*, quae fiet poſt hanc vitam, diſtinguenda omnino eſt ab ea, quae per verbum & ſacramenta fit in hac vita, cum non ſint ejuſdem generis. Auguſtinus libr. XX. de civitate Dei cap. 5. *Quod ait in regeneratione, procul dubio mortuorum reſurrectionem nomine voluit regenerationis intelligi. Sic enim caro noſtra regenerabitur per incorruptionem, quemadmodum eſt anima noſtra regenerata per fidem.* Syrus reddidit בְּעָלְמָא חַדְתָּא *in ſeculo novo.* Invertimus igitur argumentum. Quemadmodum παλιγγενεσία illa in fine ſeculi non niſi ſemel futura eſt: ita quoque παλιγγενεσία, quae fit in hac vita per baptiſmum, non niſi ſemel tantum fit. 5.) *Non eſt eadem ratio corporalis & ſpiritualis generationis, nam ut mors corporalis tantum una eſt, ita etiam nativitas corporalis: at mors ſpiritualis multiplex eſt, cur igitur non poſſit etiam multiplex eſſe ſpiritualis regeneratio?* Reſp. morti corporali non reſpondet generatio corporalis, ſed reſuſcitatio corporalis, neque enim qui ſemel moriuntur, per generationem, ſed per reſuſcitationem ad vitam revocantur: ita quoque qui poſt baptiſmum in peccata mortalia incidunt, non indigent nova per baptiſmum regeneratione, ſed ſpirituali per verbum Chriſti reſuſcitatione, de qua Joh. V. 25. *Amen amen dico vobis, venit tempus, & nunc eſt, quando mortui audient vocem Filii Dei, & qui audierint, vivent:* & Apoc. XX. 6. *Beatus & ſanctus, qui habet partem in reſurrectione prima, in hos ſecunda mors non habet poteſtatem.* 6.) *Ordinatio non eſt generatio, & tamen non poteſt repeti.* Reſp. novit Bellarminus, nos non agnoſcere ordinationem pro ſacramento proprie & ſpecifice ſic dicto. Neque argumentum Auguſtini eſt cum

quæſtione reciprocum: baptiſmus eſt lavacrum ſpiritualis regenerationis. Ergo non debet repeti; notum enim eſt etiam alias actiones & paſſiones præter generationem non poſſe repeti. 7.) *Qui ſine fide baptizantur, revera non regenerantur, & tamen baptizari non poſſunt, & contra qui ſunt regenerati ante baptiſmum per fidem & contritionem & deſiderium baptiſmi, nihilominus baptizantur, ut patet exemplo Cornelii Act. X.* Reſp. de poſteriori baptizatorum genere diximus ſuperius, de priori genere dicimus, eos, qui ſine fide baptizantur, tum quidem per baptiſmum non regenerari, interim tamen ſi poſtea ex evangelio fidem concipiant, vere regenerari, nec novo indigere baptiſmo, propter baptiſmi prius ſuſcepti veritatem & fœderis divini inviolabilitatem.

Rationes ſecundariæ, propter quas baptiſmus non ſit iterandus.

§. CVII. Atque hæ ſunt quatuor illæ rationes Chemnitii, quibus baptiſmi iterationem improbandam eſſe oſtendit, quas cum Bellarminus Marcionis (*), (de quo Nicetas libr. IV. theſ. orth. fid. hæreſ. 14.) & Hemerobaptiſtarum (de quibus idem libr. I. hæreſ. 41.) cauſam ſtrenue propugnans evertere conatur, non tam Chemnitium, quam pios veteres, qui rationibus illis uſi ſunt, impugnat. Quod rationes attinet reliquas, quibus veteres in hac quæſtione utuntur, eas ipſe Chemnitius agnoſcit non eſſe adeo ſolidas ut priores, igitur in examine eorum, quæ Bellarminus contra illas rationes adfert, non immorabimur. Recenſebimus tamen eas propter venerandam caniciem patrum, quam proterve hoc in loco conculcat Bellarminus. Dicunt ergo baptiſmum non eſſe iterandum: 1.) *quia baptizamur in Chriſti mortem:* Rom. VI. 3. mors autem Chriſti ſemel duntaxat peracta. Rom. VI. 9. Baſilius de S. S. cap. 14. *Vnum novimus ſalutiferum baptiſma, quandoquidem una eſt pro mundo mors & una ex mortuis reſurrectio, quarum figura eſt baptiſmus.* Auguſtinus de vera & falſa pœnit. cap. 3. *Sicut ſemel Chriſtus crucifixus eſt, ſic baptiſmus iterandus non eſt, una enim morte ſua omnes redemit, ut amplius mori non oporteat, quod videns eccleſia intellexit, non iterandum baptiſmum.* Damaſcenus libr. IV. orth fid. c. 10. ὥσπερ ἅπαξ ἐτελέσθη ὁ τοῦ κυρίου θάνατος, οὕτως καὶ ἅπαξ δεῖ βαπτίζεσθαι. Unde infert, repetitionem baptiſmi legitime collati eſſe ἀνασταύρωσιν Χριστοῦ. 2.) Quia qui *lotus eſt, non indiget niſi ut pedes lavet, ſed eſt mundus totus:* Joh. XIII. 10. jam vero per baptiſmum lavamur a peccatis, ergo non indigemus quotidiana per baptiſmum mundatione, ſed ſaltem pedum lotione,

(*) MARCIONEM, qui ſeculo poſt Chriſtum natum ſecundo cœtus chriſtianorum pravis ac pernicioſis ſuis ſententiis perturbavit, baptiſmum bis terve iterandum apud ſuos docuiſſe, EPIPHANIUS memorat *hæreſ. XLII. num.* 3. Conf. VOSSIUM *diſſert. XVII. de baptiſmo theſ. XVIII.* & Is. DE BEAUSOBRE in *hiſtoire du Manicheiſme, tom. II. libr. IV. cap. VIII. §. V. p. 122. ſeqq.* qui & cauſſas exponunt, cur *Marcionitæ* baptiſmum iterum atque iterum repetendum eſſe cenſuerint. Neque tamen orthodoxi eccleſiæ chriſtianæ doctores illorum baptiſmum, ſi vel centies iteraſſent, pro valido habuerunt, quoniam eundem alio, quam Chriſtus inſtituit, modo adminiſtrarunt.

Seculo *tertio* CYPRIANUS, eccleſiæ Carthaginenſis præſul, gravem cum STEPHANO, eccleſiæ Romanæ antiſtite, de rebaptizandis hæreticis habuit controverſiam. CYPRIANUS quippe in ea ſtetit ſententia, illos, qui ab hæreticis & ſchiſmaticis fuerint baptizati, rurſus ſalutari aqua abluendos eſſe, ubi ad veram atque catholicam eccleſiam ſe conferrent; id quod negavit STEPHANUS, contenditque, omnes, qui baptiſmum ab hæreticis acceperint, in communionem eccleſiæ recipi poſſe, ſi manus duntaxat illis imponantur. Hiſtoriam huius controverſiæ luculenter ediſſeruit celeberr. Jenenſium theologus, JO. GEORG. WALCHIUS in *hiſt. eccleſiaſt. nov. teſt. p. 1230. ſeqq.* Add. ſi placet, *commentationem* meam *hiſtorico-theolog. de fallibili pontificis Rom. auctoritate cap. V. §. 3. p. 200. ſeqq.*

Conſtat, *Arianos* quoque, itemque *Novatianos, Donatiſtas,* aliosque, baptiſmum olim iteraſſe; id quod *Anabaptiſtæ* & *Mennonitæ* noſtro etiam ævo factitare ſolent. Vid. CASP. ZIEGLERUM in diſſert. *de baptiſmate non iterando,* & JAC. GODOFREDUM *ad cod. Theodoſ. libr. XVI. tit. 6.*

tione, hoc eſt, vitioſorum adfectuum & concupiſcentiarum mundatione. Auguſtinus de fide ad Petrum cap. 36. *Firmiſſime tene & nullatenus dubites, non ſolum intra eccleſiam catholicam, ſed etiam apud haereticos, qui in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti baptizentur, eſſe poſſe &c. ideo baptiſma, etſi ab haereticis fuerit adminiſtratum, modo in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti fuerit factum, venerabiliter agnoſcendum, & ob hoc nullatenus iterandum eſſe juxta dictum Chriſti: Semel lotus non indiget, niſi ut pedes lavet.* Idem tract. LVII. in Joh. *Baptiſmo quidem homo totus abluitur, ſed dum iſte poſtea vivit in ſeculo, humanis adfectibus terram velut pedibus calcans, ipſa ſcilicet converſione hujus vitae contrahit, unde dicat: dimitte nobis debita noſtra, ac ſic etiam inde mundatur ab eo, qui pedes lavit diſcipulis ſuis, nec deſinit interpellare pro nobis.* Quidam locum Hebr. VI. 4. huc adcommodant: *Impoſſibile eſt eos, qui ſemel ſunt illuminati, rurſus renovari.* Baptiſmum enim apoſtolus vocat *lavacrum regenerationis,* Tit. III. 5. & veteres vocant φώτισμα illuminationem. Vide Cyrillum libr. V. in Joh. XVII. Epiphanium contra Catharos, Thomam part. III. p. 84. art. 10. reſp. ad 1. gloſſam ordin. Hebr. VI. &c. 4.) Quia *unum dicitur baptiſma* Eph. IV. 5. non ſolum unitate ſubſtantiæ diſpenſationis & effectus, ſed etiam uſus legitimi. 5.) Quia baptiſmus eſt ſacramentum initiationis & chriſtianiſmi inveſtitura, jam vero ſemel tantum ingreſſu in eccleſiam opus habemus. Biel libr. IV. ſent. diſt. 6. *per baptiſmum adſcribimur familiae Chriſti, quod ſemel tantum neceſſarium.* Vide concilium Nicen. can. XIX. Araletanſ. I. can. VIII. Carthag. IV. cap. Non licet & ſequentia diſt. 4. de conſecrat. Repetimus autem denuo, poſteriores has rationes non niſi cum prioribus conjunctas efficaciter concludere contra anabaptiſtas. Quod Bellarminus exiſtimat eas robur ſuum accipere ab impreſſione characteris, quæ fiat per baptiſmum, ad illud reſpondemus verbis Bielis: *Minus manifeſtum eſt characterem eſſe, quam baptiſmum iterari non poſſe.*

Uſus doctrinæ de ſacramentis. §. CVIII. Atque hæc dicta ſint de ſacramentis in genere, quorum omnium verus ac ſalutaris uſus conſiſtit in his membris: 1.) Ut debitas pro ſacramentorum inſtitutione Deo præpotenti agamus gratias. Nota fuit ipſi carnis noſtræ imbecillitas, quod ſoli verbo ac nudis ejus promiſſionibus adquieſcere nequeamus; ſed externa quoque ſigna velut adminicula poſtulemus; Jud. VI. 17. 2 Reg. XX. 8. Joh. IV. 48. ideo verbo addidit ſacramenta, promiſſionum divinarum ſignacula & fidei noſtræ ſuſtentacula. Quod in verbo nobis promiſit, id ſignis ac ritibus ſacramentalibus velatum oculis quaſi ſubjicit. Hanc inſignem benevolentiam humiliter agnoſcamus, & grato corde celebremus. Pulcre Hugo libr. I. de ſacram. part. 9. c. 4. *Ipſa medicina ipſa ſunt ſacramenta.* Cap. 3. *Deus medicus, homo aegrotus, ſacerdos miniſter, gratia antidotum, vas ſacramentum.* Bonaventura in IV. ſent. diſt. 1. diſputat, *ſacramentorum inſtitutionem fuiſſe congruam tum ex parte Dei, tum etiam ex parte noſtri. Ex parte Dei* (inquit) *eſt a.) miſericordia, qua homini, qui male gratiam propter voluntatis vertibilitatem ſervaverat, ſacramentum praepararetur, ad quod recurrens gratiam certo inveniret. b.) Iuſtitia, qua hominis, qui per ſuperbiam cecidit, humiliationem requirat, ut ſuſcipiendo ſacramenta, quae infra eum ſunt, ſe humiliaret. c.) Sapientia, ut ſicut homo a viſibilibus occaſionem ad lapſum receperat, ita in ſacramentis viſibilibus gratiam inveniret. Ex parte noſtri itidem fuit congruum: a.) Homo lapſus cæcatus fuit in rationali, ideo data ſunt ei ſacramenta viſibilia & ſenſibilia ad eruditionem. b.) Elatus fuit in iraſcibili, ideo data ſunt ad humiliationem. c.) Faſtidiens in concupiſcibili, ideo dari debuit ad exercitationem.* Eodem fere modo Thomas part. III. q. 61. art. 1. dicit, *ſacramenta triplici ratione fuiſſe neceſſaria. a.) ex conditione humanae naturae, cujus proprium eſt, ut per corporalia & ſenſibilia in ſpiritualia & ſenſibilia perveniat. b.) Ex ſtatu hominis, qui peccando ſe ſubdidit per adfectum corporalibus rebus, ibi autem debet medicinale remedium adhiberi, ubi patitur morbum. c.) Ex ſtudio actionis humanae, quae praecipue circa corporalia verſatur &c.* Sed enim proprius ac principalis finis inſtitutionis ſacramentorum eſt fidei noſtræ confirmatio. 2.) Ut ſacramentis divinitus propter nos inſtitutis crebro ac reverenter in vera pœnitentia ac fide utamur,

ne

ne ſalutis noſtræ proterve prodigi ac in Deum ipſum injurii videamur. Eſa. VII. 13. Vere enim & graviter pronunciat Auguſtinus libr. XIX. contra Fauſtum cap. 11. *Sacramentorum vis contemta ſacrilegos facit, impie quippe contemnitur, ſine quo non poteſt perfici pietas.* Libr. III. quæſt. in Levit. q. 84. *Contemtor viſibilis ſacramenti inviſibiliter ſanctificari nullo modo poteſt.* Et Hieronymus in cap. I. Malach. *Cum ſacramenta contemnuntur, ipſe, qui eorum auctor eſt, Deus contemnitur.* Quod contra Archonticos, Aſcodrutas & Aſcodrupitas (de quibus Theodoretus libr. I. hæret. fab. Epiphan. hæreſ. XL.) & Meſſalianos ſive Enchitas (de quibus Epiphanius hæreſ. LXXX. Auguſtinus hæreſ. LVII.) Anabaptiſtas, Enthuſiaſtas & alios ſacramentorum contemtores fulminis inſtar habendum. Accedat autem debita in uſu ſacramentorum reverentia; ſiquidem *qui manducat & bibit indigne, ſibi ipſi judicium manducat & bibit;* 1 Cor. XI. 29. in quem locum ſic commentatur Ambroſius: *Devoto animo & cum timore accedendum ad communionem docet, ut ſciat mens reverentiam ſe debere ei, ad cujus corpus ſumendum accedit.* Item: *Nihil differt ab infideli, qui inconſiderate ad menſam Domini accedit.* Auguſtinus tract. XXVII. in Joh. *Multi modo nobiſcum manducant & bibunt temporaliter ſacramenta, qui habebunt in fine aeterna tormenta.* 3.) Ut orthodoxiam & ſinceritatem hujus articuli contra omnes μυςηριομάχυς ac ſacramentiperdas, qui ſacramenta divinitus inſtituta vel ſuis additamentis contaminant, vel detrahendo mutilant, vel aliis modis pervertunt, fideliter ac ſtrenue propugnemus. *Quae major poteſt eſſe ſervi gloria, quam pro inſtitutis Domini ſui zelare?* Auguſtinus lib. XVI. contra Fauſt. c. 14. *Si antiqui juſti pro illis nunciativis ſacramentis & rerum nondum impletarum figuris omnia dura & horrenda perpeti, parati fuerunt, & plerique perpeſſi ſunt, quanto magis nunc pro baptiſmo Chriſti, pro eucharistia Chriſti, pro ſigno Chriſti ad omnia perferenda paratior debet eſſe chriſtianus, cum illae fuerint promiſſiones rerum complendarum, haec ſint indicia completarum.* 4.) Ut memores ſacramenti fidelitatis, quo in uſu ſacramentorum Deo obſtringimur, velut ſpirituales milites adverſus ſatanam, mundum & carnem ſtrenue pugnemus. Tertullianus in exhort. ad Mart. p. 367. *Vocati ſumus ad militiam Dei vivi jam tum, cum in ſacramenti verba reſpondimus. Proinde vos benedictae, quodcunque hoc durum eſt, ad exercitationem virtutum animi & corporis deputate. Bonum agonem ſubiturae eſtis, in quo agonotheta Deus vivus eſt, Xyſtarchus Spiritus ſanctus, corona aeternitatis brabeium, angelicae politiae ſubſtantiae in cœlis gloria in ſecula ſeculorum.* Cyprianus libr. I. epiſt. 2. non longe a princ. *Quos excitamus & hortamur ad praelium, non inermes & nudos relinquamus, ſed protectione ſanguinis & corporis Chriſti muniamus, & cum ad hoc fiat eucharistia, ut poſſit accipientibus eſſe tutela, quos tutos eſſe contra adverſarium volumus, munimento dominicae ſaturitatis armemus. Nam quomodo docemus aut provocamus eos, in confeſſione nominis ſanguinem ſuum fundere, ſi eis militaturis ſanguinem Chriſti denegamus? aut quando ad martyrii poculum idoneos facimus, ſi non eos ad bibendum prius in eccleſia poculum Domini jure communicationis admittimus?* Libr. IV. epiſt. 6. *Gravior nunc & ferocior pugna imminet, ad quam fide incorrupta & virtute robuſta parare ſe debent milites Chriſti, conſiderantes, idcirco ſe quotidie calicem ſanguinis Chriſti bibere, ut poſſint & ipſi propter Chriſtum ſanguinem effundere.* Hieronymus ad Heliodor. epiſt. I. *Recordare tyrocinii tui diem, quo Chriſto in baptiſmate conſepultus, in ſacramenti verba juraſti, quid facis in prima domo delicate miles? ubi vallum? ubi foſſa? ubi hyems acta ſub pellibus?*

§. CIX. Ex ſuperioribus omnibus talis conſtitui poteſt ſacramenti definitio: *Sacramentum eſt ſacra & ſolennis actio divinitus inſtituta, qua Deus mediante hominis miniſterio ſub viſibili & externo elemento per verbum certum bona cœleſtia diſpenſat ad offerendam ſingulis utentibus, ac credentibus adplicandam atque obſignandam promiſſionem de gratuita remiſſione peccatorum evangelii propriam.*

Definitio ſacramenti.

FINIS TOMI VIII.

CON-

CONSPECTUS
LOCORUM,
CAPITUM, SECTIONUM ET RELIQUORUM CONTENTORUM IN TOMO HOC VIII. OCCURRENTIUM.

Locus XVIII.
DE
BONIS OPERIBUS.

PROOEMIUM.

Oſtendit nexum hujus loci cum præcedente §. I.

CAPUT I.
De Etymologia & Synonymia bonorum operum.

I. Etymologia vocabuli hujus indicatur §. II.
II. Synonymia docetur. Synonyma ſunt
1) Tum *ſimplices voces*, eæque vel propriæ vel metaphoricæ, §§. III. IV.
2) Tum *phraſes conjunctæ*, quæ itidem ſunt vel propriæ vel metaphoricae §. V.

CAP. II.
De Diviſionibus bonorum operum.

Bona opera
1) Quædam ſunt *interna*, quædam *externa* §. VI.
2) Quædam ſpectant *Deum*, quædam *proximum*, quædam *nosmet ipſos* §. VII.
3) Quædam ſunt *moraliter*, quædam *ſpiritualiter bona* §. VIII.
ubi ſimul diſquiritur, quare *non-renatorum opera* ſint *peccata*, nec non *quid de hæreticorum operibus ſit ſtatuendum* §. IX.
4) Alia ſunt, quæ a *renatis*, alia quæ a *non-renatis* ſiunt §. X.
5) Occurrit diviſio Scholaſticorum in opera moraliter-& opera meritorie-bona §. XI.
6) Diviſio Pontificiorum in opera legis & opera evangelii memoratur §. XII.

CAP. III.
De cauſa efficiente bonorum operum.

Cauſa
1) Principalis eſt Spiritus S. §. XIII.
2) Inſtrumentalis eſt verbum Dei §. XIV.
3) Αἴτιον σύνεργον mens ac voluntas hominis per Spiritum S. renovata §. XV.

CAP. IV.
De forma bonorum operum eorumque fine.

1) Forma bonorum operum eſt conformitas cum lege Dei §. XVI.
a) Refutantur argumenta pro ἐθελοθρησκείας adducta §. XVII.
b) Diſpicitur, quo ſenſu *fides* dicatur *forma bonorum operum* §. XVIII. & XIX.
2) Finis bonorum operum
a) Principalis eſt gloria Dei,
b) Secundarius eſt ſalus proximi atque inprimis eccleſiæ §. XX.

CAP. V.
De neceſſitate bonorum operum.

Poſt indicatas varias neceſſitatis ſpecies §. XXI. docetur,
1) Quot modis ſcriptura neceſſitatis termino in hac quæſtione utatur §. XXII.

2) Quare & quomodo bona opera ſint neceſſaria §. XXIII.

3) Cauſæ, cur neceſſaria ſint, enumerantur. Sunt ſcil. neceſſaria

a) Reſpectu Dei §. XXIV.
b) Proximi §. XXV.
c) Noſtri §. XXVI.

E quibus adparet, *bona opera non uno modo eſſe neceſſaria* §. XXVII. & XXVIII. & urgenda §. XXIX. neque tamen excludere libertatem chriſtianam §. XXX. quæritur,

4) An in eccleſiis noſtris bonorum operum neceſſitas negetur §. XXXI. ubi

a) *Dicta Lutheri, quibus negare videtur bonorum operum neceſſitatem*, afferuntur, examinantur atque explicantur §. XXXII-XXXIX.
b) Contra exceptiones *Bellarmini* vindicantur §. XL-XLIII.

5) An juſtificatio per fidem abſque operibus ſit hæreſis *Simonis* & *Eunomii* §. XLIV.

6) An bona opera ſint *neceſſaria ad ſalutem?*

a) Quis ſit propoſitionis hujus ſenſus §. XLV. cum epicriſi §. XLVI.

* In nota p. 35. *Editor* obſervat, iam *Melanchthonem* adſeruiſſe, dici poſſe, quod bona opera ſint ad ſalutem neceſſaria, & dicti hujus patrocinium egiſſe *Georg. Maiorem*, non (uti per errorem typographicum in textu legitur) Gregorium Majorem.

b) Quare bona opera ad ſalutem neceſſaria eſſe non ſit dicendum §. XLVII.
c) Argumenta *Bellarmini* adducuntur & refelluntur, quorum

Prima claſſis argumenta continet ex diſcrimine legis & evangelii, §. XLVIII.
Secunda ex libertate chriſtiana, §. XLIX.
Tertia ex ſcripturæ locis (Hebr. X. 36. 1 Tim. II, 15. Phil. II. 12. 2 Cor. VII. 10. 2 Cor. IV. 17. Rom. VIII. 13. 17. 18. X, 9. &c. §. L-LIX.
Quarta ex traditione eccleſiaſtica §. LX.
Quinta ex ratiocinatione §. LXI.

CAP. VI.

De perfectione bonorum operum.

Traditur

1) Bellarmini ſententia de *perfectione* bonorum operum. §. LXII.

2) Noſtra de eorum *imperfectione*. §. LXIII. & *immunditie*, quam eis adhæreſcere

a) Argumentis ex ſcriptura Eſ. LXIV. 6. Pſ. XXXII. 1. Pſ. CXLIII. 2. &c. §. LXIV-LXIX.

* In nota p. 55. ſq. *Editor* loci Eſ. LXIV. 7. diverſas variorum interpretationes & genuinam explicationem accurate exponit.

b) Dictis patrum probatur. §. LXX.

3) Argumenta *Bellarmini*

a) Ex ſcriptura (Jobi I. 22. Pſ. VII. 9. XVII. 2. XVIII. 21. 22. Matth. VI. 21. 1 Cor. III. 12.) §. LXXI-LXXVIII.
b) Ex teſtimonio patrum §. LXXIX.
c) Duoque his addita ratiocinia §. LXXX. & LXXXI. recenſentur ac confelluntur.

CAP. VII.

De juſtificatione ſecunda per bona opera.

1) Pontificiorum ſententia de illa exhibetur §. LXXXII.

2) Argumenta, quibus eam *Bellarminus* adſtruit,

a) Ex Jac. II. §. LXXXIII. LXXXIV. LXXXV.
b) Ex aliis ſcripturæ dictis. §. LXXXVI. adducuntur & ſolvuntur.

CAP. VIII.

De meritis bonorum operum.

Præmiſſis præliminaribus quibusdam de operibus fidelium & præmiis ea ſequentibus §. LXXXVII.

1) Status quæſtionis formatur §. LXXXVIII.

2) Octo argumenta pro noſtra ſententia, ex ſcriptura petita, quæ *Bellarminus* ſibi exagitanda ſumſerat, ab eluſionibus ejus vindicantur §. LXXXIX-XCVI. quibus alia decem, quæ ille non attigit, adduntur §. XCVII-CVI. & ſubjungitur adſenſus, quem ipſi ſcholaſtici & pontificii quidam ſcriptores noſtræ doctrinæ præbent §. CVII.

* Ad §. CV. occurrit nota *Editoris* de *fragmentis apoſtolorum* a *Steph. Prætorio* editis.

3) Antitheſis adverſariorum ſequitur §. CVIII. nec non praxis doctrinæ de meritis in papatu notatur §. CIX. & CX. Deinde

a.) Argumenta, quibus probare conatur *Bellarminus*, nomen meriti in ſcriptura fundari §. CXI & CXII.
b.) Septem argumentorum claſſes, quibus merita operum demonſtrare intendit, enarrantur.

Prima, ex iis locis, in quibus vita æterna vocatur *merces* Matth. V. 12. XX. 8. 1 Tim. IV. 8. §. CXIII & CIV.

Secunda

Secunda, ex illis, in quibus Deus dicitur redditurus unicuique *ſecundum opera* ſua. (Pſalm. LXII. 13. Matth. XVI. 27. Luc. VI. 38.) §. CXV. & CXVI.

Tertia, ex dictis, quæ *rationem*, cur detur vita æterna, *in operibus* ponant. (Matth. XXV. 34. Apoc. VII. 14. 15. &c.) §. CXVII.

Quarta, ex illis locis, ubi præmium bonis operibus *ex juſtitia* reddendum adferatur, (e. g. 2 Theſſ. I. 4. 2 Tim. IV. 7. Hebr. VI. 10. Jac. I. 12. &c.) §. CXVIII. CXIX.

Quinta, ex illis teſtimoniis, quæ vitam æternam bonis *operibus promiſſam* eſſe doceant (e. g. Matth. XIX. 17. 1 Tim. IV. 8. Jac. I. 12.) §. CXX.

Sexta, ex illis dictis, in quibus pii dicuntur vita æterna *digni*. (e. g. Luc. X. 7. Sap. III. 5. 2 Theſſ. I. 5. Luc. XX. 35. &c.) §. CXXI. CXXII.

Septima denique ex illis locis, in quibus Deus dicitur juſtus judex & non acceptor perſonarum (e. g. Rom. II. 11. Act. X. 34. Gal. II. 6. 1 Petr. I. 17.) §. CXXIII.

c.) Dicta patrum, quæ *Bellarminus* producit pro ſtabiliendis operum meritis, *Ignatii, Juſtini Martyris, Irenæi*, explicantur, & oſtenditur, quo ſenſu utantur vocibus ἀξιῶσθαι, καταξιῶσθαι, mercedis, meriti &c. §. CXXIV.

* In nota *Editor* addit, non tantum *eccleſiaſticos* ſcriptores, ad quos *Gerbardus* in textu provocat, ſed & *ſcriptores profanos latinos*, eosque optimos, e. g. *Plinium, Julium Cæſarem, Terentium, Ciceronem*, ita ſubinde uſurpare vocabulum *mereri, promereri*, ut illud idem ſit, ac *aliquid conſequi*.

d.) Rationes confelluntur, quibus evincere conatur *Bellarminus*, *aliquam ſpem ac fiduciam in meritis poni poſſe*, & noſtra ſententia, quod in ſola Dei gratia & Chriſti merito confidendum ſit, probatur, tam ex ſcriptura, quam ex patribus, *Cypriano, Hilario, Bernbardo &c.* §. CXXV.

* quibus in notis adduntur *Chryſoſtomi, Ephræm Syri, Caſſandri, Ludolphi Carthus.* teſtimonia idem comprobantia.

e.) An licitum ſit, operari bona *intuitu mercedis æternæ*?

Primo ſtatus controverſiæ diſtincte figitur. §. CXXVI.

Deinde argumenta in medium adducuntur, quibus *Bellarminus* probare intendit, licitum eſſe operari bona opera intuitu mercedis æternæ, & ad ea ſufficienter reſpondetur. Probat illud inde,

α.) quia Chriſtus & Johannes a promiſſione mercedis prædicationem ſuam ſint exorſi, Matth. III. 2. IV. 17. §. CXXVII.

β.) quia Chriſtus præceperit intuitu mercedis operari, Luc. XVI. 9. &c. §. CXXVIII.

γ.) quod idem probent exempla ſanctorum, Pſalm. CXIX. 112. Hebr. XI. 24. &c. §. CXXIX.

δ.) & cohortationes apoſtolicæ, 1 Cor. IX. 24. Gal. VI. 9. Col. III. 23. §. CXXX.

f.) De conditionibus, quæ ſecundum *Bellarminum* ad meritum vitæ æternæ requiruntur. §. XXXI. agit.

Hactenus contra *Bellarminum* fuit diſputatum. Jam ultimo loco

g.) Alia ſcripturæ dicta, *quæ juſtitiam & merita operum coram Deo* ſtabilire videntur, adferuntur & ſecundum generales reſponſionum claſſes, quas *Chemnitius* part. III. loc. p. 180. dedit, explicantur.

ex Veteri Teſtamenti Gen. VII. 1. XXII. 16. Levit. XVIII. 5. Pſalm. I. 1. CVI. 31. Prov X. 12 Dan. VI. 22. §. CXXXII.

ex Novo Teſt. Matth. V. 20. VI. 14. Luc. XI. 41. Joh. VIII. 51. XIV. 21. Rom. II. 13. VIII. 24. 2 Cor. V. 3. 1 Tim. VI. 17. 2 Petr. I. 10. Apoc. XIX. 8. §. CXXXIII.

CAP. IX.

De amiſſione fidei per peccata.

1) Status quæſtionis formatur, & primo quidem *Noſtra* theſis adſertur, *renatos per peccata contra conſcientiam fidem & Spiritum S. amittere.* Diſcrimen tamen eſſe inter *renatos* & *electos*; inter peccata infirmitatis & ea, quæ contra conſcientiam committuntur; inter fidem *hiſtoricam* & *ſalvificam*; inter præſentiam *potentiæ* & *gratiæ*; inter *gratiam* Dei & *aditum ſ. reditum* ad eam; inter μονὴν τῆς ζωῆς αἰωνίου ἐν ἡμῖν & inter *acceſſum* ad vitam æternam per converſionem; illos dici expellere Spiritum *S.* qui gratioſa ejus inhabitatione ſe ipſos privant; denique per peccata contra conſcientiam intelligi etiam errores fundamentum ſalutis evertentes. §. CXXXIV.

* quæ in notis, ab auctore prolixe additis, quoad potiorem partem delucidius illuſtrantur.

Sequitur *Adverſariorum, Calvini* & qui eum ſequuntur, ſententia, qui duo docent, primo *quod fides & juſtitia ſit electorum tantum*, deinde *quod fides & juſtitia ſemel accepta non poſſit ullis peccatis amitti*. §. CXXXV.

* *Bellarminum*, & quosdam, (quorum Auguſtinus libr. 21. de Civ. Dei meminit, nec non Anabaptiſtas, ut conſtat ex Aug. Conf. art. 12. hunc errorem feciſſe ſuum, auctor in nota memorat.

Bellarmino in erroris hujus ſocietatem *Chemnitium* adeoque omnes Auguſtanæ Confeſſioni addictos pertrahere conanti, reſpondetur §. CXXXVI.

2) Argumenta pro utraque theſi in medium producuntur.

a.) Argumenta *noſtræ* ſententiæ, deſumta

a *natura* veræ *fidei*, quæ locum non habet, ubi caro, mundus & peccatum dominantur. §. CXXXVII.

a perſpicuis *ſcripturæ* teſtimoniis. Ezech. XVIII. 24. Luc. XI. 24. Joh XV. 2. 6. Matth. XIII. 20. 21. cum parallelis Marc. IV. 16. Luc. VIII. 13.)

* in notis dicta Ezech. XVIII. Matth. XIII. & Matth. XXIV. 11. partim vindicantur partim obſervationibus illuſtrantur ab auctore. Inprimis loci Hebr. VI. 4. copioſæ auctoris illuſtrationes & vindiciæ occurrunt in nota p. 179. & ſeqq.

a *cohortationibus* propheticis (& apoſtolicis Rom. VIII. 13. Joh. III, 18. XI. 26. Rom. XI. 22. 1 Cor. X. 11. 12. Apoc. III. 11. §. CXXXIX.

ab *exemplis* eorum, qui juſtitia & gratia Dei exciderunt, 1) angelorum Joh. VIII. 14. 2) primorum parentum, Gen. I. 27. & Eph. IV. 24. coll. Gen. II. 17. 3) Saulis 1 Sam. XV. 15. 4) Davidis 2 Sam. XII. 9. 2 Sam. XII. 5. 5) Salomonis, 6) Judæ Joh. VI. 69. 70. 7.) Petri Luc. XXII. 32. de quibus omnibus in notis ulterius diſſeritur ab auctore §. CXL. in quibus etiam adduntur exempla Hymenæi & Alexandri.

ex typis & parabolis. conf. Gen. VIII. 8. Jud. XVI. 16. Matth. XVIII. Joh. XV. 2. 6. §. CXLI.

ex dictis *Patrum, Irenæi, Hieronymi, Athanaſii, Chryſoſtomi*, & aliorum. §. CXLII.

ex *ipſis adverſariorum teſtimoniis, Petri Martyris, Wolffg. Muſculi* &c. §. CXLIII.

* quibus auctor in nota addit Remonſtrantes, etſi non per omnia in hac quæſtione hi nobiſcum conſentiunt, & alios.

b.) Argumenta Antitheſeos,

Scripturaria, ex Pſ. I. 3. ubi juſtus comparatur cum arbore, cujus folia *nunquam decidunt*.

ex Cant. VIII. 7. ubi dicitur, aquas multas non poſſe extinguere caritatem.

ex Matth. VII. 24. 25. verbis: fundata erat (domus) ſuper petram.

ex Joh. IV. 14. fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam.

ex Joh. X. 29. nemo rapiet oves meas de manu mea.

ex Joh. XVII. 20. ubi Chriſtus pro omnibus credentibus ardentiſſime orat.

ex Rom. VIII. 35. quis nos ſeparabit a caritate Chriſti?

ex Rom. XI. 29. dona & vocatio Dei ſunt *ἀμεταμέλητα*.

ex 1 Cor. XIII. 8. caritas nunquam excidit.

ex 2 Tim. II. 19. firmum ſtat fundamentum Dei &c.

ex 1 Joh. II. 27. unctio, quam accepiſtis, manet in vobis.

ex 1 Joh. III. 9. omnis, qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit.

ex Judæ v. 3. fides ſemel ſanctis tradita §. CXLIV.

* in notis §pho huic ſubjunctis ab *editore* locus Joh. X. 28. & ab auctore dicta Pſalm. XCII. 13. Joh. XIV. 16. Rom. VI. 14. VIII. 29. 1 Joh. II. 19. illuſtrantur & vindicantur.

Formant Adverſarii etiam quasdam

Rationes, quibus probent, veram fidem non poſſe amitti, quæ ſunt ſequentes:

electio foret mutabilis;

indignum eſt Spiritu S. toties ejici.

nulla foret certitudo electionis. §. CXLIV.

3) Additur *uſus doctrinæ de operibus* §. CXLV. & tandem ex iis, quæ hactenus copioſe diſputata ſunt, colligitur

4) *Definitio bonorum operum*, quod ſint *actiones reno-*

rorum

rorum tam interiores, quàm exteriores, divinitus in lege præceptæ, efficacia Spiritus S. prælucente vera in Chriſtum fide factæ, hoc fine, ut obedientia & honor Deo præſtetur. §. CXLVI.

Locus XIX.

DE SACRAMENTIS.

PROOEMIUM

Indicat nexum huius loci cum præcedente §. I. Scilicet Deus non verbum promiſſionis modo hominibus dedit, ſed &, hominum ſaluti & fidei noſtræ imbecillitati conſulens *verbo* ſemper addidit *ſignum ext.rnum.* §. II.

CAPUT I.

De etymologia & ſynonymia vocis ſacramenti.

1) *Etymologia & Uſus* hujus vocis enarratur. Deducitur a *jurando.*

a.) *Veteribus* ſignificat depoſitam apud judices ſummam, juramentum militare, denique etiam quodnis juramentum §. III.

* De ſacramento militari auctores, qui evolvi merentur, citat *Editor.*

b.) In *jure civili* idem eſt quod juramentum. §. IV.

c.) *Latinus bibliorum interpres* hebr. סוד, chald. רזא & Gr. *μυστηριον* vertit per *ſacramentum.* §. V.

* De origine vocis *μυστηριον* a *μυειν*, arcanam diſciplinam tradere, de uſu ejus, de myſteriis orientalium agit *Editor* in notis §pho huic adjunctis.

d.) In *uſu eccleſiaſtico* vox ſacramenti tripliciter uſurpatur: 1mo *generaliſſime* pro *re arcana* & *ſecreta*,

* cujus ſignificationis plura, quam quidem ab auctore adducuntur, exempla dari oſtendit *Editor* in nota.

2do *ſpecialius* accipitur pro quovis rei ſacræ ſigno, ſi vel maxime non ſit in novo Teſt. a Deo inſtitutum, ſed vel ex veteri deſumtum, ut chriſma, vel a piis viris excogitatum, ut ſignum *crucis.*

* Plura tum *Auguſtini*, quem auctor adlegat, tum aliorum patrum loca, quæ probent ſignificatum hunc, adlegari poſſe in nota oſtendit *Editor* & ex his patefacit, veteres plura numeraſſe ſacramenta, quam ſeptem illa, pro quibus cœtus Romani doctores pugnant.

3tio *ſpecialiſſime* ſumitur hæc vox de ſolenni actione divinitus inſtituta, in qua per externum & viſibile ſignum adplicatur & obſignatur promiſſio evangelii propria, quo ſenſu duo tantum novi Teſt. numerantur ſacramenta, *baptiſmus* & *cœna dominica.* §. VI.

Quæ ſacramenti adpellatio ad ſigna gratiæ, divinitus inſtituta, adcommodata fuit, *α.*) quia baptizati & ſacra cœna utentes Deo ſe obligant; & *β.*) quia ethnici peculiares illos ritus, quibus ad idololatricas religiones ſuos initiabant, vocabant *μυστηρια*, inde latini ſcriptores utrumque vocabulum & *myſteriorum* & *ſacramentorum* in hoc uſu tranſtulerunt ad ſermonem eccleſiaſticum. §. VII.

* Loca *Tertulliani*, qui primus ſigna gratiæ adpellavit ſacramenta, excitantur ab *Editore* in nota.

Porro hæc vox de ſacramentis *ſpecialiſſime* ſic dictis uſurpata rurſus diverſimode a ſcriptoribus eccleſiaſticis, cumprimis ab *Auguſtino*, accipitur, quandoque de tota ſacramentali actione, de re *terrena & cœleſti*, quandoque vero *συνεκδοχικως* partem *eſſentialem* alteram notat, videlicet *rem terrenam.* §. VIII.

2) *Synonymia.* In ſcriptis veterum variæ ocurrunt ſacramentorum proprie ſic dictorum adpellationes, deſcriptiones ac periphraſes. Præcipue vocantur *ſigna.* §. IX.

Quo ſenſu ſacramenta a *Chryſoſtomo* aliisque veteribus vocentur *miracula*, exponitur §. X.

CAPUT II.

De requiſitis ſacramentorum.

1) Quænam nos ſtatuamus ſacramentorum requiſita. Potiſſimum ſunt duo; Verbum (mandati & promiſſionis) & elementum. Quæ membra latius diducit Chemnitius Exam. Concil. Trid. Part. II. cap. de num. ſacram. p. 14. §. XI.

Contra quæ Chemnitii requiſita objectiones Bellarmini fuſius proferuntur & diſtincte refutantur §. XII-XIX.

2) Quænam Bellarminus ſtatuat ſacramentorum requiſita, qui octo requiſitis a Chemnitio propoſitis opponit alia, itidem numero octonario incluſa. §. XX.

CAPUT III.

De definitione ſacramenti.

1) An ſacramentum & quomodo definiri poſſit? §. XXI.

2) An definiri poſſit per *ſignum?* §. XXII & XXIII. diſquiritur, &

3) Genus ſacramenti eſſe *actionem*, §. XXIV. & ſacramenta eſſe actiones ſacras & ſolennes, §. XXV. exponitur.

CAPUT IV.

De cauſa efficiente ſacramentorum.

Cauſa efficiens principalis atque auctor ſacramentorum eſt ſolus Deus, §. XXVI.

Qui uti inſtituit ita etiam (a qua & inſtitutione & diſpenſatione ſacramentorum novi Teſt. humana Chriſti natura ſecludi nequit) ita, inquam, *diſpenſat* etiam ſacramenta §. XXVII. neque tamen *immediate*, ſed per *homines*, §. XXVIII. non tamen quoslibet, verum ordinarie per

Miniſtros. §. XXIX. quorum qualitas ſacramentis nihil addit, nihil detrahit, §. XXX. quorum etiam

Intentio ad integritatem & fructum ſacramenti, abſoluta quadam neceſſitate, non requiritur. Adducuntur & evolvuntur

a.) *Noſtra* pro hac theſi *argumenta* §. XXXI-XXXIV. &, uti ſcripturam, ita puriorem quoque *antiquitatem* diſputationem illam, quod ad integritatem ſacramenti neceſſaria ſit intentio miniſtri, ignorare demonſtratur §. XXXV. & *quæſtionem* de neceſſitate intentionis motam *primum* eſſe a *Scholaſticis*, de quibus non ſolum noſtri ſed & ſinceri pontificii conquerantur, quod philoſophicis diſputationibus doctrinæ cœleſtis ſinceritatem corruperint, oſtenditur §. XXXVI.

b) Adverſariorum ſententia, quod requiratur intentio miniſtri, proponitur ex Concilio Trident. ſeſſ. VII. can. XI. ubi illæ ſcholaſticorum diſputationes anathematis fulmine credendæ proponuntur. §. XXXVII.

* in nota *Editor* explicite de hoc concilii Trid. canone agit.

Bellarmini ſententia de intentione miniſtri, & rationes, quas, deſtitutus ſcripturæ fundamentis & patrum ſuffragiis, pro adſtruenda intentionis neceſſitate affert, commemorantur. §. XXXVIII-XLI.

CAPUT V.

SECTIO I.

De diſpenſatione ſacramentorum.

Diſpenſatio ſacramentorum conſiſtit in δόσει, actione adminiſtrantis divinitus præſcripta, & λήψει, ſacramenti receptione. §. XLII.

Ut autem in aliis rebus ita quoque hoc loco adcurate diſtinguendum inter *rem* & rei *modum*, inter ipſam δόσιν & λῆψιν & inter δόσεως & λήψεως modum, qui aliquam libertatem & variationem admittit. §. XLIII.

SECTIO

Sectio II.

De objecto & ſubjecto ſacramentorum.

Objectum ſacramentorum ſunt ſoli homines & quidem viventes, id quod 1) ex *inſtitutione*; 2) ex *fine* inſtitutionis; 3) ex illis, quæ *eſſentialiter* ad ſacramentorum integritatem requiruntur, adparet. §. XLIV.

Subjectum ſ. materia, circa quam diſpenſatio ſacramentorum verſatur, eſt res certa vocationem divinam habens, h. e. certo, peculiari & expreſſo verbo Dei denominata, præſcripta & ad certum uſum determinata. Quid autem in quolibet ſacramento rei illius nomine veniat, id ex inſtitutione cujusque colligendum. §. XLV.

Sectio III.

De forma ſacramentorum.

Quodlibet ſacramentum habet propriam formam, quia quodlibet habet ſpecificam actionem circa proprium ſuum ſubjectum §. XLVI.

Actus ſacramentales ſunt in duplici differentia, quidam ſunt *præparatorii* ſ. *miniſteriales*, quidam vero *eſſentiales* & *principales*. §. XLVII.

Refutantur, qui, Calvinum ſequentes, formam ſacramenti conſtituunt in analogia *ſignificativa* ſ. relatione *σχετικη* ſigni ad rem ſignatam, & ne nimis abjecte de ſacramentorum eſſentia ſentire videantur, ſpecioſe declamitant, quod ſymbola ſacramentalia non tantum ſint ſigna ſignificantia, ſed etiam præbentia & exhibentia rem cœleſtem, nimirum credentibus; unde fidem ad formam ſacramenti referunt. §. XLVIII. XLIX.

Sectio IV.

De verbis in ſacramentis.

De verbis in ſacramentis diſputatur contra Bellarminum §. L. Deinde

An verbum ſacramentale ſit conſecratorium, disquiritur, & quid ſit conſecratio, definitur §. LI. Denique res & verba ſacramentorum determinata eſſe docetur §. LII.

CAPUT VI.

De neceſſitate ſacramentorum.

Neceſſitas ſacramentorum a nobis non agnoſcitur abſoluta, ſed neceſſarius eſt *baptiſmus* neceſſitate *præcepti* omnibus & ſingulis, ſolo neceſſitatis caſu excepto, in eccleſia chriſtiana; neque tamen gratia & operatio Dei ſimpliciter ſacramentis adligata eſt. *Eucbariſtia* neceſſaria eſt neceſſitate præcepti omnibus chriſtianis adultis, non autem infantibus, qui ſe probare non poſſunt, addenda etiam exceptio neceſſitatis. §. LIII.

* In notis *Editor* declarat, quid ſit *baptiſmus flaminis*, *fluminis* & *ſanguinis*, nec non ſententiam *Cajetani* exhibet de parvulis fidelium chriſtianorum, quibus per baptiſmum ſubveniri haud poſſet.

Poſthæc occurrunt vindiciæ *Chemnitii*, quem *Bellarminus* inſectatur, quod concilium Trid. ſpeciatim ſeſſ. IV. ubi de neceſſitate ſacramentorum agit, mendaciis & calumniis eneraverit. §. LIV.

CAPUT VII.

De finibus ſacramentorum.

Fines ſacramentorum ſunt vel *principales* vel minus *principales.*

I.) *Principales* ac primarii ſunt duo:

A) *Prior eſt, quod ſint organa & media, per quæ Deus offert, exhibet & credentibus adplicat promiſſionem evangelii.* §. LV.

In defectu circa hunc finem peccant

1) Qui ſacramenta ſtatuunt nihil eſſe aliud, quam ſigna ad diſcernendum populum chriſtianum a gentilibus inſtituta, cujus erroris auctor fuit *Carolſtadius.*

* In nota *Editor* inter eos, qui ita ſentiunt, refert etiam *Socinianos, Remonſtrantes, Anabaptiſtas,* & *Fanaticos* recentiores, maxime *Jo. Conr. Dippelium.*

2) Qui docent ſacramenta non eſſe niſi allegorias & ſigna quædam bonorum operum & vitæ ſpiritualis, e. g. *Anabaptiſtæ.*

3) Qui diſputant ſacramenta eſſe duntaxat ſigna gratiæ, quem errorem *Zwinglius* inprimis ſparſerat, cui admodum adfine eſt, quod *Calvinus* &, qui ipſum ſequuntur, ſtatuunt. §. LVI.

De quibus opinionibus ut recte judicari poſſit, proponuntur hæc axiomata: fines ſecundarios & *minus principales* non eſſe venditandos pro fine *principali,* & fines *principales coordinatos* non eſſe ſibi mutuo opponendos. §. LVII. Dein

Argumenta adverſariorum diluuntur, quibus probare conantur, ſacramenta eſſe tantummodo *ſigna* gratiæ, non autem cauſas *inſtrumentales* gratiæ.

Quæ ſunt hæc:

a) In ſolo Deo eſt efficacia ſalutis;

b) Liberi fidelium jam ante ſunt in fœdere Dei;

c) Quidam infantes abſoluto decreto rejecti ſunt a ſalute;

d) Alias ſacramenta proderunt ex opere operato;

e) Quidam baptizantur, qui jam ante regenerati ſunt;

f) Non omnes, qui baptizantur, regenerantur. LVIII.

Exceptiones adverſariorum potiores ſunt:

a) Dicta ſcripturæ tropice accipienda eſſe;

b) Inſtrumentis honoris cauſa tribui ea, quæ ſunt Dei propria;

c) Sacramenta eſſe *ſigna.* §. LIX.

1) Quæritur *an finis ille, quod ſacramenta ſint efficacia media ſalutis, conveniat etiam Vet. Teſt. ſacramentis?*

Exponuntur *ſcholaſticorum* de hac quæſtione contentiones §. LX.

* Ubi *Editor* in una nota de his plura adfert, in altera concilium Trid. de ſacramentis Vet. Teſt. hac in parte nil determinare, & e noſtris quoque theologis eſſe *Horneium, Hildebrandum, Joh. Fabricium,* b. canc. *Pfaffium,* aliosque, qui hic a *Gerhardo* diſcedant, obſervat.

Bellarmini ſententia de ſacramentorum efficacia recenſetur §. LXI. & quid ſit prodeſſe ex opere operato: eruitur §. LXII.

Statu igitur quæſtionis de efficacia ſacramentorum vet. Teſt. determinato §. LXIII. Occurrunt

a) Argumenta noſtræ ſententiæ, quod fuerint efficacia gratiæ media, quia

α) Promiſſio evangelica etiam ad vet. Teſt. pertinet. §. LXIV.

β) Circumciſioni adnexa fuit promiſſio gratiæ. §. LXV.

quæ duo argumenta contra exceptiones Bellarmini firmantur §. LXVI-LXVIII.

γ) Agnus paſchalis fuit figura ſacrificii Chriſti & confirmatio divinæ promiſſionis de Meſſia exhibendo §. LXIX.

δ) Sa-

δ) Sacramenta vet. teſt. temporaria confirmarunt fidem §. LXX.

ε) Sacrificia confirmarunt fidem, ergo non erit hoc ſacramentis vet. teſt. denegandum §. LXXI.

ζ) Dicta patrum, inprimis *Auguſtini* id comprobant §. LXXII.

b) Argumenta *Bellarmini* contra ſpiritualem efficaciam ſacramentorum vet. teſt.

α) Prophetæ docent, ſacramenta vet. teſt. non juſtificaſſe, e. g. Pſalm. XL. 7. LI. 18. Eſa. I. 11. Jer. XI. 15. Amos. V. 22. §. LXXIII.

β) Apoſtoli idem adſerunt Rom. III. 2. IV. 1 Cor. VII. 19. Gal. IV. 19. VI. 15. Phil. III. 2. Coll. II. 17. Hebr. VII. 18. IX. 13. X. 1. §. LXXIV.

Reſponſionibus noſtris ad hæc argumenta exceptiones quasdam obvertit *Bellarminus* §. LXXV.

γ) Dicta patrum in aciem producit §. LXXVI.

δ) Ratiociniis etiam hypotheſin ſuam probare adnititur §. LXXVII.

2) Quæritur, *an ſacramenta novi teſt. conferant gratiam ex opere operato?* Exponitur

a) *Noſtræ ſententiæ* declaratio, ſcil. *negamus ſacramenta eſſe efficacia ſigna gratiæ*, nimirum *ſine fide* & ex opere operato. §. LXXVIII. quia

1mo Scriptura ad ſalutarem fructum ſacramentorum requirit fidem. §. LXXIX.

2do Ubique juſtificationem tribuit fidei, quæ ex parte noſtra requiratur. §. LXXX.

3tio Abraham ante circumciſionem fuit juſtus: circumciſio fuit ſignaculum juſtitiæ fidei. §. LXXXI.

4to Aqua ideo eſt lavacrum regenerationis, quia adnexum habet verbum §. LXXXII.

5to In ſacramentis continetur promiſſio, promiſſio vero & fides ſunt relata. §. LXXXIII.

6to Ad participationem doni requiritur medium adprehenſionis §. LXXXIV. quibus

7mo Patrum teſtimonia adduntur §. LXXXV. & in nota ei ſubjuncta. Sequitur

b) Bellarmini ſententia de *efficacia ſacramentorum ex opere operato.* §. LXXXVI.

* In notis *Editor* excitat auctores, qui de diverſis ſcholaſticorum de hac quæſtione opinionibus conſuli poſſunt, & p. 300. obſervat & probat, licet fratres *Walenburchii*, nec non *Honoratus Tournely* ſententiam eccleſiæ rom. de opere operato magna cum ſpecie exponant, ſintque ex proteſtantibus nonnulli, qui expoſitionem illius phraſeos *ex opere operato operari* admitti poſſe cenſeant, tamen cum noſtra ſententia illam haud poſſe conciliari.

B.) *Poſterior principalis ſacramentorum finis eſt, quod ſint ſigilla promiſſionum divinarum.*

1) Argumenta noſtræ ſententiæ evolvuntur, quæ ſunt hæc:

a) Circumciſio eſt ſigillum juſtitiæ fidei, Rom. IV. 11. ergo & reliqua ſacramenta §. LXXXVII.

b) Baptiſmus eſt ἐπερώτημα συνειδήσεως ἀγαθῆς εἰς Θεὸν 1 Petr. III. 21. §. LXXXVIII.

* *Editor* in nota εἰς Θεὸν poſitum eſſe pro Θεῷ exiſtimat, & phraſin totam explicat per *ſponſionem Deo factam de pura conſcientia*, quam ſententiam ex antiquitate & profana & ſacra illuſtrat.

c) Spiritus, aqua & ſanguis in terra teſtantur 1 Joh. V. 6. §. LXXXIX.

* *Editor* in nota, probat Gerhardi & communem theologorum noſtrorum explicationem de Spiritu S. in miniſterio evangelii, aqua in baptiſmo & ſanguine in cœna domini teſtante, & de *Mosbemii* & *Bengelii* explicationibus hujus dicti nonnulla differit.

d) Sacramenta καιρικα vet. teſt. confirmarunt divinas promiſſiones. §. XC.

e) Agnus paſchalis etiam fuit divinæ promiſſionis confirmatio. §. XCI.

f) Patribus uſitatum eſt ſacramenta vocare *ſignacula*, & *ſigilla*. §. XCII.

* *Editor* in nota ſpeciatim exemplo *Tertulliani* & *Chryſoſtomi* probat hoc atque illuſtrat.

2) Argumenta a *Bellarmino* ad probandum contrarium congeſta diluuntur §. XCIII.

II.) *Minus Principales ac ſecundarii ſacramentorum fines* ſunt complures, ſcil.

1) quod ſint ſymbola confeſſionis,

2) nervi publicorum congreſſuum,

3) oppignorationes, quibus Deo ad fidem & obedientiam adſtringimur,

4) typi ac ſimulacra virtutum, præcipue dilectionis. §. XCIV.

Quæritur, an ſacramenta quædam imprimant characterem? quem ſcholaſtici ad generales ſacramentorum fines referunt. §. XCV. Memoratur

a) Scholaſticorum ſententia de charactere §. XCVI.

* Ubi in nota *Editor* prolixe excitat auctores e pontificiis, qui de charactere hoc conferendi ſunt, & obſervat, de hoc etſi multum diſputatum, tamen nihil deciſum fuiſſe a patribus Tridentinis, ex ipſorum quoque ſcholaſticorum grege alios alia ratione ſuam de charactere hoc mentem exponere, originem hujus dogmatis neque e ſanctioribus literis, neque ex traditione antiquiore poſſe derivari, & citat denique auctores, qui commentum hocce exploſerunt.

Bellarmini porro ſententia de eodem refertur §. XCVII. eiusque adjunguntur

b) Argumenta pro eadem ſtabilienda petita

α) ex ſcriptura 2 Cor. I. 21. §. XCVIII. Eſa. LXVI. 18. & charactere, quem in corpore relinquebat circumciſio (figura baptiſmi) §. XCIX. Exod. XII. 7. §. C.

β) Rationes pro charactere.

1ma. Deus infundendo certas qualitates ad ſacramenta vel officia homines deputat §. CI.

2da. Baptiſmus etiam ſine fide ſuſceptus aliquid ſacramentale confert. §. CII.

3tia. Non poteſt dari alia cauſa, cur baptiſmus non ſit repetendus.

Repetuntur hic fundamenta, quibus Chemnitius in examine conc. Trid. probat, iterationem baptiſmi non eſſe licitam.

1mo pactum in baptiſmo initum eſt perpetuum. §. CIII.

2do de iteratione baptiſmi nullum exſtat mandatum §. CIV.

3tio Circumciſio non admittit iterationem, ergo nec baptiſmus §. CV.

4to Semel tantum naſcimur, ergo ſemel per baptiſmum renaſcimur. §. CVI.

5to Rationes ſecundariæ adferuntur. §. CVII.

* in nota *Editor* hiſtoriam dogmatis de iteratione baptiſmi refert.

Tandem uſus ſacramentorum ſubjungitur §. CVIII. &

Definitio ſacramenti §. CIX.

DEC 2 - 1955